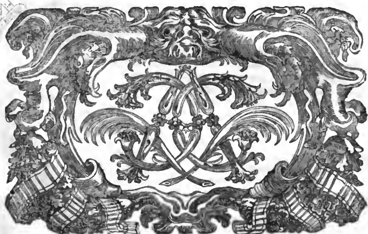
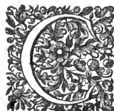
COMMENTARIA
In Epistolas Canonicas.
AUCTORE
R. P.
CORNELIO CORNELII
A LAPIDE
E Societate IESV
Olim in Lovaniensi, postea in Romano Collegio Sacrarum litterarum Professore.
DICATA
Eminentissimo, ac Reverendissimo Principi
VINCENTIO GRIMANI
S.R.E. Cardinali Amplissimo, &c.



VENETIIS, M. DCC.
Apud Hieronymum Albriccium.
SVPERIORVM PERMISSV, AC PRIVILEGIO.



Eminentiſs. ac Reverendiſs. Princeps.



Onſultum ſatis meis rebus exiſtimo, Princeps Eminentiſs. cum meam erga Viros dignitate, ac merito ſpectabiles obſervantiam publico aliquo, diuque manſuro teſtimonio licet comprobare. Hinc animo geſtio, datam mihi fuiſſe facultatem, officio, quo in Patronos eximios tenebar obſtrictus, pluribus hactenus R. P. Cornelij à Lapide Summorum Procerum innocciduo nomini voluminibus nuncupatis, aliqua ſaltem ex parte faciendi ſatis, itaq. animi Tantorum Principum meritis ſemper addicti perenni monumento declarandi. Atque illud eam ob rem mihi in primis jucundum accidit, quod obſequia mea humillimeq; devotionis indicia, apud illos Oſtro, & Majeſtate illuſtres Heroas bene poſita, & benignè, humaniter, ac ſereno vultu excepta fuiſſe compererim. Id currenti ſtimulos addit, efficitq; ut per ſumptus propemodum immenſos, perque laborem improbum ad metam ſuſcepti operis alacriter, & gradu celeri contendamus. Quapropter ſi unquam alias, pręclarè nunc mecum actum puto, dum ſingularem cultum, quo Grimanam Gentem, intimo cordis affectu jam diu proſequor aperta datur ſignificatione teſtari. Quid enim honorificentius, quid auguſtius, quid ſplendidius poteſt hiſce in Epiſtolas Canonicas

Com-

Commentarijs contingere, quàm sub EMINENTISS. GRIMANI, CARDINALIS tum generis claritate tum SPLENDORE VIRTVTVM AMPLISS. auspiciis evulgari? Illius inquam Purpurati, qui à majoribus suis sibi commonstratum iter ingressus magna contentione graditur ad nominis immortalitatem. Refulsit quidem jam multis elapsis sęculis Grimanę Familię, historiarum monumentis per totam Italiam Celeberrimę Splendor, & Gloria, seu illam in gerenda in otio Rep. seu in belli periculis pro Patria subeundis desideres, nondum tamen quicquam ex tanta luce defecit, novo semper aliquo Grimanę Sobolis in Veneto Cœlo exoriente Sydere, non Patrio solo quicquam Venustatis pristinę decessit virenti subinde aliquo hujus pręclarę stirpis renascente germine. Coluit Venetus Senatus Antonium, & Marinum Supremos Reip. Duces Optimos, venerata est Christiana Resp. priùs Dominicum & Marinum alterum Christianę Religionis Cardines Purpuratos, illum ab Alexandro VI. hunc à Clemente VII. Summis Pontificibus ad eam dignitatem ob ingentia merita evectos, postmodum verò Ioannem quoque à Pio IV. eadem Purpura decoratum suspexit, quinimo nullo unquam tempore hujusmodi defuerunt lumina conspicuo in loco posita, sed & Marcum, Ioannem, Antoniumq; tres habuit Aquilejensis Ecclesia Patriarchas, quorum primum Pietate Insignem, & armis Magnus Antistes Paulus III. Supremum ingentis exercitus in Thracas Ductorem designavit. Verum his extinctis, omni ętate alij, & alij suborti sunt Viri Grimanę Gentis Pręstantissimi vel Reip. muneribus honorificè defuncti, vel in Rom. Ecclesia magnę utilitatis, & ornamenti. Nuper illuxit Orbi fulgidissimum sydus quando Eminentia Vestra Reverendissima sacro murice amicta prodijt, cujus tanta est humanitas, ut omnes in sui adducat obsequium, tanta in bonas artes propensio, ut literarum ei patrocinium jure merito deferatur. Quod ceu jus quoddam hereditarium à majoribus in posteros transmissum conservas, Princeps Eminentissime, una cum Ioanne Carolo Fratre, cujus Ædes literarum Academijs diu, noctuque patent, sub cujus auspicijs in literaria palęstra ad virtutem exercentur ingenia, de cujus egregijs dotibus adeo plurima sunt, quę verè dici possent, ut brevis epistolę limites excedant. Cæterum quid est quod in illius laudibus recensendis diu immorer? Satis compertum est, quę sit eius comitas, quę benignitas, quæ Animi magnitudo, satisque vulgatum fama, qualis sit hujus familię splendor vel in ædibus regiè extructis, vel in theatrorum proprio ęre constructorum magnificentia, quorum splendidam pompam quotannis totius Italię advenę ingenti cum plausu admirantur. Quamobrem pręteremissis his quę de Grimanę Gentis Dignitate dicenda superessent, patere nunc ut hoc observantię meę parvum quidem, sed certum monumentum humillimè tibi offeram Eminentissime Domine, quod si ea qua soles exceperis benignitate, meque inter addictissimos clientes tuos adlegere dignatus eris, me voti compotem factum, & omni ex parte felicem arbitrabor. Vale.

Eminentiæ Vestrę Reverendissimę.

Venetijs kal. Iul. 1700.

Humillimus, ac Obsequentiss. Servus.
Hieronymus Albriccius.



COMMENTARIVM IN EPISTOLAS CATHOLICAS.

ARGVMENTVM.



Eptem sequentes Epistolæ, nimirum una S. Jacobi, duæ S. Petri, tres S. Johannis, una S Judæ, vocantur Catholicæ. Cujus epitheti varii varias dant causas. Vera & genuina est, nimirum Catholicas hic non opponi hæreticis, q. d. epistolæ hæ Christianæ sunt & orthodoxæ, non hæreticæ. Quis enim hoc negat aut nescit? Simili enim ratione epistolæ S. August. Basilii, Hieronymi, Nazianzeni, Cypriani, Bernardi, &c. vocandæ essent Catholicæ. Catholicum ergo hic non opponitur erroneo, sed privato & particulari, idemque est quod universale & commune, q. d. Epistolæ hæ non sunt particulares & privatæ, v. g. ad amicum; nec tractant particularia negotia, uti faciunt epistolæ Ciceronis & aliorum, quæ inde Familiares vocantur; sed sunt universales & œcumenicæ, tractantque res omnibus Catholicis & fidelibus communes unde per eos ubique terrarum spargendæ, recitandæ crebroque legendæ & relegendæ sunt.

Catholica, id est universales.

Similes, imò eædem fuere epistolæ encyclicæ, sive circulares, quas Episcopi de rebus gravibus & publicis v. g. de persecutione & martyriis, scribebant & mittebant ad omnes Ecclesias totius orbis, communis fidei & ædificationis causa, ut talibus exemplis & monitis fideles ubique ad constantiam animarent: unde & publicè in Ecclesiis legebantur. Tales sunt encyclicæ S. Clementis Theophili. Alex. S. Ignatii, S. Polycarpi, &c. Sicuti enim Judæi, & hostes Ecclesiæ mittebant literas contra Christianos, & Christianam fidem per totum orbem, ut eam cunctis exosam redderent, teste S. Hier. præf. in epist. S. Pauli; sic ex adverso Apostoli & Episcopi mittebant encyclicas, id est orbiculares, ad fideles totius mundi, ut eos in fide & virtute confirmarent. Hinc Apollonius apud Eusebium lib. 5. cap. 17. de Themisonte ait: *Audebat Apostolum imitando, Catholicam ad omnes Ecclesias epistolam contexere.* Idem Eusebius ait, Dionysium Corinthiorum Episcopum Catholicas ad Ecclesias scripsisse epistolas Catholicas, id est, universales, & encyclicas sive circulares. *Catholicum* enim vox Græca est, (composita ex κατὰ, id est, *iuxta*, *secundum*, *per*, *propter*, *circa*, & ὅλον, id est, *totum*, *commune*, *universum*) significans commune, generale & universale. Sic οἱ κοινοὶ καὶ καθολικοὶ λόγοι vocantur ab Hermog. Catholicum ergo est, quod circa omnia versatur. Inde medici vocant Catholicum pharmacum, quod omnibus simul humoribus vacuandis utile est. Inde præcepta universalia, vel perpetualia vocant Catholica, ait Quintil. libr. 2. capit. 13.

Encyclicæ eædem.

Inde fides, & Ecclesia vocatur Catholica; estque hæc ejus nota, & indicium præcipuum, quòd scilicet ipsa sit universalis, omnium nimirum gentium, locorum & temporum; cùm hæreses particularium sint personarum, regionum & ætatum, suis limitibus & angulis circumscriptæ. Audi S. Augustin. epist. 170. ad Severinum: *Ipsa est Ecclesia Catholica: unde καθολικὴ græce appellatur, quòd per totum orbem terrarum diffunditur. Hanc ignorare nulli licet; ideo secundùm verbum Domini nostri Iesu Christi obscondi non potest*, Idem Augustin. Contra epistolam fundamenti cap. 4. *In Ecclesia Catholica gremio me iustissimè tenet consensio populorum atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata. Tenet ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post resurrectionem Dominus commendavit, usque ad præsentem episcopatum successio sacerdotum. Tenet postremò ipsum Catholicæ nomen, quod non sine causa inter tam multas hæreses, sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut cùm omnes hæretici se Catholicos dici velint, quærenti tamen peregrino alicui, ubi ad Catholicam conveniatur? nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum audeat ostendere.* Vener. Beda in Cant. c. 6. *Sicut*, ait, *unus Dominus, una fides, unus baptismus, unus Deus & pater omnium; ita est una Catholica omnium electorum multitudo per omnia & mundi loca, & tempora sæculi, eidem uni Deo & Patri subiecta.* S. Pacianus Barcinonensis Episcopus epistol. 1. ad Sempron. Novatianum de Catholico nomine: *Christianus*, inquit, *mihi nomen est Catholicus verò cognomen: illud me nuncupat, istud ostendit: hoc probor, inde significor*, &c. *Catholicus, ubique unum, vel, ut doctiores putant, obedientia omnium nuncupatur, mandatorum scilicet Dei: atque ita Catholicus Christianus est.* S. Hilarius ad Constantium Imper. *Certè* ait, *voces exclamantium à tua mansuetudine exaudiri decet Catholicus sum, nolo esse hæreticus: Christianus sum, non Arrianus: & melius est mihi in hoc sæculo mori, quàm alicuius privati potentia dominante castam veritatis virginitatem corrumpere.* Rursum S. August. in psal. 65. ad illud *Iubilate Deo omnis terra: Nemo*, ait, *iubilet in parte; omnis terra iubilet, Catholica iubilet, Catholica totum tenet. Quicumque partem tenet, & à toto præcisus est, ululare vult, non iubilare.* Præclarè verò Vincentius Lirinensis

Catholicū est nota Ecclesiæ.

† Cornel. in epist. Iacobi.

in aureo libello Contra profanas hæresium novitates: *In ipsa*, ait, *Catholica Ecclesia magnopere curandum est, ut id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum. Hoc est enim vere proprieque Catholicum, quod ipsa vis nominis rationque declarat, quæ omnia verè universaliter comprehendit. Sed hoc ita demum fit, si sequamur universitatem, antiquitatem, consensionem. Sequimur autem universitatem hoc modo, si hanc unam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem confitetur Ecclesia. Antiquitatem verò ita, si ab his nullatenus sensibus recedamus, quos sanctos maiores ac patres nostros celebrasse manifestum est. Consensionem quoque itidem, si in ipsa vetustate omnium, vel certè pene omnium sacerdotum pariter & magistrorum definitiones sententiasque sectemur.*

Canonicæ quare? Hanc Catholicam fidem, legem, Ecclesiam describunt & Catholicis ubivis locorum & temporum demonstrant, & commendant hæ epistolæ; ideirco Catholicæ nuncupantur. Unde eædem quoque Canonicæ cognominantur; quia scilicet fidelibus Apostolicum canonem, regulam, normam & formam rectè credendi, & Christiane vivendi præscribunt; & quia canonicam S. Scripturæ, veritatisque à Deo revelatæ auctoritatem dignitatemque obtinent, uti contra nonnullos olim hac de re, teste Eusebio l. 3. Histor. c. 25. dubitantes, definiunt Concilia, Laodicense, Carthagin. III. c. 47. Florent. & Trid. sess. 4. Hinc & à Patribus catalogum librorum Canonicorum S. Script. recensentibus, eidem inscribuntur, ut ab Innocentio I. Gelasio, Origene, Epiphanio, Athanasio Hieronymo, August. Damasceno, & aliis, quos citat Bellarminus lib. 1. de Verbo Dei c. 18. Præclarè S. Hieron. epist. 103. ad Paulinum: *Jacobus*, inquit, *Petrus, Johannes, Judas, septem epistolas ediderunt, tam mysticas quàm succinctas, & breves pariter ac longas; breves in verbis, lon-*
A *gas in sententiis; ut rarus sit, qui non in earum lectione cæcutiat.*

Nota. Similes, imò eædem sæpè sententiæ reperiuntur in Epistolis Canonicis, quæ in Paulinis. Ratio est, quia idem Spiritus per omnes Apostolos loquebatur; & quia omnes eodem ævo, iisdem populis, eadem de re, fide & virtutibus scripserunt. Eadem de causa, quod unus Propheta dicit, dicunt & cæteri, uti in Procemio eorum ostendi. Quare Paulinæ epistolæ magnam lucem hisce Canonicis afferunt: Paulus enim uberior est, & uberiùs mores fidelium sui ævi expressit, & correxit. Igitur dogmata & sententiæ Pauli antistrophæ sunt sententiis S. Petri, Jacobi, Johannis, & Judæ, uti suis locis ostendam. Voluit enim Deus hanc consensus harmoniam, & quasi concentum in Epistolis æquè, ac in Evangeliis existere, ad indubitatum veritatis Evangelicæ testimonium, ut nemo de ea dubitare possit, dum omnes Apostolos & Evangelistas, locis licèt & temporibus disiunctos, idem tamen de ea scribere & constanter asseverare legit, imò conspicit. Epistolæ ergo hæ continent medullam Evangelii: earum enim scriptores Apostoli, fuerunt
B præcones Christi, unde passim ad verba & dogmata Christi in Evangeliis descripta alludunt, imò eadem citant, ac fidelibus in memoriam revocant & inculcant. *Concentus epist. Canonicarum.*

Porro S. Judas totus est in fide orthodoxa, S. Johannes in charitate, S. Jacobus in oratione & patientia, S. Petrus in sanctitate Christiana fidelibus commendanda. Extant inter opera S. Thomæ Aquinatis Comment. in epistolas Canonicas, sed hæc per errorem asscribi S. Thomæ Doctori Angelico, cùm sint Thomæ Anglici, uti & Commentar. in Genesim Isajam, Jeremiam & Apocalypsin, docent Siatus Senensis & Possevinus in Bibliothec. noster Lorinus & alii: licèt Bellarmin. & nonnulli alii opinentur ea esse genuina S. Th. Aquinatis.



IN EPISTOLAM S. IACOBI

PROEMIUM.



TRIA hic præmittenda sunt Primum, de auctoritate hujus epistolæ. Secundum, de argumento Tertium, de auctore.

Epist. Jacobi est Canonica.

Quoad prim. Lutherus hoc loco, hanc Jacobi epistolam à canone S. Scripturæ resecat, eamque vocat stramineam, aridam, & Apostolo indignam. Ratio ejus est, quòd ipsa commendans opera bona, adversetur doctrinæ Lutheri docentis, nos sola fide justificari, imò S. Pauli, qui idem docet Rom. 3. 28. inquit Lutherus. Lutherum sequitur Brentius, Kemnitius, & Centuriatores Magdeburgenses, quin & Erasmus hoc loco asserit, eam non redolere gravitatem Apostolicam.

Verùm de fide est, hanc epistolam esse Canonicam, partemque genuinam S. Script. Id enim definiunt Concilia paulò antè citata: idem docent Patres citati, adeoque hic est sensus & consensus totius Ecclesiæ, uti multis veterum & recentiorum testimoniis ostendit Jodocus Coccius in Thesauro Catholico tom. 1. lib. 6. pag. 753. Ad argumentum Lutheri respondet S. Aug. lib. de Fide & operibus cap. 14. ideo S. Jacobum, Petrum, & Johannem suas scripsisse epistolas, ne quis legens epistolas S. Pauli præsertim ad Romanos, putaret cum Luthero solam fidem sufficere ad salutem. Explicant ergo Paulum, docentque eum per fidem non excludere, sed includere opera ex fide manantia; sicut arbor non excludit, sed includit fructus quos progignit & portat. Quocirca Calvinus libr. 3. Instit. c. 17. §. 11. & 12. & Calvinistæ epistolam S. Jacobi admittunt ut Canonicam. Soli ergo Luthero cum suis videtur straminea vereque talis est: tum quia ut stramen accensum urit & evertit stramineam ejus fidem: tum quia ut stramen ignitum comburit, & in æternum comburet blasphemam ejus linguam, qua hanc epistolam Spiritus sancto adimit, & diabolo auctori adscribit. Vide Bellarm. lib. 1. de verbo Dei c. 18. ubi octo argumenta, quæ Lutherani huic epistolæ obiiciunt, dissolvit & confutat.

Porrò in collocandis epistolis Canonicis in Bibliis, non est servatus ordo dignitatis: sic enim præponi debuissent epistolæ S. Petri, utpote Principis Apostolorum; sed temporis. Præponitur ergo cæteris epistola S. Jacobi, sive quòd prius sit scripta, sive quòd prius inter Canonicas Script. post mortem ejus sit relata. Mortuus est enim Jacobus sex annis ante S. Petrum, & 38 annis antè S. Johannem: S. Jacobus enim obiit anno Christi 63. S. Petrus 69. S. Johannes 101. Vide Chronotaxim. Denique si earum veritatem & auctoritatem inspectes, auctoremque primarium, nullus inter eas est ordo; sed omnes sunt pares & æquales. Omnes enim habent veritatem & auctoritatem canonicam, quia omnes dictatæ sunt à Spiritu sancto.

Argumentum epistolæ.

Quoad secundum. Quæritur, quodnam sit argumentum hujus epistolæ? Respond. Scopus & argumentum ejus est, Primò, animare fideles ad constantiam in persecutione, quam patiebantur à Judæis & Gentibus: Hoc enim est ejus exordium: *Omne gaudium existimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis*; ac deinceps, graphicè invictæ patientiæ decus & majestatem depingit. Secundò, commendare opera bona, & exercitium virtutum, præsertim pietatis & charitatis. Quia enim S. Paulus in epist. ad Roman. & ad Galatas, adeò extulerat fidem Christi, & depresserat opera legis; ne quis id acciperet, & extenderet ad opera fidei & charitatis ideoque otiosè in fide & gratia Christi conquiesceret, explicat, docetq; opera fidei requiri ad meritum & ad salutem; præsertim quia Simon Magus (quem hoc ævo secutus est Lutherus, Calvinus, eorumque asseclæ) occasionem ex Paulo nactus, palàm docuit non requiri opera ad salutem, solamque fidem sufficere Audi de eo Irenæum lib. 5. cap. 20. *Docebat*, inquit, *eos qui in eum, & Selenem* (uxorem vel meretricem) *ejus spem habebant, ut liberos agere quæ velint: secundùm enim ipsius gratiam salvari homines, sed non secundùm operas justas*. Hanc primam hæresiarchæ, quem mox secutus est Menander, Carpocras, Valentinus, Eunomius, Gnostici, aliique plurimi) hæresin statim in ejus exordio convellere & confutare aggressi sunt Apostoli, putà S. Petrus, Jacobus & Johannes, tam verbo quàm scriptis epistolis.

Primò. Secundò. Tertiò.

Tertiò, quia idem Simon docebat libertatem carnis, æquè ac Lutherus, ac proinde Christianos à lege liberos, libere posse vacare ventri & veneri; solam enim fidem sufficere ad salutem: Jacobus eidem fortiter resistit, docetque contrarium, nimirum concupiscentiæ mortificationem, continentiam, abstinentiam, modestiam; multis enim laboribus, ærumnis, persecutionibus, & sæpè morte ac martyrio comparandum esse regnum cælorum. Itaque verbis, scriptis & factis, adversus fluvium carnis libertate latè fluentem & exundantem, validissimum opponit aggerem. Simon enim Magus erat Samarita, suosque errores spargebat in Samaria, quæ vicina est Hierosolymæ, eoque eosdem derivabat. Debuit itaque ex officio pastorali S. Jacobus; quasi Hierosolymæ & Judææ Episcopus, ei, quasi gregis sui lupo, palàm omni conatu sese opponere. Fuit ergo ipse verè Jacob, id est, pastor fidelium, supplantator infidelium.

Est canon fidei & vitæ Christianæ.

Hinc ejus epistolæ est Catholicæ fidei vitæque canon & regula. Inter alia enim docet, Primò, omne malum è nobis oriri, omne bonum à Deo Patre luminum, ideoque illud ab eo postulandum: Secundò, sapientiam Christianam distinguit à mundana. Tertiò, mundum adversari Christo, & Christum mundo. Quartò, mortificandas esse animi cupiditates. Quintò, vanam & inanem esse ambitionem, & prosperitatem hujus vitæ. Sextò, Deum fore scelerum & sceleratorum judicem & vindicem, ideoque cavendam personarum acceptionem & contemptum pauperum Septima, ambiendam esse amicitiam Dei, sæculi verò fugiendam. Octavò, vitandam esse anxiam sollicitudinem de rebus futuris, & quiescendum in paterna Dei cura & providentia.

Quartò

Quartò, illustria omnium virtutum dat documenta, præsertim fidei, spei, religionis, mansuetudinis, simplicitatis & candoris, beneficentiæ & curæ pauperum, silentii & frænandæ iræ ac linguæ, mutuæ charitatis & benevolentiæ; fugiendam esse avaritiam & juramentum; in tribulatione patienter expectandum esse Dei adventum.

Quintò.

Quintò, sancit sacram unctionem infirmorum, item precandi & psallendi studium: insuper sacram exomologesin. Denique, *Qui converti*, inquit, *fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum*. Ex dictis liquet, hanc epistolam scriptam esse post epistolam S. Pauli ad Romanos; quam cùm ille scripserit anno Christi 58. sequitur post illum annum hanc scriptam esse à Jacobo, ac consequenter non diu ante mortem & martyrium, quod obiit ipse anno Christi 63. Nam, ut ait S. Irenæus lib. 3. cap. 5. Apostoli toti intenti erant prædicationi, ideoque serò cœperunt sua dogmata scriptis mandare.

Scripta est græcè.

Porrò videri posset hæc epistola scripta hebraicè, utpote ab Hebræo Jacobo ad Hebræos per orbem dispersos. Verùm communior sententia est, scriptam esse græcè: tum quia lingua Græca eo tempore erat communis, etiam Judæis, præsertim, dispersis. Unde utebantur ipsi promiscuè Græca, versione Septuag. æquè ac Hebræo

Bibliorum textu; ideoque Christus & Apostoli, quin & Iosephus ac Philo citant Mosen & Prophetas juxta versionem Septuag. non juxta Hebræum textum; tum quia Jacobus hanc epistolam, etsi primariò scripserit Judæis, secundariò tamen scripsit Gentibus, adeoque sæculis omnibus: Gentium autem lingua tum latissimè patens, erat Græca: tum denique quia S. Athanas. in Synopsi scribit Evangelium S. Matthæi à S. Jacobo translatum esse, utrumque ex Hebræo in Græcum, quasi universaliùs idioma. Ergo eodem videtur S. Jacobus scripsisse suam epistolam, ut plures eam legere & intelligere possent. Sic S. Petrus, S. Johannes, S. Judas, S. Paulus omnes suas epistolas, excepta ad Hebræos & ad Romanos, scripserunt græcè.

Commentatores.

Commentati sunt veteres plures in hanc epistolam. Primò, S. August. sed intercidit hic ejus Commentarius. Audi eum lib. 2. Retract. cap. 32. *Inter opuscula mea reperi expositionem epistolæ Jacobi Apostoli, quam retractans adverti annotationes potiùs expositorum quorumdam ejus locorum, in librum redactas fratrum diligentia, qui eas in frontibus codicis esse noluerunt. Adiuvant ergo aliquid, nisi quod ipsam epistolam, quam legebamus quando ista dictavi, non diligenter ex Græco habebamus interpretatam.* Secundò, Didymus Alexandrinus præceptor S. Hieronymi, brevem & eruditum scripsit Commentarium in hanc epistolam & in cæteras Canonicas. Extat is tom. 8. Biblioth. SS. Patrum. Tertiò, Extat in hanc epistolam Catena Græcorum Patrum, scilicet S. Dionysii, Athanasii, Irenæi, Chrysost. Nazianzeni, Basilii, Nysseni, Epiphanii, Cyrilli, Theodoreti & aliorum, quam Johannes Felicianus in Latinum convertit. Quartò, V. Beda. Quintò, Oecumenius. Sextò, Thomas, non Aquinas nec Angelicus (ille enim Lyrano fuit anterior: mortuus est enim anno Domini 1274. Lyranus autem floruit anno 1320. Hic autem Auctor citat Lyranum, commentans in epist. 1. S. Petri cap. 2. vers. 16.) sed Anglicus Doctor Angelico non absimilis, sive acumen, sive doctrinam, sive sive, stylum, professionem (fuit enim Ordinis S. Dominici) spectes, sed eo posterior floruit enim anno Domini 1400. teste Sixto Senensi in Biblior. Ex recentioribus scripserunt perplures passim noti, recentissimè & exactissimè Balthasar Paes Lusitanus, Franciscus Fevardentius, Petrus Stevartius, Gregor. Primaticcius, qui breviter, sed nervosè S. Jacobi sententias per syllogismos stringit & connectit. E Societate nostra P. Alfonsus Salmeron, Benedictus Justinianus & Johannes Lorinus. Hos omnes sequar, sed more meo per compendium & melilegium.

Auctor Jacobus Alphæi.

Quoad tertium. Quæritur, quis sit hujus epistolæ auctor? Negat Lutherus & Erasmus esse S. Jacobi; dubitat Cajetanus. Verùm Concilia jam citata, æquè ac Patres, totaque Ecclesia ascribit eam S. Jacobo. Quare de fide est, eam esse S. Jacobi. Sed dubium est, utrius sit. Duo enim inter Apostolos fuerunt Jacobi; unus filius Zebedæi, frater S. Johannis occisus ab Herode, Act. 12. 2. patronus Hispaniæ, qui cognominatur Major. Alter Alphæi, qui frater Domini Galat. 1. 19. & à S. Marco cap. 15. 20. *Minor* (sive ætate, sive vocatione, ut vult noster Lorinus; sive statura, ut vult Fevardentius, sive quo alio respectu) cognominatur, fuitque primus Episcopus Hierosolymæ. Jacobo Zebedæi hanc epistolam tribuunt Hispani nonnulli, ut Lucius Dexter in Chronico, ubi asserit S. Jacobum prædicasse Judæis per Hispaniam dispersis, iisque hanc scripsisse epistolam. Additque *quæ fuit prima Scriptura novi Testamenti, tanto Apostolo digna*. Idem habet versio Arabica & Mozarabes in Liturgia, ac eorum Patriarcha S. Isidorus lib. de Vita & morte Sanctor. cap. 73. quos citat, quorumque sententiam probabilem esse censet noster Gaspar Sanchez tract. 3. de Profectione S. Jacobi in Hispaniam cap. 12. Idem habet Syriaca versio Widmanstadii, quæ hanc epistolam tribuit S. Jacobo, qui cum S. Petro & S. Johanne interfuit transfigurationi Christi: ille autem fuit Zebedæi, non Alphæi. Idem censet Sixtus III. Pont. epist. de Malis Doctoribus, quæ extat tom. 5 Biblioth. SS. Patrum. Sed, ut bene notant ibidem Doctores Parisienses in ultima editione, Bellarm. de Scriptur. Eccles. Baron & alii, epist. hæc falsò asscribitur Sixtò III. Pont. (quod nomen multos viros doctos decepit) cùm sit Pelagiani cujuspiam. Omnia enim tribuit libero arbitrio, & gratiæ nihil: asserit hominem posse vivere sine omni peccato, etiam levissimo. Denique totus scatet erroribus Pelagianorum.

Verùm alii passim, & veteres & recentiores, hanc epistolam tribuunt S. Jacobo Alphæi, primo Hierosolymorum Episcopo. Ita S. Hieron. in Catalogo Script. Eccles. in Jacobo, Euseb. lib. 2. Hist. cap. 22. vel 23. S. Augustin. in cap. 2. epist. ad Galat. S. Ambros. lib. 7. in Lucam c. 9.

Hic Jacobus fuit frater Judæ & Simonis Apostolorum, ut patet ep. st. Judæ vers. 1. ac Joseph Justi, qui oppositus fuit S. Matthiæ in sorte apostolatus, Actor. 1. 23. Matth. 13. 55. Filius fuit Alphæi, qui alio nomine dictus est Cleophas, & Mariæ quæ à filio cognominata est, Jacobi; à marito, Cleophæ; licèt nonnulli velint Cleopham fuisse patrem Mariæ, & consequenter avum Jacobi. Quod enim nonnulli distinguunt Jacobum Apostolum Episcopo Hierosolymæ, tresque faciunt Jacobos, primum Zebedæi, secundum Alphæi, tertium Episcopum Hierosolymæ, qui fuerit auctor hujus epistolæ, uti faciunt Epiphan. hæresi 76. Doroth. in Synopsi, & insinuant S. Chrysost. Theodor. Theophyl. & clariùs Clemens lib. 2. Constit. Apostol. cap. 59 refelluot S. Hieron. Euseb. Clemens Alex. Baron. & alii, & ex iis Franc. Suarez 3. p. tom. 2. disp. 5. sect. 4. imò Concil. Trident. sess. 4. ubi auctorem hujus epistolæ asserit esse Jacobum Apostolum. de quo plura c. 1. v. 1.

Jacobus frater Domini, cur?

Porrò quia, ut ait S. Ambros. libr. 2. de Virgin. *Primus discendi ardor est nobilitas magistri*, Jacobus hic fuit mitæ sanctitatis & sapientiæ. Id patet Primò, ex eo, quòd vocatus sit frater Domini; tum quia cognatus erat Christi. tum quia Christo simillimus moribus, forma & vultu, teste S. Ignatio epist. 2 ad Joan. & Origene lib. 1. contra Celsum, ac si Christi frater & gemellus fuisset. Quare necesse est Jacobum eximia fuisse forma & pulchritudine. Talis enim fuit forma Christi, teste Psalte: *Speciosus forma præ filiis hominum*, psalm. 44. 3. Rursum hinc sequitur; Jacobum Christo, Apostolis, & Christianis fuisse percharum. Similitudo enim, æque ac virtus est conciliatrix amoris & amicitiæ. Addit Epiphan heresi 78. Jacobum à puero simul cum Christo fuisse educatum. Hinc cognominatus est *Justus*, ab eximia justitia & sanctimonia, teste S. Hieron. in Galat. 1. Euseb. lib. 2. Hist. cap. 1. Chrysost. homil. 5. in Matth & Antiocho monacho homil. 72. qui addit, hoc Justi cognomen à singulari justitia illi esse inditum communibus omnium suffragiis. Unde cognominatus est à Græcis Patribus ἀδελφόθεος, id est, *frater Dei*. Hinc & nonnulli dicunt Jacobum instar Johannis Baptistæ & Jeremiæ, sanctificatum fuisse in utero matris. ita S. Epiph. hæresi 29. Hegesippus apud S. Hieron. in Jacobo, & S. Antoninus 3 p. tom. 31. cap. 8. penes quos sit hujus rei fides. Certè mater ejus Maria Jacobi sanctissima, è Jerusalem Vetulas in Italiam translata, multis magnisque claret miraculis, ut habet Martyr. Rom. die 25. Maii, & Chronica Verulensium.

Episcop. Jerusalem.

Secundò, sicut Christus fuit minister circumcisionis, ut ait Apostolus Rom. 15. 8. hoc est, solis prædicavit Judæis, tamquam genti fideli, sanctæ & à Deo electæ, cui per Prophetas eumdem, tamquam Messiam & salvatorem promiserat; ita & Jacobus quasi Christi frater, successor & hæres, ex omnibus Apostolis, ab iisdem jussu Christi teste Eusebio libr. 7. Histor. cap. 14. in fine electus & constitutus est sanctæ civitatis, putà Hierosolymæ, Episcopus, ac Judæorum Pastor. Unde Hesychius in oratione quæ extat apud Photium in Biblioth. nu. 833. Jacobum vocat novæ Jerusalem summum ducem, sacerdotum principem, Apostolorum verticem, in lampadibus resplendentem, & inter astra maximè illustrem. Porrò institutus est Jacobus Episcopus Hierosolymæ à S. Petro, Johanne & Jacobo fratribus, ait Anacletus Pont. epist. ad Episcopos Italiæ; idque postridie necis S. Stephani, ait Beda in Chron. putà die 27. Decembris anno Christi 34. ut scilicet libertate & increpatione S. Stephani exacerbatos Judæorum animos sua benignitate, modestia & mansuetudine leniret idque ita præstitit; ut pacificè in ea quasi Episcopus resederit, Ecclesiamque rexerit per 29. annos. Successit ergo Jacobus Christo, quasi frater fratri, ut illi semen suscitaret; quod

pro-

proinde Christianorum, non Jacobitarum nomen sortietur. Unde & eidem Christus ad Patrem vadens filios matris Ecclesiæ commendavit, ait S. Hier. in c. 1. epist. ad Galat.

Oblias, cur? Tertiò, S. Epiphan. hæresi 78. asserit ejus cognomen vulgò fuisse *Oblias*, id est *murus* (perperam aliqui legunt *munus*) & *præsidium*; pro quo alii legunt *Ophilas*, ab עפל *ophel*, id est arx, turris celsissima & munitissima qualis erat illa templi, caput nubibus penè inserens, cujus proinde verticem intuentes caligabant oculis. Unde hebr. dicta est *Ophel*, id est caligo, de qua Josephus l. 2. Belli c. 28. & lib. 6. c. 6. & lib. 7. c. 13. Et Poeta:

Aspice surgentes obscura in nubila moles,
Templaque sidereis invidiosa globis.

Primò. Idque Primò, quia S. Jacobus orationi addictissimus, in ea quasi in cælum rapiebatur ad Deum pleno mentis ascensu. *Secundò.* Secundò, quia sua oratione & sanctitate erat quasi arx & præsidium, tutans & propugnans totam Ecclesiam, totumque Judæorum populum. Hinc ex frequenti & continua oratione non tantùm genua habebat callosa sed & frontem; utpote quam ex profunda humilitate & reverentia terræ affigebat, teste S. Chrysostum. hom. 5. in Matth. Testatur S. Epiphan. hæresi 78. S. Jacobum urgente magna siccitate elevantem ad cælum manus, quasi alterum Mosen Deum precatum esse, ac mox pluviam impetrasse.

Nazaræus. Quartò, S. Jacobus erat Nazareus: unde vino, carne, animatis omnibus, oleo, balneis, vestibus laneis, cæterisque deliciis abstinebat. ita Eusebius, Epiphanius, & alii citati. Addit Epiphan. hæresi 75. eum semper virginem permansisse, putatque hunc illum fuisse, qui relicta sindone nudus tempore passionis Christi aufugit: idcirco id opinatus, quòd S. Jacobum lineam sindonem semper induere solitum constet. Tradit insuper eum nudis pedibus incedere consuevisse.

Columna fidei. Quintò, S. Jacobus fuit post S. Petrum Ecclesiæ & fidei columna, uti eum nuncupat. S. Paulus Galat. 2. 9. ubi quoque asserit se cum eodem contulisse suum Evangelium, *ne in vacuum currerem*, inquit, *aut cucurrissem*. Unde Petrus è carcere per angelum liberatus, ilicò hujus rei nuncium misit ad Jacobum. Actor. 12. 17. Hinc & Judas scribit & gloriatur se fratrem Jacobi; & mater ejus etiam si plures habuerit filios, eosque Apostolos, à digniori tamen vocatur mater Jacobi, Marci 16. 1.

Judæorum Pastor. Sextò, S. Jacobus fuit proprius Judæorum Pastor & patronus. Unde ut eos sibi conciliaret, & ad Christum traduceret, servavit legem Moysi, licèt jam mortuam, sed necdum mortiferam: quin & S. Paulo eamdem servandi auctor fuit, ut eum suis Judæis acceptum faceret & conciliaret, itaque saluti Pauli, communique paci & concordiæ consuleret, Actor. 21. 18.

Illuminatur à Christo. Septimò, Clemens Alex. lib. 7. Hypotypos. & ex eo Euseb lib. 2. Histor. cap. 1. tradunt Christum post ascensionem suam, singularem quamdam cognitionem impertisse Jacobo Justo, Johanni & Petro, quam deinde illi cæteris Apostolis communicarint, hi 70. discipulis. Unde Rabanus lib. de Universo c. 5. ait Jacobum hac epistola legentibus immensam scientiæ claritatem infundere. ea enim complectitur omnem Christianæ doctrinæ & vitæ perfectionem.

Vitæ sublimis. Octavò, S. Jacobus erat vitæ adeò sublimis & exemplaris, ut videretur esse speculum & imago cæli vitæque cælestis, quam agunt angeli & Sancti in paradiso. Hinc perdius & pernox in oratione cum Deo & angelis versabatur. Hinc & Christi vultus moresque in eo quasi in vivo antitypo resplendebant. Quocirca fideles post Christi in cælum ascensum, è variis provinciis certatim Hierosolymam pergebant S. Jacobi videndi causa, ut in eo viderent & intuerentur Christum, ob miram quam cum eo habebat per omnia similitudinem. Ita S. Ignatius epistol. ad S. Johann. Evangel. (vel quisquis est Auctor: nam multi docti censent non esse S. Ignatii) scribit se cogitare pergere Hierosolymam, ut videat S. Jacobum quasi vivam Christi effigiem. Hinc etiam Judas Christum proditurus Judæis, eis osculi signum dedit, ut eo Christum agnoscerent, ne pro eo Jacobum Christi simillimum comprehenderent. Verè Plato in Theæteto: *Deo*, ait, *nihil est similius, quam cùm ex hominibus aliquis justissimus est, In hoc enim vera hominis præstantia versatur.*

Ingressus in Sancta sanctorum. Nono, tradunt multi veterum S. Jacobo concessum fuisse ingredi in Sancta sanctorum, quod ex lege Dei Levit. 16. 2. Hebr. 9. 7. soli pontifici licebat, idque semel tantùm in anno, nimirum in festo expiationis. Id S. Jacobo concessum tradunt S. Hieron. in Catal. Script. Eccles. in Jacobo, S. Epih. hæres. 29. Euseb. libr. 2. Hist. c. 22. vel 23. Hegesippus libr. 5. & ex iis Niceph. Abdias & alii. Hoc multis viris doctis videtur incredibile, tum quia Judæi erant suæ legis & rituum observantissimi; tum quia iidem summi erant Christi & Christianorum hostes. Sed tanta est Patrum quos jam citavi, fides & auctoritas, ut ei refragari non liceat. Quid ergo? Temperamento res eget, suaderique potest, si dicamus, non passim & communiter id S. Jacobo fuisse permissum, sed raris dumtaxat casibus, ut si v. g. fulmen incidisset in Sancta sanctorum; si casu Cherubim, propitiatorium, vel arca corruisset; si quis locum sanctum violasset: sicuti enim Pilatus statuam Cæsaris in urbe, & fortè in templo collocavit, teste Josepho libr. 2. de Bello c. 8. sic fortè & præses, vel miles aliquis Romanus, ut gratificaretur Cajo Caligulæ Imper. (qui Judæis insensus erat, ab eisque, æquè ac à cæteris gentibus, volebat adorari ut Deus, ideoque sui imaginem collocari jusserat in templo Hierosolymitano, ut patet ex Philone Legat. ad Cajum) statuam ejus collocavit in Sancto sanctorum, &c. Tunc enim ut illud violatum, vel mutilatum purgarent & instaurarent, aut incendii & ruinæ periculo eriperent, necesse erat eò immitti virum eminentis dignitatis, sanctitatis & sapientiæ, qui id præstaret, aut quid factu opus renunciaret. Jacobo autem nemo erat dignior, nemo sapientior, nemo sanctior. Adde, quòd ipse proprius erat Episcopus & Pontifex Hierosolymæ, & ut talis colebatur non solùm à Christianis, sed etiam à Judæis, qui eum ob lenitatem, sanctitatem, charitatem, &c. amabant & reverebantur ut parentem; præsertim quia ipse Judæorum & judaismi erat observans & tutor, uti paulò antè dixi. Imò longè præferebant eum suo pontifici Anano, & similibus, qui vel intrusi erant à Romanis, vel simoniaci pecunia emerant pontificatum, vel illum avarè, impurè & indignè administrabant. Denique S. Jacobus ob abstinentiam, orationem & zelum, non tam videbatur esse homo quàm angelus, cui soli jure deberi aditum in Sancta-sanctorum censebant Judæi. Atque hinc nonnulli, ut Salmeron hic, opinantur hanc fuisse causam martyrii S. Jacobi, nimirum quod Annanus pontifex non ferens pontificatus socium & æmulum S. Iacobum, dolensque eum sibi à populo anteferri, eum quasi judaismi eversorem, & Christi ac christianismi præconem citarit, & apud suos legis Mosaicæ zelotas reum capitis egerit. Confirmat hæc omnia testimonium Josephi, qui eversionem Hierosolymæ factam à Tito asscribit cædi S. Jacobi libr. 20. Antiq. cap. 16. uti eidem eamdem asscribunt S. Hieron. in Jacobo, Euseb. lib. 2. Hist. c. 22. Orig. lib. 1. contra Celsum, Isidorus libr. de Vita & morte Sanctorum c. 79. Ex quibus facilè colligas, quanta S. Jacobi fuerit sanctitas, æquè ac sanctitatis & dignitatis opinio apud Judæos. Tanti est virtus, tanta vis sanctitatis, quæ amicat amicos pariter, & inimicos.

Sic S. Franciscus Xaverius sua sanctitate admirationi fuit Bonziis, licèt Christi hostibus, ac etiamnum est infidelibus in India, qui eum Patrem sanctum vocant & invocant, ac sæpè ejus intercessione sanitatem, vitam, aliasque gratias per miraculum à Deo nanciscuntur. Audi Tursellinum in ejus Vita lib. 2. c. 11. *Vulgo*, inquit, *Magnus Pater vocabatur. Rex Travancoridis toto regno suo edixit, ut Magno Patri omnes obtemperarent, æquè ac sibi.* Idem c. 9. narrat Brachmanas, licet infideles, audita Francisci doctrina, eum amplexatos esse, illamque miris extulisse laudibus.

Sic & ejus discipulus Gaspar Barzæus, ob sanctitatem quasi Propheta, vel angelus cælo lapsus, cultus fuit à Saracenis, jurati Christi inimicis. Nam & flexis in terram usque poplitibus illum salutabant, & manum ejus, quin & vestem ac pedum vestigia osculabantur. *Vocabant eum Zachariæ filium, quasi alterum S. Iohannem Baptistam, magnumque Christianorum Caciz; quin & nocte intempesta, cum multis facibus in templum suum (Coranum vocant)*

magno comitatu induxerunt, & ad ſummum uſque deduxerunt, idque ſpectante & admirante tota civitate Armuſienſi. Et tamen etiam propoſita morte, ne ex aliena ſecta quiſquam ingrediatur, Mahometanis legibus eſt interdictum. Verum illi ſic Mahometem explicabant, noluiſſe illum tam inſignem virtutum virum excludere, ait noſter Trigautius in ejus Vita libr. 2. c. 14. Simili modo legem explicabant Judæi, noluiſſe illam S. Jacobum, tam eximiæ dignitatis & ſanctitatis virum, ea comprehendi. *Nam propter ſummum ſapientiæ & pietatis ſtudium, quod in vita aſſidue excoluerat, ab omnibus juſtiſſimus putabatur*, ait Euſebius libr. 2. Hiſt. c. 23. Unde & populus fimbriam veſtimenti ejus certatim cupiebat attingere, ait S. Hieron. Quare quod S. Epiphan. loco jam citato aſſerit, S. Jacobum fuiſſe ſacerdotem legis veteris, ideoque admiſſum ad Sancta ſanctorum, meritò ab aliis omnibus rejicitur quaſi falſum, & quaſi inſufficiens: Soli enim pontifici licebat ingredi in Sanctum ſanctorum. Conſtat autem S. Jacobum non fuiſſe pontificem Aaronicum. Denique opinantur nonnulli legem illam Levit. 16. 2. ut nemo ingrediatur Sanctum ſanctorum niſi pontifex ſemel in anno, limitandam eſſe ad ingreſſum ſolennem, quo ſcilicet res divina ſolenniter facienda erat in Sancto ſanctorum: nam tranſacto illo tempore licuiſſe iis qui in ſanctitate erant inſignes, qualis erat S. Jacobus, ingredi Sanctum ſanctorum. Probant ex eo, quòd S. Evodius ſucceſſor S. Petri in cathedra Antioch. apud Niceph. l. 2. c. 23. Germanus Conſtant. Patr. & Georgius Nicomed. orat. de oblat. Mariæ, ac Andreas Cretenſis de dormitione Deiparæ, aſſerant B. Virginem præſentatam in templo, habitaſſe in adytis & in Sancto ſanctorum. Ita cenſet noſter Chriſtophor. à Caſtro in Hiſtor. Deiparæ c. 3. Verùm lex illa Levit. 16. 2. non videtur hanc limitationem pati, uti graviter docet ibidem Abulenſ. nec cæteræ virgines, inter quas degebat B. Virgo, habitarunt in Sancto ſanctorum, ſed in atrio ad oſtium tabernaculi, ut dicitur Exodi 38. 8. & 1. Reg. 2. 22.

Liturgia S. Iacobi.

Decimò, S. Jacobus primus Miſſæ ſacrificium ſolemniter celebravit, ut indicat ſexta Synodus de conſecr. diſt. 1. c. *Jacobus*, ejuſque celebrandi formam & ritum præſcripſit. Extat etiamnum Miſſa S. Jacobi, quam non apocryphi cujuſpiam, ſed ipſius S. Iacobi eſſe patet tum ex ſenſu & conſenſu Doctorum & fidelium in Concilio Trullenſi, tum ex Proclo Archiepiſcop. Conſtantin. in Concilio Epheſino, tum ex Cyrillo Hieroſolymæ pariter Epiſcopo, qui catecheſi 5. orationes myſtagogicas habet acceptas ex Miſſa S. Jacobi; ut illud, quòd ſacerdos alta voce diceret, *Surſum corda*; & quæ de immenſa gloria Dei præfari ſoleat ante ſacra myſteria quòd idem diceret: *Orate pro vivis & defunctis*; quòd Diaconus ante ſumptionem divinorum myſteriorum inclamaret; *Oſculamini invicem in oſculo ſancto*; atque ea accepturis intonaret: *Sancta ſanctis*; populus verò reſponderet: *Unus eſt ſanctus*; quòd cantores inter ſumptionem S. Eucharistiæ illud pſal. 33. concinerent. *Guſtate & videte quoniam ſuavis eſt Dominus*; & plura hujuſmodi. Vide Sixtum Senenſem lib. 1. Bibl. in Jacobo, & Claudium Sanctes præfat. in Liturgias cap. 8. Hinc & S. Ignat. epiſt. ad Heronem, ait S. Stephanum fuiſſe Diaconum S. Jacobi eique miniſtraſſe. Idem Ignatius epiſt. 5. ad Trallianos: *Quid verò*, inquit, *Diaconi, niſi imitatores angelicarum virtutum? qui purum & inculpatum miniſterium illis (ſacerdotibus) exhibent, ut S. Stephanus B. Iacobo, Timotheus & Linus Paulo, Anacletus & Clemens Petro. Qui igitur his non obedit, atheus prorſus & impius eſt.* Porrò S. Stephanus ſervivit S. Jacobo, antequam ipſe crearetur Epiſcopus Hieroſolymæ. Nam creatus eſt poſtridie necis S. Stephani, putà die 27. Decembris, ut ſuperiùs dixi ex Beda. Olim extabat, & etiamnum extat Evangelium titulo S. Jacobi; ſed ſuppoſititium: fuit enim pſeudoevangelium. ita Baron.

Undecimò, S. Jacobus interfuit primo Concilio Hieroſolymitano, primuſque poſt S. Petrum, utpote Hieroſolymæ Epiſcopus, ſententiam dixit, nimirum Chriſtianos non obligari lege & legalibus Moſis, Actor 15. 13. Unde ad epiſcopalis dignitatis ornamentum, S. Iacobus in capite geſtavit laminam auream, quaſi inſigne tam pontificatus, quàm regni Chriſti, inſtar Melchiſedec, *ita ut regnum David una cum pontificatu tranſtulerit, ac largitus ſit ſervis ſuis,*

Geſtavit laminam auream.

A *id eſt, pontificibus Catholicæ Eccleſiæ*, inquit S. Epiphan. hær. 29. & 78. ac S. Hieron. in Iacobo, & ad Galat. 1. Pontifex enim Aaronicus cum cidari, ſive tiara quam portabat in capite, et alligatam laminam auream geſtabat in fronte, cui inſcriptum erat, *Sanctum Domino*; ut ſignificaretur eum eſſe pontificem Dei ſummi & ſanctiſſimi. Sic & S. Iohannem Apoſtolum geſtaſſe laminam auream inſtar coronæ, tradit Polycrates apud Euſeb. libr. 5. Hiſtor. c. 23. Eamdem geſtaſſe cæteros Apoſtolos, indeque nunc Epiſcopos geſtare mitram pretioſam, eò quòd regali fungantur ſacerdotio, tamquam Chriſti reges & ſacerdotes, cenſet Cardin. Baronius anno Chriſti 34. p. 263. Unde Euſeb. l. 10. Hiſt. c. 4. ita Epiſcopos compellat: *Amici Dei & ſacerdotes, qui ſacro podere cæleſtiſque gloriæ corona, & divino chriſmate, denique ſacerdotali S. Spiritus ſtola decorati eſtis.* Tradit Euſebius lib. 7. Hiſt. c. 14. cathedram S. Iacobi ad ſua uſque tempora religioſè aſſervatam, *Quam*, inquit, *Epiſcopi qui illic ordine ſucceſſerunt, permagni æſtimant*, Vnde liquet, Chriſtianos eam extuliſſe Hieroſolyma ante obſidionem Titi: alioqui enim cum cæteris in ea conflagraſſet, inquit Baron. anno Chriſti 68. c. 51.

Mitra origo.

B Duodecimò S. Iacobus pro Chriſto glorioſum obivit martyrium. Epiphanius hæreſi 78. tradit S. Iacobum ad decrepitam vixiſſe ætatem, & occubuiſſe anno ætatis 96. poſt aſcenſionem Chriſti 24. Sed alii paſſim tradunt eum occiſum anno Neronis 7. qui fuit à Nativitate Chriſti 63. à paſſione & aſcenſione 29. ac conſequenter totidem, putà 29. annis eum præfuiſſe Eccleſiæ Hieroſolymitanæ. Vix etiam credibile videtur, eum occiſum anno ætatis 96. Sic enim cùm à Chriſto vocatus eſt ad apoſtolatum, fuiſſet penè ſeptuagenarius. Quis credat tam ſenem electum ad labores Apoſtolicos, præſertim cùm cæteri Apoſtoli à Chriſto electi fuerint juvenes?

Martyr.

Porrò vitam, mortem & martyrium ejus graviter & graphicè ita deſcribit & enarrat ex Clemente Alexandrino & Hegeſippo Euſebius libr. 2. Hiſtor. cap. 22. *Iacobus*, inquit, *ab utero matris ſuæ ſanctus fuit, vinum & ſiceram non bibit, animalium carnibus ſe abſtinuit: novacula caput eius numquam raſum fuit, neque corpus oleo perunctum, aut balneis lotum. Huic uni licebat in Sancta ſanctorum ingredi: veſtibus enim utebatur non laneis, ſed lineis dumtaxat. In templum ſolus intrare ſolitus eſt, atque ibi* C *genibus humi poſitis pro populi peccatis veniam poſtulare, cuius genua, quod tam aſſidue tum ad Deum auguſte ſancteque adorandum, tum ad veniam precibus populo expoſcendam procumbebat, cameli inſtar tuberculis contractis obduruerunt. Qui propter ſingularem iuſtitiæ præſtantiam, Iuſti & Obliæ (quod latine populi præſidium dici poteſt, & iuſtitia) nomen, ſicut Prophetæ de eo memorant, invenit. Quibuſdam igitur ex ſeptem ſectarum fautoribus in populo ſparſarum, & a me in hiſtoria ante declaratarum, ab eo ſciſcitantibus, quodnam eſſet oſtium Ieſu? Reſpondit, Ieſum eſſe Salvatorem. Ex quorum numero nonnulli crediderunt quòd Ieſus eſſet Chriſtus. Secta autem ſupradicta neque carnis reſurrectionem fore, neque ullum venturum, qui cuique ſit pro his, quæ recte aut ſecus geſſerit in vita, mercedem redditurus, omnino crediderunt. Verùm quotquot crediderunt, Iacobi prædicatione & hortatu crediderunt. Ergo cùm plerique etiam ex principibus viris fidem eſſent amplexati, nonnulli ex Scribis Phariſæis, & reliquis Iudæis tumultuari, atque adeo vociferari cœperunt, quod univerſus fere populus Ieſum exiſtimabat verum eſſe Chriſtum. Qui etiam ad Iacobum profecti, ſic eum* D *compellarunt: Te obnixe oramus, ut quoniam populus fide in Ieſum, perinde ac ſi vere eſſet Chriſtus, collata, in gravem errorem delapſus eſt, eum ab hac opinione avoces; atque ut omnes etiam, qui hodie ad feſtum diem Paſchatis celebrandum convenerunt, de Ieſu recte vereque erudias, te etiam atque etiam obteſtamur: tibi enim omnes fidem adhibemus; nec nos ſolum, ſed tota etiam multitudo perhibet teſtimonium, quod iuſtus ſis, quodque perſonam non reſpicias. Perſuadeat igitur populo de Ieſu, ne erret: etenim & univerſus populus, & nos omnes tibi credimus. Idcirco ſtatue te ipſum ſuper pinnam templi, ut de ſuperiori loco cunctis perſpicuus ſis, atque adeo tua verba a tota multitudine facile & ſine impedimento audiantur. Propter feſtum namque Paſchatis non ſolùm omnes Iudæorum tribus, ſed multi etiam ex Gentibus convenerant. Proinde Scribæ & Phariſæi, quos ſupra poſuimus, Iacobo ſupra pinnam templi collocato cœperunt exclamare, & dicere: O Iuſte, cui merito omnes debemus fidem adiungere quoniam populus*

Hiſtoria martyrii.

lus Iesum crucifixum imitando aberravit; tu idcirco nobis commonstra, quod sit ostium Iesu crucifixi. Qui clara voce sic respondit: Quid me interrogatis de Iesu filio hominis? Ipse sedet in cœlo à dextris magnæ virtutis & potentiæ Dei, & in nubibus cæli venturus est. Hæc expressa & publica Christi professio causa fuit eius martyrii, quod proinde evidens fuit & illustre. Subdit enim Euseb. *Atque cùm multi plene essent persuasi, & ob Iacobi testimonium Deum laudibus in cælum ferrent, dicerentque Osanna filio David; Scribæ & Pharisæi de integro cœperunt primùm ita inter se colloqui: Male certe & infeliciter cecidit ut istud testimonium nostra opera Iesu tribueretur. At conscensis gradibus illum deiiciamus præcipitem, ut homines inde perterrefacti, nullam fidem eius doctrinæ adhibeant. Deinde clamare ac dicere: O o, Iustus etiam erravit. In quo eloquia sacra apud Sapientiam scripta plane expleta fuere: Tollamus e medio iustum, quoniam nobis molestia est & incommodo. Quocirca fructus operum suorum comedent. Tandem ergo adolescentes Iustum præcipitem dederunt, dixeruntque ipsi inter se, Iacobum iustum obruere oportere lapidibus. Et quoniam deiectus in præceps non statim mortem obiit, sed vultu sursum sublato genibusque flexis dixit: Obsecro Domine Pater, da illis* B *veniam: nesciunt enim quid faciant cœperunt saxa in eum coniicere: cumque lapidibus illum obruere pergerent, unus ex sacerdotibus ex filiis Rechab filii Rechabim, qui sunt Ieremiæ testimonio commendati, voce emissa contentius dixit: Quid agitis? Iustus pro vobis Deum deprecatur.* Hominem verò qui hæc dixit fuisse Simeonem eius nepotem ex sorore, filium Cleophæ, tradit Epiphan.

Prosequitur Eusebius: *Attamen unus ex illis, qui fullo erat, arrepto vecte, quo vestes solebat premere, in caput Iusti impegit; ita vitam beato & felici martyrii cruciatu affectus afflictusque amisit. In quo loco prope templum, ubi columella eius nomine inscripta adhuc manet, corpus tumulo mandatum est. Iste Iacobus tum Iudæis, tum Græcis charus* A *& incorruptus fuit testis, Iesum verè fuisse Christum. Non multò post Vespasianus Iudæam obsedit, Iudæosque redegit in servitutem. Hæc Clementis historiæ mira consensione Hegesippus uberius pleniusque explicavit.* Hucusque Eusebius de nece Iacobi ex dictis auctoribus.

Quod verò ad sepulcrum eius spectat, hæc addit Hieronymus: *Eius sepultura titulum usque ad obsidionem Titi, & ultimam Hadriani, notissimum habuit. Quidam è nostris in monte Oliveti eum putarunt conditum: sed falsa eorum opinio est.* Addit S. Hieron in Iacobo, ex Evangelio secundùm Hebræos: *Dominus*, inquit, *cùm dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Iacobum & apparuit ei. Iuraverat enim Iacobus, se non comesturum panem ab illa hora, qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem a mortuis Rursusq; post paululum: Afferte, ait Dominus, mensam & panem, statimq; additur: Tulit panem, & benedixit, & fregit, & dedit Iacobo Iusto, & dixit ei: Frater mi comede panem tuum, quia resurrexit filius hominis a dormientibus.* Quin & Adrichomius ex Bredembachio, Saligniaco, & aliis in Descriptione Hierosolymæ num. 218. describit antrum, in quo ieiunus triduo Dominicæ passionis delituit Iacobus, additque: *Ideoq; Dominus etiam ei post resurrectionem suam seorsim hic apparuit. In cuius honorem Christiani isto loco postmodum ecclesiam erexerunt.* Sed hoc iuramentum & ieiunium Iacobi respuit S. August. libr. 3. de Consensu Evangel. cap. 25. & alij, hac ratione, quòd apparitio Christi facta Iacobo, de qua Apostolus 1. Corinth. 15. 7. contigerit post apparitionem factam quingentis fratribus. Post illam enim subdit Paulus: *Deinde visus est Iacobo.* Illa autem apparitio Christi facta quingentis fratribus, contigit diu post resurrectionem, quousque Iacobi ieiunium naturaliter extendi non potuit, nisi dicas τὸ *Deinde*, numerum significare, non ordinem apparitionum; sic ut idem sit quod *insuper, præterea*, q. d. Christus apparuit quingentis fratribus, insuper & soli Iacobo.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

VEteri epistolarum more, varia & disparata de variis virtutibus dat partim monita, partim præcepta. Primò, v. 1. usque ad v. 12. docet gaudendum esse in tentatione, eò quod illius patientia opus perfectum habeat: postulandam esse à Deo sapientiam certa spe & fide: humiles & pauperes gloriari debere in sui exaltatione futura, divites verò & superbos confundi in humiliatione, quæ eos mox excipiet. Secundò, v. 12. usque ad 19. docet, beatum esse qui suffert tentationem: tentationem verò non esse à Deo, sed omne donum & bonum ab eo, quasi a Patre luminum descendere. Tertiò, v. 19. usque ad 22. docet frænandam esse linguam, iram & immunditiam. Quartò, v. 22. usque ad finem, docet iustificari factores verbi, non auditores tantùm. Religionem enim veram esse, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo.



1. IAcobus Dei & Domini nostri Jesu Christi seruus, duodecim tribubus, quæ sunt in dis-
persione, salutem. 2. Omne gaudium existimate fratres mei, cùm in tentationes
varias incideritis. 3. Scientes quòd probatio fidei vestræ patientiam operatur. 4.
Patientia autem opus perfectum habet: ut sitis perfecti & integri, in nullo deficien-
tes. 5. Si quis autem vestrum indiget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus
affluenter, & non improperat: & dabitur ei. 6. Postulet autem in fide nihil hæsi-
tans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento movetur & circumfer-
tur. 7. Non ergo æstimet homo ille quod accipiat aliquid â Domino. 8. Vir duplex animo incon-
stans est in omnibus viis suis. 9. Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua. 10. Dives autem
in humilitate sua, quoniam sicut flos fœni transibit. 11. Exortus est enim sol cum ardore, & arefecit
fœnum, & flos eius decidit, & decor vultus eius deperiit: ita & dives in itineribus suis marcescet.
12. Beatus vir, qui suffert tentationem: quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam
repromisit Deus diligentibus se. 13. Nemo cùm tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: Deus
enim intentator malorum est: ipse autem neminem tentat. 14. Vnusquisque verò tentatur à concupiscen-
tia sua abstractus, & illectus. 15. Deinde concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum
peccatum verò cùm consummatum fuerit generat mortem. 16. Nolite itaque errare fratres

mei

mei dilectissimi. 17. Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est,
descendens à Patre luminum, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obum-
bratio. 18. Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliqood creatu-
ræ eius. 19. Seitis fratres mei dilectissimi. Sit autem omnis homo velox ad audiendum; tardus
autem ad loquendum, & tardus ad iram. 20. Ira enim viri, iustitiam Dei non operatur. 21. Pro-
pter quod abiicientes omnem immunditiam, et abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insi-
tum verbum, quod potest saluare animas vestras. 22. Estote autem factores verbi et non auditores tan-
tùm, fallentes vosmetipsos. 23. Quia si quis auditor est verbi, et non factor: hie comparabitur vi-
ro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo: 24. Consideravit enim se, et abiit, et statim obli-
tus est qualis fuerit. 25. Qui autem perspexerit in legem perfectam libertatis, et permanserit in ea,
non auditor obliviosus factus, sed factor operis: hie beatus in facto suo erit. 26. Si quia autem putat
se religiosum esse, non refrænans linguam suam, sed educens cor suum, huias vana est religio. 27. Re-
ligio munda et immaculata apud Deum et Patrem, hæc est: Visitare pupillos et viduas in tribulatione
eorum, et immaculatum se custodire ab hoc sæculo.

Vers. 1.

Iacob, id est supplantator.



IACOBOS] Nomen hoc accepit à primo duodecim tribuum parente & Patriarcha, qui dictus est Jacob, id est supplantator, à Rebecca matre, eò quod in utero, dum nasceretur, tenuerit plantam fratris sui Esau; quo portento significabatur, quòd eum esset supplantaturus, eique jus primogenituræ callidè prærepturus, uti dixi Genes. 25. 25. Simili modo S. Jacobus diabolum eiusque filium Simonem Magum cum suis supplantavit. Sic Saulus nomen accepit à Saule primo rege suæ tribus Beniamio. Et sicut Saul Davidem, ita Saulus persecutus est Christum & Christianos.

Et quivis fidelis.

Mysticè, *Jacob*, id est luctator, est quivis Christianus. hic enim ad duellum, & singulare certamen provocat dæmonem, carnem & mundum, totumque infernum. Unde est pugil & athleta Christi, ait Dionys. cap. 2. Eccles. hier. & à Christo dicitur Christianus, quasi ab ungente unctus ad spiritualem luctam, qua tota vita cum hostibus confligere debet, ita S. August. tract. 33. in Johan. Idipsum repræsentavit Jacob luctans cum angelo, Genes. 32. 24. ut docet Theodor. ibid. quæst. 91.

DEI ET DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI] Primò, Græci apud Oecumen. per *Deum* intelligunt Deum Patrem, per *Dominum*, Deum filium, quasi utriusque personæ divinæ seruum se profiteatur Jacobus; utpote quarum una eademque sit, uti essentia & operatio, ita & auctoritas ac dignitas. Secundò, alij per *Deum* accipiunt S. Trinitatem; per *Dominum*, Christum quà homo est. Tertiò, & genuinè S. Cyrill. lib. 12. Thesauri c. 13. Thomas Anglicus, Dionys. & alij censet eamdem personam, scilicet Filium, putà Jesum Christum, vocari hic *Deum* & *Dominum*, ut duæ Christi naturæ significentur; in Deo divina, in Domino humana. Aut certè, quia epithetum Deo proprium est. Dominus: Deo enim propriè competit plenum, transcendens & universale dominum in res omnes, juxta illud Virgilij Æneid. 1.

—— O qui res hominumq; deumque
Æternis regis imperiis, & fulmine terres.

Unde & illud Martialis irridentis Domitianum Imper. qui Deus haberi & coli volebat.

Edictum domini Deiq; nostri.

Teste enim Suetonio in Domit. cap. 13. tanta arrogantia dictabat Domitianus epistolam, ut sic inciperet: *Dominus & Deus noster sic fieri jubet.*

Notat S. Chrysost. homil. 9. in epist. ad Coloss. nomen Domini, Trinitatis, aut Christi epistolis rebusque omnibus à fidelibus præfigi solitum. *Quia*, inquit, *ubicumque fuerit nomen Domini, ibi prospera erunt omnia; multoq; magis nomen Christi, quam consulum, securitatem literis addit.* Ita Christianos solere quibuslibet litteris & monumentis præfigere nomen Christi, aut signum crucis docet noster Gretserus lib. 3. de Cruce c. 9. & seqq.

Moraliter & neruosè Primaticcius notat, per τὸ *Dei* significari & commendari nobis excellentiam maiestatis divinæ, per τὸ *Domini*, immensam eiusdem potestatem; per τὸ *nostri*, infinitam eius charitatem; per τὸ *Jesu Christi*; A regalem & sacerdotalem eius dignitatem.

JESU CHRISTI SERVUS] Non se vocat Apostolum, sed *seruum Christi*. Hinc aliqui opinati sunt, Jacobum, qui fuit auctor huius epistolæ, non fuisse Apostolum. Distinguunt enim ponuntque tres Jacobos, primum Zebedæi, secundum Alphæi, utrumque Apostolum, tertium fratrem Domini, qui fuerit Episcopus dumtaxat (non Apostolus) Hierosolymæ, scripseritque hanc epistolam. Ita Clemens lib. 2. Constit. c. 59. & lib. 6. c. 12. & Turrianus ibidem S. Hieronym. in Isaiæ 17. Cyrillus Hierosol. catechesi 14. Favet S. Anacletus, quartus à S. Petro, epist. 2. ubi docet, Jacobum fratrem Domini ordinatum esse Episcopum Hierosolymæ à S. Petro, Jacobo & Johanne fratribus, cùm tamen communis sententia Anacleti ibidem, Cyrilli catechesi 17. Ammonij, & aliorum quos citavi Act. 2. 4. sit, omnes Apostolos ab ipso Christo immediatè ordinatos esse Episcopos; nisi quis dicat, Jacobum hunc à Christo quoque ordinatum Episcopum, sed in genere totius orbis, uti & cæteros Apostolos: à Petro verò ordinatum, id est, deputatum & institutum esse Episcopum proprium primæ Ecclesiæ, putà B Hierosolymitanæ, non verò primitus ab iis consecratum, uti rectè obseruavit S. Chrysost. homil. 87. in Johannem.

An tres Iacobi?

Verùm communis sententia est, duos tantùm fuisse Jacobos, eosque Apostolos, Zebedæi scilicet, & Alphæi, qui fuit Episcopus Hierosolymæ, & auctor huius epistolæ. Id patet ex S. Paulo, qui Galat. 1. 19. dicit se alium Apostolorum non vidisse, nisi Iacobum fratrem Domini: & c. 2. 9. Iacobum hunc cum Cepha & Iohanne, vocat columnam Ecclesiæ. Ita sentit & docet Concil. Trident. sess. 4. Eusebius libr. 2. Histor. c. 1. & 22. Clemens Alex. 6. Strom. Chrysost. homil. 33. & 44. in Matth. S. Epiphan. hæresi 29. & alij passim, imò tota Ecclesia, quæ Iacobi Minoris festum celebrat 1. Maij, asserens illum Apostolum, fratrem Domini, Alphæi filium, fullonis vecte à Iudæis occisum. Quare S. Hieronym. sententiam mutavit: nam epist. 102. & lib. 2. contra Pelag. Iacobum auctorem epistolæ vocat Apostolum. Clementis libri Recognit. dubiæ sunt auctoritatis. Unde idem Clemens epist. 1. ad Iacobum hunc, C asserit eum à Christo immediatè ordinatum. Idem asserit Eusebius, Dorotheus in Synopsi, & alij. Hinc à S. Iacobo Ecclesiæ Hierosolymitana dignitatem Patriarchalis Ecclesiæ obtinuit, æquè ac Antiochena & Romana, utpote in quibus per se sedit S. Petrus; atque Alexandrina, in qua sedit S. Petrus per S. Marcum suum discipulum. Patriarchales enim Ecclesiæ sunt Apostolicæ, & ab ipsis Apostolis fundatæ & institutæ. Porrò Hierosolyma non tempore S. Iacobi, utpote mox evertenda à Tito, sed diù postea à Vigilio Papa hanc dignitatem obtinuit, uti dixi Actor. 11. 25. & 26.

Vocat se seruum Christi, cur? Resp. Primò.

Causæ ergo cur S. Iacobus scribat se seruum Christi, non Apostolum, sunt variæ. Prima est, studium humilitatis & modestiæ, uti ex eodem B. Virgo vocavit se ancillam Dei, Lucæ 1. 38. Secunda, quòd Apostolus propriè vocetur is, qui missus à Christo per orbem evangelizatum discurrit: Iacobus autem non

Secundò.

discur-

discurrit per orbem, uti cæteri undecim Apostoli, sed assixus fuit Judææ & Hierosolymæ, eiusque proprius à Christo & Apostolis creatus fuit Episcopus & Pastor. Tertia, quia ingens dignitas est, & summi honoris titulus esse seruum Christi. Nam, ut ait S. Ambrosius *Magna dignitas est seruum esse potentis*: ergo summa dignitas est seruum esse summè potentis, putà Christi, seruire enim Deo regnare est. Quocirca Apostoli omnibus mundi regnis præferebant seruitutem Christi, magisque gloriabantur quod essent serui Christi, quam si fuissent reges totius orbis, inquit Didymus & Oecumen. Unde & S. Agatha Quintiaoo præsidi dixit: *Multo præstantior est Christiana humilitas & seruitus regum opibus ac superbia*. Esse enim seruum Christi, est esse seruum æternæ sapientiæ, justitiæ, veritatis, bonitatis, & omnium omnino virtutum, quæ Christus est, uti rectè dixit Origenes. Quarta, quia ex Apostolis soli S. Petrus quasi Primas, & S. Paulus quasi Apostolus doctorq; omnium gentium, antonomasticè Apostoli titulum occuparunt. Unde nec S. Johannes, nec S. Judas in suis epistolis se vocant Apostolos. Quinta, quia seruus Christi idem est quod Apostolus. Seruus enim hic non qualem qualem significat, sed hero, putà Christo, fidelissimum, dilectissimum, proximum & intimum, qui eius res omnes curat, ab eoque quovis gentium ad eas conuertendas mittitur, qui sanè non alius est, quam Apostolus. Hinc Judas exemplo fratris sui Jacobi, pariter initio epistolæ se vocat seruum Christi. Denique Sixtus Senensis lib. 7. Biblioth. & Feuardentius hic opinantur nomen Apostoli hic erasum esse ab aliquo falsario, ut sublato Auctore tolleret auctoritatem epistolæ. Nam multi codices Latini, Græci, Syri & Arabici habent hic nomen *Apostolus*.

Tertiò; Quartò. Quintò;

DUODECIM TRIBUBUS, QUÆ SUNT IN DISPERSIONE] Quæ sunt dispersæ inter Gentes, ita Syrus. Jam *tribubus*, id est, Judæis quibuslibet qui prognati sunt ex duodecim tribubus. Nec enim tribus totæ dispersæ fuerunt, sed multi ex singulis tribubus.

Nota. Jacob Patriarcha duodecim habuit filios, pariter Patriarchas. Quisque enim unam familiam & tribum filiorum & nepotum ex se prognatorum constituit, eique suum nomen attribuit, ut tribus Juda, Levi, Ruben: dicitur familia prognata ea Juda, Levi, Ruben, &c. Inter has duodecim tribus divisa fuit terra sancta, sive Judæa à Iosue cap. 15. Ex ea sæpiùs illæ in captivitatem abductæ, & inter Gentes dispersæ fuerunt, præsertim per reges Assyriorum, Babyloniorum, Syrorum, Ægyptiorum & Græcorum. Multi etiam sponte sua è Judæa in exteras regiones vel lucri, vel quietis, vel parentum, &c. causa abierunt, ibique sedes fixerunt. Insuper Judæi fideles penè omnes, exceptis Apostolis, in persecutione ob S. Stephanum excitata, è Jerusalem ad alias civitates & regiones profugerunt & dispersi fuerunt, ut patet Actor. 8. 1. Hisce omnibus, ac præsertim dispersis ob necem Stephani, ut censet Beda, Gagneius, & Ribera in Osee c. 1. hanc epistolam scribit S. Jacobus (æquè ac suam S. Petrus) ut sicut præsentes verbo, ita absentes scripto doceret, corroboraret & exhortaretur ad vitam Christiano dignam, Erat enim ipse proprius Judæorum Episcopus: unde propriè eorum curam pastoralem exit. Hinc patet Primò, S. Jacobum hanc epistolam directè scripsisse Judæis fidelibus, indirectè tamen etiam infidelibus, ut vult Beda; consequenter tamen eamdem scripsit & fidelibus è gentilitate conuersis. Hi enim omnes eamdem Christi fidem & vitam, quam hic inculcat S. Iacobus, profitebantur. Addit Lucius Dexter in Chronico, plurimos Iudæos dispersos fuisse per Hispaniam, iisque maximè hanc epistolam scriptam esse à Iacobo, utpote quem ipse censet fuisse, non Alphæi, sed Zebedæi, Hispaoorum Apostolum & magistrum, de quo dixi in Procemio.

Patet Secundò, S. Iacobum non scripsisse hanc epistolam ad decem tribus, quæ post schisma factum per Ieroboam à duabus, putà Iuda & Beniamin, tandem à Salmanasar abductæ sunt in Assyriam, quas Iudæi fabulantur Caspiis montibus imperuiis concludi & abscondi. Nam S. Iacobus ait se scribere duodecim tribubus: ergo tam duabus, quàm decem jam dictis scribit.

SALUTEM] Subaudi optat & precatur, græcè est χαίρειν, quod tria significat, scilicet *gaudere*, *saluere*, & *valere*. Salutantis est vox: unde ea Græci utuntur initio epistolarum, quod imitatus Horatius initio lib. 1. Epistol.

Celso, inquit, gaudere, & bene rem gerere, Albinouano
Musa rogata refer.

Sic & hic χαίρειν alludit ad χαρὰν, quæ sequitur, q. d. Opto vos gaudere, ut tribulationem quæ vos occupat, æstimetis non dolorem, sed gaudium.

Porrò salutatio Apostolorum & Sanctorum, non est aulica & verbalis, sed efficax & realis, sufficitque salute implere eum qui salutatur, uti ex S. Chrysost. dixi Rom. 1. sub initium. *Salus* autem pacem, gratiam, omneque bonum, quod ad salutem præsentem & æternam ducit, complectitur; ac consequenter ipsum Jesum, qui est salus, & Salvator mundi. Hoc responsum sit Caietano qui hanc salutem (ac consequenter epistolam) profanam, non Apostolicam censuit, & paruipendit. Nam eadem usus est S. Jacobus & Apostoli in Conc. Hierosolymitano Actor. 15. v. 23. Unde eadem utuntur Pontifices Romani in suis Jubileis & epistolis œcumenicis: precantur enim & impertiunt omnibus fidelibus salutem & Apostolicam benedictionem.

Symbolicè notat S. August. in Expos. epistolæ ad Roman. ante medium, vocem *Salus* lingua Punica (quæ affinis, & filia est Hebrææ, in qua שלש *salos* pariter denotat tria) significare tria, ideoque tacitè indicare Ss. Trinitatem, à qua omnis salus dimanat. *In quorumdam*, inquit, *rusticanorum collocutione, cum alter alteri dixisset, Salus; quæsivis* (Valerius Episcopus Hipponensis) *ab eo qui & latinè nosset & punice, quid esset Salus? Responsum est, tria. Tum ille agnoscens cum gaudio salutem nostram esse Trinitatem, conuenientiam linguarum non fortuitò sic sonuisse arbitratus est, sed occultissima dispensatione divinæ providentiæ, ut, cùm latinè nominatur Salus, à Punicis intelligantur tria; & cùm Punici lingua sua tria nominant, latine intelligatur Salus*. Subdit S. August. Chananæam Matth. 15. cum à Christo postulavit filiæ salutem, implicitè postulasse Ss. Trinitatem, eiusque fidem & opem, qua filia non tantùm in corpore, sed & in anima saluanda erat.

Salus punice est Trinitas.

OMNE GAUDIUM] *Omne*, id est totum, perfectum, plenum, summum. Est enallage quantitatis: ponitur enim totum universale pro toto integro, quod suis partibus completur & integratur, q. d. In tentatione & tribulatione nolite tristari ò Christiani, sed gaudere, non quali quali, sed pleno summoque gaudio. Aliqui imperfecti in tribulatione partim dolent, partim gaudent. Hi unum pedem figunt in patientia; alterum in impatientia, S. Jacobus ergo vult utrumque animi pedem figi in patientia, eiusque summo gradu. Tres enim sunt patientiæ gradus. Primus, sustinere patienter; Secundus, sustinere libenter; Tertius, sustinere gaudenter. Sic *omne* sumitur pro *toto* Eccles. 12. v. 13. *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo*, id est, totus homo, q. d. Totum hominis bonum consistit in Dei timore eiusque mandatorum obseruatione; ac proinde totus ipse, totisque animi viribus Dei timori & mandatis intendere, seque impendere debet, ut ea impleat, juxta illud Dei mandatum; *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, Deuter. 6. 5.

Vers. 2. Omne pro toto.

Secundò, τὸ *omne* propriè capi potest, tuncque erit sensus uerunsior, q. d. Tentatio & tribulatio adeò non est mala, nec fugienda, ut in ea situm sit omne bonum, ac consequenter omne obiectum omnisque materia gaudij, adeò ut omnis illa quam natura, vel Deus per alia bona sparsit, in uno hoc universali & summo tribulationis bono collecta & adunata videatur; ita ut in sola tribulatione magis gaudendum sit, quam si solus omnes mundi opes, honores & voluptates possideres. Unde sequitur, tribulationem esse summum bonum hujus vitæ: summum enim gaudium nequit esse nisi de summo bono. Tres enim passiones, sive affectus sunt, quæ pro obiecto habent bonum, nimirum amor, desiderium, gaudium. Amor spectat bonum in genere: desiderium est cupido boni absentis: gaudium est fruitio boni præsentis: & quanto maius est bonum, tanto maiores sunt hi affectus. Ex aduerso affectus his oppositi, qui pro obiecto habent malum, sunt odium, metus, tristitia. Odium est mali absolutè:

Tribulatio est summum bonum.

metus

metus est fuga mali absentis: tristitia est dolor ex tristitia A mali præsentis.

Paradoxũ S. Jacobi.

Est hoc primum S. Jacobi paradoxum, à quo incipit, ut attentionem lectorum conciliet & excitet, utque fidele suo ævo à Judæis aliisque afflictos, & futuris sæculis affligendos plenè consoletur, doceatque quomodo afflictionem capessere, in eaque se gerere debeant, nimirum animum non deiiciendo, sed erigendo; non dolendo, sed gaudendo; non conquerendo, sed gratias agendo. Alta est hæc sapientia & Philosophis incognita, quam S. Jacobus didicit à Christo, qui illam velut arcanam & cælestem è sinu Patris in mundum detulit, dicens: *Beati qui persecutionem patiuntur*, Matth. 5. 10. Ideoque è cælo in carnem descendit, ut eam homines doceret, idque magis exemplo, quam verbo. Tota enim vita Christi fuit continua afflictio, crux & martyrium. Paradoxum ergo Christi & christianismi à S. Jacobo cæterisque Apostolis prædicatum & practicatum, est: *Tribulatio est summum bonum, ideoq; in ea summe gaudendum*. Ignorarunt hoc prisci sapientes: nescivit hoc Aristoteles, non intellexit Plato, falsum censuit Anaxagoras, stultum Epicurus. B Natura enim & naturalis ratio horret tribulationem, quasi naturæ & naturali statui, commoditati ac felicitati inimicam, & è diametro contrariam. Quocirca homo, etiamsi totis naturæ viribus connitatur, non potest eò assurgere, ut in tribulatione gaudeat, & summè gaudeat; esto nonnulli Philosophi in ea se gaudere simularint & finxerint, ut virtutis patientiæ & constantiæ nomen, famam & fumum inanem apud homines aucuparentur. Hinc illud Catonis ad milites suos in Africa, cum arenis & serpentibus luctantes, apud Lucanum:

——— *Serpens, sitis, ardor, arenæ;*
Dulcia virtuti: gaudet patientia duris.

Verè Tertullianus lib. de Patientia cap. 16. *Christiana*, inquit, *patientia cælestis est, & vera. Gentium falsa & probrosa, quæ tanti boni nomen sudis operationibus occupat, patientes rivalium, & divitum, & invitatorum, impatientes soliùs Dei vivent.* Et S. Cyprian. libr. de Patientia, *Apud Gentiles*, ait, *tam falsa est patientia quàm sapientia.*

C Christus ergo sua doctrina & gratia supernaturali naturam adeò altè evehit, ut contra naturam de malo naturæ, putà de tribulatione, gaudeat, ideoque permisit lapsum Adæ in peccatum, & per illud in mortem, omnemque tribulationem, ut in ea ostenderet, quasi peritissimus & potentissimus medicus, vim gratiæ suæ, quantumq; pharmacum sit patientia Christiana. Hæc enim in statu innocentiæ, utpote immuni ab omni tribulatione, locum habere, cerni & demonstrari non potuisset. Plus ergo virtutis à Christo accepimus, quam in Adamo perdidimus, uti ostendi ex Apostolo Rom. 5. Quocirca S. Hieronymus in illud Ephes. 20. *Gratias agentes semper pro omnibus*, sic ait: *Christianorum propria virtus est, etiam in his quæ adversa putantur, gratias agere creatori. Juxta Apostolum hæc virtus est maxima, ut in ipsis periculis atque miseriis gratiæ Deo referantur, & semper dicamus: Benedictus Deus. minora me scio sustinere quàm mereor; hæc ad mea peccata, parva sunt; nihil mihi dignum redditur. Hic animus Christiani est, hic crucem suam tollens sequitur Salvatorem, quem nec orbitas, nec damna debilitant:* D *quem, ut ait Flaccus. Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinæ.*

Ante signanus huius in tribulationis prælio gaudij, fuit Christus, qui anhelans ad crucem dicebat: *Baptismo habeo baptizari, & quomodo coarctor usque dum perficiatur?* Lucæ 12. 50.

Primipilus fuit S. Petrus, qui epist. 1. cap. 4. 13. *Communicantes*, ait, *Christi passionibus gaudete, ut & in revelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius Spiritus, super vos requiescit.*

Signifer est S. Paulus: *Gloriamur*, inquit, *in tribulationibus*. Rom. 5. 3. Et: *Placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo*, 2. Corinth. 12. 10. Et: *Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem* A *mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*, Galat. 6. vers. 14. Paulus ergo hoc amore & gaudio crucis, in Christum crucifixum transformatus videbatur. Sic & S. Franciscus; unde & ab eo stigmata quinque vulnerum eidem impressa sunt. Paulus, inquit Chrysost. homil. 1. in 2. ad Corinth. *Cum videret quasi nivis cumulos, tentationes quotidie ingruentes, non aliter quam si in medio paradiso vixisset, ita gaudebat gestiebatque: ac proinde ut qui hoc gaudio gaudet, non potest ab animi perturbatione vinci; ita qui hoc non tenetur gaudio, à quibuslibet facile capi vincique potest: ac prorsus huic idem evenit, quasi quis arma gestans imbecillia, qualibet levi plaga vulneraretur: nullum armaturæ genus validius, quàm gaudere secundum Deum.*

Centurio est S. Jacobus hic, cæterique Apostoli, qui ut, ait Lucas Act. 5. 41. *Ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.* Vide ibi dicta. Unde S. Bernard. serm. de tripl. gen. bon. *Non modò patienter*, inquit, *sed & libenter, verùm & ardenter ad tormenta sicut ad ornamenta, ad pœnas, sicut ad delicias B. Andreas properabat.*

B EXISTIMATE] ἡγήσασθε, id est, *arbitramini ducite, putate*; Syrus [Syriac] *teheve*, id est, *habeatis*, q. d. Hoc gaudium situm est non in sensu naturæ: hæc enim in tribulatione sentit dolorem, sed in rationis, per fidem & gratiam illuminatæ & roboratæ, existimatione, dictamine & judicio, quod varias naturæ tentatæ & afflictæ graves considerationes & causas, quas mox recensebo, suggerit, ob quas in tentatione ad gaudium sese excitare debeat. Verè Seneca epist. 78. *Levis est doloris, si nihil illi opinio adiecerit. Omnia ex opinione suspensa sunt.*

CUM IN VARIAS TENTATIONES] Uni enim tentationi succedit alia & alia, alterius sæpè generis & materiæ, sicut fluctus succedit fluctui, ventus vento, annulus annulo in catena, adeoque plures sæpè simul hominem invadunt. *Tentatio enim est vita hominis super terram*, ut ait Job cap. 7. 1. juxta Septuag. Quocirca Johan. Picus Mirandula spiritali pugnæ dans arma duodecim, inter ea sextum assignat: *Una tentatione superata, aliam expectes, cùm dæmon semper circumeat.* Septimum: *Non tantùm diabolus vincendus est, sed faciendus cum tentatione proventus; ac tentatio v. g. superbiæ,* C *accipienda ut ad humilitatem adhortatio, & invitatio.* Octavum: *Dum pugnas, pugna quasi perpetuam deinde pacem habiturus: quia sæpè hoc generosis animis Deus largitur: sed cùm viceris, geras te quasi mox pugnaturus* Undecimum. *Cogita dulcius esse vincere tentationem, quàm ire ad peccata, atque ita compara dulcedinem victoriæ cum dulcedine peccati, non pugnam cum voluptate.*

Praxis vincendi tentationes.

TENTATIONES INCIDERITIS] Quæres, quidnam hic propriè *tentatio* significet? Resp. Primò, tentatio idem est quod afflictio & tribulatio, putà paupertas qua premebantur primi fideles, fames, morbus, infamia, æstus, frigus, cæteræq; adversitates & ærumnæ, sive à Deo, sive à dæmone, sive ab hostibus, sive ab amicis, sive à natura, sive aliunde immissæ. Hæc vocantur tentatio, quia tentant & explorant hominis virtutem, patientiam & robur.

Tentatio Primò, est tribulatio

Secundò, magis propriè & directè, S. Jacobus *tentationem* vocat hic persecutionem, quam suo ævo fideles patiebantur à Judæis aliisque infidelibus. Ut enim illos in ea corroboraret, scripsit hanc epistolam, ideoque statim à tentatione hac orditur. Huc refer labores, fatigationes, pericula, innumerasque molestias & difficultates, in quas incidebant, imò sponte se coniiciebant Apostoli, primique fideles causa Evangelij, ut scilicet illud toto orbe prædicarent & propagarent.

Secundò: persecutio.

Tertiò, *tentatio* hæc extendi potest ad veram tentationem dæmonis externam, & internam carnis sive concupiscentiæ. Hæc enim propriè vocatur *tentatio*, quæ hominem ad peccatum tentat & sollicitat, & de hac subdit Jacobus v. 13. *Nemo cùm tentatur dicat, quoniam à Deo tentatur.* Adde, tribulationem quamvis pati modo esse tentationem propriè dictam, quia hominem ad pusillanimitatem, impatientiam, iram aliaque peccata sollicitat. Unde de hac concludit v. 12. dicens: *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.*

Tertiò, incitatio ad peccatum

Quæres

Tribulatio summum bonum huius vitæ. Cur?

Quæres Secundò, cur in tribulatione & persecutione Christiano sit gaudendum, non taliter qualiter, sed omni summoque gaudio? adeoque cur tribulatio sit summum bonum, in quo felicitas Christiani in hac vita sita sit? Resp. Primò, quia tribulatio avellit nos ab hoc sæculo, eiusque amore, illecebris & blandimentis, *ne viam pro patria diligamus*, ut ait S. Gregor. c. 23. Moral. c. 23. *& ne viator tendens ad patriam, stabulum pro domo diligat*, ait S. August. in Sent. sent. 186. Verè Seneca ad Lucilium: *Quantum possumus a lubrico recedamus: in sicco parum firmiter stamus*: Et epist. 95. in fine: *Quasi inter se contraria sunt, bona fortuna & mens bona: ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt*. S. Chrysost. homil. 14. ad popul. *Dormitantes nos*, inquit, *expergefacere solet, & religiosiores facere tentationum natura*.

Secundò;

Secundò, quia tribulatio signum est filiationis, electionis & prædestinationis Dei; *Quem enim diligit Dominus, castigat; flagellat autem omnem filium quem recipit*. Hebr. 12. 6. Unde S. August. lib. de Pastor. *Si*, inquit, *exceptus es à passione flagellorum, exceptus es a numero fidelium*. Et S. Ambros. lib. 1. epist. 4. patientiam tribulationum vocat *matrem fidelium*. Unde angelus ad Tobiam cap. 12. 13. *Ego obtuli*, inquit, *orationem tuam Domino: & quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te*. S. Chrysost. homil. 32. Genes. *Ne existimemus*, inquit, *esse signum quòd nos dereliquerit, & despiciat Dominus, si tentationes nobis inferantur; sed hoc maximum sit nobis indicium quòd Deus nostri curam gerit, quia peccata expurgat, & luctam ac exercendi materiam nobis proponit, ut si quod nostrum est declaremus, largiri dignetur nos cura. Quod cùm sciamus ne tristemur in tentationibus, sed gaudeamus cum Beato Paulo dicente: Nunc enim gaudeo in afflictionibus*, Coloss. 1. v. 24. Idem S. Chrysostomus in dictum Apostoli: *Habentes autem eumdem spiritum. Hoc generosæ*, inquit, *ac Deum amantis animæ officium est, afflictiones & adversitates ferre generose, tolerare tentationem, atque insuper gratias agere ei, qui se tentari permittit, denium summæ fortitudinis est, animæque vigilantis, & quæ omnibus humanis affectibus superior sit*. Unde S. Ephrem. de Fide tomo 1. *Christianus*, inquit, *inter diversas tribulationes & tentationes sit sicut incus, quæ licet semper verberetur, non tamen dat tergum, neque concavitatis formam in se recipit, sed eadem semper manet. Pro munitione ac castro semper Christum Dominum habeat, ad eumq; belli tempore confugiat, dicatque: Esto mihi in Deum protectorem, & in locum refugij, ut salvum me facias*.

Fidelis sit quasi incus.

Tertiò,

Tertiò, quia tribulatio Christo crucifixo, Dei unigenito nos assimilat, eiusque opem accersit. Nam *non habemus Pontificem qui non possit compati infirmitatibus nostris, tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato*, ait Paulus Hebr. 4. 15. Christianum ergo nullibi nisi in cruce Christi gaudere & gloriari cum S. Paulo decet. Tot enim bona Deus abscondit & conclusit in cruce Christi & Christianorum, ut ea scrutans Paulus passim in epistolis obstupescat. Rursum Christus sua cruce dulcorat nostras cruces, adeoque non tam nos, quàm ipse in nobis patitur. Quocirca S. Ephrem crucem gestabat in fronte; & sermone de cruce, magnifica ei dat elogia, quæ recitavi Ezechiel. 9. inter quæ præcipua, & huic loco apposita sunt hæc: *Crux spes Christianorum, crux resurrectio mortuorum, crux afflictorum consolatio. Crux triumphus adversus dæmones, crux desperatorum spes, crux oppugnatorum murus. Crux infantium custos, virorum caput, senum corona, regum magnificentia. Crux Prophetarum prædicatio, Apostolorum comes, Martyrum gloriatio. Crux virginum Pudicitia, sacerdotum gaudium. Crux Ecclesiarum firmamentum, & orbis terrarum securitas. Crux imbecillorum fortitudo, ægrorum medicina, monachorum fiducia*.

Quartò.

Quartò, quia tribulatio tollit duo summa hominis mala, scilicet peccatum, & concupiscentiam. Est ergo summum hominis bonum: est enim ipsa pœnitentia pro peccatis commissis, est & antidotum contra futura, quia directè adversatur concupiscentiæ. Sicut ergo sal conservat carnes à putredine, ita tribulatio conservat corpus & animam à concupiscentia & peccato. Ideoque Deus tot tribulationibus vitam nostram opplevit, quia illæ in statu hoc naturæ lapsæ & corruptæ, ad eam erigendam & sanandam sunt utiles, imò planè necessariæ: ideoque unicum eius sunt remedium, summumque bonum. Nonne gauderet lapis, si sensum haberet, quòd scalpello poliatur, fiatque statua elegans regis? lignum, quòd runcina lævigetur, fiatque thronus principis? pannus, quòd lixivio perfricetur & emundetur? &c. utique gauderet; ita prorsus justo gaudendum est in tribulatione. *Quod enim est ignis auro, lima ferro, scalprum lapidi, cauterium cancro, runcina ligno, lixivium panno, ventilabrum tritico, sal carni, fornax pani, malleus contignationi, hoc justo est tribulatio*. Hinc tribulatio est tritura Dei, itaque dicta est a tribula, qua segetes tribulantur & triturantur, Isaiæ 21. 10. Audi S. August. de Tempor. barbarico cap. 3. *Si aurum es, quid times paleam, quid times ignem? simul quidem eritis in fornace, sed ignis paleas in cineres vertet, tibi sordes tollet. Si frumentum es, quid times tribulam. Non apparebis qualis antea eras in spica, nisi tribula conterendo à te separaveris paleas. Si oleum es, quid times pressuram præli? Non declarabitur species tua, nisi etiam pondus lapidis à te separaveris amurcam*. Unde B. Antiochus homilias 79. *Sicut cera*, ait, *nisi recalescat, aut permolliatur, non facile in se recipit sigilli impressionem; ita & homo, nisi laborum & multivaria infirmitatis probetur exercitio*. Hoc est quod ait Dominus Isaiæ 48. 9. *Laude mea infrenabo te, ne intereas*: laude, id est, tribulatione: hæc enim est frænum concupiscentiæ, ideoque laus Dei. Et Thren. 1. 13. *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudivit me: expandit rete pedibus meis*. Tribulatio enim est rete Dei, quo homines piscatur, & inuitos ad se trahit. Tribulatio est disciplina generis humani, uti fusè ostendit noster Gretserus libr. 1. de Cruce cap. 22. & sequent. Quocirca nullam gratiam dat Deus hominibus, nisi prævia tribulatione, ut ait S. Marcus Anachoreta.

Tribulatio est via ad gratiam.

Quintò.

Quintò, quia si in tribulatione tristeris & doleas, auges tribulationem & dolorem, ac minuis meritum per mixtionem minoris patientiæ, vel impatientiæ. Sin autem in ea gaudeas & exulies, minuis tribulationis sensum, & auges meritum per incrementum patientiæ. Summus enim actus gradusque patientiæ est, pati exultanter. Si ergo sapis, tribulationem animosè excipe cum gaudio, non torpidè & inuitè cum tristitia: sic enim minuet tibi pœnam, & augebit coronam.

Sextò.

Sextò, quia tribulationes omnibus virtutibus, quæ in arduo sitæ sunt, uberem materiam & exercitium suggerunt: virtutes autem gaudent, cùm occasionem & obiectum habent, in quod suum vigorem exerant, suumque decus ostendant. Unde Philo libr. de Quærenda cognit. erud. gram. asserit animam festum agere, quando æmulando res optimas capessit laborem, quo ad perfectionem contendat: quare virtutem amanti dulcescere laborem, tribulationes esse gaudio & voluptati:

Septimo.

Septimo, tribulatio facit hominem excelsum, & sæculo maiorem, ut in cælo res & spes suas ponat, quasi aquila despiciat hoc terræ punctum, omnesque in eo fortunæ status, fluctus & ludibria videat & rideat, juxta illud Isaiæ 50. 14. *Tunc delectaberis super Domino, & sustollam te super altitudines terræ, & cibabo te hereditate Jacob patris tui*. Vide ibi dicta. Vidit hoc per umbram Seneca lib. de Provid. c. 4. *Prospera*, ait, *in plebem & vilia ingenia deveniunt, at calamitates terroresq; mortalium sub jugum mittere, proprium magni viri est*. Et cap. 5. *Militares viri gloriantur vulneribus, calamitas virtutis occasio est: duo lectissimos mittit, qui nocturnis hostes aggrediuntur insidiis. Præceptores plus laboris ab his exigunt, in quibus certior spes est. Numquam virtutis molle documentum est. Verberat nos & lacerat fortuna: patiamur, non est sævitia, certamen est*. Et cap. 6. *Labor optimos citat. Ignis aurum probat, miseria viros fortes. Vide quàm altè ascendere debeat virtus*. Nazianzenus epistolas 64. ad Philagrium, laudat illud Stoicorum: *Vir bonus beatus est, etiamsi in Phalaridis tauro concrematur*. Præclarè Gerson parte 2. sermon. de omnibus Sanctis: *Ut*, inquit, *arca Noe, quo magis abundarunt aquæ diluvij, tanto altius ferebatur sic mansuetus animus, quo maiores erunt tribulationis aquæ,*

qua, tanto erit excelsior.

Quocirca animæ generosæ Deumque feruidè amanti nil optabilius est, nil jucundius, nil dulcius quam multa pro eo pati. Cujus rei causa est multiplex, sed maximè triplex. Prima, quòd animæ sanctæ intentè amant Deum: amorem autem in eum, nulla in re magis ostendere possunt, quàm si pro eo dura patiantur vel agant. Rursum vident Christum pro se tanta passum: ut ergo eum imitentur, utque ei vicem quam possunt reddant, & amorem amori rependant, desiderant pati cum eo & pro eo, sitiunt cruces & dolores, dicuntque cum S. Ignatio: *Amor meus crucifixus est*. Ita S. Laurentius ad tyrannum: *Para*, ait, *eculeos, bestias, ignes, craticulas, & quidquid tormentorum excogitare potes: hæc omnia aveo & ambio. Non est famelicus qui ita desideret cibum, sicut ego tormenta tua. Illa ergo expedi, & famem meam exsatia.* S. Xaverius cùm Gentiles eum persequerentur ad necem, ideoque subinde in arboribus pernoctaret; item in naufragiis, cùm in medio mari natans fluctibus jactaretur orabat: *Domine, ne hanc crucem mihi auferas, nisi maiorem immittas.* Quocirca ita cælestibus consolationibus affluebat, ut eas non capiens exclamaret: *Satis est Domine, satis est*; in tribulationibus verò: *Non satis est Domine, non satis: da plus pati*, ita Pat. Lucena in eius vita lib. 1. cap. 7. Edmundus Campianus primus in Anglia è Societate Martyr, verè Campianus, id est, pugil Christi, audita sententia mortis, Deo sibique gratulando cecinit, *Te Deum laudamus*, ac protractus ad supplicium in theatro consistens: *Spectaculum*, inquit, *facti sumus mundo, angelis & hominibus. Gaudeo & gratulor mihi de hac felici sorte, quòd Martyr moriar: nunc vivo, nunc triumpho.* Quare instar Samsonis, qui plures moriens quàm vivens occidit, plures in morte, quàm in vita, suo zelo & martyrij exemplo ad fidem orthodoxam conuertit, uti habet eius vita. Eximius & choragus in hac re fuit S. Andræas; qui vita cruce sibi parata jubilans exclamavit: *O bona crux, quæ decorem ex membris Domini suscepisti, diu desiderata, sollicitè amata, sine intermissione quæsita, & aliquando cupienti animo præparata: accipe me ab hominibus, & redde me magistro meo, ut per te me recipiat, qui per te me redemit.*

Amanti Deum nil dulcius quã pati, ob tres causas. Prima.

Secunda. Secunda, quòd Deus eos qui amore sui patiuntur vicissim amplectatur, soletur, & fel passionis melle consolationis divinæ dulcoret. Id experti sunt Martyres, qui in eculeis & tormentis lætitia gestiebant, hymnos & laudes Christo canebant. Id experiuntur omnes, qui libenter aduersa pro Deo sustinent. Ita Psaltes: *Secundùm multitudinem*, inquit, *dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificaverunt animam meam*, psal. 93. 19. & Paulus: *Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra.* 2. Cor. 1. 5. Mensura ergo passionis, mensura est consolationis, & quo maior passio, eo maior accedit consolatio. Huius rei typo Deus Mosi in Mara dedit lignum, quod dulcoraret aquas amaras, Exodi 15. 25. Lignum enim hoc figura fuit crucis Christi, quæ omnes aduersitatum amaritudines dulcorat, ut ibidem dixi. Qua de causa sancti cruces non tolli, nec mitigari, sed augeri postulabant, dicentes illud Pij Quinti Pontificis acribus calculi doloribus afflicti: *Domine, auge dolorem, auge & patientiam.* Ita Sancta Teresia orabat: *Da aut pati, aut mori.* Vitam enim meam aliud esse nolo, quàm te amare, pro te laborare, pro te pati. Alia Sancta dicebat, se non desiderare brevem vitam & celerem mortem, quia in cælo nulla est passio: desidero ergo vivere diù, quia desidero diù pati pro amore Dei, non tantùm martyria, sed & morbos, calumnias, infortunia, & quævis aduersa. Amanti ergo dulcis est virtus, dulcis patientia, dulcis fortitudo, ajebat Cato. Diviniùs S. Marcus & Marcellianus: *Numquam tam jucundè epulati sumus, quam hæc libenter Christi causa perferimus.*

Tertia. Tertia, quod cogitent passionem esse modicam & brevem, ac mox pro ea se recepturos immensam & æternam gloriam. Habent enim illud præmeditatum: *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Id enim quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, supra modum in*

A *sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. Corinth. 4. 17. Ita S. Stephano videnti cælos apertos, Christumque coronam cælestem ostentantem, lapides torrentis dulces fuerunt. Ita S. Franciscus, *Tanta*, ait, *est gloria quam expecto, ut me omnis morbus, omnis mortificatio, omnis humiliatio, omnis pœna delectet.* Nimirum sentiebat quàm dulcis sit crux Christi; ac proinde crux non erat ei crux sed vitæ & gaudij dux. Felix, cui tribulatio dulcescit, qui cum Beata Catharina Senensi dulcia huius vitæ pro amaris, amara pro dulcibus accipit. Sanè qui tot tantaque bona, quæ in cruce & tribulatione Deus recondidit, peruidet & gustat, eam dulcissimam judicat, experitur & sentit, crucique concinit: *Dulce lignum, dulces clavos, dulcia ferens pondera.* In cruce ergo est vera dulcedo, vera consolatio, verum gaudium. Amplectere eam libens, & ita esse experieris.

Expertus id est S. Augustinus, Unde in Medit. cap. 7. *Nihil*, ait, *quæso sine te Domine mihi dulcescat, nihil complaceat; nil pretiosum, nil præter te mihi arrideat speciosum. Vilescant, obsecro, absque te mihi omnia,* B *sordeant universa; quod tibi adversum est, sit mihi molestum & tuum beneplacitum sit mihi indeficiens desiderium. Tædeat me gaudere sine te, & delectet contristari pro te.* Quocirca S. Chrisostomus homil. 4. de Pœnit. docet, tribulationem esse spiritualem mercaturam, in qua anima patientis ingens sibi parat lucrum. Ita in morbis, mortalitate & morte fortiter standum & gaudendum esse Christiano docet S. Cyprian. libr. de Mortalitate. *Nisi præcesserit*, ait, *pugna, non potest esse victoria: cum fuerit in pugnæ congressione victoria, tunc dantur vincentibus & coronæ. Nam gubernator in tempestate dignoscitur, in acie miles probatur. Delicata jactatio est, cum periculum non est: conflictatio in adversis, probatio est veritatis. Arbor quæ alta radice fundata est, ventis incumbentibus non movetur; & navis quæ forti compage solidata est, pulsatur fluctibus, nec foratur; & quando area fruges terit, ventos grana fortia & robusta contemnunt; inanes paleæ flatu portante rapiuntur. Sic & Apostolus Paulus post naufragia, post flagella, post carnis & corporis multa & gravia tormenta, non vexari, sed emendari se dicit in adversis, ut dum gra-* C *vius affligitur, veriùs comprobetur.* Uide nostrum Gretserum toto libr. 4. de Cruce, qui est de cruce spirituali sive tribulatione. Quin & Seneca epistolam 78. contra dolores hoc dat remedium: *Vir magnus & prudens*, inquit, *animum deducit à corpore, & multum cum meliore & divina parte versatur. Hoc solatium vasti doloris est, quòd necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris.* Et mox: *Toto contra illum pugnet animo: vincetur, si cesseris: vincet, si te contra dolorem suum intenderis. Si longus est, habet inter capedinem, dat refectioni locum. Brevis morbus ac præceps alterutrum faciet, aut extinguetur, aut extinguet.* Ita Agesilaus rex Spartæ, teste Plut. in Lacon. cùm arderet podagræ doloribus, eumque invisisset Carneades, atque abiret tristis: *Mane*, inquit, *Carneades. nihil enim illinc huc pervenit*, ostensis pedibus & pectore. Sentiens pedes quidem dolere, sed pectus animumque dolore vacuum esse.

In persecutione gaudendũ, cur? Respond. Hæc omnia veriora & majora sunt in ea tentatione, quæ oritur ex persecutione, de qua propriè loquitur S. Jacobus. Huic enim propria materia gaudiorum est multi- D plex.

Primò. Prima, quòd talis patiatur ob fidem, eiusque sit pugil & defensor, aut ob justitiam: qualibus Christus dicit: *Beati qui persecutionē patiuntur propter justitiam*, Matth. 5. Talis ergo est hyperaspistes, athleta & propugnator primæ & divinæ veritatis, veræ religionis, ac Sanctæ Ecclesiæ pro iisque opes, vires & vitam dat prædæ, totis viribus dimicat, & sæpè occumbit; quod longè dignius & divinius est, quàm pro rege, patria & republica dimicare & occumbere. Unde S. Augustinus in psalmo 67. *Martyres*, ait, *in Ecclesiis summum locum tenent atque apice sanctæ dignitatis excellunt.* Et S. Basil. homil. in 40. Martyres: *O sanctum*, inquit, *chorum! ò cuneum inexpugnabilem! ò communes generis humani custodes, legati apud Deum potentissimi, astra mundi, flores Ecclesiarum!*

Secundò. Secunda, quòd patiatur pró Deo eiusque lege, honore & amore. Unde facit se victimam nobilissimam

&

& holocaustum Deo, immolans ei corpus, sanguinem, vitam & mortem, juxta illud Sap. 3. 6. *Tanquam aurum in fornace probavit eos, & quasi holocausti hostiam accepit eos.* Deum ergo mirè honorat, æquè ac delectat patiens, ac vicissim Deus ejus, quasi hostiæ sibi devotæ & consecratæ, possessionem capit, imò cum ipso & in ipso patitur, vincit & triumphat. Unde S. Hieron. ad Hedibiam q. 12. *Triumphus Dei*, inquit, *est passio Martyrum, & pro Christi nomine cruoris effusio, & inter tormenta lætitia*, &c. *Hic triumphus est Dei, Apostolorumque victoria.* Quocirca martyrium ex singulari Dei privilegio omnia peccata, quantumvis multa & enormia, capiat, omnesque pœnas eis debitas abolet, Martyremque ilicò in cælum transmittit. *Hoc est baptisma in gratia majus, in potestate sublimius, in honore pretiosius. Baptisma, in quo angeli baptizant. Baptisma in quo Deus & Christus ejus exultant: quod fidei nostræ incrementa consummat, quod nos de mundo recedentes statim Deo copulat*, ait S. Cyprian. ad Fortun. præf. de Exhort. martyr.

Tertiò. Tertia, quòd Christo amoris vicem reddat, reponendo illi corpus pro corpore, sanguinem pro sanguine, vitam pro vita. Unde S. Chryf. hom. 4. in epist. ad Phil. *Pro Christo pati*, inquit, *munus est majoris admirationis, quam sit rever à mortuos suscitare, & signa miranda patrare. Nam illic quidem debitor sum, hic verò debitorem habeo Christum.* Basilius Seleuciæ Episcopus in vita S. Theclæ scribit eam post superatas pro Christo bestias, ignes, carceres, &c. Deum orasse pro perseverantia. *Etiamsi*, inquit, *in singulos dies mihi cum igne, belluis, vinculis, carceribus remesse contingat: adeò mihi omne etiam mortis & discriminis genus pro pietate subeundum, ipsismet paradisi deliciis epulisque instructissimis potius ducitur: tantummodo digna, qua pro te & nomine tuo cruciatus tolerare semper possim, habear.*

Quartò. Quarta, quòd subeat martyrium, qui est nobilissimus actus fidei, charitatis, religionis, fortitudinis; ac proinde nobilissimam in cælo & terra dat palmam & coronam. Vide dicta Oseæ 11. 12. & Tertull. in Scorpiaco, Cypr. de Exhort. martyrii, & epist. ad Martyres. Quocirca Martyres in tormentis non tantùm exultabant; sed etiam quo magis illa crescebant, eo magis pariter crescebat exultatio, ut viderentur sibi esse in atriis & ingressu cæli. Unde videntes eos, etiam carnifices & præsides, stupebant, multique ad Christum convertebantur, alii indignabantur & frendebant, magisque torquebantur eorum gaudio, quàm eos ipsi suis suppliciis torquebant. *Insultabant*, inquit S. Ephrem in Encomio Martyrum, *judicibus, quasi sensus doloris expertes, & quasi in alienis corporibus paterentur, dicentes: Si graviora habetis tormenta, admovete nobis. Hæc enim nullius momenti sunt. Ignis vester frigidus apparet, tormenta inefficacia, percussores imbecilles, gladii vestri sunt ligna marcida: nihil quod nostræ respondeat promptitudini & alacritati, habetis, ad plura & maiora toleranda consistimus.* Et inferiùs: *Non rogus ardens, non stridens flamma, non ignita sartagines, non ollæ ebullientes, non candentes laminæ, non ferratarum ungularum dentes*, &c. *deterruerunt animosissimos ac fortissimos Christi milites*, &c. *Cæsi quippe magno cum gaudio verberum ictus, tamquam summas delicias excipiebant. Nam cùm lictorum manus eorum membra torquerent, visceraque nudarent, non tristi eos facie aspexerunt, neque inter tormenta gemitum ediderunt; verùm hilariore ac lætiore vultu gaudia interna testati sunt: quippe quibus illi cruciatus pro consolatione erant ac requie: afflicti, tentati, verberati, exquisitisque tormentis cruciati, Deum toto corde ac tota mente semper dilexerunt.* Et paulò pòst: *Læta quippe ac jucunda vobis fuit futurorum expectatio, quæ vos ita animavit & corroboravit, ut singulis horis nova vobis & acriora adhiberi cuperetis supplicia, neque ullis satiari poteritis.*

Quintò. Denique passio & patientia non est in cælo, nec paradiso, sed est in terra & statu lapso. Per patientiam ergo homo superat non tantùm Adamum, sed & angelos: angeli enim status felicior, sed patientis est fortior. Quare S. Laurentius, v. g. fortior fuit angelis, qui pati nequeunt, fortior, inquam, per patientiam, non unam & simplicem, sed variam & multiplicem. Hæc enim sunt tribulationum & persecutionum bona & gaudia, atque ideo ambienda & invidenda; adeoque si in angelos cadere posset invidia, utique inviderent nobis tanta passionis & patientiæ dona: quin & homines beati, si tristari possent, de hoc uno tristarentur, scilicet quòd non plura pro Deo passi sint, nec ampliùs pro eo pati possint. Cùm ergo manè evigilamus, gaudeamus, & jubilemus Deo, quòd diem illum nobis fecerit illucescere, quo multa ejus amore pati, multosque ei patientiæ, meritorum & virtutum cumulos offerre possumus; uti S. Mechtildem à Beatis sibi apparentibus edoctam & monitam fuisse, in gestis ejus legimus, idemque de ea refert L. Blosius lib. 4. Spirit. grat. cap. 4. *Omne ergo gaudium existimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis.*

Quomodo gaudere liceat in tentatione. Quæres Tertiò, quomodo licitè possit gaudere Christianus in propriè dicta tentatione concupiscentiæ, v. g. fornicationis, gulæ, superbiæ; cùm ea fugere & deprecari nos iubeat Christus, ut oremus scilicet: *Et ne nos inducas in tentationem?* Resp. jubet Christus id nos orare Primò, ut non consentiamus tentationi, ait S. August. epist. 121. cap. 11. qui enim consentit, non qui sentit inducitur in tentationem. Unde S. Bernard. de Inter. domo ait: *Molesta est lucta, sed fructuosa: quia si habet pœnam, habebit & coronam: non nocet sensus, ubi non est consensus; imò quod resistentem fatigat, vincentem coronat.* Secundò, jubet simul orare, ut Deus amoveat à nobis tentationes, præsertim graviores & periculosiores. Homo enim memor & conscius suæ imbecillitatis, ac periculi consensus quod ingerit tentatio, communiter eam vitare & deprecari debet, non optare, vel accersere, uti exponunt, & docent Tertullian. Cyprian. Nyssen. & Chrysostom. in orat. Dominic. Nunc.

Respond. Primò. Dico Primò: licèt communiter oporteat fugere & deprecari tentationem ob periculum lapsus, ex humili agnitione fragilitatis nostræ; tamen posito quòd Deus velit nos eam subire & pati, subeunda est cum gaudio; tum ut voluntati divinæ nos magis conformemus; tum ut eam faciliùs sustineamus & vincamus; tum ut dæmonem qui eam suscitat, fortius profligemus. Nulla enim re ita vincitur dæmon, ac lætitia spirituali & gaudio, uti ajebat S. Antonius. Hujus rei symbolo de Machabæis invictis, imò hostium numerosissimorum victoribus dicitur 1. Machab. 3. 2. *Et præliabantur prælium Israel cum lætitia.* Hæc enim lætitia dæmonem intimidat & deiicit, spemque vincendi & nocendi ei adimit. Nam, ut ait S. August. l. 20. Civit. 8. *Dæmon est quasi canis à Christo ligatus, qui latrare potest, sollicitare potest; mordere omnino non potest, nisi volentem: persuadere enim potest, præcipitare non potest: spem autem persuadendi amittit, cùm videt hominem in tentatione constantem, generosum, lætum & hilarem.* Audi S. Antonium in hoc genere exercitatissimum. *Si quod*, inquit, *in pectoribus nostris mala mentis & pavoris semen invenerint dæmones, mox quasi latrones qui deserta obtinent loca, cæptos cumulant timores, & crudeliter imminentes infelicem vexant animam: sin autem alacres fuerimus in Domino, & futurorum nos bonorum cupido succenderit; si semper omnia manibus Dei commisimus, nullus dæmonum ad expugnandum valebit accedere.* ita S. Athanas. in eius Vita. Quocirca S. Jacobus non ait, Optate tentationes, uti notat Abulens. in S. Matth. cap. 4. quæst. 70. sed cautè dicit, *Cùm in varias tentationes incideritis, gaudium existimate.* q. d. Nolite vos ultrò iniicere in tentationes, sed ubi incideritis, sustinete eas cum gaudio. ita Salmeron.

Secundò. Dico Secundò. Tentatio quatenus sollicitat ad peccatum, appetibilis non est; sic enim proxima est causa peccati, quod summè est odibile: quatenus verò eadem est materia luctæ & victoriæ, augendæque virtutis & meritorum, appetibilis est, præsertim à viris generosis in Dei spe & amore defixis. ita Dionys. Carth. lib. de Remed. tentat. art. 7. Hinc David psal. 25. 2. *Proba me Domine*, inquit, *& tenta me: ure renes meos & cor meum.* multa enim, eaque grandia bona confert tentatio. Præter enim generalia illa quæ de tribulatione jam recensui, particularia tentationum commoda sunt hæc. Primum, quòd virtutem explorat & corroborat. *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis*, ait Eccles. c. 27. 6. Sicut ergo vasa figuli, si haberent rationem & sensum, appeterent igne excoqui, ut eo perficerentur & solidarentur; ita justi Dei gratia & virtute fulti, possunt flammam tentationis cupere, quæ in eis quidquid im-

Commoda tentationis. Primum.

purum est excoquat, & in virtute corroboret. Sicut enim in hieme & frigore calor per antiperistasin sese intendit, ita pariter virtus cum tentatione colluctans sese intendit; perinde ut pugil omnes vires exerit, quando cum acri antagonista ei congrediendum est. Unde Julius Cæsar optabat fortissimos hostes, ut in eos virtutem suam exercere & ostendere posset, utque eos debellans gloriosiorem nancisceretur victoriam. & Cato censuit Carthaginem non esse delendam, ut ipsa Romanis daret juge armorum exercitium, ne otio effeminarentur, eisque jugis esset cos virtutis. *Marcet enim sine adversario virtus*. Hinc tentatio libidinis, gulæ, superbiæ, &c. in Sanctis qui ei resistunt, magis auget firmatque castitatem, sobrietatem, humilitatem, &c. Eleganter & verè S. Cyprian. li. de Bono pudicitiæ, *Nihil*, ait, *animum fidelem sic delectat, quam integra immaculati pudoris conscientia. Voluptatem vicisse, voluptas est maxima: nec ulla major est victoria, quàm quæ de cupiditatibus refertur.*

Secundum. Secundum, quòd tentatio sit cos virtutis, mentis industriam Deique amorem exacuens, perinde ac cos acuit aciem gladii: & aqua modica injecta in ignem, eum magis accendit. Hinc Apostolus ait: *In his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos. Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro,* Rom. 8. 38. Sanctus ergo optans tentationem, optat bellum, in quo gratia Dei vincat: quærit pugnam, in qua à Domino adjutus, hostem prosternat: desiderat occasionem, qua se fidelem Domino ostendat: ambit tentationem, in qua suam in Dei obsequio & amore constantiam toti mundo, angelis & hominibus manifestet. Ita miles optat prælium, ut suam fortitudinem & fidelitatem suo duci commendet; ut gloriosam victoriam, nomen, spolia & opes sibi paret; sic & Sanctus Dei amore fervens, optat tentationem, ut cum ea duellans, ostendat quàm Dei sit amans, & in eius amore fidelis & constans; ut luctando vires exerat, virtutes augeat, & meritorum acervos accumulet. Nam, ut ait S. Leo serm. 1. de Quadrag. *Nulla sunt sine tentationum experimentis opera virtutis, nulla sine perturbationibus fides, nullum sine hoste certamen, nulla sine congressione victoria. Si volumus superare, pugnandum est.*

Tertium. Tertium, quòd tentatio hominem virtutibus illustrem deprimat, & in humilitate Deique timore contineat, ne in superbiam erectus, omnia secum perdat. Ita Paulus: *Ne magnitudo*, inquit, *revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ, qui me colaphizet*, 2 Cor. 12. 7. & Eccli. c. 2. 4. *Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe quoniam in igne probatur aurum & argentum, homines verò receptibiles in camino tribulationis.* & Sap. 3. 5 *Deus tentavit eos, & invenit illos dignos se.* Præclarè S. Gregor. libr. 2. Moral. cap. 37. *Mira*, ait, *hoc nobiscum dispensatione agitur, ut mens nostra culpæ nonnunquam pulsatione feriatur. Nam esse se magnarum virium homo crederet, si nullum unquam earumdem virium defectum intra mentis arcana sentiret. Sed cùm tentatione irruente quatitur, & quasi ultrà quàm sufficit fatigatur, ei contra hostis sui insidias munimen humilitatis ostenditur, & unde se pertimescit enerviter cadere, inde accipit fortiter stare.* Ita videmus subinde viros doctos & virtute eminentes pulsari tentatione pusillanimitatis, utique provido Dei consilio, ne scientia more suo eos inflet, ne virtus extollat. Sic sæpè una tentatio est cuneus ad vincendam aliam graviorem & periculosiorem. Ita legimus in Vitis Patrum, adolescentem stimulo carnis valdè exagitatum, cùm frustrà remedia cætera tentasset, falsis criminationibus à sociis jussu Abbatis assiduè appetitum, eum excussisse. Post aliquot enim tempus rogatus ab Abbate, an adhuc ea pulsaretur? respondit: *Vivere non licet, fornicari libeat?*

Quartum. Quartum, tentatio est stimulus spei & orationis: cogit enim hominem afflictum & periclitantem, ad Dei opem & gratiam implorandam confugere, utpote sine qua videt se tentationem non posse superare, sed certò vincendum. Unde Eccles. c. 2. 2. tentatis remedium & confugium assignans: *Deprime*, inquit, *cor tuum, & sustine*, &c. *Sustine sustentationes Dei: conjungere Deo & sustine, ut crescat in novissimo vita tua.* & mox: *Crede Deo, & recuperabit te; & dirige viam tuam, & spera in illum*, &c. *Respicite filii nationes hominum, & scitote, quia nullus speravit in Domino, & confusus est.* Unde Isaias cap. 12. *Fortitudo mea*, inquit, *& laus mea Dominus.* & c. 38. *Domine vim patior, responde pro me.* Et psaltes psal. 69. *Deus in adjutorium meum intende: Domine ad adjuvandum me festina.* & psal. 117. 7. *Dominus mihi adjutor, & ego despiciam inimicos meos.* & psal. 120. 1. *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.* & psal. 22. 1. *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum. Si exurgat adversum me prælium, in hoc ego sperabo.* & Christus: *Confidite, ego vici mundum*, Joan. 16. 33.

Quintum. Locus Dei est tribulatio. Quintum, Deus suis in tentatione præsentissimus est, adest & astat, ut protegat, juvet & confirmet. Unde psal. 90. dicit: *Cum ipso sum in tribulatione.* locus ergo Dei est tribulatio. Quæris Deum? in tribulatione & tentatione invenies. Unde Jeremias c. 20. 11. *Dominus*, ait, *mecum est quasi bellator fortis: idcirco qui persequuntur me, cadent, & infirmi erunt: confundentur vehementer.* Hæc enim ingens est & magnifica gloria Domini, quod sua gratia ita roboret homines debiles & fragiles, ut omnia diaboli & carnis potentissima arma superent: qua de causa ipse eligit infirma mundi, ut confundat fortia. *Ego ero ei murus in circuitu*, ait Dominus Zach. 2. 5. uti Elisæo misit currus igneos angelicorum exercituum, qui eum contra Syros defenderent, 4. Reg. 6. 17. Vide Dionys. Carthus. lib. de Remed. tentat. art. 25. Quare S. Chrysost. tractat. de Pœnit. *Fortiores*, ait, *nos tentamenta faciunt, persuadentque familiarissimos Deo fieri: torporem enim excutiunt, & sanctum fervorem immittunt.*

Sextum. Sextum, Deus amplissima præmia tentationem vincentibus promittit. *Qui vicerit*, inquit, *faciam illum columnam in templo Dei mei*, Apoc. 3. 12. Ita S. Antonio Christus apparuit, dixitque, se cum gaudio ejus pugnas spectasse, eumque adjuvisse. *Quia*, inquit, *dimicando viriliter non cessisti, semper auxiliabor tibi, & faciam te in toto orbe nominari.* Ita S. Athan. in ejus Vita. Hinc tentationem vincens, aliis eamdem vincendi illustre dat speculum & exemplum; discitque tentatis compati, consulere, & opportuna remedia adhibere. Quocirca Conon Abbas cùm à suo monasterio recessisset, ne baptizaret puellam speciosam, cujus specie sentiret stimulum carnis, obvium habuit S. Joannem Baptistam, qui illum cruce signans dixit: *Crede mihi presbyter Conon, volebam te pro hac pugna mercede donari; sed quia non vis, ecce abstuli à te hoc bellum: mercede autem hujus operis carebis.* ita Joannes Moscus in Prato spir. cap. 3. Hinc Sancti in cælis canunt cum jubilo: *Transivimus per ignem* (concupiscentiæ) *& aquam* (desolationis & despectus) *& eduxisti nos in refrigerium*, psal. 65. 12.

Septimum. Septimum, tentatio mirè mentem illuminat in via virtutis. *Nam qui non est tentatus, quid scit?* Eccli. 34. 9. Rursum eum cautum facit, circumspectum, vigilem, ut undique carni & peccato resistat. Unde S. Laurentius Justin. in Ligno vitæ tract. de Patientia cap. 4. *Sicut*, ait, *caro si sale non aspergitur, quamvis sit magna & præcipua, corrumpitur, ita & anima nisi tentationibus assiduè saliatur, continuo resolvitur & relaxatur. Per ipsa namque tentamenta anima negligentiæ putredinem excutit, & in spiritus vivacitate conservatur. O quantos vidimus modicis tentationibus à magnis periculis protegi, & tentatione quadam timoris & corporali quadam ineptitudine à peste superbiæ liberari, qui aliàs quasi equi effrenes suis talentis superbirent.* Denique tentatio animam consolatur & tranquillat, quia post nubila Phœbus, post desolationem consolatio, post tentationem serenitas & exultatio, Deo ita justè ordinante succedit, ut ait Sara Tobiæ 3. 22. Quocirca, ut rectè notat noster Jacobus Alvarez tract. de Victoria tentationis cap. 2. mentium fortissimarum indicium est, hostium incursus non timere, nec tentationum molestia tristari, sed gaudere. Quarum robur Dominus apud Job cap. 39. 21. & seq. sub figura illius equi generosi mysticè eleganter describit, dicens: *Terram ungula fodit, exultat audacter, in occursum pergit armatis, contemnit pavorem, nec cedit gladio.* Ubi vide S. Gregorium, qui inter alia ait: *Cùm certamen passionis sibi appropinquare considerat, de exercitio virtutis exultat; nec terre-*

tur

tur pugna periculo, qui victoria lætatur triumpho. Rursus A Climachus gradu 27. *Nullum*, ait, *certius argumentum est, quod dæmones à nobis victi sunt, quàm si nos acerrime oppugnent. Si enim illis omnino resistas fortissimè, oppugnabunt te omnino acriter, ut quasi nihil proficientem à certaminibus revocent.* & inferius: *S. Arsilatus dicit: Notavi mane ut plurimum inanis gloriæ & concupiscentiæ spiritus solere advenire; meridie verò acedia, iracundia & tristitia; vespere autem infelices ventris stercorum tyrannos.*

Exempla pugilum Christi.

Vis talium pugilum & heroum exempla? Accipe. S. Antonius à dæmonibus laniatus & semimortuus relictus, provocabat eos, dicens: *Ecce ego hic sum Antonius, non fugio vestra certamina, etiamsi maiora faciatis; nullus me separabit à charitate Christi*, psallebatque, dicens: *Si consistant adversum me castra non timebit cor meum.* ita S. Athan. in eius vita.

S. Hilarion S. Antonii discipulus, *In tantum exeso corpore, ut vix ossibus hæreret*, ait S. Hieron. in eius Vita, *quadam nocte cœpit infantium audire vagitus, balatus pecorum, mugitus boum, planctum quasi mulierum, leonum rugitus, murmur exercitus, & rursus variarum portenta vocum ut ante sonitu, quam aspectu territus cederet. Intellexit dæmonum ludibria, & provolutus genibus Christi crucem signavit in fronte; talique armatus casside, & lorica fidei circumdatus, iacens fortius præliabatur, amodo videre desiderans quos* B *horrebat audire, & sollicitis oculis huc illucque circumspiciens, cum interim ex improviso splendente luna cernit rhedam ferventibus equis super se irruere; cumque inclamasset Iesum ante oculos eius repentino terræ hiatu pompa omnis absorpta est. Tunc ille ait; Equum & ascensorem proiecit in mare.* &c. *Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur.*

S. Ioannes Climachus narrat, S. Ephrem, cum sentiret se in altissima pace & tranquillitate mentis, quasi in cælo terrestri impassibilitatis constitutum, rogasse Deum, ut pristina tentationum certamina & prælia sibi restitueret, ut non perderet materiam merendi, & pertexendi suam coronam.

Iohannes Moscus in Prato spir. cap. 164. narrat Abbatem Victorem dixisse cuidam à pusillanimitate tentato; *Pusillanimes ex modica tentatione perturbantur, & magnam illam esse existimant: qui verò anima sani sunt, magis in tentationibus gaudent.*

In Vitis Patrum l. 5. libello 5. (sequor editionem nostri C P. Heriberti) nu. 19. quidam discipulus tentatus à spiritu fornicationis, adiit senem suum, à quo rogatus: *Vis roge Dominum, ut sublevet a te molestiam istam?* respondit: *Video Abba, quia si labore, tamen ex pondere laboris huius considero fructificare me, sed hoc roga Deum, ut det mihi tolerantiam, per quam sustineam.* Cui Abbas: *Nunc agnovi, quia in magno profectu es fili, & supergrederis me.* Ibid. n. 10. narratur, quod Sara tredecim annis à spiritu fornicationis impugnata; numquam oraverit ut recederet à se huiusmodi pugna, sed solum dixerit: *Domine da mihi fortitudinem.* Per tentationem enim sensim purgatur & purificatur anima, ut perveniat ad puritatem, & perfectionem penè angelicam.

S. Dorotheus doctrina 13. narrat, monachum quemdam indoluisse, quod Deus ei ademisset tentationem qua pulsabatur, ac lacrymando amicè dixisse; *Ergone Domine indignus sum qui patiar, affligar & tribuler pro nomine tuo.*

Palladius in Lausiaca refert, monachum similem suo Pastori dixisse; *Dominus liberavit me tentationum pugna, mihique pacem restituit.* Cui Pastor; *Revertere, oraque Deum, ut pugnam tibi restituat, ne incidas in teporem & negligen-* D *tiam.* Reversus retulit ad Deum verba Pastoris. Cui Deus *Rectè dicit Pastor*, simulque ei tentationem restituit. Nam, ut ait S. Basil. orat. de Patientia; *Ut gubernatorem navis tempestas athletam stadium, militem acies, magnanimum calamitas; sic Christianum hominem tentatio probat. Et sicut athletas certaminum labores coronis ad se alliciunt, ita etiam homines christianos probatio, quæ ex tentationibus descendit, ad perfectionem ducit, si modò cum decenti tolerantia, ac omni gratiarum actione, quæ à Domino ordinantur suscepermus.* Et. S. August. in psal. 60. *Vita nostra*, inquit, *in hac peregrinatione non potest esse sine tentatione, quia profectus noster per tentationem nostram fit, nec sibi quisque innotescit, nisi tentatus; nec potest coronari, nisi vicerit: nec potest vincere, nisi certaverit: nec potest certare, nisi inimicum & tentationes habuerit.* Et S. Ambros. lib. 4. in Lucam cap. 4. *Non timeamus tentationes, sed magis gloriemur tentationibus, dicentes: Quando infirmamur, tunc potentes sumus. Tunc enim nectitur corona iustitiæ*, &c. *Ergo qui vult coronari, tentationes suggerit. Et si quando tentaris, cognosce quia paratur corona. Nonne tentatio Ioseph, virtutis est consecratio? nonne iniuria carceris, corona est castitatis?* Cassianus collat. 24. cap. 25. *Maiora*, ait, *nobis per colluctationem tentationum laudis contulit præmia, benigna erga nos gratia Salvatoris, quàm si omnem à nobis necessitatem certaminis abstulisset. Etenim sublimioris præstantiorisque virtutis est, passionibus ærumnisque vallatum manere semper immobilem, & acquirere quodammodo de infirmitate virtutem, quia virtus de infirmitate perficitur.* Idem collat. 18. cap. 14. celebrat, Religiosam quamdam petiisse à S. Athanasio feminam pauperem & infirmam, sed molestam, ingratam & rixosam, cui serviret, ut in ea haberet exercitium patientiæ. Cumq; ei diu magna charitate & patientia servivisset, rediit *gratias relatura, eò quod ei secundum desiderium suum magistram patientiæ dignissimam providisset, cuius iniuriis iugibus, ut quodam palestræ oleo, quotidie roborata, ad summam animi patientiam perveniret.*

SCIENTES QUOD PROBATIO FIDEI VESTRÆ PATIENTIAM OPERATUR.) *Probatio fidei*, idem est quod tentatio quæ præcessit; tentatio enim probat eius qui tentatur fidem, virtutem, Dei amorem & constantiam dat enim causam, cur dixerit in ea esse gaudendum. Hæc ergo est Iacobi argumentatio; In tentatione & tribulatione nolite tristari, sed potiùs gaudete; quia tribulatio, quæ non est aliud quàm fidei vestræ probatio, operatur patientiam, quæ præstans est virtus, ac huius vitæ quasi beatitudo. ita Beda: *Cuius patientia, ait vinci non potest ille perfectus esse probatur: & illa ratio facit per patientiam exerceri ut per hanc fides, quam sit perfecta probetur.* Porrò tribulatio operatur patientiam, non effectivè, sed materialiter & obiectivè; perinde ac ligna operantur ignem, quia ei fomitem & pabulum suggerunt. Quare eam tantùm operatur in viro fideli, patiente & constante. Nam in instabili, impatiente & inconstante operatur contrarium, scilicet impatientiam & indignationem. Audi S. Bernard. epist. 72. ad Abbatem S. Nicasii: *Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio. Nec idcirco tamen immeritò his quos in anxietate positos videmus, amicis nostris compatimur, quibus utique dum exitum ignoramus, defectum metuimus. Quoniam quidem sicut Sanctis & electis tribulatio operatur patientiam, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit: sic damnandis & reprobis tribulatio parit e contrario pusillanimitatem, pusillanimitas perturbationem, perturbatio desperationem; & illa interimis*, &c. *Quocirca studeat humilis prudentia tua non vinci à malo, sed vincere in bono malum: vinces autem, spem tuam fortiter in Deo figendo, & rei finem longanimiter expectando.*

VERS. 3.

Nota. Iacobus ad gaudium in tribulatione excitat, vocando eam probationem fidei, q.d. Tentatio non tam est tribulatio & afflictio, quam probatio & exploratio fidei vestræ. Gaudete ergo, quod per eam Deus fidem vestram probet & exploret; ac vos vicissim eam fortiter & exultanter sustinendo, probate & ostendite vos illi esse fideles, ac paratos pro eius fide & amore longè plura & maiora tolerare. Gaudium enim in tribulatione, signum est perfectæ fidei & virtutis. Nam, ut ait Aristot. signum habituatæ & radicatæ virtutis est, si quis eam operetur & exerceat, non cum tristitia, sed cum delectatione & gaudio. Sapienter Seneca lib. 1. de Providentia; *Deus*, ait; *bonos ut severi patres, durius educat, atque: Operibus, doloribus ac damnis colligant robur*, &c. *Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus: Spectaculum Deo dignum. Fortuna, ut gladiator, fortissimos sibi pares quærit, alios fastidio transit. Ignem experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormentum in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Gaudent magni viri aliquando rebus adversis, non aliter quam milites fortes belli triumpho. Dicant ergo: Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur quantum humana natura possit pati.* Et superius: *Sapiens manet in statu, & quidquid evenit in suum colorem trahit, ut mare flumina.* Idem lib. de Ira, sub initium: *Invalidum omne*, inquit, *natura querulum est, nec quidquam magnum, nisi quod simul, & placidum:* Et inferius: *Naufragio nunciato Zeno, cum omnia sua audiret submersa, iubet, ait, me fortuna expeditius philosophari.*

Signum habituatæ virtutis est lætitia.

phari. Idem libr. de Tranquillitate: *Minabatur*, inquit, *Theodoro philosopho Tyrannus mortem, & quidem insepultam. Tum ille: Habes, ait, unde tibi placeas. Heminam sanguinis in tua potestate est. Nam quod ad sepulturam attinet, ô te ineptum, si putas interesse, intra terram, an supra putrescam. Canius Iulius à Caio Cæsare duci jussus: Gratias, ait, ago tibi optime princeps; lamentantibus amicis: Vos, inquit, quæritis an animæ immortales sint, ego jam sciam. Et alteri: Observare, ait, propesui, an sensurus sit animus exire se*, &c. *Fortunæ ergo dic: Cum viro tibi negotium est: quære quem vincas*. Hæc locis citatis Seneca, sed sparsim, non junctim: selegi enim ex eo acutiora & meliora.

PROBATIO FIDEI VESTRAE PATIENTIAM OPERATUR] Dices, Contrarium dicit Paulus Rom. 5. 3. nimirum: *Gloriamur in tribulationibus; scientes quòd tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem*. Ergo probatio non causat patientiam, ut ait Jacobus; sed potiùs ab ea causatur, ut ait Paulus, ejusque est effectus. Resp. Primò, sæpè duæ res sibi invicem sunt causæ, ut una alteram quasi causa producat, & vicissim ab ea producatur quasi effectus. Sic calor producit ignem, & ignis vicissim calorem. Sic vapor causat pluviam, & pluvia vicissim vaporem. Sic ex aere humido fit aqua, & ex aqua vicissim fit aer.

Secundò, probatio causat patientiam materialiter & objectivè, uti jam dixi; patientia verò causat probationem effectivè, quia facit hominem probatum, ut nimirum ejus fides & virtus omnibus sit probata & explorata.

Tertiò & genuinè, pro *probatio* hic græcè est *δοκίμιον*, apud Paolum verò est, *δοκιμή*. *δοκίμιον* autem est ipsa res, putà tribulatio, quæ perscrutatur, examinat, probat, tentat & explorat hominis animum, fidem & virtutem; sicut *δοκιμασία* est ipsa rei examinatio, perscrutatio, probatio, inquisitio & exploratio: *δοκιμὴ* verò est terminus, probationis & examinationis, putà ipsum experimentum, documentum, specimen. Rectè ergo Jacobus dicit, quòd ipsa tribulatio quasi *δοκίμιον*, id est *probatio*, hoc est proba, qua probatur & exploratur hominis fides, operetur patientiam, id est, suggerat materiam exercendæ, confirmandæ & augendæ patientiæ. Rectè quoque dicit S. Paulus, quòd patientia operetur *δοκιμήν*, id est *probationem*, hoc est effectum & terminum probationis; quia facit ut probatus & exploratus sit animus patientis, nimirum quòd Deum, fidem & cælum rebus omnibus lætis & tristibus anteponat; utpote pro quo tanta sit passus, & plura pati paratus. Quocirca hæc probatio operatur, excitat, acuitque spem, quia facit ut patiens, qui suam virtutem in tot adversis Deo probavit, certò ab eo speret coronam & bravium gloriæ cælestis, quod in agone patientiæ legitimè certantibus promisit.

Nota. Pro *patientiam*, græcè est *ὑπομονὴν*, id est, *sustinentiam & perseverantiam*, ut scilicet constanter & perseveranter toleremus longas durasque persecutiones & tribulationes longanimiter expectantes Dei opem, consolationem & liberationem. q. d. Esto, ô Christiani, diutina & continua sit hæc vestri persecutio, esto graviter vos affligat; perseverate tamen in fide & patientia, ut eam perficiatis & protrahatis usque ad ultimum vitæ spiritum, si opus sit, expectantes refrigerium non in hac vita, sed in futura, eaque æterna. Et hoc significat Græcum verbum compositum *κατεργάζεται*, id est, *peroperatur*, hoc est, plenè & perfectè operatur, quia plenam, continuam & perfectam patientiam, in eaque perseverantiam usque ad mortem operatur. Præclarè Isidorus Pelus. libr. 3. epist. 26. ad Cassium: *Præcedit*, ait, *coronam probatio; probationem victoria, patientia victoriam, afflictio atque tentatio, seu exploratio patientiam*. Et Laurent. Justin. de Patientia cap. 3. *Quemadmodum*, ait, *in corporibus reparat sanitatem medicina, sic in animabus patientiam tribulatio generat*.

Hujus probationis causa Superiores, præsertim Religiosorum, eis subinde ardua & naturæ repugnantia præcipiunt, vel offerunt, ut eorum virtutem probent, excitent & acuant; adeoque in Vitis Patrum legimus, illud apud eos vulgare fuisse. Censuisse enim eos, Superiorem qui subditum non exercet, eique mortificationis, patientiæ, obedientiæ, aliarumque virtutum occasionem

A & exercitium non suggerit, inhumanum esse; perinde ac inhumanus est pater, qui filio famelico cibum poscenti negat: pari enim modo hæc probatio cibus & pabulum est animæ, eam instar panis roborans & confortans. Quocirca in nonnullis Religionibus regula & praxis est, ut Superior quotannis subditis singulis hanc probationis materiam ingerat, eosque tentet, negando nonnulla aliàs dari solita, vel subtrahendo concessa, vel jubendo insueta. Subditus ergo, cùm quid tale ingruit, non cadat animo; sed cogitet, hanc esse solitam Superiorum legem & praxim; illudque accipiat quasi probationem, quæ patientiam operatur, ne illa carens exercitio, desuetudine rubiginem obducat. Sanè non tantùm novitiatus, sed & Religio ipsa, non aliud est, quàm continua probatio. Lege Dorotheum & Climachum gradu de obedientia, Cassianum l. 4. de Instit. c. 23. & sequent.

PATIENTIA AUTEM OPUS PERFECTUM HABET] Est hic duplex lectio & intellectio. VERS. 4. Aliqui enim codices legunt *habet* in indicativo, alii *habeat* in optativo, vel imperativo: Græca enim habent *ἐχέτω*, id est, *habeat* vel *habeto*: & ita legunt Didymus, Oecum. B Beda. Pagnin Tigurina, Vatab. & multa Biblia Latina Syrus vertit, *habebit*, id est, *habeas*, vel *habet*, phrasi Hebræa & Syra: Hebræi enim futuro utuntur tam pro imperativo & optativo, quàm pro indicativo, quo carent. Hinc aliqui utramque lectionem ita conciliant; *habet*, inquiunt, id est, habere debet, oportet ut habeat. Idque valdè congruit cum eo quod sequitur; *Ut sitis perfecti, & integri, in nullo deficientes*. q. d. Patientia vestra habeat opus perfectum, id est, sit constans, continua & plena, nullis ærumnis, vel doloribus cedens, nulla duratione fatiscens, sed fortis, sui semper similis, crescens & invicta, *ut sitis perfecti & integri*. Multi enim Christiani illo ævo initio ferventes, stabant fortes in primis persecutionis insultibus, sed illis quasi arietibus continuò iteratis pulsati, fatigabantur animoque cadebant. Hos ergo animat & roborat Jacobus, ut quod bene cœperunt, constanter perficiant usque ad mortem & martyrium, juxtà illud Tertull. de Patientia cap. 8. *Fatigetur aliena improbitas patientia mea*. Et *In omnibus patiens ero, alioqui cruciabor impatientia mea*. C Sic hodie multos videmus patientes, sed imperfectos, ideoque ex parte impatientes, qui dicunt: Vellem pati istam persecutionem, istam tribulationem, istam injuriam, istum morbum, istud malum; at pati nequeo illam & illam: vellem pati ab hoc, vel isto, v. g. extero & hoste meo; at ab amico, filio, discipulo, in quem tot beneficia contuli, quem promovi & evexi: tanta pati non possum: vellem pati ad unum alterùmve diem, mensem, vel annum; at tot annos sine spe exitus & finis pati, intolerabile est; vellem pati hoc istove modo; at ille modus qui mihi offertur, novus est, inauditus, & vires meas superans. Hæc est patiens impatientia, & impatiens patientia, nec piscis, nec caro; sed mixtum ex utroque, quæ onus sibi adauget, dolorem & cruciatum duplicat. Patiens verò & perfecta patientia cupit pati quidquid mali à quocumque, quantumcumque, quomodocumque irrogatum fuerit. Tales fuerunt Martyres, de quibus canit Ecclesia:

Patiens impatientia quæ.

Hi pro te furias, atque ferocia
Calcarunt hominum sævaque verbera,
D *Cessit his lacerans fortiter ungula,*
Nec carpsit penetralia.
Cæduntur gladiis more bidentium,
Non murmur resonat, non querimonia,
Sed corde tacito mens bene conscia
Conservat patientiam.

Porrò patientia habere debet opus perfectum tripliciter. Primò, perfectum in se, putà in fortitudine & continuatione tolerantiæ usque ad finem crucis & vitæ, ut non deficiamus in tribulationibus. sed audiamus à Christo; *Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis; & ideo ego dispono vobis sicut disposuit mihi Pater meus regnum*, Lucæ 22. v. 28. Secundò, perfectum in fine, ut scilicet patiatur pro Christi fide, justitia, aut virtute. Tertiò, perfectum in comitatu innocentiæ, cæterarumque virtutum, ut scilicet patiens sit innocens, & purus ab omni peccato & vitio. Quid enim prodest tibi pati injuriam, si avaritiæ, gulæ, luxuriæ indulgeas? ita Salmeron.

Patientia perfecta tripliciter.

Ita

Ita S. Lydnina cùm vigesimum octavum in sua infirmitate annum ageret (passa est autem annis 38.) ardens desiderio martyrii, in ecstasi vidit coronam pretiosissimam, gemmis diversorum colorum egregiè variegatam, necdum tamen in orbem penitus absolutam: petiit ergo multa pati pro Christo, ut hunc orbem absolveret. Exaudivit eam Deus, misitque milites, qui eam conviciis & verberibus malè mulctarunt. Angelus deinde ad eam venit instar solis splendidus, aitque ad eam: *Salve charissima soror. Ecce nunc absoluta est corona, quam nuper imperfectam vidisti; propter inverecundos contactus virorum illorum, noveris te positam fuisse in vestigiis Salvatoris. Ludibria & vulnera corpori tuo imposita fuere gemmæ, quas in illa corona & adesse vidisti, & deesse.* ita habet eius vita tom. 2. Surij.

Secunda lectio est; *patientia opus perfectum habet.* ita legunt codices Romani, Lyran. Thomas Anglicus, Hugo, Dionys. & alii multi. Sensus est, q.d. Gaudete in tribulationibus, quia illæ patientiam operantur; patientia autem est res eximia & perfecta, illa enim facit, *ut sitis integri & perfecti* quaquaversum.

Opus eius perfectum. Quæres, quomodo patientia sola præ temperantia, fide, spe, charitate, cæterisque virtutibus dicatur perfecta, & habere opus perfectum? Resp. Certum est charitatem & religionem, utpote quæ proximè Deum respiciunt, ex obiecto esse nobiliores & perfectiores patientia: aliunde tamen patientia habet opus perfectum, idque multipliciter.

Primo: Primò, quia patientia omnia sustinens & in finem usque perseverans (hanc significat Græcum *ὑπομονὴ*) virtutum consummationem efficit & conservat: crux enim continua est velut instrumentum, v. g. runcina, scalpellum, penicillus, quo nos expolit perficitque Deus. Sic enim *Christus per passionem consummatus est*, Hebr. 2. 10. Patientia ergo est in choro cæterorumque virtutum id, quod in domo est tectum. Sicut enim tectum incolas domus ab æstu, frigore, procellis, imbribus, ventis, &c. tutatur, eaque propulsat; ita patientia hominem à procellis quarumlibet tentationum & adversitatum defendit, eaque in se excipit & elidit; perinde ac lana mollis excipit & elidit impetum tormenti & globi ferrei. Quocirca nulla virtus

Nulla virtus sine patientia. potest esse, vel consistere sine patientia. Vera enim humilitas esse nequit, nisi per patientiam toleret contemptus & probra. Vera paupertas esse nequit, nisi per patientiam toleret inopiam, famem, sitim, nuditatem. Vera charitas esse nequit, quæ per patientiam non toleret infirmitates proximorum, quin & hostium. Vnde Tertullian. lib. de Patientia cap. 11. & 12. docet nullam esse virtutem, quæ non comitem, imò ducem habeat patientiam; adeoque complexionem virtutum quam Apostolus 1. Cor. 13. assignavit charitati, ipse assignat patientiæ. *Dilectio*, inquit *summum fidei sacramentum Christiani nominis thesaurus, quam Apostolus totis viribus Spiritus sancti commendat, cuius, nisi patientiæ disciplinis eruditur. Dilectio,* inquit, *magnanimis* [Noster vertit *patiens*] *est, ita patientiam Exercet. Benefica est: malum patientia non facit. Non æmulatur: id quidem patientiæ proprium est. Nec protervum sapit: modestiam de patientia traxit. Non inflatur, non protervit: non enim ad patientiam pertinet. Nec sua requirit, suffert* (alij legunt *si offeri*) *sua, dum alteri prosit; nec mutatur. Cæterum quid impatientiæ reliquisset? Ideo,* inquit, *dilectio omnia sustinet, omnia tolerat: utique quia patiens. Merito ergo numquam excidet: nam cætera evacuabuntur. Exhariuntur scientiæ, linguæ, prophetiæ: permanet fides, spes, dilectio. Fides, quam Christi patientia induxit: spes, quam hominis patientia expectat dilectio, quam Deus magistro patientia comitatur.* Nullus enim, nisi vehementer amans Deum, fidem & virtutem, potest perfectam patientiam obtinere. Vnde S. Ignatius, Laurentius, Vincentius, &c. qui fuerunt specula patientiæ, fuerunt pariter specula charitatis; ut meritò Traianus Imper. videns S. Ignatii ardores ad martyrium, dixerit; *Nulla gens pro Deo sua tanta toleravit, atque Christiani pro suo Christo.* Aurum ergo patientiæ Christianæ, non nisi in fornace charitatis coquitur & formatur.

Secunda: Secundò, quia *ὑπομονὴ*, id est perseverans patientia, & patiens perseverantia, coronat & perficit stadium agonis & vitæ humanæ; durat enim usque ad finem vitæ, ideoque quasi omnium victrix patientem deducit usque ad

A mortem, & sæpè ad martyrium, ac per illud ad meritum in cælis patientiæ & victoriæ bravium. Hoc est quod aliis verbis explicans ait Iacobus v. 12. *Beatus vir qui suffert tentationem; quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Tritum est illud: *Omnes virtutes certant, sola perseverantia vincit & coronatur*: Verè S. August. Nemo potest custodire spem futuræ vitæ, nisi qui patientiam habuerit in laboribus præsentis vitæ. In hoc stadio patientia nobis quasi dux præivit Christus. Causam dat Apost. Hebr. 2. 10. *Decebat enim eum propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare à* Syris, *perfectum facere*; græcè *τελειῶσαι*, id est, perficere, immolare, consecrare, coronare, glorificare. Ecce hæc omnia præstitit Christo, nobisque præstat passio & patientia, vide ibi dicta. Itaque patientia hic significat perseverantiam in patiendo: hanc enim significat *ὑπομονὴ*, & hæc habet opus perfectum, quia totam vitam complectitur, & durat in finem usque ad mortem. Vnde ipsa sola coronam gloriæ plenè meretur,

B meritamque illico accipit de qua præclarè S. Bernard. epist. 129. *Perseverantia, inquit, est vigor virium, virtutum consummatio, nutrix ad meritum, mediatrix ad præmium. Soror est patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, unanimitatis vinculum, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui cœperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Idem lib. 4. de Consider. ca. vlt. *Quis sustinet*, inquit, *& perseverat in amore, nisi qui æmulatur æternitatem charitatis? Nempe æternitatis quandam imaginem perseverantia præ se fert. Denique sola est, cui æternitas redditur, vel potius quæ æternitati hominem reddit*: Idem (vel quisquis est auctor) serm. de obedientia eiusque gradibus: *Incipere*, ait, *multorum est, perseverare paucorum. Perseverantia singularis est filia summi regis, virtutum fructus, earumque consummatio totius boni repositorium, virtus sine qua nemo videbit Deum, neque a Deo videbitur: finis est ad iustitiam omni credenti, in qua virtutum conventus reverendum sibi thalamum consecravit. Quid enim currere prodest, & ante metam cursu deficere? Sic currite ut comprehendatis, dicit Apo-*

C *stolus. O quam perseveranti pede cursum suum perfecerat, qui dicebat: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ*, 2. Timoth. 4. plura de perseverantia dixi Actor. 11. 23.

Tertiò, quia patientia est quasi lorica & clypeus, qui omnia mala, quasi tela, ab homine avertit & repellit, ac contraria bona conciliat. Ipsa enim omnes animi motus, æstus, concupiscentias, passiones regit, mitigat, sedat, componit, omnesque animi affectus ad æquitatem redigit, & quasi complanat. Vnde sequitur mira animæ pax, plenumque sui dominium. Patiens enim est sui suorumque affectuum dominus, iisque quasi rex imperat. An non ergo perfectus est? Hoc est quod ait Christus: *In patientia vestra possidebitis animas vestras.* Causam dat S. Thom. 2. 2. qu. 136. art. 2. ad 2. *Per patientiam*, inquit, *dicitur homo animam suam possidere, in quantum radicitus evellit passiones adversitatum* (putà tristitiam, iram, invidiam, vindictam, &c. quæ suscitantur per ad- *Tertiò.*

D versa) *quibus anima inquietatur.* Ex adverso impatiens non possidet suam animam, sed cum ipsa possidetur ab ira & impatientia, ac consequenter à Satana. Durò ergo tyranno durè servit instar mancipii. *Patientia*, ait S. Gregor. *est aliena mala æquanimiter perpeti, & contra eum qui irrogat nullo dolore moveri.* Audi Tertull. lib. de Patientia cap. 15. *Patientia fidem munit, pacem gubernat, dilectionem adiuvat, humilitatem instruit, pœnitentiam expectat, exomologesin assignat: carnem regit, spiritum servat, linguam frenat, manum continet; tentationes inculcat, scandala pellit, martyria consummat: pauperem consolatur, divitem temperat: infirmum non extendit, valentem non consumit: fidelem delectat, Gentilem invitat: servum domino, dominum Deo commendat; fœminam exornat, virum approbat: amatur in puero, laudatur in iuvene, suspicitur in sene in omni sexu, in omni ætate formosa est.* *Patientiæ effectus.*

Magistrum Tertullianum imitatur discipulus S. Cyprian. lib. de Bono patientiæ, *Patientia*, ait, *est, quæ nos Deo, & commendat & servat. Ipsa est quæ iram temperat, quæ linguam frenat, quæ mentem gubernat, pacem custo-*

Cornel. in Epist. Canon.

dit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coercet potentiam divitum, inopiam pauperum refovet, tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in coniunctis & maritatis individuam charitatem: facit humiles in prosperis, in adversis fortes, contra iniurias & contumelias mites, docet delinquentibus citò ignoscere; si ipse delinquas, diu & multum rogare; tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones & martyria consummat.

Quocirca S. Basil. in Admonitione ad filium spirit. docet patientiam esse singulare medium ad acquirendam perfectionem. *Fili*, ait, *patientiam arripe, quia maxima est virtus animæ, ut velociter ad sublimitatem perfectionis possis ascendere. Patientia grandis est medela animæ: impatientia autem est pernicies cordis.* Et S. Thomas Aquinas rogatus, quis esset perfectus? respondit: *Qui vana non loquitur, & facile patitur se contemni. Quem enim videris in sui contemptu indignari, vel contristari, hunc tu ne dixeris perfectum etiamsi videris eum miracula patrantem.* Virtutes enim sine patientia sunt id, quod murus sine calce & cæmento, qui proinde illicò ruet. Virtutum ergo calx, vinculum & statumen est patientia. Vnde Beda hic: *Cuius*, inquit, *patientia vinci non potest, ille perfectus esse probatur.*

Patientia virtutum calx.

Quartò. Quartò, *Perfectum & totum est*, ait Aristot. lib. 4. Phys. *id cui nihil deest.* Patientiæ autem nihil deest, imò ipsa omnes virtutum rerumque aliarum defectus supplet: ergo non tantum est perfecta, sed & virtutes resque alias perficiens & consummans. ipsa ergo opera imperfecta aliarum virtutum complet & perficit. Vnde S. Cyprian. tract. de Patientia: *Tolle*, ait, *charitati patientiam, & desolata non durat.* Et S. Gregor. homil. 35. in Evang. *Patientia*, ait, *est radix & custos omnium virtutum.* Rationem duplicem dat Dionys. Carthus. Primam, quia adversa quæ tolerat patientia, extinguunt amorem proprium, qui est causa omnis imperfectionis & mali: secundam, quia patientia sex opera perfecta producit. Primum, iræ, invidiæ, aliarumque passionum subiugationem. Secundum, probationem hominis & virtutum eius. Tertium, sui ipsius possessionem. Quartum gaudium spiritus. Quintum gubernationem omnium actionum, ut in iis homo sit moderatus & circumspectus. Sextum, consecutionem vitæ æternæ. Accedit S. Thom. 1-2. q. 66. art. 4. ad 2. ubi docet patientiam habere opus perfectum, quia ipsa extirpat inordinatam tristitiam, quæ est causa & radix iræ, odii, vindictæ omnisque mali.

Verè Boetius lib. 4. de Consol. prosa 6. *Quidam*, inquit, *suppliciis inexpugnabiles exemplum cæteris prætulerunt, invictam malis esse virtutem.* Et Lactantius lib. 3. Instit. *Beatus est igitur sapientia in tormentis; sed cùm torquetur, pro fide, pro iustitia, pro Deo, illa patientia doloris beatissimum faciet.*

Alludit S. Iacobus ad priscos athletas in Olympico agone. Perfectus enim athleta nominabatur, qui perfectè omnes exercitationes sui certaminis; adhibita laborum perpessione, continentia, & legitima victus ratione obiuerat; ac proinde ad omnia compositus; ad omnem partem qua traduxisset adversarius, ipse præstò erat, eò manus operamque transferre longo usu didicerat: tales enim athletæ sunt patientes. Vnde S. Ephrem, orat. de laud. SS. Martyr. eos vocat perfectissimos athletas, *Hæc sunt*, ait, *o formosi milites Christi insignia vestræ victoriæ ista o athletæ probatissimi, perfectique divini bellatores, vestræ fidei ac fortitudinis præmia.* Quocirca Gentiles videntes & admirantes tantam patientiam Christianorum, præsertim Martyrum, per eam ad fidem Christi convertebantur: Dictitabant enim, virtutem tam heroicam & perfectam, non posse manare a natura, sed a Deo solo, eiusque fide & gratia.

Quintò. Quinto sicut truncus portat arborem cum omnibus suis ramis & fructibus; ita patientia portat totum hominis & virtutum omnium onus & pondus, portà omnia difficilia, omnia ardua, omnia adversa, & eadque sereno animo, ore & vultu. Vnde patientiæ effigiem ita pingit Tertullian. loco iam citato: *Vultus illi tranquillus & placidus, frons pura, nullà mæroris aut iræ rugositate contracta; remissa æque in lætum modum supercilia, oculis humilitate, non infelicitate, deiectis; os taciturnitatis honore signatum. Color, qualis securis & innoxiis. Motus frequens capitis in diabolum, & minax risus. Cæterum amictus circa pectora candidus, & corpori impressus, ut qui nec inflatur, nec inquietatur; sedet enim in throno spiritus eius mitissimi & mansuetissimi, qui non turbine glomeratur, non nubilo livet, sed est teneræ serenitatis, apertus & simplex, quem tertiò vidit Elias,* 3. Regum 19. 12. *Nam ubi Deus, ibidem et alumna eius, patientia scilicet. Cum ergo spiritus Dei descendit, individua patientia comitatur eum.* Et Prudentius in Psychomachia duellum iræ & patientiæ describens, ita eam effigiat.

Ecce modesta gravi stabat patientia vultu,
Per medias immota acies, variosque tumultus,
Vulneraque & rigidis vitalia pervia pilis
Spectabat defixa oculos, & lenta manebat.

Clemens Alexand. in homilia quæ refertur tomo. 1. Concil. pag. 1405, miris laudibus effert patientiam, ac tandem concludens ait: *Omne itaque bonum patientia nobis suppeditat.* Et Climachus gradu 27. *Patientia*, ait, *est infractus animi labor, nullis vel proximis fragoribus agitatur. Patientia est vexationis quotidie expectata definitio; &c. patiens ante monumentum mortuus est: sepulchrum enim cellam suam fecit.*

Sextò, patientia Deum habet agonothetam & debitorem. *Adeò* (inquit Tertull. loco citato) *satis idoneus patientiæ sequester Deus: si iniuriam deposueris penes eum, ultor est: si damnum, restitutor est: si dolorem, medicus est: si mortem, resuscitator est. Quantum patientiæ licet, ut Deum habeat debitorem?* Causam subdit: *Omnia enim placita eius tuetur: omnibus mandatis eius intervenit.* Et paulò ante cap. 14. laudans patientiam S. Iob: *O felicissimum*, inquit, *illum, qui, omnem patientiæ speciem adversus omnem diaboli vim expunxit. Quem non abacti greges, non filij uno ruinæ impetu adempti non ipsius denique corporis in ulcere cruciatus, a patientia & fide Domino debita exclusit, quem diabolus totis viribus frustrà cecidit, &c. Quale in illo viro feretrum Deus de Diabolo extexuit? quale vexillum de inimico gloriæ suæ extulit, cum ille homo ad omnem acerbum nuncium nihil ex ore promeret, nisi Deo gratias? Quid? videbat Deus, Quid? diffecabatur malus* (diabolus.) Annon ergo perfectum opus habet patientia, quæ S. Iob & Sanctis perfectam de diabolo, carne, mundo, uitiisque omnibus dat victoriam, cælitemque triumphum? S. August. in psalm. 48. ait patientiam esse citharam, tribulationes esse chordas quæ dum pulsantur, melodiam eduntpari enim modo melodiam suavem in auribus Dei edit patientia, dum in tribulationibus laudat Deum, eique gratias agit. *Omnis enim patientia*, inquit, *dulcis est Deo; si autem in ipsis tribulationibus defeceris, citharam fregisti.*

Sextò.

Septimò. Septimò, patientia opus perfectum habet: quia eius opus & actus primarius est martyrium, inquit Thomas Anglicus, quod est opus nobilissimum & perfectissimum. Martyr enim est pugil Dei, athleta Christi, victor mundi, triumphator mortis, ideoque & præsentem & æternam martyrij lauream meretur, illicòque eam accipit. Patientia ergo Martyres creat & coronat.

Pari modo patientia vincit & superat quidquid in mundo est terribile & formidabile, ideoque vitam hominis facit serenam, placidam, compositam & perfectam. Tota enim vita nostra, adeoque actiones singulæ & momenta singula plena sunt ærumnis, doloribus & crucibus: has omnes sustinet & superat patientia continua usque ad finem vitæ. Ipsa ergo est unicum asylum, columen & coronis oti vitæ. ita & passionum omnium, hominemque trascribit vitæ impassibili & immortali, itaque eum perficit & beat. Cæteræ ergo virtutes sæpè tantum sunt utiles homini; patientia verò semper & ubique est necessaria. Quocirca Bion, teste Laertio l. 4. cap. 7. dicebat, magnum malum esse non posse ferre malum: absque hoc enim nulli potest esse vita suavis. Antisthenes verò apud eumdem l. 6. c. 2. dicebat, virtutem sibi sufficere ad felicitatem, nec ulla re opus habere, nisi robore Socratico: Socrates autem ad omnium rerum patientiam obduraverat.

Octavò. Octavo, quia Christo patientissimo nos facit simillimos, iuxta illud: *Quos præscivit & prædestinavit conformes fieri imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus &c. illos & glorificabit*, Roman. 8. 28. q. d. Deus prædestinavit nos ut similes simus Christo in Ecclesia, tam militante, quam triumphante; ibi in gratia, hic in gloria: ibi in patientia, hic corona; ac consequenter ut simus perfecti: quia patientia angelis & Deo nos assimilat.

milat. *Deus* (ait Seneca in Sapiente) *extra patientiam, sapiens supra patientiam est*. Tertull. l. de Patient. c. 16. *Amemus*, inquit, *patientiam Dei, patientiam Christi. Rependamus illi quam pro nobis ipse dependit. Offeramus patientiam carnis, patientiam spiritus, qui in resurrectionem carnis & spiritus credimus*. Hac de re egregiè philosophatur Marsilius Ficinus lib. 5. epist. ad Bastianum Salvinum: *O miram*, inquit, *patientiæ potestatem! virtutes quidem aliæ contra fatum quodammodo pugnant; patientia verò vel sola, vel maximè omnium expugnat fatum: quæ enim fatum immutabilia necessariaque fore decrevit, patientia cum divina providentia voluntate consentiens ita quodammodo mutat, ut ex necessariis faciat voluntaria: sicut qui malè agit, bona sibi convertit in malum; ita qui benè patitur mala, ea sibi vertit in bonum, nempe in perferendis malis ipse bonus evadit*. Unde concludit, patientiam bonum usque adeò perfectum esse, ut absque ipsa cætera hominum perfici nequeant. Quæ enim ab aliis virtutibus inchoantur, ab ipsa perficiuntur. Et post multa epist. ad Antonium Cocchium: *Tria*, inquit, *præcipuè patientia præcipit. Primum, ut mala libenter pati velis, quæ ipsa natura jubet ut pati nolis. Secundum, ut ipse tibi voluntaria facias, quæ fatum* (Dei providentia & decretum) *necessaria fore decrevit. Tertium, ut mala qualibet vertas in bona; quod Dei solius est officium. In primo quidem repugnare naturæ, in secundo verò expugnare fatum, in tertio denique jubet* (ut ita dicam) *æquare se Deo*. Et paulò pòst: *Tota hominum vita in hac mundi regione maligna, cælestibusque contraria mentibus, nihil aliud esse videtur, quàm morbus quidam, dolorque perpetuus. Accedit impatientia summa malorum, quæ adeò mala est, ut nihil nobis absque illa sit malum, nihil cum illa sit bonum: patientia verò mala benè ferendo, transfert in bonum; & bonis utendo benè, felicissimè fruitur*. Ipsa ergo est omnium medicina malorum: quia per illam conjungimur & consentimus Deo, qui est omne bonum, &c. *In hoc uno patientiæ vis tota consistit, ut benè patiamur tanquam bonum, quidquid sub infinitæ bonitatis gubernatione contingit*.

Patientia fatum quæ si expugnat

Viderunt id per umbram Gentiles quoque. Burus princeps cùm inviteretur à Nerone, a quo fatebatur veneno faucibus illito, quasi remedium adhiberetur, in morbum & mortem adactus, aversatus est illum Burus, qui jam scelus intellexerat, multaque percontanti nihil aliud respondit, quàm; *Ego benè me habeo, quia sequor fatum Deique providentiam, quæ hanc mortem, licèt per tuum scelus adornatam, mihi destinavit: tibi ergo erubescendum, mihi conquiescendum in numinis de mea morte decreto*.

Exempla & gnomæ patientiæ.

Alexander post interfectum Antoninum Roman. Imp. cùm audisset Barbaros magnis copiis se & Romanum Imperium invadere; *Decet*, inquit, *viros fortes & moderatos optima quidem optare, sed ferre quæcumque incidant* (quasi à numine venientia.) *ut enim is qui prior lacessit, ipse sibi injurius videtur; ita qui propulsat injuriam, confidentior ex conscientia fit, atque ex justitia spem bonam mutuatur*. ita Herodian l. 6.

Zeno roganti, quo pacto ferret convicia? *Perinde*, inquit, *atque si legatus absque responso dimittatur*, indicans eos, qui non habent quod respondeant, ad convicia solere confugere; eaque proinde non pluris oportere fieri, quàm si nihil esset responsum. ita Laert. l. 7. c. 1.

Unde Philippus rex Macedonum gratias agebat conviciatoribus: Quia, inquit, dum conor illos mendacii factis meis convincere, evado melior. ita Plutarch. in Apophth. Regum.

Alfonsus Aragonum rex, missa ad eum historia Titi Livii, monitus ne acciperet & legeret, quòd veneno infectus esset codex, accepit & legit, dicens: *An nescitis regum animas non privatorum libidini subjectas esse, sed sub cura Dei securas & latas agere?* Est enim rex Dei in terra vicarius, imò imago & speculum. ita Panorm. & Æneas Sylvius in gestis & dictis Alfonsi.

S. Basil. tractatu de Utilitate capienda ex libris Gentilium, celebrat patientiam Periclis & Euclidis. *Quidam*, inquit, *in foro Periclem probris omnibus incessebat. Is autem minimè curare visus, toto ferè die sustinuit: deinde vespere jam discedentem cum lumine comitatus est, ne quid in philosophiæ studio admitteret. Rursus quidam Euclidi Megarensi iratus concitatus juravit, se mortem illaturum. Ille verò contrà se patienter laturum juravit, placaturumque, & ei quamvis infesto se conciliaturum iri. Quare valdè ad nos excitandos refert, ut talia virorum cohibentium iram exempla nostram memoriam subeant*. Et

A paulò pòst: *Quidam vehementi impetu Socratis faciem cecidit: his autem minimè commotus, furentem debaccari & iram satiare permisit: ex quo eum totum ex plagis tumidum atque contusum reddidit. Ubi verò ille cædendo destitit, nihil aliud Socrates fecisse dicitur, quàm fronti propriæ inscripsisse: Talis fecit; veluti statuæ quidam auctoris nomen; & eo modo vindicasse*. Sicut ergo Apelles suis picturis perfectis & eximiis inscribebat, *Apelles fecit*; ita patiens suis tolerantiæ facinoribus perfectis & heroicis, quibus eam quasi heroinam in anima sua depingit & ornat, inscribat: *Patientia fecit*.

Denique Epictetus in Arriano c. 6. *Quidnam quæso*, inquit, *esset Hercules, nisi taurus leoque extitisset, & hydra, & cervus, & ursus?*

UT SITIS PERFECTI ET INTEGRI, ET IN NULLO DEFICIENTES] q. d. Si sitis patientes, & in patientia usque ad finem vitæ perseverantes, uti dixi, eritis perfecti & integri: patientiæ enim perseverantia habet opus perfectum, facitque perfectos & integros.

Jam Primò, Thomas Anglicus hæc tria ita distinguit. *Perfecti*, inquit, sunt, qui sufferunt longam durationem tentationum: *integri*, qui earumdem acerbitatem & pon-
B dus: *in nullo deficientes*, qui earumdem varietatem & multiplicitatem. Secundò, idem: Perfectio, ait, consistit in agendo, integritas in patiendo, absentia defectus in perseverando. Tertiò & genuinè, hæc tria idem, vel penè idem significant. Est enim unius ejusdemque rei per alia & alia verba exaggeratio. q. d. Patientiæ perseverantia faciet undequaque perfectos, integros & in nullo deficientes, ut scilicet in fide & virtute Christiana constanter usque ad mortem profitenda, & prosequenda & propugnanda sitis integri, omnibusque officii Christiani partibus & numeris absoluti, quantum fragilitas naturæ lapsæ & corruptæ patitur, ut ab ea nullo metu & terrore, nullis pœnis, nullis promissis vel illecebris illecti deficiatis, atque nullum in ea tædii vel pusillanimitatis, nullum impatientiæ, tristitiæ, simi'ive perturbationis vel usque motum vel in mente, vel in phantasia, vel in appetitu, vel in voluntate sentiatis, quem non illicò superetis & comprimatis: spiritus enim per patientiam subditus Deo Deique voluntati, per eamdem subdet sibi animam, anima subiget sibi sensus, corpus & membra. Deus enim per patientiam sancti-
C ficabit, sibique subiget & perficiet vestrum spiritum, & per spiritum animam, & per animam sensus & membra, facietque ut omnia sancta, & integra & perfecta illi, quasi integram patientiæ victimam offeratis. Hoc est quod ait Paulus 1. Thessal. 5. 23. *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer vester spiritus, & anima & corpus, sine querela in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur*. Vide ibi dicta.

Nota. Pro *perfecti* græcè est τέλειοι, quod Secundò, verti potest *solidi, eximii, summi*. Sic enim apud Lucianum τέλειοι θεοὶ vocantur Dei perfecti, id est, præcipui & summi: heroes enim habebantur à Gentilibus Dii, sed minores. Tertiò, *adulti*: nam τέλειος ἀνὴρ vocatur vir adultus, integræ ætatis & magnitudinis, ut sensus sit: ut sitis in patientia & virtute Christiana, non pueri, sed viri & adulti, ut virtus vestra non sit tenera & puerilis, sed constans & virilis, juxta illud Apostoli Ephes. 4. 13. *Ad consummationem Sanctorum, &c. donec occurramus omnes in unitatem fidei & agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, ut jam non simus parvuli, &c.* Quartò, *solidi*. Quintò, *sancti & sacri*, quasi hostiæ pa-
D tientes & pacificæ consecratæ Deo: τελείους enim ἱερὰ vocabant hostias eximias, luculentas, largiores & pinguiores: & τελείωσις, id est, perfectio & consummatio, vocatur ipsa purificatio, consecratio & sanctificatio, ipsumque martyrium, quo patientes & Martyres Deo consecrantur & immolantur. Unde S. Gregor. Nazianz. Martyres vocat τελεσθέντας δι᾽ αἵματος, id est, *Deo consecratos suo sanguine*. Hinc & τελεστὴς vocatur initiatus sacris, sacerdos.

τέλειος quintupliciter.

Nota Secundò. Pro *deficientes*, græcè est λειπόμενοι, id est cedentes, cadentes, victi, fracti, diminuti: λείπομαι enim idem est quod deficio, cado, defatigor, succumbo, vincor, impar & inferior sum, linquor animo. Vult ergo Jacobus, ut Christiani nulla persecutione, nulla adversitate, nullo onere, nulla diuturnitate, nullo tædio defatigentur animisque cadant, ut vel tantillum à fide aut officio Christiano recedant, vel recedere destinent; sed corde forti, æneo & marmoreo in eo persistant, omnia-

que

que adversa constanter evincant & superent; itaque integritatem fidei, patientiæ & virtutis omni ex parte intactam & illibatam conservent, ne qoid in ea sit mancum, mutilum, languidum, enerve, fatiscens, vel quoquo modo imminutum & deficiens. Patientiæ enim pes frangitur per impatientiam, cùm injuriis succumbit. manus frangitur, cùm in aliis opitulando defatigatur: lumbi luxantur, cùm tarda fit & pigra &c. Idem est de corpore & membris, integritate & mutilatione cæterarum virtutum, quæ sæpè defectum, mutilationem, & quasi deliquium quoddam patiuntur instar lunæ. Talis est illa, de qua Bernard. serm. de obedientia, patientia, & sapientia: *Cæterùm*, inquit, *nec leprosa obedientia, nec canina patientia commendatur*: illa nimirum cutem exulcerat, hæc jecur rodit & fel effundit.

Patientiæ pes frangitur, quando.

VERS. 5. SI QUIS AUTEM VESTRUM INDIGET (λείπεται, id est destituitur, deficit, fatiscit, uti paulò antè dixi) SAPIENTIA] ut cognoscat quanta sit utilitas tribulationis quàm alta & profunda mysteria in tentatione & cruce à Deo sint abscondita, qoæ jam deprædicavi, nimirum tribulationem esse summum bonum, ideoqoe de eo summè gaudendum: tribulationem enim parere patientiam, quæ opus habet perfectum, ut sitis perfecti, integri & in nullo deficientes: ut cognoscat, inquam, hæc non tantùm speculativè, sed & practicè, nimirum reipsa constanter omnes tribulationes patiendo, in iisque gaudendo, ac nullis molestiis vel doloribus cedendo, vel animo cadendo; sed integra & perfecta fortitudine in fide & virtute persistendo. Hæc est enim vera sapientia, non philosophica & humana, sed Christiana & divina, quam proinde multi, etiam Christiani, ignorabant, & etiamnum ignorant, saltem practicè, nonnolli etiam speculativè: ignorantia enim practica sensim parit speculativam. Dum enim quis in patientia fatiscit, sensimque fit impatiens, fit ut hæc impatientia mentem excæcet, ut non videat, nec cognoscat quantum bonum sit patientia. Quocirca sapientia dicta est a sapore & gustu, quasi sapida scientia, affectuosa scilicet, amans & ardens rem quam cognoscit & sapit. Porrò τὸ *si* non tam conditionem significat dubitantis, quàm causam supponentis, uti & Malachiæ 1. 6 *Si* (id est, *quia cum*) *Pater ego sum, ubi est honor meus? &* *si*, cùm, *Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Omnes enim homines, quamtumvis sapientes, indigent sapientia, vel quoad inchoationem, vel quoad incrementum & perfectionem. Hinc Plato in Hippia laudat Heracliti dictum, *hominem sapientissimum si cum Deo conferatur, simiam apparere: simiam autem pulcherrimam esse deformem, si cum alio quopiam animantium genere comparetur; perinde ac olla pulcherrima turpis est, si cum virginum genere conferatur.*

Sapientia quid.

Nota Primò. *Sapientia* jam dicta noo est aliud, quàm cognitio Dei & ultimi finis, ac mediorum ad eum assequendum, eorumque desiderium, amor & pios affectus, indeque usus & praxis. Unde Proverb. 1. 7. dicitur: *Initium sapientiæ timor Domini*. & Eccles. 1. 20. *Plenitudo sapientiæ est timere Deum*: & c. 19. 18. *Omnis sapientia timor Dei, & in illa timere Deum, & in omni sapientia dispositio legis*. Hæc est sapientia, quam Sapiens in libris, qui ab ea vulgò Sapientiales vocantur, putà in Proverbiis Sapientia, Ecclesiaste & Ecclesiastico tradit; quam que nunc vocat sapientiam, nuuc scientiam, nunc intellectum, nunc disciplinam, ounc eruditionem, nunc doctrinam, nunc prudentiam, nunc legem. Hinc Sapient. 10. 10. vocatur *scientia Sanctorum*, & Lucæ 1. 17. *prudentia justorum*, quæ est timere, colere & emare Deum, bonaque cælestia & æterna, oon terrena & caduca.

De hac scripsit Lactantius libros quatuor de *vera & falsa sapientia*, ubi l. 3. c. 9. *Venio*, ait, *nunc ad vera sapientiæ summum bonum, cujus natura hoc modo determinanda est. Primùm, ut solius hominis sit, nec cadat in ullum aliud animal. Deinde ut solius sit animi, nec communicari possit cum corpore. Postremò, ut non possit cuipiam sine scientia & virtute contingere.* Unde reprehendit Anaxagoram, cui *cùm ab eo quæreretur cujus rei causa natus esset? Respondit, cæli ac solis videndi. Quis*, inquit Lactant. *te in hoc spectaculum induxit? aut quid cælo, rerumque naturæ visio tua confert? nimirum ut hoc immensum & admirabile opus laudes. Confitere ergo rerum omnium esse constitutorem Deum, qui te in hunc mundum quasi testem laudatoremque sui operis induxit. Magnum esse credis videre cælum ac solem, cur ergo gratias non agis ei, qui hujus beneficii auctor est? Cur non ipsius virtutem, providentiam, potestatem metiris animo, cujus opera miraris?* Et inferius: *Quare si quis hominum qui verè sapit, interroget cujus rei gratia natus sit? Respondebit intrepidus ac paratus, colendi se Dei gratia natum; qui nos ideo generavit, ut ei serviamus. Servire autem Deo nihil aliud est, quàm bonis operibus tueri & conservare justitiam.* Et mox: *Quia quanto pluris est anima quàm corpus, tanto pluris est Deus quàm mundus: quia mundum Deus fecit & regit.* & rursum: *Expedita est igitur hominis ratio, si sapiat cujus propria est humanitas. Nam ipsa humanitas quid est, nisi justitia, nisi pietas? Quid est justitia, nisi pietas? pietas autem nihil aliud est, quàm Dei parentis agnitio.*

Quocirca c. 16. ridet Philosophos, qui suam philosophiam tardè commenti sunt, ut sapientiam invenirent, sed falsam, non veram, ait ergo: *Dixit Seneca: Nondum sunt mille anni, ex quo initia sapientiæ nota sunt. Multis ergo sæculis humanum genus sine ratione vixit.* Quod irridens Persius: *Postquam, inquit, sapere urbi cum pipere & palmis venit: tamquam sapientia cum saporis mercibus fuerit invecta: quæ si secundùm hominis naturam est, cum homine ipso cœperit necesse est.* Idem l. 3. c. 28. *Omnis sapientia hominis*, inquit, *in hoc uno est, ut Deum cognoscat & colat. Hoc nostrum dogma, hæc sententia est. Hoc est illud, quod Philosophi omnes in tota vita sua quæsierunt, nec umquam investigare, comprehendere, tenere valuerunt: quia religionem aut pravam tenuerunt, aut totam penitus sustulerunt*, &c. *Hoc ergo nos omnes, quibus est cura sapientiæ, conferamus. An expectabimus donec Socrates aliquid sciat? aut Anaxagoras in tenebris lumen inveniat? aut Democritus veritatem de puteo extrahat? aut Empedocles dilatet animi sui semitas, aut Arcesilas & Carneades videant, sentiant, percipiant. Ecce vox de cælo veritatem docens, & nobis sole ipso clarius lumen ostendens*, &c. *Qui vult sapiens ac beatus esse, audiat Dei vocem, discat justitiam, sacramentum nativitatis suæ norit, humana contemnat, divina suscipiat, ut summum illud bonum ad quod natus est, possit adipisci.* Idem l. 4. c. 4. *Quibus rebus apparet, quam inter se conjuncta sint sapientia & religio: sapientia spectat ad filios, quæ exigit amorem: religio ad servos, quæ exigit timorem. Nam sicut illi patrem diligere debent & honorare, sic hi Dominum colere & vereri: Deus autem qui unus est, quoniam utramque personam sustinet, & patris & domini; & amare eum debemus, quia filii sumus; & timere, quia servi. Non potest igitur religio à sapientia secerni: quia idem Deus est, qui & intelligi debet, quod est sapientiæ; & honorari, quod est religionis. Sapientia præcedit, religio sequitur; quia priùs est Deum scire, consequens colere.* Hinc sapientiæ hieroglyphicum fuere Cherubini, positi juxta arcam & propitiatorium, uti dixi Exodi 25. 20. in fine, ubi sapientiæ apophthegmata, exempla & documenta recensui.

Porrò modum & medie acquirendi sapientiam, egregiè ex sua praxi describit S. Thomas Aquinas epist. ad amicum, quæ sic habet: *Quia quæsisti à me, in Christo mihi charissime, qualiter te studere oporteat in thesauro scientiæ acquirenda; tale à me tibi super hoc traditur consilium, ut per rivulos non statim in mare eligas introire, quia per faciliora ad difficiliora oportet devenire. Hæc est ergo monitio mea, & instructio tua: Tardiloquum te esse jubeo, & tardè ad locutorium ascendentem conscientiæ puritatem amplectere, orationi vacare non desinas, cellam frequenter diligas, si vis in cellam vinariam introduci. Omnibus te amabilem exhibe, nihil quære penitus de factis aliorum, nemini te multum familiarem ostendas: quia nimia familiaritas parit contemptum, & subtractionis à studio materiam subministrat. De verbis & factis sæcularium nullatenus te intromittas. Discursus super omnia fugias. Sanctorum & bonorum imitari vestigia non omittas: non respicias à quo audias, sed quidquid boni dicitur, memoriæ recommenda. Ea quæ agis & audis, fac ut intelligas: de dubiis te certifices; & quidquid poteris in armariolo mentis reponere satage, sicut cupiens vas implere. Altiora te ne quæsieris. Illius sequens vestigia, frondes & fructus in vineam Domini sabaoth utiles, quamdiu vitam vixeris, proferes ac produces. Hæc si sectatus fueris, ad id contingere poteris quod affectas.* Breviter verò Hugo de S. Victore lib. Didascal. c. 13. sex media adipiscendæ sapientiæ prescribit hisce versibus:

Praxis acquirendi sapientiam.

Mens humilis, studium quærendi, vita quieta,
Scrutinium tacitum, paupertas, terra remota:
Hæc reserare solent multis obscura legendo.

Nota Secundò. Licèt hæc sapientia exigat & complectatur omnem virtutem, tamen præ cæteris sita est in patientia,

Patientia est sapientia.

tiæ, ob causas, nimirum bona patientiæ, quas attuli v. 1. A Verus ergo patiens verus est sapiens, & summè patiens summè est sapiens, juxta illud Proverb. 19. 11. *Doctrina viri per patientiam noscitur*. Hinc & τὰ παθήματα sunt μαθήματα, id est, passiones & tribulationes, sunt doctrinæ & disciplinæ. Quocirca meritò Lactant. l. 6. de Vero cultu c. 18. reprehendit Ciceronem, qui in Officiis definit virum bonum esse qui prosit quibus possit, noceat nemini, nisi lacessitus injuria. *O quàm simplicem*, inquiens; *veramque sententiam, duorum verborum adjectione corrupit! Quid enim opus fuerat addere, Nisi lacessitus injuria, ut vitium bono viro, quasi caudam turpissimam apponeret, patientiaque quæ omnium virtutum maxima est, faceret expertem? Nociturum esse dixit bonum virum, si fuerit lacessitus: iam hoc ipso boni viri nomen amittat necesse est, si nocuerit*. Probat id Primò; *Non minus enim mali est referre injuriam, quam inferre*. Secundò, quia *improbitate opposita impatientia, magnas sæpè concitat tempestates. Quòd si patientiam, qua virtute nihil verius, nihil homine dignius inveniri potest, improbitati opposueris, extinguetur protinus, tamquam si igni aquam superfuderis*. Tertiò, quòd se vindicare non sit hominum, sed pecudum. B *Nam & pecudes si lacessas, calce aut cornu repugnat, & serpentes ac feræ, nisi persequaris ut occidas, negotium nobis exhibent, & imperiti quoque & insipientes si quando accipiunt injuriam, cæco & irrationabili furore ducuntur, & iis qui sibi nocent vicem retribuere conantur. In quo igitur sapiens ac bonus vir à malis & insipientibus differt, nisi quia habet invictam patientiam, qua stulti carent; nisi quòd regere se ac mitigare iram suam novit, quam illi, quia virtute indigent, refrenare non possunt?* Quartò, *quia qui referre injuriam nititur, eum ipsum à quo læsus est, gestit imitari. ita qui malum imitatur, bonus esse nullo pacto potest. Duabus igitur verbis duas virtutes maximas bono & sapienti viro, innocentiam patientiamque detraxit*. Quintò, *quia ipse* (Cicero) *caninam illam facundiam* (*sicut Sallust. ab Appio dictum refert*) *exercuit; voluit quoque hominem canino modo vivere, ut remordeat lacessitus*. Sextò, *quæ retributio contumeliæ, quàm perniciosa sit, & quas edere soleat strages, unde opportunius petetur exemplum, quàm ex ipsius doctoris tristissimo casu, qui dum his Philosophorum præceptis obtemperare gestit, ipse se perdidit. Quòd si lacessitus injuria* (ab Antonio) *patientiam tenuisset, si dissimulare, si ferre contumeliam boni viri esse didicisset, nec illas nobiles orationes alieno titulo inscriptas, impatientia, levitate & insania profudisset, numquam capite suo rostrà, in quibus antè floruerat, C cruentasset; nec remp. funditus proscriptio illa delesset*. Unde concludit: *Sapientis ac boni viri non est, velle certare, ac se periculo committere. Summa igitur virtus habenda patientia est, quam ut non careret homo justus, voluit illum Deus pro inerte contemni. Nisi enim contumeliis fuerit affectus, quantum habet fortitudinis in seipso cohibendo ignorabitur. Si autem lacessitus, injuria lædentem persequi cœperit, victus est. Si verò motum illum ratione compresserit, hic planè imperat sibi, & hic regere se potest. Quæ sustentatio sui rectè patientia nominatur: quia una virtus omnibus est opposita vitiis & affectibus. Hæc perturbatum ac fluctuantem animum ad tranquillitatem suam revocat, hæc mitigat, hæc hominem sibi reddit*, &c. *Denique Marcus Tullius contra suum præceptum oblivionem injuriarum in magnis laudibus posuit. Spero*, inquit, *Cæsar, qui oblivisci nihil soles, nisi injurias*. Idem c. 19. refellit eos, qui dicunt iram esse comitem virtutis, quia ignorant causam, cur homini iram tribuerit Deus: alioquin enim *quid immanius erit homine? quid similius feris, quàm id animal, quod ad communionem & innocentiam Deus fecit? Tres sunt igitur affectus, qui homines in D omnia facinora præcipites agunt, ira, cupiditas, libido. Propterea Poëtæ tres furias esse dixerunt, quæ mentes hominum exagitant. Ira ultionem desiderat; Cupiditas opes; Libido voluptates*, &c. *Quicumque igitur affectus illos intra fines suos redegerit, quod ignorantes Deum facere non possunt, hic patiens, hic fortis, hic justus est*. hæc Lactant.

Vir bonus se non ulciscitur.

Probatur Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Quintò.

Sextò.

Patientiæ ergo sapientia præcepta, & prudentia dictamina inter alia sunt hæc. Primum: *Pax præstat quibusvis opibus & bonis illorum ergo jactura est emenda*. Secundùm: *Nullus pejor animæ hostis, quàm tumultus æstusque cogitationum, ira & impatientia*. Nam ut ait Cassian. collat. 18. cap. 16. *Lædi ab homine qui vovis malignante non potero, si ipse in pectore adversùm me corde non dimicem. Si autem lædor, non est vitium impugnationis alienæ, sed impatientiæ meæ*. Tertium optimum vindictæ genus est, lædenti benefacere, ut ajebat S. Johannes Eleemosynarius. Quartum est sublime Abbatis Stephani apud S. Greg. hom. 35. in Evang. *Virtus*, inquit, *patientiæ vehementer in eo excreverat, ita ut eum sibi amicum crederet, qui sibi molestiæ aliquid irrogasset. Reddebat contumeliis gratias. Si quod in ipsa sua inopia damnum fuisset illatum, hoc maximum lucrum putabat. Omnes suos adversarios nihil aliud, quàm adjutores æstimabat*. Quintum: *Mansuetudine subditi vincitur asperitas Prælati*, uti eam vicisse Libertinum scribit S. Greg. li. 1. Dial. c. 2. Sextum: *Injuria nobis illata animarum nostrarum est medicina*. Ita S. Monica, cùm ab ancilla per convicium vocaretur meribibula, quasi stimulo percussa, sibi indignans solitam vini cupidinem prorsus à se abdicavit, & bibacitatem extinxit, teste S. Aug. l. 9. Conf. c. 8. Septimum. *Maleficium compensandum est beneficio*. Ita fecit S. Lyduina, dicens: *Illis ergo debere me fateor, qui viam mandatorum Dei quorum plenitudo est dilectio, me currere compellunt*. ita habet ejus vita apud Surium. Octavum *Prudentis est modica ac brevi pœna præsentis vitæ, per patientiam redimere longas & graves Purgatorii, vel inferni*, uti in morbo dicebat Stephanus monachus circa Mareoten in hist. Trip. l. 8. c. 1. Nonum, *Crucem hanc si merui, feram, ut pro peccatis satisfaciam: si non merui, feram eamdem, ut coronam augeamus ut erit, laudem habebo, decusque vel pœnitentiæ, vel patientiæ*. Decimum: B *Præstat pati injuriam quàm facere: qui enim nocet alteri plus nocet sibi*, uti B. Steph. dixisse narrat S. Greg. l. 4. Dial. c. 19. Undecimum: *Deus suscipit patrocinium patientis calumniam & injuriam*. ita Senior ille in Prato spir. cap. 219. Duodecimum Seneca l. 2. de Ira: *Magni*, inquit, *animi est injurias despicere. Pusilli hominis & miseri est repetere mordentem, ut mures & formicæ, ad quas si manum admoveris, ora convertunt. Imbecilla se lædi putant si tanguntur*. Decimumtertium S. Ambr. epist. 82. ad Eccles. Vercel. *Non hæc sola est forma justitiæ*, inquit, *ut non lædas eum, qui te non læserit; sed etiam illa, ut etiam remittas ei qui læserit. Nihil interest cui malè facias; utrùm juste, an injuste, cùm te malefacere non oporteat. Nihil distat quomodo malignus sis, utrùm justo vindicandi studio an voto nocendi cùm malignitas in utroque genere non careat reprehensione*. Plura affert Plut. l. de Utilitate capienda ab inimicis. Decimumquartum: *Patientia prudens in quavis difficultate suggerit consilium*. Docet hoc S. Ambros. l. 2. de Jacob & vita beata c. 4. exemplo Rebeccæ, quæ Jacob filio suasit fugam, dum Esau eum vellet occidere. *Veniat*, inquit, *Rebecca, hoc est, inducatur patientia, bona custos in- C nocentiæ, suadeat ut iræ locum demus, offensioni subrepat oblivio: mater pia abesse sibi dilectissimum filium tolerat, plus ei collatura quàm læsit: utrique tamen consulens, ut alterum immunem à periculo, alterum integrum præstaret à crimine. Quis sic potuit consulere, nisi prudens tolerantia? Quis utrique utile consilium apponere, nisi sapiens patientia?* Decimumquintum Seneca epist. 60. *Vir sapiens* (utique patiens) *ad omnem incursum invictus: non si paupertas, non si luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem referet. Usque adeò patiens est vir sapiens, & perfecta patientia cum sapientia reperitur*. Hoc est quod ait Sapiens Prov. 14. 29. *Qui patiens est, multa gubernatur prudentia: qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam*. Ex quo S. Chrysost. hom. 33. in 1. ad Corint. *Patientia*, inquit, *universæ philosophiæ est radix* &c. *charitas omnia suffert, duce utique patientia*.

Patientiæ dictamina. Primum. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum. Sextum. Septimum. Octavum. Nonum. Decimum. Undecimum. Duodecimum. Decimum tertium. Decimum quartum. Decimum quintum.

Allegoriam hujus rei elegantem ex Genesis c. 20. affert Philo l. de Plantatione Noe, scilicet quòd Abimelech rex viderit Isaac jocantem cum Rebecca: Isaac enim, id est risus, repræsentant gaudium: Rebecca, id est saginata, patientiam: Abimelech, id est pater regis, supramundanam sapientiam. q. d. Gaudium in brachiis sapientiæ reperitur, invicem se amplectuntur, ut dixit S. Jacobus v. 1. *O pruden-* D *tem ludum ac disciplinam? risus à tolerantia adjuvatur*, ait Clemens 1. Pædag. c. 5. Hunc autem utriusque, lætitiæ scilicet, & patientiæ, complexum nemo considerare potest, nisi Abimelech, id est sapientia. Quod enim aliud negotium sapientem decet, quàm ludere, gaudere, hilarescere cum honesta tolerantia? Et hæc est ratio, cur in solis sapientibus sit tolerantia: quia & illi soli hunc ludum spectant. Denique invicti patientis emblema est adamas, quem decussatim stringit gladius & flamma, cum hoc lemmate: *Nec ferro cedit, nec igni*.

Postulet a Deo] Deus enim est ipsa æterna, increata, immensa, essentialis sapientia, qui quasi fons eam communicat angelis, hominibus omnibusque creaturis, cuique pro sua conditione & capacitate. Unde Lactant. l. 4. de Vera sapientia c. 4. *Fons*, ait, *sapientiæ & religionis Deus est, à quo hi duo rivi si aberraverint, arescant necesse est: quem qui nesciunt, nec sapientes esse possunt, nec religiosi*. Idem fusè

& eleganter docet Baruch.c.3.v.12. & seq. ubi causam omnis mali Israelis assignat, quòd ignorarit Deum fontem sapientiæ; frustra enim illum à Philosophis & mundi sapientibus requiri, ac tandem concludens v. 36. *Hic*, ait, *est Deus noster, & non æstimabitur alius adversùs eum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est*, per incarnationem, ut sapientiam è cælis in terram (quod Prometheum fecisse fingunt Poetæ) deferret, eamque hominibus communicaret. Id fecit Christus, qui est sapientia Patris æterna & incarnata.

Docet hic Primò, S. Jacobus, præ reliquis donis postulandam esse à Deo sapientiam: quia hæc est origo & matrix omnis scientiæ, omnis virtutis, omnis boni. Unde eamdem solam petiit à Deo Salomon, cùm data esset ei optio petendi quidquid vellet, & cum ea cætera omnia impetravit. *Quia postulasti*, inquit, *verbum hoc, & non petisti tibi dies multos, nec divitias, aut animas inimicorum tuorum; sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum; ecce feci tibi secundùm sermones tuos, & dedi tibi cor sapiens & intelligens, in tantum ut nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit: sed & hæc quæ non postulasti dedi tibi; divitias scilicet, & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retrò diebus*, 3.Reg.3.11. Porrò in sapientia comprehendit patientiam; hanc enim docet cuique postulandam esse à Deo. Præclarè enim Orig. in psal.36.hom.3. *Expectamus*, ait, *Dominum, quia ipse est expectatio nostra & patientia, sicut scriptum est psal. 8. 8. Et nunc quæ est expectatio mea? nonne Dominus? Sicut ergo Salvator sapientia est, & pax & justitia; ita est & expectatio vel patientia. Et sicut participatione justitiæ eius justi efficimur, & participatione sapientiæ eius sapientes; ita & participatione patientiæ eius patientes efficimur. Est ergo velut fons quidam perennis, de quo haurire possumus & patientiam, & justitiam, & sapientiam, & omnia quæcunque sunt virtutum bona; si tamen bona digna & pura vascula nostra deferamus ad fontem.*

Secundò, docet eam petendam non ab alio, quàm à Deo, sive immediatè, sive mediante invocatione & patrocinio Sanctorum. Ita Salomon, licèt jam promissa & data esset ei sapientia à Deo, eam tamen, id est eius conservationem & augmentum, petiit à Deo, dicens, & nobis omnibus dicendum proponens: *Da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, & noli me reprobare à pueris tuis: quoniam servus tuus sum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicii & legum*, &c. *Mitte illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit, & mecum laboret, ut sciam quid acceptum sit apud te*, &c. *Cogitationes enim mortalium timidæ, & incertæ providentiæ nostræ. Corpus enim quod corrumpitur aggravat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Et difficile æstimamus quæ in terra sunt, & quæ in prospectu sunt invenimus cum labore. Quæ autem in cælis sunt quis investigabit? Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, & miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis, & sic correctæ sint semitæ eorum qui sunt in terris, & quæ placent didicerint homines; nam per sapientiam sanati sunt quicunque placuerunt tibi Domine à principio*, Sap.9.4. & seq. Unde c. 10. mira sapientiæ facinora per Adamum, Lot, Jacob, Joseph, Mosen & Hebræos edita deprædicat. *Hæc* (sapientia) inquit, *illum qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum* (Adamum) *cùm solus creatus esset, custodivit, & eduxit illum à delicto suo, & dedit illi virtutem continendi omnia*. & v. 6. *Hæc justum* (Lot) *à pereuntibus impiis liberavit fugientem, descendente igne in Pentapolim*, & v.10. *Hæc profugum iræ fratris* (Jacob fugientem Esau) *justum deduxit per vias, & ostendit illi regnum Dei, & dedit illi scientiam Sanctorum: honestavit illum in laboribus, & complevit labores illius*, &c. *ut vinceret, & sciret quoniam omnium potentior est sapientia*. & v. 13. *Hæc venditum justum* [Joseph] *non dereliquit, sed à peccatoribus liberavit eum, descenditque cum illo in foveam, & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi sceptrum regni, & potentiam adversùs eos qui eum deprimebant, & mendaces ostendit qui maculaverunt illum, & dedit illi claritatem æternam. Hæc populum justum* (Israelitas) *& semen sine querela liberavit à nationibus* (Ægyptiis) *qui illum deprimebant. Intravit in animam servi Dei* [Mosis,] *& stetit contra reges horrendos in portentis & signis*, &c.

Ita hanc sapientiam à Deo petiit & impetravit S. Antonius, de quo S. Athanas. in ejus vita: *Erat*, inquit, *valdè sapiens. & hoc in eo mirabile habebat, quòd cùm litteras non didicisset, ingeniosissimus & prudentissimus, immobilis & mansuetus erat. Venerunt ad eum Gentiles Philosophi, putantes se eum posse decipere, quibus ille: Si ad stultum venistis, superfluus est labor vester. Si autem putatis me esse sapientem, imitamini quod probatis. Si ego ad vos venissem, vos imitarer: sed quia vos ad me quasi ad sapientem venistis, estote sicut ego sum, Christiani. Philosophi mirati sunt acumen ingenii.* Rursum Antonius interrogavit eos: *Quid prius, sensus, an littera? & quid cujus exordium? sensusne ex litteris, an litteræ oriuntur ex sensu? Illis asserentibus quòd sensus esset auctor & inventor litterarum*, ait: *Igitur cui sensus incolumis est, hic litteras non requirit*: q. d. Talis ego sum litterarum expers, sed theodidactos.

Sic *S. Ambrosius*, ait Paulinus in eius vita, *cùm 43. psalmum dictaret, me excipiente & vidente, subitò in modum scuti brevis ignis* [index Spiritus sancti] *caput eius cooperuit, atque paulatim per os ejus tamquam in domum habitator ingressus est: post quæ facta est facies eius quasi nix.*

Rupertus Tuitiensis Abbas l. 12. in Matt. obiicientibus sibi: Qui sunt patres & magistri tui? respondet: *Hoc profiteor, quia visitatio ab Altissimo melior mihi est, quàm decem patres & magistri: loquor ad scribendum, quidquid ille monitor suggerit.*

S. Thomas Aquinas palàm professus est, se suam sapientiam magis oratione infusam, quàm studio acquisitam cælitus accepisse.

S. Ephrem orans dicensque: *Largire Domine flumina gratiæ tuæ*, ab Angelis in visu accepit librum, cum eoque cælestem sapientiam & facundiam, adeò ut, quantumvis ei perpetui quasi verborum fontes suppeterent, rebus tamen quas mente conceperat explicandis, pares nequaquam essent. Siquidem doctrinæ profunditas & cogitationum celeritas linguam ipsius absorbebat, ut sensa animi efferre nequiret, ait Nyssenus in eius vita.

S. Equitius sapienter & ardenter prædicans, rogatus unde hoc haberet? respondit: *Quadam nocte speciosus mihi per visionem juvenis astitit, atque in lingua mea medicinale ferramentum, id est phlebotomum, posuit, dicens: Ecce posui verba mea in ore tuo, egredere ad prædicandum. Atque ex illo die etiam cùm voluero, de Deo tacere non possum*, ut refert S. Gregor. 1. Dialog. c. 4.

S. Ignatius fundator Societatis nostræ, Minoressæ orans ita in Deum abreptus est, ut Trinitatis ipsius numen augustissimum cerneret distinctum personis, unum essentia, adeò ut licèt litterarum ignarus, non dubitaret librum de Trinitate conscribere, indeque miro rerum cælestium sensu afficiebatur, quoties S. Trinitati sacra persolveret. Oblatus quoque est ei ivamenti modus ipse, quem in hujus universitatis molitione summus ille rerum opifex tenuit. Præterea sacrificium Missæ audiens, dum à sacerdote de more hostia salutaris attollitur, apertissimè vidit illa specie Christum Deum & hominem verissimè contineri, ait Maffeius in eius Vita l. 1 c. 7

S. Trudo illustri prosapia in Belgis ortus, vovit Deo, si Christo opitulante sacras didicisset litteras, se in fundo suo Ecclesiam ædificaturum, illicque Domino perpetuò serviturum. Missus ergo à Deo ad eum angelus: *Noveris*, inquit, *frater ea vota quæ Christo nuncupasti, ei esse grata, nec dubites quin quod præveniens tibi aspiravit, etiam sit prosecuturus, & affectum perducturus in effectum. Ille, inquam, sapientia sua imbuet cor tuum, & erudiet te præceptis suis, & legem suam inscribet pectori tuo.* Ita Notgerus Episcopus Leod. anno Christi 850. in vita S. Remacli c. 6.

Illustre est quod de se scribit S. Justinus Philosophus & Martyr Dial. contra Tryphonem, nimirum cùm sapientiæ studiosus pervagatus esset omnes Philosophorum scholas & sectas, frustraque eam apud Pythagoricos, Platonicos, Peripateticos requisisset, à sene quodam ignoto audisse, illam non nisi in schola Christi reperiri. *Tu ergo*, inquit, *votis & precibus tibi ante omnia lucis portas aperiri opta: neque enim ab aliquibus perspiciuntur aut intelliguntur, præterquam si Deus & Christus eis concesserint intelligentiam.* Quare conversus ad Christum, eumque invocans, tantam sapientiam quantam in libris suis ostendit, consecutus est.

Præclarè Philo lib. de Præmiis & pœnis: *Solem*, inquit, *hunc visibilem, num alia re quam sole ipso ac luci cernimus? Lucis aspectum nonne luci debemus? Ad eundem sane modum Deus per seipsum illustrat sui notitiam, cooperante nemine*, quod

Sapientia à Deo obtinuit Salomon.

& S. Antonius.

S. Ambros.

Rupert

S. Thomas,

S. Ephrem,

S. Equitius

S. Ignatius

S. Trudo;

S. Iustinus

quod ea res excedat vires omnium. Et S. August. lib. 4. Confess. cap. 16. *Scis tu Domine quia & celeritas intelligendi, & discernendi acumen donum tuum est*. Idem Soliloq. cap. 5. *Semper cæcus fuissem, nisi tu me illuminasses*.

Deus à dando.

QUI DAT OMNIBUS] Hæc dos propria est Deo, ut det omnibus omnia, & à nemine quidquam recipiat, ideoque hebr. vocatur *Saddai*, id est, *mammosus*, *cornucopia*, uti fusiùs dixi Genes. 17. 2. Unde Deus nonnullis à dando dicitur, aut potiùs agnoscitur. Hoc est quod ait Psaltes psal. 15. 1. *Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges*. Deus enim est quasi pelagus bonorum omnium redundans & exæstuans, quod in omnia vicina sese largissimè effundit. Verè Thom. Anglicus: *Deus*, ait, *dat* Primò, *liberaliter, non vendit, sicut multi*. Secundò, *dat generaliter, non uni, sed omnibus*. Tertiò, *dat abundanter, non parcè*. Quartò, *dat curialiter, vulgò cortesemente*, quia non improperat. *Erubescat ergo humana pigritia: plus paratus est Deus dare, quàm nos accipere*, ait idem ex S. August. Erubescat ergo humana ingratitudo & avaritia, quæ Deo tam in se liberali, tam parcè & avarè ejus obsequiis se suaque impendit. Propria ergo natura & indoles Dei est, dare, ut docet S. Thomas lib. 1. contra Gentes
B cap 39. ubi asserit liberalitatem esse virtutem maximè propriam Dei, quia solus se largiter communicat, quasi fons bonitatis. Et S. August. tract. 19. in Johan. *Deus*, ait, *tibi totum est. Si esuris, panis tuus est. Si sitis, aqua tibi est. Si in tenebris es, lumen. Si nudus, immortalitate tibi vestis est*. Et S Bernard. serm. 3. de circumc. *Totus*, ait, *mihi datus, & totus in usus meos expensus*.

Simili, sed longè exiliori de causa, nimirum ob reddita sibi prædia priùs erepta, Virgilius Augustum Cæsarem adulando vocat facitque Deum, ecloga 1

O Melibæe Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper Deus, illius aram
Sæpè tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.

Et Cicero P. Lentulum vocat Deum, id est, servatorem suæ vitæ: sic enim ait, post reditum ad Quirites: *P. Lentulus consul, parens, Deus, salus nostra vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis*. Præclarè Boetius lib 3.

Unus enim rerum pater est.
Unus cuncta ministrat.
Ille dedit Phœbo radios,
Dedit & cornua lunæ.
Ille homines etiam terris
Dedit, & sidera cælo.
Quem, quia respicit omnia solus,
Verum possis dicere solem.

Et S. Bernard. serm. 26. in Cant. *Verus*, ait, *beneficus est, dans affluenter & non improperans: non improperat dona, quia dona sunt; & beneficia sua mihi dedit, non vendidit*.

AFFLUENTER] Græcè ἁπλῶς, id est, *simpliciter*. Suspicantur aliqui Interpretem Nostrum legisse ἀφθόνως, vel πλουσίως, id est, *diviter, copiosè, largiter, affluenter*; quia simplicitas in Script. cùm de dando agitur, significat dandi liberalitatem, affluentiam, magnificentiam, ut patet 2. Corinth. 8. 2. *Altissima paupertas eorum abundavit in divitias simplicitatis eorum*. & c. 9. v. 11. *Ut in omnibus locupletati, abundetis in omnem simplicitatem*, Rom 12. 8. *Qui tribuit, tribuat in simplicitate*, id est, simpliciter, sine restrictione, copiosè, largiter, vide ibi dicta. Alludit S. Jacobus ad illud invitamentum & promissum Christi: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me*, sicut dicit Script. *flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum*, Johan. 7. 38.

Deus infinitè propendet ad se communicandum,

Nota Primò, In Deo est infinita propensio & amor se communicandi: quæ provenit ex infinita perfectione & plenitudine essentiæ suæ, quæ tanta est, ut in alios se effundere gestiat; & quantumcumque aliis impertiat, nihil ipse de sua plenitudine amittat. Hinc Primò, ad intra propendet naturaliter & intimè ad communionem sui infinitam; sicut res creatæ & corporeæ propendent ut se communicent, generando sibi simile. Verùm quia id quod infinitum est, multiplicari nequit, ideirco divina essentia non se communicat generando aliam sibi similem numero distinctam, uti facit homo & animalia; sed largiendo seipsam, & velut replicando, ita ut eadem numero simplicissima essentia divina sit in tribus distinctis numero personis, Patre, Filio, & Spiritu sancto.

tum Filio & Spiritui sancto,

tum angelis & hominibus.

A Secundò, ad extra propendet ut infinitè se suaque bona communicet creaturis, præsertim rationalibus, putà angelis & hominibus. Nam, ut ait Nazianz. *Sicut in rebus sensibilibus est sol, ita in intelligibilibus est Deus*. Sicut ergo sol ubique radios suos spargit, ut omnia illuminet, calefaciat, vivificet, fœcundet; ita Deus radios beneficentiæ suæ in omnes & omnia, præsertim angelos & homines spargit, ut eos luce sapientiæ suæ illuminet, indeque sui amore inflammet, vitaque gratiæ & gloriæ vivificet, ut & ipsi aliis eamdem impertiant. Quocirca S. Dionys. de Divin. nomin. cap. 4. p. 1. ait, amorem divinum esse vim motricem & sursum trahentem in Deum, qui solus est ipsum per se pulchrum & bonum. Hujus amoris, beneficentiæ & communicationis evidentia indicia & effectus sunt, Verbi æterni ad homines docendos & salvandos incarnatio, prædicatio, miracula, passio, mors, Sacramenta, missio Spiritus sancti, cura singularis totius Ecclesiæ & singulorum fidelium. In incarnatione enim seipsum totum, & omnia viscera sua effudit in nos, juxta illud Zachariæ: *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto*, Lucæ 1. 78.

B Rursum in justificatione & sanctificatione cujusque, Deus non tantùm se animæ communicat per gratiam, charitatem & virtutes; sed etiam per seipsum: reipsa enim dat Spiritum sanctum, & cum eo cæteras personas divinas juxta illud: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*, Rom. 5. 5. &: *Si quis diligit me sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*, Johan 14. 23. Quocirca hac sui communicatione justum ad se elevat, in se transformat, facitque divinum, præsertim eos qui se totos dedunt Deo, illique vacant. Amor enim divinus facit ecstasin & excessum amantis à seipso, ut illum in amatum transferat, & illi arctissimè uniat, unumque cum illo efficiat, ut in eo vivat, sentiat, gaudeat, quasi illi incorporatus. Amans enim Deum prorsus à seipso deficiens in Deum transit, & velut colliquescit, nihil aliud cogitans, intelligens aut sentiens præter Deum, nihil aliud appetens aut desiderans, nulla alia re gaudens quàm bonis Dei. Qui sic adhæret Deo, unus efficitur spiritus: quia seipsum exuit,
C & Deum induit perinde ac si in divinam naturam transformatus esset. Quocirca totus cogitatione & affectu est in Deo, uti ei precatur Christus Iohan. 17. 11. *Pater sancte, serva eos in nomine tuo quos dedisti mihi, ut sint unum sicut & nos*. & v. 21. *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint*. Ratio est, quia bonum est sui communicativum & diffusivum. Si ergo sit summum bonum, uti est Deus, summè se communicabit & diffundet: hæc enim boni & summi boni est natura & indoles. *Deus*, inquit S. Leo serm. 2. de nativit. *cujus natura bonitas, cujus voluntas potentia, cujus opus misericordia est*.

Dei munificentia quintuplex. Prima.

Nota Secundò. Hæc beneficientiæ Dei largitas & affluentia ingens est, & admiranda ex quinque capitibus, ut rectè notat noster Lessius l. 9. de Attrib. divinis cap. 4. Primum est, majestas amantis & largientis. Quid enim majus & magnificentius Deo, qui tantum (imò infinities amplius) transcendit omnes angelos & homines, quantum cælum transcendit terram, quæ respectu vastitatis cæli se habet ut centrum & punctum. Secundum est, conditio eorum in quos se suaque effundit; qui si naturam
D spectes, sunt homines, infimi inter creaturas rationales: (sicut enim materia prima est infima inter res corporeas, ita anima est infima inter res spirituales.) Si qualitatem animæ consideres, sunt peccatores, inimici, superbi, ingrati, carnales, inepti ad omne bonum, proni ad omne malum: si corporis, sunt mortales, morbidi, viles, sordidi, putidi, mox futuri esca vermium, ut meritò exclamet Psaltes psal. 8. *Quid est homo, quòd memor es ejus? aut filius hominis, quoniam visitas eum?* Tertium est, bonum ingens & multiplex quod illis partim confert, partim offert. Hominis enim dedit animam rationalem creatam ad sui imaginem, gratiam, promissionem gloriæ, angelicam custodiam, totam mundi machinam, denique unigenitum suum. *Nam sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*, Johan. 3. 16. Quæ verba si expendantur singula magnam habent empha-

Secunda.

Tertia.

emphasim; novamque Dei beneficentiam significant. Quocirca Psaltes psalm. 33. 6. *Accedite*, inquit, *ad eum, & illuminamini, & facies vestra non confundentur*. Quartum est, finis ob quem confert, qui est, ut homini bene sit, non Deo: Deus enim de homine nullum lucrum, nullum commodum expectat, vel accipit.

Quarto.

Quinta.

Quintum est, modus quo se communicat & effundit, qui est multiplex. Primus, quòd se communicet nobis, non tamquam servis: sed quasi filiis, quos instituit suos heredes & coheredes Christi. Secundus, quòd benignitatis divinæ ingenium sit demittere se ad infima, curare infirma, colligere abiecta, attollere humilia, & ubi major est inopia, ibi magis opes suas erogare & opem ferre. Quocirca S. Bernard. lib. 5. de Consider. c. 11. ita Deum definit, aut potiùs Dei affluentiam circumscribit: *Quid est Deus? voluntas omnipotens, benevolentissima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, summa beatitudo, creans mentes ad se participandum, vivificans ad sentiendum; alliciens ad appetendum; dilatans ad capiendum, justificans ad promerendum, accendens ad zelum, fecundans ad fructum, dirigens ad æquitatem, formans ad benevolentiam, moderans ad sapientiam, roborans ad virtutem, visitans ad consolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad securitatem.* Tertius, quòd sese communicet sæpè antequam rogetur, uti patet in omnibus gratiis prævenientibus, quodque iis moveat nos ad postulandum subsequentes. Nemo enim potest orare Deum eo modo quo oportet, nisi ad id moveatur à gratia Spiritus sancti, uti passim docet S. August. & Concil. Arausican. imò S. Paulus Rom. 8. 26. Rursum quòd rogatus, plura det quàm rogetur, juxta id quod orans profitetur Ecclesia, *Deus qui abundantia pietatis tuæ merita supplicum excedis & vota*. Et S. Ambros. in Luc. 23. v. 42. rectè advertit latronem in cruce tantùm petisse, ac dixisse. *Domine memento mei cùm veneris in regnum tuum*; Christum verò longè plus ei præstitisse, dicendo: *Hodie mecum eris in paradiso. Nam uberior*, inquit, *est gratia quàm precatio: semper enim Dominus plus tribuit quàm rogatur*. Ita Ezechias petiit à Deo sanitatem, sed Deus cum illa adjecit ei quindecim annos vitæ, & victoriam miraculosam cæsis 185. millibus Assyriorum, Isajæ 38. Salomon petiit sapientiam; sed Deus cum ea dedit illi ingentes opes & gloriam, 3. Reg. 3. Daniel petiit liberationem populi è captivitate Babylonica; sed Deus dedit illi oraculum & promissum de adventu Messiæ ad redimendum totum mundum è captivitate diaboli, Daniel. 9. 24. David petiit filium; sed Deus præstitit ei Messiam: illum enim ei promisit, fecitque ea eo nasci, 2. Reg. 7. 12. & psal 88. 4. Quartus, quòd sua dona conferat sæpè in eos, quos præscit fore ingratos, imò in impios, infideles, hæreticos, atheos, blasphemos & reprobos, juxta illud Christi: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos*, &c. *ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos*, Matth. 5. 44.

Dei descriptio.

Morale de imitanda Dei liberalitate. Primum.

Moraliter discamus hîc Primò, liberales esse in Deum, liberaliter ei serviendo, cùm ipse tam liberalis sit in nos; quia eo vicissim liberaliorem in nos jugiter experiemur. Certat enim ipse nobiscum, & cùm sit liberalissimus, non patitur se liberalitate nostra vinci. Hoc est quod promisit per Isaiam c. 66. 11. *Ut sugatis & repleamini ab ubere consolationis ejus: ut mulgeatis & deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus. Quia hæc dicit Dominus: Ecce ego declinabo super eum quasi fluvium, & quasi torrentem inundantem gloriam gentium, quam sugetis; ad ubera portabimini, & super genua blandientur vobis. Quomodo si cui mater blandiatur, ita ego consolabor vos*. Præclarè Nazianz. orat. de amore pauperum: *Nihil*, ait, *tam divinum homo habet, quàm de aliis bene mereri. Fac calamitoso sis Deus, Dei misericordiam imitando*. Et Nyssenus de Pauper. amandis: *Beneficentia*, inquit, *est omnium laudatissimarum virtutum præstantissima. Hæc est, felicitatis comes. Hæc assidet Deo, & magna est cum ipso necessitudine conjuncta*; uti ipsamet per visum apparens S. Johanni Eleemosynario, incitans eum ad Eleemosynam, affirmavit. Quin & Seneca l. 3. de Beneficiis c. 15. *Qui dat*, ait, *beneficia, deos imitatur; qui repetit, fœneratores*.

Secundum.

Hinc Secundò, cùm Deo in se nihil reddere possimus, reddamus ei idipsum in sua imagine, puta in proximis nostris; ut in eos liberaliter sapientiam, gratiam, cæteraque bona quæ à Deo accepimus effundamus: ideò enim ea ille nobis dedit, tanto plura daturus, quo plus in alios effundemus. Sicut enim fontes quo plus effluunt, eo plus affluunt: si enim non efflueret aqua, nova non afflueret; prior enim canalem occuparet, & affluentem excluderet: ita prorsus se res habet in doctore, prædicatore, eleemosynario, &c. ut quo plus dat proximo, eo plus recipiat à Deo, uti ex S. Paulo & Basilio docui 2. Corinth. 9. 8. sequent.

Tertium.

Tertiò, imitemur Deum, ut petenti simplum demus duplum. Sic Christus petentibus sanitatem corporis, addidit & animæ; de quo proinde S. Petrus Actor. 10. 38. *Qui pertransiit*, inquit, *benefaciendo & sanando omnes oppressos à diabolo*. Unde Christi & Pauli axioma fuit: *Beatius est magis dare quam accipere*, Actor. 20. 35. Vide ibi dicta.

Exempla Gentilium.

Hujus rei illustria exempla dederunt Gentiles: pudeat Christianos, si eos non superent, sed ab eis liberalitate se superari patiantur. Ita Plato Diogeni paululum vini & caricarum petenti integram lagenam vino plenam misit. Sed Diogenes more suo cynicas, id est caninas, ei egit gratias dicens: *Cùm interrogaris, quot sint duo & duo? respondes viginti; ita non secundùm ea quæ rogaris das, nec ad ea quæ interrogaris respondes*. uti refert Laert. l. 6. c. 1. qui & addit Diogenem dicere solitum, manus non esse porrigendas amicis complicatis digitis, sed explicatis & liberalibus. Demosthenes rogatus, quid Deo simile haberent homines? respondit, *Benignè facere*. ita Maximus serm. 8. Cicero orat. pro Ligario: *Homines*, inquit, *ad Deos nulla re propiùs accedunt, quàm dando. Nihil habet fortuna tua majus, quàm ut possis; nec natura meliùs, quàm ut velis servare quamplurimos*. Anaxilaus rogatus, quid in tyrannide esset felicissimum? respondit, *In conferendis beneficiis numquam vinci*. ita Stobæus serm. 46. Cyrus Persarum rex ornamenta ad se missa distribuit in amicos, nihil sibi reservans. Rogatus cur? *Ornatus*, inquit, *amicorum, ornatus meus est*. ita Maximus serm. 6. Dionysius ad filium ingressus, videns copiam vasorum aureorum: *Non est*, inquit, *in te regius animus, qui his poculis quæ à me tam multa accepisti, neminem tibi amicum feceris*. ita Plutarch. in Regum Apophth. Alexander Magnus rogatus, ubinam suos thesauros haberet? amicos ostendens, ait; *In his scriniis*. ita Maximus serm. 6. Idem omnia in amicos distribuens, rogatus à Perillo, quid regi superesset? respondit. *Spes acquirendi majora*. Idem cuidam donans urbem, cùm ille diceret, id non convenire fortunæ suæ respondit Alexander: *Non quæro quid te accipere, sed quid me qui rex sum dare deceat*. Idem Perillo pro dote filiarum postulanti decem talenta, jussit dari quinquaginta, dicens: *Tibi quidem satis est tantum accipere, mihi verò non satis est tantum dare*. ita Plutarch. in Regum Apophth. qui & addit Alexandrum Xenocrati quinquaginta talenta misisse, ut ea suis amicis elargiretur. *Nam mihi*, inquit, *vix Darii opes in amicos suffecerunt*. Idem rogatus, *Quis esset rex optimus? Qui amicos*, inquit, *muneribus retinet, & inimicos beneficiis reconciliat*. ita Maximus serm. 9. de Magistratu. Hanc liberalitatem ab Alexandro didicit ejus dux Ptolomæus Lagi, primus post eum Ægypti rex, qui amicos suos locupletabat dicens: *Meliùs est ditare, quàm ditescere*, teste Æliano lib. 13. Variæ Hist. Antonius triumvir cum Lepido & Augusto, adeò in donis erat profusus, ut dictitaret, amplitudinem imperii Romani non per ea quæ acciperet, sed per ea quæ daret illustrari, ait Plutarc. in ejus vita.

Exempla Christianorum

Verùm Christiani heroes hac in re longè superarunt Gentiles. Nota est omnibus profusa munificentia S. Johannis Patriarchæ Alexandrini; qui inde cognomen tulit Eleemosynarii. Experientia enim continua didicerat, se cùm duplum daret, quadruplum recipere.

Et S. Paulini Nolani Episcopi, qui viduæ petenti stipem, partemque lytri ad redimendum filium, semetipsum, quantus quantus erat, pro filio in servitutem Wandalis tradidit: ideoque meruit omnes Nolanos, cives suos, secum à servitute liberare.

Memorabilis quoque fuit liberalitas Adriani Secundi Pontificis, qui ingenti turba peregrinorum confluente, cùm œconomus diceret se non habere tantum, ut vel denarium singulis erogaret, quadraginta enim denarios dumtaxat habebat: *Virtute*, inquit, *Christi, qui de quinque panibus*

nibus

nibus & duobus piscibus quinque millia hominum satiavit, non singulis singulos, sed ternos singulis denarios erogabo. Dixit, & fecit; ac superfuerunt sex denarii. Tum ad œconomum conversus. *Vides*, inquit, *quàm largus, & suavis sit omnipotentissimus Dominus, qui quadragenariam quantitatem nummorum & fratribus nostris per ternos distribuis, & mihi ternos, & tibi ternos æqua forte servavit.* Ita ex Anastas. Biblioth. Baronius to. 10. anno Christi 867.

Et non improperat] non exprobrat, dicens: Tu in meo es ære, tu mihi debes animam, hoc ego beneficium in te immerentem, contuli, plura dedi quàm merebaris, &c. exprobratio enim beneficii est tinea & ærugo liberalitatis, quæ omnem ejus gratiam exugit, omnem ejus colorem & speciem deformat & decolorat. Unde monet Sapiens Eccli. 41. v. 28. ut caveas *ab amicis de sermonibus improperii, & cùm dederis, ne improperes.* & c. 18. v. 18. *Stultus acriter improperabit, & datus* (δόσις, id est, *datio*, *donatio*) *indisciplinatus tabescere facit oculos*, quia eum cui dedit contristat, & pudefacit suis improperiis, impudentia & duritie, & c. 20. 24. *Datus insipientis non erit utilis sibi: oculi enim illius septemplices sunt*, id est, multiplices, q. d. Multiplici oculorum in te jactu & nictu significat, se plus à te expectare quàm dederit. *Exigua dabit, & multa improperabit: & apertio oris illius inflammatio est*, id est cholera. q. d. Tibi durè, asperè, cholericè loquetur, græcè ἀνοίξει τὸ στόμα αὐτοῦ ὡς κῆρυξ, id est, *aperiet os suum ut præco*, vociferabitur ut præco, ubique præconizabit suum beneficium, & tuam indigentiam, vel ingratitudinem. In qualem intorqueret Democritus suum illud spiculum: *Male pereas, quia gratias virgines, meretrices effecisti*, de quo Maximus serm. 8.

Exprobratio est tinea beneficii.

Quocirca sapienter Chilon Lacedemonius dicebat, *Dati beneficii decere oblivisci, accepti autem meminisse*, teste Laertio li. 1. c. 4.

Alexander Magnus verò regium esse dicebat, à quibus malè audias: in eos sæpè & multum conferre, teste Pontano cap. 30. de liberalitate.

Ex adverso Aristoteles Cyrenensis asserebat, *Non oportere beneficium oblatum a quoquam recipere. Aut enim, ut rependere possis, molestias habiturum aut, si non referas, ingratum auditurum.* ita Ælian lib. 10.

Huc spectat cavillus Antigoni, quem refert Seneca libr. 2. de Beneficiis cap. 17. *Ab antigono*, inquit, *Cynicus petiit talentum. respondit, plus esse quam quod Cynicus petere deberet. Repulsus, petiit denarium. respondit, minus esse quam quod regem deceret dare. Turpissima est ejusmodi cavillatio. Invenit quomodo neutrum daret: in denario regem, in talento Cynicum respexit: cùm posset & denarium tamquam Cynico dare, & talentum tamquam rex.* Idem Seneca ibidem cap. 10. *Hæc*, inquit, *beneficii inter duos lex est: alter statim oblivisci debet dati, alter accepti nunquam. Lacerat animum & premit frequens meritorum commemoratio.* & c. 11. *Quousque dices? Ego te servavi, ego te eripui morti? &c. Admonitio tædium facit, exprobratio odium.* & c. 24. *O superbia magnæ fortunæ! ò stultissimum malum! ut a te nihil invat accipere, ut omne beneficium in injuriam convertis! quidquid das corrumpis.* Deus ergo cum sit liberalissimus, nemini exprobrat donum, quòd scilicet nimis, vel plus dederit, quàm homo mereatur, si dono suo uti, pœnitere & sanctè vivere velit, uti videmus in Saulo, Magdalena, Petro, &c. Exprobrat tamen impio ingratitudinem, quòd tot beneficiis affectus, maleficia Deo rependat, iisque cum Dei beneficentia certet. ac in improbitate sua durus & obstinatus persistat. Talis exprobratio Dei est Michææ 6. 3. *Popule meus, quid feci tibi?* &c. Jeremiæ 2. 4. Isaiæ 1. v. 2. & seq. Sic in die judicii Deus exprobrabit reprobis, quòd gratia sua abusi sint ad suam perniciem & damnationem, ut patet ex parabola debentis decem millia talentorum, & exigentis à conservo centum denarios, Matth. 18. 24.

Et dabitur ei] Si videlicet petat pro se, necessaria ad salutem, piè & perseveranter. Has enim quatuor conditiones si habeat oratio, certò impetrabit id quod petit, ait D. Thom. 2. 2. q. 83. art. 15. ad 2. qui & addit ex S. August. in Sentent. sent. 212. *Fideliter supplicans Deo*, inquit, *pro necessitatibus hujus vitæ, & misericorditer auditur, & misericorditer non auditur. Quid enim infirmo sit utile, magis novit medicus quam ægrotus. Et propter hoc etiam Paulus non fuit exauditus, petens amoveri stimulum carnis, quia non expediebat.* Et S. Basil. serm. de orando Deum: *Ideo*, ait, *quandoque petis, & non accipis, quia perperam postulasti, vel leniter, vel infideliter, vel non conferentia sibi, vel destitisti.* Quocirca Plato in secundo Alcibiade hunc orandi modum assignat: *Deus opt. max. optima quidem nobis voventibus, & non voventibus, tribue, mala autem poscentibus quoque abesse jube.* Nam, ut ait S. Bernard. serm. contra vitium ingratitudinis, *Sæpe misericordiæ est, subtrahere misericordiam; quemadmodum ira & indignationis, misericordiam exhibere.* Et S. Greg. lib. 15. Mor. c. 12. *Majoris*, ait, *iracundia est cùm hoc tribuitur, quod malè desideratur, atque inde repentina ultio sequitur, quia hoc quoque obtinuit quod Deo irascente concupivit.* Beneficium ergo tunc negare, non maleficium, sed beneficium est: sicut parentes benignè negant cultros pueris poscentibus, ne iis se lædant: iis enim dare beneficium quod postulant, esset eis ingens facere maleficium.

Postulet autem in fide nihil hæsitans] *Fides* hic tripliciter sumitur, vel potiùs tria complectitur, quæ in oratione poscit S. Jacobus. Primò, fidem propriè dictam: Secundò, fiduciam, sive spem certam: Tertiò, credulitatem & firmam persuasionem obtinendi quod petimus. Huic triplici fidei opponitur hæsitatio pariter triplex. Prima, est hæsitatio in fide, quæ est incredulitas & infidelitas: dubitans enim in fide, si in dubitatione sit pertinax, est infidelis & hæreticus. Secunda, est hæsitatio in fiducia, quæ est diffidentia vel desperatio. Tertia, est hæsitatio in credulitate, quæ est dubitatio, aut opinio & persuasio non obtinendi id quod petimus.

Vers. 6. Triplex fides & hæsitatio.

Primò ergo S. Jacobus ad orationem requirit fidem propriè dictam, non tantùm generalem de Dei omnipotentia, providentia, munificentia, veritate, paterna cura & amore erga nos, quòd scilicet ut Deus possit, & ut pater velit, nobis quasi filiis suis benefacere; sed & particularem quod scilicet id quod petimus, dabit nobis, si id expediat. Idipsum enim ipse promisit, qui mentiri, falli, aut fallere nequit, dicens: *Omnia quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, & evenient vobis.* Marci 11. 22. Matth. 21. 21. & alibi sæpè. Credimus enim fide divina Deum in promissis esse fidelem, ac proinde eum nobis id quod in oratione petimus, daturum, utpote cùm idipsum promiserit, qui, uti seipsum negare neqoit, ita nec promissa sua violare. Hanc fidem passim exegit Christus ab iis qui poscebant sanitatem, ut à cæcis Matth. 9. 28. *Creditis*, inquit, *quia hoc possum facere vobis?* cumque responderent, *Utique Domine*, audierunt: *Secundùm fidem vestram fiat vobis. Et aperti sunt oculi eorum.* Dices, Ergo vera est fides specialis hæreticorum, qua se credunt justos, prædestinatos & infallibiliter salvandos. Cum enim petant à Deo justitiam, salutem & gloriam, utique hæc à Deo assequentur: Deus enim promisit se præstiturum, quidquid ab eo petimus. Respondeo. Promissio hæc Dei non est absoluta, sed conditionata, si videlicet oremus & petamus eo modo quo oportet, putà cum debita fide, humilitate, puritate, reverentia, devotione, perseverantia, &c. Ignoramus autem & incerti sumus, an has in oratione conditiones præstemus; ac proinde pariter incerti sumus, an justitiam & salutem quam petimus, simus obtenturi.

Prima, fides propriè dicta.

Secundò, fides hæc, ut docet S. Cyrillus catech. 5. poscit parique fiduciam: unde Apostolus fidem definiens Hebr. 11. 1. ait quòd ipsa sit *substantia rerum sperandarum.* fides enim omnipotentiæ & fidelitatis Dei in præstandis promissis, est substantia, id est, basis & fulcrum spei, & rerum sperandarum. Hoc est quod ait S. August. serm. 36. de verbis Domini: *Si fides deficit, oratio perit. Unde & Apostolus cùm ad orandum exhortaretur, ait: Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit; ut ostenderet fidem esse fontem orationis* (ac consequenter & spei, quæ est mater orationis: nemo enim orat, nisi qui sperat se accepturum) *nec posse ire rivum, ubi caput aquæ siccaretur; adjunxit: Quomodo invocabunt in quem non crediderunt?* Hanc fiduciam pariter poposcit Christus, ut à paralytico Matth. 9. 2. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* & ab hæmorrhoissa v. 22. *Confide filia, fides tua te salvam fecit.* Vides hic, ut Christus cum fide poscat confidentiam, quam parit fides quasi mater filiam. Unde S. Thom. 2. 2. q. 83. a. 15. ad 3. *Oratio*, inquit, effica-

Secunda fides, est fiducia.

efficaciam merendi habet a charitate, at verò efficaciam impetranti à fide & fiducia, ut ait hic S. Jacobus. Porrò certitudo spei nequit esse tanta, quanta est fidei: *Quod enim videt quis*, per fidem divinam, *quid sperat?* ait Paul. Rom. 8. v. 24. Unde S. Chrysost. imò Apostolus ad Hebr. 6. v. 18. & 19. fidem assimilat columnæ domum sustentanti: hæc enim sustentatio est firmissima: spem verò anchoræ, quæ navim in fluctibus sustentat; sed ita, ut iis jactetur & fluctuet: sic enim & spes nostra inter fluctus timoris & confidentiæ jactatur & fluctuat. Verùm quo major est fides, eo majorem gignit spem: & quo major est spes, eo validior est oratio, certiusque impetrat rem postulatam, uti fuit in S. Dominico, qui dictitabat, se nihil umquam postulasse à Deo, quod non impetrasset; & in S. Thom. Aquinate, qui asserebat se assecutum omne id, quod per intercessionem B. Virginis efflagitasset. Quocirca S. Catharina Senensis in orando hanc spem acuebat, dicens: *Domine non dimittam te, nisi id quod postulo, v. g. conversionem hujus vel illius peccatoris, à te obtinuero*, itaque omnia obtinebat. Porrò hæc fiducia oritur partim ex puritate & sanctitate vitæ, puta ex libertate sanctæ & familiaris Deo conscientiæ, juxta illud 1. Johan. 3. 21. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum; & quidquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata ejus custodimus, & ea quæ sunt placita coram eo facimus* partim & potiùs ex instinctu Dei, qui orantes animat, & quasi promittit se daturum id, ad quod petendum eos impellit & instigat. Quocirca hic fides magis fiduciam, quàm fidem significat. Spei enim & fiduciæ proprius actus est oratio: quare quo major & efficacior est fiducia, eo major & efficacior erit oratio. Unde in oratione maximè excitanda est fiducia, idque docet hic S. Jacobus. q. d. Postulate sapientiam magna certaque fiducia, ita eam certò impetrabitis.

Cur Deus in orante poscat fiduciam. Resp. Primò.

Petes, Cur Deus adeò exigit in oratione spem? Respond. Primò, quia congruus ordo & dispositio eam poscit: decet enim orantem sperare id quod orat, imo sine spe ritè orari nequit: nemo enim orat id, de quo desperat. Sicut ergo in vase, ut capiat ingentem vini copiam, requiritur ingens capacitas; ita in orante ut recipiat ingens donum à Deo, requiritur ingens fiducia. Hæc enim in anima idem est, quod capacitas in vase, uti docet S. Bernard. verbis mox citandis.

Secundò.

Secundò, quia spes est quasi fistula & canalis, qui ab homine è terra in cœlum ad Deum erigitur, ut per eum defluant & depluant aquæ cœlestium gratiarum in ipsum. Sicut ergo aquæ cœlestis pluviæ nisi in canali recipiantur, in eumque confluant, diffluunt & dispereunt; ita & imber gratiarum Dei nisi canali fiduciæ hauriatur, & acervetur, in alia quælibet se diffundit & dispergit.

Tertiò.

Tertiò, quia spes & oratio sperans est quasi pecunia, qua gratiam à Deo emimus: nihil enim aliud ipsi pro ea offerre & dare possumus. Hanc verò spem magni ipse æstimat: quia ea ipse summè honoratur. Ea enim profitemur, nos nobis diffidere, eo indigere, ipsumque esse omnipotentem, fidelem, liberalem, imò Deum, patrem, gubernatorem, provisorem nostrum, omniumque creaturarum. Sicut ergo mendicus sperans, & laudans opes & liberalitatem divitis, ab eo emendicat, emit & impetrat eleemosynam; sic & nos à Deo. Itaque spe, quasi honore Dei, emimus amorem opesque Dei.

Tertia fides est persuasio obtinendi quod petitur.

Tertiò, sicut fides poscit, paritque spem & fiduciam; ita spes parit fidem, id est, credulitatem & persuasionem obtinendi id quod petimus. Sic fides subinde sumitur pro credulitate, non divina & certa, sed humana & probabili, ut Rom. 14. 23. *Omne quod non est ex fide* (id est, ex credulitate, puta ex conscientia, quæ dictat & credit hoc illudve sibi licere, v. g. manducare idolo hyta) *peccatum est*, q. d. Quidquid facis contra dictamen & persuasionem conscientiæ, in eo peccas. Quo ergo major est spes in affectu, eo majorem gignit fidem & credulitatem obtinendi in intellectu. Ratio est, quam dat S. Bernard. serm. 3. de Annunciat. Dom. *Sola*, ait, *spes apud te* (Domine) *miserationis obtinet locum, nec oleum misericordiæ, nisi in vase fiduciæ ponis*.

Præsagium impetrandi est certa fiducia.

Qui ergo hoc Dei decretum novit, & hanc spei vim, utique ex ea concipit fidem, id est, persuasionem obtinendi id quod sperat & postulat.

Fides hæc triplex ad orationem efficacem requiritur. Unde solet eam Deus priùs quàm donet rem postuA latam, postulanti aspirare, ac proinde illa ingens est donum Dei, & quasi certum præsagium rei consequendæ, etiam per miraculum, si opus sit. Hæc est enim fides miraculorum, nimirum fides conjuncta cum certa fiducia divinæ opis ad patrandum miraculum, quam fiduciam parit instinctus Dei thaumaturgum animantis, eique quasi promittentis suam opem ad miraculum, quod patrare tentat. de qua Christus Matth. 21. 22. *Si habueritis*, ait, *fidem, & non hæsitaveritis, non solùm de ficulnea facietis; sed & si monti huic dixeritis; Tolle, & jacta te in mare, fiet; & omnia quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis.*

Vult enim Deus nos sibi planè fidere, ut fiducia nostra honoremus ejus de nobis paternam curam & providentiam. Quare gaudet se ea vinci, eaque sibi piam quasi vim inferri. Orans enim colluctatur cum Deo, sicut Jacob cum angelo, qui eum vincens, ab eo benedictionem obtinuit, & vocatus est Israel, id est, dominans Deo, Genes. 32. 28. Ex adverso Deus diffidentiam odit, quasi minùs dignè de se suaque benignitate sentientem. Quocirca Sapiens c. 1. *Sentite*, ait, *de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum: quoniam invenitur ab his*, B *qui non tentant illum: apparet autem eis, qui fidem habent in illum* græce τοῖς μὴ ἀπιστοῦσιν αὐτῷ, id est, *qui non diffidunt ipsi*. Unde Cassianus collat. 9. c. 31. hoc dat signum certum exauditæ orationis, *si obtinuisse nos in ipsa orationis effusione quod poscimus, senserimus. Tantum enim quis exaudiri atque obtinere merebitur, quantum vel inspici se a Deo, vel Deum crediderit posse præstare. Irretractabilis namque est illa Salvatoris sententia: Quæcumque orantes petitis, credite quia accipietis, & evenient vobis.* Ex adverso c. 33. *Pro certò*, inquit, *non exaudiendum se supplicans quisque non dubitet, cùm se dubitaverit exaudiri*. Addit deinde varias causas, ob quas exauditur oratio.

Moraliter disce hic, mensuram orationis & impetrationis esse fidem & spem: quod certò speras, hoc certò impetrabis: magna spera & postula, magna impetrabis. Quo enim magis dilatas animam per spem, eo illam donorum Dei capaciorem efficis, eo magis Deus eam illis implebit, juxta illud oraculum: *Dilata os tuum, & implebo illud*, psalm. 80. 11.

Quocirca sapienter S. Bernard. serm. 15. in psal. 90. *Sperate in eo*, inquit, *omnis congregatio populi*. C *Quemcumque enim locum occupaverit pes vester, vester erit: pes vester, utique spes vestra est, & quantumcumque illa processerit, obtinebis: si tamen in Deum tota figatur, ut firma sit, & non titubet. Quid timeat aspidem, aut basiliscum? quid leonis rugitus, aut draconis sibilos expavescat? Quoniam in me speravit, liberabo eum.* Idem clariùs serm. 32. in Cant. loquens de Sanctis magnis & magnanimis: *Magna*, inquit, *audent, quoniam magni sunt, & quæ audent, obtinent. Magna siquidem fides magna meretur: & quatenus in bonis Domini fiducia pedem porrexeris eatenus possidebis. Hujusmodi magnis spiritibus magnus occurrit sponsus, & magnificabit facere cum eis.*

Ita Judas Machabæus cum paucis illustres de Antiocho, ejusque maximis copiis habuit victorias, sed in ultimo prælio videns suos dilabi, confractus spe & animo, dicensque hæsitanter: *Eamus contra adversarios nostros, si pugnare poterimus contra eos*, succubuit & occubuit, 1. Machab. 9. 8.

D Hac fiducia pollens Sisois Abbas, orans pro Abraham discipulo suo tentato & lapso, fidenter dixit: *Deus, vis non vis, non dimitto te, nisi curaverimus eum*. Et curatus est discipulus, ut habetur in Vitis Patr. l. 6. c. 4. n. 14.

Eadem armatus Theodorus dicebat: *Si cælum terræ adhæreat, Theodorus non formidat*; poposcerat enim à Deo, ut auferretur ab eo formido. Ibidem l. 5. c. 7. n. 6. Plura illustris hujus spei & rei exempla recensui Jerem. 7. 8.

Porrò hæc non solis justis dicuntur, sed & peccatoribus. His enim si pœnitere velint, certa à Deo venia, gratia & salus (in quibus vera consistit sapientia) promissa est, ac proinde illi eamdem certa fide & spe postulare debent, ut postulavit S. Magdalena, ideoque impetravit, dum à Christo audivit: *Fides tua te salvam fecit, vade in pace*, Lucæ 7. 50. Et paralyticus, dum audivit à Christo: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua*, Matth. 9. Hoc est enim quod passim per Prophetas clamat & promittit Deus: *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos. Si*

impius

impius egerit pœnitentiam, &c. *vita vivet, & non morietur: omnium iniquitatum ejus quas operatus est, non recordabor*, Ezech. 18. 21.

NIHIL HÆSITANS] μηδὲν διακρινόμενος, id est, nihil diiudicans, nihil disceptans, nihil disquirens (secum enim disceptat ac dijudicat, qui non planè confidit) nihil ambigens, nihil addubitans, nihil disputans, nihil hæsitans: qui enim dubitant, secum ipsi disputant alternantibus sententiis, ut patet in iis qui perplexi sunt, scrupulosi, anxii, meticulosi, pusillanimes, melancholici.

Hæsitatio ergo hæc, vel fidei opponitur, & est incredulitas; vel potiùs fiduciæ obtinendi rem petitam, & est diffidentia? Si sit incredulitas, revocat in dubium Dei potentiam, bonitatem, veritatem, & quòd non exaudiet, etiamsi adsint requisita ad orationem. Si sit diffidentia, hæsitat, & diffidit non potentiæ & promissioni Dei, sed suis meritis, quòd scilicet ob suam indignitatem rem tantam quam petit à Deo, non obtinebit. Diffidentia hæc oritur ex acedia & pusillanimitate. Sic hæsitavit Moyses ob populi rebellis indignitatem, dicens; *Num de petra hac poterimus vobis aquam ejicere?* Numer. 20. 10. ideoque mulctatus est morte in deserto, nec permissus ingredi terram B promissam. Sic hæsitavit Petrus videns ventum in mari, ideoque mergi cœpit, Matth. 14. 31. unde audivit à Christo: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Quocirca hæsitatio hæc non comprehendit timorem, qui spei conjunctus, moderatus & sanctus est, donumque Dei. Sicut enim Sancti in cæteris actionibus, sic & in oratione habent fiduciam, sed junctam cum timore. Nam ut vulgare habet proverbium: *Spes in nobis est, in Deo exitus.* Jam varii sanctorum fuerunt, & sunt spiritus, & virtutes. Alii enim exercuerunt se & excelluerunt in spiritu timoris, uti S. Ephrem, S. Arsenius, & Anachoretæ, de quibus Climachus gradu de pœnitentia. Alii verò magis exercuerunt se in spiritu fiduciæ & amoris, uti S. Antonius, cujus hæc erat vox: *Ego Deum meum amo, non timeo.* Hinc factum est, & fit, ut aliqui Sancti in oratione ostendant timorem & metum non obtinendi quod petunt, præsertim si sint res temporales, quæ animæ salutem non tangunt. In his sæpè Deus fideles non exaudit ad eorum voluntatem, ut exaudiat ad salutem. Sic David cum metu oravit pro vita pueri à se geniti ex Bersabee, dicens: *Si fortè donet eum mihi Dominus*, 2. Reg. 12. 22. & Ninivitæ ora- C runt pro venia, non culpæ (hanc enim sciebant à Deo promissam pœnitentiæ) sed pœnæ & excidii, dicentes: *Quis scit, si convertatur & ignoscat Deus, & revertatur à furore iræ suæ, & non peribimus?* Jonæ 3. 9. vide ibi dicta.

Præstat spiritus spei spiritui timoris.

Verùm præstat spiritus spei & amoris spiritui timoris & formidinis: unde quo magis crescit spes & amor, eo magis minuitur metus & timor. Denique *timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor pœnam habet, qui autem timet, non est perfectus in charitate*, 1. Johan. 4. 18. Significat ergo hic S. Jacobus, orantem potiùs sperare debere, quàm timere, se rem quam petit obtenturum. Unde ait: *Postulet in fide nihil hæsitans.* Quare si vis fructuosè orare, ante eam & in ea excita ingentem fidem & fiduciam pro eaque Deum invoca, dicens cum Apostolis: *Adauge nobis fidem*, Luc. 17. 5. Et cum patre lunatici: *Credo Domine, adjuva incredulitatem meam*, Marci 9. 24. Hinc S. Bernard. serm. 4. de Quadrag. tria vitia & impedimenta orationis consignans, docet Primò, eam non debere esse timidam; Secundò, nec ex adverso temerariam. Tertiò, nec tepidam. *Timida enim oratio*, D inquit, *cœlum non penetrat: quia restringit animum timor immoderatus, ut oratio non dicam non ascendere, sed nec procedere queat. Tepida verò in ascensu languescit & deficit, eò quòd non habeat vigorem. Nam temeraria ascendit, sed resilit: resistitur enim ei; nec tantùm non obtinet gratiam, sed & meretur offensam. Quæ verò fidelis, & humilis, & fervens oratio fuerit, cœlum sine dubio penetrabit. Unde certum est, quòd vacua redire non poterit.* Porrò timida ex eo oritur, *cùm sic cogitat homo propriam indignitatem, ut non convertat oculos ad divinam benignitatem: abyssus enim abyssum invocat: abyssus luminosa abyssum tenebrosam, abyssus misericordiæ abyssum miseriæ. Profundum namque est cor hominis & inscrutabile: sed si magna est iniquitas mea, multò major est Domine pietas tua. Ideoq; cùm ad meipsum turbata fuerit anima mea, memor sum multitudinis misericordiæ tuæ, & respiro in ea: & cùm introiero in potentias meas, nolo memorari justitiæ tuæ solius.*

A QUI ENIM HÆSITAT, SIMILIS EST FLUCTUI MARIS, QUI A VENTO MOVETUR ET CIRCUMFERTUR] Græcum κλύδων significat fluctuationem, tempestatem, turbationem, impetum, æstum undarum, præsertim cùm à valido vento ἀνεμιζόμενῳ, id est ventilatur, agitatur, jactatur. Tunc enim fluctus fluctum continuò propellit, adeò ut reciprocantibus undis aquarum montes glomerentur, & navigantes videantur nunc in cœlum attolli, nunc in infernum descendere, juxta illud psalmi 106. 25. *Exaltati sunt fluctus ejus: ascendunt usque ad cœlos, & descendunt usque ad abyssos.* Et illud Ovidii l. 1. Tristium:

Me miserum quanti montes volvuntur aquarum?
Jam jam tacturos sidera summa putes:
Quantæ diducto subsidunt æquore valles?
Jam jam tacturas tartara nigra putes.
Nec leviùs laterum tabulæ feriuntur ab undis,
Quam grave balistæ mœnia pulsat onus.

Simili enim modo in oratione hæsitans, & diffidens, variis cogitationum, affectionum & passionum fluctibus, quos hæsitatio quasi ventus excitat, impellitur & jactatur; ut B nunc speret se obtenturum, nunc desperet, sibique dicat alternante animi æstu: Obtinebo quod peto, non obtinebo: dabit Deus quod postulo, non dabit; serò dabit, modicè dabit: mereor obtinere, non mereor; dignus sum, imò indignus: misericors & liberalis est Deus; sed est & justus rigidusque: misericordia Dei magna est, sed peccata mea nimia sunt, quàm ut exaudiri merear. Unde fit, ut nunc patiens Deum invocet, nunc impatiens queratur & murmuret: nunc expectet, nunc abiiciat animum, & irascatur quòd non statim exaudiatur: hisque turbationum æstibus cedit, rapique se sinit, nec contra eos velis remisque connititur, uti in tali re facto est opus. Hoc verius est cum quid adversi aut tribulationis insurgit, quod spem videtur elidere aut minuere. Tunc enim pusillanimes cadunt animo, cùm potiùs tunc animos ad Deum, qui in arctis invocatus adesse solet, per fiduciam & orationem magis attollere, planeque in eo defigere deberent. Sic ab oratoribus proverbialiter vocatur εὐριπος, vel Euripus, homo varius, mutabilis, dubiæ fidei & inconstans, qui instar Euripi agitatur & fluctuat; nunc ait, nunc negat; nunc vult, nunc non vult; nunc, amat, nunc odit; nunc fidit, C nunc diffidit. Euripus enim maris pars est inter Aulidem & Eubœam, septies die ac nocte reciprocans, de quo Cicero pro Murena: *Quod enim fretum*, inquit, *quem Euripum tot motus, tantas, tam varias habere putatis agitationes fluctuum, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum?* Ferunt Aristotelem in indaganda causa tantæ reciprocationis Euripi, ab eo esse absorptum. Hinc illud vulgò tritum: *Euripus habet Aristotelem, non Aristoteles Euripum.* T. Livius l. 8. belli Punici, Euripum a ventis quibusdam illic flantibus, ita rapi credit. Obiicit Æschines Demostheni, quòd subinde commutata factione Euripum ipsum inconstantia sua vicisset.

Euripus est inconstans.

Tales hodie sunt multi, qui constanter sunt inconstantes. Talis quoque est Euripus humanæ felicitatis, vel infelicitatis, quem graphicè depingit Nazianz. epist. ad Sophronium. *Vides*, inquit, *qua sit conditio rerum nostrarum, ut que rota quædam negotiorum humanorum cursu circum agatur, nunc his, nunc illis florentibus ac marcentibus; dum neque prosperitas, neque adversitas nobis constat, sed quam ocyssime in diversum mutatur, ac transilit; ut auris, ac li-* D *teris aquæ inscriptis fidere liceat citiùs, quam humana felicitati.* Tales denique sunt impii & mundani, qui æstibus cupiditatum continuò agitantur ac jactantur, qui proinde similes fluctus & æstus in oratione subeunt, de quibus Isaias c. 57. 20. *Impii*, ait, *quasi mare fervens quod quiescere non potest, & redundant fluctus ejus in conculcationem & lutum. Non est pax impiis, dicit Dominus.* Exemplum illustre est in Cain fratricida, Genes. 4. 13. Piis verò est pax, indeque pacifica, constans, & felix mens, fiducia, oratio, operatio, ac vita. Talis fuit Anna mater Samuelis, quæ pro eo orans eum impetravit, *Vultusque illius non sunt amplius in diversa mutati*, 1. Reg. 1. 18.

NON ERGO ÆSTIMET HOMO ILLE QUOD ACCIPIAT] Pro *ergo*, Græca habent γὰρ, id est *enim*: sed doctè interpres non verbum verbo, sed sensum reddidit. q. d. Ne quis hæsitet postulans, similisque sit fluctui maris; si enim talis sit, edico illi, quòd nihil accipiet. Hoc autem Vers. 7.

est id, quod clarè & cum Emphasi dicit Interpres: *Non ergo æstimet homo ille quod accipiet*. Adde Græcum γὰρ, & Latinum *enim*, multa significare, nimirum *utique*, *profectò*, *enimverò*, *certè*, *nimirum*, *quidem*, *igitur*: & omnibus his modis hic verti potest quæ omnia Noster complexus est, vertendo *ergo*. Sic *enim* latinè subindè inchoat sententiam, idemque videtur esse quod *ergo*, ut apud Plautum in Trinummo. *enim me nominat*, & in Persa: *Enim non ibis*, & in Mil. *Enim cognovi nunc*. Denique hebraizat S. Jacobus. Hebr. enim ו ve (ut vertit hic Syrus) id est, *&* significat *enim*, *quia*, *certe*, *utique*, *igitur*, &c. Est argumentum a contrario, q. d. Postules in fide, sic enim impetrabit: quia qui postulat hæsitans & diffidens, nil impetrabit. Nam sola oratio fidens & constans, meretur impetrare quod petit.

Nota. Loquitur S. Jacobus de acceptione & impetratione quantum est ex vi, & quasi merito orationis. Nam alioqui Deus subinde ex sua liberalitate supplet fidei & fiduciæ defectum, ac hæsitantibus postulata largitur, uti largitus est Regulo dubitanti, an Christus absens filium absentem curare posset, multò magis an mortuum posset resuscitare, Johan. 4. vers. 49. Absens enim eum curavit ut hanc illi de se fidem & spem insereret, se nimirum esse filium Dei omnipotentis, Messiam, Salvatorem mundi. Hæc enim fides tum in mundo erat nova, recens & inaudita: unde à Christo miraculis probanda & confirmanda erat, uti notat S. Gregor. homil. 28. in Evang. Eadem de causa curavit lunaticum post increpationem incredulitatis. *O generatio*, inquit, *incredula & perversa, quousque ero vobiscum? usquequo vos patiar?* Matth. 17. 17.

Vers. 8. VIR DUPLEX ANIMO] Spectat hoc ad præcedentia: unde S. Petrus apud S. Clementem lib. 7. Constit. c. 12. huc alludens ait: *Ne sis in precatione tua duplici animo, ambigenti utrum sit futurum, an non. Mihi enim Petro dixit Dominus in mari: Modicæ fidei, quare dubitasti?* Et S. Ignatius epist. 13. ad Heronem. *Ne, ait, sis duplici animo in precatione tua; beatus enim qui non ambigit*. Unde Syrus vertit, *vir divisus animo*, id est, dubius, græce δίψυχος id est, *bianimis*, duas quasi habens animas. Qui enim dubitat & hæsitat, videtur habere duas animas, unam, qua sperat futurum id quod petit; alteram qua diffidit & desperat: unam, qua credit Deum potentem, & misericordem; alteram, qua credit eum severum, nec facturum id quod petitur. Opponitur hæc duplicitas simplicitati, qua fideles in uno Deo fidem suam & spem firmiter locare & figere debent. Rursum duplex animo, est timidus & irresolutus, qui ex timore animum habet divisum, ut in ærumnis spem nunc ponat in Deo, nunc in homine, dum nunc Dei, nunc, quasi à Deo desertus, hominum opem implorat.

Δίψυχος quatuor notat. Primò.

Secundò. Secundò, δίψυχος, id est, *bianimis*, & *bicors*, dicitur, qui animum & cor partim Deo & cœlo, partim mammonæ & terræ; partim virtuti, partim vitio & cupiditati affigit. Huius enim animus in duo distantissima dividitur, & quasi discerpitur in duos. Ita Oecum. Tangit ergo S. Jacobus hic radicem mali, puta hæsitationis in oratione. Ideo enim hæsitantes fluctuant fide & spe in orando, quia fluctuant mente, dum simul volunt placere Deo & mundo, simul amare cœlestia & terrena, simul gaudere bonis præsentibus & futuris: hos redarguit Christus, Matth. 6 24. dicens: *Nemo potest duobus dominis servire*, &c. *Non potestis Deo servire & mammonæ*. Non potestis uno oculo cœlum, altero terram spectare. Opponitur hæc duplicitas simplicitati affectus & amoris, quæ totum cor & amorem in uno Deo & virtute collocat. Porrò radix huius duplicitatis est varietas, imò contrarietas affectuum, quæ oritur ex eo, quod anima hominis partim sit rationalis, partim sensitiva: quatenus enim rationalis est, amat bonum honestum; quatenus sensitiva: bonum delectabile, quod sæpè honesto repugnat. Unde nonnulli Philosophi videntes in homine tantam contrarietatem affectuum & amorum, ex ea collegerunt in homine esse duas animas sibi invicem contrarias; unam rationalem, qua communicat cum angelis; alteram animalem, qua communicat cum bestiis. Verùm hic est error.

Tertiò. Tertiò, δίψυχος, id est *bianimis*, vel *duplex animo*, est levis & mutabilis instar polypi, vel chamæleontis, qui omnium rerum quibus se applicat, colores in se suscipit. Hæc enim levitas est mater inconstantiæ, de qua

A subdit S. Jacobus, dicens: *Inconstans est in omnibus viis suis*. Hæc levitas quoque parit hæsitationem in oratione, de qua præcessit sermo. Unde Cassianus lib. 7. Instit. cap. 15. & S. Bernard. epist. 99. hanc Jacobi sententiam applicant apostatis, qui habitum Religionis quem susceperunt, ex levitate excutiunt, & ad sæculum redeunt. Opponitur hæc duplicitas constantiæ, qua quis simpliciter, absolutè & constanter rectæ rationi, & bono honesto sanctoque adhæret.

Quartò. Quartò, δίψυχος, id est *bianimis*, est hypocrita, parasitus, omnisque vafer & versipellis. Hic enim duplex habet cor, unum verum, alterum fictum. Nam, v. g. fingit se Deum amare, cùm amet scelera; fingit se fidelem & pium, cùm sit impius & infidelis. Tales sunt hæretici, item Politici, qui cum Catholicis sunt Catholici, cum hæreticis hæretici, cum atheis athei. Item qui cum castis sunt casti, cum incestis incesti, cum sobriis sobrii, cum ebriis ebrii: suum enim pallium ad omnem ventum obvertunt. Hi sanè exosi sunt Deo, ac proinde eorum orationes, ob hypocrisim & impietatem, Deo sunt execrabiles. Opponitur hæc duplicitas simplicitati, id est sinceritati: B huic enim adversatur hypocrisis.

Hypocrita habet duo corda. Tales quoque sunt bilingues & adulatores, de quibus psalm. 11. 2. *Labia dolosa, in corde*, id est, duplici corde, *locuti sunt*. Unum enim cor habent in ore, melleum & adulatorium, alterum in mente felleum & hostile. Unde horum symbolum est perdix, avis dolosa, uti ostendi Jerem. 17. v. 9 & 10. quam in Paphlagonia verè habere duplex, vel bifidum cor, tradit Plinius lib. 11. cap. 3. & Gellius l. 16. 15.

Bilingues ergo sunt bicordes, ideòque bicorpores, imò bicornes: sinceri verò & simplices sunt unanimes, unicordes, unicorpores, unilingues, ideoque fortissimi & invicti quasi unicornes. Hoc optabat Psaltes, dicens psalm. 85. 11. *Lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum*; pro *lætetur* hebr. est יחד *iached*, id est, *unicum*, aut *unium fac cor meum*, ut vertit Symmachus & S. Hieron. ut scilicet tibi uni adhæreat, itaque tibi uniatur, tecumque fiat unum. Nam, ut ait S. Gregor. p. 3. Past. cap. 12. *Deus cum simplicibus sermocinari dicitur, quia de supernis mysteriis illorum mentes radio suæ visitationis illuminat, quas nulla umbra du-* C *plicitatis obscurat*. Quocirca rectè S. Athanas. epist. de Nicæna Syn. hanc, S Jacobi sententiam præ cæteris adscribit Arrianis hæreticis, *qui numquam*, inquit, *unam eamdemq; sententiam, sed alias aliam fovent, dictaque sua nunc laude, nunc vituperio prosequuntur; ut quod iam probarint, e vestigio damnent*. Nimirum hæresis, quia falsa, inconstans est semperq; variat; sicut ex adverso fides, quia vera, constans est semperque sui similis, imo eadem ubique. Ergo.

Ut quid tot fidibus luditur una fides?

Moralit. hanc animi duplicitatem, duplicumque leges, mores & actus graphicè depingit S. Greg. lib. 10. Moral. cap. 27. *Deridetur*, ait, *iusti simplicitas: huius mundi sapientia est, cor machinationibus tegere, sensum verbis velare, quæ falsa sunt vera ostendere, quæ vera sunt falsa demonstrare. Hæc nimirum prudentia usu à iuvenibus scitur, hæc à pueris pretio discitur: hanc qui sciunt, cæteros despiciendo superbiunt: hanc qui nesciunt, subiecti & timidi in aliis mirantur: quia ab eis hæc eadem duplicitas iniquitatis nomine palliata diligitur, dum mentis perversitas, urbanitas vocatur, hæc sibi obsequentibus præcipit, honorum culmina quærere, adepta temporalis gloriæ vanitate gaudere, irrogata ab aliis mala mul-* D *tiplicius reddere, cùm vires suppetunt, nullis resistentibus cedere; cum virtutis possibilitas deest, quidquid explere per malitiam non valent, hoc in pacifica bonitate simulare*.

INCONSTANS EST IN OMNIBUS VIIS SUIS] puta in omnibus actionibus & sermonibus suis q. d. Origo hæsitationis in oratione est duplicitas animi: qui enim hanc habet, in omnibus actionibus suis hæsitat, estque inconstans.

Pro *inconstans* græcè est ἀκατάστατος, id est, *confusus*, *incompositus*, *inconstans*, *instabilis*, *turbatus*, *infirmus*. Unde ἀκαταστασία est *seditio*, *inconstantia*, *tumultus*, *confusio*, *turbatus rerum ordo*. Huic opponitur ἀκατάσειστος, id est, *inconcussus*, *firmus*, *compositus*, *constans stabilis*.

GLORIETUR AUTEM FRATER HUMILIS] Etsi non sit necesse omnes Jacobi sententias inter se connectere, cùm more epistolari variæ sint & disparatæ; tamen nonnulli hanc connectunt cum versu proximè precedenti,

quasi

quasi humilem opponat duplici. qui ad magna contendit, ideoque est superbus. q. d. Glorientur superbi & duplices in sua præsenti superbia, sed caduca, & brevi duratura: at verò humilis & simplex glorietur in exaltatione sui futura, sed duratura in sempiternum. A duplicitate ergo gradum facit, transitque ad ei connexam superbiam & opulentiam, eique opponit paupertatem & humilitatem: idque satis videtur appositum.

Alii aptiùs & concinniùs hoc remotiùs referunt ad v. 2. *Omne gaudium existimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis*, quasi hic à thesi ad hypothesin, à genere ad speciem vel exemplum, puta à tribulatione ad paupertatem & abjectionem, qua premebantur primi Christiani, descendat & transeat S. Jacobus. Præcipua enim tribulatio primorum fidelium erat paupertas, tum quia sponte bonis se abdicarant, eaque posuerant ad pedes Apostolorum, Actor. 4. 34. idque perfectionis studio: tum quia à Judæis Christianos persequentibus, bonis suis erant spoliati. Hoc enim est quod ait Apostolus Hebr. 10. v. 34. *Rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis*. Hos ergo hic consolatur, & ad constantiam animat. Unde

B sicut v. 2. dixit: *Omne gaudium existimate*, ita hic simili modo, imò amplius dicit, *glorietur*. q. d. Non tantùm gaudeat, sed & glorietur fidelis in tribulatione, v. g. in abjectione & paupertate. Unde materiam hanc concludens subdit: *Beatus vir qui suffert tentationem*. Glorietur ergo humilis & pauper, quia conformis est Christo humili & pauperi: humilitas enim & paupertas honorata, & gloriosa effecta est per Christum, adeoque regum opibus & splendore illustrior. Christi enim vox est: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde*, Matth. 11. Secundò, *glorietur humilis*, quia humilitas scala est cœli, viaque certa ad exaltationem, de quo mox plura.

Frater pro Christiano. FRATER] id est, Christianus. Omnes enim Christiani fratres sunt, quia eumdem habent patrem Christum, eamdem matrem Ecclesiam, eodem baptismo quasi utero renati sunt, eamdem hereditatem cœlestem expectant: quia, ut ait Tertullian. Apol. 39. *Unum patrem Deum agnoverunt, qui unum spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno utero ignorantiæ ejusdem, ad unam lucem expaverunt veritatis*.

C HUMILIS] *tanevis*, id est, *abiectus*, putà pauper. Hebræum enim עני *ani*, & abjectum sive humilem, & pauperem significat. Hæc enim duo ordinariè conjuncta sunt. Unde humili S. Jacobus opponit divitem, dicens: *Dives autem in humilitate sua*. q. d. Dives, ideoque superbus & gloriosus: *Vermis enim divitiarum est superbia*, ait S. August. serm. 5. de verbis Domini secundùm Matthæum. Et S. Bernard. de Convers. ad Cler. ca. 30. *Quidni*, ait, *periclitetur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, charitas in hoc sæculo nequam?* Sic vicissim humiles per pauperes significat Christus, dicens Matth. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum*. Hoc Jacobus aliis verbis dicit: *Glorietur humilis in exaltatione sua*.

D Porrò *tanevis* significat tum vilem & abjectum, tum humilem sive humilitatis virtute præditum: hic utrumque includit. Significat enim abjectum, qui suam abjectionem ex virtute tolerat, eamque humiliter suscipit & capessit. Tali enim gloriari licet in sui exaltatione: alioqui qui in ea indignatur, aut est animo tumido & superbo, exaltationem sperare nequit, sed potiùs confusionem & abjectionem majorem. Talis enim Deo & hominibus est odibilis, juxta illud Ecclesiastici 25. v. 3. *Tres species odivit anima mea, & aggravor valde animæ illorum: pauperem superbum, divitem mendacem, senem fatuum & insensatum*. Ita Oecum. Dion. & alii.

Nota. Dicit hæc Jacobus, quia communis primorum Christianorum tentatio & tribulatio fuit, quòd ubique despicerentur, quasi viles & abjecti, idque Primò, quia ipsi pauci erant, pauperes, & paupertatis studiosi: spernebant enim opes terrenas, ut acquirerent cœlestes. Secundò, quia vestitu modesto & simplici utebantur. Unde Lucianus in Philopatro ita Christianum pingit & ridet: *Pallium putre sine calceis & tegmine, capite nudo incedens, detonsa coma*. Tertiò, quia in verbis, omnique motu & gestu præ se ferebant humilitatem & modestiam. Quartò, quia christianismus tunc habebatur secta nova, vilis, abiecta, ideoque exosa mundo, putà

A Gentilibus & Judæis: & talis etiamnum habetur apud multos Japones & Indos.

IN EXALTATIONE SUA] Noster Serarius tripliciter hoc explicat. primò, q. d. Humilis si contingat eum exaltari, humiliter se gerat, & in hac sua humilitate glorietur. Secundò, q. d. Humilis glorietur in sua humilitate, quia humilitas per Christum facta est sublimitas, summèque Christianum celebrat & exaltat. Tertiò, q. d. Humilis glorietur in sua abjectione, quia hæc erit ei causa summæ exaltationis, ut metonymicè ponatur effectus pro causa, sive merces pro merito, nimirum exaltatio pro humiliatione, quæ meretur & causat exaltationem. Quartò, simpliciùs & germaniùs, q. d. Humilis glorietur in sui exaltatione, quam certò expectat. hanc enim Deus humilibus promisit, ideoque eam præstat sæpè in hoc sæculo, & semper in futuro. Æterna enim justaque Dei sanctio est: *Qui se exaltaverit, humiliabitur: & qui se humiliaverit, exaltabitur*, Matth. 23. 12. Unde canit B. Virgo: *Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles*, Lucæ 1. 52. *Deus humiles exaltat.*

Exempla. Ita Saul humilis evectus est ad regnum, sed superbiens vita cum regno privatus est. Unde audivit à Samuele: *Numquid cùm parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es?* 1. Regum 15. 17.

Sic David ex pastore ovium factus est rex.

Sic B. Virgo humilitate sua meruit fieri mater Dei: *Quia respexit*, inquit, *humilitatem ancillæ suæ*, Lucæ 1. v. 48. *Proprium enim opus Dei est alta sternere humilia erigere*, ut ait Philosophus.

Ita S. Franciscus, quia infra omnes homines se dejecit, supra omnes evectus est. Narrat S. Bonavent. in ejus Vita, virum sanctum vidisse thronum in cœlis sublimem & gloriosum, cùmque quæreret, cujusnam ille esset? audisse: *Sedes hæc unius de ruentibus fuit, & nunc humili servatur Francisco*.

Ita Deus exaltavit vilem & humilem S. Equitium, ut narrat S. Gregor. l. 1. Dialog. c. 4.

Ita sancta illa virgo in monasterio Tabennesiotarum stultam se simulans, ideoque vilis & despecta, ut totius domus videretur esse spongia, ab Abbate Piterio jussu angeli declarata, & celebrata est omnium sanctissima & sapientissima, idque ob humilitatem dumtaxat. *Numquam enim cum cæteris mensæ assedit, sed micas tantùm ex ea detergens, & abluens ollas, his solis alimoniis contenta vivebat: numquam calceamentis usa est, nulli unquam fecit injuriam: nulla ipsius murmur audivit, cùm tamen ab omnibus cæderetur, & omnium irrisiones & maledicta tacens sustineret*. Ita Heraclides in Paradiso cap. 21. & Palladius in Lausiaca c. 41.

Ita S. Antonio revelatum est coriarium quemdam eo esse sanctiorem, qui omnes se sanctiores cœloque dignos, se autem solum ob peccata inferno dignum, reumque æstimabat. Ita Vitæ Patrum lib. 7. c. 15.

Ibidem cap. 13. prisci illi Patres hæc humilitati dant elogia: *Humilitas est arbor vitæ in altum excrescens. Perfectio hominis est humilitas. Humilitas nec ipsa irascitur, nec alios irasci permittit. Terra in qua Deus dixit sibi sacrificium offerri, humilitas est. Omnis labor sine humilitate vanus est. Humilitas enim præcursor est charitatis, sicut Iohannes præcursor erat Iesu, omnes trahens ad eum: ita & humilitas attrahit ad charitatem, id est, ad ipsum Deum, quia Deus charitas est. Quantumcumque se deposuerit homo in humilitate, tantum quoque proficit in altum. Sicut enim superbia si ascenderit in cælum, usque ad infernum deducitur; ita & humilitas si descenderit ad infernum, tunc exaltabitur ad cælum*. Ibidem Abbas Macarius audit à diabolo: *Magnam vim à te patior Macari, quia cum te cupio nocere, non possum. Tu sæpè jejunas & vigilas, ego semper; sed una re me vincis*. Rogante Macario, *Qua?* ait: *Humilitas tua sola me vincit*. *Elogia humilitatis.*

S. Bernard. tract. de 12. gradibus humilitatis, docet scalam Jacob à terra in cœlum porrectam, significare humilitatem, qua per duodecim ejus gradus ad Deum ascendimus. *Et Dominus desuper innixus apparuit, quia in culmine humilitatis constituitur cognitio veritatis*. Idem serm. 27. in Cantic. *Quid*, inquit, *voluntaria paupertas, quid humilitas? nonne altera regnum æternum, altera æque exaltationem promeretur æternam?* Idem in annunciat. Domini serm. 3. docet Christum è cœlis in terram & uterum B. Virginis descendisse, *ut omnes ejus paupertate locupletemur, ejus humilitate sublevemur, ejus minoratione magnificemur, ejus*

incarnatione adhærentes Deo, incipiamus esse unus spiritus cum eo. Idem de modo bene vivendi c. 39. *Quanto humilior fueris, tanto te major sequetur gloriæ altitudo. Descende ut ascendas, humiliare ut exalteris, ne exaltata humilieris. Humilitas casum nescit, scit ascensum.* Quare Idem alibi graviter arguit fatuitatem hominum qui per fastum ascendere volunt, cùm ad ascensum non sit alia via, quam humilitas & descensus, eaque facillima.

Vers. 10. DIVES AUTEM IN HUMILITATE SUA] ταπεινώσει, id est, *humiliatione, abjectione* sui. Varii variè hæc exponunt: primò aliqui censent esse ironiam. q. d. Dives, si lubeat, glorietur in suis divitijs, sed sciat certò se ijs breve privandum & humiliandum. Ita Beda, Thomas Anglicus, Hugo, Lyran. Dionys. Gagnejus.

Secundò, alii, q. d. Dives si bonis suis spolietur ab hoste, aut naufragio aliòve casu privetur, hanc humiliationem & jacturam patienter ferat, eamque cum gaudio suscipiat; adeoque in ea glorietur.

Tertiò alii, quasi dicat, Dives etiamsi opibus affluat, non tamen ijs superbiat, nec insolescat, sed in humilitate se contineat, memor illas instar floris marcescere, & instar fœni statim exarescere, id est, diffluere & deperire. Ita Vatabl. Cajetan. Salmeron & alii.

Quartò, Oecum. subaudit verbum *humilietur*, vel *confundatur*, pudefiat, & demissè de se sentiat, ut sit antithesis. q. d. Humilis glorietur in spe suæ exaltationis, dives autem confundatur in humiliatione, quæ illi parata est, quamque certò expectare debet. Tacuit autem Jacobus τὸ *confundatur*, ex modestia. Hic sensus est nervosior, eumque poscere videtur antithesis humilis, sive pauperis, & divitis in sorte, quæ contraria alterutri obveniet. Item id quod sequitur: *Quoniam sicut flos fœni transibit*, &c. *Dives in itineribus suis marcescet.* Ariditas ergo & marcor est humilitas, id est confusio, divitis. Ita dives Epulo humiliatus est, cùm sepultus est in inferno, Lazarus verò mendicus elevatus est ad sinum Abrahæ, Luc. 16. v. 22. Verè Seneca in Hercul. Furente: *Sequitur superbos ultor à tergo Deus.*

Taxat S. Jacobus hac sententia maximè Gentiles & Judeos, qui opibus studebant & gloriabantur; ideòque Christianos pauperes & censu & spiritu aspernabantur, imò persequebantur, bonisque, & vita spoliabant.

QUONIAM SICUT FLOS FOENI TRANSIBIT] quasi dicat, Ideo humilietur dives in humiliatione sui futura, quia scilicet, sicut, flos fœni transibit, nimirum ipse dives, uti legit S. Augustin. in Speculo, non humilitas ejus: hæc enim in inferno semper perdurabit. Notat Oecum. divitis opes & gloriam hic comparari, non fœno, sed flori fœni, qui speciem habet & splendorem: sed citiùs quàm ipsa viridis herba fœni à sole siccatur, arescit & decidit: pari enim modo divitum opes splendorem habent & gloriam sed iis, à Deo privantur ilicò, transeunt & evanescunt, uti graphicè describit S. Ambros. lib. 5. Hexam. cap. 7. Sic Poeta juventutem, brevemque hominis vitam comparat flori, dicens:

Opes, & gloria sicut flos fœni, Primò.

Collige virgo rosas, dum flos novus, & nova pubes,
Et memor esto ævum sic properare tuum.

& Virgil. in carm. de Rosa:

Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum hinc *hemerocallis*, id est, uno die pulchra, dicitur & Mantuanus:

Mirabar celerem fugitiva ætate juventam.
Et dum nascuntur consenuisse rosas.

Plinius libr. 16. cap. 25. *Flos*, inquit, *est pleni veris indicium & anni renascentis, flos gaudium arborum. Tunc se novas aliasque quàm sunt, ostendunt; tunc variis colorum picturis in certamen usque luxuriant.* Idem lib. 21. cap. 1. docet flores esse lusum lascivum & picturam naturæ, eosque sua fragilitate & modica duratione hominem admonere mortis. *Quippe reliqua*, inquit, *usus alimentique gratia genuit natura; ideoque sæcula annosque tribuit iis: flores verò odoresque in diem gignit: magna (ut palam est) admonitione hominum, quæ spectatissime floreant, celerrime marcescere.*

Secundò. Secundò, sicut herba viridis, alias dulcis, si exarescat, fiatque fœnum, amarescit: qua de causa eam secandam antequam arescat, jubet Cato & ex eo Plinius lib. 18. cap. 28. ita ubi divitis gloria transierit, amara est ejus memoria & recordatio.

Tertiò. Tertiò, sicut sol suo æstu ilicò florem arefacit; ita incendium, rapina, naufragium, aliusve similis casus & infortunium subito aufert diviti opes & gloriam.

Quartò. Quartò, sicut flos & herba fœni resecta, renascitur quotannis in vere & autumno: unde Varro lib. 4. de Lingua Latina, & Festus censent fœnum dictum à fœnore, quòd quotannis in pratis novum fœtum pariat: ita divitiæ & gloria ab uno divite sublatæ, transeunt ad alium, in eoque quasi renascuntur & repullulant; ab hoc iterum brevi transituræ ad alium & alium.

Quintò. Quintò, sicut flos oculos dumtaxat suo colore pascit, nullum verò habet fructum, quo os & ventrem impleat; ita divitiæ oculos avari pascunt, mentem non satiant. Quocirca Sapiens cap. 5. v. 8. impiorum res & spes comparat umbræ, nuncio, navi, avi transvolanti, sagittæ emissæ, lanugini, spumæ & fumo. *Quid nobis*, inquiunt, *profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra, & tamquam nuncius percurrens, & tamquam navis quæ pertransit fluctuantem aquam, cujus cùm præterierit, non est vestigium invenire, neque semitam carinæ illius in fluctibus: aut tamquam avis, quæ transvolat in aere, cujus nullum invenitur argumentum itineris, sed tantùm sonitus alarum verberans levem ventum, & scindens per vim itineris aerem, commotis alis transvolavit, & post hoc nullum signum invenitur itineris illius; aut tamquam sagitta emissa in locum destinatum, divisus aer continuò in se reclusus est, ut ignoretur transitus illius: sic & nos nati continuò desivimus esse; & virtutis quidem nullum signum valuimus ostendere, in malignitate autem nostra consumpti sumus. Talia dixerunt in inferno hi qui peccaverunt: quoniam spes impii tamquam lanugo est, quæ à vento tollitur: & tamquam spuma gracilis, quæ a procella dispergitur: & tamquam fumus, qui a vento diffusus est: & tamquam memoria hospitis unius diei prætereuntis. Iusti autem in perpetuum vivent, & apud Dominum est merces eorum, & cogitatio illorum apud Altissimum.*

Sextò. Sextò, idem flos colorem mutat, idque subinde per diem sæpiùs. *Sic polii folia manè candida, meridie purpurea, sole occidente cærulea aspiciuntur*, ait Plinius li. 21 c. 7. Pari modo opes & deliciæ speciem saporemque mutant, ac pro gustu divitis aliter aliterque sapiunt: famenti melleæ, saturo felleæ videntur, suique fastidium ingerunt.

Septimò. Septimò, florum tres præcipui sunt colores: coccineus in rosa: janthinus in viola: purpureus in iride. Hos tres colores ars imitatur in vestibus, quas divites nunc tingunt gestantque coccineas, nunc janthinas, nunc purpureas, ait Plinius lib. 21. cap. 8. Hi tres colores repræsentant pariter tres opum interemptores, nimirum coccineus ignem & incendium, violaceus aquam & naufragium, purpureus cædes & rapinas. Opes enim vel pereunt incendio, vel naufragio, vel rapina.

Octavò. Octavò, arbores & herbæ in flore sibi invicem succedunt. *Primò enim flores amygdalus, deinde pyrus, cerasus, prunus. Sequitur laurus, illamque cupressus: deinde punica, fici. Floret autem solstitio vitis, & quæ paulo serius incipit olea. Deflorescunt omnia septenis diebus*, ait Plinius lib. 16. cap. 25. Sic merces divitum sibi invicem succedunt in flore, usu, & pretio; sed omnes septenis, id est paucis, diebus deflorescunt, perduntque florem, usum & pretium.

EXORTUS EST ENIM SOL CUM ARDORE] tum manè, tum potiùs meridie: tunc enim ardet, præsertim cùm est in cancro, vel leone. Vers. 11.

ET DECOR VULTUS EJUS DEPERIIT] Vultum floris metaphoricè vocat, ejus formam & speciem. Sic decor vultus divitis, ejusque opum, est splendor vestium, lautitia mensæ, fulgor domus & supellectilis, pompa ministrorum, amicorum & asseclarum, & ut ait Thomas Anglicus, humana gratia & favor. Omnes enim divitis gratiam ambiunt, eique applaudunt: sed hæc omnia instar floris citò decidunt.

ITA ET DIVES IN ITINERIBUS SUIS] Rectè: hoc enim significat Græcum πορείαις. Aliqui legunt πορίαις, id est, *divitiis & copiis* suis. Porrò *itinera* divitis sunt, tum ejus actiones, occupationes, recreationes: tum modi & viæ quibus ad opes, honores & gloriam contendit, imò currit: atque in quibus gloriosè incedit, vivit & triumphat, quasi dicat, Dives in sua opulentia, splendore & gloria) MARCESCIT] Syrus כמא chuma, id est, arescet instar floris. Marcor enim est languor, putredo, consumptio, tabes, quæ sæpè à febri & calore, humidum radicale depascente & arefaciente, provenit, uti patet in phthisi-

phthisicis & hecticis. Similem ergo opum & gloriæ luæ tabem, phthisim & hecticam sive ab hoste, sive à morte, sive a fure, &c. expectent divites. Unde S. Augustin. in psalm. 55. citans dictum impiorum Sapient. 2. *Coronemus nos rosis antequam marcescant*, *Quid delicatius*, inquit, *quid lenius? Speraros de hac lenitate cruces, gladios? noli mirari, lenes sunt & radices spinarum. Si quis eas contrectet, non pungitur, sed quo pungeris, inde nascitur.*

Vers. 12. BEATUS VIR QUI SUFFERT TENTATIONEM] Est hæc conclusio dictorum de tentatione à v. 1. hucusque.] Quænam & quotuplex hic intelligatur *tentatio*, dixi v. 1. nimirum tentatio est persecutio, & quævis tribulatio, quin & tentatio propriè dicta, quam vel concupiscentia, vel dæmon suscitat. Quisquis enim hanc constanter suffert, ut ei non cedat, accipiet corooam vitæ. Ita Theod. Studita epist. 59. & 118. & Hesych. lib. 2. in Levit. c. 7. Porro hæc sententia Jacobi est antistropha sententiæ Christi, qua ait: *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Et, *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum*, Matth. 5. v. 5. & 10. Patiens ergo sufferens tentationem, dolorem & persecutionem est beatus, tum in re, ob virtutem patientiæ, quæ est summum bonum & beatitudo huius vitæ, ut dixi v. 1. tum in spe, ob coronam vitæ ei repositam in cælis. Hinc & vocatur *vir*, à virili animo, virtute & virore sustinendi omnia. Nam, ut ait Plinius lib. 11. c. 49. *Mares in omni genere fortiores sunt præterquam in pantheris & ursis.* Sub voce *vir*, & feminæ quæ generosè adversa sufferunt, intelliguntur: hæ enim sunt viragines, imò viri; quia viros virtute vicerunt, & etiamnum vincunt. Tales fuere S. Agnes, Cæcilia, S. Agatha, cæteræq; omnes, quæ pro Christo & virginitate gloriosum obiere martyrium. Hos mundus vocat miseros, sed Christus & Jacobus beatos.

Tò viri etymon.

Nota. *Suffert*, inquit Hugo, idem est quod *sub Deo fert*, vel *sursum fert*. Verùm Græcè est [Greek], id est sustinet, suffert, perfert, durat, perstat, moratur, tolerat, perseverat, præstolatur, expectat, persistit: inde enim [Greek] vocatur patientia, non quævis, sed quæ coniunctam habet perseverantiam cum spe, qua nimirum toleramus mala per patientem expectationem, dum scilicet spe præmij duramus in malis, & nos rebus melioribus servamus, uti dixi v. 3. Patiens ergo si perseveret, est velut incus, ut ait S. Nazianz. in Distichis, quæ omnes malleorum ictus constanter suffert, nec cedit; & velut rupes quæ omnes maris fluctus excipit & repellit, &, ut ait Horatius lib. 4. ode 4.

Duris ut ilex icta bipennibus, &c.
Per damna, per cædes, ab ipso
Ducit opes animumq; ferro.

Verè Cassianus Collat. 18. cap. 13. *A passionibus & sustentatione*, inquit, *patientiam dici nullus ignorat, ideoq; constat patientem pronunciari neminem posse, nisi eum qui universa quæ sibi fuerint irrogata, absque indignatione toleraverit.* & inferius: *Neque enim esset alicuius laudabilis fortitudo, si vinceret intentatus; cùm neque victoria locum habere non possit, absque adversitate certaminum. Beatus enim vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit accipiet coronam vitæ.*

Plutarch. in Lacon. mira scribit de sufferentia puerorum Laconum. *Pueri*, inquit, *apud Lacedæmonios in ara Dianæ, cui ab indeiicibili virtute cognomen Orthia, flagellis quotannis stato festo ex more totum diem cædebantur, itaque frequenter durabant ad mortem usque hilares ac læti, concertantes inter se de victoria, quis ipsorum diutissimè fortissimeq; toleraret verbera: unde nec gemitum, nec vocem dabant, nec scapulas aut corpus contrahebant, tantum ad hoc, ut victoriæ huius nomen & decus obtinerent.* Quid jam faciat fidelis, cui non insanæ tolerantiæ ostentatio, & modica hominum laus, sed æterna in cœlis gloriæ corona, ac laus à Deo, angelis & hominibus pro sufferentia promittitur?

Pro gloria æterna pati est facile.

Quocirca S. Athanasius per 46. annos persecutiones Arrianorum, ac totius penè orbis, invicto animo sustinuit. *Scio*, inquit ipse orat. 1. contra Arrian. *Præmium his qui sustinent retribuendum esse à Salvatore, & quod vos ubi sustinueritis, habebitis gloriam, qua dicere licebit, Fidem servavimus. Recipientis autem coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.*

Et S. Basilius Præfecto Valentis Imper. minanti mortem ni Arrianis consentiret, intrepidus respondit: *Utinam*

A *mihi aliquid esset digni muneris, quod offerrem huic, qui Basilium citius de nodo follis huius absolveret, ut ad Deum evolaret.* Ita Histor. Tripart. lib. 11. c. 9.

Constantius Imper. minabatur abscissionem dexteræ Eusebio Samosateno, ni traderet decretum Arrianorum contra Meletium lactum, mox Eusebius ambas manus porrexit, inquiens: Decretum non dabo. Ita eadem lib. 5. cap. 49.

S. Lucius ob fidem damnatus ab Urbicio, cùm ad supplicium duceretur: *Gratias ago*, inquit, *quòd me nequissimis dominis absolutum ad summum cæli regem mittas.* Ita Eusebius lib. 4. c. 17.

Simeon Stylites in columna stetit per multos annos, patiens frigus æstum, ventos, pluviam, famem, &c. immoto corpore & animo; quia assiduè cælum spectabat. Ita Theod. in eius vita.

Valens Imper. per præfectum Edessæ orthodoxos octoginta cogere volebat ad fidem aburgaudam. Cùm ergo diceret Elogio: *Communica possidenti regnum*: respondit: *Et mihi regni quoque ac sacerdotij consortium est.* Ita Tripart. B lib. 7. c. 33.

S. Dionysia matrona nobilis, cùm ab Hunerici ministris acriter cæderetur, & rivi sanguinis toto jam corpore fluitarent, libera voce dixit: *Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facitis, ipsa est laus mea.* Ita Victor. Uticens. lib. 3. VVandal.

Abbas Alexander cuidam sentienti acediam & tædium in solitudine, dixit: *Istud fili signum est. quia nec regnum cælorum, nec æternum cruciatum in mente habes. Nam si ista sollicita intentione cogitares, nullam in cella tua acediam sentires.* Ita Johan. Moscus in Prato spirit. c. 142.

Abbas Johannes in Vitis Patrum lib. 7. cap. 7. nu. 12. dicebat: *Porta cæli est iniuriarum perpessio, & patres nostri per multas iniurias in eam gratulantes ingressi sunt.* Nam, ut ait S. Augustin. lib. 10. de Ciuit. cap. 6. *Ipse homo*, inquit, *Dei nomini consecrati & Deo devotus, inquantum mundo moritur, ut Deo vivat, sacrificium est.* Idem in psalm. 118. concione 23. loquens de Martyribus, ait: *Multi pati voluerunt, neque potuerunt: nulli tamen potuerunt, nisi qui voluerunt*, &c. *quia non est hic gloriæ temporalis hominum vana* C *quærentium. sed æterna gloria est brevi tempore patientium & sine fine regnantium. Unde sequitur: Quoniam exultatio cordis mei sunt. Et si afflictio corporis, exultatio tamen est cordis.*

Patientia ergo patiens est quasi palma, quæ quantavis ei pondera imponas, *non deorsum cedit*, ait Gellius lib. 3. c. 6. *nec intra flectitur, sed adversus pondus resurgit, & sursum nititur recurvaturq; Propterea*, inquit, Plutarch. *in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ: quoniam ingenium eiusmodi ligni est, ut urgentibus opprimentibusq; non cedat.* Id sapiebat Germanorum sapiens P. Petrus Canisius, qui in omnibus morbis & adversis benedicebat Deum, dicens: *Benedictus sit fons ille bonorum, per quem augetur senibus torpor, fastidium, oblivio, incuria, molestia*, &c. *quæ nos in fragili tabernaculo habitare, & ad meliorem vitam tendere hortantur.* Ita refert in eius vita P. Sacchinus lib. 3. pag. 375.

QUONIAM CUM PROBATUS FUERIT] Cùm scilicet per multam patientiam fuerit exploratus; purgatus, expolitus & perfectus, ut dixi cap. 3. Nam, ut ait Eccles. c. 2. v. 3. *In igne probatur aurum & argentum, homines* D *verò receptibiles in camino humiliationis.* Et Sapiens c. 3. 6. *Tamquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos*, &c. *invenit illos dignos se.*

ACCIPIET CORONAM VITÆ. Nam, ut ait S. Leo serm. 9. de Quadragesima. *Certa atque secura est expectatio promissæ beatitudinis, ubi est participatio Dominicæ passionis*, &c. *Sicut ergo totius est corporis pie vivere, ita totius est temporis crucem ferre.* Gloria cælestis vocatur *corona vitæ*, quia datur vincenti tentationes: sicut olim olympionicæ, id est, qui in agone Olympico vincebant, coronabantur corona myrtea, laurea, hederacea. Vocatur *vitæ*, scilicet beatæ, gloriosæ & æternæ. Unde à S. Pietro epist. 1. c. 5. v. 4. corona hæc vocatur *immarcescibilis*, ut opponatur coronæ divitum, hoc est opibus, delicijs & gloriæ, quibus divites quasi corona cinguntur & coronantur; nam hæc est fœnea, & velut flos fœni ilicò marcescit, uti dixit Jacobus v. 11. illa verò patientum est immarcescibilis, ideoque semper virens & florens. Secundò, vita hæc con-

grue

gruè quasi merces redditur tentationibus, plagis & morti pro Christo toleratæ, juxta illud Apoc. 2. 10. *Esto fidelis usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Tertiò, *vitæ*, quia corona hæc est viva & animata, vivitque in æternum. Hæc enim corona est visio & fruitio Dei, qua Beati pascuntur, deliciantur & beantur in æternum. Cur gloria cælestis vocetur vita æterna; dixi Rom. 6. 23. quia scilicet vita hæc complectitur omne gaudium, omnes delicias, omnem sapientiam, omne bonum. Unde Didymus hanc coronam vocat spei, deliciarum & gratiarum. Quartò, addunt nonnulli vocari *vitæ*, quia est præmium vitæ laudabilis, in patientia & sanctitate transactæ.

Christus coronat patientes.

Alludit S. Jacobus ad 4. Esdræ 2. 23. ubi Esdras vidit Christum, singulorum patientium & Sanctorum capitibus imponere coronam. *Hi sunt*, inquit, *qui mortalem tunicam deposuerunt, & immortalem sumpserunt, & confessi sunt nomen Dei. Modò coronantur, & accipiunt palmas.* Et c. 7. 6. vidit Ierusalem cælestem, eiusque iter strictum & angustum, putà per tentationes, tribulationes & martyria. *Civitas*, inquit, *est ædificata & posita in loco campestri: est autem plena omnium bonorum: introitus eius angustus, & in præcipiti positus, ut esset a dextris quidem ignis, a sinistris aqua alta.* (unde Psaltes: *Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium*, psalm. 65. 12.) *Semita autem est una sola inter eos posita, hoc est; inter ignem & aquam, ut non capiat semita nisi solummodo vestigium hominis*, quod explicans v. 18. *Iusti*, inquit, *ferent angusta, sperantes spatiosa.*

Hæc est corona de qua Psaltes psal. 20. 4. *Posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso*, & psalm. 102. 4. *Qui coronat te in misericordia & miserationibus, qui replet in bonis desiderium tuum, renovabitur ut aquila juventus tua.* Christus Dominus S. Catharinæ Senensi obtulit duas coronas, unam spineam, alteram auream & gemmeam, dicens: Elige utram vis, sed scito quamlibet elegeris, te alteram illi oppositam in futura vita habituram. Ilicò ipsa elegit spineam, eamque capiti suo ita infixit, ut per plures dies graues dolores senserit. Idcirco per spineam in terris, meruit gemmeam in cælis: nam, ut ait Ecclesiast. cap. 1. 11. *Timor Domini gloria & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis.* Timor nimirum quo quis fidelis timens amansque Deum, pro eo quælibet aduersa patitur, & c. 6. 32. *Stolam gloriæ indues eam* (sapientiam) *& coronam gratulationis super pones illi*, & Sapient 5. 17. *Ideo accipient regnum decoris, & diadema speciei de manu Domini*; & Isaiæ 60. 3. *Erit corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui.* & c. 28. 5. *In die illa erit Dominus exercituum corona gloriæ, & sertum exultationis residuo populi sui.* Vide dicta Apocal. 2. 10. & c. 3. in fine.

Præclarè S. Augustin. homil. 14. inter 50. *Cùm Deus*, inquit, *coronas merita tua, nihil coronas nisi dona sua. Quid enim habes quod non accepisti!* unde infert idem serm. 50. de Temp. *Studeamus in membrorum* [Christianorum] *vita, capitis* [Christi] *sit corona.* Idem coronam hanc vitæ & gloriæ, eiusque decus & præstantiam patheticè describit lib. de Diligendo Deo, [vel quisquis est auctor: stylus enim non redolet Augustinum] c. 18. tom. 9. *Exultemus*, inquit, *& cogitemus quale & quantum electorum, sit, unicum & singulare gaudium. Illud scilicet summum bonum, quod vita, lux, beatitudo, sapientia & æternitas, nec tamen non est nisi unicum & summum bonum, omnino sibi sufficiens, nullo indigens, quo omnia indigent: ut sint, & bene sint. Hoc bonum est Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Hoc bonum continet jucunditatem omnium bonorum, sed tanto differentem, quanto differt creator a creatura. Si enim est bona vita creata, quàm bona est vita creatrix? Si jucunda est salus facta, quam jucunda est salus quæ fecit salutem? Si amabilis est sapientia cum cognitione rerum conditarum, quam amabilis est sapientia quæ condidit omnia ex nihilo? Denique si multæ & magnæ sunt delectationes in rebus delectabilibus, qualis & quanta est delectatio in illo qui fecit omnia delectabilia? O qui hoc bono fruetur, quid illi erit, & quid illi non erit? Cur ergo per multa vagamur, quærendo bona corporis, & animæ nostræ? Amemus unum bonum, in quo sunt omnia bona & sufficit.* Et mox: *Regnum namque Dei omni fama maius est, omni laude melius, omni scientia innumerabilius, omni gloria quæ putatur excellentius. Regnum itaque Dei plenum est lucis ac pacis, charitatis & patientiæ, honestatis & gloriæ, dulcedinis & delectationis, lætitiæ & beatitu-*

Hypotyposis regni cælestis.

A *dinis perennis, & omnis boni ineffabilis; quod nec dici, nec cogitari potest.* Et inferiùs: *Ergo futura vita creditur esse sempiterna, & sempiternè beata, ubi est certa securitas, secura tranquillitas, tranquilla jucunditas, felix æternitas, æterna felicitas: ubi amor est perfectus, timor nullus, dies æternus, alacer motus, & unus omnium spiritus de contemplatione Dei sui, ac de sua cum illo permansione securus: ubi ipsa civitas, quæ est angelorum omnium atque Sanctorum congregatione beata, meritis fulgentibus micans, ubi æterna salus exuberat, veritas regnat, ubi nec fallit quispiam, nec fallitur: unde beatus nullus eijcitur, ubi nullus miser admittitur.* Et sub finem: *Intellectus erit sine errore, memoria sine oblivione, cogitatio sine pervagatione, charitas sine simulatione, sensus sine offensione, incolumitas sine debilitatione, salus sine dolore, vita sine morte, facilitas sine impedimento, saturitas sine fastidio, & tota sanitas sine morbo.*

PROMISIT DILIGENTIBUS SE] Qui nimirum ita diligunt Deum, ut eius amore omnia aduersa fortiter & alacriter tolerent. Alludit ad illud Isaiæ 64. 4.
B quod citat Paulus 1. Corinth. 2. vers. 9 *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum.* Vide ibi dicta.

Charitati ergo & amori velut merito & causæ merendi, quasi merces promissa est corona gloriæ, vitæque æternæ. Hinc patet contra Caluinum, justos sua patientia & bonis operibus mereri cælestem gloriam. Hoc enim meritum significat hic S. Jacobus tum nomine coronæ: hæc enim vincenti quasi præmium & merces certaminis debetur; unde à Paulo vocatur corona justitiæ. *Bonum*, inquit, *certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex*; &c. 2. Timoth. 4. 7. Tum verbo repromisit, quod enim repromittitur sub conditione certaminis & operum, est merces eorumdem.

Moral. S. August. serm. 64. in Evang. S. Johan. *Regnum Dei*, inquit, *venale est. Eme, si vis. Nec multum exæstimes de re magna propter pretii magnitudinem. Tantum valet, quantum habes. Noli quærere quid habeas, sed qua-*
C *lis sis. Res ista tanti valet, quantum es tu. Te da, & habebis illam. Sed malus sum, inquies, & fortè me non accipit. Dando te illi, bonus eris. Cùm autem bonus fueris, pretium ipsius rei eris.* Damus autem nos Deo per amorem. Amor ergo est pretium, quo emimus coronam gloriæ. Idem in psalm. 118. conc. 23. *Si*, inquit, *diligendo operamur bona, æterna est ipsa dilectio, eique æterna est parata retributio. Propter quam retributionem dicit se inclinasse cor suum ad faciendas justificationes Dei, ut in æternum diligens, in æternum mereatur habere quod diligit.*

Cæli pretium est amor.

Age ergo ò pugil, ò athleta Dei, qui cum Christo & pro Christo dura diuque pateris, Attolle animos, pectus obfirma,

Perfer & obdura, dolor hic tibi proderit olim.

Expecta Dominum, viriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum: stadium patientiæ ingressus es, in
D eo animosè concerta, ut palmam referas. Spectaculum factus es Deo, mundo, angelis & hominibus. Spectat te Christus, spectant te Angeli Sanctique omnes, spectat te sanctissima Trinitas: eadem pugnantem adiuvat, ut vincentem coronet. Beatum te pronunciat S. Jacobus, post probationem brevem & exilem; coronam vitæ tibi pollicetur, diligentibus Deum promissam. Patere ergo pro Deo, pro cælo, pro amore Christi. Ille te dilexit usque ad mortem, & mortem crucis: dilectionem dilectioni repende. Dulce est Christum diligere, dulcius pro dilecto pati, dulcissimum erit post modicum patientiæ agonem eo frui, & felicissimè frui in omnem æternitatem. *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis.*

NEMO CUM TENTATUR DICAT] Egit S. Jacobus hactenus de patientibus & fortibus qui tentationem, putà persecutionem, & spoliationem bonorum fidei causa constanter & generosè sustinebant, ideoque merebantur coronam vitæ: nunc agit de imbecillis; qui tentationi cedebant aut succumbebant, ideoque merebantur mortem. Ut enim persecutionem evaderent; VERS. 13.

suaque

suaque bona retinerent, tentabantur ad fidem Christi vel negandam, vel dissimulandam, quales hodie multi nostro ævo fuerunt in Anglia. Docet ergo eos, tentationem hanc pusillanimitatis, timiditatis & avaritiæ non esse à Deo, sed à concupiscentia opum, honorum & voluptatum huius vitæ, quam ex animo extirpare & eradicare debeant, si tentationem hanc superare velint.

DICAT, QUONIAM (quod) A DEO TENTATUR] Græca habent, *Nemo dum tentatur dicat; Quoniam à Deo tentor*, & ita legit S. Hieron. lib. 2. Contra Jovinian. Eodem redit sensus. Transit hic S. Jacobus à genere ad speciem putà à tentatione generica ad tentationem specificam & propriè dictam, qua quis tentatur tentatione quæ sui natura, aut tentantis malitia incitat ad peccatum, qualis est quæ interiùs a concupiscentia, exteriùs à dæmone suggeritur. Dixerat Jacobus v. 2. tentationem quamlibet esse materiam omnis gaudij, ac consequenter esse bonam, & v. 12. beatum esse eum, qui illam suffert; jam ne quis ex eo inferat. Si tentatio omnis est bona, facitque beatum; ergo omnis est à Deo: Deus enim est fons omnis boni, ac præsertim beatitudinis. Respondet, id non sequi: tentatio enim propriè dicta per se & natura sua est mala, quia ad malum illicit & impellit; licet per accidens in justis & patientibus fit bona, quia illi per suam virtutem ex malo eliciunt bonum, ex veneno medicinam, ex vipera theriacam, dum contra tentationem luctando victoriam referunt, virtutem & meritum adaugent. Hac sententia damnat S. Jacobus hæresim Simonis Magi, dicentis Deum esse auctorem tentationis & peccati. Eamdem docuerunt mox post Simonem Florinus, Apelles, Hermogenes, Seleucius, Valentinus, Marcion, Manichæus: sed hi duos Deos finxerunt; unum bonum, auctorem omnis boni; alterum malum, auctorem omnis mali.

Peccati quis auctor.

Quare his insipientior & impientior est Caluinus, Melanchthon, alijque nostri temporis hæretici, qui docent Deum unum & verum esse auctorem omnium operum, tam malorum, quàm bonorum, non tamen peccati, esto illud operi malo indiuulsè coniunctum sit, eo quod peccatum oriatur ex voluntate libera hominis volentis peccare; opus autem sit entitas physica cuius auctor est Deus. Verùm hinc sequitur Deum esse auctorem malitiæ. Nam si Deus est auctor operis mali; ergo quoque auctor est peccati; quia peccatum intimè coniunctum est cum opere malo, & reipsa non est aliud quam opus malum. Nam, v. g. odium Dei, est opus ita malum, ut à peccato nullo modo, ne cogitatione quidem separari possit. Si ergo Deus voluntate causat hoc opus, putà odium Dei, eiusque est auctor: ergo quoque auctor est malitiæ & peccati, quod intrinsecè & essentialiter in hoc opere includitur. Adde, Deus cùm sit causa prima, secundùm ipsos prævenit & præmovet voluntatem ad omnia opera; ita ut voluntas ei resistere nequeat: ergo operum omnium causa est Deus, non voluntas libera, utpote quæ ita movetur à Deo, ut motum hunc amoliri, aliove se flectere nequeat. Quocirca Deus concurrit quidem ad entitatem physicam, quæ est in peccato, v. g. odio Dei, sed concursu generali & indeterminato, quo tam amor Dei, quam odium Dei à voluntate produci potest; optatque ipse & intendit, ut eo amorem Dei producat, non odium: sed voluntas hoc Dei concursu abutitur, eumque divertit, distorquet & determinat ad odium Dei. Quare ipsa sola odij Dei est auctor, non Deus. Vide D. Thomam & Scholast. ac Bellarm. lib. 2. de amissione gratiæ c. 8. & S. Basilium homil. *Quod Deus non sit auctor malorum.*

Deus intentator malorum quadrupliciter.

DEUS ENIM INTENTATOR MALORUM EST] Græcè ἀπείραστος, quod Primò, aliqui exponunt passivè, ut sit idem quod *intentabilis*, q. d. Deus in se malo aliquo pulsari, aut tentari nequit: est enim impatibilis & optimus, qui nec pati, nec peccare, nec concupiscere potest, ac consequenter ipse neminem tentat; sed id facit dæmon, quia ipse ardet concupiscentia & malitia. Ita Oecum. & Caietan. Unde quidam suspicantur pro *intentator* legendum *intentatus* in nostra Latina editione. Sed hoc est contra omnium codicum fidem.

Secundò, alij accipiunt activè, q. d. Deus nulli intentat mala, putà tentationes ad malè agendum; Deus nullum excitat ad maleficia. Unde explicans subdit: *Ipse autem neminem tentat*. Ita Syrus vertit, *non est*, מנסי *menassai*, id est, *tentator malorum*, quia scilicet nulla mala tentat, ac consequenter nullis malis tentatur.

Tertiò, alij, q. d. *Deus intentator malorum est*, id est, Deus non tentat malos, sed bonos dumtaxat, ut Abrahamum, Davidem, Jobum, Tobiam. Unde S. Clemens lib. 2. Constit. cap. 8. legit: *Vir reprobus non tentatur à Deo*. Ita Salmeron.

Quartò, alij ἀπείραστος, id est *intentator*, inquiunt, idem est quod dissuasor, revocator. Unde aptè subdit: *Deus autem neminem tentat*, q. d. Deus à malis revocat, non autem ad ea impellit. Nam, ut ait Innocent. I. epist. ad Concil. Carthag. *Necesse est ut quo auxiliante vincimus, eo rursus non adiuvante vincamur.*

Secundus sensus est genuinus: ἀπείραστος enim sumitur activè, æque ac ἀγέλαστος, uti vocatus est Cato, eò quod numquam rideret, esto rideretur ab alijs. Denique plenior & neruosior erit sensus, si primum jungas secundo: ἀπείραστος enim tam passivè, quam activè sumitur: tam enim intentatum, quàm intentatorem significat: ἀπείραστος enim, vel ἀπείρατος dicitur, tam qui tentari nequit, quam qui non tentat, putà inexpertum, intentatum qui experientiam non habet. Deus ergo est ἀπείραστός κακῶν, quia nullum mali sensum vel experientiam in se habet, sed totus est bonus, ipsaque bonitas, ac proinde aliis mala ingerere, aut ad mala impellere nequit; perinde ac ignis nequit humectare, aut frigefacere; sol nequit obscurare; humilitas nequit superbire; bonitas, vel beneficentia nequit malefacere, sed tantùm benefacere: hoc enim proprium est bonitati & Deo. Itaque Deus dicitur intentator malorum, quia nulla mala tentat, id est, experitur & sentit, vel in se, vel in alijs, quia nullam mali habet πεῖραν, id est tentationem, explorationem, experientiam; sed est ἀπειρόκακος, id est mali experientia carens, mali expers, malitiæ ignarus, simplex, rectus, bonus; ac proinde hanc mali experientiam in alijs non facit, nec eos tentat ad malum.

IPSE AUTEM NEMINEM TENTAT] Pro *autem* Hugo, Dionys. & Caietan. legunt *enim*: vtrumque enim significat Græcum δὲ, ut tradunt lexica Græca. Verùm alij passim Græci & Latini legunt *autem*, quod est asseverantis & confirmantis priorem sententiam, q. d. Deus intentator malorum est: ipse, inquam cum sit optimus, neminem tentat: vel *atque adeò* (hoc enim quoque significat δὲ, ut patet ex Lexicis) *ipse neminem tentat*, juxta illud Eccli. 15. 12. *Non dicas: ille* (Deus) *me implanavit*, (id est, fecit errare: hoc enim est πλανᾶν.) *Non enim necessarij sunt ei homines impij: omne execramentum erroris odit Dominus*. Habacuc. 1. *Mundi sunt oculi tui ne videant malum*. Psal. 144. v. 13. *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis*. Causa est, quòd Deus per essentiam sit bonus, ipsaque bonitas, cui repugnat omne malum, omnisque malitia. Bonum enim idem est quod perfectum; & bonitas rei, eius est perfectio.

Bonitas Dei triplex.

Porrò in Deo triplex est bonitas. Primò, naturalis; Secundò, moralis, putà virtus & sanctitas; Tertiò, bonitas beneficentiæ, ut suum bonum alijs communicet. Bonitas naturalis in Deo, ut rectè docet noster Lessius lib. 7. de Attributis Dei cap. 1. est excellentia naturæ divinæ, per quam habet perfectionem omnem in toto genere entis, ideoque infinitam & immensam; cùm creaturæ perfectionem accipiant à Deo limitatam ad certam speciem, v.g. Angelus perfectus est in specie creaturarum spiritualium, leo in specie brutorum, homo in specie animalium rationalium. Deus verò omnium specierum & generum bonitatem & perfectionem continet perfectissimè, vel formaliter, vel eminenter: unde hæc bonitas Dei complectitur sanctitatem & benignitatem, aliaque divina attributa, quatenus ad divinæ naturæ perfectionem spectant. Cogita infinitam lucem, infinitam sapientiam, infinitam pulchritudinem, infinitam dulcedinem, infinitum gaudium, infinitas opes, infinitam gloriam, infinitam maiestatem, infinitam puritatem, infinitum amorem, infinitam sanctitatem. Hæc omnia continet bonitas divina, tamquam infinitum bonorum omnium pelagus, à quo omnia bonum, quod habent, participant.

tatem

Deus per essentiam bonus, ipsumque bonum,

Ubi Notà Primò, Deum omnimodam hanc bonitatem habere modo eminentissimo; nimirum non accessoriam, per multas & diversas formas, vel qualitates; sed intimam & essentialem, per unam simplicissimam & eminentissimam formam, nempe per essentiam suam. Quocirca Deus sine quantitate magnus est, sine qualitate bonus, sine numero infinitus, sine figura formosus, sine tempore æternus, sine loco immensus, sine extensione diffusus, sine multiplicitate perfectus, sine situ altissimus, sine habitu sanctissimus. In ipso ergo est omnis amoris illicium, omnis desiderij consummatio, omnis sanctitatis apex, omnis motionis terminus, omnis appetitus satietas.

Exuberat Dei bonitas in res omnes.

Secundò, ab hac Dei bonitate omnes Angeli, homines & creaturæ suam omnem bonitatem emendicant & hauriunt. Deus enim, inquit sanctus Dionysius de Divinis nominibus c. 13. est ὑπερτελὴς, id est, *superperfectus:* quia scilicet ita plenus & superplenus est omnibus bonis, ut velut fons inexhaustus exuberet & redundet perpetua & incessabili largitione donorum in omnes res creatas. *Exuberans*, ait S. Dionys. *una incessabili, & eadem, & superplena, & imminuibili largitione, per quam omnia perfecta perficit, & unumquodque congrua sibi perfectione adimplet.* Et paulò antè: *Pertingens ad omnia pariter, & super omnia indefectibilibus largitionibus, & numquam finiendis operationibus:* Unde patet Deum dici bonum & perfectum, quia est auctor omnis perfectionis naturalis & supernaturalis in rebus omnibus, à summis & ipsi vicinissimis usq; ad extremas, à prima substantia separata usque ad infimam materiam; & ipsius radium pertingere ad omnia, idque non semel tantùm, sed assiduè & indesinenter.

Tu ergo ò Domine, es ipsa boni plenitudo & universitas, ac consequenter omnis mali expers. Si enim vel minimum mali haberes aut faceres, à bono deficeres, imperfectus esses, imò malus: quod horrendum est cogitare. Tu enim es omnis, & solius boni fontalis origo, cui omnia bonum quod habent, acceptum ferre debent. A te omnia lucida suam trahunt lucem, omnia sapientia suam sapientiam, omnia sancta suam sanctitatem, omnia pulchra suam pulcritudinē, omnia perfecta suam perfectionē. Tu enim omnis perfectionis non tantùm es causa efficiens, sed & exemplar, ac mensura, ut tantū quilibet angelus vel homo perfectus sit, quantū suam mensurā, putà tuam perfectionē eminus refert & imitatur. Tua enim sanctitas, sāctaq; voluntas est regula omnis rectitudinis, virtutis & sanctitatis. Tu omnis boni auctor, forma, finis & conservator, omnem terminans infinitatem, omnem transiliens finem, omnem definiens mensuram, omnem fingens speciem, omnem perficiens perfectionem, omnem sanctificans sanctitatem. Trahe nos post te, ut curramus in odorem unguentorum tuorum. Vilescant nobis omnes opes, omnes honores, omnes deliciæ, ut pote vanæ & fallaces, quæ speciem habent boni, sed veritatem mali, ad quas nos allicit spurca caro, dæmon & mundus: quia tu es honor, opes, deliciæ, dulcedo, beatitudo nostra, bonum omne, mali omnis expers. Iunge ergo nos tibi vinculo amoris insolubili, astringe nexu charitatis æterno. *Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.*

Viderunt idipsum lumine naturæ Gentiles, qui Deum optim. Maxim. cognominarunt, de quo Cicero lib. 2. de Natura Deorum: *Iupiter*, inquit, id est *iuvans pater*, *quem conversis casibus appellamus à iuvando Iovem, à Poetis pater Divumq; hominumq; dicitur: a maioribus autem nostris, optimus maximus, & quidem ante optimus, id est beneficentissimus, quam maximus: quia maius est, certeq; gratius prodesse omnibus, quam opes magnas habere.*

Pari modo Socrates dicebat Deum esse optimum & felicissimum; ad eius similitudinem quo quisque propriùs accederet, hoc & meliorem esse & beatiorem. Socratem secutus est Plato discipulus, qui Deum bonorum dumtaxat causam esse asseverat: malorum ergo causam alibi quærendam, nec permittendum esse in civitate bonis legibus instituta, ut quis doceat aut dicat, Deum esse auctorem malorum. Ita ipse lib. 2. de Republ. Plutarchus libro de Stoicis contrarietat. Exagitat illud Chrysippi dictum: *Deus operatur bella & malitias, homines incitando & pervertendo.* Hinc illa impij apud inferos excruciati vox Æneid. 6.

Discite iustitiam moniti, & non temnere Divos.

Plura vide apud Theodor. lib. 6. de Græcan. affect. & Eus. lib. 6. Præparat. Evang. c. 7. ubi inter cæteros adducit Homerum, apud quem Jupiter conqueritur, quòd homines dijs impingant causam malorum. Et justè, nam, ut rectè ait S. Fulgentius lib. 1. ad Monimum: *Deus non est auctor eorum, quorum est ultor.* Est autem ultor malorum. Ergo eorumdem nequit esse auctor. Quin & ipse Calvinus lib. 1. Institut. c. 17. §. 5. *Sicut*, inquit, *fœtor cadaveris a sole putrefacti & reserati, radiis solis excitatur, tamen eos non coinquinat, nec ipsi fœtent: sic & mala hominum opera a Deo fiunt, tamen ipse peccatorum sordibus non fœdatur.* Ubi expressè fatetur Deum non peccare, auctorem tamen esse operis peccati, quæ duo sunt ἀσύστατα. Alia enim est ratio solis, utpote agentis naturalis; alia auctoris peccati, qui est agens liber, ac proinde manifestè peccat, & peccato suo sordidatur sorde morali.

Neminem tentat] propriè, ut alliciat ad peccatum: sic enim tentat dæmon. Deus verò tentat justos, ut Abrahamum, Davidem, Jobum, &c. ut eorum virtutem orbi demonstret, perficiat & coronet, uti dixi Genes. 22. v. 1. Hoc est quòd ait S. August. lib. 2. de Consensu Evangel. c. 30. *Alia significatione intelligitur tentatio, de qua dictum est: Deus neminem tentat; & alia, de qua dictum est: Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligitis eum*, Deut. 13. *Illa seductionis est, hæc probationis.* Sic pater tentat filium, herus servum, vir uxorem, magister discipulum, ut eius ingenium, & studium, & affectum partim exploret, partim acuat & accendat.

Unusquisque vero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus] Vers. 14. Pro *illectus* græcè est δελεαζόμενος, id est, inescatus, esca captus, illecebris delinitus & deceptus; sicut pisces & aves capiuntur esca, & sicut Esau illectus esca lentis vendidit primogenita sua, Genes. 25. 30. atque sicut Eva & Adam illecti pulcritudine pomi, illud contra mandatum Dei comederunt, ideoque mortem incurrerunt. Porrò una concupiscentia separata, succedit & tentat nos alia, ut semper contra eam vigilare & dimicare debeamus. Verè S. Cyprian. serm. de Opere & eleemos. *Obsessa mens hominis*, inquit, *& undique Zabuli infestatione vallata, vix occurrit singulis, vix resistit. Si avaritia prostrata est, exurgit libido.* Præclarè S. Gregorius Nazianz. in Tetrastichia:

Quid culpam in hostem semper ipsi vertimus,
Cum nostra præstent robur ipsi crimina?
Te criminare prorsus, aut certè magis.
Ignis tuus nam; flamma verò dæmonis.

Concupiscentia nos tentat ut Eva.

Nota. Tentat nos concupiscentia. Primò, sicut Eva tentavit Adamum, eumque à lege Dei abstraxit, & illexit ad comedendum pomum vetitum. Concupiscentia enim est quasi Eva, quam internam, intimeque nobis cohærentem in carne & anima gerimus. Unde sicut diabolus per Evam decepit & ad peccatum illexit Adamum; ita idem per concupiscentiam decipit & illicit nos, uti ait S. August. in psalm. 48.

Ut febris.

Secundò, sicut febris tentat febri æstuantem, abstrahitque & illicit ad bibendam aquam sibi noxiam, & subinde lethiferam. Concupiscentia enim est quasi febris, & calor innaturalis æstusque animæ. Nam, ut ait S. Ambros. lib. 4. in Lucam cap. 4. *Variis criminum febribus caro nostra langues & diversarum cupiditatum immodicis æstuat ardoribus. Nec minorem febrem amoris esse dixerim, quam caloris. Itaque illa animum, hæc corpus inflammat. Febris enim nostra avaritia est, febris nostra libido est, eò quòd ignita sint cupiditates. Febris nostra ambitio est, febris nostra iracundia est. Quæ licet corporis vitia sint, ignem tamen ossibus implicant, mentem, animum, sensumq; persentant.*

Ut vulpes.

Tertiò, sicut vulpes colligata cani, cum tentat, secumque abstrahit & illicit ad invadendam & devorandam gallinam occurrentem. Concupiscentia enim est quasi vulpes, quæ rationem & voluntatem hominis specie boni delectabilis illicit & decipit, ut à bono honesto eam abstrahat, ad volendum & amandum bonum concupiscibile & illicitum.

Ut lena.

Quartò, sicut lena virum tentat, abstrahitque ab uxore ad fornicandum secum; sic & concupiscentia animam à Deo sponso suo abstrahit, ut cum bonis creatis delicietur. Concupiscentia ergo est *lena vitiorum*, ait S. Ambros. loco jam citato: similis enim est mulieri: lenocinan-

ti,

ti, quam graphicè describit Sapiens Proverb. 7. 6. & cap. 9. 12. Unde in Vitis Patrum lib. 5. cap. de fornicatione numer. 23. legimus, carnalem concupiscentiam cuidam apparuisse in specie mulieris æthiopissæ, adeò turpis & fœtidæ, ut eius fœtorem ferre non posset.

Vt prurigo

Quintò, concupiscentia est ut scabies & prurigo, quam si scabas, titillationem, sed mox dolorem senties. Unde emblema;

Fœdare strictis unguibus cutem cave:
Pro melle mox repones urens tibi piper,
Assiduus est pruriginis comes dolor.
Cupido eamdem dulcamarus (γλυκύπικρος) vim tenet.
Pro melle fellenm propinans poculum.

v. g. indulsisti gulæ & te inebriasti, mox senties in corpore dolores capitis, stomachi, neruorum, &c. in anima verò vermem conscientiæ, Dei offensam, reatum gehennæ, ipsamque gehennam.

Nota Primò. Concupiscentia est causa intrinseca tentationis & peccati: extrinsecæ verò sunt dæmon & mundus, putà pravi socij, cognati, amici, &c. Sed hæ extrinsecæ tentant per intrinsecam, suscitando nimirum concupiscentiam propositione boni delectabilis, ut illa ad B illud voluntatem secum abripiat. Unde à S. Ephrem tom. 2. Parænesi 50. *Concupiscentia vocatur germen diaboli, vulnus animæ, percussio cordis, arbor malitiæ, vipera.* Eadem à Gersone tractat. 2. de cognit. peccati, consid. 25. vocatur *nuncius diaboli* à nobis consensum requirentis. Nam sine concupiscentia nuncius hic imbecillis est & invalidus; sicut frustra quis folle flatum in lignis suscitat nisi subsit ignis, qui hoc flatu excitatus ligna accendat, ait Thomas Anglicus.

Septem peccati causæ.

Porrò peccatum varias habet causas nobis intrinsecas, nimirum voluntatem, intellectum, passionem, imaginationem, habitum pravum, ignorantiam, & actum alterius peccati. Primò enim voluntas est causa immediatè eliciens actum peccati, eumque in se suscipiens. Secundò, intellectus est causa peccati, tamquam proponens, seu consulens voluntati, ut amplectatur bonum sensibile relicto honesto, atque tamquam non considerans regulam legis divinæ, quæ hoc bonum amari vetat. Tertiò, imaginatio & passio est causa eiusdem, tamquam repræsentans vivaciter voluntati pulchritudinem boni sensibilis. Quarto, C habitus pravus est causa, tamquam immediatè inclinans in actum peccati. Quintò, ignorantia est causa, ut occultans malitiam peccati. Sextò, actus alterius peccati quadrupliciter est causa peccati. Primò, auferendo gratiam, per quam homo peccato resistebat. Secundò, inclinando ad similes actus. Tertiò, præbendo materiam alteri peccato, sic gula est causa libidinis, superbia rixarum, avaritia furtorum. Quartò, tamquam finis, ut cùm quis ex intentione unius peccati eligit aliud peccatum, tamquam medium, sic ambitio est causa simoniæ, & comessatio est causa furtorum. Septimo, propria & potentissima causa tentationis, & consequenter peccati, est concupiscentia. Hæc enim movet & sollicitat voluntatem, intellectum, imaginationem; ad secum consentiendum peccato: eadem parit passionem, habitum pravum, inconsiderationem & ignorantiam, eaque malitiam peccati tegit & velat. Quocirca jure concupiscentia vocatur fomes, origo, seminarium peccati, & à Paulo Rom. 7. 23. D lex membrorum repugnans legi mentis.

Nota Secundò, concupiscentiam non esse pravam aliquam substantiam productam à diabolo, quæ pravos appetitus sensitivi motus suscitet, & quasi exhalet, uti lacus exhalat putidos vapores; sicuti opinatus est Illyricus, sed stolidè. Nulla enim substantia potest esse per se mala, nec produci à diabolo, nec esse peccatum; peccatum enim est accidens, puta actus liber voluntatis. Eadem fuit hæresis Manichæorum, qui, teste S. August. lib. de Hæres. censebant in homine duas esse animas, unam bonam à bono Deo, alteram malam productam à diabolo, hancque esse concupiscentiam, fontem omnis mali in homine. Huc spectat vesanus error Paternianorum & Venustianorum hæreticorum, qui, ut ait S. August. lib. 5. contra Julian. c. 5. *Dicunt a lumbis usque ad pedes diabolum fecisse corpus hominis, superiores verò partes Deum, velut supra basin aliquam collocasse: addunt, nihil ab hominis studio requiri, quam ut anima, quam in stomacho & capite habitare dicunt, munda* A *seruetur. Pubem verò somnium flagitiorum sordibus oblinatur, aiunt ad suam non pertinere curam, ita semper, ut ipsi libidini turpiter seruiant, titulum ei propriæ potestatis affigunt.* Rursum concupiscentia non est ipsum peccatum originale: eo enim per baptismum condonato & abolito, ipsa tamen in homine justo remanet, uti patet quotidiana experientia. Denique concupiscentia non est prava qualitas progenita a peccato originali, quæ sit velut fornax perpetuo scintillas peccatorum exhalans, uti vult Calvinus lib. 2. Institut. c. 1. §. 8, 9. 10. 11. & favet Magister sentent. in 2. dist. 31. §. 2. & 3. ubi ait peccatum originale esse morbidam quamdam qualitatem in anima existentem, quæ perpetuò prava desideria excitet. Addit Gregor. Arimin. in 2. dist. 30. quæst. 1. qualitatem hanc in anima oriri ea alia quadam morbida qualitate, quæ sit in semine parentum, Semen enim per hanc qualitatem inficere corpus, & corpus inficere animam: porrò semen infectum esse ex flatu serpentis. Verùm hæc frivola sunt, ac veræ Philosophiæ & Teologiæ repugnantia. Unde

Concupiscentia non est à Deo.

Nota Tertiò. Concupiscentia in re non est aliud, quàm ipse appetitus sensitivus, eiusque naturalis inclinatio ad B bona sensibilia, quæ contraria sunt rationi & legi Dei; ideoque illicita & vetita, quatenus appetitus hic ob peccatum originale, privatus est justitia originali. Nam si homo fuisset conditus in statu puræ naturæ, talis fuisset qualis modo est, similesq; appetitus motus habuisset, quales jam habet; sed illi motus tunc non vocati fuissent concupiscentiæ, eò quòd naturales ei fuissent, nec pœna peccati: jam autem vocantur concupiscentiæ, quia sunt pœna peccati originalis. Deus enim noluit hominem condere in statu puræ naturæ, ne imperfectus esset & miser; sed condidit eum in statu naturæ integræ, nimirum addendo illi gratiam & justitiam originalem, quæ omnes motus appetitus compescebat & subdebat rectæ rationi, ita ut eam prævenire illique reluctari non possent. Verùm peccante Adamo Deus hanc gratiam & justitiam originalem illi, omnibusque posteris in pœnam peccati sustulit, ideoque eum quoad appetitus & potentias reliquit sibi in statu puræ naturæ: quo fit ut appetitus sensibilis feratur in bona sensibilia præter rationem, & rationis voluntatisque dictamen, ac utramque secum ad sua bona abripiat; itaC que caro concupiscit adversùs spiritum. Ergo nunc vocatur concupiscentia, quia orta est ex peccato originali. Quare concupiscentia non est aliud, quàm ipsa naturalis inclinatio appetitus, quatenus per absentiam justitiæ originalis proxime disposita est, ut feratur præter, vel contra ordinem rationis in sua obiecta delectabilia: unde dicit habitudinem ad peccatum, quasi ad causam suam.

Qua de causa S. Augustinus concupiscentiam vocat morbidum affectum, & affectionalem qualitatem: quia ipsa inclinatio appetitus est qualitas quædam carens debito ordine, ea privatione justitiæ originalis, non tamen quasi semini permista transfundatur, uti dicebat Arimin. Unde lib. 6. contra Julian. cap. 7. dicit concupiscentiam esse sicut malam valetudinem: atqui mala valetudo humoribus nihil addit, nisi privationem debitæ commensurationis. Quod autem S. Augustin. non voluerit concupiscentiam esse aliquam qualitatem positivam superadditam D potentiis animæ, videlicet appetitui inferiori & voluntati, sed ipsam inclinationem naturalem carentem ordine rationis, quem velut in habitu efficiebat justitia originalis, patet ea varijs eius locis, quibus non aliam reddit causam concupiscentiæ, quàm absentiam justitiæ originalis, ut li. 1. de Peccato mort. c. 16. li. 4. contra Julian. c. ult. li. 13. de Civit. c. 13. Idem patet ex eo, quod S. August. li. 4. contra Iulian. c. 5. & li. 2. de Peccato orig. c. 40. & alibi doceat id quod in homine est vitium, in belluis esse naturam, & loquitur de concupiscentia. Atqui concupiscentia in belluis non est aliquid distinctum superadditum appetitui naturali: ergo nec in homine Ratio est, quia appetitus sensitiuus natura sua pronus est ad ea quæ sunt delectabilia carni: movetur enim ex apprehensione rei delectabilis. Unde non requiritur aliqua qualitas supperaddita quæ eum ad hoc inclinet, sed solùm requiritur absentia justitiæ originalis, quæ eum retinebat, rectum faciebat, & rationi velut in actu primo conformem. Ergo ipsa inclinatio appetitus privata ordine illo,

illo, & conformitate ad rationem rectam, quam conformitatem in ipsa efficiebat justitia originalis, dicitur qualitas morbida, tabes, languor, &c. Ita Medina 1.2.quest.85. art. 1. & 3. & fusè Bellarm. l.5. de amissione gratiæ c.15. Hinc

Concupiscentia non est à Deo.

Quartò sequitur, concupiscentiam non esse à Deo, utpote qui naturam integram & perfectam condidit; sed a peccato & diabolo, qui peccati fuit auctor. Hoc est quod docet hic S. Jacobus, nimirum tentationem peccati non esse à Deo; sed à concupiscentia. Et hoc est quod ait Christus parabola hominis incidentis in latrones, quòd ab ijs vulneratus sit & spoliatus, Lucæ 10. 38. Nam, ut ait ibidem Glossa: *Adam peccans spoliatus est donis gratuitis, & vulneratus in naturalibus.* Dum enim privatus est justitia originali, necessariò vulnus accepit in natura; utpote quam integrabat justitia originalis. Deus enim primitus potentias hominis condidit inclinatas ad suum obiectum, ac consequenter appetitum sensitivum ad appetendum obiecta sensibilia, quasi obiecta sibi proportionata & commoda: atque insuper addidit gratiam, quæ subordinaret illum cæterasque potentias rectæ rationi: qua per peccatum spoliatus homo, relapsus est in suam ataxiam & concupiscentiam.

Concupiscentia ubi.

Quintò, concupiscentia non tantùm est in appetitu sensitivo, licet in eo magis appareat, sed & in intellectu ac voluntate quatenus in bona sensibilia & naturæ commoda feruntur & propendent, quæ bono honesto & rectæ rationi repugnant. Itaque intellectus & voluntas in homine virtualiter est quasi duplex. Est enim in ea pars superior, quæ honestum, Deum & cælum intuetur; & pars inferior, quæ bona terrena & caduca spectat. Concupiscentia ergo intellectus est curiositas, vanitas, inflans superbia. Concupiscentia voluntatis est cupiditas honoris, gloriæ, opum, deliciarum. Quocirca voluntas hic secum luctatur & pugnat, dum, ut ait Apostolus, caro concupiscit adversùs spiritum, & spiritus adversùs carnem. Hanc duplicem voluntatem in se sensit & expressit Christus orans in horto: *Pater si vis, transfer calicem istum a me: verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat*, Lucæ 22. 42. Pars enim inferior voluntatis Christi appetebat vitam, horrebat mortem à Patre decretam: pars verò superior eiusdem planè erat conformis voluntati & decreto Patris, appetens & ambiens mortem: unde secundùm eam Christus est exauditus, eademque noluit exaudiri desiderium & appetitum partis inferioris mortem deprecantis, ut doctè annotavit S. Athanas. tract. de Cruce & passione.

Homo quasi conflatur ex angelo & bestia.

Ex dictis patet, concupiscentiam esse vim appetendi immoderatam tum in voluntate, tum magis in appetitu sensitivo. Homo enim est quasi compositum conflatum ex angelo & bestia, & quasi utriusque participium, imò nexus & unio. Anima enim rationalis est infima in genere creaturarum spiritalium, ideoque animæ sensitivæ animalium vicinissima, in eamque quasi degenerat: jungit enim in se rationem, quam habent angeli, & sensum; quem habent bestiæ; sed ita ut magis propendeat in sensum, quàm in rationem: unde plus habet bestiæ, quam Angeli. Quocirca prudenter monet S. Bern. serm. 5. de ascens. *Ordinemus*, inquit, *& custodiamus in nobis statum utriusque substantiæ, ne animam nobiliorem utique hominis portionem, Tartaro pars devolvat inferior, sed secum potius cælo sanctificatum corpus acquirat.* Nam ut ait Clemens Alexand. lib. 4. Strom. *homo videtur compositus ex Centauro* (adeoque esse Centaurus) *scilicet ex rationis participe & rationis experte, anima scilicet & corpore: corpus tendit ad terram, anima ad Deum extollitur.* Poetæ enim finxerunt Centauros esse conflatos ex homine & equo, vel tauro, ut eques cum equo esset Centaurus, uti dixi Isaiæ 34. 14.

Vers. 17. DEINDE CONCUPISCENTIA CUM CONCEPERIT, PARIT PECCATUM] Cassian. collat. 5. c. 4. legit: *Concupiscentia cùm fuerit concepta* (scilicet in voluntate) *parit peccatum*, Beda & Theologi passim ex hoc loco distingunt tres gradus tentationis, nimirum suggestionem, delectationem & consensum: suggestio enim est, cùm concupiscentia in se & quasi in utero suo concipit, & excitat hosce pravos concupiscentiæ motus. Talis est titillatio gulæ, libidinis, iræ, superbiæ, &c. antequam eos ratio advertat: unde hi motus vocantur primò primi & indeliberati, in quibus proinde nullum est peccatum, sed conceptus tantùm peccati materialis, qui parit peccatum formale, putà delectationem, qua ratio & voluntas illecebris concupiscentiæ & peccati incipit delectari: in quo si hæreat & plenè advertens consentiat, erit consensus & consummatio peccati.

Dicit ergo S. Jacobus: Concupiscentia cùm bona delectabilia, quasi malum semen per oculos, aures, aut phantasiam, sive à dæmone, sive aliunde suggestum haurit, ex eo concipit peccatum, dum scilicet ex libera voluntate, ceu patre, consensum aliquem, v. g. semiplenum, ceu prolem, ipsa quasi mater elicuerit & efformarit. Unde S. Augustin. homil. 42. inter 50. cap. 8. *Noli*, ait, *consentire concupiscentiæ tuæ. Non est unde concipias, nisi de te? Consensisti? quasi concubuisti in corde tuo. Surrexit concupiscentia? nega te illi: noli eam sequi: concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum*, &c. *Ergo ne abstraharis a concupiscentia tua: nega te illi: noli eam sequi: illicita est, lasciva est, turpis est, alienat te a Deo. Noli dare consensionis amplexum, ne plangas partum: quia si consenseris, si amplexatus fueris, concipis.*

Conceptio concupiscentiæ.

Nota. Conceptio peccati fit per fortem rei concupitæ imaginationem, quam excitat appetitus sensitivus, sive concupiscentia. Hæc enim imaginatio rem concupitam, eiusque pulchritudinem ad vivum rationi & voluntati repræsentat, eique ostendit quam sit suavis & delectabilis, ac facit eamdem iterum iterumque cogitari, inspici, animo volvi & revolvi: quæ cogitationum iteratio & revolutio parit rei delectationem, non tantum in ipso appetitu sensitivo, sed & in rationali, puta in voluntate; eò quòd uterque in eadem sit anima: unde ratio & voluntas incipit ita affici, sed imperfectè, quia necdum plenè advertit hoc esse grave malum, quod Deum graviter offendat. Peccat ergo venialiter ex indeliberatione: deinde pergens in hac rei concupitæ cogitatione & delectatione, plenè advertens eius malitiam, victa delectatione ei dat manus eique consentit, tuncque est peccatum consummatum & mortale. Conceptio autem hæc peccati, materialis tantùm est, quamdiu hæret in sola imaginatione & appetitu sensitivo: mox verò ut ad se allicit rationem & voluntatem, est conceptio peccati formalis, saltem venialis.

Quocirca Johannes Alba Electorum cap. 95. Concupiscentia, inquit, peccatum, concipit, cùm illud cogitat: conceptus enim phantasiæ & mentis, est ipsa eius cogitatio. Nam concupiscentia primò tentat suggerendo homini illecebras. Deinde homo sic tentatus concipit, id est, cogitat & veriat animo id, ad quod invitatur à concupiscentia, nunc cogitans illud amplecti, nunc cogitans illud refutare, itaque secum luctatur & animo fluctuat, peccatque semipleno consensu, ac tandem victus illecebrarum appetitu deliberatè eis consentit, & pleno voluntatis consensu peccatum consummat.

Qui ergo vult tentationes concupiscentiæ vincere & evadere, imaginationem cohibeat, & à bonis concupiscibilibus violenter avertat, eamque rebus bonis sanctisque occupet, ac in primis lectioni & studio Sacræ Scripturæ, Patrum, vitarum Sanctorum, historiarum, Theologiæ, Philosophiæ, &c. addicat. *Ama scientiam Scripturarum, & vitia carnis non amabis*, ait S. Hieronym. Quin & Seneca senior (qui fuit pater Senecæ Philosophi, præceptoris Neronis: patris enim esse hoc opus, patet ex titulo, & docet Lipsius) in Controv. *Sapiens* (Mela filius meus) *hoc unum*, inquit, *concupiscis, nihil concupiscere.*

Concupiscentia non est peccatum. Probatur Primò,

Hinc patet Primò, motus concupiscentiæ qui rationem præveniunt, ideoque omnino sunt involuntarij, nulla esse peccata. Primò, quia S. Jaco-

bus

bus ponit progressum quo à tentatione venitur ad peccatum, nimirum Primò, ponit ipsam illecebram concupiscentiæ ante omne peccatum, quæ est ipsa tentatio, dum dicit: *Unusquisque verò tentatur à concupiscentia sua*; quam patet non esse peccatum: quia paulò antè dixit, eum qui suffert tentationem esse beatum, id est, qui eam patitur invitus: quia talis tentatio non est fomes peccati, sed materia meriti. Deinde ponit partum, videlicet peccatum aliquod, verbi gratia, veniale; qualis est delectatio præveniens plenam deliberationem. Tertiò, ponit mortem, seu peccatum mortale, cùm videlicet accedit plenus consensus.

Præclarè S. Augustin. libr. 5. contra Julianum, *Profectò*, ait, *in his verbis* (S. Jacobi) *partus à pariente discernitur. Pariens enim est concupiscentia, partus peccatum: sed concupiscentia non parit, nisi conceperit: non concipit, nisi illexerit, id est, ad malum perpetrandum obtinuerit voluntatis assensum.* Idem libro 1. Contra duas epist. Pelag. cap. 10. *Nulla ergo damnatio est iis qui sunt in Christo Jesu: non enim damnatur, nisi qui concupiscentiæ carnis consentit.*

Secundò. Secundò, quia isti motus non sunt in nostra potestate, ut eos avertere aut evitare possimus: non enim in nostra potestate est, quibus visis tangamur. Peccatum autem est in nostra potestate, puta voluntarium, adeò ut, si non sit voluntarium, non sit peccatum, uti docet S. August. lib. 1. Retract. cap. 13. & lib. 22. contra Faustum cap. 27. Unde hi motus inveniuntur etiam in justificatis & sanctis, uti docet Apostolus Roman. 7. in quibus nihil est damnationis, ut idem ait capite 8. 1.

Tertiò. Tertiò, quia Philosophi & Theologi, ipsaque experientia docet, tales actus non esse humanos, id est liberos, qui à ratione advertente & voluntate consentiente procedant, sed esse actus imaginationis & appetitus sensitivi. Unde S. Paulus, licèt sanctus, sentiens tamen in se hosce motus, ajebat Roman. 7. 20. *Si quod nolo illud facio, jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* q. d. Si concupisco repugnante voluntate, non ego censeor hoc facere: *nam consentio legi Dei*: sed concupiscentia, quæ meam rationem & libertatem anteverit. Cùm ergo hi actus non sint humani, homini ad culpam & pœnam imputari nequeunt.

Quartò. Quartò, id docet Concil. Trident. sess. 5. *Manere*, inquit, *in baptizatis concupiscentiam, vel fomitem, hæc S. Synodus fatetur & sentit: quæ cùm ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus non valet; quinimo qui legitime certaverit, coronabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, S. Synodus declarat Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse peccatum appellari, quòd vere & proprie in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit.* Hinc S. Basil. lib. de Constit. monast. cap. 2. asserit omnes affectiones carnis esse naturales, neque in iis esse peccatum, nisi ex negligentia animæ procedant. Sicut si equus petulans, inquit, dejiciat sessorem, culpa non est equi, utpote qui ratione non utitur, sed imperiti & incauti sessoris: ita si homo per concupiscentiam trahatur in peccatum culpa non est carnis sed spiritus. Et S. Chrysost. homil. 19. ad populum: *Concupiscere*, inquit, *naturale est, at male concupiscere jam voluntatis est.* Et S. Prosper lib. 2. de Vita contemplat. cap. 3. agens de stimulis carnis: *Non has*, ait, *affectiones habendo, sed eis male utendo delinquimus.* Et libr. 3. cap. 4. *Peccatum perpetrare non possum, nisi malæ delectationi consentiam.* S. Gregor. lib. 21. Moral. cap. 3. *Mentem*, ait, *nequaquam cogitatio immunda inquinat, cùm pulsat, sed cùm hanc sibi per delectationem subjugat.* S. Cyrill. lib. 4. in Johan. cap. 51. *Si voluptas quædam ante omne peccatum præcurrit, & fervens cupiditas ad delicta solet illicere, quæ ante peccati actum insidet, & mentis consensum arripit, persuadens facile hac via veniendum nobis esse quò gliscimus. Quod discipulus Christi verum ostendit, dicens: Unusquisque à sua cupiditate distractus atque seductus tentatur.*

Ex dictis patet errare Cajetanum comm. in D. Thomam, loco mox citando, qui sensit motus concupiscentiæ in appetitu sensitivo per se, & sine omni voluntaris consensu esse peccata venialia. Ratio ejus est, quòd appetitus inferior habeat aliquam per se libertatem, uti indicat D. Thomas 1. 2. quæst. 74. art. 2 ad 3. & art. 3. ad 1. Unde vulgò dicitur, *appetitum moveri politice à ratione, membra vero despotice.* Verùm & hic est error. Omnis enim libertas est in voluntate, & à voluntate, uti docet schola Philosophorum & Theologorum; nec dissentit D. Thomas, uti patet ibidem art. 1. & 2. ad 1. ubi expresse ex S. August. docet non nisi voluntate peccari. Quod ergo tribuit peccatum veniale appetitui, mortale voluntati, id facit per quamdam attributionem, seu appropriationem, quia enim peccatum veniale est imperfectè humanum & voluntarium, ac sensualitas est prima ejus origo, idcirco illi tribuitur: mortale verò, quia perfectam libertatem requirit, tribuitur voluntati.

Porrò dicitur appetitus inferior moveri politicè, non quòd in se liber sit, sed quia potest aliquo modo resistere voluntati, ut civis magistratui, saltem motu inefficaci: repugnante enim voluntate & invita, non cessat appetere & concupiscere bona sensibilia & illicita.

Moral. de resistendo concupiscentiæ. Moral. S. Jacobus tacitè hic docet Primò, resistendum esse concupiscentiæ, ait S. August. lib. 1. de Civit. 21. nimirum concupiscentiam esse malam & peccati illicem, ideoque non amandam & sequendam, sed summè odiendam, & assidua contra eam lucta mortificandam esse. Inde enim passim homines velut cæci & insani ruunt in peccata, quòd velut bruta sequantur concupiscentias, sicut Adam secutus est suam Evam, juxta illud psal. 48. 21. *Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est jumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Concupiscentia enim in homine similis, imò eadem est, quæ in bestiis, v. g. in sue est concupiscentia gulæ, in leone superbiæ, in lupo rapinæ, in asino acediæ. In homine enim appetitus inferior est sensibilis & vehemens; rationalis verò est spiritualis, insensibilis & debilis: unde facilè sinit se trahi ab appetitu inferiori, quasi à pondere graviori. Qui ergo sapit, suæque animæ & salutis curam gerit, sciat concupiscentiam, licèt intimè animæ infixam; licèt blandientem, licèt suavem esse sirenem exitialem, esse hostem capitalem; ac proinde eam ut hostem insectetur, cum eaque gerat ἀκατάλλακτον πόλεμον, *irreconciliabile bellum.* Ipsa enim est vipera, suo conceptu & partu matrem, id est rationem & voluntatem enecans. Hinc *quocumque pergimus, nobiscum portamus inimicum*, ait S. Hieronim. ad Eustochium. Vnde semper & ubique per omnem vitam, nobis cum eo colluctandum & acriter dimicandum est: quare semper in eum oculos defigere debemus, ne clanculum in animum se insinuet, nimirum ut quasi hostem observemus, repellamus & mortificemus.

Secundò, innuit primis concupiscentiæ motibus statim obsistendum esse, idque statim, ut ab iis illicò fidelis mentem avertat ad Deum, ejusque opem ad illos superandum imploret: concupiscentia enim blande irrepit, & instar serpentis quò caput infert, eodem totum reliquum inducit corpus, eoque totus illabitur. Quare hic verissimum est istud:

Principiis obsta, serò medicina paratur,
Cum mala per longas invaluere moras.

Et istud Senecæ epist. 117. *Non obtinebis ut desinant, si incipere permiseris: imbecillis est primò omnis affectus, deinde ipse se concitat, & vires dum procedit parat; excluditur facilius, quàm expellitur.* Et Plutarc. lib. de Profectu virtutum, hoc profectus signum evidens assignat; *Si proficiens nullum jam peccatum exiguum putat, sed omnia studiose vitas & observas.* Et S. Chrysost. hom. 22. ad pop. *Cani*, inquit, *similis est voluptas: si pellas, fugit; si nutrias,*

permanet. Idem serm. 3. in verba Isajæ, *Vidi Dominum*: Sicut, ait, cervus jaculo confixus in vitali corporis parte, etiamsi venatorum manus effugiat, nihil inde fert lucri; & sic anima accepto concupiscentiæ jaculo, si cum eo permittatur abire, ipsa per se corrumpitur, ac perit.

Præclarè S. Hieron. epist. ad Eustochium de custodia virgin. post initium: *Statim*, ait, *ut libido titillaverit sensum, aut blandum voluptatis incendium dulci nos calore perfuderit, erumpamus in vocem: Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi caro. Et cùm paululum interior homo inter vitia atque virtutes cœperit fluctuare dicito: Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quia confitebor illi, salutare vultus mei & Deus meus. Nolo sinas cogitationem crescere: nihil in te Babylonium, nihil confusionis adolescat. Dum parvus est hostis, interfice; nequitia, ne zizania crescant, elidatur in semine. Audi Psalmistam: Filia Babylonis misera*, &c. *beatus qui tenebit & allidet parvulos tuos ad petram; quia enim impossibile est in sensum hominis non irruere innatum medullarum calorem, ille laudatur, ille prædicatur beatus, qui ut cœperit cogitare sordida, statim interficis cogitatus, & allidis ad petram; petra autem Christus est*, Subdit de se exemplum: *O quoties ego ipse in eremo putabam me Romanis interesse deliciis*, &c. *Itaque omni auxilio destitutus ad Jesu jacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam, & repugnantem carnem hebdomadarum inedia subigebam, Memini me clamantem diem crebrò junxisse cum nocte, nec priùs à pectoris cessasse verberibus, quam rediret Domino increpante tranquillitas. Post multas lacrymas, post cælo inhærentes oculos, nonnumquam videbar mihi agminibus interesse angelorum, & lætus gaudensq; cantabam; Post te in odorem unguentorum tuorum curremus.*

Sanè contra omnes concupiscentiæ motus & tentationes, nullum est præsentius & efficacius remedium, quàm oratio qua nostris diffisi viribus, Dei opem humiliter & ardenter imploramus, dicentes cum Psalte: *Deus in adjutorium meum intende: Domine ad adjuvandum me festina*; uti docet Cassianus, imò Christus ipse, dicens: *Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem*, Matth. 26. 41. Quocirca dæmon id sciens, ut hæc arma tentatis eripiat, solet eis inijcere alias cogitationes, ut ad humana auxilia respectent ac Dei & orationis obliviscantur. Qui sapit ergo, ilicò ut sentit concupiscentiæ stimulum, ad Deum mentem attollat, ejusque opem per B. Virginem supplex imploret; & statim illum sibi adesse sentiet. Porrò ordinem gradusque tentationis egregiè describit noster Thomas theodidactos lib. 1. de Imit. Christi c. 13. *Primò*, inquit, *occurrit menti simplex cogitatio: deinde fortis imaginatio; postea delectatio & motus pravus, & assensio; sicq; paulatim ingreditur hostis malignus ex toto, dum illi non resistitur in principio. Et quanto diutiùs quis ad resistendum torpuerit, tanto in se quotidie debilior fit, & hostis contra eum potentior.*

Quisque suis vitiis norit & persequatur.

Tertiò quisque seipsum norit, nimirum qua maximè concupiscentia laboret, & pulsetur: in his enim dominatur concupiscentia gulæ, in illis superbiæ, in aliis avaritiæ, in aliis accediæ. Dum ergo gulosus sentit cogitationem & concupiscentiam deliciarum, superbus honorum, avarus opum, acedus timoris & torporis, sciat hanc suam esse concupiscentiam, suam tentationem, suum vitium, cui ilico totis viribus resistere debeat. Magna pars victoriæ est, nosse id quod suggeritur, esse tentationem: si enim scrupulosi acedi, timidi, melancholici scirent cogitationes & motus timoris, angoris, tristitiæ pusillanimitatis, qui eis crebrò suggeruntur, esse à scrupulo, acedia, timore, melancholia; illicò eos aversarentur & repellerent: at dum metus & anxietas mentem percellunt & obnubilant, id non vident timentque ne quid veri dubii, timoris & peccati subsit aut lateat; ideo anguntur & cruciantur. Credant ergo suis confessariis, virilque prudentibus credant suæ experientiæ, sibique dicant: Ego laboro nimio metu, angore, scrupulo, hic meus est morbus, hoc meum malum, hoc meum vitium; crebrò ejus motibus exagitor: hactenus re discussa expertus sum & didici, metus qui mihi suggeruntur inanes esse & vanos: in re nihil esse metuendum. hunc ergo pariter ut inanem & vanum contemnam. Sicut enim hydrophobi qui metu & melancholia laborant, omnia tuta timent ne v. g. domus in eos cadat, ne pavimentum eis dehiscat, ne tegula decidens eos feriat, ideoque eis dicunt medici: Erras, ista tibi suggerit humor melancholicus, domus non gyrat, firma consistit, non cadet, sed tuum cerebrum gyrat, laboras capitis vertigine & mania: ne ergo credas illis suggestionibus, quas tibi tuus timor & mania parit: vides enim cæteros illis non credere, imò ridere ut vanas & futiles. Ita prorsus accidit scrupulosis, meticulosis & tristibus, qui proinde suis apprehensionibus & angoribus totis viribus resistere debent, ac imitari Christum, qui orans in horto adeò validè timori & horrori mortis restitit, ut ex lucta & contentione sudarit sanguinem, Lucæ 22. 44. ideoque planè horrorem hunc vicit & prostravit. Si simili conatu timoribus nostris resisteremus, utique eos debellaremus.

Idem est in aliis concupiscentiis & tentationibus: nam ut ait S. Ambros. lib. 4. in Lucam cap. 4. *Honorum gratia, sublimitas potestatum, epularum suavitas, forma meretricis laqueus est diaboli, & quasi quidam nequitia spiritualis illecebrosus effectus, qui per carnis illecebram, quæ citò feminea quadam levitate mollitur, animum quoque de gradu deiicit: neque enim formam mulieris animus prius, quàm corporis oculus concupiscit. Denique quod non videris, non amabis: sed ubi caro concupierit, compatientis quoque animi constantia defatiscit, & mens consortio amoris inflectitur. Duo enim in carne una sunt; atque ita mors irrepit sceleris effectu, tentante diabolo, carne suadente. Vehementior tamen est animi, quàm corporis febris.* Dat exemplum: *Theotimus cùm gravi oculorum incommodo laboraret, & amaret uxorem; interdicta sibi à medico facultate coeundi, cupiditatis impatiens, atque impetu libidinis raptus: Vale, inquit, amicum lumen sic febre libido flagrantior est, graviusq; præcipitat, & inflammat. Sed ubi quis resipuerit à furore, tunc conscientiæ interioris aperitur visus, factiq; pœnitentia succedit. & pudenda sui quisque facinoris erubescit.* Quocirca sapienter S. Methodius apud S. Epiphan. hæresi 64. *Vides*, inquit, *quòd cogitationes, propter inhabitans in nobis peccatum, forinsecus nobis instant velut canes rabiosi, aut feri, vel ardentes latrones contra nos semper instigati à tyranno, ac principe iniquitatis, probantes nos an resistere ipsis possimus, & aciem contra instruere. Age igitur, ò animus, fortiter resiste; ut fortè remissam capiaris.* Sic concupiscentia iræ agit homines, cogitque insilire & rabie afficit ut canes, pungere ut scorpiones, mordere ut serpentes. Porrò concupiscentia nascitur nobiscum, uti docet S. Augustinus lib. 1. Confess. c. 7. nec deserit ante mortem. Relicta est ergo nobis à Deo in pœnam peccati ad agonem, ut cum ea assiduè colluctantes inertiam depellamus, vigilesque simus in Dei obsequio, ac crescamus in virtute, victoria & meritis, atque à terrenis mentem avocantes suspiremus ad cælum, ingemiscentes cum Apostolo: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Roman. 7.

Concupiscentia feritas.

Porrò quàm concupiscentia valida sit, effeta, & indomita, liquet Primò, in adolescentibus qui immenso libidinum incendio flagrant, ut penè ad insaniam redigantur. Secundò, in inventione novarum illecebrarum gulæ & obscœnitatis, quibus concupiscentia hominum longè superat concupiscentiam bestiarum, uti ostendit Plutarch. libr. Quòd bruta ratione utantur. Tertiò, quia Anachoretæ, Sanctique omnes ut concupiscentiam domarent, miris modis seipsos continuò afflixerunt jejuniis, vigiliis, ciliciis, humi cubationibus, spinarum aculeis, flagellis, &c. Lege vitas Patrum, & miraberis eorum austeritates, & mortificationes. Quartò, idem liquet ex lapsibus virorum sanctorum, sapientum, & fortium quavis ætate, & quavis mundi plaga. Quis fortior Samsone? quis sapientior Salomone? quis sanctior Davide? & tamen hos prostravit concupiscentia feminarum. Quin & Plato libr. 3. de Republ. quem citat Clemens Alexandr. libr. 3. Strom. asserit corporis voluptatem sapientiæ repugnare, & esse dominam sævissimam, à qua felicissimum sit posse liberari. Et Sophocles, teste Cicerone lib. de Senectute (ait) nullam capitaliorem pestem, quàm voluptatem corporis hominibus à natura datam.

Hinc

Cupidinis effigies, Hinc Poetæ ex concupiscentia formarunt Cupidinem A quasi Deum, Veneris filium: cuique etenim Deus est sua dira Cupido. Pinxerunt eum quasi puerum, velatis oculis, alatum, armatum arcu & sagittis, gestantem facem, & nudum.

Mores. Primò. Ex hisce disce concupiscentiæ conditiones, & mores. Concupiscentia enim Primò, amabilis videtur instar elegantis pueri; atque instar pueri mutabilis est, nunc hoc volens, nunc aliud: eaque de causa puer hic à nonnullis pingitur multiceps: multa enim capita multitudinem & varietatem alternantium cupiditatum repræsentant.

Secundò. Secundò, eadem cæca est, quia imprudens nascitura ex se damna non prospicit, nec cavet, ait Socrates in Sympofio Xenophontis. Et Plato: *Amor*, ait, *est cæcus, quia amantes in re amata cæcutiunt.* Et Theocriti interpres in decimo Idyllio ad illud Theocriti. *Cæcus non modò Plutus, verum etiam delirus Amor. Nota*, inquit, *quòd antiqui duos cæcos dicebant, Cupidinem & Plutum: nam qui amat, cæcus est: quid facias non videt ullus amans; nam deformem amat mu-* B *lierem, quæ illi videtur esse pulcherrima*; amor enim facit turpe videri pulchrum.

Tertiò. Tertiò, eadem alata est, quia celerrimè ad obiecta concupita avolat; imò inuolat instar accipitris aut vulturis.

Quartò. Quartò, eadem pharetrata est, quia suarum illecebrarum cupiditate sauciat cor hominis, quod ferit & occupat.

Quintò. Quintò, eadem πυροφόρος est & facem accensam gestat, quia rerum cupitarum in animo æstus & incendia suscitat.

Sextò. Sextò, eadem nuda est, quia seipsam manifestat, & celare nequit:

— *Quis enim celaverit ignem,*
Lumine qui semper proditur ipse suo?

ita Alexand. Aphrod. in Problem.

Septimò. Septimò, fuit & in curia Octaviæ (ut scribit Plinius) Cupido fulmentenens, idque fractum: quia fulmine potentior est amor & cupiditas. Unde Poeta:

Aligerum fulmen fregit Deus aliger (Cupido) *igne,*
Dum demonstrat uti est, fortior ignis Amor.

C Hinc & Themistocles in scuto gestabat Cupidinem tenentem fulmen, teste Athen. libr. 12 quia magis benevolentia, quam ferro omnes sibi subiugare satagebat.

Octavò. Octavò, Cupido cognominatus est ὀμμάτιος, id est *oculeus*, vel *oculatus*, quòd oculis feriat: aspectus enim rei pulchræ intuenti sui iniicit amorem quasi sagittam. Unde Plotinus: ἔρως, inquit, id est *amor*, dicitur quasi ὅρασις, id est, *aspectus & visio*. Nam, ut ait Propert.

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

Nonò. Nonò, Cupido à Platone vocatur Tyrannus; quòd in nobiles cælestesque animos bacchetur, & tyrannidem exerceat, deprimens eas ad terrena & sordida; onde Euripides:

Tuq; ò Deum tyranne & hominum, Cupido.

Quin & Proclus in Platonis Sophista, Cupidinem vocat magum: quia incantat animos, ut magi, & non raro magicis artibus sui amorem excitat.

Decimò. Decimò, Harpys Deus, a rapacitate, vocatus est D Amor. Tradunt & fabulæ Erinnyn furiam ab Amore Amatam fuisse, ut impotentiam & impetum significarent insanè ac perditè amantium.

Undecimò. Undecimò, Cupido appellatus est πανδαμάτωρ, id est, *omnium domitor*, unde hæc eius est vox,

Perfringunt, penetrant, urunt mea spicula fulmen:
Scilicet hinc nomen est mihi πανδαμάτωρ.

nam omnia vincit amor.

Duodecimò. Duodecimò, Cupido hic & amor terrestris cælesti superandus & enecandus est: nimirum ἔρως per Anterota de quo Alciat. in Emblem.

Aligerum, aligeroq; inimicum pinxit Amori,
Arcu arcum, atque ignes igne domans Nemesis.
Cornel. in Epist. Canon.

Utq; aliis fecit, patiatur & hic puer olim;
Intrepidus gestans tela, miser lacrymat:
Ter spuit, inq; sinus imos (res mira) crematur
Igne ignis, furias odit Amoris Amor.

Hæc Giraldus de Diis Gentium syntagmate 13. Hinc S. Basil. in Constit. monast. cap. 3. *Affectiones*, ait *corporis tunc violentæ sunt, cùm ratio cessat: easdem illa moderante & imperium suum exercente, facillimè obtemperant.* Ratio ergo peruigil eas domat regitque, perinde ut auriga vigilans equos: si enim dormiat, equi ibunt in avia. Idem ad Chilonem: Unam, ait voluptatem expugnato; ne, si omnes simul, omnes agminatim in te iritatæ cooriantur, turbulentamque accersant menti tuæ tentationum intemperiem. Corpus substerne laborum exercitio; animam tentationibus æquanimiter tolerandis assuefacito.

Denique ut Cupidinis & Amoris efficaciam, ictumque fulmineum significarent, pinxerunt emblema, in quo pro Ioue tonante Cupido ornatus fulmen eiaculatur in mare, Neptuno interim posito tridente, & genibus nixo Amoris numen reverente; sic enim canit:

Sol calet igne meo, Neptunus flagrat in undis:
Quamuis liber erat, feci servire Tonantem.
Quamuis liber erat, Martem sine Marte subegi.

& alius:

Amor deum gubernat,
Amoris omne regnum est,
Amor de Deo triumphat.

ait S. Bernardus. Nimirum amor & φιλανθρωπία vicit vinxitque Deum, ut in carnem, mortem, & crucem pro hominibus adeò amatis descenderet. Hic est noster sanctus Cupido, ex cuius passionis fonte si hauriamus aquam, imò sanguinem, restinguet ille omnes impuri Cupidinis faces, perinde ac Mutianus apud Plinium lib. 31. cap. 2. scribit Cyzici fontem Cupidinis esse & vocari, eò quòd ex eo potantes amorem & cupidinem deponant. Uide S. Augustinum lib. de Continentia, & serm. 45. de Temp. ubi inter alia docet concupiscentiam cedendo augeri, resistendo minui. *Pugnas*, inquit, *repugna: noli eam cedendo satiare, sed resistendo necare: si ei non consentias, minor & minor erit quotidie: non sunt vires illius subiectio tua: si enim cesseris, das ei vires.* Et inferiùs: *Consuetudini ergo semper repugnandum est: quia ipsa concupiscentia cum qua nati sumus, finiri non potest quamdiu vivimus. Quotidie minui potest, finiri non potest*, &c. *Et in isto bello est tota vita Sanctorum.* Quocirca sapienter S. Bernard. serm. 56. in Cantic. *Cura*, ait, *concupiscentiæ totis resistere viribus; ut non pertrahat in consensum, & omnis deinceps malignitatis machina euanescet: nec esse omnino, quod sponsum prohibeat appropinquare sibi, præter solum parietem corporis.* Id fit per circumcisionem non carnis, sed cordis, de qua Jerem. c. 4. 4. *Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium vestrorum viri Juda, & habitatores Jerusalem*, id est, visionis pacis, quam parit hæc circumcisio & mortificatio.

Porrò vehementes concupiscentiæ & dæmonis insultus, cùm phantasias illecebrosas ex visu, auditu, vel memoria rerum præteritarum, ad extricandum difficiles imaginationi, & per eam menti ingerit quasi jacula quædam ignita, vehementiori agilique imaginationis mentisque resultu, maiore, inquam contentione, & ad alia obiecta animi applicatione elidere & eludere oportet; atque, ut ait S. Basil. in Constit. monast. cap. 18. *Peritorum athletarum imitanda est consuetudo, qui summa cum animi attentione, tum corporis agilitate celeritateque aduersariorum suorum apprehensiones eludunt, & belli omnis evasio, & telorum declinatio orationi, ac divinæ opis implorationi committenda. Hoc enim Paulus nobis præcepit, cum dixit: In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Et mox: *Si verè per aduersarij impudentiam flagitiosarum istiusmodi cogitationum vis vehemen-*

tior etiam insurgat, ne sic quidem est succumbendum, aut deiiciendus animus, neque suscepta certamina ex dimidia parte confecta relinquenda: sed usque obstinate perdurandum, quoad Deus perspecta nostra constantia, gratia Spiritus sancti nobis affulgeat, nosque illustret, quæ & insidiatorem in fugam propellat, & mentem nobis puram efficiat, & divino lumine compleat, & rationi nostræ in pacatissima tranquillitate constitutæ otium ad Deum colendum suppeditet. Id experti sunt S. Job, S. Antonius, S. Athanasius, S. Hilarion, cæterique Sancti, qui tentationibus cunctis constanter restiterunt, usque ad ultimum vitæ spiritum; ac proinde cum Habacuc c. 3. 18. victores cecinerunt *Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo, Deus Dominus fortitudo mea, & ponet pedes meos quasi cervorum: & super excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem.* Cervi enim quantavis retia & laqueos, ingentibus saltibus continenter transiliunt, donec in totum evadant: ita & nobis in tentatione omni est faciendum.

Idem S. Basil. lib. de S. Virgin. sapienter monet virginem ut caveat à consortio virorum, etiam spiritualium; quia horum aspectu excitatur concupiscentia, ut tandem amor spiritalis degeneret in terrenum, & charitas fiat carnalitas. *Proxima enim*, inquit, *& velut contiguis ianuis Gentiles quoque aiunt vitia esse virtutibus. Qualibet denique virtutis ianua simillimam in vitia ferentem utrimque speciem aperis, ut qui ad virtutem ingredi nititur, eius primum ianuæ assistens, dum hanc se pulsare arbitratur, aperta sibi hinc aut inde altera ex vitiorum ianuis, deceptus maxima similitudine, ingrediatur veluti virtutis domum, cunctis eius errorem irridentibus.* Sic sæpè amoris divini januam pulsantibus, vicinum ei ostium aperit amor mundi, ut ad amorem mundi divertat pulsans, putans se divertere ad amorem Dei. *Hoc modo eos qui audentes ad virtutem esse cuperent fallens, temerarios arguit: qui verò temeritatis probra metuerent, eos timidos ac pusillanimes prodidit. Et qui misericordes esse studerent, ad vitia male mollivit: qui verò misericordes esse renuerent, immites immanesque declaravit; ita & qui charitatis pulchritudinem sequuntur, eos falsæ dilectionis nomine, vel ad voluptates corporis, vitamque cunctis execrabilem deiicit, vel eiusce probra & opprobria pertimescentes, odiisse fratres, & absque ullo boni sensu persistere facit. Itaque ne declines ad dexteram, seu ad sinistram, ne forte errore seductus in aliquam ex vitiorum portis devolvaris, sed mediam & regiam incedas virtutis viam:* Hæc S. Basilius.

PECCATUM VERO CUM CONSUMMATUM FUERIT, GENERAT MORTEM] Hic enim, ut superiùs dixi, tentationis & peccati triplex est gradus, & ordo. Primus est suggestio, seu cogitatio rei malæ, in qua nullum plerumque est peccatum, quia sæpè a dæmone immittitur & suscitatur sine nostra culpa. Secundus est, delectatio; videlicet cùm voluntas negligit illam reprimere, vel imperfectè consentit: & in hoc est peccatum veniale. Tertius est consensus deliberatus in quo est peccatum mortale, si materia sit gravis, & sub gravi obligatione vetita; unde S. Isidorus lib. 2. de Summo bono cap. 23. *Istis*, ait, *fomitibus quasi quibusdam gradibus convalescit omne peccatum, suggestio operatur delectationem, delectatio consensum, consensus operationem, operatio consuetudinem, hæc necessitatem.*

Ubi adverte, peccatum dupliciter consummari. Primò, cùm voluntas interiùs deliberatè & plenè in illud consentit; hoc generat mortem animæ: quia per peccatum mortale anima privatur gratia, quasi vita sua, itaque spiritualiter moritur, fitque rea mortis æternæ. De hac morte hunc locum accepit S. August. homil. 42. inter 50. Bellarminus & alii multi. Unde Nazianz. orat. 19. ait unam duntaxat esse veram mortem, nimirum peccatum; quia ipsum est interitus animæ. Et S. August. 3. Civit. 11. *Mors*, ait, *animæ fit, cum eam deserit Deus; sicut corporis, cum id deserit anima.*

Secundò, cùm in eo voluntas hæret & perdurat usque ad finem vitæ; tunc enim plenè consummatur, generatque mortem æternam in gehenna, ad quam illico animam transmittit; licèt enim ibi anima vivat, dicitur tamen mors, quia, ut ait S. August. 6. Civit. cap. ultim. *Si anima in pœnis vivit æternis, mors potius illa dicenda est, quam vita: nulla quippe maior & peior est mors, quam ubi non moritur mors:* juxtà illud Poetæ;

Immortale malum nulla delebile morte.

Huc quoque respexit S. Jacobus, quia mortem hanc peccantium, qui tentatione vincuntur, opponit coronæ vitæ, quam patientes qui tentationes vincunt, & in hac victoria constantes perdurant usque ad mortem, post eam illico adipiscuntur in cœlis, uti dixit v. 12. Hæc est mors secunda & æterna, cujus illa prior est quasi conceptio & inchoatio. De hac accipit hunc locum Theodorus Studita serm. 13. S. Fulgent. l. 1. ad Monimum c. 5. Lorinus & alii.

Consummatur peccatum quadrupliciter.

Consummatur ergo peccatum, Primò per plenum & deliberatum in illud consensum internum. Secundò, & magis, dum consensum hunc opere externo consumat, v. g. dum homicidium mente designatum reipsa perpetrat. Tertiò cùm in eo se obfirmat, vel iterat, ut consuetudinem sibi inducat, & de hac S. Jacobum hic loqui censet Thomas Anglicus. Quartò dum in eo moritur transitque ad mortem æternam: mors enim est vitæ rerumque omnium consummatio & finis. Unde & Christus pro peccato moriens in cruce, dixit: *Consummatum est*, q. d. Hac mei holocausti, lytri, obedientiæ & patientiæ consummatione & morte satisfacio, & aboleo peccatum, ejusque consummationem quæ in morte consistit. Opponit S. Jacobus concupiscentiam patientiæ in eo, quòd, sicut patientia perfectum opus habet; sic & concupiscentiæ perfectio & consummatio sit ipsa mors.

Prosapia peccati.

GENERAT MORTEM] Nota hic insignem metaphoram petitam à generatione humana, qua peccati generatio & prosapia describitur: nam mater peccati est concupiscentia: pater est libera voluntas; semen matris est suggestio & titillatio, vel voluptas, quam ingerit excitatque concupiscentia; semen patris est ipse consensus voluntatis, prout est in fieri. Proles est ipse consensus, prout consideratur in facto esse; hic enim est ipsummet peccatum. Proles autem hæc Primò, est imperfecta, velut embryo & fœtus incompletus; talis est consensus semiplenus, sive peccatum veniale ex indeliberatione. Secundò, est proles omninò formata & perfecta: talis est consensus plenus, sive peccatum mortale deliberatum. De peccatis enim quæ ex objecto & levitate materiæ tantùm sunt venialia, hic directè non agit S. Jacobus. Nepos peccati est actus externus, v. g. ipsum homicidium. Pronepos est consuetudo peccandi. Abnepos est mors in peccato. Trinepos est mors æterna gehennæ. Ecce quàm mala & misera soboles a peccato, quasi à tritavo proseminata succrescit. Quocirca verè S. August. lib. 5. contra Julian. cap. 3. *Concupiscentia carnis*, inquit, *adversus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis; & pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis, & causa peccati est, defectione consentientis, vel contagione nascentis.*

Prosapia virtutis.

Contraria est generatio & prosapia boni operis & virtutis. Ejus enim mater est voluntas, pater gratia Dei, semen sanctæ cogitationes & inspirationes. Harum enim dulcedine allecta voluntas per gratiam Dei parit bonum opus, verbi gratia, pœnitentiam, & propositum efficax mutandæ vitæ, quasi prolem spiritualem, juxtà illud Isaiæ 26. 18. *A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis*, uti ex Septuag. legit. S. August. serm. 20. de verbis Domini. Nepos est ipsa propositi executio, vitæque mutatio. Pronepos est perseverantia, & progressus in hoc bono proposito. Abnepos est mors in eo. Trinepos est corona vitæ, & gloria æterna. Hæc ergo est generatio Dei, & filiorum ejus, quam diabolus quasi simia mediante concupiscentia imitari, imò evertere & occidere satagit, sicut occidit Adamum per Evam.

Sapienter S. August. homil. 42. inter 50. *Vel mortem*, inquit, *time, si peccatum non times: peccatum enim cum consummatum fuerit, generat mortem. Nondum times peccatum: time quò perducit peccatum. Dulce est peccatum, sed amara est mors. Ipsa est infelicitas hominum; propter quod*

pec-

peccant morientes, hic dimittunt, & ipsum peccatum secum portant. Pecuas propter pecuniam, villam, mulierem? hic dimittenda sunt, quando oculos in morte clauseris, & ipsum peccatum quod commisisti, secum portas, ut te comburat in omnem æternitatem. concupiscentiæ enim sunt folles & fomenta gehennæ, juxta illud Isajæ 50. 11. *Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis quas succendistis. De manu mea factum est hoc vobis, in doloribus dormietis.* Ita Israelitæ murmurantes & concupiscentes carnes, à Deo puniti sunt morte, & sepulti in sepulcris concupiscentiæ, Numer. 11. 33. Plura & recentiora hujus rei exempla recenset B. Petrus Damianus lib. 7. epist. 19. ad Blancam Comitissam. *Vestigal ergo cupiditatis est calamitas*, ipsaque mors juxta illud Isajæ 14. 11. *Subter te sternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes.* Dum ergo tentaris concupiscentia, cogita mortem, cogita tineas, cogita vermes & bufones, qui carnem tuam depascentur; in eaque tanto magis deliciabuntur, quanto delicatiùs eam nutriveris & impinguaveris. Sed hæc exilia sunt, & præludia tantùm mortis æternæ, ignisque gehennæ, de quo Isajas cap. 33. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?*

Vers. 16. NOLITE ITAQUE ERRARE FRATRES] μὴ πλανᾶσθε, id est, non sinatis vos seduci, & in errorem abduci à Simone Mago, hæreticis aut philosophis, ut scilicet cùm tentamini, dicatis cum Simone, vos à Deo tentari: Deum enim auctorem esse omnium tam malorum quàm bonorum; aut ut dicatis, sapientiam & patientiam proprio ingenio & virtute comparandam esse, non autem postulandam à Deo, uti docuit v. 5. tota enim disputatio Jacobi hucusque fuit de patientia & concupiscentia, omnium docuit patientiam in qua sapientia Christiana consistit, flagitandam à Deo, ut concupiscentiam vincamus: Deum enim esse auctorem omnis boni & nullius mali, omnis virtutis & nullius concupiscentiæ. Unde errores hosce omnes una sententia & axiomate, quasi lethifero telo prosternens subdit: *Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à Patre luminum.* Paris enim erroris & impietatis est, vel cum Simone aliquid mali Deo adscribere, vel cum Philosophis & Pelagianis aliquid boni adimere. Impia enim & athea est illa Philosophi vox de Iove, sive Deo:

Det vitam, det opes, animum æquum mihi ipse parabo.

Vera sapientia est Dei suique cognitio. Ex adverso magna sapientia est sapere, & practicè intelligere hanc veritatem, nos à nobis nil boni habere, nil sapientiæ, nil virtutis; sed totum id Deo donanti cum humili agnitione & gratiarum actione acceptum ferre. Saputi hoc S. Franciscus, cujus per noctes integras hæc una erat meditatio & oratio: *Quis ego Domine: quis tu? ego abyssus nihili, ignorantiæ, miseriæ, malitiæ: tu abyssus omnis essentiæ, sapientiæ, felicitatis & bonitatis. Abyssus ergo mea inopia tuam abyssum copiæ invocat.* Sic & Christus S. Catharinæ Senensi hæc duo documenta dedit: *Cogita quæ tu, quis ego. Cogita de me, & ego cogitabo de te.*

Idipsum cælesti illostratione didicit noster Petrus Canisius, Germaniæ Apostolus: nam, ut in ejus vita lib. 2. pag. 257. scribit P. Sacchinus, cùm Lauretum pergeret Deiparæ cellam veneraturus, *Anconæ in templo aperuit Deus oculos mentis, novumque de cælo lumen infudit ingens, fidele, magnorum caput, ac fontem laudum. Monstrabat id lumen interiori oculo verum firmumque fundamentum religiosæ vitæ, simulque docebat, quemadmodum consilia ei sua omnia imponere, & studia omnia ac facta deberet. Fundamentum autem erat suimet cognitio intima, per quam penitus comprehenderet vilitatem inanitatemque suam, quam foret ipse nihil; quàm boni nihil nequa nosset, neque vellet per se, neque posset, neque haberet; cùm omnium bonorum initia, media, extrema in uno sita Deo, nec usquam alibi, præterquam in Deo ab ratione mentibus collocanda sint.* Hoc lumen novum & insolitum magna gratiarum actione celebravit Canisius, eique quasi fundamento omnes suas actiones superstruxit, soli Deo dans gloriam; sibi verò defectum, corruptionem, miseriam. Inde tanta moles ædificii, tanta gratiarum & animarum messis succrevit.

Vers. 17. OMNE DATUM OPTIMUM] ἀγαθὴ, id est *bonum*; idque Primò, simpliciter, q. d. Omne datum bonum est à Deo dante: omne verò datum malum non est à Deo; sed vel à dæmone, vel à concupiscentia.

Secundò, *bonum* hic κατ᾽ ἐξοχὴν insigne, & præstans optimumque intelligitur; nimirum *donum perfectum*, ut subdit; qualis est patientia, sapientia & victoria concupiscentiæ; de quibus hucusque egit S. Jacobus, ac generatio & filiatio divina, de qua mox explicans subdit: *Voluntariè enim genuit nos verbo veritatis, ut simus initium* (ἀπαρχὴ, id est *primitia*) *creaturæ ejus.* Hæc enim est donum perfectum, & datum optimum, uti ad illam respiciens rectè & solerter vertit noster Interpres: ita datum hoc & donum ad sapientiam refert S. Cyrill. lib. 4. in Johannem cap. 25. & alii.

Hoc donum *desursum est*, quia descendit à Deo patre luminum, qui gloriæ suæ thronum sursum posuit in cælis, de quo ait Moses Deuter. 33. v. 27. *Ascensor cæli auxiliator tuus. habitaculum ejus sursum.* vide ibi dicta.

Nota Primò. Pro *datum* græcè est δόσις, id est *donatio*; *donum* verò græcè vocatur δώρημα, q. d. Non tantùm donum omne est à Deo, sed & ipsa doni δόσις sive donatio. Multi enim donant dona non sua, sed aliena; vel sua, sed aliunde accepta; aut sua non tam dant quàm vendunt: Deus autem doni omnis quod donat, & simul ipsius donationis gratuitæ & liberalis est auctor, imò creator. Verùm Noster δόσις vertit *datum*, quia sæpè per metonymiam ipse actus significat objectum, putà datio significat datum, sive donum. Idem ergo est *datum optimum*, quod *donum perfectum*; utitur enim exaggeratione S. Jacobus ut donum Dei amplificet. Sapienter Trismegistus in Asclepio: *Omnia Deus*, inquit, *& ab eo omnia & ejus voluntatis omnia: quod totum est bonum decens immutabile, prudens, ipsi soli sensibile & intelligibile: & sine hoc nec fuit aliquid, nec est, nec erit: omnia enim ab eo, & ipso, & per ipsum.*

Nota Secundò, per *datum & donum* posse cum Didymo quodlibet accipi, sive illud sit naturæ, sive gratiæ, sive gloriæ: omnia enim dona & opera Dei optima & perfecta sunt, Genes. 1. 31. Deuter. 32. 4. Propriè tamen duo Posteriora spectat S. Jacobus; alloquitur enim fideles qui donum fidei, gratiæ, sapientiæ & patientiæ à Deo acceperant, certaque spe expectabant donum gloriæ: unde Thomas Anglicus *datum* accommodat donis quæ dantur in via, *donum* iis quæ in patria. *Donū perfectum.* Quocirca rectè Primò, hunc locum contra Pelagianos, negantes gratiam ad bene vivendum à Deo postulandam esse, intorquet Conc. Aransic. can. ult. & sæpè S. August. *Primò.* quin & Theophilus in Concilio Ephesino per *donum* accipit Spiritum sanctum, ejusque dona, putà remissionem peccatorum, sanctitatem, sapientiam, &c. quæ Christus è cælo in fideles suos demittit. Alii accipiunt ipsummet Christum, qui seipsum cum suis donis immenso amore nobis dedit, & indies dat. Hic enim est datum optimum & donum perfectum, idque multipliciter: nam, ut canit Ecclesia ex S. Thoma,

Se nascens dedit socium,
Convescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.

Secundò. Secundò, rectè quoque Auctor Imperfecti homil. 39. in Matth. donum perfectum adaptat ad potestatem regiam, principum & Prælatorum: hæc enim omnis à Deo descendit & datur; uti docet Apostolus Roman. 13. 1. quin & Titus Imper. apud Sveton. non timebat insidiatores, dicens, *principatum fato dari.* Melius Agatho Pont. epist. ad Heraclium & Tiberium, per donum optimum accipit sapientiam principum, qua cognoscant & confiteantur se potestatem à Deo accepisse, nec eam posse sua prudentia & viribus rectè administrare; sed ad hoc egere directione Dei & sapientia ab eo infusa: hoc enim esse donum Dei optimum.

Tertiò. Tertiò, S. Jacobus vult fideles poscere à Deo non quale quale datum & donum, sed optimum & perfectum; tum quia christianismus est status & professio vitæ optimæ & perfectæ: tum quia Christianos vult eniti ad omnem christianismi perfectionem: uti revera enitebantur ejus ævo primi Christiani. Vult enim eos pollere eximia sapientia & patientia, ut summè gaudeant in

tentationibus, persecutionibus & martyriis. Quocirca Cassianus lib. 12. Instit. cap. 10. per *donum perfectum* accipit perfectionem virtutum: & S. Fulgentius lib. 1 epist. 4. *A Deo*, inquit, *emanat totius bona voluntatis non tantùm principium, sed & perfectio*. Id probat ex S. Jacobo dicente: *Omne datum optimum*, &c. *Deus enim est qui operatur in nos & velle, & perficere*. Et S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. ac S. August. libr. 1. de virgin. cap. 4. per *donum optimum* & *perfectum* accipiunt virginitatem, quam virgo non sibi, sed Deo humiliter adscribere debeat; uti docet Apostolus 1. Corinth. 7. 7. Cyrillus verò lib. 4. in Johannem cap. 25. per *donum optimum & perfectum* accipit perfectam cognitionem Christi & veritatis; hanc enim esse summam gratiam, ideoque à solo Deo expectandam: cognitionem (inquam) non nudam & aridam, sed Dei amore informatam & ardentem. Summum enim Dei donum est charitas, 1. Corinth. 13. 1. Glossa verò accipit gratiam robustam, & virtutem perfectam; qualis baptizatis datur in Sacramento Confirmationis. Alii idipsum adaptant veræ religiosæ: hæc enim optima est & perfecta. ita noster Alvares libr. 5. pag. 1. cap. 1. Alii per *donum optimum* accipiunt tribulationes, & cruces: has enim v. 2. vocavit omne gaudium. Alii accipiunt Eucharistiam. *Quid enim bonum eius est, & quid pulchrum ejus, nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Zachar. 9. 17. Hæc partialia dona sunt, non *omne donum*; ut ait S. Jacobus.

Denique humilis & verax fidelis sapiat & confiteatur cum S. August. Soliloqu. cap. 15. *Si quid boni est, parvi vel magni, donum tuum est Domine: & nostrum, non nisi malum est. Unde igitur gloriabitur omnis caro? Numquid de malo? Hæc non est gloria, sed miseria. Sed numquid gloriabitur de bono? numquid de alieno? Tuum Domine est bonum, tua est gloria: qui enim de bono tuo gloriam sibi quærit, & non tibi quærit, ille fur est & latro, & similis est diabolo, qui voluit furari gloriam tuam.*

Lumen quadruplex. Primum. DESCENDENS A PATRE LUMINUM] *Patrem luminum* vocat Deum & SS. Trinitatem. Primò, quia respicit ad sapientiam, quam dixit postulandam à Deo: sapientia autem est lumen mentis, cujus pater, id est auctor est Deus.

Secundum. Secundò, quia respicit ad solem; hic enim est pater omnis luminis in mundo. Nulla enim creatura corporea ita repræsentat Deum, sicut sol: Deus enim est sol quidam increatus lucidissimus & beneficentissimus, qui omnia suæ beneficentiæ luce & radiis illuminat, vivificat & perficit. Unde S. Dionyl. cap. 4. de Divin. nomin. *Clara* (inquit) *expressaque divinitatis imago est magnus hic sol, totus lucens, ac semper splendidus, omnibus etiam quæ ejus lucem capere possunt, collucet, habetque lumen per omnia diffusum, sursum & deorsum, ac si quid est quod de eo non participet, id ejus luminis tenuitati, aut parvitati non est tribuendum, sed iis, quæ quia apta non sunt ad capiendum lumen, ad id capiendum non explicantur. Itaque illius radius immensi splendoris magnitudine penetrat, ad vitam excitat, alit, auget, absolvit, purgat, renovat: ac lumen mensura est & numerus horarum, dierum, totiusque nostri temporis: colligit convertitque ad se omnia quæ videntur, quæ moriuntur, quæ illustrantur, quæ calescunt, & uno nomine ea quæ ab eius splendore continentur: itaque ἥλιος, id est sol, dicitur, quod omnia ἀολλὰ ποιεῖ, id est, congreget colligatque dispersa: eaque omnia eum expetunt, quæ sensu percipiuntur, aut quòd cernere cupiunt, aut sentire, illustrari, calescere, omninoque contineri à lumine.* Ecce hic est pater luminum, hic est sol lucidissimæ divinitatis. Perperam ergo Anastasius Sinaita lib. 4. Hexamem. censet ἥλιος, esse nomen Hebræum, idemque quod *Eli*, id est, *Deus meus*, ideoque Christum in cruce sole obscurato exclamasse; *Eli Eli lamma sabacthani?* Vide octodecim analogias solis & regis, ac magis Dei, qui est Rex regum, quas recensui Isaiæ 45. 1.

Tertium. Tertiò, Deus est *Pater luminum*, id est bonorum: omnia enim boni causa & symbolum est lumen. *Ex ipso enim bono lumen est, & bonitatis imago. Itaque lucis nomine ipsum bonum celebratur, quasi in imagine exemplar expressum. Divinitatis enim bonitas omnia illustrat, efficit, vivificat, continet, perficit; estque eorum quæ sunt & mensura, & æternitas, & numerus, & ordo, & complexus, & causa, & finis*, ait S. Dionys. de Divin. nomin. cap. 3. Hinc Ecclesia ad Primam, orans pro ope & directione Dei ad omne bonum toto die peragendum, ait: *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos*. Splendor enim & serenitas faciei signum est favoris & opis, benevolentiæ & beneficentiæ. Unde identidem orat Psaltes: *illumina faciem tuam super servum tuum*, & psalm. 4. *Illuminans*, ait, *tu mirabiliter à montibus æternis*, scilicet ut nos à tenebris obsidionis liberes, cædendo castra Sennacherib ex montibus Sion & Moria, ait Theodoret. & Euthym. ibidem.

Hinc Johannes Alba Electorum cap. 16. *Patrem luminum* interpretatur *auctorem omnium bonorum*. Lumen enim est primum mundi bonum, per quod fruimur cæteris. Unde & primò creatum est à Deo, dicente: *Fiat lux. Et facta est lux*, sicque additur: *Et vidit Deus lucem, quòd esset bona*, Gene. 1. 4. Hinc ex adverso Tobias Raphaeli apprecanti gaudium: *Quale*, ait, *gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video?* Tob. 5. 12. & cap. 10. 4. filium vocat *lumen oculorum* suorum, id est, omne suum bonum. Hinc sicut videre bona, Hebræis significat potiri bonis; ita & videre lumen, idem denotat, ut psalm. 35. *In lumine tuo videbimus lumen*, id est, in te summo bono fruemur omni bono. Sic ait Pacatus in Panegyr. Theodosii; *In ipsis statim imperii auspiciis privatorum domos adibat, & urbis angulos, qui numquam imperatorium solem vidissent, pro lumine complebat*. Hic sensus symbolicus magis est, quàm literalis.

Quartò, quia S. Jacobus opponit Deum concupiscentiæ, quasi lucem tenebris: concupiscentia enim cæca est, hominemque excæcat: unde Deus, inquit, quasi Pater luminum invocandus est, ut sua luce omnes concupiscentiæ tenebras illuminet & dispellat. *Quartum.*

Quæres, quot modis & rationibus Deus, & S. Trinitas dicitur *Pater luminum?* Resp. sex. Primò, quia ad intra, sive in essentia sua Deus est lux increata, originalis, & immensa. Vide S. Dionys. c. 4. de Divin. nomin. Unde & S. Paulus ait Deum habitare lucem inaccessibilem, 1. Timoth. 6. 16. Rursum singulæ personæ SS. Trinitatis sunt lux immensa, sicut enim à luce procedit lumen; ita à Patre procedit Filius, juxta illud Symboli Nicæni: *Lumen de lumine*; sic & Spiritus sanctus à Patre & Filio procedit ut lumen. Unde Ecclesia in hymno Pentecostes eum invocans: *Veni*, inquit, *lumen cordium*. Quocirca S. Dionys. c. 2. de Divin. nomin. Tertull. Justin. Nazianz. & alii mysterium Trinitatis per lumen explicant, utpote in quo sunt tria distincta & coæva; quæ tamen unum quid videntur, nimirum lumen, splendor & calor. Rursum sicut lumen sine ulla sui imminutione producit secundum, & tertium; ita Pater sine ulla sui jactura generat Filium, & spirat Spiritum sanctum, eisque suam deitatem communicat. Audi Nazianz. orat. 40. *Lumen*, inquit, *hoc in Patre & Filio & Spiritu sancto consideratur, quorum opulentia naturæ identitas est, atque una eademque splendoris prosultatio*. Idem orat. 43. *Deus*, inquit, *est lumen inaccessibile, ac successioni minime obnoxium, nec principium habens, nec finem habiturum, nec in dimensionem cadens, perpetuo fulgore rutilans, trino splendore micans, & tale, ut paucis, imò ne paucis quidem, perspicua sit ipsius magnitudo*. Unde rursum S. Dionys. ita orditur suam Hierarchiam cælestem: *Omne datum optimum*, inquit, *& omne donum perfectum desursum est descendens à Patre luminum*, &c. *Itaque appellato Iesu, qui lux est Patris, quæ est, quæ vera est, quæ omnem hominem in hunc mundum venientem illuminat, cujus benignitate nobis ad Patrem lucis auctorem aditus patuit, ad illustrationes sanctorum Scripturarum veniamus, cælestiumque mentium atque naturarum hierarchias consideramus, lumenque illud primogenitum*, &c. *ac rursus nos ex eo ad simplicem ipsius radium splendoremque referamus*. Et S. Augustinus serm. 122. de diversis cap. 15. *Ipsum Verbum*, inquit, *Deus incommutabilis est, sicut Deus, apud quem est Deus. Nihil in illa persona cogites detrimenti, vel commutationis: Deus enim Pater luminum, apud quem non est commutatio, nec momenti obumbratio*. Dicique ab Apostolo Hebr. 1. 3. filius Dei vocatur *splendor gloriæ, & figura substantiæ Patris*.

Deus pater luminum sextuplicitet.

Secundò, quia Deus ad extra producit angelos, qui toti sunt intelligentes & lucidi, de quibus proinde ait Nazianz. or. 2. de Pascha: *Secundi splendores procreati sunt, primi splendoris comministri, primario Dei fulgore collucentes. Ille ob splendorē Lucifer*, &c. item homines, qui pariter naturę sunt intelligentes: unde & homo à Græcis φῶς, id est *lumen*, vocatur, propter *Secundo.*

rationis

A rationis usum, ait Nazianz. loco jam citato. Insuper Deus producit homines, aves, pisces, & animalia quæ pollent lumine oculorum, æquè ac imaginationis & phantasiæ.

Tertiò. Tertiò, quia Deus est pater auctorque solis, lunæ, stellarum, omniumque luminum; adeoque primò omnium lucem creavit, dicendo, *Fiat lux*, Genes. 1. inquit Nazianz. orat. 43. Hoc est quod canit Baruch cap. 3. 33. *Qui emittit lumen, & vadit, & vocavit illud, & obedit illi in tremore: stellæ autem dederunt lumen in custodiis suis, & lætatæ sunt. Vocatæ sunt, & dixerunt; Adsumus. Et luxerunt ei cum jucunditate qui fecit illas. Hic est Deus noster.* Rursum est auctor cujuivis lucis, id est vitæ, putà angelicæ, humanæ, animalis & vegetativæ. Deoique omnes creaturæ suo lumine, id est, sua pulchritudine, ostendunt suum creatorem quasi patrem luminum. Nam, ut ait Sapiens cap. 13. 5. *A magnitudine speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri.*

Quartò. Quartò, quia producit omnia lumina supernaturalia, puta fidem, sapientiam & patientiam, cæterasque virtutes; quæ non sunt aliud quàm lumina mentis, à Patre luminum derivata; ut quidam Sanctorum dixit. Huc maximè respexit S. Jacobus: vult enim patientiam, sapientiam, cæterasque virtutes non nobis, sed Deo asscribi, ab eoque postulari. Unde & baptismus à S. Dionysio, aliisque Græcis vocatur φωτισμός, (quin & à S. Paulo Hebr. 6. 4.) id est *illuminatio*; quòd per eum Deus fidelibus infundat fidem, sapientiam, gratiam, charitatem, omnesque virtutes Christianas; quæ sunt lumina quædam supernaturalia. Vult ergo S. Jacobus fideles à Patre luminum poscere lumen intelligentiæ, ut cognoscant & sapiant virtutes illas sublimes mundo paradoxas, quas paulò antè docuit; nimirum tribulationem esse gaudium, & felicitatem: patientiam habere opus perfectum; humili gloriandum esse in sua exaltatione; diviti autem in sua humilitate erubescendum; beatum esse qui suffert tentationem, &c. Hæc enim sunt axiomata quæ omne rationis & philosophiæ lumen & dictamen transcendunt, nec nisi lumine divino à Patre luminum infuso capiuntur. Unde Nazianz. orat. 40. docet Deum esse lumen quoddam, *Quo princeps animi nostri pars illustratur, ac nostri secundum Deum gressus diriguntur*; imò Christus: *Ego*, ait, *sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ*. Johan. 8. 12.

Quintò. Quintò, quia omne lumen propheticum descendit à Deo, quasi Patre & auctore luminum: Deus enim omnibus Prophetis sua oracula inspiravit, & quasi lumina revelavit: de quo dixi initio Commentario Prophetas. Unde S. Dionys. cap. 4. de Divin. nomin. ait bonum vocari lucem mentis quòd mentem spirituali luce impleat, eique sacrum lumen largiatur. *Lux ergo mentis*, inquit, *dicitur bonum, quod lucem omnem superat, quod quasi radius fontis, luciśq; manans effusio mentem omnem ex sua plenitudine illustrat, omnesq; mentis facultates renovat, omnes complexu suo continet, congregat & colligit.* Idem cap. 7. docet modum intelligendi divina esse, *Si nos toti extra nos simus, totiq; Dei fiamus: præstat enim nos Dei esse, quàm nostros. Ita enim demum nobis divina tradentur, si cum Deo simus.* Et inferiùs asserit, sapientiæ universæ, mentisq; omnis, ac rationis & sensus omnis divinam sapientiam principium esse causam procreatricem, perfectionem, custodem & finem.

Sextò. Sextò, quià lumen gloriæ, quo angeli & Beati omnes vident Deum, eoque fruuntur & beantur, promanat à Deo quasi patre luminum; de quo Psaltes psal. 35. 10. *Quoniam*, inquit, *apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*. Horum omnium auctor est Deus: meritò ergo *Pater luminum* indigitatur; nimirum, ut ait Poeta.

Ipse est verus fons lucis dans lumen inocciduum.

Porrò hoc lumen gloriæ in electis Deus ex anima derivabit in corpus, illudque faciet splendidum & gloriosum per dotem claritatis in illud transfusam. Unde Christi facies in transfiguratione resplenduit sicut sol, Matth. 17. Et angeli in corpore assumpto repræsentantes gloriam corporis Christi resurgentis, apparuerunt fulgidi, imò fulgurantes. *Erat*, inquit S. Matth. cap. 28. 3. *aspectus ejus sicut fulgur.* Denique *justi fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum* Matth. 13. Quocirca Ecclesia invocans Christum quasi Patrem luminum, in festo transfigurationis ad Laudes ita jubilat:

Amor Jesu dulcissime,
Quando cor nostrum visitas,
Pellis mentis caliginem,
Et nos reples dulcedine.
Quàm felix est quem satias,
Consors paternæ dexteræ!
Tu vera lumen patriæ,
Quod omnem sensum superat.
Splendor paternæ gloriæ,
Incomprehensa bonitas,
Amoris tui copiam
Da nobis per præsentiam.

APUD QUEM (græcè παρ' ᾧ, id est, *in quo*, vel *à quo*, vel usitatiùs *apud quem*) NON EST TRANSMUTATIO, localis qualis est solis, dum mutat locum, & ab Oriente movetur in Occidentem: NEC VICISSITUDINIS (græcè τροπῆς, quod Oecumen. explicat, *conversionis*) OBUMBRATIO.]

Vicissitudinis obumbratio quadruplex.

Primò. Dupliciter enim sol causat tenebras, & umbram. Primò, motu diurno, dum eo finito abit, & occidit in vespera: hæc est transmutatio localis. Secundò, quadam vicissitudine & B vicaria sui conversione à tropico Cancri in tropicum Capricorni: hac enim varias apud varios generat umbras: quo enim magis accedit, eo minores; quo magis recedit, eo majores parit umbras; Deus verò nec mutationem, nec conversionem ullam subit: undè planè tenebrarum est expers, nullasque secum vehit umbras.

Secundò. Secundò, Thomas Anglicus: Apud Deum, inquit, non est transmutatio in natura, quia omnino immortalis est: nec vicissitudinis obumbratio in effectu, quia ab ipso semper procedit lux, nunquam tenebræ.

Tertiò. Tertiò, alii. Apud Deum, inquiunt; non est mutatio accidentalis, ut quod priùs voluit, postea nolit; ut amet, quod priùs oderat; ut ira, metu, aliave passione agatur. Nam, ut ait S. Augustinus, Deum alloquens 1. Confess. 4. *Amas, nec æstuas: zelas, & securus es: pœnitet te, & non doles: irasceris, & tranquillus es: opera mutas, & non mutas consilium.*

Quartò. Quartò, germaniùs alii, q. d. Apud Deum non est mutatio, nec vicissitudo luminis gratiæ & umbræ peccati ut C scilicet nunc causet gratiam, nunc tentet ad peccatum: de eo enim egit S. Jacobus. Et Græcum παραλλαγὴ, sive παράλλαξις, idem est quod *alternatio*, id est, per vices commutatio, variatio, vicissitudo, differentia, diversitas, aberratio, præteritio, commutatio: uti serratores lignorum alternant mutantque vices, dum nunc serram elevant, nunc deprimunt. Unde S. Hilarius lib. 4. de Trinit. vertit, *apud quem non est demutatio*; S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *apud quem non est differentia*; Vatabl. *apud quem non est immutatio*. Alludit ad Astrologos qui observant stellarum, & præsertim cometarum, parallaxin, id est, variationem in motu, situ, aspectu: sol enim ad quem quasi patrem luminum hic alludit S. Jacobus, suam habet parallaxin, non in essentia, nec in luce sibi intrinseca, sed in motu, situ, & lumine quod diffundit.

Deus immutabilis quintuplicitor.

Nota. Quintuplex est immutabilitas in Deo. Primò, naturæ, quia immortalis est; Secundò, qualitatis, quia inalterabilis est; Tertiò, loci, quia immensus est, ideoque immobilis; Quartò, voluntatis, quia constans est; Quintò, operationis & ostensionis sui; quia eodem tenore semper operatur, eumdemque se semper ostendit. quatuor D ultimæ ex prima promanant: quia enim Dei natura planè est immutabilis in se, hinc & talis est quoad qualitates, loca & volitiones. *Omnis enim mutatio quædam mortis imitatio est*, ait S. Bernard. serm. 81. in Cant. & S. Greg. 12. Mor. 17. hunc locum sic explicat: *Quid*, ait, *mutabilitas, nisi mors quædam est? quæ dum rem quamlibet in aliud immutat, quasi occidit quod fuerat, ut incipiat esse quod non erat. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio; ipsa enim mutabilitas umbra est, quæ quasi obscuraret lucem, si hanc per aliquas vicissitudines permutaret. Sed quia in Deo mutabilitas non venit, nulla ejus lumen umbra vicissitudinis intercidit.* Unde in Cant. cap. 4. 6. gemit sponsa *donec aspiret dies*, æternitatis; *& inclinentur umbræ* mortalitatis & mutabilitatis. Itaque S. Jacobus non loquitur hic de quatuor primis Dei immutabilitatibus, sed quinta quoad operationem; q. d. Deus in operando non mutat, nec variat vices; uti jam causet sapientiam & patientiam, jam concupiscentiam, impatientiam & peccatum: sed

idem

idem semper, sibique per omnia similis non nisi bona constanter producit, eaque omnia, mala verò nulla. Confert enim & præfert Deum soli, qui licèt in essentia & quantitate sit immutabilis, mutatur tamen loco, aspectu & operatione ut nunc diem, nunc noctem: nunc calorem, nunc frigus; nunc æstatem, nunc hiemem efficiat. Deus autem uti essentia & qualitate, ita & loco, aspectu & operatione immutabilis est, nimirum ut semper lucem, id est bonum, producat, numquam tenebras, id est malum. Unde Græcum περιλλαγή Proclus in Sphæra, pro solis conversione usurpat. Sensus ergo est, q. d. Deus est pater luminum, & sol increatus, sed non patitur ut sol noster, illam reciprocationem motus, illuminationis & operationis, ut nunc accedendo lucem gratiæ, nunc recedendo tenebras errorum & peccati inducat; sed perpetua est lux, constansque fons omnis luminis.

Nec vicissitudinis obumbratio] Græcè τροπῆς ἀποσκίασμα. S. August. pro τροπῆς videtur legisse ῥοπῆς: nam lib. de S. Virgin cap. 7. vertit, *nec momenti*, id est, *momentanea obumbratio*: ῥοπὴ, enim significat *lancis in libra momentum*, hoc est, inclinationem, librationem, impulsum. Unde Sapiens cap. 11. 23. *Tamquam* ῥοπὴ, id est *momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, & sicut gutta roris antelucani*. Verùm alii passim legunt τροπὴ, id est *conversio, vicissitudo, fuga, solstitium*; explicat enim, quam vocarit mutationem, nimirum vicissitudinis obumbrationem. id est, vicissitudinem umbræ, hoc est, instar umbræ obumbrantem; aut vice versa obumbrationem vicissitudinis, id est, variam & per vices succedentem luci & illuminationi; uti obumbratio noctis suo tempore & vice succedit illuminationi diei. Est enim hypallage in utraque voce. S. Hieron. lib. 1. contra Iovin. legit, *nec conversionis umbraculum*. & libr. 2. contra Pelag c. 5. *Deus*, ait, *lux appellatur, & tenebræ in eo non sunt ullæ, quia omnium aliorum lumina aliqua sorde maculantur. Apostoli lux sunt mundi, sed tenebræ in eis sunt aliquæ; nam, ut ait Iob cap. 25. 5. luna non splendet, & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius*.

Solis vicissitudo quintuplex.

Sensus ergo est, q. d. Noster sol, qui est pater luminum, patitur non in se, sed quoad nos, sæpè vicissitudinis obumbrationem: mutat enim vices, Primò, diei & noctis: ut nunc hemisphærium nostrum, nunc oppositum illuminet; nunc in nostro, nunc in opposito causet umbram & tenebras. Secundò, mutat vices, græcè τροπὰς, id est *conversionem*, & à tropico Cancri in tropicum Capricorni reciprocationem: quare nunc habitantibus sub Cancro, nunc habitantibus sub Capricorno alternat, alterosque auget lucem & umbram, causatque hiemem & æstatem. Tertiò, sol patitur eclipsin per interpositionem lunæ inter eum & terram; idemque lunam eclipsat, si inter utrumque interjectus sit globus terræ. Quartò, sol sæpè nubibus, ventis & procellis obducitur obumbratur & obscuratur. Quintò, sol dum est in solstitio hiberno, causat brevissimos dies, in æstivo longissimos, in æquinoctio æquales noctibus. Rursum causat & alternat quatuor anni tempora, scilicet ver, æstatem, autumnum & hiemem. Hisce suis motibus, accessibus & recessibus varias & multiplices efficit umbras, imò quotidie in singula momenta umbra corporum omnium in terra, juxta motum solis mutatur: umbra enim sequitur suum corpus lucidum puta solem eique per omnia se accommodat: at Deus qui est sol fixus, immotus & immensus nullas in illuminatione & operatione causat umbras, nullas tenebrarum & lucis habet vicissitudines, ut nunc bonum operetur nunc malum, sed quantum est ex se, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Johan. 1. 9. nullam in operando, illuminando & benefaciendo patitur τροπὴν, id est *conversionem*, variationem, fugam, solstitium, diminutionem umbram, eclipsin; sed semper & ubique in omnes & omnia beneficentiæ suæ radios explicat & expandit; nunquam tenebrosus vel umbrosus est, id est, numquam maleficus aut minùs beneficus imò numquam consistens quasi in solstitio, & à benefaciendo cessans, sed jugiter operans & benefaciens existit. ita Beda. Verè S. Fulgent. epist. 4 cap. 5. *Ille*, ait, *nobis omnem boni sufficientiam subministrat, cujus non minuitur plenitudo cum donat*. Nam, ut ait Sapiens cap. 7. 10. de sapientia increata, quæ est Deus: *Inextinguibile est lumen illius*. Quantum ergo est ex parte luminis & solis hujus, ille per se omnibus præfulget, in omnes radios suos spargit: si quis sua duritie claudat fenestram cordis sui tenebras suas sibi, non soli huic adscribat uti superiùs dixi ex S. Dionys. Hæc dos soli Deo convenit, non angelis: nam, ut ait S. Gregor. lib. 5. Moral. cap. 27. *Natura angelica etsi contemplationi auctoris inhærendo, in statu suo immutabilis permanet, eo tamen ipso quo creatura est, in semetipsa vicissitudinem mutabilitatis habet*. Hinc Lucifer cum suis ex angelo factus est diabolus. Multò magis homo *fugit velut umbra, & numquam in eodem statu permanet*, Job. 14. 2. Hinc Dei nomen est, *Jehova*, sive *Ego sum qui sum*, Exodi 3. 14. &, *Ego Deus, & non mutor*, Malach. 3. v. 6. vide ibi dicta. Quocirca rectè Ecclesia Patrem luminum invocans orat feria 5. ad Matut.

Consors paterni luminis,
Lux ipse lucis & dies,
Aufer tenebras mentium, &c.

Et ad Laudes feriæ 2.

Splendor paternæ gloriæ,
De luce lucem proferens.
Lux lucis & fons luminis,
Dies diem illuminans.
Verusque sol illabere.
Micans nitore perpeti,
Jubarque sancti Spiritus
Infunde nostris sensibus.

Hac de causa Dei filius suscepit humanitatem factus homo; ut in ea posset umbras passionum, laborum, crucis & mortis suscipere, quarum incapax erat deitas, uti docet Anastasius Sinaita in ὁδηγῷ, id est, *viæ duce*, c. 13. Unde S. Dionysius visa eclipsi solis miraculosa in morte Christi, rogans Apollophanem quidnam hoc sibi vellet; ab eo audivit: *Hæ sunt o bone Dionysi, divinarum vicissitudines rerum*, uti ipse refert epist. ad Apolloph.

Hinc Secundò, Gnosticos & Manichæos docentes animam humanam esse divinæ particulam auræ, & de ipsa Dei substantia decidi, confutat S. August. lib. de Hæres. c. 6. & 46. sic enim deitas mutaretur & minueretur. Creat ergo animam Deus, & creando infundit, unicuique corpori humano debitè organizato.

Tertiò, Deus in Script. subinde dicitur obumbrare; non quòd instar umbræ patiatur defectum, aut variationem luminis; sed quòd instar umbræ suos ab æstu tentationum & tribulationum protegat; juxta illud psalm. 90. 4. *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis ejus sperabis*. Aut quòd in umbra, id est, arcanè & obscurè quoad homines, hominumque intellectum sua mysteria operetur. Unde de Verbi incarnatione dixit Gabriel ad B. Virginem Deiparam: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi*, Lucæ 1. 35.

Quartò, hinc S. Aug in Speculo c. 30 docet, SS. Trinitatem esse verum lumen, & τὸ ὄν, id est, ipsum ens immobile, immensum, subsistens & constans. *Unus*, ait *à se* (Pater) *unus ab uno* (Filius) *unus ab ambobus* (Spiritus sanctus:) *ab uno omnia, per unum omnia, in uno omnia; id est, a se Pater: ab altero, id est a Patre, Filius: ab utroque Spiritus sanctus, ὃ a se; ὃ ab altero: ὃ ab utroque: omne autem id semper in tribus, & omne id æqualiter in singulis: verax genitor, veritas genitus, amor amborum Spiritus sanctus: una virtus, æqualis maiestas, par gloria*. Unde eam invocans subdit: *Deus trine & une, Deus omnipotens, apud quem non est transmutatio, & ideo apud te cursus temporis diei noctisque alternatione nequaquam variatur. Deus lux vera, quæ sine accessu ea quæ eligis, illustras; & sine recessu ea quæ respuis, deseris: & ideo in te nullus defectus, nulla mutabilitas venit. Deus qui in temetipso manendo immutabilis es, sic in se transitoria condidisti, ut apud te transire nequaquam possint; & ideo in conspectu tuo tempus non defluit, quod apud nos sine decurrit. Deus in cujus æternitate fixa manent ea, quæ non fixa exteriùs sæculorum volumina emanant; & ideo æternitas tua dies est una, quæ nec fine clauditur, nec initio aperitur. Deus qui sine mutabilitate tui simul cuncta respicis, sine distensione comprehendis, & bona quæ iuvas, & mala quæ iudicas, & quæ iuvans remuneras, & quæ iudicans damnas, in his quæ diverso disponis ordine diversus non es. Deus qui opera tua extra circumdas, & intra reples; supra regis, & infra fers: & licet sis superior per potentiam, inferior tamen per sustentationem; exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem, causa superior & inferior es sine loco; amplus sine latitudine; subtilis sine extenuatione, & ideo per molem*

corpo-

corporis usquam es, sed per incircumscriptam substantiam & immensibilitatem incommutabilis naturæ usquam dees. Deinde cap. 33. sic Deum alloquitur: *Deus supra quem nihil, extra quem nihil, sine quo nihil, ultra quem nihil, infra quem nihil. Deus sub quo totum, cum quo totum, in quo totum. Deus à quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Deus cujus nos fides excitat, spes erigit, charitas jungit. Deus qui petere jubes, & invenire facis, & pulsantibus aperis. Deus à quo averti, cadere est; in quem converti, resurgere; in quo manere, consistere. Deus quem nemo amittit nisi deceptus, nemo quærit nisi admonitus, nemo invenit nisi purus, aut purgatus. Deus quem nescire, mori est; quem nosse, vivere est; quem spernere, perire est; cui servire, regnare est. Deus cujus pietatis ope & bene servis subjectus, & dominatur prælatus; & ideo sine te nemo eorum recte incedit tramite, vel ordine. Deus invisibilis & immense, ineffabilis & æterne, incomprehensibilis, & corpore immortalis & perpetue, incommutabilis & incircumscripte, mirabilis & benedicte, indivisibilis; cui esse est vivere, sapere & intelligere, scire & posse, pulchrescere & clarescere; unum & idem es, quia simplex es, & dividi non potes. Tu es ipse Deus meus vivus, & verus Deus pius, rex nimis magnus.*

Mentis stabilitas quî acquiratur? Denique hinc S. Gregor. 15. Moral. c. 17. docet viam & rationem acquirendi mentis stabilitatem & constantiam esse, si eam in Deo stabili & immutabili defigamus: qui enim in creatura cor & spes suas ponit, cum labili fit labilis: qui verò in Deo, cum stabili fit stabilis, ut nulla rerum, temporum, personarum, occupationum, passionum vicissitudine agitetur; sed idem semper, suique similis sit, eodem vultu & animo consistens in adversis & prosperis. *De Sanctis*, inquit S. Gregor. *scriptum est: Cæli enarrant gloriam Dei; qui per naturam omnes in semetipsis propriam mutabilitatem habent, sed dum immutabili veritati studiose semper inhærere desiderant, inhærendo agunt ut immutabiles fiant. Cumque ad hanc toto affectu se tenent, quandoque accipiunt ut super semetipsos ducti vincant hoc, quod in semetipsis mutabiles extiterunt*, &c. *Ipse enim in semetipso solus immutabilis est, de quo per Jacobum dicitur: Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio.* Sancti ergo de Deo dicunt cum Psalte psalm. 4. in quavis occupatione & perplexitate: *In pace in idipsum dormiam & requiescam. Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me.* Quæ fuerunt ultima vota & verba S. Gorgoniæ sororis Sancti Gregorii Nazianzeni, iisque immortua est, teste Nazianzeno orat. 11. quæ est funebris S. Gorgoniæ.

Vers. 18. VOLUNTARIE ENIM GENUIT NOS] Probat Deum non esse auctorem tenebrarum, id est tentationis & peccati; sed lucis, id est, sapientiæ, patientiæ, omnisque dati optimi & doni perfecti; quia genuit nos fecitque filios suos, lucis, inquam, sicut ipse est pater luminum. Hæc enim generatio est datum optimum, omneque donum perfectum ambit & amplectitur. Quid enim Deus neget filiis suis?

Nota τὸ *voluntarie* S. Bernard. serm. 5. ad Fratres, super hoc, *Hæc est generatio quærentium Dominum* refert ad voluntatem hominis, non Dei q.d. Deus genuit nos reformando voluntatem nostram, ut illa ex impia, fiat pia; ex carnali, justa & sancta. In baptismo enim regeneramur involuntariè, utpotè infantes; adulti verò per pœnitentiam spontè assumptam regeneramur voluntariè. *Nunc demum*, inquit, *voluntaria generatio voluntarium exhibet sacrificium; juxta illud* Psalm. 53. 8. *Voluntarie sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est. Hæc est generatio quærentium Dominum. Quærentium, an habentium dicam? Habentium utique & quærentium; alioqui non possent quærere non habentes. Verbo geniti, verbum habent. Nam Deus erat Verbum.* Verùm græcè est βουληθεὶς id est *volens*; ut vertit S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. Oecumen. *destinata voluntate*; alii *quia voluit*; alii, *gratuita benevolentia*. Vox ergo, *voluntarie*, Primò, secernit generationem nostram à generatione filii Dei: Deus enim ab æterno genuit Filium, non voluntariè, sed naturaliter & necessariò: nos verò generat voluntariè & liberè, ita S. Athanas. serm. 4. contra Arrian. & S. Fulgent. lib. 3. ad Monim. cap. 8.

Secundò, τὸ *voluntariè* significat gratuitam Dei ἀγάπην id est, *beneplacitum & benevolentiam*, qua sine meritis nostris, imò immerentes & indignos, clementer &

A liberaliter vocavit, elegit, justificavit, regeneravit, juxta illud Osee 14. 5. *Diligam eos spontaneè.*

Tertiò, *voluntariè* significat nos non casu, aut fortuita Dei voluntate, sed certo consilio, deliberatione, proposito & prædestinatione Dei ab eo esse genitos: hoc enim significat βουλή, ita Oecumen. Hoc est, quod ait Apostolus Ephes. 1. 9. *Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo*, &c. *in quo etiam & nos sorte vocati sumus, prædestinati secundum propositum ejus, qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ, ut simus in laudem gloriæ ejus.*

GENUIT NOS] Ter geniti sumus à Deo. Primò, naturaliter dum nati sumus: tunc enim genuit, id est creavit, & formavit nos Deus: ita Dionys. Secundò, in baptismo, dum in eo renati sumus. Tertiò, in pœnitentia dum post baptismum in peccata relapsi per pœnitentiam renovati & regenerati sumus. Aliqui putant S. Jacobum ad tres hasce generationes respexisse. Verùm verius est eum duas posteriores dumtaxat spectasse; has enim fecit Deus *verbo veritatis*. Hoc est quod ait S. Joan. c. 1. 12. *Quotquot autem*
B *receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus: qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.*

VERBO VERITATIS] Primò q.d. Per verbum, id est per Filium suum incarnatum; cumque *veritatis*, id est verum, & veracem; ita S. Athanas. serm. 4. contra Arrian. S. Bernard. verbis jam citatis, & Oecumen. hic. Nam, ut ait S. Johan. c. 1. 17. *Lex per Moysen data est: gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* E contrario generatio diaboli fit verbo falsitatis: promittit enim suis bona, sed falsa & fallacia. *Verbũ veritatis quintuplex. Primum.*

Secundò, alii *verbo*, id est, jussu suo veraci, fideli & efficaci; ut veritas hic idem sit quod fidelitas, qua Deus fideliter generationem hanc spiritalem in Christo promissam præstitit & adimplevit. *Secundum*

Tertiò alii *verbo*, scilicet sacramentali, dicendo in baptismo. *Ego te baptizo*: & in sacramento pœnitentiæ: *Ego te absolvo*. Unde Apostolus ait: *Mundans eam lavacro aquæ, in verbo vitæ.* Ephes 5. 19. *Tertium.*

Quartò, simplicius & germanius, *verbo* (Vatabl. *sermone*) *veritatis*, id est, per Evangelium & veram Evangelii *Quartum.*
C prædicationem, tum externam, tum magis internam per inspirationem & gratiam Christi, ita passim Interpretes. Unde S. Hieron lib. 1. contra Jovin. Christus, inquit, virgo virginitatem docuit verbo veritatis, quod successit umbræ ac speciei quæ præcessit in lege, dedicans in seipso virgine primitias virginum suarum. Rursum *verbo veritatis*, id est per fidem veram; hæc enim est initium justificationis & regenerationis: diciturque *verbum* metonymicè, quia ex verbo Evangelii prædicato & audito concipitur & efformatur. Peccator enim audiens verbum Dei ex fide Christi mediatoris concipit timorem & spem veniæ, & ex ea dolorem de peccatis, contritionem & amorem Dei, quibus disponitur ad justificationem, quasi ad generationem spiritualem Dei.

Denique Cajetan. τὸ *verbo* explicat *ad verbum*: q. d. Geniti sumus non ad fabulas, sed ad verbum veritatis vita & voce prædicandum, & celebrandum. *Quintum.*

Moral. Disce qualis quantaque sit hæc generatio & filiatio divina; utpote per quam simus divinæ consortes naturæ, filii & hæredes Dei, ac cohæredes Christi. In ea er- *Mor. qualis sit generatio Dei.*
D go pater est Deus: semen est gratia præveniens, per Christi passionem & merita aspirata: mater est voluntas nostra: semen ejus est consensus in gratiam & vocationem Dei: proles est homo novus vivens vita gratiæ, imò ipso Deo & Christo. Hic enim per justitiam, realiter & substantialiter mentem justi inhabitat, sanctificat, informat quasi anima, dirigitque & agit ad omne bonum; uti dixi Osee 1. v. 10. & 2. Petri 1. 4. Verè S. Bernardus ad Fratres de monte Dei: *Formatio hominis*, ait, *institutio est moralis; vita ejus, amor Dei. Hunc fides concipit, spes parturit, charitas format & vivificat. Amor enim Dei, vel amor Deus Spiritus sanctus amori hominis se infundens, afficit eum sibi. Et amans semetipsum de homine Deus, secum unum efficit & spiritum ejus, & amorem ejus. Amorem ergo Dei in homine ex gratia genitum lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat & illuminat.*

Quocirca Christus Dominus ut hanc generationem & fi-

& filiationem nobis procuraret, adeoque ut ipse quasi pater, imò mater nos parturiret & pareret, immensos dolores & cruciatus tota vita, sed præsertim in cruce & passione sustinuit; adeò ut videretur esse abyssus & mare dolorum, ut meritò dicere possit cum Paulo: *Filioli mei, quos iterum parturio donec ego Christus formetur in vobis*. Et hoc significat hic Græcum ἀπεκύησεν, *id est progenuit, parturiit, peperit, in lucem emisit*. Unde S. Bernardus serm. 16. in Cantic. *Voluntariè*, ait, *genuit nos verbo veritatis, non stimulo carnalis cupiditatis excussus, quemadmodum genitor carnis meæ. Deinde etiam non pepercit unigenito pro (se) genito. Ita ipse quidem patrem se exhibuit mihi, sed non ego me illi vicissim filium. Quanam fronte attollo jam oculos ad vultum patris tam boni, tam malus filius? Pudet indigna gessisse genere meo, pudet tanto patri vixisse degenerem*. Idem in tract. de Diligendo Deo: *Si totum, ait, me debeo pro me facto, quid addam jam pro refecto, & refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus, quàm factus. nam qui semel & tantum dicendo fecit, in reficiendo profectò & dixit multa, & gessit mira, & pertulit dura; nec tantùm dura, sed & indigna. Quid Deo retribuam pro se? nam etiamsi me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum?* Deus enim, ut ait S. August. plus me dilexit quàm se quia vitam suam dedit pro mea. Quanti est ut homo valeat Deum? ut pretium mortis nostræ sit mors Dei? ut lytrum vitæ meæ sit vita Dei? *Video*, ait Eusebius Emissen. hom. 6. in Pascha, *ipsum transiisse in pretium meum, quandoquidem tam pretioso munere ipsa redemptio agitur, ut homo Deum valere videatur*. Quocirca meritò Petrus Chrysol. serm. 70. *Homo*, inquit, *redi ad Deum sic amatus à Deo, & ad illius gloriam da totum te, qui se totum propter te ad suam deduxit injuriam: & voca patrem fidens, quem tanto amore tuum probas, sentis, intelligis esse genitorem*.

UT SIMUS INITIUM ALIQUOD CREATURÆ EJUS] Primò, q.d. Ut simus initium christianissimi, Ecclesiæ & fidelium. Aut ut initiemur, consecremur, & dedicemur Deo. Quare perperam & impiè Lutherus censuit justitiam nostram vocari *initium* quia inchoata est tantùm, non completa, eò quòd permista sit cum concupiscentia & peccato mortali: unde non tam esse justitiam, quàm tegmen & pallium injustitiæ: non enim esse aliud quam justitiam Christi nobis injustis imputatam. Hæc enim non renovat mentem, nec regenerat, nec facit novam creaturam, ut ait S. Paulus Ephes. 4. 24. & Jacob. hic. Vide Bellarm. lib. 5. de amiss. grat. c. 11.

Secundò & germaniùs, pro *initium* græcè est ἀπαρχή, id est *primitiæ*; ut vertit Syrus, & S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *Ut simus*, inquit, *primitiæ creaturarum ejus*; aut, ut Vatabl. *ut principatum obtineamus inter creaturas ejus*; &, ut Oecumen. *ut simus primi & honoratissimi*; &, ut Beda, *ut simus cæteris creaturis meliores*: nimirum ut simus primitiæ ex reliquo hominum acervo Deo selectæ ac præcipua pars totius creaturæ ejus, cum angelica natura sortem & locum accipientes dignitatis gloriæ ejus, ut scilicet simus genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, utpote elevati ad filiationem divinam, & ad jus hæreditatis æternæ; ut tamquam sacrificiorum primitiæ, quæ ex optimis rebus seligi solent, offeramur Deo, participes effecti gratiæ, charitatis, amicitiæ, imò naturæ divinæ; ità Beda, Titelmannus, Gagneius & alii. Sic *behemot*, id est *elephas*, vocatur *principium viarum Dei*. Job 40. v. 14. quia sua magnitudine est animalium princeps & rex: atque, ut ait S. Basilius in Hexaem, *elephantes videntur esse quidam animati montes*. Sic Proverb. 8. v. 22. sapientia æterna vocatur *initium viarum Dei*. Sic Christus Coloss. 3. 15. vocatur *primogenitus omnis creaturæ*, & psal. 109. 4. *Tecum principium* (hebr. נדבות *nedabot*, id est *principatus*) *in die virtutis tuæ*. Alludit Jacobus ad illud Jerem. 2. 3. *Sanctus Israel Domino, primitiæ frugum ejus*. Israelitas enim ex omnibus gentibus elegit Deus quasi primitias in gentem & Ecclesiam suam.

Per *creaturam*, vel, ut græcè est, creaturas, Primò, accipe tum homines & animantia, tum omnia creata: horum enim primus & princeps est homo justus. Christus ergo est quasi sol justitiæ eximiè fulgens, omniaque collustrans: justi sunt sicut stellæ; sed ita radiis hujus solis aspersi, ut inter omnia lucida lucidiùs resplendeant; suoque splendore, licet participato, sed mirificè coruscante, solem ipsum quadamtenus referant. Nam, ut docet S. Thomas 1. 2. quæst. 113. art. 9. ad 3. bonum gratiæ est majus bono naturæ totius universi. Imò S. August. lib. 2. ad Bonifac. c. 6. *Gratia Dei*, ait, *non solùm omnia sidera & omnes cœlos, verùm etiam omnes angelos supergreditur*. Sic sumitur *principium* pro principatu Apocal. 3. v. 14. *Qui est principium* (id est, præcipuus & princeps) *creaturæ Dei*; & Proverb. 1. 7. & alibi dicitur: *Timor Domini principium sapientiæ*, hoc est, præcipuum quiddam, & in sapientia præstantissimum. Sic sapientia dicitur *principium viarum Domini*, Prov. 8. 22. &, *Initium vitæ hominis aqua & panis*, Eccli. 29. 28. &, *Brevis in volatilibus est apis, & initium dulcoris habet fructus illius*, id est, obtinet primas partes in dulcedine, inter omnia dulcia dulcissimus est; Eccli. 11. v. 2. ita noster Augustinus Quiros hic. Alludit ad primatum & dominium Adæ datum in animalia, cæterasque creaturas, Gen. 1. 28. quod peccato preditum recuperant justi per Christum, inchoatè in hac vita, perfectè in futura.

Secundò, pressiùs & nervosiùs per *creaturas* accipe fideles & recreatos & regeneratos in baptismo. Hi enim per Christi gratiam fiunt novi homines, & novæ creaturæ ipsius, ut ait Apostolus Ephes. 2. 10. *Ipsius*, inquit, *sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus*, & cap. 4. v. 24. *Induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia, & sanctitate veritatis*: vide ibi dicta. Dicit ergo Jacobus, primos fideles à Christo genitos esse primitias creaturarum, id est filiorum ejus, purà fidelium deinceps futurorum; ideoque primitias Spiritus Christi accepisse, quas in posteros verbo & exemplo transfunderent, & proseminarent: uti reipsa fecerunt Apostoli, Martyres & Virgines, qui primo illo sæculo in omni sanctitate effloruerunt, ac perfectæ virtutis illustre exemplar futuris omnibus dederunt. Ita S. Fulgentius contra objectiones Arrianorum, cap. 3. censet Apostolos hic vocari *initium creaturæ*, quia primo à Christo fuere vocati & regenerati, ac per eos cæteri fideles: Apostoli enim acceperunt primitias spiritus Christi. Unde addit Jacobus τὸ *aliquod*, quod significat primitias has tum esse paucas, quæ magna deinceps fidelium sobole propagandæ & multiplicandæ sint; tum è multis selectas esse & eximias; tum earum gratiam & dona esse tantùm inchoata, complenda enim esse per gloriam in cœlo. Sic Simon Magus dicebat se esse aliquem, magnum scilicet & eximium, Actor. 8. 9. Sicut ergo elephas creatus est princeps bestiarum, homo animalium, Lucifer angelorum & populorum, Christus omnium creaturarum; uti paulò antè dixi; ita Apostoli & viri Apostolici à Deo electi & effecti sunt principes filiorum Dei, putà fidelium, totiusque Ecclesiæ, quæ est creatura, id est, nova progenies, familia & prosapia Dei, quos proinde Patris luminum mysticos esse montes, de quibus ait Psaltes psalm. 75. 3. *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis*; censent ibid. S. August. & S. Hieron.

Mysticè Oecumen. per primitias accipit sacerdotes, quos Deus in Ecclesia voluit esse principes, & honoratissimos: sic enim Deus ex duodecim tribubus Israel pro eorum primogenitis elegit & accepit Levitas ut sibi in tabernaculo deservirent, sacraque & sacrificia peragerent, Numer. 3. 12.

Hinc infert S. Athanas. tractat. de Passione eos qui denominati sunt quasi primitiæ, si quid ex se profanis usibus tribuant, id Deo suffurari. *Illud*, ait, *sciendum quòd quæcumque promisimus Deo, jam nostra non sunt, sed in ære Dei sunt; adeò ut si quid inde subtraxerimus, haudquaquam id faciamus velut quæ nostra sunt usurpantes, sed ut quæ Dei sunt sacrilegio deprædantes*. Et S. Bernard ad Fratres de monte Dei: *Nolite*, ait, *negligere, nolite tardare: grandis vobis restat via: non solùm vovistis omnem sanctitatem, sed omnis sanctitatis perfectionem, & omnis consummationis finem: non est vestrum solum attendere quid præcipiat Deus, sed quid velit. Aliorum est Deo servire, vestrum adhærere*.

SCITIS] Legit ἴστε, jam legunt ὥστε, id est *itaque*, vel *quapropter*, quasi dicat. Quapropter fratres mei sit omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum. Verùm Latini passim legunt ἴστε, id est, *scitis*. Est clausula dictorum, q.d. Sat scitis, ò Christiani, ea quæ dixi esse vera, & à Christo Christianis tradita; ac proinde ea planè in cor vestrum demittite, & in praxim operando redigite. VERS. 19.

SIT

SIT AUTEM OMNIS HOMO VELOX AD AUDIENDUM] Transit hic S. Jacobus more epistolari ad alia dogmata de formanda lingua & ira. Occasionem autem commodam eò transeundi accipit ex iis quæ v. 5. dixit de sapientia, ac modò tum eam comparandi, nimirum per orationem; tum ea utendi, nimirum per patientiam in sufferendis tentationibus & persecutionibus. Hic enim tres alios modos eandem comparandi, eaque utendi subnectit; è quibus primus est velocem esse ad audiendum; secundus tardum esse ad loquendum; tertius tardum esse ad iram. Nam nihil ita impedit sapientiam, atque tria vitia virtutibus jam dictis opposita; nimirum: Primò, tardum esse ad audiendum: Secundò, velocem esse ad loquendum: Tertiò, velocem esse ad iram; ira enim turbat mentem, ut rem plenè & sedatè considerare nequeat, sed impetu feratur in cogitationes indignabundas & vindicativas; ac proinde sapientiæ, quæ quietem mentis requirit, incapacem efficit. Porrò respicit S. Jacobus ad cœtus & conventus fidelium in Ecclesia, in quibus promiscuè doctiores, magisque ardentes docebant & exhortabantur, prout Spiritu sancto agebantur, ut patet 1 Cor. 14. 30. in quibus subinde aliqui audaculi dicendi & docendi locum aliis modestioribus præripiebant, ut suam ostenderent sapientiam & spiritum. Quare monet eos hic Jacobus, ut in illis cœtibus humilitatis potiùs quàm doctrinæ dent specimen, malintque audire & discere, quàm loqui & docere alios. Alioqui enim in audiendis nugis, obscœnis, detractionibus, erroribus, pravis consiliis, non oportet velocem esse ad audiendum, sed claudere aures, juxta illud Ecclesiastici 28. 28. *Sepi aures tuas spinis, & linguam nequam noli audire.*

Porrò in velocitate audiendi S. Jacobus subintelligit velocitatem obediendi, & audita opere exequendi; uti ipse explicat v. 22. *Non enim*, ut ait S. Paulus Roman. 2. 13. *auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur*; ita Oecum. & S. Bernard. serm. de virtute obedientiæ: *Tu ergo*, inquit, *cum voluntatem cordi, simplicitatem operi, hilaritatem vultui conjunxeris, adde velocitatem, ut sis juxta Jacobum Apostolum velox ad audiendum, & ad implendum velocior.* Vide Plutarch. l. de Officio auditoris: Alludit, imò citat Jacobus Eccli. 5. 13. *Esto mansuetus ad audiendum, ut intelligas: & cum sapientia proferas responsum verum.* ubi Syrus & Græcus habent, *esto velox ad audiendum, & cum tarditate da responsum*; pro quo [illegible] ait: *Esto velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.*

TARDUS AUTEM AD LOQUENDUM] Hoc etiam ad concionatores spectat, ut caveant nimiam verborum volubilitatem, quam nonnulli vanè consectantur, ut facundi appareant magis, quàm ut populum moveant; licet enim subinde ad pathos incitanda sit vox & oratio, tamen reliquus sermo potiùs sit sedatus & solidus, qualis fuit S. Gregorii, Chrysostomi, Leonis, Augustini & aliorum Patrum in concionando. Carpit Seneca volubilitatem orationis in Serapione epist. 40. *Vis ista*, inquit, *dicendi rapida atque abundans aptior est circulanti, quàm agenti rem magnam, ac seriam docenti. Movere vult turbam, & inconsultas aures impetu rapere. Quomodo autem regere potest oratio, quæ regi non potest? Quis medicus ægros in transitu curat? Remedia non prosunt, nisi immorentur. Habeat vires magnas oratio, moderatas tamen: perennis sit unda, non torrens.* Senecæ consonat S. Ambrosius lib. 1. Officiorum cap. 3. legens enim cum textu Græco Ecclesiast. 28. v. 29. *Alliga sermonem tuum*, subdit: *Ne luxuriet, ne lasciviat; sit restrictior, & ripis suis coerceatur. Citò lutum colligit amnis exundans.*

Audire & silere faciunt sapientem.

Quæres hic Primò, cur S. Jacobus ad sapientiam præ reliquis requirit velocitatem audiendi, & tarditatem loquendi? Resp. Primò, quia auditus est sensus disciplinæ, teste Aristotele: unde videmus discipulos omnes audiendo doctrinam magistri, eam haurire, fierique sapientes, juxta illud Proverb. 1. 5. *Audiens sapiens, sapientior erit.* Ita S. Thomas Aquinas attentè & silenter audiebat Albertum Magnum, adeò ut à condiscipulis per scomma vocaretur *bos mutus*; sed defendit eum Albertus, dicens: *Bos mutus mox tantos edet mugitus, ut eos totus audiat mundus.* ita factum vidimus, & etiamnum fieri videmus. Auditioni autem contraria est locutio: tum quia auditio sapientiam magistri recipit, infunditque in animum audientis; locutio autem eam non infundit, sed potiùs effundit: tum quia auditio est discentis, locutio docentis: satius autem, tutius & utilius cuique est discere, quàm docere: quia qui dicit, seipsum; qui docet, alios sapientia implet. Et hoc hic intendit S. Jacobus, nimirum docere Christianos, ut potiùs ambiant sapientiæ Christianæ esse discipuli audiendo, quàm doctores loquendo. Diu enim multumque disci debet, quod doceatur. In quo multi præcipites erant qui docere volunt, quæ non didicerunt; priùs magistri, quàm discipuli. itaque ordinem naturæ & disciplinæ invertunt. Monet ergo Christianos ordinis, humilitatis & modestiæ, ut potiùs cupiant audire docentes, quàm docere audientes: sapientis enim est, non nisi post multam auditionem, meditationem & studium prosilire ad docendum, idque tardè, & non nisi rogatum, imò jussum. Unde Pythagoras à suis discipulis exigebat quinquennale silentium, ait Beda. Celebre est illud Publii Mimi:

Tacere qui nescit, hic nescit loqui.

Sublimiùs S. August. epist. 132. & in psal. 139. *Verbi Dei*, inquit, *inanis est forinsecus prædicator; qui non est intus auditor.*

Secundò.

Secundò, quia velocitas audiendi facit, ut homo multa audiendo hauriat & cognoscat: tarditas autem loquendi facit, ut pauca & bene præmeditata loquatur: quorum utrumque est actus & praxis sapientiæ; præsertim quia loquendo facilè peccatur. *In multiloquio* (enim) *non deerit peccatum, qui autem moderatur labia sua, prudentissimus est*, ait Sapiens Proverb. 10. 19. Nam ex volubilitate & lapsu linguæ innumera sequuntur mala & clades, uti audiemus c. 3. 5. Unde Cato:

Nam nulli tacuisse nocet, nocet esse locutum.

Scitum est illud Epaminondæ: *Homo debet esse cupidus audiendi, potiùs, quàm loquendi; quia ex audiendo doctrina, ex loquacitate pœnitentia nascitur.* Rursum audita respui possunt; dicta revocari, & indicta esse nequeunt: nam *volat irrevocabile verbum.* Quocirca Sapienter S. August. in Quæstionibus ad Dulcitium tom. 4. qu. 3. *Ego* ait, *plus amo discere quam docere*, citansque hunc locum Jacobi: *Ut ergo discamus*, inquit, *invitare nos debet suavitas veritatis; ut autem doceamus, cogere necessitas charitatis. Ubi potiùs orandum est, ut transeat ista necessitas, qua hominem docet aliquid homo, & simus omnes docibiles Dei.*

Tertiò.

Tertiò, quia Deus, qui est sapientissimus, hunc modum sapientiæ non tantùm verbo, sed & exemplo suo præscribit. Ipse enim per æterna sæcula in sua sapientia contemplanda & fruenda conquievit, & tardè, puta initio mundi & temporis, cœpit loqui, unicoque verbo *fiat*, creavit cælum & terram, omniaque quæ eorum ambitu continentur. Rursus Deus per quinque annorum millia, quibus stetit mundus, paucissima locutus est, nimirum ea dumtaxat quæ in Bibliis continentur; adeò ut plerique homines plus loquantur uno anno, quàm Deus locutus sit per tot annorum millia. Deum ergo imitantur qui multa audiunt, & pauca sed efficacia loquuntur; qui multa agunt, pauca dicunt. Insuper Verbum incarnatum eundem sapientiæ modum reipsa nos docuit, dum Verbum hoc infans & elingue factum est; dum scilicet puer natus est in Bethlehem; dumque idem usque ad annum ætatis trigesimum multa audivit, pauca locutus est, nam quasi faber vitam egit in silentio: anno verò trigesimo cœpit docere, sed quàm pauca sunt ejus verba quæ Evangeliis continentur, si cum abysso sapientiæ, quam in se continebat, conferantur; Sic & B. Virgo pauciloqua fuit, adeoque paucissima ejus verba in totis Evangeliis invenies: audiendi vero fuit avida, præsertim Christum. Unde de ea Lucas c. 2. 51. *Mater ejus* (Jesu) *conservabat omnia verba hæc in corde suo.* Sic & S. Magdalena tota intenta erat audiendis Christi sermonibus in silentio, ideoque à Christo dicitur optimam partem elegisse, Lucæ 10. 42.

Quartò.

Quartò, quia angeli, qui proximè inter creaturas ad Dei sapientiam accedunt, multa audiunt à Deo, sed pauca loquuntur. Lege in Scriptura dicta & nuncia Gabrielis ad B. Virginem & ad Zachariam, Raphaelis ad Tobiam, Michaelis ad Danielem, videbis verba eorum esse rara & perpauca, ac subinde nulla. Simili modo *regum & principum est multa audire, pauca loqui*, ait Philosophus.

phus. Rursum angeli dum invicem loquuntur, uno conceptu quasi una voce, & uno mentis in ictu id faciunt; ut docent Scholastici in tract. de locutione angelorum. Idem imitantur viri magni, & sapientes.

Quinto. Quintò, quia natura hunc sapientiæ modum nobis insinuat. Primo enim animalia sapientiora parum vocalia effecit, ut elephantes, simias, leones: hi enim raras, sed efficaces dant voces. Rursum aves canoræ stato modicoque tempore canunt, ut philomelæ, merulæ, cycni; garrulæ verò & stridulæ, ut passeres & hirundines, perpetuò pipiunt & garriunt. Quocirca S. Greg. Nazian. epist. 1. ad Celeusium arguentem ejus taciturnitatem, respondet per apologum cycnorum & hirundinum, tritumque de eis proverbium: *Tunc cantabunt cycni, cùm graculi tacuerint.* Sanè una in morte cycnea cycni vox gratior est omnibus graculorum stridoribus.

Simili modo magna & præstantia corpora, uti orbes omnes cælestes, motum omnem, qui maximus, continuus & velocissimus est, sine voce & strepitu in silentio peragunt. Atque hæc est silens harmonia, & harmonicum silentium cælorum, quod celebrat Job dicens cap. 38. 37. *Quis enarrabit cælorum rationem, & concentum cæli quis dormire faciet?* Rursum in Script. legimus cælos subinde apertos, sed raro, & non nisi gravi de causa, ad Dei laudem & hominum salutem, ut cùm cæli pluerunt manna Exodi 16. cùm Pater è cælo vocem dedit in baptismo Christi: *Hic est Filius meus dilectus*, Matth. 3. 16. cùm Stephanus obiens martyrium vidit cælos apertos, ac Christum stantem à dextris Dei, ad ei opitulandum, ad dandum ei victoriam & coronam. Mystici cæli sunt Apostoli & Sancti, juxta illud psal. 18. 1. *Cæli enarrant gloriam Dei.* Sancti ergo cælos imitentur, ut os non aperiant nisi ad laudem Dei & salutem proximorum, ut scilicet manna cælestis sapientiæ & charitatis in eos effundant. Id de se jactabat Manes hæresiarcha, qui se propterea vocabat Manichæum, quasi mannæ effusorem; sed revera erat *μανεὶς*, id est, *insanus*; & manichæus, id est, *maniæ & insaniæ effusor*: sanctus verò sit Mannachæus, id est, *mannæ effusor*.

Sexto. Sexto, quia fabrica hominis, putà organa audiendi & loquendi, idipsum hominem docent. Primò, enim solus homo rationalis inter omnia animalia vim loquendi, vocemque articulatam efformandi accepit; ut disceret rationis comitem & pedissequam esse linguam, eamque nihil eloqui debere, nisi quod ratio priùs loquendum dictarit & jusserit.

Secundò, Deus homini dedit aures apertas, ut multa audiret; linguam verò duobus claustris circumsepsit, nimirum dentibus & labris, ut esset tardiloquus.

Tertiò, Deus homini dedit duas aures, & unicam linguam; ut innueret duplo plura illi audienda esse, quàm proloquenda. Unde S. Basilius libr. de Vera virginit. *Duas aures* inquit, *unam linguam nobis effinxit, quasi & duplum disciplinæ causa audire debeamus, & ad ea quæ interrogamur sesquialtera proportione contractum reddere sermonem. Castigata ergo locutione prudens virgo utetur, cumque tempestivè oportuerit quemquam alloqui, multò audiet plura quàm dicet.*

Quartò, aurium officium unum est, scilicet audire: linguæ plura, videlicet loqui, cibum noxium à commodo discernere, sapere, comedere, & in stomachum traiicere. Unde Varro linguam à ligando cibo dictam putat. ita Lactant. l. de Opificio Dei c. 10.

Denique loquaces & garruli sunt pueri & feminæ, in quibus minus est rationis, sapientiæ & cerebri: viri verò sapientiores, magisque cordati sunt pauciloqui. Garrulitas ergo signum est insipientiæ, aut minoris *χρίσεως*: silentium verò sapientiæ, & limitati judicii. Unde & nonnulli fatuum derivant a fando, quòd fari gestiat, & quidvis effutiat. Nam, ut ait Sapiens Proverb. 17. v. 27. *Qui moderatur sermones suos, doctus & prudens est, & pretiosi spiritus* (qui scilicet spiritum novit cohibere, ne in verba temerarius erumpat, seu cujus pretiosi id est rari & maturi, sunt sermones) *vir eruditus: stultus quoque si tacuerit, sapiens reputabitur.* & Proverb. 29. 20. *Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis speranda est, quàm illius correptio.* & Eccli. 29. 21. *In ore fatuorum cor illorum, & in corde sapientum os illorum*, ut os non aperiant nisi corde consulto. Hinc qui pueros instituunt, docent eos multa audire, & pauca loqui, ait Plutarch. de Offic. audit. Qui & tractatum

A concludens: *Rectè vivendi*, inquit, *tirocinium est bene audire.* Sic & Sapiens Proverb. 1. 8. *Audi*, inquit, *fili mi disciplinam patris tui*, &c. fructum subdit: *Ut addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.* Porrò res omnium difficillimæ sunt tacere & audire, ait Gellius lib. 1. cap. 9. Verè S. Bernard. de Interiori domo cap. 50. *Multum loqui*, inquit, *stultitia est: lingua dicitur, quia lingit adulando, mordet detrahendo, occidit mentiendo. Ligat, & ligari non potest: labilis est, & teneri non potest, sed labitur & fallitur. Labitur ut anguilla, penetrat ut sagitta: uno ictu multos percutit & interficit.*

Septimo, hunc sapientiæ modum docuerunt omnes prisci sapientes, tam Gentiles, quàm Christiani. Accipe Gentiles paucos selectosque è multis. *Septimò.*

Apollodorus dicebat, *optimos homines in dicendo brevissimos esse*, ait Stobæus serm. 34. Qui & addit, Zeno philosophus audiens adolescentem nimis garrulum: *Huic*, inquit, *aures in linguam diffluxere*, significans adolescentis esse multa audire, pauca loqui: ideoque eum unicum habere os, & binas aures. Idem alteri stultiloquo: *Nisi linguam*, inquit, *in mentem intinctam differueris, adhuc multò ampliùs dicendo delinques.* Idem dicebat è discipulis suis aliquos esse B φιλολόγους, id est, studiosos rationis & scientiæ, alios verò λογοφίλους, id est, loquendi duntaxat cupidos. *Exempla & gnomæ pauciloquorum. Gentilium.*

Theocritus audiens Anaximenem dixit: *Incipit verborum flumen, mentis gutta*; significans eum esse multiloquum, sed parum sapere.

Democrates avaritiam quamdam esse dicebat omnia velle dicere, & nihil audire. Hæc omnia refert Stobæus serm. 34.

Demosthenes in convivio cuidam multa loquenti: *Si tam multa*, inquit, *sapuisses, numquam tam multa locutus fuisses.* Idem rogatus cur unam habeamus linguam, sed duas aures: *Quia*, inquit, *duplo plus audiendum, quam loquendum*, ita Maximus serm. 47.

Isocrates à Garrone loquaci discipulo *duplicem mercedem postulavit, Alteram*, inquit, *ut loqui discas, alteram ut tacere.* ibidem.

Nicostratus dicebat: *Si continenter multa & celeriter loqui sapiendi signum esset, hirundines dicerentur nobis multò sapientiores.* ibidem.

Xenocrates in maledictis silens, rogatus causam, dixit: C *Quia dixisse me aliquando pœnituit, tacuisse numquam.* Idem de obscœnis interrogatus, cùm taceret, causam postulatus ait: *De talibus te rogare decet, me autem non respondere.* ita Maximus serm. 31.

Solon cuidam dicenti, ideo illum non loqui, quòd insanus esset; respondit: *Stultus silere nequit.*

Plato Dionysio tyranno roganti, num Athenis de se loquerentur? *Philosophi*, inquit, *Athenis numquam ita vacant, aut de tam vili materia tractant ut loqui de Dionysio valeant*; liberè sugillans ejus vitam & tyrannidem. ita Fulgos. l. 6.

Lacedæmoniis propria erat verborum paucitas, unde breviloquentia vocatur Laconismus. Cùm ergo Abderitarum legatus apud Agidem dicendi finem non faceret, ac responsum postularet, Agis respondit: *Illud tuis renuncia, quantum temporis tibi opus fuit ad dicendum, tantum me silentem audisse.* ità ei loquacitatem exprobravit, teste Plutarch. in Lacon.

D Iidem Samiorum legatis multiloquis dixerunt: *Prima sumus obliti; postrema non intelleximus, quia prima non meminimus.* idem ibidem.

Lebotus cuidam prolixo in sermone dixit: *Quid mihi de re pusilla longa texis proœmia?* Lacon de luscinia dixit: *Vox es, præterea nihil.* Idem dicas garrulo: & tamen luscinia dicitur philomela, eò quòd lugens canat. Audi Martialem l. 14.

Flet philomela nefas incesti Tereos; & quæ
Muta puella fuit, garrula fertur avis.

Ibidem Charillus roganti, cur Lycurgus tam paucas leges dedisset Lacedæmoniis? *Quia*, inquit, *pauca loquentibus paucis etiam legibus est opus.* sensit nimirum pleraque mala ex multiloquio nasci. ibidem.

Accipe fideles & Christianos. Sponsa Ecclesia à Christo sponso audit psalm. 44. 11. *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum; quoniam ipse est Dominus Deus tuus.* Deut. 27. 9. *Attende & audi Israel*; Septuag. *Audi Israel & tace.* quod præceptum pulcherrimum vocat Philo libro, *Quis rerum divinarum hæres.* S. Johannes Baptista *Christianorum.*

Iohan.

Johan. 3. v. 29. se nuncupat amicum sponsi (Christi) *qui stat & audit eum, & gaudio gaudet propter vocem sponsi.*

S. Gregor. Nazianz. epist. 98. ad Cledonium: *Sermone*, inquit, *tacemus, ut quæ loqui opus sit discamus*: & epist. 102. ad Eulalium: *Tu solitudini & immodico jejunio das operam, ego silentio.* S. Ambros. l. 1. Offic. cap. 2. *Lex dicit*, inquit, *Audi Israel Dominum Deum tuum. Non dicit, Loquere, sed Audi. Ideo Eva lapsa est, quia locuta est viro quæ non audierat à Domino Deo suo. Prima vox Dei dicit tibi: Audi si audis, custodi vias tuas: & si lapsus es citò corrige. Tace ergo priùs & audi, & non delinques in lingua tua.*

S. Basilius in monasterio silentium coluit per tredecim annos, totus vacans lectioni sacræ Scripturæ & orationi: silentium enim est verbi nutrimentum, uti docet S. Gregor. hom. 12. super Ezechielem, qui & lib. 5. Moral. c. 8. *Silere*, ait, *est mentem à terrenorum desideriorum voce restringere, ut ad superna attollatur*: juxta illud psalm. 45. *Vacate, & videte, quoniam ego sum Deus.* Tertull. in stylo strictus est & concisus, ideoque nervosus & efficax, æquè ac S. Hieron.

S. August. in psalm. 31. *Sicut*, inquit, *eligis quo vescaris sic elige quod loquaris.*

Idem in psalm. 139. explicans illud, *Vir linguosus non dirigetur: Qualis*, inquit, *esse debet servus Dei? ut magis optet audire, quàm dicere; sicut scriptum est: Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et si fieri potest hoc cupiat: non habere necessitatem loquendi & docendi; sed audire illum cui dicitur: Auditui meo dabis gaudium & lætitiam. Gaudium autem taciturnitatis intus habeat in voluntate, vocem doctrinæ in necessitate.* Et mox: *Quare vis loqui, audire non vis; semper foras exis, intus redire detrectas. Qui enim te docet, intus est: quando tu doces, tanquam foras ex is ad eos qui foris sunt.* Unde concludit: *Non ergo amemus magis exteriora, sed interiora: De interioribus gaudeamus, in exterioribus autem necessitatem habeamus, non voluptatem.* Idem in Evangelio secundùm Lucam serm. 32. *Prædestinati in vitam æternam*, inquit, *operibus loquantur, non vocibus.* & serm. 69. de Tempore: *Noe*, inquit, *etsi tacebat voce, opere loquebatur: silebat lingua, fabricatione clamabat*, scilicet imminere diluvium: ut hoc enim evaderet, fabricabat arcam.

S. Bernard. serm. 18. in Cant. ait doctorem debere esse concham audiendo & retinendo, non canalem effundendo dumtaxat verba sapientiæ, instar Christi, *de cujus plenitudine omnes accepimus. Disce*, inquit, *& tu non nisi de pleno effundere, nec Deo largior esse velis. Concha imitetur fontem. Non manat ille in rivum, nec in lacum extenditur, donec suis satietur aquis*, &c. *Implere priùs, & sic curato effundere.* Idem in Octo punctis perfectionis: *Bis*, ait, *ad limam veniant verba, quàm semel ad linguam. Plus diligas audire, quam audiri; ut interrogatio magis aperiat os tuum, quàm ad non interrogata respondere.* De silentio plura dixi Threnor. 3. 26. Isaiæ 30. 15. & cap. 32. 17. Mora itaque pensanda sunt verba, & ad rationis obrussam examinanda, ut non nisi clave mentis os pandamus. Ita S. Chrysost. in psalm. 50. *Os nostrum*, ait, *perpetuò custodiamus, rationem ei tanquam clavem adhibentes.* Proverb. 29. 11. *Totum spiritum suum profert stultus, sapiens differt & reservat in posterum.* Quem locum illustrant Septuag. *Totam iram suam profert insipiens: sapiens autem dispensat per partes.* Explicat Cassianus collat. 16. cap. 27. quid sit per partes iram dispensare: *Sapiens autem paulatim eam maturitate consilii ac moderationis extenuat & expellit.* Nec minùs congruè Seneca lib. 2. de Ira cap. 28. *Maximum remedium est iræ mora: desinet, si expectas: nec universam illam tentaveris tollere: graves habet impetus primos. Tota vincetur, dum partibus carpitur.* Hæreant verò in animo ad hoc præstandum, luculenti illi versus Ovidii 3. Tristium eleg. 3.

Quo quisque est major, magis est placabilis iræ.
Et faciles motus mens generosa capit.

Ita Julius Cæsar omnes conjuratorum epistolas simul exussit, quod tantopere celebrat Seneca lib. 2. de Ira cap. 23. *Gratissimum enim putavit genus veniæ* (adde etiam tutissimum) *nescire quid quisque peccasset.*

Ira præcipitat verba.

ET TARDUS AD IRAM) Ut ira velox & prædominans non præveniat, secumque in præceps trahat rationem & voluntatem; sed tardè eam velut pedissequa sequatur, nec nisi jussa aculeum suum exerat, ubi opus ardorem iram, quasi cotem virtutis exposcit. Jungit S. Jacobus tardum ad iram tardo ad loquendum, Primò, quasi suggerens remedium tardiloquentiæ, q. d. Vis esse tardus ad loquendum, esto tardus ad iram. Communiter enim præcipitatio linguæ oritur ex præcipitatione mentis, quam parit ira; & vicissim præcipitatio linguæ parit jurgia, iras & rixas: sicut ex adverso tardiloquentia facit hominem tardum ad iram. Secundò, quia, ut ait S. Gregor. 5. Moral. 30. *Per iram sapientia perditur, ut quid, quove ordine agendum sit omnino nesciatur: quia nimirum intelligentiæ lucem subtrahit, cum mentem permovendo confundit.* Idem docet Sapiens Eccles. 7. 10. *Ne sis velox ad irascendum, quia ira in sinu stulti requiescit.* Efficacissimum enim iræ remedium est, vindictæ, vel operis in ira concepti dilatio, ait Seneca lib. 3. de Ira cap. 1. Unde Athenodorus philosophus abiens ultimum hoc monitum dedit Augusto Cæsari: *Iratus nil dicas, aut facias, priusquam alphabetum integrum recitaveris*, teste Plutarcho in vita Augusti. Sapientiùs S. Ambros. Theodosio Imper. qui ira, licèt ex parte justa, commotus Thessalonicenses jusserat necari, præcepit ut legem conderet, qua necem à se adjudicatos vetaret plecti ante trigesimum diem à lata sententia elapsum. Ita nimirum Deus laneos habet pedes, sed ferreas manus; quia tardo ad vindictam pede progreditur, sed cùm accedit acriter punit, & tarditatem vindictæ gravitate compensat.

Præclarè S. Gregor. l. 5. Moral. c. 30. damna iræ recensens: *Per iram*, inquit, *gratia vitæ socialis amittitur, concordia rumpitur, lux veritatis amittitur, Spiritus sancti splendor excluditur; ira stimulis accensum cor palpitat, corpus tremit, lingua se præpedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur amici.* & Cassianus collat. 16. cap. 27. *Hæc*, ait, *natura est iræ, ut dilata languescat & pereat, prolata verò magis magisque conflagret. Dilatanda ergo atque amplianda sunt pectora, ne angustiis pusillanimitatis arctata, iracundiæ turbulentis æstibus oppleantur*; & paulò antè docet, iram vincendam esse, non fuga, sed amplexu ejus cui irascimur. *Nisi enim*, inquit, *iracundia proximi humili statim satisfactione vincatur, provocat eum fugiens potiùs, quàm declinat.* Idem lib. 8. de Instit. renunc. cap. 6. docet iram nobis datam, ut irascamur vitiis, eaque perimamus. Unde Nazianz. in carmine de Ira: *Ira son*, inquit, *ira dæmoni intus condito*; quia ira ex homine facit feram, putà leonem, tigridem, serpentem, imò diabolum, ut iratus & furens non videatur esse homo, sed dæmon incarnatus.

Remedia quibus vincenda est ira, assignavi Ephes. 4. 25. Plura vide apud S. Basil. Senecam, & Plutarchum tract. de Ira, Cassianum toto lib. 8. de Instit. renunc. & S. Gregor. 5. Moral. 30. ad illud Iob 5. *Virum stultum interficit iracundia.* Et S. Ambros. l. 1. Offic. cap. 21. ubi inter alia ait: *Morum tranquillitas usu quodam affectionis proposito in naturam vertatur, ira ratione reprimatur. Si præoccupaverit mentem, ne relinquas locum tuum. Locus tuus patientia est, locus tuus sapientia est, locus tuus ratio est, locus tuus sedatio indignationis est. Si non potueris mitigare mentem, reprime linguam.* Et inferiùs: *Si irascimini, nolite peccare, sed vincite ratione iracundiam. Vel certè sic: Si irascimini, vobis irascimini, quia commoti estis, & non peccabitis. Qui enim sibi irascitur quia citò commotus est, desinit irasci alteri: qui autem vult iram suam justam probare, plus inflammatur, & citò in culpam cadit. Melior est autem secundum Salomonem, qui iracundiam continet quàm qui urbem capit: quia ira etiam fortes capit.* Ait enim Salomon Proverb. 16. 32. *Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo fortior est expugnatore urbium.*

IRA ENIM VIRI IUSTITIAM DEI NON OPERATUR) Deus enim sine ira cum tranquillitate judicat, Sapient. 12. 18. Unde S. Clemens l. 2. Constit. cap. 37. *Ubi est ira*, inquit, *ibi non est Dominus, sed amica Satanæ.* Hinc Elias iratus cultoribus Baal, vidit Deum in specie non turbinis, sed auræ lenis, quæ symbolum est mansuetudinis, animique placidi & sereni, 3. Reg. 19. 12. Nominat *justitiam* præ aliis virtutibus, quia ira induit nomen & prætextum justitiæ: iratus enim putat asseritque se justam sceleris & injuriæ sibi irrogatæ ultionem deposcere. Ira ergo justitiæ specie se velat & palliat.

Vers. 20. *Ira justitiæ inimica quomodo.*

Jam varii varios hic dant sensus. Primò, Cajetan. q. d. Deus ad operandum & exequendum justitiam non constituit iram, sed judices: illi ergo justitiam justamque

Resp. Primo.

que vindictam exerceant, non ira & iratus , esto possit , A vireique habeat ad se ulciscendum .

Secundò. Secundò , Nilus Abbas tract. de Ira explicat , q. d. Ira non amat , sed odit justitiam , ac proinde adeò non operatur justitiam , ut injustitiam , sævitiam & crudelitatem operetur : est enim meiosis : parum enim dicitur , sed plus significatur .

Tertiò. Tertiò , S. Hieron. l. 2. contra Pelag. Ira , inquit , Dei justa est , & justitiam operatur ; quia Dei ira quieta est , & ratione ducitur : nec enim in Deo aliud est ira quàm appetitus justitiæ , justæque vindictæ : ira verò viri injusta est , quia de perturbata mente procedit .

Quartò. Quartò S. Greg. l. 5. Moral. c. 30. *Ira viri* , inquit , *justitiam non operatur : quia dum perturbata mens judicium suæ rationis exasperat , omne quod furor suggerit , rectum putat .* Ira ergo pro justitia substituit furorem , eumque censet esse justitiam ; quia adeò cæca est , mentemque excæcat , ut unum contrariorum pro altero cernat ; velut si quis turbato visu , id quod album est cerneret nigrum , & vice versa .

Quintò. Quintò , genuinè & adæquatè *justitia* hic generatim sumitur pro qualibet virtute , q. d. Ira non operatur id quod B justum , æquum , rationi consonum & sanctum est ; sed multa perpetrat contra mansuetudinem , charitatem , patientiam , prudentiam , æquitatem , cæterasque virtutes , quas exigit & complectitur justitia Christiana . Alludit S. Jacobus ad Ecclesiastici 1. 23. *Qui sine timore est* , græcè ἀνὴρ θυμώδης , id est , *vir animosus , audax & iracundus* ; (audacia enim eique affinis ira opponitur timori , ut docent Ethici) *non poterit justificari : iracundia enim animositatis illius , subversio illius est .* Ira ergo extinguit in animo irati omnem patientiam , humanitatem , charitatem , justitiam , &c.

Rectè S. Thomas 3. p. q. 15. art. 9. ad 1. quærens an in Christo fuerit ira , cùm S. Jacobus dicat iram non operari justitiam ? respondet iram tunc propriè dici operari , cùm prævenit rationem , eamque secum rapit ad operandum : secùs est cùm sequitur rationem , ejusque est instrumentum , uti fuit in Christo & Sanctis . *Ira* , inquit , *dupliciter se habet in homine ; quandoque enim prævenit rationem , & trahit eam secum ad operandum , & tunc proprie ira dicitur operari : nam operatio tribuitur principali agenti . Et secundùm hoc intelligitur , quòd ira viri justitiam Dei non operatur . Quandoque verò ira sequitur rationem , & est quasi instrumentum ipsius , & tunc operatio quæ est justitiæ , non attribuitur iræ , sed rationi .* quæ ira utitur quasi cote animi ad opus arduum , v. g. justæ vindictæ . C Accepit hoc S. Thomas à S. Gregorio , qui libr. 7. epist. 126. ad Recharedum Regem Gothorum , monens eum ne in regendo iram admisceat : *Curandum* , inquit , *est , ne ira surrepat . Ne fiat citiùs omne quod licet . Ira quippe cùm delinquentium culpas exequitur , non debet quasi domina præire , sed post rationis tergum velut ancilla famulari , ut ad faciem jussa veniat ; nam si semel mentem ceperit , justum esse deputat etiam quod crudeliter facit . Hinc enim scriptum est : Ira viri justitiam Dei non operatur .* Ex adverso de S. Mose dicitur Ecclesiastici 45. v. 4. *In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum , & elegit eum ex omni carne .* Ita S. Augustinus epistol. 75. ad Auxilium Episcopum juvenem , qui ex ira videbatur præcipitasse sententiam excommunicationis in Classicianum ; monet ut oret , & exclamet ad D Deum : *Turbatus est præ ira oculus meus . Miserere mei Domine quoniam infirmus sum ; ut porrigas dexteram tuam , & comprimas iracundiam meam , & tranquilles mentem meam ad videndam faciendamque justitiam . Sicut enim scriptum est : Ira viri justitiam Dei non operatur .* Ita S. Ambrosius lib. 1. Offic. cap. 21. Laudat Architam philosophum , quòd ad villicum suum dixerit : *O te infelicem , quàm te afflictarem nisi iratus essem ! Sed etiam David armatam dexteram in indignatione compresserat : & bellatores adversus Nabal ad ultionem paratos , Abigail deprecatione revocaverat ,* 1. Regum 25. Idem Ambros. de obitu Theodosii Imper. eum laudat à dominatu iræ , dicens : *Beneficum se putabat , & tunc proprior erat veniæ , cum fuisset commotio maior iracundiæ . Prærogativa ignoscendi erat indignatum fuisse , & optabatur in eo , quod in aliis timebatur , ut irasceretur .* Idem lib. 2. Offic. cap. 7. *David* , inquit , *fortis in prælio , mansuetus in imperio , patiens in convitio , ferre magis promptus quam referre injurias .*

A *Ideo eam charus erat omnibus , ut juvenis ad regnum etiam peteretur invitus , resistens cogeretur , senex ne prælio interesset à suis rogaretur , quòd mallent omnes pro ipso periclitari , quam ipsum pro omnibus .*

PROPTER QUOD ABIICIENTES OMNEM IMMUNDITIAM , ET ABUNDANTIAM MALITIÆ , IN MANSUETUDINE SUSCIPITE INSITUM VERBUM] Multi hæc referunt ad iram , de qua proximè sermo præcessit , q. d. Ut abiiciatis iram , abiicite immundas cupiditates : hæ enim dum amantur , excitant iras & rixas contra eos qui easdem ambiunt , & nobis eripere aut præripere satagunt . Alii , q. d. Cùm ira non justitiam , sed injustitiam , omnemque iniquitatem operetur , hac de causa eam abiicite ; quia ipsa animam facit immundam , eamque sordidat , excitando motus ambitionis , avaritiæ , invidiæ , luxuriæ , omniumque cupiditatum ; sed præsertim malitiæ & malignitatis , putà odii , vindictæ , calumniæ , homicidii , &c. VERS. 21.

Aptiùs hæc referemus ad omnia præcedentia , etiam remotiora , ac præsertim ad v. 18. ubi dixit , *Voluntariè nos genuit verbo veritatis* ; hoc enim vocat hìc *insitum verbum* B *quod potest salvare animas* ; q. d. Cùm regenerati simus verbo veritatis , effectique filii Dei , satagamus hanc regenerationem , novamque vitam & filiationem divinam tueri & conservare , ideoque abiiciamus omnem immunditiam & malitiam , quæ eam vel maculant , vel infirmant vel interimunt . Porrò in nomine *immunditiam* respicit ad concupiscentiam , à qua nos tentari , trahique ad mortem dixit , v. 14. & 15. in nomine verò *malitia* respicit ad iram , quam immediatè antè cavendam monuerat : tam enim concupiscentia , quàm ira filiationi divinæ , novæque Christianorum vitæ repugnat .

Pro *immunditiam* græcè est ῥυπαρία , id est , spurcitia , sordes , fæx , retrimentum , situs , squalor , illuvies , pædor cùm verò transfertur ad animum , significat avaritiam , animum illiberalem , parcum & sordidum . Inde enim ῥυπαρὸς vocatur sordidus , spurcus , illiberalis , avarus . Propriè ergo S. Jacobus taxat hìc avaritiam : hæc enim suscitat iras , lites & jurgia ; hæcque erat prima tentatio Christianorum : dum enim ob fidem Chri- ῥυπαρία quid?
C sti à Judæis & Gentilibus patiebantur persecutionem & rapinam bonorum , tentabat eos avaritia , ut ea conservarent , non tantùm ad impatientiam , sed & ad fidem , vel negandam , vel certè dissimulandam . Tangit itaque tentationis , de qua initio fusè egit , fontem & radicem , ut ea succisa succidat tentationem . q. d. O Christiani , patimini spoliationem bonorum propter Christum : ea spernite , omnemque eorum cupiditatem & avaritiam ex animo evellite : ita facilè sustinebitis omnem hanc persecutionem ; ita stabitis firmi & constantes in fide , gratia , novaque generatione Christi , quàm ultrò suscepisti , ῥυπαρία enim , & sordidi animi est , ut bona caduca retineas , perdere fidem , gratiam , animam , ipsumque Deum . Sic hodie ῥυπαροὶ sunt avari , qui ut aliquot obolos , denarios vel aureos lucrentur , fallunt , fraudant , pejerant , negligunt sacrum Missæ officium die festo , aliasque Dei leges violant . Hi enim obolo , vel denario instar Judæ vendunt Christum , id est , Christi legem , gratiam , amicitiam ,
D suamque conscientiam & vitam æternam . Unde meritò de ea dixit Apostulus 1. Timoth. 6. v. 10. *Radix omnium malorum est cupiditas* , græcè φιλαργυρία , id est , *cupido pecuniæ* , sive *avaritia* . Hoc sensu accipi potest *immunditia* , ut vertit Noster , pro sordibus avaritiæ ; ut omnem immunditiem abiicere sit idem quod , omnes sordes avaritiæ abiicere . Porrò hæc avaritia non in solis opibus , sed in qualibet alia re locum habet , uti mox pluribus dicam .

Secundò , tamen ῥυπαρία , id est , *spurcitia* , potest significare luxuriam , gulam , omniaque vitia carnalia , quæ propriè vocantur *immunditia* , quia in se spurca sunt , & corpus animumque conspurcant , juxta illud Apostoli 1. Cor. 6. 18. *Omne peccatum quodcumque fecerit homo , extra corpus est : qui autem fornicatur , in corpus suum peccat .* Ita per immunditiam vitia carnis accipit Beda , Thomas Anglicus , Salmeron , & alii passim . Præclarè Clemens Alex. orat. ad Gentes : *Ego* , ait , *calcare terram didici , non adorare .*

Ex

Malitia septuplex.

Et abundantiam malitiæ] Perperam A Beza vertit, *& excrementum malitiæ*. περισσεία enim abundantiam significat, non excrementum. Quæres: Quænam hæc malitia? Primò, aliqui accipiunt nimiam sollicitudinem rerum temporalium, quàm ex animis fidelium volens evellere Christus, dicit Matth 6. 34. *Sufficit diei malitia*, id est sollicitudo & afflictio, *sua*. hæc enim sollicitudo inflammat iram, impatientiam, aliarumque tentationum, de quibus egit S. Jacobus, est causa.

Prima.

Secundò, alii pro *malitia* vertunt timiditatis, ignaviæ, probri, dedecoris. hæc enim significat Græcum κακία apud Thucydidem & Demosthenem, q. d. Abiicite nimiam timiditatem & ignaviam quasi ingens probrum & dedecus. hæc enim facit vos persecutioni cedere, patientiam perdere, fidem prodere. ita Catharinus.

Secunda.

Tertio, alii propriè *malitiam* accipiunt pro animo malo, pravo, fallaci, versuto, duplici, superbo, nocendi cupido. Ita Hugo per *abundantiam malitiæ* accipit abundantem pravitatem cordis, sed latentem; quæ proinde dicitur abundans, quia *simulata æquitas est duplex iniquitas*. Sic & Glossa interlinealis: Abundantia malitiæ, B inquit, est interior pravitas, peculiaris improbis qui abundant divitiis, præsertim cupido vindictæ, ait Lyran.

Tertia.

Quartò, κακία, id est *malitia*, sumi potest pro κακοήθεια id est *malignitate*, maledicentia & maleficentia, qua quis fit maledicus & calumniator, aliosque vexat & turbat. Sic Callimachus pictor dictus est κακιζότεχνος, quasi κακίζων τὴν τέχνην, id est, *maledicens, improbans, accusans suam artem & picturam*. de quo Plinius l. 34. c. 9. *Ex omnibus*, ait, *maximè insignis est Callimachus calumniator sui, nec finem habens diligentiæ: ob id κακιζότεχνος appellatus, memorabili exemplo adhibendi curæ modum*. Tales κακιζότεχνοι sunt multi, qui omnia censent, carpunt, improbant, spernunt; itaque omnibus molestias, sibi odia & rixas creant. Quocirca Hugo ait, immunditiem esse in cogitatione prava, malitiam in voluntate perversa, abundantiam malitiæ in operatione iniqua.

Quarta.

Quintò, Oecum. & Beda per *abundantiam malitiæ* accipiunt peccandi consuetudinem, habitum, pertinaciam & destinatum propositum.

Quinta.

Sextò, Cajetan. Serarius & Salmeron *malitiam* generaliter accipiunt pro quovis vitio quo voluntas ad malum accenditur; ideoque vocari *abundantiam malitiæ*, quia scilicet malitia abundet, imò exuberet in perniciem aliorum.

Sexta.

Septimò, alii censent per exaggerationem hic addi *abundantiam malitiæ*: idem enim esse quod immunditiem, sed eam aggravare & exaggerare: Gentes enim in immunditiem & luxuriam erant profusæ, ideoque abundantes in malitia.

Septima.

Omnes hi sensus probabiles sunt: probabiliores tamen, nostræque Latinæ versioni congruentiores videntur tertius & quartus. Ubi adverte, *abundantiam malitiæ* hic vetari à Jacobo, non quasi parcitas malitiæ permittatur; sed τὸ *abundantia* significat proprietatem malitiæ. q. d. Abiicite malitiam, quia ipsa ex sua natura & indole ebullit, abundat & redundat in omne malum: sicut enim vinum recens ebullit, egeritque continuò spumas & fæces: sic malitia semper ebullit, eructat & suggerit quaslibet malas cogitationes, locutiones & actiones, omnesque fraudes & nocendi artes. Sic peccatum malitiæ opponitur peccato infirmitatis, vel fragilitatis: Theologi enim pecca- D tum ex sua causa in tres distinguunt species: aliud enim committitur ex ignorantia, aliud ex infirmitate, aliud ex malitia.

Denique Emmanuel Sà, & Maldonatus in Notis ad novum Testamentum, quas vidi legique in Collegio Romano, censent hic esse hebraismum, ut *abundantia malitiæ* idem sit, quod abundantia mala, id est, quidquid malè abundat, omnis superfluitas. hanc enim significat περισσεία κακίας. περισσεία enim est superfluitas, redundantia, exuberantia, & omne id quod modum excedit, putà excessus qui honesti & rationis limites transgreditur; sicque rectè opponitur ei ῥυπαρίᾳ: hæc enim sunt duo extrema, ideoque vitiosa, nimirum ῥυπαρία & περισσεία, id est *avaritia & superfluitas*, parsimonia & prodigalitas, quæ cavenda monet S. Jacobus, ut teneatur medium in quo consistit virtus; q. d. Nolite esse parci, nec prodigi; nolite A esse sordidi & avari, nec superflui & profusi in vestris opibus, sumptibus, familiis, actibus & rebus quibuslibet; sed in omnibus auream mediocritatem servate, ac cor ab omni affectu æquè ac defectu vitioso liberum, ut sit capax seminis divini, & facile suscipiat insitum verbum salutis. Hic sensus valdè congruus, nervosus & connexus est. Ubi Nota, τὸ κακίας tam ad ῥυπαρίαν, quam ad περισσείαν referri posse, quasi dicat: Cavete omnem malam, tam avaritiam & tenacitatem, quam copiam & superfluitatem: est enim utrique adversa bona tam tenacitas, quam copia. v. g. Tenacitas veritatis bona est, æquè ac copia liberalitatis, sive eleemosynæ. Docet ergo S. Jacobus malitiam & vitium in extremis consistere, putà in excessu & defectu; bonitatem vero & virtutem in medio, puta in moderatione & mediocritate: ideoque omnes surculos & fibras malitiæ è corde nostro esse evellendas, ut ei virtus inseratur; ut nimirum semen verbi divini ei inseri, cohærere, radices agere, & bonorum operum fruges germinare ac producere possit.

In mansuetudine] *Mansuetudinem* opponit malitiæ: Mansuetudo enim facit cor docile, capaxque seminis verbi divini, cujus incapax & indocile facit malitia, juxta illud Eccli. 5. v. 13. *Esto mansuetus ad audiendum verbum, ut intelligas & cum sapientia proferas responsum verum*. Mansuetudo enim est mentis serenitas, tranquillitas, claritas, quæ facilè capit sapientiam, cernitque omne verum: unde ipsa est quasi aqua limpida, vel speculum tersum, in quo rerum imagines clarè perspiciuntur; ex adverso malitia & ira est mentis turbatio, tumultus, tempestas & obscuritas, unde similis est aquæ turbidæ, & speculo pulveribus obducto, in quo nihil rectè videri potest, præsertim quia sicut malitiæ & iræ individua comes est superbia, ita mansuetudinis comes & socia est humilitas, quæ necessaria & optima ad sapientiam est dispositio, adeoque eam à Deo emendicando meretur accipere. Insuper mansuetudinem exigit S. Jacobus uti matrem patientiæ, quæ fidelibus illo ævo in tantis persecutionibus & tribulationibus erat necessaria; quam proinde eis vers. primo, & deinceps impensè commenda- C vit.

Mansuetudinis virtus.

Suscipite) Id est, susceptum retinete; significatur enim actus non inchoatus, sed continuatus & perfectus. Loquitur enim fidelibus, qui jam verbum fidei susceperant, quos monet ut illud studiosè conservent, augeant & promoveant.

Insitum verbum) Malè Oecum. λόγον vertit, rationem, quæ opponitur iræ: agitur enim hic de verbo, non de ratione; unde Syrus vertit, *verbum quod est insitum in natura nostra*, græcè ἔμφυτον. quod Oecumen. & Vatabl. vertunt, naturale, nativum, verum, non fictum, sicut Sap. 12. 10. ex adverso vocatur ἔμφυτος πονηρία, naturalis malitia obstinatorum. Meliùs alii passim hic ἔμφυτον vertunt, inditum, insitum, implantatum, sicut fit cùm ramus unius arboris alteri inseritur. &, ut agricolæ loquuntur, inoculatur, vel implastratur, quam Græci & Latini vocant emphyteusin. Sic enim videmus pomo arbori inseri ramum piri, per eumque producere pira. Simili modo voluntati nostræ inseritur Dei verbum, fides & gratia quasi surculus & ramus divinus, per eumque voluntas nostra producit opera supernaturalia fidei, spei, charitatis, patientiæ, martyrii, cæterarumque virtutum. Ubi adverte, τὸ *insitum*, significare verbum Dei, fidem & gratiam non esse nobis connaturalia, sed aliunde, purà divinitus insita, ideoque gratuita, & supernaturalia. Secundò, opera fidei & gratiæ non tam esse tribuenda voluntati, quam fidei & gratiæ: ex voluntate enim tantùm accipiunt libertatem, scilicet quòd sint opera vitalia, humana & libera: ex fide verò & gratia accipiunt suam dignitatem & speciem, scilicet quòd sint opera supernaturalia fidei, charitatis & gratiæ: sicut arbor pomus cùm per insertum ramum piri producit pira, esto succum suum ei communicet; tamen quòd pira producat, non poma, ramo piri inserto acceptum ferre debet, non sibi. Alibi S. Paulus & Script. vice versa dicit nos inseri Christo, quasi Christus sit arbor, cui nos quasi rami, vel surculi inseramur, ut ab eo vitam, succum & vigorem gratiæ sugamus, juxta illud Roman. 6. 5. *Si complantati facti sumus similitudini*

mortis ejus, simul & resurrectionis erimus. & 1. Joannis capit 4. 16. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*. Sic S. Paulus Rom. 11. 17. ait Gentes infideles & impias, quasi oleastros, per fidem & gratiam insitos esse in bonam olivam, puta in Christum, ut dulces pinguesque charitatis & bonorum operum olivas producant.

Insitum verbum quod. Resp. Primò esse incarnationem, quæ est quasi insitio ob sex analogias. Prima.

Quæres, quodnam est hoc *insitum verbum*, quod à nobis suscipi jubet S. Jacobus? Respond. Primò, Concil. Viennense esse Christum, sive Verbum incarnatum: hoc enim si per fidem & gratiam suscipiamus, salvabit nos: ejus enim incarnatio simillima est insitioni, sive inoculationi arborum. Primò enim sicut arbori agrestiori aut steriliori inseri solet surculus arboris melioris & feracioris, ut per eum ponat suam agrestem sterilitatem, fructusque meliores & copiosiores producat: ita carni nostræ & humanitati infœcundæ & sterili, in horto uteri B. Virginis, operante Spiritu sancto, insitum fuit Verbum divinum, ut ex humanitate & divinitate fieret una hypostasis, unumque suppositum quasi una arbor, quod per ramum Verbi divini fructus divinos, dulcissimos & optimos produxit: vice versa dici potest, quòd humanitas quasi ramus in Christo inserta sit Verbo & divinitati quasi arbori & trunco. Deitas enim & hypostasis divina sustentat humanitatem, & humanam naturam in Christo, non autem vice versa hypostasis humana sustentat divinam. hic enim fuit error Nestorii.

Secunda. Secundò, sicut ramus resecatur ab una arbore ut alteri inseratur; ita Christus descendens in carnem quasi ablatus fuit, & resectus à sinu Patris, ut è cælesti paradiso transplantaretur in terrestrem.

Tertia. Tertiò, sicut arboris, cui insitio facienda est, ramus præscinditur, ut ei alter isque melior inseratur: ita ab humanitate Christi ablata & quasi præcisa est hypostasis humana & creata, ut ei hypostasis divina communicaretur, & quasi insereretur.

Quarta. Quartò, sicut ramus arbori insitus cum ea coalescit, fitque una arbor: ita humanitas Verbo insita cum ea coaluit in unam eamdemque personam.

Quinta. Quintò, sicut ramus colligatur arbori ut coalescat: ita colligata est divinitas humanitati per vinculum unionis hypostaticæ. Præclarè S. Bernard. serm. 3. de vigil. Nativit. *Nihil Deo sublimius*, inquit, *nihil vilius limo, & tamen tanta dignatione Deus descendit in limum, tantaque dignitate limus ascendit ad Deum, ut quidquid in eo Deus fecit, limus fecisse credatur; quidquid pertulit limus, Deus in illo pertulisse dicatur.*

Sexta. Sextò, sicut in vere flante austro cùm arbores sudant, ac in gemmas prorumpunt, facienda est ramorum insitio; ita incarnatio Verbi facta est in vere, putà 25. die Martii, quo conditus est mundus, ut eum repararet & renovaret.

Secundò, esse Eucharistiam. Hinc Secundò, nonnulli per *insitum verbum* accipiunt Eucharistiam. In ea enim Christus nostroque stomacho & menti realiter & substantialiter inseritur, & quasi inoculatur; sed ita ut nos potiùs convertat in se, quàm ipse convertatur in nostram substantiam & qualitatem, uti ait S. August. Verùm hoc mysticum est, non literale.

Alii per *verbum insitum* accipiunt Christum cruci affixum. Arbor enim crucis erat lignum silvestre & sterile, juxta illud: *Maledictus omnis qui pendet in ligno*, Galat. 3. v. 13. Christus autem generosum & fœcundum fuit virgultum, juxta illud Isaiæ 4. 2. *In illa die erit germen Domini in magnificentia, & gloria, & fructus terræ sublimis*. Hoc igitur virgultum per clavos insitum & innexum fuit in crucem, tuncque crux uberrimos nobis protulit fructus, juxta illud Jerem. 33. 15. *Germinare faciam David germen justitiæ*. Verùm hic sensus accommodatitius est, & concionatorius, non genuinus.

Tertiò, esse verbum Dei. Tertiò, *verbum insitum* est Verbum Dei, putà Sacr. Script. & Evangelium. ita Beda, Glossa, Gagneius, Cathar. & Caietan. Dicitur *insitum*, ut distinguatur à congenito, putà à lumine rationis nobis à natura ingenerato. Unde S. Thom. explicans illud Ephes. 6. 18. *Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. Prædicatio*, inquit, *dicitur gladius spiritus, quia non penetrat usque ad spiritum, nisi ducatur à Spiritu sancto*. Dicitur ergo *insitum*, quia per Apostolorum prædicationem & audientium fidem animis credentium à Spiritu sancto inseritur & inspiratur.

Insitionis & prædicationis analogiæ undecim. Prima.

Ubi Nota appositas analogias inoculationis surculi in arborem & insitionis verbi in animam. Multæ enim conditiones in insitione arborum servandæ sunt, quas recenset Columella lib. 5. cap. 11. Varro l. 1. de Re rust. Plinius l. 17. c. 14. & alii. Prima est, sicut ramus per insitionem arbori inseritur; ita Christus per prædicationem & fidem menti inditur. *Secunda.* Secunda, sicut ramus nativus præscinditur ut alter melior inseratur; ita in lege veteri circumcidebatur caro præputii, ut fideles insererentur Ecclesiæ & gratiæ Dei: in lege autem nova circumciditur anima resecando peccata & vitia, ut Dei fides & gratia menti inseri possit. *Tertia.* Tertia, ut ramus unius arboris commodè alteri inseri possit, debet ei similis esse in cortice; ita Christus nobis inseritur, quia externa specie & quasi cortice, puta humanitate, nobis est similis. *Quarta.* Quarta, findendus est ramus usque ad medullam, ut ei alter surculus inseri & agglutinari possit; ita findenda est anima usque ad cor, & intimum ejus sinum per amorem Christi; ut ei ipse Christus inseri & inoculari, ac, ut ita dicam, incordiari, intimèque uniri possit, sicut vicissim usque ad cor fissus & transfixus est in cruce, ut nostro cordi uniri posset. unde Canticor. 4. v. 9. dicit: *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa*, ubi pro *vulnerasti* hebr. est לבבתני *libbathani*, id est, abstulisti mihi cor, transfixisti mihi cor, excordiasti me: amans enim amato dare debet cor? ut, sicut in oculatione rami, ejus medulla medullæ arbori; ita cor amantis cordi amati uniatur & inseratur. *Quinta.* Quinta, ramus insitus arbori, ei bubulo fimo & luto colligandus, & contra frigus æstumque muniendus est: ita meditatione nostri fimi & luti, id est, miseriæ humanæ, mortis & novissimorum, anima Christo colliganda, & contra omnes acediæ, gulæ, luxuriæ, aliarumque vitiorum tentationes muniendæ est. *Sexta.* Sexta, insitio arborea facienda est in vere, flante Austro: ita insitio spiritualis optimè fit in juventute & ætate florida, afflante Spiritu sancto. Juventus enim flexilis est, omnemque insitionem recipit: senectus verò si in vitiis enutrita consenuit, difficilè insolitos mores & vitia deponit, ac proinde perdifficile est virtutes oppositas ei inserere. *Septima.* Septima, surculi inserendi præscindendi sunt ex arbore ut minimum triennali: item ex ramis novis, qui spectant Orientem, iidemque ramis alterius arboris Orientem pariter spectantibus inserendi sunt: ita verbum Dei animæ inserendum, hauriendum est à sancta Trinitate, & a Christo, cujus nomen est Oriens, Zachar. 6. v. 12. ac vicissim animæ ad Orientem, hoc est, parti superiori, quæ cælum & cælestia spectat, vitamque novam & spiritualem desiderat, inserendum est. *Octava.* Octava, sicut arbor silvestris quæ priùs nihil producebat, aut non nisi poma agrestia, per inoculationem piri producit pira dulcia & sapida; ita anima inculta & cupiditatibus luxurians, quæ priùs non nisi opera gulæ, luxuriæ, superbiæ, &c. producebat, per insitionem verbi & gratiæ Dei producit pira suavissima sobrietatis, castitatis, humilitatis, charitatis, &c. ita Clemens Alexandr. 6. Stromat. 6. ubi quatuor insitionis corporalis species recenset, easque mysticè totidem speciebus insitionis spiritualis accommodat. *Nona.* Nona, ramus insertus ramum, arboremque cui inseritur, quasi maritat, & arctissimo conjugii vinculo sibi copulat: ita Christus per verbum Dei despondet sibi animam fidelem, juxta illud 2. Corinth. 11. vers. 2. *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo*. Rursum ramus insertus ramum alterum cui inseritur quasi adoptat, juxta illud Ovidii lib. 1. de Remediis Amoris:

Veneris insitio, fac ramum ut ramus adoptet.

ita Christus per verbum, fidem & gratiam nos sibi in filios & heredes adoptat. *Decima.* Decima, sicut ramus insertus alteri cui inseritur, firmè cohæret, adeoque unus cum eo fit idemque; ita Christus per fidem & gratiam firmè animæ nostræ copulatur & unitur, ut nisi per hostilem voluntatem abjiciatur, & resecetur, perpetuò animæ conjunctus, & quasi conjugatus maneat. *Undecima.* Undecima, insitio arbori est instar culturæ: facit enim ut melior fit, melioremque ac magis digestum succum trahat,

unde

indeque meliorem fructum producat, ita insitio fidei & gratiæ animam animalem excolit, innovat, perpolit, ut succum cælestem imbibat & induat, indeque cælestes actiones producat. Hinc disce quàm utile sit audire, legere, ruminare verbum Dei: sic enim illud menti inserendo, eam innovamus; cælestemque facimus, ut omnis ejus succus, id est, cogitatio, & affectio, & fructus, id est actio, sit spiritualis & cælestis: sicut ex adverso legere, audire, ruminare verba vana, carnalia, lasciva, maledica, hominem facit vanum, carnalem, lascivum, maledicum. Unde S. Ambrosius lib. 9. in Lucam c. 20. *Ut tener surculus*, inquit, *veteri excisus ab arbore in alterius fusu radicis inseritur: ita populus sanctus surculi veteris cicatricibus enodatis, in novo ille crucis ligno tamquam gremio piæ parentis fotus inolescit, Spiritusque sanctus in hoc carnem corpus infusus, velut in altas demissus terrarum scrobes, aqua salutaris irriguo diluit quidquid est fœtidum, membrorumque nostrorum habitus in cælestem erigit disciplinam.*

Mysticè hæc omnia facilè adaptes verbo Dei inspirato, hoc est, inspirationi divinæ: hanc enim inserit menti Spiritus sanctus, adeoque verbum Dei frustra à concionatoribus prædicatur exteriùs, nisi illud interiùs prædicet, mentique inserat Spiritus sanctus. sive autem ipse illud per concionatorem exteriùs, sive per se solum interiùs menti inspiret & inserat, parum refert: idem enim utrobique est gustus, & fructus. Transit enim in naturam nostram, facitque nos Deo fructificare, ut ait Thomas Anglicus.

QUOD POTEST SALVARE (Syrus, *vivificare*) ANIMAS VESTRAS] nimirum eas regenerare, eisque tribuere novam nativitatem, eamque supernaturalem, hic per gratiam, in futuro per gloriam. Respicit S. Jacobus ad id quod dixit vers. 18. *Voluntariè enim nos genuit verbo veritatis*; verbum enim veritatis est verbum insitum animæ nostræ à Spiritu sancto, ad peragendam hanc divi-

Verbū veritatis quid. nam generationem, quæ fit per remissionem peccatorum, infusionem justitiæ & sanctificationem, quam indies innovare & augere possumus & debemus. Hoc est quod ait Paulus Roman. 1. v. 16. *Non enim erubesco Evangelium: virtus enim Dei est in salutem omni credenti.* & cap. 10. v. 10. *Corde creditur ad justitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* vide ibi dicta. Porrò verbum Dei salvat animam, non per solam fidem ei credendi, ut volunt hæretici; sed ei obediendo, illudque opere & vita complendo, ac præsertim multa pro eo patiendo, uti passi sunt primi fideles & Martyres. Illud ita esse docet S. Jacobus dum subdit:

VERS. 22. *Auditor verbi sit & factor.* ESTOTE AUTEM FACTORES VERBI, ET NON AUDITORES TANTUM] q. d. Quod dixi: *Suscipite insitum verbum*, intelligo sic, ut non tantùm illud audiatis & credatis, sed & ut idem opere perficiatis. *Scienti enim bonum & non facienti, peccatum est illi*, ait S. Jacobus c. 4. 17. & Christus Lucæ 11. v. 28. *Beati*, inquit, *qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud*, adeoque *Iesus cœpit* primò *facere*, & deinde *docere*, Actor. 1. v. 1. Christo enim *scientia erat norma vivendi, vita docendi*. Non enim præclariùs scivit, quàm sanctiùs vixit; nec docuit majora quàm fecit. Christum ducem imitati sunt omnes Sancti. Ita S. Paulus: *Imitatores*, ait, *mei estote, sicut & ego Christi*, 1. Corinth. 11. 1. S. Gregorius homil. 29. in Evang. dicenti: *Ego jam credidi, ergo salvus ero*; respondet: *Verum dicit, si fidem operibus tenet: vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc enim est quod de quibusdam falsis fidelibus Paulus dicit*, ad Titum 5. *Qui confitentur se nosse Deum, factis autem negant. Hinc Joannes ait* epist. 1. cap. 2. *Qui dicit se nosse Deum, & mandata ejus non custodit, mendax est. Tunc enim veraciter fideles sumus, si, quod verbis promittimus, operibus complemus.* S. Augustinus serm. de blasphemia in Spiritum sanctum: *Scopus*, ait, *Christianæ religionis est, ut quæ ex doctrina veritatis didicimus, opere impleamus. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum; sed factores legis justificabuntur.* Nervosè Nazianz. orat. 27. *Opus*, inquit, *sermone fortius est.* Et S. Bernardus ad Eugenium Pontif. lib. 2. de Consider. cap. 7. *Audi*, ait, *canticum meum, & quidem minùs suave, sed salutare. Monstruosa res gradus summus, & animus infimus: sedes prima, & vita ima: lingua magniloqua, & manus otiosa: sermo multus, & fructus nullus: vultus gravis, & actus levis: ingens auctoritas, & nu-*

tans stabilitas. Vide dicta Actor. 1. 1.

PALLENTES VOSMETIPSOS] παραλογιζόμενοι ἑαυτούς, id est, paralogismo & fallaci argumentatione decipientes, & in errorem seducentes vosmetipsos, uti faciunt Sophistæ. Hoc enim est sophisma diaboli & hæreticorum: scriptum est, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit: ergo bonis operibus non est opus, sed sola fides ad salutem sufficit. Rursum: Beatus est qui audit & suscipit verba Dei; valeant ergo opera & labores, abeant cruces in malam crucem. Sed respondendum est, neminem prudenter audire & credere, nisi auditis & creditis obediat, eaque in opus redigat. Porrò *infelicius est decipere quàm decipi*, ait S. Eucherius epist. ad Valerianum; sed infelicissimum est decipere seipsum, & decipi à seipso, præsertim ubi æterna salus agitur. Ita hodie plurimi seipsos fallunt: auditoribus enim verbi Dei plena sunt templa, sed factoribus vacua. Tot millia crebrò audiunt conciones, & vix unus est qui vitam in melius commutet; nimirum quia audiunt verbum Dei ut carmen musicum aures titillans, non mentem feriens, uti queritur Ezech. cap. 33. 32.

QUIA SI QUIS AUDITOR EST VERBI, ET NON FACTOR, HIC COMPARABITUR VIRO CONSIDERANTI VULTUM NATIVITATIS SUÆ] VERS. 23.
id est, nativum cum quo natus est, non fictum, non pictum, non personatum. Nota τὸ *viro*, innuit viros non uti, sed abuti speculo: mulierum enim φιλοκόσμων, non virorum, est speculum & imago. Unde S. Paulinus Nolæ Episcopus, & eum imitatus nuper Cardinalis Bellarminus, rogantibus amicis ut permitteret se depingi, suique imaginem suis operibus præfigi, acutè & religiosè respondit: *Vel cupitis depingere meum veterem hominem, vel novum. Si veterem, ille deformis est; nec pictura, sed latebris dignus: si novum, ille necdum perfectus est.*

IN SPECULO) Nota. Sicut speculum dicitur in quod inspicimus, & speciem, id est imaginem, nostram contemplamur; sic hic verbum & lex Dei vocatur speculum, quia in eo nos inspicimus & speciem animæ contemplamur; ut videamus quantum à virtutis perfectione distemus, & maculas animæ intuentes eas abstergamus & eluamus. Verbum enim & lex Dei ostendit clarè sine fuco & adulatione præcepta virtutum, & prohibitiones vitiorum omnium; illis addens promissa & præmia, his *Scriptura est speculū.* minas & supplicia; ut illas nobis imprimat. hæc è mente eradat. Unde S. Augustinus scripsit librum quem vocavit *Speculum*, quia in eo colligit sententias morales S. Scripturæ de Virtutibus & vitiis; ut in eo *Credens*, inquit, *qui Deo obedire voluerit, se inspiciat; quantumque in bonis moribus operibusque profecerit, & quantum sibi desit attendat.* Idem in psalm. 103. conc. 1. *Vide*, ait, *si hoc es, quod dixit* (Psaltes;) *si nondum es, geme ut sis. Renunciavit tibi speculum faciem tuam: sicut speculum non sentit adulatorem, sic nec te palpes.* Et S. Leo serm. 11. de Quadrag. *Artifex misericordia Dei*, inquit, *splendidissimum in mandatis suis condidit speculum, in quo homo suæ mentis faciem inspiceret; & quàm conformis imagini Dei, aut quàm dissimilis esset agnosceret.* Speculum enim ita pingit Virgilius in Epigramm.

Imago in unda.

Redditur effigies liquida spectantis in unda:
Qualem rejectat speculi nitidissimus orbis.
Effigies liquido respondet ab æquore fontis:
Qualis & à speculo simulatrix umbra resultat.

Pari modo ait S. Bernard. serm. 1. de septem panibus: *Evangelium speculum veritatis, nemini blanditur, nullum seducit, talem in eo se quisque reperiet, qualis fuerit, ut nec ibi timore trepidet ubi non est timor; nec lætetur cùm malè fecerit.* Et citato hoc loco S. Jacobi: *Nos autem fratres consideremus nosmetipsos in ea quam audimus Sanct. Evangelii lectione, ut proficiamus ex ea, & corrigamus si quæ in nobis deprehendimus corrigenda.*

Hujus rei symbolo jusserat Deus Exodi 38. 8. fieri labrum æneum ex speculis mulierum; ut in eo sacerdotes sacrificaturi se lavantes inspicerent, & si quid maculatum, vel incompositum invenirent detergerent & componerent. Nam, ut ait S. Gregor. hom. 17. in Evangelia: *Specula mulierum sunt præcepta Dei, in quibus se sanctæ*

anima semper aspiciunt, & si qua in eis sunt foeditatis macula deprehendunt. Cogitationum vitia corrigunt, & quasi renitentes vultus velut ex reddita imagine componunt: quia dum praceptis Dominicis solerter intendunt, in eis procul-dubio quid in se cælesti viro placeat, vel quid displiceat agnoscunt.

Sicut ergo feminæ dum se comunt & ornant studiosè se in speculo intuentur, ut omne quod fœdum in facie viderint eluant, eamque pulchrè per omnia componant; ita Christianus debet assiduè intueri speculum verbi & legis divinæ, ac juxta eam se totum moresque omnes reformare & exornare. Scribit Lud. Vives in S. August. lib. 18. Civit. c. 13. basiliscum sic occidi: circumdant venatores se undique speculis, in quæ cùm ille se introspicit, venenati specierum visualium radii ex oculis egressi, vi speculi ad ipsummet reflectuntur, itaque eum inficiunt & enecant: ita peccator scelerum suorum radices in lege Dei intuens & ad se reflectens compunctus interimit illa peccata, quæ tam fœda & legi Dei repugnantia conspicit, novumque hominem induit. Hoc est quod ait S. Paulus 2. 2. Cor. 3. 18. *Nos verò omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini spiritu.* Nam, ut ait S. August. 15. Trinit. c. 6. *Speculantes dixit per speculum videntes* (hoc enim est κατοπτριζόμενοι) *non de specula prospicientes. Transformamur ergo, dicit, de forma in formam mutamur, atque transimus de forma obscura in formam lucidam;* ut scilicet simus imago Dei, eumque quasi exemplar ad quod creati sumus repræsentemus; dum conformamus nos verbo tum animato & incarnato, puta Christo; tum scripto, præcepto & audito: de eo enim ait Psaltes psalm. 118. 105. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Et Proverb. 6. 23. *Mandatum lucerna est, & lex lux, & via vitæ increpatio disciplina.* Præclarè S. Leo serm. 1. de Quadrag. *Hæc*, ait, *nostri generis est dignitas, si in nobis quasi in quodam speculo divinitatis forma resplendeat.* Hinc utilissimum est crebrò intueri, legere, vel audire vitam Christi & Sanctorum, quæ est quasi lex viva & speculum animatum, ut ex eo mores nostros corrigamus, vitæque Christi & Sanctorum conformemus. Efficacia enim sunt sanctitatis exempla, quia Sancti fuerunt homines debiles & infirmi, ubi sumus nos, & quod illi per gratiam Dei potuerunt, nos quoque possumus.

Ipsa facies in speculo videtur non ejus imago.

Nota τὸ *vultum nativitatis suæ*, id est, nativum & genuinum (hunc enim significat Græca vox γενέσεως) significat nos in speculo non intueri imaginem vultus nostri, ut vulgus putat, sed ipsummet vultum per speciem non directam, sed reflexam. Aliter ergo videmus rem in speculo, aliter in imagine: quia ad imaginem quasi objectum adæquatum terminatur visio, ex qua mens assurgit ad rem, cujus est imago, imaginandam & contemplandam: in speculo vero imago quæ videtur, non est imago, sed est ipsissima res objecta speculo, visa in eo per sui speciem, à speculo ad oculum videntis reflexam, ita ut visio proximè terminetur ad faciem propriam, illaque sit objectum visus (non imago speculi) in quod ipse immediatè per speciem illam reflexam fertur: illa ergo imago visa in speculo non est imago, sed est ipsissima hominis facies, prout per speciem in speculo, & à speculo reflexam videtur. Quare delira fuit Acco anus, quæ in speculo seipsam quasi in imagine intuens, cum ea quasi cum alia muliere colloquebatur, arridebat, minabatur, &c. de qua Rhodiginus lib. 17. c. 2. Ferunt & eos qui rapiunt catulum tigris, illi insequenti speculum è vitro obiicere in quo ipsa se intuens, visa sui in speculo imagine, putans illam esse suum catulum, in eo contemplando hæret, raptoremque cum catulo abire permittit.

Sed audi hanc quæstionem utrimque ventilantem, & definientem nostrum Franc. Aguilonium lib. 1. Opticatum proposit. 46. *An imago illa*, inquit, *quæ in speculo cernitur, species sit, an res ipsa? Alii ajunt, alii negant. Speciem esse his argumentis probari videtur. Primò, quia id quod in speculi profunditate oberrat, non tam verum aliquod corpus, quàm phantasticum & imaginabile esse potest. Unde illud à S. Jacobo usurpatum cap. 1. Si quis auditor est verbi, & non factor, hic comparabitur viro consideranti vultum nativitatis suæ in speculo*, &c. *Deinde res vera minimè ibi est, ubi, idolum apparet. Est ergo hoc aliud à re ipsa: at nihil aliud esse potest quàm species; ergo quod in speculo cernitur species est, non res vera. Contrà non speciem; sed rem ipsam in speculo videri, argumento est, quod phantasia in profunditate speculi immersa appareat: si autem species esset, ea in speculi superficie ubi terminatur, necessariò videretur. Non est ergo species, sed res ipsa quam in speculo cernimus. At quomodo res intra speculum videtur, cùm ibi non sit? Resp. in omni specierum inflexione rem alio loco, quàm revera sit, apparere. Idem est de imagine*, sive virunculo (unde ab Hebræis vocatur אישון *ison*) *quem in alterius pupilla cernimus. Est enim illa velut à convexo speculo repercussa intuentis simulacrum: cornea enim tunica propter liquorem formas rerum objectarum remittit, at rebus ipsis minores propter sphæricam convexitatem.* Sic mysticè in verbo & lege Dei non imaginem aliquam, sed ipsissimam Dei voluntatem, Deumque ipsum quasi in speculo intuemur, amplectimur & reveremur.

Vers. 24. An speculi pariat oblivionem sui.

CONSIDERAVIT ENIM SE, ET ABIIT, ET STATIM OBLITUS EST QUALIS FUERIT] Hinc Romæ vir quidam solers mihi quæstionem proposuit, an speculum vim aliquam habeat inducendi oblivionem sui potiùs, quàm alterius subjecti in eo visi; id enim videtur innuere hic S. Jacobus. Verùm nil tale est, nec tale quid significat S. Jacobus: speculum enim eodem modo, eadem claritate & efficacitate repræsentat vultum proprium, atque alienum: ac proinde tam quis obliviscitur vultus alieni, quàm proprii, si eum in speculo dumtaxat inspexerit: sed quia vultum alienum, quem in speculo inspexit, cominus in se sine speculo per speciem directam intueri potest, & sæpè intuetur; hinc magis menti & memoriæ imprimit imaginem ejus, quam proprii, quem nisi directè intueri nequit, sed tantùm reflexè in speculo. Reflexæ enim species refranguntur, ideoque debiliores sunt, & debilius feriunt oculum & mentem quam directæ: unde Apostolus 1. Corinth. 13. visionem per speculum vocat obscuram & ænigmaticam. *Videmus*, ait, *nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Ita Dionys. Carthus. *Imago*, inquit, *in speculo habet debile esse, & intentionale potiùs quàm reale; ideò debilem facit impressionem: quia modus agendi sequitur modum essendi, ac propterea ex tali impressione sequitur labilis in mente cognitio, indeque facilis oblivio.* Idem docet Aguilonius l. 1. Optic. propos. 46. *Cur*, inquit, *adeò debilis figura in speculo ostenditur? Resp. Quia repercussione languescit. Unde cùm eadem ex uno speculo in aliud & aliud reflectitur, secunda reflexio obscurior est prima, & tertia quàm secunda, atque eodem ordine cætera.*

Quapropter speculum divini verbi & legis identidem nobis inspiciendum est; ut ejus memoriam in mente renovemus, nutriamus, acuamus, adeoque vivaciter imprimamus, ut voluntatem feriat, compungat & ad opera bona adigat. Hoc significat S. Jacobus cùm dicit: *Consideravit enim se, & abiit.* q. d. Obiter & in transitu contemplatus est se in speculo; ideoque abiens & in alia objecta incurrens, *statim oblitus est qualis fuerit*, id est, qualem se viderit in speculo: unde nec maculas eluere, nec incomposita componere curat. Simili enim modo qui obiter verbum Dei audit, & illicò ad negotia terrena resque caducas animum transfert, statim obliviscitur & speculi & sui, id est, & legis divinæ & morum suorum, ut eos corrigere & legi divinæ adæquare non curet, præsertim si speculum hoc legis divinæ intueatur non tam utilitatis, quàm voluptatis & curiositatis causa, nimirum ut pascat oculos & aures, vana ejus cognitione & eloquentia; non autem ut illam in praxim redigat, vitamque illi conformet. Sic enim curiosè multi, viri præsertim (unde solerter ait S. Jacobus, *similis est viro*, non mulieri: hæc enim se aspicit in speculo ut mundet, & ornet) intuentur se in speculo, ut videant an senes appareant, an juvenes; an pulchri, an deformes; an sereni, an morosi & rugosi; uti Claudian. lib. 1. in Eutropium, de Laide se in speculo contemplante ait:

Seque reformidat speculo damnante senectus.

& Ovidius lib. Trist.

Flet quoque, ut in speculo rugas aspexit aniles,
Tyndaris.

Videre ergo in speculo, est proverbium significans, videre superficialiter dumtaxat, ita ut penitus rem non perspicias, nec ejus intima penetres: unde 1. Cor. 13. 12. *Videmus*, inquit, *nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* q. d. Videmus nunc divina per fidem superficialiter, sed in cælo & visione Dei per speciem intima

eorum

eorum conspiciemus. Hinc & S. Jacobus visioni in speculo quasi superficiali opponit perspectionem, qua penitus res inspicitur & perspicitur, cùm subdit; *Qui autem perspexerit in lege.*

Triplices verbi auditores. Quocirca apposité Petrus Blesensis serm. 51. ait triplices esse verbi Dei auditores, pigros, activos, contemplativos, primos audire, & contemnere; secundos audire, & auditis obedire: tertios audire, & in amplexu obdormire; Primos esse quos hic tangit S. Jacobus, qui nimirum audito verbo Dei cogitantes de morte, judicio & inferno compunguntur; sed mox conversi ad terrenas curas & illecebras, ejus obliviscuntur. Eosdem noster Johannes David in imagin. duodecim speculorum comparat cum iride, quæ solis quoddam est speculum, ut ait Seneca lib. 1. Natur. quæst. c. 4. sed imperfectum & evanidum, quia partes aliquæ nubis sunt crassiores quàm, ut solem transmittant; aliæ tenuiores quàm ut excludant: quo fit ut in iride sit color igneus à sole, cæruleus à nube, cæteri ab utriusque mixtura.

Memorabile est quod scribit Theodor. in Historia SS. Patrum cap. 4. de Eusebio Anachoreta spectante arantes in agro. *Cùm*, inquit, *divinus Ammianus legisset locum Evangelicum, sciscitaretur autem interpretationem, jussit magnus Eusebius ut repeteret lectionem. Cùm is autem dixisset: Illis qui arant fortè delectatus, minimè exaudisti; suis deinceps oculis legem tulit, ut neque campum illum unquam contemplarentur, neque cælesti pulchritudine & chori astrorum aspectu fruerentur: sed angustissima uteretur semita, cuius mensuram aiunt fuisse unius palmi, ferente ad oratorium, extra eam deinceps egredi non est passus. Dicunt autem eum plusquam quadraginta annis vixisse post hanc legem. Quin & cum lumbos zona ferrea alligasset, & gravissimum collare collo imposuisset, alio ferro coniunxit zonam collari, quod erat collo impositum, ut hoc modo inclinatus cogeretur assiduè in terram despicere.* Has ipse de se exegit pœnas neglectæ auditionis Evangelij.

Analogia speculi & verbi Dei. Prima. Moraliter ex speculo & speculante se in eo, disce quale sit verbum Dei, eiusque auditor. Primò enim, sicut in speculo videtur, non imago rei, sed res ipsa per speciem non directam, sed reflexam; ita in verbo Dei videtur ipsa Dei voluntas, ipseque Deus, uti verbum mentis cernitur in verbo oris, quasi in speculo. Hinc tritum est ænigma speculi apud Symposium;

Nulla mihi certa est, nulla est peregrina figura:
Fulgor inest intus radiante luce coruscus:
Qui nihil ostendit, nisi quidquid viderit antè.

Secunda. Secundò, specula plana imagines exhibent ipsis rebus æquales, convexa verò minores: utraque quo longiùs absunt, eo minora reddunt idola, uti docet Aquilonius l. 5. Opticar. propos. 56. & seq.

Unde & Plinius l. 33. cap. 9. *Eadem*, inquit, *vi in speculis usu polita crassitudine, paulumque propulsa dilatatur in immensum magnitudo imaginum. Tantum interest, repercussum illum respuat, an accipiat*, &c. *Plurimumque refert concava sint & poculi modo, an depressa, an elata, an aversa, an obliqua, supina, an recta, qualitate excipientis figura torquente venientes umbras. Nec enim est aliud imago, quàm digesta claritas materia excipientis umbram.*

Pari modo verbum Dei planè, apertè & candidè auditum, lectum & ruminatum, Dei voluntatem omnino nobis exhibet, & quasi adæquat. At verò si verbum Dei tumore quodam sapientiæ & eloquentiæ humanæ exornatum, fucatumque audias vel legas, minùs in Deum Deique voluntatem cernes, minusque pios erga eam mentis & voluntatis motus persentisces. Quocirca præcones verbi Dei debent esse sinceri, liberi, nec curare auditorum querelas, juxta illud S. Hieron. ad Nepotian. de vita Clericorum: *Neminem specialiter meus sermo pulsavit, generalis de vitiis disputatio est: qui mihi irasci voluerit, ipse de se quòd talis sit confitebitur.* Nam, ut ait Clemens Alex. l. 1. Pædag. cap. 9. *Sicut speculum non est malum deformi, quòd ipsum ostendat, qualis sit: & sicut medicus non est ægroto malus, quòd ei febrim annunciet: non enim medicus est causa febris, sed ipse febrim arguit: ita nec is qui reprehendit, ei malè vult, qui laborat animo, neque ei delicta adiungit; sed ea quæ adsunt peccata ostendit, ad hoc ut avertat ab huiusmodi studiis.*

Tertia. Tertiò, uti virgines nubiles pulchritudinis, & ornatus studiosæ, diu multumque seipsas speculantur in speculo, omnesque nævos & maculas, etiam minimas, quas in eo vident, emaculant & extergunt, ac totam faciem, vestes, gestus & motus ad speculum formant & componunt; ita fidelis qui salutis & pulchritudinis animæ suæ studiosus est, has virgines æmulari, imò superare debet, ut assiduè se in verbo Dei intueatur, moresque & vitam omnem cum lege & voluntate Dei conferat & componat, idque in dies meliùs, semper & meliùs.

Quarta. Quartò, *Specula concava adversa solis radiis faciliùs accenduntur, quàm ullus alius ignis*, ait Plinius l. 2. cap. 107. adeò ut stupas, chartam, manum, aliaque opposita adurant & inflamment: ita si humili corde humilem Dei legem, ideoque radios divini ardoris excipientem, diutiùs & penitiùs intueamur, ab eadem amore divino accendemur. Nam, ut ait Psaltes psalm. 11. 7. *Eloquia Domini eloquia casta* (sicut) *argentum igne examinatum*, & psalm. 118. 140. *Ignitum eloquium tuum vehementer, & servus tuus dilexit illud.*

Quinta. Quintò, speculorum acies & fulgor menstruis mulieris hebetatur, ait Plinius l. 7. c. 15. ita luxuria & vitiis carnalibus in anima offuscatur & quasi hebetatur verbum Dei, ut à luxurioso & carnali vix cerni & cognosci queat. Unde idem Plinius l. 11. c. 37. *Hominum dentibus*, ait, *quoddam inest virus. Namque & speculi nitorem ex adverso hebetans, & columbarum fetus implumes necant.* Dentes enim symbolum sunt gulæ, æquè ac dicacitatis, calumniæ & detractionis; quibus quasi nubibus verbum Dei obvelatur, ut ægrè perspici queat. Porrò idem Plin. l. 28. cap. 7. remedium assignat, aitque hebetata aspectu specula recipere nitorem, si mullum piscem secum habeant, qui, ut idem ait lib. 9. c. 18. durus est, ut numquam percoqui possit, nisi ferula verberatus; ita duritie & asperitate vitæ superatur gula & libido, ac verbum Dei intuenti pristinus eius fulgor redditur.

Sexta. Sextò multum interest quo situ, qualibusve oculis speculum intuearis: aliter enim videbis rem in speculo si ad lævam, vel ad dextram; aliter si directè & æqua distantia illud inspexeris, rursum aliter videbis si obliquis, limis, aversis, &c. oculis illud intuearis, planèque qualiter speculum inspexeris, taliter illud vicissim se, imò te, tuique imaginem tibi exhibebit. Si accedis, accedit; si recedis, recedit; si transis, transit; si procumbis, procumbit; si irrides, irridet; si irasceris, irascitur; si percutis, repercutit. ita qualem te Deo Deique verbo exhibes, talem vicissim ille se tibi exhibebit, iuxta illud psalm. 17. 26. *Cum sancto sanctus eris*, &c. *& cum perverso perverteris.* Intuere ergo hoc speculum, putà Dei verbum, in eoque Deum ipsum directis, fixis & benignis oculis: & ille iisdem vicissim te aspiciet.

Septima. Septimò, Plinius l. 33. c. 9. *Specula*, inquit, *optima apud maiores fuerant Brundusina, stanno & ære mixtis: prælata sunt argentea. Primus fecit Praxiteles Magni Pompeij ætate, nuperque credi cœptum certiorem imaginem reddi, auro apposito aversis.* Ita optima virtutum & vitiorum specula sunt leges & sententiæ illæ S. Scripturæ, quæ instar argenti clarè, & instar æris ac stanni fortiter & constanter intonant minas & supplicia, legum violatoribus à Deo decreta. Hisce enim acies mentis repercussa in se reflectitur, humilistur, compungitur, cum Deo, Deique lege in gratiam redit.

Ita in oraculo & minis Jonæ, quasi in speculo Niniviтæ intuiti sua scelera, pœnituerunt in sacco & cinere, vitam mutarunt, excidium à Jona comminatum evaserunt, Jonæ 3. Idem fecit David in oraculo Nathan, 2. Reg. 12. 13. & Nabuchodonosor in oraculo Danielis cap. 2. 46. & Cornelius ad prædicationem S. Petri Actor. 10. 25. Ita Babylas mimus & magus, habensque duas concubinas, adiens ecclesiam, audiensque Evangelium, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum*, Matth. 3. omnibus sese abdicavit, factusque est monachus, ac concubinis ut idem facerent persuasit; teste Johanne Moscho in Prato spirit. c. 32.

Exempla. Memorabile est quod scribit Sozomen. l. 2. c. 4. & ex eo Baron. Anno, inquit, Domini 350. Milles fuit in Persia civitatis cuiusdam Episcopus, cumque in ea prædicando nihil proficeret, civitatem execratus inde discessit; quare Sapores urbem obsedit, evertit, & in agrum convertit: ita ultus est Deus neglectum verbi sui & legis Evangelicæ. Simile extat in vita S. Laurentij Justiniani Venetiarum Patriarchæ.

In Vitis Patr. lib. 2. c. 90. refertur quòd, cùm quidam apud

apud Arsenium quereretur, se verba S. Script. audire sed non capere, nec ex ea fructum percipere, responderit Arsenius; *Fili mi, necesse est ut magno ardore meditationi divinæ doctrinæ insistas; audivi enim à Patribus, quòd serpentum incantatores verba quibus serpentes effascinant, non intelligant; serpentes autem audientes verba, ea intelligant, eorum vim percipiant; eique obediant. Idem & nobis faciendum est, etiamsi virtutem & efficaciam sacrarum literarum plenè non intelligamus, attamen virtutem verborum diaboli percipiunt, & fugantur.*

Ita S. Chrysantus assiduè legens sacros libros, in iisque sese intuens, & fidelis, & sanctus, & Martyr effectus, uti habet ejus vita apud Surium die 25. Octobr. c.2.

Ita S. Antonius audiens in ecclesia: *si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo*: atque hoc speculum jugiter intuens, ad illud totam vitam conformavit, teste S. Athanas. Idem de S. Francisco scribit S. Bonaventura. Nam, ut ait S. Paulus 2. Timoth. 3. 16. *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum: ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus.*

Denique in hoc verbi Dei speculo assiduè & ardenter speculantes & excolentes se S. Laurentius, Vincentius, Cæcilia [quæ assiduè Evangelium gestabat in pectore] Agnes, Augustinus, Basilius, Gregorius, Chrysostomus, omnesque sancti Doctores, Martyres, Virgines, Confessores ad heroica martyrii, virginitatis, religionis, contemptus mundi, cæterarumque virtutum opera sese exstimulantes, tanti evaserunt, quantos eos legimus & suspicimus. De hisce respectu nostri verè dixeris illud Plauti in Mostell. *Quid opus speculo tibi, quæ tute speculo speculum es maximum*: eis enim speculo legis non erat opus, qui nobis ejusdem viva facti sunt specula.

Vers. 25. QUI AUTEM PERSPEXERIT] intus, usque ad medullas, ait Hugo; Tigurina, *qui autem prospexerit*. Græcè enim est παρακύψας, id est, qui fixis intentisque oculis incumbens penitus introspexerit: opponit hunc ei qui obiter & leviter se consideravit in speculo, & abiit, ideoque oblitus est qualis fuerit, & quid in se corrigere debeat, παρακύπτειν enim est inclinato capite, & collo curvato, pronoque corpore, intento vultu & oculis in obliquum aspicere, uti faciunt, qui per fenestram proni & procumbentes transversis oculis venientes euntesque curiosè observant. Unde proverbium: περὶ ὄνου παρακύψεως, de asino qui cùm ab agasone neglectim ageretur, in transitu caput in tabernam vel officinam inseruit, & vasa evertit. ita Budæus in Comment. linguæ Græcæ. Sensus ergo est, q. d. Qui non obiter, sed studiosè; non negligenter, sed attentè; non confusè, sed accuratè quasi totus incumbens in speculum legis Christi, in illudque oculos obliquans & retorquens, illud introspexerit, exploraverit, vimque ejus & efficaciam penetrarit, hic id quod vidit in opus conferet, facietque quod lex docet & jubet; itaque in facto suo beatus erit. Quocirca minùs rectè Oecum. παρακύψας, vertit, *qui transpexerit, & quasi in transitu aspexerit*: licèt enim Græcum παρὰ aliquando significet *trans, obiter, cursim*; tamen hic non transitum, sed fixam contemplationem significat: opponitur enim obiter consideranti, & abeunti. Significat ergo *traspicere*, id est, ad fundum usque inspicere, sicut faciunt qui toti incumbunt speculo, vel alteri rei inspiciendæ.

IN LEGEM PERFECTAM] in legem Evangelicam: hæc enim perfecta est, cùm Mosaica fuerit imperfecta: quia perfecta vitæ & virtutis dat non tantùm documenta & præcepta, sed & auxilia gratiæ, eaque copiosa & efficacia. vide 2. Cor. 3. Unde Christus ait Matth. 5. 17. *Non veni legem solvere, sed adimplere*. Quin & Cicero graviter incusat Clodium orat. Pro domo sua, quòd in sua domo, quam libertati consecraverat, libertatem effigians, effigiasset simulacrum meretricis. Qui enim meretrici & voluptatibus indulget, non liber est, sed servus: maximis enim hostibus, & impotentissimis dominis servit. Aliqui legunt, *in legem perfectæ libertatis*; verùm Græca legunt τέλειον, & Romana *perfectam*; sic & Syrus.

LIBERTATIS] q. d. Lex Evangelica & perfecta, est lex libertatis, non servitutis, ut fuit vetus, Galat 4. 24. Porrò libertas hæc non est à lege, quasi Evangelium faciat Christianos libetos ab observatione mandatorum ut nulla lege teneantur, sed perpetrare possint quidquid lubet, uti docent Lutherus, & Libertini: si enim in Evangelio est lex, eaque perfecta, ergo & subiectos obligat, & à Christianis servanda est, uti docet Christus Matth. 5. Nam Christus venit in mundum, non tantùm ut ejus esset redemptor, sed etiam ut esset legislator novæ legis, uti contra Lutherum definit Concil. Trident. sess. 6. can. 19. 20. & 21.

Libertas Christiana quadruplex. Libertas ergo hæc legis Evangelicæ quam attulit Christus, *Prima.* Primò, est à lege veteri, putà à præceptis judicialibus, & cæremonialibus Pentateuchi: illis enim eà solut & liberavit nos Christus; non autem lege Decalogi: hæc enim obligat Christianos, non quatenus lata est per Mosen, sed quatenus est lex naturæ sancita à Deo, & renovata per Christum, Matth. 5. *Secunda.* Secundò, est libertas à peccato, & à potestate dæmonis, & inferni, Rom. 6. 20. *Sola* (enim) *apud Deum libertas est, non servire peccatis*, ait S. Hieron. ad Celantiam.

Tertia. Tertiò, est libertas à coactione & metu, ut legem impleamus non ex timore vindictæ, sed ex amore justitiæ, juxta illud 2. Corinth 3. 17. *Ubi spiritus Domini, ibi libertas*, & 1. Timoth. 1. 9. *Lex justo non est posita*. Christiani enim non sunt servi, uti Judæi, sed filii; non sub spiritu servitutis in timore, sed sub spiritu adoptionis in amore, Galat. 4. 5. Sic olim Stoici, & Cicero Paradoxo 5. censuerunt, *solum sapientem esse liberum, & omnem stultum servum*; quia sapiens sequens rationem, legem facit facilè, liberè & libenter; cæteri verò difficulter, invitè & coactè. Ita Seneca de Vita beata c. 15. *In regno*, ait, *nati sumus: Deo parere, libertas est*. Et Ovidius lib. 1. Metam. auream mundi ætatem ita pingit:

—— Quæ vindice nullo
Sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat.

Divinitùs S. August. libr. de Continentia c. 3. *Non sumus*, ait, *sub lege bonum quidem jubente, non tamen dante; sed sumus sub gratia. quæ id quod lex jubet faciens nos amare, potest liberis imperare*. Idem tract. 91. in Johannem: *Noli libertate abuti ad liberè peccandum, sed utere ad non peccandum: erit enim voluntas tua libera, si fueris pia: eris liber, si fueris servus; liber peccati, servus justitiæ.*

Quarta. Quartò, in resurrectione erit libertas à morte, omnique miseria. Vide dicta Rom. 6. 20. ubi ex S. Bernardo triplicem assignavi libertatem, scilicet naturæ, gratiæ & gloriæ. Præclarè S. Agatha tyranno exprobranti: *Nonne te pudet nobili genere natam, humilem & servilem Christianorum vitam agere?* respondit: *Multò præstantior est Christiana humilitas & servitus, regum opibus ac superbia*. Nam, ut ait S. August. l. de Quantitate animæ c. 34. *Ille ab omnibus liberat, cui servire omnibus utilissimum est, & in cujus servitio placere perfectè, sola libertas est*. Ille est Christus.

Ex adverso infideles & carnales non ingenui sunt, sed suarum cupiditatum servi, imò mancipia. Ita libertas libertate perit, adeoque summa libertas summa est servitus; sicut summum jus summa est injuria, & summa sapientia summa est insipientia: quia in ea tot servitur tyrannis, quot cupidinibus.

ET PERMANSERIT IN EA] eam assiduè contemplando, meditando & opere exercendo. Hoc enim in Scriptura significat *manere* in lege, in Deo, in Christo, nimirum jugiter meditari & facere ea quæ lex, Deus & Christus jubent; uti explicat Moses Deuter. 6. 7. *Manere in lege quid in sacris.* Sic ait Christus Johannis 15. 7. *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis, & fiet vobis*. Et Moses Deuter. 27. 26. *Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit*. Et S. Johannes epist. 1. c. 2. 5. *Qui dicit se in ipso manere, debet sicut ille ambulavit, & ipse ambulare*. Lex enim est quasi anima, quæ hominem, in quo manet, quasi informat, & animat, agitque ad omne bonum quod lex præscribit, opere perficiendum. Unde subdit S. Jacobus:

NON AUDITOR OBLIVIOSUS] Græcè ἐπιλησμονῆς, id est *obliviosus*, qui scilicet ea quæ audivit, tradat oblivioni; Syrus, *non esse auditor qui audiat, & obliviscatur*; sicut lupi cognominati cervarii, prædæ obliti obliviscuntur, aliamque quærunt, teste Solino in Polyhist. cap. 18. *Et lynceos tergum respicientes non meminerunt priorum, & mens perdit quod oculi videre desierint*, ait S. Hier. epist. 44. ad Chrysogonum.

Hic

HIC BEATUS IN FACTO] *ἐν ποιήσει*, id est, *in factione & operatione*) SUO ERIT) q. d. Beatus erit non in in contemplatione, sed in facto, praxi & exercitio legis: *beatus*, inquam, beatitudine viæ, quæ rectà ducit & perducit ad beatitudinem patriæ. Hinc liquet beatitudinem nostram in hac vita consistere in facienda & adimplenda lege Dei: hæc enim est justitia nostra ex adverso miserum & infelicem esse peccatorem, qui violat legem Dei, adeoque infelicitatem hujus vitæ consistere in transgressione legis Dei: quia parit offensam Dei, quæ ducit ad æternam damnationem, ubi est omnis miseria & infelicitas.

Ad hoc factum & factorem legis spectat quod legimus in vita (apud Surium die 23. Aprilis) S. Ægidii (qui fuit socius S. Francisci) viri raræ sanctitatis & valdè illuminati à Deo. Nam S. Ægidius audiens dominum vineæ vinitores suos objurgantem, iisque dicentem italicè: *fate fate, & non parlate*: *Audite*, inquit, *concionatores quid iste vir dicat: fatessant verba, & manus operi admovete. Concionamini opere potiùs, quàm verbo. Si enim totam terram possideres, nec tamen eam coleres, quid fructus ex ea perciperes? Certe nihil. Ex adverso si parvum haberes agellum, eumque diligenter excoleres, multum inde fructus pro te tuisque perciperes. Sic pariter scientia legis divinæ & cujuslibet rei, licet eximia, nihil tibi conferet si eam per opera non excolas*: sin illa exigua sit, sed operibus excolatur, magnam meritorum & gloriæ messem producet.

Vers. 26. SI QUIS AUTEM PUTAT SE RELIGIOSUM ESSE (Syrus, *servire Deo*: Græcum *θρῆσκος* & religiosum, & generosum, nobilemque significat) NON REFRÆNANS LINGUAM SUAM, SED SEDUCENS COR SUUM, HUJUS VANA EST RELIGIO] Etsi non sit necesse omnes epistolæ sententias inter se connectere: sæpè enim sunt disparatæ, & more Hebræo disparata dant monita; tamen hac sententia respicit S. Jacobus, & confirmat id quod dixit v. 19. *Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus ad loquendum*. Rursum immediatè antè dixerat factorem operis beatum esse: factori autem repugnat loquax, qui non refrænat linguam suam. Hujus enim anima occupatur in lingua, & defluit in verba, ut manum deserat, & opera negligat: sicut videmus loquaces parum operari. Alios vero, inquit Oecumen. videmus de factis suis gloriari, & vane se jactare, qui laudem operia hac jactantia perdunt, eò quòd non refrænent linguam: alios verò etiam probos, & in bonis operibus assiduos sentimus subinde garrulos, & pronos ad contendendum, detrahendum, maledicendum, ait Beda. Hos monet hic Jacobus, ut linguam refrænent. Denique commendarat Jacobus factorem legis: nunc ostendit quis factor legis, nimirum religiosus, qui refrænat linguam. *Religio* enim, juxta nonnullos, à lege, putà à *relegenda lege*, dicitur: sita enim est in observatione legis divinæ. Ostendit ergo Jacobus Dei legem, cultum & religionem in omnibus quidem mandatis, sed præsertim in tribus cerni, nimirum primò, in moderanda lingua; secundò, in visitatione pupillorum & viduarum; tertiò, in custodiendo se immaculatum ab hoc sæculo.

Religiosus quis. Nota. *Religiosum* nonnulli accipiunt strictè pro eo qui studens perfectioni artè per vota se Deo religavit & obstrinxit: hunc enim hodie vulgus religiosum vocat; hujus enim proprium est silentium, non colloquium, ait Gillebertus Abbas sermone 7. in Cantic. qui extat inter opera S. Bernardi. Ita explicant Auctor sermonum ad Fratres in eremo (qui falsò tribuuntur S. Augustino) ser. 3. Hugo, Thomas Anglicus, Dionysius, Catharinus, & alii. Sanè religiosorum horum præ cæteris est frænare linguam, adeoque irreligiosus videtur, qui eam frænare nescit. Verùm S. Jacobus generalius accipit nomen religiosi pro quovis fideli, qui Deum colit: ac primævi Christiani inter Gentes videbantur religiosi; imò verè erant religiosi, uti ostendi Actor. 5. 2. Quare planè decebat eos pauca, prudenter pieque loqui, ut & Christianos & Gentes ædificarent, ac ad fidem Christi allicerent. Unde S. Cyrillus l. 3. in Johan. cap. 26. pro *religiosus* legit *fidelis*. Ait enim: *Si quis in vobis fidelis videtur, qui non refrænat linguam*, &c.

NON REFRÆNANS LINGUAM) Significat Jacobus linguam esse quasi equum indomitum & effrænem, qui nisi fræno refrænetur à sessore, putà à ratione, eum agat A in præceps ut ruat in exitium. juxta illud Theophrasti apud Laertium lib. 5. *Magis credendum infræni equo, quam verbo incomposito.* Quocirca sapienter monet Eccles. c. 28. 29. *Aurum tuum*, inquit, *& argentum tuum confla, & verbis tuis facito stateram, & frænos ori tuo rectos, & attende ne forte labaris in lingua, & cadas in conspectu inimicorum insidiantium tibi, & sit casus tuus insanabilis in mortem*: Vide S. Thom. in serm. Dominicæ 4. post Pascha, ubi hanc Jacobi sententiam egregiè pertractat, ostendens quæ damna ex effræni, quæ commoda ex frænata lingua consequantur. Porrò frænum linguæ est mens & ratio, cujus proinde hoc est ænigma apud Symposium:

Lex bona dicendi, lex sum quoque dura tacendi.
Vis avidæ linguæ finis, sine fine loquendi,
Ipsa fluens, dum verba fluunt, ut lingua quiescat.

SED SEDUCENS COR SUUM) Syrus מטעא *mate*, id est, *errare faciens sibi cor suum*. Aliqui vertunt, *fornicans*; alii, *idololatrans*, quasi loquax & garrulus fornicetur cum lingua sua, eamque colat quasi idolum; sicut gulosus palatum colit quasi idolum, libidinosus ventrem, superbus sui æstimationem, avarus pecuniam. Radia B enim טעא vel טעה *taa* chaldaicè, syriacè & arabicè significat *errore*, & per metaphoram *fornicari*; inde per aliam metaphoram *idola colere*: summus enim error in carnalibus est fornicatio, in spiritalibus idololatria. Verùm primus sensus est genuinus; nam Græcum *ἀπατῶν*, & Latinum *seducens*, propriè idem est quod errare faciens, decipiens, seducens; quia garrulus non tam alium decipit quam seipsum: nam per loquacitatem seipsum à vera salutis, virtutis & quietis pacisque via avertit, ac inducit in multas lites, rixas, pericula corporis & animæ, mortemque præsentem & æternam.

Secundò, *seducens cor suum*, id est, ex *φιλαυτίᾳ*, & nimio sui amore sibi persuadens se religiosum esse, licèt petulans sit, garrulus & maledicus. Intendit S. Jacobus digitum ad fontem, unde fluit petulantia linguæ, nempe ad cor seductum. Qui enim aberrare sinit cor suum, ut vertit hic Tigurina, hujus linguæ numquam rationis frænum inicitur: *Ex abundantia enim cordis os loquitur*, Matth. 12. 34. Quare si verba non expenduntur, aberrante corde C ruent cæco impetu sine fræno. Sapienter enim scribit Gellius libr. 1. cap. 15. garrulorum orationem in ore nasci, non in pectore. Contrà Homerus Ulyssem virum sapienti facundia præditum, vocem mittere ait non ex ore, sed ex pectore. Quæ Gellii sententia valdè illustrat illud Eccli. 21. 18. *Labia imprudentium stulta narrabunt: verba autem prudentium statera ponderabuntur. In ore fatuorum cor illorum, & in corde sapientium os illorum.* Prudentes nimirum de corde suo proferent eloquia, Job. 8. 10. *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum*. Lucæ 6. 45. Stulti contrà impræmeditata effunduot verba: psal. 51. 2. *Tota die injustitiam cogitavit lingua tua*. Rectè Origenes apud Agellium ibi: *Cor fatuorum*, ait, *in superficie situm est, non in profundo, ad labia exilis.*

HUJUS VANA EST RELIGIO) Syrus, *hujus vanum est obsequium*, vel *vana servitus*. *Religio* ergo hic significat tum virtutem religionis, qua Deo debitum cultum deferimus, quæ prima est inter morales virtutes; sicut charitas prima est inter theologicas, tum professionem christianismi: hæc enim vocatur religio Christiana, quia Deum vera religione, veroque sacrorum cultu colit. Nam ut *Religio hoc loco quid.* D ait Lactant. libr. 4. Divin. institut. cap. 28. *Hac conditione gignimur, ut generanti Deo justa & debita obsequia præbeamus, hunc solum noverimus, hunc sequamur: hoc vinculo pietatis obstricti Deo & religati sumus. Unde ipsa religio nomen accepit: Et ad id dicimus, nomen religionis a vinculo pietatis esse deductum, quod homines sibi Deus religaverit, & pietate constrinxerit: quia nos servire ei, ut domino; obsequi, ut parenti necesse est.* Idem asserit S. August. libr. de Vera religione c. 55. Sensus ergo Jacobi est, q. d. Loquax frustrà se Christianum esse profitetur: frustrà se religiosum, id est Deum timentem & colentem, jactitat: inanis est ejus professio, inane religionis Christianæ nomen præ se fert, cùm totam virtutum structuram deiciat garrulitas, & vana inutilisque loquela: nihil enim ita Christianos & Christianam religionem apud Gentiles commendabat atque moderatio pietasque verborum. Unde S. Hieronym. ad Marcellam de Asella ait: *Habebat silentium loquens*, quasi

silendo

silendo magis suam sanctitatem, quàm loquendo explicet.

Causam dat S. Gregor. 7. Moral. 7. citans explicansque hunc Jacobi locum: *Aquæ more*, inquit, *se habet humana mens. Sicut enim detenta aqua sursum elevatur, sic humana mens circumclusa ad superiora colligitur, & relaxata deperit, quia se per infima inutiliter spargit. Quot enim supervacuis verbis à silentii sui censura dissipatur, quasi tot rivis extra se ducitur; unde & redire interiùs ad sui cognitionem non sufficit, quia per multiloquium exteriùs expansa, vim intimæ considerationis amittit; unde scriptum est Proverb. 25. Sicut urbs patens absque murorum ambitu, ita vir qui non potest in loquendo cohibere spiritum suum. Quia enim murum silentii non habet, patet inimici jaculis civitas mentis, & cùm se per verba extra semetipsam eiicit, apertam se adversario ostendit: quam tanto ille sine labore superat, quanto & hæc eadem quæ vincitur contra semetipsam per multiloquium pugnat.* Hoc est quod ait Isaias c. 32. 17. *Et erit cultus iustitiæ silentium*, vide ibi dicta. Et Cantic. 2. laudatur sponsa à taciturnitate. *Labia*, inquit, *tua sicut vitta coccinea*, scilicet non loquendo disiuncta & divisa sunt, sed silendo conjuncta & unita instar vittæ. Præclarè id in sacerdote præ cæteris requirens Nazianzen. orat. de silentio Quadrag. *Providendum est*, inquit, *ne quem sonum edamus, qui à Dei laude discrepet. Equidem ipse puris sacrificiis, quibus magnum illum regem mortalibus concilio, puram linguam servabo: neque enim committam, ut ab aliena lingua, fœda atque obscœna mente, vivificum illud sacrificium purissimum Deo mittam.*

Religio propriè quid. Nota. *Religio* propriè idem est, quod cultus Dei. *Religio*, ait S. August. lib. 83. quæst. 31. *est quæ superioris cujusdam naturæ, quam divinam vocant, curam cæremoniamque affert*. vide eumdem libr. 10. de Civit. 1. Religio enim est virtus qua Deum ut creatorem, dominum & patrem ritè colimus, eique debitum honorem deferimus, tum interiùs per adorationem, invocationem, reverentiam, &c. tum exteriùs per vota, sacrificia, genuflexiones, hymnos, &c. *Quadruplex. Prima.* Religionis initium & fundamentum est fides, quia enim fide cognoscimus verum Deum, hinc eum ut talem religione colimus. Unde S. Cyrillus lib. 3. in Joan. cap. 25. legit: *Hujus inanis est fides*. Nam, ut ait Trismegistus: *Religio est notitia Dei*. Et D. Thom. Opusc. 19. cap. 1. ait primum vinculum quo Deo ligatur homo, esse fidem. Et Lactant. lib. 4. de Vera sapientia cap. 4. *Sapientia*, inquit, *præcedit, religio sequitur; quia prius est Deum scire, consequenter colere.* Unde religio subinde vocatur pietas, & religiosi vocantur εὐλαβεῖς, id est *pii*, ut patet Actor. 2. 5. & c. 10. v. 2. Huc spectat religionis etymon, ut dicatur à religando, sicut jam dixi: per eam enim nos religamus & obstringimus Deo, ut auctori omnis tum naturæ, tum gratiæ & gloriæ.

Secunda. Hinc Secundò, religio extendit se ad legem Dei, & religiosi vocantur qui studiosè Dei leges omnes observant: religio enim includit Dei timorem & reverentiam. Timor imperat, & cogit nos servare ejus leges & præcepta. Unde in Scriptura viri religiosi vocantur timentes Deum, juxta illud: *Beatus vir qui timet Dominum, in mandatis eius volet nimis*, psal. 111. 1. Qui enim Deum honorat & reveretur, utique satagit ut ejus voluntatem & legem impleat. Hinc de personis religiosis, Zacharia & Elisabeth, dicitur, quòd erant *incedentes in omnibus mandatis Domini sine querela*, Lucæ 1. 6. Huc spectat etymon religionis quod affert Cicero l. 2. de Natura deorum, ut dicatur à relegendo, quia religiosus assiduè legit & relegit leges Dei. Hoc est quod ait Sapiens Eccles. 12. 13. *Deum time, & mandata eius observa: hoc est enim omnis homo.* Ita dicimus *religionem iniicere*, id est, scrupulum conscientiæ; *aliquid esse religioni*, id est, debito conscientiæ, ac curæ ne Deum offendat. Sic officium ad quod tenemur, vocatur religio. Unde Cicero actione 4. in Verrem: *Ego*, inquit, *quos adhuc magistratus mihi populus Romanus mandavit, ita accepi, ut me omnium officiorum religione obstringi arbitrarer.* ita Francisc. Suarez lib. 1. de Religione capit. 1.

Tertia. Hinc Tertiò, *religio* vocatur ipsa professio fidei, legis & cultus Dei: unde religio Christi vocatur christianismus, & professio Christiana. Nam, ut ait S. August. l. 8. Civit. cap. 17. *Religionis summa est imitari quem colis.* Et S. Hieron. in c. 9. Amos, ait religionem homines quasi

A in unum colligare gregem; ac propterea justorum, seu electorum fasciculum appellari, quia una Domini religione constrictus est. Unde & ipsa religio à religando, & in fascem Domini vinciendo nomen accepit.

Quarta. Quartò, *religio* vocatur excellentia religionis, qua quis totum se Deo alligat & obstringit, uti faciunt Religiosi per tria vota. Hi enim dicti sunt Religiosi à religendo, & ab eligendo eligentes, & à diligendo diligentes, & intelligendo intelligentes, ut ait Cicero l. 2. de Natura deorum. Et Isidorus: Religio, inquit, dicitur à religendo, id est, eligendo, ut religio dicatur quasi eligio: religiosi ergo dicuntur ab eligendo, quasi reeligentes Deum fontem beatitudinis omnisque boni, quem per peccatum amiseramus negligentes. ait S. August. l. 10. Civit. c. 4. Hinc rursum Gellius lib. 4. c. 9. religionem dici censet à relinquendo, ut religiosum sit id quod propter sanctitatem relictum, remotum & sepositum est, uti sunt religiosi, & claustrales. Verius tamen etymon est, ut religio dicatur à religando, quia nos religat Deo: unde Religiosi vocantur quasi Deo religati. ita S. Augustinus, Lactant. & alii, ac S. Thomas opusc. 19. Contra im-
B pugn. Relig. cap. 1.

Loquax est irreligiosus. Loquacis ergo qui linguam non refrænat, vana est religio quadruplex jam recensita.

Primò. Prima, quia ostendit se Deum non colere, nec magnifacere: tum quia in ejus præsentia, & ab eo audiri se sciens non veretur, nec verecundatur loqui ea, quæ Deo displicent: tum quia ore, quod Deus ei dedit ad sui cultum & laudem, abutitur ad vana, turpia, maledica, &c. *Lingua* enim nobis à Deo data est *quasi organum religionis*, ut sit *cithara & plectrum laudis divinæ*.

Secundò. Secunda, quia loquax religionem, id est, legem Dei, crebrò multisque modis violat, mentiendo, detrahendo, irritando, jurando, &c. Rursum religionem, id est, studiosam & anxiam curam servandæ legis divinæ habere nequit, qui religiosè, id est studiosè, linguam non frænat, ne leges divinas violet, Deumque offendat.

Tertiò. Tertia, quia loquax sua garrulitate dedecorat & infamat religionem Christianam, ut infideles dicant: Impossibile est hunc Christianum (& consequenter cæteros) esse religiosum, Deique cultorem modestum, & mente
C compositum, qui in verbis tam est effusus & incompositus. Unde S. Petrus Damiani serm. de Spiritu sancto scribit vaniloquio non tantùm animam sauciari, sed & ipsam honestæ vitæ rationem, quæ hominem Deo junxit, evacuari. Quin & S. Petrus apud Clementem epist. 1. ad Jacobum hunc nostrum, asserit S. Petrum crebrò prædicasse Christianis, ut studiosè os & linguam custodirent & moderarentur. Ex lingua enim quasi ex porta conspicimus quis in domo, puta in mente, habitet, ac sanctitas vel vanitas, an Deus vel diabolus. Sicut enim modestia corporis, præsertim linguæ, arguit & indicat modestiam animi, ex qua illa quasi ex fonte promanat & resultat: ita ex adverso immodestia & intemperantia linguæ index & effectus immodestiæ, & intemperantiæ animi.

Quartò. Quarta, quia loquacitas signum est animi vagi, dissoluti, improvidi, irreligiosi: qui enim linguam non frænat, quomodo frænabit iram, curiositatem, gulam, superbiam, aliaque potentissima vitia? Quamobrem S. Hieron. (vel quisquis est auctor, certè non est S. Hieron.) in Regula jubet monachos crebrò relegere hanc
D S. Jacobi sententiam: religionem enim sanctam non posse esse in loquacibus, qui linguæ moderari nequeunt. nam *mors & vita in manu linguæ*, Proverb. 18. 21. Quocirca S. Bernard. serm. 1. de mutatione aquæ, silentium vocat custodem religionis, in eoque sitam esse fortitudinem Religiosorum, sicut Samsonis fortitudo sita erat in capillis. Hinc & Ordinibus penè omnibus arctè, & sub gravibus pœnis præcipitur silentium: & qui monasteria reformare volunt, primùm curant restitui silentium. Sanè S. P. N. Ignatius, fundator Societatis nostræ, dictitabat: Vis nosse, an in aliquo Ordine vigeat religiosa disciplina? aspice an in eo ritè hæc tria serventur, nimirum silentium, clausura & mundities. Si enim hæc tria repereris, scito vigere in eo disciplinam: si non, scito eam languere.

Verè S. Bernardus (vel quisquis est auctor) tract. de Passione Dominic. 27. *Religa*, ait, *linguam tuam, si vis*

esse

esse religiosius: quia sine linguæ religatione religio vana est. Et mox: *Sciunt homines spirituales, qui hoc experti sunt, quantum auferat devotionis, quantum afferat dissolutionis intrinsecus, frequens linguæ resolutio. Nam sicut fornax, cujus os semper apertum est, non potest in se retinere fervorem: sic nec cor devotionis in se gratiam poterit conservare, cujus os non fuerit janua silentii reclusum. Claudamus igitur os nostrum, ut cum devotionis fervore Christum devotionis largitorem in ferventi affectu possimus conservare*; & paulò post: *O quam bonum & jucundum est tecum, ò dulcissime Iesu, habitare in unum, tecum colloqui, sibi revelare causam animæ nostræ, tuoque consolationis responso perfrui.*

Versus 7. RELIGIO MUNDA] Alludit S. Jacobus tum ad Judæos quorum ipse erat Episcopus, qui suam religionem & munditiem collocabant in ceremoniis & purificationibus legalibus: tum ad Gentiles, qui religiosos se putabant, si colerent multitudinem deorum nefandis sacrificiis & ritibus. Opponit ergo religionem mundam Christianorum vanæ & immundæ religioni Judæorum, æquè ac impiæ superstitioni Paganorum, Saracenorum & hæreticorum: videtur enim Jacobus in spiritu prævidisse, & taxasse impuras religiones & ritus Gnosticorum & Carpocratianorum, qui in suis cœtibus incestu, infandoque concubitu sese inquinabant, teste Eusebio lib. 4 cap. 7. & Ophitarum, qui Eucharistiam suam consecrabant contactu serpentis: hunc enim credebant esse Christum, teste S. August. hær. 6. & 17. Sic hodie Lutheri & Calvini impura est religio, qua damnant Ecclesiæ jejunia, leges & vota, ac monachos incitant, imò cogunt ad sacrilegas nuptias. Sensus ergo est, quasi dicat Judæi suæ religionis munditiem collocant in multis lustrationibus; Pagani in multis multorum deorum victimis; hæretici in impuris sui cerebri figmentis & turpitudinibus; Saraceni nunc in cultu Luciferi, postea Mahometi, &c. At verò munda & immaculata religio & pietas Christi & Christianorum maximè cernitur & consistit in misericordia, & charitate, nimirum in visitando pupillos & viduas, ac immaculatum se conservando ab hoc sæculo. Munda enim est visitatio pupillorum: quia hoc est opus puræ misericordiæ & charitatis, cùm à pupillis nihil lucri, gratiæ, honoris aut mercedis speretur: unde & Deus & angeli & homines hoc opus pietatis ut purum & mundum dilaudant & celebrant.

Religio pro cultu Dei. Nota Primò. *Religio* hic quatuor modis paulò antè dictis accipi potest, q. d. Et cultus Dei, & lex charitatis, & professio Christiana, & excellens religio consistit maximè in visitandis pupillis, ac in immaculata conscientia. Propriè tamen religio significat cultum Dei: hic enim græcè vocatur θρησκεία (h. br. עבודה *aboda*, id est servitus, cultura, opus, ministerium) à Thracibus, quòd hi cæteris religiosiores cœperint certo sacroque ritu, institutore Orpheo, colere Deum; ita Suidas. Θρησκεία, inquit, *est latria, idemque cultus & Dei obsequium, & deorum veneratio. Narrant enim Orpheum Thracem primum arte quadam mysteria Græcorum tradidisse, & cultum deorum θρησκείαν nominasse, quòd Thracum esset inventum.*

Posset denique *religio* hic sumi pro pietate. Sic enim viros pios vocamus religiosos; pietas autem est pius affectus non tantùm erga Deum, sed & erga homines, præsertim miseros & afflictos; vnde Hebr. חסד *hesed* pietatem & misericordiam significat, ac חסיד *chasid* vocatur vir pius & misericors. Hæc enim duo conjuncta sunt: qui enim pius est in Deum, pius quoque est & misericors in proximum: sicut qui amat Deum, amat & proximum propter Deum.

Religionis virtus quæ. Nota Secundò. Virtutis religionis actus proprius & elicitus est, colere & honorare Deum, tum interna mentis submissione & reverentia, tum externa, putà adoratione, victimis, hymnis, votis, juramentis, &c. Actus verò à religionis virtute imperatus est, visitare pauperes, jejunare, mortificare carnem, &c. in honorem Dei & Sanctorum. Poterat ergo S. Jacobus dicere: Religio munda est, orare, psallere, vovere, peregrinari Hierosolymam, Romam, Compostellam, &c. hi enim sunt actus religionis eliciti. Poterat quoque dicere: Religio munda est abstinere carne, vino, gestare cilicium, jejunare, &c. Sed maluit dicere: Religio munda est visitare pupillos & viduas, quia hoc opus maximè tunc, ut mox ostendam, necessarium erat, Deoque gratissimum, & summæ ædificationis apud infideles, adeò ut multi propter Christianorum charitatem & misericordiam ad Christi fidem se converterent: alioqui visitare pupillos propriè est actus misericordiæ; ab ea enim elicitur, sed à religione, ut dixi, imperatur. Perperam ergo hæretici hunc locum intorquent contra monachos solitarios, qui pupillos non visitant: religio enim est multiplex, multasque species complectitur, adeoque religio monachorum est vera, & propriè dicta. Ipsi enim toti sunt in Deo adorando, meditando, laudando, sequunturque sortem Magdalenæ, quam Christus laudavit, & prætulit Marthæ Lucæ 10. 42. unde suis meritis & precibus sustentant Ecclesiam, iisque magis prosunt viduis, quàm divites suis eleemosynis: ut meritò de iis dixerit Ruffinus præfat. in Vitas Patr. *Quis dubitet stare mundum precibus Sanctorum?*

MUNDA] scilicet parit hos effectus, visitare pupillos, & immaculatum se conservare ab hoc sæculo. Aut, q. d. Religio munda est si visitet pupillos, & immaculatum se custodiat.

APUD DEUM ET PATREM] Syrus, *apud Deum Patrem*. Id enim est *Deus & Pater*: Deus enim est *pater*, *id est* creator, gubernator, conservator, & provisor omnium, q. d. Apud Deum qui & pater noster est. Aliqui tamen, ut Dionys. Carthus. hæc distinguunt, & per *Deum* accipiunt vel S. Trinitatem, vel Deum Filium, & per *Patrem* Deum Patrem, q. d. Apud S. Trinitatem & Deum Filium, qui ut Verbum omnia videt, & apud Deum Patrem, qui ut Pater omnibus, etiam miseris, quasi filiis suis consulit, religio munda censetur, magni fit, & honoratur, visitare pupillos, &c.

Visitandi verbum. VISITARE PUPILLOS] *Visitare* per metalepsim significat visitando consolari, consulere, juvare, pascere: hæc enim omnia significat Hebr. פקד *pacad*, id est *visitare*: Hebræus enim S. Jacobus hebraizat: imò pauper qui pascere nequit, visitando solatur pupillum, juxta vetus proverbium: *Facere licet, qui emere non potest.* Græcè est ἐπισκέπτεσθαι, id est, *providere*, prospicere; Syrus, *curare*, & pro virili sublevare. Inde apud Gentiles *Episcopi* vocabantur magistratus, quibus incumbebat reipubl. providere de frumento & annona, uti dixi Actor. 1. 20.

Nominat præ cæteris pauperibus & miseris pupillos & viduas, quia in prima illa Judæorum & Gentilium persecutione multi viri Christiani partim occidebantur, partim in exilium aut carceres trahebantur; ac plerique omnes bonis privabantur, uti dixi Actor. 8. 1. Hi ergo filios relinquebant pupillos, & uxores viduas. Horum derelictorum curam suscepit S. Jacobus quasi eorum Episcopus, ideoque eos Christianorum charitati commendat, quasi Martyrum vel Confessorum filios, sed pupillos; aut uxores, sed jam viduas. Jam enim cessarat illa communio & distributio bonorum Ecclesiæ, de qua dixi Actor. 6. & 3. Creverat enim numerus Christianorum ad plurima millia, inter quæ impossibilis erat hæc vita communis. Adde, bonorum communio tantùm Hierosolymæ fuit recepta in primo paucorum Christianorum fervore, non verò in cæteris Ecclesiis & urbibus, uti dixi Actor. 5. 2. Quare cùm pupilli & viduæ nullos adhuc haberent curatores, tutelam eorum hic suscipit & Christianis commendat S. Jacobus. Ita S. Lucia, ut habet ejus vita, cùm opes suas in pauperes, viduas & pupillos distribuisset, easque sponsus per Paschasium præfectum reposceret, respondit: *Sacrificium vivum & immaculatum apud Deum & Patrem hoc est, visitare viduas & orphanos in tribulatione eorum: & quia nihil superest, offero meipsam in sacrificium Deo hostiam viventem*, nimirum per martyrium, quod ipsa paulò post heroicè subiit.

S. Ivonis misericordia. Vltimis hisce sæculis in hac virtute eminuit S. Ivo, quem proinde ejus merito Clemens VI. Pont. retulit in Sanctorum numerum anno Domini 1347. die 19. Maii. De eo enim sic inter alia scribit auctor gravis Vitæ ejus apud Surium die 19. Maii. *Pupillos & orphanos egregiè tuebatur, & eorum causa diversis in locis adhibuit judicia, patronum se illis exhibens, neque tamen id spe alicujus muneris aut præmii sed pietate & justitia permotus, imò verò suis impendiis illorum causas defendebat apud judices, ut posset à Domino audire: Quod uni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti. Inde factum est, ut in illa regione meritò appellatus sit, Advocatus pauperum*; & ulterius: *Orphani, afflicti, calamitosi homines ejus*

fove-

fovebantur humanitate & patrociniis; inter discordes conciliabat pacem & amicitiam: eos qui carceribus detinebantur hortabatur ad patientiam: & cùm proferenda ab ipso esset in iudicio sententia, sine lachrymis id non faciebat, in misericordiæ opera totum se impendebat, toto pectore quæ sunt huius mundi despiciens, & cælestibus semperque mansuris bonis inhians. Et infeiiùs: *Alienigenas, pauperes, item egenos, mala affectos valetudine, deformes, haud secus ac fratres suos humaniter excepit, ad mensam sibi assidere voluit, de cibis suis illis apposuit, lectos apparavit, propriis manibus illorum pedes abluit.* Unde & per miraculum panes in pauperes erogando sibi multiplicari, ac Christum ipsum, aut certè angelum Christi vicarium, specie pauperis mensæ socium habere meruit.

Pupilli & Viduæ sumptio mystica.

PVPILLOS ET VIDVAS] Hæ enim personæ ab omnibus derelictæ cæteris afflictis miserabiliores sunt; sed sub his a pari vel simili, quoslibet miseros, putà pauperes, ægrotos, nudos, incarceratos, famelicos, sitibundos, peregrinos, vexatos, oppressos, tentatos, &c. accipe; ita Dionysius. Horum enim omnium idea & specimen sunt pupilli & viduæ, qui proinde mysticè repræsentant peccatorem, qui per peccatum Deo, quasi patre & sponso orbatus, factusque pupillus & viduus præda fit dæmonibus.

Plurima enim sunt viduarum & viduitatis incommoda, ait Nyssenus tract. de Virgin. cap. 3. nimirum viduitas, ærumna, solitudo, caligo, tenebræ, luctus, lamentabiles ploratus, oppressio, &c. Unde Deus eas sibi asciscens, vocatur *pater orphanorum, & iudex viduarum*, psal. 67. 6. & Exodi 22. 22. *Viduæ & pupillo non nocebitis: si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum.* Verè S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 11. *Nihil*, ait, *tam commendat Christianam animam, quàm misericordia, nec quisquam magis beatus, quàm qui intelligit super pauperum necessitatem.* Id præstitit Iob; unde ait c. 31. 16. *Si oculos viduæ exspectare feci.*

Porrò hæc vocatur religio, quia religio versatur circa Deum, ut ei debitum honorem præstet. Ad Deum autem quasi ad patrem & tutorem pertinent pupilli & viduæ; qui ergo eos lædit, Deum lædit: qui eos pascit & curat, Deum pascit & curat. Quocirca Heliodorus cælitus flagellatus fuit, quòd ex ærario templi bona viduarum diripere destinasset, 2. Machab. 3. Hinc & Plato l. 11. de Legibus, ait miserorum causas proprias esse Dei, ac proinde neminem debere pupillos aut viduas affligere, ne Deum ultorem & hostem sentiat. Hac de causa S. Ignatius in epist. ad Tarsenses, *viduas* appellat *altare Dei*; quia scilicet sicut in altari offeruntur sacrificia; ita & eleemosynis in viduas collatis maximè placatur Deus. Quocirca Sapiens Proverb. 23. 20. *Agrum*, inquit, *pupillorum ne introeas: propinquus* (Hebr. גאל *goel*, id est redemptor, vindex, qualis in lege veteri erat propinquus & cognatus) *enim illorum fortis est, & ipse contra te iudicabit causam illorum.* Idcirco S. Basilius, Ambrosius, Chrysostomus, Gregorius, &c. se exhibuerunt patres viduarum & pupillorum. Et S. Paulus Hebr. 13. 16. *Beneficentiæ*, ait, *& communionis nolite oblivisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.*

S. Ivonis misericordia.

Si beneficentia est hostia, ergo eadem est actus religionis, isque nobilissimus, putà sacrificium. Unde hanc hostiam cæteris præferens Deus: *Misericordiam*, inquit, *volo, & non sacrificium*, Oseæ 6. 6. Eleemosynarius ergo visitans pupillos et viduas, est quasi sacerdos, victima est eleemosyna, sacrificium est ipsa ejus donatio, altare est pupillus & vidua. Unde Apostolus in carcere recipiens eleemosynam à Philippensibus: *Repletus sum*, inquit, *acceptis ab Epaphrodito quæ misistis odorem suavitatis, hostiam acceptam placentem Deo*, Philipp. 4. 18. Sicut enim sacrificium est, quasi cibus & potus Dei, ut dixi Levit. 2. sic est & eleemosyna: in ea enim Deus comedit & bibit per ora pauperum pupillorum & viduarum. Ipse enim dicit dicetque in die judicii: *Esurivi, & dedistis mihi manducare; sitivi, & dedistis mihi bibere*, &c. *Amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex fratribus meis minimis, mihi fecistis*, Matth 25. 40.

Ita S. Gregorius prandio inter alios pauperes excepit angelum, ipsumque Christum in mensa, quæ etiamnum Romæ in ejus domo, nunc ecclesia, ostenditur, & religiosè visitur. Sic S. Martyrius leprosum suscipiens Christum suscepit, teste eodem S. Gregorio homil. 39. in Evang.

Jam verò qui viduæ & pupillo consulit, sibi consulit. Nam, ut ait S. Ambros. de obitu Theodosii: *Beatum est misericors homo, qui dum aliis subvenit, sibi consulit, & in alieno remedio vulnera sua curat.* Et S. Basilius hom. 6. in ditescentes: *Benefactorum gratia*, inquit, *ad dantes revertuntur: dedisti esurienti, tibi consuluisti: quod enim dedisti, cum auctuario revertetur.*

Est & semen magnæ messis.

Eleemosyna enim est velut semen sparsum in agrum, quod in messe magnum dat fœnus spargenti, ad eumque ingenti cum fœnore redit, uti ex S. Paulo dixi 2. Cor. 9. 10. Quocirca Clemens Alexand. lib. 1. Pedagog. eleemosynam comparat ludo pilæ, in quo pila projecta per reverberationem redit ad eum qui projecerat. Et S. Chrysost. hom. 84. in Ioan. *Eleemosyna*, inquit, *est vestis, quæ cum mortuo resurget. His vestibus fulgebunt qui tunc audient: Esurientem me vidistis, & dedistis mihi manducare: hæ insignes faciunt, hæ conspicuos, hæ securos.* Idem homiliæ 33. ad pop. hunc dat titulum: *Quòd eleemosyna est ars omnium quæstuosissima*; in qua inter alia hæc ei dat elogia: *Melius est scire eleemosynam, quàm esse regem & diademate coronari: domos ædificat in cælis, sed permansuras. Hæc te docet quomodo possis Deo similis fieri.* Idem hom. 7. de Pœnitentia: *Eleemosyna*, ait, *artifex est, optimaque illorum propugnatrix & tutela, qui eam exercent: etenim Deo amica est, & communis ei semper assistit: quos amaverit, his facillimè gratiam impetraverit, modò non patiatur à nobis injuriam. Quomodo verò patitur? cùm eam fecerimus ex rapina.* Idem homil. 16. in 2. ad Corinth. *Magnum*, inquit, *& pretiosum quid vir misericors. Ista major est gratia quàm mortuos excitare: nam hic quidem tu Christo benefacis, illic autem ipse tibi; illic debitor efficeris Dei, hæc eleemosyna Deum debitorem constituit.*

Decem religionis species.

Mysticè S. Chrysost. in Psal. 95. enumerat decem religionis & sacrificii species. Primum, inquit, sacrificium est propriè dictum, de quo Apost. Ephes. *Christus dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis oblationem & hostiam Deo, in odorem suavitatis.* Secundum, est martyrium, juxta illud ad Romanos 12. *Obsecro vos fratres, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* Tertium, est deprecatio, juxta illud psal. 140. *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo: elevatio manuum mearum, sacrificium vespertinum.* Quartum, est laudis & hymnodiæ, juxta illud psal. 49. 14. *Immola Deo sacrificium laudis.* Quintum, est justitiæ, psal. 50. *Tunc acceptabis sacrificium justitiæ.* Sextum, est misericordiæ & eleemosynæ, Iacobi 1. *Sacrificium* (sic enim legit Chrysost.) *mundum & immaculatum est, visitare pauperes & orphanos in afflictione ipsorum.* Septimum est jubili, psalm. 26. *Circuivi, & immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis*; Chrysost. legit *jubilationis*. Octavum, compunctionis, psalm. 50. *Sacrificium Deo spiritus contribulatus.* Nonum, humilitatis, ibidem: *Cor contritum & humiliatum non despicies.* Decimum, prædicationis, Rom. 15. 16. *Sanctificans* (græcè ἱερουργοῦντα id est, *sacrificans*, sacrificans) *Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta & sanctificata in Spiritu sancto.*

Mundus pro sæcularibus.

ET IMMACVLATVM SE CVSTODIRE AB HOC SÆCVLO] ἀπὸ τοῦ κόσμου, id est, *a mundo. Mundus* sive sæculum metonymicè sumitur pro sæcularibus, putà pro sæculari, animali & carnali vita, qualis est hominum mundanorum qui se opibus, deliciis & honoribus hujus mundi ambiendis & fruendis dedunt; ac proinde conscientias suas sæpè maculant avaritia, gula, libidine, ambitione, &c. Hinc in baptismo abrenunciamus omnibus mundi pompis, ideoque induimur veste candida, monemurque eam candidam servare, referre & sistere Christo judici in ultimo mundi die. Hinc & de Sanctis Agnum sequentibus dicitur Apocal. 14. 5. *Sine macula enim sunt ante thronum Dei.* Insinuat S. Iacobus Christianos, cùm sint in sæculo, debere cum sæcularibus conversari, & facilè hac conversatione inquinari, ut eorum vitia ipsis affricentur. Nam, ut ait S. Leo serm. 4. de Quadrag. *Necesse de mundano pulvere etiam religiosa corda sordescere*; quin & visitando pupillos & viduas periculum esse à vanitate, avaritia, luxuria. Ergo sapienter monet ut inter eos, cæterosque omnes ita versentur, ut immaculatos se servent.

Difficile enim est in mundo versari, & ab eo non inquinari: qui enim tangit picem, inquinatur ab ea. Difficile est versari in igne, & non aduri: mundus enim

enim immundus est, plenusque sordibus, ut significat hic S. Jacobus: inquinat enim pice vanitatum, adurit æstu cupiditatum. Unde ait Thomas Anglicus:

Mundus non Mundus, quia mundos, alluis: ergo
Qui manet in mundo, quomodo mundus erit?

Mundum cur est honestia Deo. cur? Resp. Primo? Quæres, cur religio munda sit seruare se immaculatum ab hoc sæculo, sive cur Deus maximè colatur puritate conscientiæ & vitæ? Resp. Primò, quia Deus est spiritus purissimus, & a fæce terræ remotissimus: decet ergo eum victima purissima, putà mundissima conscientia, talique honoratur & gaudet, juxta illud principium Ethicæ Catonis:

Si Deus est animus, nobis ut carmina dicunt,
Hic tibi præcipue pura sit mente colendus.

Hic angeli, qui sunt purissimi spiritus purissimè & perfectissime colunt Deum, adeoque toti sunt in eo amando, fruendo & laudando, ac jugiter ei accinendo, Sanctus, sanctus, sanctus, Isaiæ 6. 3.

Secundò; Secundò, quia Deus est ipsa per essentiam sanctitas; decet ergo eum victima sancta. Sancta autem est ea quæ illibata est & pura. Unde Origen. ἅγιος, id est *sanctum*, derivat ab α privativo, & γῆ id est *terra*, q. d. Sine terra, semotus à terra, terræque inquinamentis. Et S. Dionysius de Divinis nominibus cap. 12. *Sanctitas*, inquit *est ab omni immunditia libera, & perfecta, & omnino immaculata mundicia*. Hoc est quod suis ministris jubet sancitque Deus: *Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, & separavi vos a cæteris populis, ut essetis mei*, Levit. 20. 26. vide ibi dicta, & cap. 21. ac 22. ubi Deus tam victimas, quam sacerdotes requirit puros, omnique macula carentes.

Tertio. Tertio, quia religio Christiana, ac consequenter Deus, quem illa profitetur & colit, primo illo Ecclesiæ ævo valdè honorabatur & celebrabatur apud Gentiles & Judæos toto orbe per innocentiam & puritatem vitæ Christianorum, ut patet ex Tertulliano, Justino, Athenagora in Apologet. Dicebant enim Gentiles: Quàm sanctus est Deus, qui tam purè & sanctè a Christianis colitur, imo qui eos facit tam puros & sanctos? Id etiamnum fit.

Quarto. Quartò, quia qui abstrahit se à sæculo, unit se Deo, & quò minus seruit sæculo, eo plus seruit Deo, adeoque sæpe totum se Deo Deique cultui mancipat. Hinc vicissim Deus in puris corporibus & mentibus, quasi in domo & templo inhabitat. *An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & non estis vestri?* ait Apostolus 1. Corinth. 6. 19. Denique: *Beati mundo corde; quoniam ipsi Deum videbunt*, Matth. 5. 8.

Media ad eos mundum. Primum, est timor Dei. Porrò modi & media conseruandi se immaculatum in sæculo & à sæculo, sunt multa. Primum est, timor Dei, eiusque judicij & vindictæ, juxta illud psal. 118. 120. *Confige timore tuo carnes meas: à iudiciis enim tuis timui*. Verè S. August. in S. Johannem serm. 40. *Spes*, ait, *nostra non est ae hoc sæculo; non amemus sæculum. Ab amore sæculi huius vocati sumus, ut aliud sæculum speremus & diligamus*. Idem serm. 13. de verbis Domini secundùm Matth. *Attendite*, ait, *sæculum est quasi mare, ventus validus & magna tempestas. Vnicuique sua cupiditas tempestas est. Amas Deum, ambulas super mare, sub pedibus tuis est timor sæculi. Amas sæculum, absorbebit te. Amatores suos vorare novit, non portare. Sed cum fluctuat cupiditate cor tuum, ut vincas tuam cupiditatem invoca Christi divinitatem.* Et mox: *Magnæ virtutis est cum felicitate luctari, magnæ felicitatis est à felicitate non vinci: si titubas, si mergi incipis, dic; Domine pereo, libera me; dic, Domine pereo, ne pereat.*

Secundum, mortificatio. Secundum, mortificatio appetituum & sensuum. Immunditia enim & macula non est in sæculo, id est, sæcularibus opibus, deliciis & honoribus sed in appetitu nostro, qui nimis ea amat & ambit, relicto & spreto sæpè Deo. Appetitum ergo mortifica & rectifica. Ita à sæculo non maculaberis. Unde S. August. l. 10. Confess. c. 31. *Non ego immunditiem obsonij timeo*, inquit, *sed immunditiam cupiditatis*. Item consideratio vanitatis & brevitatis vitæ omniumque bonorum temporalium; ac ex adverso veritatis & æternitatis gloriæ cælestis, ac gehennæ & inferni. Hoc enim est sal, quo condiendæ & mortificandæ sunt voluptates sæculi, juxta illud Eccli 7. 40. *Memorare novissima tua, & in æternum non peccabis*. Quid amas sæculum, hoc est, senium? A senio enim dicitur *sæculum*, quod non est aliud, quàm *ætas senescendorum hominum*, ait Varro, rerumque omnium. Alij sæculum à sequendo derivant, eò quòd sequatur se, & in se revolvatur. Verè S. August. in psal. 30. conc. 1. David ait: *Accelera, ut hoc totum, quod nobis videtur, quamdiu volvitur sæculum, intelligas punctum esse. Non est diu quod habet extremum: si adhuc viveret Adam, & hodie moreretur, quid ei prodesset tamdiu vixisse? Ergo velocitas hæc quare? quia transeunt tempora, & quod tibi tardum est, in oculis Dei breve est*. Cur ergo amas voluptatem, & honorem? dum oritur, senescit & occidit: *Filij hominum ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Mentitur voluptas: non voluptas est, sed dolor & angor. Mentitur rerum copia: non copia est, sed inopia verarum opum quæ in cælis sunt. Mentitur honor: non honor est, sed onus & sæculi ludibrium.

Cornel. in epist. Canon.

Tertium, est constans resolutio & fortitudo ad resistendum sociis, illecebris, omnibusque mundi inuitamentis, quibus nos allicit illicitque ad peccatum & maculandam conscientiam. *Tertium constans resolutio.* Ita de Fabricio consule Romano vulgi erat sermo: *Facilius est solem à suo cursu, quam Fabricium a suo proposito avertere*. Testis est Plutarch. in Apophth. Similis fuit Cato, de quo ait Valer. Maxim. lib. 4. cap. 3. *Ex eodem natura utero & continentia nata est & Cato*. Et C. Piso, de quo idem Valer. lib. 3. c. 8. *Multa*, ait, *& terribilia Piso contempsit, dum speciosum mentis suæ flecti non vult rigorem*. Et C. Mævius centurio Augusti, qui captus ab Antonio, rogatusque quid de eo statui deberet: *Iugulari me*, inquit, *iube: quia non salutis beneficio, aut mortis supplicio adduci possum, ut aut Cæsaris miles desinam, aut tuus esse incipiam*. Ita Valer. ibidem. Multò magis tentanti sæculo dicit fidelis illud S. Pauli: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames* &c. *Certus sum quia neque mors, neque vita*, &c. Rom. 8. 35.

Quartum, est sæculum quam minimum tangere: hinc cor habemus pyramidale: cuius orificium spectat cælum, conus terram; ut per hoc significet Deus, nos corde, id est, amore & affectu tantùm in puncto debere terram & terrena tangere. *Quartum, fuga sæculi.* Id sapiunt & faciunt Religiosi, qui totum affectum & conuersationem à mundo abstrahunt, ut omnem spem & amorem in Deo collocent, & cum Psalte psal. 72. dicant: *Mihi autem adhærere Deo bonum est*, &: *Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram, Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum?* Ita Abbas Olympius apud Sophronium (vel potiùs Johannem Moschum) cap. 12. hoc salutis monitum alteri dedit: *Continе linguam, & ventrem; at ubicumque sederis dic assiduè: Peregrinus sum*. Ita S. Gregor. Nazianzen. epist. 51. alias 17. Cæsarium fratrem obiurgat, quòd honorum cupidine delinitus, se in Juliani Apostatæ familiam contulerat, publicique ærarij curam susceperat: urget eum ut ab illa recedat: *Hanc enim esse veram gloriam, securitatem & opes, nimirum fortiter & strenue adversus tempus stare, & quam longissime se ab scelere & piaculo removere. Alioqui*, inquit, *honores cupiens, in rebus maioris momenti detrimentum capies, fumiq; saltem, si non ignis, fies particeps*. q. d. Julianus idololatriæ si non culpam, certè famam & suspicionem tibi asperget.

Vis ergo immaculatus esse à sæculo? esto peregrinus in sæculo, & civis ac domesticus in cælo. Peregrinus hospitio cor suum non affigit, non inhæret, non fruitur; quia scit se quasi peregrinum per illud transire, ac post horam in eo non fore: omnibus ergo vtitur velut in transitu. Fac similiter & tu: edis, bibis, &c. ede, bibe &c. necessitatis causa: ijs utere, non fruere. Si voluptas te mulceat, illa cum comestione, & bibitione transeat. Noli cibo & potui affici, inhærere, addicere cor tuum: noli de iis extra prandium cogitare, ea desiderare, eorum appetitu te oblectare & pascere: ita non maculabunt te. Idem dictum æstima de φιλαυτίᾳ, id est, *amore sui*, & φιλοδοξίᾳ, id est, *amore favoris*, benevolentiæ, laudis & gloriæ humanæ; quæ aliud non est, quam evanida aura popularis, meraque vanitas. Cogita illud psalm. 118. 96. *Omnis consummationis vidi finem*, & finem celerem: *latum mandatum tuum nimis*. Id cogitabat S. Agatha, cui proinde angeli hoc epitaphium posuerunt: *Mentem sanctam, spontaneam; Deo honorem, & patriæ liberationem*. Vixerat enim in corpore quasi ca-

F rens

rens corpore, quasi angelus in corpore assumpto. Et S. Barlaam, qui Josaphat regi munditiem mentis, quasi ingentis pretij thesaurum commendat apud Damascenum in Histor. c. 39.

Denique S. August. in psalm. 58. *Quis*, ait, *non contemnat dulcedinem saculi inhians dulcedini vitæ æternæ?* nam ut idem ait in psalm. 122. *Dulcedo huius saculi ad tempus fauces indulsat, sed in magnam amaritudinem postea convertetur. Dulcedo autem vitæ æternæ constans est*; ideoque expers omnis tam amaritudinis quàm finis, mentem implet & satiat. Quocirca S. Gregor. Nazianz. in Distichis: *Perpetuum*, inquit, *tibi sit hoc studium, ut mentem tuam templum Deo extruas: sic enim eum pro spirituali statua in intimo corde habebis.* Et nonnullis interiectis: *Age verò deserto universo hoc mundo, mundique fascinis excussis ad vitam cælestem vela pande; præsertim tibi Trinitas cura sit. Alij aurum, alij argentum, alij mensas delicatas, id est, vitæ ludibria in promptu habeant: ego verò Christum amplissimarum opum instar duco; quem utinam aliquando mihi contingat pura mente intueri; cætera autem mundus habeat.*

A Causam dedit paulò antè: *Patris verbum est homo noster, ut huiusmodi mixtione Deum hominibus misceret: unus utrimque Deus est, hactenus homo effectus, ut me ex mortali Deum efficiat*: Et S. Eucherius epist. ad Valerianum: *Vera*, ait, *beatitudo est, sæculi beatitudinem spernere, neglectisque terrenis in divina flagrare.* Rursum Nazianzenus epist. 57. alias 63. exhortans Eudoxium ut Rhetorica & mundo relicto, se det vitæ puræ ac perfectæ: *Migremus*, ait, *hinc, viri efficiamur, somnia proijciamus, umbras prætereamus: alios occupatos teneant, iactent, ludificentur invidia, & tempus, & fortuna. Valeant throni, principatus, opes, splendores, vilis hæc & despicabilis gloriola, ac denique magna huius scenæ ludicra, nugæque theatricæ. Nos verbum arctissime complectamur, ac præ omnibus rebus Deum habere optemus: solum, inquam, perenne illud bonum, & nostrum: quia virtutis præmium est, Deum fieri. Ad hæc contende & volita. Nusquam spes tuas siste, quoadusque ad illud summe expetendum & beatum bonum perveneris.*

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

TRansit à religione ad fidem, quæ religionis est principium, & fundamentum. De fide ergo tria docet. Primum, fidem non admittere acceptionem personarum, ut divitem præferat pauperi, nobilem ignobili; hoc enim rectè cohæret ei, quod paulò antè dixerat: Religio munda, *&c.* est visitare pupillos & viduas in tribulatione ipsorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo. *Sæculum enim præfert divitem pauperi, nobilem ignobili, hocque est eius vitium, & macula. Secundò. v. 10. asserit fidem docere, eum qui violat unum legis præceptum, fieri omnium reum. Tertiò, v. 14. usque ad finem multis argumentis & exemplis docet, fidem sine operibus esse inanem & mortuam, instar cadaveris.*

1 FRatres mei, nolite in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ:
2. Etenim si introierit in conuentum vestrum vir aureum annulum habens in veste candida, in-
troierit autem & pauper in sordido habitu, 3. & intendatis in eum, qui indutus est veste præclara, &
dixeritis ei: Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis: Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum
meorum: 4. nonne judicatis apud vosmetipsos, & facti estis judices cogitationum iniquarum? 5. Au-
dite fratres mei dilectissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo divites in fide, & heredes re-
gni, quod repromisit Deus diligentibus se? 6. Vos autem exhonorastis pauperem. Nonne divites
per potentiam opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad judicia? 7. Nonne ipsi blasphemant bonum
nomen quod inuocatum est super vos? 8. Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas:
Diliges proximum tuum sicut teipsum: bene facitis: 9. si autem personas accipitis, peccatum opera-
mini, redarguti à lege quasi transgressores. 10. Quicumque autem totam legem seruaverit, offen-
dat autem in uno, factus est omnium reus. 11. Qui enim dixit, Non mœchaberis; dixit &, Non
occides. Quòd si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis. 12. Sic loquimini,
& sic facite, sicut per legem libertatis incipientes judicari. 13. Iudicium enim sine misericordia illi,
qui non fecit misericordiam: superexaltat autem misericordia judicium. 14. Quid proderit fratres
mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? Numquid poterit fides saluare eum?
15. Si autem frater, & soror nudi sint, & indigeant victu quotidiano, 16. dicat autem aliquis ex
vobis illis. Ite in pace, calefacimini & saturamini: non dederitis autem eis, quæ necessaria sunt cor-
pori, quid proderit. 17. Sic & fides si non habeat opera, mortua est in semetipsa, 18. Sed dicet
quis: Tu fidem habes, & ego opera habeo, ostende mihi fidem tuam sine operibus: & ego ostendam
tibi ex operibus fidem meam. 19. Tu credis quoniam unus est Deus: Bene facis: & dæmones credunt,
& contremiscunt. 20. Vis autem scire ò homo inanis, quoniam fides sine operibus mortua est? 21.
Abraham pater noster nonne ex operibus justificatus est, offerens Isaac filium suum super altare? 22.
Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius: & ex operibus fides consummata est. 23. Et sup-
pleta est Scriptura, dicens: Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad justitiam, & amicus
Dei appellatus est. 24. Videtis quoniam ex operibus justificatur homo, & non ex fide tantùm. 25.
Similiter & Rahab meretrix, nonne ex operibus justificata est, suscipiens nuncios, & alia via eiiciens?
26. Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est.

VERS. 1.

Personarū acceptionis vitium.

FRATRES MEI NOLITE IN (id est, *cum* potest tamen *in* propriè accipi; ut dicam inferiùs) PERSONARUM ACCEPTIONE HABERE FIDEM] *Acceptio personarum* est vitium oppositum justitiæ distributivæ, quo quis in distribuendis officiis, dignitatibus, beneficijs, muneribus, locis, &c. non respicit meritum, nec dignitatem, sed qualitatem personæ ad rem non pertinentem, ut meliora & maiora det consanguineis, amicis, divitibus, nobilibus; peiora & minora exteris, inimicis, pauperibus, ignobilibus.

Aliquan-

Aliquando etiam opponitur justitiæ commutativæ, ut cùm judex litem adiudicat amico, quæ ex justitia adiudicanda erat inimico; & tunc inducit obligationem restitutionis.

S. Augustinus epist. 28. hanc sententiam Jacobi refert ad eos, qui ad episcopatum aliosque Ordines & beneficia promovent consanguineos, amicos, aut divites; postpositis exteris & pauperibus, licèt dignioribus: quibus proinde fit iniuria, æquè ac Ecclesiæ; quæ jure maius decus, maiusque auxilium à dignioribus expectabat. Quare hoc est peccatum mortale, uti docet noster Lessius de Justitia & jure cap. 32. dub. 1. Benedictus Justinianus hic, & alij; unde graviter vetatur à Concil. Trid. sess. 24. cap. 1. de reformat. Verùm S. Jacobi sententia generalis est & omnes perstringit, qui quocumque modo divites præferunt pauperibus; hoc solo nomine quòd divites sint, sive id fiat dando eis honoratiorem locum in templo, mensa, consessu publico; sive in judiciis, favendo plus amicis, quàm exteris; sive in vectigalibus aliisque oneribus, gravando magis pauperes, quam divites; sive in distribuendis officiis & beneficiis, dando illa cognatis licet indignioribus, &c. Maximè autem S. Jacobus spectat hic honorem quem multi divitibus deferebant, neglectis vel spretis pauperibus in communibus, ut ipse ait v. 2. consessibus & conuivijs, præsertim sacris, puta in agape, in qua divites post Eucharistiam inter se splendidè epulabantur, non exspectatis vel exclusis pauperibus. Unde idem hoc eorum vitium taxat S. Paulus 1. Corr. 11. 21. dicens: *Vnusquisque suam cœnam præsumit ad manducandum; & alius quidem esurit, alius autem ebrius est*. Vide ibi dicta. Hoc est enim quod v. 3. subdit Jacobus eos dixisse divitis *Tu sede hic bene*; pauperi autem: *Tu sta illic, aut sede sub scabello pedum meorum*.

S. Martinus sacerdotem præfert regi. Memorabile fuit exemplum S. Martini, qui, ut inquit Severus Sulpit. lib. 2. Dialog. cap. 23. à Maximo tyranno feroce & victoriis insolenti ad conuivium inuitatus, cùm minister regi pateram obtulisset, ille eam S. Martino dari jussit, expectans & ambiens ut ab illius dextera eamdem reciperet; sed vir sanctus ubi ebibit, pateram presbytero suo pariter pauperi tradidit, nullum scilicet existimans digniorem qui post se biberet: nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum, aut eos qui à rege erant proximi presbytero prætulisset. Quod factum rex omnesque qui aderant ita admirati sunt, ut hoc ipsum eis, in quo contempti erant, placeret, perque totum palatium celebraretur fecisse Martinum in regis prandio, quod in infimorum judicum conuiviis Episcoporum nemo fecisset.

Gentiles pauperes æquarunt divitibus. Idem viderunt Gentiles. Lycurgus intelligens æqualitatem & ad frugalitatem, & ad concordiam in primis conducere; Spartæ novam fecit agrorum partitionem, & in singulos cives æquam portionem distribuit, ut tota Lacedæmon videretur multorum esse fratrum qui inter se diviserunt hereditatem. Eadem de causa instituit syssitia, id est, conuivia publica, in quibus inter omnes, potus ac cibi æqua erat portio: quin & in vasis, & alia re quacumque statuit, ut dives non plus haberet, quam pauper, ita Plutarch. in Lacon.

Curius cum devictis Sabinis, ei à senatu plus agri offeretur, recusavit, & gregalium portione contentus fuit, dicens, esse malum civem, cui non esset satis id quod cæteris erat satis. Ita Plinius Junior in Viris illust. cap. 33.

Epaminondas Simonidi aliquid iniquum postulanti respondit: *Neque tu bonus poeta esses, si numeros carminis negligeres; neque ego bonus prætor, si gratiam cuiuspiam legibus anteponerem*.

Socratis (qui oraculo Apollinis sapientissimus mortalium est judicatus) opes erant mina argenti, ait Plato in Apolog. Socratis, hoc est, decem aurei coronati. Mina enim Græcis est libra, continens centum drachmas, hoc est, centum denarios Romanos, seu quadringentos sestertios, qui faciunt decem coronatos, ita Budæus de Asse.

Themistocles admonitus audiit à viro sapiente: *Bene principatum geres, si cunctis æqualis & communis esse voles*. ita Plutarch. in Apophth.

Fides quadruplex. HABERE FIDEM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI] Varij varie hæc exponunt, sed pauci rem

Cornel. in Epist. Canon.

A acu tangunt. Primò, aliqui *fidem* hic sumunt pro opinione & existimatione. q. d. Nolite opinari & existimare de Domino nostro Jesu Christo, quòd in ipso sit acceptio personarum, ita ut ad fidem & salutem vocaverit divites, non pauperes. Ipse enim est Dominus gloriæ; ac proinde nullius ipse, sed omnes ipsius favore & gratia indigent. Ita Hugo.

Secundò, idem *fidem* propriè accipit, huncque dat sensum: Nolite fidem Christi ponere in personis acceptis, puta in divitibus; ut illos quasi deos, aut numina quædam præ aliis omnibus colatis.

Tertiò, Dionys. Carthus. τὸ *fidem* refert ad *gloriæ*, q. d. Nolite habere fidem gloriæ Christi, hoc est, nolite credere quòd gloriam æternam à Christo sitis accepturi si accipiatis personas.

Quartò, alij accipiunt *fidem* pro spe & fiducia, q. d. Ne speretis gratiam Christi, si accipiendo personas ostendatis vos spem collocare in hominibus, putà in divitibus. Ita Beda.

Quintò & genuinè, q. d. Nolite fidem Christi commiscere cum acceptione personarum, ut putetis hanc cum B illa posse consistere. Fides enim Christi docet jubetque justitiam, æquitatem, amorem, curamque pauperum, quibus omnibus repugnat acceptio personarum, quæ divites præfert, pauperes spernit. Unde Vatabl. sic exponit: *Cùm sitis Christiani, ut habeatis personarum delectum*; alij, q. d. *Nolite putare vos verè Christianos, si accipiatis personas*. Præpositio enim *in* sæpè apud Hebræos sumitur pro *cum*: *in acceptione* ergo, id est cum acceptione, *personarum*, q. d. Professio Christiana non patitur acceptionem personarum, eamque non admittit christianissimus; sed vetat, culpat & damnat. Potius tamen ait *in*, quàm *cum*, ut vitij gravitatem exaggeret, q. d. Nolite in eodem corde vestro ponere fidem & vitium acceptionis personarum, imò nolite fidem ponere in vitio hoc, id est, in corde vitio hoc imbuto & pleno: nolite balsamum nobilissimum fidei in vase tam impuro & sordido collocare & inquinare. Hoc enim iniurium est fidei, ipsique Christo, qui pauper pauperes vocavit & elegit, eosque beatos prædicavit. Simile est quod ait Paulus 2. Cor. 6. 15. *Quæ societas luci ad tenebras? qua autem conuentio Christi ad* C *Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? qui autem consensus templo Dei cum idolis?* Idipsum rectè carvis vitio adaptes: nec enim in eodem corde poni potest virtus & vitium, fides & infidelitas, Christus & diabolus.

Quocirca aliqui nervosiùs sic exponunt, q. d. Nolite fidem Christi ponere in acceptione personarum, id est, in acceptis personis (per metonymiam, vel hypallagen) ut scilicet fidem & fiduciam vestram collocetis in personis divitibus & potentibus, quas colitis & honoratis, æquè, vel magis, quàm in Christo. Nolite transformare fidem & spem Christi in fidem & spem hominum, ut plus eis credatis & fidatis quàm Christo: multi enim fidem, æquè ac cor, magis habent in ære; quàm in æthere: quia pluris faciunt æs, id est pecuniam, quàm opem cæli & Dei, plusque fidunt æri quàmætheri. Tales sunt de quibus ait Psaltes: *Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere: divitiæ si affluant, nolite cor apponere*, psal. 61. 11. Et hæc videtur esse mens Hugonis juxta secundam expositionem.

Denique planissimus erit sensus, si per facilem metathesim verba ita connectas: Nolite fidem habere gloriæ D Christi in acceptione personarum, q. d. Nolite credere quòd Christi gloria consistat in acceptione personarum, quem sensum mox pleniùs explicabo.

Hoc est quod ait S. Hieron. ad Celantiam: *Nescit religio nostra personas accipere, nec conditiones hominum, sed animos inspicit singulorum: servum & nobilem de moribus pronunciat. Sola apud Deum libertas est, non servire peccatis. Summa apud Deum nobilitas est, clarum esse virtutibus.* Et S. Bernardus lib. 2. de Consider. c. 6. *Argenti, & auri*, inquit, *usus bonus, abusus mala, sollicitudo maior, quæstus turpior*. Unde S. Petrus dixit: *Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do*, Actor. 3. Quin & Apuleius: *Laudas*, inquit *aliquem quia generosus est, parentem eius laudas: si verò quia dives, fortunæ hoc debetur: si eum laudat quia bonis moribus sit, tunc ipsum virum laudas, non alienum*. Liberè verò S. Bernardus libr. 2. de Consider. ad Eugenium Pontificem

cap. 24. *Non sic*, inquit, *in te acceptio personarum: non parui se rerum peccati existimes, si facies peccatorum, & non potius causas iudicas meritorum.* Acceptio ergo personarum justitiam peruertit, charitatem lædit, scindit unitatem christianismi. Cùm enim fides & lex Christi sit lex charitatis, omnes ex æquo debet comprehendere, & in se unire; ac consequenter nec divitem ob divitias honorare & extollere; nec pauperem ob inopiam despicere. Contraria ergo opinio, & acceptio personarum, contraria est Christo, & indigna christianismo. Vere Clemens Alex. 3. Pædag. c. 6. *Solus Christianus*, inquit, *est diues: quia vera diuitiæ sunt in animo, puta fides, gratia & virtutes, quibus pollet Christianus.*

GLORIÆ] Græcè τῆς δόξης, quod Erasmus & Tigurina vertunt, *ex opinione*, scilicet non Christi, sed vulgi, quod divitias & divites colit, paupertatem & pauperes spernit. Verùm hi addunt νῦν, multaque supplent, quæ non sunt in textu Græco. Quare alij passim vertunt, *gloriæ*. illudque referunt vel remotiùs ad *fidem*, q. d. Fidem gloriæ, hoc est, gloriosam, quæque ducit ad gloriam æternam. Vel proximiùs & concinniùs ad *Christi*: Christus enim vocatur *gloria*, scilicet rex & dominus, hoc est, gloriosissimus in se, suisque electis & Beatis. q. d. Accipiendo personas in fide Christi, facitis iniuriam Christo gloriosissimo, quasi scilicet ipse pendeat à divitibus, & non potiùs divites ab ipso: aut quasi ipse vos juvare, tutari & promovere non possit, ut divitum favorem & gratiam captare debeatis; quorum utrunque iniurium est gloriæ Christi, Christoque gloriosissimo. Simili modo Christus vocatur spes gloriæ, Coloss. 1. v. 27. Et Christi gratia vocatur gloriæ, id est gloriosa, Ephes. 1. 6. Sic Dei proprium est esse, & dici regem gloriæ, psal. 23. 10. Unde Cyrillus lib. 12. Thesauri cap. 13. probat Christum esse Deum ex eo, quòd hic vocetur *Dominus gloriæ*. Denique Johannes Alba Electorum cap. 96. *To gloriæ* exponit secundùm, vel juxta gloriam, q. d. Nolite æstimare Christi fidem & fideles juxta gloriam, id est, juxta opes, honorem & potentiam eorum, ita ut accipiatis personas, divites & potentes colendo, pauperes verò spernendo.

Verùm, ut ingenuè dicam quod sentio, hæ omnes expositiones remotæ, duræ & hiulcæ videntur. Quare planissimè sic exponemus, q. d. Nolite fidem habere gloriæ Christi, id est, nolite credere quòd Christi gloria sita sit in acceptione personarum; nimirum quod glorietur vel glorificetur Christus, cùm ad agapes & cœtus vestros admittitis solos divites, nobiles & gloriosos, spretis vel exclusis pauperibus & squalidis, quasi gloria Christi & christianismi consistat in gloria vestium aurearum & purpurearum, in splendore aulicorum & famulorum, in pompa equorum & curruum. Hæc enim est gloria mundi, non Christi; Judæorum, non Christianorum; gentilismi, non christianismi. Ita Thomas Anglicus. Notent hoc confessarij, concionatores, doctores, præsides congregationum, qui gloriantur dum habent pœnitentes, auditores, discipulos, asseclas nobiles, divites, splendidè vestitos; plebeios vero & squalidos ægrè vident, ægrè audiunt & admittunt. Sciant hanc esse sensum vanitatis, non veritatis; mundi, non Christi: sæpe sub vestibus sericis magnæ latent sordes.

Pastinme non bene oles, qui bene semper oles.

Hunc ergo vilem affectum exuant, & contrarium Christi discipulo dignum induant.

Vers. 2. ETENIM SI INTROIERIT IN CONVENTUM VESTRUM] Tum privatum, tum publicum; tum civilem, tum sacrum, putà in concionem, Liturgiam, S. Synaxin (quæ Græco συναγωγῇ, id est *conuentus*, cœtus, congregatio, Ecclesia, uti etymo, ita significatione aptè respondet; Synaxis enim fiebat in synagoga, id est, conventu & Ecclesia) & agapen uti superius dixi, docetque hic Thomas Anglicus, Salmeron, Serarius & Gagneius. Declarat acceptionem personarum exemplo illorum, qui divites in conuentu & consessu honorant; pauperes vilipendunt: quod commune olim fuit, & etiamnum est vitium, juxta illud Ovidij 1. Fastor.

In pretio pretium nunc est, dat census honores,
Census amicitias: pauper ubique iacet.

Et Euripides; *In paupertate ignobilitas est, & timiditas, & ignominia vitæ.* Verè Sapiens Eccles. 10. 19. *Pecuniæ* ait, *obediunt omnia*; Septuag. *humiliantur omnia*; alij, *canunt*, id est adulantur, & applaudunt, *omnia*; alij; *testificantur omnia*, alij, *respondent omnia*, sicut famuli respondent dominæ vocanti & mandanti. hæc enim omnia significat Hebr. [illegible] *iaane*. Hunc vulgi mundique sensum, hunc paganismum corrigit Christus & christianismus, qui in fide, gratia & gloria paupertatem divitiis & pauperes divitibus æquat; imò anteponit. *Quòd plerique pauperes dicimur, non est*, inquit Minutius in Octavio, *infamia nostra, sed gloria; nec pauper est qui non eget, qui non inhiat alieno, qui Deo diues est.* S. Saluianus lib. 2. de Eccles. Cathol. *De illis, ait, qui expediti omnibus, aut pene omnibus sarcinis Saluatoris viam sequuntur, & Dominum Iesum Christum non sanctitate solum, sed etiam paupertate imitantur, nihil est quod dici possit, nisi illud tantùm quod etiam Propheta dixit: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus. Hos enim ego omnes non aliter quam imitatores Christi honoro, non aliter quam Christi imagines colo, non aliter quam Christi membra suscipio.* Eosdem lib. 3. vocat nummularios Christi: Christiani enim qui opes cælestes ambiunt, terrenas contemnunt; imò illas emunt harum contemptu. Unde Christi præceptum est: *Dimitte terrena, & accipies cælestia*, ait S. August. serm. 233. de Temp. *Est enim paupertas regni cælestis pretium*, ait idem sermone 28. de verbis Apostoli. Et S. Gregor. homil. 18. in Ezech. *Volant*, ait, *qui terram quasi non tangunt, quia in ipsa nihil appetunt.* S. Prosper lib. 2. de Vita contempl. cap. 26. *Qui vult*, inquit *Deum possidere, renunciet mundo, ut sit illi Deus beata possessio.*

AUREUM ANNULUM HABENS] Baronius anno Christi 34. & Pineda de Rebus Salomonis lib. 6. c. 5. censent annulum hunc fuisse in veste, nimirum fibulam auream (hæc enim circulo aureo quasi annulo interitur, & constringitur) quam gestabant regum & principum affines, vel singulares amici in veste, ut patet ex Josepho 14. Antiq. 16. Sic Alexander rex dedit auream fibulam Jonathæ in summæ benevolentiæ æquè ac honoris indicium, 1. Machab. 10. 88. uti apud Romanos erat latus clauus. Formam huius fibulæ fuisse instar fibulæ auratæ & gemmatæ Pluuialis Abbatum & Episcoporum, qua eorum latus alteri ad pectus connectitur, censet noster Raderus in lib. 5. Martial. epigram. 42. unde & Virgil. Æneid. 4.

Aurea purpuream subnectit fibula vestem,

Verùm Græcum δακτύλιος non fibulam, sed annulum digitalè significat: δάκτυλος enim græcè est *digitus*. Unde fructus palmæ vocantur dactyli, quia prælonga gracilitate curuati, humanis digitis similes sunt, teste Dioscoride lib. 1. c. 67. Inde δακτύλιος vocatur annulus, qui digito inseritur. Ergo χρυσοδακτύλιος ad verbum idem est quod auroannuleus vel aurodigitalis, qui scilicet aureum annulum in digito gerit. Ab olim enim divites & potentes solent annulum aureum gestare, tum ad obsignandum epistolas, tum ad ornamentum, tum ad cordis hilaritatem: unde eum gestabant in digito penultimo manus sinistræ, qui auricularis dicitur, eò quòd ab illo neruus, vel arteria ad cor tendat, teste Gellio lib. 10. c. 10. aurum enim, ac præsertim hyacinthi, carbunculi, smaragdi, similesque gemmæ, quæ annuli palo inseruntur, cor æque ac oculos exhilarant & confortant. Episcopi tamen gestant annulum in digito medio manus dexteræ, qui Index dicitur, quia silentium indicat, ut docet Apuleius lib. 1. Causam dat ipsa formula donationis annuli in consecratione Episcopi, quæ sic habet. *Accipe annulum discretionis, & honoris fidei signum, ut quæ signanda sunt signes, & quæ aperienda sunt pandas; quæ liganda sunt liges, quæ soluenda sunt soluas.* Vide Alexandrum ab Alexandro lib. 2. Genial. c. 19. & Pierium Hierogl. 41.

Porrò annulos divitum vani esse splendoris, docet S. Augustinus 3. Civitat. 19. ex facto Hannibalis in victoria Cannensi, ex qua *tres modios annulorum aureorum Carthaginem misit: quo intelligerent tantam in illo prælio dignitatem cecidisse Romanam, ut facilius eam caperet mensura, quam numerus.* Et mox: *Tum etiam stipendiis sufficientibus cum defecisset ærarium, in usus publicos opes venere priuatæ, adeò unoquoque id quod habuit conferente, ut præter singulos annulos aureos, singulasque bullas, miserabilia dignitatis insignia, nihil sibi auri senatus ipse, quanto magis cæteri* credi-

Annulorum usus olim & hodie. *ordines tribusq; relinquerens.* Olim enim apud Romanos soli senatores & equites annulis utebantur, teste Dione li. 48. Quocirca Clemens Alexand. lib. 3. Pædag. annulum Christianis tantùm permittit ad hoc, ut eo res suas obsignent. *Alii autem*, ait, *abiiciendi sunt annuli, ut vult Scriptura. Aurum prudenti mundus, est disciplina.* Et mox: *Sed neque est à viris annulus in articulo ferendus (hoc enim est muliebre) sed in parua digito, atque adeo in extrema eius parte: ita enim erit manus maxime ad operandum expedita: neque facile excidet sigillum, quod maiori articuli ligamento custoditur.*

IN VESTE] Id est, cum veste, nam, ut jam dixi annulus non erat in veste, sed in digito: tam enim vestis candida, quàm annulus erat dignitatis insigne.

Candida vestis honoratorũ. CANDIDA] λαμπρᾷ, id est, *splendida*, qualis erat *candida*. Candor enim præ cæteris coloribus splendet, estque ipse splendor: ita splendet candor cycni, nivis, fulguris, solis. Hinc Romæ olim candida erat vestis ambientium magistratus, qui inde Candidati dicebantur: candidati enim descendebant in campum Martium, ubi populi comitia agebantur. Sic & principes candida æquè, ac purpura utebantur. Unde Herodes illusit Christum induens eum veste alba, græcè λαμπρᾷ, id est splendida, quo tacite insimulabat eum, quod latuè affectasse regnum Judææ, Luc. 23. v. 11. Hinc & Christus & Apostoli Apocal. 6. 2. repræsentantur per equum album. *Ecce*, inquit, *equus albus, & qui sedebat super illum habebat arcum, & data est ei corona, & exivit vincens ut vinceret.* Albus enim color est pulcher, lætus, lucens & splendens. Unde vestis candida est festiva, læta, splendida, magnifica. Audi Prudentium contra Symmachum.

Exultare patres videas, pulcherrima mundi
Lumina, conciliumq; senum gestire Catonum
Candidiore toga, niveum pietatis amictum
Sumere.

Et Martial. li. 8. epist. 28. candidissimam præstantissimamque togam, sibi a Parthenio cubiculi Domitiani præfecto donatam, ita dilaudat:

Lilia tu vincis, nec adhuc delapsa ligustra,
Et Tiburtino monte quod albet ebur:
Spartanus tibi cedet olor, Paphiæq; columbæ,
Cedet Erythræis eruta gemma vadis.

Quocirca S. Johanni in cælo visi sunt Sancti ac Beati amicti stolis albis, Apocal. 7. 9. nam colores albi maximè decent deos, ait Plato lib. 11. de Legibus. Denique Christus triumphator gloriosus post se exercitum ducit albatorum. Apocal. 19. 14. *Exercitus*, ait, *qui sunt in cælo sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & mundo.* Vide ibi dicta. Candor ergo vestium est divinæ gloriæ quædam æmulatio: nam candidus fulgor est divinitatis ornamentum. Daniel. 7. 9.

Vanitas vestium splendidarum. Primò. Porrò quam vanum sit gloriari, aut honorare vestes splendidas, & vestitos splendidè, patet Primò, ex eo, quòd vestis sit pœna & tegmen peccati. Adam enim innocens creatus est nudus, sed mox à peccato erubescens suam concupiscentiam, texit se vestibus consutis ex foliis ficus. Sicut ergo rex coniectus in vincula compedes gestans aureas, iis non honoraretur, sed magis vilipenderetur: licèt enim sint aureæ, compedes tamen sunt; quodque sint aureæ, refricant ei pristinum regni decus, ea quo in compedes decidit, quasi è summo honoris fastigio in imum dedecoris deiectus: sic pariter erubescere debet dives in vestibus splendidis; quia illæ non sunt aliud nisi stigma peccati, velamen concupiscentiæ, tegmen pudoris. *Secundò.* Secundò, quia primæ vestes quibus Deus vestivit Adamum, fuerunt simplices & nativæ, putà crudæ pelles animalium, Genes. 3. 21. ut doceret eum ac posteros, vestem homini datam tantùm ad necessitatem, esseque symbolum pœnitentiæ & mortalitatis, cui per peccatum obnoxij effecti sumus, uti dixi Genes. 3. 21. Non magis ergo dives in veste byssina extolli debet, quàm fur in laqueo byssino. *Tertiò.* Tertiò, quia simplex & rudis fuit vestitus Eliæ, Elisæi, Prophetarum, S. Johannis Baptistæ, Christi Domini, Apostolorum, Essenorum & primorum fidelium. Unde habitum Christiani describens Lucianus in Philopatro: *Pallium putre*, inquit, *sine calceis & tegmine, capite nudo incedens, detonsa coma.* *Quartò.* Quartò, quia femineus est vestium ornatus, feminasque in-

Cornel. in epist. Canon.

dicat, non viros: horum enim ornatus est interior in judicio, sapientia & virtute. Nam quid est aurum & argentum, nisi terra alba, & rubra? Quid est byssus, nisi vermium, putà bombycum, putredo? Quid uniones, nisi concharum excrementa? Quid lanæ pretiosæ, nisi ovium vellera?

Audi S. Bernard. serm. 4. de Aduentu: *Aurum & argentum nonne terra est rubra & alba, quam solus hominum error facit (aut magis reputat) pretiosam? Veræ ergo divitiæ non opes sunt, sed virtutes, quas secum conscientia portat, ut in perpetuum dives fiat.* Et S. Cyril. lib. 4. in Johannem c. 4. *Sancti considerandi sunt non carne, sed intrinseca gloria.* *Divitiæ veræ quæ.*

Ita Sisinnius Novatianorum Episcopus, homo mollis; reprehensus fuit a fidelibus, quòd quotidie bis lavaretur, & veste candida indueretur, abutens illo Eccl. 9. v. 8. *Omni tempore sint vestimenta tua candida.* Ita Socrates lib. 6. c. 22. *Exempla.*

S. Asellam laudat S. Hieron. epist. 15. ad Marcellam, *Sermo*, inquit, *silens, & silentium loquens: nec citus nec tardus incessus, idem semper habitus, neglecta mundities, & in culta veste cultus ipse sine cultu.*

Aristoteles videns adolescentem sumptuosiori toga indutum: *Adolescens*, ait, *num aliquando a cultu isto immodico temperabis, omnium virtute parto?* Plato dixit Aristippo: *Tibi uni & chlamydem & pannum ferre datum est.* Chlamys vestis erat principum, pannus pauperum. Unde Horatius: *Omnis Aristippum decuit color.* Testis Laert. lib. 2. & 8.

Diogenes divitem indoctum, sed splendide vestitum χρυσόμαλλον, id est *ovem auream*, vel, ut alij legunt, χρυσόμαλλον, id est *vellus aureum*, appellabat. Testis Laert. lib. 6.

Demonax cuidam purpura vestito insolescenti in aurem dixit: *Heus tu, hoc ante gestabat ovis, & ovis erat*; significans illum æquè stupidum esse in purpura atque antè, nec purpuram ei ingenium addidisse. Tritum est illud: *Simia in purpura.* Et, *Simia est simia, etiamsi aurea gestet insignia.* Artaxerxes Teribazo vestibus insolescenti ait: *Tibi ut mulieri aurum, ut insano regium amictum gestandi ius concedo.* Augusti Cæsaris axioma fuit: *Vestitus insignis ac mollis superbiæ vexillum est nidusq; luxuriæ.* Testis Sueton. in eius vita.

Alexander Severus Imper. humili vestitu incedens, cùm ob id ab aulicis reprehenderetur, ait: *Imperatoria maiestas consistit virtute, non corporis cultu.*

Simile fecit & dixit Alfonsus Aragonum rex: *Malo*, inquit, *moribus & auctoritate meos excellere, quam diademate & purpura.* Ita Panormit. lib. 1. de gestis Alfonsi. Plura dixi Isaiæ c. 3. in fine.

Denique Clemens Alexand. lib. 2. Pædag. c. 10. narrat Ceum sophistam improbitatem repræsentasse candida veste velatam, virtutem verò sola verecundia vestitam: perinde ac pictor ille, qui cùm Helenam elegantem pingere non posset, pinxit eam veste aurea gemmeaque non tam decoratam, quàm sepultam.

Nota, vestis præclara sæpè signum est magistratus, dignitatis aut nobilitatis: tuncque non ei, sed dignitati & officio deferendus est honor, sed eam ab hisce abstrahit hic S. Jacobus tantumque considerat, ut indicem divitiarum, æquè ac deliciarum, lautæque vitæ. Solebant enim olim in festivis epulis, ludis, sacrificijs, &c. indui veste candida quasi indice lætitiæ, uti docet Valer. Max. lib. 1. c. 1. & indicat Ecclesiastes c. 9. 8.

Quocirca S. Jacobus per vestitum candida, intelligit hic non tantum divitem, sed & voluptuarium, qui festis, ludis, epulisque vitam transigit cum despectu pauperum: qualis fuit dives Epulo qui bysso induebatur, & epulabatur splendidè, ac Lazarum spernebat, eique micas mensæ suæ negabat. Sicut ergo Christus Lucæ 16. taxat hunc divitem spernentem Lazarum, ita Jacobus taxat eos, qui divites & deliciosos honorant cum contemptu & iniuria pauperum & egenorum.

INTROIERIT AUTEM ET PAUPER IN SORDIDO HABITU] Græcè ῥυπαρᾷ, id est, squalido, detrito, sordido, de ῥυπαρίᾳ dixi cap. 1. v. 21. Plerique fidelium in primitiva Ecclesia erant pauperes vel conditione, vel expoliatione bonorum quam patiebantur à Judæis, vel volũtate

& spiritu. Audi S. Justinum epist. ad Diogenetum, mores Christianorum sui ævi describentem: *Omnis peregrina regio*, inquit, *patria eorum est, & omnis patria est peregrina. In carne sunt, sed non secundum carnem vivunt: in terra degunt, sed in cælo conversantur; pauperes sunt, & multos ditant: omnibus indigent, & omnium abundant.*

Vers. 5. PRÆCLARA] λαμπρὰν, id est, *splendidam*, putà candidam, de qua paulò antè dixi. Præclarè Seneca epist. 47. *Quemadmodum*, ait, *stultus est qui equum empturus non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos; sic & stultissimus est qui hominem ex conditione, quæ vestis modò nobis circumdata est, æstimat. Servus est? sed fortasse liber animo. Servus est: hoc illi nocebit, aliis non nocebis.* Parui ergo judicij est, qui hominem non ex seipso, sed ex veste æstimat, uti faciunt stulti & pueri. S. Chrysostom. homil. 47. ad popul. *Vestes*, inquit, *& aurum & argentum sunt vermium pensa; virtutem autem induens talem habet vestem, quam non tantùm tinea, sed & mors ipsa lædere nequit. Et meritò: non enim hæ animæ virtutes ex terra originem trahunt, sed sunt fructus spiritus.*

ET DIXERITIS EI: TU SEDE HIC BENE] Græcè καλῶς; Syrus, שפיר *scappir*, id est *pulchre* scilicet B loco non tantùm commodo & honorato, sed & eleganti, putà in sede primaria vel altiore, puluinari byssino instrata, aulæis & conopæo redimita. Sedebant Judæi in synagogis: magistri quidem altiùs, auditores autem & discipuli demissius, uti tradit S. Ambros. in 1. Corinth. 14. 30. & innuat ibidem Apostolus. Philo quoque Essenos sedisse tradit lib. de Vita contempl. Idem de Christianis Romanis tradit S. Clemens lib. 2. Constit. c. 57. Nam in Africa non licuisse laicis in Ecclesia sedere, testatur Optatus Milevit. lib. 4. sicut etiam hodiem in templo sedere non licet in Æthiopia, siue Abyssia, ne senibus quidem & infirmis: his enim solum scipioni inniti conceditur, uti Romæ ab Abyssinis accepi.

Memorabile est quod de Constantino Magno in Vita eius scribit Euseb. lib. 4. c. 33. ipsum in Ecclesia concionem audivisse stantem, ac noluisse sedere, licèt ab Episcopo ad id inuitaretur, imò juberetur; quod diceret, res divinas erectis animis, auribus & pedibus audiri oportere.

Apud Romanos in theatro suus cuique pro dignitate C erat locus: unde inter equites nemini considere licebat, nisi equestrem haberet censum, nimirum sestertia quadringenta, hoc est, decem millia aureorum. Audi Martialem lib. 5 epigr. 26.

Quadringenta tibi non sunt Chærestrate, surge,
Lectius (locorum censor) ecce venit: sta, fuge, curre, late.

Simili modo apud Clementem lib. 2. Constit. cap. 57. & 58. Apostoli sanciunt, quos operæpretium est audire, ut ex iis ordinem synaxeos & sessionis in ea discamus. *Cùm Ecclesiam Dei*, inquiunt *convocas* (ò Episcope) *tamquam magnæ navis gubernator jube cum omni prudentia congregari, præcipiens Diaconis veluti nautis, ut loca fratribus tamquam navigantibus valde accuratè & honestè dispenant. Ac primùm quidem sit ædes oblonga ad Orientem versus navi similis, utrimque pastophoriis in Orientem. Sic solium Episcopi in medio positum, & ex utroque eius latere sedeant Presbyteri, & astent Diaconi succincti & expediti sine multa veste: sunt enim* D *illi similes nautis, h. illis qui per foros navis cursitant. Sic autem horum cura, ut laici in altera parte, ordine, & decore & quiete sedeant: item ut sedeant mulieres separatim, ac cum silentio.* Et paulò post: *Si quis autem repertus fuerit qui sedeat loco non decenti, increpetur a Diacono, tamquam a proreta; readucaturque in locum qui eum deceat. Est enim Ecclesia non solum similis navi, sed gregi: nam ut pastores singulas pecudes, capras dico & oves, pro generis & ætatis ratione locant, & quæque earum simile cum simili congregatur; sic in Ecclesia adolescentes quidem seorsum sedeant, si locus sit; sin autem non sit, stent; ætate verò provecti ordine sedeant: pueros autem stantes, patres & matres eorum suscipiant: rursus adolescentulæ seorsum, si fuerit locus; si verò non fuerit, post mulieres locentur. Nuptæ jam & matres familias item seorsum: virgines autem, & viduæ, & anus primæ omnium stent, aut sedeant. Locis verò occupandis præsit Diaconus, ut quisque eorum qui ingrediuntur, in locum suum se conferat, & nemo præter decorum sedeat: similiter Diaconus populum speculetur, ne quis murmure obstrepat, dormitet, aut nutus*

Ordo sessionis olim in Ecclesia.

A *faciat. Oportet enim stare in Ecclesia sapienter, sobriè & vigilanter, auribus ad verbum Domini intentis. Deinde cuncti pariter consurgentes, & in Orientem spectantes, egressis catechumenis & pœnitentibus, precentur Deum, qui ascendit super cælum cæli, idque ad Orientem.* Et inferius: *Si autem cum jam sedetur, alius quispiam adveniat honestus & nobilis, siue externus siue eius regionis, &c. Diaconus juniorem loco moveat prudenter tamen, & non iratè, & illum sessum recipiat: æquum enim est ut qui est in fratres benevolus, sponte sua hoc faciat; quod si recusaverit, move eum cogendo, & in extremum locum reiice, ut discant cæteri cedere loco honoratioribus. Si autem pauper, aut ignobilis, aut peregrinus quispiam senex vel adolescens advenerit, neque sit locus vacuus, his quoque Diaconus ex toto animo locum faciat, ut non fiat adversus hominem acceptio personæ, sed fiat ministerium Deo acceptum: cum mulieres, siue pauperes, siue divites advenerint, utrumque horum faciat Diaconissa.*

Addit S. Clemens Christianos sedisse dumtaxat in concione & lectione, in oratione verò & liturgia stetisse, aut certè genu flexisse. Posterius hoc disertè docet Tertull. lib. de Oratione c. 12. *Irreverens est*, inquit, *assidere* B *sub conspectu, contraque conspectum eius, quem maximè revereatis ac veneremini, quantò magis sub conspectu Dei vivi, angelo adhuc orationis astante, factum istud irreligiosissimum est? Nisi exprobramus Deo, quòd nos oratio fatigaverit. Atqui cum modestia & humilitate adorantes, magis commendamus Deo preces nostras.* Uide dicta Actor. 20. 36.

PAUPERI AUTEM DICATIS: TU STA ILLIC, AUT SEDE SUB (Tigurina, *subter*, alij, *juxta*; Syrus, *ante*) SCABELLO PEDUM MEORUM] Significatur contemptus pauperis, q. d. Sede non in scabello, sed sub scabello pedum meorum; adeo enim vilis es, ut non sit dignus qui pedes meos, imò nec eorum scabellum tangas. Ibi ergo sede, aut quasi alter Alexius sta in angulo, aut cum Lazaro quasi canis procumbe ad januam divitis Epulonis: qui contemptus sanè est gravis, ideoque peccatum lethiferum. Inde sequebatur pauperum oppressio, quod est peccatum clamans in cælum, de quo v. 6. ait S. Jacobus: *Nonne divites per potentiam opprimunt vos?*

Nota Primò. Honor est bonum commune, æquè ac C officia & beneficia. Nam in mensa, judicio, concilio, alioue consessu publico cuique suus debetur honor & locus, qui si non detur, fit ei iniuria, estque peccatum acceptionis personarum. Secundò, honor debetur creaturæ rationali ob excellentiam, quæ consistit in sapientia, virtute, officio, dignitate & potentia. Divitiæ ergo per se non sunt honorandæ; quia per se non faciunt hominem sapientiorem, magis virtuosum, digniorem & excellentiorem cæteris: tantùm ergo honorantur divites per receptam consuetudinem, vel quia divitiæ comitantur dignitatem & principatum. Quare si quis ex interiori reverentia ergà divitias, divitem hoc solo nomine quòd dives est, præferat pauperi fideli, peccat vitio acceptionis personarum: fierique potest ut peccet mortaliter, nimirum si fiat cum notabili pauperis contemptu, vel iniuria & oppressione, ut dicitur v. 6. alioqui peccat tantùm venialiter. Ita noster Lessius de Justitia & jure cap. 32. dub. 1.

D NONNE (græcè οὐ, id est *non*, de more ponitur pro οὐχί, id est, *nonne*) IUDICATIS] διεκρίθητε, id est, Vers. 6. *diiudicastis*, id est, delectum personarum habuistis extollendo summè divitem, deprimendo in imum pauperem. Ita Vatablus. Unde Syrus vertit, אתפלגתון *etpalgetun*, id est, *divisistis*, discrimen fecistis, discrevistis iniquè inter pauperem & divitem, quod Noster vertit, *iudicatis*; quia judicis est inter partes æquitatem dividere, ut cuique jus suum tribuat, non verò unum alteri iniquè præferat, eique totum per fas & nefas attribuat: nec enim pauper ob paupertatem suo jure est spoliandus, ut illud per iniuriam detur diviti ob solas eius divitias. Secundò, Tigurina, Erasmus & alij διεκρίθητε, accipiunt passiuè, vertuntque assertivè, non interrogativè: *& non diiudicati estis apud vosmetipsos*, q. d. Non sensistis conscientiæ judicium & remorsum, quòd scilicet in hac personarum acceptione Deum offenderetis. Unde Caietan. *Non estis*, inquit, *iudicati in vobis ipsis*, sed estis judicati in vestibus, dum divites ob vestes splendidas honoratis, pauperes ob squalidas spernitis. Alij vertentes

tes

tes interrogativè sic explicant, q. d. Nonne vestro judicio judicati, convicti & damnati estis? q. d. Nonne recta ratio & judicium vos condemnat, arguitque quòd iniquè faciatis. Ita Beda. Verùm vertendum esse activè *judicatis* patet ex eo, quod explicando subdit S. Jacobus: *Et facti estis judices cogitationum iniquarum*; judicis enim est judicare, non judicari: unde suspicatur Gagneius Nostrum Interpretem legisse διεκρίθητε, in Indicativo, id est, *judicastis*: sed *judicatis* idem est quod judicare soletis, id est, judicastis: quod significat Græcum διεκρίθητε.

Urget Hugo & Dionys. τὸ *apud vosmetipsos*, quasi dicat, A vobis, vestraque prava phantasia judicium hoc perversum sumitis, non à Deo: Deus enim jubet tam pauperibus, quàm divitibus suum jus & locum tribui. Sapienter Plato in Protagora: *Ne prius*, inquit, *in alio tribunali judicaveris, quam ipse coram justitia* (coram Deo.) *judicatus fueris*. Et Seneca epist. 37. *Si vis tibi omnia subiicere, subiica te rationi* (& consequenter Deo.) *Multos reges, si ratio te rexerit: ab illa disces quid, & quemadmodum aggredi debeas*. Et Socrates apud Stobæum serm. 48. *Optimus*, inquit, *rex est, qui suis affectibus imperare potest*.

Et facti estis judices cogitationum iniquarum מפרשנא *mepharsane*, id est, *separatores*, discretores pauperis & divitis. Pro *cogitationum*, græcè est διαλογισμῶν, id est, *ratiocinationum*, disputationum, disceptationum, consultationum, reputationum, sermocinationum, q. d. Facti estis judices iniqui perversarum ratiocinationum, id est, judices perversè ratiocinantes & concludentes pauperem contemnendum esse, quia pauper est; divitem honorandum quia dives est. Ergo facti estis judices judiciorum iniquorum, quia iniquè judicatis iniqua cogitando, ratiocinando, concludendo, sermocinando, eaque opere exequendo; dum scilicet pauperem præ divite spernitis, plusque splendori vestium, quàm fidei & virtuti tribuitis, honorando impios divites, & despiciendo sanctos pauperes, inquit S. Hieron. in cap. 5. Isaiæ. Hoc ipso enim tacitè judicatis, *quod dives tanto paupere sit melior, quanto est ditior*, ait S. August. epist. 29. ad S. Hieron. quod utique falsum & perversum est judicium, instarque monstri. Incongruus enim sermo est, ait Epictetus, si dicas: *Ego sum ditior te; ergo te melior. Ego sapientior, ergo melior. Hi verò sunt congrui: Ego te ditior; mea igitur possessio melior est tua. Ego sapientior, mea igitur oratio melior est tua. Tu autem neque possessio es, neque oratio*. Ita ipse Enchirid. cap. 39.

Seneca libr. 10. epist. 77. *Gladium*, inquit, *bonum dices, non cui deauratus est balteus, nec cui vagina gemmis distinguitur; sed cui est ad secandum subtilis acies. Regula, non quam formosa, sed quam recta sit quæritur. Ergo in homine nihil ad rem pertinet quantum aret, quantum fœneret, à quam multis salutetur, quam pretioso incumbat lecto, sed quam bonus sit. Nemo istorum quos divitiæ honoresque in alto fastigia ponunt, magnus est. Quare ergo magnus videtur? cùm basi sua illum metiris. Parvus pumilio, licèt in monte constiterit. Colossus magnitudinem suam servabit, etiamsi steterit in puteo. Hoc laboramus errore, quòd neminem æstimamus eo quod est, sed adiicimus illi & ea quibus ornatus est, imò ex illis ipsum æstimamus & metimur.*

Paralogismi divitum. Porrò ait S. Jacobus *cogitationum*, non cogitationis, græcè διαλογισμῶν, id est, *ratiocinationum*, consultationum, conclusionum: quia hæc una, qua divitiæ præferuntur paupertati, multas includit, & ex hac una quasi principio multæ aliæ educuntur, v. g. qui divitias præfert paupertati, secum ita ratiocinabitur. Primò, divitiæ sunt commodiores, magisque in hominum pretio; ergo divites præferendi pauperibus. Secundò, dives me juvare, commendare, promovere, ditare, potest, non pauper: dives ergo colendi, non pauperes. Tertio, dives sui contemptum ulcisci potest, non pauper: illius ergo offensa curanda est, non hujus. Quartò, à paupere nihil expecto: ergo mihi negligendus est. Quintò, pauper mihi est dedecori & oneri, quia à me petit & emendicat eleemosynam, itaque opes meas minuit: dives verò mihi est honori & commodo: ergo hic sequendus, ille fugiendus est.

Syllogismi sapientum Primus. Hæ sunt ratiocinationes iniquæ & falsæ, putà paralogismi mundi & mundanorum. Ex adverso Deus contra hos, inquit Philo li. 1. de Monarchia sancit Exodi 20.

A *Non facietis vobis deos argenteos, & aureos, in sensu mystico: Hi enim*, inquit, *adoraturi mane ad ædes divitum quasi ad sanctissima templa cursitant, bona petituri ab illis quasi numinibus*: cùm tamen verissimum sit illud Augu. 5. Civit. 6. *Remota jactantia quid sunt omnes homines, nisi homines?* Ergo contra hos primò argumentatur Christus, dicens: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cùm defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula*, Lucæ 16. 9.

Secundò, S. Augustin. serm. 55. de Temp. *Iste mundus*, ait, *aut videt nos, aut videtur à nobis. Melius est ut calces mundum, & calcato eo gradum tibi facias per quem in sublime conscendas.* *Secundus.*

Tertiò, Seneca lib. de Vita beata c. 26. *Divitiæ apud sapientem virum in servitute sunt, apud stultum in imperio. Sapiens divitiis nihil permittit, vobis divitiæ omnia.* Unde & Alexander Magnus, teste Plutarch. orat. 1 de Fortuna Alexandri, dixit: *Si Alexander non essem, Diogenes esse vellem*. *Tertius.*

Quartò, Auctor imperfecti apud S. Chrysost. homil. 22. *Si divitem honoras*, inquit, *propter personam ipsius, honoras eum: si autem pauperem honoras, propter personam* B *Christi honoras.* *Quartus.*

Quintò, S. Ambros. lib. 2. Offic. 25. docet multis rationibus favores & beneficia pauperibus potiùs exhibenda esse, quàm divitibus. Primò, quia Christus, inquit, docet *ad epulas non eos qui divites sunt, sed pauperes invitandos*, Lucæ 14. Secundò, *divites enim rogari videntur, ut ipsi quoque nobis reddant: pauperes quia non habent quod restituant, cum acceperint remuneratorem nobis faciunt Dominum, qui se pro paupere obligandum obtulit.* Tertiò, *quia dives dedignatur beneficium, & pudet eum debitorem esse gratiæ. Quin etiam id quod collatum est sibi meritis suis arrogat.* Quartò, *quia in accipiendo beneficia ea ipsa quòd acceperint, divites dedisse se magis, quàm accepisse existimant: pauper verò etsi non habet unde reddat pecuniam, refert gratiam: in quo certum est, quod plus reddat, quam acceperit. Pecunia enim numme solvitur, gratia nunquam exinanitur.* Quintò; *quòd dives refugit, pauper fatetur quòd sit obligatus debito, sibique subventum, non honori suo delatum putat: donatos sibi arbitratur filios, vitam redditam, servatam familiam.* Idem ibidem c. 1. *Tantus*, inquit, *splendor honestatis est,* C *ut vitam beatam efficiant tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentiæ. Et ideo sicut exortus sol, lunæ globum & cætera stellarum abscondit lumina, ita fulgor honestatis; ubi vero & incorrupto vibrat decore, cætera quæ putantur bona secundum voluptatem corporis, aut secundum sæculum clara & illustria obumbrat.* Et cap. 4. loquens de Elia, cui pauperi corvus deferebat panem 3. Reg. 17. *Numquid ideo*, inquit, *minus beatus, quia pauper erat sibi? Minimè, imò eo magis beatus, quia Deo dives. Aliis enim quam sibi divitem esse præstat, ut iste erat, qui tempore famis cibum a vidua petebat, largiturus ei, ut hydria farinæ per triennium & sex menses non deficeret, & per quotidianos usus olei vas viduæ saepe sufficeret ac ministraret.* *Quintus.*

Sextò, in paupere honoramus Christum, quasi exemplar in sua imagine. Unde Chrysol. serm. 14. explicans illud psalmi 40. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem.* Non dicit, inquit, Qui videt, sed *qui intelligit*. Arcana enim res est, occultum mundo paupertatis pretium. *Oremus fratres ut ipse nobis intelligere intelligenda concedat, qui se intelligi nudus in paupere sic demonstrat, quod ipse qui cœlum tegit, sit in paupere; quod in esuriente* D *esuriat satietas rerum; quòd sitiat in sitiente fons fontium. Beatus proinde ille censendus est, qui hoc intelligit, ut super pauperes intelligat eorum necessitatibus occurrendo, eosque à necessitatibus eruendo.* *Sextus.*

Septimò, S. Bernard. serm. 1. de vigilia Nativit. *paupertas*, inquit, *non inveniebatur in cœlis, porro in terris abundabat hæc species, & nesciebat homo pretium eius. Hanc itaque Dei Filius concupiscens descendit ut eam eligat sibi, & nobis quoque suo æstimatione faciat pretiosam.* Hoc est quod ait Christus Isaiæ 61. & Lucæ 4. 18. *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me.* Plura de bono paupertatis dixi Actor. c. 4. & 5. *Septimus.*

Nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo?] Syrus, *pauperes mundi*. Probat non esse accipiendas personas ut divites honoremus, pauperes aspernemur, exemplo Dei, quod nobis debet esse instar normæ & præcepti. Deus enim elegit pauperes ære, eosque di- *Vers. 5.*

vite

vites effecit fide; inopes censu, eosque opulentos fecit rerum divinarum sensu. Unde S. Leo serm. 10. de Quadrag.

Quos viles, ait, *facit carnalis sapientia, noscimus quàm pretiosos spiritualis fit factura gratia.*

DIVITES IN FIDE] ut scilicet fierent divites, ipseque faceret eos divites in fide. Nam simili modo addit, *Et heredes regni*. Clarum autem est, Deum neminem elegisse qui jam erat heres regni, sed eligendo heredem regni fecisse. q. d. Pauperes non sunt spernendi, quia Deus non sprevit, sed elegit pauperes, eosque eligendo ditavit fide, fecitque heredes regni. Nihil ergo hic habent Pelagiani, quo probent fidem esse ex nobis, non ex gratia Dei, quasi ob fidem viribus naturæ elicitam Deus fidelem eligat, infidelem respuat. Fides enim est primum Dei donum, quo pauperes Apostolus primosque fideles ditavit Deus. Ita S. Augustinus lib. 1. de Prædest. sanct. cap 17. Agit ergo Jacobus de electione tam ad fidem & gratiam, quàm ad regnum & gloriam. Quos enim Deus elegit ad gratiam, eos consequenter destinavit ad gloriam, ut fiant heredes regni cœlestis. Hic sensus est genuinus. Secundò, tamen Gabriel Vasquez 1. part. disput. 89 cap. 2. sic explicat, quasi dicat, Deus Apostolos pauperes censo, sed divites fide & virtute, elegit ad gloriam; putà ad hæreditatem regni cœlestis, & ad vitam æternam ex meritis; quia scilicet prævidit quòd ipsi bene utendo & strenuè cooperando fidei, & gratiæ sibi à Deo datæ, per bona opera mererentur regnum cœleste. Unde sequitur, *Quod repromisit Deus diligentibus se*. Censet ergo hic agi de electione ad gloriam dumtaxat, eamque fieri ex meritis probare ex hoc loco contendit: gloria enim est hæreditas, quia datur filiis: eadem est & corona justitiæ, ac merces, quia datur merentibus & vincentibus. Hinc & Jacobus priùs ait, quòd Deus elegerit divites in fide, deinde quòd *heredes regni*; quia per divitias fidei destinavit nos ad regnum in prima electione, quam fecit ab æterno.

Moraliter veræ opes sunt virtutes.

Moraliter docet hic S. Jacobus veras divitias non esse aurum, argentum, vestes splendidas; sed fidem, & fidei virtutes: sicut ex adverso paupertatem & pauperes non facit egestas, sed cupiditas & impietas. Unde S. August. hom. de centum ovibus: *Deus*, ait, *omnibus æqualiter adest, sed apud Deum plus habet loci, qui plus attulerit non argenti, sed fidei*. Et S. Gregor. hom. 15. in Evangel. *Solæ*, ait, *divitiæ sunt, quæ nos divites virtutibus faciunt*. Et Clemens Alexandr. lib. 6. Stromat. *Vera*, inquit, *divitia est abundantia in iis quæ sunt ex virtute actionibus: paupertas autem est inopia in moderatis actionibus*. S. Ambrosius lib. 3. epist. 10. *Solum illum Deus divitem novit, qui fit dives æternitati.*

Præclarè verò S. Prosper. lib. 2. de Vita contemplativa c. 13. *illæ*, ait, *nobis sunt ambiendæ divitiæ, quæ nos ornare pariter possint, & munire; quas nec acquirere possumus inviti, nec perdere, quæ nos contra hostiles impetus armant, à mundo discriminant, Deo commendant, ditant animas nostras atque nobilitant, nobiscum sunt, intra nos sunt. Divitiæ nostræ credendæ sunt: pudicitia, quæ nos pudicos; justitia, quæ justos, pietas, quæ pios; humilitas, quæ humiles; mansuetudo, quæ mansuetos; innocentia, quæ innocentes; puritas, quæ puros; prudentia, quæ prudentes; temperantia, quæ temperantes; & charitas quæ nos facit Deo & hominibus charos; virtutum potentes, sæculi contemptores, ac bonorum omnium sectatores. Hæ non sunt omnium, sed Sanctorum sanctæ virtutes, non divitum superborum, sed humilium pauperum facultates, patrimonium cordium, divitiæ incorruptibiles morum, quibus non abundant, nisi illi qui illis carnalibus ex corde renunciant*. Et inferiùs: *Propter hoc igitur eis qui militant Deo, fugiendæ sunt ex toto corde divitiæ: quas qui habere volunt, sine labore non quærunt sine difficultate non inveniunt, sine cura non servant, sine anxia delectatione non possident, sine dolore non perdunt. Apostolus autem Christi militibus dicit: Volo vos sine sollicitudine esse*. Et: *Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes erraverunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis, ac sic census iste terrenus eis à quibus vitiose diligitur, non est voluptatum materia, sed dolorum.*

Breviter sed nervosè S. Gregor. li. 6. epist. 190. ad Andream: *Non ergo*, inquit, *honores aut divitiæ quærendæ sunt, quæ dimittuntur: sed si bona quærimus, illa diligamus, quæ sine fine habebimus. Si autem mala pertimescimus; timeamus quæ à reprobis sine fine tolerantur*: Idem hom. 18. in Ezech. *ille*, ait, *pauper est, qui eget eo quod non habet. Nam & qui non habens habere non appetit, dives est. Paupertas quippe in inopia mentis est, non in quantitate possessionis: nam cui cum paupertate bene convenit, non est pauper.*

HEREDES REGNI] Id est, destinatos ad regnum cœleste; illudque certo adepturos, si in fide; operibusque fidei ad finem usque vitæ constanter perseverent. Præclarè S. Ambros. serm. 10. *Cùm regnum Dei*, inquit, *pauperum sit, quid locupletius esse potest*. Vide hic miram harmoniam Jacobi & Pauli. Idem enim eodem ævo intonuit Paulus scribens 1. Corinth. c. 2. v. 26. *Videte*, ait, *vocationem vestram fratres*, &c. *quæ stulta sunt mundi, & ignobilia, & contemptibilia, elegit Deus*, &c. Porrò regnum Dei est ipse Deus cum omni sua felicitate & gloria. Vide S. Augustin. serm. 119. de Temp. & in psal. 136. & 149. ubi ait: *Hæredes Dei sic sunt, ut ipse Deus hæreditas nostra, Hæc hæreditas non minuitur copia possessorum, nec fit angustior numerositate coheredum; sed tanta est multis, quanta paucis; tanta singulis, quanta omnibus: non talis te fecit heredem cui mortuo succedas, sed cum quo in æternum vivas*. Et S. Ambrosium in psal. 118. *Omnes possident, nec minuitur heredi: manet emolumentum integrum, & eo magis singulis crescit, quo pluribus fuerit acquisitum*. Charitas enim perfecta in cœlis facit omnia communia: unde quisque beatus de aliorum singulorum gloria ita gaudet, ac si sua esset. Quare non semel, sed millies, & millesies millies est beatus & gloriosus. S. Bernardus de Triplici genere bonorum: *Quæ est*, inquit, *copia, ubi nihil quod nolis sit, & totum sit quod velis?* Idem serm. de fallacia præsentis sæculi: *In remuneratione*, ait, *torrens, est voluptatis, & fluminis impetus, Flumen planè est, sed quod affluat: non quod fluat, vel effluat: flumen vocatur non quod transeat, vel pertranseat, sed quod abundet*. Rursum S. August. lib. 3. de Liber. arbitr. sub finem: *Tanta*, ait, *est jucunditas lucis æternæ, ut etiamsi non liceret amplius in ea manere, quam unius diei mora, propter hoc solùm innumerabiles anni hujus vitæ pleni deliciis, & circumfluentia temporalium bonorum rectè meritoque contemnerentur*. Idem in Manuali c. 14. *O anima mea, si quotidie oporteret nos tormenta perferre, si ipsam gehennam longo tempore tolerare, ut Christum in gloria sua videre possemus, & Sanctis ejus sociari, nonne dignum esset pati omne quod triste est, ut tanti boni, tantæque gloriæ participes haberemur? Insidientur ergo dæmones, parent suas tentationes, frangant corpus jejunia, premant carnem vestimenta, labores gravent, vigiliæ exsiccent, clamet in me iste, inquietet me ille vel ille, frigus incurvet, conscientia murmuret, calor urat, caput doleat, pectus ardeat, infletur stomachus, pallescat vultus, infirmetur totum corpus, deficiat in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus, ingrediatur putredo in ossibus meis & subter me scateat, ut requiescam in die tribulationis, & ascendam ad populum accinctum nostrũ. Quæ enim erit justorum gloria, quàm grandis Sanctorũ lætitia, cum unaquæque facies fulgebit ut sol? cùm ordinibus distinctis populum suum Dominus in regno patris sui cœperit recensere, & meritis atque operibus singulorum promissa præmia restituet, pro terrenis cœlestia, pro temporalibus sempiterna, pro modicis magna! Revera cumulus felicitatis erit, cùm Dominus adducet Sanctos suos in visionem paternæ gloriæ, & faciet in cælestibus considere, ut sit omnia in omnibus. O felix jucunditas, & jucunda felicitas: Sanctos videre, cum Sanctis esse, & esse sanctum; Deum videre, & Deum habere in æternum & ultra!*

Cur Christus elegit pauperes. Causa prima.

Porrò causæ cur Deus ad fidem & regnum elegerit pauperes potiùs, quàm divites, sunt variæ, eæque congruæ. Prima, quia id requirit apta distributio donorum, ut qui carent terrestribus, abundent cœlestibus; & vice versa. Unde S. Hieronym. epist. 34. ad Julianum: *Difficile*, inquit; *imò impossibile est, ut præsentibus quis & futuris fruatur bonis: ut hic ventrem, & ibi mentem expleat: ut de deliciis transeat ad delicias: ut in utroque sæculo primus sit. ut in cœlo & terra appareat gloriosus*. Et S. Chrysost. hom. 2. ad populum docet S. Paulum, cùm nominat divites hujus sæculi 1. Tim. 6. 17. hoc ipso significare alios esse divites futuri sæculi, nimirum pauperes hujus sæculi. Sic dives hujus sæculi fuit Epulo, futuri verò Lazarus,

Lucæ

Lucæ 16. v. 24. sic Nazianz. orat. 26. religiosos vocat *propter humilitatem exaltatos, & propter paupertatem locupletatos*. Quocirca Patres pauperes Evangelicos vocant divites, eosque veros & solos. Ita S. Nazianz. orat. 20. de S. Basilio; *Divitiæ*, inquit, *illi erant, nihil habere*. Et S. Leo serm. 4. de Quadrag. *Christiana paupertas dives est, quia plus est quod habet, quam quod non habet: nec pavet in isto mundo indigentia laborare, cui donatum in omnium rerum Domino omnia possidere*. Et S. Ambros. lib. 4. epist. 24. ad Simplic. *Vere*, inquit, *dives est, qui in conspectu Dei potest dives videri, in cuius conspectu terra exigua, mundus ipse angustus est; sed solum illum Deus divitem novit, qui sit dives æternitati; qui non opera, sed virtutum fructus recondat*. Vide totam epistolam, in qua demonstrat hoc paradoxum: *Quòd solus sapiens, licet pauper, sit dives*.

Secunda. Secunda, quia divitiæ sunt fomites & illecebræ ambitionis, avaritiæ, gulæ, luxuriæ, omniumque vitiorum, quibus itur in gehennam: paupertas verò suggerit materiam humilitatis, continentiæ, modestiæ, sobrietatis, castitatis, omniumque virtutum, quibus tenditur ad gloriam. Unde Christus Matth. 19. v. 24. *Facilius*, inquit, *est camelum transire per foramen acus, quam divitem intrare in regnum cælorum*. Sicut ergo non nisi per miraculum camelus transire potest per foramen acus, ita & dives non nisi per miraculum intrare potest in regnum cœlorum. Vide ea quæ de pernicie divitiarum dixi Isaiæ 5. 9 Paupertas ergo opibus vicinior est cœlo. *Magna quædam pennæ paupertatis est, qua tam cito volatur in regnum cælorum*, ait S. Bernard. serm. 4 de Adventu.

Tertia. Tertia, Deus ut ostenderet divitias bonitatis, misericordiæ & magnificentiæ suæ, elegit pauperes potiùs, quàm divites; utque pauperes extimularet ad magnam humilitatem, gratitudinem, honorem & amorem Dei. vide dicta 1. Corinth. 1. 26. & sequent.

Quarta. Quarta, quia pauperes contemptu mundi emunt à Deo cœlum. Deus ergo eis fit debitor: cùm enim omnia propter Deum reliquerint, par est ut Deus iis suum regnum rependat. Unde Nazianz. in Carm. de Beatitud. *Felix*, ait, *qui Christum fortunis omnibus emit*. Et orat. 18. *Hæc*, ait, *negotiatio præstantissima, qua brevia & fragilia bona cum sempiterna gloria commutantur*. Et S. Aug. serm. ult. de diversis: *Quid*, ait, *gloriosius homini quam sua vendere, & Christum emere*: vide Matth. c. 19. v. 28.

Quinta. Quinta quia Deus vacuum requirit cor, ut totum illud possideat: pauperum autem corda sunt vacua; divitum verò plena divitiis æquè ac vitiis: illa ergo capacia sunt fidei, gloriæ & gratiæ, hæc verò incapacia. Dives itaque qui cor habet in ære, ineptus est ad capiendas res æthereas: pauper verò cùm cor nequeat habere in ære quo caret, transfert illud in æthera quem sperat: liberum ergo, amplumque, & Dei capax habet cor. vide S. Chrysost. hom. 2. ad popul. Vidit idipsum per umbram Seneca epist. 8. *Nemo alius*, inquit, *est Deo dignus, nisi qui opes contempsit; & ideo olim Flamini Diali non modo tangere hederam criminosum erat, verùm etiam nominare*. Nam hedera symbolum erat tenacitatis, & adhæsionis ad terrena, teste Pierio Hierogl. 51.

Præclare S. August. lib. de 12. grad. abusionum, gradu 8. *Recta*, ait, *dispensatione misericors iudex regnum cælorum illis committit, quibus regni terrarum participationem inter mortales abstulit, ut ipse dives in cæli sede appareat, qui in terra nihil penitus procurat*. Et mox: *Nobilis ergo inopia, est mentis humilitas; & inepta divitiæ sunt animorum enormitas*. Idem (si tamen ipse est auctor) li. de Contemptu mundi c. 6. *Regnum cælorum non divitum, sed pauperum est. Dicit namque pauperibus. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Si est regnum cælorum pauperum; restat ut infernus sit divitum*, idque probat exemplo divitis Epulonis, qui sepultus est in inferno, Lucæ 16. 22. & sequent.

QUOD REPROMISIT DEUS DILIGENTIBUS SE] ideoque suæ legi obtemperantibus. Qui enim diligit Deum, debet ea diligere, quæ Deus diligit; & ea odire, quæ Deus odit, ait S. August. imò Christus Johan. 14. 15. *Si diligitis*, ait, *me, mandata mea servate*. Hinc disce Primò, non soli fidei & credentibus, ut volunt hæretici, sed dilectioni & diligentibus, id est, opera charitatis erga Deum & proximum exercentibus, promissum esse regnum Dei: ac proinde volenti illud assequi necessaria esse chari-

A tatis opera. Secundò, regnum cœlorum promitti & dari quasi mercedem pro merito operum charitatis. Tertio, sanctum esse hæc obire intuitu hujus mercedis & præmii, ut fecit David psal. 118. 112. dicens: *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem*.

Alludit ad Isaiæ c. 64. v. 4. quem sub idem tempus quo Jacobus hæc scripsit, S. Paulus scribens Corinthiis epist. 1. c. 2. v. 9. ex Septuag. Ita citat: *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum*. Ultima enim hæc Isaiæ & Pauli verba antistropha sunt verbis hisce Jacobi, nimirum quia idem Spiritus sanctus per ora trium horum testium, imò Prophetarum suorum, loquebatur.

Moral. Disce quam facili pretio Deus vendat regnum cœlorum, nimirum amore: amor ejus est pretium. Ama Deum, & Deum Deique regnum mereberis, emes & obtinebis. Ama Deum & regna, tum in cœlo, tum in terra, uti Israeli promittit Moyses Deut. 11. v. 24. Moral. cœlum emitur amore.

Porrò quis non amet Deum summè amabilem, summumque bonum suum, qui est gaudium omnium angelorum & hominum: in quo sunt omnes deliciæ, omnes B opes, omnes honores, omnis sapientia, omnis gloria, omnia bona in gradu immenso & infinito: Quis non amet Deum, qui priùs tam impensè amavit nos, ut nos ex nihilo crearet, perditos per filium suum recrearet & redimeret, aversos revocaret, ruentes in gehennam retraheret ad cœlum, Quis non amet Deum, qui suum amorem, se totum, suaque charitatis viscera in nos largissimè effudit? qui nos indies; imò singulis momentis animat, vegetat, pascit, sua gratia donisque innumeris cumulat? Quis non amet Deum, qui à nobis amari optat, imò jubet, ac amanti promittit cœlum, non amanti minatur infernum? Quare inexcusabiles sunt peccatores & reprobi, imò stulti sunt & insani, qui, ut creatura exigua, puta vili voluptate, vel honore fruantur, ea neque diligant Creatorem oderunt, qui terram paradiso, homines & bruta angelis, regnum dæmonis regno Dei, infernum cœlo anteponunt. Quid dementius? quid insanius?

Præclarè S. August. hom. 9. de verbis Apostoli docet pauperem sola bona voluntate, id est dilectione, emere C cœlum: *Quia quod valde necessarium est*, inquit, *habet; pauper est in arca, sed dives in conscientia; pauper est in domo, sed dives in animo*, &c. *Quam parvo constat regnum cælorum, quàm vili pretio tanta possessio proponitur? Proponitur in terra, quod possideas in cælo: proponitur in tempore, quod possideas in æternum*. Et mox. *Duobus minutis emit quædam vidua regnum cælorum, quæ misit in gazophilacium duos nummos, Marci 12. misit illos in domum Dei, & emit regnum cælorum. En duobus nummis valet. Plus addo, valet & vilius: vilior est calix aquæ frigidæ, vilior est sola bona voluntas. Audi clamantes angelos: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Bona enim voluntas ipsa dicitur charitas. Totum ergo habes, qui bonam voluntatem habes*. Idem homil. 13. *Regnum cælorum venale proposuit, & pretium eius calicem aquæ frigidæ esse voluit*, Matth. 10. 42. Quocirca idem in Manuali c. 20. suspirans ad Deum: *Amo*, inquit, *te Deus meus, amo te; & magis atque magis amare volo. Da mihi Domine Deus meus, speciose præ filiis hominum, ut desiderem te, ut amem te quantum volo, & quantum debeo: immensus es, & sine mensura debes amari, præsertim à nobis, quos sic amasti, sic salvasti, pro quibus tanta ac talia fecisti. O amor qui* D *semper ardes, & nunquam extingueris, dulcis Christe, bone Iesu, charitas Deus meus accende me totum igne tuo, amore tuo, dulcedine tua, dilectione tua, desiderio tuo, charitate tua, iucunditate & exultatione tua, pietate & suavitate tua, voluptate & concupiscentia tua, quæ sancta est & bona, quæ casta est & munda, ut totus dulcedine amoris tui plenus, totus in flamma tuæ charitatis vaporatus, diligam te Dominum meum dulcissimum & pulcherrimum ex toto corde meo, ex tota anima mea, ex totis viribus meis, & ex omni intentione mea, cum multa cordis contritione & lachrymarum fonte, cum multa reverentia & tremore, habens te in corde, in ore, & præ oculis meis semper & ubique; ita ut nullus in me adulterinis amoribus pateat locus*. Et c. 12. *O dulcedo amoris, & amor dulcedinis, comedat te venter meus, & nectare tui amoris repleantur viscera mea, & eructet mens mea verbum bonum: Charitas Deus meus, mel dulce, lac suavem, cibus et gaudium; fac me crescere in te, ut sano palato possis manducari*

carì à me. Tu es vita mea cui vivo, spes cui inhæreo, gloria quam adipisci desidero. Tu mihi cor tene, mentem rege, intellectum dirige, amorem erige, animum suspende, & in superna fluenta os sitientis te spiritus trahe. Taceat quaeso tumultus carnis. Conticescant phantasiæ terrarum & aquarum, aeris & poli; taceant somnia & imaginariæ revelationes, omnis lingua, omne signum, & quidquid transeundo fit. Sileat sibi & ipsa anima, & transeat se, non cogitando se, sed te Deus meus, quoniam tu es revera tota spes & fiducia mea.

VOS AUTEM EXHONORASTIS PAUPEREM] *ἠτιμάσατε*, id est, *inhonorastis*, contempsistis, sprevistis. Ita Syrus, ac consequenter inhonorastis Deum, qui auctor est paupertatis, paterque pauperum, juxta illud Eccles. 11. v. 14. *Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas* (id est, opulentia) *a Deo sunt*. Et Proverb. 22. v. 2. *Dives & pauper obviaverunt sibi, utriusque operator est Dominus*. Unde infert idem c. 14. 31. *Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus; honorat autem eum, qui miseretur pauperis*. Quare meritò exclamat Damasc. Parallel. 3. c. 37. *O quanta est dignitas paupertatis! Dei velut larva efficitur: delitescit enim sub paupertate Deus: ac pauper quidem supplicem manum extendit, Deus autem est qui accipit.*

Porrò S. Jacobus mutat personam tertiam in secundam, dicens: *Vos autem exhonorastis*, ut acriùs corripiat, pungatque divites superbos, & in pauperes injurios.

Denique aliqui per pauperem accipiunt Christum qui pauperum fuit pauper (id est, pauperrimus) ideoque eorum pater. Verùm hoc arctius est & mysticum: ad literam enim quosvis pauperes intelligit, ut patet ex toto sermonis discursu.

NONNE DIVITES PER POTENTIAM OPPRIMUNT VOS?] ò pauperes. Compellavit divites oppressores; nunc compellat pauperes oppressos. Græce *καταδυναστεύουσιν ὑμῶν*, id est, *dominantur in vos*, tyrannicè vobis imperant, violenter opprimunt vos oneribus, rapinis, injuriis, vectigalibus iniquis: dum, ut ait Salvianus lib. 4. de Provid. *decernunt potentes, quod solvant pauperes; decernit gratia divitum, quod perdit turba miserorum*. Verè Ecclesiast. c. 13. 23. *Venatio leonis, onager in eremo; sic & pascua divitum sunt pauperes*. q. d. Sicut leo venatur & prædatur onagrum: sic & divites pauperem. Divitiæ enim inflant animum divitis, ut putet sibi omnia licere, se posse cæteris dominari, sibi oportere pauperes subjici & parere, sibi omnia deberi; ac proinde pauperes esse quasi servos & mancipia, quibus suas opes & pompas adaugeat: denique eorum opes devorant, sicut piscis major devorat minorem. Quocirca Sallustius in Catilina: *Divitiæ & imperia*, inquit, *bella atque certamina inter mortales excitant*. Et, *O urbem venalem & mature perituram, si emptorem invenerit!* Et Juvenal. satyra 6.

Luxuria incubuit, victumque ulciscitur orbem,
Nullum crimen abest facinusque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit.

TRAHUNT VOS AD JUDICIA] ad tribunalia, etiam Gentilium & infidelium judicum, quos vel consanguineos & amicos habent, vel muneribus corrumpunt. Hoc enim illo ævo à Christianis factitatum fuisse docet, & graviter culpat S. Paulus 1. Corint. 6. 1. vide ibi dicta. Hoc est quod monet Sapiens Eccles. 5. 7. *Si videris calumnias egenorum & violenta judicia, & subverti justitiam in provincia, non mireris super hoc negotio, quia excelso excelsior est alius, & super hos quoque eminentiores sunt alii, & insuper universæ terræ rex imperat servienti.*

Vers. 7. NONNE IPSI BLASPHEMANT BONUM NOMEN] *Blasphemant*, id est, blasphemari faciunt, sunt causa ut blasphemetur. Est hebraismus, *cal* ponitur pro *hiphil*. Sensus est, quasi dicat: Divites Christiani suo fastu, avaritia, tyrannide, oppressione pauperum faciunt, ut Gentes hæc eorum scelera videntes blasphement nomen Christi & christianismi, ipsamque fidem & religionem Christi; quasi illa talia doceat, aut certe permittat, nec castiget vel puniat. Nota. Pro *bonum* græcè est *καλόν*, quod non tantùm bonum, sed & præclarum significat, quasi dicat Blasphemant nomen Jesu quod præclarum est & divinum, æquè ac bonum, mellifluum & salutiferum. Nomen enim *Jesu est mel in ore, melos in aure, jubilus in corde*, ait S. Bernard. serm. 15 in Cant.

NOMEN QUOD INVOCATUM EST SUPER VOS] id est, nomen quo vos vocamini, quodque invocare sole-

A tis, putà nomen Christi & Christiani: à Christo enim vocamur Christiani, quasi asseclæ, discipuli & filii Christi. Est hebraismus creber in Script. uti sæpius monui. Alludit ad Isaiæ 62. 2. *Et vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominabit*. Verè S. Ambros. serm. 12. in psalm. 118. *Respondendum*, ait, *est tam glorioso nomini: Christianum dum dico, perfectum dico: in Christo enim plenitudo dignitatis est cujus nomen usurpas: qui vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionemque cur refugis?*

Vers. 8. SI TAMEN (*εἰ μέντοι*, id est, *si quidem, si tamen, veruntamen si, equidem si*) LEGEM PERFICITIS REGALEM] Occurrit tacitæ objectioni: ergòne divites odio habendi & contemnendi sunt? Respondet minimè, q. d. Veruntamen non vero, quin lege communi charitatis & divites diligatis: si enim hoc facitis, benefacitis, dummodo personas non accipiatis, nec pauperes aspernemini; præsertim quia, ut ait S. Ambros. in Lucæ c. 16 *Neque omnis sancta paupertas, aut divitiæ criminosæ, sed ut luxuria infamat divitias, ita paupertatem commendat sanctitas*. Et Eccli. c. 13. 30. *Bona est substantia cui non est peccatum in conscientia* (est enim instrumentum eleemosynæ &
B beneficentiæ) *& nequissima paupertas in ore impii.*

Secundò, *εἰ μέντοι* exponi potest *igitur si*, vel *porrò, si certe si, sane si*, q. d. Porrò si perficitis legem regalem quæ dicit: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, benefacitis. Sic enim vitabitis acceptionem personarum; hanc enim excludit dilectio, quæ proximos omnes eodem charitatis sinu complectitur, tamque pauperes quam divites amore & honore debito prosequitur. Videtur enim hic assignare remedium acceptionis personarum, nimirum charitatem. Ubi enim est charitas, ibi exulat cupiditas, ac consequenter personarum acceptio.

Quæres, quænam lex hic vocetur *regalis*, & cur? *Lex regalis quæ?* Primò, aliqui, ut Caietan. censent legem regalem *Resp. Primò.* vocari eam qua reges jubent suos præfectos, nuncios, amicos à subditis honorari; juxta illud Assueri regis de Mardochæo edictum: *Hoc honore condignus est, quemcumque rex voluerit honorare*. Esther. 6. v. 11. q. d. Jacobus, Dum vero acceptionem personarum ne divites honoretis, pauperes spernatis, non vero hono-
C rem deferri regibus & magistratibus, qui divites sunt. hic enim eis debitus, ac lege naturæ, divina & humana præceptus est. Verùm nulla regum hic præcessit aut sequitur mentio.

Secundò alii legem quamlibet censent vocari *regalem*, *Secundò.* quia præcipit & sancit id quod justum est. Justitia enim est virtus regalis, basisque regni & reipubl. Unde Orpheus in hymno *νόμον νόμον*, id est *legem*, vocat *deorum hominumque reginam*. Et Cicero Philip. 5. legem definit *rectam, & à numine deorum rationem*. Et Arist. 3. Polit. c. ult. ait quòd lex imperat, hòc imperare Deum. Omnis enim lex est derivatio & radius legis æternæ, quæ est in Deo. Quocirca Archidamus roganti: *Quinam essent Spartanæ civitatis præfecti? Leges*, inquit, *& legitimi magistratus*. Demaratus verò percunctanti: *Cur exularet Spartæ, cùm esset rex: Quoniam*, inquit, *leges in ea sunt potentiores*. regales ergo sunt leges, quia regibus imperant.

Tertiò, alii censent legem *regalem* vocari, quia ad re- *Tertiò.* gnum cœleste & æternum nos ducit, itaque est à Deo, qui est Rex regum & Dominus dominantium, unde Syrus pro *legem regalem* vertit, *legem Dei*.

D Quartò, Hugo, Thomas Anglicus & Glossa: Lex re- *Quartò.* galis, inquiunt, est lex gratiæ, putà lex Evangelica: hæc enim lege naturæ & Mosaica eminet quasi regina, facitque nos reges, Apoc. 5. 10.

Quintò genuinè, lex *regalis* vocatur lex charitatis & *Quintò. genuinè.* dilectionis mutuæ: de ea enim explicat Jacobus dum illicò subdit, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*.

Proximi ergo dilectio est lex regalis; idque Primò, *Amor proximi est lex regalis.* quia charitas est omnium virtutum regina & princeps. Lex *Cur?* ergo charitatis est regia & regalis, hoc est, eximia, splendida, magnifica, omniumque præstantissima: sic dicitur *Resp. Primò.* animus regius, virtus regia, munus regium, id est, magnificum & excellens: tale enim decet regem.

Secundò, quia hæc virtus decet & ornat omnes homi- *Secundò.* nes, præsertim potentes, principes & reges: hi enim uti cæteris virtutibus, ita charitate maximè eminere debent, utpote quam subditis omnibus exhibeant oportet. Hinc

Christus

Christus constituturus S. Petrum principem Ecclesiæ, A hanc unam charitatis virtutem quasi conditionem necessariam ab eo postulavit, dicens: *Simon Iohannis diligis me plus his?* eoque respondente, *Etiam Domine: tu scis quia amo te;* subjunxit: *Pasce agnos meos*, Johan. 21. 15.

Tertiò. Tertio, quia hæc est præcipua lex Christi Regis regum, quam impensè & creberrimè commendavit, ut Johan. 15. 17 *Hæc mando vobis ut invicem diligatis.* Et c. 13. 34. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*. Rom. 13. 8. *Omne mandatum in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Dilectio malum non operatur; plenitudo ergo legis est dilectio*. Lex ergo charitatis regalis est, quia cæteras in se complectitur.

Quartò. Quartò, lex charitatis est *regalis*, id est, communis & universalis: quia omnes obligat, atque ad omnes omninò homines, etiam inimicos, barbaros, pauperes, se extendit. Sicut ergo dicitur via regia, id est, publica, communis, qua omnes incedunt, non avia, vel devia: sic lex charitatis incedit via regia, quia nil habet obliquitatis, nec declinat ad dextram, vel ad sinistram. Ita Hugo & Dionys. Unde per eam omnes justi & sancti incedunt, tenduntque ad cœlum.

Quintò. Quintò, quia regibus omnibus & tyrannis eorumque minis & suppliciis est superior. Hinc Christiani olim sese pro Confessoribus captis & damnatis offerebant morti & martyrio. Unde exclamat S. Nilus hom. 2. de Christi ascensione: *O religionem omnibus regibus potentiorem, magisque regiam! quæ enim reges armis excitabant, hæc absque armis dissolvebat: quæ isti mactando prohibebant, hæc dum mactaretur excitabat, & suorum cædibus trophæa contra mactantes erigebat.*

Sextò. Sextò, est *regalis*, id est inviolabilis, ait Vatabl. leges enim regum sunt inviolabiles. nam qui legem charitatis violat, culpam luet gehennam, & incendiis æternis.

Septimò. Septimò, Mosis lex fuit timoris, ideoque servilis; Christi verò est amoris, ideoque regalis. Amorem enim veteres pinxere undique coronis aureis cinctum, quasi totum regalem.

Octavò. Denique lex charitatis est *regalis*: quia, ut ait S. Bernard. serm. 83. in Cant. *Amor ubi venerit, omnes in se traducit & captivat affectus, quasi rex omnibus affectibus imperans*. Et mox: *Solus est amor ex omnibus animæ sensibus, motibus atque affectibus in quo potest creatura, etsi non ex æquo, respondere auctori, vel de simili mutuam reddere vicem*, &c. *Nam cùm amat Deus, non aliud vult quàm amari; quippe non ad aliud amat, nisi ut ametur, sciens ipso amore beatos qui se amaverint.*

Moral. Christiani sunt animo regii. Primò. Moraliter, lex regalis charitatis & Christi, significat omnes Christianos Christi subditos, eaque præditos esse reges, ac habere animum regium, hoc est, amplum, præstantem, beneficum & munificum in omnes, ut singulos tam pauperes, quàm divites; tam exteros, quàm cives; tam malevolos, quàm benevolos amare, juvare, protegere, promovere gestiant: arctum enim, strictum & frigidum cor est privatorum, qui sua dumtaxat quærunt commoda, ideoque injuriis, maleficiis, calumniis sese contrahit, & ab injuriantibus avertit: regum verò & principum cor est latum, liberale, excelsum, æstuans instar solis, qui in omnes, sive amicos, sive inimicos radios suæ beneficentiæ spargit, uti dixi Isaiæ 45. 1. Hoc est quod ait S. Petrus S. Jacobo concinens: *Vos genus electum, regale sacerdotium, gens sancta*, epist. 1. cap. 2. 9. Quocirca Saul videns charitatem Davidis, qua sibi inimico, quem in potestate habebat, pepercerat, eam accepit ut certum regni omen. *Nunc scio*, inquit, *quod certissime regnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel*, 1. Reg. 24. 21. Simili modo dicitur Deus dedisse Salomoni regi latitudinem cordis, 3. Reg. 4. 29. hoc est, animi magnitudinem & magnificentiam, ut inter Judæos & homines esset & emineret animo, sapientia, consilio, judicio, æquitate, charitate, providentia, regimine quasi angelus; essetque quasi pater inter pueros, quasi magister inter discipulos, quasi pastor inter oves, quasi dux inter milites. Ita ex Abul. Lyran. Caiet. & aliis noster Pineda lib. 6. de Rebus Salomonis c. 9. Præclarè Plinius in Panegyrico Trajani: *Ut felicitatis est*, inquit, *quantum velis posse: sic magnitudinis, velle quantum possis.*

A Porrò hæc magnitudo animi inducit ejusdem rectitudinem, æquitatem, tranquillitatem in omnibus & per omnia; ut nullis blanditiis, muneribus, viribus, nullis conviciis, injuriis, ingratitudine, &c. à rectitudine æquè ac à beneficentia dimoveatur. *Honestum*, inquit Polyb. serm. 6 *deorum est, aut eorum qui diis proximi censentur*. Ex adverso, *Tyrannis servire præstat, quam affectibus*, ait Pythagoras. Quocirca præclarè Jamblichus epist. ad Agrippam: *Oportet*, inquit, *legibus præfectum summe purgatum esse, juxta summam legum rectitudinem; ac neque seductione, neque fraude falli per ignorantiam, neque vim inferioribus inferre, nec ulla occasione in insta allici; nam servatorem & custodem legum tam incorruptum oportet esse, quàm summè fieri potest in humana natura.* Quamobrem lex regalis eadem est quæ perfectæ libertatis, uti eamdem appellavit S. Jacobus c. 1. 25. Liber enim à metu, & amore, omnique alia cupiditate, quæ sibi obsequentes servituti suæ mancipat, facitque servos, regalem habet animum & regalia opera, ac proinde regaliter legem adimplet. Lex autem charitatis, quia enecat cupiditatem; parit hanc libertatem, ideoque est lex perfectæ libertatis, adeoque regalis.

B Secundò, lex charitatis & Christi est regalis & aurea, non tantùm quia objectum ejus est regale, aureum & excellens, sed quia modus ejus pariter est regalis, aureus & eximius. Voluit enim Christus nos eam implere liberaliter ex amore justitiæ, non serviliter ex timore vindictæ. Insuper Christus, juxta illud Osee 11. 4. *In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis*, legem regalem charitatis quam nobis imposuit, ipse exemplo suo præivit, quando pro nobis ingratis & peccatoribus ex immenso amore omnem suam vitam, corpus & sanguinem expendit, ut nos idem ejus amore & exemplo faceremus. Secundò.

Tertiò, charitas est regalis, quia numquam velut serva laborem sentit; sed ut domina voluptatem habet etiam in morte & tormentis. Unde S. August. tract. 65. in Johan. *Quam mirandi generis mors est*, inquit, *cui non satis fuit non esse in pœnis, nisi esset insuper in deliciis?* Id adumbratum est in Samsone Judic. 14. 8. qui ad dilectam suam Philistæam profectus leonem occidit, ac remeans in ore leonis reperit favum mellis; quia amor quæcumque difficillima sunt, dulcia facit & mellea. Ita Martyres ibant C gaudentes ad cruces & ignes; quia urgebat eos lex, urgebat, inquam, charitas regalis. Tertiò.

Denique charitas regalis est, quia amantes facit reges, eisque coronas & diademata regni in cœlis imponit. Maxime verò amor inimicorum facit animum excelsum & regium. Unde Didymus, Chrysost. & Euthym. in psal. 4. asserunt Davidem ibid. cum ait v. 1. *In tribulatione dilatasti mihi*, postulare dilatationem cordis & magnanimitatis donum, ac latitudinem charitatis, quæ etiam inimicos diligeret. Charitas ergo regalis est, quia omne bonum, omnem dignitatem, omnem eminentiam complectitur. *Porus rex captus ab Alexandro rogatusque quomodo se tractari vellet? Regio more, respondit. Rursumque interrogatus, an aliquid aliud vellet? respondit, Nihil, nam in regio more insunt omnia*, inquit Plutarc. orat. 1. de Fortuna Alexandri. Multò magis in regali charitatis lege, & amore insunt omnia, Quocirca si qua ingruit in nobis vel cum proximis pugna cupiditatum, litium, bellorum, illam dirimat, vincat & triumphet charitas quasi rex, lex & judex omnium, juxta illud Colos. 3. 15. *Super omnia autem hæc charitatem habete, quod est vinculum perfectionis; & pax Christi exultet in cordibus vestris*. vide ibi dicta. Quartò. D

Secundum scripturas] q. d. Lex regalis quam perficiendam monui, est ea quam dictant & sanciunt S. Scripturæ tam veteris, quam novi Testamenti, nimirum, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*: hæc enim lex scripta & sancita est Levit. 19. 18. ubi dicitur: *Diliges amicum tuum sicut teipsum*. Amicus enim est quivis proximus, qui nobis natura conjunctus est, ut ibi dixi; & Matth. 5. 43. ac Rom 13. 9. S. Jacobus enim hanc epistolam scripsit post epistolam Pauli ad Romanos, ut ostendi in procemio, ac consequenter post Evangelium S. Matthæi. Hoc enim scripsit S. Matthæus anno Christi 41 ut tradit Eusebius & S. Hieron. epistolam verò ad Romanos scripsit Paulus anno Christi 58. uti ibidem ex Baronio docui.

Dili-

Proximus quis. DILIGES PROXIMUM TUUM SICUT TEIPSUM] Proximus est quivis homo: hic enim compos est ejusdem naturæ nobiscum; ideoque factus est ad imaginem Dei, atque à Deo ad eamdem destinatus est gratiam, gloriam & felicitatem æternam. Vide dicta Levit. 19. v. 18. & Roman. 13. 9. Sensus est, q. d. Lex regalis charitatis, quæ jubet dicitque, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, non accipit nec excipit personas, sed omnes tam pauperes quàm divites; tam amicos, quam inimicos; tam exteros, quàm domesticos, eodem charitatis gremio complectitur. Hanc ergo ubique exercete, ita non peccabitis acceptione personarum, vel alio peccato. Omne enim peccatum violat legem charitatis.

BENEFACITIS] si nimirum legem perficitis, ut præcessit. Unde evidens est nos posse cum gratia Dei legem perficere. Perperam ergo hoc inficiantur hæretici.

REDARGUTI A LEGE] Lex enim vetat acceptionem personarum Levit. 19. 15. Deut. 1. 17. & alibi. Alii, *à lege*, scilicet naturæ, quæ scripta & sculpta est in conscientia. Conscientia enim dictat acceptionem personarum esse peccatum: unde de ea dixit Menander. *Mortalibus omnibus conscientia est Deus.*

Vers. 10. QUICUMQUE AUTEM TOTAM LEGEM SERVAVERIT, OFFENDAT AUTEM IN UNO, FACTUS EST OMNIUM REUS] Occurrit objectioni. Ne quis enim dicat: Ego reliquam legem servo, esto accipiam personas divitum; ergo sum justus, ergo salvabor. Fuit enim hic error Pharisæorum, & postea R. Mosis, & R. Salomonis in Deuter. tit. 1. de pœnitent. nimirum salvandum fore qui majorem partem legis servaret, etsi non totam: eò quòd majorem habeat acervum operum bonorum, quàm malorum. Respondet S. Jacobus, eum qui unam legem violat, omnes violare, fierique omnium reum; ac proinde esse injustum, & reum gehennæ. Ita Beda & S. August. epist. 29.

Qui unam legem violat fit reus omnium. Quæres, quomodo hoc sit verum? Multi enim unam legem tantùm violant, cæteras observant. Ergo unius tantùm fiunt rei, non autem cæterarum omnium. *Primò.* Primò, Auctor apud S. August. lib. de Vera & falsa pœnit. cap. 14. respondet fieri omnium reum, quia omnia peccata dimissa quodammodo per ingratitudinem redeunt, & imputantur. *Secundò.* Secundò, Dionys. & Richard. Victor. lib. de Incarnat. Verbi part 1. cap. 14. dicunt fieri omnium reum, quia omnia merita amittit, ac si totam legem violasset, juxta illud Ezech. 18. *Omnes justitiæ ejus non recordabuntur.* *Tertiò.* Tertiò, alii censent fieri omnium reum, id est, lædere omnes virtutes acquisitas, quia destruit earum statum perfectum, generando scilicet debitum vitiosum, qui earum operationes impediat. Verùm hæ responsiones ad rem non faciunt. Cùm enim ait Jacobus omnium fieri reum, *omnium* intellige præceptorum, non peccatorum, meritorum, aut virtutum acquisitarum. *Quartò.* Quartò, verisimiliùs Glossa, Lyranus & alii aiunt fieri omnium reum, quia eamdem pœnam damni incurrit, scilicet privationem gratiæ, charitatis, virtutum moralium infusarum, meritorum, ac ipsius gloriæ & cœli; perinde ac si omnia præcepta violaret. Verùm nec hoc punctum attingit, tum quia non explicat quomodo omnium mandatorum fiat reus, cùm omnia non violet: tum quia reatus propriè culpam significat, non pœnam, esto ex culpa sequatur obligatio ad pœnam ipsaque pœna.

Pro responsione, Nota quod paulò antè de Pharisæis innui ex Burgensi & aliis, nimirum illo tempore fuisse errorem & hæresim Pharisæorum, qui uti in explicandis præceptis decalogi multis modis errabant, uti ostendit Christus Matth. 5. ita pariter censebant unum aut alterum legis præceptum transgredi non esse grave peccatum, quo Deus offenderetur, nisi quis omnia præcepta aut potiorem eorum partem transgrederetur: à potiore enim parte quam servat censendum esse justum potiùs, quàm ab una violata injustum: nec omne peccatum esse iniquitatem: nec ullum esse crimen si quis charitatis officium proximo denegaret, dummodo amorem erga Deum retineret. Contra hos asserit hic Jacobus eum qui in uno offendit, fieri omnium reum, Deique offensam & iram incurrere, utpote qui tam unum, quam alterum præceperit: qui enim universam legem condidit, singula quoque ejus præcepta condidit. Contra eosdem scribit S. Johan. epist. 1. cap. 3. atque: *Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas.* Rursum: *Qui non diligit fratrem suum, in tenebris est, & manet in morte: qui odit fratrem suum, homicida est.* Lege ca. 3. quod totum est de hac re.

Similis fuit error nonnullorum Christianorum tempore S. Augustini, ut ipse refert Enchir. 75. qui putabant se sanctos & salvos fore si facerent eleemosynam, etiamsi cætera præcepta violarent & flagitiosè viverent, ex eo, quod Christus dixerit Lucæ 11. v. 41. *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.* Sicut nunc hæretici docent se & suos sanctificari & salvari per solam quidem, etiamsi legem Dei violent, & multa peccata committant. Contra hos omnes docet hic S. Jacobus impium & injustum esse, ac damnationis reum qui vel unam legem Dei violet; & ut radicem erroris infringat, ait eum omnium fieri reum, tantum abest ut ea servasse, indeque justus denominari aut dici possit. Bonum enim, ait S. Dion. de Divin. nomin. c. 4. est ex integra causa, malum ex singulis defectibus. Ut enim opus sit bonum, debet omnes conditiones requisitas habere: quòd si vel una desit, malum erit, non bonum. Simili modo ut quis dicatur bonus & justus, debet totam legem servare. Si enim vel unam violet, erit malus & injustus, omniumque reus.

Quintò, genuinè. At qua ratione omnium, cùm unam dumtaxat violarit? Resp. τὸ *omnium* intellige conjunctim, sive copulatim sumptorum, non copulativè. Omnes enim leges & præcepta integrant & conflant unam totalem legem, sicut decem præcepta integrant & conflant decalogum, q. d. Qui unam legem violat, totam legis universitatem, quæ ex singulis legibus integratur, violat, spernendo legislatoris, putà Dei, majestatem & potestatem; ut sequitur. Violat ergo omnia, non singula, quatenus omnia conflant unum totum: toto enim violato, violantur omnes partes quæ illud integrant, quatenus illud integrant. Est ergo enallage totius universalis pro toto integro; nimirum *omnium*, id est, *totius legis*, q. d. Violat omnem, id est totam, legem, violat integritatem legis: totum enim deperit desinitque esse totum, si una dumtaxat pars ex eo dematur, esto cæteræ in eo remaneant. Sic qui fornicatur, totum decalogum, qui denominatur à denario mandatorum, ex iisque instar unius compositi coalescit, transgreditur. Esto enim cætera omnia servet, non tamen potest dici servasse & implesse decalogum. Simili enallage dixit Jacobus cap. 1. v. 2. *Omne*, id est totum plenumque *gaudium existimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis.* Ita Beda: *Qui*, inquit, *offendit in uno, fit omnium reus; non quod omnia legis præcepta violarit, sed quod legis auctorem contempserit, eoque præmio merito careat, quod legis cultoribus propositum est.* Hunc esse sensum patet manifeste ex ratione quam subdit Jacobus: *Qui enim dixit: Non mœchaberis, dixit &, Non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis*, quæ scilicet quasi totum quoddam quantum integratur ex singulis legibus, quasi sui partibus. Simili modo in musica unica vox dissona totam musicam & harmoniam corrumpit. Sensus ergo Jacobi est, q. d. Justitia consistit in observatione totius legis: quare ut quis justus sit & dicatur, debet totam legem observare; adeò ut, si vel in uno, putà in personarum acceptione offendat, fit & dicatur injustus, legisque prævaricator; ideoque iræ divinæ reus, & condemnationi obnoxius. Lex enim & justitia legis est quasi una corona, una vestis, una cyclas aurea vestiens ornansque totum hominem; quæ tota violatur si vel unam ex ea partem demas aut violes: sic enim tollitur ejus integritas, species & decor.

Consonat S. August. Hinc Secundò, S. Aug. epist. 29. (quæ tota est de hac Jacobi sententia) *Qui in uno*, ait, *offendit, fit omnium reus*, quia contra charitatem facit, unde tota lex pendet. *Reus itaque fit omnium, faciendo contra eam, in qua pendent omnia*, utpote in qua connexa sunt, fiuntque quasi unum integrum charitatis mandatum: charitas enim est forma legum & virtutum omnium. Sic & Oecum. & S. Gregor. hom. 27. in Evang. *Omnia*, ait, *præcepta unum sunt in radice charitatis.* Sicut ergo hæreticus qui non credit unum articulum fidei, perdit totam fidem non tantùm illius articuli, sed & cæterorum omnium: esto enim eos dicat se credere, tamen non credit eos fide divina, sed humana: sic qui violat unam legem, perdit charitatem; non tantùm illius legis, sed & cæterarum omnium; ut licèt eas

observet & faciat, tamen nullam observet & faciat ex charitate.

& Dionys. Hinc Tertiò, Dionys. Fit, inquit, omnium reus; quia avertit se à summo bono, in quo omnia habent quamdam connexionem: omnia enim ab eo manant, & eodem tendunt; ita ut si unum negligas, summum bonum non sis adepturus.

& Chrys. Hinc Quartò, fit omnium reus, quia perdit Dei amicitiam, gratiam & vitam spiritualem, atque incurrit mortem spiritualem animæ & reatum gehennæ; perinde ac qui toto corpore armatus excepta una parte, in illa lethalem plagam accipit, quæ illum occidit æquè, ac si in cæteris omnibus plagam lethalem accepisset. Sicut ergo plaga unius membri, vitam adimit & cæteris; ita unum peccatum, v. g. ebrietatis, non tantùm adimit vitam sobrietati contrariæ, sed & cæteris omnibus virtutibus. ita Auctor imperfecti apud Chrysost. hom. 35.

& Hugo. Hinc Quintò, Hugo, q. d. Fit omnium reus, id est, perinde damnabitur quasi hostis Dei, ac si esset omnium reus, licèt non tam graviter tantaque pœna: sicut qui unam portam hosti aperit, omnes, totamque urbem aperit: hostis enim per unam ingreditur; urbemque occupat & vastat. Sic una scintilla ignis totam domum comburit: sic unum foramen in aggere facit eluvionem totius fluminis, ut omnes agros inundet: sic modicum fermentum totam massam corrumpit, ait Apost. 1. Corinth. 5. 5.

Omnes ergo hi sensus connexi sunt, & ex primo quem propriè intendit S. Jacobus, quasi rivuli è fonte, & quasi conclusiones è suo principio deducuntur. Omnes enim elidunt errorem Pharisæorum & Rabbinorum paulò antè citatum, & nonnullorum rudium Christianorum, qui censent salvandos fore eos, qui plura habuerint opera bona quàm mala. Et ad hoc probandum abutuntur dicto Christi: *Date eleemosynam & ecce omnia munda sunt vobis*, Lucæ 11. 41. Quos refellit S. August. Enchir. c. 75. uti jam dixi. Longè enim alia est mens Christi, nimirum avaros Pharisæos hortari ad eleemosynam, illam enim eluere peccata, non baptismos & lustrationes legales, uti Pharisæi putabant, q. d. Omnia interna & externa, quæ vos ò Pharisæi putatis elui aqua vestra lustrali, non illa, sed potiùs eleemosyna eluuntur. Eleemosyna enim si à peccatore fiat uti debet, nimirum præmissa contritione peccatorum & proposito restituendi bona malè parta, abstergit culpam omnem: aut certè eò hominem disponit, illique ad pœnitendum Dei gratiam, & misericordiam conciliat & impetrat.

Nota. Agit S. Jacobus de offensa gravi & perfecta putà quæ sit peccatum mortale. Hoc enim est perfecta legis violatio, facitque omnium reum: tale verò non est peccatum veniale. Unde rectè ex hoc loco colligunt Doctores distinctionem peccati venialis à mortali. Secundò, ex hoc dicto Jacobi non sequitur dogma Stoicorum & Lutheranorum, nimirum omnia peccata esse paria, aut connexa; imò Jacobus supponit posse fieri, ut quis servet totam legem, & tantùm offendat in uno. ita D. Thom. 1. 2. q. 73. art. 1.

Moral. Vnum peccatum trahit ad plura. Mysticè & moraliter, in uno offendens fit omnium reus, quia violatio unius legis sensim allicit & trahit ad violationem alterius & alterius, tandemque omnium: v. g. nimius amor pecuniæ trahit ad fraudes, illicitos contractus, lites, pugnas, verbera, cædes; rursum ad fastum, gulam libidinem; tandem ad blasphemiam, hæresim & atheismum: peccata enim sunt colligata quasi funes, quia impium constringunt, juxta illud: *Funibus peccatorum suorum constringitur*. Prov. 5. 22. &: *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum*, Isaiæ 5. 18. vide ibi dicta. Hoc est quod ait Auctor lib. de Vera & falsa pœnitentia tom. 4. operum S. August. c. 14. *Offendens*, inquit, *in uno fit omnium reus, quia omnis virtus patitur detrimentum ab uno vitio: nam si quis cadit in avaritiam largitatem destruit, & etiam castitatem minoravit: amore enim pecuniæ vel violaret castitatem, vel saltem minus amaret*. Hinc rursum unum peccatum remitti nequit nisi remittantur cætera omnia, quia unum remitti nequit nisi infundatur gratia & charitas, quæ tam cæteris omnibus, quàm uni soli repugnat. Hinc disce quanta cura & studio quodlibet peccatum evitare, totisq; animis virtuti & charitati studere debeamus. Quia, ut ait Nazianz. in Carmin. ad Virgines:

—— *Qui parvis obvius ibit,*
Is numquam præceps scelera in graviora feretur.

Nam licèt una virtus imperfecta possit esse sine alia, *Vna virtus perfecta adducit cæteras* tamen una perfecta cæteras omnes plerumque adducit: virtutes enim in statu perfecto sunt connexæ, ut docet D. Thom. 1. 2. q. 73. a. 1. ad 1. Similiter ex adverso unum vitium perfectum adducit cætera: unde S. August. epist. 29. *Quanto*, inquit, *quisque gravius leviusque peccaverit, tanto in peccato committendo major, quanto in diligendo Deo & proximo minor. Tanto itaque plenior iniquitatis, quanto inanior charitatis. Et tunc perfecti sumus in charitate, quando nihil restat ex infirmitate*. Et anteriùs ex sententia Stoicorum ita virtutum & vitiorum concatenationem ostendit: *Certè hinc persuadent qui unam virtutem habuerit, habere omnes: & omnes deesse cui una defuerit; quòd prudentia, nec ignava, nec injusta, nec intemperans potest esse: nam si aliquid horum defuerit, prudentia non erit. Porrò si prudentia tunc erit, si & fortis & justa & temperans sit, profectò ubi fuerit, secum habet cæteras. Sic & fortitudo imprudens esse non potest, vel intemperans vel injusta: sic temperantia necesse ut prudens, fortis & justa sit: sic justitia non est nisi prudens, fortis & temperans. Ita ubi est una vera aliqua earum, & aliæ similiter sunt. Ubi autem aliæ desunt, vera illa una non est, etiamsi aliquo modo similis esse videatur*, &c. *Si enim virtus esset, à cæteris virtutibus tamquam inseparabilibus comitibus numquam relinqueretur*. S. Ambros. lib. 5. in Lucam ad illud: *Beati pauperes*, &c. *Connexæ*, inquit, *sibi sunt concatenatæque virtutes, ut qui unam habeat, plures habere videatur: & Sanctis una competit virtus; sed ejus quæ fuerit uberior, uberius est præmium*.

Seneca epist. 67. *Nihil invenies rectius recto, non magis quàm verius vero, quàm temperato temperantius. omnis in modo est virtus: modus certa mensura est. Constantia non habet quò procedat, non magis quàm fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? nihil. Aut perfectum non erat cui accessit. Ergo ne virtuti quidem, cui si quid adjici potest, defuit. Crescere posse imperfectæ rei signum est: bonum omne in easdem cadit leges: juncta est privata & publica utilitas*. Idem epist. 68. *Cùm aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus utitur, fortasse cùm una in promptu sit & maximè appareat patientia. Cæterum illic est fortitudo, cujus patientia & perpessio & tolerantia rami sunt. Illic est prudentia, sine qua nullum initur consilium, quæ suadet quod effugere non possis, quàm fortissimè ferre. Illic est constantia quæ dejici loco non potest, & propositum nulla vi extorquente dimittit. Illic est individuus ille comitatus virtutum. Quidquid honestè fit, una virtus facit, sed ex consilii sententia. Quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiamsi ab una fieri videatur, optabile est*.

Plutarch. libr. 1. de Fortuna Alexandri Magni, *Alexander*, inquit, *confirmavit Stoicorum illud decretum: Quidquid agit sapiens, omnibus eum virtutibus agere, unamque virtutem aliquam primas obire partes, reliquas autem socias sibi perficiendæ rei adsciscere. Ita in Alexandro videre licet bellicam virtutem humanitate temperatam, mansuetudinem fortem, liberalitatem in donando cum familiaris rationibus accommodatam, iram placatu facilem, amorem temperantem, remissionem non otiosam, tolerantiam laborum non vacantem solatio. Quis miscuit bello festivitates, quis comessationibus expeditiones, quis obsidionibus & rebus difficillimis gerendis nuptias & hymenæos? Quis peccantibus se magis infensum, adversas res passis humaniorem præbuit? Quis pugnantibus gravior, veniam petentibus benignior fuit?*

Simili modo peccatum omne nisi ilicò per pœnitentiam deleatur, ilicò suo pondere ad aliud & aliud trahit, ac tandem cætera inducit. Est enim uti virtutum, ita & vitiorum catena ac nexus. S. Gregor. 31. Moral. c. 31. alias 17. ait: *Ipsa vitiorum regina superbia cùm devictum plenè cor ceperit, mox ipsum septem principalibus vitiis quasi quibusdam ducibus suis devastandum tradit, quos videlicet duces exercitus sequitur, quia ex eis procul dubio importuna vitiorum multitudines oriuntur*. Et inferiùs: *Radix quippe cuncti mali superbia est, de qua Eccles. 10. dicitur: Initium omnis peccati superbia. Primæ autem ejus soboles, nimirum septem principalia vitia, de hac virulenta radice proferuntur*. Vide eumdem l. 7. Mor. c. 12. in illud Job. 6. v. 18. *Involutæ sunt semitæ gressuum eorum*.

QVI ENIM DIXIT, NON MOECHABERIS; DIXIT VERS. 11.

xit et, Non occides] Probat & ostendit eum qui in vno offendit, fieri omnium reum, ex eo quòd omnia præcepta sancita sint ab eodem legislatore Deo, cuius proinde auctoritas contemnitur & offenditur, si vel unum transgrediaris, perinde ac si omnia transgredereris. In legislatore ergo uno leges omnes coeunt, suamque habent unitatem, ut si unam violes, omnes violare censearis, eò quòd legis integritatem violes, eo modo quo paulò antè exposui.

Vers. 12. Sic loquimini, et sic facite) Concludit Jacobus hortando ut jam dicta faciant, nec personas divitum accipiant, sed legem regalem dilectionis proximorum tam pauperum, quam divitum impleant, memores iudicij divini, in quo gravius damnabuntur Christiani qui eam violarunt; eo quòd ipsi à Christo legem libertatis acceperint, eaque ingratè abusi, imò eam transgressi sint. Sensus ergo est, Primò, q. d. Quæ hucusque docui, præsertim de acceptione personarum vitanda, & et opposita dilectione omnium consectanda, nimirum, acceptionem personarum repugnare fidei & religioni Christianæ; ac proinde non licere fideli spernere pauperes, & divites extollere; sed tam circa illos, quàm hos implendam esse legem, quæ sancit, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Hæc inquam, accipite ut dicta non mea, sed Christi; itaque credite, ac sic loquimini cùm de iis sermo incidit, & sic facite fidem & sermonem in opus conferendo, cùm res poscit opus. Ad quod stimulum vobis suggero, ut in rerum memoriam & metum divini iudicij, in quo Deus exactam à vobis tam de verbis, quàm de factis singulis rationem reposcet; eoque majorem, quo vobis dedit legem Evangelicam, quæ regalis est, & perfectæ libertatis, uti jam dixi. hoc enim modo vicissim à Deo diligemini, & misericordiam in ejus judicio consequemini. ita Beda.

Secundò, Thomas Anglicus hæc restringit ad præceptum dilectionis proximi, quod præcessit, quasi dicat, Loquimini proximis tam benignè, tam affabiliter, tam amanter, ac opera talia dilectionis eis exhibete & facite, ut ipsi sentiant se à vobis diligi, vosque implere dilectionis divinæ mandatum.

Tertiò, Feuardentius, q. d. Loquimini honesta, Christiana, religiosa, uti decet discipulos Christi; non inhonesta, Gentilitia, mundana: talia enim congruunt carnalibus, Gentilibus & mundanis.

Quartò, generaliùs Dion. & noster Lorinus, q. d. In verbis & factis omnibus tam prudenter, honeste & ardenter vos gerite, quasi mox sitis iudicandi per legem libertatis, id est Evangelicam, quæ à suis tanta libertate donatis, majorem exigit perfectionem. Unde concinens Jacobo S. Petrus epist. 1. c. 4. 11. *Si quis loquitur*, inquit, *quasi sermones Dei* (quod Jacobus ait, *sic loquimini*) *si quis ministrat, tamquam ex virtute quam administrat Deus* (quod Jacobus ait, *& sic facite*) *ut in omnibus honorificetur Deus*. Primus sensus magis genuinus, magisque textui adæquatus videtur.

Sicut per legem libertatis (Evangelicam, de qua c. 1. 25.) incipientes judicari) Græcè μέλλοντες κρίνεσθαι, id est *futuri iudicari*, hoc est, judicandi. Verùm μέλλω in Script. sæpè idem est quod incipio, ut patet Apocal. 3. 16. Actor. 3. 5. & c. 18. 14. Johan. 4. 47. & alibi: eaque significatio hic est aptior & efficacior, q. d. Instat iudicium, illudque mox inchoandum est: ad illud ergo vos assiduè comparate: quare sic facite, & sic loquimini, quasi memores vos brevi iudicandos, omniumque dictorum & factorum rationem Christo iudici reddituros. Lex enim Evangelica cùm sit lex libertatis, non tantùm exactam, sed & liberam ac liberalem exigit mandatorum Christi observantiam. Incipit ergo Deus nos iudicare illicò in hac vita per iudicium conscientiæ, quod suum quasi tribunal in mente hominis constituit, ac sæpè per plagas externas, & internas minas quas peccatoribus infligit; propriè verò per iudicium particulare, quod animæ subit in morte; perficiet verò illud in extremo mundi die, in quo nos iudicabit secundùm legem libertatis, id est Evangelicam, non Mosaicam.

Moral. de memoria iudicij. Moraliter docet Jacobus nos in omnibus dictis & factis recordari iudicij Christi, & iudicij divini: illud enim vicinum esse, imò ex nunc incipere. Inspirationes enim & minæ à Deo interiùs menti immissæ, ac monitio- A nes & reprehensiones concionatorum, confessariorum, superiorum; item adversitates & plagæ à Deo inflictæ, sunt quasi inchoatio iudicij extremi mox secuturi. Adde, vita hæc brevis non est aliud quàm cursus ad mortem, mortisque inchoatio & continua prosecutio: in morte autem fit iudicium animæ particulare, quod est inchoatio, imò compendium, & præiudicium certum iudicij universalis & extremi. Hoc est quod ait Jacobus cap. 5. 9. *Ecce iudex ante ianuam assistit*. E S. Paulus Areopagitas impellit ad pœnitentiam metu diei iudicij, Actor. 17. 30. æquè ac Felicem Præsidem, Actor. 24. 25. Idem Hebr. 9. 27. *Statutum est*, ait, *hominibus semel mori, post hoc autem iudicium*. Rursum iudicium hoc inculcat Romanis cap. 2. 5. & Corinthiis indignè communicantibus. 1. Corinth. 11. 49. & Thessalonicensibus epist. 2. cap. 1. 5. & S. Johan. epist. 1. cap. 4. 17. *Vt fiduciam habeamus*, inquit, *in die iudicij*. S. Judas v. 13. ex Henoch Propheta: *Ecce*, inquit, *venit Dominus in sanctis millibus suis facere iudicium contra omnes*. S. Petrus epist. 2. cap. 3. 10. *Adveniet*, inquit, *dies Domini ut fur, in quo cœli magno impetu transient, &c. Igitur quales oportet vos esse in sanctis conversatio-* B *nibus & pietatibus, & expectantes & properantes in adventum diei Domini?*

S. Clemens epistola 1. narrat S. Petrum dicere solitum: *Quis peccare poterit, si semper ante oculos suos iudicium Dei ponat?* Præclarè Climachus gradu 20. *Sicut*, ait, *qui esurit, recordatur panis: sic qui salvari cupit, non potest non recordari extremum iudicium*. Unde illud obversans iugiter menti S. Augustini ante conversionem, ardorem concupiscentiæ in eo si non extinguebat, certè refrænabat ne tot tantaque peccaret, ut ipse refert lib. 6. Confess. c. ult. Et S. Hieron. epist. ad Florentium: *Ego*, ait, *cunctis peccatorum sordibus inquinatus, diebus ac noctibus operior cum tremore reddere novissimum quadrantem*. S. Ephrem assiduè mente versabat Dei iudicium, ideoque in continuo erat timore, compunctione & lacrymis, quibus pleni sunt eius libri, & tractatus omnes. Sapiens ergo est qui hosce sapientes, ac nominatim S. Jacobum hic secutus, sic loquitur sic facit omnia sua sicut in die iudicij de iis Deo iudici respondere, & exigenti rationem reddere cogitat & destinat, uti sapienter monet S. Greg. hom. 1. in Evang. *Illum ergo diem*, C inquit, *fratres charissimi, tota intentione cogitate, vitam corrigite, mores mutate, mala tentantia resistendo vincite, perpetrata autem fletibus punite: adventum namque æterni iudicis tanto securiores quandoque videbitis, quanto nunc districtionem eius timendo prævenitis*. *Exempla.*

Judicium enim sine misericordia (supple, erit) illi qui non fecit misericordiam) Hæc aptè præcedentibus cohærent. Dixerat enim Jacobus sic nos loqui, sic nos facere debere omnia, ut semper memores iudicij divini illud nobis conciliemus, itaque benignum & propitium experiamur. Jam docet modum illud conciliandi, esse misericordiam, iuxta promissum Christi: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth. 5. 7. Ex adverso enim qui non facit misericordiam, experietur illud rigidum, *& sine misericordia*, id est immisericors. Sub iudicio intellige metonymicè ipsam damnationem, quæ iudicio divino impiis & immisericordibus infligetur, Matth. 25. 42. Idem docet Christus parabola illa servi immisericordis, cui herus omne debitum decem millium talentorum iam condonatum revocavit, eò quòd conservo suo noluisset condonare centum D denarios, Matth. 18. 34. Græcè est elegans paronomasia: ἡ γὰρ κρίσις ἀνέλεος τῷ μὴ ποιήσαντι ἔλεος. q. d. Immisericors & crudele iudicium subibit crudelis & immisericors. Causam dat S. Greg. hom. 13. in Evang. *Pensate*, ait, *fratres, quia conclusit pietas Dei duritiam nostram: non est iam quid homo excusationis inveniat. Deus despicitur, & expectat: contemni se videt, & revocat: iniuriam de contemptu suo suscipit, & tamen quandoque revertentibus etiam præmia promittit: ideoque postquam Iacobus dixit misericordiam superexaltare iudicium, rectè addidit: iudicium districtum subiturum eum, qui hanc ineffabilem misericordiam non fuerit imitatus*. Qui ergo non facit misericordiam in egenos, excludit a se Dei misericordiam, ait Oecumen. Vers. 13.

Superexaltat autem misericordia judicium) Potest accipi hic misericordia, vel divina, vel humana. De divina multi cum S. Gregorio iam citato accipiunt, q. d. Misericordia Dei superat Dei iustitiam & iudi-

judicium; quia Dei proprium est misereri & parcere. Unde lapso genere humano peccante Adamo, cùm judicium vellet omnes punire & damnare, accurrit vicitque misericordia, decernens ut homo redimeretur per Verbi incarnationem & passionem, licèt enim in Deo omnia attributa sint æqualia, ac tanta sit justitia, quanta misericordia; tamen magis ipse utitur & exercet misericordiam, quàm justitiam. Nam, ut ait Psaltes psalm. 144. 9. *Miserationes ejus* (Dei) *super omnia opera ejus*. Unde & misericordia Dei impios punit citra condignum, & pios præmiat ultra condignum; ut habet communis Scholasticorum sententia.

Hinc aliqui apud Bedam sic exponunt [*], q. d. Plures per Dei misericordiam salvantur, omnium qui fecerunt misericordiam, quam per judicium damnentur; plures sunt electi quàm reprobi. Hoc in angelis verum est: plures enim steterunt, quàm ceciderint; unde Apocal. 12. 4. dicitur draco traxisse tantùm tertiam partem stellarum, id est angelorum, mysticè: nam alius literalis ejus loci est sensus, uti ibidem dicam.

In hominibus falsum est. Certum enim est longè majorem hominum partem damnari, si omnes omnino, etiam Gentiles, Saracenos & hæreticos comprehendas.

An plures Christiani damnentur quàm salventur, Resp. alii negativè. At, si tribus hisce exclusis solos Catholicos accipias, censent nonnulli plures ex eis salvari, non modò parvulos (hi enim omnes penè salvantur, cùm omnes penè baptizentur) sed & adultos; eò quòd plerique omnes in fine vitæ suscipiant sancta Sacramenta, quibus peccata omnia expiant, itaque expiati in statu gratiæ & salutis decedunt. Favet parabola nuptiarum regni cælestis, a quibus unus solus ex invitatis exclusus fuit, eò quòd non haberet vestem nuptialem, Matth. 22. 12. ubi unus ille repræsentat totam multitudinem reproborum. Ita ex Silvestro Franciscus Suarez de Deo trino & uno lib 6. c. 3.

Alii affirmativè: verâ ratio Prima. Verùm ex adverso plures ex Christianis adultis damnari quàm salvari, suadere videtur ratio & auctoritas. Ratio prima: quia longè plures fuere damnati tam in statu legis naturæ; utpote in quo omnes perierunt per diluvium, ex quo solus Noe justus cum suis filiis eorumque uxoribus evasit: quàm in statu legis Mosaicæ; utpote in quo omnes egressi ex Ægypto, putà sexcenta hominum millia & amplius, ob murmur & peccata perierunt in deserto, tantumque duo, putà Josue & Caleb, ingressi sunt terram promissam: filii autem pereuntium qui ingressi sunt eamdem, non fuere meliores parentibus: multi etiam Christiani iis non sunt meliores.

Secunda. Secunda, quia longè major pars Christianorum vivit in statu peccati mortalis. Juxta regulam autem S. August. sicut quis vixit, ita & moritur; ut rarò qui malè vixit, benè moriatur, & vice versa. Dices, Omnes suscipiunt S. Sacramenta in fine vitæ. Resp. non omnes: nam multi in prœliis, navibus, montibus, pagis, &c. moriuntur sine Sacramentis. Rursum ex iis qui ea suscipiunt, multi ea malè suscipiunt, ac proinde peccata non expiant: multi enim laborant ignorantia crassa articulorum fidei, quos explicitè scire & credere tenentur, æque ac Sacramentorum; ac præsertim ignorant efficax propositum abstinendi à peccati requiri ut quis sit capax absolutionis, & nesciunt quàm fortis & constans resolutio animi requiratur, ut propositum censeatur esse absolutum & efficax. Alii esto sciant necessaria salutis, tamen vivunt incurii suæ salutis, toti intenti colligendis divitiis, & dignitatibus, fabricandis domibus, hortis, vineis, &c. ut rarò, vel numquam de Deo & vita æterna, deque conscientia sua cogitent nisi in Paschate, idque idcirco tantùm quia coguntur præcepto Ecclesiæ confiteri & communicare; peracto Paschate illicò ad res terrenas redeunt, iisque se immergunt, imò obruunt. Alii irretiti sunt usuris, simoniis, bonis injustis quæ restituere nolunt. Alii habent pellices, vel obscœnis amoribus sunt impliciti, ut iis se expedire nequeant, quia serio se expedire nolunt. Alii fovent lites, rixas & odia immortalia. Denique multi esto sciant propositum efficax requiri ad absolutionem, tamen illud procurare & habere non satagunt, sed habere se simulant, imò sibi ipsis falsò persuadent. Est enim propositum hoc serium res ardua, sublimis & difficilis; multi autem nolunt vim sibi adhibere, & ad rem

Tertia: tam arduam totis viribus conniti, præsertim in morbo & articulo mortis, cùm ratio, judicium, sensus & vi-

A res homini debilitantur & sopiuntur: unde ex frigido tot annorum, in morte formant tale quale solent in Paschate, scilicet superficiale, verbale & inefficax.

Hac enim justa animadversione punitur peccator, ut qui vivens oblitus est Dei, moriens obliviscatur sui, ait S. Gregor. & S. August. lib. 3. de Libero arbitrio. Illa est pœna peccati justissima, ut qui rectum facere cùm possit, nolit, amittat posse cùm velit. Porrò multos carere hoc serio proposito, colligitur ex variis indiciis.

Multis deest propositum serium emendandi se. Primò. Primum est, quod hoc propositum obiter semel eliciant in Paschate ad hoc ut confiteantur; quia ad hoc à Pastoribus coguntur: unde hoc propositum magis extortum est & coactum, quàm liberum & spontaneum: hinc mox à Paschate & confessione ad suas cupiditates, vitia & scelera redeunt, uti multi redeunt ad eadem post confessionem in periculo mortis peractam, si periculum hoc evadant & revalescant: qui reditus signum est illud propositum fuisse coactum, metu mortis extortum, non sincerum & serium.

Secundò. Secundum, quia multi malos habent habitus inebriandi se, fornicandi, &c. rixandi, pejerandi, maledicendi,

B quos deponere nolunt; aut si volunt, non adhibent remedia ad rem tam insolitam defricandam necessaria. Porrò præ reliquis vitiis passim in hominibus dominatur luxuria & superbia: hæc duo potentissima sunt implentque infernum.

Tertiò. Tertium, quia multi habent principia politica, aut vitiosa, proposito huic directè contraria, in quibus a puero enutriuntur, adolescunt & vivunt, v. g. injuriam sibi & suis factam talione esse vindicandam: inglorium, vilem & infamem esse qui id non faciat: duellum si offeratur esse acceptandum, ne honor perdatur: in conviviis cuilibet ad æquales haustus propinanti esse respondendum, ideoque inebriandum: ante omnia consulendum esse statui, prolibus, familiæ: ut statum, honoremque retineas vel augeas, omni modo enitendum, nec curandas leges Ecclesiæ, vel Dei, si obsistant: vitam & fortunas tuendas esse præ omnibus, etiam cum dispendio legis Dei: non esse tolerandas ignominias, calumnias, verbera, sed par pari referendum. Hæc autem dictamina & principia data occasione sæpiùs actu cogitant, de-

C stinant, confirmant, ac numquam deponunt, ne in confessione quidem, adeò ut, si à confessario de iis præcisè rogentur, respondeant se in iis persisturos: quia ubi agitur de honore, lucro aut commodo, non curant conscientiam, nec Deum, nec infernum. Porrò hæc proposita habitualiter, imò virtualiter semper in iis manentia, ex diametro repugnant proposito serio cavendi omnia peccata, Deique legibus per omnia obediendi: atque concionatores sæpè hæc non docent, non explicant, non inculcant: sed communem tramitem explicandi Evangelia sequuntur, peccatoribus commendant passionem Christi, misericordiam Dei, largitionem eleemosynarum, & cultum B. Virginis, quod illa sui cultores non sinat perire; nec descendunt ad vitia huic illive loco propria, ut contra ea tonent & fulminent, eaque exstirpent: unde urbes & populi manent in iisdem malis legibus, consuetudinibus, proprietatis, vitiis, nec illum, vel exiguum ex concionibus omnibus fructum referunt. Rarò enim ergo concionatores, concionandi, in Ecclesia & auditoribus consulere satagunt, ut concionatores serant, ex itaque omnia mala, tenacius, quod in tali loco

D grassari sciunt, stirpitus evellant.

Quartò. Quartum, esto aliqui in morte confitentes concipiant verum propositum, tamen post confessionem, si pluribus diebus, ut fit, decumbant, recurrit memoria pristinarum cupiditatum, quæ animum iis se pascere solitum, ad consensum flectunt, ut in pravam cogitationem & delectationem morosam præteritæ & solitæ voluptatis denuò consentiat; præsertim quia dæmon tunc easdem menti objicere & intricare solet, gravissimeque hominem tentare in ultimo illo duello, adeoque in ipso agone, quo anima è corpore migrat. permittit enim id dæmoni Deus justo judicio in pœnam scelerum & negligentiæ, qua sani, & vegeti cupiditates illas mortificare non curarunt, sed iis indulserunt quasi equus, & mulus, quare tunc multi succumbunt & pereunt, cujus rei plura funesta extant exempla. Verè enim dixit noster R. P.

[*] Cornel. in Epist. Canon.

G 2 Franc.

Franc. Villanova, uti refert P. Sachinus tom. 2. Hist. Societ. lib. 1. n. 131. *Passio & vitium quod in vita mortificare neglexisti, acriter tentabit te ingruente morte.*

Quinta.

Quintum, virtus, salus & gloria cælestis est res sublimis & ardua, superans omnes naturæ vires: ex altera parte hominis natura per peccatum corrupta, & planè ad res terrenas depressa est, tamque vivi in ea sunt affectus terreni, & cupiditates opum, honorum, commoditatum, deliciarum; ut vix apprehendat aut capiat res cælestes, multò minùs ad eas se erigat, & totis viribus conitendo assurgat. Esto enim gratia Dei præveniatur; tamen illa perinde se habet in homine lapso, ac medicina in homine infirmo & prostrato, ut illum vix erigere queat; &, si erigit, facilè rursum collabatur & corruat. Quare in hac generali naturæ corruptione, facilè est cuilibet inter tot occasiones & tentationes carnis, mundi & dæmonis, labi in aliquod peccatum mortale: ex eo autem resurgere per pœnitentiam & propositum efficax, arduum est & perdifficile. Atque hæ sunt duæ causæ, & quasi duo poli, in quibus vertitur hujus quæstionis cardo, putà damnandorum multitudo, & salvandorum paucitas. Vera est enim gnome S. Justini apud Damasc. lib. 2. Paral. cap. 87. *Animus ad ea bona quibus excidit, ægrè revocari potest, ac rursus ab iis quibus assuevit malis, non facilè extrahi potest.* Sanè harum rationum momenta & experimenta coegerunt viros sapientes, ac inter eos nostrum Benedictum Justinianum mutare sententiam; ut, cùm priùs sensisset plures è Christianis salvari, hoc loco sententiam revocet, censeatque plures damnari. Romæ plures audivi idem sentientes; ac inter eos nuper celebris, quidam doctor & concionator passim prædicabat, confessiones eorum qui imminente morte confitentur, cùm malè vixerint, cæteris antea tota vita factis esse deteriores. Quin & S. August. serm. 57. de Tempore: *Nec illud servet,* inquit, *ut in extremo vitæ suæ tempore, tunc pœnitentiam petat: quando eam agere non possit. Inutilis est enim dilectissimi ista persuasio.* Et mox: *Ideo pœnitentia quæ ab infirmo petitur, infirma est. Pœnitentia quæ à moriente tantùm petitur, timeo ne ipsa moriatur. Et ideo dilectissimi quicumque invenire vult misericordiam Dei, sanus agat pœnitentiam in hoc sæculo, ut sanus esse valeat in futuro.* Idem homil. 41. inter 40. *Agens,* inquit, *pœnitentiam, & reconciliatus si securus hinc exit, ego non sum securus.* Causam subdit: *Si vis agere pœnitentiam tunc quando peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa, &c. Ego teneo certum, dimitto incertum.* Idem de Verbis Domini secundùm Lucam serm. 24. *Vivite bene, ne malè moriamini.* Eædem rationes idem mihi penè persuadent; ut licet in nonnullis oppidis, locis, populis bonæ indolis & educationis, ubi scilicet insignes sunt magistri, pastores, confessarii, senatores, gubernatores, qui assiduè à puero populum in fide & pietate erudiunt, nutriunt & fovent, plures salvari credam; tamen in multis aliis, ubi hæc desunt, ubi scilicet magna est ignorantia & incuria salutis, atque ubi indoles gentis perversa, prava educatione aut societate nutritur & roboratur, plures damnari quàm salvari opiner, aut metuam.

Ex Sacra Script.

Accedit auctoritas, Primò, S. Script. *Hoc sæculum fecit Deus propter multos, futurum autem propter paucos: sicut terra dat multam materiam ex qua fiant fictilia, paucam verò ex qua fiat aurum & argentum. Multi quidem creati sunt, sed pauci salvantur,* ait liber. 4. Esdræ cap. 8. v. 1. 2. 3. qui liber etsi non sit canonicus, tamen suam habet auctoritatem. Rursum: *Multi sunt vocati, pauci verò electi,* Matth. 20. 16. ubi passim interpretes docent plures Christianos damnari, paucos salvari. Ita Orig. Euthymius, Beda, Haymo, S. Thom. Lyran. Abulens. Dionys. Arias Mont. & alii, ac Maldon. in cap. 21. S. Matth. v. 14. Ludov. Molina 1. p. q. 23. a. 7. Unus Cajetan. explicans parabolam quinque virginum fatuarum & quinque prudentium, Matth. 25. 3. opinatur numerum salvandorum & damnandorum esse æqualem, totque salvari quot damnari. Insuper clara sunt verba Christi: *Intrate per angustam portam: quia lata porta & spatiosa via est quæ ducit ad perditionem, & multi sunt qui intrant per eam. Quàm angusta porta & arcta via est quæ ducit ad vitam! & pauci sunt qui inveniunt eam,* Matth. 7. 13. scilicet, ut ait Isaias cap. 24. 13. *Quomodo si pauca olivæ quæ remanserunt, excutiantur ex olea, & racemi cùm fuerit finita vindemia.* Et

A Michæas cap. 7. 1. *Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ.* S. Anselmus iter faciens incidit in venatores & canes persequentes leporem, qui cùm jam penè esset in ore canum, accurrit ad pedes Sancti totus tremens & sudans. Manu eum excepit S. Anselmus, dixitque sociis: *Talis est anima in extremo periculo vitæ, quàm canes infernales persequuntur, & devorare contendunt.* ita habet ejus Vita.

Ex Patribus.

Deinde favet huic sententiæ auctoritas Patrum. S. August. libr. 3. contra Crescon. cap. 66. *Ipsi,* ait, *boni verique Christiani qui per seipsos multi sunt, comparatione malorum falsorumque itidem pauci sunt. Sic multa grana quibus horrea multa complentur, pauca dicimus in comparatione palearum.* S. Chrysost. homil. 46. ad pop. *Multò sunt plures gehennam ingredientes, sed majus est regnum cælorum.* Idem clariùs hom. 40. *Quot,* inquit, *putatis esse in hac civitate nostra (Antiochia) qui salvi fiant? Infestum est quod dicturus sum, dicam tamen: Non possunt inveniri in tot millibus centum qui salventur, quin & de his dubito. Quanta enim in juvenibus malitia? quantus in senibus torpor,*
B &c.

S. Gregor. homil. 19. in Evang. *Ad fidem plures veniunt, sed ad cælestia regna pauci reducuntur.* Idem fusè probat Alfonsus Mendoza q. 1. positiva, *An numerus prædestinatorum superet numerum reproborum?* conclus. 4. qui inter cætera, depravatos sæculi nostri mores recensens: Adi, inquit, aulas, tribunalia, officinas, nundinas, militiam, fora, naves, currus, &c. & ibi puerorum, adolescentium, virorum, senumque corruptissimos mores intuere, perjuria, invidias, detractiones, fraudes, convicia, rixas, obscœnitates, corrupta desideria, superbiam, avaritiam, edacitatem, vinolentiam, &c. profectò mecum senties, dicesque, Nemo, aut unus alterve horum est, qui salutis suæ memor ad Deum aliquando revertatur, juxta illud psal. 13. 1. *Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studiis suis. Non est qui faciat bonum, non est usque ad unum.* & Michææ 7. 2. *Periit sanctus de terra, & rectus in hominibus non est.* Hæ rationes & hæc sententia magnum cuique de salute injiciunt metum sanctumque timorem; ut juxta Apostolum cum timore & tremore eam operetur, ac proinde conscientiam suam seriò indaget;
C & si quæ in ea principia & dictamina saluti contraria inveniat, prorsus abneget & evellat, cor & voluntatem à nimio opum & honorum amore abstrahat, cupiditatibus generosè resistat, totumque se Domino, Deique legi affigat, malens omnia pati, omnium jacturam facere, & millies mori potiùs, quàm eum offendere, aut ejus gratiam & amicitiam perdere. Cùm enim tam multi etiam Christiani damnentur, tam pauci salventur, quis non timeat? quis non inter paucos esse satagat? quis non pericula salutis studiosè devitet? quis non eam omnimodo assecuret? Unam enim habemus animam; non plures: una perdita, omnes perdimus, idque irrevocabiliter in omnem æternitatem, ut per eam futura sit miserrima, urendaque æternis incendiis. Ex adverso si unam salvas, omnes salvasti, ac in æternum eris felicissimus & gloriosissimus. Hoc cogita, quisquis hæc legis. Vive Deo, vive æternitati.

Misericordia superat judicium quo modo.

Secundò, alii, ut Damasc. 2. Parallel. cap. 16. Catharinus & Salmeron hic, accipiunt hæc de misericordia humana, ut sit antithesis cum hemistichio præcedenti, q. d. Judicium rigidum & sine misericordia erit ei qui non
D fecit misericordiam: qui autem facit misericordiam, habebit judicium mixtum magna misericordia, adeoque misericordia superabit judicium, ejusque severitatem flectet & molliet. Unde Vatablus vertit, *misericordia non reformidat judicium;* Syrus clarè, *exaltati estis per misericordias super judicium.* Misericordes enim impetrant per misericordiam & eleemosynam remissionem, vel mitigationem pœnæ peccatis suis debitæ, & in judicio Dei eis infligendæ: atque si in peccato lethali sint, per eleemosynam disponunt se ad misericordiam, gratiam & justitiam à Deo recipiendam, eamque de congruo merentur & à Deo impetrant: quo fit, ut in judicio ob hoc peccatum non damnandi, sed absolvendi sint. Misericordia ergo superat & elidit rigorem judicii, atque è manu judicis quasi virgam & flagellum extorquet, ut reus eo flagellandus immunis & liber abeat.

Hoc est quod ait Sapiens Proverb. 14. 21. *Misericordiæ & ve-*

& veritas præparant bona. & psalm. 40. 1. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Dominus.* &, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth. 5. 7. Denique Christus in die judicii electos omnes, ob exercita opera misericordiæ adjudicabit cælo, reprobos verò ob ea neglecta inferno, Matth. 25. 34.

Tertiò, plenus & adæquatus erit sensus, si primum cum secundo jam dato jungas, & misericordiam hic accipias tam humanam quàm divinam. q. d. Misericordia hominis misericordis provocat misericordiam Dei, eamque sibi advocatam & patronam adsciscit: utraque autem tam potens & efficax est apud Deum, ut ejus judicio & justitiæ resistat, eamque vincat & elidat. Est prosopopœia. Judicium enim & misericordia finguntur quasi duæ personæ, litigantes apud Deum de homine peccatore & reo: judicium quasi actor eum accusat reumque damnationis agit: defendit & excusat misericordia; impetratque & facit ut absoluatur, liberque abeat.

Visio S. Iohan. Eleemosyn. Sic visa est S. Joanni Eleemosynario misericordia quasi virgo pulcherrima, splendidè vestita & oleagina corona in capite redimita, incitans eum ad eleemosynam dicendo, se esse filiam summi regis, eique familiarissimam & gratiosissimam, omniaque quæ vellet ab eo obtinere; uti refert Leontius in ejus Vita. Excitans, inquit, Joannem à somno, eumque subridenti & læto vultu hilariter intuens, dixit: *Sum prima ex filiabus magni Regis. Si tu me tibi amicam paraveris, potero te ei efficere familiarem. Nulli enim major est apud eum quàm mihi fiducia, quoniam ei ut à cælo descenderet in terram, & carnem acciperet humanam, ego persuasi.* Quocirca Joannes deinceps in pauperes fuit liberalissimus, eosque vocabat dominos suos, causamque dabat, *Nam illi soli*, inquit, *mihi possunt opem ferre, ut à Christi regno non excidam.* Ita explicat S. August. in psal. 143. dicens: *Superponitur misericordia judicio, in quo inventum fuerit opus misericordiæ, & si habuerit aliquid fortè in judicio, quo puniatur, tamquam unda misericordiæ peccati ignis extinguitur.* Et S. Hieron. ad Nepotianum: *Non memini me legere*, ait, *mala morte mortuum, qui libenter opera charitatis exercuit: habet enim multos intercessores; & impossibile est multorum preces non exaudiri;* ut impetrent ei contritionem & pœnitentiam, si sit in peccato mortali, ne in eo decedat & damnetur, juxta illud Tobiæ 4. 11. *Eleemosyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras.* ubi vide Serarium & Bellarm. lib. 3. de bonis oper. c. 3.

Jam Verba ipsa præcisè expendamus & explicemus. *Superexaltat autem misericordia judicium*, hoc est, misericordia exaltat se supra judicium, superat & vincit judicium, ejusque rigidam damnationis sententiam, cui peccator obnoxius est, infringit & abolet dum facit ut misericordes secundùm misericordiam salventur, & non per judicii rigorem & severitatem damnentur. Interpres Noster legisse videtur κατευχᾶται (& sic habent aliqui codices Græci) idest, cervicem erigit, collum attollit contra judicium: αὐχὴν enim Græcis est *cervix*, vel *collum*: unde ὑπαυχῶ, idem est quod *cervicem attollo*, *superbio*: & μεγαλαυχῶ, quod Noster vertit, *magna exaltat*; cap. 3. 5. *Superexaltat* ergo *misericordia judicium*, id est, exaltat se contra judicium, super judicium cervicem attollit. q. d. Misericordia est judicii victrix, & quasi judex illud discernit & judicat: habet enim altius tribunal, ut judicii sententiam irritare aut mutare possit; sicut rex & Pontifex irritant aut mutant sententias Cardinalium vel principum. Sicut ergò à Cardinalibus ad Papam, ita à judicio ad misericordiam à misericordibus fit appellatio; adeoque qui in judicio ob peccata stabant capite demisso & pavidi; quasi damnandi, in tribunali misericordiæ ob misericordiam, quam fecerunt, caput erigunt, certamque absolutionis gratiæ & gloriæ sententiam expectant. Unde noster Mariana sic explicat, q. d. *Misericordia in judicio superior est.* Et Emmanuel Sà: *Misericordia*, ait, *superexaltat, scilicet hominem, id est, collocat eum super judicium, hoc est, facit evadere condemnationem. Aliqui legunt superexaltat judicio, id est, prævalet judicio, scilicet liberans hominem à condemnatione.* Et S. Thomas Anglicus: *Misericordia*, inquit, *exaltat judicium, quia maior est veluti curia misericordiæ quàm justitiæ: sicut licet à minore curia appellare ad maiorem, ita à curia justitiæ ad curiam misericor-*

A *diæ.* Sicut Romæ multi causam quam perdiderunt in signatura justitiæ, impetrant in signatura gratiæ. Quocirca suadet Paulus Hebr. 4. 16. dicens: *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno.* Unde S. Cyrillus, vel potiùs Clictovæus (hic enim medios octo Cyrilli libros deperditos supplevit) lib. 5. in Joan. cap. 14. *Supra judicium*, inquit, *exaltatur misericordia, sicut oleum super aquam*, sicut ergo oleum aquæ supernatat, ita misericordia superat judicium.

Porrò Græca nunc habent non κατευχᾶται, sed κατακαυχᾶται, quod respondet Hebræo מהלל *mehallel*, id est, *gloriatur misericordia contra judicium*, quasi illud superans & in causa triumphans: sicut quilibet vincit, solet gloriari de victoria contra partem adversam, *Gloriatur* ergo, id est vincit, expugnat, obtundit, hebetat judicium, ait Oecumen. κατακαυχᾶται enim ponitur pro νικᾷ, per catachresin, quia victoriam comitari solet gloriatio. Rursum gloriatur contra judicium, id est damnationem, hoc est, damnationi quasi superior & victrix insultat: Huic lectioni & sensui aliqui adaptant nostrum B *superexaltat*, subaudiendo Græcum, κατὰ id est *contra* q.d. *Superexaltat misericordia judicio*, vel *contra judicium*, id est, ipsa se effert & gloriatur adversus judicium, gloriosè se extollit, ac superiorem facit judicio. Verùm Latinis insolens est subaudire τὸ *contra*. Quocirca Erasmus, Gagneius & alii suspicantur, pro *superexaltat*, legendum esse *superexultat*. Sic enim S. August. epist. 29. legit, *superexultat judicium.* & epist. 89. *superexultabit judicio*, ac Beda hic, dum sic explicat: *Sicut in judicio dolebit qui non fecit misericordiam, ita qui fecit, remuneratus exultabit atque gaudebit.* Qui enim litem vincit, gloriatur & exultat super judicium, quasi qui illud vicerit. q. d. Sicut qui non faciunt misericordiam, damnabuntur à Dei judicio, & ab ipsa ejus misericordia; ita ex adverso qui faciunt misericordiam, non reformidabunt Dei judicium & damnationem, sed ipsi judicio, id est damnationi, morti, gehennæ, peccato & diabolo quasi victores insultabunt, dicentes cum Christo eorundem triumphatore suoque salvatore: *Absorpta est mors in victoria. Ubi est mors victoria tua? ubi est mors stimulus tuus?* 1. Co-C rinth. 15. 55. & illud Rom. 8. 31. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* & v. 33. *Quis accusabit adversus electos* (misericordes) *Dei? Deus, qui justificat, quis est qui condemnet?*

Hunc sensum poscit antithesis cum hemistichio præcedenti: *Judicium enim sine misericordia ei qui non facit misericordiam;* huic enim opponit: *Superexaltat autem misericordiam judicium.* q. d. Immisericors judicabitur rigidè à judicio, cùm non habeat patronam misericordiam quæ eum defendat: misericors autem judicabitur misericorditer, & misericordiam consequetur, quia defendet eum misericordia, causamque ejus in judicio aget & peraget, ut vincat & triumphet. Eundem sensum poscit connexio cum vers. præcedenti: ejus enim dat rationem, ut patet ex vocula rationali: *enim*: versu autem præcedenti dixit, *Sic loquimini & sic facite, sicut incipientes per legem, libertatis judicari*, q. d. Sic loquimini & sic facite, ut locutionis & factorum vestrorum Deo in judicio exactam rationem vos reddituros meminerítis. Subdit deinde rationem, dicens: *Judicium enim sine misericordia ei* D *qui non facit misericordiam*, q. d. Qui accipit personas divitum, pauperes verò aspernatur, in eosque immisericors est, ac proinde violat legem charitatis, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, quam paulò antè commendavi; hic pariter subibit judicium rigidum sine misericordia: qui verò non accipit personas, sed omnes tam pauperes, quàm divites diligit, in eosque misericors est; hic pariter experietur judicium Dei misericors, adeoque misericordia omnem judicii vim, metumque superabit & auferet, ac faciet ut misericors non tantum damnationem evadat, sed & præmio gloriaque cælesti donetur. Hic sensus est verus & genuinus: ex quo discimus quanta sit vis misericordiæ, & quam illa Deo sit grata, quamque illam amplecti & exercere debeamus, si salvari velimus, cùm in ea salus nostra consistat.

Metal. de ei misericordia. Tanta enim est vis misericordiæ, ut in judicio exaltare valeat misericordes per pauperes, qui eos recepturi sunt

in æterna tabernacula, ait S. August. lib. 21. Civit. cap. 27. qui & idipsum adumbratum fuisse in arca & propitiatorio scribit quæst. 105. in Exodum: *In arca*, inquit, *jussa sunt poni lex, & manna, & virga* Aaron.; *in lege præcepta sunt, virga potestatem significat, manna gratiam: quia nisi cum gratia non est potestas præcepta faciendi. Verumtamen quia lex à quovis proficiente non ex omni parte completur, propitiatorium est desuper. Ad hoc enim opus est ut propitius sit Deus, & ideo desuper ponitur, quia superexaltat misericordia judicio, Duo verò Cherubim pennis suis obumbrant propitiatorium, id est, honorant velando. Et vultus eorum sunt in propitiatorium, quia misericordiam Domini in qua una spes est, valdè commendant.* Pulchrè Oecumen. ex vocum analogia quæ est inter ἐλαίας, id est *oleum*, & ἔλεος, id est *misericordiam*, utriusque vim & usum declarat. *Sicut*, inquit, *oleum athletis illitum dat eis elabi, ne ab adversariis teneantur; sic & in universali judicio misericordia nostra erga egenos dabit effugere impetus ac pericula quæ à dæmonibus accusatoribus nostris imminebunt.* Sicut ergo Sardius lapis pretiosus, sed rubeus & cruentus, ideoque symbolum judicii & vindictæ, hebetatur oleo, teste Plinio libr. 37. c. 7. sic judicium Dei hebetatur & refrangitur per misericordiam. Rursum S. August. hom. 39. inter 50. *Ante fornæ gehennæ*, inquit, *stat misericordia, & neminem permittit in carcerem mitti.* Est ergo ipsa domina cæli, terræ & inferni, omniumque claves habet S. Chrysost. hom. 33. ad popul. *Eleemosyna*, inquit, *astat tribunali non tantùm patrocinans, sed & ipsi judici persuadens, ut reo patrocinium præstet, & pro eo sententiam ferat.* Petrus Chrysol. serm. 42. *Manducat*, ait, *Deus panem in cælo, quem perceperit pauper in terra. Da ergo panem si Deum debitorem, non judicem vis habere. Misericordiam nescit divinus ignis exurere.* Vide S. Leonem serm. 5. de jejunio, ubi inter alia præclarè ait: *Aequatur plerumque merito, quod distat impendio: quia potest esse par animus, ubi impar est census.* Idem ser. 10. de Quadrag. *Ubi Deus curam misericordiæ invenit, ibi imaginem suæ pietatis agnoscit.* Naaianz. orat. 16. de cura pauperum: *Esto*, inquit, *calamitoso Deus.* Idem in Monostichis: *Eris si beneficus, imitatoris Deum. Fac sis benignus, ut benignum habeas Deum.* Denique *misericordia secundùm se est maxima virtutum*, ait D. Thom. 2. 2. q. 30. a. 4. *Unde & misereri ponitur proprium Deo, & in hoc maximè dicitur ejus omnipotentia manifestari.* Et mox: *Inter omnes virtutes quæ ad proximum pertinent, potissima est misericordia. Nam supplere defectum alterius, est superioris & melioris.* Et S. Ambros. in illud 1. Timot. 4. *Pietas ad omnia utilis est: Omnis*, inquit, *summa disciplina Christiana in misericordia & pietate est.* Et S. Matth. c. 12. 7. *Misericordiam*, inquit, *volo, & non sacrificium.*

Hugonis sensus parergi.

Porrò Hugo Cardin. quatuor alios affert sensus in se veros, sed huic loco incongruos & impertinentes. Primus est, q. d. Misericordia superponitur rationi & judicio hominis, ipsumque illuminat sicut lucerna candelabrum. Secundus. q. d. Dei misericordia plus super condignum præmiabit in judicio bonos & misericordes, quàm malis & immisericordibus de pœna relaxet & remittat. Tertius q. d. Plures salvantur per misericordiam quàm per judicium; plures enim decedunt in peccatis venialibus quæ per misericordiam Dei remittenda sunt; pauciores moriuntur ita puri, ut statim evolent in cælum. Quartus, q. d. Misericordia faciet altius graviusque judicium ejus, qui magnam misericordiam consecutus est à Deo, si fuerit immisericors. Quintus est Dionysii Carthus. q. d. Plus placet Deo charitativa miseratio quàm judicialis districtio, Unde oportet ut jura sint in misericordiam prona, & stent magis juramento accusati quàm accusantis, ac in dubiis casibus ad misericordiæ partem inclinent. Sextus Cajetani, q. d. Sicut in statera una lanx pondere aliquo depressa elevat alteram & adversam, ita misericordia elevat judicium, q. d. Apud Deum plus ponderis & momenti habet misericordia, quàm judicium, adeoque ipsa judicii vim extenuat, & elevat.

Hi Omnes sensus partim detriti sunt, partim accommodatitii, partim symbolici: quare literales & genuini esse nequeunt.

Mysticè, Primò.

Mysticè, Primò, Elias Cretens. in orat. 30. Naaianz. nu. 23. *Misericordia superexaltat judicium*; quia misericordiæ opera, inquit, ascendunt ad Deum, & exaltant misericordem; quæ vero in voluptates effunduntur, abscedunt & ad cruciatus transmittunt, putà in gehennam, ubi est sedes judicii & damnationis. Et Dion. Carthus. Misericordia, ait, est altior judicio, quia relucet in beatis in cælo, judicium verò jacet in damnatis in tartaro.

Secundò.

Secundò, S. Thom. 1. p. q. 21. a. 3. ad 2. *Misericordia superexaltat judicium*: Quia *Deus*, inquit, *misericorditer agit, non contra justitiam suam faciendo, sed aliquid super justitiam operando: sicut si alicui, cui debentur centum denarii, aliquis ducentos det de suo, non facit contra justitiam, sed liberaliter vel misericorditer operatur. Et similiter si aliquis offensam in se commissam remittat: eam enim donat & condonat. Ex quo patet, quòd misericordia non tollit justitiam, sed est quædam justitiæ plenitudo, unde dicitur Jacobi 2. quòd misericordia superexaltat judicium*; sicut opera supererogationis superant mandata, ac consilia Evangelica transcendunt præcepta: misericordia enim sæpè est consilii, judicium verò præcepti apud homines, sed non apud Deum.

Tertiò.

Tertiò, Petrus Blesens. libr. de Pœnit. & satisfact. hanc sententiam applicat correctioni fraternæ. q. d. Qui alium corripit, id faciat potiùs per misericordiam, ostendendo lenitatem, quàm per judicium durè increpando; ne & ipsum eadem invadat tentatio, uti docet Apostolus Galat. 6. 1. vide ibi dicta.

Anagogicè.

Anagog. mirè exaltabuntur, ideoque mirè exultabunt misericordes in judicio, cùm à Christo judice cycneam hanc vocem audient: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esurivi enim, & dedistis mihi manducare*, &c. Matth. 25. 34. Hoc est quod dixit Jacobus c. 1. *Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua.* Et Petrus epist. 1. c. 5. 6. *Ut vos exaltet in tempore visitationis.* Et psalm. 74. 11. *Exaltabuntur cornua justi.* Et: *Cornu ejus exaltabitur in gloria*, psal. 88. 25. &: *Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.* Et: *Exaltationes Dei in gutture eorum*, psal. 149. 5. & : *Transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei. In voce exultationis & confessionis, sonus epulantis*, psal. 41. 5. & : *Vox exultationis & salutis in tabernaculis justorum*, psal. 117. 15. &: *Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe, sicut exultant victores capta præda, quando dividunt spolia*, Isaiæ 9. 3.

Vers. 14.

QVID PRODERIT FRATRES MEI, SI FIDEM QVIS DICAT SE HABERE, OPERA AUTEM NON HABEAT?] Hæc est tertia pars capitis, in qua contra hæresin tunc exorientem docet, ad salutem non sufficere fidem, sed & requiri opera bona. Ad ea ergo transit S. Jacobus occasione operum misericordiæ, quæ paulò antè commendavit, dicens: *Misericordia autem superexaltat judicium.* Ab iis ergo assurgit quasi à specie ad genus ad quorumlibet bonorum operum necessitatem; simul explicat illud quod dixit cap. 1. 22. *Estote autem factores verbi, & non auditores tantùm*; nimirum docendo fidem verbi non sufficere, sed requiri ut verbum in opera conferatur: & illud hoc cap. v. 8. *Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, benefacitis* nimirum docendo hanc legem impleri non per nudam fidem, sed per opera charitatis. Insuper explicat *legem libertatis*, quam nominavit v. 12. putà Evangelicam, nimirum illam non ita Christianos facere liberos, ut omni lege soluti liberè facere possint quidquid lubet, quasi sufficiat fides qua credant in Christum Salvatorem. Hoc enim docebat illo ævo Simon Magus, teste Irenæo li. 1. c. 20. & Theodor. libr. Hæretic. fabul. & post eum Valentinus, Basilides, Eunomius, Aetius, teste S. Irenæo & Theodoreto locis jam citatis, ac S. August. lib. de Heres. c. 54. & S. Hieron. lib. 2. contra Jovinian. Simonem, ejusque asseclas jam dictos sequuntur nostri hæretici quasi dignum patella operculum, qui docent ad salutem sufficere fidem, qua credas Christum pro te esse mortuum, pro tuis peccatis satisfecisse, tibique meruisse gratiam & gloriam; quare ad salutem non requiri opera bona. Probabat id Simon, uti etiamnum probant nostri hæretici, ex epist. S. Pauli ad Rom. in qua Paulus contra Judæos gloriantes in Mose & operibus, legis, ac fidem Christi despicientes, deprimit opera legis & fidem Christi extollit. Ut ergo hunc errorem eliderent S. Petrus, S. Jacobus, S. Joannes scripserunt Epistolas Canonicas, in quibus Pauli mentem explicant, ac impensè commendant & exigunt studium bonorum operum, uti disertè affirmat S. August. libr. de Fide & operibus c. 14. & 15.

Unde

Unde liquet Paulum, dum ait Rom. 3. 28. nos justificari ex fide sine operibus legis, non adversari Petro, Jacobo & Johanni, qui dicunt nos justificari non ex fide sola, sed & ex operibus. Paulus enim intelligit opera legis, facta viribus naturæ sine fide & gratia Christi, qualia jactabant Judæi. Petrus verò, Jacobus & Johannes intelligunt opera fidei, putà facta ex fide & gratia Christi, quæ Paulus nomine fidei comprehendit & intellexit. ita S. August. lib. 83. q. 76. Paulus, inquit, intelligit opera quæ fidem præcedunt; Jacobus opera quæ fidem sequuntur. Porrò duplex est iustificatio: Prima, qua homo ex iniusto fit iustus. Secunda, qua ex iusto fit iustior & sanctior; quæ proinde non est aliud quàm augmentum iustitiæ. Jam opera fidei conferunt primam justitiam dispositivè, secundam verò meritoriè: iustus enim per opera bona meretur augmentum iustitiæ; iniustus verò per opera spei, timoris, pœnitentiæ disponit se ad primam iustitiam, non verò eam meretur de condigno, sed tantùm de congruo. Vide Concil. Trid. sess. 6.

Nota Primò. Per fidem S. Jacobus intelligit veram fidem, non umbram fidei, putà inanem cognitionem articulorum fidei, uti exponit & eludit Calvinus: fides enim fidem veram, non umbram fidei significat; & talem habuit Abraham, quem hic citat & urget S. Jacobus v. 21. ita contra Calvinum fidem veram hic intelligit S. Augustinus loco iam citato, Nazianz. orat. 27. Chrysost. hom. 2. in Genes. Cyrill. lib. 10. in Johan. cap. 18. S. Hieron. in c. 5. ad Galatas sub finem, & alij passim. Hinc patet fidem veram posse esse sine operibus quod negant hæretici, sed perperam. Quot enim sunt Christiani qui verè credunt in Christum, & tamen carent operibus bonis, imò abundant malis?

Nota Secundò. Calvinus cum suis coactus hoc loco & similibus, fatetur opera requiri ad salutem, verùm non tamquam causas & merita salutis, sed tantùm ut vera fidei veræ signa & indicia. Verùm hoc quoque elidit S. Jacobus, dicens v. 21. *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?* &: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantùm. Similiter & Rahab meretrix nonne ex operibus iustificata est*, &c. Quid clarius? Vide Bellarm. lib. 4. de Justific. cap. 18. & seq.

Opera requiri probatur sex argumentis,

Nota Tertiò. Opera requiri ut fides prosit, probat S. Jacobus sex argumentis. Primum est v. 16. Sicut pauper non vestitur, nec saturatur verbo, sed opere eleemosynæ, dando scilicet ei panem & vestem; ita pariter animæ nuditas & inopia meritorum non vestitur, nec saturatur fide, sed bonorum operum exercitio. Secundum v. 17. Fides sine charitate & opere est, sicut corpus sine anima, putà mortua: ergo non tantùm inutilis, sed & fœda quasi cadaver. Tertium v. 18. Fides non nisi per opera se ostendere & communicare potest: ergo si demas opera, est invisibilis, insensibilis, ac consequenter nulli utilis. Quartum v. 19. Fides sine operibus est dæmoniaca: nam & dæmones credunt & contremiscunt. Quintum v. 21. Abraham fuit iustificatus non ex fide sola, sed & ex operibus, offerendo scilicet filium suum super altare. Atqui Abraham fuit pater credentium & norma iustificandorum & salvandorum. Ergo & hi quasi Abrahæ filij, *iustitiam & salutem sperare debent ex operibus, non ex nuda fide*. Sextum v. 25. Idipsum patet ex Rahab, quæ ex operibus iustificata est, excipiens & protegens exploratores missos à Josue c. 2. 10.

Numquid poterit fides (sola sine operibus) salvare eum?] q. d. Minimè. *Salvare*, id est, iustificare & beatificare: iustitia enim est salus inchoata, beatitudo & gloria est salus consummata. Justitia enim salvat & liberat nos à peccato & diabolo; beatitudo verò à morte, miseriis & inferno.

Præclarè S. Gregorius lib. 3. in Regum cap. 3. Arca, inquit, vacua esse non debet, hoc est, scientia sine bona operatione; si ulnea enim in qua sunt sola folia sine fructu, à Christo maledicitur. Matth. 21. v. 19. ac servus piger, otiosus & deses damnatur à Christo, Matth. 25. 26. S. Fulgentius lib. 2. de Remiss. peccat. cap. 1. *Vita*, ait, *bona non veraciter dicitur, quæ perversæ credulitatis vitio depravatur: neque sufficit ad salutem fides rectè credentis, si conversatio moribus atque operibus turpatur obscœnis*. S. Bernardus serm. 51. in Cantica, explicans illud: *Fulcite me floribus, stipate me malis*; fidem assimilat flori, opera fructuis & pomo. Sicut enim inutilis est flos, qui non excrescit in fructum; ita inutilis est fides, quæ fructum bonorum operum non producit. Disertè vero S. Gregorius homil. 29. in Evang. *Fortasse*, inquit, *unusquisque apud semetipsum dicat: Ego iam credidi, salvus ero. Verum dicit, si fidem operibus tenet. Vera etenim fides est, quæ in hoc quod verbis dicit, moribus non contradicit. Hinc est enim quod de quibusdam falsis fidelibus Paulus dicit: Qui confitentur se nosse Deum factis autem negant. Hinc Johannes ait: Qui dicit se nosse Deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Quod cùm ita sit, fides nostra veritatem in vita nostræ consideratione debemus agnoscere. Tunc enim veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus, operibus compleamus*. Diadochus de Perfectione spirituali c. 20. & 21. *Fides*, inquit, *in actione per charitatem posita magnitudo virtutum est*. S. Isidorus lib. de Different. spirit. in 30. Fides, ait, sine operibus non prodest, *quia non potest per fidem Deo placere, qui Deum contemnit in opere*.

Si autem frater, et (id est *aut*, & sic habent Vers. 15.
nonnulli codices: hoc enim significat Græcum ἢ) soror nudi sint) *Frater*, id est Christianus; *soror*, id est Christiana. Hic enim est frater & soror cognatione, non naturæ & sanguinis, sed Ecclesiæ & fidei, ut dicitur Actor. 1. 15. Est hoc primum argumentum pro necessitate operum, petitum à simili imò ab exemplo. q. d. Sicut si quis dives esurienti diceret, Saturare; nudo, Vestire & calefias; non verò daret panem quo se saturaret, nec vestem qua se vestiret, nihil conferret, nihil prodesset pauperi. Nam, ut ait Valerianus Cemeliensis hom. 7. *Non pascunt esurientem blanda colloquia, nec vestiunt alienam nuditatem infructuosa consilia*; ita & fides quæ dicit, Credo in Deum & Christum, adeoque credo bona opera facere ad salutem, si eadem non operaretur, nec reipsa exerceret; nihil conferret, nihil prodesset ad assequendam salutem: Dixi *dives*, qui potest succurrere: nam pauper pauperi magnam dat eleemosynam, si ei commiserationis non effectum, sed affectum ostendat, eique bene precetur. Unde S. August. in psalm. 125. *Si corde misereris*, inquit, *etiamsi non habeas quod porrigas manu, accipiat Deus eleemosynam tuam*. Et S. Job cap. 30. 25. *Flebam*, inquit, *super eo qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi*. In quem locum S. Gregor. 20. Moral. 26. *Vir sanctus*, ait, *apud omnipotentem Deum, aliquando maius datum noverat mentis esse quàm muneris. Exteriora enim largiens, rem extra semetipsam præbuit. Qui autem fletum & compassionem proximo tribuit, ei aliquid etiam de semetipso dedit. Idcircò autem plus compassionem, quàm datum dicimus, quia rem quamlibet plerumque dat & qui non compatitur, numquam autem qui verò compatitur, quod necessarium proximo conspicit, negat*.

Quæ necessaria sunt corpori) Quia Vers. 16.
corpus eget victu ad sustentationem, veste ad tegendam nuditatem, innuit S. Jacobus Christianos in hac vita tantùm quærere debere necessaria vitæ, non verò ambire delicias, luxumque vestium. Idem docuit S. Paulus: *Est*, inquit, *quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum; haud dubium quòd nec auferre quid possumus. Habentes autem alimenta & quibus tegamur his contenti simus. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & in desideria multa inutilia & nociva, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas*, græcè φιλαργυρία, id est, *cupido argenti & pecuniæ*, 1. Timoth 6. v. 6. Hinc severè S. Basilius orat. in illud, *Destruam horrea mea*, sub finem: *At tu*, inquit, *nonne spoliator es, qui quæ dispensanda accepisti, propria reputas? Est panis famelici, quem tu tenes; nudi tunica, quam in conclavi conservas; discalceati calceus, qui apud te marcescit; indigentis argentum, quod possides inhumatum. Quocirca iniuriam tot pauperibus facis, quot dare valeres*.

Sic et fides si non habeat opera, Vers. 17.
mortua est) *Quasi non habens animam, ipsam dilectionem, quâ vegetetur & moveatur ad opera*, ait S. Bernardus epist. 42. Talis ergo fides est quasi cadaver exanime, ut ait idem serm. 24. in Cantica; & corpus mortuum, quod tamen verum est corpus fides sine operibus vera est fides, quod falsò negat Calvinus, sed exsanguis, exanguis, deses, inanis, otio-

otiosa & quasi mortua: sic radix dicitur mortua, è qua non germinant frondes, flores & fructus: sic aqua stagnans, quia stat, nec fluit, dicitur mortua, quia caret motu qui in viventibus est index & effectus vitæ. Sic virtutes dicuntur mortuæ, si desit charitas: hæc enim earum est quasi forma & vita non physica, sed moralis, quia sua præsentia tribuit eis dignitatem & statum virtutis, ac vim merendi, ut homo coram Deo censeatur virtute præditus, justus, amicus, filius, cujus opera digna sint & meritoria vitæ æternæ; alioqui charitatem non esse propriam fidei & virtutum formam, nec essentialem, nec accidentalem, sed extrinsecam dumtaxat & moralem, patet ex eo, quod fides sit in intellectu, charitas verò & virtutes sint in voluntate: rursum, quòd fides in suo genere sit species perfecta, æquè ac charitas: charitas tamen fidem aliasque virtutes dirigit ad Deum quasi ad summum bonum, ultimumque finem, ideòque eis dignitatem statumq; virtutis tribuit. Vide Gregorium de Valent. 2. 2. disput. 1. quæst. 4. puncto 3. ac disp. 4. q. 1. puncto 3. Præclarè S. Chrysost. in 1. Timoth. 5. *Viventes*, ait *non eo tantùm à mortuis differunt, quòd solem & aerem vident sed eo quòd boni aliquid faciunt; nisi enim id adsit viventibus, nihilo defunctis meliores sunt*. Est hoc secundum argumentum, quo probat Jacobus ad fidem, ut salvet, requiri opera.

Ex hoc loco S. Jacobi colligit S. Cyrill. in Concillo Ephesino p. 3. cap. 43. Sicut fides absque operibus mortua est, ita vicissim opera mortua sunt, si desit vera fides. Rursum: ergo fides habens opera, viva est.

Fides otiosa non est fides, quo sensu.

Denique multi Patres asserunt fidem carentem operibus non esse veram fidem, quia scilicet non est fides viva, ardens, perfecta & charitate formata, quæ per dilectionem operatur, ut ait Apostolus Galat. 5. 6. sed informis & mortua; & quia fidelis deses ad bona opera, facilè labitur in peccata, adeò gravia, ut tandem ipsam fidem amittat fiatque infidelis. Tertiò, quia fides docet & jubet facere opera bona. Si ergo ea non faciat, fallax videtur & mendax. ita Didymus hic: *Fides*, ait, *mortua non est fides, sicut homo mortuus non est homo*. S. Bernardus ser. 24. in Cant. *Munus*, inquit, *mortuum offers Deo*, &c. *bene honoras Deum munere fœtido, bene placas tuæ fidei interfector!* Cyrillus Alexandr. in c. 4. Malach. n. 43. *Si quis*, ait, *post justificationem recidat in peccata, fidem in seipso quasi occidit*. S. Hieron. in cap. 5. ad Galat. *Cùm dilectio procul abfuerit, fides pariter abscedit*. Cyrillus Hierosol. *Fides*, ait, *sine operibus est quasi lampas sine oleo*. Sicut ergo hæc lucere nequit, ita nec illa salvare: hoc enim solùm potest fides dilectione ardens. Quare fides bonis operibus alenda est, alioqui emoritur, uti lampas ardens deficiente oleo. Unde S. Hieron. in Ezech. c. 3. ait hæreticos propter impuros mores & opera fidem amisisse. Idem Christianis impie viventibus non rarò accidere docet S. Gregorius 25.

Fidei etymon.

Moral. 10. Symbolicè quoque fides otiosa fides non est, quia *fides* dicitur, eò quòd fiat quod dicitur. Si ergo non fiat quod dicitur, fides non est, si fidei etymon spectes; inquit Thomas Anglicus. Unde & S. Gregorius: *Probatio*, inquit, *dilectionis* (consequenter & fidei) *exhibitio est operis*. Simili phrasi dicimus homines feros & barbaros non esse homines, sed belluas; hæreticos non esse homines, sed lupos; tyrannos esse tigrides & leones.

MORTVA EST IN SEMETIPSA) καθ' ἑαυτήν, id est, *secundùm seipsam*, hoc est, per se sola ac solitaria, quia remota a charitate, ejusque operibus: licèt enim fides actusque fidei in se sit vivus, tum naturaliter, quia scilicet est actus à vitali potentia, puta intellectu & voluntate vitaliter procedens; tum supernaturaliter, quia scilicet est actus fidei, quæ est virtus supernaturalis & gratia inchoata; gratia enim dat vitam supernaturalem animæ: quatenus tamen charitate, quæ plenam & perfectam vitam supernaturalem tam fidei quàm homini tribuit, destituitur eatenus mortuus dicitur; sicut brachium stupefactum mortuum dicitur quod ab anima vegetationem & nutritionem, non verò motum & sensationem recipit; mortuum enim est quoad animam sensitivam, vivit verò quoad vegetativam.

Præclare S. Bernardus serm. 24. in Cant. *Mors fidei*, inquit, *est separatio charitatis. Credis in Christum; fac Christi opera, ut vivat fides tua. Fidem tuam dilectio animet, probet actio. Non incurvet terrenum opus, quod fides cælestium erigit. Qui te dicis in Christo manere, debes sicut ipse*

A *ambulavit, & tu ambulare. Quòd si propriam gloriam quæris, florenti invides, absenti detrahis, reponis lædenti te; hoc Christus non fecit. Confiteris te nosse Deum: factis autem negas. Non rectè planè, sed impiè linguam Christo, animam dedisti diabolo*. Vita ergo, linguaque fidei sunt opera: opera enim loquuntur ait S. Augustinus, tract. 3. & 6. in epist. S. Johannis. Loquuntur, inquam, veram & probam esse fidem, quæ tam proba parit opera. Nam, ut ait Nazianz. orat. in plagam grandinis, *Præstantior est sapientia quæ factis indicatur, quàm quæ verbis splendescit. Intellectus enim bonus* (inquit ille) *omnibus facientibus eum, non eum prædicantibus*.

Fides ergo ἀεργός, ὤν & carens operum praxi, mortua est; quia quando debet operari & idipsum renuit, signum est eam non esse vivam, nec habere animam & vitam charitatis: charitas enim operatur, si est; sin renuit operari, charitas non est, ait S. Gregorius: tum quia vita animæ, puta justitia, charitas & gratia operibus bonis ali, conservari & augeri debet; sicut vita corporis cibo alenda & conservanda est: si enim is desit, fame contabescet &
B moritur. ita Trident. sess. 6. cap. 10. Simili phrasi homo dicitur vivere ex respiratione & halitu, adeoque carens halitu esse mortuus; quia halitus ita comitatur fovetque animam, ut hæc sine illa consistere nequeat: nam refrigerando cor, conservat corpus, animam & vitam. Intellige hæc de adultis, scilicet eos diu non posse vivere vita gratiæ, si bene operari negligant. Nam in parvulis & adultis justificatis, si statim à baptismo, vel justificatione moriantur, patet eos salvari sine operibus. Cùm ergo ait Jacobus, fidem sine operibus esse mortuam, intellige fidem quæ renuit operari, cum lex charitatis aut alia, opus aliquod jubet & poscit. Ita Cajetan. Quotidie enim lex divina vel humana non unum, sed plura opera fieri præcipiunt, quæ si quis facere contemnat aut negligat, peccat; itaque amittit Dei gratiam quæ vita est animæ: quo fit ut fides in eo jam non sit viva, sed mortua. Hoc est quod ait S. August. libr. de Cognit. veræ vitæ c. 37. *Hæc fides spe nutritur, sicut corpus cibo reficitur; dilectione animatur, sicut corpus anima vivificatur*. Idem de Spiritu & lit. c. 32. *Charitas quæ est vita fidei, ipsam non præcedit sed sequitur*. S. Bernar. epist. 42. *Mortua fides*
C *est quæ non operatur ex dilectione, quasi non habens animam ipsam dilectionem, qua vegetetur & moveatur ad opera*.

SED DICET QVIS) Erasmus putat esse occupationem, quasi Jacobus ut ostendat nec fidem absque operibus, nec opera sine fide valere, inducat hic duos colloquentes, quorum alter fretus fide negligit opera. Huic dicitur; Tu fidem habes, sit hoc tibi satis. Rursus alter fidens operibus neglecta fide, respondet illi: Et ego opera habeo, mihi satis est. Jacobus autem utriusque sermonem retundit, dicens: Imò neutrum quod alteruter habet, sufficit ad salutem. Sed tu qui fidem tuam jactas, doce factis ipsis tibi fidem esse, quæ certè res otiosa non est: & ego factis ipsis declarabo mihi neutrum deesse. Verùm hoc intricatius est, nec trium personarum colloquium hoc in textu reperiri potest. Nam pronomen *ego*, cùm ait, *Ego opera habeo*, est idem & ejusdem (non alterius) personæ loquentis, ac mox dicentis: *Ego ostendam tibi ex operibus fidem meam*; ac consequenter tres personæ, triaque eorum dicta hic inveniri nequeunt. Vers. 18.

Secundò, Glossa, Hugo & Thomas Anglicus censent
D hæc irridendo & improperando dici, quasi is qui fidem & opera habet, irrideat eum qui de sola fide se jactat, ex eaque salutem sperat, ut significet talem esse risu & probro dignum, ideoque explodendum. Verùm, ut alia taceam, hæc irrisio indigna videtur gravitate Apostolica & modestia S. Jacobi.

Tertiò ergo & genuinè, est hæc tota sententia & objectio S. Jacobi, qua novo, puta tertio argumento, vel nova argumenti jam allati confirmatione retundit jactantiam ejus, qui sola fide gloriatur: τὸ enim ἀλλά, id est *sed*, est particula non adversantis, sed confirmantis, vel exaggerantis suum dictum; ut sit idem quod *sed*; *sanè*, verumtamen, certè, insuper, præterea; vel quippe, quare, quamobrem; vel quinimò, imò, verò: hæc enim omnia significat ἀλλά, & hæc omnia huic loco congruunt. q. d. Sed sanè, verumtamen, vel præterea, vel quippe, vel quinimò dicet, id est, jure dicere & rectè objicere poterit quis ei, qui fidem jactitat & opera negligit

(ait,

(aitque nudis & famelicis: Ite in pace, calefacimini, saturamini.) Tu fidem habes & jactas, at ego fidei adjuncta habeo opera. Ostende ergo mihi fidem tuam sine operibus: certè eam nudam iisque destitutam numquam mihi ostendes. At ego ex operibus clarè tibi ostendam fidem meam, itaque simul ostendam tibi me esse verè fidelem, & è cœtu Ecclesiæ verorumque fidelium, ac pariter ostendam fidem meam non mihi soli, sed & tibi aliisque prodesse vel ad auxilium, vel ad exemplum. Ostensio enim fidei per opera ad hæc duo requiritur in Ecclesia, scilicet Primò, ut iis fideles sibi mutuò ostendant suam fidem, itaque coeant & conficiant unum cœtum fidelium eumque visibilem. Fideles enim quia homines sunt, non angeli, fidem mentis videre nequeunt: operibus ergo illam ostendere, aliisque spectandam exhibere debent ad hoc, ut se invicem noscere, & ab infidelibus distinguere, ac in unum cœtum convenire & coalescere possint. Quocirca Salvianus l. 3. de Providentia, tractans hunc Jacobi locum, ait: *Bonos actus esse testes fidei Christianæ*. Secundò, ut fides unius non illi soli, sed & cæteris fidelibus profit, vel eos juvando, vel bonorum morum & virtutum exemplum præbendo. Idcirco enim in Ecclesia, ut habet symbolum, est Sanctorum communio, putà bonorum mutua communicatio, ut in ea singuli aliis sua communicare, eisque prodesse satagant. Jam quid mihi prodest fides quam in corde gerere dicis, si eam in operibus non videam, non sentiam, nec ullum ex ea emolumentum percipiam?

Ostendendi verbum.

Atque utrumque significat τὸ *ostende*. Ostendere enim in Scriptura significat non tantùm rem spectandam proponere, sed & reipsa exhibere, dare, donare, largiri; ut cùm dicimus Deo: *Ostende nobis Domine misericordiam tuam*. *Ostende*, id est, exhibe & elargire; ut scilicet tua bona, beneficia & opera misericordiæ nobis impertias. Cùm ergo ait Jacobus: *Ostende mihi fidem*, exigit non tantùm ut illa oculis videnda subiiciatur, sed & reipsa mihi communicetur, mihique commodum & utilitatem aliquam conferat, vel eleemosynas impertiendo, vel adjuvando, vel consulendo vel aliis quibusque modis. Rursum q. d. Ostende mihi fidem tuam esse vivam, & charitate animatam vivere, non autem esse mortuam & cadaver: vita enim ostenditur ex habitu & motu. Si enim animal se moveat & respiret, vivit; si sit immobile, est mortuum: ita pariter fides ostendit se vivere si se moveat & agat ad bona opera; sin ab iis quiescat & sic immota, ostendit se esse mortuam.

Ostende mihi fidem tuam sine operibus] Iam contrariè legunt Græca ἐκ τῶν ἔργων, id est, *ex operibus*: sed pro ἐκ legendum χωρὶς, id est *sine*; sic enim legit Noster, Syrus & multi Græci; idque exigit antithesis: *Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam*. q. d. Tu fidem sine operibus mihi ostendere non poteris, ego verò ex operibus planè tibi ostendam fidem meam. Ita Apostoli, Martyres & Virgines contemnentes opes honores, delicias, ipsamque vitam, ostendebant se credere vitam futuram, opes, honores & delicias cælestes. Ideò enim hic paupertatem amplexi sunt, humiliati, afflicti, ut in cælo ditarentur, exaltarentur, & gaudiis æternis affluerent.

Censet Salmeron alludere S. Iacobum ad Proverb. 12. 17. ubi pro eo quod Noster vertit, *qui quod novit loquitur, index iustitiæ est*; Septuag. vertunt, ἐπιδεικνυμένην πίστιν ἀπαγγέλλει δίκαιος, id est, *demonstratam fidem annunciat iustus*, quasi *demonstratam* idem sit quod operibus demonstrabilem. Symmachus, ὁ ἐμφανίζων πίστιν ἀπαγγέλλει δικαιοσύνην, id est, *qui patefacit fidem*, putà per opera, *annunciat iustitiam*. Verùm fides ibi sumitur pro veritate & fidelitate, q. d. Iustus patefacit veraciter & fideliter ipsam fidem, id est, rei veritatem sibi patefactam & demonstratam. Hoc est enim quod Noster vertit, *qui quod novit loquitur, index iustitiæ est*, id est, indicat id quod verum & justum est: cui per antithesin de more Sapiens mox opponit: *Qui autem mentitur, testis est fraudulentus*. Si ergo eò alludit S. Iacobus, verbotenus tantùm alludit, aut certè mysticè & symbolicè dumtaxat.

Symbolicè hæc adaptes hæreticis, eisque dicas: Ostende mihi fidem tuam novam, imo perfidam, sine operibus divinis, id est miraculis, ego ex iis ostendam tibi fidem meam & orthodoxam. Miracula enim fidei orthodoxæ sunt, ex mortuis suscitare vivos, ex cæcis facere videntes, ex surdis audientes; hæreticæ verò fidei miracula sunt, ex vivis facere mortuos ex videntibus cæcos, ex audientibus surdos.

Ita Calvinus volens suscitare vivum, fingentem se mortuum, eum verè mortuum effecit, uti narrat Bolsecus ejus discipulus in ipsius Vita cap. 13. Idem fecisse Cirolam Episcopum Arrianum, docet Greg. Turonensis l. 2. Hist. Franc. c. 3.

Sic S. Macarium disputantem cum Eunomiano hæretico provocasse ad miraculum, ut ex operibus quisque ostenderet fidem suam, ideoque mortuum suscitasse; cùm Eunomianus diffidens suæ fidei, imò perfidiæ, se subduxisset, narrat Cassianus coll. 15. c. 3.

Efficacius arguit eosdem Georgius Dux Saxoniæ: cùm enim à Luthero invitaretur ad suam hæresim, respondit; opera Lutheri & Lutheranorum ostendere ipsius fidem non esse à Deo, sed ex diabolo: opera enim quæ fides Lutheri docet & suadet, sunt, violare vota, jejunia, festa profanare templa & altaria, imagines Sanctorum confringere, S. Sacramenta conculcare, blasphemare B. Virginem, omnesque Sanctos, imò Deum ipsum, quem omnis operis mali auctorem facit. Quando umquam, inquit, facta sunt tot sacrilegia sacerdotum, Religiosorum & virginum Deo dicatarum, quot sub tuo, o Luthere Evangelio? Quando crebriores in principes extitere rebelliones? Quando tot sacrarum ædium expilationes, tot furta & rapinæ visæ sunt? Quando tot maritis ablatæ sunt uxores, aliisque traditæ? Quando tot fornicationes adulteria, incestus, &c.

Tu credis quoniam unus est Deus benefacis; et dæmones credunt et contremiscunt] Est hoc quartum argumentum probans ad fidem justificantem requiri bona opera, quòd fides operum expers sit dæmonum, non fidelium & sanctorum. Obiicit Calvinus, S. Iacobum per fidem accipere umbram fidei, quia dæmones non habent fidem veram & divinam, sed humanam. Resp. Multi probabiliter censent in dæmonibus & damnatis remanere habitum & actum fidei divinæ; quia ipsi, exceptis hæreticis, numquam habuerunt actum infidelitatis, qui ut contrarius fidei, eam expellit: & quia in damnatis remanet character baptismi, qui est quasi nota fidei & fidelium. ita censent Durand. in 3. dist. 23. qu. 9. a. 2. Alensis 3. p. q. 64 memb. 7. Catharinus & Salmeron hic, Magister sent. in 3. dist. 23. §. *Aliud est*, ubi id probat ex S. Augustino, in psal. 77. Idem probabile esse censet Gregor. de Valentia 2. 2. q. 5. a. 2. puncto 2. ac magis Justinianus hic, qui idem asscribit S. Augustino Enchir. 8. & S. Thomæ 2. 2. q. 18. a. 3. ad 2. Vers. 19.

An dæmones habeant fidem.

Verùm verius est in dæmonibus & damnatis non remanere fidem, quia Deus eam, uti & cæteras virtutes supernaturales, ab illis aufert; eò quòd hæ virtutes hominem ordinent & dirigant ad salutem & vitam æternam, qua indigni & incapaces sunt damnati ita censent S. Thomas 2. 2. q. 5. art. 2. quem Thomas Anglicus, Gregorius de Valentia & passim Scholastici sequuntur. Favet S. Dionysius de Divin. nom. c. 4. ubi ait naturalia in dæmonibus mansisse integra, periisse verò gratuita: fides enim est unum è gratuitis.

Dico ergo, argumentum Jacobi non peti ab eadem specie & fide, sed peti à pari vel simili. q. d. Non est quòd iactes te credere Deum cæterosque fidei articulos, quia etiam dæmones eorum evidentia (unde Plato in Cratylo, ait dæmones dici δαήμονας, id est *scientes*) coacti eosdem credunt, sive id faciant fide divina, sive humana: & tamen hæc eorum credulitas nil eis prodest, nisi ad majus tormentum. Pari ergo modo fides tua, etsi divinitus indita, tibi non proderit, nisi ad majorem damnationem, si secundùm eam non vixeris, nec bona opera quæ fides facienda dictat excreveris; sed cum dæmonibus erit uti fides, ita & sors ac gehenna tua, infra dæmones subsidebis, cum dæmonibus flammaberis: æquè enim tua, ac dæmonum fides non est aliud nisi inanis cognitio, imò iners ac socors credulitas, qua credis Deum jussisse, ut hæc & illa facias, quæ tamen facere & operari non vis. Quocirca S. Augustin. Enchirid. 8. fidem sine operibus vocat dæmoniacam, eamque opponit fidei quæ per dilectionem operatur. Et S. Anselmus in c. 5. ad Galat.

ſtt. fidem operibus deſtitutam vocat dæmonum, non Chriſtianorum.

Vers. 20. Et contremiscunt] φρίσσουσι, id eſt *exhorreſcunt*, quia videlicet tantam Dei judicis & vindicis majeſtatem, potentiam, ſeveritatem non tantùm credunt, ſed & reipſa experiuntur ac ſentiunt.

Vis autem scire o homo inanis] Inſtat acriùs S. Jacobus, quintumque argumentum affert, quo rem conficit, nimirum proponendo Abraham patrem fidei & juſtitiæ, qui ex operibus non ex fide ſola juſtificatus eſt. Inanem vocat hominem, qui inanem jactat fidem, utpote fructuum, id eſt operum, expertem, ideoque inanis & expers eſt prudentiæ, ſanæque mentis.

Mortua est] Ita Romana, Græca & Syra: mi-
Vers. 21. nus ergo rectè aliqui legunt, *otioſa eſt*.

Abraham pater noster] tum ſecundùm carnem, tum ſecundùm fidem & ſpiritum. Jacobus enim Judæus loquitur præcipuè Judæis, quaſi eorum Epiſcopus. Producit Abrahamum, tum quia ipſe fuit pater credentium, & exemplar juſtorum, tum quia Paulus Rom. 4. 3. produxerat Abrahamum, dixeratque eum per fidem juſtificatum eſſe; unde inferebat Simon Magus, eum ſine operibus juſtificatum eſſe. Explicat ergo hic Jacobus Paulum, nimirum fidem Abrahæ non fuiſſe otioſam, ſed bonis operibus cumulatam. Ita quoque ſeipſum explicat Paulus Hebr. 11. v. 8. & 17. ubi heroica fidei Abrahæ opera recenſet & celebrat.

Offerens Isaac) *Offerens* id eſt offerre parans nimirum eum ligans, imponens altari, & ſtringens in eum gladium; ſed ab angelo prohibitus, eum reipſa non obtulit, nec immolavit. *Offerens* ergo in actu deſtinato & inchoato, non perfecto & conſummato. Fuit hic Abrahæ heroicus fidei, fortitudinis, obedientiæ, charitatis & religionis actus quo Deo jubenti immolare filium, eumque unicum, ilicò paruit. Unde Sapiens cap. 10. 5. vocat Abraham *in filii miſericordia fortem*, quia fortitudine vicit miſericordiam. Quare actus Abrahæ immolantis filium longè excellentior fuit actu Iephte, Agamemnonis, Codri, Iphigeniæ, Harmodii, Ariſtogitonis, Leonidæ, Epaminondæ, L. Bruti, Deciorum, Creontis, Ipomenei, & ſimilium, de quibus Cicero Tuſcul. 1. & Serarius noſter in Iudic. 11. q. 57. qui ſe, vel filios, vel filias immolarunt, aut morti devoverunt, quia id fecerunt vel coacti, ad tuendam patriæ ſalutem, vel cupidine famæ & gloriæ. Abraham autem liberè id fecit, ſola Deo obediendi voluntate & zelo impulſus. Adde Abraham immolavit filium, ex quo Deus promiſerat illi poſteritatem maximam, ipſumque Chriſtum. credidit ergo, quòd Deus filium à ſe immolatum reſuſcitaret. Unde Apoſtolus ait, quòd *contra ſpem* naturæ, *in ſpem* gratiæ & reſurrectionis a Deo promiſſæ crediderit, Rom. 4. 18. *Arbitrans quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus*, Hebr. 11. 19. vide dicta Geneſ. 12. & 22.

Nota Primò, cum Beda, Jacobum producere hoc exemplum Abrahæ, ut eo fideles animet ad illud imitandum, ut ſcilicet in perſecutione ingruente ſuam & ſuorum vitam Deo in martyrium offerant, multò magis ut eidem in pauperibus bona ſua elargiantur, itaque opera charitatis aliarumque virtutum exerceant, & cum fide conjungant.

Nota Secundò. Abraham jam erat juſtus; jam enim dictum erat de eo Geneſ. 15. 6. *Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad juſtitiam*. Quod ergo poſtea Geneſ. 22. 20. offerens filium, dicitur hic juſtificatus, intellige magis; quia ſcilicet valdè in accepta juſtitia per actum tam heroicum obedientiæ, religionis & charitatis profecit & crevit, ut patet ex eo, quod in præmium tanti actus Deus eum ſua benedictione cumulavit, promittendo ei filium Meſſiam, ſive Chriſtum. Ait enim Geneſ. 22. 16. *Per memetipſum juravi, dicit Dominus, quia feciſti hanc rem, & non peperciſti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & velut arenam quæ eſt in littore maris: poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum. Et benedicentur in ſemine tuo omnes Gentes terræ, quia obediſti voci meæ.*

Ex quibus refelluntur Calvinus & Beza (quod & Calviniſtæ Bibliis Vatabli inſeruerunt) qui cenſent S. Iacobum præter fidem opera requirere, non ut cauſam juſtificationis, ſed ut ejus effectum; quaſi opera ſint ſignum dumtaxat & oſtenſio fidei juſtificantis, quæ, inquiunt, à cha-

A ritate ſeparari nequit. Ergo τὸ *juſtificatus eſt*, interpretantur *juſtus declaratus eſt*. Sed perperam; quia hæ benedictiones & hæc præmia ex Geneſi jam recenſita, à Deo non ſunt data Abrahæ ob juſtitiæ declarationem, ſed ob inſignem ejus virtutem & juſtitiam, qua offerendo filium eximiè Deo placuit, eximiamque ejus gratiam & juſtitiam conſecutus eſt. Quis enim neget Abraham, cùm tanta fide, charitate & obedientia filium ſuum voluit immolare, magis Deo gratum, ac proinde magis juſtificatum fuiſſe? Secundò, idem patet ex eo quod ſubdit Jacobus, Abraham juſtificatum eſſe ex operibus, non tantùm ex fide. Atqui ex fide non tantùm juſtus declaratus, ſed verè juſtificatus dicitur, ut fatentur hæretici: ergo & ex operibus non tantùm juſtus declaratus, ſed & verè juſtificatus eſt. Tertiò, quia ſubdit Iacobus ex operibus fidem Abrahæ eſſe conſummatam; quia ſcilicet verè iis conſummata eſt, non autem quia ex eis conſummata declarata eſt: ergo opera afferunt fidei perfectionem & conſummationem; quia ſcilicet merentur augmentum & perfectionem juſtitiæ. Quartò, quia v. 25. ait Rahab meretricem ex operibus juſtificatam, neque enim
B meretrix declarari potuit juſta, ſed verè juſtificata, id eſt, ex infideli fidelis, & ex meretrice caſta juſtaque facta eſt. Quintò, ita explicat Conc. Trid. ſeſſ. 6. c. 8. & 10. ac S. Auguſt. lib. de Fide & operibus c. 14. & ad Dulcitium qu. 1. & alibi ſæpè, ac paſſim Patres omneſque Doctores orthodoxi.

Abraham ex operibus verè juſtificatum probatur quinque argumentis.

Moraliter S. Ambroſ. l. 1. de Abraham c. 8. docet, Deum ad hunc tentationis & perfectionis gradum, ut filium ſuum immolaret, ſenſim provexiſſe Abrahamum per multas prævias probationes & experimenta, ſicut duces ſolent milites per velitationes inſtruere & formare ad prælium & victoriam. *Et ſanctum*, inquit, *Abraham probavit antè, & ſic tentavit, ne, ſi antè tentaret quàm probaſſet, gravaret. Probavit eum, cùm exire de Charra juſſit, & obedientem reperit; probavit cum fidei titulo fretus liberavit nepotem; cùm de præda nihil attigit, cùm promiſit ſeni filium; & cùm eſſet centum annorum, quamvis Saræ genitalia conſideravit emortua, tamen credidit, nec fide hæſitavit; probavit eum ſedulitate hoſpitii. Probatum igitur quaſi fortiorem tentandum putavit maioribus, & quibuſdam imperiis durioribus*, jubendo immolare filium unigenitum.

Moral. de velitatione inſtoris.

C Diſcant Prælati & Superiores à Deo, non ſubitò tentare ſubditos, nec onerare gravibus præceptis ſenſim à minoribus eos provehere ad majora. Subdit aliud morale documentum S. Ambroſius. *Et hoc quidem exemplo docemur, quia veris probatur quis, tentatur autem compoſitis & fictis. Nec enim volebat Deus immolari à patre filium, ſed tentabat affectum patris, ſi Dei præcepta præferret filio, ſi paternæ pietatis contemplatione vim devotionis inflecteret.* In magnis ergo voluiſſe ſat eſt, ſufficitque Deo affectus. Idem imitentur Prælati.

Vers. 22. Vides quoniam (quòd) fides cooperatur (Syrus *auxiliata eſt*) operibus illius) Sicut radix cooperatur ramis, inſtillando eis ſuccum ad producendum fructus: quod enim radix eſt in arbore, hoc eſt fides in ſerie virtutum & bonorum operum: fides enim eſt quaſi fax oſtendens & ſuadens quid faciendum, quid fugiendum ſit, ut gehennam vitemur, & cælum adipiſcamur, ac eo ipſo ad bona opera capeſſenda, & mala declinanda impellit. *Nam fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumentum non apparentium*, Hebr. 11. 1. vide ibi
D dicta.

Et ex operibus fides consummata est) Græcè ἐτελειώθη id eſt, Primò, perfecta eſt; Secundò, finem ſuum nacta eſt; Tertiò, victoriam conſecuta, Quartò, coronata & coronam adepta; Quintò, conſecrata eſt. vide dicta cap. 1. 4. Opera ergo tribuunt fidei perfectionem & conſummationem, quia tribuunt ei meritum vitæ æternæ, item augmentum & perfectionem charitatis, cæterarumque virtutum. Ex earum enim actibus iteratis ſeſeque intendentibus, intenditur perficiturque earumdem habitus. Huc facit quod myſticè notat Orig. hom. 10. in Gen. famulum ſcilicet Abrahæ, dum juſſu domini ſui ſponſam Iſaaco elegit Rebeccam, ſtatim obtuliſſe ei inaures & armillas, ut aures manuſque ſimul ornatas haberet. Idque myſticè explicans: Volt enim, inquit, Chriſtus ſponſus animam ſponſam ſuam aurea in auribus ſuſcipere fidei verba, & aureos actus in manibus habere.

Vers. 23. ET SUPPLETA EST SCRIPTURA] Hugo & Thomas Anglicus legunt, *impleta est*: utrumque significat Grecum ἐπληρώθη. Sensus est, q. d. Ne putaremus ex sola fide Abraham & fideles justificari, eò quòd de eo Scriptura Gen. 15. 6. dicat: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad justitiam*; ecce sib alia Scriptura idipsum supplet & implet. addens ad fidem requiri opera, nimirum cùm dicit Abraham obtulisse filium, multaque alia heroica virtutum opera edidisse, quibus magis magisque sibi Dei gratiam, justitiam & amicitiam conciliavit. Alii legentes, *impleta est*, simpliciter sic explicant, q. d. Atque hac ratione impleta est Scriptura, quæ dicit Abraham per fidem justificatum esse: per opera enim impleta & perfecta est fides, & consequenter justitia Abrahæ. Verùm τὸ *suppleta* exposcit priorem sensum, præsertim quia Jacobus hic urget justificationem fieri ex operibus, non ex fide dumtaxat, hic enim est scopus ipsius.

CREDIDIT ABRAHAM DEO, ET REPUTATUM EST ILLI AD IUSTITIAM] Hæc verba explicui Genes. 15. 6. Moral. Philo lib. Quis rer. divin. sit heres, ait, *difficile esse credere soli Deo, propter cognationem quam habemus cum rebus mortalibus, quæ nobis persuadent ut credamus fidamusque gloriæ, principatui, amicis, sanitati, robori*, &c. *Has persuasiones eluere, & diffidere creaturæ per se infidissimæ, ac soli Deo fidere, qui solus verè fidus est, res est animi magni cælestisque non inescati ullis rebus nostratibus.* Idem lib. de Præm. & pœn. *Quisquis*, ait, *Deo credit ex animo, in nulla re creata corruptibilique collocat fiduciam, ne in his quidem quibus sibi maximè placet.* Idem l. de Abraham *Solum igitur*, inquit, *certum firmumque bonum est fides quæ Deo creditur, vitæ solatium, bonæ spei supplementum, depulsivum calamitatum, felicitatum conciliativum, superstitionis abnegatio, pietatis assertio, prosperitatis hereditas, profectus in bonis omnibus fultus universorum auctore, qui potest omnia, vult tantùm optima.*

Abraham amicus Dei. ET AMICUS DEI APPELLATUS EST) 2 Paral. 20. 7. & Iudith 8. 22. *Memores*, inquit, *esse debent quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est.* & Isaiæ 41. 8. *Et tu Israel, serve meus Iacob, quem elegi, semen Abraham amici mei* ac Daniel. 3. 35. *Neque auferas à nobis misericordiam tuam propter Abraham dilectum tuum, & Isaac servum tuum, & Israel sanctum tuum.*

Nota. Licèt omnes justi sint & vocentur amici Dei; propriè tamen & quasi antonomasticè hic titulus & epithetum datur Abrahæ, ut ait Epiphan. hæres. 78. quia mira Dei cum Abraham fuit familiaritas & amicitia; ut patet in Genesi à c. 12. usque ad 25. Hinc & ei quasi singulari suo amico secreta sua revelavit Deus, uti excidium Sodomæ & Pentapolis. *Numquid* inquit, *celare potero Abraham* (Septuag. addunt, *amicum meum*) *quæ gesturus sum?* Genes. 18. 17. Verè Phil. in illud, *Respuit Noe: Cuicumque*, ait, *hæc sors contigerit ut amicus Dei sit, is humanæ felicitatis terminos transcendit.*

Cur? Causa Prima. Ratio hujus amicitiæ fuit, Prima, quòd Abraham Deum mirè amans & colens eum vocantem secutus, ex patria exierit in Chanaan, ibique quasi peregrinus, sed civis cæli & domesticus Dei vixerit. *Secunda.* Secunda, quòd Dei voluntati in omnibus se conformarit. ita S. August. ser. 64. de Temp. c. 4. Vera enim amicitia est idem velle & idem nolle, ait Aristot. *Tertia.* Tertia, quòd ardua & heroica virtutum opera ediderit, & in tentatione valida fidelis Deo & constans permanserit, uti ait Iudith verbis paulò antè citatis. Nam, ut ait Seneca l. 1. de Provid. *Bonum virum Deus in deliciis non habet*; sed miris modis probat, purgat & exagitat. *Quarta.* Quarta, quòd Deo fuerit similis: sicut enim Deus immolavit Filium pro salute mundi, sic & Abraham immolavit Isaac, qui typus erat Christi, uti Abraham Dei Patris. Similitudo autem est illex amoris & amicitiæ, teste Aristot. *Quinta.* Quinta, quia Abraham in omnes fuit beneficus & liberalis. Id autem mirè Deo placet, eique nos facit persimiles: Deus enim in omnes beneficentissimus est. Titus Imp. cùm vesperi recordaretur, se eo die nulli beneficium contulisse, exclamavit, *Amici, diem perdidi.* Quod recitans S. Hieron. in c. 6. ad Galat. *Et nos*, inquit, *non putamus perire nobis horam, diem, momentum, tempus, ætatem, cùm otiosum verbum loquimur, pro quo reddituri sumus rationem in die iudicii?* *Sexta.* Sexta, quia conversatio ejus erat in cælis cum Deo & angelis: unde mente, lingua & moribus non tam terrestris erat, quam cælestis & divinus. Septima, quia *Septima.* Dei fidem, cultum & gloriam docendo, orando, sacrificando, ideoque ædificando altaria per totam Chananæam propagavit. Rursus, eadem imbuit totam suam familiam & posteritatem amplissimam, quæ Abrahami patriarchæ disciplinam secuta in Dei religione constans & firma stetit per annos bis mille usque ad Christum. Octava, quia insigni fuit in rebus omnibus & eventibus animi *Octava.* moderatione & æquitate; qua uti præcellit Deus, ita ea præditos quasi amicos diligit. Hanc in Scipione Africano celebrat Seneca ep. 87. *Animam eius*, inquit, *in cælum, ex quo erat, rediisse mihi persuadeo, non quia magnos exercitus duxit (hoc enim & Cambyses furiosus & furore feliciter usus habuit) sed ob egregiam eius moderationem.*

Iisdem de causis S. Iohannes, quasi alter Abraham novæ legis, vocatur *discipulus ille quem diligebat Iesus*, Iohan. 13. 23. Quin & Apostoli omnes à Christo amici vocantur. *Vos autem*, inquit, *dixi amicos; quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis*, Iohan. 15. 15. Sic & cæteri Christiani non tantùm amici, sed & filii Dei nuncupantur, de quibus S. Iohannes quasi admirans ait epist. 1. cap. 3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus.* Eosdem prævidens in spiritu Psaltes exultans canebat: *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum*, psal. 138. 17. & sponsa Cant. 5. 10. *Dilectus meus*, inquit, *candidus & rubicundus, electus ex millibus*, & v. 16. *Totus desiderabilis: talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus.* Porrò hominum, etiam principum, amicitia infida est, fragilis, caduca, inutilis, & sæpe noxia, non tantùm corpori, sed & animæ extremam perniciem affert. Dei verò amicitia fida est, stabilis, secura, utilis, salutemque & corpori & animæ, tam præsentem quàm æternam conciliat. Quocirca sapienter Aulicus ille apud S. August. 8 Confess. cap. 6. lecta vita S. Antonii, ad socium conversus: *Dic quæso*, inquit. *omnibus laboribus nostris quò ambimus pervenire? quid quærimus? cuius rei causa militamus? Maiorne esse poterit spes nostra in palatio, quàm ut amici Imperatoris simus? Et ibi quid non fragile plenumque periculis? Et per quot pericula pervenitur ad grandius periculum? Et quamdiu istud erit? Amicus autem Dei si voluero, ecce nunc fio.* Voluit, & factus est. Porrò inter Deum & justum non est amicitia rigida; quæ solùm est inter æquales: Deus enim in immensum superat omnes homines, angelos & creaturas; sed qualis esse potest & solet inter principem & subditum, inter patrem & filium, inter creatorem & creaturam, quæ tota summa dignatione & benevolentia Creatoris nititur, in eaque fundatur & consistit. Et hoc sensu accipe illud S. Hieron. in c. 7. Michææ: *Amicitia pares aut accipit, aut facit*; pares scilicet in officiis amicitiæ.

RAHAB MERETRIX) Chald. Lyran. Abul. Pagninus, Arias pro *meretrix* vertunt, *cauponam*, vel *hospitam*. Hebr. enim זנה *zona* & cauponam & meretricem significat: utrumque hic congruit, quia non rarò hospitæ dum marito carent, tam se quàm sua prostituunt. Porrò Rahab meretricem fuisse ex Clemente Romano, Origene, Irenæo, Nazianzeno, Ephrem, Chrysost. Theodor. Ambros. August. Hieron. & aliis docet noster Serarius in Iosue cap. 2. q. 3. & sequ. Unde Exemplo Rachab conversæ ad fidem & castitatem, æquè ac S. Magdalenæ, S. Ephrem tomo 1. serm. 2. de Pœnit. invitat peccatores omnes ad pœnitentiam. Idem facit S. Chrysost. hom. 5. de Pœnitentia, ubi de Rahab ait: *Erat in fornice velut in volutabro confusa margarita, aurum in luto abiectum, flos spinis confossus, religiosa anima reclusa impietatis loco*, quia scilicet talis erat non actu, sed in Dei præscientia & prædestinatione. Unde & Rahab hebr. idem est quod *robur*, vel *latitudo*. Origen. hom. 3. in Iosue eam vocat Prophetidem. Cyril. Hierosol. catech. 2. ait eam salvatam; quin & S. Paulus Hebr. 11. 31. eam in catalogo Sanctorum veteris testamenti collocat, & ab insigni fide commendat. *Fide*, inquit, *Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace.* q. d. Cùm omnes cives Ierichuntis increduli persisterent, nollentque se dedere Hebræis, quibus Deus urbem totamque Chananæam dono dederat, perierunt & ab Hebræis occisi sunt; sola Rahab credens, & Hebræis dedens se & patriam, salvata est. *Vers. 25 Rahab meretrix & hospita.*

Moral. S. Amb. of. lib. 3. epist. 25. sub finem: *Hospitalitatem*, inquit, *diligite, per quam S. Abraham invenit gratiam*

Chri-

Christum hospitio suscepit, sicutum Sara meruit ætate jam senectute, Los quoque Sodomitam excidii evasit ignem: & tu potes suscipere angelos, si advenientibus hospitium tuum offeres. Quid de Rabab dicam, quæ hoc munere invenit salutem?

Opera bona Rahab. Primum.

NONNE EX OPERIBUS JUSTIFICATA EST?] Opera fidei Rahab fuere illustria. Primò, insignis fuit ejus hospitalitas, qua exteros & ignotos exploratores Jerichuntis, patriæ licèt hostes, hospitio excepit, abscondit, servavit; eò quòd divino instinctu intellexisse Deum velle civitatem Hebræis tradi. Quare fallitur Abulens. in Iosue 1. q. 40. & 41. ubi ait Rahab sine peccato potuisse exploratores prodere, vel occidere: Deo enim, ejusque voluntati cognitæ repugnare non poterat. *Secundum.* Secundò, fuit in ea amor ingens Dei, quo vicit amorem patriæ, adeoque illo patriam Hebræis prodidit & perdidit: amor autem patriæ in cive vehemens est, amorique patris & matris præponitur, ait Plato in Critone. Ita pro patria morti se devoverunt Codrus rex Athenarum, Curtius, Decii, Brutus, Thrasybulus, Themistocles & alii, quos mirè celebrat Valer. Max. l. 5. cap. 6. & Cicero Tuscul. 1. Tertiò, enituit in ea fortitudo ingens, qua se suasque fortunas, & totam familiam extremo discrimini objecit pro Deo ejusque populo. *Tertium.* Nam, ut ait S. Ambros. in psalm. 37. *Animam suam non solùm contemptu omnium quæ habebat, sed etiam vitæ periculis putavit esse redimendam quæ exploratores Iesu Nave civibus suis quærentibus denegavit, & hostes patriæ, legatos tamen fidei, maluit occultare quàm prodere. Non comminæ civium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non suorum discrimina terruerunt. Disce vir disce Christiane, quomodo verum Iesum sequi debeas, quando femina contempsit omnia sua, & Iesum in figura propter similitudinem nominis est secuta.*

Quocirca R. Simeon & R. Johai apud Masium in Josue 2. pag. 6. asserunt tantam fuisse fidem Rahab, adeoque Deo acceptam, ut etiamsi ducentos habuisset consanguineos, & ducentas exteras familias eis affinitate conjunctas, omnes illæ ob Rahab salvandæ fuissent.

Hinc Nota Primò. Rahab justificatam esse asserit hic S. Jacobus & S. Paulus Hebr. 11. v. 31. ex communi Synagogæ & Iudæorum consensu, atque ex fide ejus tam generosa, qua & vitam suaque omnia pro populo Dei evidenti exposuit periculo, ac ex idololatria & Chananæa C facta est fidelis & proselyta, adeoque in veram Dei religionem, Ecclesiam & judaismum transiit: unde & nupsit Salmon principi tribus Juda, ex quo descendit Christus. Salmon enim ex Rahab genuit Boos, hic Obed, hic Jesse, hic Davidem, Matt. 1. 5. Quare meruit esse genetrix & avia Davidis, Salomonis, ipsiusque Christi. Addunt Rabbini (penes quos sit fides) Rahab sua fide promeruisse ut ex ejus stirpe procrearentur Prophetæ & sacerdotes, Jeremias, Helcias, Sarajas, Maasias, Barachias, Hanameel, Sellum, Ezechiel & Holdam.

Rahab quando iustificata.

Nota Secundò. Rahab ante adventum exploratorum audiens prodigia, quæ Deus pro Hebræis fecerat in Ægypto & in transitu maris rubri, Dei instinctu in eum credidit, dicens: *Dominus Deus vester ipse est Deus, in cælo sursum & in terra deorsum*, Josue 2. 11. Sed problema est, an antequam exciperet exploratores, fidem contritione & charitate perfectam habuerit, ideoque justificata sit; an verò post eorum adventum & colloquium eam conceperit, ita ut eos excipiendo non sit primò justificata, sed jam justa facta sit justior & sanctior. Utrumlibet est probabile & graves habet auctores: fuisse justificatam ante eorum adventum videtur indicare narratio historica Josue 2. Non fuisse justificatam, suadet quòd hic, & à S. Paulo Hebr. 11. 31. vocetur meretrix, quæ, ut ait Ambros. in psal. 40. *Perfidia & intemperantia se alebat stipendiis, tamen ubi exploratores vidit quos miserat Iesus Nave, fidem induit, & periculo imminente iustitiam servavit.* Secundò, quia non potuit velle mutare gentilismum in veram religionem & judaismum, nisi visis & auditis exploratoribus Iudæis, ab eisque de judaismo edocta. Atqui debuit mutare gentilismum in cultum & religionem veri Dei Hebræorum, antequam justificari posset: ergo debuit priùs eos audire & ab eis edoceri. Quare multa inter eam & exploratores colloquia de Deo, & Hebræorum religione eorumque portentis intercessisse non est dubium, licèt ea sileantur Iosue cap. 2. Hoc si verum est sequitur Rahab post & per adventum exploratorum A fuisse plenè ad Deum conversam, primoque justificatam, quam justitiam deinde auxit abscondendo & dimittendo exploratores. Quocirca S. Iacobus agit tam de prima, quàm secunda ejus justificatione, putà de augmento justitiæ.

SUSCIPIENS NUNCIOS] duos exploratores in Iericho missos à Iosue. Hebræi nonnulli tradunt hos duos fuisse Caleb, & Phinees filium Eleazari, quem aliqui censent fuisse angelum, vel instar angeli, qui cùm vellet videretur, cùm nollet absconderetur; ac proinde cùm Rahab eum vellet abscondere, respondisse: Ego sacerdos sum; sacerdotes verò, quippe angelorum similes, si volunt, aspectabiles sunt; si nolunt, non cernuntur; itaque Rahab abscondisse tantùm Caleb, non Phinees. Sed hoc Rabbinicam olet fabulam, & repugnat versioni Latinæ Iosue 3. 4. ubi uterque à Rahab absconditus dicitur.

Vers. 26. Virtus non in verbis, sed in opere sita.

SICUT ENIM CORPUS SINE SPIRITU (id est halitu vitali, qui index & fomes est animæ, ac vitæ indicium) MORTUUM EST, ITA ET FIDES SINE OPERIBUS MORTUA EST] B Hinc patet errare eos, qui virtutem in verbis non rebus ponunt, de quibus Plutarch. l. de Superstitione. & Horat. *Virtutem*, ait, *verba putas, ut lucum ligna*. Ex adverso enim Paulus 1. Cor. 4. 20 *Non in sermone*, inquit, *est regnum Dei, sed in virtute*. Philo l. de Migrat. Abraham: *Verba*, inquit, *Dei, opera sunt sapientis: quod enim Deus loquitur, hoc sapiens operatur*. S. Ambros. in psal. 43. *Virtus*, ait, *non verbis & in voce, aut simulatione, sed in re ac in manibus & operibus consistit*. S. Ephrem l. de Vita spirituali: *Considera*, ait, *utrùm habeas opera fidei congruentia. Nam si dicendi tantùm & audiendi studiosus es, illud in te jacietur: Fides sine operibus mortua est.*

Hinc Christus ut necessitatem operum nobis commendaret, *In vita passiva habuit actionem, & in morte passionem activam sustinuit, dum salutem operatur in medio terræ* ait S. Bernard. serm. feriæ 4. Hebd. pœnosæ; quia, ut idem inquit serm. de obedientia, patientia & sapientia, Christus dum operabatur simul patiebatur, & dum patiebatur simul operabatur; ut utrumque nos ambire & jungere doceret. Idem serm. de resurr. *Fidem*, ait, *veram opera testantur. Sicut enim corporis hujus vitam in motu suo dignoscimus, ita & fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem corporis est anima, per quam movetur & sentit; vita verò fidei charitas, quia per illam operatur; unde & refrigescente charitate; fides moritur, sicut corpus anima recedente. Tu ergo si videris hominem in bonis operibus strenuum vivere, in eo fidem esse non dubites tenens fidei illius argumenta*. Hoc est quod ait Paulus Ephes. 2. 10. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis*, id est, ad opera bona peragenda & accumulanda, *quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus*. q. d. Idcirco Christus nos fecit Christianos tantaque gratia donavit, ut ea non sit iners & otiosa, sed operosa, ac in opera bona studiosè conferatur.

Moral. fidei sex dotes.

Moral. Thom. Anglicus: *Nota*, inquit, *quòd oportet nos habere fidem veram, non fictam*, 1. Tim. 1. *Finis præcepti*, ait, *est charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Certam, non dubiam*, ca. 1. 6. *Postulet in fide nihil hæsitans*: Matth. 14. 31. *Modicæ fidei quare dubitasti? Unam, non divisam*. Ephes. 4. 5. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Vivam, non mortuam*, Habac 2. 4 *Iustus autem in fide sua vivet. Magnam, non parvam*, Matth. 15. 28. *O mulier, magna est fides tua. Fervidam, non tepidam*, Matt. 17. 19. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis. Operosam, non otiosam, ut hic, fides sine operibus otiosa est. Firmam, non infirmam*, Coloss. 2. 5. *Videns vestrum ordinem, & firmamentum eius quæ Christi est fidei vestræ. Animosam, non timidam*, Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei. Perpetuam, non transitoriam*, Tob. 2. 18. *Filii Sanctorum sumus, & vitam illam expectamus quam Deus daturus est iis, qui fidem suam nunquam mutant ab eo.*

Conciliatio Pauli & Iacobi. Prima.

Ex dictis liquet quomodo conciliandus sit S. Iacobus, dicens nos fide & operibus justificari, cum S. Paulo, qui asserit nos ex fide, non ex operibus justificari. Nam Iacobus per opera intelligit opera fidei; Paulus verò opera legis & naturæ, seclusa fide & gratia Christi; ex quibus nos non justificari manifestum est. Porrò Paulus sub fide comprehendit opera fidei, ex iisque nos justificari non negat, imò asserit, æquè ac Iacobus. Ut alia taceam, idipsum plurimis exemplis confirmat to-

to ca,

to cap. 11. ad Hebræos, ubi heroica fidei patrum facta enarrat, per quæ ipsi Dei hominumque gratiam & gloriam meruerunt. Unde per anadiplosin concludens v. 33. *Gedeon*, inquit, *Barac*, *Samson*, *Jephte*, *David*, *Samuel*, &c. *per fidem vicerunt regna*, *operati sunt justitiam*, *adepti sunt repromissiones*, *obturaverunt ora leonum*, *extinxerunt impetum ignis*, *effugerunt aciem gladii*, &c. *lapidati sunt*, *secti sunt*, *tentati sunt*, *in occisione gladii mortui sunt. Circuiverunt in melotis, in pellibus caprinis*, *egentes*, *angustiati*, *afflicti*, *quibus dignus non erat mundus*, *in solitudinibus errantes*, *in montibus & speluncis*, *& in cavernis terræ*. ita S. August. de Fide & oper. c. 14. qui & lib. 83. q. 9. 76. ait Paulum intelligere opera quæ fidem præcedunt; Jacobum verò opera quæ fidem sequuntur.

Secunda. Addunt aliqui Paulum loqui de prima justificatione, qua quis ex impio fit justus; Jacobum de secunda, qua quis ex justo fit justior: sed Rom. 4. 3. ostendi tam Paulum quam Jacobum loqui de utraque. Verum tamen est, Jacobum magis loqui de secundâ, putà de augmento justitiæ: conatur enim fideles & justos excitare ad studium bonorum operum; Paulum verò magis loqui de prima, qua quis ex impio fit justus. Id liquet ex ca. 3. ad Rom. v. 23. ubi sic ait: *Omnes peccaverunt & egent gloria Dei justificati gratis per gratiam ipsius*, &c. *propter remissionem præcedentium delictorum*. & cap. 4. 3. *Credenti*, inquit, *in eum qui justificat impium*, *reputatur fides ejus ad justitiam*. Idque probat ex psal. 31. 1. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, *& quorum tecta sunt peccata*.

Denique Paulus per opera propriè intelligit legalia. *Tertia.* Cùm enim Judæi censerent se justificari ex circumcisione, & cæremoniis lege Mosaica præscriptis, Paulus idipsum confutat, docetque hæc omnia sine fide & gratia Christi esse inefficacia, & inutilia ad justitiam & salutem. Idipsum patet Rom. 3. 28 ubi disertè ait: *Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis*; ac subdit: *An Judæorum Deus tantùm?* uti Judæi putabant, *nonne & Gentium imò & Gentium*. Idem liquet ex eo, quòd Rom. ca. 2. c. 3. c. 4. & epist. ad Galat. cum nominat opera legis, semper affert exemplum circumcisionis quæ fuit præcipuum opus legale veteris legis. Jacobus verò per opera intelligit Evangelica & Christiana, quæ fiunt ex fide & gratia Christi, ex quibus nos justificari tam Paulus quàm fides docet.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hoc capite S. Iacobus à fide transit ad fidei doctrinam, putà ad magisterium; ac contentioni & ambitioni opponit sapientiam humilem & mansuetam. Primò, ergo taxat eos qui officium docendi ambiebant, quorum occasione in lingua vitia excurrit, aitque linguam esse indomabilem, ignem omnia comburentem, adeoque universitatem iniquitatis. Denique v. 13. docet veram sapientiam discendi & docendi non consistere in contentione & zelo, sed in mansuetudine & pace.

1. Nolite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis. 2. In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit: hic perfectus est vir, potest etiam fræno circumducere totum corpus. 3. Si autem equis fræna in ora mittimus ad consentiendum nobis, & omne corpus illorum circumferimus. 4. Ecce & naves cùm magnæ sint, & à ventis validis minentur, circumferuntur à modico gubernaculo ubi impetus dirigentis voluerit. 5. Ita & lingua modicum quidem membrum est, & magna exaltat. Ecce quantus ignis quàm magnam silvam incendit? 6. Et lingua ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum corpus, & inflammat rotam nativitatis nostræ, inflammata à gehenna. 7. Omnis enim natura bestiarum, & volucrum, & serpentium, & cæterorum domantur, & domita sunt à natura humana: 8. linguam autem nullus hominum domare potest: inquietum malum; plena veneno mortifero. 9. In ipsa benedicimus Deum & Patrem; & ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt 10. Ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. 11. Numquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam? 12. Numquid potest, fratres mei, ficus uvas facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa dulcem potest facere aquam 13. Quis sapiens, & disciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ. 14. Quòd si zelum amarum habetis, & contentiones sint in cordibus vestris: nolite gloriari, & mendaces esse adversus veritatem. 15. Non est enim ista sapientia desursum descendens: sed terrena, animalis, diabolica. 16. Vbi enim zelus & contentio: ibi inconstantia, & omne opus pravum. 17. Quæ autem desursum est sapientia, primùm quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordia & fructibus bonis non judicans sine simulatione. 18. Fructus autem justitiæ, in pace seminatur, facientibus pacem.

VERS. I. *Plures magistri vocantur, qui.* *Resp. Primò.* NOLITE PLVRES FIERI MAGISTRI) Græcè, *ne multi doctores fiatis*. *Magister* Latinis appellatur quilibet præfectus; unde vocatur magister morum, magister equitum, magister navis, magister populi, id est dictator, magister pecoris, id est pastor. Hinc magistrare est regere, indeque nomen magistratus, ait Festus. Unde Primò, aliqui per Magistros accipiunt Episcopos: Episcopus enim est doctor populi, ut ait Apostolus 1. Timoth. 3. 2. q. d. Nolite plures fieri Episcopi ejusdem loci & urbis: una enim urbs unum poscit Episcopum, & unus Episcopus unam urbem; sicut sponsus unam sponsam, & sponsa unum sponsum. Inde enim natæ sunt hæreses & schismata. ait S. Cyprianus l. 1. epist. 3. ad Cornelium, quòd plures voluerunt esse Episcopi & Pontifices, ac consequenter *quòd uni sacerdoti Dei non obtemperatur*, *nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos judex vice Christi cogitatur: cui si secundùm magisteria divina obtemperaret fraternitas universa*, *nemo adversus sacerdotum collegium quidquam moveret*. Et Lactantius lib. 4. cap. ultimo: *Hæresiarchæ*, inquit, *augendis opibus & honoribus studentes*, *affectabant magnum sacerdotium*, *& à potioribus victi secedere cum suffragatoribus suis maluerunt*, *quàm eos ferre præpositos*, *quibus concupierant ipsi antè præponi*. Huc accedit Thom. Angl. qui sic exponit, q. d. Nemo in pluribus Eccle. velit esse magister, pluraq. beneficia consequi.

Cornel. in Epist. Canon.

Secundò. Secundò, planiùs & pleniùs q. d. Nolite plures ambire cathedram doctoralem, scilicet, nolite singuli è pluribus ambire magisterium, fierique magistri fidelium. Per plures enim intelligit singulos è pluribus, per syllepsin, qua uti pro multis ponitur unus, ut Æ[illegible]d. 1.

—— *Armato milite complent,*
id est, armatis militibus; ita vicissim pro uno ponuntur multi, ut Æneid. 9.
Vos ô Calliope precor aspirate canenti.
Sed dicit *plures*, non singulos, quia plures concurrebant & ambiebant magisterium, uti etiamnum concurrunt & ambiunt, q. d. Solent plures aspirare ad magisterium, illudque ambire: veto id fieri; quia pauci ad id à Prælatis Ecclesiæ destinati & auctorati sufficiunt: plures verò si fiant, paucos impediunt, idque Primò, quia in pluralitate semper est confusio. Secundò, quia inter plures facilè irrepunt indocti, indiscreti, perversi, scandalosi. Rursum inter plures levi de causa oritur ambitio & contentio, dum unus alium excellere vel supprimere satagit. Tertiò, quia plures plura & diversa habent judicia; unde facilè diversa & contraria docebunt, ex quo orientur lites & scandala. Quartò, quia inter plures facilè inserit se aliquis heterocliti & superbi cerebri, qui solus sapere, ac discipulos post se trahere satagit, ut novæ scholæ, sententiæ, sectæ auctor & princeps habeatur; itaque hæresim introducet, fietque hæresiarcha. Hæc enim ambitio impulit Simonem, Arrium, Pelagium, Calvinum, Lutherum cæterosque Novatores, ad comminiscendum suas hæreses uti, docet Tertull. lib. de Præscript. hæret. ca. 41 & S. Justinus q. 4. ad Orthod. Unde S. August. in prologo l. 1. Retract. *Magistri*, inquit, *tunc plures fieri dicuntur, cùm diversa & inter se adversa sentiunt: cùm verò idipsum dicunt omnes, & verum dicunt, ab unius veri magistri magisterio non recedunt. Offendunt autem, non cùm illi multa dicunt, sed cùm addunt sua: sic quippe incidunt ex multiloquio in falsiloquium.*

Occasio id scribendi Jacobo fuit ea quam dat Beda: *Multi*, inquit, *fuere temporibus Apostolorum, qui descendentes de Judæa Antiochiam, non bene eruditi in lege fidei, docebant credentes ex Gentibus debere circumcidi, & alios errores inducebant, de quibus in Actis Apostolicis loquitur Lucas.* Tales fuere Ebion, Cherinthus, Simon, & similes, uti dixi Actor. 13. Hosce ergo vitandos docet S. Jacobus, æquè ac S. Paulus Actor. 20. 29. *Ego scio*, inquit, *quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se*, ut scilicet eorum vocentur magistri.

Alludit S. Jacobus ad illud Christi Matth. 23. 6. ubi taxans arrogantiam Pharisæorum: *Amant*, inquit, *primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi: vos autem nolite vocari Rabbi. Unus est enim magister vester* (Christus) *omnes autem vos fratres estis*. q. dicat Ne arrogetis vobis honorem & titulum Rabbi præ Christo, imò excluso Christo, ut faciunt Pharisæi, sed potiùs quasi discipuli unum magistrum Christum sectamini & nuncupate, ejusque, non vestra dogmata prædicate, non tam quasi magistri, quàm quasi Christi discipuli & præcones. Scripsit S. August. libr. de Magistro, in quo docet non alium esse magistrum qui docet hominem scientiam, quàm Deum. Homines enim exteriùs tantùm admonere, Christum verò interiùs docere veritatem. Dum enim loquitur & docemus, nos loquendo asserit *nihil aliud agere, quàm commonere, cùm memoria, cui verba inhærent, ea revolvendo facit venire in mentem res ipsas, quarum signa sunt verba.* Unde sic concludit: *Ego verò didici admonitione verborum tuorum, nihil aliud verbis quàm admoneri hominem, ut discat, & perparum esse quod per locutionem aliquanta cogitatio loquentis apparet. Utrum autem vera dicantur, eum docere solùm, qui se intus habitare, cùm foris loqueretur, admonuit. Quem jam favente ipso tanto ardentiùs diligam, quanto ero in discendo provectior.* Idem serm. 122. de diversis cap. 2. *Tutius est ergo ut & nos qui loquimur, & vos qui auditis, sub uno magistro condiscipulos nos esse noverimus: omnino tutius est & hoc expedit, ut nos non tamquam magistros, sed tamquam condiscipulos vestros audiatis.* Hinc hæretici volentes esse magistri, ab uno magistro Christo desciverunt. *Cùm enim Phryges aut Novatiani, aut Valentiniani, aut Marcionistæ, aut Anthropiani, seu quilibes alii nominantur, Christiani esse desierunt, qui Christi nomine amisso, humana aut externa vocabula induerunt*, ait Lactant. l. 4. c. ult. Tales fuere qui se superbè Gnosticos, id est, scientes omnia, indigitarunt, teste Clemente Alex. l. 1. Pædag. cap. 6. Itaque Jacobus hic tantùm vetat docendi

A ambitione, præsertim juvenum & indoctorum, qui priùs docere volunt quàm discere, & ut sint doctores dedignantur esse discipuli: in quos invehitur S. Hieron. epist. ad Paulinum, simulque docet tutius esse dicere quàm docere, juxta illud psalm. 50. 15. *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam.* Vide quæ contra ambitionem dixi 1. Timoth. 3. 1.

S. Jacobus non taxat gradus scholasticos.

Quare ineptè hanc Jacobi sententiam hæretici torquent contra Academias, earumque gradus, quasi Jacobus vetet creari Baccalaureos, Licentiatos, Doctores; eos enim non plus prodesse Ecclesiæ quàm diabolum, asseruit Wiclef, teste Prateolo, & Andreas Carolstadius ex Doctore factus pistor. cathedræ Wittembergicæ, in qua doctorandi stabant, inscripsit: *Nolite vocari magistri.* quod legens Lutherus dixit, hac Christi & Jacobi sententia non aliud sanciri, quàm ne quis novum dogma excogitet & doceat, uti refert Cochlæus in gestis Lutheri. Ineptè, inquam. Nam Paulus fuit doctor Gentium, atque Deum in Ecclesia posuisse doctores Ephes. 4. 11. & tales in schola Alexand. fuerunt Clemens, Origenes, Heraclas, Pantenus, Dionysius, Theonas, Achillas, &c. ac similes Parisiis Carolus Magnus instituit, quos secuti
B sunt Albertus Magnus, Alexander Alensis, S. Thomas, S. Bonaventura, qui & doctoratus insignia susceperunt. Vide Middendorpium lib. de Academiis, & decreta de magistris in Synodo Viennensi, Basileensi, Lateranensi & Tridentina. Denique Nazianz. orat. 1. in Julian. S. August. lib. 18. de Civit. c. 5. & passim veteres taxant Julianum Apostatam, quod vetuerit Christianos docere, ut arma iis eriperet, quibus gentilismum suum destruebant.

Mysticè.

Mysticè S. August. in psalm. 144. *Breve*, ait, *magisterium est, ut semper laudes Deum, verèque corde, non falso dicas: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Breve mysterium* (aliàs magisterium) *est, scilicet ut noveris eum misericorditer dare cùm dat misericorditer auferre cùm tollit: nec te credas à misericordia ejus derelinqui, qui tibi aut blanditur dando ne deficias, aut corripit exultantem ne pereas. Sive ergo in ejus donis, sive in ejus flagellis, lauda eum. Laus flagellantis medicina est vulneris.* 1

SCIANTES QUONIAM GRAVIUS JUDICIUM SUMIMUS] Græcè λημψόμεθα, id est *sumemus*, scilicet nos magistri, q. d. Magisterium est λῆμμα, id est, *onus*
C & pondus, quod quis imprudenter in humeros assumit, nisi à superiore imponatur. Dat causam cur magisterium potiùs fugiendum sit, quàm ambiendum? quia scilicet magistri apud Christum judicem gravius & severius judicium & condemnationem subibunt, quàm discipuli; si arrogantes gloriam captent, aliosque contemnant, aut si mala doceant, vel malè vivant: magistri enim discipulis prælucere debent non tantùm verbo, sed & exemplo. Unde cautè monet S. August. libr. de Pastoribus cap. 10. *Ne laceraris*, inquit, *à spinis, id est, ne facta imiteris malorum; lege uvam inter spinas pendentem, sed de vite nascentem. Ad te perveniat botri alimentum, spinis servatur ignis tormentum.* Idem tractat. 46. in Johan. *Botrum carpe; spinam cave: doctrina vera per malos, palmes in sepe: botrum inter spinas cautè lege, ne, dum quæris fructum, laceres manum, & cùm audis bona dicentem, ne imiteris mala facientem.* Auctor imperfecti apud S. Chrysost. hom. 43. *Numquid*, inquit, *propter terram vilem pretiosum aurum contemnitur? Non: sicut aurum eligitur, & terra relinquitur, sic & vos doctrinam accipite, & mores relinquite.* Et nonnullis
D interjectis: *Apes*, ait, *flores colligunt, hercas relinquunt: sic & vos flores doctrinæ colligite, & conversationem relinquite.*

Porrò magnum, inquit Hugo, est judicium, si magister sit illiteratus: majus, si immorigeratus: maximum, si deficiens in utroque. quod Sapiens ca. 6. 6. durissimum asserit fore ei qui præest. Quocirca formidabile est quod scribit S. Chrysost. hom. 3. in Acta: *Non temere dico: sed ut affectus sum ac sentio. Non arbitror inter sacerdotes multos esse qui salvi fiant, sed multò plures qui pereant. Quod alii peccant, sacerdoti imputatur. Si vel unus tantùm decadat non initiatus, nonne totam ipsius subverrit salutem? Etenim si unius animæ salus tanti est, ut ob hanc Filius Dei fieret homo, tantaque pateretur, perditio cogita quantam conciliabit pœnam? Quòd si quis ob hominem in hac vita perditum morte dignus est, quanto magis ille?*

Rectè itaque monet Imperator l. *Si quemquam*, C. de Epi-

Episcopis & Clericis: *Tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut quæratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat. Profectò enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus.*

Vers. 2. *Nemo sine peccato.*

IN MVLTIS ENIM OFFENDIMVS (græcè πταίομεν, id est, *cadimus*) OMNES] tum verbo, eum alios docere volumus, de quo propriè hic agitur; tum exemplo, q. d. Cùm quisque, etiam sibi soli & Deo vivens, in multis offendat, sanè imprudenter ambiet quis aliorum magisterium, cùm in eo in longè pluribus sit offensurus, de quibus in Dei judicio exactam rationem est redditurus. Audi S. August. serm. 122. de Diversis cap. 2. *Videte, quia sollicitudo nobis imposita est, ubi dicitur: Nolite plures fieri magistri, in multis enim offendimus omnes. Quis non contremiscat quum Apostolus dicat, omnes?* &c. *Oportet ergo vos esse non solum loquentium auditores, sed timentium miseratores; ut in eo quod verum dicimus, quoniam verum à veritate est, non nos sed ipsum* (verum & veritatem quæ est ipse Deus) *laudetis: ubi autem sicut homines offendimus, eumdem ipsum pro nobis oretis.* Hoc est quod ait Ecclesiastes cap. 7. 21. *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* & Proverb. 24. 16. *Septies enim cadet justus, & resurget.* Unde Clemens Alexandr. 1. Pædag. cap. 2. *Nil omnino peccare,* inquit, *proprium est Dei.* Clarè verò S. Johannes epist. 1. cap. 1. 8. *Si dixerimus,* inquit, *quòd peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* & S. Paulus 1. Cor. 4. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum.* Unde S. Gregorius 24. Moral. cap. 7. vel 18. *Quid ergo,* inquit, *facient tabulæ, si tremunt columnæ? Aut quomodo virgulta immobilia stabunt, si hujus pavoris turbine etiam cœli quatiuntur?* Quocirca singulariter ex præcepto Christi quotidie oramus: *Dimitte nobis debita nostra*; idque verè, non ex ficta humilitate, ac in persona propria, non aliena, ut contra Pelagium definit Concilium Milevitan. can. 6.

Itaque de fide est, hominem justum non posse, etiam cum auxilio speciali, quod ordinariè confertur, sine singulari privilegio omnia peccata venialia ad longum tempus evitare. Ita definit Concil. Trident. sess. 6. can. 23. *Si quis,* inquit, *hominem semel justificatum dixerit posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.* Ubi Nota Primò, posse hominem justum carere omni omnino peccato ad tempus, v. g. cùm baptizatur, cùm de omnibus ex toto corde contenitur & confitetur, cùm indulgentiam plenariam consequitur, &c. Sed non potest per omnem vitam, ut volebant Pelagiani, imò nec ad longum tempus se continere ab omni peccato veniali.

Necesse est justum aliquando peccare. unde.

Ratio est, quia auxilium omne gratiæ quod Deus ordinariè confert, non tollit concupiscentiam, ut patet in S. Paolo Rom. 7. & 2. Cor. 12. 9. Ac proinde non impedit omnes motus rationem prævenientes quibus rapimur in illicita. Motus autem hi concupiscentiæ varii sunt, & plenè innumeri, ac dum unum superamus, exurgit & quasi ebullit alius & alius quasi continuè. Ubicumque autem sunt tales tantique motus ad peccatum illices, fieri moraliter nequit, ut spectata humana infirmitate aliquando non peccetur venialiter. Nam si vel parum quis negligens in uno fuerit, illicò est peccatum veniale: non est autem humanæ industriæ, istam extremam diligentiam & vigilantiam in omnibus animi motibus præstare. Ergo moraliter fieri nequit ut per auxilium speciale ordinarium, quod etiam sanctissimis confertur, homo evitet in tota vita, imò ad unum annum omne peccatum veniale. Minima enim negligentia sufficit ad peccatum veniale; quia non requirit perfectam deliberationem, aut advertentiam. Sic impossibile est, ut quis opus aliquod magnum conscribat vel imprimat, aut navim, domum, templum ædificet, & nullum, ne minimum quidem errorem committat, quia impossibile est ut mens humana ad omnia etiam minima vigil excubet, vigilque consistat. Unde illud: *Quandoque bonus dormitat Homerus.* Sicut ergo facilè in cithara chorda aliqua per longum tempus laxatur, facitque dissonantiam, ita & in homine contentio animi diu durare nequit, quin se remittat & in aliquo hallucinetur. Rursum sicut qui in Alpibus per montes asperos & saxa multis diebus incedunt, impossibile est ita semper esse cautos, ut aliquando in aliquod saxum non impingant & offendant: sic homini inter tot lapsuum occasiones & scandala, aliquando non impingere & offendere moraliter est impossibile. Licèt enim singuli actus & lapsus sint liberi, ideoque in hominis potestate sit eos evitare, tamen omnes simul sumpti non ita sunt in hominis potestate, ut omnes vitare possit. Libertas ergo est singulorum, necessitas verò peccandi aliquando, est omnium copulatim & simul sumptorum. Denique peccatum veniale non tollit justitiam, aut gratiam Dei, sed cum ea consistit, estque quasi nævus in facie pulchra: unde pariter non impedit, quo minùs justus censeatur implere legem juxta possibilitatem hujus vitæ. Prætor enim, & multò magis Deus, non curat errata minima, ut ob ea graviter indignetur, hominemque odio prosequatur & morte puniat.

Necessitas hæc moralis est, non physica.

Dices si homo tantummodo moraliter hanc à lapsu veniali immunem integritatem præstare non potest, physicè tamen potest: ergo non est ei absolutè id impossibile; ac proinde fieri poterit, ut aliquis in toto genere humano, per auxilium Dei commune evitet omne peccatum veniale. Resp. Cùm dicimus hominem moraliter hoc non posse, non sic intelligimus, quasi aliquo modo, rarò tamen, aut non nisi cum summa difficultate fieri possit ut homo omne omnino peccatum caveat; sed quia non caret potestate intrinseca, putà libertate & voluntate physica, quæ secundùm se cum Dei gratia sufficiens est ad hoc præstandum: hæc tamen tot difficultatibus & mutationibus est obvallata, ut spectata humanæ fragilitatis conditione numquam possit reduci in actum: & ideo dicimus moraliter hoc esse impossibile, physicè tamen possibile; uti rectè docet And. Vega lib. 14. in Concil. Trident. cap. 25.

An omne veniale ex genere vitari possit.

Si quæras, an justus cum auxilio speciali non possit vitare saltem omnia peccata venialia ex genere, quæ plena deliberatione committuntur? Respondet Durand. in 2. dist. 28. q. 3. n. 8. id fieri posse: idque non est improbabile, si de aliquo viro sanctissimo loquamur, ut de S. Johanne Baptista, qui numquam videtur dixisse verbum otiosum. Unde de eo canit Ecclesia, quòd à puero iverit in desertum, *ne levi saltem maculare vitam famine posset.* Idem fortè dici posset de S. Paulo primo eremita & Antonio, eos ad aliquot annos hæc vitare potuisse: licèt de tota vita non ausim id affirmare: facillimè enim tanto tempore contingit aliquis linguæ vel phantasiæ & mentis lapsus, uti docet hic S. Jacobus. Ita olim sensit docuitque noster Lessius in tract. de Gratia.

Moralis necessitas peccandi humiliat hominem.

Moralis hæc peccandi necessitas est materia profundæ humilitatis, acuitque hominis vigilantiam, studium & luctam, ut quàm minimè peccet; atque ideo eam in justo permittit Deus; uti S. Paulus ait, sibi stimulum carnis relictum, ne magnitudo revelationum eum extolleret, & ut virtus divina in ejus infirmitate perficeretur, 2. Cor. 12. 9. Hic ergo Jebutæus in carne nostra habitans, subjugari potest, extirpari non potest, sicut olim idem relictus fuit à Deo Hebræis, ut in eo experiretur Israelem, Judic. 2. 22. Hic rursum monet nos misereri aliorum, eisque qui nos ostenderunt facilè dare veniam, utpote conscios fragilitatis tam nostræ quàm alienæ: ac pariter peccantes corripere in spiritu lenitatis, Galat. 6. 1. Unde S. August. libr. 2. de serm. Domini in monte cap. 20. hunc corripiendi modum præscribit, ut corripens consideret an aliquando idem vitium habuerit, an non: *Si non habuit, cogitet se hominem esse, habereque potuisse: si habuit & non habet; tangat memoriam communis fragilitas, ut objurgationem non odium, sed misericordia præcedat. Si est in eodem vitio, non reprehendat, vel objurget, sed congemiscat & ad pariter cavendum invitet.* Hinc de S. Francisco multisque aliis Sanctis legimus, quòd assiduè se vocarint peccatores, & quidem maximos, adeoque noster Franc. Borja suis epistolis non aliud subscribebat, quàm *Franciscus peccator*, uti refert Ribaden. in ejus Vita. De aliis legimus eos optasse liberari hoc exilio, & transire ad Christum, ut hanc eum offendendi miserabilem necessitatem evaderent.

SI QVIS IN VERBO NON OFFENDIT, HIC PERFECTVS EST VIR) Didymus id accipit de verbo interno cordis, non externo oris: qui enim, inquit, habet veritatem sensus de rebus quæ sunt; is inoffensibile habebit verbum: atque perfectio consistit in moderatione &

fræno non tam verborum, quàm cogitationum & passionum. Verùm hoc symbolicum est. Agit enim Jacobus de usu & vitio linguæ, ut patet ex sequent. perpetua enim linguę moderatio effectus & signum certum est moderationis cogitationum & passionum. Qualis enim est vita, talis & loquela. Unde Hugo Victorin. annot. in cap. 13. epist. ad Roman. docet in moderatione linguæ non tam consistere perfectionem, quàm cumulum perfectionis: sicut senem vocamus, qui centesimum annum agit: etsi enim solus ceotesimus non inducat senium, tamen id facit, si jungatur cæteris præcedentibus. Talem virum quasi vix inveniendum requirebat Ecclesi. cap. 19. 17. *Quis est qui non deliquerit in lingua sua?* Ratio est,

Offensa linguæ facillima. unde Causa Prima. Prima, quia inter vitia corruptæ naturæ humanæ unum non minimum est innata loquacitas, ut quod cupit & concipit, hoc proloqui gestiat; uti videre est in pueris & mulieribus: hanc autem, quia innata & quasi naturalis est propensio, compescere & regere est difficillimum. *Ex abundantia enim cordis os loquitur*, Matth. 12. 34.

Secunda: Secunda, quia lingua vicina est cerebro, os phantasiæ, ut quod ista cogitat mox derivet in os, & in verba effluat: quare nisi phantasiam regas (quod est perdifficile) linguam non rexeris. Verbum enim oris est partus verbis mentis: sermo est fructus cogitationis, imago cordis, index sensorum animi. Hinc Socrates dicebat: *Loquere adolescens ut te videam*. Unde Psaltes psalm. 38. 1. *Dixi*, inquit, *Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*.

Tertia: Tertia, quia magna rerum & circumstantiarum omnium circumspectione opus est io loquendo, ut dicas accommodatè loco, tempori, personis audieotibus, ne quem offendas. Hæc autem circumspectio actus est magnæ prudentiæ & perfectionis, ac viribus naturæ in omni sermone longo tempore præstari nequit, sed ad id gratia Dei singulari opus est. Quocirca verè S. Augustinus epist. 7. ad Marcellinum. *Quamvis*, ait, *Tullius* (*ut scribitur*) *nullum verbum unquam emiserit, quod revocare vellet, hæc tamen laus credibilior est de nimiùm fatuo, quàm de sapiente perfecto.*

Quarta: Quarta, quia homo pronus est ad se laudandum & aliis detrahendum: item ad adulandum, simulandum, fallendum mentiendum: rursum ad loquendum curiosa, fabulosa, otiosa, & supeeflua, cum tamen Christus edicat Matth. 12. 36. *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die judicii.*

Hoc est quod pronuntiat Sapiens Proverb. 16. 1. *Hominis est, præparare animam; & Domini, gubernare linguam.* Hoc orat. Psaltes psal. 140. 3. *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis, ut non declinem in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis.* Quocirca unus Seraphim calculo ignito adussit labia Isajæ, ut ea purgata dicerent recta & ignita loqui, Isajæ 6. Idem viderunt Gentiles. Interrogatus Aristoteles apud Stobæum serm. 33. quæ res homini esset difficillima? respondit, *Silere tacenda*. Longiùs progressus est idem Aristot. apud Antonium io Melissa 1. p. serm. 73. tom. 1. Bibliothecæ SS. Patrum: cùm enim ex eo quæreretur, quisnam posset arcaoum sibi creditum continere? *Qui carbonem*, inquit, *ignitum lingua retinere potest.* Consentaneè refert Cicero l. 2. de Orat. Ennium dicere solitum, flammam à sapiente faciliùs ore inardente opprimi, quàm bona dicta teneat.

Atque hæc Philosophorum apophthegmata illustrant illud Eccli. 19. v. 12. *Sagitta infixa femori carnis, sic verbum in corde stulti*; id est qualis impressa fugax taurus bipenne, vulnus & telum ferens (ut loquitur Seneca in Hercule furente Act. 3.) acerbissimè saucius cælum horrido mugitu complet, donec adactum ac peoitus infixum venabulum excutiat: sic stultus, quoad verbum sibi creditum effutiat instar parturientis, aot hausto veneno nauseantis (quas etiam similitudines usurpat ibi Spiritus sanctus) nulla capit intervalla requietis. Ergo tam impotenti belluæ frænum rationis injiciendum est. Eccli. 28. 30. *Facito frænos ori tuo rectos, & attende ne fortè labaris in lingua.* Psal. 38. 2. *Posui ori meo custodiam*, hebraicè *frænum*.

Silentium decet loqui. Porrò ratio & modus dirigendi linguam ne offendat, est silentium. Vis discere loqui? sile & in silentio cogita quid & quomodo sit loquendum. Hac de causa in omnibus Religionibus tanta est disciplina & cura silentii, quòd id ad cavendum offensas, & ad cordis puritatem ac innocentiam sit utilissimum, imò necessarium. Itali prudenter suis hoc proverbium occinunt: *Odi, vedi & taci, se voi vivere in pace*: hoc est, *Audi, vide & tace, si vis degere in pace.*

Exempla: Lege vitas Patrum & inoumeris exemplis id ita esse deprehendes. Inter alios eximius fuit Abbas Pambo, qui suo silentio eò perfectionis pervenit, ut in morte protestatus sit, nullum sibi verbum umquam excidisse cujus se pœniteret. Rudis enim cùm esset, inquit Socrates lib. 4. cap. 18. magistrum adiit, à quo audiens primum versum psalm. 38. *Dixi, Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea*; secundum audire noluit, sed discedens dixit: *Vnus hic versus satis est, si modò eum reipsa & opere discere potuero.* Cumque post sex menses rogaretur à magistro, cur ad se tanto tempore non rediisset? respondit se versum Psalmi nondum reipsa didicisse. Post plures annos rogatus an eum didicisset? ait, se decem & novem annis integris vix didicisse eum opere explere. Quocirca moriens, inquit, Palladius in Lausiaca cap. 10. dixit: *Non memini me ab aliquo panem gratis datum comedisse, nec me in hanc horam pœnitet alicuius sermonis quem dixerim; & sic ad Deum recedo, ut qui nec pius quidem, nec religiosus esse cœperim.* Subdit Palladius: *quòd numquam de sacra Scriptura, vel de re aliqua interrogatus statim responderit, sed dixerit: Nondum inveni quod respondeam. Præteribant tres menses, & non dabat responsum, dicens: Nondum comprehendi. Tam consideratè ex Deo dabat responsa, ut à Deo cum omni metu omnes acciperent: dicebatur enim hanc virtutem supra magnum Antonium & supra omnes Sanctos excelluisse, nempe ut esset in loquendo accuratus & perfectus.*

Similis fuit Arsenius, olim præceptor Arcadii & Honorii Impp. qui eorum iram declinans abiit in eremum, audiitque ab angelo: *Arseni fuge, tace, quiesce, hæc sunt principia salutis*: quæ io praxin redigens, vir miræ sanctitatis evasit. Similis fuit Evagrius, qui à quodam sene dogma salutis poscens dicensque, *Dic mihi Abba, sermonem quo salvus fiam*, abeo audit: *Si vis salvari, quando ad aliquem vadis, non priùs loquaris quàm te ille inquirat.* Ita habetur in Vitis Patr. libr. 5. cap. 10. de discretione num. 19.

S. Antonii monitum salutis fuit: *Contine linguam & ventrem.* Alius senjor in Vitis Patr. eos qui linguam non continet, vocabat *stabulum sine janua: quia quodcumque eis ascendit in cor, id ore loquuntur.* Ibidem Abbas Sisois ait: *Triginta annos non deprecor Deum propter peccata, sed orans hoc dico: Domine Jesu Christe protege me à lingua mea. Et usque nunc per singulos dies cado per ipsam & delinquo.* Ibidem Abbas Hyperichius ait: *Monachus qui non retinet linguam in tempore furoris, neque passionum corporalium retentor erit aliquando.* Et Abbas Lucius cuidam volenti peregrinari ait: *Si non tenueris linguam tuam, ubicumque perrexeris, non eris peregrinus; sed refræna hic linguam tuam, & eris etiam hic peregrinus.*

Abbas Agatho per triennium lapidem ore gestavit, ut coactus disceret silere; idque ita didicit; ut postea, cùm vellet loqui, vix posset.

Idem videruot Gentiles. Hesiodus apud Plutarch. in Lacon.

Optimus, ait, *est homini linguæ thesaurus & ingens*
Gratia, quæ parcis mensurat singula verbis.

Anacharsis rogatus quid in homine esset optimum & pessimum? respondit, *Lingua*: teste Laertio lib. 1. cap. 9. Ægyptii sacrificantes Harpocrati Deo silentii clamabant: *Lingua fortuna, lingua dæmon.* teste Plutarch. libr. de Iside.

In multiloquio enim non deest peccatum. Quocirca S. August. procemio libr. Retractat. testatur se libros retractationum scribere, ut multa locutus malè dicta castigaret. *Neque enim*, inquit, *ea reprehendere deberem, si dicere debuissem: sed qui primas non potuit habere sapientiæ, secundas habeat partes modestiæ: ut qui non valuit omnia impœnitenda dicere, saltem pœniteat quæ cognoverit dicenda non fuisse.* Et mox: *In multis enim offendimus omnes. Si quis in verbo nō offendit, hic perfectus est vir. Ego mihi hanc perfectionem nec nunc arrogo, cùm jam sim senex, quantò minùs cùm juvenis cœpi scribere, vel ad populos dicere; tantūq; mihi tributū est, ut ubicūque præsēte loqui opus*

esset

esset ad populum, tarissi τὸ tacere, atque alios audire permitte-ret, & esse velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.

POTEST ETIAM FRÆNO CIRCUMDUCERE (Syrus, *subiicere & in servitutem redigere*) TOTUM CORPUS] Græcè δυνατὸς, id est, *potens*; sed eodem redit sensus, q. d. Sicut qui frænat os equi, per illud frenat, regit & circumducit quocumque vult totum corpus equi, totumque equum: ita qui frænat os & linguam, potest frænare, regere, & quocumque libuerit gyrare & circumducere totum corpus. Aliqui per *corpus* accipiunt corpus peccati, puta congeriem vitiorum, quæ quasi totum quoddam corpus ex variis speciebus & actibus peccatorum, quasi partibus & membris conflatur & integratur, uti docet Cassian. collat. 12. cap. 5. & 2. Alii per *corpus* accipiunt congeriem passionum, quæ ex ira, odio, spe, metu, aliisque passionibus integratur: passiones enim sunt quasi equi indomiti, qui frænis domandi & circumducendi sunt. ita Origen. hom. 15. in Josue. Tertiò, alii accipiunt corpus actionum omnium. q. d. Qui frænat regitque linguam, potest pariter frænare & regere passiones motusque animi, atque actiones omnes. Nam, ut ait S. August. serm. 17. de verbis Apostoli: *Ream linguam non facit nisi mens rea*. Quartò, genuinè & propriè, q. d. Qui frænare novit linguam, hic perfectus est vir, ideoque frænare potest cætera corporis membra, omnesque actiones & motus moderari & componere ad leges modestiæ & virtutis. Causam cur perfectus sit paulò antè dedi.

SI AUTEM] Legit Interpres cum nonnullis εἰ δὲ; jam
Vers. 3. plures legunt ἴδε, vel ἰδοὺ, id est, *ecce*, *vide*; illud enim mox repetit Jacobus in altera navium similitudine, dicens: *Ecce* (ἰδοὺ) *& naves*; &c. Aliqui pro *si* legunt *sicut*. Est anantapodoton. deest enim altera pars comparationis, quam ita supplet & explet Beda, q. d. Si equum fræno in os misso regimus: ergo multò magis decet hominem frænando os & linguam totum corpus, omnesque actiones suas regere & moderari. Aut, ut Gagnejus: si autem in ora equorum frænos mittimus, omne illorum corpus circumferimus; ita qui linguæ fræna imponit, quoquò vult eam agit, nec sinit præcipitem ferri. Verùm hæc suppletio nimia est, nimisque multa subaudit & supplet. Quare tam hujus, quàm sequentis de navi similitudinis redditionem & comparationem explet Jacobus, cùm post utramque subdit: *Ita & lingua modicum membrum est, & magna exaltat*. Id ita esse patet ex textu Græco. Jacobus enim duplici similitudine declarat, quanti momenti sit frænare linguam: prior petitur ab equis posterior à navibus. q. d. Sicut equos licèt generosos, fortes & indomitos fræno in os misso domamus, gyramus & flectimus quò volumus: rursum sicut clavo modico navim vastissimam dirigimus quò volumus: ita pariter si linguæ, quæ modicum est membrum, frænum iniicias, frænabis & reges totum corpus animumque hominis. Aut certè dicendum est τὸ *autem* poni pro *enim*, ut & alibi fit. unde Syrus vertit, *ecce enim*, & Hugo, *quia si*; ut det causam ejus quod dixit: *Potest etiam fræno circumducere totum corpus*; quia scilicet simili modo si in equorum ora mittamus frænum, totum corpus eorum circumducimus. ita Franc. Lucas in Notationibus ad hunc locum. Hinc illa Theophrasti gnome apud Laert. lib. 5. cap. 2. *Fidendum est magis equo effræni; quàm verbo incomposito*. q. d. Ab hoc plus periculi est, plusque noxæ, quàm ab equo effræni. Perstat Jacobus in similitudine equi fræno recti, quam quia paulo antè verbo innuerat, hic fusè & clarè explicat & pertractat, docetque non tantùm linguam esse frænandam, sed & ipsammet esse frænum, quo frænantur omnia membra totumque corpus, quasi dicat. Quod frænum est equis, hoc est hominibus lingua: sed fræno reguntur, diriguntur & circumflectuntur equi ad sessoris arbitrium: igitur & lingua Dei timoris & amoris proximi legibus coercita & temperata, omnes facultates & actiones humanas, tam corporis quàm animi, in suum finem moderabitur, diriget & perducet.

AD CONSENTIENDUM (πρὸς τὸ πείθεσθαι, id est, *ad obediendum*, hoc est, ad obedire faciendum; est hebraismus: ponitur *cal* pro *hiphil*, scilicet verbum neutrum pro activo) ILLOS NOBIS] q. d. Fræno facimus equos indociles, dociles, indomitos domitos, inflexiles flexiles & ductiles, ut nobis per omnia obediant, juxta illud Ovidii 4. Tristium eleg. 6.

Tempore paret equus lentis animosus habenis:
Et placido duros accipit ore lupos.

Hinc Cassiodorus in psal. 31. *frænum* censet dici à *fero* (id est, equo) *retinendo*: *ferum quippe antiqui caballum dixerunt*. licèt alii à frangendo dictum putent, quòd equorum ora frangat.

ET OMNE CORPUS ILLORUM CIRCUMFERIMUS] μετάγομεν, id est, *circumagimus*. Ratio est, quia dum sessor fræno regit os equi, regit pariter totum equi caput, ejusque phantasiam. hæc autem regit totum equi corpus, omnesque ejus affectus, motus & gressus: equus enim per omnia phantasiam suam sequitur: eoque fertur, quò illa eum ducit. Simili modo frænando linguam per continentiam, frænamus pariter caput nostrum, ejusque phantasiam, mentem & voluntatem, quæ refrænata frænat pariter totum corpus, omnesque ejus motus & actus: tum quia omnium idem est frænum, scilicet continentia, quæ si partem frænet difficillimam, putà linguam refrænet, facilè cætera membra minùs rebellia & difficilia frænabit: tum quia lingua frænari nequit, nisi priùs frænetur pronitas & aviditas loquendi quæ est in phantasia & appetitu; frænata autem phantasia & appetitu, frænantur omnes actiones & motus qui ab iis manant: tum denique quia lingua vicina est cerebro, in quo residet uti phantasia & appetitus, sic & vis motiva totius corporis per nervos, musculos & spiritus, quos ex se in reliqua membra derivat & transmittit. Refrænata ergo lingua, refrænatur pariter cerebrum, ejusque phantasia, appetitus & vis motiva, omnesque nervi, musculi & spiritus motivi.

Mysticè, equus est corpus hominis: sessor est Christus qui illud sua gratia frænat & regit. Ita S. Johannes Apocal. 6. 2. *Ecce*, inquit, *equus albus, & qui sedebat super illum habebat arcum, & data est ei corona, & exivit vincens ut vinceret*. Hic equus sunt Apostoli, sessor est Christus, qui per eum vicit & subegit totum orbem. Equus ergo notat Apostolorum erga Christum Primò, obedientiam; Secundò, patientiam laborum; Tertiò alacritatem; Quartò, ferociam contra dæmones, infidelitatem & peccata; Quintò, velocitatem in evangelizando; Sextò, quod Christum Christique nomen & regnum per totum orbem portarint. vide ibi dicta. Hinc S. Chrysost. hom. 52. in Matth. linguam nostram vocat regium equum, quem si frænes, gradarium efficies, dignumque cui insideat & inequitet Christus. S. Ambros. libr. 9. 10 cap. 19. S. Lucæ vers. 30. quærens cur Christus asina in die palmarum vehi, itaque Hierosolymam ingredi voluerit? respondet: *Non*, inquit, *mundi Dominum forensi specie gestari dorso asinæ delectavit, sed ut latente mysterio, penetralia nostræ mentis insterneret, & in secretis animorum interiore consessu mysticus vector insideret, quasi quodam corpore divinitatis infusus, regens mentis vestigia, lasciviam carnis infrænans, ut ductu pietatis assuetum populi Gentilis edomaret affectum. Felices illos, qui talem internis renibus recepere vectorem. Felices planè illos, quorum ora ne multiloquio solverentur, verbi cælestis habena restrinxit. Quæ est ista habena fratres? Quis me doceat quemadmodum ora hominum aut restringat aut solvat? Monstravit mihi habenam illam qui dixit: Ut detur mihi, sermo in apertione oris mei. Sermo ergo habena est, sermo stimulus est; & ideo durum est tibi adversus stimulum calces mittere. Docuit igitur hic nos aperire ora stimulum perpeti, jugum ducere. Doceat & alius linguæ retinacula pati. Rarior enim tacendi virtus est, quàm loquendi. Doceat planè ille, qui velut mutus adversus dolum non aperuit os suum, paratus in flagella, & verbera non recusans, ut esset pia sessio Dei.*

Nota hic Primò. Sicut fræno domantur equi, cameli, ursi, aliaque animalia fera & indomita, juxta illud Martial. l. 1. epigram. 105.

Picta quòd juga delicata collo
Pardus sustinet, improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello:
Mordent aurea quòd lupata cervi,
Quòd frænis Libyci domantur ursi,
Et quantum Calydon tulisse fertur,

otiosa & quasi mortua: sic radix dicitur mortua, è qua non germinant frondes, flores & fructus: sic aqua stagnans, quia stat, nec fluit, dicitur mortua, quia caret motu qui in viventibus est index & effectus vitæ. Sic virtutes dicuntur mortuæ, si desit charitas: hæc enim earum est quasi forma & vita non physica, sed moralis, quia sua præsentia tribuit eis dignitatem & statum virtutis, ac vim merendi, ut homo coram Deo censeatur virtute præditus, justus, amicus, filius, cujus opera digna sint & meritoria vitæ æternæ; alioqui charitatem non esse propriam fidei & virtutum formam, nec essentialem, nec accidentalem, sed extrinsecam dumtaxat & moralem, patet ex eo, quod fides sit in intellectu, charitas verò & virtutes sint in voluntate: rursum, quòd fides in suo genere sit species perfecta, æquè ac charitas: charitas tamen fidem aliasque virtutes dirigit ad Deum quasi ad summum bonum, ultimumque finem, ideòque eis dignitatem statumq; virtutis tribuit. Vide Gregorium de Valent. 2. 2. disput. 1. quæst. 4. puncto 3. ac disp. 4. q. 1. puncto 3. Præclarè S. Chrysost. in 1. Timoth. 5. *Viventes*, ait *non eo tantùm à mortuis differunt, quòd solem & aërem vident sed eo quòd boni aliquid faciunt; nisi enim id adsit viventibus, nihilo defunctis meliores sunt*. Est hoc secundum argumentum, quo probat Jacobus ad fidem, ut salvet, requiri opera.

Ex hoc loco S. Jacobi colligit S. Cyrill. in Concilio Ephesino p. 3. cap. 43. Sicut fides absque operibus mortua est, ita vicissim opera mortua sunt, si desit vera fides. Rursum: ergo fides habens opera, viva est.

Fides otiosa non est fides, quo sensu.

Denique multi Patres asserunt fidem carentem operibus non esse veram fidem, quia scilicet non est fides viva, ardens, perfecta & charitate formata, quæ per dilectionem operatur, ut ait Apostolus Galat. 5. 6. sed informis & mortua; & quia fidelis deses ad bona opera, facilè labitur in peccata, adeò gravia, ut tandem ipsam fidem amittat fiatque infidelis. Tertiò, quia fides docet & jubet facere opera bona. Si ergo ea non faciat, fallax videtur & mendax. ita Didymus hic: *Fides*, ait, *mortua non est fides, sicut homo mortuus non est homo*. S. Bernardus ser. 24. in Cant. *Munus*, inquit, *mortuum offers Deo*, &c. *bene honoras Deum munere fœtido, bene placas tuæ fidei interfector*? Cyrillus Alexandr. in c. 4. Malach. n. 43. *Siquis*, ait, *post justificationem recidat in peccata, fidem infregisse quasi occidit*. S. Hieron. in cap. 5. ad Galat. *Cùm dilectio procul absfuerit, fides pariter abscedit*. Cyrillus Hierosol. *Fides*, ait, *sine operibus est quasi lampas sine oleo*. Sicut ergo hæc lucere nequit, ita nec illa salvare: hoc enim solùm potest fides dilectione ardens. Quare fides bonis operibus alenda est, alioqui emoritur, uti lampas ardens deficiente oleo. Unde S. Hieron. in Ezech. c. 3. ait hæreticos propter impuros mores & opera fidem amisisse. Idem Christianis inique viventibus non rarò accidere docet S. Gregorius 25. Moral. 10. Symbolicè quoque fides otiosa fides non est, quia *fides* dicitur, eò quòd fiat quod dicitur. Si ergo non fiat quod dicitur, fides non est, si fidei etymon spectes; inquit Thomas Anglicus. Unde & S. Gregorius: *Probatio*, inquit, *dilectionis* (consequenter & fidei) *exhibitio est operis*. Simili phrasi dicimus homines feros & barbaros non esse homines, sed bellnas; hæreticos non esse homines, sed lupos; tyrannos esse tigrides & leones.

Fidei etymon.

MORTVA EST IN SEMETIPSA) καθ' ἑαυτήν, id est, *secundùm seipsam*, hoc est, per se sola ac solitaria, quia remota a charitate, ejusque operibus: licèt enim fides actusque fidei in se sit vivus, tum naturaliter, quia scilicet est actus à vitali potentia, puta intellectu & voluntate vitaliter procedens; tum supernaturaliter, quia scilicet est actus fidei, quæ est virtus supernaturalis & gratia inchoata; gratia enim dat vitam supernaturalem animæ: quatenus tamen charitate, quæ plenam & perfectam vitam supernaturalem tam fidei quam homini tribuit, destituitur earens mortuus dicitur; sicut brachium stupefactum mortuum dicitur quod ab anima vegetationem & nutritionem, non verò motum & sensationem recipit: mortuum enim est quoad animam sensitivam, vivit verò quoad vegetativam.

Præclare S. Bernardus serm. 24. in Cant. *Mors fidei*, inquit, *est separatio charitatis. Credis in Christum; fac Christi opera, ut vivat fides tua. Fidem tuam dilectio animet, probet actio. Non incurvet terrenum opus, quod fides cælestium erigit. Qui te dicis in Christo manere, debes sicut ipse*

A *ambulavit, & tu ambulare. Quòd si propriam gloriam quæris, florenti invides, absenti detrahis, repenis lædenti te; hoc Christus non fecit. Confiteris te nosse Deum: factis autem negas. Non rectè planè, sed impiè linguam Christo, animam dedisti diabolo*. Vita ergo, linguaque fidei sunt opera: opera enim loquuntur ait S. Augustinus tract. 3. & 6. in epist. S. Johannis. Loquuntur, inquam, veram & probam esse fidem, quæ tam proba parit opera. Nam, ut ait Nazianz. orat. in plagam grandinis, *Præstantior est sapientia quæ factis indicatur, quàm quæ verbis splendescit. Intellectus enim bonus* (inquit ille) *omnibus facientibus eum, non item prædicantibus*.

Fides ergo ἀνενέργητος & carens operum praxi, mortua est; quia quando debet operari & idipsum renuit, signum est eam non esse vivam, nec habere animam & vitam charitatis: charitas enim operatur, si est; si renuit operari, charitas non est, ait S. Gregorius: tum quia vita animæ, puta justitia, charitas & gratia operibus bonis ali, conservari & augeri debet; sicut vita corporis cibo alenda & conservanda est: si enim is desit, fame contabescet &

B moritur. ita Trident. sess. 6. cap. 10. Simili phrasi homo dicitur vivere ex respiratione & halitu, adeoque carens halitu esse mortuus; quia halitus ita comitatur fovetque animam, ut hæc sine illa consistere nequeat: nam refrigerando cor, conservat corpus, animam & vitam. Intellige hæc de adultis, scilicet eos diu non posse vivere vita gratiæ, si bene operari negligant. Nam in parvulis & adultis justificatis, si statim a baptismo, vel justificatione moriantur, patet eos salvari sine operibus. Cùm ergo ait Jacobus, fidem sine operibus esse mortuam, intellige fidem quæ renuit operari, cum lex charitatis aut alia, opus aliquod jubet & poscit. Ita Cajetan. Quotidie enim lex divina vel humana non unum, sed plura opera fieri præcipiunt, quæ si quis facere contemnat aut negligat, peccat; itaque amittit Dei gratiam. quæ vita est animæ: quo fit ut fides in eo jam non sit viva, sed mortua. Hoc est quod ait S. August. libr. de Cognit. veræ vitæ c. 37. *Hæc fides spe nutritur, sicut corpus cibo reficitur; dilectione animatur, sicut corpus anima vivificatur*. Idem de Spiritu & lit. c. 32. *Charitas quæ est vita fidei, ipsam non præcedit sed sequitur*. S. Bernar. epist. 42. *Mortua fides*

C *est quæ non operatur ex dilectione, quasi non habens animam ipsam dilectionem, qua vegetetur & moveatur ad opera*.

SED DICET QVIS) Erasmus putat esse occupationem, quasi Jacobus ut ostendat nec fidem absque operibus, nec opera sine fide valere, inducat hic duos colloquentes, quorum alter fretus fide negligit opera. Huic dicitur; Tu fidem habes, sit hoc tibi satis. Rursus alter fidens operibus neglecta fide, respondet illi: Et ego opera habeo, mihi satis est. Jacobus autem utriusque sermonem refellit, dicens: Imò neutrum quod alteruter habet, sufficit ad salutem. Sed tu qui fidem tuam jactas, doce factis ipsis tibi fidem esse, quæ certè res otiosa non est: & ego factis ipsis declarabo mihi neutrum deesse. Verùm hoc intricatius est, nec trium personarum colloquium hoc in textu reperiri potest. Nam pronomen *ego*, cùm ait, *Ego opera habeo*, est idem & ejusdem (non alterius) personæ loquentis, ac mox dicentis: *Ego ostendam tibi ex operibus fidem meam*; ac eo consequenter tres personæ, triaque eorum dicta hic inveniri nequeunt. VERS. 18.

Secundò, Glossa, Hugo & Thomas Anglicus censent

D hæc irridendo & improperando dici, quasi is qui fidem & opera habet, irrideat eum qui de sola fide se jactat, ex eaque salutem sperat, ut significet talem esse risu & probro dignum, ideoque explodendum. Verùm, ut alia taceam, hæc irrisio indigna videtur gravitate Apostolica & modestia S. Jacobi.

Tertiò ergo & genuinè, est hæc tota sententia & objectio S. Jacobi, qua novo, puta tertio argumento, vel nova argumenti jam allati confirmatione retundit jactantiam ejus, qui sola fide gloriatur: τὸ enim ἀλλά, id est *sed*, est particula non adversantis, sed confirmantis, vel exaggerantis suum dictum; ut sit idem quod *sed*; *sanè*, verumtamen, certè, insuper, præterea; vel quippe, quare, quamobrem; vel quinimò, imò, verò: hæc enim omnia significat ἀλλά, & hæc omnia huic loco congruunt. q. d. Sed sanè, verumtamen, vel præterea, vel quippe, vel quinimò dicet, id est, jure dicere & rectè obiicere poterit quis ei, qui fidem jactitat & opera negligit

(ait,

(aitque nudis & famelicis: Ite in pace, calefacimini, saturamini.) Tu fidem habes & jactas, at ego fidei adjuncta habeo opera. Ostende ergo mihi fidem tuam sine operibus: certè eam nudam iisque destitutam numquam mihi ostendes. At ego ex operibus clarè tibi ostendam fidem meam, itaque simul ostendam tibi me esse verè fidelem, & è cœtu Ecclesiæ verorumque fidelium, ac pariter ostendam fidem meam non mihi soli, sed & tibi aliisque prodesse vel ad auxilium, vel ad exemplum. Ostensio enim fidei per opera ad hæc duo requiritur in Ecclesia, scilicet Primò, ut iis fideles sibi mutuò ostendant suam fidem, itaque coeant & conflent unum cœtum fidelium eumque visibilem. Fideles enim quia homines sunt, non angeli, fidem mentis videre nequeunt: operibus ergo illam ostendere, aliisque spectandam exhibere debent ad hoc, ut se invicem nosse, & ab infidelibus distinguere, ac in unum cœtum convenire & coalescere possint. Quocirca Salvianus l. 3. de Providentia, tractans hunc Jacobi locum, ait: *Bonos actus esse testes fidei Christianæ*. Secundò, ut fides unius non illi soli, sed & cæteris fidelibus prosit, vel eos juvando, vel bonorum morum & virtutum exemplum præbendo, Idcirco enim in Ecclesia, ut habet symbolum, est Sanctorum communio, putà bonorum mutua communicatio, ut in ea singuli aliis sua communicare, eisque prodesse satagant. Jam quid mihi prodest fides quam in corde gerere dicis, si eam in operibus non videam, non sentiam, nec ullum ex ea emolumentum percipiam?

Ostendendi verbum. Atque utrumque significat *τὸ ostende*. Ostendere enim in Scriptura significat non tantùm rem spectandam proponere, sed & reipsa exhibere, dare, donare, largiri; ut cùm dicimus Deo: *Ostende nobis Domine misericordiam tuam. Ostende*, id est, exhibe & elargire; ut scilicet tua bona, beneficia & opera misericordiæ nobis impertias. Cùm ergo ait Jacobus: *Ostende mihi fidem*, exigit non tantùm ut illa oculis videnda subiiciatur, sed & reipsa mihi communicetur, mihique commodum & utilitatem aliquam conferat, vel eleemosynas impertiendo, vel adjuvando, vel consulendo vel aliis quibusque modis. Rursum q. d. Ostende mihi fidem tuam esse vivam, & charitate animatam vivere, non autem esse mortuam & cadaver: vita enim ostenditur ex habitu & motu. Si enim animal se moveat & respiret, vivit; si sit immobile, est mortuum: ita pariter fides ostendit se vivere si se moveat & agat ad bona opera; sin ab iis quiescat & sic immota, ostendit se esse mortuam.

OSTENDE MIHI FIDEM TVAM SINE OPERIBVS] Iam contrariè legunt Græca *ἐκ τῶν ἔργων*, id est, *ex operibus*: sed pro *ἐκ* legendum *ἐκτὸς*, id est *sine*; sic enim legit Noster, Syrus & multi Græci; idque exigit antithesis: *Ostende mihi fidem tuam sine operibus, & ego ostendam tibi ex operibus fidem meam*. q. d. Tu fidem sine operibus mihi ostendere non poteris, ego verò ex operibus planè tibi ostendam fidem meam. Ita Apostoli, Martyres & Virgines contemnentes opes honores, delicias, ipsamque vitam, ostendebant se credere vitam futuram, opes, honores & delicias cælestes. Ideò enim hic paupertatem amplexi sunt, humiliati, afflicti, ut in cælo ditarentur, exaltarentur, & gaudiis æternis affluerent.

Censet Salmeron alludere S. Iacobum ad Proverb. 12. 17. ubi pro eo quod Noster vertit, *qui quod novit loquitur, index iustitiæ est*; Septuag. vertunt, *ἐπιδεικνυμένην πίστιν ἀπαγγέλλει δίκαιος*, id est, *demonstratam fidem annunciat iustus*, quasi *demonstratam* idem sit quod operibus demonstrabilem. Symmachus, *ἐμφανίζων πίστιν ἀπαγγελλει δικαιοσύνην*, id est, *qui patefacit fidem*, putà per opera, *annunciat iustitiam*. Verùm fides ibi sumitur pro veritate & fidelitate, q. d. Iustus patefacit veraciter & fideliter ipsam fidem, id est, rei veritatem sibi patefactam & demonstratam. Hoc est enim quod Noster vertit, *qui quod novit loquitur, index iustitiæ est*, id est, indicat id quod verum & justum est: cui per antithesin de more Sapiens mox opponit: *Qui autem mentitur, testis est fraudulentus*. Si ergo eò alludit S. Iacobus, verbotenus tantùm alludit, aut certè mysticè & symbolicè dumtaxat.

Symbolicè hæc adaptes hæreticis, eisque dicas: Ostende mihi fidem tuam novam, imò perfidam, sine operibus divinis, id est miraculis, ego ex iis ostendam tibi fidem meam & orthodoxam. Miracula enim fidei orthodoxæ

A sunt, ex mortuis suscitare vivos, ex cæcis facere videntes, ex surdis audientes; hæreticæ verò fidei miracula sunt, ex vivis facere mortuos ex videntibus cæcos, ex audientibus surdos.

Ita Calvinus volens suscitare vivum, fingentem se mortuum, eum verè mortuum effecit, uti narrat Bolsecus ejus discipulus in ipsius Vita cap. 13. Idem fecisse Cirolam Episcopum Arrianum, docet Greg. Turonensis l. 2. Hist. Franc. c. 3.

Sic S. Macarium disputantem cum Eunomiano hæretico provocasse ad miraculum, ut ex operibus quisque ostenderet fidem suam, ideoque mortuum suscitasse; cùm Eunomianus diffidens suæ fidei, imò perfidiæ, se subduxisset, narrat Cassianus coll. 15. c. 3.

Efficaciùs arguit eosdem Georgius Dux Saxoniæ: cùm enim à Luthero invitaretur ad suam hæresim, respondit; opera Lutheri & Lutheranorum ostendere ipsius fidem non esse a Deo, sed ex diabolo: opera enim quæ fides Lutheri docet & suadet, sunt, violare vota, jejunia, festa profanare templa & altaria, imagines Sanctorum contringere, S. Sacramenta conculcare, blasphemare B. Virginem, omnesque Sanctos, imò Deum ipsum, quem omnis operis mali auctorem facit. Quando umquam, inquit, facta sunt tot sacrilegia sacerdotum, Religiosorum & virginum Deo dicatarum, quot sub tuo, o Luthere Evangelio? Quando crebriores in principes extitere rebelliones? Quando tot sacrarum ædium expilationes, tot furta & rapinæ visæ sunt? Quando tot maritis ablatæ sunt uxores aliisque traditæ? Quando tot fornicationes adulteria, incestus, &c.

TV CREDIS QVONIAM VNVS EST DEVS BENEFACIS; ET DÆMONES CREDUNT ET CONTREMISCUNT] Est hoc quartum argumentum probans ad fidem justificantem requiri bona opera, quòd fides operum expers sit dæmonum, non fidelium & sanctorum. Obiicit Calvinus, S. Iacobum per fidem accipere umbram fidei, quia dæmones non habent fidem veram & divinam, sed humanam. Resp. Multi probabiliter censent in dæmonibus & damnatis remanere habitum & actum fidei divinæ, quia ipsi, exceptis hæreticis, numquam habuerunt actum infidelitatis, qui ut contrarius fidei, eam expellit: & quia in damnatis remanet character C baptismi, qui est quasi nota fidei & fidelium. ita censent Durand. in 3. dist. 23. qu. 9. a. 2. Alensis 3. p. q. 64 memb. 7. Catharinus & Salmeron hic, Magister sent. in 3. dist. 23. §. *Aliud est*, ubi id probat ex S. Augustino in psal. 77. Idem probabile esse censet Gregor. de Valentia 2. 2. q. 5. a. 2. puncto 2. ac magis Iustinianus hic, qui idem asscribit S. Augustino Enchir. 8. & S. Thomæ 2. 2. q. 18. a. 3. ad 2. — VERS. 19. — *An dæmones habeant fidem.*

Verùm verius est in dæmonibus & damnatis non remanere fidem, quia Deus eam, uti & cæteras virtutes supernaturales, ab illis aufert; eò quòd hæ virtutes hominem ordinent & dirigant ad salutem & vitam æternam, qua indigni & incapaces sunt damnati ita censent S. Thomas 2. 2. q. 5. art. 2. quem Thomas Anglicus, Gregorius de Valentia & passim Scholastici sequuntur. Favet S. Dionysius de Divin. nom. c. 4. ubi ait naturalia in dæmonibus mansisse integra, periisse verò gratuita; fides enim est unum è gratuitis.

Dico ergo, argumentum Jacobi non peti ab eadem specie & fide, sed peti à pari vel simili, q. d. Non est quòd iactes te credere Deum cæterosque fidei articulos, D quia etiam dæmones eorum evidentia (unde Plato in Cratylo, ait dæmones dici *δαίμονας*, id est *scientes*) coacti eosdem credunt, sive id faciant fide divina, sive humana: & tamen hæc eorum credulitas nil eis prodest, nisi ad majus tormentum. Pari ergo modo fides tua, etsi divinitus indita, tibi non proderit, nisi ad majorem damnationem, si secundùm eam non vixeris, nec bona opera quæ fides facienda dictat exercueris; sed cum dæmonibus erit uti fides, ita & sors ac gehenna tua, infra dæmones subsidebis, cum dæmonibus flammaberis: æquè enim tua, ac dæmonum fides non est aliud nisi inanis cognitio, imò iners ac socors credulitas, qua credis Deum jussisse, ut hæc & illa facias, quæ tamen facere & operari non vis. Quocirca S. Augustin. Enchirid. 8. fidem sine operibus vocat dæmoniacam, eamque opponit fidei quæ per dilectionem operatur. Et S. Anselmus in c. 5. ad Ga-

lat.

ist, fidem operibus destitutam vocat dæmonum, non Christianorum.

VERS. 20. ET CONTREMISCUNT] φρίσσουσι, id est *exhorrescunt*, quia videlicet tantam Dei judicis & vindicis majestatem, potentiam, severitatem non tantùm credunt, sed & reipsa experiuntur ac sentiunt.

VIS AUTEM SCIRE O HOMO INANIS] Instat acriùs S. Jacobus, quintumque argumentum affert, quo rem conficit, nimirum proponendo Abraham patrem fidei & justitiæ, qui ex operibus non ex fide sola justificatus est. Inanem vocat hominem, qui inanem jactat fidem, utpote fructuum, id est operum, expertem, ideoque inanis & expers est prudentiæ, sanæque mentis.

MORTUA EST] Ita Romana, Græca & Syra: mi-
VERS. 21. nùs ergo rectè aliqui legunt, *otiosa est*.

ABRAHAM PATER NOSTER] tum secundùm carnem, tum secundùm fidem & spiritum. Jacobus enim Judæus loquitur præcipuè Judæis, quasi eorum Episcopus. Producit Abrahamum, tum quia ipse fuit pater credentium, & exemplar justorum, tum quia Paulus Rom. 4.3. produxerat Abrahamum, dixeratque eum per fidem justificatum esse; unde inferebat Simon Magus, eum sine operibus justificatum esse. Explicat ergo hic Jacobus Paulum, nimirum fidem Abrahæ non fuisse otiosam, sed bonis operibus cumulatam. Ita quoque seipsum explicat Paulus Hebr. 11. v. 8. & 17. ubi heroica fidei Abrahæ opera recenset & celebrat.

OFFERENS ISAAC) *Offerens* id est offerre parans nimirum eum ligans, imponens altari, & stringens in eum gladium; sed ab angelo prohibitus, eum reipsa non obtulit, nec immolavit. *Offerens* ergo in actu destinato & inchoato, non perfecto & consummato. Fuit hic Abrahæ heroicus fidei, fortitudinis, obedientiæ, charitatis & religionis actus quo Deo jubenti immolare filium, eumque unicum, ilicò paruit. Unde Sapiens cap. 10. 5. vocat Abraham *in filii misericordia fortem*, quia fortitudine vicit misericordiam. Quare actus Abrahæ immolantis filium longè excellentior fuit actu Iephte, Agamemnonis, Codri, Iphigeniæ, Harmodii, Aristogitonis, Leonidæ, Epaminondæ, L. Bruti, Deciorum, Creontis, Ipomenei, & similium, de quibus Cicero Tuscul. 1. & Serarius noster in Iudic. 11. q. 17. qui se, vel filios, vel filias immolarunt, aut morti devoverunt, quia id fecerunt vel coacti, ad tuendam patriæ salutem, vel cupidine famæ & gloriæ. Abraham autem liberè id fecit, sola Deo obediendi voluntate & zelo impulsus. Adde Abraham immolavit filium, ex quo Deus promiserat illi posteritatem maximam, ipsumque Christum. credidit ergo, quòd Deus filium à se immolatum resuscitaret. Unde Apostolus ait, quòd *contra spem* naturæ, *in spem* gratiæ & resurrectionis à Deo promissæ crediderit, Rom. 4. 18. *Arbitrans quia & à mortuis suscitare potens est Deus*, Hebr. 11. 19. vide dicta Genes. 15. & 22.

Nota Primò, cum Beda, Jacobum producere hoc exemplum Abrahæ, ut eo fideles animet ad illud imitandum, ut scilicet in persecutione ingruente suam & suorum vitam Deo in martyrium offerant, moltò magis ut eidem in pauperibus bona sua elargiantur, itaque opera charitatis aliarumque virtutum exerceant, & cum fide conjungant.

Nota Secundò. Abraham jam erat justus, iam enim dictum erat de eo Genes. 15. 6. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad justitiam*. Quod ergo postea Genes. 22. 10. offerens filium, dicitur hic justificatus, intellige magis; quia scilicet valdè in accepta justitia per actum tam heroicum obedientiæ, religionis & charitatis profecit & crevit, ut patet ex eo, quod in præmium tanti actus Deus eum sua benedictione cumulavit, promittendo ei filium Messiam, sive Christum. Ait enim Genes. 22. 16. *Per memetipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. Et benedicentur in semine tuo omnes Gentes terræ, quia obedisti voci meæ*.

Ex quibus refelluntur Calvinus & Beza (quod & Calvinistæ Bibliis Vatabli inseruerunt) qui censent S. Iacobum præter fidem opera requirere, non ut causam justificationis, sed ut ejus effectum; quasi opera sint signum dumtaxat & ostensio fidei justificantis, quæ, inquiunt, à charitate separari nequit. Ergo τὸ *justificatus est*, Interpretantur *justus declaratus est*, Sed perperam; quia hæ benedictiones & hæc præmia ex Genesi jam recensita, à Deo non sunt data Abrahæ ob justitiæ declarationem, sed ob insignem ejus virtutem & justitiam, qua offerendo filium eximiè Deo placuit, eximiamque ejus gratiam & justitiam consecutus est. Quis enim neget Abraham, cùm tanta fide, charitate & obedientia filium suum voluit immolare, magis Deo gratum, ac proinde magis justificatum fuisse? Secundò, idem patet ex eo quod subdit Jacobus, Abraham justificatum esse ex operibus, non tantùm ex fide. Atqui ex fide non tantùm justus declaratus, sed verè justificatus dicitur, ut fatentur hæretici: ergo & ex operibus non tantùm justus declaratus, sed & verè justificatus est. Tertiò, quia subdit Iacobus ex operibus fidem Abrahæ esse consummatam; quia scilicet verè iis consummata est, non autem quia ex eis consummata declarata est; ergo opera afferunt fidei perfectionem & consummationem; quia scilicet merentur augmentum & perfectionem justitiæ. Quartò, quia v. 25. ait Rahab meretricem ex operibus justificatam, neque enim meretrix declarari potuit justa, sed verè justificata, id est, ex infideli fidelis, & ex meretrice casta justaque facta est. Quintò, ita explicat Conc. Trid. sess. 6. c. 8. & 10. ac S. Augustin. lib. de Fide & operibus c. 14. & ad Dulcitium qu. 1. & alibi sæpè, ac passim Patres omnesque Doctores orthodoxi.

Abraham ex oper. verè justificatum probatur quinque argumentis.

Moraliter S. Ambros. l. 1. de Abraham c. 8. docet, Deum ad hunc tentationis & perfectionis gradum, ut filium suum immolaret, sensim provexisse Abrahamum per multas prævias probationes & experimenta, sicut duces solent milites per velitationes instruere & formare ad prælium & victoriam. *Et sanctum*, inquit, *Abraham probavit antè, & sic tentavit, ne, si antè tentaret quàm probasset, gravaret. Probavit eum, cùm exire de Charra jussit, & obedientem reperit; probavit eum fides titulo fretus liberavit nepotem, cùm de præda nihil attigit, cùm promisit seni filium; & cùm esset centum annorum, quamvis Sara genitalia consideravit emortua, tamen credidit, nec fide hæsitavit; probavit eum sedulitate hospitii. Probatum igitur quasi fortiorem tentandum putavit majoribus, & quibusdam imperiis durioribus*, jubendo immolare filium unigenitum.

Moral. de velitatione ...

Discant Prælati & Superiores à Deo, non subitò tentare subditos, nec onerare gravibus præceptis sensim à minoribus eos provehere ad majora. Subdit aliud morale documentum S. Ambrosius. *Et hoc quidem exemplo docemur, quia veris probatur quis, tentatur autem compositis & fictis. Nec enim volebat Deus immolari à patre filium, sed tentabat affectum patris, si Dei præcepta præferret filio, si paternæ pietatis contemplatione vim devotionis inflecteret*. In magnis ergo voluisse sat est, sufficitque Deo affectus. Idem imitentur Prælati, VERS. 22.

VIDES QUONIAM (quòd) FIDES COOPERABATUR (Syrus *auxiliata est*) OPERIBUS ILLIUS) Sicut radix cooperatur ramis, instillando eis succum ad producendum fructus: quod enim radix est in arbore, hoc est fides in serie virtutum & bonorum operum: fides enim est quasi fax ostendens & suadens quid faciendum, quid fugiendum sit, ut gehennam vitemus, & cælum adipiscamur, ac eo ipso ad bona opera capessenda, & mala declinanda impellit. *Nam fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*, Hebr. 11. 1. vide ibi dicta.

ET EX OPERIBUS FIDES CONSUMMATA EST) Græcè ἐτελειώθη id est, Primò, perfecta est; Secundò, finem suum nacta est; Tertiò, victoriam consecuta, Quartò, coronata & coronam adepta; Quintò, consecrata est. vide dicta cap. 1. 4. Opera ergo tribuunt fidei perfectionem & consummationem, quia tribuunt ei meritum vitæ æternæ, item augmentum & perfectionem charitatis, cæterarumque virtutum, Ex earum enim actibus iteratis seseque intendentibus, intenditur perficiturque earumdem habitus. Huc facit quod mysticè notat Orig. hom. 10. In Gen. famulum scilicet Abrahæ, dum jussu domini sui sponsam Isaaco elegit Rebeccam, statim obtulisse ei inaures & armillas, ut aures manusque simul ornatas haberet. Idque mysticè explicans: Vult enim, inquit, Christus sponsus animam sponsam suam aurea in auribus suscipere fidei verba, & aureos actus in manibus habere,

Et

Vers. 23. ET SUPPLETA EST SCRIPTURA] Hugo & Thomas Anglicus legunt, *impleta est*: utrumque significat Grecum ἐπληρώθη Scolus est, q. d. Ne putaremus ex sola fide Abraham & fideles justificari, eò quòd de eo Scriptura Gen. 15.6. dicat: *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad justitiam*; ecce tibi alia Scriptura idipsum supplet & implet. addens ad fidem requiri opera, nimirum cùm dicit Abraham obtulisse filium, multaque alia heroica virtutum opera edidisse, quibus magis magisque sibi Dei gratiam, justitiam & amicitiam conciliavit. Alii legentes, *impleta est*, simpliciter sic explicant, q. d. Atque hac ratione impleta est Scriptura, quæ dicit Abraham per fidem justificatum esse: per opera enim impleta & perfecta est fides, & consequenter justitia Abrahæ. Verùm τὸ *suppleta* exposcit priorem sensum, præsertim quia Jacobus hic urget justificationem fieri ex operibus, non ex fide dumtaxat, hic enim est scopus ipsius.

CREDIDIT ABRAHAM DEO, ET REPUTATUM EST ILLI AD IUSTITIAM] Hæc verba explicui Genes. 15. 6. Moral. Philo lib. Quis rer. divin. sit heres, ait, *difficile esse credere soli Deo, propter cognationem quam habemus cum rebus mortalibus, quæ nobis persuadent ut credamus fidamusque gloriæ, principatui, amicis, sanitati, robori*, &c. *Has persuasiones eluere, & diffidere creaturæ per se infidissimæ, ac soli Deo fidere, qui solus verè fidus est, res est animi magni cælestisque non inescati ullis rebus nostratibus*. Idem lib. de Præm. & pœn. *Quisquis*, ait, *Deo credit ex animo, in nulla re creata corruptibilique collocat fiduciam, ne in his quidem quibus sibi maximè placet*. Idem l. de Abraham *Solum igitur*, inquit, *certum firmumque bonum est fides quæ Deo creditur, vitæ solatium, bonæ spei supplementum, depulsorium calamitatum, felicitatum conciliatorium, superstitionis abnegatio, pietatis assertio, prosperitatis hereditas, profectus in bonis omnibus fultus universorum auctore, qui potest omnia, vult tantùm optima*.

Abraham amicus Dei. ET AMICUS DEI APPELLATUS EST) 2 Paral. 20. 7. & Iudith 8. 22. *Memores*, inquit, *esse debent quomodo pater noster Abraham tentatus est, & per multas tribulationes probatus, Dei amicus effectus est*. & Isaiæ 41. 8. *Et tu Israel, serve meus Iacob, quem elegi, semen Abraham amici mei* ac Daniel. 3. 35. *Neque auferas à nobis misericordiam tuam propter Abraham dilectum tuum, & Isaac servum tuum, & Israel sanctum tuum*.

Nota. Licèt omnes justi sint & vocentur amici Dei; propriè tamen & quasi antonomasticè hic titulus & epithetum datur Abrahæ, ut ait Epiphan. hæres. 78. quia mira Dei cum Abraham fuit familiaritas & amicitia; ut patet in Genesi à c. 12. usque ad 25. Hinc & ei quasi singulari suo amico secreta sua revelavit Deus, uti excidium Sodomæ & Pentapolis. *Numquid* inquit, *celare potero Abraham* (Septuag. addunt, *amicum meum*) *quæ gesturus sum*? Genes. 18. 17. Verè Philo l. in illud, *Resipuit Noe*: *Cuicumque*, ait, *hæc sors contigerit ut amicus Dei sit, is humanæ felicitatis terminos transcendit*.

Cur? Causa Prima. Ratio hujus amicitiæ fuit, Prima, quòd Abraham Deum mirè amans & colens eum vocantem secutus, ex patria exierit in Chanaan, ibique quasi peregrinus, sed civis cæli & domesticus Dei vixerit. Secunda, quòd Dei

Secunda. voluntati in omnibus se conformarit. ita S. August. ser. 64. de Temp. c. 4. Vera enim amicitia est idem velle & idem nolle, ait Aristot. Tertia, quòd ardua & heroica virtu-

Tertia. tum opera ediderit, & in tentatione valida fidelis Deo & constans permanserit, uti ait Iudith verbis paulò antè citatis. Nam, ut ait Seneca l. 1. de Provid. *Bonum virum Deus in deliciis non habet*; sed miris modis probat, purgat & exagitat. Quarta, quòd Deo fuerit similis: sicut enim Deus

Quarta. immolavit Filium pro salute mundi, sic & Abraham immolavit Isaac, qui typus erat Christi, uti Abraham Dei Patris. Similitudo autem est illex amoris & amicitiæ, teste Aristot. Quinta, quia Abraham in omnes fuit beneficus

Quinta. & liberalis. Id autem mirè Deo placet, eique nos facit persimiles: Deus enim in omnes beneficentissimus est. Titus Imp. cùm vesperi recordaretur, se eo die nulli beneficium contulisse, exclamavit, *Amici, diem perdidi*. Quod recitans S. Hieron. in c. 6. ad Galat. *Et nos*, inquit, *non putamus perire nobis horam, diem, momentum, tempus, ætatem, cùm otiosum verbum loquimur, pro quo reddituri sumus rationem in*

Sexta. *die iudicii?* Sexta, quia conversatio ejus erat in cælis cum Deo & angelis: unde mente, lingua & moribus non tam terrestris erat, quam cælestis & divinus. Septima, quia Septima.

Dei fidem, cultum & gloriam docendo, orando, sacrificando, ideoque ædificando altaria per totam Chananæam propagavit. Rursus, eadem imbuit totam suam familiam & posteritatem amplissimam, quæ Abrahami patriarchæ disciplinam secuta in Dei religione constans & firma stetit per annos bis mille usque ad Christum. Octa-

Octava. va, quia insignis fuit in rebus omnibus & eventibus animi moderatione & æquitate; qua uti præcellit Deus, ita ea præditos quasi amicos diligit. Hanc in Scipione Africano celebrat Seneca ep. 87. *Animam eius*, inquit, *in cælum, ex quo erat, redisse mihi persuadeo, non quia magnos exercitus duxit (hoc enim & Cambyses furiosus & furore feliciter usus habuit) sed ob egregiam eius moderationem*.

Iisdem de causa S. Iohannes, quasi alter Abraham novæ legis, vocatur *discipulus ille quem diligebat Iesus*, Iohan. 13. 23. Quin & Apostoli omnes à Christo amici vocantur. *Vos autem*, inquit, *dixi amicos; quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis*, Iohan. 15. 15. Sic & cæteri Christiani non tantùm amici, sed & filii Dei nuncupantur, de quibus S. Iohannes quasi admirans ait epist. 1. cap. 3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus*. Eosdem prævidens in spiritu Psaltes exultans canebat: *Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum*, psal. 138. 17. & sponsa Cant. 5. 10. *Dilectus meus*, inquit, *candidus & rubicundus, electus ex millibus*, & v. 16. *Totus desiderabilis; talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus*. Porrò hominum, etiam principum, amicitia infida est, fragilis, caduca, inutilis, & sæpe noxia, non tantùm corpori, sed & animæ extremam perniciem affert. Dei verò amicitia fida est, stabilis, secura, utilis, salutemque & corpori & animæ, tam præsentem quàm æternam conciliat. Quocirca sapienter Aulicus ille apud S. August. 8 Confess. cap. 6. lecta vita S. Antonii, ad socium conversus: *Dic quæso te*, inquit, *omnibus laboribus nostris quò ambimus pervenire? quid quærimus? cuius rei causa militamus? Maiorne esse poterit spes nostra in palatio, quàm ut amici Imperatoris simus? Et ibi quid non fragile plenumque periculis? Et per quot pericula pervenitur ad grandius periculum? Et quamdiu istud erit? Amicus autem Dei si voluero, ecce nunc fio*. Voluit, & factus est. Porrò inter Deum & justum non est amicitia rigida, quæ solùm est inter æquales: Deus enim in immensum superat omnes homines, angelos & creaturas; sed qualis esse potest & solet inter principem & subditum, inter patrem & filium, inter creatorem & creaturam, quæ tota summa dignatione & benevolentia Creatoris nititur, in eaque fundatur & consistit. Et hoc sensu accipe illud S. Hieron. in c. 7. Michææ: *Amicitia pares aut accipit, aut facit*; pares scilicet in officiis amicitiæ.

RAHAB MERETRIX) Chald. Lyran. Abul. Pa- Vers. 25 Rahab meretrix & hospita.
gninus, Arias pro *meretrix* vertunt, *cauponam*, vel *hospitam*. Hebr. enim זנה *zona* & cauponam & meretricem significat: utrumque hic congruit, quia non rarò hospitæ dum marito carent, tam se quàm sua prostituunt. Porrò Rahab meretricem fuisse ex Clemente Romano, Origene, Irenæo, Nazianzeno, Ephrem, Chrysost. Theodor. Ambros. August. Hieron. & aliis docet noster Serarius in Iosue cap. 2. q. 3. & sequ. Unde Exemplo Rachab conversæ ad fidem & castitatem, æquè ac S. Magdalenæ, S. Ephrem tomo 1. serm. 2. de Pœnit. invitat peccatores omnes ad pœnitentiam. Idem facit S. Chrysost. hom. 5. de Pœnitentia, ubi de Rahab ait: *Erat in fornice velut in volutabro confusa margarita, aurum in luto abiectum, flos spinis confossus, religiosa anima reclusa impietatis loco*, quia scilicet talis erat non actu, sed in Dei præscientia & prædestinatione. Unde & Rahab hebr. idem est quod *robur*, vel *latitudo*. Origen. hom. 3. in Iosue eam vocat Prophetidem. Cyril. Hierosol. catech. 2. ait eam salvatam; quin & S. Paulus Hebr. 11. 31. eam in catalogo Sanctorum veteris testamenti collocat, & ab insigni fide commendat. *Fide*, inquit, *Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace*. q. d. Cùm omnes cives Ierichuntis increduli persisterent, nollentque se dedere Hebræis, quibus Deus orbem totamque Chananæam dono dederat, perierunt & ab Hebræis occisi sunt; sola Rahab credens, & Hebræis dedens se & patriam, salvata est.

Moral. S. Ambros. lib. 3. epist. 25. sub finem: *Hospitalitatem*, inquit, *diligite, per quam S. Abraham invenit gratiam*

Chri-

Christum hospitio suscepit, sicut Sara meruit ætate jam senectute, Lot quoque Sodomitam excidii evasit ignem; & tu potes suscipere angelos, si advenientibus hospitium tuum offeres. Quid de Rahab dicam, quæ hoc munere invenit salutem?

Opera bona Rahab. Primum. NONNE EX OPERIBUS JUSTIFICATA EST?] Opera fidei Rahab fuere illustria. Primò, insignis fuit ejus hospitalitas, qua exteros & ignotos exploratores Jerichuntis, patriæ licèt hostes, hospitio excepit, abscondit, servavit; eò quòd divino instinctu intellexisse Deum velle civitatem Hebræis tradi. Quare fallitur Abulens. in Iosue 2. q. 40. & 41. ubi ait Rahab sine peccato potuisse exploratores prodere, vel occidere: Deo enim, ejusque voluntati cognitæ repugnare non poterat. *Secundum.* Secundò, fuit in ea amor ingens Dei, quo vicit amorem patriæ, adeoque illo patriam Hebræis prodidit & perdidit: amor autem patriæ in cive vehemens est, amorique patris & matris præponitur, ait Plato in Critone. Ita pro patria morti se devoverunt Codrus rex Athenarum, Curtius, Decii, Brutus, Thrasybulus, Themistocles & alii, quos mirè celebrat Valer. Max. l. 5. cap. 6. & Cicero Tuscul. 1. *Tertium.* Tertiò, enituit in ea fortitudo ingens, qua se suasque fortunas, & totam familiam extremo discrimini objecit pro Deo ejusque populo. Nam, ut ait S. Ambros. in psalm. 37. *Animam suam non solùm contemptu omnium quæ habebat, sed etiam vitæ periculis putavit esse redimendam quæ exploratores Iesu Nave civibus suis quærentibus denegavit, & hostes patriæ, legatos tamen fidei, maluit occultare quàm prodere. Non comminæ civium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non suorum discrimina terruerunt. Disce vir disce Christiane, quomodo verum Iesum sequi debeas, quando fœmina contempsit omnia sua, & Iesum in figura propter similitudinem nominis est secuta.*

Quocirca R. Simeon & R. Johai apud Masium in Josue 2. pag. 16. asserunt tantam fuisse fidem Rahab, adeoque Deo acceptam, ut etiamsi ducentos habuisset consanguineos, & ducentas exteras familias eis affinitate conjunctas, omnes illæ ob Rahab salvandæ fuissent.

Hinc Nota Primò. Rahab justificatam esse asserit hic S. Jacobus & S. Paulus Hebr. 11. v. 31. ex communi Synagogæ & Iudæorum consensu, atque ex fide ejus tam generosa, qua & vitam suaque omnia pro populo Dei evidenti exposuit periculo, ac ex idololatra & Chananæa C facta est fidelis & proselyta, adeoque in veram Dei religionem, Ecclesiam & judaismum transiit: unde & nupsit Salmon principi tribus Juda, ex quo descendit Christus. Salmon enim ex Rahab genuit Boos, hic Obed, hic Jesse, hic Davidem, Matt. 1. 5. Quare meruit esse genetrix & avia Davidis, Salomonis, ipsiusque Christi. Addunt Rabbini (penes quos sit fides) Rahab sua fide promeruisse ut ex ejus stirpe procrearentur Prophetæ & sacerdotes, Jeremias, Helcias, Sarajas, Maasias, Barachias, Hanameel, Sellum, Ezechiel & Holdam.

Nota Secundò. *Rahab quando justificata.* Rahab ante adventum exploratorum audiens prodigia, quæ Deus pro Hebræis fecerat in Ægypto & in transitu maris rubri, Dei instinctu in eum credidit, dicens: *Dominus Deus vester ipse est Deus, in cælo sursum & in terra deorsum*, Josue 2. 11. Sed problema est, an antequam exciperet exploratores, fidem contritione & charitate perfectam habuerit, ideoque justificata sit; an verò post eorum adventum & colloquium eam conceperit, ita ut eos excipiendo non sit primò justificata, sed jam justa facta sit justior & sanctior. Utrumlibet est D probabile & graves habet auctores: fuisse justificatam ante eorum adventum videtur indicare narratio historica Josue 2. Non fuisse justificatam, suadet quòd hic, & à S. Paulo Hebr. 11. 31. vocetur meretrix, quæ, ut ait Ambros. in psal. 40. *Perfidiæ & intemperantiæ se alebat stipendiis, tamen ubi exploratores vidit quos miserat Iesus Nave, fidem induit, & periculo imminente justitiam servavit.* Secundò, quia non potuit velle mutare gentilismum in veram religionem & judaismum, nisi visis & auditis exploratoribus Iudæis, ab eisque de judaismo edocta. Atqui debuit mutare gentilismum in cultum & religionem veri Dei Hebræorum, antequam justificari posset: ergo debuit prius eos audire & ab eis edoceri. Quare multa inter eam & exploratores colloquia de Deo, & Hebræorum religione eorumque portentis intercessisse non est dubium, licèt ea sileantur Iosue cap. 2. Hoc si verum est sequitur Rahab post & per adventum exploratorum

A fuisse plenè ad Deum conversam, primoque justificatam, quam justitiam deinde auxit abscondendo & dimittendo exploratores. Quocirca S. Iacobus agit tam de prima, quàm secunda ejus justificatione, putà de augmento justitiæ.

SUSCIPIENS NUNCIOS] duos exploratores in Iericho missos à Iosue. Hebræi nonnulli tradunt hos duos fuisse Caleb, & Phinees filium Eleazari, quem aliqui censent fuisse angelum, vel instar angeli, qui cùm vellet videretur, cùm nollet absconderetur; ac proinde cùm Rahab eum vellet abscondere, respondisse: Ego sacerdos sum; sacerdotes verò, quippe angelorum similes, si volunt, aspectabiles sunt; si nolunt, non cernuntur; itaque Rahab abscondisse tantùm Caleb, non Phinees. Sed hoc Rabbinicam olet fabulam, & repugnat versioni Latinæ Iosue 2. 4. ubi uterque à Rahab absconditus dicitur.

SICUT ENIM CORPUS SINE SPIRITU (id est *Vers. 26.* halitu vitali, qui index & fomes est animæ, ac vitæ in- *Virtus non* dicium) MORTUUM EST, ITA ET FIDES SINE O- *in verbis,* B PERIBUS MORTUA EST] Hinc patet errare eos, qui *sed in opere* virtutem in verbis non rebus ponunt, de quibus Plutar- *sita.* ch. l. de Superstitione. & Horat. *Virtutem*, ait, *verba putas, ut lucum ligna.* Ex adverso enim Paulus 1. Cor. 4. 20 *Non in sermone*, inquit, *est regnum Dei, sed in virtute.* Philo l. de Migrat. Abraham: *Verba*, inquit, *Dei, opera sunt sapientis: quod enim Deus loquitur, hoc sapiens operatur.* S. Ambros. in psal. 43. *Virtus*, ait, *non verbis & in voce, aut simulatione, sed in re ac in manibus & operibus consistit.* S. Ephrem l. de Vita spirituali: *Considera*, ait, *utrùm habeas opera fidei congruentia. Nam si dicendi tantùm & audiendi studiosus es, illud in te jacietur: Fides sine operibus mortua est.*

Hinc Christus ut necessitatem operum nobis commendaret, *In vita passiva habuit actionem, & in morte passionem activam sustinuit, dum salutem operatur in medio terræ* ait S. Bernard. serm. feriæ 4. Hebd. pœnosæ; quia, ut idem inquit serm. de obedientia, patientia & sapientia, Christus dum operabatur simul patiebatur, & dum patiebatur simul operabatur: ut utrumque nos ambire & jungere doceret. Idem serm. de resurr. *Fidem*, ait, *veram* C *opera testantur. Sicut enim corporis hujus vitam in motu suo dignoscimus, ita & fidei vitam ex operibus bonis. Itaque vita quidem corporis est anima, per quam movetur & sentit: vita verò fidei charitas, quia per illam operatur; unde & refrigescente charitate; fides moritur, sicut corpus anima recedente. Tu ergo si videris hominem in bonis operibus strenuum vivere, in eo fidem esse non dubites tenens fidei illius argumenta.* Hoc est quod ait Paulus Ephes. 2. 10. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis*, id est, ad opera bona peragenda & accumulanda, *quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus.* q. d. Idcirco Christus nos fecit Christianos tantaque gratia donavit, ut ea non sit iners & otiosa, sed operosa, ac in opera bona studiosè conferatur.

Moral. Thom. Anglicus: *Nota*, inquit, *quòd oportet nos habere fidem veram, non fictam*, 1. Tim. 1. *Finis præcepti*, ait, *est charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta. Certam, non dubiam*, Ia. 1. 6. *Postulet in fide nihil hæsitans*: Matth. 14. 31. *Modicæ fidei quare dubitasti? Unam, non diversam.* Ephes. 4. 5. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma. Vivam, non mortuam*, Habac 2. 4. *Iustus autem in fide sua vivet. Magnam, non parvam*, Matth. 15. 28. *O mulier, magna est fides tua. Fervidam, non tepidam*, Matt. 17. 19. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis. Operosam, non otiosam, ut hic, fides sine operibus otiosa est. Firmam, non infirmam*, Coloss. 2. 5. *Videns vestrum ordinem, & firmamentum ejus quæ Christi est fidei vestræ. Animosam, non timidam*, Ephes. 6. *In omnibus sumentes scutum fidei. Perpetuam, non transitoriam*, Tob. 2. 18. *Filii Sanctorum sumus, & vitam illam exspectamus quam Deus daturus est iis, qui fidem suam numquam mutant ab eo.* *Moral. fidei sex dotes.*

Conciliatio Pauli & Iacobi. Prima. Ex dictis liquet quomodo conciliandus sit S. Iacobus, dicens nos fide & operibus justificari, cum S. Paulo, qui asserit nos ex fide, non ex operibus justificari. Nam Iacobus per opera intelligit opera fidei; Paulus verò opera legis & naturæ, seclusa fide & gratia Christi; ex quibus nos non justificari manifestum est. Porrò Paulus sub fide comprehendit opera fidei, ex iisque nos justificari non negat, imò asserit, æquè ac Iacobus. Ut alia taceam, idipsum plurimis exemplis confirmat toto ca.

rò cap. 11. ad Hebræos, ubi heroica fidei patrum facta enarrat, per quæ ipsi Dei hominumque gratiam & gloriam meruerunt. Unde per anadiplosin concludens v. 33. *Gedeon*, inquit, *Barac, Samson, Jephte, David, Samuel*, &c. *per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii*, &c. *lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circumierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in solitudinibus errantes, in montibus & speluncis, & in cavernis terræ.* ita S. August. de Fide & oper. c. 14. qui & lib. 83. q. 9. 76. ait Paulum intelligere opera quæ fidem præcedunt; Jacobum verò opera quæ fidem sequuntur.

Secunda. Addunt aliqui Paulum loqui de prima justificatione, qua quis ex injusto fit justus; Jacobum de secunda, quâ quis ex justo fit justior: sed Rom. 4. 3. ostendi tam Paulum quàm Jacobum loqui de utraque. Verum tamen est, Jacobum magis loqui de secundâ, putà de augmento justitiæ: conatur enim fideles & justos excitare ad studium bonorum operum; Paulum verò magis loqui de prima, qua quis ex impio fit justus. Id liquet ex ca. 3. ad Rom. A v. 23. ubi sic ait: *Omnes peccaverunt & egent gloria Dei justificati gratis per gratiam ipsius*, &c. *propter remissionem præcedentium delictorum*. & cap. 4. 3. *Credenti*, inquit, *in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam*. Idque probat ex psal. 31. 1. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.*

Tertia. Denique Paulus per opera propriè intelligit legalia. Cùm enim Judæi censerent se justificari ex circumcisione, & cæremoniis lege Mosaica præscriptis, Paulus idipsum confutat, docetque hæc omnia sine fide & gratia Christi esse inefficacia, & inutilia ad justitiam & salutem. Idipsum patet Rom. 3. 28 ubi disertè ait: *Arbitramur justificari hominem per fidem sine operibus legis*; ac subdit: *An Judæorum Deus tantùm?* uti Judæi putabant, *nonne & Gentium imò & Gentium.* Idem liquet ex eo, quòd Rom. ca. 2. c. 3. c. 4. & epist. ad Galat. cum nominat opera legis, semper affert exemplum circumcisionis quæ fuit præcipuum opus legale veteris legis. Jacobus verò per opera intelligit Evangelica & Christiana, quæ fiunt ex fide & gratia Christi, ex quibus nos justificari tam Paulus quàm fides docet.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

HOc capite S. Iacobus à fide transit ad fidei doctrinam, putà ad magisterium; ac contentioni & ambitioni opponit sapientiam humilem & mansuetam. Primò, ergo taxat eos qui officium docendi ambiebant, quorum occasione in linguæ vitia excurrit, aitque linguam esse indomabilem, ignem omnia comburentem, adeoque universitatem iniquitatis. Denique v. 13. docet veram sapientiam discendi & docendi non consistere in contentione & zelo, sed in mansuetudine & pace.

1. NOlite plures magistri fieri, fratres mei, scientes quoniam majus judicium sumitis. 2. In multis enim
offendimus omnes. Si quis in verbo non offendit: hic perfectus est vir, potest etiam fræno circum-
ducere totum corpus. 3. Si autem equis fræna in ora mittimus ad consentiendum nobis, & omne cor-
pus illorum circumferimus. 4. Ecce & naves cùm magnæ sint, & à ventis validis minentur, circum-
feruntur à modico gubernaculo ubi impetus dirigentis voluerit. 5. Ita & lingua modicum quidem
membrum est, & magna exaltat. Ecce quantus ignis quàm magnam silvam incendit? 6. Et lingua
ignis est, universitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quæ maculat totum cor-
pus, & inflammat rotam nativitatis nostræ, inflammata à gehenna. 7. Omnis enim natura bestia-
rum, & volucrum, & serpentium, & cæterorum domantur, & domita sunt à natura humana: 8.
linguam autem nullus hominum domare potest: inquietum malum: plena veneno mortifero. 9. In ip-
sa benedicimus Deum & Patrem; & ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt
10. Ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio. Non oportet, fratres mei, hæc ita fieri. 11. Num-
quid fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam? 12. Numquid potest, fratres mei,
ficus uvas facere, aut vitis ficus? Sic neque salsa dulcem potest facere aquam 13. Quis sapiens, & di-
sciplinatus inter vos? Ostendat ex bona conversatione operationem suam in mansuetudine sapientiæ.
14. Quòd si zelum amarum habetis, & contentiones sint in cordibus vestris: nolite gloriari, & men-
daces esse adversus veritatem. 15. Non est enim ista sapientia desursum descendens: sed terrena, ani-
malis, diabolica. 16. Vbi enim zelus & contentio: ibi inconstantia, & omne opus pravum. 17. Quæ
autem desursum est sapientia, primùm quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bo-
nis consentiens, plena misericordia & fructibus bonis non judicans sine simulatione. 18. Fructus au-
tem justitiæ, in pace seminatur, facientibus pacem.

Vers. 1. Plures magistri vocantur, qui. Resp. Primò. NOLITE PLVRES FIERI MAGISTRI) Græcè, *ne multi doctores fiatis*. *Magister* Latinis appellatur quilibet præfectus; unde vocatur magister morum, magister equitum, magister navis, magister populi, id est dictator, magister pecoris, id est pastor. Hinc magistrare est regere, indeque nomen magistratus, ait Festus. Unde Primò, aliqui per Magistros accipiunt Episcopos: Episcopus enim est doctor populi, ut ait Apostolus 1. Timoth. 3. 2. q. d. Nolite plures fieri Episcopi ejusdem loci & urbis: una enim urbs unum poscit Episcopum, & unus Episcopus unam urbem; sicut sponsus unam sponsam, & sponsa unum sponsum. Inde enim natæ sunt hæreses & schismata, ait S. Cyprianus l. 1. epist. 3. ad Cornelium, quòd plures volunt esse Episcopi & Pontifices, ac consequenter *quòd uni sa-* A *cerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos judex vice Christi cogitatur: cui si secundùm magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversus sacerdotum collegium quidquam moveret.* Et Lactantius lib. 4. cap. ultimo: *Hæresiarchæ*, inquit, *augendis opibus & honoribus studentes, affectabant magnum sacerdotium, & à potioribus victi secedere cum suffragatoribus suis maluerunt, quàm eos ferre præpositos, quibus concupierant ipsi antè præponi.* Huc accedit Thom. Angl. qui sic exponit, q. d. Nemo in pluribus Eccle. velit esse magister, pluraq; beneficia consequi.

Cornel. in Epist. Canon.

Secundò. Secundò, planiùs & pleniùs q. d. Nolite plures ambire cathedram doctoralem, scilicet, nolite singuli è pluribus ambire magisterium, fierique magistri fidelium. Per plures enim intelligit singulos è pluribus, per syllepsin, qua uti pro multis ponitur unus, ut Æneid. 2.

—— Armato milite complent,

id est, armatis militibus; ita vicissim pro uno ponuntur multi, ut Æneid. 9.

Vos ô Calliope precor aspirate canenti.

Sed dicit *plures*, non singulos, quia plures concurrebant & ambiebant magisterium, uti etiamnum concurrunt & ambiunt, q. d. Solent plures aspirare ad magisterium, illudque ambire: vero id fieri; quia pauci ad id à Prælatis Ecclesiæ destinati & auctorati sufficiunt: plures verò si fiant, paucos impediunt, idque Primò, quia in pluralitate semper est confusio. Secundò, quia inter plures facilè irrepunt indocti, indiscreti, perversi, scandalosi. Rursum inter plures levi de causa oritur ambitio & contentio, dum unus alium excellere vel supprimere satagit. Tertiò, quia plures plura & diversa habent judicia; unde facilè diversa & contraria docebunt, ex quo orientur lites & scandala. Quartò, quia inter plures facilè inserit se aliquis heterocliti & superbi cerebri, qui solus sapere, ac discipulos post se trahere satagit, ut novæ scholæ, sententiæ, sectæ auctor & princeps habeatur; itaque hæresim introducet, fietque hæresiarcha. Hæc enim ambitio B impulit Simonem, Arrium, Pelagium, Calvinum, Lutherum cæterosque Novatores, ad comminiscendum suas hæreses uti, docet Tertull. lib. de Præscript. hæret. ca. 41 & S. Justinus q. 4. ad Orthod. Unde S. August. in prologo l. 1. Retract. *Magistri*, inquit, *tunc plures fieri dicuntur, cùm diversa & inter se adversa sentiunt: cùm verò idipsum dicunt omnes, & verum dicunt, ab unius veri magistri magisterio non recedunt. Offendunt autem, non cùm illi multa dicunt, sed cùm addunt sua: sic quippe incidunt ex multiloquio in falsiloquium.*

Occasio id scribendi Jacobo fuit ea quam dat Beda: *Multi*, inquit, *fuere temporibus Apostolorum, qui descendentes de Judæa Antiochiam, non bene eruditi in lege fidei, docebant credentes ex Gentibus debere circumcidi, & alios errores inducebant, de quibus in Actis Apostolicis loquitur Lucas.* Tales fuere Ebion, Cherinthus, Simon, & similes, uti dixi Actor. 13. Hosce ergo vitandos docet S. Jacobus, æquè ac S. Paulus Actor. 20. 29. *Ego scio*, inquit, *quoniam intrabunt post discessionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipsis exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se*, ut scilicet eorum vocentur magistri.

Alludit S. Jacobus ad illud Christi Matth. 23. 6. ubi taxans arrogantiam Pharisæorum: *Amant*, inquit, *primas cathedras in synagogis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi: vos autem nolite vocari Rabbi. Unus est enim magister vester* (Christus) *omnes autem vos fratres estis.* q. dicat Ne arrogetis vobis honorem & titulum Rabbi præ Christo, imò excluso Christo, ut faciunt Pharisæi, sed potiùs quasi discipuli unum magistrum Christum fectamini & nuncupate, ejusque, non vestra dogmata prædicate, non tam quasi magistri, quàm quasi Christi discipuli & præcones. Scripsit S. August. libr. de Magistro, in quo docet non alium esse magistrum qui docet hominem scientiam, quàm Deum. Homines enim exteriùs tantùm admonere, Christum verò interiùs docere veritatem. Dum enim loquitur & docemus, nos loquendo asserit *nihil aliud agere, quàm commonere, cùm memoria, cui verba inhærent, ea revolvendo facit venire in mentem res ipsa, quarum signa sunt verba.* Unde sic concludit: *Ego verò didici admonitione verborum tuorum, nihil aliud verbis quàm admoneri hominem, ut discat, & perparum esse quod per locutionem aliquanta cogitatio loquentis apparet. Utrum autem vera dicantur, eum docere solùm, qui se intus habitare, cùm foris loqueretur, admonuit. Quem jam favente ipso tanto ardentiùs diligam, quanto ero in discendo provectior.* Idem serm. 122. de diversis cap. 2. *Tutius est ergo ut & nos qui loquimur, & vos qui auditis, sub uno magistro condiscipulos nos esse noverimus: omnino tutius est & hoc expedit, ut nos non tamquam magistros, sed tamquam condiscipulos vestros audiatis.* Hinc hæretici volentes esse magistri, ab uno magistro Christo desciverunt. *Cùm enim Phryges aut Novatiani, aut Valentiniani, aut Marcionistæ, aut Anthropiani, seu quilibet alii nominantur, Christiani esse desierunt, qui Christi nomine amisso, humana aut externa vocabula induerunt*, ait Lactant. l. 4 c. ult. Tales fuere qui se superbè Gnosticos, id est, scientes omnia, indigitarunt, teste Clemente Alex. l. 1. Pædag. cap. 6. Itaque Jacobus hic tantùm vetat docendi A ambitione, præsertim juvenum & indoctorum, qui priùs docere volunt quàm discere, & ut sint doctores dedignantur esse discipuli: in quos invehitur S. Hieron. epist. ad Paulinum, simulque docet tutius esse discere quàm docere, juxta illud psalm. 50. 15. *Auditui meo dabis gaudium & lætitiam.* Vide quæ contra ambitionem dixi 1. Timoth. 3. 1.

S. Jacobus non taxat gradus scholasticos.

Quare ineptè hanc Jacobi sententiam hæretici torquent contra Academias, eorumque gradus, quasi Jacobus vetet creari Baccalaureos, Licentiatos, Doctores; eos enim non plus prodesse Ecclesiæ quàm diabolum, asserunt Wiclef, teste Prateolo, & Andreas Carolstadius ex Doctore factus pistor. cathedræ Wittembergicæ, in qua doctorandi stabant, inscripsit: *Nolite vocari magistri.* quod legens Lutherus dixit, hac Christi & Jacobi sententia non aliud sanciri, quàm ne quis novum dogma excogitet & doceat, uti refert Cochlæus in gestis Lutheri. Ineptè, inquam. Nam Paulus fuit doctor Gentium, aitque Deum in Ecclesia posuisse doctores Ephes. 4. 11. & tales in schola Alexand. fuerunt Clemens, Origenes, Heraclas, Pantenus, Dionysius, Theonas, Achillas, &c. ac similes Parisiis Carolus Magnus instituit, quos secuti B sunt Albertus Magnus, Alexander Alensis, S. Thomas, S. Bonaventura, qui & doctoratus insignia susceperunt. Vide Middendorpium lib. de Academiis, & decreta de magistris in Synodo Viennensi, Basileensi, Lateranensi & Tridentina. Denique Nazianz. orat. 1. in Julian. S. August. lib. 18. de Civit. c. 5. & passim veteres taxant Julianum Apostatam, quod vetuerit Christianos docere, ut arma iis eriperet, quibus gentilismum suum destruebant.

Mysticè.

Mysticè S. August. in psalm. 144. *Breve*, ait, *magisterium est, ut semper laudes Deum, utroque corde, non falso dicas: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo. Breve mysterium* (aliàs magisterium) *est, scilicet ut noveris eum misericorditer dare cùm dat misericorditer auferre cùm tollit: nec te credas à misericordia ejus derelinqui, qui tibi aut blanditur dando ne deficias, aut corripit exultantem ne pereas. Sive ergo in ejus donis, sive in ejus flagellis, lauda eum. Laus flagellantis medicina est vulneris.* 1

SCIENTES QUONIAM GRAVIUS JUDICIUM SUMIMUS] Græcè ληψόμεθα, id est *sumemus*, scilicet C nos magistri, q. d. Magisterium est λῆμμα, id est, *onus* & pondus, quod quia imprudenter in humeros assumit, nisi à superiore imponatur. Dat causam cur magisterium potiùs fugiendum sit, quàm ambiendum? quia scilicet magistri apud Christum judicem gravius & severius judicium & condemnationem subibunt, quàm discipuli; si arrogantes gloriam captent, aliosque contemnant, aut si mala doceant, vel malè vivant: magistri enim discipulis prælucere debent non tantùm verbo, sed & exemplo. Unde cautè monet S. August. libr. de Pastoribus cap. 10. *Ne lacereris*, inquit, *à spinis, id est, ne facta imiteris malorum; lege uvam inter spinas pendentem, sed de vite nascentem. Ad te perveniat botri alimentum, spinis servatur ignis tormentum.* Idem tractat. 46 in Johan. *Botrum carpe; spinam cave: doctrina vera per malos, palmes in sepe: botrum inter spinas cautè lege, ne, dum quæris fructum, laceres manum, & cùm audis bona dicentem, ne imiteris mala facientem.* Auctor imperfecti apud S. Chrysost. hom. 43. *Numquid*, inquit, *propter terram vilem pretiosum aurum contemnitur? Non: sicut aurum eligitur, & terra relinquitur, sic & vos doctrinam accipite, & mores relinquite.* Et nonnullis D interjectis: *Apes*, ait, *flores colligunt, herbas relinquunt: sic & vos flores doctrinæ colligite, & conversationem relinquite.*

Porrò magnum, inquit Hugo, est judicium, si magister sit illiteratus: majus, si immorigeratus: maximum, si deficiens in utroque. quod Sapiens ca. 6. 6. durissimum asserit forere qui præest. Quocirca formidabile est quod scribit S. Chrysost. hom. 3. in Acta: *Non temere dico: sed ut affectus sum ac sentio. Non arbitror inter sacerdotes multos esse qui salvi fiant, sed multò plures qui pereant. Quod alii peccant, sacerdoti imputatur. Si vel unus tantùm decedat non initiatus, nonne totam ipsius subvertit salutem? Etenim si unius animæ salus tanti est, ut ob hanc Filius Dei fieret homo, tantaque pateretur, perditio cogita quantam conciliabit pœnam? Quòd si quis ob hominem in hac vita perditum morte dignus est, quanto magis ille?*

Rectè itaque monet Imperator l. *Si quemquam*, C. de Epi-

Episcopis & Clericis: *Tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut quæratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat. Profectò enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus.* A

Vers. 2. *Nemo sine peccato.*

IN MULTIS ENIM OFFENDIMUS (græcè πταίομεν, id est, *cadimus*) OMNES] tum verbo, eum alios docere volumus, de quo propriè hic agitur; tum exemplo, q. d. Cùm quisque, etiam sibi soli & Deo vivens, in multis offendat, sanè imprudenter ambiet quis aliorum magisterium, cùm in eo in longè pluribus sit offensurus, de quibus in Dei judicio exactam rationem est redditurus. Audi S. August. serm. 122. de Diversis cap. 2. *Videte, quia sollicitudo nobis imposita est, ubi dicitur: Nolite plures fieri magistri, in multis enim offendimus omnes. Quis non contremiscat cùm Apostolus dicat, omnes?* &c. *Oportet ergo vos esse non solùm loquentium auditores, sed timentium miseratores; ut in eo quid verum dicimus, quoniam verum à veritate est, non nos sed ipsum* (verum & veritatem quæ est ipse Deus) *laudetis: ubi autem sicut homines offendimus, eumdem ipsum pro nobis oretis.* Hoc est quod ait Ecclesiastes cap. 7. 21. *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* & Proverb. 24. 16. *Septies enim cadet justus, & resurget.* Unde B Clemens Alexandr. 1. Pædag. cap. 2. *Nil omnino peccare,* inquit, *proprium est Dei.* Clarè verò S. Johannes epist. 1. cap. 1. 8. *Si dixerimus,* inquit, *quòd peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* & S. Paulus 1. Cor. 4. 4. *Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc justificatus sum.* Unde S. Gregorius 24. Moral. cap. 7. vel 18. *Quid ergo,* inquit, *facient tabulæ, si tremunt columnæ? Aut quomodo virgulta immobilia stabunt, si hujus pavoris turbine etiam cæli quatiuntur?* Quocirca singulariter ex præcepto Christi quotidie oramus: *Dimitte nobis debita nostra;* idque verè, non ex ficta humilitate, ac in persona propria, non aliena, ut contra Pelagium definit Concilium Milevitan. can. 6.

Itaque de fide est, hominem justum non posse, etiam cum auxilio speciali, quod ordinariè confertur, sine singulari privilegio omnia peccata venialia ad longum tempus evitare. Ita definit Concil. Trident. sess. 6. can. 23. *Si quis,* inquit, *hominem semel justificatum dixerit posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.* Ubi Nota Primò, posse hominem justum C carere omni omnino peccato ad tempus. v. g. cum baptizatur, cùm de omnibus ex toto corde conteritur & confitetur, cùm indulgentiam plenariam consequitur, &c. Sed non potest per omnem vitam, ut volebant Pelagiani, imò nec ad longum tempus se continere ab omni peccato veniali.

Necesse est justum aliquando peccare. unde.

Ratio est, quia auxilium omne gratiæ quod Deus ordinariè confert, non tollit concupiscentiam, ut patet in S. Paulo Rom. 7. & 2. Cor. 12. 9. Ac proinde non impedit omnes motus rationem prævenientes quibus rapimur in illicita. Motus autem hi concupiscentiæ varii sunt, & plenè innumeri, ac dum unum superamus, exurgit & quasi ebullit alios & alius quasi continuè. Ubicumque autem sunt tales tantique motus ad peccatum illices, fieri moraliter nequit, ut spectata humana infirmitate aliquando non peccetur venialiter. Nam si vel parum quis negligens in uno fuerit, ilicò est peccatum veniale: non est autem humanæ industriæ, istam extremam diligentiam & vigilantiam in omnibus animi motibus præstare. Ergo moraliter fieri nequit ut per auxilium speciale ordinarium, D quod etiam sanctissimis confertur, homo evitet in tota vita, imò ad unum annum omne peccatum veniale. Minima enim negligentia sufficit ad peccatum veniale; quia non requirit perfectam deliberationem, aut advertentiam. Sic impossibile est, ut quis opus aliquod magnum conscribat vel imprimat, aut navim, domum, templum ædificet, & nullum, ne minimum quidem errorem committat, quia impossibile est ut mens humana ad omnia etiam minima vigil excubet, vigilque consistat. Unde illud: *Quandoque bonus dormitat Homerus.* Sicut ergo facilè in cithara chorda aliqua per longum tempus laxatur, facitque dissonantiam, ita & in homine contentio animi diu durare nequit, quin se remittat & in aliquo hallucinetur. Rursum sicut qui in Alpibus per montes asperos & saxa multis diebus incedunt, impossibile est ita semper esse cautos, ut aliquando in aliquod saxum non impingant

A & offendant: sic homini inter tot lapsuum occasiones & scandala, aliquando non impingere & offendere moraliter est impossibile. Licèt enim singuli actus & lapsus sint liberi, ideoque in hominis potestate sit eos evitare, tamen omnes simul sumpti non ita sunt in hominis potestate, ut omnes vitare possit. Libertas ergo est singulorum, necessitas verò peccandi aliquando, est omnium copulatim & simul sumptorum. Denique peccatum veniale non tollit justitiam, aut gratiam Dei, sed cum ea consistit, estque quasi nævus in facie pulchra: unde pariter non impedit, quo minùs justus censeatur implere legem juxta possibilitatem hujus vitæ. Prætor enim, & multò magis Deus, non curat errata minima, ut ob ea graviter indignetur, hominemque odio prosequatur & morte puniat.

Necessitas hæc moralis est, non physica.

Dices si homo tantummodo moraliter hanc à lapsu veniali immunem integritatem præstare non potest, physicè tamen potest: ergo non est ei absolutè id impossibile; ac proinde fieri poterit, ut aliquis in toto genere humano, per auxilium Dei commune evitet omne peccatum veniale. Resp. Cùm dicimus hominem moraliter B hoc non posse, non sic intelligimus, quasi aliquo modo, raro tamen, aut non nisi cum summa difficultate fieri possit ut homo omne omnino peccatum caveat; sed quia non caret potestate intrinseca, putà libertate & voluntate physica, quæ secundùm se cum Dei gratia sufficiens est ad hoc præstandum: hæc tamen tot difficultatibus & mutationibus est obvallata, ut spectata humanæ fragilitatis conditione numquam possit reduci in actum: & ideo dicimus moraliter hoc esse impossibile, physicè tamen possibile; uti rectè docet And. Vega lib. 14. in Concil. Trident. cap. 25.

An omne veniale ex genere vitari possit.

Si quæras, an justus cum auxilio speciali non possit vitare saltem omnia peccata venialia ex genere, quæ plena deliberatione committuntur? Respondet Durand. in 2. dist. 28. q. 3. n. 8. id fieri posse: idque non est improbabile, si de aliquo viro sanctissimo loquamur, ut de S. Johanne Baptista, qui numquam videtur dixisse verbum otiosum. Unde de eo canit Ecclesia, quòd à puero iverit in desertum, *ne levi saltem maculare vitam famine posset.* Idem fortè dici posset de S. Paulo primo eremita & Anto- C nio, eos ad aliquot annos hæc vitare potuisse: licèt de tota vita non ausim id affirmare: facillimè enim tanto tempore contingit aliquis linguæ vel phantasiæ & mentis lapsus, uti docet hic S. Jacobus. Ita olim sensit docuitque noster Lessius in tract. de Gratia.

Moralis necessitas peccandi humiliat hominem.

Moralis hæc peccandi necessitas est materia profundæ humilitatis, acuitque hominis vigilantiam, studium & luctam, ut quàm minimè peccet; atque ideo eam in justo permittit Deus; uti S. Paulus ait, sibi stimulum carnis relictum, ne magnitudo revelationum eum extolleret, & ut virtus divina in ejus infirmitate perficeretur, 2. Cor. 12. 9. Hic ergo Jebusæus in carne nostra habitans, subjugari potest, extirpari non potest, sicut olim idem relictus fuit à Deo Hebræis, ut in eo experiretur Israelem, Judic. 2. 22. Hic rursum monet nos misereri aliorum, eisque qui nos offenderunt facilè dare veniam, utpote conscios fragilitatis tam nostræ quàm alienæ: ac pariter peccantes corripere in spiritu lenitatis, Galat. 6. 1. Unde S. August. libr. 2. de serm. Domini in monte cap. 20. hunc corripiendi modum præscribit, ut corripiens consideret an aliquando idem vitium habuerit, an non: *Si non habuit,* D *cogitet se hominem esse, habereque potuisse: si habuit & non habet; tangat memoriam communis fragilitas, ut objurgationem non odium, sed misericordia præcedat. Si est in eodem vitio, non reprehendat, vel objurget, sed congemiscat & ad pariter cavendum invitet.* Hinc de S. Francisco multisque aliis Sanctis legimus, quòd assiduè se vocarint peccatores, & quidem maximos, adeoque noster Franc. Borja suis epistolis non aliud subscribebat, quàm *Franciscus peccator,* uti refert Ribaden. in ejus Vita. De aliis legimus eos optasse liberari hoc exilio, & transire ad Christum, ut hanc eum offendendi miserabilem necessitatem evaderent.

SI QUIS IN VERBO NON OFFENDIT, HIC PERFECTUS EST VIR) Didymus id accipit de verbo interno cordis, non externo oris: qui enim, inquit, habet veritatem sensus de rebus quæ sunt; is inoffensibile habebit verbum: atque perfectio consistit in moderatione &

esset ad populum, vetisse το tacere, atque alios audire permitteret, & esse velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.

POTES ETIAM FRÆNO CIRCUMDUCERE (Syrus, *subiicere & in servitutem redigere*) TOTUM CORPUS] Græcè δυνατὸς, id est, *potens*; sed eodem redit sensus, q. d. Sicut qui frænat os equi, per illud frenat, regit & circumducit quocumque vult totum corpus equi, totumque equum: ita qui frænat os & linguam, potest frænare, regere, & quocumque libuerit gyrare & circumducere totum corpus. Aliqui per *corpus* accipiunt corpus peccati, putà congeriem vitiorum, quæ quasi totum quoddam corpus ex variis speciebus & actibus peccatorum, quasi partibus & membris conflatur & integratur, uti docet Cassian. collat. 12. cap. 1. & 2. Alii per *corpus* accipiunt congeriem passionum, quæ ex ira, odio, spe, metu, aliisque passionibus integratur: passiones enim sunt quasi equi indomiti, qui frænis domandi & circumducendi sunt. ita Origen. hom. 15. in Josue. Tertiò, alii accipiunt corpus actionum omnium. q. d. Qui frænat regitque linguam, potest pariter frænare & regere passiones motusque animi, atque actiones omnes. Nam, ut ait S. August. serm. 17. de verbis Apostoli: *Ream linguam non facit nisi mens rea*. Quartò, genuinè & propriè, q. d. Qui frænare novit linguam, hic perfectus est vir, ideoque frænare potest cætera corporis membra, omnesque actiones & motus moderari & componere ad leges modestiæ & virtutis. Causam cur perfectus sit paulò antè dedi.

Vers. 3. SI AUTEM] Legit Interpres cum nonnullis εἰ δὲ; jam plures legunt ἴδε, vel ἰδοὺ, id est, *ecce, vide*; illud enim mox repetit Jacobus in altera navium similitudine, dicens: *Ecce* (ἰδοὺ) *& naves*; &c. Aliqui pro *si* legunt *sicut*. Est anantapodoton. deest enim altera pars comparationis, quam ita supplet & explet Beda, q. d. Si equum fræno in os misso regimus: ergo multò magis decet hominem frænando os & linguam, totum corpus, omnesque actiones suas regere & moderari. Aut, ut Gagnejus: si autem in ora equorum frænos mittimus, omne illorum corpus circumferimus; ita qui linguæ fræna imponit, quoquò vult eam agit, nec sinit præcipitem ferri. Verùm hæc suppletio nimia est, nimisque multa subaudit & supplet. Quare tam hujus, quàm sequentis de navi similitudinis redditionem & comparationem explet Jacobus, cùm post utramque subdit: *Ita & lingua modicum membrum est, & magna exaltat*. Id ita esse patet ex textu Græco. Jacobus enim duplici similitudine declarat, quanti momenti sit frænare linguam: prior petitur ab equis posterior à navibus. q. d. Sicut equos licèt generosos, fortes & indomitos fræno in os misso domamus, gyramus & flectimus quò volumus: rursum sicut clavo modico navim vastissimam dirigimus quò volumus: ita pariter si linguæ, quæ modicum est membrum, frænum injicias, frænabis & reges totum corpus animumque hominis. Aut certè dicendum est τὸ *autem* poni pro *enim*, ut & alibi fit. unde Syrus vertit, *ecce enim*, & Hugo, *quia si*; ut det causam ejus quod dixit: *Potest etiam fræno circumducere totum corpus*; quia scilicet simili modo si in equorum ora mittamus frænum, totum corpus eorum circumducimus. ita Franc. Lucas in Notationibus ad hunc locum. Hinc illa Theophrasti gnome apud Laert. lib. 5. cap. 2. *Fidendum est magis equo effræni; quàm verbo incomposito*. q. d. Ab hoc plus periculi est, plusque noxæ, quàm ab equo effræni. Perstat Jacobus in similitudine equi fræno recti, quam quia paulo antè verbo innuerat, hic fusè & clarè explicat & pertractat, docetque non tantùm linguam esse frænandam, sed & ipsammet esse frænum, quo frænantur omnia membra totumque corpus, quasi dicat. Quod frænum est equis, hoc est hominibus lingua: sed fræno reguntur, diriguntur & circumflectuntur equi ad sessoris arbitrium: igitur & lingua Dei timoris & amoris proximi legibus coercita & temperata, omnes facultates & actiones humanas, tam corporis quàm animi, in suum finem moderabitur, diriget & perducet.

AD CONSENTIENDUM (πρὸς τὸ πείθεσθαι, id est, *ad obediendum*, hoc est, ad obedire faciendum; est hebraismus: ponitur *cal* pro *hiphil*, scilicet verbum neutrum pro activo) ILLOS NOBIS] q. d. Fræno facimus equos indociles, dociles, indomitos domitos, inflexiles flexiles & ductiles, ut nobis per omnia obediant, juxta illud Ovidii 4. Tristium eleg. 6.

Tempore paret equus lentis animosus habenis;
Et placido duros accipit ore lupos.

Hinc Cassiodorus in psal. 31. *frænum* censet dici à *fero* (id est, equo) *retinendo*: *ferum quippe antiqui caballum dixerunt*. licèt alii à frangendo dictum putent, quòd equorum ora frangat.

ET OMNE CORPUS ILLORUM CIRCUMFERIMUS) μετάγομεν, id est, *circumagimus*. Ratio est, quia dum sessor fræno regit os equi, regit pariter totum equi caput, ejusque phantasiam. hæc autem regit totum equi corpus, omnesque ejus affectus, motus & gressus: equus enim per omnia phantasiam suam sequitur: eoque fertur, quò illa eum ducit. Simili modo frænando linguam per continentiam, frænamus pariter caput nostrum, ejusque phantasiam, mentem & voluntatem, quæ refrænata frænat pariter totum corpus, omnesque ejus motus & actus: tum quia omnium idem est frænum, scilicet continentia, quæ si partem frænet difficillimam, putà linguam refrænet, facilè cætera membra minùs rebellia & difficilia frænabit: tum quia lingua frænari nequit, nisi priùs frænetur pronitas & aviditas loquendi quæ est in phantasia & appetitu; frænata autem phantasia & appetitu, frænantur omnes actiones & motus qui ab iis manant: tum denique quia lingua vicina est cerebro, in quo residet uti phantasia & appetitus, sic & vis motiva totius corporis per nervos, musculos & spiritus, quos ex se in reliqua membra derivat & transmittit. Refrænata ergo lingua, refrænatur pariter cerebrum, ejusque phantasia, appetitus & vis motiva, omnesque nervi, musculi & spiritus motivi.

Mysticè, equus est corpus hominis: sessor est Christus qui illud sua gratia frænat & regit. Ita S. Johannes Apocal. 6. 2. *Ecce*, inquit, *equus albus, & qui sedebat super illum habebat arcum, & data est ei corona, & exivit vincens ut vinceret*. Hic equus suos Apostoli, sessor est Christus, qui per eum vicit & subegit totum orbem. Equus ergo notat Apostolorum erga Christum Primò, obedientiam; Secundò, patientiam laborum; Tertiò alacritatem; Quartò, ferociam contra dæmones, infidelitatem & peccata; Quintò, velocitatem in evangelizando; Sextò, quod Christum Christique nomen & regnum per totum orbem portarint. vide ibi dicta. Hinc S. Chrysost. hom. 52. in Matth. linguam nostram vocat regium equum, quem si frænes, gradarium efficies, dignumque cui insideat & inequitet Christus. S. Ambros. libr. 9. 10 cap. 19. S. Lucæ vers. 30. quærens cur Christus asina in die palmarum vehi, itaque Hierosolymam ingredi voluerit? respondet: *Non*, inquit, *mundi Dominum forensi specie gestari dorso asinæ delectavit, sed ut latente mysterio, penetralia nostræ mentis insterneret, & in secretis animorum interiore consessu mysticus vector insideret, quasi quodam corpore divinitatis infusus, regens mentis vestigia, lasciviam carnis infrænans, ut ductu pietatis assuetum populi Gentilis edomaret affectum. Felices illos, qui talem internis renibus recepere vectorem. Felices planè illos, quorum ora ne multiloquio solverentur, verbi cælestis habena restrinxit. Quæ est ista habena fratres? Quis me doceat quemadmodum ora hominum aut restringat aut solvat? Monstravit mihi habenam illam qui dixit: Vt detur mihi, sermo in apertione oris mei. Sermo ergo habena est, sermo stimulus est; & ideo durum est tibi adversus stimulum calces mittere. Docuit igitur hic nos aperire ora stimulum perpeti, jugum ducere. Doceat & alios linguæ retinacula pati. Rarior enim tacendi virtus est, quàm loquendi. Doceat planè ille, qui velut mutus adversus dolum non aperuit os suum, paratus in flagella, & verbera non recusans, ut esset pia sessio Dei.*

Nota hic Primò. Sicut fræno domantur equi, cameli, ursi, aliaque animalia fera & indomita, juxta illud Martial. l. 1. epigram. 105.

Picto quòd juga delicata collo
Pardus sustinet, improbaque tigres
Indulgent patientiam flagello:
Mordent aurea quòd lupata cervi,
Quòd frænis Libyci domantur ursi,
Et quantum Calydon tulisse fertur,

Pares purpureis aper capistris:
Turpes essedа quòd trahunt bisontes.

Itaque nulla est lingua, phantasia, & cupiditas tam sæva & vehemens, quæ non Christi gratia & continentia dometur, cicuretur, jugumque rationis & spiritus divini subeat. Hoc est quod monet Eccles. c. 28. 29. dicens: *Aurum tuum & argentum tuum confla & verbis tuis facito stateram, & frænos ori tuo rectos*. Quæ verba explicans S. Ambros. l. 1. Offic. c. 3. *Possessio tua*, inquit, *mens tua est: aurum tuum, cor tuum est: argentum tuum, eloquium tuum est*, &c. *Jugum sit verbis tuis & statera, hoc est, humilitas, atque mensura, ut lingua tua menti subdita sit. Restringatur habena vinculis; frænos habeat suos, quibus revocari possit. Ad mensuram sermones proferat libra examinatos justitiæ, ne sit gravitas in sensu, in sermone pondus, atque in verbis modus. Hæc si custodiat aliquis, fit mitis, mansuetus, modestus.*

Porrò Philo lib. Quis divin. rerum heres, sub initium, frænum linguæ asserit esse meditationem rerum divinarum. Idem alibi: *Qui*, inquit, *narrant quæ non decent, non eloquentiam ostentant, sed silendi impotentiam.*

Frænum dat dolorem.

Nota Secundò. Sicut equus frænatur & fræno inhibetur cum dolore, ideoque frænum à frangendo ore dicitur, uti jam indicavi; ita & linguæ vis inferenda est per silentium & continentiam, cum dolore. Unde Seneca libr. 4. de Benef. cap. 36. *Ecce*, inquit, *ut doleas, ut postea consideratiùs loquaris, quod dicere solemus, linguarium*, id est, linguæ vinculum & retinaculum, v. g. capistrum (quo equorum mordaciunt os & labra claudi & constringi solent) *dabo*. Voluptas enim, aviditas & quasi pruritas loquendi quæ vidimus, audivimus aut scimus, adeò nobis innata est, ut sine dolore inhiberi nequeat. Multis enim prurit lingua ad loquendum magis, quàm mens ad cogitandum, aut manus ad operandum. Quocirca sapienter S. Gregor. libr. 5. Moral. cap. 11. aliàs 12. *Boni viri*, inquit, *fræno consilii retinent præcipitationem verbi, & cautè considerant ne relaxantes linguæ lasciviam auditorum conscientiam incauta locutione transfigant. Vnde benè per Salomonem dicitur: Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum. Aqua quippe dimittitur, cùm linguæ fluxus effrænatur: sed dimissor aquæ caput jurgiorum efficitur, quia per linguæ incontinentiam discordiæ origo propinatur. Igitur sicut pravi in sensu leves sunt, ita in locutione præcipites, & reticere pertractando negligunt quæ loquuntur; sed quod levis concupiscentia concipit, levior protinus lingua prodit.*

Nota Tertiò. Sicut sessor laxando frænum & calcaribus stimulando equum incitat ad cursum: ita pariter Christus jubet incitatque suos præcones, & fideles, ut tempore congruo loquantur, ac fidenter & animosè prædicent, moneant, carpant vitia hominum. Quocirca rogandus est ut mittat in nos Spiritum sanctum, qui linguas igneas & Seraphicas nobis indat, quibus tum ejus magnalia celebremus, omnesque ejus amore accendamus: tum Deum fidenter & audacter invocemus, ac pia quadam libertate & vi quasi cogamus ut postulata concedat; uti fecit Moses exodi 32. 32. Quia, ut ait Philo loco citato: *Libertas loquendi incognata est amicitiæ: nam arrogantis est temeritas, amici verò fiducia*. Quocirca S. Bernard. de passione Domini cap. 26. *Ostium*, ait, *non semper patet, nec semper clauditur; sed in domo sapientis patet sapientibus, clauditur verò stultis: sic & os nostrum quod est ostium cordis nostri, per quod verba quasi quadam nuncia egrediuntur, nunciantia quid interiùs agatur in corde, quod verbis prudentibus & utilibus est in tempore reserandum; pravis verò verbis quæ de malis moribus cordis surgunt, jugiter est claudendum. Tempus enim loquendi & tempus tacendi. Nec minùs peccat is qui subtrahit verbum in tempore opportuno, quàm qui prava loquendo alios scandalizat*. Idem docet S. Gregor. libr. 7. Moral. in fine. Huc spectat illud Theophrasti ad quemdam, qui in convivio perpetuò silebat: *Si indoctus & imprudens es*, inquit, *prudenter facis; sin doctus, imprudenter*. ita Laert. libr. 5. cap. 2. Plutarchus verò sic dixisse scribit: *Si stultus es, rem facis sapientem: sin sapiens, stultam. Est enim sapientiæ pars non levis, tegere silentio stultitiam.*

ECCE ET NAVES] Est secunda similitudo petita à navium gubernaculo, ideoque similis primæ petitæ ab equorum fræno. Nam navis in mari est id quod in terra equus & currus; ac sicut equus regitur fræno, sic navis gubernaculo: unde navis à Plauto in Rudente actu 1. vocatur equus ligneus. Et Homerus Odyssea 4. *Celeres*, ait, *in mari naves equorum loco sunt*. Hinc & nautæ à Varrone apud No-

A nium vocantur equisones, ac Seneca in Medea actu 2. rati sive navi dat frænum, quo instar equi frænanda sit. Et Pindarus Pythior. ode 3. ait anchoram esse frænum navis: quin & Horatius l. 4. Carm. ode 4. ait Eurum *Siculas equitare per undas*. Pulchrè verò Catullus in carm. de nuptiis Pelei, navim vocat *volitantem flamine currum*, quia flatu ventorum agitur.

Ipsa, inquit, *levi fecit volitantem flamine currum,*
Pinea conjungens inflexa texta carinæ.

Vice versa Martianus lib. 2. remigium navis vocat solis equos.

CVM MAGNÆ SINT] τηλικαῦτα ὄντα, id est, *cùm tanta sint*, putà tam magnæ & vastæ.

ET A VENTIS VALIDIS] σκληρῶν, Vatabl. *sævis*; Pagnin. *duris*; alii, *asperis, rigidis*.

MINENTVR] ἐλαυνόμενα, id est, *agantur*, Pagil. *volvantur*; alii propriè, *impellantur*.

CIRCVMFERVNTVR A MODICO (ἐλαχίστου, id est, *minimo*) GVBERNACVLO] putà clavo; quod enim in equo est frænum, in curru temo, hoc in navi est clavus.
B Unde proverbia, ad clavum sedere, clavum tenere reipubl. id est, republ. præsidere, eamque gubernare & regere. Ita Cicero ad Papirium lib. 9. epist. 15. *Sedebamus in puppi clavumque tenebamus; nunc autem vix est in sentina locus.*

VBI IMPETVS DIRIGENTIS VOLVERIT] *Impetus*, id est, voluntas; sed dicit ὁρμὴ, id est *impetus*, quia gubernator volens rectà dirigere navim, debet sæpè obniti ventis & undis; ideoque vi & impetu clavum iis opponere, aut certè illis eum totamque navim ita aptare & accommodare, ut, si non rectum, certè lateralem cursum teneat, feraturque in locum à se destinatum. Adde, ὁρμὴ accipi posse pro impetu, id est, impulsu, studio & conatu voluntatis; in nauclero enim ad clavum sedenti, ut eum rectè gubernet, magis opus est animi attentione & dexteritate, quàm brachiorum impetu viriumque impulsu. Verè Plato epist. ad Axiochum: *Frænis*, inquit, *ac flagello equos dirigimus: & navigamus aliquando velis navim expandentes aliquando anchoris frænantes retinemus, sed degravamus: sic gubernanda lingua, Axioche, modò ut verbis armemus, modò ut silentio reprimamus.*

C ITA ET LINGVA MODICVM QVIDEM MEMBRVM EST] Verè Nazianz. in carm. de Silentio inter alia ait: *Lingua quidem parva est, at viri ut omnia vincit*, præsertim in sacerdote, *cujus lingua*, inquit, *est musicum instrumentum* S. Bernard. serm. de custodia linguæ manus & cordis: *Lingua* inquit, *modicum est membrum, sed nisi caveas, magnum malum*. Idem de Interiori domo cap. 50. linguam à lingendo, vel ligando deducit: *Quia*, inquit, *lingit adulando, mordet detrahendo, occidit mentiendo*, &c. *ligat, & ligari non potest, labilis est, & teneri non potest: sed labitur & fallitur: labitur ut anguilla, penetrat ut sagitta: tollit amicos, multiplicat inimicos, movet rixas, seminat discordias, uno ictu multos percutit & interficit; blanda est & subdola, lata & parata ad exhauriendа bona, & miscenda mala.* Vers. 5. *Linguæ vis.*

ET MAGNA EXALTAT] Est hic apodosis, sive redditio utriusque similitudinis, scilicet fræni regentis equum, & gubernaculi regentis navim, quibus linguam comparavit. Pro *magna exaltat*, græcè est μεγαλαυχεῖ, quod Primò, multi juxta propriam verbi significationem usu communi receptam vertunt, magnificè gloriatur; Syrus, *se extollit*, nimirum, ut ait Poeta:

D *Projicit ampullas & sesquipedalia verba.*

q. d. Pusillum membrum est lingua, sed jactabundum; quod verborum suorum quasi totidem verberum jactu, impetu & pondere tota regna, totosque populos inter se committit; ac proinde maximè curanda est ejus directio & moderatio. Hinc Beda & alii pro *exaltat* legunt *exultat* (perperam Auctor com. in psal. 119. apud S. Hieron legit *exultat*) id est, impotenter gestit, gloriatur, & jactantia sua quasi in altum exilit, ferocit & sævit, ut contineri non possit, nisi frænum rationis & continentiæ adhibeas. Sic Cicero. 4. de Republ. dixit: *Omni crudelitate exultare*, quod Nonius interpretatur *sævire*. Rursum Cicero libr. de Senectute: *Fabius*, inquit, *Annibalem juveniliter exultantem*, id est, ferocientem & sævientem, *patientia sua emolliuit*.

Itaque S. Jacobus μεγαλαυχεῖ hic non sumit pro inani jactantia, ostentatione & gloriatione; hæc enim

parum

parum boni vel mali efficit, sed pro jactantia impetuosa & efficaci, qua lingua multos, adeoque integros sæpè populos ad magna vel bona, vel mala impellit & concitat. Hinc per metalepsin μεγαλαυχεῖ idem est quod *magna exaltat*, vertit Noster, id est, magna erigit, efficit, operatur. Unde Pagnin. & Vatabl. vertunt, *magna jactat*, videlicèt verba & verbera; Oecumen. *magna operatur, bona videlicet & mala*; sic & Mariana & alii. Emmanuel Sà, *magnas turbas excitat*. Alludit μεγαλαυχεῖ ad αὐχὴν, id est, *cervix*, *collum*, q. d. μεγάλα αὐχεῖ, id est, *magna in cervicem attollit*, magna in altum erigit, magna exaltat: unde eodem allusit in voce κατακαυχᾶται, id est, *superexaltat*, ut dixi cap. 2. vers. 13. Rursum αὐχὴν est pars clavi, sive gubernaculi in quam gubernator incumbit, ait Pollux, idem penè quod πηδάλιον nominatum hic à S. Jacobo; ut μεγαλαυχεῖ sit idem quod *magna navis clavum gerit & regit*. Sensus ergo est, q. d. Sicut frenum cervicem equi, totumque equum agit, & in altum erigit; & sicut clavus se totamque navim regit & erigit supra aquas & undas, ut iis non obruatur & mergatur, sed iis superferatur & inequitet; ita quoque lingua non tantùm hominem totum sua jactantia in altum sustollit, sed & coetus ac reipubl. integras in altum erigit, agitque quò vult, ac proinde magna vel bona, vel mala exaltat, id est, erigit, efficit, producit; perinde ac aurigæ currus in profundo limi defixos modico instrumento ferreo, quod instar vertebræ gyrando sese exerit, sensimque assurgit, facilè elevant & educunt. Simili vertebra & rota exigua vidi in Belgio, à puero uno maximos pontes & naves in altum attolli. Itidem facit & lingua; licèt enim minimum sit membrum, magna tamen potest & operatur.

Exempla bonæ linguæ.

Dicit ergo Jacobus: sicut sessor peritus equitandi freno regit equum, ut eo vehatur quocumque libuerit; imperitus verò sessor aut negligens frænum, facit tam se quàm equum & currum, omnesque qui eo vehuntur periclitari, ut cursu præcipiti allidantur, excutiantur, aut ruant in præceps. Rursum sicut nauclerus peritus clavo regit navim & omnes qui ea vehuntur, ut superatis fluctibus & ventis salvi perducantur in portum: imperitus verò aut negligens clavum, se, & navim, ac omnes qui ea vehuntur, certo periculo naufragii exponit, ut in scopulos illisa dissiliat, aut ventis, fluctibus & vorticibus hauriatur: ita pariter vir prudens qui linguam ritè moderatur, se multosque alios ad magna bona attollit. imprudens verò qui eam regere nescit, sibi aliisque pluribus magna mala invehit & accersit: linguæ enim effrænis petulantia excitat lites, jurgia, odia, bella, excidia familiarum, urbium & gentium; lingua verò frænata & moderata salutem sibi, domui, urbi, totique genti conciliat. Sicut ergo directum frænum & clavus saluti est equo, navi & vectoribus; neglectum verò utrumque, periculum & perniciem utrisque affert: ita pariter & lingua à prudenti prudenter directa, pacem & omne bonum; ab imprudenti verò imprudenter directa, bellum & omne malum sibi multisque aliis conciliabit. Comparat enim linguam fræno & clavo; virum sessori & nauclero; domum, urbem & rempubl. equo & currui, ac navi & vectoribus. Hæc omnia intelligit, unoque verbo *magna exaltat*, brevitatis studio complectitur S. Jacobus. Unde Oecum. *Non est adeò*, inquit, *explicatus sermo, quoniam abbreviati Verbi discipulus est is qui hoc scribit.*

Mysticè Beda, Hugo, Lyran. & Thomas Anglicus, *Lingua magna exaltat*, inquiunt, id est, magna præmia, vel magnas pœnas affert.

Exempla bonæ linguæ magna bona conciliantis sunt apud Valer. Max. lib. 8. cap. 9. Primum de Valerio, qui cùm plebs à senatu pestifera seditione divisa in montem sacrum secessisset, eamdem sua oratione & blandi loquentia *ad saniora consilia revocatam senatui subiecit, id est, urbem urbi junxit. Verbis ergo facundis ira, consternatio, arma cesserunt.*

Secundum de Hegesia Cyrenaico Philosopho, *qui sic mala vitæ* sua eloquentia *repræsentabat, ut eorum miseranda imagine audientium pectoribus inserta, multis voluntariæ mortis appetendæ cupiditatem ingeneraret: ideoque à rege Ptolemæo ulteriùs hac de re disserere prohibitus est.*

Tertius sit Amphion, qui sua oratione saxa ad struendos muros Thebanos traxisse dicitur. Unde Horatius de Arte Poetica:

Dictus & Amphion Thebanæ conditor urbis,
Saxa movere sono testudinis, & prece blanda
Ducere quò vellet.

Idem lib. 3. Carm. ode 11.

Movit Amphion lapides canendo.

Et Statius lib 8. Theb.

Et duras animantem Amphiona cautes.

Sic Orpheus & Arion perhibentur suo carmine & suaviloquentia movisse arbores, silvas & feras: non quòd verè id fecerint, sed quòd homines duros, stupidos & barbaros instar ferarum in silvis viventes, sua oratione pellexerint ad vitam civilem, humanam & socialem, ac ad urbes ea de causa construendas & colendas.

Quartus sit Cicero, qui Romæ omnia poterat, & Romanis persuadebat quæcumque volebat, Catilinam, Antonium, aliosque tyrannidem ambientes urbe expulit. Audi Plutarch. in ejus vita: *Nempe hic vir quantum afferat honesto condimentum eloquentia ostendit populo Romano: atque invincibile esse, quod justum est, si rectè dicatur: debereque eum qui sedulò tractare Remp. intendit, semper quidem in rebus agendis honestum blandienti anteferre, sed in dicendo acerbum eximere conducibili.* Et inferiùs: *Fuit Ciceroni ea tempestate potentia Romæ maxima: & cùm omnia efficeret quæ vellet, Antonium factione oppressit*, &c. Subdit Augustum, postea Cæsarem, per Ciceronem postulasse & impetrasse consulatum, quo viam sibi stravit ad triumviratum, deinde ad monarchiam.

Similis Ciceroni in suavitate dicendi, sed in efficacia dicendi superior fuit Athenis Demosthenes; de eo enim sic scribit Plutarch. in ejus vita: *Hujus oratoris vis quæ excitabat animos & incendebat ad gloriam, obstruxit omnibus reliquis, ut quasi lymphati ab ejus oratione rapti ad honestum, metum, rationem, gratiam abiicerent, ut legatos mitteret Philippus ad pacem petendam omnis Græcia erigeret se: accommodarent se verò Demostheni non modò Prætores Athenienses dicto ei audientes, sed & Bœotarchæ: concionibus illic præesset omnibus, Thebanorum æquè ac Atheniensium.*

Verùm hos omnes superarunt oratores Christiani, ac in immensum Christus ipse, qui turbas flectebat quo volebat: ut missi à Pharisæis ad eum capiendum stupefacti redirent dicerentque. *Numquam sic locutus est homo sicut hic homo*, quia scilicet erat Verbum in carne loquens lingua cælesti & divina, Johan. 7. 49. & Petrus: *Domine ad quem ibimus* (nisi ad te) *verba vitæ æternæ habes*. Johan. 6. 69. Hinc Apostolis linguas dedit igneas, ac præsertim S. Paulo qui reges & principes, oratores & philosophos Judæos & Græcos, adeoque gentes totius orbis pertraxit ad Christi fidem & cultum. Ejus discipulus fuit S. Johannes Patriarcha Constant. qui ab aureo ore & lingua persuadendi quidlibet cognominatus est Chrysostomus. Tales posterioribus sæculis fuere S. Antonius de Padua, S. Vincentius Fererius, S. Bernardinus, qui suis concionibus saxea hominum corda ad pœnitentiam & sanctimoniam inflexerunt; adeò ut eorum linguæ essent plectra & organa Spiritus sancti.

Exempla malæ.

Exempla malæ linguæ magna mala conciliantis recenset Valerius loco citato. *Pisistratus*, inquit, *tantum dicendo valuisse traditus est, ut ei Athenienses regium imperium oratione capti permitterent: cùm præsertim ex contraria parte amantissimus patriæ Solon niteretur: sed alterius salubriores erant conciones, alterius disertiores. Pericles liberis Athenarum cervicibus jugum servitutis imposuit: egit enim & versavit illam urbem arbitrio suo, cumque adversus voluntatem populi loqueretur, jucunda nihilominus & popularis ejus vox erat; unde fatebantur in labris hominis melle dulciorem leporem habitare. Quocirca senex quidam exclamavit, caveri illum civem oportere, quòd Pisistrati simillima ejus foret oratio. Nec hominem aut æstimatio eloquii, aut morum augurium fefellit. Quid enim inter Pisistratum & Periclem interfuit? nisi quòd ille armatus, hic sine armis tyrannidem gessit.*

C. Gracchus sua eloquentia perturbavit remp. ait Valer. libr. 8. cap. 11. Inter fideles quid Eva & Adamo totoque genere humano miserabilius? Quid illud in has miserias conjecit? lingua serpentis Genes. 3. Quid exitialius lingua Judæ? quæ prodidit & perdidit Christum, unicum hominum & angelorum bonum & gaudium. Quid stolida lingua Roboam vesanius? quæ sua sævitia totum

toties in Script. lingua dicitur concinnare, id est, comere & adornare, mendacium vel dolos, ut psal. 49. 19. Joh. 6. 26. Prover. 12. 19. Verùm prior sensus aptior est & nervosior, ac planè genuinus.

Symbolicè Primò, Thomas Anglicus: Lingua, inquit, totum universum, putà cælum, terram & infernum, implet iniquitate. In cælo enim Lucifer, dicens: *In cælum conscendam, super astra exaltabo solium meum*, &c. *similis ero Altissimo*. Isajæ 14. 13. suisque asseclis idipsum suadens & persuadens, cælum implevit seditione & apostasia. Sic & impii *posuerunt in cælum os suum*, psalm. 72. 9. maledicendo Deum & cælites. Rursum: *Lingua eorum transivit in terra*, quia terram implent rixis, bellis, perjuriis, &c. Damnati verò infernum implent suis blasphemiis, jurgiis, sannis, maledictionibus. Secundò, lingua impetit Deum blasphemando, proximum calumniando, seipsum jactando. Tertiò, noster Salmeron & Paes hoc loco per literas alphabeti ostendunt linguam esse alphabetum & congeriem omnium vitiorum: ex lingua enim oritur adulatio, blasphemia, calumnia, detractio, excusatio in peccatis, gloriatio, hæresis, hypocrisis, irrisio, lamentatio, mendacium, nugæ, otiosa verba, perjurium, querimonia, rixa, susurratio, secreti revelatio, scandalum, taciturnitas noxia, vituperatio, zelus amarus. Scripsit Johannes Pelleeyus è Societate nostra librum hoc titulo, *Universitas iniquitatis*, in quo quot quantaque sint vitia linguæ ostendit.

Lingua est alphabetum scelerum.

LINGVA CONSTITVITVR IN MEMBRIS] Græcè addunt οὕτως, id est, *sic*. Hic enim finiiut apodosis: explet enim hic Jacobus cœptam similitudinem ignis & silvæ cum lingua & universitate iniquitatis. Verùm quia concisus est, multa subaudit, uti superiùs annotavi ex Oecumen. Quare tota hæc ejus sententia ita reddenda & connectenda videtur: Ecce quantulus ignis quantam silvam accendit: una enim scintilla potest accendere totam silvam Herciniam, cujus, ut ait Cæsar lib. 6. Comment. latitudo ad novem diætas, longitudo ultra sexaginta diætas extenditur. Pari modo & lingua ignis est, universitas iniquitatis est silva, in quam lingua instar ignis agit: sicut ergo modicus ignis in silva constitutus eam totam accendit: sic lingua quasi modica corporis particula instar scintillæ in membris constituitur, quæ totum corpus putida sua exhalatione & adustione commaculat, totamque vitæ seriem malitiæ flammis succendit. Hunc esse sensum patet ex Græco, eumque exigit hujus versus cum præcedenti cohærentia & connexio, nec alia idonea causa afferri potest, cur Jacobus dicat linguam constitui in membris nostris.

Nota. Lingua à Deo posita est in ore hominis & animalium quatuor de causis. Prima est, ut sit interpres animi, ejusque cogitationes & affectus enunciet. Nam, ut ait S. August. præfat. in psal. 93. *Quid velit cor lingua testatur*. Et Aristoteles libro Perihermen. docet voces esse signa conceptuum & passionum animæ.

Lingua in ore quatuor de causis. Prima.

Secunda, ut serviat cibo & comestioni: lingua enim contritos & commolitos dentibus cibos colligit, & collectos vi sua deprimit & transmittit ad ventrem. Quocirca Varro censet linguam dici à ligando, quòd liget cibum: licèt alii à lingendo dictam velint.

Secunda. Linguæ etymon.

Tertia, lingua sapores sentimus & discernimus, ut cibos commodos ab incommodis & noxiis secernamus. lingua ergo est quasi prælibator & prægustator stomachi.

Tertia.

Quarta, lingua bestias in potu adiuvat illæ enim extenta cavataque lingua hauriunt aquam, eamque comprehensam linguæ sinu, ne tarditate ac mora defluat, ad palatum celeri necessitate compludunt, itaque in ventrem trajiciunt.

Quarta.

Verùm homo corruptus & vitiatus his omnibus abutitur, eaque in vitium & scelus vertit, primum scilicet in mendacia, perjuria, detractiones, rixas, &c. secundum, tertium & quartum in gulam & crapulam.

QVÆ MACVLAT] Persistit in metaphora ignis. Ignis enim dum rem adurit, eam atro colore, æquè ac odore inficit & maculat: ita lingua dum adurit totum hominem, eumdem tetro libidinum, rixarum, vulnerum, omnisque vitii, æquè ac infamiæ colore & odore fœdat & maculat. ita Oecum. Probat mundum sive universitatem iniquitatis esse silvam, quam lingua instar ignis ac-

A cendit, ex eo quòd lingua totum corpus, totamque vitam, omnesque actiones hominis cujusque commaculet & succendat: ex omnibus enim hominibus conflatur mundus & ex iniqua vita cujusque hominis conflatur universitas iniquitatis.

TOTVM CORPVS] Per hoc aliqui accipiunt omnes hominis potentias, habitus, passiones, quæ sibi invicem subordinatæ unum quasi corpus constituunt. Alii totam actionum humanarum congeriem, ac corpus. Verùm hoc corpus mysticum est potiùs, quàm litterale. Alii, q. d. Lingua vitia animi profert in lucem, itaque totum quasi corpus hominis publicè dehonestat. Ego propriam maculam & hominis corpus hic intelligo, quod suis membris constat & integratur: in his enim dixit constitutam esse linguam, q. d. Lingua exigua in membris hominis constituta est, non tam quasi membrum, quam quasi particula & penè punctum membrorum. Quod enim in circulo est centrum, in rota modiolus, hoc in capite est lingua. Sicut ergo moto centro movetur totus circulus, & centro vitiato vitiatur circulus; ita mota & ma-
B culata lingua movetur & maculatur totum caput, totumque corpus hominis. Porrò per corpus synecdochicè animam, totumque hominem intellige. q. d. Lingua maculat corpus & animam, id est totum hominem, omnesque ejus actiones; nam, ut explicat S. Chrysost. hom. 22. ad popul. maculato corpore necesse est maculari animam, juxta illud: *Corrumpunt bonos mores colloquia prava*, 1. Corinth. 15. 33. lingua enim inficit aures, & per aures phantasiam, caput, mentem & voluntatem pravis desideriis, cupiditatibus, odiis, inimicitiis, erroribus, &c. ex quibus sequuntur crapulæ, fornicationes, adulteria, pugnæ, verbera, cædes, &c. quæ corpus commaculant. Rursum lingua inficit tres appetitus hominis, & per eos totum hominem: inficit enim appetitum concupiscibilem concupiscentiis; irascibilem ira & rixa: rationabilem errore, odio, hæresi &c. In hujus rei signum & symbolum Deus Mariam sororem Mosis lingua abutentem, & murmurantem contra Mosen percussit lepra in toto corpore, Num. 12. 1. Simili enim modo lingua impudica, rixosa, blasphema, &c. totam mentem, & totum corpus, id est, totum hominem com-
C maculat, & quasi lepra inficit.

ET INFLAMMAT ROTAM NATIVITATIS NOSTRÆ] Pro γενέσεως, id est *generationis, nativitatis*, nonnulli apud Oecum. legerunt γεέννης, id est gehennæ. q. d. *Lingua incendit & excitat in nos gehennam; veluti grassari faciens adversus nos ignem. Sed & ipsa inceditur à gehenna, ut manifestum est ex divite, qui lingua cruciabatur*, Luc. 16. ait Oecu. Huc spectat illud Christi Matt. 5. 22. *Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis*. Verùm alii passim legunt γενέσεως, quod Primò, Syrus vertit, *genealogiam*. *Inflammat*, inquit, *series genealogiarum nostrarum, quæ currunt in modum rotarum*; lingua enim serens odia inter familias, urbes & regna, eadem transmittit in posteros per multas generationes & sæcula, ut perpetuæ inter eos, immortales, & irreconciliabiles lites & inimicitiæ esse videantur.

Rota nativitatis quæ. Resp. Primò.

Secundò, alii per τροχὸν γενέσεως accipiunt universum orbem conditum, ut τροχὸς ponatur pro κύκλῳ, id est, *circulo* & orbe, γενέσεως pro κτίσεως, id est *creatione* & conditione: respicit enim & explicat id quod dixit, linguam esse ignem à quo accenditur κόσμος ἀδικίας, id est, *mundus*
D vel *universitas iniquitatis*. q. d. Lingua totum orbem tartareo igne inflammat.

Secundò.

Tertiò, Vatabl. per *rotam nativitatis*, id est rotam natam & genitam, non arte à fabro factam, accipit totum corpus, quod est vehiculum animæ. q. d. Lingua adducit in discrimen totum corpus & animam, id est, totum hominem, sive inconsultè moveatur: sicuti molæ molendinorum totum molendinum incendunt, ubi nimio motu ignem conceperint.

Tertiò.

Quartò & genuinè, *rotam nativitatis* nostræ vocat Jacobus universum vitæ nostræ cursum qui à lingua inflammatur ira, libidine, superbia, aliisque sceleribus, atque uritur multis ærumnis, morbis, molestiis & malis, ait Vatabl. Hic cursus dicitur rota; quia instar rotæ à nativitate usque ad mortem semper volvitur cum ratione cæli, cui subiacet, & à qua regitur & rotatur. Græcum enim τροχὸν, si accentum gravem ponas in ultima, signifi-

Quartò.

significat tam rotationem quàm rotam: sin verò per accentum in penultima legas scribasque τρόχον, significat cursum. Vnde Beda: *Cursum*, inquit, *humanæ vitæ lingua contaminat, quo ad mortem usque velut currente rota agimur.* ita Oecum. *Rota*, inquit, *dicitur vita, quia in seipsam revoluta.* Et Isidor. Pelus. lib. 1. epist. 158. Tempus, inquit, vitæ nostræ rotæ speciem imitatur; utpote quòd in se torqueatur & convolvatur. Dies enim succedit diei, mensis mensi, annus anno, ut uno finiente alter incipiat, itaque ad sui principium dies, mensis & annus quasi redeant & in se perpetuo revolvantur, ut choream jugem agere videantur. Sic & Lyran. Glossa, Hugo, Thomas Anglicus, Cajetanus, Salmeron, Cathar. Vatabl. & alii passim.

Vita nostra est rota. Resp. Primò. Ætas ergo vitaque nostra vocatur rota Primò, quia numquam consistit, sed semper instar rotæ circumvolvitur. Audi S. Gregor. Nazianz. in Sentent. *Rota*, inquit, *est incerte fixa, brevis hæc & multiplex vita. Sursum movetur, ac deorsum trahitur: neque enim stabilis est, quamcumvis ita videatur: fugiens tenetur, & manens effugit: saltat plerumque, nec tamen fugere potest: B stationem suam simul trahit ac retrahit. Quocirca ipsius inanitas nulla modo rectiùs describi potest, quam si vel fumus, vel insomnium, vel herbæ flos appelletur. Atque olim quidem avarus quispiam his verbis usus esse fertur: Fortunæ guttam malo, quam mentis dolium. Sed ei præclare sapiens quidam hoc opposuit: Mentis guttam pluris facio quam fortunæ dolium.*

Alludit S. Jacobus ad rotas curruum & ad laminas ferreas quæ ignitæ circumcirca rotis à fabris affiguntur, ut rotæ sint fortiores, & lapidibus, dum per eos rotantur, diutiùs resistant. hisce enim laminis ignitis comparat linguam, q. d. Quod lamina ignita est in rota, hoc lingua est in rota vitæ: sicut enim lamina hæc ignitur in fornace; ita lingua ignitur in fornace gehennæ. & sicut lamina ignita a fabris dum applicatur clavisque affigitur rotæ, undique vomit flammas, videturque totam rotam ligneam circumcirca inflammare; ita pariter lingua inflammat totam rotam vitæ nostræ. Ita de lingua laudante dixit S. Aug l. 10. Confess. cap. 37. *Quotidiana fornax nostra lingua humana.* Quid de petulanti, impudica, maledica, invida, rixosa dixisset?

Secundò. Secundò, sicut rota in puncto tantùm terram attingit; ita hominum vita res terrenas leviter tantùm degustat: illæ enim mox rotantur & abeunt.

Tertiò. Tertiò, sicut rota major rapit minorem sibi subditam & subalternam; ita rotatio cæli secum rapit & rotat rotam vitæ nostræ, ait Cajetan.

Quartò. Quartò, quia instar rotæ velocissimè ad metam & mortem decurrit. Vocatur autem *rota nativitatis*, quia ab ipsa nativitate ad mortem properamus, & instar rotæ currimus. Unde ex Isidoro Pelus. Oecum. Lingua, inquit, inflammat rotam nativitatis, contaminat vitam, dum temere ac petulanter movetur; unde ἐκτραχύνεται, id est *exacerbatur*, exasperatur, atque innumeris rerum varietatibus & ærumnis succumbit; vel, ut alii legunt, ἐπιταχύνεται, id est, acceleratur vita nostra, sive tempus & finis vitæ nostræ. Simili metaphora Eccles. cap. 12. 6. dicit in morte conteri hydriam super fontem, & confringi rotam super cisternam. Vbi interpretes per *hydriam* accipiunt venas aut fel, per *fontem* jecur: aut per *hydriam* corpus, per *fontem* elementa, in quæ moriens homo abit & resolvitur: per *rotam* caput, per *cisternam* cor, ex quo caput haurit omnes spiritus vitales. Corde enim extincto, etiam cerebrum deficit & extinguitur. Hinc noster Serarius hic: *Rota*, ait, *est nativa qualibet perturbatio, qua tamquam rota, huc illuc rotamur & agitamur.*

Quintò. Quintò, sicut rota rotando redit ad sui principium; sic vita nostra tum agendo, tum moriendo redit ad sui principia. Dum enim una actio finitur, incipit alia: sic labor laborem parit, & sæpè dum credimus eum finire, de novo idem inchoandus est, juxta illud Eccli. 18. v. 6. *Cum consummaverit homo, tunc incipiet.* ita Lyran. Hinc veteres pinxerunt annum quasi serpentem actum in gyrum, qui caudam ore mordet: quia ubi cauda & finis unius anni desinit, ibi os & principium alterius incipit.

Sextò. Sextò, sicut in rota dum una pars deprimitur, adversa erigitur; sic in hac vita dum hi deprimuntur, illi exaltantur; & vice versa. Hæc est rota fortunæ. Rotam hanc quisque continuò subit, ut nunc humilietur, nunc exaltetur, nunc rursum humilietur.

Exempla. In hujus rei symbolum Archiepiscopus Moguntinus pro stemmate gerit rotam: cujus origo & auctor fuit Vvilligisus, qui cùm ex carpentario & fabro rotarum creatus esset Archiepiscopus Moguntinus, rotam pro insigni sumpsit, ut perpetuò prioris suæ tenuis fortunæ memor, in humilitate se contineret, quod deinde successores ejus retinuerunt, uti narrat noster Serarius in Moguntia lib. 4. pag. 723.

Simile est quod Glycas refert lib. 4. Annal. de Sultano capto à rege Francorum, qui cùm in vinculis numquam risisset, visa rotatione currus in risum se effudit, rogatus causam dixit rotationem hanc ei repræsentasse suam & rerum humanarum vicissitudinem; qua nunc hi, nunc illi, imò quisque nunc erigitur, nunc deprimitur: quocirca vinculis liberatus in consiliariorum numerum à rege cooptatus est. Hoc est quod Boetius in seipso expertus, de rota fortunæ ait lib. 2. de Consol. prosa 2. *Hæc nostra vis est, hunc continuò ludum ludimus: rotam volubili orbe versamus, infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende si placet; sed ea lege, ne utique, cum ludicri mei ratio poscet, descendere injuriam putes.*

Sic & Theodorus Prisci medicus apud Nicephor. lib. 18. 29. recitat quemdam regem, Sesostris regis junctum currui, rotarum ejus continuas volutiones spectantem, & his vitam nostram comparantem, se suosque in libertatem asseruisse. Sesostris enim quatuor reges devictos instar equorum currum suum trahere jusserat; sed hac unius sapienti oratione flexus illos hoc jugo exsolvit. Verè Pythagoras apud Diogenem Laertium lib. 8. ait vitam humanam similem esse foro & nundinis, ad quas dum alii veniunt, alii revertuntur, alii venditurі, alii empturi, alii spectaturi.

Linguæ vitia totam vitam occupant. Porrò cætera vitia certam ætatis & vitæ partem occupant, ut gula pueritiam, libido juventutem, ambitio virilem ætatem, &c. omniaque ferè cum homine senescunt & emoriuntur: solum linguæ vitium omnem vitam occupat, ut ait hic S. Jacobus, & in senio perdurat. Senum enim propria est loquacitas, qua narrant omnia per totam vitam a se gesta, visa & audita, quare putant sæpe suumque esse loqui, juvenum verò tacere, audire aut discere. Inter omnia autem linguæ vitia nocentissimum, ac perpetuum, & quasi per omnem vitam perennans est detractio. Hæc inflammat totam rotam & cursum ætatis nostræ, ac denigrat & maculat alienæ. Hæc est quæ turbat domos, urbes & regna: hæc est quæ concitat odia, lites, rixas immortales, & bella internecina. Hæc est quæ ubique grassatur & dominatur: unde quidam eam comparat lingulæ chalybeæ sclopeti, quæ collisione ad rotulam ignem elicit, qui sulphureum pulverem inflammans glandem plumbeam ejaculatur, qua instar fulminis illico quemlibet percutit & occidit. sed perperam censet S. Jacobum de ea loqui: hæc enim non est rota nativitatis, nec cognita ætate S. Jacobi, sed nuperrimum inventum Germani anonymi, qui illud primò ostendit Venetis in bello contra Genuenses anno Domini 1330. uti narrat Polydor. Virgil. lib. 2. de Inventor. rerum cap. 11.

Detractio est mala.

Hanc Ecclesiasticus cap. 28. 16. vocat *linguam tertiam*, quia discordiam serit inter duos, & quia detrahit tertio absenti. Alii *tertiam*, exponunt trisulcam, qui instar tridentis & gladii tricipitis, ac fulminis trisulci tres uno ictu ferit & conficit, nimirum detrahentem, audientem, & absentem cui detrahitur, uti notat S. Bernard. serm. de Triplici custodia, manus, linguæ & cordis. Sed audiamus utrumque: *Lingua tertia*, ait Ecclesiast. *multos commovit, & dispersit illos de gente in gentem: civitates muratas divitum destruxit, & domos magnatorum effodit: virtutes populorum concidit, & gentes fortes dissolvit: lingua tertia mulieres viratas* (græcè ἀνδρείας, id est, *viriles*, *viragines*) *ejecit, & privavit illas laboribus suis. Qui respicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum in quo requiescat. Flagelli plaga livorem facit: plaga autem linguæ comminuet ossa. Multi ceciderunt in ore gladii, sed non sic quasi qui interierunt per linguam suam. Beatus qui tectus est à lingua nequam, qui in iracundiam illius non*

tran-

transfuit; & qui non attraxit jugum illius, & in vinculis ejus non est ligatus: jugum enim illius, jugum ferreum est; & vinculum illius, vinculum æreum est. Mors illius, mors nequissima: & utilis potiùs infernus, quam illa. q. d. Satius est mori & ire ad inferos statumque defunctorum, putà ad limbum, quàm pati vexationes linguæ tertiæ, puta detractoris.

S. Bernardi verba sunt: *Numquid non vipera est lingua ista? Ferocissima plane, nimirum quæ tam lethaliter tres inficiat flatu uno. Numquid non lancea est ista lingua? Profectò, & acutissima, quæ tres penetrat ictu uno.* *Lingua*, inquit Psaltes, *eorum gladius acutus. Gladius equidem anceps, imo triceps est lingua detractoris. Nec vero ejusmodi linguam ipso etiam mucrone, quo Dominicum latus confossum est, crudeliorem dicere verearis. Fodit enim hæc quoque Christi corpus, & membrum de membro, nec iam exanime fodit, sed facit exanime fodiendo. Ipsum quoque coronatur est spinis, quas illo tam sublimi capiti furor militaris imposuit: sex etiam clavis ferreis, quos sanctissimis manibus illis & pedibus consummatio Iudaicæ iniquitatis infixit. Nisi enim huius quod nunc pungitur & transfoditur, corporis sui vitam illius vitæ corporis prætulisset, numquam illud pro iste mortis iniuriæ, crucis ignominiæ tradidisset. Et dicimus: Levis res ferme, tenera, mollis & exigua caro, lingua hominis: quis sapiens magni pendat? levis quidem res sermo, quia leviter volat, sed graviter vulnerat: leviter transit, sed graviter urit: leviter penetrat animum, sed non leviter exit: profertur leviter, sed non leviter revocatur: facile volat, atque ideò facile violat charitatem. Vilis res est musca moriens, sed exterminat oleum suavitatis. Tenerum membrum lingua, attamen vix teneri potest: substantia quidem infirmum atque exiguum; sed usu magnum & validum invenitur. Modicum membrum est; sed nisi caveris, magnum malum.* Denique noster August. Quiros hic novè, sed ingeniosè & appositè hanc rotam explicat. *Rota pro tormento.* Arbitror, inquit, hic rotam sumi metaphoricè pro acerbissimo illo antiquissimoque cruciatu quem trochon Græci, rotam Latini nominarunt: cujus supplicii mentio fit Proverbior. 20. 26. *Et incurvat super eos fornicem*: ubi in Hebraico textu & in editione Septuag. legimus, *Et immittet illis rotam*, græcè Trochon: observatque ibi Vatablus, genus fuisse supplicii usitatum apud Hebræos. Et verò in eo supplicio non solùm distentis laxatisque membris homines atrocissimè excarnificabantur, sed urebantur etiam admotis flammis, ut apertè constat ex Josepho in libr. de Machabæis, cujus hæc sunt verba: *Postea: affixus rotæ, igni in catasta objicitur: atque ita tendentibus corpus radiis, & contrahentibus flammis, & costis deinde patentibus, laterum vitalia rumpuntur.* Et ex Apuleio lib. 3. de Asino aureo: *Nec mora, ignis & rota; tum omne flagrorum genus inferuntur.* Ab hoc supplicii genere vocitatos affirmat Christianos per irrisionem sarmentitios Tertullianus in Apologetico cap. 50. *Quia ad stipidem*, inquit, *dimidii axis revincti, sarmentorum ambitu exurimur.* Tractant de hoc supplicio Baronius in martyrologio die 23. Aprilis, Pontanus in lib. 6 Æneidos col. 1485. Turnebus lib. 7. Adversarior. c. 16. Omnium verò ut novissimè, ita accuratissimè noster Cerda in lib. 6. Æneid. vers. 616. nom. 10 Bisciolatom 2. Horarum subcisivarum lib. 12 cap. 9. *Rotam* itaque *nativitatis* explico per metaphoram, supplicium naturæ nostræ: nam etiam Plautus metaphoricè usus est & vocabulo & supplicio Rotæ, in Cistellaria Actu 2. scena 1. *Iactor, crucior, agitor, stimulor, versor in amoris rota miser.* Eodem gignendi casu usus est Jacobus cap. 1. vers. 23. cùm faciem nativam appellavit *vultum nativitatis*. Quod autem supplicium atrocius, quis carnifex naturæ nostræ truculentior excogitari potest, quàm impotentes animi perturbationes? Eæ nativæ cùm sint, id est, ab natura ingenitæ, ubi modum intemperanter excedunt, hominem miserrimè & acerbissimè torquent: ut meritò rota nativitatis, hoc est nativus cruciatus, nominentur. Subolunt hæc explicatio sagacissimo ingenio Serarii nostri, dum ait in Commentario hujus loci: *Vel rota est nativa qualibet perturbatio, qua tamquam rota huc illuc rotamur & agitamur.* Hæc ipse.

Vita ergo nostra est rota, non quælibet, sed torquens & discrucians, adeoque ipsa est tormentum rotæ, quia non est aliud, quàm continua rotatio laborum, morborum, dolorum, anxietatum, perturbatio-

A num, curarum, timorum, cupiditatum; miseriarum & malorum omnium, quæ hominem continuè, sed variè rotant, lacerant, discerpunt, excerebrant: huic verò tormento rotæ aliud, ignis scilicet, addit lingua petulans, dum hominem tot malis rotatum instar ignis urit, cruciat, consumit: perinde ac tormentum rotæ erat, quo corpus ut rotæ aptaretur, debebat necessariò frangi, exossari, exvertebrari. Deinde corpus sic rotæ illigatum & pendens rotabatur in gyrum, idque velocissimè & conversim, ut jam in unam partem versaretur, jam in contrariam mutato motu: quo fiebat, ut viscera & membra omnia miserum in modum jactarentur & divellerentur, juxta illud Senecæ in Hercule Furente;

Rapitur volucri tortus Ixion rota.

Et Statius 8. Theb.

Ixiona frange

Verticibus

Denique non rarò homini sic rotæ affixo subjiciebatur ignis, uti factum est Machabæis testatur Josephus in eorum vita. Talis est & rotæ vitæ nostræ, ab igne linguæ succensa.

B INFLAMMATA GEHENNA] Cajet. vertit activè, *inflammat sub gehenna.* q. d. Lingua inflammat rotam nativitatis nostræ, id est, vitam præsentem quoad culpam, sed futuram quoad pœnam: in gehenna enim & sub gehenna, putà supposita & subjecta igni gehennæ, rota ardens & sulphurea inflammabit hominem qui lingua tota vita abusus est, per omnem æternitatem. Sic dives Epulo in gehenna cruciabatur in lingua, qua delicatè vivens spreverat Lazarum: unde petebat eum ad se mitti, ut injecta frigida mitigaret incendia linguæ, Lucæ 16.

Verùm passivè vertendum est *inflammata*, uti vertit noster & alii passim: passivum enim est Græcum φλογιζομένη, appositum activo φλογίζουσα, quod dixit de rota nativitatis. q. d. Lingua adeò est exitialis, adeò omnia adurit, adeò inflammat rotam totius vitæ nostræ, ut videatur conflata in fornace gehennæ, ibique igne tartareo inflammata inflammare rotam & cursum totius vitæ cujusque, ac consequenter totius universi: sicuti Poetæ finxerunt furias accensis ex Erebo facibus totum modum inflammare. Est catachresis: non enim verè & propriè lingua maledica inflammatur à gehenna, sed per similitudinem; quia scilicet tam maledica & tam pestilens urensque est, ut videatur non terreno, sed infernali igne succensa. In inferno enim damnati ex desperatione lingua ignita & furibunda maledicunt Deo, Sanctis, ac creaturis omnibus. Simili tropo dicimus, Hæc tyranni superbia, hæc ira, hæc invidia tanta est, ut non videatur humana, sed infernalis & diabolica. *Mala lingua inflammatur à gehenna.* *Primò.*

C

Adde, linguam dici inflammari à gehenna per metonymiam, quia scilicet inflammator à diabolo, qui est rex & præses gehennæ. Sicut ergo Sancti, præsertim doctores, & prædicatores, loquuntur lingua angelorum, imò angeli per eorum linguam loquuntur: ita ex adverso perversi, præsertim doctores, ut hæretici, schismatici, susurrones, seminantes rixas & bella, docentes obscœna, famam alienam mordentes, &c. loquuntur lingua dæmonum, imò dæmones per eorum ora & linguas loquuntur. Unde hæresiarchas omnes suas hæreses didicisse à doctore diabolo docet S. Augustin. lib 2. de Genesi contra Ma- *Secundò.*
D nich. cap. 25. & 26. Irenæus lib 5. cap. 23. S. Athanas. orat. contra Arrianos, imò ipsos habuisse dæmones paredros, id est assessores & familiares, tradit Irenæus lib 1. cap. 9. & lib. 5. cap. 57. Eosdem habuisse Berengarium, Lutherum, Calvinum, Zuinglium, ostendi 1. Timoth 4. 1. Hoc est quod ait Iob cap. 41. 12. de Behemeth, id est elephante, qui est typus diaboli: *Halitus eius prunas ardere facit, & flamma de ore eius egreditur.* Et S. Iohan. Apocal. cap. 9. 17. *Vidi equos in visione, & qui sedebant super eos habebant loricas igneas, & hyacinthinas, & sulphureas, & capita equorum erant tamquam capita leonum, & de ore eorum procedit ignis, & fumus & sulphur.* vide ibi dicta. Concludat S. Chrysost. homil. ad baptizandos tomo 5. *Vndique*, ait, *nobis insidias dæmon præparare consuevit; sed faciliùs lingua & ore peccante: nullum enim æque congruum illi organum in ministerium est interitus atque peccati.*

Deni-

Denique gehenna est proprius locus ignis & incendiorum, eorumque quasi fons imò oceanus & barathrum: ardent enim damnati in omni culpa & scelere, ita & omni pœna & igne; quocirca sicut Ætna, Vesuvius, Hecla, similesque montes qui ignes evomunt, dicuntur à multis inflammari ab igne inferni, ejusque esse quasi os, camini & spiracula: ita & lingua quæ ardores litium, bellorum incendiorum omniumque scelerum & malorum tam culpæ, quam pœnæ suscitat, dicitur inflammari à gehenna, quasi illa in vicinam sibi superpositam terram eos exhalet, per catachresim, qua res quasque suis assignamus locis, quibus abundant. Sic flumina omnia dicuntur oriri à mari, Eccl. 1. 7. quia mare aquis abundat. Igitur sicut faber lignarius, vel carpentarius contundendis cædendisque lignis & lapidibus præparans malleum, eumdem prius ad ignitam mittit incudem, ut ibi aptetur & exacuatur; ita maledicus homo, impetu furens, odiisque ad incudem inferni, ad cacodæmones gehennæ malleatores suam mittit linguam, ut furiali quodam splendescat acumine, quo deinde mores hominum contundat; honorem, famam, vitamque prorsus comminuat, discindat, laceret, quin & cædes, rapinas, incendia domorum, urbium & regnorum suscitet, acuat, inflammet.

GEHENNA) Ita per crasin dicitur hebraicè *gehen ennom*, id est, *vallis filii Ennom*, quæ erat juxta Jerusalem, in qua parentes cremabant filios idolo Moloch, & ne eos ejulantes audirent pulsabant *toph*, id est *tympanum*; unde locus dictus est Tophet. Ibidem cæsa sunt ab angelo occulto ardore & igne 185. millia militum Sennacherib: unde ob similem crudelitatem, stragem & incendia infernus dictus est Gehenna & Tophet, uti dixi Isajæ 32. 33. & Jerem. c. 7. 31. & c. 19. 2.

Denique totam hanc Jacobi sententiam egregiè pertractat Gilbertus Abbas in Appendice ad Cant. S. Bernardi serm. 24. dicitque: *Jacobus ait, Lingua modicum membrum inflammat totam nativitatis nostræ, inflammata & ipsa à gehenna. Quo modo potest bene inflammare lingua tam pessimè inflammata? vitiatæ nativitatis mobilis corruptela per se nimis rotatur ad malum, & volubilitate propria fertur in præceps. Et quid necesse est inflammari rotam hanc, quæ firmari non potest, sed per se fertur in malum? Denique diligenter appositum est cor hominis in malum ab adolescentia sua. A prima nativitate impulsa nescit cursum inflectere, & tu illam lingua prava impellis amplius & inflammas? lingua prava iracundiæ & indignationis occasiones requirit, injurias vel falsas simulat, vel veras exaggerat, quas debuerat dissimulare: ad offensam officia ista v. interpretatur, & veneneti sermonis scintillas adhibet ad commovendum cor suum. Quid lingua nequam cordi tuo talem adhibes flammam? sufficiat illi flamma sua, sufficiat illi concupiscentiæ ardor carnalis, & levitatis calor innatæ, quibus cor tuum ac si volubilis rota impellitur. Deinde ejus originem & terminum recenset. Hanc tibi flammam nativitas prima ingenuit, sed renascendi gratia restringit. Noli ignem igni adhibere, & concupiscentiæ addere malitiam. Ignem hunc quem evomis, hauris de gehenna: inde incipit, & illò rapit: Lingua,* inquit, *inflammata à gehenna. Lingua hæc mala coccinea est, sed vitta non est. Non enim ligat, sed dissipat. Malè succendit, quia succidit unitatem, quam dissidii verba scintillas, & flamma talis de inferis est: nam flamma, quæ desursum est pudica est, pacifica est, bonis consentiens, & bonos faciens. Verbum enim dulce & multiplicat amicos, & mitigat inimicos. Quasi flammam flamma consumit, infernorum superior, infernalem cælestis; dum sapiens, & suave verbum vincit malignum, & dulce durum emollit, & ideò dicit: Sicut vitta coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce. Non enim decent sponsam nisi verba dulcia, verba amoris, verbaque delicati funiculi vice funguntur, verba quæ sponsum irretiant, & trahant vinculis charitatis. Felix anima, quæ hujus novit dulcium verborum nectere retia, quibus Jesum illaqueet, alliget Verbum Patris, animi affectibus, vel affatibus Christum includat, amatorio deliniat sermone & delectet; ut ejus eloquium dulce sit ei, qui habet verba vitæ æternæ, & est Verbum æternum, quod cum Patre & Spiritu sancto vivit, & regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.*

VERS. 7. OMNIS ENIM NATURA BESTIARUM] S. Jacobus ut ostendat quantam vim & efficaciam habeat lingua, ac proinde quanta ei sit adhibenda cura, primò comparavit eam fræno equi, secundò gubernaculo navis, tertiò igni modico silvam incendenti. unde Quartò, hic comparat eamdem bestiis ferocissimis, atque iis magis efferam & indomitam; idque appositè ad etymon linguæ in Hebræo: lingua enim hebraicè dicitur לשון *lascon*, quod videtur esse diminutivum à ליש *lais*, id est, *leo*: (sicut ab איש *is*, id est *vir*, dicitur אישון *ison*, id est, *viranculus* & *pupilla oculi*: in ea enim apparet *virunculus*. Unde *lascon*, id est *lingua*, idem est, quod leunculus, parvus leo; quia sicut leo sævus est & fortissimus animalium, ac bestiarum omnium rex; ita & lingua sævissima, & fortissima est, omniumque princeps & domina. Rursum sicut leo latet in spelunca, ex eaque in prædam à se visam improvisus insilit; ita lingua latet in ore quasi in insidiis, ex eoque obvios quosque & ignaros invadit. Porrò *lais*, id est, *leo*, dicitur à לוש *lus*, id est *subegit*, eò quòd prædam subigat, omnesque feras sibi subjiciat. Unde alii *lascon*, id est *linguam*, derivant per metathesin a נשל *nascal*, id est, *detraxit*, *dejecit*: utrobique enim eædem prorsus sunt litteræ, sed transpositæ: *lascon* enim *nascal*, id est, *lingua* omnia detrahit, dejicit, subigit & sternit quasi leo. Porrò ab Hebræo *lascon* nonnulli deducunt Græcum γλῶσσα, id est *lingua*, addito γ, & à γλῶσσα deducunt Latinum *gloria*, quasi *glossa*: lingua enim est quæ gloriatur, ipsaque unicum gloriationis & jactantiæ est instrumentum. Simili modo nonnulli linguam latinè dictam volunt à ligando, quòd ipsa quasi indomita fera & leo dentium & labiorum septis, tamquam muris vallata ac ligata sit. Hinc de lingua maledica ait Eccles. ca. 28. v. 27. *Immittetur in illos* (injustos & impios) *quasi leo, quasi pardus lædet illos*. Ipsa est ergo quasi leopardus, sævior leone & pardo, utpote qui utriusque sævitiam exsuxit, & in se conjunxit. Hinc & illud Proverb. 20. 2. *Sicut rugitus leonis, ita & terror*, puta lingua, & vox terrifica, *regis: qui provocat eum, peccat in animam suam*. q. d. Animæ, id est vitæ suæ, creat periculum. Et Isajæ 5. 29. de Nabuchodonosor: *Rugitus ejus ut leonis, rugiet ut catuli leonum*. Simile est Ezec. 19. v. 7. Zachar. 11. 3.

Lingua hebraicè lascon, *id est, leunculus.*

Nota. In statu innocentiæ, & integræ naturæ, in quo conditus fuit Adam, positusque in paradiso, omnia animalia, etiam feræ, homini obediebant ad nutum. Unde singula venerunt ad Adam, quasi servi ad dominum, ab eoque singula nomen acceperunt, Genes. 2. 19. Id fiebat per instinctum obediendi homini, quem eis indebat Deus per angelos: per talem enim instinctum canes, equi, asini, muli & boves parent homini, & catuli ferarum parent matribus feris. Hunc instinctum perdiderunt bestiæ, peccante Adamo, qui proinde jus herile & dominium in eas per peccatum amisit. Sancti tamen eminentes, qui proximè accesserunt ad primævam innocentiam, hoc dominium recuperarunt, ut S. Paulus, S. Antonius, S. Franciscus. Cæteri homines longo usu, arte & industria similem instinctum feris indunt, itaque eas aliquo modo domant & cicurant.

Feræ obediebant Adamo, unde?

Primò ergo feras quaslibet domari ab homine, multis docetur exemplis. Experientia constat, & docet Plinius libr. 8. cap. 16. hac arte domari & vinci leones, etiam furentes & irruentes, si quis in caput eorum pallium aut vestem objiciat, qua oculi eorum velentur: *quia omnis vis & feritas consistit in oculis*. Addit Plinius: *Jugo subdit eos, primusque Romæ ad currum junxit M. Antonius, & quidem civili bello, cùm dimicatum esset in Pharsalicis campis. Primus autem hominum leonem manu tractare ausus, & ostendere mansuefactum Hanno è clarissimis Pœnorum traditur, damnatusque illo argumento, quoniam nihil non persuasurus vir tam artificis ingenii videbatur; & malè credi libertas ei, cui in tantum cessisset etiam feritas. Mentor Syracusanus in Syria leone obvio suppliciter volutante, attonitus pavore, cùm refugienti undique fera opponeret sese, & vestigia lamberet adulanti similis, animadvertit in pede ejus tumorem vulnusque, & extracto surculo liberavit cruciatu.*

Ars domandi leones.

Simile est, quod de leone obediente Androdo, ob spinam è pede sibi ab eo exemptam, recitavi Isajæ 1. 3. Et tale subdit Plinius de Elpide Samio, ac cap. 17. de Democrito Physico, qui pantheræ blandienti catulos è fovea eximens, *ab ea læta & gestiente usque ultra solitudines deductus est, ut faciè appareret gratiam referre*. Subdit de infantibus ferarum lacte nutritis, cùm essent expositi, uti

ti, uti

ti, uti Romulus & Remus à lupa. Ælianus lib.15. cap. 14. narrat Indos suo regi offerri cicures tigrides, pardos & oryges quadricornes. Paulus Venetus in Historia Tartarorum narrat, magnum eorum Cham cicuratos habere leones, tigrides, pardos, ursos, &c. quibus in venatione se oblectet, venetur que ejusdem speciei feras. Rhinocerotes cicuratos Domitiano Imper. Romam advectos narrat Sveton. & alii. De elephantum docilitate stupenda, quæ fidem videntur excedere, ex Æliano, Plinio, Oppiano, Aristotele, & aliis recenset Lipsius centuria 1. epist. 50. Denique bestiarii, sive præfecti bestiarum Romæ alebant & regebant leones, tigrides, pardos, ursos, omnesque feras, quas è caveis in amphitheatrum ad pugnas & spectacula educebant & reducebant.

Loquacitas signũ stultitiæ.

Jacobus ergo comparans linguam cum bestiis, innuit in ea quid esse irrationale, stultum & bestiale, ideoque indomitum. Ita Philosophi censent loquacitatem signum esse parui cerebri, & judicii, adeoque stultitiæ. Unde Solon cuidam dicenti, illum ideo non loqui, quia stultus esset: *Nullus*, inquit, *stultus tacere potest*. Theocritus audiens initium orationis Anaximenis: *Incipit*, inquit, *verborum flumen, mentis gutta*, significans illum esse multiloquum, sed parum sapientem. Ita Stobæus serm.34. Alfonsus Aragonum rex, teste Panormitano in ejus gestis lib. 4. homines ad loquendum turgidos & quasi distentos vocabat utres & vesicas: turgent enim, donec ea eructent. Quare prudenter Æneas Silvius lib.1. de Gestis ejusdem Alfonsi ait: *Sapientius esse agere quam fari*: numquam enim nisi cùm necessitas postulat, sapiens loquitur: neque vana, sed ponderata profert. Stulto autem nullum est tempus sermoni clausum; sed quovis loco & tempore quidquid in buccam venerit, effutit.

Aves omnes cicurantur.

Secundò, volucres quaslibet ab homine domari, putà falcones, aquilas, accipitres, merulas, graculos, luscinias, &c. patet experientia: quin & multæ earum humanum sermonem addiscunt tam Græcum, quam Latinum: uti de sturno & lusciniis Cæsarum narrat Plinius libr. 10. cap.42. Idem de perdice asfirmat Plutarch. in Symposiis. De psittacis res clara est. Idem de picis certi generis asserit Plinius loco citato. *Adamant*, inquit, *verba quæ loquantur; nec discunt tantùm, sed diligunt, meditantesque intra semet cura atque cogitatione intentionem non occultant. Constat emori victas difficultate verbi, ac nisi subinde eadem audiant, memoria fallit quærentes, mirum in modum hilarari, si interim audierint id verbum*. Lepida sunt quæ narrat Macrobius libr. 2. Saturn. cap.10. in fine de corvis Augustum salutantibus: *Ave Cæsar, victor, Imperator*, quos viginti millibus nummum emit. Simile lucrum aucupans sutor, *Corvum instituit ad parem salutationem. Hac audita dum tempe Augustus, respondit: Satis domi salutatorum talium habeo. Superfuit corvo memoria, ut & illa quibus querentem dominum solebat audire, subtexeret: Opera & impensa periit. Ad quod Cæsar risit, emique avem jussit, quanti nullam adhuc emerat*. Subdit de graculo, qui Cæsari solebat porrigere honorificum epigramma, ac simile submissum a Cæsare legendo laudavit, admirans tam voce quàm vultu, & Cæsari paucos denarios dedit, adjecto hoc sermone: *Non secundum fortunam tuam Auguste; si plus haberem, plus darem*. Quare Augustus sestertia centum millia graculo numerari jussit. Verùm pro graculo legendum est Græculo, puta homine Græco, ut patet ex narrationis serie, & ex emendatis Macrobii codicibus.

Serpentes domãtur.

Tertiò, serpentes domari patet ex Plinio lib. 8. c.7. qui *Thoantem in Arcadia servatum a dracone narrat. Eum nutrierat puer, dilectum admodum, pavensque serpentes naturam & magnitudinem metuens, in solitudines tulerat; in quibus circumvento latronum insidiis, agnitoque voce, subvenit*. Idem lib.10. c.74. narrat de aspide rem miram: *Ipsam (enim) cùm ad mensam cujusdam in Ægypto veniens aleretur assiduè, enixam catulos, quorum ab uno filium hospitis interemptum; illam reversam ad consuetudinem cibi intellexisse culpam, & necem intulisse catulo, nec postea in tectum id reversam*. Psyllos & Marsos domare serpentes tradit Plinius, & alii: licet nonnulli viri sapientes censeant eos esse incantatores. Crocodilos mansuescere tradit Ælianus lib.8. c.4. addunt alii Tentyritas eis inequitare: qui & addit murenam piscem agnovisse vocem

A Crassi Romani, & ab eo alitam & dilectam adeò, ut in ejus morte luxerit. De Delphini in homines amore & obsequio mira narrat Plinius libr.9.c.8. nimirum quod ipse puerum à quo alebatur, in dorsum receptum, *Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat; simili modo revehens pluribus annis: donec morbo extincto puero, subinde ad consuetum locum ventitans tristis & mærenti similis, ipse quoque desiderio expiravit*. Et infrà: *Quæ facinus ne credatur, Arionem quoque citharœdicæ artis interficere nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæstus, eblanditum, ut prius caneret cithara; congregatis cantu delphinis cùm se jecisset in mare, exceptum ab uno Tænarum in littus pervectum*. Subdit delphinos evocatos a piscatoribus accurrere, & cogere mugiles in eorum retia. Quid ad hæc homines indociles, loquaces & indomiti? utique cis dociliores sunt delphini & bestiæ, magisque domari & regi se sinunt.

ET CAETERORUM] animalium. ita Romana: legit Interpres τῶν ἄλλων, id est, *aliorum*; vel ἐναλίων, id est, *variorum*: jam legunt ἐναλίων, id est, *marinorum*: ita Syrus. Unde nonnulli pro *cæterorum* censent legendum
B *cetorum*. ita Cajetanus, Clarius, Salmeron, Gagnæjus, Cathar. & alii. Cetorum enim variæ sunt species, quas recenset Rondeletius & Aldrovand. lib. de Piscibus. Maxima est balæna, quam domat, imò regit pisciculus, cui nomen musculus. Hic enim eam ducit & præit, ejusque est quasi oculus, dux & monitor, indicans vada & pericula quæ cavere debeat, cibum ostentans, cæteraque omnia præsentiens & præmonens: unde eo moriente moritur pariter balæna, teste Æliano libr.2. cap.13. & aliis. Verùm τὸ *cetorum* non respondet Græco ἐναλίων, id est *marinorum*; innumera enim sunt genera animalium marinorum, è quibus unum dumtaxat est cetus.

DOMANTUR] non ait, Cicurantur, quia aliquæ bestiæ adeo feræ sunt, ut planè cicurari nequeant; sed *domantur*, ut scilicet eorum feritas compescatur & refrænetur. Domantur autem multæ pastu; illi enim a quo pascuntur, obsequuntur: aliæ frænis & capistris; aliæ flagellis & verberibus; aliæ per res quas metuunt, ut leones terrentur flammis, rotis & voce galli gallinacei; aliæ fame & inedia. Unde illud: *Quis psittacum docuit suum χαῖρε? fa-*
C *mes*. Aliæ per animalia sibi inimica. Sic inquit Plinius lib.10. c.74. *Dissident olores & aquilæ, corvus & milvus, cornices & noctuæ, mustela & corvix, turtur & pyralis, onates & graviæ, jurices & ardeola, ægithus avis minima cum asino, vulpes & Nili angues, mustela & sues: dissident thoes & leones, & minima æque ac maxima*.

LINGUAM AUTEM NULLUS HOMINUM DOMARE POTEST] Oecum. legit interrogativè, q.d. Feræ domantur, cur lingua ab homine domari non possit? omnino potest: humanior enim & docilior est, quam feræ. Abutebantur hac lectione & expositione Pelagiani, ut probarent gratiam Dei non esse necessariam, sed hominem suis & naturæ viribus posse refrænare omnes tam linguæ, quam animæ passiones & concupiscentias, Verùm perperam: nam cæteri Græci & Latini legunt assertivè, non interrogativè. Sequitur enim, *inquietum malum, plena veneno mortifero*. ita S. August. de Nat. & gratia c.
D 15. Idem serm. 4. de verbis Domini secundùm Matth. *Homo*, inquit, *domat feram, non domat linguam: domat leonem, & non refrænat sermonem. Domat ipse, & non domat seipsum. Domat quod timebat, & ut se domet, non timet quod timere debebat*. Et mox: *Ergo intelligamus charissimi, quia si linguam nullus hominum domare potest, ad Deum confugiendum est, qui domet linguam nostram. Si enim tu eam domare volueris, non potes, quia homo es: linguam nullus hominum domare potest*. Sic Christus Matth.19. 24 ait tam impossibile esse divitem salvari, quam impossibile est hominem transire per foramen acus. Mirantibus discipulis, ac dicentibus: *Quis ergo poterit salvus esse?* respondit seque explicavit Christus, dicens: *Apud hominem hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt*. q.d. Non hominis, sed Dei virtute, ac gratia potest dives salvari, æque ac camelus per foramen acus transire. Pergit S. August. *Attendite similitudinem ab ipsis bestiis quas domamus. Equus non se domat: camelus non se domat: elephantus non se domat: aspis non se domat: leo non se domat, & sic homo non se domat. Sed ut domentur equus, bos, camelus, elephantus leo, aspis, quæritur homo. Ergo Deus quæratur ut dometur*

VERS. 8.

Deus domat linguam.

homo: ergo Domine refugium tu factus es nobis, &c. *Quid ergo fratres mei dubitare debemus, quia mansuetos nos faciet Dominus; si nos domandos ei præbeamus? Domuisti leonem quem non fecisti, non domat te qui fecit te?* &c. *Imago Dei domat feram, & non domat Deus imaginem suam.*

Per tribulationes. Subdit modum domandi Dei, scilicet tribulationes. *In illo*, ait, *spem nostram ponamus, & donec domemur & perdomemur, id est perficiamur, domitorem feramus. Plerumque enim profert domitor noster etiam flagella. Si enim tu ad domanda jumenta (id est, adjumenta infirmitatis tuæ) tua, profers virgam, profers flagellum; Deus non profert ad domanda jumenta sua, quod sumus nos, qui de jumentis suis faciet filios suos?* Et paulò pòst dat cumulum præmii: *Domito sibi Deus hereditatem servat, quod est ipse Deus: & constituet te cum angelis in æternum, ubi jam non indigeas domari, sed tantummodo à piissimo possideri. Erit enim tunc Deus omnia in omnibus: nec erit ulla infelicitas quæ nos exerceat, sed felicitas sola quæ pascat.* Subdit exemplum filii quem castigat & erudit pater, ut eum bonorum omnium relinquat heredem: *Deus autem tuus, redemptor tuus, castigator tuus, pater tuus erudit te. Quò? ut accipias hereditatem, ubi non efferas patrem, sed hereditatem habeas ipsum patrem. Ad hanc spem erudiris & murmuras, & si quid triste acciderit, fortasse blasphemas? Nonne melius est, ut flagellet te & recipiat te, quam parcat tibi & deserat te?* Unde concludit: *Dicamus ergo: A te non recedemus, cùm liberaveris nos ab omnibus malis nostris, & impleveris nos bonis tuis. Bona das, blandiris, ne fatigemur in via. Corripis, cædis, percutis, dirigis ne oberremus à via: sive ergo blandiris, ne fatigemur in via: sive castiges, ne oberremus a via, Domine refugium tu factus es nobis.* Hoc est quod ait Sapiens Proverb. 16. v. 1. *Hominis est animam præparare, & Domini gubernare linguam.* nam, ut ait Ecclesiast. cap. 19. v. 17. *Quis est qui non deliquerit in lingua sua;* adeò ut & S. Job. ita laudatus à Deo dicat cap. 42. 3. *insipienter locutus sum, & quæ ultra modum excederent scientiam meam.* Tanta enim est linguæ cupido & pruritus ad loquendum, quanta est ejus qui hausit venenum ut illud evomat; quanta est musti bullientis & dirrumpentis lagenas; quanta est mulieris gravidæ ad pariendum; quanta est vulnerati ut sagitta eximatur. Audi Ecclesiast. cap. 19. 10. *Audisti*, inquit, *verbum adversus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te dirumpet. A facie verbi parturit fatuus, tamquam gemitus partus infantis. Sagitta infixa femori carnis, sic verbum in corde stulti.* Unde Eliu Job 32. 18. *Plenus sum*, inquit, *sermonibus, & coarctat me spiritus uteri mei. En venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas dirrumpit.* Hinc lingua a Nazianzeno tractatu de silentio vocatur ἀδάμαστος, id est, *indomabilis*, ἀχάλινος, id est, *effrænis*; ἄθεσμος, id est, *exlex*, quia scilicet frænari non potest à natura, sed a gratia; non ab homine, sed à Deo. Rursum quia cum gratia communi & ordinaria nemo, id est, pauci & vix ullus, ita eam frænare potest, quin aliquando exorbitet, & frænum excutiens instar effrænis equi hinc illucque discurrat, & in aliorum noxam grassetur. Unde Nazianzenus loco citato ait, se jejuniis, vigiliis, ciliciis, humi cubatione domuisse gulam, libidinem, iram, &c. sed non linguam.

Namque mihi, inquit, *effrænis lingua est & garrula: per quam*
Livor me innumeris afficit usque malis.

Verùm loqui videtur de lingua non sua sed invidorum sibi detrahentium, seque exagitantium.

Religiosis periculum salutis à lingua. Præclarè hanc Jacobi sententiam pertractat B. Petrus Damiani libr. 2. epistol. 18. ad Cardinal. additque Religiosis per cætera fere securis, à sola lingua esse periculum damnationis (quod & alii viri sapientes olim asseruerunt, & etiamnum asserunt.) *Fateor*, ait, *fratres mei nil fere in monasteriis agitur, unde mens mea terribilius super monachos imminere Dei judicium suspicetur: nam continuo meatus impulsu, quasi torrens per declivia devexa procedens eorum lingua decurrit: & cum tintinnabulum sonet, sic illis est, tamquam si ac repentino proximus ictu eorum capiti illidat. Quod tamen de quibusdam, absit autem ut de omnibus dicam*, &c. *Omnibus vanis laborandi, ac legendi, studium quidam postponentes, abutuntur in fabulis, & quidquid laboribus ac lectionibus debent, totum vaniloquiis sermonibus exhibent.* Et mox citato Proverb. 18. *Mors & vita in manu linguæ; Quam*

A *inhonestum est*, ait, *ut in hoc munere, quo creaturis omnibus homo præponitur, ipse largitor ab homine frequentius offendatur? Et cùm naturis reliquis homo præsideat, easque jurisditionis legibus subdat, quanti pudoris est, ut corunculam tenuem quam intra fauces includis, edomare non possis? Unde & Jacobus dicit: Omnis natura bestiarum & volucrum domabilis est, linguam autem nullus hominum domare potest. Nullius quippe fræno doctoris coercere valent linguam se cohibere nolentis* (est hæc ejus nova & tertia hujus loci S. Jacobi expositio) *alioquin si pulsat & nititur, quod optat procul dubio consequetur.* Et interiùs: *Serpentes sunt de quibus dictum est: Venenum aspidum sub labiis eorum. Ubi ergo supervacuis vacatur ineptiis, & quasi symbola congeruntur verbis otiosis, apud intrinsecus auscultantem non sermones hominum, sed quasi multigena discernitur vociferatio bestiarum. Ipse nimirum est, de quo in Canticis cap. 2. dicitur: Dilectus meus respicit per fenestram, respicit per cancellos. Et ipse per Prophetam* (Jerem. 8.) *Attendi*, inquit, *& auscultavi; nemo quod bonum est loquitur. Sed ut noster sermo ab ea quam semel cœpit materia non recedat, & loquentium vitia per non loquentium animalium prosequamur exempla, numquam fauces hydrus ingreditur, nisi cum crocodilus oscitans invenitur: nam si* B *clausum os teneat, insidiantis impetum non formidat. Anshalopus cùm exclamat, ad suum ignarus interitum, gladios venatoris invitat; qui donec obticuit, persequentis industriam fugacis cursus opinione delusit. Atque ut hoc inferam, quod cancer ostreo, facit plerumque diabolus monacho*, &c. *Solerter explorat, si quando ostreum se contra solis radios operiat: tunc ergo calculum clandestinus incursator immittit, sicque biantia claustra reperiens, viscera ostrei interna decerpit. Ostreum significat monachum qui nimirum vivit, dum sub silentii censura concluditur: perit autem cùm ad loquendum immoderatius aperitur. Quid enim designat calculus qui ostreo ne recludatur inicitur, nisi duritia consuetudinis, qua quisque ne sese ad pœnitentiam emolliat induratur. Nam quasi quidam lapillus pravæ consuetudinis obstat, ne is qui fabularum vacat ineptiis, a sua se vanitate recludat. Cancer qui post se naturaliter graditur, est apostatis spiritus, qui postquam semel à conditore recessit, in posteriora relabi numquam desiit.*

Lingua quasi hydrus.

INQUIETUM MALUM] ἀκατάσχετον, id est, ut Pagninus & Vatablus, *incoercibile*; S. Hieronymus lib. 2. contra Pelagium, *incontinens*, scilicet passivè, quod con-C tineri & cohiberi nequit; alii, *incohibile*; Syrus, *inimpedibile, irremorabile*; alii; *intolerabile*.

Nonnulli legunt ἀκατάστατον, id est *inconstans*, instabile, consistere non potens; sicut cor & pulmo, quibus lingua respondet, & quoad formam assimilatur, consistere nequeunt, sed perpetuò agitantur: cor, ut spiritus vitales toti corpori subministret; pulmo ut cor refrigeret. unde Poeta:

Cor sapit, & pulmo loquitur, fel commovet iram,
Splen ridere facit, cogit amare jecur.

Item ἀκατάστατον est seditiosum & tumultuosum: nam ἀκαταστασία est *seditio*, inconstantia, tumultus, confusio, turbatus rerum ordo. Hinc & sequitur, *Plena veneno mortifero.* Porro cur lingua sit inquieta, causam dat S. August. serm. 31. de verbis Apost. *Lingua*, inquit, *facilitatem habet motus, in udo posita est, facile in lubrico labitur. Quanto illa citiùs & facilius movetur, tanto tu adversus illam fixus esto. Domabis, si vigilabis: vigilabis, si timebis: timebis, si Christianum te esse cogitaveris.*

PLENA VENENO MORTIFERO] quo proximi D famam, suam & audientis animam, ac sæpe multorum corpora occidit per odia, rixas & bella quæ suscitat: unde psal. 139. 4. *Acuerunt*, ait, *Linguas suas sicut serpentis: venenum aspidum sub labiis eorum.* & psal. 5. 11. *Sepulcrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, judica illos Deus.* Sepulcrum est, Primò, quia lethiferum est guttur maledicum, & quos tetigerit occidit, & in sepulcrum infert, juxta illud Jerem. 5. 16. *Pharetra ejus quasi sepulcrum patens.* q. d. Nabuchodonosoris sagittæ sunt lethiferæ, & omnes quos confixerit, occidet & sepeliet.

Lingua maledica est sepulcrum.

Primò.

Secundò, quia instar sepulcri tetrum & lethalem halitum ac virulentiam calumniarum, dolorum & impiarum machinationum exhalat.

Secundò.

Tertiò, qui obscœna loquuntur, ait ibidem S. Chrysost. ora habent quasi sepulcra, quia fœtor ille spiritalis qui ex animæ putrefactione oritur, fœtore sensibili major & gravior est.

Tertiò.

Lingua

Eſt quaſi argentū vivum.

Lingua ergo ſimilis eſt hydrargyro, ſive argento vivo, quod conſiſtere nequit, ſed perpetuò agitatur: ac ſi tangatur, in mille & minutiſſimas partes diſſilit; eſtque venenum exitiale, ut ſi vel minimum quid ex eo hauriatur, ilicò interimat: ut olim Lovanii juvenem curioſitatis cauſa illud delibantem, ilicò interimi conſpexi. Porrò alludit Jacobus ad linguam aſpidum & ſerpentum, quæ venenata eſt, & venenum morſu effundit. Nam animalia quæ veneno nocent, venenum in veſica ſub lingua incluſum habent; quæ, cùm mordent, rumpitur, & morſu venenum effundunt, ait Mercurial. de Venen. juxta illud Job 20. 12. *Cùm enim dulce fuerit in ore ejus malum, abſcondet illud ſub lingua ſua.*

VERS. 9. *Lingua data eſt ad Deum laudandum. Exēpla.*

IN IPSA (id eſt ipſa, per ipſam) BENEDICIMUS DEUM] tum pſallendo, tum docendo, tum concionando, &c. Hic enim eſt finis linguæ ob quem nobis à Deo eſt indita, ſcilicet ut illa Deum glorificemus, alioſque glorificare doceamus. Ita fecit S. Antonius de Padua, qui ardenti corde & lingua concionando innumeros ad Deum convertit. Unde 32. anno à morte ejus, lingua ejus incorrupta, recens & rubicunda inventa eſt à S. Bonaventura, qui lachrymando eam deoſculans: *O lingua benedicta,* inquit, *quæ Dominum ſemper benedixiſti, alioſque benedicere docuiſti, nunc liquet quam grata ei fueris, quantique apud eum meriti.* ita habet ejus Vita & Chronica Ordin. S. Franciſci: quæ & addunt ipſius S. Bonaventuræ linguam, 160. annis poſt mortem, putà anno Domini 1434. integram & recentem eſſe repertam, æquè, ac cor & caput, in tranſlatione ejuſdem. Ita Pſaltes pſalm. 33. 1. *Benedicam*, inquit, *Dominum in omni tempore, ſemper laus ejus in ore meo.* Ita Sancti in cælis non aliud lingua concinunt quam Dei laudes & magnalia, Apoc. 4. 8. & c. 5. 8. & c. 7. 12. vide ibi dicta. Quocirca S. Paulus quaſi angelus terreſtris, ſatagens fideles efficere cælites & angelos; *Implemini*, inquit, *Spiritu ſancto, loquentes vobiſmetipſis in pſalmis, & hymnis & canticis ſpiritualibus, cantantes & pſallentes in cordibus veſtris Domino, gratias agentes ſemper pro omnibus in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, Deo & Patri*, Epheſ. 5. 18. Ita S. Nazianz. in carm. de ſilentio de linguis canit:

Sum lyra ſupremi regis, modulíſque canoris
Hunc cano, qui tremulo cuncta pavore quatit.

Ita S. Auguſt. totis tredecim libris Confeſſionum aſſiduè benedicit, laudatque Dominum: unde ita orditur: *Magnus es Domine & laudabilis valde: magna virtus tua, & ſapientiæ tuæ non eſt numerus. Et laudare te vult homo, aliqua portio creaturæ tuæ, & homo circumferens mortalitatem ſuam, circumferens teſtimonium peccati ſui, quia ſuperbis reſiſtis: & tamen laudare te vult homo aliqua portio creaturæ tuæ. Tu enim excitas ut laudare te delectet: quia feciſti nos ad te, & inquietum eſt cor noſtrum donec requieſcat in te.* Et lib. 9. cap. 1. *Laudet te cor meum & lingua mea, & omnia oſſa mea dicant: Quis ſimilis tibi?* Quocirca impius Neſtorius lingua abutens, & maledicens Chriſto, ejuſque matri, dicenſque & docens Chriſtum non eſſe Deum, ac conſequenter ejus matrem non eſſe Deiparam, ſed Chriſtiparam, in eadem à Deo mulctatus eſt: lingua enim ejus à vermibus corroſa & exeſa eſt, teſte Cedreno & Evagrio lib. 1. cap. 7. Ex adverſo Martyres plures, quibus ob fidei confeſſionem exſectæ erant linguæ, Deum laudarunt perinde ac ſi illæ exſectæ non fuiſſent, uti fecerunt Martyres Africani, teſte Victore Uticenſi in Perſecutione Wandalica. Tota ergo vita fidelium, præſertim clericorum, Religioſorum, & prædicatorum, non aliud eſſe debet, quam continua Dei laus & prædicatio.

Dicit hoc Jacobus, ut oſtendat proprium finem & uſum linguæ, qui eſt benedicere & laudare Deum, ut ex illo oſtendat gravitatem abuſus, quo homines paſſim eadem impiè & quaſi ſacrilegè abutuntur ad maledicendum. Nam, ut ait S. Chryſoſt. homil. 14. in epiſt. ad Epheſ. *Os habes*, inquit, *ſpirituale obſignatum Spiritu ſancto: cogita quæ ſit oris tui dignitas. Patrem vocas Deum, & fratrem mox vituperas? Cogita qua menſa dignatum ſit os tuum; quæ contingat; qua deguſtet; quo cibo fruatur. Perpende cum quibus tempore myſteriorum aſtes, nempe cum Cherubim ac Seraphim. Seraphini neminem vituperant, ſed unus & idem uſus ora illorum adimplet, nempe benedicendi & glorificandi Deum. Quomodo ergo potes cum illis dicere, Sanctus, ſanctus, ſanctus, qui ore tuo ad vituperium abuteris?* Portentum ergo eſt qui lingua prædicat Dei bonitatem, eamdem verò exacuit in conſortes & proximos ſuos. Indignus eſt hominis titulo qui pacem habet in ore, opere autem ſerit lites & bella: qui ſemen cæleſtis doctrinæ pollicetur, & merum ſeminat aconitum. Idem Chryſoſt. homil. 21. in epiſt. ad Rom. *Quomodo*, inquit, *ſacram oblationem ſumes, qui linguam humano ſanguine cruentaſti? Quomodo pacem das ore, bellis adeo referto?*

DEUM ET PATREM] Deum qui eſt pater omnium, vide dicta c. 1. 27.

ET IN IPSA MALEDICIMUS HOMINES] καταρώμεθα, id eſt, *execramur*, mala imprecamur, diris devovemus; rurſum, calumniamur, conviciamur, irridemus, ſubſannamus, &c. hæc enim omnia ſignificat τὸ *maledicimus* per catachreſin. Viderunt idipſum per umbram Gentiles, Anacharſis rogatus quid in homine eſſet optimum, quid peſſimum? reſpondit, lingua. teſtis eſt Laertius lib. 1. cap. 9. Bias Amaſi regi Ægypti poſcenti optimum & peſſimum ex victima, linguam remiſit, ſentiens linguam, ſi ratione regatur, eſſe optimum hominis membrum; ſin ira, aliave paſſione inſtigetur, eſſe peſſimum. ita refert Plutarch. lib. de Garrulitate. vide Pierium lib. 33. titul. de lingua.

QUI AD SIMILITUDINEM (id eſt imaginem. vide dicta Geneſ. 1. 26. DEI FACTI SUNT] q. d. Maledicendo homines, maledicimus Deum: quia homines ſunt opus, creatura & imago Dei. Præclarè S. Ambroſius libr. de Dignitate humanæ condit. c. 3. *Quis major*, inquit, *honor homini potuit eſſe, quàm ut ad ſimilitudinem ſui factoris conderetur.* Et S. Leo ſerm. 1. de jejunio X. menſis: *Si fideliter atque ſapienter creationis noſtræ intelligamus exordium, inveniemus, hominem ideo ad imaginem Dei conditum, ut imitator ſui eſſet auctoris; & hanc eſſe naturalem noſtri generis dignitatem, ſi in nobis quaſi in quodam ſpeculo, divinæ benignitatis forma reſplendeat.* Explicat venenum mortiferum linguæ, taxatque propriè eos qui pii videntur. Deumque benedicunt pſallendo, orando, prædicando, & interim proni in maledicentiam aſſiduè eadem lingua petulanter maledicunt proximis, eo utique nocentiùs, quo ex pietatis ſpecie, quam præ ſe ferunt, juſte & piè id facere videntur. Tales ſunt non pauci qui frequentes ſunt in officiis divinis, & domum reverſi eam implent rixis, jurgiis, calumniis, maledictis, ut in templo videantur eſſe angeli, in domo dæmones. Contra quos magna patientia certandum eſt, & cogitandum illud Senecæ de Remediis fortuitis: *Bene neſciunt loqui: faciunt non quod merear, ſed quod ſolent: quibuſdam enim canibus ſic innatum eſt, ut non pro feritate, ſed pro conſuetudine latrent.*

Senſus ergo eſt, q. d. En lingua adeò plena eſt veneno mortifero, ut etiam tunc cum Deum laudat, non ceſſet à maledictis in proximos, itaque in Deum ſit injuria, adeoque Deum ſimul maledicat & benedicat. Qui enim imaginem, imò amicum & filium regis violat, aut maledicit regem violat aut maledicit; multò magis qui Dei. Unde Oecum. hæc legit interrogativè: *In ipſa benedicimus Deum, & in ipſa maledicimus homines?* q. d. Fierine poteſt, ut eodem ore & lingua laudemus Deum & vituperemus homines, qui ſunt ſpeculum & imago Dei? Fierine poteſt ut ſimul laudes & vituperes Deum? laudes in ſe, vituperes in ſua imagine. Unde ſubdit Jacobus: *Non oportet fratres mei hæc ita fieri*; ſed ſi laudas Deum, lauda & hominem, qui eſt magna Dei portio. Hoc eſt quod ait Sapiens Prov. 14. v. 31. *Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus: honorat autem eum qui miſeretur pauperis.* Et Pſaltes pſalm. 49. 16. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?* &c. *Os tuum abundavit malitia, & lingua tua concinnabat dolos, ſedens adverſus fratrem tuum loquebaris.* Tales ſimiles ſunt pantheræ, quæ cum homini nocere nequit, imaginem ejus dilacerat, teſte S. Baſilio orat. 10. de invidia: ita & hi cùm Deo nocere nequeant in ſeipſo, nocent ei in ſua imagine, putà in homine.

Homo magis imago Dei quàm angelus. Primò.

Nota. Etſi homo quoad naturam inferior ſit angelo, itaque minor imago Dei, tamen quoad quædam angelum ſuperat, magiſque quàm ille eſt imago Dei. Primò, quia mundus hic viſibilis creatus eſt propter hominem, non propter angelum; utpote qui ſpiritus eſt inviſibilis. Homo ergo in mundo eſt quaſi princeps, rex & Deus quidam terreſtris. In eo ergo magis refert Deum, quam angelum. Secundò, quia omnes beſtiæ, aves, piſces,

Secundò.

elementa, sidera, cæli, quin & angeli serviunt homini perinde ac serviunt Deo. Tertiò, quia homo per tot rerum inventiones, per tot fabricas & machinas, per tot fructuum sationem & productionem, per tot artes mechanicas quibus nihil non efficit, videtur imitari Dei omnipotentiam, omniscientiam, rerumque omnium creationem. Quartò, quia hominis productio refert S. Trinitatem, Adam scilicet ingenitus repræsentat Patrem ingenitum, Eva producta ex Adamo Filium genitum, Seth Spiritum sanctum procedentem ex utroque, uti innuit Nazianz. orat. 39. Quintò, quia sicut in Deo sunt omnes rerum species & gradus vel formaliter, vel eminenter: ita sunt & in homine. Homo enim habet esse commune cum inanimis, vivere cum plantis, sentire cum animalibus, intelligere cum angelis. Denique homo est affinis, consanguineus & frater Dei per Verbum incarnatum, non angeli: Christus enim nascens non *angelos apprehendit, sed semen Abrahæ*, Hebr. 2. v. 16. Noli ergo ò homo te abiicere, & tanti generis esse degener, sed divinæ consors naturæ despice hæc vilia & exilia, suspice illa magna & divina: Deum tuum imitare. *Esto quidam quasi in terris obambulans Deus, & sanctus in carne angelus.*

Tertiò. *Quartò.* *Quintò.* *Sextò.*

B

Vidit hæc per umbram Trismegistus; unde scribens ad Asclepium exclamat: *O Asclepi, magnum miraculum est homo, animal adorandum. Hic enim in naturam Dei transit, quasi ipse sit Deus. Hic humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis divinitate confisus: diis cognata divinitate conjunctus, partem sui quo terrenus est despicit: cætera omnia quibus se necessarium esse cælesti dispositione cognoscit nexu secum charitatis astringit, sicque suspicit cælum. Sic ergo feliciore loco medietatis est positus, ut quæ infra se sunt diligat, ipse à superioribus diligatur. Elementis velocitate miscetur acumine mentis in maris profundo descendit: omnia illi lucent. Non cælum videtur altissimum, quasi enim proxima sagacitate animi intuetur. Intensionem animi ejus caligo aëris non confundit, non aquæ altitudo aspectum ejus obtundit: omnia idem est, & ubique idem est.* Nam, ut ajunt Theologi: *Factus est homo ut Deum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur.*

Homo mundi miraculum.

VERS. 10. EX IPSO ORE PROCEDIT BENEDICTIO ET MALEDICTIO] Exaggerat mali indignitatem, illudque insistendo & repetendo perurget. q. d. Ex eodem ergo ore procedit benedictio & maledictio; quod in se tam iniquum & indignum esse liquet, ut aliis verbis magis exaggerari non egeat, imò nequeat: unde Oecum. rursum hæc legit & intelligit interrogativè: *An justum est ut ex eodem ore & benedictio & detestatio egrediatur? non profectò.* Hinc & leni placque, sed efficaci correptione idipsum studiosè cavendum monet S. Jacobus, dicens: *Non oportet fratres mei hæc ita fieri*; sed ore ad benedicendum tantùm (ad hoc enim nobis a Deo inditum est) non ad maledicendum uti nos convenit. S. Maximus serm. 43. & alii hanc Jacobi sententiam apposite exponunt de adulatoribus qui palam laudant, occultè vituperant, & ex eodem ore calidum & frigidum, ut vulgò dicitur, efflant. Verùm prior sensus videtur genuinus: loquitur enim de eadem benedictione & maledictione, de qua locutus est immediatè antè.

C

Disce hic mansuetudinem in corripiendo à S. Jacobo, quam ipse didicit à Christo, cui per omnia similis erat, ideoque vocabatur Frater Domini: unde & subditos vocat *fratres*. Præclarè S. Chrysost. hom. 52. ad popul. ait linguam nostram fieri linguam Christi, si in loquendo, docendo & corripiendo imitemur mansuetudinem Christi. Ita David de se: *Memento*, inquit, *Domine David, & omnis mansuetudinis eius*, psal. 131. 1. & Paulus 2. Cor. 10. 1. *Ipse ego Paulus*, inquit, *obsecro vos per mansuetudinem & modestiam Christi*. & Ephes. 4. 1. *Obsecro itaque vos ego vinctus in Domino, ut digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine*. & 1. Timoth. 6. 11. *Tu vero ò homo Dei hæc fuge, sectare verò justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem.* Et ad Titum 3. 2. *Omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines.* Aurea est Sapientis vox: *Fili in mansuetudine opera tua perfice, & super hominum gloriam diligeris*, Eccl. 3. 19.

Moral. mitis sit correptio.

D

VERS. 11. NUNQUID FONS DE EODEM FORAMINE EMANAT DULCEM ET AMARAM AQUAM) q. d. Non. Ergo nec homo ex eodem ore debet proferre benedictionem, quæ est quasi aqua dulcis; & maledictionem,

A

quæ est quasi aqua amara amaricans Deum & homines; sed solùm benedictionem. Rursum, sicut aqua amara immissa dulci eam efficit amaram; ita dulcedinem benedictionis maledictionis amaritudo in eodem ore consumit, ait Beda; sicut modicum fermentum totam massam corrumpit, 1. Corinth. 5. 6. Huic tamen non obstat quin concionator populo nunc blandiri, nunc minari, & objurgare; nunc dulcia Dei promissa, nunc amaras ejus minas & pœnas proponere debeat: quia hæc omnia inducunt populum ad Deo serviendum & benedicendum; ideoque sunt Dei benedictio, non maledictio.

Nota. Quidam fontes dulcem & amaram fundunt aquam, sed diverso tempore, vel loco. Audi Plinium lib. 2. c. 103. *In Troglodytis fons Solis appellatur dulcis, & circa meridiem maxime frigidus; mox paulatim tepescens; ad noctis media fervore & amaritudine infestatur.* Et mox: *Lyncestis aqua quæ vocatur Acidula, vini modo temulentos facit. In Andro insula templo Liberi patris fontem Nonis Januarii semper vini sapore fluere Mutianus credit.* Addunt nostri Conimbricenses tract. 9. in Meteora c. 9. *In Troglodytis lacum esse qui ter die fit amarus salsusque, ac deinde dulcis, totiesque etiam noctu.* Similes in Ardenna Similes in Ardenna non longè à Lendio sunt fontes Spadani acidnli, qui ferri, nitri, sulphuris & vitrioli saporem referunt; eo quòd eorum aqua per venas ferri, nitri, sulphuris & vitrioli perlabatur, eorumque vim & saporem imbibat, uti è triennali experientia eos frequentando didici: quocirca invicem vicini fontes diversos habent sapores, ob diversas venas quas pertranseunt: imò idem fons si per aliam venam labatur, saporem mutabit.

Fontes dulces & amari simul.

Talis quoque est Arethusa fons & flumen Syracusæ, qui diversis in locis fertur diversum habere saporem, eo quòd alii fontes in eum influant; &, quia sub mari labitur, si ex eo quid hauriat, marinam & salsam dulci immixtam emanabit. de quo Virgilius ecloga 10.

Arethusa.

Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem.
Sic tibi, cum fluctus subter labere Sicanos,
Doris amaram suam non intermisceat undam.

Sed audi Thomam Fazellum oculatum testem, qui de Arethusa ita scribit li. 4. de Reb. Siculis p. 89. *Crassas salsioresque & ad potum iniucundas habet aquas, quarum usum, cum duræ & incoctiles sint, incolumitati humanæ minus conferre lib. 2. docet Athenæus. Non procul ab Aretusa in mediis maris fluctibus fons aquæ dulcis miro exundat, caput quo inter aquas salsas attollit, oculus Cilica vulgo appellatus.* Et mox: *Quòd si ex Arethusæ fontibus hic non est unus, ex aliquo certè vicino monte gigni, & ex pelagi vadis, expellente eum interiori vento, sursum emergere necesse est.* Et ulteriùs causam aperit, scilicet quòd aqua Arethusæ non oriatur in Sicilia, sed in Achaja & Peloponneso. Siquidem Alphæum, inquit, Achajæ regionis fluvium terra absorptum, subter mare in Siciliam per passuum millia ferè quingenta fluere, atque ex hoc fonte Arethusæ rursum emergere primùm Pindarus, deinde Timæus, quos Græci & Latini secuti sunt, tradiderunt. Sic de Ascanio lacu & fontibus Chalcidis scribit Plinius libr. 31. c. 10. eorum superficiem dulcem esse & potabilem, inferiores verò partes nitrosas & amaras.

Verùm S. Jacobus loquitur de fontibus communibus & ordinariis: hi enim simul aquam dulcem & amaram non reddunt. pauci jam nominati extraordinarii sunt, & quasi portenta & monstra naturæ, ideoque sunt typi & symbola linguæ, quæ simul fundit maledictionem & benedictionem, ideoque ipsa pariter ostentum est & monstrum naturæ. Adde, licèt in jam dictis fontibus, exterior fons, putà fontis orificium sit idem, quod emanat aquam dulcem & amaram; tamen interior fons, hoc est, ipsa prima vena & scaturigo, quæ est quasi cor aut hepar fontis, est diversa, ut patet ex dictis de fonte Arethusæ cui nomen *oculus Cilica*. In homine autem secùs se res habet. Sicut enim in eo unus est fons exterior, putà unum os, proferens bona & mala; sic & unus est fons interior, putà unum cor & una anima, ex quo utraque manant. Hoc ergo instar portenti est & prodigii, quòd scilicet idem cor per eamdem linguam injuriam & laudem, pietatem & impietatem, mortem & vitam, veritatem & mendacium depromat.

NUNQUID POTEST, FRATRES MEI, FICUS VERS. 12

CUS UVAS FACERE] Græca & Syrus pro *uvas* legunt *ἐλαίας*, id est *olivas*, & tunc major est antithesis: ficus enim sunt dulces; olivæ verò amaræ, sed sequentia indicant de uvis agi. Subdit enim: *Aut vitis ficus?* q. d. Nullo modo: nec enim vitis per se aliud quàm uvas profert, nec ficus viti inseri potest, ut in ea producat ficus, uti pirus inseritur pruno, atque in pruno profert pira.

SIC NEQUE SALSA DULCEM POTEST FACERE AQUAM] *Salsa*, id est, fons salsus: unde græcè est, *sic nullus fons salsus salsam ac dulcem potest edere aquam*. ita Tigurin. Pagninus & alii. Probat enim priorem similitudinem, scilicet quòd ex eodem fonte non manet aqua dulcis & amara (ex qua probat & concludit, moraliter non posse, id est non debere, ex eodem ore prodire benedictionem & maledictionem) alia similitudine vitis & ficus, quarum illa non ficus, sed uvas dumtaxat; hæc non uvas, sed ficus dumtaxat profert. Burgensis tamen censet hic esse aliam, putà tertiam similitudinem: primam enim peti à fonte, secundam à vite & ficu, tertiam hic ex aqua salsa, quæ ex se non potest dulcem diffundere. Verùm si diffundit, ergo fons est & fontis rationem habet: quare eadem est hæc similitudo cum prima. Ex hisce similitudinibus ostendit Jacobus innaturale esse & præter rerum ordinem, ac quasi cum ipsa natura pugnare, ut ex ore à Deo & natura destinato ad benedicendum procedat maledictio: sicut cum natura pugnat, ut ex fonte dulci procedat aqua amara, ex vite ficus, ex ficu uva; ideoque idipsum fieri nequit. Rursum sicut aqua amara immista dulci eam facit amaram, ita maledictionem mistam benedictioni in eodem ore eam vitiare, ac quasi convertere in maledictionem; quia scilicet maledictum est os, quod cùm sit soli benedictioni destinatum, ex se emittit maledictionem: bonum enim est ex integra causa, malum ex singulis defectibus, ut ait S. Dionysius. Insuper sicut ficus non profert uvas, nec vitis ficus; sic maledicum, licèt aliquid boni ad tempus loqui videatur, fructum benedictionis habere nullatenus posse. ita Beda. Porrò octo differentias & quasi species malæ linguæ assignat Thomas Anglicus, nimirum lingua tertia, inquit, de qua Eccli. 28. 16. est detractorum, solumque detrahit. falsa est adulatorum Eccli. 20. 18. magniloqua superborum psal. 11. 4. viperea hæreticorum Job. 20. 16. blasphema maledicorum Job 15. 5. dolosa hypocritarum psal. 119. v. 2. coinquinata luxuriosorum Eccli. 51. 3. iniqua advocatorum Proverb. 17. 4.

Duodecim attributa & damna malæ linguæ.

Nota. S. Jacobus noxam & damna linguæ demonstrat ex duodecim partim argumentis, partim attributis. Primum est v. 3. quòd instar equi sit effrænis; Secundum v. 1. quòd modica licet, magna tamen exaltet; Tertium ibidem. quòd sit instar scintillæ quæ totam silvam comburit; Quartum v. 6. quòd sit universitas iniquitatis; Quintum ibidem, quòd maculet totum corpus; Sextum, quòd inflammet totam rotam nativitatis & vitæ nostræ; Septimum, quòd inflammetur à gehenna; Octavum, quòd magis indomita sit quàm omnes feræ, ideoque à nemine domari possit; Nonum, quòd sit inquietum malum; Decimum, quòd sit plena veneno mortifero; Undecimum, quòd cùm sit data & dicata benedictioni Dei, simul tamen maledicat proximis; Duodecimum, quòd sit quasi fons monstrosus, eructans simul aquam dulcem & amaram.

QUIS SAPIENS (*σοφὸς*, id est eruditus, scilicet rerum
VERS. 13. divinarum,) ET DISCIPLINATUS] *ἐπιστήμων*, id est, sciens ea quæ ad praxim & mores pertinent, non tantùm speculativè, sed & practicè, hoc est, disciplinæ studiosus.

Porrò idem est *sapiens & disciplinatus*; sed hic illi additur, ut significetur sapientem non speculativum dumtaxat, sed & practicum esse debere, putà disciplinatum & bene institutum: unde vers. ultimo disertè asserit sapientiam esse pudicam, pacificam, modestam, suadibilem, &c. *Disciplina* enim *est morum ordinata correctio, & regularum à maioribus traditarum studiosa observatio*. Ita Cicero Tuscul. 4. *Sapiens*, ait, *est qui rerum divinarum & humanarum* (ad quas pertinet morum disciplina) *scientia est præditus*.

OSTENDAT EX BONA CONVERSATIONE OPERATIONEM SUAM IN MANSUETUDINE SAPIENTIAE] Syrus, *ostendat opera sua in conversationibus bonis*. Redit S. Jacobus ad doctores & magistros, de

A quibus egit v. 1. quorum occasione huc usque digressus est ad vitia linguæ. Eis ergo impensè commendat mansuetudinem & modestiam, ut plus doceant exemplo, quàm verbo; plus modesta & miti conversatione, quàm magna ostentatione sapientiæ. Magis enim docent & movent opera quam sermones, magis vita quàm vox. Ita Christus priùs cœpit facere, deinde docere Actor. 2. 1. Christum imitatus S. Petrus pastoribus hanc legem præfigit epist. 1. c. 5. 3. *Forma*, inquit, *facti gregis ex animo*. præmiumque assignat: *Et cùm apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam*. Et S. Paulus Philipp. 3. 17. *Imitatores mei estote fratres, & observate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram*. Hinc pontifex Aaronicus in Rationali ad pectus gestabat *urim & thummim*, id est, *doctrina & veritas*, ut significaret in Pontifice requiri tam veritatem, id est, integritatem vitæ & exempli, quam doctrinam legis & Scripturæ, Exodi 28. 30.

Magister plus docet vita quã voce.

Insignis in hac re fuit Origenes, de quo scribit Euseb. libr. 6. histor. cap. 3. *quòd qualis ejus erat sermo, tales & mores; & quales mores, talis sermo*; ideoque habitus est Ecclesiæ oraculum orbisque miraculum, & plurimos

Exempla.

B ad fidem & sanctimoniam convertit. Ex adverso probro fuit ille qui audivit: *Verba tua sunt verba Dei, sed facta tua sunt facta diaboli*.

Illustrior fuit S. Lucianus Martyr, qui adeò moribus erat compositus, pius, hilaris & sanctus, ut angelus videretur, omnesque ad sui & Christi amorem alliceret: quocirca Maximianus Imper. non nisi eminus & per velum eum aspicere & alloqui est ausus, timens ne & ipse ab eo virtutis quasi philtro dementaretur, velletque fieri Christianus. vide dicta Philip. 4. 5.

Similis fuit S. Bonaventura, in cujus funere perorans in Concilio Lugdunensi anno Domini 1274. Petrus Tarantasius Cardinalis ex Ordine S. Dominici, qui postea creatus Pontifex dictus est Innocentius V. inter alias ejus laudes dixit: Quotquot aspiciebant vel audiebant S. Bonaventuram, ejus amore capiebantur, illi cedebant, illius sententiam & consilium amplectebantur; eò quòd esset benignus, affabilis, humilis, charus omnibus, pius, prudens, castus, pacificus, omnique virtute ornatissimus.

C Sapienter S. Hieron. epist. 3. Heliodoro Episcopo hunc vivendi canonem præfigit: *In te*, inquit, *oculi omnium diriguntur: domus tua & conversatio tua quasi in specula constituta, magistra est publicæ disciplinæ. Quidquid feceris, id sibi omnes faciendum putant. Cave ne committas quod aut qui reprehendere volunt, digne lacerasse videantur; aut qui imitari, cogantur delinquere*. Talis fuit Gregorius senior Episcopus Nazianzi, pater S. Gregorii Nazianzeni. Nam, ut hic de eo ait orat. 19. *Ferinos hominum mores haud magno negotio mitigavit, tum pastoralis artis sermonibus, tum etiam quòd velut spiritualem quamdam statuam ad optimæ cujusque actionis pulchritudinem expolitam ad imitandum proponeret*. Idem in Laudibus S. Basilii: *Oratio Basilii erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur*. Ex adverso S. Bernard. lib. 2. de Consid. ad Eugen. Pont. *Monstrosa res*, inquit, *est locus summus, & animus infimus; sedes prima, & vita ima; lingua magniloqua, & manus*

D *otiosa; sermo multus, & fructus nullus*.

Idem eminus viderunt Gentium Philosophi. Aristides apud Platonem in Theag. profitetur se ex alloquio Socratis nihil didicisse, ex conversatione & moribus plurimum. Agesilaus rogatus qua ratione quis maximè apud homines probaretur? *Si dicat*, inquit, *optima, & faciat honestissima*. Præclarè Seneca lib. 1. epist. 6. *Plus*, inquit, *tibi & viva vox, & convictus, quàm oratio proderit. In rem præsentem venias oportet. Primùm, quia homines ampliùs oculis, quàm auribus credunt. Deinde, quia longum iter est per præcepta, breve & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset; vitæ ejus interfuit, secreta perspexit, observavit illum an ex formula sua viveret. Plato & Aristoteles, & omnis in diversum itura sapientium turba, plus ex moribus, quàm ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, & Erymachum & Polyænum, magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit*. Idem alibi: *Eum, ait, doctorem elige quem magis admireris cùm videris, quàm cùm audieris*. Scitum est illud Democriti apud Laertium lib. 9. cap. 7. λόγος ἔργου σκιή, id est, *oratio operis est umbra*. Sicut ergo se habet umbra

ad corpus, ita oratio ad opus: opus ergo est quasi corpus solidum, oratio & sermo quasi umbraticum & evanidum, putà corporis virtutisque umbra, non corpus & solida virtus.

IN MANSUETUDINE SAPIENTIÆ] in mansueta sapientia quæ mansuetè audit, respondet, monet, corripit & docet. Talis enim est Christi & discipulorum ejus, juxta illud ejusdem: *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde*, Matth. 11. Est hebraismus. Sic charitas fraternitatis vocatur charitas fraterna, filius dilectionis vocatur filius dilectus; filii inobedientiæ & diffidentiæ vocantur filii inobedientes & diffidentes.

Nota. Veræ sapientiæ propria dos & quasi flos est mansuetudo. vide dicta c. 1. 21.

Quærit Petrus Damiani libro de Contemptu sæculi c. 28. cur 4. Regum 4. 31. Elisæus nequiverit puerum suscitare per baculum illi applicitum, sed per seipsum incumbendo illi eum revocarit ad vitam? ac respondet: *Is quem terroris virga suscitare non poterat, per amoris spiritum ad vitam redit, dumque se parvulo accommodavit & compesuit, facile erexit & suscitavit.* Sic subditi sæpè magis moventur amore Prælati, quàm terrore, si leniter se eis accommodet, moresque attemperet & benignè componat. S. August. serm. 6. de verbis Dom. durum Prælatum vocat tentatorem subditorum. Vide S. Dionysium epist. 8. ad Demophilum, & S. Bernard. serm. de S. Magdalena.

VERS. 14. QUOD SI ZELUM AMARUM HABETIS] *Zelus amarus* est invidia, zelus dulcis est fervens charitas, à qua Simon Chananæus cognominatus est Zelotes. Opponit mansuetudini sapientiæ zelum amarum, id est, amarulentam æmulationem & invidiam, quæ nata ex superbia & amore excellentiæ parit contentiones & schismata, ideoque abit in errores, hæreses & mendacia, ex quibus gloriosum, sed vanum doctoris nomen aucupatur, ut scilicet inaniter de nova secta à se inventa, de nova schola, novisque discipulis glorietur & se jactitet.

Notat Isidorus Pelus. lib. 2. epist. 90. plures fuisse & esse sectas, contentiones, schismata & hæreses in christianismo, quàm fuerint in judaismo & gentilismo, eò quòd diabolus sectarum auctor invidens & indignans utilitati & excellentiæ Christi & christianismi, ut eum evertat, illa magis nunc serat & succendat quàm antè, præsertim quia gentilismus totus erat diaboli; Judæorum etiam longè major pars. Accedit Primò, quòd inter Christianos major sit sapientia majusque sapientiæ studium: inter studiosos autem sapientiæ oriri solent variæ sententiæ & sectæ. Secundò, quòd in christianismo omnes errores se tegant sanctissimo nomine Christi, & prætextu veræ fidei & pietatis, quem diabolus magistris superbis & novarum opinionum avidis obtendit, itaque eos excæcat, ut verè, rectè & piè se agere putent.

Adverte *τὶ amara*: nam invidia est amarulenta, & iis, quibus invidet, & magis sibi. Invidus enim mirè cruciatur cruciatu invidiæ suæ, quo torquet & affligit se de excellentia alterius, quem dolet sibi præferri vel æquari in

Conditiones invidiæ. sapientia, virtute & gloria: tunc enim, ut ait Statius 2. Theb. *trucem secretus coquit invidiam*. Hinc Nota conditiones invidiæ. Prima est, invidia signum est animi parvi

Prima. & abjecti: invidendo enim agnoscit alium esse se superiorem, vel parem. Et qui invident, ferè sunt inertes, pusillanimes, depressi, juxta illud Ovidii lib. 5. de Ponto:

Livor iners vitium mores non exit in altos.
Usque latens ima vipera serpit humo.

Unde Plinius lib. 6. epist. 17. *Disertior es? inquit, tanto magis ne invideris. Nam qui invidet, minor est.*

Secunda. Secunda, id quod excellit & eminet ferit oculos invidi, estque objectum invidiæ. Unde Ovid. lib. 1. de Remedio amor.

Summa petit livor, perflant altissimi venti:
Summa petunt dextra fulmina missa Jovis.

Quocirca Themistocles juvenis dolebat sibi non invideri: hoc enim signum est, inquit, me nihil adhuc præclari gessisse. *Sicut enim cantharides rosæ, sic invidia virtuti innascitur*, ita Antonius in Melissa sermone 62. ubi & addit Aristotelem rogatum quid esset invidia? respondisse, esse antagonistam fortunatorum.

Tertia. Tertia, invidia sæpè res maximas impedit & evertit, uti in urbibus, bellis, congregationibus etiam bonorum

A subinde experimur. Trita est Belisarii Ducis Justiniani Imper. tot victoriis inclyti, sed per æmulos ad extrema redacti mendica & miseranda vox? *Da obolum Belisario, quem extulit virtus, excæcavit invidia.* ita multi: licèt nonnulli viri docti ex Zonara & aliis id refutet, asserantque Belisarium honoratum semper vixisse & obiisse. Verè Silius lib. 5.

O dirum exitium mortalibus, ò nihil unquam
Crescere, nec magnas patiens exurgere laudes,
Invidia!

Ita duos primos fratres Cainum & Abelem una domus, imò totus mundus capere non potuit.

Quarta, invidiam liquet esse amaram & felleam: commovet enim fel & bilem utramque, scilicet tam flavam quàm atram, hoc est, tam choleram quàm melancholiam; *Quarta.* adeò ut invidus in vultu atrum, felleum lividumque colorem præ se ferat. Unde Martial. lib. 1.

Ecce iterum nigros corrodit lividus ungues.
Omnibus invideas livide, nemo tibi.

Et Silius lib. 11.

—— Atro veneno
B *Invidiæ, nigroque undantia pectora felle.*

Quinta, duo sunt actus invidiæ, videlicet; *Insultare malis, rebusque ægrescere lætis*, ait Statius lib. 2. *Quinta.*

Sexta, invidia summum est tormentum invidi, eumque lenta longaque tabe exedit & consumit, indeque invidia vocatur edax. Unde Claudian. lib. 3. de Raptu Proserp. *Sexta.*

Invidus alterius rebus macrescit opimis.

Et Horat. lib. 1. epist.

Invidia Siculi non invenere tyranni
Majus tormentum.

Hinc Socrates dixit invidiam esse ulcus, imò serram animæ, teste Stobæo sermone 36. & Antonio in Melissa serm. 62. Ita Martial. lib. 9.

Rumpitur invidia quòd amamur, quodque probamur;
Rumpatur quisquis rumpitur invidia.

Et Ovid. 2. Metamorph. graphicè eam depingit.

—— Lentaque miserrima tabe
Liquitur, ut glacies incerto saucia sole,
Felicisque bonis non lenius uritur Herses,
C *Quàm cùm spinosis ignis supponitur herbis,*
Quæ neque dant flammas, lenique tepore cremantur.

Hinc Poetæ finxerunt invidos apud inferos serpentibus vesci, & hydris recreari. Quin & Cassianus collat. 18. cap. 17. illud Jerem. 8. *Ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio, & mordebunt vos*, mysticè accipit de invidia. Vide eum. Agis rex Lacedæmonum audiens sibi ab æmulis invideri: *Geminam* igitur, inquit, *habebunt molestiam: nam ipsos & sua ipsorum mala discruciabunt, ac insuper mea & meorum bonis torquebuntur.* Magnifica vox, significans eos quos tenet invidia, magis esse misericordia dignos quàm ira; ac invidum satis dare pœnarum, etiamsi alius ejus ultor non existat. ita Plutarch. in Lacon. nam, ut ait Antisthenes apud Laertium lib. 6. c. 1. *Sicut ferrum consumit rubigo ex ipso met nata, ita invidus sue ipsius vitio contabescit.* Elegantiùs verò Chrysologus serm. 172. *Invidia suorum carnifex semper existit: extendit sensus, torquet animos, discruciat mentes, corda corrumpit. Quid plura? Hanc qui receperit, sua sustinet sine fine supplicia: quia in se domesticum semper diligit habere tortorem. Quis ibi malorum finis, ubi alterius bonum pœna est? ubi cruciatus est aliena fe-*
D *licitas?* Propterea acutè dixit Nazianz. orat. 27. *Solus ex omnibus affectibus, iniquissimus simul & æquissimus est invidia: iniquissimus, quia bonis omnibus adversus est; æquissimus, quia domines suos exest & conficit.*

Septima, remedium invidiæ est humilitas, modestia & gloriæ contemptus. Hinc Cato dicebat eos qui moderatè *Septima.* sobrieque fortuna uterentur, minimè peti invidia. Non *Remediū* enim, inquit, nobis, sed bonis quæ nos circumstant, in- *invidiæ.* vident homines. Externa bona extra hominem sunt; ac insolenter utenti vitium intra hominem est, qui eo sibi conflat invidiam, seque facit invidiosum & exosum. ita Plutarch. in Apoph. Roman. Diogeni Cynico, utpote omnium contemptori, nemo invidebat. Crates Thebanus dicebat se pro patria habere gloriæ contemptum & paupertatem, in quæ nullum jus exerceret fortuna. Ajebat item se Diogenis esse discipulum, qui nullis invidiæ patebat insidiis. Opes enim & honores plerumque conci-

liant

liunt invidiam, præsertim subiti si sortem statumq; valdè excedant. ita L ert lib. 6. c. 5. Præclarè S. Ambr. lib. 2. de Abraham. c. 4. *Grande*, ait, *virtutis mysterium, cui cito invidetur. Et ideo ut invidiam reprimat, humiliorem se præstare debet. Non sibi principatum super omnes vendicet: non sibi soli sapientiam præcipuam arroget.* Idem in conflictu vitiorum & virtutum, *Invidia*, inquit, *dicit: In quo ille vel iste minor es? Cur ergo eis vel æqualis, vel superior non es? Quanta vales, quæ ipsi non valent? Non ergo tibi aut superiores, aut etiam æquales esse debent. Verùm dilectio fraterna respondet: si cæteros ò homo virtutibus antecellere te existimas, tutius in infimo quàm in summo loco temetipsum servabis. Semper enim de alto peior fit ruina. Quòd si tibi, ut asseris, quidam superiores, alii æquales sunt, quid te lædit? quid te nocet? Cave prorsus ne, dum aliis locum celsitudinis invides, illum imiteris de quo scriptum est: Invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. Imitantur autem illum qui ex parte eius sunt.*

Octava. Denique invidia solet morte ejus cui invidetur finiri & in commiserationem quin & admirationem verti.

Pascitur in vivis liver, post fata quiescit.

& : *Virtutem incolumem odimus, sublatam ex oculis quærimus invidi.* Ita Julius Cæsar audiens tragicam necem Pompeii sui æmuli, illachrymavit.

ET CONTENTIONES SINT IN CORDIBUS] Contentiones solent esse in ore & linguis, non in cordibus: per *contentiones* ergo hic accipe studia & proposita contendendi: unde græcè est ἐριθείαν id est, *contentio* in singulari, hoc est, voluntas & cupido contendendi, quam parit zelus amarus, id est, invidia. Qui enim fel invidiæ gerit in mentis stomacho, ille gestit illud ore exhalare, omnibusque contradicere, & cum omnibus contendere. Præclarè Sapiens Proverb. 20. 3. *Honor est homini qui separat se à contentionibus: omnes autem stulti miscentur contumeliis*, id est, contentionibus quæ pariunt jactantque vicissim contumelias: *Puerilis* enim *animositatis est contendere*, ait S. Augustin epist. 174. & studere ut alter alterum vincat, cùm apud Christianos vincere debeat veritas, pax & humilitas. Et Seneca lib. 2. de Ira cap. 34. *Cum pari contendere*, inquit, *anceps est, cum superiore furiosum, cum inferiore sordidum; pusilli hominis & miseri est repetere mordentem. Imbecillæ se lædi putant, si tangantur, ut mures & formicæ; quas si manu amoveris, eca convertunt*

Contentionis damna Quid quæris o Christiane, dum contra Christi leges cum fratre contendis? utique scientiæ ostentationem & victoriæ laudem apud tui similes, superbos & stolidos. Egregiam sanè laudem nancisceris, ut audias contentiosus, arrogans, ostentator, sophista: quanto gloriosius tibi foret abstinere iurgio, ut apud cordatos audires sapiens, pacificus, religiosus, mentis linguæq; compos & dominus? Sapienter Papias S. Johannis Apostoli discipulus & S. Polycarpi sodalis audiens multorum clamoribus Dei veritatem lacerari: *Non multa dicentibus*, inquit, *sed vera tradentibus auscultandum est.* ita Euseb. lib. 3. c. 39. Religiosè S. Ignatius fundator Societatis nostræ hoc suis documentum dabat:

Nulli vel minimo quavis ratione repugnes:
Cedere te potius, quàm superare iuvet.

Et S. Bernardus lib. de Modo bene vivendi cap. 17. *Viri mites*, ait, *semper despiciunt lites.* Et mox: *Si detractio & iurgia sunt in claustro, ubi est taciturnitas regularis, ubi sanctitas religionis, ubi silentium Ordinis, ubi religiositas monasterii, ubi vinculum charitatis, ubi pax unitatis, ubi concordia fraternitatis, ubi amor socialis? Heu proh dolor! periit taciturnitas regularis, ablata est sanctitas religionis, defecit silentium Ordinis, ad nihilum devenit religiositas monasterii, annullata charitas fraternitatis: sed si illi qui in pace debent vivere, incipiunt contendere, litigare, detrahere, ubi est vita tranquilla, ubi vita quieta, ubi vita pacifica, ubi vita honesta, ubi vita modesta, ubi vita casta, ubi vita contemplativa, ubi vita angelica?* Et inferiùs: *Contentio lites parit: contentio pacem cordis extinguit: contentio rixas gignit; contentio iurgia seminat; contentio faces odiorum accendit: contentio concordiam rumpit; contentio conturbat oculum mentis.* Modum eam excludendi subdit, si quis ubique eligat viliora, ac concludens ait: *In nulla causa decertare studeas, nisi ut soli Deo placeas.*

NOLITE GLORIARI ET MENDACES ESSE ADVERSUS VERITATEM] q. d. Si sentitis in mente ardorem contendendi, nolite illum sequi, eumq; per os verbaque egerere & exerere; ut gloriosè & mendaciter oppugnetis veritatem, sed potiùs ardorem hunc silentio reprimite, & ratione compescite. Vnde Græca habent, *ne gloriemini, & mentiamini contra veritatem*; Syrus, *ne intumescatis adversus veritatem, & mentiamini.* Quis enim libidine contendendi agitur ex studio contradicendi, ut scilicet videatur esse prudentior, vel doctior cæteris omnibus, tam veris quàm falsis contradicit, omnesque & omnia impugnat; ac proinde necessum est ut sæpè ioaoiter glorietur & mentiatur contra veritatem; uti clarè videre est in sophistis & hæreticis, qui agnitam veritatem impugnant. Significat Jacobus zelum, sive invidiam matrem & fontem esse contentionis, jactantiæ & mendaciorum. Porrò sicut summum decus est tueri veritatem, ita summum dedecus est eam impugnare, & propugnare falsitatem: quod faciunt invidi & contentiosi. *Decus veritatis.* Quocirca cùm quæreretur quidnam esset fortissimum, unusque responderet esse regem, alius esse vinum aut mulieres; Zorobabel rem acu tangens respondit esse veritatem, de qua perorans coram Dario rege, impetravit ab eo toti genti suæ plenam solutionem captivitatis Babylonicæ & templi reædificationem. vide 3. Esdræ 3. v. 12 & sequent. usque ad v. 47. c. 4.

Præclarè S. Augustinus epist. 9. ad S. Hieron. *Incomparabiliter*, ait, *pulchrior est veritas Christianorum, quam Helena Græcorum; pro ista enim fortius nostri Martyres adversus hanc Sodomam, quam pro illa illi heroes adversus Troiam dimicaverunt.* Idem epist. 7 ad Marcellinum: *Nimis*, ait, *perversè seipsum amat, qui & alios vult errare, ut error suus lateat.* Demosthenes rogatus, *quid Deo simile haberent homines?* respondit, *Benignè facere, & veritatem amare.* ita Maximus serm. 8. Pythagoras asserebat hæc duo divinitus hominibus data esse longè pulcherrima, veritatem amplecti & beneficiis operam dare: utrumque enim cum deorum immortalium operibus comparari posse. ita Ælianus lib. 12. Variæ historiæ.

Denique veritas & charitas sorores sunt, adeoque Deus per essentiam tam est veritas quàm charitas: qui ergo veritatem oppugnat, oppugnat pariter charitatem, ipsumque Deum, qui est prima veritas & increata charitas. *Clypeus veritatis charitas.* Remedium igitur contentionis & clypeus veritatis est charitas. Nam, ut ait Apostol. 1. Corinth. 13. 4. *Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati.* Et S. Bernardus tract. de duodecim gradibus humilitatis: *Bona*, inquit, *est via humilitatis, qua veritas inquiritur, charitas acquiritur, generationes sapientiæ participantur. Denique sicut finis legis Christus, sic perfectio humilitatis cognitio veritatis. Christus cùm venit attulit gratiam: veritas quibus innotuit, dat charitatem; innotescit autem humilibus: humilibus ergo dat gratiam.* Tres igitur sociæ & comites inseparabiles, ac quasi tres Christianæ Charites, sunt humilitas, veritas & charitas.

Idem paulò post tres veritatis gradus assignat. Primum, quo Deum & Christum ac nos ipsos agnoscimus, ideoque eum summè reveremur, & nos ob eo summè humiliamus. Secundum, quo proximorum culpas & miserias pervidemus, eisque compatimur. Tertium quo Deum contemplamur, partim hic in ænigmate, partim in cælo facie ad faciem per visionem beatificam, juxta illud: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Ad primum*, inquit, *ascendimus per laborem humilitatis, ad secundum per affectum compassionis, ad tertium per excessum contemplationis. In primo veritas reperitur severa, in secundo pia, in tertio pura: Ad primum ratio ducit, qua nos discutimus; ad secundum affectus perducit, quo aliis miseremur; ad tertium puritas rapit, qua ad invisibilia sublevamur.*

Tropolog. Beda explicat, q. d. Jacobus: Nolite ò Christiani mentiri Deo, cui in baptismo promisistis vos abrenunciare Satanæ & pompis eius: hisce enim non abrenunciatis si bona vestra insolentiùs jactetis, & gloriosiùs supra, imò contra veritatem mendaciter prædiceris. Magis ad mentem S. Jacobi dicas, eos Deo mentiri, qui cùm eius cultores se profiteantur, proximis tamen, quos Deus ut seipsos diligere jubet, irascuntur, indignantur, invident, cumeisque contendunt & rixantur, in eoque quasi re præclarè & animosè gesta gloriantur.

NON ENIM EST ISTA SAPIENTIA (zelum amarum habentis & contentiosi, qui gloriam aucupatur, ideoque veritatem mendaciter oppugnat, ut videatur cæteris sapientior) DESURSUM DESCENDENS, (cælitus à Deo *VERS. 15. Sapientia terrena.*

Patre

Patre luminum, ut dixit c. 1. v. 17. infusa) SED TERRENA, ob avaritiam, qua quærit opes terrenas: ANIMALIS, ob gulam & luxuriam, qua concupiscit voluptates sensibiles ventris & veneris, ideoque illius Deus venter est, ut ait Apost. Philipp. 3. v. 19. DIABOLICA] ob superbiam, qua ambit præ cæteris excellere & honorari, atque ad id subtiles modos, dolos & astus adinvenit, quorum auctor & antesignanus est diabolus. Ex adverso sapientia vera viri & doctoris humilis pacifici & sancti est cælestis, spiritalis, divina. Antistropha huic Iacobi sententiæ est illa S. Johan epist. 1. c. 2. 16. qui mundo tribuens id quod Iacobus sapientiæ terrenæ & mundanæ ait: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt*, &c. *Quoniam omne quod est in mundo concupiscentia carnis est*, puta gula & luxuria, *& concupiscentia oculorum*, avaritia; *& superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo*. Antistropha quoque, & magis est illa S. Pauli 1. Cor. 3. v. 3. *Cum enim sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis?* ubi Theod. *Carnalis*, inquit, *est, qui contentus est propriis cogitationibus, & spiritus doctrinam non admittit.* Ambrosiaster verò, *Qui pecoribus similis*, inquit, *sensum suum in terram deprimis, ideoque non assequitur nisi ea quæ vides, nec putas aliquid posse fieri nisi quod scis; ideo quidquid aliud audit quàm novit, stultum indicat.* Talis est hæresis & hæreticus, qui non capit nisi terrena, non capit nisi quæ sentit sensibus; tangit, non sapit nisi ventrem & venerem, non ambit nisi primas cathedras, ideoque plenus est invidia, odio contentione fastu, ostentatione falsitate.

Animalis. Nota Primò, *Animalis*, græcè ψυχικὸς, est is, qui non cupit, nec capit & sapit aliud, quàm id quod familiare & gratum est animæ & animali, puta sensui, gustui & tactui, instar bestiæ, quales sunt gulosi & libidinosi: &, ut ait S. Bernardus, vel quisquis est auctor, libr. de Solitar. vita, qui corporis sensibus & animæ sensitivæ desideriis servit, & pascit ac nutrit sensualitatem suam, adeoque nescit nisi corporeas voluptates imaginando cogitare: ubi & addit, tres esse gradus fidelium, nimirum primum, incipientium, secundum, proficientium; tertium, perfectorum: primum esse animalem, secundum rationalem, tertium spiritualem. Sic Tertul. jam factus Montanista, orthodoxos per scomma vocabat *psychicos* (malè Rhenanus legit *Physicos*) id est animales: se verò & Montanistas spirituales, eo quòd tres Quadragesimas jejunarent, damnarent secundas nuptias, &c. quas admittebant ortodoxi. unde scripsit librum de Jejuniis contra Psychicos. Rursum animales sunt hæretici, qui nil credunt nisi quod vident & intelligunt. Nam, ut ait S. August. serm. 151. de Temp. *In homine carnali tota regula intelligendi est consuetudo cernendi.*

Secundò, hæc mundi sapientia vocatur *diabolica*, tum quia diabolum imitatur. Primas enim diabolus in cælo in-
Diabolica. vidit Deo suum thronum gloriæ, cumque voluit invadere, ac contra eum, eiusque angelos contendit & dimicavit; sed victus dejectus est in tartara. Tum quia à diabolo suggeritur & aspiratur. unde *invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum*. Sapient. 2. v. 24. *Ipseq; Princeps est super omnes filios superbiæ*, Iob. 41. 25. insuper est mendax & mendacii pater, Iohan. 8. v. 44. Sic Paulus Elymam sibi & Christo resistentem vocavit *filium diaboli*, Actorum 13. 10. S. Polycarpus Marcionem vocavit *primogenitum Satanæ*, teste Eusebio lib. 4. hist. c. 14. Iren. lib. 3. cap. 3. eumdem vocat *os diaboli*. Porrò alludit Iacobus ad etymon dæmonum: dæmones enim dicuntur quasi δαήμονες, id est *scientes*; & his antiqui tribuebant scientiarum & artium humanarum inventionem; sed propriè ipsi primi auctores & inventores sunt sapientiæ mondanæ, quæ docet se suaque extollere, alios deprimere, ideoque miscere lites, contentiones & bella.

Igitur sapientia cælestis est *theodora*, id est, Dei donum; terrena verò est *dæmonodora*, id est, diaboli donum. Ita Theodora uxor sapiens Iustiniani Imper. facta dictaque est dæmonodora, cùm Iustinianum ad hæresin Eutychianam inflexit, Concilium Chalcedonense proscripsit, Silverium Pontificem cepit morique coegit, aliaque nefanda perpetravit, ita Theophilus in vita Iustiniani. Quocirca cælitus icta miserè periit. Audi Victorem Tunnensem in Africa Episcopum in Chronico: *Theodora Augusta*, inquit, *Chalcedonensis Synodi inimica, canceris plaga toto corpore perfusa, vitam prodigiose finivit.*

UBI ENIM ZELUS ET CONTENTIO] *Contendere*, ait S. August. lib. 4. de Doctr. Christ. c. 28. *est non curare quomodo error veritate vincatur, sed quomodo sua dictio dictioni præferatur alterius.*

IBI INCONSTANTIA] Græcè ἀκαταστασία, id est *inconstantia*, inquietudo, inordinatio, turbulentia, perturbatio, agitatio, tumultus, seditio, ut dixi v. 8. Probat Iacobus *Vers. 16.* superbam invidorum & contentiosorum sapientiam esse terrenam, animalem, ac præcipuè diabolicam, ex eo quòd sit inconstans & turbulenta cieatque tumultus & seditiones: id quod in hæresi & hæreticis omni sæculo visum est, qui internecina bella & seditiones ubique suscitarunt. unde hic verum est illud Tertull. lib. de Pallio cap. 5. *Plus togæ læsere Rempubl. quàm loricæ*; plus scilicet in pace hæresiarchæ læserunt Ecclesiam, quàm in persecutione tyranni: nam hinc Martyres extitere invicti & gloriosi, inde perfidi & seditiosi apostatæ qui Rempubl. & Ecclesiam disciderunt.

Porrò quàm hæretici in hæresi sint inconstantes, patet ex eo, quòd indies nova cudant dogmata prioribus contraria. Unde S. Hilarius libro ad Constantium & Constantem Imper. asserit, *Arrianis annuas & menstruas esse fides*; circumferuntur enim omni vento doctrinæ, ut ait Apostol. Ephes. 4. v. 14. Id in Luthero clarè ostendit Cochlæus in lib. cui titulus *Lutherus septiceps*. Ratio est prima, quia hæretici aguntur spiritu vertiginis. Secunda, quia hæresis est mendax: omne autem mendacium debiles habet pedes; mox enim ejus falsitas deprehenditur; tumque aliam adinvenit, qua se obvelet & sustentet. Tertia, quia diabolus ejus auctor mendax est & pater mendacii, atque suos ad nova semper & majora scelera, ac blasphemias impellit ex odio immani quo flagrat in Deum, & invidia qua uritur in homines, ne in thronos cælestes quibus ipse excidit, succedant.

Hæresis inconstans tribus de causis.

Prima.

Secunda.

Tertia.

ET OMNE OPUS PRAVUM] Ex invidia enim & contentione oriuntur rixæ, contumeliæ, blasphemiæ, pugnæ, cædes, rapinæ, schismata, hæreses, sacrilegia, omniaque scelera: nam, ut ait S. Cyprianus serm. de zelo & livore, *Mala cætera habent terminum, & quodcumque delinquitur, delicti consummatione finitur: invidia terminum non habet, permanens jugiter malum, & sine fine peccatum.* Vide quanta scelera & clades secuta sint ex hæresi Donatistarum apud Optatum contra Parmen. & Arrianorum apud Athanas. Apolog. 2. & Victorem Uticens. in Wandalica. Quale incendium Galliæ, Germaniæ, Angliæ, &c. intulerint Lutherus & Calvinus, nuper spectavimus, atque adhuc spectamus & lugemus.

QUÆ AUTEM DESURSUM EST SAPIENTIA PRIMUM QUIDEM PUDICA EST] Opponit falsæ invido- *Vers. 17.* rum, superborum & contentiosorum sapientiæ, quæ terrena est, animalis & diabolica, veram & sanctam fidelium & doctorum humilitati, paci, charitati & ædificationi studentium, eiusque novem, partim signa, partim effectus & dotes assignat. Sapientiam intelligit cognitionem sapidam (putà cum affectu, amore & praxi conjunctam) rerum divinarum, quæ fideles ad salutem & beatitudinem perducunt. Sapientia ergo hæc complectitur omnia mysteria fidei, totam doctrinam Christianam, Theologiam, S. Scripturam, Ethicam, cæteraq; quæ ad christianè sanctèque vivendum conducunt. Hæc *desursum est*, quia à Christo tradita, qui hac de causa è cælis descendit, ut eam nos doceret. Rursum, quia sine supernaturali Dei lumine & gratia intelligi & capi nequit; requirit tamen ipsa hominis cooperationem & studium: licèt enim Apostoli eam infusam acceperint, tamen posteri eorum proprio studio & labore eam acquirere & augere debent: unde qui plus ei vacant, sapientiores evadunt iis qui minùs ei student: uti videre est in Theologia & Theologis. Hi enim lumen & dogmata fidei sequentes, ex iis speculando alias veritates scrutantur, & quasi conclusiones theologicas ex suis principiis efficiunt & colligunt. Denique *desursum est*; quia earum sapor & amor, ac praxis sine gratia Dei haberi nequit.

Porrò conferre libet hasce novem antitheses veræ & falsæ sapientiæ, quas hic assignat S. Iacobus, easque in synopsi lectori spectandas proponere. Prima est, sapientia vera est pudica: falsa est animalis & impudica. Secunda, vera est pacifica: falsa contentiosa. Tertia, vera est modesta: falsa petulans & superba. Quarta vera est suadibilis: falsa est impersuadibilis, quia nec à vera quidquam sibi suaderi sinit, nec seipsam cordatis persuadere potest.

Veræ & falsæ sapientiæ antitheses novem.

Quinta,

Quinta ; vera est bonis consentiens : falsa est bonis inoidens, adversans & rixosa. Sexta, vera est plena misericordia : falsa immisericors, crudelis & impia. Septima, vera est plena fructibus & operibus bonis : falsa plena operibus malis cunctisque sceleribus. Octava, vera neminem temere judicat : falsa judicium præcipitat, quia omnia censurat & carpit. Nona, vera est sincera falsa est simulata & hypocrita. Simili modo ait Apostolus 1. Corinth. 13. *Charitas* (quam includit sapientia hæc practica) *patiens est, benigna est, non æmulatur, congaudet veritati*, &c. *Iam si sapientia pudica est, pacifica, modesta, suadibilis*, &c. ergo & sapiens pudicus est pacificus, modestos, suadibilis, &c. Est argumentum à conjugatis : sapiens, inquam, tum discipulus, tum doctor : doctorum enim & magistrorum causa hæc dicit Jacobus, ut patet v. 1.

Pudica est] ἁγνοὶ, id est, *pura*, casta, intemerata est instar agni, tum à libidine, tum à quavis impuritate pravæ doctrinæ, sceleris & vitii, ut possit pingi specie S. Agnetis, quæ pudicitiæ æquè, ac sapientiæ Christianæ fuit exemplar & viva effigies, ut jure vocetur sitque Agnes. Nulla enim religio aut secta docet jubetque tantam puritatem tam castitatis & morum, quàm veritatis & dogmatum, atque Christiana. Hæc enim de Deo docet omnia augusta, divina, eoque digna. Hæc sancit omne quod honestum est. Hæc jubet conjoges castè in conjugio vivere, sibi servare fidem, nec eo uti ad voluptatem, sed ad suscipiendam educandamque Deo prolem. Hæc consulit virginitatem, cælibatum & continentiam, eamq; omnibus sacerdotibus & Religiosis severè præcipit & indicit.

Quocirca hæc puritas doctrinæ, castitatis & vitæ est una è notis veræ fidei, religionis & Ecclesiæ. Ab ea enim longè aberrarunt & aberrant Gentiles, Mahometani, hæretici : docent enim cælibatum & continentiam homini esse impossibilem : fornicationem esse licitam censuerunt Gentiles, ut colligitur Actor. 15. vers. 29. Mahometanis tot in Alcorano permittuntur concubinæ, quot possunt alere. Iidem de Deo & Christo multa docent insulsa, ridicula, blasphema, æquè ac Judæi in Thalmud. Hæresiarchæ omnes suas habuisse amasia, docet S. Hieron. epist. ad Ctesiphontem : scilicet Simon Magus, inquit, habuit Helenam meretricem : Nicolaus Antiochenus choros duxit fœmineos : Apelles habuit Philumenem, Montanus Priscam & Maximillam, Elpidius Agapen, Priscillianus Gallam, &c. Gnostici docebant frequentandam esse fornicationem quasi palmare vitium, conceptum verò impediendum esse per abortum, fœtumque enecandum, teste Epiphan. hæres. 26. qui & hæresi 27. tradit Carpocratianos docuisse, quemque satagere debere ut ante mortem omnibus sceleribus se commaculet, alioqui toties revocandum ad vitam, donec id perfecerit & perpetrarit. Quàm impia & impura doceant Lutherus & Calvinus, omnibus liquet, ut Deum esse auctorem operum tam malorum quàm bonorum : Christum in cruce perpessum esse pœnas gehennæ, ideoque desperasse : Religiosis & sacerdotibus violanda esse vota castitatis : non esse liberum arbitrium ; sed electos à Deo in cælum ; reprobatos in tartara unius Dei decreto, quasi fato agi & impelli ; si uxor nolit rem uxoriam, vocandam ancillam : omnia opera fidelium, etiam pia & sancta, esse peccata : nulla esse eorum merita : sola fide quemque salvari ; quemque fidelem certum esse de sua fide, gratia & salute, ac credere debere fide divina se iturum in cælum ad gloriam æternam.

Mystica pudicitia sapientiæ.

Denique Dionys. Carth. ait veram sapientiam, putà fidem & professionem Christianam, esse pudicam, eò quòd perspiciat quanta cujusque peccati sit fœditas, ideoque illud cane pejus & angue fugiat & execretur ; ac eò quòd summæ veritatis, ac primæ lucis pulchritudinem, puritatemq; contemplans pariat in mente castum pudorem & timorem, quo homo timet & erubescit se in divinæ Majestatis præsentia & aspectu viliter turpiterq; gerere, aut aliquid cogitare, dicere, agere quod Dei oculos offendat. Insuper quia de præteritis culpis salubrem iniicit pudorem, ut eas contritione & lachrymis deleat. Tertiò, quia facit ut ad contemplationem Dei reverenter, purè et verecundè quis accedat, non præsumptuosè, impudenter ac temerariè ingerens se ad divinorum ac incomprehensibilium perscrutationem.

Castitas comes sapientiæ.

A Mor. Disce hic comitem individuam & quasi sororem sapientiæ esse pudicitiam. Hinc ambæ apparuerunt in somnia S. Gregorio Nazianzeno, eumque complectentes dixerunt : *Ne molesto accipias juvenis ; nam sibi & familiares sumus : altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur ; & missæ sumus à Domino tecum habitare ; quia iucundum nobis & mundum in tuo corde habitaculum præparasti*, uti refert Ruffinus in prologo Apolog.

Exemplo fidelium.

S. Johannes Apostolus, quia virgo, meruit ex pectore æternæ Sapientiæ Christi Domini haurire arcana cælestia. Unde quasi aquila libravit se ad thronum S. Trinitatis, Verbique æterni generationem enarravit. Ibi quoque didicit Apocalypsim, quæ tot habet sacramenta, quot verba. Inde unus ipse Apostolorum cognominatus est Theologus. Similis ei fuit Johannes Baptista, æquè ac Elias, uterque virgo, uterque Propheta : nam, ut ait Clemens Alexand. 3. Pædag. cap. 5. *Domi, foris, semper comes est sapientis pudicitia.*

S. Thomas Aquinas Doctor Angelicus, angelicam habuit tam castitatem quàm sapientiam, adeoque ab angelis in ecstasi cingulo castitatis (quod Vercellis in templo B P. Dominicanorum religiosè asservatur) accinctus, omni deinceps libidinis sensu caruit.

Illustre est quod legimus in vita S. Laurentii Justiniani : hic enim cùm annum ageret decimum nonum, qui ætatis flexus lubricos esse solet, apparuit ei sapientia, putà Christus Dominus, specie virginis, cujus splendor solis splendorem superabat, eique dixit : *Cur adolescens cor tuum effundis, & pacem sectando teipsum per multa spargis ? Ego, si me sponsam accipere decreveris, pacem hanc certissime pollicеor*. Ille tam magnifica specie & promisso delectatus quæsivit, quod ei nomen, quod genus esset ? Tum illa : *Ego sum Dei sapientia, quæ ad homines reformandos humanam formam assumpsi*. Quare cùm Laurentius, se verò eam libentissimè accipere respondisset, illa dato osculo læta & gaudens abscessit : ipse autem non multò post in monasterium ad oblatas nuptias sapientiæ & castitatis se contulit, in quibus abundè id expertus est, quod promisso acceperat.

Simili visu & schemate sapientia despondit sibi Henricum Susonem, qui proinde inter alia scripsit officium de C Æterna Sapientia, omnibus eius studiosis & discipulis quotidie recitandum ; indeque vocatus est, *Minister æternæ Sapientiæ*, ut habet Vita ejus cap. 4.

Simili sed reali & visibili specie, Sapientia incarnata, puta Christus Iesus, despondit sibi S. Catharinam Senensem virginem castissimam, quæ licèt literarum rudis, inde facta est sapientissima ; quin & prophetiæ spiritum accepit. Annulus hujus ejus desponsationis Romæ in monte, qui vulgò dicitur Magnanapoli, religiosè asservatur, ubi mihi ostensus est.

Causa est, quòd sapientia sit cælestis & purissimæ sapientiæ Dei participatio, Deique filia, ut aiebat Alfonsus Aragonum rex apud Panorm. lib. 3. Requirit ergo cor purum & cæleste, non spurcum & libidinosum : hoc enim in cœno luxuriæ demersum, cælestem hanc lucem intueri nequit. Unde Sapiens pingens sapientiam cap. 7. 25. *Vapor est*, inquit, *virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit ; candor est enim lucis æternæ, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis* D *illius*. Ex adverso Oseæ c. 4. 11. ait, *Fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor*. Ita Bersabee dementavit Davidem virum secundùm cor Dei : & mulieres dementarunt Salomonem mortalium sapientissimum, cæcitas enim mentis est proles luxuriæ, ait S. Gregor. lib. 31. Moral. Nimirum *cùm in aliquem superceciderit ignis concupiscentiæ, videri ab eo nequit sol intelligentiæ*, ut docet S. Augustin. in psalm. 57. vers. 9. Ita Dalida excæcavit Samsonem, Iudic. 16. & libido Sodomitas, Genes. 19. 11.

Exempla Gentiliū.

Idem viderunt Gentilium Philosophi. Seneca præfat. ad Controversias, asserit nil tam mortiferum esse ingeniis quàm luxuriam. Plato semper fuit continens ob sapientiæ studium, ait S. August. lib. de Vera relig. idem Academiam locum morbidum, ideoque aptum libidini reprimendæ, ad scholam elegit. Hinc Platonis ad Musas monitum fuit, teste Laertio : *Venerem exhorrescito Nymphæ*, Cui Musæ : *Aliger huc ad nos non volat ille puer*. Hinc & Musas vocarunt Camœnas, quasi castæ mentis. Sibyllæ sapientissimæ fuere virgines imò ob virgini-

gioitatem adeptæ sunt donum prophetiæ, ait S. Hieron. contra Jovin. & Lactant. lib. 1. Divin. institut. Averroes lib. 7. Physi. ait castitatem & alias virtutes quibus concupiscentia carnis comprimitur, plurimum valere ad acquirendas scientias speculativas. Hippocrates copulam carnalem vocabat parvam epilepsiam: quia in ea homo ita à turpi voluptate abripitur, ut videatur esse epilepticus & rationis mentisque impos: libido enim, ait Nyssenus lib. de Virgin. c. 4. & seq. facit homines quasi porcos, quorum oculi in cœnum demersi cælum & cælestia aspicere nequeuot. Cicero in Hortensio, asserit luxuriæ motum uti maximus est, ita inimicissimum esse sapientiæ. Hioc Veous, juxta oonnullos, dicta est à *ve* quæ est particula privativa, significans *fine*, & *νοῦς*, id est *mens*, quasi *fine mente*, amens; aut potiùs, ut Varro à *viendo*, id est, ligando & vinciendo, quia ligat rationem, mentem & voluotatem amantis. Venus enim ex homine facit brutum: ex adverso castitas ex homine facit angelum.

Veneris etymon.

Sapientia pacifica ob sex causas.

PACIFICA] *εἰρηνική*, id est, *pacis amans*, pacem colens in se, & consequenter eamdem aliis communicans & concilians; Syrus, *plena pace*. Ex adverso falsa sapientia, ut hæresis, *ἐριστική*, id est *contentiosa*, est, amans litiom, rixarum & bellorum; uti omni ævo sed præsertim nostro io Gallia, Scotia, Germania, Hollandia, &c. vidimus. Causæ sunt. Prima quia vera sapientia est donum Spiritus saocti qui concordiæ & pacis est auctor; falsa est enim doonm diaboli, qoi discordiæ, belli & seditionum est princeps. Secunda, quia sapientia hæc fide & charitate oititur, quæ ona eademque est io omnibus fidelibus: unde *multitudinis credentium erat cor unum, & anima una*, ait S. Lucas Actor. 4. 32. Ita sapientissimus mortalium fuit rex Salomon, id est pacificus. Hinc Christus Marci 9. v. ult. *Habete*, inquit, *in vobis sal, & pacem habeat inter vos*. Sal est symbolum sapientiæ; hujus comes est pax: *Sal quippe sine pace non est virtutis donum, sed damnationis augmentum*, ait S. Gregorius. Unde & sal priscis erat symbolum amicitiæ, ideoque hospitibus aote alios cibos apponi solebat, teste Pierio Hieroglyph. 13. Unde proverbium: *Non oportet transgredi salem & mensam*; id est, jus amicitiæ. Sed audi S. Gregorium 2. parte Pastor. cap. 4. *Per sal*, inquit, *sapientia designatur. Qui loqui igitur sapienter nititur, magnopere metuat ne ejus eloquio audientium unitas confundatur. Hinc Paulus ait: Non plus sapere quàm oportet; sed sapere ad sobrietatem. Hinc in sacerdotis veste juxta divinam vocem tintinnabulis mala punica conjunguntur. Quid enim per mala punica, nisi fidei unitas designatur? Nam sicut in malo punico uno exteriùs cortice multa interiùs grana muniuntur; sic innumeros Ecclesiæ populos unitas fidei contegit, quos intus diversitas meritorum tenet.* Tertia, quia pax noo est aliud, quàm tranquillitas ordinis: ordinare autem est sapientis, ait Aristot. li. 1. Metaphysic. Quarta, quia sapientia increata, à qua nostra creata derivatur, est Christus, qui est pax oostra, Ephes. 2. 14. & princeps pacis, Isajæ 9. v. 6. Unde suis valedicens Johan. 14. 27. *Pacem*, inquit, *relinquo vobis, pacem meam do vobis*. Hinc de Cherubinis; (qui creatæ sapieotiæ primum vivumque sunt exemplar) dicitur Ezech. 1. v. 9. *Junctæque erant pennæ eorum alterius ad alterum*, io signum pacis & concordiæ. Quinta, quia sapieotia est humilis, humilitas autem est mater pacis: uode humiles jugiter sunt in pace; cùm inter superbos semper fiot jurgia. Sexta, quia sapiens scit omoia bona pace constare; omnia verò mala dissensione, lite & bello conflari. omoi ergo conatu pacem sectatur, lites fugit. Hinc Apostolus Philip. 4. 7. *Et pax Dei*, inquit, *quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra & intelligentias vestras*. vide ibi dicta. Et S. August. 19. Civit. cap. 13. *Pax corporis*, inquit, *est ordinata temperatura partium. Pax animæ irrationalis, ordinata requies appetitionum. Pax animæ rationalis, ordinata cognitionis actionisque consensio. Pax corporis & animæ, ordinata vita & salus animantis. Pax hominis mortalis & Dei immortalis, ordinata in fide sub æterna lege obedientia. Pax hominum, ordinata concordia. Pax domus, ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax civitatis, ordinata imperandi atque obediendi concordia civium. Pax cælestis civitatis, ordinatissima & concordissima societas fruendi Deo & invicem in Deo. Pax omnium rerum tranquillitas ordinis. Ordo est parium disparium que; rerû sua cuique loca tribuens dispositio.*

Prima. *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.* *Quinta.* *Sexta.*

MODESTA] *ἐπιεικής*; Syrus, *mansueta, demissa, humilis*; Tigurina, *æqua*; Vatabl. & Pagnin. *morigera*; alii *moderata, humana, facilis, civilis*; nam mundi sapientia facit superciliosos, morosos, difficiles; alii, *moderata, sedata, honesta, laudabilis*; hæc enim omnia significat τὸ *ἐπιεικής*. Modestiæ mater est homilitas, filia verecundia, soror patientia, magistro exercenda: nam ut ait Cicero pro Roscio Comœdo, quo quisqoe est solertior & ingeniosior, hoc docet iracundiùs & laboriosiùs; & quod ipse celeriter arripuit, tamquam tardè à discipulis percipi videns, discruciatur. Porrò modestia in schola & disputatione est necessaria, ut refrænet juvenum petulantiam & audaciam: unde modestia ab oratoribus vocatur *flos & decus adolescentum*: ab Euripide *donum pulcherrimum deorum*: à S. Ambrosio *purpuræ virtutum*. Ejus hæc est sanctio: *Sic habitum vocem, vultum, gressum compone, ut deceat Deum, ut te ornet, ut proximum ædificet: alioqui decus latet in animo, dedecus patet in voce, vultu, habitu*. Vide dicta Philip. 4. 5. & S. Nazianz. orat. 26. quæ est de moderatione in disputatione servanda. Verè S. Bernardus serm. 36. in Caotic. *Multa scientia*, ait, *ingesta stomacho animæ, si charitate decocta non fuerit, convertitur in pravos noxiosque humores, atque inflationes mentisque termina facit.*

Suadibilis.

SUADIBILIS] id est, persuasu facilis. Græcè *εὐπειθής*; Syrus, *obediens*, obsequeos; Pagnio. *morigera*, Tigurina, *tractabilis*; alii, *facile cedens & credens*. Ex adverso falsa sapientia, ut hæresis, est *ἀπειθής*, id est, *impersuasibilis* intractabilis, cerebrosa, dura, cervicosa, pertinax, obstinata in sua senteotia & errore. Sapientis ergo est ratioot cedere, veritati cor pandere, errorem agnoscere, seotentiam mutare. Unde Apostolus Episcopum, qui est doctor populi, vult esse docibilem, 2. Timot. 2. 24. Et Salomon postulans à Deo sapientiam, petiit *cor docile*, Hebr. *audiens*. 3. Reg. 3. Docilitas enim est pars prudeotiæ, ait Plato apud Macrob. lib. 1. in Somnium Scipionis. Quia ut ait S. Cyprian. epist. ad Stephanum Episcopum & doctorem. *Oportet non tantùm docere, sed etiam discere; quia idem melius docet qui quotidie proficit, & crescit discendo meliora.* Ita S. August. S. Damasus, aliique doctores consuluerunt S. Hieroo. io difficultatibus S. Scrip. Vide S. August. in Epistolis, quas plures de eis dedit ad eumdem. Idem Augustin. ad Dulcitium quæst. 3. *Ego*, ait, *plus amo discere, quam docere.*

Porrò τὸ *suadibilis* dupliciter accipi potest. Primò, passivè, ut sit idem quod quæ *facile sibi persuaderi* finit. Secundò, activè, *quæ facile persuadetur aliis*, quia ipsa facilè seipsam iis persuadet: sapientia enim tantam veri & honesti habet speciem, ut ilicò audienti se suaque persuadeat. Ita religio Christiana nil docet absurdi, nil turpe, oil inopinabile; sed omoia naturæ & rectæ rationi conformia; ut contra Gentiles docent Euseb. in lib. de Demoost. August. io lib. de Civit. & alii.

Ex adverso Philosophi & hæretici plurima docēt absurda, turpia, incredibilia. Lycurgus dabat impunitatem adulteriis. Persæ cum sororibos & fratribus ioibant conjugia. Plato qui à suis nuncupatur sidus sapientiæ, uxores voluit esse communes, & præposteram libidinem commendat lib. 3. de Republ. Io solo ferè Timæo hæc habet paradoxa, imò contraria. Primum, mundum creatum esse non ex nihilo, sed ex atomis. Secundum, muodum facit animal intelligens æternum, eò quòd pulcherrima creatura, qualis est mondus, non possit esse sine intellectu. Tertium, hoc animal à Deo creatum esse ad ideam alterius animalis. Fiogit enim ipse animal aliod universale, æternum, separabile & ideale, cujus Exemplum Deus secutus sit in creando. Rursum, Deum esse animam mundi. Quartum, ignem & terram censet primò fabricata, deinde aere & aqua quasi vinculis fuisse colligata. Quintum, terram antiquissimam deorum cælo contentorum facit. Sextum, mundum ait ali senio & consumptione sui ipsius, & tamen æternum esse. Septimum, mundum appellat Deum beatum. Octavum, animam mundi pooit in ejus medio, abjectissima scilicet parte. Nonum, stellas censet aoimalia esse, imò deos. Decimum, solem in secundo à terræ circulo statim à luna positum; quod Astronomi & ratio ipsa coofutat. Undecimum, astra ex igne esse fabricata, ideoque ignea. Duodecimum, terram esse circa polum suspensam, antiquissimam & primam deorum (id est stellarum) qui intra cælum sint geniti. Decimumtertium, fabulosam dæmoonm generationem ex

Paradoxa Platonis 26.

terra

terra & cælo, & prosapiam per Oceanum & Thetidem productam fidelem esse. Idem in Apolog. *Dæmones*, ait, *sunt deorum filii spurii*, unde deos facit adulteros. Decimum quartum, omnem animam statuit æternam & ingenitam. Decimum quintum, iniquos transmutari in ortu secundo in mulieres aves & bestias pro cujusque delicto. Decimumsextum, delicta expiari per ignem & reliqua elementa. Decimumseptimum, deos juniores fecisse hominis corpus ex quatuor elementis secundùm atomos. Decimumoctavum, mundi generationem ait ex necessitatis & mentis cœtu mistam, quasi Deus coactus fuisset mundum generare, aut facere. Huc spectat quod de necessitatis filiabus, scilicet Parcis, scribit lib. 10. de Republ. & quod alibi habet de fortuna pariter gubernante mundum: & quòd Deus necessitati non repugnet. Vnde Marsilius Platonis interpres, duplicem Platonicorum sententiam affert. Primam Procli, mundum factum esse; secundam, non esse factum, sed semper fuisse & fluxisse à Deo, quasi fiat semper & fluat. Decimumnonum, ante mundum elementa in suis fuisse sedibus inordinatè mota; Deum ordinem attulisse & ornatum. Vigesimum, mundum esse Deum seipso sufficientem. Vigesimumprimum, homini dat plures animas, unam à Deo factam, alias duas mortales, perturbationi & libidini obnoxias, factas à Dei filiis, id est, stellis & dæmonibus, quarum unam jecori, alteram cordi indiderint. Vigesimumsecundum, in jecore, ait, dii vaticinia expleri statuerunt, membro scilicet rationis experte, ne quis sit sapiens simul & vates. Quare nemo dum sanæ est mentis vaticinatur. sed cùm vis prudentiæ somno vel morbo oppressa aut divino aliquo raptu è suo statu est dimota; vaticinia enim esse pronunciata furentis ingenii. Vigesimumtertium hominem acquirere immortalitatem ex veritatis intentissimo intuitu: unde colligas animam per se non esse immortalem. Vigesimumquartum, anima, ait cùm semper divinum colat, ipsumque familiarem dæmonem in se habeat ornatissimum fit beata. Hoc familiari dæmone valdè gaudent Platonici, ob id magiæ suspecti, ut & Socrates. Vigesimumquintum, idem alibi docet animam ante corpus extitisse, ideoq; cognitionem nostram non esse scientiam, aut potiùs discentiam, ut ita dicam, sed reminiscentiam, &c. Vigesimumsextum, ponit παλιγγενεσίαν, sive reditum rerum omnium, nimirum post duodecim millia annorum, (quod spatium ipse magnum annum nuncupat: hic enim præcisè continet annos 12554. ait Cicero lib. 5. de Natur. deor.) omnia præterita in integrum revocanda esse, ut iterum fiant eo modo quo facta sunt.

Aristotelis undecim.

Aristotelis, qui à S. Hieron. & aliis vocatur miraculum naturæ & ingenii, paradoxa sunt. Primum, mundum fuisse ab æterno. Secundum, primum motorem Orienti affigit. Tertium, asserit eum moveri fato & naturali necessitate. Quartum, futurorum contingentium non esse determinatam veritatem, nec Deum ea determinatè scire. Quintum, de animæ mortalitate ita subinde loquitur, ut nonnulli asserant eum putasse animam esse mortalem: licèt alii veriùs contrarium opinentur. Sextum, censet licere partum abigere, & liberis necem parare. Septimum, docet Dei providentiam non se extendere ad singularia. Octavum, lib. de Bonor. fortun. negat Deum curam gerere fortuitorum. Nonum, negavit Dei providentiam se extendere infra lunam, Deumque curare sublunaria, si credimus Clem. lib. 5. Stromat. Nazianzen. orat. 1. de Theolog. Ambros. 1. Offic. c. 13. Decimum, motum & tempus censuit esse perpetuum, ideoque infinitum. Undecimum, ex nihilo nihil fieri: unde inferunt Deum non creasse mundum, sed omnia fecisse ex præjacente materia. Plura vide apud S. Iustinum lib. de Error. Aristotelis. Stoicorum & Epicureorum absurda dogmata recensui Actor. 17. 18.

Verè Psaltes psalm. 118. 85. *Narraverunt*, inquit, *mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua*. nam in vera sapientia tum increata: tum creata & derivata, est *Spiritus intelligentiæ, sanctus*, ait Sapiens cap. 7. 25. *unicus, multiplex, subtilis, disertus, mobilis, incoinquinatus, certus, suavis, amans bonum, acutus, quem nihil vetat humanus, benignus, stabilis, securus*, &c. *intelligibilis, mundus, subtilis: omnibus enim mobilibus mobilior est sapientia, attingit autem ubique propter suam munditiam*.

Bonis consentiens] Hoc epithetum non est in Græco & Syro, illudque expungit Prosper de lib. Arbitr. Dion. Cajetan. Cathar. Gagneius & alii: legunt tamen Romani codices. Videtur ergo additum ad explicandum & determinandum τὸ *suadibilis*, nimirum quòd sapientia sibi bona persuaderi sinat, non mala, ut bonis tam rebus quàm hominibus sit consentiens, non malis, nimirum eis credendo, eorum bona consilia & opera probando, imitando diligendo & promovendo nulli invidendo aut rebellendo neminem vituperando, & à sancto opere impediendo. Ex adverso hæreses & hæretici bonis dissentiunt, malis consentiunt. Ita Lutherus in Colloquiis mensalibus respuit Chrysostomum ut loquacem, Basilium ut abjectum, Cyprianum ut infirmum Theologum, Hieronymum ut errantem & de hæresi suspectum, ac omnibus præfert Apologiam sui Melanchthonis: qui & alibi satanico fastu intonat, nihil se curare si mille Cypriani, mille Augustini, mille Ecclesiæ contra se starent.

Moraliter S. August. serm. 12. de Verbis Apost. *Nihil*, ait, *in te alteri resistis? vide ne forte ideo non sit bellum, quia pax perversa est, forte in totum carni consentiens, & nulla rixa est*.

Plena misericordia] Syrus רחמא *rachame*, id est, miserationibus ex intimis visceribus manantibus. Sapientia enim novit, didicitque illud Christi: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth. 5. 7. Ita S. Cyprianus serm. de lapsis: *Doleo*, inquit, *fratres vobiscum. Cum singulis copulo pectus meum, cum jacentibus jacere me credo, cum prostratis fratribus & me prostratis affectus*. Talis quoque fuit S. Iob, ut patet cap. 31. & S. Paulus 2. Corinth. 11. 29. *Quis*, ait, *infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non uror?* & S. Leo serm. 10. de Quadragesima: *Pulchrum valde est & divinæ benevolentiæ comparandum, sui quemque in altero meminisse*. Porrò Plinius lib. 2. c. 7. omnem divinitatem ponit in beneficentia: nam quasi atheus dubitat de Deo & numine, deos verò censet ab hominibus factos fuisse non alios, quàm viros fortes & beneficos. *Deus* inquit, *est mortali juvare mortalem: & hæc ad æternam gloriam via. Hac proceres iere Romani; hac nunc cælesti passu cum liberis suis vadit maximus omnis ævi rector Vespasianus Augustus, fessis rebus subveniens. Hic est vetustissimus referendi benemeritis gratiam mos, ut tales numinibus ascribantur. Quippe & aliorum omnium nomina deorum, & quæ supra retuli siderum & hominum, nata sunt meritis*. Misericors ergo & beneficus sui clientibus est Apollo, Æsculapius & Iupiter, id est, juvans pater. Idem de beneficiis in deos relatis censet Cicero lib. 2. de Legibus & ex eo Lactantius lib. 1. Institut.

Beneficii in deos relati.

Et fructibus bonis] putà bonis operibus, hæc enim sunt effectus, partus & fructus sapientiæ.

Non judicans] Multi codices & interpretes delent τὸ *non*: & τὸ *judicans* nectunt sequenti, leguntque *judicans sine simulatione*, q. d. Judicans sincere non fictè & simulatè; verùm codices Romani Lovanienses, Lugdunenses, Regii & cæteri, æquè ac Syrus & Græcus legunt, *non judicans*; Pagnin. & Tigurin. *non dijudicans*, scilicet temere, non usurpans sibi munus judicandi, non faciens se judicem aliorum eos carpendo, censurando, spernendo, juxta illud Christi: *Nolite judicare ut non judicemini*. Matth. 7. 1. q. d. Nolite in aliorum facta & mores curiosè inquirere, carpere, censurare, damnare: ita fiet, Deo justè disponente, ut vicissim ab aliis non judicemini, censuremini & damnemini.

Secundò, Græcum ἀδιάκριτος quasi passivum noster Turrianus li. 4. de Dogmat. charact. eccl. passivè, *quæ non judicatur*, quia scilicet certa & indubitata est, ut ipsa potiùs de aliis judicare debeat, quam judicari; quomodo Apostolus ait spiritualem à nemine judicari. 1. Corinth. 2. 15. Hinc S. Augustin. lib. de Gratia & lib. arbitr. ad Valent. cap. ultim. ἀδιάκριτος vertit, *inæstimabilis*. q. d. Sapientia adeò sublimis & pretiosa est, ut superet omne hominum judicium & æstimationem. de qua re vide Baruch. cap. 3. 16. & sequent. & Job 28. v. 13. & seq. Tertiò, aliqui ἀδιάκριτος vertunt, *nihil hæsitans*, non dubitans, non nutans, sed resoluta, certa & secura de veritate.

Sine simulatione] ἀνυπόκριτος, *sine hypocrisi*; Pagnin. *nihil simulans*. Ex adverso falsa sapientia, ut hæresis & hæretici simulant veritatem, sinceritatem, castitatem, pacem, sanctitatem, cùm moliuntur docentque falsitatem, hypocrisin, libidinem, bellum, omneque scelus: sunt ergo lupi vestiti pelle ovina, ut ait Christus Matth. 7. 15. Vere cap. 1. 5. *Spiritus sanctus*, inquit, *disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu*. & cap. 7. 13. *Quam sine fictione didici, & sine invidia communico, & honestatem illius non abscondo*.

Vide

Vide actus & mores hypocritarum graphicè depingentem S.Gregor. 10. Moral. c. 16. alias 27.

Vers. 18. FRUCTUS AUTEM JUSTITIÆ, IN PACE SEMINATUR, FACIENTIBUS PACEM] Syrus *iis qui faciunt pacifici. Iustitia*, id est sapientiæ, sapientia cum practica, de qua hic agitur, est iustitia, id est, complexio omnium virtutum. Concludit Jacobus totius capitis de sapientia & magistris discursum hoc quasi epiphonemate, quo sapientiæ usum, fructum & præmium assignat & complectitur, q. d. Dixi sapientiam plenam esse misericordia & fructibus bonis, quia sapientia & sapiens certò scit hos iustitiæ id est virtutis bonorumq; operum, fructus, esse quasi semen æternæ felicitatis & gloriæ, quam quasi copiosam segetem, ac præmium metet in cælo; scit pariter se hoc semen serere debere in pace, pacem & mutuam concordiam studiosè colendo, & inter dissidentes conciliando; cùm seges hæc & merces solis pacis cultoribus proposita & promissa sit, non superbis non contentiosis, non facientibus schismata, non se, & sua dogmata factaque iactantibus, qui alios contemnunt ut soli sapere videantur: hos enim toto capite taxavit S. Jacobus. Nam ut ait Origen. hom. 13. in Levit. Deo grata opera nostra, quantumlibet in se bona, esse nequeunt, nisi in pace peragantur, adeò ut & sacrificium eius qui à fratre dissidet, ei non placeat, iuxta illud Christi Matth. 5. 23. *Si ergo offers munus tuum ad altare & ibi recordatus fueris, quòd frater tuus habet aliquid adversum te, vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Antistropha huic Iacobi sententiæ est illa S. Pauli, sub idem tempus ad eosdem edita Hebr. 12. 11. cùm de disciplina ait, *Quòd fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iustitiæ*, &: *Quæ seminaverit homo, hæc & metet. Quoniam qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam*, Galat. 6. v. 8. & illud Psaltis de Apostolis & doctoribus: *Euntes ibant & flebant mittentes semina sua; venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos*, psalm. 125. 6.

Nota *τὸ facientibus pacem*, id est, opera pacis, quæ scilicet ad pacem conciliandam & augendam faciunt, qui scilicet & sibi & aliis pacifici sunt, ut vertit Syrus: sic enim in Script. iubemur facere misericordiam, iustitiam, iudicium, pietatem, & c. id est, opera misericordiæ, iustitiæ, iudicii, pietatis, &c.

Moral. Nota quanta sint commoda pacis. Primum, quòd Deo sit gratissima, unde ipse vocatur Deus pacis & dilectionis, 2. Cor. 13. 11. Secundum, quòd pax sit via ad cœlum, adeoque inchoatio vitæ cælestis. In cælo enim unum è summis Sanctorum gaudiis est summa æternaque omnium pax. Tertium, quòd pax sit ipsa Dei & SS. Trinitatis similitudo: in Deo enim cùm sint tres personæ, una tamen voluntas est, unus amor, unus omnium sensus & consensus. Audi Nazianzen. orat. 2. de pace, *Non minùs*, ait, *quam ipsa secum divinitas (nisi hoc nimis magnificè dictum videatur) inter nos consentimus, concordesq; sumus, labiumq; unum & vox una existimus: contrario tamen modo atque illi qui turrim olim extruebant; animo atque ore Patrem & Filium & Spiritum sanctum celebramus, idq; de nobis prædicitur, quòd verè in nobis sit Deus, eos, à quibus unitur, uniens.* Quartum, quòd Christus ideò è cælo descendit, ut pacem hominibus cum Deo & secum afferret. Unde S. Chrysost. homil. 18. in 1. ad Corinth. *Vt in Christo*, ait, *uniamur multa movere nos debent, quia ipse est caput, nos corpus: ipse fundamentum, nos ædificium; ipse vitis, nos palmites: ipse pastor, nos oves*, &c. Quintum, quòd pax vitam suavissimam efficit. Vide S. Bernard. serm. 5. de Assumpt. B. Virgin. *Vnitas*, inquit, *Sanctorum alia est, quæ iustificat, alia quæ glorificat: una meritum, altera præmium; unitas quæ in hac vita habetur, est decus suavitatis, de qua scriptum est: Ecce quam bonum & quam iucundum habitare fratres in unum. Cùm enim descripsisset Propheta pulchritudinem, non tacuit utilitatem; quoniam illic mandavit Dominus benedictionem & vitam; hic benedictionem, illis vitam æternam.* Plura de pace dixi Isaiæ 24. & Philip. 1. & sequent. Ephes. 4. 3. Coloss. 3. 15.

Pacis bona quinque. Primum. Secundum. Tertium. Quartum. Quintum.

Porrò ut hæc pax cum Deo, nobiscum, & cum proximis habeatur, nobis, id est nostris concupiscentiis, inferendum est bellum. Unde S. August. serm. 6. de verbis Apostol. *Et si spiritus, ait, concupiscit adversus carnem, & si modo rixa est in ista domo; maritus litigans, non perniciē sed concordiā quærit.*

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cap. præcedenti insectatus est fidelium, præsertim magistrorum, contentiones, æmulationes & lites; hic mali radicem indicat & amputat, nimirum concupiscentias, amoremq; mundi & commodorum præsentis vitæ, cui opponit amorem & accessum ad Deum. Igitur v. 1. concupiscentias quasi litium & bellorum fomites perstringit. Inde v. 4. docet amicitiam mundi esse inimicam Deo. Ad Deum autem, qui superbis resistit, per humilitatem & munditiem cordis accedendum esse, ut ipse nos exaltet. Tertiò, v. 11. invehitur in detractores. Quartè, v. 12. ostendit vanitatem concupiscentiarum ex vanitate vitæ, cui inhærent & adhærent. Summa ergo capitis est; concupiscentiam honoris & excellentiæ, sive ambitionem, quæ mater est invidiæ, litium, bellorum et detractionum, sanare et extinguere per studium humilitatis et modestiæ.

1. VNde bella & lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris
vestris? 2. Concupiscitis, & non habetis: occiditis, & zelatis: & non potestis adipisci: litiga-
tis, & belligeratis, & non habetis propter quod non postulatis. 3. Petitis, & non accipitis: eò quòd
malè petatis: ut in concupiscentiis vestris insumatis. 4. Adulteri nescitis, quia amicitia hujus mundi,
inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur. 5. Au
putatis quia inaniter Scriptura dicat: Ad invidiam concupiscit spiritus, qui habitat in vobis? 6.
Majorem autem dat gratiam. Propter quod dicit: Deus superbis resistit, humilibus autem dat
gratiam 7. Subditi ergo estote Deo; resistite autem diabolo, & fugiet à vobis. 8. Appro-
pinquate Deo, & appropinquabit vobis. Emundate manus, peccatores: & purificate corda, duplices
animo. 9. Miseri estote, & lugete, & plorate: risus vester in luctum conuertatur, & gaudium in mœ-
rorem. 10. Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit uos. 11. Nolite detrahere alterutrum, fra-
tres. Qui detrahit fratri, aut judicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem. Si autem iudicas
legem: non es factor legis, sed iudex. 12. Unus est legislator, & iudex, qui potest perdere, & liberare.
13. Tu autem quis es, qui iudicas proximum? Ecce nunc qui dicitis: Hodie aut crastino ibimus in il-
lam ciuitatem, & faciemus ibi quidem annum, & mercabimur & lucrum faciemus. 14. Qui ignoratis
quid erit in crastino. 15. Quæ est enim uita uestra? uapor est ad modicum parens, & deinceps extermi-
nabitur: pro eo ut dicatis: Si Dominus uoluerit. Et. Si uixerimus, faciemus hoc, aut illud. 16. Nunc
autem exultatis in superbiis uestris Omnis exultatio talis, maligna est. 17. Scienti igitur bonum facere,
& non facienti, peccatum est illi.

VNDE

UNDE BELLA ET LITES IN VOBIS?] Primi Christiani nulla gesserunt bella, nec gerere poterant, utpote pauci & Gentilibus subditi: *bella* ergo vocat lites, rixas & pugnas; ut τὸ *&* sit explicativum, q. d. *Bella*, id est *lites*. Ita Lyran. Secundò, *lites* accipi possunt verborum, *bella* verberum: unde Thomas Anglicus *lites*, inquit, pertinent ad litigantes coram judice, dum volunt obtinere causam calumniam, prætextu justitiæ: *bella* pertinent ad violentos, qui rem per violentam injuriam sibi vendicare conantur. Tertiò, per *bella* accipe pugnas & duella: duellum enim est duorum bellum. Denique prævidebat Jacobus inter Christianos post Constantinum fore bella, eaque hic tollere satagit. Sensus ergo est, q. d. Capite præced. culpavi invidiam & contentiones, quæ suscitant bella & lites; ac suasi studium modestiæ, concordiæ & pacis: nunc profundiùs radicem eorum digito commonstrabo, ut ea à vobis amputata, amputentur pariter hi mali ejus rami. Unde ergo & ex qua radice oriuntur bella & lites in vobis? utique ex concupiscentiis vestris: dum enim plures eamdem rem concupiscitis, eamque simul omnes obtinere non potestis, quisque pro ea obtinenda, sibique vendicanda contendit; litigat & pugnat. Cupis proferre limites agri & dominii tui, aspiras ad dignitatem, ambis officium: resistitur tibi ab aliis qui eadem retinere, vel obtinere satagunt: incitaris ergo ut cum eis litiges, eosque pessundes, itaque rem concupitam assequaris. Omnes ergo lites & bella oriuntur propter meum & tuum: tolle hæc duo pronomina è mundo, aut saltem è mentibus hominum, nullæ erunt lites, nulla bella, inquit S. Chrysost. Hinc, ut ait Virgil. 12. Æneid.

Bella oriuntur ex cupiditate.

Limes agro positus, litem ut discerneret arvis.

Sanè priscos principes & tyrannos non alia causa incitavit ad bella; quàm ambitio proferendi imperii & cupiditas opum externarum. Id significat Hebræum ריב *rib*, id est *lites* derivatur enim vel alludit ad רבב *rabab*, id est *superbivit*; & ad רבב *rabab*, id est *multiplicavit*. Ex superbia enim & cupiditate excellendi, ac multiplicandi opes & honores oriuntur omnes lites & bella. Audi Sallustium in Conjur. Catil. *Una*, ait, *& ea vetus causa bellandi, profunda cupido imperii & divitiarum*, & Tacitum in lib. 4. Histor. *Aurum & opes præcipuæ bellorum causa*. & Lucanum in lib. 3. Pharsal.

At pars vilissima rerum
Certamen movistis opes.

& Ovid. 1. Metamorph.

Jamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierat; prodit bellum, quod pugnat utroque.

Porrò sapienter S. Aug. li. 4. de Civit. 6. *Inferre*, ait, *bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere, quid aliud quàm grande latrocinium nominandum est?* Talia fuere olim bella Alexandri, Nabuchodonosoris, Cæsaris, & passim regum Assyriorum, Babyloniorum, Persarum, Medorum, Græcorum & Romanorum. Unde licèt Priscianus bellum dictum putet per antiphrasim, quasi minimè bellum, id est pulchrum; Festus verò quasi belvinum & ferinum; alii tamen censent dictum à Belo, qui primus Assyriorum rex cœpit bello vicinos appetere & subjugare. Porrò Belus proprio nomine vocatus est Nemrod, cujus tyrannis describitur Gen. 10. appellativè verò vocatus est hebraicè *baal*, *bal bel* & *Belus*, id est dominus, quia omnibus dominari satagebat. vide dicta Genes. 10. 10. Ita Cassiodorus lib. 1. Variarum epist. 30. *Non erant*, inquit, *prius armata certamina, sed pugnis se quamlibet fervida lacessebat intentio: unde & pugna nomen accepit. Postea Belus ferreum gladium primus produxit: à quo & bellum placuit nominari. Consilium atrox, crudele præsidium, ferina certatio, Crimini applicandum est, quod inde posteritas potuit inserire*. Intellige post diluvium: nam ante diluvium gigantes bellis & cædibus fuere infames teste Josepho 1. Antiqu. cap. 13. Ubi & primum, qui militarem artem exercuit, censet fuisse Tubal Cain, qui invenit artem fabrilem in cuncta opera æris & ferri, Genes. 4. 22. Josephum sequitur Glossa.

Bellū unde dictum.

NONNE HINC] scilicet ex concupiscentiis, ut sequitur.

EX CONCUPISCENTIIS (græcè ἡδονῶν, id est *voluptatibus*) VESTRIS] quas scilicet concupiscitis, hoc est, ex concupiscentiis opum scilicet honorum & deliciarum: quia licet ira sit in appetitu irascibili; oritur tamen ex ap-

A petitu concupiscibili. Ex eo enim quòd obtinere nequit rem concupitam, irascitur, lites & bella movet. Porrò pax dedit materiam concupiscentiæ, concupiscentia bello: unde tempore persecutionum nulla inter Christianos fuerunt bella usque ad Constantinum, sed pace ab eo data Ecclesiæ, illicò in ea lites & bella movere cœperunt Ariani Episcopi & principes, ac mox cæteri. Unde verè S. Leo serm. 6. in Epiphan. *Terrores*, inquit, *proscriptionum diabolus in avaritiæ mutat incendium, & quos damnis non fregit, cupiditate corrumpit; inflammat concupiscentiis, quos non potest vexare tormentis*. & Tertullian. *Magis toga læsit rem p. quam lorica*. Licèt enim lis & bellum justum debito modo susceptum, etiam Christianis licitum sit & sanctum, ut contra Erasmum & Anabaptistas docet S. Augustinus Enchirid. 78. tamen vix caret peccatis, saltem venialibus: ferè enim suscipitur ex nimio amore rerum terrenarum. Insuper facilè se interserit cupido vindictæ, invidiæ, malevolentiæ superbiæ, gloriæ, &c.

QUÆ MILITANT IN MEMBRIS VESTRIS] Licèt enim passiones & concupiscentiæ sint in anima & appetitu, vel concupiscibili, vel irascibili; tamen quia hi appe-
B titus sedem habent, & quasi castra sua figunt in membris, per eaque se exerunt; hinc pariter concupiscentiæ in membris suam habent sedem, ut ira in felle, libido in membris generationi destinatis, tristitia in liene, amor in jecore, &c. Hinc concupiscentia ab Apostolo vocatur lex membrorum, Roman. 7. 23. Porrò concupiscentiæ militant adversus mentem & spiritum. Nam, ut ait Apostolus Galat. 5. v. 17. *Caro*, id est concupiscentia, *concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem*. Hi ergo sunt quasi duo milites, aut potiùs duo belli duces, qui assiduè inter se confligunt suosque milites in aciem educunt, nimirum concupiscentia educit omnes passiones, sensationes, imaginationes & membra: spiritus educit fidem, spem, charitatem, omnesque virtutes morales, quæ cum concupiscentiis singulis decertant, uti graphicè describit Prudentius in Psychomachia, id est, animæ pugna.

Concupiscentia ubi.

Denique concupiscentiæ hæ in membris ita militant, ut dominentur quoad actus subitos & indeliberatos, qui rationem & libertatem præveniunt; quoad actus verò humanos, liberos & deliberatos non dominantur: sed tam
C ipsæ quàm membra subsunt voluntati & libero arbitrio, à quo reguntur non despoticè, uti brutum regitur ab homine; sed politicè, uti civis regitur à magistratu cui contradicere & reluctari potest. Unde Apostolus hortatur fideles jam baptizatos & justificatos Rom. 6. 12. dicens: *Non ergo regnet peccatum* (peccati fomes, putà concupiscentia) *in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus. Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhibete vos Deo tamquam ex mortuis viventes, & membra vestra arma justitiæ Deo: peccatum enim vobis non dominabitur*. vide ibi dicta. Hinc verè & sapienter ait Laurent. Justinian. lib. de Interiori conflictu cap. 8. *Omnis disciplina Christianæ professionis non in miraculis faciendis, non in futura prædicendo non in eloquio compositio scripturarumque explanatione, sed in refrenandis concupiscentiis commendatur. Quantum Christum quis diligat, in hoc spirituali certamine recognoscat*. Et S. Augustinus lib. de Agone Christiano cap. 2. *Ibi ergo*, inquit, *vincuntur inimicæ nobis visibiles potestates, ubi vincuntur visibiles cupiditates. Et ideo qui in nobis vincimus temporalium rerum cupiditates, necesse est ut in nobis ipsis vincamus,
D & illum, qui per ipsas cupiditates regnat in homine. Quando enim dictum est diabolo: Terram manducabis, dictum est peccatori: Terra es & in terram ibis. Datus est ergo in cibum diabolo peccator. Non simus terra, si nolumus manducari à serpente.*

Perfectio sita in mortific. concupiscentiæ.

Vers. 2. CONCUPISCITIS, ET NON HABETIS] Docet concupiscentiam, quæ ciet lites & bella, inquietum esse malum, quod animam jugi rerum concupitarum desiderio & siti cruciat, ac numquam explet & satiat. Rursum concupiscentiam concitare lites & bella, ut rem concupitam sibi vendicet; at frustrà: res enim concupita non armis paranda, sed à Deo rerum omnium auctore & datore postulanda est. Concupiscentia ergo non nisi tumultus irarum & litium in animo suscitat, eosque inanes & evanidos; utpote quibus re desiderata potiri nequit, magisque angores, metus & dolores sibi aciscit.

Concupiscens non habet id quod concupiscit simpliciter.

Concupiscitis ergo *& non habetis*. τὸ *&* potest Primò, accipi more Hebræo pro *quia*, q. d. Concupiscitis, quia non habetis id quod concupiscitis; concupiscendo ergo significatis vos esse egentes & miseros.

Primò. Secundò, & simpliciter accipi potest, ut vox copulativa, q. d. *Concupiscitis*, & tamen *non habetis*, non obtinetis quod concupiscitis; idque Primò, quia sæpè aliena & illicita concupiscitis, quæ per jus & fas, & sæpè per injuriam & nefas acquirere non potestis. *Secundò,* Secundò, quia concupiscentia est insatiabilis; nam habito eo quod concupivit, illicò aliud & aliud in immensum concupiscit. Id videmus in mercatoribus qui cùm centum lucrati sunt, appetunt mille, inde decem millia, inde centum millia, inde millionem, &c. juxta illud:

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

Et in ambitiosis: nam qui ambit esse senator, ubi id obtinuit, ambit esse gubernator, inde Comes, inde Dux, inde Princeps, inde Rex, inde Imperator.

Tertiò, Tertiò, quia concupiscentia est instabilis, nam ubi rem concupitam obtinuit, fastidit, & aliam concupiscit: ita finis concupiscentiæ unius, est initium alterius, juxta illud Thren. 1. 8. *Peccatum peccavit Ierusalem, propterea instabilis facta est*, ubi multas hujus instabilitatis causas attulit. Idem vidit Seneca lib. de Vita beata cap. 7. *Voluptas*, inquit, *tunc maxime delectat, extinguitur. Nec multum loci habet: itaque citò implet & tædio est, & post primum impetum marcet. Nec id umquam certum est; cujus in motu natura est. Ita non potest quidem ulla ejus esse substantia quod venit transitve celerrime, in ipso usu sui peritur um. Eo enim pervenit, ubi desinit; & dum incipit, spectat ad finem.* Idem lib. 3. de Benefic. cap. 3. *Novis*, inquit, *semper cupiditatibus occupati non quid habeamus, sed quid petimus inspicimus: non in id quod est, sed in id quod appetitur intenti. Quidquid enim domi est, vile est.* Ergo *non habetis*, quia licèt habeatis, habere vos non existimatis; & quia aliud concupiscitis, quod revera non habetis. Concupiscens itaque est quasi chamæleon, qui vivit vento sui desiderii, & re desiderata non fruitur: estque, ut ille ait, vir desideriorum, sed alio sensu quàm Daniel. c. 9. 23.

Quartò, Quartò, quia concupiscens non tam habet rem concupitam, quàm ab ea habetur & possidetur quasi ab hero, imò tyranno. Audi Senecam de Vita beata cap. 14. *Cæterùm non ipsi voluptatem, sed ipsos voluptas habet, quique aut inopia torquentur, aut copia strangulantur. Miseri, si deseruntur ab illa; miseriores, si obruuntur. Sicut deprehensi mari Syrtico, modò in sicco relinquuntur, modo torrente unda fluctuantur.* Et mox: *Ut feras cum labore periculoque venamur, & captarum quoque illarum sollicita possessio est, sæpè enim laniant dominos: ita habentes magnas voluptates, in magnum malum evasere, captaque cepere, quæ quo plures majoresque sunt, eo ille minor, ac plurium servus est, quem vulgus felicem appellat,* &c. *nec voluptates sibi emit, sed se voluptatibus vendit.*

Quintò, Quintò, quia cupidorum vita in rerum cupitarum prosecutione sæpè tota pœnè consumitur. *Quosdam*, ait Seneca de Brevit. vitæ c. 19. *cùm in summum ambitionis eniterentur, inter prima luctantes ætas relinquit. Quosdam cùm in consummationem dignitatis per mille indignationes* (alii legunt *indignitates*) *erupissent, misera subit cogitatio, ipsos laborasse in titulum sepulchri. Quorumdam ultima senectus dum in novas spes, ut inventa, disponitur, inter conatus magnos & improbos invalida defecit.* De hac concupiscentia ambitionis maximè hic agit Jacobus: hæc enim innumeros, suscitat sibi tumultus, alius lites & bella.

Sextò, quia sæpè cupidus re cupita uti fruique non audet; ita avarus opes congerit, & sordidè vivit, nec eas expendere audet, ne minuat. Opes ergo quas habet, verè non habet, sed aliis habendas custodit. Hoc est quod ait Sapiens Prov. 13. 7. *Est quasi dives, cùm nihil habeat; & est quasi pauper, cùm in multis divitiis sit.* Unde Democritus teste Hippocrate epist. 5. ad Damagetum, ridebat hominum insaniam quòd dum non habent opes, expetant; dum habent, occultant: quod omnia pervertant ad propriam cupiditatem; quòd ex omnibus affectionibus ægrotent, quod concupiscant ea quæ tristitiam & noxam inferunt; ideoque feris sint deteriores & stolidiores, utpote quæ intra sufficientiam se continent. Denique Sapiens Proverb. 30. 15. *Sanguisugæ*, ait, *duæ filiæ, dicentes: Affer, Affer.* Sanguisuga est hirudo, quæ ab hærendo dicitur, juxta illud:

A *Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.*

Duæ ergo filiæ sunt duo ora, quibus hirudo sanguinem sugit. Symbolicè sanguisuga est concupiscentia, præsertim avaritia in pauperes, de qua immediate antè egerat Sapiens, quæ quasi hirudo pauperum sanguinem sugit. Hæc dicit: *Affer* munera, ut vendam justitiam; *affer* dona, ut vendam gratiam, ait Caietan. Beda verò: Sanguisuga ait, est diabolus, cujus duæ filiæ dicentes, *Affer, Affer,* sunt luxuria & avaritia. S. Bernard. autem in declamat. ob initium: *Propriæ voluntatis*, ait, *sanguisuga duæ sunt insatiabiles filiæ, clamantes, Affer, Affer. Siquidem nec animus vanitate, nec voluptate corpus aliquando satiatur.* Fuge sanguisugam hanc, & omnia reliquisti. Vere Seneca l. 8. de Benef. cap. 26. *Aspice*, ait, *quemadmodum immensa hominum cupiditates hient semper, & poscant. Non miraberis ibi neminem reddere, ubi nemo satis accipit.*

Occiditis] Legit interpres cum Syro, Complut. & Regis φονεύετε, vel φονεύετε. Alii legunt: φθονεῖτε id est *invidetis*. ita Cajet. Catarius, Vatab. non enim videntur fideles adeò invidisse æmulis, ut eos occiderent. Sed Resp. in tanto numero fidelium aliquos in cædes erupisse, uti erupe-

B runt in hæreses & schismata; quorum licèt paucorum scelus hic Jacobus exaggerat, & quasi indignum omnibus execrandum proponit. Rursum *occiditis*, in actu non perfecto, sed inchoato, id est occidere cogitatis, eadem machinamini. Invidia enim & ira semper crescunt ac tandem in cædes erumpunt. Unde vicina sunt, uti nomine, ita & re ac operatione, φόνος καὶ φθόνος, id est *invidia & occisio*. Solent oratores, cùm vitium insectantur, extrema & gravissima ejus damna, licet rara, recensere & exaggerare, ut auditores magis ad vitii odium impellant. Ita facit hic Jacobus, præsertim quia scribit etiam posteris, quos prævidebat ex ira & invidia patraturos homicidia, uti sæpe nunc fieri videmus.

Et zelatis] Primò, *&* id est *quia*, ut paulò ante dixi. q. d. Quia invidetis, ideo occiditis; aliqui enim decresceret oratio; minus enim mali est invidere, quam occidere. Secundò propriè, q. d. Postquam occidistis, pergitis aliis invidere, imò zelari: zelus enim non qualem qualem, sed vehementem & acrem invidiam significat, qualis fuit in Cain fratricida. Quocirca Euseb. l. 11. de Præpar. cap. 4. *Cain* ex Hebræo interpretatur *invidiam & zelum*, à rad.

C קנא *Kana* id est *zelari* (unde Simon Apostolus, dictus est Chananæus, id est *zelotes*) licet mater Eva eum vocaverit *Cain*, id est *possessionem*, à rad. קנה *Kana*, id est *possedit*, dicens: *Possedi hominem per Deum*, Gen. 4. 1. Nimirum portendit, quòd amor possidendi in Cain causaret invidiam, invidia cædem, imò parricidium.

Et non potestis adipisci] id quod concupiscitis, & ob quod zelatis & occiditis. Causas dedi paulò ante.

Litigatis et belligeratis] An, & quantum distet lis à bello, dixi initio capitis.

Propter quod (propterea quòd, græcè enim est διὰ τὸ μὴ αἰτεῖσθαι, id est *quia*) non postulastis] Significat causam, cur rem concupitam non obtineant ii, scilicet quòd eam litibus & armis per injuriam occupare satagant, non verò postulent à Deo, qui solus est dator omnium.

Petitis, et non accipitis, eo quod male petatis ut in concupiscentiis (græcè ἡδοναῖς id est *voluptatibus*) vestris insumatis] Syrus, *ut eas alatis*, cibetis, pascatis & nutriatis. Est occupatio: occur- Vers. 3.

D rit enim objectioni concupiscentium ac dicentium: Ecce nos petimus sæpè a Deo res quas concupiscimus, & non impetravimus: frustrà ergo nos mones petere eas à Deo non per lites & bella occupare. Resp. S. Iacobus: Petitis quidem, sed non accipitis: eò quòd malè petatis, ut iis abutamini contra Deum ad vestram libidinem. Audi Bedam: *Male petit, a Deo*, inquit, *Primo qui jussa Domini contemnens, a Domino beneficia superna desiderat. Secundo, qui amissu amore supernorum, infima tantùm quærit bona percipere. Tertiò, & hæc non ad sustentationem humanæ fragilitatis, sed ad redundantiam liberæ voluptatis, quod est velle insumere in concupiscentiis.* Modus rectè petendi est, quem docet Christus Matth. 6. 33. dicens: *Quærite primùm regnum Dei & justitiam ejus, & hæc omnia adjicientur vobis*, quæ scilicet necessaria sunt ad vitam, non ad concupiscentiam: Deus enim dat tantùm bona & salutaria, non mala & noxia, qualia

sunt

sunt ea, quibus explетur concupiscentia. Eis ergo qui talia petunt Deus aures planè obstruit: illa enim odit, quia turpia, ac proinde ea largiri nequit, nec dulcedinis fons amarum aliquid scaturire potest, ait Cyrill. li. 9. in Johan. c. 43. & S. August. tract. 73. in Johannem, & ex eo S. Bernard. serm. contra vitium ingratit. Misericordiæ, ait, est aliquando subtrahere misericordiam, quemadmodum iræ & indignationis misericordiam exhibere, uti fuit Hebræis in murmure petentibus carnes, eas dare: mox enim ira & ultio Dei ascendit super eos, psal. 77. 30.

Quocirca Cassian collat. 9. cap. 23. docet à Deo non esse postulandas opes, honores, delicias, potentiam, robur, &c. *Nihil enim caducum*, inquit, *vult à se, nihil vile, nihil temporale æternitatum conditor implorari. Itaque magnificentia eius, ac munificentia maximam irrogabit iniuriam, quisquis sempiternis petitionibus prætermissis transitorium aliquid & caducum ab eo maluerit postulare, & offensam potius quam propitiationem iudicis sui, vilitate orationis incurret.* Eleganter S. Gregor. hom. 27. in Evangel. explicans illud Christi, Johan. 14. *Si quid petieritis in nomine meo. Nomen*, inquit, *Filii Iesus est: Iesus autem Salvator, vel etiam salutaris dicitur: ille ergo in nomine Salvatoris petit, qui illud petit quod ad veram salutem pertinet*, &c. *Pensate quæso petitiones vestras, videte si in nomine Iesu petitis, id est, si gaudia salutis æternæ postulatis. In domo enim Iesu Iesum non quæritis si in æternitatis templo importuni pro temporalibus oratis. Ecce alius in oratione quærit uxorem, alius petit villam, alius postulat vestem, alius dari sibi deprecatur alimentum. Et quidem cùm hæc desunt, ab omnipotenti Deo petenda sunt; sed meminisse debemus, quod ex mandato eiusdem nostri Redemptoris accipimus: Quærite primùm regnum Dei.* Subdit aliquos orare prohibita à Deo, ut vindictam & mortem inimici, atque: *Quisquis itaque sic orat, in ipsis suis precibus contra Deum pugnat; unde & sub Iudæ specie dicitur: Fiat oratio eius in peccatum. Oratio autem in peccatum est illa petere, quæ prohibet ipse qui petitur.* Chrysolog. serm. 132. *Qui mala à Deo postulat*, inquit, *Deum mali iudicat & statuit auctorē.*

Nil caducum petendum a Deo.

Oratio in peccatum quid.

Sanxerunt idipsum. Gentiles Seneca epist. 10. ex Athenodoro: *Tunc*, ait, *scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cùm eò perveneris, ut nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palam. Nunc enim quanta est dementia hominum: turpissima vota diis insusurrant; si quis admoverit aurem, conticescent; & quod scire hominem nolunt, Deo narrant.* & mox: *Sic vive cum hominibus, tamquam Deus videat: sic loquere cum Deo, tamquam homines audiant.* Et Juvenal. satyra 10.

Orandum est; ut sit mens sana in corpore sano,
Fortem posce animum, mortis terrore carentem,
Qui spatium vitæ extremum inter munera ponat
Naturæ; qui ferre queat quoscumque labores,
Nesciat irasci, cupiat nihil.

Platonis oratio erat: *Iupiter da nobis bona, sive ea petamus, sive non: arce verò mala, etiamsi ea ex errore petamus.* Secùs enim videmur velle Deo legem sapiendi & dandi præscribere. Sed audi de Socrate Valer. Max. l. 7. cap. 2. *Socrates humanæ sapientiæ quasi quoddam terrestre oraculum, nihil ultrà petendum a diis immortalibus arbitrabatur, quàm ut bona tribuerent: quia ii demum scirent, quid unicuique esset utile: nos autem plerumque id votis expetere, quod non impetrasse melius foret. Et enim densissimis tenebris involuta mortalium mens, in quam late patentem errorem cæcas precationes tuas spargis? divitias appetis, quæ multis exitio fuerunt: honores concupiscis, qui complures pessumdederunt: regna tecum ipsa volvis, quorum exitus sæpenumerò miserabiles cernuntur: splendidis coniugiis iniicis manus, at hæc ut aliquando illustrant, ita nonnumquam funditus domos evertunt. Desine igitur stulta futuris malorum tuorum causis, quasi felicissimis rebus inhiare; teq; totam cælestium arbitrio permitte: quia qui tribuere bona ex facili solent, etiam eligere aptissima possunt.*

Quocirca misericordiam suam ostendit Deus cùm noxia quæ petimus, negat; iram verò, cùm ea tribuit & concedit. *Multos Deus non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad salutem*, ait Isidorus l. 3. de Summo bono cap. 7. & S. August. epist. 34. ad Paulinum: *Bonus Dominus qui non tribuit sæpe quod volumus, ut quod mallemus attribuat.* S. Bernard. serm. contra vitium ingratitudinis: *Misericordia res est, hac in parte subtrahere Deum misericordiam.* Denique S. Gregor. 15. Moral. 12. *Maioris iracundiæ est*, inquit, *cùm hoc tribuitur, quod male desideratur, atque inde repentina ultio sequitur: nam quanto citiùs malum votum impleri permittitur, tanto celeriùs punitur*; sicut punivit Deus Judæos concupiscentes carnes, dum eas illis dando, illicò plagam mortis in pœnam eis immisit, Num. 11. 33. ideoque loco datum est nomen, *Sepulchra concupiscentiæ.*

Vers. 4. ADULTERI] Græca addunt *καὶ μοιχαλίδες*, id est, *& adulteræ*: tam enim feminas, quàm viros obiurgat. Dices, Vocare aliquem adulterum, est grave convicium. Resp. convicium est, cùm in aliquem torquetur ut probrum, ad eum infamandum vel dehonestandum: cùm verò jacitur in aliquem ad eum corripiendum & objurgandum, ut ille se emendet, correctio est & disciplina, quæ ex amore, non ex odio & ira proficiscitur. Talis est hæc Jacobi æquè, ac illa Johannis Baptistæ Matth. 3. 7. *Progenies viperarum.* & illa Christi Lucæ ult. v. 25. *O stulti & tardi corde ad credendum.* & illa Pauli Galat. 3. 10. *O insensati Galatæ.* & Actor. 13. 10. ad Elymam Magum: *O plene omni dolo & omni fallacia, fili diaboli.* Duri enim durè sunt increpandi, uti jubet Apostol. Tito. c. 1. 13. Sicut enim longi & pertinaces morbi non nisi ustione, sectione & cauterio curantur; sic & amor mundi, putà concupiscentia omnibus innata, quam homines quasi bruta sequuntur, non nisi acri objurgatione, longaque mortificatione quasi perfricatione & sectione curari potest. Porrò si parentibus & magistris licet filios & discipulos flagellare virgis & verberibus, multò magis licet eosdem verbis acrioribus castigare, imò ut ait S. Chrysost. homil. 7. ad popul. *tunc maxime patres sunt, cum filios mensa prohibent, flagella infligunt, afficiunt ignominia.*

Quæres, quo sensu & qua veritate vocat eos *adulteros*? Resp. eo quo idololatræ à Prophetis vocantur adulteri; quia scilicet relicto Deo animæ suæ sponso adhærent idolis, quasi adulteris: ita hi relicto Deo sponso adhærebant mundo, quasi adultero. Nam, ut ait Apostol. 2. Corinth. 11. 2. *Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo.* Aut, quod eodem redit, adulteri dicuntur, quia ad amplexus mundanæ sapientiæ turpiter deflectebant, spreta cœlesti, quam paulò antè S. Jacobus celebravit: de qua etiam ait Sapiens c. 8. 2. *Quæsivi sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius.*

Moraliter hic disce, quàm mundum odisse & fugere debeamus, nimirum quasi adulterum: amor ergo mundi est adulterium spiritale & mysticum, quod tanto gravius est carnali & literali, quanto Deus, qui hic contemnitur, nobilior est homine, cui uxor se despondit. Amans ergo mundum verè coram Deo est adulter, & ut adulter plectetur. Omnes enim ejus amores sunt adulterini, qui casto Dei amori & charitati, quæ per Spiritum sanctum diffusa est in cordibus nostris, è diametro repugnant. Hoc est quod Synagogam idololatrantem increpans Jeremias intonat cap. 3. 1. *Tu autem fornicata es cum amatoribus multis.* & Osee cap. 2. 2. *Iudicate matrem vestram, iudicate: quoniam ipsa non uxor mea, & ego non vir eius. Auferat fornicationes suas à facie mea, & adulteria sua de medio uberum suorum.* Eò alludit hic Jacobus, concupiscentiæ enim, de quibus hic agit, sunt mysticæ fornicationes & adulteria animæ: unde qui eis obediunt contra Dei legem, potiùs diaboli quem imitantur & sequuntur, filii dicendi sunt, quàm Dei, ait S. Iren. l. 4. c. 79. Ita S. Nazianz. in Jambicis carm. 3. divitias vocat *meretricem*: quia ut meretrix nunc huic amasio blanditur, nunc illi, nunc alteri, omnesque ludit & decipit; sic & divitiæ.

Amor mundi est adulterium. Cur?

Secundò, alii sic explicant: *adulteri*, id est spurii, degeneres & adulterini filii videmini: quia non Deum patrem vestrum, sed mundum adulterum amatis & colitis. Sic ait Paulus Hebr. 12. 8. *Quod si extra disciplinam estis*, &c. *ergo adulteri*, græcè *νόθοι* id est, *adulterini* & *spurii*, & *non filii estis.* Verùm prior sensus est genuinus: quia græcè est *μοιχαλοὶ* id est *adulteri*, non *νόθοι*, id est *adulterini* & *spurii*.

NESCITIS] Hoc verbum emphasin habet acriterque pungit, q. d. Itàne ignoratis, aut non consideratis iuratum vestrum hostem, putà mundum, imò eum amicum putatis, qui vos Dei vestri inimicos constituit? Et sanè mira est hominum ignorantia, inconsideratio & dementia, quod mundum cum Dei & bonorum cælestium æterno dispendio sequantur & diligant.

QUIA AMICITIA HUJUS MUNDI INIMICA EST DEI] Aliqui efficaciùs legunt, *inimicitia est Dei*, si enim *ἔχθρα* legas cum Syro accentu penacuto, significat

inimicitiam; sin cum aliis passim legas accentu gravi ἐχθρὰ, significat inimicam.

Amicitia mundi quæ. Quæres, quænam est *amicitia mundi?* Primò, aliqui activè accipiunt eam qua mundus improbos amat, fovet, exaltat; probos verò odit, deprimit, persequitur Johan. 15. 18.

Secundò, alii meliùs *amicitiam mundi* accipiunt passivè, qua scilicet mundus à mundanis amatur & colitur præ Deo, imò spreta Dei lege. Unde apposite subdit Jacobus: *Quicumque ergo voluerit esse amicus sæculi huius, inimicus Dei constituitur.* Amicitia ergo mundi est, qua quis amat mundi bona, putà opes, honores, delicias; ita ut propter illa Dei legem violet, aut violare, eumque mortaliter offendere sit paratus. Item ea qua quis amat & colit homines mundanos, putà superbos, divites, potentes, ut ad eorum gratiam captandam, aut retinendam præcepta Dei & Ecclesiæ transgrediatur. Id ita esse patet, eò quòd quas paulò antè vocavit concupiscentias, easdem hic vocet mundum. Unde hunc Jacobi locum antistropha sententia explicans S. Johannes epist. 1. c. 2. 15. *Nolite*, inquit, *diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. B Quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non est ex Patre, sed ex mundo.* Verè Seneca epist. 85. *Relinque*, ait, *ista ad quæ discurritur: relinque divitias periculum possidentium, aut onus relinque corporis atque animi voluptates: molliunt & enervant: relinque ambitum; tumida res est, vana, ventosa nullum habet terminum: tam sollicita est, ne quem ante se videat, quàm ne alium post se: laborat invidia, & quidem duplici: vides autem quàm miser sit is, cui invidetur, & invidet. Confragosa in fastigium dignitatis via est.*

Quocirca christianè & sapienter Tertull. *hoc mundo*, ait, *nil nostra interest, nisi ut quamprimùm ex eo excedamus.* Et S. Cyprian. lib. de Habitu de virg. cap. 2. *Sciant Christiani bona illa esse quæ sunt spiritualia, divina, cælestia, quæ nos ad Dominum ducunt, quæ nobiscum apud Deum perpetua possessione permaneant. Cæterum quæcumque terrena sunt, in sæculo accepta & hic cùm sæculo remansura, tam contemni debent, quàm mundus ipse contemnitur, cuius pompis & deliciis iam tunc renunciamus, cùm meliores transgressu ad Dominum venimus.* Idem tractat. de Mortalitate: *Porrò*, ait, *cum mundus oderit Christianum, quid amas eum qui te odit, C & non magis sequeris Christum qui te redemit & diligit? Mundus ecce nutat & labitur, & ruinam sui non senectute rerum, sed fine testatur*, &c. *Considerandum est & identidem cogitandum renunciasse nos mundo, & tamquam hospites & peregrinos hic interim degere.* Vide S. Ambros. toto libro de Fuga sæculi, qui & de Virginis forma vivendi cap. 1. hisce Jacobi verbis urget virginem Deo addictam, ut planè fugiat sæcularium consortia. Et S. Greg. homil. 28. in Evang. *Ecce*, ait, *mundus qui diligitur, fugit, Sancti isti* (Nereus & Achilleus) *ad quorum tumbam consistimus, florentem mundum mentis despectu calcaverunt. Erat tunc vita longa, salus continua, opulentia in rebus, fœcunditas in propagine, tranquillitas in pace; & tamen cùm in seipso floreret, iam in eorum cordibus mundus aruerat. Ecce iam mundus in seipso aruit, & adhuc in cordibus nostris floret. Vbique mors, ubique luctus, ubique desolatio, undique percutimur, undique amaritudinibus replemur: & tamen cæca mente carnalis concupiscentiæ, ipsas eius amaritudines sequimur, fugientem sequimur, labenti inhæremus. Et quia labentem retinere non possumus, cùm ipso labimur quem cadentem tenemus.*

Hostes sunt Deus & mundus. QUICUMQUE ERGO VOLUERIT AMICUS ESSE D SÆCULI (mundi) HUJUS, INIMICUS DEI CONSTITUITUR] Ergo contrarii & antagonistæ sunt, hostesque internecini, Deus & mundus, amor Dei & amor mundi. Ita Didymus hic: *Sicut*, ait, *impossibile est servire Deo & mammonæ, ita amicum Dei esse simul & mundi.* Et S. Augustinus 14. Civit. 28. *Fecerunt*, inquit, *civitates duas amores duo; civitatem Jerusalem amor Dei, usque ad contemptum sui, civitatem Babylonem amor sui usque ad contemptum Dei.* Hinc ad amorem Christi classicum canens Apostolus: *Mihi* inquit, *absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Vide ibi dicta, quem quasi magistrum secutus S. Ignatius epist. ad Roman. *Amor meus*, inquit, *crucifixus est.* Sapienter Richard. Victorin. de Gradib. charit. cap. 3. *Columbinus*, ait, *verè pii oculus amor est, qui in rebus humano usui concessis nulla libidine figitur, sed in transitoriis contem-* A *platur æternum.* Verè enim Beda hic: *Omnes*, ait, *amatores mundi, omnes inquisitores nugarum.* S. Aug. (vel quisquis est auctor) li. de Duodecim abusionib. gradu 7. *Mundi amor*, inquit, *& Dei, pariter in uno corde cohabitare non possunt, quemadmodum iidem oculi cælum pariter & terram nequaquam aspiciunt.* S. Cyprian. ep. ad Donat. *Arridet mundus*, inquit, *ut sæviat: blanditur, ut fallat: illicit, ut occidat: extollit, ut deprimat, fœnere quodam nocendi, quam fuerit amplior summa dignitatis & honorum, tam maior exigitur & usura pœnarum.* Denique mundi typus fuit Sodoma, plena omnibus & infandis sceleribus quæ proinde cælitus siderata conflagravit. Sicut ergo Lot Sodomæ incendium angelum sequens effugit; ita nos gratiam Dei sequentes mundi pericula & incendia fugiamus.

Nota Pro *constituitur*; græcè est καθίσταται, id est, planè & firmiter constituitur, putà semper & in omnes æternitates, ni Deus infinita sua clementia amatorem mundi in gehennam ruentem excipiat, & ad se cælumque revocet.

Ita Theodorus Archimandrita adhuc puer, hac Jacobi sententia commotus & compunctus mundum opesque contempsit, ut habet ejus Vita; æquè ac S. Nicolaus To-B lentinas audito concionatore Augustiniano disserente de illo S. Johannis 1. epist. 1. *Nolite diligere mundum*, eo spreto, monasticem Ordinis S. Augustini complexus est.

AN PUTATIS] Græcè ἢ id est *aut*, & sic legunt nonnulli codices. Verùm ἢ, id est *aut*, sæpè idem est quod *an*, ut multis exemplis docet Thesaurus linguæ Græcæ. Vers. 5.

QUIA INANITER (frustrà, sine causa) SCRIPTURA DICAT] Quid? Respondent aliqui, id quod proximè præcessit, scilicet ut mundi amicitiam, leges & consortia fugiamus, ac Dei gratiam & amicitiam ambiamus: hoc enim passim concionantur Prophetæ & alii libri S. Script. ita Beda. At cum Oecumen. referunt ad id quod paulò post sequitur: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Verùm alii passim referunt ad id quod proximè sequitur: *Ad invidiam concupiscit spiritus qui habitat in vobis*, q. d. Deus est zelotes, & quasi zelotypus animæ vestræ, velut sponsæ suæ; unde non patitur rivalem, mundum scilicet; nam ad invidiam concupiscere idem est, quod esse zelotypum. Qui enim zelotypus est, ita rem amatam concupiscit, ut eamdem rivali cuilibet invideat, cupiat-C que ea solus potiri, nec quemquam in amoris partem admitti patiatur: Deum autem esse zelotem, scriptum est Exodi 20. 5. Nahum. 1. 2. & alibi. Si velis plus velle S. Jacobum, nimirum hanc sententiam ab eo recitatam, in Script. præcisè & in terminis scriptam esse, fateor ubi ea scripta sit me latere, nec quidquam hactenus dispicere indicare potuit. Quare nova & contorta videtur Oecumenii dispunctio, versio & expositio, ipse enim sic dispungit, vertit & explicat: *An putatis quia inaniter Scriptura dicat, aut ad invidiam?* q. d. An putatis quòd Script. difficilia nobis præcepta & vires excedentia de odio mundi & concupiscentiæ tradat, eò quòd illa nobis invideat? Erratis: non enim id facit inaniter aut ex invidia, sed quia *concupiscit* πνεῦμα in accusativo, id est *spiritum*, scilicet rectum, id est, bonum propositum, bonamque voluntatem sua exhortatione in vobis excitare & habitare; quam ubi per spiritualem modestiam invenerit operantem in nobis, majorem dat gratiam. Cæteri enim omnes aliter dispungunt & vertunt, excepto Francisco Luca annot. 594. qui Oecumen. sequitur.

D AD INVIDIAM CONCUPISCIT SPIRITUS QUI HABITAT IN VOBIS] Ita per interrogationem hæc legunt codices Romani & alii plerique: nonnulli tamen interrogationem tollunt & legunt assertive. Rursum alii interrogationem referunt ad τὸ *putatis*, alii ad τὸ *concupiscit spiritus.* Jam nonnulli per *spiritum* accipiunt humanum, sed vario sensu. Primò, aliqui q. d. Spiritus hominis mundo deditus, & concupiscens ea quæ sunt mundi, sibi suæque saluti nocet, & quasi invidet, sed Deus copiosiùs impertit gratiam, quam ipsi cupiamus. Secundò, q. d. Spiritus humanus & mundanus impellit nos ad aliena concupiscenda, & ad aliis ea invidendum. Ita Lyran. Hugo & Thomas Anglicus. Tertiò, Emmanuel Sà, q. d. Spiritus hominis ad invidiam, id est, per invidiam, concupiscit bona proximi. Quartò, alii, q. d. Spiritus zeli & fervoris habitans in nobis adeò concupiscit, id est, concupiscere nos facit virtutem & sanctimoniam, ut sanctam in *Ad invidiam concupiscit spiritus, quis.*

nobis

nobis excitet invidiam æquandi, imo superandi eos, qui A nos in studio virtutis præcurrunt.

Resp. divinus. *Primò.* Verum alii passim accipiunt hic *Spiritum* divinum & Spiritum sanctum, idque meliùs; illi enim soli competit id quod sequitur: *Majorem autem dat gratiam*. Primò, ergo Beda inter alias expositiones hanc affert, q.d. Putatisne quòd Spiritus divinus nos excitet ad concupiscentiam & invidiam? Erratis si id putatis: ipse enim est spiritus continentiæ, charitatis & concordiæ, ac *majorem dat gratiam*, quàm sunt bona & gratia mundi, quam concupiscitis: ergo malus sit spiritus oportet, qui ad concupiscendum & invidendum vos concitat. *Secundò.* Secundò, Glossa, q.d. Spiritus Dei cupit & concupiscit ut invideamus mundo, eumque odio prosequamur. *Tertiò.* Tertiò, Hugo, q.d. Spiritus concupiscit ad invidiam, id est, contra invidiam, ut scilicet ea quasi opus diaboli tollatur è mundo. *Quartò.* Quartò, noster Justinianus, q. d. Spiritus sanctus, quo in optimo imbuti estis, ad invidiam concupiscit, hoc est, ita afficitur erga vos sui cultores & amicos, tantisque donis vos cumulat, ut mundi amatores meritò vobis invidere queant; juxta illud Isaiæ 65. 13. *Ecce servi mei comedent, & vos esurietis; ecce servi mei bibent, & vos sitietis*, &c. Hoc sensu invidia datur mundanis, non Deo, ut B fit in aliis expositionibus; quæ proinde duriusculæ videntur. Nusquam enim alibi in Script. invidia tribuitur Deo, sed nec propriè tribui potest. *Quintò.* Quintò appositè alii interrogationem referentes ad τὸ *Spiritus concupiscit*. exponunt, q. d. An putatis Spiritum sanctum, vos inhabitantem & regentem, vestri esse zelotypum, vobisque mundi amicitiam, quæ è re vestra sit, invidere, ut ipse solus corde vestro potiatur & fruatur, quasi ex hoc illi ingens bonum accedat? q. d. Absit: imò verò majorem dat gratiam quàm vel accipi vel spectari possit à mundo; quam tamen ipse mundi amatoribus, utpote tam sibi, quam propriæ saluti contrariis, negat. Propter quod scriptum est: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*. Ita Franc. Titelman. & Franc. Lucas notat 593. *Sextò.* Sextò, Gagneius. Caiet. Catharinus, Salmeron, Mariana, & Lorinus interrogationem referentes ad τὸ *amatis*, censent significantiùs & nervosiùs hic anthropopathos, Spiritui Dei tribui invidiam, id est zelotypiam, quæ Deo tribuitur à Prophetis & Apostolis 2. Corint. 11. 2. Exodi 20. 5. Ie C rem. c. 2. & aliis locis mox citandis. Invidia enim subinde in bonam partem capitur, ut cùm ductum virtutis æmulationem, & in antegressu contentionem vocamus sanctam invidiam. Talis quoque est ea quæ vitiis & vitiosis invidet opes & honores, quibus ipsi contra Deum ad scelera abutuntur. Talis quoque est illa Plinii libr. 2. epist. ult. *Quid invidetis bonam mortem, cui dare vitam bonam non potestis?* Sic Deus invidet mundo, quòd animas à Deo ad se pelliciat & perdat, quæ utique est sancta invidia.

Sensus ergo est, q. d. Putatisne ò Christiani frustra in Script. Deum vocari zelotypum vestri, ac osorem mundi, illique quasi invidentem possessionem cordis vestri, eamque *ad invidiam*, id est cum invidia mundi, sive ita ut eam invideat mundo, concupiscere? non sanè frustra ita vocatur. Reipsa enim est zelotes, consortis impatiens: non patitur ut alios amemus præter ipsum, non fert nos diligere mundum quasi adulteros. Deus ergo concupiscit cor nostrum instar zelotypi; magnoque zelo illud affectat, ideoque dolet & quasi invidet mundo, quòd animas Deo desponsatas per illecebras ad se polliciat. Probat Jacobus id quod dixit, scilicet amicitiam mundi esse inimicitiam Dei, D ex eo quòd ita nos amat Spiritus Dei, ut solus velit amari, nec patiatur rivalem: amat enim nos tamquam sponsas suas charissimas. unde si alium, puta mundum, amemus, nobis quasi adulteris irascitur. Ardet ergo nostri amore: siquando igitur aliquid nobis postulantibus neget, non id facit quòd nobis invideat, utpote qui usque ad invidiam amat nos, sed ne id nobis obsit, nosque ab amore suo ad amorem mundi avertat.

Mor. de zelo Dei. Ubi moraliter Nota, quantus sit amor Spiritus divini in nos: nimirum ardenti zelo amat nos, & eodem vult amari in nobis; ac si non ametur, indignatur & sævit tamquam ursa raptis catulis raptori occurrens, Oseæ 13. 8. Præclarè S August. hunc zelum ex Script. in Deo ponit, & defendit libr. contra Adimantum cap. 13. *Tolle*, inquit, *de zelo errorem & dolorem, quid remanebit aliud nisi voluntas custodiens castitatem, & corruptionem vindicans coniugalem? Quo igitur verbo nisi zelo Dei melius posset insinuari quo vocamur ad coniugium Dei, & non vult nos turpi amore corrumpi; & punit impudicitiam nostram, & diligit castitatem. Non enim frustra etiam vulgò dici solet: Qui non zelat, non amat*. Hic ergo Dei zelus sanctus est, hæc sancta invidia. Simili schemate & figura Deo tribuitur indignatio, ultio, furor in peccatores, qui mundum Deo anteponunt: rege enim furorem ratione, uti Deus, regit, eumque pro justitia exere, sanctus erit, nec tam vindictæ furor, quàm justitiæ rigor. Sic & S. Hieron. in Sophon. 1. *Nisi Deus*, inquit, *amaret animam humanam, numquam zelaretur eam, & in similitudinem mariti peccatum ulcisceretur amoris*. Quin & S. Paulus 2. Corinth. 11. 2. *Æmulor*, inquit, *vos Dei æmulatione: despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo*. Quocirca decet nos simili, cùm pari non possimus, passu, huic Dei amori occurrere, vicemque vici & zelum zelo rependere, ut totum cor, totumque amorem à creaturis mundi avocantes, in eum unum tota animi contentione & ardore conferamus.

Zelus animæ amantis Deum. Ita fecit S. Agnes quæ Christo sponso totam se addixit, ideoque juvenem nobilissimum nuptias ejus ambientem, ac omnia promittentem dantemque quasi diaboli satellitem cum suis muneribus indignabunda repulit: *Discede*, inquit, *à me fomes peccati, nutrimentum facinoris, pabulum mortis. Discede a me, quia iam ab alio amatore præventa sum, qui mihi satis meliora te obtulit ornamenta, & annulo fidei sua subarrhavit me, longe te nobilior & genere & dignitate. Cujus est generositas celsior, possibilitas fortior, aspectus pulchrior, amor suavior, & omni gratia elegantior: cuius mater virgo est, cuius pater feminam nescit, cuius pulchritudinem sol & luna mirantur, cuius odore reviviscunt mortui. Illi soli servo fidem, illi me tota devotione committo. Quem cùm amavero, casta sum; cùm tetigero, munda sum; cùm accepero, virgo sum*, uti refert S. Ambr lib. 4. epist. 34. Idem nobis dicendum mundo, carni, & diabolo, cùm nos tentant, & à Christo ad se pellicere satagunt. Quocirca S. Agnes post mortem apparens parentibus cum choro Virginum, cycladibus aureis & ingenti lumine radiantium, consistens juxta Agnum nive candidiorem, iis dixit: *Congaudete mihi & congratulamini, quia cum his omnibus lucidas sedes accepi; illi sum iuncta in cælis, quem in terris posita tota animi intentione dilexi*. Ita S. Ambrosius similis est sponsa in Canticis, quæ ubique non nisi amoris ardorem, languorem, delicias & zelum spirat. *Fulcite*, inquit, *me floribus: stipate me malis, quia amore langueo. Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum, quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio; lampades eius lampades ignis atque flammarum*, Cantic 8. 6. &c. Et Psaltes in epithalamio Christi & Ecclesiæ, sive animæ sanctæ: *Astitit*, inquit, *regina a dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate. Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum & domum patris tui: & concupiscet rex decorem tuum*.

Zelus Christi. Porrò Christus usque ad agoniam & sanguineum sudorem zelatus est nos. Patiens enim & orans pro nobis in horto, sanguinem copiosum sudavit ex angore non tam doloris, quam amoris nostri, quodque plus amans nos parum ametur à nobis, imò à multis odio habeatur. Hunc suum in nos zelum passim in Prophetis explicat, ut Isaiæ 9. 6. *Parvulus*, inquit, *natus est nobis*, &c. *Zelus Domini exercituum faciet hoc*, & c. 59. 17. *Opertus est quasi pallio zeli*. Zachar. 8. 2. *Zelatus sum Sion zelo magno, & indignatione magna zelatus sum eam*. Ezech 36. 6. *Ecce ego in zelo meo & furore meo locutus sum, eò quod confusionem gentium sustinueritis*. & v. 5. *In igne zeli mei locutus sum de reliquis gentibus*. Psalm. 78. 5. *Accendetur velut ignis zelus tuus* Sap. 1. 10. *Auris zeli audit omnia*. Ezech. 23. 25. *Ponam zelum meum in te*. Sophon. 3. 8. *In igne zeli mei devorabitur omnis terra*. Ad hæc loca alludit hic S. Jacobus.

Angelorum. Hunc zelum pro Deo & vice Dei ostendit angelus Custos S. Cæciliæ. De eo enim ipsa sic ait ad Valerianum sponsum: *Volo te scire me angelum Dei habere amicum qui summo zelo corpus meum custodit. Is si vel minimum fuerit suspicatus, quòd in incesto me amore contingas, iram suam protinus in te accendet & iuventutis tua florem perdes; si autem cognoverit quod tu simplici & immaculato mei amore tenearis & virginitatem meam integram & impollutam custodias; te sicut me diliget, & ostendet tibi suam gratiam*: uti reipsa præstitit dum visibiliter ipsi apparens eum Christianum, virginem & Martyrem effecit.

* Porrò piè & pulchrè Chrysologus explicat ardentissimum zelum cœlestis sponsi Christi pendentis in cruce, & adulteras animas benignè ad se vocantis serm. 108, *Distendit membra, dilatat viscera, pectus porrigit, offert sinum. Nonne dicit: Videte in me corpus vestrum? & si quod Dei est timetis; quare vel quod vestrum est non amatis? si Dominum fugitis, quare non recurritis ad parentem? Sed forte vos passionis meæ, quam fecistis, magnitudo confundit? Nolite. Clavi isti non mihi infigunt dolorem, sed vestram mihi infigunt altius charitatem. Sanguis meus non mihi deperit, sed vestrum prorogatur in pretium.* Nec minùs eleganter Bernard. tum Spiritus sancti, tum Christi charitatem extollit epist. 107. *O geminum, ipsumque firmissimum Dei erga nos amoris argumentum! Christus moritur, & meretur amari, Spiritus afficit, & facit amari: ille facit cur amemur; iste ut amemur: ille suam multam dilectionem nobis commendat; iste & dat: in illo cernimus quod amemus; ab isto sumimus unde amemus: charitatis igitur ab illo occasio, ab isto affectio.*

Qui habitat] Græcè κατῴκησεν, id est *habitavit*, q. d. Olim in baptismo habitavit Spiritus Dei in vobis: at jam in multis vestrum non habitat, quia ab eo descivistis & mundum diligitis; in cæteris tamen, qui in gratia baptismi perseverant, etiamnum habitat.

v. 6. Majorem autem dat gratiam] Syrus, *præstantiorem autem dat gratiam Deus nobis Dominus noster*, putà Spiritus sanctus ostendit spiritum Dei ad invidiam, id est, ardentissimè & quasi zelotypè nos amare & concupiscere, ex eo quòd longè majorem det gratiam, dona & bona, quàm mundus, & quàm mereamur, ut nos a mundi, æmuli sui, amore avellat, & ad sui amorem invitet, & penè cogat. Invidet ergo mundo, quòd pauca donans multùm ametur; se verò infinita donantem parum & vix à nobis amari. Rursum occurrit objectioni mundanorum dicentium: Amor mundi ita nobis innatus est, ut eum abjicere nequeamus. Respondet enim, Deus majorem dat gratiam, quàm sit amor mundi, ut per eam amorem mundi facilè vincere & ex animo elicere possitis, si gratiæ Dei vos subdere & strenuè cooperari velitis. Nam, ut ait Apost. Philip. 4. 13. *Omnia possum in eo qui me confortat.* & : *Potens est Deus omnia facere superabundanter, quàm petimus aut intelligimus*, Ephes. 3. 20. Alludit Jacobus ad illud Exodi 20. 6. *Faciens misericordiam in millia his qui diligunt me.* sicut in τῷ, *Ad invidiam concupiscit spiritus*, allusit ad τὸ, *Ego sum Dominus Deus tuus fortis zelotes*, ibidem v. 5.

Propter quod dicit, hic versus in nonnullis Græcis deest; unde eum omittit Tigur. & Pag. Verùm Romani aliique plures Græci & Latini eum legunt. Probat spiritum Dei majorem dare gratiam iis qui ipsum amant, reverentur, invocant, ipsique totos se subdunt, ex eo quòd dicit Script. & Spiritus Sanctus, Deus superbis, qui spreto Deo mundum mundique honores & pompas sectantur, resistit, vel, ut Cassian legit l. 12. Instit. c. 6. *adversatur*; vel, ut Cyprian. epist ad Novatianum, *contrastitit*; Syrus, *deprimit, conterit*: humilibus autem, qui spretis mundi pompis & fastu, humiliter se spiritui Dei subdunt & per omnia obediunt, ab eoque se in omnibus duci regique sinunt, dat gratiam] Porrò id dicit Spiritus sanctus Proverb. 3. 34. ubi enim nos legimus: *Illusores ipse deludet, & mansuetis dabit gratiam*, Septuag. quos more suo citat & sequitur S. Jacobus hic, & S. Petrus epist. cap. 5. vertunt, *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*. Illusores enim sunt superbi, & mansueti sunt humiles.

Deus humiles exaltat. Antistrophas huic Jacobi gnomas habent omnes auctores hagiographi, ut hoc dogma verissimum, sed in praxi obscurum & difficile, tot concordis testibus nobis persuadeant. Prima est, Davidis psal. 17. 28. *Populum humilem salvum facies, & oculos superborum humiliabis.* Secunda, Salomonis Proverb. 29. v. 2. & 3. *Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria:* Tertia, Isaiæ c. 2. 12. *Dies Domini super omnem arrogantem & superbum.* & c. 66. 1. *Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Quarta, Annæ matris Samuelis: *Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt robore. Suscitat de pulvere egenum, & de stercore erigit pauperem, ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat.* Quinta, Judith. c. 9. 16. *Nec superbi ab initio placuerunt tibi, sed humilium & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio.* Sexta, Virginis Deiparæ: *Deposuit potentes de sede, & exaltavit humiles. Esurientes implevit bonis, & divites dimisit inanes*, Lucæ 1. 51. Accedat septimus unus ex Septuag. sacræ Script. interpretibus, qui rogatus à Ptolemæo Philadelpho rege Ægypti, qua ratione quis posset cavere superbiam, respondit: *Si cogitet quod Deus superbos deprimit, mansuetos autem & humiles exaltat.* Denique omnes divinorum voluminum paginæ hanc ubique sententiam spirant ait S. Aug. 3. Doct. Christ. c. 23. Quocirca appositè Isidor. Pelus. l. 1. epist. 264. monet Martyrium, dicens: *Superbia Deus resistit; nam etiam ipsorum principi ab initio sese opposuit. Considera igitur quantum est, & Deum hostem atque adversarium habere, & veterem hostium socium.*

Cur? Causa Prima. Causæ sunt multæ. Prima, quia uti radix omnis peccati & mali est superbia, Eccli. 10. 15. ita radix & fons omnis boni & virtutis est humilitas.

Secunda. Secunda, quia superbus est vas tumidum & vento arrogantiæ plenum, ideoque gratiæ incapax: humilis verò est vas demissum & vacuum, ideoque gratiæ & liquoris divini capax. Sicut ergo pluvia à collibus descendit in valles; ita gratia è cœlo depluit in humiles.

Tertia. Tertia, quia Deus est zelotes gloriæ suæ; unde superbos eam ambientes deprimit & sternit in gehennam, humiles verò eam adorantes exaltat ad gratiam & gloriam. Rursum humilitas meretur ditari & sublimari, superbia spoliari & deprimi. Sicut ergo umbra sequentem fugit, fugientem sequitur; ita Deus, gratia, & honor superbos qui eum ambitiosè sequuntur, fugit; humiles qui eum fugiunt, sequitur.

Quarta. Quarta, quia gratia est gratia & gratuitò datur, nec nisi gratis, quales sunt humiles, qui de ea gratias agunt; non superbi, qui eam suis viribus & meritis attribuunt.

Quinta. Quinta, quia regum & præsertim Dei sublimitas & magnificentia poscit illud Virg. Æneid. 6.

Parcere subjectis, & debellare superbos.

Sexta. Denique humilitas est virtus propria Christi & christianismi, juxta illud Matth. 11. 29. *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Ita S. Bernard. tra. de Grad. humil. Unde humilitas tam potens est, ut resistat Deo, juxta illud: *Dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus ejus stetisset in confractione in conspectu ejus.* Confractio enim cordis est humilitas, virtutum regina, quæ Deum vincit pro sua reverentia, ait Rupert. leg. 4. in Exod. c. 26.

Superbus est insanus. Quocirca S. Chrysost. hom. 20. in epist. ad Roman. ait superbiam esse summam stultitiam & insaniam, nec superbo quidquam esse insanius. Quid enim insanius, quàm Deo resistere, & cum Deo instar gigantum velle bellum gerere? Quid insanius, quàm se Dei, à quo omnia pendent, favore, gratia & ope spontè privare & spoliare? Quid insanius, quàm non hominem, non angelum, non dæmonem, sed Deum habere antagonistam & hostem eumque qui in superbos tonat, & fulminat, ad duellum provocare? Unde S. Hieron. epist. 45. *Quale*, ait, *malum sit oportet, quod adversarium habet Deum?* Superbus enim suo fastu quasi Deum lacessit, & ad singulare certamen provocat. Unde Deus zelotes illud acceptat, atque: Meus est hic antagonista, meum hoc duellum: hic exerendæ meæ vires, hic proterendus novus Lucifer. Ita Cassian. lib. 12. de instit. renunc. c. 7.

Unde S. Ambros. serm. 7. in psal. 118. de superbia locutus: *Quid*, inquit, *hoc peccato potest esse deterius quod à Dei cœpit injuria? ideoque Scriptura dicit, Deus superbis resistit.* Jacob. 4. 6. *Tamquam suæ contumeliæ propulsator, veluti quoddam suscepit adversus superbiam speciale certamen; tamquam dicat: Meus iste adversarius est, qui me lacessit; mihi debetur iste congressus.*

Sapienter ergo S. Fulgent. epist. 6. c. 9. *Crescat*, inquit, *in te humilitas animi, quæ vera est & integra sublimitas Christiani: & tanto magis in te cognosce gratiam Dei crescere,*

quanto

quanto magis tibi humilitatem cordis videris abundare. Et S. August. serm. 16. de Martyribus: *Altitudinem, inquit, quaeritis? per vallem pervenitur ad montem. Sedem quaeritis claritatis? prius bibite calicem humilitatis.* Idem serm. 3. de verbis Domini: *Comprehensus est Christus, caesus, crucifixus & occisus. Ista est via. Ambula per humilitatem, ut pervenias ad aeternitatem. Deus Christus, patria est, quo imus: homo Christus, via est, qua imus. Ad illum imus, per illum imus, quid timemus ne erremus? non recessit à Patre, & venit ad nos: ubera sugebat, & mundum continebat; in praesepi manebat, & angelos pascebat Deus homo. Idem homo qui Deus: idem Deus: qui homo.* Idem serm. 8. de Epiphania: *Tota, inquit, Christiana sapientiae disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis & gloriae, sed in vera & voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Jesus Christus ab utero matris usque ad supplicium crucis, pro omni fortitudine elegit & docuit.* Idem epist. 25. ad Dioscorum docet non esse aliam viam ad veritatem, quàm humilitatem: & sicut Demosthenes dixit, omnem vim eloquentiae consistere in pronunciatione, sic omnem vim christianismi consistere in humilitate.

Gnome Gentilium.

Idem viderunt Gentiles. Aesopus rogatus à Chilone, *quidnam ageret Deus?* respondit: τὰ ταπεινὰ ὑψοῖ, τὰ ὑψηλὰ ταπεινοῖ, id est, *humilia exaltat, alta humiliat.* Ita habet eius Vita. Artabanus, ut Xerxi dissuadeat expeditionem in Graecos, ait Deum altas arbores, turres & montes fulminare, humiles verò seruare & tueri; magna & superba castra paruis copiis sternere, nec sinere alium praeter se altum sapere. Ita Herod. l. 7. Verè Tragicus: *Sequitur superbos ultor a tergo Deus.*

Porro haec signa & effectus humilitatis assignat S. Basilius orat. 17. de humilitate; *Qui, inquit, summa modestia est praeditus, & qui dum conviciis afficitur fatetur se longe esse inferiorem, quam dicatur; eius animum nulla unquam convicia percellent & perturbabunt: sed si appellabitur inops, novit se inopem esse, & omnibus rebus indigentem, ac quotidiana Domini suppeditatione opus habere. Quod si acceperit ignobilem & obscuro loco natum se dici, jam animo multo ante percepit fictum se esse ex limo.* Et mox: *Consequitur autem humilem animum visus subtristis & in terram demissus, habitus neglectus, capillus passus, vestis sordida, ita tamen ut videantur haec casu ac fortuito fieri, quae lugentes ac industria faciunt.*

Effigies humilitatis.

VERS. 7. SUBDITI ERGO ESTOTE DEO] ὑποτάγητε id est *subordinamini*; Syrus, *servi estote*: rectus enim naturae ordo postulat, ut creatura subordinetur & seruiat suo creatori: *Deo ergo servite*, ut Dei gratiam & amicitiam obtineatis. Nam, ut dixi, *Deus humilibus dat gratiam.* Quocirca Psaltes psal. 61. 2. *Nonne Deo*, inquit, *subiecta erit anima mea? ab ipso enim salutare meum. Nam & ipse Deus meus, & salutaris meus, susceptor meus, non movebor amplius.*

RESISTITE, ἀντίστητε, id est, *contra state*, opponite vos, aduersamini: Syrus, *insurgite in eum*; DIABOLO] Qui quasi rex super universos filios superbiae, ut ait Job c. 41. 25. vos sollicitat ad superbiam, pompasque mundi ambiendas. Resistere autem non possumus acriori & longiori tentationi, sine novo gratiae Dei auxilio, uti ex S. August. docent Doctores. Ergo ante omnia invocanda est assiduè Dei gratia, ac parta victoria illam non nostris, sed Dei viribus acceptam ferre debemus. *Nam utique ut diabolo resistamus, & fugiat a nobis, ideo precantes dicimus, Ne nos inducas in tentationem*, ait S. August. de Natur. & gratia c. 58.

ET FUGIET A VOBIS] Si homini te invadenti resistas, non idcirco illum fugas & vincis: at si diabolo resistas, illum fugas & vincis. In tua ergo potestate, tibique facilis est de eo victoria: quia, ut ait S. Aug. hom. 12. inter 50. *Suadere diabolus & sollicitare potest, cogere omnino non potest: & ideo cùm per Dei adiutorium in tua potestate sit, utrùm consentias diabolo, quare non magis Deo, quam ipsi obtemperare deliberas?*

Artes diaboli. Prima.

Porrò diabolus *nostris ipsorum desiderijs nos oppugnat*, ait S. Basil. homil. 23. Et ut ait S. Ambros. lib. 1. de Cain & Abel cap. 5. *Oculos delectat, aures demulcet, sed mentem inquinat: multa mentitur, falsa adiungit, vera subducit: spondet pecuniam, aurum offert, sed aufert disciplinam.*

Secunda.

Ad haec illa est calliditas diaboli, ut ea parte qua infirmiores sumus nos oppugnet; sicut dux oppugnat A arcem ea parte qua debilior est, ait S. Gregorius 31. Mor. 17. alias 30. qui & addit: *Dolosus adversarius simul ferire nititur, & apertè saeviens & in insidiis latens*, &c. *Saepè enim tentationem proponit de libidine, & subito fraudulentius cessans elationem suggerit de servata castitate. Et sunt nonnulli, qui dum multos ex castitatis arce in foveam elationis cecidisse conspiciunt, vitae suae castitatem negligentes in immunditia libidinis demerguntur. Sunt vero è diverso nonnulli, qui dum libidinis immunditiam fugiunt, per castitatis culmen in voraginem elationis ruunt.* Quocirca semper vigilare debemus, semperque parati ad dimicandum, ac nascenti tentationi ilico resistere: nam, ut idem ait 21. Mor. 7. *Si tentatio in corde nascenti festiuè non resistitur, haec eadem qua nutritur, mora roboratur: & existens foris in operibus vinci vix praevalet, quia ipsam intus membrorum dominam mentem captivam tenet.*

Tertia.

Rursum daemon semel victus & fugatus, iterum iterumque redit ad nos tentandum; uti rediit ad Christum Matth. 4. v. 5. & 8. Si tamen fortiter & constanter repellatur, non tam facilè & citò redit ad tentandum nos saltem eodem tentationis genere, ne iterum vincatur & pudefiat. Unde S. Ambros. in cap. B 4. Lucae: *Cedere, ait, solet vera virtuti, etsi invidere non desinat, tamen instare formidat; qui frequentius refugit triumphari.*

Quarta.

Quocirca S. P. N. Ignatius in Exercit. spirit. diabolum comparat Primò, feminae procaci, quae viro timido impotenter dominatur & insultat, audacem vero veretur, eique silens se submittit. Secundò, S. Gregor. lib. 5. Moral. cap. 17. ac Olympiod. & alij exponentes illud Job. 4. v. 11. *Tigris periit, eo quod non haberet praedam*; ubi pro *tigris*, Septuag. vertunt, *myrmicoleon*, id est *formica leo*: Diabolus, inquiunt, est myrmicoleon, qui coram piis & constantibus qui ei resistunt, timidissimus est ut formica; impiis verò & inconstantibus qui ei cedunt, terribilis instat ut leo. Sic & Theodorus Studita epist. 58. *Timidus, ait, est diabolus, reiiculus, imbellis, ideoq; animositate quadam longè abigendus, ut idcirco germanus Dei clamet Jacobus: Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* Tertiò, S. Chrysost. conc. 2. de Lazaro, diabolum comparat cani, qui mensae assistit quamdiu quid inde ei proiicitur: sin nil ei proiiciatur, quin & baculo fortiter abigatur, fugit, nec temerè redit. Idem homil. 42 ad pop. *Cani, ait, similis est voluptas: si pellas, fugit: si nutrias, permanet.* Quartò, C diabolus est similis militi qui acriùs insequitur fugientes et ignavos & imbelles. Ita S. Bernard. epist. 1. ad Robertum, qui Cistertio fugerat Cluniacum: *An, inquit, quia fugisti ex acie, putas te manus hostium evasisse? libentius te insequitur adversarius fugientem, quam sustineat repugnantem; & audaciùs insistit a tergo, quam resistat in faciem.* Quocirca sapienter S. Cyprian. serm. de zelo & livore: *Tam paratus, inquit, ad repugnandum semper animus debet esse, quam ad impugnandum semper inimicus.*

Diabolus est formica leo, cur?

Moral. Notat S. Gregor. 3. Mor. c. 8. diabolum quo valentiùs vincitur, eo ardentiùs ad insidias instigari, ut qui viribus victus est, insidiis & dolis vincat. Unde Cassianus lib. 5. Instit. cap. 19. monet athletam Christi, ut quanto magis triumphorum successibus crevit, tanto colluctationum robustiorem ordinem successurum expectet. Hinc sicut vulpes procumbunt quasi mortuae, ut gallinas quasi securas alliciant & devorent: sic & daemon subinde se quasi victum fugere simulat, ut hominem quasi de victoria securum, ex improviso invadat & prosternat: perinde ac Horatius unus è tribus superstes, fugiens tres D Curiatios vicissim occidit, itaque Romanis dominium in Albanos consignavit. Et Antigonus credens hostibus, dicebat se non fugere; sed commodum suum à tergo persequi teste Plutarch. in Apophth. Denique sanctiores magis infestat diabolus, iisque magis insidiatur, utpote quos sibi dissimiliores, ac Deo similiores videt & invidet: peccatores enim quasi sibi similes negligit, quia eos possidet.

Diabolus victus con[fu]fugit ad insidias.

VERS. 8. APPROPINQUATE DEO (non corporis, sed cordis mentisque passibus, id est affectibus) ET APPROPINQUABIT VOBIS] Quaeres qua via appropinquemus Deo? Respondeo Primò recedendo à diabolo eique resistendo, ut praecessit: Deus enim & diabolus sunt duo extrema summè contraria, duoque hostes sibi infensissimi: unde quo magis ab uno recedis, eo magis accedis ad alium oppositum. Ita Origen. lib. 4. in epist. ad Roman. c. 5. Bellum, inquit, contra diabolum, pacem parat

Modi appropinquandi Deo. Primus.

rat

rat ad Deum, tumque huic appropinquamus, cùm illi resistimus.

Secundus. Secundò, humiliando nos: Deus enim humilibus dat gratiam, ut præcessit, ita S. August. serm. 2. de ascensione: *Video fratres*, ait, *magnum miraculum. Altus est Deus: erigis te, & fugit a te: humilias te, & descendit ad te. Quare? quia excelsus est & humilia respicit, & alta, id est superba, a longe cognoscit, ut deprimat.* Ita Hugo: per humilitatem, ait, & bona opera appropinquare debemus Deo, *ut ad misericordiam, ut nudi ad divitem, ut fameliti ad panem, ut infirmi ad medicum, ut servi ad dominum, ut discipuli ad magistrum, ut cæci ad lumen, ut frigidi ad ignem.*

Tertius. Tertiò, purificando nos à peccatis per pœnitentiam. Unde quasi explicans subdit S. Jacobus: *Emundate manus peccatores, & purificate corda*: quo enim magis à peccato & impuritate recedimus, eo magis ad virtutem, puritatem & Deum accedimus; juxta illud psal. 33. 55. *Declina à malo & fac bonum.* Ita Concil. Trident. sess. 6. c. 6. docet peccatorem accedere ad Deum per actus fidei, timoris, spei, dilectionis, contritionis & propositi novæ vitæ, juxta illud Zachariæ 1. 3. *Convertimini ad me, & ego convertar ad vos.* Ita Magdalena pœnitens accessit ad pedes Jesu rigans eos lachrymis, osculans & ungens, Lucæ 7.

Quartus. Quartò, amando Deum & opera charitatis exercendo. Amor enim jungit amantem amato, imò eum in illum transformat. Unde S. Johannes epist. 1. cap. 4. 16. *Deus*, inquit, *charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet & Deus in eo.* Et Sapiens Proverb. 8. 17. *Ego diligentes me diligo, & qui mane vigilant ad me, invenient me.* Et Apostolus Roman 8. 35. *Quis nos separabit à charitate Christi? An tribulatio? an angustia?* &c. nimirum. magnes amoris est amor: amor trahit amorem, uti magnes ferrum.

Quintus. Quintò per orationem ac per studium perfectionis. ita Origen. homil. 1. in Genes. Sicut, inquit, non æqualiter illuminantur oculi corporis a sole, sed tanto magis, quanto altiùs quis in altiora loca conscenderit: ita mens quanto excelsius appropinquat Christo, tanto clariùs eius lumine radiatur; juxta illud psal. 33. 6. *Accedite ad eum & illuminamini.* Propriè verò appropinquamus Deo cum quasi obsequentes servi, amici, & filij nos nostraque omnia offerimus Deo tamquam summo omnium domino, amico & patri; dicimusque cum Psalte: *Mihi autem adhærere Deo bonum est*, psal. 72. 28. Ex adverso enim queritur Deus de nonnullis, dicens Isaiæ 29. 13. *Appropinquat populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autem eius longe est à me.* Et Ierem. 12. 2. *Prope es tu ori eorum, & longe a renibus eorum.* Vidit id per umbram Plotinus Platonicus Philosophus Enneade 6. lib. 9. cap. 7. cùm ait: *Oportet nos animam ab omnibus rebus externis separare tamquam a sarcinis & obstaculis, ut possit a Deo illustrari. Sicut enim oportet materiam primam omnibus formis esse vacuam, ut ita figuras omnium rerum possit recipere: ita oportet animam hominis esse informem, ut a Deo informari commodè possit.*

Porro appropinquamus Deo non puris naturæ & liberi arbitrij viribus, quasi iis nos præparemus ad Dei gratiam recipiendam, uti contendebant Semipelagiani facientes gratiam pedissequam liberi arbitrij; sed præventi & excitati à Dei gratia. Hæc enim nostræ conversionis & accessus ad Deum est dux, & principium, uti definit Concilium Tridentinum sess. 6. c. 5. Et Christus ipse Apocal. 3. 20. *Ego sto ad ostium & pulso: si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuã, intrabo ad illum, & cœnabo cum illo & ille mecum.* Et Psaltes psalm. 58. 11. *Misericordia eius præveniet me.* Disertè verò Christus asserit Johan. 6. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me traxerit eum.* Verè S. Hieronym. in c. 2. ad Ephes. *Absque ornere* (id est, merito cruoris) *Domini Jesu, nemo appropinquat Deo.*

ET APPROPINQUABIT VOBIS] Deus cùm sit ubique, non longè est ab unoquoque nostrum. In ipso enim vivimus, movemur & sumus, ut ait Apostolus Actor. 17. 28. Localiter ergo & substantialiter nulli appropinquat, sed accidentaliter per gratiam, & causaliter per operationem virtutum. Sicut enim peccator per peccatum recedit à Deo & appropinquat diabolo, morti & inferno: sic idem per pœnitentiam & bona opera accedit ad Deum. Ita Cain post occisum fratrem vagus & profugus exulavit a Deo, Genes. 4. 12. Et filius prodigus abiit in regionem longinquam, Lucæ. 15. 13. Sed, ut rectè notat S. August. libr. 4. Confess. cap. 9. *Qui amittens dimisit Deum, fugit ab ipso placato ad ipsum iratum.* E contrario ad Christum accesserunt Apostoli, dicente Petro: *Domine ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes*, Johannis 6. 69.

Porrò non tantùm peccatores per peccatum mortale, sed & justi per peccata venialia elongant se aliquatenus à Deo, præsertim per tepiditatem & torporem, cùm in bonis operibus & studio proficiendi intepescunt: appropinquant verò Deo, cum defectus suos lachrymis abluunt, fervorem resumunt, bonis operibus sedulo intendunt, perfectioni student. Jam quia multiplex nobis quotidie obrepit negligentia, hinc jugi eius expurgatione, mentisque excitatione nobis opus est, uti docet S. Leo serm. 5. & 11. de Quadrag. *Per peccata venialia recedimus à Deo.*

Nota. Appropinquat Deus pœnitentibus & justis ferventibus per multiplicem operationem & effectum, quem quadruplicem assignat Thomas Anglicus. Primus, inquit, est illuminatio mentis respectu cognoscendorum, ut cùm cæcus illuminatus est a Jesu, Lucæ 18. 40. Secundus est, instructio respectu operandorum, juxta illud Deuter. 33. 3. *Omnes Sancti in manu illius sunt: & qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina illius.* Tertius est, recuperatio divinæ gratiæ, putà iustitiæ vel primæ, vel augmenti illius. Quartus est, delectatio internæ lætitiæ, qui dicitur hymnus omnibus Sanctis Dei, populo appropinquanti sibi, psal. 148. 14. *Bonus es Domine animæ quærenti te, quid ergo invenienti? Vis ergo invenire ut quæraris, quæri ut inveniaris*, ait S. Bernardus de Diligendo Deo. Et Psaltes psal. 83. *Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit, in valle lachrymarum, in loco quem posuit.*

EMUNDATE MANUS] Ab omni rapina, pugna, libidine, gula, omnique peccato. Per *manus* enim intelligit metonymicè omne opus externum: hoc enim manibus fit & perpetratur; sicut per corda intelligit opus internum. *Manus* ergo significant externas actiones, cor internas affectiones, q. d. Purificate corda ab omni prava cogitatione, machinatione, delectatione, ac vicissim & manus ab omni pravo opere, ut nec mali quidquam agatis, vel velitis. Alludit ad psalm. 23. 3. *Quis ascendet in montem Domini. Innocens manibus & mundo corde.* Sic Paulus jubet orantes levare ad Deum puras manus, 1. Timoth. 2. v. 8. vide ibi dicta. Huius rei symbolo sacerdotes & fideles ante sacram communionem lavant manus, ut protestentur se pœnitere de culpis per manus commissis. Nam, ut ait Beda: *Hoc est veraciter nos appropinquare Domino, operis videlicet munditiem & cordis simplicitatem habere.*

ET PURIFICATE (Syrus, *sanctificate*) CORDA] mentes & animos. Dicit hoc Primò, contra Judæos, qui omnem purificationem ponebant in cæremoniis externis, cùm Christus & christianismus præcipuam sanctitatem ponant in puritate cordis & mentis. Secundò, ut doceat quomodo debeant emundare manus, id est opera, nimirum purificando eorum fontem & radicem, putà cor. Nam, ut Christus ait: *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes: furta, falsa testimonia: hæc sunt quæ coinquinant hominem*, Matth. 15. 19.

Sicut ergo medici curant externos membrorum morbos, expurgando internos viscerum pravos humores qui eos causant: ita fideli expurganda est mens, ut sordes manuum, id est operum, inde manantes expurgentur. Quocirca S. Paulus 1. Timoth. 1. 5. *Finis*, ait, *præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.*

DUPLICES ANIMO] In Psaltes vocantur *duplici corde*, qui aliud quasi cor in visceribus abscondunt, aliud in manibus & operibus ostendunt. Græcè δίψυχοι, id est *bianimes*, inconstantes, qui nunc hoc, nunc aliud cupiunt & volunt: unde Syrus vertit, *divisi* vel *dubij mente*. Vide dicta c. 1. 8. Præclarè Nyssenus: *Simplicem mentem, ait, & unius modi voco, eam quæ in solo bono animadvertitur, & nullius mali communione permixta est.* Et Cicero libr. de

de Seneẞ. *Animus*, ait, *omni admixtione corporis liberatus, purus & integer eſſe cupit.*

VERS. 9. MISERI ESTOTE] ταλαιπωρήσατε, id eſt, *affligite vos*, vel affligimini, tum per internum dolorem, mentiſque compunctionem; tum per externas corporis afflictiones, ut ieiunia, orationes, humicubationes. Syrus, *humiles efficiamini*. Docet modum emundandi manus & corda, itaque appropinquandi Deo eſſe pœnitentiam, compunctionem, afflictionem, qua miſerias animæ noſtræ non tantum cognoſcamus & confiteamur, ſed & deploremus, puniamus, caſtigemus, extirpemus per pœnas & miſerias partim huius vitæ patienter toleratas, partim voluntarias & ſponte aſſumptas.

Octuplex miſeria & luctus. *Miſeri eſtote* ergo Primò, miſeriam veſtram humiliter agnoſcendo. Secundò, miſeriam culpæ & peccati deplorando & caſtigando. Tertiò, miſerias huius vitæ patienter tolerando. Quartò, miſerias & tormenta æterna gehennæ per modicas & breves pœnitentias redimendo. Quinto, tentationes & perſecutiones fortiter cum Chriſto ſuſtinendo. Sextò, alienis calamitatibus compatiendo. Septimò, per labores præſentis vitæ alacriter ad æterna gaudia tranſeundo. Octavò, à miſeriis huius peregrinationis & exilij ad Chriſtum & cælum ſuſpirando. Unde Thomas Anglicus octo huius vitæ recenſet miſerias, nimirum culpæ originalis, peccati actualis, innatæ fragilitatis, mundanæ paupertatis, humanæ perſecutionis, diabolicæ tentationis, æternæ calamitatis, pœnitentiæ ſalutaris. Sumus ergo hic in valle lachrymarum & miſeriarum, ideoque nos ipſos miſerari, gemere & deplorare debemus; juxta illud Eccleſ. 7.5. *Cor ſapientum, ubi triſtitia eſt: & cor ſtultorum, ubi lætitia.* Quin & Seneca in Conſol. ad Polyb. *Larga*, ait, *ubique flendi eſt & aſſidua materia. Lachrymæ nobis deerunt antequam cauſa dolendi.* Quocirca Heraclitus ſemper flebat ſuam hominumque miſeriam; Democritus verò eorumdem ineptam ſtolidamque in tantis ærumnis lætitiam & riſum perpetuo ridendo deridebat.

Solerter colligit S. Bernard. ſerm. 3. de Nativitate ex Chriſti exemplo: *Ipſe eſt promiſſus olim per Iſaiam parvulus, ſciens reprobare malum & eligere bonum: malum ergo voluptas corporis; bonum afflictio eſt: ſiquidem & hanc eligit, et illam reprobat.* Jam quod ad promerendam peccatorum veniam attinet, aſſeveranter affirmat Nazianz. orat. 18. pag. 490. *Neque enim Deus ulla re, perinde atque corporis ærumna conciliatur.* Et B. Virgo Maria affirmavit S. Eliſabethæ apud Bonav. in Vita Chriſti c. 3. *Pro certo habeas quòd nulla gratia deſcendit in animam, niſi per orationem & corporis afflictionem.*

ET LUGETE ET PLORATE] Syrus תתאבלון *etabbelu*, id eſt, *lugete inſtar Abelis*, qui perſecutionem paſſus, & occiſus à Cain fratre typum gerit lugentium, ſicut Cain gaudentium: unde Abel, hebr. הבל *Habel*, ſignificat *vanitatem*, vel *luctum* (à radice אבל *abal*, id eſt *luxit*. Sæpe enim Hebræi א cum ה commutant) inquit Origen. tract. 26. in Matth. & S. Auguſt. 18. Ciu. 15. Cauſæ luctus ſunt octo miſeriæ jam recenſitæ. Unde Beda ſic explicat, q. d. *Nolite locupletari & gaudere in hoc ſæculo, ſed memores ſcelerum quæ feciſtis, hoc potiùs procurate, ut per breves vitæ huius miſerias, paupertatem, ac lamentationem tranſitoriam, ad ſempiterna gaudia cæleſtis regni pertingatis.* Et S. Auguſt. in hunc Jacobi locum, *Utique*, inquit, *regio iſta ſcandalorum eſt, & tentationum, & omnium malorum, ut gemamus hic, & mereamur gaudere ibi; hic tribulari, & conſolari ibi, & dicere: Quoniam exemiſti oculos meos à lachrymis, pedes meos à ruina, quoniam placebo Domino in regione vivorum: in regione mortuorum labor, dolor, timor, tribulatio gemitus, ſuſpirium.* Chriſtianos ergo in hac vita decet luctus & dolor, non riſus & gaudium; ſed illud in cælo expectant. Ex adverſo infideles & impij hic gaudent ad modicum, ſed in gehenna æternum eiulabunt, juxta illud Chriſti: *Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis*, Lucæ 6. 25. Et: *Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur*, Matth. 5. Sanctus ergo hic luctus opponitur riſui & ridentibus, ac gaudio omnique felicitate affluentibus, quibus mundus ut beatis applaudit, Chriſtus væ intentat; lugentes verò beatos pronuntiat.

Tres lugentiū gradus. Ubi Nota tres huius beatitudinis gradus: Beati enim ſunt, qui adverſitates lugubres à Deo immiſſas, aut per-

A miſſas patienter tolerant, ait S. Auguſt. l. 1. de ſerm. Dom. in Monte. Beatiores ſunt, qui ſua aut aliena peccata lugent & deflent. Ita S. Chryſoſt. Ambroſ. Hilar. & Hieron. in Matth. 5. Beatiſſimi ſunt, qui præ dolore luctæ quam habent cum carne, mundo & diabolo, ac præ deſiderio cæleſtis patriæ, & amoris Dei & Chriſti lugent ſuum hoc in corpore exilium. Ita Nyſſenus orat. 3. de beatis. Talis lugens fuit Paulus, dicens: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Rom. 7. 24. &: *Deſiderium habens diſſolvi & eſſe cum Chriſto*, Philip. 1. v. 23. vide ibi dicta. Talis quoque fuit David, dicens: *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie; Ubi eſt Deus tuus?* pſalm. 41. 4. Et Jeremias totis Threnis, ac præſertim cap. 2. 18. *Deduc*, ait, *quaſi torrentem lachrymas per diem & noctem: non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.*

Tales fuere veteres Anachoretæ, quorum luctum recenſet Climachus gradu 7. ubi luctum ſanctum ita definit: *Luctus ſecundum Deum eſt mœror animæ, afflicti cordis affectus, ſemper id quod ſitit ardentiſſimè inquirens; quo non potitur, ſummo id cum labore perſequitur, atque poſt ipſum*
B *ingens ululat.* Deinde hæc luctus aſſignat partim ſigna, partim effectus. *Proprium illorum eſt qui in beato luctu proficiunt, continentia, labiorumq; ſilentium. Eorum verò qui jam profecerunt, non iraſci, iniuriarumq; omnino obliviſci. Eorum vero qui perfecti & conſummati ſunt, profunda animi humilitas, ignominiæ ſitis; vexationumq; innitis adventantium ſpontanea eſuries, peccantium non condemnatio, ſed ultra vires miſeratio.* Et mox praxin luctus tradit: *Sta in orationis prece tremens, nec aliter quàm judici aſſiſtens, ut & interiori & exteriori habitu favorem juſti iudicis concilies*, &c.

Inter priſcos lugentes excelluit S. Ephrem, qui totus eſt in compunctione & luctu, ut patet ex omnibus eius operibus, ac præſertim tractatu de Compunctione; *O lachrymarum virtutem*, inquit, *quæ medicinalis officina es peccatorum, per te peccatores efficiuntur beati.* Et: *Luctus animam lachrymis tergit, mundamq; reddit, voluptates excindit, & virtutes perficit.* Et S. Bernard. ſerm. 16. in Cant. *Paveo*, inquit, *gehennam, contremiſco à dentibus beſtiæ infernalis, à ventre inferi, à rugientibus præparatis*
C *ad eſcam; horreo vermem rodentem & ignem torrentem, fumum & vaporem, & ſulphur & ſpiritum procellarum; horreo tenebras exteriores. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, ut præveniam fletibus fletum & ſtridorem dentium?* Patheticè verò S. Auguſt. in meditat. c. 36. *Da mihi*, inquit, *Domine irriguū ſuperius & irriguū inferius, ut ſint mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte. Præſta mihi hanc gratiam propter te, ut quoties de te cogito, de te loquor, de te ſcribo, quoties tui reminiſcor, tibi aſſiſto, laudes, preces & ſacrificium offero, totus obortis lachrymis in conſpectu tuo ſapidè & dulciter fleam, ita ut efficiantur mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte*, &c. Et S. Laurentius Juſtin. in Ligno vitæ cap. 9. *O lachryma humilis*, inquit, *tua eſt potentia, tuum regnum; tribunal judicis non vereris, amicorum tuorum accuſatoribus ſilentium imponis. Quid plura? Vincis invincibilem, ligas omnipotentem, inclinas filium Virginis, aperis cælum, fugas diabolum.*

RISUS VESTER (quo riſiſtis in gentiliſmo gaudentes epulis, jocis, ſtultiloquio, ſcurrilitate, omnique voluptati turpi indulgentes) IN LUCTUM CONVERTATUR] pœnitentiæ ac gravioris & ſeverioris
D vitæ Chriſtianæ, juxta illud Chriſti: *Mundus gaudebit, vos verò contriſtabimini; ſed triſtitia veſtra vertetur in gaudium*, &c. *Et gaudium veſtrum nemo tollet à vobis*, Johan. 16. 20. Et illud Apocal. 7. 17. *Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum.* Et illud pſalm. 125. 5. *Euntes ibant & flebant mittentes ſemina ſua; venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos ſuos.* Et illud pſalm. 136. 1. *Super flumina Babylonis, illic ſedimus & flevimus, dum recordaremur tui Sion.* Ubi ſparſim S. Auguſt. *Flumina*, ait, *Babylonis ſunt omnia quæ hic amantur & tranſeunt.* Amas honores, opes, delicias? amans flumina Babylonis, id eſt, confuſionis, quæ celerrimè inſtar fluminum pertranſeunt. *Alii ergo cives ſanctæ Ieruſalem intelligentes captivitatem ſuam, attendunt humana vota, & diverſas hominum cupiditates hac atque illac rapientes, trahentes, impellentes in mare. Vident hæc, & non ſe mittunt in flumina Babylonis.*

lonis, sed sedent super flumina Babylonis. O sancta Sion, ubi totum stat, & nihil fluit? quis nos in ista præcipitavit? quare dimisimus conditorem tuum, & societatem tuam? Ecce inter fluentia & labentia constituti, vix quisquam ropens de flumine, si tenere lignum potuerit, evadat, &c. Sede super flumina, noli in flumine. noli sub flumina, sed tamen sede humilis. Inde oportet fleas recordando Sion. Multi enim flent fletu Babylonico, quia & gaudent gaudio Babylonis; quia gaudent lucris, & flent damnis: utrumque de Babylonia est. Flere debes, sed recordando Sion. O pax illa, quam videbimus apud Deum! ô pax illa, & sancta æqualitas angelorum! ô illa visio & spectaculum pulchrum! Ecce in Babylonia pulchra sunt quæ tenent, non te teneant, non decipiant. Aliud est solatium captivorum, aliud gaudium liberorum. Nimirum illud ad quod suspirat Psaltes psalm. 83. 1. *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum! concupiscit & deficit anima mea in atria Domini.*

Et gaudium in moerorem] Syrus, *in angustiam.*

Vers. 10. Humiliamini in conspectu Domini] Tigurina clarè, *humiliate vos*; Syrus, *humiles vos reddite coram Domino.* Redit ad dicta v. 6. & 7. de humilitate; & quia humilitas est filia veri luctus, de quo egit versu præcedenti. *Qui enim flet, non superbit, qui luget, humiliatur*, ait S. Ambros. lib. 5. in Lucam. Sunt enim nonnulli qui falsò & fictè lugent, nimirum qui dum lamentantur, contra proximum vel Deum superbiunt & murmurant, ait S. Greg. 9. Mor. 19. alias 28.

Alludit Jacobus, imò citat illud Christi Lucæ 14. 11. *Omnis qui se exaltat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.* Sicut Christus humilians se infra omnia, exaltatus est super omnia, Philip. 2. 8. Nam, ut ait S. Aug. tract. 104. in Johan. *Humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium.*

Verè humilis quis. Nota τὸ *in conspectu Domini.* q. d. Primò, humiliamini non fictè, non exterius, sed sincerè & interius ex toto corde coram Domino, qui cor intuetur. Secundo, q. d. Studete profundæ & intimæ humilitati; hæc enim ante districti judicis oculos cæteris virtutibus præeminet, ait S. Gregorius loco jam citato. Tertiò, q. d. Humiliamini non tantùm coram hominibus vos prosternendo, peccatores profitendo, pedes osculando, sed & coram Deo fastum mentis deprimendo, ac calcando, de qua re vide Cassianum collat. 19. cap. 11. Et S. Bernard. serm. 42. in Cantic. *Humilitas*, inquit, *iustificat nos, non humiliatio. Quanti humiliantur & humiles sunt? Alij cum rancore humiliantur; alij patienter, & alii libenter. Primi rei sunt, sequentes innoxii, ultimi iusti: quamquam & innocentia portio iustitiæ est; sed consummatio eius apud humilem. Qui autem dicere potest: Bonum mihi quia humiliasti me, is verè humilis est.* Quartò, quia humilitas vera nihil aliud est, quàm vera & practica cognitio sui & Dei: nimirum ut homo cognoscat suum nihil, & immensitatem Dei. Verus ergo humilis non homines, sed Deum respicit: seipsum enim in oculis Dei considerans, vidensque se esse abyssum nihili, ignorantiæ, peccatorum & vitiorum profundissimè coram Deo se deiicit: & si quid boni habet, ab eo sibi gratis datum agnoscit, eique totum acceptum refert. Ita S. Franciscus noctes integras non aliud dicebat, non aliud meditabatur quàm: *Quis tu Domine! quis ego? Tu abyssus omnis boni; ego abyssus omnis mali & nihil.* Denique humilis eùm Deum cognoscat & revereatur, semper Dei præsentiam cogitat, omniaque ita humiliter agit & loquitur, ut Dei se intuentis oculos nusquam offendat, sed placet & oblectet.

Et exaltabit vos] In cælo, & etiam in hac vita per gratiam, & sæpè per famam & gloriam apud homines, præsertim post mortem. q. d. Ne vereamini studere humilitati, quasi illa vobis depressioni & dedecori sit futura. Hic enim est exploratus error, qui multos hominum occupat: nam illa sola vos exaltabit & decorabit, idque ea proportione & mensura, ut quantum descendendo vos humiliaveritis, tantum ascendendo exaltemini: uti Christus super omnes cælos ascendit, quia moriens descendit ad imos inferos, hoc enim suis ipse promisit, qui est æterna veritas & immutabilis fidelitas, Lucæ 14. 11.

Cur homines exaltentur. Ratio est Primò, quia congruum humiliationis præmium est exaltatio. Secundò, quia humiles summè honorant Deum: merentur ergo vicissim ab eo honorari. Unde sapienter Ecclesiast. c. 3. 21. *Quanto magnus es*, inquit, *humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam: quoniam magna potentia Dei solius, & ab humilibus honoratur.* Humiles enim sicut coram Deo suam summam utilitatem, sic & Dei summam maiestatem vider & agnoscit. Tertiò, quia gloriosa res est humilitas, qua ipsa quoque superbia palliare se appetit, ne vilescat, ait S. Bernardus de Gradib. humil. in nono. Plures rationes dedi v. 6. & 7.

Antistropha huic Jacobi sententiæ est illa S. Petri 1. cap. 5. 6. *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis.* Et illa Sapientis: *Humilem spiritu suscipiet gloria*, Proverb. 29. 23. & Job 22. v. 29. Ita Virgo Deipara merito humilitatis facta est mater Dei, & exaltata super omnes angelorum choros. S. Johannes factus est Baptista Christi, quia indignum se putabat, qui solveret corrigiam calceamenti eius. S. Petrus se quasi peccatorem indignum judicans hospitio Christi, factus est Christi Vicarius, & primus Apostolorum, caputque Ecclesiæ. S. Paulus sentiens se abortivum & novissimum Apostolorum, uti seipsum postea vocavit, factus est vas electionis. Quocirca meritò S. Cyprianus ait libro de Zelo & livore: *Exaltationis apud nos non potest esse contentio: de humilitate ad summa crescimus, didicimus unde placeamus.* Hanc viam munierat nobis cælestis Magister, Marci 9. 34. *Si quis vult primus esse, erit* (id est, sit vel fiat) *omnium novissimus.* Eamdem munit Augustinus serm. 253. de Tempore: *Esto parvulus in oculis tuis, ut sis magnus in oculis Dei.* Et S. Bern. serm. 2. de Ascensione: *Sola est humilitas quæ exaltat; sola quæ ducit ad vitam: hæc est via, non est alia præter eam.*

Nota. Hæc Jacobi sententia & sequentes aliquot ad verbum citantur à S. Clemente epist. 2. ad Jacobum fratrem Domini; ac ab eo tribuuntur S. Petro, non Jacobo: unde epistolæ illæ Clementis non carent scrupulo; ut advertit Bellarm. de Script. Ecclesiast. in Clemente, præsertim quia epist. 1. dicit jam mortuum esse S. Petrum; cùm constet Jacobum ad quem scribit, occisum esse ante S. Petrum: quare videtur auctor illarum epistolarum censuisse Jacobum fratrem Domini, & primum Episcopum Hierosolymæ ad quem scribit, diversum esse à Jacobo Apostolo auctore huius epistolæ, uti dixi in Proœmio. Idem epist. 5. citat Platonem dicentem amicorum omnia debere esse communia, etiam uxores; nec idipsum refutat: quamquam in exemplari Vaticano id non invenitur: unde videtur à sciolo aliquo insertum, & huc translatum ex l. 10. Recogn. ubi Clemens idem citat & refutat.

Nolite detrahere alterutrum] Vers. 11. Transit ab humilitate ad detractionem, quasi ad vitium oppositum. Humilis enim se omnibus inferiorem & peiorem æstimat; unde nulli detrahit, nisi sibi: superbus autem aliis detrahit, ut iis maior & melior appareat, itaque concitat odia, lites & bella, quæ taxavit Jacobus v. 1. Porrò hoc detractionis vitium adeò proclive & commune est, ut omnes penè domos & fideles, etiam pios, occupet, adeoque vix fit colloquium aliquod longius, cui sese non immisceat, *tantaq; huius mali libido mentes hominum invasit, ut etiam qui procul ab aliis vitiis recesserunt, in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant*, ait S. Hieronym. epist. ad Celantiam.

Detractio fit quintupliciter. Fit autem quintupliciter. Primò, falsum crimen alteri impingendo. Secundò, verum nimis exaggerando. Tertiò, occultum prodendo. Quartò, benefactum malè interpretando, vel extenuando, vel frigidè laudando. Quintò, reticendo virtutes & laudes, cùm eas deberet pandere & recitare. Grave est hoc crimen, quia proximo adimit famam, quæ melior est opibus & bonis fortunæ: unde maius est furto, & proximum homicidio: imò ipsum manans ex odio est spiritale homicidium, ait S. Petrus apud Clementem epist. 1. ad Jacobum, quia scilicet occidit animam tam dicentis, quàm audientis, si consentiat: quin & eius cui detrahitur, si eum vicissim ad odium & ad detrahendum concitet.

Hinc detractor dicitur odibilis & abominabilis Deo, Proverb. 6. v. 16. & 17. Roman. 1. 30. Ratio est triplex. Prima, quia lædit non tantùm charitatem, sed & justitiam, quam debemus proximo: aufert enim illi famam, quæ ingens est eius bonum. Secunda, quia Dei legem id vetan-

vetantem contemnit. Lex enim Chriſti eſt: *Nolite iudicare, & non iudicabimini*, Matth. 7. 1. Et Moſis Levit. 19. 16. *Non eris criminator, nec ſuſurro in populo*. Et Sapientis Proverbiorum 4. 24. *Remove à te os pravum, & detrahentia labia ſint procul à te*. Rurſum detractor & iniquus cenſor iniquè uſurpat judicium Dei, cuius ſolius eſt de factis & intentionibus hominum, præſertim occultis, judicare. Tertia, quia nemo eſt ſine peccato. Dum ergo quis peccatum alterius cenſet & judicat, hoc ipſo ſuum ipſe condemnat, & ſimili cenſura dignum judicat. Adde, detractor ordinem pervertit: deberet enim priùs ſua vitia carpere & emendare, antequam carpat alterius: ſubit ergo illam ſententiam Chriſti contra Phariſæos dictatam; *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat*, Johan. 8. v. 7.

Detractionis malitia Meritò ergo queritur S. Auguſt. ſerm: 202. de Temp. *Maxima*, inquit, *pars generis humani indiſcreto judicio ad reprehendendũ prompta & parata eſſe probatur, cùm tamen non ita ſe velit ab aliis judicari, quomodo vult alios iudicare.* Violat ergo illud naturæ & Chriſti præceptum. *Prout vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis ſimiliter*, Lucæ 6. 31. Et S. Hieronymus epiſt. ad Ruſtic. *Nulli detrahas, nec in eo te ſanctum putes, ſi cæteros laceres. Accuſamus ſæpe quod facimus, & contra nos ipſos diſerti in noſtra vitia invehimur, muti de eloquentibus iudicantes.* Idem ad Celantiam: *Eſt ſane hoc vitium quod vel in primis extingui debeat, & ab iis qui ſe ſanctè inſtituere volunt, prorſus excludi. Nihil enim tam inquietat animum, nihil eſt quod ita mobilem mentem ac levem faciat, quàm facile totum credere, & obtrectatorum verba temerariæ mentis aſſenſu ſequi. Hinc enim crebræ diſſenſiones, hinc odia iniuſta naſcuntur. Hoc eſt quod ſæpe de amiciſſimis etiam inimicos facit, dum concordes quidem, ſed credulas animas maliloqua lingua diſſociat.* S. Bernardus ſerm. de triplici cuſt. *linguam detractoris* vocat *viperam & lanceam, quæ tres penetrat ictu uno. Gladius equidem anceps*, ait. *imo triceps eſt lingua detractoris.* Vide eumdem ſerm. 24. in Cantic. S. Chryſoſtomus hom. 3. ad pop. ait vitandum eſſe detractorem, perinde ac vitamus ſtercora commoventes, quæ nil niſi fœtores excitant; juxta illud Sapientis: *Sepi aures tuas ſpinis, linguam nequam noli audire*, Eccleſiaſt. 28. v. 28.

S. Franciſcus, ait S. Bonavent. in eius Vita lib. 1. cap. 8. *Detractionis vitium inimicum fonti pietatis & gratiæ, tamquam ſerpentinum abhorrebat morſum & atrociſſimam peſtem, & piiſſimo Deo abominabile fore firmabat, pro eo quod detractor animarum ſanguine paſcitur, quas gladio linguæ necat. Tanto maior eſt*, aiebat, *detractorum impietas quam latronum; quanto lex Chriſti, quæ in obſeruantia pietatis impletur, magis animarum, quam corporum, nos aſtringit optare ſalutem.*

Iudicat detractor legem. QUI DETRAHIT FRATRI, AUT QUI IUDICAT FRATREM SUUM, DETRAHIT LEGI, ET IUDICAT LEGEM] & conſequenter ipſum legiſlatorem Deum judicat, id eſt, arguit & condemnat. Ita Oecumen. Sed quo ſenſu? *Primò.* Primo, aliqui ſic exponunt, q. d. Detractor condemnat legem, quia quos peccantes lex ſuſtinet ut pœniteant, ipſi ilico ut puniendos *Secundò.* judicant, & ſupplicio dignos clamitant. Secundò, S. Thomas 2. 2. qu. 73. art. 1. ad 3. Detractor, inquit, detrahit legi, id eſt, eam contemnit. Sicut enim is qui ſervat legem, eam honorat; ita qui tranſgreditur, quaſi detrahit & infamat eam. *Tertiò.* Tertiò, & genuinè, q. d. Detractor judicat legem in actu, non ſignato, ſed exercito: D quia non verbo, ſed facto dicit legem non rectè ſanxiſſe, ne cui detrahamus, aut ne quempiam judicemus. Judicat ergo legem non judicio formali & explicito, ſed virtuali & tacito; quia reipſa & practicè judicat ſibi hic & nunc eſſe faciendum, id quod lex vetat, ſcilicet eſſe detrahendum. Unde videtur legem divinam maculare, carpere & reprehenſibilem reddere; quaſi impoſſibilia vel incongrua præceperit. ita Dionyſ. Caietan. Cathar. Salmeron. hic, & Caſſian. collat. 16. cap. 16. Lex enim dicit: Tibi non eſt judicandus frater. E contrario detractor ſciens hanc legem, reipſa dicit: Imò vero mihi hic & nunc judicandus eſt frater. Judicando ergo fratrem, judicat legem hoc fratris judicium vetantem, illamque tacitè arguit & condemnat, quaſi ipſa perperam hoc vetarit. Simili modo qui furatur, tacitè judicat legem quæ dicit, non furaberis; ſed magis propriè is qui judi-

A car fratrem, judicat legem id vetantem; quia format ſibi formale judicium de fratre, de eoque contra legem formaliter judicat, quod non facit fur, qui neminem judicat. Denique detractor in terminis judicat legem, cùm *Quartò.* alicui detrahit ob opera virtutis lege Evangelij ſancita aut conſulta, eaque in probrum & irriſionem vertit: quod tunc frequens erat, uti & nunc eſt; ut dum fratrem pietati ſtudentem vocat hypocritam; dum patienter probra tolerantem vocat ignavum; dum ſilentem vocat vecordem; dum modeſtum vocat idiotam & ſimplicem; dum ſua omnia dantem pauperibus vocat prodigum, & ſecedentem in monaſterium vocat inſanum. Hæc ipſo enim opera virtutis & ſanctitatis quæ lex commendat, condemnat, facitque vitia: novam ergo legem ſancit Dei legi contrariam, ſed ipſius lex, eſt lex vitiorum: Dei lex, eſt lex virtutis. Ita Oecum. Lyran. Hugo & Gagneius.

Quocirca ſapienter monet S. Bernardus ſerm. 40. in Cantic. *Cave*, ait, *aliena converſationis curioſus eſſe explorator, aut temerarius iudex, etiamſi perperam actum quid deprehenderis: nec ſic iudices proximum, ſed magis excuſa.* B *Excuſa intentionem ſi opus non potes, puta ignorantiam, puta ſubreptionem, puta caſum. Quòd ſi omnem omnino diſſimulationem rei certitudo recuſat, ſuade nihilominus ipſe tibi, & dicito apud temetipſum: Vehemens fuit nimis tentatio. Quid de me illa feciſſet, ſi accepiſſet in me ſimiliter poteſtatem?*

UNUS EST LEGISLATOR ET IUDEX] Putà Deus & Chriſtus, ſive Deus homo: illi ergo judicium relinque, nec tibi arroga, q. d. Dum fratrem judicas, legem & legiſlatorem judicas, in eumque peccas dupliciter. Primò, quia tacitè eius legem redarguis. Secundò, quia eius judicium tibi arrogas & uſurpas; cùm ipſe ſolus ſit tam legiſlator, quàm judex omnium, ſcilicet primus & ſummus, a quo Moſes, Abraham, Salomon, cæterique reges & legiſlatores, quaſi eius miniſtri, ſuam vim & poteſtatem leges condendi acceperunt; juxta illud Proverb. 8. 15. *Per me reges regnant, & legum conditores juſta decernunt: per me principes imperant, & potentes decernunt iuſtitiam.* VERS. 12.

QUI POTEST PERDERE, ET LIBERARE] græcè σῶσαι & ἀπολέσαι, id eſt, *ſaluare, & perdere*; ſcilicet tam in præſenti vita, quàm in futura & æterna. C Sic & Syrus. Addit hoc Jacobus, ut doceat hominum non eſſe judicare fratres, ſed Dei, qui ſuos, ſuæque legi obedientes (qui ſcilicet non detrahunt, nec judicant fratres ſuos) ſaluabit & beabit in æternum, inobedientes verò, ſcilicet qui detrahunt & judicant fratres, ideoque tacitè judicant legem, & in ipſum legiſlatorem iniurij ſunt, perdet & damnabit ad gehennam: ut omnes hac ſpe & metu à detractione & judicio temerario avocet. Rurſum occurrit obiectioni detrahentis ac dicentis: Si ego non caſtigo peccatum & iniuriam fratris, illa manebit impunita. Reſpondet enim non fore impunitam, ſed puniendam à Deo, q. d. Cum ergo frater peccans ſuum habeat judicem & vindicem acerrimum, is tibi ſufficiat; tu noli eum judicare: imò is velit eius miſereri, eumque convertere & ſaluare; tu velle non debes, nec potes eum perdere, ita Hugo. *Non eadem eſt ſententia tribunalis Chriſti; & anguli ſuſurronum*, ait S. Hieron. epiſt. 39. & S. Ephrem Paræn. 4. *Non judicemus quemquam*, inquit, *quia non novimus eius pœnitentiam: in teſtaceis vaſis aurum ſæpe reconditur.* Antiſtropha huic Jacob. ſententiæ eſt illa Pauli ad Rom. 14. 4. *Tu quis es qui iudicas alienum ſervum? Domino ſuo ſtat, aut cadit.* Et v. 10. *Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare ſpernis fratrem tuum? omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti.*

TU AUTEM QUIS ES QUI IUDICAS PROXIMUM?] *Quis*, id eſt qualis, quam temerarius & audax es, qui cum ſis vilis homuncio, ſimilibusque & ſæpè iiſdem peccatis obnoxius, audeas tamen de iis fratrem judicare, & Dei deeo judicium uſurpare. Sic ait David: *Quis eſt hic Philiſthæus incircumciſus qui exprobravit acies Dei viventis?* 1. Reg. 17. 26. VERS. 13

Moraliter Nota hic, quam vitanda ſit detractio & judicium temerarium proximi. Quocirca in Vitis Patrum libr. 5. libello 4. §. 1. Abbas Moyſes, *Debet*, inquit, *homo quaſi mortuus eſſe ſocio ſuo, hoc eſt, mori amico ſuo, ut non iudicet eum in aliqua cauſa.*

Et S. Antonius: *Nolite*, inquit, *ante tempus iudicare:*

acbent

debent enim omnes Christi, cui soli occulta patent, reservari iudicio. Aliud enim hominum, aliud Dei est iudicium. Quisque seipsum inspiciat & innocet. Ita S. Athan. in eius Vita.

Abbati Isaac, qui quemdam peccantem iudicaverat, occurrit angelus, dicens: *Vbi iubes ut mittam fratrem illum culpabilem, quem audiuisti?* Mox Isaac: *Peccavi*, inquit, *ignosce mihi*. Cui angelus: *Surge, ignoscit tibi Deus; sed vide ne de cætero adiudices quemquam priusquam Deus adiudicet eum*. Ita in Vitis Patr. lib. 5. libel 9.

Ibidem alius dicit: *Peccata mea sunt post me currentia, & non video ea; & veni ego hodie iudicare peccata aliena*. Et alius: *Quacumque hora tegimus peccatum fratris nostri, teget & Deus nostrum; & quacumque hora prodiderimus culpas fratrum, & Deus noster similiter prodet*. Alius: *Ne iudices fornicatorem, si castus es; quoniam similiter legem prævaricaris. Etenim qui dixit: Non fornicaberis: dixit: Ne iudices*. Alius vidit gratiam, quæ visibiliter in celebratione Eucharistiæ solebat in virum sanctum descendere, ab eo recessisse, qua de re eum admonens, cum ille detractionis culpam agnosceret & pœniteret, visa est gratia ad eum reverti. Verùm maximè omnes à temere iudicando absterrere debet illa augusta Christi sanctio & promissio Matth. 7. 1. *Nolite iudicare, & non iudicabimini; nolite condemnare, & non condemnabimini*.

Memorabile est exemplum quod scribit S. Anastasius Sinaita, Episcopus Antiochenus tempore S. Gregorij (cuius Pastorale ex Latino in Græcum conuertit) orat. de S. Synaxi, & ex eo Baron. tom. 7. anno Christi 599. *Quidam*, inquit, *monachus, qui negligentissime per summum otium vixerat: cum ad mortem infirmaretur, eam non perhorrescens summa voluptate, magnaque cum gratiarum actione exolutus vinculis excedebat. Ad quem assidentium Patrum unus, Frater*, inquit, *scimus te summa negligentia hucusque vixisse: unde ergo tibi hæc tanta securitas? Cui ille: Ita est, negligentissime vixi: sed angeli Dei hac ipsa hora peccatorum meorum ad me chirographum attulerunt; eumque ea quæ fecissem postquam sæculo renunciassem, peccata legissent, numquid agnoscerem, rogaverunt. Quibus ego: Maxime vero, inquam, agnosco: sed idem ex quo renunciaui sæculo vitamque institui monasticam, nec iudicaui quemquam, nec ab ullo mihi factam iniuriam meminisse volui. Igitur Domini verba ad me quoque pertinere opto & oro, qui dixit: Nolite iudicare, & non iudicabimini. Et: Dimittite, & dimittetur vobis. Quæ postquam angelis dixi, chirographum peccatorum meorum conscinderunt; & inde nunc summa cum lætitia & securitate proficiscor ad Dominum. Hæc ubi frater ille narravit Patribus, Domino in pace spiritum reddidit*. Plura recensui Ierem. 37. 52.

Exemplum rarum.

ECCE] ἄγε. Quæ vox transitionis est nota, nouumque sermonem & materiam inchoat, q.d. Agite, videte vestram prudentiam, superbiam & stultitiam, quam vobis demonstro. Unde v. 16. concludens, ait: *Omnis exultatio talis maligna est*.

QUI DICITIS; HODIE, AUT CRASTINO IBIMUS IN ILLAM CIVITATEM] Disparata videtur hæc sententia à præcedenti: veteres enim sua dogmata ethica docebant per gnomas disparatas, ut patet in Proverbiis & Ecclesiastico. Romani tamen codices eodem versu cum præcedenti hæc connectunt, quasi ad iudicium temerarium hæc spectent, q. d. Tu quis es qui iudicas fratrem tuum? nimirum es homo liber, præceps, inconsideratus, qui longam tibi liberamque vitam polliceris; nec cogitas tibi imminere mortem, in qua iudicij temerarij, omniumque peccatorum exactam iudici Deo redditurus es rationem. Verùm esto ita connectamus; generalis tamen hæc est sententia, ut notat Beda, qua Iacobus taxat multorum stoliditatem, qui toti lucris mundique negotiis intenti diu se victuros æstimant, ideoque pro arbitratu futura disponunt, quasi liberi, vitæque & temporis domini; nec cogitant hæc omnia pendere a Dei nutu, qui singulis celerem finem vitæ, certumque diem mortis præstituit, qui omnes has dispositiones & spes succidet; de quibus celebratur festiuus ille Apologus rustici, qui lactis amphoram portans ad forum tacitè secum cogitabat, tanti vendam lac meum; ex pretio emam gallinam, illa mihi generabit pullos: illos alam, & grandiores effectos vendam, ex pretio emam porcellum, quem impinguatum vendam, emamque vitulum, illum saginabo & vendam. Quid tanto pretio faciam? emam equulum cui filius meus inequitet, ac gestiens subsultare cœpit, ac exprimere speciem filij in equo exultantis. Subsiliens amphoram è capite excussit, & lac omne in terram effudit, ac cum lacte pariter omnes suas spes, conceptus & gaudia effodit. Ita hodie multi magna moliuntur, magna sibi pollicentur, aura aulæ velut chamæleontes viuunt, spes altissimas sibi efformant, sed chimæricas, quas vel morbus, vel mors, vel sinister aliquis casus euertit, & in ipso sæpè exortu succidit. Nimirum

Apologus vanæ spei.

Nescia mens hominum fati sortisque futuræ.

Exemplum divitis exstat Luc. 12. v. 17 qui sibi applaudens dicebatque: *Quid faciam, quia non habeo quo congregem fructus meos? Et dixit: Hoc faciam, destruam horrea mea & maiora faciam; & illuc congregabo omnia quæ nata sunt mihi & bona mea, & dicam animæ meæ: Anima habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare*. Sed eadem die audiit a Deo: *Stulte hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem parasti cuius erunt?* utique immemoris, ingrati & sæpè ignoti incertique heredis.

Nota hæc futura: *ibimus, faciemus, mercabimur, lucrum faciemus*, accipi possunt pro optativis, Eamus, faciamus, mercemur, lucrum faciamus, ut vertunt Pagnin. & Tigur. significant enim non tantùm suam de futuris dispositionem, sed & (idque magis) suam lucrandi cupiditatem, scilicet se non Deum, non cœlum, sed lucrum dumtaxat cogitare & ambire, quos meritò miseratur S. Ambr. lib. de Naboth. cap. 12. *Seruitis*, inquit, *divites, ac miseram quidem seruitutem, qui seruitis errori, cupiditati, avaritiæ, quæ expleri non potest. Captiua est opulentia, paupertas libera*. Et c. 14. *Desideriorum suorum æstu voluuntur, & quodam salo fluctuant*. Nam, ut ait S. Chrysost. homil. 39 in Genes. *Mare fluctibus non ita intumescit, ut talem animam à cogitationibus & affectionibus infestari videmus*. Et S. Gregorius vocat hanc plagam muscarum Ægypto à Mose inflictam: *Musca enim*, inquit, *nimis insolens & inquietum animal est, in qua quid aliud quàm insolentes curæ desideriorum carnalium designantur*: Unde hoc culpans Sapiens ca. 15. 12. *Æstimaverunt*, inquit, *lusum esse vitam nostram, & conuersationem vitæ compositum ad lucrum, & oportere undecumque etiam ex malo acquirere*: cùm tamen mala lucra semper damnum afferant, ut ait Hesiodus & Menander.

FACIEMUS IBI QUIDEM ANNUM] S. Ignatius fundator Societatis nostræ cuidam dicenti, se post aliquot menses quippiam facturum: *Bone Deus*, inquit, *tamdiu tu victurum putas?* cui mors certa, sed die incerto imminet, & æternitas. Quid enim est annus vitæ tuæ, nisi annulus qui semper in orbem rotatur, donec ad numerum sibi à Deo præfixum decurrat? Audi Seruium: Annus, inquit, dicitur quasi anus, id est annulus, quia in se redit.

Atque in se sua per vestigia voluitur annus.

Vel ἀπὸ τῆς ἀνανεώσεως, id est, *ab innovatione*, quod scilicet assiduè innovetur & alter fiat.

QUI IGNORATIS QUID ERIT IN CRASTINO] Magna hominum est fidentia, qui de crastino ita securè disponunt, atque si crastinum in sua haberent manu & dominio, cùm nesciant an crastino sint victuri, res suas habituri, libertate & sanitate usuri. Sapienter ergo monet Sapiens: *Ne glorieris in crastinum, ignorans quid superuentura* (τέξεται), id est, *crastina pariat dies*, Prov. 27. 1. Psaltes: *Deus meus es tu, in manibus tuis sortes meæ*, hebr. *tempora mea*, psal. 30. 15. Et Christus Matth. 25. 13. *Vigilate, quia nescitis diem neque horam*.

VERS. 14 *Vanitas promittentium sibi longævitatem.*

Quocirca sapienter monet S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 49. diabolum illaqueare homines promittendo longam vitam. Datque exemplum de quodam. *Qui dum somnia*, inquit, *vehementer attenderet, ei per somnum longa spatia huius vitæ promissa sunt. Cumque multas pecunias pro longioris vitæ stipendiis collegisset, ita repente defunctus est, ut intactas omnes relinqueret, & ipse secum nihil ex bono opere portaret*. Ita multos decipi videmus à Mathematicis, qui dum falsò promittunt amplos honores, metum mortis adimunt: quo fit ut eis creduli ad mortem se non parent, quia promissos ab eis honores expectant; ac ingruente morte non tantùm honoribus, sed & vita priventur præsenti, ac sæpè æterna.

Verè Pindarus in Nemeis ode 8. *Vanæ spes*, inquit, *exitus habent futiles*. Idem in Isthmiis ode 3. *Tempus, dum voluuntur dies, alias aliàm affert rerum vicissitudinem;*

sed

sed tamen invulnerabiles sunt filii deorum. Et ode 5. *Mortalia mortales decent*. Et ode 7. *Vetus beneficium dormit; immemoresque sunt mortales eius rei, quæ non pervenerit ad florem summum sapientiæ*.

Egregiè Seneca lib. 17. epist. 102. narrata sub-ita morte Senecionis Cornelii, qui totus divitiis imminens, in ipso procurrentis pecuniæ impetu raptus est, subdit:

Insere nunc Melibæe piros, pone ordine vites.

Quàm stultum est ætatem disponere! nec crastino quidem dominamur. O quanta dementia est spes longas inchoantium: Emam, ædificabo, credam, exigam; honores geram, tum demum lassam & plenam senectutem in otium referam! Omnia, mihi crede, etiam felicibus, dubia sunt. Nihil sibi quisquam de futuro debet promittere. Id quoque quod tenetur per manus exit: & ipsam quam premimus horam, casus incidit. Volvitur tempus rata quidem lege, sed per obscurum. Quid autem ad me, an naturæ certum sit, quod mihi incertum est? Navigationes longas, & pererratis litoribus alienis, seros in patriam reditus proponimus, militiam, & castrensium laborum tarda manu pretia, procurationes, officiorumque per officia processus; cùm interim ad latus mors est, quæ quoniam numquam cogitatur, nisi aliena subinde nobis ingeruntur mortalitatis exempla, non diutiùs, quàm dum miramur, hæsura. Et mox: *Stat quidem terminus nobis, ubi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit; sed nemo scit nostrum, quàm propè versetur terminus: sic itaque formemus animum, tamquam ad extrema ventum sit; nihil differamus: quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitium est, quòd imperfecta semper est, quòd in aliud ex alio differtur. Qui quotidie vitæ suæ summam manum imposuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor nascitur, & cupiditas futuri exedens animum. Nihil est miserius dubitatione volutantium quorsum evadant, quantum sit illud quod restat, aut quale.* Quærit deinde: *Quomodo effugiemus hanc volutationem. Vno, si vita nostra non prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur, cui irritum est præsens. Vbi verò, quidquid mihi debui redditum est, ubi stabilita mens scit, nihil interesse inter diem & sæculum, quidquid deinceps dierum rerumque venturum est, ex alto prospicit, & cum multo risu seriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitasque casuum perturbabit, si certus sis adversus incerta? Ideo mi Lucili propera vivere, & singulos dies, singulas vitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui vita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe viventibus, proximum quodque tempus elabitur, subitque aviditas temporis, & miserrimus, atque miserrima omnia efficiens metus mortis. Inde illud Mæcenatis turpissimum votum, quod & debilitatem non recusat, & deformitatem, & novissimè acutam crucem, dummodo inter hæc mala spiritus prorogetur.*

Quocirca Plutarch. libr. de Tranquill. docet sapientem ita moderari vitam per prospera & adversa, ut iis non insolescat, hic non deiiciatur: sicut musicus chordas & fistulas, quarum aliæ acutum, aliæ gravem, aliæ medium sonum edunt, ita contemperat, ut suavem harmoniam efficiant.

QUÆ EST ENIM VITA VESTRA] ut audeatis de ea
Vers. 15 in crastinum & futurum certò disponere? *Quæ*, id est, qualis & quantula, putà quàm instabilis, brevis, caduca & misera est. *Tamquam semper victuri vivitis; numquam vobis fragilitas vestra succurrit*, ait Seneca de Brevit. vitæ cap. 4. *Omnia tamquam mortales timetis, Omnia tamquam immortales concupiscitis*. Idem epist. 121. *Nihil*, ait, *imprudentius aut stultius fingi potest, quam si putre corpus sortiti, æterna tamen proponamus, & inquantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupemus*. Et mox: *Ideo magnus animus sibi conscius melioris vitæ dat quidem operam, ut in hac statione qua positus est, honestè se atque industriè gerat: cæterùm nihil horum quæ circa ipsum sunt, suum iudicat; sed ut commodatis utitur peregrinus & properans.*

VAPOR EST, id est, quasi vapor, vel vapori similis, ADMODICUM PARENS, ET DEINCEPS EXTERMINABITUR) Græcum ἀτμὶς significat Primò, vaporem; Secundò, flatum. Tertiò, fumum; Quartò halitum; Quintò, auram tenuem; ab ἀτμίζω, id est, *evaporo, exhalo, expiro*. Alludit ad illud axioma & epiphonema Eccles. c. 1. 2. *Vanitas, vanitatum, & omnia vanitas*; pro quo Aquila, Symmachus, Theodotion, cæterique omnes, exceptis Septuag. ut ait ibidem S. Hieronymus, vertunt, *vapor, vaporum, & omnia vapor*. Quid enim vanius vapore, qui ilicò tenuis vanescit in auras? Porrò vapor, ait Aristot. 1. Meteorol. cap. 1. fit, cùm humidum quod circa terram est, à radiis & ab alia quæ desuper est caliditate evaporans fertur sursum, ubi infrigidatus vel in rorem & pluviam resolvitur, vel constrictus in nivem, pluviam, glaciem & grandinem densatur, & coalescit. Unde hunc vocat quasi fluvium perennem, qui circulariter fluat sursum, cùm fit vapor; & deorsum, cùm resolvitur in pluviam, quæ in terram, è qua vapor ascendit, depluit.

; Cornel. in Epist. Canon.

Talis vapor est vita nostra. Primò enim ut vapor calore cogitur, ascendit & consistit, sed modico; ita & vita nostra calore consistit, sed modico, estque quasi scintilla ignis, ut ait Sapiens c. 2. 2. *Vita est vapor ob octo analogias.*

Secundò, sicut vapor statim in auras dispergitur & evanescit; sic & vita nostra. Et hoc propriè hic intendit S. Jacobus. *Prima. Secunda.*

Tertiò, sicut vapor adeò exilis, tenuis, & penè invisibilis est, ut non tam res, quàm rei videatur esse umbra & simulacrum; sic & vita nostra, adeoque omnis res creata respectu entis increati & æterni, putà Dei, est tantùm umbra: unde Dei nomen est, *Ego sum qui sum*; nostrum, *Ego sum qui non sum*, ut dixi Exodi 3. 14. *Tertia.*

Quartò, sicut vapor adeò debilis est, ut omni vento etiam minimo huc illucque ferantur; sic & vita nostra minima re impellitur & mutatur. Unde S. Gregor. in Prologo psalmi 6. Pœnit. *Laboriosa*, ait, *est vita temporalis, levior fabulis, velocior cursore, instabilitate fluctuans, imbecillitate nutans; cui nulla est fortitudo, nulla propositi constantia, nulla à turbationibus requies, nulla à laboribus inclinatio. Quis denique est, quem non excruciet dolor, sollicitudo non urgeat, non subruat timor? Risus fletum sequitur, gaudium tristitia comitatur: esuriei succedit saturitas, saturitatem iterum excludit esuries: in nocte dies optatur, in die nox quæritur, in algore calor, in æstu refrigerium: ante cibum suspiria, post cibum tribulatio, iræ, indignationes excogitant, & innumerabiles miseros homines motus perturbant.* *Quarta.*

Quintò, sicut vapor obscurus est & coalescit in nubem; sic & vita nostra plena est ignorantia, errore, imprudentia. Unde S. Gregorius 23. Moral. cap. 82. Isaiam citans cap. 26. *Propheta*, inquit, *ad videndum Dominum quadam se premi caligine senserat, dicens: Anima mea desideravit te in nocte, q. d. In hac obscuritate vitæ præsentis, videre te appeto; sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. David quoque huius noctis caliginem videns, claritatem veri luminis præstolatus ait: Manè astabo tibi & videbo.* *Quinta.*

Sextò, sicut vapor confusus est; ita & confusa & perturbata est vita nostra; idque pio Dei consilio, ait S. Gregorius 25. Moral. cap. 15. *Ne viam pro patria diligamus; ne, dum viator delectatur in via, obliviscatur quod desiderabat in patria*. Idem l. 31. c. 17. *Iustus*, ait, *vitam suam bonis malisque permixtam conspicit, & cogitationes suas aliquo modo spe & timore confundit.* *Sexta.*

Septimò, sicut vapor resolutus in pluviam descendit, reditque in terram ex qua exhalando ascendit; ita & vita nostra ac corpus, per morbum & mortem resolutum, redit in terram, ex qua sumptum est. unde Salomon concionem suam de vanitate mundi, quam præ cæteris expertus erat, ita concludit Eccles. 12. 1. *Memento creatoris tui in diebus iuventutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis, &c. Et revertatur pulvis in terram suam, unde erat, & spiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas*. Alii, ut dixi, vertunt: *Vapor vaporum, & omnia vapor.* *Septima.*

Octavò sicut vapor terrenus putrescit & vocatur situs, ait Aristot. lib. 5. de Gener. animalium, c. 4. *Situs*, inquit, *caries vaporis terreni est: nam si vapor se efferens concrescit, fit pruina: sin putrescit, situs. Sic comœdi senectutis situm pruinam nominant*. Unde infert: *Rectè dixeris morbum esse adventitiam senectutem, senectutem autem esse morbum naturalem*. Sic & vita nostra vaporibus, tum corporalibus in catharros, phlegmata & flatus resolutis: tum spiritualibus, putà concupiscentiis carnalibus, quas quasi vapores exhalat, corrumpitur & putrescit. Unde Avicenna & Medici docent in montibus puriorem esse aerem, ideoque ibi homines diutiùs, saniùs & robustiùs vivere: in vallibus verò aerem esse impuriorem, ob continuos vapores ex ea ascendentes, ideoque hominum in vallibus habitan- *Octava.*

tium vitam minùs esse longævam, sanam & robustam. A Parimodo in hac lachrymarum valle brevis, ægra & infirma est vita nostra ob vapores corporales, quibus corpus; & spiritales, quibus anima inficitur. In cælis verò quasi in montibus æternis ab omni vapore & exhalatione liberis, vita est æterna, sanissima, fortissima & gloriosissima.

Vita est momentũ stateræ,

Porrò S. Script. ut brevitatem, instabilitatem, exilitatem & miseriam vitæ nostræ nobis repræsentet, variis utitur similitudinibus. Primò, comparat eam momento, id est, inclinationi stateræ, cujus lances continuò ascendunt & descendunt, Isaiæ 40. 15. Secundò, guttæ roris antelucani, quæ ilicò à sole oriente sorbetur; uti vita à febri aliove morbo, Sapient. 9. 13. Tertiò, fumo, Sapient. 2. 2. *Fumus flatus est in naribus nostris, & sermo scintilla ad commovendum cor nostrum, qua extincta cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur tamquam mollis aer, & transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, & sicut nebula dissolvetur quæ fugata est à radiis solis.* Quartò, umbræ: *umbra enim transitus, est tempus nostrum*, ibidem. Quintò, flori ilicò marcescenti, & fœno arido, Isaiæ 40. 6. *Omnis caro fœnum & omnis gloria eius quasi flos agri.* vide ibi dicta: Job 14. 1. *Homo natus de muliere brevi vivens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut umbra, & numquam in eodem statu permanet.* Sextò, stillæ & pulveri, Isaiæ 40. 15. *Ecce gentes quasi stilla situlæ*, &c. *Ecce insulæ quasi pulvis exiguus.* Septimò, nihilo, ibidem v. 17. *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum & inane reputatæ sunt ei.* Octavò, palmo, id est, mensuræ quatuor digitorum transversorum, psalm. 38. 6. *Mensurabiles posuisti dies meos*; hebr. טפחות *tepachot*; Septuag. παλαιστὰς, id est *palmares*, Symmachus, *palmum posuisti dies meos*. Nonò, araneæ, psalm. 89. 10. *Anni nostri sicut aranea meditabuntur*: Græcum ἀράχνην potiùs telam, quàm araneam significat: sicut ergo tela araneæ scopa evertitur; sic vita nostra telo, aut morbo. Hebr. est הגה *hege*, id est, meditatio, vel sermo loquentis, ut vertit S. Hieronymus. Sed Septuag. vertunt, *aranea*; quia ipsa est animal cogitabundum, & quasi meditabundum. Subdit Psaltes: *Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni: si autem in potentatibus; octoginta anni, & ampliùs eorum labor & dolor.* Decimò, imagini & vanitati, psal. 38. 7. *Universa vanitas omnis homo vivens: verumtamen in imagine pertransit homo, sed & frustra conturbatur.* Undecimò, vento, Job 7. v. 7. *Memento quia ventus est vita mea.* Duodecimò, pluviæ aut flumini, 2. Regum 14. v. 14. *Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur in terram, quæ non revertuntur.* Decimotertiò, nuncio percurrenti, navi sulcanti mare, avi per aerem transvolanti, & sagittæ emissæ, Sapient. 5. v. 9. & seq.

& gutta roris, & fumus, & umbra, & flores, & stilla, & nihilũ, & palmus, & aranea, & vanitas. & ventus, & flumẽ, & nuncius, navis, avis & sagitta

Ite nunc mortales, erigite familias, titulos, palatia, arces: æternos vos credite, cras morituri. Mors ultimum vitæ vestræ actum claudet: cùm ad mortalitatis finem veneritis, finis pariter erit honorum & opum: discedet ambitio, nullus erit avaritiæ locus, omnis cupiditas in æternum conticescet. Ut quid ergo caduca ambitis, quæ mors adimet, imò extinguet?

O curas hominum! ò quantum est in rebus inane!
O quàm angusti sunt mortalium termini!
O quàm angusti mortalium animi!

Æternitati creati estis; cur tempori tam modico vivitis? D Cælo destinati, cur terræ quasi talpæ incumbitis? Deum possessuri, cur mundi possessioni inhiatis?

Quid mentem traxisse polo, quid profuit altum
Erexisse caput, pecudum si more pererrant
Avia, si frangunt communia pabula, glandes?

ait Claudian. 3. de Raptu Proser. Glandes sunt deliciæ, opes, honores, pompæ: has porcis & pecudibus relinquite; escam angelorum quærite; Christi nectar & ambrosiam ambite.

Gnomæ Philosophorum.

Idem uno ore clamitant Gentiles. Manilius l. 4.

Nascentes morimur, finisque ab origine pendet.

Martial. lib. 1.

Si sapis, utaris totis Colline diebus,
Extremumque tibi semper adesse putes.

Seneca in Hercule Furente:

Vivite læti, properat cursu
Vita citato, volucrique die
Rota præcipitis vertitur anni, &c.
Certo veniunt ordine Parcæ.
Nulli scriptum proferre diem,
Nulli jusso cessare licet;
Recipit populos urna citatos.

Menander: *Umbræ somnium est homo. Homo*, ait Philosophus, *est fortunæ lusus, temporis spolium, inconstantiæ imago, imbecillitatis exemplum, invidiæ & calamitatis trutina, reliquum pituitæ & bilis.* Rursum: *Homo bulla.* Sicut ergo pueri conchas sapone & aqua plenas inflant, bullasque tremulas excitant, quæ mox tenues difflantur in auras; sic & omnis vitæ nostræ decor & honor bulla est, quæ mox in auras evanescit. Ambis ergo iponiam? bullam ambis. Ambis delicias ventris & veneris? bullam ambis. Ambis canonicatum, episcopatum? &c. bullam ambis. Horat. lib. 4. Carm. ode 7.

Pulvis & umbra sumus.

Homerus apud Plutarch. in Orat. consol. *Quale est foliorum genus, tale est & hominum*; sicut enim illa vento, ita homines levi adversitate decutiuntur. Zeno: *Dei ludibrium* B *est homo. Quotidie*, ait Seneca epist. 24. *morimur; quotidie enim demitur aliqua pars vitæ, & tunc quoque cum crescimus, vita decrescit. infantiam amisimus, deinde pueritiam deinde adolescentiam: usque ad hesternum quidquid transiit temporis, periit: hunc ipsum quem agimus diem, cum morte dividimus.* Idem l. 6, Natur. quæst. c. 32. *Fluit tempus, ait, & avidissimos sui deserit; nec quod futurum est meum est, nec quod fuit: in puncto fugientis temporis hæreo.* Et epist. 99. *Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum & invictum est: tam necesse est perire, quàm perdere.* Idem epist. 59. docet vitam nostram non consistere, sed jugiter fluere. *Nemo nostrum*, ait, *idem est in senectute, qui fuit juvenis: nemo est mane, qui fuit pridie: corpora nostra rapiuntur fluminum more. Quidquid vides currit cum tempore; nihil ex iis quæ videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus; In idem flumen bis non descendimus.* Plura recensui hac de re Ezech. 2. 1.

Ad modicum parens] modico tempore apparens: græcè φαινομένη. q. d. Vita hæc est vapor qui nullam habet soliditatem, nullam quasi substantiam & consistentiam; C sed tantùm apparentiam modicam & modici temporis; perinde ac spectra quæ in aere, & personæ ac larvæ quæ in comœdiis repræsentantur, nullam penè habent subsistentiam: sed sunt res dumtaxat apparentes & fictæ, quæ proinde à Philosophis vocantur φαινόμενα, quales sunt parelii, sive tres soles apparentes, aeris hiatus, halones, colores iridis, &c. de quibus Proclus in sphæra, Aristot. in Meteorol. & Aratus in Phænomenis: hæc enim fiunt ex radiis solis in vapore & nube variè receptis, transparentibus & reflexis. Sic Augustus Cæsar moriens, omnem suæ vitæ pompam dixit esse comœdiam jam transactam. Audi Suetonium in ejus vita cap. 99. *Amicos admissos percunctatus: ecquid iis videretur mimum vitæ commodè transegisse?* adjecit & clausulam: Δότε κρότον, καὶ πάντες ὑμεῖς μετὰ χαρᾶς κτυπήσατε, id est, *date plausum, & omnes vos cum gaudio plaudite.* Finita enim comœdia, valedicendo spectatoribus dicunt actores; *Valete & plaudite.* *Vita est comœdia.*

Et deinceps exterminabitur] In Græco est elegans & emphatica paronomasia inter φαινομένη, id est *parens*, & ἀφανιζομένη, id est *evanescens*. q. d. Vita hæc est quasi vapor apparens, & subitò disparens; ita ut nullum ejus vestigium cernatur, sed prorsus evanescat & exterminetur: hoc enim est ἀφανίζω; unde Syrus vertit, qui *citò apparet & deficitur & evanescit.* Sapienter S. Antonius apud S. Athanas. *Ad inertiam*, inquit, *calcandum Apostoli præcepta replicemus, quibus se mori quotidie testabatur similiter & nos humanæ conditionis vitam ancipitem retractantes non peccabimus. Cùm enim excitati à somno; ad vesperam nos pervenire dubitemus; & quieti corpora concedentes, de lucis non confidamus adventu, & ubique naturæ ac vitæ incertæ memores, Dei nos intelligamus providentia gubernari. Hoc modo non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur; sed nec irascemur quidem adversus aliquem, nec terrenos congregare thesauros ambiemus: quin potius metu quotidiani recessus, & fringendi corporis jugi meditatione, omnia caduca calcabimus.* Vis exempla?

Scribunt Plinius lib. 7. c. 7. & Valer. Max. libr. 9. c. 12. Anacreontem poetam acino uvæ passæ pertinaciùs

in

in faucibus hærente; Fabium verò senatorem unico pilo in lactis haustu gutturi transverso, strangulatos. Chilon Spartanus dum victorem Olympiæ filium amplectitur, præ gaudio inter filii amplexus animam efflavit, ait Plinius lib. 7. cap. 32. Sophocles in certamine tragœdiæ victor renunciatus, præ lætitia expiravit, ait Valer. lib. 9. c. 12. Clidemus dum victor auro coronaretur, repentè obiit, ait Tertull. de Anima cap. 52. Diagoras cùm tres filios eodem Olympiæ die vincere coronarique videret, illique coronas sibi detractas capiti patris imponerent, animam exhalavit, ait Gellius lib. 3. c. 15. Ite nunc mortales, qui tam fragilem ordimini texitisque vitæ telam, & Nestoris annos vobis promittite, cras morituri. Sapienter Tertull. de Anima c. 52. *Vis est & illa navigiis*, inquit, *cùm longè à saxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quassata decumanis, adulante flatu, labente cursu, lætante comitatu, intestino repentè perculsu, cum tota securitate desidunt. Non secùs naufragia sunt vitæ etiam tranquillæ, mortis eventus.*

Dei providentiæ sua submittũt Christiani

PRO EO UT DICATIS] (Refert hæc superiùs ad v. 13. *Ecce nunc qui dicitis: Hodie aut crastino ibimus in illam civitatem*, &c. q. d. Vos vestras actiones & lucra ita disponitis, quasi à nullo pendeatis, ideoque dicitis: Ibimus, mercabimur, lucrum faciemus; cùm cogitare deberetis, vitam, omnesque actus vestros pendere à nutu Dei, ideoque addere & dicere:) SI DOMINUS VOLUERIT) ut hoc dicto Dei providentiam confiteamini, revereamini, invocetis, illique vos, vestraque omnia humili totoque corde subdatis & committatis. Ipse enim est vester Elohim, id est Dominus, creator, provisor, gubernator, conservator, protector, judex & vindex. Ita suis decretis & propositis addere solent: *Si Deus voluerit*, non tantùm Christiani, sed & Judæi, Gentiles, & Saraceni. Christiani ex doctrina S. Jacobi hìc. Unde S. August. in psal. 32. conc. 2. *Discite*, ait, *habere in corde, quod habet omnis homo in lingua: quod vult Deus. Ipsa lingua popularis plerumque est doctrina salutaris.* Ita S. Paulus 1. Corinth. 4. 19. *Veniam*, inquit, *ad vos citò, si Dominus voluerit.* & c. 16. 7. *Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, si Dominus permiserit.* Philip. 2. 19. *Spero in Domino Iesu Timotheum me citò mittere ad vos.* & alibi. Hæc ergo Christiana, hæc Paulina est vox: Faciam hoc Deo volente, si Dominus voluerit, permiserit, cum Dei ope, per gratiam Dei, &c.

& Iudæi.

Judæi. ut Judas Machabæus initurus prælium ait: *Sicut fuerit voluntas in cælo, sic fiat*, 1. Machab. 3. 60. Eadem est praxis & phrasis cæterorum Judæorum, ut aliquid facturi dicant: Si Deus voluerit; cujus originem ex Ben Syra narrat hìc noster Serarius. Quidam, inquit, dicens: Cras inibo nuptias; monitus fuit ab amico, ut adderet: Si Deus voluerit. At ille: Sive, inquit, Deus velit, sive nolit, ego cras cum sponsa sedebo in thalamo meo: seditque cum ea tota die; nocte verò mortui sunt ambo. Quos cùm mortuos invenissent, dixerunt: Verè dixit Ben Syra: Sponsa ascendit ad thalamum, neque novit quid acciderit sibi. Quicumque ergo cupit aliquid facere feliciter, dicat priùs: Volente Deo; vel, Si Deus voluerit. Disertè Jeremias c. 10. 23. *Scio*, ait, *Domine, quia non est hominis via eius: nec viri est ut ambulet, & dirigat gressus suos.* & c. 17. 8. *Benedictus vir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.* & v. 14. *Sana me Domine, & sanabor: salvum me fac, & salvus ero: quoniam laus mea tu es.*

& Gẽtiles.

Gentiles. Socrates suum Alcibiadem docuit ante opus dicere: *Si Deus voluerit*, ait Plato in Alcibiade. Vide Brissonium in Formulis libr. 1. pag. 57. ubi ostendit has voces fuisse familiares Augusto, Ciceroni, Catoni, Ennio, &c. Si dii volent, diis volentibus. Seneca epist. 41. *Propè*, inquit, *est à te Deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita nos tractat: Bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adiutus, exurgere? Ille dat consilia magnifica & recta.* Et inferiùs: *Animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora transeuntem, quidquid timemus optamusque ridentem, cælestis potentia agitat: non potest res tanta sine adminiculo numinis stare.* Idem l. 4. de Beneficiis c. 6. *Vnde tibi istum quem trahis spiritum? Vnde istam, per quam actus vitæ tuæ disponis atque ordinas, lucem? Vnde sanguinem, cuius cursu vitalis continetur calor? Vnde ista palatum tuum saporibus exquisitis, ultra satietatem lacessentia? Vnde hæc irritamenta iam lassæ voluptatis? Vnde ista quies in qua putrescis ac marcescis? Nonne si gratus es, dices:*

——Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper Deus: illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus:
Ille meas errare boves (ut cernis) & ipsum
Ludere quæ vellem calamo permisit agresti:

Cornel. in Epist. Canon.

& Turcæ.

Saraceni & Turcæ toti à Dei voluntate quasi à fato pendent, ideoque in prælia & pericula præcipites cæcique ruunt. Aguntur enim hoc dilemmate: Aut Deus statuit me hoc prælio mori, hoc periculo obrui, aut non. Si statuit, non possum evadere: si non statuit, ergo non moriar, non obruar. Nullum enim bonum, vel malum cuiquam evenire potest, nisi volente & immittente Deo. Sed paralogizant: Deus enim multa non statuit, nisi prævisa hominum libera actione, dispositione, merito, vel demerito. Sic non statuit ut moriaris, in prælio, nisi illi te ingesseris: non statuit ut periculo obruaris, nisi te sponte in illud conieceris. Sed hanc argutiam Turcæ non capiunt. Quocirca Solymannus Imp. cùm filium haberet refractarium & regimen turbantem, ac quidam è principibus consuleret, ut illum quasi perniciosum reipubl. è medio tolleret, illicò illi caput coram se præcidi jussit, eò quòd non addidisset: *Si ita Deo placuerit*. nam postea ejus consilium secutus, filium interfecit. ita refert P. Salmeron hìc.

ET SI VIXERIMUS] Agit contra superbos, sibique præfidentes, nec Deo innitentes. His jubet addi: *Et si vixerimus*; ut memores fragilitatis suæ & mortalitatis, cristas ponant, ac à Deo se suaque pendere profiteantur. Nam alioqui fideles in omni sua deliberatione & proposito idipsum tacitè subintelligunt: qui verò religiosiores sunt & modestiores, idipsum expressè addunt exemplo angeli, qui ad Abraham ait: *Revertens veniam ad te tempore isto vita comite*, Genes. 18. 10.

Parcæ symbolum fati.

Idipsum monere & repræsentare voluerunt Gentiles, quando tres Parcas vitæ necisque nostræ præsides excogitarunt: quarum una colum gestabat lana obvolutum, altera fila sensim è lana deducebat, coloque agglomerabat: tertia denique cùm fato præstitum aderat temporis momentum, repentè stamina secabat, vitamque præcidebat, juxta illud Poetæ:

Clotho colum retinet, Lachesis net, & Atropos occat.

Cicero libr. 3. de Natura deorum, Parcas Erebi & noctis filias facit, & easdem fata esse existimat. Unde est illud Cleanthis: *Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.* Et Virgil.

Concordes stabili fatorum numine Parcæ:

Huc subinde alludit Script. ut Ezechias Isaiæ 38. 12. *Præcisa est velut à texente vita mea: dum adhuc ordirer, succidit me.* Ezech. 37. 11. *Periit fides nostra, & abscissi sumus*: ubi nonnulli vertunt, *periit glomus noster, & succisi sumus.* Hinc prima dicta est Clotho, à circumvolvendi officio, eò quod contorta & coordinata omnia teneat: κλώθω enim Græcis idem est quod *circumvoluo, glomero, contorqueo*. Secunda dicta est Lachesis, id est sortitio, à λαγχάνειν, id est *sortiri*, quasi sortitò vitæ spatia hominibus obtingant. hæc enim est quæ fila ducit. Martialis lib. 1. epigram. 89.

Cùm mihi supremos Lachesis perneverit annos.

Hujus item nominis vestigium in sacris monumentis reperimus. Nam ubi legitur in Hebraico textu psalm. 30. 16. *In manibus tuis tempora mea*, reddiderunt Septuag. *in manibus tuis sortes meæ*. Voluerunt nimirum sapientissimi viri (ut doctè ibi observat Agellius) Parcarum fabulas corrigere, ad veramque sententiam traducere. Asserebant Poetæ, spatia vitæ cuique, vel fato obtingere, aut sorte sua temerè evenire; unde Parcarum unam Lachesim, hoc est sortitionem, appellabant. Hoc mendacium refutarunt Septuag. & sortitionem omnem in Dei manu esse dixerunt; ab eo vitæ spatia mortalibus tribui, ab eo propagari, ab eo denique pro æterno suo consilio arbitratuque finiri; licèt sortitò & quasi temerè hominibus hæc accidere videantur; quia latentes in abdito deitatis pectore totius varietatis causas investigare non possumus. Tertia demum Parca vocabatur Atropos: ad verbum reddas *Inuertibilis*, aut, si Latiniùs

mavis, *inexorabilis*, implacabilis, inflexibilis. Quia A irrisit Alcibiadem sua prædia jactantem, cùm ei obiecit fatalis illa moriendi necessitas; ubi adest instans præstitutum, nullo modo flecti aut immutari potest. Unde Martialis lib. 3.

Lanificas nulli tres exorare puellas
Contigit, observant quem statuere diem.

Quocirca sapienter Seneca epist. 61. *Id ago*, inquit, *ut mihi instar totius vitæ sit dies: sic illum aspicio, tamquam esse vel ultimus possit*. Sapientiùs S. Gregorius homil. 12. in Evangel. *Qui pœnitenti*, ait, *veniam spopondit, peccanti diem crastinum non promisit: semper ergo extremum diem debemus metuere, quem numquam possumus prævidere*, juxta illud:

Omnem crede diem tibi diluxisse supremum.

Præmonuit omnes Christus, dicens: *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam*, Matth. 25. 12.

Vers. 16. Nunc autem exultatis in superbiis vestris) Græcè ἀλαζονείαις, id est, *jactantiis* & arrogantiis vestris, quibus jactatis, vos hoc illove die hæc & ista facturos, tantas merces & lucra captaturos. Secundò, Glossa & Thomas anglicus: *in superbiis*, inquiunt, id est, in divitiis quæ faciunt superbos, & in quibus superbitis: *vermis enim divitiarum est superbia*, ait S. August. ἀλαζονεία enim est hominum plura quàm præstare possint pollicentium, ait Ulpianus in Demosthenem. Hinc pro *exultatis*, græcè est καυχᾶσθε, vel ut alii legunt, κατακαυχᾶσθε, id est, *gloriamini* contra alium, putà Deum, quasi vestro marte tot vobis opes paretis. Facetè Socrates irrisit Alcibiadem sua prædia jactantem, cùm ei obiecit tabulam cosmographicam Atticè, petiitque illa sibi in ea ostendi: cùm enim ea ostendere non posset: *Vide*, inquit, *quantula ea sunt, quæ in tantilla tabula ostendi nequeunt*. ita Ælian. l. 3. Variæ histor.

Omnis exultatio talis [græcè καύχησις, id est *gloriatio*,] maligna est) suggesta à maligno spiritu, græcè πονηρά, id est *mala improba est*.

Scienti igitur bonum facere, et non facienti, peccatum est illi) Tacitè significat S. Jacobis fideles hæc sua monita scire. q. d. Credo vos hæc scire: quare moneo, ut ea opere perficiatis. Sciens enim bonum quod Deus & lex præcipit, si illud non faciat, peccat, & ut reus à Deo punietur. Rectè S. Ephrem ex Vers. 17.
hac sententia colligit serm. de pœnit. si scienti bonum & & non facienti peccatum est illi; multò magis malum scienti & illud facienti, peccatum erit. S. Bernard. serm. B 36. in Cant. *Scienti*, ait, *bonum & non facienti; peccatum est illi ac si per similitudinem dicat: Sumenti cibum & non digerenti, perniciosum est ei. Cibus siquidem indigestus malos generat humores, & corrumpit corpus, non nutrit: ita & multa scientia ingesta stomacho animæ, quæ est memoria, si decocta igne charitatis non fuerit, & per quasdam artus animæ, mores scilicet atque actus transfusa atque digesta*, &c. *reputabitur in peccatum, tanquam cibus conversus in noxios pravosque humores. Annon inflationes & torsiones in conscientia sustinebit, qui hujusmodi est, sciens videlicet bonum & non faciens?*

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit perstringere divitum in pauperes sævitiam, insolentiam & luxum. Inde v. 7. pauperes & afflictos hortatur ad patientiam, exemplo Job & Prophetarum. Mox v. 12. vetat jurare, tristes jubet orare, lætos psallere, ægros ungi oleo, peccatores peccata sua confiteri: denique v. 16. commendat studium orationis & salutis proximorum.

1. Agite nunc divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis 2. Divitiæ vestræ putrefactæ sunt: & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. 3. Aurum & argentum vestrum æruginavit: & ærugo eorum in testimonium vobis erit, & manducabit carnes vestras sicut ignis. Thesaurizastis vobis iram in novissimis diebus. 4. Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini sabaoth introivit. 5. Epulati estis super terram, & in luxuriis enutristis corda vestra in die occisionis. 6. Addnxistis, & occidistis justum, & non restitit vobis. 7. Patientes igitur estote fratres usque ad adventum Domini. Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terræ, patienter ferens donec accipiat temporaneum, & serotinum. 8. Patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra: quoniam adventus Domini appropinquavit. 9. Nolite ingemiscere fratres in alterutrum, ut non judicemini. Ecce judex ante januam assistit. 10. Exemplum accipite fratres, exitus mali laboris & patientiæ, Prophetas qui locuti sunt in nomine Domini. 11. Ecce beatificamus eos, qui sustinuerunt. Sufferentiam Job audistis, & finem Domini vidistis, quoniam misericors Dominus est, & miserator. 12. Ante omnia autem fratres mei nolite jurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque juramentum. Sit autem sermo vester, Est, est: Non, non: ut non sub judicio decidatis. 13. Tristatur aliquis vestrum? oret. Æquo animo est? psallat. 14. Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini. 15. Et oratio fidei salvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus: &, si in peccatis sit, remittentur ei. 16. Confitemini ergo alterutrum peccata vestra, & orate pro invicem ut salvemini: multum enim valet deprecatio justi assidua. 17. Elias homo erat similis nobis passibilis: & oratione oravit ut non plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex. 18. Et rursum oravit: & cælum dedit pluviam, & terra dedit fructum suum. 19. Fratres mei, si quis ex vobis erraverit à veritate, & converterit quis eum: 20. scire debet quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus à morte, & operiet multitudinem peccatorum.

Vers. 1. Agite nunc divites, plorate) S. Jacobus A in fine ca. præced. taxavit divitum culpam, putà avaritiam & insolentem exultationem: hic eamdem reprimit assignando pœnam, putà miserias eis obventuras: unde quòd cap. præced. v. 3. hortatus est eos ad luctum & ploratum, hic perurget. Sicut enim faber insistit tunsioni ferri, donec illud ad arbitrium suum flectat & formet, ita & concionator diu multumque tundere debet duræ & vitiosa hominum corda, ut ea ad pœnitentiam novamque vitam inflectat. Per divites accipe philodivites, id est, divitiarum cupidos & tenaces; sicut per sophos intelliguntur philosophi, id est, amatores sapientiæ. Qui enim cor non habent divitiis affixum, sed cælo, ii divites licèt sint censu, pauperes tamen sunt spiritu. Vocat tamen divites, quia divites solent esse philo-divites: divitiæ enim sunt viscosæ, sibique cor possidentis illigant, ut sæpè eas cupiat per fas & nefas. Unde illud: *Dives aut iniquus, aut iniqui heres.*

Hinc

Hinc Thomas Anglicus divites explicat, in pecunia æquè ac in peccatis. Nam, ut ait Eccles. 11. 11. *Si dives fueris, non eris immundus à peccato.* Et Christus Lucæ 6. 24. *Væ*, ait, *vobis divitibus, quia habetis consolationem vestram.* Ubi ponderanda est particula causalis *quia*, juxta illud Epuloni dictum: *Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.* Nam, ut ait S. Hieron. epist. 34. *Difficile, imò impossibile est, ut præsentibus quis & futuris fruatur bonis: & hic ventrem, & ibi mentem expleat, ut de deliciis transeat ad delicias.*

Porrò væ illud ploratum ciens, à Christo & Script. divitibus intentatum, non tantùm est futuræ, sed & præsentis vitæ; quod explicans S. Cyprian. lib. 2. epist. 2. ait: *Hos inter divitias suas trepidos cogitationis incerta sollicitudo discruciat: non cibus securo somnusve contingit: suspirat ille in convivio, bibat licet gemma, & cum epulis marcidum corpus torus mollior alto sinu condiderit, vigilat in pluma: nec intelligit miser speciosa sibi esse supplicia, auro se alligatum teneri, & possideri magis quam possidere divitias.* Contentaneè Ambrosius lib. de Nabutha cap. 14. *Bene*, inquit, *viros divitiarum appellavit David*, psal. 75. 6. *non divitias virorum; ne ostendat eos non possessores divitiarum esse, sed à suis divitiis possideri.* Rectè item omnino Seneca epist. 119. *Sic divitias habent, quomodo habere dicimur febrim, cum illa nos habeat. E contrario dicere debemus: Febris illum tenet. Eodem modo dicendum est: Divitiæ illum tenent, imò & torquent.* Acutè observat S. Gregorius expendens verba illius divitis Lucæ c. 12. v. 17. *Quid faciam, quia non habeo, quò congregem fructus meos? O angustia*, inquit Gregorius lib. 15. Moralium c. 11. *ex satietate nata! de ubertate agri angustiatur animus avari.*

B

Concludat S. August. tract. 9. in Johannem: *O homo, qui laboras, amando avaritiam, cum labore amatur quod amas: sine labore amatur Deus. Avaritia jussura est labores, pericula, tristitias, tribulationes; & obtemperaturus es. Quo fine? ut habeas quo impleas arcam, & perdas securitatem. Securior forte eras antequam haberes, quàm cùm habere cœpisti. Ecce quid tibi jussit avaritia. Implesti domum, timentur latrones: acquisivisti aurum, perdidisti somnum. Deus sine labore cùm amatur, acquiritur & tenetur.* Legendus omnino etiam ejusdem sermo vigesimus secundus de verbis Apostoli, ubi & de somno quem capere tales nequeunt, plura ingerit.

C

Plorate ululantes) Syrus, *plorate & ululate.* Ululare propriè est luporum & canum cùm rabida fame cruciantur: inde transfertur ad summas in extrema clade complorationes & ejulatus, quales solent esse feminarum cùm hostis urbem capit, omniaque ferro & flamma vastat. q. d. O divites crudeles, more luporum fame rabidorum ululate; quia cùm Titus vastabit Judæam, & magis cùm Deus detrudet vos in tartara, extrema inopia, dolore & quasi lupina ac canina fame & siti cruciabimini, adeo ut in ardentissimis flammis cum divite Epulone postulantea vel guttam aquæ ad refrigerandam linguam, non sitis obtenturi, eò quòd pauperibus fame & siti afflictis panem & potum postulantibus negaveritis, imò mercedem operæ & labori ipsorum promissam debitamque fraudaveritis. ita Hugo. Ita Poetæ fingunt Tantalum quasi schema avari & avaritiæ, apud inferos siti torqueri & fame. *Mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus*, ait Cicero 4. Tuscul. & Virgil. 6. Aeneid. de Tantalo:

——Epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu; furiarum maxima juxta
Accubat, & manibus prohibet contingere mensas.

Hinc Plato in Cratylo Tantalum dictum censet quasi ταλάντατον, id est *infelicissimum.* Secundò, *ululate ò divites* in tanta clade, sicut pueri & mulieres ululant in cõmuni domus urbisve ruina, quia vixistis ut mulieres habẽtes cor affixum rebus vilissimis, putà terræ & luto. Unde S. Chrys. ho. 15. in Matth. *Nihil*, ait, *mulierosius, quam vinci ab avaritia.* Quocirca Beda censet hic moneri divites, ut fletibus & eleemosynis inferorum supplicia redimant: *Divites enim qui pietatis & misericordiæ opera neglexerint*, inquit, *non modo visibilis gehennæ ignis cruciabit, sed etiam memoria inanium divitiarum, quibus suas culpas redimere potuerunt; & ante judicium animas eorum, & post resurrectionem etiam carnes exuret, cum sibi irasci cœperint quare culpas eleemosynis non redemerint; unde dicitur diviti: Fili recordare, quia recepisti bona in vita tua.*

In miseriis (ἐπὶ id est *super*, propter miserias) quæ advenient vobis) à vindice Deo, tum in hoc sæculo, tum in futuro. Miser dicitur qui omnem felicitatem amiserit, ait Isidor. l. 10. Etymol. Unde Oecumen. censet hic prædici excidium Hierosolymæ & Judææ, quo divites omnes tam Christiani quàm Judæi bonis, libertate & vita spoliati sunt. Sic Prophetæ divitibus insolentibus sui ævi intentant cladem & captivitatem Babylonicam; ut Amos c. 6. 1. *Væ qui opulenti estis in Sion, & confiditis in monte Samariæ optimates, capita populorum, ingredientes pompatice domum Israel.* Et Isaias c. 5. 8. *Væ qui conjungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis*, &c. *Numquid habitabitis vos soli in medio terræ?* Et Christus Lucæ 6. 24. *Væ vobis divitibus qui ridetis nunc, quia lugebitis & flebitis.* Patheticè auctor serm. ad Fratres in eremo tom. 10. S. August. ser. 62. *Cogitate*, ait, *fratres charissimi ubi sint reges, ubi potentes, ubi amici, ubi parentes? Ecce quomodo de tanta potentia, vel lætitia tanta provenit miseria & angustia: de tantis divitiis tot inopiæ: de tantis satietatibus tanta fames: de tam levi delectatione tam longa infirmitas: de tam brevi luce tam longæ tenebræ: de tam parva suavitate odoris, & luxuria tanti dolores, ac fœtores damnationis perpetuæ: & de vestimentorum abundantia tanta nuditas.* Istas catastrophas sæpè Deus justus scelerum vindex facit in hac vita, uti oculis cernimus, & semper faciet in futura.

Miser quid

Symbolicè Hugo: Rectè, ait, dicitur, *Quæ advenient; quia miseria pœnæ veniet ad miseriam culpæ, ut simul coniungantur, & quamdiu durat culpa, duret & pœna: quia vero in inferno culpa perennis erit, sic etiam pœna.*

Divitiæ vestræ putrefactæ sunt) Hæc est justa causa luctus & ploratus. Syrus, *opes vestræ corruptæ sunt, & fœtuerunt*; ex corruptione enim oritur putredo, ex putredine fœtor. Divites avari malunt sua frumenta, vina, panes, carnes, pisces, ova, &c. in arcis putrescere, quàm ea dare pauperibus, iisque emere cælestes & æternas opes quæ sane ingens est stoliditas, æquè ac crudelitas. S. August. [vel quisquis est Auctor] libr. de Duodecim abusionibus to. 9. inter duodecim hanc ponit quartam. Prima abusio, inquit, est sapiens, & prædicator sine bonis operibus; Secunda, senex sine religione; Tertia, adolescens sine obedientia; Quarta, dives sine eleemosyna; Quinta, femina sine pudicitia; Sexta, dominus sine virtute; Septima, Christianus contentiosus; Octava, pauper superbus; Nona, rex iniquus; Decima, Episcopus negligens; Undecima, plebs sine disciplina; Duodecima, populus sine lege. Hinc Seneca avaros vocat opum arcas, lib. de Remed. fortuit. *Magnam*, inquit, *pecuniam habet, hominem illum judicas? arca est. Quis avario, quis plenis loculis invidet? Et iste, quem dominum pecuniæ æstimas, pecuniæ loculus est. Multum habet: utrum avarus, an prodigus est? Si avarus, non habet; si prodigus, non habebit. Iste, quem beatum credis, sæpè dolet, sæpè suspirat; multi illum comitantur: ut mel muscæ sequuntur, cadavera lupi, frumenta formicæ: prædam sequitur ista turba, non hominem.* Nam, ut ait Isocrates in Aeginetico: *Multi pecuniæ, non hominis cognati sunt.* Vers. 2

Notat S. Chrysost. orat. de divit. & pauper. pecunias græcè dici χρήματα à χρῆσθαι, id est *uti*, quòd iis utendum sit, itaque expendendæ in nostram & aliorum utilitatem: servi esse, asservare eas quasi in custodia; domini, eas expendere. Avaris ergo quasi servis χρήματα non χρήματα, sed κτήματα ἄχρηστα, id est, *possessiones inutiles*, imò χρὴν, id est, *formicarum domicilium.* Quocirca idem Chrysost. homil. 15. in Johannem, prudenter monet, ut opes fugaces per manus pauperum in cælum, quasi in asylum transmittamus, eas ibi post mortem reperturi. Et S. August. serm. 50. de Tempore: *Quid*, ait, *sunt pauperes, nisi laturarii nostri, id est baiuli? Das laturario tuo, ad cælum portat quod das.* Et mox: *Perdes quod dedisti, sed sequeris quod misisti. Non sine thesauro remanebis, sed quod habebas in terra sollicitus, habebis in cælo securus.* Et S. Ambros. lib. de Nabuta cap. 14. *Custos*, inquit, *es, non dominus facultatum, qui aurum terræ infodis: minister utique eius, non arbiter. Vende potiùs aurum, & eme salutem; vende lapidem, & eme regnum Dei; vende agrum, & eme tibi vitam æternam.* Et mox: *Nescis, ò homo, struere divitias? si vis dives esse, esto pauper sæculo, ut sis dives Deo. Dives fidei, dives*

D

est Deo. Qui dives est misericordia, hic dives est Deo. Dives in simplicitate, dives est Deo. Dives sapientia & scientia, dives est Deo. Et cap. 15. *Quicumque igitur patrimonio suo tamquam possessione non utitur, qui largiri pauperi, & dispensare non novit is suarum servulus est, non dominus facultatum: quia aliena custodit ut famulus, non tanquam dominus suis utitur. In hujusmodi ergo affectu dicimus; quod vir divitiarum sit, non divitiæ viri.*

ET VESTIMENTA VESTRA A TINEIS COMESTA SUNT] σητόβρωτα γέγονεν, id est, facta sunt tineosa sive tineis obnoxia, putà talia ut à tineis rodantur, quibus pauperes nudos vestire debebatis, qui proinde in die judicii sceleratam vestram avaritiam accusabunt & damnabunt. Unde Oecum. hæc referens ad sequentia: *Divitiæ*, ait, *vestræ quas sicut ignem thesaurizastis, comedent carnes vestras: putredo autem divitiarum, & corrosio indumentorum à tineis, & ærugo auri & argenti contra vos testificabuntur, & avaritiam vestram arguent, quòd nemini eas distribuere volueritis. Idcirco*, inquit, *in extremis diebus, adventus scilicet Domini, divitias vestras sicut ignem, in perniciem vestram reconditas & thesaurizatas reperietis.* Hinc avaris istis & tineosis Deus minatur se fore tineam, eos corrodentem. *Et ego*, inquit, *quasi tinea Ephraim. & quasi putredo domui Iuda*, Osee 5. 12. Nota physicè ex Plinio lib. 11. cap. 33. *Pulvis*, inquit, *in lanis & veste, tineas creat; præcipuè si araneus una includatur: sitit enim, ut omnem humorem absorbens, ariditatem ampliat.* Hinc Horatius libr. 2. satyra 3.

——Cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ, putrescat in arca.

Quæ stultitia, quæ sævitia, dare vestes comedendas tineis, quibus in pauperes distributis, emisses cælum? in quibus conciliasses tibi gratiam non tantùm pauperum, sed & Dei cælitumque omnium? Verè enim dicat fidelis illud M. Antonii: *Hoc habeo, quodcumque dedi*, teste Seneca lib. 6. de Benef. c. 3.

Porrò tineas à vestibus arcent herbæ odoriferæ iis appositæ, ut lavandula, rosmarinus, mentha: aut amaræ, ut absinthium, teste Plinio l. 27. cap. 7. Aut si olei amurca decocta cistam perlinas teste Catone libr. de Re rustica cap. 98. Ita mysticam tineam & cariem, id est, corruptionem animæ, quæ fit per otium & avaritiam, arcent odorata virtutum opera, & amara carnis mortificatio, & oleata charitatis & misericordiæ exercitia.

Mor. Eleemosyna ditat, avaritia depauperat.

Moraliter Nota. *Sicut* eleemosyna eleemosynarios efficit divites, uti patet ex Vita S. Johannis Eleemosynarii, & ex S. Chrysost. homil. 33. ad populum, cujus hic est titulus: *Quòd eleemosyna sit ars omnium quæstuosissima*; ita ex adverso immisericordia & avaritia avarum, licèt divitem, depauperat, adeò ut opes ejus seipsas instar tineæ consumant: sicut feruntur pennæ aquilæ, si pennis aliarum avium misceantur, eas vorare & consumere. Solet enim Deus segetes, fruges & opes avarorum immissis locustis, tineis, aurugine, hostibus disperdere, juxta illud Proverb. 11. 26. *Qui abscondit frumenta maledicetur; benedictio autem super caput vendentium.*

Ita Johannes Moschus in Prato Spirit. cap. 85. narrat in monasterio Abbatis Theodosii triticum omne fuisse corruptum, eò quòd monachi consuetam & statutam à Theodosio eleemosynam, ob annonæ caritatem pauperibus subtraxissent, ac pro quingentis modiis quos de more daturi erant pauperibus, quinque millia modiorum perdidisse. Unde Abbas eos arguens: *Quantum*, inquit, *nobis ipsis nocuimus? Duo profectò mala egimus; unum, quia mandatum Patris nostri præterivimus: alterum, quia spem in Deum non habuimus, sed in horreo nostro. Vel ex hoc discamus, fratres, quia Deus est qui disponit omne genus humanum; quodque S. Theodosius invisibiliter pro nobis filiis suis curam sollicitè gerit.* Noster Delrio tom. 2. Magic. lib. 3. p. 1. qu. 7. ex Petro Bisaio narrat, Suevum quemdam opulentum, instante annonæ caritate coemisse omne frumentum, ut carò venderet: cumque pauperi illud soluto pretio nollet vendere, pauperem ei diras imprecatum; atque illicò visos fuisse nigros boves (utique dæmones erant specie boum) in horreo, qui omne frumentum absumpserunt. Idem de multis monasteriis legimus, imò vidimus, scilicet ea fuisse opulenta quamdiu liberales dederunt eleemosynas; at ubi eas restrinxerunt, Deum pariter restrinxisse suam manum, ac proventus annuos minuisse. Festivè quidam cuidam hujus depauperationis causam perquirenti, hanc dedit: *Date*, inquit, *& dabitur vobis*, sunt sorores jugiter sibi associatæ à Christo, Lucæ 6. v. 38. vos unam expulistis, nimirum *date*; sororem ergo expulsam secuta est soror altera, nimirum *dabitur vobis*.

S. Paulinus Nolæ Episcopus integram in mari perdidit navim frumento onustam, eò quòd uxor ejus jussa dare pauperi panem qui unus domi erat reliquus, eum non dedisset; uti habet ejus Vita.

Memorabilius est quod scribit Sigebertus, & ex eo Baron. anno Domini 605. omnia edulia navis cujusdam fuisse conversa in saxa, eò quòd nauclerus pauperi petenti eleemosynam dixisset, se in navi nil nisi lapides habere, ac pauper diras ei imprecatus, optasset omnia verti in lapides.

Exempla vera.

Aliis prodigiis idipsum sæpè declaravit Deus, quibus opes & bona à se huic illive provinciæ data subtraxit, eò quòd aliqui sibi solis tyrannicè ea vendicarent, aut tributis ea onerarent. Audi tria talia recensentem Athenæum lib. 3. Primum: *Philarchus*, inquit, *scribit, cum antea & nunquam & nusquam Ægyptia faba sereretur, aut sata cresceret, præterquam in Ægypto, Alexandro tamen Pyrrhi filio regnante in Epiri palude quadam enatam casu fuisse, ac toto biennio abunde fructus peperisse. Cum verò præsidium Alexander ibi collocasset, quo arcerentur, non ii tantum qui decerpere vellent, sed illi etiam qui eò commearent videndi gratia, exiccatam fuisse paludem, & in posterum non solùm eius fabæ non genuisse plantas, sed ne ciam inde aquam in ea fuisse conspectam.*

Secundum: *Accidit & in Epiro par miraculum. Nam procul à cæteris aquis rivulus mari vicinus, gelidam aquam fundens emicuit, cuius potus ægris plurimum auxiliabatur, ideo confluentibus multis etiam e locis remotioribus, ut aquam biberent. Antigoni verò duces cùm res principio administrare diligentiùs cuperent, & bibituros vectigalis nomine pendere quippiam iussissent, evanuit illa scatebra.*

Tertium: *In Troade cum antea cuivis permitteretur salem Tragasæum auferre gratis, mox ut Lysimachus inde salarium tributum exigi mandavit, illic postea nihil salis visum est. Admiratus id Lysimachus tributum remisit, continuoque sal rursum extitit.* Hæc Athenæus. Similia plura extant in historiis. Avaritia ergo dona Dei aufert? & fontem divinæ liberalitatis exiccat: quia non patitur Deus ut quæ ipse omnibus liberaliter erogat, à paucis usurpentur, onerentur aut restringantur.

Vers. 3. AURUM ET ARGENTUM VESTRUM ÆRUGINAVIT) custoditum in arca situm & æruginem, vel potiùs auruginem contraxit. *Sicut enim* æris vitium & corruptio dicitur ærugo, ac ferri ferrugo; sic auri dicitur aurugo. Verùm sicut æs significat quamvis pecuniam, etiam auream argenteam, quia prima veterum pecunia fuit ærea, teste Plinio lib 33. cap. 3. unde & ærarium vocatur gazophylacium; sic pariter ejus vitium vocatur ærugo. *Ferrum & æs*, ait Philo lib. de Mundi opificio, *aliasque huiusmodi naturas compertum habemus sua ipsa sponte exolescere, cùm videlicet rubigo gliscens eas absumit instar morbi serpentis.* Sensus est, q. d. Vos avari aurum & argentum in arcis asservatis ut corrumpatur & æruginet; quare illud quasi idolum vestrum colitis, ac Deum verum spernitis; quia non vultis communicare ea quæ ipse voluit esse communia; sed pecuniam quasi numen quoddam custoditis & conditis in arca, adeò ut illam tangere & expendere non audeatis. Unde Apostolus avaritiam vocat *idolorum servitutem*, Gal. 5. 20. & Ephes. 5. 7. vide ibi dicta. Hinc veteres pecuniam fecere deam, ac deos fecere Æsculanum & Argentinum, teste S. August. 4. Civit. 21. Unde Proper. lib. 3. eleg. 13.

Aurum omnes victa iam pietate colunt.

Hinc S. Basil. homil. 7. contra divites avaros, eos comparat gryphis & draconibus, qui generantur in locis ubi gignitur aurum, ut illud custodiant; uti narrant, vel potiùs fabulantur Poetæ.

Auri vera ærugo.

Nota, aurum & argentum verè æruginem contrahere. Id enim docet S. Jacobus hic, & Baruch cap. 6. v. 3. & 23. ac Sapiens Prov. 25. 4. Item experientia & ratio; quia sicut alia metalla, sic & aurum vetustate vitiatur, minuitur, consumitur: quod vitium vocat Jacobus æruginem: propriè tamen æruginem & rubiginem, id est, situm coloris icterici, sive viridis & humidi, contrahit æs

& fer-

& ferrum, non aurum & argentum, uti docet Plato apud Rhodiginum libr. 13. 21. & Sappho ita de auro canit: *quia Jove prognatum aurum, idipsum neque tinea neque cossus rodit*. & Plinius lib. 33. 3. *Super cætera*, inquit, *non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipso, quod consumat bonitatem, minuatue pondus*, scilicet tam facilè & citò, ac fit in aliis metallis: ægrè tamen & tardè consumitur quoque bonitas auri, & pondus minuitur. Rursum Nota τὸ *ex ipso*: quia cætera metalla sensim ex se ejiciunt sordes & quasi fæces, uti oleum ejicit amurcam, quæ causant æruginem: aurum verò si purum sit, nihil sordium ejicit; aliunde tamen, putà ex terra locoque humido, viscoso, mucido situm & mucorem æquè, ac quævis alia res contrahit; atque ex calce, vitriolo, aqua forti corrosionem & vitium quasi æruginem patitur, ut experientia constat. Denique aurum sæpè non est purum, sed aurichalco, aliaque re mistum; & tunc æruginem contrahere omnes consentiunt: imo qui cudunt monetam auream, auro miscent æs, ut illud colliget; idque ea proportione, ut undecim partes sint auri, duodecima sit æris. Hinc Festus censet aurum dici à custodiendo, quòd scilicet se custodiat, aut custodiatur ab avaris: græcè enim ἐρύειν, *custodire* dicitur; unde & thesauri nomen. Alii aurum dici censent, quòd mentes hominum avertat. Hippocrates ab inventore, quem vocatum dicit Auryoo, putat dici aurum. Alii ab aurora, quòd illi colore sit simile. Præclarè Isidor. Pelus. lib. 2. epist. 146. & 233. ostendit divitem dies noctesque tam dirè cruciari, ut inferorum supplicium jam perpeti videatur. Jugi enim terrore agitatur dum latrones timet, potentiores veretur, famulis non credit; & aliquando à filiis non solùm mortui, sed & vivi spoliantur.

Auri etymon.

ET ÆRUGO EORUM IN TESTIMONIUM VOBIS (Syrus, *contra vos*) ERIT] q. d. Ærugo in Dei tribunali testis erit vestræ crudelitatis & avaritiæ, taciteque vos accusabit & damnationi reos peraget, quòd aurum vestrum malueritis corrumpi & perire potiùs, quam in pauperes expendere: ita Cæsarius Arelat. homil. 2. agens de eleemosyna, ait se terreri hac Jacobi sententia, *Quia fortè aliquoties*, inquit, *evenit, ut per negligentiam vestimenta mea quæ debuerunt accipere pauperes, devorarentur à tineis: & timeo ne mihi ipsi panni ad testimonium proferantur in die judicii, secundum illud quod Jacobus Apostolus terribiliter increpat, dicens: Agite nunc divites, plorate & ululate*, &c.

Præclarè Seneca lib. 3. de Ira cap. 33. *Avaritia*, inquit, *iterum sub terras refert, quæ male egesserat*. Præclarius S. Basilius homil. 7. in divites avaros: *Grandis profectò insania est*, inquit, *primùm, in metallis aurum latitans omni diligentia in lucem proferre, ac ex humo recludere: deinde semel effossum rursus in terra occultare. Nam quicumque hoc facis, profectò & cor simul fodere videris. dicitur enim Matth. 6. 21. Ubi thesaurus tuus, ibi & cor tuum*. Congruenter S. Ambros. lib. 2. de Jacob & vita beata c. 7. *Multi defossa auro incubant: aurum eorum sub terra, & cor eorum sub terra: cave ergo ne & tu cor tuum terra vivus infodias*. Depingit hìc S. Jacobus avarorum ingenium: quo plures corraserunt opes, eo illas amant ardentiùs, eo difficiliùs erogant in egenos, adeoque sibi putrescere malunt, quàm aliis prodesse. Verissimum est illud S. Hieron. ad Paulinum: *Avaro tam deest quod habet, quàm quod non habet*. Et illud Senecæ epist. 108.

Desunt inopiæ multa, avaritiæ omnia:
In nullum avarus bonus est, in se pessimus.

Et illud P. Mimi: *Avarus nisi cùm moritur, nihil rectè facit*; moriens enim opes aliis ad usuris relinquit. Verè Horatius lib. 2. Carm. ode 2.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit.

Quia nimirum, ut ait Ovid. 1. Fastorum:

Creverunt & opes, & opum furiosa cupido:
Et cùm possideant plurima, plura petunt.

Sapienter itaque Seneca lib. 2. de Beneficiis c. 27. *Eo majora cupimus, quo majora venerunt: multoque concitatior est avaritia in magnarum opum congestu collata: ut flammæ infinitò acrior vis est, quo ex majore incendio emicuit.*

MANDUCABIT CARNES VESTRAS SICUT IGNIS) q. d. Quia vos ex avaritia permisistis æruginem manducare aurum; hinc pariter ærugo manducabit carnes vestras in gehenna: nam per quæ quis peccat, per hæc & torquetur, Sapient. 11. 17. A Manducabit, inquam, non physicè, sed moraliter, quia ejus demerito, ac propter illam ardebitis in igne gehennæ, ita tamen ut eo non consumamini, sed vivi semper ardeatis in æternum, uti ardet dives Epulo Lucæ 16. v. 24. Ærugo enim erit causa cur ignis gehennæ manducet, id est, urat & cruciet, carnes vestras. Hoc est quod ait Isaias c. 50. 11. *Ecce vos omnes accendentes ignem accincti flammis, ambulate in lumine ignis vestri, & in flammis quas succendistis.*

Ita Greg. Turon. de Gloria Martyr. c. 106. narrat ex sepulchro cujusdam feminæ avaræ audita lamenta, & vocem dicentem se in igne aureo torqueri, eoque aperto Parochum vidisse, aurum liquefactum cum sulphure in os defunctæ infundi.

Avari defuncti torquentur auro.

Et Jacobus de Vitriaco Card. in Spec. exemp. dist. 9. c. 216. narrat quòd aperto sepulcro cujusdam usurarii, visi sunt busones aureos ardentes per os ejus prouicere, & de ventre iterum extrahere. Alii dicunt dæmones pecuniam in sartagine liquefecisse, & in os defuncti infudisse, dicentes cum clamore horribili: *Aurum sitisti, aurum bibe*. Notent hæc avari. Causa est, quòd justè & congruè B ignis avaritiæ punitur igne gehennæ, & ignis cupiditatis igne conflagrationis. *Avaritia* enim, ait S. Basilius homil. 15. de avaritia, *malum est quod stare nescit aut quiescere; sed ignis natura simile*. Et mox: *Igne vehementior est, omnia continuande finibus suis occupat; ea quæ sunt vicini sibi aufert: mox ubi alium sortitur vicinum, & quæ illius sunt ad se rapit*. Et S. Gregorius lib. 15. Moral. c. 12. aliàs 10. *Avaritia*, ait, *desideratis rebus non extinguitur, sed augetur; nam more ignis cùm ligna quæ consumit acceperit, accrescit; & unde videtur ad momentum flamma comprimi; inde paulò pòst cernitur dilatari.*

Triplici ergo igne ardet avarus. Primò, cupiditatis; Secundò, curarum & sollicitudinum ardentium ad opes comparandas & augendas; Tertiò, gehennæ. Alludit S. Jacobus ad illud Micheæ 6. 10. *Adhuc ignis in domo impii thesauri iniquitatis, & mensura minor irâ plena*. Vide ibi dicta. Hinc & Syrus τὸ *sicut ignis* refert ad sequens, *thesaurizastis*; vertit enim, *ignem coacervastis vobis in dies extremos*, quod Oecumen. sic explicat, q. d. Opes vestræ quas sicut ignem thesaurizastis, comedent carnes vestras, & in C novissimis diebus, adventus scilicet Domini, reperietis opes vestras sicut ignem, in perniciem vestram reconditas & thesaurizatas.

Huc spectant exempla avarorum, qui auro suo puniti vel occisi sunt. Parthi cæso Crasso aurum in os occisi infuderunt, æquè ac Tomyris regina Scytharum in os Cyri cæsi, dicens: *Aurum sitisti, aurum bibe*. Idem fecit Mithridates Aquilio Romano duci. Eodem supplicio avorum memoria Sigismundus Imp. mulctavit Philippum Florentinum, ducem suum contra Venetos, quod in Hungariam re infecta auro corruptus revertisset. ita Sabell. Enneade 9. lib. 9.

Memorabile est quod scribit Haitonus Armenus in historia de Tartaria c. 26. Anno Christi 1258. inquit, Caliphas Babylonis rex turrim habebat refertam auro, argento & variis lapidibus pretiosis; atque obsidione cinctus, ne thesauros attingeret suos contempsit milites evocare. Verùm expugnata demum urbe captus, & vinculis constrictus, in illam ipsam turrim, omni prorsus subducto cibo inclusus est: ea insuper objurgatione increpitus: *I nunc & famem depelle thesauris istis, quos tam avidè sitisti*. Paulò D pòst fame enectus, inter aurum & gemmas miserandum in modum expiravit.

THESAURIZASTIS VOBIS (ad vestram damnationem) IRAM IN NOVISSIMIS DIEBUS) q. d. Voluistis studiosè coacervare aurum verum: at coacervastis non aurum, sed thesaurum iræ, & consequenter vindictæ Dei putà thesaurum ignis inferni, ad quem ille vos damnabit in die judicii, ut eo ardeatis per omnem æternitatem. Thesaurus notat tria. Primò, ingentem copiam iræ & ignis. Secundò, quòd ea impiis reservetur in locis reconditis, putà in inferno, æquè ac in mente & decreto Dei. Tertiò, quòd ab ultimo tempore, puta ab æterno, illa ipsis reservata & præparata sit: nam, ut ait Paulus Jurisconsl. *de acquirendo rerum dominio, l. nunquam: Thesaurus vocatur vetus quædam depositio pecuniæ, cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat*; thesaurus enim vox est Græca, dicitur enim quasi θέμενον εἰς αὔριον, id est

reposi-

repositum in crastinum, id est, in futurum. Verè S. Bernard. serm. de tripl. misericor. *Tibi*, inquit (peccatorem alloquitur) *thesauros iræ thesaurizas pro prorogatis thesauris misericordiæ, quos contemnis, & evacuas in misericordiam Dei*, imò verò denegatis thesauris misericordiæ, & exhibitis immisericordiæ, quibus pauperes vacuos à te abegisti. Denique vox thesauri significat, avaros quotidiè eum, contento & indefesso studio per modicas additiones accumulare & augere, ita ut tandem in ingentem cumulum accrescat. *Tu minutatim imponis, sed postea cumulum invenies: noli attendere minuta peccata quotidiana; de minutissimis enim guttis flumina implentur*, ait S. August. Contra advers. legis & Prophet. c. 1. Idem in psalm. 49. docet justos omnia sua misericordiæ opera mittere in thesaurum cælestem; impium verò opera mala, ut immisericordiæ, mittere in thesaurum gehennalem, qui eum post mortem expectat.

Ita ex adverso Tiberius Imp. effusus erat in pauperes, ac Sophiæ Augustæ obiicienti hac profusione inaniri fiscum, respondit: *Hic est magnus thesaurus, dicente Domino: Thesaurizate vobis thesauros in cælo. Ergo de quo Deus dedit, congregemus per pauperes in cælo, ut Dominus nobis augere dignetur in sæculo.* Ita factum; nam mox ingentem sub cruce defossum reperit thesaurum, uti narrat Gregor. Turon. lib. 5. Histor. c. 19.

Alludit Jacobus partim ad illud Deuter. 32. *De vinea Sodomorum vinea eorum, & de suburbanis Gomorrhæ, &c. fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Nonne hæc condita sunt apud me, & signata in thesauris meis?* Partim ad illud Rom. 2. 5. *Secundùm duritiam tuam & impænitens cor thesaurizas tibi iram, in die iræ & revelationis justi iudicii Dei.* Illa enim epistola ante hanc scripta est; imò hujus scribendæ fuit occasio, ut dixi in Proœmio. Sapientior fuit Job, qui libens pro Deo omnia sua perdidit, dixitque: *Nudus egressus sum de utero matris meæ, & nudus revertar illuc.* Quæ verba profundè expendens Origen. lib. 1. in Job: *Non videbit*, inquit, *de me diabolus. Nudus exivi de utero matris meæ, nudus ibo sub terram. Nihil habui cùm venissem; nihil acquiro cùm iero. Nihil attuli natus; nihil hinc auferam sublatus. Nudus ibo, nudus peculio, sed & peccato: nudus divitiis, sed & impietatibus. Nudus substantia, sed & iniustitia: hæc enim substantiam consequitur. Non comitantur mecum neque malignitas, neque iracundia, neque superbia, neque cupiditas: nudus ero. Non sum ut illi de quibus dicitur: Quia non habuerunt tegumentum, inferno vestiti sunt: nudus malis omnibus ibo, bonis verò omnibus indutus, iustitia vestitus, sanctitate circumdatus, charitate ornatus, misericordia & bonis operibus coronatus. Beati sunt, & beati erunt, ò gloriose Job, qui te imitati fuerint, omnes qui post te cum fiducia potuerint dicere: Nudus exivi de utero, nudus & ibo in terram. Væ autem illis qui nudi venerunt, innumeris autem iniustitiis & impietatibus prægravati ibunt in terram: tales vestientur calamitate & miseria, in die iusti & personam non accipientis iudicii Dei.*

Vers. 4. ECCE MERCES OPERARIORVM, QVI MESSVERVNT REGIONES VESTRAS, QVÆ FRAVDATA EST A VOBIS, CLAMAT) in cælum, poscens vindictam à Deo tam atrocis iniuriæ: operarii enim pauperes sunt, & laborando per æstus & frigora exhauriunt suum succum & sanguinem; nec habent unde ea restaurent. Victitant enim ex mercede diurna: quare si ea illis negetur, fame, siti & nuditate perire debent tam ipsi, quàm eorum conjuges & filii. Unde hoc peccatum comparatur homicidio Eccli. 34. 27. *Qui effundit sanguinem*, inquit, *& qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.* Et cap. 7. 22. *Ne lædas servum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam suam.* Quocirca Deus Judæis præceperat, ut ante vesperam operariis egentibus debitam mercedem solverent: *Non negabis*, inquit, *mercedem indigentis & pauperis fratris tui, sive advenæ qui tecum moratur in terra, & intra portas tuas est; sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, & ex eo sustentat animam suam: ne clamet contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum.*

Idem refricat jubetque filio suo Tobias cap. 4. 15. quin & Christus in parabola operariorum Matth. 20. 8. jubet singulis vespere dari denarium diurnum.

Porrò in voce *clamat* est catachresis & prosopopœia. Fingitur enim fraudatio mercedis esse persona tam crudelis, adeoque crudeliter in pauperes sæviens, ut ejus tyrannis & sævitia non tantùm hominibus sit exosa, sed & Deo, atque fraudantes apud eum accuset, & contra illos ab eo postulet vindictam. Clamor ergo hic non est aliud, quàm enormitas & atrocitas sceleris, ut excusari, vel occultari nequeat, quæ Dei aures & oculos verberat, eumque ad iram & vindictam impellit, adeò ut vincatur pietas Dei, ac punire cogatur, nec possit pœnam differre, ait Salvianus libr. 1. de Provid. cap. 1. & 2. Sic terra oppressa dicitur clamare Job 31. v. 38. *Si adversum me terra mea clamat* (petens vindictam pro justo suo Domino, quasi inique à me possessa, aut quasi non solverim operas mercenariis justamque mercedem colonis) *& cum ipsa sulci eius deflent* hanc meam tyrannidem, qua colonis lacrymas fletumque excivi: *Si fructus eius comedi absque pecunia, & animam agricolarum eius afflixi: pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro hordeo spina.* Notent hoc principes, qui suos colonos vel subditos cogunt laborare gratis. Item ministri principum qui militibus non solvunt stipendia, itaque eos cogunt vel fame & ærumnis mori, vel furari & opprimere agricolas, vel rebellare; unde oritur periculum, & exitium reip. uti in Belgio sæpiùs oculis meis ingenti dolore conspexi.

Porrò quatuor sunt enormia peccata, quæ in Scriptura dicuntur clamare in cælum. *Peccata quatuor in cælum clamantia.* Primum est, homicidium voluntarium, Genes. 4. v. 10. *Vox sanguinis fratris tui* [Abel, quem occidisti ò Cain] *clamat ad me de terra.* Secundum, peccatum Sodomiticum, Genes. 18. 20. *Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus est*, &c. Tertium, merces operariorum defraudata, ut patet hoc loco. Quartum, oppressio pauperum, Exodi 2. 23. *Ingemiscentes filii Israel propter opera, vociferati sunt, ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus.* Et Eccli. 35. 18. *Nonne lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt usque ad cælum.* Sic Jeremias minatur Judæis captivitatem Babylonicam, eò quòd servos suos oppresserint, c. 34. 11. & Amos c. 6. 6.

QVÆ FRAVDATA EST A VOBIS] ἀπεστερημένος, id est, quæ abrata & erepta est à vobis sive per fraudem, sive per vim, sive per calumniam: quicumque enim damnum alteri injustè infert, quomodocumque id faciat, dicitur eum sua re defraudare. Syrus, *quam per vos denegastis.*

ET CLAMOR (græcè αἱ βοαὶ, id est *clamores*) EORVM (qui messuerunt: hoc enim est Græcum θερισάντων) IN AVRES DOMINI SABAOTH INTROIVIT] q. d. Clamor eorum exauditus est à Deo, qui citam eorum faciet vindictam. *Ingressis orationi acceptatio eius est*, ait S. August. in psalm. 87. Ex adverso, *excommunicatur ab Ecclesia cæli oratio eius, qui ad pauperis clamorem obturat aurem*, ait Hugo Cardin. ibidem. Porrò τὸ *sabaoth* habet emphasim: Deus enim dicitur *Sabaoth*, id est exercituum, putà angelorum, fulminum, grandinum, leonum, luporum, febrium, pestilentiarum, omniumque creaturarum: hæ enim militant Deo, ut ad ejus nutum insiliant in ejus hostes, putà peccatores, eosque quasi carnifices plectant. Ita Deus sideravit Pharaonem & Ægyptios fulminibus & tonitruis in mari rubro, eorumque opes & spolia dedit Hebræis, ut rependeret mercedem operum & laborum eis debitam, & injustè ab Ægyptiis negatam, juxta illud Sapient. 10. 17. *Reddidit Deus iustis mercedem laborum suorum, &c. inimicos autem illorum demersit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit eos. Ideo iusti tulerunt spolia impiorum, & decantaverunt, Domine nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudaverunt pariter.* vide dicta Exodi 3. 2. & c. 12. 35.

Vers. 5. EPVLATI ESTIS) ἐτρυφήσατε, id est, *deliciati estis*. Epulæ significant tum delicias, & copiam ciborum, vinorum, odorum, florum, unguentorum; tum splendorem mensarum, lancium, scyphorum aureorum, argenteorum, &c. quibus irritatur gula, libido, ira, rixa, omnisque cupiditas: unde epulas dictas volunt quasi edipulas, ab edendo; vel epulas quasi epulentias vel opulentias, quòd non nisi opulentorum sint, ut patet in divite Epulone, Lucæ 16. 19. Ita Isidor. libr. 2. Etymol. cap. 1. Idipsum significat Græcum τρυφή, scilicet luxum & delicias. Unde Sapient. 19. 11. *Postularunt*, ait, *escas epulationis*, græcè τρυφῆς, id est, cibos lautos, delicatos & exquisitos, quales habebat ille dives Lucæ 12. 19. dicens animæ suæ: *Requiesce, comede, bibe, epulare.* In quæ

verba

ba scribens S. Basil. exclamat: *O verba stultissima! ò dementiam singularem! Nam si porcinam habuisses animam, quid aliud annunciare potuisses? Itane pecuniosus es, ita bonorum animæ ignarus, ut eam excepturus carnalibus epulis?* Porrò epulones sibi lauti & liberales, aliis parci & crudeles sunt, iisque non tantùm eleemosynas, sed & mercedem labori debitam negant, ut corrogent opes quibus epulas instruant: unde apposité mercedi operariis negatæ Jacobus subiicit epulas, quasi causam & finem: comites ergo individuæ sunt epulatio & immisericordia, crapula & crudelitas. Audi Ezech. c. 16. 49. *Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & abundantia, & otium ipsius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebant.* Et Jerem c. 22. 13. de Joakim rege Juda: *Væ*, ait, *qui ædificat domum suam in iniustitia, & cœnacula sua non in iudicio: amicum suum opprimet frustra, & mercedem eius non reddet ei.* Et Amos 6. 6. *Bibentes vinum in phialis, & optimo unguento delibuti, & nihil patiebantur super contritione Joseph.*

Damna epularum. Primum. Porrò damna epularum sunt. Primum, hebetudo mentis: mens enim in epulis & ventre quasi sepelitur, undè ejus virtus & vigor enervatur. Quocirca Christus Lucæ 21. 34. *Attendite*, ait, *vobis, ne fortè graventur corda vestra in crapula & ebrietate.* Et Osee c. 4. 11. *Fornicatio, & vinum & ebrietas auferunt cor.* vide ibi dicta.

Secundum. Secundum, quòd capitis stomachique dolores, febres, paralyses, apoplexias, & innumeros morbos concilient, vitamque abbrevient. Unde illud vulgò tritum: *Plures occidit crapula, quàm gladius.* Quocirca Antisthenes quodam prædicante lautitias: *Hostium*, inquit *filiis contingat in deliciis vivere.* ita Laert. libr. 6. c. 1. Crates videns quemdam epulis impinguari: *O miser*, inquit, *desine adversus temetipsum carcere munire.* ita Maximus serm. 27. Rursum deliciæ gulam longa irritatione cruciant. Unde Cyrus Persa avo suo Astyagi lautam cœnam instruenti, rogantique: *Annon cœna ista Medica melior esse Persica?* respondit: *Nequaquam ave, sed est multò simplicior & directior apud nos via ad satietatem, quàm apud vos. Nam ad hanc nos deducit panis & caro: at vos eodem quidem, quò nos, tenditis; sed per multas ambages sursum deorsum vagantes, vix tandem eò pertingitis, quo nos jam dudum perveneramus.* ita Xenophon. lib. 1. Huc spectat illud Dionisii Siciliæ tyranni apud Eusebium libr. 8. Præpar. c. 5. *Illis animalibus similes sumus quibus comedendi bibendique non ad aliud, quàm ad perniciem suam copia solet offerri.* Ardenter verò intonat S. Chrysostomus homil. 54. ad populum Antiochen. *Tempus est belli, tempus certaminis; tu verò sedes in deliciis? Stat stridens dentibus adversarius, tu autem mensis vacas? Christus fame tabescit, & tu voracitate temetipsum distendis? Numquid mactandi sumus, quoniam nosipsos saginamus*, & Clemens Alexandrinus libr. 2. Pædagogi cap. 1. circa medium: *Est autem valdè à ratione alienum, & inutile, & nequaquam humanum, pecudum more pinguefactum morti nutriri.*

Tertium. Tertium, quod epulonem ad paupertatem redigat. Hinc monet Sapiens Proverb. 23. 20. *Noli esse in conviviis potatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescendum conferunt: quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur, & vestietur pannis dormitatio.* Heliogabalus, postea Imperator, cùm deliciosè viveret, reprehensus à quodam, qui dicebat: *An non times ne post delicias pauper fias?* respondit: *Quid melius, quàm ut ipse mihi heres sim. & uxori meæ?* Ex epulis oritur paupertas, ex paupertate furta, proditiones & eversiones urbium & rerumpubl. Quocirca Lycurgus ex Sparta sustulit delicias omnemque luxum, teste Plutarch. in Lacon.

Quartum. Quartum, quòd animi harmoniam dissolvat, faciatque protervum, procacem, litigiosum, rixosum, pugnacem. *Cui væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui fovea? cui sine causa vulnera? cui suffusio oculorum? Nonne his qui commorantur in vino, & student calicibus epotandis? Ne intuearis vinum quando flavescit, cùm splenduerit in vitro color eius: ingreditur blandè, sed in novissimo mordebit ut coluber, & sicut regulus venena diffundet*, Proverb. 23. 29. Quocirca verè S. Basil. hom. de Paradiso: *Corpus*, inquit, *abundè saginatum, & anima illi immersa, & ad peccandum proclivis facta, compendium quoddam est lasciviam & procacitatem, ac simul omnia ea quæ vetita sunt.* Ita Diogenes cognomento Cynicus, id est canis, vel caninus roganti: *Qualis ipse esset canis?* respondit: *Esuriens, sum melitæus: satur, sum molossus*; eò

A quòd esuriens blandiretur, satur morderet, omnesque carperet. ita Laert. lib. 6.

Quintum, quòd hominem faciat ineptum ad vigilandum, laborandum, pugnandum, studendum, orandum, eumque reddat quasi bestiam & porcum, imò cadaver vivum, ut ait Sophocles in Antigono; unde epulones & ebriosi incapaces sunt disciplinæ, monitionis, gratiæ divinæ, Sacramentorum & rerum salutis æternæ; ut penè eorum salus sit desperata. Tota enim eorum mens, totus sensus est in palato & ore, non in corde. Deliciæ ergo non sunt aliud quàm perditio sanitatis, temporis, honoris, castitatis, corporis & mentis. Deliciosi enim plus sapiunt palato quàm cerebro, juxta illud: *Quintum.*

Sunt quibus in solo est sapientia tota palato.

Quocirca Clemens Alexandr. libr. 2. Strom. c. 1. *Iis*, inquit, *qui ad luxum mensarum propensi sunt & suos sibi morbos enutriunt, præest dæmon belluo maximus, quem ego non verebor appellare ventri-dæmonem, dæmonum autem pessimum & perniciosissimum.* Et inferiùs citat Platonem dicentem. *Mihi autem, cùm venissem, qua illic beata vita dicitur, Italicis &* B *Syracusanis mensis plena, nullo modo placuit, bis die saturum vivere*, &c. *Ex his enim nullus homo ex iis qui sunt sub cælo, potest esse prudens*, utpote *qui mentem in ventre infoderit similis pisci qui ονος, id est asinus, dicitur, quem dicit Aristoteles solum ex animalibus habere cor in ventre. Tales sunt ii qui in ventrem crediderunt, quorum Deus venter est, finis interitus*, ut ait Apostolus Philip. 3.

Et in luxuriis enutristis corda vestra) *Luxuria* hîc significat luxum epularum, vestium, omniumque deliciarum: hisce enim enutriuntur & saginantur corda & corpora epulonum, atque incitantur ad libidinem. Hoc enim significat vox Græca ἐσπαταλήσατε. Syrus vertit, *sannas egistis*, per metalepsin; quia scilicet epulones ubi mero incaluerunt, solent lascivire, protervire, & in dicteria, scommata & sannas erumpere.

In die occisionis) Græca addunt ὡς, id est, *sicut*, q. d. Continuè epulati estis adeò splendidè, quasi quotidie ageretis epulum solemne & diem festum, in quo solent Deo offerri & occidi victimæ, ex iisque convi- C vium instrui. perinde ac si omnes dies essent festi & epulis destinati. Secundò, tollendo τὸ ὡς, id est *sicut*; uti tollit Noster, sensus est, q. d. Crebrò instruxistis splendidissima convivia, in iisque vacastis ventri & veneri: ut taxet non tantùm frequentiam, sed & nimium luxum conviviorum: dies enim occisionis est dies solennis sacrificii & epuli, quo multæ mactantur pecudes, aves & pisces ad instruendum magnificum convivium. Tales dies apud Gentiles erant Calendæ, Hilaria, Saturnalia, Charistia, Sponsalia, Repotia, Natalitia, ludi, triumphi, aliique læti & celebres, quibus instruebant epulas sumptuosissimas.

Sic hodie nonnullis in locis ii qui de magistratu sunt perpetua quasi agitant convivia, eaque splendida, idque ex ærario non suo, sed communi populi. quod taxat hîc Jacobus; tum quia excedunt in frequentia & splendore ferculorum; tum quia extruuntur ex labore & sudore pauperum; tum quia eos faciunt ineptos ad agitandum consilia & judicia, quæ illis ex officio incumbunt ad rectè administrandam remp. tum quia dant scandalum subditis, quibus prælucere debent exemplo modestiæ & so- D brietatis. Sic alii privati festa Paschæ, Pentecostes, Nativitatis Christi celebrant pompa vestium & conviviorum, ad eaque se præparant multis diebus; ita ut negligant sacram confessionem, communionem, devotionem, &c. quia caro suffocat spiritum; in quos invehitur S. Bernard. serm. 3. de Adventu.

Mysticè, q. d. Epulamini & saginatis corpora vestra quasi hostias ad mortem, ut paretis epulum lumbricis & bufonibus, æquè ac dæmonibus & gehennæ. Similes ergo estis porcis, qui saginantur ad mactationem, inquit Theodorus Studita serm. 17. Unde Syrus vertit, *in deliciis vixistis super terram, & sannas egistis, ac nutrivistis corpora vestra tamquam ad diem mactationis*. Sic ait Jerem. c. 12. 3. *Sanctifica eos in die occisionis*, id est, destina & præpara eos ad occisionem, ut scilicet impii Judæi mactentur à Chaldæis: unde v. 9. invitans bestias ad cadavera eorum devoranda quasi ad epulum solenne. *Venite*, inquit, *congregamini bestiæ terræ, properate ad devorandum.* Et

psalm.

psalm. 43. 22. *destinati sumus sicut oves occisionis.* Et Ezech. 32. 4. de Pharaone: *Projiciam*, inquit, *te in terram, super faciem agri abjiciam te, & habitare faciam super te omnia volatilia cæli, & saturabo de te bestias universæ terræ.* Et cap. 39. 3. de Gog & Magog: *Super montes Israel cades tu, & omnia agmina tua, & populi qui sunt tecum: feris, avibus, omnique volatili & bestiis terræ dedi te ad devorandum.*

Alii permulti, τὸ *in die occisionis* referentes ad sequentia, explicant de Christo & Christianis, q. d. *In die occisionis*, id est Paschatis, quo occidere soletis agnum Paschalem, *addixistis & occidistis justum*, putà Christum verum agnum qui tollit peccata mundi. ita Oecumen. Beda, Hugo, Dionys. Gagnejus, Cathar. Seraríus, Salmeron & alii. Rursum simpliciùs *justum*, id est, justos Christianos occidistis in die publico & solenni, quem occisioni eorum destinastis, inquit Lyran. ac denique me Jacobum cognomento Justum simili die mox occidetis.

Addixistis) morti: græcè enim est κατεδικάσατε, id est *condemnastis*. ita Syrus. unde sequitur, *Et occidistis.* Sic S. Greg. hom. 17. in Evang. *Ne apud justum judicem*, inquit, *nostra nos taciturnitas addicat*, id est condemnet. Quin & Cicero in Pisonem: *Hujus ipsius domum evertisti*, inquit, *cujus sanguinem addixeras*, effusioni scilicet, & morti. Perperam ergo Beda, Lyran. Hugo, Dionys. & alii pro *addixistis*, legunt *adduxistis*, Judæi enim ad Christum conversi (quibus directè hæc scribit Jacobus, ut patet c. 1. 1. & seq.) per orbem sparsi multis in locis erant potentes, ut pecuniis testes & judices corrumpere possent ad condemnandos innocentes & justos; quin & ipsi in nonnullis urbibus suos habebant judices & magistratus?

Et occidistis justum) Tum Christum, ut paulò antè dixi: unde græcè est τὸν δίκαιον, q. d. Illum justum, eximium scilicet, & antonomasticè, qui est princeps & parens justorum omnium. ita Oecum. Hugo & alii. Vel *justum*, scilicet S. Stephanum, qui fuit plenus fide & Spiritu sancto, ac Diaconus S. Jacobi: vel potiùs justum quemlibet. Est climax sive gradatio: crescit enim oratio, q. d. Vos ô divites non tantùm mercedem operariis negastis, sed & occidistis innocentes & justos per calumnias, falsos testes, corruptos judices, ut eorum bona invaderetis. Loquitur enim directè Christianis divitibus & avaris, ut patet ex præcedentibus, non Judæis Christicidis; nisi quis cum Beda dicat ad eos quoque indirectè extendi sermonem. Jacobus enim ita fideles instruit, ut infideles non negligat; sed eos satagat ad Christum convertere. Esto enim pontifices Hierosolymis agentes propriè occiderint Christum; tamen id fecerunt per plebem coram Pilato clamantem: *Crucifige, crucifige eum*: plebs autem hæc collecta erat ex Judæis toto orbe dispersis, ad quos scribit: hi enim convenerant Hierosolymam, ut ibi de more celebrarent Pascha.

Denique nonnulli *occidistis* exponunt *expoliastis, deprædati estis*, ut ex ejus opibus & præda epulas vestras (de his enim egit paulò antè) instrueretis. Tam dira enim bonorum deprædatio, quæ pauperes sæpè fame & miseriis emori cogit, in Script. vocatur occisio, ut Eccli. 34. 25. *Panis egentium vita pauperum est: qui defraudat illum, homo sanguinis est: qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.* Et Jerem. 2. 34. *In alis tuis inventus est sanguis animarum pauperum*, ubi de pauperum prædonibus loquitur. Similis locus est Proverb. 22. 22.

Et non restitit vobis) Exemplo Christi, de quo ait Isaias cap. 53. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Ita fecere Sancti patientes & Martyres. Unde Tertul. l. de Patientia c. 14. patienti os in adversis tacens, ait taciturnitatis honore signatum. Alludit Jacobus ad illud Isaiæ 57. 1. *Justus perit, & non est qui recogitet in corde suo.* Ita olim Jezabel per falsos testes occidit Naboth, ut ejus vineam occuparet, 3. Reg. 21. Græcè est ἀντιτάσσεται in præsenti, q. d. Christus adhuc tacet, & non resistit vobis ô Judæi; sed post paucos annos resistet, rugietque ut leo, quando per Titum Hierosolymam & Judæam exscindet.

Martyr nõ resistit persecutori. Christum ergo secuti sunt patientes & Martyres, qui tyrannis non restiterunt, etiam cùm possent; imò ad rationem & lauream martyrii requiritur, ut non resistat, sed mortem pro Christo spontè acceptet, itaque voluntaria morte testimonium perhibeat fidei, eamque suo sanguine quasi obsignet, uti docet noster Lessius lib. 3. de Justitia c. 1. dubit. 3. Hinc Theologorum est axioma: *Martyr non pugnat.* Milites ergo qui pro fide pugnantes occumbunt, agunt ut milites, & militum locum & coronam sortiuntur, non Martyrum. Hoc est quod de Martyribus canit Ecclesia,

Cæduntur gladiis more bidentium,
Non murmur resonat, non querimonia:
Sed corde tacito mens bene conscia
Conservat patientiam.

Quocirca Thebæa legio duce Mauritio, cùm posset resistere Maximiano Imper. noluit, sed depositis armis, ac positis genibus jugulum ei præbuit. Idem fecerunt decem millia militum duce Zenone, ab eodem mactati Romæ ad aquas Salvias: hi enim militibus non resistendo facti sunt Martyres.

Patientes igitur estote] Græcè μακροθυμήσατε, id est, *longanimes estote*. Convertit sermonem à divitibus affligentibus ad pauperes afflictos q. d. Tolerate ô Christiani, cùm videtis vos à divitibus avaris & superbis, etiam Christianis, opprimi, ac tam injusta & dira pati: licèt enim diu videatur persistere eorum tyrannis & gloria, æquè ac vestra oppressio & ærumna, durate tamen; quia brevi adveniet Christus justus judex, qui illorum tyrannidem acriter puniet, & vestram patientiam largè remunerabitur. Vers. 7.

Usque ad adventum Domini] q. d. Patientes estote per totam vitam usque ad mortem & judicium, tum particulare, tum universale: hoc enim alibi passim vocatur *adventus Domini*. Quare minùs rectè Oecum. *adventum Domini* dici censet, quo Christus venit ad excidium Hierosolymæ per Titum & Vespasianum. Græcè ἕως τῆς παρουσίας, id est, *usque ad præsentiam Domini*, q. d. Adveniet Dominus, seque præsentem vobis, ac sua præsentia vos planè consolabitur.

Ecce agricola] Exemplo agricolæ docet quam debeant esse longanimes, simulque docet eos hac in re debere imitari agricolas eorumque spe se consolari, q. d. Sicut agricolæ multos magnosque subeunt labores arandi, serendi, sarriendi, occandi, &c. ob spem messis & fructuum, licèt remotam & distantem, quam patienter & longanimiter expectant, ideòque durant in continuis laboribus: ita & vos ô fideles sustinete fortiter & longanimiter omnia adversa, præsertim quæ à divitibus & potentibus tot tantaque injustè patimini, spe mercedis & coronæ cælestis, quam dabit vobis Christus judex: ac licèt ea differatur aliquantum, durate tamen in vestra tolerantia, quia veniens veniet, & non tardabit multùm, Habacuc 2. 3. juxta illud Christum promissum: *Ecce venio citò, & merces mea mecum est, reddere unicuique juxta opera sua*, Apocal. 22. 12. Verè Eurip. apud Stobæum serm. 55.

Agricolarum vita voluptatem sapit,
Dum tristitiam spe futurorum solatur.

Et Tibullus eleg. 6. l. 2.

Spes fovet agricolas, spes sulcis credit aratis
Semina, quæ magno fœnore reddat ager.

Præclarè S. Ambros. in psal. 72. quem inscribit, *De interpellatione David*, ad illud v. 1. *Quam bonus Israel Deus*, &c. *Bonus*, ait, *huic semper est Deus, qui novit, quo tempore metat: & ideo quasi bonus agricola, hic arat agrum suum quasi quodam rigidiore abstinentiæ vomere, hic stirpat quadam falce virtutum amputatrice vitiorum; hic stercorat humiliando se usque ad terram, sciens quia Deus de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem: hic custodit fructus suos, ut illic securius recondat.* Nec minùs eleganter Chrysologus serm. 103. *Credamus quòd crux nostri corporis, est aratrum, fides, semen; sulcus, sepulcrum; resolutio, germen; expectatio, tempus: ut cum ver Dominici adventus arriserit, corporum nostrorum maturæ tunc viriditas vitalem resurgat in messem, nescitura jam finem.* Quanta erit tunc & quàm beata horum spiritualium agricolarum lætitia? O felices, inquient, labores, qui tam uberes nobis fructus protulerunt. Isaiæ 9. 3. *Lætabuntur coram te, sicut qui lætantur in messe.* Psalm. 125. 5. *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent*, &c. Stat nimirum fixa Apostoli sententia ad Galat. 6. 8. *Quæ enim seminaverit homo, hæc & metet.* Et 2. Cor. 9. 6. *Qui*

par.e

parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet.

PRETIOSUM FRUCTUM TERRÆ] *Pretiosum*, Primò, quia fructus hic agricolis magni laboris & operarum stat pretio. Secundò, quia in se pretiosus est, utpote vitam hominis sustentans, roborans & recreans. Tertiò, quia magno pretio venditur.

Notat Clemens Rom. 2. Const. c. ult. S. Jacobum & fratrem ejus Judam fuisse agricolas, ideoque sæpiùs exempla & similitudines mutuari ab agricultura. Sed hujus rei penes auctorem sit fides.

PATIENTER FERENS] μακροθυμῶν, id est, *longanimiter agens*, longanimiter laborans, longanimiter expectans. ita Tigur. Pagnin. & alii; unde codices Græci addunt, ἐπ' αὐτῷ, id est, *in ipso*, id est, ipsum scilicet fructum espectans; Syrus, *super ipsos*, scilicet fructus.

DONEC ACCIPIAT TEMPORANEUM ET SEROTINUM) Græca addunt ὑετὸν, id est *imbrem* & pluviam. ita Syrus. Imber temporaneus, id est præproperus, est qui tempestivè, putà in Octobri depluit jacta semente, ut eam faciat germinare: serotinus, qui serò, putà in B Aprili vel Majo, ad maturandas fruges. Vide dicta Jerem. 5.24. & Osee 6. 4. Segetes enim suum habent diem; cujus quasi aurora & manè sunt germina, serum & vespera est messis. Porrò omnis spes frugum, omneque bonum agricolæ consistit in pluvia, semente & messe opportuna, ut, cùm hanc haber, videatur messem habere in manu. Unde Moses: *Aperiet*, inquit, *Dominus thesaurum suum optimum, cælum, ut tribuat pluviam terræ in tempore suo.* Deut. 28. 12. Quocirca nonnulli per temporaneum & serotinum accipiunt fructum de quo præcessit; ac per fructum temporaneum accipiunt præcocem & primum, per serotinum tardum & posteriorem. Sic sunt ficus præcoces in Julio, & seræ in Septembri. Sic in eadem arbore alia poma, pira, cerasa & pruna primò maturescunt, alia serò & tardè. Idem est in agris & segetibus. ita Hugo, Thomas Anglicus, Salmeron, Fevardentius, & alii.

Seges suū habet manè & vesperam.

Unde mysticè Beda hæc applicans patienti: Fructus, inquit, justi & patientis temporaneus, est gloria animæ; hæc enim statim datur post mortem. fructus verò serotinus, est gloria corporis; hæc enim dabitur serò, putà in fine mundi in die judicii. Rursus temporaneus, C est augmentum gratiæ & justitiæ, quod ilicò datur in hac vita; serotinus, est corona cælestis, quæ datur post vitam. Denique appositè ad priorem sensum de imbre: imber temporaneus, est gratia præveniens; serotinus, est gratia subsequens, ait Hugo. Unde orat Ecclesia: *Tua nos quæsumus Domine gratia præveniat & sequatur, ac bonis operibus jugiter faciat esse intentos.* Idem in tentatione, ariditate & desolatione orandum insinuat hic S. Jacobus.

Rursum imber temporaneus, est initium fidei & virtutis, puta inchoatio vitæ sanctæ; serotinus, est ejusdem profectus & perfectio. Alleg. S. Hieron. in Jerem. 5. & Cyrill. in Zachar. 10. per *temporaneum* imbrem accipiunt vetus testamentum, quia priùs datum: per *serotinum* novum testamentum, quia seriùs datum, & quia nos ad perfectionem gratiæ & gloriæ perducit.

Vers. 8. PATIENTES IGITOR ESTOTE ET VOS] μακροθυμήσατε, id est, *longanimes estote* in patiendo injurias divitum & potentum; q. d. *Si agricolæ hæc patienter ferunt pro temporalibus fructibus, quanto magis vos pro æternis patientes* D *esse debetis? Estote ergo patientes, & confirmate corda vestra, ut advenienti judice Christo læti & probati esse valeatis*, ait Anacletus Papa epist. 1. Simili comparatione athletæ, pugilis & stadiodromi Paulus incitat fideles ad constantiam in patiendo & certando: *Omnis*, inquit, *qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam*, 1. Cor. 9. 25. Sanè si quis attentè consideret dolores & labores quos subeunt agricolæ, athletæ, milites, opifices pro modico lucro, erubescet quòd pro Deo & cælo tam modica, tam frigidè & ægrè patiatur & agat.

ET CONFIRMATE CORDA VESTRA] ut firmiter duretis in vestra tolerantia. Sic ait Apostolus: *Confortamini in Domino, & in potentia virtutis Dei. Induite armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli*, Ephes. 6. 10. vide ibi dicta. Et David: *Expecta Dominum, viriliter age; & confortetur cor tuum, & sustine Dominum*, psalm. 26. 14.

A Antistropha huic Jacobi sententiæ est illa eodem ævo, iisdem fidelibus à S. Petro scripta epist. 1. cap. 5. v. 10. *Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit solidabitque.* Quæ sanè miræ est consolationis, simulque docet Primò, hanc confirmationem magis esse gratiæ Dei, quàm nostrarum virium gratiæ Dei cooperantium. Secundò Deum post modicam tolerantiam, copiosam immittere consolationem & robur, quo nos in patientia & virtute perficit, confirmat & solidat, ut proinde, in qualibet tribulatione & tentatione debeamus esse patientes & generosi, certò scientes, si id fecerimus, Deum ilicò affore, & omnem vim tribulationis elisurum, uti quilibet in seipso experitur.

QUONIAM ADVENTUS (παρουσία, id est *præsentia*,) DOMINI APPROPINQUAVIT] ut post brevem hanc vitam judicet & præmiet nostram patientiam. Sic Apostolus: *Ego*, inquit, *iam delibor, & tempus resolutionis meæ instat. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex, non solùm autem mihi, sed & iis qui diligunt adventum ejus*, 2. Timoth. 4. 6.

NOLITE INGEMISCERE FRATRES IN ALTERUTRUM, UT NON JUDICEMINI] q. d. In injuriis & pressuris nolite nimis dolere & flere, impatientiam ostendere, murmurare, & irasci vobis mutuò, ne propter impatientiam à Domino contemnamini: hoc enim significat Græcum κατακριθῆτε, licèt aliqui legant κριθῆτε, id est *judicemini*, & ita legit Noster: sed *judicare* in Script. sæpè idem est quod condemnare per metalepsin. Vers. 9.

Iudicare idem quod condemnare.

Nota τὸ *in alterutrum*. solent enim pauperes & afflicti, cùm cor plenum habent dolore, erumpere in gemitus, ac queri nunc de divitum & fortunatorum nimia felicitate, potentia & tyrannide; nunc de sua injuria & afflictione; nunc de proximorum meliori sorte & conditione. Ingemiscendo ergo divitibus obmurmurant, sibi sunt impatientes, proximis invident, itaque tandem de Deo queruntur, ejusque providentiam accusant, quòd alios fortunet, se verò miseros efficiat & injustè opprimi sinat: quin & subinde injuriam passi ab uno, alteri innocenti C similem inferunt iniqua talione, ut vel injuriam suam sarciant, aut socium in pœna sibi asciscant, itaque suum dolorem levigent; solatium enim est miseris in pœna habere socium; sed hoc manifesta est injustitia. Denique afflicti utrimque stimulante dolore subinde ingemiscunt, suasque injurias exponunt Deo, & apud eum se invicem accusant, postulantque vindictam: Deus autem non rarò utrosque exaudit & punit. Hic ergo gemitus oritur ex impatientia: ejus auctor & choragus est diabolus. Nam ut ait Tertull. lib. de Patientia cap. 5. *Natales impatientiæ in ipso diabolo deprehendo jam tunc, cùm Dominum Deum universa opera sua homini subiecisse impatienter tulit. Decepit hominem, quia inviderat; inviderat autem, quia doluerat; doluerat quia patienter utique non tulerat.* Ejus remedium assignat Apostolus Galat. 6. 2. *Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi.*

Porrò gemitus signum est & effectus animi debilis, infirmi & feminei. *Omne enim invalidum natura est querulum*, ait Seneca. Viri enim fortes & generosi, quales fuere Martyres, in adversis & tormentis quibusque non D gemunt, sed stant quasi incudes; imò exultant, triumphant, & tyrannos irrident, uti fecerunt Machabæi 2. Machab. 7. Præclarè S. Chrysost. hom. 5. ad popul. docet gemitum & tristitiam omnem esse inutilem, excepta ea quæ suscipitur propter peccatum: hujus enim ipsa proprium est remedium. *Pecunia*, ait, *quis mulctatus est; doluit, non emendavit. Filium amisit; doluit, non resuscitavit mortuum. Contumeliis affectus est; doluit, non revocavit contumeliam. Infirmatur; dolet, morbum non aufert, imò auget. At peccavit quis; contristatus est, peccata delevit: nam quæ secundum Deum tristitia est, pœnitentiam in salutem stabilem operatur. Ergo tristitia tantùm facta est propter peccatum, à quo nata est; ideo ut tinea ipsum corrodit & absumit.*

Gemitus est animi muliebris.

ECCE JUDEX ANTE JANUAM ASSISTIT] q. d. Christus judex è cælo omnia vestra cominus intuetur, perindè ac si ante januam vestram apertam consistens intueretur omnia quæ in domo vestra geruntur: nolite ergo inge-

gemiscere in alterutrum, quia ipse uti videt vestras afflictiones & injurias, ut eas ulciscatur; ita pariter videt vestros gemitus & impatientiam, ut eam castiget. Sic dicimus litigantibus & pugnantibus: Quiescite; nam prætor est ante ostium, qui vos comprehendet & in carcerem conjiciet. Hoc est quod ait Psaltes psal. 101. 20. *Dominus de cælo in terram prospexit, ut audiret gemitus compeditorum, ut solveret filios interemptorum.*

Secundò, Christus *ante januam assistit*: id est imminet, brevique veniet ad judicium tum particulare, tum universale, quo vestram patientiam laudabit & coronabit, persequentium verò tyrannidem damnabit & puniet. Nam ex judicio particulari, quod citò adveniet, pendet sententia cujusque in judicio universali. Quidquid enim de me statuetur in morte, idipsum publicè confirmabit Christus in die judicii, ut ratum & fixum sit per omnem æternitatem. Atque hac ratione verissimum est, judicii diem propè esse respectu singulorum, adeoque eum cuilibet imminere. Ita S. August. epist. 80. ad Hesychium: *In quo*, inquit, *quemque invenerit suus novissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi novissimus dies: quoniam qualis in die isto quisque moritur, talis in die illa judicabitur.* Unde concludit. *Vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum inveniat eum Domini adventus: imparatum autem inveniet ille dies, quem imparatum invenerit suæ vitæ hujus ultimus dies.*

Moral. cùm tentamur à concupiscentia ad peccatum, cogitemus: Ecce judex ante januam assistit: Judex, inquam, qui acerrimus peccati est vindex. *Nobis magna est indita necessitas justè rectèque vivendi, qui cuncta facimus ante oculos judicis, cuncta cernentis*, ait S. August. in Soliloq. c. 14. & Boetius de Consol. l. 5. prosa 6. Addit S. August. *Sic gressus meos semitasque consideras, & die noctuque super custodiam meam vigilas, omnes semitas meas diligenter notans, speculator perpetuus, velut si totius creaturæ tuæ cæli & terræ oblitus, tantùm me solum consideres, & nihil sit tibi curæ de aliis: quia sicut unum totum simul perfectè consideras, sic singula qualibet: sic igitur super custodiam meam stas, sicut si omnium oblitus sis, & mihi soli intendere velis.*

Vers. 10. EXEMPLUM ACCIPITE, FRATRES, EXITUS MALI, LABORIS ET PATIENTIÆ] *Exitum malum* vocat asperam Sanctorum mortem, ait Gagnejus. Sic Sapient. 3. v. 2. dicitur de Sanctis patientibus & Martyribus: *Visi sunt oculis insipientium mori, & æstimata est afflictio exitus illorum, & quod à nobis est iter exterminium, illi autem sunt in pace.* Sic Gentiles olim Christianos & Martyres vocabant βιοθανάτους, *bio hanatos*, id est, violenta morte morientes. Græcè est κακοπαθείας, id est *malorum passio*, afflictio, dolorum perpessio, quæ summa est in violenta morte & martyrio; quod in veteri Testamento fortiter subierunt Abel, Isaias, Jeremias, Ezechiel, Zacharias, &c. in novo Johannes Baptista, S. Stephanus, S. Jacobus Zebedæi, &c. Hortatur fideles ad patientiam & constantiam exẽplo Martyrum tum veteris, tum novi Testamenti; ut illud velut speculum intueantur, & ad illud vitam suã conforment.

Ita Alexander Magnus ad magna se incitabat legendo & considerando heroica facta Achillis, Alexandri Scipio, Scipionis & Alexandri Julius Cæsar, teste Plutarch. in Apoph. Rom. & libr. de Profectu virtut. Hoc est quod ait Paulus Hebr. 13. 7. *Mementote præpositorum vestrorum qui vobis locuti sunt verbum Dei, quorum intuentes exitum conversationis imitamini fidem.* & c. 12. 1. *Ideoque & nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus & circumstans nos peccatum, curramus ad propositũ nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta.*

Quocirca rectè ait S. August. serm. 47. de Sanctis: *Solemnitas Martyrum exhortationes martyriorum sunt, ut imitari non pigeat, quod celebrare delectat.* Ita S. Justinus Apol. 1. & 2. testatur se fortitudine Martyrum conversum esse ad

Vis exempli. Christum. Vita enim & mors Sanctorum est quasi lex viva, quæ suis factis & moribus edicit quid facto opus, quid lex, quid Deus, quid religio velit. *In Sanctorum vita cognoscimus, quid in Script. legere debeamus*, ait S. Greg. hom. 10. in Ezech. Hinc Philo libr. de Abraham, ait leges scriptas esse commentarios vitæ Sanctorum. Vice versa S. August. lib. de Mendacio c. 15. docet vitam Sanctorum esse interpretationem Scripturarum.

Rursum S. Greg. 25. Moral. c. 7. ait ignem olim jussum in altari ali lignis, ut significetur ignem charitatis nobis alendum per exempla Sanctorum. *Ignis enim iste*, inquit, *in altari Domini, id est, in corde nostro citius extinguitur, nisi solerter adhibitis exemplis patrum & Dominicis testimoniis roboretur.* Et l. 27. cap. 5. vel 6. explicans illud psal. 75. 5. *Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: Ex æternis*, inquit, *montibus Deus nos illuminat, quia per admiratam vitam patrum præcedentium radio nos suæ claritatis illustrat.* Viderunt idipsum Gentiles: unde Æneas ad Ascanium filium 12. Aeneid.

Te pater Aeneas, & avunculus excitet Hector.

Et alius:

Tunc bene fortis equus reserato carcere currit,
Cùm quos prætereat, quosque sequatur, habet.

Numquam Theseus nec Saronem, nec Procestem, nec Creontem tyrannum, nec bicorporem Minotaurum interfecisset, nisi sibi Herculis exemplum proposuisset, cujusque facinora factis exprimere decrevisset.

LABORIS) Jam hæc vox non est in Græco, sed comprehenditur in præcedenti κακοπαθείας, id est, *malorum passione.*

ET PATIENTIÆ] μακροθυμίας, id est *longanimitatis.*

QUI LOCUTI SUNT IN NOMINE DOMINI] dicentes, *Hæc dicit Dominus.* *Nomen* ergo significat personam, auctoritatem, jussum, voluntatem, instinctum Domini. Prophetæ enim inspirati à Deo promebant oracula & mandata Dei, non sua.

ECCE] Hæc vox Primò, est nota admirationis, æquè ac lætitiæ ingentis, quòd per tantam miseriam perventum sit ad tantam gloriam, ait Thomas Anglicus. Secundò, est adhortantis ad imitandum Sanctorum patientiam, ut per eam eamdem cum illis coronam adipisci mereamur. Vers. 11

BEATIFICAMUS, (beatos prædicamus; Syrus, *damus illis* טובא *suba*, id est, *bonum*, putà summum, hoc est, beatitudinem) EOS QUI SUSTINUERUNT] Exemplo Christi, qui ait: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam: quoniam ipsorum est regnum cælorum*, Matth. 5.

Pro *qui sustinuerunt*, græcè est ὑπομένοντας, id est, *qui sustinent*; ita Pagnin. Tigur. & alii, sed interpres legit ὑπομείναντας in aoristo, id est, *qui sustinuerunt*: nec enim quis in vita, sed dumtaxat post mortem dicendus est beatus, uti ajebat Solon ad Crœsum. Hinc Ecclesia in Canone Missæ nullos Sanctos recolit & celebrat, nisi eos qui multa sustinuerunt Martyresque obierunt, ut S. Petrum, Paulum, Jacobum, Andream, Laurentium Cæciliam, &c. Jam enim patefacto per Christum cælo, ilicò Martyres omnes è terra evolant in cælum, ibique visione & gloria Dei beãtur: uti contra Calvinum, qui ait eos usque ad diem judicii dormire sub altari docet Ecclesia Catholica.

Martyres ergo fuere *feliciter infelices*, ait S. August. in psalm. 127. *quibus in passione martyrii tamquam vasculis fractis* (ad instar militum Gedeonis Judic. 7. 20.) *major eorum gloria fulgor emicuit, quæ impios Evangelicæ prædicationis inimicos, inopinata illis Christi claritate superavit*, ait idem August. Quæst. in lib. Judicum c. 50. Idem lib. 13. de Civit. c. 6. *Mors*, inquit, *cum sit pœna nascentis, si pro justitia pietateque, penditur fit gloria renascentis.* Idem ser. 26. de Sanctis: *Reddere*, ait, *debemus Martyribus honorificentiam, qui nobis salutem effusione sui sanguinis pepererunt, qui tam sacratam hostiam pro nostra propitiatione Domino se obtulerunt, præsertim cùm dicat ad Sanctos suos omnipotens Deus: Qui vos honorat, me honorat: & qui vos spernit, me spernit. Quisquis ergo honorat Martyres, honorat Christum; & qui spernit Sanctos, spernit Christum Dominum nostrum.*

SUFFERENTIAM JOB AUDISTIS] ὑπομονὴν, id est, *tolerantiam*, sustinentiam, patientiam. Producit è multis patientibus unum Job, quia ipse fuit speculum & exemplar singulare patientiæ, ut ait S. Hieron. epist. 103. quod Deus toti mundo omnibusque seculis speculandum & imitandum proponere voluit. Unde Suidas, verbo *Iob*, cum vocat *firmissimam columnam & incudem*: S. Cyprianus tract. de Bono patientiæ, *ad summum fastigium laudis patientiæ virtutem provectum*: S. Basilius ho. 4. de gratiarum actione, *adamantini cordis hominem, & ut scopulum in mari eminentem, & exemplum fortitudinis.* S. Hilar. in psal. 68. & 118. *universum passionum humanarum gloriosum & beatũ victorem*: Tertul. l. de Patient. c. 14. *Qui omnẽ patientiæ speciẽ* Encomia S. Iob.

ad-

adversus omnem diaboli vim expunxerit, id est expresserit; *in quo Deus feretrum de diabolo extruxerit, vexillum de inimico gloriæ suæ extulerit*: S. Chrysost. hom. 25. ad pop. *Martyrem, imò multis Martyribus maiorem*. Meritò ergo beatificamus Job, qui tam multa generosè & invictè sustinuit. S. Ambros. l. 2. de Interpel. Iob cap. 2. 5. *Iob*, ait, *quasi athleta fortis in stercore sedens, in tantis vibicibus & suvi doloribus vulneris, totum corpus diris perfusus ulceribus, mysteria loquebatur: nec acquirendis propriæ remediis ægritudinis, sed sacris vacabat sermonibus. Fortiores itaque sermones ægrò hominis, quàm illorum qui non ægrotabant*. Et mox: *Et quid dicam fortiorem inventum cæteris? fortior seipso inventus est. Fortior æger, quam cùm sanus fuerat, secundùm quod scriptum est: Virtus in infirmitate consummatur. Ergo & Job cùm infirmaretur, tunc validior erat. Non enim ægrotabat anima, etsi doleret corpore: quia non erat in carne eius anima, cuius passionibus non adhærebat; sed in spiritu, cuius virtute se texerat. Ideo ergo non carnis gemitus & corporis infirmitates, sed voces spiritus loquebatur, quibus urgeret, non quibus cederet*.

Quocirca exclamat S. Augustinus serm. 105. de Temp. *O virum putrem, & integrum! o fœdum, & pulchrum! o vulneratum, & sanum! o in stercore sedentem, & in cælo regnantem!* Et S. Fulgent. epist. 2. cap. 9. *Beatus*, inquit, *fuit Job, cùm in divitiis iustè viveret: sed beatior, cùm in paupertate iustior extitisse. Beatus fuit, cùm decem circumdaretur filiis: sed beatior, cùm unu cunctorum simul orbitate percussus, in Dei dilectione permansit immobilis. Beatus fuit in corporis sospitate: sed beatior factus est in vulnere: beatior etiam in acervo squaloribus pleno, quàm in palatio marmoribus adornato*.

Iob typus Christi. Allegor. Iob fuit expressus typus Christi patientis. Sicut enim Christus passus fuit in omnibus bonis corporis & animi, & à quovis hominum genere; ita & Iob. *Primò.* Primò enim Iob perdidit oves, boves, domum, omnemque substantiam: Christus in passione bonis omnibus, quin & vestibus spoliatus nudus pependit in cruce. *Secundò.* Secundò, Iob septem filios perdidit: Christus omnes Apostolos & discipulos: hi enim eo comprehenso fugerunt. *Tertiò.* Tertiò, Iob percussus fuit ulcere à capite ad talos: Christus toto corpore, & in singulis membris acerbissimos dolores sustinuit. *Quartò.* Quartò, Iob ab amicis gravia probra sustinuit, vocatusque est impius, hypocrita, tyrannus, leo, tigris: Christus in cruce irrisus est quasi blasphemus, seditiosus, percussus à Deo. *Quintò.* Quintò, Iob ab uxore passus est maledicta: Christus passus est à matre non maledicta, sed compassionis tormenta. *Sextò.* Sextò, Iob passus est in animo mœrores, timores, scrupulos, anxietates: Christus in horto cœpit pavere, tædere, contristari & mœstus esse, adeoque in cruce exclamavit: *Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me?* Matth. 27. 46. *Septimò.* Septimò, in Iob vexando & affligendo dæmon omnes suas vires exeruit: multò magis eas exeruit in Christum. *Octavò.* Octavò, Iob ab omnibus fuit derelictus: ita & Christus. *Nonò.* Nonò, Job hæc omnia sustinuit mira humilitate & constantia, cùm esset princeps, imò rex Idumææ, uti docent Isidor. Philippus, Beda & alii passim Præfat. in Iob & satis colligitur ex eo, quòd amici ejus fuerint reges, ut patet Tobiæ 2. v. 15. Christus tanta passus est cùm esset Rex regum, & Dominus dominantium. *Decimò.* Decimò, Iob omnes penè morborum & dolorum species sustinuit: ita & Christus vir fuit dolorum, quia vir amorum. *Iobi 30. morbi.* Iob enim laborasse plusquam triginta morbis putà podagra, chiragra, ischiade, arthritide, dysenteria, incubo, marasmo, angina, fame canina, igne sacro, cancro, erysipelis, asthmate, phthiriasi, febri hectica, lepra, apostemate, tonsillis, pleuritide, gonorrhæa, satyriasmo, vigilia, dolore renum, vermibus, plagis Ægyptiacis, dolore costarum, visceribus putidis, ulcere pulmonum, scabie, lue venerea, animi deliquio, &c. (ex quibus nonnulli fuerunt desperati & mortiferi) ex ipsis Jobi verbis toto libro sparsis colligit noster Pineda in cap. 2. Iob v. 7. sed de his ibidem tractandum erit.

Iobi etymon. Primum. Quocirca appositè vocatus est איוב *Iiob*, latinè & græcè *Iob*, id est dolens, gemens, ululans ejulans, à rad. יבב *iabab*, quod Noster Iudic. 5. v. 27. vertit, *ejulare*, ut prima litera Aleph non sit radicalis, sed heemantica, id est, ascititia & formativa nominis (uti solet esse in Nominibus Hebraicis, Syris, & Arabicis, de quo vide nostrum Serarium in Tobiæ cap. 2.) ita S. Gregor. Chrysost. Hieron. Philippus presbyter & alii in Iob c. 1. 1. *Secundum.* Rursum *Iob*, id est exosus inimicitias patiens, à radice איב *aiab*, id est inimicatus est, hostis fuit, adversatus est: quia scilicet tela omnia inimici, putà diaboli, in se excepit. ita Origen. hom. 14. in cap. 11. Iosue, & ex eo Pineda. *Tertium.* Tertiò, S. Cyprian. Contra Iudæos ait, Iob esse nomen Cyprium, & significare *charissimum Dei*: quia ejus amore constanter tanta sustinuit. Sic & hebraicè אהב *ahab*, quò alludit איוב *Iiob*, significat *amare, diligere*. Quartò, alii deducunt à radice אוב *ob*, id est *pytho*, divinus: quia scilicet Iob erat Propheta & oraculum Dei; ut litera *iod* sit inserta ex nomine tetragrammato *Iehova*, significans ipsius prophetiam esse ex Deo, non diabolo. *Quartum.* Sic Abrahæ à Deo addita est litera *he* ex nomine tetragrammato, ac pro Abram vocatus est Abraham: ut significaretur Abrahæ cum Deo singularis coniunctio & amor, teste S. Hieron. in Quæst. Hebr. Quintò, איוב Iob per metathesin dicitur quasi אב *ab* id est, *pater*, prior, antiquus, doctor, inventor; עוני *ionu*, id est, *oppressionis*, passionis & patientiæ. *Quintum.* Rursum alludit ad אביון *ebion*, id est *pauper*, à rad. אבה *aba*, id est, *voluit*, concupivit, desideravit, quia pauper cum omnibus careat, omnia desiderat: à culmine enim opum & felicitatis, Iob dejectus est ad imam paupertatem & miseriam.

Porrò tacitè innuit hic S. Iacobus, afflictis & patientibus legendum esse librum Iob, ut ex eo discant patientiam. Similis Iobo fuit Tobias cæcitate percussus, *ut posteris daretur exemplum patientiæ eius*, sicut & S. Iob. Tob. 2. 12. Præclarè Prosper 1. parte Præd. cap. 22. *Ex semine*, inquit, *Esau Idumæa gens, in qua inter cæteros duces Iob ille fortissimus athleta Dei enituit, in exemplum omnis patientiæ productus, ut agonistico certamine principem totius malitiæ diabolum superaret, saltus auxilio Dei*.

Finem Domini vidistis] Syrus, *finem quem præstitit ei Dominus vidistis*, *Finis* ergo hic est merces patientiæ, putà felicitas in quam desiit afflictio Iobi, dum paupertas transiit in opulentiam, infirmitas in sanitatem, ignominia in gloriam: reddidit enim Deus ei omnia duplicia, ac celebrem & gloriosum effecit toto orbe sæculisque omnibus, ut fontes suæ misericordiæ & liberalitatis in eum effudisse videatur. ita Dionys. Cajetan. Cathar. Salmeron, Serarius, Stevartius, Fevard. & passim recentiores.

Tres filiæ Iob quid significent. Id significavit Iob nominibus filiarum trium, quas sibi suisque restitutus genuit. Primam enim vocavit *Iemima*, id est diem: secundam, *Ketsia*, id est casiam: tertiam *Kerenhapuch*, id est cornu stibi: q. d. Hæc omnia iis indo in monumentum utriusque fortunæ meæ, prosperæ & adversæ: quasi jam ex nocte & tenebris infelicitatis ad diem & lucem felicitatis, ex fœtore sterquilinii ad fragrantiam casiæ, ex sordibus ad nitorem & elegantiam quasi stibio depictus redivisset. ita Olympiodorus, Vatablus & alii in Iob c. 42 Unde pro *cornu stibii*, R. Abraham vertit, *cornu*, vel *robur immutatum* (hoc enim Hebr. significat *Keren hapuch*) scilicet ex infirmitate & adversitate commutatum in hanc fortitudinem & prosperitatem, pristina majorem. Septuag. verò vertunt *cornu Amaltheæ*, id est, cornu copiæ: fingunt enim Poetæ Amaltheam capram fuisse nutricem Iovis, è cujus proinde cornu Iupiter omnia bona in homines effunderet. Quare verè Prosper. 1. part. de Promiss. cap. 22. *Iob*, inquit, *dupla præmia victor accepit. Pugnantibus verò suis & sua gratia iuvante vincentibus, centuplabis se daturum Dominus pollicetur, & vitam æternam in futuro sæculo largiturum. Quod in Valentiano Valentis fratre vidimus impletum: qui dum pro Christo militium tribunatus sprevit, hujus mundi regnum adeptus est, & verus Christi confessor vitam acquisivit æternam*.

Secundò, alii per *finem Domini* accipiunt mortem Christi in cruce, sive patientiam Christi usque ad mortem, & in morte perfectam consummatamque: quasi Iacobus jungat typum cum antitypo, putà Iob cum Christo; duoque fidelibus afflictis contemplanda & imitanda proponat exemplaria patientiæ, Iobum & Christum: Christi enim patientia longè superavit patientiam Iobi: ut enim alia omittam, duravit usque ad finem vitæ ipsamque mortem, cùm Iobi afflictio duraverit tantùm septem annos, si credimus Olympiodoro, & Auctori Catenæ Græcorum in Iob cap. 42. v. 19. (nam Nost. *Christus patientior Iobo, Cur?*

Pineda valdè probabiliter censet, longè brevius, fuisse calamitatis Jobi tempus. Vide eum c. 2. v. 7. & 8. sect. 1 a. n. 4.) post eam enim successit felicitas usque ad mortem per annos 140. quibus fuit superstes, Job 42. v. 16. Unde Guerricus Abbas serm. 3. de Dominica Palmar. *Sufferentia namque Iob*, inquit, *fuit usque ad reditum substantia: sufferentia Domini usque ad exitum vitæ*. Ita S. August. lib. de Symbolo ad Catechum. cap. 3. & epist. 120. cap. 10. *Vt*, inquit, *non talem remunerationem* (qualem accepit Iob) *speraremus, quando mala temporalia pateremur; non ait, Sustinentiam & finem Iob vidistis, sed ait, Sustinentiam Iob audistis, & finem Domini vidistis; tamquam diceret: Mala temporalia sicut Iob sustinete, sed pro hac sustinentia non temporalia bona sperate, quæ illi aucta redierunt, sed æterna potiùs quæ in Domino præcesserunt*.

Probat S. August. hanc expositionem ex verbo *vidistis*; finem enim Christi illi multi illo ævo viderant; finem verò Iobi nemo. Sed ad hoc responderi potest, *videre* in Scriptura sæpè sumi pro cognoscere, sive id fiat visu, sive auditu, sive quo alio sensu, uti alibi ostendi. S. August. de more sequuntur Beda, Glossa, Hugo, & alii. Hic sensus sublimis est, sed symbolicus: prior ergo literalis videtur & genuinus, quem confirmat id quod sequitur: *Quoniam Dominus misericors est & miserator*, scilicet in Jobum, dum illi finem felicem tribulationum dedit. Idem enim est dum dicitur: *Finem Domini vidistis*, cum eo quod quasi causam reddens sui dicti, illicò subdit: *Quoniam Dominus misericors est & miserator*.

Videre pro cognoscere.

Anagogicè, *finis Domini* est Christi resurrectio, ascensio, missio Spiritus sancti, nominis exaltatio, gloria & cultus apud omnes gentes. Ita S. August. verbis jam citatis, Serarius & alii. Rursum *finis Domini* est merces & corona gloriæ æternæ, quam Deus post mortem dedit Jobo, datque omnibus patientibus. de qua S. Cyprian. lib. de Mortalitate: *Ad immortalitatem*, ait, *morte transgredimur, nec potest vita æterna succedere, nisi hinc contigerit emigrare: non est exitus iste, sed transitus*.

QVONIAM MISERICORS DOMINVS EST ET MISERATOR] *Misericors* per habitum, *miserator* per actum quo continuò miseretur, adeò ut viscera misericordiæ suæ in Jobum & afflictos ad eos consolandos effundere videatur: unde pro *misericors* græcè est πολύσπλαγχνος, id est, *multùm visceralis*, ex intimis visceribus commiserans quem Hebr. vocant רחום *rachum*: σπλάγχνα enim sunt *viscera*.

Hæc verba significant de Jobo ad literam hic agi, non de Christo, uti dixi, præsertim quia Christo homini ratione unionis hypostaticæ, & merito passionis debita fuit resurrectio & gloria; licèt misericorditer illi data dici possit hactenus, quòd naturæ humanæ in Christo præcisè spectatæ (seclusa scilicet unione cum Verbo) debita non esset, sed gratuitò collata à Deo, æquè ac ipsa unio hypostatica.

Vers. 12. ANTE OMNIA AVTEM FRATRES MEI NOLITE IVRARE] q. d. Præ omnibus curate, ne temere juretis. Videntur enim multi fideles tunc æquè, ac nunc, proclives fuisse ad juramenta, ac sibi induxisse habitum jurandi. Quare ut hanc proclivitatem & lapsum linguæ, ex vitiosa consuetudine contractam emendet & corrigat Iacobus, monet ut majorem curam & custodiam adhibeant linguæ ne jurent, quam ulli alteri vitio: qui enim uni vitio valdè addictus est, illi præ cæteris invigilare debet, si illud corrigere velit, ac circa illud facere examen particulare.

Minùs ergo genuinè explicat Lyran. q. d. Ante omnia nolite jurare, hoc est, omnibus dictis vestris nolite, ut soletis, præponere juramentum. sunt enim nonnulli ita faciles ad jurandum, ut ante tertium quodlibet verbum jurent.

Alludit Jacobus, imò citat illud Christi Matth. 5. 34. *Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cælum*, &c. Ex quibus verbis perperam colligunt & docent Anabaptistæ, Wiclef (cujus hac de re error damnatus est in Conc. Constantiensi sess. 8.) & olim VValdenses, ac Pelagiani, teste S. August. epist. 8. q. 5. (ubi ridet eos, quòd putarent se tantùm jurare si dicerent, *per Deum*; non autem dicendo: *Testis est mihi Deus*) nullum juramentum Christianis esse licitum. Favere videtur S. Chrysost. & Theoph. in Matt. 5. & Occum. hic, qui dicunt juramen-

Iurare licet Christiano.

A tum omne Christianis vetari à Christo; Judæis verò ut imperfectis fuisse permissum, æquè ac libellum repudii. Sed hi Patres benignè exponendi sunt, ut tantum velint dicere, Christianis à Christo severiùs prohiberi juramentum quàm Judæis: illos enim ob consuetudinem jurandi non tam acriter fuisse castigatos & punitos à Deo, uti castigantur Christiani à Christo.

De fide ergo est, licere quandoque Christianis jurare. Sic enim juravit Paulus 2. Corinth. 1. 23. *Testem Deum invoco in animam meam*, Philip. 1. v. 8. *Testis est mihi Deus*. Ac angelus Apocal. 10. 6. jurat per viventem in sæcula sæculorum. Quin & Deus juxta illud psalm. 109. 4. *Iuravit Dominus, & non pœnitebit eum*. Ratio est, quia juramento honoratur Deus tamquam prima & infallibilis veritas, quæ in testem vocatur. Est ergo juramentum actus religionis & latriæ, si, ut docet Ieremias cap. 4. 2. fiat *in veritate*, scilicet ne juretur falsum: *in iustitia*, ne juretur injustum & malum: *in iudicio*, ne juretur temere & sine magna utilitate, aut necessitate. *Iudicio enim caret iuramentum incautum, veritate iuramentum mendax, iustitia iuramentum iniquum*, ait S. Thom. 2. 2. qu. 89. art. 3.

B Dices, Quomodo ergo Christus sancit: *Ego autem dico vobis non iurare omnino?* Respondet S. Bernard. serm. 65. in Cantic. non jurare omnino esse consilium, non præceptum. Alii fatentur esse præceptum, sed vetans tantùm ne juretur per creaturas, idque ne decus primæ veritatis iis detur, & Deo adimatur. Id innuit S. Hieron. in c. 5. S. Matthæi. Alii per jurare intelligunt, pejerare. Verùm hæc omnia aliena, aut contorta videntur, & refelluntur ex verbis quæ subdit Christus Matth. 5.

Pro responsione ergo Nota duplicem à Christo perstringi errorem Pharisæorum. Prior erat, Exodi 20. 7. ubi dicitur: *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*, tantùm prohiberi perjurium, non juramentum leve & vanum: Hebræa enim vox שוא *scau*, quam Noster vertit *vanum*, significat etiam *mendacium*: mendacium autem in juramento est perjurium. Imò Rabbini censent ibi tantum vetari, ne quis pronunciet nomen *Iehova*, præter summum pontificem, quod sanè ridiculum est. Posterior, licitum esse per creaturas temere jurare & pejerare. Id enim Pharisæos sensisse patet Matth. 23. 17.

Quæ iuramenta vetet Christus.

C Christus utique errori opponit vocem *omnino*. q. d. Ego autem dico, vetoque non tantùm jurari falsum, sed & verum, sive id fiat dicendo per Deum, sive per templum, sive per aliam creaturam; intelligere ad mentem Pharisæorum *leviter & temere*, uti fit in communi hominum sermone. Vult enim Christus docere, teste S. August. & Chrysostom. malam esse propensionem ad jurandum; & juramentum, licet in se bonum sit, oriri tamen à malo (putà ex incredulitate hominum, qui non credunt nisi juretur) nec esse per se appetendum. Itaque non jurandum omnino, nisi malum hoc cogat, idque Primò, ne ex assuetudine jurandi labamur in perjurium, uti monet Ecclesiasticus cap. 23. vers. 9. & 12. Ita S. Augustinus epistola 154. *Nolite*, inquit, *iurare omnino propterea mihi dictum videtur, non quia verum iurare peccatum est, sed quia peierare immane peccatum est, à quo nos longè esse voluit, qui omnino ne iuraremus admonuit*. Secundò, quia reverentia nominis divini hoc postulat. Tertiò, quia ea deberet esse fides & veritas Christianorum, ut injuratis credi posset, & de facto crederetur, inquit

D Clemens Alex. l. 7. Strom. Sic apud Romanos flamini Diali jurare non licebat, quòd indignum videretur ei non credi, cui credita essent divina, ait Plutarch. in Problem. Roman. in 43. ubi & addit, *iuramentum homini libero pro tormento est*. Romani enim à servis veritatem per tormenta extorquebant, à cive per juramentum, à sacerdote per solum verbum.

S. Iacobus ergo exemplo Christi vetat *quodcumque iuramentum*. Primò, quia, ut ait S. August. serm. 28. de verb. Apost. *Falsa iuratio exitiosa est, vera iuratio periculosa est, nulla iuratio secura est*. Secundò, quia vult ut, quantum in te est, non affectes, non ames, nec quasi bonum cum aliqua delectatione appetas jusjurandum, ait S. Augustin. cap. 15. de Mendacio. Tertiò, quia jurare in se est quasi malum morale ad irreverentiam erga Deum spectans, sed necessarium in hoc statu naturæ lapsæ & corruptæ; uti malum in se est hominem

occi-

occidere, sed sicut hoc (occidere (subinde ubi adsunt A debitæ circumstantiæ licet, imò est laudabile: sic & jurare, si fiat cum veritate, justitia & judicio, nimirum ut non fiat libenter & leviter, sed tantum quia illud extorquet alterius incredula diffidentia. Unde S. Thom. Opusc. 4. ait, *Iuramentum non aliter ac medicamentum, non nisi cogente necessitate usurpandum*. In paradiso ergo non licebat jurare, uti nec licet in cælo. Tanta enim est majestas nominis Dei, ut illud in testem vocandum non sit, nisi cogat necessitas. Quare id facere ultrò ob res parvas & viles, vile est, irreverens & injurium Deo; perinde ac injurium esset regi, si quis eum pro uno aureo citaret & vocaret in testem. Unde Arist. 1. Metaphys. cap. 3. ait, *iuramentum esse summo honore dignum*.

NEQUE PER CÆLUM] Nam, ut jam dixi, Scribæ, Pharisæi & similes censebant juramentum per creaturas non esse juramentum, nec obligare. Audi Christum Matth 23. v. 16. increpantem Pharisæos. *Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque iuraverit per templum, nihil est*. Sed iidem avaritia excæcati, excipiebant ea quæ B oblata Deo, ipsorum loculos implebant, quasi hæc sola sanctissima haberentur, ideoque si quis per ea jurasset, juramento suo obligaretur. Unde subdit Christus: *Qui autem iuraverit in auro templi, debet. Stulti & cæci: quid enim maius est, aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et quicumque iuraverit in altari, nihil est: quicumque autem iuraverit in dono quod est super illud, debet. Cæci: quid enim maius est, donum, an altare quod sanctificat donum?* Rationem deinde dat à priori, quòd nimirum qui jurat per creaturam, tacitè ex communi hominum sensu juret per creatorem, qui est auctor & conservator creaturæ. *Qui ergo*, inquit, *iurat in altari, iurat in eo, & in omnibus quæ super illud sunt. Et quicumque iuraverit in templo iurat in illo; & in eo qui habitat in ipso. Et qui iurat in cælo, iurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum*; ac proinde verè & propriè jurat Deumque in testem vocat, atque juramento suo obligatur, perinde ac si per Deum immediatè jurasset. Et matth. 5. 34. *Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia civitas est regis magni: neque per caput tuum iuraveris. quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum*. q. d. Ne putes licere jurare per caput tuum C quasi illud sit tuum, tibique pleno dominio ad quemvis usum subditum; quia tuum non est, sed Dei: si ergo per caput tuum juras, juras per Deum qui illud tibi dedit. Alioqui enim qui per se caputque suum propriè juraret, nec intenderet jurare per Deum, sed per se solum, esset idololatra; quia seipsum faceret primam & infallibilem veritatem, & consequenter Deum.

[Iurans per creaturam iurat per Creatorem.]

SIT AUTEM SERMO VESTER: EST, EST (Græcè ναὶ ναὶ, id est certè certè; Pagnin *etiam, etiam*) NON NON] q. d. Sermo vester sit simplex affirmatio aut negatio sine juramento; ut quod est, dicatis simpliciter esse; quod non est, non esse. ita Oecum. Aut, q. d. Pro juramento utimini constanti & gemina asseveratione dicendo: *Est, est*. aut constanti & gemina negatione dicendo: *Non, non*. Vide de hac phrasi dicta 2. Corinth. 1. 17.

Sanè ea deberet esse hominum, præsertim fidelium sinceritas, probitas & fides, ut eorum simplici assertioni aut negationi crederetur. Ita Isocrates ad Demonicum: *Decet*, inquit, *bonos viros fideliores exhibere se iuramento, tantumque iurandum est ut te crimine, vel amicum gravi periculo liberes; non autem ob pecuniam*. D

[Religio iuramenti quanta.]

Solon tantam ajebat hominibus inesse debere probitatem, ut non opus esset ligare eos juramento, teste Maximo serm. 33. Socrates dicebat *bonos viros decere eos mores ostendere, qui essent iuramento firmiores*, teste Antonio in Melissa p. 3. serm. 63.

Ita Clinias familiaris Pythagoræ, maluit tria talenta pro mulcta solvere, quàm jurando mulctam evadere, uti refert S. Basil. serm. de Utilit. ex lib. Gentil. capienda. *Esseni* (qui fuere primi e Judæis Christiani) *omne quod dicunt, iuramento fortius habent*, ait Josephus l. 2. Belli c. 7.

Ita S. Gregor. Nazianz. legem sibi indixit numquam jurare, idque usque ad mortem servavit, uti ipse refert in Carm. de vita sua.

Verè Clemens Alex. 7. Strom. *Vbinam*, inquit, *ergo est amplius opus iuramento ei, qui ita vivit, ut qui pervenerit ad summum veritatis?* Et S. August. lib. 1. de serm. Domini in monte: *Christianus*, ait, *verum loquatur, neque iurationibus crebris, sed morum probitate commendet veritatem*. Quin & Philo l. 1. de special. leg. *Quidquid*, ait, *vir bonus asseverat perinde ac iurato credi debet, cùm verbum eius firmum sit, ac rigidum, nulli mendacio flexibile, veritate in qua fundatur subnixum*. S. Chrysost. verò hom. 26. ad pop. *Hoc*, ait, *interdum à nonnullis audivi, Nisi iuravero, non credit. Tu es horum causa, qui facilè iuras. quia si id non faceres, sed omnibus constaret quòd non iures, mihi crede dicenti, quòd iis qui mille devorant iuramenta, maiorem ipse fidem solo nutu invenires*. Vide eumdem hom. 17. ubi varia media assignat, quibus facilè corrigi potest jurandi consuetudo. Ita Carbone pollicente quippiam & jurante, populus Rom. vicissim juravit se illi non credere, nimirum probis viris etiam injuratis habenda est fides: levibus, ne juratis quidem. Nam, ut ait Menander, *Suadet loquentis vita, non oratio*.

UT NON SUB IUDICIO DECIDATIS] Sic & Syrus. q. d. Ut non incidatis in condemnationem, dum B ex frequentia jurandi incidistis in perjurium jurando falsum Græca jam habent ὑπόκρισιν, hoc est, ut non incidatis in *simulatione*, uti vertit Pagnin. Tigur. Cajet. Clarius. q. d. Ne fictè & simulatè juretis, ore jurantes, non corde, ac dicentes: *Iuravi lingua, mentem iniuratam gero*: qua ratione Lysander tyrannus dicebat, pueros tesseris, viros juramentis oportere circumvenire, teste Plutarch. in Lacon. Idem dicunt, imò faciunt politici & athei, quibus cùm nullum sit numen, nulla conscientia, nulla etiam est religio & fides iuramenti quod sanè plusquam Ethnicum est, fraudulentum, sacrilegum & barbarum. Verùm alii codices habent κατάκρισιν, id est, *iudicium* & condemnationem: quin & Oecum. leges ὑπὸ κρίσιν, exponit κατάκρισιν.

VERS. 13. *Orationis vis.*

TRISTATUR (κακοπαθεῖ, id est, *patitur*, vexatur, affligitur) ALIQUIS VESTRUM, ORET] Ita Christus in horto tristis usque ad mortem, oravit: quia oratio impetrat à Deo auxilium, lætitiam & robur ad vincendam tristitiam: adeoque ipsum orare & colloqui cum Deo, orantem exhilarat & lætificat. Patet hæc disparata esse præcepta vel monita. Quid enim tristitia cum juramento, de quo præcessit? Porrò fructus orationis patet in Anna matre Samuelis, quæ cùm esset amaro animo, C & orasset, *vultus eius non sunt ampliùs in diversa mutati*, 1. Reg. 1. 18. Et in Christo, qui agoniam oratione superavit, ac post eam intrepidè procedens obviam Judæis tradidit se in mortem. Dum ergo tristaris, noli captare solatia ab amicis, ab epulis, à musicis, à fabulis; sed ab oratione & colloquio cum Deo. Porrò omni diabolica actione potentior ad nocendum est mœroris spiritus; dæmon enim quoscumque ferè superat, per mœrorem superat: eum si auferas, nemo à dæmone lædi poterit, ait S. Chrysost. serm. 2. & 3. de Provid.

[Tristitia est hamus dæmonis]

ÆQUO ANIMO EST? PSALLAT) Syrus, *si lætatur, psallat*. Aliqui contrariè legunt, ἀθυμεῖ, id est, *ægro est animo*; ut idem dicatur, & inculcetur id quod præcessit, q. d. Dum tristis es, ora & psalle, ut tristitiam discutias. Verùm legendum est εὐθυμεῖ, uti passim alii legunt, id est æquo, pacato, tranquillo, securo, læto, alacri est animo: licèt enim utile sit tristi psallere, tamen id difficile est juxta illud: *Musica in luctu importuna narratio*, Eccli. 22. v. 6. Lætus verò & alacer D gestit ad canendum & psallendum. Psalmodia ergo conservat augetque lætitiam, excitatque jubilum Deo.

[Psalmodiæ fructus 4.]

Hac de causa inducta est in Ecclesiam psalmodia. Primò, ut ea fideles ad Dei amorem excitentur. Secundò, ut, sicut variæ voces in unam harmoniam consentiunt, ita in unum fidelium animi conspirent, ait S. Athanas. de Interpret. psalm. Tertiò, ut suavitate cantus demulceantur animi, ut divinorum oraculorum vim & efficacitatem aviditùs excipiant, ait S. Basil. præf. in Psalm. Quartò, ut angelos æmulemur & Seraphinos, qui perpetuò Deo laudes canunt, concinuntque, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth, Isajæ 6. 3. ita Cyrillus catechesi 13. Vide dicta Ephes. 5. 19. *Psalmus*, ait S. Augustinus præfat. in psalmos, *est signifer pacis, spirituale thymiama, exercitium cælestium: luxum reprimit, sobrietatem suggerit, lacrymas movet*. Et S. Basil. proœmio in Psalmos

Psalmus, ait, *est animarum tranquillitas, pacis arbiter, turbas & fluctus cogitationum compescens, iracundiam mollis. Psalmus amicitiæ conciliator, diffidentium conjunctio, inimicorum reconciliatio. Quis enim inimicum existimabit eum, cum quo unam ad Deum vocem emisit?* Et inferiùs: *Psalmus dæmones fugat, auxiliares angelos advocat, in nocturnis terroribus securitas, in diurnis laboribus requies est: infantibus tutela, iunioribus decor, senioribus solatium, mulieribus honestissimus ornatus: solitudines celebres facit: elementum incipientibus, incrementum proficientibus, consummatio perfectorum. Psalmus est vox Ecclesiæ, ac dies festos agit. Psalmus est angelorum opus, cælestis reip. spirituale ornamentum.* S. Chrysost. in psalm. 14. *Psalmus*, ait, *est animæ sanctificatio, est pulcher animi concentus, acutissimum telum contra dæmones: nec cervi ita tela fugiunt, ut Psalmos David dæmones. Sumpsit David citharam & pulsavit, & à Saule recessit malus spiritus, & recedens dæmon cecidit, ut cervus sagitta percussus & in jecore sauciatus.*

Unde in Vitis Patrum legimus, dæmonem nullam orationem æquè horrere ac psalmodiam. Cautiam dat Sophronius in Prato spirit. cap. 152. quòd *in Psalmis partim nobis ipsis, Deum laudando oramus & invocamus, partim maledictis* B *insectamur dæmones*. Rursum S. Chrysost. in psalm. 134. *Psalmus*, ait, *habet voluptatem cum utilitate. Principale ejus lucrum est ad Deum hymnos dicere, animam expurgare, cogitationem in altum extollere, vera & accurata dogmata discere, de præsentibus & futuris philosophari.* Et mox: *Nam licèt millies petulans sit is qui canit, dum psalmum reveretur, sopit tyrannidem suæ petulantiæ: licèt oppressus sit malis innumeris & ab ægritudine animi occupetur, dum demulcetur à voluptate, levat animum, extollit cogitationem & mentem in sublime evehit.*

VERS. 12. INFIRMATUR QUIS IN VOBIS) Catholici hunc locum accipiunt de Sacramento Extremæ unctionis. Hoc Sacramentum negarunt olim Armeni, Waldenses, Albigenses, Wiclef, & hoc sæculo Lutherus & Calvinus. Cajetan. verò licèt Sacramentum esse concedat, negat tamen de eo hic agi, sed de unctione miraculosa ad sanandum ægrotos, ad quam Christus discipulos qui tum necdum erant sacerdotes, ac proinde ministri Sacramenti esse non poterant, misit, Marci 6.13.

Extrema unctio est Sacramentum, Verùm de fide est tam Extremam unctionem esse Sacramentum, quàm de ea hic agere Jacobum. Ita sentit C Ecclesia, quæ in administratione hujus Sacramenti, ita precatur: *Deus qui per Apostolum tuum Iacobum locutus es, dicens: Infirmatur quis in vobis*, &c. Idem definiunt Conc. Florent. in decreto unionis, & disertè Trident. sess. 14. ubi hunc Jacobi locum fusè explicat. Ait ergo can. 1. de Extrem. unct. *Si quis dixerit Extremam unctionem non esse verè & propriè Sacramentum, à Christo Domino nostro institutum, & à B. Iacobo Apostolo promulgatum, sed ritum tantùm acceptum à Patribus, aut figmentum humanum, anathema sit.* Et can. 2. *Si quis dixerit sacram infirmorum unctionem non conferre gratiam, nec remittere peccata, nec alleviare infirmos, sed iam cessasse, quasi olim tantùm fuerit gratia curationum, anathema sit.* Explicatiùs verò cap. 1. *Instituta est*, inquit, *sacra hæc unctio infirmorum, tamquam verè & propriè Sacramentum novi Testamenti, à Christo Domino nostro apud Marcum quidem insinuatum, per Iacobum autem Apostolum ac Domini fratrem fidelibus commendatum, ac promulgatum. Infirmatur inquit, quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei salvabit infirmum, & alleviabit eum Dominus; &* D *si in peccatis sit, dimittentur ei. Quibus verbis, ut ex Apostolica traditione per manus accepta Ecclesia didicit, docet materiam, formam, proprium ministrum & effectum huius salutaris Sacramenti. Intellexit enim Ecclesia materiam esse oleum ab Episcopo benedictum. Nam unctio aptissimè Spiritus sancti gratiam, qua invisibiliter anima ægrotantis ungitur, repræsentat. Formam deinde esse illa verba: Per istam unctionem*, &c.

Negat Calvinus. Errat ergo Calvinus, dum ait Innocentium I. instituisse Sacramentum Extremæ unctionis, idque asserere Sigebertum in Chronico. Magis errat Kemnitius, dum id tribuit Felici IV. sub annum Domini 528. qui Innocentio 100. annis fuit posterior. *Refellitur:* nil enim tale habet Sigebertus, vel quis alius Historicus. Idem docent & definiunt Pontifices, Fabianus & Innocent. I. & III. Callistus I. ac Concilia, Meldense, Gangrense, Senonense, A Cabilonense, Moguntinum, VVormatiense, Coloniense, Aquisgranense. Vide Bellarm tom. 3. de Extrem unct. Ratio est Prima quia gratia curationum non fuit res permanens, sed tantùm ad tempus à Christo data & demandata discipulis: Iacobus autem loquitur de hac unctione tanquam de re permanente, ordinaria & habente effectum infallibilem. *Primò,* Hæc enim epistola scripta est diu post mortem Christi, quando gratia curationum cessabat. *Secundò.* Secundò, gratiam curationum habebant Apostoli & discipuli Christi, non autem omnes presbyteri. Ergo cùm presbyteros induci jubet, significat eos esse ministros Sacramenti Extremæ unctionis. *Tertiò;* Tertiò, quia ait: *Et si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Unde liquet hanc non fuisse gratiam curationum: illa enim sanabat corpus à morbis, non animam à peccatis. Rursum hanc unctionem esse Sacramentum: quia Sacramentum non est aliud quàm signum visibile conferens gratiam invisibilem; talis autem est Extrema unctio: remissio enim peccatorum non fit nisi per infusionem gratiæ. *Quartò,* Quartò, quia Iacobus hic omnia recenset ad Sacramentum necessaria, scilicet pro materia assignat oleum, pro forma orationem fidei, B pro ministro presbyterum, pro effectu remissionem peccatorum.

Nota. Quod ait *infirmatur*, intellige graviter & periculosè ad mortem; hic enim ἀσθενεῖ, id est, viribus & robore planè destituitur, quem proinde mox vocat τὸν κάμνοντα, id est, *periculosè laborantem*. Rursum talem ait ἐγερεῖ, id est, *excitabit*, quasi à morte ad vitam Dominus: alioqui enim in levibus morbis advocari jussisset non presbyteros, sed medicos, qui per pharmaca ægrum sanassent. Ita explicat Conc. Trident sess. 14. c. 3. de Extrem. unct. *Declaratur etiam*, inquit, *esse hanc unctionem infirmis adhibendam, illis verò præsertim qui tam periculosè decumbunt, ut in exitu vitæ constituti videantur; unde & Sacramentum exeuntium nuncupatur, æquè ac Extrema unctio*. Extrema enim est earum quæ homini fideli in vita adhibentur: fidelis enim Primò, ungitur in baptismo, sed in vertice. Secundò, in Confirmatione, sed in fronte. Tertiò, in Ordine, sed in manibus: extremè verò ungitur hac unctione æger extremè laborans, ad extremam luctam cum dæmone, mundo & carne fortiter ineundam C & superandam. Unde Conc. Trident. sess. 14 ait eam esse pœnitentiæ & totius vitæ consummatricem. ac Christum voluisse ea finem vitæ quasi firmissimo præsidio munire contra diabolum, qui tunc omnes nervos suæ versutiæ intendit ad nos perdendos, & à fiducia divinæ misericordiæ deturbandos. Quare quod legimus in Vita S. Hedvvigis, eam imminente morbo, cùm adhuc sana esset petiisse inungi, ut devotiùs Sacramentum susciperet ac fuisse inunctam, instinctu divino dispensatoriè factum est, nec imitandum; uti monet Auctor Vitæ.

Nota Secundò, τὸ *infirmatur* significat hanc unctionem non esse adhibendam sanis vitæ discrimen adeuntibus in prælio, naufragio, extremo capitis supplicio, &c. sed tantùm iis qui ex morbo ita infirmantur, ut periclitentur de vita.

Nota Tertiò. τὸ *infirmatur* significat hanc unctionem non esse adhibendam mortuis; uti fecerunt olim Valentiniani & Archontici hæretici, invocando nomina Principatuum, ut mortui fierent incomprehensibiles, & redimerentur à potestate principatuum. Vide Theodor. l. 1. Hæret. fabul. Iren. l. 1. c. 18. S. August. hæresi 16.

D INDUCAT] Hoc verbum significat hanc unctionem non esse adhibendam nisi ei quis compos est rationis & mentis, vel certè aliquando fuit: hic enim solus potest inducere, id est. evocare & iubere ut inducantur presbyteri: græcè enim est προσκαλεσάσθω, id est *advocet*. Quare ejus incapaces sunt amentes perpetuò, & pueri, etiamsi desperatè ægrotent. *Extrema unctio præcipitur.* Perperam ergo Nicolaus Cusanus epist. 3. scribit infantibus olim datam fuisse Extremam unctionem. Rursum τὸ *inducat*, non tantùm consilium, sed & præceptum significat, scilicet eum qui commodè potest, debere hoc Sacramentum suscipere, ut suæ saluti æternæ in tanto periculo, & ultimo vitæ articulo securiùs consulat; quia non rarò fit, ut per Extremam unctionem salvetur, qui sine ea periisset, fuissetque damnatus. v. g. si æger confiteri & absolvi nequeat, & tamen sit in peccato mortali, ungendus est, ac unctio delebit peccatum & primam gratiam ac justitiam illi conferet,

Quo;

Quocirca legimus in Vita S. Malachiæ apud S. Bernard. eum cùm evocatus esset ad inungendam quandam mulierem, & nonnihil tardans, invenisset eam mortuam sine hoc Sacramento ita indoluisse, ut diu cum suis orans mortuam suscitarit, & inunxerit. Quare ubi alia Sacramenta adhiberi ægro non possunt, adhiberi debet Extrema unctio, idque videtur esse præcepti. nemo enim tutò in tali articulo confidere potest suæ contritioni. ita docet Magister in 4. dist. 23. Bonavent. & Maior ibidem, ac Cajet. in Summula. Si verò alia Sacramenta adhiberi possint, non videtur Extrema unctio esse præcepti, sed consilii, quod tamen imprudenter negligitur, uti docet D. Th. 4. dist. 23. q. 1. art. 1. quæstiunc. 3. Paludan & Soto ibidem, Silvester verbo *Extrema unctio*, dub. 9. Navarr. Enchirid. c. 22. n. 16.

PRESBYTEROS] non seniores laicos, præsertim medicos, uti fingit Aretius, Calvinus, Lutherus; sed sacerdotes, uti habet sensus & praxis totius Ecclesiæ. Audi Concil. Trident. sess. 14. can. 4. *Si quis dixerit presbyteros Ecclesiæ, quos B. Iacobus adducendos esse ad infirmum inungendum hortatur, non esse Sacerdotes ab Episcopo ordinatos, sed ætate seniores in quavis communitate, ob idque proprium Extremæ unctionis ministrum non esse solum sacerdotem, anathema sit.*

Perperam ergo Thomas VValdensis part. 2. de Sacram: cap. 136. censet in extrema necessitate à laico posse conferri Extremam unctionem, nimirum deceptus fuit verbis Innocentii, quæ mox citabo.

Porrò *presbyteros*, id est, unum è presbyteris Ecclesiæ; sed olim solebant eum comitari alii presbyteri, ut orarent pro infirmo. Addit ex Ruardo Suarez 3. par. tom. 4. disp. 43. sect. 1. à pluribus validè confici hoc Sacramentum si unus ungat aures, alius oculos, alius pedes, &c. sed tamen id fieri non debere. Denique fuit olim nonnullis in locis consuetudo, ut infirmum septem sacerdotes adirent, ac totidem dies pro eo oraretur, ait Gabriel in 4. dist. 23.

Dices, Innoc. I. epist. 1. ad Decentium cap 8. & ex eo Concil. VVormatiense cap. 72. ait, oleo sancto uti posse non solùm sacerdotes, sed etiam laicos in suis & suorum necessitatibus. Respondet D. Soto in 4. dist. 23. art. 1. Innocentium loqui de usu olei extra Sacramentum ad curandos infirmos. Verùm tunc non utuntur oleo sancto ab Episcopo benedicto, sed proprio à se benedicto. uti fecerunt Eremitæ. Dico ergo Innocentium loqui de recipiente, non de ministro, q. d. Licet omnibus Christianis uti oleo sancto in suis & suorum necessitatibus, nimirum advocando presbyteros, & ab eis accipiendo Extremam unctionem, non autem eam aliis ministrando. ita Bellarm. de Extrem. unct. c. 9.

ET ORENT SUPER EUM] oratione tum communi, tum sacramentali, putà forma Extremæ unctionis, quæ est deprecatoria, dicendo: *Per istam sanctam unctionem & suam piissimam misericordiam, indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per visum*, &c. Nota τὸ *super eum*, hinc enim olim manus imponebatur infirmo, uti etiamnum imponitur; idque ordinat Rituale Romanum nuper jussu Pauli V. recognitum & editum: quin & imponitur manus organis sensuum, dum illa unguntur. Idque appositè, quia infirmus agonizans patitur extremos tum in corpore dolores, infirmitates, defectus, deliquia; tum in animo tentationes, scrupulos, anxietates, quin & horribiles dæmonis visiones: quare oratur pro eo, manusque ei imponitur, ut Deus eum solari & roborare dignetur. Quocirca licèt Mediolanensis Ecclesia ex rituali S. Ambrosii utatur forma, non deprecatoria, sed absoluta, dicendo: *Ungo te oleo sanctificato in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti.* tamen ex adjunctis deprecationem innuit & involvit. Unde Suarez 3. par. tom. 4. disp. 40. sect. 3. censet invalidum esse Sacramentum, nisi aliquid addatur quo significetur deprecatio.

UNGENTES EUM OLEO] olivarum (hoc enim propriè vocatur *oleum*) ab Episcopo benedicto, uti definit Innocent. I. epist. ad Decentium cap. 8. Concil. Trident. & Florent. Benedictio hæc est tacita oratio, qua Episcopus nomine Ecclesiæ orat, ut Deus hoc oleum faciat salutare infirmis. Hinc praxis Ecclesiæ habet, ut Episcopus feria 5. Hebdomadæ sanctæ, putà in Cœna Domini (quo die videtur Christus hoc Sacramentum institutisse) consecret oleum tum infirmorum, tum catechumenorum, tum confirmandorum, putà chrisma in quo oleo miscetur balsamum. Unde Suarez loco citato asserit validum esse Sacramentum, si infirmus ungatur chrismate. Hinc liquet materiam hujus Sacramenti esse oleum, idque accommodè & congruè. Primò, quia oleum morbos lenit. & subinde sanat. Secundò, quia dat pabulum lumini, ut significetur ægrum qui in tenebris & in umbra mortis versatur, vi hujus Sacramenti illuminari & consolari à Deo. Tertiò, quia oleo unguntur athletæ, ait S. Hieron. in Osee cap. 14. ad agonem; æger autem hic subit agonem mortis: oleo ergo hoc inungitur, ut à Deo ad luctam ultimam corroboretur. Quocirca hac unctione dæmonum vires & iras, quas alioqui totas in ultimo hoc articulo expromerent, infringi & frænari docent S. Gregor. hom. 39. in Evang. Climachus gradu 7. Emissenus hom. 1. ad monachos. Quartò, quia oleum exhilarat & lætificat: lætitia autem eget æger morbo & mœrore oppressus. Verè Theoph. in c. 6. Marci, oleo sanatos infirmos tradit, *cùm oleum ad labores utiles sit, lucis fomentum, & hilaritatis effectivum, significetque misericordiam Dei & gratiam spiritus, per quam à labore liberamur, & lucem, ac gaudium hilaritatemque spiritualem accipimus.* Hinc in Vitis Patrum legimus S. Hilarionem, S. Martinianum, S. Macarium, aliosque Anachoretas sanctos curasse morbos oleo à se benedicto.

Oleum est materia Ext. unct. cur.
Primo. Secundo. Tertio.
Quarto.

IN NOMINE DOMINI) Syrus, *Domini nostri*, puta *Iesu Christi*, ut habet S. August. de Visit. infirm. cap 4. Porrò τὸ *in nomine Domini*, significat, ait Beda, *oleum consecratum in nomine Domini* (ab Episcopo) *vel certe quia etiam cum ungunt infirmum, nomen Domini super eum invocare debent.*

Addunt aliqui *in nomine Domini*, id est, vice Domini: Deus enim per Sacramenta quasi instrumenta operatur & sanat.

Symbolicè, τὸ *in nomine Domini* significat ægros, præsertim moribundos, totos se debere commendare ac dare Domino, eum perpetuò habere in mente & invocare; ut, sicut ab eo vitam hauserunt, ita eamdem illi reddant; atque sicut à puero mox ut ratione uti cœperunt, ad Deum conversi sunt, imò illud in primo usus rationis instanti faciendum censet S. Thom. 1. 2. q. 89. a. 6. ita pariter deficientes eidem immoriantur, dicentes: *In manus tuas Domine commendo spiritum meum.* Hoc est quod monet Apostolus Roman. 14. 8. *Sive vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus.*

Laudat Xenophon libr. 8. Cyri pæd. Cyrum, quòd imperium à Deo inierit, & cum eo finierit: nam, ut idem ait lib. 1. Cyrus creatus imperator primùm omnium rem divinam fecit; & litatis sacris orsus est regere & negotia regni tractare. Lib. 8. verò ita mortem Cyri describit: *Videbatur ascendere ad ipsum* (Cyrum) *quidam specie humana augustior, & dicere: Vasa colligito ô Cyre: statim enim ad Deos abiturus es. Statim ergo captis hostiis rem divinam facit Iovi patritio & Soli, dicens: Iupiter patrie & sol, Deique omnes, magnas ago gratias, quòd vestram de me curam intellexi, quodque numquam rebus secundis super conditionem humanam animus elatus est*, &c.

Præclariùs Nazianzen. Philagrium infirmum ad fortiter ferendos dolores cohortans epist. 58. *Hoc*, inquit, *Philagrium meum decebat, nempe non emolliri, nec doloribus frangi, sed lutum contemnere, ac corpus quidem sinere ea pati quæ ipsius natura fert, natura lege omnino, vel nunc, vel postea dilapsurum (interibit enim vel morbo, vel senectute confectum) sursum autem animam tenere, ac per cogitationes cum Deo coniungi.* Epist. verò 60. eius in doloribus constantiam laudat: *Nam manus*, inquit, *in cælum tendens Orientem versus oculos habens clamare cœpisti: Gratias ago tibi Pater inorumque hominum conditor quòd nos invitos & reluctantes beneficio afficis, ac per externum hominem internum purgas, & per contraria nos ad lætum finem, pro iis quas nosti rationibus, ducis.* Et epist. 64. *Hortor te*, inquit, *dolori resistere, vinculisque superiorem præbere, ac morbum nihil aliud esse ducere, quam utilem quamdam disciplinam, huc videlicet tendentem, ut & corpora omnia, & quidquid fluxum ac turbulentum est, interituque obnoxium, contemnens ac pro nihilo putans, totum te cælesti parti addicas, nec præsenti tempori, sed futuro ævo vivas. Denique tam veneranda est viva crux Christi, qualis est*

Æger fortiter ferat ægritudinem.

morbus, quàm mortua, puta picta aut ficta, ut quidam Sanctorum ait.

Salvianus epistol. ad Catturam sororem infirmam: *Corporis*, ait, *fortitudo semper menti inimica est ut te jure nunc tanto fortiorem spiritu putem, quanto imbecillior carne esse cœpisti. Caro enim*, inquit Apostolus, *concupiscit adversus spiritum, spiritus adversus carnem: hæc enim invicem sibi adversantur, ut non quæ vultis illa faciatis. Ergo si repugnante corpore quæ volumus facere non possumus, infirmandam carne est ut optata faciamus. Et verum est, imbecillitas enim carnis mentis vigorem exacuit, & affectis artubus vires corporum in virtutes transferuntur animorum; ut mihi genus quoddam sanitatis esse videatur, hominem interdum nō esse sanū.* Causam protinus subjicit. *Nulla enim admodum tū spiritui cum corpore, id est, nulla divinæ incolæ cum terreno hoste luctatio est: non turpibus flammis medullæ æstuant; non male sanam mentē lascivia incentiva succendunt, non vagi sensus per varia oblectamenta lasciviunt; sed sola exultat anima læta corpore affecto, quasi adversario subjugato. Gaude ergo alumna Christi, semper siquidem simplicis & quietæ; sed nunc magis defæcata tua mentis & libera ostium aperi, & attraho, ut legis, Spiritum sanctum. Numquam, ut puto, habitatore Deo dignior exstitisti; quanto imbecillior corpore, tanto purior sensu vincentibus carnem tuam morbis, mente vicisti. Felix si hanc semper corporis mortem in vitam spiritus conservaris, extinctis in te forsitan conflictu humanarum tentationum incentivis.*

Oratio fidei salvabit infirmum] τὸν κάμνοντα, id est, *graviter laborantem*, deficientem, & mo-
Vers. 15. rientem: unde mortui ab Homero, Platone & Aristotele vocantur κάμνοντες. *Oratio fidei* accipi potest tum communis, tum sacramentalis. Communis, qua sacerdos & astantes precantur pro salute infirmi. Hæc dicitur, *fidei*; quia

Oratio fidei quæ. Primò. ex fide vim suam & efficaciam habet: quo enim major est fides & spes orantia, eo plus oratione sua impetrat à Deo; juxta illud Matth. 9. 29. *Secundum fidem vestram fiat vobis.* & cap. 17. 19. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc; & transibit.*

Secundò. Secundò & potiùs, *oratio fidei* vocatur forma Sacramenti Extremæ unctionis: hæc enim habet speciem orationis & deprecationis. Dicitur *fidei*, Primò, quia fides metonymicè significat omnia charismata & Sacramenta quæ fide nituntur, & ex ea profluunt quasi ramus ex arbore. Sic Apostolus Rom. 3. 28. ait nos justificari per fidem: ubi sub fide comprehendit spem, pœnitentiam, charitatem, cæterasque virtutes quæ ex fide quasi radice profluunt: sine his enim nemo justificatur. Sic Rom. 12. 3. ait: *Vnicuique sicut Deus divisit mensuram fidei*, id est, charismatum spiritualium, quæ Deus inter fideles distribuit.

Secundò, dicitur, *fidei*: quia vis & efficacia Sacramenti consistit, non in physica vi materiæ, v. g. olei; sed in fide, id est, vi spirituali verborum, quæ fide comprehenditur. Hinc ait S. August. tract. 80. in Joan. *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum; non quia dicitur, sed quia creditur*, id est, non ratione externi soni qui transit, sed ratione internæ virtutis quæ sola fide percipitur. Unde subdit: *Nam in ipso sono aliud est sonus transiens, aliud virtus manens*, quæ scilicet virtus est quasi anima Sacramenti, nec sensibus percipitur, sed fide creditur. Dicitur ergo hæc oratio fidei, quia à fide dictata est, & fide intelligitur.

Tertiò. Tertiò, dicitur *oratio fidei*, quia requirit fidem in suscipiente Sacramentum, & sine hac fide invalida est & inefficax. Rursum, qui Sacramentum suscipit hoc ipso publicè profitetur, se credere, & amplecti doctrinam Christi, & vim hujus Sacramenti ab eo instituti.

Quartò. Quartò, *oratio fidei*, id est fidelis, id est, certa & indubitata, q. d. Hæc oratio, putà forma deprecatoria Sacramenti Extremæ unctionis, non est dubiæ & incertæ virtutis, sed fidelis & certa; quia certò impetrat quod orat: operatur enim per modum Sacramenti ex opere operato, non ex opere operantis, putà orantis. Sic Apostolus sæpè ait: *Fidelis sermo*, id est certus, indubitatus, verissimus sermo, 1. Timoth. 1. v. 15. & cap. 3. 1. ad Titum 3. 8.

Quintò. Quintò, *fidei*, id est fidelium & Ecclesiæ: quia sacerdos inungens, nomine totius Ecclesiæ inungit & orat pro infirmo. Agit enim tanquam minister Ecclesiæ;

A unde debet habere intentionem faciendi id quod Ecclesia intendit, putà conferre infirmo Sacramentum Extremæ unctionis.

Salvabit] Primò, Syrus, *sanabit corporaliter*; Secundò, Dionys. *sanabit spiritualiter*, id est, cooperabitur ad ejus salutem æternam, nimirum, ut Fevardent. conferendo ei gratiam & robur, quo mortis horrori & dæmonis tentationi resistat. Tertiò, pleniùs Hugo, Thomas Anglicus, & alii, salutem utramque accipiunt, scilicet tam corporis quàm animæ; ut generalis sit hæc salus, quæ deinde explicetur aliquo modo particulatim, nimirum salus corporis per verbum *alleviabit*; salus animæ per τὸ *& si in peccatis fuerit, remittentur ei.* Pro *salvabit* enim græcè est σώσει, id est, *servabit*, quod est verbum generale, tamque animæ quàm corporis salutem complectitur.

Sensus ergo est, q. d. *Oratio fidei* id est Sacramentum & forma sacramentalis Extremæ unctionis, *salvabit infirmum*, hoc est, conferet ei gratiam qua salvetur anima: gratiam inquam, vel primam, si æger sit in peccato morta-
B li; vel secundam, hoc est augmentum gratiæ, si æger jam erat in gratia. Ita per salutem intelligit gratiam Conc. Florent. dum effectum hujus Sacramenti ait esse animi sanationem. & Conc. Trident. sess. 14. cap. 2. ait enim: *Res porrò & effectus hujus Sacramenti illis verbis explicatur: Et oratio fidei salvabit infirmum, &c. Res etenim hæc est gratia Spiritus sancti.* Alioqui Jacobus hic omisisset primarium & proprium effectum Sacramenti, qui est conferre vel augere gratiam justificantem, itaque facere justum vel justiorem. Rursum *salvabit*, vel, ut græcè est, σώσει, id est, servabit eum, hoc est, conferet ei sanitatem corporalem, si ita saluti animæ expediat, ait Concil. Trident. loco citato. Posset insuper sic exponi: *Oratio fidei salvabit infirmum*, scilicet dando gratiam quæ ægrum, vel per mortem transmittat ad salutem æternam, vel eumdem ad vitam revocet; eique salutem & sanitatem corporalem restituat. Sic enim σώσει, id est, servabit eum in vita, vel præsenti, vel æterna. Proprius enim effectus Extremæ unctionis est ut quasi viaticum, aut potiùs pharmacum immortalitatis morientem conducat & transmittat ad alteram vitam meliorem & æternam.

C Porrò hinc patet falsum & præposterum esse metum nonnullorum, qui putant se certò morituros, si hoc Sacramentum suscipiant, ideoque illud differunt usque ad ultimum vitæ halitum, imò subinde sine eo moriuntur: cùm è contrario proprius effectus hujus Sacramenti sit reddere sanitatem, si id animæ saluti expediat, ut ait Trident. cujus rei multa legimus & vidimus, ac in dies videmus exempla. *Metus vanus moribundorum.*

Et allevabit eum Dominus] S. August. tract. de Restit. Cathol. convers. & Cassianus collat. 20. cap. 8. legunt *allevabit*; græcè ἐγερεῖ; Syrus & Hebr. יקימנו *iokimenu*, id est, *excitabit*, eriget, suscitabit, alleviabit eum, non tantùm corporaliter alleviando morbum, sed etiam & magis spiritaliter conferendo ei robur, alacritatem & lætitiam. quo metus & scrupulus ob præterita peccata, ac tentationes dæmonis (præsertim diffidentiæ, desperationis, mœroris) & morbi dolores, tædia, torporem, atque mortis pavorem, anxietatemque ob instans judicium fortiter & alacriter superet, ut allevietur, id est, corpore & animo erigatur, exhilaretur & corroboretur.
D Ita Conc. Trident. sess. 14 c. 3. *Aegroti animam*, inquit, *alleviat & confirmat, magnam in eo divinæ misericordiæ fiduciam excitando; qua infirmus sublevatus & morbi incommoda ac labores leviùs fert, & tentationibus dæmonis calcaneo insidiantis faciliùs resistit.*

Præclarè Joan. EcKius debellator Lutheri serm. 57. de Sacram. assignat sex olei proprietates quibus significentur sex dona & effectus hujus Sacramenti, scilicet, Primus, sanatio sanitasque spiritalis. Secundus, nitor conscientiæ, Tertius, robur facultatum animæ. Quartus, pax & quies in misericordia Dei. Quintus, consecratio quædam quasi pugilis & athletæ Christi. Sextus, gaudium & lætitia. Hinc Rituale S. Ambrosii, quo utitur Ecclesia Mediolanensis, jubet ungi caput, in quo hæc sex dona excipiuntur. Hinc & Episcopus benedicens hoc oleum orat, ut fit omni hoc unguento cælestis medicinæ peruncto tutamen mentis & corporis, ad evacuandos omnes dolores, omnes infirmitates, omnemque ægritudinem mentis & corporis. *Sex fruct. Ext. unct.*

Vis

Exempla.

Vis exempla? Accipe illustria. *S. Maria Ogniacensis, cùm B. Virgine prænonente Extremam unctionem susciperet, Apostoli omnes adfuere, & B. Petrus claves ostendens pollicebatur se illi cæli ianuam patefacturum. Porrò Christus signum crucis, vexillum victoriæ suæ, ad pedes eius fixit. Cumque in diversis locis ungeretur, in ipsa Sacramenti eius perceptione S. Spiritus operationem cum ingenti singulorum locorum illustratione persensit. Quidam etiam amici & noti eius qui iampridem obierant, eius consolandæ causa ad eam missi sunt*, inquit Jacobus à Vitriaco Card. lib. 2. Vitæ ejus cap. 12, Idem cap. 4. *Cùm præsente Maria Ogniacensi*, inquit, *unctionis Extremæ Sacramentum ægroti perciperent, illa Christum cum Sanctorum multitudine adesse sentiebat, ægrotumque illum misericorditer corroborantem, dæmones expellentem, animam purgantem, seque dum membra eius ungerentur, quasi in lumine per totum eius corpus diffundentem.*

Reginaldus unus è S. Dominici discipulis, cùm moneretur ut Extrema unctione se ad luctam cum dæmone præpararet. Ego, inquit, hanc luctam minimè reformido; quin potiùs lætus expecto. Iam enim dudum mater misericordiæ me inunxit, in qua plurimum confido, & ad quam cupidè proficiscor: Quòd autem se priùs ab ea inunctum dicebat, id ita habuerat. Cùm ante annos multos gravissimè ægrotaret, vigilanti de nocte apparuit Regina cæli cum aliis duabus virginibus, ipsaque ad eum accedens iacentis oculos, aures, os & manus unguento quod attulerat propriis manibus linivit, denique & pedes in præparationem Evangelii, ut ipsamet quasi ex formula orans adiunxit. ita habet Vita S. Dominici lib. 2. c. 2.

S. Lydvvina à Christo Domino, præsente B. Virgine, omnibus Apostolis, multisque angelis, & Sanctis, fuit inuncta in omnibus membris quæ morituris inungi solent Rogavit illa ut se tot doloribus oneraret, quot opus esset ad redimendum Purgatorium. Cui Christus. *Ita fiet sicut petis: post biduum cantabis Alleluia cum aliis virginibus in regno Patris mei.* Ita habet Vita ejus apud Surium 7. Aprilis p. 3. c. 11.

Peccati reliquiæ quæ.

ET SI IN PECCATIS SIT, REMITTENTUR EI] *Peccatis*, non tantùm venialibus; hæc enim omnes habent; sed & mortalibus, si quæ sint. Unde cautè ait *si*. Sic & Conc. Trident sess. 14. c. 3. *Unctio* inquit, *Spiritus sancti* (quam significat & confert Extrema unctio) *delicta si qua sint adhuc expianda, ac peccati reliquias abstergit.* Hinc unguntur quinque sensus, quia illi sunt quasi quinque ostia per quæ peccata in animam intrant. Porrò peccati reliquiæ sunt Primò peccata venialia, Secundò, pœnæ peccatis, etiam mortalibus jam remissis, debitæ. Tertiò, infirmitas & languor virium animæ ad peccato, & tentationibus, quibus moribundi à dæmone oppugnari solent resistendum. Quartò peccata mortalis, in quæ æger post confessionem incidit, & ignorat se iis teneri. Rursum cùm confessio ob aliquem defectum, quem æger bona fide ignorat, fuit invalida, si ipse de peccatis omnibus in genere doleat, uti par est, Extrema unctio omnia omnino remittit & abolet. Idem faciunt alia Sacramenta, sed per accidens; & Extrema unctio id facit per se & propriè; quia ad hoc peculiariter, est instituta, & parata in finem vitæ ut amoveat omnia impedimenta, quæ animam evolantem è corpore ab ingressu cæli remorari possunt. Quocirca nulli est negligenda, quia multi per eam salvantur, qui alioqui damnarentur: multi rectà in cælum evolant, aut breviter in Purgatorio expiantur, alioqui diu in eo expiandi. ita passim Interpretes & Bellarm. de Extrema unct. c. 8. cujus rei exempla suppetunt.

An B. Virgo inuncta.

Hinc nonnulli inferunt; B. Virginem in fine vitæ non suscepisse Extremam unctionem, nec ejus fuisse capacem; quia nullum in ea fuit peccatum, aut peccatorum reliquiæ. Unde in ea falsa fuisset forma, dicendo: *Indulgeat tibi Deus quidquid deliquisti per visum, auditum*, &c. Rursum ipsa non eguit confortatione in morbo & morte, imò sine morbo, ex amore & desiderio fruendi Christo suo filio creditur animam exhalasse. ita Gabriel, Paludanus, Victoria & Eckius.

Resp. affirmativè.

Verùm contrarium, scilicet eam fuisse inunctam, docent Albertus, Sylvester, Canisius, quos citat & sequitur Suarez 3. part. tom. 2. disp. 18. sect. 3. Ratio est, quia proprius effectus Extremæ unctionis est, confortare hominem in ultima lucta contra insidias inimici; non verò peccatorum remissio, nisi sub hac conditione, si quæ habeat æger, ut ait Jacobus. Decuit ergo B. Virginem hoc Sacramentum uti & cætera (excepto Ordine, Pœnitentia, & Matrimonio) suscipere, ut fidelibus præberet exemplum humilitatis, & vitæ Christianæ. Ad argumentum resp. Suarez, formam intelligi conditionatè, scilicet, *Si quid deliquisti per visum*, &c. Meliùs respondebimus, illam alia forma, v. g. Ambrosiana (quam superiùs recitavi) fuisse inunctam, quæ peccatorum non facit mentionem. Porrò quod Albertus ait, eam usurpasse Sacramentum Pœnitentiæ, & confessam S. Johanni, passim alii redarguunt: propriis enim materis pœnitentiæ sunt peccata propria, qualis nulla habuit santissima Virgo, idque ipsa optimè sciebat, utpote lumine divino, æquè ac gratia, plenissima.

Denique falsum est quod scribit Gulielmus Durand. li. 1. Rational. divin. offic. c. 8 num. 15. & Eckius homil. 36. & 58. de Sacrament. scilicet quòd infirmus debeat semel tantùm in anno, licèt sæpiùs ægrotet, ungi, aut non nisi post plures menses: nec enim Extrema unctio imprimit characterem. Repeti ergo potest quoties is qui è morbo convaluit, in eum, vel alium rursus incidit, ac periculosè ægrotat. Ex dictis patet S. Jacobum tres assignare effectus Extremæ unctionis. Primus est, salus animæ & subinde corporis; secundus, alleviatio infirmi; tertius, peccatorum si quæ sint reliqua, remissio.

CONFITEMINI ERGO ALTERUTRUM PECCATA VESTRA] Pro *ergo* Syrus habet *den*, id est *autem*; Græci nonnulli (nam plures non habent) *ùv*, id est *igitur*. Vocula *ergo*, vel *autem* connectit hæc præcedentibus. q. d. Dixi de Extrema unctione: *Si in peccatis sit, remittentur ei*; scilicet si is qui ungitur ea ignoret, aut eorum sit oblitus: nam si eorum sit conscius, debet ea ante Extremam unctionem confiteri, ut docet Innoc. I. epist. 1. ad Decentium c. 8. Ut ergo eam ritè suscipiatis, *Confitemini alterutrum peccata vestra*, id est, confitemini homines hominibus vobis similibus, putà illis, quibus à Christo demandata est absolvendi cura & potestas, scilicet sacerdotibus, juxta illud 1. Petri 4. *Unusquisque sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes.* Sic vulgò dicimus Docete invicem, curate invicem, sustentate invicem, sacrificate pro invicem; nimirum ut qui docti sunt, doceant indoctos; qui medici sunt, curent ægrotos; qui divites sunt, sustentent pauperes; qui sacerdotes sunt, sacrificent pro laicis: illa enim verba exponenda sunt appositè ad subiectam materiam gratiam & officium cujusque. ita exponit Beda; S. Bernard. in lib. Medit. cap. 9. Hugo Victor. lib. 2. de Sacram. part. 14. cap. 1. Alcuinus epist. 26. apud Henricum Canisium tom. 2. Antiq. lect. Et Concil. Senonense decret. 10. ac S. August. lib. 2. de Visit. infirmorum c. 4. (licèt Doctores Lovan. dubitent an hic liber sit S. August. & Erasmus neget.) Accedunt S. Bonavent. & Alexander Alensis mox citandi. Hinc patet agi hic de confessione sacramentali: quod perperàm negat Erasmizans Cajetanus.

Confitemini alterutrum, id est sacerdoti. cur? Resp. Primò:

Dices, cur ergo ait S. Jacobus: *Confitemini alterutrum*? Cur non expressè dicit: Confitemini sacerdotibus? Resp. Primò, ad leniendum confessionis onus & verecundiam, q. d. Confiteri debetis, at non angelis, coram quibus, utpote purissimis & sanctissimis, nimis erubesceretis peccata vestra, præsertim carnalia denudare; sed hominibus, putà sacerdotibus, qui iisdem tentationibus peccatis obnoxii sunt, vel fuerunt, aut esse possunt. *Alterutrum* ergo, id est, homo homini, similis simili, frater fratri confitemini, putà sacerdoti, qui licèt officio sit superior, natura tamen est par, infirmitate similis, obligatione confitendi æqualis.

Secundò.

Secundò, ut significet sacerdotes æquè ac laicos sua peccata confiteri debere. Noluit ergo dicere: Confitemini presbyteris, ne præsbyteri putarent se onere confitendi eximi, eò quòd ipsorum sit laicorum confessiones excipere, eosque absolvere quasi judices; sed judicum personam debere deponere, seque facere reos cùm peccata sua confitentur: quasi dicat, Confitemini alterutrum, presbyteris scilicet, ita ut, cùm ipsi peccant, similiter aliis presbyteris confiteantur. ita Serarius hic, & Turrianus in libr. 2. Constit. S. Clement. cap. 18.

Tertiò.

Tertiò, ut innuat Jacobus consilii esse, non præcepti, non tantùm sacerdotibus, sed etiam laicis peccata confiteri, sive reconciliationis mutuæ causa, sive humilitatis

illu-

studio, sive ad petendum consilium & auxilium, sive ad majus charitatis vinculum, præsertim imminente discessu & morte. Unde multos Sanctos id fecisse legimus, ut S. Gregorium toto cap. ultimo Moralium. Et in Religionibus viri religiosiores idipsum facere solent, ac offensarum suarum & scandali quod sua tepiditate vel impatientia, aut cholera sociis dederunt, ab eis veniam petere. Idipsum significat & monet hic S. Jacobus. Unde Beda: In hac, ait, Jacobi sententia debet esse discretio, ut quotidiana leviaque peccata alterutrum coæqualibus confiteamur, ut orent pro nobis: sed gravia juxta legem sacerdoti pandamus, ut ille ab eis nos absolvat. quod laici facere nequeunt. Et Simeon Thessal. lib. de Divino templo ait hæc Jacobi verba ab Episcopo, dum pecca populi prono capite postulat, & se peccatorem confitetur (uti facit sacerdos in introitu Missæ) impleri. Et S. Ephrem tom. 2. part. 72. in reprehens. sui & confess. implorans fratrum erga se commiserationem citat hunc Jacobi locum.

Quartò.

Quartò, ex hoc Jacobi loco nonnulli censuerunt, absente sacerdote confitendum esse laico: unde Alcuinus epist. 26. Scotis id persuadere volens: Jubetur, inquit, ut confiteamur alterutrum, id est, homo homini, reus judici, ægrotus medico. Idem scis sancit S. Franciscus in Regula cap. 20. citans hunc Iacobi locum. Idipsum fecit Baptista catechumeni, qui, teste S. Augustino, uti refertur de consecrat. dist. 4. c. *sanctum est*, in navi orta tempestate à laico baptizatus est: ille enim ab hoc jam baptizato absolutionem petiit, & impetravit. Idem liquet ex Concil. Tribu. quod citatur in decretal. c. *fures, de furtis*, dicitq; fures & latrones si comprehensi aut vulnerati Presbytero vel Diacono confessi fuerint, communionem eis non esse negandam. Unde putarunt aliqui in articulo mortis deficiente sacerdote, laico faciendam esse confessionem, idque à Jacobo hic præcipi, ac proinde laicum tunc posse confitentem absolvere. Id videtur innuere S. Thomas in Supplem. q. 8. a. 2. ad 1. & Abulensis in Levit. cap. 16. q. 24. Quin & S. Franciscus in Regula c. 20. suis Religiosis ita præscribit: *Si sacerdotem habere non poterunt, confiteantur fratri suo, sicut dicit Apostolus Jacobus: Confitemini alterutrum peccata vestra.* Sed ilicò subdit: *Non tamen ob hoc dimittant recurrere ad sacerdotes, quia potestas ligandi atque solvendi solis sacerdotibus est concessa.*

Confessio facta laico non est sacramentalis, nec præcepta.

Verùm dico, confessio facta laico nullo modo est sacramentalis, neque umquam fuit necessaria. Prior pars patet: quia laicus non habet potestatem clavium; confessio autem sacramentalis fit propter absolutionem. Secunda pars patet, quia nullum est præceptum, nec divinum, nec Ecclesiasticum, nisi de confessione facienda sacerdoti, deinde quia necessitas, confessionis nascitur ex necessitate absolutionis, quam laicus non potest dare.

Dices, Cyprian. lib. 3. epist. 17. contendit, ut lapsi in persecutione possint in articulo mortis, si sacerdos non adfuerit, apud Diaconum exomologesin facere, & manus impositionem in pœnitentiam accipere; & auctor lib. de Vera & falsa pœnitentia c. 10. *Tanta vis, ait, est confessionis, ut, si deest sacerdos, confiteatur laico.* Sic & Beda verbis paulò antè recitatis. Similia habet Glossa in ca. *pastoralis*. de officio judicis ordin. (tamen in quibusdam exemplaribus correctioribus sunt ista jam deleta.) Respond. Cyprian. loquitur de confessione, quæ ab agentibus pœnitentiam publicam fieri solet in eum finem, ut absolvantur ab excommunicatione, & reconcilientur ab Ecclesia: quæ confessio potest fieri Diacono habenti jurisdictionem absolvendi ab excommunicatione. conjectura autem D. Pammelii, qua dicit fortè absente Episcopo, & presbyteris carceribus inclusis, ex privilegio quodam in necessitate Diaconis permissam & concessam fuisse pœnitentium reconciliationem, sicuti à S. Gregorio presbyteris concessam legimus Sacramenti Confirmationis administrationem; nullo modo est probabilis tum, quia nemo hoc umquam dixit: tum quia Diaconus non habet sacerdotalem characterem, & longè major est distantia inter Diaconum & presbyterum, quàm presbyterum & Episcopum: tum denique quia Episcopus nullo modo potest concedere administrationem Sacramenti Confirmationis, sed soli Christi vicario hoc concedunt: ergo multo minùs potest concedere Diacono administrationem Sacramenti Pœnitentiæ, sicut nec potest ei concedere consecrationem corporis Domini. Auctor verò li. de Pœnit. & Beda commendant hanc confessionem non tamquam necessariam, sed tamquam utilem: tum quia homo excitat in se faciliùs dolorem peccatorum, dum ea alteri confitetur. tum etiam quia per illam verecundiam ex parte satisfacit pro peccatis: tum denique quia consilium & consolationem ab altero accipere potest. Unde etiam Magister sentent. & Doctores in 4. d. 17. laudant hanc confessionem in extrema necessitate laico factam. quod intellige, quando abest scandalum, & omne aliud periculum quod ex tali confessione posset provenire. Quod autem D. Thom. in Supplem. q. 8. a. 2. ad 1. ait in necessitate pœnitentem debere confiteri cui potest, non est præceptum, sed consilium, ut intelligit Sotus: quod tempore D. Thomæ frequentiùs erat in usu quàm modò. Quod autem addit defectum sacerdotis à summo sacerdote tunc suppleri, intellige suppleri quoad consecutionem remissionis peccatorum, si alter est contritus; non autem si tantùm est attritus, quia nulla extat hujus rei promissio: unde illa suppletio esset omnino præter legem ordinariam. Porrò laicus audiens confessionem non potest confitentem absolvere: sic enim usurparet officium sacerdotis, faceretque sacrilegium. Sed ne irregularis? Affirmat D. Soto: quia inquit, cap. *si quis*, de Clerico non ordinato, imponitur pœna irregularitatis solemniter baptizanti, aut aliquod divinum officium exercenti sine Ordine: nomine autem officii divini continentur omnia Sacramenta. Verùm meliùs alii negant; quia nomine officii divini ex usu Canonum intelligitur solum sacrificium Missæ, & solemnis decantatio Evangelii, aut Epistolæ. ita Silvester v. *Confessor*, a. Ledesma in 4 p. 2 q. 7. a. 3. & alii.

Denique errat Thomas Anglicus hic dum institutionem Confessionis tribuit Ecclesiæ, Jacobo promulgationem, Christo tantùm insinuationem, cùm scilicet B. Petro dedit claves: imò Canon *Quidam Deo*, 1. de Pœnit. dist. 1, cum Glossa, videtur institutionem Confessionis tribuere S. Jacobo: sed per institutionem intellige expressam denudationem, quam præ S. Petro, Paulo, Johanne & Juda facit hic S. Jacobus. De fide enim est hoc Sacramentũ, æquè ac cetera, à Christo Domino immediatè esse institutum, uti definit Concil. Trid. sess. 14. cap. 1. de Extrema unct. Unde S. Bonavent. in 4. dist. 17. art. 2. qu. 3. & Alensis ibidem nu. 3. a. 2. docent confessionem à Christo institutam, sed à Jacobo hic promulgatam.

Porrò quàm peccatori necessaria sit confessio ad salutem patet exemplo Severi, qui mortuum sine confessione defunctum, ideoque raptum ad tartara suscitavit, ut confiteri posset; uti narrat S. Gregorius 1. Dialog. c. ult. De ejus utilitate plura dixi Actor. 19. 18. Eamdem sæpè Deus declaravit miraculis; quæ recenset Beda l. 5. hist. c. 14. Petrus Cluniacensis lib. 1. de Mirac. c. 3. 4. 5. 6. Auctor vitæ S. Bernard. li. 1. c. 9. S. Bonavent. in Vita S. Francisci c. 10. Alanus Copus l. 2. Dialog. c. ult.

Præclarè S. Bernardus epist. 113. explicans illud psalm. 95. *Confessio & pulchritudo in conspectu ejus. Revera*, inquit, *ubi confessio, ibi pulchritudo, ibi decor: si peccata sunt, in confessione lavantur; si bona opera, mundantur. Cùm mala tua confiteris, sacrificium est Deo spiritus contribulatus; cùm Dei beneficia, immolas Deo sacrificium laudis. Ama confessionem, si affectas decorem. Bonum animæ ornamentum confessio, quæ & peccatorem purgat, & justum reddit purgatiorem: absque confessione justus judicatur ingratus, & peccator mortuus reputatur. Confessio igitur peccatoris est vita, & justi gloria.*

Confessionis vis.

Denique mira est vis confessionis, ut uno verbo impetret à Deo omnium peccatorum, etiam gravissimorum, indulgentiam, Deique reconciliationem, uti impetravit David, dicendo enim, *Peccavi Domino*, ilico audivit à Natan: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris*, 2. Regum 12. 13. Memorabilis est Glossa Hebræorum in illud Cantic. 5. v. 2. *Aperi mihi soror mea*, edita à Galatino lib. 8. c. 8. *Filii mei*, inquit, *aperite mihi aperturam unam pœnitentiæ, sicut est foramen acus; & ego aperiam vobis aperturas misericordiæ, per quas intrabunt quadrigæ & currus.*

ORATE PRO INVICEM] tum laici pro laicis, tum sacerdotes pro sacerdotibus & laicis præsertim infirmis quando eos inungunt: de illis enim hucusque egit. Et

sacer-

sacerdotes à Deo & Ecclesia ordinati & deputati sunt, ut nomine Ecclesiæ orent pro fidelibus omnibus, sintque quasi publici legati & mediatores inter Deum & populum unde sequitur: *Vt salvemini*, græcè ἰαθῆτε, id est, *ut sanemini*, scilicet ab infirmitate quæ vos detinet. Respicit ad v. 15. *Oratio fidei salvabit infirmum*. Hinc ex usu Ecclesiæ pro infirmis inunctis leguntur Litaniæ, quasi communes omnium preces, ad implorandam iis in ultimo agone opem Sanctorum, contra dæmonum phalanges. Generalis tamen hæc sententia ad omnes, etiam laicos, extendenda est: charitas enim dictat & instigat, ut pro invicem oremus, ut sanemur id est, salvemur tam animo, quàm corpore: pluris enim est sanitas animæ quàm corporis. Idipsum confirmat exemplum Eliæ, quod subdit Jacobus. Nota. Jacobus præmisit monitum de confessione, quia post eam validior est oratio, utpote quæ ab anima pura & sancta, Deique amica & filia ad Deum Patrem emittitur, qui voluntatem timentium se facit, psalm. 144. 19. Sic Job jussu Dei orans pro amicis, eis veniam impetravit cap. ult. v. 8 Judith, postulans preces civium, Holofernem occidit c. 8. Jeremias pro populo orabat, Deoque irato quasi manus ligabat, cap. 14. 11. Unde & post mortem visus est pro eodem supplicare, 2. Machab. 15. 14. Pro S. Petro incarcerato oravit tota Ecclesia, eique libertatem impetravit, Actor. 12. 5. Paulus pro aliis oravit, & aliorum preces pro se postulavit, Roman. 1. 9. & cap. 15. 30. Coloss. 4. 3. S. Johan. pro omnibus orat, epist. 3. c. 2. Denique Christus orat pro Apostolis omnibusque fidelibus, Johan. 17. 11.

Vtilius orare pro aliis quàm pro se, cur? Respondeo Primò. Secundò.

Porrò utilius est oranti orare pro aliis, quàm pro se solo. Primò, quia libentius sacrificium orationis accipitur, cum in conspectu misericordis judicis proximi dilectione conditur, *quare communibus & alternis plus agimus orationibus, quàm singularibus aut privatis*, ait S. August. epist. 97. Secundò, *quia dum singuli orant pro omnibus, etiam omnes orant pro singulis*, ait S. Ambros. lib. de Abel c. 9. qui & addit: *Ita magna remuneratio est, ut orationibus singulorum acquirantur singulis totius plebis suffragia*. S. Chrysost. tom. 5. serm. *ne desperemus*, asserit optimum esse participem fieri orationum, quas fundunt Sancti, adeoq; deum sæpè iis tribuere, quod nostris, quia indigni sumus, non tribuit. S. Gregor. lib. 1. epist. 24. creatus iam Pontifex postulat pro se orari, *Ne susceptæ me pondera*, inquit, *ultra vires premant. Memor verò quod scriptum est: Orate pro invicem ut salvemini; etiam impendo quod peto; sed recipiam quod impendo: dum enim nos vobis per orationis opem coniungimus, quasi ambulantes per lubricum, vicissim nobis manum tenemus; fitque ex magna provisione charitatis, ut eo singulorum robustiùs charitas pertigatur, quo in alterutrum alter innititur*. Verè S. August. *Nisi Stephanus orasset*, inquit, *Ecclesia Paulum non haberet*. Rursum S. Gregor. l. 5. Registri epist. 119. *Preces etenim nostræ*, inquit, *tanto celeriùs in Domini ac pietatis aurem sublevantur, quanto eas vicissim pro nobis fusas charitatis ardor exacuit*.

Oratio assidua. Primò.

MULTUM ENIM VALET DEPRECATIO (δέησις, id est *precatio*, quæ in indigentia & afflictione suppliciter fit ad eam levandam. δέεσθαι enim est *indigere*) JUSTI ASSIDUA] ἐνεργουμένη, id est *elaborata*, strenua, efficax, vivida; Pagnin. *intenta*, quæ scilicet tota animi contentione ex fundo pectoris ardenti spiritu, certaque fide & spe formatur & emittitur. Hæc enim quasi cogit Deum dare quod petitur. *Assidua* ergo, id est, intenta & instans, ut assequatur quod petit. *Assiduus* enim latiné propriè idem est quod jugis, continuus, & quasi assidens rei cui incumbit. ita Festus. Inde Secundò, *assiduus* idem est quod intentus, diligens, sollicitus. Sic Cicero lib. 1. de Orat. scripturam diligentem & elaboratam vocat assiduam. Et lib. de Senect. *Semper*, ait, *boni assiduique domini referta cella vinaria, olearia, & penuaria est, villaque tota locuples est*. Tertiò, *assiduus* per metalepsin idem est quod locuples & probatissimus. ita à Gellio lib. 18. vocatur *classicus assiduusque scriptor, non proletarius*. Simili modo oratio assidua Primò, est intenta, elaborata, solicita. Secundò, continua donec obtineat quod tam sollicitè petit. Tertiò, probata & locuples, quia totam se dat Deo, omnesque corporis & animæ vires in oratione impendens Deo tradit; locuples ergo est in Deum dum ei se suaque liberaliter offert, ut eum vicissim sibi obliget,

Secundò.

Tertiò.

& liberalem in dando id, quod petitur, esse suadeat; & penè compellat. Sic Græcum ἐνεργής, idem est quod ἐν ἔργῳ ὤν, id est, in opere existens, operi intentus, sollicitus, strenuus acer, continuus, donec opus suum conficiat. Talis ergo energia, efficacia, intentio & contentio requiritur in oratione, qualem in opere, v. g. in studio adhibet studiosus, in fabrica architectus, in prælio miles & dux ut victoriam obtineat: ut scilicet ab efficaci principio, putà ab animo & spiritu ardenti & vehementi incitata, & quasi animata ardens fit & vehemens, ac ardentia suspiria, quasi pilas è tormento bellico ignitas, in cælum ejaculetur, quibus Deum feriat & quasi saucier, cogatque dare quod flagitat. Talis erat oratio S. Catharinæ Senensis, quæ obsecrans dicebat: *Domine non discedam, non te dimittam, donec mihi hanc illamve rem, putà animam, dones*.

Hinc Secundò, oratio justi multum valet, si sit ἐνεργουμένη, id est *agens*, operans, non desidiosa & torpens, sed bonis operibus intenta, iisque comitata, alata & armata: opera enim tum orantis, tum ejus pro quo oratur, putà pœnitentia, vitæ emendatio, observatio mandatorum, & exercitium charitatis, patientiæ, humilitatis, aliarumque virtutum faciunt orationem efficacem & quasi omnipotentem, ait Maximus centuria 3. c. 8. & 84. & ex eo Theodorus Studita serm 107. Sic Paulus Galat. 5. 6. ait multum valere fidem quæ per dilectionem operatur, græcè ἐνεργουμένη Hoc est quod angelus docet Tobiam cap. 12. 8. *Bona est oratio cum jejunio & eleemosyna, magis quàm thesauros auri recondere*.

Oratio cum lachrymis potens.

Jejunium ergo, id est, afflictio corporis & spiritus, ac præsertim animi contritio, gemitus & lachrymæ dant orationi vim, Deumque quasi cogunt ut afflicto succurrat. Unde, *Quando orabas cum lachrymis*, ait Raphael Tobiæ cap. 12. 12. *exauditus es*: & Judith c. 8. 14. *Indulgentiam ejus*, inquit, *fusis lachrymis postulemus*. & Magdalena veniam impetravit, cùm *lachrymis cœpit rigare pedes ejus*, Lucæ 7. 38. Unde rectè ait S. Nazianz. orat. 1. contra Julianum: *Piorum lachrymæ peccati diluvium sunt, & mundi expiamentum*. Et Climach. gradu. 7. *Major ac potentior baptismate, post baptisma est fons lachrymarum*. S. Maximus hom. de pœnit. S. Petri: *Vtiliores*, inquit, *lachrymarum preces sunt, quàm sermonum: quia sermo in precando fortè fallit, lachryma omnino non fallit; sermo enim interdum non totum profert negotium, lachryma semper totum prodit affectum*. S. Chrysost. hom. 30. in Genes. *Quidnam dic oro oculis illis formosius, perpetuo lachrymarum imbre, & quasi margaritarum decore ornatis?* S. Gregorius Nyssenus orat. funebri de Placilla: *Vulnerum animi*, inquit, *tamquam sanguis lachrymæ sunt*. S. Leo serm. 9. de passione: *Felices*, ait, *S. Apostole, tuæ lachrymæ, quæ ad diluendam culpam negationis, virtutem sacri habuere baptismatis*. Unde Petrus Cellensis lib. de Panibus c. 12. *Diabolus*, inquit, *tolerabiliùs sustinet flammam, quam lachrymam nostram*.

Expostulavit graviter Antipater cum Alexandro magno per litteras de Olympia Alexandri ipsius matre, enixeque contendit à rege, ut illatæ sibi per summam insolentiam iniuriæ quàm primùm resarcirentur. Legit sedatè querelas Alexander, & nobili illo apophthegmate respondit: *Ignorare videtur Antipater, quòd una matris lachryma multas delebit epistolas*. Una pariter peccatoris lachryma igne eliquata contritionis, multas, easque gravissimas illatas Deo delebit iniurias. Petrus Chrysologus serm. 93 *O quanta*, ait, *vis est in lachrymis peccatorum? rigant cælum, terram diluunt, extinguunt gehennam, delent in omne facinus latam divina promulgatione sententiam*. Anselmus Laudunensis sive Glossa interlinealis in illud Tob. 3. 11. *In oratione persisteas cum lachrymis deprecabatur Deum Oratio Deum*, ait, *lenit, lachryma cogit, hæc ungit, illa pungit*. S. Bernardus serm 30. in Cant. *Lachrymæ pœnitentium*, inquit, *vinum sunt angelorum*; imò Dei ipsius, quo ipse se oblectat & quasi sitim suam sedat, juxta illud psalm. 55. 9. *Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo*. ubi Tigurin. vertit, *lachrymas meas repono in lagunculam tuam*. Meritò ergo exclamat Justinianus lib. de Ligno vitæ cap. 9. *O lachryma humilis, tua est potentia, tuum est regnum. Tribunal judicis non vereris: amicorum tuorum accusatoribus silentium imponis: non est qui te ad Deum accedere vetet; si sola intres vacua non redibis. Quid plura? vincis invincibilem, ligas omnipotentem,*

aperis

aperis cœlum; fugas diabolum.

Nota τὸ *justi*, intellige cujuslibet; sed præsertim ejus qui est minister Ecclesiæ & presbyter, quem decet omnino esse justum, maximè cum Extremam unctionem aliaque Sacramenta administrat. Rursum justi oratio debet esse ἐνεργουμένη, id est *interna*, operosa, efficax, assidua, qualis fuit S. Jacobi nostri, cognomento Justi; cujus genua ex continua oratione callum obduxerant. uti dixi in Procemio. Talis pariter fuit S. Benedicti, S. Francisci, S. Dominici, S. Thomæ Aquinatis, qui proinde asserebant se nihil petiisse umquam, præsertim per B. Virginem, à Deo, quod protinus non impetrassent. Sanctorum enim mentes sunt quasi altare thymiamatis, quod juge orationum & suspiriorum thymiama, Deo odoratissimum & gratissimum exhalat. Talis fuit Abrahæ orantis, & impetrantis ut parceretur Sodomæ, si in ea invenirentur decem justi, Genes. 18. vers. 31. Justus ergo unus pluris est apud Deum, quàm omnes peccatores, quàm cælum & terra. *Sanctorum deprecatio est communis omnium morborum remedium*, ait Theod. in Hist. relig. cap. 16. Quid mirum? Augustus Cæsar capta Alexandria, licèt illi ob injurias sibi illatas indignans, pepercit in gratiam Arrii philosophi Alexandrini, amici sui. At Deus longè clementior est Augusto, longe liberalior. Quocirca Deus per Jeremiam c. 5. 1. vociferatur: *Circuite vias Jerusalem, & aspicite, & considerate, & quærite in plateis ejus, an inveniatis virum facientem judicium, & quærentem fidem & propitius ero ei.* Justi ergo sunt bases, fulcra & columnæ urbium provinciarum & regnorum. *Quis dubitet mundum precibus stare Sanctorum?* ait Ruffin. præfat. in Vitas Patr. Peccatoris verò oratio parum valet, nisi is pœniteat & opem à Deo convertendi se petat, uti fecit S. Magdalena, Publicanus, S. Petrus, S. Paulus. Talis præ omnibus fuit oratio Mosis Exodi 32. 10. Nam, ut ait S. Basil. orat. 2. quæ est de precatione: *Magni ponderis eorum auxilium est, qui possunt precibus flectere Deum; & supplicationes mutuæ cùm in hac vita salutares sunt, tum cùm ex hac vita decedimus, copiosum nobis viaticum ad vitam futuram suppeditabunt.*

Quomodo oratio fiat efficax. Primò. Secundò.

Nota Secundò. Cassianus collat. 8. c. 33. multos modos & causas assignat, quibus oratio redditur efficax. *Habes*, inquit, *in duorum consensione fructum exauditionis Dominica voce signatum, secundùm illud: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re, quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo, qui in cælis est. Habes aliam in fidei plenitudine, quæ grano sinapis comparatur: Si enim, inquit, habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc, & transibit, & nihil impossibile erit vobis. Habes in assiduitate orationum, quam propter indefessam petitionum perseverantiam, importunitatem sermo Dominicus nominavit: Amen enim dico vobis, quia si non propter amicitiam vel propter importunitatem ejus surget, & dabit ei quantum opus habuerit. Habes in eleemosynarum fructu: Conclude, inquit, eleemosynam in corde pauperis, & ipsa orabit pro te in tempore tribulationis. Habes in emendatione vitæ, & operibus misericordiæ, secundùm illud: Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes.* Et post pauca, quibus infructuosa jejunii sterilitas castigatur: *Tunc*, inquit, *invocabis, & Dominus exaudiet te, clamabis, & dicet: Ecce adsum. Nonnumquam sanè exaudiri etiam tribulationum nimietas facit, secundùm illud: Ad Dominum, cùm tribularer, clamavi, & exaudivit me. Et iterum: Ne affligeris advenam, quia si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum.*

Tertiò. Quartò. Quintò.

Sex orationis fructus. Primus. Secundus. Tertius. Quartus. Quintus.

Nota Tertiò. S. Thomas serm. in Rogationibus ostendit quantum oratio justi valeat, ex sex ejus effectibus. Primò, enim, inquit, iram Dei mitigat, ci sese opponens ut scutum, Sapient. 18. 21. impetrat omnia, Matth. 21. 22. inclinat Deum, ut homini obediat, Josue 10. 14. Secundò angeli assistunt oranti, Daniel. 9. 21. orationes iidem offerunt Deo, referuntque exauditionem, Job 12. 12. Tertiò, oratio justi hominem liberat à malis, & veniam impetrat, salutem præsentem, & æternam, corporalem & spiritualem confert, hic vers. 15. Quartò, dæmones fugat è corde, & corpore, Matth. ult. vers. 17. eosdem obedientes facie, etiam ot in mare se præcipitent, Matth. 21. 21. Quintò, omnibus elementis & creaturis dominatur, solem sistit, Josue 10. 14. ignem cælo evocat, 4. Reg. 1. 10. cælum claudit, ut patet v. seq.

A mare & aquas dividit, Exodi 14. 15. & 21. Josue 3. 16. mortuos è Purgatorio educit, Ecclesiastici 48. 5. bestias ferocissimas cicurat, curat lepram, febrim, pestem; omnesque morbos, sedat tempestates, incendia, eluviones; omnes virtutes & gratias è cælo accersit, adeoque Deum omnipotentem vincit, & quasi ligat. Denique Origenes homil. 9. in Numer. docet, Deum oranti plus concedere, quàm postulet. Unde & orat Ecclesia: *Deus, qui abundantia pietatis tuæ, & merita supplicum excedis & vota, effunde super nos misericordiam tuam, ut dimittas quæ conscientia metuit, & adjicias quod oratio non præsumit.* *Sextus.*

Egregiè auctor serm. ad Fratres in eremo apud S. August. serm. 22. orationis efficaciam ostendit: *Orans Jeremias*, inquit, *confortatur in carcere. Daniel inter leones exultat, tres pueri in fornace tripudiant, Job in sterquilinio triumphat de diabolo, latro de cruce paradisum invenit, Susanna à senibus defenditur. Stephanus de torrente in cælum suscipitur, non est igitur locus, in quo orare non debeamus. Orate igitur semper, & in omni loco, & pro invicem, ut salvemini. Oratio sancta est columna virtutum, deitatis scala, viduarum maritas, angelorum cognata, fundamentum fidei,*
B *monachorum corona, conjugatorum levamen.*

Elias homo erat similis nobis passibilis] Glossa; *simili mentis & carnis fragilitate*; græcè ὁμοιοπαθής, similibus affectionibus & passionibus obnoxius, quibus nos; & tamen ejus oratio fuit reseratio cæli, illud ad libitum aperiens, & claudens; terram humectans, & siccans; fœcundans, & arefaciens. Probat orationem justi multum valere exemplo Eliæ, cujus justitia & sanctitas, æquè ac orationis efficacia in patrandis miraculis, & portentis, apud Judæos erat celeberrima. Elias enim erat homo similis nobis. Id dicit Primò, quia Elias jam raptus in cælum nobis est dissimilis, & impassibilis. Secundò, quia vitæ fuit tam sublimis, adeoque thaumaturgus, ut angelus potiùs videri posset, quàm homo. Unde & curru igneo raptus est in cælum; ut Elias, ait S. Chrysost. serm. de ascens. Eliæ, videatur fuisse ἥλιος, id est, *sol* è terra in cælum conscendens. Sic enim Judæi Malachiam, Aggæum, & Johannem Baptistam putarunt esse angelos incarnatos. Hinc & Elias dicitur quasi אליה *Elia*, id est, *Dominus meus Deus*, teste Pagnino in C Nomin. Hebr. vel *fortis meus Deus*. Unde S. Athanas. Apolog. de fuga sua, ait Eliam nominatum esse Deum. Quocirca Ecclesiast. c. 48. 1. *Surrexit*, inquit, *Elias Propheta quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat*, totus enim ardebat zelo Dei, idque prodigio significatum esse asserit Epiphan. lib. de Vita Prophet. in Elia. Ait enim: *Quem non enixeretur parens ejus, talis sol patri ac visio apparuit: viri niveum quemdam præ se ferentes bacinum pusionem salutabant, matrisque uberibus in ignem evellebant, quin & flammam ignis loco cibi ministrabant. Profectus est itaque genitor in Jerusalem, visaque ad sacerdotes retulit. Respondit autem illi chrematismus (id est, oraculum, sive responsor.) Cave manifestum facias: erit quippe lumen filii hujus domicilium, sermoque ejus demonstratio atque sententia brevis, & judicabit Israel cùm in igne, tum ebrimphaa. Hic est ille Elias qui ter ignem è cælo deduxit; quique imbrem sua lingua gestavit. mortuos item suscitavit, & in cælum denique nimbo, seu turbine ignis assumptus est.*

Vers. 17.

Eliæ nom.

Tertiò, quia Hebræi tradunt Eliam eumdem esse cum Phinees filio Eleazari pontif. qui ob zelum meruerit immortalitatem, vivere scilicet usque ad finem mundi. quem D errorem secutus est Petrus Damiani epist. 11. ad Nicolaum Pontificem. Id tacitè hic confutat Jacobus, dicens eum passibilem & mortalem. Hunc errorem pariter confutavi Numer. 25. v. 13. Sensus ergo est, q. d. Si Elias vir justus & sanctus tanta orando impetravit à Deo: ergo similiter oratio aliorum justorum magna impetrabit à Deo: Elias enim non fuit angelus, nec alterius naturæ quàm nos; quin & per omnia nobis fuit similis; sed habuit magnam in orando fiduciam, eaque impetravit quæ naturaliter erant impossibilia: eamdem per Dei gratiam induamus & nos, ac similia impetrabimus. *An Elias sit Phinees*

Moraliter S. Gregor. lib. 19. Moral. ca. 5. notat Deum Eliæ & Sanctis per quos tanta operatur, relinquere innatam fragilitatem, ne ex Dei operibus superbiant, eaque sibi arrogent. *Cùm*, inquit, *Elias tot virtutibus in alta profecisset, tamen mulierculam* (Jezabel) *fugit de manu* *Sancti infirmi cur?*

Dei

Dei mortem petit, non accipit, &c. In illis virtutibus Elias, quod de Deo acceperat, in istis infirmitatibus, quod de se esse poterat, agnoscebat: illa potentia virtus fuit, ista infirmitas custos virtutibus ostendebat quid acceperat; in istis infirmitatibus hoc quod acceperat custodiebat: in miraculis monstrabatur Elias; in infirmitatibus servabatur.

Et oratione oravit (id est, ferventer oravit: hanc enim vim habet geminatio) ut non plueret super terram, et non pluit annos tres] Lib. 3. Reg. cap. 17. 1. dicitur tantùm, quòd Elias hanc siccitatem prædixerit. Jacobus addit ipsum eamdem suis precibus conciliasse & impetrasse, idque ex ingenti honoris divini zelo, ut scilicet ostenderet se verum & efficacem Dei veri esse Prophetam, utque Achab & Jezabel eorumque impios subditos, qui colebant Baal, hac pœna castigaret, & ad veri Dei hanc plagam immittentis cultum reduceret. Quocirca jure S. Chrysost. hom. 16. ex variis Matthæi locis: *Elia*, inquit, *lingua fuit quasi cæli clavis: factum est enim velut arbiter, cujus nutu & cohiberentur, & defluerent imbres: ejus enim oratio*, inquit Tertul. l. advers. Psychicos cap. 6, *jejunio atque abstinentia eoborata vim habuit impetrandi;* idque ad hoc *ut cælum impiis clauderetur, qui terrena polluerant*, ait S. Ambrosius li. de Elia cap. 2. Fuit hic ingens Eliæ zelus, non tamen nimius, uti videtur dicere S. Chrysostomus, qui serm. 1. de Elia in fine, causam raptus Eliæ in cælum dat nimium ejus zelum, ne eo orbis perderetur & periret. *Nam si diutius manendum in terris*, ait *propediem humanum genus quod à te plectitur, absolveretur. Transi ergo in cælos ò Elia: non potest ignis cohabitare calamo. Impeccabiles contabernales post hac habiturus es, inter angelorum choros habitare te faciam.*

Eliæ zelus & efficacia.

Idem serm. de Elia & Petro nominat Eliam terrestrem angelum cælestem hominem, qui per humum ingrediens cælum clauderet, aquarum custos esset: ejus enim lingua thesaurus erat aquarum, qui cæli nubes lingua contineret, non precans, non obsecrans; sed statim ut verbum veritatis emisit, cælum clausit imò fecit quasi æneum: cujus sermo in terræ viscera quasi febris incubuit, & ideò arefacta sunt omnia: unde communis fuit ejulatus & comploratio puerorum & matrum, ac summa desperatio, emortuæ pecudes, jumenta, feræ, volucres, viri, fontes, flumina, lacus, & omnia in eis interierunt: universale naufragium terras obtinuit ex aquarum, non copia, sed inopia factum. Et tamen, inquit, nihil horum curæ erat Eliæ. Unde censet, eum idcirco diu non fuisse exauditum à Deo, cùm ejus opem imploraret fugiens Jezabelem per quadraginta dies, ut aliis compati & misereri disceret. Verùm zelus Eliam excusat; *zelus purgat facinus*, inquit ille. Quocirca oratione sua obtinuit tot prodigia quibus idololatras plecteret, & unius Dei veri cultum stabiliret. Unde illis pœnitentibus illicò prodigia stitit, & plagas revocavit. Hinc & ascendens in cælum meritò audiit ab Elisæo: *Pater mi, currus Israel & auriga ejus*, q. d. Tu ò Elia eras totum robur Israelis, qui magis juvabas Israelem tua oratione & zelo, quàm magna curruum & equitum multitudo, ita Chald. Procopius, Vatabl. Cajetan. & alii ibidem. Tropol. *Doctor populi mores corrigens*, qualis erat Elias, *currus est, quia mores populi tolerando portat: idem auriga est, qui eumdem exhortando agit*, ait S. Gregor. lib. 1. in Ezech. hom. 1.

Vers. 18. Et rursum oravit] pœnitente Achab & populo postulante pluviam, cujus clavem solus habet Deus, ut ajunt Hebræi. Elias typus fuit sacerdotis, qui cælum peccatori aperit, pluviamque gratiæ ei conciliat, dum eum absolvit & peccata remittit. ita noster Turrianus ca. 4. de Dogm. charact. Porrò Elias orans, *pronus in terram posuit faciem inter genua sua*, 3. Reg. 18. v. 42. ut hac difficili, attenta, humili, verecunda, fidenti corporis compositione & situ, Deum quasi cogeret ad dandum.

Rursum septies oravit Elias ad impetrandam pluviam; septies enim misit puerum ut videret, num cælum nubibus obduceretur & parturiret pluviam, cumque ille nihil se videre diceret, Elias rediit ad orationem & intensiùs oravit, donec septima vice contentissimè orans pluviam impetravit, 3. Reg. 18. 44. ita Beda. Sic sæpè Deus initio orationis non concedit quod petimus, ut contentiùs & constantiùs oremus: quare tunc desperandum non est, sed spes excitanda & augenda, ac fidentiùs orandum. Qui id sciunt, & advertunt, numquam cadunt animo, sed semper animosiùs orationi instant, itaque votis suis potiuntur aut certè melius quid obtinent.

Et cælum dedit pluviam] Historia narratur 3. Reg. cap. 18. v. 1. & 41. Sic orans S. Hilarion suis pluviam impetravit, de quo in ejus Vita ita scribit S. Hieron. *Porro jam triennium erat* (à morte S. Antonii) *quòd clausum cælum illas terras arefecerat, ut vulgò dicerent, Antonii mortem etiam elementa lugere. Accolæ ergo pluvias à servo Christi,* (S. Hilarione) *id est, à B. Antonii successore deprecabantur: quos ille, cernens, mirè doluit, elevatisque in cælum oculis, & utrasque in sublime erigens palmas, statim impetravit quod rogaverant.*

Sic nostro Eliæ homonymus Elias Episcopus Hierosolymæ, sua sede iniquè pulsus ab impio Severo Patriarcha Antiocheno, siccitatem, locustas & famem Palæstinæ induxit, ut habet Vita S. Sabæ.

Sic S. Wilfridus Anglo-Saxones suscepto Baptismo à triennali siccitate liberavit, ait Beda lib. 4. histor. Angl. cap. 13.

Idem in Hispania fecit S. Audoenus, teste Volaterano lib. 21. ac in Bohemia S. Adalbertus, ut habet ejus Vita.

Oratio ergo est clavis cæli. Audi S. Augustin. serm. 226. de Tempore: *Oratio justi clavis est cæli: ascendit precatio, & descendit Dei miseratio.* Ipsa ergo clavis est cæli. Primò, quia per illam Elias cælum clausit & aperuit; quinimò Josue cap. 10. vers. 13. cælum, totamque cælestium orbium machinam vi orationis stitit; Ezechias etiam reflexit & retroegit per decem gradus, Isajæ 38. v. 9. Secundò, quia fortissimos angelos cælorum præsides oratio cælo deducit, & in opem elicit. Nam *cùm orasset Elisæus*, &c. *ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Elisæi*, 4. Reg. 6. 17. Tertiò, quia, quod mirabilius est, Deum oratio alligat, & quasi devinctum è cælo ad justos trahit; aut potiùs justos è terra in cælum trahit, Deoque illigat, ut nulla res eis nocere possit. Docet id pulchrè S. Dion. cap. 3. de Div. nomin. duobus exemplis. catenæ scilicet cælitus demissæ, ibique fortiter affixæ; & funis scopulo alligati dum navis jactatur fluctibus; quæ qui manibus ad se traheret, potiùs ipse ab illis traheretur. Vincitur ergo quasi ab orante Deus, sed hoc arctissimo orationis nodo magis ille trahitur ad Deum, quàm Deus trahatur ad ipsum. Huc spectat illud Dei populo irati ad Mosen orantem: *Dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos.* Exodi 32. 10. *Cui enim dicitur Dimitte me, ostenditur, quòd tenendi habeat facultatem*, ait S. Hieron. in c. 13. Ezechiel.

Oratio est clavis cæli tripliciter.

Allegor. S. August. serm. 201. de Temp. Elias, inquit fuit typus Christi: *Sicut ergo orante Elia post tres annos & sex menses pluvia de cælo descendit; ita & in adventu Salvatoris tribus annis & sex mensibus, quibus prædicare dignatus est, pluvia verbi Dei totum mundum feliciter irrigavit. Et sicut tunc in adventu Eliæ omnes sacerdotes idolorum interfecti sunt & deleti; ita in adventu veri Eliæ, id est, Domini nostri Jesu Christi, observatio sacrilega Paganorum destructa est.*

Et terra dedit fructum suum] Hinc terra à Gentilibus culta quasi dea, dicta est *Ceres*, quasi *Geres* à gerendis fructibus; sicut à Græcis dicta est δημήτηρ, quasi γημήτηρ, ait Cicero libr. 2. de Natura deorum. Eadem dicta est & *Pandora*, quasi omne bonum donumque afferens & germinans. Hinc fabulati sunt Poetæ Pandoram fuisse mulierem speciosissimam & gratiosissimam cui singuli Dei sua dona dederunt; scilicet Pallas sapientiam, Venus decorem, Apollo musicam, Mercurius eloquentiam. Unde dicitur græcè *Pandora*, quasi omnium donum, vel ab omnibus donata, vel omnibus bonis dotata. Vera S. Trinitatis, angelorum & hominum Pandora, est B. Virgo. Ipsa scilicet est paradisus voluptatis, & terra viventium. verè enim Poeta Christum alloquens de ea ita cecinit.

Terra Ceres & Pandora.

Nec genitrice tua fœcundior ulla parentum,
Tot bona per partum quæ dedit una suum.

Veriùs Propheta ad ejus ortum suspirans: *Rorate*, inquit, *cæli desuper, & nubes pluant justum: aperiatur terra, & germinet Salvatorem.* Isajæ 45.

Fratres mei) Disparata à præcedentibus est hæc gnome: iis tamen connecti potest. Respicit enim id quod dictum est v. 16. *Confitemini ergo invicem peccata vestra, & orate pro invicem ut salvemini.* Huic enim aptè hic Jacobus

sub-

subnectit docetque quanti momenti sit procurare peccatorum conversionem & salutem, sive pro iis orando, sive eos monendo, exhortando, &c. Magis enim convertuntur peccatores oratione impetrando eis gratiam Dei efficacem quàm concionando.

Veritas triplex: mentis, oris, operis.

SI QVIS EX VOBIS ERRAVERIT A VERITATE) Duplex est veritas, speculativa & practica, sive fidei & morum. Veritas fidei est credere id quod fides orthodoxa docet; veritas morum est facere quod fides, lex & virtus faciendum dictant. Sicut enim veritas mentis est adæquatio, & conformitas conceptus ad ipsum objectum, putà rem conceptam, dum scilicet mens ita concipit rem sicut in se est; & veritas oris est conformitas sermonis cum conceptu mentis, dum scilicet os loquitur id quod mens sentit: ita veritas fidei est conformitas actus fidei cum objecto, puta re credenda, dum scilicet credit id quod verè credendum est: ac veritas morum & vitæ est eorumdem conformitas cum sua regula, putà cum fide & lege Dei.

Pari modo duplex est error, nimirum fidei & morum. Error in fide est hæresis, vel infidelitas; error in moribus, est peccatum & scelus. Utraque veritas & uterque error hic accipi potest. Nam, ut ait Sapiens Proverb. 21. 16. *Vir qui erraverit à via doctrinæ, in cœtu gigantum commorabitur. gigantum*, id est damnatorum: nam gigantes crudeles & superbi olim diluvio mersi, damnati ad inferos descenderunt; & dæmones inferni incolæ, mystici gigantes sunt, imò gigantum & superborum parentes. Hinc Script. infernum vocat locum gigantum, Sapient. 14. 6. Isaiæ 26. 14. Job 26. 5. Quin & Gentiles, teste Macrobio 1. Satur. 20. censent gigantes & Titanes significare impiam gentem deos contemnentem & negantem, ideoque Poetas draconum pedes eis affinxisse, ut significarent nihil eos rectum cogitasse, totius vitæ eorum gressu atque processu in inferna vergente.

VERS. 20. *Ratio lucrandi animas.*

QVI CONVERTI FECERIT PECCATOREM AB ERRORE VIÆ SVÆ) *Via* significat vitam, mores, actiones, modum vivendi. Convertit autem quis peccatorem orando, docendo, corripiendo, incitando, sanctæ vitæ exempla dando, eleemosynas largiendo, benefaciendo, laudando, &c. Primum, ergo convertentis animas instrumentum sit oratio. Secundum, charitas qua se omnibus accommodet, ad omnia se demittat, & cum Paulo omnibus omnia fiat. Rationem dat Chrys. hom. 33. in 1. ad Corinth. *Magnus*, inquit, *doctor est charitas, satis idoneus qui & tollat errores, & mores formet, & ad philosophiam manu ducat, & è lapidibus homines reddat. Is proinde qui charitate præeminet*, aliis succurrere debet, & omnes quantumvis perditos lucrifacere. Tertium, mansuetudo, de qua S. Bernard. serm. de S. Magdalena: *O quam leni*, ait, *& dulcissimo spiritu imbutus est spiritus, illius, qui novit in spiritu lenitatis peccantem instruere, suspendere vindictam, & affectuosis visceribus inviscerare sibi peccatorem donec vita reddatur*. Quartum prudentia, *ut, quibus verbum suadens & admonens non medetur, minæ medeantur, quibus autem minæ non medentur, virga medeatur; quibus verò virga non medetur, eos ignis depascat*, ait Clemens 1. Pædag. cap. 7. Unde & sponsa, licet pulchra, nigram tamen se suis exhibuit, ut remissis & fugitantibus disciplinam non candorem serenitatis, sed obscurum severitatis zelum exhibeat, ait S. Bernard. serm. 28. in Cantic.

Prima. Secunda. Tertia. Quarta.

SALVABIT ANIMAM EJUS A MORTE] præsenti, & æterna: in præsenti enim vita anima per peccatum moritur, quia per illud privatur gratia Dei. Sicut enim vita corporis est anima, ita vita animæ est Deus, Deique gratia, ait S. August. In futura verò moritur in gehenna, quia patitur æternos dolores & agonias mortis, semperque moritur, & numquam est mortua. Quanti ergo est convertere peccatorem? Tanti, quanti est animam salvare, liberare à peccato & gehenna, eique restituere gratiam & gloriam æternam.

Præclarè S. Chrysost. homil. de habenda cura salutis proximi tom. 1. *Nautæ*, ait, *licet navis secundo vento feratur, cùm tamen vident alios vel à longè naufragium facere, non, ad propriam spectantes utilitatem, illorum contemnunt calamitatem; sed sistunt navem, detrahunt vela, ejiciunt anchoram: proferunt funes projiciunt tabulas, ut ille qui à fluctibus mergitur, fortè aliquo illorum arrepto emergat. Imitare & tu nautas, cùm videris navigantium aliquem natare in fluctibus, & jam submergi: relictis negotiis tuis statim illius provide saluti*. Idem homil. 3. in 1. ad Corinth. *Nullius*, ait, *rei pretium est cum anima conferendum, ne totius quidem mundus. Quare etiamsi divitias innumeras dederis pauperibus, nihil tale efficies, quale is qui convertit animam*. Meritò ergo luget S. Bern. lib. 4. de Consid. *Cadit*, ait, *asina, & est qui sublevet eam: perit anima, & nemo est qui reputet*. Ita jacitur alea, ita luditur tot animarum salus, & salus æterna. Quot millia animarum indies ad tartara descendunt, quæ salvarentur si haberent zelosum sui curatorem! O si earum cruciatus videres, si gemitus audires, querelas de suis confessariis, pastoribus, sacerdotibus cognosceres, quàm te earum conversioni & saluti addiceres & impenderes! semel periisse, æternum est: semel esse damnatum, irrevocabile est.

Si videres puerum ruere in ignem, accurreres omnique conatu extraheres: vides ruentes animas in ignem æternum in incendia gehennæ, & vix pedem moves ut eas eripias. O torpor! ò stupor! virgo Israel *projecta est in terram suam, non est qui suscitet eam*, clamat Deus per Amos c. 5. 6.

Nota. τὴν ψυχὴν, putà αὐτοῦ, jam non est in Græco. olim tamen fuit: unde aliqui legentes per spiritum asperum αὑτοῦ, vertunt *suam*. ita Johannes VIII. Pont. epist. 38. Beda, Glossa, Hugo, Dion. & alii. q. d. Qui salvat animam alienam, salvabit & suam; quia si justus est, de condigno promerebitur opere tam pio gloriam cœlestem. Si injustus, de congruo merebitur gratiam & justitiam, uti mox ostendam. Rursum qui saluti alterius invigilat, saluti suæ consulit; quia mortem animæ incurreret, si salutem illius sibi creditam negligeret, juxta illud Pauli 1. Timoth. 4. 16. *Attende tibi & doctrinæ; insta in illis; hoc enim faciens & teipsum salvum facies, & eos qui te audiunt*.

Quàm gloriosum convertere animas Primò.

Moral. Disce hic, eos qui student conversioni hominum post Christum, esse eorum salvatores. Hoc est quod ait Abdias v. 21. *Et ascendent salvatores in montem Sion judicare montem Esau: & erit Domino regnum*. Ubi S. Hieron. *Ipse*, ait, *Salvator Apostolos suos mundi esse voluit salvatores*. Quod quàm gloriosum sit, Primò, liquet ex pretio animæ: anima enim pluris valet quàm totus mundus. anima enim est Dei imago, summaque Dei participatio. Unde S. Ignatius fundator Societatis nostræ ostensa sibi à Deo pulchritudine animæ sanguine Christi ablutæ, ita zelo animarum exarsit, ut totam vitam per immensos labores & dolores illi addixerit; quin & Societatem ad hoc instituerit, cùm diceret tantam esse pulchritudinem animæ, ut omne pretium, omnemque laborem superet. ita Ribaden. in ejus Vita l. 5. c. 2.

Secundò.

Secundò, ex exemplo Christi, qui ad hoc à cœlis descendit ut animas salvaret; ideoque tota vita laboravit, sudavit, & acerbissimos dolores, ipsamque crucem sponte subivit. Vis ergo scire quam pretiosa sit anima? æstima ex pretio quo empta est, puta è sanguine Christi pretium ergo animæ est vita Christi, ipseq. Christus. Quocirca qui student proximorum saluti, sunt de familia & societate Jesu. Si aurifex peritissimus adamantem emeret mille aureis, omnes lapillum magno æstimaremus. Christus sanguinem suum fudit, ut animam redimeret: quanti illa igitur æstimanda est? *Magna res anima, quæ Christi sanguine redempta est*, exclamat S. Bernardus epist. 54.

Tertiò.

Tertiò, ex illo S. Dionysii Cœlest. hier. c. 3. ubi docet hoc esse opus non tantùm angelorum (horum enim est purgare, illuminare & perficere) sed Dei ipsius: quare omnium divinorum operum divinissimum esse, Deo cooperari in conversionem impiorum ad eum. *Dei enim adjutores sumus*, ait Paulus 1. Corinth. 3. 9. & Deus ad Jerem. cap. 15. 19. *Si separaveris*, inquit, *pretiosum à vili, quasi os meum eris*. vide ibi dicta. Hi scilicet sunt angeli & legati Dei: angeli enim *sunt administratorii spiritus in ministerium missi, propter eos qui hereditatem capiunt salutis*. Hebr. 1. 14. Rursum *nullum Deo tale sacrificium, quale zelus animarum*, ait S. Gregor. 34. Moral. cap. 7.

Quartò.

Quartò, ex sensu Sanctorum. Animabus enim convertendis totum se impendit S. Paulus, tantaque passus est, quanta ipse recenset 2. Cor. 11. Idem fecerunt Apostoli omnes. Qui ergo lucro animarum student, obeunt munus Apostolicum, suntque viri Apostolici; quales fuere S. Athanasius, Basilius, Chrysost. Gregor. August. Ambros.

Ber-

Bernard. Dominicus, Franciscus, &c. Verè S. Leo serm. de S. Laurentio: *Nullus bonus, inquit, sibi soli bonus est, nec, cujusquam sapientis sibi tantum amica est sapientia; & hoc verarum natura virtutum est, ut multos à tenebroso abducant errore.*

Quintò. Quintò, quòd in hoc opere consistat charitatis & virtutis perfectio, uti docet S. Cyrill. Sophon. 5. n. 14. & S. August. in epist. 1. 8. Joan. homil. 6. *Hac est*, ait, *perfectio charitatis, & maior omnino inveniri non potest, quàm pro fratribus animam ponere.* Idem citatus hic à Dionys. Carth. asserit illum, in charitate Dei esse perfectiorem, qui plures ad ejus amorem convertit: & sicut Christus graviorem pati nequit persecutionem, quàm ut quis verbo aut exemplo animas suo sanguine redemptas ab ipso avertat; sic ampliorem honorem ei impendere nos non valere, quàm animas deviantes convertendo ad ipsum.

Sextò. Sextò, ex præmio & aureola illustri. *Qui docti fuerint, fulgebunt ut splendor firmamenti: & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates*, ait Dan. 12. 3. & Christus: *Qui autem fecerit & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum.* Matth. 5. 17. Odo Cluniacensis serm. de S. Benedicto, asserit fidelem esse opinionem, quòd quilibet resurget cum illis quos Domino acquisivit. Cùm igitur, inquit, universi hujusce ejus instituti oves sequaces in unum coacti fuerint, quale signum apostolatus S. Benedicto tunc copiosus ille exercitus exhibebit? Sic Apostolus fideles a se conversos vocat suam coronam, suam gloriam & gaudium in die Domini, Philip. 4. 1. & 1. Thessal. 2. 19. Sic S. Amandus gloriosus apparuit S. Aldegundi, stipatus iis omnibus quos converterat, ut habet Vita S. Aldegundis. Et S. Greg. homil. 17. in Evang. *Ibi*, ait, *Petrus cum Judæa conversa, quam post se traxit, apparebit: ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens: ibi Andreas post se Achaiam, ibi Joannes Asiam, Thomas Indiam in conspectum sui iudicis conversam ducet. Ibi omnes Dominici gregis arietes cum animarum lucris apparebunt, qui sanctis suis prædicationibus Deo post se subditum gregem trahunt.*

Porrò qui animas convertere satagit, suam primus ipse convertat, seque in virtute consolidet & perficiat oportet; tum quia sanctitas plus valet ad convertendum peccatores, quàm concio; tum ne sibi periculum creet: sicut enim qui naufragos è periculo eripere volunt, nisi ipsi in tuto sint, idem sæpe periculum adeunt ac cum illis merguntur; ita nonnulli fragiles dum peccatores convertere moliuntur, ab iis perveruntur, & in eamdem cum eis peccati & gehennæ charybdim involvuntur. Unde sapienter monet Christus: *Quid prodest homini si mundum universum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Matth. 16. 26.

Convertens animam operit peccata. ET OPERIET (aliqui legunt, *operit*) MULTITUDINEM PECCATORUM] tum ejus quem convertit, tum suorum. Alludit S. Jacobus ad illud Prov. 10. 12. *Universa delicta operit charitas.* Primò, ergo charitas est

Primò. quasi pallium, calyptra, velum & tegmen, quo peccator conversus & pœnitens operit, id est, abolet omnia peccata præterita (unde græcè est καλύψει, id est *obducet*, teget, operiet) sicuti lux tegit tenebras, eas abolendo; sicut pallium tegit nuditatem, eam tollendo; sicut fossa tegitur injecta terra, dum ea impletur. sicut color niger inductus albo eum tegit non abscondendo, sed abolendo; sicut aqua operit ignem dum eam obruit & extinguit. Hoc est quod de Magdalena dicit Christus: *Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, Luc. 7. 47.

Secundò. Secundò, emendatio morum vitaque nova & sancta tegit peccata & probra vitæ præcedentis, ac pro illis se supponit & opponit oculis Dei, ut illa quasi tecta & abscondita amplius non videat; juxta illud psal. 31. 1. *Beati quorum remissæ sunt iniquitates; & quorum tecta sunt peccata.*

Tertiò. Tertiò, *operiet*, id est, restinguet grassans diluvium vel incendium peccatorum. Error enim in fide, putà hæresis, est fons & origo blasphemiæ, contentionis, superbiæ, gulæ, libidinis, fraudis, omniumque peccatorum. Qui ergo errantem, putà hæreticum, convertit, hic omnia hæc peccata quæ facturus erat, operit & extinguit. Similiter peccator ex uno peccato trahitur ad aliud & aliud. Peccatum enim est quasi lues, pestis, gangræna & cancer, qui semper proserpit, donec totum corpus inficiat & peccatis impleat. Hæc omnia operit & incidit, qui peccatorem convertit.

Quartò, qui peccatorem convertit, operit omnia scandala & peccata aliorum, quæ scilicet alii ipsius exemplo perpetraturi essent. Sic sæpè unius viri potentis error & scelus, totam urbem & rempubl. sua contagione inficit & sceleribus contaminat. Qui ergo talem convertit, hæc omnia operit & tollit, ut non unum, sed millena peccata ac innumeras Dei opt. max. offensas & injurias inhibeat & avertat. Annon hoc ingens est bonum, ac insignis Dei honor & gloria? *Quartò.*

Quintò, & magis genuinè, *operiet* peccata non tantum aliena, sed & sua, uti communiter exponunt Interpretes, Beda, Thomas Anglicus, Dionys. Titelm. Fevardent. & alii (citant aliqui Syrum, quasi verterit, *peccatorum suorum*: sed frustra. affixum enim Hebræo & Syro *eu*, tam *eius*, quàm *suorum* verti potest: Hebræis enim & Syris idem est pronomen reciprocum quod absolutum) si enim justus est, ut sæpè fit, operiet jam pro opere charitatis culpas veniales, & magnam partem pœnæ restantis è peccatis mortalibus jam remissis; sin adhuc injustus est & in statu peccati mortalis, hoc ejus studium, sollicitudo & ardor convertendi proximum elicit & provocat, ac quasi de congruo emeretur Dei misericordiam, ut gratiam efficacem ei largiatur, qua excitatus & ipse pristina peccata detestetur, vitam mutet, ac justus sanctusque evadat. Nam, ut ait S. Gregor. 19. Moral. c. 12. aliàs 16. *Benedictio perituri super eum venit, cùm peccatoris interitum prævenit, & cum sanctis exhortationibus à culpa sua reducit.* Hic ergo ejus zelus est quasi pallium, quo velat sua peccata coram oculis Dei, ut in iis gratiam inveniat: zelus enim adeo gratus est Deo, ut ejus sit decus, ipseque eo quasi pallio vestiatur & ornetur, juxta illud Isaiæ 59. 17. *Opertus est quasi pallio zeli.* Denique si justus est, meretur in justitia conservari & roborari contra peccata futura, ut pericula & occasiones peccatorum sibi instantes vel evadat vel superet, in quibus alioqui fuisset lapsurus. Hanc enim Dei gratiam & protectionem meretur, qui alios à peccato liberare & protegere satagit: quod valde ponderandum est, ut hoc præmio ad zelum animarum incitemur. Dum enim alienam salutem curamus, nostram curamus, & tantum nostram, quantum alienam. Scriptum est enim: *Beati misericordes; quoniam ipsi misericordiam consequentur*, Matth. 5. 7. Unde Damascen. l. 1. Parall. 48. ex his Jacobi verbis docet modum abolendi peccata propria, esse studium abolendi aliena. *Quintò.*

Ita hunc locum explicat Zacharias Pontifex epist. 1. ad Bonifac. *Elabora*, inquit, *sanctissime frater in eis; quia scriptum cognoscis: Qui converti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, salvavit animam eius à morte, & suorum operit multitudinem peccatorum.* Idem habet Joannes VIII. Pontif. epist. 38. & Orig. hom. 2. in Levit. & Cassian. collat. 20. 8. Ratio est, quia anima quam convertis, est quasi hostia pro peccato quam offers Deo, longè ei gratior quam hircus, aries, bos, quæ olim quasi hostias pro peccato sibi jussit offerri. Hic enim quasi ex lege talionis, Deo das animam proximi pro anima tua: tantumdem ergo das, quantum debes: animæ enim tuæ pretium quasi adæquatum est anima aliena: anima enim valet animam, sicut bos valet bovem, aureus aureum.

Quocirca sapienter S. Greg. lib. 6. epist. 27. Dominicam monasterii Præpositam monet, *ut quantas valet animas in creatoris sui servitium colligat, ut earum mentes per verbum eius gratiam compunctionis accipiant, & tanto celeriùs ipsa ab omnibus peccatis suis absoluta sit, quanto per ejus vitam & linguam etiam aliarum animæ peccatorum suorum nexibus eripientur*, &c. *ut ergo domina sua, id est, æterna sapientia perfectè satisfaciat, quæ sola fugit, cum multis redeat. Aversionis enim sua culpa nulli imputabitur, quæ revertens lucrum reportat.* Idem lib. 19. Moral. cap. 6. *Si enim*, inquit, *magnæ mercedis est, à morte eripere carnem quandoque morituram; quanti meriti erit, à morte animam liberare, in cælesti patria sine fine victuram?*

FINIS

COMMENTARIUS IN PRIMAM S. PETRI EPISTOLAM.

PROOEMIUM.



Hæc epist. est Canonica.

TRIA hic de more præmittenda sunt. Primum de auctoritate & dignitate hujus epistolæ: secundum de ejus argumento: tertium de Auctore.

Quoad primum. Hæc epistola est legitima S. Petri, ac Script. Canonica, confessione omnium Catholicorum, nullusq; eumquam de eo dubitavit, teste Eusebio l. 5. Histor. c. 3 Quocirca Concilia, Pontifices, & Patres, qui catalogum librorum Canonicorum contexant, in eo indubitatè collocant hanc epistolam Citat eos exactè & fusè Jodocus Coccius in Thesauro Cathol. tom. 1. l. 6. pag. 720.

Scripta anno Christi 45.

Scripta est Romæ (hanc enim rectè Babylonem vocat c. 5. 13.) missa per Silam, sive Silvanum c. 5. 12. sub annum, ut videtur, à nativitate Christi 45. quo anno Petrus Romam appulit, eoque ex Antiochia cathedram Pontificiam transtulit. Id patet ex eo, quòd in fine epistolæ inducit S. Marcum salutantem fideles; S. Marcus autem Roma discessit missus à S. Petro Alexandriam anno Christi 45. cùm priùs Romæ suum scripsisset Evangelium, uti dixi in Chronotaxi. Hic annus Christi 45. fuit Claudii Imp. tertius, Pauli à conversione decimus. Quare scripta est hæc epistola ante omnes Pauli epistolas. ita Baron. qui & addit videri ex S. Hieron. eam à S. Petro scriptam esse hebraicè, sed conversam in Latinum à S. Marco: verùm S. Hieron. tantùm dicit S. Petrum variasse stylum: stylum enim secundæ epistolæ diversum esse à stylo primæ. quod verum est, etiamsi dicamus utramque eadem lingua Latina, vel Græca ab eo fuisse conscriptam. Passim interpretes censent græcè esse scriptam, utpote ad Græcos, scilicet Cappadoces, Asianos, Bithynios, Ponticos: onde & in dubiis ad textum Græcum, quasi originalem recurrunt.

Ad fideles, dispersos.

Porrò scripta est primariò ad Christianos è Judæis ad Christum conversos, qui dispersi erant per Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam & Bithyniam, ut patet ex titulo epistolæ, & c. 3, 6. ita S. Atanas. in Synopsi, Euseb. lib. 3. histor. c. 4. S. Hieron. de Script. Eccles. in Petro, Didymus, Oecum. Beda, Cajetan. & Titelman. hic. & favet c. 2. v. 4. 8. 9. & epist. 2. c. 3. v. 15. & 16. Hi enim fuere primi Christiani, quos pauló ante prædicando converterat S. Petrus; quorum proinde peculiarem ipse curam egit, ut patet Galat. 2. 7. Secundariò tamen & consequenter scripta est quoque ad Christianos è gentilismo conversos. Horum enim, æquè ac illorum Pastor, Episcopus, & Pontifex universalis à Christo creatus erat S. Petrus, Joannis 21. 15. Unde ca. 2. 10. Gentium vocationem ex Osee c. 2. 10. confirmat & celebrat. Idipsum insinuat c. 1. 18. & c. 4. v. 3. epist. 2. c. 1. v. 1. ita S. Aug. lib. 22. contra Faustum c. 89. S. Thom. Beda, Glossa, Lyran. hic, Ribera in Osee 2. n. 4. & alii. S. Bonifacius primus Moguntiæ Episcopus, & Germaniæ Apostolus, qui Martyr in Frisia occubuit, tanti fecit S. Petri epistolas, ut eas petierit aureis literis sibi describi ab Eadburga Abbatissa, uti patet ex epistola ejus apud Baron. tom. 9. pag. 39. Olim circumferebantur quinque libri S. Petri, scilicet Acta, Prædicatio, Evangelium, Apocalypsis, & Judicium,

A sed suspectæ fidei & adulterini, teste S. Hieron. lib. de Script. Eccles. in Petro, & Ruffino in expositione Symboli. Sic & Itinerarium S. Petri nomine S. Clementis editum, Gelasius inter Apocrypha retulit cap. *Sancta Romana*, dist. 15.

Argumentum.

Quoad secundum. Argumentum epistolæ est duplex. Primum ad fidem spectat; secundum ad mores. Primò, enim confirmat & celebrat admirabile Dei consilium & beneficium de Verbi incarnatione, passione, redemptione, vocatione Judæorum & Gentium ad Christi gratiam, salutem, & gloriam æternam Hanc enim esse orthodoxam doctrinã à Prophetis prædictam, ab Apostolis jussu Dei prædicatã: quam proinde constanter sequi & retinere debeant, ac pro ea tuenda dura omnia, ipsamque mortem & martyrium fortiter obire. Quocirca omnes Christi exemplo ad persecutionum tolerantiam, & in fide constantiam exhortatur.

Secundò, à fide transit ad mores, eosque ad Christi normam & disciplinam efformat. Docet ergo Christianos debere obedire regibus, principibus & magistratibus, licèt Ethnicis; servos dominis, uxores maritis, adolescentes senioribus, fideles pastoribus & doctoribus; ac vicissim quid

B viri uxoribus, pastores subditis debeant, edocet. Exhortatur ad prudentiam, vigilantiam in orationibus, charitatem mutuam, hospitalitatem, patientiam, humilitatem & temperantiam. Præ cæteris autem patientiam, & Christi patientis exemplum refricat & inculcat, idque singulis capitibus, eò quòd Christiani tunc novi, ob novam Christi religionem ubique multa à Judæis & Gentibus paterentur, non tantùm verba & probra, sed & spolia, carceres, verbera, mortem & martyrium. Scripta est majestate & spiritu Apostolico, sublimi & exultanti. Profundè enim scrutatur & admiratur bona in Christo, Christique cruce & redemptione latentia, cælitus nobis impertita.

Nota Eædem subinde sententiæ reperiuntur apud S. Petrum, S. Paulum, S. Jacobum, & Joannem: cujus ratio est Prima quòd omnes Apostoli eodem agebantur Spiritu sancto, qui easdem veritates & sententias eis suggerebat, idque ad testimonium tum veritatis, tum concordiæ. Secunda, quòd omnes eosdem de virtutibus Christianis haberent sensus & dictamina: ubi autem idem est conceptus & sensus, facilè idem sequitur sermo & sententia; verbum enim

C oris respondet verbo mentis; ab eo enim gignitur & producitur. Tertia, quòd, sicut ante separationem ediderunt commune Symbolum fidei, sic & verisimile sit eos in communi sermone, æquè ac doctrina & concionibus usurpasse plures easdem gnomas & axiomata Christiana, ad formandos mores fidelium, quæ deinde scriptis mandarunt. Talia sunt: Christiano gaudendum esse in tribulatione: beatos esse qui persecutionem patiuntur; exultandum esse in adoptione filiorum Dei facta per Christum: sperandam esse immarcescibilem gloriæ coronam: Deum superbis resistere, humilibus autem dare gratiam: charitatem esse legis plenitudinem: charitatem operire multitudinem peccatorum: thesaurizandum esse in cælis, non in terra: conversationem nostram debere esse in cælis: semper orandum esse: vincendum in bono malum: gloriandum in spe vitæ æternæ: studendum esse eleemosynæ & saluti animarum.

Quoad

Auctor. Quoad tertium. Auctor epistolæ est S. Petrus Apostolorum princeps, qui Bethsaidæ in Galilæa natus, piscatuque victitans, à Christo vocatus, factus est ejus in terris vicarius, totiusque Ecclesiæ Pastor & Pontifex: de cujus admirabili sapientia, pœnitentia, austeritate, charitate, zelo, propagatione fidei per totum orbem (in quem ipse discipulos suos evangelizatum misit) passione, martyrio, privilegiis, miraculis, veneratione, fama & gloria. vide Baronium, aliosque historicos. Sanè Dionys. Areopag. de Divin. nomin. c. 3 S. Petrum vocat supremam gloriam, ornamentum cœleste, summum capitis verticem, basin & columnam, Theologorum fortissimam & antiquissimam. Petrus enim Ecclesiæ non tantùm est monarcha, sed & post Christum petra fundamentalis. Ideo enim Christus vocavit eum Petrum, cùm priùs vocaretur Simon, ut significaret eum fore petram fidei & Ecclesiæ, quam nec tyranni, nec philosophi, nec hæretici, nec scelerati, non dico evertere, sed nec concutere possent. Hoc est quod ei promisit Christus, qui est æterna Veritas, dicens: *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Et ego dico tibi: quia tu es Petrus, & super hanc petram* (super te scilicet, quem voco facioque Cepham, id est, petram Ecclesiæ) *ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam, Et tibi dabo claves regni cælorum: & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis*, Matth. 16. 17. Rursum uni inter omnes Apostolos Petro dixit, jussitque tertiò Christus: *Pasce oves meas*, Joan. 21. Et iturus ad crucem & mortem: *Simon*, inquit, *ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum: ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conversus confirma fratres tuos*, Lucæ 22. 32.

E quibus Christi promissis & donis collige summam S. Petri auctoritatem, ac privilegia amplissima. Privilegia enim duodecim uni S. Petro respectu totius Ecclesiæ (privata enim omitto, vide ea apud Bellarm. l. 1. de Rom. Pont. c. 17. & sequ.) à Christo concessa sunt hæc.

Privilegia 12. S. Petri.

Primum. Primum, quòd à Christo creatus sit petra & fundamentum Ecclesiæ: *Cùm ego* (Christus) *sim inviolabilis petra*, &c. *tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia*, ait S. Leo serm. 3. de anniversf. sui Pontific. Cephas ergo est Cepha, Petrus est petra, nimirum *Cephalon, & Capitoli immobile saxum*.

Secundum. Secundum, quòd Petrus fuerit caput, superior, rector, & judex omnium Apostolorum. Quocirca S. Hieron. in epist. 89. ad S. August. *Tanta*, inquit, *Petrus auctoritatis fuit, ut Paulus in epistola sua scripserit: Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum*. Et Theodor. epist. ad Leonem: *Paulus*, inquit, *præco veritatis, tuba sanctissimi Spiritus, ad magnum Petrum cucurrit, ut iis qui Antiochiæ de legalibus institutis contendebant, ab ipso afferret solutionem*. Hinc & S. Evodius successor S. Petri in sede Antiochena, epist. quæ dicitur τὸ φῶς, docet Christum ex mulieribus solam baptizasse Virginem matrem suam ex viris solum Petrum: à Petro verò baptizato fuisse Andream Jacobum & Joannem, & ab iis cæteros. Et S. Epiphan. hær. 51. *Petrum*, inquit, *elegit, ut dux esset discipulorum*.

Tertium. Tertium, quòd S. Petrus fuerit hierarcha, quodque ab eo omnis ordo hierarchicus, putà omnium Episcoporum, sacerdotum, cæterorumque Ecclesiæ ministrorum ordinatio, æquè ac jurisdictio descendat. Unde Innoc. I. epist. ad Conc. Carthag. quæ est 91. inter epist. S. Aug. *A quo* (Petro) inquit, *ipse episcopatus, & tota auctoritas nominis hujus emersit*. Julius I. epist. 1. ad Orientales: *B. Apostoli Petri sedes*, inquit, *nobis sacerdotalis mater est dignitatis*. S. Leo serm. 3. de assumpt. sua ad Pontif. *Si quid*, inquit, *cum eo* (Petro) *commune cæteris voluit esse principibus, numquam, nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit*. Idem epist. 89. *Hujus*, ait, *muneris sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium pertinere voluit, ut in Beatissimo Petro Apostolorum omnium summo principaliter collocaret; ut ab ipso quasi quodam capite, dona sua velut in corpus omne diffunderet*.

Quartum. Quartum, quòd Christus S. Petro ejusque successoribus promiserit, & dederit assistentiam Spiritus sancti ad regendam Ecclesiam, & ad docendam veram fidem, ut in ea errare non possit; sed quod ille hæreseos damnat tota Ecclesia pariter ut hæreticum damnet. Unde Innocent. I. A epist. ad Concil. Milevit. quæ est 93. apud S. August. *Quoties*, ait, *fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres & Coepiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est, sui nominis & honoris auctorem, deferre debere*. Id patet ex usu & praxi omnium sæculorum. Pontifices enim Romani omnia in fide dubia declararunt & resoluerunt, omnesque hæreses condemnarunt.

Quintum. Quintum, quòd Petrus & Pontifex quilibet Christi personam & auctoritatem repræsentet; sicut prorex repræsentat regem. Hinc & Petrus Christo in vita, zelo, propagatione fidei, morte & martyrio fuit persimilis & conjunctissimus. Unde S. Gregor. in psal. 4. Pœnit. *Petre*, inquit, *ait Christus: Venio Romam iterum crucifigi. Qui enim in seipso jampridem crucifixus fuerat, in Petro iterum se crucifigendum dicebat*. Et Tertull. libr. de Præscript. *Habes*, ait, *Romam, unde nobis quoque auctoritas præsto est. Felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur, ubi Paulus Joannis exitu coronatur*. Et S. Maximus serm. 5. de Natali S. Apost. *Petrus*, ait, *& Paulus martyrium pertulerunt in urbe Roma, quæ principatum & caput obtinet nationum, B ut scilicet ubi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret sanctitatis*. & S. Paulinus Natali 3 S. Felicis:

Ipsaque cælestum sacris procerum monumentis
Roma Petro Pauloque potens.

Sextum. Sextum, quòd S. Petrus ejusque successores Romani Pontifices, toti Ecclesiæ præsint quasi monarchæ; ideoque Ecclesiam faciant unam, unumque Christi regnum & monarchiam. Sicut enim unum est imperium quod unum habet imperatorem: unum regnum quod ab uno regitur rege: unum universum quod unus condidit & moderatur Deus: unum cælum quod unus illuminat sol; ita pariter Ecclesia non posset esse unum visibile Christi regnum, nisi haberet unum visibile caput, cui tota subesset, & à quo regeretur; quod aliud esse nequit quàm S. Petrus ejusque successores: perinde ac corpus humanum sine capite uno consistere nequit; alioqui enim esset acephalum, carens ratione, regimine & rectore. Unde S. Ambros. serm. 11. *Hanc*, ait, *solam Ecclesiæ navim ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constitutus, dicente Domino: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Sicut enim Noe arca, C naufragante mundo, cunctos quos susceperat illæsos reservavit; ita & Petri Ecclesia conflagrante sæculo, omnes quos amplectitur repræsentabit illæsos: & sicut tunc transacto diluvio ad arcam Noe columba signum pacis detulit: ita & transacto judicio ad Ecclesiam Petri Christus gaudium pacis referet*. & S. August. serm. 124. de Tempore, agens de pœnitentia S. Petri: *Totius*, ait, *corporis morbum in ipso capite curat Ecclesia, in ipso vertice componit membrorum omnium sanitatem*. & S. Leo serm. 3. de assumpt. sua ad Pont. *De toto mundo*, ait, *unus eligitur Petrus, qui & universarum gentium vocationi, & omnibus Apostolis cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur; ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Christus*. Sicut ergo membrum corporis esse nequit quod à capite est divisum, quodque capitis vi & influxu non vegetatur & regitur; ita pariter membrum Ecclesiæ esse nequit, qui à Petro & Pontifice Rom. schismate vel hæresi est divisus; nec ad ovile Christi pertinet, qui ad gregem Petri non spectat: quos enim Christus curat & regit, per Petrum Pastorem suum curat & regit. Unde S. Hieronymus epist. 1. ad Dama- D sum de nomine hypostasis: *Super illam*, ait, *petram* (cathedræ Petri) *ædificatam Ecclesiam scio: quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio*. & infrà: *Quicumque tecum* (ô Damase Pont.) *non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est*. S. Cyprianus libr. 1. epist. 8. ad plebem: *Deus*, ait, *unus est & Christus unus, & una Ecclesia, & cathedra una super Petrum Domini voce fundata. Aliud altare constitui, aut sacerdotium novum fieri præter unum altare, & unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit*. Idem epist. 5. ad Cornel. libr. 1. *Neque enim*, ait, *aliunde orta sunt hæreses, aut nata sunt schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus judex vice Christi cogitatur, cui si secundùm magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversus collegium sacerdotum quidquam moveret*.

Septimum. Septimum, quòd jus & imperium Petri non tantùm subli-

Auctor. Quoad tertium. Auctor epistolæ est S. Petrus Apostolorum princeps, qui Bethsaidæ in Galilæa natus, piscatuque victitans, à Christo vocatus, factus est ejus in terris vicarius, totiusque Ecclesiæ Pastor & Pontifex: de cujus admirabili sapientia, pœnitentia, austeritate, charitate, zelo, propagatione fidei per totum orbem (in quem ipse discipulos suos evangelizatum misit) passione, martyrio, privilegiis, miraculis, veneratione, fama & gloria. vide Baronium, aliosque historicos. Sanè Dionys. Areopag de Divin. nomin. c. 3 S. Petrum vocat supremam gloriam, ornamentum cæleste, summum capitis verticem, basin & columnam Theologorum fortissimam & antiquissimam. Petrus enim Ecclesiæ non tantùm est monarcha, sed & post Christum petra fundamentalis. Ideo enim Christus vocavit eum Petrum, cùm priùs vocaretur Simon, ut significaret eum fore petram fidei & Ecclesiæ, quam nec tyranni, nec philosophi, nec hæretici, nec scelerati, non dico evertere, sed nec concutere possent. Hoc est qood ei promisit Christus, qui est æterna Veritas, dicens: *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cælis est. Et ego dico tibi: quia tu es Petrus, & super hanc petram* (super te scilicet, quem voco facioque Cepham, id est, petram Ecclesiæ) *ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam, Et tibi dabo claves regni cælorum: & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis; & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis*, Matth. 16. 17. Rursum uni ioter omnes Apostolos Petro dixit, jussitque tertiò Christus: *Pasce oves meas*, Joan. 21. Et iturus ad crucem & mortem: *Simon*, inquit, *ecce Satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum: ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: & tu aliquando conversus confirma fratres tuos*, Lucæ 22, 32.

E quibus Christi promissis & donis collige summam S. Petri auctoritatem, ac privilegia amplissima. Privilegia enim duodecim uni S. Petro respectu totius Ecclesiæ (privata enim omitto, vide ea apud Bellarm. l. 1. de Rom.

Privilegia 12. S. Petri. Pont. c. 17. & sequ.) à Christo concessa sunt hæc. Pri-

Primum. mum, qoòd à Christo creatus sit petra & fundamentum Ecclesiæ: *Cùm ego* (Christus) *sim inviolabilis petra*, &c. *tamen tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris, ut quæ mihi potestate sunt propria, sint mihi tecum participatione communia*, ait S. Leo serm. 3. de anniverſ. sui Pontific. Cephas ergo est Cepha, Petrus est petra, nimirum *Cephalon, & Capitoli immobile saxum*.

Secundum. Secundum, quòd Petrus fuerit caput, superior, rector, & judex omnium Apostolorum. Quocirca S. Hieron. in epist. 89. ad S. August. *Tanta*, inquit, *Petrus auctoritatis fuit, ut Paulus in epistola sua scripserit: Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum.* Et Theodor. epist ad Leonem: *Paulus*, inquit, *præco veritatis, tuba sanctissimi Spiritus, ad magnum Petrum cucurrit, ut iis qui Antiochiæ de legalibus institutis contendebant, ab ipso afferret solutionem.* Hinc & S. Evodius successor S. Petri in sede Antiochena, epist. quæ dicitur τὸ φῶς, docet Christum ex mulieribus solam baptizasse Virginem matrem suam ex viris solum Petrum: à Petro verò baptizato fuisse Andream Jacobum & Joannem, & alios cæteros. Et S. Epiphan. hær. 51. *Petrum*, inquit, *elegit, ut dux esset discipulorum.*

Tertium. Tertium, quòd S. Petrus fuerit hierarcha, quodque ab eo omnis ordo hierarchicus, putà omnium Episcoporum, sacerdotum, cæterorumque Ecclesiæ ministrorum ordinatio, æquè ac jurisdictio descendat. Unde Innoc. I. epist. ad Conc. Carthag. quæ est 91. inter epist. S. Aug. *A quo* (Petro) inquit, *ipse episcopatus, & tota auctoritas nominis hujus emersit.* Julius I. epist. 1. ad Orientales: *B. Apostoli Petri sedes*, inquit, *nobis sacerdotalis mater est dignitatis.* S. Leo serm. 3. de assumpt. sua ad Pontif. *Si quid*, inquit, *cum eo* (Petro) *commune cæteris voluit esse principibus, numquam, nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit.* Idem epist. 89. *Hujus*, ait, *muneris sacramentum ita Dominus ad omnium Apostolorum officium pertinere voluit, ut in Beatissimo Petro Apostolorũ omniũ summo principaliter collocaret; ut ab ipso quasi quodam capite, dona sua velut in corpus omne diffunderet.*

Quartum. Quartum, quòd Christus S. Petro ejusque successoribus promiserit, & dederit assistentiam Spiritus sancti ad regendam Ecclesiam, & ad docendam veram fidem, ut in ea errare non possit; sed quod ille hæreticos damnat tota Ecclesia pariter ut hæreticum damnet. Unde Innocent. I.

A epist. ad Concil. Milevit. quæ est 93. apud S. August. *Quoties*, ait, *fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres & Coepiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est, sui nominis & honoris auctorem, deferre debere.* Id patet ex usu & praxi omnium sæculorum. Pontifices enim Romani omnia in fide dubia declararunt & resoluerunt, omnesque hæreses condemnarunt.

Quintum. Quintum, qoòd Petrus & Pontifex quilibet Christi personam & auctoritatem repræsentet; sicut prorex repræsentat regem. Hinc & Petrus Christo in vita, zelo, propagatione fidei, morte & martyrio fuit persimilis & conjunctissimus. Unde S. Greg. r. in psal. 4. Pœnit. *Petro*, inquit, *ait Christus: Venio Romam iterum crucifigi. Qui enim in seipso jampridem crucifixus fuerat, in Petro iterum se crucifigendum dicebat.* Et Tertull. lib. de Præscript. *Habes*, ait, *Romam, unde nobis quoque auctoritas præsto est. Felix Ecclesia, cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt, ubi Petrus passioni Dominicæ adæquatur, ubi Paulus Joannis exitu coronatur.* Et S. Maximus serm. 5. de Natali S. Apost. *Petrus*, ait, *& Paulus martyrium pertulerunt in urbe Roma, quæ principatum & caput obtinet nationum, ut scilicet ubi caput superstitionis erat, illic caput quiesceret*

B *sanctitatis.* & S. Paulinus Natali 3. S. Felicis:

Ipsaque cælestum sacris procerum monumentis
Roma Petro Pauloque potens.

Sextum. Sextum, qoòd S. Petrus ejusque successores Romani Pontifices, toti Ecclesiæ præsint quasi monarchæ; ideoque Ecclesiam faciant unam, unumque Christi regnum & monarchiam. Sicut enim unum est imperium quod unum habet imperatorem: unum regnum quod ab uno regitur rege: unum universum quod unus condidit & moderatur Deus: unum cælum quod unus illuminat sol; ita pariter Ecclesia non posset esse unum visibile Christi regnum, nisi haberet unum visibile caput, cui tota subesset, & à quo regeretur; quod aliud esse nequit quàm S. Petrus ejusque successores: perinde ac corpus humanum sine capite uno consistere nequit; alioqui enim esset acephalum, carens ratione, regimine & rectore. Unde S. Ambros. serm. 11. *Hanc*, ait, *solam Ecclesiæ navim ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constitutus, dicente Domino: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Sicut enim Noe arca, naufragante mundo, cunctos quos susceperat illæsos reser-*

C *vavit; ita & Petri Ecclesia conflagrante sæculo, omnes quos amplectitur repræsentabit illæsos: & sicut tunc transacto diluvio ad arcam Noe columba signum pacis detulit: ita & transacto judicio ad Ecclesiam Petri Christus gaudium pacis referet.* & S. August. serm. 124. de Tempore, agens de pœnitentia S. Petri: *Totius*, ait, *corporis morbum in ipso capite curat Ecclesia, in ipso vertice componit membrorum omnium sanitatem.* & S. Leo serm. 3. de assumpt. sua ad Pont. *De tanto mundo*, ait, *unus eligitur Petrus, qui & universarum gentium vocationi, & omnibus Apostolis cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur; ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Christus.* Sicut ergo membrum corporis esse nequit quod à capite est divisum, quodque capitis vi & influxu non vegetatur & regitur; ita pariter membrum Ecclesiæ esse nequit, qui à Petro & Pontifice Rom. schismate vel hæresi est divisus; nec ad ovile Christi pertinet, qui ad gregem Petri non spectat: quos enim Christus curat & regit, per Petrum Pastorem suum curat & regit. Unde S. Hieronymus epist. 1. ad Dama-

D sum de nomine hypostasis: *Super illam*, ait, *petram* (cathedræ Petri) *ædificatam Ecclesiam scio: quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est: si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio.* & infrà: *Quicumque tecum* (ò Damase Pont.) *non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est.* S. Cyprianus libr. 1. epist. 8. ad plebem: *Deus, ait, unus est & Christus unus, & una Ecclesia, & cathedra una super Petrum Domini voce fundata. Aliud altare constitui, aut sacerdotium novum fieri præter unum altare, & unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit.* Idem epist. 5. ad Cornel. libr. 1. *Neque enim, ait, aliunde orta sunt hæreses, aut nata sunt schismata, quàm inde, quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in Ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus judex vice Christi cogitatur, cui si secundùm magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo adversus collegium sacerdotum quidquam moveret.*

Septimum. Septimum, quòd jus & imperium Petri non tantùm subli-

sublimius, sed & amplius sit quàm quorumvis regum & Imperatorum: tum quia ad fideles per totum orbem dispersos se extendit; tum quia pertinet quoque ad infideles, ut eos Christo & Ecclesiæ aggregari curet; tum quia extenit se ad Anthropophagos, Indos & Barbaros, qui vivunt sine rege, sine lege, sine Deo. Unde S. Prosper in Carm. de ingratis.

Sedes Roma Petri, quæ pastoralis honoris
Facta caput mundo, quidquid non possidet armis
Religione tenet.

S. Cyrill. in Thesauro: *Petro*, ait, *omnes jure divino caput inclinant, & primates mundi tamquam ipsi Domino Jesu obediunt.* & rursum: *Debemus nos, ut qui membra sumus, capiti nostro Romano Pontifici, & Apostolicæ sedi adhærere.* Quocirca veteres in litteris Canonicis (quas *Formatas* vocabant) ut latorem earum testarentur esse orthodoxæ fidei & communionis Catholicæ, inscribebant nomen Petri. In Formatis enim ex decreto Conc. Nicæni, hæc nomina quasi veræ fidei tesseram, per primas eorum litteras inscribebant, *Pater, Filius, Spiritus sanctus, Petrus. Amen*, ut significarent earum latorem habere communionem cum cathedra & successore S. Petri, Romano Pontifice, ideoque esse Catholicum. Unde Optatus Milevit. lib. 2. ut se probet Catholicum, Donatistas verò esse schismaticos, enumerans Pontifices qui sederunt in cathedra S. Petri usque ad Siricium, addit: *Hic noster est socius, cum quo nobis totus orbis, commercio Formatarum, in unam communionis societatem concordat.* De Donatistis verò subjicit, eos procul abesse ut Formatis communicent cum cathedra S. Petri. Vide Baron. anno Christi 325.

Octavum. Octavum, S. Petri jus & imperium non tantùm in terram, sed & ad inferos & superos pertinet. Nam non tantùm hominibus terrigenis, sed & animabus in Purgatorio cælum pandit. Est enim ipse claviger cæli: ejus enim claves à Christo accepit Matth. 16. Unde Arator in fine Actor. Apoll.

Dignaque materies Petri Paulique corona
Cæsareas superare minas, & in arce tyranni
Pandere jura poli, summumque in agone tribunal
Vincere, ne titulos parout contingeret hostis.

S. Bernard. libr. 2. de Consid. ad Eugen. *Tu*, ait, *Episcopo cælum claudere, tu ipsum ab episcopatu deponere, etiam & tradere Satanæ potes.* Et Optatus Milevit. libr. 7. contra Parmen. *Bono unitatis*, inquit, *B. Petrus præferri omnibus Apostolis meruit, & claves regni cælorum communicandas cæteris solus accepit*, &c. *stant tot innocentes, & peccator accipit claves: ut unitatis negotium formaretur, provisum est, ut peccator aperiret innocentibus, ne innocentes clauderent contra peccatores; & quæ necessaria est unitas, esse non posset.* Et Petrus Chrysol. serm. 107. *Petrus*, ait, *est custos fidei, petra Ecclesiæ, janitorque cælorum.*

Nonum, Nonum, S. Petri potestas propagatur in posteros, & cæteris Patriarchis deficientibus, inconcussa perdurat hucusque per annos 1600. & durabit usque ad finem mundi. Unde S. Cyprian. l. 1. epist. 3. ad Cornelium Pont. *Navigare audent*, inquit, *ad Petri cathedram, atque ad Ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta est; à schismaticis & profanis litteras ferre; nec cogitare eos esse Romanos, ad quos perfidia habere non possit accessum.* Et S. Hieronymus epist. 1. ad Damasum de nomine hypostasis: *Cùm successore*, inquit, *piscatoris, & discipulo crucis loquor. Ego beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri, communione consocior.* Hinc in Concilio Ephesino I. tom. 2. c. 15. Cælestinus Romanus Pontifex vocatur *ordinarius successor, & vicarius B. Petri Apostolorum Principis.* Et in Conc. Chalcedon. act. 2. lecta epistola Leonis Pont. omnes acclamarunt, *Petrus per Leonem locutus est.* & in epist. ad Leonem: totum Concilium dicit, *Leonem vocis Petri interpretem fuisse*, id est, Petrum per Leonem esse locutum. Petrus Episcopus Ravennæ epist. ad Eutychen, quæ habetur ante Concil. Chalced. *Hortamur*, ait, *te frater, ut his quæ à B. Papa Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendas. Quoniam B. Petrus qui in propria sede, & vivit & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem.* S. Siricus Pont. epist. ad Himericum Episc. Taracon. *Portamus*, ait, *onera omnium qui gravantur. Quinimo hæc portat in nobis B. Apostolus Petrus, qui nos in omnibus, ut confidimus, administrationis suæ protegit & tuetur heredes.*

Decimum. Decimum, S. Petri potestas & dignitas superat potestatem Abrahæ, Mosis, Aaronis, Melchisedec, omniumque veterum Pontificum, Patriarcharum & Prophetarum, in quibus omnibus adumbrata & præfigurata fuit. Audi S. Bernard. ad Eugen. Pont. libr. 2. de Consider. *Quis es? sacerdos magnus, summus Pontifex. Tu princeps Episcoporum, tu heres Apostolorum. Tu primatu Abel, gubernatu Noe, patriarchatu Abraham, ordine Melchisedec, dignitate Aaron, auctoritate Moses, judicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus. Tu es cui claves traditæ, cui oves creditæ sunt*, &c. *nec modò ovium, sed & pastorum tu unus omnium pastor.*

Undecimum. Undecimum, S. Petrus per discipulos à se missos fundavit per totum orbem Ecclesias. ita habuit a S. Petro institutos Episcopos, Sicilia Pancratium, Marcianum, Beryllum, Capua Priscum, Neapolis Aspren, Tarracina Epaphroditum, Equicolæ populi Marcum, Ptolemæum Nepe, Romulum Fesulæ, Paulinum Luca, Ravenna Apollinarem, Verona Euprepium, Patavium Prosdocimum, Ticinum Syrum, Aquileia Hermagoram: in Galliis Lemovicenses, Burdigalenses & Tholosani Martialem; Tungrenses, Colonienses & Trevirenses Maternum; Rhemenses Sixtum, Arelatenses Trophimum, Senonenses Sabinianum, Cenomanenses Julianum, Vienna & Moguntia Crescentem, Catalaunū Memmium, Bituricenses Ursinum, Arverneuses Austremonium; Santonenses Eutropium; Germania Eucharium, Egistum, & Marcianum; Hispania Torquatum, Ctesiphontem, Secundum, Indalesium, Cæcilium, Hesychium, &c. ut patet ex Martyrol. S. Petrum Byzantinis quoque primum dedisse Episcopum, docet Agapetus Pontifex in litteris quæ recitantur in Synodo V. act. 1. Si Metaphrastæ credimus 29. Junii, Petrus Roma pulsus à Claudio anno imperii ejus 9. navigavit in Africam, & Carthaginensem rexit Ecclesiam, eique præfecit Crescentem discipulum: inde Alexandriam concessit, erectaque Ecclesia Alexandrina, ibique Marco instituto Episcopo, ac Thebis, Rufo, Hierosolymam profectus est.

Tradunt Historici rerum Angliæ, S. Petrum misisse in Angliam evangelizandi causa Josephum ab Arimathia: alii ipsummet S. Petrum in Angliam profectum, Anglos convertisse. Sane ab olim mira fuit S. Petri erga Anglos pastoralis cura, & vicissim Anglorum erga S. Petrum devotio. Ut alia omittam, memorabile est quod scribit Alredus Abbas Cisterciensis (qui floruit anno Domini 1164.) in vita S. Eduardi regis Anglorum, nimirum, *cùm Anglia à Danis vastata, regia stirpe extincta proxima esset ruinæ & exitio, Episcopum quemdam ardenter pro ea cum suspiriis & gemitibus ad Deum preces effudisse, ac mox apparuisse ei S. Petrum, & dixisse, nasciturum S. Eduardum eumque fore regem justum, sanctum & fortem, qui omnibus hisce Angliæ malis mederetur. Regnum enim Anglorum esse regnum Christi, & suum. Ita factum: oraculi veritatem exitus comprobavit. Hac de causa S. Eduardus mirè devotus fuit S. Petro, & S. Petrus vicissim in eum beneficus*, uti ostendi Actor. 7. v. 3. Audiant & legant hæc Angli, ut videant à quanto pastore defeciverint, ac postliminio ad eum redeant, eumque in successore Romano Pontifice venerentur: ita pristinam ejus curam & opem sentient. Audi Innocentium I. Pont. epist. 1. *Manifestum est*, ait, *in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam & Siciliam, insulasque interjacentes nullum hominum instituisse Ecclesias, nisi eos, quos venerabilis Apostolus Petrus, aut ejus successores constituerint sacerdotes.*

Duodecimum. Denique S. Chrysost. homil. 32. in epistol. ad Rom. *Non ita*, ait, *cælum splendescit quando radios suos sol ex se demittit, sicut Romanorum urbs duas illas lampades ubique terrarum effundens. Hinc rapietur Paulus, hinc Petrus. Considerate & horrete quale spectaculum visura sit Roma, Paulum videlicet ex theca illa repentè cum Petro resurgentem in occursum Domini sursum ferri.* Et Elpis uxor Boetii hymno de Apostolis:

O felix Roma, quæ tantorum principum
Es purpurata pretioso sanguine!
Non laude tua, sed ipsorum meritis,
Excellis omnem mundi pulchritudinem.

Et S. Leo serm. 1. de Natali Apostol. *Non minuitur*, ait, *persecutionibus Ecclesia, sed augetur, & semper Dominicus ager segete ditiore vestitur, dum grana quæ singula cadunt, multiplicata nascuntur. Unde duo ista præclara divini germina seminis in quantam sobolem germinarint, beatorum millia Martyrum protestantur, qui Apostolicorum æmuli triumphorum*

urbem

urbem nostram purpurarunt, & longè lateque rutilantibus populis ambierunt, & quasi ex multarum honore gemmarum conserto uno diademate coronarunt.

Effigies S. Petri, Porrò effigiem S. Petri ex aotiquis imaginibus ita pingit Nicephor. lib. 2. c. 27. *Petrus quidem haud crassa corporis statura fuit, sed qua aliquanto esse erectior, facie sub pallida & alba admodum: capilli & capitis & barba crispi & densi, sed non admodum prominentes fuere: oculi quasi sanguine* (quia assiduè ploratse fertur) *respersi, nigri: supercilia propè evulsa: nasus autem longior ille quidem, non tamen in acumen desinens, sed pressus, simusque magis.* Uxorem S. Petri martyrio laureatam tradit Clemens Alexand. lib. 7. Stromatum. *Aiunt*, inquit, *B. Petrum cùm vidisset uxorem duci ad mortem, latatam quidem esse propter vocationem, & quòd domum reverteretur; valdè tamen exhortando & compellando eam proprio nomine dixisse. Heus tu, memento Domini. Tale erat beatorum matrimonium.* Traditur ex ea genuisse S. Petronillam, quæ ob speciem appetita in matrimonium à Flacco, mortem precibus à Deo impetravit, ne virginitatis decus perderet: cuius reliquias Romæ in basilica S. Petri veneramur.

Martirili. S. Petrus cum S. Paulo gloriosum Romæ obijt martyrium, eo quòd Simonem Magum (qui Neroni ob magicas artes erat in deliciis) profligavisset, crucifixus capite deorsum, pedibus sursum, uti petierat (ne Christo Domino æquaretur) in Vaticano anno Domini 69. Neronis 13. & penultimo, die 19. Junij, cùm Romæ sedisset annos 24. menses 5. dies 11. Unde Tertul. l. de Præscript. cap. 36. *Roma*, inquit, *Petrus passioni Dominicæ adæquatur*, quia crucifixus est uti Christus. Et in Scorpiaco c. 14. *Orientem fidem Romæ primus Nero cruentavit: tunc Petrus ab altero cingitur, cùm cruci astringitur.* Et S. Chrysost. homil. in Princ. Apost. *Gaudeas*, inquit, *Petre, qui ligno crucis fruitus es, & ad magistri similitudinem: recta quidem figura, sicut Dominus noster, crucifigi noluisti, sed magis inverso capite, velut à terra ad cælum iter parans.*

A *O clavos illos beatos, qui membra illa sanctissima pertransierunt!* Sepultus est pariter in Vaticano iuxta viam triumphalem: locum sepulturæ Constantinus Magnus Imp. magnifica basilica exornavit, quam hoc sæculo Pontifices de novo à fundamentis, sed longè maiorem per centum annos exædificarunt, adeò augustam & magnificam, ut urbis, & orbis miraculum esse videatur. Solent Christiani ab omni ævo ex toto orbe eam religionis ergò visitare ac ad ipsa eius limina pronos se prosternere, sanctumque Petrum venerari, & eius opem suppliciter implorare. Audi S. August. serm. 28. de Sanctis: *Nunc ad memoriam Piscatoris flectuntur genua Imperatoris: ibi radiant gemmæ diadematis, ubi fulgent beneficia Piscatoris.* Et epist. 42. ad Madaur. *Videtis*, ait, *imperii nobilissimi eminentissimum culmen, ad sepulchrum piscatoris Petri submisso diademate supplicare.* Et S. Chrysost. hom. *quòd Christus sit Deus: Relictis omnibus ad sepulchra piscatoris & pellionis* (Pauli, qui è pellibus faciebat tabernacula) *currunt &* B *reges, & præsides, & milites; & Constantinopoli reges nostri magnam gratiam putant, si non prope Apostolos, sed si vel extra eorum vestibula corpora sua sepeliantur, fiantque piscatorum ostiarij reges.* Romæ ergo ubi Petrus martyr occubuit, ibi & victor resurrexit, ac supplantato Nerone, Imperatoribus & idololatria, urbem orbemque triumphator occupat: è Vaticano Romam, fidemque & Ecclesiam Romanam, quasi omnium Ecclesiarum matrem, magistram & dominam tuetur, dirigit & propugnat; ut hucusque hæresis & perfidia eam convellere non potuerint, nec umquam convulsuræ sint; quia scilicet supra firmam petram ædificata est, ut portæ inferi contra eam prævalere nequeant. Aspice nos ex alto S. Petre, & tuos cives, imò clientes & filios protege, ac per vitæ hujus turbines dirige in viam salutis æternæ, ut peracto peregrinationis hujus cursu, cæli ostia te pandente ingredi, ac tecum Christo Jesu Domino nostro frui in æternum mereamur. Amen.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

PRior huius capitis pars à vers. 1. usque ad 13. est dogmatica, posterior à v. 13. usque ad finem est ethica. Initio enim præmissa salutatione Deum benedicit, quod fideles per Christum regenerarit & destinarit ad hereditatem æternam: in cuius spe docet Christiano exultandum esse in quibusvis tribulationibus; atque hæc omnia prædicta esse a Prophetis. Inde v. 13. incitat eos ad vitam puram & sanctam qua Christum imitentur, eiusque hæreditatem & gloriam assequantur.

1 PEtrus Apostolus Jesu Christi, electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ, 2. secundùm præscientiam Dei Patris, in sanctificationem Spiritus, in obedientiam, & aspersionem sanguinis Jesu Christi: Gratia vobis, & pax multiplicetur. 3. Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, qui secundùm misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis, 4. in hereditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem, conservatam in cęlis in vobis, 5. qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem, paratam revelari in tempore novissimo. 6. In quo exultabitis, modicum nunc si oportet contristari in varijs tentationibus: 7. ut probatio vestræ fidei multo pretiosior auro (quod per ignem probatur) inveniatur in laudem, & gloriam, & honorem in revelatione Jesu Christi. 8. Quem cùm non videritis, diligitis: in quem nunc quoque non videntes creditis: credentes autem exultabitis lætitia inenarrabili, & glorificata: 9. reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum. 10. De qua salute exquisierunt, atque scrutati sunt Prophetæ, qui de futura in vobis gratia prophetaverunt. 11. scrutantes in quod, vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi prænuncians eas quæ in Christo sunt passiones, & posteriores glorias, 12. quibus revelatum est, quia non sibimetipsis, vobis autem ministrabant ea, quæ nunc nunciata sunt vobis per eos, qui evangelizaverunt vobis, Spiritu sancto misso de cælo, in quem desiderant angeli prospicere. 13 Propter quod succincti lumbos mentis vestræ, sobrij perfectè sperate in eam, quæ offertur vobis, gratiam, in revelationem Jesu Christi: 14. quasi filij obedientiæ, non configurati prioribus ignorantiæ vestræ desiderijs: 15 sed secundùm eum, qui vocavit vos, Sanctum: & ipsi in omni conversatione sancti sitis. 16. Quoniam scriptum est; Sancti eritis, quoniam ego sanctus sum. 17. Et si patrem invocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat secundùm uniuscuiusque opus, in timore incolatus vestri tempore conversamini. 18. Scientes quòd non corruptibilibus auro, vel

argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis; 19. sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati; 20. præcogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem novissimis temporibus propter vos, 21. qui per ipsum fideles estis in Deo, qui suscitavit eum à mortuis, & dedit ei gloriam, ut fides vestra & spes esset in Deo. 22. Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, in fraternitatis amore, simplici ex corde invicem diligite attentius: 23. renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi, & permanentis in æternum. 24. Quia omnis caro ut fœnum, & omnis gloria eius tamquam flos fœni: exaruit fœnum, & flos eius decidit. 25. Verbum autem Domini manet in æternum, hoc est autem verbum, quod evangelizatum est in vos.

VERS. 1. PETRUS APOSTOLUS JESU CHRISTI) Syrus, *Epistola Petri Apostoli Simonis Cephæ*; quia scilicet Syrus vertit ex Græco, in quo Cephas vocatur Petrus: unde Petri nomen ad Syros aliasque gentes & linguas transiit, quia usitatissimum erat in Ecclesiis Græcis & Latinis. Nota. Petrus Primò, vocatus est *Simon Bar Iona*, id est, filius Ionæ; pater enim Petri vocabatur Johannes, hebraicè Johanan, & per crasin *Ionan & Iona*. Unde Christus ait ei Johan. 21. v. 15. *Simon Iohannis* (scilicet fili) *diligis me plus his?* Deinde à Christo syriacè vocatus est *Kepha* (hebraicè *Keph*) id est, ut Græci & Latini pronuntiant, *Cephas*, hoc est, petra, vel Petrus. Πέτρος enim idem est quod petra. nam si esset diversum, & derivatum tantùm à petra, Petreus dicendus erat, non Petrus, uti retractans advertit S. August. 1. Retract. 29. & serm. 16. & 29 de Sanctis. Porrò nomen Cephas, id est Petrus, Simoni indidit Christus, quia destinabat eum facere suum in Ecclesia Vicarium, ideoque ei suum nomen (Christus enim vocatur petra & lapis angularis Ecclesiæ, iuxta illud 1. Corinth. 10. 4. *Petra autem erat Christus*) indidit, & iuxta nomen fidei animique sui firmitatem & constantiam communicavit. Unde eius typus fuit Joseph, qui Genes. 49. v. 24. vocatur *pastor & lapis Israel*, quia, ut explicat Eccles. cap. 49. 17. *princeps fuit fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, & stabilimentum populi*.

Petrus idē quod petra, scilicet Ecclesiæ.

Petrus ergo idem est quod petra & fundamentum Ecclesiæ: *Petrus enim dicitur, eò quòd primus in nationibus fidei fundamenta posuerit, & tamquam saxum immobile totius operis Christiani compagem molemque contineat. Petrus ergo pro devotione Petrus dicitur, & petra pro virtute Dominus nuncupatur. Rectè consortium meretur nominis, qui consortium meretur & operis*, inquit S. August. serm. de cathedra Petri, & S. Ambros. serm. 47. sic & S. Hilarius can. 16. in Matth. o, inquit, *in nuncupatione novi nominis felix Ecclesiæ fundamentum, dignaque ædificatione illius petra, quæ inferni leges & tartari portas, & omnia mortis claustra dissolveret*. Et S. Chrysost. in psalm. 50. *Petrus*, inquit, *appellatus, quia saxea fide traditus*. S. Leo epist. 89. c. 1. *Tu*, inquit, *es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, ut æterni ædificatio templi mirabili munere gratiæ Dei, in Petri soliditate consisteret*. S. Gregor. lib. 6. Registri epist. 37. *Quis nesciat*, inquit, *S. Ecclesiam in Apostolorum Principis soliditate firmatam? quia firmitatem mentis traxit in nomine, ut Petrus à petra vocaretur*. S. Germanus Constant. in Theoria ver. Eccl. *Vertex*, inquit, *ornatus & corona duodecim capillorum Apostoli sunt: petra verò sanctissimus Apostolus, primus Hierarcharum Christi*. Idem docent Tertullian. Origen. S. Athanasius, S. Basil. S. Epiphan. S. Nazianz. S. Paulinus, & alii, quos citat Bellarm. libr. 1. de Roman. Pont. c. 10. & 11.

Hinc aptè Syrum *Kepha* alludit & consentit cum Græco κεφαλὴ, id est *caput*: quia Petrus est caput Ecclesiæ. Sic Hebræum Pascha consentit cum Græco πάσχειν: quia in Paschate passus est Christus. Et Hebræum Jesus cum Græco ἴασις, id est *medela*, sanitas: quia Jesus est medicus, & sanator omnium infirmitatum. Unde Kepham κεφαλὴν interpretantur S. Anacletus epist. 3. & Optatus Milevit. libr. 2. contra Parmen. etsi hoc eius non sit genuinum etymon, ut patet. Fortè Christus indens Simoni nomen Cephas, respexit ad scopulosum collem præaltum vicinum Hierosolymæ, ex quo tota urbs cerni poterat, qui vocabatur *Kepha*, & postea variata dialecto *Kipho*, de quo Josippus Gorionides libr. 2. Belli Judaici cap. 25. Quod enim hic collis est Hierosolymæ, hoc Petrus est Ecclesiæ.

APOSTOLUS) κατ' ἐξοχήν, quia Apostolorum princeps; sed hoc ex modestia & humilitate subticet Petrus: unde Pontifex Romanus S. Petro succedens vocatur *Apostolicus*, eiusque cathedra sedes Apostolica. Porrò Apostolus, idem est quod legatus Christi. Audi Clement. libr. 2. Recogn. *Nos*, inquit, *Apostoli illius qui nos misit, verba exponere missi sumus: proprium verò aliquid dicere non habemus in mandatis, sed verborum illius, ut dixi, aperire veritatem*.

ELECTIS) supple scribit hanc epistolam, precaturque omne bonum dicens: *Gratia vobis & pax multiplicetur*. *Electos* accipe ad fidem & gratiam, non ad gloriam: non enim voluit S. Petrus dicere omnes fideles efficaciter electos esse ad gloriam, multò minùs voluit eos omnes de hac sui electione certos & securos facere, cùm multi defecerint non tantùm à gratia, sed & à fide, factique sint hæretici asseclæ Simonis Magi, Menandri, Cherinthi, &c. Id ita esse patet ex eo quod subdit S. Petrus, *In sanctificationem Spiritus*, q. d. Scribo electis non immediatè ad gloriam, sed ad sanctitatem & gratiam, & epist. 2. c. 2. v. 13. *Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti à Deo, quòd elegerit vos Deus primitias in salutem, in sanctificatione Spiritus, & in fide veritatis*. Antistrophon S. Petro est illud Pauli Ephes. 1. 4. *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate*. vide ibi dicta.

Electi qui.

Magna est hæc electio, quia ad magnum bonum, putà ad fidem & gratiam, quæ est semen gloriæ, & felicitatis æternæ. Unde cap. 2. 9. *Vos*, inquit, *genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum*, &c.

ADVENIS) Primò, Lyran. *advenis*, inquit, hoc est proselytis, qui scilicet ex gentilismo conversi erant ad judaismum, & inde ad christianismum. Verùm græcè non est προσηλύτοις, sed παρεπιδήμοις. Secundò, Maldon. in cap. 7. S. Joan. v. 35. per *advenas* accipit Gentiles: hi enim quia toto orbe erant sparsi, vocabantur dispersio, & dispersi, juxta illud S. Joannis ibidem: *Numquid in dispersionem Gentium iturus est, & docturus Gentes?* cum Judæi in Judæa viverent collecti & uniti. Tertiò. S. Hieron. libr. de Script. Eccles. in Petro, S. Athan. in Synopsi, Didymus, Oecum. Cathar. Cajetan. & alii hic per *advenas* accipiunt Judæos ad Christum advenientes & conversos. Quartò & genuinè, *advenæ dispersionis Ponti, Galatiæ*, &c. vocantur Judæi Christiani, qui tum aliàs, tum recenter ob persecutionem à nece Stephani a Judæis excitatam Actor. 8. 1. è Judæa dispersi fugerant in Pontum, Galatiam, &c. ibique proinde erant hospites & advenæ non incolæ & inquilini, esto ibi eidem & domum fixissent. Unde S. Jacobus iisdem scribens ait c. 1. 1. *Duodecim tribubus quæ sunt in dispersione salutem*. Hi enim vocantur græcè παρεπίδημοι, id est *incolæ* qui advenæ sunt, & domicilium habent in aliena terra: παρεπιδημέω enim idem est quod *peregrè eo*, advenio, hospes sum.

Advenæ qui.

Mysticè, tacitè monet & innuit S. Petrus fideles in hoc mundo, ubivis gentium sint, æstimare debere se esse hospites & peregrinos, ut nulli loco, vel rei cor affigant; sed quasi advenæ pertranseant ad patriam cælestem, dicantque cum David: *Advena ego sum apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei*, psal. 38. 13. cogitentque illud Pauli: *Fratres iam non estis hospites & advenæ, sed estis cives Sanctorum & domestici Dei*, Ephes. 2. 19. Christiani ergo sunt cives cæli, hospites & advenæ terræ. Vero S. August. qu. 91. in Levit *Omnis homo*, inquit, *advena est nascendo, quoniam compellitur migrare moriendo*. Vide eum-

Fidelis est civis cæli hospes terræ.

dem

dem ferm. 2T. de verbis Domini.

Ex dictis liquet hos advenas gente & genere fuisse Judæos, fide & religione Christianos; è Judæa enim erant exules & profug; sed sub his omnes fideles Ponti, etiam cives & inquilinos è gentilismo ad Christum conversos intelligit, tum quia primi qui Christi fidem in Pontum, &c. invexerunt, fuerunt advenæ Judæi; hi enim Judæos & Gentiles in Ponto degentes converterunt. Jure ergo advenarum quasi parentum suorum in Christo, nomine censentur, præsertim quia S. Petro peculiaris cura Judæorum incumbebat; sicut Paulo Gentium, Galat. 2. 7. tum quia pauci Ponti cives hoc tempore ad Christum conversi erant. Scripta enim est hæc epistola paulò post apertum per Cornelium fidei ostium Gentibus, anno Christi 45. Major ergo pars Christianorum in Ponto erat advenarum: quare omnes S. Petrus vocat *advenas* per synecdochen.

ADVENIS DISPERSIONIS PONTI) Hoc est, advenis Ponti ex dispersione: proscriptio enim peperit dispersionem, dispersio fecit exules & advenas Ponti: vel, q. d. Advenis dispersis per Pontum; sæpè enim Hebræi abstracta usurpant pro concretis.

B

PONTI) *Pontus* regio est Asiæ Minoris vicina Ponto Euxino: unde ab eo nomen accepit. Ponti rex fuit Mithridates. Ex Ponto oriundus fuit Marcion hæresiarcha; unde à Tertullian. l. 1. contra eum cap. 1. *vocatur mus Ponticus qui Evangelia corrosit*. Ponticus quoque fuit Aquila priscus Script. interpres. Ponitur Pontus hic primo loco. Unde Tertull. Cyprian. Hieron. Cassiod. citantes hanc epistolam, vocant epistolam ad Ponticos, sicut primam S. Joannis vocant epistolam ad Parthos. Porrò S. Leo ferm. 1. de S. Petro & Paulo, asserit S. Petrum Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiam, Bithyniam, legibus Evangelicæ prædicationis implevisse. Prædicavit ergo in Ponto Petrus, Ponticosque ad fidem convertit. Ubi Nota efficaciam Evangelii & prædicationis S. Petri, utpote qui homines feros & barbaros ad legem & sanctimoniam Christianam traduxerit.

Pontici mirè barbari.

Quàm enim Pontici fuerint barbari, docet Tertull. lib. 1. contra Marc. cap. 1. *Pontus*, inquit, *qui Euxinus natura negatur, nomine illuditur, Cæterùm hospitalem Pontum nec de situ æstimes; ita ab humanioribus fretis nostris, quasi quodam barbariæ suæ pudore secessit; gentes ferocissimæ inhabitant, si tamen habitatur in plaustro. Sedes incerta, vita cruda, libido promiscua, & plurimùm nuda, etiam cùm abscondunt, suspensis & de iu o pharetris indicibus, ne temerè quis intercedat. Ita nec armis suis erubescunt. Parentum cadavera cum pecudibus cæsa, convivio convorant. Qui non ita decesserint, ut escatiles fuerint, maledicta mors est. Nec fœminæ sexu mitigantur secundùm pudorem, ubera excludunt, pensum securibus faciunt, malunt militare quàm nubere. Duritia de cælo quoque: dies numquam patens: sol numquam liber: unus aer, nebula: totus annus, hibernum omne quod flaverit, Aquilo est. Liquores ignibus redeunt, amnes glacie negantur, montes pruina exaggerantur. Omnia torpent, omnia rigent: nihil illic nisi feritas calet; illa scilicet quæ fabulas scenis dedit, de sacrificiis Taurorum, & amoribus Colchorum, & crucibus Caucasorum. Sed nihil tam barbarum ac triste apud Pontum, quàm quòd illic Marcion natus est, Scytha tetrior, Hamaxobio instabilior, Massageta inhumanior, Amazonia audacior, nubilo obscurior, hieme frigidior, gelu fragilior, Istro fallacior, Caucaso abruptior*. Rursum in Ponto Pluto & Proserpina inferorum dii, humanis hostiis placabantur: ibi quoque antrum erat extracti Cerberi, & Herculis descensus ad inferos; urbsque ipsa Cerberion vocabatur, ac regno Pontico sive Bosphorano inferni nomen inditum. Accolæ vocabantur Tauri, Cimmerii unde Cimmeriæ tenebræ) sive Cimbri, seu Cerberei, Heniochi, Colchi, Cappadoces, Paphlagones. Nonne infernus erat Cimmeria regio diis inferorum sacra, ubi striges, ubi Acherontis palus, ubi Cerberus? Vide Suidam, Strabonem & alios Cosmographos.

VERS. 2. SECUNDUM PRÆSCIENTIAM DEI PATRIS] *Præscientia* significat providentiam & prædestinationem Dei, qua Ponticos elegit ad fidem & gratiam Christi & christianismi, providendo eis prædicatores aliaque opportuna media, quibus præsciebat eos auscultaturos & obedituros, ac oblatam Christi fidem & gra-

A tiam liberè amplexuros. Unde præscientia hæc partim inchoata est & conditionata, partim perfecta & absoluta. Inchoata est, quatenus per eam præscit Deus quid quilibet homo hac vel illa conditione, v. g. vocatione & gratia, sit facturus & liberè electurus. Perfecta est, quatenus posita per Dei prædestinationem & decretum conditione, putà tali vel tali vocatione, videt Deus absolutè voluntatem hominis liberè ei consentire, credere & obedire. Prior præscientia à Theologis vocatur simplicis intelligentiæ posterior visionis: hinc & electorum electio juxta priorem est inchoata tantùm & conditionata; juxta posteriorem verò perfecta est & absoluta. Prior significatur per τὸ *in sanctificationem*, uti legunt Latina; posterior per τὸ *in sanctificatione*, uti legunt Græca, de quo mox.

Præscientia notat sex dotes.

Porrò maluit Petrus dicere *præscientiam*, quàm prædestinationem, quia præscientia latius patet & plura innuit: nimirum Primò prædestinationem hanc fidelium ad fidem & gratiam factam esse sapientissimè, utpote ab æterna Dei omniscii præscientia & providentia. Secundò, eam esse arcanam & inscrutabilem, utpote factam arcano divinæ mentis consilio & præscientia. Tertiò, eam esse suavem æquè, ac efficacem & infallibilem. Suavem, quia liberum arbitrium non coegit, sed suaviter allexit ad fidem, providendo illa media quibus præsciebat & prævidebat liberum arbitrium liberè consensurum, & usurum ad suam salutem. Efficacem & infallibilem: quia providentia Dei cum omnia prospiciat & prævideat, quibus rationibus movenda sit voluntas hominis, dum eas illi suggerit, efficaciter & infallibiliter eam movet, flectitque ad liberè consentiendum. Hoc est quod de æterna Dei Sapientia ait Sapiens c. 8. v. 1. *Attingit à fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter*. Quartò, eam prævenire nostra opera & merita, ac proinde esse liberalem & gratuitam, dignamque omni laude & gratiarum actione. Hoc enim significat τὸ *præ* & *pro* in præscientia & providentia. Quintò hanc Dei in suos electos quasi filios providentiam esse paternam, summam & divinam: illam enim significat τὸ *Dei patris*. Sextò, præscientiam hanc Dei non tantùm esse speculativam, sed & practicam; includit enim Dei voluntatem, amorem, & decretum dandi gratiam, qua ad fidem, justitiam & salutem perducamur.

C

Porrò S. Cyrill. libr. de Recta fide ad Reginas, & Oecum. hic, *præscientiam* referunt ad Petrum, Petrique apostolatum; quasi ille ipsi collatus sit per Dei præscientiam, id est providentiam; & proinde non dignitate, sed tempore dumtaxat inferior sit Jeremia, qui cap. 1. à Deo audiunt: *Priusquam formarem te in utero, novi te*. Meliùs alii passim *præscientiam* referunt ad τὸ *electis*. q. d. Scribo electis, qui ad fidem à Deo electi & directi sunt per suavem ejus præscientiam & providentiam. Antistrophon Petri est illud Pauli: *Non repulit Deus plebem quam præscivit*. Rom. 11. 2. &: *Quos præscivit & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui*, Rom. 8. 29. &: *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei! quàm incomprehensibilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini? aut quis consiliarius ejus fuit?* Rom. 11. 34. vide ibi dicta.

DEI PATRIS] *Pater* hic accipi potest tum notionaliter, ut significet primam personam S. Trinitatis, D quæ genuit Filium; tum essentialiter, ut significet Deum, qui tribus personis est communis. Hic enim est pater respectu hominum, angelorum & creaturarum omnium.

IN SANTIFICATIONEM SPIRITUS) Oecum. hæc refert ad τὸ *Apostolus*. Unde omnia hæc sic contexit & explicat: *Petrus ex præcognitione Dei Patris missus Apostolus ad segregandos ipsi in Spiritu & obedientes reddendos eos, qui aspersionem sanguinis Iesu expiatricem admiserunt, vobis electis peregrinis ex dispersione Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ, & Bithyniæ, gratia & pax multiplicetur*. Alii meliùs referunt ad τὸ *electis*. q. d. Electi estis a Deo ad sanctificationem Spiritus tum activam, ut scilicet Spiritus sanctus vos per gratiam infusam sanctificet; tum consequenter passivam, ut scilicet anima & spiritus vester à Deo, misso in vos Spiritu sancto sanctificetur. Τὸ ergo *Spiritus* significat Primò, hanc sanctificationem esse proprium opus Spiritus sancti, ita tamen ut reliquæ duæ personæ S. Trinitatis

tis

tis non excludantur, sed potiùs in eo per divinam *περιχώρησιν*, id est *circumincessionem*, ut ait Damasc. includantur. Unde mysterium sanctæ Trinitatis tresque eius personas nominat hic sanctus Petrus: scilicet primam, dicens *Dei Patris*; secundam, dicens *Iesu Christi*; tertiam, dicens *Spiritus*. Rursum appositè Patri tribuit electionem, præscientiam & prædestinationem; Spiritui sancto sanctificationem; Filio aspersionem sanguinis: eo enim nos redemit & abluit a peccatis nostris. Secundò, Τὸ *Spiritus* significat hanc sanctificationem non esse carnis, uti erat illa legis veteris, sed spiritus. Tertiò, in sanctificatione nobis infundi spiritum, puta habitum gratiæ, charitatis, cæterarumque virtutum, quibus imbuta mens nostra fiat spiritalis, imò spiritus; ut instar spirituum angelicorum, spirituali & angelica puritate & sanctitate placeat & serviat Deo. Porrò hunc spiritum haurimus & participamus à Deo & Spiritu sancto, per illumque ei similes efficimur, iuxta illud: *Qui adhæret Domino unus spiritus est*, 1. Cor. 6. 17.

Nota. Pro *in sanctificationem* græcè est *ἐν ἁγιασμῷ*, id est, *in sanctificatione*, vel etiam *in sanctificationem*: sæpè enim ἐν ponitur pro εἰς: utrumque verum, & huic loco congruum. Inchoatè enim elegit nos Deus in sanctificationem, quando nos ab æterno destinavit, & in tempore vocavit ad sanctitatem: perfectè verò elegit nos in sanctitatem, quando iam liberè credentes baptizatos & sanctificatos amat, & eligit ad suam gratiam, amicitiam, filiationem & hereditatem. Idem dicit Paulus Ephes. 1. 4. & 1. Thess. 5. 23. *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester & anima, & corpus, sine querela in adventu Domini nostri Iesu Christi servetur.* vide ibi dicta. Moral. discant hic Christiani quanti facienda sit sanctitas; utpote ad quam ab æterno à Deo electi sint, qui ad hoc misit Christum in mundum, ut scilicet *serviamus illi in sanctitate, & iustitia coram ipso omnibus diebus nostris*, ut canit Zachar. Lucæ 1. v. 75. *Hæc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra*, ait Paulus 1. Thessalon. 4. 3. Christiani ergo sibi à Deo & Christo dici putent illud Dei per Mosen: *Eritis mihi sancti; quia sanctus sum ego Dominus, & separavi vos à cæteris populis, ut essetis mei*, Levit. 20. 26. & c. 22 32. *Ego Dominus qui sanctifico vos.* Orent ergo assiduè cum Davide: *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innova in visceribus meis. Ne proiicias me à facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam salutaris tui, & Spiritu principali confirma me.*

In obedientiam et aspersionem sanguinis Jesu Christi) Præpositio *in* potest Primò, significare causam meritoriam: ut sit idem, quod *per*. q. d. Electi sumus ad sanctitatem per obedientiam Christi usque ad mortem, & per sanguinem eius in cruce effusum, quo in baptismo aspersi, & lustrati sumus. ita Lyran. & Caietan. Hebræum enim [a], id est *in*, sumitur pro *per*, *propter*, *ex*, adeoque omne genus causæ significat, ut ostendi can. 25. in S. Paulum.

Secundò, Τὸ *in* significat causam finalem q. d. Fideles electi sunt à Deo ad sanctitatem, hoc fructu & fine, ut eius iussis obediant, & indies fructum maiorem (Hebr. enim [a], id est, *in* cum accusativo significat augmentum) effusionis sanguinis Christi, putà perseverantiam & vitam æternam, consequantur in cœlo: hoc enim per aspersionem sanguinis Christi nobis reseratur, ut ait Paulus Hebr. 9. 11. Per metonymiam ergo & metalepsin ponitur sanguis Christi pro reseratione cæli & cælesti gloria; sicut causa ponitur pro effectu, meritum pro mercede: ut sanctus Petrus tres effectus prædestinationis divinæ assignet, scilicet electionem, obedientiam & vitam æternam per merita sanguinis Christi: sicut S. Paulus eosdem assignat, dum eos nominat vocationem, iustificationem & glorificationem, Rom. 8. 30.

Tertiò, *in* significare potest causam materialem. q. d. Electi sunt à Deo qui Christo obedientes se præstiterunt, & sanguinem Christi pro se effusum per fidem amplexi, eo se asperserunt & purificarunt. ita sanctus Cyrillus de Fide ad Reginas, & Oecum.

Secundus sensus profundus est, sed obscurus & novus: nusquam enim ita accipitur aspersio sanguinis. Primus ergo planus est & usitatus, si quis tamen secundum cum multis sequi malit, dicat aspersionem sanguinis Christi metonymicè poni pro fructu aspersionis sanguinis Christi, hoc sensu, q. d. Vocati estis ad sanctitatem, hoc fine ut Christo obediendo, eiusque sancta præcepta & monita sequendo, eiusque redemptionem, sanguinem, & mortem indies commemorando, magis magisque eius fructum percipiatis; ut scilicet in dies in omni virtute, & sanctitate crescatis & proficiatis, usque ad finem vitæ, itaque cælestis gloriæ thesauros consequamini.

Nota. Sanguinem Christi hic fidelibus proponit S. Petrus, quasi balneum quoddam pretiosissimum ad sanctificationem, hoc est, ad sanandos omnes animi morbos, omnesque virtutes (quæ non aliud sunt quàm sanitates animæ) conciliandas & augendas efficacissimum; quod proindè crebrò omnique die & hora usurpare debeamus. Alludit ad aspersionem sanguinis victimarum veteris Testamenti, in qua omnis illius ævi purificatio & sanctimonia consistebat, uti ostendit Levit. 1. maximè verò alludit ad aspersionem leprosi mundandi; hic enim die octavo aspergebatur sanguine victimæ, eoque mundabatur ab immunditia lethali, quæ arcebat eum quasi irregularem à templo hominumque convictu, qua hucusque ob lepram irretitus fuerat, Levit. 14. Leprosus enim typicè figurabat peccatorem, qui à lepra peccati mundatur per aspersionem, id est, applicationem sanguinis Christi, quæ fit per Baptismum aliaque Sacramenta; item per fidem, contritionem & bona opera. Hoc est quod prædixit Isaias c. 52. 15. *Iste asperget gentes multas.* q. d. Christus suo sanguine per aquam baptismi multos abluet à peccatis, iustificabit & sanctificabit. Hoc est quod orat David psalm. 50. *Asperges me Domine hyssopo, & mundabor.* q. d. Sicut olim leprosus typicè mundabatur per aspersionem hyssopi sanguine victimæ tincti, ita aspersione sanguinis Christi, qui verè est hyssopus sanguineus Agni immaculati mundans peccata, elue & emunda meum reatum homicidij & adulterij. Orat enim per sanguinem & merita Christi venturi, per hyssopum, sanguinem & agnum præfigurati, sibi remitti peccata. ita S. Ambros. de Apolog. David cap. 12. Sic Apostolus Hebr. 10. 22. *Aspersi*, ait, *corda à conscientia mala*, id est, in cordibus sanguine Christi per baptismum lustrati & purgati à peccatis. Unde explicans subdit: *Et abluti corpus aqua munda* baptismi. Aspersio ergo sanguinis, idem est quod lustratio & purificatio à peccatis, quæ fit per sanguinem Christi. vide dicta Hebr. 9. 13.

Sanguis Christi est balneum animæ ægræ.

Porrò hæc aspersio, id est, applicatio sanguinis Christi, adhibetur animæ, Primò, per baptismum, aliaque Sacramenta, præsertim Eucharistiæ: in ea enim realiter comedimus corpus, & bibimus sanguinem Christi. Secundò, per fidem & orationem; obsecrando scilicet ut Deus per merita sanguinis Christi nobis peccata remittat, gratiam donet, virtutes largiatur & augeat. Sic Ecclesia omnes orationes & collectas concludere solet, dicendo: *Per Dominum nostrum Iesum Christum*, &c. Tertiò, per rememorationem & meditationem passionis Christi: hac enim gratos nos exhibemus Christo, eiusque pretiosam redemptionem celebramus, ac per eam beneficia speramus, poscimus & impetramus. Atque hac de causa Christus sacrificium Missæ & Eucharistiæ instituit, ut in eo iugiter tantam passionis eius dignationem recoleremus, & cum omni gratiarum actione celebraremus, iuxta illud: *Hoc facite in meam commemorationem.* Et: *Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat*, 1. Corinth. 11. 26. Quartò, uniendo operationes & passiones nostras actionibus & passionibus Christi: hoc enim Christo perhonorificum, Patri gratissimum, nobis utilissimum est: dum enim nostra exilia opera unita operibus divinis Christi, iisque quasi vestita & inaurata, eiusque sanguine purpurata Deo Patri offerimus: conciliamus eius oculos (ut respiciat in faciem Christi sui) & gratiam, ac impetramus quod obsecramus. unde viri pii & sapientes idipsum studiosè factitant. Hoc est quod ait Paulus Hebr. 12. 24. *Accessistis*, &c. *ad testamenti novi mediatorem, & sanguinis aspersionem meliùs loquentem quam Abel*; quia sanguis Abel clamat vindictam, Christi misericordiam.

Gratia vobis et pax multiplicetur) Gratiam intellige tum increatam in Deo, tum creatam in nobis. Increata est, benevolentia, amor, favor, quo Deus suos prosequitur; creata, est gratia, donaque quæ Deus ex

amore

amore gratis in animam infundit. Gratiæ effectus & comes est pax triplex, scilicet pax cum Deo, nobiscum, & cum proximis. Itaque S. Petrus tam pacem quàm gratiam in fidelibus augeri & perfici precatur, exemplo Christi, qui discipulos post resurrectionem salutans ait, *Pax vobis*; præsertim quia ipse eam non tantum promisit, sed & dedit, dicens: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, Johan. 20. Unde S. Cyrill. libr. 12. in Johan. cap. 53. & 54. & libr. 10. cap. 7. Lex, ait, quædam Ecclesiæ tradita est: in sanctis enim congregationibus hæc sæpiùs ad invicem dicimus. Pacem enim & ad nos, & ad Deum habere, fons & origo omnium bonorum est. Quare Paulus quoque omne bonum fidelibus optans dicit: *Gratia vobis & pax*. Porrò Cyrillus, pacem quam Christus optabat & relinquebat Apostolis, censet esse Spiritum sanctum, quia scilicet ipse est pax causalis: causat enim pacem. Sic Christus dicitur esse pax nostra, Ephes. 2. 14. id est, pacificator noster qui pacem inter nos & Deum conciliavit.

VERS. 3. BENEDICTUS DEUS) Orditur à benedictione, gratiarum actione & laude Dei, qua celebrat ingens beneficium redemptionis Christi, nostræque per eum vocationis ad gratiam & gloriam æternam. Idem facit Paulus toto c. 1. ad Ephesios, quo mire hoc Dei beneficium extollit, scrutatur & admiratur. Quin & Gentiles nonnulli suas epistolas & libros a Deo inchoant. Ita Aratus sua Phænomena orditur, *A Iove principium*, &c. uti recensui Actor. 17. v. 28. Porrò hæc Dei laus & benedictio est vox angelica, & inchoatio vitæ beatæ. Beati enim in cœlis absorpti in mare divinitatis non nisi Deum laudant & glorificant, Apoc. 4. 8. & 10. vide ibi dicta.

Os Sanctorum est quasi altare thymiamatis.

Moral. Nota, corda & ora Sanctorum esse quasi altare thymiamatis, quod jugiter thymiama divinæ laudis exhalat; & quasi apiarium, imò favos, qui perenniter doxologiæ mella stillant, ut cum S. Job tam in prosperis quam in adversis dicant: *Sit nomen Domini benedictum*, & cum Psalte psal. 33. *Benedicam Dominum in omni tempore*. & cum tribus pueris in camino ignis: *Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate & superexaltate eum in secula*, Daniel. 3. & cum Zacharia: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitavit & fecit redemptionem plebis suæ*, Lucæ 1. & cum B. Virgine: *Magnificat anima mea Dominum*. Ita Paulus omnes penè suas Epistolas orditur a gratiarum actione, vel benedictione Dei.

PATER DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI] tum quoad divinitatem per generationem ei communicatam ab æterno; tum potiùs quoad humanitatem, quam per operationem Spiritus sancti in tempore ipsi efformavit in utero B. Virginis, qua ratione tota S. Trinitas dicitur Pater Christi & Christianorum: nomen enim *Jesus* est nomen humanitatis Christi, non divinitatis. Passim quippe Apostoli celebrant mysterium incarnationis Christi; tum quia novum, tum quia per illud peracta est redemptio nostra: quia non nisi per eius fidem & merita justificamur & salvamur.

QUI SECUNDUM MISERICORDIAM SUAM MAGNAM] Causam cur Deum benedicat, dat magnam eius misericordiam nobis per Christum exhibitam. Alludit ad illud psalm. 50. 1. *Miserere mei Deus secundùm magnam misericordiam tuam, & secundùm multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam*. Et psal. 144. 9. *Miserationes eius super omnia opera eius*. Et psal. 107. 5. *Magna est super cælos misericordia tua*. S. Petro succinit S. Paulus 2. Cor. 1. 3. *Benedictus Deus*, &c. *pater misericordiarum, & Deus totius consolationis*. Et Ephes. 2. 4. *Deus autem qui dives est in misericordia, per nimiam suam charitatem qua dilexit nos*.

Misericordia Dei magna sextupliciter. Primò.

Porrò misericordia Dei magna, id est maxima & immensa est. Primò, ex causa efficiente, quia promanat à Deo, eiusque amore in nos immenso: tanta ergo est, quanta est deitas, cum qua unum est idemque. Secundò, ex

Secundò.

obiecto, quia scilicet donavit nobis filium suum unigenitum, ut in eo viscera sua in nos effudisse videatur, iuxta illud Zachariæ: *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus nos visitavit oriens ex alto*. Lucæ 1. Magna ergo est, quia Deus immensus se exinanivit usque ad mortem, mortem autem crucis, ut hominis sibi inimicissimi misereretur, eumque ab æterna miseria liberaret. Tertiò, ex subiecto,

Tertiò.

quia nos homines, quasi vermes vilissimos plenos peccatis, omnique miseria ad se evocavit, & evexit ad suam gratiam & gloriam, iuxta illud: *Abyssus* humanæ miseriæ *abyssum* divinæ misericordiæ *invocat*, psalm. 41. 8. Quartò, ex copia donorum, quia innumera beneficia, gratias

Quartò.

& dona nobis contulit, & conferre non cessat. Unde S. August. conc. 2. in psal. 58. *Totum*, ait, *quidquid sum, Domine, de misericordia tua est: ut enim essem, quid feci? ut essem qui te invocarem, quid egi? quia ergo nemo te in misericordia largior, à quo accepi ut essem, ab illo accepi ut bonus essem, Deus meus misericordia mea*. Quintò, magna est loco & tempore, quia ad omnes homines omnium

Quintò.

locorum, temporum & sæculorum se extendit, iuxta illud psal. 32. 5. *Misericordia Domini plena est terra*. Rursum in Sanctis durat in æternum. Sextò, ex fine, quia ducit nos

Sextò.

ad magnum suum regnum, suæque hereditatis, & gloriæ immensæ nos participes facit & consortes, iuxta illud Psaltis; *Clamavi ad te Domine, dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium*; psal. 141. 6. Magna ergo est, Primo, quia à magno manat Deo; Secundò, quia per magnum datur Christum; Tertio, quia magnam levat miseriam; Quartò, quia magna dat dona: Quintò, quia magnas ambit gentes, loca & tempora; Sextò, quia magno nos beat cœlo & Deo.

Regeneratio duplex. Prima.

REGENERAVIT NOS IN SPEM VIVAM) Regeneratio est duplex: Prima est iustificatio & sanctificatio, qua à morte peccati suscitamur, & revocamur ad vitam gratiæ perditam in lapsu Adami, hæc dicitur regeneratio, id est, iterata & secunda generatio; quia prima generatio fuit in Adamo, qua Deus Adamum, & in eo posteros omnes creavit in gratia; per eamque filios suos effecit; ideoque in spiritu genuit. secunda generatio, hoc est regeneratio, est qua lapsi & mortui per Christum revocamur ad primævam vitam, & gratiam quam habuimus in Adamo ante lapsum. Regeneratio secunda est resurrectio: per illam enim à morte suscitamur, & in novam vitam quasi regeneramur, puta cælestem, beatam & æternam. hæc dicitur regeneratio respectu primæ generationis, qua a parentibus nostris geniti sumus in vitam hanc naturalem & mortalem. Utroque modo hic accipi potest.

Secunda.

Juxta primam enim sensus erit, q. d. Deus per Christum, Christique baptismum & gratiam nos regeneravit, id est justificavit, & ad vitam gratiæ revocavit, *in spem vivam*, id est, hoc fine, & fructu, ut scilicet per gratiam speremus consequi gloriam & vitam æternam.

Juxta secundam sensus erit, q. d. Christus nos suo sanguine aspergens, purificans, sanctificans & vivificans regeneravit, id est, renunciavit nos ad gloriam & vitam beatam, *in*, id est per, spem vivam. *Spe enim salvi facti sumus*: hæc enim spes ex parte Dei promittentis ita est viva, certa & efficax, ac si rem speratam, putà vitam beatam, nobis reipsa daret, & in manus consignaret. Quo sensu ait Paulus: *Habemus per fidem accessum in gratiam istam, in qua stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei*, Rom. 5. v. 2. &; *Conresuscitavit & consedere fecit in cælestibus*, Ephes. 2. 6. q. d. Christus resurgendo & ascendendo in cælum nos secum evexit, sibique assidere fecit in cælo: adeo enim certi sumus, si Christo inhæreamus, nos illi assessuros in cælo ac si iam ei assideremus; *quò enim præcessit gloria capitis, eò spes vocatur & corporis*, ait S. Leo. Unde S. August. in Medit. cap. 15. *Hæc tota*, ait, *mihi est spes, omnisque fiducia est in ipso Iesu Christo, qui uniuscuiusque nostrum portio est, caro & sanguis. Ubi ergo portio mea regnat, ibi me regnare credo: ubi caro mea glorificatur, ibi me gloriosum esse recognosco: ubi sanguis meus dominatur, ibi me dominari sentio*. Unde.

Tertiò, sic exponi potest, ut *spes viva* vocetur ipsa regeneratio, q. d. Regeneravit, id est rursum generavit & vivificavit nos, dando nobis non rem, puta gloriam, sed eius spem vivam: hæc enim spes viva est quasi anima & vita Christiani, qua vivit vigetque in laboribus & tribulationibus pro Christo; quia scilicet sperat ab eo vitam æternam: illam enim vitam per spem præcipit, ut videatur iam illam possidere, illaque vivere, ac proinde per spem iam videtur regeneratus & resuscitatus. Inde enim spem vocat *vivam*, quia scilicet fideles remunerat & vivificat. de quo mox plura. Ubi adverte τὸ *in*, phrasi Hebræa significare augmentum spei vivæ. q. d. Regenerat nos Deus, indiesque magis in christianismo vividos & vegetos facit per spem, quam indies maiorem, magisque vivam

in no-

in nobis suscitat, per nova auxilia & robora gratiæ, per continuam opem, directionem & protectioncm, per varias consolationes, quas in medijs tribulationibus & desolationibus majores & copiosiores quotidie nobis suggerit & aspirat.

Spes viva s. pluplicitur. Primò. IN SPEM VIVAM) Dicitur *spes viva*. Primò, quia sperat vitam æternam. Unde S. Hieron. lib. 2. contra Jovin. legit. *in spem vitæ*. Alii apud S. August. l. 1. de Peccat. merit. cap. 27. legunt *in spem vitæ æternæ*. Metonymicè ergo *spes viva* ponitur pro vita sperata, sive pro re viva obtinenda per spem. Significanter verò ait, *vivam*, ut indicet vitam præsentem esse mortalem & mortuam, magisque esse mortem quàm vitam. Nam, ut ait S. Greg. homil. 37. in Evangel. *Temporalis vita æternæ vitæ comparata, mors est potiùs dicenda, quàm vita. Ipse enim quotidianus defectus corruptionis quid est aliud, quàm quædam prolixitas mortis?*

Secundò. Secundò, quia spes hæc non est fallax & dubia, qualis est mundanorum sperantium opes & honores, sed verax & certa, ut, nisi per nos steterit, certò gloriam speratam simus adeptori, ait Beda. *Tertiò.* Tertiò, quia hæc spes numquam moritur, nec interit, sed semper vivit, donec ad rem speratam nos perducat. *Quartò.* Quartò, spes dicitur *viva*, quia fidelium vitam sustentat, ut in medijs tribulationibus vivant læti, in viva spe gloriæ. Spes ergo dat eis vitam & animos, facitque eos vivere & vigere in quibusvis adversitatibus. Unde Philo lib. *quòd deterius potiori insidiatur*: *Quid enim*, ait, *homini magis potest esse proprium quàm spes, & expectatio possessionis bonorum accipiendorum à solo munificentissimo Deo? Quod genus hominum, si vera fateri volumus, propriè hominum est; tamquam hi qui non sperant in Deum, extra naturam rationalem censentur.* Ita Paulus: *Quòd autem nunc vivo in carne*, inquit, *in fide* (& spe: hanc enim parit & includit fides) *vivo Filii Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me*, Galat. 2. v. 20. Homo enim desperans languet instar mortui, sperans verò vivit & valet, iuxta illud Tibull. lib. 2.

——Credula vitam
Spes fovet, & melius cras fore semper ait.
Spes alit agricolas, spes sulcis credit aratis
Semina.
Spes etiam valida solatur compede vinctum.

Vide S. Bernard. serm. 7. in psalm. *Qui habitat*: *In spe*, ait, *vivimus fratres, nec deficimus in tribulatione, quòd in expectatione simus ineffabilium gaudiorum. Neque enim vana nobis hæc expectatio, aut dubia spes videtur innixa æternæ promissionibus veritatis. Deinde etiam ex perceptione præsentium munerum, firma est expectatio futurorum; & præsentis gratiæ virtus nimis credibiliter attestatur felicitatem promissæ gloriæ sine dubio secuturam. Nempe Dominus virtutum ipse est rex gloriæ, gratiam & gloriam dabit Dominus. Viriliter ergo sustineat in hoc sæculo pietas colluctationem, & persecutionem quamlibet æquanimiter patiatur.*

Quintò. Quintò, spes dicitur *viva*, id est, vegeta & virens. Sicut enim Ezechiel c. 37. 4. Judæorum in Babylone desperationem de liberatione & reditu in Jerusalem repræsentat per ossa arida; ita eorumdem spem excitat & vivificat per visionem, qua vidit hæc ossa reviviscere. Unde S. Greg. 41. Moral. c. 34. vel 18. *Arentia*, ait, *corda sunt hominum, quæ in huius sæculi spe peritura plantata, æternitatis fiduciam non habent: virent autem, quæ illi hereditati inhærent. Quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me*, psalm. 4. 10. & : *In te Domine speravi, non confundar in æternum*, psalm. 30. 1.

Sextò. Sextò, sicut aquæ stantes & stagnantes dicuntur mortuæ, fontanæ verò & fluentes dicuntur vivæ, quia vita, id est, vitalis operatio, consistit in actione & motu; ita *spes viva* dicitur, quæ hominem excitat ad vivas & heroicas actiones virtutum, quibus gloriam speratam adipiscatur. Hinc ait Paulus: *Sancti per fidem* (utique & spem) *vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladij, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum, acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos: alii autem distenti sunt non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem*, &c. *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt in occisione gladii mortui sunt, circuierunt in melotis*, &c.

Septimò. Denique Clemens Alexandr. 1. Pædagog. c. 6. spem censet vocari *vivam*, eò quòd spes fidei det vitam, eiusque quasi sit anima. *Ecclesia*, inquit, *constat corpore, scilicet fide; anima verò spe, uti Christus constat carne & sanguine* (sanguinem enim veteres putarunt esse substantiam animæ) *Revera enim sanguis fidei est spes, in qua continetur, sicut fides ab anima. Cùm autem spes expiraverit, perinde ac si sanguis effluxerit, vitalis fidei facultas dissolvitur.*

Hac spe viva excelluit S. Martinus, cùm Juliano Apostatæ metum exprobranti respondit: *Ego signo crucis, non clypeo protectus aut galea, hostium cuneos penetrabo securus*, & cùm à latronibus captus dixit, se nihil prorsus timere: *Scio enim*, inquit, *Deum in maioribus periculis magis adesse suis in se confidentibus*. Et cùm in morte diabolo dixit: *Quid hic astas cruenta bestia? nihil in me funeste reperies*, & suis: *Sinite me cœlum potiùs quàm terram aspicere, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur*. Plura recensui Jeremiæ 1. 18. & c. 17. 8.

PER RESURRECTIONEM JESU CHRISTI EX MORTUIS) Refert hæc Primò, ad τὸ *in spem vivam*, q. d. Spes nostra est viva, sive sperans vitam æternam, quia in hanc præcessit Christus caput nostrum per resurrectionem; ut nos secum quasi membra in eadem induceret. Spes enim viva dicit: Spero me resurrecturum, quia Christus redemptor meus resurrexit, non tantùm pro se, sed & pro me, ut scilicet me à morte ad vitam & gloriam suscitaret. Secundò, refert ad τὸ *regeneravit*. q. d. Deus nos regeneravit, id est, suscitavit tam à peccato ad gratiam, quàm à morte ad vitam æternam per resurrectionem Christi: hæc enim fuit causa non tantùm exemplaris, sed & efficiens nostræ resurrectionis: *Christus resurgens nos suscitavit. Primò.* idque Primò, quia Christus sua passione & morte, cuius finis & terminus fuit resurrectio, meruit nobis utramque suscitationem.

Secundò. Secundò, quia Christus resurgens mortem planè devicit eamque non tantùm in se, sed, & in nobis quasi eius domitor & triumphator profligavit. Unde ait Paulus Roman. 4. 25. *Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram*. Vide ibi dicta. & cap. 6. v. 4. *Ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus: si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.*

Tertiò. Tertiò, quia Christus qui resurrexit in die iudicij, partim per se, partim per angelos, nos resuscitabit, iuxta illud Phil. 3. 20. *Nostra autem conversatio in cœlis est; unde etiam Salvatorem expectamus Dominum nostrum Iesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ.*

Præclarè S. Hieron. ad Heliodorum in Epitaphio Nepotiani: *Qui*, inquit, *per Osee quondam tibi rigidus minabatur: Ero mors tua ò mors, ero morsus tuus inferne; illius morte, tu mortua es; illius morte, nos vivimus: devorasti, & devorata es: dumque assumpti corporis sollicitaris illecebra, & avidis faucibus prædam putas, interiora tua adunco dente confossa sunt. Gratias tibi Christe Salvator tua agimus creatura, quòd tam potentem adversarium nostrum, dum occideris, occidisti.*

Spes ergo nostra, æquè ac amor & iubilus cordis nostri, est Christus. Audi S. Bernard. serm. 9. in psalm. *Qui habitat*: *Quoniam tu es Domine spes mea. Quidquid igitur agendum sit, quidquid declinandum, quidquid tolerandum, quidquid optandum tu es Domine spes mea. Hæc una mihi omnium promissionum causa, hæc tota ratio meæ expectationis. Prætendat alter meritum, sustinere se iactet pondus diei & æstus, ieiunare bis in sabbato dicat, se non esse sicut cæteros hominum glorietur: mihi adhærere Deo bonum, ponere in Domino spem meam. Sperent in aliis alii, fortè hic in scientia literarum, hic in astutia sæculi, ille in nobilitate, ille in dignitate, ille in alia qualibet vanitate confidat: propter te omnia detrimenta feci, & ut stercora arbitror, quoniam tu es Domine spes mea. Si mihi præmia promittuntur, per te obtinenda sperabo. Si insurgant adversum me prælia, si sæviat mundus, si fremat malignus, si ipsa caro adversus spiritum concupiscat, in te ego sperabo. Fratres, hoc sapere, ex fide vivere est; nec alius ex sententia dicere potest: Quoniam tu es Domine spes mea*, &c. *Ut quid enim si hæc sapimus, ne quid cunctamur abijcere en nos spes miseras, vanas, inutiles, seductoria, & huic uni tam solidæ, tam perfectæ, tam beatæ spei tota devotione animi, toto fervore spiritus inhærere?*

EX MORTUIS) ex numero, statu & loco mortuorum, putà ex sepulchro & inferno.

IN

VERS. 4. IN HEREDITATEM) Refet ad *regeneravit*, q. d. A Regeneravit nos Deus in baptiimo, suoique filios effecit, ut hereditatia suæ faceret participes & heredes. Ideo enim parentes generant filios, ut eos habeant heredes. Posset quoque referri ad τὸ *spem vivam*, q. d. Regeneravit nos in spem vivam, quæ sperando tendit in hereditatem, sive quæ est spes hereditatis incorruptibilis. Hebræi enim sæpe per ל id est, *in* cum accusativo, significant regimen genitivi.

Hereditas nostra est Deus & cœlum.

Porrò hereditas hæc, quam Deus filijs suis dilectis & electis dabit, est regnum cælorum, ipseque Deus totus quantus quantus est. Beati enim videndo & contemplando Deum eo fruuntur, gaudent, & beantur in æternum. Ita S. August. serm. 19. de Temp. *Unam*, ait, *cum sanctis angelis civitatem habemus, à Domino possidebimur, hereditas eius erimus, & ipse hereditas nostra erit; quoniam & modò dicimus: Dominus pars hereditatis meæ. Et de nobis dictum est: Postula à me, & dabo tibi Gentes hereditatem tuam.*

Est incorruptibilis quadrupliciter.

INCORRUPTIBILEM) natura & substantia. Opponit hoc epithetum hereditati, Primò, Iudæorum, quorum hereditas in terra promissa lacte & melle manante, B putà in Chanaan, fuit corruptibilis, quia caduca & modici temporis. Secundò hereditati Chiliastarum, sive Millenariorum, qui dicebant Sanctos mille annos dumtaxat regnaturos in hac vita; quorum auctor fuit Cherinthus S. Petro coævus, & antagonista: de quo plura Apocal. 20. 4. Tertiò, errori Origenis, qui ex Platone docebat, post annum magnum, putà post duodecim, vel, ut alij, 36. annorum millia, omnia revolvenda, & reditura ad pristinum vel primævum statum: ideoque Beatos in cælo ad præsentem vitam redituros. ita Didymus. Quartò, hereditati terrenæ, quam parentes filijs corruptibilibus corruptibilem relinquunt; Christiana enim hereditas est immortalis, incorruptibilis, æterna, quæ nec morte, nec senio, nec tempore ullo mutatur, aut corrumpitur; quia hæc hereditas est cælum empyreum, quod est incorruptibile, imò est ipse Deus immortalis, ut paulò antè dixi. Animæ enim immortali immortalis hereditas & felicitas uti debetur, ita & adæquatur. Verè S. August. in psalm. 149. Deus, ait, erit hereditas nostra, C *quæ nec minuitur copia possessorum, non fit angustior numerositate coheredum: sed tanta est multis, quanta paucis; tanta singulis, quanta omnibus; cùm in creata hereditate longè aliud eveniat. Tunc pariter corpus hoc corruptibile induet incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem*, ut ait Apost. 1. Corinth. 15. 53.

& incontaminata.

ET INCONTAMINATAM) Opponit id errori Iudæorum, Chiliastarum, Mahometi & Saracenorum, qui paradisum expectant, in quo omni voluptate carnis fruantur, omnique luxu & libine se contaminent. Rursum errori Origenis, qui dicebat animas Beatorum post annum magnum è cælis & consortio angelorum redituras ad carnem hanc miseram & contaminatam. Contra hos ait Petrus cælestem hæreditatem fore uti incorruptibilem, ita pariter puram semper, & incontaminatam ab omni non solùm culpa, sed & à qualibet sorde, vitio & nævo. Quocirca Apocal. 21. 27. de ea dicitur: *Non intrabit in eam aliquod coinquinatum*. Et psalm. 23. 3. *Quis ascendet* D *in montem Domini, aut quis stabit in loco sancto eius? Innocens manibus & mundo corde, qui non accepit in vano animam suam.*

Pro *incontaminatam*, græcè est ἀμίαντον, id est *impollutam*, defæcatam, incontaminatam, immaculatam, puram. Unde Amiantus lapis vocatur, qui in Cypro nascitur, scissili alumini similis, quo, utpote lento, telas conficiunt, quæ in ignem coniectæ accenduntur quidem, aguntque flammas, sed nulla amissa parte nitidiores evadunt, teste Dioscor. lib. 5. c. 113. & Plinio l. 36. c. 19. qui ait: *Amiantus alumini similis, nihil igni deperdit*. Unde idem l. 19. c. 1. eumdem linum vivum appellat: sed fallitur, dum censet verè esse linum, quod in India nascatur, cùm sit lapis, vel alumen. Quare amiantus, divinitatis, utpotè purissimæ, est imago & symbolum. qua de causa Brachmanes ex amianto vestes sibi conficiebant, ut divinitatis de se specimen ederent: ex eo quoque funebres regum vestes texebantur, ut illis tecti corporum in rogum iniectorum cineres, a cinere lignorum secerni possent, ait Mathiol. in Diosc. l. 1. c. 113. & Plin. l. 19.

A Nota Secundò, *incontaminatam*, id est *incontaminabilem*, ut vertit Pagnin. & Tigurin. hoc enim significat Græcum ἀμίαντον, æquè ac ἀμάραντον significat *immarcescibilem*, potiùs quàm *non marcescentem*. Hereditas enim cælestis non tantùm actu est pura & incontaminata, sed & habitu ac potentia, quia contaminari nequit, nec ulla ullius rei labe infici potest. Sic Aggæi 2. dicitur: *Veniet desideratus*, id est desiderabilis, *cunctis gentibus*. Hebræi enim sæpè participia passiva usurpant pro verbalibus in *bilis*, quibus carent, ut Sophon. 2. 1. *Gens non amabilis*; Hebr. *non amata* 2. Reg. 1. *Saul & Ionathas amabiles*; Hebr. *amati*. Psalm. 136. *Mirabilia opera tua*; Hebr. *mirata*. Idem imitantur Græci, & Latini, ut Gal. 2. *Quoniam irreprehensibilis erat*, græcè κατεγνωσμένος, id est, *reprehensus erat*. Virg. 7. Æneid.

Dives inaccessos ubi Solis filia lucos;

inaccessos, id est inaccessibiles. Idem l. 8. *Heret inexpletum lacrymans*, id est, inexplebiliter.

Significat ergo τὸ *incontaminatam*, hereditatem cælestem fore planè puram; primò, ab omni peccato etiam levissimo, imò ab omni potestate peccandi: secundò, ab omni B sorde, sordisque periculo: tertiò, ab omni carnali voluptate, imò ab omni concupiscentia, iuxta illud Christi: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei*. Matth. 22. 30.

Fidelium enim hereditas & beatitudo in cælis, erit spiritalis, angelica, divina: quam proinde S. Iohan. Apoc. 21. 19. vidit per aurum, smaragdum, beryllum, iaspidem, aliasque gemmas purissimas, æquè ac pretiosissimas repræsentari. Unde S. August. in Medit. paradisum cælestem describens;

Solis gemmis, ait, *hac structura nectitur,*
Auro mundo tamquam vitro urbis via sternitur,
Abest limus, deest fimus, lues nulla cernitur.

Tinpol. Beda, fideles, ait, ut assequantur hereditatem celestem in hac vita, faciunt hereditatem Dei *incorruptibilem, ne ullo lethali crimine corrumpantur; incontaminatam, ne mediocribus culpis inquinentur; immarcescibilem, ne levissimis & quotidianis culpis marcescant: denique conservatam in cælis, quia hac sanctitate, præditi Beatorum cœtui, citra* C *ullam dubitationem, si perseveraverint usque in finem, aggregabuntur.*

Hanc incontaminatam, & immortalem hereditatem ambiebat S. Casimirus Casimiri Poloniæ regis filius, qui in morbum incidens cùm à medicis audiret, se non levari non posse nisi uxorem duceret, ac parentes ad id eum urgerent, respondit generosè: *Nullam aliam novi vitam, nisi cælestem illam incontaminatam immortalitatem, ob quam eligo virgo mori*, instar armelini, qui luteo aggere circumdatus eum transire & fugere non vult, ne luto se inquinet, sed sinit se à venatoribus capi, itaque tacite ait: *Malo mori quàm fœdari*. Virgo ergo, & virginitatis victima occubuit anno ætatis 24. Christi 1484. iamque cælo, & cæsti Virginum Martyrumque mysticorum choro asscriptus. ita habet eius Vita.

IMMARCESCIBILEM) ἀμάραντον, id est, quæ nequit μαραίνεσθαι, id est *marcescere*. Unde S. August. lib. 1. de D Peccat. merit. c. 27. legit *florentem*. Est enim metaphora à floribus, folijs & fructibus, qui mox ut planè effloruerunt & maturuerunt, ilicò marcescunt, flaccescunt, putrescunt. Unde his adversus *amarantus* flos nomen habet ab immortalitate, quoniam non marcescit: de quo Plinius l. 21. cap. 8. *Amaranto*, inquit, *non dubie vincimur. Est autem spica purpurea veriùs quàm flos aliquis, & ipse sine odore: mirumque in eo gaudere decerpi, & lætiùs renasci. Provenit Augusto mense, durat in autumnum. Alexandrino palma, qui decerptus asservatur. Mirumque, postquam defecere cuncti flores, madefactus aqua reviviscit, & hibernas coronas facit.* Verùm Clemens Alex. lib. 2. c. 8. docet plenum amarantum in cælo dumtaxat reperiri: *Pulchra*, inquit, *amaranti corona illi reposita est, qui rectè se gesserit: hunc florem terra ferre non potest, cælum solummodo eum ferre potest*. Iuxta quod sensus B. Petri erit, q. d. In cælo tandem amaranti coronam assequi licebit: nec enim tellus florem aliquem immarcescibilem parit. Sanctorum ergo hereditas & corona erit amarantina & immarcescibilis, quia non tantùm quoad substantiam erit incorruptibilis, sed & quoad qualitatem, speciem & voluntatem, semper in eodem flore, vigore & decore permanebit. Secùs est in mar-

& immarcescibilis tum substantia.

tum sapore & gustu.

A marmoribus & gemmis, quæ licèt sint incorruptibiles, politæ tamen tantùm ad tempus vigent & splendent; nam cum tempore splendorem illum & speciem deperdunt, fuscantur & quasi senescunt. Ex adverso in cælis Sanctorum gloria & felicitas semper erit recens, semper florens, semper virens; unde post centum annorum millia tam suavis, tam jucunda erit, tamque mentem Beatorum delectabit, quam oblectabat primo die, quo illam perceperunt. Cuius rei causa est, quòd hæc gloria & delectatio quaqua versum sit constans, immutabilis, sui semper similis, immarcescibilis & infinita, quasi mare quoddam gaudiorum. Hoc est quod de ea canit S. August. in Medit.

Hiems horrens, æstas torrens illic nunquam sæviunt.
Flos perpetuus rosarum ver agit perpetuum.
Candent lilia, rubescit crocus, sudat balsamum:
Virent prata, vernant sata, rivi mellis influunt,
Pigmentorum spirat odor, liquor & aromatum,
Pendent poma floridorum non lapsura nemorum.

B Secùs est in gaudijs terrenis, quæ omnia licet maxima videantur, longo tamen usu fastidium & nauseam pariunt, imò quo magis gustantur, eo minùs sapiunt: in iis ergo sapere parit desipere, uti notat S. Gregor. homil. 36. in Evangel. Hoc est quod ait Sapiens Eccli. 24. v. 29. *Qui edunt me, adhuc esurient; & qui bibunt me, adhuc sitient.* Et S. Petrus c. 2. 12. *In quem desiderant angeli prospicere.*

Beati ergo visione Dei ita satiantur, ut tamen æquè semper ad eam anhelent, eumque iugiter intueri desiderent. In nullo ergo minuitur eorum felicitas, sive quoad rem possessam, sive quoad eius speciem & pulchritudinem, sive quoad eius sensum, gustum & voluptatem. Tanto enim sui sensu, gustu & voluptate afficit Beatos post mille annos, atque affecit primo die. Immarcescibilis ergo est, Primò, quia ætate non senescit. Secundò, quia tempore non deflorescit. Tertiò, quia specie non flaccescit. Quartò, quia sapore non marcescit. Quintò, quia maturitate non putrescit. Sexto, quia rugositate non decrescit. Septimò, quia æstimatione non vilescit. Ex

C adverso omnis huius vitæ voluptas, ait Seneca libr. de Vita beata c. 6. *tunc cùm maximè delectat extinguitur, nec multum loci habet: itaque citò implet, & tædio est, & post primum impetum marcet: nec id unquam certum est, cuius in motu natura est: ita non potest quidem ulla esse substantia, quod venit transitivè, celerrimè in ipso usu sui periturum: eò enim pervenit, ubi desinit; & dum incipit, spectat ad finem.*

Conservatam in cælis in vobis) εἰς ὑμᾶς, id est, *in vos*, id est, *vobis*. Unde Syrus, *quæ parata est vobis*; S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *quæ servatur in cælis in vobis*, id est, *vobis*. Hinc Paulus ait eam *absconditam in Deo*, Coloss. 3. v. 3. Hinc & Christus electis dicet in die iudicij: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi*, Matth. 25. 34. Hæc ergo hereditas nobis quasi filiis à Deo certò paratur & servatur, ut de ea dubitare non debeamus, si tamen eius filiationem, gratiam & amicitiam constanter usque ad mortem retineamus: idque significari putat Glossa voce *conservatam*, quasi ea significetur cooperatio nostra, nostrique liberi arbi-

D trij. Verùm minùs rectè: nam græcè est τετηρημένην, id est *servatam*.

Nota. Hereditatem cælestem explicat S. Petrus per quatuor prædicamenta, Substantiæ, Qualitatis, Quando, & Ubi, sive temporis & loci. Substantia enim ait eam esse incorruptibilem; qualitate incontaminatam; tempore immarcescibilem; situ & loco cælestem: in cœlis enim eam nobis asservari. Porrò inter hæc quatuor est apta connexio & ordo: nam ex primo cætera ordine consequuntur. Quia enim hereditas est ἄφθαρτος, id est *incorruptibilis*, natura sua, hinc qualitate est ἀμίαντος, id est, *incontaminata*; quæ enim per essentiam sunt incorruptibilia; illa pariter sunt immista, incomposita, ideoque pura, simplicia & incontaminata: ut Deus, cælum, angeli, anima rationalis: quæ verò sunt corruptibilia, eadem pariter sunt mista, composita, ideoque impura & contaminata; uti sunt omnia corpora ex elementis conflata. Rursum quia hæc hereditas est ἀμίαντος & incontaminata, idcircò est & ἀμάραντος & immarcescibilis: quæ enim marcescunt, aliquid in se labis, fæcis, sordis & impuritatis habent, quod dum sensim egerunt & quasi evomunt, marcoris est causa: quæ verò planè sunt pura,

A hæc nihil in se habent, quod marcorem egerere aut ebullire possit. Denique quia ipsa est ἀμάραντος & immarcescibilis, ideo est & ἄγειος καὶ οὐράνιος, id est, *expers terræ, & cælestis*: terra enim & terrena, quia fœculenta, marcescunt: cælum verò, quia purum & nitidum, est immarcescibile, ac consequenter talia pariter sunt cælestia omnia.

Meritò ergo S. August. serm. 2. de omnib. Sanctis: *Tanta*, ait, *est pulchritudo iustitiæ, tanta iucunditas lucis æternæ, hoc est, incommutabilis veritatis atque sapientiæ, ut, etiamsi non liceret in ea ampliùs manere quàm unius diei mora, propter hoc solùm innumerabiles anni huius vitæ pleni deliciis, & circumfluentia temporalium bonorum, rectè meritoque contemnerentur.* Verè enim dixit Psaltes: *Quoniam melior est dies una in atriis super millia*, psal. 83. 11. At verò iam non uno die; sed millenis, imò infinitis, adeoque in æternum, in ea manebimus, eiusque deliciis perfruemur. Quàm ergo illa ambienda, cæteraque omnia despicienda sunt: Quam ad il-

B lam anhelandum, dicendumque cum nostro S. Ignatio: *Quomodo sordet mihi terra, cùm cælum aspicio?*

Qui in virtute Dei (græcè δυνάμει, id est *potentia*, robore,) custodimini per fidem in salutem] Sensus est, q. d. Quibusnam Deus opt. max. hereditatem illam immarcescibilem conservat? vobis, quos quasi filios, velut pater non tantùm genuit, sed & robusta potentique manu, contra omnes infidelium, dæmonis, mundi & carnis insultus custodit, educat, ducitque per fidem ad salutem æternam, quæ est hereditas illa immarcescibilis. Unde pro *custodimini* græcè est φρουρουμένους, quæ vox propriè ad castrenses excubias, & arcium urbiumque custodias pertinet; has enim suis præstat Deus, uti præstitit Ezechiæ & Hierosolymæ obsessæ a Sennacherib, iuxta promissum Isaiæ cap. 38. v. 6. *De manu regis Assyriorum eruam te, & civitatem istam, & protegam eam.* Et Zachar. 2. v. 5. *Ego ero ei* (Hierosolymæ) *ait Dominus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* Et psal. 26. 1. *Dominus*

Vers. 5.

Custodia Dei erga suos mira.

C *illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Si consurgant adversum me castra, non timebit cor meum.* Et psal. 33. *Immittet angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Immittet*, scilicet se & suum præsidium, suas acies & castra, suas angelorum sibi subditorum legiones, sua tela & fulmina. Unde Hebr. est חֹנֶה *chone*, id est, *castrametabitur*; S. Hieron. *circumdat*; Chald. *immoratur*. Ubi rectè notat S. Basil. angelum ob magnitudinem comparari integro exercitui, ob robur & fortitudinem muro, qui in circuitu nos tuetur & protegit. Talia fuere castra angelorum tutelarium Jacobi Patriarchæ, qui proinde locum ubi illa sibi apparuerunt vocavit *Mahanaim*, id est, gemina castra, Genes. 32. 2. Talis fuit *mons plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Elisæi*, angelorum utique, ut Elisæum contra Syrorum acies defenderent, 4. Reg. 6. 17. Similes excubias & custodias Deus benignissimus cæteris suis fidelibus & sanctis exhibet, ut meritò de iis cecinerit Psaltes: *Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur*, psalm. 33. 21. Unde & easdem sibi preca-

D tur: *A resistentibus dexteræ tuæ*, inquit, *custodi me ut pupillam oculi*, psalm. 16. 8. Custodit ergo suos Deus tum per se, tum per suos angelos. Unde discimus neminem sibi suæque custodiæ debere confidere, sed eam tribuere Deo. Ipse enim est custos Ecclesiæ & gregis sui. *Nisi enim Dominus custodierit civitatem, frustra vigilat qui custodit eam*, psal. 126. 1. Hoc est quod ait Dominus per Isaiam 43. v. 2. *Si transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cùm ambulaveris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te.* Et psalm. 90. *Scuto circumdabit te veritas ejus, non timebis à timore nocturno, à sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incursu & dæmonio meridiano.* Et mox: *Cum ipso sum in tribulatione eripiam eum, & glorificabo eum.*

Per fidem] Fides ergo est fidelium custodia; fides, inquam, non nuda & mortua, sed viva & gratia ac charitate animata, uti dixi Jacobi 2. 14. Unde S. Chrysost. & Beda per fidem accipiunt Christianam religionem, Christique gratiam, quæ nos iustificat. Fides ergo & gratia est instrumentum, & quasi custodia militaris, qua Deus fideles custodit, tum ne in pristinum gentilismum & errores relabantur; tum ut tentationibus carnis & diaboli resistant; tum ut persecutiones pro Chri-

sto &

sto & veritate fortiter sustineant; tum ut Christiana & heroica fidei & virtutum opera edant; qualia recenset Paulus à priscis fidei heroibus patrata, Hebr. 11. Fides enim qua quis credit se, si Deo seruiat, pro eoque laboret & patiatur, ab eo æternis maximisque præmiis donandum, excitat fidelem ad omnia audendum & tolerandum. Fideles ergo per fidem resistunt diabolo, 1. Petri 5. 9. eiusque ignea tela extingunt scuto fidei, Ephes. 6. 16. Unde: *Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra*, ait S. Johan 1. epist. 5. 4. Quo simul monet novellos fideles ut fidem gratiamque Christi nuper receptam, integram & illibatam constanter teneant, in eaque perseverent si hos fidei fructus, si Dei opem & salutem, & cælestem hæreditatem assequi cupiant. Ita Oecumen. Christus enim fideles in fide sua constantes protegit e cælo, uti pro eisdem oravit vivens in terra: *Pater sancte serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi ut sint unum sicut & nos.* Et mox: *Cùm essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, custodivi, & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis*, Johan. 17. 11.

IN SALUTEM] Salus est æterna vita & gloria Beatorum; vox *in* significat finem, fructum & præmium fidei, quasi dicat, Fides tendit & ducit ad salutem, salusque est fidei terminus, fructus & præmium. Fides enim & gratia est salus inchoata, gloria verò est salus consummata.

PARATAM REVELARI (quæ parata est ut reveletur. Ita Pagnin.) IN TEMPORE NOVISSIMO] Salus hæc aoimæ cuiusque fidelis plenè expiata statim a morte revelatur, secretò in judicio particulari; sed in tempore novissimo, putà in die judicij, publice coram toto mundo revelabitur, non solùm in anima, sed & in corpore cuiusque beati: tunc enim corpus cum anima resurget ad gloriam immortalem. Nimirum hæc salus est hereditas incorruptibilis, incontamioata & immarcescibilis, ad quam Deus Sanctos ab æterno destinavit & elegit, quamque eis paravit & conseruat in cælis.

Nota Τὸ *revelari* significat salutem & gloriam cælestem nobis obscuram esse, & per fidem quasi per umbram & ænigma tantùm à nobis conspici; in die vero judicij fore revelandam, cùm fides vertetur io speciem, spes in rem, promissio in donationem, expectatio in possessionem. Hoc est quod ait S. Johannes epist. 1. c. 3. 2. *Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus.* Et ex Isaia S. Paul. *Oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum*, 1. Corinth. 2. 9.

VERS. 6. IN QUO EXULTABITIS] Pronomen *quo* nonnulli censent referre tempus novissimum, quod proximè præcessit. q. d. In tempore oovissimo, puta in die judicij, exultabitis, dum videbitis vos pro modica tentatione, quam in hac vita sustinetis beari & donari gloria æterna. Unde Syrus vertit, *lætabimini in æternum*.

Melius alij τὸ *in quo* censeot referre omnia præcedentia, q. d. *In quo*, id est, qua in re, si videlicet recogiteris, quòd Deus vos regeneravit in spem vivam hereditatis æternæ, revelandæ in tempore novissimo, utique exultabitis in hac regeneratione, & spe viva hereditatis cælestis, etiam in mediis tentationibus; quia hæ cùm sint modicæ & breves hereditatem illam merentur, eoque recto tramite vos ducunt. Ita Oecumen. Potest quoque futurum *exultabitis* more Hebræo accipi pro imperativo *exultate*, aut pro indicativo *exultare debetis*, aut pro coniunctivo *æquum est ut exultetis*. Uode græcè est ἀγαλλιᾶσθε, quod partim est indicativi modi, significans *exultatis*, ut vertit Pagnio. & Tigurin. partim imperativi, significans *exultate*. Ita Christus *proposito sibi gaudio sustinuit crucem*, Hebr. 12. 2. Sic & S. Agatha & Martyres ibant ad ignes, eculeos & tormenta, quasi ad epulas, nuptias & triumphos. Christiani ergo est gaudere in omni tribulatione, tentatione & tristitia. Licet enim tribulatio affligat corpus, sensum, & portionem interiorem animæ, in eaque causet dolorem & tristitiam; tamen eadem causat lætitiam, eamque ingentem in portione superiore animæ, puta io ratione, mente & spiritu, dum cogitat tribulationem sibi parituram coronam æternam. In spe ergo & merito huius coronæ gaudet, dum est in tribulatione & tristitia: atque hæc spes tristitiam commutat io lætitiam, uti Christus in Cana commutavit aquam in vinum, adeò ut in ea præ gaudio exiliat & exultet, nolitque ea carere, imò durare & augeri eam optat. Græcum ἀγαλλιᾶσθε, id est, *exultare*, dicitur quasi ἄγαν ἅλλεσθαι, id est, *valde saltare*; sicut S. Johannes Baptista præ gaudio ob Christum incarnatum, exiliit in utero matris, Lucæ 1.

Consonant S. Petro S. Paulus, dicens 2. Corint. 7. 4. *Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra.* Et S. Jacobus cap. 1. 2. *Omne gaudium existimate fratres mei, cùm in varias tentationes incideritis*; ubi multas huius gaudij causas recensui.

MODICUM NUNC SI OPORTET CONTRISTARI] Pagnin. *nunc ad breve tempus afflicti si opus sit.* q. d. Exuirabitis ouoc modico tempore afflicti & contristati, si necesse sit, si videlicet afflictio & tristitia ingruat & irruat, uti in hac vita omoibus, præsertim fidelibus, sæpè contingit. Vita enim nostra circumsessa est molestiis, persecutionibus & tentatiooibus, quæ necessario pariunt tristitiam, ideoque in ea contristari est unum *oportet*, ut vulgò dicitur, quod evitari nequit sed ferendum est, juxta illud:

Quidquid id est, superanda omnis fortuna ferendo est.

Alludit ad id quod Christus abiturus suos præmonuit, dicens: *Modicum, & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me. Amen, amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit; vos vero contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium*, Johan. 16. 19. Omnes enim dolores & mœrores æquè ac gaudia huius vitæ, sunt modicum nunc, id est, exiguum quid, tum quantitate, tum duratione, instar puncti & momenti, juxta illud Pauli: *id quod in præsenti momentaneum est & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*, 2. Corinth. 4. 17.

Nota Primo. Singula verba habent emphasin, novamque rationem tolerantiæ & exultationi suggerunt, q.d. Exultate in tentationibus. Primò, quia illæ modicæ sunt respectu immensæ gloriæ & coronæ, quam eis in cælo adornat Christus, juxta illud Sapient. 3. 5. *In paucis vexati, in multis bene disponentur.* Secundò, quia breves; durant enim unum nunc, id est momentum. Hæc enim *vita est momentum unde pendet æternitas.* Tertiò, quia oportet & necesse est eas tolerari. Quis non subdat se necessitati? quis contra fatum pugnet? Quarto addit *si*, dicens *si oportet*, q. d. Tribulationes non semper, nec omnibus, sed aliquando nunc his, ounc illis ingruunt: sponte ergo capessite vestram aleam, vestram vicem & sortem. Ita Oecumen. Quintò, quia sunt tentationes, id est, exercitationes & explorationes, quibus Deus exercet & explorat vestram patientiam & virtutem.

Nota Secundò, τὸ *si* quadrupliciter posse accipi. Primò propriè, ut notet conditionem, q. d. Non dico absolutè vos oportere contristari, sed conditionatè, ut si oporteat vos contristari, idipsum patienter toleretis. Secundò, causaliter ut idem sit quod *quia*. q. d. Quia oportet vos in vita hac tot ærumnis vallata sæpè contristari, idcirco idipsum tolerate, & ex necessitate facite virtutem. Tertiò, comitanter, ot sit idem quod *cùm*. q. d. Non dico oportere vos semper contristari, sed *si*, id est *cum oportet*, cùm scilicet illa iogruit. Quartò, per concessionem pro *esto*. q. d. Exultabitis io spe gloriæ, esto modicum nunc oporteat vos contristari.

Moral. modicum hoc passionum, cui debetur æternum præmiorum, excitare nos debet ad præstandam io iis omnem animi alacritatem, fortitudinem & constantiam. Nam, ut ait S. Eucherius ad Valer. *Nihil est magnum re, quod parvum tempore: nec longis dilatatur gaudiis, quidquid arcto fine concluditur.* S. Basil. de leg. libr. Gentil. laudat Biantem, dicentem se studere virtuti, ot illam quasi viaticum senectutis possideret. At tu, inquit, ô Christiane, ad futuri sæculi, cujus non est finis, possessionem compara viaticum, putà virtutes: illi enim comparata omnia tempora, nihil sunt. *Moral. de brevitate tribulationis.*

S. Augustinus in psalm. 36. *Pro æterna*, ait, *requie æternus labor subeundus erat. Æternam felicitatem accepturus, æternas passiones sustinere deberes: nam etsi mille annorum esses; appende mille annos contra æternitatem*,

quid appendis cum infinito quantumcumque finitum? Decem millia annorum, decies centena millia, & millia millium, quæ finem habent, cum æternitate comparari non poſſunt. Paucorum dierum eſt tota vita hominis: etiamſi læta duris non miſcerentur, quæ plura & longiora ſunt certè, quàm dura: & ideo breviora & pauciora ſunt dura, ut durare poſſimus. Si ergo per totam vitam ſuam homo in laboribus & in ærumnis eſſet, in doloribus & in tormentis, in carcere & in plagis, in fame & ſiti, omnibus diebus, horis omnibus per totam vitam ſuam uſque ad ætatem ſenectutis, pauci dies ſunt tota vita hominis: quo labore tranſacto veniet regnum æternum, veniet ſine fine felicitas, veniet æqualitas angelorum, veniet hereditas Christi, veniet coheres Chriſtus: pro quanto labore quantam mercedem accipimus! Veterani homines qui laborant in militia, & verſantur inter vulnera tot annos, incipiunt militare à juventute, exeunt ſenes: ut habeant paucos dies quietos ſenectutis ſuæ, quando eos jam ipſa ætas incipit gravare: quot bella non gravant, quanta dura tolerant, quæ itinera, quæ frigora, quos ſoles, quantas neceſſitates, quæ vulnera, quæ pericula? & non attendunt patientes hæc omnia, niſi paucos dies quietos illos ſenectutis, ad quos utrum perveniant neſciunt. S. Chryſoſt. homil. 1. de Lazaro: *Si quis,* ait, *in centum annis vidiſſet per unam noctem ſuave ſomnium multiſq; deliciis per ſomnium frueretur, cæterum deinde annis cruciaretur, num is vellet unam noctem qua ſomniavit, centum annis æquiparare? Hoc de futura vita cogita. Nam quod eſt ſomnium unum ad centum annos, hoc eſt præſens vita ad futuram: imò multò minus: quod eſt exigua gutta ad pelagus immenſum, hoc ſunt mille anni ad futuram illam fruitionem: quantumque intereſt inter ſomnia & res veras, tantum intereſt inter huius vitæ ſtatum & illius.*

Ita brevitatis paſſionum, & æternitatis præmiorum cogitationem, quaſi ſtimulum acrem ad profectum ſuis diſcipulis commendabat S. Antonius. Audi eum apud S. Athanaſ. *Hoc ſit primum cunctis in commune mandatum nullum in arrepti propoſiti vigore laſſeſcere, ſed quaſi incipientem augere ſemper debere quod cœperit, præſertim cùm humanæ vitæ ſpatia æternitati comparata breviſſima ſint.* Et mox: *Promiſſio vitæ ſempiternæ vili pretio comparatur. Scriptum eſt enim: Dies vitæ noſtræ ſeptuaginta anni: ſi autem in potentatibus, octoginta. Quando ergo octoginta aut centum annos laborantes in Dei opere vixerimus, non pari tempore regnaturi ſumus in futuro, ſed pro annis prædictis omnium nobis ſæculorum regna tribuentur. Non terram hereditabimus, ſed cælum; corpus quoque corruptum relinquentes, idipſum cum incorruptione recipiemus. Ergo filioli, non vos aut tædium defatiget, aut vanæ gloriæ delectet ambitio. Nemo cùm aſpexerit mundum, reliquiſſe ſe arbitretur ingentia: quia omnis terra ad infinitatem comparata cælorum, brevis ac parva eſt.* Et rurſum ſubdens opes, omniaque huius vitæ bona neceſſariò eſſe relinquenda in morte: *Cur ergo,* inquit, *non facimus de neceſſitate virtutem? Cur non ad lucrandum regna cæleſtia ultrò relinquimus, quod lucis iſtius fine perdendum eſt?* Et infrà: *Ad inertiam calcandam Apoſtoli præcepta replicemus, quibus ſe mori quotidie teſtabatur. Cum enim excitati à ſomno, ad veſperam nos pervenire dubitemus; & quieti corpora concedentes, de lucis non confidamus adventu, non delinquemus, aut aliqua fragili cupiditate raptabimur, ſed nec iraſcemur quidem adverſus aliquem, nec terrenos congregare theſauros ambiemus: quin potius metu quotidiani receſſus, & ſe iungendi corporis ingi meditatione omnia caduca calcabimus.*

CONTRISTARI] Gagneius & Heſſelius cenſent legendum *contriſtati*: græcè enim eſt λυπηθέντες, id eſt *afflicti*, contriſtati: ſed eodem redit ſenſus, & clariùs molliuſque vertas, ſi cum Noſtro ſententiam ſic evoluas & reſoluas: *ſi oportet contriſtari*. q. d. Non dico abſolutè, nec jubeo ſemper vos contriſtari, ſed ſi oportet vos contriſtari, patienter ferte. Rurſum, q. d. Exultabitis in ſpe gloriæ, ſi (eſt n) oporteat vos modicum nunc contriſtari; quo inſinuat non accerſendam, nec quærendam eſſe perſecutionem & tribulationem, ſed potiùs infirmis declinandam & fugiendam: ſi tamen ingruat, patienter & fortiter eſſe ſuſtinendam: *Quid neceſſe eſt*, ait Seneca Epiſt 24. *mala accerſere, & ſatis citò patienda cum venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultum, quia quandoque futurus ſit miſer, eſſe jam miſerum.*

IN VARIIS TENTATIONIBUS] πειρασμοῖς, id eſt, *tentationibus & experimentis*, ut vertit Tigurina. q. d. Tribulationes variæ quibus quis nunc morbo, nunc

A paupertate, nunc calumnia, nunc perſecutione, nunc cupiditate appetitur, cum iiſque conflictatur, ſunt tentationes & experimenta, quibus Deus explorat quanta in nobis ſit virtus & conſtantia, eamque excitat, acuit, roborat & indurat: omnes ergo generosè ſuſtinere oportet. Sapiens, inquit Seneca, præbet ſe fato, ſicut ſilex ferienti. *Duritia ſilicis*, inquit ipſe de Vita beata c. 27. *Nulli magis quàm ferientibus nota eſt. Præbeo me non aliter quàm rupes aliqua in vadoſo mari deſtituta, quam fluctus non deſinunt, undecumque moti ſunt, verberare nec ideo aut loco eam movent, aut per tot ætates crebro incurſu ſuo conſumunt.*

UT PROBATIO VESTRÆ FIDEI MULTO PRETIOSIOR AURO] Vox *ut* explicat τὸ *oportet*; dat enim cauſam cur oporteat nos affligi & contriſtari in variis tentationibus. Cauſa enim eſt, ut fides & conſtantia noſtra probetur, roboretur, celebretur & coronetur. Vers. 7. Unde pro *probatio* græcè eſt δοκίμιον, id eſt *exploramentum* experimentum, proba fidei, hoc eſt, fides probata & explorata: hæc enim laudatur, non ipſa probatio fidei, quæ fit à dæmone & tyranno, ac multos ſæpè in lapſum & ruinam adigit. Rurſum hæc eſt pretioſior auro per B ignem probato, & à ſcoriis defæcato. Sicut enim aurum non tantùm tactu lydij lapidis, ſed multo magis & certiùs probatur per ignem in fornace; ignis enim aurum purum ſeparat à ſcoria: ita Chriſtiani fides probatur igne tribulationis, qui fideles & conſtantes ſeparat ab infidelibus & inconſtantibus: rurſum fideles à ſuis nævis & cupiditatibus avellit, puriſque Deo exhibet. Porrò hæc fides non eſt ſola & nuda, ut patet, ſed charitate formata, & conſtantia armata: quia enim charitate ſolida Deum & Chriſtum amat, hinc conſtanter eius amore tentationem ſuſtinet; alioqui enim illi ſuccumberet. Hæc autem charitas fidelis & conſtans longè eſt pretioſior auro; Græca addunt ἀπολλυμένου, id eſt *pereunte & perdente*; ſi enim aurum quod perit multoſque perdit (multis enim eſt perniciosum, cauſaque mortis animæ & corporis, præſentis & æternæ) per ignem probatur: multò magis fides charitate formata, quæ in omne ævum perennabit, ac fideles ſervabit & ſaluabit in æternum, tribulatione probanda & exploranda eſt. Quod ergo ignis eſt auro, hoc tribulatio eſt juſto: ignis aurum non perdit, ſed ſervat, purumque & ſplendidum efficit; C ſic & tribulatio juſtum non perdit, ſed roborat & illuſtrat.

Audi Plinium auri dotes recenſentem lib. 33. cap. 3. Nec pondere, ait, aut facilitate materiæ prælatum eſt cæteris metallis, cùm cedat per utrumque plumbo; ſed quia rerum uni nihil igne deperit, tutò etiam in incendiis rogiſq; durante materia. Quinimò quo ſæpius arſit, proficit ad bonitatem. Auriq; experimentum ignis eſt, ut ſimili colore rubeat quo ignis. Atque ipſum obryzum vocant. Primum autem bonitatis argumentum eſt, quàm difficillimè accendi. Secundo, Mirum, inquit, prunæ violentiſſimæ igni indomitum, palea citiſſimè ardeſcere; atque ut purgetur, cum plumbo coqui. Tertiò, altera cauſa pretij maior, quòd quam minimùm uſus deterit; cùm argento, ære, plumbo, lineæ producantur manuſq; ſordeſcant decidua materia. Quarto, nec aliud laxius dilatatur, aut numeroſius dividitur, utpote cuius uncia in ſeptuagenas & quinquagenas pluresq; bracteas, quaternùm utroque digitorum ſpargantur. Quintò, ſuper cætera non rubigo ulla, non ærugo, non aliud ex ipſo quod conſumat bonitatem, minuatve pondus. Sextò, contra ſalis & aceti D ſuccos domitores rerum conſtantia. Septimò, ſuper omnia netur ac texitur lanæ modo, & ſine lana. Tunica aurea triumphaſſe Tarquinium Priſcum Verrius tradit. Attalicis vero jam pridem intexitur inuento regum Aſiæ.

Auri dotes ſeptem.

Hæc facile eſt applicare juſto: nam Primò, igne, id eſt tribulatione, nihil virtutis in eo deperit, ſed potiùs accreſcit. Secundò, mirum eſt quòd juſtus igni tribulationis reſiſtat, & palea humanæ miſeriæ per commiſerationem inardeſcat. Tertiò, nihil virtutis ex eo converſatio cum ſæcularibus deterit, ſed ſuam ipſa vim & ſpiritú in eos affricando exerit. Quartò, dilatat ſua charitatis viſcera in omnes latiſſimè & uniuerſiſſimè. Quintò, nulla ex eo prodit invidiæ aut triſtitiæ ærugo, quæ eius bonitatem minuat. Sextò, conſtanter reſiſtit ſali & aceto, id eſt iræ & mordacitati. Septimò, flexilis eſt, ſinitque ſe quibuſuis rebus, licet vilibus & moleſtis inſeri, ut aliis proſit

Eadem adaptantur juſto.

eoſque

eosque ornet. Ita S. Job cap. 23. 10. *Ipse* (Deus) inquit, *scit viam meam, & probavit me quasi aurum quod per ignem transit.* Et David rex: *Probasti nos Deus, igne nos examinasti; sicut examinatur argentum,* &c. *Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium,* psalm. 65. 10. Ita S. Laurentius assatus in craticula: *Probasti, ait, cor meum, & visitasti nocte: igne me examinasti, & non est inventa in me iniquitas,* putà infidelitas, quia in medio igne fideliter & constanter tibi adhæsi, psalm. 16. 3. Ita de Martyribus & patientibus dicitur Sapient. 3. 6. *Tamquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos.* Et Eccli. 27. 6. *Vasa figuli probat fornax, & homines justos tentatio tribulationis.* Sic tres pueri Danielis socij probati sunt an essent fideles Deo suo, in igne fornacis Babylonicæ, Daniel. 3. Ita Machabæi ab Antiocho in sartagine frixi probarunt suam fidem Deo, 2. Machab. 7. Ita Sancti in fine mundi affligentur igne acerrimæ persecutionis ab Antichristo, *ut conflentur & eligantur & dealbentur,* Daniel. 11. 36. Dura itaque est hæc probatio, durum examen, durum tentamen; sed modicum & breve respectu æternæ coronæ, quam eis in cælo adornat Deus. Ita S. Sebastianus S. Marcum & Marcellianum acriter tentatos & afflictos, ut à Christi fide deficerent, hac ratione animavit, & ad martyrium confirmavit. *Tormenta,* inquit, *vel levia sunt, vel gravia & acria. Si levia, tolerabilia sunt: si acria, non durant, sed patientem ad mortem adigunt, & per mortem ad immortalitatem transmittunt. Tolerate ergo tam acria quàm levia, quia illa brevia, hæc modica sunt: illa citò extinguent, hæc brevi extinguentur.* Ut fias Laurentius, ignem subeas oportet: ut Vincentius, eculeum hilariter patiare necesse est; Jobum finxit omnigena calamitas: Tobiam formavit cæcitas; Josephum calumnia; Davidem persecutio, Danielem leones; Machabæos sartagines.

INVENIATUR IN LAUDEM, ET GLORIAM ET HONOREM IN REVELATIONE JESU CHRISTI] *Inveniatur* scilicet fuisse & cessisse vobis in laudem, &c. quia scilicet vestra fides tot tentationibus probata vos laudabiles & gloriosos effecit in cælo & terra. Spectarunt enim eam angeli, & laudarunt: viderunt & audierunt homines, eamque celebrarunt & admirati sunt. Secundò, *inveniatur,* id est *sit,* vel *cedat.* q. d. Ut fides vestra ita probata sit vobis laudi, cedatque vobis in gloriam & honorem in die judicij, quando Christus judex eam toti mundo declarabit, laudabit & corona æterna donabit. *Inveniri* enim sæpè per metalepsin ponitur pro esse; quia quod est, inveniri potest; quod non est, inveniri nequit. Sic de angelis è cælo cum Lucifero ruentibus dicitur Apoc. 12. 8. *Neque locus inventus est eorum amplius in cælo,* id est, nullus fuit eis amplius locus in cælo, sed in tartaro. Sic Eccli. 31. dicitur: *Beatus vir inventus est sine macula; inventus est,* id est fuit immaculatus, ut talis inveniri posset. Unde explicans subdit: *Qui post aurum non abiit,* &c.

Laus Christi ambienda.

Nota. Christus in die judicij laudabit fidem & virtutem justorum: quæ sanè laus erit maxima, tum quia fiet coram omnibus angelis & hominibus, qui unquam fuerunt, sunt, vel erunt; tum quia fiet à Christo, qui est æterna veritas ac maiestas. Ipse enim est Rex regum & Dominus dominantium: tum quia hæc lex durabit per omnem æternitatem in præmio & laurea æterna, quam pro meritis cuique dabit Christus. *Dicet ergo: Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esurivi enim & dedistis mihi manducare,* &c. *Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam: intra in gaudium Domini tui.* Matth. 25. 21. Veni Petre, qui Romanam Ecclesiam tuo labore & sanguine fundasti: accipe coronam tui laboris & sudoris. Veni Paule, qui omnes gentes docuisti: accipe coronam tui doctoratus & apostolatus. Veni Stephane, qui lapides mei amore excepisti, & dulces æstimasti: accipe coronam martyrio tuo debitam. Veni Francisce, qui summè te humiliasti; accipe summum gloriæ thronum. Veni Thecla, quæ tot tantaq; supplicia pro me tam generosè sustinuisti. Veni Agnes, quæ pro castitate supra annos & vires decertasti. Veni Cæcilia, veni Agatha, veni Catharina, quæ hæc & illa sigillatim tam heroicè egistis & tolerastis: accipite singulæ lauream castitatis, lauream martyrij, quisque suam, suoque agoni & victoriæ adæquatam. Tunc itaque fiet illud Jerem. 30. 19. *Egredietur de eis laus, voxq; ludentium; & multiplicabo eos, & non minuentur; & glorificabo eos, & non attenuabuntur.* Laudem enim Christi communi voce & acclamatione approbabunt & celebrabunt omnes angeli & Sancti. Et illud Isaiæ 61. 3. *Reddet eis coronam pro cinere, oleum gaudij pro luctu, pallium laudis pro spiritu mœroris: & vocabuntur in ea fortes justitiæ, plantatio Domini ad glorificandum.* Id repræsentatum est per laudem Davidis, quia triginta viros sui exercitus fortissimos sibi selegit, laudavit, & juxta se gloriosè collocavit in domo fortium, Reg. 23. 8. Similiter enim Christus suos fortes laudabit & glorificabit in cælo, quod est civitas fortium.

Cælum est urbs fortium.

Porrò hæc Christi laus non tantùm pro meritis præmium cuique dabit sed & honorem, juxta illud Johan. 12. 26. *Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus,* vocando eum suum fidelem servum, amicum, filium, heredem, exaltando illum è terra in cælum, dando ei sedem honoratam & sublimem juxta se, secundùm id quod promisit Apostolis & viris Apostolicis: *Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel,* Matth. 19. 28.

Gloria Beatorum qualis.

Rursum hæc laus dabit gloriam non tantùm beatificam, quæ in visione Dei consistit, sed & eam quæ in claritate nominis & famæ sita est, facitque homines celebres & gloriosos, ut scilicet omnes angeli & homines gloriosa cuiusque sancti facinora deprædicent & glorificent. *Gloria,* inquit Quinctil. *est consentiens laus bonorum.* Et Cicero pro Marcel. *Gloria, ait, est illustris ac pervagata multorum & magnorum vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorum.* Quid maius, quid numerosius angelis & Beatis, qui Sanctos quoslibet, eorumque virtutes celebrabunt. Hic ergo discamus illud Statij lib. 1.

Tu sola animum mentemq; peruris
Gloria.

& illud Mutij Scævolæ manum urentis: *Tam vile est corpus gloriam spectantibus.* Rursum hæc gloria non tantùm verbalis erit, sed & realis; quia consistet & perdurabit in regno glorioso, quod eis dabit Christus: juxta illud Sapient. 5. 16. *Accipient regnum decoris & diadema speciei de manu Domini.* Honorabit ergo & glorificabit electos Christus, cùm eos creabit reges, donabitque regno cælesti & æterno, juxta illud Apocal. 5. 10. *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram.* O quàm gloriosum est regnum in quo cum Christo regnant omnes Sancti hic afflicti & abiecti, amicti stolis albis sequuntur Agnum quocumque ierit!

Dies revelationis quis.

IN REVELATIONE JESU CHRISTI] putà in die judicij: hæc enim vocatur dies revelationis, tum quia in eo revelabitur Christus, qui jam nobis est absconditus & invisibilis; tum quia in eo revelabuntur cuiusque opera & merita; quæ hic absconduntur, imò sæpè à malevolis per calumniam denigrantur, obscurantur & infamantur. Impij enim pios hic traducunt quasi hypocritas, quòd pietatem simulent, eisq; inanem umbram & laudem hominum captent. Christus ergo justus judex eorum pietatem, virtutem, integritatem & sinceritatem revelabit, totique mundo patefaciet & celebrabit.

QUEM CUM NON VIDERITIS DILIGITIS] VERS. 8. Esto enim aliqui proficiscentes in Judæam, poterant ibi Christum vidisse, multi tamen domi manentes eum non viderant: hi ergo credebant in Christum non visum, sed auditum, eumque summè diligebant. Hæc scilicet est natura fidei, & dilectionis eam consequentis. *Quid est enim fides, nisi credere quod non vides?* ait S. Augustinus tract. 40. in Johan. *Fidei autem opus est dilectio,* ait idem in psal. 31. Oecum. censet hæc referri ad excitandam fidelium spem & robur in adversis. *Si enim,* inquit, *oculis carnis ipsum non intuiti, ex sola auditione amatis, considerate quantum amorem ubi eum videritis, præ vobis feretis, præsertim cùm in gloria vobis revelabitur. Si enim passio eius ita vos attraxit, quando vobis in splendore insuperabili apparebit, quem in modum animum vestrum affecturus est.* Unde S. August. lib. 1. de Pecc. merit. c. 27. sic legit: *Quem ignorabatis, in quem*

modò non videntes creditis, quem cùm videritis exultabitis gaudio inenarrabili.

Porrò mira fuit primorum fidelium erga Christum affectus & dilectio, ut pro eo gauderent non tantùm bonis spoliari, probis affici, verberari, fustigari, sed & morte mulctari. Unde illud Ignatij epist. ad Rom. *Amor meus crucifixus est*. Et quis cogitans Jesum, id est, Deum pro se incarnatum, passum, crucifixum, non eum totis visceribus diligat? Quis non amet amorem? quis non diligat dilectionem? Jesus enim Primò, qua Deus, est summa bonitas, summa sapientia, summa potentia, summa clementia, summa maiestas; ergo summè diligibilis juxta illud Matth. 22. 37. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua.*

Christi amabilitas. Primò.

Secundò. Secundò, qua homò plenus est gratia, veritate & virtute, adeoque in eo omnes thesauri sapientiæ & gratiæ sunt reconditi, atque ex eo quasi capite in nos velut membra deriuantur. Ergo ipsum ut caput nostrum, omnisque boni fontem & parentem diligere debemus.

Tertiò. Tertiò, per humanitatem nostram à se assumptam, nos sibi & Deo arctissimè copulavit, nosque sibi cognatos & fratres effecit: descendendo enim ad nostram naturam, eamdem ad Deitatis thronum ascendere fecit. Præclarè B. Petrus Chrysol. serm. 150. *Christus*, ait, *venit suscipere infirmitates nostras, & suas nobis conferre virtutes; humana quærere, præstare divina: accipere iniurias, reddere dignitates; ferre tædia, referre sanitates; quia medicus qui non fert infirmitates, curare nescit; & qui non fuerit cum infirmo infirmatus, infirmo non potest conferre sanitatem.* Quis talem tantumque medicum infirmus non diligat?

Quartò. Quartò, summis beneficiis nos sibi devinxit, quando ut redemptor, saluator, doctor & legislator noster annuntiavit nobis voluntatem Dei Patris, eius fidem edocuit, spem confirmavit, miraculis probavit, accendit charitatem, sanctissimæ vitæ exemplis mores formavit, sanguine suo peccata nostra eluit & expiavit, tormentis suis plurimis & acerbissimis pro nobis Patri satisfecit, propria morte mortem nostram superavit, resurrectione denique & ascensione sua in cælos æternæ vitæ aditum nobis reseravit.

Quintò. Quintò, his adde particularia beneficia, gratias & dona, quæ cuique fideli elargitus est & in dies singulis multa & magna elargitur. Quis hæc mente revoluens, æstuans & ponderans amore Jesu non accendatur, liquefiat & diffluat? Ut cum sponsa dicat in Cant. *Dilectus meus mihi & ego illi, qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies & inclinentur umbræ, Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur: omnia poma dilecte mi, nova & vetera servavi tibi. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Quocirca Clemens Alex. l. 4. Strom. c. 7. docet virum perfectum maximo repleri gaudio, cùm pro Christo suo, quem non videt, multa patitur.

IN QUEM NUNC QUOQUE NON VIDENTES CREDITIS: CREDENTES AUTEM EXULTABITIS] *τὸ creditis* non est in Græco, sed includitur in *τῷ credentes*, q. d. *Quem cùm non videatis creditis tamen.* Noster Turrian. tract. 2. de Eucharist. c. 16. & sequ. atque ex eo Salmeron hæc ad literam accipiunt de Eucharistia, q. d. In Eucharistia, quam post baptismum sumitis, non videbitis Christum; credetis tamen eum realiter esse præsentem, ideoque eum manducantes exultatis lætitia inenarrabili, uti in sacra eius communione exultavit S. Monica, dicens: *Cor meum & caro mea exultaverunt in Deum vivum*, ac S. Franciscus, S. Catharina Senensis, aliique Sancti, juxta illud psalm. 33. 9. *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.* Unde & sequitur: *In quem desiderant angeli prospicere.* Et: *Propter quod succincti lumbos mentis vestræ*, &c. Hisce enim verbis videtur alludere ad agnum typicum, quem comedebant succincti ad iter in terram promissam, qui erat typus Eucharistiæ, quæ est cibus & viaticum proficiscentium in cælum. Eidem hæc adaptat S. Thomas opusc. 58. de Sacram. altar. cap. 25. Verum hic sensus potiùs accommodatitius est, aut mysticus, quàm literalis. Loquitur enim Petrus absolutè de fide in Christum, quem oculis non vidimus sed fide credimus esse nostrum Redemptorem. Nam, ut ait S. Gregor. homil. 26. in Evangel. *Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.*

EXULTABITIS] non tantùm in futura beata vita, sed etiam in præsenti plena molestiis & tribulationibus. Unde Græca habent *ἀγαλλιᾶσθε* id est *exultatis*, juxta illud Pauli Petro concinentis: *Gaudete in Domino semper, iterum dico gaudete.* Philip. 4. v. 4. vide dicta ibidem, & Jacobi 1. 2. Porrò perperam hinc infert Catharinus, Sanctos certos esse se esse in statu gratiæ: exultatio enim Sanctorum in hac vita non est limpida, sed mixta cum timore & tremore psal. 2. 11.

LÆTITIA INENARRABILI] tum ob spem futuræ gloriæ fidelibus à Christo promissæ: quæ est inenarrabilis. Juxta illud psalm. 35. 9. *Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos; torrente*, non vitro, non calice non poculo: *torrente*, quo eos inebriabis, imò obruens & sepelies, quasi in Oceano gaudiorum: talis enim est divinitas, cuius visione & fruitione beabimur. Ita S. Ephrem. lib. 1. de Resurrect. & Jud cap. 2. *Has*, inquit, *promissiones habentes ineffabiles, exultemus exultatione inenarrabili & gloriosa*. Tantum enim in cælis est Beatorum gaudium, ut de eo suis dicat Christus Matth. 25. v. 23. *Intra in gaudium Domini tui*, q. d. Gaudium hoc tantum est, ut corde tuo capi nequeat, ac proinde non illud in te, sed tu in illud intraturus es: tum quia per fidem & gratiam possidemus Christum, cujus suavitas est inenarrabilis; tum quia Christus cordi suorum consolationes & gaudia ineffabilia, quasi prægustum quemdam cælestis beatitudinis suggerit & instillat ut cum S. Xaverio dicant; *Satis est Domine, satis est. Nec enim vasculi cordis mei angustia tanta capit gaudia.* Et cum Psalte: *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus*, psalm. 121. 1. Et cum S. Francisco: *Tanta est gloria quæ me expectat, quòd omnis pœna me delectat.* Rursum: *In sola cruce est perfecta lætitia.* Porrò idem suis Ordinis fratribus dicebat; *Quòd si Dei servus studeat lætitiam spiritualem interius exteriusque semper conservare, quæ ex cordis munditia oritur, ac per devotionis exercitia fovetur, nihil ei dæmones nocere poterunt, imò confusi dicent: Si quidem homo iste tam in adversis quàm prosperis lætitia vallatur, non invenimus aditum ad ipsum. Tunc autem exultant dæmones, quando lætitiam hanc spiritualem extinguere vel impedire possunt.* Rursum: *Beatus ille religiosus qui non haurit iucunditatem & lætitiam, nisi in sanctis eloquiis & operibus Domini: & per hæc ipsa alios provocat ad amorem Dei cum gaudio & lætitia. Væ autem religioso, qui delectatur verbis inanibus & otiosis alios ad risum provocantibus. Ex lætitia ergo externa percipiebat fervorem, & sollicitudinem, dispositionem quoque & promptitudinem animi ad bonum libenter amplectendum*, ait Auctor Speculi vitæ eius part. 1. cap. 62. & 63. Denique hoc est *manna absconditum quod nemo scit nisi qui accipit. Non illud eruditio, sed unctio docet: nec scientia, sed conscientia comprehendit: sapientia est, cuius pretium nescit homo: de occultis trahitur, hoc in terra suaviter viventium invenitur ista suavitas. Nimirum, suavitas Domini est*, ait S. Bernardus de Convers. ad Cleric. cap. 21.

Lætitia spiritualis prægustus cæli.

GLORIFICATA] id est gloriosa, tum ob rem, tum ob spem gloriæ cælestis. Hinc dicitur *glorificata*, q. d. Lætitia hæc vestra vestita & perfusa est gloria, quia ob gloriam cælestem, quam speratis, lætamini; adeoque hæc lætitia est prægustus illius gloriæ. Unde Caietan. *glorificata*, inquit, dicitur, tum ex parte materiæ, quia est de glorificato Jesu, quem diligitis, & in quem creditis: tum ex parte formæ, quia participatio quædam est gloriosæ lætitiæ Beatorum. Aliter Hugo: *Glorificata*, inquit id est, gloriosa reputata à Christo aut ab eo nobis gloriosè data. Et Thomas Anglicus: *Glorificata*, inquit, id est, à Deo laudata, q. d. Impij rident lætitiam fidelium ob spem futuræ gloriæ, at verò Deus in judicio eam laudabit & glorificabit.

REPORTANTES FINEM (putà mercedem) FIDEI VESTRÆ SALUTEM ANIMARUM VESTRARUM] *Reportantes* tum in præsenti, tum potiùs in futuro, id est reportaturi, cùm scilicet exultabitis in cælo, uti præcessit; in præsenti enim reportamus salutem animarum inchoatam per gratiam & justitiam; in futuro reportabimus salutem plenam, per felicitatem & gloriam, q. d. Ex fide qua creditis in Christum quem non videtis, eumque summè diligitis, partim consecuti estis, partim consequemini finem fidei, qui est salus animarum vestrarum: salutem enim inchoatam consecuti estis Vers. 9.

per

per gratiam quæ vos effecit filios & heredes Dei, ideoque certam dat spem, imò ius ad beatitudinem, regnumque cæleste: salutem verò consummatam per gloriam consequemini post mortem in cælis. State ergo in fide, pro eaque aduersa quælibet constanter tolerate, scientes quia fides & tolerantia vestra non erit inanis in Domino, sed ad finem optatissimum & beatissimum felicitatis æternæ vos perducet. Meritò ergo S. Augustinus lib. 1. Confess. cap 1. *Fecisti*, inquit, *nos Deus ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te*. Et in Soliloq. cap. 13. *Omnis copia quæ Deus meus non est, egestas est*. Nam, ut idem ait cap. 30. *Nihil est quod animam impleat, nisi tu Deus, ad cuius imaginem est creata*. Et libr. 13. Confess. cap. 8. *Satis ostendis quàm magnam creaturam rationabilem feceris, cui nullo modo sufficit ad beatam requiem quidquid te minus est, ac per hoc non ipsa sibi.*

Solus Deus implet animam.

VERS. 10. DE QUA SALUTE REQUISIERUNT ATQUE SCRUTATI SUNT] *ἐξεζήτησαν καὶ ἐξηρεύνησαν*, id est accuratè diligenter, sollicitè, magna contentione & studio perquisiverunt, & perscrutati sunt. Probat fidem & gratiam Christi & christianismi non esse nuperum hominis inuentum, sed priscum Dei decretum Prophetis omnibus revelatum, qui studiosè illud indagarunt, seriò prædixerunt & avidissimè expectarunt, ut Jacob Genes. 49. 18. *Salutare* (Saluatorem Jesum) *tuum expectabo Domine*: & mox vocat eum *desiderium collium æternorum*. Moses Exodi 4. 13. *Obsecro Domine, mitte quem missurus es*. Isaiæ cap. 45. 8. *Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum*. Habacuc cap. 2. 1. *Super custodiam meam stabo, ut videam quid dicatur mihi*. Daniel toto cap. 9. &c. Hinc Irenæus lib. 4. cap. 13. Euseb. lib. 1. Histor. cap. 4. & fusè S. Augustinus lib. 12. 13. & 19. contra Faustum cap. 13. 16. 17. docent omnes Patriarchas, Prophetas, veteresque Sanctos ab Adamo usque ad Christum fuisse Christianos, non nomine, sed fide & professione; quia credebant in Christum venturum, uti nos credimus in præteritum, scilicet natum jam & crucifixum, hacque fide justificati & salutati sunt, ideoque magna spe & amore ad eum anhelabant, juxta illud Christi: *Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit & gavisus est*. Johan 8. 56. Ubi rectè notat S. Thomas, quo quisque Sanctorum, sive ante, sive post Christum, illi fuit vicinior & proximior, eo magis ab illo radiis fidei & gratiæ fuisse collustratum: unde Apostoli & primi fideles à Christo primitias spiritus accepisse dicuntur, Roman. 8. 23. Sic ante Christum Beata Virgo, Johannes Baptista, Zacharias, Anna, Simeon, Joachim & Anna parentes B. Virginis, &c. Christi fide, gratia & sanctitate cæteris remotioribus præcelluerunt: quo enim quis vicinior est soli & igni, eo magis eo illustratur & calefit. Loquor ordinariè, & communiter. Nam aliquos, ut Abrahamum, Mosen, Davidem, Isaiam multis vicinioribus Christo eius fide & spiritu magis afflatos fuisse ex Genesi, Psalmis, & vaticiniis eorum liquet.

VERS. 11. SCRUTANTES IN QUOD VEL QUALE TEMPUS SIGNIFICARET (*ἐδήλου*, id est declararet, demonstraret venturam istam gratiam Christi, & christianismi) IN EIS SPIRITUS CHRISTI] *τὸ ἐν αὐτοῖς πνεῦμα Χριστοῦ*, id est, *Spiritus Christi qui erat in eis*, tum inhærendo per gratiam, tum inspirando per prophetiam. Nam *Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*, ait S. Petrus epist. 2. cap. 1. 21. Ita Daniel cap. 9. intellexit in medio 70. hebdomadæ, id est, anno 487. occidendum esse Christum; Jacob, post ablatum sceptrum à Juda, Gen. 49. 10. Malachias cap. 3. 1. mox post aduentum & prædicationem S. Johannis Baptistæ.

PRÆNUNTIANS EASQUÆ IN CHRISTO SUNT PASSIONES] *τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα*, id est *in Christum*, vel *Christo obuenturas & infligendas passiones* & plagas, unde quidam Latini codices legunt: *quæ in Christo futura erant*.

Pro *prænuntians*, græcè significantius est *προμαρτυρόμενον* id est *prætestificans*, sive testificans antequam evenirent, q. d. Deus Christo testes dedit Prophetas, & ne quis eos ab eo subornatos diceret, præmisit ante Christum, ut suis oraculis quasi testimoniis divinis Christo venturo viam sternerent, fidemque certam conciliarent.

ET POSTERIORES GLORIAS] *Posteriores*, id est, quæ post passionem secuturæ erant quasi passionum merces & præmium, quales fuerunt resurrectio, ascensio in cælum, missio Spiritus sancti, conuersio Gentium: Christus enim *propter passionem mortis gloria & honore coronatus est*, Hebr. 2. 9. Dicit hoc Petrus, ut scandalum crucis tollat: multi enim tunc ridebant, quin & nunc Pagani & Turcæ rident Christianos, quòd credant in Deum crucifixum. Hisce respondet Petrus duplicitet: Primò, passiones has crucis à Deo decretas in lytrum scelerum nostrorum, & ne cui scandalo essent, per Prophetas ab olim fuisse prænuntiatas. Secundò, has passiones Christi desiisse & compensatas fuisse ingenti & æterna gloria, tum in cælis apud Deum & angelos tum in terris apud omnes gentes quæ Christum crucifixum crediderunt, susceperunt & adorarunt. Hoc est quod ait Christus discipulis incredulis: *Nonne hæc oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam*. Lucæ 24. 26. Hoc est quod plena voce buccinat Paulus: *Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærunt: nos autem prædicamus Christum crucifixum Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam*, 1. Corinth. 1. 23. Pulchrè hanc Christi gloriam explicat S. Cyrill. de Fide ad Reginas, *Humilitas*, inquit, *passionis meritum est exaltationis*. Et S. Augustinus tract. 104. in Johan. *Humilitas claritatis est meritum, claritas humilitatis est præmium*. Christianus ergo cum Christo patiatur & humilietur, ut cum eodem glorificetur & exaltetur. *Si enim compatimur, & conglorificabimur*, Rom. 8. 17. Christus *favos post fella gustavit*, Tertull. l. 2. de Corona milit. cap. 14. Sic & Christiani cogitent se post fella gustaturos mella; impij verò post guttam mellis, oceanum fellis in gehenna se potaturos.

VERS. 12. QUIBUS REVELATUM EST, QUIA NON SIBIMETIPSIS, VOBIS AUTEM MINISTRABANT EA] q. d. Prophetæ non sibi prophetarunt, sed posteris; putà non Judæis, sed Christianis: prædixerunt enim Christi aduentum, vocationem, gratiam & salutem obuenturam Christianis, non Judæis. Unde Syrus vertit, *nostra nobis vaticinabantur*. Hoc est quod ait Paulus. *Hæc autem omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt*, 1. Corinth. 10. 11. q. d. Ergo par est, ut ea quasi ingentia Dei beneficia nobis ab olim collata, cum ingenti gratiarum actione & devotione complectamur, atque vos ò Judæi credatis & obediatis Apostolis, sicut credidistis & obedivistis Prophetis: utrique enim idem eodem spiritum de Christo prædicant; & quod Apostoli annuntiarunt, Prophetæ prænuntiarunt. Ita Oecumen. Prævidit S. Petrus Marcionem hæresiarcham, qui doceret alium fuisse Deum auctorem veteris testamenti, alium novi, eumque perstringit (æquè ac postea Tert. libris quinque contra Marcionem scriptis) q. d. ait Beda: *Idem spiritus Christi erat in Prophetis priùs, qui postmodum in Apostolis; ideoque eamdem fidem utrique populis prædicaverunt: illi Christum adhuc venturum, isti iam venisse; ac per hoc unam Ecclesiam, cuius pars carnalem Domini aduentum præcesserit, pars altera sit secuta.*

MINISTRABANT EA] Hesselius *τὸ ministrabant* neutraliter accipit, q. d. Vobis seruiebant, vobis commodabant, vestræ vtilitati ministrabant ea quæ de Christo prædixere Prophetæ. Verum melius alij activè accipiunt, q. d. Prophetæ subministrarunt vobis sua oracula. Unde ipsi tum Apostolorum, tum Christianorum fuere quasi ministri & diaconi: hoc enim significat Græcum *διηκόνουν ministrabant* ergo idem est quod prophetabant: prophetia enim sua ministrarunt nobis. Diaconi ergo Christi & Christianorum fuere Prophetæ, Apostoli verò eorumdem sunt Evangelistæ, quia eis evangelizarunt Evangelium, id est, lætissimum nuntium de Messiæ adventu, redemptione & salute. Uide 2. Corinth. 3. ubi Apostolus Mosen & Prophetas vocat ministros mortis & damnationis, quia promulgarunt legem veterem, quæ prævaricatores Judæos mortis reos efficiebat & condemnabat; Apostolos verò vocat ministros vitæ gratiæ & gloriæ: hanc enim attulere per Christi Evangelium.

PER EOS QUI EVANGELIZAVERUNT] putà

Apostolos, quorum unus, imò princeps sum ego. Quare minus recte putant aliqui S. Petrum hic se excludere, nec Evangelizasse Ponticis, Galatis, Cappadocibus, &c. cùm potiùs modestè cæteris se jungat & includat.

SPIRITU SANCTO MISSO DE CÆLO] Refer ad *evangelizaverunt*, q. d. Sicut Prophetæ per spiritum Christi de quo v. 11. prædixerunt Christum venturum, ita Apostoli evangelizaverunt vobis eumdem jam præsentem, inspiratione Spiritus sancti, quem receperunt in Pentecoste specie linguarum ignearum, ut ipse per eorum linguas ardentes sermones quasi sagittas ignitas emitteret, quibus corda audientium Dei & Christi cognitione & amore accenderet. Ita Oecumen.

IN QUEM DESIDERANT ANGELI PROSPICERE] Pro *in quem*, græcè est εἰς ἃ, id est, *in quæ*, scilicet mysteria Christi præsertim salutis & gloriæ beatificæ desiderant angeli prospicere, ut scilicet ea videant perfecta & completa, ita Syrus, Didymus, Oecumen. Gagnejus, Caietan. Catharin. Vatabl. hic & Iren. lib. 4. c. 67. & l. 2. c. 29. S. Ephrem tract. de Armat. spiritalic. 1. Cyrill. lib. de Incarn. Unigen c. 28. Ubi adverte Pronomen ἃ propriè refert Christi παθήματα, id est *passiones*, & posteriores glorias, quæ proximè præcesserunt. Unde colligas, angelos miré delectari visione humanitatis Christi, eiusque plagarum & stigmatum sacrorum, ac gloriarum corporis, tum animi, qua longè angelos omnes transcendit. Unde Sophronius Patr. Constant. orat. 1. de natura Christi quæ exstat tom. 2. Biblioth. SS. Patrum, per *in quæ* accipit Christi nativitatem, Bethlehem & præsepe, in quæ desiderant angeli prospicere. Unde & Christo nato *ex abundanti gaudio cecinerunt: Gloria in altissimis Deo*, ait Oecumen. Similiter modo incredibiliter delectantur angeli aventque spectare martyrium, agones & fidelium passiones quaslibet, dum eas generosè Christi amore sustinent, eorumque coronam & gloriam, ut sedes ex quibus ruerunt dæmones inter angelos impleant. Unde Apostolus: *Spectaculum*, ait, *facti sumus mundo & angelis & hominibus*, 1. Corinth. 4. 9. Et S. Cyprian. epist. ad Tibaritanos: *Præliantes*, ait, *nos & fidei cógressione pugnantes spectat Deus, spectant angeli, spectat & Christus. Quanta est gloriæ dignitas, quanta felicitas præsente Deo congredi, & Christo iudice coronari?* Ita Catharinus & Salmeron τὸ *in quæ* referunt ad omnia gerenda in Ecclesia Christi militante, præsertim certamina & victorias Martyrum, aliorumque fidelium in tribulatione & persecutione; Didymus & Caietan. ad statum Ecclesiæ qui erit in fine mundi.

Christus homo deliciæ angelorum.

Verùm noster Interpres legit εἰς ὅ, scilicet πνεῦμα, id est, *spiritum*, qui proximè; vel εἰς ὅν scilicet Christum, qui remotiùs præcessit. Primò, ergo ad Spiritum sanctum hæc referunt S. Thomas 1. p. q. 58. art. 1. ad 2. Isidor. libr. 1. Sent. cap. 12. sent. 22. Petrus Damiani serm. 11. qui est de annuntiatione quio & S. Basil. & Didymus libr. de Spiritu sancto, S. Athanas. Epiphan. & Cyrillus Alex. mox citandi.

Secundò, ad Christum hæc referunt Beda, Glossa, Auctor libri de Spiritu & anima apud S. Augustinum tom. 3. c. 59. S. Bernard. serm. 1. & 4. de omnibus Sanctis, ubi Christum vocat angelorum delicias, Hugo, Thomas Anglicus, Titelmannus. Videtur enim S. Petrus alludere ad Cherubim Mosis, qui jugiter intuebantur propitiatorium, quod repræsentabat propitiatorem Christum, Exodi 25. v. 20. Porrò angelos miré desiderasse Christum natum, patientem & resurgentem videre, patet Isaiæ 63. psalm. 23. & alibi. Christus enim qua homo, est caput non tantùm hominum, sed & angelorum Coloss. 1. 16. Unde nonnulli Theologi cum Clem. Alex. libr. 7. Strom. & Origen. hom. 1 & 2. in Levit. censent non tantùm homines, sed & angelos suam gratiam & gloriam Christo Christique meritis acceptam ferre. Hinc S. Bernard. serm. 22. in Cantic. *Qui erexit*, inquit, *hominem lapsum, dedit angelo stanti ne caderet, sic illum de captivitate eruens, sicut hunc de captivitate defendens; & hac ratione fuit utrique redemptio, solvens illum, & servans istum.*

An angeli desiderent unionem hypostaticam Christi.

Porrò nova est expositio Philippi Solitarij lib. 3. Dioptræ cap. 3. quæ talis est: angeli desiderant Christum videre, non tantùm humanatum, sed, ut ita dicam, angelicatum; desiderant enim ut Christus assumat naturam angelicam, sicut assumpsit humanam per unionem hypostaticam, ut ipsorum natura perinde ac nostra adoretur in Christo, & glorificetur in throno Cherubico sedens ad dexteram Patris, ac proinde ut ipsi quoque haberent claves cælorum, sintque judices cum Christo judicantes duodecim tribus Israel, æquè ac futuri sunt Apostoli & Sancti, Matth. 19. 28. Verùm hoc desiderium efficax & absolutum esse nequit; sciunt enim angeli unionem suæ naturæ cum Verbo ex Dei ordinatione non esse possibilem, nec umquam futuram; unde eam efficaciter desiderare nequeunt voluntate absoluta, sed tantùm conditionata, si videlicet id Deo placeret, quæ velleitas tantùm est, ostendens quanti faciant assumptionem humanæ naturæ factam a Verbo.

Prior expositio de Spiritu sancto videtur verisimilior, tum quia ille proximè præcessit, tum quia facilis fuit lapsus ex ὅ, scilicet πνεῦμα, in ἃ quomodo legunt Græci & Græca. Porro desiderant angeli prospicere. Primò, in ipsum Spiritum sanctum: eum enim videndo, vident pariter Patrem & Filium, omnium enim una est essentia, hacque visione beantur. Secundò, in opera & dona Spiritus sancti, quibus fideles & Ecclesiam ornat; hæc enim deferunt, procurant, promovent & dirigunt angeli, utpote administratores Spiritus sancti circa regimen Ecclesiæ & salutem fidelium. Ita Cyrill. Alex. serm. *quòd verbum Dei factum sit homo*, S. Basil. & Didymus lib. de Spiritu sancto, S. Athanas. epist. ad Serapionem, S. Ambros. lib. de Isaac cap. 5. S. Epiphan. hæres. 74. & alii, qui ex hoc loco contra Macedonium probant divinitatem Spiritus sancti. Hinc patet beatitudinem angelorum, æquè ac hominum consistere in visione Dei & Spiritus sancti: hæc enim omne eorum desiderium satiat & explet. Unde hereditatem incorruptibilem, ad quam nos per Christum vocatos dixit S. Petrus v. 3. hic explicat asseritque istam esse in prospectione & visione Spiritus sancti, id est Dei. Poterat dicere S. Petrus; Angeli desiderant prospicere in Deum, sed maluit dicere, in Spiritum sanctum, eò quòd paulò antè dixisset Spiritum sanctum prænuntiasse per Prophetas, & annuntiasse per Apostolos Christi passiones & glorias; & quia totum hoc opus œconomiæ Christi, nostræque redemptionis, vocationis, sanctificationis & salutis, quod hic celebrat Petrus, fuit opus summæ gratiæ & amoris divini, qui appropriatur Spiritui sancto. Addit hoc S. Petrus, ut acuat desiderium fidelium ad avidè audienda & amplectenda Christi mysteria utpote quæ prædicta & evangelizata sunt per Spiritum sanctum, in quem desiderant angeli prospicere, ut hæc mysteria in ipso, quasi in sui fonte intueantur. Si enim angeli ea videre desiderant in Spiritu S. quasi omnis bonitatis auctore, multò magis homines, quorum saluti destinata sunt, magnū desideriū eadem videndi & cōplectēdi in se acuere & excitare debent. Quare sive legas *in quæ*, sive *in quem*, & sive intelligas Spiritum sanctum sive Christum, eodem omnia redeunt. Sensus enim est, quòd angeli in Spiritu sancto intueri desiderent Christum, Christique redemptionem & mysteria. Hoc est quod ait Paulus: *Manifestè magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria*, 1. Timoth. 3. 16.

Porrò angeli in Spiritum sanctum prospicere desiderant, id est, desideranter & cupidè prospiciunt, desiderando satiantur, & satiando desiderant. Audi S. Gregor. 18. Moral. cap. 28. *Deum*, inquit, *angeli vident, & videre desiderant, & sitiunt intueri, & intuentur. Ne autem sit in desiderio anxietas, desiderantes satiantur: & ne sit in satietate fastidium, satiati desiderant. Et desiderant sine labore, quia desiderium satietas comitatur; & satiantur sine fastidio, quia ipsa satietas ex desiderio semper accenditur.* Et Beda: *Contemplatio divinæ præsentiæ ita angelos beatificat, ut eius semper visa gloria satientur, & semper eius dulcedinem quasi novam insatiabiliter esuriant.* Id significat Græcum παρακύψαι, id est inclinato pronoque capite studiosè & exactè prospicere & introspicere. Beati enim totos mentis oculos, totam aciem, totam mentem in Deo contemplando defigunt, adeoque quasi extra se exeunt, ut toti in Deum abeant & transeant. Causam huius desiderij dedi v. 4. explicans τὸ *immarcescibilem*.

Mysti-

Mystic. de Eucharistia.

Mysticè noster Turrianus tract. 2. de Eucharistia cap. 16. 17. & 18. & ex eo Salmeron (imò ipsi censent hunc esse sensum literalem) *in quem*, scilicet Christum in Eucharistia, inquiunt. In ea enim non videmus Christum, sed tamen realiter præsentem credimus, atque in eum ibidem desiderant angeli παρακύψαι, id est studiosè, accuratè, sollicitè fixis oculis introspicere, tum ut ipsum, tum ut modum essendi (qui est angelicus, ut totum Christi corpus sit in quolibet hostiæ puncto totum & integrum) tum ut ejus dignationem & gratiam, quam astantibus & communicantibus copiosè elargitur, introspiciant. Huc respexit S. Marcus in Liturgia, dicens: *Post consecrationem in eos ipse beneficia confers, & eis qui in te fiduciam collocant illa tribuis, quæ in se Angeli prospicere desiderant.*

Angeli assistunt Missæ.

Quocirca angelorum chori sacerdoti celebranti assistunt, ut tanta mysteria venerabundi aspiciant, honorent & venerentur. *Quis enim fidelium*, ait, S. Gregor. lib. 4. Dialog. cap. 58. *habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cælos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, terrena cælestibus jungi, unum quoque ex visibilibus atque invisibilibus fieri?* Et S. Ambros. in cap. 1. Luc. *Non dubites*, ait, *assistere angelum quando Christus assistit, quando Christus immolatur.* Quin & S. Jacobus in Liturgia: *Taceant*, ait, *mortales, & stent cum metu & tremore, nihil terrenum cogitantes. Rex enim regum Christus Dominus noster exit ut mactetur, & detur in cibum fidelibus, eum verò chori angelorum antecedunt.* Quare exclamat S. Chrysost. de sacra & divina mensa: *O miraculum, mensa tam magnifice instructa, in qua Agnus Dei pro te mactatur, ad quam assistunt Cherubini, descendunt Seraphini, qui senis præditi alis vultus demittunt, ubi omnes angeli cum sacerdote pro te legationem obeunt!*

Vers. 13. PROPTER QUOD SUCCINCTI LUMBOS] Est hic altera capitis pars, ethica scilicet (prior enim fuit dogmatica) qua fidelium mores, ut Christo & Christiano sint digni, efformat. Vox *propter quod*, hæc præcedentibus connectit & ex iis quasi principiis congruam conclusionem educit. q. d. Cùm hereditas incorruptibilis, & cœlestia bona à me & Apostolis prædicata, per Christum vobis, ò Christiani, parata sint, eaque tanta sint, ut non tantùm Prophetæ, sed & angeli ea videre desiderent, quid restat, nisi ut terrenis cogitationibus calcatis, quasi succincti lumbos mentis totis animi affectibus, quasi plenis passibus, tendatis ad cœlum? Sectentur avari quasi talpæ opes terreas, ambiant superbi quasi chamæleontes auram honoris, gulosi quasi porci inhient escis; vos verò cives, imò reges cæli à Deo scripti & destinati, longè ardentiori studio quærite, & accincti, id est expediti, contendite ad regnum æternum, ut contemptis omnibus mundi illecebris, opibus, minis, odiis, persecutionibus speretis & assequamini gratiam, id est, gloriam istam revelandam in die judicii.

Succingere lumbos mentis quid.

Nota Primò. Lumbos succingimus ad quatuor usus. Primò, ad iter; Secundò, ad opus; Tertiò, ad bellum; Quartò, ad ministerium. Unde S. August. in psalm. 92. *Succingi*, inquit: *est iter aggressuri; cingi, operis quippiam facturi; accingi, præliaturi; præcingi, ministraturi.* Christianis hæc omnia competunt; nam Primò, quasi peregrini iter faciunt in cœlum; Secundò, quasi operarii opus Dei peragunt; Tertiò, quasi milites Christi præliantur cum mundo, carne & dæmone; Quartò, quasi famuli ministrant Christo. debent ergo esse succincti lumbos mentis, id est, debent esse mente & animo non impedito, sed prompto, libero & expedito ad quatuor jam dicta. Est Primò, catachresis: lumborum enim succinctio facit hominem expeditum, ideoque eum significat. Secundò, est metaphora, eaque duplex, prior sumpta ex vestitu Judæorum & veterum: hi enim prælongis vestibus & tunicis utebantur; unde opus, vel iter facturi eas succingebant. Hinc fidelibus in morte sibi occursuris ait Christus Lucæ 12. *Sint lumbi vestri præcincti. Qui enim discinctus est*, ait Haymo; *ipsis suis vestimentis impeditur, ne libere ambulet, qui verò præcinctus est, quaquaversùs discurrere potest.* Posterior, quòd lumbos menti tribuit, quo significat Christianos mentem sublatis omnibus impedimentis, debere exhibere paratam, alacrem & acrem ad opus & iter hoc ingrediendum. Succingit ergo lumbos mentis, qui è mente errores, præsertim

A prava principia practica, ac noxias cogitationes & cupiditates pellit. Ita Oecumen. Gagneius & Thomas Anglicus, qui pulchrè ait hominem interiorem, id est animam, suo modo exteriori homini proportionari. Dicitur enim habere pedem, id est affectionem; oculum, id est rationem: manum, id est operationem: narem, id est discretionem: lumbos & renes, id est delectationes. Sic Lucæ 16. animarum Lazari & Epulonis spirituales operationes per oculos, digitos, linguam & membra corporea significantur.

S. Petrus ergo per lumbos mentis, mentis vires, facultates, affectiones, amores, & cupiditates intelligit, easque cingi & restringi iubet, ne liberè fluant, & propositum in cœlum ad Deum cursum remorentur. Secundò, ut expediti Deo ad evangelizandum, multa cum eo patiendum, & quidlibet aliud vocanti respondere possint: *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum* psal. 56. 8. Tertiò: ut mens suis lumbis, id est, viribus & effectibus imperet, eosque ad libitum evagari non sinat, sed regat & dirigat tum ad suam salutem, tum ad Dei obsequium & gloriam. Mens enim sibi suisque effectibus imperans,
B est regina plenè lateque dominans, magis quàm rex vel Imperator orbis, juxta illud Horatii:

Latiùs regnes avidum domando
Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus iungas, & uterque Pœnus
Serviat uni.

Talis ergo succingit lumbos mentis, quia omnibus mentis affectibus, amoribus & timoribus dominatur, ut eos stringere & laxare ad libitum possit, velut venator canem, auceps, accipitrem.

Cingulum symbolum Primò, fortitudinis.

Nota Secundò. Cingulum Primò, symbolum & causa est fortitudinis & constantiæ: quocirca Gentiles cingulum dicabant Marti. Et Cicero oratori hoc dat præceptum: *Arctiori cingulo latera cingat, ut ea ad dicendum sint firmiora & fortiora.* Sic Proverb. 31. 17. de muliere forti dicitur: *Accinxit fortitudine lumbos suos, roboravit brachium suum.* Et Deus dicitur *accinctus potentia*, psalm. 64. 7. aliosque præcingere. Unde David ait: *Præcinxisti me virtute ad bellum* psal. 17. 13. Significat ergo Petrus Christianis non segniter agendum, sed eos debere intendere animum, ac fortiter & constanter incumbere Chri-
C sto, christianismo, ac saluti & gloriæ æternæ, ad quam a Christo vocantur. Ita Oecumen. Hinc apud Græcos εὔζωνος, id est, *bene cinctus*, idem est, ac fortis & strenuus. Contrà verò discinctus apud Latinos sonat dissolutum & imbellem: quia summo ducebatur probro, si militem ignavum juberet Imperator diem transigere discinctum, ait Sueton. in August. cap 24. Huc facit illud 3. Reg. 20. 11. *Ne glorietur accinctus æque ut discinctus*: id est pugnaturus, æquè ac jam à pugna quiescens, parta scilicet victoria.

Secundò, castitatis.

Secundò, cingulum symbolum est castitatis, tum quia ipsum restringit lumbos, ac consequenter libidinem quæ in lumbis habet originem; tum quia castitatem tueri est actus magnæ fortitudinis. Hinc illud Christi: *Sint lumbi vestri præcincti*, multi exponunt sic, q. d. Mortificate luxuriam, studete castitati. Ita S. August. homil. 23. de verbis Domini, S. Greg. Hom. 13. in Euang. S. Basil. in c. 15. Isaiæ, S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. & alii. Sic & S. Petri verba hic exponunt nonnulli. Unde & sequitur: *Sobrii perfectè sperate*, sobrietas enim est comes,
D imò mater castitatis. Ita Beda: *Succingit*, inquit, *lumbos mentis, qui hanc ab impura cogitatione restringit. Et qui mente & corpore castus Domini adventum exspectat, meritò quando revelatur sperat.* Et S. Gregor. 32. Moral. c. 2. *Lumbos carnis*, inquit, *succingere, est luxuriam ab effectu refrænare lumbos vero mentis succingere, est hanc etiam a cogitatione restringere.* Et Petrus Chrysologus: *Cincti*, ait, *castitatis balteo, quod est insigne militiæ Christianæ, fluxæ carnis detruncemus ignaviam*, &c. *Dominus lumbos nostros astringi iubet balteo castitatis, & totum carnis nostræ pendulum, fluidum, resolutum, constringi mandat continua zona virtutis, ut carne succincta ad Domini occursum liber, velox, expeditus nostræ mentis reddatur incessus.*

Tertiò, modestiæ.

Tertiò, cingulum signum est animi honesti, modesti & compositi; qualis enim est homo exterior, puta vestis & vestitus, talis est & interior. Unde Sylla fuit notatus, quòd malè præcinctus incederet, quasi id signum esset

esset animi incompositi & intemperantis. Sic & de Julio Cæsare adhuc puero omen fuit *Sylla optimates admonentis, ut male præcinctum puerum caverent. Eum enim optimatum partibus exitio futurum: nam Cæsari multos Marios inesse*, ait Sueton. in vita Julii Cæs. c. 1. & 45.

Quartò, fidelitatis.

Quartò, cingulum signum est fidelitatis: conjuges enim cinguntur cingulo coniugali, ut moneantur mutuo servare fidem conjugalem.

Quintò, continentiæ.

Quintò, continentiæ & mortificationis appetituum erga res sæculares & fluxas. ita S. August. serm. 39. de Verbis Domini, & S. Gregor. 34. Moral. c. 35. Lumbos & mammillas, inquit, succingit, *qui cunctos mutabilium cogitationum motus per solius amoris vincula restringit*, ut dicat cum Psalte: *Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum*, psal. 72. 25.

Cingulum mentis est veritas.

Quæres, quo cingulo cingendi sunt lumbi mentis? Resp. veritate. Hoc enim veritatis cingulum assignat Paulus Ephes. 6. 14. vide ibi dicta: quibus adde expositionem S. Gregorii Nazianz. orat. 42. *Quæro*, inquit, *quid lumbis cum veritate commune sit, & quæ Pauli mens fuerit cùm diceret: State igitur succincti lumbos vestros in veritate: Num fortè quòd speculatio concupiscentiam coerceat, nec aliorsum ferri sinat? Nec enim fieri potest, ut qui cujuspiam rei amore flagrat, parem ad alios voluptates vim habeat.* hoc est, ut explicat Nicetas, *Christi contemplatio lumbum nostrum & concupiscentiam constringit, eamque totam ad rerum divinarum amorem transfusam & derivatam diffundi ac dispergi non sinit.* Christus enim est veritas, 1. Johan. 5. 6. Oratio ergo & contemplatio Christi rerumque cælestium, minuit & infringit concupiscentiam omnem quæ in lumbis residet. Quocirca oratio est mater mortificationis, continentiæ, castitatis. Et vicissim mortificatio orationem purificat & accendit. Idem Nazianz. orat. 40. *Quid lumbi*, inquit, *quid renes? sint lumbi vestri succincti, ac per continentiam restricti, sicut Israeli olim ex legis præscripto pascha comedenti: nemo enim purè ac perfectè ex Ægypto excedit, nec exterminationem fugit, nisi hæc domuerit ac frænaverit. Renes autem laudabilem immutationem sentiant, vim totam cupiditatis ad Deum transferentes, ut dicere queamus: Domine ante te omne desiderium meum &: Diem hominis non concupivi. Vires enim spiritualium desideriorum nos esse convenit. Nam ita demum draconem illum, cujus vires maximæ in umbilico & lumbis sitæ sunt, oppresserimus, extincta videlicet eversaque ea potentia, quam in his partibus obtinet.* Ratio est, quia anima in homine est una & eadem; quare cùm illa sit limitatæ virtutis, si ipsa vim suam totam exerat & expendat in speculatione & amore rerum cælestium, non habet ultrà quidquam quod expendat in amore & speculatione rerum carnalium. Unde videmus homines meditationi & orationi addictos, vix sentire stimulos carnis.

Ita noster B. Aloysius Gonzaga adeò orationi & meditationi perpetim erat intentus, ut nullam in ea mentis evagationem, vel distractionem sentiret, ac miraretur quòd homo colloquens cum Deo in præsentia tantæ majestatis distrahi, aliove mentem flectere posset; indeque eximium castitatis donum est assecutus, ut instar S. Thomæ Aquinatis nullos impuros carnis animive motus sentiret, & ad eos videretur insensibilis, quasi angelus foret, non natura, sed virtute.

Moral. de ebrietate.

SOBRII] Primò, q. d. Non ebrii, nec indulgentes vino, gulæ & ventri. Nam *vina parant animos veneri*, & vice versa: *sine Cerere & Baccho friget Venus.* Unde S. Hieron. epist. 83. ad Oceanum: *Vinolentia*, ait, *scurrarum est & comessatorum, venterque mero æstuans facile despumat in libidinem.* Vide dicta Ephes. 5. v. 18. ad illud: *Nolite inebriari vino in quo est luxuria.* Sicut enim ebrietas, venterque satur & plenus ineptus est ad iter, ad opus, ad prælium, ad obsequium: ita ad hæc omnia paratus est sobrius, paratque sobrietas. Verè Origen. hom. 3. in Levit. *Sobrietas*, inquit, *omnium virtutum mater est, sicut è contrario ebrietas omnium vitiorum.* Et mox: *In ebrietatis ægritudine corpus simul & anima corrumpitur, spiritus pariter cum carne vitiatur, omnia membra debilitat, pedem, manum, linguam resolvit, oculos tenebrat, mentem velat oblivio; ita ut hominem se esse nesciat, ne sentiat.* Et S. Basil. hom. 14. *Ebriorum animæ vino submersæ sunt.* Et mox: *Mentis lumine per ebrietatem te privas, inter bestias ratione carentes annumerari potes.* Et S. Chrysost. hom. 58. in Matt. *Diabolo*, ait, *nemo magis amicus est, quam qui deliciis & ebrietate maculatur*, &c. Mox ebrium comparat possesso à dæmone: ebrius enim non videtur esse homo, sed dæmon incarnatus, ita furit, rixatur, pugnat, insanit. *Deliciis vacans*, inquit, *nullo discrimine a dæmoniaco separatur: impudens enim & furiosus pariter est; & dæmoniacum omnes miseremur; hunc verò aversamur: quia sponte furorem sibi attrahit, & os, oculos, nares & cætera sensuum instrumenta amarissimas voluptatis facit cloacas.*

Secundò, Oecumen. & Syrus τὸ *sobrii* nectunt cum *perfectè*; quasi S. Petrus non semiplenam, qualis fuit Judæorum, sed plenam & perfectam sobrietatem à Christianis requirat, quæ mentem eorum faciat succinctam & paratam ad iter cæleste: plena autem sobrietas est abstinentia non tantùm carnis, sed & mentis, putà continentia animique moderatio, qua cupiditatibus omnibus dominatur. de qua Seneca epist. 39. *Magni animi*, ait, *est magna contemnere, ac mediocria malle quàm nimia? illa enim utilia vitaliaque sunt at hæc eo quo superfluunt nocent. Sic segetem nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non pervenit nimia fœcunditas. Idem animis quoque evenit, quos nimia felicitas rumpit.* Et Plutarch. de Virtut. moral. *Temperatus animus*, ait, *est æqualis & pacatus, inferiore animæ nostræ portione cum superiore consentiente admirabili quiete; ornatus & compositus, in quem intuens dicas.*

Conciderant venti jam, & tranquillus sine vento
Pontus erat; namque ipse Deus sedaverat undas,

vehementes, insanos rabidosque motus cupiditatum restinguente ratione, & quibus natura indiget eos sibi consentientes obedientesque reddente, ut nec rationem præcurrant, nec terga vertant, nec ordinem turbent, nec dicto non sint audientes; sed ut omnis motus quocumque velis ratio ducere, paratus sequi, seu lactens pullus cum equa simul curras. Verùm hæc mystica est sobrietas: atque τὸ *perfectè* aptiùs referas ad sequens *sperate*.

Tertiò. Græcum νήψαντες verti potest *vigilantes*, uti vertit Varabl. & S. Hieron lib. 1. contra Jovin. unde & Syrus vertit, *excitamini perfectè*. Sobrietas enim est mater vigilantiæ, æquè ac ebrietas somni & ignaviæ. Quocirca S. Petrus hæc duo quasi individuos comites jungit cap. 5. 8. dicens: *Sobrii estote & vigilate.* Vita enim fidelium est vigilia: excubare enim debent inter tot hostes, quibus undique cinguntur. Rursum Christi doctrina sublimis, æquè ac gratia & gloria, poscit mentem vigilantem, attentam, acrem, studiosam, operosam.

PERFECTE (Glossa, Hugo, Dion. & alii legunt *perfecti*, sed Græca habent τελείως, id est *perfectè*. ita & Romana) SPERATE IN EAM, QUÆ VOBIS OFFERTUR GRATIAM] Requirit S. Petrus à fidelibus non qualem qualem, sed perfectam spem, eamque innuit parari sobrietate: abstinentia enim à voluptatibus carnalibus facit nos sperare cælestes. ad easque capiendas & prælibandas mentem habilem acrem & alacrem facit. Pro *offertur* græcè est φερομένην, quod S. Hieron. & alii vertunt, *defertur*; quia scilicet Deus hanc gratiam non tantum promittit, sed & offert, defert, & quasi in manum sinumque dat; ita tamen ut non cogat, sed liberum relinquat voluntati eam acceptare, vel respuere, uti definit Conc. Trident. sess. 6. c. 5.

Pro *gratiam*, græcè χάριν, aliqui legunt χαρὰν, id est *gaudium*. Ita Syrus gratia enim hic licèt propriè accipi possit, q. d. Sperate in fidem & gratiam quòd illa vos perducet ad salutem, meliùs tamen *gratiam* accipias pro gloria; hanc enim fideles & justi sperant; & hæc plenum affert gaudium, juxta illud Christi: *Intra in gaudium Domini tui*, Matth. 25. 21. Hæc etiam est gratia, quia licèt ipsa sit merces bonorum operum, tamen hæc ortum habent à gratia. Unde Rom. 6. 23. dicitur: *Gratia Dei vita æterna.*

Spes heroica Martyrum.

Hæc plena spes adegit & excitavit S. Petrum: S. Andream, Philippum & Simonem, ad exultanter conscendendum crucem, Jacobum & Paulum ad gladios & secures complectendum, S. Laurentium ad calcandam craticulam, Sebastianum ad sagittas, Stephanum ad lapides, Ignatium ad leonem, Clementem ad naufragium, Polycarpum ad ignem, Theclam ad serpentes, tauros, eculeos, omniaque genera tormentorum fortiter & alacri-

alacriter superanda. Verè Tertull. lib. de Resurrect. carnis: *Fiducia Christianorum*, ait, *resurrectio est mortuorum*.

Nota Primò. Spes, cùm sit virtus theologica, pro objecto habet Deum, uti & fides & charitas: sperat ergo primariò in Deum, non in creaturam qualis est gratia; secundariò tamen sperat quoque media quibus Deus nos ad se, quasi finem ultimum & beatum ducit, qualia sunt gratia, fides, charitas, cæteræque virtutes. Sic fides credit multa de Christo, rebusque creatis, quatenus ea à Deo revelata sunt. Sic charitas amat non tantùm Deum, sed & proximum propter Deum.

Nota Secundò hebraismum: *sperare in gratiam*, id est, sperare gratiam, hoc est gloriam; hæc enim est gratia consummata: sic credere in Deum, est credere, Deum, & credere Deo.

Eucharistia gratiarum gratia. Mysticè, Turrianus noster 3. Dogmat. charact. per *gratiam* accipit Eucharistiam, quæ idem græcè sonat quod bona gratia: quia ipsa gratiarum est summa, & gratia *ἐπιούσιος*, id est *substantialis*; in ea enim Christus se & suam substantiam, putà totam deitatem & humanitatem, quasi eximium donum & gratiam nobis impertit, ac proinde propriè speramus in hanc gratiam, quia speramus in Christum, qui realiter præsens est in Eucharistia, imò est ipsamet Eucharistia & gratiarum gratia.

IN REVELATIONEM] Ita Romana q. d. Sperate hanc gratiam, id est gloriam, usque in diem revelationis Christi, donec scilicet veniat dies judicii: tunc à Christo judice illa, quasi merces laborum & patientiæ vobis dabitur. Aut sperate in revelationem Jesu Christi, id est, in Jesum Christum, quòd in revelatione suæ gloriæ & potestatis judiciariæ, putà in die judicii, hanc gratiam, id est gloriam, vobis consignabit. Aut: Sperate in diem revelationis Christi; quia ille dies vobis hanc gratiam afferet. Græca habent *ἐν ἀποκαλύψει*, id est, *in revelatione*, q. d. Sperate in hanc gratiam nunc quando ea per meam & Apostolorum prædicationem vobis revelatur. Aut potius, q. d. Sperate hanc gratiam vobis datum iri in revelatione Christi, putà in die judicii.

Nota τὸ *revelationem* significat nos hanc vitam agere in fide, id est, in ænigmate & obscuritate, qua res à nobis creditæ & speratæ non apparent, non cernuntur; sed quasi arcanæ & absconditæ sunt apud Deum: nam hæ omnes earumque dignitas & majestas revelabitur in die judicii; ut tunc facie ad faciem eas contemplemur, iisque fruamur. Sic Paulus ait: *Mortui estis, & vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. Cùm Christus apparuerit vita vestra; tunc & vos apparebitis cum illo in gloria*, Coloss. 3. 3. vide ibi dicta.

Vers. 14. Filii obedientiæ triplices. QUASI FILII OBEDIENTIÆ] Hæc pendent à præcedentibus. q. d. State succincti lumbos; id est, expediti & constantes, ac sobrii sperate futuram gloriam, uti decet filios obedientiæ, id est, obedientes præceptis Christi, meis & Apostolorum, quales vos estis. Decet enim filios obedire parentibus S. Petrus ergo requirit à fidelibus obedientiam, non qualem qualem, sed filialem ex filiali amore & reverentia. Rursum *filii obedientiæ*, vocantur dediti & planè addicti obedientiæ, ut ex ea quasi matre progeniti, planeque obedientiæ indolem & naturam hausisse & imbibisse videantur. Insuper *filii obedientiæ*, quasi devoti & consecrati obedientiæ; quomodo Religiosi vocantur filii obedientiæ; quia ei se devoverunt, ejusque votum Deo nuncuparunt. Et tales fuere primi Christiani, nimirum obedientissimi Christo & Apostolis, adeoque votum vel professionem obedientiæ Apostolis ediderunt, uti ostendi Actor. 5. 1. Sic vocantur filii perditionis, incredulitatis, diffidentiæ, id est, planè perditi, increduli, diffidentes. Item filii iræ, mortis, gehennæ, id est, addicti vindictæ, morti & gehennæ.

Moral. significat S. Petrus Christianos debere esse obedientissimos quasi filios obedientiæ, filios Christi & primorum Christianorum, qui fuerunt obedientissimi. Christus enim factus *est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*. Philip. 2. 8. Item quasi fratres angelorum: angeli enim sunt *potentes virtute, facientes verbum illius ad audiendam vocem sermonum ejus*, psalm. 102. 20. Hinc alati pinguntur & ignei, quia celerrimè & efficacissimè Dei jussa exequuntur, juxta illud: *Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos flammam ignis*, psal. 103. 4.

NON CONFIGURATI PRIORIBUS IGNORANTIÆ VESTRÆ DESIDERIIS] Ostendit qualem obedientiam à fidelibus quasi filiis requirat, scilicet non fidei tantùm, ut credant in Christum, ut volunt hæretici; sed operum quoque, ut non sectentur pristina desideria, & cupiditates, quæ sectati sunt in gentilismo, sed studeant sanctitati, ut in omni conversatione sancti sint. Unde Syrus, vertit, *non communicetis ampliùs concupiscentiis primis, quibus concupiscebatis sine scientia*. Nota *configurati*, id est conformati; qui enim sequitur cupiditates, iis se conformat & configurat; ut earum formam & figuram induere videatur. Vides ebrium? vides formam, mores & gestus ebrietatis. Vides gulosum? vides figuram, hiatum & voracitatem gulæ & veneris. Vides ambitiosum? vides figuram, tumorem & gestus ambitionis. Ex adverso qui se configurant & conformant Christo ejusque virtutibus, ipsius formam, figuram, mores & actus induunt. Sicut enim charta prælo appressa, & configurata laminæ in qua incisa & sculpta est effigies Christi, illi configuratur, ejusque imaginem induit, ut referat & exprimat Christi formam & habitum; ita prorsus qui Christo quasi normæ, regulæ & exemplari mentem & voluntatem planè applicat, ei se configurat, ejusque formam, mores & virtutes in se exprimit. Hoc est quod jubet Paulus Ephes. 4. 22. *Deponere vos secundùm pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundùm desideria erroris*. Pro quo S. Petrus ait, *ignorantiæ*, ut significet eos in gentilismo fuisse in profunda caligine & nocte infidelitatis, gulæ, libidinis, superbiæ, &c. quæ honesta, recta & pulchra putabant Gentiles, adeoque iis gloriabantur: jam verò per christianismum traductos esse ad claram diem & lucem fidei, cognitionis Dei, sobrietatis, castitatis, omnisque virtutis. Subdit Paulus: *Renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis*. vide ibi dicta.

SED SECUNDUM EUM QUI VOCAVIT VOS (ad fidem, gratiam & salutem) SANCTUM (Deum & Christum, qui est *Sanctus sanctorum & justitia sempiterna*. Daniel. 9. 24.) ET IPSI IN OMNI CONVERSATIONE SANCTI SITIS] Vetus unius septem Sapientium dictum fuit: *Sequere Deum*; vetustius Dei per Mosen, *Sancti eritis, quia ego sanctus sum*, Levit. 11. 45. Recentius, sed plenius est Christi: *Estote ergo perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est*, Matthæ. 5. 48. & Pauli Ephes. 5. 1. *Estote imitatores Dei, sicut filii charissimi.* *Vers. 15.*

Porrò sanctitatem opponit desideriis, id est concupiscentiis; quo significat sanctitatem consistere in puritate, quæ acquiritur fugiendo & mortificando carnales & terrenas cupiditates, ut sicut Deus sanctus, id est, segregatus est à terra terræque fæcibus, ita pariter sit & fidelis sanctus. Unde Origen. homil. 11. in Levit. *Sanctus*, inquit, *græcè dicitur ἅγιος, quod eum quasi extra terram esse significat: quicumque enim se consecraverit Deo, meritò extra terram & extra mundum esse videbitur*. Clarè verò S. Dionys. cap. 12. de Divin. nomin. *Sanctitas*, ait, *est ab omni scelere libera perfectaque ac omni ex parte incontaminata puritas. quæ ita in Deo eminet, ut meritò Sanctus sanctorum nuncupetur, & celeberrimo illo hymno trisagio à beatis mentibus in cælo celebretur*. Et S. Basil. de Spiritu sancto cap. 9. *Anima*, inquit, *purgata à probro quod eam per malitiam contaminarat; & ad nativam pulchritudinem reversa, ac veluti imagine regia veterem formam puritate reddens, hoc uno demum modo potest ad Paracletum appropinquare. Ille verò veluti sol purum nactus oculum, ostendet tibi in seipso imaginem illius, qui videri non potest*. Et mox: *Hic* (Paracletus) *eos qui à tumultu cupiditatum purgati sunt illustrans, per communionem, quam cum ipso habent, spirituales reddit. Et sicut corpora illustria pellucidaque contacta radio solis, fiunt & ipsa supra modum splendida, & alium fulgorem ex sese profundunt; sic & animæ spiritum afflatæ, ac spiritu illustratæ fiunt & ipsæ spirituales, & in alios gratiam emittunt.* *Sanctus quis.*

Porrò S. Petrus plenam & universalem à fidelibus sanctitatem requirit; ait enim: *In omni conversatione sancti sitis*. Aliqui enim in templo videntur angeli, sed in domo sunt diaboli. Requirit ergo continuum exercitium non unius, sed omnium virtutum, utque earum habitus solidos & intensos sibi comparent. Habitus enim virtuti dat non solùm facilitatem, sed & constantiam,

tiam, ut ea præditus contra quaslibet tentationes sibi similis, fortis firmusque consistat, ac virtutem in omni conversatione exerat, ex eaque omnia agenda agat. Sensus ergo est, q. d. Omnis conversatio vestra, ô christiani, in gentilismo fuit impura, immaculata, & sæpè bestialis. multi enim vestrum in templo fuere superstitiosi, in curia contentiosi, in foro ambitiosi, in plates contumeliosi, in officina fraudulenti, in agro rapaces, in domo rixosi; multi in mensa fuere lupi, in cubiculo vulpes, in opere asini, domi pavones, foris accipitres, in lecto porci; in tribunali rigeides, in circulis cane, in plateis leones. At nunc in christianismo oportet ot omnis conversatio vestra in agendo, loquendo, ambulando, comedendo, studendo, disputando, dormiendo, operando, regendo, &c. pura, Christiana, sancta, angelica; ut in templo sitis ardentes, in oratione ut Seraphini; in schola & cubiculo speculantes ut Cherubini; in judicio placidi & æqui ut Throni; in cupiditatibus frænandis excelsi ut Dominationes; in regimine prudentes ut Principatus; in tentatione mundi calcandi generosi ut Potestates; io lucta cum dæmone fortes ut Virtutes; in officio & opere publico fideles ut Archangeli; in mensa, platea, foro, lecto, &c. honesti, pudici, compositi, sancti ut Angeli. Vide S. Bernardum tract. de Modo bene vivendi ad sororem, ubi ostendit qualis debeat ejus esse conversatio in templo, cubiculo, mensa, colloquio, lectione, somno, &c.

Christianorum primorum mira sanctitas.

Id præstiterunt primi Christiani, qui proinde proprio nomine vulgò vocabantur Sancti, uti passim eos vocat S. Paulus. Audi S. Justinum Philosophum & Martyrem, Christianorum sui ævi, id est, anno Christi 150. vitam & mores graphicè depingentem epist. ad Diogenetum I. *Patrias*, inquit, *habitant proprias, sed tamquam inquilini. Omnium participes sunt, ut cives: & omnia patiuntur, ut peregrini. Omnis peregrina regio patria eorum est, & omnis patria est peregrina. Vxorem ducunt ut alii omnes, & liberos procreant; sed non abiiciunt fœtus. Mensam communem apponunt; sed non impuris communem. In carne sunt: sed non secundùm carnem vivunt. In terra degunt: sed in cælo conversantur. Sancitis obsequuntur legibus, & suæ vitæ genere leges superant. Amant omnes, & ab omnibus infestantur. Ignorantur, & condemnantur. Morte afficiuntur, & vivificantur. Pauperes sunt, & multos ditant. omnibus indigent, & omnibus abundant. Ignominia afficiuntur, & in ignominiis celebrantur. Blasphemantur, & justificantur. Maledicuntur, & benedicunt. Contumeliis lacessuntur & honorant. Benefaciunt, & tamquam improbi puniuntur. Puniti gaudent: tamquam vivificati. A Judæis tamquam alienigenæ oppugnantur, & ab infidelibus persecutionem patiuntur: nec possunt tamen qui eos oderunt ullam odii causam adferre.*

Essæi quales.

Tales fuere Essæi, primi scilicet Christiani Alexandriæ sub S. Marco, qui Essæi dicti sunt quasi *ὅσιοι*, id est *sancti*, aut potiùs quasi חסידי *chasidæ*, id est, *pii*. Quàm enim Essæi in omni conversatione fuerint sancti, ex Porphyrio jurato licèt Christi & Christianorum hoste & obtrectatore disce, mirare & imitare. Sic enim ipse eos depingit apud Eusebium lib. 9. de Præparat. Evangel. c. 3. *Essæi Iudæi genere sunt: hi alterum magis diligunt quàm cæteri homines faciant: & voluptatem omnem quasi vitiosam aspernantur, continentiam & integritatem animi ab omni perturbatione remotam, præcipuam putantes virtutem. Vxores non ducunt; alienos autem liberos teneros adhuc, & ad omnem aptos doctrinam adoptantes, pro suis educare, ac moribus suis stabilire solent. quod faciunt, non quia matrimonium abominentur, sed quia mulierum mores cavendos putant. Divitias omnes adeò spernunt, ut mirabilis quædam in eis communitas sit. Nullus eorum præter cæteros aliquid possidet, omnia eis communia sunt. Nemo alio ditior aut pauperior. Vna omnibus quasi fratribus facultas est. Vngi oleo non patiuntur: quòd si quis forte oleo tactus fuerit, diligenter quasi à magna macula corpus illi abstergitur: non enim molles, sed aridi atque duri esse corpore cupiunt: alba semper induuntur: electione communi quæstores & gubernatores sibi creant, & indivisa in omnibus res sunt. Non habitant urbem unam, sed hinc illo facile migrant, semperque ad sequentes heresim* (id est, sectam, putà religionem) *suam proficiscuntur; à quibus ita suscipiuntur, ut unà eos semper vixisse diceres: unde fit ut proficiscentes nihil impensæ secum ferant. Vestem & calceos antequam omnino tempore diuturno penitus non mutant; nec emunt aliquid, nec vendunt: sed commutatione rerum utuntur, cùm egeant. Nam inter eos communia quæcumque volunt, etiam nihil afferentes.*

Deinde eorum preces, opera & prandia ita describit: *Erga Deum maximè pietati utuntur. Nam antequam sol oriatur nihil eis profanum dicitur, sed patria oratione utuntur, qua solem oriri precantur, deinde à præfectis singuli ad artes operaque sua mittuntur: & posteaquam horis quinque laboraverint, ad unum rursus locum congregantur: & aqua frigida perloti, in domum veniunt, quo nemini nisi ejusdem sectæ introire licet. Ita mundi quasi in templum ad cænaculum veniunt, ubi magna tranquillitate sedentibus ordine omnibus panis apponitur, & ferculum unum unicuique. Primus autem omnium sacerdos facta oratione comedere incipit: nefasque omnino putant ante orationem quidquam gustare. Cumq; pransi fuerint, multò diligentiùs orant. Ita & incipientes & desinentes laudes Dei diligenter concinunt. Post hæc vestibus, quibus prandentes quasi sacris utuntur, depositis, ad opera rursus exeunt; nocturneque reversi crepuscula similiter cænant, hospitibus etiam considentibus, si qui fortè affuerint. Clamor aut tumultus numquam apud eos auditur, sed ordine ita colloquuntur, ut tanto eos inter se uti ordine atque silentio mirabile videatur. cujus causa perpetua continentia est. Cibus & potus vitæ necessitate mensuratur.*

Deinde recensito eorum juramento quo jurant se modestiam, justitiam, veritatem, pietatem & secretum culturos, subdit: *Tanta verò tenuitate pauci atque utuntur rerum, ut rarò plus quam semel in septem diebus alvi purgatione indigeant. Quæ quidem ex continentia in tantam perveniunt patientiam, animique robur, ut nec aculeo, nec igne, nec ullo quæstionum genere impelli possint, ut aut verbis legislatorem vituperent, aut illicitum quidquam comedant. quod maximè in bello, quod sibi à Romanis illatum fuit, ostenderunt: nulla enim adulatione ad torquentes umquam sunt usi; nullas lachrymas tori emiserunt; sed suaviter in doloribus ridentes, & eis illudentes à quibus torquebantur, sic expirabant jucundissimè, ut ad patriam redire viderentur. Firma enim hæc opinio apud eos est, corpora quidem morti esse subiecta, animas verò tamquam immortales semper vivere: cumque subtilissimo æthere dimittantur, naturali quodam delatas impetu corporibus conjungi: cùm verò à vinculis corporum quasi à longa servitute liberati sint, tunc summo cum gaudio altiora petere. Quæ quidem vita & pietate facile fit, ut multi apud eos futura prævideant, præcipuè qui à sacris voluminibus & varia carnis castigatione, & prophetarum dictis exercentur. Hæc Porphyrius de pietate ac Philosophia Essæorum testatus est.* Hucusque Euseb.

In hoc speculo intuere te tuosque mores ô Christiane, & si te ab eis longè abesse deprehenderis, conare eos insequi & assequi; ne illud Salviani libr. 4. de Providentia in te tuique similes quadret: *Frustrà nobis de prærogativa & nomine christianitatis blandimur, qui ita agimus ac vivimus, ut hoc ipsum quod Christianus populus esse dicimur, opprobrium Christi esse videatur.* Et mox: *Vbi est lex Catholica, quam credunt? Vbi sunt pietatis & castitatis præcepta, quæ discunt? Euangelia legunt, & impudici sunt. Apostolos audiunt, & inebriantur. Christum sequuntur, & rapiunt. Vitam improbam agunt, & probatam legem habere se dicunt, &c. In nobis Christus patitur opprobrium, in nobis patitur lex Christiana maledictum, dum dicitur: ecce quales sunt qui Christum colunt: falsum plane est quod aiunt se bona discere. Si enim bona discerent, boni essent. Talis profectò secta est, quales & sectatores: hoc sunt absque dubio quod docentur: sancti à Christianis fierent, si Christus sancta docuisset. Æstimari itaque de cultoribus suis potest ille qui colitur. Quomodo enim bonus magister est, cujus tam malos videmus esse discipulos? Ex ipso enim Christiani sunt, ipsum audiunt, ipsum legunt.*

QUONIAM SCRIPTUM EST: SANCTI ERITIS, QUONIAM EGO SANCTUS SUM] Id est scriptum est Levit. 20. 26. vide ibi dicta, & Levit. 27. 28. Sensus est, ait Didymus, q. d. *Sicut ego fons sanctitatis sum per substantiam sanctus existens, ita vos studete participare sanctitatem quos diligo, ut sitis, sicut & ego.* Quarè præclarè Nazianz. Iambico 15. *Quid, ait, est sanctitas? Cum Deo consuescere.* Sic Noe & Henoch ambulantes cum Deo sancti effecti sunt, Genes. 5. 24. & c. 6. 9. Vers. 16.

ET SI PATREM INVOCATIS EUM, QUI SINE Vers. 18.

AC-

ACCEPTIONE PERSONARUM JUDICAT SECUNDUM UNICUJUSQUE OPUS, IN TIMORE INCOLATUS VESTRI TEMPORE CONVERSAMINI] Pergit S. Petrus urgere fideles, ut in omni conversatione sancti sint, ac jugiter in sancto timore Dei conversentur, variis rationibus & stimulis. Prima est hoc versu, scilicet quòd ille ipse Sanctus, qui eos vocavit, sit ipsorum Deus, pater & judex, quem adorant & invocant. q. d. Ergo eum ut Deum sanctè colite; ut patri velut morigeri filii, sanctè obedite: ut judicem, sanctè timete: ipse enim judicat sine personarum acceptione, nec respicit divitem præ paupere, herum præ servo, nobilem præ ignobili, sed quemque pro meritis secundùm opera cujusque judicat. Quapropter dum hanc vitam, carnem & terram quasi advenæ & peregrini incolitis, in sancto timore conversamini, ac Deum quasi patrem filiali amore, vel certè ut judicem servili timore timete & reveremini, ut omnes ejus offensas & peccata declinetis, faciatisque omne quod ei placitum, ab eoque jussum & lege sancitum est, itaque gehennam evitetis, & æternam in cælis hereditatem abeo, velut timorati servi, & morigeri filii nanciscamini. Hoc est quod ait Malach. c. 16. *Filius honorat Patrem, & servus dominum suum. Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? Et si dominus ego sum, ubi est timor meus! dicit Dominus exercituum.*

Nota. *Patrem* vocat Deum, qui communis est tribus personis, Patri, Filio & Spiritui sancto. Hic enim est pater, id est, creator, conservator, provisor, gubernator angelorum, hominum, omniumque creaturarum. Sic Christus in oratione Dominica nos ita orare & ordiri jussit: *Pater noster qui es in cælis*, Matth. 6. 9. Ex quo loco perperam contendit Calvinus & Calvinistæ, Deum à nobis invocandum esse duntaxat nomine Patris, non verò S. Trinitatis, dicendo: *S. Trinitas unus Deus miserere nobis*, unde ipsi nomen S. Trinitatis è suis Calendariis, precibus, litaniis expunxerunt. Perperam, inquam: nam Christus jussit baptizare invocando S. Trinitatem, dicendo: *Ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti*. Hinc S. Trinitatem invocat S. Dionys. de Mystica Theolog. c. 1. S. Aug. l. ult. de Trinit. c. ult. & alii passim; imò tota Ecclesia in festo S. Trinitatis, & alias sæpe, Vide Feuardent. dialog. 1. contra Calvin. Non sine causa viri sapientes Calvinum insimularunt arrianismi & judaismi, ut Hunnius scripserit librum hoc titulo, *Calvinus judaizans*. Si enim non licet invocare Filium, Spiritum sanctum, S. Trinitatem; ergo Filius non est Deus, nec Spiritus sanctus, nec S. Trinitas. Quicumque enim est verus Deus, hunc uti adorare, ita & invocare non tantùm possumus, sed & debemus.

Nota Secundò. Solus filius, qua homo, erit personalis judex judicans omnes homines; Pater tamen & Spiritus sanctus erunt quoque judices, quia judicabunt per Christum hominem, sicut rex judicat per suum prætorem. Ita S. August. tract. 21. in Johannem. Vide Franc. Suarez 3. p. q. 57. art. 1.

Timor judicii quam utilis. Magnus stimulus ad conversationem sanctam est timor Dei omnia cernentis, judicantis & vindicantis. Unde Apostoli jugiter eum inculcarunt, & prædicatores crebrò inculcare debent. Refert S. Clemens S. Petrum dictitasse: *Quis peccare poterit, si semper ante oculos suos Dei judicium ponat?* S. Paulus vehementer idipsum timuit: *Ne forte*, inquit, *cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*, 1. Corinth. 9. 27. & : *Cum metu & tremore vestram salutem operamini*. Philip. 2. 12. & : *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum*, 2. Corinth. 5. 10. & : *Serviamus placentes Deo cum metu & reverentia: etenim Deus noster ignis consumens est*, Hebr. 12. 28. Vide ibi dicta. & Joel. 3. 2. & Apoc. 6. in fine, & c. 22. 12, ubi Christus ait: *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundùm opera sua*. Meritò ergo regius Propheta: *Servite*, ait, *Domino in timore, & exultate ei cum tremore*, psalm. 2. 11. Quis non tremat coram Deo, coram summo judice, coram rigido vindice, qui potest animam & corpus perdere in gehennam, in cujus manibus sunt sortes nostræ, vita & mors, cælum & infernus, æterna nostra salus, & damnatio? *Verebar omnia opera mea, sciens quòd non parceres delinquenti*, ait S. Job. cap. 9. 28. S. Hieron. epist. 5. *Ego*, ait, *peccatorum sordibus inquinatus*,

A *diebus ac noctibus operior cum timore reddere novissimum quadrantem, & quòd mihi dicatur, Hieronyme veni foras*. Et ad Eustochium recensens suas in eremo lachrymas, jejunia & pœnitentias, *Ego*, inquit, *ob gehennæ metum tali me carcere ipse damnaveram*. Idem ad suam eremum invitans Heliodorum; ait, eum omnes remoras superaturum, *si amor Dei, & gehennæ timor animum occupet*.

Nota Tertiò. Per *incolatum* intelligit peregrinationem hujus vitæ. Unde græcè est *παροικίας χρόνον*, id est, *tempore modico*, quo in hac vita & terra quasi hospites & advenæ peregrinamur, q. d. In terra estis peregrini, & per eam quasi hospites transitis ad cœlum. nolite ergo terræ illecebris capi, & inhærere, sed us contemptis ad patriam pergite, & pertransite. Hinc parœci dicti sunt incolæ, & parœcia incolarum vicinia, sive cœtus fidelium, qui ad unum idemque templum pertinent; & Parochus dictus est, qui iis præest, vel qui iis Sacramenta & panem Eucharistiæ administrat. Parochus enim Romanis erat, qui hospitibus panem cæteraque ad victum necessaria suppeditabat, teste Cicerone lib. 3. ad Atticum epist. 2.

B Sic incolatus sui semper erat memor David; dicens psalm. 119. 5. *Hei mihi quia incolatus meus prolongatus est, habitavi cum habitantibus cedar, multùm incola fuit anima mea*. Sic Abraham, Isaac, Jacob, omnesque Patriarchæ & Prophetæ in terra promissionis morati sunt tamquam in aliena, *confitentes quia peregrini & hospites sunt super terram*, Hebr. 11. v. 9. & 11. vide ibi dicta. *Quotidie*, ait S. Hieron. ad Heliodor. *morimur, quotidie commutamur, & tamen æternos nos esse credimus*. Seneca lib. 6. Natur. quæst. c. 32. *Finis tempus*, inquit, *& avidissimos sui deseris, nec quod futurum est meum est, nec quod fuit; in puncto fugientis temporis pendeo, & magni est modicum fuisse. Eleganter ille Lælius sapiens dicenti cuidam, Sexaginta annos habeo: Hos, inquit, dices sexaginta, quos non habes?*

SCIENTES QUÒD NON CORRUPTIBILIBUS] Vers. 18.
Secundum hic stimulum Petrus adhibet fidelibus, ut in omni conversatione sancti sint, scilicèt quòd ad eam empti, redempti, & à vana & impura in gentilismo conversatione traducti sint pretio inæstimabili, scilicet sanguine & morte Christi, filii Dei unigeniti. Videant ergo ut in ea permaneant, ne, si ad pristina vitia redeant, sanguinem

C Christi proculcent, illius iram & vindictam provocent, qui hunc sui sanguinis contemptum & injuriam acerrimè puniet & ulciscetur. Ita Beda: *Quantò majus*, inquit, *est pretium quo redempti estis à corruptione vitæ carnalis, tantò ampliùs timere debetis, ne revertendo ad corruptelam vitiorum, animum vestri redemptoris offendatis*.

DE VANA VESTRA CONVERSATIONE PATERNÆ TRADITIONIS] Græcè *πατροπαραδότου*, id est *a patribus tradita*, scilicet de conversatione in lege Mosis, item in gentilismo: Judæis enim æquè ac Gentilibus ad Christum conversis loquitur. Judaismi traditio & conversatio vana erat, quia purificationem & sanctitatem ponebat in victimis & lustrationibus corporalibus; & quia excludebat Christi fidem & gratiam, qui sanctitatem in interna virtute constituit; & quia promulgata jam lege. Christi inutilis erat, imo mortifera. Ita Caiet. & Gagne. Gentilium traditio vana erat, quia adorabant idola lignea & lapidea, ab eisque salutem & bonum omne postulabant & expectabant; & quia sectabantur vanas & impuras carnis mundique illece-

D bras.

SED PRETIOSO SANGUINE QUASI AGNI IMMACULATI CHRISTI] Vers. 19.
Sanguinis Christi, utpote Dei, pretium est infinitum; infinito ergo pretio redempti sumus. *Empti estis pretio magno, glorificate & portate Deum in corpore vestro*, ait Paulus 1. Corinth 6. 20. vide eumdem Hebr. 9. 13. Hoc pretium magnum est *ipse Christus, totus nobis datus, tot es in nostros usus expensus*, ait S. Bernard. serm. 3. de circumcis. Portò Christum vocat *quasi agnum*, id est, similem agno in puritate, innocentia, castitate, mansuetudine, obedientia, qua quasi agnus immolatus est pro peccatis nostris. Alludit ad agnum à Judæis immolari solitum in Paschate, qui erat typus Christi immolandi pariter in paschate. Hic enim debebat esse *ἄμωμος*, id est, *irreprehensibilis* & immaculatus, Exodi 12. 5. Agni hujus paschalis lana designat exemplum, lac doctrinam, caro Eucharistiam, sanguis redemptio-

demptionem, ait Thomas Anglicus. Præclarè S. Paulinus epist. ad Florentium: *Idem*, inquit, *agnus & pastor reget nos in sæcula, qui nos de lupis oves fecit, earumque nunc ovium pastor est ad custodiam, pro quibus fuit agnus in victimam.* Rursum alludit ad Isaiæ 53. 7. *Sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Et Jerem. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam, & non cognovi.* Proximiùs verò alludit ad testimonium Johannis Baptistæ de Christo: *Ecce Agnus Dei ecce qui tollit peccatum mundi*, Johan. 1. 29. Hac voce Agni gaudet alter S. Johannes Apostolus, itaque passim vocat Christum Apocal. c. 5. & sequent. quibus omnibus significat, à Christo Agno Christianos omnes debere esse agnos, & agninos mores imitari, uti fecit & re & nomine S. Agnes: Agnes enim dicitur quasi agna. ait S. August. serm. 101. de diversis. Verè S. Ambros. l. 7. in Lucæ c. 12. *Bene pretiosus*, inquit, *dicitur sanguis Christi, quia immaculati corporis sanguis est, quia sanguis est Filii Dei, qui non solum de maledicto legis, sed etiam de impietatis morte perpetua nos redemit.*

Redemit autem non tantùm solvens lytrum pro peccatis commissis, sed & à vitiis, statuque pravæ vitæ nos transferendo ad virtutes statumque vitæ sanctæ, mutando mentem, eamque imbuendo sua gratia, quæ nos agat & impellat ad omne bonum. Hoc est quod ait Paulus Galat. 3. 13. *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum.* Et 1. Cor. 1. 30. Christus *factus est nobis sapientia à Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.* Unde eleganter pieque S. Ambros. l. 3. de Fide c. 3. ostendens quantum Christiani Christo debeant: *Sapientia mea*, inquit, *crux Domini est: redemptio mea mors Domini est: sanguine enim pretioso redempti sumus, ut Apostolus Petrus dixit, sanguine suo quasi homo Dominus nos redemit, idemque quasi Deus peccata donavit.* Præclare S. Leo serm. 3. de pass. *Inter omnia*, ait, *opera misericordiæ Dei nihil est mirabilius, nihilque sublimius quam quòd pro mundo crucifixus est Christus.*

Sanguis Christi effusus mansit unitus deitati.

Hinc docent Theologi, sanguinem Christi in passione effusum non fuisse separatum à divinitate, uti censuit Franc. Mayronis in 4. dist. 43. q. 1. sed hanc mansisse cum eo, æquè ac cum corpore hypostaticè conjunctam: sanguis enim Christi fuit pretium justum & sufficiens peccatorum nostrorum, eò quòd esset sanguis personæ divinæ, putà Verbi, quod est infinitæ dignitatis. Mansit ergo sanguis Verbi; ergo Verbo hypostaticè mansit conjunctus. Si enim ab ea per effusionem fuisset separatus, desiisset esse pretium condignum pro peccatis nostris: jam enim fuisset sanguis puræ creaturæ, ideoque limitatæ & exiguæ dignitatis, ac proinde insufficiens ad satisfaciendum pro peccatis, quæ immensam immensi Dei continent offensam. Huc facit axioma Theologorum ex Damasceno lib. 3. cap. 57. *Quod Deus assumpsit, numquam dimisit.* Ergo sanguinem semel assumptum non dimisit. Adde, si in triduo mortis Christi S. Petrus consecrasset calicem Eucharistiæ, fuisset in eo sub speciebus vini ex vi verborum consecrationis sanguis Christi; ergo fuisset in eo divinitas per concomitantiam; quia sicut caro Christi non est in Eucharistia nisi ut caro vivifica, atque adeò ut caro Verbi (ut ait Concil. Ephesinum epist. ad Nestorium) ita pariter sanguis ille est vivificus, atque adeò divinus & unitus Verbo. Denique idipsum definivisse Clemens VI. dicitur in Inquisitorio 2. p. qu. 10. & Pius II. uti refert Silvester in Rosa aurea quæst. 30. Plura vide apud Suarez 3. p. tom. 2. disp. 47. sect. 3.

Quàm Christo servire teneamur.

Moraliter S. Ambros. libr. de Isaac cap. 3. pulchrè docet quantam servitutem Christo emptori & hero nostro debeamus. *Nescis*, inquit, *quod redemerit te Christus, non emeris auro, non argento, sed pretioso sanguine agni. Ergo redemptus à Domino es, servus es qui creatus es; servus es qui redemptus es: & quasi domino servitutem debes, & quasi redemptori.* fuit enim non qualis qualis, sed copiosa Christi redemptio, psalm. 129. 7. Unde Urbanus VI. in Extravag. *Unigenitus*, agens de pretio & thesauro sanguinis Christi, ex quo hauriuntur Indulgentiæ & Jubilea, sic ait: *Agni immaculati pretioso sanguine nos redemit, qui in ara crucis innocens immolatus, non guttam sanguinis modicam, quæ tamen propter unionem ad Verbum, pro redemptione totius generis humani suffecisset, sed copiosè velut quodA dam profluvium noscitur effudisse.* Erat enim Christi sanguis, sanguis personæ divinæ, putà Verbi hanc carnem & sanguinem hypostaticè sustentantis. Toti ergo sumus & esse debemus Christi, non tantùm titulo creationis, sed multò magis redemptionis. Itaque *nos nostri juris non sumus, sed Christi, qui nos emit & servavit*, ait S. Cyrill. libr. 4. in cap. 45. Isaiæ. Ipse enim *nos emit non ære, sed sanguine*, ait S. Ambros. libr. 7. in c. 12. Lucæ. Sicut ergo Lusitani emunt mancipia Æthiopica, Itali Turcica, illaque tota sunt heri, ac quidquid agunt & operantur, id totum cedit hero; sic Christus nos emit non auro, sed sanguine suo, ideoque sumus mancipia Christi, & quidquid habemus & possumus, id omne ejus est, ejusque obsequio impendendum. *Christus se totum tibi, ut tu totum te Christo.* Christus omnes suas opes vires, labores, spiritus pro te expendit; tu eadem tua pro illo expende: *Felix qui Christum fortunis omnibus emit*, ait Nazianzen. in carm. Ita S. Paulus passim se vocat servum Christi. ita S. Magdalena totam se Christo mancipavit. Ita S. Franciscus totus in Christo crucifixo habitabat, & Christus in eo. ita S. Elzearius uxori eum requirenti per literas B rescripsit: *Habito*, inquit, *in latere Christi crucifixi, ibi me reperies, frustrà alibi quæsitura.*

Anima valet Christum.

Rursum disce hic, quàm anima sit pretiosa, ejus enim pretium est sanguis, anima & vita Christi filii Dei: illo enim quasi pretio eam emit. quam ergo animarum, quasi gemmarum præstantissimarum, quas tanti Christus appretiavit, piscationi & saluti studere debemus? utpote pro quibus Christus è cælo descendit, laboravit, sudavit per 34. annos, mortuus & crucifixus est; pro quibus corpus, animam, labores omnes & seipsum totum impendit. Vis videre quanti pretii sit anima tua, & cujusvis hominis etiam mendici, Indi, Æthiopis? Christum valet, Deum valet: vitæ enim Christi, quasi pretio, in bilance divinæ justitiæ appretiata & appensa est. Nec enim Angelus, nec Archangelus, nec Seraphini, nec Cherubini, nec ipsa B. Virgo potuit pro hoc animæ tuæ debito satisfacere, sed solus Christus; solius enim Christi sanguis sufficiens fuit lytrum, & condignum pretium ad solvenda nostra debita & peccata. Ite nunc stolidi mortales, ite infelices; animam vestram tam pretiosam vendite dæ- C moni pro scutella pultis, instar profani Esau, pro vento honoris, pro venere unius horæ, pro gutta voluptatis, dicite cum Theotimo (ut refert S. Ambros. l. 4. in Lucam) qui maluit privari oculis perpetuo, quàm momentanea venere: Vale amicum lumen, vale anima, vale cælum, vale Deus, valete angeli, in æternum vobis valedico; in æternum dæmoni me associo, gehennæ me trado, ut gutta mellis ad momentum fruar.

Sanius & sapientiùs S. Chrysost. hom. 11. in 5. ad Corinth. *Cùm*, inquit, *per Jesum Christum mortuum vivamus, ei utique ob quem vivimus, vivere debemus.* Et S. Ambros. de Elia & jejunio cap. 20. *Dicito, si fortè videt pugnare adversum te diaboli tentamenta: Quid mihi & tibi est Belial? Ego Christi servus sum, illius redemptus sanguine, illi me totum mancipavi. Quid mihi & tibi est? Non novi opera tua: nihil tuum quæro, nihil tuum possideo, nihil tuum desidero.* Et S. Bernard. tractat. de Diligendo Deo: *Si totum*, inquit, *me debeo pro me facto, quid addam jam pro me refecto, & refecto hoc modo? Nec enim tam facile refectus quam factus. Nam qui me semel & tantùm dicendo fecit, in reficiendo profectò & dixit multa, & gessit mira, & pertulit du-* D *ra, nec tantùm dura, sed & indigna. Quid retribuam Deo pro se? Nam etiamsi me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum?* Idem serm. de quadruplici debito: *O si cognovisses & tu, quam multa, & quàm multis debeas. videres quàm nihil sit quod facis, quam nec inter minima numerandum ad comparationem debitorum tuorum. Vis scire quæ & quibus debeas? Primò, Christo Jesu debes omnem vitam tuam, quia ipse vitam suam posuit pro vita tua: & cruciatus amaros sustinuit, ne tu perpetuos sustineres. Quid tibi dirum, vel durum esse poterit, cùm recordatus fueris, quia ille in forma Dei in die æternitatis suæ, in splendoribus Sanctorum ante luciferum genitus, splendor & figura substantiæ Dei, venit ad carcerem tuum, ad limum tuum, infixus (ut dicitur) usque ad cubitos in limo profundi. Quid non suave tibi, cùm tibi collegeris omnes amaritudines Domini tui, & rememoraveris primùm quidem illarum infantilium necessitatum; deinde laborum quos pertulit in prædicando; fatigationum in* discur-

discurrendo; tentationum in ieiunando; vigiliarum in orando; lachrymarum in compatiendo; insidiarum in colloquendo; postremo periculorum in falsis fratribus, convitiorum, sputorum, colaphorum, flagellorum, irrisionum, subsannationum, exprobrationum, clavorum, horumque similium: quæ in salutem nostri generis triginta & tribus annis operatus & passus est in medio terræ? O quam indebita miseratio, quam gratuita & sic probata dilectio, quàm inopinata dignatio, quam stupenda dulcedo, quam invicta mansuetudo, regem gloriæ pro despicatissimo vernaculo, imò vermiculo crucifigi? Quis autem umquam tale, aut quis vidit huic simile? Et paulò inferiùs: *Sicut nihil ad aliquid nullam habet comparationem; ita & vita nostra nullam habet ad vitam illius proportionem; cum illa dignior, ista miserior esse non possit. Nec me putes rem exaggerare sermonibus: quia hic desistit omnis lingua, nec sufficit oculus vel ad intuendum tantæ dignationis arcanum. Cùm ergo ei donavero quidquid sum, quidquid possum: nonne istud sic est sicut stella ad solem, gutta ad fluvium, lapis ad montem, granum ad acervum? Non habeo nisi minuta duo, imò minutissima, corpus & animam; vel potiùs, unum minutum, voluntatem meam: & non dabo illam ad voluntatem illius, qui tantis tantillum tantis beneficiis prævenit, qui toto se totum me comparavit? Alioquin si illam retinuero, qua fronte, quibus oculis, qua mente, qua conscientia vado ad viscera misericordiæ Dei nostri, & audeo perfodere illud fortissimum propugnaculum quod custodit Israel, & illinc sanguinis non guttas, sed undas a quinque partibus corporis in meum pretium detorquere? O generatio perversa, & infideles filii, quid facietis in die calamitatis de longe venientis? ad cuius fugietis auxilium?*

AGNI IMMACULATI] Respicit ad agnum paschalem, qui debebat esse sine macula, non coloris, sed vitij putà esse integer & perfectus, non claudus, non cæcus, non mancus, non mutilus, ut significaret Christum quaquaversum in sapientia & virtute fore integrum & perfectum, sine ullo erroris defectu, aut peccati labe & macula. hanc enim significat Hebr. תם *mum*: unde Græcum *ἄμωμος*, id est, *immaculatus*, innocens, inviolatus, inculpatus, irreprehensus, omni reprehensione major.

ET INCONTAMINATI] Aliqui censent Christum dici *immaculatum*, quia purus fuit à macula peccati originalis; *incontaminatum*, quia purus ab omni labe peccati actualis. Verùm hæc duo synonyma esse videntur, quæ conglomerat S. Petrus ad auxesin, ut ostendat Christum planè & per omnia fuisse immaculatum & purum. Si tamen ea distinguere quis velit, dicat Christum *immaculatum* fuisse in se & actibus internis; *incontaminatum* verò in habitu, conversatione & vestibus externis. Macula enim qua carere debebat agnus paschalis, consistebat in vitio interno corporis, uti jam dixi: *σπίλος* verò, unde dicitur *ἄσπιλος*, id est, *incontaminatus*, propriè est macula coloris in veste è vino aut unguine. Unde Marcel. in Dioscor. l. 1. c. 39. *σπίλοι*, aut, *sunt notæ quæ in vestibus hærentes eas discolorant, quarum similitudine aliquando in humano vultu & reliquo corpore maculæ oriuntur, nullo aut exiguo vitio, summam tantùm cutem variantes;* quas Plinius videtur vocare furunculos. quocirca Christus longè purior fuit agno paschali: hic enim erat *ἄμωμος*, at non *ἄσπιλος*, poterat enim habere maculas coloris albi, nigri, rufi; Christus verò fuit tam *ἄσπιλος*, quàm *ἄμωμος*, id est, *planè purus*, carens omni macula tam coloris, quàm corporis; tam externa, quàm interna; tam morum, quàm mentis; tam actionum, quàm cogitationum.

VERS. 20 PRÆCOGNITI QUIDEM ANTE MUNDI CONSTITUTIONEM] *Præcogniti*, id est, *prædestinati*, ut vertit Syrus & Tigurina. Cognitio enim Dei hìc, uti & apud S. Paulum, sæpe intelligitur practica, scilicet conjuncta cum Dei voluntate decreto & prædestinatione. Dicit hoc Petrus, tum ut sternat supercilium Judæorum, qui, ut inquit S. Cyrill. l. 11. in Johannem cap. 28. *Legi Mosis semper inhærent, & virtutem nostri mysterii recenti Patris consilio excogitatam arbitrantur*: tum ut declaret antiquitatem & magnitudinem amoris Dei in homines, q. d. Deus Pater non ab heri, non ab initio mundi, sed ante ejus creationem ab omni æternitate cogitavit de nobis, di exit nos, voluit nos beare, ideoque prædestinavit Christi incarnationem & mortē, ut per eam nos sibi reconciliaret & salvaret.

Aliqui hæc Petri verba extendunt ad illam Scoti & ejus sectatorum sententiam, quæ censet Christum incarnandum fuisse etiamsi Adam non peccasset, ut scilicet Deus divitias bonitatis, sapientiæ & potentiæ suæ per Christum, angelis & hominibus ostenderet; sed Christum tunc futurum fuisse impassibilem: crux enim & mors Christi decreta fuit à Deo post prævisum Adæ peccatum, ad ejus remedium. Ratio eorum est, quia alioqui, inquiunt, si Christus præcisè propter nos prædestinatus & incarnatus esset, deberet utique nobis agere gratias, nosque essemus priores Christo apud Deum in ejus mente & prædestinatione; ac consequenter Christus esset gloria nostra, sicut mulier est gloria viri. uti argumentatur S. Cyrillus libr. 3. Thesauri cap. 2. Verùm hæc hoc loco parerga videntur. S. Petrus enim tantum ait Christum prædestinatum esse ante mundi constitutionem, non autem ante prævisionem peccati Adæ, vel ante prævisionem & prædestinationem constitutionis sive creationis mundi; quia hoc falsum est. Deus enim prædestinavit Christum ad ornatum universi; non ergo priùs prædestinavit Christum, quàm universum, sed posteriùs, aut potiùs simul cum mutua quadam contra dependentia: decrevit enim Deus creare mundum talem, in quo habente Adamo nasceretur Christus qui eum erigeret, itaque Dei gloriam toto mundo celebraret; ita ut noluisset creare mundum, nisi cum Christo & propter Christum; ac vicissim noluisset incarnari Christum, nisi cum mundo & in mundo. Ubi enim incarnatus fuisset Christus nisi in mundo? ubi suam gloriam per Christum patefecisset, nisi in mundo, angelis & hominibus? S. Petro succinit S. Johannes, qui Apocal. 13. 8. Christum vocat agnum *qui occisus est ab origine mundi*. Et S. Paulus, qui hoc Christi mysterium vocat temporibus æternis tacitum, & prædestinatum ante tempora sæcularia, *quod nunc patefactum est per scripturas Prophetarum, secundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei*. Rom. n. 16 26. & ad Titum 1. 2.

MANIFESTATI AUTEM] per Christi incarnationem, passionem, crucifixionem, resurrectionem, ascensionem in cælum, missionem Spiritus sancti, & prædicationem Apostolorum.

NOVISSIMIS TEMPORIBUS] putà post quatuor ferè annorum millia elapsa à creatione mundi. Causæ hujus Christi tarditatis fuere tres. Prima est, dignitas & majestas Christi, quam præire & præfigurare debebant Abraham, Moses, omnesque Patriarchæ, Prophetæ, ac legis cæremoniæ. Secunda, ut quo tardiùs, eo aviditiùs exciperetur. Tertia, ut per tot annorum millia morbus & corruptio humanæ naturæ omne peccatorum virus evomeret, itaque liqueret quanta esset Christi necessitas, qui omne hoc malum curaret. Vide Barradium l. 5. Harmon. cap 31. unde S. Paulus ait Christum venisse in plenitudine temporum, id est, cùm tempora ejus incarnationi à Deo præfinita, essent evoluta & adimpleta, Galat. 4. 4. *Cur tam serò venit Christus.*

PROPTER VOS] propter omnes prædestinatus & natus est Christus, sed primò, ob primitivos fideles: hi enim primi Christi fructum & gratiam participarunt. Pungit S. Petrus fideles sui ævi, ut Deum & Christum adeò se amantem, sibique vicinum ardenter redament: ipse enim ex tot sæculis, & ex centenis millibus illius sæculi paucos Judæos & Gentiles credentes elegit, quibus hoc novum & recens Christi Salvatoris beneficium, putà gratiam & salutem, contulit. Unde Paulus delicias amoris sui in Christum exprimens Galat. 2. 20. *In fide*, inquit, *vivo filii Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.* Perinde ac si pro solo Paulo traditus & crucifixus fuisset Christus. Tantum enim Paulo profuit mors Christi, quantum profuisset si pro eo solo mortuus esset. Piè & verè S. August. l. 3. Confess. 11. *O tu bone*, ait, *Omnipotens qui sic curas unumquemque nostrum, tamquam solum cures, & sic omnes tamquam singulos.*

QUI PER IPSUM agnum immaculatum Christum, putà per Christi passionem, merita, vocationem, prædicationem & gratiam) FIDELES ESTIS IN DEO) Græcum *πιστεύοντας εἰς Θεόν*, *creditis in Deum*, (ita Syrus) vivum scilicet & verum, cùm antea credidissetis in deos falsos Gentium, putà in idola & dæmones (unde S. Prosper. l. 1. de Vocat. Gent. cap 23 legit: *Qui per ipsum fideles estis in Deum*, id est, fide creditis in Deum;) declarat VERS. 21

quod dixit *propter vos*, scilicet manifestatus est Christus, quia nimirum vos fecit fideles, & cultores veri Dei. Hinc patet fidem non esse ex nobis nostrisque ingenii & naturæ viribus, sed esse opus & donum gratiæ Christi, uti post Concil. Arausicanum & Milevit. definit Trid. sess. 6. cant. 3. Christus enim est auctor & parens totius œconomiæ gratiæ, quæ complectitur fidem quasi principium, spem, charitatem, cæterasque virtutes, ac omnia dona quibus perducimur ad salutem & gloriam æternam, quasi ad finem & terminum redemptionis Christi.

QVI SVSCITAVIT EVM A MORTVIS] q.d. Ne quis Christum respuat quasi suspensum, occisum & crucifixum pro peccatis nostris, ecce ipse mox à Deo suscitatus est ad gloriam, factusque dominus cæli & terræ, angelorum & hominum, imò per eum Deus omnes ejus fideles ad eamdem gloriam suscitabit. Hoc est quod ait Paulus: *Propter quod* (quia humiliavit se usque ad mortem crucis) *& Deus exaltavit illum, & donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genuflectatur, cælestium, terrestrium & infernorum*, Philip. 2. 9.

Hoc est quod iturus ad passionem Christus oravit Patrem, & impetravit: *Clarifica me tu Pater apud temetipsum claritate, quam habui priusquam mundus esset, apud te*, Johan. 17. 5.

VT FIDES VESTRA ET SPES ESSET IN DEO] q.d. Deus hoc fructu & fine suscitavit Christum ad gloriam, ut vos videntes & audientes eum quasi caput vestrum resurrexisse, mortem superasse, suisque iter à morte ad vitam præivisse, fide firma crederetis, & certa spe speraretis vos quoque quasi membra Christi, per ipsum eamdem gloriam adepturos, & ad eam resurrecturos, ideoque per eamdem, gratiam, dona, omniaque media ad gloriam necessaria vel opportuna consecuturos. Verè S. Leo serm. 8. de passione: *Crux tua*, ait, *omnium fons est benedictionum, omnium est causa gratiarum, per quam credentibus datur virtus de infirmitate, gloria de opprobrio, vita de morte*. Et nonnullis interjectis: *Cum ergo Dominus lignum portaret crucis quod in sceptrum sibi converteret potestatis, erat quidem hoc apud impiorum oculos grande ludibrium, sed manifestabatur fidelibus grande mysterium: quia gloriosissimus diaboli victor, & inimicarum virtutum potentissimus debellator, pulchra specie triumphi sui portabat trophæum, & invictæ patientiæ humeris signum salutis adorandum regnis omnibus inferebat*. Et serm. 1. de resurrect. *Ex hoc initium nobis factum est resurrectionis in Christo, ex quo in eo qui pro omnibus mortuus est, totius spei nostræ forma præcessit*, præsertim quia Christus vi divinitatis suæ seipsum suscitavit: *Quoniam deitas*, ait idem ibidem, *quæ ab utraque suscepti hominis substantia non recessit, quod potestate divisit, potestate conjunxit*. Et S. Athanas. de Incarn. Verbi: *Revixit*, ait, *per suam quæ in ipso erat vitam*.

Virtus crucis Christi.

VERS. 22. ANIMAS VESTRAS CASTIFICANTES IN OBEDIENTIA CHARITATIS, IN FRATERNITATIS AMORE SIMPLICI EX CORDE INVICEM DILIGITE ATTENTIVS] Omnibus hisce verbis non aliud dicit, quàm, casto, id est puro, amore fraterno invicem impensè diligite, servite & obedite: sed hujus dilectionis puritatem multis verbis exaggerat & repræsentat. Singula ergo pondus habent, quare singula expendamus. Suppono omnia hæc pendere ab illo *propter quod*, v. 13. ibi enim incipit altera capitis pars, scilicet ethica, quæ huc usque, imò ad finem capitis, protenditur, qua S. Petrus de more varia dat virtutum præcepta, vel monita. q.d. *Propter quod*, vel itaque ut hereditatem incorruptibilem, de qua disservi, assequamini, succingite lumbos mentis, & animas vestras castificantes invicem diligite, &c.

Primò, *castificantes*, græcè ἡγνικότες, quod alludit ad vocem agni, q.d. A Christo agno immaculato progeniti, estote agni immaculati, & agnizate, id est, castificate et purificate animas vestras. Hinc Christus ait S. Petro: *Pasce agnos meos*, Johan. 21. 15. Rursum ἡγνικότες est præteritum q.d. *Cum castificaveritis*. Sed Hebræi sæpè commutant tempora, vel ampliant. Sub *castificaveritis* ergo intellige castificetis, vel castificate q.d. In baptismo cœpistis vos castificare & purificare; at pergite, & continuò magis & magis per obedientiam charitatis vos castificate & purificate. Porrò castitas hæc à multis propriè capitur pro virtute castitatis, quæ comprimit luxuriam. Hinc sanctimoniales ob professionem

Castificatio amoris

castitatis vocantur *Castimoniales* à S. Augustino in psalm. 75. Secundò, & genuinè, castificatio hæc est purificatio affectionum animæ, præsertim amoris, quæ fit per charitatem, sive amorem divinum. Castitas ergo hic vocatur puritas affectionis, intentionis & amoris, ut patet ex sequentibus, q. d. Castificate, id est, castigate & purificate vestrum amorem & affectum ab omni impuritate, facite ut amor vester purus sit & sincerus, non quærens sua, sed Dei & proximi commoda. Hoc est quod ait Johannes epist. 1. cap. 3. 3. *Omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est*; ubi græcè idem est verbum quod hic, scilicet ἁγνίζει. Vnde S. August. tract. 5. in epist. S. Johannis vertit, *castificat semetipsum, sicut & ipse castus est*.

Secundò, *obedientia charitatis*, græcè ἀληθείας id est veritatis. Primò, accipi potest fides & obedientia qua credimus & obedimus Evangelio quasi legi veritatis & charitatis. Vnde Vatabl. vertit; *qui animas vestras purificastis obediendo veritati*; & Syrus, *cùm sanctificaveritis animas vestras per obedientiam veritatis, & fueritis pleni charitate*. Sic Paulus ait Galat. 3. 1. *O insensati Galatæ, quis vos fascinavit non obedire veritati?*

Obediētia charitatis qua. Resp. Primò.

Secundò, *obedientia charitatis* est obedientia filialis ex amore, non servilis ex timore: *hæc enim est necessitatis, illa charitatis*, ait S. Bernard. tract. de Præcepto & dispens. c. 9. *quæ non certis astricta limitibus*, voti & professionis, fertur largiori voluntate in latitudinem charitatis, & ad omne quod injungitur spontaneo vigore liberalis alacrisque animi, modum non considerans, in infinitam libertatem extenditur. Idem serm. de S. Andrea: *Sola est charitas*, inquit, *quæ obedientiam gratam facit, & acceptabilem Deo commendat*. Porrò hæc obedientia castificat animam; quia dum anima per humilem obedientiam subdit se Deo & legi meretur ut ei vicissim subdatur corpus. Ita S. August. in psal. 145. *Tu Deo*, inquit, *tibi caro. Quid justius? quid pulchrius? Tu majori, minor tibi: servi tu ei qui fecit te, ut tibi serviat quod factum est propter te: si autem contemnis tu Deum, numquid subjicietur tibi caro? Qui non obtemperas Domino, torqueris à servo*. Ita Ascetæ docent, efficax medium ad conservandam castitatem esse humilitatem & obedientiam, qua quis suo superiori plenè obediat. Sic enim pro congrua mercede accipit à Deo obedientiam carnis, ut illa pariter subjiciatur menti & spiritui, obedientia ergo carnis, putà castitas, est filia obedientiæ mentis.

Secundò.

Tertiò, *obedientia charitatis* magis propriè & pertinenter ad propositum S. Petri, est obedientia & subjectio qua fidelis in omnibus subjicit se legi, dictamini & impulsui charitatis, ut quidquid facit faciat ex dicto & ductu charitatis, ac præsertim qua quis per fraternam charitatem fratri se subjicit, ei se accommodat, ei consulere satagit, ejus nutus sequitur, ejus commoda captat, ut idem sit, Obedite charitati, quod, *per charitatem spiritus servite invicem*, Galat. 5. 13. & : *Subjecti invicem in timore Christi*, Ephes. 5. 21. Ita se explicat S. Petrus cap. 2. 13. dicens: *Subjecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum*. Huic enim legi charitatis, utpote legi Christi, subdidit se quivis Christianus in baptismo, dum amplexus est Christianismum: hic enim est lex & professio charitatis. Quare si quis roget; Quid est religio Christiana? rectè respondebis: Est religio & obedientia charitatis, in qua omnes profitentur se studere & obedire charitati. Huc ergo spectat tota sententia S. Petri, nimirum ut inculcet fidelibus charitatem fraternam, qua alter alteri serviat, se subjiciat & obediat, ut ejus commodis & saluti consulat.

Tertiò.

Christianismus est professio charitatis.

Hinc patet quòd charitas sit castratio putà castificatio omnium amorum & appetituum veraque & plena castitas animæ: charitas enim castrat & resecat amorem proprium, & amorem carnis & mundi, putà amorem proprii honoris, lucri, voluptatis, quæ est animæ impuritas, quia eam multis vitiis maculat & conspurcat. Rursum charitas omnia metitur amore Dei, omnia ordinat & operatur ex amore Dei: quare omnis ejus actio pura est, sancta, spiritalis & deiformis; utpote manans ex amore Dei: eoque directa & regulata. Quocirca Græca adduot διὰ πνεύματος, id est, *per Spiritum*, quia charitas diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum facit hominem spiritualem & purum, omniaque

eius

eius opera spiritualia & pura. q. d. Iubeo vos castificare A animas vestras; at, ne putetis vos vestris viribus id posse præstare, addo *per Spiritum*, ut doceam vos nihil vobis arrogare, sed omnia Spiritui sancto tribuere, eiusque opem implorare. Aliqui *spiritum* iungentes *fraternitati*, quæ sequitur, vertunt per spiritum fraternitatis: quia spiritus amoris fraterni castificat & purificat omnia nostra opera circa proximum, omniumque cum eo conversationem. Merito ergo S. Leo serm. 8. de Quadrag. *Charitas*, inquit, *robur est fidei fides fortitudo est charitatis*; fidem enim roborat charitatem, & charitas fidem, una alteri iungi debet, nec separari.

Denique S. Basil. in regul. brevior. interrogatione 155. Quomodo, *inquit*, aliis obedientiam inter nos præstabimus? *Resp.* Tamquam servi adversus dominos, convenienter illi præcepto Domini: Qui vult in vobis esse magnus, sit omnium ultimus, & servus omnium, Marci 10. Quibus verbis adiungit, quod nos efficaciùs etiam possit permovere, Si ut filius hominis non venit ut ministretur ei, sed ut ministraret.

Tertiò, *in fraternitatis amore*, græcè ἐν φιλαδελφίᾳ, id B est, *in charitate fraterna*, qua Christiani sese invicem quasi filios Christi, & fratres inter sese fraterno amore diligere debent, & olim diligebant, adeò ut se mutuò passim vocarent fratres. hanc φιλαδελφίαν suis reliquit Christus Johan. 13. 34. Unde eam impense fidelibus commendant S. Petrus, S. Paulus, S. Johannes, S. Iacobus. Græcè est εἰς φιλαδελφίαν ἀνυπόκριτον, id est, *in amorem fraternum non hypocriticum*; non fictum & simulatum, sed à simulatione alienum, simplicem, verum & sincerum. Sensus est, q. d. Cùm castificaveritis, id est purificaveritis, animas vestras obediendo charitati per sincerum amorem fraternum. Hic enim sincerus amor defricabit ab anima omnem hypocrisin, omnem simulationem, omnem avaritiam, omnem amorem proprium, omnem cupiditatem, omnem ambitionem, ac purè quæret id quod placitum est Deo, & proximo utile ac salutare.

Vbi Nota, *τὸ in fraternitatis amore* potest referri tam ad *castificantes* (& eò videntur referre Græca, q. d. Castificantes animas per fraternitatis amorem, quasi per sal & nitrum animarum. ita Vatabl.) quàm ad *invicem diligite*, q. d. Diligite invicem φιλαδελφίᾳ, id est amore fraternitatis, id est fraternè, diligite invicem quasi fratres & filios Christi. Verè Isidorus: *Qui a fraterna*, inquit, *dilectione secernitur, à divina participatione privatur*. Et S. Ambros. (vel potiùs S. Maximus) serm. 9. Major, ait, est fraternitas Christi, quàm sanguinis: sanguinis enim fraternitas similitudinem tantummodo corporis refert, Christi autem fraternitas unanimitatem cordis animæq; demonstrat, sicut scriptum est: Erat credentium cor unum & anima una. Vere ergo frater ille est, qui tam corpore, quàm unanimitate germanus est. Verus, inquam, frater est, cujus idem spiritus & voluntas in fratre est. Melior est igitur fraternitate sanguinis fraternitas Christi, quoniam interdum illa sibi inimica est, Christi autem fraternitas sine intermissione pacifica est. Illa inter se communia cum æmulatione dividit, hæc etiam cum gratulatione communicat. Illa in consortio sæpè despicit germanum, hæc assumit frequenter alienum. Hic ergo fraternitatis amor est centrum, basis, columen Ecclesiæ, & quasi anima christianismi; eius verò odium & invidia, est utriusque clades & ruina. Quocirca verè Christophor. D Varsevicius scripsit hoc paradoxon: *Christianorum de Christianis parta cadit victoria victa*, in quo ostendit Turcam ad tantum imperium excrevisse non alia ratione, quàm per Christianorum dissidia, idque per ætates & regna singula ex historiis ad oculum demonstrat.

Quartò, *simplici*, multi *τὸ simplici*, referunt ad *corde*, ut respondeat Græco καθαρᾶς, id est *puro*; unde sic vertunt, *ex corde invicem diligite*. Verùm ex Græco liquet referendum esse ad *τὸ in amore fraternitatis*. Itaque sententia tota sic dispungenda est, *animas castificantes* &c. *in fraternitatis amore simplici, ex corde invicem diligite*: *τὸ* enim *simplici* respondet Græco ἀνυπόκριτον id est, *non ficto*, non fucato, sed simplici & sincero amore, ac consequenter ex corde imo & toto (unde Græca addunt καθαρᾶς, id est *puro*) invicem diligite. Simplici ergo amore diligit

Simplex cor. Primò Primò, is qui diligit sine hypocrisi, non fictè, sed verè, & ex corde. Simplex enim dicitur quod caret compositione, A partitione & mixtione. *Simplex* ergo *cor* est, quod amorem quem lingua præfert, corde gerit & refert; quis enim verbis amorem ostentat, corde odium fovet, complicatum & quasi duplex habet cor, unum in ore, alterum & contrarium in pectore. Secundò, qui non accipit personas. ita Syrus; qui scilicet non præfert divitem pauperi, familiarem extraneo, nobilem ignobili, sed æqualiter diligit omnes, juxta legem tamen & ordinem charitatis. *Secundò.* Tertiò, qui non suum, sed fratris commodum quærit: simplex enim amor rectà tendit in amatum, nec reflectitur aut retorquetur in seipsum. Id enim facere *negotiatio est, non amicitia*, ait Seneca epist. 9. *Tertiò.* Quartò, qui candidus est & apertus, non fucatus, ut si quid in fratre displiceat apertè dicat, & candidè eum moneat. *Quartò.* Quintò, qui fratrem diligit ad bonum, & in bono, non in malo, qui scilicet non favet, nec fovet illius vitia, sed virtutes; qui non adulatur eius cupidinibus, sed eas redarguit; eisque resistit, ac strenuè proximi salutem & perfectionem in omnibus procurat, putà qui diligit fratrem in spiritu, non in carne, in Domino, non in dæmone, in charitate, non in voluptate. *Quintò.* Sextò, qui B quod verbis dicit, rebus exhibet, iuxta illud S. Johannis 1. cap. 3. v. 18. *Filioli non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate*. Veritas enim simplex est, mendacium duplex. *Sextò.* Septimò, qui non tantùm caret invidia, sed omnia sua liberaliter communicat, iuxta illud Pauli: Qui tribuit in simplicitate, Rom. 12. 8. *Septimò.* Et: *Vt in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem*, 2. Corinth. 9. 15. vide ibi dicta. Nam, ut ait S. Leo serm. 10. de Quadrages. Incremento ditescunt proprio, qui profectu lætantur alieno. Simplici ergo amore præditus in bonis proximi gaudet & hilarescit, quasi in suis; non dolet, non tristatur, non rugat frontem; sed exporrigit, eaque augeri optat, & promovere satagit.

Audi S. Bernard. simplicitatem variè definientem tract. de Vita solitaria: Animalitas ad Deum conversa, inquit, fit sancta simplicitas, hoc est eadem semper circa idem voluntas: sicut fuit in Job, qui dictus est simplex & rectus, ac timens Deum. Propriè enim simplicitas est perfectè ad C Deum conversa voluntas, unam petens à Domino, hanc requirens, non ambiens multiplicari in sæculo. Vel est simplicitas in conversatione, vera humilitas, scilicet virtutis magis conscientiam amplectens, quàm famam, cùm non refugit vir simplex videri stultus in sæculo, ut sit sapiens in Deo. Vel simplicitas est sola ad Deum conversa voluntas, sed nondum ratione formata, ut amor sit, id est, formata voluntas; nondum illuminata, ut sit charitas, hoc est, amoris iucunditas. Simplicitas ergo initium aliquod in seipsa habens creaturæ Dei, hoc est, voluntatem simplicem & bonam, quasi futuri boni hominis informem materiam, in primordio conversionis suæ offert auctori suo eam formandam, &c. Iam timore Dei incipiente operari in eo omnem virtutum plenitudinem, dum per iustitiam defert majori, per prudentiam non credit se sibi, per temperantiam refugit discernere, per fortitudinem totum se obedientiæ subiicit, non discernendæ, sed adimplendæ.

Quintò, *diligite attentiùs*; græcè ἐκτενῶς; Vatabl. *impensè*; Clarius, *intense*, alii *continenter*; alii cum Syro, *vehementer*, quod Hebræi dicunt במאד *bimod*. Turrianus lib. 4. de Dogmat. character. *extense*, inquit, scilicet ut D dilectio nostra se extendat ad aliud sæculum, putà ad animas in Purgatorio, ut eas suffragiis juvemus. Rursum ut extendat se ad quamvis hominum conditionem & sortem, utque tam diligat proximum in rebus adversis, quàm prosperis, imò magis ei tunc opituletur, cum magis ope indiget. ἐκτενῶς, græcè valdè significans est: idem enim valet quod ὁλοψύχως, προθύμως, id est, *omnibus viribus*, impensè, vehementer, toto animo, prolixè, liberaliter, profusè. Talem ergo charitatem erga fratres poscit S. Petrus.

Verè S. Leo serm. 1. de jejunio 10. mensis: Dedit, *ait*, nobis majores diligendi proximum causas Christianæ gratiæ latitudo, quæ se per omnes partes totius orbis extendens neminem despectat, dum docet neminem negligendum, &c. sive ille hostes sint, sive socii, sive liberi, sive servi. Unus enim nos conditor finxit, unus nos creator animavit, eodem cuncti cælo & aere iisdem utimur diebus & noctibus. Ratio est, quia cor simplex & purum Christiana charitate dotatum, in proximo unum Deum, Deique imaginem spectat,

eumque diligit quasi aliquid Dei, quasi Dei opus & peculium, quasi Dei filium & heredem ad cernendam cælestem ejus hereditatem secum ab æterno prædestinatum, & in tempore vocatum, electum, adoptatum.

Attentiùs pro intensiùs.

Diligite ergo invicem *attentiùs*, id est, intensiùs & impensiùs, hoc est, intensè & impensè. Latini enim sæpè sumunt comparativum pro positivo, ut significent auxesin. Sic Latinè dicitur attentus ad rem qui diligens est, sedulus, sollicitus ut opes suas servet & augeat. ita Cicero act. 3. in Verrem: *Qui in re*, inquit, *adventitia atque hereditaria tam diligens*, *tam attentus esses*. Et Horat. 2. Serm. satyr. 1.

Verba per attentam (intentam) *non ibunt Cæsaris aurem.*

Quintil. libr. 5. c. 14. *Erit iudex circa ius nostrum spe modestiæ attentior. attendo* enim idem est quod mente in rem tendo, eique intendo. Terent. Heaut. 1. *Ita attente illorum officia fungere*. Denique *attenta vita* à Cicerone pro Roscio Amer. vocatur vita diligens, curiosa, operosa. Vide ergo quàm interpres Noster non tantùm sit fidelis, sed & Latinus, imò elegans. Perperam itaque nonnulli eum barbariei insimulant.

Sensus ergo totius huius versus est, q. d. *Castificantes*, id est, partim castificastis, hoc est, purificastis, animas vestras in baptismo, partim indies eas magis castificare debetis obediendo charitati; eiusque legi, dictamini & impulsui per amorem fraternum, eumque simplicem. id est, purum & sincerum, non simulatum & fictum: atque ita ex vero imoque corde invicem diligite impensè, intensè & extensè.

RENATI NON EX SEMINE CORRVPTIBILI] Dat causam cur Christiani debeant fraterno amore invicem di-
Vers. 23. ligere, uti dixit v. præcedenti, quia scilicet omnes fratres sunt, renati ex eodem semine verbi Dei & Evangelii Christi, ac consequenter quasi filii Christi omnes hereditatem eius incorruptibilem, de qua dixit initio capitis, sperant, ad eamque aspirant; ac seipsa assequentur, si filiationem hanc & amorem fraternitatis conservent. q. d. Memores estote ò Christiani vos in baptismo Christi regeneratos, ac per novam mysticam & spiritualem nativitatem renatos esse, factosque filios Dei: ergo vivite dignè tanta nativitate & filiatione divina, ac impensè invicem velut fratres in Christo, fide, Ecclesia, gratia & gloria diligite. Renati itaque estis non ex semine humano & corruptibili, *sed* divino & *incorruptibili*, putà *per verbum Dei vivi*.

Verbum Dei triplex. Primò.

Semen ergo hoc incorruptibile est verbum Dei, putà Evangelium, eiusque prædicatio, aut magis præcisè, semen hoc est inspiratio divina, sive gratia præveniens, qua Deus mentem, dum per aurem verbum Dei audit, excitat ad fidem, pœnitentiam & novam vitam: hisce enim actibus quasi dispositionibus in anima positis ilicò Deus infundit gratiam sanctificantem, qua regeneramur, simulque filii Dei; sicut positis in embryone dispositionibus requisitis, ilicò Deus infundit animam rationalem, qua generatur & nascitur homo. Sic Matth. 13. Christus multis parabolis docet verbum Dei esse semen. Porrò verbum Dei est incorruptibile, tum respectu causæ efficientis, putà loquentis, quia Deus & Christus qui illud proloquitur, est incorruptibilis: tum ratione subiecti, quia scilicet hominem quem regenerat facit incorruptibilem, ut scilicet quasi filius Dei adeat hereditatem eius incorruptibilem, iuxta illud Christi Johan. 3. 5. *Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est*. Significat ergo Christus, æquè ac Petrus hic, duplicem esse hominis nativitatem, unam ex carne carneam & corruptibilem, alteram ex Spiritu spiritualem & incorruptibilem.

Secundò.

Secundò, nonnulli per *verbum Dei vivi*, accipiunt verbum, sive formam Sacramenti baptismi: *Ego te baptizo in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*, & aliorum Sacramentorum. In baptismo enim aqua est materia quasi mater, verbum est forma quasi pater, quæ regenerant baptizatum in filium Dei. Unde baptismus vocatur *lavacrum regenerationis & renovationis Spiritus sancti*, ad Titum 3. 5. & Ephes. 5. 26. *Lavacrum aquæ in verbo vitæ*, id est, per verbum putà formam baptismi vivificantem, vitamque gratiæ baptizato aspirantem. Et S. Dionys. Eccles. hier. cap. 3 baptisterium vocat μητέρα υἱοθεσίας, id est, *matrem adoptionis & filiationis*. Hoc est quod ait Christus Iohan. 3. 5. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei*. Vnde S. Chrysost. hom. 25. in Iohannem: *Quod matrix*, ait, *est embryoni, hoc fideli est aqua: siquidem in aqua fingitur & formatur*. Et hom. 6 ad Coloss. *In baptismo*, ait, *homo à Spiritu sancto fingitur & componitur, sicut Christus in utero Virginis*. Praclarè verò S. Leo serm. 5. de Nativit. *Factus est homo*, inquit, *nostri generis, ut nos divinæ naturæ possemus esse consortes. Originem quam sumpsit in utero Virginis, posuit in fonte baptismatis. Dedit aquæ quod dedit matri: virtus enim Altissimi & obumbratio Spiritus sancti quæ fecit ut Maria pareret Salvatorem, eadem facit ut regeneret unda credentem*. Verùm prior sensus germanior est. Nam verbum Dei absolutè positum significat Evangelium; verbum verò lavacri vel baptismi, significat formam baptismi, iuxta illud S. August. tractat. 80. in Iohannem: *Accedit verbum ad elementum, & fit Sacramentum; non quia dicitur, sed quia creditur*.

Tertiò.

Tertiò, nonnulli per *verbum Dei* accipiunt Christum, qui est Verbum Patris permanens in æternum per Christum enim Christique gratiam & baptismum regeneramur in filios Dei: sed hæc regeneratio fit mediante prædicatione & fide. Quare hic sensus in primo includitur, estque genuinus & sublimis, præsertim quia in regeneratione & adoptione hac cælesti non tantùm datur nobis gratia Christi; sed & personaliter ipse Christus æquè ac Pater & Spiritus sanctus, ut verè simus *divinæ consortes naturæ* per ipsam deitatem, quæ nobis communicatur, & in anima nostra quasi in templo inhabitat. de quo plura 2. Petri c. 4.

Dignitas regenerationis divinæ.

Moraliter Nota: quanta sit dignitas huius regenerationis qua renascimur filii Dei. Audi Christum Iohan. 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt*. Audi S. Chrysost. in c. 6. ad Galat. *Natura nostra quæ senio peccati inveteraverat, repente baptismi lavacro renovata est, non aliter quam si denuò esset condita*. Audi S. Cyrillum Alex. l. 2. in Iohan c. 42. *Natum ex Spiritu spiritum hominis dicimus, non quia ex eo secundùm naturam est, sed quia per ipsum ad Deum reformati, ac proprio eius charactere insigniti, ad suam, ut sic dixerim, qualitatem animo transformamur*. Audi S. Basilium hom. de baptismo: *Sicut quod secundùm carnem natum est ex aliquo, tale est quale id ex quo natum est; ita & nos ex Spiritu nati spiritus sumus*.

Quocirca Christiani jam baptismo renati & filii Dei effecti, cogitent se mortuos peccatis, vivere debere Deo secundùm spiritum instar angelorum. *Per baptismi operationem*, ait S. Ambros. in cap. 23. Numer. *moriuntur homines culpæ veteri, & iniquorum operibus, ut in novitatem vitæ in consortia iustorum transfigurati, in eorum mores resurgant*. Et Optatus Milevit. libr. 5. contra Parmen. *Est*, ait, *baptismus virtutum vita, criminum mors, nativitas immortalis, cælestis regni comparatio, innocentiæ portus, peccatorum naufragium*. S. Cyprian. lib. 2. epist. ad Donatum: Postquam, *ait*, undæ genitalis auxilio superioris ævi labe detersa, in expiatum pectus ac purum desuper se lumen infudit, postquam cœlitus spiritu hausto in novum me hominem nativitas secunda reparavit, mirum in modum protinus confirmare se dubia, patere clausa, lucere tenebrosa; facultatem dare, quod priùs difficile videbatur; geri posse, quod impossibile putabatur ut esset s, agnoscere terrenum fuisse, quod priùs carnaliter natum delictis obnoxium viveret; Dei esse cœpisse, quod iam Spiritus sanctus animaret. Scis ipse quid detraxerit nobis, quidve contulerit ista mors criminum, vita virtutum, &c. ut quis expiatiùs & priùs nulla insulantis inimici labe capiatur, ut in omnem grassantis adversarii exercitum imperioso iure dominetur. Et sub finem; Vna igitur placida & fida tranquillitas, una solida & firma securitas, si quis ab iniquitatis sæculi turbinibus extractus, salutaris portus statione fundatus, ad cœlum oculos tollat à terris, & ad Domini munus admissus, ac Deo suo iam mente proximus, quidquid apud cæteros in rebus humanis sublime ac magnum videtur, infra suam iacere conscientiam glorietur. Nihil appetere de sæculo potest, qui sæculo maior est.

ET PERMANENTIS IN ÆTERNVM] q. d. Sicut Deus est æternus, & permanet in æternum, ita & verbum Dei, ex eoque nostra regeneratio, adoptio & filiatio est æterna, pere-

na, permanetque in æternum. Vnde S.Paulinus Natali 2. S.Felicis, Christum alloquens ait:

In te composita mihi fixa sis anchora vitæ.

Et Nazianz. in Distichis:

Vt statua in media tibi pectore corporis expers
Sis Deus, huic templum consitue mente tua.

Vers. 24. & 25. Qvia omnis caro vt foenvm, &c. verbum autem Domini manet in æternvm] Probat id quod dixit, scilicet verbum Dei esse incorruptibile & permanere cum Deo & in Deo in æternum, ex Isaia, qui c. 40. 6. ait, omnem carnem omnemque hominem instar fœni exarescere & mori, verbum autem Domini manere in æternum. Locum hunc explicui in Isaia, quare ibi dicta hic non repetam, nec actum agam. Dicit hoc Petrus, ut fideles avocet ab amore carnis & mundi, omniumque rerum terrenarum, itaque traducat ad simplicem amorem Dei & proximi. Stimulus ejus est, quòd res terrenæ perpetuò fluant, ilicoque transeant, juxta illud psalm. 101. 12. *Dies mei sicut umbra declinaverunt, & ego sicut fœnum arui: tu autem Domine in æternum permanes.* Verè S. August. tract. 7. in Johan. ait: *Lætitia sæculi vanitas est; cum magna expectatione speratur ut veniat, & non potest teneri cùm venerit. Iste dies qui lætus est, cras utique non erit. Transeunt* A *omnia, euolant omnia, & sicut fumus evanescunt. Væ qui amant talia. Omnis quippe caro fœnum, & omnis gloria eius ut flos fœni. Filii ergo hominum, ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Vidit hoc per umbram, sed tenuem & obscuram, Plinius Secundus, qui l. 2. epist. 1. deflens mortem Virginii Rufi consulis: *Si tamen*, ait, *fas est aut flere, aut mortem vocare, qua tanti viri mortalitas magis finita, quàm vita est. Vivit enim, vivetque semper in memoria hominum*: utinam Dei, si salutis sit capax.

Hoc est verbvm qvod evangelizatvm est in vos] id est, *vobis*, ita Syrus. q. d. Hoc Isajæ verbum est verbum Evangelii de Christo, ejusque redemptione, vocatione, fide, gratia, salute & gloria quam vobis attulit. Verè de hujus verbi fide crediti efficacia S. Leo serm. 2. de Ascens. *Hanc fidem*, ait, *Domini ascensione auctam, & Spiritus sancti munere roboratam non vincula, non carceres, non exilia, non fames, non ignis, non laniatus ferarum, non exquisita persequentium crudelitatibus supplicia terruerunt. Pro hac fide per universum mundum non solùm viri, sed etiam feminæ, nec tantùm impuberes pueri, sed etiam teneræ virgines, usque ad effusionem sui sanguinis decertarunt. Hæc fides dæmonia eiecit, ægritudines depulit, mortuos suscitavit.* Vers. 25.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Post catechesin dogmaticam mysteriorum & doctrinæ Christi, pergit ad ethicam virtutum et morum Christianorum, instruendo fideles iam per baptismum renatos, quibus virtutibus quasi cibis ali et crescere debeant in virum perfectum in Christo; nimirum Primò, ut sicut modò geniti infantes rationabile, sine dolo lac concupiscant. Secundò, ut magnitudinem vocationis suæ æstiment, et iuxta eam condignè vivant, offerendo Deo spirituales hostias, quasi genus electum, regale sacerdotium, gens sancta: *v. 4. et sequent. Tertiò, v. 11. ut quasi peregrini abstineant à carnalibus desideriis. Quartò, v. 13. ut suis principibus et heris, licèt Ethnicis et dyscolis, obedientiam debitam exhibeant. Quintò, v. 19. ut patienter sustineant persecutiones et afflictiones quaslibet exemplo Christi, qui quasi agnus tradidit se Judæis ad crucem et mortem.*

1. DEponentes igitur omnem malitiam, & omnem dolum, & simulationes, & invidias, & omnes detractiones, 2. sicut modò geniti infantes, rationabile, sine dolo lac concupiscite: ut in eo crescatis in salutem: 3. si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus. 4. Ad quem accedentes lapidem vivum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum, & honorificatum: 5. & ipsi tamquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum offerre spirituales hostias, acceptabiles Deo per Iesum Christum. 6. Propter quod continet Scriptura: Ecce Pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum: & qui crediderit in eum, non confundetur. 7. Vobis igitur honor credentibus: non credentibus autem lapis, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, 8. & lapis offensionis & petra scandali his, qui offendunt verbo, nec credunt in quo & positi sunt. 9. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: ut virtutes annuncietis ejus, qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. 10. Quia aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti. 11. Charissimi, obsecro vos tamquam advenas & peregrinos abstinere vos à carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam, 12. conversationem vestram inter Gentes habentes bonam: ut in eo, quod detrectant de vobis, tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis. 13. Subiecti igitur estote omni humanæ creaturæ propter Deum: sive regi quasi præcellenti: 14. sive ducibus tamquam ab eo missis ad uindictam malefactorum, laudem uerò bonorum: 15. quia sic est uoluntas Dei, ut benefacientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: 16. quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitiæ libertatem, sed sicut serui Dei. 17. Omnes honorate: fraternitatem diligite: Deum timete: Regem honorificate. 18. Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis. 19. Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè. 20. Quæ enim est gloria, si peccantes, & colaphizati suffertis? Sed si bene facientes patienter sustinetis: hæc est gratia apud Deum. 21. In hoc enim uocati estis: quia & Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum ut sequamini uestigia eius: 22. qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: 23. qui cùm malediceretur, non maledicebat: cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniustè: 24. qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum: ut peccatis mortui, justitiæ uiuamus: cuius liuore sanati estis. 25. Eratis enim sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum uestrarum:

Vers. 1. DEPONENTES IGITVR] Vox *igitur* connectit hæc præcedentibus, ex iisque quasi principiis conclusionem elicit. q. d. Dixi cap. præced. v. 23. vos renatos esse in baptismo ex semine incorruptibili per verbum Dei vivi, ita ut jam novi homines esse cœperitis, puta fideles, Christiani & sancti in Christo: igitur studiosè satagite, ut depositis gentilium moribus & vitiis infantiam & innocentiam Christianam, quam in cælesti hac regeneratione & nativitate inchoastis, constanter retineatis, in eaque quotidie adolescatis & crescatis, ut nihil nisi Deum & Christum quem induistis sapiatis, gustetis, spiretis. Pro *deponentes* græcè est *ἀποθέμενοι* in aoristo, id est, *cum deposueritis*; quia scilicet in baptismo jam deposuerant omne peccatum & culpam; at non omne vitium, quia remanebant in eis pristini mali habitus. Jubet ergo Petrus ut, sicut jam deposuerunt omne peccatum, ita & satagant omnes ejus radices & habitus pravos exuere & deponere: nec enim posse contraria virtute simplicitatis & innocentiæ potiri, nisi prius omnem malitiam exuerint. Unde Noster aptè vertit, *deponentes*; Syrus, *cessare facite*. q.d. Cùm deposueritis culpam, deponite pariter & extirpate omnem ad eam inclinationem & habitum; prius enim hic deponendus est, quam contraria virtutis vestis plenè assumi induique possit. Unde Pagnin. & Tigurina vertunt, *deposita igitur omni malitia*, &c. *rationabile sine dolo lac concupiscite*. Quocirca antistropha huic Petri sententiæ est illa Pauli Ephes. 4. 22. *Deponere vos secundum pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris: renovamini autem spiritu mentis vestræ, & induite novum hominem, qui secundum Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis*, &c. Et S. Jacobi c. 1. 21. *Propter quod abiicientes immunditiam & abundantiam malitiæ, in mansuetudine suscipite insitum verbum* (quasi rationabile lac) *quod potest salvare animas vestras*. vide utrobique dicta. Præclarè S. Cyprianus de Zelo & livore, citans illud 1. Corint. 15. 47. *Sicut portavimus imaginem terreni* (Adæ,) *portemus & imaginem cælestis* (Christi.) *Imaginem*, ait, *cælestem portare non possumus, nisi in eo quod esse nunc cœpimus, Christi similitudinem præbeamus. Hoc est enim mutasse quod fueras, & cœpisse quod non eras, ut in te divina nativitas luceat, ut ad patrem Deum deifica disciplina respondeat, ut honore & laude vivendi Deus in homine clarescat.*

Malitia quintuplex. Prima. MALITIAM] *Malitia* græcè *κακία*. Primò, est *malignitas*, quæ in tergiversatione & calliditate sentitur, ait S. Hieron. in cap. 4. ad Ephes. *Secunda.* Secundò, *est nocendi amor*, & *cum quis male delectatur alieno*, ait S. August. hom. 20. inter 50. A quo famosus ille latro apud Poetas dictus est Cacus. Nam, ut ait S. August. 19. Civit. 12. *Cacus tam erat malitiæ singularis, ut ex hac ei nomen inventum sit, nam malus græce κακὸς dicitur, quod ille vocabatur, & propter insatiabilem feritatem semihominem quam hominem dicere maluerunt.* *Tertia.* Tertiò, *malitia* est interna perversitas, ex qua quis data opera malè agit: ex malitia enim oritur maleficentia, sicut ex bonitate beneficentia. Malitia ergo est animi pravitas, odium, invidia, machinatio doli, fraudis, omnisque mali. *Quarta.* Quartò, *κακία* sumi potest pro *κακώσει*, id est, *malitia* pro maledicentia & maleficentia, putà pro obtrectatione, criminatione, noxa: *κακίζω* enim idem est quod *aggravo*, improbo, accuso, maledico. Inde Callimachus pictor dictus est *cakizotechnos*, quia sui operis & picturæ jugis erat calumniator, ait Plinius l. 34. c. 9. Sic ex adverso bonitas subinde vocatur ipsa benignitas & beneficentia, ut cùm dicimus bonus Deus, bonus pater, bonus dominus, id est, benignus & clemens. Justitiam enim dividunt in duas partes: justitiam, quæ est severitas, & benignitatem seu beneficentiam. *Quinta.* Quintò, *malitia* est omne vitium & peccatum, ait Aristot. l. 7. Ethicor. sicut è contrario bonitas vocatur quælibet virtus & honestas, etiam justitiæ, ut cùm dicimus, bonus vir, bonus iudex, bonus servus, id est, iustus & exequens officii sui debitum. Omnibus his modis hic accipi potest, aptiùs tamen secundo. Agit S. Petrus de malitia quæ opponitur charitati fraternitatis, de qua proximè sermo præcessit, quæque generat dolum, simulationes, invidias, detractiones, ut sequitur: hæc autem est improba adversus proximum cogitatio, eique nocendi amor.

ET OMNEM DOLVM] *Dolus* est machinatio fraudis ad A circumveniendum aliquem, quæ proinde hominum societatem evertit. *Dolus quid.* Quocirca Donatus censet dolum dici à dolando, id est, lædendo & comminuendo: nam & græcè *δηλῶ* *læsio* dicitur. Verùm dolus fraudem potiùs fucum & simulationem significat quàm læsionem. Vnde & tinctores, cùm lanæ alium colorem inducunt, dicuntur *δολοῦν*, & *δόλωνες* vocantur pugiones & sicæ, quibus quis alium ferit fraudulenter & dolosè. Hinc etiam vocatur *dolus malus*, cui opponitur bona fides. Est enim & dolus bonus, quo usus est Paulus, dicens: *Cùm essem astutus dolo vos cepi*, 2. Corinth. 12. 16. Audi Vlpianum l. 1 ff. de dolo malo: *Dolum malum Servius ita definit, machinationem quamdam alterius decipiendi causa, cum aliud agitur & aliud simulatur.* Et inferiùs: *Labeo sic definit, Dolum malum esse omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam. Labeonis definitio vera est: malum dolum adiecit: veteres enim bonum dolum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebant, maxime si adversus hostem latronemve quis machinetur.* Sic & Cicero lib. 3. Offic. *Cum ex eo* (Aquilio) inquit, *quæreret, quid esset dolus malus? respondebat, cùm esset aliud* B *simulatum, aliud actum*. Et l. 3 de Natura deorum: *Inde everriculum malitiarum omnium, iudicium de dolo malo, quod Aquilius protulit: quem dolum idem Aquilius familiaris noster tum teneri putat, cùm aliud sit simulatum, aliud actum.* Quare dolosus videtur habere duplex cor, *unum in quo videas veritatem, alterum in quo conspicias mendacium*. ait S. August. tract. 7. in Johan. Hinc Nathanaelem laudat Christus, dicens: *Ecce verè Israelita in quo dolus non est*. Johannis 1. 47.

Tales sint Christiani, ut idem de iis dicat Christus. Deus enim est *Deus veritatis* Galat. 2. 11. Diabolus verò est *pater mendacii*, & consequenter doli, Ioannis 8. 44.

ET SIMVLATIONES] Græcè *ὑποκρίσεις*. Christiana enim veritas, sinceritas & simplicitas est columbina, ovina & agnina, quæque abominatur omnem hypocrisim & simulationem, ait Oecum. Et ut ait S. August. in psal. 63. *Simulata æquitas non est æquitas, sed duplex iniquitas*. Veritas enim est virtus, *qua quis & vita & sermonem talem se demonstrat, qualis re vera est*, ait Aristot. 4. Ethic. c. 7. C Vnde & Plato apud Plutarch. lib. *num inter pocula philosophandum sit?* ait summæ perversitatis esse, cùm quis malus & perversus ad hoc conatur, ut videatur esse bonus. Hinc Diogenes Cynicus videns quemdam mollem leonis exuviis amictum, quasi alterum Herculem incedere: *Non tu desines*, inquit, *virtutis stragula pudefacere*. ita Laert. lib. 6. c. 2. Quocirca sapienter Alfonsus Aragonum rex dicebat, propterea Deum tantopere in hypocritas sævire quòd, dum homines decipiunt, interponant Deum ipsum tamquam sceleris mediatorem; ideòque ut plurimum viventes adhuc plecti in oculis hominum quos Dei nomine fefellissent, ut intelligant homines, à talibus monstris maximè cavendum esse. ita Panorm. & Æneas Sylvius in gestis & dictis Alfonsi. Hoc est quod dicitur Job 36. 13. *Simulatores & callidi provocant iram Dei*. S. August. hom. 20. inter 50. *ὑποκρίσεις* vertit, *adulationes* scilicet pro genere ponens speciem maximè insignem; adulatores enim sunt summi & nocentissimi hypocritæ.

INVIDIAS] *Invidiæ proprium est diaboli peccatum*, ait S. Basilius hom. de ira, invidia & avaritia, & August. lib. D de Discipl. Christ. c. 1. Diabolus enim in cælo invidit humanitati Christi unionem hypostaticam sibi à Deo revelatam, in terra verò invidit Adæ & posteris gloriam cælestem, è qua ipse per peccatum exciderat. *Invidiæ damna.* Vnde *invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum: imitantur autem illum omnes qui sunt ex parte illius*, Sap. 2. 25. Rursum S. August. serm. 18. de Temp. invidiæ damna recensens. *Hæc*, ait, *est quæ angelum de cælo proiecit, hominem de paradiso exulavit, Abelem occidit, contra Ioseph fratres armavit, Danielem in lacum leonum misit, caput nostrum cruci affixit, & Iudam suspendio sustulit. Fratres mei, super tecta prædicate, quid invidia est illa fera pessima quæ fidem tollit, concordiam dissipat, iustitiam disperdit, & omnia mala generat. Hæc muros Ierusalem evertit, Romam depopulavit, Carthaginem destruxit, Troiam devastavit.* Invidiam paucis ita describit Pindarus in Nemeis ode 8. *Opsonium invidis sunt sermones: attingit vero probos semper invidia, & cum deterioribus non contendit.*

Sed

Antitheses invidi & pacifici. Sed eamdem egregiè pingit S. Basilius Admonit. ad filium spiritualem, cùm hasce invidi & pacifici antitheses assignat. *Prima, qui amplectitur pacem in mentis suæ hospitio, mansionem præparat Christo, quia Christus pax est, & in pace requiescere cupit: vir autem invidus omnibus modis exeritur.* *Prima.* *Secunda, vir pacificus in tranquillitate est semper cor ejus; invidus autem similis navi cùm jactatur à fluctibus maris.* *Secunda.* *Tertia, homo pacificus securam possidet mentem; invidus autem in perturbatione est semper: qui autem sectatur pacem, tutus est semper undique ac munitus. Nam invidus, ut lupus rapax insanit inaniter.* *Tertia.* *Quarta, pacificus est ut vinea honesta abundans fructu copioso; invidi autem opus indigentia ac miseria detinetur; & quantum pacificus gaudens in Domino delectatur, tantum invidus tabescens ad nihilum redigitur.* *Quarta.* *Quinta, ex abundantia lætitiæ pacificus homo dignoscitur: ex vultu marcido & furore pleno invidus demonstratur.* *Quinta.* *Sexta, pacificus homo consortium angelorum merebitur: invidus homo particeps dæmoniorum efficitur.* *Sexta.* *Septima, sicut pax secreta mentis illuminat; ita invidia occulta cordis obcæcat.* *Septima.* *Octava, pax effugat & perturbat omnem discordiam: invidia autem iracundiam cumulat: à splendore autem pacis effugatur omnis caligo; & ubi obsederit invidia, ibi obscuritas & exteriores tenebræ. Sectare ergo fili desiderabile nomen pacis, ut fructus pacis possis acquirere, & execrare invidiam, ne malorum fructibus replearis.* *Octava.*

Invidiæ epitheta. Idem hom. de invidia ejus indolem, habitum & mores per hæc epitheta & similitudines describit: *Fugiamus, ait, fratres intolerabile malum, Serpentis id est præceptum, diaboli inventum, inimici satio, punitionis arrhabo, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni cælorum privatio. Nam & ipso fatentur ore hoc vitium invidi: aspectus illis est aridus & obscurus, gena subtristis, supercilium demissum, animus ipsa morbo suffusa, prudentiam in dignoscenda veritate ac robur agendis minime habens. Apud eos enim nec actio secundùm virtutem ulla est, nec vis orationis gravitate ornata, non gratia comitata, non denique aliquid aliud honestum aut circumspectum conspicitur. Sicut autem Vultures per multa quidem prata, multa etiam amœna & odorata loca circumvolantes, ad tabida & faculenta loca feruntur: muscæ quoque salubre si quod offendunt prætereunt, ad ulcera vero properant: sic & invidi vitæ splendorem, ac rerum bene gestarum magnitudinem minime quidem respiciunt; manca verò & fragilia, & si quid erratum (ut quandoque rebus accidit humanis) tantùm observant, hæc divulgant, & per hoc tantùm homines cognosci volunt. Quemadmodum maligni pictores, qui hominis imaginem, vel ex contorta nare, vel tubere, aut membri cujuspiam mutilatione, natura seu casu insita, corpori effingunt, notabilemque reddunt. Iniquum profectò, id quod laudabile potissimum fuerit, alicujus pejoris gratia manifesti occultare, & virtutem ex vicinitate vitii (si quod fortè reperiatur) calumniari. Fortitudinem, audaciam potiùs appellat: modestum verò, sine sensu hominem: justum, immitem & nimiùm severum: prudentem, astutum: magnificum, vastum: liberalem, ut prodigum taxant: domesticè frugalem, avarum dicunt. Denique omnes virtutis species in vicina vitiorum nomina convertunt, nusquam calumnia rebus laudatis deficiente.* *Invidiæ remedium.* Additque, *invidiæ remedium esse, nil æstimare magni in rebus humanis*, non gloriam, non opes, sed cogitare ad sempiternorum & verorum bonorum participationem se esse vocatum.

Præclarè S. Athanas. (vel quisquis est Auctor: stylus enim arguit fuisse Latinum, non Græcum) Exhort. ad Monach. *Esto*, inquit, *ab aliquibus frater tuus propensiùs honoretur, nec illos quasi minùs amicos habeas, nec hunc quasi æmulum prælatæ venerationis attendas. Quinimò judica virtutem te augmentum illius honoris accrescere, sciens scripturam: Si enim gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem estis corpus Christi, & membra. Nam quicumque aliquem vestrum diligit, omnem dignitatem Deo, in quo vos colitis, ascribit.* Plura de invidia dixi Genes. 37. 3.

ET OMNES DETRACTIONES] Multiplex enim & penè infinitum est detractionum genus, quod omnem fraternam charitatem, quam impensè hic commendat S. Petrus lædit & interimit. Vide dicta Jacobi 3. 6. Audi S. August. hom. 20. inter 50. hæc omnia paucis enucleantem: *Quid, ait, est malitia, nisi nocendi amor? Quid dolus, nisi aliud agere, aliud simulare? Quid adulatio, nisi fallaci laude seductio? Quid invidia, nisi odium felicitatis alienæ? Quid detractio, nisi mordacior, quàm veracior reprehensio? Malitia malo delectatur alieno. Dolus duplicat cor, adulatio linguam, detractio vulnerat famam.*

A SICUT MODO GENITI INFANTES] Syrus, *estote sicut infantes simplices.* Commendat fidelibus jam renatis in Christo, etiam veteranis & canis, ut infantium innocentiam, puritatem, humilitatem, obedientiam, docilitatem, facilitatem, simplicitatem & sinceritatem imitentur: esto enim hæ in infantibus, utpote ratione carentibus, non sint virtutes, sed virtutum dumtaxat imagines; in baptizatis tamen sunt veræ virtutes, quia per baptismum eis induuntur. Unde Lactant. in Carm. de Resurrect. Domini de iis ita canit: **VERS. 2.**

Rex sacer ecce tui radiat pars magna trophæi,
Cùm puras animas sacra lavacra beant.
Candidus egreditur nitidis exercitus undis,
Atque vetus vitium purgat in amne novo.

& S. Paulinus:

Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
Infantes niveos corpore, corde, habitu.

Baptizati enim vestiuntur candida, ut illa internum candorem baptismo receptum repræsentent: idque factitatum à tempore Apostolorum, ut patet ex S. Dionysio Cælest. hier. c. 2. & 5. Hinc Clemens Alexandr. scripsit librum
B Pædagogi. in quo cap. 5. & 6. docet omnes Christianos in Scriptur. vocari pueros, puellos & pullos, eò quòd debeant æmulari puerilem sinceritatem, humilitatem & puritatem. Christus enim edixit: *Nisi conversi fueritis, & efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum*, Matth. 18. vers. 3. Sic Paulus: *Facti, ait, sumus sicut parvuli in medio vestri, tamquam si nutrix foveat filios suos*, 1. Thessal. 2. 7. Rursum, in hac vita omnes fideles in gratia & sanctitate sunt infantes, in futura verò resurrectione erunt viri. Hinc cucullis (quæ est vestis infantium tegens eorum capita) ab olim utuntur monachi, ut habito profiteantur infantilem simplicitatem & innocentiam. Audi Cassianus li. 1. de Habitu monachi ca. 4. *Cucullis namque perparvis usque ad cervicis humerorumque demissis confinia, quibus tantùm capita contegant, indesinenter diebus utuntur ac noctibus, scilicet ut innocentiam & simplicitatem parvulorum jugiter custodire, etiam imitatione ipsius velaminis commoneantur, qui reversi ad infantiam Christi, cunctis horis cum affectu & virtute decantant: Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei: neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam*
C *meam: sicut ablactatus est super matrem suam.* Denique in Dominica in albis, quando baptizati olim deponebant vestes albas in baptismo acceptas solent legi hæc verba loco epistolæ, ut iis moneantur fideles candorem vestium mutare & conservare in candore animorum. Atque in hujus rei symbolum & mnemosynon dabatur eis agni effigies; hæcque est origo cerearum imaginum, quas vulgò Agnos Dei vocant, uti demonstrat Josephus Vicecomes in Observ. Eccles. l. 5. c. 51. de ritibus Baptismi.

RATIONABILE] Ita Romana: græcè enim est λογικὸν, Perperam ergo nonnulli legunt. *rationabiles*. Jubet itaque S. Petrus concupisci lac *rationabile*, Primò, q. d. Humanum, non materiale, sed rationale, quod ex rectæ rationis dictamine, quasi mentis ubere manat. Secundò *rationabile*, q. d. Prudens, moderatum, discretum; sic enim jubet Paulus rationabile esse obsequium nostrum, Rom. 12. 1. Tertiò, Clemens Alexandr. 1. Pædag. c. 6. Vatabl. & alii λογικὸν, vertunt, *verbale*: verbum enim doctrinæ & oris manat ex mente, cujusque verbo, quasi lac ex ubere. Quartò, Syrus λογικὸν vertit, רוחנא *ruchana*, id est *spiritale*, q. d. Lac hoc non est carnale, sed spiritale, pascit
D mentem, non ventrem; esca est spiritus, non corporis; impinguat rationem & spiritum, non adipem & carnem. *Lac rationabile quod.* *Resp. primo.* *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.*

SINE DOLO] ἄδολον, id est *sincerum*, ut vertit Syrus. S. August. homil. 20. inter 50. legit, *lac innocens.* Hæretici enim *gypsum lacte miscent*, id est, venenum erroris doctrinæ orthodoxæ inspergunt, ut ait Irenæus lib. 3. cap. 19. Solet enim, uti vino, ita & lacti misceri ac propinari venenum: unde & *lactare* à *lacio*, id est illicio, significat fallere & in fraudem inducere.

LAC CONCUPISCITE] Quæres, quodnam hoc lac? Respond. Primò, est doctrina Evangelica, de qua paulò antè dixit: *Hoc est verbum quod evangelizatum est in vos*; illaque tam rudior quæ rudibus, quàm sublimior quæ provectioribus traditur. Hæc vocatur *lac* Primò, ob ejus suavitatem & dulcedinem, cùm lex vetus fuerit severa instar austeri vini, vel aceti, juxta illud Cant. 1. 1. *Meliora* *Lac quod.* *Respondeo Primò.*

sunt

*funt ubera(*dantia lac) *tua vino*. sic psal. 18. 11. eloquia Dei dicuntur *dulciora super mel & favum*. Secundò, quòd animam nutriat, uti lac corpus; nec tantùm nutriat, sed & impinguet (lacti enim inest pinguedo butyri & casei) delectet, ac miris consolationibus mulceat: lac enim non tantùm est cibus, sed & potus infantium. ita Clemens loco citato. Tertiò, quod animam faciat nitidam, speciosam & fulgidam instar lactis. Unde de Nazaræis dicitur Thren. 4. 7. *Nitidiores lacte*. Quartò, quia pura est & sincera, sicut in lacte nihil est mixtum; nihil alienum, nihil fucatum, imò lac nullam rei objectæ recipit refertque speciem, uti referunt vinum, oleum, aqua, quæ rerum objectarum sunt specula. Hinc Cantic. 5. 12. oculi sponsæ vocantur columbini, loti lacte; quia nullis falsis deluduntur imaginibus, ut explicat ibidem Nyssenus. Quintò, quia sicut lac est puerorum deliciæ, eisque somnum conciliat; ac aliarum rerum sensum aufert; sic & doctrina Christi mentem dulcorat, sopit, tranquillat, inebriat. Hinc Pindarus hymnorum suavitatem & elegantiam per lac melle mixtum significat, cùm ode 3. in Nemeis ait: *Ego tibi hoc mitto mel mixtum cum albo lacte*. Jubet ergo S. Petrus, ut fideles hoc lac doctrinæ Evangelicæ assiduè hauriant ab uberibus matris Ecclesiæ, eoque se sagineut, adolescant & crescant, juxta illam vivendo, illamque in actus & mores conferendo & convertendo, uti infantes concoquendo & convertendo lac in suam substantiam, crescunt & adolescunt. Et hoc significat, *concupiscite*: fames enim & concupiscentia lactis facit illud optimè concoqui, & converti in sanguinem purum.

Secundò. Secundò, lac symbolum est candoris, sinceritatis, benevolentiæ. Hoc enim lac opponit S. Petrus dolo, simulationi, invidiæ. Per illud ergo significat se velle, ut Christiani in sua conversatione non sint acidi, asperi & fellei; sed mellei & lactei, id est candidi, amabiles, suaves, benigni, benefici, fraternè invicem diligentes, juvantes & promoventes. Hinc & Homerus, ait Clemens, viros justos vocat γαλακτοφάγους, id est, *lacte vescentes*. Alludit S. Petrus ad illud Cantic. 5. v. 1. *Comedi favum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo: comedite amici & bibite, & inebriamini charissimi*. Rursum alludit ad escam quam Emmanueli, id est, puero Jesu assignat Isajas c. 7. 15. dicens. *Butyrum & mel comedet*; ac Christianis c. 55. 1. *Venite, emite, &c. vinum & lac*. vide utrobique dicta. Hujus rei symbolo olim recens baptizatis dabatur lac & mel (quin & etiamnum iisdem dant Æthiopes, ut patet ex eorum Rituali tomo 4. Biblioth. SS. Patrum) ut significaretur Primò, eorum infantia in Christo. Secundo, vitæ Christianæ suavitas. Tertiò, humilitas & mansuetudo infantilis. Unde Tertull. lib 1. contra Marc. cap. 14. *Mellis*, inquit, *& lactis societate suos infantat Deus*. & libr. de Corona militis cap 3. *Inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus*. Hoc est quod ajebat S. Agnes: *Mel & lac suscepi ex ore ejus*. Plura de hoc prisco ritu vide apud Josephum Vicecomitem in Observat. Eccles. lib. 5. de Baptismo c. 41. & 42.

Tertiò. Tertiò, Clem. Alex. 1. Pædag. c. 6. *per lac verbale* (sic enim ipse vertit) accipit Verbum incarnatum putà Christum, de quo explicans subdit: *Si tamen gustastis quoniam dulcis est Dominus*. idque Primò, quia, sicut lac ab ubere manat, ita Christus qua Deus, à Patre; qua homo, à matre procedit tamquam puer lacteus & lactens. Secundò, quia per Christum quasi lac ad mammillam Patris confugimus, ut ex ea gratiam, omneque bonum sugamus. Tertiò, quia verba Christi erant lactea, id est, suavia & gratiosa. Quartò, lacte notatur Christi humilitas. Unde S. August. tract. 3. in epist. 1. S Johannis: *Lac nostrum*, ait, *Christus humilis est*. Quintò, quia Christus est lac, id est, alimentum parvulorum & humilium, ait Clemens loco citato: imò ipse omnium fidelium est lac, mel & vinum, id est deliciæ, dulcedo, exultatio & gaudium, uti docet Richard. de S. Vict. libr. 2. de Emman. cap. 21 Sexto, quia Christus sanguine constat: sanguis autem concoctus fit lac. Audi Aristot. li. 4. de Generat. animal. cap. 8. *Eadem materia est quæ alit, & ex qua generationem natura constituit; eaque sanguineus humor in sanguinem habentibus est. Lac enim sanguis concoctus est, non corruptus*. Unde Empedoclem reprehendit quòd lac vocaverit pus album: pus enim putredo est. Hinc Ægyptii uti carne & sanguine, ita & ovis ac lacte abstinebant, quòd dicerent ova esse carnes liquidas, lac esse sanguinem colore tantùm mutato, ait Pier. hier. 57.

Quartò. Quartò, per *lac rationale* nonnulli accipiunt Eucharistiam, quæ olim baptizatis, etiam infantibus, dabatur mox à baptismo, idque ex Apostolica traditione, uti docet S. Dionys. Eccles. hierarch. cap. 5. unde & Græci etiamnum pueris dant Eucharistiam. ita Salmeron hic. Turrian. libr. 2. de Eucharistia cap. 20. & 21. & innuit Clem. Alex. 1. Pædag. c. 6.

Sic S. Petrus, cùm in carcere Mamertino Romæ convertisset, & baptizasset S. Processum & Martinianum cum familia, *participes eos fecit corporis & sanguinis Domini*. Idem factitatum S. Getulio, Cereali, Amantio Primitivo, & Procopio, aliisque Martyribus recèns baptizatis, tradunt eorum acta. Porrò pueros sub una, scilicet vini dumtaxat specie, adultos verò sub utraque Eucharistiam sumpsisse, docet Hugo Victor. lib. 1. de Sacram. cap. 20. & ex eo Josephus Vicecomes in Obser. Eccles. lib. 5. c. 36. Pueri enim, præsertim infantes recèns nati, faciliùs sumunt speciem vini, quàm panis; illaque appositè vocatur lac; quia sicut vinum dicitur esse lac senum, sic vice versa lac dicitur esse vinum puerorum.

Per *lac* ergo Eucharistiam hic accipi probant Primò, quia lac hoc non est mortuum, nec brutum, sed vivum & rationale, putà homo rationalis, scilicet Christus in Eucharistia. Secundo, quia Eucharistia quoad species habet lactis colorem, videtur [enim] hostia lactea: quoad saporem dulcissima est, ut lac: quoad vim nutriendi, summè animas pascit & roborat. Unde subdit Petrus: *Ut in eo crescatis in salutem*. quò alludens S. Dionysius Eccles. hierarch. c. 5. *Tribuit*, ait, *sacerdos Sacramentum infanti, ut in eo nutriatur & crescat sacris augmentis*. Tertiò, quia ante Eucharistiam debemus deponere omnem dolum, simulationem, invidiam, imò reconciliari fratri si eum offendimus, non verò ante auditionem doctrinæ Evangelicæ, imò ex ejus auditu illa deponimus. Quartò, quia lac est sanguis Christi, quo nutrimur in Eucharistia: lac enim non est aliud quàm sanguis planè concoctus, ideoque albus. *Si enim*, ait Clemens, *in Christo regenerati sumus, qui nos regeneravit, proprio lacte nutrit, nempe verbo. Quidquid enim generavit, ei quod generatur protinus alimentum præbere est consentaneum. Omni ergo ratione nos in omnibus Christo coniungimur, & familiares reddimur, & in cognitione per sanguinem ejus quo redimimur, & in consensione per nutritionem qua ex verbo efficitur, & in incorruptione per ejus ipsius institutionem & vitæ agenda rationem*. Quintò, quia Eucharistiæ competit τὸ *concupiscite*: ipsa enim quasi cibus & vita mentium summa aviditate sumi debet, tanta scilicet quanta infantes papillas matris sugunt, imò majori, ait S Chrysost. homil. 60. ad pop. Sextò, quia subdit S Petrus: *Si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus*; quæ verba sumpta sunt ex psalmo 33. v. 9. *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus*. q. d. Gustate suavitatem carnis Christi in Eucharistia inquit S. Basil. & August. unde & Psalmus ille inscribitur, *Davidi, cùm immutavit vultum suum coram Achimelech, & dimisit eum & abiit*. cùm scilicet finxit se missum aliò à Saule, ut impetraret ab Achimelech panes propositionis, qui erant typus Eucharistiæ. Quocirca idem psalmus allegoricè tribuitur Eucharistiæ à S. Jacobo in Liturgia, S. Dionys. lib. de Ecclesiast. hier. cap. de communione, & S. Cyrill. Alex. homil. de cœna Domini, atque ab Apostolis apud S. Clementem l. 8. Constit. c. 20. mandatur legi in Missa cùm fit S. Synaxis.

Hic sensus appositus videtur (renatorum enim in Christo lac, id est esca, est Eucharistia) sed partialis. Per *lac* ergo adæquatè accipe omnem cibum spiritualem, quem suis fidelibus præstat Christus, nimirum doctrinam, gratiam, virtutes, præcipuè candoris, sinceritatis & charitatis) Sacramenta, præsertim Eucharistiam. Hisce enim eos alit in vitam æternam, facitque crescere in virum perfectum, Ephes. 4. 13.

Tropolog. Tropol. lac hoc doctrinæ vitæque Christianæ comedunt fideles, ut idem aliis communicent in eosque transfundant; itaque lac passivum fit activum. Unde in feminis lac signum est fœcunditatis & maternitatis. Quocirca S. Pauli doctoris Gentium caput recisum pro sanguine dedit lac, ac triplici saltu ternos fontes dulces & quasi lacteos è terra elicuit, ut hoc miraculo doctrinæ suæ puritatem & copiam repræsentaret.

Hinc & S. Basilius homil. in S. Julittam Martyrem, docet eandem euntem ad martyrium lac suis propinasse, tum spiri-

spirituale exhortationis, qua omnes etiam feminas hortabatur ad martyrium; tum corporale, quo aquarum copiam, indeque fœcunditatem illi loco in quo sepulta est conciliavit. Sed audi S. Basilium: *Ad destinatam sibi flammam concita perrexit facie, habitu, ipsis quæ depromebat verbis, alacritate insuper efflorescente, palam indicans quod in animo delitescebat, profusissimum gaudium. Mulieres quotquot astabant proxime obsecrabat, nec ad tolerandos pro tuenda Christiana religione labores animos sinerent remollescere: non causificarentur, aut prætexerent infirmam femineæ naturæ conditionem; Eadem quippe massa qua & viri & ipsæ constamus dicebat: Ad imaginem Dei perinde ac isti, & nos conditæ sumus: est sane mulier ab opifice creata peræque ac vir, capax virtutis. Quid enim mihi est? An non consanguineæ & ipsæ sumus viris per omnia? Non enim ad constituendam mulierem sola est assumpta caro, sed & os ex ossibus; quo fit ut & ipsæ Domino nihil minus ac viri, rehibere debeamus firmitatem fidei atque constantiam, nec non in adversis patientiam. His dictis in ligneum strnem accensam insiliit, quæ perinde ac thalamus splendore coruscus, corpus S. Julittæ circumplexa, animam quidem in cælestem illam destinavit regionem, & quæ illius meritis congruebat requiem: corpus autem honore præcipuo venerabile asservavit* B *affinibus & cognatis incolume, nec ulla sui parte læsum. quod sane in ornatissimo primarii templi urbis totius vestibulo conditum, loco quidam adfert venerabilem sanctimoniam, nec minùs qui eò loci conveniunt efficit sanctiores: terra porro istius beata adventu aquam emisit, quæ suapte natura nulli non nostrum gratiosissima esse debeat. Adeò ut Martyr hæc imaginem pientissimæ referat matris, dum nutricis in morem totius incolas urbis alit suaviter, perinde ac lacte quopiam in communes usus affatim scaturiente. Hanc ipsam in nos benignè cumulit Martyr gratiam, quam olim suis Jerichuntinis Elisæus impartivit, dum salsilaginem naturæ communis aquarum loci istius circumquaque finitimi, benedictione permutavit in saporem dulcem plane, delitiosum & perquam suavem.*

UT IN EO (scilicet lacte Evangelii] CRESCATIS] adolescatis & proficiatis in virtute & perfectione Christiana. Alludit ad lactis usum & fructum: lac enim non tantùm nutrit pueros, sed & facit eos crescere in justam staturam. Significat ergo *lac*, fideles per doctrinam & gratiam Christi debere quotidie proficere & crescere in sanctitate, juxta illud Christi: *Beati qui esuriunt & sitiunt justitiam*. Vide S. Gregor. 22. Mor. c. 20. & S. Bernardum epist. 253. ad Guarinum, ubi inter alia ait: *Vera virtus, finem nescit, tempore non clauditur*, &c. *Numquam justus arbitratur se comprehendisse, numquam dicit, Satis est, sed semper esurit sititque justitiam: ita ut si semper viveret, semper quantum in se est justior esse contenderet, semper se bona in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annum, vel ad tempus instar mercenarii, sed in æternum divino se mancipat famulatui. Audi vocem justi: In æternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me*. & inferius: *O monache non vis proficere? Non. Vis ergo deficere? Nequaquam. Quid ergo? Sic, inquis mihi, vivere volo & manere in quo perveni; nec pejor fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis, quod esse non potes. Quid enim stat in hoc sæculo?* Illustrat id exemplo Christi, qui pertransiit benefaciendo & sanando omnes, Actor. 10. & Jacob, qui in scala vidit angelos, vel descendentes vel ascendentes, nullos subsistentes, ut significaretur *inter profectum & defectum in hoc statu mortalis vitæ nihil medium inveniri, sed quomodo ipsum corpus nostrum continuè aut crescere constat, aut decrescere; sic necesse sit & spiritum aut proficere semper aut deficere.*

Christiani est proficere.

S. Augustin. serm. 15. de verbis Apostoli hunc modum crescendi assignat, dicens: *Semper tibi displiceat quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris, Sufficit, & periisti. Semper adde, semper ambula, semper profice: noli in via remanere, noli retro redire, noli deviare. Remanet, qui non proficit: retro redit, qui ad ea revolvitur unde iam abscesserat: deviat, qui apostatat. Melius it claudus in via, quàm cursor præter viam.* Alium assignat in psalm. 60. sub initium, dicens: *Vita nostra in hac peregrinatione non potest esse sine tentatione, quia profectus noster per tentationem nostram fit, nec sibi quisquam innotescit nisi tentatus nec potest coronari nisi vicerit, nec potest vincere nisi certaverit, nec potest certare nisi inimicum & tentationes habuerit.* Signum verò profectus idem assignat in Procem. psalm. 119. *Cùm*, inquit, *homo cœperit disponere ascensum, hoc dico apertius, cum cœperit homo Christianus cogitare proficere,* A *incipit pati linguas adversantium. Quicumque illas nondum passus est, nondum proficit: quicumque illas non patitur, nec conatur proficere.*

IN SALUTEM] Syrus *ad vitam*. Vita enim gratiæ actu crescit per operum merita, vita verò gloriæ per eadem crescit in spe & jure: majora enim merita majus dant jus ad gloriam, eamque majorem. Indicat S. Petrus Christianos in virtutibus crescere debere tota vita usque ad mortem, per quam ibunt ad salutem & vitam æternam; sicut puer crescit usque ad virilem ætatem. Unde Paulus jubet nos tota vita crescere in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, Ephes. 4. 13. Virtus enim & vita Christiana non patitur senium, sed semper vivida & vegeta perdurat, imo crescit semper & intenditur Nam, ut ait Sapiens: *Justorum semita quasi lux splendens, procedit & crescit usque ad perfectum diem*, Prov. 4. 18.

Præclarè Fernandus Diaconus, qui S. Fulgentio Ruspensi Episcopo coævus & familiaris, magna sanctitate vixit anno Christi 480. Regino Comiti poscenti regulam rectæ vitæ ad salutem, hanc dat septem legibus comprehensam. Extat in Appendice Biblioth. SS. Patrum. Prima, B *Gratiæ Dei adjutorium tibi necessarium per actus singulos crede, dicente Apostolo: Gratia Dei sum id quod sum.* Secunda, *Vita tua speculum sit, ubi milites tui videant, quid agere debeant.* Tertia, *Non præesse appetas, sed prodesse.* Quarta, *Dilige rempub. sicut teipsum.* Quinta, *Humanis divina præpone.* Sexta, *Noli esse multum justus.* Septima & ultima, *Memento te esse Christianum.* Quæ deinde singula fusè explicat & pertractat.

Regulæ 7. rectæ vitæ.

VERS. 3. SI TAMEN] Græcè εἴπερ, id est, *siquidem*; potest quoque εἴπερ accipi pro ἐπειδήπερ, id est, *quandoquidem*, ut sit causale, tumque sententia erit efficacior.

GUSTASTIS (aliqui codices habent *gustatis*: certè sub *gustastis* intelligit *gustatis* more Hebræo. S. Hieron in cap. 40. Ezech. pro *gustastis* legit *credidistis*, quia gustus hic fit per fidem: plus tamen significat *gustastis*, scilicet effectum, fructum & gustum deliciarum & consolationum ex fide manantium, quas fidelibus infundit Deus) QUONIAM (quòd) DULCIS EST DOMINUS] Christus; unde pro *dulcis* græcè est χρηστός, id est, ut S. Hieron. in cap. 18. C Ezech. *suavis*; Pagnin. & Vatabl. *benignus*; Clarius, *bonus*; alii, *utilis*, probus, humanus, fructuosus, facilis ad gratificandum, indulgens, commodus, clemens. Hæc enim omnia significat χρηστός, & talis fuit Christus, talesque fuerunt primi Christiani, ac debent esse eorum sequaces & posteri, ait S. Justinus Apolog. 2. Χριστὸς ergo, id est *Christus*, per *iota*, id est *unctus*; fuit χρηστὸς, per *ita*, id est, *benignus, suavis, officiosus omnibus.* Unde Gentiles olim Christum vocabant Chrestum, & Christianos Chrestianos, teste Lactantio libr. 4. cap. 7. & Tertull. apol cap. 3. Alludit S. Petrus, imò citat psalm. 33. v. 9. *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.*

Porrò hanc Domini dulcedinem gustarunt, & etiamnum gustant fideles, cùm doctrina Christiana quasi lacte divino imbuuntur, ac baptismo & vita Christiana initiantur, in eaque constantes progrediuntur. Dulcedinem hanc parit puritas & securitas conscientiæ, fiducia in Deum, spes gloriæ, ac consolationes spirituales, quas novitiis in fide & religione infundere solet Deus; iisque quasi lacte eos ad se allicere & alere. Cuius rei figura fuit manna, quo Hebræos ex Ægypto in desertum Deum sequentes aluit. Manna, inquam, D *quod in se habebat omne delectamentum, & omnem saporis suavitatem*, Sapient. 16. 20.

Hanc Dei dulcedinem gustarat S. Petrus, cùm visa humanitatis Christi gloria in monte Thabor quasi ebrius exclamavit: *Domine bonum est nos hic esse: faciamus hic tria tabernacula, tibi unum, Mosi unum, & Eliæ unum*, Matth. 17. 4. & Psaltes: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te!* psalm. 30. v. 20. & sponsa: *Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me charitatem. Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*, Cantic. 2. vers. 5. ubi vide S. Bernardum & S. Paulus: *Benedictus Deus & Pater Domini nostri Jesu Christi, pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra*, 2. Corinth. 1. v. 3. vide dicta Actor. 5. v. 41. & Sapiens cap. 12. 1. *O quàm bonus & suavis est Domine spiritus tuus!* & Isaias cap. 66. v. 11. *Ut sugatis & repleamini ab ubere consolationis ejus, ut mulgeatis & deliciis affluatis ab omnimoda gloria ejus.* & S. Hieron. epist. ad Ctesiphontem: *Omne*, ait, *quod habemus bonum, gustus est*

Dulcedo Dei quanta.

est Domini; quanto plus bibo, tanto plus sitio fontem vitæ. vide S. August. in Soliloquiis c.21. & 22.

VERS. 4. AD QUEM (Dominum, puta Christum) ACCEDENTES LAPIDEM VIVUM] S. Petrus à metaphora novæ nativitatis & lactis spiritalis, quod fidelibus assignavit, transit ad aliam apud Hebræos similem, fabricæ scilicet, & lapidum ejus. Hebræi enim filios vocant בנים *banim*, quasi אבנים *avanim*, id est *lapides*, ex quibus Christus בנה *bana*, *id est ædificat*, suum בנין *binian*, id est, *fabricam* & domum, putà Ecclesiam. Sic ait Poeta, [illegible], id est, *columna domorum* (familiarum) *filii sunt masculi*. sicut enim ex lapidibus ædificantur domus, sic ex filiis masculis familiæ.

Porro ad Christum accedimus non ambulando, sed per fidem, spem & charitatem ei credendo, in eum sperando, eum amando; Deus autem tam benignus est, ut quandocumque etiam media nocte ad eum accedimus, aures & manus nobis præbeat, nosque amantissimè excipiat. Vide S.Chrysost. in psalm.4. ita S. August. in psalm. 86. *Erigeris*, ait, *in hanc fabricam affectu pie, religione sincera, fide, spe charitate: & ipsum ædificare ambulare est.*

Nota Primò. Petrus quia petra, delectatur nomine & metaphora petræ & lapidis, simulque modestè significat se factum esse petram precariò & gratis à Christo, qui est vera & prima Ecclesiæ petra, à quo Petrus & cæteri fideles fiunt petræ: Christus ergo est primus Petrus, id est, petra & lapis. *Christus petra ob quinque analogias.* Primò, quia ipse est lapis angularis & fundamentalis Ecclesiæ. Secundò, quia uti lapis suo pondere ex alto ruit in præceps, ita Christus amoris sui erga nos pondere de cælis descendit in terram. Tertiò, quia fortis est & constans, ut petra. lapis ergo significat fortitudinem, humilitatem & charitatem Christi. Quartò, quia uti lapis Davidis percussit & occidit Goliath, ita Christus percussit & enervavit dæmonem. Quintò, quia Christus est petra refugii fidelibus in se sperantibus, juxta illud psal. 103. *Petra refugium herinaciis*. Hinc David jubilans ait: *In petra exaltavit me*. Et: *Statuit super petram pedes meos*. psalm.39. 3. & psal.26. 5.

Hisce de causis Christus multoties in Script. adumbratus est per lapidem. Primò, Zachar.3. cùm ait: *Super lapidem unum septem oculi sunt: ecce ego calabo sculpturam ejus, ait Dominus: & auferam iniquitatem terræ in die una.* Secundò, per lapidem super quo dormiens Jacob vidit scalam in cælos porrectam, per quam ascendebant & descendebant angeli, Genes.28. ut ibi dixi. Tertiò per lapidem super quo orans & lassa brachia sustentans Moses, victoriam impetravit Josue & Hebræis contra Amalec, Exodi 17. Quartò, per lapidem, qui percussus à Mose dedit aquam populo sitienti, Numer.20. Quintò, per lapidem speluncæ, in quo positus Moses vidit gloriam Dei transeuntis, Exodi 34. Sextò, per lapidem, quo David interemit Goliath, 1. Regum 17. Septimò, per lapidem tabularum, cui Deus digito suo Decalogum inscripsit. Deuter.27.2. Octavò, per lapidem, quem Josue in testimonium erexit, Josue 24.26. Nonò, per lapidem cui imposita est arca testamenti, 1. Regum 6. 25. Decimò, per lapidem adjutorii, 1. Regum 7. 12. Hæc omnia congessit S. Cyprian. lib.2. contra Judæos c.16. Porrò Christus est lapis non qualis qualis, sed pretiosus, uti dicitur v.6. putà marmoreus, gemmeus, adamantinus: unde eidem inædificata sunt duodecim fundamenta gemmea, putà duodecim Apostoli. Tota enim fabrica cælestis Jerusalem, id est Ecclesiæ, est aurea & gemmea, Apocal. 21. 19.

Nota Secundò, S. Petrus Christum vocat lapidem non inanimem, sed animatum & vivum, græcè ζῶντα, id est *viventem*, quia ipse est Deus & homo vivus. Nam Primò, qua Deus, est vivus, imò ipsa vita essentialis & increata, ac vita causalis omnium viventium, putà angelorum, hominum & animalium: est enim ipse causa vitæ, Primò, naturalis, putà vegetativæ, sensitivæ & rationalis. Secundò, est causa vitæ spiritalis animæ per gratiam. Tertiò, est causa vitæ beatæ per gloriam. Hoc est quod ait S. Johan. Evangel. c.1. 4. *In ipso vita erat, & vita erat lux hominum*, & epist.1. S. Johann.1. v.2. *Vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.* Secundò, Christus qua homo, est vivus, quia à morte resurrexit ad vitam immor[t]alem & gloriosam. Tertiò, Christus est vivus, id est, [vivifi]cans omnes per sua merita & mortem, scilicet animas per gratiam, corpora per resurrectionem, juxta illud Johannis 6. 58. *Sicut misit me vivens Pater, & ego vivo propter Patrem, & qui manducat me, & ipse vivet propter me*; & Johan. 5. 25. *Venit hora, & nunc est quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint vivent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso.* Super Christum ergo quasi lapidem vivum ædificatur Ecclesia, quasi corpus Christi vivum & ab eo vivificatum.

Lapis vivus quis. Porrò grammaticè ad literam *lapis vivus* vocatur, qui in sua rupe aut vena nascitur, indeque exciditur aut eruitur (unde Christus vocatur lapis excisus de monte, Daniel. 2. 34.) Sicut enim sunt venæ argenti, auri, ferri, æris, &c. sic sunt & venæ lapidum ac gemmarum, uti docet Anselmus Boethius lib. de Gemmis. Unde Plinius lib.36. cap.18. *Theophrastus*, inquit, *& Mutianus esse aliquos lapides qui pariant, credunt.* Idem l.35. c.13. asserit *terræ pulverem in Puteolanis collibus oppoui maris fluctibus, mersumque protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis, & fortiorem quotidie.* Additque pari modo terram Cyzicenam lapidescere, æquè ac Cnidiam: *Quin & ab Orapo*, inquit, *Aulidem usque quidquid terræ attingitur mari, mutatur in saxa.*

Simili modo aqua viva dicitur, quæ è sua scaturigine aut vena (uti sanguis ab hepate) ebullit, & quasi vitaliter scaturit ac fluit; ex adverso aqua mortua est stagnans, quæ in lacubus & paludibus immota consistit.

Rursum *lapis vivus* est magnes, quia ferrum movet & trahit. Vitam enim habent quæ se movent; anima enim est principium motus. Item pyrites, qui plurimum habet ignis, vivus appellatur, ait Plinius lib.36. c.19. Huc pertinet lapis fugitivus, ita dictus à fuga, de quo Plinius libr.36. 15. *Eodem*, ait, *in oppido* (Cyaico) *est lapis fugitivus appellatus. Argonautæ eo pro anchora usi, ibi reliquerunt. Hunc è Prytaneo sæpe profugum fixere plumbo.* Idem lapis in statua Memnonis, *quem quotidiano solis ortu contactum crepare dicunt*, ait Plinius lib.36. c.7. quorum penes Plinium sit fides. Hæc omnia facile est adaptare Christo.

AB HOMINIBUS QUIDEM REPROBATUM] Judæi enim. Scribæ, Pharisæi & pontifices spieverunt Christum, eumque quasi lapidem inutilem, imò noxium reprobarunt & rejecerunt à fabrica suæ synagogæ.

A DEO AUTEM ELECTUM] in fundamentum Ecclesiæ, per resurrectionem, ascensionem in cælum, missionem Spiritus sancti, & nominis celebritatem in toto orbe illi subjecto. Græcum ἔντιμον, & *pretiosum*, ut vertit Tigurin. & *honorabilem* significat.

VERS. 5. ET IPSI TAMQUAM LAPIDES VIVI SUPERAEDIFICAMINI] id est, superædificate vos Christo per charitatem, ejusque opera quæ fidem vivificant. Beda ait quosdam legere *sursum ædificamini*, ut scilicet tendatia in cælum, ibique sit mens, cogitatio & conversatio vestra. Lapides vivos vocat *viros robore firmatos*, ait S. Ambros. in c.3. S. Lucæ.

Analogia lapidis & fidelis. Primum. Nota analogias lapidis in fabrica, & fidelis in Ecclesia. Primò enim, sicut lapis poliri & quadrari debet ut sit aptus ad fabricam, ita & fidelis poliri & quadrari debet per tribulationes & tentationes, ut sit aptus ad fabricam Christi; juxta illud S. Ambrosii, & Officii divini in dedicatione Ecclesiæ: *Transcensionibus, pressuris expoliti lapides suis coaptantur locis, per manus artificis disponuntur permansuri sacris ædificiis.*

Secundum. Secundò, sicut lapis & fabrica suas habet dimensiones, sic & fidelis, quas dimetitur Spiritus sanctus quasi perpendiculum. Audi S. Ignat. epist. ad ephesios: *Jesus Christus*, inquit, *fundavit vos super petram ut lapides electos, aptos ad divinum ædificium Patris, sublatos in altum per Christum, qui pro nobis crucifixus est, perpendiculo usos Spiritu sancto, fide veri scandatis, & charitate elevatos à terra in cælum*: Plura, de virtutis dimensionibus dixi Ephes. 3. 18.

Tertium. Tertiò, lapis ut collocetur in domo, debet esse durus & fortis, ut & molem sibi incumbentem, & insultus tempestatum ac hostium sustineat: ita fortis pariter & constans debet esse fidelis: hanc autem fortitudinem haurit à Christo, quasi à petra cui incumbit. ita S. Bernard. serm. 61. in Cant. *In petra*, ait, *exaltatus, in petra securus, in petra firmiter sto, securus ab hoste, tutus à casu; fremit mundus, premit corpus, diabolus insidiatur, non cado: fundatus enim sum supra firmam petram.* Et inferius: *Stat Martyr tripudians & triumphans*

phans toto licet lacero corpore, & rimante latera ferro, non modo fortiter, sed & alacriter sacrum è carne sua circumspicis ebullire cruorem. Vbi ergo tunc anima Martyris? nempe in tuta, nempe in petra, nempe in visceribus Iesu, vulneribus nimirum patentibus ad introeundum. Si in suis esset visceribus, scrutans ea ferrum profectò sentiret, dolorem non ferret. succumberet & negaret; nunc autem in petra habitans, quid mirum si in modum petræ durnerit? sed neque hoc mirum, si exul à corpore, dolores non sentiat corporis: neque hoc facit stupor, sed amor: submittitur enim sensus, non amittitur: nec deest dolor, sed superatur, sed contemnitur.

Quarta. Quartò, lapis inferior portat superiorem, & hic inferiorem, ac collateralem: ita *in S. Ecclesia unusquisque & portat alterum, & portatur ab altero*, ait S. Gregor. homil. 13 in Ezech. iuxta monitum S. Pauli Galat. 6. 2. *Alter alterius onera portate*. Rursum faber murarius ad perpendiculum ædificat lapides, ut si quis extet, eum introrsum retrudat; si quis nimis sit retrusus, foras educat. Ita & Superiores humiles educunt, superbos recondunt: nimis amantes solitudinis, exercent in operibus Marthæ: nimis amantes externam conversationem addicunt cellæ & silentio.

Quinta. Quintò, lapis unus alteri calce conglutinatur, itaque se & socium, totamque fabricam firmat: sic & fideles unus alteri charitate compaginatur, qua se & proximum, totamque Ecclesiam firmat & corroborat. Plures analogias recensui in fine Comment. in Aggæum.

Antistropha huic S. Petri sententiæ est illa Pauli Ephes. 2. 19. *Ergo iam non estis hospites & advenæ, sed estis cives sanctorum & domestici Dei, superædificati supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino: in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu.* vide ibi dicta. Alludit S. Petrus, æquè ac S. Paulus, ad Isaiæ 54. 11. *Ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles, universos filios tuos doctos à Domino.* Et ad illud Christi: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, Matth. 16. 18.

DOMVS SPIRITVALIS] S. August. in psal. 86. & alii legunt, *in domum spiritualem*. q. d. Super Christum ædificamini, ut sitis domus Dei, non materialis, lignea scilicet, vel lapidea; sed mystica & spiritualis per fidem, spem, charitatem, religionem Dei & Christi. Porrò hæc domus sive templum spirituale Dei, partim est universale, puta Ecclesia, partim particulare & singulare, putà anima cuiusque fidelis & sancti. de utroque hic accipi potest. Singuli enim fideles quasi lapides vivi coagmentant fabricam Ecclesiæ, quasi unius domus & templi universalis: unde nonnulli teste Beda legunt, *sursum ædificamini in domum spiritualem*. Iidem in hac fabrica Ecclesiæ quasi templi ampli, sunt quasi templa particularia, puta sacella & cameræ Dei; iuxta illud 1. Corinth. 3. 16. *Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus Dei habitat in vobis?* & 2. Corinth. 6. 16. *Vos enim estis templum Dei vivi*, &c. Unde S. Hieron. in c. 28 Ezech. S. Leo serm. 3. in Assumpt. & S. Ambros. in c. 3. & 12. Lucæ legunt *domos spirituales* in plurali, cùm scilicet *libidinum volutabrum commutatur in Dei templum. diversoriumque vitiorum sacrarium incipit esse virtutum*, ait S. Ambros. ibid. c. 12.

Hoc sensu & Syrus vertit, *estote templa spiritualia*. Sed prior sensus, ut scilicet *domus spiritualis* intelligatur Ecclesia, est congruentior, tum quia domus singularis est numeri, non pluralis; unam ergo significat, non multas: unde & Græca in singulari habent οἶκος πνευματικός. tum quia S. Petrus fideles vocat lapides; lapides autem non sunt ipsa domus, sed partes ex quibus assurgit & conflatur domus. tum quia eadem phrasi S. Paulus Ephes. 2. 19. ait fideles ædificare unam domum, putà Ecclesiam.

Obiiciunt hæretici: Ecclesia est domus Dei spiritalis: ergo non est visibilis, sed invisibilis. Resp. negando consequentiam: domus spiritalis enim hic opponitur domui materiali, quæ ex lignis & lapidibus constat, non visibili. Id patet: nam homines Christianos vocat lapides conflantes hanc domum: homines autem Christiani sunt visibiles, non invisibiles. Rursum *spiritualis* vocatur, quia spirituali fide, religione & cultu colit Deum: ille autem spiritualis cultus licèt sit invisibilis quatenus internus est, & in anima absconditus; idem tamen visibilis est, quatenus se prodit & videndum exhibet per externam fidei & cultus sui professionem, qua fideles in eadem Ecclesia, concione, Eucharistia, Sacramentis, precibus, &c. visibiliter communicant suamque fidem & religionem manifestant.

SACERDOTIVM SANCTVM] S. Hieron. & Ambros. locis jam citatis legunt, *in sacerdotium sanctum*. q. d. Super Christum ædificamini, ut sitis sacerdotium, non impurum, profanum & sacrilegum quale est idololatrarum & hæreticorum; sed purum, sacrum & sanctum. Iam *sacerdotium* hic dupliciter accipi potest; Primò, propriè. Ecclesia enim sicut est regnum quod regit, & in quo regnat Christus, sic est & sacerdotium in quo, & per quod Christus sacrificat, & sacrificia offert Deo Patri. Ecclesia enim per veros sacerdotes vera & propria offert sacrificia Deo: per singulos verò fideles offert sacrificia impropria & mystica laudum, precum & bonorum operum. Secundò, metonymicè, idque dupliciter; Primò, ut sacerdotium sit idem quod cœtus sacerdotum, quo modo cœtus clericorum vocatur clerus, quia ipse est sors, pars & hereditas Domini. Secundò, ut abstractum more Hebræo ponatur pro concreto, *sacerdotium* pro sacerdotibus. Unde Syrus vertit, *estote sacerdotes sancti*. Sic rursum clerus vocantur clerici. Porrò in Ecclesia propriè sacerdotes sunt Apostoli, & ab eis ordinati: impropriè & mystici sunt laici. Vnde S. Ambrosius lib. 4. de Sacrament. cap. 1. *Vnusquisque*, inquit, *ungitur* (in Baptismo & Confirmatione) *in sacerdotium, ungitur in regnum*, ut sit mysticus sacerdos, sicut mysticus est rex. Vnde subdit: *Sed spirituale regnum est, & sacerdotium spirituale*. Sic & Origen. homil. 9. in Levit. ait laicos fieri sacerdotes per Sacramentum Confirmationis: in illo enim unguntur in fronte quasi athletæ, ut pro fide usque ad mortem decertent, & si opus sit, seipsos per martyrium Deo in sacrificium offerant.

Laicus fidelis est Sacerdos. Fidelis ergo laicus dicitur estque sacerdos, sed mysticus. *Primò.* Primò, quia membrum est Ecclesiæ, quæ veros habet sacerdotes; & Christi qui est summus Sacerdos. ita S. Didymus & S. Augustinus 20. Civit. 10. & alii. *Secundò.* Secundò, quia per veros sacerdotes eis assistendo, serviendo, alendo, cooperando, verum in Missa Deo offert sacrificium. *Tertiò.* Tertiò, quia offert Deo vitulos labiorum, puta hostias laudis, pœnitentiæ, mortificationis, charitatis, aliarumque virtutum. ita explicant S. Athanas. homil. de semente, S. Hilar. in psal. 118. Clemens Alexandr. orat. ad Gentes, S. Ambros. in psalm. 118. octon. 6. vide Origenem homil. 9. in Levit. Hoc sensu S. August. 10. Civit. c. 6. ait, *Sacrificium verum* (id est insigne, dignum, præstans & Deo gratum, non autem propriè dictum) *est omne opus quod agitur, ut sancta societate inhæreatur Deo, relatum ad illum finem, quo beati esse possimus*. Vnde S. Leo serm. 3. in die anniversario assumptionis suæ ad pontificatum, *Omnes*, inquit, *in Christo regeneratos, crucis signum efficit reges: sancti verò Spiritus unctio consecrat sacerdotes*. Et statim declarat, qua in re hoc regnum & sacerdotium consistat. *Quid enim*, inquit, *tam regium, quam subditum Deo animum, corporis sui esse rectorem? Et quid tam sacerdotale, quam vovere Domino conscientiam puram, & immaculatas pietatis hostias de altari cordis offerre?* *Quartò.* Quartò, quia offert Deo passionem & mortem Christi, qui vivam in cruce se fecit victimam Deo, præsertim dum sumit S. Synaxin. Tunc enim seipsa repræsentat & annunciat mortem Domini, ut ait Christus Lucæ 22. 19. & Paulus 1. Corinth. 11. 26. *Quintò.* Quintò, quia in cælo seipsum totum ad perpetuam Dei laudem quasi in sacrificium offeret, Apocal. 5. 10. *Sextò.* Sextò, quia fideles sancti Deo sunt coniunctissimi, quasi ejus amici, domestici, filii & heredes. Sic enim principes Davidi regi coniunctissimi, vocantur sacerdotes, 2. Regum 8. v. ult.

Hæc tamen non probant laicos esse veros & propriè dictos sacerdotes, aut in Ecclesia non esse sacerdotes propriè dictos: nos enim habuit omnis resp. omnis lex, omnis gens, uti efficaciter demonstrat Bellarm. lib. 1. de Miss. cap. 2. & 15. Vide & S. Basil. lib. 2. de Baptismo cap. 8. imò idipsum ex hoc loco colligitur. Propriè enim loquitur S. Petrus, non de quovis fideli, sed de toto fidelium cœtu, sive Ecclesia, ut patet ex eo quod ait: *Vos genus electum, gens sancta, populus acquisitionis*. Loquitur ergo toti genti & populo fidelium: ille autem cœtus et populus verum habet sacerdotium, verosque sacerdotes ad id deputatos, ut pro populo sacrificia propriè dicta Deo offerant, uti habuerunt et habent

bent

bent omnes aliæ gentes & populi: alioqui respubl. Christiana manca esset & mutila, longeque inferior insomnibus rebuspubl. imò profana & laica. Deesset enim ei nobilissima dos & munus, quo rempublicam Deo coniungit & subordinat: tale enim est sacerdotium.

OFFERRE (ad offerendum, ut offeratis) SPIRITVALES HOSTIAS DEO] in spirituali domo & templo, putà in Ecclesia. *τὸ spirituales* partim opponitur carnalibus hostiis sacerdotum Aaronicorum: Christiani enim sacerdotes non offerunt hostias carnales eas mactando, excoriando, cremando, &c. sed hostiam mysticam, putà Eucharistiam, in qua Christi corpus sub specie panis & vini absconditur, ac integra offertur, immolatur & sumitur: partim opponitur hostiis veris, ut *spirituales* idem sit quod impropriæ & figuratæ, quales offerunt fideles laici, uti jam dixi: de qualibus ait Paulus Rom 12. 1. *Obsecro vos, fratres, &c. ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem.* & Lactant l. 6. Instir. cap. 24. & 25. *Quisquis*, inquit, *omnibus præceptis cælestibus obtemperat, hic est verus Dei cultor, cuius sacrificia sunt mansuetudo animi, & vita innocens, & actus boni; quæ omnia qui exhibet, toties sacrificat, quoties bonum aliquid & pium fecerit.* præsertim si id Deo in sacrificium mysticum offerat, eoque magis quo opus in se est difficilius, & majoris mortificationis, patientiæ, obedientiæ, martyrii, &c.

ACCEPTABILES DEO PER JESVM CHRISTVM] Ipse enim est redemptor & mediator noster à Deo constitutus, per quem omnia nostra Patri offerre debemus, ut ei accepta, grata, meritoria & impetratoria sint. Quocirca Ecclesia omnes orationes terminat dicendo: *Per Dominum nostrum Iesum Christum*, &c. Hoc est quod ait Apostolus Roman. 5. 2. *Per ipsum habemus accessum per fidem.* & ad Hebr. 7.25. ait Christum semper Deo assistere, *ad interpellandum pro nobis.*

PROPTER QVOD CONTINET SCRIPTVRA] Isajæ 28. 16 ubi æquè ac Ephes. 2 20. hunc versum explicui: quare
Vers.6. ibi dicta hic non repetam.

VOBIS IGITVR HONOR CREDENTIBVS] q. d. Vos ò credentes in Christum, non confundemini, sed honorabimini à Christo in die judicii, quando ab eo accipietis
Vers.7. gloriam & coronam regni cælestis juxta illud psalm. 138. 17. *Nimis honorificati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est principatus eorum.*

NON CREDENTIBVS) Legit interpres *ἀπιστοῦσι*, jam legunt *ἀπειθοῦσι*, id est *inobedientibus*, qui scilicet noluerunt Christo obedire, sive ut in eum crederent, sive ut legi eius parerent.

FACTVS EST IN CAPVT ANGVLI) factus est lapis capitalis, angularis, primarius & fundamentalis domus Dei, putà Ecclesiæ.

ET LAPIS OFFENSIONIS ET PETRA SCANDA-
Vers.8. LI] Citat Isajæ 8. 14. vide ibi dicta. Hoc est quod canit Simeon. *Positus est hic in ruinam & in resurrectionem multorum in Israel*, Lucæ 2. 34.

HIS QVI OFFENDVNT VERBO] Multi explicant, q. d. Qui peccant per verbum, putà verbis suis contradicendo & resistendo Christo, eumque blasphemando. ita Hugo, Lyran. Thomas Anglicus & Dionys. Verùm græcè est *προσκόπτουσι τῷ λόγῳ*, id est, *qui impingunt in verbum*, qui scilicet ad verbum Evangelii offenduntur & scandalizantur. Unde Syrus vertit, *qui offendunt ad petram, eo quod non acquiescant sermoni.* Hinc explicans subdit Petrus, *Nec credunt in quo & positi sunt*; Judæis enim prædicatio Christi crucifixi erat scandalum, Gentibus stultitia, 1 Corinth. 1. 23.

NEC CREDVNT IN QVO ET POSITI SVNT] Primò, Beza ex hoc loco contendit reprobos ante prævisionem
Beza error. operum & peccatorum à Deo positos, id est, destinatos esse ad inobedientiam & rebellionem, sicut electi à Deo solo ante prævisionem meritorum destinati sunt ad fidem, obedientiam & salutem. Additque, Hoc enim ait hic S. Petrus, scilicet eos positos esse, utique à Deo, ad hoc, ut non credant. Dices: Ergo crudelis est Deus. Respondet Beza, imò misericors qui vel unum salvet. Ad hæc inter decretum Dei, & decreti executionem intercedit causa damnationis, eorum scilicet improbitas, ita ut nullos nisi seipsos possint accusare. Hæc ille, sed impiè & imperitè. nam Primò, si Deus destinat illos ad inobedientiam & rebellionem. Ergo primus ipse peccati, putà inobedientiæ & rebellionis

A est auctor, quod est blasphemum. Secundò, ergo destinati ad hoc à Deo non peccant rebellando, tum quia parent eius decreto, & destinationi; tum quia illi utpote divino & inevitabili, resistere nequeunt. Quis enim hominum resistere queat Deo? *Voluntati enim eius quis resistit* Rom. 9. 19. Tertiò, si Deus decernit inobedientiam; ergo eamdem exequitur & operatur: decretum enim Dei est efficax, & quod decernit hoc efficit. Quare improbitas inobedientium non aliunde manabit, quàm à Deo, Deique decreto, eique erit ascribenda, non ipsis hominibus improbis & inobedientibus, utpote qui ad inobedientiam à Deo efficaciter aguntur & impelluntur, imò determinantur iuxta Calvinum & Bezam, qui negant liberum hominis arbitrium, omniaque in homine contingere fieri agique à Deo, quæ omnia sunt stolida, æquè ac blasphema.

Secundò Catholici nonnulli sic explicant, q. d. Infideles positi, id est, destinati sunt ad non credendum à se, sua que voluntate & malitia, deinde à Deo positi sunt in ordine reproborum. Rursum & potiùs, infideles ob priora sua scelera merentur relinqui à Deo, excæcari & obdurari, ut non credant Evangelio, esto gratiam sufficientem eis non de-
B neget. ita Didymus, Oecumen. Gagneius, Salmeron, & alii.

Tertiò, Erasmus, Vatablus, Caietanus & Titelmannus sic explicant, q. d. *Nec credunt*, scilicet in fundamentum, vel lapidem angularem, in quo positi & collocati fuerant, putà in Christum: judaismus enim & Synagoga tamquam vera Dei Ecclesia in Christo posita & fundata erat, eiusque meritis innitebatur.

Quartò & genuinè: pro *in quo* græcè est *εἰς ὃ*, id est, *in quod, ad quod*, scilicet ad credendum, sive ut credant Christo & Evangelio. q. d. Positi sunt ad credendum in Christum, nec tamen credunt, quia credere nolunt. Omnes enim homines, & maximè Judæi, positi, id est, creati sunt & ordinati per legem & Prophetas ad hoc, ut in Christum lege & Prophetis præsignatum credant. ita Beda et Lyran. Deus enim creavit et ordinavit homines ad bonum, putà ad credendum ut salutem assequantur, non autem ad malum, putà ad non credendum et rebellandum, ut eant in gehennam. Hoc enim tyrannicum et plusquam tyrannicum
C est: nemo enim tyrannorum hoc fecit, aut facere voluit, vel potuit.

VOS AVTEM] Pronomen *vos* Primò, potest accipi collectivè, q. d. Vos o fideles in unum cœtum collecti, Vers.9.
vos o congregatio Christianorum; vos o Ecclesia Christi estis regale sacerdotium, gens sancta, &c. Secundò, distributivè, q. d. Vos o singuli fideles estis genus electum, &c. quos scilicet Deus sibi elegit, & qui vicissim Deum elegistis, electioni & vocationi eius consentiendo & cooperando, uti docet Moses Deuter. 26. v. 17 & 18. Sicut ergo Deus olim Judæos, ita nunc Christianos elegit in suum populum & Ecclesiam, ac per eos toti mundo benedicit & benefacit. Unde pulchrè S. Justinus epist. ad Diognetum, docet Christianos esse in mundo quasi animam in corpore: *Sparsa est anima*, inquit, *per omnia corporis membra, & Christiani per omnes mundi urbes. Habitat quidem in corpore anima, non est tamen de corpore: & Christiani in mundo habitant, non sunt tamen è mundo. Inaspectabilis anima in corpore aspectabili, tamquam in præsidio collocata est: & Christiani in mundo manere cognoscuntur, sed eorum pietas manet inaspectabilis. Odit oppugnatque animam caro nihil læsa, propterea quòd frui voluptatibus prohibetur: odit & Christianos mundus nulla in re violatus, quia voluptatibus resistunt. Infensam sibi carnem & membra amat anima, & Christiani odio ipsos prosequentes amant. Anima corpori inclusa est, & ipsa corpus conservat: & Christiani continentur in mundo tamquam in custodia, & ipsi conservant mundum. Immortalis anima in mortali tabernaculo habitat: & Christiani caduca ut inquilini incolunt, immortalitatem in cælis præstantes. Anima dum cibis & potionibus male tractatur fit melior: & Christiani dum quotidie suppliciis mulctantur, magis multiplicantur.*

Fidelis in orbe est quasi anima in corpore

Moralit. hinc docet S. Hilar. in psalm. 118. & Clemens Alex. orat. ad Gentes, Christianos debere fugere omnem umbram luxuriæ, superbiæ, &c. quia omnes sumus genus electum, imò reges & sacerdotes, in quibus eligendis summa adhibetur ratio & discretio.

REGALE SACERDOTIVM) Citat Exodi 19. 6. ubi

ubi Moses Synagogam Judæorum vocat *regnum sacerdotale* A vel, ut hebr. est, *regnum sacerdotum*: simili enim modo Petrus & Septuag. verba Mosis eleganter & prudenter invertens, vocat *regale sacerdotium*. Causam hujus inversionis dedi Exodi 19. 6. quia scilicet in Synagoga Judæorum regnum eminebat sacerdotio, in Ecclesia verò Christi sacerdotium eminet regno, & regnum refertur ad sacerdotium quasi temporale ad spiritale. unde Syrus vertit, *vos estis sacerdotium ad regnum*. Ecclesia ergo est regnum Christi, non temporale, laicum & profanum, sed cæleste sacerdotale & sacrum. Eadem, vice versa & potiùs, est Christi sacerdotium non legale, non gentilitium, non plebejum, sed regale, eximium, illustre, magnificum, cæleste & divinum: idque Primò, quia primus ejus sacerdos & conditor, putà Christus, fuit summus Pontifex & rex, imò Deus & Dei filius. Unde ejus typus fuit Melchisedec rex & pontifex, ad quem hic alludit S. Petrus, Hebr. 7. 1. Secundò, quia victima ejus est regalis, eximia & divina, putà Christus, qui in ara crucis quasi regalem hostiam pro nobis obtulit se, atque indies in altari Eucharistiæ per sacerdotes se offert Deo, B uti docet Concil. Trid. sess. 23. cap. 1. Tertiò, quia modus offerendi est regalis, tum quia non mactando & laniando, uti faciebat Aaron & cæteri, sed sublimi & arcana operatione Spiritus S. consecrando & transsubstantiando panem in corpus Christi, peragitur: tum quia regali, liberali, munifico animo, plenoque amore & cultu, quasi regium donum regi Deo offertur. est ergo hoc βασιλικὸν δῶρον. Simili de causa S. Jacobus legem charitatis vocat regalem, ut dixi c. 2. 8. Quartò, quia fructus ejus est regalis: nam peccata abolet, Deum placat, gratias & virtutes omnes conciliat deoque meretur & ducit ad regnum cælorum, tamque sacerdotes quàm fideles pro quibus offertur, reges cæli efficit. Meminerint ergo sacerdotes cùm celebrant, se obire regale sacerdotium, illudque regali animo, amore & religione Deo offerant. Hoc est quod ait Paulus Hebr. 9. 11. *Christus assistens pontifex futurorum bonorum*, &c. *neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa.* Hinc sacerdotes gestant in capite coronam, tum alias ob causas, tùm ob regale sacerdotium novi Testamenti, quod omnium rerum est perfectio, cujus index est circulus & corona.

Ecclesia est regale sacerdotium

Primò.

Secundò.

Tertiò.

Secundò, non solùm Ecclesia, sed & singuli fideles C sunt sacerdotale regnum, & regale sacerdotium, sive, ut vertit Chald. Exodi 19. 6. *Reges & sacerdotes*. Reges, tum quia regunt suos sensus, membra, potentias, passiones, eisque dominantur. ita S. Gregor. 26 Moral. 26. tum quia familiares, imò filii sunt Jesu Christi, Regis regum, & Domini dominantium, qui in nobis regnat cum Patre & Spiritu sancto, ait S. Ambros. in Apocal. c. 16. & c. 5. 10. Unde aliqui exponunt, *sacerdotium regale*, id est, præstans & proprium regis Dei, tum quia vocati sunt ad regnum cæleste. Hinc baptizatorum capiti olim imponebatur corona, quasi reges essent ad Dei familiam & rerum omnium perfectionem evecti: perinde ac fascia, qua frontes fidelium chrismate unctæ in Sacramento Confirmationis religantur, diadema regum repræsentat. Id ita esse disertè docet Severus Alex. l. de Bapt. *Elevant*, inquit, *baptizatos ad altare, eisque dant mysteria, Eucharistiam, & fertis eos coronat sacerdos*. & paulo post: *Fratres mei psallite hymnum filio dominatoris omnium, qui regum corona vos coronavit, perspicite eam, immutate vestimenta vestra, & candidi estote in modum nivis, ac in similitudine angelorum splendores vestros illuminate*. & in precatione: D *Deus dignos vos efficiat cælesti regno suo, ac pro hac dissolubili corona, coronet vos coronis justitiæ & operibus bonis*. Et S. Chrysost. hom. ad baptizat. *Mementote mei*, ait, *quando coronam solis radiis splendidiorem sentietis in capite*. Et Cyrillus Hierosol. in sua procatech. *Jam*, ait, *spirituales colligitis flores ad plectendas cælestes coronas: jam circa porticum regalis palatii fuistis: utinam verò & ab ipso rege introducamini*. S. Gregor. Nazianz. orat. 23. invitans Heronem Philosophum ad citò suscipiendum baptisma: *Adesdum*, ait, *coronis nostris te devinciam, ac clara voce, non in media Olympia, nec in exiguo Græciæ theatro, sed coram Deo & angelis, atque universo Ecclesiæ cœtu, victorem proclamabo*. Idem orat. 40. *Baptismo consignare: hic tibi & vitam & verba moderetur, omnia membra, omnes animi motus, omnes sensus: honore eum complectere, ut te ornet, capitique tuo gratiarum coronam nectat, & corona deliciarum te protegat*. Porrò solebat corona hæc ab Episcopo benedici. Benedictionis forma extat in Ritu baptismi Æthiopum apud Severum li. de Baptismo, estque hæc: *Domine Pater bone & sancte, qui coronasti Sanctos tuos corona quæ non corrumpitur, benedic eis, qui dignos nos fecisti, qui eas imponeremus capitibus famulorum tuorum, ut sint eis corona honoris & gloriæ, corona benedictionis & salutis*. Amen. Rursum hoc regnum & sacerdotium repræsentat unctio, qua fideles unguntur in Baptismo & Confirmatione. Audi Clementem 3. Constit. Apost. cap. 15. *Episcopus*, ait, *in baptismo caput ejus unget, sicut priùs ungebantur reges & sacerdotes; non quidem quòd qui nunc baptizantur, etiam sacerdotes ordinentur, sed quòd fiant à Christo Christiani, regale sacerdotium, gens sancta, Ecclesia Dei, columna & firmamentum præsentis luminis, qui aliquando non populus nunc autem dilecti, & electi, super quos invocatum est novum nomen ejus, ut testatur Isajas dicens: Et vocabunt populum novo ejus nomine, quo Dominus nominabit eum*. Idem significat Prudent. cùm ita canit in Psychomach.

Fideles sunt reges.

Hinc in baptismo coronabantur.

Post inscripta oleo frontis signacula, per quæ
Unguentum regale datur, & Chrisma perennt.

Pari modo fideles sunt sacerdotes, quia Dei cultui addicti, mysticas & metaphoricas laudum & virtutum hostias illi offerunt, uti dixi v. 5. Perperam ergo hæretici hinc colligunt, omnes Christianos esse propriè sacerdotes: nam tales sunt sacerdotes: quales & reges (utrumque enim ait S. Petrus.) Atqui reges sunt mystici & metaphorici, non veri & proprii. Ergo & tales sunt sacerdotes. Adde, Judæos omnes, quibus primitus hos titulos regum & sacerdotum dedit Moses Exodi 19. 6. non fuisse veros sacerdotes (sed solos posteros Aaronis) ne quidem in Paschate: tunc enim soli primogeniti familiarum erant ex prisco jure sacerdotes, immolabantque agnum paschalem, quisque pro tota sua familia, uti dixi Exodi 12. 3. Ergo multò magis idem dicendum est de Christianis.

& sacerdotes.

Alludit tam Petrus quàm Moses ad priscam gentium consuetudinem, qua sacerdotium junctum erat regno; uti fuit in Machabæis, qui simul fuerunt pontifices & principes. Primogeniti enim familiarum, earumdem erant sacerdotes, æquè ac principes & reges, si illæ magnæ essent & amplæ. Vide Pinedam in c. 1. Job 5. n. 18. Addunt Tertiò Cajetan. Cathar. & Salmeron, Christianorum sacerdotium esse regale, quia reges dirigit, iisque imperat: Pontifices enim esse reges spirituales, ac regibus præesse, quia eorum potestatem temporalem dirigunt ad finem spiritalem. Et hac ratione potestas laica subjici debet potestati sacerdotali. Itaque sacerdotale regnum Ecclesiæ imprimis cernitur in Episcopis & episcopatu. Hoc enim *sacerdotium summa est omnium bonorum quæ in hominibus consistunt*. ait S. Ignatius epist. ad Smyrn. Idem epist. ad Philadelph, ait: *Cæsares ipsi Episcopo patrant*. Fusè idipsum ostendit S. Chrysost. libris sex quos de sacerdotio conscripsit. Maximè verò idipsum cernitur in Summo Pontifice & pontificatu, cujus summa & amplissima quaquaversum est potestas per totum orbem sese extendens, qua etiam regibus imperat (unde & reges se ei supplices prosternunt, suaque sceptra substernunt) ac reges Ecclesiæ rebelles regno privare potest, uti sæpè privavit. Hujus regni sacerdotalis insigne est cidaris, sive tiara, quam triplici corona redimitam capite gestat (unde vulgus *regnum* vocat.) hæc enim significat regnum Christi plenum & summum, quod Pontifex quasi Christi vicarius administrat. Triplex ergo corona significat eum triplici dominatu, id est summa potestate, præditum. Rursum hac triade indicatur omnis potestatis consummatio, plenaque Ecclesiastici muneris perfectio, ut jure hic illud Prudentii περὶ στεφάνων exclamare liceat.

Triplex corona Pontificum.

O triplex honor! ô triforme culmen!
Quo nostri caput excitatur orbis,
Orbis Christiani decus perenne.

Hæc est illa majestas, sublimitas, efficacitas triverticis, trini, inquam, illius & incomparabilis diadematis, de quo plura Carolus Paschalius l. 9. de Coronis c. 14. Non ergo mirentur hæretici, si Pontifex regalem habeat purpuram, diadema, satellitium, opes, honorem, adorationem, habet enim regale sacerdotium. Hinc regalis illa Pontificum libertas & auctoritas, qua regum scelera impertèrritè castigarunt. Regalis utique fuit S.

· *Cornel. in Epist. Canon.*

Libertas Pontificum.

Vigilii vox, cùm à Justiniano Imp. sollicitatus ad Eutychianam hæresim, intrepidè ei in faciem restitit, dixitque: *Ego ad Justinianum Christianissimum Imperatorem venire optavi, sed Diocletianum inveni.* Similis fuit S. Martini ad Constantem Imp. Monothelitam, cum ab eo captus: *Potius*, inquit, *sinam me discerpi in mille partes, quam tuæ hæresi vel in puncto subscribam. Dixit & fecit. nam in Chersonam relegatus frigore, fame & pædore consumptus gloriosum obiit martyrium.* ita acta ejusdem. Similis fuit S. Athanasii, qui Apolog. ad Constantium Imp. eum vocat Antiochum, Herodem, imò Antichristum. Porrò in tanto fastigio servat Pontifex decus humilitatis, vocans se servum servorum, singulisque se ipsum ubi opus est serviens, & commodis tam animæ, quam corporis cujusque consulens. Quare prodigii est instar illud: *Servus servorum, dominans dominis dominantium.*

Denique Ecclesia sive cœtus fidelium (illi enim propriè hos titulos assignat S. Petrus) est regale sacerdotium, quia uti habet veros reges, ita habet & veros sacerdotes, & illi his conjuncti & subordinati sunt: & quia ipse est regnum Dei sacrum, in quo scilicet Deus per gratiam regnat, regnaturus deinde per gloriam, cùm illam regni sui cælestis participem & heredem efficiet. Quamobrem ipsa in Evangeliis sæpè vocatur regnum Dei, & regnum cælorum. Unde S. Epiphan. hæresi 29. *Thronus David*, ait, *& regia sedes est sacerdotium in S. Ecclesia, quam dignitatem regiam simulque pontificiam conjunctim largitus est Dominus sanctæ Ecclesiæ suæ, translato in ipsam throno David non deficiente in æternum.*

Hinc colligant reges, quale debeat eorum esse regnum, scilicet non Ethnicum, non profanum, sed sacerdotale & sacrum, quod Ecclesiæ subserviat, & fideles dirigat ad salutem æternam. Rursum sacerdotes colligant, quale debeat esse eorum sacerdotium, scilicet non commune & plebejum, sed eximium & regale. Audi Decretum distinct. 40. cap. fin. ex Auctore Imperfecti homil. 43. in Matth. *Multi sacerdotes*, inquit, *pauci sacerdotes: multi in nomine, & pauci in opere. Videte ergo fratres, quomodo sedeatis super cathedram: quia non cathedra facit sacerdotem, sed sacerdos cathedram: non locus sanctificat hominem, sed homo locum. Non omnis sacerdos sanctus, sed omnis sanctus est sacerdos. Qui bene sederit super cathedram, honorem accipit cathedræ: qui male sederit, injuriam facit cathedræ. Ideoque malus sacerdos de sacerdotio suo crimen acquirit, non dignitatem: in judicio enim te sedes. Si quidem bene vixeris, & bene docueris, populum instruis: si bene docueris, & male vixeris, tui solius condemnator eris*, &c. *quia Deum instruis quomodo te debeat condemnare.* & distinct. 93. cap. *Sacerdotes*, ex S. Clement. *Sacerdotes*, inquit, *docebat B. Petrus sal terræ, & mundi lumen: docens eos in splendore bonorum operum glorificare Deum patrem.*

Moral. de dignitate vitæ Christianæ.

Moral. contemplentur hic fideles dignitatem suæ vocationis ad regnum & sacerdotium Christi, eique condignè vivant, omnia faciendo & ordinando ad gloriam Dei, ut ipsi soli placeant, ipsum colant, honorent, & toto orbe glorificent, itaque regnum Dei cæleste consequantur. *Omnes*, ait S. Ambros. *filii Ecclesiæ sacerdotes sunt: ungimur enim in sacerdotium sanctum, offerentes nosmetipsos Deo hostias spirituales.* S. Augustinus autem: *Immolamus*, inquit, *hostiam jubilationis, hostiam lætitiæ, hostiam gratulationis, hostiam gratiarum actionis in sancta Ecclesia.* & alibi: *Sicut omnes Christianos dicimus propter mysticum chrisma: sic omnes sacerdotes, quoniam sunt membra unius sacerdotis.* Elegantissimè verò Leo, *Omnes enim*, ait, *in Christo regeneratos crucis signum efficit reges, sancti verò Spiritus unctio consecrat sacerdotes, ut præter istam specialem nostri mysterii servitutem, universi spiritales & rationales Christiani agnoscant se regii generis, & sacerdotalis officii esse consortes. Quid enim tam regium, quàm subditum Deo animum corporis sui esse rectorem? Et quid tam sacerdotale, quàm vovere Domino conscientiam puram & immaculatas pietatis hostias de altari cordis offerre!* Simili modo ait Seneca epist. 37. *Si vis tibi omnia subjicere subjice te rationi: multos reges, si ratio te rexerit.* Et Claudian.

Si metuis, si prava cupis, si duceris ira,
Servitii patiere jugum, tolerabis iniquas.
Interius leges: tunc omnia jure tenebis,
Cum poteris rex esse tui.

Audi Origenem homil. 9. in Numer. *Ego*, ait, *si renunciem omnibus quæ possideo, & tollam crucem meam, & sequar Christum, holocaustum obtuli ad altare Dei: aut si tradidero corpus meum ut ardeam, habens caritatem, & gloriam martyrii consequar, holocaustum meipsum obtuli ad altare Dei: si diligam fratres meos, ita ut animam meam ponam pro fratribus meis; si pro justitia, pro veritate usque ad mortem certavero, holocaustum obtuli ad altare Dei: si membra mea ab omni concupiscentia carnis mortificavero, si mundus mihi crucifixus sit, & ego mundo, holocaustum obtuli ad altare Dei, & ipse meæ hostiæ sacerdos efficior. hoc ergo modo sacrificium geritur.*

Præ reliquis autem martyrium est regale sacerdotium, quia Martyr regali animo, ardenti charitate se, suaque omnia, vitam & mortem Deo in holocaustum offert. Dicebat Heliogabalus, teste Lampridio & aliis in ejus vita: *Imperatori & regi basilice*, id est regaliter, *esse moriendum*, æquè ac vivendum. Dixit, at non fecit: Martyres & dicunt & faciunt. Rursum Religio est regale sacerdotium, quia in ea religiosi se totos quasi victimas spontaneas, imò quasi holocausta, Deo offerunt. *Ipse homo Dei nomine consecratus ac devotus, in quantum mundo moritur ut Deo vivat, sacrificium est*, ait S. August. 10. Civit. cap. 6. & S. Gregor. lib. 9. Moral. 31. *Nos quippe ipsos*, inquit, *sacrificium Deo offerimus, cùm vitam nostram divino cultui dedicamus.* Idem homil. 12. in Ezech., ait, *Qui sic operantur ea quæ Dei sunt, ut tamen & quædam sunt sæculi non relinquant, nimirum sacrificium & non holocaustum offerunt. Qui autem cuncta quæ mundi sunt deserunt, & totam mentem igne divini amoris incendunt, hi nimirum omnipotenti Domino sacrificium & holocaustum sunt.* Sic & D. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 7. docet Religiosos esse holocausta, quia omnia sua Deo tradunt, nimirum opes per votum paupertatis, corpus per votum castitatis, voluntatem & judicium per votum obedientiæ. Plura vide apud Hieron. Platum l. 2. de Bono status Religiosi c. 15.

Ecclesia sancta: Primò. *Secundò:* *Tertiò:* *Quartò:* *Quintò.* *Sextò.* *Septimò.*

GENS SANCTA] Primò, quia uti Synagoga Judæorum olim, ita nunc Ecclesia Christianorum ex omnibus gentibus Deo est segregata, dicata & sanctificata. Secundò, quia plurimos habuit & habet Sanctos, Apostolos, Martyres, Confessores, Virgines. Sunt viri eruditi qui numerum Martyrum accuratè ineunt, asseruntque facilè esse undecim milliones, ita ut cuique diei per annum assignari queant triginta millia Martyrum, uti ostendam Apocal. 7. 9. Tertiò, quia omnes ad sanctitatem vocati sunt, juxta illud Hebr. 12. 22. *Accessistis ad Sion montem & civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem, & multorum millium angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, & judicem omnium Deum, & spiritus justorum perfectorum, & Testamenti novi mediatorem Jesum.* Quartò, quia sancta est Christianorum religio, fides, doctrina, Sacramenta, sacrificia. Quintò, quia ejus auctor Christus est Sanctus sanctorum, Daniel. 9. 24. ejusque rector est Spiritus sanctus. Sextò, quia nullibi nisi in Ecclesia invenitur vera sanctitas. Septimò, quia eorum lex, & vita legi conformis est sancta.

Audi S. Basilium in Moralibus regula 80. cap. 21. *Quid proprium*, ait, *Christiani? Fides quæ per charitatem operatur. Quid proprium ejus quæ in proximum est charitatis? utilitatem propriam non quærere, sed utilitatem ejus qui diligitur cùm animæ, tum corporis. Quid proprium Christiani? ut per baptismum denuo ex aqua & spiritu generetur, ut unus fiat spiritu cum Christo, ut, quemadmodum Christus peccato semel mortuus est, ita etiam ipse mortuus sit, & ad omne peccatum immobilis, sicut scriptum est Rom. 6. Quicumque in Christum Jesum baptizati sumus, in mortem illius baptizati sumus. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, hoc scientes quòd vetus homo noster simul crucifixus est, ut destruatur corpus peccati, ut ultrà non serviamus peccato. Quid proprium Christiani? mundari ab omni inquinamento carnis & spiritus, & perficere sanctitatem in timore Dei & charitate Christi, & nullam habere maculam, neque rugam. Quid proprium Christiani? providere Dominum in conspectu suo semper. Quid proprium Christiani? quotidie ac singulis horis vigilare, & assiduè paratum esse ad eam perfectionem, per quam placeat Deo, illud scientem, venturum esse Dominum hora illa qua non sperat.*

POPULUS ACQUISITIONIS] id est, acquisitus, Syrus, *congregatio redempta*, quam scilicet Christus suo sanguine acquisivit, redemit & emit. Minùs rectè Vatablus & Erasmus vertunt, *qui Christo in lucrum accessit.*

Esto

A Esto enim id verum sit, tamen id præcisè non significat περιποίησις, sed acquisitionem & emptionem, ex qua non tam Christo quàm ipsismet emptis ingens lucrum gratiæ, gloriæ & hereditatis cælestis accessit. Hinc Paulus fideles ait positos in acquisitionem salutis per Christum, ipsosque vocat filios fidei in acquisitionem animæ, Hebr. 10. 39. & 1. Thessal. 5. 9. Christo tamen ex eadem accessit ingens gloria. Nam, ut ait S. Bernardus in Sententiis, *Hæc pars Christi quam tulit manu Amorrhæi* (qui amarum ac rebellem significat, putà diabolum) *in gladio prædicationis & arcu incarnationis*. Idcirco Christus nos summè amat, quia carò ei constitimus: emit enim nos sanguine suo.

S. Aug. 1. de Pec. mer. c. 27. & S. Amb. in psal. 118. octon. 6. legunt, *populus in adoptione*, rem reddentes, non verba; περιποίησιν enim non significat adoptionem sed vindicias, sive vindicationem in libertatem, acquisitionem, possessionem, conservationem, salutem: περιποιεῖσθαι enim est asserere in libertatem, acquirere, servare. περιποίησις respondet Hebr. סגלה *segulla*, id est, pars eximia, selecta & dilecta, uti est thesaurus & gemmæ pretiosæ. Vide dicta Exodi 19. 6. Sensus est, q. d. Christiani sunt populus peculiaris, hoc est possessio, peculium & cymelium Dei. Unde & Oecum. acquisitionem interpretatur possessionem & hereditatem. *Omnes enim*, ait, *κτίσμα, id est creatura, Dei sunt: κτῆμα verò, id est possessio, soli illi qui per bonam suam operationem dignati ea res fuerint. Propterea*, inquit, *electi fuistis, ut per obedientiam & bona opera, vestra præcones virtutis ejus qui nos vocavit dicamini*. Pulchrè S. Aug. de Verbis Dom. secun. Lucam serm. 35. in fine. *Magna res*, inquit, *fratres, & hereditas ipsius sumus. & hereditas nostra est; quia & colimus eum, & colit nos. Nulla est injuria illi quia colit nos. Quia si nos colimus illum ut Deum nostrum, ille colit nos ut agrum suum. Ego sum*, inquit *Christus, vitis, vos estis palmites, pater meus agricola est*, Johan. 15. *Ergo colit nos; sed, si fructum reddamus, parat horreum*.

Christiani discipuli Christi.

Hinc S. Basil. in Moralibus regula 80. c. 1. & sequent. docet fideles esse oves, palmites, sponsas, templa, victimas, filios Christi, ideoque debere ita vivere ut sint lux mundi, & sal terræ. *Cujusmodi Christianos esse*, inquit, *ratio vult?* Primò, *tamquam discipulos Christi, qui ad ea se tantummodo conforment quæ vident in ipso, vel quæ audiant ab ipso. Tollite jugum meum super vos, & discite a me. Vos vocatis me magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim. Si ergo ego lavi pedes vestros Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedi vobis, ut quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis*.

Oves. Secundò, *tamquam oves Christi, qui solam audiant vocem pastoris sui, & ipsum sequantur. Oves meæ vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me. Alienum autem non sequuntur, sed fugient ab eo*.

Palmites. Tertiò, *tamquam palmites Christi in ipso radicatos, & ipsi fructum ferentes & omnia quæ illo digna sunt, & ipsius voluntati consentanea facientes, & habentes. Ego sum vitis & vos palmites*.

Membra. Quartò, *tamquam membra Christi in omni executione mandatorum Domini, aut donorum Spiritus sancti absolute perfectos ad dignitatem capitis ipsorum, qui est Christus. Nescitis quòd corpora vestra membra sunt Christi? veritatem autem facientes in charitate crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem juncturam subministrationis, secundùm operationem in mensuram uniuscujusque membri, augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate*.

Sponsa. Quintò, *tamquam sponsam Christi servantem castitatem, in eo quod in solis sponsi sui voluntatibus ambulet. Qui habet sponsam sponsus est: despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo*.

Templum. Sextò, *tamquam templum Dei sanctos ac mundos, & iis repletos solùm quæ ad Dei cultum pertineant. Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Vos enim estis templum Dei vivi, sicut dicit Deus: Inhabitabo in illis, & ambulabo inter eos, & ero illorum Deus*.

Victima. Septimò, *tamquam victimam immaculatam, omnibusque suis membris & partibus absolutam, veræ in Deum pietatis integritatem conservantes. Obsecro itaque vos fratres per miserationes Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem rationabile obsequium vestrum*.

Filii. Octavò, *tamquam filios Dei formatos ad imaginem Dei, secundum mensuram quæ donata est hominibus. Filioli adhuc modicum vobiscum sum. filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis*.

Lux. Nonò, *tamquam lucem in mundo: ut & ipsi videlicet puri sint ab omni vitio, & eos qui ad ipsos accedunt illuminent ad agnitionem veritatis, ut vel tales fiant quales convenit, vel declarent quid sint. Vos estis lux mundi. Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo*.

Sal terræ. Decimò, *Tamquam sal in terra: ut videlicet qui communionem cum ipsis habuerint, spiritu renoventur ad incorruptionem. Vos estis sal terræ*.

Virtutes Christi. Prima. UT VIRTUTES ANNUNCIETIS EJUS] Quas virtutes: Primò, q. d. Ut vos quasi regales sacerdotes Christi narretis, prædicetis & celebretis immensam ejus in nos clementiam, sapientiam, patientiam, humilitatem, charitatem, justitiam, cæterasque virtutes, quas in vita & morte pro nobis redimendis exhibuit Christus. Alludit ad Hebræos, qui transito mari rubro Deo gratias agentes, celebrarunt ejus magnalia, dicentes: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est: equum & ascensorem projecit in mare*, Exod. 15. 1.

B *Secunda.* Secundò, ἀρετὴ, id est *virtus*, significat industriam (unde ab ἀρετῇ deductum est nomen artis, ait ex Donato S. August. 4. de Civit. 21.) Christus enim magna industria assumpsit carnem passibilem, in eaque crucifixus est, ut diabolum falleret, & per lignum quo cecideramus nos redimeret. Hinc canit Ecclesia in Hymno Dominicæ passionis: *De parentis protoplasti fraude facta condolens, ipse lignum tunc notavit, damna ligni ut solveret. Hoc opus nostræ salutis ordo depoposcerat, multiformis proditoris ars ut artem falleret: & medelam ferret inde, hostis unde læserat*.

Tertia. Tertiò, ἀρετὴ significat virtutem & fortitudinem bellicam; deducitur enim ab ἄρης, id est *Mars*. Sic virtutes, id est, heroica prælia & victoriæ Judæ & fratrum Machabæorum celebrantur in libris Machab. Christus enim ingenti fortitudine vicit diabolum, mundum, carnem, omnesque tyrannos & Gentes non ferro, sed ligno; non feriendo, sed moriendo. Unde Petrus Damiani serm. 10. de Cœna Domini, pro *virtutem* legit *virtutem* in singulari.

Quarta. Quartò, *virtus* significat opus eximium & magnificum C quod insignem parit laudem & decus: unde Syrus vertit תשבחתה *teshbechate*, id est, laudem & gloriam ejus. Sic vice versa *laus* sumitur pro virtute per metonymiam, qua effectus pro causa ponitur; ut cùm Poeta ait: *Sunt sua præmia laudi*, id est virtuti: virtutis enim individua comes est laus & gloria nimirum.

Ardua per præceps gloria vadit iter.

Hinc Romani templum honoris ædificarunt contiguum templo virtutis, cujus vestigia etiamnum Romæ cernimus.

Quinta. Quintò, *virtutes* Christi accipi possunt non passivè, sed activè, quas scilicet ipse agit & operatur in nobis, scilicet miram, imò divinam humilitatem, charitatem, patientiam, castitatem, constantiam, &c. nobis aspirando, quæ longè superant virtutes omnium Pharisæorum & Judæorum, uti ostendit Christus Matth. 5. toto capite. Hæ enim nostræ virtutes ... commendant gloriam Christi, quia ab ipso nobis sunt inditæ. Alludit ad oraculum Davidis psalm. 21. v. 32. *Annunciabitur Domino generatio ventura, & annunciabunt cæli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus*. Et illud D Isajæ cap. 43. 21. *Populum istum formavi mihi; laudem meam narrabit*. Huic expositioni favet id quod subdit S. Petrus.

QUI DE TENEBRIS infidelitatis, ignorantiæ Dei & salutis errorum & peccatorum, VOS VOCAVIT IN ADMIRABILE LUMEN SUUM) fidei scilicet, cognitionis Dei, prudentiæ & virtutum: quibus verbis S. Petrus alludit ad Isajæ 9. v. 2. *Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis*. & cap. 60. 1. *Surge, illuminare Jerusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos: super te autem orietur Dominus, & gloria ejus in te videbitur. Et ambulabunt gentes in lumine tuo, & reges in splendore ortus tui*.

Hac sententia tacitè monet fideles S. Petrus, ut lumen

hoc & solem justitiæ qui eis exortus affulsit, sequantur, in ejusque luce ambulent & vivant, juxta illud Pauli Ephes. 5. v. 8. *Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: ut filii lucis ambulate; fructus enim lucis est in omni bonitate & justitia & veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo.* Et Rom. 13. 12. *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis.* Et Philip. 2. 15. *Ut sitis sine querela, & simplices filii Dei sine reprehensione in medio nationis pravæ & perversæ, inter quos lucetis* (Syrus, *spectamini*) *sicut luminaria in mundo.*

Admirabile lumen fidei; cur?

Porrò hoc lumen vocat *admirabile*, tum quia mira de Deo, de S. Trinitate, de Christo, de prædestinatione, de vocatione Gentium, &c. mysteria revelat & ostendit: tum quia mira docet de virtutum officiis, de perfectione castitatis, patientiæ, charitatis, obedientiæ, religionis, contemptus mundi, aliarumque virtutum, ex quibus omnibus clarescit gloria Christi: tum quia Sancti per illud heroica & mira virtutum opera patrarunt, uti ostendit Paulus Hebr. 11. Ita mirus fuit amor Christi in S. Petro, mirus amor crucis in S. Andrea, mira vis prædicandi in S. Paulo, mira puritas in S. Johanne, mira fortitudo in S. Stephano, mira constantia in S. Athanasio, mira pœnitentia in S. Magdalena, mira contemplatio in S. Antonio, mira religio in S. Basilio, mira humilitas in S. Francisco, mirus fervor in S. Dominico, mirus candor in S. Bernardo, mirus ardor in S. Laurentio, &c. Hæc omnia ostendunt & prædicant virtutes & gloriam Christi: nam ab eo quasi capite & fonte dimanarunt in Sanctos, unde necesse est ea omnia longè perfectiora fuisse in Christo. Ut ergo metiaris virtutes Christi, metire & considera vitas & virtutes Sanctorum singulorum. hæ enim à Christo quasi radii à sole profluxerunt. Idque parebit in die judicii, *cùm venerit glorificari in Sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt*, ait Paulus 2. Thessal. 1. v. 10.

Axiomata Christi Philosophis paradoxa.

Jam verò quantum hoc lumen & virtutes Christi & ex eo Christianorum, superent omne lumen omnesque virtutes Philosophorum, præter alios pulchrè docet S. Eucherius epist. ad Valerianum, ubi multa Christi & Christianorum axiomata recenset, quæ Philosophis videntur paradoxa: *In illis namque eorum præceptis*, inquit, *vel adumbrata virtus, vel falsa sapientia: in his verò consummata justitia, solida virtus continetur*, &c. *Ibi* (in schola & philosophia Christi) *tibi istud insinuabitur: Si amas te, proximum dilige, quia nihil magis commodis tuis dabis, quàm quod contuleris alienis. ibi tibi præcipietur: Nullam esse causam tam dignam putes, qua tibi justa fiat mors hominis. Illic adversus illicita moneberis: Libidini resiste tanquam hosti acerrimo, qui insultare victis etiam contumelia corporis gaudeat. Illic, ne concupiscas, istud edoceberis: Melius est nolle quæ non habeas, quàm habere quæ velis. Illic, ne irascaris, hoc inseretur: Qui provocatus irascitur, tunc solùm non irascitur, cùm non provocatur. Ibi etiam de inimicis audies: Amato non amantem, quia amantem vix ullus non amat. Illic sæpiùs id tibi iterabitur: Thesaurum is benè recondit, qui indigentibus dividit. perdere enim jam non poterit, quod largiendo collocavit. Illic etiam feliciora suadeberis, cùm dicetur: Fidelium conjugiorum fructus est continentia. Ibi tu discernenda cognosces, cùm audies: Mala sæculi cujus justis injustisque communia sunt. Ibi tibi istud audiendum offeretur: Major ægritudo est languere animam vitiis, quàm corpus morbis. Ibi tibi ad commendandam pacem istud pronuntiabitur: Impatientibus similitudo morum causa discordiæ. Ibi, ne sequaris malos, istud audies: Prudentem & sapiens informat, & stultus: ille quid imitandum sit docet, iste quid vitandum. Illic & ista proferentur: Multa prosunt nescientibus: ideo non minor est Dei in operto, quàm in aperto benignitas. Illic admoneberis: Gratias Deo non magis in prosperis agas, quàm in adversis: & cùm prospera sint, te non meruisse fatearis. Illic tibi etiam remotiora patefient, cùm ista prædicabuntur: Fatum non esse, interrogent gentes vel leges suas, quæ utique non puniunt, nisi factorum voluntatem. Illic audies ad custodiendam puritatem, & ista præcipi: Si vis esse verax, non eris suspicax: non enim suspicamur, nisi quod nescimus. Et istud: Deo mente defixus, à passionibus cùm titillatur, à cœlo in terram devolvitur. Illic tibi suggeretur: Etiam in secretis tuis, quod velis homines nescire, ne feceris: quod Deum, ne cogitaveris. Et illud contra fraudem: Infelicius est decipere, quàm decipi. Et istud contra jactantiam: Vanitatem tanto magis fuge, quanto melior effeceris: cætera enim vitia crescunt vitiis, vanitas virtutibus.* Ac tandem concludens ait: *Proinde omnia dicta factaque tua ad Deum, vel propter Deum dirige. Unus hic portus est, in quem nos ab omni fluctuantis sæculi jactatione referamur: hic statio fidissima, & quies certa: hic blanda tranquillitas serenum renidet. Huc cùm fueris delatus, tutè navis tua post inanes labores hic ad crucis ancoram fundata retinebitur.* Annon hæ virtutes, hæc Christi dictamina & lumina, hæc Christianæ legis dogmata sunt admirabilia & mundo paradoxa?

QUI ALIQUANDO NON POPULUS NUNC AUTEM POPULUS DEI] Citat Oseæ 1. 6. vide ibi dicta. VERS. 10.

CHARISSIMI] ἀγαπητοὶ id est *diligibiles*, amabiles, digni dilectione, chari, dilecti. Hinc Agapetæ, id est VERS. 11.
charæ olim vocabantur virgines & feminæ devotionis speciem præseferentes, quæ viris Ecclesiasticis aut laicis in speciem spiritalibus adhærebant cum iisque commorabantur ut eis vel servirent, vel ab eis instruerentur; sed sub hoc pallio latebant sordes, & charitas fiebat carnalitas, *ut quæ venerant Penelope, abirent Helenæ*; quod de Lævina scribit Martial. li. 1. epigr. 63. onde in eas & earum amasios, præsertim Ecclesiasticos, acriter invehitur Nazianz. S. Hieron. S. Basil. lib. de Virgin. S. Cyprian. lib. de Singularitate Clericorum, & alii veteres passim.

OBSECRO) παρακαλῶ, id est *hortor*, vel obsecro. Nota modestiam S. Petri summi Pontificis, dum subditis non præcipit, sed *obsecrat*. Hoc subinde imitandum Prælatis, uti docet S. Bonavent. tract. de Sex alis Seraphim.

TANQUAM ADVENAS (S. Cyprian. lib. 1. epist. 5. legit *hospites*) ET PEREGRINOS) Anima enim nostra cœlestis & à Deo creata venit in terram, & corpus hoc mortale, ibique est advena, indeque quasi peregrina tendit & cupit redire ad cœlum. Rursum Jerusalem cœlestis, cujus conscripti sumus cives, descendit de cœlo, ut inde fideles suos secum rapiat ascendens in cœlum, Apocal. 21. 2. Insuper positi sumus à Deo in paradiso quasi ejus inquilini, inde ob peccatum expulsi exules & peregrini vagamur in terra. ita S. August. in psal. 118. conc. 8. sub initium. Quocirca Christus ut nos ab hoc exilio revocaret in patriam paradisi, descendens in terram, natus est in diversorio, vixit in hospitio, mortuus est in patibulo. Quid est ergo Christianus? est instar Christi peregrinus terræ & civis cœli. Porrò *Peregrini officium esse*, ajebat S. Franciscus, *colligi sub alieno tecto, pacificè pertransire & anhelare ad patriam.* Unde S. Basilius in Ascetic. *Oculos*, ait, *habeto ad terram dejectos, animum ad cœlum erectum.*

Christianus hic est peregrinus. Prima dos peregrini.

Prima ergo conditio, dos & virtus peregrini est, ut sciat se esse peregrinum. Multi enim peregrini deliciis viarum inescati iis inhærent & obliviscuntur patriæ, quia hospitium, imò stabulum pro domo & patria adamant, ait S. Gregor. qui sanè imprudenter agunt & stolidè. Quot quantique mortales hic domos, prædia, hortos, palatia construunt; aurum, argentum & census sine fine coacervant; servos, equos, officia, beneficia accumulant, quasi hic perpetuò mansuri, iisque fruituri? Cogitantne illi se esse advenas & peregrinos? Verè vilem eorum sortem & mentem miserans Poeta exclamat: *O curvæ in terras animæ & cœlestium inanes.* Et Seneca epist. 99. tales ridens: *Cæterum*, ait, *tam improbi sunt, tamque obliti qui sint, ut mirentur aliquid ipsos amittere, amissuri uno die omnia. Quidquid est cui dominus inscriberis, apud te est, tuum non est. Nihil firmum infirmo, nihil fragili æternum, invictum est.* Idem libr. 2. Natur. quæst. cap. 59. *Omnes*, ait, *reservamur ad mortem: totum hunc quem vides populum quemque cogitas esse? citò natura revocabit & condet, nec de re, sed de die quæritur, eodem citiùs tardiùsve veniendum est.*

Secunda.

Breviùs verò, clariùs & acutiùs S. Augu. q. 91. in Levit. *Omnis homo*, ait, *advena est nascendo, quoniam compellitur migrare moriendo.*

Secundò, peregrinus omnia quasi peregrè videt, à se aliena & peregrina æstimat: unde eis cor non affigit, sed obiter ea quasi ad se non pertinentia aspicit & pertransit. Ita & Christianus omnia in hoc mundo æstimat sibi peregrino esse aliena & peregrina. *Peregrini enim sumus coram te & advenæ, sicut omnes patres nostri: dies nostri quasi umbra super terram, & nulla est mora* ait David 1. Paralip.

lip. 29. 15. Præclarè S. Eucherius epist. ad Valerianum: *Vera*, ait, *beatitudo est sæculi beatitudinem spernere, neglectisque terrenis ad divina flagrare. Abrumpatur illa interminabilis sæcularium negotiorum cura, nihil est magnum ei, quod parvum est tempore; nec longis dilatatur gaudiis, quidquid arcto fine concluditur.*

Tertia. Tertiò, hospes una nocte versatus in hospitio abit, illudque aliis hospitibus venturis relinquit; ita facit & homo. Audi S. August. serm. 32. de Verbis Domini: *Unusquisque*, ait, *hic & in domo sua hospes est; si non est hospes, non inde transeat: si transiturus est, velit nolit hospes est. nam dimittis illam filiis suis, hospes hospitibus: cessit tibi locum pater tuus, cessurus es locum filiis tuis: nec mansurus manes, nec mansurus relinquis.* Quocirca S. Greg. Nazianz. in Carm. de hominis utilitate ita eam pingit:

Quæ vita hæc? tumulum à tumulo (à ventre matris)
peto rursus, & ignis
Post tumulum rursus me tumulabit edax.
Idque ipsum est quod vivo velut rapidissimus amnis,
Qui sursum exoriens semper ad ima fluit, &c.
Ast ego complectar mansura in sæcula Christum,
Cùm fuerint vitæ vincula rupta meæ.

Quarta. Quartò, S. Bernard. serm. 7. de Quadrag. Peregrinus, ait, rectà pergit per viam, contentus victu ac vestitu, sine sarcinis supervacaneis; unum iter suum curat, non aliena negotia. Ita faciat & Christianus. Verè ait S. August. de Consolat. mortuor. serm. 1. *Peregrinatio est omne quod vivimus. Nam sicut peregrini in sæculo sedes habemus incertas, laboramus, desudamus vias ambulantes difficiles, periculis plenas: undique insidiæ à corporalibus, à spiritualibus inimicis: ubique errorum calliculi sunt præparati. Et cùm tantis periculis urgeamur, non solùm ipsi non cupimus liberari, sed etiam liberatos tamquam pereuntes lugemus & plangimus.* Idem de Verbis Apost. serm. 26. *Nos*, inquit, *irridetis, quia speramus æterna, quæ cùm venerint non transeunt, sed semper manent: nos autem ad illa veniemus, cùm per viam Dominicam ista quæ transeunt transierimus. A vobis verò temporalia nec sperari aliquando desinunt, & tamen crebrò sperata vos fallunt: nec cessant vos inflammare ventura, corrumpere venientia, torquere transeuntia. Nonne ipsa sunt quæ concupita inardescunt, adepta vilescunt, amissa vanescunt? utimur eis & nos secundùm peregrinationis nostræ necessitatem, sed non in eis gaudia nostra figimus, ne illis labentibus subruamur. Utimur autem hoc mundo tamquam non utentes, ut veniamus ad eum qui fecit hunc mundum, & in eo maneamus ejus æternitate perfruentes.*

Quinta. Quintò, peregrinus anhelat ad patriam. Idem faciat Christianus. Audi S. Cyprian. tract. de Mortal. *Patriam nostram paradisum computamus; magnus nos illic charorum numerus expectat, parentum, fratrum, filiorum copiosa turba desiderat, jam de sua incolumitate secura, & adhuc de nostra salute solicita. Quid igitur non properamus, ut patriam nostram videre, & parentes salutare possimus? Ad hos properemus, ut cum his citò esse, ut cito ad Christum venire contingat, optemus.* Et S. August. in psal. 148. *Qui*, ait, *non gemit peregrinus, non gaudebit civis. quia desiderium non est in illo.* Idem in psalm. 145. initio: *Fideli homini*, ait, *& peregrino in sæculo nulla est jucundior recordatio, quàm civitatis illius unde peregrinatur. Sed recordatio, civitatis in peregrinatione non est sine dolore atque suspirio; spes tamen reditus nostri certò etiam peregrinando tristes consolatur & exhortatur.*

Sexta. Sextò, peregrinus fortiter & constanter fert labores itineris, æstus, frigora, famem, sitim, omniaque viarum & hospitiorum incommoda. Ita Christianus fortiter ferat omnes hujus vitæ & peregrinationis ærumnas, cogitando illas esse breves & modicas, ac per eas perveniri ad quietem & gloriam cælestem. Talis fuit Abel primus mundi peregrinus, sed civis cæli, quem occidit Cain primus mundi civis & cæli exul. Unde ab Abel cœpit civitas Dei, à Cain civitas mundi & diaboli, ait S. Aug. 15. Civitat. 1. *Prior*, ait, *est natus civis hujus sæculi* (Cain) *posterior autem isto peregrinus in sæculo* (Abel) *& pertinens ad civitatem Dei, gratia prædestinatus, gratia electus, gratia electus, gratia peregrinus deorsum, gratia civis sursum.* Idem in psalm. 137. *Vita ista*, ait, *parva tribulatio, si non est tribulatio, non est peregrinatio. Si autem peregrinatio est, aut parum patriam diligis, aut sine dubio tribularis. Quis enim non tribuletur, non se esse cum eo quod desiderat.*

Septimò, peregrinus decorè, honestè & justè se gerit nulli est injurius, cautè se habet in omnibus, cavetque ne quod periculum incurrat, vel ad judices & tribunalia trahatur. Quocirca S. Paulus, cujus verba S. Petri antistropha sunt: *Apparuit*, ait, *gratia Dei & Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobriè & justè & piè vivamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem, & adventum gloriæ magni Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* *Septima.* Unde Poeta hominem Christianum quasi peregrinum ita pingit:

Beatus ille qui procul negotiis.
In Christo opes ponit suas:
A sæculo rebusque sæculi omnibus;
Ipsique mortuus sibi.
Uni Deo jam deditus, soli Deo,
Suoque vivit proximo;
Quidam quasi in terris obambulans Deus,
Et sanctus in carne angelus,
In regeneratione similis futurus Dei filio,
Suaque mensura Deus.

Octavò, peregrinus homines quoslibet sive indigenas, sive obvios quos videt & audit, quasi peregrinos æstimat: cor ejus est in patria, mens cum parentibus, filius & cognatis. ita Christianus homines & feminas omnes hujus sæculi peregrinos æstimat, cor habet apud Deum, angelos & Sanctos. Unde S. Basilius Admonit. ad filium spiritalem: A viditate cælesti anima flagrans, *inquit*, Christi amori copulatur cùm in terris agens de cælestibus jugiter meditatur: calcat sæculi voluptates, nec ulla sæculi cura eam segregat ab amore Christi: sed ut figura (*nota hoc*) quædam inter homines versari videtur, & tota conversatio ejus in cælis est. Mors illi præsens, tamquam vita ipsa est dulcis: cupit dissolvi & esse cum Christo, quem in carne vivens intra suum portaverit templum. *Idem Reg. fusius disp. interr. 5. quærit*, Quomodo cohibenda sit mentis ad futiles cogitationes evagatio? *ac respondet*: Qui verè Deum sequi destinat, is à vinculis affectionũ hujus vitæ solutus fit, id quod facilè assequimur, si & à superioris vitæ nos consuetudine penitus abducimus, eamque oblivioni funditus mandamus. Nisi enim ab ea quæ ex sanguinis necessitudine nobiscum intercedit coniunctione nos alienaverimus, & à familiari congressu sæcularium, ac mentis habitu in alium veluti mundũ commigraverimus, juxta illud Apostoli: Nostra conversatio in cælis est; nullo modo scopum attingemus; Deo videlicet ut placeamus; cùm præcisè Dominus dixerit; Sic omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quę possidet, non potest meus esse discipulus. *Addit deinde*: Hæc autem ubi præstiterimus, omni custodia custodiendum fuerit cor nostrum, neq; patiendum ut assidua de Deo cogitatio ex animis nostris elabatur, neve eorum quæ mirabiliter ab eo facta sunt memoria contaminetur per futiles & evanidas cogitationes: contraq; illud agendum assiduè, ut ex assidua & purissima recordatione impressam in animis nostris piam de Deo cogitationem, velut indelebile aliquod signum circumferamus. Si quidem hæc est ratio per quam erga Deum acquiri charitas consuevit. *Hinc S. Bernard. de Modo bene vivendi ca. 7.* Omnia, *inquit*, quæ in hoc mundo sunt, servis Dei contraria sunt, ut dum ista adversa sentiunt, ad cæleste regnum cum summo desiderio suspirent. Magna apud Deum refulget gratia, qui huic mundo contemptibilis est. Nam revera necesse est, ut quæ mundus odit diligantur à Deo. Sancti viri peregrini sunt & hospites in sæculo: unde reprehenditur Petrus quòd tabernaculum in monte fieri voluerit: quia sanctis in hoc mundo tabernaculum non est, quibus in cælo patria & domus est. Cuncta temporalia quasi herbæ marcentes siccantur & transeunt: sancti viri qui perfectè sæculum cõtemnunt, ita huic mundo moriuntur, ut soli Deo vivere delectentur. Et quanto se à conversatione hujus sæculi magis subtrahunt, tanto magis, oculis mentis præsentiam Dei, & angelicæ societatis frequentiam contemplantur.

Octava. *Nota.*

Nona. Nonò, peregrinus parat & munit se ad iter per calceos, pallium & vestes ceratas, quæ pluviam arceant, baculum cui innitatur, &c. ita fidelis contra omnes difficultates & tentationes se muniat solida humilitate, patientia, oratione, ac præsertim Christo, ejusque cruce &

morte. Hinc agrum qui emptus est pretio sanguinis Christi in sepulturam peregrinorum, ita mysticè interpretatur S. Augustinus serm. 128. de Tempor. *Quibus*, ait, *non est in mundo possessio, his in Christo fit sepultura. Istos peregrinos quos esse dicimus nisi devotissimos Christianos, qui renuntiantes sæculo, & nihil possidentes in mundo, in Christi sanguine requiescunt? Christianos enim qui mundum non possident, hic totum possidet Salvatorem. Ideo autem peregrinis sepultura Christi promittitur, ut qui se à carnalibus vitiis tamquam peregrinum & alienum custodierit, is Christi requiem mereatur. Sepultura enim Christi quid est aliud nisi requies Christiani? Nos ergo peregrini in hoc mundo sumus, & tanquam hospites in hac luce versamur; sicut Apostolus ait: Etenim dum sumus in corpore, peregrinamur à Domino: peregrini, inquam, sumus, & nobis Salvatoris empta est sepultura. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.* Rursum peregrinus viaticum sibi parat ad iter necessarium: ita fidelis S. Eucharistia pro viatico utitur. Præclarè S. Basil. de Leg. lib. Gentil. *Ad futuri sæculi*, inquit, *cujus nec est finis, possessionem viaticum tibi para*, putà S. Sacramenta, virtutes & merita, ex quibus vivas in æternum.

Decimò. Decimò, peregrinus ridetur ab indigenis, præsertim pueris, quasi barbarus ob novum habitum, loquelam, gestum; sed contemnit & pertransit, ac ridentes ipse pariter ridet. ita & Christianus ridetur à mundo & mundanis, sed pariter eos ridet, aitque cum Apostolo: *Tamquam purgamenta hujus mundi æstimati sumus, omnium peripsema usque adhuc*, 1. Corinth. 4. 13. & illud: *Jam non estis hospites & advenæ, sed estis cives sanctorum, & domestici Dei*, Ephes. 2. 19. & illud 1. Corinth. 4. 3. *Mihi pro minimo est, ut à vobis judicer aut ab humano die*. Prima ergo *virtus Christiani est, contemnere & contemni*, ait S. Hieron.

Ita Sancti æstimarunt se peregrinos. Eorum exempla & gnomas recensui Hebr. 11. 13. Denique præclarè S. Gregor. Nazianz. in Præceptis ad virgin.

Quocirca, inquit, *nec te præsentis commoda vitæ*
Immodicè oblectent, nec rursus tristia frangant.
Tristia quippe tibi, simul & jucunda necesse est
Linquere cuncta brevi.
Hospes es in misera peregrinus & incola terra.
Pòst verò ad patriam divina potentia sedem
Te vehet, in fragili postquam certaveris ævo.
Præmia sunt porrò longè majora labore.

Hæc est ergo vocatio Christiani, ut quasi peregrinus cor avocet à cognatis, deliciis, opibus, totusque quasi à mundo abstractus ad cælum contendat per aspera quæque, uti fecit S. Cæcilia, S. Agnes, S. Catharina, omnesque Martyres.

PEREGRINOS, ABSTINERE A CARNALIBUS DESIDERIIS] Primò, quia peregrinus iis abstinet; non enim se gravat & opplet cibo & potu, sed leviter & moderatè eum sumit, ut sit expeditus & agilis ad iter. Peregrinis enim congruit illa Epicteti gnome, *Sustine & abstine*. Secundò, quia fidelis sibi peregrinam esse æstimat non tantùm terram, sed multò magis carnalem concupiscentiam, quia concupiscit delicias spirituales & æternas. Tertiò, quia concupiscentia carnalis ei non tantùm est impedimento ad viam, sed & veneno ad vitam: occidit enim animam peregrinantis in cælum, truditque eam in tartara.

Exempla continentiæ. Porrò *carnalia desideria* intellige non tantùm gulæ & libidinis, sed & iræ, invidiæ, superbiæ, &c. Hæc enim omnia sunt opera carnis, id est, concupiscentiæ, quæ non tantùm in carne, sed & in anima ac mente residet, uti docet Apostolus Galat. 5. 19. vide ibi dicta.

Per *abstinere* ergo intellige continere & continentiam. Hæc enim omnem concupiscentiam domat & refrænat: atq; hæc Gentilibus erat amori & venerationi, ideoque fideles continentes eis faciebat amabiles & admirabiles, longè magis quàm suum Catonem, quem illi miris laudibus in cælum evehebant, & tantùm-non ut numen colebant, dictitantes, Catonem & continentiam ex eodem utero prognatos videri. Aut Anacharsin, qui suis imaginibus inscribi jussit: *Linguæ ventri, & veneri temperandum*; quòd lingua petulans causa sit gravium malorum, & luxu nihil turpius, & libido ex homine faciat pecudem. ita Laert. lib. 1. cap. 9. Et Alexandrum Magnum, qui Darii filias in prælio captas videre noluit, dicens: *Turpe fore si qui viros vicerat, à mulieribus vinceretur*. Et: *Indignum est at, qui aliorum incontinentiam castigamus, ipsi incontinentiæ servire ab exteris deprehendamur*. ita S. Basil. de Legend. lib. Gentil. & Maxim. serm. 3. Et Menedemum, qui dicenti *Magnum est quæ concupiscas assequi*: *Multò majus est*, inquit, *nihil eorum quæ non decent concupiscere*. ibidem. Et Archidamum, qui promittenti vinum suavissimum: *Quorsum*, inquit, *opus est? quia quo melius est, eo plus absumetur, & quæ fortes viros decent, ea reddet inutiliora*. ita Plutarch. in Lacon.

Eminuerunt prisci Christiani in continentia. Nota est continentia S. Jacobi Alphæi, qui vino, carne balneis, cæterisque deliciis abstinens austeram egit vitam, uti fusius dixi in Procemio epistolæ ipsius. Similis fuit S. Petri, S. Pauli & cæterorum Apostolorum.

Johannes Eremita, qui Theodosio Imp. victoriam de Eugenio tyranno prædixit & præstitit, tantæ fuit continentiæ, ut per 40. annos feminam non viderit, adeoque cùm Tribuni uxor eum devotionis causa videre percuperet, eam non admiserit sed per visionem absenti apparens ejus voto satisfecerit, admonens ne deinceps faciem corporalem servorum Dei aspicere desideraret, sed gesta eorum & actus per spiritum contemplaretur. ita Ruffinus, Palladius, & alii in ejus Vita.

S. Antonius Abbati Pambo poscenti monitum salutis & perfectionis, hoc dedit: *Noli esse in tua justitia confidens nec pœniteat te rei transactæ, ac continens esto linguæ tuæ & ventris*. ita Vitaspatr. lib. 5. cap. 1.

Eusebius, teste Theodoreto in Philotheo cap. 4. ita continens fuit oculorum, ut ferreum collare cervici imposuerit, ut hoc pondere inclinatus cogeretur assiduè in terram despicere.

S. Arsenius mulieri quæ clàm ad eum irrepserat poscenti ejus preces, ut in iis sui recordaretur, respondit: *Oro Deum meum ut deleat tuam ex corde meo memoriam*. ita Vitaspatr. lib. 3. n. 65.

Celebris est gnome Abbatis Pastoris ibidem lib. 5. cap. 4. de continentia num. 29. *Nisi Nabuzardan archimagirus venisset, non concrematum esset templum Domini igne: ita & nisi quies gulæ & ventres venerit in animam nequaquam mens corruit pugnans contra inimicum.*

Et num. 45. Abbatis Hyperichii: *Sicut leo terribilis est onagris, sic monachus probatus cogitationibus concupiscentiæ. Jejunium frænum est adversus peccatum. Qui autem abjicit jejunium, velut equus fervens desiderio feminæ rapitur. Siccatum jejunio corpus animam de profundo elevat, & siccat fistulas delectationum.*

Et num. 60. celebratur continentia Religiosi; qui matrem jam senem per torrentem translaturus manus suas pallio involuit, ne eam contingeret. Rogatus à matre cur id faceret, respondit: *Quia corpus mulieris ignis est: & ex eo ipso quo te contingebam veniebat mihi commemoratio aliarum feminarum in animo.*

Porrò prudenter monet S. Gregor. 30. Moral. 14. *Sic*, inquit, *necesse est ut artem quisque continentiæ teneat, quatenus non carnem, sed vitia occidat. Nam plerumque dum plus justo caro restringitur, etiam ab exercitatione boni operis enervatur, ut ad orationem quoque vel prædicationem non sufficiat, dum incentiva vitiorum in se funditus suffocare festinat.*

Plura de concupiscentia, continentia, voluptatum fuga, dixi Jacobi 1. 14. Jerem. 2. 24. Daniel. 1. 17.

QUÆ MILITANT ADVERSUS ANIMAM] *Caro* enim *concupiscit adversus spiritum, & spiritus adversus carnem*, Galat. 5. 17. unde: *Militia est vita hominis super terram*, ait Job cap. 14. 4. Hanc militiam & luctam egregiè in seipso depingit S. August. lib. 8. Confess. 8. & ser. 105. de Temp. & libr. de Conflictu virtutum & vitiorum, ac S. Ephrem lib. de Armatura spirituali, & S. Bernard. tribus serm. de pugna spirituali, & Prudentius in Psychomachia, ubi graphicè describit duellum humilitatis & superbiæ, patientiæ & impatientiæ, castitatis & libidinis, &c. Nervosè Tertull. ad Martyr. cap. 3. *Stat*, ait, *conflictus & victoria suorum agonothetes Deus vivus: xystarches, Spiritus sanctus epistates: Christus Jesus: corona, æternitatis: bravium, angelicæ in cælis substantiæ politia: gloria, in sæcula sæculorum*. Et S. Hilarius in psalm. 118. litera *nun*; *Aliæ, ait sunt sæculi leges, alia Dei munera. Diabolus cùm Deum tentare ausus est, suum*

esse saeculum gloriatur: Dominus vero mers nos saeculo iubet, ut vocamus ipsi. Cùm Domino equum commercium, epulantia est. Cum Domino terreni honoris despectus caelorum regnum est. Cum Domino humilitas cordis, generosa & regiae nativitatis ornatus est.

Vers. 12. CONVERSATIONEM VESTRAM INTER GENTES (Syrus, *coram omnibus filiis hominum*) HABENTES BONAM] *Spectaculum enim facti sumus mundo, angelis & hominibus*, 1. Corinth. 4. 9. & *Proximo famam, Deo debemus & providemus conscientiam*, ait S. Bernardus serm. 71. in Cant. Notent hic Christiani, se ita conversari debere, ut & fideles & infideles, ac haereticos sua sancta conversatione ad Deum, fidem & sanctitatem traducant. Maior enim est vis exempli quàm verbi, vitae quàm vocis morum quàm verborum. Quocirca S. Paulus coram Agrippa rege: *In hoc*, inquit, *& ipse studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper*, Actor. 24. 16. & Iob 1. 1. laudatur quòd inter infideles & impios fuerit vir simplex & rectus. Quin & Cicero apud Lactant. lib. 3. cap. 15. & 16. *Male*, ait, *mecum agitur si me oratio magis quàm vita purgat*. Et Aristippus rogatus, quid in hoc orbe esset admirandum? respondit. *Vir probus & moderatus: quia licèt inter multos impios degat, non tamen pervertitur* ita Stobaeus serm. 35. Praeclarè S. Chrysost. orat. de S. Babylo: *Convincunt, ait, magis opera virtutis, quàm miracula: haec namque vel ficte fieri possunt; vel si verè etiam ab improbis per gratiam gratis datam*. Vide Lactantium lib. 3. c. 15. ubi inter multa ait, eos qui docent & non faciunt, praeceptis suis detrahere pondus, ac verbo veritatem, opere mendacium exhibere.

Vit exempli maior quàm verbi.

UT IN EO, QUOD DETRECTANT (detrahunt, obtrectant, calumniantur) DE VOBIS TAMQVAM DE MALEFACTORIBVS] Dicebant enim Christianos esse contemptores principum, numinis & deorum, voluptuarios, nimirum promiscuos concubitus (quia id faciebant Gnostici haeretici, ex Christianis prognati) vesci carnibus humanis (scilicet carne Christi in Eucharistia, cujus rumorem inaudierant Gentiles, sed modum & mysterium non intellexerant, &c.) adeò ut omnes orbis plagas & clades tribuerent impietati Christianorum, ideoque per trecentos annos eos atrocissimè persecuti sunt omnes penè Imperatores usque ad Constantinum. *Si Tiberis*, ait Tertul. Apolog. 40. *ascendit in moenia, si Nilus non ascendit in arva, si terra movet, si fames, si lues; statim Christianos ad leonem*. Quocirca pro innocentia Christianorum graves & doctas Apologias scripserunt S. Iustinus, Athenagoras, Clemens Alexand. Cyprianus, Tertull. Arnobius & alii.

Christianorum primorum sanctitas.

EX BONIS OPERIBVS VOS CONSIDERANTES (ἐποπτεύοντες, id est *inspicientes*, planè & penitus inspicientes; Clemens Alexand. 2. Paedag. 11. *suspicientes*; Vatablus, *aestimantes*) GLORIFICENT DEUM] Ita S. Blandina atrociter torta, ut Christianis objecta crimina jam dicta confiteretur, constanter & alacriter proclamando, *Christiana sum, & nihil apud nos mali geritur*, obstupefecit tortores. Eadem revocata ad tormenta, & in mortis confinio posita; *Multum*, ait, *erratis o viri, quod putatis infantium visceribus vesci eos, qui ne mutorum quidem animalium carnibus utuntur*. Et sanctus Diaconus de iisdem in tormentis interrogatus, nihil aliud respondit quam: *Aliud nihil sum, quàm Christianus. Hoc mihi nomen, hoc genus hoc patria est. Cumque ei laminas candentes aeris & ferri adhiberent, ita ut carnes eius adusta igne defluerent, ipse permanebat immobilis, ac inconcussus, intrepidus, caelestibus aeternisque fontibus, qui procedunt de ventre Iesu, humanas in se temperans flammas. Verumtamen membris omnibus Martyr erat, & toto corpore unum vulnus haerebat. Periit in eo humana forma agnitio & non solum quis esset, sed & quid esset, tormentorum crudelitas, ne agnosci posset, abstulerat. Christus tamen in eo solus per martyris gloriam recognoscebatur, qui per eius patientiam destruebat adversarias potestates & suos milites per tolerantia roborabat exemplum, ostendens omnibus quia nihil terribile est, ubi diligitur pater; nihil doloris est, ubi fides Christi*, ajunt Lugdunenses Christiani apud Euseb. lib. 4. Histor. ca. 1. in epist. encyclica. Quocirca Plinius Secundus, Proconsul Asiae inquisitione facta de vita Christianorum, scripsit ad Trajanum lib. 10. epist. 97. nihil se in eis criminis deprehendisse, nisi quòd hymnos antelucanos Christo canerent, rogans quid de eis fieri juberet; cui Trajanus rescripsit, inquirendos quidem non esse, oblatos verò puniri oportere. Unde exclamat Tertull. Apolog. 2. *O sententiam necessitate confusam! negat inquirendos ut innocentes, & mandat puniendos ut nocentes*. Antoninus verò Imp. Trajani filius adoptivus & successor in epist. quam recitat Euseb. lib. 3. Hist. cap. 12. Christianos palam laudat & propugnat, atque Gentiles suis tormentis magis confirmare eorum religionem: *Illis enim*, inquit, *magis in optatis est, ut in crimen adducti mortem pro Deo suo oppetant, quàm ut vita fruantur; unde vita ipsorum hoc pacto prodita multò maiorem clarioremque reportant victoriam, quàm si imperata quae vos ab ipsis fieri postulatis, obtemperent*. Unde concludens decernit: *Quod si quispiam igitur cuiquam Christiano, quia Christianus sit, pergat molestia quidquam aut criminis inferre, illi cui crimen illatum fuerit, etiamsi reipsa Christianus deprehensus sit, absolvatur; qui autem illum accusaverit, iustum debitumque supplicium subeat*.

Hac sanctitate Christianorum perspecta conversus est Iustinus Philosophus & Martyr, ut ipse narrat dialog. contra Tryph. Multi quoque judices & tortores conversi fuere, ut patet ex vita S. Iacobi, Alexandri, Luciani, Tryphonis, aliorumque Martyrum. Eadem victus Porphyrius, licèt juratus Christi hostis, scripsit librum de Essaeis, in quo eorum mores angelicos describit & dilaudat. Tam potens est virtus, ut ab hostibus non tantùm testimonium, sed & elogium, ac praeconium extorqueat. Quamobrem Jacobus Lainez, primus à S. Ignatio Societatis Iesu Praepositus Generalis, & ex eo P. Canisius (teste P. Sachino lib. 2. Vitae ejus) censebant *optimam rationem refutandi maledicta esse; illustrem rectè factorum constantiam*.

IN DIE VISITATIONIS] Primò, per *visitationem*, Oecumen. & Aretas accipiunt vestigationem & inquisitionem, q. d. Ut cùm Plinius, aliique Praesides & Gentiles de vobis inquirunt, vestraque visitant, videntes vestra omnia esse sancta, glorificent Deum. Unde Tertull. Apolog. ult. *Cruciate*, ait, *torquete, damnate, atterite nos probatio est enim innocentiae nostrae iniquitas vestra: exquisitior quaeque iniquitas vestra illecebra est magis sectae. Plures efficimur quoties metimur à vobis. Semen est sanguis Christianorum*.

Dies visitationis. Primò.

Secundò, alii *visitationem*, graecè ἐπισκοπῆς, id est *inspectionem*, curam, correctionem accipiunt mysticam per illuminationem & gratiam. q. d. Ut Gentiles glorificent Deum, tunc quando Deus eos visitavit lumine gratiae suae ut videant veritatem & sanctitatem Christi & christianismi eamque amplectantur. q. d. Vestra bona conversatio acer erit eis stimulus ad conversionem & fidem. ita Glossa, Dionys. Gagnejus, Catharinus, Vatabl. Salmeron, & alii.

Secundò.

Tertiò, Hugo & Thomas Anglicus accipiunt de visitatione qua Deus visitat & flagellat fideles, ut ex eorum patientia extorqueat laudem ab infidelibus eis detrahentibus: quo fideles monet S. Petrus, ut cùm persecutionem aliamve quamvis tribulationem patiuntur, sciant eam non casu accidere, nec tam ab hominibus, quàm à Deo proficisci, ad purgandam, explorandam & perficiendam eorum virtutem. Hac enim de causa instituuntur visitatores & visitationes in Ecclesiis & monasteriis.

Tertiò.

Quartò, Beda per *diem visitationis* accipit diem iudicii. Tunc enim improbi, praesertim judices & persecutores, videntes gloriam Martyrum & Sanctorum Deum glorificabunt; dicentes: *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, &c. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est*, Sap. 5.

Quartò.

Verùm haec tarda nimis & sera, ac alterius saeculi est visitatio; ideoque nova infidelium glorificatio. Quare secundus & tertius sensus magis genuini sunt.

SUBIECTI IGITVR ESTOTE] Vox *igitur* hanc quasi conclusionem educit ex iis quae dixit de bona conversatione. q. d. Iussi vobis bonam conversationem; ergo pariter jubeo subjectionem & obedientiam: in hac enim illa vel maximè consistit & cernitur, praesertim primo illo Ecclesiae & S. Petri aevo. Malè enim audiebat apud nonnullos Christiana religio, quasi doceret Christianos utpote Christi filios, & designatos heredes regni caelorum, non debere subjici principibus, praesertim ethnicis & infidelibus, inquit Oecumen. Accedebat, quòd primi Christiani origine erant Iudaei, qui sub hoc tempus rebellare coeperunt Romanis, imò Apostoli erant Galilaei: tunc autem orta fuit secta Galilaeorum à Iuda Galilaeo, qui docebat Iudaeos Vers. 13.

utpote

ut pote populum Dei, liberos esse debere à vectigalibus, nec subjicere se Imperatori Romano, utpote Gentili & infideli. Quocirca hujus erroris insimolati sunt Apostoli & Christiani, ideoque illud ore contrarium scribunt & jubent, uti dixi Act. 5. 37. Sic etiamnum Anabaptistæ ex adverso dicunt, omnes Christianos esse pares & liberos, ac proinde unum Christianum alteri non debere dominari ac consequenter nullos inter eos debere esse magistratus, nulla tribunalia, nulla judicia, nullum jus plectendi sontes. Contra hos omnes scribit Paulus cap. 13. ad Roman. ubi multis rationibus ostendit Christianos debere non tantùm in foro externo, sed & interno, putà in conscientia obedire suis magistratibus. Illas ibidem ordine recensui. Verè S. Basil. serm. de abdicatione rerum: *Animi*, inquit, *in virtute progressus, in humilitate progressus est; contraque in postremis relinqui, non aliunde quàm ex elatione progignitur. Pietatis enim cognitio, humilitatis & mansuetudinis cognitio est, quando se animo scire submittere, Christum est scire imitari; contrà autem arrogantia efferri, est diabolo se similem facere.*

OMNI HVMANÆ CREATVRÆ] Primò, Syrus vertit, *omnibus filiis hominum*, quasi Petrus velit Christianos summè esse humiles, ita ut se cuivis homini substernant. Primus enim gradus humilitatis est, subjicere se superiori Secundus, æquali; Tertius, inferiori: juxta illud Pauli Galat. 5. 13. *Per charitatem spiritus servite invicem.* & Philip. 2. 3. *In humilitate superiores sibi invicem arbitrantes.* ita Dion. Carth. Verùm hoc consilii est & perfectionis, non præcepti.

Secundò, & genuinè, *omnem humanam creaturam* vocat Petrus omnem hominem, scilicet superiorem, cui subjectio debetur. Dicit *omnem*, ne quis infideles & impios excipiat. q. d. Qualis qualis sit, etiamsi infidelis, impius, imprudens, raptor, &c. si superior est, hoc solo nomine ei subjecti estote. *Creaturam* ergo *humanam* vocat principes & magistratus ab hominibus creatos, putà reges & duces, uti explicans subdit. ita Oecumen. Græcum enim κτίσις id est *creatura*, ponitur pro τάξει, πολιτεία, id est, pro ordinatione, politia & civilis gubernationis dispositione. Sic Latinum *creare* sumitur capitur pro ordinare; & creatura vel creatio pro ordinatione gubernatione, potestate, putà pro magistratu potestate prædito. Sic dicimus creari Pontificem, Cardinales, reges, principes, consules, cùm scilicet per suffragia tales eliguntur & constituuntur: imò Cardinales vocantur creaturæ Pontificis, quia ab eo creantur principes Ecclesiæ. Sicut enim in creatione Deus ex non esse facit rem esse pulchram & magnam: ita principes, præsertim qui ex imo ad summum, putà è plebe ad principatum, evehuntur, rectè dicuntur creari; quia ingens novum esse morale accipiunt, quod eos facit spectabiles & illustres apud homines. Porrò hi dicunt *humana creatura*, vel quia creati ab hominibus, vel potiùs quia ipsi sunt humanæ creaturæ, id est, homines creati principes à Deo: sunt ergo creaturæ Dei, quia ex hominibus ad hanc dignitatem à Deo electi & evecti sunt: & quia præ cæteris ipsi sunt viva imago creatoris Dei, in quibus scilicet Deus suam majestatem jus & imperium repræsentat.

Loquitur directè S. Petrus de principibus civilibus, iisque jubet subjici fideles, ne per Christum se ab eorum dominio exemptos putent; argumento tamen à pari vel minori, idem de principibus Ecclesiasticis, putà Episcopis & Prælatis, scilicet iis subjici debere laicos quoslibet in rebus spiritualibus, ex hoc loco concludit S. Basil. Const. monast. c. 23. imo Christus Matth. 10. 40. *Qui vos audit*, inquit, *me audit: qui vos spernit, me spernit.* Et S. Paulus Hebr. 13. 17. *Obedite Præpositis vestris, & subjacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes.* Et S. Pauli discipulus S. Ignatius epist. 9. ad Philadelph. *Principes*, ait. *obediant Cæsari, milites principibus, Diaconi presbyteris sacrorum præfectis: presbyteri, Diaconi, & reliquus Clerus unà cum populo universo, militibus, principibus, & Cæsare* (alii legunt, *sed & Cæsares*) *ipsi Episcopo pareant, Episcopus Christo, ut Christus Patri obedivit, & hac ratione per omnia conservabitur unitas.* Idem epist. ad Smyrnenses: *Honora*, inquit *fili Deum & regem. Ego autem dico Honorate quidem Deum ut auctorem omnium & dominum, Episcopum autem tanquam principem sacerdotum imaginem Dei ferentem: principatum quidem secundum Deum: sacerdotium verò secundùm Christum: & post hunc honorare oportet etiam regem. Nemo enim potior est Deo: neque similis ei; neque Episcopo honorabilior in Ecclesia sacerdotium Dei gerente pro salute mundi, &c. sacerdotium enim summa est omnium bonorum, quæ in hominibus consistunt.*

Quocirca appositè S. Bernardus epist. 183. ad Conradum Imper. *Legi*, ait, *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. quam sententiam cupio vos custodire in exhibenda reverentia Petri vicario, sicut ipsam vobis vultis ab universo servari Imperio.* Ex Innocent. III. Pont. c. *solitæ, de maior. & obedient.* Imperatorem Constantinop. qui ex hisce Petri verbis, mandabat Patriarchæ Constantin. sedere ad pedes suos, confutat, dicens: *Sequeretur quòd etiam servus quilibet in sacerdotes imperium accepisset, cùm dicatur, Omni humanæ creaturæ.* Aptiùs quis inferat, principes debere subesse Episcopis in rebus Ecclesiasticis, quia Episcopi sunt creaturæ Dei, id est, Prælati à Deo dati toti Ecclesiæ, non solùm plebeiis, sed & principibus. Sunt enim Episcopi tam regum, quàm plebejorum. Vide Bellarm. toto lib. 3. de Laicis.

Obedientia est tessera fidei.

Politicè hic disce, signum & effectum veræ fidei esse humilitatem, subjectionem, obedientiam subditorum erga magistratus: infidelitatis verò & hæresis effectum esse superbiam, inobedientiam, rebellionem, uti vidimus & videmus factitari à Lutheranis, & magis à Calvinistis in Scotia, Anglia, Germania, &c. Sanè Lutherus horum omnium parens sua rebellione & hæresi, per suos discipulos centum millia rusticorum armavit contra principes, bellumque rusticanum excitavit, quod tantas Germaniæ clades edidit. Hæreticorum enim axioma, imò primum principium est, suam sectam & hæresin omnibus modis & artibus, ac præsertim armis, tuendam & propagandam esse, ac consequenter principi orthodoxo, si obsistat, omnibus viribus obsistendum. Ex adverso Catholici per primos trecentos annos obediverunt Imperatoribus Ethnicis, etiam persecutoribus in omnibus, excepta fide & religione, nec quisquam necem aut rebellionem contra eos machinatus est fidei prætextu, etiamsi sæpè id facere potuissent si voluissent. Sanè potuisset tota legio Thebæorum fortissima duce S. Mauritio Maximiano resistere, armisque fidem & vitam tueri, aut certè non inulta, occumbere, sed noluit, totaque positis armis, genibus nixa fidei causa obtruncari se permisit. Pluribus idipsum demonstrat Thomas Bozius in Signis Ecclesiæ, signo 53. & 90.

Id etiamnum experiuntur & sentiunt multi principes Ethnici apud Indos, Japones & Sinas, qui Christianos & Christianam religionem amant & fovent, eò quòd videant Christianos magis sibi obedire quàm Ethnicos. Sanè ante annos triginta cùm degerem Lovanii, Alexander Farnesius Dux Parmensis, Belgii gubernator, qui invicta sua fortitudine & prudentia longe majorem Belgii partem ad Regis sui Philippi II. obedientiam revocavit, cùm Rex juberet in urbibus à se captis arces exstrui, quæ cives in officio continerent, ne quis rebellionem novam ordiretur; rescripsit Regi Alexander, arces munitissimas & securissimas fore Collegia Societatis nostræ. Illa ergo loco arcium curaret in urbibus majoribus, & periculosioribus extrui Rationem dabat: Religiosi Societatis per scholas, conciones, & alia ministeria docebunt cives, eisque instillabunt veram fidem, obedientiam & amorem, quem debent non tantùm Deo, sed & suo principi, quem Deus eis præfecit, suumque vicarium constituit, ut eum quasi talem colant & ament. Validior autem obedientiæ & principatus custos est amor quàm timor, qui cùm sit violentus, diu durare nequit, sed data occasione erumpit, jugumque excutit, & arces sibi impositas (quas Græci dicebant esse *tyrannorum nidos*) evertit. Persuasit hæc ratio Regi, qui consilium Ducis secutus, mandavit ei ut locis opportunis Collegia Societatis fundaret; quod ipse accuratè præstitit, magno & Belgarum & Regis bono.

Orthodoxa ergo fides est columen reip. æquè ac Ecclesiæ, cujus pestis est infidelitas & hæresis. Columen enim reipubl. est obedientia civium, quam præstat fides, negat hæresis: Unde Solon legislator Athenien-

sium

sium rogatus, *qua ratione consistere possit civitas* respondit: *Si cives obtemperent suis magistratibus; magistratus autem legibus.* ita Stobæus serm. 41. Laconum eruditio erat *parere magistratibus patientem esse laborem, & in prælio vincere aut mori,* ait Plutarch. in Lacon. Scipio cùm in Africa bellum gereret ostendit milites suos, & turrim excelsam in mari aitque: *Nullus horum est, qui non consensu turri semet in mare præcipitaturus sit, si ego iussero.* ita Plutarch. in Scipione.

Propter Deum quid Respond. Primò. PROPTER DEVM) Primò, quia Deus sanxit magistratus jussitque eis obediri. *Non est enim potestas nisi à Deo: quæ autem sunt, à Deo ordinatæ sunt,* Rom. 13. 1. Unde hanc causam ilicò subdit S. Petrus, dicens: *Quia sic est voluntas Dei.* Hac de causa Numa, Lycurgus & alii legislatores finxerunt se cum diis colloqui, ab iisque leges accipere, ut iis auctoritatem adderent, teste Platone in Minoe, Legislatores autem fidelium, ut Christus, Moses, Petrus & Paulus cum Deo & Christo collocuti sunt ab eoque suas leges acceperunt.

Secundò. Secundò, quia rex & princeps est viva Dei in terris imago estque quasi vicarius Dei, imò Deus quidam terrestris. Quocirca qui eum violat, Deum violat. *Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt,* ait Paulus Rom. 13. 2. Hinc Plutarchus in Temistocle regem vocat εἰκόνα ἔμψυχον θεοῦ τοῦ τὰ σώζοντος, id est, *imaginem vivam Dei cuncta servantis.*

Tertiò. Tertiò, quia Deus singulos reges & principes vel per se, ut Saulem, Davidem, vel per suos constituit, juxta illud Proverb. 8. 15. *Per me reges regnant, & legum conditores justa decernunt.* Unde Tertul ad Scapulam c. 2. *Christianus,* ait. *nullius est hostis nedum Imperatoris, quem sciens à Deo suo constitui, necesse est ut & ipsum diligat, & revereatur & honoret, & salvum velit cum toto Romano imperio quousque sæculum stabit: tamdiu enim stabit.*

Quartò. Quartò, Didymus & Oecumen. *propter Deum,* inquiunt, id est, eo modo quo Deus præcipit, nimirum ut eis obediatur, quando nihil contra Deum Deique legem præcipiunt: si enim id faciant, dicendum est cum S. Petro: *Obedire oportet Deo magis quàm hominibus,* Actor. 4. 19. & cum Machabæo: *Non obedio præcepto regis, sed præcepto legis,* 2. Machab. 7. 30. Nam & rex ipse Deo subditus est, ejusque legi parere debet: *Reges in ipsos imperium est Jovis,* ait Horat. libr. 3. ode 1. Hoc est quod sanxit Christus: *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo,* Matth. 13. 7. ubi S. Chrysost. hom. 71. in Matth. *Tu,* ait, *cùm audis reddenda esse Cæsari quæ sua sunt; illa solùm dici non dubita, quæ pietati ac religioni nihil officiunt: nam quod fidei aut virtuti ob est, non Cæsaris, sed diaboli tributum ac vectigal est.*

Quintò; Quintò *propter Deum,* id est, ex Dei amore & reverentia subiecti estote magistratibus. q. d. Obedite iis non quasi coacti metu gladii & vindictæ ipsorum, sed propter Deum, id est, sponte & liberaliter ex Dei amore, ne scilicet eum offendatis (quod Paulus ait *propter conscientiam,* Rom. 13. 5. sed eum in suis vicariis honoretis & revereamini. Hoc est quod servis (& cuilibet subdito.) præcipit Paulus Ephes. 6. v. 7. dicens: *Servi obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum servientes quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi facientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate servientes sicut Domino, & non hominibus, scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet à Domino.*

Sextò; Sextò, *propter Deum,* ut scilicet Gentiles videntes vestram obedientiam Deum vestrum glorificent, ut dixit vers. 12. ac ad Dei fidem & cultum alliciantur. Ita Iberos Hispaniæ populos obedientia, patientia, devotione & virtute captivæ cujusdam Christianæ ad Christum esse conversos fusè narrat Euseb. lib. 10. cap. 10. & Ruffinus lib. 1. Hist. c. 10.

Septimò. Septimò, *propter Deum,* ut reges & principes meminerint se Deo esse subditos, ac propter ipsum imperare & præcipere. Sapienter S. Fulgent. lib. de Prædest. & gratia Christ. *Clementissimus Imperator,* inquit, *non ideo est vas præparatum in gloriam, quia apicem terreni principatus accepit, sed si in imperiali culmine recta fide vivat, & vera cordis humilitate præditus, culmen regiæ dignitatis sanctæ religioni subiiciat,* &c. *si præ omnibus ita se sanctæ matris* A *Ecclesiæ Catholicæ meminerit filium, ut ejus paci atque tranquillitati per universum mundum prodesse suum faciat principatum.*

Talis fuit Constantinus, Theodosius, Carolus Magnus, S. Ludovicus in Gallia? S. Stephanus in Hungaria, S. Leopoldus in Austria, S. Wenceslaus in Boemia, S. Hermenigildus in Hispania, S. Henricus in Germania, S. Casimirus in Polonia, qui impensè Ecclesiam & Pontificem Romanum coluerunt ac propugnarunt, ejusque filii esse & nominari ambierunt, ac id ipsum filiis suis testamento reliquerunt.

SIVE REGI QVASI PRÆCELLENTI) Syrus, *regibus propter imperium ipsorum.* Præcellentia ergo regis est ejus imperium & potestas regia: quare sub rege accipe Imperatorem, qualis tunc erat Romæ, duces & principes absolutos, qui nulli subsunt. Rex enim dignitate & potestate subditis longè præcellit, iisdemque sapientia, beneficentia & virtute præcellere debet. Ipse enim est quasi sol in regno, uti multis analogiis ostendi Isaiæ 45. v. 1. Id animadvertit Ethalaticus Gothorum rex, qui apud Cassiodorum lib. 8. epist. 24. ita loquitur. *Tanto divinitati plura debemus, quanto à cæteris mortalibus majora suscepi-* B *mus; nam quid simile rependat Deo, qui potitur imperio? sed licèt pro tanto munere nihil compensari possit idoneè, ipsi tamen gratia redditur, dum in servientibus honoratur.*

SIVE DVCIBVS) Tigurin. *sive præsidibus;* Syrus, *judicibus,* Græcè enim ἡγεμόνες vocantur præfecti, præsides, cæterique magistratus, qui à majori pendent, ejusque quasi suot vicarii. Vers. 14.

Punitio improborum salus est proborum. AD VINDICTAM MALEFACTORVM (Tigurin. *nocentium,*) LAVDEM VERO BONORVM) ἀγαθοποιῶν id est, *rectè agentium.* Hic enim est finis potestatis regalis & magistratus cujusque, nimirum ut improbos puniendo, probos tueantur, itaque civilem hominum societatem conservent, quod fit per justitiam qua bonis præmium, malis pœna irrogatur. Unde Socrates ajebat: *Optimè gubernari civitates cùm iniusti dant pœnas,* ait Plato libr. 2. de Philos. Cicero ad Brutum laudant sententiam Solonis, qui rogatus: *Qua ratione optimè gubernaretur Respub.* respondit: *Si boni præmiis invitentur, mali pœnis coerceantur.* Theophrastos interrogatus: *Quidnam vitam humanam conservaret?* respondit: *beneficentia, honor & pœ-* C *na.* ita Stobæus serm. 41. Lycurgus censuit rempubl. duabus rebus contineri, præmio & pœna, & Pythagoras *civitatem optimam esse* dixit: *quæ posteaquam malos pœnis coerceret viros tantùm bonos admitteret.* ita Stobæus ibid. Cato dicebat: *iniuriam, etiamsi facienti nihil inferat periculi, universis tamen periculosam esse. Quocirca magistratus qui maleficos non coerceant, lapidibus esse obruendos; ne pœnæ neglectus salutem reipub. labefactaret.* ita Plutarch. in Apophth. Rom. Hinc Architas phil. lib. 3. Rhet. dixit magistratus esse instar aræ, ad quam iniuria affecti confugiant. Porrò rectè apud Ægyptios pontifex publicè pro rege orans, hoc ei inter alia precabatur: *Vt leviores pœnas infligeret quàm delicta mererentur, & majores gratias rependeret quàm beneficia exposcerent.* ita Diodor. l. 1. Biblioth.

QVIA SIC EST VOLVNTAS DEI, VT BENE FACIENTES (ἀγαθοποιοῦντας, quod paulò antè Noster vertit, *bonos,* dicens: *Laudem verò bonorum,* id est, bene agentium. Idem Secundò, verti potest *beneficiis afficientes*) Vers. 15.
OBMVTESCERE FACIATIS, φιμοῦν, id est *obturetis,* obstruatis, oppiletis, IMPRVDENTIVM, ἀφρόνων, id est, *insipientium* (nam, ut ait S. Hieron. in Epitaph. Ne-
D potiani *sine notitia Creatoris omnis homo pecus est*) HOMINVM IGNORANTIAM) Syrus, *ut per bona vestra obturetis os stultorum illorum; qui non norunt Deum. Cùm enim,* ait, Oecum. *de nobis quasi arrogantes, insolentes & inobedientes simus, obloquantur, si & humiles & obedientes in quibus oportet nos esse videant, magis erubescunt & obmutescunt.*

Pro ἀγνωσίαν, id est *ignorantiam,* Clem. Alex. lib. 3. Strom. c. 6. legit ἐγγυήσιν, quod inter alia, teste Budæo, significat *sycophantiam,* id est calumniam, fraudulentiam qua scilicet subdolis artibus & verbis vestram innocentiam traducere, calumniari & in odium adducere satagunt. Sycophanta enim est mendax & cavillator subdolus, ita dictus à servo, qui furtum ficorum à se commissum in socium innocentem artificiosè conjecit: sycophanta enim dicitur à σῦκοφαγεῖν, id est, ab judicando eum qui ficos comederat. Sapienter monet S. Athanas. *Sycophantæ etymon.*

vel

vel quisquis est auctor) Exhort. ad Monach. *Sic omne quod fingi potest, tamquam posse & credi, caveamus, ne in illa famæ nostræ vulnere serpat nata ab occasione suspicio. Ipsa fama semina priusquam languis nutriantur, intereant. Non tantum nobis fides facti, sed possibilitas etiam releganda mendacii. Beata enim vita est præclara de qua nihil licet falsitati*, Et inferius: *Vtatur mundus natura, dum nihil in nostra inveniat disciplina. Falsitas ex more jactetur, dum nec verisimile quidem possit esse quod dicitur.*

Vers. 16. QVASI LIBERI, ET NON QVASI VELAMEN HABENTES MALITIÆ LIBERTATEM) Vox *quasi* non est assimilantis, sed asseverantis. q. d. Obedite principibus liberè & liberaliter quasi liberi & ingenui Christi & inobedientiæ filii. Est occupatio: occurrit enim objectioni: Christus nos fecit liberos; ergo nulli principi subiici & servire debemus. Rursum, ergo licet nobis facere quidquid lubet. ita olim Gnostici (& nunc Libertini) hac libertate Christiana abutebantur ad omne dedecus & nefas. Respondet S. Petrus: Facti estis liberi à Christo, sed à peccato, non à lege Dei, nec ab obedientia principum: nolite ergo inobedientiæ, turpitudini & malitiæ vestræ prætexere libertatem Christi: hæc enim non est libertas, sed nequitiæ servitus. Idem monuit S. Paulus Galatas cap. 5. 13. dicens: *Vos in libertatem vocati estis: tantum ne libertatem in occasionem detis carnis.* Nam, ut idem ait 2. Corinth. 3. 17. *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas.* Vide ibi dicta. Porrò, ut ait Oecumen. *Si peccamus, libertate perdita servi efficimur inobedientiæ* & peccati. & S. August. l. de Quantitate animæ c. 34. *Ille* (Deus) *ab omnibus liberat, cui servire omnibus utilissimum est, & in cujus servitio placere perfectè sola libertas est.* Idem tract. 21. in Johan. *Hæc*, ait, *spes nostra est, fratres, ut à libero liberemur, & liberando servos nos faciat. Servi enim eramus cupiditatis, liberati servi efficimur charitatis.* Scripsit de libertate Christiana libros quindecim Johannes Lentæus Belliolanus, Doctor Lovan. & breviter Bellarm. lib. 4 de Justificatione cap. 5. & 6.

Vox *velamen* alludit ad velum sive vestem candidam, quam baptizati accipiebant in baptismo tum ut memores essent candorem animæ baptismo acceptum, usque ad extremum vitæ spiritum sibi esse servandum; tum ut lætitiam spiritualem, ac spem resurrectionis & vitæ beatæ habitu ostenderent; tum ad indicandam libertatem per Christum adeptam, *ut anima in ætate nova vitæ induta, adversus diabolum cum adjutorio divino valeat fortiter dimicare.* ait S. Augustinus lib. 4. de Symb. ad catecum. cap. 9 & Tertull. libr. 5. contra Marc. *Ipsum quòd ait, Qua libertate Christus nos manumisit, nonne eum constituet manumissorem qui fuit Dominus? alienos enim servos nec Alba manumisit?* servis enim, cùm manumittebantur & libertate donabantur, dabatur vestis alba. Hac de causa olim fideles statim à baptismo calceabantur calceis albis, eosque deferebant per septem dies, æquè ac vestem candidam; idque Primò, ut significaretur eos libertate Christiana donari: servi enim incedebant nudipedes, liberi calceati. Secundò, ut calcei signum essent eos in Ecclesiæ & filiorum Dei possessionem mitti. Tertiò, ut memores essent mortis Christi: calcei enim de mortuis animalibus fiunt, ita Rupert. lib. 7. cap. 1. Quartò, ut memores essent *vestigia à peccati vulnere custodire*, ait S. Gregor. hom. 22. in Evang. Quintò, ut veterum patrum, qui impollutum incontaminatumque spiritum Deo reddiderunt, mores & instituta sequerentur, itaque tenderent ad cælum. Huc alludit Paulus Ephes. 6. 15. dicens: *Calceati pedes in præparatione Evangelii pacis.* ita Anselm ibidem. Vide Josephum Vicecomitem de Ritibus baptismi lib. 5. cap. 18. Vide pariter dicta Ezech. 16. 10. ad illud *Calceavi te janthino.*

Baptizati induebant calceos albos quinque de causis.

SED SICVT SERVI DEI] qui liberè & liberaliter serviunt & obediunt non tantùm Deo, sed & omnibus magistratibus, quos Deus sibi vicarios nostrosque superiores ordinavit: *servire* enim Deo regnare est.

Vers. 17. OMNES HONORATE] juxta statum cujusque, & honorem ei debitum. Hoc est quod ait Paulus Rom. 12. 10. *Honorem invicem prævenientes.* Secundò, *honorate*, id est, charitatis officiis & beneficiis omnes prosequimini. Honor enim non tantùm reverentiam & obedientiam, sed & amorem, alimoniam, omnemque opitulationem includit, ut cùm dicitur. *Honora patrem & matrem* Exodi 20. 12.

A FRATERNITATEM, id est fratres, putà Christianos: vel potiùs *fraternitatem*, hoc est fratrum, id est Christianorum, cœtum & conjunctionem, DILIGITE] Jubet enim non tantùm ut unionem, sed & cœtum fidelium ac conventum ad communes preces, conciones, Synaxes diligant & frequentent, juxta illud Pauli Hebr. 10. 25. *Non deserentes collectionem nostram, sicut consuetudinis est quibusdam.*

DEVM TIMETE] non servili, sed filiali timore, quo filii ex amore timent offendere patrem, caventque sedulò ne quid faciant quod ei displiceat. Deo ergo proprium quasi tributum & debitum est hic timor, juxta illud psal. 2. 11. *Servite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.* Et Malach. 1. 6. *Si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* & psalm. 33. 10. *Timete Dominum omnes Sancti ejus, quoniam nihil deest timentibus eum.* Accedit quòd, ut ait Poeta: *Primus in orbe deos fecit timor.* Hinc Clemens Rom. epist. 1. Θεὸς, inquit, quasi δέος. id est *timor*, qui summe timendus, colendus & amandus, licèt alii alia dent etyma. Sic Jacob Deum vocat timorem patris sui Isaac, id est, quem timuit & coluit Isaac, Genes. 31. 42.

B REGEM HONORIFICATE] honore eo qui regi, id est summæ potestati civili, debetur. Honor hic includit obedientiam & orationem, ut scilicet subditi pro regibus orent, uti jubet S. Paulus 1. Timot. 2. utilissimum enim est orare pro principibus, tam civilibus quàm Ecclesiasticis; ab illis enim pen. et salus reipubl. ab his Ecclesiæ. Qui ergo pro iis orat, orat pro tota republ. & Ecclesia. Prudenter Tertull. in Scorpiaco c. 14. *Honorandus*, ait, *est rex cùm suis rebus insistit, cùm à divinis honoribus longe est*, cùm scilicet eos avertatur quos multi reges ambierunt.

SERVI SVBDITI ESTOTE IN OMNI TIMORE Vers. 18.
DOMINIS] Primò, Lyran. & Hugo, *omni*, id est, inquiunt, toto, pleno & perfecto timore, qui includit amorem. Secundò, *omni*, quia multiplex est timor, scilicet, Primò, pœnæ, ne ab heris, si inobedientes sint, puniantur. Secundò, culpæ, ne Deum per inobedientiam offendant. ita Oecum. Tertiò, scandali, ne sua inobedientia provocent heros ad odium fidei, *sed in omnibus bonam fidem ostendentes, ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus*, ait Paulus ad Titum 2. 9 Idem servis præcipit Paulus fusè Ephes. 6. 5. vide ibi dicta: Idque C congruè: vulgò enim jactabatur, & etiamnum jactatur subinde hoc proverbium, *totidem nobis hostes esse quot servos*; & Plato lib. 6. de Legibus ait: *Jovem dimidium mentis servis ademisse.*

NON TANTVM BONIS ET MODESTIS (ἐπιεικέσι, id est *æquis*, modestis, benignis, probis, clementibus) SED ETIAM DYSCOLIS] id est fastidiosis, græcè σκολιοῖς, id est *pravis*, obliquis, tortuosis, asperis, morosis, difficilibus, severis & sævis. Augustinus Marlotatus apostata & hæreticus hoc loco falsò asserit, Sorbonicos & Catholicos per *dyscolos* accipere dissolutos, atque hinc docere Papæ & cornutis ejus bestiis (sic nebulo vocat Cardinales & Episcopos) obediendum esse etiam cùm tyrannidem exercent: tyrannidem ipse vocat disciplinam Ecclesiasticam, hæc enim hæreticis tyrannis est. sed viperæ suæ linguæ meritas pœnas dedit, cùm ob seditiones in Gallia suscitatas à Parlamento ad laqueum damnatus, infelicem animam exhalavit.

Perperam Hugo & Glossa, dyscholos, inquiunt, vocatur agrestis, rudis, indoctos, ita dictus quasi alienus à schola & studiis, quæ homines reddunt civiles, politos, D benignos: δύσκολος enim græcè dicitur, non δύσχολος, ac significat morosum & difficilem, qui sibi & aliis tædium & fastidium creat.

Moral. docet hic S. Petrus, obedientiam se extendere debere ad patientiam, eamque complecti, sicut Christus eam extendit, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Perfectio ergo obedientiæ est patientia, si videlicet patiatur humiliter & hilariter. Superiorum suorum asperitatem, reprehensiones, jurgia, quin & minas ac verbera. Patientia enim & humilitas, humilisque obedientia sunt duæ alæ quibus evolatur in cælum, ut ait quidam Sanctorum.

Perfectio obedientiæ est patientia.

Cassianus Collat. 19. cap. 1. celebrat obedientiam & patientiam cujusdam religiosi, qui in conventu fratrum publicè ab Abbate Paulo palma percussus, ita ut sonitus lon-

Exempla.

longiùs etiam in confidentium auribus resultaret, nullum dedit signum commotionis, multò minùs murmuris, sed os habens taciturnitate signatum, eamdem vultus modestiam & tranquillitatem ostendit, ita ut ne colorem quidem vel in minimo mutaret.

S. Stephanus, ait S. Gregor. homil. 35. in Evangel. ad tantam patientiam excreverat, *ut eum amicum diceret, qui sibi aliquid molestiæ irrogasset. Reddebat contumeliis gratias damnum sibi illatum maximum lucrum putabat, omnes suos adversarios nihil aliud quàm adjutores æstimabat.*

Idem lib. 1. Dial. c. 2. laudat Libertinum, qui à suo Abbate irato, scabello in vultum impacto, cum gereret tumentem & lividum, dicebatque id suæ esse culpæ, non illius sævitiæ: itaque Abbatem ad magnam mansuetudinem perduxit, & *humilitas discipuli magistra facta est magistri.*

Similis fuit obedientia & patientia S. Johannis Damasceni, qui ob carmen à se compositum rejectus à suo seniore, jussusque cloacas & latrinas purgare, hilariter id præstitit.

Sic S. Monica ab ancilla vocata meribibula, omnem vini cupidinem à se abdicavit, & *ancilla injuria facta est dominæ medicina*, ait S. August. 9. Confess. c. 8.

Catharina Aragonia uxor Henrici VIII. regis Anglorum, ab eo repudiata, constanter repudium tulit, dicens, malle se fortunam tristissimam, quàm blandissimam quòd in illa non desit consolatio, hæc fortunatis mentem eripiat. ita Sanderus libr. 1. de Schismate Angliæ.

Thomas Cantipr. libr. 1. Apum c. 25 p. 5. narrat captivum quemdam dixisse hero Gentili: *Ego stigmata Christi in corde meo porto.* Iratus herus eum occidit Martyremque fecit, ac in corde ejus Christi crucifixi imaginem reperit; quare compunctus eum omnibus suis in Christum credidit.

Vers. 19. Hæc est enim gratia] q. d. Hic est gratiæ divinæ effectus illustris, vel, hoc valdè gratum est Deo. Unde Syrus vertit, *illis enim est gratia apud Deum.* Aut Tertiò, & nervosiùs, q. d. Hæc est gratia, id est, gloria vestra. Unde explicans subdit: *Quæ est enim gloria.* Sic Paulus gloriam suam esse ait, non evangelizare, ad hoc enim necessitas præcepti Dei eum obligabat; sed evangelizare sine sumptu, id est gratis: hoc enim erat opus liberale & illustre supererogationis & consilii non præcepti, 1. Corinth. 9. 16. Sensus ergo est, q. d. Hæc est gratia, id est, hæc est gloria Christiani, in hoc consistit eximia virtus & perfectio Christiana; hoc est illustre discipulorum Christi officium, laus & decus si propter Deum multa tristia patiantur.

Conscientia Dei quæ. Resp. Primò. Si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias) Quæres, quænam est Dei conscientia? Resp. Primò, est conscientia secundùm Deum quæ quia uni Deo placere studet & satagit, etiam cum offensa hominum, ideoque ut Deo placeat patienter sustinet asperos heri mores, ejusque duris imperiis obedit. Id enim facit, ut suæ conscientiæ & Deo satisfaciat: conscientia enim dictat talibus esse obediendum propter Deum, qui præcepit ut subditi suis dominis obsecundent. Hæc conscientia vocatur Dei, tum quia Deo maximè probatur & placet; tum quia propter Deum, ut ei placeat, suscipitur: loquitur enim S. Petrus de servis, quos jussit parere heris, etiam *dyscolis*. ita Catharin. & Salmer.

Secundò. Secundò, Gagnejus: *propter Dei conscientiam*, inquit, id est, propter Deum qui tuæ patientiæ, & herorum sævitiæ ac nequitiæ est conscius, ac utriusque erit judex & vindex, ut tuam obedientiam & patientiam præmiis cælestibus coronet, heri sævitiam flammis gehennæ puniat. Conscientia ergo Dei est, quæ uni Deo patet, *cui* ut ait Seneca epist. 8. *nihil clausum est. Interest enim animis nostris, & cogitationibus mediis intervenit.* Conscientia ergo Dei est innocentia coram Deo, uti Christi exemplo explicat S. Petrus v. 22. quæ in duris est murus aheneus quando scilicet servi innocentes, qui nihil peccarunt, puniuntur ab heris perversis. Hi enim cùm non puniantur propter culpam quam non admiserunt, utique puniuntur propter innocentiam: in innocente enim innocentia punitur, non culpa, putà factum aliquod innocens, & sæpè pium ac sanctum. ita Oecum. Summum enim solatium & gloria est, testimonium bonæ conscientiæ, ait Apostolus 2. Corint. 1. 8. & sequent.

Tertiò. Tertiò, *Dei conscientia* est, quæ unius Dei honorem & gloriam spectat. Rursum, quæ omni culpa vacans, totam se se Deo addicit & mancipat. Servi ergo qui dies festos cessando à laboribus observant, omnesque Ecclesiæ & Dei leges studiosè custodiunt, ideoque ab heris avaris & perversis malè tractantur aut vapulant, patiuntur propter Dei conscientiam, sive, ut Christus, ait, *Propter justitiam, Beati*, inquit, *qui patiuntur propter justitiam* Matth. 5. 10. Unde & subdit S. Petrus: *patiens injustè.* Hinc & Syrus vertit. *illi gratiam habent coram Deo, qui propter bonam conscientiam perferunt.*

Quartò. Quartò, & perfectissimè: multi olim servi facti Christiani ab heris infidelibus in odium Christi & fidei mulctabantur verberibus, plagis, vinculis, fame, & sæpè morte ac martyrio: hi planè & plenè patiebantur propter Dei conscientiam; id est, propter Deum, Deique fidem & cultum, quem in conscientia gerebant, ideoque erant Confessores, vel Martyres.

Sustinet tristitias) id est tristia, acerba: græcè λύπας, id est *molestias*, dolores, tristitias, mœrores: omnis enim molestia & dolor parit tristitiam. Tristitia enim est ægritudo & contractio animi ob præsens malum, in quo scilicet demitti contrahique animo rectum esse videatur. Unde Chrysippus λύπην, quasi λύσιν, id est, solutionem totius hominis appellatam putat, ait Cicero 3. & 4. Tusculan. Nihil enim ita animos viresque hominis dissolvit & labefactat, ac tristitia. Occasione servorum à duris heris afflictorum, hæc dicit S. Petrus; sed sermo ejus generalis est, ideoque ad omnes qui quomodolibet innocentes patiuntur pertinet, eosque ad fortiter tolerandum animat & consolatur.

Vers. 20. Patiens injustè) qui est innocens, & multò magis si patiatur pro justitia.

Quæ est enim gloria?) ποῖον κλέος, id est, *quale decus*, qualis laus, quid illustre, quid magnum? Tert. in Scorpiac. cap. 12. *Quanta est gloria?* q. d. Exigua, vel nulla est gloria sufferre colaphos & plagas pro scelere; at magna est, eos sufferre pro innocentia & justitia.

Colaphizati) Hæc propria est pœna servorum: hisce enim heri alapas sive colaphos vel in faciem, vel in dorsum impingunt. Unde ille apud Terentium in Adelph. *Homini misero*, ait, *plus quingentos colaphos infregit mihi.* Hinc Martyribus, etiam nobilibus, v. g. S. Symphorosæ, S. Torpeti aulico Neronis, S. Marcellino & aliis colaphi impacti sunt, tum ad pœnam, tum magis ad contumeliam, ut quasi servi servili pœna castigarentur.

Sed si benefacientes) Græca addunt, καὶ πάσχοντες, id est, *& patientes*, quod noster Interpres per adverbium, sed eodem sensu, reddidit, vertens, *patienter sustinetis. Hæc est gratia apud Deum*, Syrus, *tunc crescit gloria vestra apud Deum.* vide dicta v. 13. initio.

Vers. 21. In hoc enim vocati estis) *In hoc*, id est, ad hoc. q. d. Christianorum vocatio est ad crucem & patientiam, juxta illud Thren. 3. 12. *Posuit me quasi signum ad sagittam misit in renibus meis filias pharetræ suæ.* Ubi ostendit Christianum quemlibet esse quasi alterum sanctum Sebastianum, positum scilicet in scopum sagittariorum, in quem omnes suæ maledicentiæ & maleficentiæ tela collineent & jaculentur.

Quia et Christus passus est pro nobis) Est ratio ab exemplo Christi. q. d. Non miremini, o Christiani, vos vocatos ad crucem: nam & Christus dux & antesignanus vester ad eamdem vocatus, illam propriis humeris bajulavit, in eaque suspensus & enecatus est. Agite ergo, Christum ducem sequimini alacriter & intrepidè: per crucem enim cum eo intrabitis in gloriam.

Vobis) o servi. Loquitur directè servis, sed per hos quibuslibet aliis. Christum ergo servis in ducem proponit quia Christus formam servi assumpsit, & quasi servus ac vile mancipium ad furcam damnatus est. *Inspice & fac secundùm exemplar quod tibi in monte* Calvariæ à Christo *monstratum est*, Exodi 25. 40. Præclarè S. Cyprianus tract. de Passione: *Christus*, ait, *postposito timore quasi utens potentiori auctoritate, inter sputamenta & colaphos, & reliqua ludibria, patientia & mansuetudine vesanas persecutorum mentes conturbat, & in eo quod inter injurias & convicia se malitia Judaica sentit contemptum, vehementiùs exacerbatur: & de impietate & malitia suavitas pietasque Christi triumphat.* & infe-

tius

tiùs: *Ascendisti Domine palmam: quia illud crucis tuæ lignum portendebat triumphum de diabolo, vel de principatibus & potestatibus & nequitiis spiritalibus victoriam erantque in manibus tuis duo cornua, in quibus erat fortitudo tua abscondita, & imperium suum super humerum suum: tu ipse patibuli tui bajulus horebas ligno quod tuleras, evectionis & passionis anxietates sustineas & labores. Consideravi opera tua & expavi.* & paulò pòst: *Considero opera tua, & admiror te cruci inter damnatos affixum, iam nec tristem, nec pavidum; sed suppliciorum victorem elevatis manibus triumphantem de Amalec, & quasi sanctificantem de excelso plebem, & elevatum in sublimi, & quasi cælo proximum superioribus inferentem consummati agonis vexillum, & inferioribus erexisse scalam in Patris occursum.* Et mox: *In tantum infirmis compateris, ut nec crucifigi, nec mori dum illi vivant, & te patrocinante non pereant, nec erubescas, nec formides, altitudinem suam derelinquens, ad tempus gloriæ tuæ majestatem evacuans, ut redeant dispersi, & respirent derelicti. Hæc est causa quare derelictus sis, ut colligeret & revocaret inanitio tua eos qui fuerant derelicti, & qui sine Deo fuerant dum dominaretur eis peccatum reducti ad justitiam, conformes Christi, & Christi efficerentur & dii. Vnde scriptum est: Ego dixi, Dii estis. Considera Domine, te in illo patibulo ubi videbaris sine adjutorio, quo modo imperatoria potestate latronem præmittis ad regnum: & in cujus assumptione jam manifestè constat quantum apud derelictos profeceris quorum primus iste gloria & honore coronatus, ipsa die paradisi civis, & domesticus curiæ cælestis efficitur.*

RELINQVENS EXEMPLVM) Christus enim tribus de causis venit in mundum. Primò, ut sua morte nos redimeret. Secundò, ut sua prædicatione doceret. Tertiò, ut sua vita sanctæ vitæ daret exemplum, imò exemplar perfectissimum. Hoc nimium est principis & superioris, vitam suam subditis proponere quasi pictam virtutis tabulam, quam imitando sequantur & exprimant uti Iosephum fecisse ait Philo libr. de eo. Hinc S. Basilius Constitut. Monast. cap. 2. & 5. Christum vocat nostrum exemplar, typum, archetypum & programma: quod quo magis intuemur, vitaque & moribus exprimimus, eo Christo similiores, sanctiores Deoque gratiores evadimus.

Præclarè S. August. de verbis Apostoli serm. 26. *Docuit*, ait, *nos exemplo passionis, cum quanta patientia in illo ambulemus, & firmavit nos exemplo suæ resurrectionis, quid ab illo patienter sperare debeamus. Si enim quod non videmus speramus, per patientiam speramus, per patientiam exspectamus Quod non videmus quidem speramus, sed corpus sumus illius capitis, in quo iam perfectum est quod speramus.* Sapienter quoque S. Athanasius (vel quisquis est auctor) Exhort. ad Monach. *Vita nostra*, ait, *jubeat, lingua persuadeat; quia plus auctoritatis gestas exemplum, & ingerit appetentiam sui morum lenis formatio.*

Patheticè verò S. Cyprianus tract. de Passione in fine: *Tu Domine*, ait, *sacerdos sancte, qui in tempore iracundiæ factus es reconciliatio, sancti hujus sanguinis permanentem plenitudinem reliquisti, & beneficium hujus sancti liquoris in perpetuum tradidisti & constituisti nobis inconsumptibiliter potum vivificum, crucis signum, & mortificationis exemplum. Tu consummatis omnibus vade ad Patrem, & trahe nos post te: da nobis in vita præsenti, ut firmi sine angaria bajuli crucis tuæ, & comprehendamus cum omnibus sanctis quid latitudo, quid longitudo; quid sublimitas, quid profundum hujus ligni significet: quo conspecto non noceat aebis, neque mordeat coluber solitudinis, sed incolumes per omnia sequamur te, tecum parvuli simus, tecum circumcidamur, tecum baptizemur, tecum jejunemus, tecum lotis pedibus panem angelorum edamus tecum crucifixi mundo vivamus, tecum Spiritu sancto repleti, & corpore & spiritu in æternum maneamus: Qui vivis, & non ultrà morieris in sæcula sæculorum.* Et S. Leo serm. 2. de Passione: *Amplectamur*, ait, *salutaris paschæ mirabile sacramentum & ad ejus imaginem, qui deformitati nostræ conformis factus est, renovemur. Erigamur ad eum, qui pulverem abjectionis nostræ corpus fecit gloriæ suæ, & ut resurrectionis ejus mereamur esse consortes, humilitati & patientiæ ipsius per omnia congruamus.*

UT SEQVAMINI (Tertull. Scorpiaci c. 12. legit, *adsequamini*) VESTIGIA EJVS) sanguine ejus signata, ideoque inventu facilia, obvia & certa. Sic S. Stephanus secutus est Christi vestigia patiendo & pro lapidantibus orando, ait S. August. serm. 2. de S. Stephano.

Notent hoc molles hæretici, qui fidem Christi sequi volunt, non passionis vestigia, dicentes solam fidem in Christum sufficere ad salutem, Christum enim pro nobis planè satisfecisse: quare nulla esse bonorum operum nostrorum merita, satisfactiones nullas. Audiant hi quod intonat hic S. Petrus, & ex eo S. Gregor. in 1. Reg. 9. 24. *Remansit*, inquit, *quia non omnia nostra Christus explevit: per crucem quidem suam omnes redemit; sed remansit ut qui redimi & regnare cum eo nititur, crucifigatur. Hoc profectò residuum viderat, qui dicebat: Si compatimur, & conregnabimus*, 2. Timoth. 2. 12. &: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea*, Coloss. 1. 24. Esto enim Christus patiendo solverit plenum redemptionis nostræ pretium, vult tamen nos quoque pati: tum quia Deus vult nos Christum ducem nostrum à se datum sequi, tum quia non decet sub capite spinis coronato membra esse delicata, ait S. Hieronymus, sed potiùs decet membra capiti configurari, *ut conformes simus imagini Filii Dei*, ait Paulus ad Romanos 8. 29. tum quia ipse sanxit ut hoc passionis suæ pretium per passiones nostras nobis applicemus: non enim otiosis & desidiosis, sed laboriosis & studiosis hoc offert. sicut ergo sol & homo generant hominem: & sicut Deus non solus, sed cum creaturis operatur; sic & Christus non solus, sed nobiscum salutem nostram operatur: tum quia ad cælum non alia est via quàm crucis à Deo statuta.

Christianorum stadium est patientia. Scripsit S. Chrysost. tom. 3. homiliam hoc titulo: *Vt benedicamus maledicentibus Christi & Sanctorum exemplo*, in qua inter cætera ait: *Velle alios male agendo superare, non divinæ id legis esse, quia dæmoniaca constat. Siquidem in Olympicis certaminibus inferis dedicatis hoc pacto victoria comparatur: sed in Christi studio vincendi modus est longè diversus. Sancitum namque est percussum, non percussorem, corona donari oportere.* Additque, *Hic non solùm ipsa victoria, sed & vincendi modus admirationis habet plurimum; siquidem qui succubuisse videatur, palmam retulisse creduntur: hæc est potentia Dei, tale cæleste studium, hoc angelorum spectaculum.* Et mox: *Nam si mansuetudinem ac benignitatem prætuleritis, inoffensi omnium manus estis evasuri.* Confirmat exemplo Abelis, qui occisus à Cain, in tranquillissimum cæli portum recessit; Cain verò toto orbe factus est vagus & profugus: ac Josephi, qui invidiam fratrum sustinens, per eam factus est princeps Ægypti.

Via Christi in cælum est crux. Hoc est quod de se & suis profitetur Christus Johan 14. v. 6. *Ego sum via, & veritas, & vita*; ubi S. Cyrillus: *Christus*, ait, *nobis est via per vitæ actionem veritas per fidei rectitudinem, vita per sanctificationem.* S. Leo serm. 2. de Resurrect. *Christus*, ait, *est via sancta conversationis, veritas doctrinæ divinæ, vita beatitudinis sempiternæ.* S. Cyprianus libr. de Bono patientiæ. *Si ipse*, ait, *est salutis nostræ via, qui Christum vestigiis salutaribus sequimur, per Christi exempla gradiamur.* S. Bernardus serm. 2. de Ascensione: *Sequamur*, ait, *Domine te per te ad te, quia tu es via, veritas & vita: via in exemplo, veritas in promisso, vita in præmio.*

Denique tuba hic intonat S. Paulus Hebr. 12. v. 1. *Ideoque & nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus & circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dextera sedis Dei sedet. Recogitate enim eum qui talem sustinuit à peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes: nondum enim usque ad sanguinem restitistis.* Quocirca S. Athanasius libr. de Virgin. Christianum hisce virtutibus quasi coloribus pingit & ornat: *Mansuetus & quietus sit & tolerans malorum, nulli malum pro malo reddens; sicut ipse* (Christus) *à Judæis contumeliis affectus est & sustinuit, verbera & torturas ferat.* Et S. Augustinus in psalm. 36. *Christianus*, inquit *est qui non aspernatur viam Christi, sed vult viam Christi sequi per passiones ipsius. Noli per aliam viam velle ire, quàm per illam qua ipse ivit. Dura videtur, sed ipsa est tuta via. Alia fortè delicias habet, sed latronibus plena est.* Et paulò anteriùs: *Per dura ambulavit, sed magna promisit. Sequere. Noli tantùm attendere quà iturus es, sed & quò venturus sis. Tolerabis dura temporalia, sed ad lætitiam pervenies sempiternam.*

Vers. 22. QVI PECCATVM NON FECIT) eò quòd humanitas

nitas ejus hypostaticè conjuncta Verbo, ab eo ita custodiebatur & dirigebatur, ut peccare non posset. Ejus enim custodia commissa erat Verbo, quasi hypostasi. Si enim hic homo (puta Christus) peccasset, peccasset & Verbum, quod erat ejus hypostasis & suppositum. Actiones enim sunt suppositorum, & originaliter à supposito procedunt. ita Theologi & ex iis Suarez 3. p. q. 15. a. 1.

Quare horrenda est blasphemia Calvini dicentis, Christum fuisse verè peccatorem & damnationis reum, ex metu passionis calicem fugisse, ac in cruce desperasse. quam multis confutavi Hebr. 5. 7. Longè aliter Paulus Christum vocat *Pontificem innocentem, impollutum, segregatum à peccatoribus*, Hebr. 7. 26. &, *Eum*, inquit, *qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur justitia Dei in ipso*, 2. Corinth. 5. 21.

Hic declarat S. Petrus, quid vocarit v. 19. pati propter Dei conscientiam, nimirum pati propter innocentiam, pati scilicet propter causam falsò æstimatam, & imputatam, quæ non est culpa, sed innocentia, hoc est, pati innocentem. Sic enim Christus qui peccatum non fecit, innocens passus est, quia scilicet dicebat se esse filium Dei, quæ non erat falsitas nec culpa blasphemiæ, sed confessio veritatis & innocentiæ.

NEC INVENTUS EST DOLUS IN ORE EJUS] etiam a Scribis & Pharisæis, qui satagebant eum capere in sermone, ut accusare & occidere possent, Matth. 22. v. 15. Citat S. Petrus Isaiam c. 53. 8. quod totum caput est de Christi passione, agnina patientia, obedientia & innocentia. *Sicut ovis*, inquit, *ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* vide ibi dicta.

VERS. 23. QUI CUM MALEDICERETUR (vocaretur potator vini, Samaritanus, possessus à diabolo, seditiosus, hostis Cæsaris, subversor gentis, &c.) NON MALEDICEBAT] οὐκ ἀντελοιδόρει, *non remaledicebat*, uti legit S. Hieronymus libr. 2. contra Jovin. Augustinus tract. 21. In Johannem, Ambros. in psalm. 37. & alii, q. d. Christus non reddebat talionem, maledictum non pensabat maledicto, maledicentibus vicissim non maledicebat, sed altissimum servabat silentium, ita ut Pilatus miraretur. quod signum erat animi non tantùm innocentis, sed & excelsi. Imò sanxit discipulis suis: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Benedicite maledicentibus vobis, & orate pro calumniantibus vos.* Et: *Qui te percutit in maxillam, præbe & alteram*, Lucæ 6. 29. Quanta hic in Christo innocentia, patientia, charitas, animi celsitudo? Græca addunt: *Cùm percuteretur non repercutiebat, cùm malediceretur non remaledicebat, cùm pateretur non comminabatur:* & ita legit Canon 28. Apostol. S. Prosper ad Demetriadem legit, *percutienti se non comminabatur.* licèt enim Judæis & Scribis sæpè væ maledictionis æternæ, Deique judicium tam in vita quàm in morte intentarit, ut Matth. 23. toto capite, & cap. 26. 64. tamen id non fecit propter se, nec ex impatientia vel appetitu vindictæ, ut scilicet se de iis vindicaret, sed propter ipsos & ex charitate, ut scilicet denunciando sceleratis iras divinas & ignes æternos, eos avocaret à scelere & gehenna.

Hinc aptè S. Ambrosius Christianum ita pingit in psalm. 37. *Ad ejus* (Christi) *similitudinem atque imaginem justus sua vita cupiens instituta formare, accusatus tacet, læsus remittit, dissimulat lacessitus, & non aperit os suum, ut illum imitetur, qui sicut agnus ad victimam ductus non aperuit os suum; ut cùm possit habere quod referat, magis vult silere quàm dicere.* Illustre hujus virtutis nuper dedit exemplum Illustrissimus Cardinalis Bellarminus, qui cùm à quodam æmulo in omnibus penè sententiis suis carperetur & refutaretur, idque assiduè, continuò tacebat; mirantibus aliis ac rogantibus, cur se suaque dicta & honorem Cardinalium non tueretur, respondit: *Melior est una in charitatis & pacis libra victoria.*

TRADEBAT AUTEM JUDICANTI (Pilato, aliqui apud Franc. Lucam legunt *iudicari*, id est, ut judicaretur) SE INJUSTE] tum quia innocens ab eo condemnatus est, hancque innocentiam agnovit Pilatus, cùm lavans manus dixit: *Innocens ego sum à sanguine justi hujus, vos videritis*, Matth. 27. 24. Itaque ut placeret Judæis sceleratus judex, Christum innocentem injustè ad crucem condemnavit. Unde S. Leo serm. 3. de passione: *Lotis manibus*, ait, *& ore polluto, iisdem labiis Jesum misit ad crucem quibus eum pronunciavit innocentem.* Tum quia Christus etiam qua homo, utpote hypostaticè unitus Verbo, nec Pilato, nec ulli principi vel judici suberat, sed ipse, omnium erat judex & princeps. Porrò id ipsum facilè scire poterat Pilatus inquirendo in vitam, & acta & miracula Christi. Ex iis enim cognovisset ipsum non esse purum hominem, sed hominem Deum, ac proinde sibi non subditum, sed superiorem. ita S. Athanas. serm. de passione & cruce. Græci codices contrariè legunt; nimirum, *Tradidit autem judicanti justè.* Unde Syrus, *tradebat judicium suum judici justitiæ*, scilicet *Deo Verbo inhabitanti in semetipso*, ait Oecumen. aut potiùs Deo Patri. ita Didymus & S. August. tract. 21. in Johan. idque vario sensu. Primò, q. d. Christus suam causam & injuriam non vindicavit, sed ejus vindictam reliquit Deo Patri, juxta illud: *Mihi vindicta: ego retribuam, dicit Dominus*, Rom. 12. 19. unde Græcum παρεδίδου non tantùm significat *tradidit*, sed & *commisit* ac commendavit. Secundò, q. d. Christus suos persecutores; tortores & carnifices commendavit Deo Patri, pro eis orando ac dicendo: *Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt*, Lucæ 23. 34. ita Didymus. Tertiò, & magis appositè ac genuinè, q. d. Christus quasi agnus ultrò & liberaliter tradidit se Deo Patri ad mortem & crucem, ut ei obediret, utque obediendo, patiendo & moriendo satisfaceret pro peccatis omnium hominum, eosque illi reconciliaret: itaque nobis exemplum dedit, ut cùm ab hominibus injustè affligimur, non ad eorum injustitiam respiciamus, illisque irascamur, sed de manu Dei justè judicantis illa accipiamus, dicentes cum S. Job: *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* Verùm nostra Latina lectio est verior, magisque apposita, quam & è Græcis habet vetus auctor Clemens Alexandr. in Comment. Unde verisimile est pro δικαίως, id est, *justè*, olim lectum fuisse ἀδίκως, id est, *injustè*. Hoc est quod ait Christus Jerem. 11. 19. *Et ego quasi agnus mansuetus qui portatur ad victimam, & non cognovi: quia cogitaverunt super me consilia, dicentes: Mittamus lignum in panem ejus, & eradamus eum de terra viventium.* Et Isaiæ 50. 6. *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus.* vide utrobique dicta. Sic S. Eusebius Vercellensis epist. ad Eccles. Vercellens. scribit se corpus suum Arrianis dedisse in prædam. Hinc patet Christum in se suaque passione dedisse & proposuisse singulis imitandum perfectissimum exemplar patientiæ, innocentiæ, humilitatis, charitatis, fortitudinis, omniumque virtutum. Harum enim omnium ipse fuit prodigium & portentum, ut ipse ait Isaiæ 8. 18. *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum & in portentum Israel.* ubi multa hac de re dixi.

Passio Christi omnium dolorum remedium.

Quocirca ad tolerandas quaslibet injurias, calumnias, probra, irrisiones, contradictiones, vilipensiones; molestias, dolores, ærumnas, efficacissimum est remedium, *& singulare refugium*, ait S. Bernardus serm. 22. in Cantic. Christi passio, si illa attentè ruminetur & invocetur. Ita faciebat S. Elzearius Comes Arriani. Rogatus enim quomodo ad tantam animi mansuetudinem & patientiam pervenisset, respondit: Per meditationem passionis Christi. *Quoties*, inquit, *aliquam animi commotionem ad iram vel impatientiam sentio, cogito de Christi passione & patientia, nec ab ea cogitanda & ruminanda cesso, donec per eam detumescat & subsidat omnis animi æstus & commotio.* Quocirca idem degens in Monte Pessulano, cùm Delphina ejus uxor, sed virgo (vivebant enim in conjugio continentes & cœlibes) ad eum misisset famulum cum literis, scire cupiens, ubi & quid ageret? respondit: *Sanus sum corpore & sospes. Quòd si me videre cupis, quære in vulnere lateris Christi: illic enim habito, & ibi me poteris invenire, frustrà alibi quæsitura.* Ita habet Vita ejus cap. 30.

Exempla.

Hac de causa S. Franciscus Xaverius quotidie per dimidiam horam ad minimum meditabatur de passione Christi, idemque nostris omnibus cæterisque ut facerent consulebat, uti legimus in eius Vita. Abbas Stephanus in Prato spirit. cap. 64. *Ego*, ait, *die noctuque nihil aliud aspicio, nisi Dominum nostrum Jesum Christum in ligno pendentem*. Idem fecit S. August. Sic enim in Manuali (quod ex eo quispiam collegit) ait cap. 21. *Tuta & firma requies est infirmis & peccatoribus in vulneribus Salvatoris; securus illic habito, patent mihi viscera per vulnera. Quidquid ex me mihi deest, usurpo mihi ex visceribus Domini mei, quoniam misericordia affluunt, nec desunt foramina per quæ effluant. Per has rimas licet mihi gustare quàm suavis est Dominus Deus meus. Copiosa redemptio data est nobis in vulneribus Jesu Christi Salvatoris nostri, magna multitudo dulcedinis, plenitudo gratiæ & perfectio virtutum. Cùm me pulsat aliqua turpis cogitatio, recurro ad vulnera Christi. Cùm me premit caro mea, recordatione vulnerum Domini mei resurgo. Cùm diabolus mihi parat insidias, fugio ad viscera misericordiæ Domini mei, & recedit à me; in omnibus adversitatibus non inveni tam efficax remedium, quàm vulnera* B *Christi, in illis dormio securus, & requiesco intrepidus: Christus mortuus est pro nobis. Nihil tam ad mortem amarum, quod morte Christi non sanetur. Tota spes mea est in morte Domini mei. Mors eius meritum meum, refugium meum, salus, vita & resurrectio mea. Quantò ille potentior est ad salvandum, tantò ego sum securior.*

S. Leo serm. 8. de Quadragesima cap. 4. *Pia*, ait, *vita sanctorum nunquam aliena est crucis Christi, dum continentiæ clavis desideria carnis configit, & corporeas cupiditates virtute spiritus in se habitantis interficit*. Idem sermone 2. de Resurrectione: *Sive ergo*, ait, *contra ambitionem sæculi, sive contra concupiscentias carnis, sive contra hæreticorum iacula dimicamus, Domini cruce semper armemur*. Et S. Bernardus serm. 43. in Cantica, agens de doloribus & vulneribus Christi ait, se ex iis haurire omnem gratiam & virtutem. *Hæc*, inquit, *meditari dixi sapientiam, in his iustitiæ mihi perfectionem constitui, in his plenitudinem scientiæ, in his divitias salutis, in his copias meritorum. Ex his mihi interdum potus salutaris amaritudinis, ex his rursum suavis unctio consolationis; hæc me* C *erigunt in adversis, in prosperis reprimunt, & inter læta tristiaque vitæ præsentis, via regia incedenti tutum præbent utrobique ducatum, hinc inde mala imminentia propulsando. Hæc mihi conciliant mundi iudicem, dum tremendum potestatibus, mitem humilemque figurant; dum non solùm placabilem, sed & imitabilem præsentant eum qui inaccessibilis est principatibus, terribilis apud reges terræ.*

QUI PECCATA NOSTRA IPSE PERTULIT IN CORPORE SUO SUPER LIGNUM] crucis, quasi hircus emissarius, cui Hebræi omnia peccata sua imponebant, Levit. 16. 21. Syrus, *baiulavit omnia peccata nostra, eaque sustulit in corpore suo ad crucem*; Athanasius orat. 4. contra Arrian. *Ferens peccata nostra in cruce unà cum corpore suo*. Alludit ad Isaiæ 53. 4. *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*. ubi Septuag. vertunt, *ipse peccata nostra portat, & pro nobis dolet*; Chaldæus, *deprecabitur pro peccatis nostris, & delicta nostra propter eum dimittentur*.

PECCATA NOSTRA] id est, pœnas peccatis nostris debitas: est metonymia. Culpa enim ponitur pro pœna culpæ debita, velut merces pro merito. Hoc est D quod ait Paulus Colossens. 2. 14. *Delens quod adversus nos erat chirographum decreti*, &c. *affiges illud cruci. Hoc enim chirographum*, inquit Origen. hom. 13. in Genesim, *peccatorum nostrorum cautio fuit. Unusquisque enim nostrum in his quæ delinquit debitor efficitur, & peccati sui literas scribit*. Rursum significat hic S. Petrus, Christum peccata nostra secum affixisse cruci & crucifixisse, ut iis mortui iustitiæ vivamus. Unde Clemens Alexandr. 3. Pædagogi c. 12. *Limitem*, ait, (peccati & quasi peccandi terminum) *habemus crucem Domini, cui crucifigimur, & à prioribus peccatis reprimimur*. Et Origen. hom. 8. in Josue: *Visibiliter quidem*, ait, *filius Dei in carne crucifixus est, invisibiliter verò in ea cruce diabolus cum principatibus suis & potestatibus affixus est cruci*, &c. *Crux illa trophæum diaboli fuit, in quo & crucifixus est & triumphatus*. In cruce enim Christus *expolians principatus*

A *& potestates*, ut ait Paulus Coloss. 2. 14. *traduxit confidenter palàm triumphans illas in semetipso*. Origen. hom. 8. in Josue legit, *in cruce*, quia pro αὐτῷ legit per spiritum lenem αὐτῷ, id est, *in ipsa*, scilicet σταυρῷ, id est *cruce*, ut præcessit.

Hinc Tertiò, *à ligno regnavit Deus*, psalm. 95. 10. juxta Septuag. ut citat S. Justin. contra Tryph. Victoriam enim & regnum totius mundi peperit sibi Christus per Crucem. *Factus enim est principatus super humerum eius*, Isaiæ 9. v. 6. *Nam principatus Domini & regnum eius est crux*, ait Theoph. in Lucæ 23. Crux ergo fuit currus triumphalis Christi: unde admirans S. August. tractat. 117. in Johan. *Grande*, ait, *spectaculum; sed si spectet impietas, grande ludibrium; si spectet pietas, grande mysterium. Si spectet impietas, videt regem pro virga regni lignum sui portare supplicii: si pietas spectet, videt regem baiulantem lignum, quod fixurus erat etiam in frontibus regum: in eo spernendus oculis impiorum, in quo erant gloriatura corda Sanctorum*. Quia, ut ait S. Leo serm. 8. de passione, *Gloriosissimus diaboli victor pulchra specie* B *triumphi sui portabat trophæum, & invictæ patientiæ humeris signum salutis adorandum regis omnibus inferebat.*

JUSTITIÆ VIVAMUS] Quocirca exclamat S. Ambros. *O divinum crucis illius sacramentum, in qua hæret infirmitas, virtus libera est, affiguntur vitia, eriguntur trophæa!* unde concludit: *Ergo & tu crucifige peccatum, ut moriare peccato. Qui enim peccato moritur, Deo vivit. Vivamus ei, qui Filio proprio non pepercit, ut in illius corpore nostras crucifigeret passiones. Pro nobis enim mortuus est Christus, ut nos in illius corpore redivivo viveremus. Mortua est ergo in illo non vita nostra, sed culpa*. Et S. Bernardus epist. 105. ad Romanum: *Moritur*, inquit, *justus, sed securè: quippe cuius mors ut præsentis est exitus vitæ, ita introitus melioris. Bona mors si moriaris peccato, ut iustitiæ vivas. Hæc mors necesse est ut præcurrat, ut sequatur illa secura. Dum vivis in carne, morere mundo, ut post mortem carnis Deo vivere incipias.*

CUJUS LIVORE (græcè μώλωπι, id est, *vulnere*, vibice, plaga; hoc enim apud Isaiam est hebraicè C חבורה, *chabhura*, id est *livor*, sic dictus à sanguine, qui in eo aggregatur: radix enim חבר *chabar* significat *coniungere*. ita Pagnin.) SANATI ESTIS] Christi enim corpus in passione ita flagellis & plagis fuit contusum, conscissum & lividum, ut totum videretur esse livor, imò lepra, ut ait Isaias c. 53. Porrò S. Petrus citat Isaiæ 53. 5. vide ibi dicta. Piè S. Ambrosius citans hunc locum l. de Spiritu sancto cap. 8. *Plaga*, ait, *Christi nostra medicina est*. Idem in c. 22. Lucæ: *Doles ergo Domine non tua, sed mea vulnera; non tuam mortem, sed nostram infirmitatem; & nos æstimavimus te esse in doloribus, cùm tu non pro te, sed pro me doleres*, &c. *& livore tuo vulnera nostra sanares*. Sicut ergo avis dicta icterus ictericos sanat, quia morbum in se trahit, eoque emoritur. *Avis icterus*, ait Plinius l. 30. 11. *vocatur à colore, quæ si spectetur, sanari id malum* (icteri sive morbi regii) *tradunt, & avem mori. Hanc puto latinè vocari galgulum*. Sic Christus morbos animæ nostræ in se trahens iis enectus est & nos vivificati sumus.

Ita S. Elisabetha Hungarorum regis filia intensiùs intuens in imaginem Christi crucifixi, ita compuncta fuit, D ut in lachrymas prorumpens sibi diceret: *En creator & redemptor meus nudo corpore, mea causa ignominiosam in cruce oppetit mortem: ego verò misera gemmis, auro, bysso & purpura contecta, vitam cælestibus indignam beneficiis perdo magis quàm ago. Illud caput spinea corona distinxit, Judæorum vallarunt opprobria: me numerosa circumdatam familia, aurea corona redimitam cuncti mirantur, suspiciunt, honorant. Me miseram, me infelicem! Sic illius abiicio præcepta, beneficia revolvo, vestigia sequor, qui me cùm non essem creavit, perditamque suo sanguine redemit?* Quare vehementia compunctionis quasi exanimis in terram concidit: ad se reversa, totum vitæ statum mutavit, totamque sese dedit pietati, simplicitati, humilitati, sui contemptui, obedientiæ, charitati, & obsequio pauperum, ita habet ejus Vita c. 7.

Crux sanctitatis magistra sanctis.

S. Clara exemplo sui magistri S. Francisci, assiduè intuebatur oculis mentis Christum crucifixum, itaque

ad

ad mundi contemptum, desiderium crucis, paupertatem, amorem divinum, omnemque perfectionem incendebatur. Docebat oovitias plangere Christum crucifixum. Inter horas diei sexta & nona (quibus in cruce pependit Christus) maiori compunctione afficiebatur, ut cum immolato Domino immolaretur. Chordam tredecim nodorum ad caroem ciogebat in memoriam vulnerum Christi. ita habet Vita eius capit. 20.

Notum est quod scribit S. Bonaventura de stigmatibus sancti Francisci, ei de Christi passione meditanti à Christo impressis.

S. Coleta adeò frequens & intenta erat in meditatione passionis Christi, ut extra se raperetur, & in Deum transformaretur ardentissimo desiderio & amore, præsertim feriis sextis, quibus sæpè præ doloris vehementia in manibus, pedibus & latere sibi revera videbatur clavis & lancea configi. Quare apparuit ei Christus, modumque quo passus esset, & ut singulis membris singulares nostri amore pertulisset cruciatus, revelavit. Quamobrem ipsa incidebat in deliquium, oil nisi Christum sentiens, & in ipsum transformata, ita habet Vita eius apud Surium tomo 2.

Similis fuit Lyduvina, quæ versans assiduè in viridario passioois, imo ex corde trahebat suspiria, ex oculis lachrymarum fundebat imbres, ac per triginta tres annos continuis morbis & doloribus acribus afflicta, summa patieotia se Christo patienti conformavit. ita habet Vita eius c. 7.

Ludovicus Blosius Abbas Lætiensis vir doctus & sanctus cap. 2. Monilis spirit. narrat Christum sæpè revelasse charissimis suis sponsis Brigittæ, Gertrudi, Mechtildi, Catharinæ mirè sibi gratum esse devotè recolere passionem, & amorem oobis in ea ostensum. Quare eas illam tam profundè visceribus animarum suarum infixisse, & tam ardenti suavique affectu ruminasse, ut illa eis esset mel io ore, melos in aure, jubilus in corde. Harum omnium dux & antesignana fuit S. Magdalena, quæ Christo patienti sola penè cæteris metu diffugientibus inter carnifices, Scribas & Pharisæos constanter astitit usque ad mortem, imò usque ad resurrectionem. Patheticè & graphicè animi eius amorisque sensa exprimit Origen. de S. Magdalena, ubi inter cætera ait eam ibi dixisse: *Stabo & hic moriar, ut saltem iuxta sepulchrum Domini mei sepeliar. O quàm beatum corpus meum, si fuerit sepultum prope magistrum meum. Vivens iuxta illud manebo, moriens illi adhærebo, nec viva nec mortua ab eo separabor.* Et inserius: *Ioseph posuit corpus tuum* (ò Christe) *in monumento, Maria sepelivit ibi pariter spiritum suum, & ita indissolubiliter iunxit & quodammodo univit cum corpore tuo, ut faciliùs posset separare animam se vivificantem à vivificato corpore suo, quàm spiritum suum te diligentem à defuncto corpore tuo. Spiritus enim Mariæ magis erat in corpore tuo, quàm in corpore suo, cumque requirebat corpus tuum, requirebat pariter spiritum suum: & ubi perdidit corpus tuum, perdidit cum eo spiritum suum. Quid mirum ergo si sensum non habebat* (ut Christum videns non videret, sed hortulanum putaret?) *quæ spiritum amiserat? quid mirum si te nesciebat, quæ non habebat spiritum quo scire debebat? Redde ei itaque spiritum suum quem habet in se corpus tuum, & max recuperabit sensum suum, & relinquet errorem suum*, &c.

S. Magdalena spiritus in corpore Christi defuncto.

VERS. 25. ERATIS ENIM SICUT OVES ERANTES] Excitat fideles ad humilitatem & gratitudinem, ut scilicet cogitent se fuisse oves a Deo, virtute, salute & cælo aberrantes, ac ad diabolum, scelera, damnationem & gehennam ruentes, sed à Christo pastore revocatas, reductas & in recta ad salutem via positas. Immeosas ergo agant gratias Christo suo pastori. Alludit ad Isaiæ 53. 6. *Omnes quasi oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit.* Et psal. 118. v. ult. *Erravi sicut ovis quæ periit: quære servum tuum Domine.* Et ad parabolam pastoris, qui relictis nonagintanovem ovibus centesimam aberrantem requisivit, & inveotam imposuit in homeros ac ad ovile reduxit, Luc. 15. 4. Hinc Romæ in basilica Lateranensi (quæ antiquissima est, & prima io toto orbe à Coostantino Magno fabricata) & aliis ecclesijs crebrò piogitur Christus quasi pastor inter oves, qui ovem perditam humeris impositam gestat & reducit ad caulam. Unde S. Leo serm. 18. de passione, Adamo opponens Christum: *Ille*, ait, *per superbiæ cupiditatem iter fecit ad miseriam; hic per humilitatis fortitudinem viam paravit ad gloriam.*

Nota. Aptè homines peccantes comparaotur ovibus errantibus: Primò, quia ovis est animal simplex & mansuetum, sic & homo. Unde oues noonullis io locis, uti in Chalcide Euboica, prorsus carent felle, uti & homines nonnulli, inquit Aristoteles libr. de Partibus aoimal. cap. 2. Secundò, idem alibi scribit oves infestari tot morbis, quot homines. Tertiò, oves ruminaot & somniant æque ut homines, teste Aristot. lib. 4. de Historia animal. cap. 10. Quartò, ovis sociale est aoimal tam ovibus quàm hominibus, sic & homo. Quintò, oves brevi tempore vivunt, sic & homines sunt brevis ævi. *Vita capris ad octonos cùm plurimùm annos, ovibus ad denos, sed magna ex parte ad pauciores: duces pecoris tamen vel ad quindenos protrahunt vitam*, ait Aristot. 6. Histor. animalium cap. 19. Sextò, idem ibidem; *Singulis*, ait, *ovilibus singuli duces constituuntur, qui quoties suo nomine à pastore vocantur, antecedunt; quod ab ineunte ætate facere assuescunt.* sic singulæ Respublicæ, urbes & cœtus hominum suos habent rectores. *Capris autem nullum ducem pastores constituunt, quia earum natura non stabilis, sed lubrica est & mobilis.* Septimo, ovis est animal gregale, sic & homo. *Docent pastores suas oves gregari facto strepitu. Nam si cùm tonuerit, aliqua relinquatur quæ non concurrerit, abortum, si est gravida, facit. Unde fit ut, si quemdam strepitum commoverit, omnes concurrant propter consuetudinem*, ait Aristot. libi. 9. Histor. animal. cap. 3. Octavò, ovis facile deviat & aberrat; sic & homo. Rationem dat Aristoteles loco iam citato. *Genus ovile*, ait, *amens, & moribus, uti dici solet, stultissimis est; quippe quod omnium quadrupedum ineptissimum sit: repit in deserta sine causa: hieme obstante ipsum sæpè egreditur stabulo: occupatum à nive, nisi pastor compulerit, abire non vult, sed perit desistens, nisi mares à pastore ducantur: ita enim reliquus grex consequitur.* Nonò, ovis sæpè parit monstrum; sic & homo. Causam dat Aristot. lib. 4. de Gener. animal. cap. 4. *Hominis locis quibus mulieres perfœcundæ sunt magis id* (generare monstrum) *evenit, ut in terra Ægypti; capris verò & ovibus magis, ut fœcundioribus, accidit, atque etiam magis multifidis: multipara enim id genus animalia sunt, nec partum perficiunt.* Oves pariunt monstra agnorum, homines edunt monstra amorum, morum & vitiorum. Decimò, ovis errans præda fit lupo; ita homo peccans diabolo: lupum arcent canes, ita diabolum concionatores.

Analogia ovis & hominis.
Prima.
Secunda.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta.
Septima.
Octava.
Nona.
Decima.

SED CONVERSI ESTIS NUNC) non à vobis, sed à Christo per gratiam suam vocante & trahente ad se, iuxta illud Johan. 6. 44. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum.* Et illud Pauli: *Deus est qui operatur in vobis & velle & perficere.* Philip. 2. 13. & illud Psaltis psal. 58. 11. *Misericordia eius præveniet me.* Et illud: *Converte nos Domine ad te, & convertemur.* Thren. 5. 21. & illud Jerem. 31. 18. *Castigasti me, & eruditus sum quasi iuvenculus indomitus: converte me & convertar, quia tu Dominus Deus meus. Postquam enim convertisti me egi pœnitentiam.*

AD PASTOREM ET EPISCOPUM ANIMARUM VESTRARUM) Christum scilicet, iuxta illud Christi; *Ego sum pastor bonus*, Johan. 10. v. 11. & illud Isaiæ 40. 11. *Sicut pastor gregem suum pascet, in brachio suo congregabit agnos, in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit.* Et Ezech. 34. 23. *Suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David: ipse pascet eas, & ipse erit eis in pastorem*, &c. totum enim hoc Ezechiel. caput est de pastoribus. Vide ibi dicta, & dotes veri pastoris quas assignavi ibidem, & Zachar. 11. 7. Nonoulli per *pastorem* accipiunt regem. Sic enim ab Homero Agamemnon rex vocatur pastor populorum. & David ab Ezechiele vocatur pastor: quod eoim est pastoe in grege, hoc debet esse rex in plebe. Christus ergo est pastor, id est, rex animarum, quia in eis regnat per fidem & gratiam, easque regit & dirigit ad gloriam & regnum æteroum, iuxta illud psalm. 22. 1. *Dominus regit me* (hebr. *Dominus pastor meus*, vel, *pascit me*) *&*, id est idcirco, *nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit.* Sic Christus Apocal. 19. 16. vocatur *Rex regum, & Dominus dominantium.* Hinc Chri-

stus veniens in mundum, Primò, ad suum præsepe per angelos vocavit pastores ovium, & Magos reges qui erant pastores populorum per stellam. Hinc & in Echinadis insulis audita est vox Christo moriente, *Pana magnum mortuum*: Pan enim erat Deus pastorum. Talis autem erat Christus. ita Euseb. l.5. de Præpar. c. 9.

ET EPISCOPUM ANIMARUM VESTRARUM] Est ipse episcopus & corporum, quatenus salus corporum dirigitur ad salutem animarum: alioqui enim salus corporum per se spectat ad medicum, non ad episcopum. Christus ergo est episcopus, speculator, superintendens, regens, custodiens, dirigens animas quasi oves suas in vitam æternam. Unde discant Episcopi suum munus esse non suis commodis & honoribus, sed animarum saluti incumbere, ut docet S. Bernardus l. 2. ad Eugen. cap. 6. *Blanditur* inquit, *cathedra? specula est: inde denique superintendis, sonante tibi Episcopi nomine non dominium, sed officium*. Præclarè S. Epiphanius hæresi 55. ostendit Christum esse pastorem & episcopum, *Qui*, inquit, *pro toto mundo obtulit se, ipse victima; ipse sacrificium, ipse sacerdos, ipse altare, ipse Deus, ipse homo, ipse rex, ipse pontifex, ipse* B *ovis, ipse agnus, omnia in omnibus pro nobis factus, ut nobis vita omnibus modis fieret, & sacerdotii sui immutabile firmamentum in secula efficeret*. Nimirum ipse ita est pastor, ut nos oves suas propria carne pascat. & proprio sanguine potet in Eucharistia. Quare meritò S. Eucher. epist. ad Valerian. *Imprudentissimum est*, inquit *cùm pro nobis tam multa fecerit Deus, nihil nosmetipsos facere pro nobis*.

Ei ergo quasi pastori animæ nostræ amantissimo, vigilantissimo, potentissimo canamus iugiter cum S. Thoma totaque Ecclesia in festo Corporis Christi:

Bone pastor, panis vere,
Iesu nostri miserere:
Tu nos pasce, nos tuere,
Tu nos bona fac videre
In terra viventium.
Tu qui cuncta scis & vales,
Qui nos pascis hic mortales,
Tuos ibi commensales,
Coheredes & sodales
Fac sanctorum civium.

A Iesu bone animam meam unicam, quasi oviculam tuam ex toto corde tibi committo: tua est, quia tuo sanguine empta: tu eam rege & custodi; tu eam rectis itineribus, quæ peccati non habeant scandalum, dirige ad portum salutis æternæ. Dico cum S. Nazianz. carm. 9. *Soli tibi solus ego sum Christe relictus. In te mihi robur omne situm est, in te fiducia tota salutis.*

Christum ergo quasi principem Pastorum iugiter intueantur Episcopi & Pastores, in eo & ex eo cognoscant quantam animarum curam gerere debeant, ut Christo assimilentur: illius enim onus & officium, quasi eius vicarii in se susceperunt. Ita suorum curam gessit S. Gregorius Thaumaturgus Episcopus Neocæsareensis, qui omnes penè suos cives ab infidelitate ad fidem Christi traduxit. Unde moriens cùm quæsisset, quot in civitate reliqui essent infideles? responsumque esset, tantùm superesse septemdecim, Deo gratias agens, *Totidem*, inquit, *erant fideles cum cepi episcopatum*. Idem singulos erudiebat ad virtutem suo statui congruam: iuvenes hortabatur ad modestiam, senes ad patientiam; servos ad obedientiam, B ut erga dominos fideles & morigeri essent; dominos ad clementiam, ut erga subditos se humanos exhiberent; pauperes ad contemptum opum, ut veras divitias censerent esse virtutes; divites ad beneficentiam, ut eleemosynas egenis facerent, cogitantes se opum non esse dominos, sed dispensatores; mulieribus pudicitiam, pueris obedientiam, parentibus disciplinam inculcabat: mœrentibus consolationem, dubiis consilium, afflictis opem afferebat, omnibus omnia factus, ait Nyssenus in eius vita. Similis & homonymos illi fuit S. Gregorius Magnus Pontifex, in quo quantus fuerit animarum zelus, liquet ex tot tamque assiduis eius epistolis, homiliis, curis & gestis. Unde ipse libr. 2. epist. 25. ad Johannem Episcopum Squilatinum; *Admonemus*, ait, *fraternitatem tuam, ut in commissis sibi animabus solerter invigilet, & animarum magis lucris, quàm commodis vitæ præsentis intendat. In continendis aut disponendis rebus Ecclesiæ diligens insistat, ut omni ex parte susceptum dignè te gessisse pastoris officium venturus iudex cum ad iudicandum venerit, debeat approbare.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Iubet uxores fideles subesse viris, etiam infidelibus, eaque occasione uxoris æquè ac viri utrimque officia persequitur. Secundò, v. 8. fideles omnes hortatur ad concordiam, charitatem, modestiam, humilitatem, patientiam. Tertiò, v. 18. proponit eis exemplum Christi, cui per baptismum incorporati sunt, ut eius puritatem & mores imitantes cum eo conscendant in cælum, vitaque æterna donentur.

1. Similiter & mulieres subditæ sint viris suis: ut & si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant, 2. considerantes in timore castam conversationem vestram. 3. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus: 4. sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. 5. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres, sperantes in Deo, ornabant se subiectæ propriis viris. 6. Sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans: cuius estis filiæ benefacientes, & non pertimentes ullam perturbationem. 7. Viri similiter cohabitantes secundùm scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tamquam & coheredibus gratiæ vitæ: ut non impediantur orationes vestræ. 8. In fine autem omnes unanimes, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles; 9. non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed è contrario benedicentes; quia in hoc vocati estis, ut benedictionem hereditate possideatis. 10. Qui enim vult vitam diligere, & dies videre bonos, coerceat linguam suam à malo, & labia eius ne loquantur dolum. 11. Declinet à malo, & faciat bonum; inquirat pacem & sequatur eam; 12. quia oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum; vultus autem Domini super facientes mala. 13. Et quis est qui vobis noceat, si boni æmulatores fueritis? 14. Sed & si quid patimini propter iustitiam, beati. Timorem autem eorum ne timueritis, & non conturbemini. 15. Dominum autem Christum sanctificate in cordibus vestris parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem de ea, quæ in vobis est, spe. 16. Sed cum modestia & timore, conscientiam habentes bonam; ut in eo, quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur uestram bonam in Christo conuersationem. 17. Melius est enim benefacientes (si uoluntas Dei uelit) pati,

quàm

quàm malefacientes. 18. Quia & Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu. 19. In quo & his, qui in carcere erant, spiritus veniens prædicavit: 20. qui increduli fuerant aliquando, quando exspectabant Dei patientiam in diebus Noe, cùm fabricaretur arca, in qua pauci, id est, octo animæ salvæ factæ sunt per aquam. 21. Quod & vos nunc similis formæ salvos facit baptisma: non carnis depositio sordium, sed conscientiæ bonæ interrogatio, in Deum per resurrectionem Jesu Christi, 22. qui est in dextera Dei, deglutiens mortem, ut vitæ æternæ heredes efficeremur: profectus in cælum subjectis sibi angelis, & potestatibus, & virtutibus.

Vers. 1. SIMILITER ET MULIERES SUBDITÆ SINT VIRIS SUIS] Vos *similiter* respicit subditos & servos, de quibus egit capite præcedenti v. 13. & 18. q. d. Jussi subditos subesse principibus, servos heris, nunc similiter jubeo uxores subesse maritis. hoc enim jubet lex naturæ, divina & humana, tam Gentilis quàm Christiana. Sancit hoc S. Petrus tam disertè, eò quòd per Gentiles spargeretur rumor, sed falsus, Christianos quasi Christi filios velle se eximere ab omni servitute & subjectione, ac præsertim uxores à consortio conjugum; idque partim ex eo, quòd luxuriosi Gentiles uxoribus præpostere contra naturam abutebantur: hoc autem uxoribus ne permitterent vetabant Apostoli, ideoque nonnullæ à maritis, quibus legitimum conjugii usum persuadere non poterant, faciebant divortium, uti faciebat matrona illa de qua Euseb. libr. 4. Histor. 17. & aliæ de quibus S. Linus in passione S. Petri: partim ea eo, quòd multæ virgines è parentibus desponsatæ viris infidelibus, ante consummatum matrimonium à sponsalibus & sponsis resilirent ob amorem vel votum virginitatis, quam adeò ab Apostolis celebrari audiebant. Sic enim S. Flavia Domitilla desponsata Aureliano, ante connubium conversa à suis eunuchis, Nereo & Achilleo, velum virginitatis à S. Clemente Papa accipiens, nuptias & sponsum respuit: eaque de causa tam ipsa, quàm S. Clemens, Nereus & Achilleus martyrium subierunt. Sic S. Thecla conversa à S. Paulo, resiliit à nuptiis Tamyridis cui desponsata erat, eaque de causa multa & atrocia sustinuit. Sic S. Iphigenia hortatu S. Matthæi refutavit connubium Hyrtaci regis: qui ea de causa S. Matthæum morte & martyrio affecit. Sic S. Susanna neptis Diocletiani Imperatoris respuit nuptias Maximiani Imperator. qui proinde eam occidit, Martyremque effecit. Sic S. Agnes, S. Felicula, & pleræque aliæ virgines, eò quòd nuptias & sponsos rejicerent, martyrio coronatæ sunt. Inde ergo C calumnia conflata est in Christum & christianismum quasi nuptiis contrarium & sponsorum jura evertentem, adeò ut mariti vetarent uxores fieri Christianas, ne jus & imperium in illas perderent. Huic calumniæ ut occurrat Petrus, jubet uxoribus ut subsint viris, in iis scilicet quæ conjugale jus exigit, aut permittit. Causam dat Sanctus Augustinus in quæst. super Genes. cap. 153. *Est ordo*, inquit, *naturalis in hominibus, ut serviant feminæ viris: quia & illis justitia est hæc, ut infirmior ratio serviat fortiori: & hæc in dominationibus & servitutibus clara justitia est, ut qui excellant ratione, excellant dominatione.* Unde Euripides in Iphigenia:

Præstat, ait, *unicus vir, ostque lucis hujus munere*
Dignior, quam multa sunt feminarum millia.

Apostoli præcones castitatis.

Hinc Christus assumpsit humanam naturam in sexu virili, qui dignior est, perfectior & honorabilior, D ait Sanctus Augustinus libr. 83. quæst. & ex eo S. Bonaventur. in 3. dist. 12. art. 3. quæst. 1. Excellit enim, inquit, sexus virilis muliebrem, Primò, quantum ad dignitatem in principando; quia omnes tam viri quàm mulieres ex uno viro Adamo prodierunt. Secundò, quantum ad virtutem in agendo; vir enim magis robustus & industrius est quam femina. Tertiò, quantum ad auctoritatem in præsidendo. Quin & Pythagoras asserit marem in omni genere animalium esse naturæ & virtutis principium. Et Aelianus libr. 11. capit. 26. *Sexus*, ait, *masculus etiam inter bruta videtur a natura præferri: siquidem draco mas insignis est crista & barba hirsutus gallinaceus & ipse cristatus; palear insuper velut barbam gerit: cervus cornutus, leo jubatus, cicada mas canorus est.*

Mas dignior femina dominans.

A Simili modo S. Paulus multis docet uxores debere subesse viris, & in signum hujus subjectionis gestare in capite velamen, 1. Corinth. 11. 10. vide ibi dicta. Citat Clemens Alexandr. libr. 4. Stromat. hanc Euripidis sententiam: *Quævis pudica mulier est viri serva: quæ autem non est pudica, eum qui una versatur superat amentia.*

——Nam melius nec præstantius ullum est,
Concordes quam cùm in tecto versantur eodem
Vir simul & mulier.

Quocirca monstrum est uxor viro imperans, & vir uxoris imperium patiens. Judæis id summo probro vertit Isajas cap. 3. 4. dicens: *Effeminati dominabuntur eis.* & Aristot. 2. Polit. 3. taxat Spartanas viris imperantes. Nam, ut ait Philo apud Antonium B in Melissa tom. 2. serm. 34. *A muliere dominari summum est viro dedecus.* Quocirca Assuerus uxorem volentem dominari, regisque jussa respuentem repudiavit, Esther 2. 20. Verè Sanctus Augustinus de Catech. rud. *Cum femina*, ait, *dominatur in virum, perversa & misera domus est*: Plutarch. in Præcept. connub. cap. 5. asserit uxores quæ malunt stolidis viris imperare quàm parere sapientibus, similes esse illis quæ ducere potiùs volunt cæcos, quàm intelligentes visuque prædit os sequi. Viros verò effeminatos ridet Jerem. cap. 51. 30. dicens: *Devoratum est robur eorum, facti sunt quasi mulieres.* & Homerus Iliad. 2. *O imbelles, mala vituperia, Achivæ, neque amplius Achivi.* & Homerum secutus Virgilius 9. Aeneid.

Monstrum femina dominans viro.

O vere Phrygiæ, neque enim Phryges.

Et Turnus Aeneid. 12. per contemptum Aeneam vocat semivirum Phrygem.

C UT ET SIQUI (mariti) NON CREDUNT VERBO (Christi & Evangelii, putà prædicationi Evangelicæ) PER MULIERUM CONVERSATIONEM SINE VERBO, sine sermone (Syrus, *per bonos mores absque labore*) LUCRIFIANT] ut earum animæ & salus quasi ingens lucrum acquiratur, & accedat Christo & Ecclesiæ. Hinc jubet Paulus 1. Corinth. 7. 13. mulieres conversas ad fidem non facere divortium à maritis infidelibus, sed eis cohabitare, ut sua sancta conversatione tam eos quàm filios ad Christum traducant, uti traduxit S. Natalia S. Adrianum, Clotildis Clodovæum, S. Cæcilia S. Valerianum, S. Martha S. Marium, S. Monica Patricium & S. Augustinum, S. Gorgonia Vitalianum. Mulier enim cùm sit gratiosa & ametur à viro, eique jugiter adsit, in ejus animum sicut aqua in spongiam sensim sine sensu illabitur, illumque occupat & flectit quò D vult, inquit Sanctus Chrysostomus hom. 60. in Johannem, præsertim cùm accedit pia & sancta conversatio. Nam, ut ait Sanctus Chrysostomus hom. 19. in epist. ad Hebr. *Facere majorem vim habet ad docendum, quam docere.*

CONSIDERANTES scilicet viri, non mulieres, ut vult Hugo & Lyran. (*ἐποπτεύσαντες* enim cùm sit masculinum, viros respicit) IN TIMORE CASTAM CONVERSATIONEM VESTRAM] *Timor* hìc idem est quod reverentia qua mulieres Christum, & amore viceque Christi maritum, reverentur, caventque studiosè ne eum etiam in re minima offendant, ac præsertim ut integram & omnimodam ei fidem & castitatem conjugalem servent. Posset vicissim accipi timor maritorum, Vers. 2.

quo scilicet mariti considerantes castam convetsationem uxoris, eam reverentur & amant; indeque ad eam æmulandam & ad christianismum alliciuntur.

Prima uxoris dos castitas. cur?

Nota hic S. Petrus primam uxoris dotem esse fidem & castitatem: femina enim & natura, & fragilitate, & complexione (utpote calida & humida) in venerem valdè est propensa. Propria feminarum passio est libido, ait S. Chrysost. ho. 40 in Matth. ejusque causam dat otium quo abundat: amor enim est animi cura vacantis passio. Hinc illud Ovidii l. 1. de Remedio amoris:

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus.
Quæritur, Ægisthus quare sit factus adulter?
In promptu causa est, desidiosus erat.

Idipsum docet Salomon Proverb. 30. 15. ubi inter quatuor insaturabilia secundum ponit os vulvæ. Et Eccles. cap. 36. 23. *Omnem*, inquit, *masculum excipiet mulier*. Et Aristot. l. 4. Problem. c. 27. scribit mulieres in venere esse insatiabiles. Nota est Messallinæ Claudii Imp. uxoris portentosa libido. Narrat Diodorus libr. 2. & Herod. lib. 2. quòd, cùm Pheron Sesostris filius, rex Ægypti, captus oculis fuisset, ideoque deorum opem per varia sacra implorasset, responsum & remedium accepetit, ut placato Deo qui in Heliopoli coleretur, faciem mulieris inspiceret, quæ nullum nisi sibi proprium virum novisset: ab uxore propria incipiens multas expertus est, nullam tamen reperit incorruptam præter hortulani cujusdam, quam restituto visu uxorem accepit, reliquas omnes vivas combussit. Æschines Satyricus omnes feminas Jonicas μοιχάδας, id est *adulteras*, appellare est ausus. Josephus lib. 2. Belli c. 7. scribit Essæos non ducere uxorem, eò quòd nullam uni viro fidem servare credant: licèt alia potior fuerit ratio, nimirum studium pietatis & contemplationis. Porrò, inter Christianos scimus multas mulieres fuisse & esse castissimas, imò virgines: habet enim Ecclesia innumera sanctarum virginum agmina. in eoque insignis elucet gratia Christi & christianismi, quæ naturam fragilem ita corrigit, consolidat. evehit perficit. Plutarch. in Problem. ait olim novæ nuptæ præferri solitum ignem & aquam, ut significaretur eam castam & puram esse debere: ignis enim purgat, aqua lustrat.

Vers. 3.

QUARUM NON SIT EXTRINSECUS CAPILLATURA] S. Fulgent. l. 2. c. 11. *capillorum implicatio*. Tigurina, *quarum ornatus sit non externus, qui situs est in plicatura capillorum*; Syrus, *in cincinnis capillorum*. S. Ambros. Exhort. ad Virgin. *in plicatu capillorum*. Græcè enim aliqui legunt ἐμπλοκῆς τριχῶν, id est, *implicationis capillorum*. Alii per diastolen, ἐν πλοκῇ τριχῶν, id est *in plicatura capillorum*. Sed eodem redit sensus. Intelligit enim capillorum πλέγματα quælibet, sive ea fiant eos crispando, sive retorquendo, sive innodando, sive in cirrhos & cornua calamistris discriminando, sive alienos accersendo. Hoc est quod ait Paulus 1. Timoth. 2. 9. *Ornantes se non in tortis crinibus*. Solent enim feminæ studere compositioni & ornatui capillorum: unde Terent. in Heaut. act. 2. *Dum poliuntur & comuntur, annus est*. *Imò alienis capillis verticem struunt*, ait S. Hieron. ad Marcel. ut videantur in fronte erigere crinium fastigia & turres. quas incusans Juven. satyr. 6. ait,

—*Tot adhuc compagibus altum*
Ædificat caput.

Et Tertull. de Cultu femin. c. 7. *Quid*, ait, *tanta ornandi capitis onerositas salutem subministrat?* Et S. Hieron. ad Lætam de instit. filiæ: *Nec caput*, ait, *gemmis oneres, nec capillum irrufes, & ei aliquid de gehennæ ignibus auspiceris*, solebant enim crines & vultum cerussa, stibio, aliisque pigmentis colorare: & qui hæc parabant à cinere fucorum vocabantur Cinerarii & Ciniflones. inquit Tiraquell. leg. 2. Connub. n. 27. Præclarè Esther. c. 14. 16. Deum alloquens: *Tu scis*, inquit, *necessitatem meam, quòd abominer signum superbiæ & gloriæ meæ, quod est super caput meum in diebus ostentationis meæ, & detester illud quasi pannum menstruatæ, & non portem in diebus silentii mei*. Si id culpabile in feminis, multò magis in viris, qui se effeminant *apertam professi mulierositatem*, ait Tertull. de Velland. virg. Iure S. Gregor. hom 6. in Evang. *Pensate*, ait, *quæ culpa sit hoc etiam viros appetere, quo curavit Pastor Ecclesiæ & feminas prohibere*. Sanctus Tiburtius asseruit Torquatum Christiani nomen mentiri, eò quòd

Ciniflones.

capillos crisparet. ita habet ejus vita.

Porrò totus hic versus græcè sic clarè habet: *Quarum cultus* (ornatus) *sit non exterius implicationis capillorum, aut circumpositionis auri, aut amictus vestimentorum, sed absconditus est cordis homo* (qui consistit) *in corruptione mansueti & quieti spiritus*. q. d. Cultus feminarum sit non externus, sed internus, purà interior homo spiritalis, nimirum incorruptos animi placidi & quieti spiritus. Secunda est hæc dos & virtus mulieris, nimirum modestus & honestus corporis cultus: prima enim est castitas, ut dixi.

Secunda dos feminæ, modestia cultus.

AUT CIRCUMDATIO AURI] Tigur. *aut in circumpositione auri*, quomodocumque ea fiat, sive aureas gestando vestes, catenas, bullas, sive capillos aureis filis vittisque colligando; sive vestes limbis & fimbriis aureis distinguendo. Porrò non vetat Sanctus Petrus omnem capillaturæ & auri usum, sed tantùm immodicum, & qui statum superet. Hoc responsum sit Cajetano, qui censet hæc ad fideles ævi S. Petri sanctissimos pertinere, non ad matronas nostri sæculi. Quis autem modus sit adhibendus, docet Sanctus Basilius in Isajæ cap. 3. Quare meritò S. Hieron. lib. 1. contra Pelagium, Pelagium refellit, quòd dicere omnem omnino ornatum à S. Petro prohiberi.

AUT INDUMENTI VESTIMENTORUM CULTUS] Tigur. *aut in amictu palliorum*. Solent enim tot induere vestes, torque tunicis, peplis, velis, palliis, &c. iisque sericis & pretiosis se amicire & ornare mulieres cultus studiosæ, ut Isaias eas enumerando multos versus impleat cap. 3. 18. & Tiraquellos in Connub. lege 3. num. 27. & sequ multa alphabeta, multasque paginas. Imò nonnullæ in vestitu suo omnes viri opes exhauriunt, juxta illud Propertii:

Matrona incedit census induta nepotum.

quod detestans Ovidius lib. 3. de Arte aman. exclamat:

Quis pudor est census corpore ferre suos?

Et Seneca l. 7. de Benefic. c. 9. ait insanis quibusdam bina ex auribus pendere gemmarum patrimonia.

SED QUI ABSCONDITUS EST CORDIS HOMO, *Vers. 4.* hoc est, mens & animus, supple & repete, hic sit mulierum cultus & ornatus, ut præcessit: hic autem situs est IN INCORRUPTIBILITATE QUIETI ET MODESTI SPIRITUS] q. d. *Absconditus* cordis homo, est incorruptus animi mansueti & modesti spiritus, hicque verus & unicus est feminarum cultus. De duplici homine, interiore scilicet & exteriore, vide S. August. libr. 1. de Nuptiis & concup. c. 30. & S. Ambros. de Institu. virg. cap. 2. & ea quæ dixi Roman. 2. 29. & Ephes. 4. 24. Philosophicè Cajetan absconditum hominem censet vocari animam immortalem in corpore absconditam, cujus cor est voluntas. Meliùs S. Ambros. epist. 57. *Exterior homo*, ait, *plurima in se membra habet: interior autem cordis homo totus sapientia est, plenus gratiæ, plenus decoris*. Dicitur cordis, non quòd in corde resideat (anima enim potiùs residet in capite) sed quia cordi, id est appetitui, præest, eumque regit & moderatur. Tigurina vertit, *sed occultus sit ornatus qui est in corde homo, si is careat omni corruptela, ita ut spiritus placidus sit ac quietus*. q. d. Optimus ornatus mulieris est mansuetudo, modestia & pax animi; hæc enim omnes animi potentias, passiones & motus componit, ornat, ditat. Hic enim est *decor occultus & tecta venustas*, ait Nazianz. in Præcept. ad virg. & Psaltes psal. 44. 14. *Omnes*, ait, *gloria filiæ regis ab intus*. Tritum est illud: *Mulieri ornamentum mores, & non aurum*. Ornamentum enim, ait Crates, est quod ornat: ornat autem quod honestiorem mulierem facit: talem verò præstat non aurum, non smaragdus, non coccus, sed gravitas, moderatio, pudor. ita Plutarch. in Lacon. Plinius in Panegyr. Trajani laudat ejus uxorem, quòd in cultu esset modesta. Pythagoras Crotoniensibus matronis persuasit ut auratas vestes, aliaque ornamenta velut instrumenta luxuriæ deponerent, eaque omnia in Junonis æde deæ consecrarent: vera enim ornamenta matronæ esse pudicitiam, non vestes, ut refert Justin. lib 20. Sic & Aristot. in Oeconom. ait ornatum mulieris non esse cultum, sed modestiam, ac studium honestè & decorè vivendi. Clemens Alex. lib. 2. Pædagog. cap. 12. docet verum mulieris ornamentum esse verecundiam; & eas quæ se auro ornant imi-

Honestas & verecundia.

ta-

tari barbaros; qui maleficos auro vinciunt. *Annon enim*, inquit, *colli vinculum est torques aureus, monilia que & quæ catenarum locum obtinent? hinc Cⁿ ἁλύσεις, id est catenæ, appellantur. Vnde Philemon pellucidas vestes vocat compedem auream.*

Ac recensitis plurimis mulierum ornamentis: Miror, ait, eas non enecari, dum tantum onus bajulant. Vide eumdem l. 3. cap. 1. & 2. S. Chrysost. homil. 25. ad popul. *Vis*, ait, *ornare faciem? orna non margaritis, sed modestia & honestate: sicque vir gratiorem cernet aspectum. Ille nempe ornatus & zelotypiæ suspicionem inijcere sæpe solet, & inimicitias, & contentiones, & pugnas, &c. Modestia autem ornatus omnem quidem improbam suspicionem expellit: omni autem vinculo firmas coniugum conciliat. Non enim tam decorum facit forma natura fieri aspectum, quam eam spectantis affectus. Affectum verò nihil sic ut modestia & honestas inducere solet, &c. Circa margaritarum cultum insania, est pompa satanica. Aurum enim cepisti, non ut corpus vincias, sed ut pauperes salves & enutrias.* Idem ho. 41. in Genes. *A cultu*, ait, *corporis innumera fiunt mala, arrogantia quæ intrinsecus nascitur, despectus proximi, fastus spiritus, animæ corruptio, voluptatum illicitarum fomes*, &c. S. Gregor. Naz. scripsit orationem contra mulieres ambitiosiùs se ornantes, in qua sic orditur: *Cavete ò mulieres, ne caput vestrum nothis & adulterinis crinibus, tamquam turribus quibusdam muniatis, mollia colla e scapulis delicatè ostentantes: neu Dei formas fœdis coloribus inungatis, sic ut iam non facies, sed larvas gestetis.* Et post nonnulla: *Verendum est ne Deus iratus sic te alloquatur: Dic age ò aliena mulier; ecquis tandem, & undenam est tuus fictor & procreator? Non te depinxi tanis: sed imaginem mei finxi. Quî fit igitur, ut pro chara imagine idolum habeam?* Additque externi cultus studiosas internum negligere, ideoque internè Hecubam, externè Helenam repræsentare. S. Cyprianus de habitu Virgin. affirmat deteriorem esse ornatum superfluum ipso adulterio: quia, ut ait S. August. lib. 1. de serm. Domini in monte, *ibi pudicitia, hic natura adulteratur.* Idem epist. 73. ad Paffidon. *Verus*, ait, *ornatus Christianorum & Christianarum, non tantum nullus fucus mendax verùm ne auri quidem vestisque pompa, sed mores boni sunt.* Eleganter Proper. l. 1. eleg. 1.

Quid iuvat ornato procedere vita capillo?
Teque peregrinis vendere muneribus?
Naturæque decus mercato perdere cultu?
Nec sinere in propriis membra nitere bonis?

Salsè, sed verè S. Cyprianus de Habitu virg. *Ornamentorum*, ait, *& vestium insignia, & lenocinia formarum, non nisi prostitutis & impudicis feminis congruunt: & nullarum fere pretiosior cultus est, quàm quarum pudor vilis est*, &c. *Sericum & purpuram indutæ Christum induere non possunt: auro & margaritis & monilibus adornatæ, ornamenta cordis ac pectoris perdiderunt.* Plura citavi Isaiæ 3. v. 18.

IN INCORRUPTIBILITATE QUIETI ET MODESTI SPIRITUS] S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *in incorruptione mitis & silentis spiritus.* Declarat quis sit absconditus, id est, interior homo, putà homo cordis, id est, mentis & animi, ac in quo consistat, atque consistere *in incorruptibilitate*, græcè ἐν ἀφθάρτῳ, id est, *in incorruptione*, hoc est, in integritate, *quieti*, græcè πραέως, id est *mitis*, mansueti, placidi, *& modesti* (mansuetudinis enim comes imò filia est tranquillitas & modestia) *spiritus*. Incorruptionem *quieti spiritus* vocat Primò, castitatem & puritatem spiritus, eamque opponit corruptioni corporis, quam uxores passæ sunt in conjugio. q. d. ait S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *Quoniam exterior vester homo* (corpus) *corruptus est, & beatitudinem incorruptionis quæ propriè virginum est, habere desistis, imitamini incorruptionem spiritus, saltem per seram abstinentiam, & quod corpore non potestis, mente præstate. Has enim Christus divitias, & hos vestræ coniunctionis quærit ornatus.* Sic & alii per incorruptionem accipiunt castitatem coniugalem. Ubi Nota, mansuetudinem, humilitatem & modestiam parere incorruptionem, id est castitatem, uti Rom. 1. 24. ostendi: idque docet S. Greg. 26. Moral. 12. vel 13. & S. Bernard. serm. 5. in festo omnium Sanctorum, ita explicat illud Christi Matth. 5. *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*, id est, inquit, carnem suam. *Incorruptio autem facit proximum esse Deo.* Sap. 6. 20. Casti ergo, humiles & modesti sunt, quasi dii quidam

Incorruptio spiritus primo, est castitas.

terrestres, juxta illud: *Ego dixi, Dii estis, & filii Excelsi omnes*, psal. 81. 6. Hinc & Poetæ, ait Clem. Alex. lib. 4. Strom. in fine, *electos appellarunt θεοειδεῖς, id est, deiformes; & δίους, id est, divos; & ἰσοθέους, id est, diis æquales; & διὶ μῆτιν ἀτάλαντον, id est, consiliis Iovis pares; & θεοῖς ἐναλίγκια μήδεα ἔχοντες, id est, prudentia divis similes; & θεοειδεῖς, id est, Deo similes. Euripides itaque: In meo*, inquit, *tergo sunt pennæ aureæ, & aptantur grata Sirenum talaria, ibóque in immensum sublatus æthera, Iovem conventurus. Ego autem Christi spiritum optaverim, ut me in meam sustollat Ierusalem.* S. Hilarius scripsit epistolam ad Abraham filiam suam, in qua promittit ei margaritam pretiosissimam, si margaritas vulgares contemnat. *Margarita hæc*, inquit, *virtutis eius est, ut, si quis eam induitur non ægrotet, non senescat, non moriatur.* Rursum, *ut eam habere non possis, si quis margaritam aliam habuerit; nam speciosa est, pretiosa, incomparabilis & cælestis, præstans salutem & æternitatem, nec dignatur ibi esse, ubi aliæ sunt:* nimirum margarita hæc est virginitatis status, quam S. Hilarius filiæ optavit & persuasit. *Sic & S. Agnes* dixit se à Christo ornatam esse inæstimabilibus margaritis.

Secundò, incorruptio spiritus est integritas animi mansueti & tranquilli, qui nullis exagitatur cupiditatum procellis, nullis passionum ægritudinibus, nulla ira, superbia, invidia, &c. corrumpitur, sed illæsus, integer & incorruptus consistit. Hanc enim parit mansuetudo & modestia: hisce ergo ornari vult mulieres; ac mansuetudinem quidem opponit invidiæ, iracundiæ, superbiæ; modestiam vero levitati, petulantiæ, inconstantiæ, garrulitati, murmurationi, in quæ vitia naturaliter propendent mulieres ornatum externum sectantes, internum negligentes, ait S. Chrysost. hom. 74. in Matth. *Nam si* inquit, *conscientiam singulorum cernere possemus, multos ibi vermes, multam saniem & incomparabilem reperirem fœtorem: cupiditates dico improbas, quæ vermes spurcitia mirum in modum excedunt. Impii enim quasi mare fervens, quod quiescere non potest, & redundat fluctus eius in conculcationem & lutum*, Isaiæ 57. 20.

Secundò, integritas & pax animi.

Tertia hæc est virtus mulieris, nimirum mansuetudo, pax & modestia, cujus fructus est incorruptio, ut scilicet faciat hominem à vitiis omnibus incorruptum, integrum, imperturbabilem.

Tertia dos mulieris, mansuetudo.

MODESTI (græcè ἡσυχίου, id est, *tranquilli*, silentis, pacifici, & consequenter modesti) SPIRITUS] S. Ambros. l. 1. Offic. cap. 18. *Modestia*, inquit, *quam à modo scientia, quid deceret appellatam arbitror*, &c. S. August. libr. de Vita beata, sub finem: *Modestia utique dicta est*, inquit, *à modo, & a temperie temperantia. Vbi autem modus est atque temperies, nec plus est quicquam, nec minus.* Addit S. Ambros. *Oremus in incorruptione quieti & modesti spiritus, qui est ante Deum locuples*, ut ait Petrus 1. epist. cap. 3. 4. *Magna igitur modestia, quæ cùm sit etiam iuris sui remissior, nihil sibi usurpans, nihil vindicans, & quodammodo intra vires suas contractior, dives est apud Deum, apud quem nemo dives. Dives est modestia, quia portio Dei est.* Deus enim est ipsa increata & essentialis modestia tam ad intra, quàm ad extra; adeò ut in toto mundo intelligi, at non sentiri possit. *Habitus enim mentis in corporis statu cernitur.* Sic & S. Maria audita angeli salutatione, *per verecundia non resultavit, nec ullum responsum retulit, nisi ubi de suscipienda Domini generatione cognovit, ut qualitatem effectus disceret, non ut sermonem refelleret*, ait idem l. 1. in Lucan. Et l. 2. de Virg. eam ita pingit: *Nihil torvum in oculis, nihil in verbis procax, nihil in actu inverecundum: non gestus fractior, non incessus solutior, non vox petulantior, ut ipsa corporis species simulacrum fuerit mentis, figura probitatis.*

Narrat Dion. Carth. in cap. 3. de Divin. nom. S. Dion. Areop. S. Dionysium cùm è Græcia in Judæam venisset, & B. Virginem convenisset, tanta claritate fulgentem ejus vultum conspexisse, ut præ nimio stupore deficiens in terram ceciderit, dixeritque, nisi ratione naturali & fide cognovisset aliam esse divinitatem, se hanc ipsam Virginem loco Deæ habiturum fuisse. Sed audi ipsum S. Dionysium hæc de se narrantem epistola ad S. Paulum (licet Bellarm. de Script. Eccles. & alii negant illam esse S. Dionysii) quam recitat noster Christoph. à Castro in Historia Deiparæ cap. 19. num. 10. *Fateor*, ait, *coram*

Modestiæ præstantia.

omni-

Omnipotentia Dei; & clementia Salvatoris, & gloria majestatis Virginis matris eius, quoniam cum à Iohanne, &c. *ductus fui ad deiformem præsentiam altissimæ Virginis, tantum me divinus splendor circumfulsit exterius, & plenius irradiavit interius: tanta etiam in me omnium odoramentorum superabundavit fragrantia, ut nec corpus infelix, neque spiritus posset totius ac tantæ æternæ felicitatis insignia sustinere. Defecit cor meum, defecit & spiritus tantæ gloriæ maiestatis oppressus. Testor qui aderat in Virgine Deum, si tua divina concepta mente non me docuisses, hanc ego verum Deum esse credidissem.* Unde non mirum quòd B. Virgo solo aspectu & præsentia, *his quos viderat integritatis insigne conferret*, uti ait S. Ambros. de Institut. Virg. cap. 7. S. Hieron. in cap. 9. Matthæi dans causam, cur Matthæus Christum vocantem illicò sit secutus: *Certè*, inquit, *fulgor ipse & maiestas divinitatis occultæ, quæ etiam in humana Christi facie relucebat, ex primo ad se videntes trahere poterat aspectu.* Et in cap. 21. dans causam, cur Christo per flagellum exigenti nummularios è templo, mensasque subvertenti, &c. quæ magnus non fecisset exercitus, nemo restiterit: *Igneum enim*, inquit, *atque sidereum radiabat ex oculis eius, & divinitatis maiestas lucebat in facie.* Unde Nazianz. epist. 193. ad Diocltm, *Unum*, ait, *bonorum est, ut Christus nuptiis intersit (porro ubi Christus est, modestia quoque est) operæ pretium est, ut, sicut cætera omnia, sic & Christianorum matrimonia modesta & composita sint. Modestia porro in gravitate sita est.* Item in Carm. de vita sua, ait se propter æmulos sponte renunciasse patriarchatui Constant. duabus de causis: *Hinc namque redibat*, ait, *commodum duplex mihi, modestus ipse dum trahor ad modestiam, simulque amorem colligo & clarum decus.*

Laudat Nebridium S. Hieron. epist. ad Salvinam ejus uxorem jam viduam, *quod de sorore generatus Augustæ, & in matertera nutritus sinu, nutritus in palatio, contubernalis & condiscipulus Augustorum, quorum mensæ ministrat orbis, & terra ac maria serviunt, inter rerum omnium abundantiam, in primo ætatis flore tanta verecundia fuit, ut virginalem pudorem vinceret, & ne levem quidem obscœni rumoris in se fabulam daret. Deinde purpuratorum propinquus, socius, consobrinus, non est inflatus superbia, sed cunctis amabilis, ipsos principes amabat ut fratres, venerabatur ut dominos; ministros autem & universum ordinem palatii, quo regalis frequentatur ambitio, sic sibi charitate sociarat, ut qui merito inferiora essent, officiis se pares arbitrarentur. Difficile factu est gloriam virtute superare, & ab his diligi quos præcedas.* S. Gregorius 4. Dialog. 17. narrat Musam puellam jussu B. Virginis mores leviores commutasse in modestos, itaque ab eadem evocatam in cælum.

SPIRITUS] S. Athanasius epist. ad Serap. accipit Spiritum sanctum: hic enim dives est apud Deum, quia divinitatis consors est & particeps. q. d. Qui se puros & incorruptos custodiunt, in se excipiunt Spiritum sanctum, qui quietus & modestus, eos facit pariter quietos & modestos. Modestia enim est fructus Spiritus sancti, Gal. 5. 22.

Verùm ad litteram hic spiritum humanum accipe cum Ambros. 1. Officiorum c. 18. hic enim modestus & quietus, est vestis & ornatus mulierum: manat tamen à Spiritu sancto, estque ejus donum.

QUI (spiritus incorruptus, quietus & modestus) EST IN CONSPECTU DEI LOCUPLES] quia super terrena omnia se elevans Deum possidet, hereque est cæli & regni æterni. Nam, ut ait Seneca epist. 67. *Ratio nihil est aliud, quàm in corpus humanum pars divini Spiritus mersa.* Audi S. Ambros. libr. 4. epist. 27. *Verè dives, qui in conspectu Dei potest dives videri, in cuius conspectu terra exigua, mundus ipse angustus est. Sed solum illum Deus divitem novit, qui fit dives æternitati, qui non opum, sed virtutum fructus recondat. Quis autem ante Deum dives, nisi quietus & modestus spiritus, qui numquam corrumpitur? Nonne tibi videtur dives, qui habet pacem animi, tranquillitatem quietis, ut nihil concupiscat, nullis exagitetur cupiditatum procellis, nec vetera fastidiat & nova quærat, & semper desiderando fiat in summis divitiis inops? Ea est pax verè dives, quæ superat omnem mentem. Dives pax, dives modestia, dives fides (fideli enim totus mundus possessio est) dives simplicitas: sunt enim & divitiæ simplicitatis, quæ nihil discutit, nihil contractum, nihil suspectum aut fraudulentum putat, sed puro se fundit affectu. Dives bonitas: quam si quis servaverit, pascitur in divitiis cælestis hereditatis. Meritò iustus semper fœnerat, iniquus indiget. Ille iustitias fœnerat mandato Dei pauperibus & egenis, at verò insipiens & quod putat se habere nequaquam possidet. An putas illum possidere, quò thesauro suo die ac nocte incubans avara & misera torquetur sollicitudine. Ille verò eget, etsi aliis dives videtur: sibi pauper est, qui non utitur eo quod habet, qui adhuc alia rapit, alia desiderat. Ubi enim nullus cupiditati modus, qui fructus divitiarum? Nemo est dives, qui quod habet secum auferre non potest. Quod enim hic relinquitur, non nostrum, sed alienum est.* Subdit exempla: *Dives Henoch, qui quod habuit secum transtulit, & omnem illum bonitatis suæ censum cælestibus intulit receptaculis: qui à Deo raptus est, ne cor eius malitia mutaret. Dives Elias, qui virtutum suarum thesauros curru igneo sublimis sedibus æthereis invexit. Et tamen iste non mediocres divitias heredi reliquit, quas ipse non omitteret. Quis hunc pauperem vel tunc dixerit, cùm victus quotidiani indigens alimonia mitteretur ad viduam, ut pasceretur ab ea, quando ad eius vocem cælum claudebatur & aperiebatur; quando ad eius verbum hydria farina, & vas olei non deficiebat per triennium, sed abundabat; nec minuebatur usu, sed replebatur? Quis illum pauperem dixerit, ad cuius voluntatem descendebat ignis, quem in viâ flumina non concludebant, sed in suum fontem recurrebant, ut sicco Propheta transiret pede? Duos finitimos vetus historia describit, regem Achab & pauperem Nabuthen: quem horum pauperiorem, quem ditiorem credimus? Alter regali fulcro divitiarum præditus, inexplebilis insatiabilisque opibus suis exiguam pauperis vineam desideravit. Alter despiciens animo βασιλείου πολυχρύσου τύχας, imperialesque gazas suo erat contentus palmite. Nonne videtur hic magis dives, hic magis rex, qui sibi abundabat, suas regebat cupiditates, ut nihil alienum concupisceret? Ille autem egentissimus, cui aurum suum vile, alienus palmes pretiosissimus æstimabatur?* Deinde idipsum hoc fortius demonstrat. *Quid est divitem esse, nisi abundare? Quis autem abundat, qui sit animo contractior? Qui autem animo contractior, utique angustior. Quæ igitur in angustiis abundantia? Non ergo dives, qui non abundat.* Unde pulchrè David: *Divites*, inquit, *eguerunt & esurierunt. Nihil ergo affectu sapientis ditius, nihil insipientis egentius, ibi abundantia, ubi satietas: ubi autem fames cupiditatum, ubi inexplebilis appetentia, ibi utique paupertas*, &c. *Secundùm hæc Petrus Apostolus definiunt, non in auro & argento, & indumentis fœminarum esse ornamentum sed in occulto cordis homine atque absconditio: unde nulla se exuat cultum pietatis, ornatum gratiæ, vitæ æternæ hereditatem.* Idem per umbram vidit Socrates, cujus hæc vox & oratio extat apud Clement. Alex. lib. 5. Strom. *O Pan & dii alii date mihi, ut intus sim pulcher & honestus: siquidem est pulcherrimum id quod est sapientissimum. Dicebat enim virtutem esse animæ pulchritudinem, contrà autem vitium animæ turpitudinem.*

Vers. 5. SIC ENIM ALIQUANDO ET SANCTÆ MULIERES SPERANTES IN DEO, & consequenter credentes & amantes Deum, ORNABANT SE] τὸ *sperantes in Deo*, partim refer ad *sanctæ*, q. d. Quia sanctæ ideo sperabant in Deo: Sancti enim cor per spem quasi anchoram defixerunt in Deo. Partim ad *ornabant se*. q. d. Quia sperabant in Deo, ideo modestè ornabant se, non capillatura, auro & vestibus pretiosis, sed obedientia, subdendo se maritis, castitate, ac spiritu quieto & modesto. Nota *sperantes*, id est timentes, amantes, colentes. q. d. Deum colebant, ideo ornabant se obedientia, castitate, modestia; quia scilicet sciebant hunc ornatum Deo placere, ab eoque præcipi, ac per eum sperabant se in matrimonio à Deo omni fructu & gratia benedicendas & cumulandas. Spes enim hìc per synecdochen omnem Dei cultum complectitur, æquè ac ei coniunctus timor alibi omnem Dei cultum comprehendit, ut cùm dicitur: *Timete Dominum omnes Sancti eius: timete*, id est reveremini, & colite. *Nihil deest timentibus eum. Timor Domini plenitudo sapientiæ*, &c. Qui enim Deum timet & sperat, per hunc timorem & spem impellitur, & quasi cogitur ad ei obediendum & serviendum. Ita de Josaphat rege veri Dei cultore dicitur 2. Paral. 17. 3. *Non speravit in Baalim, sed in Deo Patris sui*, id est, non coluit Baalim, sed Deum patris sui. Unde subdit: *Et perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Israel*, qui coluit Baalim, id est

Dives apud Deū quis?

idola

idola. Psal. 4. 6. *Sacrificate sacrificium justitiæ, & sperate in Domino*, id est, sacrificate & colite Dominum, psal. 33. 9. *Gustate & videte quoniam suavis est Dominus*. hinc: *Beatus vir qui sperat in eo*, id est eum colit & amat, itaque ejus dulcedinem gustat. Unde subdit: *Timete*, id est colite, *Dominum omnes sancti ejus, quoniam non est inopia timentibus eum*. Psalm. 36. 3. *Spera in Domino & fac bonitatem*. Similia sunt psal. 83. 13. psal. 113. 9. Thren. 3. 25. Ita Rebecca viso Isaac sponso suo modestè pallio se velavit, ac ex camelo desiliens ei honorem, reverentiam, submissionem & obsequium obtulit, atque tota vita præstitit, Genes. 24. 64. Rebeccam socrum secutæ sunt nurus Rachel & Lia, ex eisque progenitæ Noemi, Anna, Abigail, Esther, Judith & Ruth Moabitis. Sic mulieris fortis ornatum pingens Sapiens Proverb. 31. 25. *Fortitudo*, inquit, *& decor indumentum ejus*.

Ita S. Gorgoniam sororem suam laudat S. Gregor. Nazianz. orat. 11. *Non illam*, inquit, *aurum ornavit, non flava coma, non crinium nodi & impostura, protensum caput summa cum insania fronem efficientium, non circumfluæ & pellucidæ vestis magnificentia, non lapidum splendores propinquum aerem colorantes, non pictorum artes & præstigiæ, turpenusque fictor in contrarium fabricans, insidiosisque coloribus Dei figmentum obducens, & per honorem infamiam inurens, ac divinam formam meretricum procacibus oculis idolum proponens, ut adulterina pulchritudo naturalem imaginem, quæ Deo futuro ævo servatur, surripiat. Verùm cùm externos multos & varios mulierum ornatus cognitos haberet; nullum tamen moribus suis, atque intus condito splendore præstantiorem agnoscebat. Unus illi rubor placebat, quem pudor affert: unus candor, quem parit abstinentia. Nam pigmenta & fucos, ac fluxam formæ venustatem, scenicis & trivialibus relinquebat, quibusque probrum ac dedecus est erubescere*. Unde post plura mortificationis ejus, austeritatis, pietatis & devotionis heroica opera recensita exclamat: *O femineam naturam, quæ propter omne salutis certamen virilem naturam superasti; atque illud conspicuum fecisti, masculum & feminam, corporis, non item animæ discrimen esse! O ingentem post baptismum castitatem, & sponsam Christi animam in puro corporis thalamo? O Christi exinanitionem, & servis formam, & passiones ipsius mortificatione honoratas!*

Vers. 6. SICUT SARA OBEDIEBAT ABRAHÆ) adeò ut eum ex patria Chaldæa abeuntem relictis parentibus & cognatis secuta sit, & cum eo continuò peregrinata per Chananæam, ibique periculis etiam castitatis pro eo se objecerit. Vide dicta Genes. 12. 13. & seq.

DOMINUM EUM VOCANS) dicens Genes. 18. 12. *Postquam consenui, & dominus meus* (maritus meus Abraham) *vetulus est, voluptati operam dabo?* Sara proprio nomine vocabatur *Jescha*, uti dixi Genes. 11. in fine, postea dicta est *Sarai*, id est, domina vel princeps mea, idque, ut videtur, ab Abraham, qui videns se ab ea honorari, vocarique dominum, vicissim eam honorare voluit, ideoque vocavit eam *Sarai*. ita noster Lorinus. Cujus rei magnum indicium est, quod primitus vocata sit Sarai, id est, domina mea, quomodo à nullo alio congruè vocari potuit quàm ab Abraham marito. Deinde à Deo promittente ei filium Isaac, ex quo nasciturus erat Christus, vocata est absolutè *Sara*, id est domina: quia per Christum filium suum dominatura erat toti orbi, Genes. 17. 15. Discant ergo uxores à Sara honorare maritos, sic vicissim ab eis honorabuntur; discant eis parere, quia parendo imperabunt, & obtinebunt ab eis quidquid volent. Ita hodie videmus viros graves uxores suas vocare dominas. Nimirum, verum est illud Senecæ: *Casta ad virum matrona parendo imperat*. Unde mysticè Origen. hom. 6. in Genes. *Sara*, inquit, *quæ interpretatur princeps, vel principatum agens, formam tenet virtutis, quòd est animi virtus. Hæc ergo virtus conjuncta est & cohæret sapienti & fideli viro, sicut & ille sapiens qui dicebat de sapientia: Hanc quæsivi adducere sponsam mihi: ideo ergo dicitur ad Abraham: Omnia quæcumque dixerit tibi Sara, audi vocem ejus. Si quis ergo ascivit sibi in conjugio virtutem, audiat vocem ejus in omnibus. Et postquam eam habuerit uxorem, perfectius effectus faciat & sororem, ut eamdem aliis communicet*, uti Abraham dixit Saram esse suam sororem. Porro S. Nazianz. orat. 11. de S. Gorgonia sorore sua, asserit Saram hac obedientia & honore quem detulit marito, promeritam esse non tantum justitiæ laudem, sed & ut ex eo conciperet &

Sara tria nomina.

A pareret filium sanctum & illustrem patriarcham, scilicet Isaac. Vide S. Chrysost. homil. 32. in Genes. ubi mirè Saræ obedientiam & amorem erga maritum celebrat.

S. Ignatius epist. 12. ad Antioch. monet uxores ita revereri viros, ut illos ne quidem ex nomine compellare audeant.

Clemens Alex. libr. 4. Strom. *Mulierem*, inquit, *quæ cum honestate amat maritum, describit Euripides sic monens:*

Bonisque verbis prosequi oportet, si quid conjunx dixerit;
Si haud dixerit; laborare ut ad gratiam dicat mariti.
Dulce est conjugem, mali si quid evenerit,
Cum viro tristari, doloris & gaudii esse participem.

Sic morum mansuetudinem ostendens, & benevolentiam, vel in calamitatibus. Deinde subjungit uxoris dignam esse vocem:

Ægrotus & si sis, ægra simul feram,
Tuaque patiar mala; & certè mihi
Non quidquam acerbi? unà cum amicis namdecet
B *Fieri beatos: quid nisi hoc amicitia est?*

Idem Clemens l. 3. Pædagogi c. 11. *Res*, ait, *est pulcherrima mulier domus custos, quæ & se & maritum propriis ornamentis induit, per quæ omnes exultant: filii quidem propter matrem, maritus propter uxorem, ipsa propter eos, omnes autem propter Deum. Ut paucis igitur dicam, virtutis penus est fortis mulier*. S. Ambros. in c. 31. Proverb. c. 3. *Bona*, ait, *conjunx virum suum dominum vocat, sicut Sara obediebat Abrahæ, dicebat Petrus Apostolus, dominum eum vocans. Bona, inquam, conjunx non solùm vocat virum dominum suum, sed hoc sapit, hoc sonat, hoc gestat corde, hoc profitetur ore, tabulas matrimoniales instrumenta emptionis suæ deputat*; (solebat enim olim uxor a maritis coemi, & per coemptionem duci,) *Est ergo ancilla dans opera ancillis*. Sic S. Natalia maritum suum Adrianum vocabat dominum. Sic S. Monica Patritio viro suo serviebat quasi domino, ait S. August. 9. Confess. 9. Vide & præcepta quæ uxori ex Aristotele dedi Ephes. 5. 22. & v. ult. in fine capitis. Vide & exempla honoris & amoris conjugum, quæ recensui Genes. 2. 24.

C Denique S. Hieron. scribens ad Celantiam hoc ei & uxoribus præceptum dat: *Præcipuè in conjugio venerabili & immaculato Apostolica regulæ ordo teneatur: servetur in primis viro auctoritas sua, totaque à te discat domus quantum illi honoris debeat: tu dominum illum obsequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonstra: tanto ipsa honoratior futura, quanto illum amplius honoraveris. Caput enim (ut inquit Apostolus) mulieris est vir: nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quàm ex capitis dignitate*. Uxor enim transit in domum, stirpem & familiam mariti, ab eoque omne suum decus, nobilitatem & dignitatem accipit. Porro hac de causa ducendam esse uxorem in statu parem, non superiorem, ne marito superbè præesse velit, monent sapientes Chilon & Pittacus. Audi Ausonium de septem Sapient. in Solone: *Par pari*, inquit, *jugate conjux: quod impar est, dissidet*. Et Ovidius in epist. Dejaniræ ad Herculem:

Uxor par ducenda.

Si qua voles aptè nubere, nube pari.

Unde illud vulgò tritum: *Tu tibi sume parem*.

CUIUS ESTIS FILIÆ) Hinc liquet S. Petrum propriè & directè hæc scribere Judæis: hi enim erant filii & D filiæ Saræ ad litteram. consequenter tamen scribit & Gentibus: hi enim erant filii & filiæ Saræ & Abrahæ secundùm spiritum, quia ejus fidem, pietatem & opera sancta imitabantur, Rom. 9. 8. ita Didymus. Unde subdit Petrus, *benefacientes*; Syrus, *in operibus bonis*, scilicet imitando Saræ eleemosynas & beneficentiam. Hoc enim significat Græcum ἀγαθοποιοῦσαι, licèt idem verbum ad honorem & benevolentiam marito exhibendam, ac quævis alia bona opera extendi possit. Porro uxoris officia & opera bona egregiè depingit Sapiens Proverb. 31. & Tobias c. 10. 13. & S. Paulus ad Titum 2. v. 4. & 5.

NON PERTIMENTES ULLAM PERTURBATIONEM] quasi, si vos subdatis maritis, eisque benevolæ, beneficæ & obsequentes sitis; imperiosius ab iis tractandæ sitis; quin potiùs obsequium vestrum conciliabit vobis maritorum amorem, pacem, honorem: magnes enim amoris est amor. ita Oecum. Rursum, q. d.

Nolite

Nolite timere perturbationes, id est, molestias conjugii: si enim benefaciatis, digneque conjugio vivatis, Deus sua gratia eas vobis faciet faciles. Hæc enim gratia est effectus Sacramenti matrimonii, conjugibus à Deo præparata, ut matrimonii onera fortiter sustineant, sibique bene consciæ nihil timeant. Tertiò & nervosè, q. d. Si qua domi oriatur perturbatio, uti sæpè fit; si maritus irascatur, si proles litigent, si inter ancillas, famulos, cognatos, vicinos oriatur lis & contentio, nolite timere, nolite percelli; sed fortiter omnia quasi viragines sustinete, ac vestra prudentia & gratia sopite & conciliate. Estote imperturbabiles; ita omnes domus perturbationes sedabitis, facietisque ut tota familia instar vestri sit tranquilla & pacifica.

Minùs castè aliqui *perturbationem* accipiunt libidinis (hanc enim significat Græcum *πτόησις* apud Aristot. de Gener. animal. c. 5.) q. d. Ne timeatis per obsequia erga maritum inflammandam in vobis libidinem, quia illa charitatem pariunt, non cupiditatem.

VERS. 7. VIRI SIMILITER COHABITANTES] mulieri, ut sequitur. *Cohabitantes*, id est cohabitent, scilicet ut utantur eodem tecto & lecto, ne ab uxoribus faciant divortium vel domus, vel thori, nevè ad alias divertant, aut foris pernoctent. Est hebraismus. Hebræi enim utuntur participio pro indicativo, quo carent; cujus rei multa sunt exempla Rom. 12. 10. & seq.

SECUNDUM SCIENTIAM] *Scientia* hic significat prudentiam & discretionem, quæ dictat viro, ut infirmitati uxoris se accommodet, eique honorem deferat, ut eam tractet quasi sociam, non quasi ancillam. ita Lyran. Dion. & alii. Est enim vir in domo id quod rex in regno, ait Aristot. in Oeconom. Sicut ergo rex debet esse præditus prudentia politica, qua regnum regat congruè pro subditorum capacitate & dispositione, ita vir præditus sit oportet prudentia œconomica, qua uxorem, filios & familiam ita regat, ut inter omnes constet unio, pax & amor. Rursum ut omnes doceat Dei legem & voluntatem, quid scilicet in quavis re agere vel cavere debeant ut Deo placeant, ejusque gratiam & gloriam consequantur. Est enim vir in domo quasi oculus, lucerna & sol totam domum docens & illuminans. ita Beda.

QVASI INFIRMIORI VASCULO MULIEBRI (S. Ambros. de Paradiso cap. 4. legit: *tamquam infirmiori vasi mulieri*) IMPERTIENTES HONOREM) Infirmæ sunt mulieres tum sexu & complexione, tum animo & judicio, tum arte, industria & sapientia ad res gerendas. unde viri est externa, mulieris domestica curare. Hæc infirmitas facit eam pronam, ut facilè æstimet se despici & contemni: jubet ergo S. Petrus ei occurri, eamque sublevari per honorem, ut uxores videntes se honorari à maritis, suo statu contentæ vivant, maritumque ament, & cum eo pacificè vivant quasi una caro, id est, una persona civilis & œconomica, Genes. 2. 24.

Per *honorem* S. Hieron. libr. 1. contra Jovin. & Hesselius accipiunt abstinentiam ab usu matrimonii, ut statis temporibus vacent orationi, ut sequitur: *Si abstinemus nos*, inquit, *à coitu, honorem tribuimus uxoribus: si non abstinemus, perspicuum est honori contrariam esse contumeliam.* quo indicat usum matrimonii esse contumeliam, id est, esse vile quid, carnale & pudendum, qua de causa hic actus turpis vulgò vocatur, & à Script. ignominiæ & turpitudinis revelatio, Levit. 18. 7.

Secundò, Oecumen. per *honorem* accipit lenitatem, ut inquit, viri leniter cum quadam reverentia persuadeant uxoribus in voluptatem pronis, ut abstinentiam à conjugio tempore orationis admittant. Tertiò, alii ex adverso per *honorem* accipiunt debitum conjugale, quasi jubeat illud uxoribus reddi; sed honestè, non petulanter & inhonestè instar equi & asini. Hoc est quod ait Paulus 1. Thessal. 3. 4. *Vt abstineatis à fornicatione, ut sciat unusquisque vas suum* (uxorem suam) *possidere in sanctificatione & honore, non in passione desiderii, sicut & Gentes quæ Deum ignorant.* ita ex Turriano noster Lorinus. Quartò, meliùs & pleniùs Oecumen. rursum, *honorem* generaliter & propriè, ut sonat accipit, ac præsertim ut mitem, inquit, se vir uxori & placabilem exhibeat, neque domesticarum rerum quæ ipsius fidei creditæ sunt, nimis severam aut accuratam ab ea rationem exigat. Rursum ut honorificè eam tractet & compellet, dicendo, v. g. cum Abraham, Sarai, id est domina mea, quid cupis, quid à me postulas? Mulier enim natura sua est timida, verecunda & pusillanimis: timoris hujus, pudoris & pusillanimitatis pharmacum est honor, si videat scilicet se à marito honorari. Sic Claudius Imper. Messalinam uxorem, licèt impuram, vocabat *dominam*. Nestor apud Homerum Odyss. 3. conjugem vocat *dominam*: sic quoque S. Adrianus compellavit suam S. Nataliam. Hinc Itali, Hispani & Galli permulti uxores vocant *damas*, Græci *δεσποίνας*, id est *dominas*. Huc spectat illud Martial. l. 11. in Paulam epigram. 8.

Vir honoret uxorem, cur?

Harebit domina vir comes ipse sua.

Et Virgil. Æneid. 6.

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Et Catull. in Epithal. Juliæ,

Ad domum dominam voca.

Præclarè S. Basil. hom. 7. Hexaem. *Vos*, inquit, *ô viri conjuges vestras diligite, etiamsi locis longinquis in conjugii societatem convenistis, naturæ vinculum legibus ac benedictione obstrictum, unio ac jugum distantium esto.* Et inferiùs, cùm exemplo viperæ & murenæ docuisset, uxori mores viri asperos ferendos esse, subdit, *Audiat & ipse vir accommodatam, sequè decentem admonitionem: vipera virus ob nuptiarum venerationem evomit, tu duritiam animi, tu feritatem, tu crudelitatem ob unionis reverentiam non depones?*

Et S. Chrysost. hom. 26. in 1. ad Corinth. *Considera mulierem debile vas esse. Tu autem vir, propterea princeps factus & capitis loco datus, ut subditæ feras imbecillitatem: velis igitur tuum illustrare principatum; quod facies, si subditæ non insultaveris: & quemadmodum rex tanto clarior apparet, quanto præfectum suum clariorem ostendit; quem si inhonoraret, & contumelia illius dignitatis magnitudinem afficeret, non parvam gloriæ suæ partem auferret: itidem & tu si illam quæ secundum post te locum obtinet, contumelia affecis, non parum tui principatus honori derogas. Quotiescumque aliquid molesti domi contigerit, si quid uxor peccaverit, consolare, & noli mœrorem augere. Licet enim omnia proiicias, nihil molestius continget, quàm non habere benevolam domi uxorem: licèt quodcumque dixeris peccatum, nullum magis dolendum inveneris, quàm cum uxore seditionem habere. Itaque propterea omnium maximè in honore habenda est hujusmodi dilectio. Quòd si invicem onera ferenda sunt, multò magis uxoris; & si pauper sit, noli exprobrare; & si stulta, noli ei insultare; sed esto modestior: etenim tuum membrum est, & caro una facti estis. Sed stulta est, ebria, iracunda. Igitur dolendum est, non irascendum: & Deo supplicandum est, & ipsa admonenda & adjuvanda consilio, & omni conatu adnitendum ut illis liberetur affectibus. Quòd si verberaveris, exasperabis morbum: asperitas enim mansuetudine, non alia asperitate dissoluitur.* Subdit exemplum Socratis, qui rogatus quomodo mores uxoris pravæ & temolentæ toleraret? respondit, *ut gymnasium, & palæstram philosophiæ* (patientiæ) *domi habeam. Ero enim*, inquit, *cum aliis mansuetus, cùm in ea quotidie toleranda erudiar.*

TAMQVAM COHEREDIBUS GRATIÆ VITÆ] Dat causam cur viri honorare debeant uxores, quia scilicet esto natura & sexu sint infirmæ & impares, tamen gratia & vocatione viris sunt pares; vocatæ enim sunt ad eamdem cum viris gratiam & gloriam. Honorent ergo illas, quasi sibi coheredes in Ecclesia tam militante quàm triumphante. Nota. Gratia vocatur *vita*, id est, Primò, vitalis; quia scilicet gratia dat animæ vitam spiritualem, ut vivat spiritu Dei. Secundò, quia gratia ducit ad vitam æternam: gratia enim est semen gloriæ, quocirca à Christo vocatur fons aquæ salientis in vitam æternam, Joan. 4. v. 14. Unde pro *ζωῆς*, id est *vitæ*, Græca Regia habent *ζώσης*, id est *vivæ*, vivificantis, & vitam æternam conferentis. S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. legit, *tamquam coheredibus multiplicis gratiæ*. Gratia enim Christi & christianismi multiplex est, multasque virtutes & dona complectitur. Porrò *τὸ coheredibus*, scilicet mulieribus: has enim intellexit *in vasculo muliebri*. Sic enim Hebræi sæpè per enallagen commutant numeros, æquè ac personas & genera, præsertim cùm in uno alterum includitur, ut hic fit. Græca habent *συγκληρονόμοι* id est *coheredes* in nominativo, ut referatur ad viros. Sed eodem redit sensus. Si enim vir est coheres uxori, ergo & vxor

vxor viro: coheres enim coheredis est coheres; hæc enim sunt correlativa.

UT NON IMPEDIANTVR ORATIONES VESTRÆ) Græcè *ἐκκόπτεσθαι*, id est *refringantur*, intercipiantur abrogentur, & extirpentur. Tigurina, *ne interrumpantur preces vestræ*, ut significet assiduè, id est crebrò esse orandum, etiam coniugibus. Sensus est, q. d. Si vir uxori honorem non deferat, sed illam viliter durè & indignè tractet, si illi irascatur, indignetur, obiurget, verberet, illa vicissim vero indignabitur, cum eo jurgabitur & rixabitur, ac plaustra conviciorum & maledictorum in illum regeret. itaque impedietur utriusque pietas & oratio: huic enim nil tam contrarium, quàm ira & rixa, animusque turbatus impatiens & vindictæ avidus. Unde Christus jubet nos reconciliari fratri antequam munus nostrum Deo offeramus, Matth. 5. v. 23. ita Hugo, Lyran. Dionys. & alii. Secundò, alii, q. d. Impertite honorem, id est, debitum coniugale uxori, ita tamen ut non impediantur orationes vestræ, sed cùm sumenda est Eucharistia, aut aliàs orationi vacandum, ab usu coniugij abstineatis, uti monet Paulus 1. Corinth. 7. v. 5. Unde S. Hieron. Glossa & Beda per *honorem* accipiunt abstinentiam à coniugio, uti paulò antè dixi. Verùm hæc expositio supplet *τὸ ita tamen*, quod non est in Græco, imò à Græco excluditur. habet enim sic: *εἰς τὸ μὴ ἐκκόπτεσθαι τὰς προσευχὰς ὑμῶν*, id est, *ad non infringendum orationes vestras*. quod ad omnia præcedentia quæ dicta sunt tam de mulieris officiis erga virum, quam de viri erga mulierem, referendum est. q. d. Vos ò mulieres subiectæ estote viris, eis obedite, ac tollite omnem perturbationem. Vos similiter ò viri mulieribus impertite honorem, ne interrumpantur preces vestræ, ut vel vir offensus à muliere, vel mulier offensa à viro, vel uterque amarum erga alterum gestans cor, piè, tranquillè & fructuosè orare non possit, sed uterque alteri obsequens concordans, & quasi concinens, concordem cum altero Deo offerat orationem. Hanc enim concordiam mirè amat poscitque Deus, præsertim à coniugibus & confœderatis, juxta illud Eccl. 25. 1. *In tribus placitum est spiritui meo, quæ probata coram Deo & hominibus: concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier bene sibi consentientes.* Quare oratio viri & mulieris concordium est alata duabus alis, quibus facilè evolat ad Deum, ibique suavem edit harmoniam & concentum. Oratio verò discordium, si videlicet unus ab altero discordet, vel una, vel utraque caret ala (ala enim est concordia) ac proinde ad Deum evolare nequit, estque velut harmonia hiulca & dissonans; vim enim orationis unius impedit & elidit alter consors & coniunx, qui offensus tacitè & sæpè actu explicitè petit vindictam, ut Deus vocem consortis non audiat. Et hoc significat Græcum *ἐκκόπτεσθαι*, q. d. Ne incidatur, vel excidatur & enervetur vis orationis vestræ. Inciditur enim & eliditur per dissidium & discordiam; coalescit verò & corroboratur per concordiam, juxta illud Christi: *Dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quamcumque petierint, fiet illis à Patre meo*, Matth. 18. v. 19.

Concordium oratio est alata.

VERS. 8. IN FINE) Perperam Beda, Lyran. Glossa & Hugo legunt *in fide*. Græcè enim est *τὸ δὲ τέλος*, hoc est, ut Syrus, *finis verò*. q. d. Finaliter, postremò, ad extremum; Tigur. *in summa*; quod ex Seneca epist. 40. dicimus, *summa summarum*, dum rem vel orationem concludere volumus. Vide Franc. Lucam. S. Petrus enim postquam dedit præcepta propria servis uxoribus, maritis, concludit dando præcepta fidelibus omnibus communia, ne prolixè & cum tædio singula singulis hominum statibus assignare cogatur.

OMNES UNANIMES) Pingit hic S. Petrus Christianum perfectum, & virtutibus quasi dotibus suis omnibus adornatum. Requirit ergo ab eo novem virtutes. Primò, unanimitatem; Secundò, compassionem: Tertiò, fraternum amorem; Quartò, misericordiam; Quintò, modestiam; Sextò humilitatem; Septimò, charitatem, qua bonum pro malo reddat; Octavò, patientiam & constantiam in persecutionibus; Nonò, sanctimoniam ut Christum in corde sanctificet: hæ sunt novem virtutes Christianorum, quasi novem chori angelorum, adeoque ad eos fideles transmittunt: & sicut omnes chori angelorum inter se connexi & consociati sunt, ita & hæ virtu-

Novē virtutes perfecti Christiani.

A tes. Una enim alterius, imò cæterarum omnium individua est comes; ut soror esse videatur, imò sæpè vel mater, vel filia. Unanimitas enim parit compassionem, compassio fraternum amorem, amor misericordiam, misericordia modestiam, modestia humilitatem, humilitas charitatem, charitas patientiam, patientia sanctimoniam.

Pro *unanimes* græcè est *ὁμόφρονες*, id est, eiusdem mentis & animi, idem sentientes, consentientes. Jubet Petrus ut fideles mente, & voluntate sibi invicem consentiant, ut quod unus vult velit & alter; quod S. Paulus clarè & crebrò suis inculcat, dicens: *Idipsum invicem sentientes.* Rom. 12. 16. Et: *Implete gaudium meum ut idem sapiatis, eamdem habentes charitatem, unanimes idipsum sentientes*, Philip. 2. 2. Et: *Deus autem patientiæ & solatii det vobis idipsum sapere in alterutrum secundùm Jesum Christum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum & Patrem Domini nostri Iesu Christi.* Aliqui addunt, *unanimes in oratione*, sed hoc est glossema ipsorum quod textum Script. explicat, at non planè nec adæquatè: Petrus enim exigit ut fideles sint unanimes non tantùm in oratione, sed & in rebus omnibus.

B Porrò S. Petrus primam fidelium & Ecclesiæ virtutem assignat unanimitatem, quia ipsa est vinculum indissolubile eorumdem, quod eos contra omnes hostes facit invictos & insuperabiles. Est hæc communis Philosophorum omniumque gentium vox & sententia. Antisthenes, inquit Laertius libr. 6. cap. 1. *Dixit fratrum inter se concordiam quovis muro firmius esse munimentum.* Agesilaus rex Lacedæmonum rogatus cur Lacedæmon mœnibus non cingeretur? ostendens cives armatos & unanimes; *Hi*, inquit, *sunt Spartæ mœnia*, significans unanimitatem civium, quibusvis mœnibus esse fortiorem, iuxta illud Homeri:

Primò, unanimitas invicta.

Eius gnoma.

Scutum hæsit scuto, galea galeæ, atque viro vir.

Civibus ergo quos iungit concordia, nullus potest esse murus inexpugnabilior. ita Plutarch. in Lacon. qui & addit: Lycurgus rediens Lacedæmonem, videns civium manipulorum acervos in messe ordine positos, ridens dixit: *Vt tota Lacedæmon videretur multorum esse fratrum, qui inter se diviserunt hereditatem.* Idem rogatus à civibus, C quo pacto contra hostes tuti esse possent? respondit: *Si pauperes manseritis, & contentiones mutuas deponatis*, significans immodicas opes & discordiam duas esse vrbis exitiales pestes.

Scipio Africanus capta Numantia Tyresium principem rogavit, qua ratione Numantia Tyresium principem rogavit, qua ratione Numantia priùs invicta jam manus hosti dedisset? cui ille; *Concordia victoriam, discordia exitium præbuit.*

Micipsa apud Salust. in Jugurth. jam moriturus filios suos ad concordiam exhortans, auream de ea edidit gnomen: *Concordia enim res parvæ crescunt, discordia autem maximæ dilabuntur.*

Severus Rom. Imper. moriens vocavit M. Antoninum & Getam filios, aitque: *Facite ut conveniat inter vos, locupletate milites, cæteros omnes contemnite.* ita Dion & Xiphilinus in vita Severi.

Scilurus octoginta habens filios moriturus fasciculum telorum singulis porrexit, jussitque rumpere. Id cum singuli recusassent quasi impossibile, ipse singula exemit, itaque sigillatim facilè confregit omnia, D additque: *Si concordes fueritis, validi invictique manebitis: contra, si dissidijs & seditione distrahamini, imbecilles eritis, & expugnatu faciles.* ita Plutarch. in Apophth. regum.

Clariùs & particulariùs idipsum docet Eccles. cap. 4. 9. *Melius est*, ait, *duos esse simul quàm unum: habent enim emolumentum societatis suæ. Si unus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, quia cùm ceciderit non habet sublevantem se, & si dormierint duo, fovebuntur mutuo: unus quomodo calefiet? Et si quispiam prævaluerit contra unum, duo resistent ei: funiculus triplex difficilè rumpitur.*

Ratio à priori huius rei est, quòd origo concordiæ sit ipsa SS. Trinitas: hæc enim est prima, essentialis & increata concordia eaque tanta, ut tribus personis divinis non tantùm sit una eademque mens & voluntas, sed una eademque singularis & individua essentia, quæ proinde creaturis quo magis sibi vicinæ sunt, eo majorem ex se impertit

Vis concordiæ.

pertit

pertit concordiam. Quocirca inter tot milliones angelorum summa est concordia, æque ac in orbibus omnibus cælestibus, astris, & stellis, licèt plurimos & contrarios motus habentibus. Unde illud Job 25. 2. *Qui facit concordiam in sublimibus*. Et c. 38. 37. *Concentum cæli quis dormire faciet?*

Ex adverso in inferno summa est discordia. Quocirca homines in terra concordes æmulantur vitam cælitum & angelorum, discordes verò sequuntur vitam infernalium & dæmonum, inter quos perpetua est lis & rixa. Rursum Christus ut concordiam inter homines & angelos, inter cælum & terram, inter Deum & Adami posteros sanciret, descendit in terram, carnemque assumpsit, ut existens Deus homo in se uniret Deum & homines. Insuper Spiritus sanctus est personalis amor & concordia Patris & Filii: qui ergo concordes sunt, templum sunt Spiritus sancti æquè ac Christi, juxta illud ipsius promissum: *Vbicumque sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*, Matth. 18. 20.

Hac de causa primitivi Christiani obtemperantes huic præcepto S. Petri, impensè studuerunt unanimitati, ut patet ex Apologiis Tertulliani, Justini, Athenagoræ, & aliorum, imò ex S. Luca Actor. 4. 32. *Multitudinis*, inquit, *credentium erat cor unum, & anima una*. Celebrat S. Cyprian. epist. 1. ad Cornelium concordiam populi Romani, quòd omnes unanimiter cum suo Pontifice Cornelio obtulerint se martyrio: *Virtus*, inquit, *illic Episcopi præcedentis publicè comprobata est, adunatio sequentis fraternitatis ostensa est, dum apud vos unus animus & una vox est, Ecclesia omnis Roman. confessa est*, &c. *Docuistis granditer Deum timere, Christo firmiter adhærere, plebem sacerdotibus in periculo iungi, in persecutione fratres à fratribus non separari, concordiam simul iunctam vinci omnino non posse; quidquid simul petitur à cunctis, Deum pacis pacificis exhibere*. Et mox: *Quale fuit illud sub oculis Dei spectaculum gloriosum? quale in conspectu Christi eius, Ecclesiæ suæ gaudium, ad pugnam quam tentaverat hostis inferre, non singulos milites, sed tota simul castra prodisse*.

Memorabile est quod in Vita S. Macarii legimus, nimirum ipsi revelatum esse, quòd omni sua oratione, jejunio & studio virtutum necdum pervenisset ad mensuram meriti duarum mulierum, quæ cum maritis in eadem domo per quindecim annos vixerant in pace & concordia, adeò ut numquam una alteri verbum asperius dixerit.

Præclarè S. Antiochus homil. 80. de Concordia: *Quemadmodum*, inquit, *examen apum favum sibi conficit mellis; ita fratrum congregatio regnum repræsentat Dei: sicut tubarum clangor bellantium promovet & excitat alacritatem, ita & practicæ virtutis doctrina studia discipulorum mirè exacuit*. Et S. Maximus serm. 6. de fraterna dilect. *Nihil*, ait, *est concordia comparandum, per illam enim unus multiplicatur & fit decuplex, inveniesque in decem unum, & in uno decem. Quòd si hostes illi aliqui sint, qui in unum impetum fecerit, is quasi in decem irruerit sic capitur. Eget unus, at non premitur egestate, nam maiore parte & numero inopia obumbratur: illorum unusquisque viginti habet manus, ac viginti oculos, totidem pedes, animas verò decem: non enim suis tantùm, sed illorum etiam membris quisque innititur in omnibus ac si centum forent*.

COMPATIENTES] Syrus, *patientes cum iis qui patiuntur*. Græcum συμπαθεῖς valdè est significans. Tigurin. vertit, *similiter affecti*; Vatabl. *mutuo affectu tangamini*; Pagnin. *iisdem afflictionibus affecti*: συμπάθεια enim est naturalis consensus & convenientia, ac quasi concentus membrorum, vel rerum similium, qua passionem unius membri sentit & patitur aliud membrum, quasi illi commembrum. Unde a Plinio vocatur consensus membrorum, & collegiū naturæ, cui antipathiam sive naturæ repugnantiam opposuit. Jubet ergo S. Petrus ut fideles invicem compatiantur, mutuasque afflictiones sentiant, & sentiendo ac condolendo subleveni, perinde ac anima per naturalē unionem & sympathiam sentit molestias corporis, eique condolet vel perinde ac caput per sympathiam sentit dolores stomachi, & cujuslibet membri, eique condolet & succurrit. Hoc est quod ait Paulus Roman. 12. v. 4. *Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus*. Et 1. Corinth. 12. v. 26. *Si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra*. Sympathia enim hæc membrorum tam est in bono, quàm in malo: in bono enim congaudent, in malo condolent. Et Galat. 6. 2. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*. vide ibi dicta.

Compassio fidelium quanta.

Præclarè S. Maximus de charitate lib. 3. nu. 78. *Ille*, ait, *germanus est amicus, qui ingruente infortunio tribulationes, & difficultates & calamitates in tempore tentationis una cum proximo perinde ut suas, sine animi consternatione & perturbatione tolerat*.

Et S. Chrysost. apud Antonium in Melissa parte 2. cap. 55. *Quanto fortior fueris, tanto æquius est te imbecilliorem ferre. Non enim sibi soli fortis esse debet qui robore præditus est, sed etiam aliis. Quòd si dicis te fortem esse, & illius imbecillitatem contemnis, duplicem dabis pœnam: nam quisque de salute proximi sollicitus esse debet*.

FRATERNITATIS AMATORES] Tigurina, *fraterna præditi charitate*. Hæc est philadelphia fidelium, qua invicem, id est, totum fidelium cœtum amant ut fratres; ut sicut frater impensè amat totam suam fraternitatem, id est, totum cœtum fratrum, putà omnes & singulos fratres; ita fidelis fraternè amet omnes & singulos fideles, totamque eorum congregationem & Ecclesiam. vide dicta c. 1. 22. & c. 2. 17.

MISERICORDES] ex intimis animi visceribus, hoc enim significat εὔσπλαγχνοι. Misericordia, ait S. August. lib. 9. Civit. 5. *est alienæ miseriæ quædam in corde nostro compassio, qua utique, si possumus, subvenire compellimur. Servit enim motus iste rationi, quando ita præbetur misericordia, ut iustitia conservetur, sive cùm indigenti tribuitur, sive cùm ignoscitur pœnitenti. Hanc Cicero locutor egregius non dubitavit appellare virtutem. Sic enim ille Cæsarem alloquens* (oratione pro Q. Ligario) ait: *Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior, nec gratior misericordia est*. Errant ergo Seneca, & Stoici censentes misericordiam esse vitium, putà passionem & ægritudinem animi mollis & commiserantis, uti dixi Actor. 17. 18.

MODESTI, HUMILES] Modestiæ comes & soror est humilitas: *Mansuetudo & humilitas sunt velut sorores collactaneæ*, ait S. Bernard. serm. in illud Apocal. 12. *Signum magnum*. Unde græcè pro his duobus est una vox φιλόφρονες: quod Tigur. & Pagnin. vertunt, *affabiles*; alij, *quibus benigna & benevola est mens*: φρὴν enim est mens. Budæus in epist. poster. *benevoli, amicabiles, humani, faciles, commodi, comes, festivi, blandi, benigni*, φιλοφροσύνη enim est comitas, benignitas, affabilitas, benevolentia, hilaritas, benigna exceptio, hospitalitas, familiaritas, liberalitas, quæ omnia promanant à modestia & humilitate, adeoque præcipua & gratissima modestiæ pars est comitas & benevolentia. Adde, videri in Græcis unam vocem deesse. id colligo tum ex eo, quòd aliqui Codices habeant φιλόφρονες, id est *modesti*, comes, benigni, &c. alij φιλοταπεινόφρονες, id est, *amantes humilitatis*; & ita legit Oecumen. Videtur ergo olim utraque vox fuisse in Græco; sed scioli aliqui putantes unam superfluere, eam vel expunxerunt, vel ad marginem reiecerunt: tum ex eo quòd Noster duabus vocibus vertit, *modesti humiles*; ergo videtur ipse in Græco pariter legisse duas voces eis respondentes. Jubet itaque S. Petrus fidelibus ut sint modesti, id est humani, placidi, cunctis affabiles, & in vita communi faciles, ut omnes sibi & Christo concilient, ideoque neminem licèt vilem & pauperem fastidiant, nullum offendant verbis, aut moribus asperis. Sunt enim aliqui instar Timonis misanthropi tam morosi, difficiles & agrestes, ut cum illis vix possis agere, aut loqui, quia assiduè grunniunt, murmurant, detrahunt, irascuntur, rixantur. Porrò modesti & comes vocantur φιλόφρονες, quasi omnia sapientes, vel quasi amantes sapientiæ, & prudentiæ, φρονεῖν enim est *sapere*, & φρόνησις *prudentia*; quia vera sapientia & prudentia est modestia: hæc enim Dei & hominum oculos animosque ad se allicit, omnia impetrat, omnia persuadet. Ex adverso arrogantia, immodestia, asperitas omnibus exosa est, omnia turbat, omnia evertit. Hinc & modestia, æquè ac temperantia, vocatur σωφροσύνη, quasi σῴζουσα τὴν φρόνησιν, id est *conservans mentem & sapientiam*, ait Aristot. lib. 6. Ethic. cap. 5. &, ut Socrates apud Platonem, quasi σωτηρία τῆς φρονήσεως, id est, *salus mentis & sapientiæ*.

Quæres quæ & qualis virtus sit modestia? quæ eius officia? quomodo acquirenda? Dico Primò: Modestia totum hominem exteriorem honestè & decenter componit; sicut interiorem componunt aliæ virtutes. Modestia ergo est compositio membrorum, sensuum, vestium, incel-

Quæ & qualis virtus modestia.

Resp. Primò.

Est purpura et cyclas Christiani. incessus, sermonis, aspectus, vultus, omniumque motuum & actuum externorum. Quocirca ipsa est virtutum purpura, ut ait S. Ambros. nec ita purpura ornat reges & Cardinales, sicut modestia decorat fideles. Itaque ipsa est cyclas aurea & gemmea, ornans Christianum juxta illud Cant. 1. 11. *Murenulas aureas faciemus tibi vermiculatas argento* Et: *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato circumdata varietate*: Et: *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus*, psalm. 44. v. 10. & 14. Quare modestia Primò, est ornamentum

Dotes modestiæ. Prima, & vestis regia hominis, quæ mirè ipsum speciosum reddit. Sicut enim corpus pulchrum ornat animam, & vestis pulchra ornat corpus; ita modestia exornat & vestem & corpus & animam. Modestia enim dicitur à modo & moderatione, quia omnibus hominis actibus & gestibus modum ponit, eosque decorè moderatur. Unde S. Augustin. in Regula: *In omnibus, ait, motibus vestris nihil fiat quod cuiusquam offendat aspectum, sed quod vestram deceat sanctitatem.* Religiosi communiter ab aliis non discriminantur veste, ut modestia quasi vestis eos discriminet.

Secunda, Hinc Secundò, modestia mirè placet Deo, ejusque & angelorum oculos valde recreat, æquè ac eosdem offendit immodestia & inverecundia. Sicut enim homines delectat videre reginas cyclade regia ornatas, ita angelos delectat videre homines vestitos & ornatos modestia. Unde sponsus ait Cant. 7. 1. *Quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis!* Et S. Paulus: *Spectaculum facti sumus mundo & angelis & hominibus*, 1. Corinth. 4.

Tertiò, Tertiò, modestia valdè ædificat proximos: illi enim internam virtutem cernere nequeunt, nisi per externam modestiam. Modestus ergo est quasi statua viva virtutis. Tales fuerunt Essæi, qui adeò fuere modesti, ut in coetu nullus spuaret, nemo vel minimum ederet sibilum aut strepitum, ut angeli viderentur. Vide de iis Philonem, Iosephum, & ex iis Eusebium.

Resp. Secundò, Dico Secundò, modestia est effectus & actus externus virtutis & compositionis internæ, ideoque impossibile est ut quis continuò & in omnibus actibus sit modestus & compositus, nisi priùs mores, affectus & passiones internas edomuerit & composuerit. Compositio enim exterior manat ab interna, &, ut ait Hugo Victorin. *Habitus mentis in statu corporis agnoscitur.* Quocirca angeli ut docerent nos modestiam, sæpè apparuerunt in corpore assumpto, ut in eo angelicos mores & modestiam exprimerent: quin & Verbum divinum ideo incarnatum est, ut in carne divinos mores exprimeret. Repræsenta ergo tibi angelorum & Christi in carne conversationem & modestiam, in eoque quasi speculo te intuere, & ad illud mores tuos reforma & conforma. *Age quasi quidam obambulans in terra Deus, & sanctus in carne angelus.*

Quatuor species modestiæ. Dico Tertiò, S. Thomas 2. 2. q. 160 art. 2. ponit quatuor species modestiæ. Prima, inquit, est humilitas quæ moderatur appetitum excellentiæ. Secunda est studiositas, quæ moderatur curiositatem sciendi. Tertia est modestia, quæ moderatur sensus & actus hominis. Quarta est modestia vestitus. Verùm largè sumit modestiam: propriè enim modestia est compositio hominis exterioris, cujus actus sunt varii. Primus, modestè componere singula membra. Secundus, componere habitum

Actus quatuor, & vestitum. Tertius, componere incessum & conversationem. Quartus, componere sensus, præsertim oculos, ne sint vagi, sed modesti & demissi: aures, ne D pateant vanis, curiosis, detractoriis; linguam, ne proferat otiosa nociva, maledica, iracunda, superba, &c. Modestiæ enim opponitur immodestia, petulantia, levitas.

Porrò, modestia componit mores ubique, putà in cubiculo, in oratorio, in schola, in templo, in mensa. Sæculares maximè notant sacerdotes & Religiosos in mensa, quia facilè in ea exceditur cibo, potu, garrulitate. Caveant ergo sibi Religiosi, ac modestiam servent, præsertim quando in sæcularium mensis versantur, si suum decus, nomen & famam tueri volunt. Quocirca si sapis, si oculos, vultum, vocem, habitum, gressum motusque omnes compone, ut deceant Deum, ut te ornent, ut proximum ædificent: alioqui enim decus latet in animo, dedecus patet in voce, vultu, habitu; sciat Religiosus, cogit sacerdos, se sui gradus, Ordinis

A & monasterii decus & dignitatem suo habitu circumferre. Sæculares enim ex uno æstimant judicantque cæteros, ac dicunt: Vide unum Religiosum talis Ordinis, vel unum sacerdotem talis Ecclesiæ tam modestum, pium devotum; vel tam immodestum, dissolutum, irreligiosum: ergo cæteri sunt tales. Utinam hoc singuli cogitarent, eoque quasi fræno se cohiberent; sanè magnam de se suoque coetu opinionem concitarent.

Dico Quartò: Modestia maximè spectatur in verbis, præsertim in correptione & castigatione. Ea ergo sit humilis lenis, modesta, suavis. Sic Christus corripuit Samaritanam, dicendo: *Voca virum tuum.* Iohan. 4. non dixit Tu es meretrix; sed suaviter per ambages induxit illam, ut ipsa id sponte fateretur. Rursum plus monuit vita, quàm verbo. sicut & S. Basilius, *cuius oratio erat tonitru, quia vita erat fulgur*, ait, Nazian, in ejus Encomio. *Exempla.*

Sic S. Bonaventura adeò erat modestus, humilis, suavis, devotus, ut quotquot eum audirent vel viderent, ilicò ejus amore caperentur.

S. Mechtildis ita colebat silentium, ut muta videretur sin cum ea quis colloqueretur, angelum se audire putabat B ita habet ejus Vita.

Eximius in modestia fuit S. Lucianus, quem Maximianus Imper. cominus intueri non est ausus, sed per velum, ne ab eo dementaretur, & Christianus volens nolens efficeretur. vide dicta Philip. 4. 5.

Dico Quintò: Modi & media acquirendi modestiam sunt varii. Primus, cogitare se versari in præsentia Dei angelorum & hominum, ab eisque ubique videri, audiri, notari. Spectaculum enim facti sumus Deo, angelis & hominibus. ita noster Edmundus Campianus Angliæ Martyr, *Vbicunque*, ait, *fuero, meminero me in orbis theatro versari.* Si enim modesti & circumspecti sumus dum scimus nos in oculis Pontificis, Episcopi, Regis, imo Rectoris, aut viri gravis versari; quid faciemus scientes nos stare coram Deo, illumque nos nostraque omnia penitissimè intueri & contemplari, ut ea judicet & puniat vel præmiet? Rursum instar Henoch, Noe & Eliæ ambulare cum Deo, cum eoque crebrò agere & colloqui item cum sanctissimis angelis: sic enim eorum mores induemus. Cogita si angelus è cælo lapsus nobiscum C ageret, qua gravitate, decore, honestate ageret: cogita te, tuamque animam esse quasi angelum è cælo lapsum. Insuper ora Deum ut te tuumque cor, os & linguam, totumque corpus & mentem possideat, componat, dirigat ad suam laudem, ut in omnibus tuis motibus & moribus ipse honoretur & glorificetur. adeoque non tam tu, quàm Deus per te agat, videat, loquatur, operetur. *Media ad modestiam Primum.*

Secundum Secundus est, modestia interna & pax animæ, ex ea enim naturaliter sequitur modestia externa, sicut ex cithara per cordas ritè in se composita sequitur sonus harmonicus. Quare mortificandæ & componendæ sunt passiones animæ, præsertim ambitio, ira, tristitia. Sicut enim in mari est tranquillitas si nullus in eo sit ventus; fluctus autem & tempestas oritur ea spiritu & vento in eo incluso, qui illud agitat & collidit: sic & morum compositio vel perturbatio externa oritur ea interna. Laudat S. Gregorius Nazianz. orat 11. sororem suam Gorgoniam à mortificatione, pudore, modestia, contemptu mundi, adeò ut cuperet dissolvi & esse cum Christo. Quare Deus illi diem obitus revelavit: & quia in plena animi pace vixerat, eidem immortua est, dicendo: *In pace in idipsum dormiam & requiescam.*

Tertium. Tertius est, habere monitores qui mores nostros notent, nosque sicubi minùs compositi sint, moneant. Ita S. Carolus Borromæus duos sacerdotes ad hoc alebat, ut in actiones suas omnes invigilarent, seque si quid indecorè faceret liberè monerent. Hinc tota ejus vita adeò fuit composita, concinna & sancta. Scitum est illum Zenonis apud Laertium lib. 7.

Optimus ille quidem qui paret recta monenti.

oculatiùs enim nos intuentur alii, quàm nos ipsi.

Quartum. Quartus, reflectere crebrò in actiones singulas, an quid immodestè & indecenter faciamus in Missa, mensa, incessu, colloquio, &c. idque corrigere, ac constanter & fortiter correctioni incumbere per assiduam reflexionem, præmeditationem, orationem, donec il-

lud planè emendaverimus, ut assequamur illod S. Ambros. lib. 1. Offic. c. 22. *Disceptatio sine ira, suavitas sine amaritudine sit, monitio sine asperitate, hortatio sine offensione.* Et mox: *Oratio sit pura, simplex, dilucida atque manifesta, plena gravitatis & ponderis, non affectata elegantia, sed non intermissa gratia.*

Quintum. Quintus, considerare mores Christi dum viveret, prædicaret, circumcursaret vicos & castella, ac præsertim in passione & cruce: qui, ut ait S. Petrus cap. 2. *Peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius. Qui cùm malediceretur, non maledicebat; cùm pateretur, non comminabatur: tradebat autem iudicanti se iniustè.* Sanè portentosa, jucunda, & quæ valdè commoveat, est consideratio humanitatis Christi, quòd in ea Deus dignatus sit nobiscum agere, vesci, docere, proficisci, pati contradictiones, irrisiones, blasphemias, summa animi æquitate & pace, ut pudeat hominem irasci, esse impatientem, immodestum, cùm videt Christum se exhibuisse tam mansuetum, patientem & modestum, ut nos eadem imitari doceret. Ita S. Bernardus serm. 15. in Cantic. *Cùm nomino*, ait, *Iesum, hominem mihi propono mitem & humilem corde, benignum, sobrium, castum, misericordem, & omni denique honestate ac sanctitate conspicuum, eumdemque ipsum Deum omnipotentem, qui suo me & exemplo sanet, & roboret adiutorio. Sumo ergo mihi exempla de homine, & auxilium à potente;* &c. *Semper tibi in sinu sit; semper in manu, quò tui omnes in Iesum & sensus dirigantur & actus. Denique & invitaris: Pone me;* inquit, *signaculum in corde tuo signaculum in brachio tuo.*

Sextum. Sextus est, versari cum modestis. Versare cum Catonibus & Scipionibus, ait Seneca. Modestus enim facit alios modestos, sicut Deus tranquillus tranquillat omnia: sic qui aspicit quietum & modestum, se componit ad quietem & modestiam. Exemplum dat S. Ambros. in psalm. 118. serm. 10. in ave dicta Icterus, quòd ictericos sanet, eorumque morbum in se attrahat, teste Plinio libr. 30. cap. 11. Ait ergo de ea S. Ambros. *Si est tanta vis in naturalibus, ut animal ipsum prosit ictericis, ita ut mortui quoque corpus prodesse dicatur: si fuerit demonstratum iis qui in huiusmodi inciderint passionem, dubitare possumus quòd iusti sanet aspectus: Nonne vel ipsi oculorum radii virtutem quamdam videntur infundere iis, qui fideliter eum videre desiderant? Sed quemadmodum iustus letificat cor innocentium cùm videtur, ita & improbi iustorum cognitione torquentur, quia vel tacitis Sanctorum moribus arguuntur. Torquet castitas incontinentiam, avaritiam liberalitas, impietatem fides.* Affert exemplum basilisci, qui si prior viderit hominem, eum enecat; sin ab ipso priùs fuerit visus, enecatur, ex eoque concludit: *Ergo si tanta virtus vel in oculis serpentis, vel in oculis est hominis, ut si alter alterum prior viderit possit occidere, non est virtus in oculis iusti, qui repletus virtutis est gratia, cùm præsertim tantum operetur fides, ut & illa quæ fimbriam Domini tetigit sanaretur.* Matth. 9. & *illo cui intendit Dominus Iesus, statim ex eius oculis gratiam sanitatis hauriret?* Lucæ 9. *Sed qui videt iustum, debet scire quid videat, non illum videt in corpore, non in vestimento, non in patrimonio, non in vultu, sed intus videt,* &c. *Sanè in eo qui foris est, illum qui intus est frequenter aspicimus.*

Talis fuit S. Cyprianus, de quo ait Pontius Diaconus in ejus Vita: *Tantum sanctitatis & gratiæ ex ore lucebat, ut confunderet intuentium mentes gravis vultus & lætus: nec severitas tristis, nec comitas nimia, admixta utrimque temperies, ut esset ambigere, vereri an diligi mereretur, nisi quòd & vereri & diligi merebatur.* S. Franciscus suos mittebat ambulatum per urbem, dicens: *Ite concionatum*, vestro scilicet modesto & religioso incessu, eoque plus animos civium commoverunt, quàm si eis concionati fuissent. Morum enim concio est viva, verborum mortua. Pontifex cum suis Prælatis visitans S. Bernardum in Claravalle, ipsius & monachorum modestia adeò commotus & compunctus est; ut plerique eorum præ devotione uberes funderent lacrymas. Ita habet Vita S. Bernardi. Plura recensui v. 4.

Humilitatis nota. HVMILES] *Humilitas est virtus qua quis ex verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit*, ait S. Bernard. de Grad. humil. Aurea est S. Nili gnome apud Antonium in Melissa serm. 73. de modestis: *Beatus cuius est vita excelsa, spiritus autem humilis*. Et S. Chrysostomus: *Nihil est tam Deo gratum quam seipsum cum postremis numerare.* Et

A S. Basilius: *Simus vita elati; sed spiritu humiles; & virtute quidem inaccessibiles, conversatione autem facillimus sit ad nos aditus.* Et Evagrii: *Armatura tutissima animi modestia*, ibidem. Porrò S. Antiochus serm. 70. de humilitate; *Verissima*, ait, *humilitatis insigne hoc est, nullas in quempiam intorquere contumelias, sed ab aliis in se contortas generosè & infracto ferre animo. Vt enim arborum ramos exuberans copia fructuum deorsum versus inflectit, ita & accessio dives virtutum sensum hominis se possidentis demittit atque humiliat.*

Quocirca S. Ephrem serm. 1. de evers. superb. humilitatem indigitat principium & finem bonorum omnium. Dorotheus doctrina 14. absolutam omnium virtutum perfectionem, imò earum calcem & cæmentum, quod omnes inter se conglutinat. S. Augustinus epist. 56. primas, secundas, tertias, &c. in sapientia Christiana assignat humilitati: sicut Demosthenes primas, secundas, tertias, &c. in oratore assignavit pronunciationi & actioni. Idem serm. 10. de verbis Domini: *Cogitas*, ait, *magnam fabricam construere celsitudinis, de fundamento priùs cogita humilitatis.* Et mox: *Hoc in te*

B *pone fundamentum humilitatis, & pervenies ad fastigium charitatis.* Et serm. 27. *Confluit aqua ad humilitatem vallis, denatat de tumoribus collis.* Et ser. 157. de Tem. *Vide magnum miraculum. Altus est Deus erigis te, & fugit à te: humilias te, & descendit ad te. Quare hoc? quia excelsus Dominus, & humilia respicit, ut attollat; alta, id est superba, de longè cognoscit, ut deprimat.* S. Basilius Admon. ad filium spirit. *Fili*, inquit, *præ omnibus humilitati stude; quod est omni virtute sublimius, ut ad perfectionis fastigium possis conscendere; cùm iusta institutiones non aliter nisi per humilitatem impleantur, & multorum temporum labores per superbiam in nihilum deputentur. Vir humilis Deo est similis, & in templo pectoris sui gestat eum. Superbus autem, cùm sit Deo odibilis, diabolo similis est. Humilis verò licèt in habitu videatur vilissimus, gloriosus est in virtutibus, superbus autem homo, etsi decorus videatur aspectu & clarus, sed tamen inutilem eum manifestant opera ipsius, & per hoc incessus & motus dignoscitur eius superbia, & ex verbis eius publicabitur levitas ipsius. Cupit semper laudari ab hominibus, & virtutibus, à quibus alienus, se prædicare gestit. Non se patitur cuiquam*

C *esse subiectum, sed semper primatum cupit, & ad maiorem gradum se conatur immergere. Et quod ex meritis obtinere non potest, ambiendo festinat. Ambulat semper tumens ut vter vacuus & inanis. Et sicut navis absque gubernatore cùm iactatur à fluctibus, ita & is circumfertur inter omnes actus suos. Humilis e contrariò despuit omnem honorem terrenum, & ultimum se esse iudicat omnibus hominibus. Nam etsi mediocris appareat in vultu, eminens apud Dominum intuetur: cùm consummaverit omnia mandata Domini, nihil se fecisse testatur, & omnes virtutes animæ suæ celare festinat: sed divulgat Dominus omnia opera ipsius, & profert in medium, & magnificat gesta ipsius, & exaltabit, & clarum faciet eum, & in tempore pretium suarum quod postulat impetrabit.*

NON REDDENTES MALVM PRO MALO] non retaliantes injuriam injuria convitium convitio. Non vetat hic Petrus justum judicium & justam vindictam, sed eam quæ vel privata exercetur auctoritate, vel non amore justitiæ, sed libidine vlciscendi, aut odio instigatur. ita Hesselius. S. Petro succinit S. Paulus: *Non vosmetipsos*, inquit, *defendentes charissimi, sed date locum iræ*, *Vers. 9.*

D &c. vide ibi dicta. Præclarè S. Chrysost. homil. 18. in Matth. *Nihil*, ait, *ita lædentes coercet, ut patientia modestiaque læsorum*, &c. *Non extinguitur ignis igne, sed aqua sic iniuria & ira non extinguitur ita talione, sed mansuetudine, humilitate, beneficiis.* Chrysostomum magistrum secutus Isidor. Pelus. ejus discipulus libr. 3. epist. 21. ad Eustath. *Inimicitia*, ait, *scribenda est in aqua, ut statim è mente & memoria effluat: amicitia verò insidenda cæras, ut iugiter menti inhæreat.* Inculcat hoc Petrus fidelibus, quia hic est apex virtutis: in injuriarum enim tolerantia & inimicorum amore consistit vitæ Christianæ perfectio. Unde S. Basil. formulam vitæ perfectæ Religiosis & Anachoretis præscribens Admonit. ad Juniores, id penè solùm inculcat: *Quisquis*, ait, *solitariam vitam semel es complexus, o homo fidelis, & idem pietatis cultor, fac condiscas ac docearis Evangelicæ conversationis formulam, corpus in primis ut sanctæ servituti mancipes; animum erudito, nihil de se sublime sapere; cogitationes instruito, puræ ut sint,* *Perfectio Christiana in quo sita.*

stus, ira impetum exinanito? Vim tibi intulit aliquis? in Domini unius gratiam huic præterquam vult addito. Re quapiam spoliatus es? spoliatorem in jus ne vocato, non lite decernito. Odio haberis? osorem amato. Persecutione percelleris? sustineto. Execratione te devovit aliquis, aut maledicentia? hunc tu ad irrogatæ contumeliæ cognitionem adhortator, aut certè pro eiusmodi inter. edito. Peccatis in posterum designandis mortuus esto, & ei Christi configitor. Omnem animi tui sollicitudinem in ipsum transcribito Dominum, ut invenire tandem promerearis ubi angelorum myriades, cœtus primogenitorum perquam festivi Apostolorum throni, primaria auctoritatis subsellia Prophetarum, Patriarcharum sceptra, corona Martyrum justorum præconia. Inter justos olim istos, ut allegi possis & annumerari, toto pectore concupiscito. In Christo Iesu Domino nostro. Ipsi gloria in sæcula. Amen.

SED E CONTRARIO BENEDICENTES] q. d. Malè precantibus bene precamini, maledicta benedictionibus, vituperia laudibus asperos sermones blandis; quin & maleficia beneficiis compensate, uti jubet Christus Matth. 5. 44. Rationem dat S. Basilius in Reg. brev. resp. 176. quia maledici & malefici nobis sunt occasio & causa heroicæ patientiæ, ideoque nos faciunt beatos, juxta illud B Christi Matth. 5. 11. *Beati eritis cùm maledixerint vobis homines.*

Exempla. Hoc sapiebat Religiosus ille. de quo in Apophth. Patrum nu 76. qui quo majori afficiebatur injuria & irrisione, eo magis gaudebat, dicens: *Isti sunt qui nobis occasionem præbent ad profectum nostrum: qui autem beatificant nos, conturbant animas nostras. Scriptum est enim: Quoniam hi qui beatificant vos, ipsi decipiunt vos.*

Et S. Franciscus, qui jubebat suis ut ipsum conviciis & probris afficerent, iisque auditis dicebat, *Benedicat tibi Deus, quia talia filium Petri Bernardonis audire decet.* ita S. Bonavent. in ejus Vita. Laudat & Seneca libr. 2. de Ira c. 33. dictum aulici, *qui rogatus quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset senectutem: Iniurias,* inquit, *accipiendo & gratias agendo.*

Præclarè Nazianz. apud Antonium in Melissa parte 1. serm. 55. *Concedamus,* ait, *aliquid exiguum ut maius impetremus, nempe concordiam: patiamur nos vinci, ut vincamus. Videte athletarum consuetudinem, & luctatorum certamina, qui sæpè hoc ipso quòd suppositi sunt adversarios sibi incumbentes vincunt. Bonum est mansuetudine audaciam vincere, & meliores efficere eos qui iniuriam faciunt, quæ toleramus patiendo. Vnusquisque nostrum multum Christo debet. Veniam demus, ut impetremus; remittamus, ut, nobis remittatur.*

In Vitis Patr. in vita S. Apollonii narratur, quòd, cùm ipse à Philemone choraula multis afficeretur injuriis, ac vocaretur impius, seductor, scelestus, responderit: *Misereatur tibi Dominus fili mi, & nihil horum quæ locutus es, reputet ad peccatum.* Hac benedictione compunctus Philemon ad Christum se convertit, adeoque gloriosum pro eo cum Apollonio obiit martyrium. Hoc est quod suis præcipit Christus Matth. 5. 43. *Audistis quia dictum est, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos.* Nam, ut ibidem ait S. Chrysostom. *Tempus orationis est tempus mansuetudinis, ideo Deum à se expellit qui illum à proximo avertit.* Imò ut ait S. August. serm. 4. de Sanctis: *Facit Deo iniuriam qui seipsum iudicem constituit, & Deum tortorem;* cùm ex adverso subjungat D Christus: *Vt sitis filii Patris vestri qui in cælis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & iniustos.*

QVIA IN HOC VOCATI ESTIS VT BENEDICTIONEM HEREDITATE (S. Fulgent. lib. 1. ad Thrasimundum, legit *hereditatis*) POSSIDEATIS) q. d. Ad hoc vocati estis ut per injuriarum tolerantiam, nimirum benedicendo maledicentibus, benedictionem Dei tum præsentem, tum æternam, putà beatitudinem & gloriam æternam hereditetis. Quæres, cur cælestem hereditatem & felicitatem vocat *benedictionem*? Resp. Primò, quia ipsa summa est Dei benedictio, id est, summum donum: Dei enim benedicere est efficax, idemque quod benefacere. Secundò, quia electi cælo adjudicandi à Christo in die judicii benedicentur, dum audient: *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à con-*

Gloria cælestis vocatur benedictio.
Primò.
Secundò.

A *stitutione mundi,* Matth. 25. v. 34. quò alludit hic Petrus. Tertiò, quia alludit pariter ad Deuter. 27. v. 13. ubi sex nobiliores tribus benedicunt servantibus legem Mosi, ignobiliores maledicunt eam violantibus: quo schemate repræsentata est benedictio æterna electis, & maledictio reprobis à Christo irroganda in die judicii. Quartò, quia benedictionis mercedem congruè significat nomine benedictionis: congruum enim est ut qui injuriantibus benedicit, benedicatur & beetur à Christo; imò id ab eo promissum est, ideoque debitum. Ait enim Matt. 5. 11. *Beati estis cùm maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter me: gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.* Quintò, quia Sanctorum felicitas magna ex parte consistit in benedictione, id est, in continua laude & jubilo Dei: laus enim Dei est negotiosum Beatorum otium, & otiosum negotium.

Tertiò.
Quartò.
Quintò.

Nota, præter alias virtutes, amorem inimicorum & injuriarum tolerantiam dare nobis jus ad cælum, illudque nobis pandere: sicut ex adverso injuriarum memoria, ira & amaritudo, etiam levis, illud nobis occludit. de qua B re audi exemplum memorabile.

S. Anno Archiepisc. Coloniensis, paulò ante mortem per visionem raptus in cælum, vidit consessum illustrem sanctorum Episcoporum Germaniæ & Galliæ sui ævi, atque inter eos sedem splendidam sibi paratam, ad quàm cùm pergeret prohibitus est ab Arnulpho Wormatiensi Episcopo, quòd diceret priùs illi eluendam esse maculam unam, quam in veste ad pectus habebat. Experrectus intellexit maculam hanc esse injuriæ memoriam, & animi acerbitatem in cives Colonienses, eò quòd ipsum urbe expulissent. Quare illicò cum iis in gratiam redut, itaque maculam detersit, ac paulò pòst planè immaculatus in cælum migravit. ita narrat Lambert. Schafnaburg. in descript. Annon. ad annum Domini 1075.

Denique ad hanc S. Petri sententiam facit illud Clem. Alex. l. 3. Strom. *Admiror,* ait, *Epicharmum quia apertè dicit: Si fueris mente pius, nihil mali patieris mortuus. Superiùs manet in cælo spiritus.* Et Poetam Lyricum canentem: *Impiorum autem animæ sub cælo volant in cruentis doloribus, sub malorum jugis inevitabilibus; piorum autem mentes* C *in cælis habitabunt, cantibus beatum magnum canentes in hymnis.*

QVI ENIM VVLT VITAM DILIGERE) Id est, qui optat & diligit vitam, hic longævam & prosperam, ac in cælo æternam & beatam. q. d. Qui vult beatè vivere tum in hac vita, tum potiùs in futura. Unde Clemens Alex. explicat sic: *Qui vult æternus & incorruptibilis fieri.* Probat S. Petrus id quod dixit, nimirum maledicentibus esse benedicendum, ut benedictionem hereditate possideamus, ex psalm. 33. 13. ubi dicitur: *Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos?* (pro quo S. Petrus verbis dumtaxat parum immutatis ait: *Qui enim vult vitam diligere & dies videre bonos.*) *Prohibe linguam tuam à malo,* &c. Vers. 10.

ET DIES VIDERE BONOS) *Videre,* id est sentire, gaudere, frui. Videre enim & visus in Script. pro quolibet sensu & gustu capitur per catachresin.

Dies boni vocantur commodi, læti, felices, tum hujus tum potiùs futuræ vitæ putà dies gratiæ & gloriæ. Unde Clem. Alexandr. *dies bonos* explicat sanctos. Nam, ut ait S. Aug. in psal. 33. *Semper dies mali in sæculo, semper dies boni in Deo.* Et S. Basilius ibidem: *Dies hujus sæculi mali sunt, quoniam* D *& hoc sæculum cùm sit mensura mundi, de quo dictum est, quòd mundus totus in maligno sit positus natura assimilatur mundi, quem dimetitur: partes hujus temporis sunt dies ipsi. Idcirco dicit Apostolus; Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt. Iacob autem; Dies, inquit, annorum meorum pauci admodum & mali,* (id est miseri & ærumnosi) *sunt. Dies ergo boni,* inquit S. Basilius, sunt non hujus, sed futuri sæculi, & *quos sol hic sensibilis peragit, decidui sunt & dispereunt.* Te futuris autem dicitur: *Melior est dies unus in atriis tuis super millia,* psalm. 83. v. 11.

Dies boni qui.

COERCEAT LINGVAM SVAM A MALO) lingua enim non coercita, sed effrænis linguaci conciliat dies malos, id est miseros & calamitosos: vide dicta Iac. 3. v. 2. & seq.

ET LABIA EIVS NE LOQVANTVR DOLVM) *Dolum* Græci definiunt maleficium occultum cum præscriptione bona. *Cortex bonus macula subiacente,* ait Eugubinus in psal. 33. vide dicta v. 1.

DECLINENT A MALO, ET FACIAT BONUM) Hisce duobus præceptis concluditur omnis justitiæ lex, omnis virtutis norma & præscriptio.

INQUIRAT PACEM) cum Deo, secum, & cum proximis. Hanc pacem Christus è cælo quasi donum divinum in terras detulit. unde eo nato cecinerunt angeli: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, Lucæ 2. 14. Hinc eam impensè celebravit & prædixit Isajas c. 2. 4. & c. 11. 6. & seq.

ET SEQUATUR EAM) *διωξάτω*, id est, *persequatur* eam fixis oculis, toto corde & conatu, sicut venator persequitur leporem. ita S. Hieron. ad Rusticum. Hæc enim pax exuperat omnem sensum, Philip. 4. 7. Hæc quasi regina sedet in animæ throno, ejusque potentias, sensus & membra tranquillè & hilariter regit, juxta illud: *Pax Christi exultet in cordibus vestris*, Coloss. 3. 15. vide ibi dicta. Verè S. August. de Continent. c. 7. *Pax perfecta*, ait, *tunc erit nobis, quando natura nostra creatori suo inseparabiliter cohærente, nihil nobis repugnabit ex nobis.*

QUIA OCULI DOMINI SUPER JUSTOS) q. d. Dominus benignis, paternis & beneficis oculis respiciet justos, qui præcepta jam dicta servarint.

ET AURES EJUS IN PRECES EORUM) ut exaudiat & exaudiat, iisque annuat & postulata concedat.

VULTUS AUTEM DOMINI SUPER FACIENTES MALA) *Vultus*, scilicet iratus, trux & minax, ut mala & malos indignans videat & plectat. Hinc Aben Esra & Eugubinus in psalm 33. pro *vultus*, vertunt, *excandescentia*. unde & sequitur: *Ut perdat de terra memoriam eorum*. Sic Latini vultuosum vocant tetricum, morosum & asperum. Ingens est hic stimulus ad declinandum à malo, & faciendum bonum, nimirum cogitare quòd Deus quasi agonotheta bonos & bona intueatur vultu amœno, ut præmiet; malos & mala austero & minaci, ut puniat acerrimè. *Nihil*, ait Tertull. libr. de Pœnit. ca. 6. *occultum quod non reveletur: quantascumque tenebras factis tuis superstruxeris Deus lumen est; & illius oculi lucidiores super solem, circumspicientes omnes vias hominum, & profundum abyssi, & corda hominum intuentes in absconditas partes*, Porrò Deus cùm sit incorporeus non habet oculos & vultum sed oculi vocantur ipsa mentis ejus acies lucidissima, qua omnia intuetur vultus vocatur ipse ejusdem intuitus, qui quàm impiis sit terribilis colligere licet ea eo, quòd Christi hominis & judicis vultus in die judicii tam erit reprobis formidabilis, ut ipsi optaturi sint manere in inferno, nec inde egredi in vallem Iosaphat, ne eum aspicere, eoque percelli cogantur. Unde *reges & principes*, inquit S. Iohannes Apocal. 6. 16 *dicent montibus & petris: Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, & quis poterit stare?* Hunc vultum cogita quando te tentat dæmon, quando in secreto concupiscentia te ad peccatum sollicitat. Verè Boetius: *Magna*, inquit *nobis incumbit necessitas bene agendi, quando in conspectu judicis cuncta cernentis omnia agimus.* Et Clemens Alexand. lib. 5. Strom. *Non est*, ait, *aliquis adeò magnus ut superet justitiam, neque adeò parvus ut lateat.* Et S. Bernard. in Medit. cap. 6. *Illum*, ait, *semper ante oculos habere debemus, per quem sumus, vivimus & sapimus.* In Vita S. Dosithei legimus, illum à B. Dorotheo magistro hoc accepisse vitæ documentum: *Numquam corde tuo Deus excidat. Cogita semper Deum tibi præsentem, & te coram illo stare* illumque id assiduè ruminantem à vita militari & dissoluta se convertisse ad religiosam & sanctam. S. Ephrem tract. de Patientia: *Semper*, ait, *Dei memineris, & cælum mens tua evadet.* S. Hieron. in Ezech. cap. 5. *Memoria Dei excludit omnia flagitia.* Clemens Alex. 3. Pædag. 5. *Hac sola ratione fit ut quis numquam labatur, si Deum sibi ipsi semper adesse existimet.*

Moral. de præsentia Dei.

Vers. 13. ET QUIS EST QUI VOBIS NOCEAT SI BONI ÆMULATORES FUERITIS?) *Boni*, id est *bonitatis*, ut vertit Syrus & Vatabl. Græcè enim est *τοῦ ἀγαθοῦ μιμηταὶ*, id est *boni* (in genitivo) *imitatores*. Per *bonum* accipe vel Deum & Christum cum S. August. serm. 107. de diversis c. 6 & 7. Vel potiùs ipsum bonum honestum, putà virtutem, de quo paulò antè dixit: *Declinet à malo & faciat bonum*; eò enim respicit. ita Lyran. Hugo, Cajet. & Thomas Anglicus. Bonum enim honestum est quasi idea & norma virtutis, quæ omnibus ad imitandum proponitur ut eam moribus exprimant, & in seipsis depingant. Sic S. Johannes ait ep. 3. 11. *Charissime noli imitari malum, sed quod bonum est.* Verè S. Prosper epigram. 1.

Perfectè, ait, *bonus est & verè dicitur insons.*
Nec sibi, nec cuiquam quod noceat, faciens.
Nam quicumque alium molitur lædere, primum
Ipsum se jaculo percutiet proprio.

Vox *æmulatores* significat vehemens studium & ardorem boni, sive virtutis, illamque ardentiùs amandam & prosequendam esse, quàm sponsus amat & prosequitur sponsam dilectissimam. Huc spectat illud: *Qui non zelat, non amat.* & illud S. Ambros. de Instit. virg. c. 11. *Cur*, inquit, *sæculo potiùs laboramus, & fraudamus animam nostram tanta bonitatis dispendio, qui nulli alii nisi huic Domino servire deberemus?* Sic enim nihil & nemo nobis nocebit. Verè enim S. August. loco paulò antè citato: Impius, ait, sibi nocet, non alteri, cui nocere cupit. Et S. Chrysostom. scripsit ultimum opus ad Olympiadem, in quo hanc cycnæam vocem canit, multisque confirmat, *Quòd nemo læditur nisi à seipso.* extat tomo operum ejus 5.

Occurrit S. Petrus objectioni. Dicet enim quis, Si declinemus à malo, & sectemur bonum, si mala toleremus nec vindicemus, patebimus omnium injuriis & rapinis. Resp. S. Petrus, Nemo vobis nocere, græcè *κακώσων*, id est *affligere*, poterit, si bonum patientiæ & virtutis sectemini; tum quia virtus omnia mala superat; tum quia Deus virtutis eique studentium est tutor & protector. Quocirca *diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*, Rom. 8. 28. Hoc est quod orans profitetur Ecclesia: *Nulla nobis nocebit adversitas, si nulla dominetur iniquitas.* Sic Valerianus sua ignea craticula non nocuit S. Laurentio, sed profuit, quia ejus charitatem magis accendit. Sic adversa omnia quasi agmine uno irruentia in S. Job ei non nocuerunt, sed robur animi ejus toti orbi ostenderunt. Sic Arriani persequentes assiduè S. Athanasium terra marique, ejus virtutem auxerunt & illustrarunt. Sic Decii, Aureliani, Nerones, Domitiani, Diocletiani, suis tormentis non nocuerunt S. Vincentio, S. Sebastiano, S. Mauritio, S. Tiburtio, S. Georgio, cæterisque Martyribus, sed eis laureas martyrii adornarunt, nec eis aliud extiterunt quàm fabri & aurifices coronarum cælestium.

Tortores sunt fabri coronarum

Præclarè Origen. hom. 23. in Num. *Ita*, ait, *in hoc mundo sunt disposita, ut nihil prorsus otiosum sit apud Deum, etiamsi malum illud sit. Malitiam Deus non facit, tamen cùm ab aliis inventam possit prohibere, non prohibet, sed cum ipsis à quibus habetur, utitur ea ad necessarias causas. Per ipsos enim in quibus est malitia, claros & probatos efficit eos, qui ad virtutum gloriam tendunt. Nam si perimeretur malitia, non esset utique qui contrairet virtutibus. Virtus autem non habens aliquid contrarium non claresceret, nec splendidior & examinatior fieret. Non probata verò nec examinata virtus nec virtus est.* Dat Exemplum in Josepho: *Tolle malitiam fratrum eius, tolle invidiam, tolle illud omne parricidale commentum quo sævierunt in fratrem, usque quò venderent eum. Si hæc auferas vide quantam perimeris dispensationem Dei. Simul enim abscindens cuncta illa quæ apud Aegyptum non tantùm per Ioseph, sed & per Mosen pro salute omnium gesta sunt: periisset Aegyptus, periissent & finitimæ regiones fame, interiisset ipse Israel. Nusquam plaga in Aegyptios, nec virtutes illæ quas fecit Deus per Mosen & Aaron. Nemo per mare rubrum siccis vestigiis incessisset, nemo terram promissam intrasset; cibum manna mortalis vita nescisset. Nulla de sequenti petra aquarum fluenta prorupissent. Lex à Deo hominibus data non fuisset.* Et inferiùs: *Si auferas malitiam & proditionem Iudæ abstuleris pariter crucem & passionem Christi: & si non sit crux, non exuuntur principatus & potestates nec triumphantur in ligno crucis. Si non fuisset mors Christi, utique nec resurrectio fuisset, nec extitisset aliquis primogenitus ex mortuis, nec spes nobis resurrectionis fuisset. Aufer peccatum & malitiam diaboli, simul auferes nobis certamen adversus eius insidias, nec expectabitur corona victoriæ ei qui legitimè certaverit. Si non haberemus qui adversum nos obsisterent, agones non essent, nec victoribus munera ponerentur, nec regnum cælorum vincentibus pararetur: neque momentaneum hoc & leve tribulationis nostræ, supra modum pondus gloriæ operaretur nobis in futuro. Et hoc valdè mirabile est, quòd malis vasis utitur Deus ad opus bonum.* Docuit id Origenes non tantùm verbo, sed & exemplo. Ardebat enim desiderio martyrii, adeoque puer eò procurrisset, nisi parentes vestes ejus abscondissent, teste Eusebio.

Vers. 14. SED ET SI QVID PATIMINI PROPTER JVSTITIAM, BEATI] Alludit, imò citat illud Christi Matt. 5. 10. *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam quoniam ipsorum est regnum cælorum.* pro quo Clemens libr. 4. Strom. 3. legit: *Beati qui persecutionem patiuntur pro iustitia, & propter me, quoniam habebunt locum ubi non patientur persecutionem.*

Nota Primò, *τὸ sed & si quid patimini.* q. d. Leve & quasi nihil est quidquid patimini: *non enim sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis.*

Nota Secundò, *propter iustitiam*, id est, quia justi, quia Christiani, quia *iustitiam*, id est virtutem, sequuntur, v. g. quia servant Dei legem, castitatem temperantiam, statuta Ecclesiæ vel Ordinis, quia tuentur res pupillorum fidem, agros & res Ecclesiæ, quia student reformation Ecclesiæ Cleri vel monasterii. Licèt enim Philosophi propter justitiam, ut Socrates propter doctrinam unius Dei, videantur passi; tamen ubi vera fides non est, nec charitas, ibi nec vera est justitia; inquit S. August. epist. 50. & contra Donatistas post Collat. c. 17. Justitia ergo hic non propriè & strictè accipitur, pro virtute quæ cuique reddit jus quod illi debet, sed generatim pro quavis virtute. Martyr enim est qui patitur mortem, non pro sola justitia; sed & qui pro fide, castitate, aut qualibet alia virtute, uti passim docent Theologi. Sic S. Agnes, S. Felicula, aliæque virgines occisæ pro castitate, sunt Martyres. Sic Machabæi occisi pro lege Mosis, ac nominatim pro temperantia, quia scilicet nolebant vesci carne porcina lege vetita, sunt Martyres. Sic S. Thomas Cantuariensis, S. Stanislaus, & alii occisi pro libertate Ecclesiastica sunt Martyres. Porrò rectè S. August. libr. 3. contra Crescent. cap 48. *Martyrem*, inquit *facit non pœnas, sed causa.*

Nota Tertiò. Patientes propter justitiam sont beati, beatitudine tum rei, tum spei. Rei quia possident bonum patientiæ quod opus perfectum habet, Iacob. 1. ideoque beat & beatum facit: beatitudo enim hujus vitæ consistit in patientia & charitate. Spei, quia certò sperat regnum cælorum patientibus promissum, uti subdit & explicat Christus Matth. 5. v. 12. Adde, Deum patientibus adesse, eisque augere robur, spem, charitatem, &c. eosque miris consolationibus mulcere, juxta illud S. Pauli: *Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra*, 2. Cor. 1. 5. Quocirca S. Cyprian. libr. 4. epist. 6. ad Tibaritan. *Exultare*, ait, *nos voluit in persecutionibus Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronæ fidei, tunc probantur milites Dei, tunc Martyribus patent cæli.* Idem Exhortat. ad martyr. *Hoc* (martyrium) ait, *est baptisma in gratia maius, in potestate sublimius, in honore pretiosius: baptisma, in quo baptizant angeli: baptisma, post quod nemo iam peccat: baptisma, quod fidei nostræ incrementa consummat; baptisma, quod nos de mundo recedentes statim Deo copulat. In aquæ baptismo accipitur remissio peccatorum; in sanguinis, corona virtutum.*

TIMOREM AVTEM EORVM (qui vos affligunt, faciuntque pati propter justitiam) NE TIMVERITIS) *Timorem*, id est terrorem, minas & plagas: alioqui enim timor timet, non timetur: timet autem non timorem, sed rem timendam. Est ergo metonymia. Timor enim ponitur pro timoris non actu, sed objecto, putà pro terriculamentis, quæ timorem incutiunt, uti sunt minæ, eculei, crux, mors; unde Syrus vertit, *neque formidetis eos qui vobis terrorem incutiunt.* Fideles itaque nihil horum timere debent, tum quia in se breves sunt & leves, tum quia gratia Christi his omnibus eos superiores efficit, tum quia per hæc transeunt ad coronam & regnum æternum. *Mors enim pœna nascentis, si pro iustitia pietateque pendatur, fit gloria renascentis*, ait S. August. 6. Civit. 13. Quocirca S. Ambros. in psal. 118. octon. 21. *Nullis ergo*, inquit, *iustus frangatur iniuriis, nullis moveatur periculis, nullis tentetur procellis, sive mors ingruat, sive vita, sive angeli cælorum, neque deiiciatur adversis, nec extollatur secundis, nusquam sit eius infirmus affectus.* Et post multa: *Vbi pax & multa pax, ibi crux Christi non opprobrio, sed saluti est. Non fuit opprobrio Petro crux Christi, quia tantum eius gloria dedit, ut inversis Christum*

Sancti nil timent.

contrarium vestigiis; metuens ne si eo specie crucifixus esset quo Dominus, affectasse Domini gloriam videretur. Crux ergo opprobrium perfido, fideli autem gratia, fideli redemptio, fideli resurrectio est, quia pro nobis passus est Dominus, quia illa nos redemit sanguine, illa ad paradisum resurrectione revocavit.

Ita S. Ignatius non timebat leones, sed ambiebat: unde epist. ad Rom. *Ignis*, ait, *crux, bestia, confractio ossium, membrorumque divisio, & totius corporis contritio, & tormenta diaboli in me veniant, tantùm ut Christo fruar. Cumque iam damnatus esset*, ait S. Hieronymus de Script. Eccles. in Ignatio, *ad bestias, & ardore patiendi rugientes leones audiret, dixit: Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.* justus enim confidit ut leo. in Deo enim defixus ait:

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Ita Confessores & Martyres coram judicibus & Imperatoribus stabant imperterriti, imò illos sua constantia & animositate terrebant & percellebant. Sic S. Andreas perculit Ægeam vocando eum filium diaboli, eique minando æterna gehennæ incendia. Idem fecere Machabæi Antiocho regi & tyranno, 2. Machab. 7.

Ut alios taceam, hac in re excelluit S. Hilarius, qui Constantino Imp. Arriano sævienti in Orthodoxos, eisque extremam perniciem minitanti animo interrito & leonino restitit, eisque furorem repressit, in faciem ei omnia scelera & sacrilegia exprobando, eumque Antichristum nuncupando. Audi in Apolog. ad Constantium liberas, igneas & adamantinas ejus voces, Episcopo & Martyre, imò Hilario dignas: *Atque utinam illud potius omnipotens Deus & universorum Creator, sed unius Domini nostri Iesu Christi pater, ætati meæ & tempori præstitisses, ut hoc confessionis meæ in te, atque in Vnigenitum tuum ministerium Neronianis Decianisve temporibus explessem. Nec ego per misericordiam Domini & Dei filii tui Iesu Christi, calens eculeum metuissem, qui dissectum Esaiam scissem: nec ignes timuissem, inter quos Hebræos pueros cantasse meminissem, nec crucem & fragmenta crurum meorum vitassem: postquam in paradisum translatum latronem recordarer: nec profundum maris, & Pontici æstus absorbentem sœvitiam trepidassem, cùm per Ionam & Paulum docuisses fidelibus esse in mari vitam. Adversus enim absolutos hostes felix mihi illud certamen fuisset. At nunc pugnamus contra persecutorem fallentem, contra hostem blandientem, contra Constantium Antichristum, qui non dorsa cædit, sed ventrem palpat: non proscribit ad vitam, sed ditat in mortem: non trudit carcere ad libertatem, sed intra palatium honorat ad servitutem: non latera vexat, sed cor occupat: non caput gladio desecat, sed animam auro occidit: non ignes publicè minatur, sed gehennam privatam accendit: non contendit ne vincatur, sed adulatur ut dominetur Christum confitetur, ut neget: unitatem procurat, ne pax sit: hæreses comprimit, ne Christiani sint: sacerdotes honorat, ne Episcopi sint: Ecclesiæ tecta struit, ut fidem destruat. Te in verbis, te in ore circumfert, & omnia omnino agit, ne tu ut Deus, ita pater esse credaris.* Et paucis interjectis: *Proclamo tibi Constanti, quod Neroni locuturus fuissem, quod ex me Decius & Maximianus audirent: contra Deum pugnas contra Ecclesiam sævis, Sanctos persequeris, prædicatores Christi odis, religionem tollis, tyrannus non iam humanorum sed divinorum. Hæc tibi à me atque illis socia atque communia sunt; at verò nunc propria tua accipe. Christianum te mentiris, Christi novus hostis es: Antichristum prævenis, & arcanorum mysteria eius operaris. Condis fidem, contra fidem vivens: doctor profanorum es, indoctus piorum: episcopatus eius donas, bonos malis demutas: sacerdotes custodiæ mandas exercitus tuos ad terrorem Ecclesiæ disponis. Synodos contrahis, & Occidentalium fidem ad impietatem compellis: conclusos urbe una minis terres, fame debilitas, hieme conficis, dissimulatione depravas. Orientales autem dissensiones artifex nutris blandos eliis fautores instigas, veterum turbator es, profanus novorum es. Omnia sævissima, sine invidia gloriosarum mortium peragis. Novo inauditoque ingenii triumpho de diabolo vincis, & sine martyrio persequeris. Plus crudelitatis vestræ Nero, Deci, Maximiane debemus; diabolum enim per vos vicimus. Sanctus ubique beatorum Martyrum sanguis exceptus est, dum in his dæmones mugiunt, dum ægritudines depelluntur, dum admirationum opera cernuntur; elevari sine laqueis corpora, & suspensis pede feminis vestes*

S. Hilarii libertas.

non destiturre in faciem, uri sine ignibus spiritus; confiteri sine interrogantes in tormento fidei. Et tu omnium crudelitatum crudelissime, damno maiore in nos, & venia minores deseruis. Subrepis nomine blandienti, occidis specie religionis, impietatem peragis, Christi fidem Christi mendax prædicator extinguis. Nec relinquis saltem miseris excusationes, ut aeterno iudici suo pœnas, & aliquae laniatorum corporum præferant cicatrices, ut infirmitas defendat necessitatem. Scelestissime mortalium omnia persecutionis mala ita temperas, ut excludas & in peccato veniam, & in confessione martyrium. Sed has ille pater tuus artifex humanarum mortium docuit, vincere sine contumacia, jugulare sine gladio, persequi sine infamia, odire sine suspicione, mentiri sine intelligentia, profiteri sine fide, blandiri sine bonitate, agere quod velis, nec manifestare quæ velis.

ET NON CONTURBAMINI] Iustus enim sub inde timet, et non conturbatur. Isajas habet, *ne paveatis*. totus enim hic locus à S. Petro citatur ex Isaja cap. 8. 12. ubi sic legimus, *Timorem ejus ne timeatis, neque paveatis. Dominum exercituum ipsum sanctificate* (id est, ut sanctum celebrate, colite, glorificate) *ipse pavor vester, & ipse terror vester, & erit vobis in sanctificationem*. vide ibi dicta, ne hic cogar repetere. Nota hic: nihil ita timorem discutit, hominemque facit ad omnia interritum, atque sanctitas & sanctificatio, id est spes, amor & laus Dei. Qui enim timet, id est reveretur, sperat & amat Deum, non timet homines, nec hominibus placere cupit, aut displicere metuit, sed soli Deo. Nam, ut ait S. Hilarius in psalm. 52. *Placere tantùm hominibus velle, Deo est displicere*. Placeis autem hominibus ut salventur, *hoc non est hominibus, sed Deo placere, cùm per quod Deo placetur, & hominibus sit placendum. Ex causa enim placendi Deo causa etiam hominibus probabilis fit placendi.*

Vers 15. PARATI SEMPER AD SATISFACTIONEM (græcè ἀπολογίαν id est *defensionem*) OMNI POSCENTI VOS RATIONEM DE EA QUÆ IN VOBIS EST SPE] Syrus *de spe fidei*, id est, de spe quam gignit acuitque fides, juxta illud Hebr. 11. 1. *Fides est substantia rerum sperandarum*. Unde S. Fulgent. l. 1. ad Thrasimond. *de fide & spe*. Quia enim infideles urgebant primos credentes in Christum, rogabantque, cur creditis in hominem crucifixum & occisum? Cur tam rigidam legem Christi capessitis? Cur tot & tanta, adeoque tormenta & martyria pro ea toleratis? Hinc eis jubet S. Petrus, ut in promptu habeant id quod eis respondeant, nimirum se credere in Christum crucifixum, non ob sua, sed ob nostra scelera ut ea expiaret, ideoque ipsum tertio die à morte ad vitam gloriosam resurrexisse, quare se credere in ipsum ut redemptorem mundi, ac peccati mortis & inferni debellatorem & triumphatorem. Rursum se cum eo & pro eo tanta pati, quia certa fide & spe credant & sperent se per eum & cum eo ituros in cælum, ac in fine mundi unà cum corpore resurrecturos in vitam beatam & æternam, præ qua omnes hujus mundi deliciæ, omnesque minæ & pœnæ nihil aliud sunt, quàm ludicra puerorum. Id enim respondisse Martyres infidelibus passim ingenti libertate, ardore & spiritu in eorum Actis legimus, & nominatim in Actis S. Cæciliæ, quæ ab infidelibus rogata cur ætatem, nobilitatem, opes & vitam pro Christo prodigeret? tanta alacritate & ardore respondit, se id facere ut Christo pro se mortuo vicem reddat, ideoque libentissimè pro eo mori, certamque esse se pro hoc vitæ contemptu accepturam vitam meliorem, imò beatam & æternam, ut quadringentos ad Christum converterit.

Quare perperam hæretici ex hisce S. Petri verbis urgent laicos indoctos, ut secum de fide disputent: hoc enim ad sacerdotes & doctores pertinet. Responsionem exigit S. Petrus; non disputationem, eamque dandam infidelibus in origine Ecclesiæ; non hæreticis, confirmata jam fide omnium sæculorum consensu. Laici ergo rogati ab hæreticis, cur credant, v. g. Christum esse præsentem in Eucharistia? respondeant, Quia id credit & credidit Ecclesia omni sæculo, quæ est columna & firmamentum veritatis, utpote sponsa Christi gubernata & protecta à Spiritu sancto; quare stolidum esse hoc post tot sæcula in dubium revocare. ita Tertull. l. de Præscript. adversus hæret. c. 17. ubi & addit rationem: *Quoniam*, inquit, *nihil proficiet congressio Scripturæ, nisi planè ut aut stomachi quis ineat eversionem, aut cerebri.*

Audi Bedam: *Duobus modis*, inquit, *de spe & fide nostra rationem poscentibus reddere debemus. Primò, ut & justas spei ac fidei nostræ causas omnibus intimemus, sive fideliter sive quærentibus. Secundò, ut ipsam fidei ac spei nostræ professionem illibatam semper teneamus, etiam inter pressuras adversantium ostendentes per patientiam, quàm rationabiliter eam servandam didicerimus, pro cujus amore nec adversa pati, nec mortem subire formidemus.*

Excelluit hac laude Origen. qui rationem fidei & spei suæ & nostræ assiduè cunctis reddidit, ideoque indefessè docens, legens & scribens, fidelium præceptor infidelium catechista, Martyrum pater extitit, ut illud Horatii de Græcis jure illi accomodetur.

Origeni ingenium, Origeni dedit ore rotundo
Musa loqui, præter Christum nullius avaro.

Hinc cognominatus est Adamantius. Adamas enim indomiti nomen obtinuit, quòd, cùm sit lucidissimus, nec chalybis quidem duritiæ, nec malleorum ictibus ignibusque cedat. Origenis autem animus fuit adamantinus, utpote quem nec vitæ austeritas, nec perpetui labores, nec dura paupertas, nec æmulorum improbitas, nec suppliciorum timor, nec ulla mortis facies à sancto instituto vel tantillum dimovere potuit. Phrasis ejus vivida, distincta, dilucida, ipsa brevitate vitat fastidium. Amabat quæ loquebatur, & de amatis cum voluptate loquimur: idcirco fervet. Cùm de martyrio agit, sentias enthusiasmum quemdam. Quocirca adamatus ille Adamantius multos Episcopos, Doctores & Martyres quasi adamantes Christo genuit, ut S. Gregorium Thaumaturgum, Athenagoram, Theodorum, Ambrosium, Firmilianum Clementem Alexandrinum, & alios plures. Utinam senior & honoratior non dedisset maculam in gloriam suam! *Origenes Adamantius cur?*

Denique cautè ait S. Petrus *parati*, non *dantes*. quia semper paratos nos esse oportet, at non semper actu dare rationem fidei & spei nostræ, v. g. cùm irrisores poscunt rationem ut irrideant, cùm incapaces sunt, cùm per hoc rogantibus, vel aliis damnum aut periculum creatur, juxta illud Christi: *Nolite dare sanctum canibus neque mittatis margaritas vestras ante porcos*, Matth. 6. 7.

SED CUM MODESTIA ET TIMORE] q. d. Date rationem spei vestræ & fidei poscentibus, at non arroganter & impudenter, sed modestè & timidè ac reverenter. Sic enim loquendum esse de Deo & rebus divinis docet Nazianzen. orat. 26. de moderatione in disputat. servanda. Pro *cum modestia*, græcè est μετὰ πραΰτητος, id est, *cum mansuetudine*; Syrus, *cum humilitate*: mansuetudinis enim & humilitatis comes & index certus est modestia. Vers 16

Præclarè S. Athanas. vel quisquis est Auctor, Exhort. ad Monach. *Magis*, ait, *benignitatis adhortatione, & illiciente blandimento via veritatis ostensa, nubem erroris aperit, ut non trahi incipiat unusquisque, sed sequi præcedentem: semper duriora solvenda sunt, ne viribus inclinata curvatio, priusquam in circulum veniat fatiscens, fragmen effundat.*

CONSCIENTIAM HABENTES BONAM) Tuta enim est, nihilque timet bona conscientia, ac vim & efficaciam dat sermoni & apologiæ, præsertim cùm per puram sanctamque conversationem (ut solet) hominibus se spectandam exhibet. ita Oecum. S. Petrus, inquit, *consulit ut responsiones, à vita etiam nostra comprobentur, id quod conscientiam vocat*. & mox: *Ita ut actiones quoque bonas pro vobis feratis. Nam si humanè & mansuetè feceritis, & conscientiam vestram bonam esse, id est, conscios vos bonorum esse, & non malorum, ut dicunt qui vos calumniantur, probabitis*. Præclarè Cicero in Tuscul. *Nullum theatrum virtuti*, inquit, *maius conscientia est*. & Juven. satyr. 13.

Hæc est summa boni; mens quæ sibi conscia recti est.

Præclarius S. Bernard. serm. 71. in Cantic. explicans illud: *Ego flos campi & lilium convallium: Habent*, ait, *mores colores suos, habent & odores, odorem in fama, colorem in conscientia. Colorem operi tuo dat vitæ bonitas, & cordis intentio odorem modestia & virtutis exemplum. Iustus lilium est in se candidum sed proximo odoratum proximo enim famam, nobis debemus & providemus conscientiam.* *Morum odores & colores.*

UT IN EO QUOD DETRAHUNT VOBIS, CONFUNDANTUR] Cùm enim sancta conversatione validè confutatis, eorum detractiones & calumnias, erubescunt

ſeunt de falſitate & calumnia tua. Hoc eſt quod dixit c. A præcedenti v. 12. *Conversationem veſtram inter Gentes habentes bonam, ut in eo quod detrectant de vobis tamquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos conſiderantes, glorificent Deum in die viſitationis.* Huc facit illud Origenis hom. 7. in Judic. *Patientia Chriſtianorum vincat impudentiam perſequentium*; calumniam inceſtus vincat angelica caſtitas; ſuperbiæ, profunda humilitas; crapulæ, ſancta ſobrietas; avaritiæ, eleemoſynarum largitas, &c. Id ſtudioſè feciſſe primos Chriſtianos tempore S. Petri & deinceps, patet ex epiſtola Plinii ad Trajanum & ex Apologiis Juſtini, Athenagoræ, Tertul. Arnobii & cæterorum, adeò ut Juſtinus in Apologia ad Antoninum afferat Gentiles plures exemplo ſanctitatis Chriſtianorum mutaſſe mores, & ex crudelibus ac truculentis factos humanos & mites, dum *patientiam injurias tolerantium* (Chriſtianorum) *perſpicerent, aut fidem eorum in contractibus experirentur.*

Melius est enim benefacientes (*ſi voluntas Dei velit*) pati] ſcilicet ſi velit Deus nos pati, ſi afflictiones nobis immittat, aut immitti permittat. Hoc addit ad conſolationem fidelium, ut ſciant, nihil acerbi ſibi accidere niſi ex nutu & ordinatione Dei, qui omnia ordinat ad ſuam gloriam & ipſorum ſalutem. Reſi-

Vers. 17. gnent ſe ergo in manus Dei Patris, & divinæ ejus de ſe providentiæ, nec dubitent quin Deus eis daturus ſit vires ad patiendum, ac deinde patientiæ lauream. Ita Oecum. Perſtringit, ait Beda, quoſdam qui ſi pro culpa patiantur, patienter ferunt: ſin inculpati patiantur, murmurant, itaque bonum innocentiæ perdunt per culpam impatientiæ, cùm potiùs illud augere & ornare deberent merito patientiæ. Ita Socrates damnatus ad mortem Appollodoro complorantì dicentique: *Innocens morieris. Quid?* inquit, *an me nocentem mori malles?* Ea igitur mors libentiùs ſubeunda eſt, in qua criminis innocentia excuſatur, ita Xenophon in Apolog. Socrat.

Aliter legit S. Auguſt. de Bono perſever. c. 2. ſcilicet, *ſi ſpiritus Dei velit*, ſicque explicat, q. d. Si ſpiritus Dei C dederit, vobiſque afflaverit donum patientiæ, quo fortiter dura pro Deo & Chriſto patiamini.

Quam male facientes] q. d. Bonum eſt pati nocentem, at melius eſt pati innocentem. Unde colligas, bonum eſſe malefacientes pati & puniri; hic enim eſt actus juſtitiæ vindicativæ, qua & vindicatur ſcelus præteritum, & ſatisfit reip. ejuſq; læſioni & ſcandalo: quare fures & latrones dum puniuntur & patienter pœnam ſuſtinent, faciunt actum virtutis, non unius, ſed plurium, putà pœnitentiæ,

Puniri pro culpa eſt actus juſtitiæ. patientiæ, juſtitiæ, qua pro injuria illata Deo, proximo & reipu. ſatis patiendo ſatisfaciunt, & facinoroſis ſtatuuntur in exemplum, quo timore ſimilis ſupplicii à ſcelere ſe contineant. Sicut ergo ſummum peccatorum malum eſt impunitas; ita ſummum eorum bonum eſt punitio. Præclarè Beda hic: *Si mihi detur optio*, inquit, *malim cum S. Tobia ſive divinis, ſive humanis ſubjacere juſtus verberibus, quàm ab injuſtitia verberum vi ad juſtitiæ ſtudia trahi. Rurſumque malim à culpis flagella retrahi (ut Saulus) quàm pro inſanabili pondere peccatorum æternæ ultioni ſubjici, ut Elymas.* Sanè ſignum reprobationis æternæ eſt, D cùm fures & ſcelerati ſinuntur à Deo impunè graſſari, & in ſuis ſceleribus triumphare & mori. Signum verò divinæ electionis eſt, ſi eos tradat in manus juſtitiæ: tum enim per Confeſſarios inducuntur ad contritionem, & animi mutationem, ſeque diſponunt ad piè moriendum. Sanè vir ſapiens non temerè dixit, *proportionaliter plures è patibulo quàm è lecto ad cælum aſcendere.*

Idem per umbram viderunt Gentiles. Cato Cenſorinus dictitabat, *ſe malle pro collato beneficio nullam reportare gratiam, quàm pro maleficio perpetrato non dare pœnam* ſignificans nihil eſſe periculoſius impunitate, quæ ſemper ad deteriora invitat. Idem dicebat: *Magiſtratus qui maleficos impunitate donarent lapidibus obruendos eſſe quaſi reipubl. pernicioſiſſimos.* Idem dicebat, *ſe omnibus peccantibus ignoſcere præterquam ſibi.*

Gnome. Multùm diſſimilis illi Mevio, qui carpens alios, ſibi condonabat omnia. Sibi ignoſcit, quem non pœnitet admiſſi; non ignoſcit, qui de ſe pœnas ſumit, aut à judice irrogatas libens ſubit. ita Plutarch. in Apophth. Roman.

A Ageſipolis Cleombroti filius, cùm quiſpiam ei dixiſſet, ipſum cum æqualibus obſidem fuiſſe: *Meritò*, inquit, *decet enim noſtra peccata noſtraſque culpas nos ferre.*

Socrates cenſuit urbes optimè gubernari, cùm impii dant pœnas, teſte Platone. Solon rogatus *in quo ſalus reipubl. conſiſteret? Si boni*, ait, *præmiis invitentur, mali pœnis coerceantur*, teſte Cicerone ad Brutum. Ubi addit idem dixiſſe Lycurgum qui fuit legiſlator Lacedæmoniorum, ſicut Solon Athenienſium.

Bias damnaturus reum ad mortem lachrymatus eſt; & cùm dixiſſet quidam: *Quid eſt quod fleas, cùm penes te ſit vel abſolvere, vel condemnare hominem?* reſpondit, *Quia neceſſarium eſt naturæ quidem condolere, legi autem ſuffragari.* ita Maximus ſerm. 6.

Junius Brutus & Manlius Torquatus proprios filios delinquentes damnarunt ad mortem, ut publicam legum B diſciplinam ſuorum ſanguine ſancirent, ne quis eam violans impunitatem ſibi polliceretur.

Quia et Christus semel pro peccatis nostris mortuus est (ita Græci legunt ἀπέθανε: alii tamen legunt ἔπαθε, id eſt, *paſſus eſt*) justus pro injustis] Probat fideles, licet innocentes, debere pati exemplo Chriſti, qui innocens & juſtus paſſus eſt Vers. 18. pro injuſtis, putà pro peccatoribus totius mundi, quorum peccata in ſe luenda ſuſcepit. Illud ergo velut dulcis ſui exemplum eis jugiter intuendum & imitandum proponit, ut & fecit cap. præced. v. 21. & cap. ſequent. 13. Idem facit Jeremias Thren. 4. 20. dicens: *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus.* Patiamur ergo pro Chriſto, quia ipſe pro nobis paſſus eſt: ille erat innocens, nos nocentes; dicamus cum S Franciſco: *Da Domine amore amoris tui mori, qui amore amoris mei dignatus es mori.* Præclarè S. Paulinus epiſt. 4. ad Severum ſub finem: *Quid ergo*, ait, *illi retribuemus pro omnibus quæ retribuit nobis? Retribuit enim, ſed ut bonus Dominus, bona pro malis, cui nos mala pro bonis ingerebamus. Benedicebat, & maledi*C*cebamus. Ille ſanabat, & nos blaſphemabamus; juſtificabat impios, & cum iniquis deputabatur. Quid ergo illi pro malis meis quæ pertulit, quid pro bonis ſuis quæ contulit referam? Quid pro ſuſcepta carne? quid pro alapis, pro opprobriis? quid pro flagellis, pro cruce, obitu, ſepultura rependam? Eſto reddamus crucem pro cruce, funus pro funere: numquid poterimus requere quod ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo habemus omnia, & ipſi qui habemus ſumus: Ipſe enim fecit nos, & non ipſi nos, & anima noſtra ſemper in manibus ejus. Reddamus ergo amorem pro debito, charitatem pro munere, gratiam pro pecunia.*

Nota τὸ *ſemel*, q. d. Primò, Chriſtus ſimul & ſemel omnia cruciatuum genera ſubiit, totumque paſſionum mare abſorpſit, ut nos doceret guttas breves, exiguas & diſpertitas paſſionis ebibere. Secundò, *ſemel*, q. d. Chriſtus unico heroico patientiæ actu omnem paſſionum vim expunxit, omniumque factus eſt victor & triumphator: ergo & vos una heroica reſolutione decernite quælibet adverſa, Chriſti exemplo libenter pati: ita omni paſſione evadetis ſuperiores, cunctiſque adverſis D & cruciatibus dominabimini. Tertiò, q. d. Unica Chriſti paſſio & patientia tanta fuit, ut ea redemerit totum mundum, imò mille mundos ſi exiſterent, ac proinde nihil ei patiendum reſtat aut reſtare poteſt. *Una enim oblatione conſummavit in æternum ſanctificatos.* Hebr. 10. 14. Ita & vos planè & plenè offerte vitam & mortem veſtram Chriſto, ac nihil amplius ad offerendum & patiendum reliquum erit: ſed ut Chriſtus poſt unicam mortem illicò tranſivit ad vitam & gloriam æternam, ſic & vos poſt modicam paſſionem & mortem ad eamdem tranſibitis. S. Petro antiſtrophè ſuccinit S. Paulus Rom. 6: 9. *Scientes quòd Chriſtus reſurgens ex mortuis jam non moritur; mors illi ultrà non dominabitur. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quòd autem vivit, vivit Deo.* Appoſitè Beda: *Quicunque*, inquit, *juſtus patitur, Chriſtum imitatur; qui in flagellis corrigitur, latronem, qui in cruce cognovit Chriſtum, & à cruce cum Chriſto paradiſum intravit: qui nec inter flagella deſiſtit à culpis, ſiniſtrum imitatur latronem, qui propter peccata aſcendit in crucem, & poſt crucem ivit in tartarum.* Hinc refellitur error aliquorum dicentium Chriſtum iterum paſſurum, ut dæmo-

nes

Error Orig. dæmones salvandos.

nes redimat. Ita putatur opinatus esse Origenes, uti est in Concil. V. Oecum. & narrat Niceph lib. 17. 27. Unde S. Epiphan. epist. ad Johannem Hierosol. Origenes, inquit, censuit *diabolum rursum futurum esse quod fuerat* (angelum sanctum) *& ad eamdem rediturum dignitatem, & consensurum regna cælorum*. Rursum *quod animæ hominum fuerint angeli in cælis, & postquam peccaverint dejectas esse in istum mundum, & quasi in tumulos & sepulchra, sic in corpora ista relegatas, pœnas antiquorum luere peccatorum, & corpora credentium non templa Christi esse, sed carceres damnatorum. Indeque ψυχὰς dici ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι, id est refrigerare, quia de cælestibus ad inferiora venientes calorem pristinum amiserunt; ac σῶμα id est corpus, dici quasi σῆμα, id est monumentum; eo quod ita animam in se clausam habeat, sicut sepulchra & tumuli cadavera mortuorum*. Probat ex psalm. 118. *Priusquam humiliarer ego deliqui*. & ex psal. 141. *Revertere anima mea in requiem tuam*. & psalm. 114. *Educ de carcere animam meam*. & alio loco: *Confitebor Domino in regione vivorum*.

Verùm hæc Origenis dogmata confutata sunt à S. Epiphan. S. Hieron. epist. ad Avitum, S. August. & aliis, ac damnata ab Ecclesia. Porrò Hieron. ibidem clarè errorem jam dictum assignat Origeni. Ait enim de eo: *Ad extremum intulit (quod & cogitasse sacrilegum est) pro salute dæmonum Christum etiam in aere & in supernis locis esse passurum. Et licèt ille non dixerit, tamen quod consequens sit intelligitur, sicut pro hominibus homo factus est ut homines liberaret, sic & pro salute dæmonum Deum futurum quod sunt ii, ad quos venturus est liberandos*. q. d. Ex sententia Origenis colligas Christum fore dæmonem, sicut factus est homo.

UT NOS (jam à se redemptos, purificatos & sanctificatos, quasi filios & cohæredes suos) OFFERRET DEO MORTIFICATOS QUIDEM CARNE, VIVIFICATOS AUTEM SPIRITU] Ita legunt Complus. Glossa, Lyran. aliique veteres Latini, & ex modernis Gagnejus, Catharinus, Arias, & Suarez 3. p. tom. 2. disp. 43. sect. 3. atque appositè explicant. q. d. Christus sua gratia facit nos mortificare carnem, eamque subjicere spiritui, ut illo vivamus, mentemque erigamus ad bona spiritualia & cælestia. Vel, ut Glossa, Christus nos obtulit Patri velut victimam per mortificationem carnis nostræ, & absolutos carne in æternum regnum introducet, ut ibi agamus vitam spiritualem, beatam & divinam. Id probat ex iis qui mersi sunt diluvio: hos enim mortificatos carne, Christus vivificavit spiritu, cùm ad inferos descendens eis prædicavit. Verùm vera lectio est, quod Christus sit *mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu*. ita enim legunt Romana, Græca, Syrus, S. August epist 99. S. Cyprianus, vel potiùs Ruffinus in Expos. Symboli, Cyrillus de Fide ad Reginas, Petrus Alex. in Concil. Ephes tom. 2. 7. ipse enim ex hisce Petri verbis probat Christi divinitatem; S. Hier. in cap. 54. Isajæ, qui legit *occisus*; Oecum. Vatabl. Cajetan. Hesselius & alii hic. Sensus est, q. d. Christus secundùm carnem est morte affectus & occisus, sed vivificatus spiritu.

Quæres, quo spiritu, & quo modo? Resp. Primò, S. Athanas. libr. de Spiritu sancto, per *spiritum* accipit Spiritum sanctum, q. d. Christus resurrexit à mortuis, vi & virtute Spiritus sancti. Vel, ut S. August. epist. 99. & Oecum. vi & potentia divinitatis, quæ est spiritus purissimus, juxta illud 2. Corint. 13. 4. *Et si crucifixus est Christus ex infirmitate, vivit ex virtute Dei*. Secundò, Clem. Alexandr. lib. 6. Strom accipit spiritum fidelium, q. d. Christus mentem & spiritum fidelium vivificat in eoque vivit per fidem & gratiam. Tertiò, & genuinè per *spiritum* accipe animam: hanc enim opponit carni Christi, & hæc prædicavit inferis, ut sequitur, q. d. Christus mortificatus & occisus est secundùm carnem, at vivificatus secundum animam, idque tripliciter. Primò, q. d. Carne Christi moriente anima ejus non est mortua, sed vivificata, id est, remansit viva & gloriosa. Sic enim Hebræi subinde vivificare sumunt pro vivum relinquere aut remanere, ut cùm 1. Regum 8. 2. dicitur de Davide: *Mensus est duos funiculos, unum ad occidendum, & unum ad vivificandum*. q. d. David Moabitas hostes à se victos partim occidit, partim in vita servavit. & 1. Regum. 27. 15. *Virum & mulierem non vivificabat* (id est, vivum

Primò.

Christus vivificatus spiritu.

A non relinquebat, sed occidebat) *David*. Similia sunt Actor. 7. 19. psal. 157. 7. & alibi. Verba enim activa apud Hebræos significant actum nunc inchoatum, nunc continuatum (ut hic) nunc consummatum. ita Hesselius. Secundò, Christi anima post mortem carnis fuit vivificata, id est, planè viva, beata & gloriosa effecta, adeò ut triumphatrix dominaretur dæmonibus & inferno, uti sequitur; qui vivificationis actus accessit Christo quando mortuus est carne, ait Cajetan.

Secundò.

Tertiò, planè & plenè Christus vivificatus est spiritu, quando virtute spiritus, id est animæ suæ, à mortuis resurrexit. Tunc enim anima quasi instrumentum divinitatis ejus carnem ingressa, eam rursum animavit & vivificavit, novamque vitam immortalem & gloriosam ei communicavit. ita Vatabl. & alii passim. Dicit hoc Petrus, ut Christi resurgentis exemplo excitet Christianos ad patientiam, utpote qui certò sperare debeant se per Christum resurrecturos, ut per mortificationem carnis transeant ad vivificationem spiritus, ideoque in ærumnis animare se dicendo: Licèt multa patiamur in corpo-B re, tamen cum Christo per Christum salvamur in spiritu. Simili phrasi & sensu S. Paulus 1. Corinth. 15. 45. *Factus est* inquit, *primus homo Adam in animam viventem* (id est, animal & homo vivens) *novissimus Adam* (Christus) *in spiritum vivificantem*, ut scilicet anima Christi gloriosa vivificaret corpus, illudque redderet immortale & gloriosum, corpus, inquam, tum suum, tum nostrum. Unde Tropol. subdit: *Primus homo de terra terrenus: secundus homo de cælo cælestis. Igitur sicut portavimus imaginem terreni portemus & imaginem cælestis*; per temperantiam, patientiam, aliasque cælestes virtutes.

Tertiò.

Quamobrem Clemens Alex. adhort. ad Gentes, docet Christum sua incarnatione & adventu in orbem, terram, (quin & infernum, cùm post mortem eò descendit) in cælum commutasse; ideoque illi cum hymno acclamandum esse: *Salve lux, quoniam lux nobis e cælo exorta est, qui defossi eramus in tenebris, & inclusi in umbra mortis. Lux, inquam, sole purior, & vita qua hac est jucundior. Illa lux est æterna, & vivunt quæcumque eam participant. Fiunt omnia lux quæ sapiri non potest, & occasus cedit orienti. hoc nova voluit creatura. Qui enim om-*C *nia obequitat sol justitiæ, æquè obit humanitatem, imitans Patrem, qui æquo super omnes facit oriri solem suum, & rorem instillat veritatis. Is occasum eduxit in orientem, & mortem in vitam cruci affixit: ab exitio autem abreptum hominem in æthere suspendit, transplantans interitum & corruptionem in incorruptionem & corruptionis vacuitatem: & terram mutat in cælum Dei agricola*, &c. *Veram vitam in memoriam redigens, & verè magnam & divinam, & quæ auferri non potest nobis hæreditatem largiens, cælesti doctrina hominem Deum faciens*. & mox: *Pro medica fide dat tibi tantam terram quam colas: aquam, ut bibas, & aliam ut naviges: aerem, ut respires: ignem, ut opereris; mundum, ut inhabites. Hinc tibi concessit in cælos mittere coloniam*. & inferiùs, *Christus*, inquit, *est Verbum veritatis, Verbum incorruptionis, qui hominē regenerat, ipsū reducens ad veritatem stimulus salutis qui abigit interitū, qui mortem persequitur, qui ædificavit templū in hominibus ut in hominibus Deū collocet. Fac ut templum sit castum ac mundum, & voluptates ac delicias, tamquam caducum & brevem florem relinque vento & igni*. & sub finem: *Curramus, tollamus jugum ejus, subeamus incorruptionem. Pulchrum aurigam hominum Christum*
D *diligamus. Pullum cum veteri duxit sub idem jugum, & juncta hominum biga currum dirigit ad immortalitatem, contendens ad Deum, ut evidenter impleat quod tacitè significaverat: prius quidem in Jerusalem, nunc autem agens in cælos*.

Christus terrā mutavit in cælum.

Christus auriga hominum in cælum.

IN QUO] scilicet spiritu, putà anima Christi viva & Vers. 19.
gloriosa. Probat Christum licèt carne mortificatum, vivificatum tamen fuisse spiritu, ex eo quòd spiritu, id est quoad animam, venerit in carcerem inferni, ibique spiritibus prædicarit. Unde Oecum. ἐν ᾧ, id est, *in quo*, interpretatur causaliter *ob quod, idcirco, quamobrem*. q. d. Quia Christus mortuus est pro injustis, non tantùm sui ævi & sequentis, sed & pro iis qui ejus incarnationem præcesserunt, putà qui fuerunt tempore Noe, idcirco descendit ad eos in infernum, ut eos inde liberaret, eisque suæ mortis fructum, putà beatitudinem & visionem Dei impertiret.

Et

EIS QUI IN CARCERE ERANT] Græcè ἐν φυλακῇ, id est, *in custodia*; Syrus בשיול *basciul*, id est, *in inferno*: malè enim Syri interpres vertit, *in sepulcro*; *scheol* enim Hebræis & Syris propriè infernum significat, non sepulchrum. Perperam Beza pro *erant* vertit *sunt*. Ipse enim cum Calvino negat Christum quoad animam personaliter descendisse ad inferos, sed tantùm quoad vim & operationem, liberando scilicet patres è limbo. Unde hunc S. Petri locum, ex quo clarè probatur Christi realis descensus ad inferos, ita detorquet & explicat, q. d. Christus in spiritu, id est vi divinitatis suæ, per Noe veniens, prædicavit incredulis tempore diluvii, qui ob incredulitatem tunc damnati, nunc sunt in carcere, putà inferno.

Vaas. 21. Perperam, inquam: nam Primò, S. Petrus per spiritum accipit animam Christi; hanc enim opponit carni, non divinitatem. Secundò, quia divinitas Christi non venit, aut, ut græcè, πορευθεὶς, id est, *profecta est* in carcerem, quia semper ibi & ubique præsens fuit; venit ergo quoad animam. Tertiò, quia veteres vertunt, *erant* non *sunt*. Unde & Syrus: *prædicavit*, inquit, *animabus illis quæ detinebantur in inferno*.

SPIRITIBUS) Syrus, *animabus*: græcè enim est πνεύμασι. Malè ergo quidam legunt πνεύματι, id est, *spiritu*, quasi Christus non personaliter, sed in spiritu, id est, per vim & efficaciam, venerit in carcerem. Unde Johannes Benedictus vertit legitque *spiritualiter*. Sic habent & Biblia vetusta manuscripta Collegii Romani, sed perperam: Græci enim & Latini codices, æquè ac Syrus & Interpretes, constanter legunt πνεύμασι, id est *spiritibus*.

In quo carcere prædicavit Christus. Resp. Primò.

Quæres Primò, quis hic carcer, qui spiritus, quæ Christi ad eos prædicatio?

Primò, Arias Montanus per *carcerem* accipit arcam Noe, per spiritus animas octo, putà Noe filiorum & uxorum, quæ salvæ factæ sunt per arcam: his enim prædicasse Christum per Noe, ut in arcam se reciperent, & finito diluvio ut egrederentur, & terram incolerent. Verum hæc expositio solius est Ariæ, & ab aliis passim meritò exploditur, ob rationes paulò antè contra Bezam allatas; & quia arca fuit asylum ad salutem, non carcer ad pœnam; atque octo animæ homines erant, non spiritus.

Secundò. Secundò, alii censent hic sermonem esse de vocatione Gentium, ideoque *carcerem* vocari tenebras gentilismi, putà infidelitatem, *spiritus* esse animas Gentilium: his prædicasse Christum per Apostolos, cùm eos convertit, fecitque Christianos: hos enim esse iniustos, pro quibus passum esse Christum paulò antè dixit S. Petrus. Sic Isajas cap. 9. v. 2. & cap. 42. v. 49. Gentiles vocat sedentes in tenebris & umbra mortis, ac vinctos. ita Hesselius. q. d. Christus per Apostolos prædicans Gentilibus in gentilismo quasi carcere constitutis, eduxit eos ad lucem & libertatem Evangelicam. Verùm nemo non videt hoc esse symbolicum & mysticum, non literale & germanum, præsertim quia Apostoli non prædicarunt incredulis qui fuerunt tempore Noe (Noe enim præcessit Apostolos ferè per tria annorum millia) quod tamen ait S. Petrus.

Tertiò. Tertiò, S. August. epist. 99. & ex eo Beda, Hugo, Dionys. & S. Thom. 3. part. q. 52. art. 1. ad 3. per *carcerem* accipiunt corpus, quod est quasi carcer animæ, per *spiritus* animas corpori inclusas tempore Noe: his enim prædicavit Christus per Noe fabricantem arcam, ut pœnitendo imminens diluvium evaderent. Verùm hic carcer magis symbolicus & mysticus est, quàm præcedens. Porrò perperam Thomas Anglicus pro *in carcere* legit *in carne*.

Quartò. Quartò, ergo & genuinè per *carcerem* hunc cæteri Patres Græci & Latini, æquè ac Doctores & Interpretes, quin & Beza accipiunt infernum, uti clarè vertit Syrus, idque ita esse patebit ex sequentibus. ita S. Athanas. epist. ad Epictet. S. Cyril. de Fide ad Regin. S. Epiphan. hæresi 77. Clemens Alexandr. 6. Stromat. S. Justin. contra Tryphon. S. Iren. lib. 3. cap. 23. S Hieron. in cap. 54. Isajæ, Ambrosiaster in cap 4. ad Ephes. S. Hilarius in psal. 118. 82. Unde ex hoc loco probant Christum realiter descendisse ad inferos. Vide Bellarm. li. 4. de anima Christi cap. 13. qui & refutat Calvinum, in psychopannychia, id est, animarum dormitione, dicentem has animas fuisse ἐν φυλακῇ, id est *in spelunca*, putà in cælo, ut ipse censet, exspectantes Christi adventum & mortem: his Christum prædicasse non personaliter, sed causaliter, liberando eos è sua spelunca & exspectatione, ac donando eas beatitudine & gloria æterna. Hoc enim constanter confutant Script. & Patres, docentque Christum patefecisse cælum eousque clausum, primumque in illud ingressum in Ascensione: animas ergo justorum ante Christum non ascendisse in cælum, sed descendisse in infernum, putà in limbum patrum, ideoque Christum post mortem eodem descendisse, ut eos inde liberaret & educeret. Hoc enim est quod ait Psaltes & ex eo Petrus Act. 2. 27. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno*, & Zachar. cap. 9 11. *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu in quo non est aqua*. & Sapiens Eccli. 24. 45. *Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino*: & Christus Matth. 12. 40. *Erit filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus*, Idem disertè docet S. Hier. epist. ad Heliodorum: *Abraham*, inquit, *erat in inferis* S. Gregor. lib. 12. Moral. cap. 6. S. Chrys. hom. 4. in Marcum: *Antequam*, inquit, *Christus aperiret paradisi januam, cum latrone omnes Sanctorum animæ ad inferos deducebantur. Dicit enim Jacob, Genes. 37. Lugens descendam ad inferos. Evangelium quoque Abraham & Lazarum in inferis collocat*. Idem docet D. Thom. & Scholastici 3. p. q. 52.

Quibus prædicavit. Respond. Primò. Quæres Secundò, quibus spiritibus prædicavit Christus in inferno? & quid quave ratione? Primò, aliqui censent eum prædicasse damnatis, eosque convertisse & liberasse ex inferno, saltem aliquos eorum, qui minùs fuerant mali & increduli. Id dicere videtur ex Herm te sive Pastore Clemens Alex. lib 6. Strom. August. lib. 12. de Genesi ad lit. c. 33. ubi ait Christum solvisse dolores inferni, liberando peccatores à tormentis, quibus in eo cruciabantur: S. Epiphan. hæresi 46. & Ambrosiaster in c. 4 ad Ephes.

Dubitasse videtur Nazianz. orat. 42. sub finem, ubi Nicetas ejus interpres Platonicus, hanc de Platonis (idem à pari dicas de Trismegisto, Seneca, Socrate & similibus) in Christum fide & salute historiam narrat. *Tale quiddam*, inquit, *de Ethnico Platone in Patrum historiis circumfertur. Nam cùm diu antea vita functus à quodam Christiano maledictis, ut improbus & impius laceratus esset, noctu ad conviciatorem suum venit, hominemque accusavit, ut iniquè ipsum maledictis insectantem. Ego enim, inquit, me peccatorem esse haudquaquam inficias ivero. Verùm cùm Christus in infernum descendit; nemo ante me ad fidem accessit*. Citatur & S. Hilar. in psal. 118. litera *Caph*, ubi ait: *Descendente in inferna Domino, etiam his qui in carcere erant, & increduli quondam fuerant in diebus Noe, exhortationem prædicatam fuisse*. Sed perperam: nam per *exhortationem* intelligi *consolationem* sanctorum patrum, de quibus immediatè antè dixit: *Scit exhortationem hanc Sanctos quiescentes in inferno desiderare*. Idipsum verò disertè asseruit Marcion hæresiarcha. Docuit enim, ut ait S. Epiph. hæresi 42. *Christum ex supernis ab invisibili innominato Patre descendisse propter animarum salutem, & ad redarguendum Deum Judæorum & legem ac Prophetas, & in infernum descendisse ut salvaret Cain, & Core, & Datan, & Abiron, & Esau, & omnes gentes quæ non noverunt Deum Judæorum: Abel autem & Henoch & Noe & Abraham & Isaac & Jacob, Mosen item Davidque & Salomonem ibidem reliquisse, propterea quod cognoverunt Deum Judæorum, & non Deo invisibili seipso addixerunt*.

Verùm hic est error, ac fabula, & hæresis confutata à S. August. libr. de Hæres. c. 79. & Philast. lib. de Hæres. & S. Gregor. 6. Registr. epist. 15 vel alio computu 179. In inferno enim nulla est redemptio. Quapropter Christus *descendens ad inferos*, ait S Gregor *solos per suam gratiam liberavit qui eum & venturum esse crediderunt & præcepta ejus vivendo tenuerunt*. Quare Patres qui contrarium videntur indicare, commodè & benignè exponendi sunt; uti in sequentibus exponam.

Secundò. Secundò, alii censent Christum prædicasse damnatis, sed arguendo, irridendo, exprobrando eorum incredulitatem & scelera, eorumque damnationem confirmando. ita Angelus Paz l. 7. de Symbolo c. 20. Verum hoc non est prædicare.

Ter-

Tertiò. Tertio, noster Turrianus l. 4. Pro epist. Rom. Pontif. cap. 8. & alii (nec aliud videtur voluisse S. August. 12. de Genes. ad litt. 33.) censent Christum prædicasse animabus in Purgatorio detentis eisque evangelizasse primum sui jubileum ac contulisse eis indulgentiam plenariam, liberando omnes è pœnis. Idque Christum fecisse valdè est probabile, uti dixi Actor. 2. vers. 24. quamquam parum videtur credibile animas quæ tempore diluvii iverant ad Purgatorium, in eo luisse pœnas usque ad Christum, per annos 2928. tot enim præcise fluxerunt à diluvio usque ad mortem Christi. quòd si tamen aliquibus id contigit, certè hi longum habuere purgatorium. Extat revelatio de Prælato quodam celebri futuro in Purgatorio usque ad diem judicii.

Quartò. Quartò & magis propriè ac genuinè, Christus prædicavit animabus patrum in limbo detentis avidissimè exspectantibus Christi adventum, & sui liberationem. His enim propriè prædicavit, non ut tunc primùm eos converteret, ut vult Beza; nam antequam è vita excederent, fuerunt conversi, & egerunt pœnitentiam. Sed prædicavit Primò, quia arguit olitanam eorum incredulitatem, quasi d. Petrus, Oportet ergo & nos credere & sperare in Christum, ac propter hanc spem pati adversa quælibet, ne pari modo arguamur aliquando ab eo, sicut illi qui increduli fuerunt tempore Noe, arguti & increpiti sunt ab eo in limbo. Secundò, *prædicavit*, græcè [Greek], id est præconizavit, præconem egit, quia scilicet eis evangelizavit, & attulit lætissimum nuncium redemptionis liberationis & beatitudinis, communicando eis visionem beatificam. Quocirca tunc ostendit se vivificatum spiritu, cùm spiritus, id est animas, patrum in limbo vivificavit, id est, vita gloriæ donavit, quin & multis etiam vitam corporis restituit, illud resuscitando ut ait Matth. c. 27. v. 51. ita Oecum. Dionys. Lyran. Cathar. Bellarm. Suarez & alii passim.

Porrò hæc prædicatio fuit locutio mentalis, qua Christus mentaliter locutus est, animabus patrum evangelizavit redemptionem, salutem & gloriam: sicut Deus loquitur angelis, & angeli sibi invicem.

Dices, Spiritus hi fuerunt increduli Noe prædicanti diluvium, ideoque omnes eo mersi sunt, ac proinde omnes videntur damnati: damnatis autem Christus non prædicavit, nec attulit salutem. Respond. Primò, multos ex iis qui priùs Noe minitanti diluvium non credebant, postea cùm reipsa illud inchoari cernerent, credidisse, quia illud oculis suis cernebant, ac proinde cùm viderent de vita sua actum, antequam mergerentur pœnituisse, ut animam salvarent, uti in naufragio omnes etiam obstinati peccatores compunguntur & pœnitent. ita S. Hieron & alii quos citavi Gen. 6. 5. Secundò, esto daremus omnes qui diluvio mersi sunt fuisse impœnitentes, ideoque damnatos, tamen multi ante diluvium per spatium centum annorum, quibus Noe fabricavit arcam, mortui sunt pœnitentes, ideoque salvati: iis ergo prædicavit Christus descendens ad limbum. Nam, ut alios taceam, Mathusalem avus Noe mortuus est eodem anno quo factum est diluvium. hic autem videtur obiisse justos; ideoque salvatus. nam sanctè fuit educatus à sancto patre, putà Henoch, qui ob sanctitatem raptus est in paradisum, Genes. 5. 24. *Mathusalem & Lamech salvati.* Similiter Lamech pater Noe mortuus est sex annis ante diluvium, uti ostendi Gen. 5. 27. Lamech autem videtur fuisse justus, ideoque salvatus; tum quia filius fuit Mathusalem & nepos Henoch, utique à piis piè educatus; tum quia videtur fuisse Propheta. De filio enim Noe cùm nasceretur, dixit & prædixit: *Iste consolabitur nos ab operibus & laboribus manuum nostrarum*, ideoque vocavit eum Noe, idest consolatorem, Genes. 5. 29.

Porrò prædicavit Christus animabus in inferno, non tantùm sermone, sed magis, *opere*, inquit, Oecumen. *his qui secundùm carnem vixerant, ad judicium* (judicando & condemnando illos:) *illis verò qui secundùm spiritum, ad gloriam & salutem*, salvando & glorificando illos; unde Origen. homil. 15. in Genes. *Quod Christus*, inquit, *dixit latroni: Hodie mecum eris in paradiso; non illi soli dictum sed omnibus Sanctis dictum intellige, pro quibus in infernum descendit.*

Putant aliqui Christum brevissimo tempore, & vix una hora fuisse in inferno ibique prædicasse; statim enim inde secum animas eduxisse. ita S. Anselm. in Elucidario sub medium: *Tamdiu*, inquit, *fuit Christus in inferno ac devastavit, quamdiu ad judicium veniens actus cujusque examinabit, in momento, in ictu oculi id est, quàm citò potes oculum movere.* Sic & Niceph. lib. 1. c. 31. ait Christum eadem hora qua ad inferos descendit, rediisse instar fulgetri. Idem insinuant Justin. qu. 76. ad Orthod. & Euthymius in c. 23. Lucæ. Sed verius est Christum tanto tempore quoad animam fuisse in limbo, quanto quoad corpus fuit in sepulchro, scilicet triduo non pleno, sed inchoato, nimirum à parasceve usque ad Dominicam Paschæ. *Christus triduo fuit in inferno.* Tunc enim anima rediens è limbo ad sepulchrum corpus resumpsit. Id enim insinuat Christus dicens Matth. 12. 40. *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus* ubi per cor terræ infernum intelligunt S. Hieron. Theophyl. & Gregorius Nyssenus oratio 1. de resurrect. Tertullianus lib. de Anima c. 31. & 55. Irenæus li. 5. cap. 31. & Ambrosiaster in cap. 4. ad Ephes. S. Thom. ejusque asseclæ 3. p. quæst. 52. a. 4.

Dices, Christus moriens ait latroni: *Hodie mecum eris in paradiso.* Ergo eadem die ex inferno transiit ad paradisum Resp. paradisum esse, ubi Christus se suamq; divinitatem & beatitudinem suis communicat. q. d. Hodie mecum eris in æterna felicitate & gloria, quam descendens ad limbum patribus communicabo. Tunc ergo infernus fuit paradisus. ita S. August. epist. 57.

Denique S. Justinus contra Tryph. citat verba quædam Isajæ, & Iren. li. 3. cap. 23. eadem tribuit Jeremiæ, quæ jam in neutro inveniuntur, simillima hisce Petri, ut verisimile sit inde ea Petrum accepisse. Verba sunt ista: *Commemoratus est Dominus Israel mortuorum suorum, qui dormierant in terra sepultionis, & descendit ad eos evangelizare salutem quæ est ab eo, ut salvaret eos.*

Causas cur Christus descenderit ad inferos recensui Ephes. 4. 10. ad illud, *Ut impleret omnia.* Similes recenset S. Thom. 3. p. q. 52. art. 1. nimirum Primam, ut plenè subiret & lueret pœnas peccatorum nostrorum, inter quas una est mors, & post mortem descensus ad inferos. *Cur Christus ad inferos descendit. Prima causa.* Secundam, ut victo diabolo per passionem vinctos ejus eriperet, qui detinebantur in inferno. *Secunda.* Tertiam, ut, sicut potestatem suam ostenderat in terra vivendo & moriendo, ita etiam potestatem suam ostenderet in inferno, *Tertia.* illum visitando & illuminando, juxta illud psalm. 23. *Attolite portas principes vestras*, id est, ut Glossa, principes inferni auferte potestatem vestram, qua usque nunc homines in inferno detinebatis: & sic in nomine Jesu omne genu flectatur, non solùm cælestium, sed & infernorum, ut dicitur Philipp. 2. Tropolog. Vide & mirare hic divitias bonitatis, & viscera misericordiæ Dei nostri, quibus dignatus est descendere in ima terræ, locumque damnatorum, ut sanctos, qui ibidem detenti fuerant per tria & quatuor annorum millia, ipsumque avidissimè exspectabant, liberaret. Christus ergo est quasi sol quidam divinus, qui non tantùm radios beneficentiæ suæ, sed & seipsum sparsit per omnes orbis partes, summas, medias, imas, putà per cælum, terram & infernum, ut omnes sua luce & præsentia illustraret, lætificaret, vivificaret, gratia & gloria sempiterna donaret.

QUI INCREDULI FUERANT ALIQUANDO] S. Epiphan. hæres. 46 *incredulos* interpretatur qui veram Dei fidem habuerunt, sed illi alios habuerunt errores admixtos: hosce enim Christum ab errore liberasse, & per indulgentiam salvasse. Errores intellige invincibiles, vel inculpatos, aut certè veniales. Qui enim in errore & peccato mortali decesserunt, damnati fuere sine ulla spe veniæ. *Vers. 20. Increduli qui. Resp. Primò.*

Secundò, S. Athanasius tract. de Incarnat & S. Hier. in c. 9. Zachariæ, per *incredulos* accipiunt inobedientes (hoc enim significat Græcum [Greek]) qui scilicet in Adamo violarunt Dei præceptum de non comedendo pomo vetito, quales sunt omnes homines; omnes enim peccarunt in Adamo. Verùm S. Petrus ait hos incredulos fuisse in diebus Noe, non Adami. *Secundò.*

Tertiò, alii censent *incredulos* vocari infideles, quales erant penè omnes tempore Noe. Unde Hebræi in Beresit Rabba tradunt, tempore Enos homines abjurasse fidem unius Dei, fuisseq; idololatras, ideoq; Enos cœpisse publicè invocare nomen Domini. Gen. 4. 17. Quartò, noster Salmeron. *Tertiò.*

Quartò. ron *incredulos* interpretatur homines ævi Noe, qui multa de Deo ignorabant, nec habebant fidem explicitam de Christi ortu & morte, sed tantùm implicitam. *Quintò.* Quintò, Arias per *incredulos* accipit filios Noe, qui initio patri Noe prædicenti diluvium non crediderunt, sed post plura ejus argumenta & signa fidem ei adhibuerunt; ideoque cum eo ingressi sunt in arcam. Sed hoc superiùs refutavi.

Sextò. Sextò & genuinè, *increduli* hic intelliguntur qui non credebant Noe culpanti peccata, & peccatoribus minitanti diluvium, qui aliquando, id est initio, ei non crediderunt, postea tamen crediderunt, præsertim cùm re ipsa viderunt diluvium à Noe prædictum; tuncque compuncti & pœnitentes mentem vitamque correxerunt, quia exspectabant Dei patientiam, ut sequitur.

Nota. Christus omnes justos ex inferno liberavit: S. Petrus tamen meminit tantùm eorum qui fuerunt tempore Noe & diluvii, tum quia de eorum salute major erat ratio dubitandi: cùm enim à Deo vindice mersi essent aquis, videri poterant & animæ eorum relegatæ in gehennam. ita Bellarm. lib. 4. de Anima Christi c. 13. tum quia vult hortari fideles per insigne exemplum ad adversitatum tolerantiam, ex earum utilitate, utpote quæ etiam impiis in diluvio fuerit causa pœnitentiæ & salutis. ita Suarez 3. p. to. 2. disput. 43. sect. 3. tum quia diluvium & arca fuit typus baptismi, de quo proximè agere intendebat.

Qvando exspectabant Dei patientiam] Hesselius & alii censent legendum, *quando exspectabat Dei patientiam*. sic enim legit S. August. epist. 99. S. Hieron. in cap. 54. Isajæ. Idacius contra Varimondum, Beda & Dionys. hic. Idem significant Græca, ὅτε ἀπεξεδέχετο (perperam Beza & Tigurina legunt, ἅπαξ ἐξεδέχετο, id est, *semel & simul exspectabant*) ἡ τοῦ Θεοῦ μακροθυμία; & Syrus, *cùm longanimitas Dei præcepit ut fieret arca ob spem pœnitentiæ eorum*. Hæc lectio est plana & apposita: Dei enim patientiam commendat, quòd incredulos & impios tempore Noe patienter exspectarit per centum annos ad pœnitentiam. Cùm enim potuisset justè eis statim immittere diluvium, per Noe comminatum, noluit, sed distulit ad centum annos, jubens Noe interim fabricare arcam, ut hæc fabrica assiduè feriret eorum oculos & mentem, cogeretque ad credendum Noe minitanti diluvium: unde non videtur dubitandum, quin nonnulli tam constanti comminatione Noe & fabricatione arcæ territi ei crediderint, & pœnitentiam egerint. Ad hanc enim eos exspectabat, & occultè agebat Dei patientia.

Verùm quia Græcum ἀπεξεδέχετο est verbum medium, significans tam *exspectabatur*, quàm *exspectabat*; hinc alii vertunt, *quando exspectabatur Dei patientia*. ita Pagnin. Tigur. Vatabl. & Rupert. lib. 4. in Gen. cap. 17. Hoc autem idem est cum eo quod legimus in vulgata versione: *quando exspectabant Dei patientiam*, idem enim est homines exspectare patientiam Dei, quod patientiam Dei exspectari ab hominibus. Et hæc lectio aptè cohæret cum præcedentibus: dat enim rationem cur fuerint *increduli*, quia scilicet exspectabant Dei patientiam, hoc est, quia sibi nimium promittentes de Dei patientia, non putabant fore diluvium, sed Deum patienter laturum eorum mores & scelera, uti antea per sexcentos annos ab Enos usque ad Noe tulerat. Secundò, per Dei patientiam potest accipi ipsum diluvium, cujus immissionem Deus patienter & longanimiter prorogabat, exspectans peccatorum pœnitentiam, ut sit catachresis & metonymia. Peccatores enim videntes differri diluvium irridendo rogabant Noe: Cur non venit diluvium à te comminatum? Ecquando veniet? respondebat Noe Deus suo tempore illud immittet, sed differt & patienter vos exspectat ut pœnitentiam agatis itaque avertatis diluvium. Hinc illi responsum Noe irridentes diluvium vocabant Dei patientiam, dicentes: Ecquando veniet tua illa, quam prædicas, Dei tui patientia? longa & sera est, vellemus videre illam & natare in tuo diluvio. Cùm venerit, credemus tibi, tuisque de eo minis, non antè. Simili modo Judæi irridentes oracula Isajæ, dicentis: *Hæc mandat Dominus*, dicebant: *Manda, remanda; exspecta, reexspecta, modicum ibi, modicum ibi*, Isajæ 28. 10. q. d. Tu Isaja minaris nobis excidium, dicisque illud Deum tibi mandasse, at per tot annos nihil illius vidimus, nec umbram adhuc videmus. Falsæ ergo & illusoriæ sunt tuæ minæ.

Diluvium fuit Dei patientia.

Moral. Vide hic quanta patientia sit Dei, qui peccatores tamdiu exspectat ad pœnitentiam. Sic exspectavit Judæos per multos centenos annos, donec illi complerent mensuram peccatorum suorum, eaque completa tandem punivit eos per Titum & Vespasianum, Matth. 23. 32. Sic exspectavit Chananæos & Amorrhæos à Cham patre eorum, qui fuit tempore diluvii, usque ad Josue, qui eos excidit, per annos octingentos. Sic exspectavit alias gentes usque ad Nabuchodonosorem, per quem eas evertit. Sed tum indignans suam patientiam contemni, tarditatem supplicii gravitate compensat, juxta illud veterum: *Dii laneos habent pedes, sed ferreas manus*. Quocirca omnes totius mundi homines, excepto Noe cum filiis & nuribus, mersit diluvio. Sic exspectat quemlibet peccatorem per plures menses & annos: quin & viros justos & religiosos diu exspectat, ut serio à se abdicent vanitates omnes, totosque dent se Deo & perfectioni.

Vide ex adverso quanta sit hominum pervicacia & ingratitudo, qua Dei patientiam eludunt, imò cum ea certant, nec à protervia sua desistunt, donec ab ea obruantur & conterantur. Sapientiores fuerunt Ninivitæ, qui comminante Jona excidium ilicò pœnitentiam egerunt, ac per eam Deo se reconciliantes illud evaserunt.

Porrò aliqui cum Hesselio hæc aliter dispungunt, ac novam sententiam inchoant, ibi: *In diebus Noe*, tuncque hunc dant sensum: Dei patientia ne perderet gentes incredulas, diu exspectavit donec veniret Christus, qui eorum peccata tolleret. Reos quoque & propter sua scelera condemnatos, qui in extremis suis convertuntur, diu patienter, cùm impiè agerent, exspectabat Deus. Vicissim Sancti veteris Testamenti expectabant Dei patientiam, id est Christi adventum, propter quem Deus patiens erat super hominum malitia, ideoque patientiam suam usque ad ejus adventum prorogavit, in eoque illam terminavit.

Cvm fabricaretvr (græcè κατασκευαζομένης, id est, *cùm pararetur*) arca] per centum annos, uti jam dixi. Vide quæ de fabrica arcæ dixi Genes. 6. vers. 14. & seq.

In qva pavci, id est octo animæ] putà octo homines, scilicet Noe cum sua uxore, ac tres ejus filii cum totidem uxoribus, quos Deus reservabat in seminarium novæ sobolis, ne periret totum genus humanum. Est synecdoche. Superstes quoque fuit nonus Henoch, abavus Noe, qui ex paradiso, vel potius ex æthere (paradisus enim cùm fuerit in terra, videtur obrutus diluvio) spectabat diluvium.

Per aqvam] Aquæ enim diluvii elevabant arcam, & consequenter octo animas in ea degentes, ne humi manentes aquis obruerentur, sed eis per arcam superiores evaderent.

Disce hinc quanta fuerit corruptio illius ævi, tanta scilicet tamque universalis, ut solus Noe cum suis fuerit justus, ideoque dignus qui evaderet diluvium. Rursum quanta sit paucitas sanctorum & salvandorum: hujus enim typus fuit unus Noe in tantò hominum numero, æquè ac unus Lot in conflagratione Sodomæ; ac Josue & Caleb qui ex tot Hebræorum millibus soli ingressi sunt terram promissam.

Tropol. Noe est Christus & Apostoli, qui septiformem Spiritus sancti accipiunt gratiam, inquit Rupertus.

Anagog. Octonarius animarum electarum symbolum est octavæ resurrectionis & felicitatis æternæ, ac Ecclesiæ triumphantis, æquè ac militantis: ita S. Hieron. Dialog. contra Lucifer. sub finem: *Octo animæ hominum*, inquit, *in arca Noe servatæ sunt, & nos Ecclesiastes iubet dare partes septem, dare partes octo, id est, credere utrique testamento: ideo quidam Psalmi pro octava inscribuntur & per octonos versus qui singulis literis subjecti sunt, in 118. Psalmo justus eruditur. Beatitudines quoque, quas Dominus discipulis in monte pronuncians Ecclesiam delineavit, octo sunt. Et Ezechiel in ædificationem templi octonarium numerum assumit.* Subdit deinde alias analogias arcæ & Ecclesiæ. Primò, *in arca*, inquit, *erant animalia munda & immunda, in Ecclesia sunt justi & peccatores*. Secundò, *emittitur de arca corvus & non* *Analogia arcæ & Ecclesiæ*

& non redit, & postea pacem terræ columba nunciat: ita & in baptismate Ecclesia, teterrima alite expulso, id est diabolo, pacem terræ nostræ columba Spiritus sancti nunciat. Tertiò, *à triginta cubitis incipiens usque ad unum cubitum, paulatim decrescens arca construitur: similiter & Ecclesia multis gradibus consistens ad extremum Diaconis, Presbyteris, episcopisque finitur.* Quartò, *periclitata est arca in diluvio: periclitatur Ecclesia in mundo.* Quintò, *egressus Noe vineam plantavit, bibens de ea inebriatus est: natus quoque in carne Christus Ecclesiam plantavit, & passus est.* Sextò, *nudatum patrem irrisit major filius, & minor texit: & Deum crucifixum illuserunt Judæi, & honoraverunt Gentiles.*

Vers. 21. QVOD ET VOS NVNC SIMILIS FORMÆ SALVOS FACIT BAPTISMA] *Quod*, id est *quomodo*; aut potiùs est hebraismus, quo relativum præponitur antecedenti, qui latinè sic convertitur: Et nunc salvos nos facit baptisma, quod est *ἀντίτυπον*, id est, similis formæ, ac typica similitudine respondet, subaudi, aquis diluvii, tamquam veritas typo. q. d. Sicut Noe cum suis in arca sublata aquis servatus est, sic & nos per baptismum. ita Vatabl. Aliter legunt Complut. & Regia, nimirum ᾧ, id est *cui*, scilicet arcæ & diluvio, antitypè respondet baptisma. ita Gagnejus & Cajetan. Sed alii Græci & latini legunt ὃ, id est *quod*.

SIMILIS FORMÆ] S. August. libr. 5. de Baptism. cap. ult. legit, *similis forma*, id est, simili typo & analogia; Syrus, *simili exemplo*; S. Cyprian. epist. 74. *similiter*; græcè *ἀντίτυπον*, q. d. Cui nunc antitypus, id est, ut typo res figurata respondet baptismus; arca fuit typus, arcæ antitypus est baptismus, quia per arcam ut typum fuit præfiguratus, eique apta proportione & convenientia respondet ceu antitypum typo, exemplar imagini, corpus umbræ. Typus enim est antitypi typus, & antitypum est typi antitypum.

Analogia diluvii & baptismi. Sensus est, q. d. Sicut arca olim servavit octo animas in vita corporali, ita nunc baptismus salvat animas in vita spirituali. Arca ergo fuit typus & figura baptismi; diluvium enim significat peccatum & mortem inundantem per totum genus humanum; Noe est Christus victor peccati & mortis; arca est Ecclesia, cujus ostium est baptismus; octo animæ sunt omnes fideles baptizati ad hoc, ut ad octavam resurrectionis & gloriæ æternæ pertingant.

Simili ratione Eucharistia à S. Basilio in Liturgia, aliisq; Græcis Patribus vocatur antitypa, tum passivè, quia scilicet per typos agni paschalis, manna & panum propositionis fuit præfigurata, eisque congrua analogia respondet: tum activè, quia ipsa est typus & repræsentatio Christi patientis, morientis, & in cælo regnantis. Inde tamen non sequitur, Christum in ea realiter non esse præsentem, sed tantùm non esse ibi visibilem, patientem, morientem, & in cælo regnantem, atque speciebus sacramentalibus panis & vini quasi typis velari & repræsentari. Unde à Theodor. 1. Cor. 2. vocatur typorum archetypus. Antitypum ergo idem est quod sacramentum, & antitypè idem est quod sacramentaliter. Sacramentum autem est signum rei non absentis, sed præsentis, licèt occultæ, v. g. corporis Christi in Eucharistia. Vide Bellarm. l. 2. de Euchar. c. 16. & l. 4. c. 14.

NON CARNIS DEPOSITIO SORDIVM] q. d. Baptisma nos salvos facit, non quatenus est ablutio carnis, ut ex ea sordes eluat & deponat, uti faciebant Judæorum baptismata & lavacra; sed quatenus est ablutio animæ & conscientiæ, eamque bonam, id est, puram & sanctam efficit.

SED CONSCIENTIÆ BONÆ INTERROGATIO IN DEVM] *Interrogatio*, id est, probatio & exploratio. q. d. Baptismus nos salvos facit, quia facit ut probatam coram Deo habeamus conscientiam, bonam scilicet, puram & mundam, juxta illud Hebr. 10. 22. *Aspersi corda à conscientia mala, & abluti corpus aqua munda.* Interrogare enim sæpè in Script. significat probare & explorare, quia per interrogationem facti, noxæ, vel innocentiæ veritas à reo indagatur & exploratur. Est metalepsis. Sic psal. 10. 4. dicitur: *Palpebræ ejus interrogant filios hominum* id est, oculi Dei explorant & lustrant omnes homines. & v. 5. *Dominus interrogat*, id est, explorat justum & impium. & psal. 138. 23. *Interroga & cognosce semitas meas*, id est, ut paulò antè dixit: *Proba me Deus, & scito cor meum.* in Psalmis enim sæpè una para versiculi est explicatio & confirmatio alterius.

Hinc Secundò, eadem metalepsi *interrogatio* est responsio, tum quia interrogationi correlativè respondet responsio, eamque poscit & elicit, adeò ut ex interrogatione sæpè intelligatur responsio, sicut unum simile ex alio simili cognoscitur. *Interrogatio, id est responsio.* Unde Eccli. 33. 4. dicitur: *Qui interrogationem manifestat, parabit verbum*, id est, qui interrogationi manifestè & rectè respondere cupit, hic priùs cogitabit & studebit quomodo respondere debeat. Tum quia Hebræi cùm quid certò respondere & asserere cupiunt, idipsum interrogationis forma enunciant. Vehementius enim movent acres interrogationes quàm simplices assertiones, ut Genes. 13. 8. dicit Abraham ad Lot; *Ecce universa terra coram te est?* Hebr. *numquid non terra tota coram te est?* In libris Regum identidem dicitur; *Numquid non hæc scripta sunt in librum dierum regum Juda?* q. d. Omnino scripta sunt in chronicis regum, omnes sciunt ibidem scripta extare: frustrà ergo ea hic ego repetam. Ezech. 22. 2. *Et tu fili hominis nonne judicas civitatem sanguinum?* q. d. Omnino tuum est judicare eam, *ut ostendas ei omnes abominationes suas.* Sensus ergo est, q. d. Baptismus facit bonam conscientiam, adeò ut ipsa audeat interrogari à Deo, ejusque tribunali in judicio confidenter se sistat, non metuens se damnatum iri, sed interrogata intrepidè coram Deo omnium conscio respondeat se esse bonam, & omni labe depuratam. Hunc sensum poscit antithesis, quæ talis est: Baptismus est, ablutio; depositio & submersio omnium sordium, non carnis, sed animæ, putà omnium peccatorum; ideoque bonam & puram efficit conscientiam, adeò ut ipsa cuivis, etiam Deo, interroganti liberè & verè respondere possit se esse talem. Alludit ad ritum Ecclesiæ, quo baptizandus ab ea per sacerdotem rogatur, an velit baptizari, & an renunciet Satanæ, & omnibus ejus pompis? Cui ille respondet; Volo baptizari: abrenuncio Satanæ & pompis ejus, teste S. Dionys. Eccles. hier. paulò ante finem, & Cyrill. lib. 12. in Johan. c. 64. & S. August. epist. 23.

Hinc Tertiò, baptismus dat conscientiæ bonæ interrogationem, non tantùm passivam, sed & activam; quia scilicet facit illam securam de puritate, ut confidenter audeat interrogare, postulare & interpellare Deum, dicendo: Abba Pater, numquid non ego sum filius tuus? Numquid non tu es pater meus? ergo pasce, cura, rege protege me ut filium tuum, dirige me ad te in viam salutis æternæ, da ut tibi totus placeam, totus serviam, totus uniar. Hoc est quod orare nos docuit Christus: *Pater noster qui es in cælis, Adveniat regnum tuum. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo.* ita Arias. Unde Syrus vertit, *sed gratias agentes Deo cum pura conscientia.* Hoc est pariter quod ait Paulus: *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater. Ipse enim spiritus reddit testimonium spiritui nostro quòd sumus filii Dei*, Roman. 8. 15. & S. Johan. epist. 1. c. 3. 21. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quidquid petierimus, accipiemus ab eo.* Hinc fidelis quasi filius in omnibus dubiis, difficultatibus, tentationibus, &c. recurrit ad Deum, quasi infans ad matrem, eumque interrogat, invocat & consulit. Sic Thucydides ait: ἐπερωτῶ τὸν θεὸν, id est, *consulo Deum.*

ἐπερώτημα quid. Resp. Pri. Alii Græcum ἐπερώτημα, id est *interrogatio*, aliter vertunt. Primò, Cajetan. vertit *inquisitio*, q. d. Baptismus facit hominem inquirere, seu procurare bonam conscientiam apud Deum, & Oecu Baptismus, inquit, est velut arrhabo quidam, & pignus bonæ erga Deum conscientiæ. Qui enim bene sibi conscii sunt, id est, qui inculpatam amplectuntur vitam, & illam penitus inquirunt, ac velut interrogant, hi etiam ad sacrum accurrunt baptisma; unde Glossa, Gagnejus & Suarez 3. p. quæst. 62. dis. 7. sect. 2. censent hic tantùm significari, qua dispositione accedendum sit ad baptismum scilicet ut rogemus & cupiamus per baptismum mundari non corpus sed conscientiam.

Accedunt S. August. tract. 8. in Johan. & S. Ambros. de his qui mysteriis init. c. 3. & 4. qui hæc accipiunt de interrogatione & examine quo baptizandus examinatur, an bona conscientia, id est bona fide & dispositione, putà non fictè, sed sincerè; non impœnitens, sed pœnitens & contritus vel certè attritus; nimirum an cum vera fide &

spe

spe ac detestatione peccatorum, cumque serio propositæ novæ vitæ accedat ad baptismum: intellige hæc de adultis, quales erant penè omnes accedentes ad baptismum primo illo Ecclesiæ ævo. Quare perperam ex hisce Petri verbis contendunt Anabaptistæ, non esse baptizandos infantes, sed tantum adultos, qui interrogati respondere queant se velle baptizari. Peiùs Erasmus præfat. in S. Matth. censet infantes baptizatos, cùm adoleverint rogandos esse, an rata habeant pacta & promissa in baptismo; & si negant, suæ libertati dimittendos.

Secundò; Secundò, Gagneius & alii ἐπερώτημα vertunt, *stipulatio, pactum, contractus*, q. d. Baptismus nos salvos facit, quatenus est stipulatio & pactum inter Deum & baptizatum. Deus enim paciscitur in baptismo cum baptizato, eique ex pacto dat bonam conscientiam, putà remissionem peccatorum, gratiam, iustitiam & promissionem vitæ æternæ. Insuper promittit se ei fore Deum, patrem, provisorem & protectorem: vice versa promittit baptizatus se Deo fore fidelem famulum & filium, & novam vitam initurum, bonam conscientiam ab eo acceptam conservaturum usque ad extremum vitæ spiritum, eiusque legi & mandatis in omnibus obediturum. Hac de causa olim in baptismo fidem Christianam professuri publicè in cælum suspiciebant, ac manus dextras in altum erigebant, adhibito iureiurando coram testibus: ac iusiurandum manu baptizati subscriptum, eiusque annulo obsignatum in tabulas referebatur, uti ex Patribus docet Iosephus Vicecomes libr. 2. de Ritibus baptismi cap. 27. Rursum aliqui ἐπερώτημα εἰς Θεόν, vertunt *stipulatio in Deum*, q. d. Baptismus salvos nos facit non ex virtute aquæ qua corpus abluit, sed quia ex pacto & promissione divina assistentem & inoperantem habet Spiritum sanctum, qui conscientiam emundat & sanctificat. Ita S. Basil. libr. de Spiritu sancto, cap. 15. *Itaque*, inquit, *si qua est gratia in aqua, non est ea ipsius aquæ natura, sed ex Spiritus præsentia. Non enim est baptismus depositio sordium corporis, sed bonæ conscientiæ interrogatio apud Deum.* Et mox: *Per Spiritum sanctum datur in paradisum restitutio, in regnum cælorum reditus, in adoptionem filiorum reversio, datur fiducia Deum appellandi patrem suum, consortem fieri gratiæ Christi, filium lucis appellari, æternæ gratiæ participem esse, &, ut semel omnia dicam, esse in omni benedictionis plenitudine, tum in præsenti hoc sæculo, tum in futuro.*

Baptizandi oculos & manus in cælum erigebant cur?

Quocirca Patres sæpè fideles monent, ut suæ stipulationis & promissionis memores, eam opere præstent. Ita S. Ambros. lib. de iis myst. init. cap. 2. *Repete*, ait, *quid interrogatus sis, recognosce, quid spoponderis, renuntiasti diabolo & operibus eius, mundo & luxuriæ eius ac voluptatibus: tenetur vox tua non in tumulo mortuorum, sed in libro viventium.* S. August. lib. 4. de Symbol. ad catech. cap. 1. *Diabolo*, ait, *vos renunciare professi estis, in qua professione non hominibus, sed Deo & angelis eius conscribentibus dixistis, Renuncio.* S. Gregor. Nazianz. orat. 40. Baptismum definit, *secundæ vitæ ac purioris vivendi rationis pactum cum Deo initum.* indeque concludit: *Ac proinde vel maximo in metu omnes esse, atque omni custodia animas nostras servare debemus, ne hoc pactum violasse comperiamur.*

Tertiò. Tertiò, Lutherus eiusque asseclæ perperam ἐπερώτημα vertunt *testimonium, sigillum, obsignatio*, q. d. Baptismus salvos nos facit, non vi sua (est enim merum signum) sed quia est testimonium bonæ, id est fidelis, conscientiæ, eiusque fidem obsignat & sigillat. Censent enim hæretici fidem solam iustificare. Sacramenta verò tantùm esse signa, protestationes & obsignationes fidei iustificantis: intruserunt ipsi hoc suum dogma in scholia Vatabli, quæ ἐπερώτημα explicant *declarationem rectæ & fidelis animi erga Deum.* Verùm hæc est hæresis damnata à Concilio Trident. totaque Ecclesia, ac refutata hic à S. Petro. Ait enim: *Quod & similis formæ salvos nos facit baptisma*, q. d. Sicut aquæ diluvij elevantes arcam, & cum ea Noe cum suis, eum à morte non salvum declararunt, sed reipsa salvarunt; sic & baptisma reipsa nos salvos, id est, iustos sanctosque facit, non autem iustos dumtaxat declarat.

Baptismi elogia. Ex hoc loco patet, quanta sit baptismi vis & dignitas: quocirca eamdem Patres varijs elogijs & titulis repræsentant. A materia enim, putà ab aqua & ablutione, vocant eum lavacrum vitale, aquam salutarem, fontem & fluvium aquæ vitalis, unde genitalis lavacrum: ita vocatur à S. Cypriano epist. 2. 73. & 76. Tertul. lib. de Bapt. Clement. Alex. 1. Pædag. 6. & Damasc. 4. de Fide 10. A forma vocatur sigillum fidei, Sacramentum fidei, fidei confessio, S. Trinitatis sacramentum. ita S. Basil. lib. 3. contra Eunom. & S. Ambros. libr. 1. de Spiritu sancto, cap. 3. Ab effectu vocatur Sacramentum illuminationis & regenerationis, Sacramentum Christianorum, tessera militis Christiani, diluvium peccatorum, flumen gratiæ, uterus Ecclesiæ, mors peccatorum, & vita virtutum. Audi S. Gregor. Nazianz. orat. 4. in S. Baptisma: *Baptismus*, inquit, *splendor est animarum, vitæ in melius mutatio, conscientiæ ad Deum interrogatio. Baptismus infirmitatis nostræ adiumentum. Baptismus carnis est abiectio, spiritus affectatio, verbi participatio, figmenti correctio, peccati diluvium, lucis communicatio, tenebrarum oppressio. Baptismus vehiculum ad Deum, peregrinatio cum Christo, fidei adminiculum, mentis perfectio, cælestis regni clavis, vitæ commutatio, servitutis depulsio, vinculorum solutio, compositionis in meliorem statum conversio. Quid plura commemorare attinet? Baptismus omnium Dei beneficiorum præclarissimum est & præstantissimum. Ut enim quædam Sancta sanctorum vocantur, & Cantica canticorum, quòd scilicet latiùs pateant, ac plura complectantur, præcipuamque dignitatem habeant: eodem modo baptismus quoque illuminatio dicitur, quòd omnes alias illuminationes sanctitate superet.* Et mox eumdem vocat, *donum, gratiam, unctionem, illuminationem, incorruptionis indumentum, regenerationis lavacrum, sigillum, ac denique excellentissimo quovis nomine appellandum. Donum dicitur, quia iis qui nihil priùs contulerunt datur. Gratia, quia etiam debentibus. Baptismus, quia peccatum in aqua sepelitur. Unctio, quia sacer & regius: huiusmodi enim ea erant quæ ungebantur. Illuminatio porrò, quia splendor & claritas indumentum, quia ignominiæ nostræ velamen est. Lavacrum, quia abluit. Sigillum, quia conservatio est, ac dominationis significatio. Huic gratulantur cæli: hunc angeli propter splendoris cognationem celebrant: hic beatitudinis illius simulacrum gerit: hunc laudibus quidem & hymnis celebrare volumus; verùm pro rei dignitate non possumus.*

PER RESURRECTIONEM JESU CHRISTI] Primò, q. d. Hanc vim, conscientiam scilicet bonam sanctamque efficiendi, habet baptismus ex merito passionis Christi, cuius terminus & complementum fuit resurrectio eiusdem, iuxta illud: *Mortuus est propter delicta nostra & resurrexit propter iustificationem nostram*, Rom. 4. 25. vide ibi dicta.

Secundò, per *resurrectionem*; quia per eam Christus vicit & deglutivit mortem, tum suam, tum consequenter & nostram, aditumque in cælum nobis aperuit, qui est secundus baptismi effectus, ut scilicet sicut dat nobis vitam gratiæ, ita pariter post eam det vitam gloriæ, faciatque heredes vitæ æternæ. ita Beda & Lyran. Tertiò, quia Christi resurrectio est causa exemplaris & finalis nostræ sanctitatis & novæ vitæ, quam baptismo accipimus & inimus. ita Glossa, Hugo & Thomas Anglicus. Accedit S. Basil. lib. de Spiritu sancto, cap. 15. *Dominus*, inquit, *ad vitam ex resurrectione nos præparans totam Evangelicam conversationem proponit, ut non irascamur, ut malorum tolerantes simus, & à voluptatem amore puri, ut à studio pecuniæ mores sint liberi &c. Proinde si quis definiens dicat, Evangelium esse formam vitæ quæ est ex resurrectione, mihi nequaquam videretur à vero aberrare.* Hoc est quod ait Paulus ad Rom. 6. 4. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius, simul & resurrectionis erimus.*

Christianus est bono resurgens.

Denique solent Paulus, & Apostoli tribuere resurrectioni nostram iustificationem & salutem, quia illa quasi clausula & sigillum omnia Christi dogmata & sacramenta obsignavit. *Si enim Christus non resurrexit, inanis est fides & spes nostra*, 1 Corinth. 15. v. 15.

Summum bonum conscientia bona. Moraliter Nota, summum bonum baptismi & christianismi esse bonam conscientiam, ideoque eamdem esse genuinam tesseram veri Christiani. Hanc enim nobis Deus dedit in baptismo, hanc iussit tueri & augere per omnem vitam, de hac nos interrogabit in hora mortis, hanc à nobis reposcet in die iudicij. Tunc enim examinabit nos

non de opulentia, sapientia aut scientia, sed de bona conscientia. Tunc *non quæretur de nobis quid legimus, sed quid fecimus: nec quàm bene diximus, sed quàm religiosè viximus*, ait noster Thomas Theodidactus libr. 1. de Imit. Christi cap. 3. Quocirca de ea adeò sollicitus erat Paulus: *Gratias*, inquit, *ago Deo, cui servio à progenitoribus in conscientia pura*, 2. Timoth. 1. 3. & Actor. 24. 16. *Studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum, & ad homines semper*. Eamdemque impensè Christianis commendat: *Gloria nostra hæc est*, inquit, *testimonium conscientiæ nostræ, quòd in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo*, 2. Corinth. 1. 12. *Finis præcepti est charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta*, 1. Timoth. 1. 5. & v. 19. *Milites in illis bonam militiam, habens fidem & bonam conscientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragaverunt*, & c. 3. 9. *Habentes mysterium fidei in conscientia pura*, & cap. 4. 2. ait hæreticos habere cauteriatam conscientiam. Ad Tit. 1. 15. *Infidelibus*, ait, *nihil est mundum, sed inquinata sunt eorum & mens & conscientia*. Hebr. 13. 19. *Orate pro nobis: confidimus enim quia bonam conscientiam habemus, in omnibus bene volentes conversari*.

Præclarè Nazianz. orat. 40. *Si diabolus*, inquit, *per avaritiam te oppugnet, regna omnia velut ad se attinentia ostendens, atque adorationem à te exigens, ut pauperem contemne, dic, signaculo fretus, Ipse quoque Dei imago sum, nondum ut tu à superna gloria propter superbiam deiectus sum; Christo indutus sum, in Christo transmutatus sum: tu me ipse adora*.

VERS. 22. QUI EST IN DEXTERA DEI] q. d. Christus patiendo & descendendo in imum ascendit ad summum, putà ad dexteram Dei; ita & vobis ò Christiani, eveniet: tolerate ergo fortiter quævis dura & vilia. Quomodo Christus sedeat in dextera Dei, dixi Coloss. 3. 1.

DEGLUTIENS MORTEM] Hæc iam desunt in

A Græco. Sensus est, q. d. Christus moriens & resurgens mortem suam & nostram abolevit, & quasi absorpsit, iuxta illud Osee 13. v. 14. *Ero mors tua ò mors, morsus tuus ero inferne*. Et: *Absorpta est mors in victoria*, 1. Corinth. 15. 54. vide ibi dicta. Animat fideles ad patiendum & moriendum spe resurrectionis & immortalis ac beatæ vitæ, eis à Christo patefactæ & promissæ.

PROFECTUS IN CÆLUM) Syrus, *evectus*, non ab angelis, sed suapte vi, non tantum divinitatis, sed & humanitatis gloriosæ, nimirum per dotem agilitatis ascendens super omnes cælos, uti dixi Actor. 1. 9.

SUBIECTIS SIBI ANGELIS) Christus enim non tantùm qua Deus, sed & qua homo, ex vi & dignitate unionis hypostaticæ, est primogenitus omnis creaturæ, Coloss. 1. 15. hoc est, princeps omnium creaturarum, ac dominus universi, ideoque caput & rex omnium angelorum, æquè ac hominum, uti ait Paulus Coloss. 1. 18. & cap. 2. 10. & Ephes. 1. v. 22. vide ibi dicta. Christus enim est caput totius Ecclesiæ tam militantis, quàm triumphantis, quæ cùm sit una, conflatur ex angelis æquè ac homi-

B nibus. Unde graves Theologi probabiliter censent, angelos quoque ex meritis Christi gratiam & gloriam consecutos esse; hoc enim pertinuisse ad dignitatem Christi, & ad maiorem consociationem Ecclesiæ, quæ constat angelis perinde ac hominibus. Vide Gregor. de Valentia 3. p. disp. 1. qu. 8. puncto 3. & Suarez 3. p. tom. 1. disp. 42. sect. 1. & 2.

Quare meritò S. Leo serm. 2. de Ascensione: *Revera*, ait, *magna & ineffabilis erat causa gaudendi, cùm in conspectu sanctæ multitudinis super omnium cælestium creaturarum dignitatem humani generis natura conscenderet, supergressura angelicos ordines, & ultra Archangelorum altitudinem elevanda, nec ullis sublimitatibus modum suæ provectionis habitura, nisi æterni Patris recepta consessu, illius gloriæ sociaretur in throno, cuius naturæ copulabatur in Filio*.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hortatur fideles ut pristina gentilismi luxurias & cupiditates abdicantes, Christo passo se conforment, solique Deo vivant: unde vers. 7. hortatur eos ad studium orationis, mutuæ dilectionis, hospitalitatis & gloriæ Dei promovendæ. Denique à vers. 12. usque ad finem hortatur eos ad tolerantiam & magnanimitatem, ut cum Christo, et pro Christo quaslibet persecutiones et afflictiones constanti fortique animo sustineant.

1. CHristo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desiit à peccatis: 2. ut jam non desiderijs hominum sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis. 3. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem Gentium consummandam his, qui ambulaverunt in luxuriis, desideriis, vinolentiis, comessationibus, potationibus, & illicitis idolorum cultibus. 4. In quo admirantur non concurrentibus vobis in eamdem luxuriæ confusionem, blasphemantes. 5. Qui reddent rationem ei, qui paratus est iudicare vivos & mortuos. 6. Propter hoc enim & mortuis evangelizatum est; ut iudicentur quidem secundùm homines in carne, vivant autem secundùm Deum in Spiritu. 7. Omnium autem finis appropinquavit. Estote itaque prudentes, & vigilate in orationibus. 8. Ante omnia autem, mutuam in vobismetipsis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum. 9. Hospitales invicem sine murmuratione. 10. Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. 11. Si quis loquitur, quasi sermones Dei: si quis ministrat, tamquam ex virtute, quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum: cui est gloria, & imperium in sæcula sæculorum: Amen. 12. Charissimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat: 13. sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut & in revelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes. 14. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: quoniam quod est honoris, gloriæ & virtutis Dei, & qui est eius Spiritus, super vos requiescit. 15. Nemo autem vestrum patiatur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. 16. Si autem ut Christianus, non erubescat; glorificet autem Deum in isto nomine. 17. Quoniam tempus est, ut incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primum à nobis; quis finis eorum, qui non credunt Dei Evangelio? 18. Et si iustus vix salvabitur, impius & peccator ubi parebunt? 19. Itaque & hi, qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas suas in benefactis.

Vers. 1. CHRISTO IGITUR PASSO IN CARNE, ET VOS EADEM COGITATIONE ARMAMINI) Vos *igitur* significat hæc inferri & concludi ex eo quod dixit cap. præcedenti v. 18. *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo.* Inde enim rectè concludit: igitur & vos Christo pro vobis passo conformamini, & eadem cogitatione armamini, ut cum Christo crucifixo vitia vestra pariter crucifigatis, iustitiam ab eo acceptam conservetis, nec ad pristinam iniustitiam redeatis, sed iustos sanctosque vos sistatis & offeratis Deo, ne eius passionem & labores evacuetis, neve ipse gratis & frustra pro vobis mortuus sit.

Præclarè S. Bernard. serm. 3. in Natali Domini, *Ludebam ego*, inquit, *foris in platea, & in secreto regalis cubiculi super me ferebatur iudicium mortis. Audivit hoc Unigenitus eius exiit posito diademate, sacco vestitus, aspersus cinere caput, nudus pedes, flens & eiulans quòd morte damnatus esset servulus eius. Intueor illum subitò procedentem, stupeo novitatem, causam percunctor, & audio: Quid facturus sum? Adhuc ne ludam, & deludam lacrymas eius? planè si insanus sum, & mentis inops, non sequar eum, nec simul cum lugente lugebo.* & mox: *Agnosce ò homo quàm gravia sunt vulnera, pro quibus necesse est Dominum Christum vulnerari; si non essent hæc ad mortem, & mortem sempiternam, nunquam pro eorum remedio Dei filius moreretur.* Suo ergo sanguine Christus vitia abolevit, & virtutes nobis emit, ut eas omni studio, labore & conatu conservemus, augeamus & perficiamus.

Nota. τὸ *in carne* significat Primò, Christum passum tantùm in hac vita dum esset in carne mortali, non verò post mortem cùm descendit ad inferos, ut blasphemat Calvinus dicens Christum damnatorum pœnas pertulisse, ut nostram damnationem in se susciperet & lueret. Secundò plerosque eius dolores, ut verberum, flagellorum, sputorum, spinarum, clavorum, fuisse in carne. Tertiò, sub *carne* per synecdochen intelligit animam passibilem & dolorum capacem, eisque obnoxiam. Alludit enim ad illud Christi in horto passionem inchoantis à tristitia: *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma*, Matth. 26. 41. Carnem ergo opponens spiritui, sub ea & per eam intelligit animam tum sensitivam; hæc enim dolores in carne sentiebat, non ipsa caro. Unde S. Augustinus lib. de Fide & operib. c. 10. legit: *Christo passo per carnem*; tum rationalem, nimirum appetitum eius inferiorem, qui spectat bonum, & commodum naturæ, sive personæ, sentitque & dolet de eius incommodis, molestiis, doloribus. Unde de ea ait Apostolus: *Caro*, id est, carnalia anima & appetitus, *concupiscit adversus spiritum*, Galat. 5. 17. potiores enim Christi dolores fuerunt in anima sensitiva, potissimi in anima & appetitu rationali. In hac enim concipiebat ingentem dolorem de peccatis singulorum hominum, eò quòd summè Deum offendant, ut hoc doloris & contritionis actu Deo pro iis satisfaceret: in hac quoque dolebat impens. hominum malitiam & ingratitudinem, quòd tam multi suam passionem & gratiam essent aspernaturi, & ultro ruituri in tartara. Unde Quartò, per carnem synecdochicè accipe totam humanitatem: hanc enim opponit divinitati. nam divinitatem Christi esse passam, æquè ac humanitatem, docuere nonnulli hæretici, ut Eutyches cum suis. ita S. Fulgentius l. 3. ad Thrasim. cap 9. *Propterea*, inquit, *Christum fatetur passum in carne, cuius divinitatem noverat prorsus impassibilem permanere.* Sic Johannis 1. v. 14 dicitur. *Verbum caro factum est: caro*, id est, homo constans carne & anima. Unde ex hoc loco Patres docent. Primò, contra Nestorium in Christo non fuisse duas personas, sed unam, puta Verbi. Secundò, contra Eutychetem, in Christo fuisse duas naturas, divinam scilicet, & humanam, easque planè inconfusas & impermistas, distinctas & divisas, eò quòd una fuerit impassibilis, altera passibilis. ita Concil. Hispal. cap. 13. Theodor. Dialog. 4. Irenæus libr. 3. cap. 20. Gelasius libr. de Duabus naturis & alii.

Christi summi dolores in spiritu.

Nota Secundò. Pro *eadem cogitatione armamini*, S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. legit, vel potiùs explicat, *eadem conversatione armamini* Græcè est τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁπλίσασθε hoc est, *eamdem cogitationem armamini*, id est, velut arma induite eaque vos armate. Oecumen. Paguin. & Tigurin. subaudientes κατὰ vertunt, *iuxta eamdem cogitationem armamini*. Per *cogitationem* accipe Primò, considerationem, æstimationem, ratiocinationem. q. d. Cùm Christus tanta passus sit pro vobis, cogitate, æstimate, & concludite quanta pro eo, imò pro vobis ipsis, putà pro fuga peccati & sequela virtutis, quàm vobis sua passione conciliavit, agere & pati debeatis. Hoc est quod monet Paulus: *Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus adversum semetipsum contradictionem; ut ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis adversus peccatum repugnantes*, Hebr. 12. 3.

Secundò, *eadem cogitatione*, id est, simili resolutione, decreto animi, proposito armate vos. ita Vatabl. Sic S. Paulus hortans Philippenses cap. 2. v. 3. ad humilitatem & amorem mutuum eodem utitur stimulo. *Hoc enim*, inquit, *sentite in vobis quod & in Christo Iesu*. id est, hunc animi sensum, hoc propositum induite, quod cernitis in Christo, *qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo*. Sensus est, q. d. Cùm Christus tam resolutè & generosè pro vobis passus sit & crucifixus, ut peccata & vitia vestra crucifigeret, vos similiter ea in vobis simili animi resolutione, & efficaci proposito crucifigite, etiamsi id fiat cum passione & dolore. Rursum Christi exemplo omnia adversa & acerba, quæ in hac vita plurima occurrunt, fortiter & generosè tolerate. Sic Paulus ait Roman. 6. 6. *Vetus noster homo simul* (cum Christo crucifixo) *crucifixus est. ut destruatur corpus peccati, ut ultrà non serviamus peccato*. Et Galat. 2. v. 19. *Ego enim per legem legi mortuus sum, ut Deo vivam, Christo crucifixus sum cruci. Vivo autem iam non ego: vivit verò in me Christus. Quòd autem nunc vivo in carne, in fide vivo filii Dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me.*

Docent ergo S. Petrus & Paulus non tantùm Religiosos, uti pulchrè ostendit Cassianus lib. 4. Instit. c. 34. & 35. sed & Christianos omnes cum Christo crucifixo debere esse crucifixos mundo, eiusque pompis & vitiis, adeò ut christianismus sit imago crucis, & tota veri Christiani vita eam præferat figuram & speciem, quam habuit Christus cruci affixus. Primò enim, sicut qui in cruce suspensus est, non potest pro libitu manus, & membra movere, sed ea affixa habet ligno; ita Christianus non potest ad libitum se suaque membra movere, sed ea debet conformare & quasi affigere legi Dei & Christi. Secundo, sicut cruci affixus assiduè sua cruce cruciatur; sic lex Christi assiduè sensum & carnem cruciat, utpote eius desideriis & concupiscentiis repugnans, easque mortificare & resecare iubens. Tertiò, sicut suspensus non curat homines transeuntes spectacula, pompas, delicias; sic Christianus eadem curare non debet, nec iis cor affigere. Quartò, suspensus de crastino non est sollicitus, nullaque pecuniæ, aut possessionum cupiditate tenetur: idem faciat Christianus. Quinto, suspensus licèt in corpore spirans, cura tamen & cogitatione rebus omnibus est mortuus, ea verò tantùm cogitat ad quæ paulò post migraturum se sperat: sic & Christianus non solùm vitiis & concupiscentiis, sed & ipsis mundi elementis rebusque omnibus affectu sit mortuus oportet, totumque cor convertat ad Deum & cælum, quo singulis momentis sperat se perventurum: unde fiet ut mundi actibus & desideriis defunctus, iam non vivat ipse, sed vivat in eo Christus, qui crucifixus est pro eo.

Christianismus est imago crucis.

Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Quintò.

Nota Tertiò. τὸ *armamini*, Primò, generatim potest accipi pro *induite*, instruite: sic enim subinde vestes & quævis instrumenta vocantur arma. Secundò, tamen propriè & nervosiùs, τὸ *armamini* accipe pro *armate vos*, armis vos instruite. Hæc vox innuit Primò, vitam hominis, præsertim Christiani, non esse aliud quàm militiam, ut ait Job cap. 4. v. 1. in qua continuo contra dæmonem, carnem & mundum luctandum & decertandum est. Secundò, panopliam, id est, plenam armaturam Christi fuisse passionem & crucem: hac enim debellavit peccatum, mortem, infernum & diabolum. Unde symbolicè Thomas Anglicus notat Christum in cruce fuisse instar equitis armati: coronam enim spineam illi fuisse pro galea, carnem pro lorica, clavos pro gladio, crucem pro equo. Tertiò, panopliam pariter

cuiusque Christiani esse passionem, & crucem Christi, A eiusque cogitationem, memoriam, considerationem & invocationem: iisdem enim armis uti, & pugnare debet Christianus, quibus usus est & pugnavit Christus. Quocirca nullum efficacius telum aut clypeus est ad resistendum tentationi dæmonis, carnis & mundi, quàm cogitatio Christi crucifixi, uti docui cap. 2. 21. & cap. 3. 18. Vide panopliam Christiani à capite ad talos, quam ex Apostolo descripsi Ephes. 6. 13.

Huius rei symbolo in Confirmationis Sacramento ab Episcopo in fronte signamur, eoque quasi milites & pugiles Christi auctoramur, & roboramur ad certandum pro fide Christi usque ad mortem & martyrium. Ita Constantinus Magnus in edict. sui ipsius Confirmationem referens: *Levato*, inquit *me de fonte, induto vestibus candidis, septiformis gratiæ Spiritus sancti consignationem adhibuit beati Chrismatis unctione, & vexillum crucis in mea fronte liniuit.* & Prudent. in Psychomach.

Post inscripta oleo frontis signacula, per qua
Vnguentum regale datum est, & chrisma perenne.

Hinc in Ordine Romano die Jovis sancto, forma crucis B vocatur, *signum frontis & sacri titulus bellatoris, ut signati Chrismate sancto, signiferi esse mereantur cælestes.* Quocirca veteres non tantùm frontem, in qua residet pudor, in Confirmatione ungebant & signabant cruce, sed intrepidè profitendam fidem & crucem, sed etiam alia membra. Id etiamnum servant Græci, qui, ut ait Jeremias Patr. Constant. in Profess. fidei, ungunt frontem, oculos & dorsum in formam crucis. Æthiopes verò, ut habet eorum Rituale, sive ordo baptismi, ungunt non tantùm oculos, frontem & dorsum in formam crucis; sed & nares, labia, pectus, stomachum, tibias, genua & pedes, ut significent cruce obsignanda esse omnia membra, omnes sensus, omnes actiones Christiani.

Hinc rursum militiæ Christianæ tessera & vexillum est crux. Primus enim Constantinus Magnus aquilas, quas Romani in vexillis præferebant, mutavit in labarum crucis, quod ei cælitus ostensum erat cum hoc lemmate: *In hoc signo vinces;* eoque illustres victorias de Maxentio aliisque tyrannis obtinuit, uti narrat Euseb. in Vita Constant. Id secuti sunt Christiani in bello sacro: quotquot enim nomen dabant militiæ ad recuperandam Terram C sanctam, cruce signabantur. Vide Gretserum de Cruce.

QUIA QUI PASSUS EST IN CARNE, DESIIT A PECCATIS] Multi per *passum in carne* accipiunt Christum; de Christo enim paulò antè dixit: *Christo igitur passo in carne*, &c. sicque explicant, q. d. Christus passus in carne per passionem enervavit & abolevit peccata, dum nos per suam gratiam ab iis facit desinere & cessare: ut sit hebraismus, quo Cal ponitur pro Hiphil, putà *desiit*, pro desinere fecit. Aut, ut alij, *desiit à peccato*, ut habent Græca, id est, desiit esse hostia pro peccato. *Vna enim oblatione consummavit in æternum sanctificatos*, Hebr. 10. 14.

Verùm hæc violenta aut contorta videntur. Quare Oecum. & alii genuinè per *passum in carne*, putà crucifixum, accipiunt Christianum. hic enim, ut iam dixi, in baptismo crucifixus, commortuus & consepultus est Christo, ut ait Paulus Roman. 6. 4. Rursum hic passus est in carne, quia carnem suam cum eius concupiscentiis affligit, mortificat & crucifigit. Ad Christianum enim, non verò ad Christum pertinent ea quæ sequuntur, *Vt* D *iam non desideriis hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis.* Sensus ergo est, q. d. Christianus qui instar Christi crucifixi crucifixus est, carnem suam crucifigendo cum vitiis & concupiscentiis, hic jam desiit, valedixit & renunciavit peccatis, ut deinceps in carne non vivat carni, sed Deo, perinde ac si angelus esset in carne, eam spiritui subdens, spiritalem efficiens, & penè in spiritum transmutans: quocirca non vivat *desideriis*, id est, secundùm desideria hominum Gentilium & carnalium in luxuriis, vinolentiis, comessationibus, uti mox explicat. sed *voluntati*, id est, iuxta voluntatem *Dei*, ut eam in omnibus sibi regulam vivendi statuat, eaque agatur & impellatur ad omne bonum Deo placitum, quod scilicet ipse jubet aut consulit. Unde S. Hieron. lib. 2. contra Jovin. legit, *In Dei voluntate reliquum in carne tempus exigat.* Pie & sapienter S. August. in Manuali:

A *Perdit, sit, quod vivit, qui te Deum non diligit; qui curat vivere non propter te Domine, nihil est, & pro nihilo est: qui tibi vivere recusat, mortuus est; qui tibi non sapit, desipit.* Et mox: *Anima quæ te non quærit nec diligit, mundum diligit, peccatis servit, & vitiis subiecta est, numquam quieta, numquam secura est. Famuletur tibi semper anima mea, suspiret tibi semper peregrinatio mea, ardeat in amore tuo cor meum, requiescat in te, Deus meus, anima mea, contempletur te in mentis excessu, cantet laudes tuas in iubilatione, & hoc sit in hoc exilio meo consolatio mea.* Significat ergo S. Petrus Christianos debere redimere tempus præteritum malè impensum carni & veneri, ut à baptismo omnem deinceps vitam consecrent Christo, tantoque impensiùs studeant virtuti, quanto insolentiùs olim studuerunt voluptati, uti & monet S. Paulus Rom. 6. v. 19. Si enim redeant ad priores cupiditates, irritabunt Deum, graviusque ab eo punientur. Nam ut ait S. Petrus epist. 2. c. 2. v. 21. *Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum converti ab eo quod illis traditum est sancto mandato. Contigit enim eis illud veri proverbij: Canis reversus ad suum vomitum & sus lota in volutabro luti.*

B SUFFICIT ENIM PRÆTERITUM TEMPUS Vers. 3. (Græca addunt βίου, id est *vitæ*) AD VOLUNTATEM GENTIUM CONSUMANDUM] hoc est, *voluntates*, id est desideria, Gentium *consummasse*, ut legit S. August. hom. 20. inter 50. Clarè Pagnin. & Tigurina: *Sat enim est nobis quòd anteacta vitæ tempore voluntatem Gentium patraverimus, cùm versaremur in lascivijs, concupiscentiis, vinolentiis.* Ex modestia, &, ut lenior sit increpatio, S. Petrus se Gentibus annumerat, cùm ipse Gentilis non fuerit, multò minùs gentiliter vixerit. Explicat τὸ *reliquum in carne*, q. d. Magnam & meliorem ætatis partem in gentilismo transegistis carni & vitiis, parva vitæ pars vobis superest; eius ergo reliquum, quod modicum est, declinans & senescens date Deo & virtuti. Ergo sat veneri ventrique datum, nunc vivite Christo. Sic Udo Archiepisc. Magdeburgensis turpiter vivens cælitus monitus est hac voce; *Vae, Vdo, cessa à ludo, lusum satis Vdo.* Sed quia finem ludendi non fecit, capite plexus est à S. Mauritio in publico urbis templo, ubi etiamnum cruoris eius vestigia in marmore cernuntur, uti narrat Naoclerus vol. 3. generat. 43. Fulgos. lib. 9. c. 12. & alii. Sic ait Ezechiel c. 44. 6. *Sufficiant* C *vobis domus Israel omnia scelera vestra,* & c. 45. 9. *Sufficiat vobis principes Israel: iniquitatem & rapinas intermittite, & iudicium & iustitiam facite.* Hoc est quod fideles monet S. Paulus Roman. 13. 11. *Hora est iam nos de somno surgere,* &c. *nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Sicut in die honestè ambulemus: non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in contentione & æmulatione, sed induimini Dominum Iesum Christum: & carnis curam ne feceritis.* Vide ut S. Petro S. Paulus quasi chorda cordæ concordet & succinat.

HIS QUI AMBULAVERUNT] volutantes se de vitio in vitium; tres enim sunt gradus peccatorum, primus aggredi peccatum, secundus in illo ambulare & stare, tertius in illo sedere & conquiescere, illique se totum dedere & affigere, quos expressit Psaltes initio Psalmorum, dicens: *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.* Impii ergo ambulant de peccato in peccatum. Ex adverso de iustis dicitur psal. 83. 8. *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus* D *deorum in Sion.* quod S. Furseus apud Bedam lib. 3. Histor. c. 19. audivit angelos sibi occinentes.

IN LUXURIIS] Græcum ἀσελγείαις significat lasciviam, insolentiam, petulantiam, procacitatem, proterviam, tum in impudicis verbis, gestibus, tactibus; tum in dicteriis, irrisionibus, molestiis, quibus vexatur & molestatur proximus.

DESIDERIIS] ἐπιθυμίαις, id est *concupiscentijs*. Impiorum enim cor ijs æstuat, & instar clibani ardentissimi assiduè eiaculatur scintillas, putà ardentia desideria nunc libidinis, nunc gulæ, nunc avaritiæ, nunc iræ, nunc vindictæ, &c. Nam, ut ait Seneca; Immensæ sunt hominum cupiditates, semperque hiant & poscunt. *Altera ex fine alterius nascitur: qualem dicimus esse seriem causarum, ex quibus nominatur fatum, talem dicimus esse cupiditatum.* ita ipse epist. 19. Verè Sapiens Eccli. 18. 30. *Si præstes animæ tuæ concupiscentias eius, faciet te in gaudium inimicis tuis.*

VINO-

VINOLENTIIS] Perperam aliqui legunt *violentiis*: græcè enim est *οἰνοφλυγίαις*, id est *temulentiis*, vinolentiis, crapulis, quales sunt ebriosorum, qui mero pleni non olim vinum olent & eructant, adeoque in vino corpus, sensus, animam, mentem, totosque se obruunt & sepeliunt, mortuis quam vivis similiores. unde Syrus vertit, *in crapula & ebrietate & protervia & cantu*.

COMESSATIONIBUS] De his dixi Rom. 13.13.

POTATIONIBUS] Hæc vox distinguitur à vinolentiis, quasi causa ab effectu, potatio enim causat vinolentiam. Rursum quasi genus à specie; potatio enim fit non tantùm vino, sed & mulso, cerevisia, aliisque potibus.

ET ILLICITIS IDOLORUM CULTIBUS] *Illicitis*, id est, abominandis & execrandis. est miosis. Unde S. August. hom. 20. inter 50. legit, *nefandis idolorum servitutibus*. Gentiles enim non tantùm colebant Cererem quasi deam dantem fruges, & Bacchum quasi deum dantem vinum: sed & aliis suis desideriis & cupidinibus quibusque præficiebant deos, quos invocabant ut res concupitas sibi concederent. sicut *Volupiam, quæ à voluptate appellata est, & Libentinam cui nomen est à libidine*, ait S. August. l. 4. de Civit. cap. 8. Taceo deam Virginensem, Premam, Partundam, Venerem, Priapum & alios obscœniores quos nominare pudor non sinit, adeò ut S. August. eos referens libr. 6. cap. 9. erubescat & pernorrescat.

Hinc patet hanc epistolam, licèt primariò scripta sit ad Judæos, secundariò tamen scriptam quoque ad Gentiles ad Christum conversos; hi enim in gentilismo vacarunt idololatriæ, luxuriæ & gulæ: Judæi verò post reditum è Babylone ampliùs non coluerunt idola.

VERS. 4. IN QUO ADMIRANTUR] *ξενίζονται*, id est *peregrinantur*, hoc est, peregrini sibi videntur, & quasi esse in alio mundo videntes rem tam inopinatam, vitam scilicet vestram tam sanctam & admirandam, quam quasi rem peregrinam, novam, & insolitam admirantur & obstupescunt, nimirum ingens miraculum est videre Gentilem factum Christianum subitò mores in contrarium mutare, ut fiat novus homo, ex ebrio sobrius, ex incesto castus ex superbo humilis, ex animali spiritualis. Ea ergo est vis legis Evangelicæ & gratiæ Christi, de qua Psaltes psal. 18.8. *Lex Domini*, inquit, *immaculata convertens animas*. Et Isaias c. 8.18. *Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum & in portentum*. Unde Oecum. *Ipsi*, inquit, *Gentiles demirantur vos, quòd cum ipsis in similem impietatis ἀνάχυσιν, id est refusionem, hoc est confusionem, non concurratis*. Tum quia mirantur vestram mutationem, tum quia mirantur se à vobis desertos, tum quia mirantur vos concupiscentias vincere, quibus ipsi indulgentes, seque mancipantes putant esse impossibile posse carere.

Nota. Pro *confusione* græcè est *ἀνάχυσιν*, quod Primò, significat *refusionem*, qua scilicet interrogationi turpi vel actui, turpis responsio vel actus regeritur & refunditur. Secundò, *redundantiam*. Libido enim instar maris redundat & exæstuat in omnes obscœnitates. Unde Syrus vertit, *ecce nunc admirantur, vosque maledictis proscindunt, eò quòd libidine non pruritis cum eis in illa priore ingluvie*; Tertiò, *mollitiem & lasciviam*; Quartò, *confusionem*, ut vertit Oecum. eamque duplicem, scilicet Primò, pudorem & erubescentiam; Secundò, commixtionem qua viri vel fœminæ turpiter, infandè, & subinde contra naturam inter se commiscentur: libido enim est portentosa & insatiabilis, unde novos semper turpitudinis modos excogitat.

BLASPHEMANTES) q. d. Ita vestram mutationem admirantur, ut simul eam non laudent, sed blasphement, id est, vituperent, rideant, execrentur, utpote suis moribus contrariam, ac tacitam eorumdem reprehensionem: vestris enim virtutibus reipsa taxatis & damnatis eorum vitia. Sic hodie videmus viros Religiosos ab improbis blasphemari, quia eorum virtutis, & religionis splendor improborum quasi noctuarum oculos perstringit & pungit, cùm videant sua vitia ab iis reipsa traduci & damnari. Quare qui id facit, ostendit se improbum, sæpèque deprehensum est occultam aliquam libidinem aut vitium talibus dominari, etiamsi illud celare, & externa morum honestate velare conentur. Verè S. Prosper epigramm. 32.

Impia, ait, pars mundi parti est infesta piorum
Nec tolerare potest dissimiles animos.
Ridens volentes opibus præsentibus uti,
Sperantesque sibi credita posse dari.

QUI REDDENT RATIONEM EI QUI PARATUS EST JUDICARE VIVOS ET MORTUOS) VERS. 5. *Qui paratus est*, Primò, idem est quod qui destinatus est iudex. Secundò, qui ex zelo iustitiæ & vindictæ inhiat iudicio, avideque diem judicii expectat. Tertiò, qui brevi & proximè iudicaturus est, id est, qui in promptu habet tum scientiam & testes, putà angelos, dæmones, ipsamque hominis conscientiam, quibus reos convincat & damnet, tum virtutem & potentiam, qua damnatos à se etiam reges & principes trudat in abyssum gehennæ, ut nemo eius oculos, os & manus evadere possit.

Quocirca tunc serò agnoscent suum errorem, dicentque attoniti: *Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est*. De se verò ululantes plangent: *Ergo erravimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Lassati sumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum iactantia quid contulit nobis? Transierunt omnia illa tamquam umbra, & tamquam nuncius percurrens, & tamquam navis quæ pertransit fluctuantem aquam: cuius, cùm pertransierit, non est vestigium invenire*, &c. Sap. 5. v. 3. & sequ.

Sapienter S. August. Soliloq. c. 14. *Cùm hoc*, ait, *diligenter considero, Domine Deus meus terribilis & fortis, timore pariter & ingenti rubore confundor, quoniam nobis magna est indicta necessitas iustè rectèque vivendi, qui cuncta facimus ante oculos Iudicis cuncta cernentis*.

PROPTER HOC ENIM ET MORTUIS EVANGELIZATUM EST: UT JUDICENTUR QUIDEM SECUNDUM HOMINES IN CARNE, VIVANT AUTEM SECUNDUM DEUM IN SPIRITU) VERS. 6. Probat Christum iudicaturum vivos & mortuos, ex eo quòd descendens ad inferos iudicarit mortuos carne, sed vivos spiritu. Planè enim alludit ad id quod de eisdem dixit cap. præced. v. 18. *Christus enim pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu: in quo & his qui in carcere erant spiritibus veniens prædicavit*, solet enim S. Petrus idem repetere & inculcare. Unde toties repetit & inculcat passionem Christi, patientiam, amorem fraternitatis, aliasque virtutes Christianas. Hoc enim est officium boni Pastoris, doctoris & prædicatoris: nec enim auditores ea quæ dicuntur ilicò capiunt, aut faciunt, sed identidem eadem illis repeti & imprimi debent: qua de causa S. Chrysost. in homiliis ad populum, sæpè & penè ad nauseam insectatur iurandi consuetudinem, quæ tunc Antiochiæ vigebat, ac palàm profitetur se non destiturum ab hac iteratione & increpatione, donec auditores eam correxerint. Jam varij variè hunc locum explicant.

Christus prædicavit mortuis quomodo.

Expositio Prima. Primò, Pererius lib. 9. in Genes. disp. 30. n. 91. & Salmeron hic, per *mortuos* accipiunt morituros, q. d. Hominibus morituris dum in hac vita vivunt, seriò & verè prædicatur futurum iudicium post mortem: ergo mortui verè iudicandi sunt à Christo.

Secunda. Secundò, Arias *mortuos* accipit mysticè, nimirum mortuos peccato q. d. Iis qui in Christo mortui sunt mundo & peccatis, hoc Evangelium, id est, lætum nuncium allatum est, quòd licet secundùm hominem & carnem, id est, quoad externam speciem, reliquis hominibus similes esse iudicentur, vivant tamen secundum Deum in spiritu, id est, spiritu, mente & vita Christum Dei filium eiusque gloriam referant & repræsentent. Sic ferè & Dion. explicat, q. d. Mortui in Christo iudicantur & damnantur ab hominibus huius sæculi, vivunt tamen coram Deo in spiritu, utpote Dei gratia & charitate præditi. Huc accedit Alcazar in Apoc. 21. 20. annot. 18. qui mortuos intelligit peccato & amori proprio. q. d. Christus iudicaturus est vivos & mortuos mysticè. Sic enim ab Apostolis evangelizatum est mortuis, id est, fidelibus, qui peccato & mundo mortui sunt, id-

quead hoc ut patienter ferant se carne iudicari, id est, damnari, cruciari & occidi propter Christum, scientes in Dei tribunali sibi adiudicandam causam, seque donandos præmio vitæ spiritalis, gloriosæ & æternæ, ut scilicet apud Deum vivant spiritu immortali, lætissimo & beatissimo.

Tertiò, alij, q. d. Mortui in Christo iudicant, id est, damnant scelera quæ ferè in ipsa hominis carne resident; ideoque se Deo spiritu excolendos & vivificandos subijciunt. Verùm hi omnes *τὸ mortuis* non propriè ad literam, sed mysticè & spiritualiter accipiunt, cùm propriè ut sonat videatur accipiendum. Sic enim immediatè antè accipit S. Petrus cùm dicit, Christum iudicaturum vivos & mortuos, idque hic probare contendit.

Quartò, ergo Oecumen. propriè *mortuos* accipiens sic explicat, q. d. Christus descendens ad inferos iudicavit, id est, damnavit mortuos ibi degentes, eos scilicet, qui dum in vivis agerent more hominum carnalium turpiter in carne vixerant: vivificavit verò & salvavit eos qui secundum Deum in spiritu, id est, piè & spiritualiter vitam traduxerant. Verùm hic duos ponit ordines, unum salvandorum, alium damnandorum, ac consequenter alios facit iudicatos à vivificatis, cùm S. Petrus videatur facere eosdem. Hoc enim significant illæ particulæ *quidem* & *autem*, quæ sibi invicem in eadem re & in eodem subiecto opponi solent.

Quinta. Quintò, alij explicant, q. d. Christus descendens ad patres mortuos in limbo detentos, eis evangelizavit & nunciavit quòd iudicentur, græce κριθῶσι, in futuro, id est, iudicandi sint quidem in die iudicij, *secundùm homines*, id est, quatenus homines iam redivivi rursum existent *in carne*, in ea enim resurrecturi sunt & ituri ad iudicium; sed pariter eis nunciavit quod adiudicandi cælo, vivificandi sint *spiritu* gratiæ & gloriæ sempiternæ. Verùm hæc expositio non satis explicat antithesin, quæ est in iudicari carne, & vivificari spiritu: rursum inter *τὸ secundùm homines*, & *secundùm Deum*; sed homines Deo, carnem spiritui, & iudicium vivificationi substernit & subordinat.

Sexta. Sextò, alij, Probat, inquiunt, S. Petrus Christum venturum ut iudicet non tantùm vivos, sed & mortuos, ex eo quòd, ut dixit cap. præced. v. 19. Christus descenderit ad inferos, ut iis qui olim mortui eò descenderant evangelizaret & prædicaret, ad hoc non ut mortuos in peccatis converteret, sed ut quasi iudex eos iudicaret, non solùm percellendo & condemnando dæmones & reprobos iam in gehennam damnatos, sed etiam iudicando iustos olim incredulos Noe minitanti diluvium, postea verò credentes & pœnitentes: hos enim iudicavit, hancque in eos sententiam protulit, dicendo: Ego vos ob incredulitatem & peccata damnavi *secundùm hominem*, id est, exteriùs *carne*, ut scilicet exterior vester homo, putà corpus & caro moreretur & mergeretur diluvio; vel *secundùm homines*, id est, ut more hominum, qui corpus possunt interficere, non animam, puniamini & moriamini in carne; sed quia ante mortem pœnituistis, idcircò secundùm Deum, id est, interiùs & secretò coram Deo animam vestram adiudico vitæ, ut scilicet per meam mortem & redemptionem vivatis mecum spiritu, ideoque communico spiritui vestro visionem meæ divinitatis, eaque vos beo & glorifico, faciamque pariter ut tertio die mecum is resurgat in corpore ad vitam plenam, gloriosam & æternam. ita Suarez 3. part. tom. 2. disp. 43. sect. 3. & Gregor. de Valentia 3. parte sect. 5. quæst. 4. puncto 2.

Dices, Pro *iudicentur* & *vivant*, græcè sunt futura κριθῶσι & ζῶσι. Ergo hoc iudicium adhuc futurum est, illud verò Christi iam dictum peractum est cùm ipse descendit ad inferos. Ergo de eo non loquitur hic S. Petrus. Respond. Primò, hæc futura non referuntur ad tempus præsens nobis, sed Christo putà ad tempus Christi descendentis ad inferos: tunc enim erat adhuc futurum, non factum. q. d. Christus descendit ad inferos evangelizatum mortuis, adhoc ut eos iudicaret carne, & vivificaret spiritu: necdum enim erant ab eo iudicati & vivificati, sed adhuc iudicandi & vivificandi.

Secundò, Christus tunc inchoavit iudicium, consummabit verò illud in fine mundi. Tunc ergo peraget plenum & universale iudicium, quod sanè adhuc futurum

A est: tunc enim iudicium illud in limbo secretò peractum celebrabit coram toto mundo, sententiamque suam confirmabit & publicabit, ut duret per omnem æternitatem. q. d. Christus descendit ad inferos ut mortuos patres iudicet carne, & vivificet spiritu, illudque in hoc descensu fecit inchoatè, plenè verò & perfectè idipsum faciet in die iudicij.

Tertiò, Christus iudicavit mortuos in limbo carne, id est, punivit eos in futurum, quia eis hanc pœnam & pœnitentiam exteriùs irrogavit, ut publicam apud homines subirent notam & ignominiam, ut scilicet homines non tantùm præteriti, sed & futuri iudicent, æstimentque eos quoad carnem diluvio mersos & suffocatos iustè ob eorum incredulitatem & peccata, imò iudicent eos quoad animam damnatos, etsi secretò coram Deo vivificati sint spiritu. Sic enim etiamnum viri docti, ut dixi cap. præced. v. 19. & 20. censent omnes diluvio mersos fuisse damnatos. Christus ergo suo iudicio hanc eis notam apud homines irrogavit, voluitque ut hoc hominum iudicium paterentur ob suam culpam, quia scilicet sua incredulitate & peccatis, eiusque iusta punitione & morte qua mersi sunt diluvio, hominibus iustam hoc suspi-

B candi occasionem dederunt. Verùm quia S. Petrus ait, *Vt iudicentur secundùm homines*, non *hominem*, hinc videtur potiùs loqui de iudicio hominum, quàm de iudicio Christi, alioquin dixisset ut iudicet eos Christus, vel ut iudicentur a Christo. Potiùs ergo videtur loqui de mortuis, qui in pietate & carnis mortificatione iudicantur ab hominibus carnalibus egisse vitam miseram, superstitiosam & stultam, non autem de mortuis in peccato, & mersis in diluvio. Unde ait his evangelizatum, id est, lætum nuncium de mercede & præmio vitæ beatæ allatum fuisse. — Refellitur.

Quare Septimò, hic videtur genuinus totius huius loci esse contextus & sensus, ne quis miretur id quod dixit S. Petrus Christum iudicaturum mortuos, idipsum probat, dicens: *Propter hoc enim & mortuis evangelizatum est*. Loquitur enim contra Gentiles & Epicuræos viventes in luxurijs, vinolentijs, comessationibus, di- — Septima genuina.

C centes:

Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas.

quasi omnis felicitas in iis & in hac vita consistat, censebant enim animam interire cum corpore, ac proinde stultum esse voluptatibus huius vitæ abstinere, & carnem mortificare spe futuræ vitæ, utpote quæ nulla sit, ac proinde nullum in ea de gestis præsentis vitæ sit expectandum iudicium, nulla merces & retributio. mortuos enim nihil sentire, nihil scire, nihil pati, imò planè non esse. Evertit hoc S. Petrus docens Christum iudicaturum tam mortuos, quàm vivos, eisque pro meritis præmia redditurum: mortuos ergo vivere quoad animam, ac proinde Christianos debere pristinis cupiditatibus renunciare, vitiis carnis abstinere, ac Christo passo & crucifixo se conformare, crucifigendo carnis appetitus, *Vt iam*, inquit v. 2. *non desiderijs hominum, sed voluntati Dei quod reliquum est in carne vivat temporis*, ut nimirum in altera vita cum Christo resurgatis ad gloriam. Probat hæc omnia ex eo quòd Christus, ut ostenderet se iudicaturum mortuos æquè ac vivos, descenderit ad mortuos patres in limbo degentes, qui in hac vita vixerunt piè, castè,

D sanctè secundùm spiritum, non secundùm carnem, iisque evangelizarit, id est, attulerit lætum nuncium beatitudinis, nimirum adiudicando eos cælo & vitæ beatæ, eamque quasi iudex reipsa illis largiendo, ita ut licèt illi iudicentur & æstimentur *secundùm homines*, id est, ab hominibus mundanis esse mortui (*τὸ* enim *mortui* hic repetendum esse patet ex antithesi quæ sequitur, *Vivant autem*, &c.) id est, planè interiisse *in carne*, ideòque fuisse miseri & superstitiosi vel fatui, quòd, dum viverent, carnis voluptates spreverint, eamque cum vitiis & concupiscentiis mortificarint & crucifixerint, ut sese assimilarent Christo postea passo & crucifixo, iidem tamen *vivant secundùm Deum*, id est, coram Deo, & dono Dei in spiritu gratiæ & gloriæ cælestis. Τὸ enim *ut licèt iudicentur secundùm homines* respicit id quod dixit v. 4. *In quo admirantur non concurrentibus vobis in eamdem luxuriæ confusionem, blasphemantes*. Nam, ut ait S. Paulus 1. Cor. 15. 19. *Si in hac vita tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus*.

Ta-

Tales mortui fuere Prophetæ, Machabæi & similes, quos recenset Apostolus Hebr. 11. qui austeram vitam egerunt in carnis mortificatione, & in spiritu puro sanctoque serviverunt Deo, pro eoque dura, adeoque mortem ipsam passi sunt. Tales quoque fuere multi mersi diluvio, qui priùs increduli Noe illud minitanti, uti dixit c. præced. v. 20. (eò enim alludit) vacabant luxuriis, potationibus, comessationibus; postea tamen territi constantia minarum Noe & fabricationis arcæ pœnituerunt, seque dederunt abstinentiæ, continentiæ & pœnitentiæ. Hos enim homines carnales judicabant planè mortuos, & carne mersos in diluvio, cùm tamen per Christum vivant spiritu. Horum enim exemplum Christianis proponit ut eos imitentur, ac pristinas carnis illecebras abdicent, spirituque gratiæ vivant, ut mox cum Christo resuscitati, felicitate donari, & spiritu gloriæ æternæ vivere & beari mereantur. Hic enim versus pendet à v. 1. & sequent.

Porro ex horum piorum gloria & præmio colligendas relinquit S. Petrus impiorum pœnas & supplicia, quæ scilicet tormenta eos maneant, qui carnis voluptatibus indulgentes totos se tradiderunt luxuriæ & crapulæ, ut hos devitent fideles, & pios in mortificatione carnis viventes & mortuos sequantur. Unde & subdit: *Omnium autem finis appropinquavit.*

Nota Primò, *τὸ secundùm homines*, idem est quod ab hominibus, qui humana, id est, exteriora & sensibilia æstimant, qui tantùm judicant, amant & sectantur ea quæ vident, sentiunt & sapiunt *in carne*, & carnalibus voluptatibus, ac proinde judicant eos qui in carne vixerunt & vivunt abstinentes & continentes, esse miseros, superstitiosos & fatuos.

Huic opponitur *τὸ secundùm Deum*, id est, apud Deum, coram Deo, a Deo, dono & præmio Dei, qui est Dominus spirituum, piam mentem inspicit, eamque judicat secreto; interiùs & invisibiliter conferendo ei vitam spiritus, puta vitam spiritalem, cælestem, angelicam, beatam & divinam.

Nota Secundo, alludit S. Petrus ad Christum, quem cap. præced. v. 18. dixit passum pro nobis, *ut nos offerret Deo mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu.* q. d. Sicut Christus pro nostris patrumque culpis hoc judicium subiit, ut moreretur carne, sed tertio die resurgens vivificaretur spiritu, ita pariter idem judicium patribus, qui secundum spiritum, non secundùm carnem vixerunt, irrogavit, hanc in eos sententiam pronuncians. Quia carnis concupiscentias mortificastis, dono vos vita spiritus, & licet ab hominibus carnalibus judicemini planè esse mortui, ideoque vixisse miserè in carne; tamen apud Deum vivatis felices in spiritu, nimirum immortales, beati & gloriosi in anima, ac suo tempore cum Christo vobiscum passo & crucifixo resurgatis in corpore immortali, beato & glorioso. Hoc significat *τὸ propter hoc & mortuis evangelizatum est*. fuit enim hoc judicium Christi evangelium, id est, lætissimum nuncium, quod patribus toties & tamdiu carne mortificatis attulit de sua morte & redemptione jam peracta, ideoque eorum liberatione, felicitate & gloria.

Tropol. Unde Tropol. hoc judicium Christi & patrum necesse est ut subeat quilibet Christianus, nimirum ut judicetur & mortificetur carne tum ab aliis, tum a seipso, indeque vivificetur spiritu tum per gratiam, tum per gloriam. Huc referri potest expositio moralis potiùs quam litteralis S. August. epist. 97. qui per mortuos accipiens non inferos, sed infideles & iniquos, sic explicat: *Propterea*, inquit, *in hac vita & mortuis evangelizatum est, infidelibus & iniquis, ut cùm crediderint judicentur quidem secundùm homines in carne, hoc est, in diversis tribulationibus, & in ipsa morte carnis: unde idem Apostolus alio in loco dicit tempus esse ut judicium incipiat à domo Domini: vivant autem secundùm spiritum, quia & in ipso fuerant mortificati, cùm morte infidelitatis & impietatis detinerentur.* Et ita Oecum. *Dicunt*, inquit, *eos qui ita Christo mortui sunt, ut morti Christi conformentur, & mundo, id est, mundanis concupiscentiis mortui sunt, & soli Christo vivunt, ob anteactam ignavè ac negligenter vitam seipsos in carne condemnare, atque id nihil aliud esse quàm spiritu, id est, ex Christi institutione, vitam traducere: quippe cùm priorum vita actionum damnatio alacriores ac promptiores ad ea quæ præ manibus habent exercenda ipsos efficiat.* Sic & Hugo, Vatabl. & alii.

Vers. 7. OMNIUM AUTEM FINIS APPROPINQUAVIT) *τὸ autem* non respicit proximè præcedentia de judicio mortuorum, sed id quod superiùs dixit de abstinendo à luxuriis, comessationibus & pristinis vitiis: hujus enim abstinentiæ causam reddit, quòd voluptatum æquè ac rerum omnium finis appropinquet, propriè verò respicit *τὸ paratus est judicare.* q. d. Instat nobis Christus judex, quia instat finis omnium: ergo par est sobriè & castè vivere, ac Christo passo conformari, ut coram eo judice securi & læti comparere, & vitæ sanctæ transactæ rationem reddere possimus. Hoc est quod monet Christus Lucæ 21. 34. *Attendite ne graventur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ, & superveniat in vos repentina dies illa.*

Porrò, *finis* hic Primò, accipi potest vitæ. q. d. Brevis est vita nostra, jamque multi 30. 40. 50. ejus annos vixerunt: parum ergo eis restat: imminet ergo vitæ finis, mors & judicium particulare.

Secundò, & potiùs, *finis* hic intelligitur mundi & sæculi: hoc enim innuit *τὸ omnium*, q. d. Mundus jam stetit per quatuor annorum millia, vergitque ad senium & occasum; mundus sex vitæ suæ ætates transegit, agit jam septimam & ultimam: ergo ejus finis appropinquat. Prima enim mundi ætas fuit ab Adam ad Noe & diluvium. Secunda à Noe ad Abraham. Tertia ab Abraham ad Mosen. Quarta a Mose ad Davidem. Quinta à Davide ad captivitatem Babylonicam. Sexta a captivitate Babylonica ad Christum. Septima jam agitur à Christo usque ad finem mundi. Hinc S. Joan. epist. 1. c. 2. 18. ait, *Filioli novissima hora est.* & S. Paulus 1. Cor. 10. 11. *Hæc*, inquit, *scripta sunt ad correctionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt.* Hinc ait in præterito *appropinquavit*, quia major sæculorũ pars & numerus jam præteriit.

Mysticè Oecum. *Finis*, inquit, *omnium*, scilicet Prophetarum, *est Christus.* q. d. *Quoniam omnium perfectio, qui est Christus, accessit, vos quoque debetis huic conformari, in omnibus absolutos ac perfectos vos reddere in temperantia, in sobrietate orationum.*

ESTOTE ITAQUE PRUDENTES, ET VIGILATE IN ORATIONIBUS) *τὸ itaque* significat hæc educi & concludi ex jam dictis, q. d. Quia finis omnium appropinquat, par est, ut ad eum vos comparetis, prudenter in omnibus agendo & vigilando in orationibus, juxta illud vulgò tritum:

Quidquid agas, prudenter agas, & respice finem.

Alludit, imo refricat illud Christi: *Vigilate ergo quia nescitis qua hora Dominus vester venturus sit.* & Matth. c. 25. 13. *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.* & c. 26. 41. *Vigilate & orate ut non intretis in tentationem.*

Pro *estote prudentes*, græcè est *σωφρονήσατε*, quod Oecum. Pagnin. Vatabl. Isidor. Gagnæus, & alii vertunt, *sobrii estote; quippe*, ait Oecum. *cùm sobriorum sit oratio & precum effusio, id est, vigilantium, & non eorum qui mundanarum rerum ebrietate sopiti opprimuntur.* Hinc sobrietas dicitur *σωφροσύνη*, eo quòd *σώζει τὴν φρόνησιν*, id est, servet prudentiam & mentis sanitatem. Syrus vertit, *estote casti*: sobrietatis enim comes & filia est castitas. Noster generaliùs & planiùs vertit, *prudentes estote.* Prudentia enim omnium virtutum est dux & auriga, ut ajebat S. Antonius, quæ singulas hominis actiones ordinat & moderatur, itaque hominem componit & disponit, ut securè finem omnium expectet, & fidenter coram tribunali Christi rationem vitæ suæ redditurus se sistat. *Prudentia quid.*

Nota, quoad etymon *prudens dicitur quasi porrò videns*; ait Isidorus l. 10. Etymol. c. 15. *Perspicax enim est, & incertorum cajus videt.* Prudentia ergo dicitur quasi porrò videntia, vel providentia. Definitio ejus hæc traditur à S. August. l. 1. de Lib. arbit. c. 13. *Prudentia est rerum appetendarum & fugiendarum scientia.* Ab Aristot. 6. Ethic. c. 5. *Prudentia est recta ratio agendorum.* Ab aliis planè & plenè sic definitur: *Prudentia est virtus intellectus, qua in quovis negotio occurrente novimus quid honestum sit, quid turpe; quid faciendum, quid fugiendum.* Partes integrantes prudentiæ a nonnullis traduntur sex. Prima est *providentia*, quæ est consideratio futurorum eventuum, qui possunt sequi ex opere. Secunda est *ratio*, puta promptitudo ratiocinandi & colligendi unum ex alio. Tertia est *docilitas*, sive promptitudo ad discendum. Quarta est *solertia*, *Prudens quasi porrò videns.*

tia, sive sagacitas, quæ est medii inventio tempore brevissimo, ait Aristot. Quinta est *circumspectio*, putà consideratio circumstantiarum ne qua desit in opere. Sexta est *cautio*, putà cura ut vitentur pericula & incommoda operi conjuncta. Officia & actus prudentiæ præcipui sunt quatuor: *consilium*, ex bona deliberatione: *judicium*, ut melior res & medium aptius ad finem eligatur: *constantia*, in retinendo eo quod rectè judicatum est: *diligentia*, in exequendo. Hisce totidem vitia & actus imprudentiæ opponuntur, nimirum *præcipitatio*, quæ militat contra consilium; *inconsideratio* contra judicium; *inconstantia* contra constantiam & judicii firmitatem; *negligentia* contra diligentiam & vigilantiam rationis in exequendo. Prudentia ergo est mensura & regula virtutum omnium quæ sunt in voluntate, à qua ratio honesti & virtutis in singulas derivatur & descendit. Illud enim est opus virtutis, quod conforme est judicio & dictamini prudentiæ. Prudentiæ enim officium est, præscribere modum virtutibus, quidnam scilicet in singulis functionibus sit rationi commensum, non exorbitans per excessum vel defectum. Quocirca perfecta prudentia tantùm est in viris probis, qui affectus habent domitos: in aliis enim affectus sæpè mutant & pervertunt judicium rationis & prudentiæ, ait D. Thom. 2. 2. qu. 49. Denique prudentia circa particularia versatur, ut singula fiant convenienti loco, tempore & modo.

Laus prudentiæ. Moral. disce hic primam & principem virtutum omnium esse prudentiam. Præclarè Nazianzen. in Jambico de fortuna & prudentia: *Malim*, inquit, *prudentiæ guttam, quàm integrum secundioris fortunæ pelagus.* S. Basil. in Constit. Monast. c. 15. *In omni*, ait, *quæ suscipitur actione antecedere prudentia debet. Nam prudentia remota, nihil cujusvis generis est, quod, licèt bonum videatur, non in vitium recedat, si aut alieno tempore, aut non adhibita moderatione fiat.* Idem orat. 21. de felicitate & prudentia: *Vera*, inquit, *prudentia nihil aliud est quàm rerum faciendarum omittendarumque cognitio, quàm qui sequitur, nullo tempore à virtutis operibus deflectet, nec unquam pravitatis speculo configitur.* S. August. conc. 2. in psal. 37. *Prudens*, ait, *dictus est porrò videns: si prudens porrò videns, ergo fide vides.* Idem in epist. ad Rom. propos. 49. *Prudentia est spiritus, quando neque in bonis temporalibus spes nostra est, neque in malis timor.* Idem l. 6. Musicæ: *Prudentia est affectio animæ vel motus quo intelligit æterna superiora esse, & inferiora esse temporalia*, ideoque illa præ his appetenda.

Idem sensere Gentiles, qui hæc prudentiæ partim dant elogia, partim præcepta. Socrates rogatus, *quid esset prudentia? Animæ*, inquit, *concinnitas.* ita Stobæus serm. de prudentia. Idem: *Ut navis vacua*, inquit, *instrumentis convenientibus, sic vita prudentiæ affectibus instruenda est & munienda. Nec equo sine fræno, nec divitiis sine prudentia tutò quis uti poterit.* Idem discipulos docebat tria. Primò, *ut in animo haberent prudentiam.* Secundò, *in lingua silentium.* Tertiò, *in vultu verecundiam.* ita Maxim. serm. 41. Philo l. 1. Alleg. *Quod*, inquit, *inter metalla est aurum, hoc inter virtutes est prudentia.* Plutarch. *Ut Cyclops exoculatus*, ait, *quoquoversas manus porrigat, nullo certo innititur scopo; ita magnus rex cui desit prudentia, quidquid aggreditur ingenti rerum tumultu, sed nullo judicio.*

Prudentiæ præcepta. Prudentiæ præcepta, hæc assignat. Primum est Biantis apud Laertium: *Considera, & postea rem aggredere.*

Primum. Item: *Aggredere tardus agenda, aggressus age constans.*

Secundum. Secundum est Periandri apud Laertium: *Ea facito quorum te non pœniteat.* Idem rogatus quid in minimo esset maximum? Respondit, *Prudentes cogitationes animæ in corpore humano.*

Tertium. Tertium: *Prudentia perfecta nihil in rebus humanis admiratur.* ita Democritus apud Stobæum serm. 3.

Quartum. Quartum: *Prudentia virtutibus omnibus utitur, atque earum modum, ordinem & occasionem quasi oculus quidam mentis undequaque lucidissimus ostendit, ideoque prudentia sui possessores efficit Deo similes.* ita Jamblichus apud Stobæum serm. de Prudentia.

Quintum. Quintum: *Prudens vir ad vitam quasi ad viam quamdam, non pretiosius viaticum, sed quod magis necessarium est comparat.* ita Criton ibidem.

Sextum. Sextum: *Prudentiæ sunt tria munia. Primò, præteritorum meminisse. Secundò, agere præsentia. Tertiò, futura cavere.* ita Isocrates apud Stobæum serm. 1.

Septimum: *In prælio soli cordati milites sunt causa victoriæ.* ita Agesilaus apud Plutarch. in Lacon. unde de Scipione juniore dixit Cato illud Homeri de Tiresia Odyss. 10. *Septimum.*

Ille sapit solus, volitant alii velut umbræ.

ita Plutarch. in Apophth.

Celebre est illud Euripidis: *Unum consilium rectum magnam militum manum vincit.* In bello ergo æquè, ac cæteris rebus plus valet prudentia, quàm arma & vires.

Octavum: *Sicut exercitum ducit imperator, gubernator navigia, mundum Deus, animam ipsa mens; sic ipsam felicitatem præsentis vitæ temperat regitque prudentia.* ita Architas apud Stobæum serm. 11. de virtute, quæ est in ordine prima. *Octavum.*

Nonum: *Prudentia te docet ut in cunctis semper idem sis, tam in prosperis, quàm in adversis, sicut manus eadem est sive in palmam extendatur, sive in pugnum contrahatur.* ita S. Auctor serm. ad Fratres in eremo serm. de prudentia tom. 10. S. August. *Nonum.*

Decimum: *Ut cicatrix admonet cavendum esse vulnus; ita memoria præteritorum malorum reddit cautiores.* ita Plutarch. *Decimum.*

Undecimum: Fibri *Pontici genitalia sibi amputant in venatu, quòd ob hæc se peti intelligant: ita prudentis est rem abjicere ob quam periclitatur.* ita Plutarch. Sic Christus jubet erui oculum, manum, pedem, si ea ipsi sint scandalo & ruinæ, Matth. 18. 8. Prudentia ergo docet postponere bona famæ, famam vitæ, vitam conscientiæ. *Undecimum.*

Omnia si perdes famam servare memento.

Duodecimum: *Eum ausculta cui quatuor sunt aures*, hoc est, audi eum qui diuturno complurium rerum usu præ cæteris sapit, uti ferè sunt senes, qui res privatas & publicas diu tractarunt. *Duodecimum.*

Decimum tertium: *In bellicis difficultatibus providendum est ut potiùs in nocendo aliquid omittatur, quàm cum aliquo detrimento militum noceatur.* ita Cæsar l. 6. de Bello Gallico. *Decimum tertium.*

Decimumquartum: *Loco sapientiæ est alienam stultitiam aperiri, & quietè intueri hostem imprudentia ruentem.* ita Tacit. l. 2. histor. *Decimum quartum.*

Decimumquintum: *Prudentium & Deum colentium est, pullulantis belli causas, præsertim cum amicis, protinus incidere; imprudentium verò & Deum sibi iratum quærentium est, tumultus occasionem excitare.* ita Procop. l. 2. Belli Persici. *Decimum quintum.*

Decimumsextum: *Prudentium est, amicis inimicitias condonare: stultorum & barbarorum est, amicos cum inimicis tollere.* ita Dionys. Halicarn. l. 5. Idem l. 11. *Prudentes*, inquit, *publica commoda privatis simultatibus potiora ducunt.* *Decimum sextum.*

Decimumseptimum: *Ex malis minimum elige, ex bonis maximum. Quæ divinitus accidant, necessariò; quæ ab hostibus, fortiter ferto.* ita Tucid. l. 2. *Ne temere cuilibet credas, nec propter rerum successum insolescas; sed cuncta expecta quæ hominibus accidere possunt.* ita Polyb. l. 8. *Decimum septimum.*

Decimumoctavum: *Nemo bonus vir imperii cupiditate tenetur, sibive graviium negotiorum curam expetat, & in hujusmodi re expedit munus impositum consideratè subire, ut tutò idipsum liceat exequi.* ita Dionys. l. 36. Ergo vita privata, est vita beata. *Decimum octavum.*

Decimumnonum: *Prævenienda sunt hostium consilia, antequam cum damno nostro crescant.* ita Dionys. lib. 38. *Decimum nonum.*

Vigesimum: *Qui sua incolumitatis curam gerit, duo observet. Unum, ut negotio præfectus difficultatem ejus à se removeat, alterum, ut rei bene gestæ nomen servet.* ita idem l. 49. *Vigesimum.*

Vigesimumprimum: *Priusquam incipias consulto, & ubi consulueris maturè facto opus est.* Ita Sallust. in Catil. *Vigesimum primum.*

Vigesimumsecundum: *Præsentibus bonis uti præstat, quàm fugientia quærere.* ita Procop. l. 1. Belli Persici. Sic secura periculosis, certa dubiis, perpetua temporariis, multa paucis, facilia difficilibus, publica privatis, divina humanis, cælestia terrenis anteponenda sunt. hæc enim dictat prudentia. *Vigesimum secundum.*

Vigesimumtertium: *Plurimum juvat in rebus obeundis temporis uti opportunitate.* ita Procop. l. 1. Bell. Wandal. *Vigesimum tertium.*

Vige-

Vigesimumquartum. Vigesimumquartum: *Ingenii est prudentia quod non facere non possis, id facere ut libenter fecisse videaris.* Ita Pachym. l. 9.

Vigesimumquintum. Vigesimumquintum: *Super arduis rebus diu multumque & graviter deliberandum, ut quod honestissimum est & æquissimum amplectamur, sed imprimis interpellandus est Deus, ut quod optimum est nobis suggerat.* ita Cominæus libr. 2.

Vigesimumsextum. Vigesimumsextum: *Satius est sua tueri, quàm aliena cum periculo appetere.*

Rursum: Prudentis est sua non ostentare, consilia celare, rumoribus non terreri, in alieno malo fugienda intueri: juxta illud,

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Vigesimumseptimum. Vigesimumseptimum: *Accommoda te tempori, nec te in aliquibus mutes, sed potiùs aptes:* ait Seneca de Quatuor virt.

Vigesimumoctavum. Vigesimumoctavum: Aristoteles ad Alexandrum: *Annales,* ait, *patrum discate, inde poteris bona exempla extrahere, quia acta præterita dant certum documentum de futuris.*

Vigesimumnonum. Vigesimumnonum: *In prudentia duo vitia vitanda sunt. Unum, ne incognita pro cognitis habeamus, hisque temerè assentiamus. Alterum, ne nimis magnum studium, multamque operam in res obscuras atque difficiles, easdemque non necessarias conferamus.* ita Cicero lib. 1. Offic.

Trigesimum. Trigesimum: *Prudentia est virtus intelligentiæ & rationis, per quam in consulendo delectus haberi potest bonorum & malorum, quæ pertinent ad felicitatem,* ait Arist. l. 1. Rhet. c. 9.

Trigesimumprimum. Trigesimumprimum: *Prudentia est futuram injuriam præcavere: indolentia verò quod factum est non ulcisci,* ait Democritus.

Gnomæ septem sapientum. Denique septem Græciæ sapientum hæ fuere gnomæ & præcepta sapientiæ. Bias: ait: *Veritas odium parit.* Chilon: *Nosce teipsum.* Cleobulus: *Ne quid nimis.* Thales: *Sponde, noxa præstò est.* Pittacus: *Occasione utere.* Periander: *Moderare iram.* Solon: *Nemo ante mortem beatus.*

VIGILATE IN ORATIONIBUS) νήψατε significat Primò, *sobrii estote;* Secundò, *vigilate,* tam enim vigilia quàm sobrietas requiritur ad orationem. Meminerat S. Petrus sui lapsus ex eo quòd Christo orante in horto, ac monente, *Vigilate & orate, ut non intretis in tentationem,* ipse somno & mœrore victus dormitasset, nec orasset: unde contigit eum in tentatione negare Christum; suo ergo malo doctus monet alios, ut hunc scopulum in quem ipse impegerat caveant, ac tam noctu quam diu in oratione sint assidui, acres & vigiles. Nimirum: *Vita mortalium vigilia.* *vita mortalium, præsertim fidelium, est vigilia;* tum quia ipsi hostibus undique cinguntur, contra quos jugiter excubare oportet; tum quia diem Domini certo expectant, & nesciunt quando is venturus sit. Unde S. Hilar. in c. 24. S. Matth. *Paratos,* ait, *nos esse convenit, quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspensæ exspectationis exagitat.* Et S. Ambros. lib. 5. de Fide cap 8. hanc vigiliæ causam assignat: *Ut dum certa,* inquit, *futuri judicii momenta nescimus, semper tamquam in excubiis constituti, & in quadam virtutis specula collocati, peccandi consuetudinem declinemus, ne nos inter vitia dies Domini deprehendat.* Plura de vigilia ejusque causis, vide apud S. Chrysost. hom. 62. ad pop. & S. August. in illud psalm. 62. *Deus Deus meus ad te de luce vigilo.*

Porrò S. Petrus vult nos vigilare, id est, assiduos, acres & alacres esse in orationibus; tum quia orationes sunt arma efficacissima contra omnes tentationes & hostes; tum quia orando præparare nos convenit ad diem Domini, ut scilicet eum assiduè cogitando, amando, laudando, invocando expectemus. Unde S. Basil. hom. in S. Julittam, *Accumbeas mensæ,* inquit, *ora: edens panem, largitori gratias rependito. Tunicam indueris? gratias age benigno datori. Amiciris pallio? fac ut te augescat interior erga Deum charitas; qui integumenta largitus est.* Et sanè si cuilibet beneficium aliquod, licèt exiguum, in nos conferenti illicò gratias agimus, multò magis Deo ideotidem & singulis horis nova dona tum corpori, tum animæ nostræ largienti, crebrò & quasi continuè gratias agere debemus, juxta illud S. August. Soliloq. c. 18. *Sicut nulla est hora & punctum in omni vita mea quo tuo beneficio non utar:*

A *sic nullum debet esse momentum quo te non habeam ante oculos; in mea memoria. & te non diligam ex omni fortitudine mea.* & paulò antè: *Tuum igitur sit totum id quod vivo, & totus totum me tibi offero. Totus spiritus, totum cor, totum corpus, tota vita mea vivat tibi vita mea dulcis, quoniam totum me liberasti, ut totum me possideres.* Idem epist. 77. ad Aurelium: *Quid melius aliud,* ait, *& animo geramus, & ore promamus, & calamo exprimamus, quàm Deo gratias? Hoc nec dici breviùs; nec audiri lætius, nec intelligi gratius, nec agi fructuosius potest.* *Semper Deo gratias age.*

ANTE OMNIA, MUTUAM IN VOBIS METIPSIS (græcè εἰς ἑαυτοὺς, id est, *in vos, inter vos.* ita Pagnin. Vatabl. & alii, putà *mutuam* in invicem, uti dixit: agit enim de charitate proximi, non Dei, ut patet ex sequentibus) CHARITATEM CONTINUAM HABENTES) Græcè ἐκτενῆ, quod Primò, significat extensam, continuam, perseverantem. Secundò, vehementem & celerem. ita Pagnin. & Vatabl. Tertiò, liberalem, profusam. Quartò, cordialem & ex imo totoque corde manantem. ἐκτενῶς enim idem est quod *impensè,* omnibus viribus, vehementer, prolixè, libera- VERS. 8.
B liter, toto animo. Talem enim charitatem habuit erga nos habetque Christus, atque ex ea sanguinem, spiritum, vitamque pro nobis effudit, imò nobis in cibum dedit. Unde S. Bernard. *Consanguinei,* inquit, *sumus in sanguine Christi.* Vide ergo quantopere invicem diligere debeamus, scilicet ut sanguinem & consanguineos tam nostros, quàm Christi. Talem charitatem habuit S. Paulus: de quo S. Chrysost. homil. 13. in 2. ad Corinth. *Cor Pauli,* ait, *dilatavit charitas: nihil latius corde Pauli, quod totum orbem complexum est.* Vide dicta initio Actorum in effigie Pauli, & 1. Corinth. 13. & Coloss. 3. v. 14. ubi Paulus S. Petro succinens: *Super omnia autem hæc,* inquit, *charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.* Hoc est quod dicitur Cant. 8. 6. *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio. Lampades ejus lampades ignis atque flammarum: aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam.* *Charitatis præstantia.*

Porrò modum charitatis mutuæ præscribit S. Basilius serm. de institut. monach. nimirum eum debere imitari
C Deum & solem. *Sicut igitur,* inquit, *Deus* (& sol) *promiscuè omnibus lucem impertitur, sic imitatores Dei, charitatis ipsorum radium æqualiter communicare omnibus debent, quia ubi deliquium patitur charitas, eò prorsus ejus loco odium succedit.* Idem in Regulis brevior. interrog. 162. interrogat: *Cujusmodi mutuam inter nos alii erga alios charitatem habere debeamus?* ac respondet, qualem Dominus ostendit & docuit cùm dixit: *Diligite invicem sicut dilexi vos. Majorem charitatem nemo habet, quàm ut animam suam ponat quis pro amicis suis: quòd si ponenda est anima, qui non multò magis in iis quæ minoris sunt pretii, necessariò adhibenda est animi promptitudo? non eare ut humanis officiis faciamus satis; sed eo consilio ut Deo placeamus, & utilitati cujusque consulamus.* Idem orat. 1. de amore in Deum & proximum: *Eam,* inquit, *inter nos charitatem habere convenit, qualem homo natura ipsa duce erga unum membrum suum gerit, æqualem universo corpori sanitatem optando, eò quòd etiam dolor uniuscujusque membri parem corpori molestiam exhibeat.* Et paulò anteriùs: *Commoneat te mutuus amor vespertilionum, qui longa quadam veluti catena constricti inter se*
D *cohærent: ne unquam separationem ac vitam solitariam societate atque communione præstantiorem esse existimes.*

QUIA CHARITAS OPERIT (καλύψει, id est *operiet,* hoc est, operire potest & solet) MULTITUDINEM, id est universitatem, PECCATORUM) Sic dicitur Christus passus pro multis, id est pro omnibus, Matth. 26. 30. & quòd multi, id est omnes, resurgent in die judicii, Daniel. 12. 2. Quæres Primò, quænam hic intelligatur charitas? Resp. Primò, S. Bernard. serm. 23. in Cantic. intelligit charitatem Dei, quæ prædestinatorum suorum ante mortem peccata operit. *Stat,* inquit, *propositum Dei, stat sententia pacis super timentes eum, ipsorum & dissimulans mala, & remunerans bona: ut miro modo eis non modò bona, sed & mala cooperentur in bonum.* Et mox: *Hos ergo adverti quasi nunquam peccasse, quoniam & si qua deliquisse videntur in tempore, non apparent in æternitate, quia charitas Patris operit multitudinem peccatorum.* *Charitas operit peccata, quæ. Resp. Primò.*

Secun-

Secundò. Secundò, Clemens Alex, l. 2. Strom. cap. 6. intelligit charitatem Christi. hæc enim electorum suorum operit peccata, dum eis applicans suam passionem impertit gratiam, quæ omnia eorum peccata abstergit. Verùm uterque hic sensus accommodatitius potiùs est quàm genuinus. Agit enim S. Petrus de charitate mutua, qua scilicet fideles invicem se diligunt, non de charitate Dei, aut Christi. Unde.

Tertiò, genuinè. Tertiò, & genuinè, intellige charitatem fidelium, ita Tertull. Ambros. August. Clem. Prosper, & alii mox citandi. Jam cùm duplex sit eorum charitas, una qua diligunt Deum, alia qua diligunt proximum, aliqui intelligunt hic charitatem qua diligunt Deum. Hæc enim operit, id est, tegit & abolet peccatum, tum per actum contritionis; contritio enim est dolor de peccatis, manans ex amore Dei super omnia, ideoque abolet omnia peccata mortalia, juxta illud Christi de Magdalena; *Remissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum*, Lucæ 7. 48. tum per actum martyrii, de quo hunc locum accipit Tertull. in Scorpiaco cap. 6. *Sic*, inquit, *dilectio operit multitudinem delictorum, quæ Deum scilicet diligens ex totis viribus suis, quibus in martyrio decertat; ex tota anima sua, quam pro Deo ponit, hominem Martyrem excudit.* Simili modo actus dilectionis Dei super omnia extrudit omne peccatum mortale, & peccatorem justificat, etiamsi de iis propter oblivionem actualem dolorem & contritionem non eliciat, juxta illud Proverb. 8. 17. *Ego diligentes me diligo*, uti passim docent Theologi; actus enim charitatis nequit consistere cum statu peccati: vide Francis. Suarez 3. p. to. 5. disp. 9. q. 1. concl. 2. Verùm alii magis propriè accipiunt hic charitatem non Dei, sed proximi, & fraternam, tum quia alludit, imò citat Proverb. 10. 12. ubi dicitur: *Odium suscitat rixas, & universa delicta operit charitas.* pro quo Septuag. vertunt, *omnes autem non contendentes operiet amicitia.*

Quæ peccata tegit charitas. Respond. Primò. Quæres Secundò, quæ & cujus delicta operit charitas? an propria, an aliena? Resp. utraque, imò universa, ut ait Salomon, & ex eo S. Petrus. Primò ergo, charitas proximi operit peccata propria, hominemque Deo reconciliat, quia charitas proximi oritur ex charitate Dei, quæ omnia peccata abolet, hominemque sanctificat: amat enim proximum ex amore Dei, tamquam vivam ejus imaginem (& *participium*, ait Origen. prologo in Cant.) creatam ad ejus amicitiam, filiationem, hereditatem & gloriam, *Charitas*, inquit S. August. in psal. 33. *duos habet pedes; noli esse claudus. Qui sunt duo pedes? duo præcepta dilectionis Dei & proximi: istis pedibus curre ad Deum.* Et sic intelligi potest illud Proverb. 10. 12. quod hic citat S. Petrus: *Odium suscitat rixas, & universa delicta operit charitas* q. d. Sicut odium iras hominum Deique suscitat; ita charitas Dei hominumque amicitiam conciliat, omniaque peccata tegit & operit: odium offendit Deum & homines, charitas nos Deo & hominibus exosos, vel offensos & infensos reconciliat: sic enim constat antithesis inter prius & posterius hemistichium. Ita charitatem propria peccata operire docent Tertull. in Scorpiaco cap. 6. S. August. tract. 1. & 5. in epist. S. Joannis, Clem. 2. Strom. c. 6. Ambros. de Fuga sæculi c. 2. Ephrem tractat. de Pœnit. Prosper ad Demetrian. & alii multi, qui charitatem hic tam Dei quàm proximi accipiunt. Licèt enim Salomon Proverb. 10. 12. videatur potiùs loqui de charitate proximi, tamen S. Petrus ejus sententiam generalem extendit ad charitatem Dei, quia hæc illi connexa est, imò ex hac illa oritur. Sic eamdem extendit S. Jacobus, c. 5. 20. *Qui converti fecerit peccatorem*, &c. *operiet multitudinem peccatorum.* Charitas ergo tegit & abolet peccata coram Deo tripliciter: Primò, dispositivè, quia actus contritionis est ultima dispositio ad gratiam & justitiam: contritio enim est actus charitatis. Secundò, formaliter, quia habitus charitatis & gratiæ formaliter justificant hominem. Tertiò, meritoriè: justificati enim actibus contritionis & charitatis merentur remissionem peccatorum venialium.

Porrò charitas operit peccata propria, non tantùm quoad culpam, sed etiam quoad pœnam, quia ejus remissionem à Deo impetrat. Atque inde videtur orta hæc phrasis, ut peccatum cùm condonatur dicatur tegi, quòd scilicet antequam condonetur, continuò verberet oculos Dei & hominum, eosque irritet ad ulciscendum. Propriè verò videtur orta ex homicidio, quod quia summum est scelus, hinc exemplum est & speculum cæterorum. Unde *sanguis*, id est, effusio sanguinis, in Script. significat omne peccatum. In homicidio enim sanguis effusus ferit oculos cognatorum, amicorum & judicum, præsertim Dei, ad ejus ultionem: unde cùm illud condonatur, dicitur sanguis tegi; cùm non condonatur, dicitur apparere & clamare vindictam. Hoc est quod ait Deus Ezech. 24. 6. *Væ civitati sanguinum*, &c. *Sanguis enim ejus in medio ejus est, super limpidissimam petram effudit illum: non effudit illum super terram, ut possit operiri pulvere: ut superinducerem indignationem meam, & vindicta ulciscerer. dedi sanguinem ejus super petram limpidissimam, ne operiretur. Propterea hæc dicit Dominus: Væ civitati sanguinum, cujus grandem faciam pyram*, ut grandi incendio comburatur Jerusalem à Chaldæis. Ex adverso Joel c. 3. 21. ait; *Mundabo sanguinem eorum quem antea non mundaveram*, id est, tegam & condonabo peccata per merita Christi, sic Nehemias loquens de Sanaballat & hostibus Judæorum, orat Deum: *Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur*; sed jugiter illud aspice, ut punias & vindices. Et psal. 84. 3. ait David; *Remisisti iniquitatem plebis tuæ; operuisti omnia peccata eorum: operuisti*, id est, remisisti, prior enim versus de more explicat posteriorem.

Secundò, charitas operit peccata proximorum, scilicet injurias (has enim significat Hebr. פשעים *peschaim*, id est *prævaricationes*, Proverb. 10. 12.) & offensas quibus alii alios offendunt, & ad iram provocant. *Secundò.* Has enim operit charitas, tum in animo ejus qui offensus est, obliterando injurias, sicut apud Athenienses erat lex *amnestias*, id est, *oblivionis injuriarum*: tum in animo ejus qui offendit, operit animositatem, incitando eum ad reclamationem ut culpam agnoscat, seque offenso reconciliet; offensi enim charitas allicit charitatem offendentis, & vice versa: magnes enim amoris est amor. *Sensus genuinus.* Sensus ergo genuinus hujus loci est, q. d. Mutuam charitatem colite. Hæc enim ubi animum occupavit, operit mutuas offensas, quibus crebrò alii alios dictis aut factis lacessimus & offendimus, itaque; parit pacem & concordiam. Hunc esse sensum patet Primò, ex antecedentibus & sequentibus, quæ omnia spectant charitatem mutuam. Secundò, ex Proverb. 10. 12. quem locum hic citat S. Petrus. Ibi enim odium dicitur suscitare rixas, charitas autem peccata, id est, rixas jam suscitatas, vel suscitandas operire. ubi Scholiastes clarè vertit, *omnes injuriam facientes operit amor.* Jam ex hoc sensu generali varii educuntur particulares; nam, ut ait Clemens Alexandr. 2. Strom. *Multis modis intelligitur charitas, per mansuetudinem, per benignitatem, per tolerantiam, per invidiæ & æmulationis vacuitatem, per odii remotionem, per injuriæ oblivionem.* *Varii sensus.*

Primus. Primus est, q. d. Si tuas proximo remiseris injurias, ille tuo hoc amore provocatus tuas pariter tibi remittet, sicque utrimque Deus suas quoque remittet, juxta illud Christi Matth. 6. 14. *Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater cœlestis delicta vestra.* Unde & nos orare jubet: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Qui enim offensas proximis remittit, meretur de congruo, si peccator sit, ut peccata mortalia; & de condigno, si justus sit, ut venialia sibi à Deo condonentur.

Secundus. Secundus, odium per rixam manifestat delicta, charitas vero silentio vel prudentia sua eadem operit, id est, celat vel excusat, nisi quantum fraterna correctio ea argui & corripi requirit. ita Oecum. & Lyran. hic, & S. Chrysost. hom. 4 in Acta; *Charitas*, inquit, *multitudinem peccatorum tegit: inimicitia autem etiam ea quæ non sunt, suspicantur.* Sic & S. Bernard. epist. 17. Unde S. August. explicans illud Matth. 18. 15. *Si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum. Ipsa charitas*, inquit, *postulat, ut secretò corrigantur quæ peccantur secretiùs: ubi contingit malum, ibi moriatur, nam si solus nosti, & vis coram omnibus arguere, non es corrector, sed proditor.* Charitas ergo proximi peccatum non evulgat, ne illud exulceret, sed tegit vel privatim corripit, ut sanet. Verè Abbas Pastor in Vitis Patrum l. 5. libello 9. nu. 6. *Quacumque*, inquit, *hora tegimus peccatum fratris nostri, teget etiam Deus nostrum; & quacumque hora prodiderimus culpas fratrum, & Deus nostras similiter prodet.* qua

enim

enim mensura mensi fueritis, remetietur vobis. Ita Constantinus Magnus in Concilio Nicæno oblatos sibi libellos famosos, quibus Episcopi se invicem de criminibus accusabant, noluit legere, sed in ignem conjecit, dicens, se, si crimen aliquod Episcopi videret, illud pallio suo operturum, ne in populi oculos incurreret: eaque ratione omnes eorum lites & querelas discussit, uti refert Theodor. l. 1. Histor. c. 11.

Tertius. Tertius, odium, id est, correptio profecta ex odio non corrigit mores, sed irritat, ut peccans se in peccato obfirmet, illudque impudenter propugnet & jactet: charitas verò, id est, correptio facta ex charitate & amore, omnia peccata, omnesque contentiones & rixas lenit, sopit & sedat, juxta illud S. Augustini in c. 1. ad Galat. *Quidquid lacerato animo ingeritur, punientis est impetus, non charitas diligentis: dilige, & dic quidquid voles.*

Quartus. Quartus, si injurias proximi ex charitate silenter & patienter tuleris, eas velut ignem aqua operies & restringues, ac vinces in bono malum, & carbones ignis congeres super caput ejus, quibus eum ad redamandum accendes. Unde Septuag. Proverb. 10. 12. vertunt, *omnes autem non contendentes operiet φιλία*, id est *amicitia*.

Quintus. Quintus, si proximorum inter se inimicitias lites, injurias, scandala & delicta quælibet tollere cupis, charitatem erga eos ostende: charitate enim eos expugnabis, tibique devincies, ac omnia conteges & abolebis.

Quomodo tegit. Resp. Primò. Quæres Tertiò, quomodo charitas tegat peccata? Respond. Primò, charitas tegit, id est, abolet peccata, sicut aqua tegit ignem, dum eum obruit & extinguit: sic Deus dicitur tegere peccata, cùm ea non aspicit ut puniat, sed condonando à conspectu suo, & consequenter ex rerum natura (quod enim in ea est, à Deo necessariò videtur) amovet, aufert & abolet, uti dixi Roman. 4. 7.

Secundò. Secundò, charitas tegit, id est involvit, palliat, & lenendo ac palliando excusat injurias & peccata proximi. Sapiens enim Proverb. 10. v. 11. & 12. opponit hæc duo: *Os impiorum operit iniquitatem.* & : *Universa delicta operit charitas.* q. d. Impius & impietas palliat, & pallio sanctitatis tegit suam iniquitatem; charitas verò proximorum offensas pallio amoris velat & obtegit. ita Dion. Carth. in Proverb. c. 10. 12. Charitas ergo est quasi cyclas aurea, quæ omnes nævos & defectus contegit ut non videantur. Sic matrem suam S. Monicam laudat S. August. 9. Confess. 9. *quòd inter dissidentes atque discordes quaslibet animas, ubi poterat, tam se præbebat pacificam, ut, cùm ab utraque multa de invicem audiret amarissima, qualia solet eructare turgens atque tumens discordia, quando præsenti amicæ de absente inimica per acida colloquia cruditas exhalatur odiorum; nihil tamen alteri de altera proderet, nisi quod ad eas reconciliandas valeret.*

Modum tegendi & excusandi peccata docet S. Bernard. serm. 40. in Cant. *Excusa*, ait, *intentionem si opus non potes, putà ignorantiam, putà subreptionem, putà casum. Quòd si omnem omnino dissimulationem rei certitudo recusat, suade nihilominus ipse tibi; & dicito: Vehemens fuit nimis tentatio. quid de me illa fecisset, si in me accepisset similiter potestatem?* Et Seneca libr. 2. de Ira cap. 30. *Naturam*, inquit, *excutiemus voluntatemque facientium. Puer est? ætati donetur, nescit an peccet. Pater est? aut tantum profuit ut illius jam injuria jus sit, aut fortassis ipsum hoc meritum ejus est quo offendimur. Mulier est? errat. Jussus est? necessitati quis nisi iniquus succenset. Læsus est? non est injuria pati quod prior feceris. Iudex est? plus illius credas sententiæ, quàm tuæ. Rex est? si nocentem punit, cede justitiæ: si innocentem, cede fortunæ. Mutum animal est, aut simile muto? imitaris illud si irasceris. Morbus est, aut calamitas? levius transiliet sustinentem. Deus est? tam perdis cùm illi irasceris, quàm cùm illum alteri precaris iratum. Bonus vir est qui injuriam fecit? noli credere. Malus? noli mirari dabit pœnas alteri, quas debet tibi, & jam sibi dedit qui peccavit.*

Docet ergo Salomon, & ex eo sanctus Petrus, veram rationem conciliandi & conservandi charitatem inter homines esse, sic ea quasi tegmine tegantur, pallientur & obliterentur omnes sermones, gestus, actus displicentes qui litigandi occasionem præbere possunt.

Tertiò. Tertiò & aptiùs, charitas tegit injurias & peccata, sicut emplastrum tegit plagas & vulnera eis medendo, easque curando. Tegere ergo peccata, est ea involvere, alligare, ungere, cataplasmare ad sanandum, qui ergo diligit est quasi chirurgus alligans, & sanans emplastro amoris & amantis correptionis omnes offensas, lites animæque plagas. Sic Deum tegere peccata quasi emplastro ut ea sanet & curet, docet S. August. in psalm. 31. concione 2. *Deus*, inquit, *tegat vulnera tua: medicus tegat & curet; emplastro enim teget: sub tegmento medici sanatur vulnus.* Idem docet Nazianz. orat. de baptismo.

Quartò. Quartò, charitas non sanat tantùm vulnus & plagam animæ, v. g. lites & inimicitias, sed & eamdem prorsus tegit, ita ut nullum post se hiatum, livorem vel cicatricem relinquat, putà nullum rancorem, nullum dolorem, nullam memoriam, juxta illud præceptum S. Clementis, imò Apostolorum l. 2. Constit. c. 45. *Tu ut clemens medicus peccatores omnes cura, utens accommodatis ad salutem medicamentis, non modò urendo secando, novaculam adhibendo, sed etiam alligando, exsiccando, injiciendo medicamenta lenia cicatricem obducentia, emolliendo sermonibus consolatoriis.*

Tropol. Tropol. teguntur peccata Primò, cùm vitam emendamus: tunc enim opera mala priora posterioribus bonis obtegimus & velamus, *assumendo honestæ vitæ tegmen, ut præteritorum criminum ante oculos Dei turpitudo celetur*, ait B. Petrus Damiani serm. 3. de S. Georgio. Sic & S. Ambros. l. 2. de Pœnitent. c. 5. & S. Gregor. 32. Moral. c. 2. Secundò, cùm eorum reliquias, puta inclinationes, cogitationes & habitus pravos mortificamus & extirpamus. ita S. Nazianz. orat. de baptismo.

Anagog. Anagog. teguntur peccata præterita justorum, quia licèt in die judicii publicè indicanda & toti mundo manifestanda sunt, uti contra Magistrum in 4. dist. 34. litera D, passim docent Theologi, tamen id cedet ad Sanctorum non confusionem, sed gloriam: gloria enim S. Magdalenæ erit, quòd è peccatis emerserit, & ad tantam sanctitatem evaserit.

Vis charitatis. Moraliter disce hic quanta sit vis charitatis; Illa enim abolet omnes offensas, non tantùm præteritas, uti jam dixi, sed & præsentes ac futuras. Præsentes, tum quia abolet præsentes offensas, lites, rixas, inimicitias; tum quia tegit & excusat imperfectiones, imprudentias, indiscretiones, &c. quæ in opere charitatis committuntur, juxta illud, *Zelus purgat facinus.* Sic zelus purgat homicidium Mosis, Phinees, Mathatiæ à scelere; quia id commiserunt ex ardenti charitate in Deum, & suam gentem, ut illam ab idololatria cohiberent, ab eaque Dei iram & vindictam averterent.

Futuras quoque tegit, quia eas impedit efficitque ne committantur. Ita S. Ambrosius in psalm. 118. serm. 16. ad illud: *Propterea ad omnia mandata tua corrigebar. Meritò*, inquit, *corrigebatur, quoniam diligebat. Charitas enim operit multitudinem peccatorum. Vide quanta operiat, quanta corrigat. Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, &c. Ergo si lex immaculatum facit, rectè charitas operit multitudinem peccatorum, quia plenitudo legis est dilectio.* Sic charitas sapiens inimicitias & inimicos concilians, impedit eorum lites, rixas, pugnas & cædes, quæ alioqui ex iis certò emanaturæ essent. Et hoc significat Salomon, dicens Proverb. 10. 12. *Odium suscitat rixas; & universa delicta operit charitas.* q. d. Ubi est odium inter homines, vel levissima de causa oriuntur lites & jurgia; ubi est amor, etiam magnæ offensæ teguntur, vel potiùs non cognoscuntur. *Charitatis candor.* Candor enim amici omnia candidè interpretatur, imò celat amici commissa, & crimen pro crimine non habet. E contrario, odium in pejorem partem rapit omnia, & subinde crimen fingit ubi nullum est, aut ex parvo magnum efficit, ex musca faciens elephantum. Sicut enim per vitrum nigrum omnia apparent nigra; per album verò, lucidum & aureum omnia videntur alba, lucida & aurea; sic per odium omnes actiones ejus quem odimus videntur tetræ & odiosæ; per charitatem verò omnes actiones ejus quem amamus videntur lucidæ gratæ & aureæ, quia earum malitiam & vitium tegit amor, & in iis non videt nisi id quod pulchrum est. Rursum charitas est mel dulcorans omne verborum & verberum fel; ipsa est victrix injuria-

juriarum, quia amans, imò amens est amor.

Quocirca verè Clemens Alex. l. 4. Strom. *Hac*, ait, *est charitas diligere Deum & proximum, ea extollit altitudinem qua non potest explicari: charitas operit multitudinem peccatorum, charitas nos Deo conglutinat, omnia facit in concordia: in charitate consummati sunt omnes electi Dei. Absque charitate nihil est gratum Deo: ejus perfectionis non est explicatio.* Et S. August. in psalm. 21. conc. 2. *Tunica*, inquit, *Christi inconsutilis, est charitas & unitas Ecclesia, desuper texta, id est, de cælo à Patre & Spiritu sancto. In ipsa sors mittitur, nemo illam dividit.* & l. 6. contra Julian. *Quisquis*, ait, *tenuerit veritatem & charitatem, nec errans, nec invidus erit. Nam & error veritate, & livor charitate pellendus est.* Idem alibi asserit quòd compago membrorum Ecclesiæ & Christi sit charitas. Idem serm. 7. de S. Stephano: *Charitas*, inquit, *in Stephano superavit sævitiam Judæorum. Charitas in Paulo cooperuit multitudinem peccatorum. Charitas est igitur omnium fons & origo bonorum, munimen egregium, & via qua ducit ad cælum. In charitate qui ambulat, nec errare poterit, nec timere. Ipsa dirigit & protegit, & ipsa perducit.* Charitas ergo est pallium peccatorum omnium æquè ac virtutum omnium, *imò charitas est pallium Dei & divinæ majestatis*, uti scitè quidam Sanctorum dixit, juxta illud Isaiæ 59. 17. *Opertus est quasi pallio zeli.*

Vers. 9. HOSPITALES INVICEM SINE MURMURATIONE) Græcè *sine murmurationibus*. Charitati subnectit hospitalitatem quasi sociam, imò filiam, ab eaque excludit murmorationem. Solent enim hospites tenaces & arcti animi queri de advenarum multitudine, sumptu, diuturnitate, edacitate, loquacitate, libertate, aliisque vitiis. Tales erant incolæ Ponti ad quos scribit S. Petrus, nimirum duri & inhospitales, ut patet ex verbis Tertull. quæ citavi initio epistolæ. Unde Pontus ab accolarum feritate, dictus est ἄξενος, id est *inhospitalis*; sed per fideles S. Petri discipulos factus est εὔξενος: Euxinus, inquam, & hospitalis. Pontus enim ob rigida frigora, aeremque caliginosum & nubilum, rigidos durosque progignit homines. *Pontus*, inquit Plinius, *antea ab inhospitali feritate Axenos appellatus est.* Ammianus l. 2. *Achai*, ait, *intendente sævitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhospitale: & à contrario per cavillationem Pontus Euxinus appellatur.* Ovidius de Ponto:

Quem tenet Euxini mendax cognomine Pontus.

Quare meritò S. Petrus Ponticis jam conversis ad Christum commendat hospitalitatem candidam in *invicem*, putà erga Christianos, præsertim Apostolos, virosque Apostolicos, qui Evangelii causa, vel ob persecutiones tunc crebrò mutabant hospitia & regiones, ideoque plurium hospitum hospitalitate indigebant. Apud Judæos aliosque plures adveois suæ gentis jus est hospitii ad tres dies, iis exactis expirat, dicuntque illud:

Post tres sæpè dies piscis vilescit & hospes.

Quanta fuerit primorum Christianorum hospitalitas, patet ex Luciano in Peregrino, & ex vita S. Pachomii, qui per eam conversus fuit ad christianismum, ac ex vita S. Praxedis & S. Pudentianæ, quæ omnes Christianos hospitio excipiebant: unde domus earum vocabatur Thermæ Novati: ubi postmodum hospitatus est S. Justinus Martyr, aliique Christiani, adeò ut hoc commune & celebre fuerit eorum hospitium.

Hospitalitatis merita. Præclarè S. August. de verbis Domini secundùm Lucam serm. 32. *Agnoscite*, ait, *hospitalitatem, per quam perventum est ad Dominum. Suscipite hospitem, cujus & tu es comes in via, quia omnes peregrini sumus. Ipse est Christianus; qui & in domo sua, & in patria sua peregrinum se esse cognoscit. Patria nostra sursum est, ibi hospites non erimus.* Idem serm. 68. de Temp. *Offert*, inquit, *Abraham peregrinis hospitium, qui non habebat tectum*, hinc tres angelos repræsentantes S. Trinitatem hospitio recipere meruit. *Ecce ad humanam mensam cælestis sublimitas recumbebat, cibus capitur, pransitatur, & contubernali colloquio inter hominem & Deum familiaria verba miscentur. Et quia apud Deum infructuosa hospitalitas esse non potest; statim pretium mercedis accedit. Datur filius* (Isaac) *seni, datur posteritas desperanti.* & serm. 70. *Videte fratres, quàm ferventi animo hospites excipere debeatis. Ecce ipse Abraham currit, uxor festinat, puer accelerat, nullus est piger in domo sa-*

A *pientis.* & inox: *Lot quia hoc quod potuit benigno animo exhibuit, de perditione Sodomitarum liberari promeruit. Attendite fratres, quia etiam Lot dum hospites non repellit, angelos excipere meruit. Ecce hospitalem domum angeli ingrediuntur, clausa hospitibus domus* (Sodomitarum) *flammis sulphureis concremantur.*

Idem l. 2. de Quæst. Evang. quæst. 51. *Tene hospitalitatem, si vis agnoscere Salvatorem: quod tulerat discipulis infidelitas, reddidit hospitalitas.* Idem de Visitat. infirm. serm. 1. *Hospitem Deum habes, hospitium acceptum fac hospiti tuo, & tunc securus dices hospiti tuo, ut in eundo deducat te, & in conducendo perducat te, & in perducendo hospitetur te. Dico tibi si gratum sibi exhibueris hospitium tuum, gratum & gratius exhibebit tibi suum. O quàm beatus eris si hospes Dei fueris, si in civitate illa, cælesti scilicet Jerusalem, mansionem acceperis, si Deus inde aliquas tibi gratias agens dixerit: Hospes fui, & collegisti me, & quamdiu uni ex minimis meis fecisti, mihi fecisti. Veni benedicte Patris mei percipe regnum. Non promittit tibi Deus hospitium, promittit tibi regnum. Regnabis cum Christo, eris heres Dei, coheres autem Christi.*

B Vide S. Greg. hom. 23. in Evang. ubi ait: *Peregrini ad hospitium non solùm invitandi, sed etiam trahendi sunt.* idque citatis hisce S. Petri verbis confirmat exemplo viri valdè hospitalis, cui quasi peregrinum se obtulit Christus. S. Nazianz. Jambico 15. *Quis*, inquit, *hospitalis? hospitem qui se putat.*

UNUSQUISQUE SICUT ACCEPIT GRATIAM, IN ALTERUTRUM ILLAM ADMINISTRANTES) Est hoc secundum charitatis officium: primum enim fuit hospitalitas. *Gratiam* hic non tam gratum facientem, quàm gratis datam intellige, hanc enim significat Græcum χάρισμα, id est, *donum*. Jubet ergo ut dona & talenta nobis a Deo data, in proximorum utilitatem expendamus: ad hoc enim nobis ea dedit Deus; eorum enim nos fecit ministros, dispensatores & œconomos, ut habent Græca, non dominos, ac proinde hujus dispensationis exactam à quolibet exiget rationem, dicendo: *Redde rationem villicationis tuæ*, Lucæ 16. v. 2. Præclarè Philo lib. de Cherubim, *Sat puto*, inquit, *liquere nos alienis uti possessionibus, nec gloriam possidendo, nec divitias, nec honores, nec imperia, nec aliud quidquam vel*
C *corporis vel animæ proprium, imò ne vitam quidem; usumfructum habemus solum.* Sic S. Urbanus Pont. & Martyr doctor S. Cæciliæ, ejusque sponsi S. Valeriani, dixit, bona Ecclesiæ esse vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum, ideoque in eos, non in cognatos, esse expendenda, seque & Pontifices eorum tantùm esse dispensatores. ita habet ejus Vita.

S. Petro succinit S. Paulus 1. Corinth. 12. 7. *Unicuique*, ait, *datur manifestatio spiritus ad utilitatem.* Et Roman. 12. 6. ubi multiformem, vel, ut Syrus vertit, *divisam & distinctam*, Christi gratiam explicat, dicens: *Habentes autem donationes secundùm gratiam quæ data est nobis, differentes, sive prophetiam secundùm rationem fidei, sive ministerium in ministrando, sive qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando: qui tribuit in simplicitate, qui præest in sollicitudine, qui miseretur in hilaritate.* Vide ibi dicta.

Nota. τὸ *sicut accepit*, significat ea gratis, candidè, humiliter, liberaliter ad commodum aliorum, non proprium (sic enim ea à Deo accepit) esse expendenda.
D ita S. Gregor. 28. Moral. c. 6. vel 11. *Tunc*, ait *bene multiformis Dei gratia dispensatur, quando acceptum donum ejus qui non habet creditur; quando propter eum qui impenditur, sibi datum putatur. Tunc nos charitas à jugo culpæ liberos reddit, cùm vicissim nos nostro per amorem servitio subjicit: cùm & aliena bona nostra credimus, & nostra aliis quasi sua offerentes exhibemus.* Idem hom. 7. in Ezech. *Humiliter*, ait, *impendite bonum proximis, quia scitis vobis, non à vobis esse quæ habetis.*

SI QUIS LOQUITUR, loquatur QUASI SERMONES DEI) Explicat hic multiformem gratiam, eamque generatim dividit in duas species genericas, quæ plures alias sub se continent, nimirum in locutionem, id est, prædicationem & doctrinam; ac ministerium, quale est distribuere eleemosynas, servire ægris, recipere hospites, &c. vide dicta Rom. 12. 6. ubi S. Paulus duas species indigitat, prophetiam & diaconiam, quæ in re idem sunt quod doctrina & ministerium. Jubet ergo ut Vers. 11.

doctor

Vers. 10.

doctor & prædicator loquatur ſermones non ſuos, ſed Dei, ideſt, doceat vera, ſancta & Deo digna, ſcilicet ca quæ Chriſtus docuit in Evangelio, quæque Deus illi inſpirat, non quæ ſpiritus humanus aut mundanus ſuggerit. In primitiva enim Eccleſia Spiritus ſanctus in cœtu fidelium inſpirabat uni exhortationem, alteri hymnum, alteri prophetiam, ut quiſque ea ad præſentium ædificationem depromeret & eloqueretur, uti docet S. Paulus 1. Cor. 14. 26. Huc facit illud Pindari in Nemeis ode 8. *Creſcit virtus exaltata per ſapientes, ſicut arbor fœcundata per rorem.*

Secunda, ut eos loquatur non ſuperbè, ſed humiliter? *Qui enim verba quæ proferunt ex propriis non habent, cur quaſi de propriis tument?* ait S. Gregorius 3. part. Paſt. c. 25. Rurſum ut eos loquatur non frigidè, ſed ardenter: tales enim ſunt ſermones Dei & Spiritus ſancti, qui proinde linguas ardentes primis doctoribus, puta Apoſtolis, dedit in Pentecoſte, ut iiſdem ſuos ſermones ardenter eloquerentur, iiſque accenderent corda audientium, juxta illud: *Ignitum eloquium tuum vehementer*, pſal. 118. 140.

Sermo Dei ardenter promendus.

Præclare Climachus gradu 26. *Sicut*, ait, *is qui fert aromata, etiamſi nolit, ex odore proditur: ita & qui ſpiritum Dei habet, ex verbis ſuis agnoſcitur.* Quocirca S. Auguſt. l. 4. de Doctrina Chriſtiana inſtruit doctorem & concionatorem, ut ante lectionem & concionem Deum ardenter oret, ut is non tantùm ea quæ dicenda ſunt, ſed & modum ac ardorem quo dicenda ſunt ad feriendum hominum corda, ſuggerat, itaque non tam doctor, quàm Deus per os doctoris loqui videatur. *Ut intelligenter*, inquit, *ut libenter, ut obedienter audiatur, pietate magis orationum quam oratorum facultate agi non dubitet, ut orando pro ſe ac pro illis quos eſt allocuturus, ſit orator antequam doctor. Ipſa hora jam ut dicat accedens, priuſquam exerat proferentem linguam, ad Deum levet animam ſitientem, ut eructet quod biberit, vel quod impleverit fundat.* Ita S. Paulus primus eremita viſitatus à ſancto Antonio, cum eo non niſi ſermones Dei loquebatur: ſic enim de eo ſcribit S. Hieron. *Dum in mutuos miſcentur amplexus, propriis ſe ſalutavere nominibus, gratiæ Domino in commune referuntur. Et poſt ſanctum oſculum Paulus cum Antonio ita exorſus eſt: En quem tanto labore quæſiſti, putridis ſenectute membris operit inculta canities. En vides hominem pulverem mox futurum. Verùm quia charitas omnia ſuſtinet, narra mihi quæſo quomodo ſe habet humanum genus: an in antiquis urbibus nova tecta conſurgant: quo mundus regatur imperio: an ſuperſint aliqui qui dæmonum errore rapiantur?* Mox corvo afferente panem: *Eia*, inquit, Paulus, *Dominus nobis prandium miſit vere pius, vere miſericors: ſexaginta jam anni ſunt quod accipio dimidii ſemper panis fragmentum: verùm ob adventum tuum militibus ſuis Chriſtus duplicavit annonam*, &c. *Dehinc paululum aquæ in fonte prono ore libaverunt: & immolantes Deo ſacrificium laudis noctem tranſegere vigiliis.* Orto manè S. Paulus ad Antonium ſic locutus eſt: *Olim te frater in iſtis regionibus habitare ſciebam: olim te conſervum meum mihi promiſerat Deus. Sed quia jam dormitionis meæ tempus advenit, & quod ſemper cupiebam diſſolvi & eſſe cum Chriſto, peracto curſu ſupereſt mihi corona juſtitiæ; tu miſſus es a Domino qui humo corpuſculum meum tegas, imò terræ terram reddas. His Antonius auditis flens, & gemens ne ſe deſereret, atque ut comitem talis itineris acciperet, precabatur.* & ille: *Non debes*, inquit, *quærere quæ tua ſunt, ſed quæ aliena. Expedit quidem tibi ſarcina carnis abjecta Agnum ſequi; ſed & cæteris expedit fratribus, ut tuo adhuc inſtituantur exemplo*, &c. Tales ſint Religioſorum ſermones, talia ſervorum Dei colloquia, tales fidelium viſitationes.

Sermones S. Pauli cum S. Antonio.

S. Dominici.

S. Thomæ.

Ita S. Dominicus jugiter aut cum Deo, aut de Deo loquebatur, idemque ſuis inculcabat: unde idipſum præſtitit D. Thomas Aquinas, alioſque docuit, dicens: *Viro Religioſo non niſi cum Deo, aut de Deo loquendum eſſe.* Ita David Anachoreta privatus loquela, à Deo obtinuit ut de rebus divinis loqui poſſet, ut habet Johannes Moſcus in Prato ſpir. cap 143. Tales fuere noſtri primores S. Ignatius, Sanctus Xaverius, P. Faber, P. Caniſius, qui in hoſpitiis, plateis, & aulis principum non niſi religioſa loquebantur, ubique cæleſtia divinarum laudum rerumq; mella manantes, ideoque innumeras Deo animas pepererunt. Hoc eſt quod ait Malachias c. 2. 7. *Labia ſacerdotis cuſtodient ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum eſt.* Ubi Notat S. Hieron. non dici *proferent*, ſed *cuſtodient*, ut ſcilicet loquantur opportunè, denique conſervis cibum in tempore ſuo: ita ut os ſacerdotis ſit arca quædam ſalutaris doctrinæ, unde omnes neceſſaria depromant quæ ibi Deus ad communem utilitatem & doctrinam recondidit. Auctor imperfecti hom. 38. Sicut ſtomachus, ait, accipiens cibum coquit, ſic & ſacerdotes accipiunt ſcientiam ſermonis per Script. ex Deo, & excoquunt eam in ſe, ideſt, tractantes & meditantes apud ſe, univerſo populo ſubminiſtrant. Et S. Ambroſius ſerm. 13. ſacerdotes comparat apibus. Sicut apes, inquit, de divinarum Scripturarum floſculis ſuavia mella conficiunt, & quidquid ad medicinam pertinet animarum, oris ſui arte componunt. Porrò non ſufficit ſacerdoti Dei ſermones loqui voce, niſi eoſdem loquatur & vita: vita enim dat voci efficaciam. Nam, ut ait S. Ambroſius epiſt. 6. *ſeparavit Deus ſacerdotes à populo, præcepit Moyſi ut montem cum ſacerdotibus aſcenderet, populus autem deorſum ſtaret. Vides diviſionem? nihil in ſacerdotibus plebeium requiri, nihil populare, nihil commune cum ſtudio uſu & moribus inconditæ multitudinis; ſobriam à turbis gravitatem, ſeriam vitam, ſingulare pondus dignitas ſibi vendicat ſacerdotalis. Quomodo enim poteſt obſervari à populo, qui nihil habet ſecretum a populo, & diſpar à multitudine? Quid in te miretur, ſi in te ſua recognoſcat? ſi nihil in te aſpiciat quod ultra ſe inveniat? Supergrediamur igitur plebeias opiniones, & ſtrata quadam gregalis converſationis.* Hinc Deus Levit. 10. *Sanctificabor*, inquit, *in iis qui appropinquant mihi.* Ubi aliqui vertunt, *agnoſcar ſanctus ex munditia & ſanctitate miniſtrorum*: putà ſacerdotum. Theodoret. quæſt. 3. in Levit. quærit quare victima pro ſacerdote oblata tota cremaretur, ac reſpondet: ut integritatem ſacerdotis demonſtraret, qui non aliquatenus, ſed ſe totum planè Deo dedicavit.

Prædicatores quales?

S. Baſilius in Moral. regula 80. cap. 10. quærit quales eſſe debeant prædicatores Evangelii? ac reſpondet Primò, debere eſſe tamquam Apoſtolos. Secundò, tamquam præcones cæli. Tertiò, tamquam regulam pietatis. Quartò, tamquam oculum in corpore: quæ ſigillatim probat ex Scriptura verbiſque Chriſti.

Tamquam Apoſtolos, inquit, *& miniſtros Chriſti & diſpenſatores fideles myſteriorum Dei, ſola ea quæ à Domino præcepta ſunt integerrime & re & verbo implentes. Ecce mitto vos ſicut oves in medio luporum. Euntes docete omnes gentes: ſic nos exiſtimet homo tamquam miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei, Quod autem ſupereſt, quæritur inter diſpenſatores ut fidelis quis inveniatur.*

Tamquam præcones regni cælorum, ad deſtructionem ejus qui habet imperium mortis in peccato. Euntes autem prædicate, dicentes: Appropinquavit regnum cælorum. Teſtificor ego coram Deo & Domino Jeſu Chriſto qui judicaturus eſt vivos & mortuos, per adventum ipſius prædica verbum Dei.

Tamquam formam aut regulam pietatis, ut per eos ad rectitudinem omnem dirigantur illi qui Dominum ſequuntur, & illorum perverſitas detegatur qui in quavis re illius imperium detrectent. Quæ quidem retro ſunt obliviſcens, ad ea verò quæ ſunt priora extendens meipſum, juxta deſtinatum perſequor ad bravium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Jeſu. Quicumque ergo perfecti ſumus hoc ſentiamus: & ſi quid aliter ſapitis, & hoc vobis Deus revelabit. Verumtamen ad quod pervenimus ut idem ſapiamus, in eadem permaneamus regula. Exemplum eſto fidelium in verbo, in converſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. Solicite autem cura teipſum probatum exhibere Deo, operarium inconfuſibilem recte tractantem verbum veritatis.

Tamquam oculum in corpore, ut videlicet habere delectum & bonorum & malorum ſciant, atque ut Chriſti membra ad ſingula quibuſque accommodata officia dirigant. Lucerna corporis eſt oculus. Si ergo oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit.

S. Gregor. Nazianz. orat. 1. Apolog. *Hæc ſumma eſt*, inquit, *ut virtute tales exiſtant, ut (uno verbo dicam) cæleſtes ſint: ac poſſint purgari primùm, deinde purgare; ſapientia inſtrui, atq; ita alios ſapientes reddere, lumen fieri, & alios colluſtrare; accedere ad Deum, & alios adducere; ſanctificari, & aliis ſanctitatẽ afferre.* Doctores ergo & ſacerdotes eam præſtent morum integritatem, quæ cæterorum cenſura ſit & diſciplina: quod efficient, *ſi loquantur ut oracula, vivant ut numina*. Idem faciant Religioſi: horum

enim est loqui sermones Dei, ut eorum vox sit vox Dei, non mundi, ut suum Patriarcham imitentur Johannem Baptistam, qui ait: *Ego vox clamantis in deserto, parate viam Domini. Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum*, Matth. 3. v. 2. & 3.

SI QUIS MINISTRAT, TAMQUAM EX VIRTUTE QUAM ADMINISTRAT, χορηγεῖ id est *subministrat*, suggerit, suppeditat, DEUS] ita Syrus: Hoc est alterum genus charismatis, scilicet diaconia, sive ministerium, puta administratio sanctorum Sacramentorum, eleemosynarum, & quarumlibet aliarum rerum. Dicit ergo, ut cui id quod tale ministerium & munus in Ecclesia à Deo obtigit, is illud administret & exerceat, non sua, sed Dei virtute, quam scilicet illi Deus suggerit & suppeditat: quo innuit Primò, eos suum debere munus agere, non alienum invadere: ac nihil sibi posse arrogare, sed totam suam virtutem, facultatem & efficaciam Deo, cujus est, tribuere. Ita Oecum. Secundò, eos debere ministrare in virtute, id est, non tantùm rectè & fideliter, non accipiendo personas, sed & valenter, strenuè, generose vincendo omnes difficultates, nullius potentiam vel invidiam timendo, scientes se Dei esse ministros, ab eoque agi, regi & protegi; hoc enim significat Græcum ἰσχύς, id est *virtus*, robur, fortitudo. Sic Christus in virtute spiritus regressus est in Galilæam, Lucæ 4. 14. Idem imitentur Christiani, ut quidquid inchoant & agunt, inchoent & agant in virtute spiritus, ut videantur eo agi & impelli divina vi Spiritus sancti, uti agebatur Samson ad opera sua fortia & heroica. Tertiò, in dando & erogando esse liberales, memores se non dare sua, sed Dei, qui in dando est liberalissimus, ac vult ut ministri hanc suam liberalitatem imitentur, ideoque quo liberaliùs erogant, eo plura liberaliùs eis impertit. Nam, ut ait Auctor imperfecti hom. 43. in Matth. *Ubi paterfamilias largus est, dispensator non debet esse tenax. Si Deus benignus est, ut quid sacerdos eius austerus? vis apparere sanctus? circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus.* Quartò, ut non quærant sua lucra; sed animarum ad Dei gloriam: *Ut in omnibus*, inquit, *honorificetur*, græcè δοξάζηται, id est, *glorificetur, Deus per Jesum Christum*, quia per merita Christi mediatoris hæc dona suis ministris elargitur Deus. Quocirca verè S. Aug. Soliloqu. ca. 15. *Qui de bono suo à Domine*, inquit, *gloriam sibi quærit, & non tibi, hic fur est & latro, & similis est diabolo, qui voluit furari gloriam tuam.* Et S. Bernard. serm. contra ingrat. *Felix esse*, ait *qui ad singula dona gratiæ redit ad eum in quo est plenitudo omnium gratiarum.* & serm. 13. in Cant. *Ad locum*, inquit, *unde exeunt revertuntur flumina gratiarum, ut iterum fluant: remittatur ad suum principium cæleste profluvium; quò uberiùs terræ refundatur.*

CUI (tam Christo, quam Deo) EST GLORIA ET IMPERIUM] Syrus, *gloria & honor*. Solent viri sancti & cælestes rerum & orationum omnium exordia & fines ad Deum referre, juxta illud: *A te principium, tibi desinet*; ideoque in ejus doxologiam erumpere instar beatarum mentium, quarum vitam ipsi prælibant & inchoant. Beati enim in cœlis jugiter Deo accinunt, *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat & qui est, & qui venturus est*, Apocal. 4. 8. *Sedenti in throno & agno benedictio, & honor, & gloria, & potestas, in sæcula sæculorum*, Apoc. 5. 13. & cap. 7. 12. vide ibi dicta.

VERS. 12. CHARISSIMI] *Ex ipso nomine*, ait Oecum. *significat non quia odio habeantur, sed quia valde chari sint*, nimirum Deo, *vehementerque amentur, afflictiones ipsis contingere.*

NOLITE PEREGRINARI] Transit à charitate ad patientiam, fidelibus tunc ob persecutiones maxime necessariam; græcè est μὴ ξενίζεσθε, id est, nolite admirari & æstimare rem peregrinam, quòd multa adversa vobis quasi Dei servis obtingant & ingruant. Nolite, ait Oecum. hoc ab amicis Dei extraneum ducere, cùm hoc eis proprium & gloriosum sit, quod ut aurum igne tribulationis probentur, purgentur & illustrentur, quodque Christo patienti conformentur, ut eidem resurgenti configurentur. Unde Beda, Hugo & alii sic explicant, q. d. Nolite vos peregrinos æstimare à Deo & Christo, quasi ab eo projectos, ideoque afflictos. Lyran. verò, quasi dicat. Nolite ob afflictiones peregrinari, id est, alienare vos a fide & amore Christi, aut fugere in alienas oras.

Virtus notat quanam.

Peregrinari in fervore quid.

Verùm primus sensus quem dedi proprius est & genuinus.

Quare insulsi sunt hæretici, qui vel ignorantes, vel malitiosè hæc torquent contra peregrinationes ad limina SS. Apostolorum, Compostellam ad S. Jacobum, Hierosolymam ad loca sancta, &c. quasi eò peregrinari vetet hic S. Petrus. Nil enim tale significat τὸ ξενίζεσθαι, sed id quod dixi. Unde Syrus, S. Cyprian. epist. 56. & S. Hieron. in c. 4. Amos vertunt, *nolite mirari*; Tertull. in Scorp. c. 12. *ne expavescatis ustionem*. S. Fulgent. ad Thr. sim. *nolite expavescere fervorem tamquam novi aliquid.* Et sic mox explicat S. Petrus, dicens, *Quasi novi* (græcè ξένου, id est, *peregrini*) *aliquid vobis contingat.* Quocirca incongruus pariter est sensus Aureoli in Comp. S. Script. q. d. Ne leviter discurratis abrepti fervore quodam voluntatis, imaginantes vos alibi novi aliquid reperturos. Et ille Hugonis. q. d. Nolite in fervore devotionis vovere aut astringere vos ad impossibilia, vel nimis ardua, quæ postea præstare non valeatis, aut velitis. ξενίζειν enim opponitur τῷ ἐθίζειν: unde sicut ἐθίζειν significat *consuescere*, & agere rem consuetam more consueto, sic ex adverso ξενίζειν significat *agere rem peregrinam*, stupere rem novam & insolitam, rei insolentia & novitate terreri & percelli. Sic S. Basilius epist. ad Melitium: Sciebam, inquit, ξενιστὴν τὸν καινόν, id est, rem inauditam tibi futuram, novetam quòd hujusmodi criminatio te ad stuporem te adduceret propter rei novitatem. Sic Constantinus Cæsar lib. 9. Agricult. c. 5. docet plantam debere inseri in terra sibi congrua & connaturali, ne, inquit, ξενίζηται, id est, ob novitatem abalienetur, atque solum sibi peregrinum avertetur. Aptè ergo hic vertas cum Salviano loco citato & aliis: Ne commoveamini, ne turbemini, ne percellamini in afflictionibus, quasi re nova, insolenti & peregrina. Eadem significatione sumitur à Latinis vox *peregrinus* & *peregrinor*: peregrinus enim dicitur qui in sua civitate non est sed, in peregrina. Unde Cicero pro Rabirio: *Adeone*, ait, *ignarus es disciplinæ consuetudinisque nostræ, ut peregrinari in aliena civitate, non in tua magistratum gerere videare?* & 5. Tuscul. *Ille*, ait, *omnem infinitatem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret*. Sic dicuntur peregrinari aures & oculi, cùm rem peregrinam & novam audiunt, vident & stupent. Sic Horat. lib. 1. epist. 12. *Animus*, inquit, *peregre est*. Sic Isaiæ 28. v. 21. dicitur opus à Deo alienum & peregrinum esse, punire & affligere, quia ejus proprium est misereri, parcere & benefacere. Et fortè ad hunc Isaiæ locum alludit hic S. Petrus.

IN FERVORE] non amoris & dilectionis sed afflictionis & tentationis. Græcè enim est ἐν πυρώσει, id est, *in ustione*, ut legit Tertull. Scorp. 12. *in ardore*, ut S. Cyprian. epist. 56 Pagnin. *ne miremini de vestra per ignem examinatione:* Oecumen. & Tigurin. *dum per ignem probamini & exploramini*. πύρωσις enim est probatio & exploratio per ignem; minùs rectè aliqui vertunt *urestinem*, putà æstum sive rubiginem, quæ segetes urendo arefacit instar morbi regii, ideoque Hebr. שדפון *schiddaphon* vocatur.

Alludit ad illud Eccli. 27. v. 6. *Vasa figuli probat fornax, & homines justos tentatio tribulationis.* & illud: *Transivimus per ignem & aquam, & eduxisti nos in refrigerium.* psal. 65. 12. Afflictio enim est quasi fornax ardens, urens & crucians afflictum. Est ergo ipsa πύρωσις, id est *incendium*, ustio, concoctio, sed in qua, & ex qua fit πυρωπὸς, id est *pyropus* gemma instar ignis effulgens & effulgurans, juxta illud: *Tamquam aurum in fornace probavit eos, & quasi holocausti hostiam accepit illos*, Sap. 3. 6. Ubi prudenter notat S. Ephrem serm. de patientia, quòd sicut figulus, vel aurifaber fornacem attemperat vasi fictili, vel auro quod coquit, ne illud nimis urat, vel nimis parum: ita & Deus tentationem accommodat viribus hominis, & gratiæ quam ei dat, nec patitur hominem supra vires tentari, ut ait S. Paulus 1. Corinth. 10. 13. Rursum accommodat eam vitiis hominis, quæ per hunc tribulationis ignem decoquere & exurere cupit & destinat. Sensus ergo est: Nolite peregrinari in fervore, hoc est, nolite admirari ut rem peregrinam, fervorem, id est ardorem, tentationis & afflictionis, qui vobis obtingit. Est catachresis: peregrinari enim ponitur pro *rem peregrinam admirari*. est hebraismus: *in fervore*, id est *fervorem*: Hebræi enim verbi contactus, sive realis, sive mentalis, quale est admirari,

constituunt cum *εν*, id est *in*. Mirabantur enim nonnulli primi Christiani (uti jam mirantur ij qui a peccatis ad Deum conuertuntur) se mox à conuersione ad Christum, undique persecutionibus, tentationibus & ærumnis exagitari. Huic respondet S. Petrus, id non esse mirandum, cùm ex rei natura id sequatur. Fides enim & pietas odium infidelium & impiorum contra se excitat, quia eis bellum indixit. Cordatè Saluian. lib. 3. de Prouidentia: *Quid*, ait, *mirum est si malis cuncta perferimus, qui ad tolerandum universa militamus?* Hac de causa Christus crucifixus post resurrectionem duobus discipulis euntibus in Emaus apparuit quasi peregrinus in Israel, ut repræsentaret ipsosmet esse peregrinos. Eorum enim affectum & habitum in se sumpsit, ut illos doceret: quia scilicet nouis discipulis, nouisque Christianis nouum & peregrinum videbatur, quòd Christus, qui promissus erat fore rex Israel & saluator orbis, moreretur & crucifigeretur. Verùm ipse hunc eorum errorem correxit, ostendens ex lege & Prophetis oportuisse Christum (& consequenter Christianum quemque) pati, & ita intrare in gloriam suam, Lucæ 24. 26. Quare sapienter S. Chrysost. hom. 8. in 2. ad Timoth. *Nefas*, ait, *est pugilem Dei vacare delitiis, non licet epulari luctantem. Luctamen enim sunt præsentia omnia, certamen, bellum, stadium: aliud est quietis tempus, hoc ærumnis deputatum est atque sudoribus. Nullus ubi ad certamen se exuit unctusq; est, requiem quærit.* Et S. Leo serm. 1. de Quadrag. *Intelligamus*, ait, *quanto studiosiores pro nostra salute fuerimus, tanto nos vehementius ab aduersariis impetendos.* Causam dat S. Hilarius in Matth. 4. dicens: *In sanctificatis nobis maxime diaboli tentamenta grassantur: victoria ei est magis exoptata de sanctis.* & S. Hieron. epist. ad Eustoch. de custod. virgin. *Non quærit diabolus homines infideles, de Ecclesia Christi rapere festinat: escæ eius secundum Habacuc electæ sunt: Job subuertere cupit, & deuorato Juda ad cribrandos Apostolos expetit potestatem.* Et S. Gregorius in illud Job 40. *Absorbebit fluuium. Illos*, ait, *magnopere rapere nititur, quos despectis terrenis studiis iungi iam cælestibus contemplatur.* Et Origen. hom. 9. in libr. Judic. *Venisti*, ait, *ad aquam baptismi, istud est certaminis & pugnæ spiritalis initium, hinc tibi aduersus Zabulum nascitur pugnæ principium.* Quare sicut Christus mox à baptismo abiit in desertum, ibique tentatus est à diabolo, ita fidelis quisque regeneratos, & ad virtutis apicem cælumq; aspirans, habeat hoc præmeditatum sibi acriter cum hoste esse luctandum, imò se omnes dæmones totumque infernum ad duellum & singulare certamen seipsa prouocasse. *Fili*, inquit Eccles. c. 2. 1. *accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.* Id expertus S. Antonius teste S. Athanasio, alios docebat & monebat, dicens diabolum acerrimè infestare & vexare monachos, & virgines quæ se Deo dicauerunt; tum quòd ipsorum heroica virtus dedecori sit dæmoni, qui ad eam aspirare noluit, ideoque ipsa sudes sit in oculis eius, assiduè eum pungens & crucians; tum quòd ægrè ferat Deum, quem pro hoste & tortore habet, ita ab iis coli & honorari; tum quòd eorum virtuti & gloriæ inuideat.

Christiana propria est tribulatio.

Cur?

QVI AD TENTATIONEM VOBIS FIT] Alludit [Greek], id est, *tentatio*, ad [Greek], id est *feruorem*: tentatio enim est quasi ignis feruor & ardor, qui hominis animum, virtutem & constantiam tentat, id est explorat, purgat, perficit, juxta illud Daniel. 11. 35. *Et de eruditis ruent ut conflentur, & eligantur, & dealbentur.* vide ibi dicta.

QVASI NOVI ALIQVID VOBIS CONTINGAT] q. d. Non est nouum & peregrinum fideles & pios tentari & tribulari ut vos ô nouelli Christiani putatis, sed vetus & proprium, imò ab initio mundi hucusque semper factitatum. Sic enim pium Abel persecutus est impius Cain, filios Dei persecuti sunt filij hominum & Nemrod, Abrahamum Chananæi, Lot Sodomitæ, Josephum fratres, Jacobum Laban, Isaacum Philistini, Mosen Pharao, Hebræos Ægyptij, Davidem Saul, Isaiam Manasses, Jeremiam, Ezechielem, Amos, cæterosque Prophetas Judæi juxta illud Hebr. 11. 37. *Lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus & speluncis & in cauernis terræ.*

Quare idipsum suos sæpè præmonuit Christus, ut ad id se compararent: *In mundo pressuram habebitis*, Johannis 16. 33. *Tradet frater fratrem in mortem, & pater filium, & insurgent filij in parentes, & morte eos afficient, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*, Matth. 10. 21.

SED COMMVNICANTES CHRISTI PASSIONIBVS GAVDETE] Duas affert causas cur in afflictione non tristari, sed gaudere, debeant; prior, quòd in tribulatione communicent Christi passioni. Unde S. Fulgent. libr. 3. ad Thrasim. legit, *sed ut communicantes*, quod summum est decus & gloria, æquè ac commodum & meritum: nam patientes per passionem suam passioni Christi quasi inseruntur & inoculantur, uti ramus arbori, itaque ab eo omnem vigoris & gratiæ succum, vimque tolerandi, merendi, perseuerandi exugunt. Posterior, quòd cum Christo passo resurrecturi sint ad gloriam immensam: Græca habent [Greek], id est, *sed in eo quod communicatis*: vel, ut Tertul. Scorp. 12. *Etenim secundùm quod communicatis*, quæ lectio significat tantum gaudendum esse, quantum patiendo communicamus passionibus Christi, ut quo magis crescit passio, eò magis crescat & gaudium, adeoque mensura gaudij sit mensura tribulationum, juxta illud 2. Corinth. 1. 5. *Quoniam sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra.* & illud psal. 93. 19. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.* Hinc S. Cyprian. epist. 56. legit *sed quotiescunque communicatis passionibus Christi gaudete.* Hinc patientes dicuntur. Primò, pati non tam suam crucem quam Christi: juxta illud: *Exeamus igitur ad eum extra castra improperium eius portantes*, Hebr. 13. 13. Ita *Moses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, maiores diuitias æstimans thesauro Ægyptiorum improperium Christi*, Hebr. 11. v. 24. Ita Paulus cum suis ait: *Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut & vita Jesu manifestetur in corporibus nostris*, 2. Corinth. 4. 10. *Si compatimur ut & conglorificemur*: Rom. 8. 17. *Ego stigmata Jesu in corpore meo porto*, Galat. 6. v. 17.

VERS. 13.

Patiendo inferimur cruci Christi.

Secundo, Christus vicissim dicitur pati in fidelibus quasi caput in suis membris. Hinc Christus ait Saulo: *Quid me persequeris?* Actor. 9. 5. non ait, Quid meos fideles, sed, *quid me persequeris?* quia ipsi mea sunt membra, mecumque unum corpus Ecclesiæ mysticum efficiunt: ipsos ergo persequendo, me persequeris; quia qui membra persequitur, caput ipsum petit & persequitur. Ita S. Paulin. epist. ad Aprum: *Ab initio sæculorum*, ait, *Christus in omnibus suis patitur. Ipse est enim initium & finis, qui in lege velatur, in Euangelio reuelatur, mirabilis semper & patiens & triumphans in sanctis suis Dominus. In Abel occisus a fratre, in Noe irrisus a filio, in Abraham peregrinatus, in Isaac oblatus, in Iacob famulatus, in Joseph venditus, in Mose expositus & fugatus, in Prophetis lapidatus & sectus, in Apostolis terra mariq; jactatus, & multis ac variis beatorum Martyrum cruciatibus frequenter occisus. Ipse igitur etiam nunc infirmitates nostras & ægritudinem portans, quia ipse est homo semper pro nobis in plaga positus, & sciens ferre infirmitates, quas nos sine ipso nec possumus ferre, nec novimus. Ipse, inquam, nunc pro nobis & in nobis sustinens mundum, ut perferendo destruat, & virtutem in infirmitate perficiat. Ipso & in te patitur opprobria, & ipsum in te odit hic mundus; sed gratias ipsi, quia vincit cùm iudicatur, & triumphat in nobis.*

Christus patitur in patientibus.

Tertiò, patientes dicuntur Christo incorporari, adeòque unum effici & esse cum Christo. Sic enim Apostolus nos vocat commortuos, complantatos, concrucifixos Christo, Rom. 6. 5. & 2. Tim. 2. 11. unde idem ait: *Christo crucifixus sum cruci; viuo autem jam non ego, viuit verò in me Christus*, Galat. 2. 20. & S. Ignatius epist. ad Rom. *Amor meus crucifixus est.* Quocirca in afflictionum tolerantia, & persequentium dilectione consistit vitæ Christianæ apex & summa. Unde S. Basil. formulam vitæ perfectæ viris Religiosis & Anachoretis præscribens Admonitione ad juniores, idipsum penè solum inculcat.

Patiens fit unum cum Christo.

GAVDETE] S. Cyprian. legit *per omnia gaudete*, juxta illud S. Jacobi 1. 2. *Omne gaudium existimate fratres, cùm in varias tentationes incideritis.* ubi multas huius gaudij causas recensui. *Finis passionum Christi resurrectio*, ait Origen. lo c. 1. ad Rom. Sic & finis passionis Christianorum est resurrectio & gloria æterna, meritò ergo in passione gaudeant.

UT ET IN REVELATIONE GLORIÆ EJUS GAUDEATIS EXULTANTES] ἀγαλλιώμενοι, id est, *exilientes præ gaudio*. Unde S. Cyprian. epist. 56. legit, *gaudentes exultatis*. Exultare enim est super modum exilire. ait Nonius. Tanta enim erit beatitudinis & gloriæ cælestis magnitudo, ut cor humanum illam capere nequeat, sed extra & supra se quasi exiliat, imò præ gaudio finderetur & rumperetur, ni Deus illud omnipotenti sua manu contineret & stringeret. Ita Psaltes adhuc in hoc exilio positus ex spe futuræ gloriæ: *Cor meum*, inquit, *& caro mea exultaverunt in Deum vivum*, psalm. 83. 3. & *Jubilate Deo omnis terra, cantate & exultate & psallite*, psalm. 97. 4. &: *Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua, venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos*, psalm. 125. 6. & Malach. c. 4. 2. *Orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiæ, & sanitas in pennis ejus, & egrediemini & salietis sicut vituli de armento*: ubi plura de hoc saltu dixi. & Sophon. c. 3. 14. *Lauda filia Sion, jubila Israel, lætare & exulta in omni corde filia Jerusalem*. vide Baruch. c. 5.

Ita in Vita S. Evergisli Archiepiscopi Coloniensis legimus, quòd, cùm de more ingressus templum S. Gereonis, in quo corpora ipsius sociorumque Martyrum requiescunt, illud Psalmi recitaret: *Exultabunt Sancti in gloria*; responderint ipsi è sepulchris: *Lætabuntur in cubilibus suis*, psalm. 149. 5.

VERS. 14. SI EXPROBRAMINI] Græcè ὀνειδίζεσθε, id est, ut Tertull. Scorp. 12. legit, *si dedecoramini*; S. Cyprianus epist. 56. *si exprobratur vobis*: Gentilibus enim nomen Christi & Christiani erat probrum & probrosum; unde illud quasi infame exprobrabant fidelibus.

IN NOMINE CHRISTI] Idest, ob nomen Christi, scilicet quia estis Christiani, quia Christi nomen colitis & invocatis. Syrus, *pro nomine Christi*, vel *quia pertinetis ad Christum*, quasi existentes de domo, familia & Ecclesia Christi. Ita Nero, qui primus persecutus est Christianos, Christianos fecit probrum, eùm probrosum hoc in eos tulit edictum: *Quisquis Christianum se esse confitetur, is tamquam generis humani convictus hostis, sine ulteriore sui defensione capite plectitor*. Acutè & argutè Tertull. Apolog. 3. perstringit Gentiles quòd odissent nomen *Christi*, cùm Christus græcè idem sit quod unctus, sive, ut Gentiles pronuntiabant, *Chresti*, cùm χρηστὸς idem sit quod *suavis*, commodus, utilis. *Oditur ergo*, inquit, *in hominibus innocuis etiam nomen innocuum*, imò nomen sanctum, amabile, angelicum, divinum, tale enim est *Jesus Christus*.

BEATI ERITIS] Græcè μακάριοι, id est *beati*, supple *eritis* in cælo; & *estis* in terra, ob decus nominis Christi, & ob spem certam gloriæ, utpote ab eo patientibus, pro se promissæ.

QUONIAM QUOD EST HONORIS, GLORIÆ ET VIRTUTIS DEI, ET QUI EST EJUS SPIRITUS, SUPER VOS REQUIESCIT] q. d. Gloria, virtus & spiritus Dei super vos requiescit, agitque ad omne arduum putà ad heroicam patientiam. Syrus vertit, *Spiritus gloriosus Dei super vos requirit requiescit*. Græca jam habent: ὅτι τὸ δόξης καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα ἐφ' ὑμᾶς ἀναπαύεται, id est, *quoniam spiritus gloriæ & spiritus Dei* (id est, spiritus gloriosus Dei. est hendiadis) *super vos requiescit*. S. Cyprianus epist. 56. pro πνεῦμα legit ὄνομα, vertit enim, *quia majestatis & virtutis Domini nomen in vobis requiescit*; Tertull. Scorp. 12. *quoniam gloria & spiritus Dei requiescit in vobis*.

In eo ergo qui patitur pro Christo requiescit Dei Primò, honor; Secundò, gloria; Tertiò, virtus, græcè δύναμις, id est, *potentia* & robur; Quartò, Spiritus, qui gloriæ, honoris, virtutis omnis est auctor, in patiente, quasi in templo & thalamo suo mira cum voluptate requiescit; quia patiente delectatur, & in eo deliciatur. Significat, inquit Dionys. quòd Deus reputet honorabile quid, gloriosum, virtuosum, sive triumphale invictam patientiam in adversis. Ita spiritus fortitudinis requievit in Christo, Isaiæ 11. a. Hisce verbis significat quanta dignitas & decus sit pro Christo pati, scilicet quòd in eo situs sit omnis honor, gloria, virtus & majestas Dei, adeò ut nihil dignius, honorificentius, divinius, Deoque gratius & gloriosius excogitari possit; imò ipsa S. Spiritus persona & majestas in eo qui patitur requiescat. Ipse enim quasi dux eum qui pro Christo patitur, quasi suum militem auctorat, animat, roborat, protegit, perficit ut vincat,

Dei majestas requiescit in patiente.

A eumque ad triumphum & coronam æternam perducit. Summa enim & nobilissima fortitudo est, pati pro Christo, pro orthodoxa fide, pro vera religione, pro cultu Dei ipsoque Deo: pati, inquam, verba & verbera, calumnias, probra, tormenta, ipsamque mortem. Unde S. August. serm. de S. Victoria: *Ibi*, inquit, *est corona gloriosior, ubi Christus infirmior: quia profectò virilis animus in fœminis majus aliquid fecit, quando sub tanto pondere fragilitas fœminea non defecit*, &c. *Ille in eis apparuit invictus, qui pro eis factus est infirmus. Ille eas ut vincerent fortitudine implevit, qui ut eas fortes efficeret, semetipsum exinanivit. Ille eas ad hos honores laudesque perduxit, qui pro eis opprobria & crimina audivit. Ille fecit fœminas viriliter & fortiter mori, qui pro eis dignatus est de fœmina misericorditer nasci*. Rursum idem S. Augustinus serm. 78. de Temp. illud Genes. 25. *Major serviet minori*, putà Esau Jacobo, mysticè sic exponit, impii servient piis, persecutores patientibus, tortores Martyribus, quia torquendo non aliud faciunt, quàm fabricare eis lauream martyrii. *Quomodo*, inquit, *mali serviunt bonis? non obsequendo, sed persequendo: quomodo persecutores Martyribus, quomodo limæ vel mallei auro, quomodo mola serviunt tritico, quomodo panibus coquendis fornalia, ut illi coquantur, illa consumantur, quomodo in fornace aurificis palea servit auro, ubi sine dubio palea consumitur, aurum probatur.*

B

Græci codices addunt: *Qui* (Spiritus) *quidem apud illos blasphematur, apud vos autem glorificatur*. quo significat hæc infidelium probra in Christianos in ipsum Spiritum sanctum recidere, ac proinde fideles patientes in passione socium habere Spiritum sanctum, qui tum hæc probra excipiat & repellat, tum fideles in illis excipiendis & refutandis animet, dirigat & roboret. Rursum Spiritum sanctum tantum à patientibus honorari & glorificari, quantum à persequentibus inhonoratur, vilipenditur & blasphematur. Quocirca Tertullianus ad Martyres cap. 3. *Bonum*, inquit, *agonem subituri estis, in quo agonothetes Deus vivus est, xystarches Spiritus sanctus, corona æternitatis bravium, angelica substantia politia in sæcula sæculorum. Itaque epistatas vester Christus Jesus, qui vos spiritu unxit, & ad hoc scamma produxit.*

In eo patitur Spiritus sanctus.

Porrò causas cur pati pro Christo sit summa dignitas, varias hic insinuat S. Petrus, Prima est, quia hic est actus summus Christianæ patientiæ, fortitudinis, charitatis.

C Secunda; quia passiones sunt vestes regales. putà purpura, paludamentum, stemmata insignia, &, ut Apostolus vocat Galat. 6. 17. stigmata Christi.

Cur tanta dignitas pati pro Christo, Causa Prima. Secunda.

Quocirca Theodorus Studita ob defensionem sanctarum Christi imaginum jussus à Leone Armeno flagellari, sponte statim zonam solvit, positaque veste corpus nudum obtulit ad verbera; *Voluptati enim*, inquit, *mihi est corpusculi hujus flagellatio, atque ista demum eius suprema depositio, quò citius unde anima evadem ad eum quem desidero*. ita Michael Studita in ejus Vita. Unde Theodorus ipse scribens ad Naucratium exultans post verbera: *Annon*, ait, *diadema gestantium gloria mirabilior, stigmata ferre Christi, vivificas ejus passiones ceu coronas?*

Tertia, quia Christus crucem & passiones in corpore suo sublimavit, & quasi deificavit: sicut enim humanitatem assumens ad Verbum, eam quasi deificavit, uniendo eam Deo, adeoque hominem faciendo Verbum, ut scilicet verè & propriè hic homo esset Deus: ita pariter crucem & passiones in corpore & anima suscipiens, eas cum corpore & anima Verbo univit itaque quasi deificavit.

Tertia.

D Unde sicut verè dicitur Deus incarnatus & factus homo, ita & verè dicitur Deus passus, crucifixus, mortuus: Christus ergo in se suaque humanitate dedicavit & sacravit passiones & patientiam, æquè ac paupertatem, ut ait S. Bernard. humilitatem, obedientiam, sui mundique contemptum.

Quarta, quòd Christus, Spiritus sanctus, totaque SS. Trinitas patientibus quasi sacrificiis & holocaustis, non brutis, sed humanis & rationalibus summè honoretur, uti ait hic S. Petrus.

Quarta.

Quinta, quòd iis à Deo promissa & parata sit summa merces & corona in cœlo, putà laurea martyrii, utque summè conformes sint Christo glorioso, qui conformes fuerunt eidem patienti & crucifixo.

Quinta.

Sexta, quòd crux contactu corporis Christi sanctificata adoretur, nec tantùm illa quæ tetigit corpus Christi, sed & quælibet alia, quæ illius est repræsentatio & imago,

Sexta.

& imago, ut videmus publicè in Ecclesia eam adorari in Parasceve, juxta illud Lactant.

Flecte genu, lignumque crucis venerabile adora.

Unde de ea canit tunc Ecclesia:

Arbor decora & fulgida
Ornata regis purpura,
Electa digno stipite
Tam sancta membra Tangere.
Beata cujus brachiis
Sæcli pependit pretium,
Statera facta corporis
Prædamque tulit tartari.
O crux ave spes unica,
Hoc passionis tempore,
Auge piis justitiam,
Reisque dona veniam.

Passiones ergo nos uniunt & assimilant Christo & Deo, imò faciunt socios Christi Deique crucifixi, in eumque nos quasi transformant. Quid nobilius quàm similem & & socium esse Christi? *Martyrio velut socio Christi cruore decoraris*, ait S. Cyprian. de Laude martyrii.

Septima. B Septima, quòd passiones Martyrum mirè illustrent Ecclesiam; nulla enim secta est quæ tot habeant Martyres, qui pro sua fide, aut potiùs perfidia velint non tantùm opes, sed & vitam profundere, quot habeat religio Christiana. Rursum Martyr illustre dat virtutis exemplum cæteris fidelibus, ut & ipsi pro Deo pati ac mori gestiant. Unde Tertullianus in Apolog. *Sanguis Martyrum*, inquit, *est semen Christianorum*. & Prudentius Peristephan.

Martyrum semper numerus sub omni
Grandine crevit.

Quocirca S. Gregorius Nazianzenus oratione 18. quæ est de S. Cypriano, Martyribus hæc dat cognomina & elogia, quòd sint *holocausta ratione prædita, victimæ perfectæ, oblationes Deo gratæ & acceptæ, veritatis præconia, mendacii profligationes, legis quæ spirituali modo intelligitur expletio, erroris oppressio, vitii insectatio, peccati diluvium, mundi lustratio.* Quare tua, ò S. Cypriane Martyr. *virtute maiorem in modum afficior, memoria recreor, ac præ gaudio quasi lymphatus feror, quodamque modo in eodem tuo martyrio versor, dimicationisque socius & particeps sum, ac totus ad te transeo.* Hucusque Nazianzenus: qui & paulò antè asC serit se contemptis omnibus terrenis ad cœlestia anhelare. *Huius rei*, inquit, *inexplebili quadam aviditate teneor, nec ab ea umquam divelli possum. Martyrum honoribus oblector, pugilum cruoribus exulto, atque aliorum quidem certamina & victoriæ sunt, coronæ autem meæ. usque eo gloriam hanc præcipio, & eorum egregia facinora mea esse duco.* S. Chrysost. nobilis longi martyrii Martyr Constantinopoli expulsus, ut itinerum molestiis & militum sævitia conficeretur, uti reipsa confectus fuit, ad Cyriacum pariter exulantem ita scribit: *Equidem cum urbe Constantinopolitana exigerer, nihil horum curavi, sed ita mecum ipse loquebar sum: Si*

Chrysost. invicta patientia. *Imperatrix me proscribere volet, proscribet: Domini est terra & plenitudo eius. Si serra discindere volet, discindat: Isaiam habeo exemplum. Si me in mare vult proiicere, Jonæ reminiscar. Si in camenum vult coniicere, tres illos iuvenes habeo, qui id pertulerunt. Si me bestiis vult obiicere, Danielis memini in lacum leonum coniecti. Si lapidare me vult Stephanum habeo protomartyrem. Si caput mihi vult auferre, Joannem habeo Baptistam. Sin substantiam vult adimere, adimat sane: nudus egressus sum de ventre matris meæ, nudus revertar illuc. Exhortatur me Apostolus: Personam hominis* D *Deus non recipit. Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. Et me David ipse armat, dicens: Loquebar in conspectu regum, & non confundebar.*

Tertullianus ad Martyres cap. 4. eis inter alia fortitudinis Gentilium exempla & decora proponit flagellationem Laconum. *Namque hodie*, ait, *apud Lacedæmonas solemnitas maxima est διαμαστίγωσις, id est flagellatio, non latet. In quo sacro ante aram nobiles quique adolescentes flagellis afficiuntur, astantibus parentibus & propinquis, & uti perseverent adhortantibus. Ornamentum enim & gloriæ deputabitur maiore quidem titulo, si anima potiùs cesserit*, (excesserit è corpore & vita hac) *quam corpus. Igitur si tantum terrenæ gloriæ liceat de corporis & animi vigore, ut gladium, ignem, crucem, bestias, tormenta contemnant sub præmio laudis humanæ, possum dicere: Modicæ sunt istæ pressuræ ad consecutionem gloriæ cælestis, & divinæ mercedis*

Cornel. in Epist. Canon.

A *Tanti vitreum, quanti verum margaritum? Quis ergo non libentissimè tantum pro vero habeat erogare, quantum alii pro falso?*

S. Cyprianus de Laude & exhort. martyrii hosce vel titulos vel stimulos dat martyrio. Primum, *impavidos animos dat dolor*. Secundùm, *mens crescit in pugna, pulsata licet crebrius hæret immobilis virtus, ut rupes pulsata fluctibus*. Tertium, *morte vitam condemnat, ut vitam morte custodiat*. Quartum, *miles triumphalibus de hoste spoliis onustus vulneribus suis gaudet*. Quintum, *nec timendum, quorum spes æternitatis & vitæ cælestis est, ac salus de promissa immortalitate lætatur*. Sextum, *quorum animo despectus hic mundus, & alienata sæculi facies, cui semper hic mundus loco carceris: nec poteris amare martyrium, nisi ante oderis sæculum.* *Sex stimuli ad Martyrium.*

Nemo autem vestrum patiatur ut homicida] sed ut Christianus, ideoque Martyr Christi. VERS. 15.
Quare quod S. Cyprianus epist. 73. & S. Hieronym. epist. 58. dicunt *Christum latroni* (qui à dextris Christi crucifixus est) fecisse homicidii pœnam martyrium, intellige testimonium, putà protestationem fidei in Christum. q. d. Christus fecit, ut latro qui pro sceleribus crucifixus est, in ipsa cruce crederet in Christum, ejusque fidem publicè protestaretur, itaque fieret Martyr, id est, testis Christi, ac præmium gloriæ tali testimonio debitum consequeretur, eaque ratione ipsi pœnam homicidii convertit in triumphum huiusce martyrii.

Aut fur aut maledicus (græcè κακοποιὸς, id est, *malorum patrator*. ita Syrus: Tertull. Scorp. 12. *ut maleficus*) aut alienorum appetitor] *Martyrem enim non facit pœna, sed causa*, ait Aug epist. 107. ad Festum nec scelus facit Martyrem, sed scelestum. Unde S. Cypr. lib. 3. Testimon cap. 37. citatis hisce S. Petri verbis, *Fidelem*, inquit, *non oportet, ob alia delicta, nisi ob nomen solum puniri*. Pulchrè S. August. sermone de decem plagis: *Nemo*, ait, *habet iniustum lucrum sine iusto damno. Qui furatur acquirit vestem, sed perdit fidem: ubi lucrum, ibi damnum; lucrum in arca, damnum in conscientia.* Idem de Vita Christiana pingens ideam Christiani: *Ille vero*, inquit, *Christianus est, qui omnibus misericordiam facit, qui nulla omnino movetur iniuria, qui alienum dolorem tamquam proprium sentit, cuius mensam nullus pauper ignorat; qui coram hominibus inglorius habetur, ut coram Deo & angelis glorietur; qui terrena contemnit, ut possit habere cælestia, qui opprimi pauperem se præsente non patitur; qui miseris subvenit, qui ad fletum fletibus provocatur alienis.* *Idea Christiani.*

Pro *alienorum appetitor*, græcè est ἀλλοτριοεπίσκοπος, id est, *alienarum rerum curiosus inspector*, & consequenter appetitor: species enim & visio rei appetibilis, ciet appetitum. unde curiosus inspector rebus inspectis inhiat. Tertullian. *alieni speculator*; S. Cyprianus lib. 3. ad Quirin. cap. 47. *curas alienas agens*. Scitum est illud Plauti; *Curiosus nemo est, qui non sit malevolus.* Præclarè S. Greg. *Grave*, ait *curiositatis est vitium, quæ dum cuiuslibet mentem ad investigandam vitam proximi exteriùs ducit, semper ei intima sua abscondit, ut aliena sciens, se nesciens sit, & curiosus animus quanto peritus fuerit alieni, tanto fiat ignarus sui* S. Bernard. de Modo bene viv. cap. 54. *Stulti homines*, ait, *dum alienos errores volunt reprehendere, demonstrant suos. Tamdiu homo ignorat peccata sua quæ debuerat flere, quamdiu aliena vitia exquirit curiose: sed cum homo ad semetipsum revertitur, & seipse bene considerat; non exquirit quod in aliis reprehendat, quia in semetipso multa reperit quæ lugeat.* Unde B. Gregor. *Nos tanto minus debemus aliena corda reprehendere, quanto scimus visu nostro non posse aliena cogitationis tenebras illustrare.* Et mox: *Curiositas damnosa peritia est, ad hæresim provocat, in fabulas sacrilegas præcipitat mentem, in causis obscuris reddit audaces, in rebus ignatis facit homines præcipites.* *Curiositatis damna.*

Si autem ut Christianus, non erubescat (uti erubescunt homicidæ cum plectuntur pro crimine quia Christianismus non est crimen, sed religio & sanctitas) glorificet autem Deum in isto nomine,] quia gloriosum est nomen Christi, ac consequenter & Christiani; à Christo enim vocatur Christianus quasi Christi assecla, discipulus, cultor, filius & heres. Vide dicta Act. 11. 26. Porrò patitur ut Christianus non tantùm qui pro fide, sed & qui pro virtute aliqua Christiana, ut castitate: iustitia, religione, & cetera patitur, omnem enim virtutem VERS. 16.

V 5 dictat

dictat & docet fides Christi. Quare qui pro qualibet virtute (A) Christiana occiditur & moritur, est Martyr. Nam Martyr est, qui pro qualibet veritate quæ ad pietatem pertinet, moritur, imò qui moritur pro veritate qualibet ut evitet mendacium. talis enim moritur pro virtute veracitatis, quæ opponitur vitio mendacii, uti disertè docet D. Thomas 2. 2, q. 124. art. 5. Secùs est de eò qui moritur pro tuenda aliqua veritate mathematica, physica, logica. Hic enim non est Martyr: quia non moritur pro veritate ad pietatem pertinente, uti ibidem asserit D. Thomas.

Martyrii gloria quanta. Ex S. Cypriano. Moral. disce hic quantum sit pati ut Christianum, tantùm scilicet, quantum est martyrium: hoc autem summum est decus & gloria. Quid enim gloriosius, aiunt generosi Martyres ad S. Cyprian. lib. 5. epist. 22 quidve felicius ulli hominum poterit ex divina dignatione contingere, quam inter ipsos carnifices interritum confiteri Dominum Deum? quàm inter sævientia sæcularis potestatis varia & exquisita tormenta etiam extorto & excruciato & excarnificato corpore, Christum Dei Filium etsi recedente, sed tamen libero spiritu confiteri? quàm relicto mundo cœlum petisse? quàm desertis hominibus inter angelos stare? (B) quàm impedimentis omnibus sæcularibus ruptis in conspectu Dei jam se liberum sistere? quàm cæleste regnum sine ulla cunctatione retinere? quam collegam passionis cum Christo in Christi nomine factum fuisse? quàm judicis sui divina dignatione judicem factum fuisse? quam immaculatam conscientiam de confessione nominis reportasse? quam humanis & sacrilegis legibus contra fidem non obedisse? quam veritatem voce publica contestatum fuisse? quàm ipsam, quæ ab omnibus metuatur, moriendo mortem subegisse? quàm per ipsam mortem immortalitatem consecutum fuisse? quàm omnibus sævitiæ instrumentis excarnificatum & extortum, ipsis tormentis tormenta superasse? quàm omnibus dilaniati corporis doloribus robore animi luctatum fuisse? quàm sanguinem suum profluentem non horruisse? quàm supplicia sua post fidem amare cœpisse? quàm detrimentū vitæ suæ putare non exisse? Deinde hæc omnia confirmant verbis Christi, quibus animos excussit Ad hoc enim prælium quasi quadam tuba Evangelii sui nos excitat Dominus, dicendo: Qui plus diligit patrem aut matrem, quàm me, non est me dignus. &: Qui plus (C) diligit animam suam quàm me, non est me dignus. &: Qui non tollit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus. & iterum: Beati qui persecutionem passi fuerint propter justitiam. ipsorum enim est regnum cœlorum. Beati eritis cùm vos persecuti fuerint & oderint; gaudete & exultate: sic enim & Prophetas persecuti sunt, qui ante vos fuerunt, patres eorum. & iterum: Quoniam ante reges & potestates stabitis, & tradet frater fratrem ad mortem, & pater filium, & qui perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit. &: Vincenti dabo sedere super thronum meum, sicut & ego vici, & sedi super thronum patris mei. Sed & Apostolus: Quis nos separabit à charitate Christi? pressura, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? sicut scriptum est: Quia propter te interficimur tota die, æstimati sumus velut oves victimæ, sed in iis omnibus supervincimus, pro eo qui nos dilexit. Hæc & hujusmodi cum in Evangelio conlata perlegimus, & quasi faces quasdam ad inflammandam fidem Dominicis vocibus, suppositas nobis sentiamus, hostes veritatis jam non tantùm non perhorrescimus, sed provocamus; & inimicos Dei jam hoc ipso quòd non (D) cessimus, vicimus; & nefarias contra veritatem leges subegimus: etsi nondum nostrum sanguinem fudimus, sed fudisse parati sumus. Nemo hanc dilationis nostræ moram clementiam judicet; quæ nobis officit, quæ impedimentum gloriæ facit; quæ cœlum differt; quæ gloriosum Dei conspectum inhibet. in hujusmodi enim certamine, & in hujusmodi ubi decertat fides prælio, mora Martyras non distulisse, vera clementia est. Et lib. 4. epist. 6. ad Tibaritas de Exhor. martyrii: Ad agonem sæcularem exercentur homines & parantur, & magnam gloriam computant honoris sui, si illis spectante populo & Imperatore præsente contigerit coronari. Ecce agon sublimis & magnus, & coronæ cælestis præmio gloriosus, ut spectet nos certantes Deus, & super eos quos filios facere dignatus est, oculos suos pandens, certaminis nostri spectaculo perfruatur. Præliantes nos & fidei congressione pugnantes spectat Deus, spectant angeli ejus, spectat & Christus. Quanta est gloriæ dignitas, quanta felicitas præside Deo congredi, & Christo judice coronari? Armemur fratres dilectissimi viribus totis. & paremur ad agonem mente incorrupta, fide integra, virtute devota. Ad aciem quæ nobis indicitur, Dei castra procedant. Armentur integri, ne perdat integer quòd nuper stetit. Armentur & lapsi, ut & lapsus recipiat quod amisit. Integros honor, lapsos dolor ad prælium provocet. Et inferiùs exclamat ait: O dies ille qualis & quantus adveniet fratres dilectissimi, cum cœperit populum suum Dominus recensere, & divinæ cognitionis examine singulorum merita recognoscere, mittere in gehennam nocentes, & persecutores nostros flammæ pœnalis perpetuo ardore damnare; nobis verò mercedem fidei & devotionis exsolvere? Quæ erit gloria, & quanta lætitia admitti, ut Deum videas; honorari, ut cum Christo Domino Deo tuo salutis ac lucis æternæ gaudium capias? Abraham, & Isaac, & Jacob, & Patriarchas omnes, & Prophetas, & Apostolos, & Martyras salutare; cum justis & Dei amicis in regno cælorum datæ immortalitatis voluptate gaudere; sumere illic quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit;

Ex S. Basilio. S. Basilius homil. 20. de 40. Martyr. ait eos hisce vocibus Deum celebrasse, ac sese invicem ad martyrium in gelido stagno obeundum animasse. Gratias agimus tibi Domine, quòd cum illo amictu simul & peccatū exuere licet quoniam ob serpentem eum induimos, ob Christū verò exuimus. Quas Domino qui pro nobis est spoliatus, dignas gratias reddemus? Quid magnum servo, si ea quæ passus est Dominus subeat? Durum profectò frigus, sed dulcis paradisus. Affligens glacies, sed delectabilis requies. Brevi tempore durantes, sinus Abrahæ nos perpetuū fovebit. Unam noctem cum ævo sempiterno commutabimus. Incendatur frigore pes, ut cum angelis continuo saltet. Torpescat frigore manus, ut facultatem habeat in Deum attollendi. Quot enim commilitones nostri ceciderunt fidem mortali regi servantes? Nos pro fide in verum Deum servanda hanc vitam non projiciemus? Quando semel mori oportet, moriamur ut vivamus. Fiat sacrificium nostrum coram te Domine, & velut hostiæ viventes tibi placentes, nosmet hoc sævo gelu immolantes abs te recipiamur. Unde sub finem de iis exclamat: O sanctum chorum! ò sacrum ordinem! ò cuneum inexpugnabilem! ò communes humani generis custodes, optimi curarum socii, precum ac votorum invicem suffragatores, legati apud Deum potentissimi, astra mundi, flores Ecclesiarum: vos non terra contexit, sed cœlum excepit. Apertæ sunt vobis paradisi portæ: dignum profectò exercitibus angelorum, Patriarchis, Prophetis & justis omnibus spectaculum, &c. In ipso vitæ flore temporariam hanc vitam contempserunt, ut in membris suis Deum reciperent, mœstos erexerunt, dubios, in fide confirmaverunt, piis desiderium auxere? unum omnino pro pietate omnes trophæum erigentes, una justitiæ corona ornati fuere.

Ex S. Aug. S. Augustinus in psalm. 118. serm. 30. Purpurata est, *inquit*, universa terra sanguine Martyrum, flores cælum coronis Martyrum, ornatæ sunt Ecclesiæ memoriis Martyrum, insignita sunt tempora natalibus Martyrum, crebrescunt sanitates meritis Martyrum. Idem serm. 11. de S. Cyprian. Illi, inquit, laus, illi gloria, qui dignatus est illum Martyrem prædestinare inter sanctos suos ante tempora, creare inter omnes opportuno tempore, vocare errantem, mundare sordidum, formare credentem, docere obedientem, regere docentem, adjuvare pugnantem, coronare vincentem.

Ex hymno Ecclesiæ. Porrò Martyres hisce elogiis celebrat Ecclesia in hymno plurium Martyrum:

Sanctorum meritis inclyta gaudia
Pangamus socii, gestaque fortia:
Nam gliscit animus promere cantibus
Victorum genus optimum, &c.
Hi pro te furias, atque ferocia
Calcarunt hominum sævaque verbera,
Cessit his lacerans fortiter ungula,
Nec carpsit penetralia.
Cæduntur gladiis more bidentium,
Non murmur resonat, non querimonia,
Sed corde tacito mens bene conscia
Conservat patientiam.

Quæ

Quæ vox, quæ poterit lingua retexere,
Quæ tu Martyribus munera præparas?
Rubri nam fluido sanguine laureis
Ditantur bene fulgidis.

VERS. 17. QUONIAM TEMPUS EST (græcè καιρὸς, id est *opportunitas*, occasio, tempus commodum & opportunum: tale enim est tum præsens vita, tum christianismus, nouaque eius religio; tum moderna Judæorum & infidelium contra eum odia) UT IUDICIUM INCIPIAT A DOMO DEI] Par enim est ut judex priùs suam domum examinet, quàm alienam. *Iudicium*, ait Oecumen. & Didymus hic, non condemnationem, sed examinationem & explorationem significat; adde, & punitionem aliquam, ac castigationem, putà tribulationem, quæ non temerè, sed cum judicio & congrua mensura à Deo peccatori immittitur, ideoque vocatur *judicium*. Deus enim suam domum & familiam, putà Ecclesiam, & fideles domesticos suos per tribulationes justi judicij libramine examinat, à peccatis levioribus expurgat, erudit & perficit. Nihil enim relinquit indiscussum, nihil impunitum. *Natura comparatum est*, ait S. Basil. apud Oecumen. *ut contra eos qui familiarissimi nobis sunt, cùm in nos peccant,* B *indignemur: familiarissimi autem Deo non sunt alij quam fideles, qui domum Dei, id est Ecclesiam, complent & construunt.* Ita Isaias ait cap. 29. 1. *Væ ariel, ariel*, id est, væ Hierosolymæ, templo & altari, quod est *ariel*, id est, quasi leo Dei, vide ibidem dicta, & Jerem. cap 31. 18. *Castigasti me, & eruditus sum, quasi juvenculus indomitus*. & Sapiens Proverb. 3. 11. *Disciplinam Domini fili mi, non abiicias, nec deficias cùm ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus, corripit, & quasi in filio complacet sibi*, & Apoc. 3. 19. *Ego quos amo, arguo & castigo*. Alludit S. Petrus ad illud Ezech. 9. 6. *A sanctuario meo incipite* percutere & interficere peccatores. Quare perperam Aureolus τὸ *à domo* exponit, q. d. Judicium Dei in homines prodit ea domo & throno Dei, putà ex cælo. S. Augustinus in psal. 93. 20. legit: *Tempus est inchoationis judicij ex domo Domini;* sicque explicat, *Tempus est ut modò judicentur qui pertinent ad domum Domini*. S. Justinus quæst. 79. ad Orthodoxos dat exemplum Josiæ regis Juda, qui licèt pius, cæsus est in prælio, ut lueret levia sua peccata. Probat S. Petrus Christianos debere pati ex eo, quòd C nævi, peccata & vitia quædam singulis adhæreant, quæ Deus per tribulationem vult punire & resecare. Non ergo novum & peregrinum eis debere videri, quòd præ infidelibus exerceantur & affligantur, eò quòd Deus velit domum suam perpurgare, & efficere purissimam, ideoque judicium suum ab ea inchoet; facturus illud deinde in reliquos homines, quos acriùs examinabit & puniet, quia eos gehennæ adjudicabit.

Unde sapienter S. Chrysost. hom. de Lazaro: *Vbi*, ait, *videris improbam vitam agentem, nec quidquam acerbi hic patientem, ne putaveris illum beatum, sed desle potiùs ac deplora, veluti illic* (in gehenna) *omnia tristia perpessurum, sicut dives fecit. Rursus ubi quem videris virtutis studiosum innumeris affligi molestijs, beatum existima, ut qui & hic omnia sua peccata diluerit, & illic multam habet paratam mercedem, sicut Lazaro evenit*. Ingens ergo Dei beneficium est, quòd suos puniat in hac vita, *ne, cùm judicij dies advenerit, in plenitudine peccatorum puniat*, 2. Machab. 6. v. 13. & Amos 3. 2. *Tantummodo vos*, ait, *cognovi ex omnibus cognationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras*, & Malach. 3. v. 2. *Ipse enim* D *quasi ignis conflans, & quasi herba fullonum, & sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Levi, & colabit eos quasi aurum*.

VERS. 18. SI AUTEM PRIMUM A NOBIS, QUIS FINIS EORUM QUI NON CREDUNT DEI EUANGELIO?] Quasi dicat, Si Deus suos fideles & sanctos ita judicat, id est examinat, explorat, exercet & affligit, quid expectent ab eo infideles, qui vitiis & deliciis diffluunt? quis finis eos manet? quæ pœna, quæ gehenna? Hoc Dei in impios judicium graphicè depingit Sapiens cap. 5. 18. *Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum;* & quæ sequuntur. Præclarè Saluianus libr. 4. ad Ecclesiam Catholicam: *Si quis vult*, ait, *ex peccatoribus scire, quam graviter censenda à Deo sint magna crimina, discat qualiter in semetipsis puniant sancti etiam levia peccata, consistit scilicet iam ex ipsius Dei* A *dictis futuri examinis, at per Domini sui verba, etiam iudicia rimantes, & idem semper in Dei opere, semper in compunctione, semper in cruce positi: beati qui cùm omnium miserentur, sibi numquam penitus ignoscant, in nullo sibi parcentes, sed totos se admodum Deo impendentes, & ideo in futuro iudicio digni præmio, quia hic apud se jugiter in reatu*.

ET SI JUSTUS VIX SALUABITUR, IMPIUS ET PECCATOR UBI PAREBUNT? Citat Proverb. 11. v. 31. *Si justus in terra recipit, quanto magis impius & peccator?* ubi Septuaginta ita vertunt, uti hic S. Petrus eos de more secutus: sed eodem redit utraque versio. Pro *saluabitur* græcè est σώζεται, id est *saluatur*, hoc est, ad salutem pertingit, multas pœnas quasi pœnitentias patiendo, & ex variis tribulationum fluctibus ægrè eluctando. Noster tamen vertit *saluabitur*, scilicet, inquit, in die judicij, non quasi ibi dubius sit futurus & incertus de salute justus, qui in Dei gratia decessit, sed quia ibi recognoscetur & recensebitur tota vita hominis, eiusque anfractus & pericula, ac ex iis demonstrabitur quomodo via saluatus sit. Levicula est expositio & anagramma Hugonis: Justus, ait, vix saluatur, quia vi B crucis quæ exprimitur litera X, vel per quinque plagas, & per Jesum Christum: eò quòd in dictione *vix* prima litera V, est nota quinarij, secunda I, Jesu, tertia X, Christi: sed alia est litera *x*, ultima in *vix*, aliud X Græcum, quod est prima litera in voce Χριστὸς. *Impius*, græcè ἀσεβὴς, id est, *alienus à cultu Dei*, est infidelis; *peccator* est fidelis, putà Christianus, sed in legem Dei peccans, ait Oecumen. Sensus est, inquit Beda, quasi dicat, *Si tanta est fragilitas humanæ vitæ, ut nec justi quidem in cælo coronandi sine tribulationibus, propter innumerabilem vitiatæ naturæ labem, transeat; quanto magis hi qui cælestis gloriæ sunt exsortes, certum damnationis suæ exitum expectant?* Rursum, pro *saluabitur*, Hebr. est ישלם *iesullam*, id est, *retribuetur ei;* Caietan. *emendabitur;* Rabbini, *pacem habebit*. שלם *salam* enim duo significat. Primò, retribuere; Secundò, esse pacificum. Unde *Salomon*, id est pacificus. Chald. יתחסן *mithehasen*, id est *roborabitur;* vel potiùs, ut alij, *patiens est*, & vitia patitur; hoc enim consentit cum Hebræo, Græco & Latino interprete, ut mox patebit.

Quæres, quomodo justus vix saluabitur? si enim est C justus, moriturque justus, certò saluabitur. Interpretes τὸ *saluabitur* tripliciter exponunt. Triplex est enim salus. Prima, corporis; secunda, animæ dum conuertitur à peccato ad justitiam, & gratiam Dei; Tertia, animæ cùm æternam salutem adipiscitur. Primò ergo aliqui ex S. Ambrosio lib. 2. Apolog. David cap. 3. sic exponunt: *Iustus vix*
Justus vix tandem saluatur, id est, ægrè huius vitæ mi- *saluatur*
seriis & ærumnis eripitur, quibus Deus leviores eius cul- *tripliciter.*
pas punit: quas ergo impij peccatorum gravissimorum *Primò.*
pœnas in æternum dabunt? Huic sensui favet textus Hebraicus, & Latina versio Proverb. 11. v. 31. & quòd S. Petrus agat de pœnis quibus Deus justos hic punit & expiat. Ita S. August. lib. 20. contra Faustum 14. *Quid enim justius, ait, unico, cui tamen Deus non pepercit, & quid evidentius quòd nec justis parcat, emendans eos varietate tribulationum, cùm de hac re aperte sit dictum: Et si justus vix saluus erit*. Secundò, idem S. August. in psal. 6. *Secundò.*
exponit de secunda salute, putà de conuersione peccatoris, qui difficulter conuertitur, eò quòd difficile sit relinquere voluptates & pœnitere. q. d. Si justus multo labore & angore vix saluatur, id est, resipiscit & conuertitur; D quot & quanti dolores, angores & supplicia manebunt peccatores ob culpam lethalem, quæ numquam delebitur?
Tertiò, alij passim accipiunt de tertia salute. q. d. Justus *Tertiò.*
vix saluatur, id est, via damnationi eripitur, & salutem æternam adipiscitur; quid ergo expectandum peccatori? utique non incerta salus, sed certa damnatio. Ita Didymus, Oecumen. Beda & alij, ait S. Hieron. dialog. 2. contra Pelag.

Dices, Justus certò saluabitur, quomodo ergo ait *vix* *Cur?*
saluabitur? Respond. pro *vix* græcè est μόλις, id est, cum *Causa*
labore & molestia, per multas tribulationes; afflictiones, *Prima.*
persecutiones, pœnitentias pro peccatis venialibus, ideoque *vix*, id est, ægrè & difficulter saluatur justus. Adde & tentationes, licèt de his propriè non loquatur S. Petrus, & Sapiens Proverb. 11. ait enim: *Si justus in terra recipit*, scilicet pro delictis castigationem & pœnas pec-

catu-

catorum, *quantò magis impius & peccator?* supple, recipiet A merita supplicia, non in terra, sed in inferno.

Secunda; Secundò, S. Hieron. lib. 2. contra Pelag. ex hoc loco contra Pelagianos probat justos esse obnoxios peccatis venialibus. *Iustus*, inquit, *in die iudicii vix saluatur, saluaretur autem facile, si nihil in se haberet maculæ: ergo iustus est in eo quod flores multis virtutibus, & vix saluatur in eo, quòd in quibusdam Dei indiget misericordia*; additque, ideoque Ecclesiam dici impleri spiritu timoris Domini. Et mox

Tertia; aliam, putà tertiam, dans causam & explicationem. *Nam licet*, inquit, *nihil graue sibi sit conscius, verumtamen sciens quoniam non in hoc iustificatur, donec eum iustificet index, affinat & decertat.*

Quarta, Quarta causa est, quia per lapsum Adæ fragiles facti sumus, & proclives in vitia: & hæc fragilitas manet in justis. Ita S. Ambros. l. 2. Apolog. David. c. 3. *Si David*, inquit, *infirmus, tu fortis? Si Salomon lapsus est, tu immotus? Si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum?* Et in psal. 43. *Quis est tam fortis ut nequaquam in tentatione moueatur, nisi Dominus adiutor ei assistat?*

Quinta, Quinta, quia virtus est in arduo, & cælum in summo. B Ita Simonides apud Clem. Alexandr. lib. 4. Strom. *Fertur*, inquit, *virtus habitare in rupibus aditu difficilibus*, & Beda: *Iustitia*, ait, *laboriosa est nisi amantibus*. & Virgil. 6. Æneid.

—— *Facilis descensus Auerni;*
Sed reuocare gradum, superasq; euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est,

Sexta; Sextam dat S. Gregor. 24. Mor. cap. 16. nimirum inconstantiam humanarum cogitationum, indeque desideriorum & appetituum, quæ jugiter post lapsum in peccatum ex corde, velut ex fornace instar scintillarum exhalant & alternant. *Quis*, ait, *considerare valeat quanta mala per momenta temporum ipsis inconstantibus cogitationum motibus perpetramus?* Et mox: *Humana anima semel æternitatis statum deserens, ad fluxum temporalium delapsa, hanc mutabilitatem alternantium metiendo, quam dum caderet volens appetiit, dum conatur surgere, cogitur inuita tolerare. Inde quippe punita est, unde delectata: quia inde conuersa habet laboris certamina, unde peruersa appetiit gaudium voluptatis.* Subdit c. 17. electos hac de causa trepidare eo magis, quo ad finem appropinquant. Et hujus eorum pavoris speciem in se expressisse Christum in horto C quando vicinus morti factus in agonia sudavit aquam & sanguinem. Unde cap. 18. subdit: Consideramus quippe quod viam vitæ præsentis nequaquam sine culpa transire possumus, & quia nec hoc quidem sine aliquo reatu nostro est, quod laudabiliter vivimus, si remota pietate judicetur. Quid ergo facient tabulæ si tremant columnæ? Aut quomodo virgulta immobilia stabunt, si hujus pavoris turbine etiam cedri quatiuntur? Solutioni ergo carnis appropinquans, nonnumquam terrore vindictæ etiam justi anima turbatur. Et mox: Sed quia justorum animæ à levibus quibusque contagiis ipso sæpè mortis pavore purgantur, & æternæ retributionis gaudia jam ab ipsa carnis solutione percipiunt, plerumque verò contemplatione quadam retributionis æternæ, etiam priusquam carne expolientur, hilarescunt, rectè dicitur. Videbit faciem ejus in jubilo.

Septima; Septimam dat S. August. 9. Conf. 13. nimirum profundum & abyssum inscrutabilem tum cordis humani tum judiciorum Dei. Orans enim pro anima matris suæ S. Monicæ: *Væ* ait, *etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutias eam. Quia verò non exquiris delicta vehementer, fiduD cialiter speramus aliquẽ apud te locum inuenire indulgentiæ.* Notum est exemplum Doctoris Parisiensis, qui è feretro exclamavit: *Iusto Dei iudicio accusatus, iudicatus, condemnatus sum*; & tamen videbatur justè & sanctè vixisse: quo spectaculo S. Bruno commotus secessit in Carthusiam, ejusque Ordinem instituit. Quin & S. Paulus: *Castigo*, ait, *corpus meum*, &c. *ne fortè cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar*, 1. Corinth. c. 9. v. 27.

Septem aliæ causæ Denique Thomas Anglicus cur justus vix salvetur, septem dat causas, jam dictis non absimiles. Prima, quod non sint condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriã. Secunda, quòd caro concupiscat adversus spiritum. Tertia, quòd caro sua corruptione aggravet animam. Quarta, quòd non nisi violenti rapiant cælum. Quinta, quòd arcta sit via quæ ducit ad vitam; quodque virtutum ardua duraque sint opera. Sexta, quòd incertum sit an simus justi. Septima, quòd judicium Dei sit subtile & rigidum.

A IMPIUS ET PECCATOR UBI PAREBUNT?] ubi apparebunt? quò ibunt? quis eos locus excipiet? quæ sors? q. d. Impii judicio coram facie Christi apparere expavescent, dicentque montibus: *Cadite super nos*; & *collibus, Operite nos*, Apoc. 6. 16. Inde ibunt in infernum, apparebunt inter damnatos, gehenna eos excipiet, & æterna incendia. Unde Chald. Proverb. 11. 23. vertit, *impii in fine perdentur*. Alludit ad Jerem. c. 25. 29. *Ecce in ciuitate in qua inuocatum est nomen meum, ego incipiam affligere, & vos quasi innocentes & immunes eritis, non eritis immunes.* & cap. 49. 12. *Ecce quibus non erat iudicium ut biberent calicem* (furoris Domini) *bibentes bibent: & tu quasi innocens relinqueris? Non eris innocens, sed bibens bibes.* q. d. Si Deus ita punit suos ob levia peccata, quomodo puniet alienos ob plurima & maxima crimina: S. Gregor. 26. Moral. 18. putat alludi ad motum naturalem corporis in centrum, qui in fine velocior est quàm in principio. q. d. Si Dei justitia & ira cùm primùm movetur & concitatur, tantas calamitates justo irrogat, qua tandem vi & impetu in fine motus sui contra impios rapietur & desæviet? *Peccata*, inquit, *nequaquam* B *diuina seueritas inulta remanere permittet, sed iram iudicii à nostra* (justorum scilicet) *hic correptione incipit, ut in reproborum damnatione tamquam in fine motus conquiescat. Eant ergo iam reprobi, & voluptatum suarum desideria multa iniquitate consumant, atque eò temporalia flagella non sentiant, quò æterna eos supplicia expectant.* S. August. in psal. 93. 20. censet alludi ad servum, qui dum videt filium à patre acriter flagellari, trepidat, & longe gravius supplicium expectat. *Si flagellantur*, inquit, *filii, quid debent sperare serui nequissimi? quomodo ergo erunt secum iniqui, quando nec suis fidelibus parcit, ut exerceat, & erudiat eos?*

ITAQUE ET HI QUI PATIUNTUR] Est epi- VERS. 19.
logus dictorum, q. d. Cum justus vix salvetur, & non nisi per multas tribulationes, par est ut qui patiuntur, commendent se Deo, tum ut vires patiendi suggerat, tum ut ultimum arctumque vitæ agonem sine salutis periculo obeant, & securi ad palmam futuræ vitæ pertingant; ideoque preces cumulent benefactis, ut certam faciant suam electionem & salutem, *benefacta* intellige opera bona, C tum patientiæ & fortitudinis, tum eleemosinæ, tum charitatis, præsertim erga persecutores & tortores, quos olim Martyres sua charitate convertere solebant, & ad Christum traducere.

SECUNDUM VOLUNTATEM DEI] Quia voluntas Dei est ut patiamur pro Christo, fide & justitia, non ob peccata & scelera, utque huic Dei voluntati nos conformantes toleremus fortiter & alacriter quælibet adversa, quasi ab illo immissa, vel permissa ad nostrum bonum & decus. Hac ergo cogitatione solentur se afflicti, quòd scilicet nihil eis mali obveniat, nisi à Deo sigillatim prævisum & provisum, qui omnem mali speciem, modum, durationem præfinivit & attemperavit, ita ut non amplius, nec diutius, nec aliter quid pati possim, quàm à Deo fuerit prædordinatum, scilicet quàm vires meæ ferre queant, & quam meæ purgationi, perfectioni & saluti expediat. Deus ergo utitur mala voluntate impiorum & hostium ad puniendos & exercendos suos fideles, sed eam frænat, reprimit & regit, sicut sessor equum, ut non tantum mali inferat, quantum vellet, nec aliud aut aliter noceat, quam Deus permittit. Porrò D Deus volt ita nos pati, ut tamen velit nos prudentes esse, nec patiendi occasiones dare, imò fugere & amoliri, uti Christus jussit Apostolis Matt. 10. 23. ut in persecutione fugerent ex una civitate in aliam. Stolidum ergo fuit dogma Lutheri non esse resistendum Turcæ, eò quòd ille sit flagellum Dei, eoque Deus uti velit ad nos castigandos.

Ita de Aureliano Imper. anno 6. Imperii sui capto a Sapore rege Persarum anno Domini 278. scribit Euseb. lib. 7. Hist. 25. quod, cùm persecutionem contra Dei Ecclesias meditaretur, *dictatis iam literis, & scriptis, cùm superesset sola subscriptio, diuina dextera interueniens subscriptionem nefanda dextera deturbauerit. Morte subita condemnatur, qui de piorum morte censebat: ut ostenderet Deus, quia non, cum voluerit tyrannus, cruciamur, sed cùm probauerit ipse, corripimur.* Dicant ergo afflicti cum S. Job: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit ita factum est; sit nomen Domini benedictum*, Job 1. 21. Dicant cum Juda

Ma-

Machabæo: *Sicut fuerit voluntas in cælo, sic fiat*, 1. Machab. 4. 60. Dicant cum Christo in agonia: *Fiat voluntas tua*, Matth. 26. quia *Hæc vox capitis*, ait S. Leo serm. 7. de Passione, *Salus est totius corporis: hæc vox omnes fideles instruxit, omnes Confessores accendit, omnes Martyres coronavit. Nam quis mundi odia quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores, nisi Christus in omnibus patiens Patri diceret, Fiat voluntas tua?*

FIDELI CREATORI COMMENDENT] vel Christo, ut vult S. Hilarius 12. de Trinit. & S. Cyrillus 9. Thesauri cap. 1. Vel simplicius Deo, prout communis est toti S. Trinitati: hinc enim est creator. Datur hic duplex ratio cur afflicti se commendare debeant Deo. Prima, quia Deus est creator, qui creaturas suas, præsertim animas rationales, amat. Secunda, quia est & fidelis, qui in se sperantes, seque ei commendantes accepter, exaudiat, fideliter assistat, ita ut numquam eos deserat, sed adsit, corroboret, liberet, tueatur & protegat, vel ut passionem evadant, vel ut in ea fortiter perdurent, vitamque ponant, uti fecere & faciunt Martyres: quare & morientes animas suas commendare solent (unde Syrus vertit, *commendant* in indicativo) Deo, dicentes cum Psalte & Christo moriente: *Pater in manus tuas commendo spiritum meum*, Lucæ 23. v. 46. & cum S. Stephano: *Domine Iesu, suscipe spiritum meum*, Actor. 7. 58. & cum S. Paulo: *Scio cui credidi, & certus sum quia potens est depositum meum servare*, 2. Timoth. 1. 12. & cum S. Agatha: *Domine qui me custodisti ab infantia, qui abstulisti à me amorem sæculi, qui me carnificum tormentis superiorem præstitisti, accipe animam meam*. Et cum S. Agnete: *Omnipotens, adorande, colende, tremende Pater Domini nostri Iesu Christi, benedico te, quia per Filium tuum unigenitum evasi manus hominum impiorum, & spurcitias diaboli impolluto calle transivi. Ecce iam quod credidi video: quod speravi jam teneo. quod concupivi complector. Te confiteor labiis & corde, te totis visceribus concupisco. Ecce ad te venio vivum & verum Deum, qui cum Domino nostro Iesu Christo filio tuo, & cum Spiritu sancto vivis & regnas in cuncta sæcula sæculorum. Amen.* ita S. Ambrosius libr. 4. epist. 34. Denique omnes Martyres in Martyrio diffisi suis viribus se Deo commendarunt, itaque vires patiendi, & securè moriendi impetrarunt: qui verò suis fisi viribus orare neglexerunt, humiliati ceciderunt fidemque negarunt, itaque superbiæ & iniuriæ suæ pœnas dederunt, nobisque statiti sunt in exemplum.

Morientes commendant animam Deo.

ANIMAS SUAS] Unicam singuli habent animam spiritalem & immortalem, eam ergo quasi oviculam custodiant, ut in æternum felix & beata sit: Deo ergo beandam commendent & offerant. Nam, ut ait Deus Ezech. 18. 4. *Omnes animæ meæ sunt*. & Sapiens cap. 11. 27. *Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas*: græcè significantius, δέσποτα φιλόψυχε, id est, *Domine philanime & philanthrope*. Porrò cum anima cætera omnia Deo commendanda sunt. Unde Tertullian. lib. de Patientia, de iniuriis propter Deum ferendis: *Si apud Deum*, inquit, *deposueris iniuriam, ipse est ultor: si damnum, est restitutor: si dolorem, medicus est: si mortem, resuscitator*. Nominat *animas*; quia anima patientis & Martyris, eodem instanti quo obit & abit è solo & salo, cælum adit; dumque denascitur luci caducæ, renascitur luci gloriæ æternæ. Mors ergo ipsi est Occidens mortis, & Oriens vitæ: martyrium est ei Occasus pœnarum, & Oriens palmarum. Unde Ecclesia diem mortis Martyrum vocat nativitatem; quia ille ipsis est natalis vitæ melioris & beatæ. Felix mors, quæ est introitus & janua vitæ. *Non est exitus ille, sed transitus*, ait S. Cyprianus de Mortalit. *Regnum Dei cœpit esse in proximo, præmium vitæ, & gaudium salutis æternæ, & perpetua lætitia, & possessio paradisi, &c. iam terrenis cælestia, & magna parvis, & caducis æterna succedunt.*

IN BENEFACTIS] ἐν ἀγαθοποιΐα. Syrus, *in operibus bonis*; Pagnin. & Tigurin. *in beneficentia*, ut scilicet benefaciamus etiam persecutoribus & tortoribus: hæc enim vicissim provocabit beneficentiam Dei in nos, ut animam sibi commendatam tueatur, excipiat, & æternis bonis beet. Ita S. Jacobus frater Johannis ductus ad mortem, suum traditorem complexus, osculoque salutans, Christianum & Martyrem effecit, uti narrat Euseb. lib. 2. Histor. cap. 8. Sic S. Polycarpum iis qui se ad capiendum venerant, *mensam apponi iussisse, deinde orasse ut cibum largè & affatim sumerent, unamq; horam qua liberè orationi vacaret postulasse*, scribit Euseb. libr. 4. c. 14. S. Cyprianus spiculatori qui sibi caput erat amputaturus, jussit dari 25. aureos, teste Pontio in eius Vita. Hoc est quod jubet Christus: *Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos*, Mat. 5. 44. Additque causam: *Ut sitis filii Patris vestri qui in cælis est*. Nam, ut ait S. Leo sermone de omnibus Sanctis: *Misericordem te misericordia, iustum vult te esse iustitia, ut in creatura sua creator appareat, & in speculo cordis humani per lineas imitationis expressa Dei imago resplendeat*.

Rursum per *benefacta* accipe cum Syro, quælibet bona opera & virtutum exercitia. Unde Oecumen. accipit humilitatem. *Quo pacto*, inquit, *commendare seipsum Deo quispiam debet? In benefaciendo videlicet; id est, in humilitate, ut non glorietur & efferat se ob ea quæ patiatur, sed quanto maiora videtur pati, tanto inutiliorem se existimet, & semper illud subiungat ac dicat: Iustus es in omnibus quæ fecisti nobis.*

Docet ergo S. Petrus Christianum debere benefacere, non tantùm in vita, sed & in morte, ut tota vita Christiani usque ad mortem inclusivè sit continua actio, & bonorum operum exercitium, ut tamdiu bene operetur, quamdiu sperat & spirat. Dicebat Vespasianus Imper. stando moriens, *Imperatorem decet stantem mori*; at Christianum decet patientem & laborantem mori nimirum militibus Christi non ante vitam stipendia finiuntur: cùm consummaverint tunc incipient, sola mors missionem dat eis: unica sedes emeritorum est cælum.

Rursum Christiano non sufficit in tribulatione pati & exercere patientiam, sed eam ornare & cumulare debet beneficentia, aliisque virtutibus, ut ea spinis tribulationum, & rosis bonorum operum alternando coronam suam plectat, ac sibi cycladem cælestem ex argento patientiæ, & auro charitatis contexat, atque Christum imitetur, qui crucifixus & moriens vestes suas tradidit tortoribus, latronem paradiso, Johannem matri, animas patrum cælo, omnes homines Deo. Tota ergo vita Christi fuit continua malorum passio, & bonorum actio. Talis sit & Christiani. Dicebat ille: *Romanum est fortia agere*; at *Christianum est fortia tam agere quàm pati*.

Insuper sicut inter spinas vigent & efflorescunt rosæ, à spinis verò separatæ & collectæ emoriuntur: ita fidelis inter cruces viget & efflorescit bonis, à operibus crucibus verò separatus & liber marcescit, torpescit, emoritur. Ita S. Petrus post Christum Christiani agminis ductor, in carcere Mamertino, vicinus morti S. Processum & Martinianum cum aliis quadraginta quinque ad Christum convertit & baptizavit.

Sancti benefaciendo moriuntur. Exempla.

Ita S. Stephanus non cessavit concionari & convincere Judæos, donec lapidibus oppilatum est os eius sacrum & angelicum.

Ita S. Paulus ductus ad martyrium suos milites & tortores convertit: & in carcere non cessavit fidem Christi prædicando voce, & manu scribendo epistolas propagare, donec illi caput abscissum est.

Ita S. Andreas affixus cruci, in eaque biduum vivus pendens, Christi fidem prædicare numquam intermisit, donec ad eum migravit, cuius mortis similitudinem concupierat, inquiunt presbyteri Achaiæ oculati testes in eius Actis.

Ita S. Cyprianus iam à Præside captus mortique vicinus, totus erat in suorum exhortatione, doctrina, corroboratione, adeoque singulis propria dabat vitæ documenta, idque usque ad ultimum spiritum. Videlicet, inquit Pontius in eius Vita, *tanta illi fuit cupido sermonis ut optaret sibi passionis vota contingere, ut dū de Deo loquitur, in ipso sermonis opere necaretur, & hi erant quotidiani actus destinati ad placentem Deo hostiā*. Et S. August. serm. de S. Cypriano: *Vivina, ait, corporis morte non moriebatur in anima pastoris vigilantia pastoralis, & cura tuendi gregis usque ad extremum vitæ huius diem mentem sobria tenebatur. Nec excutiebat ab anima diligentiam fidelissimi dispensatoris manus iam proxima cruenti carnificis. Ita se Martyrem cogitabat suorum, ut esse non oblivisceretur Episcopum. Amabat quippe eum qui Petro dixerat; Amas me? pasce oves meas: Et pascebat oves eius, pro quibus sanguinem fundere illum imitans properabat. Custodiri puellas præcepit, sciens se non solum habere simplicem dominum, sed & nequam adversarium.*

Itaque

Itaque aduersus leonem aperte frementem, in confessione viri le pectus armabas; aduersus insidiantem lupum in gregem, sexum femineum muniebas. Vtinam idem mihi idem Deus largiatur.

Ita S. Ambrosius commentationi psal. 43. immortuus est. Audi Paulinum in eius Vita quam scripsit ad S. Aug. *Ante paucos dies quam lecto decumberet, cum quadragesimum tertium psalmum dictaret, me & exceptante & vidente, subito in modum scuti brevis, ignis* (index Spiritus sancti) *caput eius cooperuit, atque paulatim per os ipsius tamquam in domum habitator ingressus est: & facta est facies eius velut nix, postea vero reversus est ad speciem suam. Quod cum fieret stupore perculsus obrigui, nec potui scribere quæ ab illo dicebantur, nisi postquam visio transiuit. Nam scribendi vel dictandi illo die finem fecit, siquidem ipsum psalmum explere non potuit.*

Ita S. Hieron. quamquam variè morbis doloribusque tentaretur, tamen corporis incommoda piis laboribus & perpetua lectione ac scriptione superabat.

Ita Ven. Beda ne in morbo quidem a docendo & scribendo cessabat, qui in vero ultima infirmitate in Euangelio S. Joannis laboravit, & penè animam agens, ut absolueret accito scriba: *Accipe*, ait, *calamum, & scribe festinanter*. Et tandem; *Bene*, inquit, *consummatum est, & cycneum canens, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*; spiritum Deo commendatum emisit & resignavit pro fideli labore, Dei visione beandum, anno Domini 731.

Cruces ergo & labores fidelium non finiuntur nisi cum A vita. Cogitant enim illud Eccles. 9. 10. *Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos quo tu properas.* Hæc cogitans S. Thomas Aquinas lethali morbo decumbens, Cantica Canticorum explicavit Cisterciensibus Fossæ novæ, itaque cygni instar cycneum canens spiritum Deo reddidit, docendo moriens, & moriendo docens. Similiter novi viros religiosos, qui postularunt à Deo ut non in lecto, sed in labore morerentur, ac impetrarunt; nam concionando mortui sunt. Nimirum fideles cum Nazianzeno viuunt & thesaurizant æternitati, eoq; magis quo magis ad eam accedunt, adeoque cum agunt animam, ut benefactis animas suas fideli creatori commendent & resignent. Nulla enim maior est commendatio animæ apud Deum, quam quæ fit benefaciendo, & virtutum opera exercendo. Moribundis ergo hoc detur consilium, ut crebro actus efficaces & intensos fidei, spei, poenitentiæ, charitatis, religionis eliciant, B ut eleemosynas copiosas elargiantur, ut legata pia instituant, ut afflictis, rudibus, egentibus consulant, ut domesticos, præsertim filios, ad concordiam, & ad Dei timorem & obsequium exhortentur, ut, si quem læserunt veniam postulent, si à quopiam læsi sunt condonent, omnemque iniuriam remittant, ut Ecclesiæ eiusque ministris alimoniæ partem assignent ac anniversarias vel menstruas & hebdomadarias pro se preceps, sacra & psalmodiam sanciant, &c.

CAPVT QVINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A Fidelibus transit ad pastores Ecclesiæ, eisque commendat ut gregem Christi pascant non turpis lucri gratia, neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Secundo, v. 5. adolescentibus commendat subiectionem, omnibus humilitatem, utq; sollicitudinem omnem resignent in Dei prouidentiam. Item sobrietatem & vigilantiam, ut resistant diabolo, qui circuit quasi leo rugiens quærens quem devoret. Tertio, v. 10. animando eos quod Deus modicum passos ipse perficiet, salutatione & gratiæ apprecatione claudit epistolam.

1. SEniores ergo, qui in vobis sunt, obsecro, consenior & testis Christi passionum qui & eius, quæ in futuro revelanda est, gloriæ communicator: 2. pascite qui in vobis est gregem Dei, prouidentes non coactè, sed spontanee secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntariè: 3. Neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. 4. Et cum apparuerit princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. 5. Similiter adolescentes subditi estote senioribus. Omnes autem inuicem humilitatem insinuate, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. 6. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore visitationis: 7. omnem sollicitudinem vestram proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de vobis. 8. Sobrij estote, & vigilate, quia aduersarius vester diabolus tamquam leo rugiens circuit, quærens quem devoret: 9. cui resistite fortes in fide; scientes eamdem passionem ei, quæ in mundo est vestræ fraternitati fieri. 10. Deus autem omnis gratiæ, qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Iesu, modicum passos ipse perficiet, confirmabit solidabitque. 11. Ipsi gloria, & imperium in sæcula sæculorum. Amen. 12. Per Siluanum, fidelem fratrem vobis, ut arbitror, breviter scripsi: obsecrans & contestans, hanc esse veram gratiam Dei in qua statis. 13. Salutat vos Ecclesia quæ est in Babylone coelecta & Marcus filius meus. 14. Salutate inuicem in osculo sancto. Gratia vobis omnibus, qui estis in Christo Jesu. Amen.

VERS. 1. SENIORES ERGO] tum ætate, tum dignitate & sacerdotio, sive id munus sit & vulgare; sive maius, putà episcopatus. Unde S. Hieron. epist. 85. vertit *presbyteros*. Compellat enim sacerdotes & Episcopos quasi Ecclesiæ pastores, eisque jubet ut strenuè pascant gregem fidelium a Deo sibi commissum, quibus proinde ideam vitæ pastoralis paucis, sed neruose præscribit. Unde apud Syros hæc epistolæ pars legi solet in electione & ordinatione Episcoporum, uti notat hic Syrus. Hinc & mox pro *prouidentes*. græce est ἐπισκοποῦντες, ita S. Hieron. Oecumen. & alij passim.

ERGO] Syrus *autem*. τὸ *ergo* refer tum ad omnia præcedentia, quæ licet ad omnes fideles spectent, maximè tamen ad pastores, qui ea fidelibus inculcare debent; tum propriè ad v. 11. & præced. *Si quis loquitur quasi sermones Dei, si quis ministrat tamquam ex virtute quam administrat Deus.* Hæc enim maximè spectant ad presbyteros qui pa- A scunt gregem tum prædicando, tum ministrando S. Sacramenta. Item ad illud c. 4. 17. *Quoniam tempus est ut incipiat iudicium à domo Dei.* q. d. Quoniam Deus incipit iudicium a domo & familia sua, utique illud incipiet ab eius præpositis ab eisque exiget rationem tum suæ animæ & officij, tum gregis eis commissi. Illum ergo debitè & strenuè pascant, ut Deo judici reposcenti rationem reddere possint.

OBSECRO παρακαλῶ tria significat, scil. *hortor*, *consolor*, *obsecro*: hic tamen magis significat *obsecro*. Modestiæ enim causa Petrus licet summus Pontifex, non tam jubet quàm precatur & obsecrat.

CONSENIOR] συμπρεσβύτερος, id est, ut S. Hier. epist. 58. *compresbyter*; Syrus, *ego presbyter socius vester*. Rursum modestiæ causa vocat se non Pontificem, sed compresbyterum, quem secuti Summi Pontifices in suis epistolis & Bullis, Episcopos vocant *fratres*, & *coepiscopos*. Hi enim ipsis in episcopatu putà in potestate Ordinis, sunt pares, licèt jurisdictio-

risdictione impares. Quare S. Gregorius Romano Pontifex noluit appellari universalis Episcopus, ne cæteris Episcopis videretur jus episcopatus derogare aut minuere, quasi ipse solus revera esset Episcopus, cæteri tantùm nomine tenus ejusq; dumtaxat vicarij, aut Suffraganei. Id fecit ad retundendam insolentiam Johannis Archiepiscopi Constantinopolitani, qui nomen universalis Patriarchæ sibi arrogabat, contra quem S. Gregorius l. 7. epist. 69. ad Euseb. *Si unus*, ait, *universalis est, restat ut vos Episcopi non sitis.* Et l. 4. epist. 36 ad Eulog. *Si unus Patriarcha universaliter dicitur, Patriarcharum nomen cæteris derogatur.* Alioqui de jure hoc nomen Rom. Pontifici convenit. Sic enim Conc. Chal. S. Leonem vocat universalem Archiepiscopum id est, Episcopum Episcoporum, Episcopum totius Ecclesiæ, cui cæteri Episcopi sint subiecti & subordinati. Quocirca notat O cum. S. Petrum hic Episcopos docere modestiam. q. d. *Si ego qui talium miraculorum spectator fui, atque eorum vobis præceptor sum, non dedignor compresbyterum & socium vestrum me ipsum vocare, neque vos supra illos efferri, qui vobis subsunt, debetis. Quippe cum etiam Christus huius magister eum humilitatem doceret, diceret: Si ego dominus & magister vester lavi vobis pedes, & vos alter alterius pedes lavare debetis*, Johan. 13.

Testis Christi passionum] Interfuerat enim S. Petrus Christi passioni, imò eius pars non parua fuerat; unde & in horto cum Jacobo & Johanne Christo sudanti sanguinem affuit, ac Christum defendere volens strinxit gladium, Malchoque insolenti aurem amputavit: denique Christum secutus in atrium, terrore percitus Christum negavit; sed Christo respiciente pœnitens flevit amare.

Secundò, Petrus fuit *testis*, græcè martyr, *Christi passionum*, quia ut iis vicem redderet, carceribus, flagellis, morti & martyrio pro Christo ultrò se exposuit, ut Act. 5. 41. & c. 12. 3 & deinceps.

Tertiò, addunt aliqui: *testis passionum Christi*, earum scilicet, quas Christus in suis Christianis patitur, quasque vicissim Christiani pro Christo patiuntur: has enim Petrus, quasi fidelium patientium pater & pastor, compatiendo adeò sentiebat, ac si ipsimet inflictæ fuissent.

Meminit passionum Christi, tum quia eas in intimis animæ medullis gerebat, iisque excitabatur ad ardentem Christi amorem, ac labores & dolores quoslibet pro eo tolerandos: tum ut iisdem excitaret pastores Ecclesiæ ad eorum imitationem, ut Christi amore dura quælibet paterentur & agerent, ad oves eius pascendas, pro eisque sanguinem, spiritus & vitam exhaurirent, uti exhausit Christus. Simili modo S. Johannes inchoans Apocalypsin, ut fideles animet ad instantium persecutionum tolerantiam & constantiam: *Ego Iohannes*, inquit, cap. 1. 9. *frater vester & particeps in tribulatione, & regno & patientia in Christo Iesu, fui in insula quæ appellatur Patmos, propter verbum Dei & testimonium Iesu.*

Hac de causa Episcopi gestant crucem in pectore, eamque adamantinam gestat Pontifex, ut meminerit jugiter crucis & passionum Christi: ac pro Christo cruces quaslibet fortiter adeat & subeat, adeoque in morte & martyrio consistat immobilis in fide & amore eiusdem quasi adamas.

Qui et eius quæ in futuro revelanda est, gloriæ communicator] Græcè *κοινωνὸς*, id est, ut S. Hieron. epist. 85. *particeps*; Syrus, *consors & participator*, scilicet sui, tuo in monte Thabor, ubi Christum in gloria transfiguratum cum Johanne & Jacobo conspexi. Ita Lyran. & Caietan. tum in Christi resurrectione, ascensione & missione Spiritus sancti: hæc enim oculis meis intuitus sum. Indeque miram hausi spiritus dulcedinem æquè ac gratiam. Ita Glossa, Hugo, Dionys. & alij.

Secundò, eiusdem gloriæ communicator & particeps ero mox post hanc vitam meumque martyrium: hoc enim firma spe, &, ut Caietanus censet, certa revelatione sciebat & expectabat S. Petrus. Dixerat enim ei Christus: *Sequere me*, scilicet ad crucem & martyrium; unde addit S. Johan. c. 21. 19. *Significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Habuit ergo, ait Caietan. S. Petrus revelationem, non tantùm suæ prædestinationis, sed & laureæ martyrij, quin & temporis eiusdem, juxta illud quod ait epistol. 2. c. 1. 14. *Certus sum quòd velox est de-* A *positio tabernaculi mei, secundum quòd Dominus revelavit mihi.* Simili modo S. Pius, S. Polycarpus, S. Cyprianus, aliique Pontifices habuere revelationem suæ mortis & martyrij.

Tertiò, Lyran. & Carthus. *communicator* exponunt activè q. d. Ego prædicando fidem & spem gloriæ in cælo revelandæ fidelibus trado & communico. Verùm *κοινωνὸς* à Græcis vocatur *communicator* passiuus, non actiuus.

Gloriæ cælestis meminit Petrus, tum quia mente versabatur in cælis, & ad gloriam cælestem anhelabat; tum ut Pastorum & fidelium animos ad cælestia raperet, eorumque spe animaret ad omnes labores & agones pro Christo fortiter subeundos; *ut cum apparuerit Princeps pastorum, percipiant immarcescibilem gloriæ coronam*, vers. 4. Idcirco ait eam in futuro revelandam, q. d. In præsenti vita laborandum est, usque ad extremum halitum; ita in futuro nobis revelabitur & dabitur gloria & corona cælestis: præsens enim vita est laboris & meriti, futura erit quietis & mercedis, juxta illud Christi: *Merces vestra copiosa est in cælis*, Matth. 5. Et, *Tristitia ve-* B *stra vertetur in gaudium*, Johan. 16 & illud Pauli. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi mihi Dominus in illa die justus judex*, 2. Timoth. 4.

Pascite qui in vobis est gregem Dei] Audierat Petrus à Christo: *Petre amas me?* ac respondens: *Domine tu scis quia amo te*, exceperat: *Pasce oves meas*: idque tertiò à Christo repetitum. Idem jam aliis inculcat, & resignat. q. d. Ego à Christo institutus summus Ecclesiæ pastor, eius gregem pavi & pasco cum omni cura, amore & sollicitudine: vos ergo mediati pastores mihi subordinati & subditi idem præstate. Hæc enim est lex & voluntas Christi, quam mihi indicavit, ut eamdem vobis insinuem. Porrò Christus alludit ad Davidem suum abauum; David enim fuit pastor ovium, & inde à Deo factus est rex id est pastor populorum juxta illud psal. 77. 70. *Et elegit David servum suum, & sustulit eum de gregibus ovium: de post fœtantes accepit eum Pascere Iacob servum suum, & Israel hereditatem suam. Et pavit eos in innocentia cordis sui: & in intellectibus manuum* C *suarum deduxit eos.* David enim fuit typus, æquè ac pater Christi, qui est rex & pastor pastorum Ecclesiæ, & totius orbis, juxta illud Matth. 2. 6. *Ex te exiet dux qui regat*, græcè *ποιμανεῖ*, id est *pascet*, instar Davidis pariter Bethlehemitæ, *populum meum Israel.* Sic Moses a pascendis gregibus, à Deo vocatus est ad pascendum & regendũ Hebræos: pascendo enim oves Jethro, quasi in gymnasio & præludio didicit quomodo pascere deberet homines & gregem Domini, uti dixi Exodi 3. *Pascite* ergo idem est quod *regite*, ut legit S. Hieronymus epist. 85. rex enim & Prælatus ea prudentia, charitate, cura, diligentia, patientia debet regere populum, qua pastor regit oves, ut eas pascat & impinguet. Sic enim Deus regit homines quasi oves suas, juxta illud psal. 22. 1. *Dominus regit me*; Hebr. & Sept. *Dominus pascit me*, S. Hier. *Dominus pastor meus.* Unde subdit: *Et nihil mihi deerit*, quia *in loco pascuæ ibi me collocavit*, Hebr. *in loco virenti*; Aquila & Sym. *ἐν ἐξοχῇ πεποιήκας*, id est, *in venustate herbæ*, putà in Ecclesia Christi, quæ optima habet pascua S. Script. & verbi Dei, ac gratiæ & gloriæ futuræ.

Nota Primò. S. Petrus quasi pastor totius Ecclesiæ pascit hic pastores, id est, Episcopus instruit & dirigit ad bene obeundum suum munus pastorale. D Nam, ut ait S. Leo serm. 3. de suo anniversario: *De toto mundo unus Petrus eligitur, qui & universarum gentium vocationi, & omnibus Apostolis, cunctisq; Patribus præponatur; ut, quamuis in populo Dei multi sacerdotes sint, multiq; pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit & Christus.* Unde quod Christus dixit Petro, *Pasce oves meas*; idem per Petrum sibi dictum censuit S. Gregorius Nazianzen. Episcopus Constant. Apolog. pro fuga sua. Idemque Basilio Episcopo dictum asserit S. Chrysost. lib. 2. de Sacer. Porrò, ut ait Nazianz. Apol. 1. *Ars artium est, & scientia scientiarum regere hominem, animal omnium maxime varium & multiplex.* Et ex eo S. Gregorius initio Pastor. *Ars artium*, inquit, *& scientia scientiarum est regimen animarum.* Hoc autem rectè obimus, si, ut ait idem libr. 2. epist. 29. *Vivendo & loquendo proximorum animas lucramur; si infirmos in superno amore roboramus; si protervos & timides gehennæ*

Vers. 2.

gehennæ supplicia terribiliter insonando flectimus: si nulli contra veritatem parcimus; si supernis amicitiis dediti, humanas inimicitias non timemus. Memorabilis est sententia S. Petri, qua, ut scribit Onuphrius de Vitis Pontificum in S. Petro, pontificatum in S. Clementem resignavit: *Anno,* inquit, *Christi 68. Sanctus Pontifex Petrus paulo ante obitum suum, cùm martyrij tempus appropinquare, Domino revelante, cognovisset, B. Clementem S. R. E. veterem presbyterum Episcopum Romanum designatum, in successorem suum per manuum impositionem consecravit, eiq; cathedram Episcopalem & Romanam Ecclesiam post se ab eo regendam commendans: Ego, inquit, eamdem tibi potestatem ligandi atque solvendi trado, quam mihi Dominus meus Iesus Christus reliquit, in qua spretis ac contemptis rebus omnibus, tum corporis, tum fortunæ, oratione & prædicatione saluti hominum, ut bonum pastorem decet, consule.* S. Basilius in Moral. regula 80. cap. 55. quærit quales debeant esse prædicatores Euangelij, ac respondet. Primò, tamquam pastores; Secundo, tamquam medicos; Tertiò, tamquam parentes & nutrices; Quartò, tamquam Dei adiutores; Quintò tamquam plantatores palmitum Dei; Sextò, tamquam ædificatores templi Dei: quæ omnia probat ex verbis Christi & Pauli. *Tamquam pastores,* inquit, *ovium Christi, qui, quandocumque tempus postulet, ne animam quidem ponere pro illis dubitent, ut Euangelium illis impartiant. Bonus pastor animam suam dat pro ovibus suis. Attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.*

Tamquam medicos: qui magna adhibita animi lenitate scienter secundum doctrinam Domini, animarum morbos curent in acquisitionem eius, quæ est in Christo sanitatis & perseverantiæ. Non est opus valentibus medico, sed malè habentibus. Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum portare.

Tamquam parentes, & nutrices filiorum, qui ex magnitudine eius quæ est in Christo charitatis, parati sint libenti animo communicare illis non solùm Euangelium Dei, sed suam etiam ipsorum vitam. Filioli adhuc modicum vobiscum sum. Nam in Christo Jesu per Euangelium ego vos genui. Tamquam si nutrix foveat filios suos, ita desiderantes vos cupide, volebamus tradere vobis non solùm Evangelium Dei, sed etiam animas nostras, quia charissimi nobis facti estis.

Tamquam Dei adiutores, qui solis Deo dignis operibus totos se mancipent pro Ecclesia Dei. Dei enim sumus cooperarij: Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis.

Tamquam plantatores palmitum Dei, qui in vite quæ est Christus, nihil alienum aut infructuosum relinquant: & ea quæ conuenientia sunt atque fecunda, meliora efficere studeant omni diligentia adhibita. Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum; & omnem qui fert fructum, purgabit eum, ut fructus plus afferat. Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit.

Tamquam ædificatores templi Dei, qui uniuscuiusq; animam ita concinnent, ut fundamento Apostolorum & Prophetarum apte congruat. Secundùm gratiam Dei quæ data est mihi, ut sapiens architectus fundamentum posui, alius autem superædificat. Unusquisque autem videat quomodo superædificet. Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. Ergo jam non estis hospites & aduenæ; sed estis cives sanctorum & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, ipso summo angulari lapide Jesu Christo, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu sancto.

Pastor pascat tripliciter.

Notat Secundò, S. Bernardus serm. 2. de Resurrectione Christi, ter à Christo repeti dicique sancto Petro: *Pasce oves meas,* ut significet eas pascendas esse tripliciter, scilicet mente, lingua, manu. *Pasce,* inquit, *mente, pasce ore, pasce opere: pasce animi oratione, verbi exortatione, exempli exhibitione.* Idem epist. 201. *Pasce,* ait, *verbo, pasce exemplo, sanctarum fructu orationum.* Idem epist. 42. ad Henricum Episcopum Senonens. *Nec præceps,* inquit, *erit in sententia, nec vehemens in vindicta: non in corrigendis remissior, non severior in parcendis: non pusillanimus in expectandis: non superfluus in victu, nec notabilis in ve-*A*stitu, non citus ad promittendum, non ad reddendum tardus, nec prodigus dator.* Idem serm. 66. in Cantic. *Pudeat,* ait, *successores Apostolorum lucem non esse mundi, sed modij, mundi autem tenebras. Dicamus eis: Vos estis tenebræ mundi.*

Nota Tertiò. Christus dixit Petro, & per eum aliis Episcopis & pastoribus: *Pasce oves & agnos meos,* non tuos; ut magis suos fideles eis commendaret. Vox enim *oves* significat Christum earum esse pastorem: vox verò *agnos* significat Christum earum esse patrem, imò matrem, utpote quas baptismo regeneravit, & in filios sibi adoptavit. Quocirca verè & aptè S. Bernard. in Sententiis sub initium: *Quantum,* inquit, *distat inter pastorem & gregem, tantum debet distare inter Episcopum & plebem. Stat ille sublimis & rectus, curuat iste caput solo depressus.* Unde Poeta:

Pronaq; cùm spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cælumq; tueri.

Ille regit, iste regitur: iste pascit, iste pascitur: ut ex ipsa forma & habitu uterque discernatur: habet ille in manu
B virgam, qua feriat, vel potiùs ducat & reducat ovem. Quid est autem habere in manu virgam, nisi in opere disciplinam, ut subiectos suos exemplo magis instruat, quàm verbo? Erubescunt enim superbi esse discipuli, si eos in humilitate præcesserint magistri. Unde & de Domino scriptum est: Cœpit Jesus facere & docere. Habet etiam baculum, quo feriat lupum; virga ovem. baculo lupum, hoc est, mites & obedientes debet leniùs corripere, duros verò corde & improbos acriùs arguere. Tenet canem in fune, zelum scilicet in discretione. Habet etiam panem in pera, hoc est. Dei verbum in memoria. Et post plura planiùs: *Pastorum,* ait, *est vigilare super gregem, propter tria necessaria, videlicet ad disciplinam, ad custodiam, ad preces. Ad disciplinam, propter morum correctionem, ne grex commissus propria molestia deficiat. Ad custodiam, propter diabolicam suggestionem, ne hostili seducatur calliditate. Ad preces propter tentationum instantiam, ne vincatur à pusillanimitate. In disciplina rigor justitiæ, in custodia spiritus consilij, in prece affectus, compassionis.* Vide eumdem S. Bernard. libris quinque de Confider. ad Eugenium Pontificem, qui verè aurei sunt,
C & exactè Pontificem quomodo fideles regere debeat, in omnibus instruunt. Vide & dicta Ezech. 3. vers. 4. denique S. Gregor. in Pastorali.

QUI IN VOBIS EST] Græcè ἐν ὑμῖν, quod Fevarden. vertit. q. d. *Quod in vobis est,* hoc est, quantum potestis, quantum valetis. Verùm meliùs transtulit Noster, *qui in vobis est,* id est, qui vobis subditus & commissus est. Unde Syrus vertit, *qui traditus est vobis.* Sicut enim juridicè regnum est in rege; sic Ecclesia, id est populus fidelis, est in suo Pastore & Episcopo, quasi suo rectore, capite & gubernatore. Rursum *τὸ qui in vobis est,* significat distributas esse diœceses & parœcias, ac cuique datum suum pastorem & Episcopum, qui unam duntaxat sibi commissam regere debeat, nec possit invadere alienam; cùm S. Petrus, eiusq; successor Pontifex Romanus, sit Episcopus & pastor omnium omnino fidelium per totum orbem dispersorum. Unde S. Cyprianus lib. de Unitate Ecclesiæ ait, *unum episcopatum esse, cuius à singulis in solidum pars tenetur.* Excipio Apostolos: illi enim à Christo potestatem acceperunt in totum orbem;
D ideoque totius orbis fuere Episcopi & pastores, sed ita ut subiecti essent S. Petro. Hoc voluisse videtur S. Clemens epistol. 1. ubi S. Jacobum vocat Episcopum Episcoporum, & regentem omnes Ecclesias. Quare ineptè Calvin. libr. 4. Institut. cap. 7. ex eo quòd S. Petrus alios hortetur ut pascant gregem suum, colligit ad Petrum non pertinuisse eum pascere: pari enim modo colligeret, Rex jubet suo proregi, v. g. Siciliæ, ut Siculos quos ei regendos commisit, justè regat: ergo Siculi à rege non reguntur, nec ad eum pertinent quasi subditi; cùm potiùs contrarium colligendum sit, hoc modo. Rex regit Siculos per proregem; ergo Siculi regi sunt subditi.

GREGEM DEI] Non suum. Hinc S. Bernardus epistol. 237. hisce Petri verbis monet Eugenium Pontificem, ut Petri heres Petrum audiat, nec vocet Ecclesiam Sarai, id est, *domina mea,* sed *Sara,*

id

id est; *domina* absolutè, quia domina & uxor est Christi, qui verus est Ecclesiæ patriarcha & Abraham. Quocirca S. August tract. 230. in Johan. *Quis*, inquit, *hoc animo pascunt oves Christi, ut suas esse velint, non Christi; se non convincuntur amare, non Christum, vel gloriandi, vel dominandi, vel acquirendi cupiditate; non obediendi, & subveniendi, & Deo placendi charitate.*

PROVIDENTES] ἐπισκοποῦντες, id est, *superspicientes*, superintendentes, supervigilantes; Syrus, Pagninus, & Tigurina, *curam illius agentes*. Inde nomen & officium Episcopi, id est, *superinspectoris*, uti interpretatur S. Ambrosius l. 5. de Dignit. sacerd. c. 6. & *superintendentis*, uti vertit S. Hieron. epist. 85. ad Evagrium. Episcopi enim est superintendere gregi, teste S. Augustino 19. Civit. 19. Hinc in Ecclesia altiori solio considet, ut omnes circumlustrare, regere & corrigere possit, ac vicissim ab omnibus videri & audiri.

Pastoris officia. Primum. Explicat τὸ *pascite*, ejusque varia dat modos & modos. Primus est, ut accuratè gregem suum inspiciant & lustrent, eique quoad omnia provideant: quocirca apud eum residere, eumque crebrò obire & visitare debent. Hinc residentia Episcopis & Pastoribus præcepta est jure humano & divino, uti graviter docet & sancit Concilium Trident. sess. 23. cap. 1. de Reform. Absente enim aut dormiente pastore dormiunt oves, eo evigilante & sibilante evigilant. Hinc Ægyptii Deum rectorem universi pingebant quasi oculum baculo insistentem, oculo providentiam, baculo potentiam & regimen repræsentantes. Ita vigilabat & gregi intendebat Jacob (quem ut schema pastoribus & Episcopis proponit S. Scriptura, ait S. Gregorius) Genes 31. v. 39. *Nec raptum à bestia ostendi tibi, ego damnum omne reddebam, quidquid furto peribat à me exigebas: die noctuque æstu urebar & gelu, fugiebatque somnus ab oculis meis.* Sic & pastoribus gregi invigilantibus angelus apparuit, nuncians Christi pastoris pastorum nativitatem, de quo S. Ambrosius lib. 2. in Lucæ c. 2. *Bene*, ait, *pastores vigilant, quos bonus pastor informat.* Ita nuper noster P. Canisius, uti refert noster Sacchinus l. 3. Vitæ ejus, ad Ottonem Cardin. & Episcopum Augustanum, Romæ ob negotia agentem scripsit, ursitque ut illicò ad suas oves rediret. *Mallem te*, inquit, *absque hoc episcopatu vivere, quam solo episcopatus titulo gaudere, & oves tam negligenter pascere; quarum lana victitas. Alii spectent emolumenta & honores: ego futurum cito judicium, & reddendam acceptæ villicationis rationem, & paratas pœnas malo dispensatori considero ac valde timeo.*

NON COACTE, SED SPONTANEE] Primò passivè quoad ipsos pastores. q. d. Vos ò pastores, pastoris officium subite, & obite, non coacti penuria rerum temporalium, ut ex redditibus pastoratus vivatis; sed spontaneè, ultrò scilicet, ut animas juvetis & dirigatis ad Deum, ab eo sperantes æternam in cælis mercedem. ita Beda. Rursum & potiùs, q. d. Non invite & ægrè, sed spontaneè, liberaliter, alacriter & strenuè pascite, instar Pauli, dicentis, *Si volens hoc ago, mercedem habeo; si autem invitus, dispensatio mihi concredita est.* Hinc S. Gregor. 1. part. Past. c. 7. & Nazianz in Apolog. Isaiam offerentem se Deo, *Ecce ego, mitte me*, præferunt Mosi detrectanti missionem Dei Exodi 4. 10. Additque S. Ambros. in psal. 118. octon. 14. idcircò Isajam, *quasi voluntarium ergatum, uberiore Spiritus gratia esse impletum.* Id maximè locum habebat in ortu Ecclesiæ, cùm episcopatus erat onus potiùs quàm honos, cumque Episcopi passim raperentur ad eculeos & tormenta. Unde S. Gregor. lib. 4. epist. 35 ait se neminem ad episcopatum suscipiendum cogere velle. Vide dicta 1. Timoth. 3. 1. Hic sensus videtur genuinus, præsertim quia pro *coactè* græcè est ἀναγκαστῶς, id est, *ex necessitate*. q. d. Pascite non quasi coacti necessitate pascendi, ex officio pastoris vobis ab Apostolis imposito, sed sponte ex amore Dei & zelo animarum; & hoc significat τὸ *secundum Deum*.

Secundò, tamen potest accipi activè quoad oves. q. d. Pascite gregem non tam vi eas cogendo, quàm persuasione alliciendo, non tam virga agentes quàm invitantes exemplo; ut grex non coactè, sed spontaneè vos sequatur & pascatur in pascuis Christi. ita explicat S. Gregor. Nazianz Apol. 1. qui causam addit: *Nam quod necessitate*, ait, *extorquetur, præterquam quòd tyrannicum*

A *est, ne firmum quidem & stabile est. Quidquid enim violenter cogitur, non secus ac planta per vim manibus inflexa & distracta, simul ac missa facta est, rursus ad se redire consuevit: quod autem à libera voluntate proficiscitur, æquissimum simul & certissimum esse solet, utpote benevolentiæ vinculis astrictum & confirmatum.* Et S. Ambros. in psal. 118. octon. 14. *Dominus*, ait, *operationes servulorum suorum spontaneas probat potiùs quàm coactas: ideo ex servis liberos facit, ut magis voluntatem nostrarum munera, quàm necessitatum obsequia conferamus.* Probat id multis exemplis Pauli, Jeremiæ, Mosis, Jonæ, & Isajæ, quę apud eum vide. Induat ergo Pastor viscera charitatis, ut monet Paulus. Charitas enim, ut ait S. Bernardus epist. 2. *Bona mater est in Pastore; cùm arguit, mitis est: cùm blanditur, simplex est: piè solet sævire, sine dolo mulcere, patienter irasci, humiliter indignari.*

Secundū. Secunda est hæc pascendi & pastoris lex & conditio, ut scilicet non coactè, sed sponte pascat; utque non vi cogat, sed amore agat ad officium. quod intellige quando oves tales sunt quæ amore aguntur: aliquæ enim sunt ejus indolis, ut timore adigi, non amore agi velint, quales B sunt pigri & refractarii, ut hæretici; quibus convenit illud Christi Lucæ 14 23. *Compelle eos intrare.* q. d. *Foris inveniatur necessitas, nascetur intus voluntas*, ait S. Aug. serm. 33. de Verbis Domini.

Tertium. SECUNDUM DEUM] Jam hæc desunt in Græco, sed olim fuere: nam citantur à S. Ephrem to. 2. parænesi 47. S. Hieron. epist. 2. & aliis. Est hæc tertia pascendi & pastoris conditio, ut spontaneè secundùm Deum pascat gregem, ut scilicet alacriter munus pastorale obeat, secundùm voluntatem Dei, qui illud ei imposuit, ideoque pascendo non spectet homines, sed Deum, illi uni placere & satisfacere intendens, illius unius gloriam spectans, ad illum oves omnes dirigere, & ex illius mente, voluntate & præcepto ejus regere satagens, ut scilicet curet eas pariter non coactè, sed spontaneè servire Deo. In primitiva enim Ecclesia cùm nullæ essent opes & honores Ecclesiæ, sed tantùm labores, pericula & martyrium, multi refugiebant episcopatus & pastoratus, eosque sibi ab Apostolis impositos obibant quasi coacti eorum imperio, ideoque ægrè & tardè, non spontaneè, libenter & expeditè. C Hos corrigit hìc S. Petrus, monetque ut spontaneè id obeant, cogitantes hoc onus sibi à Deo esse impositum. Deum ergo eis ad fore: ac proinde Dei amore & reverentia sponte & alacriter illud capessant & obeant. Itaque τὸ *secundùm Deum*, idem est cum illo *in Domino*, quod crebrò usurpat Paulus, ac quadrupliciter exponi potest. Primò, q. d. Sciant pastores se in pascendo Domini grege, Domino servire, se Domini negotium agere, non hominis. Secundò, non pretio, non metu, non cupiditate, non ut hominibus placeant, sed *in Domino*, id est, unius Dei amore & reverentia, ejus gregem pascant. Tertiò, ut servi in oculis domini, ita ipsi coram Domino seriò gregem ejus pascant, juxta illud: *Oculus domini pascit & saginat equum.* Servi enim videntes oculum domini intentum in equum suum, eum sedulò curant & pascunt. Quartò, finem spectent, non suam, sed unius Domini gloriam. Vide canon. 25. quem præfixi Comment. in epist. S. Pauli. Addunt aliqui τὸ *secundùm Deum* significare pastoris esse dare gregi pascua spiritualia & divina, corporalia verò duntaxat in ordine ad spiritualia, ut pascendo corpus ovium D faciliùs & meliùs pascant animas earumdem ita S. Gregor. 1. p. Past. cap. 7. ex hoc loco colligit pastorem in curandis corporalibus debere esse moderatum, non nimium, ne ad externa diffluat, & ne se mucrone ambitionis occidat. Rursum hinc collige, zelum pastoris debere esse secundùm Deum, id est, verum & discretum, non fictum & indiscretum. Verè Poeta:

Sæpè scelus cælum zeli velamine texit.
Cui zelus cælum est, non facit ille scelus.

Quartum. NEQUE TURPIS LUCRI GRATIA] Est hæc quarta pascendi & pastorum conditio, ne lucro inhient, quod in eis, utpote personis Deo & cælo dicatis, est vile, turpe & sordidum. Queritur S. Hieronym. epist. ad Nepotianum, aitque: *Nonnulli sunt ditiores monachi, quam fuerint sæculares; & Clerici qui possideant opes sub Christo paupere, quas sub locuplete ac fallace diabolo non habuerant, ut suspiret eos Ecclesia divites, quos mundus tenuit ante mendicos.* Loquitur de avaris qui opes sibi suisq; con-

rogabant: alioqui sancti Episcopi, ut S. Paulinus; S. Hilarius; & alii, ait S. Prosper lib. 1. de Vita contempl. c. 9. & 10. qui sua in pauperes erogarant bona, fidelium oblata Ecclesiæ recipiebant, *scientes nihil aliud esse res Ecclesiæ, nisi vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum. Et ideo habentes dicebantur eas contemnere, quia non sibi, sed aliis possidebant, nec suscipiebant eas habendi cupiditate, sed subveniendi pietate.* Sapienter Simon de Cassia l. 9. c. 18. *Audacter*, ait, *dixerim, neque in miraculis Apostoli sæcula ita mirabiles apparuerunt, sicut in contemptu rerum; neque in efficacia verbi tam homines commoverunt ad novitatem vitæ prædicando, quàm bona externa spernendo.*

Præclarè S. Bernard. epist. 42. ad Henric. Senon. Archiep. *Exemplo Apostoli*, inquit, *honorificabitis ministerium vestrum, ministerium, inquam, non dominium. Ipsum itaque honorificabitis, non vos: nam qui quærit quæ sua sunt, se cupit honorari, non ministerium. Honorificabitis autem non cultu vestium, non equorum fastu, non amplis ædificiis; sed ornatis moribus, studiis spiritualibus, operibus bonis. Quàm multi aliter! Cernitur in nonnullis sacerdotibus, vestium cultus plurimus, virtutum autem nullus, aut exiguus:* & inferiùs: *Decetne pastorem more pecorum sensibus incubare corporeis, hærere infimis, inhiare terrenis: & non potiùs erectum stare ut hominem, cælum mente suspicere, quæ sursum sunt & quærere & sapere, non quæ super terram*, &c. *Dicite Pontifices non quidem in sancto, sed fræno quid facit aurum? Numquid aurum à fræno repellit frigus sive esuriem? Nobis frigore & fame laborantibus, quid conferunt tot mutatoria vel extensa in perticis, vel plicata in manticis? Nostrum est quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis. Et nos etiam Dei plasmatio, & nos sanguine Christi redempti sumus. Nos ergo fratres vestri. Videte quale sit de fraterna portione pascere oculos vestros. Vita nostra cedit vobis in superfluas copias. Nostris necessitatibus detrahitur, quidquid accedit vanitatibus vestris*, &c. *quasi dixeritis: Hæreditate possideamus sanctuarium Dei*, & inferiùs: *In omnibus actis suis vel dictis, nil suum quærat Episcopus, sed tantùm aut Dei honorem aut salutem proximorum, aut utrumque. Hoc enim agens implebit non solum officium Pontificis; sed & etymologiam nominis, pontem utique seipsum faciens inter Deum ex fiducia, qua non suam, sed illius gloriam quærit. Pertingit usque ad proximum illa pietate, qua & ipsi non sibi prodesse desiderat. Offert Dei bonus mediator, preces & vota populorum: reportans illis a Deo benedictionem & gratiam.* Idem epist. 23. ad Attonem Trecensem Episcop. *Melior est*, inquit, *incomparabiliter justitia quam pecunia, quod illa dites & repleat arcam, hæc animam. Denique sacerdotes Dei induuntur justitia, & multò utique decentiùs & ditiùs quàm auro, vel serico.* Idem epist. 24. ad Gilbertum London. Episcop. *Vera illa & indubitata sapientia est quæ turpia lucra contemnit, & indignum sibi judicat eodem cum idolorum servitute cau ubertate uti. Non magnum fuit M. Gilbertum Episcopum fieri: sed Episcopum Londonensem pauperem vivere, id plani magnificum. Nec enim tanto nomini quidquam augere gloria potuit sublimitas dignitatis, auxit autem plurimum humilitas paupertatis pauperiem æquo animo ferre virtus patientia est, sponte appetere sapientia laus est.* Huc facit dictum Alcamenis, qui rogatus, *quo pacto quis optimè regnum servare posset?* respondit: *Si lucrum non magni fecerit.* ita Plutarchus in Lacon.

SED VOLUNTARIE] προθύμως, id est, ut Pagnin. *promptè*; Tigur. *propenso animo*; Syrus, *ex toto corde*, ut scilicet liber ab avaritia & turpi lucro, non suis, sed ovium commodis totum se impendat. Vox enim *sed*, significat τὸ *voluntariè* opponi τῷ *non turpis lucri gratia*. q. d. Pascite non avarè, spe lucri, sed liberaliter, liberali animo vos

Duo præcepta Rectoris. totos impendentes obsequio Dei & saluti animarum. Sapienter Cicero libr. 1. Officior. *Omnino*, inquit, *qui Reipubl. præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant, unum ut utilitatem civium sic tueantur, ut quidquid agunt ad eam referant, obliti commodorum suorum. Alterum, ut totum corpus Reip. curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant.* Vide gnomas Isocratis, ubi multis idipsum confirmat.

Vers. 3. NEQUE UT DOMINANTES IN CLERIS] Græcè κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, id est, *dominantes in cleros*, vel

Quintum. *contra cleros*, uti faciunt arrogantes & tyranni, qui impotenter aliis imperare & dominari satagunt. Est hæc quinta Episcopi & Pastoris conditio, ut scilicet non sit imperiosus, nec imperiosè vexet Ecclesiam, quæ est clerus, id est, sors & hereditas Domini. Sic olim Israel dicebatur נחלה *nachala*, id est, *sors & hereditas Domini* juxta illud Deuter. 32. v. 9. *Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hereditatis eius.*

Dominari in cleris quid. Per *cleros* ergo Primò, accipi potest populus fidelis, qui in varios cleros, id est, sortes, parœcias, ecclesias & congregationes, est distributus de illo enim subdit: *Sed ut forma facti gregis*, id est, populi fidelis. ita S. Cyrill. lib. 1. in Isaiam orat. 2. *Non dominentur* inquit, *clero, id est populo, qui sors Domini est.* sic & Syrus, Oecum. & alii. Ita Paulus Samosatenus olim culpatus est, quòd in episcopatu sæcularium honorum gradus affectaret, in iisque dominari satageret, adeò ut populum expilaret, ac magno fastu & pompa incedens angelus dici vellet, atque psalmos de se, non de Christo, cani præciperet, teste Eusebio lib. 7. c. 26.

Præclarè S. August. in Regula: *Ipse*, ait, *qui vobis præest, æstimet se non dominante cupiditate, sed charitate servientem felicem.* & Auctor Imperfecti explicans illud Matth. 20. v. 25. *Principes gentium dominantur eorum*, &c. *non ita erit inter vos, sed quicumque voluerit inter vos maior fieri, sit vester minister*; sic ait: *Principes Ecclesiæ fiunt ut serviant minoribus suis, ut ministrent eis sicut acceperunt à Christo, & suas utilitates negligant, & aliorum procurent, ut si opus fuerit neque mori recusent pro salute inferiorum suorum, sicut Apostolus: Ego, inquit, impendam & superimpendar pro animabus vestris*, 2. Corinth. 12. 15.

Secundò, per *cleros* accipi possunt Clerici, qui propriè sunt clerus, id est, sors Domini, & in varios particulares cleros, id est sortes, ordines & gradus sunt distributi. Alii enim sunt Lectores, alii Exorcistæ, alii Ostiarii, alii Diaconi, alii Subdiaconi, &c. Rursum alius clerus erat Antiochiæ, alius Tyri, alius Ponti, alius Bithyniæ; quot enim erat Ecclesiæ, tot erant & cleri. *Clericus*, ait S. Hieron. ad Nepotian. *interpretetur nomen suum, & nominis definitione prolata nitatur esse quod dicitur. Si enim κλῆρος Græcè, latinè sors appellatur, propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus est sors, id est pars, Clericorum.* Idem epist. 2. *Illud dico*, inquit, *quòd Episcopi sacerdotes se esse noverint, non dominos: honorent Clericos quasi Clericos, ut & ipsis a Clericis honor quasi Episcopis deferatur. Scitum est illud oratoris Domitii: Cur ego te, inquit, habeam ut principem, cùm tu me non habeas ut senatorem?* & epist. 3. *Rex nolentibus præest, Episcopus volentibus: ille terrore subiicit, hic servituti donatur: ille corpora custodit ad mortem, hic animas servat ad vitam.* Iubet ergo S. Petrus Episcopis & Pastoribus, ne inferioribus Clericis imperiosè dominari velint, itaque inter eos simultates, & dissidia & rixæ oriantur, quæ & charitatem fraternam lædant, & plebem scandalizent, sed ut eis modestè præsidentes ab eis amentur, colantur & adjuventur. Quocirca S. Basilius reg. 43. inter fusiùs disputatas: *Mentem mansuetudo*, ait, *& humilitas cordis, hæc præcipua Antistitis insignia sunto. Talis enim fuit Christus qui dixit: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.*

Hic secundus sensus, ut per *cleros* accipiamus Clericos, eorumque varios gradus & ordines, est valdè congruus, Primò, quia pronum est ut Episcopi aliqui elationis animi velint dominari in clerum: hic enim eis magis subditus est, quàm sint laici, idque significat vox *Clerus*, imò aliqui censent vocem cleri Clericis attributam ex electione S. Matthiæ, qui per clerum, id est sortem, fuit electus ad apostolatum, uti dixi Actor. 1. 26 Unde videas quàm antiquum sit nomen cleri & Clerici, ejusque distinctio à laico, quod perperam negant hæretici. Secundò, quia in clero propriè sunt cleri, id est variæ Clericorum sortes & gradus, uti jam dixi. Tertiò, quia Episcopi & Pontifices multas leges, canones, ritus & cæremonias præscripserunt Diaconis, Subdiaconis, aliisque Clericis, uti patet ex Jure Canonico. Privatim etiam nonnulli plura ab eis exigunt, nunc hoc, nunc illud mandando, eisque quasi domini imperitant, juxta illud Christi de veteribus Pontificibus: *Alligant onera gravia & importabilia, & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere.* Matth 23. 4. Quartò, quia multi pro *in cleris* legent *in clero*, & de Clericis exponunt. ita VII. Synodus generalis can. 4. ubi ex hisce

Petri

Petri verbis colligit Episcopum nihil debere exigere à Clericis sibi subiectis, S. Hieronymus epist. 2. S. Ephrem opusc. de Poenit. injung. S. Bernardus epist. 237. & alii. Quintò, quia S. Petrus alludit ad Levitas, qui in veteri Testamento erant Domini clerus, id est sors & hereditas; quia primitias, decimas, vota Deo oblata ipsi quasi domestici & ministri Dei recipiebant, Num. 18. 20. Deuter. 18. 2. Episcopos ergo modestiæ hic admonet S. Petrus ut modestè suis Clericis imperent, scilicet magis exemplo, quàm præcepto, nimirum ut fiant forma gregis, putà tum Clericorum, tum consequenter & laicorum: clerum enim sequi solet populus.

Dei Prælati est modestia.

S. Petrum secutus S. Dionys. epist. 8. *Hoc*, inquit, *eximia in se dilectionis divinus ac summus Pontifex Christus argumentum capit, si oves eius modestissima gubernatione pascamus.* Sic Moses pontifex & princeps Synagogæ, erat mitissimus omnium hominum illius ævi, Numer. 12. 3. Sic & de Davide dicitur psal. 131. 1. *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis eius.* Sic Probus mittens S. Ambrosium Mediolanum ad sedandum populi tumultum: *Vade*, inquit, *age non ut iudex, sed ut Episcopus.* Omen hoc fuit & quasi oraculum. egit enim ut Episcopus, ideoque voce populi acclamatus & creatus est Episcopus, qui proinde libr. 3. epist. 9. hujus de se omnis memor, *Magis*, inquit, *optamus & cupimus contumelias singulorum clementi patientia vincere, quàm sacerdotali licentia vindicare.* Et S. Leo epist. 84. c. 1. *Licet nonnunquam*, ait, *accidant in sacerdotalibus reprehendenda personis, plus tamen in corrigendos agat benevolentia quàm severitas, & hortatio quàm commotio, charitas quàm potestas. Sed ab his qui quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi facilè ab hac lege disceditur: & dum dominari magis, quàm consulere subditis quærunt, placet honor, inflat superbia, & quod provisum est ad concordiam tendit ad noxam.* Hinc Episcopi & Pastores vocantur Patres, ut sciant se ut patres filiis præesse, non ut reges vel tyrannos servis imperare. Hinc Papa est Pater Patrum, imò servus servorum Dei. Unde S. Isidorus: *Agnoscat*, inquit, *Episcopus se servum esse, non dominum; talem subditis se præstet, ut non solùm auctoritate, verùm & humilitate clarescat.*

Sapienter S. Bernard. libr. 4. de Consid. ad Eugenium, docet eum & Prælatos quo pacto gravitatem cum lenitate miscere debeant, ne vel ob illam, si nimia sit, sint fastidio & odio, vel ob hanc contemptui. *Esto*, ait, *gravis, sed non austerus, non dissolutus, neque severus; sed inter ea mediocritatem tene, ut neque de severitate sis oneri, neque de familiaritate contemptui. Austeritas fugat infirmiores, gravitas reprimit leviores: in palatio Papam, domi te patremfamilias exhibe: ament te domestici. Si non, fac ut te timeant. Utilis est semper custodia oris, quæ tamen familiaritatis gratiam non excludat: ille convenientior habitus, si actu severus, vultu serenus, verbo serius.* Imò S. August. S. Paulum Galat. 4. 19. (ubi ait: *Filioli mei, quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis*) secutus, se subditorum matrem facit: *Me*, inquit, *putate matrem animarum vestrarum esse, & ita vos velle componere, ut in vobis nec macula, nec ruga possit ante tribunal æterni iudicis apparere. Animabus enim vestris non solùm ornamenta, sed etiam medicamenta desiderans providere, studeo dissuta consuere, conscissa sarcire, vulnerata curare, abluere sordida, reparare perdita, & ea quæ sunt integra spiritualibus margaritis ornare.*

Gnoma Gentilium de modestia principiis.

Idem lumine naturæ viderunt Gentiles, uti insinuat Christus, dicens: *Reges gentium dominantur eorum, & qui potestatem habent super eos, benefici vocantur*, Luc. 22. 25. *Benefici*, græcè *evergetæ*, uti vocatus est Ptolemæus Evergetes, ob beneficia in subditos collata: ex adverso, tyrannus est qui suo bono & honori, non subditorum in regendo consulit. Veri ergo principes magis ministri sunt reipubl. quàm domini. Ita Antigonus Macedonum rex conspiciens filium insolentiùs subditos regentem: *An ignoras*, ait, *ò fili regnum nostrum esse splendidam servitutem?* ita Aelianus lib. 2. Variæ historiæ. Primus Lacedæmonum rex dictus est *Agis* (& ab eo multi deinceps dicti sunt *Agis*) id est ductor, ab ἄγω, id est *duco*; quia clementer imperabat, ducens potiùs quàm dominans, uti aries præit ducitque gregem. Unde Plistarchus Leonidæ filius rogatus, cur Lacedæmonum reges non à priscis regibus cognomen sortirentur? *Quia*, inquit, *illi ducere quàm regnare maluerunt, posteriores illis nequaquam.* Alludit

Cornel. in Epist. Canon.

A ad nomen *Agis*, id est, ductor; *Plistarchus* autem idem est quod pluribus imperans. ita Plutarch. in Lacon.

Pastor ergo sit actor, sit Agis, non Plistarchus, non imperiosus, ducendo & agendo suos suaviter regat, ac verborum suavitate magis quàm verberum asperitate agat ad bonum.

Cicero Philipp. 1. damnat illud Rectorum insolentium de subditis: *Oderint, dum metuant*: quia, inquit, *præstat diligi quàm metui.*

Agesilaus rex Spartæ rogatus, *quas res regem habere oporteat?* dixit: *Adversus hostes audaciam, erga subditos benevolentiam, in opportunitate verò rationem & consilium.* ita Stobæus serm. 52.

Cyrus rex Persarum bellicosissimus dicebat neminem debere suscipere principatum, nisi esset melior his in quos suscipere imperium. ita Plutarch. in Apophth. regum.

Antoninus Pius Imp. cùm initio Imperii quosdam reos absolvens reprehenderetur, respondit: *Principatum non à suppliciis, sed à mansuetudine auspicandum esse.* B ita Xiphilinus in ejus vita.

M. Antoninus Verus censuit Imperatorem non tueri agmina satellitum, sed beneficentiam & benevolentiam civium. ita Herodian. l. 1.

Pastor itaque cogitet se non esse dominum subditorum, sed pædagogum, ut eos quasi magni regis filios instruat bonis moribus, dirigatque & deducat in vitam æternam, ut quidam Sanctorum dixit, ac proinde ita agat cum eis, ut ipsi ei se fidere, conscientias, tentationes & necessitates aperire, ad eum in omnibus quasi ad patrem, imò matrem recurrere audeant & gaudeant.

Sextum.

SED FORMA FACTI GREGIS EX ANIMO.] Est hæc sexta pastoris lex, dos & conditio, ut scilicet sit forma, id est, exemplar vitæ gregi suo. Formam hanc opponit dominationi. q. d. Non dominentur imperio, sed exemplo, ut formam vitæ sanctæ sanctè vivendo fidelibus præscribant. S. Petro succinit S. Paulus hoc Timotheo Ephesi Episcopo dictans regulam epist. 1. c. 4. 12. *Exemplum*, inquit, *esto fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide & castitate.* Et Tito Cretæ Episcopo c. 2. C 7. *In omnibus præbe teipsum exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in gravitate*: ubi in Græco pro *exemplum* eadem est vox τύπον, quam interpres hoc loco vertit *forma*, quia, ut explicat S. Hieron. ad Titum 2. optat Paulus, *ut Timotheus, aut quicumque Prælatus sit instar archetypi, sive primaria forma, ex qua viva virtutum simulacra lineamentis vitæ honestæ in se translatis exprimuntur.* Et S. Chrysost. ibid: *Sis omnibus*, inquit, *doctrina exemplarque tuæ virtutis, speculum vitæ, quod omnibus ad imitandum proponitur, veluti primaria quædam imago, omnia in se habens quæ bona & honesta sunt.* Et Primasius ibidem: *Ne exemplo*, inquit, *destruas verbum.* Formam ergo, id est, exemplar rectè vivendi, da ò Prælate tuis subditis. Non satis sit tibi quòd facie & loco præeas populo, sed stude pariter præire virtute & pietatis operibus, ut sic populus sponte te etiam non cogitantem æmuletur. *Vita iubeat, lingua persuadeat*, ait S. Athanas. ad Monach. Sic in curru Cherubico Ezechiel. 1. 19. qui typus est Ecclesiæ, motum Cherubinorum sequuntur rotæ, hoc est, motum actumque Prælatorum (hi enim mysticè sunt Cherubini Dei) sequuntur fideles. Sicut enim pueri dum discunt D scribere & pingere, exemplar sibi à magistro effigiatum inspiciunt, & exprimere conantur: sic Prælati mores, ait Isidor Pelus. l. 3. epist. 359 inspicit & imitatur populus: hic enim coram Prælatis est, agitque & agitur instar pueri. Ita Paulus se præbuit fidelibus formam & normam vivendi. *Imitatores*, inquit, *mei estote fratres, & observate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram*; græcè τύπον, id est, *typum* & exemplar nostrum, Philip. 3. 17. & Thessalonicenses epist. 1. c. 1. 6. laudat à virtute: *Ita ut facti sitis*, inquit, *forma omnibus credentibus in Macedonia.*

Prælatus forma gregis.

Præclarè S. Hieron. ad Nepotianum epist. 2. *Non confundant*, ait, *opera tua sermonem tuum, ne cùm in Ecclesia loqueris, tacitus quilibet respondeat: Cur ergo hæc quæ dicis ipse non facis? Delicatus magister est, qui pleno ventre de ieiuniis disputat. Accusare avaritiam & latro potest. Sacerdotis Christi os mens manusque concordent.* Et in eamdem sententiã S. Greg. in c. 28. Job sub finẽ: *Lex*, inquit, *est prædicatoribus*

posita, ut impleant, quod loquendo suadere festinant. Nam loquendi auctoritas perditur, quando vox opere non adjuvatur; illa vox cor audientis penetrat, quæ hoc quod sonuerit opere confirmat. Eodem spectant quæ Theodorici regis nomine scribit Cassiodorus lib. 3. Var. epist. 22. *Est enim quoddam speculum morum agentis oratio, nec majus potest esse mentis testimonium, quam qualitas inspecta verborum*, & epist. 21. *Age, ne tua tibi objiciatur oratio, quia pondus est pudoris gravissimi propria voce convinci.* Rursus libr. 11. epist. 8. *Non enim potest auctoritatem habere sermo, qui non juvatur exemplo, dum iniquum sit bona præcipere, & talia non fecisse.* Monet itaque David psalm. 131. 9. sacerdotes quos Ecclesiæ magistros esse oportet, *ut induant justitiam*, quo loco sic scribit S. Gregorius: *Vestimenta sacerdotis quid aliud quam recta opera debemus accipere, Propheta attestante, qui ait: Sacerdotes tui induant justitiam?* Tum alludens ad pontificis Aaronici vestem, ex qua suspensa aurea tintinnabula pendebant, subdit: *Vestimentis itaque illius tintinnabula inhærent, ut vitæ viam cum linguæ sonitu, ipsa quoque bona opera clament sacerdotis.*

Meminerint ergo principes & Prælati se in alto versari culmine, ubi ab omnibus videantur, omnium in se conjectos esse oculos, omnia ipsorum facta dictaque à multis subditorum oculis conspici, & notari; non enim potest abscondi civitas supra montem posita, ut ait Christus. Verè Seneca lib. de Clementia c. 8. alloquens principem: *Tibi:* ait, *non magis, quàm soli latere contingit; multa contra te lux est, omnium in istam conversi oculi sunt:* & apud Cassiodorum lib. 3. ad Argol. Theodoricus: *Non patitur claritas illa* (loquitur de præfecto urbis) *committere, quod possit nobilis turba nescire, locatus in medio ad se cunctorum trahis aspectum, & totius vitæ judicium promulgat fama populorum.* & libr. 11. epist. 6. *Latere non potest, quod intra cancellos egeris: tenes quippe lucidas fores, claustra patentia: & quamvis studiose claudas, necesse est ut te cunctis aperias nam si foris steteris, meis emendaris obtutibus; si intus ingrediaris, observantium non potes declinare conspectus. Vide quò te antiquitas voluerit collocari, undique conspiceris, qui in illa claritate versaris.*

Nec prætereunda sunt quæ scribit Plutarchus in Politic. *Vitam*, ait, *sibi quisque & mores excolere debet, quo prorsus omni nota vituperationeque careat, quando præsertim eorum qui Reipublicæ præsunt, non modò singula verba, & res tantum publicitus gestæ animadverti notarique solent, sed victus quoque, joci simul & seria quæque domus, ipsa familia, uxor, cubile curiosius inquiruntur.* Et eleganter Claudianus:

Hoc te præterea crebro sermone monebo,
Ut te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas; cunctis tua gentibus esse
Facta palam, nec posse dari regalibus unquam
Secretum vitiis; nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit, latebrasque per omnes
Intrat, &c.

Quocirca *nihil turpius est quàm excellentem esse culmine, & despicabilem vilitate*, ait Salvianus lib. 2. ad Eccles. Princeps enim est regula animata, & viva lex populi. Breviter, sed acutè & nervosè S. Bernard. libr. 2. de Consid. ad Eugen. cap. 7. *Monstruosa res*, inquit, *gradus summus, & animus infimus: sedes prima, & vita ima: lingua magniloqua, & manus otiosa: sermo multus, & fructus nullus: vultus gravis, & actus levis: ingens auctoritas, & nutans stabilitas.* Quocirca S. Ambros. epist. 6. ad Irenæum: *Sit nostra*, inquit, *via angustior, virtus exuberantior; trames pressior fides sublimior, vallis arctior, vigor mentis exundans; semitæ rectæ, sit egressus ad superiora.* S. Chrysost. libr. 2 de Sacerd. *Prodeat*, inquit, (ad functionem pastoralem, ad episcopatum) *qui longe omnibus præstans, quique virtute animi tantum reliquos excellens, quantum corporis magnitudine Saul Hebræorum gentem excelluit: seu potius multo etiam magis.* Auctor imperfecti hom. 43. *Audiant*, inquit, *te homines parva mandantem, & grandia videant facientem.* S. Gregorius 2. p. Pastor. c. 3. *Sit pastor*, inquit, *operatione præcipuus, ut vitæ viam subditis vivendo denunciet: & grex qui pastoris vocem moresque sequitur, per exempla melius quàm per verba gradiatur. Illa vox libentiùs auditorum corda penetrat, quàm dicentis vita commendat: & optima ovium pascua sunt, exempla pastoris.* Talis fuit S. Malachias Archiepisc. Hiberniæ, qui, S. Bernardo teste, dicere solebat suis: *Non recuso mori, ut vos vitæ meæ teneatis exem-*

A *plum. Erat enim ipse*, inquit, S. Bernardus, *regula fratrum: legebant in vita ejus quomodo conversarentur. Sibi pauper, sed dives erat pauperibus: pater erat orphanorum, maritus viduarum, pius ad compatiendum, ad corrigendum liber.*

Idem Bernard. lib. 4. de Consid. c. 2. & 3. Eugenium Pontificem monet, ut præ cæteris reformet aulam suam & Ecclesiam Romanam, eamque toti Ecclesiæ in formam & exemplum statuat. *Circa te sunt*, inquit, *clerus & populus tuus, cui specialiter episcoparis, ac per hoc specialiter curæ teneris debitor. Hi quoque qui tibi quotidie assistunt seniores populi, orbis judices.* &c. *Et primò quidem clerum illum ordinatissimum esse decet, ex quo præcipue in omnem Ecclesiam cleri forma processit. Deinde omne quod perperam agitur te præsente, tibi turpius. Interest gloria sanctitatis tuæ, ut quos præ oculis habes, ita ordinati, ita sint informati, quatenus totius honestatis & ordinis ipsi speculum, ipsi sint forma. Inveniantur præ cæteris oportet expediti ad officia, idonei ad Sacramenta, ad plebes erudiendas solliciti, circumspecti ad sese custodiendos in omni castitate.* Et cap. 4. *Sint compositi ad mores, probati ad sanctimoniam, parati ad obedientiam, mansueti ad patientiam, subjecti ad disciplinam, rigidi ad cen-*
B *suram, Catholici ad fidem fideles ad dispensationem, concordes ad pacem, conformes ad unitatem. Qui sint in judicio recti, in consilio provisi, in jubendo discreti, in disponendo industrii, in agendo strenui, in loquendo modesti, in adversitate securi, in prosperitate devoti, in zelo sobrii, in misericordia non remissi, in otio non otiosi, in hospitio non dissoluti, in convivio non effusi, in cura rei familiaris non anxii; alienæ non cupidi, suæ non prodigi, ubique & in omnibus circumspecti;* &c. *qui missi post aurum non eant, sed Christum sequantur, qui regibus Johannem exhibeant, Ægyptiis Mosen, fornicantibus Phinees, Eliam idololatris, Eliseum avaris, Petrum mentientibus, Paulum blasphemantibus, negotiantibus Christum*, &c. *Qui non de dote viduæ & patrimonio crucifixi, se vel suos ditare festinent, gratis dantes quod gratis acceperunt.*

Ex animo] q. d. Non ex composito, non ad externam speciem, non affectatè, non fictè & hypocriticè, sed verè, realiter, sincerè, ex animo & toto corde satagite esse fidelibus forma & norma vitæ sanctæ & Christianæ. Multi enim induunt vultum devotum & religiosum, sed animum habent irreligiosum, vel certè vanum
C & vagum. Tales erant Scribæ & Pharisæi, quos proinde Christus culpat, vocatque sepulcra dealbata, Matth. 23. v. 27. Hos struthioni comparat S. Gregor. quia *sanctitatis vitam quasi volatus pennam per speciem retinent, sed opera non exercent*, ait ipse 35. Moral. cap. 5. aliàs 6. struthio enim pennas habet, sed non volat.

Et, cum apparuerit princeps pastorum] Christus Dominus, qui ait: *Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam dat pro ovibus suis*, &c. Johan. 10. 11. Vers. 4.

Percipietis immarcescibilem (de hoc epitheto vide dicta cap. 1. v. 4.) gloriæ coronam] Scholastici præter coronam & gloriam essentialem communem omnibus Beatis, dant Doctoribus (quales sunt Episcopi & Pastores) quoque accidentalem, quam aureolam vocant. tres enim constituunt aureolas: primam, Martyrum, secundam, Virginum; tertiam, Doctorum, quas repræsentarunt tres coronæ tabernaculi, scilicet corona altaris thymiamatis repræsentavit aureolam *Tres aureolæ.*
D Martyrum, Exodi 30. 3. corona arcæ repræsentavit aureolam Virginum, Exodi 25. v. 11. corona mensæ panum propositionis repræsentavit aureolam Doctorum, Exodi 25. 25. Doctor enim dat animæ doctrinam quasi panem suum. vide S. Thomam & Scholast. in 4. dist. 49.

Porrò utraque corona Doctorum & Pastorum, ingens erit & eximia. Primò, quia respondebit ingenti eorum charitati qua solùm suam, sed & plurimorum aliorum animas salvare & perficere sategerunt. *Doctorum ingens. Primò.*

Secundò, quia respondebit zelo quo regnum & gloriam Dei propagarunt: cujus ergo major fuerit zelus & labor, ejus pariter major erit gloria & laurea. *Secundò.*

Tertiò, quia gloria subditorum erit gloria pastorum; tot ergo pastores sancti habebunt coronas, quot erunt coronæ subditorum, quos ad salutem perduxerunt, juxta illud S. Pauli 1. Thess. 2. 19. *Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? vos enim estis gloria nostra & gaudium.* Sic in die judicii S. Thomas trahet post se Indiam, Andreas Achajam, Johannes *Tertiò.*

Asiam,

Asiam, Paulus universum mundum, ait S. Gregor. homil. 17. in Evang. quæ sanè ingens erit gloria & corona. Sic in vita S. Aldegundis legimus, eidem apparuisse S. Amandum stipatum magna multitudine Sanctorum à se conversorum, inter quos ipse quasi gigas eminebat & statura & gloria; omnes vero in eum quasi magistrum & parentem respiciebant, eique suas coronas acceptas ferebãt.

Corona gloriæ quadruplex. Prima. Secunda. Tertia.

Quocirca vocatur hæc corona gloriæ: *corona*, quia datur quasi præmium pascenti, bravium certanti, merces laboranti. *gloriæ*, Primò, id est gloriosa. Secundò, *gloriæ*, quia non ex rosis, vel gemmis, sed ex variis gloriæ cælestis dotibus contexitur. Tertiò, *gloriæ*, id est magnificentiæ, majestatis, splendoris divini: q. d. Corona hæc erit magnifica, majestate & splendore divino plena; quia faciet eà coronatos filios, & heredes regni cælestis, ideoque reges & sacerdotes Dei, juxta illud Apocal. 5. 10. *Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram.* Et Sapient. 6. 17. *Accipient regnum decoris & diadema speciei de manu Domini.* Unde per hypallagen *corona gloriæ* accipi potest pro *gloria coronæ*, id est, gloria regni, vel *gloria coronæ*, id est, undique coronans, ambiens, ornans, & beans sanctum pastorem. Quartò, *gloriæ*, quia est & corona *gratiæ* in hac vita, cui in futura ex æquo respondebit corona gloriæ, juxta illud psal. 20. 4. *Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis, posuisti in capite eius coronam de lapide pretioso.* in quæ verba S. Bernard. serm. 39. inter parvos, *Triplex*, ait, *nobis necessaria est benedictio, præveniens, adiuvans: & consummans: prima misericordiæ, secunda gratiæ, tertia gloriæ. Prævenit misericordia conversionem, adiuvat gratia conversationem, perficit gloria consummationem.* Et S. Dionys. Eccles. hier. cap. 2. *Dominus*, ait, *certantibus præmia proponit ut Deus; leges autem certaminis tulit ut sapiens, præmiaque vincentibus decora constituit & pulcherrima: ac, quod est profectò divinius, ipse ut est, summè clemens & bonus, in suis bellatoribus vincit, dum in illis habitans pro illorum salute & victoria adversus mortis & corruptionis imperium pugnat.*

Vers. 5. Adolescentium munus erga seniores.

Similiter adolescentes subditi estote senioribus] Per *adolescentes* græcè νεώτεροι, id est *iuniores*, accipe per catachresin quoslibet inferiores & subditos, quia enim senes ob sapientiam præesse & regere solent, juniores vero subdi & regi, hinc senes vocantur superiores, juniores subditi, unde à senibus senatus appellatus est. Præcipuè verò per *adolescentes* accipe Clericos inferiorum Ordinum, ut Diaconos, Lectores, Exorcistas: hos enim decet præ omnibus subdi senioribus. græcè πρεσβυτέροις, id est *sacerdotibus*. Sicut enim paulò antè jussit presbyteros non dominari in cleros, id est, Clericos minores & juniores: sic vicissim hos monet ne contra presbyteros insolescant, sed iis se subdant. ita Cajetan. Salmeron, Arias & alii. Hoc enim exigit debita subordinatio, ordoque hierarchicus. Idem paulò post S. Petrum monuit S. Ignat. epist. 7. ad Tarsenses: *Presbyteri* inquit, *subiecti estote Episcopo, Diaconi Presbyteris, populus Presbyteris & Diaconis. Qui hoc ordinis decorum servaverint, pro earum animabus ego libens meam commutavero.* Et da Smyrnens. epist. 10. *Omnia igitur vestra decenti ordine perficiantur: Laici Diaconis subiiciantur, Diaconi Presbyteris, Presbyteri Episcopo, Episcopus Christo, ut ipse Patri.*

Canities venerabilis.

Denique par est ut quilibet adolescentes revereantur seniores, & ab eis dirigi se sinant. Canities enim venerabilis est, tum ob experientiam & sapientiam, tum ob moderationem passionum, quæ in juvenibus ob copiam sanguinis & caloris ebulliunt & vigent juxta illud Eccles. 6. 35. *In multitudine presbyterorum prudentium sta, & sapientiæ illorum ex corde coniungere, ut omnem narrationem Dei possis audire.* Unde S. Ambros. libr. de Viduis: *Viciaa est lapsibus adolescentia*, ait, *quia variarum æstus cupiditatum fervorem calentis inflammat ætatis.* Quocirca idem libr. 1. Offic. 17. *Bonorum*, ait, *adolescentium est Dei timorem habere, deferre parentibus honorem, habere senioribus reverentiam, castitatem tueri, non aspernari humilitatem, diligere clementiam ac verecundiam, quæ ornamenta sunt minoris ætatis. Ut enim in senibus gravitas, in iuvenibus alacritas, ita in adolescentibus verecundia, velut quadam dote commendatur natura.* Idem viderunt & sanxerunt Philosophi. Diogenes adolescenti erubescenti ideoque turbato: *Bono*, ait, *esto animo ô fili, istiusmodi est tinctura virtutis.* ita Laert. in ejus vita Demetrius Phalereus admonebat adolescentes

Verecūdia est purpura juniorū.

A *ut domi parentes, in via obvios, in solitudine reververentur seipsos.* ita Laert. lib. 5. c. 5. Socrates hortabatur juvenes ut hæc tria haberent, *in animo prudentiam, in lingua silentium, in vultu verecundiam*, ait Maxim. serm. 41.

Omnes autem invicem (Græca addunt ὑποτασσόμενοι, id est *subordinati*, eò scilicet ordine quo jam dixit: *Adolescentes subditi estote senioribus*) humilitatem insinuate] Videtur legisse interpres ἐγκολπώσασθε, id est *insinuate*: κόλπος enim est *sinus*. *Insinuate* ergo, id est, *in sinu habete*, putà in animo & corde promptam ac paratam, ut ilicò aliis eam offeratis & exhibeatis. ita Glossa & Hugo. Secundò, & potiùs, humilitatem invicem *insinuate*, id est, in sinum alterius mutuo ingerite, ut alterius animi sinum subeat & penetret, eumque vobis & Christo conciliet, ac ad rependendam humilitatem & charitatem provocet. Sic enim oratores in exordio utuntur insinuatione, qua sese in auditorum animos insinuant, eosque sibi conciliant, ut avidè & cupidè ea quæ dicturi sunt audiant & excipiant. *Insinuatio*, ait Cicero lib. 1. de Invent. *est oratio quadam dissi-* B *mulatione & circuitione obscurè subiens auditoris animum.* Et, ut Servius in 11. Æneid. *est callidus & subtilis aditus ad persuadendum.* Talis insinuatio Christianis est humilitas, quæ omnes sibi demeretur & devincit. Sic Lucretius l. 6. ait: *Sed asinum insinuat per septa domorum.* Sic Propert. libr. 3. eleg. 9. ait Cæsaream opes insinuare, id est in sinum immittere. Sic mare per sinum terræ sese insinuat. Sic assentator insinuat se in animum principis.

Verùm Græca passim habente ἐγκομβώσασθε (pro quo Regia legunt ἐγκομβώσασθε, eodem sensu) quod Primò, verti potest innodate & arctè ceu nodis illigatam tenete. Hesychius enim in Lexico vertit δεθείς, id est *innodatus*, illigatus. ita Vatabl. Hessel. & alii: unde Tigurin. vertit, *humilitatem animis vobis infixam habete*; Pagninus, *illigatam habete. Non enim in veste aut colli depressione, aut vocis submissione, sed in animi constantia humilitas sita est*, ait Nazianz. orat. 13. Secundò, verti potest, *amplectimini, induite, involuite, ornate vos*. Nam & Hesychius vertit, ἐνδύσασθε. ita Oecum. *Humilitatem*, inquit, *omni ex parte complectimini, ut ea undique amicti & involuti videamini*. quod Noster acutè & appositè vertit, C *insinuate*, à sinu non pectoris, sed vestium. Sic enim vocatur vestis sinuosa, quæ multas habet plicas & sinus, de quibus Ovidius 2. Metamorph.

——*Tremulæ sinuantur flamine vestes.*

id est formantur, rugantur, vel in sinus colliguntur. Et Statius lib 10. Thebaid. ait *chlamydem insinuatam implere ventis aliquo.* Hinc & sinus vocatur velum navis, quod ventis flantibus curvatur & sinum facit. Unde Ovid.

Plenaque curvato pandere vela sinu.

Et Virgil. 5. Aeneid. *Obliquatque sinus in ventum.*

Dicit ergo S. Petrus: *humilitatem invicem* ἐγκομβώσασθε, id est, *involuite & insinuate*, ut sicut in veste plica una & sinus unus insinuat sese alteri, & sic alter & alteri continuò, itaque pulchrè vestem sinuosam, & per sinus eleganter deductam & compositam efficit; ita pariter faciunt & Christiani, unus alteri per humilitatem quasi sinum, in sinum alterius se insinuet, & sic alteri, & alteri continuò; ita omnes unam quasi Ecclesiæ vestem sinuosam, connexam, ordinatam, compositam, elegantem efficient, quæ & fidelium animos recreabit, & D infidelium animos alliciet, ut eidem sese intexere & Christiani fieri cupiant. Unde Syrus vertit, *circumamicti estote mansuetudine animi, unus erga alium.* docerat enim S. Petrus, Presbyteros non debere dominari in cleros, id est, Clericos æquè ac laicos hos verò quasi adolescentes & minores deberet se subdere Presbyteris. Jam modum id præstandi tueri quo præscribit, scilicet humilitatem, si illam tam Presbyteri junioribus ad eos se demittendo, quàm juniores Presbyteris se subdendo exhibeant & insinuent. Sic enim utrique conflabunt unam quasi Ecclesiæ vestem, unumque syrma ex variis plicis & sinibus eleganter compositum. Sicut enim plica extans sive exterior, plicæ depressiori vel interiori se appositè accommodat & insinuat, ac vice versa interior exteriori: sic pariter humilitas facit, ut superior inferiori se accommodet & insinuet, & vicissim inferior superiori; itaque omnes consuent unam elegantem concordiæ, pacis & charitatis cycladem. S. Petro succinit S. Paulus

Philip. 2. 2. *Implete*, ait, *gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes idipsum sentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, sed in humilitate superiores, sibi invicem arbitrantes.* Humilitas enim superiores coordinat inferioribus, & hos subordinat superioribus.

Humilitatis laus. Gnoma de humilitate

Humilitas ergo est parens ordinis, concordiæ, pacis, charitatis, &c. *Humilitas*, ait Cassian. collat. 15. c. 7. *est omnium magistra virtutum, ipsa est cælestis ædificii firmissimum fundamentum: ipsa est donum proprium atque magnificum Salvatoris.* Et S. Basil. in Constit. monast. cap. 17. *Humilitas*, ait, *est tutissimus virtutum omnium thesaurus.* Idem serm. de abdic. rerum: *Humilitas*, ait, *est sagena quæ omnes virtutes complectitur.* S. Hilarius in psalm. 118. litera *Res*, docet in humilitate mandatorum caput & summam omnium consistere. *In humilitate*, inquit, *docuit* (Christus) *omnia fidei nomina & præmia contineri.* Idem in psalm. 130. *Tenendus*, ait, *humilitatis & altitudinis modus est, ut corde humiles, sensu verò & anima simus excelsi.* S. Leo serm. 7. de Epiphan. nervosè: *Tota*, ait, *Christianæ sapientiæ disciplina non in abundantia verbi, non in astutia disputandi, neque in appetitu laudis & gloriæ, sed in vera & voluntaria humilitate consistit, quam Dominus Iesus Christus ab utero matris usque ad supplicium crucis pro omni fortitudine & elegit & docuit.* Et paulò antè: *Tota victoria Salvatoris quæ & diabolum superavit & mundum, humilitate est concepta, humilitate confecta.* S. Gregor. 34. Moral. c. 18. vel juxta aliam editionem 23. *Evidentissimum*, ait, *reproborum signum est superbia, electorum verò humilitas.* Et S. Athanasius de Virgin. *Humilitas*, ait, *in Christo est, superbia in diabolo.* Quocirca S. Gregorius, Bernardus, Cassianus & alii docent humilitatem esse fundamentum virtutum, præsertim pacis & charitatis, cujus rei illustre narrat exemplum Johannes Moschus in Prato spirit. cap. 210. Duo, inquit, Episcopi erant in simultate, unus eorum venit cum clero, procidítque ad pedes alterius, dicens: *Ignosce domine, servi tui sumus.* Ille hac humilitate victus. *Tu*, inquit, *meus es dominus & pater es.* Unde infert: *Et vos cùm habetis inimicum, ita facite, & vincetis. Maiorem ergo gloriam habet humilis quàm rex, quia ab omnibus laudatur.* Similia recenset c. 218. & 219.

Superbia Deo inimica.

Quia Deus superbis resistit] *Quoniam excelsus est Dominus, & humilia respicit, & alta à longe cognoscit*, psalm. 137. 6. vide dicta Jacobi 4. 6. ubi eamdem habet sententiam. Notat S. Chrysost. homil. 3. de verbis Isaiæ: non dicit, Deus superbos dimittit, suam ab eis opem gratiamque subducens, sed *ἀντιτάσσεται*, id est *adversatur*, & positivè resistit, non quòd instructa acie pugna Deo sit opus, cùm superbo nihil sit infirmius, sed quod solo nutu ei resistat, eum afflet, perdat, annihilet si velit. Unde S. Ambrosius in psalm. 118. octonar. 7. *Quid igitur*, ait, *hoc peccato potest esse deterius, quod à Dei capit injuriam? ideoque Scriptura dicit: Dominus superbis resistit; tamquam suæ contumeliæ propulsator, veluti quoddam suscepit adversus superbiam speciale certamen.*

Vers. 6. Humiliamini igitur sub potenti manu Dei] S. Jacobus habet, *in conspectu Dei*, est efficax ratio persuadens humilitatem. Quis enim homo, imò miser homuncio, non se humiliet sub majestate & potentia Dei, qui non tantùm sibi, sed & superioribus ac proximis vult nos subdi & humiliari, ut si eis te humilies, Deo te humilies: si contra vel super eos te efferas, & insolescas, contra & super Deum te efferas? *Humilitas* enim, ut ait S. Bernardus de Grad. humil. *est virtus, qua quis ex verissima sui cognitione sibi ipsi vilescit*, ut coram Deo inspiciens suam abyssum nihili, peccatorum & miseriarum, dicat cum S. Francisco: *Quis tu Domine, quis ego? Tu abyssus omnis boni, ego abyssus omnis mali.* Idem serm. 16. in Cant. *Verus humilis*, ait, *vilis vult reputari, non humilis prædicari, gaudet sui contemptu, hoc solo sane superbus, quòd laudes contemnat.* Quis sub potenti manu Dei usque ad infernum non se humiliet, cogitans Deum tribus digitis appendere molem terræ; cogitans se in manu Dei esse instar pulicis aut culicis, quem talitro occidat; cogitans se manu Dei ambiri & contineri, ut eam non possit evadere, eam, inquam, quæ alta deiicit, celsa siderat, superbos fulminat, sternitque in tartara, uti fulminavit Luciferum cum tot angelorum millibus, imò millionibus: eam rursum, quæ depressa attollit, humiles extollit ad sidera, imò supra sidera; unde subdit: *Ut vos exaltet*, &c. Quocirca noster Sebast. Barradius vir & concionator Apostolicus, cujus egregii exstant Commentarii in Evangel. moriturus & sacro oleo inunctus, rogante P. Rectore, ut quando, teste S. Aug. serm. 6. l. 57. homil. *pro magno haberi solent verba novissima parentis ituri ad sepulcrum*, ultimum suis monitum valedicens, daret, ait: *Humiliamini sub potenti manu Dei, ut vos exaltet in tempore tribulationis. Nihil aliud superest consilii. Simus omnes impense humiles, Christum Dominum, Deumque nostrum imitati, qui tota vita unam à se disci voluit humilitatem*, & moriens inclinato capite emisit spiritum, ut sicut in vita, ita & in morte Christum imitaretur. ita nostri Conimbric. in ejus vita quam ultimo ejus operi, scilicet Itinerario filiorum Israel, præfixerunt.

Decem signa humilitatis.

Porrò Cassianus lib. 4. Institut. c. 39. decem dat signa veræ & germanæ humilitatis. *Humilitas*, ait, *his indiciis comprobatur. Primò, si mortificatas in se habeat omnes voluntates. Secundò, si non solùm actuum suorum, verùm etiam cogitationum, nihil suum celaverit seniorem. Tertiò, si nihil suæ discretioni, sed iudicio eius universa committat, ac monita eius sitiens libenter auscultet. Quartò, si in omnibus servet obedientiam, mansuetudinem & patientiæ constantiam. Quintò, si non solùm iniuriam inferat nulli, sed ne ab alio quidem sibimet irrogatam doleat atque tristetur. Sextò, si nihil agat, nihil præsumat quod non vel communis regula, vel maiorum cohortentur exempla. Septimò, si omni vilitate contentus sit, & ad omnia se quæ sibi præbentur, velut operarium malum, iudicaverit indignum. Octavò, si semetipsum cunctis inferiorem, non superficie pronunciet labiorum, sed intimo cordis credat affectu. Nonò, si linguam cohibeat, vel non sit clamosus in voce. Decimò, si non sit facilis ac promptus in risu.*

Ut vos exaltet] juxta illud Proverb. 29. 23. *Superbum sequitur humilitas; & humilem spiritu suscipiet gloria.* Et illud psal. 17. 28. *Populum humilem salvum facies, & oculos superborum humiliabis.* Et Job cap. 15. 11. *Qui ponit humiles in sublimi.* Et illud Christi: *Omnis qui se humiliat exaltabitur*, Lucæ 14. 11. Unde Nazianz. orat. 48. *Christus*, ait, *suo exemplo docuit eximium ad sublimitatem iter esse humilitatem.* Idem docuit B. Virgo, quæ se vocans ancillam, facta est mater Dei, Lucæ 1. 38. Hinc Saul audivit à Samuele: *Nonne cùm parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?* in quæ verba S. Gregor. lib. 18. Moral. 10. aliàs 11. *Magnus*, inquit, *mihi fuisti, quia despectus tibi: sed nunc quia magnus tibi es, factus es despectus mihi.* Humilitas ergo est scala Jacob, quæ homines è terra in cælum exaltat.

In tempore visitationis] quo scilicet Deus vos visitabit, ut vestram humilitatem remuneretur, vosque exaltet sive in hac vita, sive in futura, *τὸ visitationis* non est in Græco, sed intelligitur: *καιρὸς* enim significat occasionem, opportunitatem, tempus commodum, quod est tempus visitationis. Unde Syrus vertit, *in tempore congruo*, Tigurin. *cùm erit opportunum*; Pagnin. *in tempore opportuno*, juxta illud psalm. 9. 10. *Adiutor* (Deus) *in opportunitatibus in tribulatione.* Et psalm. 30. 16. *In manibus tuis sortes meæ*; Hebr. *tempora mea*, Chald. *tempora redemptionis meæ.* vide de hac visitatione dicta cap. 2. 12.

Vers. Omnem sollicitudinem vestram proiicientes in eum] id est proiicite: Hebræi enim utuntur participiis loco indicativi, quia eo carent. Aut potiùs *proiicientes* refer ad *humiliamini*. q. d. Humiliamini sub potenti manu Dei humiliter proiiciendo in eum omnem sollicitudinem. Sic enim ostendetis vos humiliter de vobis sentire, & sublimiter de Deo, si vobis diffisi, fisique Deo, in ipsum omnes curas, angores & sollicitudines resignetis. Ita enim ipso facto testabimini, vos iam esse infirmos, ut iis providere non possitis; Deum verò tam esse potentem, providum & benignum, ut iis omnibus quasi pater ilicò provisurus sit.

Sollicitudo Christianis prohibita.

Sic Christus vetat Christianos esse sollicitos de victu, vestitu, &c. Matth. 6. ubi S. Hieron. *Acura*, inquit, *non penitus liberamur (quæ solet σπουδὴ, id est, honestum studium appellari) sed præcipitur ne solliciti simus.* Non ergo vetat *σπουδὴν*, id est, moderatam curam, uti volunt Anabaptistæ, qui desides à Deo solo sibi omnia in os ingerenda putant, sed *μέριμναν*, id est, *anxiam & nimiam sollicitudinem*; *μέριμνα* enim dicitur *ἀπὸ τοῦ μερίζειν τὸν νοῦν*, quòd mentem dividat, discruciet & quasi dissecet. Ita Psaltes psal. 39. 18. *Dominus*, inquit, *sollicitus est mei.* ubi S. Aug legit. *Dominus curā habebit mei*

Qui

Qui habuit, inquit, *tui curam antequam esses, quomodo non habebit curam, cùm jam hoc es quod voluit ut esses? Iam enim fidelis es, jam ambulas in via justitiæ*, &c. *nusquam tibi deest, tu illi noli deesse, tu tibi noli deesse*. Et Paulus Philip. 4. 6. *Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione*, &c. *petitiones vestræ innotescant apud Deum*. Et Abraham Isaaco roganti ubi esset victima? respondit, *Deus providebit sibi victimam holocausti fili mi*, Genes. 22. 9. Unde mons in quo immolandus erat Isaac, vocatus est Moria, id est visionis, providentiæ & provisionis Dei: sicut ergo infantes non sunt solliciti, sed omnem sollicitudinem reiiciunt in sinum matris in quo recumbunt & quiescunt; ita faciat & fidelis cum Deo, qui nobis pater est & mater. Nam quod Josue dictum est à Deo cap. 1. 5. *Non te deseram, neque derelinquam*, cuivis fideli & justo dictum est. Dicat ergo fidelis in quavis tribulatione, egestate, angustia Deo: *De ventre matris meæ Deus meus es tu, in te projectus sum ex utero*, psal. 22. 10. Et illud psal. 122. 2. *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri*. Nam, ut ait S. Ephrem serm. de fide tom. 5. *Deus qui curat morbos animi, etiam corporis curabit*.

Alludit S. Petrus, imò citat psal. 54. 23. *Iacta cogitatum tuum in Domino*, ubi Septuag. vertunt, ἐπίρριψον ἐπὶ κύριον τὴν μέριμνάν σου quæ verba hic in Græco usurpat S. Petrus: μέριμνα enim est *cura*, sollicitudo, anxietas. Hebr. est יהבך *jehabcha*, quod Chaldæus vertit, *jacta in Domino spem tuam*; S. Hieron. *charitatem tuam*, quasi יהב *jahab*, positum sit pro אהב *ahab*, id est *dilexit*, charum habuit; Pagninus, *donum tuum*, vel *quod dedit tibi*; Vatabl. ex significatione Syra vel Arabica, *sarcinam tuam*, vel *pondus tuum*, omne scilicet quod te premit & gravat, vel angit & cruciat. Alii *anus tuum*, scilicet negotia tua, sollicitudines, ærumnas, eventus, pericula: de his enim propriè agit Psaltes. Radix יהב *jahab* significat affectum postulantis. Unde Pagninus in Lexico vertit, *eia*, q. d. Projice in Deum omne tuum *eia*, id est, quidquid tibi sollicitudinem, aviditatem & precem anxiam movet & elicit. Quocirca Septuag. & S. Petrus vertunt, μέριμναν, id est *curam* & sollicitudinem.

Proiicio in Deum tuum eia.

QUIA IPSI EST CURA DE VOBIS.] Psaltes psal. 54. 23. habet, *& ipse te enutriet*; Hebr. יכלכלך *jecalkelecha*, id est *sustentabit*, perficiet, curabit te. Notat S. Bernardus serm. 68. in Cantic. Non dicit, inquit, S. Petrus, *Vt sit ipsi cura de vobis, sed, Quia ipsi est cura de vobis, apertè monstrans, Ecclesia Sanctorum non modò quoniam dilecta, sed quòd prius amata fuerit*. q. d. *Intendite illi, quia ipse intendit vobis*. Unde idem ait in psal. 90. serm. 9. *Vt quid si hæc sapimus, ut quid cunctamur abiicere omnino spes miseras, vanas, inutiles, seductorias, & huic uni tam solidæ, tam perfectæ, tam beatæ spei tota devotione animi toto fervore spiritus inhæreret?*

Ratio est prima, quia Deus uti est creator, ita est & conservator, ac provisor & curator suarum creaturarum, præsertim fidelium & justorum. Illius ergo est eorum res, onera, molestias & curas regere, curare, moderari, iisque providere. Hoc enim exigit suavis & efficax ejus providentia. Unde S. August. 3. Confess. 11. *O tu bone*, inquit, *Omnipotens, qui sic curas unumquemque nostrum, tamquam solum cures, & sic omnes tamquam singulos*.

Ratio prima.

Secunda, quia id meretur fides, spes & confidentia, qua fidelis in Deo omnia sua reponit, in ejusque sinu recumbit & requiescit, sicut pulli sub alis gallinæ. Hæc enim confidentia valdè honorat Deum: magnam enim de ejus potentia, fidelitate & ope habet opinionem, quam Deus frustrari non patitur, tum ut suum honorem tueatur, tum ut in se sperant non desit, sed adsit, faciatque eum spei & voti sui compotem, juxta illud psalm. 33. 16. *Oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum*. Et v. 18. *Clamaverunt justi, & Dominus exaudivit eos, & ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos*. Et v. 20. *Multæ tribulationes justorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus. Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur*. Ita S. Chrysost. hom. 56. ad popul. & 69. in Matth. *Ne cures*, inquit, *tua, sed ea Deo permitte; nam si satagis, tamquam homo satagis: si verò dimittas, Deus providebit*, &c. *Vt igitur eorum magnam gerat providentiam, ipsi soli omnia committe. Si verò & ipse spiritualibus omissis ea tractaveris, non multam eorum ipse curam geret. Vt ergo & hæc tibi bene disponantur, & omnia cura libereris, contemne sæcularia: sic enim & cum cælis terram habebis, & futura consequeris bona*. Hinc ex adverso de sollicitis dicitur Proverb. 15. 7. *Expectatio sollicitorum peribit*.

Secunda.

Tertia, quia fidelis fideliter servit Deo: unde Deus qui fidelitate & liberalitate se vinci non patitur, fideliter res ejus omnes curat & dirigit. Deus ergo à nobis tantùm poscit sollicitudinem obsequii sui, ac pro mercede cæteras omnes sollicitudines in se suscipit, juxta illud Michææ cap. 6. 8. *Indicabo tibi ô homo quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te; utique facere judicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo*. Et illud Deuter. 33. 3. *Dilexit populos: omnes Sancti in manu ejus sunt*. Et Eccli 34. 17. *Timentis Dominum beata est anima eius. Ad quem respicit, & quis est fortitudo ejus? Oculi Domini super timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, & umbraculum meridiani, deprecatio offensionis, & adjutorium casus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans sanitatem, & vitam, & benedictionem*. Et David psal. 26. 1. *Dominus illuminatio mea & salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* Et psalm. 90. 1. *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur*. ubi vide S. Bernard.

Tertia.

Porrò id non tantùm in temporalibus, sed multò magis in spiritualibus, putà in victoria tentationum, in virtutum profectu & perseverantia locum habet. Unde Apostolus: *Omnia*, inquit, *possum in eo qui me confortat*, Philip. 4. 13. Et: *Qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet in diem Christi Iesu*, Philip. 1. 6. Si enim Deus capillorum singulorum eorum curam geret, multò majorem geret morum; ait S. August. serm. 6. de verbis Domini, qui & addit: *Quid times hominem homo in sinu Dei positus? Tu de illius sinu noli cadere: quidquid ibi passus fueris, ad salutem valebit, non ad perniciem*. Et Origen. homil. 8. in Levit. *Discipulorum Domini*, ait, *etiam capilli capitis numerati esse dicuntur, hoc est, omnes actus, omnes sermones, omnes cogitationes eorum servantur apud Dominum, quia justa, quia sancta sunt*. vide S. Bernard. serm. 68. in Cantic.

Ita S. Clemens initio Recogn. scribit hoc fuisse dogma S. Petri: *Nos Christiani de nulla re vel eventu solliciti sumus, sed in Dei providentia planè conquiescimus; scientes nos illi curæ esse, ab eo per omnia dirigi, ut cuncta nobis cedant in bonum*.

S. Athanasius tr. de Pass. & cruce, docet Christum in agonia pavidum & anxium sudasse aquam & sanguinem, ac spineam coronam gestasse, ut omnes nostras sollicitudines, curas & angores sanaret & tolleret; Christiano ergo non esse quòd sollicitus sit, cùm Christus cum omni sollicitudine levarit, eamque in se susceperit: *Christus*, ait, *spineam coronam gestavit, ut vitæ nostræ curas* (quasi spinas in se suscipiens) *aboleret*.

S. Johannes Silentiarius Alamundaro invadente monasterium noluit exire & fugere, magnaque spe se Deo resignans: *Si Deus*, inquit, *mei curam non gerit, ut quid vivo?* Nec eum spes aut Deus fefellit: misit enim Deus leonem horribilem, qui Johannem custodiret & tutaretur. ita Cyrillus in ejus Vita. In arctis enim maximè suis quasi è machina adest & succurrit Deus, &, ut ille ait: *Tum præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus est*. Ita S. Saba ingressus speluncam, ibique respiciens, reperiens leonem cum catulis fide inerti dixit: *Si vis, mane mecum: est enim locus utrique; sin autem, egredere. Te enim mihi locum cedere decet, non me tibi*. Quocirca S. Catharina Senēsis hoc dogma accepit à Christo: *Filia cogita de me, & ego cogitabo de te*, illudq. exactè servans sine cura cuncta peregit, curatore ejus Christo curante omnia. Similia de S. Mechtilde & S. Gertrude refert Lud. Blosius in Monili spirit. c. 11. ubi refert Christum Dominum dixisse S. Gertrudi: *Confidentia ista secura, qua fidelis se & sua reponit in me, credendo, quòd possim, sciam & velim fideliter ipsi epitulari in re qualibet, mihi cor transfigit, tantamque vim infert pietati meæ, ut non possim non tali favere, meque impendere, idque ad hoc ut satisfaciam ei quod sum, & ameri quo eum prosequor*.

Exempla.

Plinius l. 8. c. 16.

SOBRII ESTOTE ET VIGILATE.] Jungit hæc duo, quia sobrietas mater est vigiliæ & vigilantiæ, sicut gula & crapula somni & dormitionis. Rursum sicut sobrietas mater est sanitatis, sapientiæ & sanctitatis, præsertim castitatis, mentemque vigilem & acrem facit ad orandum & sta-

Vers. 8.

De sobrietate.

spe-

speculandum, ideoque Deo & angelis est amica; ita ex adverso crapula est mater infirmitatis, insipientiæ, libidinis, cæterorumque vitiorum, mentemque sopit & ineptam facit ad meditandum, ideoque diabolo est amica. ita S. Chrysost. hom. 58. in Matth. *Diabolo* ait, *nemo magis amicus est, quam qui deliciis & ebrietate maculatur: hic enim fons, hæc mater & origo vitiorum omnium. Sues ex hominibus facit e deliciis vacans nullo discrimine à dæmoniaco separatur: impudens enim & furiosus pariter est: & dæmoniacum omnes miseramur, hunc verò omnes aversamur, quia sponte furorem sibi attrahit; & os, oculos, nares & cætera sensuum instrumenta amarissimas voluptatis conficit cloacas.* Quocirca diabolus solet sub vesperam excitare homines ad gulam, indeque ad dormitionem, ut noctu semisomnes, torpidos & pene sopitos tentet per libidinem, aliosque pravos motus, eosque varios & multiplices velut apum examen, ait S. Basil. hom. 14. Hac de causa Ecclesia Completorium ab hisce S. Petri verbis inchoat, iisque monet fideles, ut sobrii sint & vigiles ad orandum & resistendum diabolo, ut sic oculi somnum capiant, ut cor ad Deum semper vigilet, ideoque ituri cubitum Angelo Custodi & Sanctis tutelaribus seriò se commendent, ac sanctis cogitationibus indormiant. Vide quæ de sobrietate dixi Daniel. 1. Hinc senex ille in Vitis Patr. lib. 5. libello 11 nu. 46. dicebat tres esse prodromos diaboli, oblivionem, negligentiam & concupiscentiam *Et enim*, ait, *si oblivio venerit, generat negligentiam: de negligentia verò concupiscentia nascitur; de concupiscentia vero corruit homo. Si enim ita est sobria mens, ut oblivionem respuat, ad negligentiam non venit: & si non neglexerit, concupiscentiam non recipit, si verò concupiscentiam non recipit, nunquam cadet opitulante gratia Christi.* Sic Paulus scribit Timoth. epist. 2. ca. 4. 5. *Tu vero vigila.* Et Christus Episcopo Sardensi: *Esto vigilans & confirma cætera*, Apoc. 3. 2. Hinc Ecclesia olim usurpavit nocturnas vigilias, ad orandum in pervigiliis Sanctorum, & easdem etiamnum usurpant Cœnobitæ in psalmodia nocturna, qui, ut ait S. Hier. in Daniel. 4. 10. imitantur angelorum semper vigilantium, Deumque laudantium officia. Extitit olim in Oriente monasterium Acœmetarum, id est, non dormientium, quia totas penè noctes pervigilabant in oratione & psalmodia.

De vigilantia.

Verè S. Cyril. catechesi 4 *Opus est*, ait, *cum divina gratia, sobria mente & vigilantibus oculis, ut zizania vitemus pro tritico, pro ove lupum, diabolum pro angelo bono.* Diabolus enim semper vigilat, & ubique intentus est ut noceat & supplantet. Vigiles ergo cum vigili luctare debemus, & quasi Argi mille oculis eum observare ac cavere. Unde S. Hieron. ad Heliod. epist. 1. *insidiatur*, ait, *leo hic in spelunca sua, insidiatur ut rapiat pauperem, & tu frondosæ arbori tectus umbraculo molles somnos, futurus præda, carpis? Inde me persequitur luxuria, inde avaritia conatur irrumpere, inde venter meus vult mihi Deus esse pro Christo, compellit libido, ut habitantem in me Spiritum sanctum fugem, ut templum eius violem, persequitur, inquam, me hostis cui nomina mille, mille nocendi artes, & ego infelix victorem me putabo dum capior?* Post multa verò: *Nolite*, ait, *credere nolite esse securi; licèt in medium stagni fusum æquor arrideat; licet vix summa iacentis elementi spiritu terga crispentur, magnus hic campus montes habet, intus inclusum est periculum, intus est hostis. Expedite rudentes, vela suspendite, crux antennæ figatur in frontibus, tranquillitas ista tempestas* D *est.* Et S. Bernardus serm. 11. in psalm. 90. *Sicut*, inquit, *ipse* (Deus) *sollicitus est nostri, & ipsi cura est de nobis; sic ille* (diabolus) *sollicitus est ut nos mactet, & perdat, & una ei cura, ne fortè qui aversus est revertatur.* Aptè ergo S. Petrus curæ Dei de nobis, per antithesin subiicit odium & invidiam diaboli ad nos perdendos. Ad hæc vigilandum est, quia, ut ait Christus Matth. 24. 42. *Nescitis qua hora Dominus vester venturus sit.* S. Gregor. hom. 13. in Evangel. *Horam ultimam*, inquit, *Dominus noster idcirco voluit nobis esse incognitam, ut semper possit esse suspecta, ut dum illam prævidere non possumus, ad illam sine intermissione præparemur.* Et S. Hilar. can. 24 in S. Matth. *Paratos nos esse convenit, quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspensæ expectationis exagitat.* Porrò, *vigilat*, ait S. Gregor. loco citato, *qui ad aspectum veri luminis mentis oculos apertos tenet, vigilat, qui à se corporis & negligentiæ tenebras pellit.* Mysticè, dormiunt amatores sæculi: *Somnia enim sunt magistratus, opes, potentia, fastus, voluptatum impostura, gloriæ cupiditas,* A *vita delicata, ambitio*, &c. ait Nyssen. homil. 11. in Cantic. Hisce somniis opponenda est vigilia virtutum. Unde S. Augu. de verbis Domini serm. 23. ca. 10. *Corde*, ait, *vigila, fide vigila, spe vigila, charitate vigila, operibus vigila.*

QUIA ADVERSARIUS] Hebr. vocatur *Satan*, græcè *ἀντίδικος*, id est, in causa & lite adversarius, litigator, actor accusator, qui scilicet omnes rationes & modos quærit, quibus nobis litem intentet, ut in tribunali Dei nos accuset, & reos damnationis peragat. Magnus ergo, hic est adversarius, magna ejus lis & causa: agit enim contra animam nostram, contra salutem, contra æternitatem: agit ut nos socios habeat damnationis, & ignis inferni. idque Primò, ex odio Dei quo ardet, ne scilicet Deus à nobis honoretur. Secundò ex invidia, ne sedes eius in cælis occupemus. Tertiò, ex superbia, qua omnes sibi similes reddere, omnibusque dominari ambit. Hoc est quod ait Paulus Ephes. 6. 12. *Non est nobis colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus principes & potestates, adversus mundi rectores, tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus; ac deinceps contra eos fideli quasi militi dat* B *panopliam.*

DIABOLUS] Id est *calumniator*, à *διαβάλλω*, id est *calumnior*, quare ridiculè Thomas Anglicus: Diabolus, inquit, dicitur quasi duobus bolis devorans hominem, scilicet animam & corpus. Id condonandum est sæculo illi linguarum rudi & aglosso. Verè S. Gregorius 2. Mor. c. 5. aliàs 9. *Antiquus adversarius*, inquit, *cum quæ accuset mala non invenit, ipse ad malum inflectere bona quærit: cumque de operibus vincitur, ad accusandum verba nostra perscrutatur: cum nec in verbis accusationem reperit, intentionem cordis fuscare contendit, tanquam bona facta bono animo non fiant, & idcirco perpendi à iudice bono non debeant.* Causam invidiæ dat S. Ambrosius lib. 7. in Lucam cap. 12. *Serit*, inquit, *illecebras delictorum, ut habeat in supplicio participes, quos habuit in errore consortes: atque ideo socios quærit ad culpam, ut obnoxios perdat ad pœnam.* Porrò *diabolus* antonomasticè vocatur Lucifer dæmonum princeps, Matth. 4. vers. 1. Lucifer ergo non tam per se (religatus enim est in inferno, Apocal. 20. vers. 2.) quàm per suos asseclas circuit: horum C enim quisque vocatur, & est *diabolus*. Unde S. Petrus docent hunc aerem dæmonibus esse plenum, qui ignem & pœnam suam secum portantes, tentant homines, tentabuntque usque ad diem iudicii: tunc enim omnes relegabuntur in infernum. *Diabolus*, ait S. Augustinus ad Julian. *doctor mendacii, ipse est adversarius effectus generis nostri, inventor mortis, superbiæ institutor, radix malitiæ, scelerum caput, princeps omnium vitiorum, persuasor turpium voluptatum. Hic ergo cùm primum hominem à Deo factum, Adam patrem omnium nostrum intueretur, pudicitia, temperantia, charitate, immortalitate vestitum, æmulus atque invidus tantam beatitudinem hominem terrenum accepisse, quam ipse dum esset angelus, per superbiam agnoscitur amisisse; invidit statim insatiabilis homicida, Adam expoliavit, & nos interemit.*

Hæc est secunda causa iræ diaboli in homines, scilicet invidia (prima enim, ut dixi, est odium Dei, illum damnantis & punientis in gehenna) de qua S. Basil. *Pardalis*, inquit, *animal est homini inimicissimum, adeò ut quando, ut in stadiis hominis oculos præ ira invadat: qui autem feræ furorem deludere quærunt, hominis imaginem ei ex charta ostendunt: illa statim furibunda eam concerpit & dilacerat, hoc argumento* D *satis ostendens quanta sit eius adversus hominem inimicitia. Sic item diabolus in imagine hominem apparentem infectatur quando Deum ipsum attingere nequit; hinc ipsi bellum tam acre contra nos.* ita S. Basilius homil. in aliquot Scripturæ locos.

Invidia diaboli quanta.

Tertia causa, scilicet superbia, manifesta est: diabolus enim tumet superbia & ambitione. Addit Origen. hom. 33 in Lucam Nyssenus de Vita Mosis ante medium, Auctor serm. ad Fratres in eremo serm. 68. Magister sentent. in 2. dist. 11. quemque hominum habere dæmonem antagonistam, ad tentationem deputatum à Lucifero; sicut habet angelum bonum ad custodiam deputatum à Deo. Cassianus verò collat. 7. c. 17. docet certos dæmones deputatos esse qui tentent ad iram, alios qui ad luxuriam, alios qui ad alia vitia; singula enim habere suos præsides & dæmones. Unde in Script. vocatur spiritus iræ, luxuriæ, blasphemiæ, &c. hæc alibi discutienda sunt.

TAMQUAM LEO RUGIENS] In Script. nunc diabolus, nunc Christus vocatur *leo de tribu Iuda*: Apoc. 5. 5. ob contrarias leonis proprietates. Nam, ut ait S. August. serm.

serm. 46. De divers. c. 2. *Christus vocatur leo propter fortitudinem, diabolus ob feritatem: ille leo ad vincendum, iste leo ad nocendum.*

Diabolus ergo vocatur *leo* Primò, quia vigil: leo enim apertis oculis dormit, imò, ut Ælian. & alii docent, dormiendo vigilat, caudamq; movet. Unde aliqui putant leonem numquam dormire, aiuntq; eum solum inter animantia apertis oculis nasci, habet enim oculos ingentes, palpebra vero exiles, ut totos oculos tegere nequeant, ideoque dictus leo à λάω, id est *video*, quia ἐξόφθαλμος, id est, *acutissimi visus est*. Hinc leo symbolum est vigilantiæ, ideoque affigi solet ad ostia basilicarum, uti Romæ factum conspicimus. Similiter diabolus pervigil est ut homini noceat. Quocirca S. Basil. in illud. *Attende tibi: Ut strenuus pugil*, inquit, *habeto animæ oculum nusquam evagantem, sed attentum & pervigilem; præmuni, ac tuere passis manibus partes, quarum plaga lethalis sit, in adversarium immotum oculum intendito fixius.* Rursum leo, ait Epiphan. hær. 78. *est animal voracissimum, specie fulvum, robore solidissimum, & ut ita dicam, regalissimum super alia animalia.* Sic & diabolus caninam habet famem, imò rabiem devorandi animas; specie fulvus, putà cruentus; robore solidissimus, & rex super omnes filios superbiæ, Job. 41. 25.

Secundò, quia diabolus sævus est ut leo, qui numquam cicuratur, fitque domesticus; quin & diabolus plurimis
Secundò. animabus pastus non saturatur, sed sævit magis, *cum leones satiati innoxii sint*, ut ait Plinius l. 8. 16. Leo habet os ingens, dentes robustos, aduncos & validos ungues; ita diabolus rapacissimus est & voracissimus.

Tertiò. Tertiò, quia diabolus instar leonis rugit, id est voce, sonitu & terrore percellit iuxta illud Amos 3. 8. *Leo rugit quis non timebit.* Hinc Eusebius lib. 4. Præpar. c. 3. Dæmon, inquit, dicitur à δειμαίνειν, id est *timere*, quia timorem incutit: licèt veriùs δαίμων dicatur, quasi δαήμων, id est *sciens*. Dæmonibus enim antiquitas humanarum artium inventionem tribuebat. Unde Plato universi moderatorem μέγαν δαίμονα appellat. Dæmon ergo tibi nocere nequit, nisi eum timeas, nisi timendo sponte illi cedas & consentias, quemadmodum qui ante conflictum non telo sed tuba prosternitur, ait S. Bernard serm. 13. in psalm. 90. ubi docet leonem magis terrere rugitu quam ferire morsu, adeoque animalia quæ morsui resistunt, imò leonem subinde superant, non sustinere eius rugitum: *Ut rugientis eius sonitu, velut quadam vi attonita atque icta capiantur*, ait S. Ambros. 6. Hexaem. c. 3. Sic diabolus magis nocet suis minis & terroribus, quàm robore & verbere. Audi Bernard. Adversarius vester tamquam leo rugiens, ait Petrus, Gratias magno illi leoni de tribu Juda: rugire iste potest, ferire non potest. Rugiat quantum vult, tantùm non fugiat ovis Christi. Quanta minatur, quanta exaggerat, quanta intentat? Non sumus bestiæ ut nos prosternat vacuus ille rugitus. Sic enim perhibent qui talia curiosiùs vestigaverunt, ad rugitum leonis nullam bestiam stare posse, ne eam quidem quæ adversus ictum ejus tota animositate repugnat: & plerumque superat ferientem, quæ non sustinet rugientem. Verè bestia, verè rationis expers, qui tam pusillanimis est, ut solo timore cedat; qui sola futuri exaggeratione laboris victus, ante conflictum non telo, sed tuba prosternitur. Nondum restitistis usque ad sanguinem, ait strenuus ille dux, qui leonis hujus noverat vanum esse rugitum. Et alius quidam: Resistite (inquit) diabolo & fugiet à vobis.

Hinc dæmon est myrmicoleon, id est, formica leo, quia timidis dominatur ut leo, audaces metuit ut formica; uti docet S. Gregor. Olymp. & alii in Job. 4. 11. *Tigris* (pro quo Septuag. vertunt. *myrmicoleon*) *periit.*

Quartò, leo ex ira & famis rabie prædam devorat, ideoque priusquam captam prædam devoret, rugit, ait S. Cy-
Quartò. rillus in Amos 3. Sic & ex ira animas vorat diabolus. Rursum leo prædæ suæ reliquias fastidit, ait Nazianz. in carmine de Externi hominis vilitate, dum ita canit:

Ac leo cùm præda ventrem exaturavit, ut aiunt,
Cœnæ relliquias horret adire suæ.

Ita diabolus fastidit & dedignatur eos quos pervertit & occidit, eosque tractat quasi mancipia, imo cadavera, ut patet in sagis & veneficis, quas quasi bestias flagellat, verberat & torquet, tamquam lanio & carnifex. Rursum *leonum ossa adeo dura sunt, ut ex iis percussis ignis quasi ex silice eliciatur*, ait Aristot. lib. 2. de Part. animalium c. 9. Ossa hæc repræsentant obstinationem & pertinaciam diaboli, tum in peccato, tum in studio hominibus nocendi: hinc & leonis, æquè ac diaboli, collum est hirtum, rigidum & inflexile, teste Aristotel. lib. 4. c. 10.

Quintò, tradunt Epiphan in Physiol. cap. 1. Ælian. lib. Quintò.
11. cap. 30. Plutarch. de Animalium comparat. Isidor. lib. 1. Origen. & alii, leonem propria vestigia cauda, ea verrendo obterere, obscurare & delere, ne scilicet venatores vestigiis eius insistentes lustrum inveniant, cumque cum catulis comprehendant. Addunt Ælianus & Plutarchus leonem contortis pedibus incedere, ut in jis quasi in vagina abscondat ungues suos, præsertim tempore nivis, ne in ea vestigia eius appareant. Ita pariter diabolus malum specie honesti obtegit, ac celando finem & scopum suum, dolos suos abscondit, ne illi pateant, indeque ipse agnoscatur & repellatur. Insuper leo, ait Aristot. in Physiog. cap. 8. habet os vastum, frontem quadratam, supercilium ingens, humeros fortes, robustas costas & dorsum, crura nervosa, gressum juvenilem; sic & dæmon.

Sextò, leo quia igneæ est naturæ, ardet libidine & ira: Sextò.
sic & diabolus. Audi Plinium lib. 8. c. 16. Aristot. lib. 9. Histor. animal. cap. 44. tradit *leænam primo fœtu parere quinque catulos, ac per annos singulos uno minus, ab uno sterilescere: informes; minimasq; carnes, magnitudine mustelarum, esse initio: semestre vix ingredi posse, nec nisi bimestre moveri.* Hinc Aristot. l. 6. Histor. animal. c. 23. ait leonem Syriæ quinquies in vita parere.

Septimò, fœtet leo ob voracitatem & ingluviem: sic Septimò.
& diabolus; onde hebraicè vocatur שעיר *sair*, id est *hircus*, quia in specie hirci apparet & adoratur à sagis, fœterque ut hircus; vel *sair*, id est *pilosus*, hirsutus, horribilis, horripilans, quia horribili specie apparens percellit, & pilorum erectionem horroremque inducit. Sic Plinius loco citato ait, leones habere *gravem odorem, nec minùs halitum: raros in potu, vesci alternis diebus; a saturitate interim triduo cibis carere. Quæ possint, in mandendo solida devorare: nec capiente alvo, coniectis in fauces unguibus extrahere, ut si fugiendum sit, non in satietatem abeant. Polybius in senecta hominem appeti ab iis refert, quoniam ad persequendas feras vires non supetant. Tunc obsidere Africæ urbes, eaq; de causa crucifixos vidisse se cum Scipione, quia cæteri metu pœnæ similis absterrerentur eadem noxa.* Sic homines & animas petit sititque dæmon. *Devorat diabolus, & veluti sibi per mortalem culpam peccatorem incorporat*, ait Lyran. Econtrà fidelis & sanctus est cibus Christi: unde aiebat S. Ignatius audiens leones rugientes: *Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar.*

Octavò, *Leonum*, ait Plinius, *index animi cauda, sicut & equorum aures. Immota ergo, placidus, clemens, blandientiq; similis, quod rarum est: crebrior enim iracundia eius. In principio terræ verberatur; incremente terga ceu quodam incitamento flagellantur. Vis summa in pectore. Ex omni vulnere sive ungue impresso, sive dente, ater profluit sanguis.* Ita Octavò.
diabolus non nisi in cauda, id est, in fine tentationis malitiam & iram patefacit; tum sanguinem atrum ostentat, se scilicet non sitire nisi mortes & cædes hominum. Rursum in pectus & cor hominis irrepit, & se insinuat; eo enim occupato totam animam, totumque hominem occupat. Unde S. Cypr. tract. de Zelo & livore: Dominus, ait, prudentes nos esse jussit, & causa sollicitudine vigilare præcepit, ne adversarius vigigilans semper, & semper insidians, ubi in pectus obrepsit, de scintillis cōflet incendia, de parvis maxima exaggeret: & dū remissis & incautis leniore aura & flatu molliore blāditur, procellis ac turbinibus excitatis ruinas fidei & salutis, ac vitæ naufragia molitur. Excubandū est itaq; fratres dilectissimi, atq; omnibus viribus elaborandum, ut inimico sævienti, & jacula sua in omnes corporis partes quibus percuti & vulnerari possumus, dirigenti, sollicita & plena vigilantia repugnemus, secundùm quod Petrus Apostolus in epistola sua præmonet & docet, dicens: Sobrii estote & vigilate, quia adversarius vester diabolus tamquam leo rugiens, & aliquid devorare quærens, circuit.

Nonò, pergit Plinius: *Cùm pro catulis feta dimicat, oculorum aciem traditur defigere in terram, ne venabula expave-* Nonò.
scat: nec limis intuentur oculis, aspiciq; simili modo nolunt.

Credi

1

Creditum est à moriente humum morderi, Lachrymamque letho dari. Ita diabolus non cælum, sed terram intuetur, suosque pariter intueri facit, ne venabula peccatorum & gehennæ expavescant. Rursum dæmon sævitia est leo, astutia vulpes, quia quos vi non potest, dolo superare contendit. Facit ergo illud Lysandri: *Vbi leonina pellis non sufficit addenda est vulpina.* Et illud Pindari in Isthmiis ode 4. de Melisso: *Ille animositate similis audaciæ graviter frementium leonum ad venandum cum labore, solertia autem est vulpes, quæ supina cohibet impetum aquilæ: oportet autem quidlibet faciendo, labefactare adversarium.*

Decimò; Decimò, *Hoc tale*, ait Plinius, *tam sævum animal, rotarum orbes circumacti, currusq; inanes, & gallinaceorum cristæ, cantusq; etiam magis terrent, sed maximè ignes.* Ita diabolus terretur & fugatur rebus in speciem exilibus, scilicet crista crucis, lætitia, psalmodia & cantu hymnorum, orbe & cœtu monachorum & clericorum, sed maximè igne & zelo amoris Christi. Unde S. Antonius apud S. Athanasium: *Credite*, ait, *mihi experto, pertimescit Satanas vestæ viventium vigilias, orationes, jejunia, mansuetudinem, voluntariam paupertatem, vanæ gloriæ contemptum, humilitatem, misericordiam, iræ dominatum, & præcipuè cor purum erga Christi amorem. Novit deterrimus coluber, ex præcepto Domini sub justorum se iacere vestigiis, qui ait: Ecce dedi vobis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem virtutem inimici.* Unde S. Chrysost. hom. 22. in epist. ad Ephes. *Conculcabimus diaboli potentiam*, inquit, *si peccata conculcaverimus, omnia dico temporalia, fastum, concupiscentiam, superbiam, omnes animi passiones. Ansam enim dant diabolo divitiæ, pecunia, & vanæ gloriæ studium.*

Vndecimò; Vndecimò, leo, inquit Aristot. in Physiog. c. 8. *habet gressum in venidem & totum corpus articulatum & nervosum: ambulans autem tardè, & magnificè incedens, & se in humeris cùm ambulat quatiens, amans victoria.* Idem lib. 9. Histor. animal. cap. 44. *In venatu dum cernitur, nunquam fugit, aut metuit; sed etiamsi venantium multitudine cedere cogitur, sensim pedatimque discedit, crebrò subsistens atque respectans: nactus verò opaca, fuga, qua maximè potest veloci, se subtrahit, donec in aperta deveniat, tum rursus lentè incedit.* Ita dæmon fortitudinem simulat, metum dissimulat, ut suam fortitudinem & superbiam ostentet, videaturque vincere, etiam dum vincitur.

Duodecimò; Duodecimò, leo grandia & fortia animalia aggreditur, parva & vilia aspernatur. Rursum non comedit nisi quod vivum ceperit. Ita Aelian. l. 2. c. 3. Sic & diaboli cibus est electus, Habac. 1. 16. meliores, sanctiores, fortioresque aggreditur; timidos, carnalesque quasi suos contemnit. Rursum leo læsus acriùs in lædentem insurgit: ita dæmon magis sævit cùm læditur, putà cùm homines vacant pietati, ut tempore Quadragesimæ, uti docet Cassian. collocat. 21. c. 28.

CIRCUIT] scilicet assiduè & continuò. Unde S. Fulgentius ad Thrasim. lib. 1. cap. 5. indefessum vocat ejus circuitum. Græcè περιπατεῖ, id est, ut Tigur. *obambulat*; Pagnin. *undique ambulas*; alii, *circumambulas*; S. Hieron. 55. Isaiæ, *circumiens quærit*. Sic ait ipse diabolus: *Circuivi terram, & perambulavi eam*, Job 1. 7. Et Christus de eo: *Cùm immundus spiritus exierit de homine, ambulat per loca inaquosa*, &c. Lucæ 11. 24. Hinc & patris sui exemplo *in circuitu impii ambulant*, psalm. 11. 9. hoc est, circumquaque oberrant vagi & instabiles, ut piis noceant. ita ibidem Theod. Athanas. Chrysost. Unde Chald. vertit, *in circuitu impii ambulant tamquam sanguisuga, quæ sugit sanguinem filiorum hominum.* Sic Judæi, ac pariter hæretici, psalm. 58. 15. dicuntur circuire civitatem, id est Ecclesiam, quia vagi quærunt undique modos eam oppugnandi, nec tamen eam ingredi volunt: unde ab uno errore & hæresi labuntur in aliam. Rursum Eusebius: Circulus, inquit, rectæ lineæ contrarius est, hinc impii in orbem, id est, obliquè ad extrema, pii verò rectà secundùm rationem ad medium virtutis pergunt. Tropol. S. August. Impii ambulant in circuitu, id est, inquit, in temporalium rerum cupiditate, quæ septem dierum repetito circuitu quasi rota volvitur; & ideò non perveniunt ad octavum, id est, ad diem æternum, pro quo iste psalmus intitulatur: hinc multiplicantur, quia recedunt ab unitate Dei.

Circuit dæmon. cur. Resp. Primò. Circuitus ergo iste & perambulatio diaboli, significat Primò, eum vagum esse & instabilem; quia deserendo A Deum per peccatum, stabilitatem mentis (hæc enim est in solo Deo) perdidit de qua re plura dixi ad illud Thren. 1. v. 8. *Peccatum peccavit Ierusalem, propterea instabilis facta est.*

Secundò; Secundò, ejus iram & nocendi cupiditatem; circuit enim diabolus perinde ac duellator, qui in duello antagonistam circumcirca observat & circuit, ut eum deiiciat, idque assiduè & jugiter. Solus enim circularis motus potest esse perpetuus, eò quòd circulus fine & principio careat, cæteri non ut docet Aristot. 8. Physiog. text. 75. & 76. ubi probat motum circularem esse primum, & mensuram cæterorum, esseque continuum, quia semper fertur circa medium, non ad extremum, uti fertur circa rectus, ideoque cælos moveri non circulari. Circulationem ergo hanc didicit diabolus in cælo, cùm ibidem versatus est, quasi angelus; sed eum ex bono convertit in malum, cùm lapsus est factusque diabolus.

Tertiò; Tertiò, ejus versutiam, fraudes & dolos, qua ut serpens gyrat & regyrat, ut homines suis artibus, scrupulis, perplexitatibus, &c. intricet, circumveniat, im- B plicet, irretiat, decipiat, capiat, juxta illud Job c. 40. 12. de Behemot, id est elephante, qui typus est diaboli: *Nervi testiculorum eius perplexi sunt*. ubi vide S. Grégor. Et S. Leo serm. 7. de Nativit. *Novit* (dæmon) inquit, *cui adhibeat æstus cupiditatis, cui illecebras gulæ ingerat, cui apponat incitamenta luxuriæ, cui infundat virus invidiæ; novit quem errore conturbet, quem gaudio fallat, quem metu opprimat, quem admiratione seducat.*

Quartò; Quartò, perambulat quasi princeps mundi perambulare enim in Script. significat dominium & imperium: sic enim herus perambulat in agro suo, rex in regno, dux in regionibus bello subactis, uti pluribus ostendi Zachar. 1. 11. unde ait Job c. 41. 24. *Non est super terram potestas quæ comparetur ei qui factus est ut nullum timeret.*

Quintò; Quintò, circuit, sicut venator circuit cervos, piscator pisces, exercitus urbem, ut omnes concludat, capiat vel occidat, juxta illud Job 40. 18. *Ecce absorbebit fluvium, & non mirabitur: & habet fiduciam, quòd influat Iordanis in os eius.* Unde Thomas Anglicus: Perversitas, inquit, diaboli significatur per nomen adversarii, robur per nomen leonis, crudelitas cùm rugiens vocatur, sollicitudo C cùm circumire quærendo dicitur. Hinc à nobis exigitur contra primum, ut resistamus: contra secundum, ut simus fortes: contra tertium, ut fidei mansuetudinem habeamus: contra quartum, ut vigilemus.

Sextò; Sextò, circuitio hæc significat sagacitatem diaboli, qua cujusque desideria, vitia, infirmitates, occasiones, habitus explorat, ut ea parte quemque aggrediatur & tentet, qua debilior est: sicut dux qui obsidet urbem, circuit ut videat qua parte minùs munita sit, ut per eam irrumpat. Qui ergo diabolo resistere cupit, omnia sua circumlustret, omnes sensus acri custodia muniat, omnia vitia mortificet, præsertim ea in quæ pronior est; ubi infirmior est, ibi magis se obfirmet, totusque excubet, & sese obarmet per orationes, propositum efficax, pœnitentias, consilia seniorum, &c. Audi S. Cyprian. tract. de Zelo: *Circuit ille nos singulos, & tamquam hostis clausos obsidens, muros explorat, & tentat an sit pars aliqua membrorum minùs stabilis & minùs fida, cuius aditu ad interiora penetretur. Offert oculis formas illices & faciles voluptates, ut visu destruat castitatem. Aures per canoram musicam tentat,* D *ut soni dulcioris auditu soluat & molliat Christianum vigorem. Linguam convicio provocat, manum iniuriis lacessentibus ad petulantiam cædis instigat, ut fraudatorem faciat: lucra opponit iniusta, ut animam pecunia capiat: ingerit perniciosa compendia, honores terrenos promittit, ut cælestes adimat: ostentat falsa, ut vera subripiat; & cùm latenter non potest fallere, exertè atque apertè minatur, terrorem turbidæ persecutionis intentans, ad debellandos Dei servos; inquietus semper & semper infestus; in pace subdolus, in persecutione violentus. Quamobrem fratres dilectissimi, contra omnes diaboli vel fallaces insidias, vel apertas minas stare debet instructus animus & armatus, tam paratus semper ad repugnandum, quàm est ad impugnandum semper paratus inimicus. Et quoniam frequentiora sunt tela eius quæ latentèr obrepunt, magisq; occulta & clandestina iaculatio, quo minùs perspicitur, hoc & graviùs & crebrius in vulnera nostra grassatur, ad hæc quoq; intelligenda & depellenda vigilemus, ex quibus est zeli & livoris malum.*

Et

Et S. Antonius apud S. Athanas. monet Christianos, ne per inertiam vires dæmonibus præbeant: *nam quales*, ait, *nos & nostras reperierint cogitationes, tales se nobis præstare consueverunt: & si quod in pectoribus malæ mentis & pavoris semen invenerint, quasi latrones qui deserta loca obtinent, captos cumulant timores, & crudeliter imminentes infelicem puniunt animam.* Et S. Leo serm. 7. de Nativit. *Omnium*, ait, *discutit* (dæmon) *consuetudines, ventilat curas, scrutatur affectus, & ibi causas quærit nocendi, ubicumque viderit studiosius occupari.*

Septimò. Septimò, circuit, ut homines in circulum agat (ceu turbo paleas) putà in mentis vertiginem, ut quasi dementati, ac cerebro & ratione destituti raptentur in orbem suarum machinationum, putà concupiscentiarum, ruantque de uno peccato in aliud & aliud, donec totum circulum peccatorum omnium absolvant & compleant.

QUEM DEVORET] Leo devorat non glutiendo, sed dentibus validis prædam comminuendo, juxta illud Isaiæ 38. 13. *Quasi leo sic contrivit omnia ossa mea.* Et illud S. Ignatii: *Dentibus bestiarum molar*; sic & dæmon odio & rabie, quo furit in Deum & homines, eos planè conterere satagit. Unde S. Chrysost. homil. 22. ad pop. *Circuit*, inquit, *quærens non quem mordeat*, vel *frangat*, *sed quem devoret.* Est catachresis: dæmon enim propriè non devorat homines, vel animas, sed eas lacerat, perdit & cruciat, eaque re mirè quasi esca suavissima pascitur & delectatur; & hoc significat τὸ *devoret.*

Vers. 9. CUI RESISTITE (S. Hieron. in c. 55. Isaiæ, legit, *adversus quem resistite*; Syrus, *insurgite*) FORTES IN FIDE] Tria hic S. Petrus fideli dat arma ad vincendum diabolum. Primum est ei resistere: resistentia est enim victoria, quia diabolus non vi cogendo extorquet, sed suadendo & blandiendo postulat à nobis consensum; quòd si illum negemus, vincimus. Secundum fortitudo. Tertium fides; resistentia enim eum vincit, fortitudo subjugat, fides enervat. Fides enim futura præmia & pœnas menti ad vivum repræsentans excitat hominem, ut pro iis generosè decertet, utque Dei opem ad fortiter præliandum imploret. Unde per fidem Christus inhabitat in cordibus nostris, Ephes. 3. 17. *Fides enim est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium*, Hebr. 11. v. 1. & sequent. ubi Paulus docet Sanctos omnes vicisse per fidem. Item Ephes. 6. 16. militem Christianum contra diabolum à capite ad talos obarmans, dat ei pro scuto fidem, pro galea spem, pro lorica justitiam, pro gladio verbum Dei, pro ocreis promptitudinem Evangelii, pro baltheo veritatem. Unde Isidorus l. 3. de Summo bono c. 5. *Ab incredulis*, inquit, *diabolus timetur ut leo, à fortibus in fide ut vermis contemnitur.* Et S. Johannes epist. 1. c. 5. v. 4. *Hæc est*, ait, *victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* Et S. Antonius apud S. Athanasium: *Signum*, ait, *crucis & fides ad Dominum inexpugnabilis nobis murus est.* Et rursum: *Si alacres fuerimus in Domino, & futurorum bonorum cupido nos succenderit, si semper omnia manibus Dei committamus, nullus dæmonum ad expugnandum valebit accedere; magis enim cùm munita in Christo corda conspexerint, confusi revertentur. Ita & Iob firmatum in Domino diabolus refugit, & infelicissimum Iudam expoliatum fide vinculis captivitatis innexuit. Una est ergo ratio vincendi inimicum, lætitia spiritualis, & animæ Dominum semper cogitantis jugis recordatio, quæ dæmonum ludos quasi fumum expellens, persequetur adversarios potiùs quàm timebit.* Idem monuit S. Jacobus cap. 4. v. 7. *Resistite diabolo, & fugiet à vobis.* vide ibi dicta.

Tria arma ad vincendum diabolum.

FORTES IN FIDE] Græcè στερεοὶ, quod S. Hieron. in c. 55. Isaiæ vertit, *confortati fide*; Syrus, *obfirmati*; Pagnin. & Tigurina, *solidi*; alii, *rigidi*, *duri firmi.* Hæc enim omnia significat τὸ στερεοί.

Nota. Non qualis qualis, putà exilis & languida, fides, sed viva, firma, fortis & generosa vincit diabolum; quia jacula ejus sunt ignita, Ephes. 6. 16. Suscitat enim tentationes & concupiscentias ardentes, juxta illud Job 40. v. 12. *Halitus ejus prunas ardere facit.* Hæc autem non nisi vehementi fide extingui possunt. Quare sub fide quasi radice intellige spem, orationem, charitatem: fides enim spe roborata, oratione armata, charitate ignita, vincit diabolum. Ista enim succensi in qualibet tentatione dicimus cum S. Paulo: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius?* &c. *Sed in his omnibus superamus propter*

A *eum qui dilexit nos. Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neq; instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neq; profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro*, Roman. 8. v. 35.

Quocirca diabolus hanc fidei firmitatem & fortitudinem nobis eripere conatur, ut fide destituti quasi cæci oberremus, & impingamus in ejus laqueos; fides enim est oculus animæ. Hujus rei symbolo Naas rex Ammon incolis Jabes oculum dextrum expungere voluit, 1. Reg. 11. 2. idque tum in opprobrium, tum ut rebellare non possent, faciendo eos bello inutiles & cæcos: sinistrum enim oculum scuto tegunt milites: exempto ergo dextro fuissent prorsus in prælio cæci. ita Joseph. 6. Antiq. 5. Tropol. S. Gregor. ibidem: Dexter oculus, inquit, est intuitus æternæ claritatis, qui fit per fidem; sinister est concupiscentia carnalis & intuitus terrenorum. Ergo Naas, id est hebraicè *serpens*, putà diabolus, dextros oculos suorum eruit, quando æternorum intuitum adimit, facitque ut homines carnalia solùm cogitent & cupiant, ac cælestia, quæ solebant amare, non attendant. Sic & Angelomus ibidem. Hic
B verum est illud Senecæ in Hercule Fur.

Quemcumque fortem videris, miserum neges,
Numquam stygias fertur ad undas
Inclyta virtus: vivite fortes.

Et illud Plinii: *Ut palma imposito onere enititur; ita viri fortis animus, quo plus negotiis premitur, quoque magis sævit fortuna hoc est erectior.*

Talis fuit Agamemnon, qui constanti fortitudine, Trojam invictam decennali obsidione premens debellavit & occupavit, indeque dictus est Agamemnon, quasi ἀγαστὸς τοῦ μονῆς, id est, *admirabilis in perseverantia & mora*, ait Plato in Cratylo. Agamemnon ergo idem est quod Parmeno. Nimirum *obsidio urbis quam capere cupis, constanter urgenda & premenda est*, ait Vegetius. Pari modo qui diabolo resistere, qui vitium aliquod debellare cupit, fit Agamemnon, fit Parmeno, decennali obsidione & pugna illud oppugnet & expugnet. Talem fuit dæmon, dicitque suis: *Sinamus hunc: nam Agamemnon est, à sua Troia non recedet, donec eam occupet.*

SCIENTES EAMDEM PASSIONEM, τὰ αὐτὰ τῶν παθημάτων, id est, *easdem passiones*, EI QUÆ IN MUNDO EST,
C VESTRÆ FRATERNITATI FIERI] Consolatur & roborat afflictos fideles Ponti, Galatiæ, Cappadociæ &c. ad quos scribit, exemplo fratrum, id est Christianorum, per totum mundum sparsorum, qui similia patiebantur. q. d. State fortes ò fideles Pontici, &c. in omni tentatione & passione, quam contra vos suscitat diabolus, cogitando hanc passionem non esse vobis propriam, sed omnibus fidelibus communem; illos ergo omnes in passione, æquè ac in fide, habetis fratres & socios. Hac itaque communione & societate vos solamini & corroborate; tum quia jucundum est in pœna habere socium, adeoque socius est pœnæ levamen; tum quia furor diaboli divisus & sparsus per omnes fideles, minor est in particulares & singulos: longè enim major esset, si singulis totus incumberet. tum quia hæc vis est societatis, ut in ea unus cæterorum conjunctione firmetur & roboretur, juxta illud Ecclesiast. 4. 12. *Funiculus triplex difficile rumpitur*, tum quia passioni
D vestræ compatiuntur cæteri fideles universi, utpote fratres vestri; fratris autem compassio levat passionis onus & pondus. ita Oecumen. Vatabl. & alii.

Nota Primò. τὸ *quæ in mundo est*, aliqui referunt *ad passionem* quæ præcessit. q. d. Agite, durate, quia passio hæc quæ *vestræ fraternitati*, id est, vobis ò fratres, fit, tantùm est hujus mundi: modico ergo tempore durabit, quia futurum sæculum, quod vos manet, non erit passioni, sed coronæ & gloriæ. ita Arias. Aut, q. d. Ne miremini, ò fideles, vos tanta pati; nam etiam infideles & mundani, adeoque omnes qui in mundo sunt, similia patiuntur; mundus enim hic est fotum passionum, & stadium ærumnarum.

Secundò, & genuinè, τὸ *quod in mundo*, refer ad *fraternitati*, quod sequitur. q. d. Fraternitas vestra quæ est in mundo, id est, fratres vestri qui toto mundo sunt dispersi, similes tentationes, passiones & persecutiones ab hostibus fidei suscitante diabolo patiuntur, atque patimini. Idque exigit τὸ *in*, & Græca quæ habent τῇ ἐν κόσμῳ ἀδελφότητι, id est, *fraternitati quæ est in mundo.* Unde Sy-

sus

gus vertit, *scitote etiam quòd contra fratres vestros, qui in mundo sunt, ipsæ illæ passiones obveniunt.*

Nota Secundò. Abstractum ponitur pro concreto: *fraternitatem* enim vocat fratres, id est fideles, non ad quos scribit, sed eorum in fide socios, qui in reliquo erant orbe, ut patet ex Græco jam citato. Cur fideles vocentur fratres, dixi c. 1. 22. & Jacobi 2. 15. Rectè Clemens Alexandrinus lib. 5. Strom. Gentiles arguentes fideles, quod vocarent se fratres, ita redarguit: *Fratres nos esse, utpote unius Dei & unius magistri, alicubi etiam Plato videtur dicere hoc modo: Qui in civitate estis, omnino fratres estis.* Et Minutius Felix in Octavio: *Fratres vocamur, ut unius Dei parentis homines, ut consortes fidei, ut spei cohæredes.* Origo hujus appellationis prodiit à Judæis, qui se invicem vocabant fratres, non tantùm fide & religione, sed & sanguine. Omnes enim prognati sunt ex duodecim Patriarchis, quasi capitibus duodecim tribuum, qui omnes fuere fratres, utpote filii Jacob, nepotes Abrahæ: à Judæis enim prognatus est Christus & Christiani; & Synagoga Judæorum fuit matrix Ecclesiæ Christianorum, quæ proinde quasi filia & heres matri morienti & desinenti successit, cùm Synagoga in Ecclesiam transiit. Hinc pariter fratrum nomenclatura ab illa in hanc transiit.

B

Nota Tertiò. Pro *fieri* græcè est ἐπιτελεῖσθαι, quod Primò, vertit Noster, *fieri*; Syrus, *obvenire*. Secundò, Pagnin. & Cajetan. *perfici*; Tigurina, *consummari*; Gagnejus, *apparari & exhiberi*; alii, *suppleri*, juxta illud Pauli: *Adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea, pro corpore ejus quod est Ecclesia*, Coloss. 1. v. 24. Perficitur enim cyclus passionum & patientiæ Ecclesiæ, ex passionibus & patientia singulorum fidelium, ejus filiorum & membrorum; ac proinde quisque fidelis ad passionem animare se debet, cogitando se non tantùm suam, sed & totius Ecclesiæ coronam adimplere & perficere. Unde Cajetanus τὸ *perfici*, sic explicat, q. d. Passiones non sunt fugiendæ, sed ambiendæ; quia per eas in patientia perficimur, adeòque illæ in virtute nos solidant, faciuntque perfectos, juxta illud quod de Christo ait Paulus: *Decebat*, &c. *auctorem salutis eorum per passionem consummare*, Hebr. 2. 10. Et cap. 5. 8. *Et quidem cùm esset filius Dei, didicit ex iis quæ passus est obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi causa salutis æternæ.* Græcum ἐπιτελεῖν hæc omnia & plura significat, scilicet *perficere*, præstare, supplere, absolvere, consummare, solvere, obire, perfungi, exequi.

C

Vers. 10. Deus autem omnis gratiæ, scilicet auctor, conservator, promotor, perfector, remunerator & coronator. Unde subdit: Qui vocavit nos in æternam suam gloriam in Christo Jesu, id est, per Christum Jesum, modicum passos ipse perficiet, confirmabit, solidabitque.] Causam dat S. Dionys. Eccles. hierarch. c. 2. *Dominus enim*, ait, *ut est summè clemens & bonus, in suis bellatoribus vincit, dum in illis habitans, pro illorum salute & victoria adversus mortis & corruptionis imperium pugnat.* Est hic ultimus ad certandum & patiendum stimulus, quòd Deus certantes adjuvet, perficiat & coronet. Ipse enim est Deus *omnis gratiæ*: ergo & patientiæ, perseverantiæ, ac gloriæ æternæ. Hæc enim ultima & maxima est gratiarum. Verè S. August. serm. 67. de Temp. *Quòd si semper*, inquit, *beneficia Dei nostri, quæ nobis nullis præcedentibus meritis nostris collata sunt, assiduè cogitamus, peccata nostra nobis non dominantur; aut si fortè subrepserint, citò per pœnitentiam corriguntur. Quis enim vel mente concipere, non dicam verbis possit exponere, quanta circa nos sint Dei nostri beneficia? Fecit enim nos cùm non essemus, reparavit nos postea cùm perissemus. Mortem suscepit, pretioso nos sanguine liberavit, ad inferna descendit, de faucibus nos æternæ mortis eripuit, cælorum etiam regna promisit*, &c. Ecce ut Deus est Deus omnis gratiæ.

Deus certat & vincit in patientibus.

D

Nota Primò. τὸ *omnis gratiæ* licèt quamlibet virtutem & gratiam significet, maximè tamen patientiam & fortitudinem ad sustinendum passiones & tentationes, quas diabolus nobis per se vel per suos suscitat. q. d. *Omnis gratiæ*, id est, omnis patientiæ: *patientia enim opus perfectum habet*, Jacob. 1. 4. Perfectio autem includit omnes virtutes; ergo & patientiam. Quare quod de charitate dixit Apostolus 1. Corinth. 13. 4. idem dicas de patientia: *Patientia benigna est, non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa; non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati: omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.* Unde Hugo, Catharinus & Salmeron omnem gratiam interpretantur totam, integram & perfectam gratiam, ut sit enallage quantitatis, qua totum universale ponitur pro toto quanto, putà omne pro integro.

Nota Secundò. τὸ *qui vocavit nos in æternam suam gloriam*, dat finem & causam tum præcedentium, tum sequentium. q. d. Quia Deus nos vocavit in æternam suam gloriam, hinc idem est auctor *omnis gratiæ*; hæc enim respondet gloriæ quasi semen fructui, meritum mercedi, labor præmio; hinc rursum idem ipse *modicum passos perficiet, confirmabit solidabitque.* Verè Abbas Hyperichius in Vitis Patrum lib. 5. libello 11. num. 35. *Cogitatio tua*, inquit, *sit in regno cælorum, & citò in hereditatem accipies illud.* Unde addit S. Petrus: *In Christo Iesu*, id est, per Christum Jesum, putà Primò, per merita Christi; Secundò, per prædicationem Christi; Tertiò, per vocationem & gratiam Christi: per hæc enim vocamur ad æternam gloriam. Secundo, *in Christo*, ut scilicet nos patientes simus in Christo passo, quasi membra, cum eoque efficiamus unum corpus Ecclesiæ nunc militantis per gratiam, postea triumphantis per gloriam. ita Thomas Anglicus & Glossa. Tertiò, Lyranus & Dionys. *in Christo*, id est, propter Christum, vel pro Christo, modicum passos. Quartò, *in Christo*, id est, instar Christi, qui nobis est speculum, æquè ac præmium patientiæ. Ita S. Bernardus serm. 74. in Cantic. docet Christum tam pugnantis formam esse quàm gloriam triumphantis. *Utrumque*, ait, *es mihi Domine Iesu, & speculum patiendi, & præmium patientis: utrumque fortiter provocat, & vehementer accendit. Tu doces manus meas ad prælium exemplo virtutis tuæ, tu caput meum post victoriam tua coronas præsentia majestatis, sive quia pugnantem te specto, sive quia te exspecto non solum coronantem, sed & coronam.*

In Christo quadrupliciter exponitur.

Porrò S. Petrus uti epistolam cœpit à beneficio vocationis ad fidem & christianismum, ita in eodem finit, ut ostendat quantum hoc sit quantique æstimandum. ideoque fideles jugiter illud præ oculis habere debere, pro eoque gratias agere, ac perseverantiam postulare, denique vitam illo dignam agere.

Nota Tertiò. τὸ *modicum passos*; Tigur. *parumper afflictos, ipse perficiet*, magnam patientibus affert consolationem & stimulum ad alacriter & constanter patiendum; cogitando scilicet quòd modica sit passio, quodque Deus modicum tentatos & passos perficiet. Unde Tertull. ad Martyr. c. 3. *Epistates vester*, ait, *Christus Iesus, qui vos spiritu unxit, & ad hoc scamma produxit*, &c. *ut vires corroborarentur in vobis, quia virtus duritia extruitur, mollitia verò destruitur.* Ita S. Antonius luctans cum dæmone, *cùm elevaret oculos*, ait S. Athanasius, *vidit desuper culmen aperiri; & deductis tenebris radium ad se lucis influere. Post cujus splendoris adventum nec dæmonum aliquis apparuit, & corporis dolor exemplò deletus. Ædificium quoque quod paulò ante dissolutum fuerat, instauratum est. Illicò præsentiam intellexit Domini Antonius, & ex intimo pectore trahens longa suspiria, ad visionem quæ ei apparuerat loquebatur, dicens: Ubi eras bone Iesu? ubi eras? Quare non à principio adfuisti, ut sanares vulnera mea? Et vox ad eum facta est, dicens: Antoni hic eram, sed exspectabam videre certamen tuum. Nunc autem quia dimicando viriliter non cessisti, semper auxiliabor tibi, & faciam te in omni orbe nominari. His auditis exurgens in tantum roboratus orabat, ut intelligeret se plus recepisse tunc virium, quàm ante perdiderat.* Ita Theodosius Abbas apud Johannem Moschum in Prato spirit. c. 66. cùm vidisset diabolum instar Aethiopis & gigantis enormis, qui à terra porrigebatur usque in cælum, & caput inter nubila condebat, audiretque: *Theodosi cum hoc oportet te luctari*; ac pavidus diceret: *Quis ego sum, ut homuncio cum tanto gigante luctor?* audivit: *Ingredere cum omni alacritate & fiducia: mox enim ut tu illum adorsus fueris, ego adjutor adero, tibique victoriæ coronam imponam.* Ita factum. Idem sæpè experimur in nobis, cùm quid arduum aggredimur, ut ante aggressum horreamus, putemusque rem confectu impossibilem. At ubi eam aggredimur, & opus incipimus, illicò minuuntur & cedunt difficultates, remque ipsam parvo labore conficimus, ut verum sit quod ait ille:

ille: *Res in se non esse difficiles, sed difficiles apprehendi; ideoque non res, sed opiniones rerum nos turbare & percellere*: & illud Nazianzeni in Sentent. *Vt foliorum strepitus lepores exterrent, ita rerum umbræ timidos & ignavos*. Quæ ergo dura videntur, magnis animis, & quasi clausis (ut facit leo) ad difficultatem, cæcisque oculis aggredienda sunt, itaque ilicò vincetur difficultatis horror, resque factu facilis videbitur. Legimus nonnullos Martyres, ac nominatim S. Marcum & Marcelliannm initio martyrii trepidasse, & ingentes habuisse dolores ac luctas; at ubi constanti animo se ad Dei gloriam in prædam tortoribus dederunt, Deique opem ardenter efflagitarunt, pavorem & horrorem omnem vicisse, lætoque & alacres omnia tormenta tolerasse; tum quia animus hic generosus imperabat dolores, ut eos parvos vel nullos duceret; tum quia Deus magnis animis adest & succurrit, vel doloris sensum mioueudo, vel sua consolatione & gratia ita animum roborando, ut tormenta omnia levia æstimet. Sicut enim pondus leve per contrapondus maius attollitur, & quasi alleviatur; ita dolorem omnem mitigat magnus amor, & animus: *Pondus* enim *meum est amor meus*, ait S. Augustinus.

Nota Quartò, τὸ *ipse perficiet*: græcè est καταρτίσαι, quod Tigurina vertit, *instauret*, ut si quid per afflictiones in patientia & mente, vitio impatientiæ & pusillanimitatis sit luxatum, læsum, divisum, fractum, hiulcum, distortum, debilitatum, instauret, confirmet, uniat, æquet. Alij vertunt *compaginet*, vel integret, ut omnibus patientiæ & virtutum partibus quasi artubus compacti, sitis integri, exacti, absoluti & perfecti.

CONFIRMABIT SOLIDABITQUE) Pagnin. *fulciat & roboret*. Hæc omnia idem, vel quasi idem sunt, tantùmque per auxesin significant hanc perfectionem esse firmam & solidam, ac consistere in firmitate & soliditate patientiæ & virtutis. Unde Græca addunt θεμελιώσαι, id est *fundabit*; Tigur. & Pagnin. *stabiliet*. Hinc Syrus vertit, *ut, cùm sustinuerimus has oppressiones exiguas, roboremur, & confirmemur, ac persistamus in eo* (Jesu Christo) *in æternum*. Hinc rursum aliqui hæc legunt per nomina & ablativos: καταρτίσει στηρίξει σθενώσει, θεμελιώσει, id est, *perficiet confirmatione, consolidatione, fundatione*. Verùm meliùs Noster & alij tria ultima accipiunt non ut nomina, sed ut verba futuri temporis, ideòque pariter pro primo καταρτίσαι, id est *perficiat*, in optativo, legunt in futuro καταρτίσει, id est *perficiet*. Jam Græca omnia legunt in optativo καταρτίσαι, στηρίξαι, σθενῶσαι, θεμελιῶσαι, id est *perficiat, confirmet, roboret, fundet*.

Deus confirmat, perficit, solidat spem variè. Alij tamen hæc distinguunt, sed variè. Primò, Salmeron: *Perficiet*, inquit, *per charitatem, confirmabit per spem vivam, solidabit per fidem efficacem*. Rursum idem addit, Christum perficere fideles quos emit & redemit, Patrem confirmare eosdem quos condidit, Spiritum sanctum solidare suæ gratiæ & fortitudinis spiritu. Secundò, Titelmannus: *Perficiet*, inquit, *per patientiam, confirmabit & solidabit per perseverantiam*. Unde & Prosper lib. 1. de Vocat. Gentium c. 24. ex hoc loco docet perseverantiam esse donum Dei. Tertiò, Carthus. hæc adaptat tribus animæ potentijs: *Perficiet*, inquit, *intellectum purificatæ mentis intelligentia; confirmabit voluntatem fervore charitatis: solidabit memoriam ut in Deo figatur fixaque consistat*. Vel, ut Thomas Anglicus: *perficiet rationem cognitione veritatis, confirmabit appetitum concupiscibilem in amore bonitatis, solidabit irascibilem ut nullis terroribus vel difficultatibus cedat*. Quartò, Hugo hæc applicat & opponit tribus hominis hostibus: *Perficiet*, inquit, *contra mundum, confirmabit contra carnem, solidabit contra dæmonem*. Quintò, alij, q. d. *Perficiet nos largiendo voluntatem perfectè & constanter volendi, confirmabit dando voluntatem rem volitam exequendi, solidabit dando robur ipsumque actum exequendi*.

Porrò hæc omnia inchoatè facit Deus in hac vita per gratiam & patientiam, perfectè verò eadem faciet in futura per gloriam. Hac enim perficiet intellectum lumine gloriæ, ut Deum quasi summum bonum videat & contempletur: confirmabit voluntatem, ut ipsum totis viribus amet; solidabit eamdem, ut à tanto bono avelli nequeat, sed illi tota inhæreat, nec ulla re aut ratione ab eo separari possit. ita ferè Hugo, Primaticcius, & alij; ac favet Syrus dum vertit, *roboremur, & confirmemur, & persistamus in eo in æternum*. Hoc est quod ait Paulus: *Momentaneum & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*. 2. Corinth. 4. 17. *Hic scopus, hic finis*, hæc meta, hæc corona, hoc epinicium Christiani, à quo uti inchoavit epistolam S. Petrus, ita & in eodem desinit.

Præclarè Lactantius libr. 7. cap. 6. Christianos & totam christianismi rationem hac circumscriptione depingit. *Idcirco*, inquit, *mundus est factus, ut nascamur: ideo nascimur, ut agnoscamus factorem mundi ac nostri Deum: ideo agnoscimus, ut colamus: ideò colimus, ut immortalitatem pro laborum mercede capiamus, quoniam maximis laboribus cultus Dei constat: ideò præmio immortalitatis afficimur, ut similes angelis effecti, summo Patri ac Domino in perpetuum serviamus, & simus æternum Deo regnum. Hæc summa rerum est, hoc arcanum Dei, hoc mysterium mundi*. Unde S. Gregorius Nazianz. de Christo patiente ait, eum non sibi, sed nobis natum & passum:

Factus sum, inquit, *Christi corporis, ille mei*:
Me gessit moriens me victa morte resurgens,
Et secum ad Patrem me super astra tulit.

Et Prudentius de Resurrect. carnis:

Pellite corde metum mea membra, & credite vos me
Cum Christo rediturum Deo: nam vos gerit ille,
Et secum revocat. morbos ridete minaces,
Inflictos casus contemnite, tetra sepulchra
Despuite, & surgens Christus quò provocat ite.

Phœnix symbolum resurrectionis. Et Tertullianus lib. de Resurrect. resurrectionis symbolum dat phœnicem avem Arabiæ reviviscentem, eique comparat Christianos patientes, morientes & resurgentes. De phœnice enim sic canit Lactant.

Ipsa sibi proles, suus est pater, & suus hæres,
Nutrix ipsa sui, semper alumna sui.
Ipsa quidem, sed non eadem: quia & ipsa, nec ipsa est,
Æternam vitam mortis adepta bono.

Ravennæ extat emblema ad picturam phœnicis:

Securus moritur qui scit se morte renasci,
Mors ea non dici, sed nova vita potest.

Illustrissima bona Johannis Galeatij Medionensis Ducis mater, mortuo marito curavit in numismate cudi phœnicem hoc lemmate:

Sola facta solum Deum sequor.

Denique S. Cæcilia tumulo S. Maximi Martyris curavit insculpi phœnicem; & Romæ in cryptis, Martyrum plurium sarcophagis phœnix incisus visitur.

Hæc cogitantes, sperantes & ambientes Sancti ambiebant passiones, quærebant cruces, sitiebant martyria. *S. Vincentij robur.* eminuit inter eos S. Vincentius, qui tam avarus & avidus fuit suppliciorum, quàm Dacianus tyrannus eorumdem in ipsum prodigus: eculeum habebat in deliciis, ungulas pro epulis, catastam pro molli culcitra, ac, quod mirum est, iis crescentibus crescebat eius animi corporisque vigor, ut excarnificatus & penè enectus iis reviviscere, redintegrari & roborari videretur; adeòque in lecto & rosis animam efflavit, cui tormenta vitam dederant: nimirum rosæ & deliciæ ei erant tormenta, tormenta verò & pœnæ pro Christo eius erant deliciæ: ita Deus modicum passum perfecit, confirmavit, solidavitque, ut homine celsior, instar angeli incorporei in pœnis corporis luderet, & illuderet tyranno, ut suis vulneribus magis vulneraret & cruciaret tyrannum, quàm ipse eis vulneraretur. *S. Agatha.* Similis fuit S. Agatha Quintiano insultans. Modicum enim passa adeò à Deo corroborata est, ut Aphrodisiæ lenæ se tentanti dixerit: *Operam perdis: ego enim ita firmata sum in fide, castitate, & amore Dei, ut per eius gratiam citiùs sol perditurus sit suum lumen, ignis calorem, nix albedinem, quàm ego mutem propositum. Præparet Quintianus leones, acuat gladios, ignes succendat, portas inferni aperiat, omnesque in me dæmones concitet, Dei ope vivam & moriar Christiana, æquè ac virgo; intentissimè enim amo & desidero Christum, cui me totam devovi & despondi*.

VERS. 11. IPSI GLORIA ET IMPERIUM) Syrus, *ipsi gloria, potentia & honor*. S. Prosper 1. de Vocatione Gentium cap. 24. *cui virtus & honor*. Græcum κράτος significat potentiam, robur, vim, imperium, principatum, victoriam,

quæ omnia huic loco congruunt. q. d. Deus modicum passos perficiet, eisque per patientiam perfectam dabit victoriam. Illi ergo omnis victoriæ laus tribuatur, non nobis; iuxta illud Pauli 1. Corinth. 15. v. 57. *Dei gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Iesum Christum.* & 2. Corinth. 2. v. 14. *Deo gratias qui semper triumphat*, id est, triumphare facit, *nos in Christo Iesu*. S. Petrus uti cœpit per Doxologiam Dei, dicendo: *Benedictus Deus*; ita in eamdem desinit, dicens: *Ipsi gloria*, &c. ut doceat Deum Deique laudem debere esse principium, medium & finem nostrarum actionum: ideoque crebrò corde & ore usurpandam, uti usurpat S. Paulus Rom. 11. 36. & cap. 16. v. 27. Ephes. 3. 21. Philip. 4. 20. Hebr. 13. 21. Galat. 1. 5. & alibi, de quo plura Apoc. 4. 11. & c. 5. 12. & c. 7. 12.

VERS. 12. PER SILVANUM) Hic est Silas, qui hasce S. Petri literas Roma deferens in Orientem, ibi incidit in S. Paulum illique comes prædicationis adhæsit, 2. Thessal. 1. 1. ita S. Hieron. epist. 143. Syrus, Oecum. & alii plerique.

Perperam ergo Dorotheus in Synopsi, & Menologium Græcorum 1. August. *Silvanum* à Sila distinguunt. Censent aliqui *Silvanum* vel Silam non tantùm detulisse, sed & scripsisse hanc epistolam dictatam à S. Petro. Ait enim: *Per Silvanum*, &c. *breviter scripsi*. Nominat latorem, ut fideles certi sint epistolam ab eo delatam esse S. Petri germanam, non fictam, non suppositititiam.

UT ARBITROR) Refer ad *fidelem vobis*, q. d. Scripsi per Silvanum, quia ipse vobis est fidelis, *ut arbitror*. Alii referunt ad *breviter scripsi*. q. d. Arbitror me fuisse brevem in scribendo. Aliquando enim scribens vel loquens videtur sibi brevis, qui audientibus vel legentibus videtur prolixus. ita Syrus & Caietan.

OBSECRANS) ut fidem Christi & præcepta virtutum, quæ hac epistola perscripsi, constanter retineatis, & opere expleatis: *contestor* enim in his sitam esse *veram gratiam Dei*, *in qua statis*, id est, constanter perseveratis. In Græco est ἑστήκατε, id est *stetistis*: sed videtur legendum ἑστήκετε, id est *statis*, aut certè præteritum accipitur pro præsenti, more Hebræo: per præsens enim passim omnes explicant. Nonnulli tamen legunt στῆτε, id est *state*, idque aptè respondet Græco παρακαλῶν id est *obsecrans* vel *exhortans* vos, ut stetis & perseveretis in fide Christi & gratia christianismi. Perperam enim Syrus pro παρακαλῶν vertit, *persuasum habeas*. Ita Paulus ait Philip. 4. 1. *Sic state in Domino charissimi*. & Galat. 5. 1. *State & nolite iterum jugo servitutis contineri*. Nota, fidem & legem novam vocari gratiam, quia summum Dei est donum, immeritis & indignis gratis datum, ut eos sibi gratos, cæloque dignos efficiat, juxta illud Johan. 1. *Lex per Mosen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est*. Vetus enim lex erat rigoris & iustitiæ, nova est gratiæ & clementiæ.

VERS. 13. SALUTAT VOS ECCLESIA) vox *Ecclesia* non est in Græco, sed intelligitur. Unde Interpres rectè eam expressit, æquè ac Syrus (QUÆ EST IN BABYLONE COLLECTA) Hæretici, ut Beza, Viretus, Sadelius, Velenus & alii, ut tueantur falsum suum dogma, scilicet S. Petrum Romæ non fuisse, ac proinde Romanum Pontificem non esse successorem S. Petri & caput Ecclesiæ, *Babylonem* propriè accipiunt, urbem scilicet vel Assyriæ, vel Ægypti. Duplex enim fuit Babylon, una in Chaldæa, altera in Ægypto, quæ nunc Cayrus dicitur.

Babylon cur vocatur Roma. Resp. Primò. Secundò. Verùm errant. Primò, quia Judæi, qualis erat S. Petrus, à Caio Cæsare expulsi erant Babylone & Assyria, uti docet Josephus 18. Antiq. cap. ult. Babylon autem Ægyptia tunc erat locus obscurus & castellum, ait Strabo lib. 17. Secundò, quia S. Johannes Apoc. 17. 9. dicit Babylonem insidere septem montibus, sive collibus, nulla autem alia urbs est septicollis, quàm Roma. Unde hæretici coacti confitentur in Apocalypsi per *Babylonem* intelligi Romam. (hinc Lutherus scripsit librum de Babylonica captivitate, id est, de Romana, putà Papæ & Papatus, ut ipse explicat.) Si in Apocalypsi, cur non & hic? S. Johannes enim fuit synchronos S. Petro: unde eadem utrique fuit Roma & Babylon. *Tertiò.* Tertiò, quia id unanimiter asserunt Patres & Doctores orthodoxi, nimirum Papias discipulus S. Johannis apud Eusebium l. 2. Histor. cap. 14. alias 15. S. Hieron. in Isaiæ c. 34. & 47. & lib. 2. contra Jovin. sub finem. *Ad te, inquit, loquor, qui scriptam in fronte blasphemiam Christi confessione delesti*. Tertul. l. 3. contra Marc. c. 13. Beda, Oecum. & alii hic, Andreas Cæsar. Aretas, Ribera, Alcazar, Viegas, Pererius & alij Apoc. 17. 18.

Cur? Prima causa. Quæres, qua ratione Roma vocetur *Babylon*. Respond. Primo, quia Roma Babyloni in imperio successit quasi filia matri, vel potiùs neptis aviæ ideoque Babylonicum imperium transijt & desijt in Romanum, sicut Synagoga transijt in Ecclesiam, Jerusalem Judaica in Christianam: unde idcirco ipsa Ecclesia vocatur Synagoga, Sion & Jerusalem. Ita S. August. 18. Civit. 2. *Babylonem* vocat primam Romam, & Romam secundam Babylonem. *Duo*, inquit, *regna cernimus longè cæteris provenisse clariora, Assyriorum* (sub quibus & Babylonios accipit) *primum deinde Romanorum, ut temporibus, ita locis inter se ordinata atque distincta. Nam quomodo illud priùs, hoc posteriùs; eo modo illud in Oriente, hoc in Occidente surrexit. Denique in illius fine huius initium confestim fuit.* & cap. 22. *Altissima tunc condita est civitas Roma velut altera Babylon, & velut prioris filia Babylonis, per quam Deo placuit orbem debellare terrarum, & in unam societatem reipubl. legumque perductum, longè lateque pacare.*

Secunda. Analogia Romæ & Babylonis. Prima. Secundò, quia Roma similis fuit Babyloni in amplitudine, & magnificentia imperij. ita Oecumen. Unde Babylon fuit Romæ typus & præludium, idque multis parallelis & analogiis quas recenset Orosius lib. 2. cap. 2. & 3. Nam Primo, inquit, *Nini & Babylonis regnum eo anno in Medos derivatum est, quo anno apud Latinos Procas Amulij & Numitoris pater, avus autem Rhea Sylviæ, quæ mater Romuli fuit, regnare cœpit.* *Secunda.* Secundò, *sicut à primo anno imperii Nini usque quo Babylon à Semiramide instaurari cœpta est, interveniunt anni sexagintaquatuor: ita à primo anno Procæ cùm regnare cœpit, usque ad conditionem Vrbis factam à Romulo, intersunt anni sexagintaquatuor.* *Tertia.* Tertiò, *Babylon eo anno sub Arbato dehonorata est, quo Roma sub Proca rege seminata est*. *Quarta.* Quartò, *Babylon novissimè eo tempore à Cyro rege subversa, quò primùm Roma à Tarquiniorum regum dominatione liberata est. Siquidem sub una eademque convenientia temporum illa cecidit, ista surrexit: illa tunc primùm alienigenarum perpessa dominatum, hæc tunc primùm etiam suorum aspernata fastidium: illa tunc quasi moriens dimisit hereditatem; hæc verò pubescens tunc se agnovit heredem: tunc Orientis occidit imperium, exortum est Occidentis.* *Quinta.* Quintò, *Babylon stetit annis 1164. usque ad Arbatum, qui eam spoliavit imperio; & Roma post totidem annos, hoc est 1164. à Gothis & Alarico rege eorum opibus spoliata, non regno, manet adhuc & regnat incolumis.* *Sexta.* Sextò, *similis Babylonia ortus, & Romæ, similis potentia, similis magnitudo, similia tempora, similia bona, similia mala, tametsi non similis exitus, similisve defectus. Illa enim regnum amisit, hæc retinet: illa interfectione regis orbata, hæc incolumi Imperatore secura est. Et quare hoc? Quoniam ibi in rege libidinum turpitudo punita, hic Christianæ religionis continentissima æquitas in rege servata est: ibi absque religionis reverentia aviditatem voluptatis licentia furoris implevit, hic & Christiani fuere qui parcerent; & Christiani propter quorum memoriam, & in quorum memoria parceretur.* Hucusque Orosius.

Denique tempore S. Petri Roma erat Babylon, id est, confusio idolorum, vitiorum & spoliorum totius orbis. Unde Tertull. libr. 3. contra Marc. cap. 13. *Sic & Babylon, ait, etiam apud Iohannem nostrum Romanæ urbis figura est, proinde magnæ, & regno superbæ, & Sanctorum Dei debellatricis.* Ubi Nota. Babel sive Babylon hebr. idem est quod græcè σύγχυσις, ut vertunt Septuag. Genesis 11. 9. latinè *confusio*, sive commixtio: *quoniam ibi confusum est labium universæ terræ*, hoc est, quia ibi commixtæ & divisæ sunt hominum linguæ, cùm priùs omnes una eademque, putà Hebræa, loquerentur. *Babylon idem quod confusio.* Radix ergo Babel est בלל *balal*, & per crasin *bal*, id est *confundere*, commiscere: inde enim addita littera b, fit Babel. Porrò additur littera b, diciturque *Babel* pro *bal* aut *bel*, vel quia *be* Hebr. significat *in*, ut *Babel* idem sit quod *in confusione*, ut vult Pagnin. in Interpret. nom. Hebr. vel b, ponitur pro בא *ba*, id est *venit*, ut *Babel* idem sit quod *venit confusio*, ut vult Aben Esra; vel potiùs

tiùs

tiùs per onomatopœjam geminatur *bal* vel *bel*, ut *babel* sit idem quod *balbel*. Sic enim Hebræi geminant subinde suas radices, & ex trilitteris faciunt quadrilitteras, ut ex *kalal* geminando faciunt *kilkel*; ex *galal*, id est *volvere*, faciunt *gilgel*: unde *galgala*, & *gulgolet*, sive *gulgolta*, id est, *cranium* sive calvaria, à convolutione & rotunditate. Jam sicut pro *gulgolta*, euphoniæ causa elidendo l medium, dicunt *golgota*; sic pro *balbel* dicunt *babel*, elidendo l medium. Ob similem ergo vitiorum confusionem, S. Petrus Romam vocavit Babylonem. Noluit Romam nominare, ne Romanos Christianos adduceret in periculum. Si enim hæ litteræ incidissent in manus Gentilium, detulissent ad Imp. Romæ magnam esse multitudinem, adeoque Ecclesiam, Christianorum, qui ilicò in eos persecutionem movisset. Addit Baron. S. Petrum Hierosolymis è carcere fuga lapsum, voluisse latere, ne Herodes intelligens eum Romæ agere ad Cæsarem scriberet, eumque rursum comprehendi faceret.

Tropolog. Impij & mundani sunt cives Babylonis, quia in confusione negotiorum, desideriorum, tumultuum, turbationum & casuum huius mundi assiduè versantur & jactantur; Sancti verò sunt cives Jerusalem, id est, visionis pacis, quia in pace conscientiæ uni Deo serviunt, & adhærent, dicuntque: *In pace in idipsum dormiam & requiescam.* S. Augustinus in Sentent. sent. 221. *Duas*, ait, *in toto mundo civitates faciunt duo amores; Ierusalem facit amor Dei, Babyloniam facit amor sæculi. Interroget ergo se quisque, & inveniet unde sit civis.* & S. Gregor. 18. Moral. cap. 25. Cives, ait, Jerusalem sunt qui solam cælestem patriam diligunt; cives Babyloniæ sunt qui terrenæ patriæ curis subiacent. *Cùm igitur constet plerumque etiam bonos non terreno studio terrenis curis implicari*, (uti Daniel, inquit, à rege præpositus fuit Babyloni) *patenter agnoscimus, quia se nonnumquam cives Ierusalem angarias solvunt Babyloniæ, sicut sæpè cives Babyloniæ impendunt angarias Ierusalem.* De Babylone hac plura dicam Apocal. 17. & 18.

Alludit S. Petrus Primò, ad Abraham parentem Synagogæ, fidei & fidelium. sicut enim Deus Abrahamum elegit in Babylonia, eumque de Ur Chaldæorum eduxit in terram promissam: ita S. Petrus Romæ convertit S. Clementem, S. Pudentem, S. Linum, S. Cletum, aliosque clarissimos viros, qui fuerunt primores & proceres Ecclesiæ. Secundò alludit ad captivitatem Babylonicam: tunc enim Dei populus & Synagoga Judæorum in Babylone degebat captiva, multosque Babylonios ad Dei veri fidem convertebat: unde erat tunc in Babylone Ecclesia Dei electa. Simili modo Romæ S. Petrus è gentilismo plurimos convertit, adeoque ibi arcem & caput Ecclesiæ Christianæ constituit. Erat ergo Romæ Ecclesia à Deo coelecta, id est, electa æquè, ac olim Synagoga Judæorum.

Coelecta quid.

COELECTA] Perperam interpretes nonnulli legunt *collecta*. Græcè enim est συνεκλεκτὴ, id est *coelecta*, id est, simul vobiscum electa, consors vestræ electionis ad fidem, gratiam & salutem. Electus fuit primitus à Deo, æquè ac à Christo, Judæorum populus, cuius peculiariter pastor & curator erat S. Petrus, Galat. 2. 8. cuique primariò hanc scribit epist. cap. 1. 1. Coelectus fuit populus Gentium a Christo, qui Gentes cum Judæis in unam coagmentavit Ecclesiam; idque hac voce Judæis insinuat hic S. Petrus (Gentium enim caput erat Roma) ut Judæi more solito Gentes non aversentur, sed eas ut fratres in Christo ament, eisque se associent. Rursum hac voce confirmat fideles Orientis in fide, per fidem urbis & Ecclesiæ principis, putà Romanæ, quòd illa eis consentiat tum in fide, tum in spe vocationis, cum in charitate. Rursum Ecclesia electa est, Ecclesia electorum ad fidem & gratiam, & si in ea perseverent ad gloriam.

Florens Ecclesia Romana.

Prima enim, eaque singularis & eximia fuit electio fidelium Romanorum, & primitivæ Ecclesiæ Romanæ, utpote quæ primitias spiritus à Christo per S. Petrum & Paulum hauriens, floruit heroica fide, sublimi spe, ardenti charitate, ideoque tot centena millia Martyrum per trecentos persecutionis annos continuò progerminavit. Quocirca multi principes reges & reginæ devotionis ergò Romam magnis itineribus, & impendiis profecti sunt, ut loca sancta religiosè viserent; quin & non pauci ibidem vivere & mori, ac inter Sanctos sepeliri elegerunt, quorum exempla recensui Isaiæ 66. 23. Imò Christus Dominus apparens S. Brigidæ (ut habet eius Vita apud Surium 23. Julij) iussit ei peregrinari Romam, dicens: *Proficiscere Romam: illic enim plateæ sunt auro instratæ, & Sanctorum sanguine rubreata: ibi propter condonationes sive indulgentias quas promeruere Sancti, compendio venitur ad cælum.* Paruit ipsa ac Romam profecta, ibi eam sanctitatem adepta est, ut ibidem moriens anno Domini 1373. catalogo Beatorum solemni ritu ascribi meruerit, adeoque domus eius in templum conversa, religiosè ab inquilinis & peregrinis invisatur.

Meritò ergò Tertull. libr. de Præscript. *Felix*, ait, *Ecclesia* (Romana) *cui totam doctrinam Apostoli cum sanguine suo profuderunt.* S. August. epist. 162. ait in Ecclesia Romana semper Apostolicæ cathedræ viguisse principatum. S. Hieron. libr. 2. contra Jovin. *Scito*, ait, *Romanam fidem Apostolica voce laudatam, istiusmodi præstigias non recipere; etiamsi angelus aliter annunciet, quàm semel prædicatum est, Pauli auctoritate munitam non posse mutari.* S. Irenæus libr. 3. cap. 3. docet integram fidem in Romana Ecclesia servari, ad eamque omnes confugere debere. Idem docet Optat. libr. 2. contra Parm. S. Cyprian. lib. 1. epist. 3. Ambros. orat. de obitu Satyri fratris, & alii.

ET MARCUS FILIUS MEUS) Hic *Marcus* non fuit Johannes cognomento Marcus, consobrinus Barnabæ, de quo Actor. 12. 12. sed S. Marcus Evangelista: hunc S. Petrus vocat filium suum, non secundùm carnem, sed secundùm fidem & spiritum; quia eum sua fide, doctrina & spiritu imbuerat, adeò ut scriberet Evangelium: unde eumdem habuit adiutorem & interpretem, ideòque charissimum: eaque de causa mox eum misit Alexandriam, ubi erexit Ecclesiam tanta continentia, & sanctitate florentem, ut eius discipuli Essæi id est sancti & pii, sint cognominati, de quibus dixi Actor. 5. 1. Hinc liquet S. Marcum non fuisse è 72. Christi discipulis, ùt vult Epiphan. hæresi 51. sed post Christum conversum fuisse à S. Petro; ideò enim eum filium vocat, quòd eum in Christo genuerit. Ita Papias apud Euseb. libr. 3. cap. ultim. S. Hieron. de Script. Eccles. in Marco, Beda Præfat. in S. Matth. & alii. Addunt aliqui vocari *filium*, quòd huius epistolæ fuerit interpres. quod est probabile. Hinc colligit Beda & alii, hanc epistolam S. Petri esse antiquissimam, primamque omnium epistolarum, scriptamque anno Christi 45. Eodem enim anno (qui fuit Claudij Imper. tertius) S. Marcus scripto Romæ Evangelio, à S. Petro discedens profectus est Alexandriam, ubi quasi Episcopus sedit per annos 19. scilicet usque ad annum Christi 64. Neronis 8. quo coronatus est martyrio, teste Eusebio lib. 1. hist. 14. & lib. 3. cap. ult. & aliis.

Scripta hæc epist. anno Christi 45.

SALUTATE INVICEM IN OSCULO SANCTO] putà Christiano, pudico, candido; non infideli, impudico, ficto, quod est pars adulterij, criminis ostium, mortis initium, ait S. Basil. de Virgin. Unde osculo sancto in protestationem charitatis osculabantur se invicem Christiani ante S. Synaxin, clamante Diacono: *Complectimini & osculamini vos invicem*, teste Cyrillo catechesi 5. Osculum enim est signum Primò, reconciliationis; Secundò, pacis; Tertiò, charitatis; Quartò, lætitiæ; Quintò, Catholicæ comunicationis, uti docet Auctor libr. de Amicitia apud S. August. tom. 1. unde Græca & Oecumen. pro *osculo sancto* legunt *osculo charitatis*, non carnalitatis. Osculum enim significat tam animum animo, quàm os ori puro amore coniungi. Tertull. verò l. de Oratione, osculum vocat signaculum orationis. Nam, ut ait S. August. sermon. 83. de diversis: *Post orationem Dominicam dicitur Pax vobiscum, & osculantur sese invicem Christiani in osculo sancto, quod est signaculum pacis, si quod ostendunt labia, fiat in conscientia, id est, quomodo labia tua & labia fratris tui accedunt, sic cor tuum à corde illius non recedat.* Vide dicta de osculo sancto 2. Corinth. 13. 12. VERS. 14.

Osculum sanctum quod.

GRATIA VOBIS OMNIBUS] Græcè εἰρήνη, id est *pax*. ita Syrus. Pax Hebræis significat gratiam, omneque bonum. fortè etiam Noster pro εἰρήνη legit χάρις,

Pax pro gratia.

id est *gratia*. Nam S. Paulus S. Petri socius & assecla, ubique in epistolis fidelibus gratiam apprecatur: adeòque apprecatio gratiæ, & pacis est verum Apostolicæ epistolæ sigillum. Unde eam usurpant S. Ignatius, Polycarpus & alii viri Apostolici illius ævi in suis epistolis.

QUI ESTIS IN CHRISTO JESU] qui Christo estis incorporati per fidem, spem, charitatem, mox incorporandi per æternam felicitatem & gloriam, uti dixit v. 10. Præclarè Eusebius Emissenus, vel potiùs S. Eucherius Lugdun. homil. de S. Maximo: *O*, inquit, *fragilitas humana, exiguum est quidquid agis propter spem æternorum*. Nam, ut ait Cicero Tuscul. 4. *Quid videatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis, totiusque mundi nota sit magnitudo?* Sublimiùs & diviniùs S. August. libr. 12. Confess. 11. *O beata* (creatura) ait, *inhærendo beatitudini tuæ, beata sempiterno inhabitatore te,*

A *atque illustratore suo. Nec invenio quid libentiùs appellandum existimem, cælum cæli Domino, quàm domum tuam contemplantem delectationem tuam sine ullo defectu egrediendi in aliud, mentem puram concordissimè unam stabilimento pacis sanctorum spirituum, civium civitatis tuæ in cælestibus super ista cælestia. Vnde intelligat anima cuius peregrinatio longinqua facta est, si jam sitit tibi: si jam factæ sunt ei lachrymæ suæ panis, dum dicitur ei per singulos dies, Vbi est Deus tuus? jam petit à te unam, & hanc requirit, ut inhabitet in domo tua per omnes dies vitæ suæ. Et quæ vita eius nisi tu? Et qui dies tui nisi æternitas tua, sicut anni tui qui non deficiunt, quia idem ipse es? Hinc ergo intelligat, anima mea, qui potest, quàm longè super omnia tempora sis æternus, quando tua domus quæ peregrinata non est, quamvis non sit tibi coæterna, tamen indesinenter & indeficienter tibi cohærendo, nullam patitur vicissitudinem temporum.*



COM-

COMMENTARIUS IN SECVNDAM S. PETRI EPISTOLAM.

ARGVMENTVM.



NONNULLI olim de auctore & auctoritate huius epistolæ dubitarunt, teste Eusebio lib. 3. hist. c. 25. & nostro sæculo Lutherus, Erasmus, Kemnitius in Exam. Concil. Trident. sess. 4. ac Centuriatores cent. 1. lib. 2. c. 4. Ratio est, quia hæc epistola stylo valdè dissidet à prima. Accedit, quia syriacè non extet: unde Syri videntur eam non habuisse pro canonica.

Hæc epistola est canonica.

Verum jam de fide est hanc epistolam esse S. Petri, esseque canonicam Scripturam. Hic enim est sensus totius Ecclesiæ, adeòque idipsum definivit Concil. Carthag. III. c. 47. Concil. Florent. & Trident. sess. 4. unde Didymus in eam commentatus est. & S. Hieron. epist. 150. q. 18. ac S Gregor. hom. 18. in Ezech. testantur eam esse germanam S. Petri. Idem satis insinuat S. Judas, qui in sua epistola passim ad hanc alludit, imò multa ex ea deprompsit. Denique S. Athanas. in Synopsi, Nazianz. in Carm. de Script. sacr. Cyrillus catech. 4. Origen. Epiph. Justin. Chrysost. Ambros. August. cæterique Patres citant eam quasi canonicam.

Ad rationem hæreticorum respondet S. Hieron. stylum esse dissimilem, eò quòd S. Petrus in hac usus sit alio interprete, qui sensa S. Petri sua phrasi & stylo conscripserit. Primæ enim epistolæ interpres fuisse videtur vel Silaa, vel potiùs Marcus, ut patet c. 5. v. 11. & 13. huius secundæ Glaucias: huncenim S. Petri fuisse interpretem docet Clemens Alex. l. 7. Strom. sub finem. Adde, eumdem auctorem subinde mutare stylum, alioque & alio uti pro dispositione personarum, locorum & temporum. Quin & ætas ipsa mutat stylum: juvenes enim juvenilem & floridum habent stylum, viri virilem, senes senilem & gravem. Sic S. Paulus alio utitur stylo in epistola ad Hebræos: unde illa multum differt cæteris eius epistolis. Denique stylus huius epistolæ non multum dissidet à stylo primæ, si quis penitiùs utrumque inspiciat, idque fatentur Centuriatores.

Quoad Syros, constat ex Maronitis qui Romæ sunt, eos hanc epistolam habere pro canonica. Unde & S. Ephrem & Damascenus, quorum uterque fuit Syrus, sæpè ex hac epistola citant sententias quasi canonicas Script. Denique syriacè eam extare, & ex Syriaco in Latinum conversam esse à nostro Balthazare Etzelio, testatur Possevinus in Apparatu.

& S. Petri.

Auctorem esse S. Petrum constet tum ex traditione & definitione Ecclesiæ jam dicta, tum ex ipso ejus initio: *Simon Petrus, servus & Apostolus Iesu Christi*. Unde & v. 18. ait se interfuisse transfigurationi Christi cum S. Jacobo & Johanne. hinc & epistolas Pauli quasi socij sui citat c. 3. 15.

Porrò S. Petrus contra hæreticos, putà Simonem Magum eiusque sequaces, vel jam natos, vel proximè nascituros, quales fuere Menander, Carpocras, Basilides, Valentinus & Gnostici, scripsit hanc epistolam sub finem vitæ quasi pastor, valedicens Ecclesiæ & mundo, fidemque & doctrinam suam in ea contestatam relinquens, & futuris omnibus sæculis quasi pignus pastoralis amoris & curæ resignans, putà sub annum Christi 69. quo & martyrio laureatus est. unde cap. 1. 14. ait: *Certus quòd velox est depositio tabernaculi mei*. Scripsit ergo eam 24. annis circiter post primam: primam enim scripsit anno Christi 45. Quocirca S. Petrus quasi brevi moriturus cyceneam hic edit vocem, totusque spirat ardorem, zelum, martyrium, omniaque cælestia & divina. Hinc liquet scriptam esse Romæ, è carcere, ut videtur, Mamertino: in eo enim fuit per novem menses ultimos vitæ; uti habent Acta SS. Processi & Martiniani, ibique habebat otium scribendi, suosque confirmandi per litteras, quos voce confirmare non poterat. Unde & S Paulus epistolas ad Philipp. Ephesios, Colossenses, Hebræos, Philemonem, & secundam ad Timotheum scripsit in carcere Romano.

Sub finem vitæ ab eo scripta.

Argumentum epistolæ est triplex juxta tria eius capita.

Argumentum eius triplex.

Primò enim cap. 1. admirans Christi gratiam & œconomiam, docet Deum per eum nobis maxima & pretiosa promissa donasse, ut per hoc efficiamur divinæ consortes naturæ, ideoque par esse ut non terrenam & carnalem, sed cælestem & divinam vitam vivamus in constanti fide, virtute, scientia, abstinentia, patientia, pietate, & fraternitatis amore: quæ omnia confirmat tum visione gloriæ Christi in monte Thabor, cùm vocem Patris de eo audivit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite*. tum firmiore prophetico sermone, putà sacræ Scripturæ, scilicet Mosis & Prophetarum, qui hæc ipsa de Christo prophetarunt & promiserunt.

Secundò, cap. 2. monet ut caveant hæreticos, quorum proinde luxuriam, avaritiam, mores & fraudes graphicè depingit, æquè ac exitium quod subibunt cum dæmonibus, sodomitis, cæterisque diluvio mersis.

Tertiò, cap. 3. inculcat & depingit finem mundi diemque iudicii (quem hæretici fabulosum numquamque futurum dicebant) eiusque certitudine, vicinitate & terrore incitat fideles, ut fidem illibatam conservent, eaque dignam vitam agant in omni sanctitate. Primo ergo capite constantiam in fide Christi Christianis commendat. Secundo, hæreticos eam impugnantes confutat. Tertiò, utrisque dat stimulum acrem, scilicet instans iudicium. Denique scriptum esse ad eosdem ad quos prima scripta est, liquet ex illis eius verbis c. 3. 1. quibus ait: *Hanc ecce vobis charissimi secundam scribo epistolam*.

CAPVT PRIMVM.

Huius capitis argumentum jam assignavi.

1 Imon Petrus, servus & Apostolus Jesu Christi, iis qui coæqualem nobiscum sortiti
sunt fidem in justitia Dei nostri, & Salvatoris Jesu Christi. 2. Gratia vo-
bis & pax adimpleatur in cognitione Dei, & Christi Jesu Domini nostri: 3.
quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ, quæ ad vitam & pietatem donata
sunt, per cognitionem eius, qui vocavit nos propria gloria & virtute, 4. per
quem maxima, & pretiosa nobi promissa donavit: ut per hæc efficiamini divinæ
consortes naturæ, fugientes eius, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptio-
nem. 5. Vos autem curam omnem subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem, in virtute au-
tem scientiam, 6. in scientia autem abstinentiam, in abstinentia autem patientiam, in patientia au-
tem pietatem, 7. in pietate autem amorem fraternitatis, in amore autem fraternitatis charitatem. 8.
Hæc enim si uobiscum adsint, & superent, non uacuos, nec sine fructu uos constituent in Domini
nostri Jesu Christi cognitione. 9 Cui enim non præstò sunt hæc, cæcus est & manu tentans, obli-
uionem accipiens purgationis ueterum suorum delictorum. 10. Quapropter fratres magis satagite,
ut per bona opera certam uestram uocationem & electionem faciatis: hæc enim facientes, non pecca-
bitis aliquando. 11. Sic enim abundanter ministrabitur uobis introitus in æternum regnum Domini
nostri, & Saluatoris Jesu Christi. 12. Propter quod incipiam uos semper commonere de his: & qui-
dem scientes & confirmatos uos in præsenti ueritate. 13. Justum autem arbitror quamdiu sum in hoc
tabernaculo, suscitare uos in commonitione: 14 certus quòd uelox est depositio tabernaculi mei,
secundùm quod & Dominus noster Jesus Christus significauit mihi. 15. Dabo autem operam & fre-
quenter habere uos post obitum meum, ut horum memoriam faciatis. 16 Non enim doctas fabulas
secuti notam fecimus uobis Domini nostri Jesu Christi uirtutem, & præsentiam, sed speculatores fa-
cti illius magnitudinis. 17. Accipiens enim à Deo Patre honorem & gloriam, voce delapsa ad eum
huiuscemodi à magnifica gloria: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audi-
te. 18. Et hanc vocem nos audivimus de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte sancto. 19.
Et habemus firmiorem propheticum sermonem: cui benefacitis attendentes quasi lucernæ lucenti in
caliginoso loco, donec dies elucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris: 20. hoc primum intel-
ligentes quòd omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. 21. Non enim voluntate hu-
mana allata est aliquando prophetia: sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

Vers. 1.

Simonis etymon.

IMON PETRUS] qui in circumcisione à parentibus vocatus est Simon, hic in apostolatu a Christo vocatus est Petrus, Simon, vel Simeon (idem enim est nomen) ut alibi dixi. Minùs rectè ergo Oecum. *Simon*, inquit, *Simeonis est diminutivum, sicut Metrodori Metras, Menodori Menas, Theodosij Theodas*. Hebr. enim שמעון si legas per sceva mobile, est *Simeon*; si per sceva quiescens, est *Simon*, quod idem est quod audiens & obediens, uti Petrus audivit & obedivit Christo, ideoque hic se vocat *Simonem*, ut indicet se hæc scribere non ex se, sed jussu Christi, cui obedire oporteat. *Petrus*, hebr. *Cephas*, idem est quod petra, vel saxum: quia super eum quasi petram Christus ædificavit Ecclesiam suam, Matth. 16. 18.

Addit τὸ *Petrus*, tum ad distinctionem: multi enim alij erant Simones, adeoque inter Apostolos erat alter Simon cognomento Chananæus: tum ad auctoritatem, ut fideles hanc epistolam quasi à Petro, id est Summo Pontifice ipsaque petra Ecclesiæ scriptam, avidè & reverenter excipiant. Petro enim Christus totius orbis curam demandavit; ait S. Chrysost. in cap. 21. S. Johannis, & S. Leo serm. 3. de sua assumpt. *De toto mundo*, ait, *unus Petrus eligitur, qui & universarum gentium vocationi, & omnibus Apostolis cunctisque Ecclesiæ Patribus præponatur, ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen propriè regat Petrus, quos principaliter regit & Christus.*

SERVUS ET APOSTOLUS] Vide de his titulis dicta Rom. 1. 1. & S. Jacobi 1. 1. nimirum *servire Deo regnare est*. Tropol. S. August. 19. Civit. 21. *Serviens Deo animus*, inquit, *rectè imperat corpori, inque ipso animo ratio Deo subdita rectè imperat libidini, cæterisque vitiis: quapropter ubi homo Deo non servit, quid in eo putandum est esse justitiæ? quandoquidem Deo non serviens nullo modo potest justè animus, aut humana ratio vitiis cæteris imperare.*

IIS QUI COÆQUALEM NOBISCUM SORTI- A TI SUNT FIDEM] Pro *coæqualem* græcè est ἰσότιμον idest, eiusdem pretij & præmij, æquè æstimandam, æquivalentem, eiusdem ordinis, æqualem; tum quia eodem pretio, putà sanguine Christi, est comparata; tum quia fides ubique æque est pretiosa; tum quia ipsa est pretium quo emitur regnum cælorum: hoc enim est fidei, quasi pretij, merces & præmium. unde Pagnin. & Tigurina vertunt, *æquè pretiosam*, hoc est, eamdem; significantiùs tamen dicit, *æquè pretiosam*, ut ejusdem fidelium fidei ingens pretium & dignitatem insinuet. Hac ergo voce indicat S. Petrus omnium fidelium, sive Romæ, sive in Bithynia, sive in Ponto, &c. sint, unam eamdemque esse magni pretii fidem, legem, religionem, institutum & vitam, quin & charitatem, animorumque unionem: hæc enim omnia continet fides, sicut radix continet omnes ramos totamque arborem. ita Prosper lib. 1. de Vocat. Gent. c. 23. Rursum omnes sive Judæos, sive Gentiles, sive Bithynios, sive Ponticos, sive Romanos in fide & gratia B Christi esse æquales: Deum enim non dedisse majorem fidem aut gratiam Judæis quàm Gentibus, Romanis quam Ponticis. Eiio enim Apostolis & viris Apostolicis eximiisque Sanctis maior data sit & detur gratia & fides intensivè, vel extensivè ut plura sciant & credant quàm cæteri fideles; objectivè tamen & essentialiter non datur maior, sed in omnibus est eadem & æqualis: quia omnes habent eamdem speciè fidem & gratiam, per quam idem eadem ratione credunt de Deo & Christo, idemque ab eo fidei suæ præmium exspectant. R tium discrimen intensionis vel extensionis hoc est in particularibus personis, non in totis gentibus: nec enim Judæi quia Judæi, intensiorem aut extensiorem accepere fidem, aut gratiam, quàm Gentes. Nota dicit *coæqualem fidem*, non gradum & ordinem: Petrus enim ordine Episcopus, & gradu Pontifex, superior erat omnium h elium, non æqualis, uti perperam ex hoc loco probare contendunt hæretici.

Æqualis fides quomodo.

SORTITI SUNT] Id est, sorte acceperunt: fides enim & gratia respectu accipientium quibus non est debi-

debita, datur forte, idest, casu & gratis; licèt ex parte Dei non sit sors, sed destinata voluntas & benevolentia. Unde Paulus Ephes. 1. 11. ait: *In quo etiam & nos sorte vocati sumus prædestinati secundùm propositum ejus, qui operatur omnia secundùm consilium voluntatis suæ.*

IN JUSTITIA) idest, per justitiam, ita Pagnin. Tigurin. Clarius, Gagneius, Vatabl. & alii hic, ac Prosper. lib. 1. de Vocat. Gent. c. 23. *Justitiam* Primò accipe

Justitia quadruplex. Prima. passionem & merit. Christi: his enim Christus justè satisfecit pro nostris peccatis, nobisque meruit fidem, gratiam & salutem. unde Christus à Paulo dicitur *factus nobis justitia, sanctificatio & redemptio*, 1. Corint. 1. 30. & Isaias cap. 53. 13. *Justificabit*, ait, *ipse justus servus meus multos*. Quare cavendus est hic commentarius Adami Sasbout, dum hunc sensum refellit, ex eo quòd fides, inquit, nobis obtingat non ex merito Christi, sed ex gratia Dei: hoc enim falsum est; Deus enim nullam homini dat gratiam nisi per merita Christi: Christus enim meruit nobis omnem gratiam; ergo & fidem, juxta illud Ephes. 1. 3. *Benedictus Deus* &c. *qui benedixit nos in omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo*. de quo vide Concil. Trident. sess. 6. c. 5. & 6. S. August. de Prædest. sanct. c. 15. & Franc. Suarez 3. p. tom. 1. disp. 41. ita Cajet. Catharin. Salmeron & alii.

Secunda. Secundò, per *justitiam* accipe sanctitatem Christi. q. d. Christi justitia & sanctitas est causa tum efficiens, tum exemplaris, tum finalis nostræ fidei, justitiæ & sanctitatis: hujus enim initium & basis est fides. Hinc Daniel c. 9. 24. Christum vocat Sanctum sanctorum & justitiam sempiternam. & S. Dionys. c. 4. Ecclesiast. hierarch. part. 3. Christum vocat sanctitatis fontem, qui nos repleat sanctitate. & S. Cyril. l. 4. Thesauri c. 3. *Filius*, ait, *non fit, sed ut sanctitatis fons ex propria potestate discipulos sanctificat.* Idem l. 4. in Joan. c. 8. *Tabernaculo*, ait, *præcedente Hebræi sequebantur, stante castra metabantur; ut nos discamus nullum alium datum nobis ducem ad salutem, quàm Verbum Dei hominem factum.*

Tertia. Tertiò, per *justitiam* accipi potest misericordia, juxta illud: *Dispersit, dedit pauperibus, justitia*, id est misericordia & eleemosyna, *ejus manet in sæculum sæculi*, 1. Corinth. 9. 9. q. d. Per misericordiam Christi nobis à Prophetis promissam accepimus fidem. unde S. Ambros. l. 3. de Virgin. sub finem ait Christum esse omnibus quærendum. Christum esse omnia omnibus, ac stillare rorem gratiæ in omnes.

Quarta. Quartò, *justitia* accipi potest pro justificatione. q. d. Per justificationem Christi, quia scilicet ipse nos justificat, accepimus fidem; justificationis enim initium est fides. Cùm ergo Christus dedit nobis fidem, tunc cœpit nos justificare, & orsus est nostram justificationem. Huc accedit Adamus, qui *in justitia* exponit *cum justitia*. q. d. Christus non tantùm dedit nobis fidem, sed & justitiam, quasi fidei

Christus nobis est omnia. terminum & complementum. Christus enim nobis factus est omnia, quia dedit omnia dona quibus ad salutem dirigimur. unde Nyssen. l. de Vita Mosis: *Omnem*, inquit, *bonorum spem in Christo firmiter esse credimus: qui bonum aliquid adeptus est, is in Christo est, qui omne bonum continet.* Origen. l. 5. in epist. ad Roman. ait, *Christum esse omnia bona; diabolum verò omnia mala.* Quare sapienter Nazianz. in Sententiis: *Ego*, ait, *Christum amplissimarum opum instar duco, quem utinam aliquando mihi pura mente intueri contingat, cætera autem mundus habeat.* Idem in Carm. 9.

At soli tibi solus ego sum Christe relictus,
Imperio qui cuncta tenes: in te mihi robur.
Omne situm est, in te fiducia tota salutis.

& S. Paulinus natali 2. S. Felicis Christum alloquens ait:

In te compositæ mihi fixa sit anchora vitæ.

DEI NOSTRI, ET SALVATORIS JESU CHRISTI) Hoc est, Jesu Christi, qui est Deus & Salvatoɽ noster: utrumque enim ad Christum pertinere colligitur ex Græco, qui utrumque uno articulo comprehendit, τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ. Unde patet Christum esse Deum. Hoc enim in primis Ecclesiæ & fidei initiis, fidelibus inculcare volebat & debebat S. Petrus & Aposɽnli, nimirum Christum non esse merum hominem, uti docebat Ebion sub idem tempus, sed verum Deum & verum hominem. Præclarè S. Hilarius lib. 7.

A de Trinit. *Deum*, inquit, *Dominum nostrum Jesum Christum his quinque modis novimus, nomine, nativitate, natura, potestate, professione:* quæ deinde sigillatim explicat & confirmat. Secundò, tamen rectè multi τὸ *Dei nostri* referunt ad Deum Patrem, τὸ verò *Salvatoris* ad Christum. nam v. seq. S. Petrus videtur Deum distinguere à Christo, ac consequenter per Deum intelligere Patrem, per Salvatorem Filium Jesum Christum: unde eum vocat Dominum cum articulo, dicens τοῦ κυρίου. Nam, ut ait Christus Joannis 17. 3. *Hæc est vita æterna ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum*; utramque enim ad salutem requiritur, scilicet cognitio tam Dei veri, quàm Filii ejus Jesu Christi pro nobis incarnati.

GRATIA VOBIS ET PAX ADIMPLEATUR) πληθυνθείη, id est *multiplicetur*, ut in multitudine (sub qua & magnitudinem, per enallagen quantitatis discretæ pro continua, intellige) gratiæ & pacis assiduè crescentes ad utriusque plenitudinem tandem pertingatis. Innuit Christianos assiduè in gratia & virtute debere proficere; quia, ut ait S. August. in psalm. 68. *Nemo fidelis* *Christiani est quotidie crescere in via Dei.*
B *dicit, Sufficit: ubi dixisti, Sufficit, ibi defecisti.* & S. Leo serm. 2. de Quadrag. *Hæc est perfectorum vera justitia, ut nunquam præsumant se esse perfectos, ne ab itineris nondum finiti intentione cessantes, ibi incidant in deficiendi periculum, ubi proficiendi deposuerint appetitum.* Et Nazianz. in Sentent. *Cave*, ait, *ut unquam in via virtutis subsistas: tibi enim qui à vitiosa vita excessisti, perinde esse puto consistere, ac si in imum vitii gurgitem laberis.*

Pacem jungit gratiæ: quia, ut ait S. Leo serm. 6. de Nativ. *Ubi fuerit veritas pacis, nihil potest deesse virtutis. Quid est autem dilectissimi habere pacem ad Deum, nisi velle quod jubet, & nolle quod prohibet? Si enim humanæ amicitiæ pares animos & similes expetunt voluntates, nec unquam diversitas morum ad firmam potest pervenire concordiam; quomodo divinæ particeps erit pacis, cui ea placent, quæ Deo displicent, & iis appetit delectari, quibus illum novit offendi?*

ADIMPLEATUR IN COGNITIONE DEI ET CHRISTI) crescente enim & impleta cognitione Dei & Christi, crescit pariter & impletur gratia & pax: quia quo magis bonitas Dei & Christi cognoscitur, non solùm speculativè, sed & practicè, eo magis amatur & colitur.

C Pro *cognitione*, græcè est ἐπιγνώσει, quod S. Ambros. epist. 33. ad Demetr. in edit. Roman. S. August. in Expos. epist. ad Rom. & Prosper contra Collat. vertunt, *recognitione*, id est, memoris & grati animi cognitione; Pagnin. *agnitione*; alii, *supercognitione*: ἐπὶ enim est *super*, γνῶσις *cognitio*. Videtur enim S. Petrus optare fidelibus augmentum fidei, cognitionis & illustrationis divinæ, ut prima Dei cognitio & fides quam acceperant cùm a gentilismo conversi sunt ad Christum, vocetur γνῶσις, profectus verò cognitionis & fidei vocetur ἐπίγνωσις, quasi γνῶσιν superans. Minùs rectè aliqui γνῶσιν dant Gentilibus, ἐπίγνωσιν Christianis, quòd cognitio Dei quam habent Christiani, superet cognitionem Dei quam habent Gentiles; tantum, quantum fides superat rationem & lumen naturale.

Optat ergo, & optando hortatur S. Petrus, ut fideles orando, meditando, audiendo, legendo & studendo proficiant in cognitione, & consequenter in amore Dei, ut audeant se opponere hæreticis, qui sub idem tempus exorti vocati sunt Gnostici, quòd cognitionem Dei perfectam sibi arrogarent.

D QUOMODO) Pendet à præcedentibus. Explicat *Vers. 3.* enim cognitionem Dei & Christi q. d. Opto & precor vobis, ut *gratia & pax adimpleatur in cognitione Dei & Christi*; ut scilicet pleniùs & profundiùs cognoscatis, *quomodo omnia nobis divinæ virtutis suæ, quæ ad vitam & pietatem pertinent, donata sunt per cognitionem ejus.* Aut simpliciùs, q. d. *Gratia & pax vobis adimpleatur in cognitione Dei & Christi*, quomodo, id est perinde, vel sicut per hanc Dei & Christi cognitionem omnia divina dona, quæ ad vitam & pietatem pertinent, nobis donata sunt; ut τὸ *quomodo*, græcè ὡς, sit exegeticum respondens Hebræo כאשר *caaser*, expliceteque præstantiam cognitionis Dei & Christi, nimirum quòd per eam omnia gratiarum dona à Deo acceperimus. q. d. Ideo opto vos crescere in cognitione Dei & Christi, quia per eam crescetis pariter in reliquis donis Dei: hæc enim omnia per eam

eam ut primitus donata sunt, ita indies magis donantur & augeantur a Deo. ita Adamus, Gagneius & alii.

Secundo, Arias & Vatabl. Græcum ὡς, id est, *quomodo*, accipiunt ut notam admirationis, q. d. O quam abundè divina virtus largita est nobis omnia quæ ad vitam & pietatem pertinent; quasi S. Petrus ordiatur epistolam ab exclamatione, & admiratione divinæ in Christianos munificentiæ. per quam adeò nos ditavit & exaltavit, ut fecerit nos divinæ consortes naturæ. Hæc expositio pathetica est, eique aptari potest vulgata versio, quæ habet *quomodo*, simili enim modo Jeremias admirans cladem Hierosolymæ, orditur Threnos, dicens. *Quomodo sedet sola civitas!* Simili modo admirans Dei in suos beneficentiam exclamat Psaltes psalm. 72.1. *Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde!* & psalm. 30. 20. *Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine, quam abscondisti timentibus te!* S. Petro consonat S. Joannes, qui pari modo ab admiratione beneficii Incarnationis Verbi epistolam orditur, dicens: *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus & manus nostræ contrectaverunt de verbo vitæ*, &c. Idem facit S. Paul. Ephes. 1. 3. & seq. Rom. 1. v. 2. 3. 4. 5. & Hebr. 1. v. 1. & sequ. Est enim hoc magnum pietatis sacramentum omni admiratione & acceptione dignum, ut ait idem 1. Timoth. 1. 15. & c. 3. 16. Prior tamen sensus uti simplicior, ita & germanior est. Alii aliter hæc explicant, sed variè & obscurè.

Omnia divinæ virtutis suæ) δυνάμεως, id est *potentiæ*, q. d. Deus per fidem Christi effudit in nos omne suum robur, omnem potentiam, æquè ac misericordiam. Unde canit Deipara: *Fecit potentiam in brachio suo*, Lucæ 1. 51. quia scilicet per Christum Christique fidem accepimus remissionem peccatorum, gratiam, justitiam, virtutes omnes, ac præsertim, robur divinum ad superanda omnia adversa, ad martyrium, ad convertendum totum mundum; denique jus & pignus felicitatis & gloriæ cælestis, regnique æterni & divini. Annon hæc potentia sunt Dei opera & dona? Adde, per fidem donatur nobis ipse Christus qui est Verbum, brachium, robur & potentia Patris æterni.

Quæ ad vitam et pietatem (suppla pertinent: ita Tigur. & Pagnin.) donata sunt] ita Romana & Græca nonnulla, quæ habent δεδωρημένα, idque exigit sensus plenus, qui alioqui est hiulcus & pendens, sic scilicet legas cum Græcis aliquibus δεδωρημένη, id est *donata*, scilicet divinæ virtutis, hoc est, ut legit Cajet. *quæ*, scilicet divina virtus, *ad vitam & pietatem donata est*. Pendent enim τὸ *quomodo omnia divinæ virtutis suæ*, nisi addas & expleas, *donata sunt*. Per *vitam* antonomasticè intellige supernaturalem, cælestem, divinam & æternam, putà vitam gratiæ & gloriæ: hæc enim sola, vera & perfecta est vita.

Ex hoc loco patet de fide esse, nihil ad pietatem & salutem pertinens posse effici ab homine puris naturæ viribus, uti volebat Pelagius; sed tantùm dono gratiæ Dei. ita Prosper contra Collat. cap. 29. ac proinde *nihil magis fugiendum est*, ait S. Ambros. epist. 33. ad Demetriad. *quàm appetitus hujus concupiscentiæ, quæ virtutem negat divini operis amore propriæ dignitatis: & cùm aliæ cupiditates ea tantùm bona quibus adversantur imminuant, hæc dum omnia ad se trahit, simul universa corrumpit*.

Qui, Christus, ut patet ex v. sequenti, vocavit nos propria gloria et virtute] Legit interpres ἰδίᾳ, id est *propria*; jam Græci legunt διὰ id est, *per* gloriam & virtutem; quod eodem redit. perperam Beza vertit, *propter gloriam suam*, quasi διὰ accipiatur pro διὰ: hoc enim novum est & insolens. Jam *gloria*, id est, gloriosa gratia: *gloria* enim metonymicè capitur pro gratia, quia gratia est index & effectus gloriæ & gloriosæ misericordiæ Dei: Deus enim suam gloriam, id est gloriosam potentiam, sapientiam & misericordiam maximè ostendit per gratiam, dum per eam nos peccatores, viles, miseros & indignos vocavit ad suam amicitiam, hereditatem, regnum & gloriam. Sic ait S. Paulus *Omnes peccaverunt, & egent gloria*, id est gratia, *Dei*, Rom. 3. 23. Et sæpe alibi Christi gratiam, utpote magnificam & gloriosam, vocat *gloriam*; ut 2. Cor. 3. v. 8. 9. 10. 11. 18. & Rom. 9. 23. eandem vocat *divitias gloriæ*.

Eandem misericordiam & gratiam vocat *virtutem*, græcè ἀρετὴν, quia maximè illustris apud homines Dei virtus, est ejus clementia, beneficentia, & gratia. Sensus ergo est, q. d. Vocavit nos Deus non ob nostram, sed ob suam gloriosam gratiam & virtutem, id est misericordiam. Unde Prosper loco citato legit, *vocavit nos propria gloria virtute*, ut sit hendiadis, *gloria & virtute*, id est gloriosa virtute, putà gloriosa misericordia. Secundò, per *gloriam* accipe gloriosam humanitatem & opera Verbi incarnati, de quibus S. Joannes cap. 1. 14. *Vidimus*, ait, *gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre*. Unde Cajetan. ait Christum nos vocasse *propria virtute* bene vivendo, ut & ipsi bene vivamus; & *propria gloria* patrando miracula, & ostendendo subinde dotes gloriosi corporis. Hinc Tertiò, Thomas Anglicus per *gloriam* accipit gloriam corporis, quam Christus in Transfiguratione ostendit S. Petro, Jacobo & Joanni; per *virtutem* verò accipit miracula, quæ Christus coram iisdem plura fecit quàm coram cæteris Apostolis; hisce enim tam ipse, quàm socii ejus Apostoli vocati sunt a Christo. Hic sensus appositus est, ad eumque respexit S. Petrus; sed inadæquatus videtur & arctior: adæquatè enim significat gloriam, id est, gratiam Christi qua vocavit omnes fideles.

Per quem maxima et pretiosa nobis promissa donavit] Est hic triplex lectio. Prima, δι' ὧν, id est, *per quæ*, scilicet omnia divinæ virtutis dona quæ ad vitam & pietatem pertinent, uti præcessit. ita Oecumen. & S. Ambros. epist. 33. ad Demetriad. Hugo & Thomas Anglicus. Secunda *per quam*, scilicet vocationem, ita S. Ambros. l. 10. epist. 84 & Beda, vel cognitionem, ita Adamus; vel gloriam & virtutem. Tertia & genuina δι' οὗ, id est, *per quem*, scilicet Christum. ita Romana, S. Athanas. orat. 2. contra Arrian. Glossa, Dion. Gagneius & alii. Vers. 4.

Promissa) Intellige res promissas à Deo gratis & liberaliter (hæc enim sunt ἐπαγγέλματα) metonymicè. q. d. Pretiosa illa dona, quæ Deus per Mosen & Prophetas promisit se daturum per Christum, jam per ipsum dedit & exhibuit, putà remissionem peccatorum, gratiam, sanctitatem, virtutes omnes tam theologicas quam morales, jus & pignus gloriæ, &c. quin & Spiritum sanctum ipsamque deitatem, ut mox patebit, quæ paulò antè vocavit *Omnia divinæ virtutis quæ ad vitam & pietatem pertinent*; his enim convenit id quod sequitur, *Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ*. Adde, Spiritum sanctum, datum in Pentecoste cum dono linguarum, sapientiæ, prophetiæ, sanitatum, miraculorum, & cæteris ad convertendas gentes; ipsamque conversionem gentium toto orbe diffusatum.

Pretium & dignitatem harum rerum promissarum, quæ per Christum Deus fidelibus donavit & donat symbolicis similitudinibus & figuris repræsentat S. Agnes apud S. Ambros. l. 4. epist. 34. *Ornavit*, inquit, *inæstimabili dextrocherio dexteram meam, & collum meum cinxit lapidibus pretiosis, tradidit auribus meis inæstimabiles margaritas & circumdedit me vernantibus atque coruscantibus gemmis. Posuit signum in faciem meam, ut nullum præter ipsum amatorem admittam. Induit me cyclade auro texta, & immensis monilibus ornavit me. Ostendit mihi thesauros incomparabiles, quos mihi daturum, si ei perseveravero, repromisit*, &c.

Apertè Tertull. l. de Resurrect. c. 8. *Caro abluitur*, inquit, *ut anima emaculetur; caro ungitur, ut anima consecretur; caro signatur, ut anima muniatur, caro manus impositione adumbratur, ut & anima spiritu illuminetur; caro corpore & sanguine Christi vescitur, ut anima de Deo saginetur*.

Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ) Ex hoc loco multi accepere occasionem errandi. Primò, Osiander censuit nos ita uniri divinitati, ut realiter justificemur per ipsammet Dei justitiam & sanctitatem. quod alii hæretici videntes esse impossibile, dixerunt nos justificari per merita & justitiam Christi nobis imputatam. vide Bellarm. l. 2. de Justific. c. 5. *Error Osiandri.*

Secundò, Michael Seruetus, quem Caluinus quasi hæreticum Genevæ morte & incendio mulctari curavit, censuit deitatem reipsa in justos transfundi, sicut transfunditur anima in corpus dum illud animatur & *Serueti.*

vivi-

vivificatur. de quo Beza hic: Ridiculi, ait, sunt, qui A hunc essentiæ divinæ in nos transfusionem imaginantur, ut impius ille Servetus præfractè ad mortem usque defendit: & tamen sunt qui magnam bono viro scilicet injuriam factam putent. hæc ille.

Enthusiastarum. Tertiò, nonnulli nimis contemplativi tempore Gersonis, & etiam hoc nostro, imaginati sunt, se per contemplationem ita uniri Deo, ut reipsa ipsorum natura in abyssali profundo divinitatis submergatur, putà humanitas annihiletur, & tota transeat in divinitatem: qui fuit error Almarici, cujus insimulatus fuit Ruisbrochius à Gersone, ut patet ex epistola ejus ad Bartholomæum Carthusiensem, quam scripsit contra defensionem Ruisbrochii factam à Joanne de Schonhovia. Sic Eutychiani nonnulli dicebant Christi humanitatem à deitate fuisse consumptam, sicut consumitur argentum vivum ab auro cùm liquatur, ita ut in Christo una fuerit tantùm natura, scilicet divina, non duæ. unde Apollinaris censuit in Christo non fuisse mentem humanam, sed tantùm divinam. Et Monothelitæ censuerunt in Christo unam fuisse dumtaxat voluntatem, scilicet divinam. Omissis B hisce fanaticorum & Enthusiastarum somniis ac deliriis, S. Ambrosius epist. 38. & Oecum. hic censent nos fieri divinæ consortes naturæ per Christum: in Christo enim nostra humana natura facta est consors divinæ, quia eidem juncta est arctissimè in eadem hypostasi Verbi.

Verùm hæc unio jam erat facta, & per eam omnes homines facti sunt consortes divinæ naturæ: S. Petrus autem solis fidelibus ait, *Vt per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ*, utique non in Christo, sed in vobis ipsis.

Essentialiter solus Deus divinam naturam habet; Dico ergo, solus Deus essentialiter habet divinam naturam; deitas enim essentialiter solùm est in Deo Patre, Filio & Spiritu sancto. Unde solus Filius (æquè ac Spiritus sanctus) est ὁμοούσιος, id est, *consubstantialis* Patri. Quocirca S. Ambros. l. de Incarn. c. 8. docet unam tantùm esse naturam divinam, ex eo quòd S. Petrus ait, *naturæ*, non naturarum, eamque esse in Filio, utpote qui eam nobis communicet, ac proinde Filium verè & propriè esse Deum.

Personaliter solus Christus homo; Rursum personaliter, putà per unionem hypostaticam, solus Christus homo est consors C divinæ naturæ; quia cum ea subsistit in eadem persona divina Verbi.

Fideles ergo & justi sunt consortes divinæ naturæ, non essentialiter, nec personaliter, sed partim accidentaliter, partim substantialiter.

accidentaliter justi. Accidentaliter per donum gratiæ sanctificantis, quod est accidens à Deo animæ infusum, per quod proximè & summè participamus divinam naturam. Gratia enim est res adeò nobilis & sublimis, ut omnium angelorum & hominum naturam superet, eisque sit supernaturalis, adeoque nulla creata substantia dari possit, cui gratia sit connaturalis, ut Theologi docent, eò quòd ipsa quasi in summo participet divinitatem in eo apice, quo ipsa transcendit omnes res creatas omnemque naturam.

Septem effectus gratiæ. Atque ex hoc fonte promanant septem nobilissimi effectus & dignitates, quos gratia confert animæ.

Primus. Primò enim gratia expellit omne peccatum mortale.

Secundus. Secundò, facit hominem gratum Deo, ejusque amicum, ut vera intercedat amicitia inter Deum & hominem justum, uti docet S. Thomas 2. 1. q. 23. a. 1. ubi Suarez, Valentia & alii ostendunt omnes amicitiæ con- D ditiones inveniri in charitate, qua homo fit amicus Dei.

Tertius. Tertiò, gratia facit hominem rectum & sanctum, ut voluntas, mens, omnesque potentiæ sanctè subdantur Deo ac legi Dei, ideoque hominem justum facit similem Deo, qualis creatus est Adam in statu innocentiæ, juxta illud Ephes. 4. 24. *Induite novum hominem, qui secundùm Deum creatus est in justitia & sanctitate veritatis.*

Quartus. Quartò, gratia facit justum Dei filium & heredem, juxta illud Coloss. 1. 12. *Gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis Sanctorum in lumine: qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filii dilectionis suæ.*

Quintus. Quintò, secum adducit omnes virtutes Theologicas, & morales supernaturales, putà prudentiam, justitiam, A fortitudinem, temperantiam, &c. ac septem dona Spiritus sancti, quæ primitus in Christo requievisse ait Isaias c. 11. 2. dicens: *Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini*. Ita docet D. Thomas 1. 2. qu. 63. a. 3. & q. 68. a. 1. ac passim Theologi.

Sextò, gratia est semen gloriæ: sicut ergo ex semine nascitur arbor & fructus, sic ex gratia nascitur felicitas & gloria æterna. *Sextus.*

Septimò, gratia est principium & causarum satisfaciendi pro præteritis culpis, tum merendi augmentum gratiæ & gloriæ. ita Conc. Trident. sess. 6. c. 16. & S. Thom. 1. 2. q. 114. Per gratiam ergo homo elevatur & fit ordinis non angelici, sed divini; adeoque consors, socius & particeps divinitatis: hujus enim maior participatio, esse nequit, quàm per gratiam. *Septimus.*

Considerent hæc peccatores, ut videant quantum gratiæ bonum ob vilem voluptatem amiserint, omnibusque viribus illud recuperare conentur; justi verò illud retinere, confirmare, augere & perficere satagant. Con- B siderent id quod ait S. Joannes epist. 1. cap. 3. v. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus.* & c. 3. 2. *Nunc filii Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus: scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus.*

Justi substantialiter fiunt consortes divinæ naturæ. Dico Secundò, justi fiunt consortes divinæ naturæ non tantùm accidentaliter per gratiam sanctificantem, sed & substantialiter per ipsam naturam divinam eis communicatam, qua adoptantur à Deo in filios, heredes, & quasi deificantur. Pro quo Nota Primo. Formalis justificatio & adoptio nostra totaliter consistit in charitate & gratia nobis indita & inhærente, quæ in se complectitur, secumque affert Spiritum Sanctum, qui charitatis & gratiæ est auctor: nec enim gratia adoptans à Spiritu sancto, nec Spiritus sancti adoptio à gratia divelli potest: sicut radius à sole, & sol à radio divelli nequit; uti nec ejus lux à calore, aut calor à luce separari potest. *Hæc scilicet est charitas Dei diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis*, ut ait Apost. Rom. 5. Spiritus sanctus enim per charitatem & gratiam nos for- C maliter justificat, inhabitat, vivificat & adoptat. Justitia enim inhærens, sive gratia justificans, non est una simplex qualitas, sed multa complectitur, scilicet remissionem peccatorum, fidem, spem, charitatem, gratiam, aliaque dona, ac ipsum Spiritum sanctum donorum auctorem. Hæc enim omnia in justificatione intuta accipit homo, ut ait Conc. Trid. sess. 6. c. 7.

Quia substantialiter eis datur Spiritus sanctus, totaque deitas. Hinc Nota Secundò. In justificatione & adoptione non tantùm donatur homini charitas & gratia, vel ipse Spiritus sanctus quoad dona sua dumtaxat, ut nonnulli censuerunt; sed etiam datur ipsissima persona Spiritus sancti, ac consequenter datur ipsa Deitas totaque S. Trinitas: ita ut ipsa non tantùm objectivè, sed & realiter & personaliter in anima justi cum donis, & per dona sua novo modo fiat præsens, in eaque quasi in templo suo substantialiter inhabitet, eamque sibi uniat & quasi deificet, ac consequenter adoptet. quod sanè magnæ est dignationis divinæ, æquè ac dignitatis & consolationis nostræ. Potuisset enim nos Deus & Spiritus sanctus ita justificare, ut solùm faceret justos, non tamen adoptaret in filios. Rursum potuisset nos adoptare in filios per D solam gratiam inhærentem: sed his non contentus ulterius voluit suam personam quasi annectere suis donis, eamque cum iis nobis donare, itaque per seipsum nos adoptare.

Probatur ex Patribus. Idipsum disertè docet S. Bonavent. in 1. sent. dist. 14. art. 2. q. 1. qua tota ostendit Spiritum sanctum, non tantùm in effectu, sed etiam in propria persona quasi donum increatum justis dari, ut sit eorum perfecta possessio. Idem docet Magister sentent. l. 1. d. 14. & 15. ex S. August. & aliis, & Scotus, Gabriel, Marsilius ibidem. Idem clarè asseverat S. Thomas 1. p. q. 43. art. 3. & 6. & qu. 38. a. 8. ubi ostendit Spiritus sancti nomen proprium esse donum, quia ipse donatur omnibus justis. S. Thomam sequuntur ejus discipuli, ac nostri Patres Vasquez, Valentia, & maximè Suarez l. 12. de Deo trino & uno c. 5. n. 11. & 12. qui inde infert, quòd Spiritus sanctus novo modo secundùm substantiam suam incipiat præsens esse in anima justi, quo antè non erat, citatque pro hac sententia S.

Leo-

Leonem, S. Augustinum, S. Ambrosium, adeoque cum S. Thoma eam ita certam esse asserit, ut contrarium dicere cente it esse errorem. Probatque ex S. Script. 1. Cor. 6. *Membra vestra templum sunt Spiritus sancti, quem habetis à Deo*. Roman. 5 *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*. 1. Joan. 4. *Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo*. Joan. 14. *Quem mittet Pater in nomine meo. Et apud vos manebit, & in vobis erit. Et ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*. & Joan. 16. *Si abiero, mittam eum ad vos*. Rationem dat Suarez num. 12. *Quia*, inquit, *dona gratiæ vi sua & quasi connaturali iure postulant realem ac personalem præsentiam Dei in anima per talia dona sanctificata: quia si per impossibile fingamus Spiritum sanctum non esse aliàs realiter præsentem intra animam, eo ipso quòd anima talibus donis afficeretur, ipsemet Spiritus sanctus veniret ad eam per præsentiam personalem, & maneret quamdiu gratia in illa duraret*. Simili modo, inquit, Verbum præsens est humanitati Christi; ut si per impossibile antea non fuisset illi præsens, jam per unionem hypostaticam illi fieret personaliter & intimè præsens. Addit deinde rationem moralem; quòd scilicet per gratiam fiat perfectissima amicitia inter Deum & hominem, quæ postulat præsentiam amici, putà Spiritus sancti, qui manet in anima amici sui, ut illi intimè uniatur, in eaque tamquam in templo suo resideat, colatur, ametur & adoretur.

Ex Script.

Ratione physica.

Morali.

Ex hac communicatione ipsiusmet personæ Spiritus sancti & divinitatis, sequitur animæ summa cum eo elevatio & quasi deificatio, ac consequenter adoptio perfectissima & divinissima, scilicet non tantùm per gratiam, sed & per substantiam divinam. Unde S. Basil. hom. de Spiritu sancto ait Sanctos propter inhabitantem Spiritum sanctum esse deos; dictum enim est illis à Deo: *Ego dixi, Dii estis, & filii Excelsi omnes*. Indeque probat Spiritum sanctum esse Deum: *Necesse est enim*, inquit, *divinum esse spiritum, & ex Deo esse, qui diis divinitatis est causa*. Jam sicut prioris adoptionis quæ fit per gratiam, causa formalis est ipsa gratia; ita hujus secundæ adoptionis quæ fit per communicationem ipsius Spiritus sancti, causa formalis est ipse Spiritus sanctus animam justi inhabitans; medium verò, dispositio & vinculum est ipsa gratia: sicut unio hypostatica est medium & vinculum quo humanitas unitur Verbo; sed cum hac dissimilitudine, quòd hoc vinculum in Christo non sit aliqua qualitas, sed modus duntaxat substantialis; hic verò in adoptione nostra sit qualitas & forma realis perfectaque, putà charitas & gratia, quæ natura sua poscit hanc personalem Spiritus sancti communicationem, eamque secum affert condescendente ipso Spiritu sancto. quod sanè mirè ejus in homines φιλανθρωπίαν, familiaritatem & benevolentiam demonstrat. ideoque jugi laude, meditatione & gratiarum actione est celebrandum.

Quocirca gratia justificans est quasi causa formalis hujus communicationis Spiritus sancti, quia eam poscit, illique indivulsè conjungitur: sicut calor in igne est quasi causa formalis splendoris, qui ex eo resultat: & lux in sole est causa quasi formalis virtutis calefactivæ, quam in se habet sol. Et sic gratia justificans est causa formalis uti justificationis nostræ, ita & adoptionis tam secundæ quàm primæ, omniaque hæc complectitur & secum adducit. Nec aliud videtur velle Conc. Trident. sess. 6. c. 4. & 7. cùm contra modernos hæreticos statuentes justitiam externam vel imputativam, docet in justificatione nos transferri in statum gratiæ & adoptionis filiorum Dei: & justificationis causam formalem esse justitiam Dei, *non qua ipse justus est, sed qua nos justos facit, justitiam in nobis recipientes, quam Spiritus sanctus partitur singulis prout vult*, &c. *Dum sanctissima passionis Christi merito per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui justificantur, atque ipsis inhæret: unde in ipsa justificatione cum remissione peccatorum hæc omnia simul infusa accipit homo per Jesum Christum, cui inseritur per fidem, spem & charitatem: nam fides, nisi ad eam spes accedat & charitas, neque unit perfectè cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit*. Porrò charitas secum adducit ipsam personam Spiritus sancti, ut paulò antè ostendi: justificatio ergo & adoptio prima est accidentalis, quia fit per gratiam & charitatem, quæ sunt accidentia; secunda ex prima profluens est substantialis, ideoque divinior; quia fit per communicationem ipsius Spiritus sancti, ac naturæ divinæ, ideoque quasi substantialiter nos facit filios Dei, ut ejusdem quasi naturæ & essentiæ cum Deo Patre nostro simus.

Hinc Origen. hom. 4. in Levit. docet, quòd societas nobis sit cum Patre, Filio & Spiritu sancto, juxta illud 1. Joan. 1. 3. *ut societas nostra sit cum Patre, & cum Filio eius Jesu Christo*, ac consequenter, inquit, cum Sanctis & cum angelis. Hanc societatem dirumpit & abnegat, quicumque malis actibus suis, malisque sensibus ab eorum conjunctione separatur. hæc Origen.

Symbolicè, simus divinæ consortes naturæ per Eucharistiam. ita S. Cyrillus catechesi. 4. *Sic*, inquit, *efficimur Christiferi* (*ac concorporei & consanguinei Christi*, ut paulò antè dixerat) *hoc est, Christum in corporibus nostris ferentes, cùm corpus eius & sanguinem in membra nostra recipimus; sic secundùm B. Petrum divinæ naturæ consortes reddimur*.

Symbol. per Eucharistiam sumus consortes divinæ naturæ

Tropol. Nyssenus initio operis epistol. ad Harmonium quærit: Quid sit christianismus? ac respondet: *Christianismus est imitatio divinæ naturæ*, ut cogitationes & actiones nostræ actionibus Dei similes sint, ab omni malitia & vitio alienæ, puræ, sanctæ: ut cælestia sapiamus, cælestibus afficiamur. Christianismus est conjunctio cum Christo, & professio vitæ Christi. Fieri enim non potest, quin Christus sit & justitia, & puritas, & veritas, atque cujusvis mali vitatio: neque Christianus esse potest, qui non illorum nominum quoque communionem & societatem in sese ostendat; alioqui nomen & figuram Christiani habet, non veritatem & rem. Affert exemplum simiæ, quæ à circulatore docta saltare & gestus humanos imitari, ac ad quæstum in theatrum producta, cùm spectatores ei applauderent, censerentque simiam humana veste & gestu præditam hominem esse; quidam ex eis callidior socio dixit: Ostendam tibi simiam esse simiam, non hominem: quare in theatrum simiæ objecit amygdala. quibus illa visis, oblita sui omnisque doctrinæ & decori, relicto circulatore magistro & præcentore suo, ad sua amygdala cucurrit, eaque enucleavit & comedit; itaque se simiam & bestiam, quæ non ratione, sed sensu & concupisccotia ageretur, ostendit. Ita Christiani multi habitum speciemque externam Christiani præ se ferunt; sed oblatis suis cupediis quasi nucibus, christianismi obliti in eas quasi pecora ruunt, itaque se non Christianos veros, sed fucatos; non homines ratione & fide viventes, sed hominum simias esse ostendunt. Baptismus enim & christianismus est *mors criminum, & vita virtutum*; ait S. Cyprianus l. 2. epist. 1. ad Donatum; & Optatus Milevit. l. 5. contra Parmen. Idem Nyssenus laudans fratrem suum S. Basilium: *Genus illi*, inquit, *familiaritas & necessitudo erat cum Deo; patria verò, virtus*.

Christianismus est imitatio Dei.

Quocirca graviter S. Leo serm. 1. de Nativitate: *Agnosce*, ait, *ò Christiane dignitatem tuam, & divinæ consors factus naturæ, noli in veterem vilitatem degeneri conversatione redire. Memento cujus capitis & cuius corporis sis membrum. Reminiscere quia erutus de potestate tenebrarum, translatus es in Dei lumen & regnum. Per baptismatis sacramentum Spiritus sancti factus es templum. Noli tantum habitatorem pravis de te actibus effugare, & diaboli te iterum subiicere servituti: quia pretium tuum sanguis est Christi, qui in veritate te judicabit, qui misericordia te redemit, qui cum Patre & Spiritu sancto regnat in sæcula sæculorum, Amen*. S. Macarius hom. 45. docet Deum universa potiri creatura; at societatem contraxisse cum solo homine, in eoque conquiescere: *Vides*, ait, *cognationem Dei cum homine, & hominis cum Deo? Quapropter sagax & prudens anima cunctas percurrens creaturas sibi quietem ipsa non reperit, nisi in Domino solo: nec Domino complacuit in ullo, præterquam in solo homine. Si explices oculos ad solem circulum eius reperies in cælo; lumen autem & radios in terram vergere, & ad terram tendere vim omnem lucis & splendorem. Sic etiam Dominus sedet à dextris Patris; oculum autem suum extensum habet in corda hominum in terra degentium, ut auxilium eius excipientes illuc, ubi ipse est, extollat: Quoniam*, inquit, *ubi ego sum, illic & minister meus erit*.

Porrò licet gratia faciens nos divinæ consortes naturæ adducat, & includat omnes virtutes; tamen S. Hieronymus

Castitas satis similes Deo.

nymus l. 1. contra Jovin. idipsum appropriat virginitati: *Grandia nobis*, inquit, *& pretiosa virginitatis promissa donavit, ut per hæc efficiamur divinæ consortes naturæ*. Quò facit id quod sequitur: *Fugientes eam quæ in mundo est concupiscentiæ corruptionem*. & illud Sapient. 6. 20. *Incorruptio facit proximum esse Deo*. Alii mediùs idipsum appropriant charitati, quæ, ut ait S. Bernard. serm. de diversis affectionibus animæ, ex affectu clamat: *Quid mihi est in cælo, & à te quid volui super terram? Defecit caro mea & cor meum, Deus cordis mei & pars mea Deus in æternum. Neque enim suum aliquid, non felicitatem, non gloriam, non aliud quidquam tamquam privato sui ipsius amore desiderat anima quæ ejusmodi est: sed tota pergit in Deum, unicumque ei ac perfectum desiderium est, ut introducat eam rex in cubiculum suum, ut ipsi adhæreat, ipso fruatur. Unde & jugiter revelata facie quoad potest cælestis sponsi gloriam speculando, in eamdem imaginem transformatur de claritate in claritatem, tamquam à Domini spiritu. Ex hoc planè audire meretur: Tota pulchra es amica mea. Audet & ipsa loqui: Dilectus meus mihi, & ego illi. Atque in hujusmodi felicissima & jucundissima confabulatione delectatur gloriosa cum sponso.*

magis charitas.

S. Ambrosius l. 6. epist. 38. *Quid illud attexam*, inquit, *quòd hominem Deus divinæ facit consortem naturæ, sicut in epistola Petri legimus? Unde non immeritò quidam ait; Cujus & genus sumus. Dedit enim nobis de cognatione sua, rationabilis scilicet naturæ, ut quæramus illud divinum, quod non longè est ab unoquoque nostrum, in quo & vivimus, & sumus, & movemur.*

Anagog.

Anagog. quod tamen accipi potest ut sensus literalis, ac prioris jam dati pars ultima & complementum (gloria enim est consummatio gratiæ) erimus divinæ consortes naturæ plenè & perfectè, cùm divinæ gloriæ, felicitatis & regni Deus nos faciet participes in cælo. Nam, ut ait S. Joannes epist. 1. c. 3. v. 2. *Cùm apparuerit, similes ei erimus*. & S. August. tract. 51. in Joannem: *Quem majorem honorem accipere poterit adoptatus, quàm ut sit ubi est unicus, non æqualis factus divinitati, sed consociatus æternitati?* Idipsum innuit Petrus, dicens: *Ut per hæc efficiamini divinæ consortes naturæ*, puta divinæ gloriæ participes. Deus enim per lumen gloriæ ostendens se clarè Beatis, eosque seipso implens & beans, ita se in eos transfundit, ut eos sibi similes efficiat, puta beatos, gloriosos, divinos & quasi Deos: nec enim altiùs assurgere potest homo, aut magis Deo uniri, in eumque transire. Unde S. Athanas. serm. 4. contra Arrian. *Ut enim Dominus*, ait, *induto corpore factus est homo: ita & nos homines ex Verbo Dei deificamur* (θεοποιούμεθα, id est, *fimus Dei*) *eò quòd illud receptum sit in carne, & jam inde vitam æternam adipiscamur*. Et Nazianz. orat. 42. ait hominem divinitatem consequi, ut Dei claritatem videat. ubi Nicetas: *Deificatio*, ait, *omnis actionis & contemplationis est terminus. Deificatio*, id est, Dei visio & contemplatio: per hanc enim Beati Deum ita possident, ut eum eo quasi deificari & in Deum transire videantur, perinde ac ferrum planè ignitum in ignem converti videtur.

Hoc sensu particula *ut*, cùm dicitur, *Ut efficiamini divinæ consortes naturæ*, propriè significat causam efficientem & finalem; gratia enim efficit gloriam, quæ nos facit consortes divinæ naturæ & beatitudinis, atque gloria est finis gratiæ. Nam in priori sensu literali *ut*, significat causam formalem: gratia enim formaliter nos facit consortes divinæ naturæ, id est, gratos Deo, amicos, filios & heredes Dei, homines divinos & deiformes.

Illapsus Dei in Beatos qualis.

Denique ex hoc loco Henricus à Gandavo quod lib. 13. q. 12. censuit beatitudinem & visionem Dei fieri per illapsum divinitatis, ita scilicet ut Beatus videat Deum, hacque visione beetur non producendo, nec activè eliciendo hanc visionem, sed merè passivè se habendo: Deum enim solum suo illapsu illam efficere & producere primùm in anima, deinde in animæ potentiis. Primò ergo, inquit, ipsa animæ essentia illuminante increata luce, scilicet ipsa deitate per illapsum lucet, & inflammata ardore charitatis ita ardet, ut in ipsa appareat nihil nisi Deus; sicut in ferro candente nil apparet nisi ignis: deinde derivatur in potentias, nempe in intellectum, purgando ipsum ut clariùs videat; & voluntatem, ut

A ardentiùs amet, itaque tota anima sit igne divinitatis accensa. Sic Henrici sententiam de formali beatitudine, quæ est ipsa visio & amor Dei visi, explicant & refelluot D. Soto in 4. dist. 49. qu. 1. ar. 3. & Scotus dist. 49. q. 2. Noster tamen Vasquez 1. 2. disp. 8. c. 2. meliùs censet Henricum loqui de beatitudine & illapsu divinitatis objectivo, non formali: deitas enim est nostra beatitudo non formalis, sed objectiva: quia scilicet ipsa est objectum quod sui visione nos beat.

FUGIENTES (ἀποφυγόντες in aoristo, id est, *cùm aufugeritis*; Pagnin. & Tigur. *si refugeritis*) EJUS QUÆ IN MUNDO EST CONCUPISCENTIÆ CORRUPTIONEM] τῆς ἐν κόσμῳ ἐν ἐπιθυμίᾳ φθορᾶς, id est, *corruptionem quæ est in concupiscentia in mundo*; Pagnin. & Tigur. *si refugeritis à corruptione quæ est in mundo per concupiscentiam*: concupiscentia enim cùm sit carnalis & sordida, planè repugnat divinæ naturæ, quæ purissimus & sanctissimus est spiritus. Rursum ipsa corrumpit tam corpus, quàm animam: unde Cæsarius Arel. hom. 21. *Incomparabiliter*, ait, *graviorem putorem reddunt cogitationes luxuriosæ, quàm cloaca*. Si ergo divinæ naturæ

B consortes effici cupimus, necesse est ut concupiscentiæ renunciemus & bellum indicamus.

Unde S. Leo serm. 1. de Nativit. *Deponamus ergo*, inquit, *veterem hominem cum actibus suis, & adepti participationem generationis Christi, carnis renunciemus operibus*. *Fugienda concupiscentia.*
Idem serm. 2. de Ascens. *Sursum vocatos animo*, ait, *terrena desideria non deprimant, ad æterna prælectos peritura non occupent, viam veritatis ingressos fallaces illecebræ non retardent, & ita à fidelibus hæc temporalia decurrantur, ut peregrinari se in hac valle mundi cognoscant, in qua etiamsi quædam commoda blandiantur, non amplectenda nequiter, sed transeunda sunt fortiter*. Et mox: *Cui autem nisi diabolo carnales militant voluptates, qui animas ad superna tendentes corruptibilium bonorum delectationibus obligare, & ab illis sedibus de quibus ille excidit gaudet abducere*. S. Hilarius in psal. 118. litera *beth*: *Patens*, inquit, *Deo est fidelis pectoris & ampla possessio, ut inhabitet & inambulet. Sed qui inhabitat, qui inambulat, quid tertium addidit; Et ego ero illorum Deus. Ecce promissam nobis ab eo portionem, ut simus Dei inhabitatio. Et dum in nobis ambulat, fit nobis ipse pos-*

C *sessio, si sæculum relinquamus, si possessioni terrenæ habitis renunciemus, si hereditatem caducorum respuamus, si viventes de sæculo exeamus*. Qui enim semel se in divinitatem mersit animus, non nisi Deo & divinis pascitur, cætera ut exilia & vilia fastidit.

VOS AUTEM CURAM OMNEM SUBINFERENTES] Græca addunt, καὶ αὐτὸ δὲ τοῦτο, id est, *& hoc ipsum*, scilicet facite, ut fugiatis concupiscentiam, sicut jam dixi, ad id *omne studium conferentes*. ita Clarius, Cajet. Vatabl. Transit S. Petrus à Deo ejusque donis ad fidelem, ejusque officium, ut scilicet donis Dei jam dictis dignè utatur, obsequatur, cooperetur, nec otiosa ea esse sinat; sed ea operando adaugeat & perficiat, ut quasi servus fidelis Deo reposcenti rationem talentorum dicere possit: *Domine mna tua decem mnas acquisivit*, Lucæ 19. 16. ideoque ab eo audiat: *Euge serve bone, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem civitates*. *Vers. 5.*

Nota. Pro *subinferentes* græcè est παρεισενέγκαντες, quod ex duabus præpositionibus componitur, scilicet

D εἰς, id est *in*, & παρὰ, id est *sub*; præter, propè, obiter. Hæc ergo vox significat Primò, gratiam per se solam non sufficere ad salutem, sed requiri cooperationem liberi arbitrii, *ut subinferatur admitenda etiam nostræ voluntatis efficacia. Adjutor enim noster Deus dicitur, nec adjuvari potest, nisi qui etiam aliquid sponte conatur: quia non sicut in lapidibus insensatis, aut sicut in eis in quorum natura rationem voluntatemque non condidit, salutem nostram Deus operatur in nobis*, ait S. Augustinus libr. 2. de Peccat. mer. c. 5. Idem serm. 45. de verbis Domini: *Agis*, inquit, *si agaris: & bene agis, si à bono agaris*.

Secundò, τὸ παρὰ, id est *sub*, significat in operibus gratiæ & salutis præire gratiam quasi dominam, subsequi verò voluntatem quasi pedissequam & ancillam. Unde ait: *Ministrate*, quasi ministri gratiæ, gratia enim excitat voluntatem, ut assurgat ad opus cæleste & divinum, uti docet Conc. Trident. sess. 6. c. 5. Erravit ergo Pelagius, qui gratiam fecit pedissequam naturæ & liberi arbitrii;

bitrii: *Deus est enim qui operatur in nobis & velle & perficere*, ait Paulus Philip. 2. 13. utique per gratiam. Gratia ergo excitans & operans prævenit voluntatem: voluntas deinde gratiæ cooperatur, itaque gratia ex operante fit cooperans. Natura enim & voluntas ad opera salutis est infirma, impotens & per peccatum mortua: per gratiam ergo quasi animata & vivificata à somno & morte excitatur, roboratur & fit potens ad pœnitendum, sperandum, amandumque Deum, juxta illud: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus*, Ephes. 5. 14.

Tertiò, τὸ παρὰ, id est, *sub*, *præter*, significat præter voluntatis & naturæ meritum & ordinem esse, quòd illa ad hæc dona salutis & gloriæ, quæ supra sunt & superioris ordinis, ordinetur; nimirum quòd debeat voluntas à gratia supra naturam elevari & quasi fieri supernaturalis, ut supernaturalia opera fidei, spei, charitatis, &c. operari possit, quibus perveniat ad salutem: in hisce enim operibus voluntas nil per se potest, sed debet elevari à gratia: unde à gratia habet opus omnem dignitatem & meritum: à gratia enim habet quòd sit opus charitatis, B cæleste, supernaturale, divinum, meritorium vitæ æternæ: à voluntate verò habet quòd sit opus humanum, voluntarium, liberum. τὸ ergo παρὰ significat voluntatem quasi præter ordinem, per gratiam elevatam irrepere & insinuare sese in hos actus supernaturales, nec suis viribus quidquam posse operari in hisce actibus; sed omnes vires ad eos operandos accipere à gratia sicut ergo ferrum per se non potest calefacere; sed si igni uniatur fiatque ignitum, ab igne accipit vim calefaciendi & urendi: sic pariter & voluntas à gratia accipit vim credendi, sperandi, amandi Deum, &c.

Quartò, τὸ εἰς, id est *in*, significat voluntatem tantùm Dei donum debere studiosè complecti, omnesque suas vires conferre & inferre in opera hæc divina. Unde ait, *Omnem curam*, græcè σπουδὴν, id est *studium*, diligentiam, sollicitudinem, nisum, conatum, *subinferentes*, *ministrate*, ἐπιχορηγήσατε, id est *suggerite*, suppeditate, præstate, subministrate, adiicite, adjungite.

IN FIDE) Aliqui legunt τῇ πίστει, id est *fidei*. q. d. Subministrate fidei vestræ vigorem & virtutem, item scientiam, abstinentiam, patientiam, pietatem, &c. Facite scilicet ut fides vestra non sit otiosa, sed harum virtutum operatrix, & negotiosa.

C Verùm alii passim legunt ἐν τῇ πίστει, *in fide*, id est, cum fide, vel per fidem: fides enim viva excitat virtutem, patientiam, pietatem, &c. Ubi Nota. Vox *in* significat Primò, connexionem virtutum, scilicet eas inter se esse connexas, q. d. Fidei annectite virtutem, virtuti scientiam, &c. Secundò, unam ab alia roborari & vigorem accipere, q. d. Fidei inserite virtutem, virtuti scientiam, quasi medullam ossi, vigorem membris, spiritum corpori: enervis enim & infirma est fides, nisi virtute fulsulciatur; & virtus, nisi scientia dirigatur, &c. Tertiò, earum medium & ordinem, q. d. in Fide, id est, *per fidem excitate*, in vobis virtutem, per virtutem scientiam, per scientiam abstinentiam, &c. Quartò, earum coronam & coronidem: sicut enim annulus aureus insertus alteri, & hic alteri & alteri, efficit catenam & quasi coronam auream: ita fides inserta virtuti, virtus scientiæ, scientia patientiæ, patientia pietati, &c. efficit orbem & coronam virtutum, quæ instar monilis, aut cycladis D aureæ mirè vestit, ornat & perficit animam.

VIRTUTEM) τὴν ἀρετὴν, id est *virtutem*, propriè dictam, non δύναμιν, id est *potentiam*, q. d. Fidei jungite virtutum opera, cognitioni addite praxim. ita Oecumen. Secundò & aptiùs, per *virtutem*, accipe virtutis vigorem, robur & fortitudinem: nam ἀρετὴ dicitur quòd habeat aliquid Ἄρεως, id est *Martis*, putà quòd Martialis sit, bellicosa, mascula, robusta, generosa, heroica. Si enim quamlibet virtutem acciperet, non subjungeret patientiam, pietatem, &c. utpote quæ sub generico virtutis nomine quasi species comprehenduntur. Sensus ergo est, q. d. Commendo vobis ò fideles uti fidei robur, ita vigorem virtutis, putà fortitudinem ad omnia ardua heroicè superanda, quam aliis elogiis vobis non commendo, quia ipsa se sua specie & pulchritudine sat superque commendat, nimirum non eget honestamento virtus;

Virtus est Marte,

A ipsa suum decus est, sicut vitium & mollities animi non eget vituperio; ipsa enim sibi dedecus est: *virtus* enim à viro dicta est; unde propriè significat fortitudinem, quòd ea viro congruat. Ita Cicero Tuscul. 2. *Appellata est*, ait, *ex viro virtus. Viri autem propria maximè est fortitudo, cuius munera duo maxima sunt, mortis dolorisque contemptio. Vtendum est igitur his si virtutis compotes, vel potiùs si viri volumus esse; quoniam à viris virtus nomen est mutuata*. Virtus ergo est perferendorum malorum fortis atque invicta patientia. Idem Philip. 4. *Omnia alia*, ait, *falsa, incerta sunt, caduca, mobilia: virtus est una altissimis defixa radicibus, quæ numquam ulla vi labefactari potest, numquam dimoveri loco*. Virtus ergo poscit robur Socraticum. & Virgil. 5. Æneid.

Tunc pudor incendit vires & conscia virtus.

Hinc rursum Cicero ad Plancum libr. 10. docet virtutem omnia quantumvis ardua transcendere, omnia occupare: *Omnia summa*, ait, *consecutus es virtute duce, comite fortuna*. & pro Plancio: *Is gloria maximè excellit, qui virtute plurimum præstat*. Pindarus verò in Isthmiis ode 6. B *Si quis hominum*, ait, *sumptu delectatus & labore, exercet à Deo structas virtutes, simul Deus illi amabilem gloriam serit, jam ad ultimos fines felicitatis appelleas ancoram iecit, divinitus honoratus existens*. Clemens Alexandr. lib. 4. Stromatum citat illud Simonidis: *Fertur virtus habitare in rupibus aditu difficilibus*. & Hesiodum, qui dicit sudorem ante virtutem esse positum:

—— Via longa est atque acclivis ad ipsam.
Ardua namque priùs, sed cùm ad fastigia ventum,
Fit facilis.

Exigit ergo S. Petrus, ut fideles in fide & vita Christiana sint non segnes & debiles, sed alacres & valentes, uti fuit S. Valentinus Martyr, qui suo fidei verbique vigore & valore penè Claudium II. Imper. ad Christum convertit; ut habent ejus acta 14. Februarii. Tales facit S. Petrus suos cives & subditos, ut Romani essent, id est Valentini: Roma enim primitus dicta est Valentia, teste Solino Polyhist. c. 2. & Dionys. Halicarn. lib. 1. Antiqu. Roman. unde etiam græcè dicitur ῥώμη, id est *robur*.

Hinc illa virtus Martyrum Romanorum, in continuis persecutionibus & tormentis à S. Petro usque ad Sil- C vestrum, putà à Nerone usque ad Constantinum per 300. annos: quibus proinde rectè accinas illud psal. 67. vers. 36. *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel, ipse dabit*, imò dedit, *virtutem & fortitudinem plebi suæ; benedictus Deus*, qui facit Martyres fortes, quasi novos Israeles dominantes tyrannis ipsique Deo.

IN VIRTUTE AUTEM SCIENTIAM) Primò, per *scientiam* Oecumen. accipit perfectam mysteriorum Christi & Dei cognitionem, quæ, inquit, *non cuilibet advenit, sed ei tantùm, qui ex operibus præstantioribus per habitum exercitatos sensus sibi comparavit*. Secundò, S. August. 14. de Trinit. cap. 1. *Sapientia*, ait, *est rerum divinarum cognitio; scientia verò rerum humanarum*. Tertiò, Arias per *scientiam* accipit intellectum S. Script. Quartò, Gregor. de Valentia 1. p. disp. 1. qu. 1. puncto 3. §. 1. & alii Scholastici per *scientiam* accipiunt Theologiam, quæ ex principiis fidei conclusiones theologicas educit, quam ex hoc loco probant esse scientiam. Quintò & genuinè, per *scientiam* accipe practicam, puta prudentiam Christianam & divinam, quæ docet quid Christiano, quolibet loco, tempore, cæterisque circumstantiis agere aut D non agere conveniat: quam S. Antonius dicebat esse principem, S. Bernard. serm. 49. in Cantic. aurigam virtutum cæterarum. vide Cassian. collat. 2. cap. 2. Unde S. Petrus ait hanc scientiam parere abstinentiam, patientiam, pietatem, amorem fraternitatis, & charitatem. Rursum eam nasci ex virtute, id est fortitudine: fortis enim & masculus animus rectus est, recteque de agendis judicat; mollis verò & effeminatus, quia in suas cupiditates nimis propendet, hinc pravus est, & perversè de agendis judicat. Vide S. Bernard. serm. 3. in Vigil. Nativ. ubi damnat eam doctrinam quæ operibus bonis destituitur, solamque veram esse scientiam docet eam, quæ vitam componit & mores emendat. Idem serm. 36. in Cantic. *Sunt*, ait, *qui scire volunt, ut sciant; & turpis curiositas est: & sunt qui scire volunt ut sciantur & ipsi; & turpis vanitas est: & sunt qui scire volunt ut scientiam suam vendant; & turpis quæstus est. Sed sunt quoque qui scire volunt*

Scientia quintuplex.

Vera scientia quæ,

lunt ut ædificent; & charitas est: & idem scire volunt ut ædificentur; & prudentia est. Horum omnium soli ultimi duo non inveniuntur in abusione scientiæ: quippe qui ad hoc volunt intelligere, ut bene faciant. Idem l. de Conscientia cap. 2. *Multi*, ait, *scientiam quærunt, pauci conscientiam.* Vera ergo scientia dirigit, rectamque & sanctam facit conscientiam. unde S. August. epist. 119. c. 21. *Sic*, inquit, *adhibeatur scientia tanquam machina quædam, per quam structura charitatis assurgat.*

Vers. 6. In scientia (id est, cum scientia, & per scientiam) autem abstinentiam] Scientia enim, sive ethica Christiana Primò, docet abstinentiam, sive temperantiam in cibo & potu, cæterisque carnis voluptatibus, ne per eas magnitudinem donorum Dei afficiamus contumelia, ait Clarius: nisi enim hæ primò refrænentur, ad alias virtutes progressus fieri nequit præsertim quia ex intemperantia & gula omnium vitia oriuntur, ut docet S. Gregor. 3. parte Pastor. admonit. 20. Adde, scientiam & abstinentiam esse comites & quasi sorores, ut una sine alia reperiri nequeat: unde Daniel cum sociis cap. 1. per abstinentiam adeptus est rerum omnium scientiam. & Salomon: *Cogitavi*, ait, *in corde meo abstrahere à vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam, devitaremque stultitiam.* Eccles. 2. 3. Rursum abstinentia connexa est virtuti & fortitudini: nam, ut ait S. Bernard. serm. 1. de omnibus Sanctis: *Quid mirabilius, aut quod martyrium gravius est, quàm inter epulas esurire, inter vestes multas & pretiosas algere, paupertate premi inter divitias, quas offert mundus, quas ostentat malignus, quas desiderat noster iste appetitus?* Pro *abstinentiam* græcè est ἐγκράτειαν, id est *temperantiam*, vel *continentiam*, quæ generalis est virtus modum ponens superbiæ, iræ, gulæ, libidini, avaritiæ, acediæ, vitiisque omnibus, omnesque actiones hominis moderans & componens. unde Oecumen. per continentiam accipit modestiam quæ scientiam moderetur, ne superbiat, mentemque inflet. Alii accipiunt castitatem: hæc enim est comes & soror sapientiæ. Unde utraque specie matronæ in visione apparens S. Gregorio Nazianz. dixit: *Notæ tibi sumus & familiares. Altera enim ex nobis sapientia, altera castitas dicitur; & missæ sumus à Domino tecum habitare, quia jucundum nobis & mundum in tuo corde habitaculum præparasti.* ita Ruffin. in Prologo Apolo. & Aldhelmus de Laudib. virg. cap. 13.

Scientia & abstinentia sunt sorores.

In abstinentia autem patientiam] Quia, ut ait S. Gregor. 3. part. Pastor. admon 20. *mentes abstinentium plerumque impatientia à sinu tranquillitatis excutit. hinc S. Petrus eis ut adesset admonuit.* quod intellige de rigida & nimia abstinentia ac jejunio: hæc enim corpus debilitat & exsiccat, ideoque bilem acuit, indeque iram & impatientiam. Moderata enim abstinentia & sobrietas uti corpus, ita & animum componit, facitque moderatum, patientem & hilarem; idque significat hic S. Petrus: *In abstinentia* enim, id est, per abstinentiam, ait: *ministrate patientiam*: patientia enim major altiorque est virtus quàm sit abstinentia. onde Sapiens Proverb. 16. 32. *Melior est*, inquit, *patiens viro forti, & qui dominatur animo suo expugnatore urbium*; quia, ut explicat S. Gregor. hom. 25. ab hoc urbes *quæ extra sunt vincuntur; per patientiam verò ipse à se animus superatur, & semetipsum sibimet ipse subjicit, quando eum patientiam in humilitate tolerantiæ sternit.* Pro *patientiam*, græcè est ὑπομονήν, id est, *tolerantiam, sustinentiam*, per quam aliqui accipiunt perseverantiam in abstinentia, ut scilicet abstinentia non sit unius diei aut mensis, sed continua per omnem vitam, utque omnibus voluptatibus & tentationibus fortiter & constanter resistat (non rarò enim fit ut quem tormenta non vincunt, vincat voluptas) uti de adolescente illo, qui à muliere tentatus præmordens linguam, illam in eam expuit, refert S. Hieron. in Vita S. Pauli Eremitæ, itaque voluptatem vincentem vicit.

In patientia (per patientiam) autem pietatem] εὐσέβειαν id est, *Dei cultum*, ut homo patiens in Deum pius evadat: afflictiones enim eum deficiunt faciuntque humilem, ac cogunt ut invocet Deum pro ope. *Patientia*, ait Oecumen. *subintrans rem omnem absolvit, & perfectionem erga Deum obedientiam reddens, pietatem nobis conciliat.* Porrò pietas, quia Deum respicit & colit, al-

A tior est gradus, majorque virtus quàm sit patientia. Est ergo hic catena; simulque climax & gradatio virtutum. Unde Beda & Dionys. octo hasce S. Petri virtutes assimilant octo gradibus quibus ascendebatur ad templum Salomonis. Insuper jungit Petrus patientiam pietati, ut doceat fideles qui tam multa & dura patiebantur, ea omnia referre per pietatem ad Dei cultum; ut illius amore & honore omnia generosè sustineant, uti fecere Martyres. Pietas ergo est condimentum & perfectio patientiæ; sicut patientia est occasio & illex pietatis.

Aliqui per *pietatem* accipiunt benignitatem, quasi requiret S. Petrus ut patiens erga eos qui se affligunt sit pius, id est benignus, beneficus & misericors. unde S. August. 10. Civit. 1. ait, εὐσέβειαν, id est *pietatem*, licèt propriè congruat Deo, tamen sæpè in operibus misericordiæ frequentari: quia hæc mirè placent Deo, iisque quasi sacrificiis ipse placatur. Verùm hæc opera includuntur in amore fraternitatis, de quo subdit S. Petrus.

In pietate autem amorem fraternitatis] quia Deo non placet pietas nisi amore fraterno condiatur, si scilicet sit expers beneficentiæ, juxta illud: Vers. 7.
B *Misericordiam volo, & non sacrificium*, Matth. 9. 13. ubi significat Deus se magis coli & honorari amore fratrum, quàm sacrificio. Vult ergo ipse pietatem fidelium non esse aridam & otiosam, sed ad fratrum amorem, id est, proximorum commoda & salutem, dirigi. Contra hoc peccant nonnulli fideles ita suis devotionibus addicti, ut fratrum & pauperum obliviscantur, quin & avarè sua recondant, nec quidquam in egentes conferre velint.

In amore autem fraternitatis charitatem) Charitas enim est summa & culmen virtutum, quæ earum orbem & circulum jam recensitum perficit & coronat; estque quasi gemma in annulo.

Vult ergo S. Petrus amorem fraternum non merè esse fraternum, id est, manare ex nudo amore proximi, sed condiri & animari vera charitate Dei, ut scilicet ex amore Dei amemus proximum quasi imaginem & participium Dei, adeoque in proximo amemus Deum, illique subveniamus propter Deum, ideoque non distinguamus in proximo qualitates & conditiones, ut, v. g. amemus ci-
C ves, non exteros; cognatos, non à cognatione remotos; amicos, non inimicos: Deus enim inter hos non distinguit; sed omnibus se Deum exhibet pluendo super bonos & malos, benefaciendo justis & injustis, ideoque charitas Dei neminem excludit, sed omnes suis visceribus complectitur. *Amicos diligere omnium est, inimicos autem solorum Christianorum*, ait Tertull. ad Scapulam cap. 1.

Hæc est ergo catena octo virtutum S. Petri perfectè ornans Christianum, si nimirum fidei jungatur virtus, virtuti scientia, scientiæ abstinentia, abstinentiæ patientia, patientiæ pietas, pietati amor fraternus, amori fraterno charitas. In his consistit summa & perfectio vitæ Christianæ: hæ sanctum, absolutum & perfectum efficiunt Christianum: fides enim, pietas & charitas reddunt officium debitum Deo: scientia, abstinentia & patientia reddunt debitum sibi: amor fraternus reddit debitum proximo.

Catena virtutum.

Hæc enim si vobiscum adsint Græca habent, ταῦτα γὰρ ὑμῖν ὑπάρχοντα, quæ vel conditionatè verti possunt, uti vertit Noster, vel absolutè: *Hæc enim* Vers. 8.
D *cùm vobis adsint.* ita Pagnin. & Tigur. aptiùs tamen conditionatè: exhortatur enim S. Petrus fideles ad studium virtutum ex earum fructu, dicens: *Hæc enim si vobiscum adsint*, et superent, id est, abundent, exuperent: hoc enim significat πλεονάζοντα (perperam ergo Beda, Glossa, Hugo & Thomas Anglicus, *si superent*, inquiunt, hoc est, si vincant vitia contraria) non vacuos græcè ἀργούς, id est *otiosos*, nec sine fructu, bonorum operum: unde pro ἀκάρπους, id est *sine fructu*, aliqui legunt ἀέργους, id est, *sine opere*, vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione] q.d. Si adsint vobis virtutes quas jam recensui, efficient ut vestra fides & cognitio Christi non sit inanis, otiosa, infrugifera & expers meriti, sed in opera virtutum jam dictarum sese exerat, itaque sit plena, negotiosa, frugifera & ingenti meritorum numero dives & lo-

cuples. ita Adamus, Arias, Salmeron, Titelman. & A alii. Dicit hoc S. Petrus contra Simonem & Gnosticos, qui docebant nos sola fide justificari, uti docent moderni Huguenoti, quos rectè Hugnosticos voces. Unde contra eosdem S. Jacobus cap. 2. multis probat fidem sine operibus esse vanam & mortuam. Secundò, Lyranus, Hugo, Dionys. *per cognitionem Christi* accipiunt visionem beatificam. quasi d. Hæ virtutes parient vobis cognitionem Christi perfectam, scilicet visionem beatificam. Addit Cajetan q. d. Hæ virtutes facient ut in hac vita crescatis in cognitione & amore Christi. Favent Græca quæ habent, *εἰς τὴν ἐπίγνωσιν*, id est, *in cognitionem*, scilicet majorem & pleniorem, juxta illud cap. 3. 18. *Crescite in gratia & cognitione Dei nostri.*

Denique Oecum. Hugo, Glossa, & Cathar per *cognitionem Christi*, accipiunt diem judicii, quo scilicet Christus cogniturus est, examinaturus & judicaturus de singulorum virtutibus & vitiis. Verùm prima expositio uti planior, ita & germanior est, præsertim quia S. Petrus *ἐπίγνωσιν*, vocat cognitionem quam in hac vita habemus de Christo, ut patet v. 2. & 3. diem autem judicii & beatificæ visionis vocat diem revelationis Christi, ut patet B epist. 1. c. 1. v. 5. 7. 13.

Nota. Pro *constituent* græcè est *καθίστησι*, id est *ponent* statuent, collocabunt, q. d. Hæ virtutes vos deducent ad veram & plenam cognitionem & scientiam, in eaque quasi in luce clarissima & jucundissima fixè firmiterque collocabunt, adeoque à cognitione viæ deducent ad cognitionem & visionem patriæ, in qua videbitis facie ad faciem Deum deorum in cælesti Sion. Significat S. Petrus veram & plenam cognitionem Dei & Christi esse summum bonum, & beatitudinem tam hujus vitæ per fidem, quàm futuræ per speciem & visionem, juxta illud Christi: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum*, Johannis 17. Opponit enim S. Petrus virtutibus præditos & virtutibus destitutos, quòd iis præditi collocentur in plena cognitione Dei & Christi, quasi in luce paradisi; iis verò destituti quasi cæci versentur in tenebris abyssi; unde de iis subdit, *Cui enim non præstò sunt hæc, cæcus est & manu tentans.* virtutes enim sunt lumina practica quæ animam mirè ornant & illuminant, ac in Dei cognitione C quasi luce clara collocant & confirmant: sicut fructus arborem stabiliunt; faciunt enim ut illa profundiores in terra radices agat, quibus succum, quem fructibus suggerat, hauriat. Hinc Clemens Alexandr. 1. Pædag. cap. 6. & 4. Strom. cap. 2. ac Damascen. Paralipomen. 2. cap. 65. *γνωστικὸν*, id est *scientem*, & cognitione præditum, vocat virum perfectum, qui scientiam virtuti & praxi jungit, ac alios quoque docet & perficit.

Vers. 9. CUI ENIM NON PRÆSTO SUNT HÆC, cui desunt octo virtutes jam recensitæ, CÆCUS EST] practicè scilicet; quia non habet practicos practicæ fidei & cognitionis oculos: hi enim sunt virtutes jam dictæ. Hinc Christus de Pharisæis qui habebant fidem praxi virtutum carentem: *Sinite illos*, inquit, *cæci sunt & duces cæcorum*, Matth. 15. vers. 14. & ante Christum prævidens eos Isajas cap. 59. vers. 10. depingit: *Palpavimus sicut cæci parietem, & quasi oculis attrectavimus, impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui.* & Sophon. cap. 1. 17. *Ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt.* & Job cap. 5. v. 14. *Per diem incurrent tenebras, & quasi in nocte sic palpabunt in meridie.* Significat S. Petrus eos qui virtutibus carent, quasi cæcos in tenebris ignorantiæ versari, D quia carent prudentia & scientia practica, quæ est lux & dux virtutum. Anag. Oecumen. id refert ad adventum Christi ad judicium qui erit instar solis fulgidus & gloriosus: *nam tunc improbis cæcitas orietur, quia & justi ad tantum lumen quamdam veluti sentient imbecillitatem.*

ET MANU TENTANS] putà viam prætentans: cæci enim quia oculis carent, manu viam prætentant & quasi
μυωπάζων quid. palpant, necubi labantur vel impingant. Græcè est *μυωπάζων*, quod Primò, verti potest, *clausis oculis existens &*
Respond. Primò. *incedens*: *μύω* enim est *claudo*, *ὦπας* vocant *oculos*. Secundò, *μυωπάζων*, id est, *muris habens oculos*, *μῦς* enim est
Secundò. *mus*. murem accipe subterraneum putà talpam, q. d. Qui virtutibus caret, cæcutit ut talpa, quæ manibus palpat & terram subruit.

Ubi Nota, eos qui non virtuti, sed carni & mundo student, rectè comparari talpis. Primò, quia sicut talpæ habent oculos, quos reipsa curiosè intuitus sum; sed pellicula obductos, ne à terra dum eam subruunt lædantur ideoque eorum usu, putà visu, destituuntur: sic & isti mentem habent, sed cupiditatibus velatam & cæcatam, ideoque ea non utuntur; quia sensibus aguntur velut talpæ terræ incumbentes. quare in aggerendis opibus rebusque terrenis discernendis sunt lynces, in cælestibus talpæ. Id de talpa docet Aristot. l. 1. de Histor. anim. c. 9. *Habent*, inquit, *oculos animalia, quæ animal generant, omnia præter talpam, quam modo quodam habere dixerim, cùm tamen omnino habere negem: quippe cùm omnino quidem nec videat, nec perspicuos habeat oculos: verùm si quis prætentam membranam detrahat, locus oculorum apparet & pars nigra eorumdem*, Unde illud Virg. *Talpæ oculis capti*. & Plinius lib. 30. cap. 3. ait *talpas à natura damnatas cæcitate perpetua.* Idem lib. 11. cap. 37. *Talpis*; ait, *visus non est, oculorum effigies inest, si quis prætentam detrahat membranam*. Secundò, talpæ quia non vident, hinc acutiùs audiunt, natura pensante visum auditu, ibique vim alibi occlusam fortiùs exerente. Ita Plinius lib. 10. cap. 69. docet hominem superare cætera animalia tactu & gustu; at reliquis sensibus superari ab iisdem: nam *aquilæ*, inquit, *clariùs cernunt, vultures sagaciùs odorantur, liquidiùs audiunt talpæ obrutæ terra tam denso atque surdo naturæ elemento. Præterea voce omnium in sublime tendente, sermonem exaudiunt*. sed fabulosum est quod addit: *Si de iis loquare, intelligere etiam dicuntur & profugere*. Ita mundani auditu pollent, totique sunt auriti, ut audiant nova, curiosa, secreta, præsertim quæ proximi famam lædunt etiam absentis & toto orbe remoti, atque apud Antipodes degentis. Tertiò, talpæ ita terræ inhiant, ut defossæ videantur, sepultisque similes, ait Plinius lib. 11. cap. 37. ita carnales in carne, mundani in mundo se defodiunt & sepeliunt. Quartò, talpæ sua antra habent sub terra, lucifugæ sunt, solemque fugiunt: in sua antra germina & radices pro annona coacervant: ita avari non nisi coacervandis opibus, gulosi deliciis, superbi honoribus student. Quintò, talpæ insano labore pedibus quasi manibus terram assiduè suffodiunt, adeò ut integras subinde urbes subruant. Ita Plinius lib. 8. cap. 29. *M. Varro*, ait, *auctor est à cuniculis suffossum in Hispania oppidum, à talpis in Thessalia, à ranis civitatem in Gallia pulsam, ab locustis in Africa, ex Gyaro Cycladum insula incolas à muribus fugatos*. Ita mundani qui insano cupiditatis alicujus œstro agitantur, ut ea potiantur, omnia concitant, omnia miscent & turbant, adeoque integras sæpè urbes & regna convellunt, bellis cædibusque conficiunt.

Carni dediti sunt talpæ.
Primò.
Secundò.
Tertiò.
Quartò.
Quintò.

Tertiò, *μυωπάζων* verti potest, *connivens* vel *nictans oculis*: unde ab Aristot. sect. 31. Problem. myopes vocantur qui proxima vident, remota non vident. & Hesychius in Lexico, *μυωπάζων*, ait, *λέγονται οἱ ἐκ γενετῆς τὰ μὲν ἐγγὺς βλέποντες, τὰ δὲ ἐξ ἀποστήματος οὐχ ὁρῶντες*. Gellius vero lib. 4. cap. 2. myops, inquit, est lusciosus: & Oecum. hic, *lusciosum esse*, ait, *id est μυωπάζειν, nihil aliud significat, quàm cæcutire*. & clarè Budæus, *Myopes*, ait, *dicuntur, qui inde ab initio ortus sui nisi admota oculis contueri nequeunt*; cujusmodi multos videmus qui res intuendas oculis propè contingunt, & limis etiam semiclusisque oculis aspiciunt, quos lusciosos vocamus, Græci μυωπάζοντας nuncupant. Sic ergo S. Petrus myopes vocat D eos, qui terrena sapiunt, utpote qui non cernant cælestia, longiùs scilicet & quasi extra mundum posita, sed terrestria tantùm, quæ proxima sunt. quamquam hoc non satis congruit cum *τῷ cæcus est*, nisi per cæcum accipias cæcutientem. Verè S. Gregor. 25. Moral. cap. 9. *Qui*, inquit, *errant in Dei cognitione, justè traduntur ut errent pariter in agendis*; imò S. Paulus Roman. 1. vers. 28. quenis de Philosophis qui cùm Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt: *Et sicut*, inquit, *non probaverunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum sensum, ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate*, &c. Sicut ergo fides mater est omnis virtutis; ita infidelitas omnis vitii.

μυωπάζων tertiò significatio.

Hinc tales sunt similes vespertilioni (*μυωπάζων* enim per ο, deduci potest ab *ὠπὶ*, id est *vespertilio*) qui conflatus est ex mure & ave; videturque talpa alatus, ideoque

parum

psrum videt: unde solem fugit, & noctu volat, de quo plura dixi Isajæ 2. v. 20. De his ait Christus: *Modicum lumen in vobis est, ambulate dum lucem habetis, ut non vos tenebræ comprehendant; & qui ambulat in tenebris, nescit quò vadat*, Johannis 12. 35.

Vers. eo. OBLIVIONEM ACCIPIENS PURGATIONIS VETERUM SUORUM DELICTORUM] q. d. Fidelis qui virtutes abdicat & in vitia relabitur obliviscitur baptismi & christianismi, quo accepit remissionem peccatorum in gentilismo vel judaismo perpetratorum, quoque spopondit se christiané & sancté victurum. Rogatus enim: *Abrenuncias Satanæ & omnibus ejus pompis?* respondit: *Abrenuncio*. ita Oecum. Veré S. Aug. li. 1. contra duas epist. Pelag. cap. 13. *Dicimus*, ait, *baptisma dare indulgentiam omnium peccatorum, & auferre crimina, non radere*. Vide Conc. Trident. sess. 5. in decreto de peccato origin. & sess. 6. c. 10.

QUAPROPTER FRATRES MAGIS SATAGITE] *Magis* potest referri vel ad *quapropter* uti referunt Græca: & tum idem est quod *potiùs*, continuatque antithesin cum eo quod præcessit. q. d. Nolite oblivisci purgationis delictorum, sed potiùs satagite ut per bona opera certam vestram vocationem faciatis: vel ad *satagite*, q. d. Magis magisque indies satagite, &c. Pro *satagite* græcé est σπουδάσατε, id est *studete*, date operam, satagite. Satagere enim est satis agere, vel satis, id est multum, agere quasi sollicitum. unde Quintil. l. 6. cap. 4. *Afer*, ait, *venuste Manlium Suram multùm in agendo discursantem, salientem, manus jactantem, togam dejicientem & imponentem non agere dixit, sed satagere*. Meliùs S. Martha satagebat circa frequens Christi ministerium, Lucæ 10. 40.

UT PER BONA OPERA] Hæc verba desunt in Græcis plerisque codicibus; in nonnullis tamen reperiuntur. Certum est ea vel legenda, vel subaudienda esse vocationem enim nostram certam facere non possumus, nisi per virtutes quas paulò anté nominavit S. Petrus, earumque bona opera: hæc enim sunt semina beatæ æternitatis & gloriosæ felicitatis. *Quæ enim seminaverit homo* in terris, *hæc & metet* in cælis. Galat. 6. v. 8. ubi & additur: *Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam*, & Psaltes psal. 125. 6. *Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua: venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos*. vide dicta Jacobi 2. 26.

Perstringit Petrus Simonem Magum, qui oblitus fuit baptismi & purgationis peccatorum, quasi cæcus docebat opera non requiri ad salutem, sed sufficere fidem: Si quis enim, inquit, in me credat, salvus erit. vide dicta Actor. 8. 20. & seq.

CERTAM VESTRAM VOCATIONEM ET ELECTIONEM FACIATIS] Duplex est electio, æqué ac vocatio (hæc enim est electionis executio) una ad fidem & gratiam, altera ad felicitatem & gloriam. Rursum utraque est duplex: una enim est absoluta & efficax, qualis est justorum & beatorum; altera inabsoluta & conditionata, qualis est omnium hominum: omnes enim à Deo vocantur ad gratiam, si velint in Christum credere eique obedire: omnes veró credentes & justi vocantur ad gloriam, eam certò assecuturi, si in fide & justitia usque ad mortem perseverent. Quare vocatio ad gratiam est implicita vocatio ad gloriam, sed inchoata duntaxat & conditionata.

Jam aliqui accipiunt hic electionem ad gloriam, eamque absolutam & efficacem, unde ex hoc loco contendunt probare, prædestinatos efficaciter à Deo ad gloriam esse electos ante prævisa opera, ex mero ejus beneplacito, ideoque S. Petrum monere, ut hanc Dei electionem ab æterno factam per bona opera certam faciant.

Agitur hic de electione ad gratiam. Verùm alii meliùs censent S. Petrum loqui de electione ad fidem & gratiam, consequenter tamen loqui de electione ad gloriam, non antecedenti & absoluta, sed consequenti & conditionata. q. d. Satagite ô Christiani, ut electionem vestram ad gratiam & christianismum per bona opera stabiliatis, ne ab ea excidatis, sed in ea constanter perseveretis: sic enim pariter stabilietis & certam facietis electionem vestram ad gloriam; omnes enim ad gloriam electi & destinati estis hoc ipso, quo baptizati estis, factique fideles & justi, non absoluté, sed sub conditione, si videlicet in gratia accepta usq; ad finem vitæ persistatis.

Id ita esse probatur Primò, quia parum probabile, imò incredibile videtur, omnes omnino fideles Ponti, Asiæ, Cappadociæ, Bithyniæ, ad quos scribit S. Petrus, fuisse efficaciter prædestinatos & electos ad gloriam. Rursum id S. Petro revelatum fuisse: magis incredibile est, S. Petrum idipsum fidelibus omnibus revelare voluisse, omnesque certos facere de sua salute. *Probatur Primò.*

Secundò. Secundò, quia talis intelligitur hic electio, qualis vocatio: atqui vocatio intelligitur ad fidem & gratiam: ergo & electio. Minor patet, quia qui vocantur à Deo in hac vita, absoluté tantùm vocantur ad gratiam: qui enim absoluté vocantur ad gloriam, sunt mortui & defuncti in gratia.

Tertiò. Tertiò, idipsum patet ex præcedentibus, ex quibus hanc conclusionem colligit S. Petrus: in præcedentibus enim suasit fidelibus virtutes Christianas, ut per illas non vacui, frugiferi appareant & constituantur in cognitione Christi. Quare cùm ait, *Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis*; idem dicit, & explicat id quod dixit v. 8. *Hæc enim si vobiscum adsint & superent; non vacuos, nec sine fructu vos constituent in Domini nostri Jesu Christi cognitione*.

Quartò. Quartò, idipsum patet ex immediaté sequentibus: *Sic enim abundanter ministrabitur vobis introitus in æternum regnum Domini nostri*, q. d. Per bona opera eligemini ad gloriam, & introibitis in æternum Dei regnum.

Quintò. Quintò, quia S. Paulus S. Petri asseclas fideles vocat prædestinatos, electos, vocatos non immediaté ad gloriam, sed ad gratiam, uti ostendi Ephes. 1. & can. 13. in S. Paulum.

Sextò. Sextò, quia electio hæc Dei est incerta: unde jubet S. Petrus ut eam certam faciamus: ergo non loquitur de electione Dei absoluta & efficaci ad gloriam, hæc enim est certissima & plané infallibilis; sed de electione absoluta ad gratiam, & conditionata ad gloriam.

Objectio prima. Dices. Hæc electio Dei in se est certissima, sed nobis & aliis est incerta: jubet ergo S. Petrus, ut nobis & aliis eam per bona opera certam faciamus. ita Beda, Glossa, Hugo & Dionys.

Respond. Respond. id congrué dici non posse: pro *certam* enim græcé est βεβαίαν, id est *firmam*, fixam, stabilem, scilicet in se, non nobis, vel aliis certam & compertam, q. d. Vocatio & electio vestra ad gratiam, & consequenter ad gloriam, non est in se firma & stabilis, quia ab ea excidere potestis: confirmate ergo eam & stabilite per bona opera crebra & continua. ita Oecum. *Studete*, ait, *ut stabilem & immutabilem vocationem vestram & electionem reddatis*.

Objectio secunda. Dices Secundò, Bona opera firmam faciunt electionem Dei, quia ipsam ponunt in executione: opera enim sunt media, quibus gloriam ad quam electi à Deo sumus, assequimur: sic enim dicimus in moralibus, intentionem efficacem finis confirmari ab electione efficaci mediorum.

Refellitur Primò. Respond. nec hoc satisfacit. Primò, quia in hominibus id verum est, non in Deo: homines enim sunt mutabiles & inconstantes, ideoque possunt mutare intentionem; unde eam confirmant per electionem mediorum: Deus autem est plané constans & immutabilis; unde intentionem quam semel fecit, mutare nequit, ut, quos efficaciter semel elegit ad gloriam, postea rejiciat, aut ab ea excidere sinat.

Secundò. Secundò, quia Deus eis quos efficaciter elegit ad gloriam, efficaces destinat gratias, quibus efficaciter & certò bona opera, quasi media quibus ad destinatam à se gloriam perveniant, operentur. Quare dicere potuissent fideles S. Petro: Ut quid nobis dicis, *Satagite ut per bona opera certam vestram electionem faciatis*: Deo enim id curæ est. Deus enim qui nos elegit efficaciter ad gloriam, efficacia quoque nobis dabit media, putà bona opera, quibus hanc gloriam assequamur. Si veró nos non prædestinavit, sed reprobavit, statuitque ponere in serie reproborum, multò minùs satagendum nobis est ut bonis operibus reprobationem hanc Dei evadamus: hoc enim nobis tam impossibile est, quàm impossibile est Dei decretum refigere & evertere, aut eum cogere ut pro gratia incongrua & inefficaci det nobis congruam & efficacem quæ sola electos à Deo perducit ad salutem.

Tertiò. Tertiò, quia executio respondet intentioni, & vicissim intentio adæquatur executioni: sicut enim Deus rem facere intendit, ita & eamdem exequitur: qualis

ergo est executio, talis est & intentio: atqui in executione Deus non dat gloriam nisi post, per, & propter opera bona prævisa, ut Script. docent, & omnes fatentur. Ergo idem facit in intentione & prædestinatione. ut scilicet non intendat dare gloriam, nec ad eam prædestinet, nisi illum, quem prævideret bene operantem, & bonis operibus immorientem: quia non intendit dare gloriam, nisi tamquam mercedem pro merito operum, Matth. 20. v. 8 ac tamquam bravium pro victoria certanti promissum, Apocal. 3. v. 5. 12. 21. & 2. Timoth 4. 8 Quocirca cùm dat talem gratiam, cum qua prævidet eum bene operaturum & meriturum gloriam, dicitur eum strictè prædestinare, quia per merita destinat eum ad gloriam, juxta illud S. Augustini lib de Bono perseverantiæ cap 14 *Prædestinatio est præscientia & præparatio beneficiorum Dei, quibus certissimè liberantur, quicunque liberantur*. Cùm verò alicui dat gratiam, cum qua prævidet eum malè operaturum, ideoque damnandum, non eum reprobat, nec damnat, nisi post & ob prævisa demerita: Deus enim ex se cupit & optat ut salvetur, ideoque dat ei gratiam sufficientem, imò copiosam, seriò desiderans ut ei cooperetur & salvetur: non enim seligit Deus illi gratiam incongruam hoc fine, quòd intendat eum reprobare & damnare; sed prævidet fore incongruam ex eo, quòd homo faciet eam incongruam nolendo ei cooperari. Quare physicè æqualis, & subinde major datur gratia damnando, quàm detur salvando: moraliter tamen salvando gratia majus est beneficium, quia prævidetur fore efficax, ac pertinasura homini consensum, eumque certò perductura ad salutem, ideoque est gratia prædestinationis propriè dictæ. Potuisset enim Deus illi dare aliam gratiam cum qua prævidebat eum non cooperaturum, ideoque damnandum; sed noluit. quod sanè ingens est beneficium & donum: quia per hoc homo infallibiliter assequitur felicitatem æternam, & evadit mortem æternam.

Ex hisce S. Petri verbis colligimus contra Calvinum & hæreticos. Primò, hominem esse liberi arbitrii; Secundò, fideles & justos non esse certos de sua perseverantia & salute: sed posse à fide, gratia & salute excidere; uti multi exciderunt, & indies excidunt. ita definit Concil. Trident. sess. 6. can. 23.

Tertiò, Gabriel Vasquez, Valentia, Ludovicus Molina & alii 1. dis. qu. 23. hinc inferunt electionem ad gloriam à Deo fieri ex prævisis cujusque meritis; ac proinde ex usu liberi arbitrii electorum, vel potiùs eligendorum, in unam aut alteram partem pro eorum libertate futuro pendere, quòd certa sit aut non sit eorum electio & vocatio; atque adeò ut in Deo ab æterno extiterit præscientia, quòd per hunc arbitrii usum electionem suam certam facerent, & vitam æternam consequerentur, fuerintque ex æternitate prædestinati, juxta illud S. Augustini: *Qui creavit te sine te, non justificabit, nec salvabit te sine te*. & Theophyl. in Matth. 22. *Dei*, ait, *est vocare, electos autem fieri aut non fieri, nostrum*. Et S. Ambrosius libr. 5. de Fide c. 5. *Non*, inquit, *antè prædestinavit quàm præscivit: sed quorum merita præscivit, eorum præmia prædestinavit* Sanctus Cyrillus lib. 30. Thesauri cap. 6. *Non est meum*, ait, *dare supremum honorem vobis petentibus, qui reservatus est in præscientia Patris, illis quos excessive certaminis commendaverit*. S. Chrysostomus hom. 35. in Matth. asserit, *dignitatem præparatam esse ut coronam vincentibus, & pro ratione certaminis*.

Quartò, ex hisce S. Petri verbis colligunt Doctores, non tantùm electionem ad gloriam, sed & ipsam prædestinationem ad gratiam pendere à cooperatione liberi arbitrii, etiamsi hæc illius non sit causa. ita Gregor. de Valentia 1. p. qu. 23. disp. 1. puncto 4 sub finem, ubi & appositè solvit hoc dilemma quod plebejos cruciat: Vel sum prædestinatus, vel non sum: si sum, certissimò salvabor; si non sum, certissimò damnabor quidquid egero: indulgeo ergo voluptatibus, quia eis postea frui non licebit Respondet enim: Si es prædestinatus, bene tibi operandum est; prævisus es enim bene operaturus. quòd si nolis operari, signum est te non esse prædestinatum. Ut ergo certam tuam prædestinationem facias, bene operare; & hoc vult S. Petrus cùm ait: *Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis*. Si non es prædestinatus & ad gehennam destinatus, causa hujus erit, quia malè operaberis. Ne igitur verum sit te non

Dilemma prædestinationis.

A esse prædestinatum, omni tempore tibi piè vivendum est, ne finaliter obstrictus peccatis è vita decedas, id quod potest evenire omni hora: neque enim poteris malè vitam finire & damnari, si semper piè vixeris. Perpetuò ergo quisque hunc discursum sibi proponere deberet, eoque se excitare ad studium bonorum operum, quo certam faceret suam electionem. Omnis ille prædestinatus est, qui divinæ gratiæ cooperans, finaliter erit expers peccati mortalis; neque est aliquis non prædestinatus, nisi qui finaliter deprehendetur in peccato mortali. Cùm igitur omni hora sim incertus, utrum sit tunc finis vitæ meæ; & longè adhuc incertior, utrum, si tunc peccem, gratiam postea per veram pœnitentiam ante mortem recuperaturus sim; abstinebo, sicut eum divina gratia possum, à peccato mortali omni hora, ut, si id fecero semper possim probabiliùs existimare me esse potiùs ex prædestinatorum, quàm ex non prædestinatorum numero, numquam enim mors me inveniet in peccato mortali, si semper à peccatis abstinuero. Quòd verò penitus mihi certum non sit, qualis tàdem in fine vitæ futurus sim, vereorq; ne in peccato vitam sim finiturus; meritò me quoq; vehementer incitare debet, B ut quod incertum mihi est, & ex me tamen cum divina gratia pendet, id ego rectè semper vivendo certum eventu ipso efficiam: certissimum enim est numquam me vitam malè finiturum, ac consequenter esse prædestinatum, si semper rectè vixero. Et hoc vult S. Petrus; dicens: *Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis*. hæc Valentia. Hac ergo ratione in cujusque fidelis potestate & arbitrio est, facere ut sit prædestinatus, vel ut non sit. Si enim velit cooperari gratiæ à Deo sibi ad salutem sincerè datæ usque ad mortem, uti potest & debet, est & erit prædestinatus: si nolit, non erit: quos enim Deus prævidit sic gratiæ cooperaturos, hos prædestinavit: quos verò prævidit non cooperaturos, illos reprobavit. Pendet ergo tam reprobatio, quàm prædestinatio ex prævisione cooperationis nostræ futuræ: cooperatio verò pendet ex arbitrio & libertate cujusque. nec enim Deus ex proposito seligit gratias, facitque ut prædestinatis sint congruæ & efficaces, reprobis incongruæ & inefficaces: sed tam his, quàm illis dat gratiam, cum qua possint bene operari & salvari si velint; imò vult, jubet & optat ex animo ut omnes cooperentur & salventur. C Quisque ergo gratiæ sibi à Deo ad salutem datæ strenuè & constanter cooperetur, atque hac ratione gratiam sibi datam faciet congruam & efficacem, quod Deus vult & optat; ac consequenter erit prædestinatus, non reprobus. quod sanè magnæ est dignationis divinæ, æquè ac dignitatis & consolationi humanæ.

Ita sanctus ille, sive vir, sive angelus, qui D. Taulerum viam cæli & perfectionis edocuit, rogatus ab eo: *Quid faceres si te Deus damnare vellet?* respondit: *Duobus brachiis, humilitate scilicet, & amore, eum complecterer, cogeremque eum mecum descendere ad infernum, & sic infernus mihi esset paradisus*, uti recenset Roman. 12. 2. Cæsarius lib. 1. Histor. cap 27. narrat Ludovicum Lantgravium, dum corriperetur à viris probis, respondisse: *Si prædestinatus sum, nulla peccata poterunt mihi regnum cælorum auferre: si verò præscitus, nulla bona mihi illud valebunt conferre* atque iden cuivis flagitio se immersit. Incidit in morbum, & vocavit medicum ut se curaret. cui medicus, ut animæ potiùs quàm corporis morbum sanaret: *Domine*, inquit, *si venit dies mortis tuæ, non te poterit cura mea morti subtrahere; si verò moriturus non es, superflua erit medicina* D *mea*. & ille: *Quod ad sic respondes? si mihi non fuerit adhibita cura potero ante tempus mori*. Tum medicus *Domine*, inquit, *si credis vitam tuam posse prosolari virtute medicinæ, quare hoc credere renuis de pœnitentia & operibus justitiæ, quæ sunt antidota animæ? sine his anima moritur, sine his ad sanitatem quæ est in futura vita, nemo pervenit*. Cui Lantgravius convictus: *De cætero, ait, medicus esto animæ meæ: quia per linguam tuam medicinalem Deus me liberavit à maximo errore*.

Exempla.

Simile est quod refert Ludolphus de Vita Christi p. 2. c. 50 de quodam monacho, cujus socius cùm sibi revelatum diceret ipsum esse de numero damnandorum, respondit: *Benedictus Deus, nec tamen sic desperabo, sed pœnitentiam quam per ingressum Religionis assumpsi, de cætero duplicabo & triplicabo, donec gratiam & misericordiam apud Deum altissimum quæsivero, invenero* & post multos dies iterum socio ejus divini

vinitus revelatum est, ipsum esse de numero salvandorum.

Huc facit illud nostri Thomæ Theodidacti libr. 1. de Imitat. Christi c. 25. *Cùm*, inquit, *quidam anxius inter metum & spem frequenter fluctuaret; & quadam vice mœrore confectus, in ecclesia ante quoddam altare se in oratione prostravisset, hæc intra se evolvit, dicens: O si scirem, quod adhuc perseveraturus essem! statimque audivit intus divinum responsum: Quid, si hoc scires facere velles? Fac nunc quod tunc facere velles, & bene securus eris. moxque consolatus & confortatus, divinæ se commisit voluntati*, &c.

Similia legimus in Vitis Patrum, S. Francisci, S. Ægidii aliorumque Sanctorum.

Moral. Hinc disce quàm studendum sit sanctitati & bonis operibus. Certum enim signum (imò & causa) quod quis à Deo sit prædestinatus & electus ad gloriam est, si assiduè vacet operibus humilitatis, charitatis, pœnitentiæ, patientiæ, pietatis, obedientiæ, religionis, &c. Hoc est quod succinens S. Petro ait S. Paulus: *Firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc: Cognovit Dominus qui sunt ejus, & discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini*, 2. Timoth. 2. 19. Nemo enim potest recedere à peccatis, nisi accedat ad virtutes, & earum opera exerceat.

Tria signa prædestinationis.

Unde S. Bernard. homil. 2. in Octava Paschæ tria dat signa prædestinationis, significata à S. Joban. epist. 1. c. 5. 8. cùm ait: *Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua & sanguis*, nimirum bonam operationem, pœnitentiam & continentiam; ac tandem summatim concludens: *Ista*, inquit, *ut breviter expetam, à sanguine, à qua & spiritu habere testimonium est, si contines à peccatis, si dignos agis pænitentiæ fructus, si facis opera vitæ*. Quocirca veri Religiosi qui toti hisce vacant, certum habent signum suæ prædestinationis, juxta illud Christi: *Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*, Matth. 19. 29. Vide Hieron. Platum de Bono status relig. libr. 1. c. 32. Ruffinus in Vitis Patr. l. 3. nu. 108. narrat S. Antonium hæc tria salutis media dedisse. Primum, *Quocumque vadis, Deum semper præ oculis habe*. Secundum, *In his quæ agis adhibe testificationem S. Script.* Tertium, *in quocumque loco sederis non citò movearis. Hæc tria custodi & salvus eris*. Rursum in Vitis Patr. legimus Abbatem Joseph dixisse: *Ordinem Deo gratum esse, quando aliquis omnia opera sua facit munda coram Deo, nihil habens humanum*. Ibidem Abbas Johannes hoc salutis dat præceptum: *Per singulos dies surgens mane de omni virtute sume principium, & mandatum Dei custodi in magna patientia, longanimitate, humilitate, charitate: neque teipsum exalta, sed esto subditus & humilior omni creatura*.

Præclarè S. Aug. ser. 112. de Tem. *Beata*, ait, *vita est cognitio divinitatis: cognitio divinitatis virtus boni operis est: virtus boni operis fructus est æternæ beatitudinis*. Deinde docet huc conferre lectionem S. Scrip. *Qui vult*, ait, *cum Deo semper esse, frequenter debet orare & legere, nam cùm oramus, ipsi cum Deo loquimur: cum verò legimus, Deus nobiscum loquitur*, &c. *sed ille beatissimus est, qui divinas Scripturas vertit in opera*. Id significat parabola operariorum, quos Deus mittens in vineam, vespere dedit eis denarium vitæ æternæ, quasi operis mercedem, Matth. 20. Et Matth. 25. 34. Christus judex bene operantibus assignat gloriam; malè operantibus, gehennam. *Venite*, inquit, *benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esurivi enim, & dedistis mihi manducare*, &c. Quocirca Abbas Athanasius cupiens videre fructum laborantium & certantium, in visione vidit locum plenum luminis & gloriæ, audivitque multitudinem innumerabilem laudantium Deum, cumque pulsaret velletque ingredi, audivit: *Non huc ingredietur quispiam in negligentia degens: sed si intrare vultis, abite, certate, nihil æstimantes vanitates sæculi*. ita Johannes Moschus in Prato spir. c. 130. S. Theresia hæc tria habebat in votis, eaque assiduè postulabat à Deo, dicens: *Domine da mihi te amare, pro te operari & pati, aut mori*. Causa est quam dat S. Bernardus de Convers. ad Cler. cap. 15. *Nec enim*, inquit, *opera nostra transeunt ut videntur, sed temporalia quæque velut æternitatis semina jaciuntur. Stupebit insipiens cum ex hoc modico semine copiosam viderit exurgere messem seu bonam, seu malam, pro diversa qualitate seminis*.

Idem serm. 1. de Annunciat. *De bonis*, ait, *operibus argumentum efficax mihi est resurrectio ejus* (Christi) *quia resurrexit propter justificationem nostram. Porrò de spe præmiorum testimonium ejus est ascensio: quia ascendit propter glorificationem nostram*.

Denique hæc orthodoxa veritas adeò consonat cum hominis libertate rerumque natura, ut eamdem viderint, licèt per umbram, Philosophi & Poetæ, quorum illa est gnome: *Cum Minerva quoque manum move*; orta vel ab agasone, cujus asinus cum luto infixus hæreret, deberetque illi succurrere, otiosus Herculem implorabat. Huic respondit Deus: *Admove manum asino laboranti, ita demum numen tibi aderit*. Vel à palæstrita, qui in palæstra luctaturus, Minervam consuluit num futurus esset victor, audivitque fore. Verùm cùm ille ingressus in theatrum, in certamine manibus staret otiosis, percussum ab adversario victum fuisse. Huc facit illud Arist. lib. 5. Moral. Eudem. *Fortunam ut ars, ita fortuna artem amat invicem*. & illud Suidæ: *Fac interim aliquid ipse, dein Deos voca*. Celebre illud Græcorum: *Dii bona laboribus vendunt*, & illud Virgil. 1o Georg.

Gentilium gnome.

—— Labor omnia vincit.

Improbus.

& illud Horatii:

Perrupit Acheronta Herculeus labor.

& illud Antiphanis: *Domat atque subigit cuncta diligentia*. & illud Senecæ lib. 2. de Ira: *Nihil est tam difficile & arduum, quod non humana mens vincat*; nimirum. *Exercitatio potest omnia*. Id videre est in S. Antonio, Machario, Onuphrio, Simeone Stilite, cæterisque Ascetis, quos recenset Theodor. in Philotheo, Palladius in Lausiaca, Evagrius in vitis Patrum, qui assidua sua exercitatione non tantùm sibi, sed & cibo, potui, somno, aeri, totique mundo, ac Deo ipsi dominati sunt.

HÆC ENIM FACIENTES NON PECCABITIS ALIQUANDO] Hic est syllogismus S. Petri: Quicumque non peccat, seque purum à peccato conservat, hic certam facit suam vocationem & electionem, tum ad gratiam, tum consequenter ad gloriam: atqui qui satagit studetque bonis operibus, hic non peccat: ergo qui satagit studetque bonis operibus, certam facit suam vocationem & electionem. Hoc autem tanti est, ut S. Ægidius socius S. Francisci dixerit: *Si unus tantùm homo damnandus esset, cæterique omnes salvandi, ego totis viribus anniterer ne essem ille solus*. Quàm ergo nunc annitendum est, ubi tot damnandi sunt, & tam pauci salvandi.

Pro *non peccabitis*, græcè est μὴ πταίσητε, id est *non cadetis*, scilicet in peccatum; Pagnin. & Tigurin. *nequaquam labemini*; S. Ambros. lib. 3. de Fide c. 6. *non errabitis*, peccando scilicet. Peccatum enim est error practicus, putà error vitæ & morum; juxta illud Proverb. 14. 21. *Errant qui operantur malum*. indicant enim eligendam sibi esse cupiditatem, v. g. gulæ, libidinis, ambitionis præ Deo & cælo qui sanè ingens est error ingensque imprudentia. Hinc Antiphanes apud S. Iren. libr. 2. c. 19. ait Cupidinem genitum esse de chao & nocte, putà de confusione & ignorantia. Peccatum hic intellige perfectum, putà mortale, quod hominem à Dei gratia & salute divellit. Certum enim est prædestinatos & justos aliquando peccare venialiter.

SIC ENIM ABUNDANTER MINISTRABITUR (ἐπιχορηγηθήσεται, id est *suppeditabitur*, dabitur, præstabitur) VOBIS INTROITUS IN ÆTERNUM REGNUM DOMINI NOSTRI] Explicat hic vocationem & electionem fidelium, cujusque finem & præmium, q. d. Per bona opera & virtutes jam dictas dabitur vobis ingens & amplus aditus in cælum, ad felicitatem & gloriam æternam: ergo per eadem certam facietis vocationem & electionem vestram: hæc enim non aliò tendit, quàm ad cælestem felicitatem & gloriam. Vers. 11.

Nota. Voce *abundanter*, græcè πλουσίως, id est *diviter, opulenter*, perstringit Primò, Simonem Magum, qui docebat non sufficere Christum eò quòd ab angelis impediri possit ingressus in cælum: nam ex adverso *sanguis Christi est clavis paradisi*; ait S. Hieron. ad Dardanum epi. 129. & crux Christi sustulit flammeum & versatilem gladium appositum paradiso, ut ait Cosmas Hierosolym. ode 5. Secundò, insinuat fideles debere abundare bonis operibus; sic enim abundaturos pariter gratia in

hac vita, & gloria in cælo: *introitus enim in regnum cælorum*, metonymicè significat ipsum regnum cælorum, putà ipsam felicitatem & gloriam cælestem: ad eam enim fit introitus Beatorum. Hoc est quod ait Paulus 2. Corinth. 9. 6. *Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet*. & v. 8. *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est: Dispersit, dedit pauperibus, justitia ejus manet in sæculum sæculi*, &c. Tertiò, S. Ambros. lib. 3 de Fide c. 6. legit, *abundantiùs* quo significatur Deum nostra opera abundantiùs & magis remunerari, quàm ipsa in se mereantur: Deus enim punit citra condignum, sed præmiat ultra condignum, ut ajunt Theologi.

Præclarè S. August. serm. 18. de verbis Domini c. 17. *Regnum Dei*, ait, *crescente possessorum numero, non minuitur, quia non dividitur; unicuique integrum est, quod concorditer habetur à multis*. Auctor Manualis apud S. August. c. 8. *Regnum*, ait, *cælestrum regnum felicissimum, regnum carens morte, & vacans fine, cui nulla tempora succedunt per ævum, ubi continuus sine nocte dies nescit habere tempus; ubi victor miles donis ineffabilibus coronatur*.

VERS. 12. PROPTER QUOD INCIPIAM] Græcè οὐκ ἀμελήσω, id est, *non negligam*, non desinam, non cessabo; alii legunt, οὐ μελλήσω, id est, *non cunctabor*, non procrastinabo, non differam in futurum, sed nunc *incipiam*; ut vertit Noster. Unde μέλλησις vocatur *cunctatio*, mora, dilatio, procrastinatio. Ubi Nota fervorem S. Petri, qui jam senex & morti vicinus ait se incipere & inchoare munus pastorale. Sic Psaltes ait: *Dixi nunc cœpi*. Et sanctus Antonius apud S. Athanasium suos docebat ut quotidie cogitarent: *Hodie incipiam Deo servire, fortè hodie & finiam*. Et sanctus Franciscus sub mortem: *Fratres*, ait, *incipiamus Deo servire: hucusque enim nihil fecimus*. ita S. Bonavent. in ejus Vita. Abbas Pambo moriturus post multos magnosque virtutum labores & agones, adeò ut numquam dixerit verbum cujus eum pœniteret: *Ego*, inquit, *sic vado ad Dominum, quasi qui necdum initium fecerim serviendi Deo*. ita Vitæ SS. Patr.

Sancti semper incipiunt.

VOS SEMPER COMMONERE] ὑπομιμνήσκειν, id est *commonefacere*, in memoriam revocare. Pastoris, prædicatoris & Superioris est subditis sæpè in mentem revocare leges Dei, ac vocationem suam, obligationes & vota, ac stimulos ad ea servanda: frequenter enim oportet reminisci, quod mundus iste cogit oblivisci: partim enim infirmitas memoriæ, partim varietas occupationum, partim species & illecebræ mundi faciunt hominem oblivisci suæ salutis, obligationis & virtutis. Superior ergo hæc illis crebrò refricare & suggerere debet, tum ad memoriam, tum potiùs ad voluntatem torpentem excitandam & acuendam: ideoque fervida oratione & spiritu hæc eis inculcet oportet, ut eos ad eorum praxin accendat & inflammet; juxta illud Isajæ 58. 1. *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Jacob peccata eorum*. & c. 62. 6. *Super muros tuos Jerusalem constitui custodes, tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt. Qui reminiscimini Domini ne taceatis, & ne detis silentium ei, donec stabiliat, & donec ponat Jerusalem laudem in terra*. Et S. Paulus ita præcepit Timoth. epist. 2. c. 4. 2. *Prædica verbum, insta opportunè, importunè, argue, obsecra increpa in omni patientia & doctrina*.

Superioris est commonefacere.

Præclarè S. Gregor. lib. 5. Regist. epist. 39. *Episcopi*, ait, *est de prædicationis ministerio semper cogitare, intentissimo timore considerans, quòd recessurus ad percipiendum regnum Dominus, & talenta servis distribuens dicat: Negotiamini dum venio. Quod profectò negotium tunc verè nos agimus, si vivendo & loquendo proximorum animas lucramur, si infirmas in superno amore roboramus, si protervos & tumidos gehennæ supplicia terribiliter intonando flectimus, si nulli contra veritatem parcimus, si supernis amicitiis dediti humanas inimicitias non timemus*. Idem rursum: *Lingua Episcopi fomentum sit bonis, aculeus malis: tumidos retundat, iratos mitiget; pigros ac desides exacuat ac succendat, asperis blandiatur, desperatos consoletur*. Talis fuit Isajas, cujus proinde labia Seraphinus unus purgavit & accendit calculo ignito, ut alios deinde ignirent, Isajæ 6. Et S. Bernar. 33. in Cant. *Oportet planè*, ait, *hoc vino zeli æstuet, qui aliis præsidet, quemadmodum Doctor Gentium æstuabat, quando dicebat: Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror? Alioquin imprudentis prætatis præesse affectas, quibus prodesse non curas; & quorum non zelas salutem, subditionem nimis ambitiosè vendicas tibi*.

DE HIS] ut scilicet virtutibus jam recensitis incumbatis, *atque per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis*.

ET QUIDEM SCIENTES ET CONFIRMATOS] Clarè Pagnin. & Tigurin. *tametsi sciatis & confirmati sitis in præsenti veritate*. Dormit enim in fideli sæpè fides, & scientia Dei & salutis; sed vox Pastoris & concionatoris eam à somno excitat, acuit & quasi vivificat, facitque ut non sit otiosa & speculativa, sed practica, operosa & negotiosa.

JUSTUM AUTEM (enim) ARBITROR] Rationem dat cur velit eos commonefacere, quia scilicet id justum, id est, æquum est, imò debitum: id enim exigit munus pascendi fideles omnes, sibi à Christo commissum & demandatum, Johannis 21. 16. Ita Petrus Damiani lib. 3. epist. 8. ad Archiepisc. Bisuntinum citatis hisce S. Petri verbis: *In verbis planè suis*, inquit, *bonus pastor ostenditur; quia non sibi, sed discipulis suis vivere volebat & mori*: usque ad mortem enim, imò moriendo oves suas pavit & docuit, æque ac S. Johannes, S. Cyprianus, aliique pastores Apostolici. VERS. 13.

QUAMDIU SUM IN HOC TABERNACULO] Corpus vocat tabernaculum, non quòd anima illi duntaxat assistat, uti navarchus assistat navi, illudque inhabitet, ut voluit Plato: constat enim animam esse formam corporis illudque informando unum compositum putà hominem constituere; sed Primò, quòd brevis sit hæc vita: sicut enim in tabernaculo solet esse brevis mora, sic & brevis est mora animæ in hoc corpore.

Corpus est tabernaculum animæ.

Primò.

Secundò, quia sicut in domo homo quiescit, in tabernaculo degens proficiscitur: sic & anima in corpore hoc non quiescit, sed assiduè movetur, & tendit, imò currit ad mortem, & per mortem ad immortalitatem *Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus*, Hebr. 13. v. 14. *Secundò.*

Tertiò, vox tabernaculi refricat nobis, quòd in hoc corpore & vita non simus inquilini, sed peregrini: sumus enim cives cæli & Sanctorum, ac domestici Dei, Ephes. 2. v. 19. Sic de Christo è cælis in corpus descendente ait S. Johan. c. 1. 14. *Verbum caro factum est, & habitavit*, ἐσκήνωσε, id est, *tabernaculum fixit, in nobis*. Quin & Seneca epist. 71. *Vis*, ait, *adversus hoc corpus liber esse? tamquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum; fortior eris ad necessitatem exeundi*. Idem epist. 72. *Ante senectutem*, ait, *curavi ut bene viverem, in senectute ut bene moriar. bene autem mori est libenter mori; ut satis vixerimus, nec anni nec dies faciunt, sed animus*. Idem alibi docet, mortem non esse aliud quàm malorum carentiam. quid ergo dixisset, si beatam vitam Christianis promissam cognovisset. *Tertiò;*

Quartò, sicut miles degit in tabernaculo; ita & fidelis in corpore: assidua ei pugna est cum carne, mundo & diabolo. *Quartò.*

Præclarè Tertull. ad Martyres c. 3. *Vocati sumus*, ait, *ad militiam Dei vivi jam tunc, cùm in sacramenti verba respondimus. Nemo miles ad bellum cum deliciis venit, nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis & substrictis; ubi omnis duritia, & imbonitas, & insuavitas constitit. Etiam in pace, labore & incommodis bellum pati jam ediscunt, in armis deambulando campum decurrendo, fossam moliendo, testudinem densando. Sudore omnia constant, ne corpora atque animi expavescant: de umbra ad solem, de sole ad cælum, de tunica ad loricam, de silentio ad clamorem, de quiete ad tumultum. Proinde vos benedicti quodcumque hoc durum ad exercitationem, virtutem animi & corporis deputate*.

Quintò, sicut degens in tabernaculo multas patitur angustias, incommoda, necessitates, defectus lecti, sedis, foci, cibi, potus, &c. sic & in hoc corpore plurimos patimur defectus ærumnas & incommoda. Rursum sicut tabernaculum pluvia, ventis aliisque aeris vel hostis injuriis frangitur, aut putrescit & corrumpitur, sic & corpus. *Quintò;*

Sextò, sicut degens in tabernaculo aspirat ad domum; ita fidelis in hoc corpore suspirat ad cælum; juxta illud S. Pauli Phil. 1. 21. *Mihi vivere Christus, & mori lucrum*. & v. 23. *Cupio dissolvi & esse cum Christo*. & 2. Corin. 5. 4. *Scimus quoniam si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur*, *Sextò;*

quòd

quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam æternam in cælis: nam & in hoc ingemiscimus, habitationem nostram quæ de cælo est, superindui cupientes. Nam & qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, eò quòd nolumus expoliari; sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est à vita. Ita B. Aloysius Gonzaga moriturus, de morte loquebatur quasi de migratione ex uno cubiculo in aliud, sed melius & diuturnius. Idem cum S. Petro dicat fidelis quisque. Præclarè S. Cyprian. tract. de Mortal. *Patriam nostram*, inquit, *paradisum computamus: parentes Patriarchas jam habere cœpimus: quid non properamus & currimus, ut patriam nostram videre, ut parentes salutare possimus?* Idem epist. 56. *Si mortem*, ait, *possemus evadere, meritò mortem timeremus: porrò autem cùm mortalem mori necesse sit, amplectamur occasionem de divina promissione & dignatione venientem, & fungamur exitu mortis cum præmio immortalitatis.*

Septimò. Septimò, quia corpus instar tabernaculi pelle compingitur, nervis quasi funibus tenditur, ossibus quasi palis solidatur, pedibus quasi clavis figitur. Anima verò corpore quasi tabernaculo vestitur & tegitur, perque illud prospicit, audit, sentit, agit & operatur, donec illud reformetur, perficiatur & beetur in resurrectione.

Alludit ad tabernacula Hebræorum, quibus ipsi usi sunt in deserto tendentes in terram promissam, in quorum memoriam posteri celebrarunt festum tabernaculorum. Hæc enim significabant nos hic velut peregrinos agere in corpore quasi in tabernaculo, & tendere ad patriam putà in cælum. In hac ergo vita & corpore agimus juge festum Tabernaculorum, in cælo acturi perenne Pascha. vide dicta Levit. 23. 34.

SVSCITARE (torpentes & quasi dormientes excitare & accendere) VOS IN COMMONITIONE) mea admonitione, græcè ὑπομνήσει, id est, *recordatione* & in memoriam revocatione, uti paulò antè dixit.

Vers. 14. CERTVS) εἰδὼς, *sciens certò*, scilicet per Dei revelationem, ut sequitur.

QVÒD VELOX EST DEPOSITIO TABERNACVLI MEI) quòd brevi moriar & crucifigar, ac è morte & cruce evolabo in cælum ad meum Jesum. Hæc ergo sunt ultima monita, & quasi cycneæ voces S. Petri, ideoque ardentes & efficaces. Sic Christus, Jacob, Moses, David, Tobias morituri ultima suis dederont monita.

SECVNDVM QVOD ET DOMINVS NOSTER JESVS CHRISTVS SIGNIFICAVIT MIHI) ἐδήλωσε, *manifestavit*. Hinc patet Christum S. Petro sub mortem & martyrium apparuisse, eique illud præsignificasse. Extat juxta Romam in via Appia sacellum, in quo fertur Christus Petro è carcere rogatu fidelium fugienti apparuisse, ac roganti: *Domine quò vadis?* respondisse: *Vado Romam ut iterum crucifigar*. Unde intellexisse S. Petrum se à Christo vocari ad crucem, ideoque in carcerem rediisse, ac paulò pòst crucifixum esse. Idem narrant & testantur S. Ambrosius epist. 33. S. Gregorius in psal. 4. Pœnit. Acta S. Processi & Martin. Hegesippus lib. 3. de Excidio Jerusalem c. 2. Addit Metaphrastes apud Surium die 29. Junii, S. Petrum, cùm diu egisset in Britannia, audisse ab angelo: *Petre instat tempus tuæ resolutionis, & oportet te ire Romam; in qua cùm mortem per crucem sustinueris, recipies mercedem justitiæ*. Sed hujus auctoris dubia est fides, præsertim quia ibidem asserit S. Linum ante Petrum esse defunctum quod constat esse falsum: Linus enim successit S. Petro in Pontificatu. Sive ergo illa apparitione, sive alia anteriore (illa enim in via Appia sub mortem S. Petri, ideoque post scriptam hanc epistolam contigisse videtur) id factum sit, certum est Christum idipsum revelasse S. Petro. Videtur enim ei, utpote vicario suo, sæpiùs apparuisse, ut sæpiùs apparuit S. Paulo; ut patet Actor. 9. 5. Actor. 18. 9. Actor. 22. 17. Actor. 23. 11.

Simili modo Christus S. Pio I. Pontifici, S. Polycarpo, S. Cypriano, aliisque Pontificibus illo ævo revelavit instantem mortem & martyrium, ut ad eam se compararent.

Brevis vita Pontificum. Moral. S. Petrus dat exemplum Pontificibus & Principibus, cogitandi & desiderandi velocem mortem & transitum ad Deum; nimirum, *Omnis potentatus brevis vita*, Eccles. 10. Id verissimum esse in Pontificibus experientia perpetua docuit. nam nemo eorum à Christo hucusque æquavit annos S. Petri, nemo, inquam, sedit in Pontificatu annos 24. completos, uti sedit S. Petrus. Proximè ad eos accessit Hadrianus I. qui sedit annos 23. deinde Alexander III. qui 21. mox S. Silvester & S. Leo: uterque enim sedit annos 20. plurimi non sederunt nisi annos sex vel septem, imò permulti ad paucos tantùm menses vel dies. A trecentis annis nullus Pontificum ante Paulum V. sedit annos sedecim, nisi unus Eugenius IV. Denique cùm à Christo usque ad annum hunc jubileum 1625. sederint Romæ Pontifices 239. si in eos partiaris annos à Christo elapsos 1625. cuique vix obtingent sex anni cum dimidio. Annon ergo velox fuit depositio tabernaculi Pontificum omnium? imò multò magis quàm ipsius S. Petri? Ite nunc mortales, ambite tiaras, quærite infulas, eas cum vita post paucos annos & fortè dies posituri, de iisque exactam Deo rationem reddituri. *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.*

Vers. 15. DABO AVTEM OPERAM ET FREQVENTER) Græcum σπουδάσω tripliciter verti potest; Primò, *frequenter*; Secundò, *semper* & quotidie. q. d. καθ' ἑκάστην ἡμέραν, id est, *per singulos dies*. ita Vatabl. Tertiò, *sigillatim*. ita Pagnin. q. d. Singulorum vestrum, quasi ovium mearum, curam geram, non solùm in vita, sed & post mortem.

HABERE VOS POST OBITVM MEVM) *Habere* scilicet in mente & memoria mea, ut crebrò vestri sim memor apud Deum, eumque pro vobis orem, ut horum monitorum meorum memoriam vobis refricet. ita Oecumen. Salmeron, Catharin. Gagnæius, & alii hic, Petrus Damiani lib. 3. epist. 8. Suarez 3. p. tom. 2. disp. 23. Bellarm. lib. 1. de Sanctis c. 18. Unde S. Chrysost. orat. in princ. Apost. sancti Petri opem invocans, citans hæc ejus verba ita legit: *Succlamas enim B. Petre sic dicens: Studebo post meum obitum vestri memoriam facere*. Huc facit quod S. Clemens epist. 1. ait S. Petrum sibi dixisse: *Certus esto quòd necesse est te suscipere omne periculum, quia nec ego pro salute omnium observando cessabo*. Sic Græci dicunt ἔχω μνήμην, id est, *habeo in memoria*, hoc est, reminiscor.

Habere pro posse. Secundò, Erasmus, Vatabl. Clarius, Adamus & Cajetan. Græcum ἔχειν, id est *habere*, vertunt *posse*; ut hæc sit sententia: *Dabo operam frequenter posse vos post exitum meum horum mentionem facere*, sive orando Deum pro vobis, sive mandando hæc ipsa literis, quas crebrò relegatis; sive commendando S. Lino, Cleto & Clementi successoribus meis, ut horum memoriam crebrò refricent. Sic Græci dicunt ἔχω δεικνύειν, id est, *possum ostendere*; ἔχω φροντίζειν *possum considerare*, vel considerandum mihi est. Et Plato lib. 2. de Republ. οὐκ ἔχω ὅπως βοηθῶ, id est, *non possum succurrere*. Sic Latini dicunt, Habeo dicere, id est, possum dicere, teste Gellio lib. 17. cap. 20. Habeo polliceri, id est, possum polliceri. Sic hic *habere vos*, id est, posse vos horum memoriam facere, aut planiùs habere, scilicet ἀφορμὴν, id est, *occasionem*, & *monumentum* vel *monitores*. q. d. Dabo operam ut post obitum meum relinquam vobis monumentum, putà hanc epistolam similemve, ac monitores, putà S. Linum, Clementem, aliosque, ac præsertim Deum ejusque sanctas inspirationes (quas precibus meis vobis accersam) qui horum memoriam vobis frequenter renovent. Hic sensus valdè planus, facilis & obvius est. Hoc est quod ait Psaltes 44. 17. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*. quod explicans S. August. ibidem: *Pro Apostolis*, ait, *constituti sunt Episcopi. Non ergo te putes desertam o Ecclesia, quia non vides Petrum, quia non vides Paulum, quia non vides illos per quos nata es: de prole tua tibi crevit paternitas. Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram.*

Tertiò, ἔχειν, potest verti, *impellere*, agere, dirigere incitare, q. d. Agam, dirigam & impellam vos ut horum reminiscamini. Sic Homerus Iliad. 5. ait: ἔχε ὠκέας ἵππους, id est, *agitavit & impulit veloces equos*. Hic sensus huic loco congruus & appositus est. S. Petrus enim est auriga Ecclesiæ, fideles agens & agitans ad bonum, etiam cùm in cælis Deo fruitur, ut illi potiùs quàm Eliæ dicere possis istud Elisæi: *Pater mi, tu es currus Israel & auriga ejus*, 4. Regum 2. 12. Idem significat Latinum *habere*, ut cùm dicimus, Habet illum arctè & duriter, id est tractat & regit illum arctè & duriter. Sic Plautus in Menæch. *Nimiùm*, ait, *habui te delicatum*. Terentius in Hecyra: *Nunquam secùs habui illam, ac si ex me esset nata*, Cato: *Villica villam conversam mundamque habeat, focum purum conversum quotidie priùs quàm cubitum eat, habeat*, id est, sollicitè

licitè servet & curet. Hinc patet S. Petrum & Sanctos vita functos curare res mortalium, ideoque esse invocandos.

Nota hic amorem, curam & sollicitudinem S. Petri circa fideles totamque Ecclesiam, utpote quam etiam post mortem semper conservaturum se promittit; & uti promisit, ita reipsa præstat: inde enim manat constantia Romanæ Ecclesiæ in fide & pietate orthodoxa, ac præsertim continua in eadem successio Romanorum Pontificum per annos 1625. eaque inter tot persecutores, hæreses & hostes inviolata, firma & inconcussa. Hoc sanè post Christum debet S. Petro, utpote primo suo Pastori & Pontifici: ut meritò ab eo sperare & postulare possit deinceps continuationem hujus ejus patrocinii, ejusque clientelæ se totam committere, certa quòd tanto duce & protectore, utpote super ipsum quasi super petram solidissimam à Christo fundata, durabit in perpetuum, nec umquam portæ inferi illi prævalebunt, Matt. 16. 18.

Vers. 16. NON ENIM) τὸ *enim* dat causam, q. d. Si fabulas vobis tradidissem, mors mihi imminens moneret & cogeret me ad pœnitendum, & eas retractandum: sed vera sunt, non fabulosa quæ tradidi: quare non cessabo, ne post mortem quidem, ea vobis inculcare.

DOCTAS FABULAS SECUTI) Beda, Lyran. Cajet. Adamus & alii pro *doctas* legunt, *indoctas*. Verùm Biblia Romana legunt *doctas*: græcè σεσοφισμένοις, id est, *sapienter instructas*, ingenio è confictas, ad persuadendum compositas, captiosas, sophisticas. Unde Pagninus vertit, *fallaces*; Tigurin. *arte compositas*; Vatabl. *argutas & ad fallendum confictas*.

Fabulæ Gentium Taxat Gentilium, Iudæorum & hæreticorum fabulas. Gentilium: quia Philosophi & Poetæ multa finxerunt de Iove, Marte, Diana, eorumque generatione, apparitione, dictis & factis, itaque eorum cultum & idololatriam populo persuaserunt: maximè verò perstringit Iovis & deorum metamorphoses sive transformationes in taurum, aves & bestias, quibus eorum obscœnitatem velabant imò repræsentabant, itaque ad eamdem populum alliciebant: quas fusè describit Ovidius in Metamorph. & confutant Athenagoras, Justinus, Tertull. Lactantius scribentes pro Christianis contra Gentiles.

Iudæorum Hæreticorum. Iudæorum: quia Judæi pleni sunt fabulis, ut patet ex Thalmud & Rabbinis. Hæreticorum: quia tunc Simon Magus, quia Magus, se in varias formas transformabat, docebatque se in Judæa apparuisse ut Dei filium, in Samaria ut Patrem, in reliquis Gentibus ut Spiritum sanctum teste Irenæo lib. 1. vide dicta Actor. 8. 20. Magis fabulosi fuere Valentiniani paulò post S. Petrum exorti, qui triginta æonum somnia & portenta ediderunt: quos confutarunt Irenæus, Tertull. Epiphan. & alii. Similes fuere ii qui se Gnosticos, id est, scientes & doctos, appellabant, quibus similes sunt moderni hæretici, Politici & athei, qui se sapientes quasi novos Gnosticos jactitant. Omnis enim error & hæresis cùm sit superba, suam ignorantiam tegit jactantia & arrogantia sapientiæ, cùm non nisi fabulas venditet. unde Theodor. earum catalogum inscribit: *Compendium hæreticarum fabularum*. S. Athanas. orat. 1. contra Arrianos, *hæreticos* vocat *bestias lucifugas*: Irenæus lib. 1. cap. 33. *fungos*: S. Augustinus libr. de Hæres. sub finem, *fabulones*. quibus verè competit illud Apostoli Roman. 1. 22. *Dicentes se esse sapientes*, & gnosticos, id est, scientes & doctos, *stulti facti sunt*. Quocirca Irenæus lib. 1. c. 3. *Victoria est*, inquit, *sententiæ vestræ manifestatio*. Et S. Hieronymus ad Ctesiphontem: *Sententias vestras prodidisse superasse est*. Verè Psaltes: *Narraverunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua*, psal. 118. 85.

NOTAM FECIMUS DOMINI NOSTRI IESU CHRISTI VIRTUTEM] δύναμιν, id est *vim*, potentiam, efficaciam tum expiandi peccata, tum mores corrigendi, tum miracula patrandi, tum salvandi & beandi, tum orbem convertendi. Hæc vis eo major apparet, quod orbem domuerit non ferro, sed ligno; non pugnando, sed patiendo. *Crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei*, ait Paulus 2. Corinth. 13. 4. de quo pulchrè disserit S. Leo serm. 8. de Quadrages. Perstringit Simonem Magum qui se pro Christo venditabat, seque vocabat virtutem Dei, Actor. 8. 20. q. d. Nos prædicamus Christum esse Dei virtutem & sapientiam, non Simonem Magum. Sic Paulus ait 1. Corinth. 1. 23. *Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudæis atque Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam*.

ET PRÆSENTIAM] Ita Rom. idque significat Græcum παρουσίαν; Pagnin. & Tigurin. vertunt, *adventum*. Malè ergo aliqui legunt *præscientiam*. Sensus est, q. d. Christus Dei filius ad nos non tantùm descendit per virtutem & operationem, sed per præsentiam ac substantiam: hanc enim nobis spectandam exhibuit, cùm *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*. Adamus παρουσίαν explicat παρουσίαν, id est *copiam*, opulentiam, præstantiam, sed hoc novum videtur & insolens. Alii intelligunt adventum Christi ad judicium: hic enim erit cum majestate, ejusque typus fuit Christi transfiguratio, de qua sequitur.

SED SPECULATORES] ἐπόπται, id est *inspectores*, indagatores exacti, oculati testes. Rursum ἐπόπται vocantur mystæ & sacerdotes seniores & primarii quibus sacra & mysteria inspicere & intueri licebat, quæ populo tantùm velata quasi credenda proponebantur. ita ex Suida Budæus in Comment. linguæ Græcæ pag. 338. Sic enim mystes & ἐπόπτης, hoc est *inspector*, gloriæ Christi fuit S. Petrus in ejus Transfiguratione. Sic S. Gregorius Nazianz. orat. 19. & 34. Isaiam, Ezechielem & similes Prophetas vocat Seraphinorum, Cherubinorum, & investigabilium Dei judiciorum ἐπόπτας & θεωρούς. Et Plato in Sympos. sacra amoris vocat ἐποπτικὰ id est *sacratiora*, magis arcana, & paucis iisque eximiis perspecta. Unde Pagnin. & Tigurin. hoc loco vertunt: *Sed qui oculis nostris aspeximus illius maiestatem*, juxta illud 1. Johan. 1. 1. *Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, quod manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ: & vita manifestata est & vidimus & testamur*, &c. Sensus est, q. d. Mihi credite, quia non sum fabulo, sed ἐπόπτης, id est, *ocularis inspector*: narro visa, non audita: pluris enim est oculatus testis unus quàm auriti decem.

S. Petrus non vidit Dei essentiam in Thabor. ILLIUS (Christi) MAGNITUDINIS] μεγαλειότητος, id est, *magnitudinis, maiestatis*, ut vertit Pagnin. magnificentiæ, gloriæ & claritatis: quia *resplenduit facies eius sicut sol*, Matth. 17. v. 2. licèt enim aliqui dicere videantur S. Petrum, Johannem & Jacobum in transfiguratione Christi vidisse divinam essentiam, ut Tertull. contra Praxeam cap. 15. S. Chrysost. epist. 5. S. Leo & Damascenus orat. de Transfiguratione; tamen communiter contrarium docent Patres & Doctores, idque satis insinuant Evangelistæ. Quare Tertull. S. Leo, S. Chrysostom. & Damasc. exponendi sunt, quòd hi tres Apostoli viderint divinam essentiam non in se, sed in effectu, putà in gloria & claritate corporis Christi; hæc enim manabat à gloria animæ Christi, ejusque divinitatis erat effectus, idea & index. Hoc est quod ait Damasc. *Terrenum Christi corpus erat divinum splendorem emittens, mortale corpus deitatis gloriam scatens instar fundens*, &c. *Ac solis instar facies ipsius lucet: etenim lumi materia carenti personaliter unitur, eoque iustitiæ sol efficitur*. Et auctor de Mirabilibus S. Script. lib. 3. cap. 10. qui extat tom. 3. S. August. *Divinitas latens in corpore*, inquit, *luminis sui portiunculam conspiciendam foris videntibus, quantam poterant, concessit*. Et Euthym. in Matt. 17. *Christum transfiguratum*, ait, *splendore divino faciem eius illustrante speciemque illius ad maiorem Dei similitudinem commutante*.

Vers. 17 ACCIPIENS ENIM) *Accipit enim*. Est enallage Hebraica: Hebræi enim participiis utuntur pro verbis, uti sæpiùs ostendi. ita Oecumenius & Vatabl.

HONOREM ET GLORIAM) Primò quia facies Christi resplenduit sicut sol, & vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix. Secundò, quia Moises & Elias apparuerunt cum eo loquentes, eumque quasi Messiam qui in cruce redempturus esset mundum, ac de peccato, morte & inferno triumphaturus, celebrantes. Tertiò, quia Pater è nube super eum intonuit dixitque: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite*, quo protestatus est Christum verè esse suum filium ideoque Deum, ac jussit omnes ei quasi novæ legis legislatori & principi obedire, ideoque ei transfigurationis claritatem & gloriam, dedit quasi primitias & specimen resurrectionis, felicitatis &

gloriæ

gloriæ dandæ iis, qui ei crederent & obedirent. Gloria ergo Christi constitit propriè in splendore vultus & vestium: honor in voce Patris ad ipsum delapsa, *Hic est filius meus*, &c.

VOCE DELAPSA A MAGNIFICA GLORIA] putà è nube lucida & corusca, quæ index erat gloriæ divinæ, scilicet Dei Patris qui per eam loquebatur. Unde S. August. tract. 35. in Johan. *De magnifica*, ait, *potestate vocem formavit Trinitas tota, sed illa Patrem indicabat solum.* Licèt enim hæc vox formata sit angelorum ministerio; tamen erat Dei Patris, qui per angelos quasi suos ministros loquebatur: sicut rex loquitur per suum legatum vel oratorem. Vox hæc fuit clara, augusta, intenta & sonora instar tonitrui, utpote quæ à cælo ad Apostolos deferebatur, eosque sacro horrore percellebat.

HIC EST FILIUS MEUS) quem scilicet repromisi psal. 2. 7. dicens: *Filius meus es tu*; & uti olim promisi, ita nunc exhibeo, sisto, ostendo & clarifico, ait Tertull. lib. 4. contra Marc. c. 22. quasi qui decedenti Mosi & Eliæ, id est, legi & Prophetis, novus legislator succedat.

Christus Dei dilectus tripliciter.

DILECTUS) ἀγαπητὸς, id est, *dignus amari*, dilectus, charissimus: S. Hieron. in epist. ad Philipp. vertit, *diligibilis*; ἀγαπώμενος, id est *dilectus*, inquit, esse potest qui non sit ἀγαπητὸς, id est, *dignus qui diligatur*. S. Cyprianus epist. 63. cap. 6. vertit, *dilectissimus*, idque Primò, quia filius meus est naturalis. Secundò, quia mihi ὁμούσιος & consubstantialis, non adoptivus per gratiam, uti sunt ceteri Sancti. Unde Hilar. lib. 3. de Trinit. *Est*, inquit, *filius origine, veritate, nativitate, non adoptione, nuncupatione, creatione.* Tertiò, quia unicus & unigenitus. ita S. Athanasius orat. 1. contra Arrian. Sic Græci ἀγαπητὸν υἱὸν vocant *filium unicum*, unicus enim unicè diligitur. Et apud Hesiodum ἀγαπητὴ θυγάτηρ, id est, *dilecta filia*, est μονογενὴς, id est, *unigenita* & unica.

Præclarè S. Leo serm. de Transfigur. *Hic est*, ait, *filius meus dilectus, quem à me non separat deitas, non dividit potestas, non discernit æternitas. Hic est filius meus non adoptivus, sed proprius; non aliunde creatus, sed ex me genitus; nec de alia natura mihi factus comparabilis, sed de mea essentia mihi natus æqualis. Hic est filius per quem facta sunt omnia & sine quo factum est nihil; quia omnia quæ facio similiter facit, & quidquid operor, inseparabiliter mecum atque indifferenter operatur.* Et S. Cyprianus vel quisquis est Auctor, serm. de Baptismo: *Deo*, ait, *grata vocabula filius & dilectus, ipso Deo dictante nostris sensibus imprimuntur, ut communio nominum nos associet collegio munerum, & tanta dulcedinis nomina nostrum emolliant animum, accedantque devotionis affectum.* Et Damascenus orat. de Transfigur. *Hic*, ait, *qui nunc homo cernitur filius meus dilectus est: hic qui nuper homo factus est, qui humiliter & abjectè vobiscum versatur, cuiusque nunc facies resplenduit, hic, inquam, filius meus dilectus est sæculis omnibus antiquior, solus ex solo, unigenitus sine tempore, & sempiternè ex me Patre progressus: quique & ex me & in me, & mecum semper est, nec existentiæ ratione me posterior.* Et inferiùs: *Hic est filius meus, ille, inquam, gloriæ meæ splendor, illo substantiæ meæ character, per quem angelos etiam feci, per quem cælum fundatum est, ac stabilita terra*, &c. *Hic est non servus, aut legatus, aut angelus; sed filius meus dilectus.*

Alludit ad psal. 28. v. 4. & 6. *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia*, &c. & *dilectus quemadmodum filius unicornium.* Pro *dilectus* hebr. est [illegible] *jarion*, vel, ut etiam puncta suffigunt, *sirion*. pro quo Septuag. per metathesin poeticam legerunt [illegible] *iesurun*, id est *rectus*, directus, missus, dilectus. Alludit *iesurun* ad *Israel*, imò Genebr. censet *iesurun* esse diminutivum Israel, q. d. Israelulus, rectulus, dilectulus, blanditiæ causa. Vide Isajæ 44. 2. Israel ergo est *iesurun*, id est *rectus*, ideoque mihi dilectus. Israel autem fuit parens & typus Christi: Christus enim verè est Israel, id est, vir dominans Deo.

Christus est unicornis. Primò.

Iam Christus Patri dilectus comparatur filio unicornium, id est unicorni. Primò, quia unius Dei unicus est filius, sive quia filius est Dei, qui est unicornis, id est unicus in essentia; idemque est cornu fortissimum in potentia: Christus enim est Patri ὁμούσιος & consubstantialis.

Secundò.

Secundò, quia unicornis præ aliis animalibus mirè diligit suos foetus, mori malens quàm eos vivos amittere. Simili modo Pater unicè diligit Filium, ait Richardus in psalm. 28. quia unico & singulari modo genuit eum absque matre, sicut in terra eumdem, ut homo est, genuit sine patre, ait Euthym. ibidem. Rursum Christus quasi unicornis foetus suos, putà fideles, ita dilexit, ut pro eis mori & crucifigi voluerit. Tertiò, Christus fuit filius unicornium, quia fuit filius crucis, & cornua fuerunt in manibus ejus, ubi abscondit fortitudinem suam, ait S. Ambros. serm. 2. de Baptism. Christi. Unicornis enim habet cornu bifurcum instar crucis, ait S. Iustinus. Quartò, quia sicut unicornis cornu tangens aquas venenatas, ab eis venenum excutit, teste Plinio lib. 8. c. 21. ita Christus tactu corporis sui aquas venenatas tribulationum & mortis nobis sanas, potabiles & suaves efficit. Quintò, quia Christus est invictus & insuperabilis per cornu deitatis, unionis hypostaticæ, & gratiæ singularis, quod dedit ei Pater, juxta illud: *Erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui*, Lucæ 1. & : *Cornua rhinocerotis cornua illius, in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ*, Deuter. 33. 17. vide ibi dicta. Sextò, sicut monoceros, sive unicornis capi nequit nisi sinu virginis: ita Christus non nisi sinu B. Virginis capi potuit; sed eo captus, factus est homo. vide dicta Numer. 23. v. 22. Septimò, quia, ut canit ibidem Psaltes, Christus apparuit mundo post disfectas cedros, id est, superbam impietatem, errores judaismi & gentilismi per vim tonitrui, id est prædicationis Evangelii. Octavò, cornu unicornis non tantùm est validum, sed & medicum, ait S. Iustinus; ita validum & medicum est robur ac gratia Christi, utpote quæ omnes animæ & corporis infirmitates sanet & corroboret, adeoque Virgines & Martyres efficiat. Nonò, unicornis tactu cornu purgat aquas à veneno serpentum; sic Christus tactu Iordanis, dum in eo baptizatus est, aquas ejus ceterasque omnes fecit purgatrices, & expiatrices peccati in Sacramento Baptismi. Decimò, pulli sive hinnuli unicornium sunt pulchri, elegantes, amabiles & gratiosi: talis est & Christus. Tropol. vox Christi prædicantis comminuit cedros, id est, idola & superbiam sæculi. Tunc Apostoli & fideles invicti exilierunt & dominati sunt quasi filii unicornium, id est, sanctorum Patriarcharum, qui suum cornu & robur collocarunt in unicorni, id est in uno Deo æquè ac totum cor & amorem, ideoque pro eo fortiter sanguinem & vitam posuerunt.

Tertiò. Quartò. Quintò. Sextò. Septimò. Octavò. Nonò. Decimò.

IN QUO MIHI COMPLACUI) Græca significantiùs εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκησα, id est, *in quem ego complacui*, in quem omnem meam εὐδοκίαν, id est *beneplacitum*, propositum & voluntatem propensam, effudi; Tigurin. *in quo mihi complacitum est.* Vatabl. *in quo placatus sum & mundo reconciliatus.* Alii valdè apposité, *quem placabilem & gratissimam hostiam mihi constitui, ut homines mihi reconciliem.* Budæus in Comment. linguæ Græcæ pag. 364. *in quo animo meo obsecutus sum, in quo opus meum probavi in quo mihi placui, in quo acquievit animus meus, in quem cùm intueor, omnem iram & offensionem pono*; S. Chrysostom. & Euthym. in c. 17 Matth. *in quo delector*; S. August. libr. 2. de Consensu Evangel. c. 14. *placitum meum in te constitui, per te decrevi implere quod mihi placet, ut deinceps non dicam: Pœnitet me fecisse hominem; per te placui hominibus.* Idem serm. 63. de verbis Domini, & tract. 35. in Iohannem, *erga quem bene affectus sum, cui bene volo, aut de quo bene sentio*; Tertull. contra Praxeam cap. 23. Cyprian. lib. 1. contra Iud. c. 10. & Iren. lib. 3. c. 11. *in quo bene sensi.*

Deus in Christo sibi complacet, Primò.

Deus ergo in Christo sibi complacuit, Primò, quia eum Verbo hypostaticè unitum, ut filium suum infinito amore diligit, in eoque totus complacendo conquiescit.

Secundò.

Secundò, quia per eum solum placuit illi homines redimere, novamque legem & Ecclesiam instituere.

Tertiò.

Tertiò, quia in summa ejus obedientia, humilitate, sanctitate miré sibi complacuit, per eum placatus fuit toti humano generi, ac cum eo in gratiam rediit, & innumera scelera ei condonavit: nam, ut ait Christus Iohannis 8. 29. *Quæ placita sunt ei facio semper.* ita S. Bernardus serm. 1 de Epiphan.

Quartò.

Quartò, quia per eum omnes in eum credentes diligit, sanctificat filios & heredes suos destinat. Nemo enim placet Deo Patri nisi per Christum; & omnes qui Christo placent placent & ipsi. Denique omnis virtus, sapientia, sanctitas, adeoque quidquid Deo placet, per Christum placet.

Alludit

1 Alludit hisce verbis, imò explet Deus illud Isaiæ c. 42. 1. de Christo: *Ecce servus meus, suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in eo anima mea.* Et ad hymnum angelorum Christo nato occinentium: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*, erga quos scilicet Deus per Christum suam εὐδοκίαν, id est, *beneplacitum* summumque amorem exhibere decrevit, donando eis suam gratiam, amicitiam, gloriam, hereditatem & felicitatem æternam. Vide Syrus, Nyssenus, Theophyl. & Euthymius pro εὐδοκίας, id est, *bonæ voluntatis*, legunt εὐδοκία, id est, *bona voluntas*, hymnumque faciunt trimembrem, hoc modo: *Gloria in altissimis Deo, in terra pax, hominibus sit bona voluntas*, id est, benevolentia Dei, ut scilicet per Christum jam natum eos salvet & in filios sibi adoptet. Sic Ephes. 1. 9. & alibi homines bonæ voluntatis vocantur filii dilectionis, id est, filii voliti, electi & dilecti à Deo.

Ordo transfigurationis Christi. Nota. Historiam transfigurationis variè narrant S. Matthæus, Marcus & Lucas, sed hæc fuit rei gestæ series & ordo, qui Evangelistas omnes inter se conciliat. Primò, Christus oravit, interim discipulis ex labore conscensi montis, & ex prolixitate orationis Christi somno gravatis ac dormientibus transfiguratus est Christus. Secundò, accesserunt Moses & Elias loquentes cum Christo de excessu (morte crucis) quem completurus erat in Jerusalem. Tertiò, Apostoli è somno hoc fulgore & colloquio excitati viderunt gloriam Christi, cumque colloquentes Mosen & Eliam. Quartò, finito hoc colloquio cùm signum darent abitus, S. Petrus hac voluptate quasi ebrius, dolens eos parare abitum, petiit fieri tria tabernacula, unum Christo, secundum Mosi, tertium Eliæ. Quintò, supervenit nubes subducens Mosen & Eliam, tum voce ad Christum; *Hic est filius meus dilectus*, &c. quibus territi S. Petrus, Jacobus & Johannes ceciderunt in terram; sed mox à Christo confortati & erecti, levantes oculos suos solum viderunt Iesum. Interim Moses ad limbum, Elias ad suum locum per angelum uti adductus, ita & reductus est.

IPSUM AUDITE] ipsi & in ipsum credite, ipsi obedite: *Ipsum*, inquam, *audite*, non Moysen, qui umbras legis docet; non Eliam, qui cælum claudit, indeque ignem evocat quo perdit peccatores: sed ipsum qui verus Evangelii doctor, legis novæ legislator, dux cæli, idea sanctitatis, voluntatis meæ internuncius, adeoque figura & character substantiæ meæ. Qui ergo ipsum audit, me audit, qui ipsum spernit, me spernit. ita Damascenus orat. de Transfigurat. Præclarè S. Leo serm. de Transfiguratione: *Hunc ergo*, ait, *in quo per omnia mihi bene complaceo, & cujus prædicatione manifestor, cujus humilitate clarificor, incunctanter audite: quia ipse est veritas & vita, ipse virtus mea atque sapientia. Ipsum audite, quem legis mysteria præmunciaverunt, quem Prophetarum ora cecinerunt. Ipsum audite, qui sanguine suo mundum redimit, qui diabolum ligat & vasa eius rapit, qui peccati chirographum & prævaricationis pacta dirumpit. Ipsum audite, qui viam per crucem ad cælum, & per crucis supplicium gradus vobis ascensionis parat ad regnum.*

Alludit ad illud Mosis de Christo oraculum *Prophetam de gente tua & de fratribus tuis, sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies*, &c. *ponam verba mea in ore eius, loqueturque omnia quæ præcepero illi: qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam*, Deuter 18. v. 16. & 18. Et illud Isaiæ 55. 4. *Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem Gentibus.* & illud Johan. 1. 17. *Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit umquam: unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis.*

Nota Primò. Hæc vox Patris ad Christum facta est, non ante, ut volunt aliqui, sed post discessum Eliæ & Mosis, cùm scilicet intrarunt in nubem, ut ait Lucas c. 9. v. 34. & 35. unde v. 36. ait: *Et dum fieret vox, inventus est Iesus solus*; nimirum ut clarissimum esset hanc vocem ad solum Christum referri: non ad Mosem vel Eliam. ita S. Chrysost. Ambros. & alii in Matth 17. vel Lucæ 9.

Transfigurationis symbola. Secundò, hic repræsentata fuit SS. Trinitas, sicut & in baptismo Christi; scilicet Pater in voce, Filius in divina gloria, Spiritus sanctus in nube. Tertiò, hac voce, ait Tertull. libr. 4. contra Marc. c. 22. significatur abrogatio legis veteris & novæ institutio; passio Christi in excessu, A de quo cum Christo loquebantur Elias & Moses; resurrectio in transfiguratione; infernus & limbus in Mose: eò enim reducta fuit, uti inde abducta fuerat anima Mosis.

Vers. 18. HANC VOCEM NOS (ego, Jacobus & Iohannes) AUDIVIMUS DE CÆLO, de nube & aëre celsiore, ALLATAM] ἐνεχθεῖσαν, id est *delatam*, delapsam, uti paulò antè vertit Interpres.

CUM ESSEMUS CUM IPSO IN MONTE SANCTO] Faber Stabulensis in c. 9. Marci opinatur hunc montem fuisse Libanum; tum quia de eo prædixit Isaias c. 35. 2. *Gloria Libani data est ei, decor Carmeli & Saron: ipsi videbunt gloriam Domini & decorem Dei nostri.* Sed alius est Isaiæ *Mons sanctus quis.* sensus, ut ibi dixi: tum quia Christus tunc erat in finibus Cæsareæ Philippi, quæ adjacet Libano. Verùm id falsum est; nam sex dies jam abierant à concione habita Cæsareæ, quibus Christus accessit ad Thabor; unde & mox à transfiguratione descendit Capharnaum, quæ urbi vicina est monti Thabor. vide Matth. 17. v. 1. & 23.

Communis ergo sententia est montem hunc fuisse Tabor, quem Septuag. & Iosephus vocant Ithabyrium; B de cujus situ, altitudine, amœnitate, fertilitate dixi Oseæ 5. 1. Thabor hebraicè idem est quod venit lumen, vel puritas, vel electio, quod aptè convenit transfiguratio- *Thabor quis.* ni Christi: nam in eo Christus refulsit lumine solari, primam Evangelii legem sanxit, quæ electos perducit ad cælum: quocirca Christiani postmodum in hoc monte tres ecclesias extruxerunt ac ingens monasterium, teste Beda c. 17. de Locis sanctis, soletque hic mons à Peregrinis magna religione visitari. Meritò ergo mons hic vocatur *sanctus*. Fabulantur Judæi ex Isaiæ c. 2. 2. & Michæa 4. 1. tempore Messiæ Thabor jungendum Carmelo, ac utrique imponendam Ierusalem, quæ tribus leucis in altum attollatur; uti ex Galatino & aliis recenset Isaiæ 2. 2. Veriùs Damasc. orat. de Transfigur. explicans illud psal. 88. *Tabor & Hermon in nomine tuo exultabunt.* Thabor, ait, exultavit, cùm in eo transfiguratus est Christus; Hermon, cùm juxta eum baptizatus.

Causam cur in monte transfiguratus sit Christus, dat *Cur in monte.* Tertull. lib. 4. contra Marc. c. 22. ut scilicet lex nova ab eo sanciretur in monte, sicut lex vetus sancita erat à C Mose in Monte Sina: *Oportebat*, inquit, *in eo suggestu consignari novum Testamentum, in quo conscriptum vetus fuerat.* Rursum in hoc eodem monte Thabor Barac & Debora cælestem consecuti sunt victoriam contra Sisaram, Iudic. 4. 6. nam, ut c. 5. 20. ipsi canunt: *De cælo dimicatum est contra eos: stellæ manentes in ordine & cursu suo adversus Sisaram pugnaverunt.* quia scilicet angeli è cælo jaculati sunt fulgetra, ignem, grandinem, stellas cadentes in aciem Sisaræ, inquit Lyran. & Abulens. addit Iosephus lib. 5 c. 6. imbrem & ventos, idque appositè significat nomen ducis: *Barac* enim hebr. est *fulgur*: *Debora* est *apis*: hæc fuit *uxor Lapidoth*: Hebræi & Arias vertunt, *mulier lychnaria*, quæ scilicet concinnabat elychnia tabernaculi, vel, ut Arias, *mulier lampadarum*, id est, divinis illuminata & imbuta splendoribus: fuit enim prophetissa: nam Hebr. לפידים *lappidim* vocantur *lampades*, inde que Græcum & Latinum nomen *lampas* derivatum est, ait Arias. Sicut ergo Barac & Debora cum suis fuerunt quasi legio fulminatrix Dei (uti fuit postea legio Christiana sub Antonino Imp. quæ suis precibus pluviam à Deo impetravit, æquè ac fulmina in hostes) qui ful- D guribus hostes prostraverunt. Ita eclem vero suis oraculis & victoriis illustrarunt in monte Thabor: ita pariter Christus in eodem monte transfiguratus, suo fulgore illuminavit Apostolos, & perculit diabolos. Ibi ergo ipse fuit Debora, id est, apis fundens mel Evangelii fidelibus, aculeum verò vindictæ servavit infidelibus. Unde S. Hieron. ad Furiam de viduit. docet Deboram esse apem; quia *Debora*, ait, *decere poterat: Quàm dulcia gutturi meo eloquia illa, super mel & favum ori meo! Apis nomen accepit Script. floribus pasta, Spiritus sancti odore perfusa, & dulces ambrosiæ succos prophetali ore componens.*

Tropol. Tropolog. mons est locus remotus à turbis & strepitu, ideoque appositus ad audiendam Dei vocem: huic sua altitudine mons typus est cæli, monetque in eo degentes mentem ad cælum attollere, ideoque ad ardua virtutum opera & perfectionis culmen conniti & conscendere. Qua de causa Christus sermonem primum habuit in monte,

te, quo docuit Evangelicæ vitæ summam & perfectionis Christianæ culmen, Matth. c. 5. c. 6. c. 7. In monte quoque pernoctavit in oratione, Lucæ 6. 12. item panes multiplicavit ad alendam turbam, Matth. 15. 29. Eucharistiam instituit in monte Sion: crucifixus est in monte Calvariæ: resurgens discipulis in monte apparuit, Matth. 28. 16. ex monte Oliveti ascendit in cælum, Spiritum sanctum misit in cœnaculum montis Sion, Actor. 1. v. 13.

Christum imitati sunt viri eximii, ut Elias, Eliseus, filii Prophetarum, S. Antonius, S. Benedictus, S. Franciscus, qui in montibus cum Deo versari, orare & cælestem vitam agere elegerunt, unde ibidem cælestibus visionibus, gratiis, donis, stigmatibus à Deo illustrati & ornati fuerunt.

Vers. 19. ET HABEMUS FIRMIOREM PROPHETICUM SERMONEM] Probavit S. Petrus Evangelii Christique fidem à se prædicatam esse veram & divinam, ex oculari visione gloriæ Christi in transfiguratione, & auditione vocis Dei Patris: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite.* Nunc ne ea sola niti videatur, neve quis eam velut privatam de illusione vel adulatione suspectam reddat, eamdem confirmat publico certissimoque Prophetarum testimonio: propheticum enim sermonem vocat oracula Prophetarum, sive ea quæ Prophetæ prophetarunt de Christo ejusque divinitate, incarnatione, morte, redemptione, &c. quale est illud psal. 2. huic loco maximè consentiens, *Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

Porrò hic propheticus sermo non verior, non melior, ait S. Augustinus serm. 27. de verbis Apostolica. 4. sed firmior est oculari visione & auditione sancti Petri, quia licèt claritas illa & gloria Christi, æquè ac vox ad eum de cælo delapsa, esset revera divina & manans à Deo Patre, tamen poterant Iudæi similesque calumniatores tam vocem, quàm claritatem magicis tribuere præstigiis, aut certè fabulis; uti vocem similem Patris ad Christum tribuerunt tonitruo, Iohan. 12. 29. Hoc autem de Prophetis & sermone prophetico, concesso quòd esset propheticus, uti concedebant, dicere non poterant, præsertim quia Prophetæ multis sæculis Christum præcesserant. *Nondum*, inquit Augustinus, *erat homo Christus, quando misit Prophetas. Si ergo magicis artibus fecit ut coleretur & mortuus, numquid magus erat antequam natus?* Hac ergo de causa Deus misit tot Prophetas per singula sæcula, ut omnes prophetarent ea quæ agenda & toleranda erant à Christo, hoc fine, ut, cùm ea ab ipso impleri cernerent tam Iudæi quàm Gentiles, certò scirent ipsum esse Christum ab omnibus Prophetis prædictum & promissum, *quod neque Apollonio, neque Apuleio, neque cuiquam Magorum potuit aut potest aliquando contingere*, ait Lactant. lib. 5. cap. 3. Hoc est quod canit Zacharias Lucæ 1. 70. *Sicut locutus est per os Sanctorum, qui à sæculo sunt Prophetarum eius.* Et S. Petrus: *Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent*, Actor. 10. 43. Unde S. Iustinus Martyr dialog. contra Tryphon. narrat se lectione Prophetarum ad Christum esse conversum. ita S. August. Beda, Hugo, Lyran. Dionys. & alii passim.

Prophetia firmior visione. Adde, fides & lumen fidei, quod ostendit oracula Prophetarum esse divina & à Deo profecta, firmius & certius est omni scientia, demonstratione & visione sensitiva, ac quovis testimonio oculari & audito. Et sic hic sermo propheticus non tantum aliis, sed & ipsi S. Petro firmior erat visione & auditione sua. Unde rectè Gagnejus & alii τὸ *firmiorem*, exponunt, firmissimum. Sic Paulus ait, *maior*, id est maxima, *horum est charitas* 1. Corinth. 13. 13. Quare improbabilis est expositio Erasmi, qui per propheticum sermonem accipit ipsam vocem Dei Patris ad Christum in transfiguratione, quasi ipse Pater fuerit Christi Propheta & præco, prædicens sibi placitura esse quæ doceret & ageret Christus. Æquè improbabilis & impertinens est alia ejusdem expositio, quæ placuit Clario & Titelmanno, scilicet propheticum sermonem, id est, Prophetarum oracula facta esse firmiora per vocem hanc Patris ad Christum. *Hic est filius meus*, &c. nec enim sanctus Petrus agit hic de confirmatione oraculorum propheticorum, sed suæ visionis, quam confirmat per hæc oracula. Hinc sequitur, falsam esse lectionem illam quam habent nonnulli Græci codices, ut pro τὸν προφητικὸν λόγον per ο, legant τῶν προφητικῶν λόγων per ω, ex qua sic vertunt, *habemus βεβαιότερον*, id est *firmiorem*, scilicet visionem & vocem Patris jam dictam, *propheticis sermonibus*. Alia enim, imò contraria, est mens & vox S. Petri.

Dices, Vox Patris de Christo quam audivit sanctus Petrus, scilicet, *Hic est filius meus*, &c. tam certa & firma erat, quàm vox ejusdem de eodem quam audiverunt Prophetæ, v. g. David psalm. 2. 7. *Filius meus es tu*. Ergo sermo propheticus non fuit firmior visione & auditione sancti Petri. Resp. nego consequentiam. Licèt enim vox Patris objectivè, putà in se, esset verissima & certissima, æquè ac oracula Prophetarum; tamen subjectivè, quatenus scilicet in auribus S. Petri sensibiliter recipiebatur & resonabat, non erat tam certa & firma, quàm visiones Prophetarum: auditus enim omnisque sensus falli potest; visio verò prophetica falli nequit, quia fit per lumen supernaturale & divinum, quo Deus Prophetæ attestatur rem ipsi revelatam esse veram certamque, ac non alium quàm Deum eam revelare: quocirca Prophetæ fide divina credere tenebantur ea quæ videbant & audiebant, esse vera, esseque à Deo.

Instabis, Etiam S. Petrus fide divina tenebatur credere hanc visionem & vocem esse veram, esseque à Deo. Resp. Id quoque verum est, at non quatenus eam oculis & auribus percipiebat, sed quatenus habebat certa signa credibilitatis, quibus convincebatur eam esse veram fideque credendam. Signa hæc erant, vita & miracula Christi, quibus certus erat ipsum esse Christum Dei Filium, ac proinde omnia quæ ageret & ostenderet, esse vera & à Deo. Rursum testimonium Eliæ & Mosis, splendor divinus Christi, nubes lucida, &c. hæc enim omnia convincebant Petrum, ut crederet hanc visionem & vocem non esse fictam, sed veram & divinam: sicut iisdem & similibus convictus fuit S. Thomas, ut videns, audiens, & palpans vulnera carnemque redivivam Christi, Deo mentem ejus illustrante, fide divina crederet eum verè resurrexisse; unde exclamavit *Dominus meus & Deus meus*. & Christus ad eum: *Quia vidisti me Thoma credidisti*, Johann. 20. 29. Sicut enim timor est seta, ut ait S. August. per quam in animam inducitur filum amoris divini; ita visio hæc fuit seta per quam inducta est fides. Simili modo Prophetæ credebant suas visiones & voces quas audiebant, esse veras & à Deo, eò quòd Deus certa hujus rei eis signa daret, ut de ea dubitare non possent, sed idipsum fide divina credere tenerentur. Pari modo fideles credere tenentur hanc visionem sancti Petri fuisse cælestem & divinam, tum quia idipsum in Scriptura sacra hoc loco à sancto Petro expressum est, tum quia consequenter Ecclesia idipsum fidelibus quasi fide credendum proponit, & ad id eos obligat: nam, ut ait S. Augustinus lib. contra epistolam Fundamenti cap. 4. *Ego Evangelio non crederem nisi me Ecclesiæ Catholicæ commoveret auctoritas*. Ecclesia enim est quæ docet & assecurat quodnam sit verum Evangelium quod falsum & supposititium, uti fuit Evangelium Nicodemi, Thomæ, Nazaræorum, &c. Idem censendum est de epistolis sancti Petri, & qualibet alia S. Scriptura.

CUI BENEFACITIS ATTENDENTES] προσέχοντες id est *intendentes*, ut legit S. August. tract. 23. in Iohann. Sic Christus: *Scrutamini*, ait, *Scripturas, quia*, &c. *illæ testimonium perhibent de me*, Iohan. 5. 39.

QUASI LUCERNÆ LUCENTI IN CALIGINOSO LOCO] Prophetia omnisque Script. est quasi lucerna lucens in nocte, & tenebris hujus sæculi & vitæ, eas illuminans, sed modicè & obscurè instar lucernæ, ut Christum quasi solem justitiæ nobis ostendat, ad eumque deducat. *Omnis enim prophetia una magna ad Christum lucerna est*, ait S. Augustinus tract. 23. in Iohan. & serm. 237. de Tempor. *In die*, ait, *ambulamus comparatione infidelium; comparatione verò illius diei quando resurgent mortui adhuc nox sumus*. Hoc est quod ait Salomon Proverb. 6. v. 23. *Mandatum lucerna est, & lex lux*. Et David psal. 118. 104. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis*. & v. 130. *Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat parvulis*.

Perperam ergo hæretici ex voce *lucerna* contendunt S. Script. esse facilem & claram, ut à quovis plebejo intelligi & explicari possit. *S. Script. lucerna:*

Nam

Primò. Nam Primò, lucerna significat lumen nocturnum ideoque obscurum.

Secundò. Secundò, S. Petrus propriè lucernam vocat prophetiam hanc autem constat esse obscuram.

Tertiò. Tertiò, quia ait lucernam hanc lucere in caliginoso loco; ergo à loco repercussa & hebetata fit & ipsa caliginosa ut non nisi propinqua illuminet, eaque modicè & subobscurè.

Quartò. Quartò, quia S. Script. est lucerna, *sed super candelabrum publicæ ac infallibilis auctoritatis Ecclesiæ, non sub modio hominis privati*, ait S. Ambros. lib. 7. in Lucam c. 52. lucerna enim hæc non lucet, nisi ejus lux pandatur à Doctoribus Ecclesiæ, ac fidelibus ostendatur. Apostoli enim & doctores sunt accensores lucernæ, quam ponunt super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt, ait S. August. tract. 23. in Iohan. Causam dat S. August. lib. 2. de Doctr. Christ. c. 6. *Ita*, ait, *obscurè quædam dicta sunt, ut densissimam caliginem obducant quod totum divinitus provisum esse non dubito; ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio revocandum, cui facilè investigata plerumque vilescunt.* Et S. Gregor. in Præfat. in Iob c. 4. *Divinus sermo*, ait, *sicut mysteriis prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices refovet; habet in publico, unde parvulos nutriat; servat in secreto, unde mentes sublimium in admiratione suspendat. Quasi quidam quippe est fluvius planus & altus, in quo & agnus ambulet & elephas natet.* Unde Origen. init. Levit. divinitatem in Script. latere ait, non aliter atque olim divina ejus persona in humana natura occultabatur. Rursum S. Aug. in psal. 140. *Sunt*, ait, *in Script. sanctis profunda mysteria, quæ ad hoc absconduntur, ne vilescant; ad hoc quæruntur, ut exerceant, ad hoc aperiuntur, ut pascant.*

Quintò. Denique sicut lucernæ crebrò suggeri debet oleum ut luceat; ita S. Scriptur. crebrò à Doctoribus inseri debet explicatio docta & pia, ut auditoribus lucem doctrinæ & calorem devotionis aspiret. Romæ & in Italia utimur lucernis grandioribus & turritis quæ multum olei continent, idque arte physica, ad impediendum scilicet vacuum, quasi in alta turricula suspensum, quod sensim in os & elychnium lucernæ delabens illius lucem ardoremque continuò diuque fovet. lucernas has fertur adinvenisse Hieron. Cardanus physicus & medicus, ac à forma campanarias nuncupavit, quòd campanæ turritæ speciem gerant. Talis lucerna campanaria est S. Script. utpote plena copioso sapientiæ oleo, sublimis instar turris sonora instar campanæ.

In caliginoso loco] ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ, id est, *in loco squalido*, obsito, obscuro, tenebroso, sordido, horrido: talis enim est hic mundus & hæc vita. Hujus rei symbolo Deus jussit Mosi fabricare tabernaculum undique clausum, & carens fenestra, ideoque obscurum & tenebrosum; sed ad illud illuminandum fieri candelabrum septiceps, habens scilicet septem lucernas quæ illud illuminarent: tabernaculum enim obscurum repræsentat sæculum hoc plenum ignorantia; candelabrum repræsentat S. Scriptur. & fidem, quæ illud illuminat vide dicta Exodi 26. 1. & seq. Sic veteres præter lucernas simplices uno elychnio lucentes, quas cubicularias vocabant, in locis amplis habebant dimyxos ad duo elychnia ferenda, aut trimyxos ad tria, aut heptimyxos ad septem, aut polymyxos ad plura; de quibus Martial. l. 14.

Illustrem cùm tota meis convivia flammis,
Totque geram myxos, una lucerna vocor.

Vide quæ de lucernis & candelabro. Ecclesiam ejusque fidem & doctrinam repræsentante dixi Zachar. c. 5.

Lucifer, quis Resp. Primo, est fides. Donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris] Idem est diem lucescere quod luciferum oriri: eo enim orto fit aurora & elucescit, sive emicat dies. Quæres, quis hic dies, quis lucifer? Primò, Oecum. respondet esse plenam cognitionem fidei & Evang. *Cùm*, inquit, *dies advenict, id est, rerum ipsarum præsentia, habebitis orientem luciferum in cordibus vestris, hoc est Christi cognitionem & adventum eius à Prophetis prænuntiatum, qui tamquam lux vera corda vestra illustrabit*; ut prophetia sit nox, Evangelium sit aurora & lucifer, visio beatifica sit clara dies & meridies Unde S. Cyrillus libr. 1. de Trinit. sub initium docet, quòd Christus sit jubar, dies & lucifer, qui mentibus fidelium per spiritum irradiat, easque illuminat clariùs quàm Prophetæ omnes; sicut lucifer clariùs rutilat quàm ceteræ stellæ. Et quia, sicut lux luciferi gignitur à sole: sic Christus gignitur à Patre quasi lumen de lumine, Deus de Deo. Unde Christus ipse de se ait: *Ego sum stella splendida & matutina*, putà lucifer, Apocal. 22. 16. Sensus ergo est, q. d. Intendite lectioni & studio Prophetarum, ut ex eis confirmemini in fide Christi; donec ex hoc studio & illustratione Dei dies & lucifer, id est, certior & clarior planeque explicata Evangelii fideique cognitio, nocti, id est, obscuriori Iudæorum & Prophetarum cognitioni succedens vobis illucescat, ut planè in ea confirmati per eam deducamini ad clarum meridiem æternitatis, & visionis Dei. Sicut enim se habet lucifer sive lux auroræ ad lucem meridiei; sic se habet hæc fidei doctrina ad visionem beatificam. Rursum sicut lucifer se habet ad noctem quasi medium quid inter noctem & diem, & diei lucisque initium; sic se habet hæc Christi doctrina clara ad doctrinam obscuram Prophetarum, hæc ergo fuit quasi lucerna; Christi verò fuit lumen, Iohan. 1. 9. Hinc idem Iohannes epist. 1. c. 2. 27. ait, *Non necesse habetis ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio eius docet vos, de omnibus.* & Ierem. c. 31. v. 31. *Non docebit ultrà vir proximum suum*, &c. *omnes enim cognoscent me*; &, ut Isaias cap 54. 13. *Erunt omnes docibiles Dei.* ita Adamus, Arias, Gagnejus & alii.

Secundò, est visio. Secundò, appositè dies hic & lucifer accipi potest beatitudo, putà gloria cælestis, & visio beatifica: vita enim in miseriis & tenebris hujus sæculi est quasi nox; futura ergo in gloria erit quasi dies & lucifer. Lucifer enim sive stella Veneris quia adducit auroram, sive initium diei hinc idem est quod dies, juxta illud Martialis.

Phosphore (id est lucifer) *redde diem.*

Lucifer est visio beatifica ob analogias quinque. Et illud Boetii lib. 3. de Consol. *Lucifer ut tenebras pepulerit, pulchra dies roseos agit equos.* Porrò lucifer est symbolum visionis beatificæ. Primò, quia ea fit per lumen gloriæ, juxta illud psal. 35. 10. *In lumine tuo videbimus lumen.* Aptè ergo vocatur lucifer. Secundò, quia lucifer sive aurora est initium diei: significat ergo initium beatitudinis, cùm scilicet anima sola statim à morte Dei visione beatur, cujus complementum & quasi meridies erit in resurrectione, quando corpus totusque homo beabitur, & gloria collustrabitur per omnem æternitatem. Tertiò, quia lucifer utpote vehens diem & lucem, symbolum est prosperitatis & felicitatis, uti dixi Isaiæ 14. 21. Quartò, quia Beati fulgebunt in cælo quasi stellæ & luciferi, juxta illud Apocal. 2. 28. *Qui vicerit*, &c. *dabo illi stellam matutinam.* Et Daniel. 12. 3. *Qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* vide utrobique dicta. Quintò, sicut lux luciferi & auroræ manat à sole, uti mox dicam; sic gloria Sanctorum manat à gloria Christi: & sicut lucifer & stellæ comitantur, stipant & cingunt solem; sic & Sancti Christum. Sextò, quia φωσφόρος, id est *lucifer*, solem quoque significat, ait Suidas: quia φωσφορεῖν est *illucere* & diem inferre. sic & Cicero lib. 2. de Natura deorum, lunam vocat luciferam; unde Syrus hic pro *lucifer* vertit *sol*.

Ad hunc diem suspirabat sponsa Cantic 2. 6. pascens in liliis *donec aspiret dies* beatæ æternitatis, *& inclinentur umbræ* miseræ mortalitatis, ait S. Gregorius, & S. Iohannes Apocal. 21. 23. ait quòd Ierusalem cælestis *non eget sole neque luna, ut luceant in ea: nam claritas Dei illuminavit eam, & lucerna eius est Agnus.* & c. 22. 5. *Et nox ultrà non erit, & non egebunt lumine lucernæ, neque lumine solis, quoniam Dominus Deus illuminabit illos.* Ita S. August. in psal 51. *Quamdiu*, ait, *ad lucernam ambulamus, necesse est ut cum timore vivamus: cùm autem venerit dies noster, id est, manifestatio Christi, de qua Apostolus, cùm Christus apparuerit vita nostra tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.* Idem in psal. 89. *Ergo*, ait, *in his velut nocturnis doloribus & laboribus, prophetia nobis accensa est sicut lucerna in caliginoso & obscuro loco, donec lucescat dies, & lucifer oriatur in cordibus nostris. Beati enim mundo corde quoniam ipsi Deum videbunt.* Huic expositioni favet τὸ *donec*; egemus enim prophetia & Script per totam hanc vitam, donec perveniamus ad visionem in patria cælesti. Favet etiam quòd luciferi cursus soli sit coævus, firmus & perpetuus, idcoque post longam noctem ejus aspectus sit jucundissimus, quasi lucis, solis & diei origo. unde Sophar ad Iob cap. 11. v. 17. *Quasi meridianus fulgor*, ait, *consurget tibi ad vesperam*, hoc est, *cùm te consumptum putaveris, orieris ut lucifer.* & Virgil. 2. Æneid.

Ducit

—— *Ducit diem lucifer.*

Statius Theb. 3.

Purpureo vehit ore diem,

& Ovid. 6. Fastor.

Et vigil Eois lucifer exit aquis.

Idem Metamorph. lib. 8.

Retegens diem noctisq; fugans tempora lucifer;

& lib. 11.

Undecimus lucifer stellarum coegerat agmen.

& lib. 15.

—— *Cumq; albo lucifer exit*

Clarus equo.

Et Statius Thebaid. 2.

Tertius auroram pulsabat lucifer;

Hinc Poetæ luciferum putà auroram, vocabant Titanis; id est solis, filiam, eò quod ex sole oriente procedat illa claritas cæli quam auroram dicimua. Ita Varro lib. 6. *Aurora*, ait, *dicitur ante solis ortum ab eo, quod ab igne solis tum aureo aer aurescit*.

& Virgil. 4. Æneid. de aurora ita canit:

Postera Phœbæa lustrabat lampade terras;

& lib. 7.

Aurora in roseis fulgebat lutea bigis,

& Tibul. lib. 3.

Auroram Phaetontis, id est solis, *equi jam luce vehebant*.

Hinc *aurora* dicitur quasi *aurea hora*, vel potiùs quasi *aura rorans*.

Prior sensus planior & simplicior est, ideoque magis litteralis & genuinus: posterior plenior est magisque anagogicus. Sicut enim lucifer est diei solisque præcursor & prænuncius; sic fides Christi præcurrit & prænunciat visionem beatificam. Hic ergo lucifer fidei oritur in cordibus nostris; in cælo verò meridies claritatis divinæ in mentibus nostris resplendebit.

Ecclesia fulget ut sol & luna quomodo. Tropol. Hugo: Dies, ait est dilectionis feruor, quem præire debet lucifer, id est, cognitio Dei & virtutis, ut crescat ad meridiem perfectionis juxta illud Proverb. 4. 18. *Justorum semita quasi lux splendens procedit & crescit usque ad perfectam diem*. Unde Thomas Anglicus pro *elucescat* legens, *illucescat*, id est, inquit, *intus luceat*, & usque ad intimum animæ. Porrò sicut omnis claritas luciferi & auroræ oritur à sole oriente & subsequente; sic omnis gratia & gloria Sanctorum oritur à Christo, qui est sol justitiæ gratiæ & gloriæ. Hoc est quod de Ecclesia & anima fideli dicitur Cantic. 6. 9. *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol?* Quod explicans S. Gregorius 16. Moral. 25. *Aurora*, ait, *mens justi est, quæ peccati sui tenebras deserens ad lucem jam erumpit æternitatis*. Eadem est pulchra ut luna, qui, ut ait Philo Carpathius in Cantic. cap. 6. accipit gratiam à Christo sicut luna accipit lumen à sole; & quia aliquando in prosperis lucet, aliquando in tenebris adversitatum relinquitur: & quia crescit in virtute, uti nova luna crescit usque ad plenilunium. Eadem est electa ut sol quia Christum imitatur solem justitiæ, à quo & lucem sumit & calorem. S. Bernardus verò serm. 60. ex parvis per auroram accipit humilitatem, à qua incipit virtus & vita sancta. *Bene*, inquit, *dicitur aurora consurgens, ut virtutum structura surgens, ab humilitate tamquam fundamento proprio erigatur*. Per lunam verò quæ splendorem sumit à sole, designatur castitas: *Quæque enim fidelis anima, si veri solis obtutibus offeratur intuenda, ex visione illius protinus admissis in se decus pulchritudinis & venustatem castitatis: unde fit ut ex eius lumine crescens & proficiens, etiã ad perfectionem provehatur, ut rectè dicatur de illa: Electa ut sol*. Per solem verò designatur charitas, ideoque sponsa dicitur electa ut sol quia induta est veste nuptiali charitatis, qua virtute qui indutus splendebit, erit proculdubio, terribilis hostibus suis ut castrorum acies ordinata. Hæc S. Bernardus, Ambrosius verò & S. August. epist. 80. Ecclesia, aiunt, justorum est aurora consurgens, quia a tenebris peccatorum ad sanctitatis lucem proficit: deinde de virtute in virtutem crescit instar lunæ; denique in die judicij relicta caligine & putredine peccatorum ac mortalitate carnis, immortalitatis lumine & æterna charitate vestita solem ipsum repræsentabit. Denique S. Gregorius in Cant. 6. ait Ecclesiam in incipientibus progredi ut auroram; quippe qui è tenebris peccatorum luce sanctæ operationis splendere incipiunt: in proficientibus esse pulchram ut lunam; quippe qui dum peccantibus bona exempla præbent, quasi luna lucent io nocte. Denique in perfectis esse electam ut solem dum non tantùm peccantibus sed etiam bonis ac sanctis per eos exempla imitationis præbet. *Profectò enim jam luna*, inquit, *sol efficitur, quia quæ in nocte errantibus nunc lucebat, modò in die ambulantibus lumen veritatis manifestat*. Hinc refert Ven. Beda lib. 3. Histor. Angl. cap. 19. S. Furseum raptum in ecstasio audivisse angelos justis concinentes: *Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion*. Talis ergo fulget, progreditur & cæteris eminet quasi lucifer: de quo canit Ovidius Metamorph. 2.

—— *Ecce vigil nitido patefecit ab ortu*

Purpureas aurora fores, & plena rosarum

Atria, diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit

Lucifer, & cæli statione novissimus exit.

Rursum sicut stella Veneris semper comitatur solem; & manè quidem eum orientem anteit, vocaturque Lucifer; vespere verò eum occidentem sequitur vocaturque Hesperus, de quo Poeta:

Hespere qui cælo luces iucundior ignis;

id est, jucundissima stella: veteres enim censebant stellas esse igneas. Sic qui assiduè io virtute proficit, comitatur Christum, qui est sol justitiæ, &, ut ait S. Johannes Apocal. 14. 4. *Sequitur Agnum quocumque ierit*. Quocirca Abbas ille in Vitis Patrum lib. 7. c. 44. nu. 6. hac ratione se jugiter excitabat ad progressum in virtutibus: *Ego*, inquit, *per singulos dies statuè verba mea audiri à Domino, putans mihi dici: Laborate propter me, & ego quiescere faciam vos. Adhuc modicum decertate, & videbitis salutare meum & gloriam meam. Si diligitis me, si filij mei estis, ad Patrem rogantes revertimini. Si fratres mei estis, erubescite pro me, quemadmodum propter vos multa perpessus sum. Si oves meæ estis, Dominicam passionem sequimini*. *Exempla.* Et alius num. 9. *Ego*, ait, *quotidie Ecclesiam intellectualium virtutum expecto, Dominum gloriæ in medio earum video super omnes splendentem. Quando autem abscedam ab eo, ascendo in cælum, expectans admirandas pulchritudines angelorum, & quos emittunt hymnos incessabiliter Deo, &c. Et omnia quæ super terram sunt, sicut cinerem & stercora opinor*. De S. Josaphat rege scribit Damascen. in Histor. c. 38. quòd relicto regno in eremum ad S. Barlaam secesserit, ut totum se daret mortificationi vitiorum, abstinentiæ, vigiliis, orationibus. *Quod quidem*, inquit, *generosus ille & expeditus cælestis itineris cursor egregiè præstitit, atque animi sui ardorem ab initio ad extremum usque perpetuò conservavit, ascensiones in corde semper disponens, ac de virtute ad virtutem sublimiorem transiliens, desideriumq; desiderio ac studium studio indesinenter adiungens; quoad tandem ad speratam & expetitam beatitudinem pervenit*. In monasterio S. Antooij & cæterorum olim ardens inter omnes de virtute & profectu erat certamen: dictitabant enim virtutes esse, gradus & scalas inter se cohærentes, atque alias ab alijs sufultas, quæ animum in cælum subvehunt, ait Damasc. in histor. cap. 11. qui proinde meritò eosdem angelos terrestres appellat.

HOC PRIMUM INTELLIGENTES, QUOD OMNIS PROPHETIA SCRIPTURÆ (sacræ) PROPRIA INTERPRETATIONE NON FIT.] Vers. 10. *Prophetia Scriptura* est prophetia scripturalis, sive per hypallagen prophetica Scriptura. *Prophetia Scriptura quæ. hesp.* Probat propheticum sermonem esse firmiorem, eique studiosè nos debere intendere ex eo, quòd prophetia non sit sermo Prophetæ, *Primò;* sed Dei, qui est prima & infallibilis veritas. Hoc est quod ait: *Prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit*, id est, non fit propria inuentione, qua Propheta res arcanas & futuras per se suoque ingenio & acumine eruat in lucem, interpretetur & explicet: nam, ut ait Philo libro de Præm. & pœn. *Propheta est interpres Dei dictantis oracula*. Hunc esse sensum patet ex ratione quam explicando subdit sanctus Petrus: *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*. Ubi Nota, omnem sacram Scripturam hic vocari *prophetiam*, tum per synecdochem, quia maior Scripturæ quæ tunc extabat pars, erant Prophetæ totum enim vetus Testamentum est prophetia & figura novi Testamenti: tum propriè, quia omnis revelatio divina, sive quidquid à Deo revelatur,

etiamsi futurum non sit, sed præsens aut præteritum, rectè vocatur prophetia, quia est revelatio rei arcanæ sive in se, sive quatenus à Deo revelatur: multæ enim res naturaliter certæ & claræ, uti præcepta Decalogi, revelatæ sunt à Deo, quæ tamen dicuntur prophetia ob revelationem arcanam, quia scilicet revelata à Deo, sunt oracula Dei revelantis, uti ex S. Gregorio hom. 1. in Ezech. & S. Thoma 2. 2. quæst. 171. art. 3. ostendi Proœmio in Prophetas.

Secundò, Secundò, *prophetia Scripturæ* potest accipi ipsa interpretatio Scripturæ. Sic enim prophetare subinde idem est quod docere & interpretari, ut cùm Aaron dicitur Propheta, id est, interpres Mosis, Exodi 7. 1. Et Antiochiæ dicuntur fuisse plures Prophetæ & Doctores. Act. 13. 1. ac sæpè alibi Doctores vocantur Prophetæ. Pluribus idipsum ostendit 1. Corinth. 14. initio capitis. Tunc sensus erat. q. d. Prophetia id est, interpretatio & explicatio S. Scripturæ, non fit, id est, fieri non debet, nec potest, propria interpretatione, id est, proprio acumine & ingenio, proprio sensu, propria explicatione & doctrina. Idque probat S. Petrus ex eo, quòd ipsa prophetia & Script. non sit opus & doctrina hominis, sed Dei. q. d. Ipsa Scriptura non est inuentum humani ingenij, non est opus mentis humanæ, sed divinæ; ergo eius explicatio & interpretatio pariter non ab homine, sed à Deo requirenda est. Et hoc propriè significat Græcum ἐπιλύσεως, id est, *dissolutio*, explicatio, interpretatio.

Videtur S. Petrus perstringere Simonianos & Gnosticos, qui ad libitum S. Script. exponebant, & ad suas phantasias ac errores detorquebant.

Ex quo refutatur error nostrorum Gnosticorum & Illuminatorum, qui dicunt spiritu proprio & privato cuilibet interpretandam esse Scripturam; quemque, etiam cerdonem & sutorem, habere spiritum Dei internum, qui ei pandat Scripturas. Inde enim ortæ sunt omnes hæreses, eæque tot tamque variæ, imò inter se ex diametro pugnantes & contrariæ; quia scilicet quilibet S. Scripturam ex sua phantasia interpretatur, uti vidimus & indies videmus. Ad hoc ergo posuit Deus in Ecclesia Doctores, ut scilicet Scripturam interpretentur; & interpretatio sermonum est unum è charismatibus Spiritus sancti, uti docet Paulus 1. Corinth. 12. 10. & cap. 14. 6. S. Scriptura enim non est privatum, sed publicum dogma toti Ecclesiæ à Deo traditum; non ergo privato cuiusque, sed communi & publico Ecclesiæ & Spiritus sancti illi assistentis spiritu explicanda est. Hunc spiritum à Deo & Ecclesia acceperunt sancti Patres, qui S. Scripturam toti Ecclesiæ interpretati sunt: *Ecclesia* ergo *est judicare de vero sensu & interpretatione S. Scripturæ*, uti ait Concil. Trident. sess. 4. Per Ecclesiam intellige Præsides Ecclesiæ, putà Episcopos, ac præsertim summum Pontificem.

Vers. 21. NON ENIM VOLUNTATE HUMANA ALLATA EST ALIQUANDO PROPHETIA] q. d. Non volentibus hominibus, non ad voluntatem & libitum hominum, sed Dei, allata est prophetia. *Prophetia* propriè est actus & cognitio intellectus: hic tamen non intellectum, sed voluntatem humanam nominat S. Petrus, quia clarum est intellectum hominis non extendere se ad futura contingentia suopte acumine prævidenda & prænuncianda, sed eò se extendere potest voluntas & præsumptio hominis superbi, putà pseudoprophetæ, ut velit prædicere idquod nescit & ignorat: at vera prophetia verique Prophetæ uti non suo intellectu, ita nec sua voluntate, sed Dei, futura præviderunt & enunciarunt. Ita Caietan. Hoc est quod ait Isaias cap. 41. 23. *Quæ ventura sunt annunciate nobis, & sciemus quia Dij estis vos.* Nam, ut ait Tertull. Apologet. 20. *Testimonium divinitatis est veritas divinationis.* Solus enim Deus per suam omniscientiam præscit futura contingentia.

Secundò, *voluntas* sumi potest pro opere, q. d. *Non enim voluntate*, id est, opere humano allata est prophetia: voluntas enim est causa operis, movetque intellectum ad intelligendum, cæterasque potentias & membra ad operandum, ac proinde ea sub se complectitur, eaque significat. Est metonymia. Sic Johannis 1. 13. dicitur: *Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri* (id est, opere & generatione carnali & virili) *sed ex Deo nati sunt.* Hinc vulgò dicitur: *Voluntas pro opere & facto computatur.*

SED SPIRITU SANCTO INSPIRATI] φερόμενοι, id est, *acti*; Pagnin. & Tigurin. *impulsi*; Vatablus, *rapti & agitati*. Sic Plato in Memnone Prophetas vocat *fatidicos, divina re inspiratos & à Deo possessos. Mens enim Prophetæ vi cælestis numinis agitur*, ait S. Gregorius 2. Dialog. c. 3. sed ita ut sui sit compos, non autem velut lymphatica aberret & insaniat, uti fecere Bacchæ Gentiles, quæ quasi ebriæ & furore agitatæ ac arreptitiæ ignorabant quid dicerent, vel agerent: tales quoq; fuere Priscillianistarum & Montanistarum Prophetæ & Prophetides.

LOCUTI SUNT SANCTI DEI HOMINES] putà Prophetæ cæterique Scriptores S. Script. Licèt enim nonnulla ex iis quæ scribunt scirent naturaliter, putà quia ea viderant vel audierant, ut cùm scribunt historias sui temporis, uti facit Auctor Machab. lib. 2. c. 2. v. 24. & 57. tamen in illis ipsis incitabantur à Spiritu sancto ad ea scribendum, idque eo modo & ratione quo volebat Spiritus sanctus, qui proinde illis assistebat ut ne vel in puncto errarent; nam ut ait S. August. epist. 8. ad S. Hieronym. *Titubabit fides, si divinarum Scripturarum vacillet auctoritas.* Unde Psaltes psal. 44. 5. *Lingua mea*, ait, *calamus scribæ* (Spiritus sancti) *velociter scribentis.* Hinc & Prophetæ suis oraculis hoc elogium præferunt, *Verbum Domini quod vidit* vel audivit *Isaias, Amos*, &c. *Os Domini locutum est*, &c. *Spiritus sanctus* ergo *erat scriba*, *Prophetæ erant eius calami quibus Spiritus sanctus scribenda dictabat*, ait S. Cyprian. serm. de eleemos. & S. Augustinus 18. Civit. 38 & S. Gregorius Præfat. Moral. c. 1. Quocirca *S. Scripturam esse epistolam Dei è cælo ad homines missam*, aiebat S. Antonius, teste S. Athan. & S. August. conc. 2. in psalm. 90. & S. Chrysostomus homil. 3. in 2. ad Thes. ac proinde nihil in ea est otiosum, sed omnia etiam minima plena sunt sensu, mysterio & spiritu, teste S. Basil. hom 6. Hexaemeron, & S. Hieron. in ca. 5. S. Matth. vide Bellarminum lib. 3. de verbo Dei.

SANCTI DEI HOMINES] Licet enim prophetia sit gratia, gratis data, non gratum faciens, ideoque subinde detur improbis, teste Christo Matth. 7. 22. uti data fuit Balaam Num. 24. v. 17. & Caiphæ Johan. 11. 51. tamen Prophetæ & Scriptores hagiographi pleriique omnes fuere sancti, excepto Salomone, de quo multi dubitant. Fuere enim ipsi familiares, interpretes, legati, nuncij, angeli Dei, ut patet Aggæi 1. 13. & 1. Reg. 2. v. 27. 3. Reg. 13. 55. & alibi; unde Philo lib. de Gigant. ante finem: *Dei homines*, inquit, *sacerdotes & Prophetæ sunt, quorum maior est dignitas, quam ut se misceant humanæ republ. & mundi cives sint; sed sublimiores omnibus rebus sensibilibus migrarunt in mundum intelligibilem, ibi sortiti domicilium, ascripti reipublicæ idearum incorporearum & incorruptibilium.* Ex S. Augustin. tract. 1. in Johan. explicans illud psalm. 71. *Suscipiant montes pacem populi, & colles iustitiam: Montes*, ait, *sunt magni sancti, colles plebeij, iustitia est fides. Nam non acciperent minores animæ fidem, nisi maiores animæ quæ montes dictæ sunt, ab ipsa sapientia illustrarentur, ut possent parvulis traiicere quod possent parvuli capere.* *Scriptores hagiographi sancti.*

Moral. Hinc discant doctores & interpretes ac studiosi S. Scripturæ, Primò, ut eam non interpretentur suopte ingenio & sensu, sed ex mente Ecclesiæ & Patrum, uti sancit Concil. Trident. sess. 4. Quare fugiant Rabbinorum commenta, quasi humana, indocta, fabulosa, Christo adversa, utpote quæ pleraque de Christo oracula ad Davidem, vel Salomonem detorquent. Secundò ut cum studio jungant vitæ puritatem, sanctitatem & preces, quibus à Deo lumen impetrent ad eas intelligendas & explicandas. Ita fecere S. Augustinus, Hieronymus, Chrysostomus, Basilius, Nazianzenus, S. Thomas Aquinas, qui in locis difficilioribus orationi addere solebat ieiunium, palamque dictitabat suam scientiam magis illustratione Dei, quàm labore & studio esse comparatam. Quin & regius Psaltes: *Revela*, ait, *oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua*, psalm. 118. v. 18. Præclarè S. Athanasius libr. de Incarnat. Verbi prope finem: *Ad Scripturæ indaginem*, ait, *veramq; intellectum opus est vita proba, animo puro & virtute quæ secundùm Christum est, ut mens per eius tramitem decurrens, ea quæ expetit adipisci possit, quatenus fas est humanam naturam divina intelligere: nam sine pura mente & Sanctorum imita-* *Oratio pandis S. Scripturā.*

tione

tione nemo comprehendit Sanctorum verba. Et S. Bernard. ad Fratres de Monte Dei: *Quo spiritu*, ait, *Scripturæ factæ sunt, eo spiritu legi desiderant, ipso etiam intelligendæ sunt*. Et Procopius Gazæus præfat. In Genes. *Si quis*, ait, *locus se offert obscurior, quam ut ingenij tui vires assequi valeant, aut Patres tibi consulendi sunt, aut scientiarum Deus precibus fatigandus est*. Abbas Theodorus apud Cas- A sianum collat. 5 cap. 34. docet intelligentiam Script. quærendam non tam voluendo Commentarios interpretum, quam mundando cor per emundationem vitiorum carnalium. *Quibus expulsis*, inquit, *confestim cordis oculi sublato velamine passionum, sacramenta Scripturarum velut naturaliter incipiunt contemplari*. Vide eumdem collat. 14. cap. 10. & 11.

CAPVT SECVNDVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Cap. præcedenti S. Petrus hortatus est fideles ad fidem Christi constanter retinendã, & augendã per bona opera & per lectionem Prophetarum, nunc hoc capite eosdem monet, ut caveant pseudoprophetas Prophetis contrarios, putà hæreticos, quorum Primo, malignitatem, mox punitionem describit; quòd scilicet puniendi sint instar Luciferi, & dæmonum; ac instar mundanorum qui mersi sunt diluvio; atque Sodoma & Gomorrha, quæ cælesti igne conflagrarunt. Deinde v. 10. eorum pravos mores, præsertim luxuriam, superbiam, rebellionem, audaciam, philautiam, blasphemiam, adulationem, avaritiam describit. Tertiò, v. 16. eos comparat cum Balaam, cuius malitiam redarguit asina, eò quòd illius instar pelliciant homines in errores, docendo luxuriam & libertatem carnis; quæ mera & fœda est servitus. Quare facta sunt eis, *inquit*, posteriora deteriora prioribus, *juxta proverbium*. Canis reversus ad suum vomitum, &, Sus lota in volutabro luti.

1. FUerunt verò & pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, & eum, qui, emit eos, Dominum negant: superducentes sibi celerem perditionem. 2. Et multi sequentur eorum luxurias per quos via veritatis blasphemabitur: 3. & in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur: quibus judicium jam olim non cessat: & perditio eorum non dormitat. 4. Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reseruari. 5. Et originali mundo non pepercit, sed octavum Noe justitiæ præconem custodivit, diluvium mundo impiorum inducens. 6. Et civitates Sodomorum & Gomorrhæorum in cinerem redigens, eversione damnavit: exemplum eorum, qui impiè acturi sunt, ponens; 7. & justum Lot oppressum à nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit: 8. aspectu enim & auditu justus erat: habitans apud eos, qui de die in diem animam justam iniquis operibus cruciabant. 9. Novit Dominus pios de tentatione eripere, iniquos verò in diem judicij reseruare cruciandos: 10. magis autem eos, qui post carnem in concupiscentia immunditiæ ambulant, dominationemque contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas non metuunt introducere blasphemantes: 11. ubi angeli fortitudine & virtute cùm sint maiores, non portant aduersum se execrabile judicium. 12. Hi verò velut irrationabilia pecora, naturaliter in captionem, & in perniciem in his quæ ignorant blasphemantes in corruptione sua peribunt, 13. percipientes mercedem iniustitiæ, voluptatem existimantes diei delicias: coinquinationes & maculæ deliciis affluentes, in conuiviis suis luxuriantes vobiscum, 14. oculos habentes plenos adulterij, & incessabilis delicti. Pellicientes animas instabiles, cor exercitatum avaritia habentes, maledictionis filij: 15. derelinquentes rectam viam erraverunt, secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit: 16. correptionem verò habuit suæ vesaniæ: subiugale mutum animal, hominis voce loquens, prohibuit prophetæ insipientiam. 17. Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reseruatur. 18. Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos, qui paululum effugiunt, qui in errore conuersantur: 19. libertatem illis promittentes, cùm ipsi serui sint corruptionis: à quo enim quis superatus est, huius & seruus est. 20. Si enim refugientes coinquinationes mundi in cognitione Domini nostri, & Saluatoris Iesu Christi, his rursus implicati superantur: facta sunt eis posteriora deteriora prioribus. 21. Melius enim erat illis non cognoscere viam justitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illi traditum est sancto mandato. 22. Contigit enim eis illud veri proverbij: Canis reversus ad suum vomitum: &, Sus lota in volutabro luti.

VERS. 1. FUERUNT VERO ET PSEUDOPROPHETÆ] putà falsi vates & doctores qui populum à Deo ad idola & vitia avocabant, promittentes eis pacem & abundantiam bonorum temporalium, & oracula ac minas verorum Prophetarum irridentes. Hos enim omni ævo suscitavit dæmon, qui est simia Dei, ut sicut Deus suos habebat Prophetas, ita & ipse suos haberet, sed falsos, qui Deum & veros oppugnarent, inquinando veram fidem & religionem falsis opinionibus & superstitionibus; uti notavit Tertull. lib. de Præscript. contra hæretic. Justin. contra Tryphon. S. Irenæus, Cyprianus, August. & alij. Tales fuere Prophetæ Baal qui se opposuerunt Eliæ, ut pro Deo substituerent Baal, 3. Reg. 18. A 19. Sedecias, Hananias, & alij, quos perstringit Jerem. cap. 28. Isaias cap. 9. 15. Moses Deuter. 13. 1. & alij.

IN POPULO] Hebræorum, qui erat populus & Ecclesia Dei veri.

SICUT ET IN VOBIS ERUNT] Est anastrophe: hæc enim verba preponenda sunt hoc modo, sicut olim fuerunt pseudoprophetæ inter Judæos, sic & in vobis, ò Christiani, erunt magistri mendaces. Deinceps enim de Christianis eorũ pseudoprophetis agit: sed meminit veterũ, tum ne nouũ & insolens id putent Christiani, tum ut novorũ mores ex veterum moribus repræsentent. Tales tẽpore S. Petri erant Simon Magus primus hæresiarcha, cui successit Menander discipulus, deinde Saturninus, Basilides, Ebion,

Cherintus, Nicolaitæ; mox verò futuri erant Gnostici, Valentiniani, Montanistæ, Marcionitæ, &c. quos Tertull. lib. de Præscript. cap. 4. vocat pseudoprophetas, id est, falsos prædicatores & pseudoapostolos, id est, adulteros evangelizatores, ut ipse interpretatur.

Eosdem in Ecclesia mox futuros prædixit S. Paulus Actor. 20. 30. & S. Johan epist. 1. cap. 2. 2. Sic Manichæos sui ævi pingit S. Augustin. lib. 3. Confess. cap. 6. ab eisque se captum commemorat: *Incidi*, inquit, *in homines superbe delirantes, & carnales nimis & loquaces, in quorum ore laquei diaboli, & viscus confectum commixtione syllabarum nominis tui, & Domini Iesu Christi, & paracleti consolatoris nostri, Spiritus sancti. Hæc enim omnia non recedebant de ore eorum, sed sono tenus & strepitu linguæ; cæterum cor inane veri. Et dicebant, Veritas & veritas; & multi eam dicebant mihi, & nusquam erat in eis, sed falsa loquebantur, non de te tantum, qui verè veritas es, sed etiam de istis elementis huius mundi creaturis tuis; de quibus etiam vera dicentes philosophos transgredi debui præ amore tuo, mi pater, summe bone, pulcbritudo pulchrorum omnium.*

B QUI INTRODUCENT] παρεισάξουσιν, id est furtim, clam & subdolè introducent, sp. ciem & laruam pietatis, ac reformationis suæ hæresim prætendentes; uti faciunt nostri Caluinistæ, qui se vocant Ecclesiam reformatam, cùm sit planè deformis & deformata, imò omnia sacra & sancta deformans; nimirum hi sunt lupi rapaces, qui se ovium vellere abscondunt & fucant, uti ait Christus Matth. 7. v. 15. Iidem sunt vulpes, quæ demoliuntur vineam Domini, Cantic. 2. v. 15. quos S. Cyprianus ep. 73. rectè nuncupat simias homines imitantes; S. Ignatius ad Trallian. cicutam mulso temperantes, caupones vino venenum miscentes.

Hinc S. Cyprianus epist. 52. S. August. epist. 165. Irenæus lib. 3. cap. 2. & alij jugulant hæresin & hæreticos, eam arguendo & conuincendo iniustitiæ & rapinæ, quod scilicet inuadant S. Script. & Ecclesiæ limites, eosque quasi iniusti possessores occupent, legitimis Episcopis & magistris expulsis.

Novitas est nota hæresis.

Præclarè Tertullian. de Præscript. cap. 21. hanc fidei normam sancit: *Id tenendum*, ait, *quod Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus a Deo suscepit: reliquam vero omnem doctrinam doceo de mendacio præiudicandam, quæ* C *sapiat contra veritatem Ecclesiarum, & Apostolorum, & Christi, & Dei.* Et c. 31. idipsum ostendit ex parabola seminis & zizaniorum, Matth. 13. *quæ bonum semen frumenti*, inquit, *à Domino seminatum prima constituit, avenarum autem sterilis fani adulterium ab inimico diabolo postea superducit. Ita ex ipso ordine manifestatur, id esse Dominicum & verum, quod sit priùs traditum: id autem extraneum & falsum, quod sit posterius immissum.* Et cap. 35. quòd fides nostra orthodoxa sit, *Prior*, inquit, *hoc erit testimonium veritatis ubicumque occupantis principatum. Quod ab Apostolis non damnatur, sed defenditur, hoc erit indicium proprietatis.* Et cap. 37. urgens præscriptionem in Hæreticis, inquit, dicendum est: *Qui estis? quando & unde venistis? Quid in meo agitis non mei? quo denique Marcion iure silvam meam cædis? qua licentia Valentine fontes meos transuertis? qua potestate Apelles limites meos commoves? Mea est possessio: Quid hic cæteri ad voluntatem vestram seminatis & pascitis? Mea est possessio: olim possideo, prior possideo, habeo origines firmas ab ipsis auctoribus, quorum fuit res. Ego sum heres Apostolorum. Sicut caverunt testamento suo, sicut fidei commiserunt, sicut adiuraverunt, ita teneo: vos certe exheredaverunt semper, & abdicaverunt ut extraneos, ut inimicos.* Vide Vincentium Lyrinens. in aureo libello contra profanas hæresum novitates.

SECTAS PERDITIONIS] Græcè αἱρέσεις ἀπωλείας id est, *hæreses perditionis*, hoc est, perditas & perniciosas quæ ducunt in exitium tum præsens, tum æternum. Hæresis enim non tantùm perdit animas in gehenna, sed sæpè & corpora, opes, & imperia in præsenti vita, uti hoc & præcedenti sæculò vidimus Hungariam, aliasque provincias per hæresim & hæreticos occupatas à Turcis; prælia & cædes maximas commissas ab Huguenotis in Gallia, à Puritanis in Anglia & Scotia, a Lutheranis in Germania. Hinc eorum dux, choragus & incentor est angelus abyssi, putà diabolus, *cui nomen hebraice Abaddon, græce Apollyon, latine Exterminans*, Apocal. 9. 11. Porrò Tertull. de Præscript. cap. 6. *Hæresis*, ait, *dicta* A *Græca voce ex interpretatione electionis, qua quis sive ad instituendas, sive ad suscipiendas eas utitur. Ideo & sibi damnatum dixit hæreticum, quia & in quo damnatur, sibi elegit: nobis vero nihil ex nostro arbitrio inducere licet, sed nec eligere quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos Domini habemus auctores, qui nec ipsi quidquam ex suo arbitrio quod inducerent elegerunt, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter nationibus assignaverunt. Itaque etiamsi angelus de cœlis aliter euangelizaret, anathema diceretur nobis.* Hæreticus ergo est qui eligit quod credat, ideoque non credit quod credendum docent Doctores & Ecclesia. Hæresis enim græcè idem est, quod electio; secta verò à secando dicta est, eò quòd sit factio ab aliis resecta & separata, juxta illud Judæ vers. 19. *Hi sunt qui segregant semetipsos.*

Hæretici negant Christum variè.

ET EUM QUI EMIT EOS, NEGANT] Græcè ἀρνούμενοι, id est *negantes*, tum in præsenti, tum in futuro, id est, negant & negabunt; quia hic est eorum genius & spiritus, scilicet negare Christum. q. d. Hæretici negant Christum qui eos suo sanguine redemit: quod B summæ est ingratitudinis æquè ac dementiæ; negant enim suum Saluatorem & salutem. Porrò id faciunt, tum quia pleræque hæreses negarunt Christi vel divinitatem, vel humanitatem, vel animam, vel voluntatem, vel redemptionem, vel gratiam: aut Christo indigna & blasphema ascribunt, ut ignorantiam, blasphemiam, desperationem, damnationem; uti facit Caluinus: qui enim hæc asserit, negat Christum esse redemptorem, non verbo, sed reipsa: tum quia Christi Sacramenta, fidem, doctrinam & Ecclesiam impugnant. Hoc est quod ait S. Petri asseclа S. Judas vers. 4. *Solum Dominatorem & Dominum nostrum Iesum Christum negantes*, tum quia Simon Magus negabat Christum, dicebatque se esse Dei virtutem & Christum; uti hoc sæculo fecit David Georgius, Johannes Leidanus, & similes fanatici. Denique omnis hæresis tandem definit in atheismum, ac primò negat Christum, deinde numen & providentiam, tandem Deum; uti jam videmus hæreticos docere, quemlibet, etiam Turcam & Paganum, in sua fide posse saluari; ac proinde non esse necessarium Christum & christianismum: quæ secta jam valdè inualescit, cui obniti totis viribus de- C bent Prælati & Principes.

Desinunt in atheismum.

SUPERDUCENTES SIBI CELEREM PERDITIONEM] quia post mortem, quæ in hac vita adeò brevi eis accelerat & instat, accersunt sibi ignem æternum. Plerique etiam hæresiarchæ infelici, celeri & infami morte sublati sunt. Simon Magus arte magica volans, per preces S. Petri deiectus è Capitolio, in præceps ruens crura fregit, ac paulo post ex dolore expiravit teste S. Arnobio lib. 2. contra Gentes, S. Maximo homil. 5. de nativit. SS. Petri & Pauli, & Hegesippo lib. 3. de Excid. Hierol. c. 2. Manes, qui se Manichæum quasi effusorem mannæ nuncupavit, à rege Persarum excoriatus est, eo quod eius filium quem curaturum se promiserat, occidisset, teste Epiphan. hæresi 66. Montanus cum suis Prophetissis laqueo se præfocavit, ait Eusebius lib. 5. cap. 16. Donatistæ Eucharistiam canibus proiicientes, ab eis discerpti sunt, ait Optatus lib. 2. contra Parmen. Arrius vadens ad ecclesiam, eam occupaturus, dolore alui correptus, in latrinis intestina cum anima effudit, teste Ruffino lib. 10. Histor. cap. 13. Julianus Apostata pugnans con- D tra Persas cœlesti telo ictus interiit, ait S. Gregor. Nazianz. orat. 1. in Julianum. Priscillianus à Maximo tyranno capite plexus est. Leo Armenus iconoclasta in ipsa ecclesia necatus est. Heraclius Imperator factus Monothelita subitam fœdamque mortem obiit, cùm non nisi in vultum proprium mingere posset, ait Zonaras in Annal. Theodorici regis Gothorum Arriani horribilem necem & damnationem narrat S. Gregor. 4. Dialog. cap. 30. Valens Arrianus à Gothis victus fugiens in casam, in ea ab iisdem concrematus est, ait S. Hieron. in Chron. Nestorij linguam blasphemam exederunt vermes, ait Euagrius lib. 1. Hist. c. 7. Hunericus Arrian. persecutor fidelium à vermibus consumptus est, ait Victor. l. 3. VVandal. Anastasius Imp. Eutychianus fulmine ictus occubuit, ait Zonaras, & Paulus Diaconus in eius Vita. Lutherus post lautam cœnam nocte suffocatus interiit, teste Cochlæo in Vita Lutheri. Zuinglius in bello Heluetico promittens se omnia Catholicorum tela excepturum ab iisdem interemptus est.

Hæresiarchæ miserè mortui.

Andr.

Andr. Carolstadius à dæmone abreptus non comparuit. Caluinus instar Herodis à vermibus consumptus, blasphemans & deierans infelicem animam exhalavit, teste Bolseco in eius Vita.

VERS. 2. ET MULTI SEQUENTUR EORUM LUXURIAS] Græcè ἀπωλείαις, id est, *perditiones* & exitia. Sed Regia & Complut. & alia legunt ἀσελγείαις, id est *petulantias*, luxurias, intemperantias.

Hoc est quod ait Judas v. 4. hæreticos gratiam Dei nostri transtulisse in luxuriam. Et Paulus eos vocat voluptatum amatores magis, quàm Dei, 2. Timoth. 3. 4. S. Hieron. in c. 3. Jerem. disertè ait, quod *nulla hæresis nisi propter gulam ventremq; construitur, ut seducat mulierculas oneratas peccatis*, & in c. 9. Osee: *Difficile*, ait, *est invenire hæreticum qui diligat castitatem*. Nota sunt sacrilegia & libidines portentosæ Calvini, Lutheri, Bezæ & ceterorum. Quocirca Thomas Morus argutè cuidam obiicienti, plurimos ad Lutheri sectam se conferre, ideoque eam videri veram, respondit. *Non plus miraculi est homines ad Lutherum currere, quam saxa ex alto ruere deorsum*; plerique enim currunt & ruunt ad gulam, venerem & libertatem carnis, quasi porci ad volutabrum, quam permittit, imò docet Lutherus.

PER QUOS VIA DEI BLASPHEMABITUR] Heb. דרך *dereh*, id est *via*, significat institutum, videndi normam & rationem. *Via* ergo *Dei*, est vera religio & christianismus sancitus à Deo. Hic blasphematur ab hæreticis tum facto & vita: quia impuris moribus eum contaminant, ac Turcis & Paganis eum ridendum & blasphemandum exponunt; tum lingua & calamo, quia multos blasphemos errores docent, multaque conuicia & blasphemias jactant in Christum. B. Virginem, Sanctos Religiosos, Monachos, vota, jeiunia, cœlibatum, Sacramenta, præsertim Eucharistiam.

VERS. 3. ET IN AVARITIA FICTIS VERBIS] Alludit ad mercatores qui verbis fictis & arte compositis, supra veritatem laudant & extollunt suas merces, ut facilius eas extrudant, & cariùs vendant. Sic enim hæretici ut suam hæresim divendant & spargant eam blandis & elegantibus verbis adornant, & quasi meretricem sermonis lenocinio fucant, ut videatur pulchra & elegans instar Helenæ. Unde pro *fictis* græcè est πλαστοῖς, id est, ut Pagnin. & Tigur. *factitiis*, aut potiùs *fictitiis*; quia more plastis ac figuli multa confingunt, ut hæresis suæ idolum velent, vestiant & ornent. Hoc est quod ait Paulus Rom. 16. 18. *Per dulces sermones & benedictiones seducunt corda innocentum*. Et S. Gregorius 5. Moral. cap. 11. alias 12. *Plana semper blanda sunt*, inquit *quæ proponunt, sed aspera quæ prosequendo subinferunt*. Et S. Hieron. epist. ad Ocean. & Pammach. *Sic*, ait, *verba temperant, sic ordinem vertunt, & ambigua quoque concinnant, ut & nostram & adversariorum confessionem teneant, ne aliter hæreticus, aliter Catholicus audiat*: sicut Arriani, ut ὁμοούσιον, id est *consubstantialem*, tollerent, dixerunt Christum esse ὅμοιον, id est, *in substantia similem* Patri, ut viderentur idem dicere quod orthodoxi; sed unicum iota adiicientes ὁμοιούσιον, sive ὁμοούσιον evertebant, teste S. Cyrillo Dial. de Trinit. lib. 1.

Præclarè S. August. lib. de Conuenientia Decalogi cum decem plagis Ægypti: Qui, inquit, Christianæ veritati contradicunt, *& in sua vanitate decepti decipiunt, ranæ sunt, tædium quidem afferentes auribus, nullos autem præbentes cibos mentibus*: Sed ranæ hæ ad lucem Ecclesiæ & veritatis obmutescunt, juxta illud Poetæ:

Lumine perculsæ cessant maledicere ranæ,
Et victus veri luce sophista tacet.

Idem serm. 87. de Temp. comparat eos cyniphibus, quos volantes non vides, sed sentis stimulantes. Hæreticus enim *minutis & subtilibus verborum stimulis animas terebrat, & tanta calliditate circumuenit, ut deceptus quisque nec videat, nec intelligat unde decipitur*. Idem lib. 5. Confess. cap. 3. de Fausto Manichæo: *Faustus*, ait, *magnus laqueus diaboli & multi implicabantur in eo per illecebram suaviloquentiæ*. Et c. 6. *Experiebar eum hominem gratum & jucundum verbis, & ea ipsa, quæ illi* (Manichæi) *dicere solent multò suaviùs garrientem*; sed subdit suam sapientiæ veræ sitim ab eo non potuisse expleri, præsertim ubi *apparuit imperitus earum artium*, inquit, *quibus eum excellere putaveram*, &c. *Libri quippe eorum pleni sunt longissimis fabulis de cælo, & sideribus, & sole & luna*. Unde S. August. fatetur eo relicto, se alio transtulisse ad vestigandam sapientiam.

DE VOBIS NEGOTIABUNTUR] ἐμπορεύσονται, id est *mercabuntur*; Vatabl *vos cauponabuntur, de vobis ad quæstum abutentur*; tum quia emungent crumenas vestras; tum quia vos vendent diabolo. Hæreticorum ergo proprium vitium est avaritia, Apostolorum verò & Doctorum orthodoxorum opum contemptus. Unde Paulus gratis evangelizavit. 1. Corinth. 9. 15. & 1. Thessal. 2. 5. Hoc est quod ait Paulus ad Titum 1. 10. *Qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia*, & Judas v. 16. *Mirantes personas quæstus causa*. Unde graphicè eos pingens S. Ignatius epist. 3. *Quorum Deus*, inquit, *venter est, qui terrena sapiunt, amatores voluptatum & non Dei; speciem quidem pietatis præ se ferentes, virtutem autem eius abnegantes*; χριστέμποροι, id est, *Christum mercantes, verbum Dei in tabernis prædicantes, & Dominum nostrum Jesum Christum vendentes, mulierum corruptores, aliena concupiscentes, & pecuniarum amatores*.

QUIBUS IUDICIUM IAM OLIM NON CESSAT] q. d. *Iudicium*, id est pœna & damnatio justo Dei judicio ab olim, putà ab æterno, eis decreta non tardat, sed instat & imminet, licèt ipsi hic triumphent quasi securi, beati & felices Græcè οὐκ ἀργεῖ, id est, *non otiatur*, hoc est, ut Oecum. non erit otiosa nec irrita, non desidet, non torpescit, sed strenuè progreditur & accelerat. Unde explicans subdit: *Et perditio eorum non dormitat*. Hoc est quod peccatoribus intonat Isaias c. 30. 33. *Præparata est ab heri Tophet, à rege præparata profunda & dilatata. Nutrimenta eius ignis & ligna multa: flatus Domini sicut torrens sulphuris succendens eam*. Vide ibi dicta.

VERS. 4. SI ENIM DEUS ANGELIS PECCANTIBUS NON PEPERCIT] Subaudi, multò magis hominibus vilibus, putà hæreticis, non parcet, uti explicat Petrus v. 9. & 11. ita Cassian. lib. 12. Instit. cap. 4. & Damasc. 1. Paralip. c. 6. *Peccantibus*, intellige & in peccato suo usque ad finem persistentibus: *nam quod in homine est mors, hoc in angelis est casus seu lapsus*, putà, viæ, pœnitentiæ & meritorum terminus, ait Nyssen. vel potiùs Nemesius lib. 2. de Homine c. 3. & ex eo Damasc. li. 2. cap. 4. Sicut ergo homo est viator usque ad mortem, potestque pœnitere & saluari: sic & angeli habuerunt aliquod spatium, licèt breve, quo fuerunt viatores usque ad lapsum è cælo, in quo pœnitere potuissent, ait Nyssenus si voluissent: sed noluerunt, ideoque omnes ceciderunt & damnati sunt, uti passim docent Patres & Doctores. Nec aliud voluisse videtur S. Thomas 1. p. q. 63. & 64. cum ait angeli naturam secundùm voluntatem esse inflexibilem, ut in eo quod semel deliberatè elegit, constanter persistat, uti de facto in sua electione persliterunt omnes tam boni quam mali: inflexibilem enim intellexit, quia ægrè flectitur, eò quòd priùs omnia exactè consideret & perspiciat antequam eligat, quod homo sæpè non facit, ideoque facilius flectitur mutatque propositum. Alioqui enim angelus cùm sit liberrimus, absolutè flexibilis est, potestque mutare electionem, uti evincit Scotus in 2. dist. 6. q. 2. & Gabriel ibidem q. 2. art. 2. Credibile tamen est, Deum eis non dedisse gratiam excitantem ad pœnitendum necessariam, eò quòd liberrimè peccarint, & in peccato se obfirmarint, uti docet S. Gregorius, 2. Moral. c. 3. vel 4. Cassian. collat. 4. cap. 13. & 14. Prosper lib. 1. de Vita contemplativa c. 3. Fulgentius de Fide cap. 3. Isidorus lib. 1. de Summo bono c. 12. sent. 21. S. Anselmus lib. 2. *Cur Deus homo*, c. 16.

Angeli voluntas est flexibilis.

Et hac de causa nonnulli Doctores censent dæmones mox ut lapsi sunt in peccatum, fuisse in viæ suæ termino, ideoque non potuisse resurgere per pœnitentiam & saluari; sententia tamen damnationis in omnes prolata non fuit à Deo, nisi consummata eorum in peccato perseverantia & obstinatione: qua prolata, ilicò è cælo in tartara præcipitati sunt. Uide Gabriel. Vasquez 1. part. q. 64. art. 2. disp. 239. c. 7. ubi & ex Patribus quinque causas, censet, cur Deus pepercerit homini peccanti, non angelo. Prima est, quia homo fragilis per imbecillitatem carnis peccavit, ideoque misericordiam est consecutus; angelus verò purus vegetusq; est spiritus. Ita S. Gregor. 4. Moral. c. 2. 9.

Deus non pepercit angelo peccanti, sed homini; ob quinque causas. Prima.

Secunda. alias 10. & Damascenus lib. 2. de Fide c. 3. Secunda, quia angelus nullo suadente peccavit, homo autem suadente diabolo. Ita S. Gregor. loco citato. *Tertia.* Tertia, quia in angelis non est lapsa tota natura, sed pars illius; in homine verò tota natura lapsa est: posteri ergo Adæ eo peccante digni fuere venia, quia eius peccati non fuere conscij. Ita S. August. Enchir. cap. 29. *Quarta.* Quarta, quia angelus ob summam mentis perspicacitatem plena voluntate peccavit, ita Cassian. collat. 4. cap. 3. *Quinta.* Quinta, quia angelus creatus fuit in summo honoris ordine, quem in via habere poterat, & tantùm per contemplationem sui creatoris confirmandus erat; ideo inde lapsus, non fuit revocatus per pœnitentiam: homo verò in terra positus destinatusque generationi, ut inde ad meliorem vitam sine morte transiret, in statu magis remoto a beatitudine constitutus est; & ideo maius spatium constitutum est homini quàm angelo, & pœnitentia homini concessa, non angelo. Ita Auctor de Mirabil. S. Script. apud S. August. lib. 1. c. 2.

Porrò peccatum Luciferi & angelorum fuit superbia, qua instigante Lucifero rebellarunt Deo: sed in quo ea sita fuerit variant Doctores. Primò, Gabriel Biel & Scotus in 2. dist. 5. censent in eo sitam fuisse, quòd sibi in sua pulchritudine & excellentia nimis complacuerint. Secundò, alij in eo, quòd noluerint pendere a Deo, sed sibi vivere & sufficere. Tertiò alij in eo, quod voluerint beatitudinem sibi arrogare, suisque assequi viribus, non Dei. Ita Alexander, Albertus, S. Thomas, S. Bonavent. in 2. dist. 5. & 6. Quartò, alij in eo: quòd voluerint ceteris præferri & nulli subesse. Ita S. Augustinus li. 14. Civit. 11. & S. Gregorius 34. Moral cap. 17. alias 14. *Ius*, inquit, *libertatis appetiit ut præesset ceteris, & nulli subesset*. *Lucifer appetiit unionem hypostaticam Verbi.* Quintò, probabiliter Franciscus Suarez lib. 7. de Angelis c. 18. n. 13. censet eos ambivisse unionem hypostaticam Verbi, ut scilicet illa uni ex angelorum ordine, puta Lucifero suo principi, conferretur, non homini alicui, putà Christo. Hanc enim unionem videtur appetiisse Lucifer eamque inuidisse Christo, ideoque alios ad sibi consentiendum sollicitasse. Idipsum innuit Apostolus Hebr. 1. v. 6. dicens: *Et cùm iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei*. Eamdem sententiam tenet Catharinus hic, eamque innuit Tertullianus lib. de Patientia, S. Basilius homil. de inuidia, S. Cyprianus tract. de Zelo & livore, S. Bernardus serm. 1. de Aduentu, Rupertus in cap. 8. 5 Johannis, & alij.

SED RUDENTIBUS (perperam aliqui apud Bedam legunt, *rugientibus*) INFERNI DETRACTOS IN TARTARUM TRADIDIT CRUCIANDOS] *Rudentibus*, id est catenis infernalibus, scilicet igni & inferno eos alligando, ut nulla potestate aut vi ea excutere, aut ab iis se liberare valeant. Græcè est σειραῖς ζόφου, id est *catenis caliginis*, vel noctis. *Rudentes inferni qui.* Per *rudentes inferni*. S. Petrus significat potestatem, jus & vim quam habuit & exercuit infernus, quasi minister & lictor Dei, in angelos in cælo mox ut peccarunt, & a Deo damnati sunt, ut scilicet illos deturbante Michaele cum sociis angelis bonis, sua quasi vi supernaturali, quatenus scilicet erat instrumentum divinæ vindictæ, è cælis ad se attraheret, sibique ut tortori & tormento indiuulsè & inseparabiliter alligaret; sicut idem ille ignis inferni dæmones quocumque terrarum vagantes ita detinet, ut activitatem eius nusquam effugere possint. Sicut ergo ignis vehemens suum quærit pabulum, adeoque si paleas aut stipulas vel eminus odoretur, illicò eas invadit, corripit & incendit; sic & ignis inferni suum pabulum odoratus in cælo, puta dæmones, illicò eos ad se rapuit, detraxit & flammavit fecitque folles & fomenta gehennæ. *Cælum inferno subditum quando.* Ubi Nota paradoxon: nam tunc infernus habuit jus in cælum, id est, in angelos in cælo, ideoque cælum fuit quasi infernus, imò inferno subditum. Nec id mirum: quia magis mirum est peccatum angelorum fuisse in cælo, quàm pœnam peccati. Ubi vide & collige ex pœna hac, quanta sit gravitas peccati & superbiæ, quæ cœlum quasi in infernum, angelos in dæmones commutarit.

Possunt tamen faciliùs in Græco, rudentes inferni referri non ad vocem *detractos*, sed ad vocem *tradidit*. q. d. Tradidit Deus angelos peccantes ac mancipavit carceri & igni infernali, illique eos in perpetuum devinxit, &

A quasi quibusdam rudentibus, vel, ut Græca habent, catenis caliginis alligavit & firmissimè astrinxit, ut eum numquam excutere aut evadere possint. Hæ ergo catenæ & rudentes non sunt aliud, quam claustra inferni. Unde S. Augustinus libr. 11. de Civit. cap. 33. & S. Gregorius 8. Moral. cap. 11. sic legunt: *Sed carceribus caliginis inferni retrudens, tradidit in iudicio puniendos*, vel *cruciandos reservari*:

Hos rudentes graphicè depingit S. Cyprianus de Laudibus martyrij: *Sæviens*, inquit, *locus cui gehennæ nomen est, magno plangentium murmure & gemitu, & cruciantibus flammis per horrendam spissæ caliginis noctem, sæva semper incendia camini fumantis expirat, globus ignium arctatus obstruitur, & in varios pœnæ exitus relaxatur. Tunc sæviendi plurima genera, tum in se ipse conuoluit, quidquid ardoris emissi edax flamma cruciarit; Hos quibus recusata vox Domini, & imperia fuere contempta, disparibus coercet exitiis, proque merito salutis exacta vires suas suggerit, dum pars sceleris discrimen imponit*. Atque hæc quidem universim omnino verè.

Mox verò singula pœnarum genera distinguens, *Et alios*
B *quidem*, ait, *moles intolerabilis curvat; alios per abruptum clinosi tramitis collem vis sæua præcipitat, & catenarum stridentium nexum graue pondus inclinat. Sunt & quos agens strictim rota & indefessa vertigo, & quos tenaci inter se densitate constrictos adhærens corpori corpus includat; ut & absumat incendium, & grauet ferrum, & excruciet turba multorum*. Quæ sanè nisi metaphoricè & impropriè accipias, fabulosa & Poetarum figmentis similia videntur: licèt enim certum sit in inferno damnatos variis pœnis & modis torqueri, tamen in dæmonibus, qui corpus non habent, hæc locum habere nequeunt; nisi quis dicat dæmones in inferno assumere corpora horribilia, ut homines damnatos magis crucient, magisque crucientur & ipsi, quod insinuat Isaias cap. 34. 14. ut ibi dixi.

Porrò ex eo quod habet Græcus, *catenis caliginis*, multi per caliginem accipiunt non infernum, sed aerem hunc crassum: indeque docent aerem hunc plenum esse dæmonibus: partem enim dæmonum detrusam esse in infernum, partem verò hic vagari ad tentandum omnes, quæ in die judicij relegabitur in tartara. Ita S. Hieron. in cap. 6. ad
C Ephes. vers. 12. S. Chrysost. homil. 11. in epist. 1. ad Thessal. Tertull. Apolog. cap. 22. Theodor. lib. 4. de Græcor. affect. S. Antonius apud S. Athanasius S. Augustinus de Natura boni cap. 33. & 8. de Civit. 22. & tractat. 95. in Johan. & alibi; qui & addit aerem hunc imum posse vocari infernum. Hæc sententia vera est, sed non congruit nostræ versioni, quæ habet *rudentibus inferni*; hi enim non sunt in aere. Nec etiam congruit Græco ταρταρώσας, id est, *in tartarum præcipitans*. Quare caligo hæc accipi debet in inferno, uti explicat Judas v. 6. dicens: *Vinculis æternis sub caligine reservauit*. In Inferno enim sunt vincula dæmonum æterna, non in aere.

Nota. τὸ *non pepercit*, continet miosin: parum enim dicit, sed longè plus significat. q. d. *Non pepercit*, sed irrevocabilem in eos protulit damnationis sententiam, juxta illud 1. Regum 15. v. 29. *Triumphator in Israel non parcet, & pœnitudine non flectetur: neque enim homo est, ut agat pœnitentiam*. Quare error Origenis jam olim damnatus est, dæmones aliquando à Deo revocandos & saluandos fore. Quò accedit Ambrosiaster in c. 3. ad Ephes. asse-
D rens aliquos ex dæmonibus per Paulum liberatos ab errore, peccato, Luciferi tyrannide. Huc aliqui referunt illud Severi Sulpitij, quod ipse ascribit S. Martino in Vita eius cap. 24. ubi narrat S. Martinum diabolo energumenum possidenti dixisse: *Si pœnitere & converti vis, Deus tui miserebitur*. Verùm si id dixit S. Martinus, non absolutè dixit Deum miserturum diaboli, sed conditionatè, scilicet si pœnitere vellet: atqui conditio hæc est impossibilis; dæmon enim obstinatus est in malo, prorsusque impœnitens pœnitere nec vult nec potest: ergo pariter impossibile, est secundùm legem ordinariam, ut Deus eius misereatur. Quare verissimè S. August. lib. 21. Civit. 23. *Teneatur, ait, fixum & immobile nullum regressum ad justitiam vitamque sanctorum diabolum & angelos eius habituros: quia Scriptura quæ neminem fallit, dicit eis Deum non pepercisse, & sic ab illo esse inter impios prædamnatos, ut carceribus caliginis inferni retrusi traderentur seruandi, atque ultimo iudicio puniendi, quando eos æternus ignis excipiet, ubi cruciabuntur in sæcula sæculorum*.

De

Tartarus a frigore dictus.

DETRACTOS IN TARTARUM] Græcè significantius est ταρταρώσας, q. d. *Tartarizans*, siderans, fulminans, a-ligenique in tartara. Porrò *tartarus*, & in plurali *tartara* dicuntur ἀπὸ τοῦ ταράττειν, id est *turbare*; aut potiùs ἀπὸ τοῦ ταρταρίζειν, id est, *a taritreo tremore frigoris*. tartarus ergo significat locum frigoris maximi. ita ex Hesiodo Plutarch. opusc. de Primo frigido. Sicut ergo infernus dicitur gehenna ab igne & ardore, ita idem dicitur *tartarus* à frigore & gelu juxta illud Job. 24. v. 19. *Ad nimium calorem transeat ab aquis nivium*. quod de inferno explicat Philippus presbyter, Beda, Lyran. S. Thom. Stunica & alii. Idem significat stridor dentium, de quo Christus Matth. 25. 30. & 41. stridor enim hic oritur ex frigore. Unde Beda li. 5. Histor. Angl. refert S. Diethelmum vidisse animas in Purgatorio salire ab ignibus ad nives. Tartarus ergo est locus inferorum profundus & imus, ait Servius & Suidas. Unde Virgil. 6. Æneid.

—— Tum tartarus ipse
Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.

Idem ibidem:

Hinc via tartarei quæ fert Acherontis ad undas,
Turbidus hic cæno, vastaque voragine gurges
Æstuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis,
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.

Et Lucretius lib. 3.

Tartarus horrificos eructans faucibus æstus.

Dæmones ubi creati. Resp. Prima.

Quæres, ex quo loco detracti sunt dæmones, & consequenter ubi fuere creati? Resp. Primò, S. August. lib. 3. de Genesi ad litter. c. 10. & Rupert. in Genes. lib. 1. c. 51. eos conditos fuisse in aere superiore, qui cælo vicinus est, indeque detractos. Idem censuit Eugubinus lib. 7. Peren. Phil. c. 38. sed falso nixus fundamento, scilicet quod angeli sint corporei, & quoad corpus ex aere creati.

Secunda: Secundò, S. Hieron. (quem sequitur noster Lorinus & Ascanius Martinengus in Genes. c. 1. & Franc. Suarez tract. de Angelis lib. 1. cap. 4.) lib. 6. in Isaiæ c. 20. 13. explicans illud Luciferi; *In cælum conscendam, super astra cæli exaltabo solium meum*, censet Luciferum & dæmones creatos esse in firmamento, sive sphæra octava, in quo sunt stellæ & astra, indeque voluisse conscendere in cœlum empyreum.

Tertia; Tertiò, S. Augustin. 11. de Genes. ad litter. cap. 17. & 19. censet dæmones creatos in mundo isto inferiori, angelos verò bonos in cælo.

Quarta. Quartò, S. Thomas 1. part. quæst. 61. quæstiuncu. 4. ad. 2. insinuat angelos inferiores, qui præsunt creaturis, ut cœlis, elementis, in illis ipsis esse creatos, ceteros verò in cœlo empyreo.

Quinta genuina, in empyreo.

Quintò, alii passim censent omnes angelos tam bonos quam malos creatos esse in cœlo empyreo, indeque malos à Michaele & sociis præcipitatos in tartara. Ita Glossa, Beda hom. 2. Hexaem. quod opus alii Junilio ascribunt, Magister sentent. in 2. dist. 2. S. Thomas & Scholastici 1. part. quæst. 61. a. 4.

Probatur Primo. Ratio est prima, quia angeli sunt nobilissimæ creaturæ & purissimi spiritus: ergo eis debebatur nobilissimus & purissimus locus. talis autem est cœlum empyreum.

Secundò. Secundò, quia angeli creati sunt primo die mundi, scilicet cum ipso mundo. Primo autem die tantùm creatum est cœlum empyreum, terra & abyssus aquarum: ceteri enim cœli creati sunt quarto die mundi, uti ostendi Genes. 5. v. 1. & seq. Ergo necessum fuit angelos omnes creari in cœlo non alio, quàm empyreo.

Tertiò. Tertiò, cælum empyreum est immobile; ceteri enim cæli moventur & raptantur motu primi mobilis, angeli autem sunt quieti & stabiles, nec decet eos raptari instar cælorum; aut locum domumque eorum raptari ipsis immotis, ut sua eis sedes & locus eripiatur: ergo creati sunt in cælo immobili, putà empyreo.

Quartò. Quartò, quia in empyreo est sedes & thronus gloriæ Dei, illius autem stipatores sunt angeli; ergo, &c.

Porrò Isaiæ locus non concludit Luciferum creatum esse in firmamento; alius enim est sensus Isaiæ, ut ibidem dixi; alioqui ex eodem loco concludendum esset. Luciferum creatum esse in infima aeris regione, ait enim: *Ascendam super altitudinem nubium*: imò, *sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis*, hoc est, in monte & templo Sion. Loquitur ergo Isaias de homine terreno, putà de rege Babylonis, ut ipse ait vers. 4. non de diabolo.

Dices, Adam creatus est extra paradisum, & translatus à Deo in paradisum; ergo pariter decuit angelos non creari in loco gloriæ, qui est cælum empyreum, sed ad illum per merita transferri. Respon. nego consequentiam; & ad antecedens dico, Adamum conditum fuisse extra paradisum, quia ipse erat terrenus & terræ totius dominus, ac posteri ejus spargendi erant per omnes terræ regiones. Adde, idem penè esse creari in paradiso, & mox à creatione gratuitò collocari in paradiso, uti contigit Adamo; unde & Eva condita est in paradiso: angelis verò ob naturæ excellentiam nullus alius erat conveniens locus, quàm cælum empyreum. Porrò si Adam paradisum contaminavit peccando, quid mirum si Lucifer cælum quoque empyreum contaminarit peccando? nec enim locus, sed persona peccans propriè peccato contaminatur.

Hæretici similes dæmoni.

Nota. S. Petrus comparat & adæquat hic hæresiarchas Lucifero, hæreticos dæmonibus, hæresim eorum peccato, tam in culpa, quam in pœna.

Primò. Primò, quia Lucifer peccavit intoleranda superbia, ita & hæresiarcha.

Secundò; Secundò, quia Lucifer & dæmones rebellarunt Deo & Ecclesiæ cælesti: sic & hæretici rebellant Deo & Ecclesiæ terrestri.

Tertiò. Tertiò, Lucifer cum dæmonibus commisit crimen læsæ majestatis divinæ. ejus enim thronum voluit invadere cùm dixit; *In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum, similis ero Altissimo*, Isaiæ 14. 13. Sic & hæretici committunt crimen læsæ majestatis divinæ; quia ejus veritatem, fidem, religionem, cultum, Ecclesiam, Sacramenta impugnant: ac proinde novum quasi Deum, novam fidem, religionem, Ecclesiam inducere satagunt, in qua hæresiarcha præsideat quasi terrestris Lucifer, assistunt ei hæretici qui ei credunt quasi angeli & dæmones.

Quartò. Quartò, Lucifer satagit omnes tam angelos, quàm homines secum trahere in ruinam: sic hæresiarcha plurimos seducit secumque trahit in perniciem & gehennam. Quintò, quia Lucifer auctor est omnis hæresis, adeoque multi hæresiarchæ habuerunt dæmones paredros & familiares, uti ostendi 1. Timoth. 4. 1. Unde Cassianus Collat. 7. c. 32. affirmat se dæmonem audisse confitentem, se per Arrium & Eunomium impietatem sacrilegi dogmatis edidisse. Sanè Lutherus lib. de Missa angulari, & ad Electorem Saxoniæ fatetur se cum diabolo plusquam modium salis comedisse, ab eoque argumenta accepisse quibus Missam impugnaret. Calvinus Bucero obiicienti sibi studium convitiandi & maledicendi respondet epist. ad eumdem, *hunc esse morbum sui non tam ingenii, quàm genii*, utique mali; se enim à genio quodam impelli, ut, sive scribat, sive concionetur, assiduè maledicat & convicietur. Zuinglius lib. de Supplem. Eucharist. profitetur se noctu edoctum modum detorquendi verba consecrationis, *Hoc est corpus meum*, nimirum explicando corpus per figuram corporis; additque nescire se, an genius hic albus, an ater fuerit. Carolstadium à dæmone abreptum publica est fama. Hosius lib. de Hæresibus, scribit nonnullos decies per diem diabolum adorasse, indeque vocatos Dæmoniacos. Huc facit quod Tertul. lib. de Præscript. c. 43. & seq. scribit, hæreticos commercia habere cum Magis. imò, primum hæresiarcham Simonem, ejusque discipulum Menandrum fuisse magos. Hoc sæculo est secta Diabolistarum, qui gloriatur se sortiarios esse, & diaboli charactere insignitos, quem ubi vino incaluere, nudata carne ostendere non verentur. Auditum est ex ipsorum confessione, quòd numerus eorum usque ad sexaginta millia in Galliis excreverit. Dicunt se aliquid credere, ubi id expedit; nihil vicissim credere, ubi sic expedit. Ita ex libro Parisiensi Retcius in Centuria sectarum. Caveat sibi quisque ab eis quasi à diabolo, præsertim principes; nam in eorum aulas & animos, ut eorum sint consiliarii, sese insinuare satagunt simulatione sapientiæ. Vide nostrum Delrio præfat. in Disquis. magic. ubi

quin-

quinque causas recenset, cur hæresim comitetur magia: unde Apocal 9.3. locustæ repræsentantes hæreticos, exeunt de puteo abyssi. Hinc & Antichristus, qui erit caput & princeps hæreticorum ita possidebitur à diabolo, ut videatur esse dæmon incarnatus. unde de eo Apostolus ait 2. Thessal. 2. 9. *Cujus est adventus secundùm operationem Satanæ in omni virtute, & signis & prodigiis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis.*

Sextò, Sextò, sicut Lucifer est imus in inferno, sic & hæresiarchæ sunt profundissimi in inferno, quasi assessores Luciferi. Quocirca S. Chrysost. contra Arrianos ita concludit: *Arrianus est, ergo diabolus est,* S Athanas. verò serm. 2. contra Arrian. Arrium vocat atreum. S. August. 21, Civit. 25. docet hæreticum esse pejorem Pagano. Rationem dat: *Cum pejor utique sit desertor fidei, & ex desertore oppugnator ejus effectus, quam ille qui non deseruit quod numquam tenuit.* Et Tertull. lib. de Patientia: *Ethnici,* ait, *non credendo credunt* multa de Deo naturali lumine cognita: *at hæretici credendo non credunt;* quia dicunt se credere verbo Dei, cùm revera non credant.

TRADIDIT CRUCIANDOS IN JUDICIUM RESERVARI] Loquitur S. Petrus de dæmonibus, quasi de reis jam damnatis ad extremum supplicium: hi enim post damnationis sententiam traduntur commentariensi, ut eos in carcere asservet & vinciat donec educantur ad supplicium. Simili enim modo Deus dæmones mancipavit inferno usque ad diem judicii & supplicii. Licèt enim τὸ *cruciandos* non sit in Græco, tamen intelligitur. Suspicatur Gagneius Nostrum interpretem pro τηρουμένους, id est, eos qui servantur; aut τετηρημένους, id est *servatos,* hoc est *servandos,* legisse τιμωρουμένους, id est *afflictos, vexatos,* ac pro eo vertisse *cruciandos:* quin & codices nonnulli habent κολαζομένους, id est, eos qui puniuntur & cruciantur.

Dæmones ante diem judicii cruciantur igne. Aliqui ex hoc loco & similibus, ut Matth. 8. 29. ubi dæmones rogant Christum ne eos mittat in abyssum, putarunt dæmones necdum cruciari igne gehennæ, sed eos cruciandos post diem judicii. Ita videtur loqui S. Justin. contra Tryphon. Irenæus lib. 5. c. 33. S. Hilar. can. 8. in Matth. Euseb. 4. hist. c. 17. vel 18. Lactant. lib. 7. cap. 26. Sed certum est dæmones omnes, etiam qui in hoc aere vagantur, cruciari igne gehennæ, sive quòd ignis illis agat in distans, sive quòd ignem illum invisibiliter secum ferant, illique sint alligati: ideo enim Deus detraxit eos in tartarum, ut ibi jugiter crucientur & ardeant. Quare Patres jam citati explicandi sunt de pœna accidentali: hæc

In judicio crescat pœna. enim dæmonibus accrescet in die judicii. *Primò.* Primò, quia in judicio universali coram omnibus angelis & hominibus, publicam accipient damnationis sententiam à Christo judice, cujus facies & ira adeò erit horribilis, ut dæmones & damnati mallent manere in inferno ibique cruciari, quàm inde exire in vallem Josaphat ad judicium, juxta illud Apocal 6. 16. *Dicunt montibus & petris; Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni; quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, & quis poterit stare?*

Secundò. Secundò, quia in judicio auferetur eis omnis libertas vagandi per terram, & tentandi perdendique homines, ac in infernum quasi in carcerem perpetuum numquam inde exituri recludentur; quod valdè eos cruciabit: unde dæmones rogarunt Christum, ne eos mitteret in abyssum, Matth. 8.

Tertiò. Tertiò, quia in judicio omnes angeli & Beati cum Christo eos condemnabunt & increpabunt, 1. Corinth. 6. 3. Sapient. 5. 1. Rursum dæmones in judicio videbunt angelorum & Sanctorum gloriam, eosque in thronos & sedes sibi olim destinatas succedere & evehi, se verò in gehennam deprimi; quod eos valdè cruciabit.

Quartò. Quartò, quia tunc simul omnes damnati & dæmones truduntur in gehennam, ubi quisque ceterorum omnium tormenta videns, iisdem cruciabitur, præsertim quia unus alteri ibidem maledicit, eumque execratur, affligit & torquet, præsertim eos qui ipsum tentarunt ad peccatum; ideoque damnationis ejus fuerunt causa, uti fuere dæmones. Hoc est quod ait S. Johannes Apocal. 20. 9. *Diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis & sulphuris, ubi & bestia & pseudopropheta cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum.* In inferno ergo omnes se invicem cruciant, cingunt, & laniant quasi canes rabidi.

A Hoc est quod S. Clemens 7. Const. 33. ait Christum venturum ad judicandum diabolum mundi deceptorem. Et Lactant. lib. 7. 26. in die judicii ait, *Dominus illorum* (impiorum, putà Satanas) *cum ministris suis comprehendetur, ad pœnamque damnabitur; cum quo pariter omnis turba impiorum pro suis facinoribus in conspectu angelorum atque justorum perpetuo igni cremabitur in æternum.* Denique S. Bonavent. in 4. dist. 47. art. 1. q. 4. insinuat essentialis etiam pœnæ dæmonum partem in diem judicii differri. verùm hoc aliis passim non probatur.

ET ORIGINALI MUNDO NON PEPERCIT] Græcè ἀρχαίου, quod Pagnin. & Vatabl. vertunt, *prisco mundo;* Clarius, *antiquo;* Gagneius, *rudi & imperito,* scilicet in cognitione Dei & rerum salutis. *Originalem* ergo mundum vocat priscum & primævum qui fuit ante diluvium: tunc enim fuit origo mundi & hominũ in Adamo, à quo decimus fuit Noe, sub quo Deus totum istum mundum punivit diluvio; eò quòd ingratus, & recentis originis, ac creationis & creatoris sui immemor, ad carnem & scelera deflexisset; præsertim cùm posteri Seth connubia junxerunt cum posteris Cain, uti narratur Genes. 6. Post B exemplum punitionis dæmonum proponit S. Petrus exemplum diluvii, quo Deus omnes peccatores mersit, totumque mundum perdidit, ut quisque impius, præsertim hæreticus, secum cogitet: Si Deus toti mundo non pepercit, ergo nec mihi, qui unus & solus sum, parcet. *Vers. 5.*

Nota. Sicut paulò antè hæreticos & hæresiarchas comparavit S. Petrus Lucifero & diabolis, ita hic eosdem comparat gigantibus; hi enim fuerunt causa diluvii. *Hæretici similes gigantibus.* Primò ergo, sicut gigantes nati sunt ex luxuria filiorum Dei, putà posteriorum Seth, cum filiabus hominum, putà Cain, Genes. 6. v. 4. ita luxuria multos monachos & apostatas adigit ad hæresim, ut fiant hæreticorum ministri. *Primò.*

Secundò, quia gigantes fuerunt superbi & θεόμαχοι; sic & hæretici sunt Titanes superbissimi, qui contra Christum & Deum pugnant, tandemque fiunt athei & atheismum inducunt. *Secundò.*

Tertiò, sicut gigantes fuerunt tyranni & oppressores hominum; sic & hæretici. *Tertiò.*

C Quartò, sicut Nemrod & gigantes ædificarunt turrim Babel, quasi contra cælum & Deum pugnaturi, sic & hæretici ædificant Ecclesiam schismatis & confusionis, quam significat Babel, ut Ecclesiam tam cælestem, quam terrestrem oppugnent. *Quartò.*

Quintò, sicut Deus gigantes mersit diluvio & præcipitavit in tartara; sic & hæreticos præcipitat. vide dicta de gigantibus Genes. 6. *Quintò.*

SED OCTAVUM NOE JUSTITIÆ PRÆCONEM CUSTODIVIT] Titelmannus censet Noe fuisse octavum ab Adamo, sed fallitur: fuit enim ab eo decimus. Dicitur ergo octavus, scilicet eorum qui per arcam salvati sunt: alludit enim S. Petrus ad id quod dixit epist. 1. c. 3. 20. *Octo animæ,* id est homines, *salvæ factæ sunt per aquam,* eorum ergo octavus fuit Noe. Alii ex Josepho 1. Antiq. c. 4. & 5. censent Noe fuisse octavum præconem justitiæ, quia secutus est septem generationes, quibus posteri Seth coluerunt justitiam & sanctitatem. Alii *octavum* dici censent, quia natus est anno octingentesimo, non à creatione mundi; ab ea enim natus est anno 1056. sed ab inchoata impietate & corruptione mundi, quæ ante Noe duraverat D per septingentos annos. Alii septem alios præcones justitiæ illo ævo comminiscuntur, quos Scriptura non exprimat, quorum octavus fuerit Noe. Sed primus sensus est genuinus. Porrò Philo libro *de congressu quærendæ eruditionis gratia,* notat Noe qui primus in Scriptura nominator justus, fuisse decimum ab Adamo, *Ut,* inquit, *aperte doceat, quod sicut denarius numerorum qui deinceps unitatem sequitur, est perfectissimus; ita justitia in anima revera finis est vitæ actionum.*

Noe justitiæ præco. Nota. Noe vocatur *justitiæ præco,* *Primò.* Primò, quia prænuntiavit justam scelerum vindictam mundo imminentem per instans diluvium. *Secundò.* Secundò, quia ipse fuit cultor justitiæ & sanctitatis, eamque verbo & exemplo deprædicavit. *Tertiò.* Tertiò, quia fuit Propheta & prænuntiavit adventum justi, putà Christi quòd scilicet ipse carnem assumeret; ac proinde indignum esse carnem maculare gula & venere, quàm Filius Dei ad divinitatem esset evecturus.

rus. Hinc Josephus lib 1. Antiq. cap. 4. *Noe*, inquit, *facta eorum* (hominum sui ævi *moleste & indigne ferens suadebat, ut in melius mentem ac opera sua transmutarent. Verùm cùm videret illos sibi non parere, totosque vitiorum dulcedini succumbere; veritus ne & se & familiam suam interimerent, secedens cum suis in aliam regionem migravit. Et Deus viri justitia delectatus, non aliorum solùm malitiam damnavit, sed cùm decrevisset universum humanum genus extinguere, aliudque novum & à vitijs purum instaurare; primum vitam eorum breviore spatio circumscripsit, & abrogata longævitate intra centum & viginti annos coercuit: dein continentem terram in pelagi faciem transmutavit, atque ita genus illud abolevit universum.*

Quocirca S. Paulus ita celebrat Noe eiusque fidem & justitiam cap. 11. ad Hebr 7. *Fide Noe responsa accepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus suæ, per quam damnavit mundum: & justitiæ quæ per fidem est, heres est institutus*: Et S. Ambros. lib. 1. de Noe cap. 1. *Noe*, ait, *Dominus Deus ad renovandum semen hominum reservavit, ut esset justitiæ seminarium* &c. *ut dum Noe sanctum maiore intentione consideramus, reficiamur & nos, sicut omne genus in illo requievit ab operibus suis atque tristitia. Unde & Noe dicitur latine justus, vel requies.* Et mox subdit: *Justitiam solam esse quæ aliis potiùs nata, quam sibi, non quod utile sibi est, quæras, sed quod omnibus. Hæc nos requiescere facit ab operibus iniquitatis, hæc revocat à tristitia: quia dum ea quæ justa sunt gerimus, nihil timemus pura conscientiæ securitate.* Et cap. 10 docet ob justitiam Noe factam esse humani generis instaurationem *ne totum corpus generis humani vel abolitum videretur in terris, vel à Dei abscissum gratia relinqueretur*, &c. *Et ideo justus quem non videbat Dominum, requirebat corruptela exors, cupidus æternitatis*. Idem S. Ambros. in psalm. 118. octon. 7. asserit *quòd Enoch propter devotionem raptus ad cælum, terrenæ malitiæ virus evaserit: quòd Noe propter justitiam diluvii victor generis factus humani superstes sit: quòd Abraham propter fidem, seminarium posteritatis suæ toto orbe diffuderit, quòd Israel propter laborum tolerantiam, populum credentium proprii nominis signaculo consecraverit: quod David propter mansuetudinem regali honore donatus, senioribus fratribus antelatus sit: quod Elias propter zelum Dei curru elatus in aerem, cælestis sedis hospitium novi generis acquisierit incolatu.* vide S. Aug. serm. 46. de Temp. ubi Noe charitatem sanctitatemque demonstrat & celebrat.

Custodivit] tum in justitia, tum in vita, ne periret diluvio, sed esset conservator & restaurator generis humani, ac pater & patriarcha novi post diluvium sæculi.

Diluvium mundo impiorum inducens] *Mundum impiorum* vocat non solos impios, sed totum mundum impiis plenum: totus enim mundus propter impios, cum ipsis diluvio mersus est. De Noe & diluvio vide dicta Genes. 6.

Vers. 6. Et civitates Sodomorum et Gomorrhæorum in cinerem redigens] Impiis, puta hæreticis, proposuit S. Petrus Primò, punitionem dæmonum; Secundò, vindictam diluvii hic. Tertiò, proponit conflagrationem Sodomæ & Gomorrhæ ob infanda scelera & præposteras libidines. Quocirca meritò Justinianus Imper Constit, *Novella 77.* vetans eas, nuncupat illicitas, impias & diabolicas luxurias, ob quas Deus orbi graves clades immittat. Atque Valentinianus, Theodosius & Arcadius Imper. eas flammis puniendas, ac pæderastas exurendos sanxerunt, sicut Deus exussit Sodomitas, imò totam Pentapolim, licet amœnissimam & fertilissimam, in cineres redegit, ne vel reliquiæ tanti tamque enormis & infamis sceleris in terra extarent. Sic & hæresiarchæ ignibus traduntur quasi piacula & catharmata terræ, ne eam inquinent, sed expient: ipsi enim non rarò corporales, sed semper mystici sunt Sodomitæ; quia fidem adulterant, & præposteram inducunt. qua de causa eos hic Sodomitis comparat S. Petrus.

Exemplum eorum, qui impie acturi sunt, ponens] scilicet hoc exemplo ostendens omnes impios similiter ac Sodomitas puniendos esse, & perenniter arsuros in gehenna: cuius rei ὑπόδειγμα, id est *exemplum*, imago, specimen, paradigma, exemplar, similitudo & typus fuit incendium Sodomæ: quod tantum fuit, ut etiamnum terra illa tota sit caliginosa & fumigans, plena bituminis, nil vivum alens; quin & frondes, flores & fructus mox ut carpuntur in cineres & favillas vertuntur, quasi ignis pristinus ibidem adhuc latens perduret, itaq; ignem perennem inferni repræsentet. Unde Joseph. li: 5. Belli cap. 5. *Huic* (Arabiæ) inquit, *vicina est Sodomitica terra, olim quidem tam fructibus quàm divitiis civitatum fortunata, nunc autem omnis exusta, ut quæ habitatorum impietate fulminibus conflagrasse memoratur: denique adhuc in ea divini ignis reliquias, & oppidorum quinque videre licet imagines, & renascentes in fructibus cineres: qui colore quidem sunt edulibus similes, carpentium verò manibus in fumum dissolvuntur & cinerem*. Et Philo lib. de Abraham: *Fulmineus ignis* (Sodomæ) ait, *numquam extinguitur: aut serpit, aut vaporat, quod oculis ipsis cernitur; extant etiam argumento cladis veteris fumus exhalans perpetuò; & sulphur quod ibi foditur*. Adde, planè videri omnes Sodomitas & Pentapolitas post incendium terrestre, damnatos fuisse ad incendium infernale, uti docet S. Cyprian. serm. de Passione. Hoc est quod S. Petro consonans clarè asserit S. Judas v. 7. *Sicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alteram facta sunt exemplum; ignis æterni pœnam sustinentes.*

Vers. 7. Et justum Lot oppressum a nefandorum (Sodomitarum) injuria ac luxuriosa conversatione eripuit] per angelos, æquè ac Noe eripuit ab impiis & diluvio. vide historiam Lot. Genes. 19.

Vers. 8. Aspectu enim et auditu justus erat] q. d. Lot. ereptus fuit ab incendio Sodomæ, quia sanctis, & castis erat oculis & auribus, cùm utrisque incesti & obscœni essent Sodomitæ: unde ipse tantis eorum obscænitatibus, quas invitus ægerrimè videbat & audiebat, discruciabatur.

Cruciabant] Legit interpres ἐβασάνιζον, id est *excruciabant*, in plurali: jam legunt in singulari ἐβασάνιζε, id est *cruciabat*, scilicet seipsum & animam suam Lot. sed eodem redit sensus: tam enim Sodomitæ suis infandis sceleribus excruciabant Lot, quam Lot iisdem se discruciabat & discruciabatur, dicens illud S. Polycarpi de hæreticis: *Deus bone, in quæ tempora me reservasti, ut hæc audiam?* teste Eusebio lib. 5. Histor. cap. 20. Nam, ut ait S. Gregor. 1. Mor. cap. 7. *Iniquorum vita non delectando justi aures atque mulos, sed feriendo tangebat*; illam enim detestabatur & execrabatur. Nota hic. Sanctorum est cruciari sceleribus & offensis contra Deum & proximum admissis in sua congregatione, urbe, provincia & regno. ita David psalm. 118. v. 139. *Tabescere*, ait, *me fecit zelus meus, quia obliti sunt verba tua inimici mei*. Et v. 158. *Vidi prævaricantes, & tabescebã.* Quia enim summè amant Deum, ejusque honorem zelant, æquè ac proximorum salutem, hinc summè dolent & cruciantur de Dei contemptu ac proximorum perditione.

Vers. 9. Novit Dominus pios (Noe, Lot, eorumque asseclas) de tentatione eripere] Novit non tantùm speculativè, sed & practicè: *novit* ergo, id est scit, potest, vult & solet (est metalepsis) pios eripere juxta illud quod promisit per Isaiam cap. 43. 2. *Cùm transieris per aquas tecum ero, & flumina non operient te: & cùm ambulaveris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te*: Noe enim ab aquis, Lot ab igne liberatus est. Sic Deus liberavit Abraham de Ur, id est igne Chaldæorum, Genes. 11. 3. Jacob de manu Esau, Joseph de manu fratrum & carcere. Mosen & Hebræos de manu Pharaonis, David de manu Saul, Susannam de manu senum, Danielem de lacu leonum, tres pueros de fornace, Mardochæum de manu Aman, Judith de manu Holofernis, Tobiam de manu Asmodæi, Machabæos de manu Antiochi, Eliam de manu Jezabelis. Verè Psaltes. *Multæ*, ait, *sunt tribulationes justorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus*, psalm. 33. 20. Et psalm. 49. 15. *Invoca me in die tribulationis: eruam te, & honorificabis me.* Et psalm. 90. 15. *Cum ipso sum in tribulatione eripiam eum & glorificabo eum.*

Dicant ergo Sancti in tribulatione cum Paulo: *In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur; aporiamur, sed non destituimur; persecutionem patimur, sed non derelinquimur; humiliamur, sed non confundimur; dejicimur, sed non perimus*, 2. Corinth. 4. 8. Et: *Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oves occisionis: sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos*, Rom. 8. 73. Quo ergo maior est tribulatio & angustia, eo magis sperandum,

Crescente tribulatione crescat spes in Deum.

dum, spesque fortiùs, & securiùs figenda est in Deo, quia magis tribulatis magis vicinus est Deus. Acutè Plinius lib. 8. 16. *Tum*, ait, *præcipuus votorum locus est, cùm spei nullus est*. Hoc est, quod ait Nahum id est consolator cap. 1. v. 7. *Bonus Dominus, & confortans in die tribulationis*. Tunc enim mira Dei benignitas elucet, cùm justos videt ita oppressos, ut humanitus periculis eripi, & salvari non possint. Unde Tigurina vertit, *præsidium temporibus difficillimis*; alii *robur in die angustiæ*; hebr. est מעוז *maoz*, pro quo septuag. vertere solent *hyperaspistes*; Vulgatus, *protector*, iuxta illud Sapient. 5. 17. *Dextera sua teget eos, & brachio sancto suo defendet illos*; græcè ὑπερασπιεῖ, hoc est, tamquam satelles & stipator clypeo suo proteget eos. Sic Deus dixit Abrahæ Genes. 15. 1. *Noli timere Abraham, ego protector tuus sum*; Hebr. *ego scutum tibi*; Septuag. ἐγὼ ὑπερασπίζω hoc est, *ego protego te*, obiecto hostibus & opposito validissimo clypeo. Hinc à Davide psalm. 59. 9. Deus vocatur *fortitudo capitis mei*; Hebr. *maos*; Septuag. κραταίωσις, id est *firmitas*, securitas, munimentum. Et psalm 9. 10. *Adiutor in opportunitatibus, in tribulatione*. Prov. 10. 29. *Fortitudo simplicis, via Domini*; Hebr. *maos*; Septuag ὀχύρωμα, id est *munitio*, arx, propugnaculum. Cant. 1. 8. *Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te*, hoc est, sicut populo meo, cùm à fronte mare rubrum obiectum fugam retardaret, à tergo furens Pharao cum copiis validissimis insequeretur, a lateribus rupes transitum negarent, in tantas angustias redacto, & omni humana ope destituto, opportunè subveni; sic & subveniam tibi ô sponsa mea in quantavis angustia.

Iniquos vero in diem judicii reservare cruciandos] Est hic antapodoton, sive redditio & expletio similitudinis inchoatæ v. 4. Illa enim sententia. *Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit*, in absoluta pendet, & pendula suspendit lectorem hucusque: hic enim expletur. Imò Hyginius Papa epist. 2. citatis præcedentibus S. Petri de angelis, Noe & Sodoma verbis, statim subdit: *Quid putatis iniquis & impiis perseverantibus in nequitia eorum erit?* sive hæc ipse olim in epist. S. Petri legerit, sive non lecta, sed intellecta suppleverit. Sensus ergo est, q. d. *Si Deus angelis non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reservari*. &c. Ergo idem ipse novit, id est scit, potest & vult homines iniquos, ut Sodomitas & mersos diluvio, cæterosque *in diem iudicii reservare cruciandos*. Hinc aliqui censuerunt damnatos non cruciari igne gehennæ ante diem iudicii. Quam sententiam Græcis tribuit Guido Carmelita: sed hic est error damnatus in Conc. Florent. imò à Christo Lucæ 16. 19. ubi narrat animam divitis Epulonis cruciari igne gehennæ. Sicut ergo animæ Sanctorum post Christi mortem si plenè sint expiatæ, ilicò evolant in cælum ibique visione Dei beantur: sic animæ reproborum ilicò rapiuntur in tartara ut igne, excruciantur, ait S. Gregor. 4. Dialog. cap. 20. Quod ergo hic dicitur eos reservari in diem judicii cruciandos, intellige quia tunc non tantùm in anima, uti nunc, sed & in corpore quo resurgent, cruciabuntur, aliasque pœnas accidentales subibunt, æquè ac dæmones, uti dixi v. 4.

Vers. 10. Magis (Græcè μάλιστα, id est *maximè*; S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *præcipue*) autem eos, supple & repete id quod præcessit, scilicet, *Novit Dominus iniquos in diem iudicii reservare cruciandos*; huic enim apte cohæret, *Magis autem eos*; qui post carnem in concupiscentia immunditiae ambulant] q. d. Deus in die judicii puniet omnes impios, sed maximè hæreticos luxuriosos, qui dominationem contemnunt, &c. horum enim uti majus est scelus, ita pariter majus erit judicium & supplicium. Lyranus ex τῷ *magis*, vel, ut græcè est *maxime*, collegit peccatum hæresis, præsertim in hæresiarcha, esse gravius peccato Sodomitarum, & eorum qui mersi sunt diluvio; quin & dæmonum, ideoque graviùs puniendum in gehenna. Quod intellige non de omnibus, sed de multis: peccatum enim Luciferi excitantis cæteros ad rebellandum Deo, fuit gravius. Adde, hæresim inducere cætera omnia peccata, ac præsertim libidinem etiam præposteram: uti pæderastas fuisse Calvinum & Bezam, docet eorum vita & carmina. Hoc est quod ait Judas v. 7. eos sicut Sodomam exfornicatos abire post carnem alteram.

Qui post carnem (id est, sequentes carnem, ejusque appetitus carnales) in concupiscentia immunditiae (græcè μιασμοῦ, id est, *contaminationis, & pollutionis*) ambulant] Unde S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. sic legit: *Qui post carnem ambulant in desideriis pollutionis*, id est pollutis, quibus corpus, æquè ac animam, contaminant & polluunt. Taxat S. Petrus hæreticorum sui ævi, putà Simonianorum, Nicolaitarum, Gnosticorum, libidines & spurcitias, ait Oecumen. Idem fuit genius aliorum hæreticorum, præsertim huius ævi, uti norunt viri prudentes & experti. Hinc de eisdem Paulus Ephes. 5. 12. *Quæ ab eis*, ait, *occulte fiunt, turpe est & dicere*.

Dominationemque contemnunt] Primò, q. d. Contemnunt magistratus, Episcopos, Præpositos tam sæculares, quàm Ecclesiasticos, qui in Ecclesia, vel Republica dominantur. ita Vatabl. unde S. Hieron. libr. 1. contra Jovin. legit in plurali, *& dominationes despiciunt*. Eodem modo legunt Biblia Regia & Complut. Quàm hoc sit verum, omnes historiæ loquuntur, imò oculis nostris vidimus 10 bellis, quæ hæretici rebelles in Francia, Germania, Anglia, Belgio suscitarunt. Sanè Lutherus lib. de Potestate sæculari: *Scire*, inquit, *debetis, quod ab initio mundi rara admodum avis est princeps prudens, adhuc multo rarior princeps probus: sunt communiter maximi fatui, ac pessimi nebulones super terram; & ipsi sunt lictores & carnifices Dei*. Et in Præfat. contra duo Cæsaris mandata: *Turca*, ait, *doctior & prudentior & probior est principibus nostris*. Et in Rusticos libello, eos vocat tyrannos, & Evangelii persecutores. *Scriptura*, ait, *vocat eos bestias, id est, animalia fera, ut sunt lupi, apri, ursi, leones. Neque igitur ego ex iis homines faciam: ferendi tamen sunt, si Deus per eos plagis nos vult afficere. Utrumque sane timui, si prævalerent rustici, diabolus foret Abbas; si verò prævalerent eiusmodi tyranni, mater eius foret Abbatissa*. Idem in Bulla contra Ordinem Ecclesiasticum, Episcopos vocat larvas diaboli. additque: *Quicumque operam ferunt, corpus, bona & famam in hoc impendunt, ut Episcopatus devastentur, & Episcoporum regimen extinguatur, hi sunt dilecti filii Dei, & veri Christiani, observantes præcepta Dei, & repugnantes ordinationibus diaboli: aut si hoc non possunt, illud saltem contemnant. Contra verò qui manu tenent Episcoporum regimen, eisque obediunt; hi sunt diaboli ministri*. Et rursum: *Evangelium quodcumque venit, oportet ut tumultuetur; nisi id faciat, non est verum*.

Lutherus subicen rebellionum.

Anno 1560. habitum est Genevæ consilium de rege Francorum, regina uxore, regina matre, ejus liberis, proceribus & Catholicis magistratibus ad certum diem trucidandis, Beza principe, Calvino auctore, Ottomano subsignatore, Spifamio suasore, omnibus Galliæ prædonibus & lanistis consciis. Hujus consilii & conspirationis inventa est & impressa epistola Calvini ad Viretum Lausannæ, uti narrat Bolsecus in Vita Calvini cap. 21. Calvinus in cap. 4. Danielis: *Hodie*, ait, *ut reges fere omnes fatui sunt & bruti, ita etiam sunt quasi equi & asini brutorum animalium*. Zuinglius Martis & Bellonæ sacerdos lib. 4. Epistolarum fol. 186. *Romanum*, inquit, *imperium, imò quodcumque imperium, ubi sinceram religionem opprimere cœperit, si nos illud negligenter patimur, non minùs contemptæ religionis rei erimus, quam ipsi oppressores*. Ederus in 2. Evangel. Inquisit. parte, inter Flaccianorum dogmata & axiomata hæc recenset: *Papa est verus Antichristus, draco venenatus, diaboli administrator, homo peccati, filius perditionis. Cæsar & reges quando sunt à Papa vel suis Episcopis consecrati, tunc accipiunt Antichristi signum: omnes in Papatu propriè sunt regnum diaboli, populus dæmonis, horrenda & immites bestiæ & archinebulones*. Plura vide apud Stanislaum Rescium lib. 1. de Atheismis Evangelicorum cap. 7. Quin & Aurifaber Lutheri discipulus in Symposiacis tit. de sectariis: *Certum*, inquit, *quòd quilibet hæreticus aut sectarius est seditiosus: nam postquam mendacia docuit & sparsit, ea deinde homicidiis obsignat*. Et iterum folio 367. *Seditiones & homicidia, hæreticorum, imò diaboli, velut sigillum quoddam sunt*. Inde tot scelera Lutheri sectatorum, adeò ut Lutherus ipse ad tot tantaque obstupescens dixerit, homines deteriores esse in lutheranismo quàm in Papatu. Aurifaber enim in Convivalibus Lutheri sermonibus scribit, sæpè dixisse Lutherum cum suspiriis: *Post revelatum Evangelium (per Lutherum) virtus est occisa, iustitia oppressa, temperantia ligata, veritas a canibus lacerata, fides clauda, nequitia quotidiana, devotio pulsa, hæresis re...cta*.

& Calvinus.

relicta. Celebre est illud de Tilmanno Heshusio Lutherano Heidelberga, aliisque quinque urbibus ejecto:

Quæritur, Heshusius cur sexta pulsus ab urbe est?
In promptu causa est, seditiosus erat.

Secundò & pressius, q. d. Dominium Dei contemnunt, negant Deum esse rerum suarum, & humanarum gubernatorem ac dominum, negant Dei providentiam. Ita explicat S. Judas v. 4. dicens: *Dominatorem & Dominum nostrum Jesum Christum negantes*. Nicolaitæ enim & Gnostici, ait Irenæus lib. 1. cap. 1. *Salvatorem dicunt: nec enim Dominum eum nominare volunt*. juxta id quod dixit Petrus v. 1. *Et eum qui emit eos Dominum negant*, q. d. Spoliant Christum redemptorem suum summo dominio, id est divinitate, uti postea fecerunt Arriani; Dei enim proprium nomen est Dominus, ob plenum ejus dominium in omnia. Unde S. Thomas profitens Christi divinitatem: *Dominus meus*, ait, *& Deus meus*, Johan. 20. 28. Causam dat Oecumenius: *Deinde*, inquit, *per hæc à mundi opificio & providentia dominationibus expulsis, in omnem carnalem immunditiem profusi sunt*. Sic enim hæretici & athei negant numen & Dei providentiam, ut sine remorsu judicis & vindicis suis cupidinibus fræna laxent, iisque toti velut equi & sues indulgeant.

Per *κυριότητα* ergo S. Petrus significat divinitatem, qua dominantem omnibus, putà summum ejus imperium, dominium, jus, potestatem, arbitrium, auctoritatem, gubernationem, & providentiam in res omnes, quam Christo adimebat sibique arrogabat Simon Magus cum suis. *Dominationem* ergo, id est Dominum, uti explicat S. Judas, ejusque dominium & providentiam: pro qua paulo post Valentinus triginta Æonum suorum nomina & portenta, quasi numina substituit, ut patet ex Tertull. Irenæo, S. August. Epiphan in ejus hæresi. Unde contra eos hoc dominium Christo asserit S. Johannes Apocal. 19. *Habet*, ait, *in vestimento & in femore suo scriptum: Rex regum & Dominus Dominantium*. Et Paulus Ephes. 1. 21. *Constituens*, ait, *Christum ad dexteram suam in cælestibus super omnem principatum & potestatem, & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur non solùm in hoc sæculo, sed etiam in futuro*.

Verè Tertull. lib. de Præscript. cap. 43. *De genere conversationis*, ait, *qualitas fidei æstimari potest, doctrinæ index disciplina est. Negant Deum timendum. Itaque libera sunt illic omnia & soluta: ubi autem Deus non timetur, nisi ubi non est? ubi Deus non est, nec veritas ulla est: ubi veritas nulla est, meritò & talis disciplina est. At ubi Deus, ibi metus in Deum, qui est initium sapientiæ. Ubi metus in Deum, ibi gravitas honesta, & diligentia attonita, & cura sollicita, & adlectio explorata, & communicatio deliberata, & promotio emerita, & subjectio religiosa, & apparitio devota, & processio modesta, & Ecclesia unita, & Dei omnia*. Ita Lutherus lib. contra cælestes Prophetas, scribit de Andrea Carolstadio discipulo suo, quòd adeò fuerit impius, ut non crediderit vel in terris, vel in cælis ullum Deum existere. Calvin. lib. 2. Institut. scribit Servetum, qui se summum orbis Prophetam nominabat, impiè blasphemasse Deum illum, qui dicitur Jehova, in ligno lignum, in lapide, lapidem, in arbore arborem esse, eò quòd formam & substantiam ligni, lapidis & arboris verè habeat. Heshusius libr. contra Illyricum, scribit ex doctrina Illyrici elici, quòd animam hominis non Deus, sed diabolus crearit. Bernardinus Ochinus in penultimo Dialogo suo, se religionis expertem professus, docet Deum primum esse motorem, non tamen esse adorandum, nec ab eo quidquam præsidii exspectandum. Beda negat Deum omnia posse. Lutherus, Malanchthon & Calvinus faciunt eum auctorem operum tam malorum, quam bonorum, putà peccatorum. Jure ergo Cardinalis Hosius atheismum vocat Lutheranæ & Zuinglianæ perfidiæ perfectionem, alibi centrum, alibi scalæ summitatem. Quarum ludimagistri, Epicuri de grege porci (inter quos Johannes Vetus Bezam nominat) illud, teste Vireto, suis occinere solebant: beatum esse, qui, ut ait Poeta,

—— *Metus omnes & inexorabile fatum*
Subjecit pedibus, Strepitumque Acherontis avari.

Hæresis centrum est atheismus.

Denique Molinæus apud Genebr. in Chronol. Calvinum facit Atheorum principem.

Audaces] Quid enim non audeant qui Dei hominumque dominium contemnunt? ita Oecumen. Lutherus Sedi Apostolicæ hoc xenium pro novo anno misit: *Martinus Lutherus S. Sedi Romanæ meam gratiam & salutem. Sanctissima sedes crepa*. Idem libr. contra Regem Angliæ: *Quis est iste Henricus? novus Thomista, discipulus duntaxat tam ignavi monstri*. Et mox: *Hic sto, hic maneo, hic glorior, hic insulto Papistis, Henricistis, Sophistis, omnibus portis inferi: divina Maiestas mecum facit ut nihil curem, si mille Augustini, mille Cypriani, mille Henricianæ Ecclesiæ contra me starent; dogmata mea stabunt, & Papa cum Henricistis cadet, invitis omnibus potestatibus inferi, & potestatibus aeris, terræ & maris*. Audisti Thrasonem, audisti Luciferum?

Sibi placentes] αὐθάδεις, id est *procaces*. ita S. Hieron. libr. 1. contra Jovin. Catharinus, *protervi*; Gagneius, *pertinaces*, Clarius, *impudentes*; Tigurina, *præfracti*; Vatabl. *sui sensus & capitis*; Pagnin. *contumaces*. Sic B & Oecum. *Contumaces*, ait, *hoc est, qui quod sibi placet sequi omnino ac tueri volunt*, alii, *intractabiles, insolentes, arrogantes, contemptores aliorum*: hæresis enim consistit in pertinacia sui sensus & erroris. Nam αὐθάδεια idem est quod *morositas*, amor sui, contumacia, temeritas, duritia, pertinacia, procacitas, superbia, fastidium, arrogantia. Noster ad verbum vertit, *sibi placentes*, quia ἅδω est *placeo*, ut αὐθάδης sit quasi ἅδων ἑαυτῷ, id est *placens sibi*; vel, ut Hesych. quasi αὐτὸς ὢν ἑαυτῷ, id est, *idem in seipso*. vel, ut alii, quasi αὐτὸς ἀφ᾽ ἑαυτοῦ, id est, *idem ex seipso*. ita Erasmus à Luthero appellatus diabolus incarnatus, in Apolog. contra eum, Lutherum vocat Oreste insaniorem, odio lymphatum, philautia temulentum, ideoque præbibendum ei esse veratrum, ut saniora scribat. Qui & Wittembergenses Lutherum, licèt magistrum suum, vocarunt philauton, philonicum & eristicum, id est rixosum, hyperbolicum qui ex culice faciat camelum, polypragmonicum qui se petulanter & procaciter negotiis omnibus immisceat, ingenii ostentatorem, stoicum, durum, capitosum, somniatorem, quòd nocturnas visiones in ebrio capite natas pro puro puto Dei verbo venditaret. uti refert C Johannes Spangenbergius in libro cui titulus, *Verax narratio beneficiorum per D. Martinum Lutherum*, & cetera.

Sectas non metuunt introducere] τὸ *introducere* non est in Græco, sic enim habet δόξας οὐ τρέμουσι βλασφημοῦντες, quod Primò, verti potest, *glorias non verentur blasphemare & conviciari*, ut per δόξας intelligantur in gloria celebres & maiestate præditi. ita Gagneius, Pagnin. Tigurin. Catharin. Clarius, Salmeron & alii. Quocirca S. Judas v. 8. huc alludens ait: *Dominationem autem spernunt, maiestatem* (græcè δόξας) *autem blasphemant*. Unde & hic Biblia Gothica legunt: *Maiestatem vel maiestates non metuunt*. Quare per δόξας aliqui intelligunt angelos Dei administros, Ecclesiæ orbisque præsides & gubernatores. ita Turrian. lib. 2. de Hierarch. Ord. cap. 9. qui δόξας vertit glorias, vel splendores. Alii intelligunt magistratus, reges, principes, Episcopos. ita Oecumen. *Nam qui ex tempore*, inquit, *dominationem ullam non timent, quid mirum si omnem gloriam & excellentiam etiam servant?* δόξα enim Græcis idem est quod *maiestas*, D splendor, gloria, dignitas, existimatio; item sententia, opinio.

δόξα quid.

Verùm Noster melius subaudiens εἰσάγειν, vertit, *sectas non metuunt introducere*. hoc enim est proprium hæreticorum; & Græcum δόξα opiniones & sectas significat; ut idem hic dicat Sanctus Petrus quod dixit v. 1. *Qui introducent sectas perditionis*. Porrò non mirum Interpretem δόξας hic vertere, *sectas*, in epist. verò S. Judæ vertere *maiestatem*; quia alia est sententia S. Judæ, alia Sancti Petri Sanctus Judas enim ait: *Dominationem autem spernunt, maiestatem* (δόξας) *autem blasphemant*; ubi δόξας verti nequit *sectas*: nec enim hæretici sectas blasphemant, sed ambiunt Sanctus Petrus verò alia interserit, aitque: *Dominationemque contemnunt, audaces, sibi placentes, sectas* (δόξας) *non metuunt introducere blasphemantes*. Ubi

τὸ *sectas*

τὸ *sectas* explicat τὸ *audaces, sibi placentes*. quasi dicat. A Quàm sint audaces & sibi placentes, liquet ex eo, quòd contra communem Ecclesiæ Patrumque doctrinam & consensum, audeant novas opiniones ex suo cerebro conflictas inducere, itaque sectas facere. Adde, Nostrum interpretem æquè ac Syrum, in S. Juda legisse δόξαν in singulari, quod *majestatem* significat, non *sectas*; in S. Petro verò legisse δόξας in plurali, quod *sectas* significat, non *majestatem*.

Sectas tripliciter capitur.

Nota, τὸ *sectas* significat Primò, errores & hæreses; Secundò, schismata & dissidia quibus Ecclesiæ unionem scindunt, seque ab ea resecant, ut propriam Ecclesiam scolamque constituant, cuius ipsi habeantur auctores, ac sequaces ex se denominent; sicut a Simone vocantur Simoniani, ab Arrio Arriani, à Nestorio Nestoriani, &c. Tertiò, τὸ *sectas* significat non tantùm hæreticos inter se esse distinctos, sed unam eamdemque hæresin ilicò secari in varias sectas & schismata: hæretici enim cùm agantur superbia & fastu, nec Deo, aut homini, sed suo cerebro credant, nolunt aliorum esse discipuli, sed doctores. Unde plerique novas opiniones & errores comminiscuntur, ut eorum habeantur auctores; & discipu- B los post se trahant, eisque suum nomen indant. S. Augustinus libr. de Hæres. enumerat nonaginta hæreses à Christo usque ad sua tempora, à Sancto Augustino usque ad Lutherum totidem numerantur; ita ut per 1500. annos non plures quam 180. hæreses collegerit Sanderus. At verò à Luthero; putà ab anno Christi 1517. usque ad annum Christi 1595. ducentas & septuaginta hæreses enumerant Staphylus, Hosius, Lindanus, Prateolus, Ederus, & ex iis Stanislaus Rescius lib. 1. de Atheismis cap. 9. Ita *fœcundus est error*, ait ille, *errans, nec scit quid velit, nec scit quid nolit*. Nec mirum Lutheri discipulos à Luthero magistro descivisse, & tot sectas invexisse: nam & ipse Lutherus à seipso descivit, & sæpe dogmata hæresesque mutavit, uti ostendit Cochlæus in libro cui titulus, *Lutherus septiceps*. Veritas enim constans est eademque semper, falsitas verò inconstans semper evariat.

Sapienter Trismegistus tract. de Veritate docet falsitatem nosci & mutatione, veritatem ex immutabilitate. *Nihil*; inquit, *quod non manet in seipso, verum est: omne quippe quod alteratur falsitas est, non manens in quo* C *est*. Idem tract. de Pietate & Philosophia: *Quod semper fit*, inquit, *semper etiam corrumpitur: quod semel factum est, numquam corrumpitur*. hic est ergo fons, origo

Fons hæresis superbia.

& mater hæresis, nimirum superbia & ambitio. Hinc omnium sæculorum experientia docuit, hæresiarchas penè omnes ab Ecclesia descivisse, suasque hæreses adinvenisse, eò quòd in Ecclesia ambientes primas cathedras, episcopatus & doctoratus, ab iis repulsi, eas extra Ecclesiam statuerint, ut ibi obtinerent principatum, quem in Ecclesia obtinere nequiverant. Verè S. August. libr. de Pastoribus cap 8. *Diversis*, ait, *locis sunt diversæ* (hæreses,) *sed una mater superbia omnes genuit, sicut una mater nostra Catholica omnes Christianos fideles toto orbe diffusos*.

Exempla.

Ita Euseb. lib. 4. histor. cap. 22. *Thebutes*, inquit, *quia repulsam meruit episcopatus, cæpit initio perturbare omnia*

Valentini.

& corrumpere. & Tertull. libr. contra Valentinianos post initium: *Speraverat*, inquit, *episcopatum Valentinus, quia & ingenio poterat & eloquio, sed alium ex martyrii prærogativa loci potitum indignatus, de Ecclesia authenticæ regulæ abrupit, ut solent animi pro prioratu exciti præ-*

Marcionis.

sumptione ultionis accendi. De Marcione idem testatur D Epiphan. hæres. 42. sub initium: *Æmulationis*, ait, *elatus Marcion, ubi non accepit præsidentiam, excogitat sibi ipse consilium*, & infrà: *Æmulatione igitur commotus, & ad magnam indignationem & superbiam elatus fissuram efficit, sibi ipsi hæresin erigens, ac dicens: Ego findam Ecclesiam vestram, & mittam fissuram in ipsam in æternum. Et revera fissuram immisit non parvam, sed non Ecclesiam fidei, verùm seipsum & eos qui ipsi obediunt*. De

Montani,

Montano testatur Theodoretus libr. 3. Hæret. fabul. *Is*, inquit, *ambitione & primum locum obtinendi cupiditate motus, seipsum Paracletum vocavit*. Novatianus quia in

Novatiani,

pontificatu prælatus ei fuit Sanctus Cornelius, schisma fecit & hæresim induxit, imò se Papam, putà Antipapam, constituit, teste Eusebio libr. 2. Histor. A cap. 33. & S. Cypriano epist. 49. 52. 64. 68. Arius ambiens episcopatum Alexandriæ, cùm ab eo per

Arrii.

Alexandrum sibi antepositum exclusum se videret, in eum & Ecclesiam linguam armavit, & arrianismum induxit, teste Teodor. libr. 4. Hæret. fabular. Idem de Aetio, cùm in episcopatu ei prælatus esset Eustathius, scribit Epiphan. hæresi 75. Johannem VVi-

VVicles.

clef, quòd episcopatu excidisset, hæresiarcham esse factum, asserit Thomas VValdens. l. 2. Doctrinæ fidei, c. 60.

Lutherismus.

Lutherus omnium hujus ævi hæresum choragus & antesignanus, hæresim orsus est concionando contra Indulgentias, eò quòd earum promulgatio à se, suoque Ordine Augustiniano ad Fratres Prædicatores translata esset, uti narrat Cochlæus in actis Lutheri anno 1517. Porrò Lutheri tantus fuit fastus, ut libro contra Regem Angliæ asserat, reges, principes, Pontifices non esse dignos qui solvant suorum calceamentorum corrigiam; & se pro sancto habere velle invitis omnibus, ac se parvi facere mille Cyprianos & mille Augustinos, eius enim gnome erat;

Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas,

B Et:

Pestis eram vivens, moriens tua mors ero Papa.

Sed falsus est & fefellit pseudopropheta. mortuus est enim Lutherus, sed vivit vigetque Papa & papatus. Idem reges vocat lendes capitis sui, Parisiensem academiam Sodomam; Lovaniensem Gomorrham, Episcopos & sacerdotes capita rasa ac oleata, S. Thomam unum de septem phialis iræ Dei.

Blasphemantas] quia convitia jactant non tantùm in Deum, sancta & Sanctos, sed & in se mutuo, eaque atrocissima, sed sæpè vera. Ita hoc sæculo Bucerus contra Calvinum, eum vocat idolum, impiè audacem, rapidum, fratricidam. Calvinus Valentinum Gentilem vocat Tritheitam, hæreticum, canem, proditorem phreneticum, Satanam impudentia superantem, Luciferum convitia evomentum, &c. Vicissim Gentilia Calvinum vocat Quadritheitam, infensum veritati, crudelem mordacem, execrabili errore fascinatum, uti refert Aretius lib. de supplicio Gentilis. Smidelinus fatetur se à Saxonicis vocari chamæleontem, polypum, mendacem, fallarium, præstigiatorem, socium furum, sophistam, hypocri- C tam, effrontem, conscientiæ expertem, neque oculis neque corde præditum, mentis impotem. Prodit libellus anonymus Lutherani cuiusdam an. Domini 1585. Jenæ impressus, cuius hic est titulus: *Quod Calvinistæ non sunt Christiani, sed tantum Judæi & Mahometani baptizati*.

Novem epitheta Calvini,

Theomorus Calvinista in libro suo recenset novem turpissimas maculas, à suæ sectæ hominibus Calvino inustas. Prima, quòd esset hæreticus quovis hæretico peior. Secunda, quòd ambitiosus & tyrannidis cupidissimus. Tertia, quòd usurarius insignis. Quarta, quòd numularius insignis, sive trapezita. Quinta, quòd avarissimus. Sexta, quòd aleator. Septima, quòd scortator libidinosissimus, isque manifestus. Octavò, quod immoderatè bibosus & vinosus. Nona, quod vindictæ appetentissimus, sævus & sanguinarius. Sturmius in Palidonia ad Lucam Osiandrum, eum vocat Caligulam, Ulyssis nepotem, omnium horarum amicum. Postellus scribit Calvinistas nil hominis præter formam hominis habere, Catholicæ fidei nuncium remisisse, bellvarum ritu vivere. Zuingliani scriptum ediderunt anno Domini 1527. in quo Lutherum vocant Cervisiarum Papam An- D tichristi nepotem, lunaticum, sophistam, crassum rusticum, seductorem, pseudoprohetam, Antichristi proximum consanguineum, carnificem Christi, violatorem sacrarum Literarum. Zuinglius ipse in Respons. ad Lutheri libr. de Sacramento, Lutherum vocat pseudoprophetam, impudenter asserentem quidquid in buccam venit, cinædum, scurram, incorrigibilem, hæreticum, impostorem, Christi negatorem, veritatis oppressorem, Antichristum. Plura vide apud Stanislaum Rescium in Ministromachia, ubi citat Lutheranos qui Calvinistas vocant blasphemos, capitales hostes filii Dei, imperitos, insanos, Doctores à Satana missos. Svermeros, canes molossos, sues, larvas diaboli, seductores, scurras, progeniem viperarum, Turcis deteriores, latrones corporis & animæ, fanaticos, morionos, truncones,

diabo-

A diabolorum capita, animicidas, calumniatores, infernales lupos, foetorem Satanæ, doctrinam eorum ex secretissima infernalis aulæ abysso prodiisse, &c.

Verè Plato lib. de Amicitia: *Solus bonus*, ait, *soli bono est amicus: malus autem nec bono, nec malo unquam reverà est amicus.* Veriùs S. Augustinus contra Literas Petiliani: *Dissensio vos & divisio facit hæreticos: pax verò & unitas facit Catholicos.* & Tertullianus lib. contra Hermogen. cap. 1. *Tales* (hæretici) inquit, *loquacitatem facundiam existimant, impudentiam constantiam deputant, & maledicere singulis officium bonæ conscientiæ judicant.*

Blasphemiæ hæreticorum. Porrò blasphemiæ propriè dictæ in Deum & Sanctos, apud hæreticos sunt plurimæ. Lutherus contra Jac. Latomum ausus est scribere: *Anima mea odit hoc verbum*, ὁμοούσιον. Idem è Litaniis sustulit illam precandi formulam, qua semper usa est Ecclesia: *Sancta Trinitas unus Deus miserere nobis.*

Eamdem precationem Calvinus vocavit barbariem, uti testantur Ministri Genevenses epist. de blasphemia Valentini Gentilis. Sic enim ait Calvinus in epist. ad proceres Poloniæ folio 63. *Precatio vulgò trita, S. Trinitas unus Deus miserere nostri, mihi non placet, ac omnino*
B *barbariem sapit.* Idem Deum Patrem comparabat Grammaticæ, Filium Dialecticæ, Spiritum sanctum Rhetoricæ. ita refert Manlius in Locis communibus tit. de Deo. Valentinus Gentilis uti tres personas, ita & voluit tres esse naturas in deitate, putà tres Deos.

Novi Arriani negant Filium esse Deum, & Symbolum Athanasii vocant Symbolum Satanasii. Testatur Lindanus in Christomachia, quòd Calvinistæ in plurimis Galliæ locis versiculum illum, *Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto*, ex hymnodiis suis expunxerunt.

Beza lib. contra Brentium, duas docet esse in Christo hypostaticas uniones, unam carnis cum anima, alteram Dei cum homine.

Transylvani Ministri, ut Georgius Blandrata, justo Dei judicio postmodum à nepote suo suffocatus, Paulus Alciatus, Lælius Zosimus, Franciscus David in Collat. Transylvan. (horreo dum scribo) sanctam Trinitatem vocant Cerberum tricipitem, tricorporem Gerionem, novum idolum, turrim Babel, Deum fictitium ac so-
C phisticum, idolum Sabinense. Rident igitur hæc nomina in divinis, Essentia, Persona, Relatio, Proprietas: nec ullam agnoscunt in Deo personarum distinctionem libr. 2. Disp. Albanæ c. 4. Alii docuerunt Christum fuisse merum hominem Josephi filium, qui se à pœnis liberare non potuerit, ac proinde non esse invocandum, multo minùs esse redemptorem mundi.

Narrat Staphylus fuisse in Moraviam Lucam Sternbergium, *qui primus omnium in illis partibus docuit, omnes eos qui SS. Trinitatis nomen confitentur & colunt, tres Deos falsò comminisci; cùm sit Trinitas nomen supervacaneum & inane; nec nisi unus Deus sit in cælo; voluit itaque ut loco illius, O veneranda Trinitas, caneretur, O veneranda Dei bonitas. Optat etiam impius ille (horret animus scribere) ut dæmones omnes Trinitatem abducant & asportent: nescire se inquiens utrùm femina vel masculus sit; sed potiùs habere se persuasum, Trinitatem illam quamdam feminam fuisse quæ tres maritos habuisset. Docuit præterea Christum non fuisse verum Deum, sed hominem dumtaxat instar aliorum mortalium, Mariæ & Josephi fabri lignarii filium: non propria*
D *virtute divina, sed virtute omnipotentis surrexisse à mortuis: tum demum adoptatum fuisse in filium: cùm Joanne baptizante vox è cælo audita est, Hic est filius meus dilectus. Ridet Spiritum sanctum, dicens, nihil aliud esse quàm columbam. Dei genitricem negat perpetuam virginem extitisse: sabbatum sanctificandum docet, non Dominicam. baptismum vocat Satanæ institutionem.* De blasphemiis Calvini vide Fevardentium in *Theomachia Calvinistica*, & Guilielmum Reginaldum in *Calvinoturcismo*.

Conradus Vorstius Calvinista libr. de Deo & attributis divinis, hos habet atheismos. Primò, Deus non est infinitus. Secundò, Deus secundùm substantiam suam non est ubique præsens in hoc mundo, sed tantùm in cælo. Tertiò, in Deo sunt vera accidentia realiter distincta à substantia Dei. Quartò, decreta Dei, qualé est decretum prædestinationis, aut reprobationis, non sunt ab æterno. Quintò, æternitas Dei non est indivisibilis, & tota simul, sed successiva. Vide nostrum Martin. Becanum in Titulis Calvinist. tit. 4. Denique v. 18. ostendam Calvinum, ejusque essecias non colere Deum verum, sed diabolum.

UBI ANGELI FORTITUDINE ET VIRTUTE (græcè δυνάμει, id est, *potentia & robore*) CUM SINT MAIORES, NON PORTANT ADVERSUM SE EXECRABILE JUDICIUM] Multi censent hic esse sermonem de angelis malis, id est dæmonibus, quasi eis comparet hæreticos, qui, ut paulò antè dixit, *dominationem contemnunt*, eosque dæmonibus peiores esse, ideoque graviùs puniendos significet. q. d. Uti ingens est audacia & impudentia hæreticorum, *qui dominationem contemnunt, & sectas non metuunt introducere blasphemantes*; ita ingens eorum erit & pœna. Si enim angeli mali, id est dæmones, qui fortitudine & robore sunt majores, non portant adversum se *execrabile judicium*, græcè blasphemum judicium, id est, execrabilem condemnationem & maledictionem æternam, quomodo hi camdem ferent; cùm sint homines corpore & anima infirmi & imbecilles? Sanè ipsi *in miseriis* gehennæ non subsistent, psalm. 139. v. 11. & 12. ita Genebrardus ibidem. Aut breviùs & planiùs, q. d. Quomodo hæretici audaces non metuunt sectas introducere & blasphemare, cùm sciant dæmones qui longè sunt potentiores, ob schisma & rebellionem ita esse punitos, ut non ferant execrabile judicium, id est, horrendam condemnationem à Deo contra se latam, & gehennæ supplicium? Vers. 11.

Hæc expositio valdè congruit versioni Latinæ, & Græco μάλιστα, id est *maximè*, v. 10. q. d. Deus maximè, putà immanibus & intolerandis suppliciis, cruciabit hæreticos luxuriosos & refractarios, ut patet ex dæmonibus, qui cùm eis in scelere sint pares, in natura superiores & fortiores, non ferunt tamen execrabile judicium, id est, condemnationem, & supplicium gehennæ. ita Glossa, Lyran. Thomas Anglicus, Hugo, Dionys. Cathar. Titelman. & alii.

Secundò, alii, q. d. Dæmones non audent execrari & blasphemare Præpositos Ecclesiæ, licèt sibi adversos, imò in exorcismis eis se subdunt, licet coacti; quomodo
C ergo hæretici audent eos blasphemare & convitiis incessere? ita Gagnejus.

Tertiò, Clarius. q. d. Dæmones, licèt fortiores sint ad perferendas inferni pœnas, tamen non audent Deum earum auctorem blasphemare, ne graviùs ab eo puniantur; quomodo ergo eum blasphemare audent hæretici? Huc accedit Arias, q. d. Dæmones licèt Dei hostes, tamen non audent primas Dei veritatis practicas, putà prima virtutis ac pietatis principia & præcepta negare aut convellere; quomodo ergo ea negant & convellunt hæretici?

Quartò, alii, q. d. Dæmones sibi invicem non maledicunt, nec se mutuo blasphemant; quomodo ergo homines, putà hæretici, audent sibi invicem maledicere & blasphemare?

Verùm alii passim angelos hic propriè accipiunt, ideoque bonos. Hi ergo *non portant adversum se execrabile judicium*, græcè, οὐ φέρουσι κατ' αὐτῶν παρὰ κυρίῳ βλάσφημον κρίσιν, id est, *non ferunt, non inferunt contra se à Domino blasphemum judicium*, hoc est, non intorquent
D hostibus suis execrandam sententiam, ut scilicet diabolo à Deo imprecentur mala, meritaque supplicia, quæ sunt horrenda & execranda. Idem enim videtur hic dicere S. Petrus cum eo quod ait S. Judas v. 9. scilicet Michaelem altercantem cùm diabolo de corpore Mosis, non esse ausum *judicium inferre blasphemiæ*, id est blasphemare, maledicere & conviciari diabolum, eique nullam blasphemiæ pœnam irrogare, dicendo: Tace maledicte diabole, vade blaspheme in gehennam, in ea cruciet te Deus, uti mereris tu & tua blasphemia, sed dixisse: *Imperet tibi Dominus*, sequentia enim S. Judæ verba penè sunt eadem cum sequentibus S. Petri, ut patet conferenti utrimque textum Græcum.

Idem liquet ex eo, quod adaptans subdit S. Petrus: Vers. 12.
HI VERO VELUT IRRATIONABILIA PECORA, &c. IN HIS QUÆ IGNORANT BLASPHEMANTES) q. d. Angeli non audent blasphemare, id est,

maledicere dæmoni & impiis: hæretici verò blasphemant Deum & Sanctos. Ubi Nota, judicium blasphemum vocari maledictum, maledicentiam, execrationem, putà imprecationem magni & execrandi mali, justo Dei judicio impiis & blasphemis, irrogandi: quod S. Judas v. 9. vocat *Iudicium blasphemiæ*. Est catachresis. unde Erasmus βλάσφημον exponit δύσφημον, id est *infaustum*, infelix, abominandum, pessimi nominis & ominis. Respicit τὸ *blasphemantes* τὸ blasphemantes v. 10. q. d. Quomodo hæretici audent blasphemare & maledicere, id est, convitiari Deum, Sanctos & homines, præsertim Prælatos & principes, cùm angeli id non audeant facere diabolo, licèt blasphemo & execratione dignissimo? βλασφημία enim non tantùm blasphemiam propriè dictam id est, convitium in Deum vel Sanctos significat, sed & quamlibet execrationem, maledicentiam, imprecationem, contumeliam, probrum, obtrectationem, vituperationem, ut sit idem quod δυσφημία, cui opponitur εὐφημία, id est *laus*, gloria, commendatio, bonum omen, fausta precatio, benedictio. Unde & S. August. lib. de Morib. Manich. cap. 2. blasphemiam definit, *cùm aliqua mala dicantur de bonis*.

Rursum τὸ κατ' αὐτῶν potest verti, Primò, *adversus ipsas*, scilicet δόξας, id est *glorias*, hoc est potentes, uti sunt dæmones. Secundò, *adversum se*, ut vertit Noster. q. d. Angeli cùm sint purissimi & sanctissimi, non audent vel nominare aliquid quod aliquo modo sonet blasphemiam, id est maledicentiam, ne vel per umbram videantur angelicum suum os contaminare; & quia maximè execrantur blasphemiam & blasphemos.

Denique τὸ *à Domino*, quod est in Græco, significat à *Domino*, qui est scelerum vindex, mala optati. Ita Oecumen. *S. Petrus ait*, inquit, *hos miseros nulla habita ratione glorias maledicere, cùm tamen neque qui potentia & viribus maiores sunt istis flagitiosis hominibus, non ferant, id est, non inferant contra ipsas videlicet glorias maledicum iudicium apud Dominum*. Deinde citato exemplo Michaelis quod refert S. Judas v. 9. subiicit: *Et est à maiori argumentatio in hunc modum: Si diabolus qui dignior est ut maledicatur, quia tamen gloria cujusdam particeps est, à Michaele Archangelo coram Domino id non est consecutus; illi sanè non sapiunt qui ita temerè gloriam omnem maledictis prosequuntur, cùm tamen multò post angelorum dignitatem sint constituti*.

Oecumenium sequuntur Adamus, Gagnejus, Clarius, Salmeron & alii. Huc accedit Fevardentius, qui sic explicat, q. d. Quomodo hæretici audent dominationibus, id est, magistratibus & principibus orthodoxis, licèt sibi adversantibus, obloqui, maledicere & resistere, cùm angeli boni magistratus & principes Ethnicos, licèt fidei & populo Dei infestos, non execrentur, sed honorent & revereantur, uti liquet in angelis Persarum & Græcorum pro Persis & Græcis contra angelum Hebræorum, populumque Dei decertantibus, Daniel. 10. 5. & sequ. *Hi verò* (*magistri mendaces*, putà hæresiarchæ, de quibus v. 1.) *velut irrationabilia pecora*; Pagnin. *velut bruta animantia naturaliter*, scilicet tendunt & ruunt, *in captionem & perniciem*; græcè φυσικὰ γεγεννημένα εἰς ἅλωσιν καὶ φθοράν, id est, *natura genita in captionem & in perniciem*, ait Pagnin. *Naturale est*, ait Beda, *irrationabilibus animalibus causa pabuli sæpiùs in captionem & perniciem ignoranter incidere*; ita hæretici ob suam gulam suosque effrænes appetitus explendos, incidunt in laqueos diaboli & perniciem æternam. Ex adverso Arias hæc explicat activè. q. d. hæretici sunt velut feræ, putà ursi, leones & lupi, qui naturaliter feruntur in captionem & perniciem, putà in prædam & cædem aliorum animalium. Utrumque verum; hæretici enim & passivè ruunt in exitium, & alios suis laqueis irretitos secum in idem activè trahunt. Est hyperbole: nec enim natura hæreticorum est prava, nataque in captionem & perniciem: sed sensus est, q. d. Hæretici toti sunt pravi, toti corrupti, ut videantur nati & facti ad malum; quia corruptionem & concupiscentiam naturæ suæ sequuntur. Rursum: hæresis ita naturam eorum & afficit & inficit, ut eam totam devergat & trahat ad malum. Sic dicimur natura filii iræ Ephes. 2. 3. pessimorum hominum vocatur naturalis malitia, Sapient. 12. 10. quia cæco naturæ impetu eo feruntur, quò eos libidinis ardor, vel honorum opumque cupido, vel iræ & ambitionis furor rapit.

Comparavit S. Petrus hæresiarchas sui ævi, putà Simonianos & Gnosticos, ob superbiam, avaritiam, & libidinem, Primò, dæmonibus; Secundò, hominibus impiis mersis diluvio, ac Sodomitis. nunc Tertio, eos comparat feris & bestiis, quæ non ratione, sed naturæ ferinæ ardore vel furore aguntur, ideoque incidunt, imò ruunt, aliosque secum trahunt, in laqueos venatorum, ut capiantur & occidantur. Idem iisdem pene verbis dicit S. Judas v. 10. *Hi autem quæcumque quidem ignorant blasphemant: quæcumque autem naturaliter tamquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur*. Et S. Ignatius utrique coævus epist. ad Antiochen. *Videte*, ait, *canes rabidos, & serpentes super pectus repentes, dracones squamosos, & aspides, basiliscos, scorpiones: hi sunt thoes* (genus est luporum) *vulpes & simiæ humana imitantes*. nam, ut ait Clemens Alexandr. Adhort. ad Gentes, *homines vocantur serpentes, qui sunt deceptores: leones, qui sunt animosi & ad iram concitati: sues, qui sunt voluptati dediti: lupi, qui sunt rapaces*.

IN HIS QVÆ IGNORANT BLASPHEMANTES] Id est, ut S. Judas ait: *Quæcumque ignorant blasphemant*; Tigurina, *in his quæ non intelligunt maledicentes*. Est hebraismus: Hebræi enim verba contactus sive realis, sive mentalis, sive verbalis, qualis est blasphemare, construunt cum ablativo mediante præpositione *in*, ut percutere in facie dicunt pro percutere faciem, credo in Deo, pro credo Deo. Sic hic: *In his quæ ignorant*, id est, hæc quæ ignorant, *blasphemant*. Taxat eos qui se Gnosticos, id est scientes, appellabant, cùm essent ignorantes, ideoque orthodoxa, quæ ignorabant, aut scire & credere nolebant, superbè & protervè respuebant, ac blasphemabant: de qualibus jure ait S. Paulus Rom. 1. 22. *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*. Huc facit hæreticorum (Manichæorum) *privilegium diabolicum*, uti vocat S. August. 22. contra Faustum c. 15. *ut quidquid est in Evangelio quo adjuvari hæresim suam putent, id à Christo dictum teneant: quidquid autem ex eisdem codicibus adversus eos sonuerit, immissum à falsatoribus ore impudenti ac sacrilego non dubitent dicere*. Idem lib. 13. cap. 12. comparat eos perdici: *Perdix enim*, ait, *nimis contentiosum animal notum est, quanta aviditate ipsius contentionis currat in laqueum*.

IN CORRUPTIONE SVA PERIBUNT] Græcè est elegans paronomasia: ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται, id est, *corruptione sua corrumpentur*. hic est enim fœdæ voluptatis finis & merces. Nam, ut ait S. Paulus: *Qui seminat in carne sua, de carne & metet corruptionem*, Galat. 6. v. 8. & Philipp. 3. v. 19. hosce hæreticos notans: *Quorum Deus*, ait, *venter est, & gloria in confusionem ipsorum, qui terrena sapiunt*. Sanè Lutherum, cum vespere lautè cœnasset, noctu desperatione & furiis dæmonis actum, sibi injecto laqueo necem intulisse, asseruit ejus famulus postea ad orthodoxam fidem conversus, uti refert Thomas Bozius de Signis Ecclesiæ tom. 2. lib. 23 cap. 2. Ubi & addit, Carolstadium, Bucerum, Oecolampadium a Satana suffocatos interiisse. Calvinum pediculari, aliisque novem dirissimis morbis per quatuor annos excruciatum, turpissimè obiisse, testatur Bolsecus ejus discipulus in Calvini Vita. Sic Dionysius tyrannus, sui & tyrannorum infelicitatem professus aiebat: *Illis certè similes animalibus tyranni sumus, quæ saginantur, quibus comedendi bibendique non ad aliud, quàm ad perniciem suam copia solet offerri*, uti refert Euseb. 8. Præpar. c. 5.

Verè S. Chrysost. homil. 45. in Matth. agens de hæreticis: *Super ventrem repunt*, inquit, *quia quidquid faciunt, propter ventrem faciunt, & propter vanam gloriam pectoris sui. Terram manducant, quia neminem lucrantur nisi illos qui in terra sunt, id est homines carnales*. Et S. Leo serm. 1. de Ascensione: *Cui*, ait, *diabolo carnales militant voluptates, qui animas ad superna tendentes corruptibilium bonorum delectationibus obligare, & ab illis sedibus, de quibus ipse excidit, gaudet abducere*. Idem serm. 5. de Epiphan. *Fugiantur*, ait, *noxiæ voluptates, inimica gaudia, & desideria jam jamque peritura: quis fructus est, quæve utilitas ea indesinenter sitire, quæ etiam si non deserant, deserenda sunt?* Et S. Basil homil. de legend. libris Gentil. *Corpus*, ait, *castigandum est, ac instar feræ cohibendum, & ab ipso adver-*

jus

sui animam tumultus orientes ratione velut flagello compescendi: ne frænum voluptati omnino laxando, mens velut auriga ab equis contumacibus, ac minimè obtemperantibus feratur ac rapiatur. Citat Platonem, qui Athenis Academiam loco pestilenti elegit, ut corporis luxuriem amputaret; & Pythagoram, qui cuidam se saginanti dixit: *Heus miser, non desinis duriorem tibi carcerem præparare.* Et S. Salvianus lib. 1. ad Ecclesiam Cathol. *In barathro*, ait, *libidinum commorantes, in ipsis se sepeliunt ruinis suis.*

Vers. 13. PERCIPIENTES MERCEDEM INIVSTITIÆ) non tantùm in futura, sed & in præsenti vita, ut scilicet dedant se fœdis & præposteris voluptatibus veneris & ventris, quibus tam corpus quàm animam corrumpant, polluant & perdant. hæc est enim corruptio de qua paulò antè, quam scilicet sponte sibi compararunt, ait Oecum. Unde S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. legit: *Recipientque mercedem iniquitatis luxuriam;* uti recepere Philosophi, qui cùm Deum cognitum non coluissent, traditi sunt in reprobum sensum & libidines sodomiticas, de quibus Paulus Rom. 1. 24. Hinc & mercedem hanc explicans S. Petrus subdit:

B VOLUPTATEM EXISTIMANTES DIEI DELICIAS) Græcè τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφήν; Tigur. *pro voluptate ducentes si in deliciis;* vel, ut Vatabl. *diurnis deliciis fruantur;* Pagnin. *voluptates putantes eas quæ sunt in diem delicias.* Diei ergo delicias, vocat diurnas, quæ ad diem, id est, modicum tempus durant, cùm veræ deliciæ sint solidæ, constantes & æternæ. ita Arias, Titelman. Adamus, Gagneius & Salmeron: vel, ut Oecum. *diei*, id est, per dies singulos, quotidianas. *Voluptatem*, ait Oecum. *quotidianum luxum existimantes, hoc est veram & amabilem lætitiam & voluptatem in quotidiana gula fruitione constituentes.*

Christiani est austerè vivere. Præclarè S. Hieron. l. 2. contra Jovin. sub finem: *Quòd multi*, ait, *acquiescunt sententiæ tuæ* (Jovinianum alloquitur) *indicium voluptatis est; & pro magna sapientia deputas, si plures porci post te currant, quos gehennæ succidiæ nutrias?* & post nonnulla: *Basilides magister luxuriæ & turpissimorum complexuum, post tot annos in Jovinianum, quasi in Euphorbum, transformatus est, ut Latina quoque lingua haberet hæresim suam.* Rursus post pauca: *Vexillum crucis & prædicationis auctoritas idolorum templa destruxerat; è regione luxuria veneris & gutturis subvertere nititur fortitudinem crucis. Denique semper pseudoprophetæ dulcia pollicentur, & ad modicum placent: amara est veritas, & qui eam prædicant replentur amaritudine: in azymis enim veritatis & sinceritatis Domini Pascha celebratur, & cum amaritudinibus comeditur.* Et S. Ambros. epist. ad Ecclesiam Vercellensem: *Audio*, inquit, *homines qui dicunt, nullam esse abstinentiæ meritum; delirare eos qui castigant carnem suam, ut menti subditam faciant: quod numquam scripsisset, neque fecisset Paulus, si deliramentum putasset. Gloriatur autem, dicens: Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne, cùm aliis prædicaverim, ipse reprobus inveniar. ergo qui non castigant corpus suum, & volunt prædicare aliis ipsi reprobi reprobentur.* Mox verò perstringens eos qui hac in parte Gnosticos imitarentur: *Quæ istos*, inquit, *Epicuros nova schola misit, qui voluptatem prædicent, delicias suadeant? Dominus Jesus volens nos adversus diaboli tentamenta fortiores reddere, certaturus jejunavit, ut sciremus quia aliter illecebras mali non possemus vincere. Qua causa Christus jejunarit hi adstruant, nisi ut nobis exemplo esset ejus jejunium?* Et S. Basil. in Regulis fusiùs disputat. reg. 17. *Ut si*, inquit, *optimus corporis habitus & coloris bonitas pugilem à cæteris distinguit: sic Christianum à cæteris discernit gracilentia corporis, pallorque dissiorescens, qui continentiæ velut adjunctus est comes; judicio est enim Christi mandatorum verè pugilem esse, qui in infirmitate corporis adversarium suum in lucta prosternit, & quàm potens sit in pietatis certaminibus, declarat convenienter verbis illis: Cùm infirmor, tunc potens sum.*

COINQVINATIONES ET MACULÆ] σπῖλοι καὶ μῶμοι. Pagnin. *sordes & maculæ;* Vatabl. *inquinamenta & maculæ.* σπῖλοι enim, teste Gellio, sunt maculæ è vino vel unguine vestibus inhærentes, quæ eas discolorant, sic dictæ à σπᾶν ὕλην, id est, *à trahendo cœno.* Ita vocat hæresiarchas, q. d. Inquinatissimi sunt & maculatissimi. Simili tropo hominem scelestum vocamus scelus. Porrò tales sunt, tum quia voluptatibus suis sunt corruptissimi, tum quia iidem alios corrumpunt; tum quia labem fœ-

A dam inurunt Ecclesiæ & nomini Christiano, ut Gentiles ab illo avertantur illudque blasphement. *Quippe*, ut explicat Oecumen. *qui nihil in se habeant puritatis, sed quasi sordes in indumento mundo, id est, in pura & sincera vita inhærentes, & omnia maculantes, ubi averterint aliquos à sanctitate, & flagitiosos reddere secum versantes vel viros vel mulieres potuerint, id delicias sibi esse existiment.* Hinc sunt μῶμοι, id est, *probra* & dedecora, vituperium, ignominia & infamia Christi & christianismi, idque ex dolo Satanæ: nam ut sapienter advertit S. Epiphan. hæresi 27. *Sunt à Satana subornati ac producti in opprobrium & scandalum Ecclesiæ Dei. Indiderunt enim sibiipsis cognomen Christianorum ad hoc, ut Gentes per ipsos offendantur, & sanctæ Ecclesiæ Dei utilitatem, & veram prædicationem propter illorum nefaria facta, & incomparabilem improbitatem aversentur. Et ut Gentes ipsorum nefaria opera considerantes, putent sanctas Dei Ecclesias tales esse, & avertant aures à Dei & veritatis doctrina.* Porrò S. Judas maculas has ait fuisse in conviviis eorum, quæ plena erant ebrietate, crapula, vomitu, lascivia & luxuria: ait enim v. 12. *Hi sunt in epulis suis maculæ, convivantes sine timore.* De iis etiam accipit S. Petrus; unde subdit.

DELICIIS AFFLUENTES IN CONVIVIIS SVIS] Sapienter Gorgias Sophista cùm annum ageret centesimum octavum, dixit, se ad tam longævam ætatem pervenisse, eò quòd numquam ad aliena convivia iraffer, uti refert Lucian. in Macrob. Ex adverso S. Hieron. l. 1. contra Jovinianum abstinentiæ & continentiæ hostem, eum ita pingit: *Cùm se monachum esse iactitet, & post sordidam tunicam, & nudos pedes, & cibarium panem, & aquæ potum ad candidam vestem, & nitidam cutem, ad mulsum & elaboratas carnes, & balneas ac popinas se conferat; manifestum est quòd terram cælo, vitia virtutibus, ventrem præferat Christo, & purpuram coloris eius putet regna cælorum. Iste formosus monachus, crassus, nitidus, dealbatus, & quasi sponsus semper incedens.* Videtur S. Hieron. præsentes hæreticorum Ministros pingere.

Nota. Pro *in conviviis suis*, legit Interpres in Græco, ἐν ἀγάπαις. olim enim convivia, sive mensæ communes Christianorum post S. Synaxin vocabantur Agapæ, quia erant symbolum amoris communis & charitatis fraC ternæ fidelium. Jam legunt ἐν ἀπάταις, id est, *convivantes in erroribus*, vel fraudibus & deceptionibus suis. ita Oecumen. Pagnin. Vatabl. & alii. q. d. Hæresiarchæ ex suo errore & hæresi non aliud quærunt, quàm epulari & deliciari. Unde S. Hieron. libr. 1. contra Jovinian. legit: *Nihil aliud nisi de voluptatibus cogitantes.*

Audi jam maculas & obscœnitatem conviviorum apud Gnosticos, describentem Minutium Felicem in Octavio: *Obscœnitas hæreticorum.* *Ad epulas solemni die coeunt cum omnibus, liberis, sororibus, matribus, sexus omnis homines & omnis ætatis. Illis post multas epulas ubi convivium caluit, & incestæ libidinis fervor exarsit, canis qui candelabro nexus est, iactu offulæ ultra spatium lineæ, qua vinctus est, ad impetum & saltum provocatur. Sic eversa atque extincto conscio lumine, impudentibus tenebris nexus nefandæ cupiditatis involuunt.*

Idem de Carpocratianis scribit Clemens Alexandr. lib. 3. Strom. ubi & addit illos ad hanc promiscuam & infandam libidinem sacrilegè abusos illo dicto Christi: *Omni autem petenti te tribue*, Lucæ 6. v. 30. Idem de iisdem testatur Philastrius & Theodor. libro de Hæres. & Ter-D tull. Apolog. cap. 7. Hisce similes sunt hodie nonnulli Anabaptistæ & Adamitæ, quorum parens & choragus fuit Lutherus, qui totos dies in conviviis, compotationibus & cubilibus exigebat, ibique cudebat suas hæreses; idque ad hoc, ut remorsum conscientiæ oblatrantis, sibique jugiter apostasiam objectantis, in vino sepeliret; quod & suis ut facerent suadebat. *Lutheranorum.* Quare meritò in eum hoc scripsit noster Frusius:

Biblia quæ tua sunt, sunt pocula Bacchica Luther.
Est apotheca tua bibliotheca tua.

Delicias, alotias & veneres Calvini qui scire cupit, legat Bolsecum in ejus Vita. Heshusius in Antidoto contra Illyricum rigidum Lutheranum scribit, eum ipsissimum epicureismum secum trahere, & universam religionem a fundamentis evertere. Smidelinus de suis Lutheranis ita queritur concione 4. in cap. 21. S. Luc. *Vetetus mundus agnoscat eos non esse Papistas, nec bonis operibus quid-*

quam fidere, illorum operum nullum exercent penitus. Jejunii loco comessationibus & perpotationibus nocte dieque vacant: ubi pauperibus benigne facere oportebat, eos deglubunt & excoriant: precationes vertunt in juramenta, blasphemias & divini nominis execrationes; idque tam perditè, ut ne ab ipsis quidem Turcis hodie tantopere blasphemetur. Demum pro humilitate regnat passim superbia, fastus, elatio: atque hoc universum vitæ genus ab illis Evangelicum vocatur institutum. Erasmus epist. ad Uulturium anno Domini 1529. *Circumspice*, ait, *populum istum Evangelicum, & observa num minùs illic indulgeatur luxui, libidini & pecuniæ, quàm faciant ij quos detestamini. Profer mihi quem istud Evangelium ex comessatore sobrium, ex feroci mansuetum, ex rapace liberalem, ex maledico benedicum, ex impudico reddiderit verecundum. Ego tibi multos ostendam, qui facti sunt seipsis deteriores.* Quin & Lutherus ipse (uti refert Antilaber ejus discipulus in Convival. Luther. serm. pag. 244.) asseruit *schola sua discipulos magna ex parte Epicureos esse, meriti con.iones ex suo cerebro, & hoc solum quærere, ut bonos dies habeant: in papatu talia nebulonum portenta non inveniri; vocari Evangelicos reformatos, cùm reipsa potiùs incarnati dæmones esse videantur, ut si cui libeat cœtum aliquem nebulonum, dissolutorum, rebellium & fraudulentorum hominum intueri, civitatem aliquam Evangelicam ingredi debeat; vix inter Paganos, Judæos, Turcas reperiri adeò contumaces, apud quos omnis honestas & quidquid est virtutum penitus interierit, neque ullius peccati ratio habeatur.* Quis non credat Luthero hic, utpote magistro de suis discipulis testificanti.

LUXURIANTES VOBISCUM) Græcè *συνευωχούμενοι ὑμῖν*, id est, *copulantes vobiscum*, uti legit Oecumen. & S. Augustinus lib. de Fide & oper. cap. 25. & S. Judas vers. 12. *Convivantes sine timore*. græcè *συνευωχούμενοι ἀφόβως*. Sic & Clemens Alexandrin. 2. Pædag. 1. *εὐωχίαν*, ait, id est plenum, publicum & perenne convivium, agitur in cælis, itaque dicitur à bona sessione: *δεῖπνον* verò, id est *prandium*, in terris, quia post hoc *δεῖ πονεῖν*, id est, *oportet laborare*. Et eodem sensu accipi posset nostrum *luxuriantes*; luxuria enim subinde significat luxum ciborum & conviviorum, ut Ephes. 5. 18. *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*, græcè *ἀσωτία*, id est *luxus*, lascivia, ebrietas, crapula. Verùm quia venter mero æstuans despumat in libidines, ut ait S. Hieron. & quia Gnostici epulas suas & convivia dirigebant ad explendas suas libidines, Noster interpres hæc omnia complecti volens, solerter vertit *luxuriantes*. Vidit enim id pertinere ad id quod sequitur, *Oculos habentes plenos adulterii*. Optimè id explicat Oecumen. *Quin etiam*, inquit, *dum vobiscum copulantur, non ob charitatem id faciunt, sed ut occasionem ad decipiendas mulieres nanciscantur. Hi enim cùm oculos habeant, non aliud quàm adulteras inspiciunt, atque in hoc sine ullo fine peccantes, tamquam execrationis filii animas instabiles inescant.* Significat ergo S. Petrus, Gnosticos se in agapas, id est, *convivia fidelium* post Eucharistiam, insinuasse, ibique petulantibus aspectibus & tactibus fideles ad suas libidines pellexisse. ita S. August. de Fide & oper. cap. 25. *Mixti sunt enim bonis*, inquit, *in epulis Sacramentorum & dilectionibus plebium.* Fortè & Interpres pro *συνευωχούμενοι*, legit *συνοχευόμενοι*, id est *luxuriantes*: *ὀχεύω* enim significat *luxuriari*, concumbere, venerea agere. *Luxuriantes ergo vobiscum*, id est, inter vos & de vobis. q. d. Insidiantur vestræ castitati; & secum de vobis, mente, oculis & tactu exercent suas libidines, ut ad easdem pleno opere complendas vos alliciant. Cavete ergo illos quasi lenones, imò prædones castitatis. Quare mirum est Erasmum, Vatablum, Pagninum vertere, *insultare*. *In erroribus suis*, inquiunt, id est, *per deceptiones suas, quibus scilicet paraverunt sibi divitias, insultant vobis, ac malè precantur.* nil enim tale vox Græca significat.

VERS. 14. OCULOS HABENTES PLENOS ADULTERII) *μεστοὺς μοιχαλίδος*, id est, *plenos adulteræ*, hoc est, plenos *libidinosis & adulterinis aspectibus adulterarum*. q. d. Mulieres quas ambiunt & satagunt facere adulteras, jugiter aspiciunt, eas in oculis, animo, vultu gestant, nil nisi illas aspiciunt & cogitant, ut ad adulterium pelliciant. ita Oecum. unde S. Cyprian. lib. de Singul. Cleric. legit *plenos mœchationibus*; nimirum,

Oculi sunt in amore duces,

A ut ait Propert. lib. 2. eleg. 15. & alius:

Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error.

Unde Jerem. Thren. 3. 51. *Oculus meus deprædatus est animam meam.* &, ut ait ibidem S. Hieron. *per oculum corporis pertulit prædam cordis.* Nam, ut ait Christus: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo*, Matt. 5. 18. Quare meritò oculis summa adhibenda est custodia, quia *mors intrat per fenestras*, Jerem. 9. 21. Ita Job c. 31. 1. *Pepigi*, ait, *fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. Ne*, ut ait S. Hieron. Thren. 3. v. 51. *priùs incautè aspiceret, quod postmodum invitus amaret: namque semel species formæ cordi per oculos alligata, vix magni luctaminis manu solvitur: ut enim munda mens in cogitatione servetur, à lascivia voluptatis suæ deprimendi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam.* & David psalm. 118. 37. *Averte*, ait, *oculos meos ne videant vanitatem.*

Oculi in amore duces.

Sic senes insidiantes Susannæ, habebant oculos ple-
B nos adulterii, ideoque *everterunt sensum suum, & declinaverunt oculos suos ut non viderent cælum, neque recordarentur judiciorum justorum*, Daniel. 13. 9.

Rectè S. Ambros. lib. de Joseph. cap. 3. *Prima*, ait, *adultera oculorum tela sunt, secunda verborum, sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere.* oculi enim sunt fenestræ mentium nostrarum, ait Salvian. lib. 3. de Provid. qui & addit *omnes improbas cupiditates in cor per oculos, quasi per naturales cuniculos introire.* Quocirca jure Zeleucus Locriensium legislator lege sanxit, ut adulteris oculi eruerentur, quasi primi in homine adulteri. uti refert Ælian. lib. 13. Variæ histor. c. 24. vide S. Gregor. 21. Moral. c. 2. & S. Basil. lib. de Virginit. & August. in Reg. Monach. & epist. 109. ubi inter alia ait: *Nec dicatis vos habere animos pudicos, si oculos habetis impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis est nuncius, & cùm invicem sibimet etiam tacente lingua conspectu mutuo corda nunciant impudica, & si, nudùm concupiscentiam carnis alterutro delectantur ardore, etiam intactis ab immunda violatione corporibus fugit castitas de moribus.*

Fenestra mentium.

C ET INCESSABILIS DELICTI) id est perpetui delicti. q. d. Gnostici perpetuò libidinosis oculis procaces aspiciunt mulieres, ut eas faciant adulteras; hinc perpetuò iis peccant & delinquunt, ut ne ad momentum à peccato cessent, quia jugiter eas animo versant & concupiscunt: numquam cessant à delicto, quia numquam cessant à turpi aspectu, cogitatione, & concupiscentia adulterii. Legit Interpres *ἀκαταπαύστου*, id est *incessabilis*, jam legunt *ἀκαταπαύστους ἁμαρτίας*, id est, *incessabiles*, scilicet oculis, qui scilicet numquam cessant à delicto. ita Pagnin. Vatabl. & alii. S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. legit, *insatiabili libidine.*

Audi S. Cyprian. de Singular. Cleric. præclarè hunc locum pertractantem: *Insaniunt prorsus*, inquit, *ardenti desiderio feminarum, & obscœnitatibus hinnientes malunt mori, quàm contenti sint à lateribus mulierum aliqua disjunctione divelli, ut ad explendam suæ aviditatis ingluviem puncto temporis non sint sine femina voluptate; & hunc habent in mulieribus fructum, ut in illis semper defixa intentione, desideria satient oculorum. Sic inter eos integritas emoritur, ubi omnis commemoratio sive convivendo, sive commanendo*
D *corruptis affectionibus inquinatur. Quos S. Petrus Apostolus designavit, dicens: In conviviis suis luxuriantes, oculos habentes plenos mœchationibus & incessabilibus delictis, capientes animas infirmas.* Ita hoc sæculo Lutherus, cùm esset sacerdos & monachus castitatem voto solemni professus, scribit tom. 5. serm. Wittemberg. fol. 119. *Quàm non est in meis viribus situm ut vir sim, tam non est mei juris ut absque muliere sim: & feminæ sociari tam est necessarium, quàm edere & bibere.* Zuinglius in literis ad omnes Helveticæ reipubl. civitates, de seipso loquens testatur, *se æstu libidinis & carnis cupiditatibus sic fuisse accensum, ut carnis libidinosa studia animo suo versaretur, in his solis omnes cogitationes suas insumpserit, hoc meditatus sit, totusque in eo fuerit ut carnis furori satisfaceret.* Vvigandus de Bonis & malis German. apud Surium in histor. pag. 665. & seqq. asserit *scortationes & ebrietates multò magis quàm umquam in Germania invalescere: Quia*, inquit, *maiorem quàm aliàs umquam crescendi habent libertatem, & luxuria iam omnes verecundiæ fines perrupit atque excessit.* &, ut ait Lutherus in 1. Corinth.

Incessabilis libido hæreticorum.

rinth. 15. *Sicut credunt, ita vivunt; sunt & manent sues, credunt sicut sues, & sicut sues moriuntur.* Ita modernos hæreticorum Ministros comptulos quasi sponsos Penelopes, io ipso etiam verbi Dei pulpito oculos circumferre plenos adulterii, testatur Archib. Hamilton. in Calvin. confus. demonstr. libr. 1. cap. 29. ubi asserit io Scotia *Ministrorum ferè neminem esse qui ab aliorum vel uxoribus, vel ancillis sibi temperet.* Idem fusè de aliarum gentium Ministris ostendit Stanislaus Rescius in eorum Atheismis de Sacramento Ordinis, ubi inter alia describit Cenotaphium Bezæ ex Gabriele Fabricio io responsione ad Bezam: *Extat*, inquit, *Genevæ in mausolæo suo statua Bezæ quatuor columnis suffulta. In prima artificioso opere calato exsculpta Candida cum suo pharetrato Cupidine, multis incestis amoribus non polluta, sed constuprata. In secunda Harpyia multis non rapinis, sed sacrilegiis, tanquam opimis Galliæ spoliis onusta. In tertia Bellona parricidiis cincta, multorumque civium sanguine tincta. In quarta Chimæra multiplici impostura fucata. Et hæ sunt quatuor Bezæ virtutes cardinales, Venus, Harpyia, Bellona, Chimæra.*

Cenotaph. Bezæ.

Moral. Nota hic luxuriæ epithetum esse *incessabile delictum*; quia cujus animum semel occuptavit amor venereus, ita eo velut igne succenditur, ut eum restinguere, aut ab eo cessare nequeat, nimirum numquam dicit luxuria, Sufficit, Proverb. 30. 16. Ita Theotimus oculos perdere maluit, uti medicus ei prædixerat, quàm ab uxore abstinere; unde exclamavit, *Vale amicum lumen*, uti refert S. Ambros. lib. 4. in Lucam c. 4. Idem videre est in bestiis, ut equis, tauris, vaccis, quæ dum amore aguntur, furere videntur, nec ab ullo compesci possunt. Illustre exemplum fuit in Henrico VIII. Angliæ rege, qui ut insanæ libidini suæ cum Anna Bolena satisfaceret, & opes, & fidem, & conscientiam, & famam, & regnum prodegit. Unde Poeta in exequiis Reginæ Scotiæ Parisiis anno 1587. ita de eo cecinit:

Juno Jovis soror atque uxor, verum Anna Bolena
Et spuria Henrici filia & uxor erat.

PELICIENTES ANIMAS INSTABILES] δελεάζοντες ψυχὰς ἀστηρίκτους, id est, *inescantes animas imbecilles*, non bene io fide & castitate firmatas & solidatas; S. Cyprian. de Singul. Cleric. *capientes animas infirmas*; S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. *decipientes animas nondum Christi charitate robustas.* Quocirca sapienter monet Eccles. cap. 5. 12. *Esto firmus in via Domini, & in veritate sensus tui.* Sicut ergo aucupes capiunt aves obiiciendo eis escam: sic hæretici sunt aucupes animarum debilium & inconstantium, quales sunt mulierculæ: eas enim inescant obiiciendo eis escam voluptatis & libidinis; per procaces oculos & intuitus. hinc negant Dei judicium, vindictam, infernum, animæ immortalitatem, resurrectionem, &c. Sanè Calvinus infernum censet non esse ignem, sed apprehensionem qua se cruciant damnati dum cogitant quòd offenderint Deum, eumque habeant sibi iratum & offensum. Joannes Sturmius in Antiprocemio scribit, Pappum & Osiandrum ad hunc colophonem pervenisse, ut omnem fidem ludibrium putent. Ait enim: *Cælum cali somnium illis est, infernus phantasma; cælum & Dei & diaboli habitaculum est.* Rursum docent Calvinistæ neminem debere resistere cupiditati aut libidini, quia nimirum est à Deo, qui est auctor omnium motuum & actionum tam malarum, quam bonarum, cui semper & in omnibus est obsequendum, idque sine pudore vel scrupulo; quia motionum divinarum neminem pudere debet, de quo v. 18.

COR EXERCITATUM (perperam aliqui legunt *excæcatum*) AVARITIA HABENTES] Pagnin. & Tigurin. *cor habentes exercitatum rapinis.* Consonat S. Paulus 1. Timoth. 6. 10. *Radix*, ait, *omnium malorum est cupiditas*, græcè φιλαργυρία, *quam quidam appetentes erraverunt à fide.* Ita hoc sæculo Lutherani & Calvinistæ diripuerunt plurima templa & monasteria in Germania, Gallia, adeoque de sola Anglia verè apud Sanderum de Schism. Anglic. cecinit Poeta:

Millia dena unus templorum sustulit annus,
Quàm timeo in pœnas vix satis unus erit.

Rursum hæretici sunt usurarii, docentque usuras esse licitas, uti docuit Molinæus tract. de Usuris.

Præclarè S. Prosper l. 2. de Vita contempl. c. 13. *Eis*, ait, *qui militant Deo fugiendæ sunt divitiæ quas qui habere volunt, sine labore non quærunt, sine difficultate non inveniunt, sine cura non servant, sine anxia delectatione non possident, sine dolore non perdunt.*

MALEDICTIONIS FILII) κατάρας τέκνα. Tigur. *execrationis filii*, id est, Primò, execrabiles & execrandi. Secundò, digni execratione & maledictione æterna, ut scilicet audiant à Christo in die judicii: *Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis ejus*, Matth. 25. 41. Nomen enim *filius* apud Hebræos quando jungitur genitivo pœnæ vel præmii, idem est quod dignus, ut filius mortis & gehennæ, id est, reus mortis, dignus gehenna: filii regni, id est, digni regno cælorum. Thomas Anglicus per *maledictionem* accipit diabolum; hic enim primò maledictus est à Deo Genes. 3. 1. q. d. Hæretici sunt filii diaboli. *Hæreticus si non frater diaboli; certè adiutor & filius est*, ait S. August. libr. de Pastoribus cap. 12. Sed hoc symbolicum est, non litterale. Sanè Guilielmus Rossæus lib. *Quod calvinismus sit paganismo & turcismo longè detestabilior*, conferendo utriusque dogmata & mores, clarè idipsum ex eorum libris evincit. Unde & addit Calvinistas in Polonia parum abfuisse à Christo publicè reiiciendo, & profitendo Alcorano Mahometis; eamdem esse, quòd Calvinistæ à Satana possideantur, ita ut per eos quasi tubos & canales loquatur agatque Satanas, suumque in Christi Ecclesiam virus evomat, ideoque eos enthusiasmo & quasi furore agi: quare Vigilantium hæresiarcham Calvino, ejusque deliria Calvinistarum furoribus tanto esse inferiora, quanto nanus minor est Hercule, verruca monte, festuca trabe, & culex elephanto.

DERELINQVENTES VIAM RECTAM, veritatis, fidei & sanctitatis, ERRAVERUNT, SECUTI VIAM, id est normam, institutum, mores, actiones, BALAAM EX BOSOR) id est, oriundi ex Bosra urbe Moab. ita Beda, Glossa, Dionys. Thomas Anglic. Verùm Balaam non fuit oriundus ex Moab, sed ex Mesopotamia, ut patet Deuter. 23. 4. In ea ergo fuit urbs Bosor, quam Hebræa, Chald. & Septuag. quos solet sequi S. Petrus, vocant *Petor*, vel *Petora*, Numer. 22. 5. Alii, q. d. Nati ex patre Bosor, ut *Bosor* sit idem quod *Beor*: hic enim fuit pater Balaam, Num. 22. 5. Unde S. August. quæst. 48. in Numer. legit, *filii Beor*. ita Pagnin. Tigurin. Gagnejus, Cajetan. Adamus, Salmeron & alii, idque innuit Græcum τοῦ Βοσόρ: articulus enim τοῦ, solet notare filium, non locum. Vers. 15.

QVI MERCEDEM INIQVITATIS AMAVIT) nimirum munera Balac regis Moab quæ adamans Balaam voluit maledicere Hebræis, putà populo Dei, uti dixi Num. 22. & 23. Docet S. Petrus hæresiarchas studere avaritiæ, sicut studuit Balaam, ideoque fingere errores gratos populo.

Rursum sicut Balaam dedit consilium Balac regi, ut speciosas puellas submitteret in castra Hebræorum, quæ eos ad libidinem, indeque ad idololatriam cultumque Beelphegor pellicerent, Num. 25. 1. ita hæretici prædicant libertatem carnis, ut hac esca homines pelliciant in suam hæresim.

CORREPTIONEM VERO HABVIT SUÆ VESANIÆ) Græcè ἔλεγξιν δὲ ἔσχεν ἰδίας παρανομίας, id est, redargutionem habuit propriè iniquitatis, sive prævaricationis. Noster pro παρανομίας, videtur legisse παραφρονίας, id est *vesania*, insipientiæ, dementiæ: illud enim mox subdit S. Petrus, dicens: *Prohibuit Prophetæ insipientiam.* Porrò correptio hæc facta est per asinam, de qua subdit. Vers. 16.

SUBIUGALE MUTUM ANIMAL, putà asina jugum & sessorem ferre assueta; muta & bruta, HOMINIS VOCE LOQVENS) per angelum, qui formabat voces articulatas in ore asinæ, dicendo: *Quid feci tibi? Cur percutis me ecce jam tertiò? Nonne animal tuum sum, cui semper insidere consuevisti, dic quid simile umquam fecerim tibi?* Num. 22. 23. Censet Origenes & Glossa angelum hunc fuisse eum qui præsidet speciei asinorum, omnibusque asinis: singulas enim rerum species suum habere angelum præsidem. Veriùs Theodor. Procop. & Abul. censent fuisse S. Michaelem, olim præsidem Synagogæ & Hebræorum, nunc præsidem Ecclesiæ & Christianorum. Porrò vesanus & vecors fuit Balaam quòd

cum asina contenderet, velletque eam trucidare, nec cogitaret angelum per os ejus loqui; sed nimirum ira & furor eum agebant & excæcabant: fortè etiam ipse, utpote magus cum dæmone loqui assuetus, censebat dæmonem per os asinæ loqui, velleque sibi imponere ac iter impedire, lucrumque suum quod exspectabat à Balac intervertere. Unde Dion. Carthus. Num. 22. censet eum cum asina contendisse hoc fine, ut dæmon per eum loquens intelligeret suam contra eum indignationem, itaque cum eo indirectè contenderet indignando contra illum, & in illius dedecus asinam verberando, eamque volendo jugulare. Quare angelus se ei ostendens cum fulgenti gladio, minansque necem hunc ei errorem, stuporem & arrogantiam exemit. Balaam tamen mox avaritia excæcatus perexit ad Balac, cumque Hebræis, ut volebat, maledicere non posset, dedit Balac pessimum consilium de puellis, quod paulò antè recensui, ideoque ab Hebræis in bello contra Madianitas trucidatus est, Num. 31. 7. & 8. Cujus rei præsagium fuisse gladium fulgentem quem ei intentavit angelus, docet Anast. Nicænus q. 32. in Script.

B Mysticè Beda: Sicut, inquit, asina redarguit Balaam, sic sæpè Pagani redarguunt & confutant hæreticos, laici Clericos, subditi Prælatos, indocti doctos, mulieres viros, plebeii sapientes. De Balaam & asina vide dicta Num. 22. & 23. & Apocal. 2. 14.

VERS. 17. HI SUNT FONTES SINE AQUA] quia vitalis aquæ, id est doctrinæ sanæ, expertes q. d. Gnostici jactant & promittunt magnam sapientiam, sed eam reipsa non exhibent. ita S. Hieron. l. 2. contra Jovin. & Oecumen. *Vivam aquam*, inquit, *id est, puram prædicationis & dulcem aquam amiserunt*; cùm ex adverso suis promittat & præstet Christus: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ*, Joan. 7. 38. Hæretici ergo philologi sunt, non philosophi; folia dant, non fructus; verba, non scientiam; sophismata, non solida argumenta. jactant, crepantque S. Script. sed eam non intelligunt, imò pervertunt. Secundò, S. August. lib. de Fide & oper. cap. 25. *Ideo S. Petrus*, inquit, *etiam fontes siccos appellat: fontes videlicet, quid acceperint agnitionem Domini Christi: siccos autem, quia non congruenter vivunt*. (destituuntur enim aqua gratiæ & bonorum operum.) C *Quod enim Petrus*, ait, *fontes siccos; hoc Judas, nubes sine aqua; hoc Jacobus, fides mortua*. Rursum Glossa: *Ubi*, inquit, *fons sine aqua, ibi lutum est erroris & peccati, nec lavat, sed coinquinat*.

Alludit S. Petrus ad illud Jerem. 15. 18. *Facta est mihi manus tua quasi mendacium aquarum infidelium*; aquæ enim infideles sunt fontes, qui promittunt aquam, eamque non præstant, sed siccantur in æstate, cùm homines ea maximè ad potum, refrigerium & irrigationem frugum indigent. Sic S. Judas v. 12. hæreticos comparat nubibus sine aqua, id est, sterilibus & infœcundis, ideoque mendacibus & fallacibus. *Hi*, ait, *sunt nubes sine aqua quæ à ventis circumferuntur*.

ET NEBULÆ] *Nebula* est nubes sterilis & infœcunda, putà residuum nubis & vaporum: hinc nebula quasi nubes videtur promittere pluviam & humorem, sed vel nullum præstat, vel frugibus noxium: sic hæreticorum doctrina est fucata, fallax, sophistica, pestifera.

TURBINIBUS EXAGITATÆ] Comparat hæresiarchas nebulis, quæ à turbinibus, id est, ventis in D gyrum rotantibus, aut ventis contrariis inter se confligentibus quaquaversum agitantur & raptantur, itaque dispelluntur & evanescunt. Sic enim hæretici à dæmone spiritu vertiginis, & quasi turbine errorum aguntur, ut inter se contraria doceant & acerrimè confligant, juxta illud Isaiæ 19. v, 2. *Concurrere faciam Aegyptios adversus Aegyptios*. imò unus idemque crebrò errores mutet, & nunc hunc, nunc alium, & sæpè contrarium doceat, ideoque ejus doctrina sui falsitatem ostendat, intereat & evanescat. Hunc hæreticorum sui ævi genium notarunt S. Iren. lib. 1. cap. 5. S. Justinus quæst. 4. ad Orthod. Tertull. de Præscript. c. 42. & Novatianus lib. 7. de Trinit. ubi ait: *Fidem nostram, dum sibi adversantur, affirmant, & illa inconstantia, ostendunt omnia incerta & vana esse apud se, & bellum illorum pax est Ecclesiæ*. Causam dat S. August. 18. Civit. 51. *Cupivit*, ait, *per hæreticos dia-* *Bellum hæreticorum, pax fidelium.*

A *bolus efficere, ut in Ecclesia essent liberæ dissensiones, quemadmodum erant in Academiis Philosophorum, ut, sicut illæ per multas divisiones tandem interierunt, & ab invicem consumuntur, ita fieret in Ecclesia*. Sed fallitur est & fallitur. Ecclesia enim velut super firmam Petri petram à Christo fundata in fide, semper sibi constat, adeoque sectæ, quas diabolus inducit ad ejus obscurationem, eam magis indicant & illustrant. Idem in hæreticis notavit S. Paulus Ephes. 4. 14. dicens: *Ut jam non simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris*. vide ibi dicta.

QUIBUS CALIGO TENEBRARUM RESERVATUR) Græca addunt εἰς αἰῶνα, id est, *in æternum caligo tenebrarum*, id est, densissimæ tenebræ & caliginosi ignes inferni. S. Judas v. 13. *Quibus procella tenebrarum servata est in æternum*.

Symbolicè Hugo, Glossa, & Thomas Anglic. Caligo servatur hæreticis: quia in ea quotidie crescunt, ut qui cæci sunt, fiant cæciores, & plures seducant, juxta illud Apoc. 22. 11. *Qui nocet noceat adhuc, & qui in sordibus est sordescat adhuc*.

B SUPERBA ENIM VANITATIS LOQUENTES) VERS. 18.
Dat causam cur hæresiarchas vocarit *fontes sine aqua & nebulas turbinibus agitatas*, scilicet quia instar fontium & nebularum vanè attolluntur & superbiunt. *Superba enim vanitatis*, id est, superbam vanitatem, sive manem superbiam, tumorem & fastum quo turgent, putà fastuosa, vana & superba loquuntur & eructant; hinc vocant se Gnosticos, id est scientes, cùm omnium sint inscii. Verè Tertull. de Præscript. c. 41. *Omnes*, ait, *tument, omnes scientiam pollicentur; ante sunt perfecti catechumeni quàm edocti. Ipsæ mulieres hæreticæ quàm procaces? quæ audeant docere, contendere, exorcismis agere, curationes repromittere forsitan & tingere*.

Nota. Pro *superba* (malè aliqui legunt *superbia*) græcè est ὑπέρογκα, id est *prætumida*, excelsa, ingentia, superba, turgida, immodica, immensa, intolerabilia; Tigur. *vehementer fastuosa*. de quolibet ait Horat. de Arte Poet.

Proiicit ampullas & sesquipedalia verba.

S. Hieron. l. 1. contra Jovin. vertit, *loquuntur verba tumentia. Descripsit*, inquit, *sermo Apostolicus Jovinianum* C *loquentem buccis tumentibus, & inflata verba trutinantem*. S. Judas v. 16. *Os eorum loquitur superba*. Alludit ad nebulas, quibus paulò ante hæresiarchas comparavit: sicut enim nebulæ instar nubium densescunt, tument & turgent, sed intus vanæ sunt, inanes & vacuæ, carentes humore, rore & imbre; sic & hæretici tument fastu, jactantque suam sapientiam ore, sed in corde ea vacui sunt & inanes: unde sunt sicut æs sonans & cymbalum tinniens. Et hoc significat τὸ φθεγγόμενοι, quod Noster vertit, *loquentes*. φθέγγομαι enim idem est quod *resono*, clamo, vociferor, uti faciunt hæretici, qui cùm ratione vincantur, contentione & clamore orthodoxos vincere satagunt.

PELLICIUNT) δελεάζουσι, id est *inescant*, objecta esca capiunt, uti aucupes capiunt aves, piscatores pisces.

IN DESIDERIIS (per desideria quasi per escam) CARNIS LUXURIÆ) id est, carnis luxuriosæ, vel carnalis luxuriæ. legit Interpres ἀσελγείας id est, *luxuriæ* in genitivo singulari, uti & legit S. Augustinus lib. de D Fide & oper. cap. 24. *Illiciunt*, inquit, *in concupiscentiis carnis impudicitiæ*, id est impudicæ, vel impudicis. Jam legunt ἀσελγείαις in dativo plurali. unde Vatabl. vertit, *inescant homines per concupiscentias carnis voluptatibus*. Porrò ἀσέλγεια, generalis est, significatque luxum, petulantiam, libidinem, lasciviam, qualis est in impudicis tactibus & aspectibus, de quibus v. 14. Hoc est quod ait S. Judas v, 4. *Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam*.

Porrò esca ad luxuriam, & consequenter ad hæresim, ab hæreticis multiplex datur. Primò, Lutherus hanc dedit: quòd castitas sit impossibilis, luxuria verò homini tam necessaria sit, quàm edere & bibere. Verùm dixit impostor, sed de se & suis duntaxat eis enim impossibilis est castitas: tum quia id sibi ipsi persuadent: impossibile enim est ut maneat castus, qui id sibi putat esse impossibile; affectus enim sequitur lumen & judicium ratio- *Esca hæreticorum. Primo.*

rationis: tum quia fidem & gratiam Dei respuunt, sine qua impossibilis est castitas, Sap. 8. 21. tum quia negant liberum arbitrium, censentque hominem necessariò agi rapique à suo appetitu & phantasia instar bestiæ: tum quia velut porci spontè se totus addixerunt carni, veneri & ventri.

Secunda. Secunda est communis hæreticorum, scilicet curanda esse præsentia bona certa, non futura incerta. Unde vel palàm, vel tacitè negant animæ immortalitatem, resurrectionem & gehennam. Audi Brentium in S. Lucæ c. 20. homil. 35. *Esti*, ait, *nulla apud nos sit publica professio quòd anima simul cum corpore intereat, & quòd non sit mortuorum resurrectio. tamen impurissima & profanissima illa vita, quam maxima pars hominum sectatur, perspicuè indicat quòd non sentiant esse vitam post hanc. Nonnullis etiam tales voces tam ebriis inter pocula, quàm sobriis in familiaribus colloquijs excidunt.* Hoc est quod de suis dixit Lutherus: *Credunt ut sues, vivunt ut sues, moriuntur ut sues.*

Tertia. Tertia est Calvini, quòd Deus sit auctor omnium motuum & actionum, tam malarum, quàm bonarum. Ex hoc enim eius principio eius discipuli Libertini duas eliciunt regulas, quas ipse Calvinus recenset Instruct. contra Libertin. cap 13. Prima est: *Cùm omnia sint opera Dei, licet hominibus velut bonis habenis quidquid in mentem venerit agere, non solùm quia sumus extra periculum peccandi, sed etiam quia desiderium aliquod cohibere est impedire Deum. Ita scortationes & rapinæ Deo probabuntur cuius sunt opera: ita non est curandum ut capta restituantur, quia non est conveniens ut Deus corrigatur.* Altera: *Ne quis alicius rei conscientia moveatur. Nec hoc solùm ex superiùs positis consequitur, sed idipsum illi confitentur: atque adeò id præcipuè sibi proponunt, ut sopiant conscientias, quò omni solicitudine vacui homines perpetrent quidquid sese offerat, quidquid appetierint.*

Posito enim hoc principio, Deum esse auctorem omnium concupiscentiarum libidinum, voluptatum rapinarum, cædium, &c. dicet quilibet: Ego Deo repugnare nec possum, nec debeo; illi ego obsequar, illi cooperabor; indulgebo concupiscentiis, libidini, voluptati sine scrupulo, imò cum laude, eò quòd Deum sequar.

Hinc epicureismus ita invaluit, & in dies magis invalescit, ut Calvinus ipse admiretur in sola Gallia tot esse examina Doctorum, qui illi seminando sedulam navant operam, ac discipulorum infinitam multitudinem.

Deus Calvini est Satanas. Quocirca Sebastianus Castalio l. *de novo Deo Calvini*, asserit Calvinum Deum transformare in diabolum, hic enim est auctor omnis mali, ac proinde Calvinum cum suis pro Deo colere & adorare diabolum *Duo*, inquit, *sunt dij, alter verus Christianorum, alter falsus Calvinistarum: falsus Deus est tardus ad misericordiam, propensus ad iram, quia maximam mundi partem creavit ad perniciem, eosque non solùm ad damnationem, sed etiam ad causam damnationis prædestinavit. Itaque decrevit ab æterno, & vult efficitque ut peccent necessariò, ita ut nec furta, nec homicidia, nec adulteria committantur nisi eius voluntate atque impulsu; suggerit enim hominibus pravos affectus atque inhonestos, non solùm permissivè, sed efficaciter, eosque indurat ita, ut dum impiè agunt, potiùs opus Dei quàm suum faciant. Satanam ergo eum facit esse mendacem, ita ut non jam Satan, sed Deus Calvini sit pater mendacij; quippe qui sæpè aliud in ore, aliud in pectore gerat. At Deus ille quem sacræ Litteræ docent, est huic planè contrarius. Vult is omnes salvos fieri*, &c. *Et hic Deus venit ut destrueret illius Calviniani Dei opera.* Porrò isti duo dij contrarij, suos cultores contrariis moribus imbuunt & informant. Nam ut subdit Castalio: *Verus Deus venit ut destrueret illius Calviniani Dei opera, & hi duo dij ut sunt natura inter se contrarij, sic gignunt filios etiam inter se contrarios: videlicet Calvinianus Deus immisericordes, superbos, immites, invidos, sanguinarios, calumniatores, fictos, aliud in corde, aliud in ore gerentes, impatientes, malitiosos, seditiosos, contentiosos, ambitiosos, avaros, voluptatis magis quàm Dei amantes, omnibus pravis & inhonestis affectibus plenos quos eis ipsorum pater suggerit. At alter Deus misericordes gignit, humiles, mansuetos*, &c.

Atque ut videas hunc non unius Castalionis, sed communem aliorum esse sensum; Smidelinus contra Gry-

A næum: *Spiritus Calvinisticus*, inquit, *mendax est, homicida, ater, pessimus, fugitivus, lubricus, diabolicus, falsus, furiosus, verbosus, crassus, cæcus. Calvinismus, arrianismus, & mahometismus, fratres sunt & sorores: imo caligæ eiusdem panni. Camarina, in quam multæ hæreses confluxerunt: ultima Satanæ ira.* Lutherus apud Gretserum l. 1. contra Goldastum cap. 12. *Calvinistæ*, ait, *sunt fanatici, progenies viperina animicida, impij, blasphemi, deceptores, sanguinarij, infernales molossi, Germanici Turcæ à Satana missi & obsessi, Mahometani baptizati, perdiabolati, transdiabolati, superdiabolati.* Godefridus à Valle Parisijs anno 1572. publicè concrematus librum scripsit *De arte nihil credendi*, in quo docet *oportere prius Calvinistam fieri qui atheus esse velet*. Guilielmus Reginaldus in Calvinoturcismo demonstrat calvinismum parum distare à turcismo vel atheismo, & qui verè Calvinista est, vix abesse quin Turca vel atheus sit. Denique Serenissimus rex Angliæ Jacobus in Basilico doro, asserit suos in Anglia Puritanos, id est puros Calvinistas, esse *spiritus fanaticos, perjuros, perfidos, nihil nisi seditionem & calumniam spirare, sine*
B *ratione maledicta ingerere, se plus fidei reperisse in efferis latronibus, quàm in Puritanis: se non solùm à nativitate continuò vexatum fuisse à Puritanis, sed etiam in utero materno propemodum ab iisdem extinctum.*

Eos, refer ad *pelliciunt*. q. d. Hæretici in suas hæreses per escam luxuriæ pelliciunt *eos*, QVI PAULULUM EFFUGIUNT illos, QUI IN ERRORE CONVERSANTUR] putà eos qui paululum effugiunt Gentiles & Judæos, qui in errore gentilismi & judaismi conversantur. q. d. Hæretici pelliciunt ad se novitios, vel claudicantes & debiles in fide, scilicet recenter, vel languidè à judaismo vel gentilismo ad Christum conversos: hi enim cùm in fide sint teneri, infirmi & rudes, facilè seduci se sinunt. Pro *paululum* legit Interpres ὀλίγως. Alii legunt οὕτως, id est *sic*, hoc est, utcumque paulùlùm. alij ὄντως, id est *revera*. Rursum Interpres legit in præsenti ἀποφεύγοντας, id est, *qui effugiunt*: jam in aoristo legunt ἀποφυγόντας, id est, *qui effugerant*. Sic enim tota hæc sententia græcè legitur: τοὺς ὀλίγως ἀποφυγόντας, τοὺς ἐν πλάνῃ ἀναστρεφομένους. quam planè & clarè sic reddas: *pelliciunt eos qui paululum effugerant eos qui in errore conversantur*, putà Judæos, Gentiles, vel potiùs Gnosticos hæreticos. q. d.
C Gnostici eos qui nuper à sua hæresi conversi fuerant ad orthodoxam fidem, rursum ad suam hæresim pelliciunt, refricando & obtrudendo illis escam priscarum voluptatum & libidinum, quibus in hæresi indulserant: quare ex earum memoria, habitu & consuetudine facilè in hæresin relabuntur, cùm sibi à sint recenter conversi, ideoque teneri & imbecilles in fide orthodoxa. Huic sensui validè favent sequentia. & S. August. de Fide & operibus c. 24. cùm sic legit: *Illiciunt in concupiscentiis carnis impudicitiæ eos, qui paululùm effugerunt in errore conversari.* & S. Hieron. l. 2. contra Jovin. dum sic vertit, *pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ eos, qui paululùm effugerunt & ad errorem reversi sunt.* Græcum enim ἀναστρέφεσθαι & *reverti* & *conversari* significat.

Summa, significat S. Petrus hæreticos seducere non eos, qui in fide sunt fortes & veterani, sed qui in ea sunt novitij, debiles, ideoque facilè nutant, & seducuntur obiecta esca voluptatis cui antea assueverant, totoique se addixerant. Unde S. August. tract. de Utilitate credendi, tom. 9. *Frumentum*, ait, *de area aut non recedit, aut redit: aliquid palearum aufer*, (hostis) *vento tentationis, unde nobis*
D *faciat non viam perditionis, sed opus exercitationis.* Ibidem docet diabolum pro idololatria induxisse hæreses. Sicut enim pisces & aves è reti elapsæ, si juxta illud volent vel natent escæ retis inhiantes, facilè in illud recidunt & irretiuntur: sic & qui ab errore conversi sunt, si eius doctores audiant, & ad voluptates eorum auscultent, facilè in eumdem relabuntur: ut ergo tuti fiant, debent prorsus ex toto corde errori renunciare, & longissimè ab eo eiusque doctoribus recedere, planèque aures claudere, ne quid de eo vel eminus audiant.

LIBERTATEM ILLIS PROMITTENTES, **VERS. 19.** tum à peccato, tum à lege, tum à subiectione dominorum & principum, ut liberè agant quidquid lubet: luxuriam enim dicunt non esse peccatum, sed opus Dei & naturæ: CUM IPSI SERVI SINT CORRUPTIONIS] putà libidinis, & voluptatis, quæ animum & cor

Peccator est servus concupiscentiæ.

pua

pus corrumpit. Sicut enim castitas est integritas mentis & corporis, sic luxuria utriusque est corruptio: ejus ergo servos se faciunt. *Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati*, Johan. 8. 34. Scripsit Cicero Paradoxon: *Quòd solus sapiens sit liber.* & Philo: *Quòd solus probus sit liber: improbum enim, licèt neget, servum esse tot dominorum, quot vitiorum.* Diogenes aiebat inter servos & dominos malos nil interesse præter nomen, nisi quòd servi servirent dominis, domini cupiditatibus, iisque brutis & exilibus. Seneca de Vita beata c. 5. *In regno nati*, inquit, *Deo parere libertas est.* Meritò miratur S. Ephrem Adhort. ad pietatem tom. 1. vel unum posse reperiri qui malit servire creaturæ, quàm Creatori. Animus enim liber est, qui serviens uni Deo, vitiis & creaturis omnibus totique mundo dominatur, ideoque felix est & beatus. Audi S. Salvian. de Provid. l. 1. *Nemo*, ait, *aliorum sensu miser est, sed suo, & ideo non possunt esse falso judicio miseri; qui sunt verè sua conscientia beati*, &c. *Nulli, ut opinor, beatiores sunt, quàm qui ex scientia sua atque voto agunt. Humiles sunt religiosi, hoc volunt: pauperes sunt, paupertate delectantur: sine ambitione sunt, ambitum respuunt: inhonorati sunt, honorem rejiciunt: lugent, lugere gestiunt: infirmi sunt, infirmitate lætantur. Cùm infirmor, inquit Apostolus, tunc potens sum. Itaque quidquid acciderit iis quicumque verè religiosi sunt, beati esse dicendi sunt: quia inter quantumlibet aspera nulli lætiores sunt, quam qui hoc sunt quod voluit.* Vide dicta epist. 1. cap. 2. 56.

Religiosi beati quia sunt quod esse volunt.

Porrò hoc sæculo viget secta Libertinorum, ita dicta à libertate Evangelica, quam primus proclamavit Lutherus. hanc ita describit Stanislaus Rescius in Sectarum Centuriis: *Fanaticum hominum genus, in quo iure credas revixisse Gnosticos & Valentinistas, quibus nihil æquè displicet ac simplex, proprius ac germanus Scripturæ sensus. Illis Christus est Satanas, vitium virtus, & virtus vitium. Nihil enim ex eorum sententia peccatum est, nisi eorum opinione qui sese peccare putant. Verus Dei timor, & eo imbuta conscientia pro inferno illis habetur: pro paradiso autem conscientia divini judicij contemptrix, secura, stupida, & consopita. Docent homini omnia esse licita sine ulla exceptione, omneque genus vivendi probant: lenonem suo volunt fungi munere, fures audacter furari jubent, matrimonia dissolvi volunt, cùm uxor mariti sui tædium ceperit: unde promiscuos laudant concubitus, idque vocant spiritale matrimonium: communionem Sanctorum vocant communionem bonorum temporalium, ideoque quantum quisque potest, ut rapiat, suadent. Resurrectionem jam factam esse dicunt, neque aliud exspectandum judicium. Jam Christianos omnes resurrexisse affirmant, quando animam humanam sciant jam factam esse illum Dei spiritum immortalem, imò in Dei essentiam rediisse, unde, inquiunt, exiit, eique ita iungi, ut unicus spiritus maneat.*

Libertinorum secta quæ.

Denique hæretici nostri in Gallia, Belgio, Anglia, &c. initio hæreseos arma sumpserunt contra orthodoxos principes, titulumque belli prætulerunt libertatem conscientiæ. At ubi rerum potiti sunt, eamdem, pro qua tot annis pugnarunt, tantùmque sanguinis effuderunt, everterunt, quin & seipsos eadem privarunt. Nec enim permittunt sibi, vel aliis libertatem religionis & fidei, sed omnes cogunt esse Protestantes, vel Calvinistas, magisque orthodoxos persequuntur ad necem usque, ad tormenta inaudita, quàm Turcas & Sarracenos, imò quàm Turcæ Christianos. Hæccine est libertas tot cædibus quæsita & promissa, imò jurata? Eleganter has humani generis pestes, Ecclesiæ furias, regnorum faces, vel potiùs ardentes inferorum tædas depingit noster Perpinianus testis oculatus orat. 8.

A QUO ENIM QUIS SUPERATUS EST, HUJUS ET SERVUS EST] Græcè δεδούλωται, id est *servitio*, vel in servitutem *addictus est*. Hinc mancipium dictum est quasi manu captum in bello, & servus quasi servatus ab hoste, ait S. Aug. 19. Civit. 15. Jure enim gentium sic inducta est servitus, dum victores hostibus bello captis quos occidere poterant, vitam condonarunt, necemque in servitutem commutarunt, ut docet Justin. in Instit. de iure person. l. 4. §. 1. Unde idem August. hunc locum sic legit: *A quo enim quis devictus est, huic & servus addictus est.* & S. Hier. l. 1. cõtra Jov. *unusquisque enim ei subiacet passioni, à qua vincitur.*

Quanta iniquitas (exclamat S. August. l. de Honest. mulierum c. 30.) *ut animam quam Christus suo sanguine redemit, luxuriosus pro unius horæ delectatione diabolo vendat ac tradat?* Atque hujus venditionis syngrapham propria subscriptione munitam, tradit diabolo peccator. Sic explicat Origenes hom. 23. in Gen. illud ad Coloss. 2. n. 14. *Delens quod adversus nos erat chirographum. Istud chirographum*, ait, *peccatorum nostrorum cautio fuit: unusquisque etenim nostrum in iis quæ delinquit, efficitur debitor, & peccati sui litteras scribit.* Idem viderunt suo more Gentiles. *Diogenes vocabat se Imperatorem, Alexandrum Magnum verò servum servorum suorum; quòd ille serviret suis cupiditatibus, quibus ipse imperabat.* ita Manutius in Apophth. Diogenis l. 3. centur. 1. n. 47. Eidem Alexandro scripsit Brachmanes: *Nihil prodesse orbis dominum fieri, infimæ autem vilique rei servire: subvertere inimicos externos, ut foveat ac sustentet internos.*

VERS. 20. SI ENIM REFUGIENTES COINQUINATIONES MUNDI, &c. hoc est, errores & peccata, putà gentilismi superstitiones & idololatrias, indeque consequentem voluptatum & libidinum licentiam. Sensus est, q. d. Talibus qui scilicet fugientes inquinamenta, voluptates & libidines mundi contulerunt se ad cognitionem, idest, ad fidem & cultum Christi, si ab eo apostatantes ad gentilismum, vel potiùs hæresin Gnosticorum, rursus iis inquinamentis IMPLICATI SUPERANTUR, *quæ autè superaverunt*, uti legit S. Hieronymus l. 1. contra Jovin. FACTA SUNT EIS POSTERIORA DETERIORA PRIORIBUS) tum quia gravius est malum recidivi; tum quia magis & profundiùs se vitiis pristinis immergunt, habitumque validiorem induunt; tum quia ingrati gratiæ Dei ab ea deseruntur. Alludit, imò citat illud Christi: *Fiunt novissima hominis illius peiora prioribus*, Matth. 12. 45. & Jerem. 2. 36. *Quàm vilis facta es nimis iterans vias tuas?* S. Basil. regula 289. ex brevior. acutè notat, cùm quis relabitur in peccatum, signum esse, primitus cum à peccato non planè recessisse, nec ejus radicem extirpasse, sed adhuc occultè in animo ejus residere peccati appetitum & concupiscentiam. Unde infert Guiliel. Paris. l. de Sacram. Pœnit. c. 5. talem non habuisse validam & efficacem contritionem. Comparat S. Petrus Gnosticos cum idololatris, ut qui ex idololatris facti sunt Christiani, si è Christianis fiant Gnostici, videantur relabi in idololatriam; quia Gnostici in multis nefarium cultum infidelium imitabantur; & quia par utrorumque erat impietas, eadem libido, idem parens. Unde Tertul. l. de Præscript. cap. 40. docet *neque ab idololatria distare hæreses, cùm & auctoris & operis ejusdem sint, cujus & idololatria: Deum autem fingunt alium adversus Creatorem; aut si unicum Creatorem confitentur, aliter eum disserunt quàm in vero est. Itaque omne mendacium quod de Deo dicunt, quodammodo genus est idololatriæ.* Nam, ut ait S. Augustinus q. 29. in Josue: *Quisquis talem Deum cogitat qualis non est Deus, alterum Deum utique & falsum in cogitatione portat.*

Moral. Nota hic, quòd sicut ægri convalescentis relapsus in morbum, gravior & periculosior est priore morbo, ita & est relapsus justificati in peccatum. Audi Paulum Hebr. 6. 4. *Impossibile*, inquit, *est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, & prolapsi sunt rursus, renovari ad pœnitentiam.* Et alibi: *Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia, terribilis autem quædam expectatio judicii & ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios.* Et S. Chrysost. hom. de lapsu primi hominis: *Noli*, ait, *peccare post veniam, noli vulnerari post curam, noli sordidari post gratiam: cogita ò homo graviorem esse culpam post veniam, renovatum vulnus priùs dolere post curam, molestiùs hominem sordidari post gratiam. Quare indulgentiæ ingratus est qui post veniam peccat; sanitate indignus est, qui semetipsum postquam curatus est vulnerat; nec mundari meretur, qui semetipsum post gratiam sordidat.* Et paucis interjectis: *Grave est hominem instructum delinquere, gravius absolutum peccare: servo peior est, qui patronum post datam libertatem offendit: beneficiis ingratus est, qui datorem tumoris arrogantia despicit.* Vide nostrum Joannem Bulæum in Arca Medica verbo *Recidivum*, ubi quinque adversus recidivam peccati remedia suggerit, eaque testimoniis S. Script. & Patrum confirmat.

MELIUS) non positivè, quasi majus sit bonum, cum

nec

nec fit bonum : sed negativè, quia minùs malum, hoc est, minor est infidelis ignorantis, quàm fidelis cognoscentia culpa, ideoque minor erit & pœna. *Ille enim nonaum accessit, iste retro respexit*, ait S. Augustinus in psalm. 83. Idem S. August. conc. 2. in psalm. 30. *Cùm dicit*, inquit, *Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, nonne judicavit meliores esse inimicos foris positos, quàm intus malè viventes, quibus premitur & gravatur Ecclesia?* Et Salvianus lib. 4. de Provident. *Nunc*, ait, *quia jam Christum agnovisti, qui susceptus es quasi intra os Dei per fidei agnitionem, projicieris per teporem; quod etiam B. Petrus exposuit, dicens de vitiosis & tepidis: Melius erat illis*, &c.

NON COGNOSCERE) μὴ ἐπεγνωκέναι, id est, *non cognovisse*.

VIAM JUSTITIÆ) Id est, institutum & religionem Christianam, sive christianismum: hic enim est via nos ducens ad veram virtutem & justitiam coram Deo, in qua proinde nemini sistere licet, sed quemque semper in ea progredi & proficere oportet, donec ad metam, putà cælestem patriam & gloriam perveniat. Aliqui pro *justitia* legunt ἀληθείας, id est, *veritatis*, id est, veræ doctrinæ & fidei, puta Evangelij.

B

RETRORSUM CONVERTI A SANCTO MANDATO) S. Aug. de Fide & oper. c. 24. legit. *reflecti à tradito*; S. Hieron. l. 1. contra Jovin. *retrorsum converti, & relinquere sanctum mandatum, quod eis traditum est*.

Lex nova sancta. *Sanctum mandatum* vocat legem Evangelicam.

Primò. Primò, quia eius auctor est Christus & Spiritus sanctus.

Secundò. Secundò, quia lex Evangelica docet jubetque omnem puritatem & sanctimoniam, ac vetat omnem coinquinationem & impuritatem.

Tertiò. Tertiò, quia omnes sibi obedientes sanctificat per doctrinam, gratiam & Sacramenta quæ suggerit.

Quartò. Quarto, quia sanctè servari debet: eius enim modus, æque ac finis, est sanctitas, iuxta illud: *Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi in sanctitate & justitia coram ipso omnibus diebus nostris*, Lucæ 1. 78.

Quintò. Quintò, quia multa in ea sine gratia sanctificante observari nequeunt, inter quæ prima est lex charitatis, susceptio Eucharistiæ, administratio S. Sacramentorum, &c.

C

Sextò. Sextò, quia pro obiecto habet Deum, qui est ipsa sanctitas; hunc enim colit fide, spe, charitate, religione, ceterisque virtutibus Christianis.

Septimò, mandatum Evangelij sanctum est, quia à Deo sancitum & firmatum, ut duret per omnia sæcula, perque totam æternitatem, utque à Sanctis in cælo plenè & perfectè adimpleatur. Præclarè enim Salvianus libr. 4. ad Eccles. Cathol. in fine: *Cuncti*, inquit, *qui oderunt mandatum sacrum, causam odij in seipsis habent. Omne fastidium non in præceptis legis, sed in moribus suis. Lex quippe bona est, sed mores mali, ac per hoc mutent homines propositum & adfectum. Si enim mores suos probabiles esse fecerint, nihil eis ex eo quod lex bona præcipit, displicebit: quando enim bonus quis esse cupierit, non potest non diligere legem Dei; quia hoc intra se habet lex Dei sancta, quod sancti homines in moribus.* Loquitur S. Petrus de apostasia, & apostatantibus à sancta Christi fide & lege ad impuram Gnosticorum sectam. Eius tamen sententiam rectè adaptes sacerdotibus & Religiosis, qui à sacerdotio & Religione apostatant, redeuntque ad sæculum, aut ducunt uxores, vel potiùs concubinas, quod quantum sit nefas, vide apud S. Basilium Regul. fusior. reg. 14. Cæsarium homil. 3. ad Monach. Auctorem serm. ad Fratres in eremo apud S. August. to. 10. serm. 8. & 34. ac nostrum Hieron. Platum libr. 3. de Bono status relig. c. 37. Maximè verò taxat Agapetarum sectam, quæ orta paulò ante tempora S. Hieron. valdè sese dilatavit, ideòque plerique Patres, ut S. Hieron. August.

D

Agapetarum secta. Chrysost. Nazianz. Basil. libr. de Virgin. in eam acriter invehuntur. Vocabantur græcè ἀγαπηταί, id est *dilectæ* (item sorores adoptivæ, ut ait Chrysostomus) eò quód prætextu dilectionis viris spiritualibus cohabitarent quasi ab iis instruendæ & formandæ in pietate & virtute, sed sub hoc prætextu turpiter vivebant, uti etiamnum nonnullis in locis fit. Quocirca Patres jam citati docent virgines & mulieres devotas planè debere à viris, etiam spiritualibus, separari. Audi S. Hieron. ad Eustochium

A

de custod. virgin. *Pudet*, ait, *dicere (proh nefas!) triste, sed verum est. Vnde in Ecclesias Agapetarum pestis introiit? unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? imò unde novum concubinarum genus? Plus inferam: Vnde meretrices univiræ? Eadem domo, uno cubiculo, sæpè uno tenentur & lectulo, & suspiciosos nos vocant, si hinc aliquid existimamus. Frater sororem virginem deserit, cælibem spernit virgo germanum, fratrem quærit extraneum. Et cùm in eodem proposito esse se simulant, quærunt alienorum spiritale solatium, ut domi habeant carnale commercium. Huiusmodi homines Salomon in Proverbiis, spernit, dicens: Alligabit quis in sinu ignem, & vestimenta eius non comburentur? Aut ambulabit super carbones ignis, & pedes illius non ardebunt?* Rursum idem Hieron. paulò suprà ibidem: *Hæ sunt*, inquit, *quæ solent dicere: Omnia munda mundis, Sufficit mihi conscientia mea. Cor mundum Deus solum desiderat. Cur me abstineam à cibis quos Deus creavit ad utendum? Et si quando volunt festivè & lepidè vivere, ubi se mero ingurgitaverint, ebrietati sacrilegium copulantes aiunt; Absit, ut ego me à Christi sanguine abstineam. Et quam viderint pallentem atque tristem, miseram atque Manichæam vocant. Et consequenter: tali proposito ieiunium, hæresis est. Hæ sunt quæ per publicum notabiliter incedunt, & furtivis oculorum nutibus adolescentium greges post se trahunt, quæ semper audiunt per Prophetam: Facies meretricis facta est tibi, impudorata es tu. Purpura tantùm in veste tenuis, & laxiùs, ut crines decidant, ligatum caput; soccus vilior, & per humeros hyacintina læna maforte volitans: succincta manica brachiis adhærentes, & solutis genibus fractus incessus. Hæc apud illas tota virginitas.*

CANIS REVERSUS AD VOMITUM] Comparat Gentiles a christianismo relapsos in hæresin Gnosticorum, canibus. Primò, quia tales sicut canes revertuntur ad vomitum, id est, ad errores, gulas & libidines quas in christianismo evomuerant & abiecerant. Porro vomitum resorbere fœdum & abominabile. Unde S. August. conc. in psalm. 30. *Vide*, ait, *quàm horribili rei eos comparaverit. Horribilis profectò res est proprium resorbere vomitum nec in summa quidem fame à quoquam usurpatum.* VERS. 22. *Relapsi similes canibus. Primò.*

Secundò, quia impudici & impudentes sunt ut canes, qui in publico commiscentur. Unde impurus Diogenes ob caninam obscœnitatem & inverecundiam vocatus est Cynicus, id est, caninus & canis, teste Laer. Rursum τὸ *canis* notat Gnosticorum vanas & promiscuas libidines, ac adulteria. talia enim sunt canum: unde proverbium; *Canis masculi infinita cubilia*. *Secundò.*

Tertiò, quia hæretici veritati, veræque fidei oblatrant, ac orthodoxos verbo & scripto insectantur quasi canes latrantes. Ita S. Chrysost. hom. de cruce Dom. *Canes*, ait, *sunt omnes hæretici, qui contra creatorem suum blasphematum extendunt eloquia.* *Tertiò.*

Quartò, quia canis vile fœdumque est animal & legaliter immundum, ut patet Deuter. 33. v. 18. tales quoque sunt hæretici. Unde Eccli. cap. 13. 22. *Quæ communicatio*, ait, *sancto homini ad canem?* & Isaias cap. ultim. 3. *Qui mactat pecus quasi qui excerebrat canem.* & Christus Matth. 7. 6. *Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos.* Huc alludens S. Petrus utramque Christi similitudinem, putà canum & porcorum, usurpat. *Quartò.*

Quintò, quia, ut ait S. Hieron. ad Rusticum: *Pomparum ferculis procedunt in publicum ut caninam exerceat facundiam*, scilicet compositam dumtaxat ad maledicendum & rixandum, quæ canina dicta est, à rixa & oblatratu canum. Porrò hæc maledicentia arguit hæreticorum timiditatem, falsitatem, & diffidentiam. Sicut enim canes timidissimi maximè latrant, quia mordere non audent, vel nequeunt; canes verò muti mordent, nec latrant: sic hæretici quia timent & diffidunt causæ suæ, utpote falsæ & erroneæ, hinc erroribus & maledictis eam tegere, iisque victoriam obtinere satagunt, quam sciunt se argumentis & rationibus obtinere non posse. *Quintò.*

Sextò, canes sunt mendici: mendicant enim astando mensæ heri, in eumque intenti offam & ossa expectant. unde proverbium: *Canis mendico auxilians.* canes enim infesti sunt mendicis quasi ὁμότεχνοι, qui scilicet eamdem secum artem exerceant, panemque præripiant: unde mendici obiiciendo canibus frustum eos sibi conciliare solent. Ita mendicant hæretici, mensisque & bursis divitum inhiant, & quasi canes circa macellum & intestina oberrant: *Sextò.*

Est eni a *odora canum vis*; & ubicumque odoratur escam, eò se insinuat. *Septimò.* Septimo, canis pronus est in vindictam, sed stolidè lapidem in se jactum remordet, jacientem verò dimittit, quasi cum non audeat attingere, ait Plato l. 5. de Republ. ita hæretici proclives sunt in vindictam, cumq; veritatem & eruditos se impetentes impeter & ulcisci nequeant, plebem indoctam invadunt. *Octavò.* Octavò, canes vivunt otiosè & securè ex alieno, juxta illud: *Canis vivens è magdalia*, id est, è furfure, adipe, ceterisque manuum purgamentis, &: *Canis tamquam Delum navigans*, jaci solitum in supinum, otiosum, securum, ac voluptuariam vitam agentem: nam Athenis facilis ac tuta in Delum erat navigatio. Eamdem vitam vivnot hæretici. Unde Paulus: *Videte*, ait, *canes, videte malos operarios, videte concisionem*, Philip. 3. 2. *Nonò.* Nonò canes acriter in venatione persequuntur feram, eamque cingunt donec comprehendant & lanient. *Est enim genus acre luporum atque canum*, ait Virgil. 3. Georg.

Et canibus leporem, canibus venabere damas,

ibidem. Et Ovidius in Ibin:

Scindent avidè perfida corda canes.

Ita hæretici venantur animas quasi lepores, nec desistunt donec eas capiant & occidant.

Decimò. Decimò, canes horribiliter ululant, quod *baubare* vocat Lucret. Hinc apud inferos dicunt Poetæ esse tricipitem canem, puta Cerberum, istar horrendi monstri, qui damnatos mordeat & cruciet. Similis est ululatus, morsus, horror & cruciatus hæreticorum, præsertim in gehenna. Hinc cerberus dictus est quasi κρεοβόρος, id est *carnem vorans*, de quo Virgil. 6. Æneid.

Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, adverso recubans immanis in antro,

& mox:

—— Ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit objectam, atque immania terga resolvit.

Moral. S. Gregor. 3. p. Pastor. admon. 31. hanc S. Petri sententiam applicat quibusvis ad peccata dimissa redeuntibus. Alludit enim S. Petrus ad illud Proverb. 26. v. 11. *Sicut canis qui revertitur ad vomitum suum, sic imprudens qui iterat stultitiam suam. Admonendi sunt enim*, inquit S. Gregor. *qui admissa plangunt, nec tamen deserunt: atque aliter qui deserunt, nec tamen plangunt. Admonendi sunt enim qui admissa plangunt, nec tamen deserunt, ut considerare sollicitè sciant, quia frustra inaniter se mundant, qui vivendo nequiter inquinant, si iam idcirco se lacbrymis lavant, ut mundi ad sordes redeant. Hinc enim scriptum est: Canis reversus ad suum vomitum, & sus lota in volutabro luti. Canis quippe cum vomit, profectò cibum qui pectus deprimebat, proiicit: sed cùm ad vomitum revertitur, unde levigatus fuerat rursum oneratur. Et qui admissa plangunt, profectò nequitiam de qua malè satiati fuerant, & qua mentis intima deprimebat, confitendo proiiciunt, quam post confessionem dum repetunt, resumunt. Sus verò in volutabro luti cum lavatur sordidior redditur. Et qui admissum plangit, nec tamen deserit, pœna gravioris culpæ se subiicit, quia & ipsam quam flendo, potuit impetrare veniam contemnit, & quasi in lutosa aqua semetipsum volvit: quia dum fletibus suis vitæ munditiam subtrahit, ante Dei oculos sordidas ipsas etiam lacbrymas facit.* Et paulò inferius: *Hinc per quendam sapientem* (Eccli. 34.) *dicitur: Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit illum, quid proficit lavatio eius? Baptizatur quippe à mortuo, qui mundatur fletibus à peccato: sed post baptisma mortuum tangit, qui culpam post lacbrymas repetit.*

Guilielm. Parisiensis l. de Pœnitentia c. 12. aptè pieque docet in confessione evomi peccata, ideoque detestabiles esse qui postmodum ad peccata redeunt, ac opera virulenta quæ semel evomuerunt resorbent. Vide S. August. in psalm 83. post initium, ubi urget exemplum uxoris Lot, quæ retro respiciens versus Sodomam versa est in statuam salis, citansque hunc locum S. Petri: *Canis*, inquit, *reversus ad suum vomitum. Premebat enim pectus conscientia peccatorum, accepta indulgentia quasi vomuisset, relevatum est pectus tuum. Facta est bona conscientia ex mala conscientia: Quid rursus converteris ad vomitum tuum? Si canis hoc faciens horret oculis tuis, tu quid eris oculis Dei.*

SUS LOTA rediens, rursumque se volutans IN VOLUTABRO LUTI) Unde Græca clariùs habent: *Sus lota ad volutabrum luti*, scilicet reversa. Volutabrum est locus cœnosus ubi sues volutantur, de quo Virgil. l. 3. Georgic.

Sæpè volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu turbabis agens.

& Horat. l. 1. epist. 2.

—— Et amica luto sus.

Gnostici similes porcis. Notat Gnosticos; tum quia porcus, ait Horus, & ex eo Pierius Hierogl. 9. symbolum est hominum veritatem spernentium, profanorum, perniciosorum, & eorum qui à Deo penitus sunt aversi, quales erant Gnostici; tum quia Gnostici dicti sunt Borboritæ, id est cœnosi, vel lutosi, à βόρβορος, id est, *luto*, sive *cœno*. *Hi enim*, ut ait Philastr. de Hæresib. *in cœnum euntes, & inde obliti de cœno facies & membra sua deformantes gerebant.* & S. Augustinus hæresi 6. *Nonnulli*, ait, *eos* (Gnosticos) *Borboritas vocant quasi cœnosos, propter nimiam turpitudinem quam in suis mysteriis exercere dicuntur.* Similes novi Gnostici cœnosi, nuper ex Anabaptistis orti sunt in Hollandia, quorum secta vocatur *currus stercorum*: quia sentinam pudentissimorum errorum, & blasphemiarum vehit, omnemque religionis curam abiicit, ait ex Ulambergio Reicius in Sectarum centuriis: ubi & ex Hosio aliam sectam recenset eorum qui vocantur *Suistæ*: eò quòd sui capitis somnia sequantur. *Rastissimo*, inquiunt, *fuit Lutherus, monachus Bucerus, stigmaticus Calvinus, carnifex Sudrovius, sui spiritus ergo cuique sequenda sunt consilia: suo spiritu ex inspiratione Spiritus sancti quisque interpretetur S. Script. sibi sapiat & consulat.* Verè Suisticum, imò suinum est hoc eorum dictum.

Peccator est quasi sus. Primò. Moral. Origen. hom 1. in psalm. 37. rectè peccatores comparat suibus. Primò, quia uti sues res sordidas & putidas adamant, habentque pro deliciis, decore & odore suavissimo, ita & peccatores: *Porcis*, inquit, *similes dicuntur ii, qui peccatorum fœtoribus delectantur sicut porci, qui fœtorem omnium tamquam odorem suavissimum expetunt. Considera ergo peccatorem qui peccatis suis delectatur, & lætus est in malis suis, quoniam & ipse in stercore fœtido volutatur, & nullum fœtoris eius qui ex peccati stercore oritur percipit sensum, ac velut in summis voluptatibus, & gratissimis deliciis delectatur.* Quin & Cicero de Arusp. resp. *Velut sus quædam luto*, inquit, *ita stupris delectatur.* & Horat.

Epicuri de grege porcus.

Secundò. Secundò, quia peccator in se spurcus & fœdus est uti porcus, præsertim sus, quæ est animal calidum, obscœnum & fœdum. Unde nonnulli censent dictum esse *fœdus*, eò quòd in illo feriendo mactabatur animal *fœdum*, id est porca, iuxta illud Virgil. 8. Æneid.

Stabant & cæsa iungebant fœdera porca.

Inde manarunt phrases *ferire, icere, percutere fœdus*, quia scilicet feriebatur porca ad faciendum fœdus. Hinc diabolus adamat porcos, & sæpè in specie porci apparet, ac porci vel corpus, vel formam induit, ut patet ex Vita S. Antonii: quin & à Christo petiit facultatem ingrediendi in porcos, Matth. 8. 3. præsertim quia porci omnes in Italia, locisque vicinis sunt nigri (unde Alba urbs vicina Romæ, eiusque parens & æmula, ita dicta est à prodigio albæ suis, quæ ibi præter morem enixa est triginta nefrendes) diabolus autem aterrimus est, non coloribus, sed motibus & gehennæ ardoribus.

Tertiò. Tertiò, quia sus pascitur rebus sordidis, ita & gulosus: unde proverbium: *Sus comessatur*. Rursum sus saginatur ut mactetur: ita peccator saginat se ut mactetur, epulumque præbeat diabolo in gehenna.

Quartò. Quartò, porcus in ventrem pronus non nisi terram aspicit, terræ incubat, nec aliud est quàm moles carnea, terrestris & ponderosa: sic & peccator terrenis inhiat, ventri & gulæ incubat. Hinc Lutherus suos Lutheranos in ventrem proiectos vocabat sues, ut superiùs dixi. Audi Lactant. lib. 4 cap. 17. qui dans causam cur Judæis esus suillæ interdictus fuerit, sic ait: *Est enim insulentum hoc animal & immundum, nec unquam cœlum aspicit, sed in terram toto & corpore & ore proiectum ventri semper & pabulo servit, nec ullum alium dum vivit præstare usum potest, sicut cetera animantia, quæ vel sedendi vehiculum præbent, vel in cultibus agrorum iuvant, vel plaustra collo trahunt, vel onera*

tergo

tergo gestant; vel indumentum extrinsecus exhibent, vel copia lactis nutriunt, vel custodiendis domibus invigilant. Interdixit ergo ne porcina carne uterentur, id est, ne vitam porcorum imitarentur, qui ad solam mortem nutriuntur; ne venere ac voluptatibus servientes, ad faciendam justitiam inutiles essent, ac morte afficerentur. Item ne se fœdis libidinibus immergerent, sicut sus quæ se ingurgitat cœno: vel ne terrenis fortunis simulacris, ac se luto inquinent; luto enim se oblinunt, qui Deos, id est, qui lutum terramque venerantur.

Quintò. Quintò, quia sus inverecunda est, nec dominum cùm vorat agnoscit; quin & subinde efferata dum fœtus lactat, pueros invadit, necat, devorat. Audi Aristot. l. 6. Histor. anim. c. 18. *Sues cum libidine excitantur, quod subare dicitur, vel homines aggrediuntur.* ita peccator inverecundus, ingratus & infamis est, quia Deum creatorem suum non agnoscit, non curat, non metuit. Vide dicta de sue & porco Levit. 11. 17.

Sextò. Sextò, esus continuus suillæ lepram, aliosque graves morbos creat: ita voluptates peccatori creant morbos corporis, & tormenta animæ. Denique de sue Plinius lib. 8. cap. 51. *Animal*, ait, *hoc maximè brutum, animamque ei pro sale datam non illepidè existimatur.* Sic peccator brutus est, & ex homine nil hominis habet præter animam, quæ instar salis corpus à putredine & corruptione conservat.

Septimò. Septimò, aprorum & suum sylvestrium ingens est feritas, adeò ut plantas arboresque suffodiant, quin & conficiant & discerpant: ita libido omneque peccatum hominem efferat, facitque sævum & crudelem. Audi Aristot. lib. 1. de Histor. anim. cap. 1. *Animantes aliæ*, inquit, *animosæ, pervicaces, bruta omninò, ut sues silvestres.* Denique hebetudo & stoliditas suis patet ex hirta seta, suillo vultu, oculis, rostro, grunnitu, &c. Hinc proverbium apud Suidam: *Asinus lyram, sus audiit stolidus tubam*; dictum in eos qui res egregias audiunt, sed eas neque intelligunt, neque mirantur. & illud: *Sus Minervam*, cùm quis stupidus docere vult sapientem, & illud: *Sus fustem*, cùm quis se stolidè in præsens periculum, & perniciem præcipitat, & illud: *Sus per rosas*, dictum in agrestes & intractabiles; nec enim sus per rosas duci potest, quin eas fœdet. & illud:

—*Atque sus improba pendes*,

A id est, pusillum commodi magno lues malo. Hæc omnia facile est peccatori adaptare, qui stolidissimè se in omne malum præcipitat ob micam vel guttam voluptatis.

Hæc est ergo idea hæretici, quam toto hoc capite graphicè hisce moribus, quasi coloribus ad vivum pinxit S. Petrus. Primò, v. 1. Hæretici, inquit, sunt pseudoprophetæ, & magistri mendaces. Secundò, introducunt sectas perditionis. Tertiò, eum qui emit eos Dominum negant. Quartò, v. 2. multi sequuntur eorum luxurias. Quintò, per eos via veritatis blasphematur. Sextò, v. 3. in avaritia de fidelium corpore & anima cum damno negotiantur. Septimò, sunt hypocritæ & adulatores: utuntur enim verbis fictis & blandiloquis, & ad seducendum compositis. Octavò, perditio eorum accelerat. Nonò, v. 8. similes sunt Lucifero & dæmonibus. Decimò, v. 5. similes sunt carnalibus mersis diluvio ac Sodomitis. Undecimò, v. 10. post carnem in concupiscentiæ immunditia ambulant. Duodecimò, dominationem contemnunt. Decimotertiò, sunt audaces; Decimoquartò, sibi placentes; Decimoquintò, blasphemi. Decimosextò, v. 12. sunt velut irrationabilia pecora nata in captionem & perditionem. Decimoseptimò, quæ non intelligunt blasphemant. Decimooctavò, v. 13. sunt voluptuarij, coinquinationes & maculæ, deliciis affluentes; Decimononò, in conviviis luxuriantes, oculos habentes plenos adulterij & incessabilis delicti. Vigesimò v. 14. pelliciunt animas instabiles. Vigesimoprimo, cor habent avaritia exercitatum. Vigesimosecundò, sunt maledictionis filij. Vigesimotertiò, v. 15. derelinquentes viam rectam errant. Vigesimoquartò, sequuntur viam Balaam, qui mercedem iniquitatis amavit, ideoque periit. Vigesimoquintò, v. 17. sunt fontes sine aqua. Vigesimosextò, sunt nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reservatur. Vigesimoseptimò, v. 18. superba vanitatis loquuntur. Vigesimooctavò, pelliciunt per escam voluptatum & luxuriæ noviter ab ea conversos. Vigesimonono, v. 19. promittunt libertatem, cùm ipsi sint servi corruptionis. Trigesimò, v. 20. fiunt eis posteriora deteriora prioribus. Trigesimoprimo, v. 22. sunt velut canes reversi ad vomitum, & velut sues lotæ reversæ ad volutabrum luti.

Idea hæretici.

CAPVT TERTIVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Inter alia quæ docebant Gnostici aliique hæretici, erat hoc, nullum fore judicium, ut homines sine metu judicis & vindicis Christi suis concupiscentijs & hæresibus liberè indulgerent. Refellit hoc S. Petrus, ac horrorem judicij improvisi, & ignis horrendi quo conflagrabit mundus, atque novos cælos, novamque terram graphicè depingit; indeque concludit: Propter quod charissimi hæc expectantes, satagite immaculati & inviolati ei inveniri in pace. *Secundò, ne mirentur judicium differri, ait eius moram fore brevem, eamque à Deo hominibus concedi ad hoc, ut pœniteant & suæ saluti consulant, uti monuit S. Paulus in suis Epistolis, quas asserit esse difficiles intellectu, & ab hæreticis depravari. Denique v. 17. monet ut in fide & gratia Christi firmi persistant & crescant.*

HAnc ecce vobis, charissimi, secundam scribo epistolam, in quibus vestram excito in commonitione sinceram mentem; 2. ut memores sitis eorum, quæ prædixi verborum à sanctis Prophetis, & Apostolorum vestrorum, præceptorum Domini & Salvatoris. 3. Hoc primum scientes, quòd venient in novissimis diebus in deceptione illusores juxta proprias concupiscentias ambulantes. 4. Dicentes; Ubi est promissio, aut adventus eius? ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseverant ab initio creaturæ. 5. Latet enim eos hoc volentes, quòd cæli erant prius, & terra, de aqua, & per aquam consistens Dei verbo; 6. per quæ, ille tunc mundus aqua inundatus perijt. 7. Cæli autem, qui nunc sunt, & terra eodem verbo repositi sunt, igni reservati in diem judicij, & perditionis impiorum hominum. 8. Unum verò hoc non lateat vos, charissimi, quia unus dies apud Dominum sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus. 9. Non tardat Dominus promissionem suam, sicut quidam existimant; sed patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti. 10. Adveniet autem dies Domini ut fur, in quo cæli magno impetu transient, elementa verò calore solventur, terra autem & quæ in ipsa sunt opera, exurentur. 11. Cùm igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus, & pietatibus, 12. exspectantes, & properantes in adventum diei Domini, per quem cæli ardentes solventur, & elementa ignis ardore tabescent? Novos verò cælos, & novam terram secun-

dùm

dùm promissa ipsius expectamus, in quibus justitia habitat. 14. Propter quod charissimi hæc expectantes, satagite immaculati & inviolati ei inveniri in pace, 15. & Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini: sicut & charissimus frater noster Paulus secundùm datam sibi sapientiam scripsit vobis, 16. sicut & in omnibus epistolis, loquens in eis de his, in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem. 17. Vos igitur fratres præscientes custodite, ne insipientium errore traducti excidatis à propria firmitate. 18. Crescite verò in gratia, in cognitione Domini nostri, & Salvatoris Jesu Christi. Ipsi gloria & nunc, & in diem æternitatis. Amen.

VERS. 1. HANC ECCE VOBIS] ò Christiani dispersi per Asiam, Bithyniam, Cappadociam, &c. ut dixit epist. 1. cap. 1. v. 1. significat enim hic se iisdem scribere hanc secundam, quibus olim scripserat primam epistolam.

IN QUIBUS] scilicet epistolis duabus, putà prima & secunda jam dictis.

VESTRAM EXCITO IN COMMONITIONE SINCERAM MENTEM) *Excito*, scilicet quasi à somno torporis, teporis & oblivionis: hoc enim innuit Græcum διεγείρω. Pagnin. *extimulo per commonitionem vestram sinceram mentem*. Græcè ἐν ὑπομνήσει (perperam Erasmus legit, ἐν ἐπιγνώσει, id est, *in cognitione*) hoc est, in commonitione, in recordatione, in renovatione ad memoriam, juxta id quod dixit epist. 1. cap. 1. v. 12. *Propter quod incipiam vos semper commonere de his.* Discat hic Pastor, eadem sæpè refricare & inculcare suis subditis donec ea planè perdiscant & in mores transferant. Ita S. Chrysost. hom. 19. in Acta, suis querentibus eadem ab ipso dici & repeti, respondet: *Hoc vos maximè perdit. Id verò convincit, quia nec satiantur eadem sæpiùs in theatro spectantes.* B Additque, *eorum reprehensionem esse quòd non corrigantur toties audientes.*

Mens sincera tripliciter. Nota. *Mentem* fidelium *sinceram* vocat, Primò, integram; Secundò incorruptam; Tertiò, puram & simplicem. *Sincerum* enim tria significat: Primò, *sincerum*, id est integrum, sic Ovidius 12. Metamorph. vocat *corpus sincerum*, id est, integrum; unde explicans addit, *sine vulnere*. & Lucret. lib. 3. membra *sincera*, id est integra. *Sincerum* enim conflatum videtur ex *sin* (unde *syn cerum* per y, scribunt nonnulli) id est, *simul*, & *cera*, q. d. Simul cum cera, ita dictum ab iis qui fructum alvearium cum socio dividunt: hi enim mel simul cum cera dividunt, quòd si mel solum sine cera dent, socium fraudant, nec agunt sincerè, id est integrè.

Secundò, sincerum idem est quod incorruptum, immaculatum. sic Horat. l. 1. c. 2.

Sincerum est nisi vas quodcumque infundis acescit.

Sincerum, id est incorruptum. & Cicero pro Quintio: C *Nihil est tam sanctum atque sincerum in civitate.* Unde nonnulli *sincerum* derivant à carie, q. d. Sine carie, id est corruptione.

Tertiò & optimè, Sincerus, inquit Donatus est, purus, sine fuco & simplex, ut mel sincerum, id est sine cera. Sic vinum sincerum vocatur merum, non mistum: frumentum sincerum vocatur purum, carens leguminibus & paleis: oleum sincerum est purum, carens aqua & fæcibus. Et hoc significat Græcum εἰλικρινής, id est *sincerus*, verus non fictus, perspicuus, purus, manifestus, quasi ad εἵλη κρινόμενος, id est, *ad solis splendorem examinatus, & judicatus.*

Moral. de sinceritate christiana. Talis debet esse Christianorum mens, & talis fuit priorum ævo S. Petri; ita scilicet pura & sincera, ut auderet comparere & examinari a Deo sole justitiæ. D Nihil enim fictum, nihil fucatum, nihil simulatum, nihil vitiosum corde occultabat, sed aperta omnia, candida, fidelia, casta, virtuosa exhibebat: quod sapiebat corde, hoc ore proferebat. Sincerus & *simplex*, ait S. Gregor. 10. Moral. c. 17. vel juxta aliam editionem 29. *mentem semper ad patientiam præparat, & erectus pro justitia de perceptis contumeliis exultat, afflictis ex corde compatitur, de bonorum prosperitatibus quasi de propriis lætatur, sacri verbi pabula in mente sollicitus ruminat, & inquisitus quidlibet eloqui dupliciter ignorat.* Idem sinceritatis exemplum dat Isaac patriarcham. *Morum*, ait, homil. 15. in Ezech. *simplicitas placet? Isaac ad mentem veniat, quem in omnipotentis Dei oculis vita suæ tranquillitas ornavit.* Et S. Ambros. lib. de Joseph cap. 1. docet nos discere *in Abraham impigram fidei devotionem,* A *in Isaac sinceræ mentis puritatem, in Jacob singularem animi laborumque patientiam: Joseph verò propositum esse tamquam speculum castitatis.* Idem S. Ambros. lib. 10. in c. 23. Lucæ docet, sinceritatem perditam ab Adamo, restitutam esse per Christum, ideoque Christum in cruce bibisse acetum, ut vitium corruptæ naturæ de corpore aboleretur humano. *Nos ergo*, inquit, *vitia nostra per incuriam mentis corporisque concreta transfundamus in Christum per pœnitentiam, ut ab illo nobis vini sanguinisque cælestis incorrupta sinceritas refundatur.*

S. Bernard. sermon. 3. de Circumcis. *Primò omnium*, ait, *Christus appareat puer cum virgine matre, ut simplicitatem & verecundiam ante omnia quærendam nobis doceat esse. Nam & pueris simplicitas naturalis, & cognata virginibus verecundia est. Omnibus ergo nobis in conversionis nostræ initio nulla magis virtus necessaria est, quàm simplicitas humilis, & gravitas verecunda.* Idem ad sororem de Modo bene vivendi cap. 9. *Sit in ingressu tuo simplicitas, in incessu honestas. Nihil dedecoris, nihil lasciviæ, nihil petulantiæ, nihil insolentiæ, nihil levitatis in incessu tuo appareat. Animus enim in gestu corporis* B *apparet: gestus signum est mentis.* Idem epist. 334. ad Rolandum Cardinal. *Pro te faciat columbina simplicitas, & adversus maligni & antiqui serpentis astutias militet prudentia serpentina.*

Ita Paulus gloriatur in sinceritate, eamque vocat gloriam conscientiæ. 2. Corinth. 1. 12. *Gloria nostra*, inquit, *hæc est testimonium conscientiæ nostræ, quòd in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo.* Et ad eamdem exhortans Corinthios omnesque fideles epist. 1. cap. 5. 7. *Pascha nostrum*, inquit, *immolatus est Christus. Itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.* Panis enim azymus est purus & sincerus: fermentatus verò est impurus & mixtus.

VERS. 2. UT MEMORES SITIS EORUM QUÆ PRÆDIXI VERBORUM SANCTIS PROPHETIS) q. d. Ut memores sitis verborum, quæ prædixi in oraculis C Prophetarum. Unde Græca clarè habent: μνησθῆναι τῶν προειρημένων ῥημάτων ὑπὸ τῶν ἁγίων προφητῶν, id est, *ut memores sitis verborum prædictorum à sanctis Prophetis.* ita Oecumen. Pagnin. Vatabl. & alij. Noster interpres τῶν προειρημένων, id est *prædictorum*, sagaciter retulit, tam ad S. Petrum, quàm ad Prophetas, quia vidit S. Petrum refricare hic fidelibus oracula Prophetarum, non omnia (illa enim plurima & multis incognita sunt) nec huc pertinent, sed ea dumtaxat quæ spectant Christum & Christianam fidem, ac legem quam à Prophetis prænunciatam fuisse dixit c. 1. v. 19. fidem enim Christi ex oraculis Prophetarum confirmare intendit. Unde Dionys. Carthus. & alii legunt: *Ut memores sitis verborum Prophetarum & Apostolorum sanctorum.* q. d. Verba Apostolorum succinunt & concinunt verbis Prophetarum. Quod enim D Apostoli prædicarunt factum per Christum, hoc Prophetæ futurum per eumdem prædixerunt. Hoc est quod ait Paulus, nos superædificatos esse super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, Ephes. 2. 20.

ET APOSTOLORUM VESTRORUM PRÆCEPTORUM DOMINI ET SALVATORIS] quia præcepta Apostolorum sunt præcepta Christi Salvatoris. q. d. Ut memores sitis præceptorum Christi Domini & Salvatoris, quæ ejus jussu vobis promulgarunt Apostoli vestri; illi enim non sua, sed Christi præcepta vobis tradiderunt. Sic ait S. Paulus: *Scitis quæ præcepta dederim vobis per Dominum Iesum*, 1. Thessal. 4. 2. Unde infert v. 8. *Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum*, & 1. Corinth. 14. 37. *Si quis*, ait, *videtur Propheta esse aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata.*

Alij

Alii per hyperbaton τὸ *Domini Salvatoris* referunt non ad *præceptorum*, sed ad *Apostolorum* q. d. Memores estote præceptorum Apostolorom, quia illi sunt Apostoli Domini Salvatoris. Ita S. Judas v. 17. *Memores*, ait, *estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi.* His nonnihil favent nonnulla Græca, quæ pro ὑμῶν, id est *vestrorum*, uti legunt Complut. Regii, & Latinus Vulgatus, legunt ἡμῶν, id est *nostrorum*, q. d. Apostolorum qui sumus nos. Unde Vatablus totum hunc locum sic vertit, *ut memores sitis verborum quæ prædicta sunt à sanctis Prophetis, & mandati nostri qui sumus Apostoli Domini & Servatoris.*

Vers. 3. Hoc primum scientes] q. d. Ante omnia hoc velut maximi momenti scitote & advertite, quasi ab eo pendeat æterna salus, vel damnatio vestra, quo significat fideles, si salvi esse velint, summè cavere debere seductores & hæreticos; hi enim suos asseclas secum abducunt in gehennam.

Venient in novissimis diebus] sub finem mundi tempore Antichristi, inquit S. Augustin. 20. Civit. 18. & alii. Hoc verum, sed arctius: S. Petrus enim monet fideles tum viventes & deinceps victuros, ut caveant hosce seductores. Unde Nota ἔσχατα, id est *novissima tempora*, in Script. vocari ὕστερα, id est *posteriora*; utraque enim significat Hebr. אחרית *acharis*: quo modo Prophetæ solent vocare Messiæ tempus novissimum, id est posterius, ac sequens legem tum naturæ, tum Mosis. Ita illud vocat Isajas cap. 2. 2. Michæas cap. 4. 1. Joel cap. 2. 28. & S. Johannes epist. 1. c. 2. 18. Significat ergo S. Petrus omnibus futuris temporibus, & maximè sub finem mundi venturos varios seductores, omnesque studiosè esse cavendos. Idem monuit S. Paulus 1. Timoth. 4. 1. & Actor 20. 29. vide ibi dicta. Notat præcipuè Gnosticos, qui illo ævo docebant liberè vacandum cupidinibus, & libidinibus, & fideles minantes diem judicii irridebant, quasi qui inani umbra & terriculamento rei falsæ, sibi adimerent usum & fructum jucundæ & voluptuariæ vitæ.

In deceptione illusores] S. August. 20. Civit. 18. legit, *illusione illudentes*; S. Hieron lib. 1. contra Jovinian. *illusores seducentes*. Tales erant Gnostici, qui irridebant omnia divina & humana, ac præsertim metum numinis, judicii & vindictæ divinæ: hunc enim adimentes hominibus persuadebant eis impunè vacare veneri & ventri. Atque hæc erat, & etiamnum est, hæreticorum doctrina, seductio & deceptio. Idem faciunt moderni Gnostici, qui cùm sint sine Deo (utpote athei) solos se sapere putant, atque sapientes indigitant.

Juxta proprias concupiscentias ambulantes] indulgentes gulæ, libidini, ceterisque concupiscentiis, idque assiduè & continuè: τὸ enim *ambulantes* significat continuationem, consuetudinem, propositum & statum vitæ voluptuariæ.

Vers. 4. Dicentes (irrisoriè, ut illi eorum prodromi apud Jerem. dicentem cap. 17. v. 15. *Ecce ipsi dicunt ad me: Ubi est verbum Domini? veniat*) Ubi est promissio, aut adventus ejus] Græcè jam legitur ποῦ ἐστιν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ, id est, *ubi est promissio præsentiæ* (vel adventus) *ipsius*, uti legit S. Augustinus 20. Civit. 18. *Ipsius*, intellige Christi, qui, ut omnibus fidelibus constat, promisit se rursum venturum in terram, ut sua præsentia visitet & judicet mundum, bonos glorificando in cælis, malos damnando ad tartara. Hebræi enim suppositum sæpè subticent, & illud quasi vulgatum & notum cuique subaudiendum relinquunt. Sensus est, q. d. Venient seductores, qui ut concupiscentias suas sine remorsu & metu numinis vindicis, impudenter instar brutorum expleant, negabunt Christum rediturum ad judicium, pœnasque exacturum de iis qui concupiscentiis indulserint.

Hæretici multi negarunt futurum judicium, qui.

Tales fuere Primò, Sadducæi negante carnis resurrectionem, omnemque spiritum, ac consequenter animæ immortalitatem, gehennam & vitam æternam, Actorum 23. 8 Secundò, idem docuerunt Dositheani, orti à Dosithæo Iudæo: tempore Neronis & S. Petri sub annum Domini 52. teste Hegesippo & S. Hieron. contra Lucifer. Tertiò. Hymenæus & Philetus dicentes resurrectionem jam esse factam, quos S. Paulus tradidit Satanæ 2. Timoth. 2. Quartò, Gnostici, negantes judicium, teste Philastrio. Horum parens fuit vel Basilides, ut vult S. Hieron. de Viris illostr. vel Nicolaus unus è septem primis Diaconis, ut vult S. August. l. de Hæresibus; vel potiùs Carpocrates, ut vultus S. Irenæus l. 1. cap. 24. qui illo ævo vixit, & auctorem penè videre potuit. Quinto, Floriani, dicentes resurrectionem non esse aliam, quàm filiorum procreationem; in hac enim pater quasi resurgit & perdurat in filio: quorum auctor fuit Florinus sub Commodo Imp. & Sotere Pontif. sub annum Christi 182. teste Eusebio 5. histor. cap. 15. Sextò, futurum judicium & carnis resurrectionem negabant Symmachiani sub annum Domini 273. Septimò, Procliani-tæ, qui & Prodianitæ & Hermiotitæ à Philastrio nominantur, ortique sunt tempore Valentis Imper. & Damasi Pontif. sub annum Domini 382. Octavò, Albanenses anno Domini 796. Nonò, sub annum Domini 1001. cùm multi diem finis mundi prædixissent, eorumque prædictio deprehensa esset falsa, nata est hæresis dicentium mundum esset incorruptibilem, quæ se hoc S. Petri loco tueri conabatur, uti ex Abbone Abbate Floriacensi refert Baron. anno jam dicto. Decimò, nostro ævo, judicium futurum negarunt Davidgeorgiani anno Christi 1525. Rursum Libertini, ut quasi equi effrænes concupiscentiis adhinniant & indulgeant, negant judicium, resurrectionem, omneque numen. Idem faciunt multi alii, pluresque facient in fine mundi, ac in primis ipse Antichristus, qui erit atheus & luxuriosissimus, ac atheismum & epicureismum publicè docebit: volet enim ipse solus coli ut Deus, uti docet Daniel cap. 11. 37. & Paulus 2. Thessal. 2. 4.

Ex quo enim patres (scilicet primi & prisci, à quibus genus hominum proseminatum est) dormierunt (mortui sunt) omnia sic perseverant ab initio creaturæ) Græcè κτίσεως, id est *creationis*. Unde Tigur. vertit, *omnia sic permanent sicut ab initio creationis erant*, q. d. Omnia sic permanent, sicut ab initio condita & creata sunt.

Ex mundi diuturnitate, & rerum omnium constantia colligunt ejus æternitatem, quòd scilicet talis semper perdurabit, ut de ejus occasu & secundo Christi adventu nemo debeat esse sollicitus. Sic Aristot. l. 1. de Cælo, cælum esse incorruptibile colligit ex eo, quòd nulla umquam in eo visa sit mutatio. Sed paralogizant & errant: tum quia crebræ, imò perpetuæ, sunt in mundo rerum vicissitudines, motus, generationes, corruptiones, alterationes, &c. uti subdit S. Petrus: tum quia numen, id est Deus gubernator, judex & vindex, maximè demonstratur ex mundi hujus inconstanti constantia, & constanti inconstantia. Quis enim res tam inconstantes, imò inter se pugnantes & contrarias, uti sunt ignis & aqua, calor & frigus, Auster & Aquilo, humor & siccitas, grando & pluvia, sterilitas & fœcunditas, fruges & fructus tam varii & contrarii, &c. facit adeò esse constantes, ut tam constanter statis temporibus per tot annorum millia nascantur & proveniant, nisi unum idemque constans Numen? Vide Theodor. decem libris de Providentia, & nostrum Lessium de Numine. Tum denique, quia creaturæ sicut à Deo creatæ initium acceperunt, ita & ab eodem finem præstitutum accipient. Qui enim ea fecit oriri, idem faciet ea occidere: in ejus enim manu & arbitrio uti est rerum ortus, ita est & occasus, uti clamant omnes Prophetæ totaque Scriptura. Id adeò verum est & evidens, ut Cicero l. 2. de Natura deorom, ex Aristotele id ostendat esse luce clariùs, sic enim ait: *Præclarè Aristoteles, Si essent, inquit, qui sub terra semper habitassent bonis & illustribus domiciliis, quæ essent ornata signis atque picturis, instructaque rebus iis omnibus quibus abundant ii qui beati putantur, nec tamen exissent unquam supra terram, accepissent autem fama & auditione esse quoddam numen, & vim Deorum; deinde aliquo tempore patefactis terræ faucibus, ex illis abditis sedibus evadere in hæc loca quæ nos incolimus, atque exire potuissent; cùm repentè terram & maria cælumque vidissent, nubium magnitudinem, ventorumque vim cognovissent; aspexissentque solem, ejusque tum magnitudinem pulchritudinemque, tum etiam efficientiam cognovissent, quòd is diem efficeret toto cælo luce diffusa: cùm autem terras nox occupasset, tum cælum totum cernerent astris distinctum & ornatum, lunæque luminum varietatem, tum crescentis, tum senescentis, eorumque omnium ortus & occasus, atque in omni æternitate ratos*

Constans mundi inconstantia argui esse Numen.

immutabilesque cursus: hæc cùm viderent, profectò & esse Deos, & hæc tanta opera Deorum esse arbitrarentur. Et infe- rius: *Quis enim hunc hominem dixerit, qui, cùm tam certos cæli motus, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa & apta viderit, neget in his ullam inesse rationem, eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus? An cum machinatione quadam moveri aliquid videmus, ut sphæram, ut horas, ut alia permulta, non dubitamus quin illa opera sint rationis; cùm autem impetum cæli admirabili cum celeritate moveri vertique videamus, constantissimè conficientem vicissitudines anniversarias, cum summa salute & conservatione rerum omnium, dubitamus quin ea non solùm ratione fiant, sed etiam excellenti quadam divinaque ratione?* Deinde discurrendo per singula elementa, astra, solem, lunam, herbas, flores, bestias, ac membra hominis, ostendit omnia & singula non nisi à divina mente tam affabrè esse composita, ac ab eadem conservari, regi & dirigi, ut omnia tacita voce clament esse Numen, esse Deum judicem & vindicem malorum æquè ac bonorum.

VERS. 5. LATET ENIM EOS HOC VOLENTES] q. d. Volentes & ultrò hoc nesciunt, quia scire nolunt. Hæc est ignorantia affectata propria illusorum, seductorum & hæreticorum. Probat omnia non sic perseverare uti fuerunt ab initio creaturæ, uti dicebant illusores & Gnostici, ex eo, quòd Deus tempore Noe totum mundum ob scelera perdidit diluvio, ac simili modo eum perditurus sit per ignem, eoque illi finem cum merita pœna cuique illaturus. ita Oecum. *Sicut*, ait, *cælo & terra ex aqua consistentis diluvium inopinatò supervenit, ita & nunc statutum est ut per ignem fiat universi corruptio, cum quo impii peribunt.*

QVOD CAELI ERANT PRIUS, ET TERRA, DE AQUA ET PER AQUAM CONSISTENTES VERBO DEI] Est syllepsis: τὸ enim *consistens* non tantùm terram sed & cælos respicit, & in se quasi concipit; proximè tamen refertur ad terram; ideoque dicitur *consistens* in singulari; sed tamen ad cælos quoque per syllepsin Hebraicam (Hebræi enim adiectivum concordant cum substantivo proximiori, licèt ad remotius quoque referatur, vide Bellarminum in Syntaxi Hebraica) extenditur, *ut consistens* idem sit quod *consistentes*, ut legit Clarius, Catharinus, Salmeron & Caietan. imò S. Augustinus 20. de Civit. cap. 18. sic legit: *Cæli erant olim & terra de aqua & per aquam constituta*; ac Beda & Oecumen. hic, & Rupertus lib. 1. in Genes. cap. 50. sic legunt: *Cæli erant olim de aqua & per aquam constituti*. Ex qua lectione liquet, cælos formatos esse ex aqua, ideoque Hebr. vocari *scamaim*, id est *ibi aqua*, uti ostendi Gen. 1. v. 2. & 6. & asserit Oecum. hic: unde *aqua* ita dicta est, quasi *à qua omnia*. hinc Thales

Aqua rerum principium. Milesius dixit aquam esse rerum omnium principium. Sensus est, q. d. Latet eos quòd cæli & terra consistant Dei verbo, ac proinde quòd eodem Dei verbo occidere & aboleri possint. Sicut enim Deus dicendo, *fiat lux*, cæli, sol, &c. ea creavit, fecitque ut essent & consisterent; ita pariter dicendo: Non sint amplius, vel desinant esse, illicò illa non erunt & esse desinent: imò si Deus dumtaxat suum verbum manumque subducat, ita ut ampliùs non dicat, *fiat lux*, cæli, sol, &c. hoc ipso omnia esse desinent. Res enim omnes ita à Deo ab initio creatæ sunt, ut continuò ab eo conservari, suumque esse accipere, ac velut continuò creari debeant: pendent enim à Deo, uti radii pendent à sole. Quare conservatio rerum in Deo non est aliud, quàm continuatio creationis, sive continua rerum creatio. Porrò cælos & terram propriè accipe, non autem materiam primam, uti videtur velle S. August. lib. 1. de Genesi contra Manich. cap. 7. nec enim materia prima creata est informis, sed cum forma cælorum & terræ. Rursum cæli non solum aerem, ut vult Beda & alii, sed & veros cælos significant.

TERRA DE AQUA ET PER AQUAM CONSISTENS] Quæres, quomodo hoc sit verum? Resp. Primò, Oecum. *Duo*, inquit, *sunt elementa* (per quæ Deus perdidit & perdet impios cum mundo) *quæ universi machinam maximè continent, & cohærentem conservant aqua & ignis, ex quibus reliqua duo etiam existunt. Nam aer ex aquarum exhalatione, terra ex earum concretione consistit.* Verùm terra initio mundi per se creata est, non ex aqua, ut patet Genes. 1. v. 1.

Terra ex aqua & per aquā consistit qua ratione. Resp. Primò. Secundò.

Quare Secundò, meliùs idem Oecumen. terra, ait, dicitur ex aqua & per aquam consistere, *quia aqua continet terram velut gluten quoddam quod ipsi adest, quod nisi ipsi contingeret, necesse esset illam dissolvi & ferri in aerem.* Aqua ergo terram quasi gluten compingit & conglutinat, ut una eius pars alteri velut compacta cohæreat. ita Philo libr. de Mundi opificio, qui ait aquam misceri terræ, tum ut eam conglutinet, tum ut eam fertilem & animantium usui aptam reddat. Unde nonnulli hæc referunt ad fontes & flumina, quibus quasi venis terra irrigatur, ne redigatur in pulverem. Tertiò, alii ajunt terram esse de aqua, quia ab aqua ita dirempta est, ut separatum ab ea globum efficiat. Verùm hoc doctiores Mathematici ex eclipsibus aliisque experimentis confutant, probantque ex aqua & terra unum globum conflari, ut unum sit totius mundi centrum. Vide nostrum Clavium in Sphæra. Quartò, & genuinè, terra *de aqua*, græcè ἐξ ὕδατος, id est *ex aqua*, consistit, quia scilicet primo die mundi terra tota operiebatur aquis, ita ut non appareret, & nusquam esse videretur: tertio verò die mundi Deus aquas à terra separavit, in unum locum congregavit, Gen. 1. v. 2. & 9. tunc ergo terra ex aqua quasi enatans & emergens apparuit, seque esse & existere propalam demonstravit. Neque aliud vult Script. psal. 23. 2. cùm ait, quod Deus *super maria fundavit eam*, scilicet terram. Sensus enim est, q. d. Deus fecit terram eminere & apparere ex aquis & mari. Rursum *de aqua*, quia Deus fecit ut terra quoad litora aliquatenus altior esset extremitatibus maris vicini, ut ex iis quasi celsior extare & caput attollere videatur.

Tertiò.

Quartò. genuinè.

Dices, quomodo S. Petrus ait terram non tantùm ex aqua, sed & *per aquam* consistere? Resp. *per aquam*, id est, in aqua media, aut inter aquas medias jam segregatas, & varias partes terræ undequaque ambientes, terra ipsa consistit, quod Galli dicunt *en l'eau, parmi l'eau*, τὸ ergo *per aquam* explicat illud τὸ *de aqua*, & cum eo penè unum idemque est. Nam τὸ *de aqua*, significat terram ex aqua extare & eminere: τὸ verò *per aquam*, significat eam non ita eminere ut sit ab aqua separata, sed potiùs aquam ei esse immixtam, inspersam & insertam, sicut homini pituita & sanguis per venas immixtus & insertus est. Secundò, *per aquam* quia terra per se arida & diffluens, per aquam quasi viscum & gluten conglutinatur & compaginatur, ut in unum globum cum ea coalescat, uti paulò ante dixi. Licèt enim terra elementorum & corporum sit infima, tamen Deus ita digessit aquas, ut terra iis circumposita & imposita videatur. Oceano enim circumsepta, & tot fluminibus passim scaturientibus irrigua, per aquas quasi constringi, humectari, coalescere, fœcundari & vivificari videtur. Meminit aquarum S. Petrus, propter diluvium ex aquis natum, de quo sermonem subdit. Denique Noster Lessius de Attribut. divin. lib. 13. c. 20. τὸ *de aqua* refert ad cælos, τὸ verò *per aquam* ad terram, explicatque de divisione aquarum superarum ab inferis, Genes. 1. 6. q. d. *Cæli conspicui sunt ex aquis*, quia Deus initio mundi constituit fecitque firmamentum (puta cælum) quod medium consisteret, divideretque aquas superas ab inferis, itaque ex utrisque extaret, & ab utrisque separatim consisteret: *terra verò constituta fuit per aquam*, quando aquas quæ erant sub firmamento congregavit in unum locum, & per medium aquarum apparuit arida. Similis trajectio Hebr. est psalm. 67. 9. & psal. 112. v. 5. & 6. & alibi. Eadem est huic loco apposita, ac significat cælos ex aquis non tantùm extare, sed & esse factos, uti explicat S. Clemens lib. 1. Recogn. qui asserit id se accepisse ex ore S. Petri. Quare hæc expositio videtur planè esse ex mente S. Petri, ac genuina, ut τὸ *de aqua* referendo ad cælos, τὸ verò *per aquam* referendo ad terram, sic exponas, q. d. Cæli primitus ex aqua à Deo creati verbo Dei consistunt, terra verò per aquam ei immixtam eodem Dei verbo firma consistit. Sic Cant. 1. 5. cùm dicit sponsa: *Nigra sum, sed formosa, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis*; ita hæc per trajectionem respectivè cōbinanda, & explicanda sunt, q. d. *Nigra sum sicut tabernacula Cedar, sed formosa sicut pelles Salomonis.*

Cæli ex aquis conditi.

CONSISTENS DEI VERBO] dicente: *Fiat lux, fiant luminaria*, &c. Gen. 1. 3. Hoc est quod ait Psaltes: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum*, psal. 32. 6.

PER QUÆ] cælos & terram, dantes aquas diluvii, qui antiquas suas sedes repeterent (occupando scilicet, & operiendo rursum totam terram) quibus Domini imperio VERS. 6.

celli-

cessarant, Genes. 9. repeterent eas, inquam, novo miraculo, ad ulciscendum impiorum terrigenarum scelera. Respondet enim illorum objectioni, dicentium v. 4. omnia perseverare sic sicut initio creata sunt, ac proinde nullum esse, vel fore scelerum judicem & vindicem. Hoc confutat, dicens fuisse Deum impiorum vindicem, cùm omnes aquis diluvii mersit & perdidit: sed hoc, inquit, latet eos, quia id nesciunt, vel scire nolunt.

AQUA INUNDATUS PERIIT] Pro *inundatus* Thomas Anglicus per paragramma legit *mundatus* hoc verum, sed mendosum.

Vers. 7. CAELI AUTEM QUI NUNC SUNT, ET TERRA EODEM VERBO REPOSITI SUNT IGNI RESERVATI] Est antithesis explens vim argumenti: opponit enim terræ & cælis qui erant priùs, græcè ἔκπαλαι, id est *priscis*, olitanis, antiquis, terram & cælos qui nunc sunt, putà modernos; quòd sicut illi pereunte mundo perierunt communi diluvio aquarum, ita hi peribunt diluvio ignis in conflagratione mundi, ulciscente Deo hominum scelera per ignem, sicut olim ea ultus fuit per aquam, ac proinde expectandum esse singulis, ac metuendum hoc ejus judicium & vindictæ supplicium. Porrò cæli qui priùs erant perierunt diluvio, non toti, sed quoad partem imam & citimam terræ, putà quoad aerem tam infimæ quàm mediæ regionis. Aqua enim diluvii excessit omnes montes (ac proinde & mediam aeris regionem) quindecim cubitis, Gen. 7. 20.

Eugubinus tamen & Oleaster, quos citavi Genes. 7. 11. atque alii, cælos hîc totos, & universim tam pro cælis propriè dictis quàm pro aere accipiunt: sic enim accipiuntur in sequentibus. Hi enim Auctores censent, tempore Noe aquas quæ supra coelos & supra firmamentum sunt, deplorasse, ut terræ inducerent diluvium: ad hoc enim tam amplum, utpote montes omnes transcendens ad quindecim cubitos, nec aer, nec centum maria suffecissent. Ergo aquis, quas supra cælos vastissimas Deus in hunc finem reposuerat, fuit opus. Et hoc videtur ipsis exigere plena & perfecta antithesis S. Petri. q. d. Cæli priores, putà qui erant ante diluvium, eo soli & obruti quasi perierunt; quia aquæ quæ supra cælos sunt, depluentes ad diluvium, eos siderunt, obruerunt & immutarunt: simili modo cæli post diluvium à Deo restaurati qui nunc extant, in fine mundi igne conflagrationis ardebunt, solventur & peribunt; ac novi cæli & nova terra à Deo formabuntur quæ cum Beatis gloriosa perennent in æternum. Nam disertè v. 12. cælos ab elementis distinguit, dicens: *Cæli ardentes solventur, & elementa ignis ardore tabescent.* Si cæli posteriores igne tabescent; ergo pariter priores, quia qui erant ante diluvium, aquis ejusdem quasi contabuerunt ita ipsi, de quo dixi Genes. 7. 11.

EODEM VERBO, scilicet eodem Dei imperio & jussu quo olim aquis diluvii obruti sunt, REPOSITI SUNT] τεθησαυρισμένοι εἰσί, id est, quasi in thesaurum divinæ providentiæ, justitiæ & vindictæ reconditi sunt, scilicet *igni reservati*, ut sequitur. Malè ergo Hugo & Dionys. τὸ *repositi sunt*, interpretantur *iterum positi sunt, & in pristinum statum restituti*. Sicut ergo peccator thesaurizat sibi culpam, ita Deus thesaurizat ei pœnam. Habent enim in thesauris suæ omnipotentiæ & providentiæ infinita suppliciorum genera, quibus culpas hominum pro meritis plectat & puniat. Unde S. Paulus ait, quòd peccator *thesaurizat sibi iram in die iræ & revelationis justi judicii Dei*, Rom. 2. v. 4. & seq. & Jacobus c. 5. 3. *Thesaurizastis*, ait, *vobis iram in novissimis diebus*.

IGNI RESERVATI] De quo Psaltes psalm. 96. 3. *Ignis ante ipsum præcedet*, & Paulus 2. Thessal. 1. 8. *In revelatione Domini Iesu de cælo, cum angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt eum.* Quin. & Sibylla l. 2. Oracul. de hoc igne conflagrationis ita canit:

Ignis conflagrationis mundi.

Tunc ardens fluvius cælo manabit ab alto
Igneus, atque locos consumet funditus omnes,
Terramque Oceanumque ingentem, & cærula ponti
Stagna, lacus, fluvios, fontes. Ditemque severum,
Cælestemque polum, cæli quoque lumina in unum
Fluxa fluent, forma deleta prorsus eorum:
Astra cadent etenim de cælo cuncta revulsa.

Et in eamdem sententiam Ovidius hæc scribit:

Esse quoque in fatis reminiscitur affore tempus,
Quo mare, quo tellus, quo correptaque regia cæli

Cornel. in Epist. Canon.

Ardeat, & mundi moles operosa laboret.

Hinc disce quanta sit gravitas scelerum, quantaque eorum erit pœna & vindicta: ob illa enim totus hic mundus conflagrabit, sicut olim ob eadem conflagravit Sodoma totaque Pentapolis.

IN DIEM IUDICII ET PERDITIONIS IMPIORUM HOMINUM] Quæres Primò, an ignis hic præcedet judicium, an verò sequetur? S. August. 20. Civit. c. 16. & 30. censet secuturum. Accedunt Prosper, Anselmus & alii, quos citat & sequitur Suarez 3. p. tom. 2. disp. 57. sect. 1. qui censent conflagrationem mundi futuram post judicium ad hoc, ut per illam planè expietur mundus ab omnibus omnino sceleribus, etiam maledictis & blasphemiis à reprobis in judicio committendis. Verùm communior sententia Doctorum est, hunc ignem præcessurum Christum judicem, ejusque judicium. Rationes sunt. Primò, quia id clarè dici videtur psalm. 90. 3. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit in circuitu inimicos ejus. Montes sicut cera fluxerunt à facie Domini, à facie Domini omnis terra. Annunciaverunt cæli justitiam ejus, & viderunt omnes populi gloriam ejus.* Quibus verbis planè significatur, quòd ignis hic præcedet omniaque exuret, deinde sequetur Christus judex ac peraget judicium. Secundò, quia homines qui in fine mundi vivi reperientur, hoc igne examinabuntur, & à levibus culpis purgabuntur, juxta illud 1. Corinth. 3. v. 13. *Uniuscujusque opus quale sit ignis probabit.* & 15. *Salvus erit, sic tamen quasi per ignem*; ubi enim loqui Apostolum de die judicii (hunc enim vocat diem Domini) & igne conflagrationis mundi, ibidem ostendi. Homines autem purgabuntur non post resurrectionem & judicium (licèt id de nonnullis censuerit Cæsarius Arelat. hom. 1. in illud 1. Corint. 3. *Salvus erit, sic tamen quasi per ignem*) sed antè, ut planè purgati possint cum aliis rapi obviam Christo in aera, statimque à Christo beari, glorificari, & cum illo in cælum conscendere. Tertiò, quia decet Christum gloriosum non descendere in orbem, nisi jam per ignem purgatum & expiatum. Quartò, quia hic ignis quasi lictor suus Christo judici, ut reprobos percellat & puniat, utque prolata à Christo in eos damnationis sententia, illico eos abripiat, secumque convolvat in tartara. Hoc enim significat hîc S. Petrus cùm ait, hunc ignem reservari in diem judicii & perditionis impiorum, & Ecclesia dum canit in Officio defunctor. *Libera me Domine de morte æterna in die illa tremenda, quando cæli movendi sunt & terra, dum veneris judicare sæculum per ignem.* Et Tertull. vel potiùs Novatian. l. de Trinit. c. 8. *Ad ignium*, inquit, *judicii diem mundus iste festinat.* quibus verbis ad hæc S. Petri alludit. Et S. August. libr. 50. homil. hom. 16. ubi ex S. Paulo docet uniuscujusque opus igne probandum.

An judicium præibit an sequetur.

Respond. præibit. Prob. Primò.

Secundò.

Tertiò.

Quartò.

Hic ergo videtur futurus ordo & series conflagrationis & consummationis mundi. Primò, Deus per angelos excitabit ignem, quo conflagrabit mundus: eodem occidentur omnes homines, sed cruciabuntur & purgabuntur ii dumtaxat, qui culpas habent & purgatione indigent, quique magis vel minùs pro meritis cujusque. Secundò, Archangelo tuba insonante: *Surgite mortui, venite ad judicium*; omnes è morte & cinere resurgent, & ab angelis rapientur in vallem Josaphat, ut ibi à Christo judicentur. Tertiò, judicium omnium & singulorum peraget Christus, moxque ignis hic reprobos ab eo judicatos & damnatos secum rapiet in tartara. Quocirca videtur ignis hic fore similis & ejusdem naturæ cum igne gehennæ: illi enim associabitur, in eamque desinet. Atque hac ratione tunc ignis hic expiabit mundum à maledictis & blasphemiis reproborum commissis in die judicii, quia ipsos abripiet in tartara, ut non sit opus alia expiatione aut combustione mundi. Hinc de eo canit Sibylla Erythræa:

Ordo conflagrationis mundi ac judicii.

Decidet e cælo ignisque & sulphuris amnis:

ut sit similis igni inferni, qui est sulphureus, ut patet Isaiæ 30. 33. Apoc. 20. 9. & alibi.

Quæres Secundò, quos effectus operabitur hic ignis? Resp. Primò, serviet Christo, ut ejus majestatem tum divinam, tum regalem & judiciariam in ejus humanitate repræsentet & condecoret. Ignis enim est index divinitatis: unde passim in Script. Deus apparuit & repræsentatus fuit per ignem, uti ostendi Exodi 3. 2. & 19. v. 18. Rursum regibus præferebatur ignis, quasi symbolum po-

Ignis hujus effectus. Primus.

tentiæ & vindictæ, uti dixi Jere. 1. 13. Ignis ergo hic prævius ostendet, & quasi muta voce clamabit Christum esse Deum, & quà hominem esse Regem & judicem universorum.

Secundus. Secundò, ignis hic dissolvet omnia corpora mixta in elementa: cùm enim illa ad usum temporalis vitæ hominum condita sint, cessante illa vita nulli erunt usui, ac proinde resolvenda sunt in sua principia, ex quibus sunt compacta, & suis elementis restituenda. ita Noster Lessius lib. 13. de Divin. attrib. cap. 20. qui idipsum de omnibus omnino mixtis affirmat: licèt nonnulli id negent, censeantque quædam reservanda, ac nominatim paradisum terrestrem in usum parvulorum qui defuncti sunt sine baptismo in peccato originali; hos enim censent victuros in hoc mundo per totam æternitatem. de quo plura v. 10. & 13. Verùm omnia exurenda esse disertis verbis asserit S. Petrus in fine v. 10.

Tertius. Tertiò, ignis hic purgabit iustos tunc viventes qui aliquid culpæ, vel pœnæ luendum & expiandum habebunt, uti docet S. Paulus 1. Cor. 3. 13. justos verò plenè purgatos vel non attinget, vel potiùs attinget quidem, sed non affliget, nisi quantum mors naturalis naturaliter morientem affligere solet: igne enim hoc morientur omnes, etiam iusti, nisi dicas Deum iustos non igne, sed alia faciliore morte affecturum. Certè igne omnes morituros docet S. Bonavent. in 4. dist. 47. qu. ult. & insinuat S. August. homil. 16. inter 50. Hi, ait, qui temporalibus pœnis digna gesserunt (de quibus Apostolus dicit, Si cuius opus arserit, detrimentum patietur: ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem) per fluvium igneum, de quo Propheticus sermo memorat. (Et fluvius igneus currebat ante eum) per fluvium, inquam, igneum, & vada ferventibus globis horrenda transibunt: quanta fuerit peccati materia, tanta erit & transeundi mora: quantum exegerit culpa, tantum sibi ex homine vindicabit quædam flammæ rationalis disciplina: & quantum stulta iniquitas suggesserit, tantum sapiens pœna delæviet. Ubi notandum, ait Lessius loco jam citato, hunc ignem quasi ratione præditum, singulos cruciaturum plus vel minus, pro culpæ vel reatus quantitate: quia aget ut instrumentum divinæ iustitiæ, manu potentiæ illius applicitum, ut etiam docet S. Thomas in 4. dist. 47. versus finem, ubi dicit omnes quidem tam bonos, quàm malos hoc igne perimendos, & in cinerem vertendos, sed bonos in quibus nihil purgandum, nullum dolorem sensuros; malos graviter cruciandos; bonos verò in quibus aliquid purgandum, sensuros cruciatum ex illo igne plus, vel minùs pro meritorum diversitate. Idem modò servatur in igne Purgatorii: sævit enim ignis ille in eos qui purgantur pro delictorũ gravitate & reatus magnitudine.

Quartus. Quartus effectus erit, mundi expiatio. est enim hic mundus veluti templum divinitatis, quod Deus ad suum cultum & honorem condidit & sanctificavit. Hoc templum per infinita hominum & dæmonum peccata, per spurcitias carnales & spirituales multis sæculis fuit inquinatum: unde priusquam renovetur ad statum gloriæ, expiandum erit: quæ expiatio sicut olim facta est per aquam, ita nunc fiet per ignem. qui aptissimus est ad hunc effectum.

Mysticè, ignis hic repræsentabit igneum, id est, sincerum, clarum, exactum, acre & efficax fore hoc Christi judicium, iuxta illud Daniel. 7. v. 10. *Fluvius igneus rapidusq; egrediebatur à facie eius.* & Apocal. 1. 14. *Oculi eius tamquam flamma ignis, & pedes eius similes aurichalco,* &c. &, *De ore eius gladius utraque parte acutus exibat.* &, *Facies eius sicut sol lucet in virtute sua.*

Ex hoc igne, eiusque fide & doctrina Gentiles Christianis factionis & seditionis crimen obiiciebant, quòd scilicet toti orbi minarentur incendium, eique ruinam molirentur, inquit Minutius in Octavio; quin & Martinus Polonus in Chron. narrat Neronem Christianos omnes iussisse cremari. Paulum verò eorum magistrum capite plecti, eò quòd prædicaret mundum igne periturum; licèt alii alias persecutiones Neronianæ causas, easque probabiliores afferant.

Vers. 8. Mille anni Deo sunt dies unus. UNUM VERO HOC NON LATEAT VOS CHARISSIMI, QUIA UNUS DIES APUD DOMINUM SICUT MILLE ANNI, ET MILLE ANNI SICUT DIES UNUS.] Est occupatio; occurrit enim obiectioni: Si Christus venturus est ad iudicium, cur tamdiu tardat, cur tamdiu scelera tolerat, cur tamdiu suos ab impiis affligi sinit? *Primò.* Respondet Primò, omne hoc tempus, licèt nobis longum videatur, tamen esse breve coram Deo, imò esse quasi diem unum si cum Dei æternitate conferatur. *Æternitas enim Dei est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio,* ait Boet. 3. de Consolat. & S. Cæsarius frater S. Gregor. Nazianz. dial. 3. *Apud Deum,* ait, *vespere carens & unicus dies est tota æternitas.* Quare æternitas est quasi unum indivisibile nunc, durans semper & constans, ideoque in ea mille anni nostrates sunt quasi dies unus, & dies unus in ea est sicut mille anni nostrates; quia in ea nulla est successio, nil præterit, nil advenit; sed ipsa est quasi una dies perpetua & constans, coexistens omnibus sæculis, circa quam stantem & immotum volvuntur, labuntur & prætereunt omnia tempora. ita Oecum. *Apud Deum,* inquit, *qui infinitus est, & essentiæ pelagus incircumscriptum, nihil protenditur sed mille anni perinde atque unus dies sunt apud ipsum. Aut potiùs iuxta David, neque dies multiplicatio est; ait enim: Mille anni in oculis tuis Domine tamquam dies hesterna quæ præteriit.* q. d. Mille anni apud te sunt quasi una dies imò unum nunc æternitatis.

Secundò. Secundò & meliùs Gagneius, q. d. Apud Deum mille anni sunt quasi dies una, & vicissim dies una quasi mille anni; quia apud Deum nulla, vel exigua est distantia inter diem unum & mille annos. mille enim anni apud eum, utpote immensum & æternum adeò sunt exigui, ut videantur esse quasi dies una: nam mille anni distant ab æternitate Dei quasi tantum, quantum distat dies una, puta in infinitum: æquè ergo quasi ab eo distant, ac proinde inter se æqua & æqualia videntur: perinde ac qui in alto monte consistens, si eminus videat puerum cum viro, non secernit puerum à viro, sed videt eos quasi quid unum & æquale. Sic qui in cælo consistunt, non distinguunt in terra homines ab arboribus, sed vident utrosque modicos, exiles & quasi æquales, uti nos videmus stellas parvas & magnas quasi æquales, nec inter eas distinguimus, ut magnitudinis differentiam, quæ maxima est, discernamus. Unde Irenæus sub finem lib. 5. ait quosdam putasse idcirco intentatum fuisse Adamo: *In quocumque die comederis ex eo, morte morieris,* Genes. 2. 17. quia sic revera accidit. Post esum enim pomi veriti Adam vivendo non explevit diem unum, quia ad millesimum annum (qui coram Deo est quasi dies unus) non pervenit.

Tertiò, genuinè. Tertiò, magis appositè, q. d. Deo obiectivè præsens est tam unus, quàm mille anni; Dei oculi & obtutus conspiciunt tam diem unum, quàm mille annos. Deus enim omnia etiam minima cernit, pervidet, providet, disponit, ut unus dies alteri, unus annus alteri succedat, & existat tempore à se definito. Quare ne dubitetis quin & diem judicii præsentem habeat, intueatur, & tempore à se definito exhibebit, facietque apparere & existere. Æquè enim omnia tempora, tam longa quàm brevia, Deo & eius æternitati sunt præsentia, ut æquo interstitio omnia & singula disponat: quare non tardat Dominus promissionem suam de die judicii, de præmiis bonorum & pœnis malorum, quin eam congruo tempore a se disposito est exhibiturus. Citat S. Petrus psal 89. 4. ubi Psaltes graphicè depingit brevitatem vitæ nostræ, aitque: *Quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesterna quæ præteriit: & (tamquam) custodia in nocte; & tamquam ea quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt. Manè sicut herba transeat, manè floreat & transeat, vespere decidat, induret & arescat.* q. d. Mille anni vitæ nostræ, quanti penè fuere Mathusalem (vixit enim ipse 969. annis) sunt apud Deum quasi dies hesterna, imò sunt quasi una vigilia noctis quæ tribus tantùm horis constat; imò anni hominum sunt quasi ea quæ pro nihilo habentur.

Quare vita hominum est quasi herba quæ manè viret & floret, vespere arescit & decidit. Audi S. Hieron. in psal. 89. *Videte quid dicat O brevis æternitas! Adam ille propagator noster, qui vixit nongentis & triginta annis: etiam ille Mathusalem, qui vixit nongentis & sexaginta quinque annis. Fac quòd vixerit mille: ad comparationem æternitatis tuæ, quod grande fuerit, breve est. Quid enim prodest grande esse quod finem habet? Mille anni nostri antequam offenderemus, una dies apud te erat. Quid dico una dies? una vigilia noctis.* Et inferiùs: *Quoniam omnes dies nostri defecerunt. Cucurrit ætas, & dum ignoramus, graviter perimus. Et hoc ipsum quod loquimur, de morte est, & non intelligimus. Anni nostri sicut aranea meditabuntur. Videte quid dicat. Quomodo aranea quæ mittit fila, & huc illucq; discurrit, &*

texit

verit tota die, & labor quidem grandis est, sed effectus nullus est: sic & vita hominum huc illucq; discurrit. Possessiones quærimus: divitias apparemus: procreamus filios: laboramus: in regna sustollimur, & omnia facimus, & non intelligimus quia aranea telam teximus. Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni. Ubi sunt mille anni? In septuaginta annis contracti sumus. Si autem multum, octoginta. Si autem plus vixerimus, iam non est vita, sed mors. Si autem in potentatibus, octoginta anni. Quem enim invenies octogenarium esse & sanum? Dicis & Græca sententia: Senectus ipsa morbus est. Et amplius eorum labor & dolor. Quidquid plus fuerit, non est vita, sed dolor.

Huc faciunt S. Basil. ac Theodor. in psalm. 89. qui sic explicant, q. d. *Exigua & calamitosa est hæc nostra vita: apud te verò qui æternus & sempiternus es, etiam mille annorum numerus uni diei similis est.* Et Cassiodorus ibidem: *Non*, inquit, *vel ipsi uni diei præsenti, sed præterito comparatur tam longissimus ordo sæculorum.* Et Eugubinus ibidem: *Est sermo*, ait, *Dei ad homines*, q. d. *Quid struis, qua fretus spe vivis? quid si vel mille annos, id est, plusquam primus genitor, qui nongentos & triginta annos traiecit, ipse viveres, omnis hæc ætas, quia moriendum tandem est, erit tibi velut una dies hesterna elapsa. Quòd si humana vita est particula temporis, tempus brevissima pars æternitatis, quid erit, quidquid unusquisque hominum vivit ante oculos Dei? Nam, ut ait Plato & Aristot. nec dies est, nec annus, nec mensis apud Deum, qui est supra solem temporis genitorem, nec tempore potest intercipi.*

Egregiè Plinius lib. 21. c. 1. *Flores natura in diem gignit, magna hominum admonitione, quæ spectatissimè floreant, celerrimè marcescere.* Lege poema Virgilii de Rosa:

Quam longa una dies, ætas tam longa rosarum.

Sapientissimè itaque Nazianz. orat. in laudem Cæsarii: *Insomnium sumus instabile, spectrum quod vestigium non habet, pulvis, vapor, ros matutinus, flos pro tempore nascens atque marcescens.*

Neque sunt meliore conditione, vel Imperatores, vel Reges: quippe & ipsi homines nati: Ecclesiast. 10. v. 12. *Sic & rex hodie est, & cras morietur.* Cui accinit Senecæ chorus in Thyeste post Actum 3.

Ima permutat brevis hora summis.
Ille qui donat diadema fronti,
Quem genu nixæ tremuere gentes,
Quem dies vidit veniens superbum,
Hunc dies vidit fugiens iacentem.

Perpende quàm momentanea sit regalis felicitas. unde meritò celebratur versus ille Euripidis, quem recitat Plutarchus in libello consolatorio ad Apollonium: *Non est stabilis felicitas, sed in diem durans.* Quo in loco Demetrius Phalereus Poetam alioqui laudatum reprehendisse legitur, qui non unum diem, sed temporis punctum dicere debuerit. Causam acutè reddit Seneca lib. 7. Naturalium quæst. c. 32. *Fluit tempus, & avidissimos sui deserit. Nec quod futurum est meum est, nec quod fuit: in puncto fugientis temporis pendeo.*

Quartò. Denique Alcazar in Apocal. cap. 1. 3. aliter explicat urgetque *το apud Dominum*, quasi sermo sit de Beatis: hi enim cùm fruantur beata æternitate, mille annos æstimant quasi unum diem. Itaque *mille anni apud Dominum sicut dies unus*, scilicet, quia unicuique appropinquat mors: post mortem autem fideles & Sancti fruuntur Dei beatitudine, quæ mensuratur ævo, vel æternitate non tempore; tumque parum aut nihil curant, quòd dies iudicii mille annos differatur: quia *mille anni apud Dominum* (putà in vita beata) *sicut dies unus*. Agit ergo Petrus de iis qui sunt apud Dominum: alioquin enim si ageret de iis qui vivunt in hoc tempore, illudque compararet cum æternitate, q. d. Expecta paulisper tu quicunque tribularis, quia citò visitaberis, scilicet post mille annos (hi enim apud Deum sunt dies una;) videretur potiùs esse irrisio quàm consolatio humanæ infirmitatis, ita ipse satis apposite & connexè.

Symbol. Primò. Symbolicè multi sic explicant, q. d. Mundus stabit per sex millia annorum, quia sex diebus creatus est: dies autem unus pro mille annis apud Deum computatur: sex dies ergo nostri faciunt apud Deum sex millia annorum. Audi S. Hieron. epist. ad Cyprian. *Ego arbitror ex hoc loco mille annos pro una die solitos appellari, ut scilicet quia mundus in sex diebus fabricatus est, sex millibus tantùm annorum credatur subsistere, & postea venire ad septenarium numerum & octonarium, in quo verus exercetur sabbatismus, & circumcisionis puritas redditur: unde & octo beatitudinibus bonorum operum præmia promittuntur.*

Hæc opinio alia solidiora habet fundamenta, ideoque multorum est Patrum & Doctorum: unde probabilis est, nec temeritatis argui potest, uti ostendam Apocal. 20. 5. ac planè diversa est à Chiliastarum sententia quam Beda, De ratione temp. c. 67. hæreticam appellat.

Secundò. Rursum Johan. Ferdinandus in Thesauro Scriptur. verb. *Dies*, num. 40. citat S. August. sic explicantem: Dies una apud Dominum est sicut mille anni, id est, dies una pœnæ in Purgatorio adeò acerba est, ut æquiparetur pœnæ mille annorum huius vitæ. Testis est ille miles, qui cùm horam tantùm unicam fuisset in Purgatorio, putavit se ibi fuisse annos plurimos, de quo S. Antoninus 4. part. tit. 14. cap. 10. §. 4: Tempus enim breve in gravissimis doloribus, videtur esse longissimum.

Denique nonnulli olim sic explicuerunt S. Petrum, q. d. Dies judicii, ut exactum de singulis fiat examen, durabit per mille annos: quare Sancti qui habebunt aliquas culpas leves, per mille annos igne purgabuntur, ut eas expient. Verùm hos rectè refellit Beda: Sed hi, ait, non vident quantæ sit impudentiæ credere, quòd tantus perfectorum & iustorum coetus receptis in ictu oculi corporibus beatis & immortalibus, per mille annorum spatia debeat in aere, vel in terra finem expectare iudicii, & tunc demum præparatis ad integrum sociis, diu expectatam audire sententiam: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum. Simile fuit de annorum judicii centuriis delirium Mahometi, quod refert & confutat Dionys. Carthus. lib. 3. Confut. Alcorani c. 15. & seq.

Tropolog. Hinc concipe, æstima & pondera quanta sit brevitas temporis humani, & quàm longa Dei & Sanctorum æternitas: nam, ut ait S. Ephrem tom. 5. serm. ad hort. ad pietat. *Mille anni huius sæculi in æterno & incorruptibili illo mundo tantam habent comparationem, quantam minima arena maris cum tota arena eiusdem.* Speculum. Exemplorum dist. 9. c. 65. narrat monachum quemdam in choro canentem versum iam dictum: *Mille anni ante oculos tuos, tamquam dies hesterna quæ præteriit*, mirantem quomodo id verum esset, meditabundum egressum in nemus, ibi audisse aviculam suavissimè canentem, quæ eum demulsit & detinuit per trecentos annos sine cibo, potu, somno: avolavit illa deinde, ac ipse rediens ad se, reversus ad monasterium & chorum quasi Tertiam eiusdem diei cantaturus (putabat enim adhuc eumdem diem, quo è choro exierat, perdurare) vidit alios monachos, alium chorum, omniaq; alia. Abbas sciscitatus nomen monachi, reperit in chronicis monasterii eum ante trecentos annos vixisse, & choro exisse, nec ampliùs comparuisse: sumpsit deinde monachus S. Synaxim, & illicò expiravit, & ad gloriam cælestem, cuius melodiam & gaudia prælibarat, evolavit. R. P. Franciscus Costerus historiam hanc diligenter investigavit, comperitque revera accidisse in monasterio Affligimensi Ordinis S. Benedicti, quod in Belgio situm est inter Bruxellas & Alostum, uti ipse mihi in Belgio affirmavit. Sicut ergo S. Benedictus elevatus in Deum Deique immensitatem, vidit sub ea totum mundum instar globi collectum, ita qui elevatur in æternitatem Dei, sub ea videt omnia tempora collecta esse instar unius diei, imò instar puncti Causam dat S. Gregor. 2. Dialog. cap. 35. *Quia videnti Deum*, inquit, *angusta est omnis creatura. Quamlibet enim parum de luce creatoris aspexerit, breve ei fit omne quod creatum est. Lux enim interior quæ videntis animum ad superiora rapuit, ei quàm angusta essent omnia inferiora monstravit.*

Hæc ruminemus, hæc profundè meditemur, ut à vanitate ad veritatem à brevitate ad æternitatem, non miseram, sed beatam transire mereamur. Ita ea ruminabat Thomas Morus Angliæ Cancellarius & Martyr, qui ab Henrico VIII. rege Angliæ omnibus machinis oppugnatus, ac tandem per uxorem, suam sortem miseram lamentantem, & promittentem aliam lautissimam, si regis votis se accommodaret, respondit: *Et quanto tempore illa sorte lauta ò uxor fruemur?* cumque illa diceret, *Adhuc facile ad viginti annos*, respondit. *Certe stulta es mercatrix. Quid enim sunt viginti anni ad æternitatem? vis ut viginti*

annis deliciarum prodigam æternitatem gaudiorum cælestium, mihique accersam æternitatem dolorum infernalium? ita refert Thomas Stapleton in eius Vita. Nihil ergo magnum, nisi æternum: nullum verum bonum, nisi æternum: nullum verè malum, nisi æternum, ut quidam Sanctorum dixit. Nam, ut ait S. August. 12. Civit. 12. *Consideremus nihil esse diuturnum, in quo aliquid est extremum; & omnia spatia sæculorum definita, si æternitati interminæ comparentur, non exigua existimanda esse, sed nulla.*

Quocirca nervosè Esdras, vel quisquis est auctor lib. 4. Esdræ 2. 34. *Expectate*, ait, *pastorem vestrum, requiem æternitatis dabit vobis: quoniam in proximo est ille, qui in fine sæculi adveniet. Parati estate ad præmia regni, quia lux perpetua lucebit vobis per æternitatem temporis. Fugite umbram sæculi huius: accipite iucunditatem gloriæ vestræ*, &c. Fluvius enim est tota hæc vita, isque currens, rapidus, præceps, rapiens omnia secum. Nam, ut ait Poeta:

Omnia prætereunt more fluentis aquæ.

Et Heraclitus: *Vita hominum*, ait, *non aliud est quàm flumen*, imò *homo bulla*. Et Pythagoras rogatus quid esset humana vita? ingressus cubiculum, subitò egressus est, innuens vitam introitum esse & simul exitum, adventum & discessum. Deus verò est ipsa immortalitas & æternitas, ideoque nostræ mortalitatis refugium, ait S. Augustinus. Vnde vocatur *Iehova*, sive, *Qui est*, sive, *Ego sum qui sum*, Exodi 3. 14. Deus enim est ipsum esse constans, ipsa unitas, omniumque rerum simplicissima & incorruptibilis perfectio. Quòd si mille annis ò homo vixisses in omnibus divitiis, deliciis, honoribus & pompis mundi, quid inde jam haberes? omnia præterissent instar fluminis: idem erit de reliqua tua vita, quæ modica tibi restat: qua exacta morieris, & citaberis ad Dei tribunal, omniumque dictorum & factorum exacta tibi reddenda erit ratio, ut vel cælo, vel gehennæ addicaris. Idem est de mille annis in pœnitentia, labore & martyrio transactis: transit enim dolor, manet præmium. Vita ergo tua est quasi momentum unde pendet æternitas. Vive ergo, si sapis, æternitati. Audi S. August. in psalm. 89. *Quoniam mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesterna quæ præteriit: ideo debemus ad refugium tuum, ubi sine ulla mutabilitate tu es, ab his prætereuntibus habenti-busque converti: quoniam quantumlibet huic vitæ longum tempus optatur, mille anni ante oculos tuos tamquam dies hesternus est qui præterit; non saltem tamquam dies crastinus qui venturus est: ita omnia quæ temporis fine clauduntur, pro transactis habenda sunt*, &c.

Vita ergo nostra quantumvis longæva, æternitati comparata est tantùm una dies hesterna, ait S. Petrus, & unum hodie, ait S. Paulus Hebr. 3. v. 13. ita ut ephemeri, vel hemerobii vocari possimus, similes animalculis una tantùm die viventibus, de quibus Aristot. lib. 1. Histor. animalium c. 5. & Cicero Tuscul. 1. *Confer*, ait, *nostram longissimam ætatem cum æternitate, in eadem propemodum brevitate qua illæ bestiolæ reperiemur*. Spernamus ergo nugas nugarum & vanitates vanitatum, ait S. August. 8. Confess. cap. 11. cælo & æternis inhæreamus, cruces omnes diurnas velut momentaneas fortiter toleremus, utpote per quas ad æterna bona transimus: nil nisi æternam pœnam & ignem, æquè ac culpam, seriò formidemus: cætera sive læta, sive tristia flocci æstimemus, ac per utraque tendamus alacriter & constanter ad beatam æternitatem. Hoc est enim omnis homo.

Vers. 9.

Non tardat Dominus promissionem] Græcè [illegible], id est, *Dominus promissionis*, scilicet auctor, sive qui promisit. *non tardat*, inquam, præstare promissionem, hoc est, id quod promisit, puta diem judicii, ad præmiandum bonos, & puniendum malos, sed tempore a se statuto, quod ipsi breve est, licèt nobis longum videatur, cùm exhibebit.

Sed patienter agit (græcè μακροθυμεῖ, id est *longanimiter agit*) propter vos] Legit Interpres ὑμᾶς, id est *vos*; alii legunt, ἡμᾶς, id est *nos*. q. d. Ideo differt Deus diem judicii à se promissum, non quia tardus est, sed ut det vobis vestrisque amicis & sociis spatium pœnitendi, *nolens aliquos perire, sed omnes ad pœnitentiam reverti*. Causa ergo cur Deus prolonget diem iudicii, est Dei longanimitas & amor erga homines peccatores, quia utmirum eos expectat ut resipiscant & salventur. Vnde Tigurin. clarè vertit, *haud tardat Dominus, qui promisit, quemadmodum nonnulli tarditatem existimant: verùm longanimis est erga nos, dum non vult ullos perire, sed omnes ad pœnitentiam recipere, aut complecti, vel venire*. hæc enim omnia significat Græcum χωρῆσαι.

Alludit ad illud Isaiæ 30. 18. *Expectat Dominus ut misereatur vestri, & ideo exaltabitur parcens vobis, quia Deus iudicii Dominus*. ubi S. Hieron. *Grandis*, ait, *misericordia Dei, ut expectet nostram pœnitentiam*. & ideo major hominis ingratitudo & impœnitentia, si Deo tanta patientia & desiderio expectanti per pœnitentiam non occurrat: idcirco *quo magis lenta ad vindictam gradu divina procedit ira, tanto tarditatem supplicii maiore gravitate compensabit*, ait Valerius Maximus lib. 1. c. 1. Rursum S. Hieron. in c. 2. ad Roman. (vel quisquis est auctor: nam non videtur esse S. Hieron. ut ibidem ostendi.) *Ideo*, inquit, *hominibus videtur Deus diu expectare peccantes, quia nos cum parvi temporis simus, annos centum æternitatem putamus. Ille autem apud quem mille anni pro uno sunt die, centum annos unius horæ sua spatio non coæquat. Quapropter hoc parum est apud eum: cum etiam homines soleant multo tempore correptionem sperare peccantium.*

Hinc patet, Deum velle omnium salutem, & nolle alicuius damnationem; ac consequenter neminem reprobare ante prævisa eius demerita & mortem in peccato. quæ voluntas in Deo non tantùm est signi, ut quidam censuerunt, sed etiam beneplaciti, uti solidè ostendit Gabr. Vasquez 1. p. qu. 19. disp. 83. cap. 2. Prophetæ enim passim clamant Deum nolle, imò dolere & irasci peccatoribus, quod se perditum eant. Hoc est quod clamat Paulus: *Deus vult omnes salvos fieri & ad agnitionem veritatis venire*, 1. Timoth. 2. 4. Et Christus: *Non est voluntas*, ait, *ante Patrem vestrum, ut pereat unus ex pusillis istis*, Matth. 18. 14. Et S. August. *Nefas*, ait, *est Deo adscribere causas peccatorum & ruinarum omnium*. vide eum lib. de Artic. sibi falsò impos. c. 10 & 11. & Prosperum ad Obiect. Gallorum. Pluribus idipsum confirmavi Osee 11. 8.

Calvini error de reprobis.

Facessat ergo impia Calvini vox in c. 9. ad Roman. v. 17. & 18. *Deus impios destinavit creare ut damnaret*. Audiat ipse, ut alios taceam, S. Clementem lib. 2. Constitut. cap. 55. *Audivimus*, ait, *ex ore Domini nostri Iesu Christi, & aptime edocti dicimus, quænam sit voluntas Dei bona, beneplacens & perfecta, quæ nobis per Iesum Christum declarata est, scilicet ut nullus pereat, sed potius omnes homines, cum ei uno consensu crediderint, laudibus eumdem uno animo & ore celebrantes, iidem in sempiternum vivant*. Nam, ut rectè notat S. Ambros. in 1. Timoth. 2. *Vult Deus omnes salvos fieri, sed si accedant ad eum: non enim sic vult, ut nolentes salventur; sed vult illos salvari, si & ipsi velint.* Hinc pariter liquet error eorum, qui censebant Christum non pro omnibus esse passum, sed tantùm pro prædestinatis. ita senserunt olim Prædestinatiani, Arnob. in psalm. 146. Faustus lib. 2. de Lib. arbitr. c. 14. & 16. Remigius Lugd. lib. contra tres epistolas trium Episcoporum, & moderni nonnulli. Verùm contrarium docet S. Petrus hic, S. Paulus, & passim S. Script. & Patres omnes.

Vers. 10.

Adveniet autem dies Domini, ut fur] *In nocte*, adduot Græca nonnulla, & S. Paulus 1. Thessal. 5. 2. Nota. Propriè non ipse Christus (hoc enim incongruum & inconcinnum videtur) sed dies Domini, id est, dies judicii, iræ & vindictæ, comparatur furi. Ita Theophyl. in Matth. 24. 43. *Furem*, ait, *mundi consummationem nominat, & uniuscuiusque mortem. Porro insinuat Dominus noctu adventum suum futurum. Sicut igitur fur clam venit, ita & meus adventus, ut negligentes non sit.* Quare quod Dominus dicit Apocal. 3. v. 3. *Veniam ad te tamquam fur, & nescies qua hora veniam ad te*. Et c. 15. v. 15. *Ecce venio sicut fur*, metonymicè accipe, ut index ponatus pro judicio, dieque vindictæ. q. d. Adventus meus, sive judicium & dies vindictæ, erit improvisus tibique inexpectatus, opprimet te in peccatis stertentem, sicut fur opprimit dormientem. Aut propriè, non quòd ipse Christus sit quasi fur, sed quòd peccatoribus tam erit improvisus & noxius, quàm est adventus furis: unde ipsi eum æstimabunt & comparabunt furi; iusti verò eum expectantes & desiderantes, eum æstimabunt & comparabunt amico & hospiti amantissimo. Loquitur ergo ex sensu impiorum, qui Christi adventum horrebunt quasi adventum furis: nam, ut ait Christus Matth.

Dies iudicii veniet quasi fur. Primo.

24. 37.

24. 37. *Sicut in diebus Noe, ita erit & adventus filii hominis: sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes usque ad eum diem quo intravit Noe in arcam; & non cognoverunt donec venit diluvium & tulit omnes: ita erit & adventus filii hominis.*

Secundò. Secundò, multi censent diem Domini comparari furi nocte domum invadenti, eò quòd noctu hic dies futurus & incboandus sit. unde Matth. 25. 6. *Media*, ait, *nocte clamor factus est: Ecce sponsus venit, exite obviam ei.* ita S. Chrysost. Theophyl. Euthym. ibidem, imò S. Hieron. ait hanc esse Apostolicam traditionem, ut ideò in paschate populum dimittere non liceat ante medium noctem, quòd eo tempore venturus sit Christus, quo typicè percussit primogenita Ægyptiorum, Exodi 12. 29. Judæi quoque suum Messiam media nocte venturum expectant.

Alii tamen censent judicium Christi extremum fore manè: decet enim ut Christus non in tenebris, sed in clara luce clarissime judicet. ita S. Thomas 3. p. in Supplem. q. 77. ar. 3. Abulens. in Matth. 25. Suarez 3. p. tom. 2. disp. 57. & alii.

Finis mūdi incipiet noctu, judicium post manè. Utrumque verum esse potest, & fortè verum erit, scilicet ut ipsum judicium à Christo propriè peragatur manè, juxta illud hymni Ecclesiæ: *Et manè illud ultimum, quod præstolamur cernui.* Consummatio tamen mundi incipiat noctu ad majorem impiorum terrorem, nimirum noctu velociore impetu magnoque stridore agitabuntur cæli, excitabuntque ignem quo conflagrabit mundus: quo igne splendente noctu tanta erit claritas, ut videatur esse major & dies. Rursum cæli tanta velocitate agitabuntur, ut illicò manè adducant, noctemque in diem vertant, præsertim accedente claritate Christi & Sanctorum: *fulgebunt* enim *justi sicut sol.* Matth. 13. 43. Hoc est quod disertè ait Sibylla, & ex ea Lactant. lib. 7. c. 19.

——Cùm venerit ille,
Ignis erit, mediaque horrenda in nocte tenebræ.

Tunc aperietur cælum mediam intempesta & tenebrosa nocte, ut in toto orbe lumen descendentis Dei tamquam fulgur appareat. Hæc est nox quæ nobis propter adventum regis ac Dei nostri privilegio celebratur.

Moral Cassiodor. in psal. 118. 62. ad illud: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi*, docet fidelibus cum Ecclesia noctu esse orandum & psallendum, quod noctu venturus sit Christus ad judicium. *Scit*, inquit, *ut tempestate Petri, Pauli & Silæ in carcere positorum vincula resoluta, scit quoque sponsum media nocte esse venturum: ideoque eodem tempore surgit ad laudes, ut inter fatuas virgines janua clausa remaneat.* Et S. August. epist. 120. c. 5. & serm. 22. de verbis Domini secundùm Matth. *Media nocte*, ait, *veniet, cum valde obscuram, id est, occultum est an veniat, & quando non speratur.* unde infert: *Ergo vigila nocte, ne furem patiaris.*

IN QUO CÆLI MAGNO IMPETU (græcè ῥοιζηδὸν, id est *impetuosè*, strindenter, & cum sibilo qualis ab igne flagranti edi solet, inquit Oecumen. vel a procella ac ventis validis. unde Tigurin. vertit, *cæli in morem procellæ* stridentis) TRANSIENT] Græcè παρελεύσονται, id est, *prætoribunt*, dissolventur; S. August. 20. Civit. 24. legit, *transcurrent*.

Cæli transibunt, qui? Quæres Primò, quinam hi cæli? Multi accipiunt cælos præcise & propriè dictos, putà sidereos: distinguuntur enim hic ab elementis, ac consequenter ab aere, ut aereos intelligere non liceat. hos enim cælos censent factos esse ex aquis, ideoque non esse solidos, sed fluidos instar aeris, ac propriè esse ætherem, qui mutationis & corruptionis sit capax: quia *omne alterabile est corruptibile*, ait Aristoteles lib. 1. de Generat. Sic enim Mathematici in sole, luna & stellis per dioptram deprehenderunt, mihique ostenderunt maculas, non tantùm stabiles, sed & mobiles, euntes & redeuntes: Quin & iidem ultimum cometem, qui ingens apparuit anno Domini 1618. instar trabis, splendoris tenuissimi, gladii figuram referens, cujus mucro die 18. Novembr. sub cratere apparebat, ima verò pars obliquè ad Centauri humeros pertingebat: mox verò die 30. Novembr. mucro per 12. & 13. ad hydræ cor dirigebatur, pars verò inferior sub 22. ejusdem hydræ complectebatur. Hunc, inquam, cometem judicarunt Mathematici insignes non fuisse in aere, sed longe super aerem in ipsis cælis sidereis, imò super omnes cælos inferiores, idque demonstrarunt ex ingenti ejus parallaxi, quæ non nisi in cælis sublimibus & vastissimis fieri potuisse videtur. *Multi censent cælos sidereos igne comburendos.* Errasse ergo Aristotelem, qui censuit mundos esse æternos & incorruptibiles.

Probant id ex hoc loco S. Petri, & psal. 101. 27. *Ipsi (cæli) peribunt.* Isaiæ 34. 4. *Complicabuntur sicut liber cæli.* Et cap. 30. 26. *Erit lux lunæ sicut lux solis.* Apocal. 6. v. 14. *Cælum recessit sicut liber involutus.* Matth. 24. 29. *Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum: & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commovebuntur.* Rursum cælum empyreum, inquiunt, constat æthere: nec enim Beati in eo, quasi in muro solido & duro comprimentur, sed in eo naturaliter moveri, ambulare & loqui poterunt, uti nos in aere hoc. Si in cælo empyreo est æther, sed incorruptibilis, ergo æther divisibilis quoque est in cælis inferioribus & sidereis. Mars enim, Venus, Mercurius (qui duo ultimi modò supra solem, modò infra apparent) cæterique planetæ motus habent tam miros & varios, tot gyros, flexus & reflexus, ut moveri videantur in æthere liquido & divisibili, sicut pisces in aqua, uti censuit S. Basil. S. Ambros. & alii: unde Mathematici ut hos eorum motus repræsentarent, tot epicyclos, excentricos, concentricos, &c. commenti sunt. Ita disertè sentit, & S. Petrum explicat ejus discipulus & successor S. Clemens lib. 2. Recognit. ubi narrat S. Petrum disputantem cum Simone Mago distinxisse duplex cælum: unum nobis invisibile in quo habitant Beati, quod ait esse æternum & immutabile; alterum visibile & stellis distinctum, illudque esse corruptibile & corrumpendum, cùm scilicet homines in terra esse desierint, quorum causa creatum est. Idem libr. 3. ex ore S. Petri ait, quòd, sicut pullus ex ovo prodit effracta testa alter & diversus ab ovo, ita dissoluta hac cæli & mundi machina orietur & pandetur Beatis novus cælorum status. Verba ejus sunt: *Sicut testa ovorum quamvis pulchrè facta, necesse est tamen eam frangi & resolvi, ut inde pullus procedat, & illud pro quo tota ovi forma expressa videtar, appareat: ita ergo & hujus mundi necesse est transire statum, ut status ille sublimior regni cælestis effulgeat.* Et S. Basil. l. 3. Hexaem. asserit interitum mundi futurum ab igne, qui cum cælo & aquis inspersus sit plurimus, ac nunc quidem aquarum supernè atque infernè circumstantium incredibili copia temperetur, in fine tamen sæculi aquis absumptis cuncta sit communi incendio devoraturus. Videtur ergo S. Basilius cælum ex parte facere igneum & igneæ naturæ cum Stoicis: ita enim Zeno, Cleanthes, Chrysippus, teste Eusebio de Præpar. Evangel. tradiderunt æthereo igne omnia tandem interitura. Idem de cælis sidereis interituris igneque comburendis senserunt S. Justinus, S. Hieron. Theodor. S. Ambros. Nyssenus, Hilarius, Oecum. & ex modernis Catharin. Salmeron, & Serarius nervosè id probans hic, Hieron. Magius, Franc. Valesius, Lud. Molina & alii, quos citavi Isaiæ 34. 4. ubi plura hac de re dixi.

Idem cecinere Sibyllæ, ac ex eis Virg. Æneid. 6. & 10. Lucret. & Manilius lib. 1. Plinius libr. 2. c. 9. Ptolemæus in Quadrip. & alii, qui censuerunt sidera ali vaporibus, quibus in fine mundi sublatis & exustis, illa interitura. Hinc & Lucanus l. 1. Pharsal. de fine mundi ita canit:

Sidera sideribus concurrent, ignea pontum
Astra petent, tellus extendere littora nolet,
Excutietque fretum, fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata diem poscet sibi, totaque discors
Machina divulsi turbabit fœdera mundi.

Si obiicias illud Job. 37. 18. *Tu forsitan fabricatus es cælos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt.* Respondent, *solidissimi*, id est firmissimi, perinde ac si ære fusi essent. Hebræa enim sic ad verbum habent: *Numquid extendisti cum illo cælos fortes, qui sunt velut aspectus rei fusæ?* ita Vatabl. vel, ut Pagnin. *qui sunt fortes sicut speculum fusum.* Unde Cajet. Pineda. Tigurin. & alii ibi per cælos intelligunt aerem, vel ætherem, quem Deus supra nos extendit & extenuavit, sed simul ita confirmavit & consolidavit, ut sit res stabilis, constans, fortis, valida: est enim aeris agitati & impulsi vis incredibilis, ut patet in ventis validis qui arbores, domos, turres, arces dejiciunt & sternunt.

Verùm alii passim veteres & moderni cælos hic accipiunt aereos, non sidereos. Cælum enim in Scrip. significat omne quod super nos expansum est, sive aer sit, *Alii per cælos accipiunt aerē.*

fit, sive propriè cælum. unde vocantur volucres cæli, id est aeris: & sic paulò antè dixit S. Petrus, cælos, id est, partem imam cælorum, puta aerem, dedisse aquas diluvii. Per elementa verò accipiunt aquam, & aerem infimæ regionis terræque vicinum: ex his enim quasi elementis facta sunt, & conflata omnia corpora mista. ita disertè S. August. 20. Civit. 14. 16. 18. & 24. S. Epiphan. hæres. 64. Damasc. lib. 2. de Fide c. 6. S. Gregor. 17. Mor. c. 5.

Probant Primò. Ratio est: Prima, quia cæli sunt Incorruptibiles, non tantùm ex Aristot. & Philosophorum, sed etiam, ut videtur, ex S. Script. sententia, ut Job 37. v. 18. justa versionem Latinam jam citatam: & Psaltis, qui loquens de cælestibus corporibus: *Statuit*, ait, *ea in æternum & in sæculum sæculi*, psal. 148. 5.

Secundò. Secunda, quia ignis non potest agere in cælos: unde nec ad eos pertinget, sicut ad eos non pertigit aqua diluvii: sed quousque hæc pertigit, eodem pertinget & ignis, scilicet ut quindecim cubitis excedat omnes montes, ait S. Augustinus 20. Civit. 24. & ex eo Scholastici in 4. dist. 47. & 48.

Tertiò. Tertia, quia in cælo nullæ sunt sordes, vel peccata hoc igne purganda & expianda. Hinc iidem censent cælos hos aereos corrumpendos, non quoad substantiam, sed quoad qualitates, ut videlicet manente eadem forma & materia, à vaporibus aliisque fæcibus & sordibus expurgentur, ac mutentur in melius; nimirum majorem subtilitatem & lucem accipiant. Ita S. Augustinus, Gregor. Epiphan. locis citatis, S. Hieron. in Isajæ c. 65. Scholastici in 4. dist. 48. & 1. p. q. 67. & 68.

Quartò. Sicut enim homo idem resurget, sic & eadem elementa quæ homini servierunt cum eo resurgent, illudque quasi erit præmium laboris & passionis eorum, uti insinuat S. Paulus Roman. 8. 20. Audi S. Cyrill. lib. 4. in Isajæ cap. 51. *Isajas*, ait, *mortem elementorum propriè nominat, & aptè mutationem in melius, ut etiam Paulus inquit, Creatura liberabitur a servitute corruptionis; quæ autem modo liberabitur ostendit Christi discipulus, dicens: Veniet dies Domini ut fur, in qua cæli procellæ in morem transibunt, elementa ardentia dissolventur. Igitur creaturæ renovationem velut ex mortuis resurrectionem, sicut in humanis corporibus, fore ait.* Et S. Hieronymus in Isajæ cap. 30. *Erit*, ait, *lumen lunæ sicut lumen solis, quando dederit Dominus cælum novum & terram novam, & transierit habitus mundi hujus, ut luna & sol laboris & cursus sui præmia consequantur. Et enim expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei præstolatur.*

Auctoris media sententia. Mihi media sententia placet, scilicet per cælos hic intelligi tam sidereos quàm aereos: utrique enim magno impetu transibunt. alibi enim S. Scriptura docet cælos propriè dictos esse immutandos, adeoque solem & lunam majori lumine esse decoranda. Hinc Christus Matth. 24. 29. *Virtutes*, inquit, *cælorum commovebuntur*. Et Ecclesia in Officio defunctorum: *Quando cæli movendi sunt & terra.* ita Cajetan. hic, Viegas in Apocal. c. 21. Suarez 3. p. tom. 2. disp. 58. sect. 3. ubi ait probabile esse in die judicii cælos sidereos velociùs esse agitandos, ut secum cælos aereos rapiant, & ad ignis accensionem, mundique conflagrationem tum suo illo velociore motu, tum etiam influentia & actione concurrant.

Transibunt cæli. Primò. Secundò. Transibunt ergo cæli Primò, quia velociùs raptabuntur. Secundò, quia mox eorum motus cessabit, uti docet S. Ambrosius libr. 5. epist. 51. & passim Doctores. Sol ergo in uno hemisphærio, luna in opposito in æternum consistet, ut quisque suum illuminet: non enim est necesse ut omnes cæli suum cursum absolvant: sic enim cælum stellarum ut suum cursum ab ortu in occasum absolveret, deberet moveri per 36. millia annorum, uti censet Ptolemæus: mundus autem tamdiu non stabit. Satis ergo est ut moveantur quamdiu homines, quibus serviunt, in terra degunt. Hominibus abolitis incidetur cælorum cursus, ac consequenter sublunarium omnium. *Cessante enim motu cæli cessat motus inferiorum*, ait Aristot. lib. 2. de Cælo.

Tertiò. Tertiò, transibunt, id est dissolventur, quoad inferiorem sui partem, scilicet quoad cælos aereos; unde explicans de iis subdit v. 1. *Cæli ardentes solventur*; quoad superiorem verò sui partem, scilicet quoad sidereos immutabuntur & in alium statum, majoremque lucem & gloriam transibunt. Sic Christus ait Matth. 24. 35. *Cælum & A terra transibunt*, scilicet a statu præsente corruptibili in futurum incorruptibilem. Et psalm. 101. v. 27. *Omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos*, putà quasi vestem inversam. Sicut enim vestis exteriùs detrita invertitur, ut interior pars integra fiat exterior, itaque nova videatur esse vestis: sic vetus cælorum forma & status mutabitur in novum magis lucidum & gloriosum, itaque videbuntur esse cæli alii & novi.

Quartò: Nova aliquorum opinio deliquatione calorum; Quartò, transibunt, quia tonitruis, fulgetris, nubibus, cometis, stellis cadentibus, aliisque meteoris, procellis & tempestatibus, ita aer perturbabitur, ut cæli transire & è mundi cardinibus convelli, subrui & evanescere videantur, juxta illud Job 9. v. 6. *Qui commovet terram de loco suo, & columnæ ejus concutiuntur*. Et cap. 26. vers. 11. *Columnæ cæli contremiscunt & pavent ad nutum ejus.* ubi Didymus in Catena Græcor. ait illo terræ motu qui in passione Christi contigit, ipsam terram totam fuisse conquassatam & è suo centro convulsam. Quod si verum est, utique idem fiet in die judicii, quando summus erit terror, omniumque rerum commotio, finis & terminus, juxta illud Ecclesiæ paulò antè citatum: *Quando cæli movendi B sunt & terra.* vide dicta Apocal. 6. in fine.

Denique nonnulli viri eruditi, ut priores duas sententias concilient, & S. Script. locis omnibus satisfaciant, ingeniosè novam opinionem adinvenerunt, dicendo, cælos qui jam sunt solidi, in fine mundi redigendos & redituros in materiam fluidam, è qua quasi chao & abysso primùm formati sunt, Genes. 1.

Verùm hæc sententia suas quoque patitur difficultates; nam Primò, remanet quæstio, quomodo ignis conflagrationis aget in cælos solidos & incorruptibiles, ut eos redigat in materiam fluidam?

Secundò, cæli post diem judicii videntur fore solidiores quàm modò sunt, quia duraturi in æternum.

Tertiò, cæli cum Beatis quibus servierunt in hac vita, in die judicii quasi resurgent in perfectiorem statum & formam: ergo erunt perfectiores, ac perfectiores & solidiores habebunt formas & dotes quàm habeant modò. nam Apostolus Roman. 8. 20. docet omnem creaturam vanitati, id est mutationi & corruptioni, jam esse subjectam, expectare verò resurrectionem, ut per eam in libertatem gloriæ filiorum Dei asseratur. C Et Isajas, ac ex eo S. Petrus hic, cælos novos creandos promittit. Rursum Isajas cap. 30. 26. ait lucem lunæ fore instar solis; solis verò septuplo fore majorem. quæ omnia arguunt cælos in fine mundi non redituros in suum chaos suamque primævam materiam; sed longè elegantiores, formosiores & præstantiores fore quàm sint modò.

Quocirca alii insignes Philosophi & Theologi, ut planè verbis S. Script. ac præsertim S. Petri hoc loco satisfaciant, utque cum iis concilient Philosophiam & Aristotelem, qui potiùs S. Scripturam sequi quàm præire debet, dicunt, Primò, cælos esse incorruptibiles hoc modo, quòd naturaliter nec à se, nec à corporibus sibi subjectis, putà ab elementis, corrumpi possint: eosdem tamen corrumpi posse a virtute superiori & potentiori, ideoque à Deo corrumpendos esse sub diem judicii per ignem conflagrationis mundi, qui à Deo de novo excitaD bitur ad hoc, eritque nostro igne elementari superior, efficacior & ardentior. Sunt enim rerum incorruptibilium varii gradus & ordines, alii aliis perfectiores. Angeli enim magis sunt incorruptibiles quàm cæli: carent enim materia, suntque substantiæ planè simplices, incorporeæ & spiritales, ideoque planè incorruptibiles. Quare cæli respectu angelorum sunt corruptibiles, incorruptibiles verò respectu corporum inferiorum & elementorum.

Secundò asserunt, cælos per ignem conflagrationis arsuros & liquandos, utpote ex aqua compactos, constrictos, & quasi conglutinatos, ut ab omni sorde & fæce purgentur, fiantque puriores & subtiliores. Id enim disertè ait hic S. Petrus, & Isajas cap. 34. 4. & c. 51. 6. ac inter recentiores fusè noster Adamus Tannerus dissertatione de cælis q. 11. Audi Isaiam cap. 34. *Et tabescet* (id est, liquescet instar ceræ) *omnis militia cælorum, & complicabuntur sicut liber cæli, & omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de vinea & de ficu*, hoc est, ut explicat Christus Matth. 24. 29. *Stellæ cadent de cælo*; militia enim, id est, milites cælorum non sunt alii, quàm

stellæ

stellæ & sidera. Cæli ergo & stellæ liquabuntur & solventur, ita tamen ut iidem quoad substantiam maneant, eamdemque numero materiam & formam substantialem retineant; sed ea ratione, ut utraque perficiatur, novamque unionem dotesque & qualitates illustriores recipiat, adeò ut videantur effici novi cæli, nova terra, novus mundus, ut ait Isaias & Apocal. 21. 5. *Ecce nova facio omnia.* nam cùm lux ex substantia solis & cælorum naturaliter quasi profluat, cùm tunc perfectior futura sit lux, videtur perfectior quoque futura substantia solis & cælorum. In resurrectione enim universali erit resurrectio, renovatio & glorificatio non solius hominis, sed cælorum, terræ, & totius mundi, qui hominibus electis servivit & compassus est. Quare in præmium huius passionis & servitutis, cum homine resurgente resurget ad gloriam. Sicut ergo homo moriens post mortem resurget idem numero quoad substantiam, sed iam perfectam & gloria donatam, ideoque immortalem & incorruptibilem: sic pariter cæli per conflagrationem liquati & purgati, manente eadem numero forma & substantia, quasi resurgent ad suam gloriam cum maiori luce, subtilitate, unione, indeque incorruptione & æternitate donabuntur. Quare sicut homo idem resurget, non alius, ne unus patiatur & mereatur, & alter qui nec passus nec meritus est, resurgat; sic iidem prorsus cæli qui homini patiendo servierunt, resurgent, non alii, ne illi qui homini servierunt intereant, & alii pro eis præmientur. Exemplum est in metallis, ut ferro, ære, auro, argento. Sicut enim aurum igne liquatur, ut ex eo fiat pulcher scyphus aureus, ita ut manente eadem forma & substantia auri, illa ipsa tamen per ignem arte & figura perficiatur & illustretur: sic quoque cæli & elementa igne conflagrationis solventur & liquabuntur instar glaciei & ceræ, sed ita, ut eadem manente forma & substantia, ad novam perfectionem & gloriam reformentur & resurgant. Eosdem enim numero quoad substantiam mansuros cælos & elementa, colligitur ex illo Eccles. 1, 4. *Generatio præterit, & generatio advenit: terra autem in æternum stat.* Et c. 13. 14. *Didici quòd omnia opera quæ fecit Deus, perseverant in perpetuum.* Et psal. 148. 6. *Statuit ea in æternum & in sæculum sæculi: præceptum posuit, & non præteribit.* Hoc est quod disertè ait Apostolus Rom. 8. 20. *Vanitati enim creatura subiecta est non volens, sed propter eum qui subiecit eam in spe: quia & ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis.* Eadem ergo creatura quæ nunc vanitati, id est passioni & corruptioni, subjecta servit homini, speratque ab ea liberari, cum homine resurgente liberabitur, & resurget ad gloriam, non alia: alioqui enim non esset resurrectio, sed alterius creaturæ creatio. Et Isajas c. 30. 26. *Erit*, ait, *lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septempliciter sicut lux septem dierum.* Manebit ergo eadem luna, idem sol, sed septuplo clarior. erit enim tunc novum gloriæ, felicitatis & æternitatis sæculum, cujus auctor erit Christus, qui proinde vocatur *pater futuri sæculi*, Isajæ 9. 6.

Quare tunc cæli, sol, luna & stellæ non redibunt ad primævam abyssum fluidam, quæ creata est initio mundi, Genes. 1. 1. Sic enim redirent ad suum rude & informe chaos, & miseriora essent quàm modò sint; sed longè speciosiora, quàm ex abysso formata sunt, resurgent, ut conformentur hominibus sanctis resurgentibus ad gloriam, eosque sua specie oblectent & beent. Hac ratione nihil detrahitur, sed potiùs additur Aristoteli. Ille enim solùm naturam spectavit, juxta quam dixit cælos esse incorruptibiles; quod verum est. Sed S. Script. præter naturam tradit Dei decretum, ac gratiam & gloriam, qua Deus supernaturaliter homines, & propter homines cælos, totumque orbem reformabit & beabit: reformari autem nequit, nisi quod priùs periit, id est, dissolutum aut liquatum est. Fides ergo hic corrigit, imò elevat naturam, ac S. Script. Philosophiam, ac Paulus Aristotelem informat & perficit. Denique liquari non est corrumpi: aurum enim liquando non corrumpitur, sed perficitur: sic cæli, licèt incorruptibiles, liquabuntur, ut magis solidentur. Confirmantur hæc omnia per maculas & faculas, quas recentiores Mathematici per tubum opticum conspexerunt in sole & planetis, ipseque ego conspexi. Item per Mercurium, Venerem & Martem, qui circa solem assiduè gyrare per eumdem tubum sunt deprehensi. Rursum per novas duas stellas quæ circa Saturnum, & quatuor alias quæ circa Jovem per eumdem sunt visæ. Ad hæc per cometas qui supra lunam apparuerunt, qualis fuit nuperus anno Domini 1618. quem supra lunam extitisse Mathematici ex nulla ejus parallaxi, sive ex nulla aspectus mutatione in qualibet intuentium distantia asseverarunt. Insuper per novas stellas quæ in cælo sidereo subinde apparuerunt & rursus disparuerunt, qualis apparuit in Cassiopœia anno Domini 1572. Omitto Josue c. 10. 12. stetisse solem, eumque retroactum sub Ezechia. 4. Reg. 20. 11. ac eclipsim inusitatam passum patiente Christo. Matth. 27. 45. Quæ omnia significant cælos non omnino esse immutabiles & incorruptibiles, sed Deum ut suam in eis ostendat potentiam, ac herile jus & dominium, pro libito illos alterare & immutare, ac disponere & præparare ad ultimam plenamque immutationem, qua eos planè incorruptibiles ac immutabiles, imò gloriosos efficiet in omnem æternitatem: quare tunc perfectiores & solidiores quàm modo, sint oportet. Hæc omnia videntur exigere verba Script. toties & tam clarè de cælis immutandis, imò perituris, novisque faciendis iterata ab Isaja, S. Petro, S. Paulo, S. Iohanne, Davide & aliis: illaque ad illorum explicationem & expletionem videntur sufficere, ut patet ea inter se conferenti. Vide S. August. libr. 21. de Civit. 8. ubi narrat Dei nutu stellam Veneris miro portento mutasse colorem, magnitudinem, figuram, cursum ad stuporem Astrologorum. Idem lib. de Urbis excidio refert prodigium, quo ardente cælo terraque tremente, Constantinopolitanæ urbi excidium Deus comminari videbatur anno Domini 396. Denique si ignis agit Dei virtute in spiritus, putà in dæmones & animas damnatas, cur idem non agat eadem virtute in cælos corporeos?

Ex dictis colligunt nonnulli (licèt alii id negent) in fine mundi à Deo cælos innovandos esse non tantùm accidentaliter, sed & substantialiter. hoc enim significat illud Isajæ 65. v. 17. *Ecce creo cælos novos & terram novam.* Et Apoc. 21. 1. *Vidi cælum novum, & terram novam. Primum enim cælum & prima terra abiit.* Sicut enim in resurrectione licèt idem numero homo resurrecturus sit, tamen is, ut videtur, substantialiter perfectior erit quàm fuerit priùs. Accipiet enim novam substantialem perfectionem & unionem, qua anima intimiùs, arctiùs, perfectiùs, nobiliùs unietur corpori, quàm antè fuerit unita, ita ut homo novus resurgat quasi homo cælestis, gloriosus, impassibilis, immortalis, tam enim arcta erit unio animæ cum corpore, ut ampliùs solvi non possit, ita ut ex ea homo fiat immutabilis & incorruptibilis, qui antea erat mutabilis, mortalis, miser & corruptibilis: quare tunc perfectius esse accipiet, quod semper subsistere & durare possit, imò corrumpi aut alterari nequeat. Idem proportionaliter fiet in cælis. Ita inter alios docet D. Thomas, & ex eo D. Soto in 4. dist. 49. qu. 4. art. 5. ubi impassibilitatis & immortalitatis corporum beatorum causam intrinsecam dat, eorumdem perfectam cum anima unionem. Dos, inquit, impassibilitatis non est qualitas, sed ipsa animæ informatio perfecta & indissolubilis, quæ dat corpori esse perpetuum. Anima enim beata potens est corpus resurgens indissolubiliter informare, ad eum modum quo forma cæli suam informat materiam. Ita enim arctè alligat sibi potentiam materiæ, ut non sit ampliùs ulli alterationi aut passioni pervia, quæ a sua natura corpus distrahat. Adde; quòd anima tunc informans corpus id ad quemdam spiritualitatis gradum elevabit, ut sibi ad nutum subdatur & serviat, juxta illud 1. Corinth. 15. 44. *Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale*, uti explicat S. August. libr. 13. Civit. cap. 20. Hæc D. Soto. Idem docet noster Salmeron in hunc S. Petri locum, Delrio in c. 1. Genes. & multi alii initio citati, quorum dicta lectori expendenda & dijudicanda relinquo.

ELE-

ELEMENTA VERO CALORE (græcè *καυσούμενα*, id est *æstuantia*, hoc est, præ æstu & ardore, ut ait v. 12.) SOLVENTUR.] Per *elementa* accipe aerem inferiorem & aquam: nam de terra mox subdit eam esse exurendam. Ignis verò vel purgatione non eget, vel si in crassiore & fumosa sit materia, eam urendo & consumendo seipsum purgat & clarificat. *Elementa* ergo hic accipe media inter cælum & terram, putà mare & aerem nobis vicinum, ex quibus omnia mixta conflantur & constant.

An aqua & ignis evanescat.

Porrò τὸ *solventur* sic aliqui explicant, q. d. Corrumpentur, peribunt & evanescent. ita Beda hic censet in die judicii peritura planè duo elementa, scilicet ignem & aquam; duo verò renovanda, scilicet aerem & terram. De aqua idem docent Andr. Cæsariensis, Aretas, Anselmus, Haymo & Rupertus in Apocal. 21. 1. ubi dicitur: *Et mare iam non est*. Verùm alius illius loci est sensus. Quare longè veriùs est, elementa alteranda tantùm esse ut mutentur in melius, non verò corrumpenda: pertinent enim omnia ad integritatem universi. *Solventur* ergo, id est, vi ignis extenuabuntur, & quasi liquabuntur, ut ab iis separentur vapores, fæces exhalationes, aliæque res crassæ & impuræ eis permistæ; sicut in conflatorio solvitur aurum, dum vi ignis liquatur ut ab eo separetur scoria, æs, omnisque alia impuritas ei commista, ut purum putum restet & effulgeat aurum. ita S. Thom. Titelman. Cajetan. hic, & Doctores Scholastici in 4. dist 48.

TERRA AUTEM, ET QUAE IN IPSA SUNT OPERA (tum à natura, tum arte ab hominibus facta, putà mixta omnia) EXURENTUR.] Hinc patet mixta omnia esse exurenda, ac in cinerem terramque convertenda, ut in primigenium sui elementum remeent & sedeant. *Cùm enim*, ut doctè ait noster Lessius loco iam citato, *omnia illa ad usum temporalis vitæ hominum condita sint, cessante illa vita nulli erunt usui, ac proinde resolvenda sunt in sua principia ex quibus compacta, & suis elementis restituenda. Itaque exuretur terra profundissimè, & omnia opera quæ in ea sunt: exurentur montes & montium fundamenta, dissolventur omnia saxa & metalla, & rupes instar ceræ liquescent; exuretur mare, ita ut consumatur quidquid in eo est terrenum vel concretum: denique exuretur quidquid in aere est materiæ inflammabilis.* Et paulò inferiùs: *De mari exurendo non habemus locum expressum, colligitur tamen ex verbis S. Petri, cùm dicit, Elementa ignis calore solvenda. Est enim quid valdè mixtum & impurum; unde debet dissolvi & purgari. facile erit Deo per ignem accendere & dissolvere quidquid in mari est inflammabile. Hinc Apocalyps. 21. facta renovatione mundi dicit Johannes: Et mare jam non est; non quòd elementum aquæ sit abolendum (cùm ad constitutionem mundi pertineat tamquam una ex principalibus ejus partibus) sed quia hoc mixtum quod propriè mare dicitur, non ampliùs erit; nec aqua, quæ est portio istius mixti, alveo eodem continebitur, ita ut speciem maris præbeat; sed erit limpida instar crystalli, terramque undique operiet, sicut tempore diluvii, ut multi volunt: vel si non totam operiat, alia ejus erit dispositio & forma quàm modò sit, cùm navigationi & aliis usibus nostræ mortalitatis inservit.* Hippolytus oratione de Consummatione sæculi: *Fluvius igneus*, inquit, *egrediens cum furore instar maris sævi, exuret montes & colles, & mare delebit, & aërem inflammatione dissolvet. Delebit mare, intellige non consumendo aquarum naturam, sed purgando, sicut dictum est; aget enim hic ignis non solùm vi naturæ, sed ut instrumentum divinæ potentiæ; sicut venæ quæ siccatæ sunt aqua diluvii, Genes. 8. Itaque non mirum si possit brevi tempore terram profundissimè exurere montes, saxa & metalla dissolvere, & in ipsis aquis quidquid admistum est absumere. Sicut hæc omnia incredibili fragore & strepitu, saxis ignitis & cinere in aerem altissimè ejectis, flamma fumo permixta in cælum exeunte, torrentibus sulphureis, & liquatorum vi ardoris saxorum, passim decurrentibus. Si enim hæc omnia interdum in uno monte ardente fiunt, idque cum tanta elementorum perturbatione, ut mundus periturus videatur; quid fiet cum tot montes & tota terra ab imo ardebit?*

An paradisus exuretur.

Ex dictis patet improbabile esse quod censet Moses Barcepha lib. de Parad. c. 18. nimirum paradisum terrestrem ab igne conflagrationis mundi fore immunem, A quamvis vacuum & nulli usui futurum: nam paradisus aquis diluvii obrutus interiit. Minùs malè dicunt alii, paradisum servandum esse parvulis, ut post judicium in eo degant per omnem æternitatem. Sed & hi errant: tota enim terra & omnia quæ in ea sunt exurentur, uti significat hic S. Petrus.

Lignum crucis ab igne intactum.

Porrò lignum crucis Christi ab hoc igne fore immune, illudque quasi triumphale Christi trophæum cælis esse inferendum canit Sibylla lib. 6. carm. dicens:

O lignum felix in quo Deus ipse pependit:
Nec te terra capit, sed cæli signa videbis,
Cum renovata Dei facies ignita micabit.

Idem innuit Christus Matth. 24. 13. *Tunc parebit signum filii hominis*, quod licèt Abulens. & Jansenius, ac Ansel. in Elucid. accipiant de signo crucis in aere picto, tamen de ipsissima Christi cruce exponit S. Chrysost. homil. de cruce & latrone, Waldens. tom. 3. de Sacram. tit. 20. cap. 158. Idque innuit S. Cyrillus Catech. 13. S. Ephrem serm. de Vera pœnit. c. 4. Ac probabile esse censent Gretserus lib. 1. de Cruce cap. 92 & Suarez 3. p. tom. 2. disp. 57. sect. 2.

Mor. cor à terra avellendum.

B Moral. hinc disce nulli rei terrenæ cor tuum affigere; quia omnis illa exurenda est in die judicii. igne enim conflagrationis exurentur omnes flores omnes gemmæ, omne aurum, omnia metalla, omnes equi, omnia jumenta, omnia animalia, omnes plantæ, omnes arbores, omnes horti, omnia palatia, omnes picturæ, omnes agri, omnes libri, etiam S. August. S. Ambrosii, S. Basil. quin & S. Script. omnes bibliothecæ. Et si ita ardebunt res inanimæ & insensibiles quæ culpa carent, quomodo ardebit cupiditas & voluntas hominis tot culpis inquinata & scatens? Ite nunc mortales, ædificate palatia hortos adornate, aurum sine fine congerite, deliciis affluite. Hæc omnia vobiscum brevi exuret ignis ille divinus. *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.*

CUM IGITUR HAEC OMNIA DISSOLVENDA SINT, QUALES OPORTET VOS ESSE IN SANCTIS CONVERSATIONIBUS ET PIETATIBUS?] Est conclusio, qua acrem adhibet fidelibus stimulum ad Christianam vitam ac pietatem, omnemque C virtutem & studium bonorum operum. VERS. 11.

Præparatio ad adventum Christi.

EXPECTANTES ET PROPERANTES IN ADVENTUM DIEI DOMINI] S. August. de Fide & operibus cap. 14. legit, *ad præsentiam diei Domini*, quasi hunc unum spectantes, hoc unum agentes. *Qui enim unum quid maturè transigit, is properat: qui multa simul incipit neque perficit, is festinat*, ait Agellius. Hoc est enim unum illud, quod necessarium asserit Christus Marthæ Lucæ 10. 42. Nam hoc uno adepto, omnia adipiscimur; uno hoc perdito, omnia perdimus. Ita ad diem Domini properabat S. Johannes, utpote sibi bene conscius & avidissimus ut suo Jesu frueretur: *Veni*, inquit *Domine Jesu*, Apocal. ult. Hoc est quod quotidie ex præscripto Christi oramus: *Adveniat regnum tuum*. Causam dat S. Augustinus in psalm. 66. *Gaudere judicandum, qui timueris judicaturum*. Idem exemplum dat seipsum ante conversionem lib. 6. Confess. cap. ult. *Nec me revocabat*, inquit, *à profundiore voluptatum carnalium gurgite, nisi* D *metus mortis & futuri judicii, qui per varias quidem opiniones, numquam tamen recessit de pectore meo. Et disputabam cum amicis meis Alipio & Nebridio de finibus bonorum & malorum, Epicurum accepturum fuisse palmam in animo meo, nisi ego credidissem post mortem restare animæ vitam & tractus meritorum, quod Epicurus credere noluit.* Nam, ut ait Paulus 2. Timoth. 4. 8. *Justitiæ corona reposita est iis qui diligunt adventum ejus.* Quo loco Anselmus: *Adventum judicis*, inquit, *non diligunt, nisi qui in causa sua habere se justitiæ meritum sciunt*. Et Theodoretus: *Amat Domini adventum, qui illius leges sequitur, & ex illis vitam instituit.* VERS. 12.

Quærit autem Chrysost. quonam modo quis diligat adventum Christi? & respondet: *Si de ejus præsentia gaudet; qui verò in ejus gaudet præsentia, digna gaudio facit; opes omnes, si opus sit, atque ipsam animam ponet ut bonis fruatur æternis, ut secundùm ipsius adventum congrue habita mereatur aspicere cum fiducia, cum gloria, cum claritate: hoc est, diligere adventum ejus. Qui illius adventum diligit, omnia faciet ut ante universalem illum, singu-*

latis

lariessiat ad eum quidam Salvatoris adventus. Quis verò iste est? audi dicentem ipsum Dominum nostrum: Qui diligit me, mandata mea servabit, & veniemus ego & Pater, & mansionem apud eam faciemus.

Quin & Seneca ad Martiam cap. 23. *Sapientis*, ait, *animus totus in mortem prominet: hoc vult, hoc meditatur, hac semper cupidine fertur in exteriora tendens.* Et Plato in Gorgia, quem citat Theodoret. lib. 11. de Curand. Græcor. affect. *Rhadamanthus* (quem Gentiles credebant esse judicem mortuorum) inquit, *nihil sane aliud hominis novit, neque quis sit ille, neque ex quibus parentibus ortus, sed solùm cernat malusne ille sit: quod ubi comperit, ad Tartarum eum demittit. animam vero conspicatus quæ sanctè vitam peregit, idiotæque, aut ulterius qui veritatem coluerit, Philosophi præsertim, animam nactus, qui soli sibi vacaverit, neque multarum præterea rerum in vita sollicitus fuerit, amanter illam excipit, atque ad beatorum insulas mittit.* Unde infert Plato: *Mihi quidem ò Callicles his rationibus persuasum plane iam est, idque unum maxime aspicio, ut quam sanissimam animam judici Rhadamantho ostendam. Missas igitur faciens quas multi appetunt dignitates, veritatique incumbens curabo, ut quantum in me sit, quam optimus homo vivam; cumque mihi moriendum sit, mori homo quàm optimus.* Et mox quemlibet ad idem studium adhortans: *Neque enim*, ait, *tibi ipsi ullas afferre poteris suppetias, cum tibi causa ita fuerit, & mortisque judicium: sed cùm veneris in conspectum judicis, hiabis attonitus, tenebrasque & vertiginem patieris*, &c. Si hæc Plato, quid faciet Christianus?

David. Hæc profundè meditans regius Propheta psalm. 76. 6. *Cogitavi*, inquit, *dies antiquos, & annos æternos in mente habui. Et meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum.* Alii legunt *scopabam*, id est, variis cogitationibus & meditationibus quasi verrebam, versabam, excutiebam: vel a scopo: q. d. Ad scopum suum dirigebam. ita Genebr. Hebræa; unde Symmachus vertit, *rimabar*; S. August. & Theodor. *scrutabar*, Romanum Psalterium, *ventilabam*; S. Hieron. ad Sunniam, *sarriebam*, uti sarculo ex agro eruuntur herbæ inutiles & noxiæ; idem S. Hieron. in Psalterio vertit, *fodiebam tamquam agrum, ut ibi mitterem semen doctrinarum Domini*; Aquila, *scalpebam*; Chald. *pervestigabam*; alii, *vexabam spiritum meum*. Hæc omnia significant exactum, profundum & frequentem retractatum, discussionem & examen cogitationum & operum quod faciebat regius Propheta, & quilibet justus parans se ad mortem & diem Domini quotidie facere debet.

S. Basilii. Quocirca S. Basil. in psalm. 33. *Si quando*, ait, *senseris te ad peccatum incitari, ad mentem revoca formidabile illud, nec ulli mortalium tolerabile Christi judicium, in quo quidem index præsidet in alto throno, astabit autem omnis creatura pertrepida & intremiscens: eo singuli quique sistentur, de his examinandi quæ quisque gessit in vivis. Deinde eos qui mala perpetrarunt, horrendi quidem & tristes circumstabunt ignem spirantes, vultum præferentes nocti assimilem præ mœrore & hominum odio. Subin conspiciet barathrum in imum patens, tenebras impermeabiles, ignemque obscurum urendi quidem vim habentem, luce autem destitutum.*

PER QUEM CÆLI ARDENTES SOLVENTUR] *Cælos* intellige inferiores, putà aereos. Superior enim aeris pars pingui vapore & halitu inflammabili plena est, ait S. August. 20. Civit. 18. Addunt alii cælos etiam superiores, puta sidereos (hi enim propriè vocantur cæli, præsertim cùm ab elementis distinguuntur, uti hic fit) quos æthereos & ætherem esse, ideoque inflammari posse & debere arbitrantur, ut superiùs dixi. ita Serarius hic nervosè contendit igne exurendos esse Primò, cælos sidereos; Secundò, aerem; Tertiò, aquam; Quartò, terram, ita ut hæc quatuor quoad substantiam, putà formam, intereant, solaque superstit eorum materia cum igne devorante & cælo empyreo. vide dicta v. 10.

ET ELEMENTA IGNI ARDORE (*καυσούμενα*, id est *æstuantia*) TABESCENT] *τακήσεται*, id est liquescent instar metalli in fornace liquati, ut dixi v. 10. S. August. loco citato legit: *Ardore ignis decoquentur.* Sicut enim aurum in conflatorio tabescit, id est liquatur & extenuatur, ut ab eo omnis fex & materia extranea abradatur, illudque purius & splendidius evadat; ita & tabescet, id est extenuabitur aer & æther, ut omnes exhalationes & fæces abradantur, ipseque purior & splendidior enitescat. Nam sicut per resurrectionem corpora hominum non mutabuntur in aliam substantiam aut corpus, sed quasi per fornacem colabuntur & ab omni corruptione purgabuntur, itaque quasi coquentur ut sint æterna; ita planè fiet toti mondo per ignem conflagrationis. Scriptura enim mundum dicit fore æternum. psal. 92. v. 2. & psal. 118. 89. atque ita explicat & conciliat hæc loca Psaltes psal. 101. v. 27. & 28. unde & hic v. 13. S. Petrus ait cælos innovandos, id est, non substantia, sed qualitate tantùm & perfectione fore immutandos. Idem docet S. Paulus Rom. 8. v. 21. Atque eodem modo paulò antè v. 6. dixit S. Petrus mundum diluvio periisse, cùm tamen substantia mundi diluvio non perierit, sed tantùm ejus species & decor. ita S. August. 20. Civit. 16. & 18. S. Hieron. in c. 18. Isajæ, & alii. Per *elementa* accipe terram, aquam, & aerem eis vicinum; superior enim aeris regio cælis vicina cælorum nomine comprehendi videtur, uti dixi v. 7.

Vers. 13. NOVOS VERO CÆLOS] tum sidereos, tum aereos: *novos*, ut Sanctorum novitatem & gloriam repræsentent, ait Oecum. *novos*, inquam, vel quoad substantiam, uti multi volunt citati v. 10. vel potiùs secundùm qualitatem: *Quia lux lunæ erit sicut lux solis, & lux solis septempliciter sicut lux septem dierum*, ait Isajas c. 30. 26. Idem proportionaliter accidet ceteris stellis ipsisque cælis. ita S. Gregor. 17. Moral. c. 5. *Utraque hæc* (cælum & terra) inquit, *per eam quam nunc habent imaginem transeunt, sed tamen per essentiam sine fine subsistunt.* Figura enim mundi, id est imago, transibit, non substantia, ait S. August. vel potiùs Gennad. de Eccles. dogmat. c. 70. Dicit ergo S. Petrus ad consolandos animandosque fideles tot ærumnis & mortibus exagitatos, ut cogitantes revirescentes veteris mundi in novis cælis exuvias, meminerint Sanctis pariter damna fugientis vitæ in immortalitatis lucra converti, ac cum novis cælis novum expectent corpus beatum & gloriosum.

Ad cælum suspirabat Simeon Stilites. Quocirca hos cælos novos continuò suspexerunt, & ad eos aspirarunt omnes Sancti. Celebris fuit Simeon Stilites, qui stetit in columna usque ad extremum senium, eique pedem ferrea catena astrinxit. Causam dat Theodor. oculatus testis in ejus Vita, potà in Philotheo c. 30. *In ea*, ait, *degit cælum assiduè visione apprehendens, & ut ea quæ sunt super cælos contempluretur sibi vim afferens, mentis enim volatum non impediebat ferri vinculum.* Et interiùs: ut se magis ab hominum consortio & contactu abduceret, *Primum*, inquit, *jussit ædificari columnam sex cubitorum, deinde duodecim, postea autem viginti, nunc autem sex & triginta, cupit enim in cælum evolare, & ab hac terrena conversatione liberari.* Et sub finem: *Accepit etiam doctrinæ donum, & bis quotidie facit admonitiones, jubens in cælum suspicere & evolare, & à terra discedere, & regnum quod expectatur visione apprehendere, & gehennæ minas timere, & terrena contemnere, & futura exspectare.*

S. Mechtildis. Mirum est quod de S. Mechtilde scribit Lud. Blosius in append. de quatuor sanctis feminis: *S. virgo Mechtildis*, inquit, *cùm feria quarta post diem Paschæ in Missa incoharetur: Venite benedicti Patris mei; ipsa ingenti & insolita lætitia repleta dixit ad Dominum: O si una essem ex illis benedictis, qui hanc dulcissimam tuam vocem audituri sunt! Et Dominus ad eam: Certò scias, te unam ex illis esse. & ne nihil dubites, ecce ego do tibi cor meum in pignus amoris, & in domum refugii, ut semper maximeque in hora mortis tuæ consolationem & requiem in eo invenias. Ab eo tempore cœpit mira devotione erga cor Jesu affici. Unde & frequenter dicebat: Si scribi deberent omnia bona quæ à benignissimo corde Domini mei accepi, nullo quamlibet grandi volumine scribi possent. Instante autem hora mortis, Dominus Jesus eam lumine divinitatis suæ totam illustrans, blanda voce invitavit his verbis: Veni benedicta Patris mei, posside paratum tibi regnum à constitutione mundi. Igitur beata illa anima expirans in cælum ad suavissimum Jesu cor evolavit.*

Quocirca viri timorati & sancti quotidie crescunt & proficiunt in abdicatione rerum temporalium, & studio cælestium, ut hac quasi scala Jacob (Genes. 28. 12.) in cælum conscendant, juxta illud Davidis psalm. 83. 3. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Beatus vir cujus est auxilium abs te: ascensiones in corde suo disposuit in valle lacrymarum in loco quem posuit. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem:*

& Polychronii.

tutem; videbitur Deus deorum in Sion. Id fecit magnus ille Polychronius, de quo Theodor. in Philotheo cap. 24. *Est,* inquit, *divino incensus desiderio, & est terrenis omnibus superior, & corpori alligatus mentem habet alatam, & quæ fertur in sublime, aeremque traiicit & æthera, & cælis fit sublimior, & perpetuò divinam visione apprehendit contemplationem; nec potest illinc unquam mentem detrahere. quin etiam cum iis qui adveniunt colloquentes, superna mente peragrat.*

ET NOVAM TERRAM] novo decore, puritate & fulgore splendentem, ut cum Sanctis, quibus servivit, quasi glorificetur, eorumque oculos mentesque oblectet. Paludan. in 4. dist. 48. q. 1. censet, quòd hic fulgor terram pervadet, & pertinget usque ad limbum puerorum, eorumque oculos & corpora postquam resurrexerint illuminabit & recreabit: alioqui enim ipsi velut cæci in perpetuis degerent tenebris. Alii, ut Catharin. & Salmeron, hic censent pueros hosce futuros in terra quasi in quodam paradiso terrestri, ideoque perficiendos in cognitione naturali, ut Philosophos omnes superent, contemplaturos Deum in suis creaturis, eumque amaturos & laudaturos, quin & visitatione ac revelationibus angelorum gavisuros. Sed falluntur, dum eos censent fore beatos beatitudine naturali: cùm enim damnandi sint pœna damni (licèt non sensus) putà carentia visionis beatificæ, ad quam creati erant, uti contra Pelag. docet S. August. hær. 88. epist. 106. lib. 1. de Peccat. merit. c. 23. & alibi, damnati dicendi sunt potiùs quàm beati. Ceteroqui probabile est eos in terra vitam commodam acturos. nam limbus puerorum eorum corpora, quæ resument in die judicii, non capiet: erunt enim facilè mille milliones parvulorum, qui toto orbe per tot sæcula sine baptismo mortui erunt in peccato originali. Adde, tot corpora ibi naturaliter esse non posse sine mœrore & pœna sensus (quam tamen parvulis communiter adimunt Theologi:) hanc enim causaret loci obscuritas, conclusio, depressio, squalor, angustiæ, &c. Rectè enim ait Tobias c. 5. 12. *Quale gaudium mihi erit, qui in tenebris sedeo, & lumen cæli non video?* Vide Lessium de Attribut. divin. lib. 13. c. 23. ubi ex S. Thoma, Scoto, Marsilio D. Soto, aliisque Scholasticis docet, parvulos hosce comparituros in judicio universali, excepturos pœnam damni, sed perficiendos in intellectu, voluntate, aliisque naturæ facultatibus (erit enim tunc communis totius naturæ renovatio & instauratio) ut contenti & læti in omnem æternitatem concorditer & amicè vivant, ac Deum ament & laudent, quòd se à peccato actuali & gehenna præservarit, tantisque naturæ donis ornarit, ut res creatas, ac præsertim animæ suæ excellentiam, æque ac angelorum contemplari valeant, indeque Creatorem admirari & glorificare: alioqui enim essent otiosi per omnem æternitatem. Nec enim credendum est Deum tot milliones animarum velle esse semper in otio, & quasi frustrà in orbe. Si enim, ut passim docent Doctores in 2. dist. 33. quos citat & sequitur Gabr. Vasquez 1. 2. disp. 134. c. 3. parvuli, Deo ita providente, non sentient mœrorem ob amissione regni cælestis, eò quòd illud sua culpa non amiserint; cur non credamus eos in communi totius orbis instauratione pariter perficiendos in ordine bonorum naturalium, ut Deum agnoscere, amare & laudare valeant, itaque vitam quietam & jucundam agant? Hæc Lessius, eaque multis rationibus confirmat. Quæ si vera sunt, quis locus parvulis hisce aptior erit quàm terra? utpote in qua solem, cælos, astra, mare, ceteraque creata intueri & contemplari poterunt, ex iisque Deum amare & laudare.

Parvuli in peccato originali mortui ubi & qualiter vivēt.

Dices, Job 26. 10. dicitur: *Terminum circumdedit aquis, usque dum finiantur lux & tenebræ*, id est, vicissitudo diei & noctis: ergo ea cessante, uti cessabit in die judicii, aquæ excedent suos terminos, rursumque operient terram, uti operuerunt in mundi primordio: itaque futurum censent probabiliter S. Bonavent. D. Soto in 4. dist. 49. q. 2. art. 4. & alii. Sed responderi potest Primò τὸ *usque dum finiantur lux & tenebræ*, esse proverbium, significans idem quod semper & perpetuò. Sic enim explicat Jerem. cap 5. 22. dicens: *Qui posuit arenam terminum mari, præceptum sempiternum quod non præteribit.* alioqui enim terra aquis operta, esset invisibilis, & ad primum chaos rediret; ex quo à Deo fuit deducta die tertia mundi, cùm discooperta fuit & ab aquis separata, Genes. 1. 9. tuncque suam formam & decorem accepit. Secundò, dici potest, quòd mare in fine mundi multas rursum terras operiet, at non omnes; saltem parvulis locum vacuum relinquet. Ut ut est, Deo facile erit parvulis resurgentibus locum congruum sive in terra, sive sub terra, sive ubi ei libuerit, instruere & aptare.

Terra post diem judicii decorāda.

Porrò Guilel. Parisiensis apud Dionys. Carthus. in 4. dist 47. asserit viros sapientissimos censere, quòd post diem judicii & conflagrationem mundi terra rursum floribus, gemmis, arboribus, fontibus, aliisque similibus ornamentis sit vestienda, tum ad ejus mundique decorem, tum ad Sanctorum oblectationem, tum ad parvulorum sine baptismo defunctorum, qui in ea degent, recreationem. Idem censent Catharin. hic, Picus Mirandul. in Heptaplo, Abulens. in cap. 25. S. Matthæi q. 542. 548. ac Serarius in Judith. c. 16. q. 2. Audi Anselmum in Elucidario: *Terra*, inquit, *quæ in gremio suo corpus Domini confovit, tota erit ut paradisus: & quia Sanctorum sanguine est irrigata, odoriferis floribus, rosis, violis immarcescibiliter erit perpetuò decorata.* Alii tamen, ut Oecumen. idipsum negant.

SECUNDUM PROMISSA EIUS EXPECTAMUS] Novos enim cælos novamque terram promisit Deus Isaiæ 65. 17. & c. 66. 22. & c. 64. 4. *Oculus*, inquit, *non vidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te.* quò alludit S. Petrus, ideoque ait, *Expectamus.* Rursum Christus sæpè suis promittit regnum cælorum: hoc autem erit in cælis novis. Denique S. Johannes Apocal. 21. 1. promittit cælos novos & terram novam, sed post S. Petrum: post hanc enim epistolam scripta est à S. Johanne Apocalypsis. *Grandis audaciæ puræque conscientiæ est regnum Dei postulare, & judicium Dei non timere*, ait S. Hieron. in c. 6. Matth.

Justitia cælorum. Primò.

IN QUIBUS JUSTITIA HABITAT] Quænam justitia? omisso errore Origenis 1. Periarchon c. 7. qui Platonem secutus cælis animam & mentem, ac consequenter peccatum, justitiam & sanctitatem tribuit; Primò Philippus Solitarius lib. 3. Dioptræ c. 6. per *justitiam* accipit Deū: hic enim quasi sol justitię in cęlis novis habitabit.

Secundò.

Secundò & meliùs, q. d. In cælis hisce nostris habitat misericordia tolerans peccatores, in cælis verò novis habitabit justitia, quæ non admittet quidquam coinquinatum in illas ingredi. Apocal. 21. 27. Rursum justitia divina cuique vel in cælis novis, vel in terra nova assignabit pro meritis locum ad præmium, vel pœnam, eumque constantem & perpetuum absque ulla mutationis spe vel metu: nam Sanctis assignabit cælum, impiis infernum, pueris in peccato originali decedentibus terram. Hoc est quod Cyrillus lib. 3. in Genes. ait, Christum omni maledictione terram liberaturum, cùm dabit cælos novos & terram novam. &, ut ait S. Ambrosius lib. 5. epist. 21. tunc omnia creata quæ priùs fuerunt instrumenta flagitiorum, iis extinctis, quantum in ipsis est, pietatem & justitiam colent, quæ idcirco dicitur in iis habitare. Hinc aliqui per catachresin per *justitiam* accipiunt mundi innovationem, splendorem & decorem. Hic enim congruit justitiæ ac mundo jam à peccatis & peccatoribus expiato, ideoque quasi justo & sancto. ita S. Ambrosius loco citato.

Tertiò.

Tertiò, simpliciter & planè, *justitia*, id est sanctitas, putà justi & sancti. q. d. Mundus hic vetus instaurationem expectans omnium scelerum est officina & sentina: at mundus per Christum judicem innovatus, exclusis & in tartara relegatis sceleribus & sceleratis, erit dumtaxat locus & sedes justitiæ ac justorum & sanctorum: hi enim erunt incolæ & domini novi cæli & novæ terræ: tunc enim Deus erit omnia in omnibus, 1. Corinth. 15. 28.

Mysticè, cæli novi & terra nova, sed animata, sunt Sancti: in his enim habitat justitia, omnisque virtus & sanctitas, juxta illud, *Cæli enarrant gloriam Dei. In omnem terram exivit sonus eorum*, psal. 18. v. 1. & 5. quod de Apostolis mysticè explicat S. Paulus Rom. 10. 18.

PROPTER QUOD CHARISSIMI HÆC EXPECTANTES, SATAGITE, σπουδάσατε, id est, omni studio, omni cura, omnibus viribus & nervis contendite, IMMACULATI, ἄσπιλοι, id est, *sine macula*, scilicet graviori & mortali: nam omnes veniales in hac vita cavere est impossibile: ET INVIOLATI (ἀμώμητοι, id est *irreprehensibiles*) INVENIRI EI] Nam, ut ait S. Paulus Ephes. 1. 4 *Elegit nos in ipso* (Christo) *ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus in charitate.* Et Coloss. 1. v. 22. VERS. 14.

32. v. 22. *Reconcilliavit in corpore carnis eius per mortem exhibere nos sanctos, & immaculatos. & irreprehensibiles coram ipso.* Præclarè Sanctus Bernardus de Triplici jud *Debet*, ait, *quisque quantum potest se irreprehensibilem exhibere, primùm quidem coram Deo, sed deinde etiam coram hominibus.* Tum allatis Sancti Petri verbis subiicit: *Tribus siquidem modis providemus bona coram hominibus, id est habitu, actione, sermone. Habitu ne sit notabilis, actione ne sit reprehensibilis, sermone ne sit contemptibilis. Tribus etiam modis coram Deo, cogitatione, affectione & intentione; nam & cogitatio debet esse sancta. Vnde scriptum est; Cogitatio sancta servabit te; & affectio pura & intentio recta. Sunt autem tria ista, id est cogitatio, affectio, intentio in anima; sed in ea quoque propriis singula locis distincta videntur. Nam cogitatio in memoria est, affectio in voluntate, intentio in ratione.*

Nota τὸ *ei*, cùm ait, *inveniri ei.* q. d. Primò, *ei*, id est, ab ipso quem nihil latet. Secundò, *ei*, id est, in judicio ipsius, quod falli nequit, quodque nemo potest evadere. Tertiò. *ei*, id est, in conspectu ejus qui omnia præsens intuetur. Quartò, *ei* id est, ad honorem & gloriam illius, ut illi placeatis, non hominibus; ut illius honorem promoveatis, non vestrum; ut ab illo præmium & gloriam recipiatis, non à mundi principibus. Ita Deus Abrahæ perfectionis ideam præscribens: *Ambula*; ait, *coram me, & esto perfectus*; Septuag. *place in conspectu meo, & esto inculpabilis*, seu irreprehensibilis. Sanctus Augustinus lib. 16. de Civit. c. 26. legit absolutè: *Place, & esto sine querela.* Cùm simile Thaletis Milesii monitum recitasset Tullius lib. 3. de Legibus, nimirum assiduè volutandum animo esse, non solum facta atque dicta, verùm etiam cogitata divinis oculis patere; præclarè adiecit; *Omnem virtutis Philosophiam hoc uno verbo Thales complexus est.* Addit explicatiùs Valer. Maximus libr. 7. c. 2. §. 7. *Vt non solùm manus, sed etiam mentes puras habere vellemus, cùm secretis cogitationibus nostris cœleste numen adesse credidissemus.* Ita Jacob patriarcha moriturus benedicens filiis Joseph, ait: *Deus in cuius conspectu ambulaverunt patres mei*; Septuag. *Deus, cui placuerunt patres mei in conspectu ejus.* Ita David psalm. 114. 9. *Placebo*, ait, *Domino in regione vivorum*; Hebr. *Ambulabo coram Domino in terra viventium.* Ita Abel *in omnibus quæcumque gerebat, Deum putabat esse præsentem*, ait Joseph 1. Antiq. 4. Ita Henoch *ambulavit cum Deo*; Septuag. *beneplacuit Deo*, Genes. 5. 24. Quidni placeat Deo, qui ita vivit, ut cogitet semper Deum sibi esse præsentem? Ita *Noe vir iustus atque perfectus cum Deo ambulavit*; Septuag. *placuit Deo*, Genes. 6. 9. Ita Abraham: *Dominus*, ait, *in cuius conspectu ambulo*; Septuag: *Dominus Deus, cui placui ante ipsum.* Seneca Gentilis Lucilio hoc vitæ honestæ dat consilium epist 25. *Sic vive, tamquam sub alicuius boni viri, ac semper præsentis oculis.* Pientiùs S. August. Soliloq. c. 14. Christianis hunc sanctæ vitæ dat stimulum: *Magna nobis est indita necessitas iuste rectèque vivendi, qui cuncta facimus ante oculos Iudicis cuncta cernentis.*

Moral. de Dei præsentia:

Addit S Petrus τὸ *in pace*, ut scilicet existentes immaculati & inviolati, Primò, pacem habeatis cum Deo, cum proximo & cum propria conscientia: magnum enim bonum est pax conscientiæ qua anima domitis passionibus tranquilla est, suique regina & domina. Unde hæc pax exuperat omnem sensum, & custodit corda & intelligentias nostras, ait S. Paulus Philip. 4. 7. vide ibi dicta. Secundò ut adventum Domini, mortem scilicet & judicium, vobis bene conscii expectetis animo pacato, sereno, hilari & fidenti: hæc ergo pax est effectus & præmium immaculatæ & inviolatæ mentis.

Antistropha huic S. Petri sententiæ est illa S. Pauli monentis Titum cap. 2. 12. *Vt abnegantes impietatem & sæcularia desideria, sobriè & iuste & piè vivamus in hoc sæculo expectantes beatam spem & adventum gloriæ magni Dei.* Et illa 2. Corinth. 7. 1. *Has ergo habentes promissiones charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei* & cetera. Uterque verò accepit & didicit à Christo dicente & docente Lucæ 12. 35. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus vestris, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum.* ubi vide S. Greg. S. August. & S. Ambros. Anteriùs idem monuerat Eccles. c. 18. 19. dicens: *Ante iudicium interroga teipsum, & in conspectu Dei invenies propitiationem.* Et: *Ne verearis usque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum.* Quin & Salomon: *In omnibus viis tuis*, ait, *cogita illum, & ipse diriget gressus tuos*, Proverb. 3. 6. Et Tobias ad filium c. 46. *Omnibus*, ait, *diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum.* Et David. psalm. 17. 23. *Quoniam omnia iudicia eius in conspectu meo, & iustitias ejus non expuli à me: & ero immaculatus cum eo, & observabo me ab iniquitate mea.* Et Michæas cap. 6. 8. *Indicabo tibi ô homo quid sit bonum, & quid Dominus requirat à te, utique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo.* S. Ignatius quoque ad Heronem. *Memento*, ait, *Dei, & non peccabis.* Et Clemens Alexandr. 3. Pædag. cap. 5. *Hac solùm ratione fit ut quis numquam labatur, si Deum semper sibi adesse existimet.*

ET DOMINI NOSTRI LONGANIMITATEM SALUTEM ARBITRAMINI] q. d. Hortatus sum vos, ut sanctè vivendo expectetis & desideretis adventum Domini; interim tamen nolo vos queri de ejus tarditate, ac dicere, *Tardat Dominus promissionem suam*, v. 9. Sed potiùs arbitrari, sentire & existimare, quòd hæc ejus longanimitas protendatur, nobisque exhibeatur ad salutem, tum nostram tum malorum aliorum, ut scilicet omnes à peccatis resipiscant, aut certè virtutes & merita bonorum operum accumulent, quorum coronas & præmia æterna à Christo judice accipient: sicut de facto hæc Dei longanimitas multis est saluti, qui alioqui periissent, adeoque per eam completur omnis Sanctorum & electorum numerus. Vers. 15.

SICUT ET CHARISSIMUS FRATER NOSTER PAULUS SECUNDUM DATAM SIBI SAPIENTIAM SCRIPSIT VOBIS] commendans tum Dei longanimitatem peccatores expectantem ad pœnitentiam, tum puritatem vitæ, fidem, spem, &c. quæ hac epistola vobis commendavi. Id facit Paulus tum epist. ad Rom. c. 2. 4. *An ignoras*, ait, *quoniam benignitas Dei ad pænitentiam te adducit?* ita Oecum tum epist. 1. ad Corinth. cap. 3. & 15. sed præsertim epist. ad Hebr. c. 3. 6. & 10. v. 36. ubi Dei longanimitatem nobis debere esse saluti hisce verbis significat: *Patientia*, ait, *vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes reportetis repromissionem. Adhuc enim modicum aliquantulum qui venturus est veniet. & non tardabit: iustus autem meus ex fide vivit.* Cùm enim ait Petrus *Scripsi vobis*, videtur denotare Hebræos: ad Hebræos enim præcipuè scripta est hæc S. Petri epistola, utpote quorum ipse quasi Christ successor & vicarius, propriam sibi curam assumpserat. ita Catharin. Salmeron. & alii hic, ac Baron. anno Christo 60. & Bellarm. lib. 1. de Verbo Dei c. 7. Nota hìc charitatem & unionem S. Petri cum S. Paulo, cui tam luculentum sapientiæ divinæ dat elogium & testimonium; ex quo sanè S. Paulò ejusque epistolis magna accessit auctoritas. S. Petri enim & summorum Pontificum ejus successorum est, Canonicas Scripturas à non Canonicis secernere, probare & definire. S. Petri judicium secutus S. Dionys. Areopag. cap. 2. & 7. Divin. nomin. S. Paulum vocat solem, perfectorem, ducem & sapientiæ abyssum, ab eoque se suam Cælestem & Ecclesiasticam Hierarchiam accepisse testatur. Et S. Hieron. epist. 61. ad Pammach. S. Paulum, eisque vocem vocat *vas electionis, tubam Evangelii, rugitum leonis nostri, flumen eloquentiæ Christianæ.* S. Augustinus in psalm. 147. *Nihil*, ait, *nobis isto viro notius, nihil suavius, nihil in Scriptura familiarius est.* Naziánz. orat. 33. Paulum vocat discipulum piscatorum (Apostolorum) simul & magistrum. vide dicta Proœmio in S. Paulum, ubi sapientiam aliasque dotes S. Pauli multis demonstravi.

Moral. Mirare hìc & imitare candorem, humilitatem, integritatem & charitatem Sancti Petri, qui

divini honoris studiosus, sui negligens, adeò dilaudat, imò canonizat epistolas S. Pauli, cùm tamen sciret in iis se taxari, suumque errorem & lapsum toti orbi propalari, Nam Galat. 2. 11. de eo sic scribit S. Paulus: *Cùm autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat*, &c. Notent hoc Doctores & Scriptores, qui aliorum dicta & scripta suis contraria vituperant, impugnant, lacerant. Notent & discipuli qui suos antagonistas supplantare satagunt, quia in re magis se quàm suos æmulos infamant: produnt enim suam superbiam, invidiam, odium, immodestiam, insipientiam. Quantò satiùs acerbius contra se dicta dissimularent, & silentio premerent, sic enim se sapientes, magnanimos, Christianos, religiosos ostenderent, horum enim decus in unica virtute consistit.

Vers. 16. In quibus sunt quædam difficilia intellectu] Græcum ἐν οἷς est masculinum; unde non potest referre epistolas, utpote generis feminini; sed ipsa dicta & scripta, sive ea quæ scripsit Paulus, in quibus sunt multa difficilia. Unde liquet contra Calvinum & Lutherum, Scripturas non esse faciles, & cuique etiam idiotæ perspicuas. Respondet Calvinus, ejusque hyperaspistes Beza, τὸ ἐν οἷς referri ad τὸ τοῦτο, quod præcessit, putà ad res de quibus scripsit Paulus: hæ enim cùm sint de Deo trino & uno, Christo crucifixo, similibusque fidei arcanis, sunt intellectu difficiles. *Ne quis ergo*, ait Beza, *hinc putet errorem stabiliri, impius enim & blasphemus est qui nuper scripsit, verbum Dei ita esse obscurum, ut quocumque modo illud accipias, controversiis religionis decidendis non sufficias*. Hæc ille, sibi lucifer, aliis tenebrio, imò erro & impostor. Subdit S. Petrus: *Quæ indocti & instabiles depravant, sicut & ceteras Scrip.* Ubi Nota τὸ *ceteras*: hæc enim vox denotat ipsas S. Pauli epistolas: hæ enim numerantur inter ceteras Script. Canonicas. q. d. Depravant epistolas S. Pauli, sicut & ceteras. Prophetarum & Apostolorum Scripturas, quas quia difficiles sunt intellectu, in alienos sensus detorquent. Adde difficultatem epistolarum S. Pauli sat convinci ex tot & tantorum Patrum & Doctorum in eas Commentariis, qui tamen sensa mentemque Pauli non adæquant, multoque minùs exhauriunt. Item ex perpetuo hæreticorum de earum intellectu tum inter se, tum cum Catholicis litigio & dissidio. Denique ex ipso earum intuitu & lectione. Legat quilibet epistolam ad Hebræos, & mille in ea inveniet difficultates.

Depravant] στρεβλοῦσιν, id est, *detorquent* S. Scripturas, quæ sunt *originalia instrumenta Christi*, ait Tertull. cap. 2. de Carne Christi. Idem de Præscript. cap. 17. *Tantum*, ait, *veritati obstrepit adulter sensus; quantum corruptor stylus*. Nam, ut ait S. August. tractat. 18. in Johan. aliunde *natæ sunt hæreses, nisi dum scriptura bona intelligantur non bene, & quod in eis non bene intelligitur, etiam temerè & audacter asseritur*. vide Vincentium Lirinens. contra hæreses. Sic etiamnum hodie nostri hæretici depravant epistolas S. Pauli, eisque suas hæreses tuentur, adeò ut Calvinus clamet pro se, putà pro suo prædestinationis & reprobationis fato, pro fide sola justificante, pro servo arbitrio, &c. stare Paulum & Augustinum. Lutherus verò inter alia ausus fuit depravare verba illa Pauli Rom. 3. 28. *Arbitramur justificari hominem per fidem*, addendo *solam*.

Moral. Notent hic concionatores, qui nimis licenter S. Script. ad suos conceptus, volentes nolentes trahunt & torquent, se id faciendo illam depravare. Qui enim in alienos sensus eam detorquent, hi eam depravant: vis enim & mens S. Scriptur. non in verbis, sed in sensu consistit. qua de re plura dixi in Procemio in Min. Prophet. Quin imò S. Gregor. libr. 6. epist 7. reprehendit eos, qui in Cyriaci Episcopi ordinatione præ gaudio clamaverant: *Hæc dies quam fecit Dominus*, eo quòd hæc verba propriè dicta sint de Christo, psal. 117. *In creatura autem laudem*, inquit, *vox illa dari non debuit, quæ soli convenit Creatori*.

Ad suam ipsorum perditionem] qui ipsa Dei verba, oracula & diplomata violant & depravant. Si enim qui literas regis falsificat reus est læsæ majestatis humanæ; utique qui literas Dei falsificat, reus est læsæ majestatis divinæ, ideoque perditioni & gehennæ obnoxius.

Vers. 17. Vos igitur fratres præscientes, putà præmoniti à me de periculo, custodite, id est, ut vertunt Tigurina, Pagninus & S. August. de Fide & oper. c. 14. *cavete*, ne insipientium, græcè ἀθέσμων, id est, *impiorum*, nefariorum ex legum, putà hæreticorum qui depravant epistolas S. Pauli aliasque Script. errore traducti; Tigurina, *abducti*; græcè συναπαχθέντες, id est, *simul cum aliis abducti*, excidatis a propria firmitate] fidei, pietatis, gratiæ & virtutis Christianæ. Unde ait Paulus: *Optimum est gratia stabilire cor*, Hebr. 13. 9. Pro *errore* græcè est πλάνη: unde stellæ erraticæ vocantur planetæ, quo innuit hæreticos esse planetas & errones, qui nusquam fixi consistant, sed per varias hæreses oberrent, & ab una in aliam & aliam, ac tandem in atheismum dilabantur.

Vers. 18. Crescite verò in gratia, et in cognitione Domini nostri et Salvatoris Jesu Christi] Idem precatur & hortatur Paulus: *Non cessamus*, inquit, *pro vobis orantes, ut impleamini agnitione voluntatis Dei, in omni bono opere fructificantes, & crescentes in omni scientia Dei, in omni virtute confortati*. Coloss. 1. 10. Nam, ut ait S. Leo serm. 8. de Passione, *Omnes de die in diem proficiendo per pietatis augmenta tenentur: quantumlibet enim quisque justificatus sit, habet tamen dum in hac vita est quo probatior esse possit & melior: qui autem non proficit, deficit; & qui nihil acquirit, non nihil perdit*. Gratiam præponit cognitioni: quia crescere in gratia utilius est & magis necessarium, quàm crescere in cognitione, multi enim plebeii & rudes crescunt in gratia, & non in cognitione, hique superabunt multos doctos & litteratos in gloria cælesti. Crescere autem in cognitione Jesu Christi Salvatoris, est crescere in cognitione divinitatis, humanitatis, redemptionis, resurrectionis, gratiæ, gloriæ, omnibusque mysteriis & beneficiis Jesu Christi; unde sequitur incrementum charitatis & amoris ejusdem. Sanè quisque Christianus quotidie deberet crescere in cognitione, meditatione & amore Jesu Christi Salvatoris sui: ita cresceret pariter in meritis, & in corona ac gloria cælesti. Dicit hoc Petrus contra hæreticos qui se *Gnosticos*, id est, scientes & in cognitione perfectos, vocabant & jactitabant, cùm essent ignorantes & errantes. Veri enim Gnostici sunt fideles qui suam ignorantiam fatentur, ac student crescere in cognitione rerum salutis, ideoque assiduè orant cum Psalte. *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua*.

Ipsi gloria et nunc, et in diem æternitatis. Amen] putà in omnem æternitatem, quamdiu durat dies æternitatis. Æternitas enim est quasi una dies, unumque hodie constans semper & perennans, ut dixi v. 8. Vel *in diem*, id est, in tempus æternitatis, putà æternum quod imaginamur æternitati Dei coexistere, ut illam animo concipere & aliquo modo apprehendere possimus. *dies* enim sæpè pro tempore capitur: imaginamur enim millia & milliones annorum semper sibi succedentium, idque sine fine, ut æternitatem mente concipiamus. Sic David ait psalm. 76. 6. *Annos æternos in mente habui*. Significat hic S. Petrus fideles debere perpetuò vita & voce glorificare Deum, ipsique optare gloriam non præsentem & hodiernam dumtaxat, sed perennem & æternam, ac jugiter cum Ecclesia canere: *Gloria Patri & Filio & Spiritui sancto. Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum*. Hoc enim faciunt canuntque perpetim Beati in cælo, quorum vitam, laudem & felicitatem nos in hac vita inchoare decet, ideoque mentem abstrahere à rebus terrenis, caducis & momentaneis, eamque figere in cælestibus, stabilibus & æternis? Præclarè S. Leo serm. 2. de Passione in fine: *Magni nominis militiam*, inquit, *magnæ professionis suscipimus disciplinam. Sectatores Christi discedere à regia non licet via, sed dignum est temporalibus non occupari ad æterna tendentes*. Idem serm. 1. de Resurrect. *Ex qualitate*, ait, *temporalium actionum, differentia retributionum pendent æternarum*. Et inferiùs: *Pro transactis habeantur quæ ex maxima parte jam non sunt, & mens intenta mansuris ibi desiderium suum figat, ubi quod offertur æternum est*. Quocirca Ecclesia nos docet Deum orare, *ut te rectore & duce sic transeamus per bona temporalia, ut non amittamus æterna*; transeundum enim est per temporalia & transitoria, hærendum in fixis & æternis. Et S. Basilius in psalm. 48. agens de divitiarum contemptu: *Ne esto*, inquit, *circa præsentia hæc pusillo aut dejectiore animo, quin potiùs vitam illam expectate beatam perpe-*

Fidelis est imitari vitam cælitum.

sus, nec ullo sine claudendam. Patheticè verò B. Petr. Chrysologus sermon. 124. *Quid stupemus? ubi sumus? Quis est iste qui nos eludit somnus? Quæ est ista, quæ nos tenet oblivio lethalis? Quare non cælo mutamus terram? Quare non caducis emimus æterna? Quare non perituris manentia comparamus?* Næ ille altè stertit qui ad hæc vehementia tonitrua, fulminaque verborum non expergiscitur. Nec minùs ardenter in sæculi asseclas intonat Nazianzenus orat. 16. *Quis prætereuntia præteribit? Quis stabilibus & æternis mentem adiunget? Quis de præsentibus rebus tanquam de abeuntibus cogitabit? Quis picturam à veritate: quis umbram à vita sempiterna discernet?* Congruenter & Seneca epist. 110. *Quid miraris? Quid stupes? Pompa est. Ostenduntur ista res, non possidentur: & dum placent, transeunt: ad veras potiùs te converte divitias.* Denique S. Bernard. in Meditat. cap. 4. clarè & nervosè, *Dic mihi*, ait, *ubi sunt* A *amatores mundi, qui ante pauca tempora nobiscum erant? Nihil ex eis remansit, nisi cineres & vermes. Attende diligenter quid sunt, vel quid fuerunt. Homines fuerunt sicut tu: comederunt, & biberunt, riserunt, duxerunt, in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descenderunt.* Unde concludit idem in Sententiis: *Infelix proinde qui in hujus vitæ lubrico fidens, perituram insumis operam: nec advertis quoniam vapor est, & ad modicum parens; & vanitas vanitatum.* Si sapis ergo optasque esse felix:

VIVE VERITATI,
VIVE IMMORTALITATI,
VIVE ÆTERNITATI.

Hæc sollicitissima meditatio debet esse sapientis, ut quoniam brevis dies istius vitæ, & incerta sunt spatia, nunquam sit mors morituro improvisa, nec inordinatum incidas finem, qui se novit esse mortalem. S. Leo serm. 5. de jejunio 7. mensis.



COMMENTARIUS IN PRIMAM S. JOHANNIS EPISTOLAM.

PROOEMIVM.

Epistolæ hujus auctoritas.

TRIA hic ex more præmitto. Primum de epistolæ auctoritate. Secundum de auctore. Tertium de argumento.

Quoad primum. De fide est hanc epistolam esse Script. Canonicam. Hic est sensus communis totius Ecclesiæ, expressus tum alibi, tum in Concil. Trident. sess. 4.

Ubi Nota, duplices esse libros Canonicos S. Scripturæ. Primi vocantur Protocanonici, quasi primi canonis, eò quòd omni ævo apud omnes habiti sint Canonici, ita ut de eorum auctoritate nullus umquam orthodoxus dubitarit.

Secundi vocantur Deuterocanonici, quasi secundi canonis, eò quòd aliquando Ecclesia aut Patres de eorum auctoritate dubitarint, posteriori tamen ævo ab omnibus in canonem sunt recepti. Tales sunt liber Esther, Baruch, Danielis pars, Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, duo Machabæorum, partes quædam Evang. S. Marci, Lucæ & Johannis, epistola ad Hebræos, epistola Jacobi, secunda Petri, secunda & tertia Johannis, epistola Judæ, Apocalypsis. Ceteri omnes sunt Protocanonici: ergo inter eos est epistola hæc S. Johannis, excepta una ejus particula, de qua suo loco. vide Bellarm. libr. 1. de Verbo Dei ca. 4. Hoc est quod de ea ait Euseb. libr. 3. Histor. 24. *Inter ea quæ Johannes scripsit post Evangelium, etiam prior illius epistola cum à recentioribus, tum a veteribus absque ulla hæsitatione recipitur*, quin & ab hæreticis priscis æquè ac modernis. Et S. Aug tract. 7. in epist. 1. Johannis: *Canonica*, ait, *est ista epistola, per omnes gentes recitatur. orbis terræ auctoritate retinetur, orbem terrarum ipsa ædificavit.* Et Dionys. Alexandr. apud Euseb. libr. 7. Histor. cap. 20. *Evangelium*, ait, *& prima Johannis epistola non solùm vitiis carent, sed etiam summa cum verborum elegantia, maxime sententiarum pondere, & concinna elocutionis dispositione prescripta sunt: tantùm abest ut vox aliqua barbara, aut solæcismus, aut imperitus, aut rudis sermo in iis reperiatur.*

Auctor.

Quoad secundum. Consentiunt pariter Orthodoxi auctorem epistolæ esse S. Johannem Apostolum, uti habet ejus inscriptio. Idipsum satis indicat stylus epistolæ per omnia consentiens Evangelio S. Johannis, utpote candidus, & charitate melleus. plane indicans suum fontem, putà pectus S. Johannis candidum & charitate melleum. Ad hæc, eadem in hac epistola quæ in Evangelio inculcat, ut soleriter advertit Euseb. libr. 7. hist. ca. 25. *Qui attente legit*, inquit *inveniet utrimque frequenter vitam, lucem, dehortationem à tenebris, creberrime veritatem, gratiam, gaudium, carnem ac sanguinem Domini, judicium, peccatorum remissionem, dilectionem Dei erga nos, præceptum nos invicem diligendi, servanda esse cuncta præcepta, redargutionem mundi, diaboli & Antichristi, promissionem Spiritus sancti, adoptionem Dei, fidem ubique a nobis expetitam, ubique Patrem & Filium: & si per omnia character utriusque notetur, prorsus unus & idem Evangelii & epistolæ color reperiatur.*

S. Johannis dotes.

Quis, qualis & quantus fuerit S. Johannes, colligitur Primo, ex eius stirpe & cognatione. Ipse enim præ Apostolis, ceterisque viris omnibus sanguine proxime attigit Christum, eique fuit consanguineus in secundo vel tertio gradu.

A Fuit enim S Johannes filius Zebedæi & Salomes, quam multi putant fuisse filiam S. Annæ, æquè ac fuit B. Virgo. Unde S. Chrysost. Actor. 1. 5. Johannem vocat fratrem Domini. Et S. Brigida li. 1. Revel. c. 10. S. Johannem vocat sororium Christi, quod natus sit ex matris Christi sorore ac consequenter B. Virginis fuerit nepos & Christi consobrinus. Idem sentiunt Beda præfat. in S. Johan. S. Bernard. de Lament. Virg. Hugo de S. Victor. & Glossa in c. 1. ad Galat. Albert. Magn. in c. 19. Johan. Abulensis in c. 20. Matt. 4 q. 54. §. 3. S. Antonius Gerson & alii multi, adeò ut Johannes EcKius serm. 2. de S. Anna, asserat eos qui negant S. Johannem fuisse Christi consobrinum, repugnare SS. Patribus & Ecclesiæ, ipsique Scripturæ. Verùm hoc aliis minùs placet, qui censent S. Annam non nisi unam habuisse prolem, scilicet B. Virginem, id enim magis videtur decuisse & gravitatem S. Annæ, & dignitatem B. virginis ac Christi, ut docent Euthym. Theophyl. S. Thom. Jansen. Canisius Baron. Canus, quos citat & sequitur Francis. Suarez 3. p. tom. 2. disp. 5. sect. 4. Iidem tamen sentiunt S. Johannem fuisse consanguineum

Fuit consanguineus Christi.

B Christi.

Porrò L. Dexter, eiusque continuator Helecas Episcopus Cæsaraugustanus in Chronico, quod nuper in Hispania produit, tradunt Zebedæum fuisse fratrem S. Barnabæ, ac habuisse duos filios, Jacobum & Johannem Apostolos, ac duas filias, quarum una nupta fuerit S. Petro, altera S. Andreæ. Additque Helecas: *Zebedæus qui & Aristobulus, pater Joannis & Jacobi Apostolorum, fuit e septuag. duobus discipulis. Hic cum S. Petro Romam venit. inde missus in Angliam Episcopus, Martyr occubuit anno secundo Neronis. Salome uxor Zebedæi, mater S. Johannis & Jacobi anno ætatis 90. Christi 42. die 24. Maii sanctissime decessit Verulis in Italia, quæ prius cum Jacobo filio peragravit Germaniam, Angliam & Italiam prædicando.* Verùm horum fides sit penes Dextrum & Helecam. Nam, ut alia taceam, Verulis quiescit Maria Jacobi, ut habet Martyr. Rom. 25. Maii. Hæc autem passim censetur fuisse mater Jacobi minoris, non majoris, qui fuit frater S. Johannis. nam Marci 15. 40. expressè Maria hæc vocatur mater *Jacobi minoris, & Joseph*, ac distinguitur à Salome. Unde & Mariæ Salo-

C me, quæ fuit mater S. Johannis & Jacobi majoris, transitus in Martyrol. Rom. consignatur alio die, putà 22. Octobr. ubi & Hierosolymis diem obiisse dicitur. Quare viri eruditi suspicantur hæc & similia non esse genuina L. Dextri, (cui S. Hieron. dedicavit lib. de Script. Eccles.) sed finitiri alicujus tenebrionis, qui Dextri sibi nomen arrogarit, ut eo se suique cerebri sensa tegeret & honestaret.

Ex quo colligitur S. Johannis sapientia & sanctitas. Sicut enim sol radiis suis ea magis illustrat, quæ magis ipsi sunt vicina, ita ut quo aliquid soli est vicinius, eo magis ab ipso illustretur: sic pariter Christus quasi sol justitiæ oriens ex alto per incarnationem, radios suæ gratiæ magis diffudit in eos quos carne conjunctos habuit, & ex quorum carne carnem assumpsit. Ita B. Virginem summis gratiæ donis præ omnibus hominibus & angelis dotavit, quia illam in matrem elegit: pari modo S. Josephum præ ceteris illius ævi viris sanctificavit, quia eum in nutricium

& quasi

& quasi in patrem elegit. Idem fecit S. Anna quasi aviæ suæ, S. Joachimo quasi avo, S. Jacobo majori & minori, S. Judæ, S. Simoni Thadæo, quos sibi cognatos creavit Apostolos; ac Johanni Baptistæ, quem sibi cognatum, ut patet Lucæ 1. v. 36. suum fecit paranymphum, ideoque inter natos mulierum eo non surrexit maior, Matth. 11. v. 11.

Socius S. Petri.

Secundò, quantus fuerit S. Johannes, colligitur ex eo quòd inter Apostolos fuerit præcipuus, & post Petrum quasi primus, imò Petri socius, ut patet Actor. 1. 13. & c. 3. 1. & c. 8. 14. unde Paulus Galat. 2. 9. *Iacobus*, ait, *Cephas & Iohannes, qui videbantur columnæ esse, dexteras dederunt mihi & Barnabæ societatis.*

Aquila.

Tertiò, ex eo quòd inter quatuor Cherubinos repræsentantes quatuor Evangelistas Ezech. 1. 10. Apoc. 4. 1. S. Johannes comparetur aquilæ, eò quòd mentis acie & volatu omnes transcendens, ad ipsum Dei sinum penetrarit, indeque intonarit mysterium generationis Verbi, dicens: *In principio erat Verbum*, &c. Aquila enim dicta est ab acutè videndo, quasi acula ab acumine, licet nonnulli ab aquilo colore vocem ducant; est enim aquilus color fuscus & subniger ab aqua denominatus, ait Pierius Hieroglyph. 19. cap. 21. Unde S. Hier. de Script. Eccles. in Iohanne & Papia: *Clangat*, ait, *tuba Evangelica filius tonitrui, quem Iesus amavit plurimùm, qui e pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit.* Origen. hom. 2. in diversos, loquens de S. Iohanne: *Vox*, ait, *spiritalis aquilæ auditum pulsat Ecclesiæ. vox altivoli volatilis non aerem corporeum, vel æthera, vel totius mundi sensibilis ambitum supervolitantis, sed omnem theoriam ultra omnia quæ sunt & quæ non sunt, citivolis intimæ Theologiæ pennis clarissimæ supernaque contemplationis obtutibus transcendentis supervolat itaque B. Iohannes Theologus non solùm quæ intelligi ac dici possunt, verùm etiam quæ superant omnem intellectum & significationem supervehitur, extraque omnia ineffabili mentis volatu in arcana unius omnium principii exaltatur.* Et mox: *O beate Iohannes, non immeritò vocaris Iohannes, id est, cui donatum est. Cui enim Theologorum donatum est, quod tibi donatum est; abdita videlicet penetrare mysteria?* Deinde cùm dixisset Petrū typum gerere actionis, Iohan. verò contemplationis, subdit: *Spiritale igitur petaurum, citivolum, deivolum, Iohannem dico Theologum, omnem visibilem & invisibilem creaturam superat, omnem intellectum penetrat, & deificatus in Deum intrat se deificantem*, &c. *non enim aliter potuit ascendere in Deum, nisi prius fieret Deus.* Additque Paulum raptum in tertium cælum & paradisum, Iohannem verò plusquam hominem raptum supra omnes cælos in paradiso paradisorum, hoc est, in causa omnium audisse unum Verbum, per quod facta sunt omnia, ideoque in Deum quasi transmutatum fuisse. Hinc S. Dionys. Areopag. epist. ad S. Iohannem eum vocat *solem Evangelii.*

Rursum quòd S. Iohannes à Christo nuncupatus sit Boanerges, id est, filius tonitrui, Marci 3. 17. hoc est, fulmen. Fuit ergo ipse Ceraunius, id est, fulmineus, tonans & fulminans: *eius enim oratio erat tonitru, quia vita eius erat fulmen*; quod de S. Basil. ait Nazianz. in eius Elogio. Unde S. Epiphan. hær. 73. *Iohannes*, ait, *reverà tonitrui filius per propriam suam grandiloquentiam, velut ex quibusdam nubibus à sapientiæ ænigmatibus, piam nobis de Filio intelligentiam persuasit.*

Virgo.

Quartò, quòd unus ipse omnes Sanctorum gradus & laureas meruit, eosque heroicos & primos. Iohannes enim primò, ob excellentem animi puritatem fuit terrestris angelus, angelos superans, non natura, sed virtute, illibatæ virginitatis. Secundò, idem fuit Patriarcha, quia

Patriarcha.

solus ipse ceteris Apostolis diutissimè superstes fuit. communis omnium fidelium pater, basis & columen. Unde S. Hieronym. de Script. Eccles. in Iohanne: *Totas*, inquit, *Asiæ fundavit rexitque Ecclesias.* Tertiò, idem fuit Apostolus, Episcopus, Hierarcha, Doctor, Evangelista, Propheta in Apocalypsi; Martyr, tum quia Christo in cruce assistens, omnes eius dolores & mortis agones per compassionem & amorem intimum sustinuit; tum quia Romæ à Domitiano in dolium ferventis olei fuit immissus, esto per miraculum illæsus exiverit. Unde Polycrates apud Eusebium lib. 5. hist. cap. 23. scribens ad Victorem Roman. Pontif. *His accedit*, ait, *Iohannes, qui super pectus Domini recubuit, qui sacerdos fuit, qui laminam auream gestavit, qui Martyr & Doctor extitit, qui tandem Ephesi mortē consopitus occubuit.*

Apostolus, Evangelista, Propheta, Martyr.

A De lamina aurea, quam in fronte gestavit S. Iohannes; quasi coronam episcopatus insigne, astipulatur S. Hieron. de Script. Eccles. in Polycrate, & Niceph. lib. 2. cap. 44. Idem de S. Jacobo dixi in epistolæ ejus Prooemio. Quocirca aptè vocatus est *Iohannes*: Hebr. *Iehochanan*, & crasi *Iochanan*, id est, *gratia Dei*, vel potiùs *misertus est Deus*, aut *gratiosus Deo*; perinde ac Baptista illi coævus eadem de causa ab angelo vocatus est Johannes, Lucæ 1. 13. Johannis enim Baptistæ gratias ac dotes habuit Johannes Evangelista, & insuper alias majores, quas jam recensui & recensebo, adeò ut Christus inter duos hos Johannes fuerit quasi sol inter Jovem & Lucinam: Baptista enim fuit præcursor, Evangelista pedissequus Christi. Fuit ergo Johannes quasi filius Charitum, filius gratiarum, in quo scilicet ornando & decorando omnes Charites, omnes gratiæ conspirasse videantur, adeoque tres Christianorum Charites sunt Christus & uterque Johannes.

Iohannes, id est, gratiosus Deo.

Quintò, quia Johannes Christo præ cæteris Apost. fuit familiaris, & quasi à secretis: unde ipse passim se vocat discipulum quem diligebat Jesus. Hinc & transfigurationi B ejus ac orationi in horto, secretisque ejus miraculis interfuit: unus ipse in ultima cœna super pectus Christi recubuit, quod summum mutui & reciproci amoris fuit indicium, æquè ac fomentum & augmentum: è Christi enim pectore arcana divinæ sapientiæ, & gratiarum altiora præ ceteris fluenta potavit, ut ait S. August. tract. 18. in Johannem; atque supra templum Verbi recumbens, aulam divinæ plenitudinis scrutatus est, ait S. Ambros. in psal. 118. octon. 2. & S. Hieron. in Ezech. cap. 2. *Iohannes*, ait, *recubuit in pectore ejus, ut hauriret fluenta sapientiæ, ut posset dicere: In principio erat Verbum; quia enim in pectore Christi sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, meritò super pectus ejus recumbis, quem maiore ceteris sapientiæ & scientiæ singularis munere donat*, ait Beda homil. de S. Johanne. Et Laurent. Justin. libro de Agone Christi cap. 5. *Sapientia*, ait, *arcana contemplando rimaris, curris per angelos, discurris per archangelos, ceterasque spirituum legiones considerationis penna percurrendo rimaris: tibi nunc panduntur indicibiles sapientiæ thesauri, tibi reserantur revelationum sacra mysteria, divinitatis altitudo, æterna Verbi generatio & cælestis gloriæ triumphale regnum.* Quin & Plutarch. lib. 1. C Convivi. q. 3. *Locus*, inquit, *infra dominum uxoris & liberorum est, qui in sinu esse dicebantur.* Fuit ergo Johan. filius Christi, ideoque in sinu ejus, quasi Beniamin recubuit.

Christi secretarius.

Portò, quanta ex eo charitatis zelique incendia hauserit, patet ex gestis ejus, non tantùm in fundandis Ecclesiis quaquaversum, sed etiam in curanda singulorum, etiam perditorum, salute. Ex uno exemplo disce cetera. Narrat Euseb. ex Clem. Alex. libr. 3. Hist. 23. S. Johannem Episcopo cuidam commendasse adolescentem quemdam, qui seductus à sociis tandem factus sit princeps latronum. Reversus S. Johannes ad Episcopum: *Age*, inquit, *ò Episcope, depositum repræsenta, quod tibi ego planè & Christus commendavimus, Ecclesia teste quam regis. Iuvenem illum repeto à te & animam fratris.* Cùmque ille suspirans diceret eum mortuum esse, Deo scilicet, factumque principem latronum: *His auditis Apostolus, vestem continuò qua erat indutus, scidit, & cum ingenti gemitu feriens caput suum: Bonum te, inquit, custodem fratris animæ reliqui. Sed iam nunc mihi equus paretur, & dux itineris. Et confestim ab ipsa Ecclesia ascendens concitus properabat. Cumque pervenisset ad locum, attinetur ab his latronibus qui custodias observabant. At* D *ille neque effugere, neque prorsus declinare usquam nitens, ingenti tantùm voce proclamabat: Quia ad hoc ipsum veni, adducite mihi principem vestrum. Qui cùm veniret armatus, eminus agnito Johanne Apostolo, pudore actus in fugam vertitur. Ille equo post eum admisso, confestim insequitur fugitantem, etiam ætatis oblitus, simul & clamans: Quid fugis ò fili patrem tuum? Quid fugis inermem senem? Miser hæc, noli timere, habes adhuc spem vitæ. ego Christo rationem reddam pro te: certè & mortem libenter pro te excipiam, sicut & Dominus excepit pro nobis, & pro tua anima dabo animam meam, Sta tantùm, & crede mihi, quia Christus me misit. At ille audiens, restitit ac vultum demisit in terram: post hæc arma proiecit, tum deinde tremefactus flebat amarissimè, & accedentis ad se senis genibus provolvitur, gemitibus & ululatibus quibus poterat satisfaciens, & uberrimis lachrymarum suarum fontibus iterum baptizabatur, occultans solam dexteram suam. Apostolus*

Zelator.

verò jurisjurandi sacramento se ei à Salvatore impetraturum veniam pollicens, simulque genibus ejus provolutus, atque ipsam dexteram, ex cujus cædis conscientia torquebatur, tamquam iam per pœnitentiam purgatam deosculans, ad Ecclesiam revocat, & indesinenter pro eo orationes profundens, & cum ipso pariter ducens crebra jejunia, indulgentiam à Deo, quam ei pollicitus fuerat, expetebat. Sed & variis sermonum consolationibus, veluti quibusdam præcantationibus effetos & exterritos ejus animos mitigabat. Nec priùs abstitit, quàm eum in omnibus emendatum etiam Ecclesiæ præficeret.

Ex quo Johannis exemplo discant Episcopi, Pastores, Præfecti, magistri, quantam cujusque fidelis, etiam juvenis & perditi, suæ curæ crediti curam gerere debeant, ac rursum si perditus sit, modum eum revocandi esse eum quem hic usurpavit S. Johannes, nimirum summam commiserationem, humilitatem, dilectionem. Unde S. Chrysost. Theodoro lapso hoc S. Johannis factum proponens, hortansque ad pœnitentiam, commendat S. *Johannis condescensum & mansuetudinem, & suavitatem illicem, quoniam prior cruentam dexteram exosculatus est, hærens in amplexu adolescentis, & ea via reduxit ad amissam virtutem.*

In sinu Christi recubuit, cur. Prima Causa.

B Porrò hoc summi amoris & honoris privilegium recumbendi in sinu Christi, Johanni soli præ omnibus Apostolis concessum fuit quatuor de causis.

Prima: ut ipse ejus incarnationis & secretorum esset testis omni exceptione major, utpote qui proximus illi & familiarissimus extitisset, adeoque in sinu ejus recubuisset. Unde Rupert. explicans illud Johan. 13. 23. *Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus*, ait hoc dicere Johannem, ut suo Evangelio fidem astruat: *Hic* enim, inquit, *præcipue dignus fide testis est, qui adeò veritati quam narrat præsens cognitor interfuit, ut recumberet in sinu ejus familiaris ac dilectus, & illi Verbo præ cunctis mortalibus propè admissus, quod eructatum de corde Patris, & caro factum, aliis personare decreverat per linguam & calamum ejus.* Unde S. Johannes eodem quasi sigillo obsignans Evangelii sui fidem cap. ult. cùm v. 20. dixisset de se: *Qui & recubuit in cœna super pectus eius*, subjungit vers. 24. *Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his & scripsit hæc, & scimus quia verum est testimonium eius.* & initio epistolæ: *Quod fuit ab initio*, ait, *quod audimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, quod manus nostræ contrectaverunt, de Verbo vitæ*, &c. *testamur & annunciamus vobis.*

Secunda.

Secunda: ad commendandum decus virginitatis: ob hanc enim meruit à Christo præ ceteris diligi & in sinu ejus recumbere. Ita ibidem Rupert. ait in S. Johanne completum illud Sapientis dictum Proverb. 2. *Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem, quia videlicet propter excellentem castitatis decorem, dignus fuit de seipso sacro Dominici pectoris fonte divinitatem ejusdem Verbi, & æterni potare secreta principii.*

Unde S. Cyril. li. 9. in Johan. cap. 15. ait S. Johannem *nos hortari ad bene vivendum, si volumus divinarum rerum cognitionem adipisci. Exemplo enim seipsum nobis proponit, qui sic diligebatur a Christo, ut in sinu eius sederet. Illi enim summopere Deo propinquant, qui mundo corde sunt, quibus præcipuum à Salvatore munus attribuitur. Beati enim sunt, inquit, homines mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Nempe ista beatificatio vera extitit in Johanne. Vidit enim gloriam Christi, ut ipse testatur, gloriam quasi unigeniti à Patre. Nullus enim Patrem vidit, nisi qui a Deo est, id est, Filius Dei: qui verò procul se à turpitudine removent, & inanibus hujus vitæ curis mente non agitantur, illis supra quàm animus per se hominis ferre potest, gloriam suam Christus revelare solet.* Hinc & ipse Johannes Apocal. 14. 1. vidit virgines proximas Agno, ipsum per omnia sequi, ac cantare canticum novum, quod nemo alius cantare potest.

Tertia.

Tertia: recubuit Johannes in sinu Christi, ut inde secretiora & sublimiora Evangelii & Apocalypseos mysteria hauriret quæ mundo panderet. Unde Ecclesia in Officio S. Johannis Respons. lectionis 8. canit: *Iste est Iohannes, qui super pectus Domini in cœna recubuit. Beatus apostolus cui revelata sunt secreta cælestia: fluenta Evangelii de ipso Dominici pectoris fonte potavit.* Ideoque, ut ait Beda, Evangelium S. Johannis cætera omnia sublimitate transcendit. Et S. August. tractat. 18. in Johannem: *Iohannes Evangelista*, ait, *inter consortes & comparticipes suos*

A *alios Evangelistas, hoc præcipuum & proprium donum accepit à Domino, super cuius pectus in convivio discumbebat, ut per hoc significaret, quia secreta altiora de intimo pectore eius potabat, ut ea diceret de Filio Dei, quæ parvulorum mentes fortassis intentas excitare possint, implere autem nondum capaces non possint.* S. Chrysost. præfatione in S. Johan. ait angelos multa didicisse à S. Johanne, ac proinde ipsos etiam Cherubinos & Seraphinos avidè eum suum Evangelium & Apocalypsin intonantem audisse.

Quarta.

Quarta: ut ex pectore Christi sugeret delicias amoris ejusdem, juxta illud Cantic. 2. 5. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Causam subdit: *Læva eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Et S. Johannes Evang. c. 1 dans causam cur per Christum solum gratia & veritas facta sit, subdit: *Deum nemo vidit unquam, unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis.* q. d. Christus in sinu Patris hausit omnem Patris gratiam, amorem & sapientiam, eaque nobis communicavit; sic & Johannes eadem hausit è sinu Christi, ac nobis communicavit. Ferunt aquilam (quod est stemma & insigne S. Johan.) illum pullum præ ceteris adamare, cui corde suo incubavit: ita Christus plus adamavit Johannem, cui pectore & corde incubuit. Unde S. Bernard. serm. 23. in Cantic. cùm dixisset Magdalenam devotionis suæ fructum invenisse apud pedes Christi, subdit: *Porrò Thomas in latere, Johannes in pectore, Petrus in sinu Patris, Paulus in tertio cælo secreti huius gratiam sunt assecuti*, &c. *Prior mulier* (Magdalena) *stravit sibi in into humilitatis & spei, Thomas in solido fidei, Johannes in lato charitatis, Paulus in intimo sapientiæ, Petrus in luce veritatis.* Idem, vel quisquis est auctor, serm. 3. de cœna Domini: *Jesus*, ait, *valde eum diligebat, quem tanto honore sublimabat. O quam bene quiescebat, qui super pectus Christi quiescebat! O beate Apostole Dei, discipule Iesu Christi, Iohannes beate, utinam merear illius dulcissimos pedes osculando lachrymis rigare, in cuius pectore tu meruisti dormire! Utinam faciem illius à longè saltem possim contemplari, in cuius pectore tam dulciter dormire meruisti. Per sinum sive pectus significabatur illud secretum, de quo bibis divinitatis sacramentum. Hinc diligebat Iohannem non plus omnibus, sed familiarius, ut per pacem exiret de vita, non per passionem.*

Quinta.

C Quinta: Christus collocans Johannem in sinu & pectore, eum quasi in filium adoptavit. Solent enim parentes filios quasi pignora charissima ad pectus & ubera admovere, usque complecti. Hinc Christus moriens in cruce eum matri quasi filium pro se substituit, dicens: *Mulier ecce filius tuus*; & Johanni: *Ecce mater tua.* Solent enim nepotes morienti filio, avis & aviis in ius proximum filiationis & hereditatis succedere. *O commutationem!* exclamat S. Bernard. serm. in illud Apocal. *Signum magnum apparuit in cælo: Iohannes tibi pro Iesu traditur, servus pro domino, discipulus pro magistro, filius Zebedæi pro Filio Dei, homo purus pro Deo vero.* Fuit ergo S. Johannes Beniamin B. Virginis, imò Beniamin Christi, & quasi Beniaminus, id est, minimus natu Apostolorum, & præ omnibus gratiosus ac tenere dilectus, in sinu Christi requievit. Officium ergo S. Gabrielis Archangeli sortitus est, ut esset præco Christi, & custos B. Virginis, ideoque nonnulli censent S. Johannem cùm vellet adorare angelum, ab eo prohibitum cùm diceret: *Vide ne feceris: conservus tuus sum*, Apoc. 19. 10.

Beniamin Christi & B. Virg.

Cruci Christi astitit.

D Sextò, S. Johannes Christo in cruce toto tempore passionis usque ad mortem astitit, ubi sanè Christum seimmolantem, & immolatum pro salute generis humani jugiter aspiciens, miros ab eo rerum divinarum sensus, ac virtutum omnium ardores accepit. Idem primus post Christi resurrectionem cum Petro ad monumentum cucurrit, imò Petro præcucurrit. Idem Christo apparente piscantibus primus eum agnovit, dicens: *Dominus est*; quod S. Hieron. libr. 1. contra Jovin. virginitatis merito adscribit: *Solus*, inquit, *virgo virginem agnoscit.* & alibi: *Prior virginitas virginale corpus agnoscit.* & Cyrillus: *Johannes*, inquit, *propter mentis puritatem, & cordis oculorum acumen ad intelligendum erat aptissimus; unde solus signum statim intellexit, & Christum adesse cognovit, & aliis nihil dubitans significavit.* Chrysost. verò Johannem cum Petro comparat: *Proprios*, inquit, *mores referunt Petrus & Iohannes; ille ferventior, hic altior erat, ille vehementior, hic perspicacior; ideo Iohannes prior novit Iesum, Petrus prior ad eum properavit.* Et Origenes, *Petrus*, inquit, *in forma actionis ac fidei ponitur*,

In-

Iohannes autem contemplationis & scientiæ typum imitatur: unus siquidem recumbebat super pectus Dominicum, quod est contemplationis sacramentum; alter sæpe titubabat, quasi strepidæ actionis symbolum.

Hinc patet S. Johannem præ ceteris Apostolis à Christo fuisse dilectum, uti expressè ait S. August. tract. 16. & 22.4. in Johannem, & S. Chrysost. homil. 71. in in Johannem, Theophyl. & Euthym. in Johan. 13. ac consequenter S. Johannem vicissim præ ceteris maximè dilexisse Christum. Ille enim magis diligitur à Christo, qui magis eum diligit, maioremque habet charitatem, Johannis 14. 21. & Proverb. 8. 17. ait Sapientia: *Ego diligentes me diligo*. Porrò S. Hieron. lib. 1. contra Jovin. Johannem a Christo plus dilectum censet, eò quod esset virgo, & minimus natu Apostolorum. Sic & Euthym. in cap. 23. Johannis, asserit Johannem *tantam à puero curam habuisse puritatis, ut ne turpem quidem cogitationem unquam in cor suum ascendere permiserit*. Chrysost. addit alteram amoris causam, excellentem animi humilitatem ac mansuetudinem, quas adeptus erat postquam de præeminentia correptus fuerat. Tertiam indicat Theophyl. *Iohannes*, ait, *innocentissimus, simplicissimus, mansuetissimus omnium erat, & ideo diligebatur*. D. Thomas enumerat inter amoris causas sapientiam singularem, & amoris Dei vehementiam. Alibi juventutem ait maiora sibi benevolentiæ ac familiaritatis indicia vindicasse.

Filius B. Virginis. Septimò, quod Christus in cruce moriens Johannem quasi fratrem sibi substituit, assignans eum pro se quasi filium B. Virgini: *Mulier*, inquit, *ecce filius tuus*; ac vicissim Johanni eam assignans quasi matrem: *Ecce*, inquit, *mater tua*. Unde & Johannes quasi filius Virginis curam tota vita egit, eiusque fuit custos, tutor & provisor, ac cum ea Ephesi habitavit, ex cuius continua familiaritate & colloquiis quanta cælestium arcanorum lumina, quantos charitatis ignes, quanta virtutum omnium documenta & incitamenta hauserit, cuilibet facile est conijcere. Hoc est quod citatis Christi verbis subdit Johannes Evang. cap. 19. 27. *Et ex illa hora accepit eam discipulus in sua*, (alij legunt *in suam*, scilicet matrem) græcè εἰς τὰ ἴδια, id est, *in propria*, scilicet bona, inquit S. Ambros. Enchir. ad Virg. non temporalia, quæ jam Christi amore reliquerat, sed spiritualia. *Accipite*, inquit, *Spiritum sanctum: neque enim mater Domini nisi ad possessionem gratiæ demigraret, ubi Christus habebat habitaculum*. Et S. August. tractat. 119. in Johannem: *Suscepit*, ait, *eam discipulus in sua, non prædia, quæ nulla propria possidebat, sed officia, quæ propria dispensatione exequenda curabat*. Et S. Cyrillus in ca. 19. S. Johan. *Commendavit*, ait, *Christus matrem discipulo, ut ... filij in eam servaret. Matrem similiter admonuit, ut parentis in discipulum auctoritatem haberet: amore videlicet atque charitate non minus illos coniungi voluit, quam si ... maxime propinquitate coniuncti essent*. Et S. Cypr. tract. de Passione: *Passus est*, ait, *æquanimiter Ioseph sibi Iohannem in hoc servitio præponi, quem digniorem se iudicabat, & ideo maximè, quia magistri electio sic negotium ordinabat*.

In revelationibus S. Brigidæ, quas defendit Cardin. Turrecremata, probantque non solum eruditi Theologi ut Michael Medina, Alfonsus Mendoza, Petrus Canisius, Martinus Delrio, &c. sed & Bonifacius IX. & Martinus V. Pontific. in Canonizatione eiusdem, hæc de sancto Johanne habentur: S. Johannes apparens S. Brigidæ monensque eam contemnere omnia mundi bona, eaque respectu æternorum non pluris facere quam siliquas porcorum, ac sequi viam crucifixi Dei, quæ in principio est arcta, sed in fine gaudiosa: *Ego*, inquit, *sum ille qui scripturam auream plenius agnovi, & agnoscendo augmentavi. Ego fui nudatus ignominiose, sed quia patienter sustinui, Deus vestivit animam meam veste immortali. Ego etiam fui inunctus oleo; ideo nunc gaudeo oleo lætitiæ sempiternæ. Ego insuper post Matrem Dei levissima morte de mundo transivi, quia custos Matris Dei factus fui, & corpus meum est in loco quietissimo & securissimo*. Ita refert S. Brigida libr. 4. Revelat. cap. 1. Et c. 23. narrat se audisse B. Virginem dicentem S. Johanni: *Tu inter Apostolos vicinius mihi appropinquasti, maioraq; signa dilectionis expertus es præ aliis, & amarior tibi passio filij mei facta est, quem præ ceteris clarius aspexisti: & quia præ ceteris fratribus tuis longius vixisti, & quasi in ipsorum omnium Martyr fuisti* (planiùs legit Codex Farnesianus: *& inter eos quasi Martyr fuisti*.) *ideo placuit Deo te vocare de mundo morte levissima post me, quia Virgo virgini fuit commendata; ideo fiet quod petisti, & non prolongabitur*.

Denique sanctum Johannem adhuc vivere cum Elia & Henoch in paradiso terrestri, ac cum eis venturum in fine mundi, ut contra Antichristum decertet, censuit Hippolytus tractat. de Consummat. sæculi, & alij plures, teste Theophyl. & Euthym. in cap. 21. Johan. Verùm certum est sanctum Johannem esse mortuum: nam Ecclesia eius quasi post mortem jam beati, & cum Christo in cælo regnantis festum celebrat die 27. Decembris. Audi S. Hieronym. de Script. Eccles. in Johanne: *Confectus senio*, ait, *sexagesimo octavo post passionem Domini anno* (qui fuit annus Christi 101.) *mortuus iuxta eamdem urbem sepultus est*. Idem docent Tertullian. S. Augustin. Chrysost. Euthymius & alij, quos citat & sequitur Cardin. Baron. initio 10. 2. Annal. Plura de S. Johanne dicam Præfat. in Apocalypsin.

Argumentum epistolæ. Quod ad tertium; argumentum epistolæ est. Primò, docere veram fidem, spem, & charitatem. Fidem, tum de sancta Trinitate, tum de Verbo incarnato: quod sanè nullus uberiùs præstitit S. Johanne in Evangelio, æquè ac hac epistola, eaque de causa à S. Dionysio epist. ad S. Johannem, Athanasio in Synopsi, Cyrillo catechesi 15. Chrysost. Epiphanio & aliis passim Johannes cognominatur Theologus. Inde spem excitat commemorans præstantiam status Evangelici, ac charitatem Patris, qui secrevit nos à filiis diaboli, deditque nobis ut filij Dei nominemur & simus, ideoque Filium suum misit in carnem, ut passione & morte sua peccata tolleret, & dissolueret opera diaboli. Denique præ ceteris inculcat charitatem, ut non diligamus mundum, sed Deum qui prior dilexit nos, & Christum, qui nostri amore mortuus est, ac proximum, quem Deus & Christus jubent diligi. Penè ergo tota epistola charitatis ardorem & vehementiam spirat. Unde S. August. in Præfat. huius epistolæ: *Maximè*, ait, *commendatur charitas: locutus est enim multa & prope omnia de charitate. Qui habet in se unde audiat, necesse est gaudeat ad quod audit. Sic enim erit illi lectio ista tamquam oleum in flamma*. Refert S. Hieron. in cap. ult. ad Galat. S. Johannem senio gravem in Collectis non aliud prædicasse, quàm. *Filioli diligite invicem*. Cumque audientes tædio afficerentur quòd semper idem audirent, causamque rogarent, dixisse: *Quia præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit*.

Secundò, hæresim duplicem tunc subnascentem confutat. Prior erat Cherinti, Ebionis & asseclarum, qui negabant Christi divinitatem. Secunda Basilidis cum suis, qui negabat veram Christi carnem & humanitatem, dicebatque eam tantum apparentem & phantasticam fuisse, ut & omnia Christi gesta, ideoque Christi causa non esse subeundum martyrium.

Utramque evertit S. Johannes, tum in Evangelio; tum in hac epistola, docetque Christum fuisse verum hominem, & verum Dei Filium, & qui id negant esse Antichristos. Unde hortatur ut concupiscentiæ & peccati, quasi operum diaboli, turpitudinem fugientes, Christum mediatorem quasi lucem & ducem salutis sequamur per veram fidem, spem, sive fiduciam, & charitatem. Ita S. Ignatius epist. ad Philadelph. Tertull. libro de Præscript. Epiphanius hæresi 27. 28. & 30. S. Hieron. de Viris illustrib. in Johanne. Eusebius lib. 3. histor. 27. & S. August. tractat. 122. in Johannem, qui & addit lib. de Fide & oper. cap. 14. S. Petrum, Johannem, Jacobum & Judam maximè confutasse errorem Simonis Magi, & asseclarum, docentium solam fidem sufficere ad salutem, & adhoc abutentium epistola S. Pauli ad Roman. ideoque eos disertè contrarium docere, scilicet præter fidem requiri bona opera ad salutem. Quocirca S. Johannes cuique ætati, putà pueris, adolescentibus, senibus operum vitæque Christianæ præcepta præscribit.

Ad Parthos scripta. Porrò, epistola hæc est catholica, id est circularis & universalis, scripta ad omnes fideles ubivis degentes, uti & epistolæ S. Petri, Jacobi & Judæ. Veteres tamen nonnulli hanc Johannis scriptam aiunt nominatim ad Parthos. Ita Hyginius Pont. epist. 1. Johannes Pontif. II. epist. 1. ad Valer. S. Aug. l. 2. q. Evang. c. 39. Idacius lib. de Trin. & alij. Suspicatur noster Serarius hic pro *Parthos* legendum *Patmios*, in

Patmos

Patmos enim insulam à Domitiano relegatus Johannes, incolas ad Christum conuertit. Junius Caluinista scribens contra Bellarm. lib. 2. de verbo Dei cap. 15. n. 22. per Parthos intelligit non incolas Parthiæ, sed pios exules dispersos extra natale solum. Nam sermone Scythico olim exules dicebantur Parthi, teste Justino libr. 41. ab Hebræo פרר *pur*, id est *dividere*. Idem ergo est *ad Parthos* quod *tribubus quæ sunt in dispersione*, ut ait Jacobus initio epistolæ, & quod *electis aduenis dispersionis*, ut ait S. Petrus initio epistolæ. Verùm à Scythis exules tam impij quàm pij vocati sunt Parthi, non à Græcis vel Hebræis, qualis fuit S. Johannes: alioqui enim S. Petrus & Jacobus qui ad dispersos scribunt, pariter & ad Parthos scripsissent. Vide Serarium. Propriè ergo hic Parthos accipio, quorum tunc imperium æquè ac nomen erat amplum, ut Orientis nationes plures complecteretur, etiam Persas, teste Tertull. lib. de Pallio c. 2. Justino lib. 41. & 42. Solino & Plinio lib. 6. c. 25. In Parthia autem multos fuisse Judæos æquè ac Christianos, partim è Judæis, partim è Gentilibus ad quos omnes scribit hic S. Johannes, colligitur Actor. 2. v. 9. & ex Tertulliano lib. contra Iudæos, ac Iosepho 14. Antiq. 12. & l. 16. cap. 10. & lib. 18. c. 12.

Scripsit ergo ad Parthos S. Iohannes, sive quòd eos antea adierat, & fide Christi imbuerat, uti censet Baron. aliique plures; sive quòd Ephesij & Asiani, quibus prædicavit S. Iohannes, permulti ab eo ad Christum conversi ex Asia migrarunt in vicinam Parthiam & Persidem: sive quòd fideles à Simone Chananæo, Bartholomæo & Thoma (hos enim prædicasse Parthis & Persis tradit Sophronius de Viris illustribus, & alij) in Perside & Parthia conuersi, iis morte & martyrio functis, petierint à S. Iohanne grandævo monumentum aliquod Ecclesiæ, quo in fide & vita Christiana confirmarentur; aut ultrò id eis ingesserit S. Iohannes, utpote conuersionis Gentium, & propagandi Evangelij sitientissimus. Apostoli enim cùm ubique præsentes adesse, & Evangelizare non possent, id

Epistola est apostola. absentes præstabant per epistolas, ἀποστολῆς ergo id est apostolatus, vice fungebatur ἐπιστολή, ipsaque epistola erat quasi apostola. Sanè Antonius Quadrius Provincialis Societatis Iesu in India Orientali, & Michael Barulus in epistolis Goa datis anno Christi 1555. scribunt etiamnum

A nonnullos se Persis fidem Christianam profiteri, eamque S. Johanni acceptam ferre.

Græcè scriptam esse epistolam, æquè ac ceteras S. Petri, Jacobi & Judæ consentiunt interpretes: Græcus enim sermo à tempore Alexandri Magni plurimas gentes pervasit. *Græcè scripta;*

Porrò quòd Johannes initio epistolæ nomen suum subticuerit, quid mirum? Idem fecit S. Paulus epist. ad Hebræos. Idem facimus hodie plerique omnes, qui epistolis nomen non præfigimus, sed subscribimus; præsertim cùm epistolæ huius auctor fuerit Spiritus sanctus potiùs quàm S. Johannes. Auctor ergo *valde supervacue* quæritur, ait S. Gregorius præfat. in Job cap. 1. *cum auctor libri Spiritus sanctus fideliter credatur. Ipse igitur hæc scripsit, qui hæc scribenda dictavit. Si magni cuiusdam viri susceptis epistolis legeremus verba, eaq; quo calamo fuissent scripta quæreremus, ridiculum profectò esset*, &c.

Videtur S. Johannes jam senex, & omnium quasi terrenorum oblitus ac anhelans ad Christum, hic æquè ac in Evangelio, magnitudine mysterij & charitatis Christi absorptus, omisso nomine æquè ac salutatione, ab ipso mysterio tam sublimi ordiri, ut eò secum rapiat lectorem, *In senio.*

B itaque insinuet se epistolæ huius, æquè ac Evangelij esse auctorem. Ita Thomas Anglicus. Idipsum satis indicant primæ epistolæ verba, quibus cum Christo incarnato mirè deliciatur & dissuaviatur.

Denique S. Iohannem in senio has epistolas scripsisse, patet ex ipsis eius verbis, quibus se seniorem vocat, fideles verò filiolos, ac quasi senex non aliud penè quàm charitatem inculcat. Quo anno præcisè scripserit, incertum est. Videtur sub idem tempus quo scripsit Evangelium, eas scripsisse; magna enim earum cum Evangelio est consonantia. Unde Baronius tam illud quàm has consignat anno Christi 99. qui fuit Clementis Pontificis septimus, Nervæ Imperatoris primus.

Claudat argumentum aurea S. Gregorij sententia hom. 15. in Ezech. *Succendi*, ait, *cor nostrum igne charitatis quærimus? Iohannis verba pensemus, cuius omne quod loquitur, charitatis igne vaporatur.* Non enim aliud spirat, repetit & inculcat quàm amorem Dei, Christi, & proximi: perinde ac senes & amantes non aliud cogitant & loquuntur, quàm illud quod amant, & tota vita amaverunt.

CAPVT PRIMVM.

SYNOPSIS CAPITIS.


Rædicat Verbum incarnatum à se visum, auditum, & manibus contrectatum, ut cum ille & per illud societatem habeamus cum Deo Patre. Inde vers. 5. docet Deum esse lucem expertem planè tenebrarum, ac proinde Christianos in luce vita Christi debere ambulare. Tertiò, v. 8. docet neminem à peccato esse immunem, ac proinde quemlibet debere confiteri se esse peccatorem: quod si faciat, sanguis Christi emundabit eum ab omni peccato.


Vod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectaverunt de Verbo vitæ: 2. & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis; 3. quod vidimus & audivimus, annunciamus vobis, ut & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre, & cum Filio eius Iesu Christo. 4. Et hæc scribimus vobis ut gaudeatis, & gaudium vestrum sit plenum. 5. Et hæc est annuntiatio, quam audivimus ab eo, & annunciamus vobis: Quoniam Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt ullæ. 6. Si dixerimus quoniam societatem habemus cum eo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. 7. Si autem in luce ambulamus, sicut & ipse est in luce, societatem habemus ad invicem, & sanguis Iesu Christi, Filij eius, emundat nos ab omni peccato. 8. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. 9. Si confiteamur peccata nostra: fidelis est, & justus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. 10. Si dixerimus quoniam non peccavimus; mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis.

VERS. 1. 
UOD FUIT AB INITIO] Iunge cum eo quod sequitur, *De Verbo vitæ*, hoc est, ipsum Verbum vitæ, quod fuit ab initio, annunciamus vobis, dicit tamen *de Verbo*, non Verbum quia τὸ *de Verbo* proximè pendet ab eo quod immediatè præcedit; *Manus nostræ contre-*

A *ctaverunt*, de quo mox. Ita Lyran. Hugo; Catharin. Gagneius. Unde Syrus vertit: *evangelizamus vobis illud quod erat ab initio*. Initium epistolæ antistrophon est Evangelij S. Iohannis: *In principio erat Verbum*. Et rursum, *Quod vidimus oculis nostris, & manus nostræ contrectaverunt*; antistrophon est

est Evangelij cap. 1. v. 14. *Et verbū caro factum est, & habitavit in nobis; & vidimus gloriam eius gloriā quasi unigeniti à Patre.* Primò ergo S. Johannes hic, uti in Evangelio, astruit æternitatem & divinitatem Christi, deinde eius incarnationem; quæ sunt duo præcipua mysteria, & quasi duo cardines, duoque poli in quibus vertitur tota summa gyrusque fidei Christianæ. A

Nota. Pro *fuit* græcè est ἦν, id est, *erat*. unde initio Evangelij ita vertit Interpres: *In principio erat* (græcè ἦν) *Verbum*. vox enim, *Erat*, *ducit nos ad æternitatem*, ait S. Basilius ibidem; *ut intelligeremus omnia tempora prævenisse coæternum Patri Verbum*, ait Beda. Quodcumque enim tempus assignes, vel imagineris anticipando, semper verum est dicere. Jam tunc erat Verbum. Nam in principio mundi erat Verbum, mille annis ante mundum erat Verbum, mille millionibus annorum ante mundum erat Verbum, ac quotcumque annos antevertendo anticipes, semper verè dicam; Jam tunc erat Verbum; quia omnes annos imaginabiles Verbum prævenit, fuitque ab æterno.

Verbum erat, notat Primò æternitatem Verbi.

Porrò τὸ *erat* non significat Verbum antecessisse illud principium de quo dicitur, *In principio erat Verbum*, ita ut per *principium* accipi debeat principium temporis & mundi, ante quod fuit Verbum; sed quod in principio durationis, vel æternitatis (ita enim nos primordia æternitatis mente imaginamur; cùm a parte rei nulla eius fuerint primordia, nullum eius principium) quo prius & anterius non fuit Verbum, nisi ratione tantùm, hoc est, quod jam olim ab omni æternitate erat Verbum. Ubi Nota, potiùs dici *erat Verbum*, quàm *fuit Verbum*. quia *fuit* significat rem præteriisse, *erat* etiamnum esse, sive esse perennem. ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl. & alij in c. 1. Evangel. S. Johannis. Posuit τὸ *erat* S. Johannes contra Arrianos futuros, quorum hæc fuit vox: *Erat quando non erat* hoc est, erat tempus quando non erat Verbum, quia antequam nasceretur non erat: negabant enim Verbum esse æternum. Unde hanc eorum vocem damnat Concilium Nicænum, æque ac S. Johannes initio Evangelij, ubi proinde quater repetit τὸ *erat*, *erat*, *erat*, *erat*. q. d. Quodcumque cogites tempus, jam in eo erat Verbum; quodcumque æuum, jam erat Verbum; quidquid anticipes, jam erat Verbum. Ita S. Basilius lib. 2. contra Eunom. *Quantumcumque*, ait, *volueris mentis inquisitione retrocurrere, pertransire tamen quod erat, & ultra illud ferri cogitationibus non poteris.* B

Secundò generationem.

Secundò, *erat* significat generationem æternam Verbi. Nam *in principio erat Verbum*. idem est quod, ab æterno genitum est Verbum; hæc enim generatio in ratione Verbi divini includitur, uti mox dicam.

Tertiò, divinitatem.

Tertio, Elias Cretensis in Nazianz orat. 4. Theolog. notat verbum substantiuum *sum, est, erat*, proprium esse Dei. Deus enim substantiæ, sive essendi est plenitudo & immensitas, putà pelagus essentiæ immensum, & oceanus entis; indeque hebr. vocatur *Iehova*, id est, *qui est*, græcè ὤν, Exodi c. 3. 14. & cap. 6. 3. unde Didymus hic, & Cyril. lib. 1. in Johannem c. 1. & Ambros. 1. de Fide c. 5. solerter obseruant de singulis creaturis dici tantùm quod sint aliquid, de solo Deo autem dici absolutè *quod est*. C

Quartò, permanentiam.

Quartò, τὸ *erat* significat ita fuisse Verbum, ut tamen etiamnum maneat & perseveret; hæc enim perseverantia significatur verbo imperfecto, ut docet S. Thomas in ca. 1. S. Johannis: quin & Plinius Præfat. Natur. histor. *Erat* ergo idem est quod *fuit*, *est* & *erit*. q. d. Verbum semper fuit, semper est, semper erit, estque prorsus æternum. Audi S. Basil. libr. de Spiritu sancto cap. 6. *Cùm dixit Johannes: In principio erat Verbum, duabus vocibus cogitationem intra præscriptos terminos reclusit. Hæc enim vox, erat, nullum cogitationi præbet exitum; quemadmodum hoc principium, non dat transitum humanæ mentis cogitationi; quantumuis enim cogitatione curras ad anteriora, non excedis* erat: *& quantumuis institeris videre quæ sint ultra Filium, non poteris tamen superare* principium. Quamquam si propriè de Deo loquamur, nullo tempore eius æternitas circumscribi potest: nam, ut ait S. Gregorius Nazianz. *Deus & semper erat, & est, & erit; vel ut rectiùs loquar, semper est: nam Erat & Erit huius nostri temporis, fluxæque & caducæ naturæ segmenta sunt, ille autem semper est: atque hoc modo se ipsum nominat, cùm Mosi oraculum dedit.* D

A Quod approbans S. August. *Mentis quippe, ait, aspectu omnem mutabilitatem ab æternitate seiungo, & in ipsa æternitate nulla spatia temporis cerno, quia spatia temporis præteritis & futuris motibus constant; nihil autem præterit in æterno, & nihil futurum est, quia & quod præterit, esse desinit, & quod futurum est nondum esse cœpit: æternitas autem tantummodo est, nec fuit quasi non sit, nec erit quasi adhuc non sit.* Atque ita Plato. *Erat*, inquit, *& erit, quæ nati temporis species sunt, non rectè æternæ substantiæ assignamus; dicimus enim de illa; Est, erat & erit; sed illi reuera solum esse competit: fuisse verò & fore deinceps ad generationem tempore procedentem referre debemus. Motus enim quidam duo illa sunt, æterna autem substantia cùm eadem semper & immobilis perseveret, neque senior seipsa fit umquam, neque iunior, neque fuit hactenus, nec erit in posterum, neque recipit eorum quidquam quibus res corporeæ mobilesque ex ipsa generationis conditione subiiciuntur.*

Dices, cur ergo interpres Latinus τὸ ἦν, id est, *erat*, hoc loco vertit *fuit*? Resp. quia præteritum *fuit* poscunt B cetera præterita quæ subdit Johannes, scilicet *quod vidimus, quod audivimus, quod perspeximus*; ut sit apta verborum eiusdem temporis connexio. Secundò, quia τὸ *fuit* clarius significat Verbum numquam incepisse, ut volebat Ebion, sed fuisse ab æterno. Tertiò, *fuit* sæpè capitur pro *erat*, & *erat* pro *fuit*. Unde S. Ambros. libr. 5. de Fide cap. 5. hic æquè ac in Evangel. vertit: *Quod erat in principio*. Denique Script. Deo & Verbo nunc tribuit Verbum *est*, nunc *erat* nunc *fuit*, nunc *erit*, quia Dei æternitas omnia tempora ambit & complectitur. Audi S. Augustin. tractat. 99. in Johan. *Quamquam natura Dei immutabilis & ineffabilis non recipiat* fuit, *&* erit, *sed tantùm* est: *ipsa enim veraciter est, quia mutari non potest; tamen propter mutabilitatem temporum in quibus versatur nostra mortalitas & mutabilitas, non mendaciter dicimus, & fuit, & erit, & est.* fuit, quia numquam defuit: erit, quia numquam deerit: est, quia semper est.

AB INITIO] ἀπ' ἀρχῆς. In Evangelio Johannes ait ἐν ἀρχῇ, id est, *in principio*. Alludit ad Genes. 1. vers. 1. Sicut enim Moses genesin & primordia mundi enarraturus ita orditur: *In principio creavit Deus cælum & terram*; C sic Johannes enarraturus genesin & quasi primordia Verbi, ita orditur: *In principio erat Verbum*. Ubi vides discrimen inter *creavit* & *erat*: mundum enim Deus creavit in principio temporis, Filium autem genuit in principio æternitatis; idque significat τὸ *erat*. Rectè Tertull. contra Hermog. asserit Evangelium esse supplementum veteris Testamenti. Sic enim Johannes supplet exordium Mosis, dum prævenit eius principium creationis mundi per principium Verbi, quo post multa sæcula creatus est mundus.

Principium Verbi quod.

Quæres, quid significet hic initium sive principium? Resp. Primò, S. Cyril. & Origen. in Evangel. S. Johannis cap. 1. per *principium* accipiunt Deum Patrem. q. d. In principio, id est, in Patre, eiusque sinu æterno, erat Verbum.

Resp. Primò.

Secundò simpliciùs S. August. & Beda ibidem, & Hil. lib. 2. de Trinit. accipiunt principium mundi vel temporis omnis, etiam eius quod ante mundum imaginamur coextitisse æternitati Dei: ante omne enim hoc, Verbum non est factum, sed jam erat ab æterno, quia numquam est factum, juxta illud psalm. 109. *Ante Luciferum genui* D *te*. Et Prov. 8. 25. *Ante colles ego parturiebar. Adhuc terram non fecerat & flumina*, &c. Audi S. Hilar. *Quid est istud, In principio erat? transcenduntur tempora, transcenduntur sæcula, tolluntur ætates, pone aliquid quod voles, tua opinione principium; non tenet tempore: erat enim.* Ac nonnullis interiectis: *Meus piscator (S. Johannes) vicit omne principium: erat enim quod est, neque tempore aliquo concluditur, ut cœperit quod erat potiùs in principio, quam fiebat.*

Secundò:

Tertiò, & simplicissimè S. Aug. Chrys. Theoph. in c. 1. Evang. S. Johannis & alij: *In principio*, inquiunt, id est, ante omnia, vel ab initio omnis durationis & æternitatis, ab omni æternitate, longè ante omnes angelos, homines, omnesque res creatas erat Verbū. Principium enim verè non imaginarium, intelligit Johannes, æquè ac Moses Gen. 1. 1 unde Patres passim ex τὸ *in principio*, probant æternitatē Verbi contra Arrianos. Alludit enim Johannes ad Proverb. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum, antequam quid-*

Tertiò.

quidquam faceret à principio. Unde & Nonnus Panopolitanus, qui heroico carmine Græco reddidit Euangelium S. Johannis *τὸ in principio* exponit, Primò, intemporaneum; Secundò, Patri coævum; Tertiò, Patri natura æquale; Quartò, incomprehensibile; Quintò ineffabile: hæc enim quatuor vicissim & gradatim ex primo consequuntur. Verba Nonni sunt:

ἄχρονος ἦν, ἀκίχητος, ἐν ἀρρήτῳ λόγος ἀρχῇ,
ἰσοφυής, γενετῆρος ὁμήλικος, υἱὸς ἀμήτωρ. hoc est:
Sine tempore erat, incomprehensibile, in ineffabili
Verbum principio,
Æqualis natura, Patri coævum, Filius sine matre.

Τὸ ergo *in principio* idem est quod ab æterno, &, ut Michæas ait c. 5. 2. *Egressus eius ab initio à diebus æternitatis.* Æternitas enim est principium sine principio, & principium omnis principij. Ita S. Athan. orat. contra Arrian. Clemens, Hugo, Glossa, Dionys. Carthus. hic, & S. Amb. lib. 1. de Fide cap. 5. *Johannes*, ait, *in epistola dicit. Quod erat in principio: indefinite tenditur erat; quidquid excogitaveris, erat Filius: quod erat in principio, non includitur tempore, non principio praevenitur.* S. Aug. serm. 6. de Temp. *Qui in principio erat*, inquit, *intra se concludit omne principium.* Et Nazianz. orat. de Fide: *Quodcumque principium assignare volueris, præiudicatum habebis, quia in principio erat.* Expressius verò S. Cyrillus libr. 1. in Johan. cap. 1. *In principio*, inquit, *siquidem definitionem principij retinemus, nihil antiquius est; nunquam enim principij principium poteris excogitari: nam si aliud quiddam ante principium intelligitur, excidet profectò, nec erit vere principium. Præterea si ante vere principium aliud inveniri poterit, in infinitum nobis erit procedendum, aliud semper ante aliud quærentibus, nec in uno simpliciter principio consistentibus.*

Quartò. Posset Quartò, *τὸ quod fuit ab initio* sic exponi, *quod fuit initium.* Verbum enim fuit initium sive principium tum spirationis Spiritus sancti, tum creationis rerum omnium: Alludit enim ad Proverb. 8. 22. *Dominus possedit me in initio viarum suarum*; ubi Septuaginta vertunt, *Dominus creavit*, id est, fecit me *principium viarum suarum in opera sua.* Verbum enim fuit idea, per quam, & ad quam Deus opera omnia produxit.

Porrò S. Johannes per *τὸ in principio*, astruit æternitatem Filij Dei contra Cherintum & Ebionem, qui eodem tempore docebant Christum fuisse merum hominem, ac proinde principium accepisse, cùm ex B. Virgine natus est more ceterorum hominum. Unde contra Ebionem scriptum esse a S. Johanne Euangelium, ad astruendam Christi divinitatem, testatur S. Hieron. l. de Script. Eccles. in Johanne. Hunc Ebionis errorem secutus est Paulus Samosatenus sub annum Christi 196. & Photinus sub annum Christi 350. teste Cassiodoro lib. 3. Tripart. cap. 5. Idem ex parte senserunt Ariani: licet enim concederent Verbum fuisse antequam nasceretur in carne, tamen negabant illud ab æterno genitum, sed in tempore creatum, primamque Dei creaturam esse asserebant.

Nota. Hæc sententia unimembris, *Quod fuit ab initio*, implicitè complectitur illam trimembrem in Evangelio S. Johannis c. 1. v. 1. nimirum: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* unde eò tacitè lectorem hic remittit S. Johannes. Quod enim fuit à principio, putà ab æterno, necesse est ut fuerit apud Deum, sitque ipse Deus: nihil enim est æternum nisi Deus.

Denique primum sententiæ membrum, scilicet, *In principio erat Verbum*, propriè & explicitè significat Verbi *quando*, putà æternitatem. Secundum, scilicet *Verbum erat apud Deum*, significat Verbi *ubi*, & à Patre distinctionem. Tertium, scilicet, *Et Deus erat Verbum*, clarè significat Verbi essentiam, & essentiæ cum Patre identitatem. Hæc tria nobis contulit Verbum in sua Incarnatione, in qua humanitatem quasi sponsam Verbo despondit æterno, ut totum genus humanum eidem jungeret & desponderet, ut hac ratione nos temporales fieremus æterni terrestres fieremus cælestes, homines fieremus dij, ut scilicet nostrum quando, nostrum ubi, nostra essentia defixa esset in Verbo divino & æterno.

Præclarè S. Gregor. Nazianz. orat. 38. de Christi Nativit. *Ipse Dei Filius*, inquit, *ille sæculis antiquior, ille invisibilis, ille incomprehensibilis, ille incorporeus, illud ex principio principium, illud ex lumine lumen, ille fons vitæ & immortalitatis, illa archetypi expressio; illud immotum sigillum, illa per omnia similis imago, ille Patris terminus & ratio, ille, inquam ad imaginem suam se confert, & carnem ob carnem gerit, & cum intellectuali anima propter animam meam iungitur, ut simile per simile repurget.* Et mox: *Progressus autem Deus cum humanitate, unum ex duobus inter se contrariis, carne nimirum & spiritu, quorum alterum deificavit, alterum deificatum est, O novam mixtionem! ò admirandam temperationem! Qui est, fit: qui creatus non est, creatur: qui nullo loco contineri potest, per interventum animæ intellectualis inter divinitatem & carnis crassitiem continetur. Qui locupletes alios ditat, paupertate afficitur: carnis enim meæ paupertatem subit, ut ego divinitatis ipsius opes consequar. Qui plenus est, exinanitur: sua enim gloria ad breve tempus exinanitur, ut ego plenitudinis ipsius particeps efficiar. Quænam hæ bonitatis divitiæ? quodnam me circumstat mysterium? divinam imaginem accepi, nec custodivi: ille carnis meæ particeps fit, ut & imagini salutem, & carni immortalitatem afferat.*

QUOD AUDIVIMUS, QUOD VIDIMUS] Lyranus hoc refert ad prædicationem & judicium Christi factum à Johanne Baptista, Didymus, Hugo & alij referunt ad oracula Prophetarum, quibus prædixerunt Christum in carne appariturum, & docturum homines viam salutis, ut Baruch cap. 3. 36. & ad apparitiones Dei quibus apparuit Adæ, Abrahæ, Jacob, Mosi & Prophetis in veteri Testamento. In his enim licèt apparuerit tota Trinitas, tamen speciatim apparuit, hoc est, repræsentatum fuit in iis Verbum sive Filius Dei, ut significaret & quasi præluderet se suo tempore verè carnem assumpturum, & in ea appariturum, uti docet Clemens Rom. l. 5. Constit. cap. 21. Justinus contra Tryph. Origen. hom. 1. in cap. 6. Isaiæ, Euseb. 1. Hist. cap. 2. Hippol. de Consummat. sæculi. Tertull. libr. contra Judæos; S. Leo epistol. 13. ad Pulcheriam. S. August. libr. contra Adiman. cap. 9. Prudentius in Apotheos. contra Patripassian. S. Hieronym. in Isaiæ 6. Licet enim in omnibus apparitionibus veteris Testamenti, ac præsertim in nobilissima illa, qua à Deo data fuit lex Mosi & Hebræis in Sina Exodi 19. propriè apparuerit persona non Dei, sed angeli, uti docet S. Paulus ad Galat. 3. vers. 19. & S. Dionys. Cælest. hier. cap. 4. S. Hieron. ad Galat. 3. S. August. libr. 3. Trinit. 11. S. Gregor. 24. Moralium cap. 2. tamen angelus hic repræsentabat Deum, ac speciatim Verbum, sive Filium Dei Patris. Ad has ergo Dei & Verbi apparitiones referunt auctores paulò antè citati hæc verba S. Johannis: sed minus congrue. Nam sic audiverunt & viderunt Verbum Patriarchæ & prophetæ, sed typicè & ænigmaticè, non autem Johannes & Apostoli, qui clarè & personaliter ipsum viderunt & audierunt, quod hic significare intendit Johannes. Sensus ergo est, q. d. Nos Apostoli & discipuli Christi vidimus Verbum carne humana indutum, illudque ore humano loquens & docens audivimus, juxta id quod consonanter ait Paulus Hebr. 1. v. 1. *Multifariam multisque modis olim loquens Deus Patribus in Prophetis, novissimè diebus istis locutus est nobis in Filio.* Ita Beda, Clemens, Hugo, Dionys. Alludit ad illud Dei Patris de Verbo: *Hic est Filius meus dilectus, ipsum audite*, Matth. 17. 5.

Porrò S. Johannes præmittit auditum visui, dicens primò, *Quod audivimus*, deinde *Quod vidimus*: tum quia auditus, ait Aristot. est sensus disciplinæ & fidei: *fides enim est ex auditu*, Rom. 10. 17. tum quia gradatim crescit eius oratio, ac à minoribus & minùs certis ascendit ad maiora & certiora: certior est enim visus quàm auditus. *Pluris enim est testis de visu, quàm auriti multi*, ait Plautus in Truculento; sed utroque certior est tactus; unde de eo subdit: *Et manus nostræ contrectaverunt.* q. d. Nos Verbum incarnatum non tantùm audivimus auribus, & oculis vidimus, sed & ipsis manibus palpavimus & contrectavimus: illud ergo verè incarnatum firmissimè credite, amate & adorate. Præclarè S. August. serm. 52. de diversis: *Homo*, ait, *sequendus non erat, qui videri poterat: Deus sequendus erat qui videri non poterat. Ut ergo exhiberetur homini & qui ab homine videretur, & quem homo sequeretur Deus factus est homo.* Idem in psalm. 33. *Ne dedignaretur homo imitari hominem humilem, Deus factus est humilis, ut vel sic superbia generis humani non dedignaretur sequi vestigia Dei.* Et S. Gregor.

29.

19. Moral. cap. 1. *In nativitate divina Christus ab humano genere cognosci non poterat: proinde in humanitate venit, ut videretur; videri voluit, ut imitaretur.* Idcirco in carne & sanguine nostro voluit nobis fieri consanguineus & frater. Nam, ut ait S. August. in psalm. 48. *Qui dicis Deo, Pater noster, Christo dicis, Frater.* Denique Hugo Victor. in lib. Sententiarum paucis incarnationis causas complectens: *Deus*, ait, *homo factus est. Primò, ut idem esset redemptor qui creator;* Secundò, *ut de suo liberaretur homo;* Tertiò, *ut familiariùs ab homine diligeretur Deus in similitudine hominis apparens;* Quartò, *ut uterque sensus in ipso beatificaretur, & reficeretur oculus cordis in eius divinitate, & oculus corporis in eius humanitate: ut sive ingrederetur, sive egrederetur, in ipso pascua inueniret natura ab ipso condita.* Hoc est quod admirans, & cum Christo dissuavians ait Paulus ad Titum 3. *Apparuit benignitas*, græcè φιλανθρωπία, id est, singularis illa erga homines amor, *Salvatoris nostri Dei.*

QUOD PERSPEXIMUS] Græcè ἐθεασάμεθα, id est, *quod oculis intuiti, quod admirati sumus.* θεᾶσθαι *enim est cum admiratione & stupore inspicere*, ait Oecum. item curiosè, exactè, sagaciter inspicere & perspicere. Denique publicè quasi in theatro mirum novumque spectaculum, sed omnibus conspicuum inspicere. Unde Vatabl. vertit *quod spectavimus velut in hoc expositum.* Sic Paulus ait: *Spectaculum*, græcè θέατρον, id est *theatrum*, *facti sumus mundo, & angelis, & hominibus*, 1. Corinth. 4. v. 9. Unde τὸ *perspeximus* ad oculos non tantùm corporis, sed & phantasiæ & mentis pertinet: hac enim sola Christi divinitatem perspexerunt Apostoli, eam colligentes ex Christi doctrina, sanctitate, miraculis, &c. Ita Didymus.

B Nota. Verbum, cum sit subtilissimus spiritus, in se videri oculis, aut cerni oculis nequit: unde carnem assumpsit, ut per eam videri & audiri posset. Per carnem ergo visum & auditum est, perinde ac rex videtur per purpuram, sol transparet per nubem, ignis per ferrum ignitum; candela ardens per laternam, anima per carnem, substantia per sua accidentia, angelus per corpus assumptum: Verbum enim humanitate tectum & vestitum fuit quasi purpura, nube, ferro, laterna, carne, &c. omnibus enim unionibus his consimilis fuit unio Verbi cum humanitate, sed iis longe perfectior; omnes enim jam dictæ uniones, C excepta animæ cum carne & corpore, sunt accidentales aut locales, qualis est unio ignis cum ferro: manet enim substantia ferri, sed in eius poros se insinuat ignis, ut in eodem loco sit cum ferro, ac per illud transluceat: Verbi verò unio cum humanitate est substantialis, qualis est animæ cum corpore. Unde S. Athanas. in Symbolo, *Sicut*, inquit, *anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus;* sed hoc discrimine, quod anima carni uniatur essentialiter, ita ut cum ea faciat unum compositum essentiale, unamque essentiam hominis; at verò Verbum cum carne non unitur essentialiter, non enim informat carnem ut facit anima, nec cum ea unam constituit essentiam; utpote cùm in Christo maneat essentia divina plane discreta & distincta ab essentia humana, sed unitur ei hypostaticè sive personaliter: nam in eadem persona Verbi subsistit humanitas æquè ac divinitas. Simili modo in Eucharistia videtur Christus, eiusque deitas & humanitas abscondita per species panis & vini hæ enim sunt species, non panis, utpote qui jam desiit, sed corporis Christi. Unde de ea verè dixit S. Chrysost. hom. 60. ad populum: *Ecce eum* (Christum) *vides, ipsum tangis, ipsum manducas.*

Uniones similes unioni Verbi cum carne.

D ET MANUS NOSTRÆ CONTRECTAVERUNT] ἐψηλάφησαν, id est, *palparunt*, uti faciunt cæci manu rem attrectantes, scrutantes & indagantes. S. Thomas enim post resurrectionem palpavit corpus Christi, eiusque cicatrices, indeque ex incredulo factus est fidelis, Johan. 20. 27. Rursum ceteri Apostoli die Dominica resurrectionis videntur palpasse Christum, ut de eius resurrectione dubij, de eadem per tactum plagarum certi fierent, atque eas devotè venerarentur, juxta eius jussum: *Palpate*, inquit, *& videte, quia Spiritus carnem & ossa non habet.* Luc. 24. 39. ita S. Leo epist. 97. & S. August. serm. 147. & 160. de Temp. S. Athanas. orat. contra Arrian. Beda hic, Suarez 3. part. tom. 2. disputat. 49. sect. 4. Maldon. in cap. 24. S. Lucæ vers. 39. Canisius libr. 4. de B. Virg. cap. 2. licèt Euthymius censeat solum Thomam tetigisse plagas Christi. Denique in mensa & conversatione quotidiana, ac præsertim aliunde venientes, vel abeuntes Apostoli Christum amplexati sunt, & contrectaverunt ex amore, devotione & reverentia, præsertim ubi eum esse Deum agnoverunt. *Unus enim*, ait Oecum. *erat & indistinctus, idem spectabilis & inspectabilis, perceptibilis & imperceptibilis, tangibilis & intangibilis, humanè loquens & tamquam Deus miracula operans.*

Denique credibile est Johannem peculiariter Christo devotum, familiarem & amicum, peculiari modo & affectu, tum, ut ait Beda, in cœna, cùm supra Christi pectus recubuit, tum alias eum contrectasse. Unde Clemens Alexand. hic: *Fertur*, ait, *in traditionibus, quoniam Johannes ipsum corpus quod erat extrinsecus tangens, manum suam in profunda miserit, & duritiem carnis nullo modo reluctatam esse, sed locum manui præbuisse discipuli.* Quod cum grano salis accipe, videtur enim dicere Clemens plagas Christi fuisse obductas carne & nervis, ideoque duras; sed per miraculum cessisse discipulis; ut viderentur sibi eas apertas tangere. Certum enim est ipsas plagas apertas, putà foramina pedum, manuum & lateris mansisse & manere in corpore Christi, uti docent S. August. Ambros. Cyrill. Cyprian. & alij, quos citat sequitur Suarez 3. p. tom. 2. disp. 47. sect. 2.

Nota. Johannes tot verbis inculcat & exaggerat Verbi incarnationem & apparitionem in carne, tribus de causis. Prima, ut contra Basilidem illo ævo docentem Christum assumpsisse carnem apparentem & phantasticam, non veram, ac proinde non verè esse crucifixum, sed in imagine dumtaxat, doceret Christum veram & realem carnem assumpsisse, in eaque realiter passum, realiter nos redemisse, & sanctificasse. Ita Epiphan. hæresi 24.

Secunda, ut fideles in fide Incarnationis plenè confirmet, infidelibus verò eius fidem persuadeat, petito argumento à tribus sensibus, qui fidelissimi & perspicacissimi habentur: tales enim sunt visus, auditus & tactus. Asseverat ergo se cum Apostolis Verbum incarnatum vidisse, audisse, attentè perspexisse & contrectasse. Sic Petrus Christum resurrexisse probat testimonio oculari suo & Apostolorum, dicens: *Hunc Deus suscitavit tertia die, & dedit eum manifestum fieri non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo, nobis qui manducavimus & bibimus cum illo*, Actor. 10. 40. Nam, ut ait Tertull. lib. de Anima cap. 17. *Falsa utique testatio, si oculorum & aurium manuum sensus natura mentitur.*

Tertia, ut ostendat Verbi dignationem & Apostolorum dignitatem. Verbum enim dignatum est è cælo in terram descendere, ac se limo, carni, inquam, nostræ ex limo formatæ, ac Deum homini arctissimo eiusdem hypostaseos & personæ vinculo sociare & nectere, ita ut omnia attributa Dei sint attributa hominis, & vice versa, ac proinde per attributa hominis deitatem eiusque attributa Apostolis ostendit.

Hac de causa Verbum caro factum est, ut intactile fieret tactile, ait Nazianz. orat. 38. indeque cognoscibile, Dei enim, utpote spiritus, effigiem in mente nobis efformare non possumus: ut ergo eum concipere, intueri, imò cernere, alloqui & tangere possemus, factus est homo. Unde S. Paulinus epist. ad Florentium: *Hic*, ait, *Dominus & Deus noster qui in terris visus est, & inter homines conversatus est pro nobis, ovis & pastor in nobis est; quia nos invisibili baculo & salutari virga intus regit, ut etiamsi ambulemus in umbra mortis, non timeamus mala, quia nobiscum Deus est, Emmanuel ille Dominus maiestatis, & filius ancillæ, quorum alterum natura, alterum factus est. Idem creator hominis & redemptor, Deus ex Deo, homo pro homine; Filius Dei ante sæcula, filius hominis pro sæculo; forma servi pro libertate servorum, & pauper factus, ut pauperes sua egestate locupletet; quia ipse est dives in omnes omnis boni, qui omnia in omnibus adimplet, plenitudo divinitatis, spes omnium finium terræ, & in mari longè, Deus salutaris noster, mediator hominum, & Dei, homo Christus Iesus, qui est in gloria Dei Patris super omnes Deus benedictus in sæcula.*

Hic ergo Deus, qui olim in deitate tantùm erat pater, per humanitatem assumptam factus est hominibus quasi mater, ideoque πατρομήτωρ, id est *patri mater*, non tantùm ob quatuor modos & causas quas recensui Actor. 17. v. 24. & 29. sed etiam quia Deus quasi sponsus humanitatem matrem nostram quasi sponsam, sibi perenni

Christus homo nobis est patri-mater. cur? Respond. Primò.

coniun-

coniugio arctissimè copulavit, assumpsit & induit, idque repræsentatum est per matrimonium Adæ cum Eva, de quo dictum est Genes. 2. 24. *Et erunt duo in carne una.* Per humanitatem igitur nos nostramque naturam sibi desponsavit, ut esset nobis mater, qui prius fuerat pater, itaque ad eum fidenter accederemus. Solent filij timentes patris severitatem adire matrem, & per eam impetrare id quod volunt à patre: tenerior enim est amor matris in filium, quàm patris. Ita fideles & Ecclesiæ per humanitatem Christi inuocant Deum, omniaque ab eo impetrant: unde Ecclesia omnes collectas & orationes concludit, dicendo: *Per Christum Dominum nostrum.* *Secundò.* Ad hæc humanitas Christi est quasi mater, quia sicut mater suum infantem magno & continuo dolore in utero gestat, format, parturit, lactat, baiulat, educat, & in virum efformat; ita & Christus quasi mater per 34. annos magnis & continuis laboribus & doloribus, præsertim in cruce & morte nos cœpit, parturivit, aluit, pavit, efformavit. *Tertiò.* Tertio, quia incarnatio Filij Dei fuit opus tū summæ mentis & sapiētiæ tū sūmæ bonitatis, quæ attribuitur Spiritui sancto, sicut illa attribuitur Verbo: sapientia autem, sive idea ac bonitas se se habent quasi mater respectu omnipotentiæ, quæ est quasi B pater; Deus enim Pater Verbo suo quasi idea, mente & matrice concepit, formavit & produxit omnia. Idem sua bonitate quasi matre viscera misericordiæ in nos effundit, præsertim per incarnationem, de qua Zacharias Lucæ 1. 78. *Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto.* Hinc Deus quasi mater per Isaiam cap. 49. 15. homines quasi filios blandè ad se advocat, allicitque, dicens: *Numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui.* Hinc & Christus veniens in carnem, ex matre sola nasci voluit sine patre, ut instar Melchisedec esset ἀπάτωρ, sicut in cælis est ἀμήτωρ, quasi ex matre maternitatem assumpturus, materque nobis futurus. Unde Psaltes decantat: *Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus*, &, *Miserationes eius super omnia opera eius.* Quare appositè Gentiles, ait Clemens lib. 5. Strom. Deum μητροπάτορα, quasi patrem matrem, vel, ut exponit S. August. 7. Civit. cap. 9. progenitorem genitricemque simul vocaverunt.

Porrò ut immensitatem beneficij incarnationis Verbi C aliqua ratione concipiamus & ponderemus, S. Johannes quatuor eius circumstantias expendendas suggerit & proponit, nimirum, quis, quid, cui, cur.

In incarnatione cogita Primò, quis. Primò, quis est ille qui carnem nostram induit, imò assumpsit? Est Verbum, quod fuit ab initio, est Verbum æternum, est Deus omnipotens, creator cæli & terræ, Dominus universorum, Rex regum, & Dominus dominantium. Verbum ecce æternum per quod facta sunt omnia, fit caro, fit homo. *Et vocabitur nomen eius*, ait Isaias: *Emmanuel*, id est nobiscum Deus, *admirabilis, consiliarius. Deus, fortis, princeps pacis, pater futuri sæculi, magni consilij angelus*; quæ singula expendi Isaiæ 9. v. 6. Hoc est quod canit Ecclesia in Præfat. Nativitat. Christi: *Per incarnati Verbi mysterium nova mentis nostræ oculis lux tuæ claritatis infulsit, ut, dum visibiliter Deum cognoscimus, per hunc in invisibilium amorem rapiamur.* Porrò natura divina per incarnationem non est mutata, nec passa, sed sui similis inviolata & impassibilis permansit.

Præclarè S. Leo serm. 10. de Nativit. *Idem, ait, est in forma Dei, qui formam suscepit servi. Idem est incorporeus* D *manens, & corpus assumens. Idem est in sua virtute inviolabilis, & in nostra infirmitate passibilis. Idem est à paterno non divisus throno, & ab impiis crucifixus in ligno.* Quocirca S. Cyrill. in cap. 1. Evang. S. Johannis, Verbum humanatum comparat carboni, vel ferro ignito. Sicut enim ignis non consumit ferrum ignitum, sed utriusque substantia illæsa & integra permanet; sic nec deitas mutavit humanitatem, nec humanitas deitatem, sed utraque integra & illæsa permanet. Id significatum est per ignem in rubo, quem vidit Moyses Exodi 3. 2. ignis enim in rubo est Verbum in carne: sed sicut ignis rubum non adussit, sic Verbum humanitatem non læsit. Vide Theodoretum in tribus dialogis, Primo, *immutabilis*; Secundò, *inconfusus*; Tertiò, *impassibilis*, ubi contra Eutychetem ex Patribus pulchre explicat, quomodo Verbum manens immutabile, inconfusum & impassibile, factum sit ca- A ro. Quocirca Damasc. orat. 1. de Nativit. *Tantus, ait, Domine tuus in me fuit amor, ut non per angelos, aut per ullam aliam creaturam salutis meæ negotium obieris, verum ut primam fictionem, sic etiam ipsam instaurationem ipsemet efficiendam duxeris.* Et S. August. serm. 59. de Verbis Domini: *Ad sanandum, ait, grandem ægrotum, descendit omnipotens medicus, humiliavit se usque ad mortalem carnem, tamquam usque ad lectum ægrotantis.*

Secundò, quid fit Deus in incarnatione? fit caro, id est homo. *Secundò, quid.* *Caro*, ait S. Augustin. tract. 2. in Johannem. *te excæcaverat, caro te sanat. Carnalis enim anima facta erat consentiendo affectibus carnalibus, inde fuerat cordis oculus cæcatus. Verbum caro factum est. Medicus tibi fecit collyrium, ut de carne vitia carnis extingueret.* Nam caro hominis est præ ceteris animalibus misera, infirma, putida, mille ærumnis & morbis subiecta, & per concupiscentiam corruptissima: hanc assumpsit Verbum, eò se inclinavit illa maiestas, ut Seraphinos, Cherubinos, & ceteros angelorum ordines prætereiens descenderet in imam hanc miseriarum vallem & carnem, eamque sibi arctissimo hypostaticæ unionis vinculo copularet. Cogita si ovis duceretur ad lanienam, & homo quispiam eam amans & miserans (uti S. Franciscus eas pecunia redimebat ob amorem Christi, qui repræsentatur Agno Dei) vellet pro ea mori, imò mutari in ovem, ut ovem illam redimeret, an non diceretur hic eius in ovem esse insanus & ecstaticus amor? longè maior fuit amor Christi in nos, dum ex Deo factus est homo; infinities enim ampliùs Deus excedit hominem, quàm homo excedat ovem. Hoc ergo est *magnum pietatis* (& divinæ dignationis & philanthropiæ) *sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria*, 1. Timoth. 3. 16. Hoc cum Seraphinis admirari & obstupescere debemus, ac cùm videmus parvulum in præsepio, cum stupore dicere: Itane iste parvulus est Deus meus, rex cælorum, creator universi! Deus, ait D. Thom. opusculo 60. communicat se Primò, omnibus creaturis per præsentiam; Secundò, & magis iustis per gratiam; Tertiò, & maximè carni nostræ per substantiam, Primò, naturaliter; Secundò, supernaturaliter; Tertiò, personaliter, ait Caietan. Porrò Verbum per humanitatem suam omnes homines, & per eos totum universum (huius enim nexus & vinculum est homo, ideo microcosmus appellatus) ad se elevavit, sibique univit, ut sit Deus omnia in omnibus, ait Damascen. orat. de Transfigurat. & Caiet. in 3. p. q. 1. art. 1. *Incarnatio*, inquit, *est elevatio totius universi in divinam personam*; imò S. Dionys. de Divin. nomin. c. 4. *Quæ maior*, ait, *Dei communicatio cum creatura, quam ea qua Verbum caro factum est, excogitari potest?* Rursum iunxit se Verbum homini, id est, primum ultimo: in creatione enim homo fuit ultimò à Deo creatus: atque sic Deus quasi in circulo ad punctum unde cœperat verbo creando omnia, per incarnationem redit, hominem jungendo Verbo, ita Clictovæus in Damascen. lib. 3. de Fide cap. 1.

Tertiò, cui Verbum factum est caro? homini peccatori & vilissimo instar vermiculi. *Tertiò, cui.* *Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis.* Christus ergo non assumpsit hominem propter se, quasi egeret aut delectaretur illa humanitate quam assumpsit, sed propter nos. Ultimatus ergo terminus incarnationis sumus nos. Ideo enim D natus est in carne corporaliter, ut in anima nostra nasceretur spiritualiter. Hinc canit Ecclesia in Symbolo Conc. Nicæni: *Qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis.* S. Anselmus lib. 2. *Cur Deus homo* cap. 20. *Quid*, ait, *misericordius intelligi valet, quam quod peccatori æternis tormentis deputato, & unde se redimeret non habenti. Deus Pater dicit, Accipe Unigenitum meum, & da pro te. Ipse Filius, Tolle me, & redime te?* Celebratur Atheniensium dux Codrus, qui orto cum Spartanis bello, cùm respondisset oraculum illos posse vincere, quorum dux periisset; deposita ducali trabea, vilem militis vestem induit, itaque hostium castra adiens illic iurgio eos in suam cædem instigavit, ac moriens sua morte victoriam, vitam & libertatem suis peperit. Sed quid Codrus ad Christum? quid homo ad Deum, qui carnem induens nos sua morte ab æterna morte & gehenna liberavit, ac regni cælesti & æternæ gloriæ heredes effecit?

Quartò

Quartò cur

Quartò cur Verbum factum est homo? ut hominem A inferno, morte, peccato, omnique miseria corporis & animæ liberaret. Verbum enim nihil sibi acquisivit nisi exinanitionem, opprobria, paupertatem, dolores, mortem & crucem; ut per ea nobis benefaceret. *Natus est Christus in carne, ut nos nasceremur in spiritu*, ait S. Greg. Nazianz. *Natus est in tempore, ut tu nascereris in æternitate. Natus est in stabulo ut tu nascereris in cælo*. Audi S. Augustin. serm. 9. de Nativit. *Dominus noster Iesus Christus, qui in æternum cunctorum est creator, hodie nascendo de matre, factus est nobis Salvator. Natus est nobis hodie in temporis volubilitate, ut nos perducat ad Patris æternitatem. Factus est Deus homo, ut homo fieret Deus; ut panem angelorum manducaret homo, Dominus angelorum hodie factus est homo.* Et Naz. in distichis: *Patris Verbum est homo noster, ut huiusmodi mixtione Deum hominibus misceat. Unus utrimque Deus est, hac tamen homo effectus, ut me ex mortali Deum efficeret.*

Quocirca Clemens Alexandr. Adhortat. ad Gentes ait Christum sua incarnatione terram in cælum mutasse, B ac ex hominibus angelos, imò deos fecisse: ideoque ipsum pulchrum esse aurigam qui currum sive bigam fidelium, putà Judæorum & Gentium, agat in cælum, dirigatque ad beatam immortalitatem. Hoc est quod S. Johannes Evangel. c. 1. 12. ait: *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* &c. Et *Verbum caro factum est*, q. d. Ideo Verbum caro factum est, ut homines faceret filios Dei. Audi Origen. homil. 2. in diversis hæc verba tractantem: *Si filius Dei factus est homo, quid mirum si homo credens in Filium Dei, filius Dei futurus sit? Ad hoc siquidem Verbum in carnem descendit, ut in ipsum caro, id est homo, credens in Verbum ascendat, ut per naturalem Filium unigenitum, multi filii efficiantur adoptivi: non propter seipsum Verbum caro factum est, sed propter nos, qui non nisi per Verbi carnem potuissemus in Dei filios transmutari. Solus descendit ut cum multis ascenderet. De hominibus facit deos, qui de Deo facit hominem. Et habitavit in nobis, id est naturam* C *nostram possedit ut suæ naturæ participes faceret nos.* S. Leo serm. 6. de Nativit. *Ideo*, ait, *Christus filius hominis factus est, ut nos filii Dei esse possimus*: vide S. Anselmum lib. Cur Deus homo.

Vide ergo immensitatem hujus beneficii. Deus hic non pluit è cælo manna, sed totum cælum quasi dirumpens, omnes deitatis suæ thesauros & viscera misericordiæ suæ, imò totum se, quantus quantus est, cum omnibus suis donis, & gratiis in terram effudit. Hoc est quod optabat Isaias cap. 45. 8. *Rorate cæli desuper, & nubes pluant justum, aperiatur terra: & germinet Salvatorem.* Audi S. Augustinum serm. 27 vel alio computu 23. de Temp. *Laudem Domini*, inquit, *loquetur os meum, Ejus Domini per quem facta sunt omnia, & qui factus est inter omnia. Qui est patris revelator, matris creator. Filius Dei de patre sine matre, filius hominis de matre sine patre, Magnus dies angelorum, parvus in die hominum; Verbum Dei ante omnia tempora. Verbum caro opportuno tempore. Conditor solis, conditus sub sole. Cuncta sæcula ordinans de sinu patris, hodiernum diem consecrans de utero matris Ibi manens, hinc procedens. Effector cæli & terræ, sub cælo ortus in terra, Ineffabiliter sapiens; sapienter infans. Mundum implens, in præsepio jacens; sidera regens, ubera lambens, Ita magnus in forma Dei, brevis in forma servi,* D *ut nec ista brevitate magnitudo illa minueretur, nec illa magnitudine ista brevitas premeretur. Neque enim quando membra humana suscepit, opera divina deseruit, nec attingere à fine usque ad finem fortiter, & disponere omnia suaviter destitit, quando infirmitate carnis indutus virginali utero receptus est, non inclusus; ut nec angelis subtraheretur sapientiæ cibus, & nos gustaremus quam suavis est dominus.*

Audi & S. Gregor. Nazianz. jubilantem orat. 38. *Christus gignitur: glorificate. Christus è cælis: obviam prodite. Christus in terra. subvehimini cantate Domino omnis terra. Atque ut hæc duo in unum contraham, lætentur cæli & exultet terra, propter cælestem, ac postea terrestrem. Christus in carne: tremore & gaudio, exultate. tremore, propter peccatum; gaudio, propter spem. Christus ex Virgine; mulieres virginitatem colite, ut Christi matres sitis. Quis eum qui à principio est non adorat? Quis eum qui postremus est non laudat ac celebrat?* Et mox: *Omnes gentes plaudite manibus, quoniam parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, cujus principa-*

Cornel. in Epist. Canon.

cus super humerum eius (cum cruce etenim extollitur) ac vocatur nomen eius magni consilii, hoc est paterni, angelus. Clamet Iohannes: Parate viam Domini: ego quoque diei huius vim ac potentiam clamabo. Carnis expers incarnatur: Verbum crassescit: invisibilis cernitur: intactilis tangitur: tempore vacans initium sumit: Dei filius, hominis filius efficitur. Iesus Christus heri & hodie, idem & in sæcula. Et S. Bernard. serm. 1. de Epiphan. *Quid tantopere declarat eius misericordiam, quàm quòd ipsam suscepit miseriam? Quid ita pietate plenum, quàm quod Dei Verbum propter nos factum est fœnum? Quanto enim minorem se fecit in humanitate, tanto maiorem se exhibuit in bonitate: & quanto pro me vilior, tanto mihi charior.* Idem serm. 46. in Cant. *O suavitatem, ò gratiam, ò amoris vim! summus omnium imus factus est omnium. Quis hoc fecit? Amor dignitatis nesciat, dignatione dives, affectu potens, suasu efficax. Quid violentius? Triumphat de Deo amor, ut ... amoris fuisse, quòd plenitudo effusa est, quòd altitudo æquata est, quòd singularitas associata est.*

B Quare ut hoc manna immensum è cælo depluens excipiamus, pandamus totum cor, ampliemus ejus sinum per immensum ejus desiderium ut totam ejus copiam, gratiam & suavitatem capiamus & sapiamus. Imitemur Patres in limbo, qui per tria & quatuor annorum millia sedentes in tenebris & umbra mortis, illud avidissimè & sitientissimis animis desiderabant, clamantes: *Utinam dirumperes cælos, & descenderes*, Isajæ 64 v. 1. Imitemur B. Virginem, quæ concepto Verbo anhelabat ad ejus partum, tota avulsa à mundo, & tota Christo unita, in eumque transformata, ut deitas in utero latens per corpus Virginis, in omnibus ejus partibus & motibus resplenderet. Atque idcirco Christus jussit hanc suam nativitatem quotannis solemniter recoli & celebrari, ut nobis id præstet, quod olim præstitit Pastoribus, Magis, Annæ, Simeoni, Joseph, dum realiter natus est: quia enim tunc præsentes esse non potuimus, hinc nobis quotannis per commemorationem fit præsens, ut easdem gratias impertiat. Quisque ergo suas ne- C cessitates Christo nato proponat, carni infirmitates, ac præsertim vitium & tentationem, quæ maximè eum premit, dicatque confidenter cum S. Catharina Senensi: *Domine, habeo te præsentem mecum, non dimittam te donec hanc tentationem sustuleris, hanc virtutem vel gratiam dederis, donec totum cor meum possideris, & tuo amore imbueris.* Ideò enim Verbum caro factum est, ut carnis ærumnas & infirmitates curaret vi Verbi, uti curavit omnes in ea carne quam assumpsit. Rogandus est, ut idem faciat in carne nostra, ut in ea habitans eam sanet, sanctificet, & quasi in spiritum transmutet; eum nova nativitate det novam vitam, ut vivamus angelicè, cum angelo cælesti. Ita S. Hieron. cum S. Paula migravit in Bethlehem, ut ibi jugiter mentis oculis intuerentur Christum nascentem. Ita S. Franciscus sub mortem Græcii solemniter celebravit Christi natalem cum bove & asino, ac prædicans non aliud dicebat quàm, *Amemus parvulum nostrum, parvulum de Bethlehem.* Sic & S. Bernard. in hoc mysterio se superat, totusque melleus est & divinus. Christus se totum tibi, tu te totum da Christo; Christus tibi natus est, Verbum tibi incarnatum est, Deus tibi humanatus est; vicissim nascere Christo, Verbo te insere, Deo te desponde, imò trade & redde.

D Denique exclamat S. Bernard. vel quisquis est auctor, serm. in Cæna Domini, qui habetur sub finem operum ejus, pag. 391. *O stupenda Dei miseratio: Verbum carnem, Deus cinerem, figulus lutum, vita morticinum induit, ut iumenta manducarent panem angelorum. Homines iumenta erant.* Et inferiùs: *Ea propter cibus cælestis mutavit se in pabulum pecoris, homine mutato in pecus: panis enim angelorum factus est fœnum: unicus Patris, filius hominis, omnis enim caro fœnum*, Isajæ 40. *Comedunt igitur angeli Verbum de Deo natum: comedunt homines Verbum fœnum factum. Pane suo vivunt angeli cælis, & beati sunt; fœno suo vivunt homines in terris, & sancti sunt. Fœnum quippe istud de prato virginalis uteri collectum factum est refectio iumentorum; Verbum ut fœnum fieret, latuit in Virgine, sol in sidere, artifex in opere.*

Et manus nostræ contrectaverunt de Verbo] Hoc est, Verbum ipsum quod contrectavimus, æquè ac vidimus & audivimus. Est hebraismus, dicit tamen *de Verbo*, non Verbum, quia Apostoli non ipsummet Verbum in se, utpote divinum & spiritale, sed ejus vestem,

Ec puta

putà humanitatem, contrectarunt, Ergo non Verbum, sed aliquid *de Verbo*, putà adiacentem Verbo carnem, quasi vestem contrectarunt. Rursum *quod contrectavimus*, id est, quod contrectando invenimus & deprehendimus, *de Verbo* (est metalepsis) scilicet Verbum verè carnem humanam, non autem phantasma vel spectrum inane carnis assumpsisse. Quàm felices Apostoli qui Verbum incarnatum videre, audire, tangere meruerunt *Beati oculi qui vident quæ vos videtis. Dico enim vobis quòd multi Prophetæ & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt; & audire quæ auditis, & non audierunt*, ait Christus Lucæ 10. 23.

Porrò Didymus hæc omnia refert ad mysterium resurrectionis Christi. q. d. Vidimus, audivimus, contrectavimus Christum postquam resurrexit. Credite ergo eum resurrexisse, hoc enim resurrectionis mysterium orbi erat novum & paradoxum; ideoque illud ipsum S. Petrus & Paulus in Actis Apost. & Epistolis suis assiduè confirmant & inculcant. Glossa restringit ad transfigurationem Christi, tunc B enim vidit Johannes gloriam Christi, & audivit vocem Patris. *Hic est filius meus*. Verùm meliùs alii referunt ad totam Verbi incarnati œconomiam.

DE VERBO VITÆ] Syrus, *verbum vitæ*. Sic Joel ait: *Effundam de spiritu meo*, id est, spiritum meum, Act. 2. 17. *Dabitur ei de auro* (id est aurum) *Arabiæ, & adorabunt de ipso* (id est ipsum) psal. 71. 15. græcè περὶ τοῦ λόγου id est, *de illo Verbo*, scilicet eximio, increato, æterno & divino, putà de Filio Dei, ut fatebantur ipsi etiam Arriani convicti ex eo, quòd Verbum hoc in Evangelio cap. 1. paulò post v. 14. vocet Unigenitum Dei, ac passim alibi Script. illud appellet Filium Dei. licèt enim S. Basil. putet etiam Spiritum sanctum dici posse Verbum, tamen id impropriè diceretur, ait D. Th. Verbum intellige non oris, sed mentis ita S. August. Chrysost. & alii in c. 1. Evangelii S. Johannis.

Filius vocatur Verbum, cur? Causa Prima. Quæres Primò, cur S. Johannes Filium Dei non vocat Filium, sed Verbum? Respond. Primò, quia in suo Evangelii & epistolæ principio alludit ad principium Mosis, C quo Deus verbo creavit cælum, terram, omniaque quæ iis continentur, Genes. 1. 2.

Secunda. Secundò, quia, ut docet S. Chrysost. in Evang. S. Johan. c. 1. Verbum hoc quod est in sinu Patris, omnem habet sapientiam, ac carne vestitum eamdem nobis enarravit: illam autem sapientiam tam Evangelio quàm epistola hac enarrare statuit S. Johannes. Unde etiam S. Johannes magis verbis & doctrinæ Christi enarrandæ insistit, cùm alii tres Evangelistæ magis rebus & gestis Christi insistant. Christum ergo vocat Verbum, quia Verbi hujus verba nobis recensere intendit.

Tertia. Tertiò, ne, si Filium dixisset, eum corporeum & passibilem quis imaginaretur; tales enim sunt filii quos novimus in terra. ita S. Cyrill. in c. 1. Evang. S. Johannis. Vox ergo *verbum* significat generationem Filii non esse humanam, sed spiritualem, mentalem & divinam, ideoque puram, integram & incorruptibilem, scilicet eum generari D à mente divina ut verbum mentis.

Quarta. Quartò, quia Verbum in divinis significat Filium. Verbum enim significat conceptionem mentalem Dei Patris, quæ est ipsa generatio Filii, qui quasi verbum repræsentat & manifestat sapientiam, & voluntatem Patris. Et hæc est causa cur Filius sit incarnatus, non Pater, aut Spiritus sanctus quia scilicet incarnatio idcirco facta est, ut per eam Deus se manifestaret hominibus: Verbi autem est rem manifestam facere. Rursus sicut Verbum à Patre genitum est spiritu, ita decuit idem gigni à matre in carne. S. Johannes ergo nos quasi manu ducit ad Verbum, ac per illud ad Deum, ut cum eo secum jugiter commorari, colloqui & dissuaviari nos doceat. In Johanne enim & similibus verum est illud Senecæ epist. 41. *Quemadmodum solis radii contingunt quidem terram, sed ibi sunt unde mittuntur; sic animus magnus & acer, & in hoc demissus ut propius divina nossemus, conversatur quidem nobiscum, sed hæret origini suæ. illinc pendet, illud spectat ac nititur*: &, ut ait S. Ambros. *Verbo innubit æterno*, nam, ut inquit S. Aug. serm. 38. de Verbis Evang. secundùm Johannem: *Homo fit beatus contingendo illud quod semper beatum manet, & illud ipsa beatitudo perpetua; & unde fit homo vivus, vita perpetua; unde fit homo sapiens, sapientia perfecta; unde homo fit illuminatus, lumen sempiternum est.*

Filius dicitur λόγος, id est ratio. Quæres Secundò, cur Filius dicatur λόγος, sive *Verbum*? Resp. Primò, λόγος verti potest *ratio*, quia sicut ratio no- A bis intima est, ita & Patri intimus est Filius. ita Nazianz. orat. 4. de Theol. Secundò, sicut ratio vel notitia procedit à mente: ita Verbum sive Filius procedit à Patre. ita Origen. S. Chrysost. Theophyl. Euth. in c. 1. Evangel. S. Johannis. Nazianz. orat. 4. de Theolog. S. Basil. in illud: *In principio erat Verbum*. Tertiò, quòd à nobis auferat omne quod rationi repugnat, itaque nos faciat rationi obsequentes, ait Origen lib. 1. in Johan. c. 1. & ibidem Rupert. *Verbum*, inquit, *Dei perpetua ratio est, sapientia sempiterna*, &c. *Cur non ipsa ratio sempiterna Verbum dicatur; unde nobis inest rationalitas?* & Euseb. 5. Demonstr. cap. 5. *Verbum*, ait, *earum omnium rerum quæ factæ sunt rationis in se fert, quare & Sapientia & Verbum Dei appellatur.* Verùm ratio non ita exprimit processionem à Patre, sicut exprimit verbum, uti notat S. August. q. 63. inter 83. Adde, rationis nomen esse essentiale; non notionale & personale, ideoque commune S. Trinitati. Audi S. Dionys. de B Divin. nom. c. 7. *Deus*, inquit, *dicitur ratio in S. Litteris, non modò quia rationis sensus & sapientia indultor est, sed quia & omnium causas in se uniformiter ante complexus est, & quia per omnia pergit penetrans usque ad omnium finem Sapient. 8. & super hæc etiam, quia super simplicitatem omnem divina expenditur ratio, estque ab omnibus, super omnia suprema substantiæ ratione absoluta.* Denique ratio esse potest in eo qui actu non intelligit, ut in dormiente: verbum autem est ejus qui actu intelligit, qualis est Deus.

Secundò, λόγος verti potest *opus* est enim Verbum Patris opus ei commensum coævum & adæquatum, juxta illud Sapient. 7. 25. *Vapor est virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera.* *Secundò, λόγος, id est opus.*

Tertiò, λόγος verti potest *virtus*. Verbum enim est virtus, potentia, brachium, & dextera Patris, qua creavit & fecit omnia, nam Verbum, qua Deus, est virtus creandi; qua homo, est virtus redimendi & salvandi omnes, juxta illud Pauli 1. Corinth. 1. v. 23. *Nos autem prædicamus Chri-* C *stum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam; ipsis autem vocatis Judæis atque Græcis Christum Dei virtutem & Dei sapientiam.* &: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum*, psalm. 32. v. 6. &: *Portans omnia verbo virtutis suæ* Hebr. 1. 3. *Tertiò, λόγος, id est virtus.*

Quartò, λόγος verti potest, *forma*: Verbum enim est Patris forma, pulchritudo, *candor lucis æternæ, & speculum sine macula, Dei maiestatis, & imago bonitatis illius*, Sapient. 7. 26. *splendor* (græcè ἀπαύγασμα, id est, *refulgentia*, resplendentia) *gloriæ, & figura substantiæ eius*, Hebr. 1. v. 3. His adde à magno Dionysio Areopagita duas divinas personas, Filium & Spiritum sanctum productas dici veluti infinita quædam germina, veluti fragrantissimos quosdam flores, veluti lumina quædam splendidissima, etenim in lib. de Divinis nom. cap. 2. in fine primæ partis hæc scribit: *Quòd primordialis & fontana sit deitas Pater Filius verò & Spiritus sanctus fœcundæ* D *deitatis (si fas est dicere) germina plantata divinitus, & veluti flores, ac super-substantialia lumina, à Scripturis sanctis accipimus. Quonam verò modo ista fiat, neque eloqui neque intelligere possumus.* Hinc & S. August. lib. 6. de Trinit. c. 10. *Quidam* (is est S. Hilar. lib. de Synodis non longè à principio) ait, *cùm vellet clarissime singularium in Trinitate personarum insinuare propria: Æternitas est*, inquit, *in Patre, species in imagine* (in Filio) *usus in munere*, putà in Spiritu sancto, qui est donum & munus Patris & Filii. Idem S. August. serm. 38. de Verbis Evangel. secundùm Johannem: *Non enim verbum*, inquit, *proficit, aut crescit accedente cognitore, sed integrum manet si permanseris; integrum, si recesseris, integrum cùm redieris, manens in se & innovans omnia: ergo est forma omnium rerum, forma infabricata, sine tempore, & sine spatiis locorum.* *Quartò, λόγος, id est forma.*

Quintò, λόγος verti potest *definitio*, quia quasi rerum omnium definitio Patris naturam, omnemque res definitè & plenè exprimit. Unde S. Gregor. Nazianzen. orat. 4. de Theolog. *Eodem modo*, ait, *Filius se habet ad Patrem, quo definitio cum definito; nam hoc quoque λόγος dicitur. Qui enim Filium videt, videt & Patrem.* S. Johan. 14. *Ac brevis facilisque paternæ naturæ declaratio est Filius* sic & Euthymius in cap. 1. Evang. S. Johan. Rursum λόγος verti potest *computus, calculus, supputatio*. Verbum enim est calculus & computus omnium angelorum, Sanctorum, imò creaturarum totius universi. *Quintò, λόγος, id est definitio.*

Sextò, λόγος verti potest *causa*: quia Verbum est causa *Sextò, λόγος, id est causa.*

per

per quam singula facta sunt, & subsistunt. ita S. Hieron. epist. ad Paulinum. Philostratus in Heroicis: *Troianis*, inquit, *Hector manus, Aeneas mens fuit*. at Verbum creaturis tam manus, quàm mens fuit; tam causa efficiens, quàm idea concipiens.

Septimò, λόγος, id est sermo.

Septimò, aliqui λόγος vertunt *sermo promissus*, sive quem voces & sermones Prophetarum promiserunt venturum orbis Salvatorem. ita Beza, quem rectè refutat noster Salmeron to. 2. tract. 4. nam ante Prophetas, eorumque oracula ab æterno Verbum erat Verbum, eratque apud Deum, ut ait S Johannes. Reipsa ergo Beza negat λόγον, æquè ac Alogiani, teste Epiphan. hæresi 51. & Centuriatores Magdeburg. centur. 1. lib. 1. c. 4. qui negant λόγον dici respectu Patris, quasi ab eo genitus sit per cognitionem. Hi ergo sunt hostes Verbi & Filii Dei, ideoque semiathei.

Octavò, λόγος, id est verbū.

Octavò & optimè, λόγος cum Nostro & Patribus penè omnibus vertas, *verbum*, utique non oris & vocis, sed cordis & mentis. Sicut enim nos dum cogitamus vel intelligimus quippiam, formamus nobis conceptum rei cogitatæ vel intellectæ, qui dicitur verbum mentis; ita Pater æternus intelligendo & comprehendendo suam essentiam, & omnia quæ in ea sunt, formavit & produxit hoc Verbum æternum sibi adæquatum & simillimum; quo fit ut Verbum hoc sit Deus, Deique Filius à Patre genitus. Dixi, *omnia quæ in ea sunt*, quia in essentia Patris est virtus spirandi Spiritum sanctum, & omnipotentia producendi omnes creaturas possibiles, quare ex cognitione Spiritus sancti & creaturarum possibilium pariter ac essentiæ divinæ producitur & procedit Verbum, uti docet Franc. Suarez l. 9. de Deo trino & uno, cap. 4. 5. & 6. & alii.

Verbū duplex: essentiale,

Ubi Nota. Verbum Dei est duplex: unum essentiale, quod est ipsa intellectio Patris, quam cum essentia, intellectu & voluntate communicat Filio & Spiritui sancto. Et hoc videntur intellexisse Trismegistus, Plato & Philosophi (de quibus mox.) Similiter Arriani Verbum internum essentiale, id est, intellectionem Patris & Filii & Spiritus sancti ponebant in uno Deo ipsi coæternam, sed addebant Deum cœpisse esse Patrem in tempore, cùm Verbum notionale à se distinctum produxit, quasi primam creaturam, & per eam ceteras. Alterum Verbum est notionale, sive personale, quod est Verbum à Patre productum & genitum, ideoque ipsum est persona subsistens, putà Filius Dei Patris. De notionali agit S. Johan. tam hic, quàm in Evang. Verè Cyrillus lib. 7. Thesauri cap. 1. *Nomen Verbi*, inquit (*elegit*) *S. Johan. quia est maxime proprium & significativum divinitatis, & processionis propriæ secundæ personæ*. Unde Apocal. 19. *dicitur: Et nomen ejus erat Verbum Dei.* S. August. verò lib. 15. de Trinit. c. 14. Verbum essentiale à notionali distinguens, sic ait: *Novit omnia Pater in seipso, novit in Filio, sed in seipso tamquam seipsum*, putà essentialiter; *in Filio tamquam Verbum suum*, putà notionaliter.

& notionale.

Adverte. λόγος idem est quod *verbum, sermo, oratio*. Unde Tertull. S. Cyprian. S. Ambros. Hieron. & alii veteres sæpè Filium vocant sermonem. Renovavit idipsum hoc ævo Erasmus: unde pro, *In principio erat Verbum*, vertit, *in principio erat sermo*. ob quam novationem à Theologis vapulavit. Erasmum secutus est & defendit Calvinus in c. 1. Evangel. S. Johan. *Miror*, ait, *quid Latinos moverit ut τὸν λόγον transferrent Verbum. Sic enim vertendum potius fuisset τὸ ῥῆμα. Verùm ut demus aliquid probabile secutos esse, negari tamen non potest, quin Sermo melius conveniat; unde apparet quàm barbaram tyrannidem exercuerint Theologastri, qui Erasmum turbulente adeò vexarunt, ob mutatam in melius unam vocem.* Erras Novator, cùm errantem & novantem sequeris.

Filius potius est verbum quā sermo. Primò. Secundò. Tertiò;

Quòd enim hoc loco melius conveniat Verbum, quàm sermo, liquet Primò, ex eo, quòd verbum simplicius sit sermone; sermo enim est compositum quid ex verbis: simplicissimus autem est Dei filius. Secundò, quia verbum generalius est sermone: omnis enim sermo est verbum, at non omne verbum est sermo. Tertiò, quia conceptus mentis semper verbum mentis, numquam sermo dicitur. Filius autem est conceptus mentis divinæ & paternæ. Quartò, sicut mens gignit verbum mentis, hocque fit vocale dum in os & linguam carneam deducitur, & quasi ex ore nascitur: ita Pater genuit

Quartò.

semel, in Epist. Canon.

A Verbum mentale, quod factum est vocale per incarnationem, dum induens carnem, os & vocem hominis, per eam locutum annunciavit nobis voluntatem Patris. Et huc subinde alludit Script. dum Christum, qua homo est, vocat Verbum, eò quòd qua homo fuerit legatus, nuncius & interpres voluntatis Dei apud homines, ut patet 1. Johannis 5. 7. Apocal. 19. 13. ita S Chrysost. & Theoph. in c. 1. Evangel. S. Johan. & S. Epiphan. hæres. 71. *Filius*, ait, *Verbum nominatur, quia interpres est voluntatum Dei*. & S. August. lib. de Fide & Symbol. c. 3. *Verbum*, ait, *Patris dictum est, quia per ipsum innotescit Pater. Sicut ergo verbis nostris id agimus ut noster animus innotescat audienti, sic illa sapientia quam genuit Pater, quoniam per ipsam innotescit animus secretissimus Patris, Verbum ejus convenientissime nuncupatur*. Verùm S. Johan. tam hìc, quàm in Evangel. Christum vocat Verbum ratione divinitatis, non humanitatis. Quintò, licèt aliqui apud S. August. lib. de Princip. Dialect. c. 6. verbum derivent à verberando, quòd verberato lingua intra palatum aere, omne verbum proferatur; meliùs tamen ipse S. August. lib. 15. de B Trinit. cap. 11. ex Varrone, Servio & aliis, verbum deducit à vero & veritate, quòd verum verbo concipiamus & loquamur. Verbum ergo, uti & verum menti est intimum: sermo verò sonuit potiùs aliquid foras jactatum, diciturque à sero seritur enim sermo inter plures & sæpè falsus. Nam, ut ait Servius: *Sermo est consertio orationis, & confabulatio duorum vel plurium*. Melius ergo Filius Dei vocatur Verbum quàm sermo.

Quintò.

Verbum dicitur quasi verum.

Denique Verbi hujus dignitatem & attributa describens S Basil. lib. 2. contra Eunom. processionis hujus admirandæ alia similia iis verbis proponit: *Oportet* (inquit) *dignam de Deo generationem intelligere impassibilem, impartibilem, indivisibilem, sine tempore, instar resplendentis à luce radii. Intelligere autem imaginem invisibilis Dei, non secundùm artificiosas has imagines ad exemplar postea elaboratam; sed existentem & consubsistentem cum prototypo, qui ipsi substantiam dedit, itemque cum archetypo existentem; nec imitatione figuratam, sed tamquam sigillo aliquo tota Patris natura Filio impressa. Aut si vis, qualis artium fit consensio tota ex docentibus in discipulos immissa; cùm nihil desit docentibus, & perfectio adsit iis qui didicerunt: vel id quidem* C *non ita congruum ad similitudinem, propter temporis spatium; illud commodius, qualis est intellectionis natura, motibus mentis sine tempore constituta*. Hæc Basilius.

Similia Verbo.

Tertullianus his etiam utitur collationibus in libro adversus Praxeam cap. 8. *Protulit Deus sermonem, id est verbum, sicut radix fruticem & fons fluvium, & sol radium; nec frutex à radice, nec fluvius à fonte, nec radius à sole discernitur, sicut nec à Deo sermo*, &c.

Diviniùs S. Gregor. Thaumaturgus Verbum hoc æquè ac Patrem & Spiritum sanctum depingit in Symbolo, quod ei cælitus traditum est à nostro S. Johanne, jussu B. Virginis, uti scribit Gregor. Nyssenus in Vita Thaumaturgi. Symbolum hoc toto Oriente celeberrimum ita se habet: *Unus est Deus Pater Verbi viventis, sapientiæ subsistentis, & potentiæ & figuræ æternæ: perfectus perfecti genitor, Pater filii unigeniti. Unus Dominus solus ex solo, Deus ex Deo, figura & imago deitatis, verbum efficax, sapientia constitutionis rerum universarum comprehensiva, & potentia totius creaturæ effectrix, Filius verus veri Patris, visum effugiens visum effugientis, & corruptioni non obnoxius non ob-* D *noxii corruptioni, & morti non obnoxius morti non obnoxii, & æternus æterni. Unus Spiritus sanctus ex Deo ortum & existentiam habens, quique per Filium apparuit, videlicet hominibus, imago filii perfecti, perfecta vita viventium, caussa, fons, sanctus, sanctitas sanctificationis suppeditatrix, per quem manifestatur Deus, Pater qui est super omnia & in omnibus: Et Deus filius qui per omnia permanat. Trinitas perfecta, quæ gloria atq; æternitate & regno nō dividitur, neq; abalienatur.*

Porrò idem per umbram viderunt Gentiles, idque didicerunt vel ex libris Mosis & Hebræorum, unde Plato vocatur Moses Atticus ab Eusebio libr. 13. de Præpar. cap. 7. & Theodor. libr. 2. de Cur. Græc. affect. *Oceanus Theologiæ, à quo fluvii omnes & maria derivantur: illinc enim Anaxagoras, Pythagoras, & Plato parva quædam veritatis lumina desumpserunt*. Vel ex Sibyllis, vel lumine naturæ, vel instinctu divino. Audi Lactant. lib. 4. de Sapientia c. 9. *Hunc*, ait, *sermonem*, id est Verbum divinum, *nec Philosophi quidem ignorarunt. Siquidem Zenon naturæ dispo-*

Gentiles cognoverunt Verbum.

fyorem, atque opificem universitatis λόγος prædicat, quem & fatum, & necessitatem rerum, & Deum, & animum Jovis nuncupat. Nam Trismegistus, qui veritatem penè universam nescio quomodo investigavit, virtutem majestatemque Verbi sæpè descripsit. Id enim de Mercurio Trismegisto testatur S. August. libr. de Quinque hæresib. cap. 3. Idem Mercurius in Pimandro; *Mens* (inquit) *Deus, utriusque sexus fœcunditate plenissimus, vita & lux; cum verbo suo mentem alteram opificem peperit, qui quidem Deus, ignis, atque spiritus numen.* Accedit his vulgata illa ejusdem sententia: *Monas genuit monadem, & in se suum reflexit ardorem*; hoc est, unus Deus genuit unicum filium, & in se amorem reflectens, produxit Spiritum sanctum. Illud quoque in Pimandro: *Mens Deus tuus, mentis verò germen lucens Dei filius.* Similiter Theodor. lib. 2. de Principiis: *Plotinus* (inquit) *ac Numenius explicantes Platonis mentem, tria aiunt posita esse à Platone æterna, ipsum videlicet bonum, mentemque & hujus universi animam; vocat enim bonum, quem nos Patrem dicimus; mentem verò seu intellectum, quem nos Filium, Verbumque appellamus; potentiam verò quæ animet omnia & vivificet. Animam vocat eam quam sacræ Literæ Spiritum sanctum appellant. Atque hæc ipsa, ut sæpe jam dixi, ex Hebræorum sapientia & Theologia subducta sunt.* Verùm rectè notat Cardin. Bessarion. lib. 2. Apol. Platonis cap. 3. Platonem non christianè, sed arrianè de Filio & S. Trinitate esse locutum: nam statuit gradus in divinitate. Primum enim entium statuit primum Deum: post hunc quasi inferiori gradu ponit mentem ab eo productam; ac denique tertio loco & gradu ponit mundi animam, quæ universum hoc quasi animat animet & vegetet. Docuit ergo Plato, Deum ingenitum primò genuisse mentem: secundò, animam mundum. Quare arrianizat: ponit enim mentem & animam mundi, quasi res distinctas à Deo ingenito, eoque minores. Huc facit illud Serapidis oraculum datum cuidam regi Aegyptio:

Principio Deus est, tum sermo, & spiritus iste
Additur: æqueva hæc sunt, & tendentia in unum.

Sic & Orpheus aliique Græci, Chaldæi & Aegyptii Deum Patrem vocarunt νοῦς, id est *mentem*: Filium verò λόγον, quasi mentis prolem, ait Theod. l. 2. de Curand. Græc. affect. & S. August. 7. Confess. c. 9. Alii Patrem vocarunt animam, vel spiritum, Filium verò νοῦν, id est, *mentem* & notitiam Patris. Quamquam multi valdè probabiliter censent Orpheum, Trismegistum, Platonem & Platonicos per νοῦς & λόγος non verbum notionale, hoc est Filium, sed essentiale, hoc est, ideam mentis divinæ, per quam omnia produxit, intellexisse. Hinc & illud Trismegisti: *Monas genuit monadem, & in se reflexit ardorem.* quod multi sic explicant, q. d. Pater genuit Filium, ipsumque reflexo amore amans spiravit Spiritum. S. Tho. in cap. 1. Evang. S. Johan. sic explicat, q. d. Unus Deus unum creavit mundum, propter sui ipsius amorem. Plura vide apud Theodor. Euseb. August. locis citatis, & August. Steuchum de Perenni Philosoph. ac nostrum Barradium tom. 1. l. 3. c. 3.

Verbū Dei simile nostro. Quæres Tertiò, An Verbum hoc divinum simile sit nostro verbo mentis, an verò dissimile? Respond. partim esse simile, partim dissimile. Simile est Primò, quia *Primò.* sicut nostrum est immateriale & spirituale, ita & divinum. *Secundò.* Secundò, sicut homo mente parit conceptum sive verbum mentis, ita Pater intellectu & intellectione sua comprehendens suam essentiam, omniaque ejus attributa gignit Verbum. Verbum ergo est notitia & notio Patris. Unde S. August. serm. 38. de verbis Evang. secundùm Johannem: *Verbum Dei*, ait, *incorporaliter, inviolabiliter, incommutabiliter, sine temporali nativitate, natum tamen in-* *Tertiò.* *telligamus à Deo.* Tertiò, sicut per nostrum verbum concipimus res omnes, ita & Deus per suum. Quartò, sicut *Quartò.* nostrum est menti internum, ita & Dei, est enim apud Patrem & in sinu Patris, Johan. 1. 18. sicut nostrum menti *Quintò.* inhæret, illique est intimum. Quintò, sicut nostrum est idea, juxta quam omnia fabricamus & facimus, ita & Dei, juxta illud: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*, Johan. 1. Hinc Timæus Platonicus Deique Verbum vocat κόσμος ἰδανικός, *mundum exemplarem*; quia Verbum est mundus increatus & immensus, qui est idea & exemplar mundi creati. Est ergo Verbum maximus mundus sapientiæ, sanctitatis, intelligentiæ, vitæ, rationum, formarum; nam, ut ait Plato: *Omnia quotquot sunt animalia intelligibilia, ille in se complexus servat & continet; non secùs ac mundus nos & omnia creata, quæcumque cernuntur suo ambitu cingit.* Sextò, sicut nostrum verbum mentale fit vocale dum loquimur: ita Verbum divinum factum est vocale, dum in carne assumpta locutum est. *Sextò.* Septimò, sicut verbum nostrum est imago rei quæ intelligitur, ita Verbum divinum est imago Dei Patris. *Septimò.* Octavò, sicut verbum, putà conceptus noster tamdiu durat, quamdiu durat intellectio, *Octavò.* sic & divinum Verbum. In æternum autem permanet Patris intellectio: quare in æternum quoque gignitur, manetque ejus verbum, quod per illam producitur. Quia enim intellectio Patris semper est in actu, hinc & Verbi generatio semper est in actu. Quapropter vera est hæc propositio: Verbum semper gignitur, & semper est genitum; quia in divinis idem est fieri & factum esse. Hoc est quod ait Michæas cap. 5. v. 2. *Egressus*, Hebr. egressiones, *ejus ab initio à diebus æternitatis.* Unde Patres Conc. Ephesini: *Coexistere*, inquiunt, *semper, & coæternum esse Patri Filium splendor tibi denunciet, impassibilitatem nativitatis illius ostendat Verbum, consubstantialitatem nomen Filii pandat.* Et S. Basilius homil. 1. in Johannem: *Cur Verbum? ut ostendat quòd ex mente processit. Cur Verbum? quia citra passionem natus est. Cur verbum? quia imago est genitoris, totum in se ipso genitorem ostendens.* Nonò, sicut conceptus mentis præcedit opus, ita & Verbum *Nonò.* præcedit opus Dei. Nam, ut ait S. August. 15. de Trinit. 11. *Hominis opera nulla sunt, quæ non prius dicantur in corde.* unde scriptum est: *Initium omnis operis verbum.* Nec ita multo post: *Est* (inquit) *& hæc in ista similitudine verbi nostri similitudo Verbi Dei, quia potest esse verbum nostrum quod non sequatur opus, opus autem esse non potest nisi præcedat verbum: sic & Verbum Dei potuit esse nulla existente creatura, creatura verò nulla esse potest nisi per ipsum per quod facta sunt omnia.*

Dissimile est. Primò. Dissimile est Primò, quia verbum nostrum, æquè ac angelorum, est accidens, putà actus vitalis, menti quasi subjecto inhærens. Verbum Dei verò est substantia & persona subsistens. ita S. Athanas. serm. 1. contra Arrian. & S. Chrysost. ho. 1. in Johan. *Hoc Verbum divinum, ait, substantia quædam est in persona, ex ipso Patre sine passione proveniens.* Hinc sequitur aliud discrimen, scilicet quòd verbum creatum est forma creata constituens in actu secundo intelligentem, à quo producitur. Per verbum enim quod concipit & producit, actu intelligit. Verbum verò divinum non est forma Patris intelligentis à quo producitur, quia est res per se subsistens. quæ nequit esse forma rei alterius distinctæ. ita Suarez libr. 9. de Deo trino cap. 2.

Secundò. Secundò, verbum nostrum est temporale ac mente posterius: Verbum Dei est æternum Deoque coævum. Rursum verbum nostrum producitur ex indigentia intelligentis, quia sine eo nequit rem actu concipere & intelligere: & Verbum Dei non ex indigentia aut potentialitate, sed ex infinita perfectione & fœcunditate intellectus paterni producitur, ideoque supponit illum non solùm constitutū in actu primo sed etiam in actu secundo intelligendi.

Tertiò. Tertiò, verbum nostrum est imperfectum & mutabile; ideoque varium & multiplex: Verbum Dei est perfectum, ideoque constans, immutabile, unum & simplex, *cùm in uno sint omnia*, ait S. Aug. in psal. 44. & S. Athanas. serm. 3. contra Arrian.

Quartò. Quartò, verbum nostrum est à mente distinctum & ἑτερούσιον, id est, *alterius naturæ*. Verbum Dei est, ὁμοούσιον, & consubstantiale Dei Patris. ita S. Anselm. in Monol. c. 28.

Quintò. Quintò, verbum nostrum est in nostra hypostasi: verbum Dei est hypostasis & persona distincta à Patre, per quam Pater dixit & fecit omnia.

Sextò. Sextò, verbum nostrum non est filius noster: Verbum Dei est filius Dei. Rursum Pater producens Verbum, ipsissimam suam intellectionem communicat Verbo, quod non facit mens nostra verbo suo, imò potiùs vice versa ipsa per verbum constituitur in actu secundo intelligendi. ita Suarez loco citato. Hinc Filius vocatur Sapientia genita. unde Sanctus August. qu. 23. inter 83. dicit Patrem esse sapientem sapientia genita, hoc sensu quòd eam genuerit. Verùm hanc phrasin retractans l. 2. Retract.

c. 26.

c. 26. lib. 6. de Trinit. 1. *Ergo Pater*, inquit, *ipsa sapientia est, qua sapiens est. Filius verò dicitur sapientia Patris & virtus Patris, non quia Pater per eum sapiens, vel potens, sed quia Filius sapientia & virtus est de Patre sapientia & virtute. Ex his ergo patet quòd Pater non est sapiens sapientia genita; sed seipso sapientia ingenita.*

Septimò. Septimò, verbum nostrum est impotens & inefficax: Verbum Dei est efficax & omnipotens: dixi enim, & protinus facta sunt omnia, Gen. 1.

Octavò. Octavò, verbum nostrum tam oris quam mentis, mox ut effertur & nascitur, & dilabitur & diffluit: Verbum Dei est æternum, quia æterna est intellectio, putà dictio & generatio Patris. *Cessat*, ait S. Hilar. lib. 2. de Trinit. *sonus vocis & cogitationis eloquium: verbum hoc res est non sonus; natura, non sermo; Deus, non inanitas est.* Plura de Verbo vide apud D. Thom & Suarez loco citato.

Itaque licèt aliquo modo ascendamus ex verbo mentis nostræ ad Verbum Dei, tamen hic ascensus per lumen naturæ tantùm fit ad Verbum essentiale. Per hoc enim Deus omnia concipit, intelligit & producit: sed quòd intellectio Dei fit dictio, id est, productio quæ dixerit, produxerit & genuerit Verbum notionale quasi Filium, hoc incomprehensibile est, & non nisi per revelationem Dei sola fide cognoscitur & creditur: superat enim omnem intellectum angelicum & humanum, quod in S. Trinitate *in personis proprietas, & in essentia unitas, & in maiestate adoretur æqualitas*, uti canit Ecclesia in festo S. Trinitatis. Ipsa ergo casto mutoque potiùs admiranda & adoranda est silentio, quàm curioso & exili scrutanda & declaranda ingenio, ut cum Seraphinis stupentibus stupentes ei acclamemus: *Sanctus, sanctus, sanctus, Dominus Deus sabaoth, plena est omnis terra gloria eius*, Isaiæ 6. *Hoc* (Dei verbum) *doctus Plato nescivit, hoc Demosthenes eloquens ignoravit: Perdam*, inquit, *sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium reprobabo*; ait S. Hieron. ad Paulin. *Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi*, ait Psaltes psalm. 44. 1. *Vides hoc Verbum filium Dei esse, quem non aliunde quàm de paterno pectore, & ut ita dicam, de utero cordis Dei, credimus extitisse*, ait Nazianz. de Fide, juxta illud: *Ex utero ante luciferum genui te*, psal. 109. ubi S. Hieron. *De utero generavit*, inquit, *id est, de suo natura, de suis visceribus, de sua substantia; ex utero, id est, de medullis divinitatis suæ, totum quidquid Pater est in divinitate, dedit Filio.*

Tropol. Tropol. Quomodo Verbum loquatur cordi hominum, explicat S. Aug. 11. Confess. c. 9. & S Bernard serm. 45. in Cant. *Pulchritudo*, inquit, *illius dilectio eius: & ideo maior, quia præveniens. Medullis proinde cordis & intimarum vocibus affectionum, tanto ampliùs atque ardentiùs clamitat sibi diligendum, quanto id priùs sensit diligens, quàm dilectum. Itaque locutio verbi, infusio doni, responsio animæ, cum gratiarum actione admiratio. Et idcirco plus diligit, quòd sentit se in diligendo victam: & ideo plus miratur, quòd præventam agnoscit.* Et S. Ambros. lib. 3. de Virgin. *Vulnerat*, ait, *Dei Verbum, sed non ulcerat. Est vulnus boni amoris, sunt vulnera charitatis. Ideoque dixit* (sponsa Cant. 1.) *Vulnerata charitatis ego sum. Quæ perfecta est, vulnerata charitatis est. Bona sunt igitur Verbi vulnera, bona sunt amantis vulnera.*

VERBO VITÆ] *Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in semetipso*, Johan. 5. 26. hinc Patri attribuitur esse, Verbo vivere, Spiritui sancto diligere.

Vita triplex. Nota. Triplex est vita: divina, angelica, humana. Divina est perfectissima, immensa, æterna, increata, origo & fons vitæ angelicæ & humanæ. Angelica est creata, sed spiritalis. Humana partim est spiritalis, partim corporea. Estque duplex: naturalis & supernaturalis. Naturalis rursum est triplex: vegetativa, sensitiva, & rationalis. Supernaturalis est duplex: inchoata per gratiam, qua homo justus per fidem, spem & charitatem servit Deo, vivitque vitam supernaturalem in Deum supernaturaliter credendo, sperando, eumque super omnia amando: altera vita supernaturalis est consummata per gloriam, qua Beati Deo fruuntur, deliciantur & beantur in æternum. Porrò divina vita est duplex, formalis & causalis. Formalis est qua Deus in seipsa vivit vitam divinam, increatam, summè immortalem, sanctam, jucundam, perfectam, beatam & æternam. Causalis est duplex, naturalis & supernaturalis. Naturalis quæ causat vitam naturalem omnium planta-

A rum, animalium, hominum & angelorum. Supernaturalis, quæ causat vitam supernaturalem, tum gratiæ, tum gloriæ, tam hominum quàm angelorum. Vide S. Dionys. c. 6. de Divin. nom. ubi docet Deum esse originalem vitam. Primò, vitæ angelicæ; Secundò, humanæ; Tertiò, animalium; Quartò, plantarum, Quintò, justorum; Sextò, Beatorum. Dicitur ergo Verbum vitæ, id est, vitale & vivificum, quia habet in se vitam, imò ipsum in se est vita divina, tum formalis, tum causalis jam dicta. Alludit, imò citat Johannes illud sui Evangel. c. 1. 4. *In ipso vita erat*, quod interpretes tripliciter de triplici vita exponunt. Primò, de vita formali, q. d. Ipsa Verbi substantia est vita; ipsum verbum est vita subsistens, ait Oecumen. Ipsum Verbum per essentiam & essentialiter est vita: ipsa enim ejus essentia est vivere & vita: in Deo enim & Verbo omnia sunt de essentia Dei & Verbi, nullum enim ibi est accidens. Unde Deus & Verbum per essentiam est sapientia, vita, bonitas, potentia, virtus, &c. licèt enim hæc in nobis sint accidentia, in Deo tamen sunt essentialia, adeoque realiter idem sunt cum essentia Dei. ita S. B Dionys. loco citato, & S. Thom. 1. parte quæst. 18. Alludit ad illud psal 35. *Apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* hoc est, ait Theodor. *Apud te est Verbum æternum, fons vitæ, & in lumine Spiritus sancti lumen unigeniti cernemus.*

Secundò, accipi potest de vita non causali, sed naturali, q. d. In Verbo est vita, hoc est, in Verbo quasi in idea vivunt sempiternæ rerum omnium rationes, ut ait S. August. Verbum enim est omnium creaturarum idea: idea autem est ipsa essentia & vita Dei. ita S. August. tract. 1. in Johan. *Sapientia Dei* (inquit) *secundùm artem continet omnia: terram vides, cælum, solem, lunam; sunt ista in arte; sed foris corpora sunt, in arte vita sunt.* Alio verò loco: *Propterea* (ait Johannes) *quod factum est, in ipso vita erat; omnia quæ facta sunt, & vitam non habent, in ipso Verbo Dei vita sunt, in seipsis vita non sunt.* Quod ipsum sensisse videtur auctor homiliarum ex diversis, quæ tribuuntur Origeni: *Cælum*, ait, *& terra, abyssus & quæcumque in eis in Verbo vivunt, & vita sunt, & æternaliter subsistunt, & quæ nobis omni motu vitali carere videntur in Verbo vivunt.* Rursus; *Omnia quæ per Verbum facta sunt, in ipso vitaliter &* C *uniformiter & causaliter subsistunt.* Denique: *In ipso vivimus, movemur & sumus.* Actor. 17. 28.

Præclarè Philo l. de Mundi opificio: *Ubi decrevit*, inquit, *ingentem hanc urbem condere, priùs formas eius concepit, ex quibus postquam intelligibilem mundum constituit, ad illius exemplar sensibilem hunc mundum condidit.* Et post multa: *Si cui* (inquit) *libeat apertioribus uti vocabulis, nihil aliud dixerit esse mundum intelligibilem, quàm Verbum Dei iam mundum condentis.* Rursus aliquanto post: *Liquet autem quod archetypum sigillum quem dicimus esse mũdum intelligibilẽ, ipse sit archetypum illud exemplar, idea idearũ, verbũ Dei.*

Rursum in Verbo quasi in causa efficiente est vita, id est, omnium rerum vigor, duratio & conservatio, quia hæc per Verbum fiunt: Verbum enim omnibus rebus dat vigere, vivere, durare & permanere. ita S Chrysost. Cyrill. Theoph. Euth. c. 1. Evangel S. Johan. v. 4. Unde Jansenius ibidem sic exponit. q. d. Vita naturalis viventium pendet à Verbo, quasi sensim Johannes à vita viventium descendat ad hominem ejusque vitam acceptam à Verbo. & Clemens Alexand. Exhort. ad Gentes: *Verbum*, ait, *quod erat apud* D *Deum, doctor apparuit, Verbum per quod omnia sunt fabricata, & quod cum eo qui finxit vitam simul præbuit, ut opifex; bene vivere docuit, cùm apparuisset ut magister, ut postea semper vivere suppeditaret ut Deus.*

Tertiò, & magis genuinè, tam hìc quàm in Evang. per *vitam* accipias vitam causalem supernaturalem, q. d. In Verbo quasi in fonte & causa erat vera nostra vita, tum gratiæ, tum gloriæ. Unde ut hanc vitam & lucem hominibus communicaret, ad eos in carnem descendit, factus homo, ut, sicut per Verbum magnus hic mundus creatus est, ita per idem mundus parvus quoque, id est homo, recrearetur, & à morte peccati ad vitam gratiæ & gloriæ revocaretur. Ita enim se explicat Johannes dum subdit in Evangel. *Et vita erat lux hominum.* & hìc mox Verbum vocat, vitam æternam, dicens: *Et vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis.* & c. 5. 11. *Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus.* ita

S. Chrysost. August. Ammon. Theophyl. in Evangel. c. 1. S. Ambros. 3. de Fide c. 3. S. Athanas. lib. 8. de Assumptione hominis contra Marcellinum. Atque hac de causa S. Johannes & Script passim alibi Christū vocant vitam: ut Johan. c. 3. *Vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* & cap. 4. *Fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* & cap. 5. *Non vultis venire ad me, ut vitam habeatis.* cap. 6. *Qui credit in me habet vitam æternam.* cap. 8. *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* c. 10. *Ego veni ut vitam habeant.* c. 11. *Ego sum resurrectio & vita.* c. 14. *Ego sum via, veritas & vita.* c. 17. *Vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam.* Paulus ad Coloss. 3. 4. *Cùm apparuerit Christus vita vestra.* Alludit ad lignum vitæ Genes. 2. 9. *Verbum* enim *vitæ* est quasi arbor vitæ, quia vitam homini prorogat, non in longum tempus, ut illa arbor, sed in omnem æternitatem.

Iupiter dicitur ζῆν, id est vita, cur?

Idem per umbram viderunt Gentiles, qui proinde Jovem græcè vocarunt Ζῆνα, id est *vitam*. Audi Aristotel. libr. de Mundo: *καλοῦσι δὲ τὸν θεὸν Ζῆνα & Δία παραλλήλως χρώμενοι τοῖς ὀνόμασιν, ὡς κἂν εἰ λέγοιμεν δι' ὃν ζῶμεν*, id est, *Deum quidem tum Ζῆνα, tum Δία vocant, inter se compositis atque e regione collocatis nominibus, tamquam duabus iis vocibus significare velint per quem vivimus.* B Ita posteriores Græci; priores enim alia de causa Jovem vocarunt Ζῆνα, quam assignat Lactant. lib. 1. c. 11. *Ipse autem*, inquit, *furto servatus, furtimque nutritus Ζῆνα sive Ζῶν appellatus est: non, ut isti putant, à fervore cælestis ignis* (quasi ἀπὸ τοῦ ζέειν) *vel quòd vitæ sit dator, vel quòd animantibus inspiret animas, quæ virtus solius Dei est. quam enim possit inspirare animam qui ipse accipit aliunde? Sed quòd primus ex Saturni maribus vixerit.*

VERS. 2. Et vita manifestata est] q. d. Verbum quod est vita immortalis & beata, tum formalis, tum causalis, uti jam dixi, sed abscondita apud Deum in sinu Patris, jam per incarnationem sese manifestavit, ac hominibus aspectabilem & tractabilem se præbuit: itaque nos Apostoli qui vidimus illud, testamur & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & nunc in fine sæculorum per carnem assumptam apparuit nobis. Hoc est quod præcinuit Isaias cap. 40. 5. *Revelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum est*, nimirum, ut explicat S. Lucas cap. 3. 5. *Et* C *videbit omnis caro salutare Dei*, id est, *videbit omnis homo Christum Dei*, ait ibidem S. Ambros. Idem S. Ambros. in psal. 36. 19. *Non confundentur in tempore malo. Ipse* (Christus), inquit, *nostra in omnibus vita est, ipsius divinitas vita est, ipsius æternitas vita est; ipsius caro vita est; ipsius passio vita est. Vnde & Ieremias ait: In umbra eius vivemus: umbra alarum, umbra crucis, umbra est passionis. Ipsius mors vita est, ipsius vulnus vita est, ipsius sanguis vita est, ipsius sepultura vita est, ipsius resurrectio vita est universorum. Vis scire quoniam mors ipsius vita est? In morte*, inquit, *ipsius baptizati sumus, ut cum ipso in novitate vitæ ambulemus. Et ipse ait, Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram moriatur, ipsum solum manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ipse granum pro nobis corpore solutus & mortuus est, ut fructum multum afferret in nobis; mors itaque eius fructus est vitæ.*

Et testamur] quasi Martyres, id est, testes Dei, tum voce, tum vita; tum passione, morte & martyrio. uti S. Johannes ob hoc testimonium de Christo à Domitiano Romæ missus est in dolium olei bullientis, sed il- D læsus exiens ab eodem relegatus est in Patmos, ubi scribens Apocalypsin, ita de se orditur v. 2. *Qui testimonium perhibuit Verbo Dei, & testimonium Iesu Christi, quæcumque vidit.* & v. 9. *Ego Iohannes frater vester, & particeps in tribulatione, & regno, & patientia in Christo Iesu, fui in insula quæ appellatur Patmos, propter Verbum Dei, & testimonium Iesu.* Rursum *testamur*, id est, protestamur & obtestamur minando incredulis terribile Dei judicium. Ita Cassianus lib. 5. de Incarnat. cap. 6. *Deinde*, ait, *addit, Verbum vitæ, & vitam manifestatam: hoc se vidisse, hoc annunciare, hoc protestari, simul scilicet, & exequens officium fidei, & ingerens terrorem incredulitati: ut cum ille utique protestatur se prædicare, sibi imputaret periculum suum, qui eum noluisset audire.* Sic de Heliodoro ab angelis flagellato dicitur, 2. Machab. 3. 36. *Testabatur* (id est, protestabatur, celebrabat, glorificabat) *autem* A *omnibus ea quæ sub oculis suis viderat opera magni Dei.*

Et annunciamus vobis vitam æternam (putà Christum, qui qua Verbum Dei, est vita æterna, increata & per essentiam) quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis] ut ex invisibili fieret visibilis nobis per incarnationem, prædicationem, miracula, ac præsertim per transfigurationem, ait Cajetan. resurrectionem & ascensionem in cælum: ibi enim ostendet Christus se non tantùm qua Verbum, sed & qua homo erat, vivere vitam gloriosam & æternam.

Nota. τὸ *quod erat apud Patrem*, alludit ad id quod ait in Evang. c. 1. 1. *Et verbum erat apud Deum*: quod pulchrè Nonnus vertit:

Πατρὸς ἔην ἀμέριστος ἀτέρμονι σύνθρονος ἕδρῃ,
A Patre erat indivisum æterna una sedens in sede.

Occurrit S. Johannes objectioni. Dicet enim quis: Si ab æterno erat Verbum, ubi erat cùm nihil, vel nullus locus esset in rerum natura? Resp. Johannes, Verbum loco non eguisse, sed fuisse apud Deum Patrem, utpote à quo originem duceret, hoc est, fuisse in sinu Patris, uti explicat v. 18. vel etiam in domo paterna, quæ est B Deus ipse, fuisse absconditum nobis. Præpositio ergo *apud* notat tria. Primò, Verbum esse personam distinctam à Patre, contra Sabellium. ita S. Chrysost. Cyrill. Theophyl. Leontius in Johannis Evangel. c. 1. 1. Secundò, *apud* significat amicam & summam Filii cum Patre conjunctionem. Tertiò, *apud* significat æqualitatem Filii cum Patre. Nam esse apud Deum est esse juxta Deum, sive sedere ad dexteram Dei: eò enim post ascensionem rediisse dicitur Marci 16. 19. & alibi. Hinc ruit hæresis Eunomii dicentis Filium non esse Verbum. Duplex enim ponebat ipse Verbum, unum internum ἐνδιάθετον Deo, alterum externum, quod à Verbo interno reciperet ea quæ annunciaret nobis, & hoc esse creatum, esseque Christum. Hoc refutat Johannes dicens, illud idem Verbum quod erat apud Patrem, apparuisse nobis per carnem. Porrò ne Arriani & Eunomius inferrent, Verbum erat apud Deum, ergo ipsum non erat Deus, prævenit id Johannes, dum subdit in Evangel. *Et Deus erat Verbum.* Sic enim personæ divinæ inter se sunt distinctæ, & una apud aliam, ut tamen omnes habeant unam eademque numero essentiam, putà divinitatem. Quare ineptus fuit Arrianus C ille, de quo S. Fulgent. lib. 3. contra Monimum cap. 2. & 3. qui arripiens pileum è capite Catholici: Hic pileus, inquit, est apud te, an apud me? cumque responderet Catholicus, Est apud te; intulit: Ergo Verbum quod erat apud Deum, illi externum erat, non ἐνδιάθετον, & consubstantiale. Rectè enim respondet S. Fulgent. Verbum non esse apud Patrem sicut pileus est apud me: pileus enim est res distincta à me: Filius autem cum Patre est eadē res & essentia, ideoque dicitur esse in sinu Patris. Filius ergo est apud Patrem eo modo quo calor est apud splendorem in eodem igne, aut potiùs eo modo quo memoria est apud intellectum in eadem mente & anima, præsertim si cum nonnullis Philosophis dicamus potentias, putà intellectum, memoriam voluntatem, ab anima non distingui: sed eum ea realiter esse unum & idem.

Et apparuit nobis] Vox *apparuit* significat in Christi incarnatione ἐξαίφνης τὸ κρύφιον factum esse ἐμφανές, ait S. Dion. epist. 3. ad Cajum, scilicet *repente invisibilem apparuisse visibilem, & ex obscuro deitatis arcano eum qui omni essentia præstat, hominem effectum, in nostrum conspe-* D *ctum prodiisse. Occultus autem est Deus etiam post ipsam declarationem, aut, ut divinius dicam, in ipsa declaratione. Hæc enim Iesu divinitas abscondita est, neque ullo sermone, vel cognitione, quod circa ipsum peractum est mysterium depromitur, sin ex tenebris educitur, sed & cum dicitur, inexplicabile manet; & cùm intelligitur, occultum.* Idem epist. 4. ad eumdem, loquens de Christo: *Cùm ad essentiam assumendam venisset*, inquit, *essentiam accepit, quæ omni essentia superior est: & quæ hominis sunt, supra hominem gerebat. quod declarat & virgo, quæ supra naturam parit.* Unde subdit incarnationis, perinde ac deitatis, mysterium magis per negationem quàm per affirmationem cognosci. *Nam*, inquit, *ne homo quidem erat, non quod non esset homo, sed quod ex hominibus natus, homines longè superaret, & supra hominem verè homo factus sit: & divina, non quatenus Deus est, perficit; neque humana, quatenus homo, sed postquam Deus factus est homo* (græcè significantiùs:

tiùs: ἀνδρωθέντος Θεοῦ, id est, *Deo virum induto, Deo humanato, Deo hominem vestito*) novam quamdam θεανδρικὴν, id est, *Dei virilem*, sive *ex divina & humana compositam*, *operationem apud nos instituit*.

Vers. 3. Ut et vos societatem habeatis nobiscum] *Societatem*. græcè κοινωνίαν, id est *communionem*, commercium, societatem, scilicet in eadem fide, religione & Ecclesia Christi; ubi eadem Sacramenta omnes participant: hæc est communio Sanctorum de qua in Symbolo dicimus: *Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum communionem*. Porrò bona & fructus hujus societatis & communionis subdimus, dicentes; *Remissionem peccatorum*, quæ fit per gratiam Christi: *carnis resurrectionem & vitam æternam* vide nostrum Canisium, Lud. Granatensem & alios in Symbolum. Porrò *habeatis*, id est, habere pergatis & in ea proficiatis & confirmemini: significatur enim actus continuatus & crescens, non inchoatus. Loquitur enim fidelibus, qui jam habebant hanc societatem. Oecum. tamen refert quoque ad infideles, quasi illos velit Johannes allicere ad fidem & Ecclesiam Christi. Hoc est quod ait Paulus Hebr. 12. 22. *Accessistis ad Sion montem* (id est, ad Ecclesiam quæ cœpit in Sion) *& civitatem Dei viventis, Ierusalem cælestem & multorum millium angelorum frequentiam, & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cælis, & iudicem omnium Deum, & spiritus iustorum perfectorum, & testamenti novi mediatorem Iesum, & sanguinis aspersionem meliùs loquentem quam Abel*. Cum his omnibus in Ecclesia est nobis societas, putà cum angelis, cum Apostolis, cum primis Christianis, cum viris justis & perfectis, cum Beatis, cum Christo & Deo. Unde subdit Johannes,

Et societas nostra sit cum Patre, et cum Filio eius Jesu Christo] Non cum Deo Simonis Magi & mediatoribus angelis, quos ipse cū Platone quasi semideos inducit. Societas ergo Ecclesiæ est societas cum Deo & Christo, *nec habere societatem cum Deo quisquam valet, qui non priùs unitur Ecclesiæ societati*, ait Beda. Nam, ut ait S. Cyprian. lib. de Unitate Ecclesiæ, *quisquis ab Ecclesia segregatus adulteræ iungitur, à promissis Ecclesiæ separatur, nec perveniet ad Christi præmia, qui relinquerit Ecclesiam Christi, alienus est, profanus est, hostis est; habere iam non potest Deum patrem, qui Ecclesiam non habet matrem. Si potuit evadere quisquam qui extra arcam Noe fuit, & qui extra Ecclesiam foris fuerit, evadit. Monet Dominus, & dicit: Qui non est mecum, adversus me est, & qui non mecum colligit, spargit: qui pacem Christi & concordiam rumpit, adversus Christum facit; qui alibi præter Ecclesiam colligit, Christi Ecclesiam spargit*. Et aliquanto post: *Cum Deo manere non possunt, quia esse in Ecclesia Dei unanimes noluerunt. Ardeant licèt flammis, & ignibus traditi vel obiecti bestiis animas suas ponant, non erit illa fidei corona, sed pœna perfidiæ: nec religiosæ virtutis exitus gloriosus, sed desperationis interitus: occidi talis potest, coronari non potest*. Hinc excommunicati separati ab Ecclesia pariter separati sunt à Deo & Christo. Græca significantiùs & efficaciùs habent: καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ πατρὸς, καὶ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, quæ sic vertas: *Nostra verò societas est cum Patre & cum Filio eius Iesu Christo*. ita Vatabl. & alii. Explicat enim nobilitatem societatis Ecclesiæ, quòd scilicet sit societas cum ipso Christo & Deo: illius enim D sponsa est Ecclesia. Hinc in ea sumus *divinæ consortes naturæ*, 2. Petri 1. 4. Nam *qui adhæret Domino, unus spiritus est*, 1. Corinth. 6. v. 17. Hoc est quod admirans celebrat & gratulatur Paulus 1. Corinth. 1. 9. *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem filii eius Iesu Christi Domini nostri*. omnes ergo fideles sunt socii Christi & Dei per fidem, spem & charitatem; sed eo majorem cum eo habent societatem, quo magis in ejus fide, spe & charitate proficiunt, magisque ejus vitam & mores imitantur, præsertim ejus fidem & gloriam celebrando, & magis magisque propagando, uti fecerunt Apostoli, qui proinde in hac societate fuere primi & summi, quia pro Christo multa egerunt, & multa passi sunt, adeoque totos se ejus gloriæ & animarum saluti impenderunt.

Vera amicitia est iusti cum Deo. Societas ergo hæc est amicitia cum Deo: hanc enim verè intercedere inter animam sanctam & Deum docet hic Johannes, ac consequenter ipsa continet omnes conditiones veræ amicitiæ, quas recenset. Arist. Cicero & alii Ethici tractat. de Amicitia, putà reciprocum amorem, mutua colloquia, officia, gaudia, communicationem bonorum, &c. quæ sanè mira & divina est animæ dignitas, æquè ac utilitas. Unde S. August. tract. 76. in Johannem, *Facit*, inquit, *Spiritus sanctus cum Patre & Filio in Sanctis mansionem, intus utique, tamquam in templo suo. Deus Trinitas, Pater, Filius & Spiritus sanctus, veniunt ad nos, dum venimus ad eos; veniunt subveniendo, venimus obediendo; veniunt illuminando, venimus intuendo; veniunt implendo, venimus capiendo, ut sit nobis eorum non extranea visio, sed interna, & in nobis eorum non transitoria mansio, sed æterna*. Vide dicta in illud quod de Abraham dicitur Jacob. 2. 23. *Et amicus Dei appellatus est*. vide & Dionys. Carth. hic post medium c. 1. ubi pulchrè & piè explicat quomodo fideles quasi socii & amici cum Deo agere & conversari debeant.

Est multiplex. Porrò rectè Johannes Hesselius Doctor Lovaniensis, & ex eo noster Lorinus: Societas, inquit, sive communio hæc nostra cum Christo tam homine quàm Deo, est tamquam domini & servi, patris & filii adoptivi: illuminantis & illuminati: justificantis & justificati: regentis & subditi: dantis & accipientis: invocantis & B exaudientis: donantis munera & gratias agentis: beatificantis & beati: denique ut adhærens Deo unus cum illo sit spiritus, & in luce ambulans, sicut ipse est in luce, societatem habeat cum ipso. Secundùm humanam naturam cum Christo est, ut magistri ad discipulos: sacerdotis ad eos pro quibus sacrificat & interpellat: solventis pro alio pœnam debitam, & promerentis seu consequentis gratiam indebitam: gratias agentis cum iis, pro quibus gratias agit: regis rursum & subditorum. Explicant Scripturæ societatem hujusmodi parabola pastoris & ovium, capitis & membrorum, cibi & edentium, vitis & palmitum, & aliis ejusdem generis. Tandem qui socii passionum, socii & consolationum. Vocavit nos quoque Christus amicos suos, fratres, sorores, matres; dixit eumdem Deum suum & Deum nostrum, Patrem suum & Patrem nostrum. Hoc est quod ait Paulus Ephes. 2. v. 19. *Estis cives Sanctorum, & domestici Dei*, & Johan. c. 3. 1. *Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus*. Rursum Paulus 2. Cor. 11. 2. *Despondi*, ait, *vos uni viro virginem castam exhibere Christo*, & Osee c. C 2. 19. *Sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia & iudicio, & in misericordia, & miserationibus, & sponsabo te mihi in fide*.

Et hæc scribimus vobis ut gaudeatis, Vers. 4. in societate Ecclesiæ Christi & Dei, ejusque bonis gratiæ quæ percipitis, & gloriæ quæ percipietis in cœlo: et gaudium vestrum sit plenum] in dies scilicet fiat majus & plenius, donec in cælo fiat plenissimum, per hoc quòd in societate hac in dies crescatis & proficiatis, juxta illud Pauli Philipp. 2. v. 2. *Implete gaudium meum ut idem sapiatis; eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sapientes*. & illud Christi Johan. 17. 13. *Hæc locutus sum vobis, ut gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur*. Hoc gaudium nititur & nascitur ex testimonio bonæ & sanctæ conscientiæ, quæ confidens se esse in Dei gratia, sperat ab eo omne bonum & gloriam beatam. juxta illud Pauli 2. Corinth. 1. 12. *Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ*. Verè S. Bernard. in Eugenium: *Quid ditius, quid in terra quietius est & securius bona conscientia? Damna rerum non metuit, non verborum contumelias, non corporis cruciatus, quæ & ipsa morte magis erigitur, quàm deprimitur*. Quin & 2. Tuscul. M. Tullius: *Nullum theatrum virtuti*, ait, *conscientia maius*. Rursus in Catone Majore: *Conscientia bene actæ vitæ multorumque benefactorum iucundissima est*. Itemque illud pro Cluentio præclarè: *Si optimorum* (ait) *consiliorum atque factorum testis in omni vita nobis conscientia fuerit, sine ullo metu summa cum honestate vivemus*. Denique: *Conscientia recta voluntatis maxima consolatio est rerum incommodarum*. & Horat. l. 1. epist. 1.

——Hic murus aheneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Idem ode 22. lib. 1.

Integer vitæ scelerisque purus,
Non eget Mauri iaculis, nec arcu,
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra.
Sive per Syrtes iter æstuosas,

Sive

Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.

Meritò itaque Apostolus integræ puræque conscientiæ spem & fiduciam pollicetur. Verè namque scripsit Augustinus. *Ipsa caritas bene operantis dat ei spem bonæ conscientiæ; spem enim gerit bona conscientia; quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe.*

Rursum, *plenum*, id est, reale & solidum, est fidelium *gaudium*: hoc enim mentem satiat & implet, quale est gaudium in Domino; cùm gaudium in deliciis, opibus & honoribus sæculi mentem titillet, non impleat. Audi S. Greg. homil. 11. in Evang. *Quia præsentia gaudia sequuntur perpetua lamenta; hic fratres charissimi vanam lætitiam fugite, si illic flere formidatis; nemo enim potest & hic gaudere cum sæculo, & illic regnare cum Christo. Temporalis itaque lætitia fluxa restringite, carnis voluptates edomate, quidquid in animo ex præsenti sæculo arridet, ex consideratione æterni ignis amarescat; quidquid in mente pueriliter hilarescit, hoc disciplinæ juvenilis censura coerceat, ut dum sponte temporalia fugitis, æterna gaudia sine labore capiatis.* Et S. Chrysost. hom. 18. ad pop. *In Domino gaudens, ex accidente nullo hac voluptate excidere potest; alia nempe cuncta in quibus gaudemus, mutabilia sunt, nec tantam nobis afferunt voluptatem, ut ex aliis nascentem tristitiam expellant & obumbrent. Dei verò timor hæc habet utraque: stabilis enim est, & immotus, atque tantam emittit lætitiam, ut nullus nec aliorum malorum sensus capiat. Deum enim sicut oportet timens, & in ipso confidens, voluptatis radicem lucratus est, & omnem habet lætitiæ fontem. Et sicut in immensum mare decidens scintilla, brevi facile extinguitur: sic quæcumque Deum timenti illiduntur, velut in vastum lætitiæ pelagus incidentia extinguuntur atque pereunt. Et re vera hoc est maxime mirabile, quòd cùm adsint quæ contristare solent, permanet ipse gaudens.* Et S. August. 10. Confess. c. 22. verum gaudium à falso secernens: *Absit*, ait, *Domine, absit a corde servi tui, qui confitetur tibi; absit ut quocumque gaudio gaudeam, beatum me putem. Est enim gaudium quod non datur impiis, sed iis qui te gratis colunt, quorum gaudium tu ipse es, & ipsa est beata vita gaudere ad te, de te, & propter te; ipsa est, & non est altera; qui autem aliam putant esse, aliud sectantur gaudium, neque ipsum verum.* & post nonnulla: *Beata quippe vita est gaudium de veritate; hoc est enim gaudium de te, qui veritas es Deus illuminatio mea, salus faciei meæ.*

Gaudium bonæ conscientiæ quantum.

VERS. 5. ET HÆC EST ANNUNCIATIO] Græcè compositum ἐπαγγελία, id est *promissio*, ponitur pro simplici ἀγγελία, id est *annunciatio*. ita Oecum. Jam *annunciatio* ponitur pro re annunciata, per metonymiam, qua actua ponitur pro objecto. Sic Deus vocatur spes, timor, amor noster, id est, objectum spei, timoris & amoris nostri, sive in quem speramus, quem timemus & amamus. Ostendit S. Johannes societatem fidelium cum Deo consistere in eo, ut ambulent in luce cognitionis, obedientiæ & amoris Dei, eò quòd Deus sit ipsa lux; in qua si permaneamus, invicti peccato efficimur, ait Oecumen.

QUONIAM DEUS LUX EST, ET TENEBRÆ IN EO NON SUNT ULLÆ] Alludit ad Evang. c. 1. 4. ubi S. Johannes explicans illud: *In ipso vita erat*, ilicò subdit. *Et vita erat lux hominum*, ut significaret, ait Toletus, ad vitam assequendam necessarium esse lumen, quo verbum hoc luceat in cordibus nostris; non enim vivere facit, nisi quod fide sua illuminat Christus. ideo Johan. 8. dicebat: *Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ*. Quod planiùs Johan. 17. exposuit: *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*; ac si diceret: Vita non sum, nisi iis quibus lux sum. Unde rectè Greg. Nazianz. orat. 4. Theolog. hæc verba Johannis sic interpretatus est: *Quia lux erat, vita erat*. Verbum ergo est lux hominum, quo scilicet homines illuminantur spiritualiter per fidem, spem charitatem: de spirituali enim, non de naturali rationis luce hìc agi, patet ex sequenti. Sensus ergo est q. d. Vita nostra, quam dixi esse in Verbo, imo esse ipsum Verbum, est hæc Verbi illuminatio, qua homines cognitione Dei & salutis suæ illuminat. Et hæc est causa cur Verbum sit caro factum, in eaque se manifestarit hominibus, ut scilicet daret eis vitam æternam.

Verbum est lux triplex.

Quomodo Deus & Verbum sit lux, non accidentalis & creata, uti est nostra, sed substantialis & increata, eaque

A triplex: Primò, formalis; Secundò, idealis: Tertiò, causalis omnis lucis corporeæ & spiritalis hominum & angelorum, justorum & beatorum, gratiæ & gloriæ, vide apud S. Dion. de Divin. nom. c. 2. 4. & 7. *Lucis nomine*, inquit, *ipsum bonum celebratur, quasi in imagine primum exemplar expressum*. Hinc Deus dicitur, *amictus lumine sicut vestimento*, psalm. 103. 2. hinc & vocatur *Pater luminum* à Jacobo c. 1. 17. & à Paulo dicitur *habitare lucem inaccessibilem*, 1. Tim. 6. 16. vide utrobique dicta. Lux enim nobilissima est qualitas, quæ maximè Dei ejusque illuminationis & gratiæ decus & dotes repræsentat. Inter Deum ergo, Deique gratiam & lucem maximæ & pulcherrimæ sunt analogiæ: lux enim cælestis & nobilissima inter naturales est qualitas celerrima, efficacissima, impassibilis, purissima, quæ nullis sordibus licèt iis immixta fœdari potest, afferens calorem, splendorem, lætitiam, faciens res omnes videri, vitam & vigorem omnibus viventibus afferens. Talis est & Deus Deique gratia: contrarium est in peccatis, quorum proinde symbolum sunt tenebræ. Adde, quòd gratia ad æternam lucem & gloriam, pecca-

B ta ad imas & summas tenebras ducant.

Audi S. Dion. c. 15. Cælest. Hierarch. triginta & unam ignis & lucis proprietates, Deo & gratiæ mirè congruentes recensentem. Primò, *ignis* (& lux) inquit, *in omnibus & per omnia sine admixtione funditur*. Secundò, *secernitur à rebus omnibus*. Tertiò, *lucet totus simul*. Quartò, *absconsus est, incognitusque manet ipse per se, nisi adhibeatur materia, in qua vim actionemque suam declaret*. Quintò, *cohiberi vincique non potest*. Sextò, *omnia ipse per se obtinet*. Septimò, *ea in quibus fuerit ad vim suam actionemque commutat*. Octavò, *sui ipsius participes facit quidquid ipsi propius quoquo modo adhibetur*. Nonò, *renovat omnia vitali calore*. Decimò, *illustrat aperto lumine*. Undecimò, *teneri non potest*. Duodecimò, *nec misceri*. Decimotertiò *dissipandi vim habet*. Decimoquartò, *commutari non potest*. Decimoquintò, *sursum fertur*. Decimosextò, *celeritate magna est præditus*. Decimoseptimò, *sublimis est nec humilitatem ullam ferre potest*. Decimooctavò, *immobilis est*. Decimononò, *per se movetur*. Vigesimò, *aliis motum affert*. Vigesimoprimò, *comprehendendi vim habet*. Vigesimosecundò, *ipse non comprehendi non potest*. Vigesimotertiò, *non eget*

C *altero*. Vigesimoquartò, *clam se amplificat*. Vigesimoquintò, *in materiis quæ ipsius capaces sunt magnitudinem suam declarat*. Vigesimosextò, *vim efficiendi habet*. Vigesimoseptimò, *potens est*. Vigesimooctavò, *omnibus inest, nec videtur*. Vigesimononò, *si negligitur non esse videtur*. Trigesimò, *attritu quasi inquisitione quadam repentè apparet, rursumque ut comprehendi & detineri nequeat avolat*. Trigesimoprimò, *in omnibus sui communionibus minui non potest*.

Analogiæ triginta & una inter lucem & Deum.

Denique appositè Damasc. lib. 2. de Fide c. 11. S. Trinitatem comparat luci, sive soli reflexo in nube, putà in parelio in quo tres videntur soles, cùm revera unicus tantum sit sol. *Indivisibilis enim*, inquit, *in divinis est divinitas, ac velut in tribus solibus inseparabili nexu inter se cohærentibus una eademque est lucis temperatio atque conjunctio*. Sic & S. Dionys. cap. 2. de Divin. nom. S. Trinitatem repræsentat per tria lumina eamdem domum illuminantia, una luce, & indistincta quadam distinctione. Atque hac de causa lux illa deitatis & Trinitatis licèt in se sit clarissima, tamen nobis est obscura caligo, eò quòd acies nostra solem illum tam fulgidum, tam sublimem, tam supernaturalem, rectis

D & irretortis oculis intueri & aspicere non valeat. Unde ut eam contemplemur cum Mose caliginem subire oportet. Audi S. Dionys. *Caligo*, inquit, *lux est tum invisibilis, propter nimiam & substantiæ supereminentem claritatem, tum inaccessibilis, pro immensa supersubstantialis luminis ex se manantis copia. Ad hanc pertingit & absorbetur quisquis Deum nosse ac videre meruerit, eoque ipso quod nec videt, nec cognoscit* (hoc est, non comprehendit) *Deo visionem omnemque cognitionem transcendenti familiariùs jungitur, hoc ipsum nescens quod post & super omnia est, quæ in sensum cadunt; & cum Propheta exclamat: Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam, & Apostolus eam agnoscens, vias ejus investigabiles, judicia inscrutabilia, donum ejus inenarrabile, pacem omnem sensum superantem testatus est*. Deus ergo Pater lumen est luminosum & primum v. g. lux solaris lumen producens. Filius est lumen rectum, primò productum, suæque luci commensum & adæquatū. Spiritus S. est quasi lumen reflexum, puta splendor: produ-

citur

citur enim ex mutuo, ideoque reflexo amore Patris & Filii. Idem per umbram viderunt Gentiles. Parmenides Deum definivit esse *coronam continentem ardorem, lucis orbem qui cingit cælum*: Democritus Deum ajebat *esse mentem in igne orbiculari*. Aegyptia hieroglyphicum Dei erat stella: *Depicta Aegyptiis stella Deum significat*, inquit Horus Apollo Hierogl. lib. 2. c. 1.

Nota. Christus qua Deus & Verbum est lux formalis increata, qua homo est lux creata, quia plenus sapientia, gratia & gloria: est etiam lux causalis, quia causa est omnis sapientiæ, gratiæ & gloriæ nostræ. Unde S. Johan. in Evang. c. 1. Christum qua homo est vocat lucem, quia *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; non tantùm dans eis lumen naturale rationis, uti explicant Orig. & Cyrill. sed etiam & potiùs dans eis lumen supernaturale fidei & sapientiæ. Unde à Malachia c. 4. 2. vocatur *sol justitiæ*. vide ibi dicta. Deliravit autem Manichæus cùm solem istum materialem censuit esse Christum, teste S. August. tract. 34. in Johan. Luxit ergo Christus maximè post incarnationem: fuit tamen etiam lux ante eam à mundi exordio: nam sicut sol antequam horizontem ascendat, aliquos auroræ radios præmittit, quibus mundum illuminat, sic & Christus. ita S. Aug. tract. 1. in Johan. Hoc est quod ait Pater ad Christum: *Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ*, Isaiæ 49. 6. & Christus: *Ego sum lux mundi*, Johan. 8. ac de eo Simeon: *Lumen ad revelationem Gentium, & gloriam plebis tuæ Israel*, Lucæ 2. 32. Pulchrè S. Aug. hom. 43. inter 50. *Ideo*, ait, *venit Christus illuminator, quia diabolus fuerat excæcator. Fecit summus medicus infiniti collyrium pretii, ut excæcatos sanaret oculos. Vide quale, quamque salutiferum fecerit collyrium, ex Verbo & carne. Verbum, inquit, caro factum est*, &c. *Refecti autem hominis oculi ita sunt, itaque illuminati, ut angelorum exæquare possint oculos, Deique ipsius cælestem gloriam tueri*.

Hanc lucem Christus suis fidelibus, præsertim viris Apostolicis communicat, adeò ut & ipsi sint lux mundi, juxta illud Job 38. *Auferetur ab impiis lux sua*. & : *Domine in lumine vultus tui ambulabunt*, psal 88 & Christus Apostolis: *Vos estis lux mundi. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est*, Matth. 5. Idem de Johan Baptista: *Ille erat lucerna ardens & lucens*, Johan. 5. Et Paulus Ephes. c. 5. 8. *Eratis aliquando tenebræ nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate. Fructus enim lucis est in omni bonitate & justitia & veritate, probantes quid sit beneplacitum Deo*.

Et tenebræ in eo non sunt ullæ] Sicut lux est symbolum Dei, sapientiæ & gratiæ; ita tenebræ symbolum sunt diaboli, ignorantiæ & peccati, quæ proinde longè sunt à Deo. ita Didymus & Oecum. qui citans illud Evang. S. Johan. cap. 1. 5. *Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Tenebras* (inquit) *peccatricem nostram substantiam vocans, in qua Christus natus, id est, quam assumpsit Christus, eius inquinationum particeps non fuit; peccatum enim non fecit*. Sic David, *Rectus Dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo*. & Moses: *Deus* (inquit) *fidelis absque ulla iniquitate*. & rursus David: *Non Deus volens iniquitatem tu es*. & alibi: *Sanctus in omnibus operibus suis*. Denique Habacuc: *Mundi sunt oculi tui ne videant malum*. Hoc est quod ait S. Jacob. c. 1. 17. *Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio*. Verè S. Tho. in 1. Tim. c. 6. *Res, ait, quæ actus quidem sunt, sed non puri, lucent: antiùm non etiam lux sunt: divina autem essentia cum actus purus sit, lux est. Unde de hominum sanctissimo dicitur, Non erat ille lux; de Dei autem Verbo: Erat lux vera omnem hominem illuminans*. Et S. Gregor Naz. orat. 40. *Deus*, ait, *summum & inaccessibile lumen est, quod nec mente percipi, nec verbis explicari potest, naturam omnem ratione præditam illuminans; hoc in intelligibilibus, quod sol in sensibilibus, hoc se magis contemplandum nobis præbens, quo accuratiùs animos purgaverimus; eo rursus magis amandum, quo magis contemplati fuerimus; eo denique magis cognoscendum, quo magis amaverimus: se ipse speculans & comprehendens, ac per exigua ad externa diffundens. Lumen porrò hoc dico quod in Patre & Filio & Spiritu sancto consideratur, quorum opulentia naturæ identitas est, atque una eademque splendoris profulsatio*. Quæ sanè omnia apertè indicant verè dictum esse à Johanne Deum esse lucem tenebrarum prorsus expertem, & lucem, ut ait Oecum. intelligibilem, quæ

A oculos animæ nostræ ad perceptionem ejus illustrat, & ab his materialibus omnibus avocans, ad ipsam solam appetitum nostrum amatorio affectu incitat.

Antistropha est hæc sententia illius c. 1. Evang. 4. *Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*. de qua S. Greg. Nyss. n. orat. de Nativit. Christi: *Puritas*, ait, *in nostris sordibus versatur, sordes verò puritatem non attingunt, sicut ait Evang. quòd lux in tenebris, & tenebræ eam complexæ non sint*. Et S. Aug. epist. 120. ad Honoratum; *Filius*, ait, *Dei non est absens etiam mentibus impiorum, quamvis eum non videant: sicut nec illa lux videtur oculis præsentata cæcorum*. Idem l. 1. de Pec. mer. c. 25. *Sicut sol à cæcis, quamvis eos suis radiis quodammodo vestiat, sic à stultitiæ tenebris lumen Dei non comprehenditur*. Lucet autem lux Verbi in tenebris impiorum hominum per lumen rationis, per creaturarum voces, quæ omnes creatorem esse, esseque venerandum & amandum clamant; per legem naturæ menti inscriptam, per legem novam, per Scripturam, doctores, concionatores, sanctas inspirationes, &c.

Unde idem Aug. tract. 2. in Johan. *Noli cadere*, ait, *in peccatum, & non tibi occidet hic sol. Si tu feceris, tibi faciet occasum*. Si videre lucem cupis, esto & tu lux: si enim tenebras & tenebrosas cupiditates ames, obtenebrabunt,

B imò excæcabunt te.

Viderunt id per umbram Gentiles quos citat Clemens Alex. l. 4. Strom. Antiphanes, inquit, dixit: *Plutus* (id est divitiæ) *cum aliquos plus aliis videntes acceperit, cæcos facit: hinc à Poetis prædicatur ab ortu cæcus*. sic Venus, Bacchus, omnisque cupido videntes excæcat. Citat deinde Aristophanem, dicentem: *Agite obscuræ vitæ homines, generationi foliorum similes, imbecilles, ceræ figmenta, folia instar umbræ reddentia, evanidi, involucres, unius tantum diei vitâ viventes*.

Porrò ridiculi & stolidi, æquè ac blasphemi sunt Thalmudistæ, qui dicunt Deum instar lunæ pati eclipsin & tenebras, ac nominatim eas passum cùm lumen injustè à luna ademptum soli attribuit, ideoque ad culpam hanc suam expiandam instituisse festum Neomeniæ sive novilunii, in qua per statuta à se sacrificia, initio cujusque mensis hoc peccatum purgaret, uti refert Sixtus Senensis l. 2.

Si dixerimus quoniam (quod) societatem habemus cum eo, et in tenebris (ignorantiæ Vers. 6.

C Dei & Christi, errorum & peccatorum) ambulamus, mentimur] *Quæ enim societas luci ad tenebras?* 2. Cor. 6. 14. *Ambulare in tenebris*, est vivere in peccatis, in iisque progredi in pejus, ac peccata peccatis cumulare. Perstringit Gnosticos illo ævo docentes (uti nostro docent Lutherani & Calvinistæ) fideles omnes esse prædestinatos, eosque sola fide salvari, ac proinde etiamsi peccent & turpiter vivant, manere tamen in Dei prædestinatione & gratia, certoque salvandos. Item Ebionitas, qui ambulantes in tenebris se Deo placere jactabant, ac ut ceteri Judaizantes censebant se per frequentes lotiones & baptismata peccata eluere. Nota. Peccata passim à S. Johanne in Evang. & hic vocantur tenebræ, ob multas utrimque analogias. *Analogiæ tenebrarum & peccati.*
Prima est, sicut tenebræ sunt privatio lucis: ita peccata sunt privatio gratiæ. Secunda, sicut in tenebris ambulans nihil videt, & crebrò impingit: ita peccantes in via salutis cæcutiunt, & crebrò impingunt. Tertia, tenebriones uti noctuæ oderunt lucem; ita & peccatores oderunt lucem Dei & hominum, juxta illud Christi: *Qui male agit odit lucem, & non venit ad lucem, ne non arguantur opera eius. Qui autem facit* *Prima.* *Secunda.* *Tertia.*

D *veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta*. Johan. 3. 20. Quarta, quia peccata sunt opera principis tenebrarum, putà diaboli; hic enim uti primus peccati est auctor, ita omnes ad peccatum instigat. Quinta, quia pleraque peccata in tenebris fiunt, juxta illud Ovidii: *Quarta.* *Quinta.*

Nox & amor, vinumque nihil moderabile suadent:
Illa pudore vacat, Liber amorque metu.

Sexta, quia peccata oriuntur ex tenebris, putà ex errore practico, quo peccator judicat sibi hic & nunc indulgendum esse cupiditati exili cum jactura Dei, cæli & bonorum æternorum. quæ sanè summa est cæcitas & stoliditas. *Cæcitas mentis*, ait S August. libr. 5. contra Julian. *quam solus removet illuminator Deus, & peccatum est, quo in Deum non creditur, & pœna peccati est, qua cor superbum digna animadversione punitur; & causa peccati est, cùm mali aliquid cæci cordis errore committitur*. Septima, quia mentem ma- *Sexta.* *Septima.*

gis

Octavò, gis obtenebrant & excæcant. Octava, quia ducunt ad tenebras æternas gehennæ, *terram*, inquam, *miseriæ & tenebrarum, ubi umbra mortis & nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat*, Job 10. v. 22. Sicut ergo lux est salutifera & vitalis viventibus, rebusque omnibus, tenebræ verò noxiæ & mortiferæ: ita fides & gratia Christi est salutifera, vitamque affert æternam: peccata verò sunt pestifera, mortemque creant æternam. Unde Horus Apollo libr. 2. Hieroglyph. 67. *Aegyptii*, inquit, *tenebras significantes crocodili caudam pingunt. Neque enim aliter ad exitium & internecionem perducit crocodilus quodcumque apprehenderit animal, nisi cauda prius cæsum, invalidum reddiderit; namque in hac corporis parte præcipua est crocodili vis ac robur*. Sicut ergo crocodilus exitialis est, ita & tenebræ.

Hinc tenebræ vocantur *umbra mortis*, juxta illud Zachariæ: *Illuminare his qui in tenebris & in umbra mortis sedent*, Lucæ 1. v. 79. & illud Isajæ cap. 9. 2. *Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam, habitantibus in regione umbræ mortis lux orta est eis.*

MENTIMUR, ET VERITATEM NON FACIMUS] *Mentimur* verbo, & *veritatem*, quam loquimur & profite- B mur, *non facimus* ipso facto: veritas enim hìc non tam speculativa mentis & oris, quàm practica operis & moris intelligitur. Verum ergo est bonum honestum, sive officium cujusque quod præstare debet: si id non præstet veritatem, id est, quod justum est & æquum non facit, esto id simulet, ideoque personatus est hypocrita, & simia hominem vestita, ut ait Nyssenus epist. ad Harm. Sic de diabolo dicitur Johannis 8. 44. *Ille in veritate non stetit*, quia in integritate, perfectione & officio angelico, in quo creatus erat, non perseveravit: hinc factus est *mendax & pater mendacii*.

Vers. 7. SI AUTEM IN LUCE rationis, fidei, Evangelii, virtutis, gratiæ, AMBULAMUS, proficiendo & eundo de virtute in virtutem; SICUT ET IPSE (Deus) EST IN LUCE, id est, est lucidus, imò ipsa lux substantialis & divina, ideoque omnia sua facit in luce sapientiæ, prudentiæ & sanctitatis divinæ, SOCIETATEM HABEMUS AD INVICEM] Vatab. *mutuam* sc. tum cum invicem, tum consequenter cum Deo, uti dixit v. 3. ita Dion. Verè S. Aug. 4. Confess. c. 9. *Beatus*, inquit, *qui amat te, & amicum in te, & inimicum propter te. Solus enim nullum charum amittit, cui* C *omnes in illo chari sunt qui non amittitur*. Hoc est quod ait Sapiens Proverb. 4. 18. *Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectam diem. Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant*. Et Paulus Philip. 2. 15. *Lucetis sicut luminaria in mundo in medio nationis pravæ & perversæ*. Audi S. August. serm. 15. de verbis Apostoli, *Videtis*, ait, *quia viatores sumus. Quid est ambulare? breviter dico proficere, ne fortè non intelligatis & pigriùs ambuletis: semper tibi displiceat quod es, si vis pervenire ad id quod nondum es. Nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris, Sufficit, & periisti: semper adde, semper ambula, semper profice: noli in via remanere, noli retro redire, noli deviare. Remanet, qui non proficit: retro redit qui ad ea revolvitur, unde iam abscesserat: deviat qui apostatat. Meliùs it claudus in via, quàm cursor præter viam.*

ET SANGUIS JESU CHRISTI, FILII EJUS, EMUNDAT NOS AB OMNI PECCATO] Non quasi faciat nos impeccabiles, uti somniant hæretici: contrarium enim docet S. Johannes verbis proximè sequentibus; sed *emundat*, id est, emundavit à peccatis per baptismum, & D emundat in præsenti à peccatis venialibus, sine quibus non ducitur hæc vita mortalis, & emundabit in futuro ab iisdem, & à periculis peccatorum mortalium. Denique in cælo emundabit nos, non tantùm ab omni culpa & pœna, sed & ab omni concupiscentia. Ideo enim S. Johannes utitur præsenti *emundat*, ut sub eo quasi medio præteritum & futurum complectatur. ita S. August. & ex eo Beda, hìc ac S. Hieron. libr. 2. contra Pelag. *Quod*, inquit, *scriptum est, Et sanguis Iesu filii eius emundat nos ab omni peccato, tam in confessione baptismatis, quàm in clementia pœnitudinis accipiendum est. Emundat* ergo, id est, emundandi vim habet, emundareque potest & solet instar lixivii.

Nota Primò. Deus non radit peccata, ut volunt hæretici, sed prorsus emundat, id est, expurgat & abolet, sicut macula è facie, lutum è veste, sordes è domo everruntur & emundantur. Ita Conc. Trident. sess. 6. c. 7. ubi asserit neminem posse esse justum, *nisi cui merita passionis Do-* A *mini nostri Iesu Christi communicantur*: idque fieri in justificatione impii, *dum eiusdem sanctissimæ passionis merito per Spiritum sanctum charitas Dei diffunditur in cordibus eorum qui iustificantur, atque ipsis inhæret*. Porrò Clemens VI. Extravag. *Unigenitus*, de pœn. & remiss. asserit unam sanguinis Christi guttulam universum mundum redimere potuisse, quia erat sanguis Verbi per unionem hypostaticam.

Quocirca S. Gregor. Nazianz. *Nullum*, ait, *cum salutis meæ miraculo conferendum est, in quo exiguæ cruoris guttæ orbem universum instaurarunt, atque idem, quod lacti coagulum hominibus præstiterunt, in unum nos coniungentes & constringentes*. Et S. Aug. in psal. 65. *Quæritis quid emerit? Videte quid dederit, & invenietis quid emerit. Sanguis Christi pretium est, tanti quid valet? quid nisi totus orbis, quid nisi omnes gentes?* Alibi verò serm. 158. de Temp. *Pretium vitæ nostræ sanguis est Domini, & totius mundi incolumitas sempiterna, pecunia illa totius mundi copiosa possessio est*. Et S. Ambrol. lib. 3. de Virgin. *Omnia igitur habemus in Christo, omnis anima accedat ad eum, sive corporalibus ægra peccatis, sive* B *clavis quibusdam sæcularis cupiditatis infixa, sive imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiens, sive multis aliqua sit iam perfecta virtutibus, omnis in Domini potestate est, & omnia Christus est nobis. Si vulnus curare desiderat, medicus est; si febribus æstuans, fons est; si gravaris iniquitate, iustitia est; si auxilio indiges, virtus est; si mortem times, vita est; si cælum desideras, via est; si tenebras fugis, lux est; si cibum quæris, alimentum est.*

Nota Secundò. Emundat nos sanguis, id est, sanguinis effusio, putà passio & mors Christi. hæc enim est lytrum & pretium pro peccatis totius mundi est metonymia. Hinc sequitur sanguinem Christi emundare peccata non physicè, sed meritoriè: Christus enim sanguinis effusione, passione ac morte satisfecit pro peccatis nostris, eorumque veniam nobis promeruit. Addit D. Thom. 3. p. q. 48. a. 6. & q. 50. a. 6. sanguini & carni Christi inesse quoque vim physicā sanctificandi, eò quòd ipsa sint instrumentum physicum divinitatis ad sanctificandum homines, de quo disputant ibidem Theologi. Sed audi D. Thom. q. 48. a. 6. *Ad tertium dicendum, quòd passio Christi secundùm quod comparatur ad divinitatem eius, agit per modum effi-* C *cientiæ: inquantum verò comparatur ad voluntatem animæ Christi, agit per modum meriti: secundum verò quod consideratur in ipsa carne Christi, agit per modum satisfactionis, inquantum per eam liberamur à reatu pœnæ: per modum verò redemptionis, inquantum per eam liberamur à servitute culpæ; per modum autem sacrificii, inquantum per eam reconciliamur Deo, ut infrà dicitur.*

Vers. 8. SI DIXERIMUS QUONIAM PECCATUM NON HABEMUS, IPSI NOS SEDUCIMUS] Quod & quale peccatum? Primò, Cajet. accipit peccatum originale: hoc enim omnes contrahimus ex Adamo, excepta B. Virgine, uti habet pius fidelium sensus, & apertè colligitur ex S. August. libr. 5. contra Jul. c. 15. ubi asserit eum qui caret peccato actuali, caruisse etiam originali: atqui B. Virgo caruit peccato actuali, uti docet Ecclesia; ergo & caruit originali: *Sanctificavit* ergo *tabernaculum suum Altissimus*, psal. 45. 5. *quia in ipso inhabitavit plenitudo divinitatis corporaliter*, ut ait Paulus Coloss. 2. 9. imò purissimam ex ejus carne utique pariter purissima, carnem assumpsit. D Superat ergo ipsa puritate omnes angelos, & Cherubinos & Seraphinos, ait S. Chrysost. in Liturgia, Nazianz. in Tragœdia sub finem, Ephrem in laudibus Deiparæ, & S. Ambros. l. 2. de Virgin. *Quid nobilius*, ait, *Dei matre? Quid splendidius Dei matre? Quid splendidius ea quam splendor elegit?* S. Ansclm. de Concept. Virg. cap. 18. *Decebat*, ait, *ut ea puritate qua maior sub Deo nequit intelligi, Virgo illa niteret, cui Deus Pater unicum filium suum, quem de corde suo æqualem sibi genitum tamquam seipsum diligebat, ita dare disponebat*. Denique de ea dicitur Cantic. 4. *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.*

Secundò, Lyran. accipit peccatum mortale: licet enim justi eo careant, tamen quia nemo scit certò se esse in gratia Dei, esseque justum; hinc pariter nemo præsumere debet, certoque asseverare se immunem esse à peccato mortali.

Tertiò, Hugo, Dionys. & alii passim accipiunt peccatum veniale: licèt enim infans & adultus recens baptizatus, aut plenè contritus ab omnibus peccatis abso-

lutus

lutus careat omni peccato, etiam veniali, tamen tota vita, imò longo tempore eo carere nequit, quin brevi in aliquod labatur. ita definit Concil. Trident. sess. 6. can. 23. ubi tamen excipit B. Virginem: *Si quis*, inquit, *hominem semel justificatum dixerit*, &c. *posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de B. Virgine tenet Ecclesia, anathema sit*. Ubi Nota, quod ait Johan. *habemus* in prima persona significare se quoque, æquè ac ceteros Apostolos, habere peccatum; licèt enim confirmati essent in gratia, ut non peccarent mortaliter, poterant tamen peccare, & peccabant aliquando venialiter; quanto magis ergo nos nati & enutriti in peccatis, peccata multa & gravia committimus? Unde jugiter nos humiliare, eaque plangere debemus, uti egregiè ostendit Bellarm. lib. de Gemitu columbæ sub initiom lib. 2. Quartò, alii per *peccatum* accipiunt, non solùm culpam, sed & reatum sive obligationem ad pœnam temporalem, qui remissa culpa & pœna æterna communiter remanere solet. ita D. Thom. in 4. epist. 21. q. 2. art. 1. ad 4. Quintò alii per *peccatum* accipiunt concupiscentiam, quæ subinde in Script. ut Rom. 7. v. 13. & 17. & à S. August. vocatur peccatum, non quòd propriè & formaliter peccatum sit, uti volunt hæretici, sed metonymicè quia est effectus, pœna & causa peccati. Concupiscentia enim, remissa culpa, manet in omnibus renatis & justificatis, uti docet Concil. Trident. ipsaque experientia. Huc accedit Gennadius libr. de Eccles. dogmat. cap. 86. (qui liber falsò ascribitur S. August.) ubi docet omnes veraciter asserere peccatores; *quia in veritate habent quod plangant, si non reprehensione conscientiæ, certè mobilitate & mutabilitate prævaricatricis naturæ*.

Fateor omnes hosce sensus simul nos posse complecti, ut generalem S. Johannis propositionem generaliter accipiamus de quovis peccato, ejusque effectu, putà reatu & concupiscentia, & tunc verbum *habemus* amplè accipitur, & ampliandum est ad præteritum & futurum. q. d. Habuimus peccatum originale, & habemus vel habebimus peccatum aliquod actuale si diu vivamus. Unde mox vers. 10. mutat præsens in præteritum, dicens: *Si dixerimus quoniam non peccavimus*, &c. vult enim docere omnes obnoxios esse peccato, & egere redemptore Christo: cujus enim sanguis emundat nos ab omni peccato, tam quoad culpam, quàm quoad pœnam, & concupiscentiam, uti paulò antè dixit. Quare sicut sanguis Christi emundat nos ab omni peccato originali, mortali veniali, &c. ita pariter illud omne hic accipi potest: propriè tamen & directè accipiendum est hic peccatum actuale, sive mortale id sit, sive veniale. Illud enim solùm confitendum est, uti de peccato hoc subdit Johannes: *Si confiteamur peccata nostra*, &c. & de eo solo verum est quod subjicit vers. 10. *Si dixerimus quoniam non peccavimus*, id est, commisimus actuale peccatum.

Sensus ergo est: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus*, id est, quod peccatum non facimus, non committimus aliquando; sed vivimus sine peccato, sumusque *ἀναμάρτητοι*, id est, *expertes peccati*, vel impeccabiles, *ipsi nos seducimus*. Peccatum ergo non habere, idem est quod non peccare; sicut habere spem, idem est quod sperare, Proverb. 23. 18. habere fidem, est credere: habere quietem, est quiescere, Apoc. 4. 8. finem habere, est finire, Marci 3. vers. 26. Per *peccatum* ergo accipe actuale, præcipuè veniale, quia in illud crebrò cadunt homines, etiam justi, ita ut parvo, & vix ullo tempore omni veniali careant, sicque de eo potest dici in præsenti, quod *peccatum habemus*, id est, peccamus sæpè venialiter. ita explicat & definit Conc. Milevit. can. 6. Trident. sess. 6. can. 23. S. August. de Perfectione justitiæ cap. 11. S. Hieron. dial. 3. contra Pelag. S. Basil. hom. de Pœnit. Cyprian. lib. 3. ad Quirin. cap. 54. Gregor. 18. Mor. 4. Ambros. de Fuga sæc. cap. 1. & alii. Succenturiatur S. Jacobus, dicens ca. 3. 2. *In multis offendimus omnes*. vide ibi dicta. Perstringit enim Johannes, æquè ac Jacobus, Simonianos, Gnosticos, aliosque illius ævi hæreticos docentes solam infidelitatem esse peccatum: fideli enim omnia esse munda, etiamsi turpiter vivat. Idem hoc sæculo docuit Lutherus & Libertini. Beguardi verò & Beguinæ censuerunt se suique similes ad tantam posse perfectionem ascendere, ut fiant impeccabiles, quantacumque tentatio exurgat. Pelagius quoque docuit peccata omnia, etiam venialia, sine gratia Christi, solis naturæ viribus posse vitari. quæ omnia damnat hic S. Johannes. Ab his non longè abit Durandus in 2. d. 28. q. 3. qui putat omnia venialia deliberata posse vitari, non autem omnia indeliberata, quæ fiunt ex subreptione. Hoc est quod ait Sapiens Eccles. 7. 21. *Non est homo justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet*. & Proverb. 24. 16. *Septies in die cadit justus, & resurgit*.

Hæc est ergo humiliatio nostra in medio nostri, ut jugiter agnoscere debeamus nos esse peccatores, ideoque quotidie juxta Christi doctrinam orare: *Dimitte nobis debita nostra*, &c. *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo*. Audi S. August. de Natura & gratia cap. 36. *Excepta*, inquit, *S. Virgine Maria de qua propter honorem Domini nullam prorsus cùm de peccatis agitur, haberi volo quæstionem; inde enim scimus quòd ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit eum quem constat nullum habuisse peccatum. Hac ergo Virgine excepta, si omnes illos sanctos & sanctas cùm hic viverent congregare possemus, & interrogare, utrum essent sine peccato, quid fuisse responsuros putamus? Utrùm hoc quod iste dicit, an quod Johannes Apostolus? Rogo vos, quantalibet fuerit in hoc corpore excellentia sanctitatis, si hoc interrogari potuissent, nonne una voce clamassent: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est*. Et S. Gregor. hom. 39. in Evangel. *Sine culpa*, ait, *in mundo esse non potuit, qui in mundum cum culpa venit*.

Qui ergo ob scientiam inflaris, qui ob ingenium, opes, vires formam, dignitatem, cervicem attollis, cristas pone, pedes cum pavone inspice. Nosti quis sis? peccator es. Scis quid sit peccatum? est summa hominis vilitas, summa miseria, summum orbis malum; summè enim summo bono adversatur. Peccatum enim est summus Dei contemptus, summa ingratitudo, summum odium, summa offensa, adeoque est Christicidium, imò quasi Deicidium. Si enim Deus occidi posset, utique non alio telo quàm peccato perimeretur.

Porrò Cassianus col. 23. c. 19. exemplum dat orationis, in qua vix quisquam est qui non mente evagetur, & venialiter delinquant. Cautè tamen legendus est ipse c. 5. & seq. ubi videtur asserere malum esse, quidquid nos etiam invitos à jugi Dei contemplatione abstrahit, ut comedere, bibere, dormire, laborare manibus, uti fecit S. Paulus ad comparandum victum; sed explicandus est de malo pœnæ ex quo tamen facilè oriatur malum culpæ. Explicat enim illud Apostolus Rom. 7. 19. *Non enim quod volo bonum hoc facio, sed quod nolo malum hoc ago*: & per *bonum* accipit jugem Dei memoriam & præsentiam per *malum* distractionem mentis ab hac Dei præsentia. q. d. Apostolus; Vellem jugiter contemplari Deum præsentem, sed ob corruptæ naturæ necessitates id præstare nequeo, ideoque culpæ periculum incurro.

Ipsi nos seducimus] ipsi nos decipimus & decipimur, quia falsum nobis ipsis persuademus in perniciem animæ nostræ, ita Oecu. Qui enim putat se planè à peccato purum, negligit quærere remedium peccati sui ob quod puniendus est. Rursus dicens se carere omni peccato, superbè & præsumptuosè errat: contradicit enim Scripturæ asserenti nos omnes esse peccatores & evacuat gratiam & passionem Christi, dicens se non egere emundatione sanguinis ipsius ideoque blasphemus est & ingratus: quare nisi resipiscat condemnabitur.

Et veritas in nobis non est] q. d. *Mentimur*, uti legit Cyrill. catech. 5. Hinc S. August. in Sententiis sent. 365. *Divinitus*, ait, *dictum est*, Eccli. 7. 17. *Noli esse justus multum quoniam non est justitia sapienti sed superbia præsumentis. Qui ergo sic fit nimis justus ipso nimio fit injustus. Quis est autem qui se facit justum, nisi qui dicit se non habere peccatum?*

Vers. 9. Si confiteamur] Suggerit S. Johannes peccati, cujus omnes reos esse dixit, remedium, scilicet veram ejus agnitionem & humilem confessionem ac pœnitentiam: per hanc enim applicatur nobis sanguis Christi qui nos ab eo emundat, uti dixit vers. 7. Sed quam confessionem exigit S. Johannes generalemne quæ fit Deo, an specialem quæ fit sacerdoti in Sacramento Pœnitentiæ. Hæretici solam generalem quæ fit Deo admittunt, Catholici etiam specialem requirunt. Resp. S. Johannem utramque exigere, generalem pro peccatis levibus, specialem

pro

pro gravibus: mortalia enim peccata non sufficit confiteri Deo, sed eadem sacerdoti confitenda sunt, ut ab eis absolvamur: eis enim solis tradidit Christus potestatem absolvendi, dicens Johannis 20. 23. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; quorum retinueritis, retenta sunt.* Quare cùm Johannes hoc loco nec sibi in Evangelio, nec Christo sit contrarius, dicendum est eum sic esse explicandum, q.d. Si confiteamur peccata nostra, eo scilicet modo, quo Christus voluit & instituit, nimirum mortifera confitendo sacerdoti, venialia ipsi Deo, vel etiam sacerdoti si velimus, fidelis est Deus ut nobis confitentibus ea remittat. ita Thomas Anglicus, Dionys. ac Serarius hîc, & Bellarm. l. 1. de Pœnit. c. 13. & l. 3. c. 4. qui duo pluribus idipsum confirmant.

Actus pœnitentis. Audi S. Cyprianum serm. de lapsis: *Hoc ipsum,* (peccatum) ait, *apud sacerdotes Dei dolenter ac simpliciter confitentes exomologesin conscientiæ faciunt, animi sui pondus exponunt, salutarem medelam parvis licet ac modicis vulneribus exquirunt.* Et Tertull. libr. de Pœnit. cap. 8. *Tantum,* ait, *relevat confessio delictorum, quantum dissimulatio exaggerat: confessio enim satisfactionis consilium est, dissimulatio contumaciæ.* Deinde actus pœnitentis, veræ confessionis indices & comites subjungit: *Itaque exomologesis prosternendi & humilificandi hominis disciplina est, conversationem iniungens misericordiæ illicem. De ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus deiicere, illa quæ peccavit tristi tractatione mutare, pastum & potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animæ causa. Plerumque verò ieiuniis preces alere, ingemiscere, lachrymari, & mugire dies noctesque ad Dominum Deum tuum, presbyteris advolvi, & caris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ iniungere.* Breviter S. Chrysost. hom. de Pœnit. *Pœnitentia,* ait, *est contritio in corde, confessio in ore, in opere tota humilitas.*

Moral. de virtute confessionis. Moral. Vide hîc quàm utilis sit confessio, quæ ilicò Dei iram placat, ejusque gratiam accersit, juxta illud Isaiæ 43. v. 26. secundùm Septuag. *Dic tu prius peccata tua ut iustificeris.* Ita David: *Quoniam iniquitatem,* inquit, *meam ego cognosco, & peccatum meum contra me est semper,* psal. 50. 4. & psal. 31. 5. *Dixi, Confitebor adversum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* Vide S. Chrysost. in psal. 50. & S. August. hom. 12. inter 50. Audi Origen. hom. 2. in psal. 37. *Sicut ii qui habent intus inclusam escam indigestam, aut humores, vel phlegmata stomacho graviter & moleste imminentia, si vomuerint relevantur: ita etiam ii qui peccaverunt; siquidem occultant & retinent intra se peccatum, intrinsecus urgentur & propemodum suffocantur à phlegmate, vel humore peccati: si autem ipse sui accusator fiat, dum accusat semetipsum & confitetur, simul evomit & debitum, atque omnem morbi digerit causam.* Unde S. Diadochus libr. de Perfect. spirit. cap. ult. hunc S. Johannis locum explicans de confessione quam facit Religiosus suo directori & patri spirituali, tentationes & lapsus suos ei manifestando, docet eam esse singulare tentationum & peccatorum omnium remedium. Et S. Franciscus ex S. August. in Sententiis: *Si te excusas,* inquit, *Deus te accusat: & si te accusas, Deus te excusat.*

Porrò docet S. Johannes nos eò quòd crebrò peccamus, crebrò debere confiteri: esto enim levia sint peccata, tamen si negligantur, evadunt multa & gravia. *Levia multa faciunt unum grande, multæ guttæ implent flumen, multa grana faciunt massam,* ait S. August. hîc. Idem epist. 108. *Quid enim interest ad naufragium, utrùm uno grandi fluctu navis operiatur, an paulatim aqua subrepens sentinam, & per negligentiam derelicta atque contempta impleat navim, atque submergat?* Hoc est quod ait Eccles. c. 19. 1. *Qui spernit modica, paulatim decidit.* Et, ut ait S. Gregor. *Si curare parva negligimus, insensibiliter seducti audenter etiam maiora perpetramus.* & alibi: *Qui enim peccata minima flere, ac devitare negligit, a statu iustitiæ non quidem repente, sed partibus totus cadit. Admonendi sunt qui minimis frequenter excedunt, ut sollicitè considerent, quia nonnunquam in parva deterius quam in maiori culpa peccatur. Maior enim, quo citius quia sit culpa agnoscitur, eo etiam celeriùs emendatur; minor vero dum quasi nulla creditur, eo peius quo & securiùs in usu retinetur. Unde fit plerumque, ut mens assueta malis levibus, nec graviora perhorrescat, atque ad quamdam auctoritatem nequitiæ per culpas nutrita perveniat, & tanto in maioribus contemnat per-* timescere, quanto in minimis didicit non timendo peccare.

Fidelis est] *Quia qui orare nos pro debitis & peccatis monuit, paternam misericordiam promisit, & veniam secuturam,* ait S. Cyprianus de Orat. Domin.

Remissio peccati est actus iustitiæ. Primò. Et justus] Quomodo justus? non enim tenetur Deus ex justitia remittere peccatum peccatori, etiam pœnitenti; nam illud remittere & condonare est meræ ejus misericordiæ & clementiæ. Resp. *iustus*, id est æquus. Aequum enim est & congruum Deoque dignum ut pœnitenti peccatum remittat: tum quia id ipse promisit pœnitentibus, non ut operis mercedem, sed ut pœnitentiæ donum & præmium, Johan. 20. 23. Ezech. 18. 32. & alibi, promissum autem est debitum, quod proinde solvere est justum: tum quia Deo & divinæ bonitati, ac clementiæ conveniens & dignum est, ut pœnitentes in gratiam recipiat, sibique reconciliet. *Iustum est,* ait S. Ansel. Proslol. c. 9. & 10. *ô Deus ut parcas malis, sed & iustum est ut malos punias.* Unde aliqui exponunt: *iustus*, id est, benignus & misericors; misericordia enim maximè congruit Deo: tum denique quia pœnitentia quasi ex natura rei, est proxima ad reconciliationem & gratiam dispositio. Sicut ergo naturaliter justum est, ut in lignum calidum ut octo, quasi habens ultimam dispositionem, inducatur forma ignis; sic supernaturaliter æquum est, ut posita pœnitentia quasi ultima dispositione inducatur forma gratiæ, qua peccator reconcilietur Deo. ita Lyran. & Dion.

Secundò. Secundò, *iustus*, quia Christus suo sanguine & morte promeruit nobis hanc veniam, eique Deus illam promisit. Justa ergo est, & ex justitia debita hæc peccatorum remissio, sed Christo, non nobis. ita Cajetan. Porrò Christus sua merita pœnitenti communicat, applicat & quasi appropriat, ut ea pœnitens quasi peccatorum suorum lytrum proprium Deo offerat. Quare justus est Deus, qui lytrum hoc accipiens peccata remittit; sed quia hæc merita sunt propria Christi, ab eo verò nobis dumtaxat propriata, id est applicata, hinc ratio justitiæ in remissione peccatorum propriè est respectu Christi, non nostri; tum quia ejus sunt merita; tum quia ei remissionem promisit, & ex pacto præstat Deus, non nobis: alioqui enim non solus Christus, sed & nos ipsi essemus redemptores nostri. quod est impium & injurium Christo.

Tertiò. Tertiò, subtiliùs noster Suarez 3. p. tom. 3. disp. 11. sect. 1. concl. 4. *Fidelis*, inquit, est Deus cùm condonat pœnitentibus peccata mortalia; *iustus*, cùm justis condonat venialia; quia scilicet justi per opera pœnitentiæ charitatis, &c. merentur de condigno hanc condonationem, uti docet S. August. de Corrept. & grat. c. 13.

Quartò. Quartò, quadam etiam ratione justus est Deus, cùm condonat pœnitenti & confitenti peccata mortalia, eò quòd confessio, ejusque pœnitentiæ actus, paulò antè ex Tertull. recensiti, sint quasi satisfactio quædam, qua satisfacimus Deo pro offensa contra ipsum admissa. Sicut enim offendens qui proximum vilipendit, justè satisfacit ei dum se humiliat, & ab eo veniam petit; unde offensus ex justitia tenetur acceptare hanc satisfactionem; sic & pœnitens satisfacit aliqua ratione Deo, cùm offensam humiliter confitetur, veniamque petit cum gemitu, lachrymis, ac præsertim si id faciat ex vera & perfecta animi contritione. Contritio enim cùm ex amore Dei super omnia procedat, est quasi compensatio quædam injuriæ, qua peccator Deum vilipendit & postposuit creaturæ, quam peccando adamavit: amor enim Dei amans eum super omnes creaturas compensat quasi odium Dei, ac honor & pretium Dei compensat ejusdem vilipendium & contemptum, licèt non ex æquo.

Quare aliqua ratione justum est, ut Deus pœnitenti ob hosce actus offensam condonet: atque hac de causa pœnitentia ponitur à Theologis virtus affinis & connexa justitiæ, ejusque pars potentialis. Unde D. Thomas 3 p. q. 85. a. 3. docet pœnitentiam esse partem & speciem justitiæ vindicativæ, ac consequenter commutativæ largè sumptæ, sicut est pietas, observantia, religio, quæ deficiunt à ratione justitiæ strictæ, quia respiciunt majus debitum quàm sit justitiæ, & quia respiciunt Deum, inter quem & hominem non est æqualitas, quam requirit justitia. imò Durand. in 4. distinct. 14. q. 2. censet pœnitentiam esse ipsammet justitiam commutativam, quatenus ei imperant virtutes theologicæ, ut

red-

reddat Deo debitam satisfactionem (qualem scilicet potest) pro offensa. Verùm alij passim veriùs censent, pœnitentiam esse specialem virtutem à iustitia stricta, & moralibus ceteris distinctam. Addit Richard. in 4. d. 15. a. 1. q. 2. in corp. ad 1. positis meritis Christi posse pœnitentem pro peccatis satisfacere ex iustitia. & dist. 17. a. 2. q. 7. asserit contritionem, si præcedat remissionem peccatorum, ex condigno eam mereri. Sic & nonnulli alij docent contritioné æquivalere peccato mortali, & ex æquo pro eo satisfacere, idque deducunt ex principiis S. Thomæ S. Thomas enim 1. 2. q. 113. a. 8. docet in justificatione peccatoris priùs esse infusionem gratiæ sanctificantis, quàm sit contritio & remissio peccati: ex gratia enim sanctificante manare contritionem, ex contritione remissionem peccati. Idem docent discipuli S. Toomæ, ut Cajetan. & Medina ibidem, Ferrariensis libr. 3. contra Gentes cap. 153. D. Soto lib. 2. de Natura & gratia cap. 18. Quo posito sequitur, contritionem quasi ex æquo mereri remissionem peccati. Si enim contritio manat ex gratia sanctificante, & præcedit remissionem peccatorum; ergo camdem meretur, perinde ac meretur gloriam æternam, ex sententia S. Thomæ: gratia enim sanctificans naturaliter & quasi iure suo expellit peccatum, imò per se & formaliter id facit, ac proinde sine intermedio contritionis.

Verùm contrarium sentiunt passim alij Doctores, scilicet contritionem non manare ex gratia sanctificante, sed ex auxilio speciali, sive ex gratia præveniente & excitante. Ratio est, quia nulla dispositio potest manare ex forma ad quam disponit, ut patet inductione aliarum dispositionum & formarum. Ergo cùm contritio sit dispositio ad gratiam sanctificantem, non potest ex ea manare; sed necessariò eam præit & præcedit, uti disertè docet Concil. Trident. sess. 6. cap. 6. 7. & 8. ubi consequenter docet nos gratis iustificari, ideoque non mereri justitiam quæ includit remissionem peccatorum. Ita pariter docent Scotus in 4. dist. 24. quæst. 2. Gabr. ibid. quæst. 1. Durand. in 4. distinct. 17. quæst. 1. Andreas Vega in Concil. Trident. lib. 6. cap. 28. & 29. Bonau. in 4 d. 15. a. 1. q. 1. Almain. Marsil. & alij ibid. Idem docent Patres, uti S. August. Ambros. Tertull. Chrysost. tract. de Pœnitentia.

EMUNDET NOS AB OMNI INIQUITATE) Plus significat *iniquitas*, quàm peccatum, ait S. Gregorius 11. Moral. cap. 21, aut 22. quia faciliùs fert quis se vocari peccatorem, quàm iniquum. Negat id S. Ambros. de Apolog. David, imò verò, inquit, turpius est esse & vocari peccatorem quàm iniquum. Verùm quidquid sit de hac re, sæpè hæc duo pro eodem sumuntur: unde hic quasi synonyma ponuntur.

VERS. 10. SI DIXERIMUS, QUONIAM NON PECCAVIMUS) Primò peccato originali, quo peccavimus jam olim in Adamo, quodque in nobis ipsis contraximus, dum primùm concepti & animati fuimus. ita nonnulli. Verùm quorsum S. Johannes inculcaret hic peccatum originale omissis actualibus? Secundò, *peccavimus*, id est, peccare, potuimus peccato actuali mortifero ob innatam

A concupiscentiam. Sed quis hoc nescit? Quare verius est S. Johannem loqui de peccatis venialibus: more enim suo repetit, idemque dicit & inculcat hic cum eo quòd dixit v. 8. *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus*. Unde Syrus vertit, *si dixerimus nos non esse peccatores*, vel *nos non peccare*. Hebraizat S. Johannes: Hebræi enim præterito utuntur pro præsenti quo carent, & pro futuro. Præteritum enim apud eos est ipsum thema & radicale verbum, à quo cetera tempora, modos & personas derivant.

Illustrat idipsum varijs exemplis S. Ambr. l. 1. de Abrah. c. 8. ut Johan. 15. 3. *In hoc clarificatus est* (id est, clarificatur & clarificabitur) *Pater meus, ut fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli*. Lucæ 1. 57. canit B. Virgo: *Magnificat anima mea Dominum; & exultavit*, id est exultat, *spiritus meus in Deo salutari meo*. Matth. 23. 2. *Super cathedram Mosi sederunt*, id est sedent, *Scribæ*. Sensus ergo est: *Si dixerimus quoniam non peccavimus*, id est, quòd non peccamus, quod sine peccato tam veniali, quàm mortali vi-

B vimus, quòd nec peccavimus, nec peccare solemus. Dicit tamen *peccavimus* in præterito, quia scribit ad Parthos (ut dixi in proœmio) qui recenter à gentilismo ad Christum conversi, multa in gentilismo eaque gravia peccata commiserant. Rursum inter conversos olim multi erant qui baptismum diu differebant, etiam usque ad mortem, adeò q; ægri in lecto baptizabantur, ut per baptismum expiati ab omni culpa & pœna ilicò puri euolarent in cælum, indeque Clinici, id est Lectuarij, vocabantur, in quos graviter invehuntur Patres, ut S. Ambros. serm. de Sanctis, S. Basil. Nazian. & Nyssen. orat. de baptismo. Ij sanè ante baptismum, utpote in peccato originali existentes, & gratia Dei destituti, multa peccata committebant. Qui verò pueri baptizati erant, jam adulti multa peccata saltem venialia admiserunt. Loquitur enim Christianis adultis. Quare verè asserit omnes peccavisse in præterito, quia vult monere eos, ut deinceps in futuro utpote jam renati in Christo, à peccatis studiosè caveant; unde mox initio cap. 2. subdit: *Filioli mei hæc scribo vobis, ut non peccetis ampliùs*.

C MENDACEM FACIMUS EUM, quia Deus Script. asserit omnes homines esse peccatores, nec vivere sine peccato, ut Eccl. 7. v. 21. Proverb. 24. v. 16. Psal. 141. v. 2. Jacobi 3. v. 2. & alibi. Et docet nos orare quotidie: *Dimitte nobis debita nostra*. Quocirca VERBUM EIUS NON MANET IN NOBIS) q. d. Non intelligimus, non amplectimur, non retinemus veram eius doctrinam, aut certè eius obliviscimur; non credimus Script. & verbo Dei, quod asserit omnes obnoxios esse peccato, sed illud, ipsumque Deum facimus mendacem. ita Clemens, Didymus, Caiet. Dionys. & Catharin. Aliter Glossa: *Verbum* Dei, inquit, id est, Christus per quem fit remissio peccatorum, non manet in nobis, utpote incredulis & superbis, quia evertimus redemptionis Christi mysterium, dicimusque nos, utpote iustos, ipso redemptore non eguisse, nec egere. Aut *verbum* quod locutus est Deus Eccles. 3. 20. *Quanto maior es, humilia te in omnibus*; non manet in nobis, quia eius contrarium facimus: cùm enim simus parvi & peccatores, volumus esse magni & impeccabiles.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docuit cap. 1. fideles per Christum in novam lucem & vitam renatos societatem iniisse cum Deo, nunc docet ut in ea studiosè persistant, ideoque caveant à peccatis, Deique præcepta observent, præsertim charitatis tam Dei quàm proximi, quod vocat mandatum vetus & novum. Inde v. 13. singulas hominum ætates, putà patres, adolescentes, infantes, iuvenes compellat, singulosque ad Dei cultum & amorem accendit, ideoque hortatur ut caveant à mundo transeunte, utpote in quo non est aliud quam concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Tertiò, v. 18. perstringit hæreticos, monetque ut eos quasi Antichristos execrentur, fidem verò in Deum Patrem & Filium & Spiritum, eiusque unctionem constanter retineant, ut in eo maneant, nec confundantur in adventu eius, sed ab eo accipiant vitam æternam.

1. Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum: *2.* & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totiùs mundi. *3.* Et in hoc scimus quoniam cognovimus eum, si mandata eius observemus. *4.* Qui dicit se nosse eum, & mandata eius non custodit, men-

dax est, & in hoc veritas non est. 5. Qui autem servat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est: & in hoc scimus quoniam in ipso sumus. 6. Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut Ille ambulavit, & ipse ambulare. 7. Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, quod habuistis ab initio: Mandatum vetus est verbum, quod audistis. 8. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est & in ipso, & in vobis: quia tenebræ transierunt, & verum lumen jam lucet. 9. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est usque adhuc 10. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. 11. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quò eat: quia tenebræ obcæcaverunt oculos eius. 12. Scribo vobis, filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen eius. 13. Scribo vobis patres, quoniam cognovistis eum, qui ab initio est. Scribo vobis adolescentes, quoniam vicistis malignum. 14. Scribo vobis infantes, quoniam cognovistis patrem. Scribo vobis iuvenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum. 15. Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo: 16. quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ: quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. 17. Et mundus transit, & concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum. 18. Filioli, novissima hora est: & sicut audistis, quia Antichristus venit: & nunc Antichristi multi facti sunt; unde scimus, quia novissima hora est. 19. Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis, nam, si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum: sed ut manifesti sint quoniam non sunt omnes ex nobis. 20. Sed vos unctionem habetis à Sancto, & nostis omnia. 21. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam: & quoniam omne mendacium ex veritate non est. 22. Quis est mendax, nisi is, qui negat quoniam Iesus est Christus? Hic est Antichristus, qui negat Patrem, & Filium. 23. Omnis, qui negat Filium, nec Patrem habet, qui confitetur Filium, & Patrem habet. 24. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat: si in vobis permanserit quod audistis ab initio, & vos in Filio & Patre manebitis. 25. Et hæc est repromissio, quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam. 26. Hæc scripsi vobis de his, qui seducunt vos. 27. Et vos unctionem, quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos: sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est, & non est mendacium. Et sicut docuit vos: manete in eo. 28. Et nunc filioli manete in eo: ut, cùm apparuerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in adventu ejus. 29. Si scitis quoniam justus est, scitote quoniam & omnis, qui facit justitiam, ex ipso natus est.

Vers. 1. FILIOLI MEI, HÆC SCRIBO VOBIS, UT NON PECCETIS] q. d. In fine cap. præcedentis, dixi omnes adultos peccavisse, vel in gentilismo mortaliter, vel in christianismo venialiter; jam hortor singulos ut à pristinis in gentilismo commissis sceleribus planè caveant, à venialibus verò abstineant quantum possunt; licet enim omnia collectim vitare sit impossibile, singula tamen distributivè vitare est possibile; præsertim ea quæ non ex subreptione, sed prævia animadversione, ideoque deliberatè committuntur.

SED ET SI QUIS PECCAVERIT, ADVOCATUM HABEMUS) Est occupatio. Objiciet enim quis: Si omnino peccata fidelibus fugienda sunt, quid faciet is, qui ex humana fragilitate in peccatum aliquod lapsus est, præsertim enorme, verecundum & pudendum? Respondet: Si quis lapsus sit, nō idcircò desperet, nec animum abjiciat; quia apud Deum, qui est pater noster amantissimus, advocatum habemus Christum Dominum, qui suum sanguinem, crucem & mortem pro nobis obitam Patri repræsentans, facilè nobis si verè nos pœniteat, veniam impetrabit; Deus enim est clementissimus, & Christi merita sunt maxima. Sicut ergo peritiam & gloriam medici commendat magnitudo vulneris & morbi quem curat & sanat; sic magnitudinem gratiæ, clementiæ & redemptionis Christi commendat magnitudo peccatorum nostrorum, quorum ipse est medicus & propitiator. Huius rei specimen dedit in S Magdalena & S. Paulo, qui proinde hanc in se Christi gratiam celebrans 1. Timoth. 1. 15. *Fidelis*, ait, *sermo & omni acceptione dignus, quòd Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum; sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primo ostenderet Christus Iesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam.* vide ibi dicta.

Nota Primò. *Advocatus* idem est latinè quod græcè παράκλητος, unde tam Christus quàm Spiritus sanctus est paracletus, id est, advocatus noster; ita enim vocatur hic à S. Johanne in textu Græco, æquè ac in Evang. c. 14. 16. Vatabl. παράκλητος vertit, *patronus, mediator, intercessor*. Laurent. Valla l. 4. patronum ab advocato distinguit, quòd patronus sit orator, qui reum dicendo defendit; advocatus, qui reo ad defensionem astat, etiamsi nihil di-

A cat. Et Ascon. Pedianus, *Qui defendit*, ait, *aliquem in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est: aut advocatus, si ius suggerit, aut præsentiam suam commodat amico.* Verùm hic & alibi *advocatus* idem est quod patronus: sic enim causidicos, qui causas forenses agunt, vocamus advocatos. ita Ulpian. *Advocatos*, ait, *accipere debemus omnes omnino, qui causis agendis quoquo studio operantur.* Et Quintil. l. 12. c. 1. *Non*, inquit, *forensem quamdam instituimus operam, nec mercenariam vocem, nec (ut asperioribus verbis parcamus) non inutilem sanè litium advocatum, quem denique causidicum vulgò vocant.*

Nota Secundò. Christus est advocatus noster, Primò, oratione interpretativa, scilicet exhibendo se & suas plagas, vulnerumque cicatrices, ac consequenter sua merita allegando divino conspectui, uti omnes Doctores consentiunt. Idcircò enim resurgens has cicatrices retinuit, & in cœlum intulit, ut eas jugiter Deo Patri quasi Pontifex & mediator noster repræsentet, ac per eas veniam & gratiam nobis obtineat. *Christus est advocatus. Primò.*

Secundò, multi valdè probabiliter censent Christum etiam esse advocatum nostrum, oratione propriè dicta, qua pro nobis in cœlis Patrem oret & interpellet: oratione, inquam, non qua denuò mereatur vel impetret (qualis fuit dum viveret in terris, eratque viator) sed qua jam comprehensor petit, rogatque Patrem exigendo ius in vita hac promeritum, sibique promissum, ideoque debitum, scilicet gratiam & salutem nostram. Hoc enim significat Paulus in epistola ad Hebræos, ubi docet Christum esse Pontificem nostrum æternum in cœlis, qui *per proprium sanguinem introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa*, cap 9. v. 12. & c. 7. 25. *Semper vivens*, inquit, *ad interpellandum pro nobis*. Et Christus Johannis c. 14. 16. *Ego*, ait, *rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis*. & Paulus Rom. 8. 34. *Christus Jesus*, &c. *qui est ad dexteram Patris, qui etiam interpellat pro nobis*. Vide ibi dicta. Christus ergo qua homo jam beatus in cœlo, & mente, & corpore ac voce debitum Deo cultum religionis exhibet, eum adorando, laudando, gratias agendo, cur non & postulando? hoc enim est officium advocati, qualis est Christus. *Secundò.* B

Tertiò, hæretici hinc contendunt Sanctos non esse nostros advocatos, nec orare pro nobis, ac consequenter *Tertiò.*

non

non esse invocandos, eò quòd hoc sit officium Christi, qui solus est advocatus noster; ac proinde nos facere iniuriam Christo, si Sanctos quasi advocatos invocemus. Audi Bezam hic: *Johannes cum nominat Christum, ceteros excludit. Quid ergo illis fiet qui B. Virgini hanc faciunt iniuriam, ut Christi spolijs velint eam exornari: imò etiam contemtissima voce Christum illi tamquam matri infantulum subijciunt?* Falleris & fallis impostor, dum asseris nos Christum subijcere B. Virgini, eamque Christi spolijs exornare. Scimus & profitemur Christum esse Deum, Deique Filium; B. Virginem non esse deam, sed Dei incarnati matrem, ac proinde infinitis partibus Christo esse inferiorem. Unde Christus solus vocatur à S. Johanne advocatus, scilicet talis qui, ut ipse illicò subdit, sit *propitiatio pro peccatis mundi*, quique sua passione & morte placavit Patrem, imò & justo sanguinis sui pretio satisfecit. At B. Virgo & Sancti sunt advocati nostri, ut deprecatores & intercessores per merita Christi. Unde S. Irenæus lib. 5. c. 19. *Sicut*, ait, *Eva seducta est ut effugeret Deum, sic Maria suasa est obedire Deo, ut virginis Evæ virgo Maria fieret advocata.* & S. Bernardus sermon. in illud Apocal. 12. *Signum magnum: Opus est*, inquit, *mediatore ad mediatorem istum, nec alter nobis utilior quàm Maria.* Vide dicta 1. Timoth. 2. 5. ad illud: *Unus mediator Dei & hominum homo Christus Jesus.* Et Bellarm. tra. de Invocat. Sanct.

JESUM CHRISTUM JUSTUM] *Justum*, id est, Innocentem & sanctum, qui sua sanctitate gratissimus Patri meretur ab eo exaudiri. Secundò & potiùs, *justum*, id est, qui justè pro peccatis nostris satisfecit, justumque pro eis dedit pretium & lytrum, scilicet sanguinem suum & vitam. Unde explicans subdit: *Et ipse est propitiatio.* Alio ergo sensu vulgò vocatur advocatus justus, qui justam causam defendendam suscipit, non iniustam, uti faciunt nonnulli lucri causa: unde Cassiod. libr. 11. epist. 4. *Si in advocationis*, ait, *studio justitiæ claritate fulsisse.* hic scilicet bonus est advocatus apud homines, non apud Deum, utpote à quo non justitiam, sed misericordiam & gratiam postulamus. Apud Deum ergo habemus tribunal gratiæ dumtaxat, non justitiæ.

VERS. 2. ET (id est, *quia*, q. d. Christus est advocatus noster, quia) IPSE EST PROPITIATIO, id est propitiator, PRO PECCATIS NOSTRIS] quia scilicet se offerens in cruce victimam pro peccatis, pro eis Deo Patri satisfecit, eumque nobis reconciliavit. Alludit ad propitiatorium imminens arcæ fœderis: hoc enim repræsentabat Christum propitiatorem, uti dixi Roman. 3. 25. & Exodi 25. 17. S. August. lib. de Fide & oper. legit: *Et ipse est exoratio pro peccatis nostris.* Orat enim Christus pro nobis etiam in cælis, uti paulò antè dixi, & propitiare est exorare. S. Cyprian. lib. 4. epist. 2. vel 52. pro *oratio* legit *deprecatio*. Significat S. Johannes Christum talem nobis esse advocatum, ut certò causam nostram obtineat, imò eo patrono causa cadere non possimus, eò quòd ipse sit ex officio redemptor & propitiator noster, qui ex justitia pro peccatis nostris satisfecit.

Hoc est quod ait S. Johan. Apoc. 1. 5. *Dilexit nos & lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.* Nam ut ait S. Leo serm. 12. de Passione: *Effusio pro iniustis sanguinis justi tam potens fuit ad privilegium, tam dives ad pretium, ut, si universitas captivorum in redemptorem suum crederet, nullum tyrannica vincula retinerent.* Et paulò post: *Quamvis enim in conspectu Domini multorum Sanctorum pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio, propitiatio fuit mundi. Acceperunt justi, non dederunt, coronas: & de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ, non dona justitiæ. Singulares quippe in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo funere solvit, cùm inter filios hominum solus Dominus noster Jesus extiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sint suscitati.*

Hac de causa S. Augustinus, S. Bernardus, S. Franciscus, S. Elzearius, ceterique Sancti qui aliquando peccarunt, confugerunt ad vulnera Christi, quasi ad asylum, in eoque habitarunt. Eorum gnomas recensui Zachar. 13. 6. Verè S. Ambros. Præfat. in psalm. 35. *Bonum*, ait, *aurum est sanguis Christi, dives ad pretium, profluus ad lavandum omne peccatum.*

NON PRO NOSTRIS AUTEM TANTUM, SED ETIAM PRO TOTIUS MUNDI) q. d. Non pro peccatis Judæorum tantùm, sed & gentium omnium, ait Oecum. & Cyril. Meliùs Clemens Alexandr. & alii, q. d. Non pro peccatis nostris qui sumus fideles tantùm, sed pro peccatis infidelium totius mundi. Pro his enim quoque passus est Christus, eisque meruit gratiam & gloriam, si in eum credere, eiusque merita amplecti velint. Unde & jussit prædicari Evangelium hoc omnibus gentibus, easque baptizari in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti, Marci 15. 25. Rursum Christus ut hostia propitiatoria offertur in sacrificio Missæ pro omnibus hominibus, etiam infidelibus, ac defunctis in Purgatorio existentibus, uti fusè docet hic noster Justinianus; Ecclesia enim tantùm excipit excommunicatos, pro his enim vetat sacrificari.

VERS. 3. ET IN HOC SCIMUS, non certò & demonstrativè, sed probabiliter & coniecturaliter ex signis & effectis, QUONIAM, id est quòd, COGNOVIMUS EUM, cognitione non tantùm speculativa, sed & practica, quæ cum amore & affectu coniuncta est, ac in opus derivatur: *cognovimus* ergo, id est, novimus & diligimus eum, SI MANDATA EIUS OBSERVEMUS) Referenda sunt hæc ad id quod præcessit, *Advocatum habemus Jesum Christum*; præscribit enim modum quo hunc advocatum nobis conciliabimus, nimirum si eum cognoscamus per fidem, spem & amorem: eum verò cognituros, si mandata eius observemus, id quod pluribus deinde sententijs prosequitur & inculcat. Verè S. August. lib. de Fide & oper. cap. 12. *Nequaquam*, ait, *mens fallatur ut se existimet Deum cognovisse, si eum fide mortua, hoc est, sine bonis operibus confiteatur.* sic David ait psal. 102. 18. *Memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea*, & moriturus ad filium: *Tu*, ait, *Salomon fili mi scito Deum patris tui, scito*, scilicet practicè, id est crede, revere, ama, obedi ei. unde explicans subdit: *Et servi ei corde perfecto, & animo voluntario.* & Osee c. 6. 6. *Volui*, ait, *scientiam Dei plusquam holocausta:* Cald. vertit, *voluntas mea*, vel beneplacitum meum, complacentia mea, *in operantibus legem Domini magis quàm in offerentibus holocausta.* Qui enim non observat legem Dei, utique eum non novit, quia non æstimat practicè, non ponderat uti debet Dei immensam maiestatem, bonitatem, potentiam, sapientiam, justitiam. Si enim eam justo rationis libramine ponderaret, utique toto corde eum amaret, coleret, obediret. *Nam quisquis Deum non amat*, ait Beda, *profectò ostendit quia quàm sit amabilis non novit: & quàm sit suavis Dominus & dulcis gustare ac videre non didicit, qui eius conspectibus placere continua dilectione non satagit.* Hinc Θεὸς S. Dionys. de Divinis nominibus, deducit ab αἴθειν, eò quòd accendat affectum eorum, qui ipsum ritè cognoscunt. Hoc est quod ait S. Johan. c. 4. 7. *Omnis qui diligit ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum, quoniam Deus charitas est.*

Quare ex τῷ *scimus* non rectè colligit Catharinus, justos certò scire posse se esse justos & in gratia Dei; esto enim habeant in anima gratiam & charitatem Dei, tamen eam non vident. Rursum licèt mandata Dei exteriùs observent, tamen nesciunt an ea observent ex amore Dei & eo modo quo Deus jussit. Denique esto sentiant se amare Deum, tamen nesciunt an hic amor sit talis qualis esse debet, puta supernaturalis purè propter Deum, utque eum ament super omnia, ita definit Trident. sess. 6. cap. 9. vide Bellarm. lib. 3. de Justif. cap. 1. & sequ.

VERS. 4. QUI DICIT SE NOSSE EUM, vera & salutifera notitia, puta practica, quæ noscentem conducat ad vitam æternam. *Nosse* ergo, est ita nosse ut amet Deum, eique per omnia obediat, ET MANDATA EIUS NON CUSTODIT, MENDAX EST) Nam de Philosophis cognoscentibus Deum, sed speculativè & aridè, ideoque eum non colentibus ait Apostolus, *Qui cùm cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt*, Rom. 1. 21.

VERS. 5. QUI AUTEM SERVAT VERBUM EIUS (iussu mandata Dei) VERE IN HOC CHARITAS DEI PERFECTA EST) Per antithesin contrariæ sententiæ priorem sententiam confirmat. q. d. Qui mandata Dei non servat, Deum non novit, id est, non diligit; quia è contrario qui Dei mandata servat, hic Deum diligit, adeoq; habet charitatem perfectam. Unde dicit *verbum eius* in singulari, quia præcipuè respicit legem charitatis;

tatis: hæc enim ceteras omnes in se comprehendit, uti radix comprehendit frondes & fructus, totamque arborem.

Perfectam charitatem vocat quæ implet illud verbum, sive legem charitatis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua & in tota mente tua*, Matth. 22. v. 37. Qui enim mandata Dei observat, diligit Deum ex toto corde; esto aliquando peccet venialiter: hoc enim in corruptione hujus vitæ est malum necessarium. Porrò in hac perfectione charitatis & vitæ Christianæ varii sunt gradus. Primus est, ita diligere Deum ex toto corde, ut numquam offendas eum mortaliter. Secundus, ut nolis deliberatè eum offendere venialiter, etiamsi totum mundum posses lucrari. Tertius, si amore Dei omni amori creaturæ renuncies, totumque te mancipes Dei cultui & obsequio, uti faciunt Religiosi. Quartus, si non aliud cogites, velis vel ames, quàm Deum aut propter Deum, uti faciunt Beati in cælo. Tertium expressit S. Paulus cùm ait Rom. 8. 35. *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas?* &c. *Certus sum quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus*, &c.

Gradus charitatis.

Præclarè Origen. Præfat. in Evangel. S. Johannis: *Quisquis*, ait, *perfectus est, non ampliùs vivit ipse, sed in ipso vivit Christus, cumque in ipso vivat Christus, de eo dicitur Mariæ: Ecce filius tuus Christus.* Et S. August. in serm. 39. de Temp. *Sicut radix*, ait, *omnium malorum est cupiditas, ita & radix omnium bonorum est charitas. Totam magnitudinem & latitudinem divinorum eloquiorum possidet charitas, qua Deum proximumque diligimus.* Et aliquantò pòst: *Quapropter fratres sectamini charitatem, dulce & salubre vinculum mentis, sine qua dives pauper est, & cum qua pauper dives est. Hæc in adversitatibus tolerat, in prosperitatibus temperat, in duris passionibus fortis, in bonis operibus hilaris, in tentatione tutissima, in hospitalitate latissima, inter veros fratres lætissima, inter falsos patientissima: in Abel per sacrificium grata, in Noe per diluvium secura, in Abrahæ peregrinationibus fidelissima, in Moyse inter injurias lenissima, in David tribulationibus mansuetissima: in tribus pueris blandos ignes innocenter expectat: in Machabæis sævos ignes fortiter tolerat. Casta in Susanna erga virum, in Anna post virum, in Maria præter virum.*

Vires charitatis.

Egregiè quoque S. Bernardus ad Fratres de monte Dei: *Ab omnibus, vobis*, inquit, *perfectio exigitur, sed non uniformis: sed si incipis, incipe perfectè; si jam in profectu es, & hoc ipsum iam perfectè age. Si autem perfectionis aliquid attigisti, teipsum in temetipso metire, & dic cum Apostolo: Vnum autem quæ retro sunt obliviscens, & ad ea quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor bravium supernæ vocationis in Christo Jesu: in quo manifestè Apostolo docente declaratur, quia perfecta eorum quæ retro sunt oblivio, & perfecta in anteriora extensio, ipsa est hominis justi in hac vita perfectio: & perfectio perfectionis huius ibi erit, ubi erit bravij supernæ vocationis perfecta apprehensio. Hoc autem modo sicut stella à stella distat in claritate, sic cella à cella in conversatione, scilicet incipientium, proficientium & perfectorum. Incipientium status dici potest animalis, proficientium rationalis, perfectorum spiritualis.* Et inferiùs: *Primus status circa corpus se habet, secundus circa animam se exercet, tertius non nisi in Deo requiem habet. Quorum singuli sicut habent certam proficiendi rationem, sic in genere suo certam habent perfectionis suæ mensuram. Initium boni in conversatione animali, perfecta obedientia est. Profectus, subjicere corpus suum, & in servitutem redigere. Perfectio, usu boni consuetudinem vertisse in delectationem. Initium verò rationalis est, intelligere quæ in doctrina fidei apponuntur ei. Profectus, talia præparare, qualia apponuntur. Perfectio, cùm in affectum mentis transit iudicium rationis. Perfectio verò hominis rationalis, initium est hominis spiritualis. Profectus eius, revelata facie speculari gloriam Dei. Perfectio verò, transformari in eamdem imaginem à claritate in claritatem, sicut à Domini spiritu.*

Et S. Maximus de charitate centuria 3. num. 97. *Anima*, ait, *perfecta est, cuius vis affectibus obnoxia, prorsus ad Deum declinavit.* Idem centuria 4. num. 17. *Nondum*, ait, *perfectam charitatem consecutus est, neque divina providentia secundùm profunditatem cognitionem, qui in tempore tentationis in doloribus & molestiis sibi accidentibus longanimitate non perdurat, sed seipsum à spiritualium fratrum charitate abscindit.*

Perfecta charitas, quæ.

A Et S. Franciscus in opusculo Decem perfectionum: *Perfectio perfecti Christiani est*, inquit, *quòd cor suum ab omni mundana & humana creatura eradicet, nec quærat cor inveniat fundamentum aut radicem, nisi in illo qui fecit sibi cor; sed consuescat cor suum projicere in ipsum Deum, & de facibus terrenis frequenter elevare; ita quòd sine pœna quandocumque voluerit revertatur ad Christum, cogitando & afficiendo se ad cordis Creatorem; & inventus sit in omni loco & tempore altissimo benefactori. Rursum tantam habeat patientiam, quòd illum qui sibi malum aliquod fecerit vel dixerit, conetur plus diligere & amare ex toto corde, & ex bona voluntate ei libenter servire sine omni amaritudine cordis. Quia sicut Deus ex vera liberalitate omnia bona sibi tribuebat, ita omnia mala credat eum occultè permittere, ad hoc ut peccatori ostendat sua peccata, sicque leviter ea puniat in præsenti, ut non flagellet duriùs in sempiternum. Illum igitur qui malum sibi fecit aut dixit, multum diligat, quia mediante illo tamquam nuncio, Deus magnum bonum illi confert; & tamquam retinaculum quo mediante Deus eum detinet, ne in profundum abyssi projiciatur, & tamquam tersorium quo Deus eum tergit, & tamquam dolabrum quo Deus eum dolat & perficit.*

B IN HOC SCIMUS QUONIAM (quòd) IN IPSO SUMUS] S. Augustinus addit: *Si in illo perfecti fuerimus*, atque explicat, q. d. Si perfectè ei adhæreamus, eumque diligamus, ita ut eius amore etiam inimicos amemus. Sic quoque legit Dionysius & alij nonnulli. Verùm Romana & Græca passim illa delent. Sensus ergo est, q. d. In hoc scimus, quòd in eo sumus, si videlicet verbum eius servemus, uti paulò antè dixi. Effectus enim & signum dilectionis, qua adhæremus, & copulati sumus Deo, est observatio legis ipsius. Porrò per charitatem sumus & manemus in Deo, & Deus in nobis ea ratione qua amatum est in amante, & amans in re amata, magis enim est anima ubi amat, quàm ubi animat: vicissim Deus se amantes, sibique adhærentes redamat, inhabitat, curat, dirigit, protegit. Unde Hugo sic explicat, q. d. Qui amamus Christum, sumus in Christo, sicut membra sunt in capite, & sicut id quod regitur est in regente, nempe regimine peculiari & sancto. Antistropha C est hæc sententia Johannis illi in Evang. Johan. 14. v. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit; & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Diligentis ergo Deum anima est quasi templum, in quo realiter inhabitat Pater, Filius & Spiritus sanctus. Ubi Nota. S. Johannem delectari verbo *manendi*, illudque crebrò usurpare, ac per illud significare Primò, intimam coniunctionem; Secundò, moram permanentem & perseverantiam, iuxta illud Christi Joan. 15. 4. *Manete in me, & ego in vobis.* Tertiò, continuam præsentiam, amicam conversationem, mutuam familiaritatem, omniaque veræ amicitiæ obsequia, & officia.

QUI DICIT SE IN IPSO MANERE, DEBET SICUT ILLE AMBULAVIT, ET IPSE AMBULARE) procedendo semper in virtute præsertim charitatis, ac in dies majora eius opera exercendo, uti Christus crescebat *ætate & gratia apud Deum & homines*, Lucæ 2. 52. Sancti enim eunt de virtute in virtutem S. Leo serm. 2. de Quadrag. *Hæc*, ait, *est perfectorum vera iustitia, ut numquam* D *præsumant se esse perfectos, ne ab itineris nondum finiti actione cessantes, ibi incidant deficiendi periculum, ubi proficiendi deposuerint appetitum.* Hoc est quod ait Paulus Ephes. 5. 1. *Estote imitatores Dei sicut filii charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos.*

Vers. 6.

Profectus in quo situs.

Pulchrè S. Prosper lib. 2. de Vita contempl. c. 21. *Quid*, ait, *est ambulare sicut ille ambulavit, nisi contemnere omnia prospera quæ contempsit, non timere adversa quæ pertulit, docere quæ docuit, sperare quod promisit*, &c. *præstare beneficia etiam ingratis? non retribuere secundùm merita malevolis? orare pro inimicis, misereri perversis, invitare adversos, æquanimiter pati subdolos atque superbos; ac denique iuxta verbum Apostoli, mortui simus carni, ut duntaxat Christo vivamus? sicut enim carne mortuus nulli jam detrahit, nullum aversatur aut despicit, nullius pudicitiam callida circumventione corrumpit, non invidet, non adulatur, non ambit: sic qui carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis, nulla horum possunt agere aut pati.*

Unde Nyssenus epist. ad Harmonium, *Christianismum definit esse imitationem divinæ naturæ.* Idem ad Olympium:

pium: *Quid igitur*, ait, *oportet eum facere, qui magno Christi cognomine dignus effectus est, nisi ut omnia sua tum cogitata, tum dicta, tum facta diligenter exploret, & utrùm eorum singula ad Christum tendant, an ab illo sint aliena diiudicet?*

Præclarè S. August. de Vera religione cap. 15. docet quòd Verbum factum sit caro, hoc fine ut viam virtutis doceret, non vi cogendo, sed exemplo præeundo. Dum enim omnia mundi bona contempsit, contemnenda docuit; dum omnia vitæ mala sustinuit, sustinenda monstravit. *Doctrina enim Deus apparebat, avatibus bono. Satellites voluptatum divitias perniciosè populi appetebant: pauper esse voluit. Honoribus & imperijs inhiabant: rex fieri noluit. Carnales suos filios magnum bonum putabant: tale coniugium prolemque contempsit. Contumelias superbissimè horrebant: omne genus contumeliarum sustinuit. Iniurias intolerabiles esse arbitrabantur: quæ maior iniuria, quàm iustum innocentemque damnari? Dolores corporis execrabantur: flagellatus atque cruciatus est. Mori metuebant; morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant: crucifixus est. Omnia quæ habere cupientes non rectè, non rectè vivebamus, carendo vilia fecit: omnia quæ vitare cupientes à studio deviabamus veritatis, perpetiendo dejecit, non enim ullum peccatum committi potest, nisi dum appetuntur ea quæ ille contempsit, aut fugiuntur quæ ille sustinuit. Tota itaque vita eius in terris, per hominem quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit.*

Huc facit stimulus S. Cypriani tractat. de Zelo & livore: *Si hominibus*, inquit, *lætum est & gloriosum filios habere consimiles, & tunc magis genuisse delectat, si ad patrem lineamentis paribus soboles subsiciva respondeat, quanto maior in Deo Patre lætitia est, cùm quis sic spiritualiter nascitur, ut in actibus eius & laudibus divina generositas prædicetur?* Et paulò anteriùs: *Qualis cælestis, tales & cælestes. Quomodo portavimus imaginem eius qui de limo est, portemus & imaginem eius qui de cælo est: imaginem autem cælestem portare non possumus, nisi in eo quod esse nunc cæpimus Christi similitudinem præbeamus: hoc est enim mutasse quod fueras; & cæpisse esse quod non eras, ut in te divina nativitas luceat, ut ad Patrem Deum deifica disciplina respondeat, ut honore & laude vivendi Deus in homine clarescat, ipso exhortante & eis qui se clarificant vicem mutuam pollicente. Eos, inquit, qui clarificant me, clarificabo*, Johan. 12.

Vers. 7. CHARISSIMI, NON MANDATUM NOVUM SCRIBO VOBIS, SED MANDATUM VETUS] Loquitur de mandato dilectionis Dei & proximi; in hac enim includitur observatio mandatorum omnium, de qua sermo præcessit. De lectione enim se explicans ilicò sermonem infert S. Johannes v. 9. 10. 11. Vocat hoc *vetus mandatum*, non *novum*, quia datum fuit Judæis in veteri testamento, Levit. 19. 18. imò datum fuit Adæ & omnibus hominibus in lege naturæ, æquè ac angelis ab initio creationis suæ. Est enim hoc mandatum iuris naturæ dictatum à ratione & lege æterna, quæ fuit in mente Dei ab æterno. Sic τὸ *vetus* explicat Johannes cùm subdit: *Mandatum vetus est verbum quod audistis*, ita S. August. & Didymus: *Obijciebatur*, ait, *Apostolo novam ab illo doctrinam tradi, ac prorsus inauditam: tacitè ergo illi occurrens negat se novum aliquod præceptum proponere, sed prisca & vetera inculcare.*

Rursum mandatum hoc est *vetus*, quia jam ab olim, putà ab initio christianismi, mox à baptismo illud audistis & accepistis. ita explicat S. Johannes τὸ *vetus*, dum subdit, *Quod habuistis ab initio.*

Vers. 8. ITERUM MANDATUM NOVUM SCRIBO VOBIS) q. d. Iterum inculco vobis jam quidem antiquum, olim verò novum mandatum dilectionis & observationis mandatorum Dei, quod desuetudine & naturæ corruptæ vitio antiquatum Christus renovavit & auxit, nobisque identidem in memoriam revocare & innovare præcepit. Alludit, imò citat illud Christi Johannis 13. 33. *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* *Novum* dicitur, quia novi testamenti præcipuum, & præcipuè à Christo verbis & exemplis commendatum est præceptum non timoris, uti olim apud Judæos, sed dilectionis, illudque explicatiùs (ut patet Matth. 5. 38. & seq. Johan. 14. 15. & 16.) arctius & firmius quàm antea fuerat, ac proinde novum nobis tradidit Christus.

A Novum ergo dicitur per omnia genera causarum. Primò, ratione novæ causæ efficientis, putà novi legislatoris, scilicet Christi, qui arctius & quasi novum illud nobis tradidit. Rursum ratione novæ originis, charitatis & gratiæ, scilicet Spiritus sancti, qui primò visibiliter & copiosè effusus fuit in Pentecoste: unde consequenter ad charitatis huius officia novè, novaque obligatione obstringimur, eaque magis obligamur nunc quàm ante Christum: Judæi enim obscuraverant hoc dilectionis præceptum pravis interpretationibus, dicentes proximos esse amicos: solos ergo amicos esse diligendos, inimicos autem obediendos, per amicos autem intelligebant homines suæ gentis, putà Judæos; unde censebant se Christianis, omnibusque gentibus posse fœnerari, eorumque opes per usuras exhaurire. Quocirca Christus illa corrigens & innovans Matth. 5. 43. *Audistis*, inquit, *quia dictum est antiquis; Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos*, &c. *Mandatū charitatis novum. Primò.*

Secundò, mandatum dilectionis est *novum* ratione no- *Secundò.*
B væ causæ materialis, putà novorum diligentium Christianorum, qui antea fuerant in tenebris infidelitatis & odij, uti subdit hic S. Johannes. Jam verò charitate & spiritu Christi innovati, novè & ardentiùs Deum & se invicem diligere debent quàm antè.

Tertiò, & maximè *novum* dicitur ratione novæ causæ formalis, putà novi obiecti (obiectum enim est instar formæ) & novæ rationis formalis diligendi, putà novæ incarnationis Verbi, novæque in eo fidelium unionis; Christo enim, qui caput est Ecclesiæ & fidelium, incarnato, facta est in eo singularis unio, & communicatio membrorum Ecclesiæ, tum inter se, tum cum Christo capite suo jam homogeneo, id est, eiusdem rationis & naturæ: unio, inquam, per naturam, per gratiam & per Sacramenta, præsertim Eucharistiæ: quæ unio fundamentum est majoris & singularis obligationis ad arctiorem amorem Dei, Christi & Christianorum, ut scilicet jam Christianos diligere debeamus; non tantum ut pro- *Tertiò.*
C ximos propter Deum, sed ut fratres & membra eiusdem capitis & patris Christi incarnati, qui parens est & legislator legis amoris, uti Moses tulit legem timoris. Indicat hanc rationem Christus dum subdit: *Sicut dilexi vos.* Sicut ergo dilectio Christi in nos fuit summa, nova & inaudita, ita & præceptum eius, quo jubet nos hanc suam dilectionem imitari, summum est, novum & inauditum. ita S. Cyrillus. Antiqua enim dilectionis lex à Mose lata sic habet: *Diliges amicum tuum sicut teipsum*, Levit. 19. 18. Nova verò à Christo lata sic habet: *Diligite invicem sicut dilexi vos*: Johan. 13. 33. quæ major est & perfectior, tanto scilicet, quanto Christus (cuius dilectio, quasi exemplar nobis imitandum proponitur & præcipitur) cæteris hominibus major & perfectior est. Porrò per incarnationem non soli Christo, sed & toti SS. Trinitati, putà Patri, Filio & Spiritui sancto, majorem quàm antea, & novum amorem debemus, tum ratione
D majoris unionis: jam enim unito nobis per carnem assumptam Verbo, consequenter quoque nobis magis unita est tota SS. Trinitas; hæc enim est ubi Verbum est: tum ob nova & maxima beneficia per incarnationem nobis præstita. Per incarnationem ergo Verbi novam relationem & unionem habemus ad Patrem, Filium & Spiritum sanctum, & inter nos invicem; quam non habuimus antè, ac consequenter novam diligendi causam & rationem formalem. Per incarnationem enim Verbum factum est noster consanguineus & frater, ac consequenter Pater factus est novo modo Pater uti Christi incarnati, ita & Christianorum fratrum eius: Spiritus sanctus verò totum se in eos effudit. Christianis enim propriè hoc novum dilectionis mandatum à Christo datur (non omnibus hominibus, nisi indirectè & consequenter, quatenus scilicet Deus vult omnes fieri Christianos) ut invicem non tantùm quasi proximos, sed quasi fratres, & unius corporis Christi membra ament propter Christum; uti rectè advertit Toletus & Francisc. Lucas in cap. 13. S. Johan.

Quartò, *novum* dicitur ratione novæ causæ exemplaris, *Quartò.* putà Christi Domini: Christus enim suam vitam, sanguinem & totum seipsum pro salute suorum, ex puro

amore impendit & exhausit. Idem fecit B. Virgo, Apostoli & primi fideles, ut darent nobis perfectæ dilectionis exemplar, quod imitaremur, juxta illud; *Inspice, & fac secundùm exemplar quod tibi in monte monstratum est*, Exodi 25. v. ult. Et idipsum significat τὸ *sicut dilexi vos*, quæ verba meditanti multam confusionis, dicenti multam exaggerationis materiam suppeditant. Cogita enim quanta dilectionis argumenta nobis ostenderit Christus singulis momentis nascendo, laborando, prædicando, patiendo, moriendo, &c. & videbis quàm parva sit hominum omnium dilectio. Cogitabat illa S. Johannes Eleemosynarius Archiep. Alexandr. qui cùm quispiam effusam suam in pauperes liberalitatem laudaret & suspiceret, dicere solebat; *Frater nondum pro te sanguinem fudi, sicut mandavit mihi Dominus.*

Quocirca per Christum didicimus proximos non tantùm diligendos esse, sicut nos ipsos, uti habebat vetus lex, sed plusquam nos ipsos. Christus enim mortuus est, ut nos licèt inimicos vivificaret, eoque nobis dedit exemplum & exemplar dilectionis, ut nos idem faciamus pro proximis, qui sanè diligendi modus apud Judæos & in orbe erat novus & inauditus. ita S. Cyrillus in Johan. B cap. 13. Unde Chrysost. Theophyl. Euthym. & Rupert. *novum* dici censent ratione novi modi. Modum hunc explicat Arias, ut sit, inquit, dilectio ad exemplum dilectionis Christi ferventissima & officiosissima, erga omnes, etiam inimicos, ad omne officium prompta, ad exponendum sanguinem & vitam pro salute fratrum, uti fecit Christus. sic & Cajetanus, Gagnejus, Johannes Major, & alij.

Quintò. Quintò, *novum* ratione novi finis, quia per hoc dilectionis mandatum voluit Christus nos facere novos homines, cælestes, non terrestres. Rursum voluit nos illud crebrò renovare, ut per crebras synaxes, conciones, meditationes, &c. illud sæpè cacuemus, novaque & recenti voluntate, conatu & fervore, perinde ac si nunc primùm daretur, illud capessamus. Huc respexit hoc loco S. Johannes dicens se mandatum vetus scribere, sed novum, id est, crebrò renovandum. Unde ipse jam senex per singulas Collectas illud refricabat, nec aliud inculcabat quam, *Filioli diligite alterutrum, quia præceptum Domini est, & si solum fiat, sufficit*, ut dixi in proœmio, & hac epistola crebrò idipsum repetit & C inculcat.

Audi S. Bernard. serm. 5. in cœna Domini: *Mandatum novum do vobis. Unde novum? nuper inventum, non quia in veteri testamento non sit scriptum: Diliges Dominum Deum tuum. Quid ergo est novum? Novum, quia vetera ad novitatem perducit, & veteres homines transformat in juvenes. Novum quia exuit veterem hominem, & induit novum, qui secundùm Deum creatus est in sanctitate & justitia veritatis. Novum, quia olim genus humanum à paradisi gaudiis expulsum, nunc & quotidie transmittit in cælum.* Et S. Augustinum hic: *An ideo est mandatum novum, quia exuto vetere homine induit nos hominem novum? Innovat quippe audientem, vel potiùs obedientem non omnis, sed ista dilectio, quam Dominus mandat, & ut à carnali dilectione distingueret, addidit, Sicut dilexi vos.* Et mox: *Dilectio ista nos innovat, ut simus homines novi, heredes testamenti novi, cantatores cantici novi, facit & colligit populum novum.* Hoc spectans S. Gregor. homil. 32. in Evangel. *Quia*, inquit, *Dominus ac redemptor noster novus homo venit in mundum, nova præcepta dedit mundo; vita enim nostra veteri in vitiis enutrita contrarietatem opposuit novitatis vita*, putà concupiscentiæ charitatem, amoris sui amorem Dei & proximi.

Sextò. Sextò, Maldon. *novum* exponit excellens & præstantissimum, quia ceteris omnibus mandatis hoc dilectionis præceptum est sublimius, excellentius, utilius, magisque necessarium. sic dicitur psal. 95. 1. & 98. 1. *Cantate Domino canticum novum*, id est præstans, eximium, egregium: *egregium* enim dicitur quasi è grege selectum: hinc victimæ vocabantur egregiæ, quasi è grege selectæ, juxta illud Æneid. 6.

——*Lectas de more bidentes*,

eximium, quòd quasi singulare eximatur è grege ceterorum, ideoque rarum & novum.

Huc pertinet illud aliorum, *novum*, inquiunt, id est postremum: quia hoc mandatum ultimum suis dedit A Christus jam iturus ad mortem: non quòd novum significet postremum: sed quia postremum respectu priorum jam visorum, auditorum & præteritorum, ideoque veterum, videatur novum. A novo enim in superlativo fit novissimus, id est ultimus, postremus; eò quòd quæ recenter fiunt, ultimum locum habeant. Sic homines novi vocantur, quorum nulli maiores clari fuere, sed ipsi per seipsos clari esse incipiunt, qua ratione Cicero Romæ vocatus est *homo novus*. Sensus est, q. d. Mandatum nunc vobis do, quod hucusque nondum dedi, sed in hunc extremum discessum reservavi, nunc primò hoc mandatum vobis trado, ideoque novum appello: hucusque enim hoc mandatum talibus verbis expressum discipuli à Christo non audierant. ita Sebast. Barradius, qui & addit; Præterea dicitur *novum*, quia volebat Christus tunc illos noviter incipere illud observare: sicut si pater filiis mandatum traderet, quod vellet noviter filios deinceps exequi, rectè diceretur mandatum novum. Et Franc. Lucas: Do, inquit, mandatum novum, quod hucusque non dedi, sed in abitum reservavi, quo tenaciùs inhæreret memoriæ omnium vestrum, quod pro meo, hoc est mihi proprio, mandato habeo, ut quod præ omnibus aliis vobis commendatum, inculcatum & observatum velim, quale nullus unquam suis discipulis dedit, lene, adeoque suave mandatum. Est ergo novum, tum quia novè in ultima cœna a Christo datum, tum quia Christi proprium, ut ait S. Basil. de Baptismo cap. ult. tum quia singulari est studio ab ipso commendatum.

Septimò, *novum* ratione effectus, quia novos edit effectus, putà nova opera heroica; & à sæculo inaudita, qualia fuerunt S. Pauli & ceterorum Apostolorum, qui nova cælestique vita, nova doctrina, novis miraculis, novis & inauditis laboribus & persecutionibus, nova alacritate, ardore & spiritu orbem subegerunt Christo. An non nova charitas fuit S. Pauli, qui optabat esse anathema pro fratribus? S. Paulini, qui se in servum tradidit Vvandalis, pro filio viduæ redimendo? S. Dominici, S. Francisci, S. Ignatij, qui se & suos saluti animarum consecrarunt? S. Franc. Xaverij, qui ad extremos Japones, Sinas & Indos tantis sudoribus, æquè ac ardoribus perrexit, ut eos ad Christum converteret: B. Jacoponi, qui optabat & orabat omnia omnium damnatorum tormenta subire, ut eos illis eximeret, omnesque salvaret, si Deo id placuisset? *Septimò.*

Octavò, *novum* ait S. Thomas, quia charitas ad novum testamentum pertinet. & Lyranus, *novum* dicitur, inquit, quia novum testamentum distinguit à veteri: vetus enim fuit timoris & servorum, novum est amoris & filiorum, unde subdit Christus: *In hoc cognoscent omnes quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem*, ubi S. Cyrill. *Facies*, inquit, *& imago Christi nobis insculpta, qua sui esse cognoscimur, charitatis gloria est.* Hinc illud Cant. 2. 4. *Ordinavit in me charitatem.* Alii ex Hebræo vertunt, *vexillum eius super me amor.* Et Cant. 8. 6. *Pone me ut signaculum super cor tuum, ut signaculum super brachium tuum: quia fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus æmulatio; lampades eius, lampades ignis atque flammarum. Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam. Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.* *Octavò.*

Talis fuit dilectio primorum Christianorum. *Multitudinis enim credentium erat cor unum & anima una, erantque illis omnia communia.* Actor. 4. 32. vide ibi dicta. D Unde Tertull. in Apolog. ait Ethnicos de Christianis dicere solitos: *Videte ut invicem se diligant, & ut pro alterutro mori sint parati.* Additque Christianos se invicem vocasse fratres, utpote *qui unum Deum patrem agnoverunt, qui unum spiritum biberunt sanctitatis, qui de uno utero ignorantiæ eiusdem ad eamdem lucem expaverunt veritatis, &c. Idem ex substantia familiari fratres sumus, quæ penes vos dirimit fraternitatem. Itaque qui animo animaque miscemur, nihil de rei communicatione dubitamus: omnia indiscreta sunt apud nos præter uxores.*

QUOD VERUM EST, ET IN IPSO ET IN VOBIS] Pronomen ὃ id est *quod*, cùm sit neutrum, non potest referre *mandatum*, eò quòd græcè sit ἐντολὴ femininum. Quare technicè vel substantivè sumitur, q. d. *Quod*, id est, quæ res vera, est *in ipso*, id est, in seipsa, quia mandatú hoc dilectionis cùm sit iuris naturæ, in seipso certissimú

& ve-

& verissimum est, æquè ac antiquissimum, licet quoad praxin & executionem sit novum. Idem verùm est *in vobis*, quia vos illud ipsum cum nova vita in Christo complexi estis. ita S. August. Junilius & Oecumen. Hoc sensu τὸ *in ipso* refertur ad mandatum. Meliùs alii referunt ad Christum: licèt enim eum non nominet hic, tamen eum nominavit v. 1. 2. 3. 4. seq. Cor enim S. Johannis plenum erat Christo, ut, cùm *ipsum* nominat, non alium intelligat quàm Christum, utpote amorem suum, quo plenum erat os ejus æquè ac cor. unde simili modo ait Magdalena Christo, quem putabat hortulanum: *Domine si tu sustulisti eum*, Johan. 20. v. 15. Quem? utique Christum: præter eum enim aliud non cogitabat, aliud non quærebat, aliud non amabat Magdalena. Tota enim absorpta in Christo, putabat omnes ibi habere cor, ubi ipsa habebat suum. Hæ sunt phrases amantium, quas proinde usurpat sponsa in Canticis. ita S. Hieron. qui proinde libr. 2. contra Jovin. legit: *Mandatum novum scripsi vobis, quod est verissimum & in Christo & in nobis*. Nonnulli enim codices legunt, ἡμῖν, id est *nobis*; Noster tamen cum aliis plerisque legit ὑμῖν, id est, *vobis*. sed eodem redit sensus. Jam aliqui exponunt, q. d. Hoc mandatum charitatis est res quæ facit vos tam verè esse in Christo, quàm estis in vobis ipsis.

Secundò & planiùs, q. d. *Quod*, id est quæ res, putà novum hoc dilectionis mandatum locum habet tam in Christo, quàm in vobis, tum quia mandatum est, tum quia practicatum & executioni datum; quia, sicut Christus ut caput Ecclesiæ summè amat Christianos, quasi membra sua, ita ipsi se invicem summè ut commembra amare debent (ac reipsa amant) atque Christum in hoc amore imitari, ut, sicut ipse mandato Patris nostro se totum impendit amori, ita & nos vicissim totos amori Dei, Christi & Christianorum impendamus. Rationem subdit.

Qvia tenebræ (ignorantiæ, concupiscentiæ, peccatorum, æquè ac umbrarum, timoris & cæremoniarum veteris testamenti) transierunt: et verum lumen jam lucet] Syrus, *incipit apparere*: puta lumen Evangelii, fidei, gratiæ, amoris, omnisque sanctitatis. Simili modo ait Paulus: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit*, Roman. 13. 12. Et: *Eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*, Ephes. 5. 6. vide ibi dicta. Hoc vocatur lumen *verum*, id est perfectum, plenum, divinum. Sic Johannes de Christo ait: *Erat lux vera*, id est perfecta & essentialis, Johan. 1. 9. *Ego sum vitis vera*, id est perfecta, dans vinum divinum, Johan. 15. 1. Sic Eucharistia vocatur *panis verus*, id est perfectus, plenè cibans & satians, Johan. 6. 55.

Verum, id est perfectũ.

Hujus rei symbolo, luminis hujus sol & lucifer Christus Dominus, incarnatus est in æquinoctio verno, putà die 25. Martii, ut significaretur eum abacta caligine judaismi & gentilismi invecturum veram lucem Evangelii & christianismi, uti advertit S. Chrysost. hom. de S. Johanne Baptist. Eadem de causa natus est Christus in solstitio hiberno, cùm incipiunt crescere lux & dies, uti annotavit S. August. serm. 22. de Temp.

Qvi dicit se in luce esse (Evangelii, fidei, gratiæ & charitatis Christi,) et fratrem suum odit, mentitur se esse in luce. Unde S. Cyprian. lib. 3. contra Judæos cap. 3. legit, vel potiùs interpretando supplet, *mendax est, quia* in tenebris est] ignorantiæ saltem practicæ, iræ, odii, concupiscentiæ & peccatorum, quibus excæcatus non videt quantum malum sit odium, quàm Deo, qui est lux charitatis, exosum, quantas strages afferat, quanta sibi damna conciliet, quanta gehennæ tormenta accersat. *Ipso scelere cæcatus est, vadit nesciens in gehennam ignis, & præceps fertur in pœnam*, ait, S. Chrysost. homil. de Erudit. disciplinæ. Verè dixit Sapiens: *Error & tenebræ peccatoribus concreata sunt*, Eccles. 11. v. 16.

Præclarè S. Cyprianus de Zelo & livore: *Si homo lucis*, ait, *esse cœpisti, quæ sunt Christi gere: quia lux & dies Christus est. Quid in zeli tenebras ruis? Quid te nubilo livoris involvis? Quid invidiæ cæcitate omne pacis & charitatis lumen extinguis? Quid ad diabolum cui renunciaveras redis? Quid Cain similis existis?* Rursum: *Qui odit fratrem in tenebris est*, scilicet gehennæ & inferni, tum quia eò tendit, tum quia dæmon eum possidet. Audi S. Basil. homil. de Ira: *Sicut, ait, qui charitatem habet, Deum in se habet: ita qui odium & iram habet, dæmonem in se continet*. Et iterum: *Habetis*, inquit, *iram dæmonem pessimum vestris animabus innatum*, & S. Chrysost. *iram voluntarium dæmonem* appellat. In irato ergo quasi in orco contemplari licet Cerberum tricipitem, Megæram, Alecto & alias Furias. Seneca libr. 2. de Ira: *Qualia*, ait, *Poetæ inferna monstra finxerunt succincta serpentibus, & igneo flatu, quales ad bella excitanda, pacemque lacerandam teterrimæ inferi exeunt furiæ, qualem Cerberum* tricipitem flammas vomentem, *talem nobis iram figuremus*.

Iratus est quasi dæmon incarnatus.

Usqve adhuc] usque ad hoc tempus quo baptizatus est, & Christianus. q. d. Baptismus licet sit illuminatio, tamen has odii tenebras depellere nequit, si adhuc voluntariæ sint, aut si baptismum sequantur. ita S. Augustinus, Beda & Hugo,

Qvi diligit fratrem svum, in lumine manet] fidei & amoris Christiani. Est antithesis vers. præced. Vers. 10.

Et scandalum] Scandali etymon dat S. Hieron. in cap. 15. Matth. *Quia crebrò teritur*, inquit, *in Ecclesiasticis Scripturis scandalum, breviter dicamus quid significet πρόσκομμα & σκάνδαλον. Nos offendiculum, vel ruinam & impactionem pedis possumus dicere: derivant à σκάζω, sive σκάω, id est claudico, quòd cogat claudicare pedibus objectum offendiculum: aut, ut aliis placet, σκάνδαλον lignum est curvum quo sustinetur decipula vel tendicula: & in quod animal dum impingit, in sui ipsius ruinam evertit decipulam: aut postremò impedimentum insidiosè positum in via, ut transiens offendat*.

Et scandalum in eo non est] q. d. Qui diligit, nusquam offendit, nusquam impingit. Scandalum ergo, id est, offensio vel offendiculum in eo non est, sive activum, ut ait S. Augustinus, sive passivum, ut ait Glossa: diligens enim nulla re, nulla injuria, nullis moribus offendit vel offenditur: quia *charitas patiens est, benigna est* &c. *non irritatur, non cogitat malum*, &c. *omnia suffert, omnia credit, omnia sustinet*, 1. Corinth. 13. v. 4. Hoc est quod ait Sapiens Proverb. 15. 19. *Via justorum absque offendiculo*. Et Psaltes psalm. 118. 165. *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum*. Dicunt enim sibi: Offendit me frater, ira mihi suggerit eum meum esse inimicum, qui id fecerit ex mei odio & contemptu. At falsò id suggerit, non credo iræ, quia odio cæca est, suspicax & mendax: sed esto vera esset, verumque diceret, num idcirco deseram charitatem, deseram fratrem bonos, deseram Deum & Christum? Absit: vincam in bono malum, sequar Christum, ostendam quàm diligam fraternitatem, quàm amem Deum: pugnabo non contra fratrem, qui me læsit, sed contra fratris morbum: iram ejus & malevolentiam charitatis fluminibus obruam & extinguam.

Sanctis nõ est scandalum, cur.

Audi S. Augustinum: *Qui sunt*, inquit, *qui patiuntur scandalum, aut faciunt: qui scandalizantur in Christo & in Ecclesia: qui in Christo scandalizantur, tamquam à sole uruntur, qui in Ecclesia, tamquam à luna. Dicit autem psalmus: Per diem sol non uret te, neque luna per noctem, id est, si tenueris charitatem, nec in Christo scandalum patieris, nec in Ecclesia; nec Christum relinques, nec Ecclesiam*. Idem serm. 59. de Temp. *Plus diligendi sunt inimici, quàm amici, qui enim inimici sunt, corpori adversantur, & animæ præparant æterna præmia; quia qui carnalia nostra & terrena rapiunt, cælestia nobis & spiritualia congregant. Nonne magis diligendus est quàm odiendus qui nobis dat æternas opes? Amici verò carnis nostræ nobis suavia suadere contendunt, quæ animæ nostræ præparant æternam mortem*.

Et in eamdem sententiam Basil. in Reg. brevior. reg. 176 *Quid*, inquit, *est quod ab amico magnum adeò beneficium possit proficisci, quantum est illud quod ab inimicis nobis datur, quorum opera fit ut beatitudinem illam assequamur, de qua Dominus dicit: Beati estis cùm vos oderint homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum adversum vos, mentientes propter me*. Rursum S. Augustinus serm. 61. de Temp. *Tot*, ait, *viri, tot mulieres, clerici, pueri, tantæ & tam delicatæ puellæ, flammas & ignes & bestias æquanimiter pertulerunt, & nos hominum convicia dicimus tolerare non posse. Unde nescio qua fronte, vel qua conscientia cum omnibus Sanctis partem in æterna beatitudine habere desideramus*,

mus, quorum exempla sequi in rebus minimis non acquiescimus.

VERS. 11. QVI AUTEM ODIT FRATREM SVUM, IN TENEBRIS EST] *Non potest in lumine Christi esse, & ad Christum pertinere*, ait Oecumen. *qui eum pro quo Christus mortuus est, odit*. S. Johannes more suo idem repetit & inculcat.

Ira est cæca. ET NESCIT QVO EAT] *Itenim*, ait S. Cyprian. de Zelo & livore, *nescius in gehennam, ignarus & cæcus præcipitatur in pœnam, recedens scilicet à Christi lumine monentis & dicentis: Ego sum lux mundi; qui me secutus fuerit non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Verè auctor Imperfecti homil. 13. *Odium*, ait, *spiritus est tenebrarum, & ubicumque insederit, sordidat pulchritudinem sanctitatis.* Additque: *Cùm mundus iste scandalis plenus sit, si amicos tantùm voluerimus diligere, non poterimus invenire quod diligamus.* Hoc est quod ait Sapiens Proverb. 4. 19. *Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant.* Et Sophon. 1. 17. *Ambulabunt ut cæci, quia Domino peccaverunt.* Et Isai. c. 59. 10. eorum personam & sensa exprimens: *Palpavimus*, inquit, *sicut cæci parietem, & quasi absque oculis attrectavimus: impegimus meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui.*

Sanè nullum vitium ita rationem excæcat, atque ira, invidia, odium: hæc enim faciunt hominem non sapere, sed furere, ut videatur esse non homo, sed furia faces inferni vomens, juxta illud Virgil. 10. Æneid.

His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.

Idem 3. Georg.

In furias ignemque ruunt, amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis, nec funera vulgò
Tam multa informes ursi stragemque dedere.

Ira est insania. Unde Seneca libr. 1. de Ira c. 1. *Iram* definit *esse brevem insaniam.* Et Cicero Tuscul. 4. *nihil*, ait, *esse similius insaniæ, quàm iram, quam bene Ennius dixit initium insaniæ*, ac S. Chrysost. homil. 47. in Johan. *Inter iram & insaniam*, inquit, *nihil differt*, juxta illud: *Ira furor brevis est.*

Porrò adeò cæca est ira & odium, ut hasce suas furias furore cæcata non videat, imò non furias, sed justas vindictas æstimet; ut non odio, sed ratione se agi censeat; ut culpam omnem non sibi lædenti, sed à se læso ascribat. Repræsentat idipsum lepidè Seneca epist. 51. in Harpaste uxoris suæ ancilla, sed cæca & fatua, quæ cùm in cæcitatem incidisset, negabat se cæcam, culpamque non videndi conferebat in domum, dicens eam esse tenebrosam: unde ex illa educi, & in aliam deduci postulabat. *Hoc*, inquit, *quod in illa videmus, nobis accidere liqueat tibi: nemo se avarum esse intelligit, nemo cupidum: cæci tamen ducem quærunt; nos sine duce erramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest vivere; non ego sumptuosus, sed urbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium, quòd iracundus sum, quòd nondum constitui certum genus vitæ, adolescentia hæc facit. Quid nos decipimus? non est extrinsecus malum nostrum, intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideo difficulter ad sanitatem pervenimus, quia nos ægrotare nescimus.* Democritus Philosophus excæcavit se splendore solis, ut non videret malorum felicitatem: ita invidi & odio lividi, livore excæcant seipsos, ne videant æmulorum prosperitatem. Audi Laberium apud Gell. lib. 10. c. 17.

Democritus effodere ut posset splendore æreo; radiis
Solis aciem effodit luminis, malis bene
Esse ne videret civibus: sic ego
Fulgenti splendore in pecuniam volo
Lucificare exitium ætati meæ,
Ne in re bona videam esse nequam filium.

VERS. 12. SCRIBO VOBIS FILIOLI) Descendit S. Johannes à thesi ad hypothesin, à genere ad speciem; Quæ enim de Dei cognitione & dilectione commendavit omnibus Christianis in genere, hic eadem singulis eorum gradibus & statibus commendat. Distinguit autem eos in tres gradus & classes, juxta tres eorum ætate, scilicet in pueros, juvenes & senes. Pueros vocat *filiolos* & *infantes*: juvenes vocat *adolescentes*: senes vocat *patres*. Hisce sigillatim gratulatur donum christianismi, quòd scilicet

A per illud Deum agnoscant, colant & diligant, ac gratulando tacitè hortatur, ut in eodem perseverent & proficiant. Triplici autem hoc ætatis gradu, triplicem Christianorum in virtute gradum, & quasi ætatem repræsentat; pueri enim repræsentant incipientes & neophytos, juvenes repræsentant proficientes, senes perfectos. Quo tacitè innuit S. Johannes Christianos virtute, æquè ac ætate debere crescere & proficere, ut Christum imitentur de quo scribit S. Lucas c. 2. 52. *Jesus proficiebat sapientia, & ætate, & gratia apud Deum & homines.* ita Clemens, Oecumen. Dionys. Gagnejus, Cajetan. & Catharin. licèt S. August. aliter sentiat, nimirum hæc tria ad eosdem pertinere, putà singulos Christianos vocari filiolos, quia baptismo renati sunt; & patres, quia Christum patrem & antiquum dierum agnoscunt; & adolescentes sive juvenes, quia fortes sunt & validi. *In filiis*, inquit, *significatur nativitas, in patribus antiquitas, in juvenibus fortitudo.* Sed prius quod dixi, uti simplicius, ita germanius videtur. Primis ergo, puta pueris, dicit Johannes: *Filioli* recenter in mundo nati, æquè ac baptismo renati,
B gaudete, gratulamini vobis, & Deo gratias agite, illumque diligite & colite: *quoniam remittuntur*, id est, baptismo remissa sunt, & si quæ deinceps committatis, remittentur per pœnitentiam, *vobis peccata vestra*, in quæ puerilis ætas, utpote debilis & fragilis, parvæque mentis, judicii & animi prona & proclivis est *propter nomen eius*, puta Christi, uti dixi v. 8. Nomen Christi metonymicè vocat vel ipsum Christum, quem crebrò nominare & invocare debemus, vel ipsam invocationem nominis Christi. q. d. Propter nomen Christi professum & invocatum: vel auctoritatem & potestatem Christi; hanc enim significat nomen, & hac remittuntur peccata per gratiam & merita Christi.

Moral. docet hic S. Johannes, magnam educationis & institutionis puerorum habendam esse curam, uti ipse se habere ostendit exemplo pueri, quem Episcopo commendavit, quod recensui in Procemio: a pueritia enim pendet tota hominis vitæque deinceps conformatio. Quod enim pueri discimus, hoc retinemus viri:

Quo semel est imbuta recens servabit odorem
C *Testa diu*,

ait Horat. Hac de causa S. Ignatius fundator Societatis nostræ, in ea scholas instituit, in quibus pueri cum literis pietatem probosque mores imbiberent: e quibus quanta in Ecclesiam universam commoda redundent, experientia docet. vide Ribadeneiram fusè de puerorum institutione & scholarum commodis disserentem lib. 3. Vitæ S. Ignatii c. 24. ubi non solùm ex Scriptura, Patribus & Conciliis, sed & ex Platone, Aristot. Xenophon. Cicerone, Plutarcho, Quintil. aliisque Philosophis idipsum confirmat.

Mysticè. Audi S. August. mysticas septem viri justi ætates describentem lib. de Vera relig. c. 26. *Iste*, ait, *dicitur novus homo, & interior & cælestis, habens & ipse proportione non annis, sed profectibus distinctas quasdam spiritales ætates suas. Primam in uberibus utilis historiæ, quæ nutrit exemplis. Secundam jam obliviscentem humana, & ad divina tendentem, in qua non auctoritatis humanæ sinu continetur, sed ad summam incommutabilem legem passibus rationis innititur. Tertiam iam fidentiorem, & carnalem appetitum rationis robore maritantem, gaudentemque intrinsecus in quadam dulcedine coniugali: cùm anima menti copulatur, & velamento pudoris obnubitur, ut jam rectè vivere non cogatur, sed, etiam si omnes concedant, peccare non libeat. Quartam* *Mysticè septem ætates animæ sanctæ.*
D *jam idipsum multò firmiùs ordinatiùsque facientem, & emicantem in virum perfectum, atque aptam & idoneam omnibus etiam persecutionibus & mundi huius tempestatibus, ac fluctibus sustinendis atque frangendis. Quintam pacatam atque ex omni parte tranquillam, viventem in opibus & abundantia incommutabilis regni, summæ atque ineffabilis sapientiæ. Sextam omnimodæ mutationis in æternam vitam, & usque ad totam oblivionem vitæ temporalis transeuntem in perfectam formam, quæ facta est ad imaginem & similitudinem Dei. Septima enim jam quies æterna est, & nullis ætatibus distinguenda beatitudo perpetua. Vt enim finis veteris hominis mors est, sic finis novi hominis vita æterna. Ille namque homo peccati est, iste justitiæ.*

SCRIBO VOBIS PATRES, QVONIAM COGNO-

GNOVISTIS EUM QUI AB INITIO EST] A filiis transit ad patres, id est, grandævos & senes: hi gloriari solent se multa vidisse & expertos esse, juxta illud Job. 12. 12. *In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.* His proinde antiquis accommodè ad suum genium gratulatur S. Joannes, quod cognoverint antiquum dierum, putà Deum, qui *ab initio*, hoc est ab æterno, *est*. Nam ut ait S. August. *Novus est Christus in carne, sed antiquus divinitate.* qui & addit: *Mementote vos patres esse: si obliviscamini eum qui à principio est, perdidistis paternitatem.*

SCRIBO VOBIS ADOLESCENTES, QUONIAM VICISTIS MALIGNUM] Ab utraque ætate extrema, scilicet puerili & senili, transit ad mediam, putà adolescentiam. Hæc gloriatur in viribus, gaudetque luctis & pugnis, in quibus suum robur exerat & ostentet. hæc etiam ob sanguinis fervorem abundat concupiscentiis, quas dæmon accendit, cum quibus & assiduè luctandum est. Adolescentibus ergo gratulatur quòd vicerint malignum, putà dæmonem cum suis quas suscitat concupiscentiis. Loquitur enim adolescentibus Christianis christianè viventibus, qui per Christi gratiam tentationes fortiter illo ævo superabant: quales fuere virgines (sub adolescentibus enim utrumque sexum, putà adolescentulas quoque intelligit) quæ protractæ ad lupanar fortiter pro virginitate decertarunt, ideoque illæsæ & intactæ penè omnes à Deo per miraculum conservatæ sunt, uti fuit S. Agnes, S. Lucia, S. Agatha, & aliæ innumeræ. Talis quoque fuit adolescens, qui, ut scribit S. Hieron. in Vita S. Pauli primi eremitæ, à persecutore ligatus inter rosas & lilia, à speciosa meretrice impudicis tactibus sollicitatus est ad scelus. *Quid faceret, ait, miles Christi, & quò se verteret nesciebat, quem tormenta non vicerant, superabat voluptas. tandem cælitus inspiratus præcisam morsu linguam in osculantis se faciem expuit, ac sic libidinis sensum succedens doloris magnitudo superavit.* Hæc fortitudo & victoria suggeritur à Christo. unde ait Paulus: *Qui dat nobis victoriam per Christum*, 1. Corinth. 15. 57. Et S. August. hic: *Si malignus, ait, à juvenibus vincitur, pugnat nobiscum: pugnat, sed non expugnat, quare? quia nos sumus fortes? an quia ille est fortis in nobis, qui inter manus persequentium infirmus inventus est? Ille nos fortes fecit, qui persequentibus non restitit: crucifixus est enim ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.*

VERS. 14. SCRIBO VOBIS INFANTES] More suo S. Johannes redit in orbem, singulisque ætatibus repetit quod dixit, sed aliis verbis, ut id eis incolcet. Quos enim v. 12. vocavit τεκνία, id est *filiolos*, hic vocat παιδία, id est *pueros, puellos*, quos Noster vocat *infantes*. Sic Job 21. 11. dicitur: *Infantes eorum exultant lusibus; infantes*, græcè παιδία, id est *pueri*; nam infantes propriè dicti, uti fari ita saltare nequeunt. Sic Plinius lib. 9. cap. 8. ait delphinos gestare foetus in infantia, id est, in pueritia, ideoque infirmos. Et libr. 22. c. 22. *Nec tunica, ait, gratia minor in cibo infantis*, id est parui, & nondum adulti, *boleti*. Sic Cicero de Claris orat. ait Scipionem non fuisse infantem, id est infacundum.

QUONIAM COGNOVISTIS PATREM] dum didicistis Symbolum, dicentes, *Credo in Deum Patrem omnipotentem.*

Moral. Pulchrè Catharin. *Incipientium vita, ait, est esse quodammodo sub Patre, qui blanditiis & paternis foveat complexibus, prohibens tantisper duriores tentationes: postea ut crescant ac pleniùs erudiantur tradit Filio: demum hic Spiritui sancto confirmandos & perficiendos.*

Post, *scribo vobis infantes*, subjiciunt antiqui codices: *Scribo vobis patres, quia cognovistis eum qui ab initio est.* Suffragantur codices Græci & Syri: adstipulantur August. Beda, Thomas & Oecumen. Audi Franc. Lucam in Notat. hic: *Videtur hic versiculus omissus fuisse, tum quia proximè præcedenti verbis ac re simillimus est, tum quia paulò antè idem prorsus lectus est. Cùm enim Apostolus omni animum addidisset ætati, ut Servatoris aucta beneficiis in Domino gauderet gloriareturque; cupiens majori id pondere mentes penetrare, fixumque inhærere, iterum idipsum egit. Et infantes quidem sive pueri atque adolescentes, quos plerique libri juvenes hic vocant (Græcis eadem est vox quæ priùs νεανίσκοι) ab omnibus concorditer repetuntur: patres, sive senes, cur præteriti sint? An quòd sufficeret senes, quippe per se sapientes, semel monuisse? Una est Complutensis editio Græca (Regia namque eadem est) quæ, vulgaribus Latinorum codicibus similiter, omittat.*

SCRIBO VOBIS JUVENES (græcè νεανίσκοι, quos v. 13. Noster vertit, *adolescentes*) gaudete. gratias agite Deo, eumque colite & diligite, QUONIAM FORTES ESTIS (græcè ἰσχυροί, id est, *viribus validi*;) ideoque VICISTIS MALIGNUM] Græcè τὸν πονηρόν, id est, *illum malignum* antonomasticè, putà principem & caput malignitatis, scilicet diabolum. q. d. ait Aug. *Scribo vobis juvenes, etiam atque etiam considerate, quia juvenes estis: pugnate ut vincatis; vincite ut coronemini; humiles estote ne cadatis in pugna*, &c. Et rursum: *Magna gratia commendatio fratres mei, corda instruit humilium, ora obstruit superborum.*

UT VERBUM DEI MANET IN VOBIS] q. d. Custoditis Dei verba & præcepta, quæ vobis ego & socii mei prædicavimus, & in hac custodia manetis & perseveratis. Alii Verbum increatum & incarnatum accipiunt, putà Christum, q. d. In Christi fide, & amore persistitis per ipsius gratiam, ideoque statis fortes & constantes contra omnes hostium insultus, ac vincitis malignum. Audi Oecumen. *Adolescentibus & juvenibus, qui robusti cùm sint, ad luctum & certamina instruendi sunt, victoriæ gloriam attestatus, eos generosis ac militaribus collocutionibus indigere ostendit.* Et S. Prosper epist. de Demetriad. quæ habetur li. 2. epist. S. Ambrosii num. 33. *Operante, inquit, spiritu Dei juvatur arbitrium, non aufertur; hoc agit gratia, ut voluntas peccato corrupta, vanitatibus ebria, seductionibus circumscripta, difficultatibus impedita, non remaneat in languoribus suis, sed per opem miserantis medici curata revalescat.* Et mox nonnullis interiectis: *Vigilant tentatoris insidiæ, ut ubi proficit devotio, subrepat elatio, & ut homo de bono opere in se potiùs, quàm in Domino glorietur. Sed Apostolus nos contra hoc periculum monet, dicens: Cùm timore & tremore salutem vestram operamini; Deus est enim qui operatur in vobis & velle & operari pro bona voluntate. Quanto ergo excellentiùs mandatis Dei quique proficiunt, tanto maiores habent causas formidinis & tremoris: ne de ipsis probitatis augmentis mens sibi bene conscia, & laudis avida, in superbiæ rapiatur excessus, & fiat immunda vanitate, dum sibi videtur clara virtute.*

NOLITE DILIGERE MUNDUM] Suasit amorem Dei, nunc suadet odium mundi; quia amor mundi parit odium Dei. Audi S. August. *Duo sunt amores, mundi & Dei: mundi amor habitet, non est quà intret amor Dei. Recedat amor mundi, & habitet Dei: melior accipiat locum. Amabas mundum, noli amare mundum; cùm exhauseris cor tuum amore terreno, hauries amorem divinum, & incipiet habitare jam caritas, de qua nihil mali potest procedere. Audite ergo verba purgantis, modò quasi agrum invenit corda hominum, sed quomodo invenit? Si silvam invenit, extirpat: si agrum purgatum invenit, plantare ibi vult arborem caritatem. Et quam silvam vult extirpare? amorem mundi. Audi extirpationem silvæ: Nolite diligere mundum.* VERS. 15.

Isaias Abbas orat. 21. de Pœnitentia: cùm ex eo quidam quæreret: *Quid esset mundus?* respondit: *Mundus est, animi ad peccata destructio. Mundus est, cùm ea quæ naturæ contraria sunt sequimur. Mundus est, cùm carnis voluptates implemus. Mundus est, cùm arbitramur diu nos in hoc sæculo permansuros. Mundus est, cùm maiorem corporis quàm animæ curam gerimus. Mundus est, cum iis quæ caduca sunt gloriamur. Non ex me ipso ista confingo, sed Johannes Apostolus ita loquitur: Nolite diligere mundum*, &c *quoniam omne quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.* Quocirca S. Augustinus hic: *Charissimi, ait, in hac valle miseriæ, nihil tam pulchrum, tam delectabile possideatis, quo animus vester omnino occupetur. Fuge mundum, si vis esse mundus; si tu es mundus, iam non delectat te mundus. Fuge creaturas, si vis habere creatorem. Omnis creatura vilescat, ut Creator in corde dulcescat.* *Mundi descriptio.*

Vide S. August. l. de Contemptu mundi, & de Fuga sæculi S. Ambros. de Fuga sæculi, S. Cyprian. de Mortal. S. Eucherium epist. ad Valerianum, qui eleganter & piè docet quam vana sint & contemnenda omnia mundi bona.

SI QUIS DILIGIT MUNDUM, NON EST CHARITAS PATRIS IN EO] Consonat S. Jacob. c. 4. 4.

Adul-

Adulteri nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Dei? Quicumque ergo voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei constituitur. vide ibi dicta. Deus enim vult diligi *ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute*, Deuteron. 6. 5. Quare non patitur partiri, cor & amorem nostrum, ut partem ejus demus Deo, partem mundo; sed totum sibi reddi vult, qui totum creavit & dedit. *Duo namque*, ait S. Leo sermone 5. de jejunio 7. mensis, *amores sunt; ex quibus prodeunt omnes voluntates, ita diversæ qualitatibus, sicut dividuntur auctoribus. Rationabilis enim animus, qui sine dilectione esse non potest, aut Dei amator est, aut mundi. In dilectione Dei nulla nimia, in dilectione autem mundi cuncta sunt noxia. Et ideo æternis bonis inseparabiliter inhærendum, temporalibus verò transeunter utendum est, ut peregrinantibus nobis, & ad patriam redire properantibus, quidquid de prosperitatibus mundi hujus occurrerit, viaticum sit itineris, non illecebra mansionis.*

VERS. 16. QVONIAM OMNE QVOD EST IN MUNDO, CONCUPISCENTIA CARNIS EST, ET CONCUPISCENTIA OCULORUM, ET SUPERBIA VITÆ.] Dices In mundo propriè non est concupiscentia, hæc enim est in animabus & hominibus concupiscentibus Resp. mundus tripliciter accipitur.

Mundus triplex. Primus,

Primò, pro hominibus mundanis, mundique bona & illecebras sectantibus: in his propriè est concupiscentia, sic dicitur: *Mundus eum non cognovit: mundus*, id est mundani, mundi amatores, Johan 1. 10. Et: *Mundus vos odit*, Johan. 16. 18. Sic S. August. in psalm. 54. *Ne forte*, inquit, *cùm dixisset mundi, intelligeres dæmones esse rectores cæli & terræ: mundi dixit, tenebrarum harum; mundi dixit, amatorum mundi; mundi dixit, impiorum & iniquorum mundi.* & pro his passim in Evang. S. Johan. accipit nomen *mundus*.

Secundus,

Secundo, *mundus* propriè & physicè significat mundum hunc creatum, puta orbem hunc sublunarem terram hanc in qua vivimus & versamur: in hoc mundo, utpote inanimi, propriè & formaliter non est concupiscentia, utpote animata & viva: sed in eo est concupiscentia materialis, id est, objectum concupiscibile, quod hominum concupiscentiam iritat, & ad se invitat, ut opes, deliciæ, honores. Est metonymia. Simili tropo Deus dicitur amor & timor noster, id est, objectum amoris & timoris nostri, putà quem amamus, timemus & reveremur. Porrò quidquid est in mundo hoc subaudi visibile & sensibile, hoc pariter est concupiscibile: omne enim sensibile sensum afficit, allicit, & illicit in sui amorem & concupiscentiam: alioqui in mundo quoque sunt angeli, Sancti, virtutes, &c. Verùm hæc visibilia & sensibilia, sensusque iritantia, ideoque concupiscibilia non sunt, sed amabilia & venerabilia.

Tertius.

Tertiò, *mundus* sumi potest pro ipsa mundana vita, vel mundana concupiscentia in genere. in hac enim generica concupiscentia continentur tres specificæ, sive tres ejus species, putà concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Hoc est totum quasi corpus concupiscentiæ & peccati, ex tribus hisce partibus quasi membris compactum & integratum. Hic est quasi mundus vitiorum, quatuor suis elementis constans; terra enim est concupiscentia carnis; aer & aqua est concupiscentia oculorum; ignis est superbia vitæ, quæ ardet desiderio dominandi omnibus. Vel, ut ajebat S. Antonius de Padua: *Terra est avaritia, aqua est luxuria, aer est inconstantia, ignis est superbia.* Sicut ergo partes sunt in toto, species in genere, membra in corpore, elementa in mundo; sic hæ tres concupiscentiæ particulares sunt in ipsa concupiscentia generali, quasi in generali complexu. Unde de ea subdit v. 16. *Quæ non est ex Patre, sed ex mundo*, id est, mundano vitio & concupiscentia.

Omnibus hisce modis *mundus* hic accipi potest, & S. Johannes nunc ad unum, nunc ad alterum respicit. ludit enim in voce *mundus*.

Secunda tamen expositio uti simplicior, ita germanior est. De mundo enim hoc paulò antè dixit: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.* Non diligimus autem nec concupiscimus ipsam concupiscentiam, sed bona concupiscibilia, quæ in mundo sunt, putà opes, voluptates, honores. Ab his enim animum fidelium avocare vult S. Johannes, quia illa omnium peccatorum radices & fontes sunt, jubetque ut eum transferant in Deum, ut eum ament & bona cælestia. Rursum, quia mundum à concupiscentia distinguit, dicens v. 17. *Et mundus transit & concupiscentia eius.* Ergo mundum hunc physicum accipit.

Sensus ergo est, q. d. Nolite diligere mundum hunc, bonaque mundo contenta; quia quidquid in spectabili hoc mundo continetur, aut carnis cupidinibus & illecebris animum emollit & inquinat, aut opum cupiditate accendit, aut superbia & fastu extollit: quæ omnia sunt à Deo Patre, ejusque amore aliena, atque ad hæc caduca mundi bona, vel potiùs bonorum umbras & simulacra pertinent.

Nota Primò. Sicut concupiscentia oculorum est avaritia & curiositas, ita concupiscibile oculorum est aurum, argentum, gemmæ, prædia, opes, res curiosæ & pretiosæ, &c. quas concupiscit avarus & avaritia. ita S. August. l. 3. de Symbolo cap. 1. *Ad concupiscentiam carnis*, ait, *pertinent illecebra voluptatum, ad concupiscentiam oculorum nugacitas spectaculorum, ad ambitionem sæculi insania superbiæ.* Dicitur *oculorum*: tum quia oculos iritat, & per oculos phantasiam & mentem. *Oculi*, ait S. August. in psalm. 41. *membra carnis sunt, fenestræ sunt mentis; interior est qui per eas videt*, tum quia oculos tantùm pascit: tum quia ferè solis oculis tenetur & possidetur. Avarus enim recondit opes, nec audet eas expendere, iisque frui, sed eas habet in arca: unde non alium earum usum & fructum habet, quàm quòd subinde eas oculis lustrare & intueri cum voluptate possit, quæ sanè ingens est miseria & fatuitas. Pari enim modo intueri posset aurum, argentum & gemmas in templis, iisque se pascere: opibus verò propriis magis se pasceret, iisque frueretur si eas in proprium, amicorum & pauperum commodum, usumque & gustum expenderet.

Secundò, sicut concupiscentia carnis est gula & luxuria, ita concupiscibile carnis est, vinum, cibus delicatus, mulier & res venereæ, quas concupiscit gulosus & luxuriosus. Dicitur *carnis*: quia carnem titillat & iritat, & quia carne tenetur & possidetur. Unde patet quam vilis, exigua, brevis & sordida sit; vilis, quia similis bestiis: hæ enim nonnisi carnis oblectamenta quærunt. exigua, quia spiritum & mentem non pascit, sed solam carnem, quæ per se inanimis & insensibilis est, brevis, quia ilicò ut cibus transit per palatum, transit gulæ voluptas, idem est de luxuria, sordida, quia desinit in sputa, stercora, vomitus, vomicas, putredines, febres, dysenterias, aliosque graves & fœtidos morbos. Unde S. August. de Vera relig. cap. 55. *Non diligamus*, ait, *per carnis voluptatem corrumpere aut corrumpi, ne ad miserabiliorem corruptionem dolorum tormentorumque veniamus.* Sic Apostolus desideria & opera carnis opponit desideriis & operibus spiritus, ad Galat. 5. 17. de quo vide Cassian. Collat. 4. c. 10.

Tertiò, sicut superbia vitæ est ambitio, fastus, appetitus excellentiæ & gloriæ; ita concupiscibile hujus superbiæ sunt superbæ vestes, palatia, famuli, rhedæ, dignitates, magistratus, prælaturæ, &c. Superbum graphicè depingit Seneca in Thyeste Actu 5.

Æqualis, loquit, *astris gradior, & cunctos super*
Altum superbos vertice attingens polum.

Græcè est *ἀλαζονεία τοῦ βίου*, quod Tigurina vertit, *fastus vitæ*; Vatabl. *arrogantia, insolentia & ostentatio facultatum ad vitæ sustentationem pertinentium*; Syrus, *fastus mundi*; S. August. & Cyprian *ambitio sæculi*, alii, *honoris, laudis & imperii cupiditas*; alii, *iactantia, gloriatio, suique venditatio & prædicatio.* Omnia hæc apposita sunt: inde enim dicitur *ταὼς ἀλαζὼν*, id est, *pavo superbus*, dum alas suas explicans pompaticè incedit, qui est vera superbi & superbiæ imago, juxta illud Ovidii 13. Metamorph.

Laudato pavone superbior.

Præclarè S. Bernard. in psalm. *Qui habitat*, serm. 6. *Ambitio*, ait, *subtile malum, secretum virus, pestis occulta, doli opifex, mater hypocrisis, livoris parens, vitiorum origo, criminum fomes, virtutum ærugo, tinea sanctitatis, excæcatrix cordium, ex remediis morbos creans, generans ex medicina languorem.* Unde ambitio vocatur *cor pravitatis*, quia omnia vitia excitat & exacuit, à S. Basilio serm. *Ne affixi simus temporal.* Vide S. Gregor. 34. Moral. 14. & lib. 31. 17.

Hæ

Hæ ergo tres passiones & concupiscentiæ sunt tres fontes omnium tentationum & peccatorum, de quibus vide S. August. l. 10. Confess. c. 30. & seq. & S. Thom. 1. 2. q. 75. art. 5. Verè Poeta:

Ambitiosus honos, & opes, & fœda voluptas,
Hæc tria pro trino numine mundus habet.

Quocirca hisce tribus primitus serpens tentavit Adam & Evam protoplastos nostros: concupiscentia carnis, cùm persuasit eis comedere de ligno vetito: oculorum, cùm eis falsò promisit: *Aperientur oculi vestri*, superbia vitæ, cùm eis falsò itidem pollicitus est: *Eritis sicut dii*, Genes. 3. ita S. Prosper l. 2. de Vita contempl. c. 19. Iisdem diabolus tentavit Christum Matth. 4. Concupiscentia carnis, cùm ei dixit: *Dic ut lapides isti panes fiant*. at Christus eum repulit, dicens: *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*. Superbia vitæ, putà cùm eum ad inanem gloriam aucupandam ursit, ut de fastigio templi præcipitaret se, quòd angelis Deus mandasset de eo, sed abegit eum Christus, dicens: *Non tentabis Dominum Deum tuum*. Concupiscentia oculorum, cùm ostendens ei omnia regna mundi & gloriam eorum, dixit: *Hæc omnia tibi dabo si cadens adoraveris me.* Sed profligavit eum Christus dicens: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*. Matth. 4. ita S. August. de Vera relig. c. 38.

Porrò triplex hæc concupiscentia opponitur SS. Trinitati: concupiscentia oculorum, id est avaritia, Deo Patri: ipse enim est liberalissimus; nam suam essentiam, omniaque sua communicat Filio & Spiritui sancto essentialiter, creaturis verò participativè. Concupiscentia carnis opponitur Filio, cujus generatio non est carnalis, sed spiritalis: gignitur enim à mente Patris, quasi Verbum, ideoque purissimus est spiritus, ac omnis impuritatis carnalis osor & hostis. Superbia vitæ opponitur Spiritui sancto, quia ipse est spiritus humilitatis & lenitatis. Rursum eadem opponitur tribus primariis virtutibus, nimirum concupiscentia carnis continentiæ, putà sobrietati & castitati: concupiscentia oculorum charitati & beneficentiæ: superbia vitæ humilitati. Plura vide apud S. Bernard. serm. 1. in Octava Paschæ, & serm. de diligendo Deo.

QUÆ NON EST EX PATRE, SED EX MUNDO EST] τὸ *quæ* refer non tantùm ad superbiam vitæ, sed ad concupiscentiam triplicem jam dictam. Unde Syrus in plurali vertit, *quæ non sunt ex Patre, sed ex ipso mundo*. Porro concupiscentia est ex mundo, id est, ex mundi & mundanorum corruptione & vitio, qui rebus mundi nimio amore adhærent. Unde S. Cyprian. tract. de Mortal. & alibi legit, *Sed ex concupiscentia mundi aut sæculi*. Ludit enim eleganter S. Johannes in voce *mundus* hic, æquè ac in Evangel. cap. 1. 10. dicens: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognovit*. Priùs enim mundum vocat orbem, posteriùs mundum vocat amatores mundi. Et cap. 16. 9. *Non pro mundo*, id est mundo deditis, *rogo, sed pro his quos dedisti mihi*, &c. *Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt*, putà in orbe hoc. Simili modo ludit Paulus in voce *peccatum*, dicens: *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum*, id est, hostiam pro peccato, *fecit*, 2. Corinth. 5. 21. Et: *Christus de peccato damnavit peccatum*, Rom. 8. 3. Sicut ergo caro in Script. sæpè significat carnis corruptionem, concupiscentiam & vitia; sic pariter mundus significat mundi, id est hominum mundanorum, corruptos mores & amores.

Dat rationem cur mundus mundique concupiscentia non sit diligenda, quia scilicet non est ex Deo, sed ex mundo, id est, ex mundana vita. Sub concupiscentia accipe bonum concupiscibile: hoc enim natum est ex concupiscentia. Hæc enim fecit ut res bona fieret concupiscibilis, perinde ac æstimatio & appretiatio hominum ponit pretium auro, argento cæterisque rebus. Unde ante Adami peccatum nullum erat in orbe bonum concupiscibile, sed Adam peccans & concupiscens fecit illud concupiscibile.

Concupiscentia ergo & bona concupiscibilia nata sunt ex Adamo concupiscente & peccante; nam ab eo trahimus cum peccato originali concupiscentiam; indeque consequenter fit ut mundus hic fiat nobis objectum concupiscibile, ut scilicet opes, honores, deliciæ, &c. à

A Deo in bonum hominis creatæ, vertantur nobis in illecebras & iritamenta concupiscentiæ, dum eas nimio & immoderato amore appetimus & concupiscimus, juxta illud *Creaturæ Dei factæ sunt in laqueum, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium*, Sap. 14. 11. Et c. 4. 12. *Fascinatio*, ait, *nugacitatis obscurat bona & inconstantia concupiscentiæ transvertit sensum sine malitia*. q. d. Fascinum vanitatis vel concupiscentiæ obscurat ea quæ honesta sunt. Species enim voluptatis quæ est in concupiscentia & vanitate peccati, fascinat mentem, ut peccati turpitudinem & pœnas non videat, nec virtutis pulchritudinem & præmia consideret, vide dicta Jacobi 1. 14.

Porro, quia concupiscentia & peccatum Adæ factum est instigante dæmone, hinc Oecumen. τὸ *ex mundo*, exponit, ex dæmone. *Si verò*, inquit, *pravus opponitur bono Patri, qui concupiscentiis mundi servit, non ex Patre, sed ex mundo. Eum qui ex Patre non est, sed ex mundo, ex diabolo esse perspicuum est. Quemadmodum in Evangeliis quoque ad Judæos ait: Vos ex patre diabolo estis, hoc est, mundanis studiis quorum diabolus est & sator & cultor*.

B Ita dæmon sæpè à S. Johanne vocatur *princeps mundi* in Evang. ut c. 12. 31. c. 14. 30. c. 16. 11.

ET MUNDUS TRANSIT ET CONCUPISCENTIA EJUS) & id est *quia* ita enim sæpè sumitur Hebr. *vau*, id est & est enim hic secunda ratio, cur mundus non sit diligendus, quia scilicet transit æquè ac omnis concupiscentia ejus, id est, omne quod in eo est delectabile & concupiscibile, ut opes, deliciæ, voluptates, honores. Hoc est quod ait Christus: *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt*, Matth. 24. v. 35. Et Paulus, *Præterit enim figura huius mundi*, 1. Corinth. 7. v. 31. Et S. Petrus epist. 2. c. 3. v. 11. *Cùm igitur hæc omnia dissolvenda sint, quales oportet vos esse in sanctis conversationibus & pietatibus, expectantes, & properantes in adventum diei Domini*. Plura vide Sapient. 5. 9. & seq. & S. Bernard. epist. 107. & Nazianz. de Vitæ itiner. ac Plutarc. in Orat. consolat. & Senecam lib. de Brevitate vitæ. Vers. 27.

Porrò mundus transit, quia tempus transit; mundus enim alligatus est tempori quasi suæ mensuræ, mensuratur enim tempore. Sicut ergo transit hora, dies, annus, C & sol transit ab Oriente ad Occidentem; sic transit & mundus. *Truditur dies die*, ait Horat. mensis mense, annus anno. & Ovid. lib. 3. de Arte: *Fluxus mundi.*

Venturæ memores iam nunc estote senectæ,
Sic nullum vobis tempus abibit iners.
Dum licet, & veres etiam nunc editis annos,
Ludite: eunt anni more fluentis aquæ:
Nec quæ præteriit rursum revocabitur unda,
Nec quæ præteriit hora redire potest.
Utendum est ætate, cito pede labitur ætas:
Nec bona tam sequitur, quàm bona prima fuit.

Et Virgil. 3. Georg.

Fluxere interea pede tempora lapsa fugaci.

Præclarè S. Hieron. epist. 3. *Debemus*, ait, *nos animo præmeditari, quod aliquando futuri sumus, & quod velimus, nolimus, abesse longiùs non potest. Nam si nongentos vitæ excedere nos annos, ut ante diluvium humanum vivebat genus, & Mathusalem nobis tempora donarentur, tamen nihil esset præterita longitudo, quæ esse desiisset: etenim inter eum qui decem vixit & annos, & eum qui mille, postquam idem vitæ* D *finis advenerint, & irrecusabilis mortis necessitas, transactum omne tantumdem est nisi quòd senex magis onustus peccatorum fasce proficiscitur*. S. Cyprian. lib. ad Demetr. fusè ostendit mundum senescere. *Deficit*, ait, *in agris agricola, in mari nauta, miles in castris, innocentia in foro, justitia in judicio, in amicitiis concordia, in artibus peritia, in moribus disciplina*. Et mox: *Hæc sententia mundo data est, ut omnia orta occidant, & aucta senescant, & infirmentur fortia, & magna minuantur; & cùm infirmata & diminuta fuerint finiantur*. Et S. Anselm. in cap. 12. ad Rom. *Nolite*, ait, *constanter mundum diligere, quando ipse quem diligitis non potest constare; incassum cor quasi manenter figitis, dum fugit ipse quem amatis*. Hæc ratio est à posteriori: tempus enim saltem natura posterius est mundo, perinde ac duratio posterior est re quæ durat. Prius ergo est mundum transire, quam tempus; sed à posteriori rectè colligas; Transit tempus, ergo & mundus. Ratio à *Unde.*

priori

priori: cur mundus transeat est, quia creatus est ex non ente sive nihilo: unde à Deo accepit esse participatum, ideoque teoue & mutabile, quod proinde natura sua tendit ad non esse, ut eò redeat unde venit.

Ex adverso æternitas est propria Deo, quia Deus habet esse per se increatum. ideoque stabile, constans, immutabile & æternum. Rursum mundus non est simplex, sed compositus partim ex variis corporibus, partim ex materia & forma, partim ex actu & potentia, partim ex substantia & accidente, partim ex aliis corporibus, ut mixta constant elementis; omne autem compositum in suas partes quibus constat, quasi in sua principia & elementa resolvitur. Causa finalis est, ut à creaturis transeuntibus & mutabilibus mentem transferamus ad immutabilem, semperque stantem Creatorem. Hoc enim mutabilitate sua quasi muta voce inclamant omnes creaturæ, imò cor nostrum, juxta illud S. August. lib. 1. Confess. c. 1. *Fecisti nos Domine ad te, & inquietum est cor nostrum donec requiescat in te.* Hanc causam subdit Johannes, dicens.

QUI AUTEM FACIT VOLUNTATEM DEI, MANET IN ÆTERNUM] tum quia anima semper manet, quæ migrans è corpore, si fecit voluntatem Dei, beabitur in æternum: tum quia corpus post mortem mox resurget immortale & gloriosum. sic enim Deus statuit, & suis promisit. Hoc est quod ait Psaltes psalm. 118. v. 96. *Omnis consummationis vidi finem, latum mandatum tuum nimis.* Et Christus: *Si quis sermonem meum servaverit, mortem non gustabit in æternum*, Johan. 8. v. 52. Ratio à priori est, quia amor instar chamæleontis amantem conformat rei amatæ; amor enim est animæ impulsus, & quasi exitus in rem amatam: intellectio verò & cognitio in intellectum cognoscentem. Ita S. August. *Talis*, ait, *est quisque, qualis eius dilectio est. Terram diligis, terra eris. Deum diligis, quid dicam, Deus eris? non audeo dicere ex me: Scripturas audiamus. Ego dixi, Dii estis, & filii Altissimi omnes. Si ergo vultis esse dii, & filii Altissimi, nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt.* Res enim amata hic est Deus, Deique voluntas, quæ est stabilis & æterna: ergo & amans eam evadit æternus. Id insinuat Osee c. 9. 10. dicens: *Facti sunt abominabiles sicut & ea quæ dilexerunt*, Hebr. *sicut amores eorum*. Et Ierem. Thren. 1. 8. *Peccatum peccavit Jerusalem, ideo instabilis facta est.* vide ibi dicta. Vis ergo esse æternus? ama bonum æternum. Vis perpetuò frui re amata? ama rem æternam. Si enim amas rem caducam & labilem, cades, transibis & laberis cum labili; sin mentem & amorem figas in re stabili, cælesti, divina, æterna, evades stabilis, cælestis, divinus, æternus. Hæc est sapientia vera & sapientia Sanctorum. Fatui ergo sunt mundi amatores, qui pro stabilibus amant transitoria, pro æternis caduca, pro cælestibus terrena, pro divinis humana, pro increatis creata, ideoque cum eis transeunt, imò pereunt & cruciantur in æternum. *Filii hominum ut quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Ut quid non res, sed inanes & fugaces rerum opumque umbras sectamini? Tenere umbram non potestis, nec opes & honores umbraticos tenere poteritis. Da Domine nobis hanc sapientiam, *ut inter mundanas varietates, ibi nostra fixa sint corda, ubi vera sunt gaudia.*

Præclarè S. August. hic: *Quare*, ait, *non amem quod fecit Deus? Quid vis? utrùm amare temporalia, & transire cum tempore; an mundum non amare, & in æternum vivere cum Deo?* Deinde amatores mundi plusquam Dei, cùm mundus à Deo creatus & datus sit ad hoc ut per eum homines recordarentur Dei creatoris, comparat cum sponsa quæ annulum aureum datum à sponso plus amat quàm sponsum, qui sanè adulterinus est amor; cùm ipse ad hoc eum dederit, *ut in arrha sua ipse ametur. Ergo dedit tibi Deus omnia ista, ama illum qui fecit ista. Plus est quod tibi vult dare, id est seipsum, qui ista fecit: si autem amaveris hæc, quamvis illa Deus fecerit, & neglexeris Creatorem, & amaveris mundum, nonne tuus amor adulterinus deputabitur?* Et Didymus: *Quicumque*, ait, *omnia contemnit, & supra mundum erit diligens Deum, & faciens voluntatem ejus qui permanet in æternum.* Et mox: *Justitia immortalis est, sic enim scriptum est: Justitia ejus permanet in sæculum sæculi.* Et: *Quasi tempestas transiens non erit impius, justus quasi fundamentum sempiternum*, Proverb. 10, 25.

Idem per umbram viderunt Philosophi. Audi Senecam epist. 59. *Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat quæ esse propriè putat: fluunt enim & in assidua diminutione atque adiectione sunt.* Idemque: *Omnia ista quæ sensibus serviunt, quæ nos accendunt & irritant, negat ex his esse quæ verè sint.* Itaque subdit Seneca: *Igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horum stabile ac solidum est.* Et mox: *Mittamus animum ad illa quæ æterna sunt, miremur in sublime volitantes rerum formas, Deumque inter illas versantem.*

FILIOLI NOVISSIMA HORA EST, &c.] Probat id quod dixit v. præced. *Mundus transit, & concupiscentia eius*, ex eo quod jam novissima sit mundi hora, id est, novissimum tempus. Est synecdoche: per *horam* enim, utpote usitatissimam temporis mensuram, significat ipsum tempus. Sensus est, q. d. Scitote ò fideles novissimum jam mundi tempus instare, vel propemodum jam adesse, quo tempore Antichristum esse venturum sæpius audistis: Jam enim plures Antichristi in lucem prodierunt, quòd signum est hanc ultimam esse mundi jam senescentis, imò penè agonizantis ætatem, & instare diem judicii; ac proinde cogitate vitam vestram in hoc mundo senescente non posse esse longam. Quare si sapitis, avellite vestram mentem & amorem à mundo, ejusque concupiscentiis vanis & caducis, eamque totam in res cælestes & æternas, ac in Deum ipsum defigite, juxta illud Pauli: *Hora est iam nos de somno surgere*, Roman. 13. v. 11. Rursum cùm in mundi vitæque brevi hac hora tot instent ab hæreticis & impostoribus pericula, omni cura, attentione & sollicitudine cavete, ne ab eis in hæresin, impietatem & gehennam abducamini. ita Oecumen. & Didymus: *Meritò*, inquit, *ad proprium finem considerandum unumquemque inducit, ut quasi extrema vitæ hora unicuique instet, sobrietas subsequatur, atque ita vita immaculata, & actionum puritas inter Christianos semper versetur*, juxta illud S. Petri epist. 2. cap. 3. 14. *Propter quod charissimi hæc exspectantes, satagite immaculati & inviolati ei inveniri in pace.* nam, ut idem ait v. 8. *Apud Dominum mille anni sicut dies unus.* vide ibi dicta.

Hora novissima quæ.

Nota. *Horam novissimam* vocat tempus novissimum. ita Syrus. aut potiùs & magis præcisè, hora non significat tempus, sed temporis unam partem. Tempus enim partimur in horas, novissima ergo hora est novissima temporis pars, sive ultima sæculi mundique ætas, de quo mox plura. ita S. August. epist. 80. ad Hesychium. Dicitur novissima respectu originis & durationis mundi, ac præcedentium eius partium, statuum & ætatum, si videlicet tempus omne ab origine mundi dividas in primum, medium & novissimum, ait ex S. Chrysost. Oecumen. puta in tempus legis naturæ, legis Mosaicæ & legis gratiæ. Vocat novissimam, ut significet hanc ultimam esse legem, religionem & statum Ecclesiæ, nec aliam expectandam, uti expectant Judæi suum Messiam, ejusque regnum & Ecclesiam.

Addit ex S. Chrysost. Oecumen. *vel novissima*, inquit, *id est pessima.* Sicut enim dicimus de ægro jam desperato, Iste æger ad extremum mali & morbi pervenit; sic de mundo dicit S. Johannes, eum ad novissimum, id est, summum malorum, pervenisse, *Extremam horam*, inquit, *appellavit quasi pessimam dicas, ut quæ ultimo loco quasi fæx & sentina desederit.* Huc accedit Ribera in epist. ad Hebr. in cap. 9. num. 113. & seq. *Tempus novissimum*, inquit, est tempus seductionis & impostorum, putà hæreticorum & Antichristianorum: horum enim caput erit Antichristus, qui novissima mundi ætate venturus est. Hæc expositio valdè huic loco congrua & propria est: probat enim S. Johannes hanc esse ultimam mundi horam, id est ætatem, ex eo quòd jam Antichristus, imò Antichristi multi exorti sint; Antichristus autem venturus sit ultima mundi ætate. Accedit Glossa, Cajetanus, Dionys. & alii, qui horam novissimam interpretantur similem novissimæ, quia scilicet hæres & persecutiones suscitat, quales suscitabit finis mundi, putà Antichristus.

Porrò, hæc novissima mundi hora, id est ætas, magnam habet latitudinem. Sicut enim prima mundi hora, id est ætas, in lege naturæ duravit bis mille annos, ac totidem secunda in lege Mosis, sic pariter nonnulli conjectant quòd totidem durabit ætas tertia in lege Christi:

de

de quo plura Apocal 20. v. 5. & 7. Quare falsi sunt primævi hæretics, qui putabant instare diem judicij, ac Neronem censebant esse Antichristum, quos redarguit S. Paulus 2. Thessal. 2. Sic S. Cyprian. suo ævo censuit instare finem mundi lib. 4. epist. 6. & S. Hieron. de Monogam & S. Gregor. libr. 4. epist. 38. & Lactant. libr. 7. c. 27. Causam erroris indicabo Apocal. 20.

Sic *hora* sumitur pro ætate & sæculo Matt. 20. ubi Deus vocat operarios in vineam, id est, Ecclesiam suam, hora prima, sexta, nona & undecima diei, id est prima, secunda, tertia, & quarta sive ultima mundi ætate. Huc alludit S. Johannes, & horam undecimam vocat novissimam. Ratio phrasis est hebraismus; Hebræi enim horam vocant עת *et*, id est *tempus*, quasi notissimam temporis partem, licèt Chaldæi horæ proprium dent nomen שעה *scea*, à verbo שעה *scaa* id est *respexit, intuitus est*; quòd homines in actionibus suis respiciant ad horas, eisque actus suos dirigant & mensurent. Sic Christus ait Johan. 5. 25. *Venit hora, & nunc est quando mortui audient vocem filij Dei, hora*, id est tempus. Et cap. 4. v. 21. *horam* vocat tempus Christi, & legis novæ; *Venit hora*, id est tempus, *judicij eius*. Familiaris est ergo S. Johanni hæc phrasis, ut omne hoc tempus ob brevitatem vocet *horam*. Sic & Latinis ac Græcis *hora*, teste Calepino, tempus significat hoc est, quamcumque durationis partem, sive annuum, sive diurnum, sive nocturnum spatium complectens.

Hora est quævis pars temporis.

Hinc quatuor anni tempora, hoc est hiems, ver, æstas, autumnus, *hora* dicuntur, juxta illud Horatij lib. 1. Car. ode 12.

Variisq; mundum temperat horis.

Item partes ipsæ in quas distinctus est dies, similiter *horæ* vocantur. Hæ apud Hebræos erant quatuor, puta prima, quæ incipiebat cum ortu diei; tertia quæ post tres nostrates horas ab ortu solis; sexta quæ in meridie; nona quæ incipiebat post tres nostrates horas à meridie; & finiebatur in solis occasu. Unde & Romani noctem dividebant in quatuor vigilias, quasi horas. Postea tamen diem in duodecim horas partiti sunt, cuius partitionis hæc origo fuisse memoratur. Quodam tempore Hermes Trismegistus cùm esset in Ægypto sacerdos, intuitus quoddam animal Serapi dicatum, eò quòd illud in toto die duodecies urinam fecisset, pari semper interposito tempore, per duodecim horas diem dividi debere coniecit, ita ex Cicerone Pierius Hierog. 6. c. 4. Sic & Cynocephalus, qui per diem duodecies, putà horis singulis, argutiore ululatu vociferatur, duodecim diei horas indicat, ait Pierius ibidem. Sic Plinius *horam anni* vocat partem anni lib. 9. ca. 35. & Terentius in Eunuch. *Hora abiit*, id est, tempus elapsum est. Hinc & Ovidius 2. Metamorph. horas fingit esse deas & ministras solis. Et Cicero act. 3. in Verrem: *Utinam horis nostris*, inquit, *nos essemus usi, ut binis ludis interpositis quadragesimo post die responderes*. Horas suas, ait Asconius, vocat dies viginti, qui accusatori dabantur ad accusandum legitimi, totidemq; defensori. Hinc & Pierius Hierogl. 29. c. 18. ait Ægyptios significare horas per equum fluviatilem, qui stato tempore stata mensura agri partem depascitur, hora enim pro tempore cuiuscumque maturitatis accipitur. Unde Græci omnes fructus æstivos horæos dicunt, & tempus maturitatis per excellentiã vocant horam: ὥρα enim, sive ὡραιότης est *decor*, pulchritudo, maturitas, tempestivitas, tempus florens & opportunum. Idem Hierogl. 33. cap. 49. horas dictas censet ab Horo rege Ægypti, qui à nomine suo quatuor anni tempora, quibus res quæque maturantur, horas vocitavit; quod deinde ad 24. diei horas translatum est, quas Homerus solis filias dixit: de quibus extat fabula, scilicet Horomazen 24. deos in ovum inclusisse; id cùm Arimanij perforassent, bona malis immixta prodiisse, atque ita quantacumque fruamur jucunditate, serus quid vesper vehat nescire. Plura de hora dixi Isaiæ 38. 8.

Hora etymon.

Moral. Disce hic brevitatem vitæ. Si enim totum hoc mundi sæculum est una hora, eaque novissima, sanè vita cuiusque hominis quæ unius sæculi minima est portio, nequit esse amplius quam hora, imò horæ istius minima portio. Vis ergo nosse quanta sit ætas tua, qui tibi Nestoris annos promittis, imò ita vivis ac si æternus fores? Hora est, horaria est vita tua: horarij sumus omnes; senes sunt in ultima vitæ hora, imò horæ unius parte: iuvenes horam integram longamque sperant, & sibi pollicentur, sed

Moral. de brevitate vitæ.

A sæpè in horæ exordio abripiuntur, & moriuntur, juxta illud S. Hieron. *Iuvenis potest citò mori, senex diu vivere non potest*. Hinc Gentiles horam juventutis & pulchritudinis deam vocabant. Audi Ennium:

Teq; Quirine Pater veneror, horamq; Quirini.

Hora ergo monet nos diligentiæ, ut diligentissimam temporis nobis concessi, utpote brevissimi instar horæ, rationem habeamus. Sic Cicero Act. 3. in Verrem: *Hic tu fortasse*, ait, *eris diligens, ne quam ego horam de meis legitimis horis remittam. Horis*, inquit Asconius, *mirè dixit, cùm sint dies, ut ostenderet nimiam diligentiam*. Cogita si medicus vel judex tibi diceret: Para te ad mortem, post horam enim certò morieris, quanto studio & sollicitudine conscientiam expiares, quantos actus contritionis, & charitatis eliceres, quàm omnia tua in bona opera expenderes. Idem facito nunc: vita enim tua non est nisi hora. Rursum, affligeris, ægrotas, fames, æstuas, calumniam sustines, &c. tolera, modicum sustine: horaria erit afflictio, post horam transibis ad beatam æternitatem. *Tempus breve est*, ait S. Paulus 1. Corinth. 7. 29. *reliquum est, ut qui utuntur hoc mundo tamquam non utantur*. Quocirca B hac Johannis sententia Melania Romanorum nobilissima & ditissima, suis persuasit omnia vendere, Roma excedere, ac proficisci in terram sanctam; *Filij*, inquit, *plusquam quadringentis ab hinc annis scriptum est, Ultima hora est. Quid ergo lubentes ac volentes immoramini in vanitate vitæ? ne forte veniant dies Antichristi, & non possitis frui vestris opibus & rebus maiorum vestrorum*. Dictitabat enim (ut existimabat) cum urbe orbem pariter esse ruiturum, ut rectè advertit Baron. Profecta ergo est cum suis Hierosolymam, ibique quadragesimo die defuncta est, ac mox Barbari Romam vastarunt, adeò ut Roma fieret ῥύμη, id est *vicus*, uti prædixerat Sibylla. Tunc ei credentes affectæ *laudaverunt Deum, qui rerum mutatione persuasisset incredulis quòd aliis omnibus redactis in servitutem, ea sola salva fuerint familia, quæ Domino fuerunt holocausta studio beatæ Melaniæ*, ait Palladius in Lausiaca cap. 118. Porrò hæc vastitas Romæ illata est ab Alarico rege Gothorum anno Christi 410. Simili modo Apocal. 10. 6. angelus apparens S. Johanni jurat per viventem in sæcula sæculorum, *quia tempus non erit amplius*. de quo ibidem plura.

C Denique præclarè S. Basil. in Moral. regula 80. cap. 21. in fine: *Quid proprium, ait, Christiani? Quotidie ac singulis horis vigilare, & assiduè paratum esse ad eam perfectionem, per quam placeat Deo, illud scientem, venturum esse Dominum illa hora, qua non sperat.*

ANTICHRISTUS VENIT] De Antichristo, quis, qualis, & quando futurus sit fusè & plenè dixi 2. Thess. 2. non habeo quod illis addam.

ET NUNC ANTICHRISTI MULTI FACTI SUNT] *Antichristi*, id est, contrarij Christo, & veri Antichristi prodromi, quia æquè ut ille Christi fidem, religionem, Ecclesiam, Sacramenta, &c. imò ipsam Christi personam & naturam impugnant. Notat enim hæreticos sui ævi, quorum alij negabant Christum esse Deum, alij esse verum hominem. Tales fuere Ebion, Cherintus, Saturninus, Basilides, Menander. Simon hæreticorum primipilus, eorumque asseclæ: de quibus ait Paulus: *Mysterium jam operatur iniquitatis*, 2. Thess. 2. 7. vide ibi dicta. Verè S. August. (vel potiùs Rabanus) D tract. de Antichr. *Antichristus*, ait, *multos habet suæ malignitatis ministros, ex quibus multi in mundo præcesserunt, qualis fuit Antiochus, Nero, Domitianus. Nos quoque nostro tempore Antichristos multos novimus esse. Quicumque enim sive laicus, sive canonicus, sive monachus contra iustitiam vivit, & Ordinis sui gloriam impugnat, & quod bonum est blasphemat, Antichristus est, minister Satanæ.* Hæretici ergo sunt Antichristi. Ita S. Hilar. scribens ad Constantinum Imp. Arrianum, eum vocat Antichristum, Verba eius citavi 2. Petri 3. v. 14.

UNDE SCIMUS QUIA NOVISSIMA HORA EST] q.d. Novissimo tempore veniet Antichristus; jam autem videmus præcursores hæreticos: unde signum est appropinquare tempus novissimum; sicut cùm videntur præcursores regis & exercitus, signum est eum appropinquare, & cùm in aurora videntur radij solis, signum est eum oriri. ita Oecum. *Si Antichristum*, ait, *expectamus, nunc autẽ*

Antichristi multi versantur in hac vita, manifestum est quod tempus consummationis immineat, dum multi Antichristi unum præcedunt, iterq; illi parant.

Vers. 19. Ex nobis prodierunt] S. August. & S. Cyprian. legunt *exierunt*. omnes enim hæretici fuerunt Catholici, vel veri, vel ficti: hæreticus enim est qui à fide Christi semel suscepta apostatat, & abit in hæresin. Audi S. Cypr. lib. 1. epist. 8. & de Unit. Eccl. sive de Sim. Præl. Cohærere non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, cum fœcunditate sterilitas, cum fontibus siccitas, cum tranquillitate tempestas. Nemo existimet bonos de Ecclesia posse discedere, triticum non rapit ventus, nec arborem solida radice fundatam procella subuertit; inanes paleæ tempestate jactantur, inualidę arbores turbinis incursione evertuntur. Hos execratur & percutit Johannes Apostolus, dicens: Exierunt ex nobis, sed non erant ex nobis; hinc hæreses factæ sunt frequenter, & fiunt, dum peruersa mens non habet pacem, dum perfidia discordans non tenet unitatem. Et S. Hieron. Foras (inquit) prodeunt ut publicè colant, quod intus prius venerabantur. Et S. August. Ipso (inquit) exponente (Johanne Apostolo) intelligetis non posse exire foras nisi Antichristos; eos autem qui non sunt Christo contrarij, foras exire nullo modo posse. Qui enim non est Christo contrarius, in corpore ipsius hæret, & membrum computatur. Paulo autem post explicans, quomodo quidam sint nobiscum, nec tamen sint ex nobis: Sic sunt (inquit) in corpore Christi, quomodo humores mali quando evomuntur tunc relevatur corpus; sic & mali quãdo exeunt, tunc Ecclesia relevatur, & dicit quãdo eos evomit atque proiicit corpus: Ex me exierunt humores isti, sed non erant ex me. Quid est, Non erant ex me? non de carne mea præcisi sunt. sed pectus mihi premebant cùm inessent. Ex nobis exierunt sed nolite tristes esse, non erãt ex nobis.

Apostatæ non erant ex nobis, quo sensu. Respond. Primò.

Non erant ex nobis, quia, ut explicans subdit nobiscum non erant permansuri, nisi ad tempus. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum] constanter & semper. q. d. Non erant veri, genuini & solidi Christiani quia, non habebant virtutem & constantiam Christianam: unde veram & genuinam indolem fidei, gratiæ & spiritus Christiani radicitus, id est, constanter & stabiliter non imbiberant, ut eo se plane imbuerent ad fortiter resistendum omnibus tentationibus: hinc orta tentatione & persecutione illi cesserunt, fidem deseruerunt, factique sunt apostatæ: sicut herba quæ ex suo solo in aliud transplantatur, solis ardore percussa, illicò arescit, quia non imbibit indolem & succum alterius soli. Sic 1. Mach. 5. 62. de Josepho & Azaria æmulis Judæ Machabæi dicitur: *Ipsi autem non erant ex semine virorum illorum per quos salus facta est in Israel.* q. d. Ipsi non erant Machabæi, non habebant indolem, prudentiam, fortitudinem, & opem Dei, quam habebat Judas cum fratribus; unde Israelem non saluarunt, sed perdiderunt. Sic de ciuium suorum proditore dicebant Romani: Iste non est noster, non est Romanus, sed Pœnus, quia non habet Romanorum fidem, sed Pœnorum perfidiam. Sic Aman qui fuit Macedo, ut patet Esther cap. 16. 10. ob barbaram tyrannidem vocatur *Bugæus* c. 12. 6. id est, Agagæus: inde enim per aphæresin fit Gogæus, inde Bogæus & Bugæus: nam literam b, interdum poni pro g, testatur S. Hieron. in Locis Hebr. ubi Byblum apud Ezechielem ait poni pro Gobel, vel Hyblo. Sensus ergo est, q. d. Aman tyrannus & proditor non tam videtur esse Macedo, quàm Agagæus, id est, oriundus ex stirpe Agag, ut habent Hebræa. Sic filius qui à patrum indole, affectu & virtute degenerat, dicitur non esse legitimus, sed spurius. Ita Saul Jonatham, utpote amicum Davidis sui hostis, vocat filium meretricis & spurium, 1. Reg. 20. 30. Sic Virgilius ait:

O verè Phrygiæ, neque enim Phryges.

Secutus Homer. dicentem, ἀχαιΐδες οὐκ ἔτ' ἀχαιοί, q. d. *Estis Achivæ, non Achivi*; estis feminæ, non viri, quia à virili Achivorum robore degenerastis, effeminati estis & transformati in feminas. Sic apostatæ à Religione dicuntur non fuisse verè Religiosi; quia veram indolem, spiritum & constantiam Religionis non imbiberunt. si enim imbibissent, non deficerent. Ita S. August. hic: *Tentatio*, ait, *probat quia non sunt ex nobis: quando illis tentatio venerit, velut occasione venti volant foras, quia grana non erant.*

A Talis fuit Judas, ait idem tract. 50. in Johannem: *Judas* inquit, *iste non tunc perversus factus est, quando à Judæis corruptus Dominum tradidit. Non tunc periit, jam fur erat, & Dominum perditus sequebatur, qui non corde, sed corpore Dominum sequebatur.* Unde idem August. hoc loco: *De voluntate sua*, ait, *unusquisque aut Antichristus est, aut in Christo est: aut in membris sumus, aut in humoribus malis. Qui se in melius commutat, in corpore membrum est, qui autẽ in malitia permanet, humor malus est; & quando exierit, relevabuntur qui premebantur.*

Secundò, multi exponunt sic, *non erant ex nobis*, scilicet per Dei præscientiam & prædestinationem, hoc est, non erant à Deo prædestinati & electi, quia præsciti erant quòd caderent & apostatarent. Hic sensus sequitur ex primo: quia enim sua sponte, suaque inconstantia casuri erant, hinc à Deo tales fore præsciti sunt. Quidquid enim futurum est, id præscitur à Deo. Ita Clemens Alexander Oecum. Lyran. Glossa, Hugo. Intellige hæc de præscientia & prædestinatione ad fidem, gratiam & Ecclesiam, non autem ad gloriam beatitudinis æternæ. Hoc enim secre- *Secundò.*

B tum tangere noluit S. Johannes, præsertim quia nonnulli qui exciderunt à fide & Ecclesia, resipiscunt, ad eam redeunt & saluantur, uti contigit Berengario, ac hodie multis ab hæresi resipiscentibus. ex aduerso multi sunt, manentque in Ecclesia reprobi, qui non sunt prædestinati ad gloriam, sed ad gehennam. S. August. tamen lib. de Bono persever. cap. 8. hæc accipit de prædestinatis ad gloriam & præteritis ad gehennam. quia qui usque ad finem vitæ manet in fide, Ecclesia & gratia, hic est prædestinatus ad gloria: qui vero ante vitæ finẽ egreditur nec regreditur hic est præscitus ad gehennã. Et plerique omnes hæresiarchæ excepto uno Berengario, semel egressi ab Ecclesia numquam deinceps ad eam redeunt, unde sunt præsciti & reprobi. Porrò cavendus est error aliquorum, qui hinc inferebant Dei reprobationem esse causam exitus ab Ecclesia lapsus & damnationis reproborum, quem Semipelagiani falsò impegerunt S. Augustino. Unde ipse se purgans art. 12. in articulis sibi falsò impositis: *Voluntate*, ait, *exierunt, voluntate ceciderunt: & quia præsciti sunt casuri, non sunt prædestinati: essent autem prædestinati, si essent reversuri,*

C *& in sanctitate ac veritate mansuri: ac per hoc prædestinatio Dei multis est causa standi, nemini causa labendi.*

Tertiò, aliqui sic exponunt: *non erant ex nobis*, quia, antequam per apertum schisma vel hæresin exirent publicè ex Ecclesia & fidelium cœtu, jam antè in animo occultè exierant. Exierunt ergo *ut publice colerent, quod intus prius venerabantur*, ait S. Hieron. libr. 1. in Jerem. sub finem. Hæresis enim est apex impietatis; nemo autem repente fit impiissimus, sed gradatim ad apicem evadit, uti docet egregiè S. Cyprian. lib. 1. epist. 8. & de Unitate Ecclesiæ, ac Cyrillus catech. 6. Hunc sensum suadet id quod sequitur; *Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis.* *Tertiò.*

Cathar. & Melchior Canus libr. 4. de Locis c. ult. ad 7. hoc accipiunt de solis Apostolis, q. d. Non erant ex nobis, id est, non erant ex numero Apostolorum. Verùm hic sensus æquo est arctior: nam S. Johannes generatim loquitur de cœtu fidelium.

Præmunit hic S. Johannes Christianos, ne turbentur si videant fideles, imo Episcopos, apostatare, & fieri hæresiarchas. Idem suos præmonuit Paulus Actor. 20. 30.

D Certè noster Salmeron ex Climacho censet ex 120. qui receperunt Spiritum sanctum in Pentecoste Actor. 2. quatuordecim factos esse hæresiarchas. Vide Vincent. Lirin. Contra profanas hæres. novitates, & Tertull. de Præscript. cap. 1. & seq. *Ex personis*, ait, *probamus fidem, an ex fide personas? Avolent igitur quantum volunt paleæ levis fidei, eo purior massa frumenti in horreum Domini reponitur.* Simul tacitè S. Johannes monet fideles, ut cum metu & tremore salutem suam operentur, ut sint humiles, itaque constantiam à Deo emereantur, ne & de ipsis quandoque dicatur: *Prodierunt ex nobis, sed non erant ex nobis.* Hoc est quod ait Paulus Roman. 11. 20. *Tu fide stas: noli altum sapere, sed time, &c. alioquin & tu excideris.*

Sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis] Clarè Syrus, *sed egressi sunt à nobis, ut innotescat eos ex nobis non fuisse*: q. d. Deus permisit eos apostatare ut proderetur

eorum

eorum interna levitas, inconstantia, superbia, perfidia, quodque fidem, indolem & constantiam Christianam planè pleneque non imbiberant, ut eos jam publicè suam hæresin & perfidiam prodentes, quasi pestes fugerent & caverent fideles. Hoc est quod ait Paulus: *Oportet hæreses esse, ut & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis*, 1. Cor. 11. 19.

Hinc ergo nil habet Beza quo inferat, fideles à fide non posse deficere, sed tantùm defectionem à fide signum esse eam non fuisse planè radicatam & roboratam, ut constans staret in omni tentatione & persecutione.

S. August. locis citatis hæc refert ad prædestinatos, & electos, q. d. Ex apostasia eorum manifestum evasit, eos non esse de numero prædestinatorum & electorum.

VERS. 20. SED VOS UNCTIONEM HABETIS A SANCTO, ET NOSTIS OMNIA] q. d. Docui vos in hac hora novissima cavendos esse Antichristos, Antichristum venturum in fine mundi, &c. sed non est necesse pluribus hæc docere, & Antichristos describere, ut eos dignoscatis, quia vos unctionem, id est, gratiam & sapientiam habetis à Sancto, putà a Christo. Ita Beda & Salmeron, & consequenter a Spiritu Sancto. Ita Oecum. Lyran. Cathar. qui vos abunde de omnibus instruat, & Antichristos hos qui christo & unctioni eius adversantur, demonstret. Voce enim unctionis notat Antichristos, ait Beda, æquè ac Christum, ut mox dicam. Hoc est quod ait Christus Johan. 16. 13. *Spiritus docebit vos omnem veritatem.* &: *Ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis.*

Unctio docens omnia quæ. Resp. Primò. Quæres quænam hæc *unctio*? Primò, Oecum. & S. Hieron. libr. 2. in cap 3. Habacuc, & Cyrill. Alexand. orat. ad Presbyt. Diaconos, & Monachos, accipiunt baptismum, in quo ungimur in vertice capitis.

Secundò. Secundò, Cyrill. catech. mystag. 3. & alij mox citandi accipiunt Sacramentum Confirmationis, in quo ungimur in fronte.

Tertiò. Tertiò, Emmanuel Sà accipit christianismum; sicut enim Christianus idem est quod unctus, sic christianismus idem est quod unctio.

Quartò. Quartò, alij accipiunt fidem Christianam.

Quintò. Quintò, alij gratiam.

Sextò. Sextò, alij donum sapientiæ & intellectus.

Septimò. Septimò, alij inspirationem Spiritus sancti.

Hæc omnia licet inter se diversa, eodem tamen redeunt: omnia enim hæc complectitur christianismus. q. d. Unctio, id est, Christiana fides, Christiana doctrina, Christiana religio, Christi gratia & sapientia vobis aspirata per baptismum & Confirmationem, docebit vos omnia dogmata & officia veri Christiani, ac dignoscere & fugere hæreticos, quasi Antichristianos.

Ut hoc pleniùs intelligatur, notandum est, pro *unctionem* græce esse χρίσμα, id est, *unctio* & *unguentum*. Unctio ergo pro unguento sive oleo sumitur. Unde S. Hier. libr. 2. in c. 3. Habacuc legit *unguentum*: hoc enim cùm sit permanens, habetur, non ipsa unctio quæ transit. Alludit χρίσμα ad nomen Christi q. d. Habetis chrisma a Christo, unctionem ab ungente, indeque estis & vocamini Christiani, ac facti estis mystici reges & sacerdotes per unctionem, qua uncti Deoque consecrati estis, tam in Sacramento Baptismi, quam Confirmationis, quod olim baptizatis, utpote adultis, dabatur mox a baptismo, tamquam τελείωσις, ut ait S. Dionys. id est, *complementum*, consummatio, & perfectio baptismi ac christianismi. Per unctionem ergo corporalem accepistis spiritualem, putà per chrisma accepistis charisma & donum Spiritus sancti. Unde S. Cyrillus Catech. 3. mystag. Turrian. lib. 2. pro ep. Pontif. cap. 18. & Bellarm. l. 2. de Sacram. Confirm. c. 5. & 8. hunc locum accipiunt de chrismate & Sacramento Confirmationis, quia in eo perfectam unctionem, id est, gratiam & illuminationem Spiritus sancti accipimus. Per unctionem enim hic non tam gratia sanctificans, quam donum prudentiæ & intellectus accipitur; & ut S. Gregor. ait 5. Mor. 59. alias 20. allocutio intimæ inspirationis, quæ humanam mentem contingendo sublevat. Unde & S. Iren. lib. 4. c. 43. vocat chrisma veritatis, hoc est doctrinam. hoc enim donum olim dabatur baptizatis in baptismo, & magis in Confirmatione: unde baptizati ilicò prophetabant, id est, sublimia de Deo & Christo mysteria eructabant, ut patet Actor. 2. 6. c. 10. 46. c. 19. 6 & 1. Corinth. 14. Idem etiamnum datur in baptismo; coniunctum enim est cum gratia sanctificante, ut dixi Isaiæ 11. 2. licèt non in tanta abundantia nunc detur.

Ad hæc omnia jam dicta alludit *unctio*, præsertim ad regale sacerdotium, quod Christianis tribuit S. Petrus epist. 1. c. 2. 9. Olim enim uti etiamnum, reges, Prophetæ & sacerdotes consecrabantur per unctionem, reges, ut à Deo illuminati & directi bene & prudenter regerent; sacerdotes, ut à Deo sanctificati & illustrati bene & prudenter sacra administrarent & docerent; Prophetæ, ut à Deo inspirati futura prævidérent & prædicerent. Sic & Christiani in baptismo & Confirmatione inuncti gratiam accipiunt, qua & se suosque regant, quasi reges; futura bona & mala prævideant, quasi Prophetæ; ideoque hostias bonorum operum Deo offerant, quasi sacerdotes. Unde Prudent. in Psychom.

Post inscripta oleo frontis signacula, per quæ
Unguentum regale datur & chrisma perenne:

Sensus ergo est, q. d. Sicut unctio, id est, gratia & sapientia, quam in unctione recipiebant, docebat reges regere, Prophetas prophetare, sacerdotes sacra tractare & docere; ita unctio, id est, gratia & sapientia Spiritus sancti, quem in unctione corporali baptismi & Confirmationis accepistis, docebit vos ô Christiani omnia quæ ad Christianam fidem & vitam pertinent. Hisce de causis S. Johannes gaudet nomine unctionis: quia illud repræsentat Christum amorem suum, de quo proinde dicitur Cantic. 1. 2. *Oleum effusum nomen tuum.* atque ob eius assiduam prædicationem S. Johannes sub idem hoc tempus, Romæ a Domitiano missus est in dolium olei ferventis, sed unctione Christi munitus illæsus exivit. Hinc & de Christo præcinuit Psaltes psal. 44. 8. *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem propterea unxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* & Isaias c. 61. 1. *Spiritus Domini super me, eò quod unxerit Dominus me.* & Petrus Actor. 10. 38. *Unxit eum Dominus Spiritu sancto & virtute:*

S. Athanasius epist. ad Serapionem, ait unguentum hoc esse Spiritum sanctum, putà cum suis donis & gratiis. In iustificatione enim infunditur non solùm gratia & charitas, sed & ipsemet Spiritus sanctus, ut docet Paulus Rom. 5. 5. & Concil. Trident. sess. 6. c. 7. & S. August. hic, *Unctio spiritualis*, ait, *ipse Spiritus sanctus est, cuius sacramentum est in unctione visibili.* & in Hymno, *Veni creator Spiritus*, &c. vocatur *spiritalis unctio*. Spiritus sanctus ergo animam inhabitans, illuminans, dirigens, opportuno tempore monet & suggerit quæcumque eius saluti opportuna sunt. Hæc est eius unctio, id est illuminatio. Unde Clemens lib. 3. Constit. Apost. cap. 17. ceremonias baptismi & Confirmationis explicans: *Baptismus*, ait, *datur in mortem filii Dei, aqua adhibetur pro sepultura, oleum pro Spiritu sancto, sigillum crucis pro cruce; Chrisma, confirmatio confessionis est*, imo S. Paulus 2. Corinth. 1. 21. *Qui*, inquit, *confirmat nos vobiscum in Christo, & qui unxit nos Deus, qui & signavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.*

Unctio est illuminatio, oleum est doctrina. Porro licet oleum varias habeat dotes & virtutes, scilicet refrigerandi, exhilarandi, roborandi athletas, nutriendi, medendi ægris, ignem fovendi, impinguandi, quas mysticè præstat unctio Spiritus sancti, juxta illud: *Impinguasti in oleo caput meum*, psal. 22. 5. & illud S. Ambros. lib. 1. de Sacram. cap. 2. *Occurrit presbyter, unctus es quasi athleta Christi, quasi luctamen huius sæculi luctaturus; professus es luctaminis tui certamina; qui luctatur habet quod speret: ubi certamen, ibi corona.* Tamen propria eius virtus est illuminare, lumenque fovere. Quocirca per chrisma & oleum propriè significari donum illuminationis, putà sapientiæ & intellectus, quod in Sacramento Confirmationis confertur, docent Patres. Amalarius lib. 1. de Eccl. Offic. cap. 27. cur chrisma conficiatur ex oleo & balsamo hanc dat causam: *Ut per oleum*, ait, *intelligamus rectam conversationem, quæ moderatur in mente per maturitatem sapientiæ; & per balsamū doctrinam, qua bonum odorē præstat foris.* S. Ambros. li. de iis qui initiantur myst. c. 7. *Repete*, ait, *quia accepisti signaculum spiritale, spiritum scientiæ, spiritū sapientiæ & intellectus, spiritum consilii atque virtutis. Signavit te Pater, confirmavit te Christus Dominus, & dedit pignus Spiritus in cordibus tuis, sicut Apostolica lectione didicistis.* Ordo Romanus, qui vel S. Gregorij jussu, vel paulò post eius

tempora est editus, hanc orationem ad benedicendum chrisma præscribens: *Dominator Domine Deus*, inquit, *in tuo nomine fiat hæc creatura jam chrisma, & habeatur ut chrisma; forma crucis, signum frontis, sacri tituli bellatoris, in hoc chrismate mulceatur auditus, purificetur visus; ut talibus stipendiis Christi milites decorati, atque ambrosio rore madidi, imperanti serviant, non suadenti, & signati chrismate sancto signiferi esse mereantur cælestes.*

Rabanus Maurus libr. 1. de Instit. Cleric. c. 30. *Signatur*, ait, *baptizatus cum chrismate per sacerdotem in capitis summitate, per Pontificem vero in fronte; ut priori unctione significetur Spiritus sancti descensio ad habitationem Deo consecrandam; in secunda quoque, ut ejusdem Spiritus sancti septiformis gratia cum omni plenitudine sanctitatis, & scientiæ & virtutis venire in hominem declaretur*: Tertull. de Resurrect. carn. cap. 8. agens de ceremoniis Confirmationis: *caro*, ait, *ungitur ut anima consecretur: caro signatur, ut & anima muniatur: caro manus impositione obumbratur, ut & anima spiritu illuminetur*. Hugo Victor. lib. 2. de Sacram. part. 7. ca. 6. *unctionem* chrismatis in fronte servandam esse docet septem diebus. *Quia septem*, inquit, *sunt dona Spiritus sancti: alium donum habet sapientia, alium intellectus, alium consilium, alium fortitudo, alium scientia, alium pietas, alium timor*. Orig. hom. 7. in Ezech. *Oleum*, ait, *quo ungitur vir sanctus, oleum Christi, oleum sanctæ doctrinæ*.

Denique hoc loco abutuntur Novatores & Enthusiastæ, qui jactant se habere spiritum internum, quo illuminante intelligant S. Script. & dirigantur per omnia, ut interprete & doctore, aut Ecclesiæ judicio non sit opus. Verùm graviter errant. Hæc enim unctio illuminat fideles in iis quæ didicerunt, ut scilicet sciant retinenda esse fidei dogmata, quæ initio christianismi audierunt, nec audiendos esse Antichristos, qui ea oppugnant. Si enim in fide dubium, vel in Scriptura difficultas aliqua oritur, eadem Spiritus sancti unctio docet non esse cuiusque plebeii ea resolvere: sed consulendos esse Doctores & Prælatos Ecclesiæ. Hos enim eo fine posuit Deus in Ecclesia, uti docet S. Paulus Ephes. 4. 11. Idipsum enim poscit ordo Hierarchicus & recta ratio. Unde idipsum faciunt omnes resp. etiam Gentilium & Saracenorum.

Moraliter in dubiis inuocanda unctio Spiritus sancti.

Moraliter hic docemur, in omnibus dubiis, perplexitatibus, difficultatibus, inuocandam esse unctionem Spiritus sancti, ac dicendum cum Josaphat rege: *Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum habemus residui ut oculos nostros dirigamus ad te*, 2. Paral. 20. 12. Porro quàm Spiritus sanctus suorum mentes illuminet, quamque in eo omnia perspiciantur, egregiè docet S. Cyrill. catechesi 16. *Cui*, ait, *Spiritus sanctus donatus est, anima illius illustratur, & plusquam homo cernit. In terra erit corpus, & anima cælos contemplabitur. Vides ut Isaias cernebat Dominum super throno excelso & elevato: vides ut Ezechiel eum qui sedebat super Cherubim: vides ut Daniel myriades myriadum, & millia millium. Exiguus homo cernit principium & finem mundi, & medium temporum, & regum successiones. Scit quæ non didicerat: adest enim verus doctor lucis. Intus consistens homo, & virtus scientiæ procul à Deo illi immittitur. Ita ut ea quæ fiunt ab aliis ipse cognoscat. Non adsuerat Petrus Anania & Saphira cùm sua bona vendebant, sed per spiritum aderat. Quare, inquit, tentavit Satanas cor tuum, ut mentiare Spiritui sancto? nullus erat accusator, nullus testis. Unde igitur hoc evenit ut nosset? Nonne, inquit, manens manebat tibi, & id quod vendidisti in potestate erat tua? Quare posuisti in corde tuo hanc rem? Qui erat absque literis, per gratiam spiritus illa didicit, quæ ne Græcorum quidem sapientes noverant. Habes simile huic de Elisæo*, qui absens vidit Giezi accipientem dona à Naaman, ideoque ei revertenti ait: *Nonne cor meum ibat tecum? Hic ergo corpore fuerat conclusus, sed spiritus à Deo mihi datus, ea quæ procul aberant cernebat. Cernis quomodo illuminat animas Spiritus sanctus: tollit ignorantiam, & scientiam reponit.*

Mysticè, de triplici unctione, scilicet compunctionis, quæ sita est in peccatorum detestatione; devotionis, quæ sita est in beneficiorum Dei recordatione; pietatis, quæ sita est in proximorum commiseratione. Vide S. Bernard. serm. 10. & 12. in Cant. Idem serm. 2. de Pentec. Spiritus sanctus suis tribuit, inquit, pignus salutis, robur vitæ, scientiæ lumen. Pignus quidem salutis, ut ipse Spiritus reddat testimonium spiritui tuo, quòd filius Dei sis, qui certissima signa prædestinationis tuæ cordi tuo imprimat, & ostendat, qui

A donet lætitiã in corde tuo, & de rore cæli, si non continuè, tamen sæpissimè mentem tuam impinguet. Robur vitæ, ut quod per naturam tibi est impossibile, per gratiam eius non solùm possibile, sed etiam facilè fiat. Scientiæ lumen, ut cùm omnia benefeceris, te servũ inutilẽ putes, & quidquid boni in te inveneris, illi tribuas, à quo omne bonũ est, sine quo nõ parũ aliquid, sed nihil omnino potes incipere, nec perficere.

ET NOSTIS OMNIA] quæ scilicet jam dixi de retinenda fide, de cavendis Antichristis, de Antichristo venturo. *omnia* ergo intellige accommodè, quæ fideles docentur, quæque eos scire convenit. Clarum enim est nec fideles, nec Doctores, nec ipsum Johannem & Apostolos scivisse omnia omnino. Unde Syrus vertit, *discernitis unumquemque hominem*, putà, ut Beda, *discernitis inter probos & improbos*, inter Christianos & Antichristianos. Simili modestia & phrasi ait Paulus 1. Thes. c. 5. 1. *De temporibus & momentis non indigetis ut scribamus vobis: ipsi enim diligenter scitis*. Et S. Petrus epist. 2. c. 1. 12. *Incipiam vos semper commonere de his, & quidem scientes confirmatos vos in præsenti veritate.*

NON SCRIPSI VOBIS QUASI IGNORANTI- VERS. 11.
B BUS VERITATEM, SED QUASI SCIENTIBUS EAM] Solent magistri laudare ingenium & scientiam discipulorum ut eos sibi concilient, & ad acrius studendum extimulent. Ita hic facit S. Johãnes, simulque insigne dat specimen modestiæ, q. d. Non hæc eò scripsi ut vos doceam, sed ut doctos confirmem & commonefaciam, *tanquam in memoriam vos reducens*; uti in simili ait Paulus Rom. 15. 15.

ET QUONIAM (quòd) OMNE MENDACIUM EX VERITATE NON EST] Repete τὸ *scientibus*. q. d. Scripsi hæc vobis scientibus veritatem; ideoque pariter scientibus quòd mendacium ex veritate non est: mendacium vocat nõ Ethicum, quod est contra mentem loqui; sed Theologicũ, quod est error, falsitas, hæresis. Indicat fontem hæresis & hæreticorum, quos Antichristos nominavit. q. d. Hæreticorum dogmata sunt errores & mendacia, ideoque non manant à Deo & Christo, qui est prima veritas, sed à diabolo qui est mendax & pater mendacij, hoc est, omnis hæresis & erroris, Johan. 8. 44. *Qui mentitur non est ex Christo*, ait Beda. unde colligit S. August. *Ecce*, inquit, *admoniti sumus quomodo cognoscamus Antichristum. Quid est Christus? Veritas ipse dixit: Ego sum veritas*, Johan. 14. 6. *Omne autẽ men-*
C *dacium non est ex veritate; omnes igitur qui mentiuntur non sunt ex Christo*. Vide S. Aug. l. Contra mend. c. 18. Nota hebraismum, *omne non*, id est, nullum mendacium est ex veritate. Aliter id accipiunt Logici in suis æquipollentiis: nam *non omne*, vel *omne non*, eis idem valet quod *aliquod non*; ut, omnis homo non est doctus, vel, non omnis homo est doctus, idem est quod aliquis homo non est doctus. Sed secùs se res habet apud Hebræos. Sic ait Eccl. c. 7. 14. *Noli velle mentiri omne mendacium*, id est, nullum mendacium velis mentiri: *Non erit impossibile apud Deum omne verbum*, Luc. 1. 37. id est, nulla res erit Deo impossibilis.

QUIS EST MENDAX (per antonomasiam, putà men- VERS. 12.
dacissimus) NISI IS QUI NEGAT, QUONIAM (quod) JESUS EST CHRISTUS] Ita Romani, sed alij Latini, Græci & Syri codices addunt *non*, Ĺ guotque, *quoniam Jesus non est Christus*. Nam duplex negatio apud Hebræos magis negat, licèt apud Latinos affirmet. Perperam aliqui apud Hugonem legunt: *quoniam Jesus non est homo* Explicat quodnam *mendacium* intelligat, nimirum gravissimum in fide & religione, adeoque in fidei summa & capite, putà hæresim
D Antichristianorum, qui negabant hunc hominem, scilicet Jesum esse Messiam & Christum, ac consequenter esse filiũ Dei, uti negabant Simon, Ebion, Cherintus, aliique Judaizantes prisci, æquè ac moderni, contra quos S. Johannes tam Evangeliũ, quam epistolam conscripsit. *In hujus enim comparatione mẽdacij*, ait Beda *cætera aut parva videntur, aut nulla*. Quid enim mendaciùs aut perniciosiùs dici fingiq; potest, quam quòd Jesus non sit Christus, id est, redemptor & salvator mundi? hoc enim est præcidere omnẽ fidẽ & spẽ salutis. Talis ergo est mendax per excellentiam, quia falsarius, hæreticus, sacrilegus, atheus, Antichristus. Hoc significat hic *mendax*, alioqui mendax Latinis propriè dicitur qui contra mentem loquitur, aliud sciens vel cogitans, aliud proloquens: sed & hi contra mentem loquebantur, quia Jesum esse Christum sciebant, vel scire debebant.

Audi Tert. lib. de Præs. c. 33. *Johannes*, inquit, *in epistola eos maxime Antichristos vocat, qui Christũ negarent in carne venisse, et qui nõ putarent Jesũ esse Filiũ Dei. Illud Marcion, hoc Ebion*

vindi-

vindicavit. & Oecum. *Simon*, ait, *alium Iesum, alium Christum afferebat; Iesum videlicet, qui ex S. Maria ortus fuerat; Christum, qui in Iordanem de cælo descenderat.* Et Cyrill. Catechesi 6. *Ex nobis*, ait, *prodierunt, sed non erant ex nobis. Horum dux & omnis hæreseos inventor & auctor est Simon Magus. Hic autem cùm esset Romæ, posteaquam ab Apostolis eiectus est, & Græcam Selinem quamdam meretricem circumducens, ore nefando primus ausus est dicere se ipsum esse Deum, qui in monte Sina tamquam Pater apparuit; ac deinde apud Iudæos non in carne, sed in imagine tamquam Christus Iesus visus est; atque postea tamquam Spiritum sanctum à Christo mittendum se esse promissum. Et ita seduxerat civitatem Romanam, ut Claudius illi statuam erexerit, cum ea inscriptione in lingua Romana, Simoni Deo sancto.*

Anabaptistarum vesania,

Porrò, quam fanaticos, infulsos & insanos Antichristos hoc sæculo produxerit hæresis, liquet ea Historia Anabaptistarum Arnoldi Meshovij, in qua inter alia lib. 1. cap. 17 narrat Carolstadium eorum parentem ex Theologiæ Doctore se fecisse agricolam & aratorem, eò quòd diceret, cuique ex labore manuum esse vivendum, juxta legem Dei Genes. 3. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo;* ac tandem tradit eum à diabolo abreptum, nusquam deinceps comparuisse. Cap. verò 19. narrat Jacobum quemdam jactitasse se esse Christum, & duodecim Apostolos instituisse, qui miris fraudibus & imposturis populo imponebant, ac tandem hosce sycophantas in Silesia à matrona nobili mappam ad sacrificandum postulasse. *At mulier*, inquit, *fasciculum telæ illis obtulit. Tunc illi: Hanc nobiscum accipiemus, & Christus tibi benedicet, ut tibi linum abundantiùs crescat. Ostende aliam si habes. Quam cùm similiter accipere vellent, mulier recusavit, maritum timens. Illi autem frustulum fomitis cum igne in telam clam involventes, mulieri reddiderunt. Itaque cista à tela, à cista verò domus accensa conflagravit. Viro domum reverso uxor ob Christum cum Apostolis male tractatum, hoc sibi juste contigisse dixit. At vir ira excandescens: Latro hic, inquit, nequissimus, & non Christus fuit. Itaque cum vicinis eos insequuntur, & in quadam villa assequitur. Tum pseudochristus ad illum, qui vocatur Petrus, dixit: Iam mea passio Petre, calixq; quem bibiturus sum appropinquat. Cui Petrus: Et mihi, ut video, Domine imminet. Ille verò dixit: Petre ego aliter non possum nisi per fenestram hanc evadere; tum Petrus: Et ego te quoad vivam non derelinquam, sed quocumque fugeris sequar. Ergo per fenestram aufugit: cæteri quoque Apostoli quà potuerunt enaserunt. Rustici eos secuti baculis fustibusq; ceciderc, dicentes: Prophetiza nobis Christe cum tuis Apostolis, qua in silua baculi isti creuerint. Ergo plagis emendati, vitam suam emendarunt, dicentes: Difficile est nobis Christi passionem Apostolorumq; tormenta subire.*

Deinde libr. 2 cap. 15. narrat extitisse mulierem Abacellam nomine, quæ cùm ceteros Anabaptistas Spiritum sanctum jactitare, quodque ab eo interpretationem sacræ Scripturæ discerent, audiret; ipsa quoque novi Testamenti surrepto in manus codice sacrarum Litterarum sensum cœpit populum docere, atque cùm ad eum locum pervenisset, apud Deum nihil esse impossibile, Christum se verumque mundi Messiam, id possibile rata, constituit, coniunctis sibi ex fratrum grege viris duodecim, quibus ad propagandum Evangelium velut Apostolis uteretur. Hi foris nonnumquam egrediebantur, ac rusti agricolis Messiæ suæ doctrinam prædicabant. Libr. 5. cap. 11. narrat Johannem Mathiæ arte pistorem, patria Harlemensem finxisse se esse Henoe, missumque à Deo ut quasi verissimus Dei testis fidelem in Hollandia populum ad novam Hierosolymam convocaret. Inter alia enim paradoxa docebat Christi regnum ante diem judicij civile in terra futurum, in quo soli Sancti, regibus ferro & vi sublatis, dominarentur; id autem regnum esse jam cœptum Anabaptistarum. Libr. 7. toto narrat Johannem Bocoldum sartorem Leidensem occupasse urbem Monasteriensem in VVestphalia, ibique se regem creasse, ac Christum nominasse, duodecim Apostolos elegisse, ut vicinos ad novum Messiam adorandum advocarent; sed post horrenda dogmata & flagitia, expugnata ab urbis Episcopo orbe, candentibus laniamentis toto corpore laceratum, meritas sacrilegiorum suorum pœnas dedisse.

HIC EST ANTICHRISTUS QUI NEGAT PATREM ET FILIUM] quia negando Christum esse Filium Dei, negant Deum eius esse Patrem, ut sequitur. Pater enim & Filius sunt correlativa, quorum lex est, ut mutuo se ponant & tollant. Filius enim est Patris Filius, & Pater est Filij Pater. Posito ergo uno ponitur & alterum; sublato uno necessariò tollitur & alterum. Oecumen. opinatur hic perstringi Valentinum, *qui alium esse patrem innominabilem asserebat, præter eum qui pater Christi diceretur. Iidem verò hæretici*, inquit, *Filium quoque negant, dum hominem solùm esse ipsum, & non natura Deum affirmant.* Sic & Basilides alium quemdam Patrem confixit, à quo νοῦς id est *mens*, inde λόγος, id est *verbum*, productum sit. De quo Iren. libr. 1. cap. 23. Tertull. de Præscript. Epiphan. hæresi 24. & alij.

OMNIS QUI NEGAT FILIUM, NEC PATREM HABET (tamquam in quo maneat, nec tamquam manentem in se, ait Caietan. quia generationem eius æternam non credit, ait Dionys.) QUI CONFITETUR FILIUM ET PATREM HABET.] ita Roman. & Latini omnes, ac Syri & Græci multi: nonnulli tamen delent τὸ *qui confitetur Filium & Patrem habet.* VERS. 23.

HABET] scilicet in mente & fide, ac consequenter in ore & confessione, id est ut Syrus vertit, credit, vel confitetur Patrem. Alludit ad illud Evangel. cap. 5. 37. *Verbum eius* (Patris) *non habetis in vobis manens, quia quem misit ille, huic vos non creditis*, ubi pariter τὸ *habetis*, exponit per *creditis*. Simili phrasi dixit cap. 1. v. ult. *Verbum eius non est in nobis.* & hoc cap. v. 5. *In hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Qui dicit se in ipso manere*, &c. & v. 24. *Vos quod audistis ab initio in vobis permaneat.* Per fidem enim, spem & charitatem Deus Pater; Filius & Spiritus manent in nobis, ac consequenter eos habemus in nobis; sicut templum in se habet, & continet Eucharistiam, anima enim sancta realiter est templum Dei inhabitantis.

Perstringit hæreticos judaizantes: Judæi enim negant mysterium S. Trinitatis. Dicunt enim unum tantùm esse Deum, in una dumtaxat persona, æquè ac in una dumtaxat natura existentem, ac consequenter negant Christum esse Deum, Deique Filium. Unde Christus in Evangelio S. Johannis passim contra eos disputat, probatque se esse Filium unigenitum Dei Patris. unde cap. 3. 35. c. 5. v. 18. & seq. & v. 36. usque ad finem capitis, c. 6. 58. &c. *Si enim*, ait Oecumen. *Patrem novissent, eum quoque Filij unigeniti Patrem esse procul dubio percepissent.* Præsertim, quia qui ignorat Trinitatem, ignorat & Deitatis naturam, eam scilicet esse tam plenam & fœcundam, ut personarum pluralitatem exposcat, & tribus se communicare efflagitet, adeò ut si unam personam sustuleris, totam divinitatem sustuleris, & hoc significat hic S. Johannes. Simili modo ait Christus Philippo: *Philippe qui videt me, videt & Patrem* &c. *Non credis quia ego in Patre, & Pater in me est?* Johan. 14. 9. Qua sententia significatur & pluralitas personarum, & identitas essentiæ divinæ, & ac intima & perfecta inhabitatio unius personæ in alia, & è converso, quam Damascenus lib. 1. de Fide c. 11. vocat περιχώρησιν, ac ex Damasceno Doctores Scholastici *circumincessionem*. De quo sublimi mysterio sublimiter disputat S. August. lib. 6. de Trinit. c. ult. S. Hilar. libr. 4 de Trinit. Ambrosiaster in epist. 2. ad Corinth. cap. 13. *Singula*, ait S. August. *sunt in singulis* (personis) *& omnia in singulis, & singula in omnibus, & omnia in omnibus, & unum omnia.*

Περιχώρησις S. Trinitatis.

Denique S. Cyprian. de Exhort. mart. cap. 5. & Hilar. lib. 6. de Trinit. ultima verba sic legunt: *Qui habet Filium, & Filium & Patrem habet*, scilicet benevolum & favorem. Sic quoque legit S. August. sed explicat de cultu & veneratione. q. d. Qui colit Filium, colit & Patrem; nequit enim colere Patrem, qui non colit Christum eius Filium, juxta illud: *Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum*, Johan. 5. 23.

VOS QUOD AUDISTIS AB INITIO, IN VOBIS PERMANEAT] Est Hebraica verborum traiectio, quam latinè sic ordines: quod vos audistis ab initio, id in vobis permaneat. q. d. Constanter perseverate in fide; doctrina & vita Christiana, quam primitus accepistis: sic enim vera fides manebit in vobis, & vicissim vos manebitis in vera fide, religione & cultu Dei. Quare si *quis evangelizaverit, præter quam quod accepistis, anathema sit*, ait Paulus Gal. 1. 9. Ideoque *doctrinis variis & peregrinis nolite abduci*, Hebr. 13. 9. Præclarè S. Cyp. epist. 40. Ad- VERS. 24.

moneo, inquit, *pariter & consulo ne perniciosis vocibus temere credatis, ne fallacibus verbi consensum facile commodetis, ne pro luce tenebras, pro die noctem, pro cibo famem, pro potu sitim, venenum pro remedio, mortem pro salute sumatis.*

SI IN VOBIS PERMANSERIT QUOD AUDISTIS AB INITIO (eo modo quo jam explicui,) ET VOS IN FILIO ET PATRE MANEBISTIS] q.d. Adhærebitis Filio & Patri per veram fidem, spem & charitatem, quod v. præc. dixit: *Qui confitetur Filium, & Patrem habet*, adde & Spiritum sanctum, quia hic in Patre & Filio includitur. Pater enim & Filius sunt spiratores Spiritus sancti, unde in plena sui ratione & essentia includunt vim spirativam, imò actualem spirationem Spiritus sancti. S. Johannes tamen non nominat Spiritum sanctum, sed Filium & Patrem, quia de Spiritu sancto tunc nulla erat quæstio, sed dumtaxat de Filio, putà Christo, & consequenter de Patre. Simoniani enim & Cerinthiani negabant Jesum esse Deum, Deique Filium. Hinc & Filium præponit Patri, præsertim quia *nemo venit ad Patrem nisi per Filium*, Johan. 14. 6. *Nullus enim divinæ gloriæ celsitudinem videbit, nisi qui per sacramenta humanitatis, quam Filius suscepit, renatus est*, ait Beda & Thomas Anglicus.

Porrò ex eo quòd *vos in Filio & Patre manebitis*, vicissim Filius & Pater manebunt in vobis. Nam, ut explicat Oecumen. *In Filio*, inquit, *& Patre manebitis, hoc est, coniunctionem & communicationem cum eo habebitis*, juxta promissum Christi Johan. 14. 23. *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Quo loco Augustinus: *Ecce*, inquit, *facit in Sanctis cum Patre & Filio sanctus etiam Spiritus mansionem, intus utique tamquam Deus in templo suo. Deus Trinitas, Pater & Filius & Spiritus sanctus veniunt ad nos, dum venimus ad eos: veniunt subveniendo, venimus obediendo; veniunt illuminando, venimus intuendo; veniunt implendo, venimus capiendo, ut sit nobis eorum non extraria visio, sed interna; & in nobis eorum non transitoria mansio, sed æterna.*

Vers. 25. ET HÆC EST REPROMISSIO, (id est, res promissa,) QUAM (Vatabl. legit *quæ*; sed græcè est ἣν id est *quam*) IPSE POLLICITUS EST NOBIS, (si in ipso maneamus) VITAM ÆTERNAM] S. Augustin. legit, *vita æterna*, idque clarius est & latinius. Est antiptosis Hebraica. Similis est v. 27. *Unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis: unctionem*, id est unctio, & in Evang. c. 14. 24. *Sermonem*, id est sermo, *quem audistis*, & psal. 117. 22. *Lapidem*, id est lapis, *quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Simile est apud Latinos, ut apud Terent. prol. Andr. *Populo ut placerent quas fecisset fabulas*, & Virgil. *Urbem*, id est urbs, *quam statuo vestra est.*

Antiptosis S. Scripturæ.

Aliter Gagneius: Manere, inquit, in Filio & Patre promissio est, quam nobis pollicitus est in Evangelio orans pro nobis Patrem Dominus Johan. 17. 20. *Non pro eis rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint.* Bene ergo ait de hoc Johannes, Hæc est promissio quam pollicitus est nobis, quæ quidem est vita æterna: vita enim æterna est manere in Deo, eoque frui hic per gratiam, in futuro per gloriam. Huc accedit Oecum. qui τὸ &: accipit, ut causale pro *quia* q. d. Manebitis in Filio & Patre, quia hoc ille pollicitus est, cum vitam æternam pollicitus est. Verùm prior sensus simplicior & germanior est.

Acer hic est stimulus, quem fidelibus ad constantiam in fide contra hæreticos, & omnem virtutem dat S. Johannes, nimirum promissio & merces vitæ æternæ: *Memoria promissæ mercedis perseverantem te faciat in opere*, ait Beda. *Videamus*, inquit S. August. *quid promisit. An argentum? An possessiones? An amœna prædia? Non est hæc merces ad quam nos hortatur, ut in labore duremus. Quid igitur merces ista? vita æterna.* Subjicit deinde Deum promissis jungere minas, ac ni pareamus minari mortem æternam, imò ignem æternum. *Minatur*, ait, *mihi potens homo, ut aliquid mali faciam: quid minatur? Carceres, catenas, ignes, tormenta, bestias: numquid ignem æternum? Exhorresce quod minatur Omnipotens, ama quod pollicetur Omnipotens, & vilescit omnis mundus, sive promittens, sive terrens.*

Vers. 26. ET VOS UNCTIONEM QUAM ACCEPISTIS AB EO, MANEAT IN VOBIS] Est hyperbaton sive verborum trajectio, quæ sic clarè ordinanda est: *Et quam vos accepistis unctionem ab eo, maneat in vobis*; ita enim non solùm Hebræi sed & Latini loquuntur, ut ostendi v. 25. unde nonnulli codices clarè pro *unctionem* legunt, *unctio*. Sic & Syrus, *Sed & vos*, inquit *si permanserit vobiscum illa unctio, quam accepistis ab eo, necesse non habetis ut quis vos doceat. Unctionem* vocat gratiam Spiritus sancti, putà donum sapientiæ & intellectus fidelibus inditum in baptismo, & auctum in Confirmatione: hæc enim gratia & sapientia ungit imbuitque animam quasi unguentum spirituale fragrantissimo odore & sapore rerum divinarum; atque ac unguentum corporale, putà chrisma ungit imbuitque corpus fragrantia corporali. Vide dicta v. 20.

ET NON NECESSE HABETIS UT ALIQUIS DOCEAT VOS, SED SICUT UNCTIO EIUS DOCET VOS DE OMNIBUS] Subaudi, *manete in eo*, uti post brevem parenthesin subdit S. Johannes. Aliqui codices supplent, *ita faciatis*. Agit contra pseudoapostolos, putà hæreticos, quos v. 18. vocavit Antichristos. Idipsum S. Johannes clarè v. præc. significavit, dicens *Hæc scripsi de his qui seducunt vos.* Sensus ergo est, q. d. Nõ est necesse ut pseudoapostoli & hæretici vos doceãt verã fidẽ & doctrinã. Jam enim eam didicistis ab ipsis Christi Apostolis, cooperante unctione Spiritus sancti, quem in baptismo & magis in Confirmatione accepistis; necesse est enim ut quod Apostoli foris per vocem docent, idipsum Spiritus sanctus interiùs per gratiam & illuminationem vos doceat, juxta illud Isaiæ 54. 13. *Ponam universos filios tuos doctos à Domino*; quod S. Johannes Evang. cap. 6. 45. vertit, *& erunt omnes docibiles Dei.* Deus enim est *qui docet hominem scientiam*, psal. 93. 10. In hac ergo doctrina quam Apostoli exteriùs, Spiritus sanctus interiùs vos docuit, manete & perseverate. Vide Bellarm. libr. 3. de Verbo Dei cap. 3. & sequ. ubi & addit: *Simile*, inquit, *esset, si Catholicus Catholicis quos perturbarent hæretici, scriberet. Non necesse habetis, ut Lutheranus aut Calvinista doctrinam vos doceat Christianam; quia quæ vos oportet scire, plenè didicistis & tenetis ex prædicatione Ecclesiæ, adjuvante unctione Spiritus sancti.*

Simili modo S. Petrus hortatur fideles ad constantiam in fide, dicens epist. 1. c. 5. 12. *Breviter scripsi vobis, obsecrans & contestans hanc esse veram gratiam Dei, in qua & statis.* & Paulus Coloss. 1. 6. *Cognovistis gratiam Dei in veritate, sicut didicistis ab Epaphra charissimo conservo meo.* Ita interpretes ac S. August. unctionem hanc explicant: *Quantum ad me pertinet*, inquit, *omnibus locutus sum, sed quibus unctio illa intus non loquitur, quos Spiritus sanctus intus non docet, indocti redeunt. Magisteria forinsecus adjutoria quædam sunt, & admonitiones; cathedram in cælo habet, qui corda docet: de Domino dico. Propterea ait & ipse in Evangelio: Nolite vobis dicere magistrum in terra, unus est magister vester Christus; ipse vobis intus loquatur, quando nemo hominum illic est; quia etsi aliquis est à latere tuo, nullus est in corde tuo; & non sit nullus in corde tuo Christus sit in corde, unctio ipsius sit in corde; ne sit in solitudine cor sitiens, & non habens fontes, quibus irrigetur interior; ergo magister est qui docet, Christus docet, inspiratio ipsius docet. Ubi illius inspiratio, & illius unctio non est, forinsecus inaniter perstrepunt verba.* Et S. Gregor. hom. 30. in Evang. citans hæc verba S. Johan. illaque Evangelij ejusdẽ explicans, *Ipse vos docebit omnia. Quia nisi idem Spiritus*, ait, *cordi adsit audientis, otiosus est sermo doctoris.* Mox autem rectè subdit: *Non ergo docenti homini tribuat, quod ex ore docentis intelligit, quia nisi intus sit qui doceat, doctoris lingua exterius in vacuum laborat. Ecce unam loquentis vocem omnes pariter auditis, nec tamen pariter sensum auditæ vocis percipitis. Cùm ergo vox dispar non sit, cur in cordibus vestris dispar est vocis intelligentia, nisi quia per hoc quod vox loquentis communiter admonet, est magis interior qui de vocis intelligentia quosdam specialiter docet?*

Frustra docet doctor, nisi intus doceat Spiritus sanctus.

Quod ergo ait, *Unctio eius docet vos de omnibus*; commode accipe *de omnibus*, scilicet jam dictis, quæ audistis & scitis, putà de omnibus articulis fidei contra hæreticos retinendis ceterisq; quæ quemlibet fidelem scire oportet; quæ proinde quisque docetur & discit in prima sua catechesi & instructione. Quod olim exactè faciebant fideles in primitiva Ecclesia: loquitur enim *scientibus*, ut ipse ait vers. 21. Alioqui enim non eguissent doctoribus & Pastoribus, & frustra eos hac epistola doce-

doceret S. Johannes, uti rectè arguit hic ipsemet Beza, ne quis hoc S. Johannis loco abutatur, & contendat spiritum privatum singulorum esse interpretem S. Script. & judicem controversiarum fidei. Talibus enim intonans comminatur Deus, *Væ prophetis insipientibus qui sequuntur spiritum suum, & nihil vident*, Ezech. 13. 3.

Addunt aliqui hæc scribi à S Johanne toti Ecclesiæ, in qua multi erant sapientes & illuminati à Deo, qui proinde docti erant de omnibus, ut & ipsi alios rudiores docerent. quasi dicat O fideles, non est quòd vos doceant hæretici; Ecclesia enim vestra, vestrique doctores plenè à Spiritu sancto docti sunt de omnibus; ipsos ergo adite, ipsi vos docebunt de omnibus ad fidem & salutem necessariis.

Denique pro *unctio ejus*, scilicet Christi & Spiritus sancti, Græca pleraque legunt τὸ αὐτὸ χρίσμα, id est, *ipsa unctio*. unde Syrus vertit *sed sicut illa unctio à Deo est, ipsa vos docebit de omnibus*. Rursum per chrisma, id est *unctionem*, aliqui accipiunt Christum, id est, unctum & ungentem. q. d. Christus per se & suos vos ungens, id est, imbuens & instruens, docebit de omnibus, non Antichristi. Sic Daniel 9. 26. *Occidetur Christus*, Septuag. pro *Christus* vertunt, *chrisma*, scilicet per abstractum *chrisma* significantes concretum *christus* Unde quod sequitur. *Et verum est*, Tigurin. vertit, *& verax est*, scilicet Christus. sic & S. August. legit, *& verax est*, *& non mendax*.

Et verum est, et non mendacium] Græcizat interpres; quia enim χρίσμα Græcis est neutrum, hinc pariter epithetum Latinum neutrum ei dedit, scilicet *verum*. q. d. Hoc chrisma verum est, putà hæc unctio vera est, & non mendax. Secundò & simplicius, hæc accipias technicè q. d. *Et*, id est *quia*, verum est, quidquid docet hæc unctio, & nullum est mendacium in iis, hinc securè ei auscultate in omnibus, in iisque manete & persistite usque ad mortem. Solent Hebræi asseverationem firmare per negationem contrarii, ut, *confessus est, & non negavit*, id est, planè plenèque confessus est Johannes se non esse Messiam, Johan. 1. 20. Sic hìc, *verum est & non mendacium*, id est. verissimum est, & alienissimum ab omni mendacio & falsitate.

Et sicut docuit vos. Et ponitur pro *igitur*, ait Vatabl Hebræis enim *vau* pro sola est conjunctio, quæ æquivalet ceteris Latinorum & Græcorum q. d. Cùm omnia quæ docet unctio sint vera, careantque omni mendacio & falsitate; igitur sicut illa docuit vos, manete in eo] id est, in illius doctrina & fide perseverate. Gaudet Johannes verbo manendi. Pro *manete* græcè est μενεῖτε, id est *manebitis*, hoc est, manete. Græci enim, æquè ac Latini & Hebræi sæpè futurum usurpant pro imperativo. Adde, quidam codices legunt μένετε in imperativo id est *manete*.

Vers. 28. Et (id est igitur, idcirco) nunc filioli] Vox familiaris S. Johanni, utpote seni, patri & patriarchæ suorum amantissimo, ipsique quasi filiis charissimis hac paterna voce blandienti.

Manete in eo] quod scilicet vos docuit unctio Christi & Spiritus sancti, putà in orthodoxa fide, doctrina & vita Christiana constanter perseverate, nec hæreticorum blandiloquentia vos abduci in heresin, vel errorem abduci sinatis. Sollicitè inculcat fidelibus inter tot exorientes indies hæreses & hæreticos, in christianismo constantiam & perseverantiam, ob periculum apostasiæ, quia inter omnes virtutes sola perseverantia coronatur.

Ut cum apparuerit Christus (in gloria judicaturus orbem in fine mundi) habeamus fiduciam] παῤῥησίαν, id est libertatem, securitatem, fiduciam, loquendi audaciam; cùm ceteri sibi malè conscii trepidabunt & obmutescent; juxta illud Sap. 5. 1. *Tunc stabunt justi in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt*. Nam, ut ait Paulus Coloss. 3. 4. *Cùm Christus apparuerit vita nostra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria*, Quare quod ait S Basilius hom. 11. Hexaem. *Abraham quoque timebit in judicio, & agoniam patietur*, per exaggerationem dictum est, tantumque significat summum judicii & examinis in eo futuri rigorem, indeque pavorem, si videlicet illud in se spectes, juxta illud S. Petri epist. 1. c. 4. 18. *Si justus vix salvabitur, impius & peccator ubi parebunt?* Nam alioqui si spectes Dei gratiam & clementiam, illa Sanctos omnes assecurabit de sua salute & gloria; nam ipsa ante examen discernet illos à reprobis, eosque constituet a dextris, quasi amicos dilectos & electos suos.

Et non confundamur ab eo in adventu ejus] q. d. Ne pudefiamus utrique, scilicet tam vos si à doctrina Christi aberretis, quàm nos Apostoli & Pastores, quòd vos in ea non conservaverimus: sicut enim eruditio & probitas discipuli laus est & decus magistri, sic imperitia & improbitas discipuli probrum est & dedecus magistri. S. Basil. ad illud psalm. 33. *Timorem Domini docebo vos*, docet acerbissimam damnatis pœnam fore pudorem & confusionem æternam quam subibunt coram Christo & angelis sanctis, dæmonibus, cetetisque damnatis in die judicii, adeò ut damnati mallent manere & ardere in gehenna, quàm inde egredi in vallem Josaphat ad judicium hoc sibi tam probrosum & infame subeundum. Unde dicent *montibus & petris, Cadite super nos; & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni: quoniam venit dies magnus iræ ipsorum, & quis poterit stare?* Apocal. 6. 17. Pudoris causæ erunt, quod Christus peccata omnia etiam pudenda, infamia & horrenda, licèt secretissima & sola mente commissa, coram toto mundo publicabit? quòd Sanctos in hac vita à se contemptos, vexatos & occisos videbunt super se elevatos in gloria, suosque esse judices, ac se pariter condemnare; quòd tam fuerint stulti, ut exili voluptate emerint æternum hoc probrum; quòd peccata & gehennam modica pœnitentia. & confusione confessionis expiare neglexerint, &c. Hoc est quod ait Isaias ultimis verbis suæ prophetiæ: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt usque ad satietatem visionis omni carni*, & Daniel. 12. 2. *Qui dormiunt in terræ pulvere evigilabunt, alii in vitam æternam, & alii in opprobrium, ut videant semper*.

Notat S Cyrill. catechesi 3. mystag. fideles in Confirmatione ungi in fronte, quæ sedes est pudoris. ne pudeat eos confiteri nomen Christi, neve aliquid pudendum committant. ob quod confundantur in die judicii. Præclarè S. August. hic: *Fidelis*, inquit, *est qui promisit, non te fallit, tantùm tu noli deficere, sed expecta promissionem: non enim novit fallere Veritas, tu noli esse mendax, ut aliud profitearis, aliud agas. Tu serva fidem, servabit ille pollicitationē; si autem non tu servaveris fidem, tu te fraudasti, non ille qui promisit*. Et Oecumen. *Quid illustrius atque admirabilius esse unquam poterit, quàm cùm apud quem labores nostros relaturi sumus, apud eum cum fiducia id faciemus, nulloque pudore in adventu ejus perfundemur?*

In adventu ejus] ἐν τῇ παρουσίᾳ, id est, *in apparitione*, in manifestatione, in illustratione illius, cùm scilicet gloriosus apparebit, eritque judex omnium hominum. *Videmus enim nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, 1. Corinth. 13. 12.

Si scitis (id est, quia scitis, vel cùm sciatis, quandoquidem sciatis. ita Dionys.) quoniam justus est (Christus judex, de cujus adventu jam egit) scitote quoniam et omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est] Dat modum & medium, quo in die judicii non confundamur coram Christo judice, sed habeamos fiduciam, si nimirum faciamus justitiam, id est, opera justa & sancta, quæ Christo justo judici offeramus. Vers. 29.

Ne quis enim putaret solam fidem orthodoxam sufficere, uti docebat Simon Magus, & moderni hæretici, addit hìc requiri quoque justitiæ opera. q. d. Cùm Christus futurus judex non tantùm qua Deus, sed & qua homo, sit justus antonomasticè, id est justissimus & sanctissimus, tum in se, tum in ferenda sententia; utique amat eos qui sunt justi, faciuntque opera justitiæ, pro eisque feret sententiam justam & salutiferam. Judicis enim justi est judicare de operibus cujusque, & bonis addicere præmium, malis pœnam. Qui ergo facit justitiam, in die judicii coram ipso non confundetur, sed habebit omnimodam fiduciam, quia judici suo justo similis, imò ex ipso natus est, hoc est, ipsius filius & heres est. Quare non confundetur in ejus adventu, sed fidenter eum expectabit, certus se per eum fore hereditatis æternæ participem. Nam *si filii, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Christi*, Roman. 8. v. 17 Omnis enim justitia nostra manat à justitia, sanctitate & gratia

Chri-

Christi. *Justitiam* hic non specialem, sed generalem accipe, quæ est complexio omnium virtutum, à qua justi, sancti, Deo grati, amici & filii denominamur. Alludit ad illud Evang. c. 1. 12. *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Porrò nullum certius est argumentum, quòd quis natus sit ex Deo, quam si factis & moribus Deum exprimat veluti lineamentis. Notat Primò, Didymus dici, *qui facit* in præsenti; non qui *fecit*, aut *faciet*: quia bona radix bonos dat fructus in præsenti; quia ergo per justitiam & gratiam ex Deo renascimur, & sumus divinæ consortes naturæ, ut ait S. Petrus 2. epist. c. 1. 4. (realiter enim participamus Dei substantiam per gratiam supernaturalem & divinam, quæ summa est participatio divinitatis) hinc pariter nativitatem hanc & vitam divinam per opera vitalia divina, putà per opera justitiæ, in præsenti semper ostendere debemus. Sicut enim non est homo vivens, qui in præsenti opera vitæ humanæ non edit, putà qui non comedit, non ambulat, non respirat, non loquitur, non ratiocinatur: ita pariter non est justus, nec

B renatus aut vivens ex Deo, qui opera justa & divina non edit, præsertim quia filii est imitari patrem. Cum ergo Deus justus justitiam ubique faciat, & nos eius filii eamdem ubique facere debemus.

Notat Secundò, noster Salmeron, generationem hanc divinam similem esse generationi carnali & humanæ. Sicut enim hæc fit ex viro & femina, sic & illa quodammodo: Christus enim qua homo patiens, parturiit nos cum summo dolore: idem qua Deus, agit & producit in nobis gratiam & justitiam, per quam renascimur in filios Dei.

Notat Tertiò, Oecumen. justos à Deo gigni, ut & ipsi progignant & procreent alios sibi similes; *quippe cùm justus*, inquit, *etiam justos procreet ac gignat*, uti homo generat hominem, bos bovem. & Didymus: *Operantem*, ait, *justitiam commendat virtus, cùm sit scilicet actualis;*

A *nullus itaque antequam faciat quæ virtutis sunt, justus est; sed neque dum cessaverit operari.* intellige in actu exercito, non signato.

Denique S. Augustinus iustitiam perfectam esse docet in angelis, inchoatam in hominibus: *In angelis sanctis*, inquit, *nullo lapsu aversis, nulla superbia cadentibus, sed manentibus semper in contemplatione Verbi, & nihil aliud dulce habentibus, nisi à quo creati sunt, in ipsis perfecta justitia est; in nobis autem ex fide cæpit esse secundùm spiritum.* Et mox: *Initium justitiæ nostræ confessio peccatorum. Cæpisti non defendere peccatum tuum? jam inchoasti justitiam, perficietur autem in te, quando nihil aliud facere delectabit, quando absorbebitur mors in victoriam: quando nulla concupiscentia titillabit, quando non erit luctamen cum carne & sanguine, quando erit corona victoriæ, & triumphus de inimico. Tunc erit perfecta justitia. modò adhuc pugnamus; si pugnamus, in stadio sumus, ferimus & ferimur: sed qui vincat expectatur. Ille autem vincit, qui & quod ferit, de viribus suis non præsumit, sed de hortatore Deo.*

Justi ergo æmulantur angelorum iustitiam, ut mentem ab omnibus terræ fæcibus, ac amorem ab omnibus

B creaturis avellentes, eum universum conferant in Creatorem, eum in omnibus tam prosperis, quàm adversis amando, colendo, laudando, gratias agendo: ut eorum vox & vita, æquè ac crux & passio, non sit aliud quàm continua & assidua Dei laus. Talis enim est vox & vita angelorum, de quibus ait Job cap. 37. 7. *Ubi eras cum me laudarent simul astra matutina, & jubilarent omnes filii Dei?*

Insuper Christiani ex Christo renati æmulentur Christum, ac proinde *loquantur ut oracula, vivant ut numina*, quia Christus ex Deo natus, & ex Virgine renatus, *locutus est ut os & oraculum Patris, ac vixit ut numen.* Ita hominum, etiam peccatorum, corda ferient, convertent, gignentque Christo instar Sancti Basilii, de quo scribit S. Gregorius Nazianzenus orat. in eius funere: *Sermo Basilii erat tonitru, quia vita ejus erat fulgur.*

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ostendit quàm præstans sit nova ex Deo nativitas & filiatio ex fine & mercede, quæ est gloria æterna, in qua similes ei erimus. Ad illam retinendam, & hanc consequendam modum præscribit. Primum, studium sanctitatis, & fugam peccati: quia qui natus est ex Deo, peccatum non facit; qui verò facit peccatum, ex diabolo est. Secundum, v. 11. amorem fraternum, ut diligamus invicem non verbo, neque lingua, sed opere & veritate. Denique v. 20. docet horum omnium fructum, scilicet eum qui puro est corde, amatque fratres, ac Dei mandata custodit, omnia quæ postulat à Deo, impetrare.

I. Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur & simus. Propter hoc mundus non novit nos; quia non novit eum. 2. Charissimi, nunc filii Dei sumus; & nondum apparuit quid erimus. Scimus quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus; quoniam videbimus eum sicuti est. 3. Et omnis, qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut & ille sanctus est. 4. Omnis, qui facit peccatum, & iniquitatem facit: & peccatum est iniquitas. 5. Et scitis quia ille apparuit ut peccata nostra tolleret: & peccatum in eo non est. 6. Omnis, qui in eo manet, non peccat. & omnis, qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum. 7. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est: sicut & ille justus est. 8. Qui facit peccatum, ex diabolo est: quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit filius Dei, ut dissolvat opera diaboli. 9. Omnis, qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. 10. In hoc manifesti sunt filii Dei, & filii diaboli. Omnis qui non est justus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum. 11. Quoniam hæc est annunciatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum: 12. Non sicut Cain, qui ex maligno erat, & occidit fratrem suum. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant: fratris autem ejus justa. 13. Nolite mirari fratres, si odit vos mundus: 14. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres: Qui non diligit, manet in morte. 15. Omnis, qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem. 16. In hoc ergo cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit; & nos debemus pro fratribus animas ponere. 17. Qui habuerit substantiam hujus mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere & clauserit viscera sua ab eo; quomodo charitas Dei manet in eo? 18. Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere & veritate. 19. In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus; & in conspectu ejus suadebimus corda nostra. 20. Quoniam si reprehenderit nos cor nostrum: maior est Deus corde nostro, & novit omnia. 21. Charissimi, si

cor,

cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. 22. & quidquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata ejus custodimus, & ea, quæ sunt placita coram eo facimus. 23. Et hoc est mandatum ejus: Ut credamus in nomine filii ejus Jesu Christi: & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis: 24. Et qui servat mandata ejus, in illo manet, & ipse in eo: & in hoc scimus quoniam manet, in nobis de Spiritu, quem dedit nobis.

VERS. 1. VIDETE QUALEM (græcè *τὸ ποτὲ*, id est *quantam*) CHARITATEM DEDIT NOBIS (indignis, inimicis & peccatoribus) PATER, UT FILII DEI NOMINEMUR ET SIMUS] Charitatem tum activam, putà actum amoris Dei quo nos mirè amat, tum passivam nobisque à Deo communicatam & infusam accipe q. d. Videte quantam charitatem benevolentiam, & amorem nobis dedit, id est, præstitit & exhibuit Deus. Vatabl. *quantum dilexerit nos*, cùm gratiam & charitatem creatam nobis dedit & infudit, qua filii Dei nominamur & sumus. Ex charitate enim Dei increata manat charitas nostra creata, quasi radius à sole, rivulus à fonte, scintilla ab igne. Quos enim Deus amat charitate increata, eos facit sibi in amore respondere, seque redamare per charitatem creatam quam eis infundit. Charitas enim est amicitia, sive amor mutuus inter Deum & justum. Quocirca sicut Deo quasi Deo & creatori nos quasi creaturæ debemus omnem honorem, religionem, & latriam; eidem quasi Domino nos quasi servi debemus timorem reverentiam & obedientiam; sic eidem quasi patri summo summum debemus amorem, adeoque totum cor, totam voluntatem, totum affectum.

In fine cap. præcedentis dixerat S. Johannes, eum qui facit justitiam ex Deo esse natum, ideoque esse Dei filium; hìc illius nativitatis & filiationis divinæ excellentiam, fructum & præmium docet & demonstrat, ut ex eo incitet fideles ad opera justitiæ, paulò antè nominata, quibus Deo se gratos dignosque filios exhibeant, atque hanc ejus filiationem conservent, augeant, & ad bravium gloriæ æternæ perducant. Pro *videte*, S. Augustinus legit, *ecce quasi admirando divinam charitatem extollat*. Singula S. Johannis verba si penitiùs perpendantur, discutiantur & ponderentur, magnam habent emphasin, novosque amoris stimulos & ignes suggerunt.

Per *Patrem* accipe totam S. Trinitatem, vel potiùs propriè personam Patris: licèt enim tota S. Trinitas nobis det gratiam & charitatem, qua nos sibi in filios adoptat, idipsum tamen appropriatur Patri; tum quia Patris est generare filios similes Christo filio suo unigenito, juxta illud Evangelii S. Johan cap. 3. 16. *Sic Deus dilexit mundum ut Filium suum unigenitum daret*. tum quia Patri appropriatur vocatio, electio, prædestinatio; cujus effectus est justificatio & filiatio. Porrò verè S. August. de Nat. & grat. cap. ult. *Inchoata*, ait, *charitas inchoata justitia est; provecta charitas provecta justitia est; perfecta charitas perfecta justitia est*. Et S. Dionys. Eclesi hierar. part. 1. cap. 2. *Prima*, ait, *mentis ad divina motio & contentio Dei est charitas, sanctæ autem charitatis ad divina perficienda præcepta prima omnino progressio est illa ineffabilis operatio, quia divinè habemus. Si enim divinus status divinus ortus, &, ut ita dicam, generatione efficitur, profectò, qui statum divinum non accepit, is nihil unquam eorum quæ à Deo tradita sunt sciet, nec operabitur*. Unde S. Cyrillus in c. 44. Isaiæ, & libr. 12. Thesauri cap. 3. charitatem vocat characterem substantiæ Dei, sanctificationem, reformationem, pulchritudinem & speciem animæ.

Character Dei est charitas.

UT FILII DEI NOMINEMUR (per adoptionem, sicut Christus est Filius Dei per generationem & nativitatem naturalem) ET SIMUS] quia multi nominantur id quod non sunt; nos autem ita nominamur, ut revera simus pariter filii Dei. Audi S. Augu. *Nam qui vocantur & non sunt, quid illis prodest nomen, ubi res non est? Quam multi vocantur medici, qui curare non norunt? Quam multi vocantur vigiles, qui tota nocte dormiunt? Sic multi vocantur Christiani, & in rebus non inveniuntur; quia hoc quod vocantur non sunt, id est, in vita, in moribus, in fide, in spe, in charitate. Hic autem quid audistis fratres? Ecce qualem dilectionem dedit nobis Pater, ut filii Dei vocemur & simus*. Hoc est quod ait Paulus: *Misit Deus spiritum filii sui in corda nostra clamantem, Abba Pater*, Galat. 4. 6.

Notent hæc Novantes, qui censent nos revera & intrinsece justos non esse ob inhærentem semper concupiscentiam, sed tantum ita nominari propter justitiam Christi nobis imputatam, contra quos agit Concil. Trident sess. 6. ca. 7. *τὸ simus* in multis Græcis codicibus deest, tuncque includitur in *nominemur*. quæ enim à Deo nominantur, revera talia sunt, imò efficiuntur à Deo, qualia nominantur. Si enim rex vocando aliquem nobilem, Magnatem, Principem, Ducem, hoc ipso facit eum nobilem, Magnatem, &c. multò magis idem facit Deus, qui dona realia gratiæ iis quos filios nominat infundit, quibus hoc nomine digni efficiantur: quod nequit facere rex. Unde Syrus vertit: *qui vocat nos, filios efficit*. Sicut enim Deus Pater generando Filium, ei communicat ipsissimam suam naturam & divinitatem, sic nos ex carne natos per spiritum regenerando, divinitatis suæ participationem summam nobis communicat per gratiam, facitque divinæ consortes naturæ, ut ait S. Petrus, & Psaltes: *Ego dixi, Dii estis, & filii Excelsi omnes*, psal. 81. 6. Quare hoc ipso nos facit quasi deos, & similes Filio suo. *Hujus gratia Deus est quisque Sanctorum*, ait S. Basilius hom. de Spir. sancto. Sicut ergo Deus est sanctus per essentiam, sic justus à Deo genitus participat hanc ejus sanctitatem, ceteraque omnia Dei attributa. Fit enim quasi omnipotens, ut cum Paulo omnia possit in Deo qui eum confortat, Philip. 4. 13. Fit immutabilis, ut Deo inhærens nullis promissis, vel minis à recto dimoveri se sinat. Fit cælestis, ut cœlestia concupiscens punctum hoc terræ despiciat. Fit quasi impeccabilis, quia quamdiu in gratia persistit, peccare nequit. de quo v. 9. Fit optimus, quia charitatis viscera & beneficentiæ radios, quasi sol quidam salutaris ad omnes extendit. Fit quasi omniscius, quia theodidactus: unctio enim Dei eum docet de omnibus, ut ait Johan. cap. 2. 27. Fit imperturbabilis, quia super omnes mundi sæculique vicissitudines mentem in Deo defixit. Fit liberalis, nulli invidet; sed ut omnium commoda quasi sua promovet. Ardet charitate, ut æmulis reddat bona pro malis, itaque ex inimicis amicos efficiat. Fit rectus, patiens, constans, æquanimis, prudens, fortis, sincerus, quia talis est Deus pater ejus. vide S. Thom. Opusc. 62. si tamen ipse ejus est auctor; nam stylus alium indicat. Hoc est quod ait S. Jacobus ca. 1. 18. *Voluntariè genuit nos verbo veritatis, ut simus initium aliquod creaturæ ejus*. Et Osee c. 1. 10. *Et erit in loco ubi dicetur eis: Non populus meus vos; dicetur eis; Filii Dei viventis*. utique utrobique dicta.

Justus fit quasi Deus, omnipotens, immutabilis, &c.

Ex dictis sequitur, nos per justificationem fieri filios Dei tripliciter, scilicet in præteritum, præsens & futurum. In præteritum, per generationem spiritualem, qua ut ait Jacobus, *genuit nos verbo veritatis*. & S. Petrus epist. 2. cap. 1. 4. *Ut simus divinæ consortes naturæ*. & S. Johannes in Evang. c. 1. 12 *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*. & hac epist. c. 4. 4. *Vos ex Deo estis filioli*. & v. 6. *Nos ex Deo sumus*, & c. 5. 18. *Omnis qui natus est ex Deo non peccat, sed generatio Dei conservat eum*. Porrò hæc generatio fit non tantùm per gratiam, sed etiam per ipsam deitatem quæ realiter nobis quasi filiis à Deo Patre communicatur, uti dixi 2. Petri 1. 4.

Justus est filius Dei tripliciter. Primo.

Secundò, simus filii in præsens, per paternam curam, qua Deus quasi pater nos ut filios amat, regit & format, perficit, dirigit, tuetur, juxta illud psal. 54. *Iacta cogitatum tuum* (Hebr. *sarcinam tuam, pondus tuum*) *in Domino; & ipse te enutriet*; Hebr. *sustentabit te*. & hac epist. c. 5. 15. *Scimus quia audit nos quidquid petierimus; scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo*. Lucæ 12. 7. *Capilli capitis vestri omnes numerati sunt*. Quæ mater ita amat filium, ut capillos ejus omnes numeret, conservet, restituat; Id tamen facit Deus; ergo plusquam mater nos curat, *Quid ergo times ô homo in sinu Dei*, ait S. Aug. qui tibi pater est & mater. Verè B. Theodosius in Vitis Patr. *Etiamsi*, inquit, *cælum ruat in terram, Theodosius non timet*, scilicet: *Etiamsi fractus illabatur orbis impavidum ferient ruinæ*.

Secundò.

Tertiò, in futurum per hereditatem cœlestem, quam nobis quasi filiis dabit, ut simus heredes Dei & cohæredes Christi, juxta illud: *Dominus pars hereditatis meæ & calicis mei, tu es qui restitues hereditatem meam mihi*, psal. 15. 5.

Tertiò.

Sic

Sic Gentiles jactabant se à Jove vel diis genitos, sed falsò: de qua re S. August. libr. 3. de Civit. cap. 3. *Varro*, inquit, *utile esse civitatibus dicit, ut se viri fortes etiamsi falsum sit, ex diis genitos esse credant: ut eo modo animus humanus velut divinæ stirpis fiduciam gerens res magnas aggrediendas præsumat audacius, agat vehementius, & ob hoc impleat ipsa securitate felicius*. Sic Scipio numquam elevari illam hominum existimationem voluit, quòd divino lumine ortus esset; & apud Lucianum Dialog. Diogenis, Alexander utile sibi ad res gerendas dicit fuisse quòd filius Jovis Ammonis sit habitus. Timebatur enim, nec aliquis repugnare ei audebat, nempe quem crederent Deum. Sic Romulum ex Marte genitum, Julium Cæsarem ex Venere finxerunt. Verùm Christiani gloriantur se esse filios Dei, & verè sunt filii Dei, ideoque quo verior, eo acrior hic eis debet esse stimulus ad omnem virtutem, & ad heroica, imò divina opera. Audi S. Cyprian. lib. de Spectac. *Numquam humana opera mirabitur, quisquis se cognoverit filium Dei: deiicit se de culmine generositatis, qui admirari aliquid post Deum potest*. Cùm ergo sollicitat te caro, responde: *Filius Dei sum. Ad maiora natus sum, quam ut me ventris mancipium efficiam*. Cùm te tentat mundus, cùm aurum & opes ostentat, responde: *Dei sum filius, cælestibus opibus destinatus: indignum ergo est ut terræ albæ aut rubræ punctum consecter*. Cùm te dæmon invadit, cùm honores & pompas promittit, responde: *Vade Satana in gehennam: abiit ut filium me efficiam diaboli, qui filius & heres sum Dei Regno æterno natus, omnem terræ honorem pompamque velut fumum calco & pedibus premo*. Dei filius es: ergo magna, ardua & divina opera, modico tempore vitæ quod tibi restat, & fortè modicis horis mente destina, qualia Christus, qualia Sancti peregerunt. Vocaris à Deo ad statum perfectionis, vocaris ad vitam pro salute animarum impendendam, vocaris ad Japones & Indos, vocaris ad crucem, ad martyrium? vocat oni generosè te offert, uti decet filium tanti patris. Ita noster P. Balthasar Alvarez, uti refert Ludov. de Ponte in ejus Vita, hunc sibi suisque monitorem stimulum jugiter adhibebat: *Noli degenerare à præcelsis cogitationibus filiorum Dei*.

Filiatio Dei est stimulus ad heroica opera.

A

B

PROPTER HOC MUNDUS NON NOVIT NOS (Cajetan. Vatabl. Isidor. legunt *vos*: sed Græca, Syra, S. August. & Latini legunt *nos*) QUIA NON NOVIT EUM] q. d. Ideo homines mundani & Gentiles non æstimant, imò parvipendunt & despiciunt hanc Christianorum ex Deo regenerationem & filiationem, quia Deum non noverunt saltem practicè, quia Deum non colunt, non amant; multi etiam Deum non norunt speculativè, ut athei, idololatræ, Pagani, &c. *Nesciunt*, ait S. Chrysost. hom. 78 in Johan. *qui nos contumelia afficiunt quales simus, utpote qui cæli cives; & supernæ patriæ ascripti, & Cherubim socii sumus. Scient autem in die iudicii, cùm stupentes & gementes dicent: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorum sine honore. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est*, Sapient. 5. 4.

C

VERS. 2. CHARISSIMI, NUNC FILII DEI SUMUS; ET NONDUM APPARUIT QUID ERIMUS. erimus autem Deo similes. Unde subdit: SCIMUS AUTEM QUONIAM CUM APPARUERIT (Syrus, *cùm ipse revelatus fuerit*) SIMILES EI ERIMUS] *Similes ei*, scilicet Deo, non natura, sed qualitate, felicitate, gloria æterna. q. d. Mundus non novit nos, quia non videt internum nostrum decorem, sed videbit eum in die judicii, tuncque noscet nos, sed serò, quia tunc non erimus amplius obscuri, viles, despecti, sed splendidi, quia similes erimus Deo & Christo, putà erimus perfectè sancti, justi, puri, amantes Deum; quia erimus beati, gloriosi, divini: & sicut Deus se videt, eaque visione fruitur & beatur; ita & mens nostra videbit eum sicuti est, & omnia quæ in eo formaliter sunt, haeque visione fruetur & beabitur in æternum, eaque perficietur nostra filiatio & adoptio; quia ut filii Dei gloriam, hereditatem & felicitatem Dei adipiscemur.

D

Justus Deo similis tripliciter.

Nota. Similitudo Dei in nobis est triplex. Prima per naturam; sumus enim naturæ rationalis & intelligentis, sicut Deus est rationalis & intelligens. Secunda per gratiam, quæ, ut ait S. Bernardus ad Fratres de monte Dei, *in virtutibus consistit, in qua animus virtutis magnitudine summi boni quasi imitari gestit magnitudinem, & perseverantiæ in bono constantia æternitatis eius incommutabilitatem*.

Tertia similitudo Dei summa & perfectissima in nobis erit in cœlo per gloriam beatificam, in qua, ait S. Bernard. *fit homo cum Deo unus spiritus, non tantum unitate volendi idem, sed expressiore quadam unitate virtutis aliud velle non valendi*.

Hæc ergo tertia similitudo de qua loquitur S. Johannes, consistit in gloria & felicitate cælesti, quæ, ut docent communiter Theologi, consistit in visione Dei unius in essentia & trini in personis, per lumen gloriæ. Unde τὸ *similes* explicans S. Johannes subdit. *Quoniam videbimus eum sicuti est*. Quocirca Oecumen. hanc Dei similitudinem ponit in adoptionis charitate & gloria, juxta illud psalm. 15. 11. *Satiabor cum apparuerit gloria tua*. & psal. 47. 9. *Sicut audivimus, sic vidimus in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri*. & psal. 26. 4. *Unam petii, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, ut videam voluptatem Domini*. & psal. 35. 10. *Domine apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen*. & Paulus 1. Corinth. 13. 12. *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*. Hinc Scholastici 1. p. q. 12. docent Beatos videre ipsam Dei essentiam in se, ejusque tres personas & attributa omnia. Beati enim per visionem Deum possident, eumque quasi intra se trahunt, indeque sugunt omne bonum. Unde S. Augustinus libr. de Cognit. veræ vitæ in fine: *Talis*, ait, *visio, & talis gloria regnum cælorum dicitur, quia soli cæli, id est, justi hac visione fruuntur, quorum primum summum bonum est, in quo habent plenum gaudium de plenitudine omnium bonorum*.

Rursum dum vident Deum, ejus speciem in mente sibi efformant, putà verbum mentis quod planè Deo est simile, Deumque eis refert & repræsentat. Unde S. Augustinus in Enchirid. cap. 3. *Cùm autem*, ait, *initio fidei quæ per dilectionem operatur, imbuta mens fuerit, tendit bene vivendo etiam ad speciem pervenire, ubi est sanctis & perfectis cordibus nota & ineffabilis pulchritudo, cuius plena visio est summa felicitas*. Hinc rursum Beati similes Deo erunt, quia participabunt beatam ejus æternitatem, eruntque feliciter æterni, sicut ille feliciter æternus est, uti explicat S. Gregorius homil. 2. in Ezechiel. & Evaristus Papa epist. 1. & noster Vasquez 1. p. q. 12.

Ex hac similitudine gloriæ & visionis Dei quæ erit in intellectu, sequetur altera in voluntate, nimirum perfectus amor Dei visi & possessi. Unde S. Fulgentius ad Ferrandum Diacon. q. 3. *Similes ei erimus*, inquit, *imitatione iustitiæ* Nam hic Dei amor non tantùm excludet omne peccatum etiam levissimum, sed & totum hominem rapiet in Deum, ut diligat eum ex toto corde, tota mente, tota anima & omni fortitudine ac viribus suis, ita ut nil diligat aut diligere velit vel possit, nisi Deum propter se, &c. omnia propter Deum. Sicut enim Deus ita diligit seipsum, ut aliò mentem & amorem flectere nequeat; sic & Beati Deum, utpote pulcherrimum, optimum, jucundissimum, & omnibus bonis cumulatissimum. ita diligunt, ut mentem aliò avocare nequeant: inde fiunt non tantùm impeccabiles, sed & immobiles à Deo, Deique contemplatione & amore. Unde S. August. in Confess. *Cùm*, ait, *inhæsero tibi ex omni me, nusquam erit mihi dolor aut labor: viva erit vita mea tota plena te: nunc autem quoniam plenus tui non sum, oneri mihi sum*.

Ex visione sequitur amor Dei plenus in Beatis.

Porrò hic amor idem semper durabit in omnem æternitatem, ideoque Beatos jugiter accendet ad Dei laudes. Unde S. August. serm. 118. de divers. c. 15. *Jam similes illi quando deficiemus, quò avertemur? Securi ergo sumus fratres, non nos satiabit laus Dei: si deficies ab amore, deficies à laude: si autem amor sempiternus erit, quam satiabilis illa pulchritudo erit, noli timere ne non possis semper laudare, quem semper poteris amare*. Tertiò, ex hac gloria & visione sequentur omnes dotes animæ & corporis, similes dotibus animæ & corporis Christi gloriosi. In anima enim erit summa pax, summa concordia, summa harmonia potentiarum, virium & actionum omnium.

& dotes animæ & corporis gloriosi.

In corpore erit impassibilitas, claritas, subtilitas, agilitas, teste S. Paulo 1. Corinth. 15. 42. Unde Tertull. de Resurrect. cap. 20. ait, similes ei erimus, scilicet quoad resurrectionem & immortalitatem corporis. Erimus ergo similes ei, hoc est, erimus quasi Dii. Sicut enim sol in nube tralucens efficit parelium, ut videatur esse novus,

secun-

secundus & tertius sol: ita Deitas in Beatorum anima & A corpore tralucens, efficiet tot quasi Deos, quot erunt Beati. Quanta felicitas, quanta gloria erit videre tot quasi angelos, imò tot quasi Deos quot erunt Sancti in cælo? S. Johanni consonat S. Paulus Coloss. 3. 3. *Mortui*, inquit, *estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria.* & 1. Corinth. 15. v. 45. *Primus homo* (Adam) *de terra terrenus: secundus homo* (Christus) *de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis.* & Philipp. 3. 21. *Salvatorem expectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.* & 2. Corinth. 3. 18. *Nos verò omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur à claritate in claritatem, tamquam à Domini spiritu.* & Rom. 6. 5. *Si enim complantati sumus, similitudini mortis ejus, simul & resurrectionis erimus.* & Rom. 8. 29. *Quos præscivit & prædestinavit conformes fieri imaginis filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus*, &c.

B QUONIAM VIDEBIMUS EUM] scilicet Deum, qui præcessit, & Christum: Christum enim quasi dilectum suum toto corde & ore gerebat S. Johannes: videbimus ergo Dei essentiam *sicuti est* in se, uti docent Scholastici 1. p. qu. 12.

Rursum videbimus Christum hominem & carne indutum, *sicuti est*, id est, sicut circum amictus est glorioso corporis decore & specie. ita Bellarm. libr. 1. de Beatitud. Sanct. cap. 3. Gregor. de Valentia 1. 2. disput. 1. de beatitud. qu. 4. puncto 2. & alii.

Rursum *videbimus eum sicuti est*, id est, non per speculum & ænigma, sed facie ad faciem: in hac enim vita non videmus Deum sicuti est, sed sicut propter nostram dispensationem factus est, scilicet videmus carne vestitum, passum & crucifixum, ait S. August. & Origen. hom. 6. in Genes. & S. Gregor. hom. 2. in Ezech.

VERS. 3. *Modi quibus quis fit Deo similis.* ET OMNIS, QUI HABET HANC SPEM IN EO, SANCTIFICAT SE, SICUT ET ILLE SANCTUS EST] Dixit S. Johan. nos in futura vita similes fore Christo & Deo, quia videbimus eum sicuti est, nunc modum id assequendi suggerit, scilicet, Primò, spem locare in Deo: C Dei enim est dare gratiam, quæ nos ad rem tam arduam, qualis est similitudo Dei, perducat. *Fiducia sperantium misericordia Dei est*, ait S. Prosper. in psal. 130. Secundò, studere sanctitati. Neque enim sufficit spem locare in Deo, nisi & ipse manum admoveas operi, Deoque collabores: nemo enim in cælo erit Christo similis, qui in terra ei moribus fuit dissimilis; Ut ergo ei similes simus in gloria, conniti debemus ut similes ei simus in sanctitate, virtute & gratia putà in amore, labore, cruce & dolore, juxta illud: *Si tamen compatimur, ut & conglorificemur*, Roman. 8. 17. &: *Sine sanctimonia nemo videbit Deum*, Heb. 12. 14. scriptum est enim: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, Matth. 5. 8. Pulchrè S. August. de Cognit. veræ vitæ, in fine: *Scala virtutum.* *Ad hoc summum bonum*, ait, *justi quadam catena trahuntur, quæ de virtutibus hoc modo connectitur. In primis fides animam quasi quidam circulus complectitur, fides spe nutritur, spes dilectione tenetur, dilectio operatione expletur, operatio ad summum bonum intentione trahitur, intentio boni perseverantia clauditur, perseverantiæ Deus fons omnium bonorum dabitur.*

SANCTIFICAT SE ἁγνίζει ἑαυτὸν, id est, *castificat seipsum*, D uti legit S. Augustinus, Didymus, Clemens, Oecum. & alii; Tigurin. *purificat seipsum*; alii, *lustrat, expiat seipsum*. Putant nonnulli quòd noster Interpres legerit ἁγιάζει, id est *sanctificat*: verùm non est necesse eo confugere. Doctè enim interpres ἁγνίζει, id est *purificat*, vertit *sanctificat*, quia *sanctitas* ut ait S. Dionys. de Div. nom. c. 12. *est omni inquinatione libera, incontaminatissima & perfectissima puritas.* *Sanctitas puritas.* Unde castitas, & præsertim virginitas vocatur sanctitas, juxta illud Apostoli 1. Corinth. 7. 34. *Mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta & corpore & spiritu.* Talibus enim à Christo datur certa spes visionis Dei, juxta illud: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Matth. 5.

Vera ergo hominum sanctitas consistit in emundatione peccatorum, & eradicatione vitiorum, juxta illud S. Pauli: *Qui emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, & utile Domino, & ad omne opus bonum paratum*, 2. Timoth. 2. 21.

Porrò, hæc emundatio vitiorum fit per infusionem & exercitium contrariarum virtutum, putà superbiæ, per humiliationem & humilitatem; libidinis, per carnis mortificationem & castitatem; impatientiæ, per patientiam; intemperantiæ, per temperantiam; odii, per charitatem, &c. Quare sanctitas non est aliud quàm humilitas, castitas, patientia, temperantia, charitas, ceteræque virtutes, quibus anima sanctificatur. *Est omnis virtus.* Deoque quasi dicatur & consecratur. Sanctum enim dicitur, quasi sanguine sancitum, id est, dicatum & oblatum Deo. Unde aliqui sic exponunt, *sanctificat se*, id est offert, dicat, consecrat se Deo, uti faciunt sacerdotes & Religiosi. Simili enim modo, licet imperfectiori, fideles omnes in baptismo unguntur & consecrantur Deo, fiuntque regale sacerdotium, id est, reges & sacerdotes mystici, uti dixi 1. Petri 2. 9. Sic Christus ait: *Pro eis ego sanctifico meipsum*, id est, in sanctam victimam me offero, *ut sint & ipsi sanctificati in veritate*; justificati scilicet, Deoque deputati & dicati, Johannis 17. 19.

Denique S. Gregorius Nazianz. Iambico 25. *Quid*, ait, *est sanctitas? Cum Deo consuescere.* *Est Dei amor.* Et S. Bernardus libr. 5. de Consider. cap. 14. *Sanctum*, inquit, *facit affectio sancta, & ipsa gemina, timor Domini & sanctus amor. His perfectè affecta anima, velut quibusdam duobus brachiis suis comprehendit, amplectitur, stringit, tenet & ait: Tenui eum, nec dimittam.* Idem serm. 25. inter parvos: *Tria*, ait, *sunt quæ sanctum faciunt hominem, victus sobrius, actus justus, sensus pius.* *Tria faciunt sanctum.* *Victus sobrius erit si continenter, socialiter, & obedienter, id est castè, charitativè, humiliter vixerimus. Per continentiam enim castitas, per socialitatem charitas, per obedientiam humilitas acquiritur. Et hæc est virtus quæ animam perfectè Deo subditam, sub umbra alarum ipsius securè facit vivere. Actus justus erit, si fuerit rectus, discretus, fructuosus. Rectus per bonam intentionem, discretus per mensuram possibilitatis, fructuosus per utilitatem proximorum. Sensus pius erit, si fides nostra Deum sentit, summè potentem, summè sapientem, summè bonum: ut per ejus potentiam, nostram credamus adjuvari infirmitatem: per ejus sapientiam, nostram credamus corrigi ignorantiam: per ejus bonitatem, nostram credamus dilui iniquitatem. Tria sunt quæ mortem sanctorum faciunt pretiosam, quies à labore, gaudium de novitate, securitas de æternitate.*

SICUT ET ILLE SANCTUS EST] Alludit Johan. imò citat illud Levit. cap. 20. *Estote sancti, quia sanctus sum ego Dominus*, vide dicta ibidem & Levit. cap. 27. 28. Magnam à fidelibus sanctitatem requirit S. Johannes, nimirum quæ similis sit sanctitati Dei & Christi, ac proinde ut indies studeant magis sanctificari, magnosque in sanctitate facere progressus, ut hac ratione quotidie similiores Christo, ejusque sanctitati efficiantur. Idem sanxit Christus, dicens: *Estote vos perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est*, Matth. 5. 48.

Quisquis ergo satagis esse sanctus, ob oculos pone exemplar tuæ sanctitatis, ac meditare jugiter vitam & passionem Christi Domini, eamque imitare ac factis & moribus exprime. *Sanctitatis exemplar Christus vita imitanda.* Audi S. Ambrosium libr. de Isaac cap. 8. *Exuat unusquisque animam suam involucris sordidioribus, & quasi aurum igne approbet detersam luto; sic enim purgatur anima velut aurum optimum: pulchritudo autem animæ sincera virtus & decor, verior cognitio supernorum, ut videat illud bonum, ex quo pendent omnia, ipsum autem ex nullo.* Gregorius autem Nazianzenus ad hoc ipsum nos excitans, ait: *Imaginis decus imagini reddamus, dignitatem nostram agnoscamus, exemplar nostrum honore prosequamur, mysterii vim intelligamus, & pro qua Christus morte functus est. Simus ut Christus, quoniam Christus quoque sicut nos, efficiamur Dii propter ipsum, quoniam ipse quoque propter nos homo.* Idem Nazianz. orat. 6. de Deo loquens: *Neque enim purus*, ait, *tanto in pretio quidquam habet, quàm puritatem aut purgationem.*

OMNIS QUI FACIT PECCATUM ET (id est etiam) INIQUITATEM FACIT, ET (id est quia) PECCATUM EST INIQUITAS] VERS. 4. *Quia quicumque peccat, contrarius æquitati divinæ legis peccando existit*, ait Beda. Dixerat fideles se debere sanctificare, ut assimilentur Christo, qui est Sanctus Sanctorum, à contrario, quia scilicet peccatum quod est contrarium, non est aliud quàm iniquitas, græcè

ἀνομία

ἀνομία, idest, *legis divinæ prævaricatio*; ac proinde nos planè Deo dissimiles, difformes & exosos reddit. Loquitur propriè de peccato perfecto, purà mortifero. Unde S. Augustinus lib. 22. Contra Faustum cap. 27. peccatum ita definit? *Est dictum, factum vel concupitum contra legem æternam*. & S. Ambrosius lib. de Paradiso c. 8. *Quid aliud*, inquit, *est peccatum nisi divinæ legis transgressio, ac cælestium inobedientia mandatorum?* Idem significat vox *iniquitas*, idest, recessus ab æquitate, quam lex præscribit. Simili modo peccatum dicitur injustitia, quia contrarium justitiæ, idest justo, æquo & recto. Hoc ergo est *ἄνομον*, idest *illegitimum*, ex lex, irregulare, devians à lege & regula. Hinc patet apud S. Johannem peccatum idem esse quod iniquitatem, licet in vulgari usu loquendi plus & pejus quid significet iniquitas, quàm peccatum, uti docet S. Gregorius 11. Moral. cap. 21. vel 23. Esto S. Ambrosius Apolog. David. cap. 13. secùs existimet, putetque plus sonare peccatum quàm iniquitatem, quia *peccatum*, inquit, *est opus iniquitatis; iniquitas autem operatrix culpæ aut delicti*.

Porrò omne peccatum, etiam contra legem humanam dumtaxat, puta civilem, vel Ecclesiasticam commissum, est contra Deum; quia est contra legem Dei æternam: ab hac enim omnis lex positiva & humana, quasi rivulus à fonte, derivatur & descendit. lex enim æterna, ait Sanctus Thomas 1. 2. q. 91. art. 1. est summa ratio in mente divina existens, secundùm quam dirigit omnes creaturarum actiones & motus in suos fines. Sicut enim in Deo est ratio rerum creandarum, quæ dicitur idea; ita etiam est ratio rerum gubernandarum, quæ dicitur lex æterna. Et sicut illa ratio rerum creandarum non est aliud quàm conceptus divinæ mentis, quo concipit rem, & judicat quomodo illa sit facienda, ita hæc ratio quæ est lex æterna, non est aliud quàm conceptus ille, quo concipit & judicat quomodo quælibet creatura debeat suas functiones obire, adjuncta simul voluntate eam obligandi, vel imprimendi inclinationem ad eam regulam sequendam.

Lex æterna quid.

Vers. 5. Et scitis quia ille apparuit ut peccata nostra tolleret] *Ille* scilicet summus rerum opifex, summè venerandus, colendus & amandus, puta Christus Dei Filius, quem toto corde & ore gero, cæterique omnes gerere debent, quasi suum Creatorem & Redemptorem. Sic Moses Deum vocat *illum qui est*, Exodi 3. 14. Et Pythagoras apud suos tantæ erat venerationis & auctoritatis, ut cùm de quæstione quapiam contenderent ejus discipuli, dum citaretur sententia Pythagoræ, quasi magistri irrefragabilis, omnes dicerent *αὐτὸς ἔφα*, *ipse*, scilicet Pythagoras, *dixit*: ergo ei acquiescendum est, ac proinde cessent omnes disputationes & rationes. Porrò Christus tollit peccata, quia, ut ait Beda, *tollit dimittendo quæ facta sunt, & adjuvando ne fiant, & perducendo ad vitam ubi omnino fieri non possunt*.

Pro *tolleret*, græcè est *ἄρῃ*, syriacè נשא *nasa*, quorum utrumque tam *portare*, quam *auferre* significat: & utrumque huic loco convenit. Christus enim ita peccata nostra abstulit, ut ea in se luenda susceperit, itaque pœnam eis debitam portarit. Alludit, imò citat Isaiæ 53. 4. *Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit*: ubi hebr. est idem נשא *nasa*, & v. 6. *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum*. & v. 11. *Justificabit ipse justus servus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit*. Ad Isaiam alludens S. Johannes Baptista videns Christum de eo dixit, *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*, Johannis 1. 29. Huc quoque respicit hic illi homonymus noster S. Johannes. Antistropha S. Johannis est illa S. Petri sententia epist. 1. c. 2. 24. *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum*. & illa S. Pauli; *Quem proposuit Deus propitiationem* (propitiatorem) *per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ propter remissionem præcedentium delictorum*.

Moral, disce hic quàm grave malum sit peccatum, utpote ad quod tollendum Christus è cœlo in terram & carnem descenderit, imò passus & crucifixus sit; ut nos idem facere doceret, ut scilicet pro abolendis peccatis & convertendis peccatoribus omnes labores, peregrinationes, dolores, pœnas & cruces libenter subeamus. *Non sane*, ait Oecum. *peccandi vobis locus ullus relinquitur, cùm enim Christus ad peccatum destruendum advenerit quippe qui peccati omnis prorsus fuerit immunis, vobis qui in ipso estis nati & fide in ipsum confirmati, peccare amplius non licet*. Oportet ergo quemlibet fidelem satagere ut aboleat in aliis, æquè ac in seipso omne peccatum, ut destruat opus diaboli, eo studio (imò longè majori) quo venatores destruunt semina serpentum, ova accipitrum, catulos luporum.

Et peccatum in eo non est] Et, idest, quia, q. d. Ideo Christus potens & idoneus fuit tollere peccatum, quia carebat omni peccato, imò potestate peccandi. Erat enim ipse naturaliter impeccabilis ob unionem hypostaticam, per hanc enim divina Verbi persona Christi humanitati ita assistebat, ut illam per omnes actiones dirigeret, ne vel in minima offenderet: alioqui enim offensa & peccatum recidisset in ipsam personam Verbi (quod est impossibile) tum quia actiones sunt personæ sive suppositi, tum quia persona tenetur naturam quam sustentat regere & gubernare ne peccet. Denique *Christi voluntas cùm tota deificata sit. Deo proculdubio non adversatur*, ait Sanctus Gregorius Nazianz. orat. 36. & S. Cyrilles de Recta fide ad Theodos. docet Verbum animam Christi sua sanctitate & immutabilitate planè imbuisse, sicut vellus imbuitur colore quo tingitur. *Sicut ergo*, inquit, *caro postquam Verbi omnia vivificantis caro effecta est, quod peccatum non novit, è vestigio statum firmum ac omnibus modis stabilem, peccatoque quod olim tyrannidem in nos exercebat, multis partibus potentiorem nacta est*. Citat Sanctus Johannes Isaiam cap. 53. vers. 9. *Eò quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus*. Nam, ut ait Sanctus Paulus Hebr. 7. 26. *Talis decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, & excelsior cælis factus*. Quia, ut ait S. August. hic *in quo non est peccatum, ipse venit auferre peccatum*. nam si esset & in illo peccatum, auferendum esset illi, non auferret.

Omnis qui in eo manet, non peccat] In sensu composito, quamdiu scilicet in Christo & Christi gratia manet, quamdiu ductum gratiæ sequitur; quia gratia & peccatum sunt contraria, quæ magis inter se pugnant, quàm calor & frigus, albedo & nigredo; & quia Christi gratia roborat hominem ad vincendum omne peccatum. Porrò in Christo manet, ait Oecum. *Qui nulla intermissione facta virtutes exercet, & nunquam ab operatione ipsarum desistit*. Vers. 7.

Et omnis qui peccat, non vidit eum, nec cognovit eum] *Non vidit*, scilicet Christum. quoad humanitatem; *non cognovit* eumdem, per fidem quoad deitatem, ait Glossa. Verùm hoc subtilius est. Idem ergo est *non vidit*, quod *nec cognovit*; qui enim peccat, non cognoscit Christum, scilicet practicè, quia practicè non considerat immensum Christi amorem, redemptionem, beneficia ac præmia gloriæ æternæ justis promissa, & pœnas peccantibus ab eo præparatas in gehenna: si enim hæc attentè consideraret, utique non peccaret. unde Sanctus Basil. in Moral. regula 80. in fine: *Quid proprium*, ait, *Christiani? Providere Dominum in conspectu suo semper*.

Rursum qui peccat non novit Christum, notitia scilicet sapida & affectuosa, quæ conjuncta est cum amore & charitate. *Non novit* ergo, idest, non amat Christum, non illi esse gratus satagit, non illi placere contendit. Si enim Christum verè amaret, ingruente quavis tentatione cum Paulo diceret: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia?* &c. *Certus sum quia neque mors, neque vita*, &c. Roman. 8. & cum Sponsa Cant. 8. *Aquæ multæ non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam*. Ita passim S. Johannes hac epist. accipit τὸ *cognoscere* practicè, pro amare, æstimare, affici.

Audi Bedam. *Omnis ergo*, inquit, *qui peccat non vidit eum, nec cognovit eum; si enim gustasset & vidisset quàm suavis est Dominus, nequaquam se peccando à videnda ejus gloria segregaret; & in quantum justi memoriam abundantiæ suavitatis ejus eructant, & justitiam ejus exaltant, in tantum se a peccatis abstinendo, justitiæ ejus incommutabili & incomparabili concordare satagunt*. Optimè verò hoc loco Didymus: *Omnis, ait, qui peccat factus extraneus Christi, non habet participium, nec scientiam ejus. Nam cùm dicit: Non videt eum significat quòd participium non habet ejus: cui est consequens est, ut neq; scientiam internam ejus habere videatur*.

Filioli nemo vos seducat] q. d. Non vos seducat Simon, non Gnostici, qui docent sola fide hominem justi-

justificari, nec requiri ad justitiam bona opera; quare posse quemlibet esse justum, & simul indulgere suis cupiditatibus, & impurè vivere: hæc enim non officere justitiæ, dummodo fidem retineat: quocirca Christianos libertate à Christo donatos, liberè posse vivere, & facere quidquid lubet. Contra hanc enim hæresim Epistolas suas scripserunt S. Petrus, Johannes & Jacobus; unde contra eam docent justificari nos non ex sola fide, sed & ex operibus. Hinc subdit S. Johannes:

QUI FACIT (non qui credit) JUSTITIAM, IUSTUS EST] Nota. Non ait, Qui facit opera justa, sed, *qui facit justitiam*. peccatores enim & pœnitentes faciunt aliqua opera justa, & tamen non sunt justi (nisi dispositivè & inchoativè, quia scilicet disponunt se ad justitiam, ad eamque tendunt) quia non faciunt justitiam, scilicet plenam & integram, quia non faciunt omnia à lege Dei præscripta: legem enim Dei plenè implere nemo potest, nisi per gratiam & charitatem, quam solus habet justus. Nam, ut ait S. Jacobus cap. 2. vers. 10. *Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno factus est omnium reus*. vide ibi dicta.

Secundò, opponit hic S. Johannes natos ex Deo, ut dixit c. 2. v. 29. natis ex diabolo, putà filios Dei filiis diaboli sive justos injustis, in eo quòd justus faciat opera Dei, putà opera justitiæ & sanctitatis: per justitiam enim hic generalem accipit, quæ est complexio omnium virtutum, sive omnis virtus, ut ait Nyssenus li. de Beatitud. injustus verò faciat opera diaboli, putà opera injustitiæ & iniquitatis, sive peccata.

Tertiò, *qui facit justitiam justus est*; tum quia opera justitiæ quæ facit, indicant eum esse justum; manant enim ex habitu justitiæ & charitatis, quo ille à Deo donatus est, cùm ex eo renatus est: tum quia opera justitiæ ejus augmentum promerentur, faciuntque magis justum: tum quia justi est continuo exercere se in operibus justitiæ, si justitiam acceptam retinere & augere velit. Agitur enim hic non de infusione, sed de exercitatione justitiæ, ait Thomas Anglicus.

Moraliter ergo docet S. Johannes, justum debere se assiduè exercere & crescere in operibus justitiæ & virtutis, ejusque augendæ perpetuum debere habere studium & conatum instar sponsæ, de qua dicitur Cantic. 4. *Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol*. & Proverb. 4. *Justorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectum diem*. Verè S. Augustin. in hanc epistolam tractatu. 4. *Tota vita Christiani boni*, inquit, *sanctum est desiderium*. Ita faciebat S. Paulus dum ait: *Quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea verò quæ sunt priora extendens meipsum, ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis*, Philipp. 3. 14. Et de sanctis animalibus ait Ezech. cap. 1. 12. *Unumquodque eorum coram facie sua ambulabat: ubi erat impetus spiritus, illuc gradiebantur*. ubi vide S. Gregorium homil. 3. & S. Bernard. epist. 254. ad Guarinum, & S. Basilium hom. 11. Hexaem. & S. Hieronymum ad Celantiam.

SICUT ET ILLE JUSTUS EST] quia semper & ubique facit justitiam, eamque plenam & perfectam, imò divinam, juxta illud: *Universæ viæ Domini misericordia & veritas*, psalm. 24. 10. &: *Opera manuum ejus veritas & judicium*, psalm. 110. 7. &: *Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis*.

Nota τὸ *sicut* non æqualitatem significat, sed similitudinem, nulla enim creatura æquare potest justitiam & sanctitatem creatoris, sed ejus umbram dumtaxat imitatur & assequitur, perinde ut speculum umbram seu imaginem hominis exhibet, non ipsum hominem, ait Beda. Audi S. Augustinum, *Castificat nos sicut & ipse castus est; sed ille castus æternitate, nos casti fide: justi sumus, sicut & ipse justus est; sed ipse in ipsa incommutabili perpetuitate, nos justi credendo ei, quem non videmus, ut aliquando videamus. Et cùm perfecta fuerit justitia nostra, cùm facti æquales Angelis fuerimus, nec tunc illi æquabimur: quanto ergo modo ab illo longè est, quando nec tunc par erit?*

QUI FACIT PECCATUM, EX DIABOLO EST] Est antithesis versus præcedentis. q. d. Sicut qui facit justitiam justus est, & ex Deo natus, ita ex adverso qui facit peccatum injustus est, & natus ex diabolo, quia ejus actiones & suggestiones sequitur, ex iisque quasi ex malo semine concipit & gignit peccatum. Esse ex diabolo, est imitari diabolum, ait S. August. *Nam neminem fecit diabolus, neminem genuit, sed quicumque fuerit imitatus diabolum, quasi de illo natus fit filius diaboli imitando, non propriè nascendo*. Itaque *qui facit peccatum ex diabolo est*, id est, ex diaboli regno, familia & prosapia est, eumque sequitur & imitatur, ceu filius patrem; non autem quasi ex traduce diaboli genitus sit, ut somniarunt Manichæi. Simili phrasi ait Ezechiel cap. 16. 3. Judæis impiis: *Mater vestra Cethæa, & pater vester Amorrhæus: & soror tua major Samaria*, &c. *soror autem tua minor Sodoma*.

QUONIAM AB INITIO DIABOLUS PECCAT] *Ab initio*, scilicet creationis suæ: nam licèt non primo instanti (quia creatus est in gratia) paulò post illud tamen peccavit, superbiens & rebellans contra Deum. Secundò *ab initio* peccati & peccatorum, quia ipse primò peccavit; unde Adæ cæterisque peccandi dedit initium & exemplum. Ita Cyrillus catech. 2. *Princeps*, ait, *peccati diabolus est, & pater malorum*. Et S. August. hic: *Ab initio*, ait, *diabolus peccat, non ab initio ex quo creatus est, sed ab initio peccati; quòd ab ipsius superbia cœperit esse peccatum*. Audit Tertiò, Didymus: *Ab initio diabolus peccat*. quia *primas*, inquit, *immisit suggestiones peccatorum*. q. d. Initium peccatorum omnium sibi vendicat plerumque diabolus, quia plerumque ea homini suggerit, ad eaque impellit. Denique τὸ *ab initio peccat*, significat diabolū jugiter in suo peccato & rebellione perseverare, utpote damnatum & obstinatum in malo, juxta illud psal. 73. *Superbia eorum qui te oderunt, ascēdit semper*. *Peccat* ergo, id est, in affectu peccati primi superbiæ & aliorum semper persistit.

Alludit S. Johannes ad illud sui Evang. cap. 8. 44. *In veritate non stetit: quia statim, ut factus est cecidit; fuit quidem in veritate conditus, sed non stando confestim à veritate est lapsus*, ait Isidorus lib. 1. de Summo bono cap. 3. Addit Beda: *Quoniam*, inquit, *ab initio diabolus peccat*. *Quia*, ait, *ex quo ab initio cœpit diabolus peccare, numquam desiit, nec præsentium scilicet pœnarum enormitate, nec futurarum metu coercitus. Unde ex illo jure esse dicitur, qui à peccando se revocare negligit*. Cujusmodi autem fuerit primum diaboli peccatū, his verbis explicat Beda: *Ille qui primus est cōditus, mox ut altitudinē suæ claritatis aspexit, contra conditorē cū suis sequacibus superbus intumuit, perq; eamdem superbiā ab initio peccans de Archangelo in diabolū est versus*.

IN (ad) HOC APPARUIT FILIUS DEI, UT DISSOLVAT OPERA DIABOLI] Confirmat id quod dixit. q. d. Adeò qui peccat est ex diabolo, non ex Deo, ut ad peccatum quasi hostem suum abolendum, Christus carnem assumere, in eaque apparere voluerit. Repetit more suo id quod dixit v. 5. *Et scitis quia ille apparuit ut peccata nostra tolleret*. Nota τὸ *ut dissolvat*. Peccata enim sunt quasi funes quos plectit diabolus, instar aranei captantis muscas, ut iis implicet, intricet & irretiat peccatorem, ne iis se extricare possit; quos proinde Christus venit dissolvere, ut iis peccatorem extricet & eripiat. Hoc est quod ait Sapiens Proverb. 5. 22. *Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur*. & Isajas cap. 5. 18. *Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustri peccatum*. vide ibi dicta. Hinc Christus dedit Petro & Apostolis potestatem solvendi Matth. 16. 19 & Johan. 20. 23.

Christus incarnatus propter peccatum.

Ex hoc loco & similibus liquet Christum non fuisse incarnandum, si Adam non peccasset: negant id nonnulli Doctores Scholastici: sed constanter asserit Scriptura & Patres, qui nullam aliam Christi incarnationis causam assignant, quàm nostram à peccato expiationem & redemptionem. Audi Symbolum Nicænum, *qui propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cælis*. Hinc ex S. Gregorio canit Ecclesia in benedict. cerei Paschalis: *O verè necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est! O felix culpa, quæ talem & tantum meruit habere redemptorem!* S. Ambros. lib. de Sacrament. Incarnat. cap. 6. *Quæ*, inquit, *erat causa incarnationis, nisi ut caro quæ peccaverat, per se redimeretur*. S. August. sermon. 9. de verb. Apost. *Nulla*, ait, *causa fuit veniēdi Christo Domino nisi peccatores salvos facere. Tolle morbos, tolle vulnera, & nulla erit causa medicinæ*. S. Leo serm. 3. de Pentecost. *Si homo non deviasset*, inquit, *Creator creaturæ non fieret, neque aut sempiternus temporalitatem subiret, aut æqualis Deo Patri Filius formam servi, & similitudinem carnis peccati assumeret*. Idem dicunt ceteri.

Semen Dei multiplex.

QUONIAM SEMEN IPSIUS IN EO MANET] Quodnam est hoc *semen*? Primò, Oecum. accipit Christum: Christus enim est semen Patris, & semen benedictum Abrahæ, Galat. 3. 29. Secundò, S. August. Clemens Alexand. Beda, Glossa & Hugo accipiunt Verbum Dei, de quo extat parabola seminis & seminantis, Lucæ 8. v. 11. Jac. 1. v. 18. 1. Petri 1. 23. Tertiò, & aptissimè, Lyran. Cajetan. Hugo & Thomas Anglicus. Semen, inquiunt, est gratia Dei, idque Primò, quia ex gratia & charitate quasi ex semine pullulant ceteræ virtutes, item bona opera & merita. Secundò, quia gratia est semen gloriæ, uti pulchrè docet S. Thomas 1. part. q. 62. art. 3. Tertiò, quia, sicut semen mori debet ut pullulet & fructificet; ita gratia parit studium mortificationis & martyrii, ex quo omne bonum privatum & publicum profluxit & profluit, juxta illud Christi Johannis 12. vers. 24. *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet, si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam.*

VERS. 9. ET NON POTEST PECCARE, QUONIAM EX DEO NATUS EST] Hinc Jovinianus olim, teste S. Hieronym. lib. 2. contra eum, & nuper Lutherus & Calvinus docuerunt fidelem non posse excidere à fide, gratia & justitia, esseque certum de sua perseverantia & salute. Sed hic est error damnatus à Scriptura & à S. Johanne c. 2. v. 1. ubi ait: *Filioli mei hæc scribo vobis, ut non peccetis.* poterant ergo peccare, atqui illi erant fideles: ac repugnat experientiæ quotidianæ, qua videmus indies multos fideles fieri hæreticos & peccare. Denique contrarium definitum est a Concil. Trident. sess. 6. can. 23.

Justus nec potest peccare, quo sensu? Respond. Primò.

Alius ergo est sensus S. Johannis. nimirum qui natus est ex Deo, non potest peccare, scilicet graviter & mortaliter. Primò in sensu non diviso, sed composito. quatenus scilicet ex Deo natus est, & quamdiu nativitatem hanc & semen gratiæ Dei qua renatus est conservat, ejusque ductum sequitur. ita Oecum. Thomas Anglicus, Cajetan. & S. Hieron. lib. 2. contra Jovin. Sic dicunt Theologi eum qui habet gratiam efficacem, non posse non facere id ad quod eum gratia impellit, ac consequenter non posse peccare, nimirum in sensu composito, quia gratia efficax in suo conceptu includit effectum. Efficax enim dicitur, quæ prævisa est habitura effectum, quòd scilicet libero arbitrio persuadebit consensum in bonum opus. Absolutè tamen qui habet gratiam efficacem, potest ei resistere & peccare, uti liquet ex Concil. Trident. sess. 6. can 4.

Secundò.

Secundò, qui natus est ex Deo, *non potest peccare* in sensu formali, quantum scilicet est ex parte nativitatis divinæ, si videlicet vim nativitatis & gratiæ divinæ spectes; hæc enim si sinatur agere & operari, nec ei resistat liberum arbitrium, potens est & efficax, ut excludat omne peccatum, nec cum eo possit consistere. ita S. Augustinus de Gratia Christi cap. 21. Sic Adam in statu innocentiæ dicitur fuisse immortalis, quia quamdiu in eo perdurabat, non poterat mori; sed sicut illum deserere poterat, sic & mori. Sic dicimus, Hæc medicina, v. g. theriaca, tam potens est, itaque pesti resistit, ut qui eam sumit non possit peste mori, uti Mithridates sumens quotidie mithridaticum à se inventum & denominatum, ita induruit contra venenum, ut in angustias extremas à Romanis redactus, sumensque venenum, ut eo se enecaret (ne vivus in Romanorum potestatem veniret) diu id facere nequiverit, natura ita mithridatico roborata, ut omnem veneni vim elideret. Sed sicut quis potest theriaca, quam habet, non uti, imò sumptam eiicere & evomere, itaque peste tangi & mori, ita pariter qui habet gratiam Dei potest ea non uti, eamque abiicere & peccare. Porrò S. Johannes hic distinguit habitus supernaturales divinæ gratiæ ab habitibus virtutum moralium naturalibus, quòd illi omne peccatum excludant hi verò non. Nam habitus, v. g temperantiæ, non perditur per unum actum intemperantiæ, sicut nec per unum actum temperantiæ acquiritur. Rursum distinguit gratiam Christi a gratia Adami, quòd hæc Adamo dabat posse non velle, illa Christianis licèt infirmioribus det posse & velle. vide S. August. de Corrept. & gratia c. 12. *Provisum est*, inquit, *infirmitati voluntatis humanæ, ut divina gratia indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur, & ideo quamvis infirma non deficeret, neque adversitate aliqua vinceretur, &c. ut ipse donante invictissime quod bonum est vellet, nec hoc deserere invictissimè nollet.* Hoc modo explicat S. Johannes cap. 5. 18. dicens: *Omnis qui natus est ex Deo non peccat, sed generatio Dei conservat eum.*

Tertiò.

Tertiò, *non potest peccare*, id est, ægrè, difficulter potest peccare; quia in novum hominem renatus, totus gratia Dei est indutus & imbutus, ut tanti Dei beneficii immemor & ingratus esse vix queat.

Huc accedit Oecum. *non potest*, ait, id est, non vult peccare. Alii per metathesin *non potest peccare*, id est, inquiunt, potest non peccare; quia hoc propriè est posse & potentia, cùm ex adverso posse peccare, & peccare sit infirmitas, & impotentia, quasi dicat, Semen, id est, gratia Dei, dat nobis potentiam & robur qua possimus non peccare, & vincere omne peccatum, si velimus ei cooperari.

Quartò.

Quartò, S. August. de Natura & gratia cap. 14. *Non potest peccare*, scilicet de jure, non de facto, q. d. Jure non potest peccare, non decet, non congruit eum peccare; si peccet, facit contra omne debitum, jus & fas; quia ingratus est tantæ gratiæ, nativitati & filiationi à Deo acceptæ.

Quintò.

Quintò, Gagnejus: *non potest peccare*, scilicet peccato infidelitatis affectatæ, vel impugnationis veritatis agnitæ, quod S. Johannes vocat peccatum ad mortem c. 5. 16.

Sextò.

Sextò, alii hæc accipiunt de prædestinatis & absolutè electis ad vitam æternam; hi enim licèt possint aliquo tempore esse in peccato mortali, tamen in extremo vitæ articulo nequeunt esse in eo, cumeoque mori. Simili modo ait Christus Matth. 24. non posse electos in errorem induci, & Johannis 10. neminem posse electos de manu sua rapere. Hinc S. Fulgentius de Fide ad Petrum cap. 35. *Firmissime tene*, inquit, *nullum eorum qui prædestinati sunt posse perire.* intellige hoc de impossibilitate non antecedenti, sed consequenti, quam Logici consequentiæ vocant, quæ rectè cum libertate arbitrii nostri consistit, quia illam includit & præsupponit.

Prima expositio & secunda maximè genuinæ videntur.

Anagogicè S. August. lib. 2. de Peccat. mer. c. 7. justus, ait, non potest peccare, non in re, sed in spe, quia sperat, imò jus habet ad vitam æternam, in qua erit impeccabilis.

Simili modo S. Augustin. lib. 1. de Nuptiis & conc. cap. 23. & 29. & de Spiritu & littera cap. ult. ait præceptum, *Non concupisces*, &, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex omnibus viribus*, perfectè in hac vita non posse adimpleri, sed illo nos moneri ut eò contendamus, ubi illud perfectè adimplebimus, quod erit in cœlo. Intellige hæc in sensu anagogico. Nam non jubetur cùm dicitur, *Non concupisces*, ut nullum concupiscentiæ motum sentiamus, quod in hac vita facere non possumus, sed faciemus in cœlo: in sensu enim literali præcepto *Non concupisces*, tantùm præcipitur, ut, esto concupiscentias sentiamus, iis tamen non consentiamus, quod possumus præstare in hac vita. Idem dicendum est de illo, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex omnibus viribus*, uti dixi Roman. 7. v. 7.

Modus quo quis fit quasi impeccabilis.

Moraliter S. Johannes docet hic fideles modum facilem & certum fugiendi quodlibet peccatum, ac faciendi ut moraliter fiant quasi impeccabiles, nimirum si intendant jugiter semini Dei, hoc est, sanctis inspirationibus & dictaminibus fidei, ac prudentiæ Christianæ, quas Deus per fidem & prudentiam menti suggerit & inspirat: dum enim illis intendimus, mentemque affigimus, excludimus omne semen diaboli, id est, omnes suggestiones concupiscentiæ, & peccati, itaque peccare non possumus. Qui enim peccat, necesse est ut attendat & intendat alicui concupiscentiæ à Deo vetitæ: si ei non attendat, peccare nequit; quia appetitus & voluntas nil potest appetere & velle, nisi quod phantasia & mens ei proponit & suggerit quasi bonum appetibile & concupiscibile. Hinc Beati peccare nequeunt, quia Deum vident tanquam summum & immensum bonum; unde ab eo oculos avertere nequeunt, sed in eo quasi omnis boni abysso merguntur & absorbentur.

Quocirca utilissimum est mentem semper occupare

bonis

bonis cogitationibus, uti faciebat S. Xaverius, v.g. ruminare aliquam piam sententiam S. Script. vel SS. Patrum, aut actum, vel virtutem aliquam cujuspiam Sancti: hac enim cogitatione occupata: mens excludit & elidit omnem aliam cogitationem illecebrosam, quæ appetitum movere posset ad peccatum, hoc de intellectu. Idem est de voluntate. Qui enim intendit semini Dei, hoc est, piis affectionibus, desideriis, impulsibus, terroribus, promissis, &c. quas Deus inspirat & indit voluntati, nequit intendere concupiscentiæ, ac consequenter nequit peccare. Dicit ergo cum S. Josepho sollicitato ab adultera: *Ecce dominus meus omnia mihi tradidit præter te: quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in Deum meum?* Gen. 39. 9. vide ibi dicta. Audi S. Leonem serm. 8. de Epiphan. *Qui*, inquit, *experiri cupit an in ipso Deus habitet, de quo dicitur: Mirabilis Deus in Sanctis suis; sincero examine cordis sui interiora discutiat, & sagaciter quærat qua humilitate resistat superbiæ, qua benevolentia obluctetur invidiæ, quam non capiatur adulantium linguis, quamque bonis delectetur alienis. An pro malo non cupiat malum reddere, malitque multas oblivisci injurias, quàm imaginem & similitudinem sui conditoris amittere, qui omnes ad cognitionem sui generalibus incitans donis, pluit super justos & injustos, & solem suum oriri facit super bonos & malos. Ac ne in multis labores sollicitæ discretionis inspectio, ipsam matrem virtutum omnium charitatem in secretis suæ mentis inquiras, & si in ea dilectionem Dei & proximi toto corde intenti reperit, ita ut etiam inimicis suis eadem velit tribui, quæ sibi optat impendi, quisquis hujusmodi est, Deum & rectorem & habitatorem sui esse non dubitet.*

VERS. 10. IN HOC MANIFESTI SUNT FILII DEI, ET FILII DIABOLI. q.d. Hisce duobus indiciis manifestè secernas filios Dei à filiis diaboli, putà justos ab injustis, nimirum Primò, quod OMNIS QUI NON EST JUSTUS; (Græca & Syrus: *omnis qui non facit justitiam*, opera justa & sancta) NON EST EX DEO. Secundo, QUI NON DILIGIT FRATREM SUUM] Putà proximum, præsertim Christianum, repete, hic pariter *non est ex Deo*, id est, non est filius Dei, sed diaboli. Unde à contrario colligendum relinquit, filium Dei esse Primò, qui facit justitiam; Secundò, qui diligit fratrem. Hæ sunt ergo duæ tesseræ, & quasi duo symbola filiorum & militum Dei, scilicet justitia & charitas: diaboli verò injustitia & odium. Nota. Qui diligit fratrem, facit justitiam. Justitia enim generalis hic accipitur, quæ dilectionem, omnemque virtutem complectitur, uti genus complectitur suas species: hic tamen ea secernit S. Johannes, ut ostendat inter omnes justitiæ species nullam magis ostendere, imò efficere nos filios Dei, quàm charitatem & dilectionem proximi: nec ex adverso ullam injustitiæ speciem magis nos ostendere & efficere filios diaboli, quàm odium & invidiam. Hinc S. Johannes, dilectus Jesu, non nisi dilectionem spirat. Propriè ergo charitas secernit inter filios Dei & diaboli. Audi S. Aug. hic tract. 5. *Dilectio sola discernit inter filios Dei & filios diaboli: signent se omnes signo crucis Christi; respondeant omnes, Amen: cantent omnes Halleluiah: baptizentur omnes: intrent omnes ecclesias: faciant parietes basilicarum. non discernuntur filii Dei à filiis diaboli, nisi in caritate. Qui habent caritatem, nati sunt ex Deo: qui non, non sunt nati ex Deo. Quidquid vis habe: hoc solum non habeas, nihil tibi prodest. Alia si non habeas, hoc habe, implesti legem.* Charitate autem diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum: unde *plenitudo legis est dilectio*, Roman. 13. 10. Idem August. de natura & gratia cap. 42. *Charitas*, ait, *est verissima, plenissima, perfectissimaque justitia.* Tertull. autem libr. de Patient. eamdem vocat *summum fidei Sacramentum, Christiani nominis thesaurum, quam Apostolus totis viribus Spiritus sancti commendat*: Clemens verò Alexand. in Paræn. ad Gent. *præcipuum* nominat *hominis Christiani munus*: Cyprianus de Bono Patient. *fundamentum pacis, tenacitatem ac firmitatem unitatis, quæ & opera & martyria præcedit*. Basilius orat. 3. *radicem mandatorum*: Gregor. Nazianz. epist. 20. *doctrinæ nostræ caput*: Hieron. epist. ad Theoph. *cunctarum virtutum matrē*: Ephrem Doctr. de humil. *omnium virtutum columnam*: August. serm. 53. de Temp. *omnium virtutum arcem*: Prosper lib. 3. de Vita contempl. c. 13. *affectionum omnium potentissimam, in omnibus semper invictam, actionum bonarum summam, salutem morum, finem cælestium præceptorum, mortem criminum, vitam virtutum*. Cyrillus in c. 13. S. Johan. *omni virtute constantem*: Gregor. lib. 6. Epist. 60. *matrem & cu*- *Cornel. in Epist. Canon.* *stodem omnium bonorum*: Bernardus epist. 2. *Hominum matrem & Angelorum, non solùm quæ in terris, sed etiam quæ in cælo sunt pacificantem.*

Tessera distinguens filios Dei & diaboli duplex. Justitia.

& charitas.

Elogia charitatis.

Denique S. Basil. de instit. Monach. *Ubi deliquium*, ait, *patitur charitas, eò prorsus ejus loco odium succedit. Quòd si, ut Johannes ait, Deus charitas est, sine dubio necesse est diabolum odium esse. Ut igitur qui charitatem habet, is Deum habet: sic qui odium habet, diabolum in se nutrit.* Hæc ante me congessit noster Bened. Justin.

QUONIAM HAEC EST ANNUNCIATIO] hoc est, res annunciata, & semper annunciandа ac prædicanda. q.d. Hoc est nuncium è cælo à Christo allatū, quod nos Apostoli nuncii Christi vobis jugiter annunciamus. Syrus, hoc est præceptum: præceptum enim subditis promulgandum & annunciandum est. Græcum *ἀγγελία* alludit ad Evangelium. q.d. Summa Evangelii est diligere invicem. Rursum Evangelium, id est, lætum nuncium, quod Christus nobis attulit è cælo, fuit ut diligamus invicem sicut Christus dilexit nos. Potuisset Deus à nobis, utpote peccatoribus, exigere multa opera pœnosa & ardua jejuniorum, ciliciorum, laborum, tormentorum, martyriorum; sed noluit, contentus est si amemus invicem. Hoc est Evāgelium. Quid enim lætius, quid jucundius, quid facilius quàm amare, & amare *alterutrum*, id est, invicem, reciprocè. Sicut enim Deus præcepit nobis ut diligamus fratres, sic vicissim præcepit fratribus ut reciprocum amorem nobis rependant. Hunc enim elicit & exigit noster amor: philtrum enim efficacissimum, iynx, magnes & illex amoris est amor, juxta illud Mart. VERS. 11.

Ut præstem Pyladen, aliquis mihi præstet Oresten:
Hoc non fit verbis: Marce, ut ameris, ama.

Magnes amoris amor.

Rursum hæc est *ἀγγελία*, putà angelorū annunciatio, doctrina & vita: angeli enim se invicem ardentissimè diligūt. Hanc jubet nos imitari Christus, ut angelorum mores & felicitatem æmulemur, & per mutuū amorem inchoemus.

Alludit, imò citat illud Christi: *Hoc est præceptū meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos*, Iohan. 15. v. 12. ubi notat S. Aug. tr. 83. in Johannem, *τὸ sicut dilexi vos*, distinguere charitatem à dilectione humana & carnali. q.d. Diligite invicē, non sicut se diligunt homines, quoniā homines sunt, sed sicut se diligūt, quoniā dii sunt, & filii altissimi. *Ut quid enim*, inquit, *diligit nos Christus, nisi ut regnare possimus cum Christo? Pauci se propterea diligunt ut sit Deus omnia in omnibus.*

UT DILIGATIS (græcè *ἀγαπῶμεν*, id est, *diligamus alterutrum*) NON SICUT CAIN] subaudi faciamus, vel diligamus. Cain enim seipsum tantum dilexit, fratrem verò suum Abelem odit, & occidit ex invidia; quòd scilicet videret sacrificia fratris, utpote meliora, esse Deo grata, ideoque ab eo, cælesti igne inflammari, sua verò, utpote pejora, esse Deo ingrata, ab eoq; respui. Hoc est quod Caino ait Deus juxta Septuag. *Nonne, si rectè offeras, rectè autem non dividas, peccasti?* Nam Cain *hoc ipso male dividebat, dans Deo aliquid suum, sibi autem seipsum*, ait S. Aug. 15. Civit. c. 7. *Quod omnes*, inquit, *faciunt qui non Dei, sed suam sectantes voluntatem, id est: non recto, sed perverso corde viventes offerunt Deo munus, quo putant eum redimi; ut eorum non opituletur sanandis pravis cupiditatibus, sed explendis.* Quocirca notat Euseb. lib. 11. de Præpar. Evang. c. 4. appositè & quasi omine divino vocatū esse Cain: licèt enim mater Eva eum vocarit *Cain*, id est *possessionem & peculium* suum, dicens: *Possedi hominem per Deum*, Gen. 4. 1. à radice קנה *Kana* per ה, id est, *possedit*, tamen æquè commodè *Cain* derives à קנא *Kana* per א, id est *æmulatus est, invidit* & sic *Cain* idem est quod *æmulus* vel *invidus*, qualis ipse fuit. Vide Prosperum li. 1. de Prom. & præd. c. 6. de dilectione proximi. vide S. Greg. 10. Moral. c. 6. Chrysost. homil. 18. in Matth. ubi novem dilectionis gradus assignat. Et S. Aug. li. 1. de doctr. Christ. c. 22. *Hæc*, inquit, *regula dilectionis divinitus constituta est. Diliges proximum tuum sicut te ipsum, Deū verò ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mēte, ut omnes cogitationes tuas, & omnem vitā, & omnem intellectum in illum cōferas, à quo habes ea ipsa quæ confers. Cùm autem ait, toto corde, tota anima, tota mente, nullā vitæ nostræ partem reliquit quæ vacare debeat, & quasi locum dare, quasi alia re velis frui. Sed quidquid aliud diligendum venerit in animum, illuc rapiatur, quò totius dilectionis impetus currit. Quisquis ergo rectè proximum diligit, hoc cum eo debet agere ut etiam ipse toto corde, tota anima, tota mente diligat Deum. Sic enim eum diligens tamquam seipsum, totam dilectionem sui & il-*

VERS. 12.

Cain idem quod invidus.

lius refert in illam dilectionem Dei, qua nullum à se rivulum duci extra patitur, cujus derivatione minuatur.

QUI EX MALIGNO ERAT] Puta ex diabolo. q. d. Cain erat filius non Dei, sed diaboli, non generatione, sed imitatione & suggestione. Diabolus enim ex odio Dei, cùm ipsi nocere non possit, cupit nocere ejus imagini, puta homini, ipsumque perdere: sicut pardalis cùm hominem lædere nequit, hominis imaginem discerpit, ait S. Basil. homil. de Invidia. Malignitas ergo Cain æquè ac diaboli consistit in odio & invidia: quæ sunt vitia tyrannorum, raptorum & homicidarum, *qui piscium vitam agunt, nam ii in quemcumque alium inciderint devorans, robustior infirmiorem propellens*, ait Athenagoras orat. pro Christianis. Unde piscis apud Ægyptios erat hieroglyphicum odii, ait Clemens Alex. lib. 5. Stromat.

ET PROPTER QUID OCCIDIT EUM? QUONIAM OPERA EIUS MALIGNA (πονηρὰ id est, *mala & prava*) ERANT] Quia scilicet Deum parvi, imò minoris seipso æstimans, pejores victimas ipsi offerebat, meliores & pinguiores sibi reservans, atque invidebat Abeli, quòd meliora offerens Deo, ipsi gratior existeret, & ab eo cælesti victimarum incendio honoraretur; peccatum ergo Cain fuit invidia, quòd scilicet Abeli fratri invideret Dei benevolentiam & gratiam, qua ejus victimas cælitùs inflammando acceptabat, non Caini. Ex invidia natum est odium, ex odio homicidium, imò parricidium. Hæ sunt proles & fruges invidiæ.

Audi S. Cyprian. tract. de Zelo & livore: *Ambitionem zelus excitat, dum cernit quis alium in honoribus auctiorem zelo excæcante sensus nostros, atque in ditionem suam mentis arcana redigente, Dei timor spernitur, magisterium Christi negligitur, judicii dies non providetur: inflatur superbia, exacerbatur sævitia, perfidia prævaricatur, impatientia concutit, furit discordia, ira fervescit, nec se jam potest cohibere, vel regere, qui factus est potestatis alienæ. Hinc Dominicæ pacis vinculum rumpitur, hinc caritas fraterna violatur, hinc adulteratur veritas, unitas scinditur, ad hæreses atque ad schismata prosilitur, dum obtrectatur sacerdotibus, dum Episcopis invidetur, dum quis aut queritur non se potius ordinatum, aut dedignatur alterum ferre præpositum. Hinc recalcitrat, hinc rebellat de zelo superbus, de æmulatione perversus, animositate & livore non hominis sed honoris inimicus. Qualis verò est animæ tinea, quæ cogitationum tabes, pectoris quæ ista rubigo, zelare in altero vel virtutem ejus, vel felicitatem, id est, odisse in eo vel merita propria, vel beneficia divina: in malum proprium bona aliena convertere, illustrium prosperitate torqueri, aliorum gloriam facere suam pœnam, velut quosdam pectori suo admovere carnifices, cogitationibus & sensibus suis adhibere tortores qui, se intestinis cruciatibus lacerent, qui cordis secreta malevolentiæ ungulis pulsent. non cibus talibus lætus, non potus potest esse jucundus: suspiratur semper, & ingemiscitur & doletur, dumque ab invidis numquam livor exponitur, diebus ac noctibus pectus obsessum sine intermissione laniatur.*

Invidiæ hypotyposis.

FRATRIS AUTEM EIUS IUSTA] Putà innocentia, pia & sancta; quia Deum pluris se æstimans, meliores victimas ipsi offerebat, ideoque ex invidia a fratre Cain occisus est. Tria maximè præconia justitiæ in Abel fuere; scilicet virginitas, sacerdotium & martyrium. ait S. August. vel quisquis est auctor lib. Diversi. quæst. ad Orosium. unde & S. Cyprian. lib. de Bono patientiæ, ante medium ait Abelem initiasse martyrium, eumque Martyribus ad imitandum in exemplum statuit. Sic & Rupert. in Isajæ c. 59. Abelem vocat Protomartyrem. Hinc & Abel fuit typus Christi, qui fuit Martyrum caput & princeps, uti docet Irenæus lib. 4. cap. 42. S. Augustin. lib. 12. contra Faustum cap. 9. & 10. Prosper loco citato & alii. vide dicta de Cain & Abel Genes. 4. & epist. Judæ v. 11. Hac de causa S. August. civitatem Dei inchoat ab Abel, civitatem diaboli à Cain, li. 15. Civit. c. 8.

Abel Protomartyr.

VERS. 13. NOLITE MIRARI FRATRES, SI ODIT VOS MUNDUS] Hanc sententiam quasi consequens deducit S. Johannes ex antecedenti antithesi filiorum Dei & filiorum diaboli, v. g. Caini & Abelis. q. d. Sicut Cain odit Abelem, quia Caini maligna, Abelis verò justa erant opera; & ita pariter mundus, id est, Gentiles & mundani homines oderunt Christianos verosque fideles, quia ipsorum prava, fidelium verò sancta sunt opera. Alludit ad illud

A Christi in suo Evangelio cap. 15. 18. *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* Quid mirum si filii diaboli oderint filios Dei, cùm pater eorum diabolus extremè oderit Deum Deique filios? Sicut non mirum est filios serpentum odisse filios hominum. contrarium enim odit sibi contrarium: uti nigredo odit, id est aversatur, albedinem, frigus calorem, amaritudo dulcedinem, malitia bonitatem, vitium virtutem, &c.

Porrò causæ cur mundus oderit fideles & sanctos, sunt quinque. Prima est, dissimilitudo morum: mundani enim mundanos habent mores, sancti verò cælestes. Illi tument ambitione, avaritia, gula, libidine; hi se deprimunt humilitate, paupertate, sobrietate, castitate. Nam sicut similitudo est causa amoris, sic dissimilitudo est causa odii, ait Aristot. Hinc illud Horatii li. 1. epist. 19.

Mundus odit sãctos quinque de causis. Prima.

Oderunt hilarem tristes, tristemque jocosi,
Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi.

Hanc causam dant impii Sapient. 2. 15. *Gravis*, inquiunt, *est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutatæ sunt viæ ejus.* Et S. Leo serm. 9. de

B Quadrages. *In bono ergo*, inquit, *proposito constitutis inimicitia dissimilium diabolo instigante non desunt & facile in odia prorumpunt, quorum improbi mores detestabiliores sunt comparatione rectorum. Iniquitas cum justitia non habet pacem, temperantiam odit ebrietas, falsitati nulla est cum veritate concordia. Non amat superbia mansuetudinem, petulantia verecundiam, avaritia largitatem, & tam pertinacem habet diversitas ista conflictum, ut etiamsi exterius conquiescat, ipsa tamen piorum cordium penetralia inquietare non desinat; ut verum sit, quod qui voluerit in Christo pie vivere, persecutionem patientur; ut verum sit, quod omnis hæc vita tentatio est.* Mox vero aliam hujusce rei causam affert ab invidia malevolentiaque dæmonum desumptam. *Per istum*, inquit, *agonem dilectissimi ad præmia æterna tendentibus, in eo maximè diaboli insidiatur astutia, ut quorum pervertere non potest probitatem, subruat fidem.* Simili de causa inter bestias dissimiles intercedit antipathia & odium, v. g. inter hyænam & pantheram de quo Plinius lib. 28. cap. 8. *Hyænæ*, inquit, *pantheras terrori esse traduntur, ut ne conentur quidem resistere, & aliquid de corio earum habentem non appeti; mirumque*

C *dictu, si pelles utriusque contraria suspendantur, decidere pilos pantheræ.* Simile odium est inter lupum & ovem, inter canem & leporem, inter murem & felem, inter elephantum & rhinocerotem.

Secunda odii causa est invidia; quia enim mundani suis concupiscentiis irretiti non possunt assurgere ad puritatẽ, virtutes & sanctitatem Sanctorum, dolent, eamque illis invident, præsertim quia vident illos magnis certisque passibus tendere ad beatitudinem & gloriam cælestem, se vero suis sceleribus tendere ad damnationem & gehennam. Sicut ergo damnati & dæmones oderunt Sanctos, sic & mundani. *Secunda.*

Tertia est, quòd mundani videant Sanctos se separasse ab eorum consortio, illudque assiduè fugere; unde eos quasi sui cœtus apostatas oderunt. Hanc causam assignat Christus Matth. 15. 18. *Si de mundo*, inquit *fuissetis, mundus quod suum erat diligeret: quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* Et impii Sapient. 2. 16. *Tamquam nugaces æstimati sumus ab illo, & abstinet à viis nostris tamquam ab immunditiis.* *Tertia.*

D Quarta, quia Sancti carpunt & redarguunt pravos mores mundi, imò sola Sanctorum vita est tacita mundanorum reprehensio. Hanc causam dant impii Sapient. 2. v. 12. *Circumveniamus*, aiunt, *justum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est nobis, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata disciplinæ nostræ.* Et Christus Johan. 15. 8. *Cùm venerit ille* (Paraclitus) *arguet mundum de peccato, & de justitia, & de judicio.* *Quarta.*

Quinta, quia mundani pleni sunt amore sui, cui contrarii sunt Sancti, utpote pleni amore Dei, hinc laudem, dignitatem & gloriam acquirunt, quam eis mundani invident. Tritum est illud vulgi: *Quinta.*

Dum canis os rodit, socium, quem diligit, odit.

Unde fremit & ringit, quia metuit ne socius canis, os vel partem ossis sibi eripiat. Et hæc est causa cur etiamnum mundus & mundani oderint viros religiosos, quia scilicet eos ob sapientiam & virtutem sibi vident præferri in concionibus, pulpitis, cathedris, &c. easque sibi eripi. quod sanè nascitur ex amore sui & mundi, non

Dei.

Dei. vide Philonem lib. *Quòd deterius potiori insidiatur*.

Succinit S. Johanni S. Jacobus cap. 4. 4. *Adulteri*, inquit, *nescitis quia amicitia hujus mundi inimica est Dei*. vide ibi dicta. & sanctus Paulus dicens: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*, Galat. 1. 10. Nota Pro *nolite mirari* S. Fulgent. lib. 3. ad Trasimundum, & Tertull. in Scorpiaco cap. 12. legunt: *Nolite expavescere*. Nonnulli enim Christiani verecundiores & timidiores mirabantur, quasi quid novum & insolens, se ob susceptam Christi fidem, sanctamque vitam à suis amicis Gentilibus despici, & odio haberi, imò vexari, & bonis spoliari, cùm potiùs ob sanctitatem coli & amari juvarique debuissent, ideoque hæc odia expavescebant. Roborat ergo eos S. Johannes, docetque id non esse mirandum nec expavescendum, sed potiùs in eo lætandum & gloriandum: quia quos odit mundus, hos amat Deus: *Magis mirabile esset, si prout homines diligerent eos qui secundùm Christum piè vivunt*, ait Didymus. Quare ob hæc odia ne vel hilum remittendum est de sanctitate vel amore, sed potiùs in iis obfirmandus, intendendus & majoribus incrementis perficiendus est animus: sicut calor obiecto frigore per antiperistasin sese intendit corroborat & adauget, adeò ut etiam mundanos nos audientes charitate superare, & ex inimicis amicos facere satagamus.

Hoc est quod ait S. Petrus epistol. 1. cap. 4. 12. *Charissimi nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat; sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut & in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exultantes*. Verè Seneca libr. de Providentia cap. 1. & seq. *Deus*, ait, *virum bonum in deliciis non habet, experitur, indurat, sibi illum præparat*, &c. *omnia adversa* (vir bonos) *exercitationes putat*, &c. *marcet sine adversario virtus: tunc apparet quanta sit, quantum valeat polleatque cùm quid possit patientia ostendit*. & S. Basil. Admonit. ad filium spirit. *Fili*, ait, *patientiam arripe, quia maxima est virtus animæ, ut velociter ad sublimitatem perfectionis possis ascendere*. Caussam dat S. August. serm. 11. & 149. de Tempor. ut scilicet ex mundi odio Deus nos trahat ad amorem sui & cæli. *O infelicitas*, inquit, *generis humani! amarus est mundus & diligitur, putà si dulcis esset, qualiter diligeretur? flores ejus quomodo colligeres, qui à spinis non removes manum*.

Nos scimus) Non fide divina credendo nos esse justos & prædestinatos, ut volunt hæretici, sed certitudine morali & coniecturali, concepta ex testimonio bonæ conscientiæ, innocentis vitæ, & consolationis Spiritus sancti. Dicit hoc S Johannes ad consolationem fidelium, ne timeant mundi odia. q. d. hisce mundi odiis & persecutionibus soletur vos, ô fideles, vobisque animos addat & exacuat, quòd per fidem & christianismum translati estis de morte peccati ad vitam cælestem & divinam, scilicet in hac vita per gratiam, in futura per gloriam, quæ omnibus odiis superior est: hujus autem vitæ certum est indicium, imò effectus, *quoniam* (quòd) *diligimus fratres*, id est, proximos. Dilectio enim hæc signum est, & effectus indubitatus gratiæ sanctificantis, & Spiritus sancti, à quo quasi fonte increato manat omnis amor & dilectio. Verè S. Basilius in Regulis brev. reg. 11. & in fusiùs disp. reg. 296. *Quando*, inquit, *certò persuasus esse aliquis potest Deum sibi peccata remisisse? Nempe si affectionem animi in se animadverterit similem illius qui dixit: Iniquitatem odio habui, & abominatus sum*, &c.

Ubi tria dat signa inhabitantis gratiæ & justitiæ. Primum, odium peccati. Secundum, mortificationem carnis, & omnium malarum cupiditatum. Tertium, zelum salutis proximi ex amore Dei provenientem, qualem habuit Paulus, dicens: *Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis scandalizatur, & ego non uror?* 2. Corin. 11. & S. Greg. l. 1. Dialo. c. 1. *Mens*, inquit, *quæ divino spiritu impletur, habet evidentissima signa sua, virtutes scilicet & humilitatem; quæ si utraque perfectè in una mente conveniunt, liquet quòd de præsentia S. Spiritus testimonium ferunt*. S. Leo serm. 8. de Epiphan. hæc tria gratiæ & sanctitatis assignat indicia. Primum, humilitatem; Secundum, injuriarum condonationem; Tertium, ea tribuere quæ sibi cupit impendi. *Quisquis*, ait, *hujusmodi est, Deum rectorem & habitatorem sui esse non dubitet*, videlicet ita ut non pendeat animi, sed probabiliter id credat.

Qui non diligit, cùm scilicet debet diligere, aut qui non diligit, id est, qui odit, ut sit liptote aut mio-

Cornel. in Epist. Canon.

A fis, manat in morte) putà manet in macula peccati habitualis, remanente post actum peccati transeuntem, indeque manet in reatu & obligatione ad mortem æternam ex quo exire per se nequit, sed tantùm per gratiam Christi, ait Thomas Anglicus. Quomodo anima, immortalis cùm sit, peccato tamen mori possit, eleganter explicuit S. August. lib. 3. de Civit. Dei cap. 1. *Mors animæ fit, cùm eam deserit. Deus; sicut corporis, cùm id deserit anima. Ergo utriusque rei, id est, totius hominis mors est, cùm anima à Deo deserta deserit corpus: ita enim neque ex Deo vivit ipsa, neque corpus ex ipsa*. Consentaneè Cyrill. Alexand orat. de exitu animæ. *Mors propriè est non quæ animam dirimit à corpore, sed quæ animam à Deo separat: Deus vita est, à quo qui disjungitur perit*. *Mors animæ; quæ.*

Quin potiùs hæc animæ mors absolutè in arcano sermone appellatur mors; nam mors illa corporis quam tantopere horremus umbra dumtaxat est, & imago hujus veræ mortis. cum illa ne conferenda quidem. Unde S. Gregor. lib. 4. Moral. cap. 17. *In Scriptura*, ait, *mors carnis dicitur umbra mortis, quia sicut vera mors est quâ anima separatur à Deo, ita umbra mortis est, quâ caro separatur ab anima*. Denique peccatum generat formidabilem illam æternæ damnationis mortem, de qua S. August. li. 6. de Civitat. cap. ult. *Si anima in pœnis vivit æternis, mors illa potiùs æterna dicenda est, quàm vita: nulla quippe major & pejor est mors, quàm ubi non moritur mors*. Quocirca S. Basilius homil. 5. in Julittam Martyrem: *Peccatum*, ait, *animæ est ægritudo, peccatum mors est animæ, immortalis. Peccatum luctu est & implacabilibus lamentis dignum. Ob peccatum profluant effusissimæ lachrymæ, nec desinat ab imo pectoris recessu jugiter prosilire suspiriosus gemitus*. Ob hanc utique causam S. Hieron. peccatorem vocat diaboli cadaver: *Cadaver*, inquit, *diaboli putridum, ob magnitudinem peccatorum dubitare non poterit, qui legerit peccatum esse fetidissimum, ipso peccatore dicente: Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à facie insipientiæ meæ*. ita ipse lib. 6. in Isaiæ cap. 14.

Omnis qui odit fratrem suum, homicida est] Probat id quod dixit: *Qui non diligit manet in* Vers. 15
C *morte*, hoc syllogismo: Omnis homicida manet in morte; atqui omnis qui non diligit, sed odit fratrem suum, est homicida; ergo omnis qui non diligit fratrem suum, manet in morte. Porrò S. Johannes pro eodem habet non diligere fratrem & odisse fratrem, tum per miosin, quia minus dicitur, sed plus intelligitur, putà per negationem intelligitur, affirmatio contrarii; tum quia non diligere fratrem cùm debeat eum diligere, censetur interpretativum odium, & sæpè id oritur ex espresso formali odio.

Porrò, qui odit fratrem suum homicida est, non actu & opere, sed affectu & voluntate: quia, ut ait S. Hier. epist. 36. ad Castorin. *Cùm homicidium ex odio sæpè nascatur quicumque odit, etiamsi necdum gladio percusserit, animo tamen homicida est*. Sic Christus ait, eum qui concupiscit uxorem proximi esse adulterum, quia eam mœchatus est in corde suo, Matth. 5. 28. Secundò, *homicida* est dispositivè, quia odium disponit, & via est ad homicidium, sicut concupiscentia ad adulterium. ita Dionys. Carth. Denique odium plenum est desiderium homicidii; difficillimum enim est ut quem oderis, superesse velis. vide Antiochum monachum homil. 28.

D Mysticè, qui odit fratrem homicida est sui ipsius, quia per odium occidit animam suam. Ita S. Ambros. precat. ad Missam: *Qui*, inquit, *invidet, qui odit, non alium priùs quàm seipsum occidit; qui exultat in adversis proximi, & affligitur in prosperis ejus, alieno proximum, se suo petit gladio*. & S Gregor. lib. 10. Moral. cap. 11. num. 18. *Vitam*, ait, *animæ culpa polluit, servatus verò contra proximum dolor occidit; menti namque ut gladius figitur, & mucrone illius ipsa viscerum occulta perforantur, qui scilicet à transfixo corde si priùs non educitur, nihil in precibus divinæ opis obtinetur; quia & vulneratis membris imponi salutis medicamenta nequeunt, nisi ferrum à vulnere antè subtrahatur*. Pari modo qui odit fratrem, animam ejus sæpè occidit, quia provocat eum ad odium vindictam & rixas, quibus animam suam perimit.

Porrò Alexander Papa epist. 3. sic legit: *Omnis qui detrahit fratri suo, homicida est, & omnis homicida non habet partem in regno Dei*. Nam ut ait hic Dionys. triplex est homicidium. Primum, corporale, quod tollit esse naturæ;

Secundum, detractionis, quod tollit esse famæ, occiditque civiliter; Tertium, odii.

NON HABET VITAM AETERNAM IN SEMETIPSO MANENTEM] q. d. Non habet gratiam in se manentem, non manet in eo gratia, nec ipse in gratia, qua obtinetur vita æterna; ut sit metonymia. ita Cajetan. & alii. Aut propriè, *non habet*, id est, non habebit, vel habere non potest gloriam vitæ æternæ, ut vertit Syrus. ut sit enallage temporum, qua præsens ponitur pro futuro. q. d. Qui odit, non habet spem vitæ æternæ, nec eam sperare potest, sed manet in morte peccati, inde transiturus ad mortem æternam gehennæ (est miosis, ut dixi) juxta illud S. August. Præfat. in psalm. 31. *Quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe.* unde Caio: *A facie*, inquit, *tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra: omnis igitur qui invenerit me, occidet me.* q. d. ait S. Hieron. epist. 121. ad Damasum quæst. 1. *Quisque ex tremore corporis & furiata mentis agitatu, eum me esse intelliget, qui mereatur interfici.* Sic Poetæ fingunt Orestem ob cædem matris continuis furiis agitatum. vide S. Augustin. hanc S. Iohannis sententiam expendentem homil. 40. inter 50. cap. 2. & homil. 42. cap. 7.

Vers. 16. IN HOC COGNOVIMUS CHARITATEM DEI, QUONIAM ILLE ANIMAM SUAM PRO NOBIS POSUIT, ET NOS DEBEMUS PRO FRATRIBU ANIMAS PONERE] Redit S. Iohannes ad vim, indolem & legem perfectæ charitatis, ejusque ideam & vivum exemplar proponit Christum. q. d. Christus eminentiam charitatis ostendit, ejusque legem fixit, non tam verbo quàm facto, quando ipse animam, id est, vitam suam posuit pro nostra: mortuus enim est, ut nos à morte præsenti & æterna liberaret, ac ad vitam gratiæ & gloriæ beatæ traduceret: quo facto quasi in imagine nobis legem charitatis depinxit, scilicet nos pari modo pro fratribus debere animam, id est vitam, ponere. Dicit ergo: *In hoc cognovimus charitatem Dei.* q. d. In hoc elucet clarè immensa Dei charitas superans omnem charitatem & amorem parentum, cognatorum, amicorum, quòd scilicet Deus infinitus & immensus, pro suis creaturis puta hominibus peccatoribus, indignis & ingratis, ultrò & liberaliter sine ullo suo commodo, aut fructu, imò cum magno incommodo & probro, vitam suam posuerit, eoque simul nobis tacitè præcepit ut se imitemur, & similiter pro fratribus animam ponamus.

Nota. Non licet animam, id est, æternam animæ salutem, prodigere pro æterna salute animæ proximi; quia charitatis ordo postulat, ut magis diligam meam salutem, gratiam & gloriam, quàm proximi: quocirca bona spiritalia, puta gratiam & gloriam, eorumque augmentum magis mihi velle & procurare teneor, quàm proximo: hoc enim dictat charitas ejusque ordo: licet tamen animam, id est, temporalem animæ salutem & vitam prodigere pro æterna salute proximi, quia illa longè pluris facienda est quàm temporalis propria. Unde cùm ad illam comparandam necessarium est hanc prodigere, vel periculo exponere, id omnino faciendum est, hoc enim dictat & jubet ordo charitatis. Ita S. Paulus & Paulinus pro fratribus animas posuerunt. Ita S. Sebastianus vitam suam exposuit morti & martyrio, ut S. Marcum & Marcellianum ex tentatione parentum nutantes in fide confirmaret. Ita S. Vitalis Ursicinum medicum in martyrio nutantem corroborans, mortem & martyrii lauream adeptus est. Similia legimus in actis aliorum Martyrum & Sanctorum.

An & quando vita exponenda pro vita proximi.

Sed quæres; an liceat, & an quis teneatur animam, id est vitam temporalem, exponere pro vita temporali proximi? quia cùm charitate tenear me magis diligere, quàm proximum, videtur pariter quòd magis debeam diligere vitam temporalem propriam, quàm proximi.

Respond. Primò.

Respond. Ordinariè id verum est: extraordinariè tamen ob alias causas concurrentes, sæpè aliter faciendum est. Primò ergo tenetur vitam pro aliis exponere, qui ad id se pacto promisso aut jurejurando obligavit. Ita milites in prælio debent ex justitia pugnare, & vitam exponere, quamdiu est spes victoriæ, quia ad id ex pacto & juramento se obligarunt.

Secundò.

Secundò, ex justitia legali tenetur civis pro patria & civitate vitam exponere. recta enim ratio dictat, partem esse exponendam periculo pro salute totius, v. g. Reipubl. Sic Samson collidendo postes domus, ejus ruina secum Philistæis oppressit, ut eorum servitute populum Dei liberaret, Judic. 16. Sic Decii pro Romano exercitu, Codrus pro Atheniensi, Leonidas pro Spartano, morti se devoverunt, uti refert Livius, Plutarch. Valer. Maxim. & alii.

Tertiò.

Tertiò, amicus non tenetur pro vita amici suam exponere; hoc enim est diligere proximum, *non sicut seipsum, sed plusquam seipsum*, quod doctrinæ regulam excedit, ait S. August. libr. de Mendacio cap. 6. Si tamen exponat, laudabiliter faciet; exponet enim illam pro honestate & bono virtutis amicitiæ: licet enim pro ea, æquè ac pro alia virtute, v. g. castitate vitam exponere. Majus enim est bonum virtutis, quam vitæ: illud enim est honestum & spiritale, hoc naturale dumtaxat & corporale. Tunc ergo vita propria exponitur, non ex amore vitæ alienæ, sed ex amore virtutis, & ad aliorum exemplum, ut eis ostendat dignitatem virtutis amicitiæ, utque in ea excellat ita docet S. August. lib. de Amicitia c. 10. S. Hieron. in cap. 7. Michææ: *Interrogatus, ait, quidam quid esset amicus? respondit, Alter ego. Unde Pytagorei duo vades sese invicem Tyranno dederunt.* S. Ambros. lib. 3. Offic. c. 12. Franc. Victoria Relect. de homicidio num. 24. Domin. Soto lib. 5. de Justitia quæst. 1. art. 6. imò S. Thom. 2. 2. qu. 26. art. 4. ad 2. & ibid. Valentia, qui & addit alium casum, nimirum si quis ex ira me invadat, itaque me stringat ut vel debeam occidi, vel invasorem occidere, licitè posse me permittere occidi, ne alium occidam; quia non teneor cum tanta difficultate & incommodo cædis alienæ, vitam propriam conservare; præsertim quia si eum occidam, non tantùm corpus, sed & animam ejus perdo, utpote existentem in flagranti delicto invasionis & conatus homicidii. Simili modo possum exponere vitam pro tuenda alterius castitate. Unde S. Ambros. lib. 2. de Virgin. celebrat militem illum qui S. Theodoram damnatam ad lupanar, commutando cum ea vestes, periculo violationis exemit: pro ea enim jam habitu virili & militari egressa damnatus ad mortem, eam deinde sponte ad locum supplici procurrentem, martyrii sociam habuit, ne eos tyranni gladius separaret, quos junxerat amor Christi. Simili modo S. Paulinus se pro filio viduæ exposuit servituti, quæ civilis est mors, ob amorem charitatis, ut scilicet heroicum actum, imò excessum charitatis posteris in exemplum relinqueret: quem proinde mirè celebrat S. Augustinus, Ambrosius, Hieron. & alii passim. Denique clara est scotcotia Christi: *Majorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis*, Johan. 15. 13.

Idem viderunt Gentiles, qui laudant Pyladem & Orestem, Nisum & Euryalum, Damonem & Pythiam amicos, quorum unus pro altero morti se ultrò obtulit. Vide Valer. Max. lib. 4. cap. 7. & Aristot. lib. 7. Moral. Eudemior. cap. 7. *Itaque*, inquit, *& simul esse & convivere, congaudere, condolere, absque se mutuo ne vivere quidem posse (una enim anima sunt) sed commori unius illius veraque amicitiæ est.* Seneca epist. 9. *In quid*, ait, *amicum paro? ut habeam pro quo mori possim, ut habeam quem in exilium sequar.* Vers. 17.

QUI HABUERIT SUBSTANTIAM (Syrus *possessionem*) HUJUS MUNDI, ET VIDERIT FRATREM SUUM NECESSITATEM HABERE (S. Cyprian. lib. de Opere & eleemosyna legit, *desiderantem*, vel, ut vetus editio habet, *esurientem*) ET CLAUSERIT VISCERA SUA AB EO, QUOMODO CHARITAS DEI MANET (S. August. legit *manere poterit*) IN EO?] Educit hanc sententiam quasi consequentiam ex versu antecedenti: estque argumentum à minùs verosimili ad majus. q. d. Si charitas Dei & Christi nos obligat ut ponamus animam pro fratribus, quod est difficillimum, ergò multò magis nos obligat ut illi egenti demus eleemosynam, quod est facillimum. Rursum, quia casus ille quo obligamur dare animam pro fratribus, raro occurrit, crebrò verò occurrit obligatio levandi ejus indigentiam per eleemosynam, hinc ab illo ad hunc transit. q. d. Si durum vobis est dare vitam, date saltem eleemosynam proximo, quod vobis est facile. ita Oecum. & S. August. Ita S. Johannes eleemosynarius, cùm quis celebrabat profusam ejus in pauperes liberalitatem, respondebat: *Frater nondum pro te sanguinem fudi, sicut mandavit mihi Dominus meus Christus*, uti refert Leontius in ejus Vita.

Ex

Ex hoc loco multi Doctores docent eleemosynæ præceptum obligare, non tantùm in extrema proximi necessitate, sed etiam in gravi, adeò ut dives teneatur tunc erogare non tantùm superflua, sed etiam necessaria statui suo, si minori suo incommodo possit avertere grave incommodum proximi. Ait enim S. Iohannes: *Qui habuerit substantiam*, græcè βίον, id est, *victum*, non superflua: victus enim & substantia, tam superflua quàm necessaria complectitur. Rursum ait, *Et viderit fratrem suum necessitatem habere*, non extremè indigere: necessitas enim gravis vera est necessitas, esto non sit extrema. Vide Gregor. de Valentia tom. 3. disp. 3. quæst. 9. puncto 4. & Bellarm. lib 3. de Bonis oper. in partic. cap. 7. Hic ait Ecclesi. cap. 4. 1. *Fili eleemosynam pauperis non defraudes*, q. d. Injuriam & fraudem illi facis, si eleemosynam ipsi debitam neges & S. Ambros. lib. 1. Offic. cap. 31. *Grandis culpa*, ait, *si sciente te fidelis egeat, si scias eum sine sumptu esse, famem laborare, ærumnam perpeti, qui præsertim egere erubescat* vide S. Gregor. Nazianz. orat. De cura pauperum, & S. Chrysost. passim de eleemosyna.

ET CLAVSERIT VISCERA SVA AB EO] *Viscera* enim sunt sedes commiserationis & symbolum misericordiæ, juxta illud Thren. 2. 11. *Conturbata sunt viscera mea, effusum est in terra iecur meum, super contritione filiæ populi mei.* vide ibi dicta. Oecumen. expendit τὰ *viscera*, q. d. Qui in viscera sua non admittit miserorum commiserationem, ex iis excludit & evacuat charitatem. Unde iubet Paulus Coloss 3. 12. *Induite viscera misericordiæ*. Viscera sunt symbolum paterni, imò materni amoris, patres enim & matres filios suos vocant *viscera* sua, uti Paulus vocat Onesimum filium suum spiritalem, epist. ad Philem. v. 7. ubi S. Hieron. *Omnes filii*, inquit, *parentum sunt viscera*. Significat ergò τὰ *viscera* nos omnes ex eadem carne constare, esseque filios unius Adæ, & magis Dei, ac proinde invicem misereri & subvenire debere tamquam fratres fratribus, juxta illud Isaiæ cap. 58. 7. *Carnem tuam ne despexeris*. Rursum τὰ *viscera* significat eleemosynam dandam ex magno commiserationis affectu, & ut hunc semper ostendamus proximo, si effectum præstare nequimus. unde S. Gregor. 20. Moral. cap. 26. *Audiant*, ait, *duri & immisericordes tonitrua Sapientis*, Proverb. 21. 13. *Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur*.

Christo de suis omnia. Ad hæc viscera miserationis induenda fideles incitat Salvianus lib. 4. ad Ecclesiam Cathol. dum docet Christum in pauperibus esse mendicum, omnibusque indigere: quare in Christum crudeles esse qui bona sua erogant in cognatos qui non indigent, & Christum in pauperibus egere sinunt: *Sunt*, ait, *quibus etsi desinis multa non desunt omnia. Christus tantummodo solus est, cui nihil est, quod in omni humano genere non desinit. Nullus servorum suorum exulat, nullus frigore ac nuditate torquetur, cum quo ille non algeat. Solus cum esurientibus esurit, solus cum sitientibus sitit. Et ideo quantum ad pietatem illius pertinet, plusquam cæteri eget: omnis enim egestuosus pro se tantùm, & in se eget: solus tantummodo Christus est, qui in omnium pauperum universitate mendicet. Et cùm hæc ita sint, quid ais ò homo, qui Christianum te esse dicis, cùm Christum egere videns, ut facultates tuas quibuscumque non indigentibus derelinquas? Christus pauper est, & tu opes divitum cumulas? Christus esurit, & tu delicias affluentibus paras? Christus etiam aquam sibi deesse queritur, & à te apothecæ ebriosorum vino replentur? Christus rerum omnium egestate conficitur, & à te luxuriosæ copiæ congregantur? Christus tibi pro muneribus à te datis præmia sempiterna promittit, & tu nil præstituris cuncta largiris? Christus tibi & pro bonis bona immortalia, & pro malis mala æterna proponit & tu nec bonis cælestibus flecteris, nec malis perennibus commoveris, & credere te Domino Deo tuo dicis, cuius nec remunerationem desideras, nec iracundiam contremiscis.* Deinde demonstrat tales non habere fidem, nec credere Christo promittenti eleemosynariis amplam remunerationem. *Si ea quæ aliis relinquis ideo relinquis, quia profutura ei cui reliqueris certus es; sic profectò si quæcumque religiosis muneribus prorogasses, profutura esse tibi crederes, tibi absque dubio peculiariter deponeres: quia quanto te plus amas quam eos quibus relinquis, tanto magis tibi relinqueres, si profutura ea tibimet, vel tenui opinincula judicares. Non enim te odisti, ut prodesse tibi nolis: sed quæ pauperibus dereliqueris, profutura tibi esse non credis: unde est quod aliis magis quam tibi consulit, quia profu-* A *turum tibi opus religiosum esse non credis: sicut credis itaque, sic recipies. Tu Salvatorem perpauci pendis, & te Salvator nihili. Tu Christum postponis aliis, & te omnibus Christus. Tibi in comparatione etiam hominum perditorum vilis est Dominus, & tu eris inter periturorum ultimos deputandus.* Deinde ostendit eos graviter peccare, tum quòd pauperes non iuvent, tum quòd sua magno labore & dolore parta, conferant iis qui iis aliis ad pompam, gulam & luxuriam abutuntur, unde exclamat: *O quantò melius quæcumque illa es, quantò melius & salubrius pauper fueras & egestuosa, quam dives; paupertas enim te Deo insinuare potuisset, divitiæ ream esse fecerunt. Rectiùs ergo per indigentiam salva fieres, quàm per opes tuas & te & alios prægravasses: te scilicet, dum male aliis relinquis, alios dum à te relicta & ipsi usu inhumanissime malè possident, & post se malè aliis derelinquunt. Si vis ergo quæcunque illa es, si vis tibi esse consultum, si vis æternam habere vitam, & cupis videre dies bonos, relinque substantiam tuam indigentibus sanctis, relinque claudis, relinque cæcis, relinque languentibus; sint facultates tuæ alimenta miserorum sit opulentia tua pauperum vita, ut illorum refrigeria præmia tua sint, ut illorum refectio te reficiat.* Hæc enim omnia recipies à Christo, quia B Christum in pauperibus fecisti heredem, & inferiùs acriùs in eos invectus: *Das*, inquit, *res tuas divitibus, & egenis negas. Das luxuriosis, & negas sanctis. Das cuicumque fortasse perdito, & negas Christo; prout ergo iudicasti sic iudicaberis, sicut elegeris sic recipies. Non habebis cum Christo partem quem despexisti, cum his habebis quos prætulisti.*

Notent hæc divites Christiani, præsertim Ecclesiastici, qui bona quæ ab Ecclesia acceperunt, Ecclesiæ & pauperibus reddere tenentur, peccantque graviter, si iis ditent cognatos, *quia res Ecclesiæ nihil aliud sunt nisi vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum*, ait S. Prosper lib. 2. de Vita contempl. c. 9. & 10. quem vide, æquè ac S. Bern. epist. 24. ubi ait: *Væ tibi Episcope, qui peccata populi comedis, ac si propria tibi minus sufficere viderentur*, &c. *non licet tibi de facultatibus Ecclesiæ luxuriari, & in superfluitatibus consumere, sed solùm vivere; non licet ditari, non licet consanguineos extollere; non licet palatia ædificare: denique quidquid præter necessarium victum ac simplicem vestitum de altarie retines, tuum non est, rapina est, sacrilegium est.* Et S. Basil. orat. in illud. *Destruam horrea mea*: *At tu*, ait, *nonne* C *spoliator es, qui quæ dispensanda accepisti, propria reputas? Est panis famelici quem tu tenes; nudi tunica, quam tu in conclavi conservas; discalceati calceus, qui apud te marcescit; indigentis argentum, quod possides inhumanè. Quocirca tot pauperibus injuriam facis, quot dare valeres.* Quare ethnica, inhumana, ferina, & barbara est Stoicorum & Senecæ l. 2. de Clementia c. 5. vox & sententia, misericordiam non esse virtutem, sed vitium mollis, flexilis & effeminati animi: æquè ac illa Plauti, teste Lactantio lib. 6. cap. 11.

Malè meretur qui mendico dat quod edat.
Nam & illud quod dat perit,
Et illi producit vitam ad miseriam.

Humaniùs, sapientiùs & pientiùs Valer. Maxim. lib 4. c 8. *Erat*, inquit, *opibus excellens* Gillias, *sed multò etiam animo, quam divitiis locupletior, semperque in eroganda potiùs quam in contrahenda pecunia occupatus, adeò ut domus ejus quasi quædam munificentiæ officina crederetur. Alimenta inopia laborantibus, dotes virginibus paupertate pressis, subsidia detrimentorum incursu quassatis erogabantur. Hospites quoque benignissimè excepti, variis muneribus ornati dimittebantur. Quodam tempore quingentos simul Gelensium equites, vi tempestatis in possessione sua compulsos aluit, ac vestivit. Quid multa? non mortalem* D *aliquem, sed propitiæ fortunæ benignum diceres esse sinum; quod Gillias possidebat, omnium quasi commune patrimonium erat.* Quid hic dicent Christiani, qui à Christo Domino amplissimam promissionem audierunt: *Date, & dabitur vobis.*

FILIOLI MEI NON DILIGAMUS VERBO, NE- Vers. 18
QVE LINGVA, SED OPERE ET VERITATE] Sanxit S. Iohannes præceptum dilectionis, hic declarat qualis illa esse debeat, scilicet non verbalis, sed realis; non otiosa, sed operosa; non linguax, sed verax, id est, non adulatoria, ficta & hypocritica, sed sincera, cordialis & vera, quia talis fuit Christi, linguam enim opponit veritati, quasi hypocrisin & simulationem sinceritati & cordiali amori, ut à Christiana charitate & fideli amore omnem fraudem, dolum & fictionem excludat. Nam multi sunt amici linguaces, quos Theognis vocat ἐπὶ γλώττης καὶ μέχρι [illegible], qui verbis sunt liberales,

re

æ parci; qui montes aureos promittunt, sed obolum non dant; qui saccos blanditiarum effundunt, sed unciam auri, imò panis non præstant. Hi fucati sunt & hypocritæ, quia verba non satiant famem & sitim esurientis & sitientis, sed cibus & potus: nec promissa vestiunt nudum, aut carcere liberant, sed vestes & nummi. Unde de talibus ait S. Iacobus cap. 2. v. 15 *Si autem frater & soror nudi sint, & indigeant victu quotidiano; dicat autem aliquis ex vobis, illis: Ite in pace, calefacimini & saturamini; non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori, quid proderit? sic & fides quæ non habet opera, mortua est in semetipsa.* pari modo dilectio, quæ non habet opera, mortua est. vide S. Gregor. 21. Moral. cap. 14. ubi post multa concludit: *Dilectio nostra semper exhibenda est & veneratione sermonis; & ministerio largitatis.* Et S. Bernard serm. 50. in Cantic. explicans illud: *Ordinavit in me charitatem.* citansque hæc S. Iohannis verba, *Nec lingua mentientis*, inquit, *in hac dilectione recipit fictum, nec rursum afficientis exigit sapientiæ gustum. Opere diligamus & veritate, quòd videlicet moveamur ad bene operandum magis quodam vivido charitatis impulsu, quàm sapida illius charitatis affectu.* & inferiùs: *Da mihi hominem qui ex toto corde diligat Deum, se verò & proximum*, &c. *atque in hunc modum ad cetera quæque Dei ordinato intendat amore, despiciens terram, suspiciens cælum, utens hoc mundo tamquam non utens, & inter utenda & fruenda intimo quodam mentis sapore discernens, ut transitoria transitoriè, & ad id dumtaxat, quod opus & prout opus est curat, æterna desiderio amplectatur æterno, talem, inquam, da mihi, & ego audacter illum sapientem pronuncio, cui nimirum quæque res revera sapiunt prout sunt, & cui in veritate atque securitate competit gloriari, & dicere: Quia ordinavit in me charitatem. Sed ubi ille, aut quando ista?* B

Nota. Si quis non potest opere & effectu succurrere, quia v.g. est pauper, huic sufficit lingua & affectu succurrere consolando, orando, consulendo, &c. Rursum qui succurrit effectu, debet quoque succurrere affectu, ut non tristis, morosus, objurgans; sed hilaris & blandiens det eleemosynam, juxta illud Pauli: *Qui miseretur, in hilaritate*, Roman. 12. 8. & Ecclesi. 18. 15. *Fili in bonis non des querelam, & in omni dato non des tristitiam verbi mali. Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum melius quàm datum. Nonne ecce verbum super datum bonum, sed utraque cum homine justificato*, græcè κεχαριτωμένῳ, id est, *gratioso*. q.d. Vir justus utrumque præstabit, scilicet tam datum quàm verbum bonum. C

Denique præclarè S. Gregor. hom. 3. in Evang. *Nec tamen*, inquit, *sibi aliquis credat, quidquid sibi animus sine operis attestatione responderit: de dilectione conditoris lingua, mens & vita requirantur: numquam est Dei amor otiosus: operatur enim magna si est, si verò operari renuit, amor non est.* Et S. Chrysost. hom. 53. & 68. ad popul. *Quò plura*, inquit, *dederis Deo, eò plus te diligit; quibus majora debet, plus tribuit & gratiæ: cùm aliquem videt cui nihil debet, cùm fugit, & aversatur, cùm verò intuetur eum, cui aliquid debet, continuò ad eum accurrit. Omnia ergo tibi facienda sunt, ut Deum habeas debitorem.* Qua verò id ratione fieri possit, sic planè explicat: *Nunc hujusce rei tempus est, nunc enim esurit, nunc sitit, nunc nudus est in pauperibus, cùm verò hæc vita elapsa fuerit, tui non indigebit: & nunc indigere vult propter te. Cibari à te vult, ut te cibet; indui, ut te induat. Pecuniam ergo contemne, ne contemnaris; ut dives sis, tua largiter da; ut colligas disperge, imitare seminantem. Semina in benedictionibus, ut de benedictionibus & metas.*

Et S. Leo serm 6. de jejunio 10. mensis: *Constans*, inquit, *esto Christiane largitor, da quod accipias, sere quod metas, sparge quod colligas. Noli metuere dispendium, noli de dubio suspirare proventu. Substantia tua cum bene erogatur, augetur, & concupiscere justum misericordiæ lucrum, æterni quæstus est sectari commercium. Munerator tuus vult te esse munificum, & qui das ut habeas, mandat ut tribuas dicens: Date & dabitur vobis: amplectenda est tibi promissionis istius gratulanda conditio.* Paucis autem interiectis: *Qui ergo*, ait, *pecunias amat, & multiplicare opes suas immodicis optat augmentis, hoc potius sanctum fœnus exerceat, & hac usurarum arte ditescat, ut non hominum laborantium captet necessitates, ne per dolosa officia laqueos incidat insolubilium debitorum: sed illius sit creditor, illius fœnerator qui dicit: Date & dabitur vobis, & qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur vobis.* Et concludit: *Si benignus esset animæ suæ, illi bona sua crederet, qui & idoneus* A *fidejussor est pauperum, & largissimus redditor usurarum*; Quocirca meritò dixit Chrysost. *eleemosynam artem esse omnium quæstuosissimam.*

In hoc, scilicet si diligamus non verbo & lingua, sed opere & veritate, cognoscimus quoniam (quod) ex veritate sumus] id est, sumus veraces, veraciter ambulamus, veram habemus dilectionem, sumus quasi filii veritatis, id est, veræ & sinceræ charitatis. Vers. 19.

Secundò *ex veritate*, id est, ex Deo & Christo *sumus*, ita Oecum. Deus enim est prima & summa veritas, ac vera charitas, iuxta illud: *Ego sum via, veritas & vita.* Iohan. 14. 6. & cap 18. 37. *Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam.* Quocirca rectè concludit S. Aug. de Morib. Ecclesiæ c. 33. *Charitati victus, charitati sermo, charitati habitus, charitati vultus aptatur, coitur in unam conspiraturque charitatem: hanc violare tamquam Deum nefas ducitur: huic si quis resistit expugnatur, atque excitur: hanc si quis offendit une die durare* (in monasterio) *non sinitur; sciunt ita commendatam esse à Christo & Apostolis, ut, si hæc una absit, inania; si hæc adsit, plena sint omnia.*

B Et in conspectu ejus suadebimus corda nostra] Primò. Hugo, Lyrao & Dionys. exponunt, q.d. Suadebimus corda nostra, ut studeant proficere in melius, & meliora excogitent, omnemque suam cogitationem, studium & intentionem dirigant in Deum, satagendo illi indies magis magisque placere. *Suadere cor, quid? Respond. Primò.*

Secundò, Iohan Ferus explicat. q.d. *In conspectu eius suadebimus corda nostra*, id est, fiduciam nanciscemur impetrandi quidlibet à Deo. *Secundò.*

Tertiò, & magis genuinè, *suadebimus corda nostra*, id est, suadebimus cordibus nostris, ut vertit S. August. Pagnin. & Tigurina; Vatabl. vertit, *placabimus corda nostra*; Syrus, *persuasum reddituri sumus cor nostrum*; alii, *secura reddemus corda nostra.* q. d. Conscientiam habebimus pacatam & securam in conspectu Dei: verè enim persuadebimus cordi nostro nos esse ex veritate, hoc est, veræ charitati studere, dum diligimus non verbo & lingua, sed opere & veritate. Græcum enim πείθω, id est, *suadeo*, construitur cum accusativo, qui Latina syntaxi vertendus est per dativum. ita S. August. Beda & alii. Græcizat ergo interpres hic, æquè ac Iudith 12. 10. *Suade Hebræam illam*, pro suade Hebrææ illi. Verùm quia hic sensus includitur in eo quod C proximè præcessit: *In hoc cognoscimus quoniam ex veritate sumus*; ut ab eo distinguamus id quod sequitur, *Et in conspectu ejus suadebimus corda nostra*; hinc *Tertiò.*

Quartò & planissimè sensus est, q. d. Si diligamus non lingua, sed opere & veritate, *in conspectu eius*, id est, Deo & Christo omnia conspicienti *suadebimus*, id est, probabimus & persuadebimus, *corda nostra*, scilicet esse ex veritate, uti paulò ante dixit: dat enim fructum dilectionis operosæ & veræ, ut ad eam fideles invitet. q. d. Qui diligunt dumtaxat verbo & lingua possunt mentiri hominibus, ac fingere se ex corde diligere, at non Deo: hic enim cor intuens videt dilectionem illam esse labialem, non cordialem. Qui verò diligunt proximum opere & veritate, non reformidant oculum & iudicium Dei, sed audent comparere in eius conspectu, audent libera fronte se eius tribunali sistere, audent ei corda sua pandere ac probare, & ostendere ea in veritate, veraque charitate esse fundata; se scilicèt verè Deum, & proximum propter Deum diligere, sed Dei legi & voluntati satisfacere, illique soli placere contendere, ita D Oecum. Simili modo Paulus ait Galat. 1. 10. *Modò hominibus suadeo, an Deo?* q.d. Ego causam meam probare & persuadere satago Deo, non hominibus. ita S. Chrysost. Unde S. August. legit: *Ego Deo, non hominibus, probatum me reddere cupio.* vide ibi dicta. & S. August. lib. 1. contra Secundinum cap. 1. *Senti de Augustino quidquid libet, sola me in oculis Dei conscientia non accuset.* *Quartò, genuinè.*

Moral. docet hic nos S. Iohannes omnia opera nostra examinare ad regulam & limam intuitus & iudicii divini; sæpe enim nos concupiscentia, mundus aut dæmon decipit, ut putemus nos agere purè ob amorem Dei, quod agimus impurè ob concupiscentiam, vel amorem nostri. Quare antequam actionem aliquam aggrediare, ad hanc normam eam conformato: *Ita sincere age hanc actionem, tamquam qui conspiciaris à Deo, qui omnia videt & notat, quique omnium exactam à te exiget rationem: ita perfectè hoc ago, quasi ultimum sit hoc opus tuum, quasi illicò post illud* *Regula actionum, Dei conspectus.*

me-

moriturus. Cùm dubitas quid agendum, dubium resolve ex hoc principio: *In dubiis hoc elige, quod in hora mortis voles te elegisse. In hoc negotio hoc age, sicut cupis rationem reddere Christo in die judicii.*

Ita faciebat Psaltes: *Providebam*, inquit, *Dominum in conspectu meo semper*. psal. 15. 8. Eliseus Ioram regi, *Vivit*, ait, *Dominus in cujus conspectu sto*. 4. Reg. 3. 14. Ita Paulus, *Gloria nostra*, ait, *hæc est, testimonium conscientiæ nostræ, quod in simplicitate cordis & sinceritate Dei, & non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo*, 2 Corinth. 1. 12.

Ita S. Xaverius: *Vbicumque fuero*, inquit, *meminero me in orbis theatro, & in oculis Dei versari*. Ita noster Campianus agonem martyrii obiturus: *Spectaculum*, ait, *facti sumus mundo & angelis & hominibus*, 1. Corinth. 4. 9. Hos imitemur: ita *in conspectu ejus suadebimus corda nostra*.

VERS. 20. QVONIAM SI REPREHENDERIT (καταγινώσκῃ, id est, arguet, condemnet, ut vertit Oecum.) NOS COR NOSTRVM, quòd lingua diligamus, non opere & veritate, esto idipsum dissimulemus, & exteriùs jactemus contrarium, frustra id facimus. QVIA MAJOR EST DEVS CORDE NOSTRO, ET NOVIT OMNIA] q. d. Si tuam hypocrisim non potes celare cor tuum, multò minùs celabis eam Deum, qui corde tuo major & profundior est, ac intimiùs illud videt, magisque illi præsens est quàm tu ipse. Si conscientia tua te reprehendit & condemnat, quantò magis reprehendet & condemnabit te Deus, qui est præses & judex scientiæ? unde Syrus vertit, *Quod si cor nostrum reprehendat nos, quantò major est Deus corde nostro? Si cor nostrum*, ait Oecum. *quod exiguum est, latere nequimus, quo pacto Deum qui nusquam non adest latere valeamus?* & S. August. *Cor tuum*, ait, *abscondis ab homine, à Deo absconde si potes*, & mox: *Perhibeat sibi testimonium conscientia tua, quia ex Deo est. Si ex Deo est, noli illam velle ante homines jactare, quia nec laudes hominum te levant in cælum, nec vituperationes inde te deprimunt: ille videat, qui coronat: ille sit testis, quo judice coronaris*. Verè Diadochos de Perfect. spirit. cap. 100. *Longe majus*, ait, *est judicium Dei conscientia nostra*. Unde Paulus: *Mihi*, ait, *pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die. Qui autem judicat me, Dominus est* ita ipse 1. Corinth. 4. 3. & Psaltes psalm. 63. 7. *Accedet homo ad cor altum* (græcè βαθεῖα, id est, *profundum*) *& exaltabitur Deus*. q. d. Homo profundo & abdito corde & consilio multa mala, dolos & simulationes excogitabit; sed Deus eo altior & profundior erit; profundiùs enim illud subit, ut intueatur & judicet ejus consilia dissipando & vindicando. Unde Symmach. Aquila & Theodot. pro ירם *iarum*, id est, *exaltabitur*, legentes ירם *iorem*, id est, *sagittabis*, vertunt, *mentem & cor profundum hominis Deus configis*, vel *sagittabit*.

Deus major est corde, &c.

Quare accommodatitia, non genuina, est expositio Thomæ Anglici. q. d. Si magna est cordis offensa, ejusque reprehensio, major est Dei misericordia ad eam condonandam. Impia enim est Caini vox Genes. 4. 13. *Major est iniquitas mea quam ut veniam merear* & illa aliorum. *Major*, id est, liberalior, ditior, plenior, perfectior, *est Deus corde nostro*, quia solus ipse cordis nostri desideria satiat & explet, imò exuberat in immensum, nec iis capi potest, sicut mare capi nequit cochleari.

VERS. 21. SI COR NOSTRUM NON REPREHENDERIT NOS] καταγινώσκῃ quod S. August. vertit, *si cor nostrum non male senserit*; Oecum. *si non condemnet, ut indemnati apud nos ipsos simus, fiduciam habemus ad Deum*, quòd omnia quæ petimus, quibusque indigemus ab eo impetrabimus, ut sequitur. Hoc est quod canit Psaltes psalm. 118. 6. *Tunc non confundar, cùm perspexero in omnibus mandatis tuis*. Ex adverso de impio malè sibi conscio ait Sapiens Proverb. 28. 9. *Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis*. Nam, ut ait S. Greg. 10. Mor. cap. 15. vel 17. *Diffidit accipere se posse quod appetit, qui profectò reminiscitur nolle se adhuc facere, quod divinitus audivit: & cor nos in petitione reprehendit, cum resistere se præceptis ejus quem postulat meminit*. Auctor imperfecti hom. 15. in Matth. *Sicut oleum*, ait, *accendit lumen lucernæ, ita bona opera dant animæ confidentiam; nam justus quasi leo confidit*. Prov. 28. 1.

VERS. 22. ET QUIDQUID PETIERIMUS (quod petendum est, putà revera bonum ad Dei gloriam, nostramque & aliorum salutem pertinens, vel conducens, ita se explicat Iohannes cap. 5. 14. dicens: *Quæcumque petierimus secundùm voluntatem ejus, audit nos*) ACCIPIEMUS AB EO] aut certè aliquid melius eo quod petimus. Explicat hic fiduciam quam parit bona conscientia apud Deum, ex effectu, qui est quòd impetret omnia quæ postulat à Deo. Causam dat: *Quoniam mandata ejus custodimus, & ea quæ sunt placita coram Deo facimus*. Congruum enim est, & congrua merces obedientiæ & amicitiæ, ut si homo faciat voluntatem Dei, Deus vicissim faciat voluntatem hominis, juxta illud: *Voluntatem timentium se faciet*, psalm. 144. 19. *Mandata* dilectionis intelligit, ut diligamus alterutrum, uti præcessit. ita S. August.

Alludit ad illud promissum Christi. *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis & fiet vobis*, Iohan. 15. 7. Oratione enim operatio, & vicissim operatione fulciri debet oratio, juxta illud S. Greg. lib. 9. epist. 45. *Inanis fit oratio, ubi prava est actio: actio enim preces orationum superat*. Hoc est quod ait Ierem. Thren. 3. 41. *Levemus corda nostra cum manibus ad Deum in cælos*. Nam ut explicat S. Hier. vel potiùs Rabanus, *Cor cum manibus levat, qui orationem suam operibus roborat. Nam quisquis orat, sed operari dissimulat, cor levat & manus non levat: quisquis verò operatur, & non orat, manus levat, & cor non levat. Iuxta ergo Iohannis vocem tunc cor fiduciam in oratione accipit, cum sibi vita pravitas nulla contradicit, & bonorum operum oratio orationi concinit*. Quin & Laconum, teste Plutarch. in Lacon. erat proverbium, *Admota manu fortunam esse implorandam*. quo significabant *frustra Deum invocari, nisi quis addens industriam manum rotæ admoveret*.

Docet ergo hic S. Iohannes orationem habere vim ex fiducia, fiduciam verò oriri ex observatione mandatorum; nam impiis qui ea violant, minatur Dominus Isaiæ 1. 15. *Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos à vobis, cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam; manus enim vestræ sanguine plenæ sunt*. Alibi: *Aggravata est auris ejus ut non exaudiat, sed iniquitates vestræ diviserunt inter vos & Deum vestrum*. & Malach. 2. 2. *Maledicam benedictionibus vestris*. Et in eamdem sententiam Salomon Prover. 28. 9. *Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis*. Denique David: *Peccatori autem dixit Deus, quare tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* psalm. 49. 15. Idipsum ex apertus regius Propheta psallit: *Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti me in conspectu tuo in æternum*. psalm. 40. 13. & *Oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum*, psalm. 33. 16. &: *Anima nostra sustinet Dominum, quoniam adjutor & protector noster est: in eo lætabitur cor nostrum, & in nomine sancto ejus speravimus*, psalm. 32. 20. unde idem alios docens: *Delectare*, inquit, *in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui*, psal. 36. 4. imò petitiones ipsas præveniet, juxta illud: *Desiderium pauperum exaudivit Dominus*, psal. 9. 17. Igitur non ipsas modò preces, sed etiam tacitas cogitationes ac desideria, antequam orando expromantur prævenit, & adimplet Dominus in iis qui verè pauperes sunt spiritu ita S. Dominicus dictitabat se nihil à Deo postulasse, quod non accepisset. Idem professus est S. Thomas Aquinas, S. Scholastica soror S. Benedicti, S. Catharina Senensis, & alii.

Sanctorum vota prævenit Deus.

ET EA, QUÆ SUNT PLACITA CORAM EO, FACIMUS] *Placita*, qui ab eo jussa. Placita ergo sunt præcepta Dei, sicut placitum Regis est præceptum Regis. Placita tamen quoque sunt consilia Dei, putà consilia Evangelica. Qui enim perfectè Deo placere satagit, hic ejus non tantùm jussa & præcepta, sed & nutus ac consilia amplectatur; quod uti arduum, ita Deo gratissimum est, unde S. Bernar. serm. 1. de dedic. Ecclesiæ, religiosum, vel monachum vocat perpetuum miraculum. In hoc ergo omnis nostra sanctitas consistit, putà in studio & conatu placendi Deo semper, ubique & in omnibus. Hic enim est actus purissimæ & perpetuæ charitatis.

Ubi Nota. Duplex est amor, concupiscentiæ scilicet, & amicitiæ. Amor concupiscentiæ est, quo studemus placere Deo, ut ab eo gloria æterna quasi mercede donemur; qui est actus bonus, sed magis spei, quàm charitatis, juxta illud: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem*, psal. 118. 112. Amor amicitiæ est, quo purè satagimus placere Deo, eique placita adimplere non ob spem mercedis, sed ex puro amore, quia scilicet eum amamus, cupimusque ei rem placentem & gratam facere, in qua ipse sibi com-

Amor duplex. Concupiscentiæ. & amicitiæ.

pla-

placeat seque oblectet, ut eius oculos, animum & mentem pascamus. Hic est actus puræ & perfectæ charitatis.

Huoc habuit Christus à primo instanti conceptionis suæ, eumque tota vita continuavit, donec ultimum in cruce spiritum in manus Patris resignavit. *Ego*, inquit, *quæ ei placita sunt facio semper*, Iohan. 8. 29. & : *In capite libri scriptum est de me, ut facerem voluntatem tuam. Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei*, psal. 39. 9. Ita Paulus monet Romanos c. 12. 2. ut studiosè perquirant *quæ sit voluntas Dei bona, beneplacens & perfecta*. & Coloss. 1. 9. *Postulantes ut impleamini agnitione voluntatis eius, in omni sapientia & intellectu spirituali, ut ambuletis dignè Deo per omnia placentes.*

Praxis augendi gratiam Dei. Unde viri sapientes docent optimam esse praxim augendi Dei gratiam & merita, si qualibet hora cogites: Quid hac hora à me requirit Deus? quid hoc momento vult me facere? quid hoc instanti magis beneplacitum est? illudque agnitum statim exequare & opere complcas. Sic famuli regis qualibet hora cogitant quid placeat regi, quid ipse velit, omnesque regis nutus observant, & ilicò quod innuit perficiunt, ut non tam ire quàm volare videantur: quanto magis nos Domini Dei nostri nutus observare debemus, illique in omnibus obsequi? Dei, inquam, qui est augusta illa & summa majestas, summa æquitas, summa sanctitas, summa sapientia, summa bonitas, summa potentia: Dei, qui est summus noster & omnium dominus, legislator, judex & vindex: Dei, qui nos creavit, conservat, redemit, sanctificat, singulisque momentis innumeris beneficiis cumulat. Hoc est quod ait S. Greg. lib. 6. Mor. c. 12. vel 14. *In cunctis quæ agimus vim supernæ voluntatis inquiramus.* Ammon Abbas apud S. Ephrem tom. 2. in c. parænet c. 10. & seq. *Voluntatem Dei*, ait, *tamquam verè regnum cælorum, ac coronam vitæ perfectæ desidera quovis tempore perficere, credens toto corde illud omnem humanam prudentiam utilitate superare, & in quacumque re primum probes oportet, an Dei sit voluntas ista.* Johannes Abbas moriens gaudebat, aliosque idem docebat, dicens: *Numquam meam feci voluntatem*, uti refert Cassian. lib. 5. de Instit. renunc. 28. Noster B. Aloysius Gonzaga dictitabat se lætè mori, nec ullius rei, ac prætertim nimiæ austeritatis, habere scrupulum, quod nihil fecisset nisi ex voluntate Dei, cujus interpres erat superior. Hoc est quod Deus laudat & celebrat, dicens: *Vocaberis voluntas mea in ea.* Isaiæ 62. 4. vide S. Bernar. serm. 38. in Cant. & tract. de Diligendo Deo.

Vers. 24. ET HOC EST MANDATUM EJUS. Dixerat S. Johannes nos accepturos quidquid petierimus ab eo, *quoniam mandata ejus custodimus*, hic explicat quænam sint illa mandata, aitque esse duo. Primum, UT CREDAMUS IN NOMINE, (id est, in nomen est hebraismus: Græcè ὀνόματι, id est, *nomini*) FILII EJUS JESU CHRISTI, (hoc est, ut credamus in Jesum Christum Dei filium: *nomen* enim ponitur pro re nominata metonymicè, juxta illud: *In nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum*. quod explicans subdit: *Et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei Patris*, Philip. 2. 9.) Secundum UT DILIGAMUS ALTERUTRUM] In his enim duobus quasi fundamentis & radicibus cetera continentur: credere enim in Jesum Christum, est simul in eum sperare, eum amare, colere, adorare & per omnia obedire. ita Oecum. Rursum credere in Iesum Christum filium Dei, est pariter credere in Deum Patrem & in Spiritum sanctum. Pater enim est Filii Pater; ac Pater & Filius includunt vim, imò actum spirandi Spiritum sanctum, ut alibi dixi. Denique præceptum dilectionis proximi includit & præsupponit præceptum dilectionis Dei: propter Deum enim diligendus est proximus. *In his autem duobus mandatis universa lex pendet & Prophetæ*, Matth. 22. 40. *Minus enim*, ait S. August. l. 10. Confess. c. 29. *te* Domine, *amat, qui tecum aliquid amat, quod non propter te amat. O amor qui semper ardes & numquam extingueris, charitas Deus meus, accende me. Continentiam jubes, da quod jubes, & jube quod vis.*

SICUT DEDIT MANDATUM NOBIS] Vox *mandatum* toties repetita, significat Christum unicè & crebrò mandasse & commendasse dilectionis mutuæ præceptum, tum Apostolis, ut idipsum ubique prædicarent & sæpè inculcarent, tum fidelibus, ut illi planè, & plenè obedirent.

ET QUI SERVAT MANDATA EJUS, IN ILLO MANET, ET IPSE IN EO] Vox *manet* significat moram & habitationem, item intimam conjunctionem & societatem. Manet ergo Deus in obediente. Vers. 25.

Deus manet in obediente quintupliciter. Primò. Primò, per *mandatum* & legislationem: lex enim, & consequenter legislator, manet in subdito, qui ei obedit; sicut doctrina doctoris manet in discipulo, qui eam audit & haurit, juxta illud: *Verbum Dei manet in vobis*, cap. 2. 14. ac vicissim subditus manet in lege & legislatore per disciplinam, & obedientiam, qua ei inhæret & obedit.

Secundò. Secundò, per amorem: qui enim mandata Dei custodit Deum diligit, ac ab eo diligitur. Unde manet in Deo, sicut amans per affectum & amorem manet in amato. Anima enim magis est ubi amat quàm ubi animat: vicissim manet in Deo, sicut amatum obiectivè manet in amante. Eodem modo Deus manet in eo, scilicet & tamquam amans, & tamquam res amata: *Qui enim adhæret Domino, unus spiritus est*, 1. Corinth. 6. 17. vide S. Bernard. serm. 71. in Cant.

Tertiò. Tertiò, diligens & obediens manet in Deo per clientelam, vicissim Deus manet in diligente per patrocinium, directionem & regimen, quasi ejus tutor & custos, juxta illud psal. 90. 1. *Qui habitat in adiutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur.* Unde Syrus vertit: *Qui servat præceptum eius; per ipsum servatur.* Hoc est quod ait Zachar. c. 2. 8. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Parum fuit dicere, me tangit; sed eam partem nominavit quæ est in homine charissima, eademque ad sensum mollissima. Et Deus ad Abraham: *Noli*, ait, *timere: ego protector tuus, & merces tua magna nimis.* Hinc orat Psaltes: *Esto mihi in protectorem & in domum refugii*, psalm. 30. 3. Unde eleganter Beda: *Sit*, inquit, *tibi domus Deus, & esto domus Dei: mane in Deo, & maneat in te Deus. Manet in te Deus, ut te contineat: manes in Deo, ne cadas. Serva mandata eius, tene charitatem, noli te divellere à fide illius, ut glorieris in præsentia ipsius, & securus manebis in eo, modò per fidem, tunc per speciem. Manebit & ipse perennis in te, juxta quod ei Psalmista decantat: In æternum exultabunt, & habitabis in eis.* psal. 5. 12. & S. Chrysost. in cap. 8. ad Rom. explicans illud v. 14. *Quicumque spiritu Dei aguntur, ii sunt filii Dei. Ad comparandam*, ait, *filiorum hæreditatem non satis est divino semel imbui spiritu, nisi eius ductu perpetuò regamur, cùm nauclerus sit animæ nostræ, auriga, & ductor, agens nos in prælium contra spirituales nequitias in cælestibus.*

Quartò. Quartò, manet Deus in amante, quasi locatum in loco. Anima enim sancta est thronus, templum & cælum Dei, uti docet Paulus 1. Corinth. 3. 17. & Isaias c. 66. 1. & 2.

Quintò. Denique Deus manet in justo substantialiter; quia suam essentiam & substantiam justo communicat, facit enim eum consortem divinæ naturæ 2. Petri 1. 4. vide ibi dicta.

ET IN HOC (per hoc) SCIMUS. q. d. Hoc indicio cognoscimus, QUONIAM (quòd) MANET IN NOBIS, nimirum DE SPIRITU (Græca & Syrus *ex spiritu*,) QUEM DEDIT NOBIS] Probat servantes mandata, ideoque diligentes Deum manere in Deo, ac Deum in ipsis. q. d. Ex Spiritu sancto eiusque charitate quæ facit nos alterutrum diligere cæterisque ejus virtutibus & donis quasi ex effectibus, cognoscimus quòd ipse Spiritus sanctus, ac consequenter Pater & Filius maneant & habitent in nobis, juxta illud: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est in nobis*, Rom. 5. 5. Unde sequitur nos vicissim manere in Deo. *Deus enim charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo*, c. 4. 16. ita S. August. Beda, Oecum. & alii. *Ista connexio*, ait S. August. *satis aperteque declarat fraternam dilectionem non solùm ex Deo, sed etiam Deum esse, quam videmus tanta auctoritate prædicari. Cùm ergo de dilectione diligimus fratrem, de Deo diligimus fratrem.*

Nota, τὸ *scimus*, non fide divina, quam hæretici specialem vocant, quasi fideles certò credere debeant se habere fidem & gratiam Dei, non etiam certitudine physica & absoluta, ut vult Catharinus; sed certitudine morali & conjecturali, qualis ex signis & conjecturis, putà ex fuga peccatorum, studio virtutum, præsertim humilitatis, mortificationis, charitatis, contemptus mundi, &c. haberi solet: & quò majora quis in se

hæc

Certitudo gratia in Sanctis nonnullis quanta. hæc signa experitur, eò majorem habet certitudinem, A quòd sit in gratia Dei. Vnde quò magis crescit in virtutibus, eò certior fit de sua gratia & salute, adeoque Andreas Vega libr. 9. in Concil. Trident. cap. ultim. & penult. docet Sanctos posse habere tantam certitudinem quæ excludat omne dubium, & metum contrarii, ut moraliter non dubitent de sua gratia; quomodò certò credimus Constantinopolim esse ex communi omnium assertione, esto eam non viderimus; aut potiùs sicut sacerdos ritè ordinatus certò scit se esse sacerdotem, & baptizatus scit se esse baptizatum, vel quia id à viri fide dignis audivit, vel quia adultus se baptizari vidit, qua ratione dicebat S. Antonius: *Ego Deum meum amo, non timeo.* Hoc paucorum est & eximiè Sanctorum, qui diu & ferventer Deo servierunt; qui tamen si spectent suam infirmitatem, formidare possunt ne fortè fallantur in hac sua credulitate, esto actu non formident. Ceteri & formidare possunt, & actu formidant. Ita S. Hieronym. in cap. 6. Micheæ: *Nulla hora*, ait, *dormire, nullo tempore securi esse debemus, sed semper expectare diem judicii.* S. Gregor. lib. 6. epist. 22. ad Gregoriam Augustæ cubiculariam: *Secura*, ait, *de tuis peccatis fieri non debes, & quousque veniat ultima vitæ tuæ dies, semper suspecta, semper trepida metuere culpas debes.* S. Bernardus sermone 1. de Adventu: *Cùm & meam & proximi conscientiam debeam servare, neutra mihi satis nota est: utraque abyssus est imperscrutabilis, utraque mihi nox est.* vide Concil. Tridentin. sess. 6. cap. 16. Communiter ergo Sanctorum certitudo & fiducia mixta est cum metu & formidine de opposito, iuxta illud Pauli. *Cum metu & tremore vestram salutem operamini*, Philip. 2. 12. Voluit id Deus, ut hic metus nobis esset frænum ad humilitatem, & stimulus ad acrimoniam virtutis.

CAPVT QVARTVM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit inculcare veram Christi fidem, & charitatem tam Dei quàm proximi. Primò, à v. 1. usque ad v. 7. docet discernendos esse spiritus, an sint veritatis, an erroris, hoc signo, quòd spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo sit; qui verò solvit Christum, sit ex mundo & diabolo. Secundò, à v. 7. ad 15. multis commendat charitatem, eò quòd Deus sit charitas, & ex charitate Filium suum per incarnationem nobis dederit, &c. Tertiò, à v. 15. usque ad finem tres præcipuos charitatis fructus & effectus recenset. Primus est, quòd habens charitatem in Deo maneat, & Deus in eo. Secundus, quòd charitas datura sit fiduciam in die judicii. Tertius, quòd charitas foras mittat timorem.

1. Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. 2. In hoc cognoscitur spiritus Dei: omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. 3. Et omnis spiritus, qui solvit Jesum, ex Deo non est, & hic est Antichristus, de quo audistis quoniam venit, & nunc jam in mundo est. 4. Vos ex Deo estis filioli, & vicistis eum, quoniam major est qui in vobis est, quàm qui in mundo. 5. Ipsi de mundo sunt: ideo de mundo loquuntur, & mundus eos audit. 6. Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos: in hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris. 7. Charissimi, diligamus nos invicem: quia charitas ex Deo est. Et omnis, qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum. 8. Qui non diligit, non novit Deum; quoniam Deus charitas est. 9. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. 10. In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, & misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris. 11. Charissimi, si sic Deus dilexit nos: & nos debemus alterutrum diligere. 12. Deum nemo vidit umquam. Si diligamus invicem, Deus in nobis manet, & charitas ejus in nobis perfecta est. 13. In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis: quoniam de spiritu suo dedit nobis. 14. Et nos vidimus, & testificamur, quoniam pater misit Filium suum Salvatorem mundi. 15. Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in Deo. 16. Et nos cognovimus, & credidimus charitati, quam habet Deus in nobis. Deus charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. 17. In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii: quia sicut ille est, & nos sumus in hoc mundo. 18. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem: quoniam timor pœnam habet; qui autem timet, non est perfectus in charitate. 19. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos. 20. Si quis dixerit, quoniam diligo Deum; & fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere? 21. Et hoc mandatum habemus à Deo: ut qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.

Charissimi nolite omni spiritui credere.] *Spiritum* vocat suggestionem, inspirationem, impulsum, doctrinam, suasionem; aut potiùs ipsum suggerentem, inspirantem, impellentem, docentem, suadentem, putà ipsum doctorem, aut magistrum. q. d. Nolite credere omni illi quod à quolibet doctore, vel suasore vobis suggeritur aut suadetur. Doctores enim varii, imò contrarii vario & contrario spiritu aguntur. Boni, sapientes & orthodoxi aguntur spiritu bono Dei, mali & errantes, ut hæretici, aguntur spiritu malo diaboli. Illi ergo aguntur spiritu veritatis, hi vanitatis, erroris & mendacii, adeoque spiritus bonus vel malus per doctorum ora loquitur, ait Dionys. Sic Abbas Serenus apud Cassianum Collat. 7. c. 32. testatur se audisse dæmonem confitentem, quòd per Arrium & Eunomium impias hæreses condidisset. Sic diabolus per os serpentis loquens tentavit & A seduxit Evam, Genes. 3. 1. Respicit ad nautas qui non credunt omni spiritui, id est, vento, nec ei obsecundant; Vers. 1. quia si id facerent aberrarent à destinato portu, & sæpè agerentur in syrtes, scopulos, certumque exitium. Porrò doctores vocat *spiritum*; tum quia scientia & doctrina est spiritus & spiritalis: tum quia doctorum occultis rationibus & impulsibus, quasi spiritibus, aguntur hi ad bonum & verum, illi ad malum & falsum. Unde iubet examinari & indagari quo spiritu agantur, antequam eis fidem adhibeamus. Hoc est quod præmonuit Paulus 1. Timoth. 4. 1. *Spiritus*, inquit, *manifestè dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium*, &c. & Ephes. 4. 14. *Vt iam non simus parvuli, & circumferamur omni vento doctrinæ.*

Alludit ad illud sui Evangelii c. 3. 8. *Spiritus ubi vult spirat,*

spirat, & vocem ejus audis, sed nescis unde veniat, aut quò vadat: sic est omnis qui natus est ex spiritu. Cujus loci sensus est, q.d. Sicut spiritus, id est ventus, quocumque eum trahit voluntas, id est, appetitus naturalis, ibi spirat, & tamen eum ejusque determinatum locum non cognoscis nec pervides, sed tantùm ejus effectum & stridorem percipis; ita multò magis regenerationem hanc spiritalem ex aqua & spiritu, ò Nicodeme, ejusque finem & terminum, nec sensu nec ratione naturali percipere vales, sed tantùm ex revelatione & afflatu Spiritus sancti, etiamsi symbola externa aquæ & ablutionis in Baptismo videas. ita S. Chrysost. Cyrillus, Teophyl. Euthym. Jansen. ibidem. Ludit enim Christus analogicè in voce *spiritus*, & priùs per spiritum intelligit ventum: posteriùs Spiritum sanctum, cujus typus & symbolum est ventus.

Sed probate (sicut aurum probatur Lydio lapide; Syrus, *discernite*) spiritus si ex Deo sunt] Quia ut ait Ambrosiaster in c. 5. epist. 1. ad Thessal. *solent spiritus immundi fallaciter quasi per imitationem dicere bona, & inter hæc superinducere prava, ut per hæc quæ bona sunt, accepta ferantur & mala, ut quia unius spiritus nicta putantur, non discernantur ab invicem, sed per id quod licitum est commendetur illicitum auctoritate nominis, non ratione virtutis.*

B

Porrò Lydius lapis, quo probandi sunt spiritus & doctrinæ, est, non spiritus privatus cujusque, ut voluit Suenckfeldius. hic enim à diabolo esse agique potest, & sæpe est ac agitur, ut cùm unus alteri est contrarius; inde enim prognatæ sunt tot sectæ inter se dissectæ, quot capita Cerbero Poetæ affinxerunt) sed doctrina Apostolorum & Ecclesiæ: hæc enim est certa, & communis fidelium omnium. Talis enim illa est, quam quasi suo ævo maximè accommodam & necessariam suggerit S. Johannes, dicens: *Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est*, &c. Perperam ergo hæretici ex hoc loco contendunt, hæreses suas esse examinandas & probandas. Jam enim illæ ab Ecclesia examinatæ & damnatæ sunt, ut privato cuilibet eas probare non sit opus, imò nec liceat. Ita S. Hieron. ad Pammach. *Cur post quadringentos annos*, ait, *docere niteris, quod ante nescivimus? usque ad hanc enim diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit.* Et S. August. l. 2. contra Crescent. c. 35. *Ecclesiam*, ait, *periisse dicite, & vos unde nati fueritis ostendite.* Et Vincentius Lirin. contra hæres. *Si vitanda est novitas, retinenda est antiquitas: si profana est novitas, sacrata est vetustas.* Acutè autem Primas. in Apocal. cap. 2. *Iam*, inquit, *probati sunt spiritus ab Ecclesia, quid vis tu probare quod jam improbatum est?*

C

Moral. de examine spirituū. Moral. docet hic S. Johannes quemlibet fidelem non debere credere omnibus internis suis motibus, impulsibus, inspirationibus, desideriis, rationibus in speciem bonis, sed solerter examinandam esse ejus originem & auctorem, ut si is bonus & amicus sit, acceptetur; si malus & hostis, refutetur, omnique vi ei resistatur. Sic melancholicus sentit motus & impulsus tristitiæ, acediæ, pusillanimitatis, suspicionum: ne eis credat; quia si originem examinet, inveniet ea à spiritu malo melancholiæ, qui falsus est & fallax, juxta illud S. Eucherii ad Valerian. *Si vis esse verax, suspicax non eris: non enim suspicamur nisi quod nescimus.* Cholericus agitur æstibus iræ, vindictæ, indignationis, putatque se agi zelo justitiæ; sed sedata mente & ratione originem perquirat, ac inveniat ea oriri à spiritu malo bilis & choleræ. Ita cùm Samaritani non reciperent Christum, ideoque Jacobus & Iohannes dicerent: *Domine vis dicimus ut ignis descendat de cælo & consumat illos?* Respondit: *Nescitis cujus spiritus estis*; putatis enim vos spiritu Dei agi, & agimini spiritu humano impatientiæ. q.d. Vultis imitari zelum Eliæ, ut habent Græca & Syrus; putà spiritum vindictæ, quo Elias quinquagenarios igne cæli consumpsit: at nescitis hunc spiritum non esse Evangelicum, & præsertim non esse meæ personæ: meus enim spiritus est mansuetudinis, tolerantiæ beneficentiæ. *Nam filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.* Lucæ 9. 56. Sic multi putant se agi spiritu Dei, puta spiritu veritatis, sobrietatis, castitatis, charitatis, &c. qui si penitùs sincerè & sine dissimulatione, coram Deo fundum cordis examinent, invenient se agi contrario spiritu diaboli, putà vanitatis, gulæ libidinis, concupiscentiæ, &c. Quocirca in ipsis animi æstibus, passionibus & tumultibus suspendendum est judicium, donec iis sedatis mens conquiescens possit discernere, vi-

A

dere & judicare quid à quo spiritu sit, quid bonum sit, quid malum; & ad hoc maximè invocandus est Spiritus sanctus, ut det nobis donum discretionis spirituum, cujus regulas practicas tradit Richard. Victor. p. 2. t. 33 in Cant. Gerson. lib. de Probat. spirit. Turrecremata præfat. in revelationes S. Brigidæ, noster S. Ignatius in lib. Exercit. spirit. Adrianus ab Adriano libr. de inspirat. Bernardinus Rossignolius lib. 3. de Discipl. Christ. perfect. cap. 10. & seq. vide & S. Bernar. serm. 57. & 74. in Cant. & serm. de septem spiritibus, ubi sex spiritus distinguit scilicet divinum, angelicum, diaboli, humanum, carnis & mundi. Porrò, quantum & quanti momenti sit hoc discretionis donum, multis sententiis, rationibus & exemplis docet Abbas Moses apud Cassian. collat. 2. ubi inter alia ait c. 4. *Tam beati Antonii, quam universorum sententia definitum est discretionem esse, quæ fixo gradu intrepidum monachum perducat ad Deum, prædictasque virtutes jugiter conservet illæsas, cum qua ad consummationis excelsa fastigia minori possit fatigatione consendi, & sine qua multi etiam propensius laborantes profectionis nequiverint culmen attingere, omnium namque virtutum generatrix, custos moderatrixque discretio est.*

In hoc cognoscitur (legit Interpres γινώσκεται, jam legunt γινώσκετε, id est, *cognoscite*, aut, γινώσκομεν, id est, *cognoscimus*; Syrus, *cognitum est*) spiritus Dei] Vers. 3.
quia Hæc est tessera veræ fidei, doctrinæ & veritatis, quam docet & suggerit spiritus Dei, nimirum: *Omnis spiritus qui confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est.* Hæc ergo ævo S. Iohannis erat quasi tessera & symbolum veræ & Christianæ fidei, nimirum credere & profiteri Christi filii Dei incarnationem, ceteramque ejus carneam œconomiam, quia huic articulo quasi novo & paradoxo tunc adversabantur omnes hæretici & hæreses. Alii enim negabant Christi divinitatem, docebantque eum merum esse hominem, ut Cherintus, Ebion, Menander, Carpocrates, & postea Cerdon, Marcion, Valentinus, Paulus Samosatenus, Theodotus, Montanus, Arrius, ut videre est apud Irenæum, Epiphan. & S. August. lib. de hæres. Alii negabant Christi humanitatem, eamque non veram sed phantasticam fuisse asserebant, ut Simon Magus, Manichæus, Eutyches, Dioscorus, Apollinaris, Petrus Gnapheus cum Teopaschitis, sive Patropassianis, qui divinitatem in Christo passam & crucifixam asserebant.

Addit S. Augustinus omnes hæreses repugnare Christo incarnato, quia Christi doctrinæ, Ecclesiæ, Sacramentis, Pontifici, & ordini hierarchico à Christo instituto repugnant. Sic Pelagius negans gratiam Christi, licèt ore confiteretur Christi incarnationem, reipsa tamen eam evertebat; quia incarnatio Christi non ad aliud facta est, quam ad conferendam nobis gratiam. Idem dicas de Luthero, Calvino, & ceteris sectariis, qua de causa S. Iohannes omnes hæresiarchas vocat Antichristos, quia omnes Christi doctrinæ & Ecclesiæ adversantur, ac proinde spiritum non Christi, sed Antichristi & diaboli habent. Hoc sensu sub uno articulo incarnationis Christi ceteros omnes fidei articulos, totamque Catholicam doctrinam complectitur S. Iohannes. q. d. Omnis qui rectam Christi fidem complectitur, ex Deo est.

Tertiò, alii sic exponunt. q.d. Omnis qui confitetur Christum in carne venisse ex Deo est, scilicet quatenus idipsum quod verum est confitetur: omnis enim veritas ex Deo est; idem tamen quatenus huic veritati falsos errores & hæreses admiscet, ex diabolo est.

D

Mysticè Oecumen. *Confessionem*, ait, *hanc adventus Christi in carne, non lingua, sed operibus intelligit.* Multi enim non solùm hæretici sed & mali Catholici Christum verbis confitentur, sed factis negant q. d. Qui Christum confitetur tam rectè vivendo, quàm rectè de eo sentiendo, hic ex Deo est, ita Didymus & Beda. *Quid iuvat*, ait S. Cyprianus, *verbis virtutem asserere, si factis veritatem destruimus?* & S. August. *Christum*, inquit, *confitemini in carne venisse & verbis vera dicendo, & factis bene vivendo. Nam si confitemini verbis, & factis negetis fidem talium malorum prope est fides dæmoniorum.* Ex dictis liquet Transylvanos Arrianos nuper in disputat. Albana, perperam & directè contra mentem S. Iohannis hæc sic explicasse: Christus dicitur venisse non in carnem, id est, assumpsisse carnem, sed *in carne*, id est, esse caro, hoc est, esse homo.

Per-

Perperam, inquam: nam Hebræis idem est venire in carne & incarnem. Nec venire in carne est, esse carnem: aliud enim est esse, aliud venire. Nec enim venit aliquò, nisi diversus ab illo, quique priùs extitit vel tempore, vel natura: quomodo anima dicitur venire in carnem, quando embryo animatur: priùs enim natura est esse animam, quàm eam carni se unire, cum eaque facere compositum, putà hominem: esto eodem instanti temporis hæc fiant, anima enim creando infunditur carni, & infundendo creatur. Verùm Christus non est anima sed persona Verbi integra & subsistens: hæc enim venit in carnem, cùm eam assumpsit factus homo. *Sic se exinanivit formam servi accipiens, non formam Dei amittens. Forma servi accessit, non forma Dei discessit, hoc est confiteri Christum in carne venisse*, ait S. August. serm. 31. de verbis Apost. cap. 4. Idipsum patet ex antithesi quam subdit sanctus Iohannes, dicens:

Vers. 3. ET OMNIS SPIRITVS QVI SOLVIT IESVM, EX DEO NON EST] q. d. Iesus est quid colligatum & compositum ex deitate & humanitate, per vinculum & ligamen unionis hypostaticæ; qui ergo hoc compositum solvit, negans Christum esse Deum, ut Arriani; vel esse hominem, ut Ebionitæ; hic non est ex Deo, sed ex diabolo. Hic enim negat Christum filium Dei è cælo in carnem venisse, atque eum vel esse Deum, vel hominem dumtaxat. Hoc est quod Athanas. in Symbolo proponit de Christo credendum, dicens: *Qui licèt Deus sit & homo, non duo tamen, sed unus est Christus; unus autem non conversione divinitatis in carnem, sed assumptione humanitatis in Deum. Vnus omnino non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis & caro unus est homo ita Deus & homo unus est Christus*. Vbi Nota, τὸ *sicut* significare unionem & unitatem, non eamdem, sed similem nam anima rationalis & caro faciunt unum compositum essentiale, putà unum hominem: deitas verò & humanitas juncta in Christo faciunt unum compositum, non essentiale, sed substantiale, sive hypostaticum. Nec enim deitas informat humanitatem, sicut anima informat corpus, sed integra & immista consistens, humanitatem sibi copulat in eadem hypostasi Verbi. Quare propriè Christum solvit Nestorius, docens in Christo duas esse personas, sicuti sunt duæ naturæ, ac proinde in Christo hominem esse diversum & distinctum à Deo. Christus ergo Deus in humanitate est quasi margarita in concha, ex materia virginea & rore Spiritus sancti conceptus & concretus, candidissimus per vitæ innocentiam, lucidissimus per sapientiæ lumen, rotundus per omnis perfectionis possessionem: habens pondus constantiæ, lævorem mititatis, pretium beatitudinis. ita noster Salmeron tom. 7. tract. 11.

Nota Syrus & Græca sic legunt: *Omnis spiritus qui non confitetur Christum in carne venisse, ex Deo non est*. Sic quoque legit S. Cyprianus lib. 2. contra Iudæos cap. 7. vel. 8. Tertull. libr. de Carne Christi cap. 24. qui tamen pro *non confitetur*, legunt *qui negat*. Verùm passim Latini ceteri legunt: *Omnis qui solvit Christum, ex Deo non est*. ita legit S. Leo epist. 10. cap. 5. Prosper lib. 1. de Vocat. Gent. cap. 23. Cassianus libr. 5. de Incarnat. cap. 10. quin & Tertull. lib. contra Psychicos c. 1. Irenæus libr. 3. c. 18. & S. August. hic, qui tamen priorem quoque lectionem affert & exponit. Porrò in Græcis pro ὁμολογεῖ id est, *confitetur*, olim lectum fuisse λύει, id est, *solvit*, liquet ex Didymo hic, & S. Cyrillo de Fide ad Reginas, atque ex eo quod scribit Socrates lib. 7. c. 32. agens de Nestorio, qui negabat Christum esse Deum, & B. Virginem esse Deiparam: *Ignorabat*, inquit, *in vetustis exemplaribus Catholicæ Johannis esse scriptum, omnem spiritum qui Iesum solvit à Deo non esse. Hanc enim sententiam ex vetustis exemplaribus abstulerunt illi, qui divinitatem à dispensatione hominis separare voluerunt.*

Utraque lectio eodem recidit, unaque explicat aliam, scilicet quòd solvere Christum idem sit quod negare Christum venisse in carne.

Alleg. solvit Christum qui corpus Christi, putà Ecclesiam, scindit per schisma. *Solvere*, ait S. August. factis intelligitur: *Ille venit colligere, tu venis solvere. Quomodo non negas Christum venisse in carne, qui disrumpis Ecclesiam, quam ille congregavit?*

Tropol. solvit Iesum, qui ejus unionem, putà gratiam, ab anima fideli per peccatum vel scandalum tollit. ita Oecumen. Debemus enim, ut B. Paulus inquit, *ubique mortificationem Iesu circumferre, ut & vita Jesu in corpore nostro manifestetur. Qui igitur operantem habet Jesum, & mundo mortuus est, neque ampliùs mundo, sed Christo vivit Christum, que non in Christi tantùm carne, sed in sua quoque circumfert, is est ex Deo*. hæc Oecum. Hoc est, quod ait sponsa Cantic. 1. 13. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.*

ET HIC EST ANTICHRISTVS] tum appellativè, quia contrarius Christo; tum potiùs propriè, quia præcursor Antichristi. Unde Græca habent, *& hic est Antichristi*; Syrus, *hic est ab ipso pseudochristo*; S. Cyprianus lib. 2. contra Iud cap. 7. vel 8. *Qui autem negat in carne venisse, de Deo non est, sed de Antichristi spiritu*. Sic Iohannes Baptista vocatur Elias Matth. 17. 12. non in persona, sed in officio & spiritu: quia sicut Iohannes Baptista præcucurrit primum Christi adventum. ita Elias præcurret secundum. vide dicta c. 2. 18. & 21. *Quis*, ait, *est mendax nisi is qui negat quoniam Iesus est Christus. Hic est Antichristus qui negat Patrem & Filium.*

QVONIAM VANIT) ἔρχεται, id est, *venit*, in præsenti, non in præterito, hoc est, certò veniet. Syrus, *quem audisti venturum.*

ET NVNC IAM IN MVNDO EST) non in persona, sed in spiritu, putà in suis præcursoribus. Hoc est quod ait Paulus: *Mysterium iam operatur iniquitatis*, 2. Thessal. 2. 7. Ita Lutherus viam stravit Mahometi, & consequenter Antichristo, cùm præter alia docuit Turcæ non esse resistendum, idque probabat hoc sophismate: Flagello Dei non est resistendum; quia hoc idem est quod Deo flagellanti resistere: atqui Turca est flagellum Dei ergo. Eodem argumento probasset latronibus, furibus & prædonibus non esse resistendum, quia hi omnes sunt flagellum Dei; sed hoc flagellum à judicibus est flagellandum, qui à Deo est non positivè, sed permissivè. Et quid hoc aliud erat, quàm Christianos omnes subiicere Turcæ, & efficere Turcas? Quocirca Solymanus Turcarum Imp. cùm aliquando quæsivisset à legato Cæsaris, quem annum ageret Lutherus? Legato respondente quod 48. ageret; dolere se dixit, quòd ob imminentem senectutem non in posterum tantum, quantum antea semper conatus suos posset adjuvare. De quo Solymanni de se judicio gloriatur Lutherus libr. Symposiac. ac Turcicum Cæsarem omnem sibi benevolentiam detulisse jactitat. Sic S. Hilarius Constantium Arrianum Imper. vocavit Antichristum, cujus ignea verba recensui 1. Petri 3. 14.

VOS EX DEO ESTIS FILIOLI, ET (id est idcirco) VICISTIS EVM) q. d. Quia vos, o Christiani, estis à Deo, qui est prima & æterna veritas, idcirco vicistis eum, scilicet spiritum Antichristi, putà spiritum erroris & hæresis. Hinc Græca & Syrus legunt αὐτούς, id est, *eos* scilicet pseudo prophetas & spiritus erroris, q. d. Gratulor vobis, o Christiani, eò quòd vicistis hæreticos jam subnascentes, putà Ebionem, Simeonem, Menandrum, qui solvunt Christum, eorumque tentationes constanter repudiastis; quin & doctiores ex vobis disputando, ceteri christianè vivendo, eosdem confutarunt. S. Cyp. l. de Simpr. Præl. legit νικᾶτε, id est, *vincit illos*, ut sit vox adhortantis ad pugnam & victoriam, jam legunt νενικήκατε, id est, *vicistis illos*; ut sit vox gratulantis, & ob victoriam quasi triumphantis. Hoc est quod ait c. 5. 4. *Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum & hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.*

QVONIAM MAIOR EST QVI IN VOBIS EST QVAM QVI IN MVNDO) Dat causam victoriæ, scilicet Christum, ejusque spiritum veritatis, qui regit fideles, quique major est diabolo, ejusque spiritu erroris, qui dominatur in mundo, putà in hominibus mundanis, hæreticis & impiis, qui non nisi caduca bona amant, sperant & prædicant, uti sequitur. Dicit hoc, tum ut commendet fidelibus humilitatem, ne suis viribus, sed gratiæ Dei victoriam humiliter acceptam reddant. *Esto humilis*, ait S. August. *porta Dominum tuum, esto iumentum sessoris tui*. vide dicta Apocal. 6. 2. Tum ut eos animet ad fiduciam & constantiam in tentationibus, cogitando se magnum habere ducem & protectorem.

Maior est qui in nobis est quã qui in mundo.

Alludit ad illud Evang. suæ, 16. 33. *In mundo pressuram habebitis, sed confidite, ego vici mundum*. Loquitur propriè de tentatione contra fidem, quam afferunt hæretici

Primò; Idem tamen à pari vel simili extendas ad quamvis aliam tentationem. Unde Primò, S. Cyprian Exhort. ad martyr. extendit ad Martyres, hortando eos ad spem & constantiam. *Nec plus*, inquit, *ad deiiciendum potest terrena potentia, quàm ad erigendum tutela divina.* & l. 1. epist. 9. ait *timendas non esse iniurias & pœnas persecutionum, quia maior est Dominus ad protegendum, quàm diabolus ad impugnandum.* Probat dicens: *Maior est qui in vobis est, quàm qui in mundo.* Quin & ipse Iohan. Apocal. c. 5. v. 11. *Ipsi*, inquit, *vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter verbum testimonii sui, & non dilexerunt animas suas usque ad mortem*, & Ecclesia in hymno Martyr. *Tu vincis in Martyribus.*

Secundò, Secundò, Oecum. extendit ad fidelium & sanctorum contemptum, quòd scilicet contemnantur à mundanis & impiis: his enim solatium est, quòd major sit Christus, qui eos magnifacit, quam mundus, qui eos contemnit.

Tertiò, Tertiò, S. Ambros. homil. 1. de Elisæo in fine tom. 1. extendit ad hostes & exercitus hostiles: *Sæpè*, inquit, *me dixisse memini, quòd hostium tumultus bellicosos timere minimè debeamus, nec quamlibet copiosam hostium multitudinem formidare; quoniam sicut ait Apostolus: Maior est qui in nobis est, quàm qui in mundo, hoc est, potentior est ad protegendos famulos suos Christus, quàm diabolus ad instigandos inimicos. Quamvis enim idem diabolus colligat sibi turbas, & crudeli eas armet insania, tamen facilè destruuntur, quia melioribus populum suum Salvator circumdat auxiliis. Ait enim Propheta: Immittet angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Quòd si Angelus Domini timentes eum de periculis eripit, non potest timere barbarum qui timuerit Salvatorem, nec potest metuere hostis impetum, qui Christi præcepta servaverit.* Causam subdit, arma Christi. *Præcepta enim Christi, arma sunt Christianis, & divinus timor terrorem à nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt, quibus nos Salvator instruxerit, oratio, misericordia atque jejunium. Jejunium enim melius quàm murus tuetur, misericordia faciliùs liberat quàm rapina, oratio longiùs vulnerat quàm sagitta. Sagitta enim non nisi proximè conspectum percutit adversarium, oratio autem etiam longiùs positum vulnerat inimicum.* Deinde id confirmat exemplo Elisæi, qui cinctus à Syris vidit castra Angelorum. Unde Giezi famulo suo paventi dixit: *Noli timere; plures enim nobiscum sunt, quàm cum illis. O fides sancti Prophetæ! non timet adversarios quos prospicit; quoniam scit Angelos secum esse quos credit. Non metuit terrenas insidias, quia cælestia adesse sibi novit auxilia.*

Quartò; Quartò, S. Prosper libr. 1. de Vocat. Gentium c. 24. extendit ad quotidianas fidelium tentationes, ut contra Pelagium ostendat ad eas vincendas opus esse gratia Dei: *Victoria ergo sanctorum*, inquit, *est opus Dei habitantis in sanctis.*

Quintò, Quintò, S. Gregorius libr. 4 epist. 39. extendit ad insolentias Prælatorum & Principum. Scribens enim Sabiniano Diacono, jubet ut resistat Johanni Patriarchæ Constantinopolitano, qui se nuncupabat Episcopum œcumenicum sive universalem, fretus potentia Imper. Constant. *Sed nos*, inquit, *rectam viam tenebimus, nihil in hac causa aliud nisi omnipotentem Dominum metuentes. Unde tua dilectio in nullo trepidet. Omnia quæ in hoc sæculo videt alta esse contra veritatem, pro veritate despiciat; in omnipotentis Dei gratia atque B. Petri Apostoli adiutorio confidat. Vocem veritatis recolat, dicentis; Major est qui in cælis est, quàm qui in mundo, & in hac causa quidquid agendum est, cum summa auctoritate agat. Maius est regnum* (& reges impios) *fastidire, quam accipere*, ait Tacitus. *Maius est regibus imperare, quàm regnare*, ajebat Carolus Martellus respuens regnum Franciæ sibi oblatum.

Sextò; Sextò, alii extendunt ad quodvis opus arduum, ut quisque fidelis se ad illud excitet & exacuat sibi, dicendo: *Major est qui in me est quàm qui in mundo.* & cum S. Paulo: *Omnia possum in eo qui me confortat*, Philip. 4. 13. & cum S. Cypriano l. 2. epist. 2. *Nihil appetere de sæculo potest, qui sæculo maior est.* additque eum *maiorem & fortiorem viribus fieri, ut in omnem adversarii grassantis exercitum imperioso iure dominetur*, &c. *Quidquid sub cælo est tamquam leve, fallax, inane, & amore nostro indignum despiciamus.* Idem tract. de Orat. Domin. *Qui renunciavit sæculo*, ait, *maior est honoribus eius & regno, & ideo qui se Deo & Christo dedicat, non terrena, sed cælestia regna desiderat* & cum S. Hilario in psal. 130. *Humiles corde, sed animo excelsissimus.* portamus enim in capite robur, vires & omnipotentiam Christi. Vidi in Belgio Chiliarcham qui minantibus ei hæreticis, respondit: *Neminem vestrum timeo, quia coronam Hispanicam porto in capite.* Idem dicat fidelis: In capite coronam porto, non Hispanicam, sed divinam; idcirco nullum hominum vel dæmonum, imò totas inferni vires non metuo, sed ambio, omnesque ad duellum provoco, uti omnes Arrianos, totumque orbem provocavit & prostravit S. Athanas. Nam *si Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8. Per Deum quanta fecit S. Paulus, S. Antonius, Simeon Stilites, S. Franciscus, S. Vincentius, omnesque virgines, heroes & martyres? Eadem per eumdem nos possumus, *qui triumphat*, id est, triumphare facit *nos in Christo*, 2. Corint. 2. 14. Id promisit ipse per Isajam cap. 58. 24. dicens: *Sustollam te super altitudines terræ*, ut in cœlo quasi aquila habitans, despicias quidquid est in mundo, Iob 39. 27. Vidit hoc per umbram & secutus est Seneca, sed non assecutus. Sic enim scribit epist. 54. *Quærendum est quid sit quod non fiat deterius in dies. Quid hoc est? animus; sed hic rectus, bonus & magnus. Quid aliud voces hoc, quam Deum in humano corpore hospitem?* Ferunt Olympum montem adeò esse excelsum, ut supra nubes, nullis agitetur ventis, nullis turbinibus. Talis est animus celsus, supra terrena omnia erectus, in cælo habitans, qui nullis mortalium laudibus, nullis minis & terroribus à recto dimoveri se sinit.

Fidelis maior est mundo.

Vers. 5. Ipsi de mundo sunt, ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit] q. d. Hæretici non sunt ex Deo, sed ex mundo, quia amant opes, honores, voluptates mundi, de iisque loquuntur, & prædicant. Unde mundani qui non nisi mundana sapiunt, libenter eos audiunt. Similes enim habent labra lactucas, ut vulgatum habet proverbium. ita Oecum. *Hæreticus est*, ait S. August. libr. de Utilit. credendi ca. 1. *qui alicuius temporalis commodi, & maximè gloriæ, principatusque sui causa, falsas ac novas opiniones vel gignit, vel sequitur.* Tertull. libr. de Præscript. *Omnes hæretici*, inquit, *tument, omnes scientiam pollicentur.* S. Hieron. in Abdiam: *Quis hæreticorum in superbiam non extollitur?* Rursum S. August. libr. de Pastoribus: *Una*, ait, *mater superbia omnes hæreses genuit, sicut una mater nostra Catholica omnes Christianos fideles toto orbe diviso.* Idem lib. 4. in Iulian. cap. 9. hæreticos confert cimicibus, *qui dum vivunt mordent, mortui autem fœtent.* Tropol. hanc sententiam rectè adaptes hominibus mundanis, qui non nisi mundana, id est, detractoria, spurca, insulsa, ridicula, fatua & vana loquuntur, ideoque à sui similibus mundanis libenter audiuntur.

Vers. 6. Nos ex Deo sumus, qui novit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos] juxta illud Christi: *Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit*, Lucæ 10. 16. *Nos*, sc. fideles omnes baptismo regenerati & charitate præditi. ita S. August. Oecum. & Lyran. Secundò, *Nos*, sc. prædestinati, ait Dionys. Tertiò, & genuinè: *Nos*, scilicet Apostoli. Hæresiarchis enim, quos jam dixit esse ex mundo & de mundo loqui, id est, mundanas & carnales cupiditates docere, ait Oecum. opponit Apostolos, qui ex Deo nati & cælesti doctrina imbuti, abeoque missi, docent ambire spiritualia, cælestia & divina. Unde *qui novit* practicè *Deum*, id est, Deum amat, *hic audit* nos, puta me Johannemque, meique similes Apostolos, & viros Apostolicos: *qui* verò non amat Deum, ideoque *non est ex Deo*, sed ex mundo, hic non audit nos. Unde subdit: *In hoc cognoscimus spiritum veritatis, & spiritum erroris. in hoc* scilicet, *quòd qui audit nos, habet spiritum veritatis: qui non audit nos, spiritum habet erroris*, ait S. August. Rursum *in hoc*, quòd hæretici qui aguntur spiritu erroris, doceant mundana: Apostoli verò & Apostolici Doctores ex Deo nati doceant divina. q. d. Dixi, probate spiritus utrùm ex Deo sint: jam do modum probandi, scilicet hoc signo dignoscetis veros Apostolos à falsis & hæreticis, quòd veri ament & doceant vera & divina, falsi ament & doceant falsa & carnalia. *Nos ergo ex Deo sumus*: quia, ut ait Oecumen. *à mundanis concupiscentiis abhorremus, & de futura vita solliciti contemnimus omnia caduca & mortalia bona.* Alludit ad illud Christi in Evang. cap. 10. 16. *Oves*, &c. *vocem meam audiunt.* & c. 6. 46. *Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me*, & c. 8. 47. *Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea*

terea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Verè S. Hieron. ad Heliod. *Absque notitia creatoris sui homo pecus est.*

Charissimi diligamus nos invicem] Hæc rectè cohærent præcedentibus. Dedit enim tesseram & signum quo dignoscatur spiritus veritatis à spiritu erroris putà quo secernantur Apostoli ab hæreticis, scilicet quòd Apostoli doceant amare divina, hæretici mundana & carnalia. Nunc particulatim & quasi in individuo idipsum demonstrat. q. d. Spiritus erroris est spiritus cupiditatis, sed spiritus veritatis est spiritus charitatis: putà errones & hæretici docent diligere honores, opes, venerem, & ventrem proprium: at Apostoli docent diligere Deum & proximum. Quare charissimi, ut sequamur spiritum veritatis, non erroris, spiritum Apostolorum, non hæreticorum, *diligamus nos invicem.* Rationem subdit:

Quia charitas ex Deo est) q. d. Spiritus veritatis est spiritus charitatis, ut diligamus invicem, quia sicut veritas, ita & charitas est ex Deo, imò Deus uti est ipsa prima & æterna veritas, ita magis & potiùs est ipsa summa & increata charitas. Unde consequenter sequitur, quòd *omnis qui diligit* (amore non naturali, sed supernaturali, putà charitate) *ex Deo natus est*, quia renatus ex fide & charitate, quæ ex Deo est, factus est filius Dei: charitas enim est habitus supernaturalis tribuens animæ facilitatem diligendi Deum & proximum. Porrò ex Deo natus est, *ea generatione, vel potiùs regeneratione, quæ potestatis est, non naturæ. Adoptio enim potestatis est, generatio proprietatis*, ait S. Ambr. l. 4. de Fide c. 4. *Vt cognoscat Deum* non solùm speculativè, sed & practicè; quia Deum quem cognoscit esse summum bonum, summè amat. Rursum amor facit ut homo pleniùs cognoscat, & quasi gustu spirituali sentiat & sapiat Deum: qui sensus & sapor in tantum crescit, in quantum crescit amor, præsertim quia Deus amanti seipsum manifestat, & clariùs revelat per internas illustrationes, inspirationes, consolationes & gustus, juxta illud promissum Christi: *Qui diligit me, diligetur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum*, Iohan. 14. 21. & Apocal. 2. 17. *Vincenti dabo manna absconditum*, &c.

Charitas ex Deo est quintupliciter. Primò. Secundò.

Nota. *Charitas ex Deo est*, Primò, quia charitas essentialis increata promanat naturaliter ex ipsa essentia divina; sicut calor ab igne: imò charitas est ipsa essentia divina. Secundò, quia charitas notionalis est Spiritus sanctus hic enim quasi amor notionalis procedit ex Patre & Filio per actum amoris, quo se invicem infinito amore diligunt. Ita hunc locum intelligit Hugo & Magister sentent. in 1. dist. 31. Quare minùs rectè Origen. homil. 1. in Cant. & Hugo per charitatem accipiunt Filium, qui est ex Deo, quia à Deo genitus. Filius enim à Patre procedit, non ut amor & charitas (hoc enim est proprium Spiritus sancti) sed ut verbum mentis ac notionalis veritas.

Tertiò.

Tertiò, charitas creata est ex Deo, quia est donum summum & nobilissimum Dei, juxta illud Roman. 5. 5. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*, &c. non quasi charitas qua diligimus Deum sit ipse Deus, sive Spiritus sanctus; uti voluit Magister in 1. dist. 37. hic enim est explosus error, sed quòd Deus qui est charitas increata charitatem creatam qua eum diligamus inspiret & in nobis accendat, sicut lumen illuminans producit lumen illuminatum, ait S. August. 12. Confess. 15. Et hoc propriè hic intendit S. Iohannes, quo tacitè simul significat hoc donum non esse nostrarum virium, sed assidua prece postulandum à Deo, ait S. August. de Gratia & liber. arbit. c. 18. ubi & addit: *Quid aliud est charitas, quàm bona voluntas?* Rursum significat charitatem, quæ idem est quod gratia, aut individua gratiæ comes, esse virtutem maximè divinam, quæ nos faciat consortes divinæ naturæ, 2. Petri 1. 4. ideoque quasi deos, quia Deus charitas est, ait Philo Carpathius in c. 4. Cantic.

Quartò.

Quartò, charitas est ex Deo, quia Deus prior nos dilexit, 1. Iohan. 4. 19. & amando nos ad redamandum accendit, præsertim cùm sua viscera, putà Filium suum unigenitum ex immenso amore nobis per incarnationem fratrem dedit, juxta illud: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret*, Iohan. 3. v. 19. Hanc rationem dat hic vers. 9.

Quintò.

Quintò, charitas ex Deo est, quia Dei lege sancita est, & crebrò unicuique commendata. Totus enim Decalogus non est aliud, quàm lex charitatis Dei & proximi, juxta A illud: *Omne mandatum in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum sicut teipsum: plenitudo ergo legis est dilectio* Ro. 13. 9.

Hinc sequitur quòd Deus in se sit charitas formalis, in nobis autem causalis, idque omni genere causæ, putà materialis, quia ipse est objectum charitatis nostræ: formalis, quia ipse ejusdem est exemplar: efficientis, quia ipse eam in nobis producit: finalis, quia ipse est finis noster & amoris nostri.

Denique amor naturalis est à natura, carnalis à carne, mundanus à mundo, supernaturalis verò, putà charitas, non nisi à Deo. Vide S. Chrysost. hom. 1. in epist. ad Coloss. & Cassian. coll. 16. c. 2.

Vers. 8.

Qui non diligit, non novit Deum] Versu præced. dixit S. Iohannes: *Omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum*, nunc idipsum probat à contrario, quòd *qui non diligit, non novit Deum.* cujus rationem subdit: *Quoniam Deus charitas est.* q. d. *Qui non diligit* Deum & proximum, esto speculativè noscat Deum, practicè tamen, id est, experimentaliter & sapidè *non novit Deum*; sicut mellis saporem & dulcedinem nemo novit per experientiam & saporem, nisi qui illud gustat & sapit: sicut enim sapor sapiendo, ita amor amando practicè cognoscitur, gustatur & sapitur. Unde Syrus hæc invertit hoc modo; *Quoniam Deus charitas est, & quisquis non diligit Deum, non cognoscit Deum.* Quocirca licet, ut advertit Didymus & Cajet. potuisset S. Iohannes pari modo dicere, Qui non scit, non novit Deum, quia Deus scientia est; qui non sapit, non novit Deum, quia Deus sapientia est: qui non potest, non novit Deum, quia Deus potentia est; qui non est patiens, non novit Deum, quia Deus patientia est: qui non est humilis, non novit Christum, quia Christus humilitas est, &c. Maluit tamen dicere: *Qui non diligit, non novit Deum, quoniam Deus charitas est*; tum quia agit de charitate, non de scientia, sapientia, potentia, &c. tum quia plenus charitate Dei & Christi non nisi eam spirat, in eaque deliciatur: nam, ut ait S. Bernard. serm. 83. in Cantic. inter sponsum & sponsam, putà inter amantes, nulla alia connexio quærenda præter amare & amari, quia sponsus iste non modò amans, sed & amor est. Hoc est quod ait Ierem. c. 31. 3. *Charitate perpetua dilexi te, ideo attraxi te miserans tui.* Quocirca S. Johann. charitatem hic opponit cupiditati, omnique amori mundi, & cuivis illecebræ mundanæ, tum denique quia charitas uti omnium donum & virtutum, ita & omnium Dei attributorum est princeps & regina.

Quoniam Deus charitas est] tum formalis, & increata, eaque vel essentialis vel notionalis, tum causalis & creata, idque per omnia genera causarum, uti paulò antè dixi. In Deo enim Deique essentia ob summam perfectionem & simplicitatem nulla sunt accidentia, sed quæ in nobis sunt accidentia, in Deo sunt idem cum essentia, uti sapientia, bonitas, amor, potentia sunt ipsa essentia divina, sicut contra Gilbertum definivit Concil. Rhemense. Vide S. Bernard. ser. 80. in Cant. Porrò Deus est charitas tum in abstracto, tum in concreto, quia est tum summa dilectio, tum summè diligens, ideoque vicissim à nobis summè diligendus & redamandus. q. d. Deus est charitas, quia summè nos dilexit: nam hujus suæ charitatis evidentissimum dedit indicium, cùm pro nobis salvandis dedit misitque Filium suum unigenitum. Hoc propriè intendit S. Iohannes: ita enim se explicat v. seq. Hinc Primò, S. August. & Beda docent eum qui proximum non diligit, contra Deum peccare, quia Deus charitas. Ex adverso S. August. l. 8. de Trinit. c. 7. *Qui proximum*, ait, *diligit consequens est ut ipsam præcipuè dilectionem diligat: Deus autem dilectio est: consequens est ergo ut præcipuè Deum diligas.*

Rursum S. Chrysost. serm. de fide, spe & charitate, docet nil cum charitate posse comparari, cùm ipsa sit Deus, qui est incomparabilis. Secundò, Origen. Proleg. in Cantic. infert charitatem in nobis perseverare debere, ferrique in res spiritales, eò quòd Deus sit spiritus jugiter perseverans & immortalis. Tertiò, Gagnejus infert nos certos esse quòd Deus suprà modum nos diligat, eò quòd sit ipsissima charitas. Quartò, hinc Patres inferunt charitatem ceteras omnes virtutes imperare & complecti: illas enim imperat & complectitur Deus. Unde S. Cyrillus in c. 13. S. Iohan. ait *charitatem omni virtute constare.* Quin & S. Paulus 1. Corinth. 13. 4. *Charitas*, ait, *patiens, benigna est*, &c. vide ibi dicta, & S. Greg. l. 10. Moral. c. 7. & 8. aliàs 4.

Vers. 9. IN HOC APPARVIT CHARITAS]Hic declarat cur A dixerit, *Deus charitas est*, quia scilicet Deus immensam suam in nos charitatem declaravit, mittendo Christum in carnem pro salute nostra, ut hac ratione nos ad se redamandum invitaret, simulque legem & modum redamandi, quasi in viva idea & exemplari præscriberet, uti in sequentibus explicat S. Johannes. Nam *qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?* ait Paulus Rom. 8.

Alludit ad illud Evangelii cap. 3. 19. *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Ecce ait S. August. *Ut diligamus Deum hortationem habemus: quomodo possemus illum diligere, nisi prior ille diligeret? Si pigri eramus ad amandum, non simus pigri ad redamandum. Prior amavit, sed iniquitatem solvit: iniquos amavit, sed non ad iniquitatem congregavit: ægrotos amavit, sed sanandos visitavit Deus ergo dilectio est, in hoc manifestata est dilectio Dei in nobis.* Patheticè doctèque S. Paulinus agens de S. Magdalena epist. 4.

Aurea S. Paulini nome.

ad Severium: *Ergo*, inquit, *illum amemus, quem amare debitum est. Illum osculemur, quem osculari castitas est. Illi copulemur, cui nupsisse virginitas est. Illi subiiciamur, sub quo jacere super mundum stare est. Propter illum deiiciamur, cui cadere resurrectio est. Illi commoriamur, in quo vita est: in quo & mortui vivimus: qui vicissim nobis hoc esse dignetur, quidquid illi fueri vis servuli sui*, &c.

Vers. 10. IN HOC, scilicet Christo, ait Didymus. Planiùs alii, *in hoc*, id est, in hac re, putà in Dei dilectione, qua, ut sequitur, prior dilexit nos, ideoque Filium suum misit in carnem, EST, & clarissimè cernitur, ejus erga nos CHARITAS] id est, charitatis magnitudo & immensitas. S. Johannes dilectus Christi, charitatis Dei præconio non satiatur, sed jugiter illam, ceu vinum quo plenus erat, eructat. Hic ergo eamdem ponderat & exaggerat ex eo, quòd Deus nulla dilectione, nullo officio vel obsequio nostro provocatus, imò multis injuriis & sceleribus nostris offensus, *prior dilexit nos* dum nos peccatores suos inimicos & hostes, ipsum fugientes & aversantes insecutus charitate prævertit, ut ad se reductos salvaret. Nam *ad hoc nos dilexit, ut diligamus eum*, ait S. Aug. ideoque *misit filium suum propitiationem*, qui scilicet esset propitiator, & vi- C ctima propitians & placans Dei iram *conceptam pro peccatis nostris* unde S. Aug. legit *litatorem*, idque exponit *sacrificatorem*. Prior, ait S. Bernard. serm. 9. in psal. *Qui habitat*, Deus dilexit nos, quia ab æterno; juxta illud: *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate*, Ephes. 1. 4 Denique S. August. hic tract. 9. *Dilexit*, inquit, *impios, ut faceret pios: dilexit iniustos, ut faceret iustos dilexit ægrotos, ut faceret sanos.*

Vide hic quam elevatæ sint viæ Dei à viis hominum. Homines enim, si quis eos contemnat, vexet, spoliet, imò rideat & levi injuria afficiat, ilico se contrahunt, aversantur, fugiunt, imò odio prosequuntur afficientem, ac par pari, imò majorem vindictam, ei irrogare cogitant. At Deus ab hominibus contemptus, irrisus, honore spoliatus, & mille injuriis affectus, dilatat erga eos viscera charitatis, charitate cum eorum odio certat, odio excitatur ad amorem, odium Deo est flabellum charitatis, imò odium amore infinito superat, absorbet, obruit & estinguit, perinde ut rogus ingens guttulam aquæ absorbet. Dei ergo propria est beneficentia & charitas in D inimicos & hostes, ut scilicet eos amore & gratia præveniat, ac ex inimicis amicos, filios & heredes efficiat, imò ex maximis peccatoribus maximos efficiat sanctos: uti ex Saulo fecit Paulum, ex latrone præconem suum in cruce, ex peccatrice Magdalenam, hoc est, speculum pœnitentiæ & sanctitatis. Idipsum celebrat & admiratur Paulus: *Fidelis*, inquit, *sermo & omni acceptione dignus, quòd Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum; sed ideo misericordiam consecutus sum, ut in me primò ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum qui credituri sunt illi in vitam æternam*, 1. Timoth. 1. 15.

Hanc Dei & Christi in se charitatem imitatus Paulus Judæos, licèt juratos suos hostes, omni modo Christo lucrifacere satagit, & crescentibus eorum odiis, crevit & magis accensus est in eos amor illius, adeoque pro iis

A optavit fieri anathema, Rom. 9. 2. Simili modo S. Magdalena ut amorem amori rependeret, sua omnia, seque ipsam devovit Christo. Idem fecere ceteri Sancti. Hanc Dei charitatem nobis quoque imitandam hic proponit S. Johannes. Unde subdit:

CHARISSIMI SI SIC DEUS DILEXIT NOS, ET NOS DEBEMUS ALTERUTRUM DILIGERE]*Si* non Vers 1. est dubitantis, nec conditionale, sed asseverantis & causale, idem valens quod *quia*. q. d. Quia sic Deus dilexit nos. Simili modo ait Christus: *Si*, id est quia, *ego lavi pedes vestros Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes*, Johan. 13: 14.

Dicit tamen Johannes potiùs *si* quàm *quia*, ad majus pondus & pathos, quasi admirans & obstupescens ad amorem Dei infinitum, cujus proinde nulla cum nostra possit esse æqualitas vel proportio. Unde solerter ex illo antecedenti, *si sic Deus dilexit nos*, non infert, *Ergo & sic nos debemus Deum diligere*. hoc enim est impossibile, ut scilicet sic Deum amemus, sicuti ipse amavit nos; nec enim amorem Dei æquare, vel ex minima parte possumus, sed B infert: *Et nos debemus alterutrum diligere*. q. d. Cùm non possimus amori divino par pari reddere, saltem diligamus invicem pro modulo nostro. Quod enim proximo facimus, Deus sibi factum æstimat, Matt. 25. 40. Idque tum quia proximus est imago Dei, tum quia Deus nullius nostrum indigens sibi substituit proximum, ut in illum egentem amorem nostrum erga Deum expromamus amando & succurrendo illi propter Deum. Jussit itaque & sanxit hunc proximi amorem enixè Deus, quia homo homini est similior & vicinior, quàm Deus. Si ergo Deus adeò dissimilis & supereminens hominem sic dilexit, quanto magis homo hominem sibi congenerem, & per omnia similem diligere debet? ita Oecumen. *Si Deus*, inquit, *ita nos amavit, qui nullam cum natura eius communicationem habemus, multò magis etiam nos amare eos qui cognati nobis sunt debemus; & cùm cognoscamus bonum quod ex charitate proficiscitur, id mutuo nobis præstate.*

Adde τὸ *nos* complecti etiam proximos q. d. Si Deus omnes naturæ nostræ consortes, ipse licèt ejus exors, suo amore dignatus, imò tanta charitate complexus est, quanto magis decet nos eadem complecti invicem, qui C omnes ejusdem naturæ sumus participes in eaque pares. Verè S. August. hic tractat. 7. *Dilige*, ait, *& quod vis fac: sive taceas, dilectione taceas: sive clames, dilectione clames: sive emendes, dilectione emendes: sive parcas, dilectione parcas. Radix sit intus dilectionis: non potest de ista radice nisi bonum existere.* Porrò, si Christus sic dilexit nos, ut pro nobis animam poneret, multò magis nos debemus pro proximorum salute animam ponere. Praxim unam hujusce rei quotidie obviam assignat Abbas Pastor in Vitis Patrũ lib. 5. c. 17. nu. 10. *Non est*, inquit, *aliquid maius dilectione; etiam ut ponat quis animam suam pro proximo suo. Nam si quis audiens sermonem tristem certet & sustineat, ac non recontristet, vel etiam si læsus in re aliqua patienter tulerit, non retribuens contristanti atque lædenti se. eo modo hujusmodi homo animam suam ponit pro proximo suo.*

DEUM NEMO VIDIT UNQUAM]Quorsum hoc hic Vers. 12. ingerit S. Johannes? Primò, S. August. ingeniosiùs, quàm germaniùs sic adaptat. q. d. Deus est invisibilis, ac proinde non oculo, sed corde quærendus est: avocandum ergo est cor à sensibus, ac dandum dilectioni: hac enim tenetur Deus, qui non est aliud quàm dilectio. *Ubi* D *est*, inquit, *iste oculus? Audi Evangelium: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*, &c. *Si vis videre Deum, Deus dilectio est.* Pergit S. August. *Qualem faciem habet dilectio? qualem formam habet? qualem staturam habet? quales pedes habet? quales manus habet? Nemo potest dicere. Habet tamen pedes, nam ipsi ducunt ad Ecclesiam: habet manus, nam ipsa pauperi porrigunt: habet oculos, nam inde intelligitur ille qui eget. Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Habet aures de quibus dicit Dominus: Qui habet aures audiendi audiat Non sunt enim membra distincta per loca, sed intellectu totum simul videt. Qui habes charitatem habita, & inhabitaberis: mane, & manebitur in te.* Et inferiùs: *Sed & si savit aliquando propter correctionem dilectionis, propterea de columba demonstrata est charitas, quæ venit super Dominum Species illa columbæ in qua venit Spiritus sanctus, in quo nobis charitas infunderetur. Quare hoc? Fel columba non habet, tamen rostro & pennis pro nido pugnat, sine amaritudine sævit.*

Hoc

Hoc facit & pater quando filium castigat, sed ad disciplinam castigat, sicut dixi. Amor ergo sævit, charitas sævit quomodo sine felle, more columbino, non corvino.

Secundò, & genuinè, hæc verba partim dant causam cur ex antecedenti, *Si sic Deus dilexit nos*, intulerit, *Et nos debemus alterutrum diligere*, non Deum, uti inferendum videbatur, quia scilicet Deum videre, & benefaciendo diligere non possumus: hinc vice Dei benefaciendo proximo quem videmus, testamur amorem nostrum erga Deum, quem videre, cuique benefacere non valemus: partim invitant ad amorem proximi, cohærentque cum sequentibus. q. d. Studiosè diligite proximum; hanc enim dilectionem sibi factam reputat Deus. licèt enim eum non videamus, tamen si proximum diligamus, ipse invisibilis erit nobis præsentissimus, adeoque sedem & thronum suum in anima nostra manens constituet, imò charitas ejus in anima nostra plenè exprimetur & perficietur. ita Oecumen. Ratio est, quia charitas indivisibilis & divina Deo invisibili nos conjungit & confœderat. Adde, quòd Deus in se invisibilis videatur in proximo visibili: hic enim Dei est imago.

Nota. *Deum nemo vidit unquam*, scilicet per essentiam sive facie ad faciem, in hac vita, unde probabiliter docent Doctores, nec Mosen, nec Paulum, nec alium purum hominem (Christus enim vidit Deum, sed ipse erat Deus-homo) in hac vita vidisse divinam essentiam, juxta illud Exodi 33. *Non videbit me homo, & vivet*, licèt contrarium opinentur S. August. & ex eo S. Thomas. vide dicta 2. Corinth. 12. 4.

Rursum, *Deum nemo vidit unquam*, sed nec videre potest, per vires naturæ, uti voluerunt Anomæi & Eunomiani, quos refutat S. Chrysostom. & Basilius l. 1. contra Eunomium, ac postea Begardi & Beguinæ Beati enim in cælo vident Deum, sed per vires gratiæ: unde ibi mens eorum elevatur, & alium quasi accipit oculum ordinis divini, putà lumen gloriæ, quo videat Deum. Hac phrasi ergo significat S. Johannes Dei majestatem adeò esse sublimem, adeoque transcendere non tantùm res omnes creatas, sed & intellectus omnium tam angelorum, quàm hominum ut licèt ipse sit lux splendidissima, tamen ob sui puritatem, subtilitatem & sublimitatem à nulla mente vel oculo creato videri possit. Citat eamdem sententiam S. Iohannes Evangel cap. 1. v. 18, sed ibi applicat Dei cognitioni, hic verò dilectioni ejusdem. ibi enim ait: *Deum nemo vidit unquam, unigenitus Filius qui est in sinu Patris, ipse enarravit*. q. d. Hæc quæ dixi de divinitate Verbi, & Dei Patris, adeò sublimia sunt ut, cùm nemo mortalium præter Filium Deum viderit, nemo etiam præter Filium, ne Moses quidem hæc perfectè hominibus enarrare potuerit: quocirca *unigenitus Filius qui est in sinu Patris*, id est, qui Patri est intimus, conjunctissimus, homousios, utpote ab eo genitus, ac consequenter sapientiæ & consiliorum ejus omnium est particeps, *ipse* veniens in carnem ea nobis *enarravit*. ita S. Chrysost. Cyrillus, August. Theophyl. Euthym. ibidem. Sic Nabuchodonosor Danielem ob interpretationem somnii divini ita compellat cap. 4. 6. *Daniel cui nomen Baltassar, secundùm nomen Dei mei, qui habet spiritum deorum sanctorum in semetipso*. Hic verò eamdem applicat dilectioni q. d. Deus est invisibilis, ac proinde ab homine nullum dilectionis officium percipere potest, quia transcendit omnes hominum opes, æquè ac oculos & actiones, juxta illud Daniel. 2. v. 11. *Exceptis diis, quorum non est cum hominibus conversatio*. Idem tamen tanti facit dilectionem, & eos qui diligunt proximos, ut ex summo cælorum vertice ad eos se inclinet, & quasi descendat habitetque & maneat in cordibus eorum. Hoc est quod ait Paulus: *Qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, nec videre potest*, 1. Timoth. 6. 16. vide ibi dicta.

Denique S. Cyrillus Hierosol. initio catechesis 9. censet Deum non posse videri oculis corporeis, quia ipse est incorporeus, ac proinde ipsum cælum quasi velum prætendisse oculis nostris, ne fulgore divinitatis nos excæcaret, imò occideret. Hoc falsum est nisi commodè exponatur, scilicet hoc modo, quòd Deus licèt in se incorporeus, habitans tamen in cælo empyreo, quod corporeum est, & corporibus Beatorum se suamque gloriam ostendens, tantam lucem sensibilem ibidem spargat, quæ

A sui majestatem quodammodo repræsentet, ut illa oculos Beatorum excæcaret, imò eos occideret, nisi divina virtute fulcirentur & conservarentur. Qua de causa angelus repræsentans Dei gloriam, Mosi apparens in corpore assumpto, dorsum ei dumtaxat ostendit, utpote in quo erat lux temperatior: facies enim ejus ita radiabat, ut Mosis oculos excæcasset, juxta illud: *Posteriora* (id est dorsum) *mea videbis, faciem autem meam videre non poteris*. vide dicta Exodi 33. 23. & c. 34. 6. Hinc apud veteres pervagata erat opinio, eum qui vidisset Deum, putà angelum Deum repræsentantem in corpore assumpto, moriturum, juxta illud Manue patris Samsonis viso angelo: *Morte moriemur, quia vidimus Dominum*, Iudic. 13. 22.

Hinc S. Epiphan. in VII. Synodo Act. 6. docet Deum secundùm se non posse ulla imagine exprimi, quin & Moses vetans Iudæis Dei imaginem causam dat: *Vocem verborum eius audistis, & formam penitus non vidistis*, &c. *Non vidistis aliquam similitudinem, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem*, Deuter. 4. 12. & 15.

CHARITAS EIVS IN NOBIS PERFECTA EST] B *Perfectum* est, quod omnibus suis partibus quasi numeris integratur & completur. Charitatis autem partes & officia sunt duo. Primum, diligere Deum. Secundum diligere proximum. Quare si solùm prius habeat charitas, ut scilicet diligat Deum, imperfecta est, perficitur verò & completur si accedat secundum, scilicet si se extendat ad proximum. Rursum charitas qua diligimus Deum perficitur per charitatem proximi, quia proximum non ob aliud quàm propter Deum diligimus: amor ergo proximi propter Deum perficit amorem Dei, quia id quod est ratio cur amentur alia, & ipsum multò magis amatur. Cùm ergo propter Deum amamus proximum, multò magis amamus ipsum Deum.

Secundò, hæc accipi possunt de charitate, non nostra sed Dei: hoc enim significat τὸ *eius*. q. d. Deus licèt sit invisibilis, per charitatem tamen manet in nobis, quin & charitate perfecta se nos diligere ostendit, dum in nobis manens efficit, conservat & auget in nobis charitatem qua non tantùm ipsum, sed & proximum propter ipsum diligamus. Hunc sensum innuit versus sequens, & S. August. *Ama*, inquit, *eum qui in te cœpit habitare, ut pro-* C *fectibus inhabitando, faciat te perfectum*.

Porrò, charitas maximè perficitur dilectione inimicorum, si scilicet ultra amicos se extendat ad æmulos, hostes & persecutores. *Ignis charitatis*, ait S. August. hic tract. 7. *priùs occupat proxima, & sic se in longinquiora distendit, antea in fratrem, deinde in ignotum, postea in adversarium*. Et inferiùs docet nos debere diligere inimicos sicut medicus diligit ægrotos & phreneticos: *Sævit*, inquit, *in te homo; ille sævit, tu deprecare; ille odit, tu miserere. Febris animæ ipsius te odit, sanus erit & gratias tibi aget. Quomodo medici diligunt ægrotos? volunt ut semper ægrotent? Ad hoc diligunt ægrotos ne ægroti permaneant, sed ut ex ægrotis sani fiant. & quanta plerumque patiuntur à phreneticis? quales contumelias verborum? plerumque & percutiuntur: persequitur ille febrim, ignoscit homini. Et quid dicam fratres? Amat inimicum suum, imò odit inimicum suum: morbum ipsum enim odit, & amat hominem à quo percutitur? odit febrem. A quo enim percutitur à morbo, ab ægrotatione, à febre. Illud tollit quod adversatur, ut remaneat illud unde gratuletur*. Et inferiùs: *Unum ægrotum flebam qui te oderat, iam duos plango si & tu odisti. Sed persequitur rem tuam, ideo quia illum odisti, angustias tibi facit in* D *terra noli pati angustias, migra in cælum sursum, cor ibi habebis ubi latitudo est; ut nullas angustias patiaris in spe vitæ æternæ. Quodammodo ferramentum Dei est, quo saneris, ipse inimicus tuus. De illo te curat, opta ut ille sanetur*.

IN HOC COGNOSCIMVS, QVONIAM IN EO MANEMVS, ET IPSE IN NOBIS, QVONIAM DE SPIRITV SVO DEDIT NOBIS] *De spiritu* id est, participium Spiritus, putà gratiam & charitatem, quæ sunt dona Spiritus sancti. Vel *de spiritu*, id est, spiritum suum dedit nobis, putà spiritum charitatis: sic enim Hebrei verba contactus, quale est *dedit*, construunt cum præpositione *ex*, vel *de* cum ablativo. Vers. 13.

Versu præced. dixit Deum per charitatem manere in nobis, & consequenter nos in Deo. sic enim manet amans in amante & in amato: tam enim Deus est amans nostri quàm nos Dei. Hic idipsum inculcat, exaggerat & quasi ratione confirmat. Ratio est talis: Qui habet spiritum

Dei hic manet in Deo, & Deus in eo: atqui qui habet charitatem, habet spiritum Dei; ergo qui habet charitatem, in Deo manet, & Deus in eo. Major patet quia ubi est spiritus Dei, ibi est ipse Deus: ubi autem est Deus ibi ipsum subiectum, sive locum in quo est sibi unit, & quasi immensitate suæ essentiæ incorporat & absorbet, ut magis subjectum sive locus sit in Deo, quàm Deus in subjecto vel loco. Qui ergo in se spiritum Dei experitur, putà charitatem, hic sentit Dei præsentiam & munificentiam, Deum scilicet esse in se, & se in Deo, utpote qui donum sibi conferat, & imaginem perfectissimam in se exprimat, juxta illud: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est*, 1. Corinth. 12.

VERS. 14. ET NOS VIDIMVS ET TESTIFICAMVR, QVONIAM PATER MISIT FILIVM SALVATOREM MVNDI] Pertinent hæc ad v. 9. ubi ait Deum charitatem suam in nos ostendisse mittendo Filium. hic idipsum probat & confirmat testimonio suo & Apostolorum: hi enim fuerunt testes oculati & auriti, qui viderunt, audierunt, & conversati sunt cum Christo incarnato, uti dixit initio epistolæ. Christi incarnationem repetit & inculcat S. Iohannes tum quia illo ævo erat nova & paradoxa, ideoque hæretici plures eam negabant: tum quia ipsa est basis & fundamentum charitatis, ut dixit v. 9. Ad charitatem enim omnia hæc pertinent, adeoque S. Iohannes non aliud quàm eam spirat Quem enim non accendat ad Deum redamandum amor Dei quo Filium suum dedit nobis? Quomodo amor non ametur? Quis non diligat Iesum? Iesus enim est omne bonũ nostrum: Iesus enim hebr. idem est quod græcè σωτὴρ, latinè *salvator*, juxta illud Osee 13. 4. *Ego Dominus Deus tuus, & salvator nõ est præter me.* & ps. 67. 2. *Deus noster, Deus salvos faciẽdi*

Alludit ad illud Evangel. c. 3. 17. *Non enim misit Deus filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum.* Unde S. Bern. de Amore Dei c. 8 *Ipse* (Christus) ait, *est amor noster, quo ad te pertingimus, quo te amplectimur tanquam incomprehensibilis maiestas, comprehensibilis esse videris animæ te amanti. Licèt enim nullus sensus cuiuslibet animæ vel spiritus te comprehendat, tamen totum te quantus es comprehendit amor amantis, qui totum te amat quantus es, si tamen est totitas, ubi non est particularitas: si quantitas, ubi non est tenuitas: si est comprehensibilitas, ubi hæc omnia non sunt.*

VERS. 15. QVISQVIS CONFESSVS FVERIT QVONIAM IESVS EST FILIVS DEI, DEVS IN EO MANET, ET IPSE IN DEO] Commendat divinitatem Christi, quia eam tunc impugnabant Ebion, Cherintus, & alii plures. Hæc est quasi conclusio elicita ex v. præced. q. d. Christus est salvator mundi; quisquis ergo in eum crediderit, ejusque fidem constanter professus fuerit, Deus in eo manet, & ipse in Deo. Manet, inquam, per veram vivamque fidem & confessionem, quæ charitatem includit, quæque per dilectionem operatur. Sic Paulus ait *Christum per fidem habitare in cordibus nostris*, Ephes. 3. 17. solet enim Script. fidei tribuere salutem, gratiam, amicitiam, &c. non soli, sed tamquam radici, quæ totam charitatis & virtutum arborem producit, sustentat & complectitur, uti aliàs sæpè ostendi. Unde S. August. *Qui confessus fuerit*, inquit, *non verbo, sed facto, non lingua, sed vita: quam multi confitentur verbis, sed factis negant.* Fidelis enim fidem suam probare & ostendere debet factis & bonis operibus, quæ dictat & præcipit fides; alioqui fides inanis est, otiosa & mortua, ut ait S. Iacobus c. 2. 18. Unde S. Hieron in illud Isaiæ 26. 1. *Murus & antemurale ponetur in ea: Murus*, inquit, *bonorum operum, & antemurale fidei: non enim sufficit antemurale habere fidei, nisi ipsa fides bonis operibus confirmetur.*

VERS. 16. ET NOS COGNOVIMVS ET CREDIDIMVS CHARITATI, QVAM HABET DEVS IN NOBIS] Hisce verbis S. Iohann. confirmat & inculcat quod dixit duobus versibus præcedentibus totus enim est in eo ut asserat & inculcet charitatem Dei, quam exhibuit nobis mittendo & dando Christum, ob causas quas dixi v. 14. Quod ergo dixit v. 14. *Nos vidimus & testificamur, quoniam Pater misit Filium suum salvatorem mundi*; hoc idem hic aliis verbis repetit, dicendo, *Et nos cognovimus, & credidimus charitati quã habet Deus in nobis.* q. d. Nos vidimus & testificamur Christum incarnatum, qui est charitas Dei, quia eum per experientiam & conversationem verè talem cognovimus, ac per fidem in eum credidimus. *Credidimus* ergo *charitati quã habet Deus in nobis*, id est, in nos, erga nos; quia credidimus Deum immensa erga nos charitate dedisse nobis Christum

A Salvatorem. Unde Syrus clarè vertit, *& nos credidimus, & scimus quam charitatem habeat Deus erga nos: Deus enim est charitas.* Et S. August. *Et nos cognovimus & credidimus, quia dilectionem habet Deus nobiscum.*

Alii sic exponunt, q. d. Sicut vera & certa sunt quæ dixi & docui de Christo v. 14. sic pariter vera & certa sunt quæ doceo de charitate: vidi Christum à Deo datum, credo pariter quòd ex mera charitate eum dederit.

Nota S. Iohannes it redítque in orbem: à Deo enim salit ad Christum, à Christo ad charitatem, à charitate ad dilectionem proximorum, à charitate & dilectione redit ad Deum, inde ad Christum, &c. omnia enim hæc eò refert, *ut diligamus alterutrum*, ut dixit v. 11. Hic enim est ejus discursus: Deus immensa charitate nos, id est, omnes homines dilexit, dando pro eorum salute Christum filium suum. Ergo par est ut ejus charitatem imitemur, eique in amore respondeamus, ut scilicet ejus amore amemus proximos, eisque benefaciamus, cùm Deo ipsi benefacere non possimus.

Nota. Significantiùs dicit *credidimus charitati*, quàm *credidimus charitatem*, ut habent Græca, ut significet nos non B tantùm fide, sed & spe ac charitate cohærere charitati Dei q. d. Nos non tantum cognovimus & fide credidimus incarnationis mysterium, in quo eximia Dei in nos charitas elucet, imò nimia, ut ait Paulus Ephes. 2. 4. sed etiam totos nos credidimus & commisimus charitati divinæ omnem nostram fidem, spem & amorem in ea defiximus; omnem nostrum affectum in eam transfundimus, per omnia securè in ea conquiescimus, certi quòd illa neminem suorum fallat; toti ab ea pendemus, ut ab ea quaquaversum moveamur & dirigamur ad omne bonum, & ad vitam æternam, dicentes cum Psalte: *Quid enim mihi est in cælo, & à te quid volui super terrã, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternũ?* ps. 73 26.

DEVS CHARITAS EST) Syrus, *Deus enim charitas est*; dat enim causam cur dixerit: *Et nos credidimus charitati* & cur Deus charitatem habeat *in nobis*, id est, erga nos. Causa enim est, quòd Deus sit ipsissima per essentiam charitas, ac proinde credentem, sperantem & amantem se fallere non possit; sed cùm sit purus merusque amor, sua omnia totumque se ei communicet, & in eum effundat.

Nota. Deus est charitas formalis in se, causalis in nobis, C quia scilicet eam causat & producit in nobis: in se autem est formalis charitas duplex. Prima, essentialis, quæ communis est toti S. Trinitati. Secunda, notionalis, quæ propria est Spiritui sancto; ut dixi v. 7. & 8. Audi S. Bern. epi. 11. *Dicitur*, ait, *rectè, Charitas est Deus, & Dei donum. Itaque charitas dat charitatem, substantiam accidentalem.* Hinc infert Bas. ser. de Instit Monach. *Quòd si*, inquit, *ut Iohannes ait, Deus charitas est, sine dubio necesse est diabolum odium esse; ut igitur qui charitatem habet, is Deum habet: sic qui odium habet, is diabolum in se ipso nutrit.* & orat. 1. de Amore: *Si Deus est charitas, ipsa invidia dæmon sit oportet: ut igitur qui charitatem habet, Deum in se manentem habet; sic qui invidiam fovet, dæmon hauddubiè in se ipsa nutrit atque alit.* sic & Nazianz. in Tetrastichis

Vinum, inquit, *libido, livor, & dæmon pares:*
Hos mente privant quos tenent. His tu prece
Medere fusis lachrymis, ieiunio;
Medela morbis hæc enim certa est meis.

Quæres, cur potiùs dicatur, *Deus est charitas*, quàm, Deus est sapientia, Deus est potentia, Deus est iustitia? Resp. Hæc omnia verè dici possunt: meliùs tamen dicitur, *Deus est charitas*; tum quia S. Ioh. propriè agit de charitate; tum D quia charitas est nobilissima dos & virtus quæ ceteras omnes transcendit ac proinde in Deo pariter velut in sui origine est quid nobilissimum & præstantissimum: nostra enim charitas creata à charitate Dei increata, velut radius à sole effluit & dimanat. Charitas ergo est ordinis divini; est enim participatio Dei in summo gradu, scilicet non naturali, in quo eum participant omnes res naturales, sed supernaturali, qui omnem participationem creaturarum longè superat & transcendit.

Porrò, ratio cur Deus per essentiam sit charitas, est quòd ipse per essentiam sit purum, merum & summum bonum, cujus natura est esse sui planeque communicativum & diffusivum, ait S. Dionys. quod proprium est charitatis. Deus enim est mare mellis, putà oceanus bonitatis & charitatis. Deus est quasi ignis semper ardens, omnia accendens & in se transmutans. *Etenim Deus noster ignis consumens est*, Hebr. 12. 29 Audi S. Bern. ser. 83. in Cant. *Logi*, inquit, *quia Deus* *Deus est charitas.*

est

est charitas, & non quia honor est, vel dignitas, legi: non quia honorem non vult Deus qui ait: Si ego pater, ubi est honor meus? Verum id pater: sed si sponsum exhibeat, puto quia mutabit vocem, & dicet: Si ergo sponsus, ubi est amor meus? Nam & antè ita locutus est: Si ego Dominus, ubi est timor meus? Exigit ergo Deus timeri ut Dominus, honorari ut pater, ut sponsus amari. Quid in his præstat, quid eminet? nempe amor. Absque hoc & timor pœnam habet, & honor non habet gratiam: servilis est timor, quamdiu ab amore non manumittitur. Et qui de amore non venit honor, non honor, sed adulatio est. Et quidem soli Deo honor & gloria, sed horum neutrum acceptabit Deus, si melle amoris condita non fuerint.

Vis divini amoris quanta.

Ergo Deus est charitas, quia charitas est quasi flamma spiritalis omnes inflammans, & quasi lumen ubique resplendens & omnia illuminans. Hinc S. Dionys. de Divin. c. 4. p. 1. ait *amorem divinum esse vim motricem & sursum trahentem in Deum, qui solus est ipsum per se pulchrum & bonum.* Item *esse manifestationem Dei per seipsum, & benignum processum eximiæ illius unionis, & amatoriam motionem, simplicem, per se innatam, præexistentem in bono, & ex bono in ea quæ sunt exuberantem, & rursum in bonum revertentem.* Hisce verbis, ait noster Lessius libr. 9. de Divin. attrib. cap. 2. & 3. significat D. Dionys. primò, charitatem & amorem ex pulchro & bono tamquam fonte prodire. *Hoc enim ipso quo Deus suam pulchritudinem & excellentiam infinitam intuetur, exoritur in ipso infinitum amoris incendium, quo tantum illam amat quantum amari digna est, id est infinitiès infinitè. Pulchrum enim & bonum cognitum statim amorem accendit: unde infinitum pulchrum & bonum infinitè cognitum, infinitum amorem ciebit; infinitum, inquam, tum ardore, tum æstimatione, seu, ut Scholastici loquuntur, infinitum intensivè & appretiativè. Secundò, quòd propter pulchrum & bonum extendat se & descendat ad creaturas; nimirum ut illud creaturis communicet, vel totum, vel aliquos eius radios & adumbrationes pro cujusq; captu & meritis. Quod enim summè amamus, eius præstantiam & pulchritudinem cupimus omnibus innotescere, & ejus dulcedinem ab omnibus percipi, ut ab omnibus laudetur. idem facit amor in Deo. Tertiò, quòd creaturas sursum rapiat, & ad pulchrum omnimodo convertat. Hoc maximè locum habet in angelis & hominibus: nam cetera divinam bonitatem & pulchritudinem non capiunt: sed in homine reabuntur quodammodo in Deum cetera; tum quia omnes naturæ gradus sunt in ipso, tum quia cetera omnia propter ipsum. Quartò, quòd divinus amor sit ecstaticus, quia amantem extra se trahit in amatum: Deum enim sua celsitudinis quodammodo facit oblivisci, & inclinat ad humilitatem nostram, totumque in salutis nostræ negotio occupat. Cujus signum incarnatio, prædicatio, miracula, passio, mors, Sacramenta, missio Spiritus sancti, assidua & admirabilis Ecclesiæ gubernatio, cura & directio singulorum. Hominem similiter extra se ponit, efficiens ut de se suisq; commodis non cogitet, sed solùm de Deo & bonis Dei. Unde magnus Dei amator seipsum abnegat, suis cupiditatibus renunciat, suas utilitates negligit, sui obliviscitur, & totus in iis est quæ ad Deum pertinent. Est enim cogitatione & affectu totus extra se, & translatum in dilectum. Talis erat S. Ignatius Martyr, qui dicebat. Ὁ ἐμὸς ἔρως ἐσταύρωται: Amor meus crucifixus est. Talis erat S. Paulus Apostolus: Mihi,* inquit, *vivere Christus est, & mori lucrum. Hujus illustre exemplum est in sole. Sol enim in rebus corporeis est summum pulchrum & bonum. Unde rectè quodam loco D. Gregorius Nazianzenus: Ὅπερ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἥλιος, οὕτως ἐν τοῖς νοητοῖς Θεός. Sicut in rebus sensibilibus est sol, ita in intelligibilibus Deus. Ex sole descendit calor ad res inferiores, descendit autem per lucem, & priùs res illustrantur, quàm calorem concipiant: calore concepto fiunt spiritales, leves, & sursum in cælum vehuntur. Sol est symbolum Dei, lux sapientiæ, calor amoris, res terrenæ animarum & spirituum. A Deo descendit amor per sapientiam: priùs enim mens illustratur cognitione pulchritudinis, & bonitatis divinæ, deinde per cognitionem concipit amorem: amor conceptus efficit animam spiritalem, cælestem, eamq; mox sursum trahit, & Deo conjungit illiq; soli æterno similem veluti quemdam parelium (qui solis est expressa imago) efficit.*

Amor summus deorum Gentilibus

Idem viderunt Gentiles, sed tenuem per umbram, qui summum deorum fecerunt Cupidinem Deum amoris, eique supplicem finxere Jovem, ceteròsque deos. Unde Poeta.

Amor Deum gubernat,
Amoris omne regnum est;

Hinc emblema Cupidinis est:

Sol calet, igne meo, Neptunus flagrat in undis;
Quamvis liber erat feci servire Tonantem,
Quamvis liber erat Martem sine Marte subegi.

Hieroglyphicon amoris extat hoc lemmate: *Amor causa*
A *omnium, & ad ipsum omnia*; quòd nimirum ex amore vero omnes res originem ducant, ipseque primum rerum sit principium. Vide Girald. in Syntag. Cupidinis.

Et qui manet in charitate, in Deo manet. &, id est igitur, idcirco. infertur enim hæc quasi conclusio ex antecedenti, quod præcessit, q. d. Deus charitas est; ergo qui manet in charitate, manet in Deo, cùm sint unum idemque Deus & charitas, et Deus in eo] quasi in templo charitatis. Deus enim quasi charitas increata manet in amante quasi in charitate sacra, sed creata manet, inquam, non tantùm per charitatem, sed & per suam essentiam ac substantiam novo quodam modo, ut dixi 2. Petri 1. 4. Amans ergo *in Deo manet*, tamquam objectum cognitum & dilectum à Deo, ut vitam æternam ei conferat: & *Deus* manet *in eo*, tamquam objectum cognitum & dilectum, quod amans diligit dilectione supernaturali: amor enim est occupatio amantis circa amatum, ipsius amati causa. Manet ergo sicut annulus in annulo reciprocè: charitas enim est vis unitiva & reciproca, quæ amantem transformat in amatum, & amatum in amantem. Audi S. Dionys.
B cap. 4. de Divin. nom. *Hoc amoris verbum vim habet faciendi unum, & colligandi præstantique modo res inter se miscendi.* & mox: *Dimovet etiam de statu divinus amor.* & rursus: *Itaque Paulus ille magnus jam divino amore captus, prædituſque ejus vi, qua hominem statu suo dimovit, divino ore: Vivo autem, inquit, jam non ego, vivit verò in me Christus: ut verus amator, & à mentis, sicut ipse ait, statu dimotus Deo degit, non suam vitam, sed amantis tamquam valdè diligendam.* Mox addit Dei erga nos amorem simili modo extra se fieri rerum omnium procreatione, suorumque donorum communicatione & effusione; ita tamen ut interim à seipso, putà à Deo, non discedat.

Pulchra Dei definitio.

Denique S. Bernard. libr. 5. de Consid. cap. 11. Deum ita definit: *Quid est Deus? Voluntas omnipotens, benevolentissima virtus, lumen æternum, incommutabilis ratio, æterna dulcedo, creans mentem ad se participandum, vivificans ad sentiendum, afficiens ad appetendum, dilatans ad capiendum, justificans ad promerendum, accendens ad zelum, fœcundans ad fructum, dirigens ad æquitatem, formans ad benevolentiam, moderans ad sapientiam, roborans ad virtutem, visi-*
C *tans ad consolationem, illuminans ad cognitionem, perpetuans ad immortalitatem, implens ad felicitatem, circumdans ad securitatem.* Idem S. Bernardus de cœna Domini: *Altaris Sacramentum*, inquit, *est amor amorum.*

Amor facit ecstasin

Hinc amor facit ecstasin & excessum amantis à seipso, ut illum in amatum transferat, & illi arctissimè uniat, unumque cum illo efficiat. Sic amor univit Deum homini, non solùm affectu & cura, sed etiam effectu & substantia, unione nimirum hypostatica. Hominem verò unit Deo, ita ut prorsus à seipso deficiens in Deum transeat, & veluti colliquescat, nihil amplius cogitans, intelligens aut sentiens præter Deum, nihil aliud appetens aut desiderans, nulla alia re gaudens quàm bonis Dei. Qui sic adhæret Deo, unus cum eo efficitur spiritus, quia seipsum exuit, & Deum induit, quare perinde ac si in divinam naturam transformatus esset, totus cogitatione & affectu est in Deo. Sic omnes Sancti in cælo unum erunt cum Deo, (quod Dominus illis precatur Johan. 17.) quia omnes agnoscent suum nihilum quod ex se sunt, seque nihil æstimabunt, nisi quatenus sunt Dei, & propter Deum, & hoc modo penitus à seipsis deficient. Cur enim hæreant
D in nihilo? Deinde intellectu & voluntate potentissimè rapientur in illum, & toti in ipso erunt, & in ipsum veluti liquescent & transformabuntur, nihil aliud ibi sentientes & gustantes quàm Deum: nihil aliud æstimantes quàm bonum ipsius, perinde ac si ipsi in Deum essent transmutati. Itaque amor est vis unitiva, tum quia ipsum amantem transfert in amatum ut in eo vivat, sentiat, gaudeat, & ipsum illi quodammodo incorporat, ut fit unum cum illo, (amans enim quantum in se est, optat à se deficere, & in amatum veluti *colliquescere, ut unum cum illo efficiatur*) *tum quia amantem tam in dilectum translato, omne bonum dilecto vult & procurat quantum potest, tamquam sibi ipsi, quia jam unum est cum illo.* Audi S. Aug. hic tract. 8. *Qui manet in dilectione, in Deo manet, & Deus in eo; vicissim se habitant quod continet & quod cōtinetur. Habitas in Deo, sed ut cōtinearis: habitat in te Deus, sed ut te contineat ne cadas ne fortè sic te putes domū Dei fieri quomodo domus tua portat carnem tuam. Si subtrahat*

hat se domus in qua es, cadis: si autem tu te subtrahas, non cadet. Deus integer est, cùm eum deseris; integer, cùm ad illum redieris. Tu sanaris, non illi aliquid præstabis; tu mundaris, tu reficeris, tu corrigeris. Ille medicamentum est non sano, regula est pravo, lux est tenebrato, habitatio est deserto: omnia ergo tibi conferuntur. Et tractat. 9. *Sit tibi domus Deus,* inquit, *esto domus Dei. Mane in Deo, & maneat in te Deus, manet in te Deus, ut te contineat: manes in Deo, ne cadas; quia sic de charitate dicit Apostolus: Charitas numquam cadit: quomodo cadit quem continet Deus?*

Hac de causa, scilicet in symbolum charitatis, Christus instituit, & testamento nobis reliquit se ipsum in Eucharistia, ut scilicet non per imaginem, ut volunt hæretici, sed realiter, substantialiter & personaliter maneat in nobis & nos in ipso, juxta illud Christi: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo,* Johan. 6. 54. Est ergo Eucharistia fomes & follis charitatis, quam tota epistola commendat S. Johannes; per eam enim fit, ut ait S. Chrysost. hom. 45. in Johan *ut non solum per dilectionem, sed reipsa in illam carnem convertamur; per cibum id efficitur, quem nobis largitus est. Cùm enim suum in nos amorem indicare vellet, per corpus suum se nobiscum commiscuit, & in unum nobiscum redegit, ut corpus cum capite uniretur; hoc enim amantium maximè est.* Hoc ipsum indicat Leo Pontifex: *Non aliud,* inquit, *agit participatio corporis & sanguinis Christi, quàm ut in id quod sumimus transeamus.* Denique Cyrill. Hier. *Sic Christophori,* inquit, *erimus, hoc est, Christum ferentes, cùm ejus corpus & sanguinem in membra nostra receperimus, atque ita, ut B. Petrus dicit, divinæ naturæ consortes efficiemur.* Quocirca S. Irenæus li. 5. ca. 6. explicans illud 1. Thessal. 5. 23. *Ut integer spiritus vester & anima & corpus conservetur,* asserit perfectum hominem integrari ex corpore, anima & Spiritu sancto inhabitante per charitatem.

Eucharistia fomes amoris.

Porrò cùm ait S. Johannes: *Qui manet in charitate,* eum increatam accipe, de illa enim paulò antè dixit, *Deus est charitas;* tum creatam. Qui enim manet in charitate creata, manet quoque in charitate increata, putà in Deo; quia ubi est charitas creata, ibi est & increata, putà Deus, qui creatæ est auctor & conservator. Amans ergo manet in charitate creata, hinc manet in charitate creata, hinc manet pariter in charitate increata, quæ est ipse Deus.

Pulchrè S. Bernardus serm. 71. in Cantic. *Atqui Deum,* inquit, *& hominem, quia propriis exstant & distant & voluntatibus & substantiis, longè aliter in se alterutrum manere sentimus, id est, non substantiis confusos, sed voluntatibus consentaneos. Et hæc unio ipsis; communio voluntatum & consensus in charitate. Felix unio si experiaris, nulla si comparaveris. Vox experti: Mihi autem adhærere Deo bonum est; bonum planè, si omni ex parte adhæseris. Quis est qui perfectè adhæret Deo, nisi qui in Deo manens tamquam dilectus à Deo, Deum nihilominus in se traxit, vicissim diligendo?* Mox verò de hac Dei hominisque unione subjicit: *Ergo cum undique inhærent sibi homo & Deus, inhærent autem undique intima mutuaque dilectione invisceratì alterutrum sibi, per hoc Deum in homine, & hominem in Deo esse haud dubiè dixerim. Sed homo quidem ab æterno in Deo, tamquam ab æterno dilectus, Deus verò in homine ex quo dilectus est.* Idem S. Bernard. citatus hìc à Thoma Anglico: *Deus charitas est,* inquit, *quid ergo charitate melius? Et qui manet in charitate, in Deo manet; quid ergo charitate securius? & Deus in eo; quid ergo charitate jucundius?* charitas enim se possidentes deificat, facitque quasi deos incarnatos, uti dixi vers. 8. Verum enim est illud Catonis: *Qui amant quodammodo in corpore proprio mortui sunt, vivunt verò in alieno.* Voluit ergo Deus per amorem nos reducere ad nostrum principium, unire scilicet suæ bonitati & pulchritudini; transformare in seipsum. Hoc fieri non poterat per naturam: invenit igitur modum quo id perficeret per amorem, ut ejus ardore in eo colliquescamus & absorbeamur. *Quo totum divinum est,* ait S. Bernardus de Dilig. Deo, *quod sentitur: sic affici, deificari est. Quomodo stilla aquæ modica multò infusa vino deficere à se tota videtur, dum & saporem vini induit & colorem: & quomodo ferrum ignitum & candens igni simillimum fit pristina propriaque forma exutum; & quomodo solis luce perfusus aer in eamdem transformatur luminis claritatem, adeo ut non tam illuminatus, quàm ipsum lumen esse videatur: sic omnem tunc in Sanctis humanam affectionem quodam ineffabili modo necesse erit à semetipsa liquescere, atque in Dei penitus transfundi voluntatem;* nimirum hoc perfectè fiet in cælo per gloriam, sed inchoatè in terra fit per charitatem & gratiam. Idem serm. 83. in Cant. *Ipse,* inquit, *meritum, ipse præmium sibi est amor; præter se non requirit causam, non fructum. Fructus ejus, usus ejus. Amo, quia amo; amo, ut amem. Magna res amor, si tamen ad suum recurrat principium, si suæ origini redditus, si refusus suo fonti, semper ex eo sumat unde jugiter fluat. Solus est amor ex omnibus animæ motibus, sensibus atque affectibus, in quo potest creatura, etsi non ex æquo, respondere auctori, vel de simili mutuam rependere vicem.* Idem de Vita solitaria: *Formatio hominis,* ait, *institutio est moralis; vita ejus, amor Dei. Hunc fides concepit, spes parturit, charitas format & vivificat.* Et mox: *Amorem ergo Dei in homine ex gratia genitum lactat lectio, meditatio pascit, oratio confortat, & illuminat.* Et inferius: *In ipso vivimus, movemur & sumus. Et non sicut in aere isto, sic in Domino Deo nostro sed in ipso vivimus per fidem, movemur per spem, agimur per amorem. Ab ipso enim & per ipsum conditus est rationalis animus, ut ad ipsum conversio ejus, ut sit ipse bonum ejus.*

Charitas transformat hominem quasi in Deum.

Porrò, Deus per charitatem manens in anima fideli, hos in ea producit effectus. Primò, eam à terrenis cupiditatibus purificat, ut non nisi cælestia cupiat & sapiat. Ita Josaphat rex conversus à Barlaam tanto amoris igne æstuabat, ut relicto regno, opibus deliciis, honoribus in solitudinem secedens exclamaret: *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum ita desiderat anima mea ad te Deus. Adhæsit anima mea post te ô Christe; suscipiat me dextera tua,* Damasc. Histor c. 37.

Effectus amoris. Primus,

Secundò, omnes potentias, sensus, affectus, amores, operationes, cogitationes, intentiones trahit in Deum, ut non nisi Deum cogitet. intendat, suspiret, juxta illud S. Basilii: *Jugem tibi imprime memoriam Dei, quasi indelebile signum.* Quid enim extrà quærat, qui Deum intra se habet? Deo enim, id est, abysso omnis boni se immergit. & illud S. Pauli: *Sive manducatis sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite,* 1. Cor. 10. 31. Itaq; amans perfectè Deum non comedit ut satisfaciat gulæ sed ut placeat Deo, ut scilicet sano vegetoque corpore & animo, meliùs possit servire Deo. Idem dicas de somno, studio, ceterisque omnibus. Amor enim est vinculum quod acerrimè amantem vincit amato: *Neque enim præsentior spiritus noster ubi amat quàm ubi animat,* ait S. Bernard. de Præcept. & dispens. Imò cùm in amoris fornace unus amantium animus conflatus è duobus videatur, alterum alterius dimidium esse necesse est, juxta illud: *O animæ dimidium meæ.* Nam, ut docet Aristot. 9. Ethic. c. 4. *Amicus est alter ego.* Sic primorum fidelium amantium erat *cor unum & anima una,* Actor. 4. Sic anima Jacobi pendebat ex anima Beniamin filii unicè dilecti, Genes. 44. 30 *Et anima Jonathæ conglutinata est animæ David, & dilexit eum Jonathas quasi animam suam,* 1. Reg. 18. 1. Animæ ergo fibula est amor.

Secundus;

Tertiò, facit ut anima optet pro Deo dilecto suo magna & heroica agere, multaque pati, & Christo crucifixo assimilari. ita sponsa in Canticis dicens, *Dilectus meus mihi & ego illi,* dixit pariter, *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur,* Cant. 1. 13. Quæ verba explicans S. Bernard. serm. 43. *Myrrha,* ait, *amara res, duram & asperam tribulationem significat. Eam sibi dilecti causa imminere prospiciens gratulabunda id loquitur, confidens se omnia viriliter subituram. Ibant,* inquit, *gaudentes discipuli à conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. Propterea denique non fasciculum, sed fasciculum dilectum dicit, quòd leve præ amore ipsius ducat, quidquid laboris immineat & doloris. Bene fasciculus, quia parvulus natus est nobis. Bene fasciculus, quia non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Id enim,* inquit, *quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum pondus gloriæ operatur in nobis. Erit ergo quandoque nobis ingens cumulus gloriæ, qui modò est fasciculus myrrhæ. An non fasciculus, cujus jugum suave est, & onus leve? Non quia leve in se: (nec enim levis passionis asperitas, mortis amaritudo) sed levis tamen amanti. Et ideo non ait tantùm, Fasciculus myrrhæ dilectus meus; sed mihi, inquit, quæ diligo, fasciculus est. Unde & dilectum nominat, monstrans dilectionis vim omnium amaritudinum superare molestiam, & quia fortis est ut mors dilectio ejus;* nimirum

Est amor æternus, nullisque domabilis undis.

Tertius.

Quartò, facit ut anima indies crescat in amore. Deus enim

enim est quasi flamma jugiter accendens & inflammans animam, donec eam totam amore incendat. Tradunt, vel fabulantur potiùs, salamandram igne pasci ideoque esse symbolum amantis, qui amoris igne pascitur. Ita eo pascebatur S. Franciscus dicens:

Urit amor, me torquet amor, sum factus amoris
Alter amor: nostri est victor amoris amor.

Mira charitas S. Francisci. Audi S. Bonav. charitatem S. Francisci enarrantem libr. 1. Vitæ ejus cap. 9. *Totus*, inquit, *quasi quidam carbo ignitus divini amoris flamma videbatur absorptus. Subitò enim ad auditum amoris Domini excitabatur, afficiebatur, inflammabatur, quasi plectro vocis extrinsecæ chorda cordis interior tangeretur.* & mox: *Contuebatur in pulchris pulcherrimum, & per impressa rebus vestigia prosequebatur ubique dilectum, de omnibus sibi scalam faciens, per quam conscenderet ad apprehendendum eum qui est desiderabilis totus. Inaudita namque devotionis affectu fontalem illam bonitatem in creaturis singulis, tamquam in rivulis degustabat.* Et inferiùs: *Flagrabat erga Sacramentum Dominici corporis fervore omnium medullarum, stupore admirans permaximo illam charissimam dignationem, & dignatissimam charitatem: sæpè communicabat, & quasi spiritu ebrius, in mentis ut plurimum rapiebatur excessum.* Et cap. 13. agens de sacris ejus stigmatibus: *Excreverat*, ait, *in eo insuper amoris incendium boni Jesu in lampades ignis atque flammarum. Cùm igitur Seraphicis desideriorum ardoribus ageretur in Deum, & compassiva dulcedine in eum transformaretur; qui ex charitate nimia voluit crucifigi, vidit Seraph unum sex alas habentem tam ignitas, quàm splendidas: apparuit inter alas effigies hominis crucifixi: intellexit ex hoc se non per martyrium carnis, sed per incendium mentis totum in Christi crucifixi similitudinem transformandum disparens igitur visio mirabilem in corde ipsius reliquit ardorem, sed & in carne non minùs mirabilem signorum impressit effigiem.*

Quintus. Quintò, facit ut anima amore Dei accensa eodem alios totumque mundum accendere satagat instar S. Pauli, dicentis: *Charitas Christi urget nos &c. Pro Christo ergo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo*, 2. Corinth. 5. 14. & 20 ita B. Jacoponus charitate ardens audiens peccatum aliquod quo Deus offendebatur, mirè cruciabatur, ideoque jugiter flebat. Rogatus cur? Respondit: *Quia amor non amatur.* Idem dicebat beatitudinem hujus vitæ in eo consistere, ut quis cum Deo vel de Deo assiduè tractet ita habet ejus Vita. In amantibus enim Deus quasi sol animam vultumque occupat, ac radios sapientiæ, virtutis & ardoris per eos in alios spargit, idque velociter & ardenter. Amor enim est ardens & alatus, nullæ in amore moræ. *Nihil enim aliud est amor, quàm vehemens in bono voluntas*, ait S. Bernard. de Natura divini amor. c. 2. *Qui ergo non zelat, non amat.*

Sextus. Sextò, facit ut anima amans Deum per amorem & confidentiam ipsi quasi dominetur, & ab eo impetret omnia quæ petit, itaque fiat quasi omnipotens, uti Jacob luctans cum angelo Dei vicario, illi prævaluit, indeque vocatus est Israel, id est, dominans Deo, Gen. 32. 28. Hinc illud paradoxum: *Fideli totus mundus divitiarum est*: Et: *Fidelis mundi est dominus.* Unde S. Franciscus: *Fuge*, inquit, *creaturas si vis habere creaturas*; fugiendo enim ad creatorem per amorem dominaberis illi, & per illum omni creaturæ, quibus dominatur creator. Sic S. Franciscus fugiendo mundum, & sequendo Deum, totum post se traxit mundum.

Septimus. Septimò, Deus animam amantem sibi amicat & assimilat in moribus & virtutibus divinis, adeoque secretorum suorum consciam facit: unde subinde ei revelat arcana cordium, res absentes & futuras, uti fecit Prophetis & Apostolis, juxta illud: *Jam non dicam vos servos, quia servus nescit quid faciat dominus ejus: vos autem dixi amicos, quia omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis*, Johan. 15. 14.

Octavus. Octavò, eam tranquillat, serenat, illustrat, ut imperturbabilis, læta, hilaris tam in adversis quàm prosperis jugiter exultet Deo, eique gratias agat, laudet & benedicat canens cum Psalte: *In pace in idipsum dormiam & requiescam*, psal. 4. 9. *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus ejus in ore meo*, psal. 33. 1. & cum S. Jobo c. 1. 21. *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Atque hac ratione videtur sanctus esse homo cælestis, & angelus terrestris, ac inchoare beatitudinem paradisi; vivit enim in continuo amore, jubilo & laude Dei, dicitque: *Quoties suspiro & respiro, ad te suspiro ô Deus meus.*

Nonus. Denique amor hic in Sanctis eximiis ita crescit, ut languorem, & subinde mortem inducat, juxta illud sponsæ Cantic. 2. 5. *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* & c. 5. 8. *Adjuro vos filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuncietis ei quia amore langueo.* Ita B. Virgo non ex morbo, sed ex amore & desiderio fruendi Christo filio suo, languens & anhelans ad eum, animam in manus ejus expiravit, uti docent Francisc. Suarez Canisius & alii. Vide S. Bernard. de Diligendo Deo, & de Amore Dei, & de Natura ac dignitate divini amoris. ubi sic orditur: *Ars est artium ars amoris.* Et libr de Conscientia, ubi post initium sic loquitur: *Qui evagationes mentis in unum colligit, & omnes cordis motus in uno æternitatis desiderio figit; profectò jam ad cor suum rediit, jam ibi libenter immoratur ac mirabiliter delectatur: & cùm ipsum præ gaudio capere non possit, supra seipsum ducitur, & per excessum mentis in summa elevatur; atque ita per semetipsum per cogitationem sui ascendit ad cogitationem Dei, ut deinceps eum solum indeficienter cogitare, & in eo delectabiliter requiescere: cùm amor Christi totum absorbuit affectum hominis, ut negligens & immemor sui, nisi solum Jesum Christum. & ea quæ sunt Jesu Christi sentiat; tunc demum, ut arbitror, perfecta est in eo charitas. Hic itaque sic perfectus est: non est onerosa ei paupertas, iste non sentit injurias, ridet opprobria, contemnit damna, mortem lucrum deputat, imò nec mori se putat, cùm magis de morte ad vitam se transire sciat.* Et inferiùs: *Qui sic in amore Dei jugiter delectatur, frequenter mentis excessus patitur, frequenter ab omnibus præsentibus & terrenis raptus coram Deo præsentatur, & cùm pulchritudinem considerat & magnitudinem pulchritudinis, attonitus in ejus admiratione suspenditur, miratur regis gloriam, regni magnificentiam, supernæ civitatis nobilitatem. Et cùm felicitatem contemplatur, gloriæ decorem, Dei bonitatem, internæ suavitatis dulcedinem, & æternæ quietis tranquillitatem: meditatur Patris potentiam, Filii sapientiam, Spiritus sancti benignitatem, & angelicæ creaturæ beatitudinem, delectatur de Deo in Deum, dum ejus pietatem miratur, & decorem contemplatur. O quàm jucundum & manifestum modicum! repentè rapitur, sola cælestia contemplatur, contemplando jucundatur*, &c.

IN HOC PERFECTA EST CHARITAS DEI NOBISCUM, UT FIDUCIAM (παῤῥησίαν, id est *fiduciam*, securitatem, libertatem, audaciam loquendi) HABEAMUS IN DIE JUDICII] Primò, *in hoc*, id est, hoc fine & fructu. q. d. Perfecta charitas parit hunc finem & fructum, scilicet fiduciam in die judicii, cum particularis, tum universalis. Hinc justi desiderant adventum Domini, cupiuntq; cum Paulo dissolvi, & esse cum Christo. &, ut ait S. August. *Cum patientia vivunt, & delectabiliter moriuntur.* Descendit Johannes à charitate ad ejus fructus, eosq; tres recenset; Primus est, fiducia, putà fidenter vivere & mori. Secundus est, quòd amantem faciat timoris expertem. Tertius, quòd omnia quæ postulat à Deo impetret.

Secundò, & nervosiùs. q. d. *In hoc*, id est, ad hoc Deus nos ita amavit, ametque, & nos vicissim ejus charitate & gratia illecti, eum plenè & perfectè redamamus, itaque manemus in eo, sicut ille manet in nobis: ad hoc, inquam, ut examinandi à Christo judice in die judicii de charitate, fidenter respondeamus, nos toto corde amasse ipsum, non mundum, ideoq; cælo & felicitati ab eo adjudicemur. Nam, ut ait S. Aug. Præf in psal. 31. *Quomodo mala conscientia tota in desperatione est, sic bona conscientia tota in spe.*

Tertiò, alii. q. d. *In hoc*, id est, in hoc signo cognoscimus perfectam nos habere charitatem, si nimirum abjecta formidine extremi judicii diem magna spe & confidentia præstolemur. Ita S. August. *Quisquis*, ait, *fiduciam habet in die judicii, perfecta est in illo charitas.* Unde concludit: *Ergo fratres date operam, intus agite vobiscum, desideretis diem judicii; aliter non probatur perfecta charitas, nisi cùm cœperit ille dies desiderari. Ille autem eum desiderat, qui fiduciam habet in illo; ille autem fiduciam habet in illo, cujus conscientia non trepidat in charitate perfecta atque sincera.*

QUIA SICUT ILLE EST, ET NOS SUMUS IN HOC

MUN-

MUNDO] Quis ille? Primò, *ille*, scilicet Deus, quem paulò antè nominavit. q. d Ideo fiduciam habebimus in die judicii, quia in charitate sumus, & vivimus in hoc mundo in ea perfecti, adeò ut etiam diligamus inimicos, sicut Deus in eadem perfectus est, dum solem suum beneficum oriri facit super bonos & malos, & pluit super injustos æquè ac justos. ita S. August. Beda, Hugo, Lyran. & Dionys.

Secundò, & profundiùs: *Ille*, scilicet Christus, quem quasi amorem meum mente & ore semper gero. Hac de causa enim S. Johannes cùm dicit, *ille est*, intelligit Christum, ut dixi c. 3. v. 3. & 5. Porrò Christus *est*, id est, *fuit in mundo* hoc, ut vertit Syrus; & etiamnum *est* per merita, providentiam, charitatem & familiaritatem qua habitat in mentibus Sanctorum charitate præditorum. Sensus ergo est. q. d. Sicut ille, scilicet Christus in mundo immaculatè sanctèque vixit, & charitate Dei nostri plenus, ac mundo mortuus fuit & est, itemque manet in nobis: ita & nos illum imitantes in hoc mundo immaculatè vivere satagimus, imò quasi mortui mundo Christique mortificationem jugiter cum Paulo in corpore nostro circumferentes, sancti, & charitate etiam erga inimicos pleni sumus, & manemus in ipso, ideoque fiduciam habemus nos in die judicii non confundendos fore, sed glorificandos, quia illum diem semper habemus præ oculis, ad eumque per opera charitatis & omnimodæ sanctitatis nos quotidie disponimus, imò ad eum anhelamus, scientes nos hic peregrinos esse, & unius dici hospites, juxta illud v. 3. *Omnis qui habet hanc spem, in eo sanctificat, se sicut & ille sanctus est.* ita Oecu. & Gagn.

Vsas, 18. TIMOR NON EST IN (id est cum) CHARITATE, SED PERFECTA (S. August. legit, *consummata*) CHARITAS FORAS MITTIT TIMOREM] A fiducia quam parit charitas, transit ad fugam timoris, quam parit fiducia; & consequenter charitas. S. August. l. 83. q. 36. *Charitatis venenum*, inquit, *est spes adipiscendorum aut retinendorum temporalium: nutrimentum ejus est, imminutio cupiditatis: perfectio, nulla cupiditas: signum profectus ejus, imminutio timoris: signum perfectionis ejus, nullus timor.*

Timorem varium pellit charitas. Quæres, quis hic timor, quem pellit perfecta charitas? Resp. est multiplex. Est enim generalis & illimitata S. Johannis sententia, unde ad quoslibet timores extendi potest. q. d. Charitas nihil omnino timet, est expers timoris, libera, læta, animosa & liberalis. Itaque

Primò. Primò, Vatabl. Timor, ait hic pro desperatione & consternata conscientia sumitur: illo enim peccatores timent se damnatum iri, & de sua salute desperant. Opponit enim S. Johannes timorem quasi diffidentiam fiduciæ in die judicii: hanc enim fiduciam parit charitas, sicut peccatum parit diffidentiam & desperationem.

Secundò. Secundò, timor hic est quo anguntur recèns conversi, quoque eos memoria præteritorum peccatorum vexat & cruciat, ne fortè non sint eis plenè condonata, juxta illud: *De propitiato peccato noli esse sine metu.* Eccli. 5. 5.

Tertiò. Tertiò, timor hic est servilis, quo servi & imperfecti metu pœnæ, non amore justitiæ, faciunt mandata Domini: hunc enim pellit pura, sincera & liberalis charitas, cùm amore Dei facit ejus jussa. Hic timor, ait hic S. August. inducit charitatem, sicut seta inducit filum sutoris. unde de eo ait Eccles. 1. 28. *Qui sine timore est, non poterit justificari.* Nam timor castus & filialis manet cum charitate, & quantum hæc crescit, tantum & ille: quo enim quis perfectior & sanctior est, eo magis filiali amore & timore timet & reveretur Deum, cavetque ne vel in minimo eum offendat. Hic enim timor est actus amoris, imò ipse timor est amor; quia enim amat, hinc timet displicere amato. Hoc timore jubentur omnes Sancti timere Deum, psal. 33, 10. nam hic timor permanet in sæculum seculi, psal. 18, 10.

Quartò: Quartò, timor hic accipi potest mundanus quo quis timet parentes, cognatos, &c. ideoque ne eos offendat, violat præcepta Dei: hunc pellit charitas. Hi sunt timidi, quorum pars est in stagno ardenti, igne & sulphure, Apoc. 21. 8 de hoc mundano timore hunc locum accipit Tertul. in Scorpiaco cap. 12.

Quintò. Quintò, timor hic accipi potest pro anxietate & metu quo scrupulosi & anxii formidolosè metuunt ne in suis scrupulis offendant Deum. Scrupulos enim pellit perfecta charitas; hæc enim non est scrupulosa, sed libera, audax & magnanima juxta illud Rom. 8. 15. *Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater.*

Sextò, timor hic accipi potest pœnæ & damnationis: *Sextò.* hunc enim fugat charitas. *Sancti enim sollicit sunt de præmio; non adeò formidantes de supplicio*, ait Prosper epist. ad Demetriad. Ita noster Lessius narrant, quemdam virum gravem optare Purgatorium subire usque ad diem judicii, ut eo sibi assecuraret æternam salutem, respondit: *Spem Christianam majorem esse debere, quàm ut certitudinem cælestis gloriæ tam longis Purgatorii pœnis redimat.* Semper tamen Sancti in hac vita habent spem mixtam timore, si non actuali, certè potentiali, quia non sunt certi de sua salute, ut dixi v. 13. ita in morte timuerunt S. Hilarion, Arsenius & alii. Rursum Sancti timent. cùm se & suam imbecillitatem considerant, confidunt verò, cùm Dei in se amorem & fidelitatem intuentur.

Septimò, timor hic accipi potest persecutorum, dam- *Septimò.* norum, infamiæ, difficultatum, quæ occurrunt in heroicis charitatis operibus. hunc pepulit Magdalena ardens amore Christi, cùm eum sepultum inter milites intrepida requisivit, unde de ea canit Ecclesia: *Pellit timorem charitas*, juxta illud Christi: *Nolite timere eos qui occidunt corpus*, Matth. 10. 28. & illud S. Petri epist. 1. c. 3. 14. *Timorem eorum ne timueritis.* Sic Martyres non timebant tyrannos & tormenta, sed his exultabant, illis insultabant, ut Laurentius Valeriano, Vincentius Daciano, Sebastianus Diocletiano. Multi non audent dare eleemolynas, quia timent paupertatem, senium, casus sinistros: hunc timorem pellit perfecta charitas, nam; ut ait Tobias c. 4. 12. *Fiducia magna erit coram Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.* Hinc S. Maximus in serm. cent. fideles infirmos ponit *timentes*, medios *proficientes*, summos *perfectos*.

Octavò, timor hic accipi potest initialis, quo quis ita *Octavò.* timet culpam, ut etiam timeat pœnam: hunc pellit charitas, sed dumtaxat ex parte posteriori; quia charitas perfecta timet & horret culpam, non pœnam.

Hos omnes timores vincit perfecta charitas, sed præsertim servilem & initialem, quo timidè, pusillanimiter & diffidenter timemus pœnas, Deique judicium & vindictam. hic enim oritur ex amore sui, quem vincit & pellit amor Dei. Et de servili loqui S Johannem censet S. August. Beda, Oecum. & alii, & Diadochus cap. 16. de Perfet. spir. ait timorem purgantem, qui est timor pœnarum, consistere cum mediocri charitate, sed pelli à perfecta. Hæc enim considerat Deum non ut judicem & vindicem, sed ut patrem & sponsum. Sicut ergo Sara sponsa Abrahæ ejecit servam Agar; ita charitas pellit timorem servilem de quo vide Orig. hom. 7. in Genes. & Cassian. collat. 11. ca. 13. S. August. hic & D. Thom. 2. 2. q. 19. a. 6. & 10. Opponit itaque S. Johannes timorem fiduciæ felicitatis & gloriæ æternæ, quam parit charitas: per timorem ergo accipit diffidentiam, anxietatem, & metum pœnæ: hisce enim opponitur fiducia quasi contrarium contrario. Contraria enim sunt timor & amor, æquè ac fiducia & diffidentia: timor enim animum stringit & cruciat, amor dilatat & exhilarat. Hinc amor parit fiduciam, securitatem, audaciam; timor verò parit diffidentiam, trepidationem, pavorem.

Nota. Communiter initium justificationis in peccatore incipit à timore pœnarum & gehennæ, quo perculsus à Deo incipit cogitare de sua salute, & disponere se ad pœnitentiam, uti docet Concil. Trident. sess. 6. cap. 6. Justificatus deinde sensim minuit hunc timorem. unde S. August. hic: *Quantum*, inquit, *illa* (charitas) *crescit, tantum ille* (timor) *decrescit; & quantum illa fit interior, tantùm timor pellitur foras: major caritas, minor timor: minor caritas, major timor: si autem nullus timor, non est qua intret caritas.* Id verò mox apto exemplo confirmat: *Sicut videmus* (ait) *per setam introduci linum, quando aliquid suitur: seta priùs intrat, sed nisi exeat non succedit linum; sic timor primò occupat mentem, non autem ibi remanet timor; quia ideo intravit ut introduceret caritatem.* & rursum: *Timor stimulat, sed charitas sanat quod vulnerat timor*, &c. *Opus est ergo ut intret timor primò per quem veniet charitas; timor medicamentum; charitas, sanitas.* Idem serm. 3. de Verbis Apostoli: *Timor*, ait, *servus est charitatis.* & serm. 18. de Verbis Apost. *Timor est custos & pædagogus*

gogus legis, donec veniat charitas. Et S. Basil. hom. 8. in psal. 32. *Necessariò*, ait, *velut introductorius ad pietatem timor assumitur, dilectio verò deinceps succedens à timore scientificè adeptos perficit.* Audi S. Bernard. serm. 51. in Cant. *Ceterùm si paulatim per incrementum gratiæ cœperit deficere timor, & proficere spes, cùm demum ad hoc ventum fuerit, ut totis viribus exurgens charitas in adjutorium spei foras mittat timorem, nonne ejusmodi anima singulariter in spe constituta videbitur, ac proinde etiam in pace in idipsum dormire jam & requiescere? Si dormiatis* (inquit) *inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ. Quod propterea dictum puto, quoniam est locus inter timorem & securitatem tamquam inter lævam & dexteram, media videlicet spes, in qua mens & conscientia, molli nimirum supposito caritatis strato suavissimè requiescit.*

Denique S. August. libr. 14 de Civit. cap. 9. & serm. 214. de Temp. hæc accipit de gloria cælesti: ibi enim securitas charitatis excludet omnem timorem. *Per bonam vitam*, inquit, *bona conscientia comparatur, ut per bonam conscientiam nulla pœna timeatur. Quapropter discat timere, qui non vult timere. Discat ad tempus esse sollicitus, qui semper vult esse securus.* & inferiùs: *Tanto minor fit timor, quanto patria quò tendimus propior. Major enim timor debet esse peregrinantium, minor propinquantium, nullus pervenientium. Sic & timor perducit ad charitatem, & perfecta charitas foras mittit timorem.* Verùm hic sensus est anagogicus: ad literam enim S. Johannes asserit perfectos in charitate pellere timorem in hac vita. Ita S. Antonius eum pellebat, dum dicebat: *Ego Deum jam non timeo, sed amo, quia perfecta charitas foras mittit timorem*, uti refertur in Vitis Patr. lib. 5. libello 17. tractat. de charitate, numer. 1. Et S. Ignatius fundator Societatis nostræ dictitabat, si sibi à Deo proponeretur optio vel moriendi, & certò eundi in cælum, vel vivendi & augendi Dei gloriam, sed cum incertitudine & dubio salutis; se hoc posterius electurum: Quia, inquit, si ego Deum ita amo, ut amore ejus periculo salutis me exponam, utique ipse qui amorem meum longè superat nec eo se vinci patitur, periculum hoc omne in se suscipiet, illudque mihi assecurabit. Idem dicant & faciant qui à Deo vocantur ad vitam activam & apostolatum, in qua variа occurrunt salutis pericula: sequantur, inquam, hanc Dei vocationem, quasi stellam cælestem, sciantque eam sibi fore rectam viam in cælum, imò securiorem vita abstracta & contemplativa. Ita S. Salvius jam defunctus, & cælum ingressurus audivit vocem: *Revertatur ad corpus adhuc Ecclesiæ meæ est necessarius;* cumque ille ingemiscens respondéret: *Domine, si revertar, exponar periculo, & fortè numquam huc rediбo;* audivit: *Vade, ego ero custos tuus, teque securè huc reducam*, uti narrat Gregor. Turon. lib. 7. hist. c. 1.

Heroica charitas expers timoris.

A QVONIAM TIMOR POENAM HABET] Vulgò enim dicitur: *Pejor est bello timor ipse belli*: timor enim magis affligit, quàm res quæ timetur. Pro *pœnam* græcè est κόλασιν; S. August. vertit, *tormentum*; Tigurina & Pagn. *cruciatum*; Tertull. lib. de Fuga c. 9. *supplicamentum*, id est supplicium; Syrus, *timor in perturbatione est*. Sensus est, q.d. Timor parit cruciatum animi, quo se ille cruciat dum cogitat, & timet sibi impendens malum & pœnam. Atqui charitas non habet pœnam & cruciatum, sed lætitiam & voluptatem. Ubi enim est amor, ibi non est labor, sed sapor, ait S. Bernard. Ergo charitas excludit timorem: timor enim arctat & affligit, charitas verò dilatat & lætificat cor. Unde conclusionem hanc elicit, subditque Johannes dicens: *Qui autem* (ergo) *timet non est perfectus in charitate.* Græcum enim δὲ id est *autem*, non tantùm copulativè, sed & συλλογιστικῶς, id est, *ratiocinativè* & circumscriptivè sumitur, ait Gaza l. 2.

NOS ERGO DILIGAMVS DEVM, QVONIAM DEVS PRIOR DILEXIT NOS] Est conclusio, qua repetit & inculcat studium charitatis, ex eo quod Deus prior nos dilexerit, & diligendo dilectionem nobis inspi- VERS. 19.
B rarit, suique dilectores effecerit, ait S. August. libr. de Gratia Christi c. 26. vide eumdem in Soliloq. cap. 19. piè cum Deo prius amante dissuaviantem.

SI QVIS DIXERIT, QVONIAM DILIGO DEVM, ET FRATREM SVVM ODERIT, MENDAX EST] quia charitas Dei se extendit ad charitatem proximi, qui est imago Dei, eamque continet & complectitur. Id probat duobus argumentis. Prius est:

QVI ENIM NON DILIGIT FRATREM SVVM QVEM VIDET (ἑώρακε, in præterito, id est, *vidit*, & VERS. 20.
assiduè videt) DEVM QVEM NON VIDET, QVOMODO POTEST DILIGERE?] Quia natura comparatum est, ut amor & affectus rapiatur in sensibilia quæ videmus: oculi enim sunt in amore duces. Nam, ut ait S. Greg. hom. 11. in Evang. *Ex his quæ animus novit surgit ad incognita quæ non novit, ut per hoc quod scit notum diligere, discat & incognita amare.*

Posterius: ET HOC MANDATVM HABEMVS A DEO, VT QVI DILIGIT DEVM, DILIGAT ET FRATREM SVVM] Nam, ut ait S. Augustinus, *si frater est,*
C *& eum non diligis, quomodo Deum diligis, cujus mandatum contemnis?* Vide S. Gregor. 10. Moral. 6. ubi actus dilectionis quos proximo impendere debemus, fusè enarrat. Et S. August. de Discip. Christ. c. 2. & 3. *O pie Domine*, ait, *quid tibi ego sum ut amari jubeas te à me, & minaris mihi ingentes miserias: irasceris si non faciam, multa promittis si faciam? Et quid, amor meus, quid delectaris in eo? Quis rex dixit servo: Simus amici, & dabo tibi unam provinciam?*

CAPVT QUINTVM.

SYNOPSIS CAPITIS

Pergit commendare fidem & amorem erga Deum & Christum incarnatum, ejusque sex effectus & fructus assignat. Primus est, nativitas divina, v. 1. Secundus, victoria mundi, v. 4. Tertius est, testimonium Dei, v. 7. & 10. Quartus est, vita æterna, v. 11. Quintus est, fiducia impetrandi quodlibet à Deo, dummodo non ores pro venia peccati ad mortem, v. 14. Sextus est impeccabilitas, hoc est, præservatio à peccato & à diabolo, v. 18. Est ergo hoc caput quasi conclusio epistolæ in qua repetit, inculcat & confirmat jam dicta, uti Rhetores facere solent in Epilogo Pleraque ergo sententiæ hujus capitis in præcedentibus jam explicatæ sunt. Quare ne dicta iterem, eo remittam.

1. OMnis qui credit, quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis, qui diligit eum qui genuit, diligit & eum qui natus est ex eo. 2. In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei, cùm Deum diligamus, & mandata ejus faciamus. 3. Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus, & mandata ejus gravia non sunt. 4. Quoniam omne, quod natum est ex Deo, vincit mundum & hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. 5. Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Jesus est Filius Dei? 6. Hic est, qui venit per aquam, & sanguinem, Jesus Christus: non in aqua solùm, sed in aqua & sanguine. Et spiritus est, qui testificatur quoniam Christus est veritas. 7. Quoniam tres sunt, qui testimonium dant in cælo; Pater, Verbum, & Spiritus sanctus; & hi tres unum sunt. 8. Et tres sunt qui testimonium dant in terra: Spiritus, & aqua, & sanguis: & hi

& hi tres unum sunt. 9. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est: quoniam hoc est testimonium Dei, quod majus est, quoniam testificatus est de Filio suo. 10. Qui credit in Filium Dei, habet testimoninm Dei in se. Qui non credit in Filio, mendacem facit eum: quia non credit in testimonium quod testificatus est Deus de Filio suo. 11. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc vita in Filio ejus est. 12. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet. 13. Hæc scribo vobis: ut sciatis quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei. 14. Et hæc est fiducia, quam habemus ad eum: Quia quodcumque petierimus: secundùm voluntatem ejus, audit nos. 15. Et scimus quia audit nos quidquid petierimus: scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo. 16. Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petet, & dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem; non pro illo dico ut roget quis. 17. Omnis iniquitas, peccatum est: & est peccatum ad mortem. 18. Scimus quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conservat eum & malignus non tangit eum. 19. Scimus quoniam ex Deo sumus, & mundus totus in maligno positus est. 20. Et scimus quoniam Filius Dei venit, & dedit nobis sensum ut cognoscamus verum Deum, & simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus, & vita æterna. 21. Filioli, custodite vos à simulacris. Amen.

Vers. 1. OMNIS QVI CREDIT (fide viva quæ ad charitatem se extendit, & per dilectionem operatur, uti dixi cap. 4. 16.) QVONIAM JESVS EST CHRISTVS, id est Messias, redemptor & salvator mundi; EX DEO NATVS EST] nativitate spiritali & divina, quæ fit per fidem, gratiã, charitatem & qua fit non tantùm amicus, sed & filius, heresq; Dei, ac consors divinæ naturę, 2. Petri 1. 5.

ET OMNIS, QVI DILIGIT EVM QVI GENVIT, DILIGIT ET EVM QVI NATVS EST EX EO] *Natus*, Primò, propriè natus ex Deo Patre est Christus Dei filius. Deinde *natus* ex Deo est quilibet fidelis, per Christi gratiam adoptatus à Deo *Natus* enim analogicè dicitur de Christi & nobis, sed de nobis per respectum ad Christum. Est ergo hæc ratiocinatio S. Johannis, qua probat diligendos esse proximos, quod in fine præced. cœpit probare, & hic prosequitur. q. d. Quicumque diligit Deum Patrem, qui genuit, diligit pariter Deum Filium à Patre genitum: atqui qui diligit Deum Filium, diligit & ceteros Dei filios, quasi illios fratres & membra: ergo qui diligit Deum Patrem, diligit quoque omnes Dei filios ex eo natos. Hi sunt fideles proximi nostri, ergo hi diligendi sunt eadem charitate, qua Deum tam Patrem quàm Filium diligimus. ita S. August. Beda, Glossa, Hugo & alii hic, ac S. Hilar. libr. 6. de Trinit. Huic expositioni, ait S. August. favet, quòd dicit *natus* in singulari, quasi intelligens unigenitum Dei per generationem Patris; mox verò v. 2. dicat *natos* in plurali, quasi intelligens justos per adoptionem & regenerationem natos ex Deo Rursum quòd sententia præcedenti commendarit fidem in Christum, unde congruè mox hic subiungat & commendet amorem in Christum: non enim sufficit fide credere in Christum, nisi & amore diligamus eumdem.

Secundò, *natus* accipi potest non Christus, sed dumtaxat quilibet Christianus & justus, de quo paulò ante dixit, *Omnis qui credit*, &c. *ex Deo natus est*, ut hæc sit sententia disparata à præcedenti, tantumque significet fideles sicut credunt in Christum, ita debere sese invicem diligere tamquam fratres, ab eodem Deo Patre genitos & natos. Si enim diligunt Deum qui genuit fideles, debent pariter eos qui ab eo geniti sunt diligere, tum quia Pater eos diligit, tum quia nobiscum coniunctissimi sunt, utpote fratres & filii ejusdem Patris ita Didymus, Cajetan. & Cathar. Prior sensus uti magis connexus, ita & germanior ac nervosior est. Ubique enim Johannes spirat Christum tamquam centrum, vinculum & glutinum charitatis inter nos & Deum. Christus enim conciliavit nos Patri, unde mediator est, & causa cur Deum diligamus, & cur vicissim Deus diligat nos. Omnes enim fideles sunt corpus Christi, & membra de membro, ait Paulus 1. Corinth. 12. 26. *Cùm ergo membra* (ait S. Aug.) *Christi diligis, Christum diligis; cùm Christum diligis filium Dei diligis cùm filium Dei diligis, & Patrem diligis; non potest ergo separari dilectio. Elige tibi quid diligas, sequuntur te cetera: dicas, Deum solum diligo, Deum Patrem, mentiris, si diligis, non solum Deum Patrem, diligis, sed si diligis Patrem, diligis & Filium.*

Vers. 2. IN HOC COGNOSCIMVS QVONIAM DILIGIMVS NATOS (τέκνα) DEI CVM (ὅταν, id est *quia*, quandoquidem,) DEVM DILIGAMVS, ET MANDATA EJVS FACIAMVS] *Cognoscimus*, id est concludimus, cognitum facimus, ostendimus, convincimus, demonstramus. Sic cap. 4. 13. ait: *In hoc cognoscimus*, id est, certo signo & argumento concludimus, *Quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis*. q. d. Ex spiritu Dei concludimus & convincimus Deum manere in nobis, & nos in Deo. Similiter sumit S. Johannes τὸ *cognoscimus* c. 3. vers. 16. & 19. & ca. 4. 2. & 6. *Cognoscimus* ergo, id est, convincimus quòd diligamus Christianos; quasi natos Dei. q. d. Dixi, *Omnis qui diligit Deum qui genuit. diligit Deum qui natus est ex eo*, putà omnes fideles & Christianos. Idipsum enim *cognoscimus* id est, concludimus & convincimus hoc argumento, quòd *Deum diligamus*. Hic enim est S. Johannis syllogismus & hæc demonstratio. Omnes filii Dei sunt fideles & Christiani: quicumq; diligit Deum, diligit & filios Dei ergo qui diligit Deum, diligit fideles & Christianos tamquam Christi fratres & membra, genitos ab eodem Deo patre. Sic enim ex amore proximorum inferimus & concludimus amorem Dei, sic vicissim & reciprocè ex amore Dei inferimus & concludimus amorem proximorum. Rursum: Quicumque servat mandata Dei, servat & dilectionem proximorum; hæc est enim unum è mandatis: atqui qui servat mandatum dilectionis, hic diligit proximos: ergo quicumque servat mandata Dei, hic diligit proximos.

Porrò, S. Johannes hic non nominat omnes proximos, sed tantùm natos ex Deo, putà fideles & Christianos, quia eorum inter se dilectionem accendere satagit, ut in fide & vita Christiana se invicem contra Gentiles tueantur, animent, juvent, promoveant. Eumdem fidelibus commendavit, & quasi testamento Christus ad Patrem abiturus reliquit Johann. cap. 15. 12. & S. Paulus crebrò, ut Ephes. 4. 2. & seq. Galat. 6. 2. Philip. 2. 1. & seq.

HÆC EST ENIM CHARITAS DEI, VT MANDATA EJVS CVSTODIAMVS] q. d. Charitas consistit in observatione mandatorum Dei. Charitas enim est amor & amicitia Dei; hæc autem impellit amantes ut faciant voluntatem, putà mandata Dei à se summè amati, juxta illud Sapient. 6. 19. *Dilectio custodia legum illius est*. Sic ait Eccl. c. 12. v. 13. *Deum time, & mandata ejus observa; hoc est enim omnis homo*. q. d. Omne hominis bonum, omne officium omnis felicitas, finis & perfectio consistit in timore Dei. Aut, hoc est quod spectare debet omnis homo, quantus quantus est, in dictis factisque suis omnibus, & tota vita, ut scilicet sibi ubique timorem Dei ob oculos ponat, & ejus servet præcepta. unde Chald. vertit, *talem decet esse viam hominis*; S. Hieron. *ad hoc creatus est homo*. & Solonius: Quia, ait, qui aliter vivit, non est homo, sed bestia, quia non rationaliter quæ est natura hominis, sed bestialiter vivit. si gulosè, ut porcus: si dolosè, ut vulpes. si superbè, ut leo, &c Idem per omnia applices charitati. Vers. 3.

ET MANDATA EJVS GRAVIA NON SVNT) Multò minùs impossibilia, ut blasphemant hæretici. Alludit ad illud Christi: *Jugum enim meum suave est, & onus meum leve*, Matth. 11. 30.

Ratio est, Prima, quia Christus Christianos liberavit

ab

Mandata Christi sūt levia, cur Causa Prima. ab onere gravi & multiplici tot mandatorum ceremonialium, & judicialium veteris legis, tantumque moralia, sive Decalogum, putà decem præcepta legis naturæ, eis imposuit, paucis additis de fide, baptismo & ceteris Sacramentis. Præcepta enim affirmativa veteris legis 218. negativa 365. numerat R. Moyses libr. 3. *More Hannebuchim* cap. 56. & 57. hisce omnibus liberavit nos Christus.

Secunda. Secunda, quia charitati, & amanti Deum nihil est grave: *Quomodo enim est grave cùm sit dilectionis mandatum? Aut enim quisque non diligit, & grave est: aut diligit, & grave esse non potest*, ait S. August. de Natura & gratia c. 69. & Sapiens Proverb. 4. 11. *Viam sapientiæ monstrabo tibi, & ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris, non arctabuntur gressus tui, & currens non habebis offendiculum.*

Tertia. Tertia, quia Christus dat gratiam quasi alas, quibus præcepta impleamus, imò super ipsa quasi volemus, juxta illud: *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum*, psal. 118. unde S. August. lib. de Perfectione justitiæ ante medium, ait, *non esse grave quod diligendo fit, non timendo. Nam perfecta charitas foras mittit timorem, & facit præcepti sarcinam levem, non solùm prementem onere ponderum, verùm etiam sublevantem vice pennarum. Anima ergo quæ illa gravia sentit, oret gemitu voluntatis, ut impetret donum facilitatis.* Unde S. Bonavent. ait mandata gravia esse naturæ lapsæ & corruptæ, facilia verò naturæ sanæ & integræ. Gratia autem naturam sanat & integrat, sicut peccatum eamdem vulnerat & quasi mutilat ideoque facit ut mandatum sit illi quasi *talentum plumbi*, Zachar. 5. 7. & sicut *onus grave gravatum*, psal. 37. 5. ita Didymus & Oecum.

Quarta. Quarta, quia, etsi quædam in se gravia sunt; ut mortificare omnes cupiditates, obire martyrium, pati omnia adversa; tamen hæc levia fiunt, si considerentur exempla Christi & Sanctorum, ejusque promissio de cælesti gloria, juxta illud Pauli, *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur in nobis*, Roman 8. & : *Quod in præsenti est momentaneum & leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur sed quæ non videntur*, 2. Cor. 4. 17. Hinc ait sponsa Cant. 1. 13. *Fasciculus*, non fascis, *myrrha dilectus meus mihi*. ubi vide S. Bernard. cujus verba superiùs recitavi.

Audi S. August. serm 18. de Sanctis: *Si quotidie*, ait, *oporteret nos tormenta perferre, si ipsam gehennam parvo tempore tolerare, ut Christum videre digni essemus in gloria venientem, & Sanctorum eius numero sociari, nonne erat dignum pati omne quod triste est, ut tanti boni, tantæque gloriæ participes haberemur?*

Vers. 4. QVONIAM OMNE, QVOD NATVM EST EX DEO, VINCIT MVNDVM] Probat quod dixit, *Mandata eius sunt*, hac ratione, quòd fideles fide & charitate renati, armatique à Deo vincant mundum, id est, mundi cupiditates æquè ac terrores, quæ solæ resistunt charitati, faciuntque observationem mandatorum difficilem. iis ergo sublatis mandata remanent facilia, non gravia. charitati enim sola contrariatur cupiditas: hanc tolle, remanet facilis & expedita charitas. *Testimonium cælestis generationis est victoria tentationis*, ait S. Bernard. serm. 1. in octava Paschæ.

Nota *omne quod natum est*, id est, omnis qui renatus est, ex Deo, *vincit mundum*. dicit tamen *omne*, non, Omnis. Primò, ut significet hanc victoriam provenire fideli non à se, sed à fide, charitate & gratia Dei; unde explicans subdit: *Et hæc est victoria quæ vincit mundum fides nostra.* Sensus ergo est, q. d. Fides, charitas & gratia, quæ nata sunt & manant à Deo, vincunt mundum, ideoque pariter fideles per ea nati & renati vincunt mundum. unde Oecum. per *omne quod natum est ex Deo*, intelligit charitatem fraternam: hanc enim vincere mundum.

Secundò, τὸ *omne* habet emphasin, & significat universitatem omnium gentium. Alludit enim ad animalia omnis generis munda & immunda quæ erant in arca Noe quæque per visionem vidit Petrus in linteo Ecclesiæ, Actor. 10. 12. Quibus significabatur omne genus hominum ex qualibet gente, statu, conditione admittendum

A ad Ecclesiam per novam in baptismo nativitatem. Eadem causa & emphasi ait Christus: *Omne quod* (pro omnem quem) *dat mihi Pater, ad me veniet*. unde explicans subdit: *Et eum qui venit ad me, non eiiciam foras*, Johan. 6. 37. & c. 17. v. 2. *Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne*, id est omnis, *quod dedisti ei, det ei vitam æternam*.

Tertiò, Thomas Anglicus: *Omne*, inquit, dicitur, non, Omnis, ut significet in generatione spirituali non esse distinctionem sexus. In Christo enim *non est masculus neque femina*, Galat. 3. 28.

Hinc S. Cyprian. S. Leo & alii dicunt, fidelem majorem esse mundo, & in cælo versantem, hoc mundi punctum despicere. Citavi eorum verba cap. 4. vers. 4. ad illud. *Vicistis eum, quoniam major est qui in vobis est*. Præclarè S. August. lib. 2. de Symbolo ad Catechum. cap. 2. *Admirabile*, ait, *spectaculum nostrum, planè admirabile, in quo Deus adiuvat, fides vires impetrat, innocentia pugnat, sanctitas vincit, præmium consequitur tale, quod & ille qui vicerit accipiat, & qui donaverit nihil amittat.*

ET HAC EST VICTORIA QVÆ VINCIT MVNDVM, FIDES NOSTRA] *Victoria*, id est, B vincens & victor: propriè enim victoria non vincit, sed pugna vincentis quæ parit victoriam. *Victoria* ergo, id est, causa victoriæ, arma quibus comparatur victoria, est fides. Hæc igitur est victrix fides, non nuda & otiosa, sed charitate & bonis operibus vestita, putà operosa, certans & fortiter dimicans, juxta illud: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones*, &c. Hebr. 11 & 1. Petr. 5. *Adversarius*, ait, *vester diabolus tanquam leo rugiens circuit quærens quem devoret: cui resistite fortes in fide*. Vide utrobique dicta. fide enim credimus vitam æternam esse summum bonum, pro quo omnia mala fortiter toleranda sint, & dimicandum contra omnes mundi tentationes usque ad mortem & martyrium. Unde per fidem hanc & spem tum divinæ opis & gratiæ Christi, tum mercedis & præmii gloriæ æternæ; Martyres omnia tormentorum genera alacres & læti vicerunt, juxta illud: *Et ipsi vicerunt eum propter sanguinem Agni, & propter verbum testimonii sui*, Apocal. 12. 11. & illud Pauli Ephes. 6. 16. *In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere*. Audi C Tertull. ad Scapulam: *Arius Antonius cùm persequeretur instanter in Asia fideles omnes illius civitatis, Christiani ante tribunalia se manu facta obtulerunt*. Et Nicephorus: *Diocletiani tempore* (ait) *cùm natalis dies Christi festus adesset, viginti millia Christianorum in templo à tyranno conclusa igni conflagrare maluerunt, quàm tantillum à Christiana fidei stabilitate deflectere*. Quare verè S. Bernard. serm. 6. in vigil. Nativit. *Fides*, ait, *est velut quoddam æternitatis exemplar: præterita simul & præsentia ac futura sinu quodam vastissimo comprehendit, ut nihil ei prætereat, nihil pereat, præeat nihil.*

Pro *vincit* græcè est νικήσασα, id est *vicit*, in aoristo, sub quo omne tempus intelligit. q. d. Vicit, vincit & vincet. *Fides vincit mundum.* Hac de causa Rupertus scripsit opus de victoria Verbi Dei. S. August. lib. de Utilit. credendi cap. 17. docet fidem Christi totum mundum sibi subegisse sanctitate, castitate, patientia, constantia, &c. Apostolorum, Virginum & Martyrum, quibus conversæ sunt ad Christum gentes totius mundi. Oecumen. *Omnem*, ait, *fides perfidiam vicit atque ejecit, ita ut neque Judæus, neque hæreticus quampiam vim adversus eam habeat*. Quo- D circa S. August. serm 1. de verbis Apost. *Nulla*, ait, *sunt majores divitiæ, nulli thesauri, nulli honores, nulla mundi hujus major substantia, quàm est fides Catholica, quæ peccatores homines salvat, cæcos illuminat, infirmos curat, catechumenos baptizat, fideles justificat, pœnitentes reparat, justos augmentat, Martyres coronat*. Denique S. Bernard. serm. 76. in Cant. *Fides*, ait, *attingit inaccessa, deprehendit ignota, comprehendit immensa, reprehendit novissima, ipsam denique æternitatem sub illo vastissimo sinu quodammodo circumcludit. Fidenter dixerim, æternam beatamque Trinitatem, quam non intelligo, credo & fide teneo, quod sana non capio mente.*

Porrò fides viva omnia impetrat à Deo, vincitque Omnipotentem, ideoque fit omnipotens, adeò ut miracula quælibet operetur, juxta illud: *Omnia possibilia sunt credenti*, Marc. 9. 23. Hæc est fides miraculorum. Fides ergo vincit mundum, quia vincit Deum mundi dominum. *Cur?*

Vers. 5. QVIS EST, QVI VINCIT MUNDUM, NISI QVI CREDIT QVONIAM JESUS EST FILIUS DEI? Credendo enim sperat, sperando invocat, invocando amat Christum, itaque gratia Christi roboratus odit spernitque mundum, ac spernendo vincit, justa illud Pauli: *Omnia possum in eo qui me confortat* Philip. 4. 13. Sub fide ergo complectitur charitatem, obedientiam, fortitudinem, ceterasque virtutes a Christo sancitas & donatas, quibus vincitur mundus. Qui enim credit in Christum, debet Christi præcepta sequi, eique obedire, non mundo, imò contemnere mundum; hoc enim suis asseclis præcepit sanxitque Christus, Johan. 15. 18. & 19.

Audi S. Bernard. serm. 1. de tribus testim. in cælo & in terra: *Quid ergo ait: Quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quia Jesus est filius Dei, cùm & ipse iam mundus id credat? An non ipsi quoque dæmones & credunt & contremiscunt? sed dico: Putasne Filium Dei reputat Jesum quisquis ille est homo; qui ipsius nec terretur comminationibus, nec attrabitur promissionibus, nec præceptis obtemperat, nec consiliis acquiescit? Nonne is etiamsi fateatur se nosse Deum, factis tamen negat? Porrò fides sine operibus mortua est in semetipsa, nec sanè mirum videri potest si nequaquam vincit, quæ nec vivit quidem.*

Probat S. Johannes thesin ex hypothesi, genus ex specie, imò speciem ex individuo: probat, inquam, fidem esse victoriam fidelium, ex eo quòd fides Christi sit victoria mundi; simulque perstringit Cherintum, Ebionem, & alios illius ævi hæreticos, qui negabant Christi divinitatem. Hinc Petrus eam confitens, dicensque, *Tu es Christus filius Dei vivi*; ab eo audire meruit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam*, Matth. 18. & Paulus: *Quis non separabit à charitate Christi? Certus sum quia neque mors, neque vita*, &c. Rom. 8. *Vnde certus erat, nisi ex fidei firmitate?* ait S. Hieron in c. 2. ad Galat.

Vers. 6. HIC EST QVI VENIT PER AQVAM ET SANGVINEM, JESUS CHRISTUS) q. d. Hic est Messias Dei filius, Salvator & Redemptor mundi, quem Prophetæ venturum prædixerunt, ut suo sanguine orbem redimeret, & aqua baptismi expiaret, ut patet Ezech. 36. v. 47. & Zachar. 12. 13. idemque præsignarunt omnia sacrificia legis veteris, in quibus fundebatur victimarum sanguis, ut repræsentarent Christi sanguine in cruce fundendo expianda fore peccata. Cùm ergo Christus hæc Prophetarum oracula adimplens reipsa venerit, suoque sanguine nos redemerit, & aquæ baptismum, dum in Iordane à Johanne baptizatus est, sanxerit, eique vim sanctificandi tribuerit; inde certò colligite ipsum esse verum Messiam, & Christum mediatorem à Prophetis prædictum, ac proinde ejus fide nos vincere mundum. Probat Johannes, quòd Jesus Christus sit filius Dei, putà quòd Jesus sit verus homo & verus Deus, Primò, ex eo quòd ipse sit ille *qui venit*, græcè ὁ ἐλθὼν, id est *ille*, scilicet Messias, *veniens* antonomasticè, quem scilicet Prophetæ venturum promiserunt, quem Scriptura Isaiæ 9. 6. & alibi significat fore Deum & Dei filium. Unde *veniens*, vel *venturus*, est nomen Messiæ. Sic enim eum vocabant Judæi ex vaticiniis Prophetarum, ut patet Apocal. 1. 4. Johan. 1. 15. Matth. 11. 3. Psal. 117. 26. Aggæi 2. 8. Malach. 3. 1. & 2. & alibi.

Christus venit per aquam & sanguinē. Cur. Resp. Primò.

Rursum idipsum probat ex aqua & sanguine, quibus constitit Christi corpus, quæque pro nobis effudit. Hæc enim Primò, significabant Christum verum esse hominem, non phantasticum, uti volebat Simon & Manes: corpus enim humanum conflatur & constat aqua & sanguine, putà quatuor humoribus; sub aqua enim sive phlegmate accipe melancholiam, sive atram bilem: aqua enim sive phlegma si crassescat, fit lutum, sive melancholia. sub sanguine accipe choleram, sive flavam bilem: sanguis enim si incalescat, fit bilis. Hi quatuor humores continent quatuor elementa, quibus coagmentatur hominis corpus: phlegma enim continet aquam, melancholia terram, sanguis aerem, cholera ignem. Per aquam ergo & sanguinem significat S. Johannes corpus Christi constitisse quatuor humoribus, & quatuor elementis, ac proinde verè & propriè fuisse corpus humanum.

Secundò.

Secundò, aqua & sanguis probabant Christum esse Deum: tum quia sanguis Christi fuit justum pretium redemptionis nostræ, ex æquo satisfaciens Deo pro offensa peccatorum nostrorum: ergo necesse est ut fuerit sanguis hominis Dei, sive hominis hypostaticè uniti Deo, sanguis enim puri hominis non poterat esse justum & adæquatum pretium offensarum Dei: tum quia virtute sanguinis sui Christus instituens baptismum, illi indidit vim divinam expiandi omnia omnium hominum peccata. Ergo necesse est ut fuerit Deus: faciebat enim hoc Christus per se & auctoritativè, non quasi minister pendens ab alio. Per se autem instituere Sacramentum remittens & expians peccata, est opus virtutis divinæ.

Tertiò.

Alludit Primò, ad aquam & sanguinem victimarum, quo vetus Testamentum sancivit Moses, Exodi 24. 8. quo significabat Christum suo sanguine & aqua sanciturum novum Testamentum. Audi Paulum Hebr. 9. 19. *Lecto enim omni mandato legis à Mose universo populo, accipiens sanguinem vitulorum & hircorum cum aqua & lana coccinea & hyssopo, ipsum quoque librum & omnem populum aspersit, dicens: Hic sanguis testamenti quod mandavit ad vos Deus*, vide ibi dicta.

Quartò.

Alludit Secundò, ad aquam & sanguinem, quæ miraculosè fluxerunt ex latere Christi in cruce mortui: corpus enim mortuum pro sanguine & aqua viventis; naturaliter dat saniem, unde idipsum solus ex Evangelistis narrat S. Johan. cap. 19. 34. Hac enim Christi aqua & sanguine repræsentabatur, virtute sanguinis & mortis Christi fideles ab omnibus peccatis abluendos per aquam baptismi. Et hoc significat sponsa, id est Ecclesia, Cant. 5. 10. *Dilectus meus*, inquit, *candidus & rubicundus*; aqua enim est candida, sanguis est rubicundus. ita Cyril. Hierosol. catechesi 13. S. August. lib. 2. de Catech. rud. cap. 6. S. Leo epist. 45. Hieron. epist. 83. Damasc. 4. de Fide cap. 10. Suarez 3. p. q. 53. disput. 41. sect. 1. & alii. Hinc Noster Salmeron hic opinatur Christum ubique sanguini aquam miscuisse, scilicet lachrymarum in circumcisione, in sudore sanguineo agoniæ, in flagellatione, in cruce ante mortem, ideoque jussisse aquam vino misceri in calice Eucharistiæ convertendam in sanguinem. Et Hugo ait, Christum venisse per sanguinem quando circumcisus est, ut legem observando significaret se Iudæos velle redimere, per aquam vero Gentes, quia in aqua instituit baptismum præcipuè pro Gentibus.

Porrò distinguit S. Iohannes baptismum Christi à baptismo Iohannis Baptistæ, quòd hic fuerit solùm in aqua, ideoque inefficax ad expianda peccata; Christi verò fuerit in aqua & sanguine, ideoque ad eadem abluenda efficax. Rursum perstringit Ebionitas qui aqua mera censebant placari Deum, ideoque quotidie aqua se abluebant, & in calice Eucharistiæ non vinum, sed meram aquam offerebant, quia negabant sanguine Christi nos esse redemptos, teste Irenæo libr. 5. c. 1.

Denique Tertullian. libr. de Baptismo cap. 16. ait Christum venisse per aquam, cum baptizatus est à Iohanne; per sanguinem, cùm passus est, ut *aqua*, inquit, *tingeretur, sanguine glorificaretur*, per passionem & mortis victoriam. *Proinde ut nos faceret aqua vocatos, sanguine electos, hos duos baptismos de vulnere perfossi lateris emisit: quia qui in sanguinem eius crederent, aqua lavarentur: & qui aqua lavissent in baptismo, etiam sanguinem potarent in Eucharistia.*

Symbol.

Symbolicè per *aquam & sanguinem* accipiunt duplicem baptismum, scilicet fluminis & sanguinis, S. Hieronym. epist. 83. S. August. lib. 1. de Symbol. cap. 6. Cyril. catech. 13. & alii. Alii censent repræsentari duplicem modum quo damnatus est Christus à Iudæis vociferantibus: *Sanguis eius super nos*, &c. & à Pilato manus aqua lavante, Matth. 27. v. 24. & 25.

Anagog.

Anagog. Cyrill. catech. 13. per *aquam* accipit baptismum, per *sanguinem* judicium; eo enim reprobi damnabuntur ad sanguinem, id est, gehennam & mortem æternam.

Allegor.

Allegor. S. Bernard. serm. 1. in octava Paschæ: Moses, inquit, venit per aquam, quia ex aqua ereptus ideoque vocatus Moses, id est extractus, populum Hebræorum per aquas maris rubri illæsum deduxit in terram promissam: Jesus verò legislator legis novæ venit per aquam & sanguinem, quia per sanguinem introducet nos in sancta,

cta, putà in cælum, Hebr. 9. 12. *Sic ergo hodie*, inquit, *quoque ad nos per aquam & sanguinem venit, ut sit aqua & sanguis testimonium eius fideique victricis.*

Tropol. Tropol. S. Bernard. ibid. per *aquam & sanguinem* accipit duplicem baptismum duplexque martyrium, prius in lachrymis compunctionis, posterius in studio mortificationis: *Jam verò*, inquit, *quia baptismum aqua, martyrium diximus sanguine designari, memento & unicum & quotidianum esse baptismum, similiter & martyrium. Est enim & martyrii genus, & quadam effusio sanguinis in quotidiana corporis afflictione. Est & baptismus aliquis in compunctione cordis, & lachrymarum assiduitate. Sic quippe infirmis & pusillis corde necesse est, ut quem semel pro Christo ponere non sufficiunt, saltem mitiori quadam, sed diuturniori martyrio sanguinem fundant. Sic & baptismi Sacramentum quoniam iterari non licet, his qui sæpiùs in multis offendunt, frequenti oportet ablutione suppleri. Unde & Propheta: Lavabo, inquit, per singulas noctes lectum meum, & lacbrymis meis stratum meum rigabo*, psal. 6. 7.

HIC EST QVI VENIT PER AQVAM ET SANGUINEM. Græci codices nonnulli addunt, ϗ πνεύματι, id est, *& spiritum*. NON IN AQVA SOLUM, B SED IN AQVA ET SANGUINE] Iidem addunt, *sed & in spiritu*.

ET SPIRITUS EST QVI TESTIFICATUR QVONIAM CHRISTUS EST VERITAS] Græca habent ὅτι τὸ πνεῦμά ἐστιν ἡ ἀλήθεια, id est, *quoniam spiritus est veritas*. Sic quoque legit Syrus, Vatablus, Clarius, Cajetan. q. d. Spiritus est qui recenter in Pentecoste testificatus est Christum esse Dei filium. Illi ergo credendum est, quia hic Spiritus est veritatis, ipsaque veritas. Verùm genuina lectio est, *quoniam Christus est veritas*. de Christo enim hic agitur, non de Spiritu, & Christi proprium nomen est veritas, non Spiritus sancti.

Testimonio obscuro & quasi mortuo aquæ & sanguinis, adjungit S. Johannes clarum & vivum Spiritus sancti. hic enim tum in vita Christi, utpote per eum ad hoc testandum operans miracula, tum post mortem & resurrectionem ab eo in Pentecoste missus in Apostolos, per eorum ora testatus est prædicavit ubique, quòd Christus esset veritas, id est, verus Deus. Christus enim qua Deus, est Verbum, ideoque veritas & sapientia Patris; qua homo, fuit verus Dei legatus & interpres qui umbras legis veteris aperuit, claramque de Deo doctrinam & veritatem propalavit, juxta illud: *Ego sum via, veritas & vita*, Johan. 14. v. 6. & illud cap. 18. 37. *Ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati*. Hinc pontifex Aaronicus gerens typum Christi, veri & veracis Pontificis, in Rationali pectoralis insigne intextum gestabat, *Urim & tummim*, id est, *doctrina & veritas*, Exodi 28. 30.

Alii per *spiritum* accipiunt internam illuminationem Spiritus sancti, qua nos impellit ad fidem & amorem Christi, juxta illud c. 2. 27. *Unctio ejus docet vos de omnibus, & verum est.*

QVONIAM TRES SUNT] Testimonium aquæ, sanguinis & spiritus de Christo jam allatum pleniùs hic S. Johannes explicat & confirmat. unde τὸ *quoniam* partim probat id quod dixit v. 5. scilicet Jesum esse filium Dei, partim probat id quod dixit v. 6. scilicet Spiritum testificari quòd Christus est verus Deus. Id enim hic confirmat ex eo, quòd Spiritus sanctus sit unus ex tribus testibus, qui in cælo testimonium perhibent Christo.

VERS. 7. TRES SUNT QVI TESTIMONIUM DANT IN CÆLO (de cœlo) PATER, VERBUM ET SPIRITUS SANCTUS, ET HI TRES UNUM SUNT] Nota S. Hieron. Præfat. in epistolas Canonicas hæc ab infidelibus, scilicet Arrianis (unde & moderni Ariani in Transylvania propter hæc verba totam S. Johannis epistolam rejiciunt) fuisse abrasa è nonnullis Græcis codicibus. Quocirca non legit hæc Syrus, Clemens Alexand. Beda, Oecum. & alii nonnulli, quos citat Franc. Lucas in Annot. hujus loci annot. 612. Jam tamen constanter hæc legunt Biblia Latina, & correctiora Græca, multique veterum, ut S. Athanas. August. Hieron. Cyprian. Concil. Lateranen. cui interfuerunt Græci, & alii quos citat Bellarm. libr. 1. de Christo c. 6. Hesselius & alii hic. Certum ergo est hæc esse legenda esseque canonicam Scripturam, ac proinde ex iis rectè confirmari my-

A sterium S. Trinitatis, ac divinitatis Christi & Spiritus sancti contra Arrianos & Macedonianos.

Sensus ergo est, q. d. Omnes tres personæ S. Trinitatis in cælo & de cælo tum angelis, tum maximè hominibus (hoc enim præcipuè intendit hic S. Johannes) testimonium perhibent Christo, quòd scilicet ipse sit verus Messias, Deique filius; nimirum Pater dum in baptismo & transfiguratione Christi, Matth. 3. 17. & ca. 17. vers. 5. publicè proclamavit: *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite*. Rursum cùm super Christum rogantem ut se clarificaret, è cælo intonuit; *Et clarificavi, & iterum clarificabo*, Johan. 12. v. 28. Similiter & Spiritus sanctus dum descendit in Christum in specie columbæ, & effudit sese in Apostolos, ceterosque Christianos in die Pentecostes, idque ex Christi prædictione, promissione & missione: unde idem Spiritus sanctus per ora Apostolorum non aliud ferè quàm Christum præconizavit. Filius etiam sæpissimè dixit, docuitque ac miraculis probavit, & convicit se esse Messiam, Deique filium, ut patet ex toto Evang. S. Johannis. Sic pariter tres Christi testes sunt in terra, scilicet spiritus, aqua & sanguis, ut sequitur. Igitur mutuò inter se consentiunt cæli & terræ testes, ac consequenter iis omnimoda fides est adhibenda, quasi testibus divinis omni exceptione majoribus; & quia cælum & terra, totus, inquam, mundus, in hoc Christi testimonium conspirare videntur. Alludit S. Johan. ad illud sui Evang. c. 8. 18. *Ego sum qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me qui misit me Pater*. & c. 16. 14. de Spiritu sancto: *Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis*. Denique tres testes producit, quia scriptum est: *In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum*, Deut. 19. 15. Tres Christi testes in cælo.

ET HI TRES UNUM SUNT] uti natura & essentia divina, ita pariter intellectu, voce, locutione & testimonio de Christo; hæc enim omnia in S. Trinitate essentialiter unum idemque sunt. Complutensia & Regia habent, ϗ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι. id est, *& hi tres in unum sunt*. Sed Latini & alii Græci legunt, *& hi tres unum sunt*: significatur enim ὁμόνοια sanctæ Trinitatis, quòd scilicet tres personæ habeant unam eamdemque individuam deitatem. Nec aliud significat lectio diversa Complut. *Nam in unum sunt*, hoc est, in unum, putà in unam C essentiam, conveniunt & coeunt. Sic Genes. 2. 24. de Adam & Eva conjugibus dicitur: *Erunt duo in carne una* id est, erunt duo *una caro*, uti explicat Christus Matth. 19. 6. hoc est, vir & mulier erunt quasi una persona civilis & politica. Sic Jerem. 31. 33. *Eritis mihi in populum*, id est, eritis mihi populus. & psalm. 30. 3 *Esto mihi in Deum protectorem*, id est, esto mihi Deus protector. & sæpè alibi.

Euthymius Panopliæ part. 1. titul. 7. pag. 143. pro *tres* legit *tria*, indeque ostendit tres personas in divinis revera esse tria personaliter, sed unum essentialiter.

Idem multis ante S. Johannem sæculis dixit Serapis, qui Ægypti regis nomine Thuli postulanti: *Quis eo fortunatior esset?* respondit:

Principio Deus, tum sermo, & spiritus illis
Additur, æqua va hæc sunt, & tendentia in unum.

de quo superiùs dixi.

ET TRES SUNT QVI TESTIMONIUM DANT IN TERRA, SPIRITUS, ET AQVA, ET SANGVIS) Dicendum erat *tria*; nam græcè πνεῦμα, ὕδωρ & αἷμα, id est *spiritus, aqua & sanguis*, sunt generis neu- VERS. 8. Tres testes terræ.
D tri dicitur tamen *tres*, tum ut ostendat hos tres terræ testes conspirare, imò repræsentare tres cæli testes jam dictos, ait S. August. de quo mox plura: tum quia per prosopopœiam hisce tribus attribuit personam testium: testis enim in terra apud homines animatus sit oportet, adeoq; homo, ideoque masculini generis, non neutri. Qui enim testatur, debet loqui, oreque suum efferre testimonium, quod non nisi hominis est. Opponit S. Johannes terrenum & humanum testimonium cælesti & divino. Jam aliqui censent tres testes in cælo esse testes divinitatis Christi; tres verò testes in terra esse testes humanitatis ejusdem. ita Innoc. III. c. *in quadam*. de celebr. Missar. & D. Thom. Sed verius est utrosque adduci ad probandam divinitatem Christi: hoc enim probandum sumpsit S. Johannes v. 5. quia hoc negabat Ebion, Cerinthus & alii. Unde & subdit mox: *qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se*, &c.

Mysticè S. Bernard. serm. 3. in Octava Paschæ, per *qui in terra* accipit homines in terra viventes, ut per hæc tria, spiritum scilicet, aquam & sanguinem, distinguantur justi ab injustis, sicut per Patrem & Filium & Spiritum sanctum in cælo distinguuntur Beati à damnatis. Nam Beatis, inquit, visio Trinitatis testimonium perhibet; electis fructuosus est sanguis Christi ac merita, aqua baptismi & Spiritus sancti gratia, de quo mox plura. Jam singula expendamus.

Aqua repræsentat Patrem, sanguis Filium, spiritus Spiritũ sanctum.

Tres sunt] Ponit S. Johannes duplicem trinitatem testium Christi, qui scilicet testantur ejus divinitatem, eumque esse Dei Filium, atque unam alteri opponit, imò componit in officio testificandi. Prior increata est, scilicet Pater, Filius, Spiritus sanctus; posterior creata, scilicet aqua, sanguis & spiritus, quæ manat ab increata, eique ex æquo respondet adeoque eam repræsentat. Aqua enim refert Patrem, sanguis Filium, spiritus Spiritum sanctum. Pater enim est rerum omnium principium, sicut est & aqua. Ex aqua enim formati sunt cœli, aer, aves, pisces, uti ostendi initio Genesis: rursum aqua nutrit herbas, arbores, plantas, omniaque animantia & viventia. Unde *aqua* Latinis dicitur quasi *à qua nata sint omnia*; vel, ut Festus, *à qua iuvamur*. Unde Thales aquam posuit principium rerum omnium, licèt alii *aquam* dictam velint quasi *æquam*, quòd æqua sit & æqualis, nisi ventis agitetur. Ita Deus Pater omnibus est æquus & idem: Orphici & symbolici contemplatores summum bonum, sive omnium bonorum Oceanum censuerunt esse aquam, ideoque repræsentare Deum. Hinc Virgilius secutus Homerum lib. 4. Georg. Oceanum patrem rerum indigitat. & Plinius lib. 1. c. 31. *Hoc elementum*, ait, *ceteris omnibus imperat, terras devorant aquæ, flammas necant, scandunt in sublime, & cælum quoque sibi vendicant: quid esse mirabilius potest aquis in cælo stantibus?* Unde & cæli hebraicè vocantur *scamaim*, id est, *ibi aqua*. Rursum aqua significat affluentiam bonorum & gratiarum quæ est in Deo Patre, juxta illud Isaiæ 12. *Haurietis aquas in gaudio de fontibus Salvatoris*. Scitum est Ægyptios Nilum pro Deo coluisse, quòd à Nilo exundante omnis eis seges obveniret. Hinc illud Parmenonis: *Jupiter Aegypti Nile*. Insuper aqua appositè Dei Patris misericordiam & pietatem repræsentat. Quocirca Alemannos deorum loco aquam fluminum adorasse, testatur Agathius li. 1. & 2. Pereg. hist. Idem de Persis docet Arnobius lib. 6. contra Gentes. Sic & hodie nonnulli Indi adorant aquam, ut refert Vasquez lib. 3. Navig. fol. 362. Brachmanes longissimè vivere, eò quòd non nisi aquam bibant, tradit Suidas verbo *Brachmanes*. Lucian. quoque in suis Macrobiis scribit per aquam vitam produci, ideoque Syros ad trecentos annos vixisse. Apollonius Tyanæus dictitabat bibentes aquam numquam laborare capitis vertigine, uti refert Philostr. in Vita Apollonii. Plura de aquæ præstantia vide apud Tiraquel. tract. de Nobil. cap. 31. Plutarch. quæst. *An aqua sit dignior igne?* Vide quoque Hydragiologiam M. Antonii Marsilii Columnæ.

Aqua quasi à qua omnia.

Vel aqua quasi æqua.

Aqua elegia.

Porrò, sub testimonio S. Trinitatis increatæ intellige testimonium sanctorum angelorum; per hos enim quasi administratorios spiritus & legatos S. Trinitas locuta est, & testimonium perhibuit Christo, tum in ejus nativitate, cùm cecinerunt, *Gloria in excelsis Deo*; tum in baptismo Matth. 3. 17. tum in transfiguratione Matth. 17. 5. tum in resurrectione Matth. 28. 2. tum in ascensione Actor. 1. v. 10.

Qui testimonium dant] Jesu Christo, quòd sit filius Dei, ac consequenter quòd ejus fide & ope vincamus mundum, quodque fides Christi sit victoria nostra.

In terra] de terra: sicut tres primi in cælo, id est, de cælo testantur hominibus in terra agentibus.

Spiritus, aqua & sanguis.

Spiritus, et aqua, et sanguis) q. d. Spiritus quem Christus in cruce moriens emisit in manus Patris, item aqua & sanguis quæ de latere Christi profluxerunt, testificantur Christum verum fuisse non tantùm hominem, sed & Deum; quia hisce quasi pretio adæquato & justo satisfecit Christus offensæ Dei, juxta oracula Prophetarum, quod facere non potuisset nisi fuisset Deus. uti dixi v. præced. Rursum spiritus, quia à Christo cum clamore emissus, arguebat eum esse Deum. Unde *videns Centurio quia sic clamans expirasset*, ait: *Verè hic homo Filius Dei erat*, Marci 15. v. 39. vox enim morибundos deficit: ergo clamor hic Christi miraculosus erat, non naturalis, significans Christum super hominem esse Deum, ideoque voluntate, non infirmitate mori, ait ibidem S. Hieron. Chrysost. Euthym. & Theophyl. quin & Christus ipse: *Nemo*, ait, *tollit eam* (animam) *à me, sed ego pono eam à meipso: potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam*, Joann. 10. 18.

Secundò, S. Augustin. libr. 3. contra Maxim. cap. 22. Lyran. & Glossa per *spiritum* accipiunt Spiritum sanctum à Christo in pentecoste effusum. hic enim testificatus est Christum esse Deum. tum quia Christus mittebat hunc Spiritum, tum quia ipse Spiritus per ora Apostolorum protestabatur se mitti à Christo, cumque verum esse Dei Filium.

Tertiò, Oecum. per *spiritum* accipit Spiritum sanctum qui datur in baptismo. *In baptismate*, inquit, *per aquam Jesus Patris testimonio Filius Dei est declaratus; at per sanguinem, quando, cùm propè erat ut crucifigeretur, dixit: Glorifica me tu Pater, & vox delata est quæ dicebat: Et glorificavi, & iterum glorificabo. Per spiritum verò est manifestatus, quando è mortuis tamquam Deus resurrexit.*

Huc Pertinet expositio Didymi, nisi quòd ipse testimonium hoc referat non ad Christum, sed ad nativitatem nostram spiritualem, quæ fit in baptismo. Hic enim, inquit, spiritus, id est, Trinitas invocatur, ac sanguis, id est, humanitatis Christi merita per aquam baptismi operantur & sanctificant. Ac illa S. Ambrosii libr. 10. in cap. 22. Lucæ: *Aquam*, inquit, *ad lavacrum, sanguinem ad pretium, spiritum tradidit ad resurrectionem*. Unde.

Anagogicè.

Anagogicè, sed valdè appositè ad literam & penè literaliter, aqua, sanguis & spiritus in cruce à Christo emissa, sed resumpta ab eodem in resurrectione, significabant ipsum verè esse Messiam promissum, victorem mortis & inferni, ideoque Dei filium: Christus enim vi propria resurrexit, & hæc tria resumpsit: vi propria inquam, tam humanitatis, quàm divinitatis. Anima enim & spiritus Christi jam glorificatus vi propria accepta à divinitate, cui hypostaticè erat unita, univit se corpori in sepulchro, illudque animavit, vivificavit & glorificavit; ac pari modo nostra corpora animabit, vivificabit & glorificabit in resurrectione, uti dixi 1. Petri 3. v. 21. & 22.

Mysticè.

Mysticè per *spiritum aquam & sanguinem* significantur tria quæ ad justificationem nostram concurrunt, itaque testimonium perhibent Christo, utpote, cujus meritis & virtute peragitur nostra justificatio. Sanguis enim significat sanguinis & mortis Christi meritum nobis in justificatione applicatum; aqua significat ablutionem & purgationem peccatorum; spiritus significat aspirationem, & infusionem spiritus, id est, vitæ spiritalis, gratiæ, charitatis, ceterarumque virtutum quibus justi efficimur. Unde S. Ambrosius lib. de Spiritu sancto cap. 11. ait, *spiritu mentem renovari, aqua nos lavari, sanguinem esse pretium*. Sic & Cyrill. de Fide ad Reginas, & S. Leo epist. 10. cap. 5. *Hi tres*, inquit, *sunt spiritus sanctificationis, sanguis redemptionis, aqua baptismatis*.

Allegoricè, aqua est baptismus, sanguis est Eucharistia, spiritus est pœnitentia.

Allegoricè per hæc tria significantur tria præcipua Sacramenta, quæ testimonium perhibent Christo, utpote ab eo instituta, & ejus meritis ac virtute sanctificantia. *Aqua* significat baptismum: *sanguis* calicem Eucharistiæ: *spiritus* pœnitentiam. Unde & insufflando spiritum Apostolis, Christus dedit eis potestatem remittendi peccata, Johannis 20. v. 22. Hæc omnia probant Christum esse Deum, tum quia remissio peccatorum est opus Dei & divinæ potestatis, tum quia transubstantiatio panis & vini in corpus & sanguinem Christi, non nisi divina vi & potestate perfici potest. Porrò spiritus significat Sacramentum Pœnitentiæ, tum quia per illud Spiritus sanctus remittit peccata: hoc enim maximum est Dei donum. omnia autem Dei dona, præsertim gratiæ, in S. Scriptura appropriantur Spiritui sancto, eo quod ipse sit primum Patris & Filii nuptiale donum: ab iis enim procedit per modum amoris & doni; tum quia ipse per pœnitentiam nobis per peccata mortuis spiritum vitæ, putà gratiæ, inspirat. Quocirca ex hoc loco, & ex fluxu aquæ & sanguinis è la-

è latere Christi Innocentius III. docet & probat aquam in calice Eucharistiæ miscendam esse vino, ut convertatur in sanguinem Christi. ita ipse cap. *in quadam.* de celebrat. Missarum.

Symbolicè. Primò, Symbolicè, Primò, S. Bernardus ser. 1. in Octava Paschæ: *In aqua*, inquit, *baptismum intellige, in sanguine martyrium, in spiritu charitatem diffusam in cordibus nostris.* Rursum Catharinus per *aquam* accipit tribulationes, ad quas experiendas venit Christus, eoque vocat Christianos. Alii per *aquam* accipiunt sapientiam, juxta illud Eccli. 15. 3. *Cibavit illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potavit illum.* Alii per *aquam* accipiunt gentium multitudinem in Christum credentem, juxta illud: *Aquæ multæ populi multi*, Apoc. 21.

Secundò. Secundò, Balduinus Cantuariensis (quem Lovanii manu scriptum evolvi) lib. 1. de Eucharistia c. 48. *Spiritus justorum*, inquit, *aqua pœnitentium, sanguis Martyrum testantur Christum redemptorem.* Nam, ut ait Tertull. *sanguis Martyrum est semen Christianorum.* & S. Leo: *Non minuitur Ecclesia persecutionibus, sed augetur; & semper Dominicus ager segete ditiore vestitur, dum singula grana quæ cadunt, multiplicata resurgunt.*

Tertiò. Tertiò, Clemens Alexandr. hic *spiritum* accipit pro vita, *aquam* pro fide & regeneratione, *sanguinem* pro cognitione: quæ sunt salutiferæ virtutes Salvatoris. Rursum S. Ambros. lib. de Spiritu sancto c. 6. sanguini mortem, aquæ sepulturam, spiritui vitam assignat in baptismo.

Quartò. Quartò, S. August. hic censet his tribus notari tres personas sanctæ Trinitatis, scilicet *spiritu* Patrem, *sanguine* Filium, *aqua* Spiritum sanctum. De Patre enim dicitur: *Spiritus est Deus*, Johan. 4. 24. Filius assumpsit sanguinem & carnem humanæ naturæ. De Spiritu sancto dicitur: *Flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ*, Johan. 7. 38. Atque hac de causa dici *tres sunt*, non, tria, uti dicendum erat, *qui testimonium perhibent.* Et rursum: *Et hi tres unum sunt.* q. d. Tres personæ sunt una essentia divina. Unde & Hyginus Papa epist. 1. & Johannes II. epist. 1. testimonium eorum, qui in cælo testantur postponunt testibus in terra, quasi illi hos explicent. Quòd verò hæc tria exierunt de corpore Christi, repræsentabat Ecclesiam, quæ est corpus Christi, prædicaturam Trinitatis unam eamdemque essentiam, ait S. Augustinus. Congruentiùs *aquam* adaptes Patri, *sanguinem* Filio, *spiritum* Spiritui sancto, uterque enim est spiritus: aqua autem est principium rerum omnium, sicut & Pater: ex aqua enim creati sunt cæli & cetera omnia, uti ostendi initio Genesis, eò enim alludit Johannes. Sicut enim initio mundi Deus creavit aquam, & spiritus Domini ferebatur super aquas, ut ex iis cetera efformaret; ita pariter in recreatione mundi, Deus per aquam baptismi dando Spiritum sanctum, Christianos quasi novos homines spirituales & divinos efformavit, idque merito sanguinis Christi.

Tropolog. Tropolog. S. Bernardus serm. 2. in Octava Paschæ: *Sanguine*, inquit, *& aqua spiritu habere testimonium justitiæ*, quòd renatus sis per Christum, *est si contines à peccatis, si dignos facis pœnitentiæ fructus, si facis opera vitæ.* Sanguis ergo significat continentiam, aqua lachrymas, spiritus opera spiritualia, quæ testantur nos esse regeneratos & sanctos. Et serm. 1. ostendit hæc tria opponi tribus quæ sunt in mundo, eaque vincere: concupiscentiam enim carnis vinci sanguine mortificationis; concupiscentiam oculorum, lachrymis compunctionis; superbiam vitæ sive spiritum vanitatis, spiritu charitatis. *Certum quippe*, ait, *triumphati mundi testimonium est, si corpus castiges & subiicias spiritui, ne perniciosa libertate serviat voluptati: si fletui præbeas oculos magis quàm petulantiæ vel curiositati; si denique spiritali dilectione flagrans, nulli animum dederis vanitati. Meritò sanè unus est qui in terra patitur & in cælo testimonium perhibet spiritus: quia sive corporis afflictio cessabit, sive lachrymarum fons exiccabitur, sed charitas numquam excidit.* Hisce tribus suffragabitur testimonium S. Trinitatis: *Magnum profectò habituri sunt testimonium, quos in cælo Pater susceperit tanquam filios & heredes, filius adsciverit tamquam fratres & coheredes, Spiritus sanctus adhærentes Deo unum spiritum faciet esse cum eo.* Rursum per hæc tria possunt tropol. accipi tres fidelium gradus, scilicet incipientium per aquam: proficientium, per spiritum: perfectorum, per sanguinem; hic enim est symbolum martyrii. Addit S. Bernard. serm. 76. ex parvis, tres pariter in inferno esse testes, scilicet vermem quo roditur conscientia, ignem quo crematur corpus & anima, ac desperationem: *quia vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*, Isaiæ. 66. 24. *His qui in cælo sunt*, ait S. Bernardus, *datur testimonium beatitudinis: his qui in terra, justificationis: his qui in inferno sunt, damnationis. Primum testimonium est gloria, secundum gratia, tertium ira.*

Denique Baronius tom. 2. anno Christi 106. censet S. Johannem hic perstringere Elxai hæresiarcham, eiusque fratrem Jexeo, qui, ut ait S. Epiphanius hæres. 19. *à Judæis oriundus, & cum Judæis sentiens*, &c. *introducens salem & aquam, & terram & panem, & cælum & æthera & ventum, jusjurandum ipsis in divinum cultum præfinivit, ac tradidit. Aliquando verò rursus alios septem testes præscripsit, cælum, inquam, & aquam, & spiritus & sanctos angelos orationis, & oleum & sal & terram.* & cap. 30. Cùm, inquit, *quis ex ipsis aut in morbum inciderit, aut à reptili morsus fuerit, descendit in aquas, & invocat cognomina in Elxai relata, cæli ac terræ, salis & aquæ, ventorum & angelorum justitiæ, & panis & olei, & incipit dicere, Opem ferte mihi, & amovete à me dolorem.* Hisce ergo fictitiis & superstitiosis septem testibus Jexeo hæretici, S. Johannes opponit sex veros testes, tres cælestes, & tres terrestres. Fuit enim hic Jexeo cum Elxai synchronos & coævus sancto Johanni: floruit enim anno Christi 106. S. Johannes verò vixit ad annum Christi 101.

SPIRITUS, ET AQUA ET SANGUIS] Hyginus Pont. epist. 1. & Johannes II. epist. 1. ad Idacius l. de Trinit. legunt, *aqua sanguis & caro.* Sed perperam: Græci enim, Syri & Latini codices habent *Spiritus*, non, caro; hæc enim includitur in sanguine.

ET HI TRES UNUM SUNT) Quidam Latini codices & Græci, ut Complut. & Regii, carent hisce verbis. vide Francisc. Lucam annot. 213. Unde S. Thomas opusc. 24. in 2. decretalem, ait hæc ab Arrianis esse apposita, ut inde à pari colligerent tres personas dici unum non essentialiter, sed testificativè; plerique tamen Latini ea legunt & correctiores Græci, sed sic, *& hi tres in unum sunt*; & Syrus, *hi tres in uno sunt*, q. d. Hi tres, putà aqua, sanguis & spiritus Christi non sunt unum, sicut unum sunt Pater, Filius & Spiritus sanctus; sed *in unum*, id est ad unum, scilicet Christum, Christique humanitatem, aut mysticè ad unam justificationem & perfectionem nostram referuntur. Unde Idacius libr. de Trinitate legit, *& tres in nobis sunt*: sed contra fidem ceterorum codicum. Secundò, *in unum*, scilicet testimonium de Christo Deo & homine mediatore, redemptore & justificatore conspirant. Audi S. August. l. 3. contra Maximin. c. 22. *Unum sunt*, inquit, *aqua, sanguis, spiritus, concordia quadam testandi, Pater, Verbum, Spiritus, unitate præterea naturæ.* Nam, ut ait Innocent. III. in Conc. Lateran. *inter creatorem & creaturam non potest tanta similitudo notari, quin inter eos maior sit dissimilitudo notanda.*

SI TESTIMONIUM HOMINUM ACCIPIMUS, TESTIMONIUM DEI MAJUS EST) q. d. *Vers. 9.* Si testimonio hominum fidem adhibemus, multò magis fidem adhibere debemus testimonio Dei de Christo, quia majus est, tum dignitate & auctoritate, tum veritate & certitudine. est enim testimonium Dei, qui omnes homines & angelos in immensum superat majestate & veracitate, adeoque est ipsa prima & summa veritas, quæ mentiri, falli aut fallere nequit. Quocirca asseverat Paulus Rom. 3. 4. *Est autem Deus verax, omnis autem homo mendax.* Porrò testimonium Ecclesiæ, Apostolorum & Prophetarum est testimonium Dei. Ecclesia enim regitur à Spiritu sancto, qui est Spiritus veritatis: *ac Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines*, ait S. Petrus 1. epist. 1. v. 21. Sic Johannes Baptista à Deo missus fuit, ut esset testis & præco Christi: Iohan. 1. 7. Sic elementa omnia, saxa fissa in morte Christi, terra contremiscens, sol & luna cum sideribus obscurata, mortui resurgentes, vim Christi divinam sentientia ei testimonium perhibuerunt. Unde D. Thom. ser. 1. de Pĕtecoste numerat duodecim testes Christi. Christum enim testimonium habuisse, Primò, à Deo Patre; Secundò, à Filio; Tertiò, à Spiritu sancto, Quartò, ab angelis; Quintò, à Sanctis; Sextò, à miraculis; Septimò, à cælo; Octavò, ab aere; Nonò,

ab aqua; Decimò, à terra; Undecimò, ab igne; Duodecimò, ab inferno. Testimonia ergo Dei de Christo credibilia facta sunt nimis, adeò ut fideles si fallantur dicere possint: *Si fallimur, à Deo decepti sumus*, ait Richard. Victor. lib. 1. de Trinit. c. 2.

QVONIAM HOC EST TESTIMONIUM DEI QVOD MAJVS EST) Vox *quoniam* non tam est causalis, quàm exegetica & explicativa, idemque valet quod *porrò*, vel *autem*. q. d. Hoc autem *est testimonium Dei*, &c. *quoniam*, id est quod (Græcè enim est pronomen relativum ὅ) *testificatus est de filio suo*, dum scilicet in baptismo Christi aliasque sæpè testatus est, & dixit de Christo: *Hic est filius meus, ipsum audite*, ut dixi v. 7. Porrò *testimonium* hic idem est quod veritas à Deo testata. Est metonymia, de qua mox.

VERS. 10. *Credens habet in se Dei testimonium. Primò.*

QVI CREDIT IN FILIVM DEI, HABET TESTIMONIVM DEI IN SE) Primò, quia habet in se rem testatam, à Deo, putà hanc veritatem quòd Christus sit Filius Dei.

Secundò; Secundò, quia habet in se ipsum Dei testimonium, ipsumque Deum attestantem. Ideo enim credit Christum esse Filium Dei, quia credit Deum hoc revelasse, Deumque hoc esse testatum per Prophetas, Apostolos, miracula, &c. objectum enim formale fidei est Dei revelatio: ideo enim credimus articulis fidei, quia credimus eos à Deo qui est prima & infallibilis veritas, esse revelatos & testatos.

Tertiò; Tertiò, testimonium hoc est ipsa fides, qua credimus testimonio Dei, ut sit metonymia, qua objectum ponitur pro habitu vel actu tendente in objectum. q. d. Qui credit habet singulare Dei donum, putà fidem quæ includit testimonium Dei, Deumque attestantem, quod eum mirè ornat & roborat ad Christi confessionem, & cultum retinendum & propagandum.

Quartò, Quartò, hoc testimonium accipi potest de ipsa credentis regeneratione, adoptione, gratia & gloria. q. d. Qui credit in Filium Dei, hic habet in se testimonium Dei, quo scilicet Deus attestatur ejus animæ & conscientiæ ipsum per hanc fidem qua in Christum credit, eique obedit, esse fidelem, justum, filium, & heredem Dei, coheredem autem Christi. Unde idipsum explicans S. Johannes mox subdit vers. 11. *Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus, & hæc vita in Filio ejus est*. ita Beda & Oecumen.

QVI NON CREDIT FILIO, MENDACEM FACIT EUM) q. d. Sicut qui credit Filio, Deique de eo testimonium recipit, hic veracem facit Deum eumque honorat & colit; credendo enim Deo, testatur Deum esse primam & infallibilem veritatem: ita ex adverso, qui non credit Filio, Deique de eo testimonium respuit, hic mendacem facit Deum, eique gravem ignominiam & injuriam irrogat. Reipsa enim dicit Deum, qui dicit Christum esse filium suum, mentiri, quod est blasphemia execranda.

Nota. Pro *credit* græcè est πεπίστευκεν, id est, *credidit*, in præterito; sed Johannes præteritum more Hebræo usurpat pro quovis tempore. *Credit* ergo, id est credit, credidit, credet. Sic pro *facit* græcè est πεποίηκεν, id est *fecit*, hoc est, facit, fecit, faciet.

VERS. 11. ET HOC EST TESTIMONIVM, q. d. Hæc est pars, æquè ac fructus testimonii Dei jam dicti, nimirum QVONIAM (quòd) VITAM ÆTERNAM DEDIT NOBIS DEVS, ET HÆC VITA IN FILIO (per Filium putà per fidem in Filium) EJVS EST) Hoc ipsum enim est Primò, pars testimonii Dei de Christo; Deus enim non tantùm testatus est Christum esse filium suum, sed & eum esse nostrum salvatorem & redemptorem, ita ut qui credit in ipsum justificetur, & acquirat vitam spiritualem gratiæ & gloriæ. ita Glossa & Thomas Anglicus.

Secundò, hoc ipsum est finis & fructus testimonii, hoc est fidei, qua credimus testimonio Dei testantis Christum esse filium suum, nimirum quòd per hanc fidem obtineamus vitam gratiæ & gloriæ. Alludit & quasi citat Johannes illud sui Evangelii c. 17. 3. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum*. vide quæ de hac Christi vita dixi c. 1. v. 2. ita Lyran. & Glossa. Similí phrasi dixit S. Johan. cap. 4. 9. *In hoc* (id est ad hoc, hoc fine & fructu) *apparuit charitas*

A *Dei in nobis, quoniam filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum*, & v. 13. *In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de spiritu suo dedit nobis*, & v. 17. *In hoc* (id est hoc fructu) *perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii.*

Porrò Deus dedit nobis vitam æternam, inquit Beda, *sed adhuc in terra peregrinantibus in spe, quam daturus est in cælis ad se pervenientibus in re*. Voce ergo *dedit* significat S. Johannes firmitatem & certitudinem promissionis divinæ, æquè ac spei nostræ; quòd scilicet ita certi simus de vita æterna, si in fide & obedientia Christi perseveremus, perinde ac si actu ea de nobis data esset, eamque reipsa possideremus. Hinc ait Paulus: *Spe salvi facti sumus*, Rom. 8. 24. & Hebr. 6. 17. *Abundantiùs volens Deus ostendere pollicitationis heredibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem: quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, & incedentem usque ad interiora velaminis, ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundùm ordinem Melchisedec pontifex factus in æternum.*

Phœnix est Christus & Christiani.

B Hanc vitæ æternæ fidem & spem repræsentarunt prisci Christiani per phœnicem, qui moriens fertur renasci & resurgere in vitam vegetam & juvenilem, teste Lactantio in Carm. de Phœnice: quocirca eum in sepulchris fidelium depingebant. Ita S. Cæcilia, ut habent ejus acta, jussit ut in sarcophago S. Maximi Martyris sculperetur phœnix, ad indicium fidei ejus, qui resurrectionem se inventurum phœnicis ad instar credidit. Sic & Romæ in cryptis subterraneis, multorum fidelium tumulis insculptus visitur phœnix, quasi resurrectionis & vitæ æternæ symbolum: Christus enim resurgens in vitam æternam, noster est phœnix, qui Christianos resuscitans in eamdem vitam, eosdem pariter faciet phœnices.

QVI HABET FILIUM (per fidem, amorem & obedientiam, credendo amando & obediendo illi, itaque manens in Deo, & Deus in eo, uti dixit c. 4. v. 16.) HABET VITAM] gratiæ in re, gloriæ in spe. Alludit ad illud sui Evangelii c. 3. 35. *Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit* VERS. 12.

C *vitam, sed ira Dei manet super eum*. Ita Paulus Galat. 2. 20. *Christo*, inquit, *confixus sum cruci: vivo ego jam non ego, vivit verò in me Christus*. q. d. ait S. Gregor. homil. 32. in Evang. *Extinctus est sævus ille persecutor, & vivere cœpit pius prædicator. Ego quidem à memetipso extinctus sum, quia carnaliter non vivo? sed tamen essentialiter mortuus non sum, quia in Christo spiritualiter vivo*. Nam, ut ait S. Dionys. c. 4. Divin. nom. *Ecstasin facit divinus amor, amatores suo statu dimovet, & sui juris esse non sinit, sed in ea quæ amant penitus transfert: idcirco & Paulus ille magnus cùm divino amore flagraret, excessiva illius virtutis particeps factus. Vivo* (inquit) *iam non ego, vivit verò in me Christus, tamquam verus amator mentis excessum patiens*. & Gregorius Nyssenus homil. 5. in Cantic. *Mihi*, inquit, *vita Christus est: hisce verbis tantùm non clamat Apostolus, nullam in se affectionem humanam vivere, non fastum, non timiditatem, non voluptatem, non dolorem, non iram, non metum, non audaciam, non injuriarum memoriam, non invidiam, non vindictæ, avaritiæ, honoris aut gloriæ cupiditatem: sed his omnibus abrasis solus* (inquit) *ille mihi superest, qui nihil est horum, qui est ipsa sanctificatio, & puritas &*

D *immortalitas, & lumen & veritas, qui pascitur inter lilia in splendoribus sanctorum.*

HÆC SCRIBO VOBIS, UT SCIATIS QVONIAM VITAM HABETIS (inchoatè per fidem, putà in spe. unde Thomas Anglicus legit, *habebitis*,) ÆTERNAM QVI CREDITIS (fide viva quæ per dilectionem operatur) IN NOMINE FILII DEI] hoc est, nomine Filii Dei putà ipsi Filio Dei. *Nomen* enim ponitur pro re nominata, & per nomen significata, metonymicè. Alludit ad illud sui Evangelii c. 20. v. 31. *Hæc autem scripta sunt ut credatis, quoniam Jesus est Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine eius*. Græca hic addunt, *ut credatis in nomine Filii Dei*. Unde Kemnitius excepit Latinam Vulgatam quasi mutilam. Sed respond. illa verba redundare in Græco, etiam teste Erasmo. nam cùm dictũ sit: *Hæc scribo vobis qui creditis in nomine filii Dei*, quorsum additur & iteratur, *Ut credatis in nomine Filii Dei*? Hoc VERS. 13.

enim

enim est battologia, & inanis ac verbosa eiusdem rei repetitio.

Recenset hic S. Johannes tres fructus vivæ fidei in Christum. Primus est, vita æterna, hoc versu. Secundus, fiducia impetrandi quidlibet à Deo, v. 14. Tertius, est plena peccati fuga, & moralis quasi impeccabilitas, v. 18.

VERS. 14. ET HOC EST FIDUCIA. Hic est secundus fidei fructus: fides enim parit fiduciam, QUIA QUODCUMQUE, (id est, ut Græca habent & Vatablus, *quòd si quid*) PETIERIMUS SECUNDUM VOLUNTATEM EJUS, quod scilicet eius voluntati & legi conforme est, putà pertinens ad Dei gloriam & nostram salutem, AUDIT NOS] id est, exaudit nos, & petita largitur. Hugo & alij nonnulli legunt, *audiet nos*. vide dicta cap. 3. 21. Verè S. Aug. tract. 73. in Johan. *Quodcumque petimus*, inquit, *adversus utilitatem salutis, non petimus in nomine Salvatoris*, & alibi: *Manendo quippe in Christo, quid velle possunt nisi quod convenit Christo? Quid velle possunt manendo in Salvatore, nisi quod non est alienum à salute?*

VERS. 15. ET SCIMUS, &c.] Græca addunt ἐὰν, id est *si*, tuncque oratio totius versus magis est connexa. Unde Tigur. ex Græco sic vertit, *& si scimus quod audit nos, quidquid petierimus, scimus quòd habemus petitiones* (id est, res petitas, puta ea quæ petimus) *quas postulavimus ab eo*, & Syrus, *quod si persuasum habemus quod audit nos, quodquid petierimus ab eo, confidimus nos jam recepisse petitiones nostras, quas postulavimus ab eo*. Juxta Græca liquet non esse inanem hic eiusdem rei iterationem, nec etiam iuxta Latinam nostram editionem: ea enim precandi studium excitat & inflammat, ait Beda. Addit Didymus S. Johannem loqui de se suisque similibus: idipsum enim expertum esse crebrò, se quidquid à Deo postularet, protinus impetrare. Idipsum experiuntur qui magna confidentia, instantia & perseverantia Deum precantur.

Oratio fidens vim facit Deo. Audi S. Gregor. in psal. 6. Pœnitent. *De profundis clamavi ad te. Non ait, Clamo, sed, Clamavi; habes in hoc perseverantia documentum, ut si primò non exaudiris; ab oratione non desistas, imò precibus, & clamori insistas. Vult Deus rogari, vult cogi, vult quadam importunitate vinci; ideo tibi dicit: Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud. Esto ergo sedulus in oratione, esto in precibus importunus, cave ne ab oratione deficias. Si dissimulat audire quem rogas, esto captor, ut regnum cælorum accipias; esto violentus, ut vim etiam ipsis inferas cælis, quid hac rapina locupletius? quid hac gloriosius violentia? Bona violentia qua Deus non offenditur sed placatur; proximus non læditur, sed iuvatur; peccatum minuitur, non multiplicatur.* Vide in eumdem psalm. S. Chrysost. Idem Chrysost. lib. 1. de Orando Deo, orationem vocat animæ vitam, ac proinde animam orationis expertem ait esse mortuam. Et mox orationem vocat nervos animæ: *Sicut enim*, inquit, *corpus nervis cohærens, currit, vivit, stat, & compactum est, adeò ut, si nervos incideris, universam corporis harmoniam dissolveris; itidem animæ per sanctas preces sibi constant, & compinguntur. Quid si te ipsum destitueris deprecatione, perinde feceris ac si piscem ex aquis extraxeris: ut enim pisci vita est aqua, ita tibi deprecatio; per hanc datur velut ex aquis subvolare, cælumque transcendere.* Rursus alibi: *Magna arma sunt preces, magna securitas, magnus thesaurus, magnus portus, refugii locus: oratio enim colloquium est cum Deo, quod ut scias, audi Prophetam dicentem: Jucundum sit Deo eloquium meum, hoc est, sermo meus appareat Deo.* Et S. Gregor. Nyssen. libr. de Oratione: *Oratio*, inquit, *corporum robur est, abundantia domus, recta legum ac iuris in civitate constitutio, regni vires, belli trophæum, pacis securitas, diffidentium conciliatio, coniunctorum conservatio; oratio virginitatis sigillum est, matrimonii fides, viatoribus scutum, dormientium custos, vigilantium fiducia, agricolarum fertilitas, navigantium salus, eiusdem cum angelis honoris conditio, præsentium fructus futurorum repræsentatio.* *Elogia orationis.* Huc accedit S. Ephrem Syrus: *Desidera*, inquit, *orationem, familiare cum Deo colloquium: omnis enim oratio sancta & pura cum Deo familiariter agit. Oratio autem perfectè Deum desiderantium magna cum lætitia, fiduciaque multa ipsum etiam cælum iugiter penetrat. In ipsa Angeli atque Archangeli exultant, & coram throno sancti & excelsi universorum Domini illam statuunt.*

VERS. 16. QUI SCIT FRATREM SUUM PECCARE PECCATUM NON AD MORTEM, PETAT, ET DABITUR EI VITA PECCANTI NON AD MORTEM] S. Ambros. lib. 1. de Pœnit. c. 9. & Tertull. de Pudic. c. 2. legunt, *qui a non peccat ad mortem*.) EST PECCATUM AD MORTEM, NON PRO ILLO DICO (S. August. loco mox citando legit, *non præcipio*) UT ROGET QUIS] q. d. Dixi eum qui credit in Christum fiducialiter orando quidvis impetrare à Deo; unde infero addoque. Si quis sciat fratrem peccare quodlibet peccatum, obsecret pro eo, & dabit ei Deus pœnitentiam, veniam & vitam, tum gratiæ, tum gloriæ. Excipio tamen peccatum ad mortem. q. d. Si frater peccarit peccato non ad mortem, ora pro eo, & certò spera te exauditum iri. Sin autem peccat peccato ad mortem, non ausim spondere, nec certò sperare quòd ei veniam impetrabis, non tamen omnino orationem veto: ora si velis, sed sub dubio impetrandi. Unde S. Ambros. non quivis, ait, de populo, sed vir eximiæ sanctitatis pro tali orare debet.

Peccatum ad mortem quod. Respond. Primò. Quæres, quodnam sit *peccatum ad mortem*? Resp. Primò. Tertull. libr. de Pudic. cap. 2. & 19. Armacanus libr. 9. quæst. Armen. c. 27. ex hoc loco censent quædam peccata gravissima, qualia fuere dæmonum, dum adhuc essent in via, verè esse irremissibilia etiam in hac vita, & tale censet esse Tertull. mœchiam post baptismum commissam. Verùm hic est error damnatus in Script. & Concil. Lateran. sub Innocent. III.

Secundò. Secundò, Origen. homil. 12. in Exod. censet esse peccatum quod ducit in interitum, & in gehennam protrahit.

Tertiò. Tertiò, Turrian. l. 4. Pro epist. Pont. c. 3. censet esse peccatum cui annexa est excommunicatio: excommunicatus enim est impœnitens, & pro excommunicato publica Ecclesiæ oratione orare non licet. Verùm S. Johannes negat pro tali orandum oratione qualibet, etiam privata.

Quartò. Quartò, S. August. libr. 1. de serm. Domini in monte cap. 22. & serm. 59. de Temp. eumque secutus Beda hic, censent esse peccatum invidentiæ, quo quis invidet fratri gratiam, virtutem & salutem: *cùm post agnitionem Dei*, inquit, *oppugnant fraternitatem, & adversus ipsam gratiam qua reconciliati sunt Deo, invidiæ facibus agitantur*. Verùm idipsum moderatur & restringit S. August. lib. 1. Retract. c. 19. Unde.

Quintò. Quintò, idem S. August. ibid. & libr. de Correpț. & gratia c. 12. & S. Greg. lib. 6. Moral. cap. 32. Gelasius lib. de Anathem. Pacianus epist. 3. Beda, Lyran. hic, Magister in 2. sent. dist. 43. S. Thom. 3. p. q. 86. art. 1. ad 2. ibidem Valentia, Suarez & alij, putant esse peccatum in quo quis ad mortem usque perseverat. Noster Lorinus censet esse peccatum odij & homicidij, quo quis sibi vel alijs mortem conscicit: de eo enim dixit Johannes cap. 3. 15. *Qui odit fratrem suum homicida est*. Alij censent esse peccata reproborum & damnandorum. Sed incertum est quinam & quænam illa sint: Johannes autem ait, *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem*.

Sextò. Sextò, Glossa censet esse quodvis peccatum mortale. Pro hoc enim orare quasi ex officio solius est sacerdotis, ad cuius examen castigari debet peccator; cùm pro venialibus orare possit quivis laicus. Sic & Cassianus collat. 11. c. 10. & Origen. hom. 12. in Exodum. Favet & Syrus qui vertit, *peccatum quod non condemnat ad mortem*. Verùm contrarium significat Johannes dum subdit: *Et dabitur ei vita*, hoc enim innuit eum loqui de peccato mortali, non veniali, cùm iubet orari pro peccato, quod non est ad mortem.

Septimò. Septimò, S. Hieron. in cap. 14. Jeremiæ censet esse peccatum gravius, quod Deus punire decrevit. *Qui enim semel*, inquit, *gladio, fami & pesti fuerit destinatus, nullis precibus erui potest. Unde & Propheta dicitur: Ne frustrà roget, quod impetrare non potest*. Sic & S. Bernard. de Grad. humil. cap. ultim. Bonavent. in 2. dist. 43. dub. 1. ibidem D. Thomas, & Suarez 3. part. tom. 4. disp. 8. sect. 1.

Octavò. Octavò, Dionys. censet esse peccatum finalis impœnitentiæ. Unde Roffensis art. 17. contra Lutherum hinc probat Purgatorium, quia scilicet S. Johannes orandum dicit pro ijs qui non sunt finaliter impœnitentes, hoc est, qui decedunt iusti vel pœnitentes, utique non ob aliud nisi

nisi ut pœnis Purgatorij liberentur; pro impœnitentibus autem non esse orandum, nisi aliud suadeat peculiaris Dei revelatio, ex qua S. Agnes amasium ab angelo occisum orando resuscitavit. Sic ferunt S. Gregor. orasse pro anima Trajani Imp. eique salutem impetrasse. Verum hæc est fabula, ut rectè ostendunt Baron. Bellarm. & alij.

Nonò; Nonò, Anastasius Nicenus quæst. 58. in Script. censet esse peccatum in Deum, v. g. blasphemiam, de quo dicitur 1. Reg. 2. 25. *Si peccaverit quis in Deum, quis orabit pro eo?* De quo S. Hieron. lib. 2. contra Jovin. *In Deum*, ait, *peccare, id est, ab eius cultu recedere, impietatis peccatum est, difficiliorque remissio.* Aut esse peccatum quod quis sciens committit: pro hoc enim non esse orandum, quia peccans seipsum potest corrigere & convertere cum gratia Dei.

Decimò; Decimò, Gagneius censet esse peccatum apostasiæ & infidelitatis, qua quis à fide ad hæresin vel idololatriam deficit.

Undecimò, Undecimò, S. Hilarius in psalm. 140. censet esse peccatum quod destinatò, & ex malitia committitur.

Duodecimò. Duodecimò, S. Ambros. lib. 1. de Pœnitentia c. 8. & 9. censet esse quodvis peccatum gravissimum, quod vix remittitur. Oecum. censet esse propositum persc verandi in quolibet peccato, v. g. in retinenda & vindicanda iniuria.

Pleræque hæ sententiæ veræ sunt, & ex parte rem attingunt, imo eodem vergunt, sed punctum difficultatis pauci acu tangunt, uti mox liquebit.

Auctoris sententia, Mea sententia est, *peccatum ad mortem* esse quodvis gravissimum, quod ob sui enormitatem, vel consuetudinem, obstinationem & malitiam, iuxta legem communem per gratiam quam Deus ordinariè dare solet, est quasi immedicabile, incorrigibile, & insanabile. Sic peccatum Judæ quo prodidit Christum, fuit peccatum ad mortem, quia adegit eum ad desperationem, & laqueum, mortemque præsentem & æternam. Sic peccatum Sodomorum fuit peccatum ad mortem, quia enorme, & ob consuetudinem obstinatam incorrigibile, ideoque cælesti igne punitum. Sic peccatum Judæorum blasphemantium & occidentium Christum fuit peccatum ad mortem, quia immane & pertinax, ideoque communi gentis excidio per Titum vindicatur, uti eis prædixerat & comminatus erat Christus: & ante Christum Isajas intonans cap. 1. 4. *Væ genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis, dereliquerunt Dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. A planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas; vulnus & livor & plaga tumens.* Et Jerem. c. 6. v. 29. *Frustra conflavit conflator: malitiæ enim eorum non sunt consumptæ. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit illos.* Et c. 30. 22. *Insanabilis fractura tua, pessima plaga tua, non est qui iudicet iudicium tuum ad alligandum, curationum utilitas non est tibi.* Hæc est sartago ferrea Hierosolymæ, quam vidit Ezechiel cap. 4. vers. 3. Itaque peccatum ad mortem est peccatum palmare & immedicabile, cuius desperata est venia & salus, quodque adeò iram Dei provocat, ut communes Sanctorum preces illam placare nequeant, ideoque ipsum penè certò, & infallibiliter peccantem ad mortem tum corporis tum animæ, putà in gehennam, comitatur & deducit: nisi insignis aliquis sanctus, & quasi novus Moses, ei extraordinariam gratiam & veniam à Deo impetret. Sicut enim peccatum mortale dicitur, quod animam privat gratia quasi vita, itaque ei mortem spiritualem, sed primam affert; ita peccatum ad mortem, sive mortiferum hic dicitur, quod ei mortem secundam, putà damnationem, conciliat. Rursum, sicut vulnus vel infirmitas ad mortem dicitur, quæ ægrotanti mortem corporalem infert: sic peccatum ad mortem vocatur, quod ei mortem spiritualem irrogat, putà quod ad mortem durat, indeque peccantem transmittit ad mortem æternam in gehenna. Sicut ergo medicus accitus ad ægrotum, eumque explorans dicit: Nequeo eum curare, ægrotat ad mortem: partes vitales læsæ sunt, desperatum est de eius salute, morbus est lethifer. sic fidelis, ait S. Johannes, viso apostata & hæretico dicat: Non ausim pro eo orare: peccat enim peccato ad mortem, partes vitales læsæ sunt: abijcit fidem quæ est principium vitæ spiritualis, desperatum est de eius salute, *peccatum est invisceratum*, ait S. Gregor. libr. 6. in Reg. ideoque mortiferum, dæmoniacum & gehennale: Hæc est mens & sententia S. Augustini, Hieronymi, Origenis, Oecumenij, Bernardi, Bonaventuræ, S. Thomæ, S. Hilarij & Gagnei locis jam citatis, & S. Cypriani de Exhort. Martyr. c. 4. Alludit S. Johan. ad illud S. Job c. 24. 19. *Usque ad inferos peccatum illius*, scilicet deducet peccantem, & ad illud Christi ad Pharisæos sibi incredulos Johan. 8, 21. & 24. *Ego vado, & quæretis me, & in peccato vestro moriemini.* Ex quo loco colligimus, licèt peccatum ad mortem sit varium & multiplex, uti impœnitentia, obstinatio, propositum perseverandi in peccato quolibet usque ad mortem, &c. propriè tamen S. Johannem per peccatum ad mortem respicere & intelligere peccatum quo quis fidelis à Christi fide & Ecclesia discessit, illamque malitiosè impugnat, aliosque ab illa ad suam hæresim, vel idololatriam traducere & pervertere satagit. quod illo Johannis ævo nonnulli faciebant, magno eius dolore, metu & mœrore. Quare ut ab eo fideles deterreat, vocat illos peccatores ad mortem.

Probatur. Primò. Id ita esse colligimus Primò, ex Evangelio S. Johan. c. 8. 24. jam citato, ubi sic Pharisæis obstinatè sibi resistentibus, ait Christus: *Dixi ergo vobis quia moriemini, in peccatis vestris. Si enim non credideritis quia ego sum* (Messias Salvator) *moriemini in peccato vestro.* Ergo peccatum ad mortem fratris, id est fidelis, est illud quo quis apostatans à fide ampliùs non credit in Christum, & in hac perfidia obstinatè vult permanere usque ad mortem. Unde dicitur hoc peccatum *ad mortem*. *Cur dicitur ad mortem.* Primò, quia solet durare per totam vitam, usque ad mortem. Secundò, quia ad mortem gehennæ quasi certò deducit. Tertiò, quia aufert fidem, quæ est fundamentum & principium vitæ spiritalis: reliqua enim peccata, quia peccatori relinquunt fidem, hinc relinquunt ei aliquid vitæ spiritalis, & spem resurgendi: hoc verò peccatum, quia fidem anfert, hinc peccatori tollit omnem vitam, omnemque spem pœnitendi & resurgendi. Quartò, quia à Deo ordinariè non remittitur, sed destinatur ac addicitur morti præsenti & æternæ. Alludit ad illud de Nabuchodonosor dictum Jer. 43. 11. *Percutiet terram Ægypti; quos in mortem, in mortem; & quos in captivitatem, in captivitatem, & quos in gladium, in gladium.* Et c. 17. 1. *Peccatum Judæ scriptum est stylo ferreo, in ungue adamantino, exaratum super latitudinem cordis eorum.* Quo loco S. Gregor. *In ungue*, inquit, *finis est corporis: ita verò lapis durus est adamas, ut ferro non valeat secari. Per stylum verò ferreum fortis sententia, per unguem verò adamantinum finis signatur æternus. Peccatum itaque Judæ stylo ferreo, in ungue adamantino scriptum dicitur, quia culpa Judæorum per fortem Dei sententiam in fine servatur infinito.*

Secundò. Secundò, idipsum colligitur ex eo, quòd S. Johannes tota hac epistola non aliud inculcat, quàm fidem & amorem Christi, ac amorem fraternum, quare videtur peccatum ad mortem utrique opponere, ac consequenter per illud intelligere apostasiam à Christo & Ecclesia, quæ non est aliud, quàm cœtus fratrum, putà fidelium in fide, cultu & amore Christi conspirantium.

Tertiò. Tertiò, quia hoc apostatarum peccatum taxant S. Petrus epist. 2. toto c. 2. S. Judas tota epistola, S. Johannes cap. 3. vers. 1. & seq. S. Paulus Hebr. 4.

Quartò. Quartò, quia hoc peccatum est enorme & incorrigibile; tum quia est peccatum ex certa scientia & malitia; tum quia directè contra Christum & Ecclesiam committitur; tum quia apostata post tot à Christo recepta beneficia ingratè & impudenter illum, illiusque dona aspernatur, conculcat, profanat, impugnat; itaque fontes divinæ gratiæ & clementiæ sibi claudit, omnemque medicinam & medium ad remissionem excludit. Opponit enim se directè Christo, à quo solo speranda est salus: eumque à se abigit, immò blasphemat, à quo solo curari potest & debet: sicut morbus dicitur incurabilis, qui medicinam & cibum non admittit. Unde Paulus ad Hebræos 6. v. 4. *Impossibile*, ait, *est eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque sæculi venturi, & prolapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam, rursus crucifigentes Filium Dei, & ostentui habentes.* Et cap. 10. vers. 24. *Non deserentes collectionem* (Ecclesiam, cœtum fidelium) *nostram sicut consuetudi-*

nis

nis est quibusdam, &c. *Voluntariè enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccato hostia: terribilis autem quadam expectatio judicii, & ignis æmulatio, quæ consumptura est adversarios. Irritam quis faciens legem Moysi sine ulla miseratione, duobus vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est, & spiritui gratiæ contumeliam fecerit.*

Quintò. Quintò, quia S. Johannes passim Christum vocat vitam nostram, eò quòd per fidem & gratiam ejus ducimur & tendimus ad vitam æternam: peccatum ergo ad mortem, est infidelitas in Christum, qui est vita nostra. Sicut enim fides Christi est vita animæ, ita infidelitas in eundem est mors animæ. Audi S. Johannem in Evang. c. 5. 24. *Amen amen dico vobis quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam æternam, & in judicium non venit, sed transit à morte in vitam*, &c. Et c. 11. 25. dicit Christus Marthæ: *Ego sum resurrectio & vita, qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet, & omnis qui vivit & credit in me non morietur in æternum*, &c.

Blasphemia in Spiritum sanctum, quæ. Ex dictis patet, peccatum ad mortem distingui à blasphemia in Spiritum sanctum, de qua Matt. 12. 21. licèt hæc illi sit cognata & affinis. Nam Christus Matth. 12. vocat peccatum in Spiritum sanctum blasphemiam Scribarum, qui calumniabantur miracula Christi, ejusque opera divina & sancta, ut ejectionem dæmonum, quæ faciebat vi & virtute Spiritus sancti, eaque ascribebant spiritui immundo, putà Beelzebub & dæmoni, idque scienter & ex malitia. Facilè enim scire poterant & debebant illa fieri à Spiritu sancto, non à dæmone. Christus enim opponit blasphemiam hanc in Deum & Spiritum sanctum blasphemiæ in Filium hominis, qua nonnulli offensi humana conversatione & familiaritate Christi, facta ejus humana calumniabantur, vocantes eum vini potorem, amicum publicanorum, &c. quod proinde minus & excusabilius erat peccatum, ideoque minùs venia indignum, & faciliùs remissibile. ita S. Hieron. Chrysostom. Ambros. & alii passim in Matth. 12. vel Lucæ 12. Sicut ergo illa erat blasphemia in Spiritum sanctum; ita hic peccatum ad mortem est blasphemia & perfidia in Christum: & sicut illa difficile remittitur, ita & hæc.

Anagog. peccata ad mortem sunt peccata blasphemiæ, iræ, desperationis, maledicentiæ damnatorum & dæmonum in inferno: hæc enim est mors secunda, Apocal. 20. 14. Hi enim sunt sicut oves in inferno, ubi mors depascet eos in æternum.

Trop. peccatum ad mortem Primò, est apostasia. Tropolog. peccatum ad mortem est Primò, apostasia ab Ordine, vel Religione, cùm scilicet quis sacerdos, vel Religiosus à suo statu & gradu apostatat, fitque laicus, vel sæcularis. hoc enim peccatum durare solet usque ad mortem, & apostatantem ducere in gehennam. Quin & Deus tales in hac vita solet punire subitanea vel misera & infami morte, ut hos gladio, illos laqueo, alios igne, &c. plectat. Vide Hieron. Platum libr. 3. de Bono status relig. cap. 37. & Dionysium Carthus. in Scala cœli.

Secundò, est obstinatio. Secundò, peccatum ad mortem est obstinatio, propositum perseverandi in peccato, v. g. odio, rixa, concubinatu; habitus & consuetudo peccandi. Unde discas quàm perniciosum sit induere pravum habitum & consuetudinem: hæc enim per omnem vitam durat usque ad mortem præsentem & æternam, consuetudo enim est altera natura: & qualis homo vivit, talis moritur, ait S. August. Hoc est quod ait Jerem. cap. 13. 23. *Si potest Aethiops mutare pellem suam, & pardus varietates suas; ita & vos poteritis benefacere cùm didiceritis malum.* vide ibi dicta. Consuetudo enim inducit dedolentiam, ut peccator nullum peccati habeat sensum, nullum scrupulum, nullum remorsum, ac tandem peccatum putet non esse peccatum, juxta illud Jerem. cap. 5. 3. *Percussisti eos, & non doluerunt: attrivisti eos, & renuerunt accipere disciplinam: induraverunt facies suas supra petram, & noluerunt reverti.* Et Isaias c. 5. 20. *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum; ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras; ponentes amarum in dulce, & dulce in amarum.* Tales sunt in peccato ad mortem; quia anima eorum exiguo tantùm muro corporis distat à morte gehennæ.

Hoc peccatum non est cujusvis curare, sed solius Christi. Sic enim peccans similis est Lazaro, de quo ait Martha ad Christum Johan. 11. 39. *Domine jam fœtet, quatriduanus est enim.* Unde Jesus magno molimine, lacrymans, suspiciens in cælum, magnaque voce clamans: *Lazare veni foras*, eum suscitet oportet.

Tertiò, est invidia. Tertiò, peccatum ad mortem est odium & invidia; hoc enim fratri sæpè mortem temporalem, & peccanti semper mortem spiritualem, ac sæpè æternam affert: quod peccatum quasi Cain & diaboli, insectatus est S. Johan. c. 3. 12.

NON PRO ILLO DICO UT ROGET QUIS] Ita Græca & Latina, licèt S. Greg. lib. 6. in lib. Reg. c. 2. legat: *pro eo ne oret quis.* Sensus est, q. d. Non prohibeo quidem pro tali orare, sed non audeo polliceri quod impetrabit: ideo *non dico ut roget quis*, nimirum cum illa certa fiducia impetrandi, de qua v. præcedenti dixi cetera esse petenda & impetranda. Nam sæpè Deus orantes pro peccato ad mortem, utpote gravissimo & incorrigibili, non exaudit, juxta illud Jerem. 7. v. 16. *Noli orare pro populo hoc, quia non exaudiam te.* ita Bellarm. lib. 2. de Pœnitent. c. 16. in fine, & Toletus in Lucæ 12. Annot. 21.

Aliqui sic exponunt: *Non pro illo*, scilicet peccato ad mortem, *dico ut oret quis*, ut S. Johannes pro peccato non autem pro peccatore, orandum neget, quasi indicet ejus peccati pœnam luendam esse à peccatore, atque idcirco illam non esse deprecandam. Verùm hoc subtiliùs quam solidiùs dicitur: tam enim pro peccatore, quàm pro peccato ad mortem, tamque pro culpa, quam pro pœnæ debitæ remissione non esse orandum indicat Johannes. cùm de peccante ad mortem ait: *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabitur ei vita*, scilicet gratiæ, quæ opponitur culpæ, non pœnæ.

Porrò S. Bernard. de Gradibus humilit. cap. ult. *Pro tali, inquit Johannes Apostolus, non dico ut quis oret.* Sed numquid dicis Apostole, ut quis desperet? *Imò gemat qui illum amat, non præsumat orare, nec desistat plorare*, uti Martha & Magdalena plorabant mortem Lazari, & plorando impetrarunt ejus resuscitationem; quia humilitas, lacrymæ, verecundia, *fides, aliquando recipit quod oratio non præsumit.*

OMNIS INIQUITAS PECCATUM EST, ET VERS. 17.
EST PECCATUM AD MORTEM) Græca & Syrus addunt negationem, leguntque, *& est peccatum non ad mortem.* q. d. Omnis iniquitas est peccatum, sed non est peccatum ad mortem, quia per pœnitentiam, Deique gratiam medicabilis & sanabilis est. Unde Cajetan. audet asserere textum Latinum qui caret negatione, esse corruptum. Verùm constanter Latina expungunt negationem, tum quia sensus magis commodus & connexus est. Ponit enim & opponit duas species peccati: unam quæ est ad mortem, alteram quæ non est ad mortem, sed est communis & venialis iniquitas. Sensus ergo est, q. d. Omnis quidem iniquitas est peccatum, sed non omnis est ad mortem, quia peculiare peccatum est quod, uti dicitur, ita est quoque peccatum ad mortem. Pro iniquitate cuilibet cùm certa impetrandæ veniæ fiducia orandum est: pro peccato ad mortem non item, uti paulò antè dixi. vide dicta c. 3. 4.

Pro *iniquitas* græcè est ἀδικία, id est *injustitia*, quæ propriè justitiæ opponitur. Aristot. in Prædicam. Qualitatis: δικαιοσύνη, inquit, ἀδικία ἐναντίον, id est, *justitia injustitiæ contrarium est.* Sed sicut in Scriptura, quin & apud Aristot. & Ethicos justitia sæpè generatim sumitur pro qualibet virtute, sic & injustitia sive iniquitas capitur pro quolibet peccato, improbitate, scelere & maleficio. ita hic accipitur.

SCIMUS QUIA OMNIS QUI NATUS EST EX VERS. 18.
DEO, NON PECCAT; SED GENERATIO DEI CONSERVAT EUM) Legit interpres: γέννησις τοῦ θεοῦ τηρεῖ αὐτόν. Jam legunt γεννηθεὶς ἐκ τοῦ θεοῦ ἑαυτόν, id est, *genitus ex Deo servat seipsum*, scilicet virtute accepta à generatione divina. sic & Syrus.

ET MALIGNUS NON TANGIT EUM) Hic est tertius fructus fidei vivæ, sive regenerationis, qua quis per fidem & gratiam renatus est in Christo, scilicet præservatio à peccato saltem graviori & mortali, & consequen-

sequentet à vi & potestate maligni, putà diaboli. Hæc explicui cap. 3. v. 6. & 9. ubi idem, imò ampliùs dixit S. Johannes, scilicet, quòd talis non possit peccare, nimirum quantum est ex parte gratiæ per generationem divinam acceptæ, si eius inclinationem & ductum sequatur; sicut qui in tenebris sequitur lucernam, & lumen prævium, errare & impingere nequit. Audi Oecumen. Indicare voluit S. Johannes, *eum qui adoptatus à Deo in filium est, neque ad mortem, neque non ad mortem umquam esse peccaturum: quippe cùm semel inhabitanti in se per adoptionem Christo sese dederit, intactus, atque impollutus à peccato permansurus sit.* Et mox: *Hac nos gratia dignatur, ut, si nos donum eius nobis diligenter custodiamus ac conservemus, possimus etiam non peccare*, dum scilicet possumus, ac volumus in gratia Dei constanter perseverare. Vide S. August. de Corrept. & gratia cap. 12. S. Bernard. serm. 23. in Cantic. & serm. 1. de Septuag. ubi hæc adaptat prædestinatis & electis ad gloriam. Hos enim generatio Dei conservat à peccato, & licèt aliquando peccent, uti S. Petrus negando Christum, & David adulterando; tamen mox resurgunt, ut charitas non tam deperdi quàm obstupescere & soporari in ijs videatur. ita S. Bernardus.

Verùm S. Johannes generaliùs loquitur de quolibet fideli & justo. q. d. Fidelis adeò non peccat peccato ad mortem, de quo jam egi, ut omnino non peccet peccato mortali: sed *generatio*, id est, nativitas nova ex Deo, putà gratia *Dei*, per quam regeneratus est, factusque Dei filius, conservat eum. Est metonymia: generatio enim ponitur pro gratia regenerante. S. Gregor. libr. 5. in libr. 1. Regum, & S. Bernardus loco citato, pro *generatio Dei* legunt *generatio cælestis*. Per *generationem* S. Gregorius accipit cognitionem divinæ voluntatis, cum eiusdem dilectione; S. Bernard. prædestinationem divinam; Didimos voluntariam regenerationem, quæ fit per spontaneam conversionem & pœnitentiam. Meliùs alij accipiunt gratiam & charitatem, per hanc enim fit regeneratio & renovatio novi hominis, putà animæ fidelis & sanctæ, eiusque in sanctitate constantia.

Fortitudo charitatis.

Audi S. August. in psalm. 12. tractantem illud Cantic. 8. v. 6. *Fortis est ut mors dilectio. Magnificentiùs exprimi non potuit fortitudo charitatis: quis enim resistit morti? Resistitur ignibus, undis, ferro; resistitur potestatibus, resistitur regibus, venit una mors, quis ei resistit? Nihil est illa fortius, propterea viribus eius charitas comparata est: quia enim ipsa charitas occidit quod fuimus, ut simus quod non eramus, facit in nobis quamdam mortem dilectio. Ista morte mortuus erat qui dixerat: Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Ista morte mortui erant quibus dicebat: Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Eamdem mortis comparationem explicans S. Gregor. homil. 11. in Evang. *Rectè*, inquit, *per Salomonem dicitur: Fortis est ut mors dilectio; quia videlicet sicut mors corpus interimit, sic ab amore rerum temporalium æterna vita charitas velut insensibilem reddit.* Et mox allato B. Agnetis exemplo: *Nec enim*, inquit, *sancta hac cuius hodie natalitia celebramus, mori pro Domino potuisset in corpore, si prius à terrenis desideriis mortua non fuisset in mente. Erectus namque in virtutis culmine animus tormenta despexit, præmia calcavit, ante armatos reges & præsides invicta stetit, feriente robustior, indicante sublimior.*

ET MALIGNUS NON TANGIT EUM] Per *malignum* Didymus & Thomas Anglicus accipiunt mundum, qui totus in maligno positus est, ut dicitur v. 19. putà homines mundanos & impios. Meliùs alij passim accipiunt diabolum: hic per antonomasiam vocatur *ὁ πονηρὸς*, id est, *ille malignus & nequam*, hic *non tangit*, id est, non lædit *eum*, scilicet natum ex Deo; Syrus, *non appropinquat ei*. q. d. Deus non permittit diabolum appropinquare iusto, aut, si id permittit, non permittit ut eum lædat, trahendo eum ad consensum in peccatum: imò non permittit ut lædat eum in corpore, nisi ad eius bonum, virtutem & gloriam; uti permisit Jobum tangi & affligi à diabolo. vis enim illa quam ex cælesti illo ortu Sancti perceperunt, in iis perseverat, eosque ita confirmat ac munit, ut nullis dæmonis insidiis decipi, nullis lenocinijs illici, nullis minis & terroribus vinci queant. Hoc est quod ait Zachar. c. 2. 8. *Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Et Psaltes psalm. 104. 15. *Nolite tangere christos meos.* Et Paulus: *Fidelis Deus est, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione proventum*, 1. Cor. 10. 13. Vide Cassian. Collat. 7. c. 32. ubi ostendit Christum exarmasse & enervasse diabolum, ut vel vires non habeat ad tentandum fideles, vel modicas & imbecilles, ita ut facilè a fidelibus Christi gratia armatis vinci ac superari queat.

VERS. 19. *Mundus totus in maligno, id est, sub diabolo.*

SCIMUS QUONIAM EX DEO SUMUS, ET MUNDUS TOTUS IN MALIGNO POSITUS EST] Græcè *κεῖται*, id est *jacet, situs est*. Per *malignum*. Primò, valdè appositè & genuinè diabolum accipit Hugo, Glossa, Dionys. & alij, de diabolo enim vers. præcedenti dixit: *Et malignus non tangit eum*; & hunc opponit Deo. est epilogus epistolæ q. d. Dictorum meorum hæc sit conclusio & summa; impensè nobis gaudendum esse, quòd ex Deo renati in eo maneamus, vivamus & simus, in eoque agamus vitam puram, sanctam, & cælestem & divinam; cùm ex adverso mundus, id est, mundani in maligno positi sint, id est, sub misera, & tyrannica diaboli potestate ac dominatu oppressi jaceant, in eoque agant vitam impuram, sceleratam, tartaream & diabolicam. Per peccatum enim ex diabolo quasi renati, ipsi se manciparunt: unde eius impulsu & arbitrio quasi mancipio aguntur in omne nefas, omnemque miseriam, adeò ut ab eis quasi Deus in idolis coli & adorari velit. Porrò errant Manichæi, qui mundum in maligno positum esse censent, eò quòd à diabolo sit conditus, quasi ille eum condendo ipsi suam malitiam & malignitatem afflarit: unde docent omnes creaturas corporeas: utpote ab angelo malo creatas, esse malas.

Huc spectat illa nonnullorum congrua explicatio, *mundus totus in maligno*, id est, in idololatria & dæmonum cultu, *positus est*: talis enim erat ævo S. Johannis. Unde explicans subdit vers. ult. *Filioli custodite vos à simulacris*, ex idololatria enim sequuntur omnia vitia & peccata, ut ait Sapiens c. 14. 27. *Infandorum*, inquit, *idolorum cultura omnis mali causa est, & initium & finis.*

Secundò, in maligno, id est, in malignitate.

Secundo, *malignum* accipi potest pro malitia, pravitate, improbitate. Unde Salvianus lib. 4. de Providentia legit: *sæculum totum in malo positum est*. Alludit ad Genes. 6. 5. *Videns Deus quòd multa malitia hominum esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum*; græcè, *super maligna*; Hebr. *omne figmentum*, vel *imaginatio cogitationum cordis malum*. Totus ergo mundus positus est in maligno id est, in malitia, & concupiscentia, quæ sollicitat ad omne scelus. Quia enim mundus, id est, omnes homines mundi in Adamo peccante contraxerunt peccatum originale & concupiscentiam, hinc per eam aguntur ad omne malum. ita Oecumen. Beda, Lyran. & alij. Unde S. Ambrosius in Apolog. David cap. 2. *Mundus*, ait, *in maligno positus est, quia omnes homines sub peccato nascuntur quorum ipse ortus est in vitio.* Mundus ergo est oceanus scelerum, & diluvium vitiorum, iuxta illud Osee 4. v. 2. *Maledictum & mendacium & homicidium & furtum & adulterium inundaverunt: & sanguis sanguinem tetigit.*

Levinsculum est quod addit Lyran. & Thomas Anglicus: *Malignus*, inquiunt, dicitur quasi *malus ignis* concupiscentiæ, putà gulæ, luxuriæ, superbiæ: aut mundus est *in maligno*, id est, *in malo anno*, per quod proverbialiter significatur omne infortunium, omnis miseria, omne malum.

Experientia nos docet quàm mundus instar Sodomæ plenus sit cupiditate, superbia, fraude, luxuria, gula, avaritia, omnique malo. Audi S. Prosperum ad Obiect. Vincent. in 6. *Totus quidem mundus*, inquit, *in maligno positus est, & multorum hominum talis est malitia, qualis est dæmonum*, &c. *Sed hoc inter malos homines distat & dæmones, quòd hominibus etiam valdè malis superest si Deus misereatur, reconciliatio: dæmonibus autem nulla est in æternum servata conversio.* Tum subdit: *Sicut ergo prævaricatoribus angelis non Deus indidit illam, qua in veritate non stetit, voluntatem, ita nec hominibus hunc affectum, quo diabolum imitarentur, inseruit*, &c. Salvianus de Provident. *Meritò*, inquit, *totum sæculum esse in malo dicitur, ubi boni locum habere non possunt: siquidem ita totum iniquitatibus plenum est, ut aut mali sint, qui sunt in illo; aut qui boni sunt, malorum persecutione crucientur.*

Videtur S. Johan. alludere ad tria mundi mala quæ recen-

censuit c. 2. v. 16. scilicet concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, & superbiam vitæ: in his enim tota totius mundi malignitas consistit. Quocirca qui sapit fugiat è mundo, & mundanorum conversatione, in sanctorum aliquem cœtum se recipiat, sicut Lot è Sodomæ incendio fugiens salvavit se in monte. Audi S. Cyprianum libr. 1. epist. 11. *Ne diabolo*, inquit, *insidianti, & sævire cupienti ad nocendum detur occasio, quando & Apostolus dicit: Nolite locum dare diabolo. Liberanda est igitur vigilanter de periculosis locis navis, ne inter scopulos & saxa frangatur: eximenda est velociter de incendio sarcina, priusquam flammis supervenientibus concremetur. Nemo diu tutus est periculo proximus.* Atque idem de Singular. Cleric. *Adversa est confidentia, qua periculis vitam suam procerto commendat; & lubrica spes est, qua inter fomenta peccati salvari se posse sperat. Incerta est victoria, inter hostilia arma pugnare: & impossibilis liberatio est, flammis circumdari, & non ardere. Verendum est dormienti in ripa ne cadat. In hac parte expedit plus bene timere, quàm malè fidere: & utilius est, ut infirmum se bono cognoscat, quam fortis videri velit, & infirmus emergat. De qua re præsumptores obiurgat Apostolus, docens: Si quis se putat aliquid esse cùm nihil sit, seipsum implanat. Pro certo implanator proprius animam suam decipit, qui non cavendo contraria noxiis rebus semetipse immiscuit. Ille autem tutiùs sibi consulit, qui circa malos semper infidus, species quascumque noxias semper extimescit.* Hæc Cyprianus.

Visio S. Anselmi de mundi malitia.

Idipsum cælesti visione repræsentatum est S. Anselmo, ut habet eius vita: *Raptus enim in ecstasi vidit fluvium immanem atque præcipitem, in quem sordes omnes, quæ ubique terrarum essent, confluerent, ita ut nihil aquis illis turpius ac fœdius fieri posset, quæ etiam quidquid attingerent, raperent ac devolverent, viros, feminas, divites, inopes. Quod ille spectaculum miratus ac miseratus, cùm quæsisset quibus ij rebus alerentur, & quomodo viverent, responsum est ei, infelices illos eodem ipso cœno, quo trahebantur, potari & delectari. Quia etiam adiecta est mysterii huius interpretatio, torrentem illum esse ipsum mundum, in quo cæci mortales suis divitiis, honoribus & reliquis cupiditatibus involuuntur, cumque adeò miseri fiat, ut ne consistere quidem possint, ipsos tamen se beatos & fortunatos putare. Ductus est deinde in septum quoddam ampli & spatiosi claustri, cuius omnes parietes argento obducti purissimo mirum in modum nitebant. In medio pratum erat, & in eo herbulæ, non ut vulgares istæ, sed omnes argenteæ, eædemque tamen viventes, & molles, ita ut facilè cedentes insidenti; eoque surgente per se rursum subrigerentur, aer autem placidus & amœnus, denique omnia adeò iucunda & suavia, ut nihil amplius ad felicitatem optari posse videretur. Atque hoc indicatum est ei esse religiosorum statum: ut sine dubio eiusmodi imagine docere voluerit Deus, in mundo omnia esse fœda, incerta, mortifera, & semper in præceps ruentia: contrà verò in religione omnia pulchra, omnia iucunda, denique omnia ut argentum & candida & pretiosa.* Vide S. Ambros. lib. de Fuga sæculi, & S. Basilium in Regulis fusius explicatis cap. 6. & S. Bernardum serm. 3. de Circumcisione.

Tertiò, in maligno, id est in obscuro, lubrico, arduo:

Tertiò, noster Martinus de Roa libr. 2. Singular. cap. 2. sic explicat: *Mundus in maligno positus est*, hoc est, in obscuro, lubrico, præcipitique loco, angusto & arduo, ut conveniat cum illo Sapientis: *Cuncta res difficiles, præterit enim figura huius mundi.* Quid ni ergo in mundo sæpius labamur, & in lapides incurramus? Ita psalm. 36. *Noli*, ait, *æmulari in malignantibus; neque zelaveris facientes iniquitatem*, &c. *Spera in Domino, & fac bonitatem, & pasceris in divitiis eius.*

Quartò, in maligno, id est, in sterili & infæcundo.

Rursus mundus in maligno & malignitate positus est, hoc est, mundani habent cor malignum, id est, Primò, sterile velut solum exile & infrugiferum, quod ne cultu quidem maximo & curatione adhibita fœcunditatem accipit. Secundò, habent cor malignum, id est angustum, difficile, morosum, parcum, avarum, quod sese Deo minimè dat, nec ad recipiendam eius magnitudinem explicat, iuxta illud Baruch. 1. *Abivimus unusquisque in sensum cordis nostri maligni, operari diis alienis, facientes mala ante oculos Dei nostri.* Hæc enim omnia significat τὸ malignus; ita Servius in illud Virgilij 2. Georg.

Difficiles primùm terræ collesque maligni.

Maligni, inquit, id est *infæcundi*. Et Nonius: *Malignus*, inquit, *ager agricolis, illiberalis & minùs ferax, id est, cuius angustior est proventus.* Virgil. Æneid. 6. *Lucem malignam dixit pro tenui, parva & obscura. Nam malignum*, inquit Servius, *propriè est angustum*, ut Virgil. 11. Æneid.

—— Tenuis quò semita ducit,
Angustæque ferunt fauces, aditusque maligni;

id est angusti, obscuri & ardui. Martial. libr. 10. ad Avitum:

—— Tepet igne maligno
Hic focus, ingenti lumine lucet ibi.

Et Juvenalis satyr. 10. maligna appellavit Numina, id est avara, & quæ ab eis peterentur minimè concessura. Sic enim ait:

Magnaque numinibus vota exaudita malignis,

hoc est parcis, nec concessuris quæ petebantur. Livius: *Malignitas conferendi ex privato*, hoc est parcitas, &c. Quintil. libr. 11. cap. 12. *In laudandis discipulorum dictionibus nec malignus, nec effusus.* Sed Donatus optimè in Hecyr. actu 1. scena 12. *Malignus*, inquit, *est, qui difficultatem sui ostendit.* Sic Esdræ 4. cap. 3. dicitur: *Non abstulisti ab eis cor malignum* (id est sterile, saxosum, durum) *ut faceret in eis lex tua fructum.* Hæc Roa. Juxta quem hic erit sensus, q. d. Fidelis ex Deo natus habet cor sanctum, amplum, liberale, sincerum, candidum, divinum: at mundus, id est, mundani habent cor malignum, id est pravum, arctum, avarum, terrestre, fictum, tortum, diabolicum.

VERS. 20. ET SCIMUS QUONIAM FILIUS DEI VENIT (S. Ambrosius lib. 1. de Fide cap. 7. legit *apparuit*) ET DEDIT NOBIS SENSUM, UT COGNOSCAMUS VERUM DEUM, ET SIMUS IN VERO FILIO EJUS. HIC EST VERUS DEUS ET VITA ÆTERNA] Explicat id quod dixit nos esse ex Deo, ideoque vincere mundum & malignum, eiusque modum assignat, nimirum id factum esse & fieri per Christum. q. d. Deus idcirco misit Filium suum in mundum & carnem, ut per eius doctrinam divinam daret nobis sensum & cognitionem rerum cælestium, ut scilicet relictis idolis quasi falsis dijs, liberati a peccato, diabolo & mundo, cognoscamus verum Deum, eiusque Filio, putà Christo & Ecclesiæ, per fidem, spem & charitatem incorporemur, itaque ab eo vita gratiæ & gloriæ æternæ donemur. Ipse enim est verus Deus, ipsaque vera vita increata & æterna.

Porrò S. Hilarius libr. 6. de Trinit. hunc locum paraphrasticè quædam explicationis gratia interserendo, sic legit: *Quia scimus quòd Filius Dei venit, & incarnatus est propter nos, & passus est, & resurrexit à mortuis: assumpsit nos & dedit nobis intellectum optimum, ut intelligamus verum, & simus in vero Filio eius Jesu Christo. Hic est verus Deus, & vita æterna, & resurrectio* (aliàs *redemptio*) *nostra.*

Pro *sensum* græcè est διάνοιαν, quod Syrus vertit, *intelligentiam*, mentis illustrationem, cognitionem divinam; Vatabl. *mentem*; S. Hilarius, *intellectum optimum*, per quem ipse accipit Spiritum sanctum: hic enim est spiritus intelligentiæ, Sapient. 7. 22. quem S. Paulus 1. Corinth. 2. v. 12. vocat *spiritum à Deo, ut sciamus quæ à Deo donata sunt nobis*: Clemens Alexandr. accipit fidem. Didymus mentem Christi, ut alludat ad illud 1. Corinth. 2. 16. *Quis enim cognovit sensum Domini, qui instruat eum? Nos autem sensum Christi habemus.* Sensus ergo est, q. d. Exultate ò Christiani, Deoque immensas agite gratias, quia in gentilismo serviebatis idolis saxeis & æneis, eratisque quasi saxa inanima; at per Christum accepistis veram vitam, sensum & motum: in gentilismo serviebatis concupiscentiæ, & vivebatis quasi animalia muta & bruta: at per Christum accepistis διάνοιαν, id est *mentem* & rationem, ut vivatis vitam humanam & homine dignam: in gentilismo serviebatis diabolo, agebatisque vitam diabolicam in tenebris ignorantiæ & infidelitatis; at per Christum donati vita supernaturali, accepistis διάνοιαν, id est *cognitionem*, sensum & gustum rerum cælestium, & divinarum. Hoc est quod tot sæculis antè de Christo præcinuit Baruch. c. 3. 36. *Hic est Deus noster: hic adinvenit omnem viam disciplinæ, & tradidit illam Jacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.*

UT COGNOSCAMUS VERUM DEUM] Patrem S. Hilar. loco citato, S. Hieron. in cap. 65. Isaiæ, &

Leo

Leo serm. 1. de Jejunio decimi mensis, legunt: *ut cognoscamus verum*, scilicet Deum Patrem. *Verus* enim est epithetum Dei, qui est ipsa per essentiam veritas.

ET SIMUS IN VERO FILIO EJUS) Græca, Syrus & S. Athanas. orat. in id, *Deus, de Deo*, legunt *& simus in ipso vero, nempe in Filio ejus Jesu Christo*, quo significatur Filium esse ὁμοούσιον Patri, eò quòd ipse sit verus & veritas per essentiam, putà vera deitas, æquè ac est Deus Pater. ita Didymus. S. Hieron. loco citato, S. Athanas. Cyrill. Nazianz. & alii omnes scribentes contra Arrianos.

Porrò sumus in Filio per fidem & gratiam, quam ab eo sugimus; sicut ramus est in arbore, à qua succum & vitam sugit; juxta illud Christi: *Ego sum vitis, vos palmites; sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso nisi manserit in vite, sic nec vos nisi in me manseritis*, Johan. 15. v. 1. & 4.

Paucis hisce verbis S. Johannes compendium quasi totius epistolæ, symboli & fidei Christianæ complectitur, dooque præcipua ejus mysteria assignat, scilicet Filium ὁμοούσιον Patri, ejusque incarnationem: Unde Beda: *Quid*, ait, *apertius his verbis? quid dulcius? quid adversus omnes hæreses fortius potuit dici?* & S. Athanas. disput. contra Arrium ait, hanc esse demonstrationem scriptam (quam ab eo postulabat Arrius) pro divinitate Filii, & S. Cyrill. 32. Thesauri c. 13. *Nam si Deus verus est*, inquit, *substantialiter, non participativè hoc ipsum est, sicut creatura. Qui enim Deus verus est, natura Deus est.* Et S. Ambros. lib. 1. de Fide c. ult. *Si verus Deus*, inquit, *utique non creatus, nihil fallax habens atque fucatum, nihil confusum atque dissimile.* Et cap. 8. insinuat hinc pretium illud Symboli Nicæni: *Deus ex Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo verò, ex Patre natus, non factus, unius substantiæ cum Patre.* Et S. Hieron. loco citato: *Alioqui*, inquit, *si non est verus, eris idolo similis*; &, ut ait Victor Uticensis libr. 2. de Vvandalor. persecut. *Si alterius à Patre substantiæ est, aut verus Filius non est, aut, quod nefas est dicere, degener natus est.* Et S. Bernard. *Si Filius Dei, ergo Deus; quia filii regum reges sunt.*

De I cognitio est summum bonum huius vitæ.

Porrò cognitio Dei & Filii ejus non solùm speculativa, sed & practica, putà conjuncta cum eis amore & obsequio, est perfectissimum bonum, ait Clemens Alexandr. 6. Strom. & beatitudo huius vitæ, juxta illud Christi Johan. 17. *Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum.* Quæ verba explanans Cyrillus Alexandr. *Cognitio*, inquit, *est vitæ spiritalem nobis benedictionem adducens, per quam spiritus in cordibus nostris habitat in adoptionem filiorum Dei, & veram pietatem per Evangelicam vitam & incorruptibilitatē reformans. Cùm igitur origo & quasi pronuba dictorū omnium cognitio Dei veri esse inveniatur, rectè à Domino nostro Jesu Christo vita æterna est appellata, quasi mater & radix virtutis naturaque sua vitam æternam pariens. Sed considera diligenter quomodo solius Dei veri cognitio efficiatur; non enim absque cognitione Filij, quare nec absque cognitione Spiritus sancti. Hæc enim Dei unitas in Trinitate intelligitur, atque creditur secundum Scripturas.* Nihil autem potuit magnificentius dici, quàm quod de Dei cognitione scribit Gregorius Nasianz. orat. de Statu Episcop. *Regnum*, inquit, *cælorum nihil aliud esse existimo, quàm eius, quod purissimum & perfectissimum est, adeptionem: perfectissimum autem rerum omnium est Dei cognitio* Et S. Augustin. serm. 112. de Temp. *Cognitione Dei*, ait, *nihil melius est, quia nihil beatius est, & ipsa vera beatitudo est. Unde & Salvator ad Patrem ait: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te unum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum.* Et in eamdem sententiam Hieron. in c. 31. Jeremiæ: *Notitia unius Dei*, inquit, *omnium virtutum possessio est.* Et rursus: *Memoria Dei excludit omnia flagitia.*

Præclarè verò Lactant. libr. 1. Divin. institut. cap. 8. *Dei vim*, ait, *maiestatemque tantam esse dicit in Timæo Plato, ut eam neque mente concipere, neque verbis enarrare quisquam possit, ob nimiam & inæstimabilem potestatem.* Denique S. Bernardus serm. 57. in Cantic. *Quid si*, inquit, *ignorans Deum, poterit spes tua esse salutis cum Dei ignorantia? ne hoc quidem. Nec enim potes aut amare quod nescias, aut habere quem non amaveris. Noveris proinde te, ut Deum timeas; noveris ipsum, ut æquè ipsum diligas: in altero initiaris ad sapientiam, in altero & consummaris; quia initium sapientiæ timor Domini est, & plenitudo legis est charitas. Tam ergo utraque ignorantia cavenda est tibi, quàm sine timore & amore Dei salus esse non potest.*

A HIC EST VERUS DEUS) Erasmus more suo arrianizans, ac pleraque loca Scripturæ de divinitate Filii detorquens & pervertens, hunc pariter ita detorquet & pervertit. Hic, inquit, scilicet Deus verus, putà Pater, non Filius, est verus Deus. Sed sic esset hic battalogia. Quis enim nescit quòd Deus verus? Ergo pronomen *hic* non refert τὸ *Deus verus*, quod præcessit, sed refert verum Dei Filium. Hic enim uti verus est Dei Filius, ita consequenter necessariò est verus Deus. Unde Oecumen. τὸ οὗτος, id est *hic*, quod est demonstrativum, asserit positum pro relativo ὅς, id est, *qui*, ac referre Filium, qui proximè præcessit. Adde, S. Johannis ævo (uti & posterioribus sæculis) nemo dubitavit de divinitate Patris sed multi dubitarunt, imò negarunt divinitatem Filii. Hanc ergo, non illam, ubique astruere satagit S. Johannes, eaque de causa scripsit Evangelium. ita S. Athanas. S. Hieron. in Isaiæ 66. S. Augustin. libr. 2. & 3. contra Maximin. & passim alii, ex hoc loco quasi claro & certo probant deitatem Filii. Audi S. Athanas. in illud: *Omnia mihi tradita sunt à Patre: Lux est Pater, iubar radiusque Filius; &*

B *lux vera verusque Deus Pater, verus Deus Filius. ita enim à Iohanne scriptum est: Sumus in vero Iesu Christo. Hic est verus Deus, & vita æterna.* Sic & S. Cyrill. libr. 3. Dialog. de Trinitate, & S. Ambros. lib. 1. de Fide ad Gratian. c. 7.

ET VITA ÆTERNA] tum formalis sua, tum causalis nostra, uti dixi v. 2. Nota. In Deo ob summam simplicitatem & perfectionem nulla est concretio, nec compositio, ideoque nullum accidens: quare in Deo concreta omnia sunt abstracta. Deus ergo est ens & ipsum esse, Deus est vivens & vita, verus & veritas, bonus & bonitas, sapiens & sapientia, justus & justitia, potens & potentia. ita S. Bernardus contra Gilbertum Porretanum serm. 80. in Cant. & S. Thomas 1. q. 3. art. 3.

FILIOLI CUSTODITE VOS A SIMULACRIS, Vers. 21.
AMEN] hoc est *fiat*, ita omnino facite, & vos custodite. Ultimum hoc monet S. Johan. quia illo ævo hoc erat maximè periculosum, ideoque monitu maximè necessarium. Tunc enim totus mundus positus erat in maligno, putà in idololatria, adeoque Christiani ab ea recens conversi, inter parentes & amicos & Gentiles & idololatras assiduè versari debebant, ac cum eis prandere & convivari, ubi

C idolothyta, id est idolis immolata, quasi sacra comedenda proponebant, de quibus dixi 1. Corinth. 8. Ne ergo eorum exemplo & hortatu ad idola, quæ recens reliquerant, relaberentur, studiosè hoc ultimò monet S. Johannes, ut tenaciùs eorum menti & memoriæ id infigat, scilicet ut studiosè ab omni idolorum commercio, & ab idolothytorum esu abstineat. ita Didymus, Oecumen. Lyranus, Cajetanus. Perperam Beza & hæretici vertunt, *custodite vos ab imaginibus*. Imago enim est similitudo rei veræ: simulacrum verò sive idolum rei falsæ, putà falsi Numinis. ita enim Scriptura & Patres hæc nomina distinguunt. Esto Cicero lib. 1. de Finibus, imagines vocet idola; *imagines*, inquit, *quæ idola nominantur*. Unde εἴδωλον est diminutivum ob εἶδος, id est *forma*, q. d. Formula, forma imperfecta, diminuta, deficiens à ratione veræ formæ. ita Tertull. de Idololatr. ca. 3. & Isidorus 8. Etymolog cap. ult. Unde Plato in Theæteto. idola vocat mendacia & S. Hieron in ca 6. Osee ait, sic opponi simulacrum Deo, sicut veritas mendacio. Sic & S. August. in psal. 135. Clemens Alexand 6. Strom. Origen. homil. 8. in Exod. Theodor. q.

D 38. in Exodum. Quocirca Synodus VII. Oecumenica act. 5. & 7. anathema intentat iis, qui asserunt imagines Christi & Sanctorum esse idola.

Mysticè, simulacra phantasiæ hominum sunt prava dogmata, hæreses, phantasmata vana, avaritia, cupiditates honoris, pecuniæ, voluptatis: ab his fideles custodiant sese oportet. ita Beda, Hugo Dionys. & Cajetan. & alii.

Porrò ait Johannes: *Custodite vos*, non autem, Destruite simulacra, quia hoc fuisset concitare furorem Gentilium in omnes Christianos; unde monet S. Augustinus idola priùs destruenda in cordibus hominum, deinde in delubris & aris templorum. ita ipse epist. 154. & ep. 150. & serm. 6. de verbis Domini: ubi & addit, non esse censendos Martyres qui occiduntur eò quòd destruxerint idola (idem sancit Concilium Elibertinum canon. 60.) intellige temerè & imprudenter cum scandalo. Nam qui prudenter ex magnitudine animi, vel ex instinctu divino ad Gentilitium confusionem, & fidelium confirmationem,

id fe-

id fecerunt, Martyres habentur, uti S. Theodorus, S. Barbara, S. Christina, & alii plures. Gentiles enim

In idolis colitur dæmon, cur.

qui doctiores & sapientiores erant, idola venerantes, hac in speciem apparente ratione se excusabant, quòd dicerent se in idolis non saxa aut metalla, sed deos colere: hos enim in idolis quasi in delubris aut corporibus suis habitare, sicut anima habitat in corpore. Unde S. August. conc. 2. in psalm. 113. de idolis ait: *Sine vivo aliquo habitatore esse non putant*. Et Olympius Sophista apud Sozomenum lib. 7. Histor. cap. 15. *Simulacra*, ait, *erant ex materia corruptioni obnoxia, ideo comminui potuerunt; quæ verò in eis erant cælestes potestates, in cælum evolarunt*. Sed errabant Primò, quòd idola censebant esse aliquid Dei, aliquid Numinis habere. Deumque iis esse alligatum, atque iis ad vivum repræsentari. Secundò, quòd in iis plures variosque deos colerent. Tertiò, quòd dij eorum erant dæmones: hi enim dabant responsa per idola. *Custodite ergo vos à simulacris*, ut ea non sculpatis, pingatis, possatis: non eis caput aperiatis, genu flectatis, aut honorem ollum exhibeatis: non per ea iuretis: non eis immolans comedatis: nullum eis officium vel obsequium præstetis: non eis hostias, thus, vinum, aut munera deferatis: non sitis eorum ædiles, curatores, tutores: non eorum laudes canatis, nec ea versu aut prosa celebretis. Magna ergo ubique custodia & circumspectione ab iis se custodire, sibique cavere debebant fideles, ne inter tot idololatrarum ritus & cæremonias, aliquo modo eis consentire & cooperari, itaque inquinari viderentur. Denique S. Johannes hisce verbis perstringit & redarguit hæresin Elxai, qui sub finem vitæ S. Johannis exortus, uti ostendi vers. 7. & 8. inter alia docebat, *non esse peccatum, etiamsi simulacra ipsos adorare contingat persecutionis tempore instante, si solùm in conscientia non adorent, & si quid etiam confiteantur ore, non autem in corde. Atque huius rei testem adducere fraudulentus ille impostor non erubescit, Phinees sacerdotem quemdam de genere Levi & Aaron, & prisci Phinees, qui in Babylone tempore captivitatis adoravit Dianam, & in Susis effugerit perniciem mortis coram Dario rege. Quare omnia ipsius falsa sunt & vana*, ait Epiphanius hæresi 19. Additque id hebraicè significari nomine *Elxai*: Elxai enim notat hypocrisin & hypocritam. *Imaginantur*, inquit, *hunc* (Elxai) *vocari virtutem obvelatam, propterea quòd El appelletur virtus, Xai verò obvelatum & occultum*, quòd sua dogmata perfidè obvelaret & occultaret, iuxta illud Priscillianistarum eos sequacis: *Iura, periura, secretum prodere noli*, teste S. Aug. hæresi 70.

Claudat ultima S. Johannis verba & vota similis cycnæa vox, vita & mors Illustrissimi & pientissimi Alexandri Cardin. Ursini, qui hisce diebus, quibus hæc cudontur, mundo maligno erutus diem vitæ præsentis clausit extremum, ut primum inchoet æviternæ, Christoque suo fruatur in vita beata & æterna: quem prematurè sibi ereptum lugent Romani, & ego imprimis. Ille enim huius scriptionis meæ (æquè ac omnium bonorum operum) erat incentor & promotor, adeoque sæpiùs ad Collegium ventitans sevocabat me, ac de ea rebusque piis & litterariis per horas mecum & cum nostris piè, æquè ac eruditè colloquebatur; ut iure paucis his eidem ultima iusta exolvere, & lugenti calamo parentare debeam, simulque tam illustre virtutis exemplum transalpinis gentibus & futuris sæculis celebrandum imitandumque transmittere; ut discant mortales, licet Principes, ex hoc humanæ mortalitatis proscenio, mortem opes omnes & purpuras funestare, nihilque in rebus humanis esse solidum & stabile, nisi mores honestos & sanctos, qui in omne ævum perennant. Familia erat nobilissimus. Ursina enim est è familiis Romæ primis & principibus: quæ in alias etiam regiones propagata, in illis principatum tenuit: Regum præcipuis affinitate juncta, tribus Summis Pontificibus, Purpuratorum plurimis, & strenuissimis bellorum ducibus illustrata. At longè nobilior fuit sapientia & virtute, adeoque non tam familia ipsum, quàm ipse familiam decoravit & illustravit. S. Johannem candido, hilari & pudico vultu, gestibus, actibus, moribus referebat. Innocentiæ, castitatis, modestiæ, humilitatis, pudicitiæ, charitatis, patientiæ, mortificationis, pœnitentiæ, contemptus sui & mundi, Integritatis, magnanimitatis, beneficentiæ, zeli, Cardinalibus, Prælatis, Principibus æquè ac Christianis omnibus, vivum erat exemplar & speculum Christo Jesu, eiusque passioni &

A & cruci, æquè ac Deiparæ Virgini inprimis addictus ac devotus, quasi utriusque Beniamin. Florenti erat ætate, sanguineus, succulentus, torosus, elegans, affabilis, eloquens, eruditus, ac simul candidissimi moris & pectoris, sine ullo oris cordisque dissidio, maturus, gravis, integer, constans: Johannem, hoc est filium Charitum & gratiarum, dixisses. Magnis Ecclesiæ gubernaculis magnanimè perfunctus, ad majora natus, nisi Deus eum ad maxima transtulisset. Consummatus in brevi explevit tempora multa: placita enim Deo erat anima illius. Junior efflagitarat ingressum in Societ. Jesu: idque ardenter & instanter. Verùm repulsam passus, quòd dictitarent eum ob certas dotes in sæculo plus Ecclesiæ profuturum, acquievit, sed ita, ut inter aulicos & Principes vitam ageret Religiosam, adeoque mores eius intuens, Religiosum censuisse simul & Principem. In jejunijs, disciplinis, cilicijs, etiam Cardinalis creatus, erat assiduus, imò nimis. Congregationi Sodalium in Collegio Romano erectæ ascribi voluit, adeoque ad eam frequens, etiam tempore disciplinæ ventitabat, ac publicè in turba plebejorum cum illis acriter se diverberabat, idque non

B raro ad sanguinem; quod perpetim faciebat in pervigiliis B. Virginis, ut ei se suamque vitam suo sanguine offerret & consecraret. Hospitalia visebat, ægris serviebat, eisque cum eleemosyna manu sua cibum porrigebat, quin & pedes abluebat. Quocirca tam illustri tantarum virtutum exemplo, nonnullos hæreticorum compunctos hæresin ejurasse, seseque S. Ecclesiæ Romanæ reconciliasse constat. Atque interim gravitatem Principe & Cardinale dignam præseferebat, inter potentes magnificus, inter egenos munificus; in consiliis cautus & providus, in factis acer & efficax. Zelo non tantùm Prælatos, sed & Religiosos superabat. Bracchiani, quod oppidum est Romæ vicinum, sedesque Ducum Ursinorum, Sodalitatem è civibus sibi subditis aulicisque erexerat, instar eius quæ visitur in Collegio Romano, in qua ipse Præfectum, concionatorem, disciplinæ choragum, ceterorumque pietatis officiorum antesignanum agebat. Ad pectus nudum Christi è cruce pendentis effigiem gestabat æneam, claviculis in ea exstantibus carnemque pungentibus, qui proinde non rarò illi sanguinem eliciebant, ac indusium

C cruentabant, solebatque per vices manu admota pectori (ut sæpiùs vidi) crucem arctius illi apprimere, ut Christum crucifixum penitiùs illi majori amore æquè ac dolore imprimeret. Edidit Officium Passionis & crucis, indicium tam elegantis ingenij, quàm ardentis in eam pietatis & devotionis. Opus iustum (de quo subinde mecum egit) de Regno, omni eruditione refertum Juris divini & humani adornaverat, cuius vestigium per singulas partes & capita distributum reliquit, ex sacra primorum quatuor Regum historia singulis capitibus disserendi argumentum præfigens. Bracchiani in colle quodam quasi in eremo secessum, Passionis Christi mysteriis insignitum (similem illi, quem B. Carolus Borromæus non longè à Mediolano crebrò adibat) adornabat, ut per vices eò se reciperet, totusque Christo & sibi vacaret. Hæc & majora meditantem mors immatura, at non improvisa corripuit. Festo Assumptionis B. Virginis (quod hoc anno in sabbatum incidit) ægrotare cœpit, in Octava eius finivit, & vivere desiit. In pervigilio festi præter ordinaria devotionis exercitia obita, exhortationem in Congregatione ad suos habuerat solito ardentiorem, ac deinde

D de more cum suis, imo præ suis acriter se diverberarat. Solebat enim, ut dixi, eo die sanguinem elicere, quem B. Virgini daret & dedicaret. Quare licet causa morbi dio fuerit collecta, quia substantiam membrorum bilis occupaverat, cùm tamen candido vultu & pacatissimis moribus tecta non appareret; ex hisce tamen laboribus & ardoribus, aliqua occasio morbidæ materiæ vehementiùs accendendæ præberi potuit, ut eiusque paraverat, febrim adduceret; quæ leniri ad tēpus medicamētis potuit, vinci nō potuit, quin septima die ipsū mortalibus subduceret. Solebat quotidie conscientiā Confessione sacramentali expiare, ac deinde sacrificium Missæ religiosè celebrare, eaque de causa semper confessarium ad manum habebat. Sed ut morbum sensit, ilicò confessarium (quem Romæ è Societate nostra animæ suæ directorem delegerat) è Collegio Romano ad se evocavit, ac unà Præfectum Congregationis; quibus advolantibus: Ille inquit,

me deducet in Purgatorium, hic è Purgatorio ad paradisum, per suorum utique ferventium Sodalium preces, vota ac voluntarias pœnas. Confessione peracta sacram Synaxin suscepit prostratus in terram, illis reverentiæ & pietatis indiciis, quæ omnes intimo devotionis affectu perstringerent ac compungerent. Ingravescente morbo piè cum confessario de morte collocutus, Deo vitam totumque se resignavit, dicens cum Apostolo: *Sive ei vivimus, Domino vivimus: sive morimur, Domino morimur: sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus*. Addidit tamen, si sibi daretur optio mortis & vitæ, se mortem prælecturum. Causam rogatus, dedit, Ut citiùs, inquit, fruar Deo. *Mihi enim vivere Christus est & mori lucrum*. Veni ergo Domine Jesu, veni dilecte mi. Mox jussit sibi recitari psalmum: *Quàm dilecta tabernacula tua Domine virtutum! concupiscit & deficit anima mea in atria Domini*. Declinans in mortem fratrem primogenitum, Ducem Bracchiani, sevocavit, ac remotis omnibus, Accipe, inqnit, mi frater ultima verba fratris tui, migrantis & peregrinantis ad alteram vitam. Cætera à remotis audiri non potuere; verùm ea non inflantia, sed inflammantia fuisse, Ducis deinde acta gestaque monstrarunt. Præ ingenti febris æstu in phrenesim incidit, & tamen ad verba pia apposité magnoque animi sensu respondebat: quin & sibi modico tempore redditus, ad ultimum agonem se obarmans, Extremæ Unctionis Sacramentum, pie ad singulas orationes respondendo, suscepit. In hoc oberrantis mentis delirio, nullum ei verbum indecens vel incoocinnum excidit; sed ex pristino pietatis habitu omnia spirantia zelum propagandæ fidei, pacis & charitatis. Summus Pontifex pro suo in eum affectu & munificentia, suam ei benedictionem per internuntium impertivit, pluraque alia ultrò & liberaliter indulsit. Agonem luctamque moriens nullam ostendit, sed perinde ac si senectute confectus foret, resolutis viribus placidè piéque animam Creatori & Redemptori suo resignavit, collacrymantibus præ devotione omnibus qui aderant. Vita functus est annos natus circiter 33. quæ fuit ætas Christi Domini. Post mortem apertum à medicis corpus, ritè compositum apparuit, sed cor omni humore (utpote quem fervidis pietatis actibus exhauserat, vel exsudarat) vacuum, ac flava bilis per totum corpus dispersa; quod malum incurabile, mortem ei attulit. Cor Romam delatum, conditum est in sepulchro Cardinalis Bellarmini, utpote quem ille in vita ut patrem, & ducem vitæ Christianæ & sanctæ, coluit pariter & dilexit: nam cum eo & per eum Exercitiis spiritualibus S. Ignatij fundatoris

A Societ. Jesu fuerat excultus; atque in eum quasi rarum sapientiæ pietatis & virtutis exemplar, jugiter oculos mentemque intendebat. Hæc pauca è multis non tam tuo, quam posterorum commodo scripsi Cardin. Illustrissime. Tu enim humana despicis elogia, honoratus divinis. Defunctus mundo, vivis cælo; sæculo mortuus, frueris Christo, quem à puero per omnem vitam tota mente dilexisti. Bonum certamen certasti, cursum consummasti, fidem servasti; nunc à justo Judice coronam justitiæ tibi repositam percipis. Opera enim tua sequuntur te. Vixisti, non tempori, sed æternitati. Idcirco per montes æternitatis sequeris Agnum. Nunc saturaris, quia jejunans esurivisti, & lætus decantas: *Sicut audivimus, ita & vidimus in civitate Domini virtutum*. O beata rerum commutatio! luxisti & flevisti, ut semper rideres: caducas & umbratiles huius vitæ pompas, opes, dignitates sprevisti: iisque licèt circumfluens, cor tamen nunquam addixisti, ut potireris cælestibus, veris & perpetuis. Carnem afflixisti, ut incontami-

B natam Christo sisteres. Vestitus es cilicio, ut albis vestimentis ornareris, & jubilares: *Conscidisti saccum meum, & circumdedisti me lætitia*. Delicias sprevisti, ut in æternum pane angelorum vescereris, & diceres: *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus*. Primos sanctosque Ecclesiæ Rom. Cardinales, pro Christo sanguine suo purpuratos, S. Laurentium, Cyriacum, Largum, Smaragdum, &c. æmulatus es, eorumque pietatem, fervorem, patientiam, constantiam, zelum moribus expressisti; ac in sanguine Agni lavisti & rubricasti, imò dealbasti stolam carnis tuæ: idcirco nunc coronaris & accipis palmam, stolaque gloriæ amiciris, & in cælesti illorum senatu purpuratus consides. Vivet tui nominis decus, vivet tuæ virtutis gloria, quamdiu sæculorum omnium vivet ÆTERNITAS. Ex alto aspice nos in valle hac lacrymarum, imò in mari hoc turbinibus procelloso, cum tot internecinis piratis, æquè

C ac fluctibus colluctantes, ut Christo duce per stellam maris quasi cynosuram, B. Virginem inquam Deiparam, salvis animæ mercibus incolumes enavigemus, & secundis gratiæ aspirantis ventis ad portum salutis appellamus. Impetra nobis ut scribendo, laborando, patiendo, semper mortificationem Jesu in corpore nostro tecum circumferamus; ut & vita Jesu manifestetur in corporibus nostris, ut in cælis Doctorum & Martyrum laurea donemur, & laureati Deo & Agno perenne melos canamus: *Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor, virtus & fortitudo Deo nostro in sæcula sæculorum: quia redemisti nos in sanguine tuo, & fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes, & regnabimus super terram. Amen.*

COM-

COMMENTARIUS IN TERTIAM S. JOHANNIS EPISTOLAM.

PROOEMIVM.



DUBITARUNT olim nonnulli de auctoritate harum duarum sequentium epistolarum, censueruntque eas esse Johannis non Apostoli, sed presbyteri, eò quòd initio vocet se seniorem, græcè πρεσβύτερον. ita refert Euseb. libr. 3. Histor. cap. ultim. & S. Hieron. de Scriptor. Eccles. in Johanne, atque ita censet Erasmus, & dubitat Cajetanus. Verùm nunc de fide est utramque esse canonicam Scripturam, scriptam à S. Johanne Apostolo. Id patet Primò, ex definitione Concil. Trident. sess. 4. & Carthag. III. cap. 47. & Laodiceni cap. 59. & can. 84. Apostolorum, S. Athanas. epist. 39. recensente novæ Script. libros. Nazianz. in carmine de libris S. Script.

Esse Canonicã Scriptur. S. Iohannis. *Probatur. Primò.*

Secundò, ex Patribus, scilicet Irenæo lib. 3. cap. 13. S. August. libr. 2. de Doctr. Christ. cap. 8. Damasc. lib. 4. de Orthod. fide cap. 18. Didymo, Clement. Alexandr. Oecumen. Beda, & aliis hic. Idem censet Beza & hæretici moderni. Audi S. Hieron. epist. ad Paulinum: *Jacobus, Petrus, Johannes & Judas Apostoli septem epistolas ediderunt tam mysticas, quàm succinctas & breves, pariter longas; breves in verbis, longas in sententiis, ut rarus sit, qui non earum lectione caecutiat.* Alibi verò in epist. ad Evagr. quæ est 85. *Clangit*, inquit, *tuba filius tonitrui, quem Jesus amavit plurimum, qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit: presbyter Electæ dominæ & filii eius, quos diligo in veritate.* Hinc duarum harum epistolarum sententias quasi S. Scripturæ citant Tertull. de Præscript. cap. 33. S. Chrysost. homil. 19. in Matth. S. Cyrill. libr. 8. de Adoratione in spiritu & verit. S. Ambros. in psalm. 36. S. Gregor. 31. Moral. cap. 7. S. Ephrem in interrog. & respons. Ruffinus, Idacius, Cassiodorus, & alii, quos citat Jodoc. Coccius in Thesauro Catholico libr. 6. articul. 26. Syriacam versionem harum duarum epistol. ac Sanct. Judæ, quæ desideratur in Bibliis Complut. edidit noster Serarius in Commentar. earumdem.

Secundò.

Tertiò, styli & rerum similitudo arguit has duas epistolas eiusdem esse Auctoris cuius est prima, putà S. Johannis Apostoli. Audi Baronium anno Christi 99. cap. 9. *Certè*, inquit, *si quando ex facierum similitudi-*

Tertiò:

A *ne filios eodem parente genitos licuit iudicare; tres illas epistolas verbis, sententiis, stylo, charactere, unam eamdemque præ se ferentes imaginem, ab uno eodemque auctore esse conscriptas quivis facile poterit intelligere. In primis enim quod ad verba atque sententias spectat, in multis id contigit demonstrare; ut cùm ait in prima: Non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus, in secunda item: Non tamquam mandatum novum scribens vobis, sed quod habuimus ab initio. Rursum in prima: Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet; qui confitetur Filium, & Patrem habet. Et in secunda eamdem planè his verbis sententiam reddit: Qui recedit & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet: qui permanet in doctrina Christi, hic & Patrem & Filium habet. Quod item in prima: Omnis qui ex Deo natus est peccatum non facit, in*
B *tertia habet eamdem his verbis: Qui bene facit ex Deo est: & qui ex Deo natus est peccatum non facit. Et quod in prima habet: Ut diligamus opere & veritate. idem in secunda & tertia de diligendo in veritate frequenter inculcat. Dum item in prima hæc habet: Multi pseudoprophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei: Omnis spiritus qui confitetur Christum in carne venisse, ex Deo est: & omnis qui solvit Jesum ex Deo non est, & hic Antichristus est. In secunda iisdem penè verbis eamdem reddens sententiam, ait: Multi seductores exierunt in mundum, qui non confitetur Jesum venisse in carne, hic est seductor & Antichristus. Rursum in prima: Hæc est charitas ut mandata eius custodiamus; & in secunda: Hæc est charitas ut ambulemus secundum mandata eius. At quæ frequens in tribus illis epistolis facta est charitatis, dilectionis,*
C *veritatis inculcatio, planè declarat in duabus illis epistolis eamdem quæ in prima genuinam educere atque perspicuè conspici Johannis imaginem.*

Ad obiectionem respondeo, S. Johannem inscribere se *presbyterum*, id est seniorem, tum quia illo ævo presbyter & Episcopus pro eodem usurpabantur, uti ostendi 1. Timoth. 4. 14. idemque docet S. Hieron. epist. 85. ad Evagrium; tum quia S. Johannes jam decrepitus & apostolatus dignitate & ætatis plenitudine, omnium Christianorum erat senior. Ultimus enim Apostolorum vixit usque ad imperium Trajani, mortuus circiter anno ab incarnatione Christi 101. qui fuit à passione Christi 68. ita S. Hieronymus loco citato, & Baronius.

SYNOPSIS CAPITIS.

Argumentum epistolæ est: laudat Electam, eiusque familiam à fide & charitate: hortatur ut in ea permaneat, ideoque caveat hæreses & hæreticos tum subnascentes quasi Antichristos, adeo ut nec Ave eis dicat. Serarius censet epistolam hanc à Iohanne scriptam esse Ephesi, indeque missam: Ephesi enim utpote metropoli Asiæ, S. Iohannes ab exilio rediens, jam senio penè confectus, residere solebat.

1. SEnior Electæ dominæ, & natis eius, quos ego diligo in veritate, & non ego solus, sed
& omnes, qui cognoverunt veritatem, 2. propter veritatem, quæ permanet in nobis, &
nobiscum erit in æternum. 3. Sit vobiscum gratia, misericordia, pax à Deo Patre, & à
Christo Jesu filio Patris in veritate & charitate. 4. Gavisus sum valdè, quoniam inveni
de filiis tuis ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus à Patre. 5. Et nunc ro-
go te domina, non tamquam mandatum novum scribens tibi, sed quod habuimus ab initio, ut dili-
gamus alterutrum. 6. Et hæc est charitas, ut ambulemus secundùm mandata eius. Hoc est enim
mandatum, ut, quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis; 7. quoniam multi seductores
exierunt in mundum, qui non confitentur Jesum Christum uenisse in carnem; hic est seductor, &
Antichristus. Videte uosmetipsos, ne perdatis, quæ operati estis; sed ut mercedem plenam acci-
piatis. 9. Omnis, qui recedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet; qui perma-
net in doctrina, hic & Patrem & Filium habet. 10. Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non
affert, nolite recipere eum in domum, nec AVE ei dixeritis. 11. Qui enim dicit illi AVE, com-
municat operibus eius malignis. 12. Plura habens uobis scribere, nolui per chartam, & atramentum;
spero enim me futurum apud uos, & os ad os loqui; ut gaudium uestrum plenum sit. 13. Salutant te
filij sororis tuæ Electæ.

VERS. 1. SENIOR] πρεσβύτερος, id est *presbyter & senex*, hoc est, omnium senior. ponitur enim positivus pro comparativo & superlativo; quia S. Johannes omnibus Apostolis solus superstes, omnes Episcopos superabat ætate, æquè ac dignitate. *Senior* ergo, *cui scilicet cycnea suppeteret quædam*

Senior quis. *gratia senectutis*, ait S. Ambrosius in psalm. 36. 25. Hinc *senior* idem est quod dominus, putà Prælatus, Episcopus, Apostolus. A *Senior* enim deducitur Italum *Signore*, Hispanum *Senor*, Gallum *Seigneur*. nam quòd ea à Græco κύριος derivet Joachim. Perionius tract. de Linguæ Gallicæ cum Græc cognatione, longiùs petitum & contortum videtur. Unde Oecum. *Iohannes*, inquit, *Episcopum se ipsi nomine presbyteri declarat*.

Electa quæ. ELECTA] Noster Serarius secutus Oecumenium octo coniecturis probare contendit, per Electam non significari certam personam & matronam, sed Ecclesiam

Resp. aliqui esse Ecclesiã aliquam. aliquam Asiæ. Ecclesia enim electa est Dei sponsa, juxta illud Cant. 6. 9. *Pulchra ut luna, electa ut sol*; & S. Petrus epist. 1. c. 5. v. 13. Ecclesiam in Babylone vocat *coelectam*. Censet autem Serarius hanc Ecclesiam fuisse unam ex septem Asiæ, quas S. Johannes instituerat, quasque monet & docet Apoc. cap. 1. & 2. aut certè fuisse Ecclesiam Corinthiam, eò quòd in ea degeret Caius hospes S. Pauli, ut colligitur Roman. 16. 23. 1. Cor. 1. 14. Videtur enim hæc secunda epistola missa cum tertia, ac ad illam Ecclesiam in qua erat Caius cui inscribit tertiam. Porrò hæc Ecclesia vocatur κυρία, id est *domina*, vel ob loci nobilitatem, vel ob virtutis præstantiam; vel dicitur κυρία, id est *legitima*, legitima, legitimo modo congregata, quæ Actor. 19. 39. vocatur ἔννομος: hoc enim significat quoque κυρία, teste Laertio in Zenone.

Verùm, ut alia omittam, huic sententiæ obsistit quod scribit S. Johannes epist. 3. ad Caium 9. *Scripsissem forsitan Ecclesiæ, sed is qui amat primatum gerere in eis Diotrephes, non recipit nos*. quo significat se ad Ecclesiam in qua erat Caius, nullam scripsisse epistolam. Rursum insolens est litteras ad Ecclesiam aliquam inscribere *Electæ dominæ*, præsertim cùm multæ, imò omnes, Ecclesiæ sint electæ. litteræ enim certis personis, vel Ecclesijs inscribendæ sunt, ne in incertum vagentur, vel ad alienos ad quos non pertinent perferantur: quare inscriptio distincta & clara sit oportet. Quocirca alij passim censent hæc scribi particulari matronæ; hoc enim significat τὸ *Electa dominæ*. Sed cur vocat eam *electam*? Multi censent τὸ

Verius est fuisse matronam. *Electa* esse nomen appellativum, non proprium, idque vario sensu. Primò, aliqui *Electa*, inquiunt, id est, fideli & Christianæ, Christiani enim a Deo ex gentilismo

A vocati & selecti ad fidem, gratiam & gloriam, vocabantur Electi, iuxta illud Christi: *Ego elegi vos de mundo*, Johan. 15. 19. & illud Pauli: *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius in charitate*; Ephes. 1. 4. &: *Scientes fratres dilecti à Deo electionem vestram*, 1. Thessal. 1. 4. Sic S. Petrus 1. epist. c. 1. 1. scribit *electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, &c.* & cap. 2. 9. *Vos autem genus electum regale sacerdotium, gens sancta*. Sic Christus vocatur *Dei electus*, Lucæ 23. 35. Isaiæ 42. v. 1.

Secundò, alii censent hoc esse epithetum virtutis. q. d. *Electæ*, id est, eximiæ, insigni sapientia & virtute præditæ. Sic Eccles. 5. 16. de sapientia dicitur: *Cum electis feminis graditur*.

Tertiò, alii censent S. Johannem habuisse revelatio-
B nem de hac matrona, quòd à Deo posita esset in numero prædestinatorum & electorum, hocque significare nomine *Electæ*. Sed quis credat S. Johannem, si revelationem hanc habuit, illam non solùm ei, sed & toti mundo patefacere voluisse?

Verùm alij meliùs censent τὸ *Electa* esse nomen proprium, vel certè appropriatum. Epistolæ enim solent inscribi personis certis, nominando eas proprio nomine, ne vagæ sint, vel ad alienos perferantur. Hinc & τὸ ἐκλεκτῇ, id est, *Electa*, nullum habet articulum, quasi nomen proprium. Si enim esset appellativum, dicendum fuisset cum articulo τῇ ἐκλεκτῇ, ut dicit v. ult.

Hinc rursum τὸ *Electa* passim maiuscula littera scribitur, quasi proprium, sicut enim multi fideles nomina appellativa sibi imponendo fecerunt propria, ut vocentur Iustus, Iusta, Fortunatus, Felix, Christianus, Christiana, Christina, Pretiosus, Exuperius, Exuperantia, &c. ita & hæc vocata fuit *Electa*, etsi *electus* esset cognomen com-
C mune omnibus Christianis. Dixi esse hoc nomen vel proprium, vel appropriatum; quia fieri potuit ut fideles hoc nomen ob eximiam virtutem & probitatem ei appropiarint, præsertim quia filias instruebat in cultu virginitatis, & familiam habebat religiosam, uti mox ostendam; sicut Manichæi viros eminentes in sua secta, vocabant Electos, teste S. August. de Hæresibus hæresi 46. Sic ergo *Electa* idem est quod eximiæ, & nobilitate & virtute præstanti, ut respondeat Hebræo בחירה *bechira*, id est, *electa*, *eximia*. Sic Paulus vocat se segregatum, & selectum ad apostolatum, Rom. 1. 1. Galat. 1. 15. & Rom. 16. 13. Rursum vocat, *electum in Domino*.

Rursum fieri potuit, ut hæc matrona ob nobilitatem, potentiam, charitatem & virtutem electa fuerit in præsidem & præfectam ceterarum mulierum Christianarum,

præ-

præsertim pauperum, ut eas in fide & christianismo instrueret, utque earum necessitati eleemosynas procurando subveniret. Addit Lyranus eam ministros Ecclesiæ sustentasse. Erat ergo quasi mater & refugium fidelium, uti Romæ fuerunt S. Praxedes & soror eius S. Potentiana in persecutione Antonini Imper. Sicut enim Apostoli ad hoc munus elegerunt Stephanum & ceteros sex diaconos, Actor. 6. 5. ita pro feminis postmodum Episcopi ad hoc elegerunt Diaconissas; & sicut Diaconi præfecti eleemosynis vocabantur *Electi*; ita Diaconissæ vocabantur *Electa*, scilicet ad gradum & munus diaconiæ, sic enim Episcopi suffragiis creati vocantur Electi antequam consecrentur. Favet Primò, quia si τὸ *Electa* esset nomen merè proprium, potiùs dicendum fuisset, *Senior dominæ Electa, Senior Electa domina*.

Favet Secundò, quòd Interpres eam non vocet *Eclectam*, uti vocatur græcè, sed latinè *Electam*: interpretatur enim nomen Græcum quasi appellativum, sed appropriatum ratione dignitatis & officij. Rursum favet Lucius Dexter in Chronico, qui hanc matronam proprio nomine vocatam ait Drusiam. Sic enim ait: *Anno Christi 100. Flavia Domitilla patitur. S. Dionysius scribit libram de divinis nominibus. Anno Christi 105. S. Iohannes scripserat ad Drusiam feminā Electam secundam epistolam, qua velut Ecclesia illius civitatis parens, mira largitione & charitate tunc florebat*. Sic & Espencæus ait hanc Electam vocatam fuisse Drusianam, eamque fuisse hospitam S. Johannis. Denique Clemens Alexand. hic, & ex eo Glossa & Thomas Anglicus: *Secunda Iohannis epistola*, ait, *quæ ad virgines simplicissimè scripta est, scripta verò est ad quamdam Babylonicam Electam dominam*, sicut prima scripta est ad Parthos: Parthi enim comprehendunt Babylonios. Sic Josue vocatur Electus Num 11. v. 28. & Moses psal. 105. v. 23. & Saul 2. Reg. 9. 2 & David 3. Reg. 8. 16. Magis congruè femina aliqua singularis virtutis vocatur Electa æquè ac vocatur Margarita.

DOMINÆ) Hinc patet hanc Electam fuisse nobilem, primariam & potentem matronam, ad quam proindè, licèt feminam, præter morem scribit S. Johannes, ut eam, & per eam ceteros in fide confirmet, ne ab Ebione, Cherinto & Gnosticis seducatur. Videntur enim hi hæretici se in dominæ huius domum & animum insinuasse, ut eam & per eam ceteros sua hæresi inficerent: sicut reliquos hæreticos suas hæreses per feminas propagasse, docet S. Hieron. epist. ad Ctesiphontem. Hoc insinuat S. Johannes v. 10. ubi severè jubet, ne Ave eis dicat, nec in domum recipiat.

Alludit ad Hebræam paronomasiam perpulchram, quæ sic habet: לבחירה גבירה *libechira gebira*, id est, *Electa Domina*. Simili modo S. Hieron. nobiles matronas Romanas & verbis & scriptis erudiendo, non illas solùm, sed per illas magnam partem nobilitatis Romanæ ad perfectionem Christianam instruxit, adeoque in suam Bethlehem ad monasteria S. Paulæ & Eustochij pertraxit. Id ipse respondet pium hoc suum cum feminis commercium calumniantibus epist. 140. ad Principiam: *Si viri*, inquit, *de Scripturis quærerent, mulieribus non loquerer. Si Barach ire ad prælium voluisset, Debora de victis hostibus non triumphasset. Ieremias carcere clauditur, & quia periturus Israel virum non receperat prophetantem, Olda eis mulier suscitatur. Sacerdotes & Pharisæi crucifigunt Filium Dei, & Maria Magdalena plorat ad crucem, unguenta parat, quærit in tumulo, hortulanum interrogat, Dominum recognoscit, pergit ad Apostolos repertum nunciat: illi dubitant, ista confidit. Verè πηγγύτις, verè turris candoris & Libani quæ prospicit ad faciem Damasci, sanguinem videlicet Salvatoris ad fassi pœnitentiam provocantem. Defecerant Saræ muliebria, & ideo Abraham ei subiicitur, & dicitur ad eum: Omnia quæ tibi dicit, Sara audi vocem eius*. Verùm idipsum non cuilibet est imitandum, ac planè junioribus fugiendum, ne pro charitate supponat se carnalitas, aut certè eius suspicio & periculum, ut ex fumo flamma sequatur. Vide S. Cyprian. de Singular. Cleric.

Electa filiæ virgines. ET NATVS EIVS) Hosce Electæ filios vel filias virgines fuisse testatur Clemens Alexand. qui ait hanc epistolam scriptam ad virgines, unde & à Johanne virgine dilectæ officiosè hic salutantur. Videtur ergo Electa filias educasse, & promovisse ad virginitatem, & sancti- A moniam, ut domus eius videretur esse parthenon, sive monasterium virginum, uti fuit domus & aula S. Pulcheriæ filiæ Theodosij & Imperatricis, de qua vide Aulam sanctam nostri Raderi. Sic ævo S. Johannis Philippus Diaconus quatuor filias virgines Deo obtulit Actor. 21. 9. S. Matthæus Iphigeniam, S. Clemens Flaviam Domitillam & socias. Hinc illa virginitatis & virginum primævarum encomia apud Philon. de Vita contempl. ubi narrat mira de Essæorum continentia sub S. Marco, ac apud S. Dionysium de Eccles. Hierarc. cap. 6. part. 2. apud S. Ignatium epist. ad Antiochenos & ad Tarsenses, imò apud S. Paulum 1. Corinth. 7. 37. & Christum Matth. 19. 12.

QUOS EGO DILIGO IN VERITATE) verò scilicet, sincero, casto, Christiano, efficaci & operoso amore. *In veritate* ergo idem est quod, in Christiana charitate. unde Dionys. Carthus. ex hoc loco colligit S. Johannem Dei instinctu cognovisse se esse in Dei gratia & charitate perfecta: quod utique verum esse credo, sed id ex hoc loco evinci nequit. Denique *in veritate*, id est, in Evangelica lege & doctrina, quæ sola B est lex veritatis veræque charitatis. Porrò Hugo *in veritate*, ait, hoc est, *in Domino*, qui est veritas, unde & subdit:

ET NON EGO SOLVS, SED ET OMNES QVI COGNOVERVNT VERITATEM) *Communis hic amor suspicionem amovet amoris privati, & maiorem facit auctoritatem*, ait Glossa interlin. Sensus est, q. d. Omnes Christiani qui cognoverunt veritatem, puta verum Deum, verum Christum, veram fidem & legem, veram virtutem, veram puritatem & sanctimoniam, hi eos amant, quia vident eos excellere in veritate, id est, vera puraque fide, castitate & virtute Christi.

PROPTER VERITATEM QVÆ PERMANET Vers. 2.
IN NOBIS, ET NOBISCUM ERIT IN ÆTERNVM) Refer hæc ad *diligo in veritate*, non ad *cognoverunt*, q. d. Diligo eos in veritate, quia ipsi constanter adhærent veritati, id est, veræ fidei, castitati & charitati Evangelicæ, quæ permanet in nobis per omnem hanc vitam, & permanebit per omnem vitam futuram & æternam in gloria cælesti. Per *veritatem* ergo accipe veram fidem, verum C Evangelium, veram doctrinam, quæ permanet & permanebit inviolata, firma & stabilis per omnem æternitatem. Secundò, Oecum. per *veritatem* accipit veram, id est, firmam, stabilem, semperque sui similem charitatem, ne scilicet facilè refrigeretur, extinguatur aut mutetur. Sic & Dionys. Carthus. per *veritatem* accipit veram charitatem, qua Electa cum natis subveniebat necessitatibus fidelium, ideoque eam à Johanne tantopere fuisse dilectam asseverat. Videtur enim alludere S. Johannes ad illud epist. 1. cap. 3. v. 18. *Filioli non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate*. Veritas ergo est efficax estque vera charitas, quam sequitur chara æternitas, & æterna felicitas. Sensus est, quasi dicat, Diligo eos propter veritatem, quia scilicet vivunt secundùm veritatem Evangelii, illi quasi normæ vivendi mores omnes conformant, illam actibus suis exprimunt. Tertiò, nonnulli per *veritatem* accipiunt Christum: ipse enim est via, veritas & vita. Rursum ipse est parens, præco & obiectum Evangelii, sive veritatis Evangelicæ: qui enim Evangelium dicit, Christum dicit. q. d. Diligo vos propter Christum, qui in nobis per D fidem & amorem manet, & manebit per fruitionem in æternum.

SIT VOBISCVM GRATIA, MISERICORDIA, Vers. 3.
PAX) De hac salutatione dixi initio epist. S. Pauli ad Titum. ad Roman. ad Corinth. &c. Addit *misericordiam*, vel, ut Syrus, *miserationes*, gratiæ, ut per eam misericordiam quam à Deo per Christum perceperunt, & in dies percipiebant, instiget Electam, & natos ad similem misericordiam exhibendam proximis, puta Christianis pauperibus, eorum egestati succurrendo: omnes enim, quantumvis sancti, miseri sunt & infirmi, ac sæpiùs vel labuntur, vel in periculo sunt labendi: egent enim misericordia Dei assiduè, ut lapsi resurgant, lapsuri sustententur & confirmentur.

A DEO PATRE ET A CHRISTO JESV FILIO PATRIS) Sub his duabus personis intellige tertiam, scilicet Spiritū sanctum: huius enim necessarium principium

spirativum sunt Pater & Filius. ita Lyranus.

IN VERITATE ET CHARITATE] Subaudi ut perseveretis, vel, ut crescatis. q. d. Sit vobis gratia, &c. ut crescatis & proficiatis assiduè in charitate & veritate, hoc est, vera Dei bonorumque divinorum & cælestium cognitione, sapore & gustu. Aliter Hugo & Caietan, referunt enim hæc ad *τῷ Filio*. q. d. Filius est dilectus Patris, sive diligitur à Patre in charitate & veritate. Aut q. d. Filius pro ea veritate & charitate quam attulit in mundum, quaque vos & fideles suos prosequitur, det vobis gratiam & pacem.

Aliter quoque Catharinus. q. d. Gratis, misericordia & pax, quam vobis apprecor, consistit in veritate, hoc est, in vera doctrina & fide ac charitate, qua invicem sincerè propter Deum diligatis. In his enim duobus consistit perfectio Christiani & christianismi. Hic sensus valdè appositus est, æquè ac facilis & obuius: nihil enim subaudit, nihil supplet. Porrò veritas mentem illuminat, charitas voluntatem inflammat: quocirca non aliud penè quàm hæc duo, hisce epistolis inculcat S. Johannes.

Symbolicè Lyran. *in charitate*, inquit, id est, in Spiritu sancto, huic enim appropriatur amor & charitas.

Porrò artificiosè S. Johannes hac salutatione quasi prologo insinuat, & summatim complectitur totius epistolæ argumentum. Deinceps enim commendat charitatem, ut diligamus invicem usque ad vers. 7. inde usque ad finem inculcat veritatem Evangelii, ut in ea persistant, nec hæreticis aures vel linguam commodent, imò nec Ave dicant.

Vers. 4. GAVISUS SUM VALDE, QUONIAM INVENI DE FILIIS TUIS] hoc est, filios tuos. Est hebraismus. Similis est psal. 71. v. 16. *Dabitur ei de auro* (id est, aurum) *Arabiæ: & adorabunt de ipso*, id est, ipsum, & Isaiæ 2. v. 3. *Docebit nos de viis suis*; id est, vias suas.

Videtur Electa plures habuisse filios, vel ex iis nepotes. Hi enim filiorum nomine censentur: nonnulli *filios* intelligunt non carnis sed spiritus, quos scilicet Electa in pietate & virtute alebat & promovebat; sed priùs quod dixi est genuinum.

AMBULANTES IN VERITATE] vitam instituentes ad normam Evangelij. Nota. Non dicit, stantes, nec sedentes, sed ambulantes, ut significet eos indies profecisse in moribus Christianis, & ivisse de virtute in virtutem, eosque in hoc nobis imitandos proponat. *Quantum enim quis in virtute operatur*, ait Oecumen. *tantum ulteriùs progreditur, habitumque honesti perfectiorem sibi comparat, quippe cùm infinita & numquam deficiens virtutis via sit*. Stimulum ad ambulandum dat S. Ambrosius: *Tempus*, inquit, *tuum ambulat, & tu dormis?* q. d. Grandis tibi à terra in cælum empyreum restat via; multorum millionum milliarium est iter: tempus ambulandi tibi breve est & velox; ambulat enim, imò valet; quare ergo cum ambulante, imò volante tempore non ambulas & volas in cælum? Vidit hoc per umbram Seneca epistol. 73. ubi ait, *omnia alia negligenda esse, ut huic assideamus, cui nullum temporis spatium satis magnum est, etiamsi à pueritia usque ad longissimos humani ævi terminos vita proferatur*. Quocirca idem de Vita beata cap. 17. monet *quotidie aliquid ex vitiis demendum, errorésque suos objurgandos*.

SICUT MANDATUM ACCEPIMUS A PATRE] Patrem potiùs nominat quàm Filium, quia patris est mandare filiis, iuxta illud Malach. 1. v. 6. *Filius honorat patrem, & servus dominum suum. Si ergo pater ego sum, ubi est honor meus? & si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Porro Pater mandavit per Filium, quem ideo misit in mundum, iuxta illud Christi Johan. 15. v. 15. *Omnia quæcumque audivi à Patre meo, nota feci vobis*. Alij per *Patrem* accipiunt Christum; qui est *pater futuri sæculi*, Isaiæ 8. v. 9. Pro quo Galatinus lib. 3. Arcan. Cath. cap. 19. legit, *Pater sempiternus*: qui quia ait *Ecce ego & pueri mei quos dedit mihi Dominus*, Isaiæ 8. 18. ita Lyran. Hugo & Thomas Anglicus. Sed prior sensus simplicior est: nam paulò antè S. Johannes Christum à Patre distinxit.

Vers. 5. ET NUNC ROGO TE DOMINA] Refer hæc ad finem versus, *Ut diligamus alterutrum*, ibi enim sententia pendens expletur. q. d. Rogo te domina, ut te & tuos exerceas in dilectione mutua: hoc enim dilectionis mandatum non est recens & novum, sed ab initio Evangelii & christianismi à Christo, me, ceterisque Apostolis promulgatum & assiduè commendatum. Nota modestiam S. Johannis Prælatis imitandam, quis dicit, *Rogo te domina*, cùm potuisset dicere, *Mando tibi ô filia*. de qua vide S. Greg. 13. Moral. c. 3. S. Bernard. serm. 23. in Cant. & S. Bonavent. de Sex alis Seraphim cap. 4. 5. 7. De mandato dilectionis novo & veteri dixi epist. 1. c. 2. 7.

ET HÆC EST CHARITAS UT AMBULEMUS SECUNDUM MANDATA EIUS] Græca & Syrus, Vers. 6.
mandatum eius, putà dilectionis, jam dictum, q. d. In hoc cernitur, in hoc consistit charitas, nimirum in observatione mandatorum Dei. Hæc enim mandata non sunt aliud, quàm mandata charitatis & dilectionis, tum Dei, uti sunt tria prima Decalogi, tum proximi, quod jam inculcavi & inculco, uti sunt septem ultima Decalogi.

HOC EST ENIM MANDATUM (scilicet charitatis & dilectionis, jam dictum, & sæpiùs, imò semper à me inculcatum) UT QUEMADMODUM AUDISTIS AB INITIO, IN EO AMBULETIS] nimirum in veritate & charitate Evangelica assiduè progrediamini, crescendo & proficiendo in fide & dilectione Dei & proximi, quæ initio prædicationis meæ vobis inculcavi; nec ab iis à quoquam ullo modo vos abduci patiamini.

QUONIAM MULTI SEDUCTORES EXIERUNT IN MUNDUM] Transit ad alterum epistolæ Vers. 7.
caput, scilicet à charitate ad veritatem Evangelicam; hæ enim virtutes sunt individuæ comites & sorores, veritas enim Evangelij docet & parit charitatem. Porrò *τὸ quoniam* dat causam dictorum vers. praced. q. d. Dixi ut in mandato veritatis & charitatis Evangelij, quod ab initio vobis tradidi, constanter ambuletis, id est, maneatis & proficiatis; quoniam multi seductores exierunt in mundum, qui hanc veritatem, & consequenter charitatem Christianam evertere, & vobis eripere conantur; à quibus proinde quasi lupis, imò Antichristis, cavere debetis ipsi enim à Christo & Christianorum unione, ad sua satanica conventicula vos seducere satagunt. ita Oecumen.

VENISSE) Græcè ἐρχόμενον, hoc est, *venientem*, id est, ut Tigurin. *venturum*, scilicet ab olim, à tempore Prophetarum, qui eum venturum prædixerunt. Meliùs Noster vertit, *venisse*. Jam enim venerat Christus nisi quis cum Cajetano referat ad futurum in iudicio Christi adventum: hunc enim negabant hæretici illius ævi, ut dixi 2. Petri 3. v. 4.

HIC EST SEDUCTOR, ET ANTICHRISTUS) q. d. Quisquis ita sentit, quisquis ita docet, scilicet Christum non venisse in carnem, nec esse incarnatum, hic est impostor, imò Antichristus. Repetit & inculcat dicta epist. 1. c. 4. 3.

VIDETE VOSMETIPSOS) Vatabl. *intuemini*, Vers. 8.
scrutamini, examinate, *vos ipsos*: Tigurina, *cavete vobis ipsis*; Syrus apud Serarium, *custodite vos in anima vestra*. Præclarè Philo Carpathius c. ult. Cantic. *Nihil*, ait, *est utilius, nihil laudabilius, nihil sanctius, quàm in se descendere, seque & vitam propriam & proximi, cùm possis, ad honestatem collimare*.

NE PERDATIS QUÆ OPERATI ESTIS) Græca hæc legunt in prima persona, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν ἃ εἰργασάμεθα, id est, *ne perdamus quæ operati sumus*. q. d. Ne incassum vobis prædicarim. quod sanè fieret, si sineretis vos ab hæreticis à veritate & charitate Christiana ad hæresim traduci: tam enim ego quàm vos omnes pristinum laborem perderemus. Porrò, ut vetus dictum habet, *nulla maior infelicitas est, quam meminisse se aliquando fuisse felicem*.

SED UT MERCEDEM PLENAM ACCIPIATIS) Hanc enim vobis afferet in fide & charitate Christi constantia, ac perseverantia: hæc enim tam præteritorum, quam præsentium & futurorum bonorum operum integram, adæquatam, plenamque mercedem promerebitur & reipsa afferet. Rursum *plenam*, id est, copiosam & abundantem, ut alibi ostendi. Qui enim apostatat, esto postea pœniteat, semiplenam & dimidiatam duntaxat mercedem recipiet; quia omne tempus & omnia opera quæ in apostasia gessit, perdidit. Græca rursum habent in præsenti ἀπολάβωμεν, hoc

hoc est, *ut plenam mercedem accipiamus*. plena enim Apostoli & doctoris est merces, cùm operum suorum fructum videt in discipulis; cumque non tantùm in se, sed & in discipulis suis remunerationem accipiens, honoratur & coronatur. Unde S. Paulus ait Philippens. cap. 4. 1. *Itaque fratres mei charissimi & desideratissimi, gaudium meum & corona mea, sic state in Domino charissimi*. & Thessalonicensibus epist. 1. cap. 2. 19. *Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? vos enim estis gloria nostra & gaudium.*

VERS. 9. OMNIS QVI RECEDIT] Perperam Lyranus & Hugo legunt *præcedit*, q. d. Qui priùs bene incedit, sed postea malè ambulat & recedit, perperam, inquam: Græcè enim est ἀποστατῶν, id est, *qui transgreditur*, violat, recedit; Syrus, *qui transit & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet amicum*, patrem, tutorem, provisorem per fidem, spem & charitatem.

QVI PERMANET IN DOCTRINA, HIC ET PATREM ET FILIVM HABET) ac consequenter Spiritum sanctum qui est amor & nexus Patris & Filii. Talis ergo est templum S. Trinitatis, uti docet Christus Joan. 14. 23. & Paulus 1. Corinth. 6. 19. Repetit & inculcat S. Johannes ea quæ scripsit epist. 1. c. 2. 24. vide ibi dicta.

VERS. 10. SI QVIS VENIT AD VOS, ET HANC DOCTRINAM NON AFFERT, NOLITE RECIPERE EUM IN DOMUM, NEC AVE EI DIXERITIS) Non tantùm consulit S. Johannes, uti aliqui opinantur, sed & præcipit, ut Electa & quivis fidelis hæreticum, qui *hanc doctrinam non affert*, id est, qui aliam, & Christo fideique orthodoxæ contrariam doctrinam affert (est miosis) hospitio non accipiat, nec Ave ei dicat. loquitur enim propriè de hæreticis dogmatistis, qui in domos matronarum nobilium & potentum irrepebant, ut hæreses suas occultè docerent & spargerent. Unde caussam præcepti subdit, dicens: *Qui enim dicit illi Ave, communicat operibus ejus malignis*; quia scilicet salutando hæreticum dogmatisten, videtur dogmati & hæresi ejus favere & applaudere, illudque fovere & promovere sua auctoritate, favore, hospitio, facultatibus. Sicut enim qui furem artem furandi exercentem domo excipit, censetur ejus furtis cooperari, ac proinde juxta leges quasi furum receptator punitur; quia furi dat receptaculum & latebras. Et qui meretrici ut meretricetur elocat domum, censetur cooperari ejus meretricio, ait Navarrus in Manuali c. 17. n. 195. Sic qui hæreticum venientem in urbem ut in ea dogmatizet, hæresimque spargat, hospitio excipit, censetur ejus doctrinæ & hæresis propagationi cooperari. Vetat hic S. Johannes omne colloquium, omne consortium, omne commercium cum hæreticis: hoc enim est plus quàm *Ave*.

Jure naturæ fugiendi hæretici tribus casibus. Nota. Non tantùm jure humano & canonico, quod post S. Johannem ediderunt Pontifices & Concilia, sed & jure divino ac naturæ fugiendi sunt hæretici tribus casibus. Primus est, cùm est periculum ne tu vel tui ab eis pervertantur, quod ordinariè subesse solet. Nam *sermo eorum ut cancer serpiat*, ait S. Paulus 2. Timoth. 2. 17.

Secundus, cùm suscipiendo eum videris ejus hæresi favere, eamque tacitè profiteri aut adjuvare. v.g. si Ministrum Caluinianum cognitum domo & mensa excipias, qui ea de causa venit, ut hæresin suam propaget; si ejus concioni & cœnæ Eucharisticæ intersis; si et in sacris & Sacramentis communices.

Tertius, cùm scandalum aliis creas, ut ipsi putent te hæresis & hæreticorum hospitem & patronum, utque ipsi ad idem faciendum tuo exemplo incitentur.

Exemplum S. Johannis. Hisce casibus exceptis, jure divino & naturæ non vetatur communicatio cum hæreticis, præsertim si necessitas, pietas aut gravis utilitas eam suadeat.

Porrò S. Johannes quod hic docuit verbo, monstravit exemplo. Ingressus enim balneum, mox ut in eo Cherintum conspexit, ex eo se proripuit, dicens suis: *Fugiamus ocyùs, ne balneum in quo est Cherintus veritatis adversarius, extemplò corruat*. uti refert Irenæus lib. 3. cap. 3. & Euseb. lib. 3. c. 13. additque S. Hieron. dial. contra Lucifer. post S. Johannis abitum ilicò Cherintum cum sociis balneo ruinæ fuisse oppressum. S. Johannes ergo uti ingenti amore prosequebatur Christum, Christique fidem, ita immani odio aversabatur hæreticos, juratos Christi & fidei hostes.

S. Polycarpi. S. Johannem magistrum secutus S. Polycarpus discipulus, ad hæc S. Johannis verba alludens epist. ad Philippens. *Abstinentes*, ait, *à scandalis & à falsis fratribus, qui in vanum portant nomen Domini, qui oberrare faciunt inanes homines: omnis enim qui non confitetur Jesum Christum in carne venisse, hic Antichristus est; & qui non confitetur mysterium crucis, ex diabolo est; & qui detorserit eloquia Domini ad propria desideria, & dixerit neque resurrectionem, neque judicium esse, hic primogenitus Satanæ est. Propter quod relinquentes vanitates multorum & falsas doctrinas, ad illud quod traditum est nobis à principio verbum revertamur*. Ita scripsit S. Polycarpus, ita & fecit: occurrens enim Marcioni hæretico, ab eo rogatus num se agnosceret? *Agnosco*, ait, *te primogenitum diaboli*, uti ex Irenæo Eusebius libr. 4. Histor. c. 13.

S. Ignatii. Sic & S. Ignatius, æquè S. Johannis discipulus, epist. ad Trallianos: *Fugite*, ait, *impias, & Deum abnegantes hæreses: diaboli enim sunt adinventiones serpentis malorum auctoris, qui per mulierem seduxit Adam*. Similia habet S. Clemens Rom. lib. 6. Const. Apostol. cap. 18. S. Martialis epist. ad Tolos. S. Irenæus lib. 3. c. 3. S. Hilarius libr. contra Auxentium, S. Cyprian. de lapsis; S. Hieron. epist. ad Demetr. S. Chrysost. hom. de fide, spe & char. S. Bernard. serm. 66. in Cantic.

S. Hermenigildi. Sic S. Hermenigildus jussu patris Leovigildi regis Gothorum occisus est, quòd noluisset in Paschate ab Episcopo Arriano Eucharistiam suscipere, uti refert S. Gregor. 3. Dialog. 31. eaq; de causa eum ut Martyrem colit Ecclesia.

S. Cosmi. Johannes Moschus in Prato spirit. ca. 40. narrat Cosmum Abbatem sanctum, sepultum in eodem sepulchro in quo humatus erat hæreticus Episcopus, singulis noctibus auditum has voces dare: *Noli me tangere hæretice, & ne appropinques mihi inimice sanctæ Dei Catholicæ Ecclesiæ*. Et c. 177. narrat Monachum habitantem in cella Evagrii hæretici, in eadem seipsum injecto fune strangulasse. Id ei prædixerat Abbas, dicens: *Fili, dæmon acerrimus illic habitat, qui non permittet aliquem ibi commorari*.

S. Eusebii. Eusebius Vercellensis captus ab Arrianis malebat fame mori, quam ab Arrianis cibum sumere, uti habet ejus Vita.

S. Liberii. Liberius Pont. rejecit munera, quæ Eusebius Constantii Imper. Arriani legatus offerebat S. Petro, teste S. Athanas. epist. ad Solitar.

Quam cives Samosateni execrati sint Eunomium hæreticum, adeò ut pueri ludentes pila, cum illa casu mulam Eunomii tetigisset, in lusu pergere noluerint, nisi illam quasi hoc tactu contaminatam, prius traiiciendo per flammas expiassent, narrat Theodor. lib. 4. Histor. cap. 52. & Baron. anno Christi 370. Similia de Alexandrinis suis Arrianos aversantibus habet S. Athanas. epist. ad Solitar.

S. Paphnutii. S. Paphnutius Maximum Hierosolymæ Episcopum ex simplicitate inter hæreticos versantem manu educens: *Non patiar*, inquit, *Episcopum adeò venerandum in cathedra pestilentiæ sedere, & cum impuris hæreticis ne verbo quidem communicare*. Testis Sozomen. lib. 2. c. 25.

S. Antonii. S. Antonius jam moriturus, teste S. Athanas. in ejus vita suis discipulis severè edixit: *Hæreticorum & schismaticorum venena vitate, meumque circa eos odium sectamini: scitis ipsi quòd nullus mihi pacificus sermo cum eis unquam fuerit*.

S. Martini. S. Martinus communicans cum Episcopis Ithacianæ sectæ spe salutis eorum, monitus fuit ab angelo, pœnitensque licet, deinceps tamen sensit detrimentum virtutis, ut tot miracula non patraret quot ante solebat, teste Sulpitio lib. 3. Dialog.

Multò magis cavendi sunt hæreticorum libri: illi enim pestilentes occultè hæresin suam, quasi pestem, specie elegantiæ & sapientiæ animis legentium instillant. Hoc sæculo hæresis Lutheri & Calvini, per tot regna sparsa est per libros eorum: si eam vis tollere, tolle eorum libros & Ministros, ilicò eam sustuleris, si pios & doctos sacerdotes & prædicatores eis substituas. *Libri hæretic. ut pestes fugiendi.* Quocirca Constantinus Magnus sub pœna mortis jussit libros Arrianorum exuri. ita Tripart. lib. 2. cap. 15. Idem sub eadem pœna de libris Eunomianorum sanxit Theodosius Cod. Theodos. lib. 16. leg. 16. Sic Manichæorum libros cremari jussit S. Leo, teste S. Prospero in Chronico. A libris Wicleffi Boemiæ invectam esse hæresim Hussiticam, quæ usque ad hæc tempora duravit, testis est Æneas Sylvius de Origen. Boem. cap. 37. Johannes Moschus in Prato spirit. c. 46.

c. 46. narrat Cyriacum Abbatem graviter per visum à B. Virgine reprehensum, quòd in cubiculo haberet libros Nestorii, eùm diceret: *Habes intra cellam tuam inimicum meum, & vis ut ingrediar?*

NEC AVE EI DIXERITIS) Syrus: *Ave & Vale non dicetis ei*; græcè χαίρειν, id est, *ave, salve, vale*, *Ave* & *salve* dicebant prisci Romani in ingressu, *vale* in digressu. Rursum *ave* dicebant manè, *vale* vespere teste Suetonio in Galba ca. 4. & Martial. lib. 4. epigram. 79.

Discurris tota vagus urbe, nec ulla cathedra est,
Cui non mane feras irrequietus ave.

Ave quid. *Ave* ergo id est, gaude. ita Syrus. Audi Festum: *Avere nihil aliud est, quàm cupere: argumento est avidum & aviditas, ex quibus præcipua cupiditas intelligitur; cùm significet & gaudere.* Sic χαίρειν idem est quod *gaude, lætare, exulta*; lætitia enim salus est & beatitudo hujus vitæ, quam salutando aliis apprecamur, juxta illud Ecclef. 3. 12. *Cognovi quòd non esset meliùs nisi lætari, & facere bene in vita sua.* Hæretico ergo non Ave, sed væ intentandum, uti intentavit Elymæ impostori S. Paulus Actor. 13. 10. dicens: *O plene omni dolo & omni fallacia, fili diaboli, inimice omnis iustitiæ, non desinis subvertere vias Domini rectas. Et nunc ecce manus Domini super te, & eris cæcus, non videns solem usque ad tempus.*

VERS. 11. QVI ENIM DICIT ILLI AVE (Syrus, *gaude*) COMMUNICAT OPERIBUS EJUS MALIGNIS) Salutando enim hæreticum dogmatisten, hæresin ejus probare videtur, uti paulò antè ostendi, cùm potiùs instar Pauli eam redarguere & abominari debeat. Pro *malignis* Iren. libr. 1. cap. 13. legit *nequissimis*; omnes enim dolos, fraudes, libidines, scelera omnia machinantur hæresiarchæ, & hæresis propagatores. Nonnulli codices Latini addunt: *Ecce prædixi vobis, ut in die Domini non confundamini.* ita legunt Lyran. Hugo, Dionys. & Thomas Anglicus.

VERS. 12. PLURA HABENS VOBIS SCRIBERE, NOLUI PER CHARTAM ET ATRAMENTUM) non quasi ob defectum chartæ & atramenti plura scribere nequeam, sed quòd censeam ea non committenda esse chartæ & atramento (ita Syrus) hoc est, non esse scribenda, sed oretenus communicanda, ut sequitur; sive quia secreta sunt, sive quia literæ, perire, vel in infidelium, qui perperam omnia nostra interpretantur, manus incidere possunt; sive quia viva vox est efficacior & gratior quàm scripta; sive quia literæ & colloquia, præsertim cum feminis debent esse succincta, uti ajebat S. Franciscus uterque, scilicet Assisias & noster Xaverius. Gnome S. Francisci. Præclarè quoque idem S. Franciscus Assisias in opusculo Decem perfectionum veri Religiosi, hanc ultimam assignat: *Super omnia caveat*, inquit, *ut in omnibus verbis eius reluceat veritas, bonitas & humilitas: quia verbum hominis debet incipere à veritate, proficere in bonitate, terminare in humilitate, & mensurari brevitate, quia Verbum abbreviatum fecit Dominus super terram.*

SPERO ENIM ME FUTURUM APUD VOS) Hinc videtur hæc epistola scripta & missa non Babylonem ad Babyloniam feminam, ut ait Clemens Alexand. sed ad aliquam Asiæ, vel Greciæ urbem Epheso vicinam. Inde enim ad vicinas Asiæ urbes in fide erudiendas & confirmandas excurrere poterat, & solebat S. Johannes jam grandævus, & penè decrepitus, non verò in Babylonem adeò remotam.

OS AD OS LOQVI) Est græcismus, pro eo quod Latini dicunt: *ore ad os loqui*, hoc est, præsens præsenti loqui. Græcè enim est στόμα πρὸς στόμα λαλῆσαι; sed more Græco subauditur prepositio κατὰ. q. d. Secundùm os, id est, ore ad os loqui. Est ergo antiptosis, Greca, vel potiùs Hebraica: Hebrei enim quia carent nominum declinatione & casibus dicunt פה אל פה *pe el pe*, id est, *os ad os*, hoc est ore ad os loqui.

UT GAUDIUM VESTRUM PLENUM SIT) *Plenum*, id est, abundans & exuberans: viva enim vox Doctoris & Apostoli, præsertim S. Johannis, longè plus gaudii, doctrinæ, consolationis, pietatis, devotionis erat allatura, quàm literæ mortuæ. Nam, ut ait S. Hieron. ad Paul. de S. Script. *habet nescio quid latentis energiæ vivæ vocis actus, & in aures discipulorum de auctoris ore transfusa fortiùs sonat.* Pro *vestrum* Græca legunt ἡμῶν, id est, *nostrum*. Tam enim S. Johannes gaudebat videre, docere & consolari suos discipulos, quàm discipuli gaudebant ejus aspectu, doctrina & consolatione. Sic S. Paulus optat videre Romanos c. 1. 12. *Et simul consolari*, inquit ipse, *in vobis, per eam quæ invicem est fidem vestram atque meam.*

SALUTANT TE FILII SORORIS TUÆ ELECTÆ) Hinc Oecum. & noster Serarius contendunt τὸ *Electa*, cui inscribitur hæc epistola, esse nomen appellativum, & epithetum Ecclesiæ cujusvis particularis. Sensum enim esse, q. d. Te ò electa Ecclesia Corinthiorum salutant filii sororis tuæ, puta fideles Electæ Ecclesiæ Ephesiorum. Alii censent Electas has fuisse personas particulares, sed vocari sorores non carne, sed fide & spiritu, eò quòd ambæ ejusdem magistri, putà S. Johannis essent discipulæ. Vers. 13.

Verùm respondeo Primò, τὸ *Electa* referri ad *tuæ*, non ad *sororis*. Clariùs id apparet in Græco: *salutant*, inquit, *te filii* τῆς ἀδελφῆς σου τῆς ἐκλεκτῆς, id est, *sororis tui*, *tui*, inquam, quæ es *Electa*, sive quæ uti nominaris, ita revera es electa. Unde Biblia Gothica, teste Mariana, legunt: *Salutant te filii sororis tuæ Electa*, id est, ò Electa in vocativo casu.

Secundò, planiùs τὸ *Electa* referas ad *sororis*, soror ergo Electæ, ad quam scribit S. Johan. v. 1. vocabatur pariter *Electa*; sæpè enim in eadem familia, præsertim si sit ampla & prolibus abundans, plures filii & filiæ habent idem nomen, ut in eadem sint duo Johannes, duo Petri, duæ Mariæ, duæ Margaritæ. Addo, quod initio epistolæ indicavi, τὸ *Electa* non tam esse nomen proprium, quàm appropriatum, quia scilicet est nomen dignitatis & officii, quod pluribus personis idem officium obeuntibus tribuitur & congruit. Electa ergo videtur fuisse nomen matronæ primariæ, quæ Ecclesiæ ministros, orphanos, viduas & pauperes sustentabat quasi mater, quæ ceterarum feminarum instructioni & gubernationi in Ecclesia præerat instar Diaconissæ. Sensus ergo est, q. d. O Electa mater fidelium in Ecclesia, v. g. Corinthi, salutant te filii sororis tuæ, quæ pariter est Electa mater fidelium in Ecclesia Ephesi, unde hæc scribo. Id arguit Græcus articulus τῆς ἐκλεκτῆς. nomini enim proprio non solent Græci præfigere articulum, sed nomini dignitatis & officii, quod certæ personæ appropriatur.

Hæc verba ostendunt comitatem, affabilitatem & humanitatem S. Johannis, qua non solùm Electam suo, sed & nepotem nomine salutat. Similis fuit in S. Paulo, uti videre est Rom. c. ult. & in fine ceterarum ejus epistolarum.

Nonnulli Græci & Latini codices addunt *Gratia tecum. Amen*; & Syrus, *Gratia vobiscum Amen*, quæ salutatio & S. Johanne digna est, & S. Paulo frequens.

COMMENTARIUS IN TERTIAM S. JOHANNIS EPISTOLAM.

SYNOPSIS CAPITIS.


Cribit S. Iohannes ad Caium sibi familiarem, eumque laudat ab hospitalitate, quòd fideles peregrinos hospitio excipiat, foveat, benignè lautèque habeat. Inde v. 9. ex adverso accusat Diotrephis inhospitalitatem & arrogantiam, quòd fideles non suscipiat, & suscipientes ex Ecclesia ejiciat. Denique v. 12. Demetrium publico omnium suoque testimonio commendat, ac brevi se præsentem fore significans salutari iubet amicos.


Enior Cajo charissimo, quem ego diligo in veritate. 2. Charissime, de omnibus orationem facio prosperè te ingredi, & valere, sicut prosperè agit anima tua. 3. Gavisus sum valdè venientibus fratribus, & testimonium perhibentibus veritati tuæ, sicut tu in veritate ambulas, 4. Majorum horum non habeo gratiam, quàm ut audiam filios meos in veritate ambulare. 5. Charissime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, & hoc in peregrinos, 6. Qui testimonium reddiderunt charitati tuæ in conspectu Ecclesiæ: quos, benefaciens, deduces digne Deo. 7. Pro nomine enim ejus profecti sunt, nihil accipientes à Gentibus. 8. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis. 9. Scripsissem forsitan Ecclesiæ: sed is, qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes, non recipit nos. 10. Propter hoc si venero, commonebo ejus opera, quæ facit; verbis malignis garriens in nos; & quasi non ei ista sufficiant; neque ipse suscipit fratres; & eos, qui suscipiunt, prohibet, & de Ecclesia eiicit. 11. Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. Qui benefacit, ex Deo est; qui malefacit, non uidit Deum. 12. Demetrio testimonium redditur ab omnibus, & ab ipsa veritate, sed & nos testimonium perhibemus; & nosti quoniam testimonium nostrum verum est. 13. Multa habui tibi scribere; sed nolui per atramentum, & calamum scribere tibi. 14. Spero autem protinus te videre, & os ad os loquemur. Pax tibi. Salutant te amici. Saluta amicos nominatim.

VERS. 1.


ENIOR] Id est, maximè senex, antiquissimus; summus tum ætate, tum dignitate episcopatus, apostolatus & patriarchatus. vide dicta epist. 1. v. 1.

Caius quis Respond. Primò. CAIO] Quis est Cajus? Primò, Lucius Dexter in Chronico, censet fuisse filium Caii Oppii Centurionis. sic enim habet: *Anno Christi 70. in Arabia Felice, martyrium trium Magorum, qui Christum in Bethlehem adorarunt. Per hæc tempora delatus jam in Asiam S. Johannes cognomento Theologus, docebat Ephesi, unde scripsit ad Cajum Hispanum C. Centurionis Malacitani filium, fratrem Demetrii hospitalis viri, cujus pater post fuit Episcopus Mediolanensis; Diotrephes verò impediebat hospites ad Hispaneas peregrinationis causa devenientes. At hic malus Episcopus propter ejus scelera & superbiam depositus est.* Pergit Dexter: *Peregrinatio ad loca sancta Hispaniæ, ex multis aliis locis facta ab ipsis Apostolicis temporibus, cùm C. Oppius Centurio peregrinos sustentabat. Qui Caius domo Corinthius, genere verò Hispanus, etiam D. Paulum inde redeuntem domo tectisque liberaliter excepit, invisitque Johannem ab exilio post redeuntem in Hispanias. Comitatur Johannem & Romam usque ad Hyginum: inde venit Mediolanum, & Pontifex ibi factus in Domino moritur.* Sic & Onuphrius in Chronico Cajum tertium facit Mediolani Episcopum, sed ait eum fuisse Romanum, non Hispanum. Sic enim habet anno Christi 92. *Caius Romanus tertius Mediolani Episcopus sedit annis 22.* putà usque ad annum Christi 114. quousque vix vixisse videtur C. Oppius, nisi dicas eum fuisse decrepitum, uti fuit S. Dionysius Areopagita & alii illo ævo. nam Heleas Episcopus Cæsaraugustanus, qui ad sua usque tempora prosecutus est Chronicon L. Dextri, asserit C. Oppium Cornelium fuisse Centurionem illum A cujus famulum Christus suscitavit, ac postea sociatum Apostolis, neci Stephani interfuisse, Petrum & Paulum comitatum in Hispanias, ibi prædicasse, ac prædicantem Sceptinensibus juxta Idam mortuum esse. Ac L. Dexter C. Oppium, patrem hujus Caii ad quem scribit S. Johannes, censet fuisse Centurionem illum qui astitit & custodivit Christum in cruce. qui viso terræ motu, aliisque prodigiis exclamavit: *Verè filius Dei erat iste*, Matth. 27. 54. sic enim scribit: *Anno Christi 34. Christus Salvator mundi reus ad Pilatum agitur. Claudia Procula uxor Pilati admonita per somnium in Christum credit, & salutem consequitur. Christus Dominus noster in crucem actus VIII. Calend. Aprilis; solis defectus & tenebræ terram cooperiunt; Caius Oppius Centurio Hispanus credit Christo morienti in cruce.* Addit deinde hunc C. Oppium per Hispanias prædicasse Christum & miracula à Christo in cruce coram edita, ideoque Hispanos primos suscepisse Christi B fidem, ac postulasse aliquem ex Apostolis ad se mitti, missumque esse S. Jacobum. Hæc Dexter; de cujus fide & auctoritate dixi Præfat. in Acta, in fine Chronotaxis.

Secundò, Beda, Glossa, Hugo, Lyran. Dionys. hic, Ambrosiaster in cap. 16. ad Rom. & alii passim (excepto Cajetano & Cathar. qui dubitant) censent Cajum hunc fuisse Corinthium illum, de quo S. Paulus Corintho ad Romanos scribens cap. 16. 23. ait: *Salutat vos Caius hospes meus, & universa Ecclesia.* vel, ut Græca & Beda habent, *& universæ Ecclesiæ*, eò quòd quoslibet de Ecclesia domo exciperet: pari enim modo S. Johannes hic Cajum suum ab hospitalitate impensè com- *Secundò.*

commendat. De eodem ait Paulus 1. Cor. 1. 14. *Neminem vestram baptizavi nisi Crispum & Caium*. Porrò hunc Cajum S. Johanni fuisse familiarem, testatur S. Athanasius in Synopsi, ubi ait eumdem dictante S. Johanne scripsisse ejus Evangelium: Metaphrastes verò in Vita S. Johannis asserit S. Johannem Evangelium à se in exilio Patmos conscriptum, cùm ex eo Ephesum rediisset, illud Cajo legendum & recognoscendum tradidisse.

Addit Mariana & Serarius, hunc eumdem esse Cajum cum illo ad quem extant primæ quatuor epistolæ S. Dionysii Areopagitæ, quas inscribit Cajo Therapeutæ, id ait Esseno, Ascetæ, Monacho. Favet id quod huic Caio scribit S. Johannes v. 11. *Qui bene facit, ex Deo est; qui malè facit, non vidit Deum*. Therapeutæ enim assiduè vacantes pietati & contemplationi, per eam videbant Deum; unde & videntes vocabantur, uti olim & Prophetæ. Idem censent Maximus & Georgius Pachymeres S. Dionysii Paraphrastes, ac Dionysius Carthus. ibidem. Ex illis enim S. Dionys. epistolis liquet, Cajum hunc fuisse virum sublimem, & Apostolis familiarem: nec obstat monachismus hospitalitati, quam in Caio hic commendat S. Johannes. tam enim olim quàm modò Religiosis & monachis cordi fuit & est hospitalitas; præsertim si credimus Dorotheo in Synopsi; & Sedulio in c. 16. ad Roman. qui tradunt Cajum, de quo Paulus Roman. 16. creatum esse Episcopum, sive, ut Dorotheus vult, Ephesinum; sive, ut Sedulius, primum Thessalonicensem: solebant enim ex Therapeutis & Ascetis, quasi viris perfectis, creari Episcopi, imò Episcopi erant Therapeutæ, ut patet in S. Dionysio, S. Basilio, S. Nazianzeno, S. Chrysostomo, S. Gregorio, S. Augustino, qui vitam contemplativam jungebant actioni: Episcoporum enim propria dos & laus est hospitalitas, quam proinde eis commendat S. Paulus 1. Tim. 3. 2. & Tit. 1. 8.

Vers. 2. DE OMNIBUS ORATIONEM FACIO PROSPERE TE INGREDI, ET VALERE, SICUT PROSPERE AGIT ANIMA TVA] Pagnin. & Tigurina omittentes τό σέ, id est, *te*, sicut vertunt, *de omnibus* (fidelibus tuis) *opto ut prosperè agant, & rectè valeant, sicut prosperè agit anima tua*. q. d. Opto omnes rectè valere & prosperari, sicut tu rectè vales & prosperaris. Verùm omnes Græci, Syri & Latini legunt τό σέ, id est *te*. Itaque pro genuino sensu, Nota. Pro *de omnibus* græcè est περὶ πάντων, quod verti potest, *pro omnibus, supra omnia*, vel *omnes*; Noster simpliciùs vertit, *de omnibus*, id est, in omnibus, per omnia; Syrus, *in omni re oro ego pro te, ut prosperè pergas, & sis sanus, sicut prosperè agit anima tua*; Vatabl. *sicut animo bene habes, ita opto pro te per omnia bene habere*. Aut, opto te in omnibus semper valere & prosperari, sicut reipsa nunc anima tua, id est, tu ipse in omnibus rectè vales & prosperaris. Deus enim tua omnia fortunat & prosperat: facit enim ut tam corpore quàm animo rectè valeas, idemque benedicit & locupletat tuam familiam, famulos, amicos, negotia, opes, proventus, resque tuas omnes; quia eas in Dei obsequium, ac Ecclesiæ ministrorum, & hospitum pauperumque alimoniam impendis, ut in te impleatur illa benedictio Psaltæ, imò Dei: *Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, & campi tui replebuntur ubertate*, psalm. 64. 12. &: *Scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti eum*, psalm. 5. 13. &: *Qui coronat te in misericordia & miserationibus*, psalm. 102. 4. Sic Deus benedixit bonisque omnibus vallavit beneficos amicos suos, Noe Genes. 9. 1. Abraham Genes. 22. 17. Isaac Genes. 25. 11. Jacob Genes. 32. 29. Ruth. cap. 3. 10. Obededom 2. Regum 6. 11. Judith cap. 13. 23. Job cap. 1. 10. & cap. 42. 12. Idem facit similibus, qui ad miserendum & benefaciendum proclives sunt, juxta illud promissum Sapientis Proverb. 28. v. 27. *Qui dat pauperi, non indigebit: qui despicit deprecantem, sustinebit penuriam*. & illud Pauli 2. Corinth. 9. vers. 6. *Qui parcè seminat, parcè & metet; & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet*.

ORATIONEM FACIO) εὔχομαι, id est, *oro*, vel *opto*, ut vertit Vatabl. quæ enim optamus, hæc & oramus. Addit Nyssenus orat. 2. de Orat. Domin. orationem græcè dici εὐχὴν, id est, *optionem & votum*, eò quòd illi fidenter orent Deum pro bonis, qui ei boni aliquid voverunt. Rursum εὔχομαι, id est, *vota facio*, voveo; nec enim verbales & frigidæ erant S. Johannis preces, sed contentæ, votivæ, efficaces & fervidæ.

PROSPERE TE INGREDI) q. d. Oro ut tu in omnibus tuis negotiis & actibus prospere agas. Glossa Interl. *ut quod bene agis bene perficias*. Græcè est εὐοδοῦσθαι, id est, *bene ingredi*, prospera via progredi, feliciter dirigi, prospero itinere deduci: significat enim prosperum rei successum & exitum, quem suis dat Deus. Sic Sapient. 11. 1. dicitur εὐόδωσεν, id est *feliciter direxit opera eorum* (Hebræorum) *in manu Prophetæ sancti*, putà per Mosen, quem eis dedit per desertum viæ ducem. Et psal. 1. 3. de justo dicitur: *Omnia quæcumque faciet prosperabuntur*, id est, felicem sortientur exitum, græcè εὐοδωθήσεται. Quare mysticum est quod ait Oecumen. & Beda: prosperè agere, inquiunt, idem est quod ex Evangelii norma & præceptis vitam instituere.

ET VALERE) ὑγιαίνειν, sanum esse, bona esse valetudine. Sanitas enim requiritur ad bona opera, præsertim hospitalitatis & beneficentiæ.

SICUT PROSPERE AGIT ANIMA TUA) sicut animo rectè vales, ita valeas & corpore, rebusque omnibus, vel *anima tua*, id est, tu ipse, ut jam dixi. Laudat Cajum, & laudando eum ad hospitalitatis & virtutis incrementa extimulat. Nam, ut ait S. August. hom. 25. inter 50. *Laudata virtus crescit, & laudare est acerrimus stimulus movendi*. Porrò Plinius lib. 3. epist. Eget, inquit, *si qua virtus alia, laudis hoc stimulo liberalitas*. Quin & Seneca l. 2. de Ira cap. 21. ait, *assurgere ingenium si laudatur, & in spem sui bonam adduci*.

Vers. 3. GAVISUS SUM VALDE VENIENTIBUS FRATRIBUS, ET TESTIMONIUM PERHIBENTIBUS VERITATI TVÆ) *Veritas* hæc Primò, est fidei. q. d. Testantur te in fide Christiana & doctrina Christi constanter inter omnes persecutiones persistere. Secundò, *veritas* hæc est morum. q. d. Testantur te vivere juxta fidem & veritatem Evangelii, testantur mores tuos esse conformes fidei & Evangelio quod profiteris. Unde Tertiò, *veritas* hic accipi potest vera charitas & beneficentia: hanc enim maximè docet & sancit veritas Evangelii, hancque in Caio dilaudat Johan. v. 5. & 6. Quartò, *veritas* accipi potest sinceritas & candor, qui opponitur hypocrisi & simulationi. q. d. Testantur te in omnibus esse sincerum & candidum. Quintò, *veritas* accipi potest in tribuendo simplicitas, & vera simplexque liberalitas, de qua Paulus Rom. 12. 8. & 2. Corinth 8. 2.

Veritas quintuplex.

Vers. 4. MAJOREM HORUM (id est, *his*: est græcismus) NON HABEO GRATIAM) q. d. Nihil mihi gratius accidere potest, nullam majorem mihi gratiam facere possunt, quàm si faciant ut audiam eos in veritate jam dicta ambulare. Legit interpres χάριν, id est, *gratiam*, & ita legunt Græci: nonnulli tamen legunt χαρὰν, id est, *gaudium*. unde Compl. & Regia legunt, *maius horum non habeo gaudium*; & Syrus, *maior illa lætitia nulla mihi est, quàm ut audiam filios meos ambulare in veritate*. Eodem redit utraque electio. Celebrat S. Hieron. in c. 5. ad Ephesios illud Christi axioma: *Numquam læti sitis, nisi cùm fratrem videritis in charitate*.

Porrò quantum gaudii soleat magistris afferre discipulorum profectus, pulchrè docet Seneca epist. 34. *Cresco*, ait, *& exulto, discussa senectute recalesco, quoniam ex his quæ agis & scribis, intelligo quantum te ipse (nam turbam olim reliqueras) supergrederis. Si agricolam arbor ad fructum producta delectat, si pastor ex fœtu gregis sui capit voluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur quàm ut adolescentiam illius suam judicet; quid evenire credis his, qui ingenia educaverunt, & quæ tenera formaverunt, adulta subitò vident? Assero te mihi, meum opus es. Ego, cùm vidissem indolem tuam, injeci manum, exhortatus sum, addidi stimulos, nec lentè ire passus sum, sed subinde incitavi, & nunc idem facio. Sed jam currentem hortor & invicem hortantem*.

Quàm gaudeat magister de profectu discipuli.

Vers. 5. CHARISSIME FIDELITER FACIS QVIDQVID OPERARIS IN FRATRES, ET HOC IN PEREGRINOS) *Fideliter*, id est, christianè facis. Græcè πιστὸν ποιεῖς, id est, *quod fidelem decet facis*: Vatabl. *facis rem tua fide dignam*, facis quod Christianum facere oportet, facis quod mirè Christi fidem illustrat, hospitando, alen-

alendo, fovendo fratres, putà fideles, præsertim peregrinos. Hospitalitas enim olim Christianis erat commendatissima, adeoque signum & nota certa Christianæ fidei. testis est Lucianus licèt Gentilis in Peregrino.

Secundò, *τὸ fideliter* hic non solùm fidem, sed & fidelitatem Caii, significat. q. d. Fidelis es Christo; fidelitatem quam Christo in baptismo spopondisti, re ipsa præstes. Spopondisti enim te vitam instituturum juxta præcepta Christi, inter quæ primum est charitatis & beneficentiæ erga Christianos, quasi fratres, ac ejusdem fidei & religionis socios. Audi Tertull. inter notas fidelium recensentem contesserationem hospitalitatis. sic enim ait l. de Præscript. c. 20. *Itaque tot ac tantæ Ecclesiæ, una est illa ab Apostolis prima, ex qua omnes: sic omnes primæ, & omnes Apostolicæ, dum unam omnes probant unitatem. Communicatio pacis, & appellatio fraternitatis, & contesseratio hospitalitatis; quæ jura non alia ratio regit, quàm ejusdem Sacramenti una traditio. Contesserationem* vocat tesseram sive signum, quod Christiani Christianis exhibebant, ut se ostenderent esse Christianos, itaque quasi fratres hospitio exciperentur. Sic enim & Gentiles habebant tesseram hospitii & amicitiæ. Sed cùm tesseram hanc Christianorum cognovissent, & dolosè usurparent Gentiles, uti Peregrinum fecisse docet Lucianus, Concilium Nicænum pro tessera instituit literas, quas Formatas appellabant, de quibus vide Baronium.

ET HOC IN PEREGRINOS) καὶ εἰς τοὺς ξένους, id est, *& in hospites* vel *peregrinos*, ubi *τὸ καὶ*, id est *&*, idem valet quod *præsertim*; ideoque Noster vertit, *& hoc*. Sic Christus ait, *Dicite discipulis &*, id est præsertim, *Petro*, Marci 16. 7. Similia sunt Sophoniæ 1. 16. Matth. 13. 41. & alibi.

Porrò per *peregrinos* hic accipe tum viros Apostolicos, qui peregrinando disseminabant Evangelium, uti vult Beda; tum eos qui à Gentilibus proscripti exules peregrinabantur, ut vult Hugo & Glossa interlinealis; tum fideles quolibet alio titulo, vel causa peregrinantes, ut vult Dionys. Horum enim curam Deus suo exemplo fidelibus commendavit, dicens Deuter. 10. 18. *Deus amat peregrinum, & dat ei victum atque vestitum: & vos ergo amate peregrinos, quia & ipsi fuistis advenæ in terra Ægypti.*

Vers. 6. QVI TESTIMONIUM REDDIDERUNT CHARITATI TUÆ IN CONSPECTU ECCLESIÆ) Solebant enim olim Episcopi & presbyteri venientes ad se hospites invitare ad concionem vel exhortationem in Ecclesia faciendam; quam dum hi facerent, simul celebrabant hospitalitatem & charitatem Caii, quam alibi expertierant. Hunc ritum invitandi hospites tradit S. Clemens l. 2. Constit. c. 62. & sancit Concil. Carthag. IV. c. 3. eumque usurparunt Mediolani S. Ambros. ut patet hom. 45. & S. Cyrillus Alexandriæ, ut patet hom. 7. & 8.

QVOS BENEFACIENS DEDUCES DIGNE DEO) Hugo legit *deducis*. Sensus est, q. d. Quibus si benefacere pergas, excipiendo illos hospitio, alendo, juvando, dirigendo, dando viaticum, *deduces illos dignè Deo*. q. d. Facies ut commodè iter suum prosequi, & aliò quo tendunt commigrare possint quod est opus pium, Deoque dignum. Græce est, οὓς καλῶς ποιήσεις προπέμψας, id est, *quos benefacies*, id est, beneficio afficies, *deduceas dignè Deo*, & ita legunt Complut. & Regii. Hinc & Tigurin. ac Pagnin. vertunt, *quos benefacies si deduxeris dignè Deo*; S. Hierón. in c. 1. ad Titum vertit, *quos optimè facies si præmiseris* (hoc enim est προπέμψας) *dignè Deo*. Hæc omnia eodem redeunt. τὸ ergo *deduces*, ut ex voce Græca liquet, non tam ducatum aut comitatum corporalem significat, quasi velit S. Johan. Cajum hospites suos abeuntes personaliter comitari, & per iter deducere; quàm viaticum & reliqua ad iter opportuna, v. g. duces itineris, comites contra latrones, literas commendatitias ad amicos, &c. complectitur. *Deduces* ergo, id est, transmittes eos commodè, securè, liberaliter. Sic Romani iis quibus publicum hospitium dabant, etiam lautia, id est, hospitalia dona tribuebant. Hoc est quod Romanis scribit Paulus c. 16. 2. de Phœbe: *Vt suscipiatis eam*, inquit, *in Domino dignè sanctis, & assistatis ei in quocumque negotio vestri indiguerit.*

Dignè Deo quid. Resp. Primò. DIGNE DEO) Primò, q. d. Uti dignum est Dei cultores à Dei cultore tractari, honorando illos quasi Dei ministros, & Deum in illis: tam charitativè & reverenter eos tractando, quàm tractari decet Christi servos & membra, ait Dionys.

Secundò; Secundò, q. d. Facies quod Deo dignum est, gratum honorificum.

Tertiò; Tertiò, q. d. Rependes quasi vicem Deo, quia sicut ille in te liberalis est, ita & tu liberaliter tua in Dei ministros effundis.

Quartò; Quartò, q. d. Magnam apud Deum inibis gratiam & mercedem: mereberis enim ut Deus liberalitatem tuam in suos ministros majori erga te liberalitate bonorum, tum corporalium, tum spiritualium compenset. Actio enim Deo digna censetur, quæ apud Deum præmium & compensationem meretur. Qui enim agit digna Deo, dignus est cui Deus paria, imò majora rependat, juxta illud promissum Christi Matth. 10. 40. *Qui recipit vos, me recipit; & qui recipit me, recipit eum qui me misit. Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet & qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet.*

Quintò; Quintò, *dignè Deo*, hoc est, tali modo qui dignus censeatur Deo. q. d. Divinè, regiè, largiter. ita noster Lorinus. Syrus vertit, *sicut decenter Deo*.

Sextò; Sexto, idem: *dignè Deo*, inquit, hoc est, eo modo dignitate, ac si Deus ipse id ageret, servata proportione; sic loqui linguis angelorum 1. Cor. 13. est ea elegantia loqui, qua uteretur angelus si loqueretur.

Moral. opera faciamus talia, ut sint digna Deo. Moral. examinet se quisque fidelis, & videat an opera ejus sint plena, perfecta, & tam præstantia ut sint digna Deo, an charitas ejus sit similis charitati Dei & Christi; an agat & vivat dignè Christo. Donum quod regi offers non quale quale; sed eximium & regium esse decet, ut sit rege dignum: quale ergo sit oportet quod Deo, summæ, inquam, illi sanctitati & majestati, quæ est Rex regum, & Dominus dominantium, offertur? De quo ait Job c. 37. 23. *Dignè eum invenire non possumus, magnus fortitudine, & judicio, & justitia, & enarrari non potest.* Ut vivas dignè Deo, Deo & Spiritu sancto plenus sis necesse est: solus enim Deus operatur opera divina digna se. *Modus id faciendi.* Invoca ergo jugiter Spiritum S. & ex imo corde inclama: *Veni sancte Spiritus, reple tuorum corda fidelium, & tui amoris in eis ignem accende.* Hic ergo tibi in omni opere, ut illud excellenter facias, sit stimulus: *Fac hoc dignè Deo*, &, ut ait Sapiens Eccli. 13. 23. *In omnibus operibus tuis præcellens esto.* Hoc est quod Ephesios monet c. 4. 1. *Obsecro vos ego vinctus in Domino, ut dignè ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate*, &c. & Philip. 1. 27. *Tantùm dignè Evangelio Christi conversamini.* & Colos. cap. 1. 10. *Vt ambuletis dignè Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes & crescentes in scientia Dei*, &c. & Thessal. epist. 1. c. 2. 12. *Testificati sumus ut ambularetis dignè Deo, qui vocavit vos in suum regnum & gloriam.* Pro modulo ergo nostro dignè Deo ambulemus; nam adæquatè & physicè solus Christus id facere potuit & fecit. Ipse enim solus est ἰσόθεος, id est, *æqualis Deo*, quia Deus homo; unde & actiones ejus solius fuerunt theandricæ, id est, Dei-viriles, ut ait S. Dionys. qui epist. 4. ad Cajum Divina, ait, *non quatenus Deus est, perfecit, neque humana, quatenus homo: sed, postquam Deus factus est homo, novam quamdam θεανδρικὴν, id est ex divina & humana compositam, operationem apud nos instituit.*

PRO NOMINE ENIM EJUS PROFECTI SUNT) *Vers. 7.* ut scilicet nomen Dei & Christi evangelizarent, ait Beda, aut quia pro nomine ejus exilio mulctati sunt, aut quavis alia pietatis & Dei causa, hoc iter susceperunt: ergo par est eos à vobis *dignè Deo suscipi* & deduci. Primam causam, scilicet quod profecti sint ad propagandum Evangelium, magis verba ipsa significant, & ea quæ sequuntur.

NIHIL ACCIPIENTES A GENTIBUS) quia gratis Gentibus prædicant Evangelium, ne videantur quæstum aucupari ex Evangelio. Aut quia à Gentibus ob fidem Christi bonis spoliati sunt. Aut quia cùm sint Christiani noluerunt ullum cum Gentibus, utpote idololatris, commercium habere, nec quidquam ab eis etiam oblatum accipere: decet ergo eos à vobis ò Christiani sustentari dignè Christo. Unde subdit:

NOS ERGO DEBEMUS SUSCIPERE HUJUSMODI) Græcè ὑπολαμβάνειν, id est, *occupare*, prehende-

hendere, detinere, ut non exspectemus donec ipsi ad nos veniant, sed eos prævenire, domum nostram invitare, imò cogere, ait Oecumen. uti coegerunt discipuli Christum in Emaus, Lucæ 24. 29. & Abraham suos hospites Genes. 18. v. 12. & Lot, Genes. 19. v. 1. Porrò *suscipere* & *susceptio* in Script. significat omne officium, omne obsequium, omnem protectionem, omnem opem & curam.

UT COOPERATORES SIMUS VERITATIS] ministrando necessaria illis qui veritatem prædicant, & illis qui pro veritate fidei tribulationes & exilia sustinent, ait Lyran.

Porrò S. Johannes hortans Cajum ut pergat in hospitalitate, utitur prima persona, non tertia, seque illi associat, dicens: *Nos ergo debemus*, non, Tu ergo debes: ut suavior & efficacior sit exhortatio. Sanè non dubium S. Johannem valdè fuisse in peregrinos hospitalem: erat enim Episcopus Ephesinus, ac proinde bona Ecclesiæ Ephesinæ in pauperes & peregrinos dispensabat. Addit Beda S. Johannem instar Pauli Actor. 20. 34. ex labore manuum vixisse, indeque aliis succurrisse, ut impleret illud Christi, *Beatius est magis dare, quàm accipere*, Actor. 20. v. 35.

Sex stimuli ad hospitalitatem. Nota. S. Johannes multis argumentis & stimulis pungit incitatque Cajum ad prosequendam suam in peregrinos liberalitatem. Primum est, laudando ejus liberalitatem, quodque hospites eam laudarint coram tota Ecclesia, v. 3. Secundum, quòd hoc sit opus fidele & Christiano proprium, v. 5. Tertium, quòd hoc sit opus dignum Deo, v. 6. Quartum, quòd conferatur in eos, qui nomen Dei prædicant aut propagant, vers. 7. Quintum, quòd conferatur in eos, qui à ceteris Gentibus deserti vel expilati sunt, v. 7. Sextum, quod per hoc cooperemur veritati & Evangelio, illudque per prædicatores vel confessores, quos excipimus & alimus, prædicemus & profiteamur. Vide quæ de excellentia hospitalitatis dixi 1. Petri 4. 9. & Hebr. 13. 2.

VERS. 9. SCRIPSISSEM FORSITAN ECCLESIAE] Græcè ἔγραψα, id est *scripsi*. ita Erasmus, Vatabl. Clarius, Cajetan. qui censent nostram Vulgatam hic esse corruptam. Verùm Gagnejus, Serarius & alii censent Interpretem legisse ἔγραψα ἄν, aut certè τι ἄν, subintellexisse, uti subinde alii subintelligunt, ideoque rectiùs vertisse *scripsissem forsitan*, idque probatur Primò, quia hic sensus est congruentior. q. d. Scripsissem utique, sed ideo non scripsi, quia nos nostrasque literas non recipit superbus ille Diotrephes. Secundò, quia nullæ extant S. Johannis litteræ scriptæ ad Ecclesiam, & frustra eas scripsisset; cùm sciret eas non recipiendas, imò qui eas recepissent vexandos à Diotrephe; ut patet vers. 10. Tertio, id planè confirmat Syrus qui vertit, *bebe bavith*, id est, *quærens, petens, cupiens fui ad scribendum Ecclesiæ; sed ille qui amat esse primus apud vos, Diotrephes, non suscipit nos*.

SED IS QUI AMAT PRIMATUM GERERE IN EIS] in ea, putà Ecclesia; sed dicit *eis*, quia intelligit fideles qui sunt in Ecclesia, eamque componunt & constant. Ecclesia enim est nomen collectivum significans multitudinem, collectionem & cœtum fidelium: congruè ergo ei datur cognomen vel pronomen plurale. *Diotrephes quis.* Græcè est φιλοπρωτεύων, id est, *ambiens primatum*, primas tenere volens. Quare videtur fuisse Diotrephes, vel Episcopus, ut aliqui censent, quia Episcopus jure suo primas tenet in Ecclesia; vel certè vir potens, insolens & arrogans, qui in Ecclesia dominari, fidelibus præesse, sibique jus Episcopale arrogabat. Addit Beda, eum fuisse hæresiarcham; sed nil tale insinuat hic S. Johannes, imò potiùs contrarium: nam si fuisset hæresiarcha, acriùs cum eo egisset S. Johannes, eumque excommunicasset, & ex Ecclesia ejecisset, uti Paulus excommunicavit Hymenæum & Alexandrum, 1. Timoth. 1. 20. Oderat ergo Diotrephes S. Johannem, non quia hæreticus, *sed quia ambitiosus*. videbat enim Johannem suo primatui quem ambiebat resistere. Porrò Diotrephes adeò fuit superbus & arrogans, ut ipsi S. Johanni sese opponere, ejusque fideles excommunicare, & ex Ecclesia ejicere auderet. S. Johannes enim, licèt jure Episcopali præsideret soli Ecclesiæ Ephesinæ, jure tamen Apostolico, sive qua Apostolus, præerat omnibus Asiæ, imò totius orbis Ecclesiis.

DIOTREPHES] Vatablus censet esse nomen appellativum, q. d. Jactabundus, arrogans: olim enim qui generis nobilitate inflati erant, διοτρεφεῖς, id est, *à Jove nutriti*, solebant vocari & huc facit, quòd eum primatus Ecclesiastici affectatorem dixit.

Meliùs L. Dexter in Chronico, & alii passim censent esse nomen proprium, aut potiùs appropriatum: ipse enim jactans suum genus & opes apud Gentiles, gentilitio nomine vocabat se Diotrephem, id est, à Jove nutritum, Jovis filium. Sic Homerus reges vocat *διοτρεφέας καὶ διογενέας*, id est, *Jovis alumnos, & à Jove genitos*. Sic Castor & Pollux vocantur Διόσκουροι, id est, *Jovis filii*, Act. 28. 11. Addit L. Dexter, hunc Diotrephem fuisse Episcopum, sed ob superbiam & inhospitalitatem ab episcopatu depositum. verba Dextri recitavi initio capitis.

Perperam ergo Beda: *Diotrephes*, inquit, *idem est quod speciosus insulsus, sive decor insaniens, ita ut perfidiam cordis etiam nomine signaverit*.

Moraliter hunc Diotrephem imitantur, qui beneficia & prælaturas ambiunt, eaque sibi ob nobilitatem & opes deberi autumant, cùm Christus ignobiles & pauperes vocarit, imò elegerit in Apostolos. vide 1. Cor. 1. 26. vide & Tiraquellum de Nobilit. cap. 20. num. 10. & sequ. Rursum Diotrephem imitantur sæculares principes & nobiles, qui jus patronatus in conferendis beneficiis non habentes illud usurpant & invadunt, aut eo abutuntur volentes dominari in Cleris. *Moral. de ambiente prælaturã.*

Denique disce hic, quàm Apostoli & viri magni suos habeant æmulos & hostes. ita S. Petrus æmulum habuit Simonem Magum, S. Paulus Elymam, S. Johannes Diotrephem, & Apollonium Tyanæum Ephesi magiam docentem.

NON RECIPIT NOS] nostrum apostolatum, nostram auctoritatem, nostros fratres, nostras litteras, nostra præcepta. Solebat Episcopus epistolas ad Ecclesiam suam missas recipere, & fidelibus in Ecclesia legere, quasi Ecclesiæ caput, primus & primas. Episcopo absente id præstabat ejus Vicarius, vel qui jus Episcopale sibi arrogabat; quòd si Episcopus epistolas non probaret, supprimebat, nec legebat. Dicit ergo S. Johannes se non scribere Ecclesiæ, eo quòd illi præsideat ambitiosus Diotrephes, qui primas sibi arrogans, nulli, ne S. Johanni quidem, se submittebat, ideoque ejus scripta in Ecclesia non legisset, nec legi permisisset.

COMMONEBO EJUS OPERA) Minùs rectè aliqui legunt *commovebam*, id est, commovebo. Græcè enim est ὑπομνήσω, id est, *commonebo*, in memoriam revocabo, in lucem proferam, cunctis nota faciam, ante oculos ponam: Vatabl. & Pagnin. *indicabo*. Ubi Nota lenitatem S. Johannis in corripiendo & castigando. Budæus in Comment. Linguæ Græcæ vertit, *iudicabo*: est enim verbum forense; Oecum. *arguam, puniam, ac malum pro malo retribuam*; Syrus, *meminero operum eius*, recordabor eorum quæ facit. Unde L. Dexter ait, hunc Diotrephem officio & episcopatu fuisse privatum ac depositum, uti jam dixi. VERS. 10.

VERBIS MALIGNIS GARRIENS IN NOS) Syrus, *quia verba mala facit in nos*, calumnias in me conjiciens, mihi detrahens, me infamans. quod proprium est hæreticorum: græcè est φλυαρῶν, quod significat *nugari*, ineptire, garrire, blaterare. Apposite calumnias Diotrephis despiciens vocat garritum; nam, ut ait Seneca epist. 92. *Eleganter Demetrius dicere solebat, eodem loco sibi esse voces imperitorum quo ventre redditos crepitus; Quid enim, inquit, mea refert, sursum isti an deorsum sonent? Quanta dementia est, vereri ne infameris ab infamibus?* Idem verò Seneca l. de Remed. fort. *Malè*, inquit, *de te opinantur homines, sed mali: moverer si malè de me M. Cato, si Lælius sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones ista loquerentur: nunc malis displicere, laudari est. Non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est damnat. Malè de te loquuntur; moverer, si judicio hoc facerent, nunc morbo faciunt: non de me loquuntur, sed de se. Malè de te loquuntur, bene nesciunt loqui: faciunt non quod mereor, sed quod solent: quibusdam enim canibus sic innatum est, ut non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.* Ita Demosthenes apud Stobæum serm. 40. *Calumniam aliquantisper quidem audientium opinionem confirmare, progressu verò temporis nihil*

ipsa

ipsa imbecillius esse dicebas. & Socrates *admiranti cuidam, cur nihil in eum commoveretur a quo conviciis petebatur; Mihi,* inquit, *non maledicit, quandoquidem ea quæ dicit, mihi non adsunt nec in me hærent.*

Neque ipse suscipit fratres] Christianos, orthodoxos; quia suscipit dumtaxat suæ sectæ pseudo-Christianos & cacodoxos hoc erat scelus avaritiæ, invidentiæ & odii; quod verò sequitur, sævitiæ & arrogantiæ.

Et eos qui suscipiunt] Legit ὑποδεχομένους. & sic habent aliqui codices; plures tamen habent τοὺς βουλομένους, id est, *eos qui volunt*, scilicet suscipere.

De Ecclesia eiicit] tum de loco & cœtu Ecclesiæ, præsertim in agape & convivio post Eucharistiam. ita Hugo tum de ipsa fidelium congregatione, excommunicando eos. ita Dionys. cùm potius ipse excommunicandus esset. Sic enim habet Concilium Gangrense c. 11. & habetur c. *Si quis despicit*, dist. 42. *Si quis*, ait, *despicit eos qui fideliter agapas, id est, cœnas pauperibus exhibent, & propter honorem Dei convocant fratres, & noluerit communicare huiusmodi vocationibus, parvipendens quod geritur, anathema sit.*

Vers. 11. Noli imitari malum] Syrus, *ne similis fias in malo, sed in bono.* q. d. Noli imitari superbum, impium, avarum, & inhospitalem Diotrephem, ello primas in Ecclesia occupet, qualem ceteri sequaces vulgò solent imitari; sed potius imitare humilem, pium, liberalem & hospitalem Demetrium, de quo v. 12. Magna est vis exempli ad provocandum intuentes, ut illud imitentur, & major est vis pravi, quàm boni ob corruptionem naturæ. *Proclivius est*, ait Hieron. epist. 7. *malorum imitatio, & quorum virtutes assequi nequeas, citò imitaris vitia.* Quocirca monet hic S. Johannes, ut quisque bonorum exemplum sibi imitandum proponat, non malorum Sic & S. Paulus 1. Cor. 11. 1. *Imitatores*, ait, *mei estote, sicut & ego Christi.* & Hebr. 13. 7. *Mementote Præpositorum vestrorum, quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem.* Hac de causa celebrat Ecclesia Sanctorum festa, ut eos quasi exempla vitæ ad imitandum proponat; hinc & utilissimum est legere & meditari vitas Sanctorum. Ita ex lectione Vitæ S. Antonii conversi sunt duo illi aulici, quos refert S. August. 8. Conf. c. 6. quin & ipse S. August. ibidem c. 7. Ex lectione Vitæ S. Mariæ Ægyptiacæ conversus est S. Johannes Columbinus fundator Ordinis Jesuatorum; legendo Vitas Sanctorum, conversus est noster S. Ignatius.

Qui benefacit ex Deo est; qui malefacit, non vidit Deum] Syrus, *ille qui facit bonum, à Deo est; & ille qui facit malum, non videt Deum.* Dupliciter hæc sententia accipi potest. Primò, generatim de quolibet bono & malo cuiuslibet virtutis & vitii. q. d. Qui facit bona opera ex Deo est; qui facit mala, non vidit Deum. Secundò, & magis apposite speciatim hæc accipias de bono benefici & beneficentiæ, & malo malefici & maleficentiæ. Et hoc magis significant voces Græcæ: ἀγαθοποιεῖν enim est *benefacere* alicui, beneficium præstare alteri; & ἀγαθοποιὸς est *beneficus*, munificus, liberalis; ex adverso κακοποιεῖν, est *malefacere*, malè mereri de aliquo. Agit enim Johannes de beneficentia & hospitalitate, eamque in Caio laudat: maleficentiam verò in Diotrephe culpat & damnat. Alludit S. Johannes ad id quod dixit epist. 1. c. 3. v. 6. & c. 4. 7. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est, & cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum, quoniam Deus charitas est.* vide ibi dicta. Sensus est ergo, q. d. Qui benefacit egentibus, v. g. hospites & peregrinos suscipiendo & fovendo, uti facis tu ò Caie, hic ex Deo, eumque cognoscit, amat, imitatur & colit: qui verò malefacit proximo, uti facit Diotrephes, non est ex Deo, nec Deum vidit aut videt, id est, Deum practicè non cognoscit, qui eum non amat, non imitatur & colit, nec ei beneficentiam mandanti obedit. Licèt ergo omnis virtus sit ex Deo, tamen charitati & beneficentiæ id attribuitur & appropriatur, quòd sit ex Deo; eò quòd ipsa sit virtus divina, ac nos similes faciat Deo Dei enim proprium est se suaque bona communicare, & benefacere.

Beneficentia est virtus divina cur? Cujus ratio est, quòd Dei proprium sit abundare adeò omni bono, ut supereffluat, illudque in alios benefaciendo transfundat. Qui ergo benefacit, Dei benefici filius, similis, & imitator est. Unde ad hæc S. Johannis verba alludens S. Dionys. Eccles. hier. c. 3. *Est omnium divinius,*

A ait, *ut eloquia sacra aiunt, Dei cooperatorem fieri, & ostendere divinam in seipso actionem relucentem.* Hinc illud adagium de beneficio: *Homo homini Deus.* Deus est, ait Plinius lib. 2. cap. 7. *mortalè iuvare mortalem, & hæc ad æternam gloriam via.* Nazianz. de cura Pauperum: *Esto*, ait, *calamitoso Deus.* Viderunt idipsum Gentiles. Ovidius l. de Ponto elegia 9. ad Cotyn.

Hoc tecum commune diis, quòd utrique rogati
Supplicibus vestris ferre soletis opem.
Nam quid erit quare solito dignemur honore,
Numina, si demas velle juvare deos?

In verbo *juvare* alludit ad etymum Jovis, qui erat deorum maximus: dictus est enim *Jupiter* à juvando, quasi *juvans pater*; unde Cicero ait, eum propter beneficia vocatum esse optimum, sicut propter vim maximum. Concludit Ovidius:

Utilitas igitur magnos hominesque Deosque
Efficit, auxiliis quoque favente suis.

Hinc Virgil. ecloga 1. Augustum Cæsarem, qui sibi agros servarat, suum vocat deum,

Namque erit ille mihi semper deus.

B Cicero epist. ad P. Lentulum, eum vocat parentem ac deum suæ vitæ, fortunæ, memoriæ, nominis. Martialis l. 8. epigram. 24.

Qui fingit sacros auro vel marmore vultus,
Non facit ille deos: qui rogat ille facit.

Huc facit illud Arist. 1. Ethic. c. 2. *Quo communius, eo divinius bonum.* vide dicta Actor. 20. 34.

Qui male facit, non vidit Deum] Alludit ad illud 1. epist. c. 3. 6. *Omnis qui peccat non vidit Deum.* Antithesis exigebat ut diceret, *non est ex Deo*; sed per auxesin dicit amplius. q. d. Qui male facit adeò non est ex Deo, ut ne quidem Deum videat, id est, practicè cognoscat, cùm tamen Deus sit lux immensa: quia malefaciens in tenebris agit, dum opera tenebrarum putà peccata, exercet. Rursum hic non cognoscit Deum, quia ita vivit ac si Deum non novisset, ac si Deus sua scelera non videret, ac si non esset Numen, scelerum judex & vindex. quæ omnia alienissima sunt à Deo. *Nam in omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.* Proverb. 15. 3. Rursum qui maleficus est, & malè facit proximo, hic proprie non videt, id est cognoscit Deum practicè, quia non agnoscit immensa & perpetua Dei in se beneficia, ut iis gratus existat, aliis amore C
Dei benefaciendo, cùm Deo, qui bonis nostris non eget, benefacere, & vicem rependere nequeat. Quare Deus vicissim tales non cognoscit, id est, non approbat, dicetque eis in die judicii: *Numquam novi vos: discedite à me qui operamini iniquitatem*, Matth. 7. 23.

Ad hæc S. Johannis verba allusit S. Dion. scribens ad eumdem Caium Therapeutam, videntem & contemplativum (qua de causa ait hic Johan. *Vidit Deum*) epist. 1. ubi explicat quomodo boni & perfecti, præsertim Therapeutæ, qualis erat Caius, videant Deum. *Si quis est*, ait, *qui viso Deo id quod aspexit intellexit, non eum vidit, sed aliquid ipsius, quod est & cognoscitur; ipse verò supra mentem atque supra omnem substantiam, sublimiter collocatus, &c. mentis captum longè superat.* Deus enim in se invisibilis omnia transcendit, lucemque habitat inaccessibilem, quæ nobis caligo est impervia, ut idem docet ibidem. Idem epist. 2. cùm quæsisset ab eo Caius: *Quo fit ut Deus super principium emineat deitatis & bonitatis?* Respondent, ut interpretatur Pachymeres: *Quia deitas eiusmodi donum est, quod a Deo in nos derivatur, quo divinæ efficimur consortes naturæ. Per* D
deitatem intellige munificam Dei gratiam nos bonos & deos constituentem. Hoc enim donum & origo est & causa, quo dii efficimur, pariter & boni porrò bonum hoc quod est principium nostræ deificationis, Deus ipse transcendit. Additque inimitabilem Dei imitationem, nostram esse deificationem: quia enim non efficimur dii nisi numen divinum imitando, ideo imitatio dicitur: quia verò ad primarium illud divinitatis exemplar, nulla quidem ex parte pertingimus, hinc iure inimitabilis hominibus & angelis dicitur eius deitas, & bonitas. Idem ep. 3. ad eumdem: *Occultus, ait, est Deus etiam post ipsam declarationem, aut divinius dicam, in ipsa declaratione.* Idem ep. 5. ad Hieroth. *Divina caligo, inquit, est lux ad quam aditus non patet, in qua Deus habitare dicitur, quæ quidem nec cerni potest, præ excellenti claritate; nec adiri eodem propter singularis divini luminis effusionem. In hac versatur omnis, qui dignus habitus est, Deum nosse & videre; hoc ipso quod non*

Caligo nobis est Deus, sibi lux:

servuit neque cognoscit, verè in eo aspectum & cognitionem superat; atque hoc ipsum noscens, quod est super omnia, & quæ sensu percipiuntur, & quæ ratione intelliguntur; dicitque illud Propheta, Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam. Idem deinde probat exemplo S. Pauli, qui licèt raptus esset in Deum, tamen asserit Deum omnem intelligentiam & cognitionem superare. Hinc & noster Johannes Evang: c. 1. 18. ait: *Deum nemo vidit umquam*, scilicet per visionem claram; vidit tamen per obscuram cognitionem, seu fidem, juxta illud S. Pauli: *Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem*, 1. Corinth. 13. 12.

DEMETRIO TESTIMONIUM REDDITUR AB
VERS. 12. OMNIBUS] de hospitalitate, probitate & ceteris virtutibus Christianis. Hunc ergo Caio imitandum & adjuvandum proponit, sicut Diotrephem inhospitalem vitandum. Suspicatur noster Serarius Demetrium hunc esse illum qui olim Præfectus artificum Dianæ, contra S. Paulum Ephesi seditionem concitavit Act. 19. 24. qui postea pœnitens peccatum suum fervore pensans, persecutionem in propagationem fidei commutarit; licèt nil tale prodant veterum historiæ. Insinuant Catharinus & Salmeron, hunc Demetrium fuisse Episcopum. L. Dexter in Chronico asserit, hunc Demetrium fuisse fratrem Caii, ad quem epistolam hanc scribit. S. Johannes. Verba Dextri recitavi initio capitis.

ET AB IPSA VERITATE] q. d. Falli potest testimonium populi & vulgi, at falli nequit testimonium veritatis. *Vulgus*, ait Cicero pro Roscio Comœdo, *ex veritate pauca, ex opinione multa æstimat.*

Veritas autem testimonium perhibet Demetrio, q. d. Verè Demetrius christianè vivit & Christiana opera facit. Ejus ergo vita verum ei virtutis dat testimonium. Veritas, id est, res ipsa clamat eum tam re ipsa, quam nomine verum probumque esse Christianum. Beatus qui testimonium habet à veritate, hic enim testimonium habet à Deo, qui est prima & summa veritas. Mundani testimonium habent, sed ab adulatione & falsitate: nam, ut vulgò dicitur, *Multi Laudenses, pauci Veronenses*, nimirum multi laudatores, putà adulatores, pauci veridici.

SED ET NOS TESTIMONIUM PERHIBEMUS] quod utique gravius & certius est, utpote Episcopale, Apostolicum & canonicum, utpote scriptoris hagiographi. Verè Cicero pro Plancio: *Gravior & validior est decem virorum bonorum sententia, quam totius multitudinis imperitæ.*

MULTA HABUI TIBI SCRIBERE, SED NOLUI VERS. 13.
PER ATRAMENTUM ET CALAMUM SCRIBERE TIBI] q. d. Multa habui tibi communicanda, sed nolui ea committere chartæ, quia brevi ore ad os loquemur. vide dicta epist. 2. 12. Syrus, *multa fuerunt mihi ad scribendum tibi, sed non volo ut in manu atramenti & calami scribam tibi.*

PAX TIBI] Syrus, *pax sit tecum.* VERS. 14.

SALUTANT TE AMICI. SALUTA AMICOS NOMINATIM] Syrus, *precantur pacem tibi amici, Precare pacem amicis cuilibet in nomine suo* Hebræorum enim communis salutatio erat, שלום לכם *schalom lachem*, id est, *Pax vobis*, quo more gentis usus est Christus & Apostoli. Rursum hic nota comitatem & affabilitatem S. Johannis, qui amicos vult salutari nominatim, eos tamen non nominat, quia plurimi erant, & ne quem ex oblivione prætereundo, aut alteri præponendo offendat.



COM-

COMMENTARIUS IN EPISTOLAM SANCTI JUDÆ APOSTOLI.

PROOEMIVM.

Auctor Iudas frater Iacobi Minoris.

TRIA hic de more præmittenda. Primum, de Auctore hujus epistolæ. Secundum, de ejus auctoritate. Tertium, de ejus argumento.

Quoad primum. Auctor est Judas, non Iscariotes, sed Jacobi, scilicet frater; Jacobi, inquam, Minoris, qui frater Domini cognominatus est, scripsitq, epistolam Canonicam. Matrem habuit Mariam Alphæi, sive Cleophæ, scilicet uxorem; quæ & Jacobi, scilicet mater, vocatur, Marci 15. 40. Eadem vocatur soror B. Virginis, cum eaque astitit cruci Christi, Johan. 19. v. 25. non quòd propriè fuerit soror ejus, ec filia S. Joachimi & Annæ, ut censuit S Hieron. contra Heluid. Theodor Lucæ 6. Beda & Anselm. Galat. 1. Sed soror phrasi Hebræa, id est, cognata vel consobrina. Hæc ergo Maria Alphæi quatuor habuit filios, è quibus tres à Christo electi sunt ad apostolatum, scilicet Jacobus, Judas & Simon, quartus Joseph fuit competitor Matthiæ, cùm sors apostolatus cecidit super Matthiam, Actor. 1. Hinc quatuor hi vocantur fratres Christi, Matt. 13. 55. non quòd fuerint filii Joseph sponsi B. Virginis ex alia uxore, ac consequenter privigni B. Virginis, & propriè fratres Christi, uti opinatus est Nyssenus orat. 2. de Resurrect. Origen. Theophil. & Euthym. in Matt. 13. Clemens Alexandr. hic Epiphan. hæresi 51. Chrysost. orat. de Annunc. Hilarius can. 1. in Matth. Ambrosiaster ad Galat. 1. Oecum. & Caietan. Galat 1. Unde & Arabica versio sic habet initio epistolæ: *Judas filius Josephi fabri.* Joseph enim fuisse cælibem & virginem tradit S. Hieron. contra Heluid. Beda in Johan. 2. Rupertus in Matth. 1. Magister in 4. dist. 30. cap. de B. Maria Divus Thomas 3. part. quæst. 28. a. 3. ad 5. & alii. Vide Canisium l. 4. de Deipara c. 13. Suarez 3. p. tom. 2. disp. 5. sect. 4. Tolet in Johan. c. 2. annot. 18. & Salmeron to. 5. tr. 53. Vocantur ergo fratres Christi, id est consanguinei, vel affines, sicut mater eorum vocatur soror, id est cognata, B. Virginis.

Iudas, id est laudator.

Quoad etymon, Judas hebr. idem est quod confessio & laus, vel confessor & laudator, scilicet Dei & Christi, Nomen hoc accepisse videtur à Juda fortissimo & celeberrimo filiorum Jacob, Genes 49. v. 8. Idem, æquè ac frater ejus Simon, cognominatus est Chananæus, (quasi oriundus ex Cana Galilææ) hoc est, zelotes, teste S. Hieron. in cap. 4. ad Galat. eò quòd zelavit pro Domino, ait S Fulgentius serm. 9. Unde hæc ejus amoris & zeli plena vox ad Christum recensetur à S. Johanne cap. 14. 22. *Domine quid factum est quia manifestaturus es nobis teipsum?* Hæc enim ejus vox excita fuit verbis illis Christi euntis ad mortem, amore plenissimis: *Qui diligit me, diligetur a Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Hinc

Lebbæus, id est corculũ.

idem Judas cognominatus est Thaddæus & Lebbæus, id est, leoninus, à לביא *labi*, id est *leo*, vel *cordatus*. Leo enim hebraice dicitur *labi* a לב *leb*, id est *cor*, quasi cordatus, seu animosus; quia à generositate & præsentia animi

A imperterritus. Cor enim sedes est & symbolum fortitudinis: unde Aristomenus qui totam Græciam stupefecerat audaciæ miraculo, post mortem dissectus. inventus est habere cor totum pilis hirsutum, teste Plinio libr. 11. cap. 37. Rursus Lebbæus, id est corculum. verisimile enim est, Lebbæus penè idem esse quod Thaddæus: nam Græca Matth. 10. 3. & Syra sic habent: *Lebbæus, qui cognominatus est Thaddæus*: Lebbæus ergo idem est quod corculum, à לב *leb* id est *cor*, ait S. Hier. in Matth. 10. quasi dicat Mirè cordialis, benevolus, amabilis; aut mirè sapiens & prudens: qui enim valdè cauti erant & prudentes, vocabantur corculi, ait Plinius libr. 7. cap. 31 & Festus: Corculum, inquit, à corde dicebant antiqui solertem & acutum. Unde Scipio Nasica ob prudentiam bis consul, appellatus est corculum, ait Cicero Tuscul. 1. Thaddæus vero non tam ab Hebræo *toda*, id est *laus*, deducitur; sic enim dicendum fuisset *Taddæus*; quàm à Syro תד *thad* (Hebræi dicunt שד *sad*: unde Deus dicitur *saddai*, id est, mamma bonorum omnium) sed Syri & Chaldæi *s* Hebræum vertunt in *t*, ac pro *sad* dicunt *thad*, pro *Saddæus*

Thaddæus id est mãmeus.

B *Thaddæus* id est mamma, uber. q. d. Mammeus, uberalis, dulcis, misericors, benignus, beneficus ita Angelus Caninius in Nomin. Hebr. novi Testamenti. cap. 13 Porrò S. Hieron. (vel quisquis est auctor, non enim Est S. Hieron.) in Marci cap. 6. & ex eo Pagnin. in Nom. Hebr. interpret. Lebbæum volunt dici à corde, quasi cordis cultorem, qui scilicet cordis puritati, sanctitati & perfectioni unicè incubuerit. Qua de causa Judas hic præ ceteris Apostolis S. Bernardo fuit in veneratione ac deliciis:

S. Bernar. S. Iudæ devotus.

auctor enim Vitæ S. Bernardi libr. 5. cap. 2. narrat ipsum reliquias S. Judæ Hierosolymis ad se missas mira devotione excepisse, adeoque moriturum jussisse eas secum sepeliri & pectori suo superponi, *ea utique fidei & devotionis intuitu*, ait auctor Vitæ, *ut eidem Apostolo in die communis resurrectionis adhæreret*. Nota. Judas Hebr. includit omnes litteras nominis tetragrammati Jehova, indeque ad nominis Jehova, utpote sacrosancti, & apud Judæos ineffabilis reverentiam, censent aliqui pro Juda, vocatum esse affini nomine, Thaddæum. Sed hæc est fabella: constat enim nomen Juda apud Judæos fuisse usitatissimum, adeoque à Deo laudatum, Gen. 49. v. 8. Insu-

C per Euseb. libr. 1. histor. cap. 13. Nicephor libr. 2. histor, cap. 40. & Græci in Menologio duos ponunt Thaddæos, scilicet unum Apostolum, putà Judam hunc nostrum; alterum qui fuerit è LXX. discipulis Christi missus ad Abagarum. Verùm alii non nisi unum agnoscunt Thaddæum, scilicet Judam Apostolum. Ita S Hieron. in Matt. 10. Beda in c. 1. Actor Fulgent. serm. 9. Et Ecclesia Latina non nisi unum Thaddæum in Martyrol. & offic. divino commemorat.

Missus ad Abagarum.

Juxta quos dicendum est, quòd hic Judas sit ille Thaddæus qui Abagarum regem Edessæ & Edessenos ad fidem convertit uti fusè narrat Eusebius loco jam citato, qui & addit hæc 43. Christi anno contigisse, atque

Abagaro aurum tum cælatum, tum rude offerente respuisse illud Judam, ac dixisse: *Si nostra prorsus dereliquimus, quomodo accipiemus aliena?* quæ tanè verba cor ejus purum magnanimum, & cœleste significant. Plera vide apud Eusebium. In Apocalypsi cap. 21. 20. Judas repræsentatur per chrysoprasum: causas ibidem recensui.

Martyr. Nicephorus libr. 2. cap. 4. Breviarium Romanum 28. Octobr. & alii tradunt S. Judam prædicasse in Mesopotamia, Persia, Arabia, Idumæa. Demum S. Judas nobilem apostolatum glorioso martyrio coronavit, ac sacrum ejus corpus, æquè ac fratris Simonis, Romam delatum conditum est in basilica S. Petri, ut quem in vita unicè coluerat, adeoque senta epistolæ ejus in sua expresserat, juxta eumdem & mortuus conderetur.

Epistola hæc est canonica. Quoad Secundum. Aliqui olim de auctoritate hujus epistolæ dubitarunt, imò nuper Cajetan. censuit hanc epistolam esse minoris auctoritatis iis quæ sunt certæ Scripturæ sacræ. Hæretici, ut Lutherus, Centuriatores, Brentius, Kemnitius, apocrypham esse censent. Rationes eorum sunt, quod auctor ejus citet librum Henoch apocryphum, & altercationem Michaelis cum diabolo de corpore Mosis, quæ nusquam in Scriptura extat sed ad hæc suis locis respondebo. Dico ergo: de fide est hanc epistolam esse canonicam Script. Ita definit Concil. Trident. sess. 4. & Florent. in Eugenii Pont. epist. ad Armenos; Concil. Romanum sub Damaso; Conc. Laodic cap. 58. & Carthaginens. cap. 47. Audi S. Hieron. lib. de Scriptor. Eccles. in Juda; *Judas*, inquit, *frater Iacobi, parvam quidem quæ de septem Catholicis est, epistolam reliquit. Et quia de libro Henoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimonium, à plerisque reiicitur; tamen auctoritatem vetustate jam & usu meruit, & inter S. Scripturas computari, & sacrosanctam auctoritatem habere.*

Unde eamdem ut canonicam citant S. Dionysius de Divinis nominib. cap. 4. Epiphan. hæresi Gnostic. Nazianzen. in carm. de Script. Didymus, & Oecum. hic, S. Athanas. in Synopsi, Ephrem, Origen. & è Latinis S. Cornelius, S. Cyprianus, Innocentius I. Tertull. S. Hieron. S. Ambros. S. August. Ruffinus, Philastrius, Cassian. Prosper, Gelasius, Fulgentius, Alcimus, Primasius, S. Gregor. Beda, Rabanus, Remigius, Ado, Anibertus, Angelomus, & alii quos fusè citat Jodocus Coccius in Thesauro Cathol. tom. 1 l.5 pag.370. & Bellarm. l. 1. de Verbo Dei c. 18.

Græcè scripta. Græcè scripta est epistola; licèt enim S. Judas in Perside prædicarit, hanc tamen epistolam, quasi encyclicam, & universalem, scripsit fidelibus omnibus tam Judæis, quàm Gentilibus toto orbe dispersis, ideoque non persicè, sed græcè, quia Græca lingua tunc maximè erat communis, & latissime patebat. Porrò Origen. in cap. 13. Matth. asserit hanc epistolam paucorum quidem esse verborum, sed plenam efficacium cælestis gratiæ verborum. Ipsa ergo sui brevitate fœcunda est, & quasi margarita, quæ sub exigua mole multorum summam includit sestertiorum, quod de S. Scriptura dixit S. Hilarius canon 6. in Matth. Brevis enim hæc epistola multa dogmaticè astruit, nimirum mysterium S. Trinitatis, incarnationis, & redemptionis Christi, angelorum bonorum à malis discretionem, & studium pro salute hominum. denique fidem & metum futuri judicii. Ethicè docet fugam luxuriæ, blasphemiæ, inobedientiæ, superbiæ, avaritiæ, odii, doli, adulationis, personarum acceptionis; ac constantiam in vocatione, fide, oratione, charitate, conversione errantium, in'ectatione hæreticorum, doxologia, & laude Dei. Quod ergo S. Bartholomæus, teste S. Dionys. cap. 1. de Mystica Theologia, dixit, *magnam esse Theologiam, & minimam; ac Evangelium amplum, & magnum, rursum compendiarium*, idipsum verè dicas de epistola, nimirum *brevem esse, & longam; brevem in verbis, longam in sententiis, ut rarus sit qui non in ejus cæcutiat lectione*, ut ait S. Hieron ad Paulinum.

Extat hæc epistola syriacè, non in Bibliis Regiis, sed separatim, quam in Latinum vertit noster Etzelus: extat & arabicè, quam in Latinum vertit quidam in fide heterodoxus.

Argumentum. Quoad Tertium. Argumentum epistolæ est confutare hæreses jam tum natas Simonis Magi, Nicolaitarum, & Cherinthi, ac mox ex iisdem nascituras, Gnosticorum, Ebionis, Menandri, Basilidis, Saturnini, Valentini, Marcionis & similium. Ita S. Epiphan. in hæresi Gnosticorum, post recensitas eorum libidines, ait Spiritum sanctum de iis per Judam prædixisse: *Quæcumque naturaliter tamquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur.* Hæreticorum ergo improbos mores graphicè depingit, eosque quasi seductores & pestes cavendos esse docet, ac in fide suscepta constanter esse persistendum, ne eis contingat quod contigit Hebræis, Sodomitis & angelis à Deo apostatantibus, qui omnes miserè perierunt. Ita Sanct. Athanas. in Synopsi, Oecumen. & alii. Docuit enim Judas in Asia minore, ubi florebat schola Simonis Magi, contra quam scripsit pariter S. Paulus epistolas ad Ephesios & Colossenses, ad quas hìc respicit Judas. Maximè autem insectatur dogma Simonis docentis solam fidem suam (quæ hæresis erat & perfidia) sufficere ad salutem sine bonis operibus. Et Gnosticorum docentium, nullum esse peccatum nisi infidelitatis, sed omnia esse adiaphora, scilicet bona bene utentibus, mala malè utentibus, ac proinde impunè licere vacare commessationibus & libidinibus: unde Simonianorum & Gnosticorum immanes, & infames libidines acriter perstringit, eisque acre Dei judicium ab Henoch prædictum intentat. Quocirca S. Ephrem to. 5. serm. *De iis qui animas ad impudicitiam pelliciunt, cùm nihil mali sit*, recitat totam hanc S. Judæ epistolam, eamque contra illos intorquet. Est ergo hæc epistola perpetua quasi invectiva in hæreticos, eosque blasphemos & luxuriosos. Primò enim, præmissa salute hortatur fideles, ut contra eos pro vocatione & fide sua viriliter certent, eò quòd ipsi sint apostatæ, similes Sodomitis & Angelis Deo rebellibus, cum eisque perdendi & perituri. Deinde v. 8. eorum libidines, rebelliones, blasphemias & maledicta incusat, cùm Michael licèt justam habens causam, non fuerit ausus maledicere Satanæ. Tertiò, v. 11. comparat eos Caino, Balaamo, Core seditioso, eosque vocat nubes sine aqua, arbores autumnales, fluctus feri maris, sidera errantia, de quibus prophetavit Henoch minans eis acre Dei judicium, cùm sint murmuratores, pleni concupiscentiis, superbi, avari. Quartò, v. 17. hortatur ut Apostolorum fidei & doctrinæ constanter insistentes, hæreticis resistant. Denique v. 20. hortatur fideles ad orationem, charitatem, misericordiam & zelum animarum, ut seductos ab hæreticis ad fidem reducant; ad castitatem, ut immaculatos se sistant tribunali judicis Christi. Atque tandem doxologia claudit epistolam, dicens: *Soli Deo Salvatori nostro per Jesum Christum Dominum nostrum gloria & magnificentia, imperium & potestas ante omne sæculum, & nunc & in omnia sæcula sæculorum. Amen.*

Scripserunt è veteribus in hanc epistolam, Didymus & Clemens Alexandrinus; sed breviter extant in Biblioth. SS. Patrum: recentiores plurimi, recentissimè noster Justinianus & Lorinus. Ego pariter brevis ero more meo, præsertim quia pleraque hìc dicenda dixi 2. Petri 2.

Ubi Nota. hanc epistolam valdè similem esse epistolæ secundæ S. Petri cap. 2. adeoque multas cum eo easdem, vel penè easdem habere sententias. Quare vel S. Petrus illas sumpsit ex S. Juda, ut ejus dicta confirmaret, uti vult Salmeron; vel certè Judas illas accepit ex S. Petro, ut volunt Baron. anno Christi 65. Adamus Sasbout, Lorin. Hugo, Thomas Anglicus, & Primaticcius hìc, qui tres ultimi censent idcirco hanc epistolam in ordine Biblico esse ultimam, eò quòd ultimò sit edita (excipe epist. Sancti Johannis) ac proinde post mortem Sancti Petri, qui paulò ante mortem secundam suam epistolam scripsit anno Christi 68. Quæ si vera sunt, oportet dicere S. Judam cum fratre Simone Chananæo oppetiisse mortem non anno Christi 64. ut vult Onuphrius in Chronico, sed post Sanctum Petrum, postque annum Christi 68. Porrò ut videas S. Petri & S. Judæ harmoniam & consonantiam, accipe easdem utriusque sententias per parallela digestas.

P A-

P A R A L L E L A

E A R V M D E M S E N T E N T I A R V M

S. Petri epist. 2. & S. Iudæ.

1. Cap. 2. v. 1. *In vobis erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis.* & v. 3. *Quibus iudicium iam olim non cessat.*

2. *Et eum qui emit eos, Dominum negant.*

3. v. 2. *Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur.*

4. v. 4. *Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos, in tartarum tradidit cruciandos, in iudicium reservari.*

5. v. 6. *Et civitates Sodomorum & Gomorrhaeorum in cinerem redigens, eversione damnavit, exemplum eorum, qui impie acturi sunt, ponens.*

6. v. 10. *Magis autem eos qui post carnem in concupiscentia immunditiae ambulant, dominationemque contemnunt.*

7. v. 4. *Subintroierunt quidam homines, qui olim præscripti sunt in hoc iudicium, impij.*
Solum Dominatorem & Dominum Iesum Christum negantes.
Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam.

8. v. 6. *Angelos verò qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit.*

9. v. 7. *Sicut Sodoma & Gomorrha & finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes.*

10. v. 8. *Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt.*
Sectas (δόξας) *non metuunt introducere blasphemantes.*

11. v. 11. *Angeli fortitudine & virtute cùm sint maiores, non portant adversum se execrabile iudicium.*

12. v. 12. *Hi verò,* &c. *in his quæ ignorant blasphemantes, in corruptione sua peribunt.*

13. v. 13. *Coinquinationes & maculæ deliciis affluentes, in conviviis suis luxuriantes.*

14. v. 14. *Cor exercitatum avaritia habentes,* & v. 3. *In avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur.*

15. v. 15. *Secuti viam Balaam ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amavit.*

16. v. 17. *Hi sunt fontes sine aqua, & nebulæ turbinibus exagitatæ, quibus caligo tenebrarum reservatur.*

v. 18. *Superba enim vanitatis loquentes, pelliciunt in desideriis carnis luxuriæ.* 1.

Cap. 3. v. 2. *Charissimi,* &c. *memores sitis eorum quæ prædixi verborum,* &c. *& Apostolorum vestrorum præceptorum Domini & Salvatoris.* 2.

v. 3. *Hoc primum scientes quòd venient in novissimis diebus in deceptione illusores iuxta proprias concupiscentias ambulantes.* 3.

v. 11. *Quales oportet vos esse in sanctis conversationibus & pietatibus, exspectantes, & properantes in adventum diei Domini.* 4.

v. 18. *Ipsi gloria & nunc, & in diem æternitatis. Amen.* 5.

Maiestatem (δόξας) *blasphemans.*

v. 9. *Cùm Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiæ, sed dixit: Imperet tibi Dominus.* 6.

v. 10. *Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant; quæcumq; autem naturaliter tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur.* 7.

v. 12. *Hi sunt in epulis suis maculæ, convivantes sine timore, semetipsos pascentes.* 8.

v. 16. *Mirantes personas quæstus causa.* 9.

v. 11. *Errore Balaam mercede effusi sunt.* 10.

v. 12. *Nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur,* &c. *quibus procella tenebrarum servata in æternum.* 11.

v. 16. *Secundùm desideria sua ambulantes, & os eorum loquitur superba.* 12.

v. 17. *Vos autem charissimi memores estote verborum quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Iesu Christi.* 13.

v. 18. *Qui dicebat vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundùm desideria sua ambulantes in impietatibus.* 14.

v. 21. *Vosmetipsos in dilectione Dei servate, exspectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam æternam.* 15.

v. 25. *Soli Deo Salvatori nostro per Iesum Christum Dominum nostrum gloria & magnificentia, imperium & potestas ante omne sæculum, & nunc & in omnia sæcula sæculorum. Amen.* 16.

1. 
Vdas Iesu Christi servus, frater autem Jacobi, his qui sunt in Deo Patre dilectis, &
Christo Jesu conservatis, & vocatis, 2. Misericordia vobis & pax, & charitas
adimpleatur. 3. Charissimi, omnem sollicitudinem faciens scribendi vobis de com-
muni vestra salute, necesse habui scribere vobis: deprecans supercertari semel tra-
ditæ sanctis fidei. 4. Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti
sunt in hoc judicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, & so-
lum dominatorem & Dominum nostrum Jesum Christum negantes. 5. Commo-
nere autem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Jesus populum de terra Ægypti salvans secundò
eos, qui non crediderunt perdidit: 6. angelos verò, qui non servaverunt suum principatum, sed de-
reliquerunt suum domicilium, in judicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit. 7. Si-
cut Sodoma, & Gomorrha, & finitimæ civitates simili modo exfornicatæ, & abeuntes post carnem

alteram factæ sunt exemplum ignis æterni pœnam sustinentes. 8. Similiter & hi carnem quidem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant. 9. Cùm Michael Archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus judicium inferre blasphemiæ: sed dixit: Imperet tibi Dominus. 10. Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant: quæcumque autem naturaliter, tamquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur. 11. Væ illis, quia in via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effusi sunt, & in contradictione Core perierunt. 12. Hi sunt in epulis suis maculæ, convivantes sine timore, semetipsos pascentes, nubes sine aqua, quæ à ventis circumferuntur, arbores autumnales, infructuosæ, bis mortuæ, eradicatæ, 13. Fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sidera errantia: quibus procella tenebrarum servata est in æternum. 14. Prophetavit autem & de his septimus ab Adam Enoch, dicens Ecce venit Dominus in sanctis millibus suis. 15. Facere judicium contra omnes, & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impiè egerunt, & de omnibus duris, quæ locuti sunt contra Deum peccatores impii. 16. Hi sunt murmuratores querulosi, secundùm desideria sua ambulantes, & os eorum loquitur superba, mirantes personas quæstus causa. 17. Vos autem charissimi memores estote verborum, quæ prædicta sunt ab Apostolis Domini nostri Jesu Christi. 18. Qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundùm desideria sua ambulantes in impietatibus. 19. Hi sunt, qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes. 20. Vos autem charissimi superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei, in Spiritu sancto orantes. 21. Vosmetipsos in dilectione Dei servate, expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam. 22. Et hos quidem arguite judicatos: 23. Illos verò salvate, de igne rapientes. Aliis autem misereminì in timore: odientes & eam, quæ carnalis est, maculatam tunicam. 24. Ei autem, qui potens est vos conservare sine peccato, & constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione in adventu Domini nostri Jesu Christi. 25. Soli Deo Salvatori nostro, per Jesum Christum Dominum nostrum, gloria & magnificentia, imperium & potestas ante omne sæculum, & nunc, & in omnia sæcula sæculorum, Amen.

Vers. 1.

JUDAS JESU CHRISTI SERVUS FRATER AUTEM JACOBI] minoris, qui fuit Apostolus & primus Episcopus Hierosolymæ, parique modo se epistolam suam inscribit: *Jacobus Dei & Domini nostri Jesu Christi servus.* vide ibi dicta. Hoc ipso Judas significat se esse Apostolum; constat enim Judam fratrem Jacobi fuisse Apostolum. Arabicus vertit, *Judas filii Joseph fabri*; & Clemens Alexand. *Judas*, inquit, *qui Catholicam scripsit epistolam frater filiorum Joseph, extans valde religiosus, cùm sciret propinquitatem Domini, non tamen dixit fratrem ejus esse: sed quid dixit? Judas servus Jesu Christi.* Verùm in procemio ostendi Judam non fuisse filium Josephi. Vocat se *servum Christi*. q. d. Ego Simonis angelos, Æones Valentini, Gnosticorum genios ignoro: solius Christi me servum esse profiteor & glorior, æquè ac David, dicens psalm. 115. 6. *O Domine quia ego servus tuus, & filius ancillæ tuæ: dirupisti vincula mea*, quibus obstrictus eram peccato, morti & gehennæ, & gloriosæ tuæ servituti, imò apostolatui me mancipasti: *idcirco sacrificabo tibi hostiam laudis*. Optabilius est, inquit Philo de Monarchia, *Deo servire quàm regnare.* Hinc Moses dux Hebræorum vocatur servus Domini, Deuter. 34. 5. vide ibi dicta. Verè S. August. tract. 41. in illud Johan. 8. *Si vos filius liberaverit, verè liberi eritis. Hæc*, ait, *spes nostra est fratres, ut à libero liberemur, & liberando servos nos faciat; servi enim eramus cupiditatis, liberati servi efficimur charitatis*.

Servire Christo regnare est.

Porrò Judas vocat se fratrem Jacobi, tum ut à Juda Iscariote se distinguat, tum ut sibi benevolentiam & auctoritatem conciliet à fratre sancto & celebri: *Jacobi enim celebris ob virtutem apud omnes fama, effecturus erat, ut hujus Apostoli doctrina majorem auctoritatem haberet, libentiùsque admitteretur*, ait Oecumen.

Docent oratores, in exordio orationis, vel epistolæ conciliandam esse auditorum vel lectorum Primò, benevolentiam; Secundò, attentionem; Tertiò, docilitatem. Ita S. Judas hic lectores facit Primò, benevolos, vocando eos dilectos, charissimos, & ostendendo omnem erga eos amorem & sollicitudinem, Secundò, attentos, dum ait se scribere de communi omnium salute utique æterna; Tertiò, dociles, dum ait se non aliud quàm semel traditam eis fidem inculcare & propugnare, hocque esse totius epistolæ argumentum.

HIS QUI SUNT IN DEO PATRE DILECTIS] Legit Interpres in Græco ἠγαπημένοις, id est *dilectis*. Jam multi legunt ἡγιασμένοις, id est *sanctificatis*; Ita Caiet. Cla-

A rius, Vatabl. Pagnin. & alii. Utrumque verum, & huic loco congruum. Christiani enim *in Deo*, id est, à Deo, vel propriè *in Deo*, id est, in Dei fide, gratia & charitate sunt uniti, ideoque à Juda & ab invicem diligibiles & dilecti. ita Lyran. Dionys. & alii. Item *in Deo*, id est, per Deum & à Deo sunt sanctificati, subaudi, *salutem dicit*, q. d. Judas Christianis in Deo patre dilectis salutem dicit, scribitque hanc epistolam.

ET IN JESU CHRISTO] id est, per Jesum Christum, ejusque gratiam. Rursum *in Jesu*, id est, in Jesu fide, cultu, religione, dilectione, puta in Christiana fide, charitate & vita *conservatis*. q. d. Judas salutem dicit & precatur Christianis, qui à Deo sunt dilecti, & in hac ejus dilectione per Jesu Christi gratiam conservantur & perseverant. Magnum enim Dei & Christi donum est perseverantia, uti docet Conc. Trident. sess. 6. cap. 13. & S. Aug. l. de Bono perseverantiæ. Hoc est quod ait Christus Johan. 17. 12. *Cùm essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo: quos dedisti mihi, custodivi, & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis.* & c. 18. 9. *Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam*, & c. 10. 28. *Non peribunt in æternum, &*
B *non rapiet eos quisquam de manu mea.* Et Abigail ad David. 1. Regum 25. 29. *Erit anima domini mei custodita quasi in fasciculo viventium apud Dominum Deum tuum.*

CONSERVATIS ET VOCATIS] Quæres, quomodo Judas vocatos postponit conservatis, cùm prius sit vocari ad fidem & dilectionem, posterius in ea conservari? Primò, Glossa interlinealis censet esse ὕστερον πρότερον: vocatos enim præcedere conservatos. Secundò, alii respondent per *conservatos* intelligi conservatos in gratia, per *vocatos*, vocatos ad gloriam; gloria autem posterior est gratia. Verùm obstat, quòd licet gloria posterior sit gratia; tamen vocatio ad gratiam includit vocationem ad gloriam, quasi sui consummationem & terminum. Unde Hugo respondet id verum esse in intentione, non in executione: in executione prius enim est conservari in gratia, posterius vocari ad gloriam quasi dicat Judas scribit fidelibus qui in fide & gratia Christi conservantur & perseverant, ac per hanc perseverantiam proximè vocantur & diriguntur ad gloriam, quam certò assequentur,
C si uti cœperunt, ita usque ad finem vitæ in fide & gratia Christi perseverent. Verùm hæc subtiliora sunt quàm solidiora.

Dico ergo τὸ *vocatis* græcè κλητοῖς (non κεκλημένοις) esse nomen, τὸ verò *conservatis*, græcè τετηρημένοις, esse participium. Sic enim habent Græca, τοῖς τετηρημένοις κλητοῖς, id est, *conservatis vocatis*, & Arabicus *ad servatos vocatos in nomine Jesu Christi*. *vocati* enim vocantur

Christia-

Christiani, estque hæc quasi propria eorum nomenclatura, ut nuncupentur *vocati*, græcè κλητοί, id est *vocatitij*, quasi à Deo evocati ad suam familiam, amicitiam, filiationem, hæreditatem. τὸ ergo *vocati* est titulus summæ dignitatis, ad quam Christiani à Deo evecti sunt. Unde Hesychius: κλητοί, inquit, vocantur nobiles. vocavit enim nos Deus de tenebris *in admirabilem lumen suum*, 1. Petr. 2. 9. ac de miserrima servitute peccati *transtulit nos in regnum filii dilectionis suæ*, Coloss. 1. 13. scilicet à morte ad vitam, ab ignominia ad gloriam, ex gehenna ad cælum, ut ex hominibus angelos efficeret. Vide dicta Rom. 1. 1. ad illud, *Paulus vocatus Apostolus*; & 1. Corin. 1. ad illud, *vocatis sanctis*. ubi Syrus vertit, *vocatis & sanctis*, æquè ac Noster hic *conservatis & vocatis*, quia τὸ *vocatis* peculiarem dignitatem & titulum, æquè ac donum addit Christianis, nimirum quòd fide, gratia & dilectione Dei donati sint, in eaq; conserventur, non ex se, suaque electione & virtute, sed ex vocatione & gratia Dei, qui sicuti eos primitus vocavit ad fidem & gratiam, ita pariter eosdem ad eius conservationem & augmentum indies vocat, & promovet.

B Itaque τὸ *vocatis*, hic est quasi suppositum, cuius epitheta sunt τὸ *dilectis & conservatis*. Suppositum autem suis epithetis nunc præponitur, nunc postponitur. Sensus ergo est, q. d. Judas scribit hanc epistolam *vocatis*, id est Christianis, qui sunt vocatitij Dei ab eoque evocati, eiusque obsequio, cultui, fidei, gratiæ & regno mancipati; ideoque ab eo dilecti & conservati. Vocavit enim, vocatque eos Deus non solùm ad suam dilectionem, sed etiam ad dilectionis conservationem, incrementum & perfectionem, ut scilicet per eam illos ad hæreditatem & gloriam regni cælestis perducat. Unde hæc explicans Judas subdit: *Misericordia vobis, & pax, & charitas adimpleatur.*

Nota. Pro *conservatis* græcè non est verbum φυλάττω, sed significantius φρουρέω, id est, urbem vel arcem undique propugnaculis, præsidiis & vigiliis vallatam munitamque teneo, ut nullus hostium insidiis vel irruptionibus sit aditus. Sic enim fideles suos contra omnes diaboli, mundi & carnis impetus obvallat, tutatur & conservat Deus, juxta illud Proverb. 18. 10. *Turris fortissima nomen Domini.*

VERS. 2. MISERICORDIA VOBIS, ET PAX, ET CHARITAS ADIMPLEATUR] Judas more suo imitatur S. Petrum, qui pari salutatione secundam epistolam orditur, dicens: *Gratia vobis & pax adimpleatur.* Misericordiam intellige virtutem, non fidelium nec fidelibus inhærentem, sed Dei, qua sua dona, præsertim pacem & charitatem, misericorditer fidelibus impertit, q. d. Adimpleatur in vobis & erga vos Dei misericordia, & suam pacem & charitatem, ceteraque dona in vos effundat, vel potiùs jam in baptismo & deinceps effusa magnis incrementis augeat & cumulet. *Pacem*, intellige tum cum Deo, tum cum proximis, tum cum conscientia propria; hæc autem pax charitatis est comes & filia. Unde Syrus vertit, *& pax in dilectione*: juxta illud, *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum*, psal. 118. 16. Hoc est quod canit Zacharias: *Per viscera misericordiæ Dei nostri in quibus visitavit nos oriens ex alto*, Lucæ 1. 78. Pro *adimpleatur*, græcè est πληθυνθείη, id est *multiplicetur*. Unde aliqui putant Nostrum interpretem legisse πληρωθείη, id est *adimpleatur*. Verùm non videor Interpretem doctè verbum non verbo, sed sensu uberiore expressisse. Adimpleri enim misericordiam, charitatem, &c. non est aliud, quàm illa multiplicari tum numero, tum gradu & perfectione. Unde 2. Petri 1. 2. πληθυνθείη, æquè ut hic, vertit *multiplicetur*. Præclarè S. August. tract. 2. in ep. S. Johan. *Talis*, ait, *est quisque qualis eius dilectio est. Terram diligis? terra eris; Deum diligis: quid dicam? Deus eris.*

Symbolicè noster Salmeron & alij *misericordiam* attribuunt Deo Patri, ipse enim est *pater misericordiarum*. 2. Cor. 1. 3. *pacem* Filio: *ipse* enim *est pax nostra*, Ephes. 2. 14. *charitatem* Spiritui sancto: *charitas enim Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*, Rom. 5. 5. Per *misericordiam* abolentur peccatorum miseriæ, scilicet culpæ & pœnæ: per *pacem*, conscientiæ remorsus & perturbationes sedantur & componuntur: nam, ut ait Tertul. lib. 5. contra Marc. cap. 5. *Nec gratia sit nisi offensa, nec pax nisi belli*, &c. *quæ gratia à non offenso, quæ pax à non debellato?* Idem ad Martyr.

A *Pax nostra bellum est diabolo*. Per *charitatem* vis & robur confertur ad omnia opera bona & heroica perficienda, ad legem Christi adimplendam, & fortiter resistendum mundo, carni & dæmoni, ad vincendum omnes tribulationes, persecutiones, tormenta & martyria.

S. August. verò in epist. ad Roman. censet S. Judam hic repræsentare mysterium S. Trinitatis: nominare enim Patrem & Filium: Spiritum S. verò repræsentare per hæc tria, scilicet misericordiam, pacem & charitatem. Hæc enim appropriantur Spiritui sancto, ipse enim ex vi processionis suæ procedit ut amor Patris & Filij: inde ergo habet quòd sit increatus amor & charitas, à quo procedit creata misericordia, charitas & pax, omneque bonum & donum.

Moral. S. August. in illud psal. 58. *Deus meus misericordia mea. O nomen*, inquit, *sub quo nemini desperandum est! Deus meus*, inquit, *misericordia mea. Quid est misericordia mea? Si dicas, salus mea, intellige quia das salutem. Si dicas, refugium meum, intellige quia confugis ad eum. Si dicas, fortitudo mea, intellige quia das tibi fortitudinem. Misericordia mea quid est? Totum quidquid sum de misericordia tua est: sed tu mihi dedisti ut sim, & alius mihi dedit ut bonus sim, melior est ille qui dedit mihi ut bonus sim, quàm ille qui mihi dedit ut sim.*

OMNEM SOLLICITUDINEM FACIENS SCRIBENDI VOBIS DE COMMUNI VESTRA SALUTE, NECESSE HABUI SCRIBERE VOBIS] q.d. Cum valdè sollicitus essem & vehementer cuperem ad vos scribere, ea quæ ad communem vestram salutem spectant, necesse duxi scribere vobis ea quæ subiungo de fide constanter retinenda, & de hæresibus subpullulantibus omni contentione fugiendis, imò profligandis. Hæ enim hæreses tam sunt periculosæ, ut non tantùm sollicitudinem, sed & necessitatem scribendi mihi imponant. Unde Arabicus vertit, *necessitate compulsus sum*: & Thomas Anglicus, Urgente, inquit, mea sollicitudine interiùs, & periculo vestro exteriùs, necesse habui scribere vobis. Breviter & clarè vertit Pagninus & Tigurina, *tantum mihi studium fuit scribendi ad vos de communi salute, ut non potuerim non scribere vobis.* VERS. 3.

C Moral. Discant Prælati à S. Juda quantam ovium sibi creditarum debeant habere curam, nimirum sollicitam, adeoque, ut ipse ait, *omnem sollicitudinem*. Sic & S. Paulus 2. Corinth. 11. 28. *Instantia mea quotidiana*, inquit, *sollicitudo omnium Ecclesiarum*, & Roman. 12. 8. *Qui præest in sollicitudine*. & Hebr. 13. 17. *Ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri.* Ubi S. Chrysost. *Omnium*, ait, *quos regis, tu rationem redditurus es: tanto igni tuum subiicis caput. Miror si potest salvari aliquis Rectorum.* Et homil. 2. in epist. 2. ad Timoth. *Quantumvis illi horis impendas, quantumlibet obsequij deferas, nihil his periculis referre par poteris. Nam etsi animam ponas; ipse amplius pro te facit: nam animam periculo æternæ mortis exponit.*

DEPRECANS (παρακαλῶν, id est *exhortans*, vel *deprecans*) SUPERCERTARI SEMEL TRADITÆ SANCTIS FIDEI] Syrus, *rogans ut certamen faciatis*; Arabicus, *rogo vos ut contendatis mecum vice una* (id est, continuè & constanter) *in fide quam tradiderunt ad nos Sancti*, ut scilicet decertetis pro fide semel, id est, firmiter prorsus & irrevocabiliter, ut dicam v. 5. tradita sanctis, puta Christianis, utque eam pro viribus tueamini & propugnetis, tum verbo, tum honestæ & Christianæ vitæ
D exemplo, ita ut nullam aliam admittatis, sed omnem ab hac diversam explodatis.

Nota τὸ *supercertari*, id est supercertare, ut aliqui codices hic legunt. Noster enim Interpres verbum *certor* accipit subinde non ut passivum, sed ut deponens, idemque quod *certo*, ut liquet Eccli. c. 11. 9. & c. 38. 29. & Sapient. 15. 9. Quin & Pacuuius apud Nonium c. 8. *certatur* usurpat pro *certat*. *Supercertari quid.*

Rursum τὸ *super*, idem est quod *pro*; hoc enim est græcè ὑπέρ. Quare *supercertari fidei*, idem est quod certare pro fide. Ita Gagneius. Secundo, τὸ *super*, notat ingens, acre & continuum certandi & resistendi hostibus huius studium, ac quasi ἄσπονδον πόλεμον, id est, irreconciliabile bellum. τὸ enim *super* significat strenuum, & quasi super vires certamen, ut certando seipsos quasi superent instar athletarum, qui in agone suas vires & seipsos quasi transcendunt, dum de summa rei, puta victoriæ & vitæ, agitur. Tertiò, τὸ *super* notat alterum &

quasi

quasi secundum certamen. q. d. Ego vobiscum primò certavi contra idolatriam & idolatras, vos mecum jam secundò certate contra hæresim & hæreticos: hoc enim est ἐπαγωνίζεσθαι, sic Nazianzen orat. de Machabæis ait: *προηγωνίζατο πατήρ, ἐπαγωνίσονται παῖδες*, id est, *primò certavit pater, postea certabunt filij*. Hoc est quod monet Paulus Timotheum epist. 1. c. 6. 12. *Certa bonum certamen fidei* (Vatabl. *ostende te acerrimum fidei defensorem*,) *apprehende vitam æternam*. q. d. Si bene certaveris apprehendes vitam æternam. Terribilis est sententia Innocentij III. dist. 83. c. *error*. *Error*, inquit, *cui non resistitur, approbatur: & veritas cùm minimè defensatur, opprimitur: negligere quippe cùm possis deturbare perversos, nihil aliud est quàm fovere*. Loquitur Prælatis præcipuè, sed & ceteris suo ordine. Quare mystica, non litteralis, est expositio Hugonis: *supercertari fidei*, inquit, est super fundamentum fidei & bonorum operum erigere & addere certamen passionum: vel certare pro supernis, ut pro anima & justitia agonizemus usque ad mortem, ut monet Sapiens Eccles. 4. 33. Similis est illa Thomæ Anglici; *supercertari fidei*, inquit, est certamini interiori, quo captivatur intellectus, addere certamen exterius, quo confundatur hæreticus. *Corde enim creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, Rom. 10. 10.

Moral. Disce hic, quantùm, & quàm acre Christianis pro fide & pietate debeat esse certamen. Audi Christum ad angelum, id est Episcopum, Smyrnæ scribentem Apoc. 2. 10. *Esto fidelis* (certando) *usque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ*. Præclarè S. Cyprian. lib. 2. epist. 6. ad Martyres: *Si vos*, ait, *acies vocaverit, si certaminis vestri dies venerit, militate fortiter, dimicate constanter, scientes vos sub oculis præsentis Domini dimicare, confessione nominis eius ad ipsius gloriam pervenire: qui non sic est ut servos suos tantùm spectet, sed & ipse luctatur in nobis, ipse congreditur, ipse in certamine agonis nostri & coronat pariter & coronatur*. Et mox: *O beatam Ecclesiam nostram*, &c. *Floribus eius nec lilia nec rosæ desunt. Certent nunc singuli ad utriusque honoris amplissimam dignitatem: accipiant coronas vel de opere candidas, vel de passione purpureas. In cælestibus castris & pax & acies habent flores suos, quibus miles Christi ob gloriam coronetur*. Idem l. de Mortal. ait, nihil aliud in mundo quàm pugnam adversus diabolum quotidie geri, cumque vitiis & illecebris colluctationem esse molestam, eamque assiduam. Et Clemens Alexandrinus l. 7. Stromat. *Verus*, ait, *athleta est qui in magno hoc mundi stadio coronatur, veram assecutus victoriam adversus omnes animi perturbationes, quoniam agonotheta est omnipotens Deus*. Et Tertullianus ad Martyres cap. 3. *Bonum*, ait, *agonem subituri estis, in quo agonothetes Deus vivus est, xystarches Spiritus sanctus, corona æternitatis bravium, angelicæ substantiæ politia, in cælis gloria in sæcula sæculorum*.

Ex dictis liquet τὸ *supercertari* referri ad *fidei*: quare minùs rectè aliqui referunt ad *sancti*. q. d. Deprecor vos supercertari sanctis, id est, certare pro sanctis, ait Catharinus; vel cum sanctis, ait Erasmus: sanctis, inquam, fidei, id est fidelibus, putà Christianis; primitus enim omnes fideles vocabantur & revera erant sancti. q. d. Deprecor vos certare cum sanctis, æmulando sanctos, addendo certamen vestrum ad certamen illorum, & quasi adimplendo ea quæ desunt passionibus Christi & Sanctorum, ut ait Paulus Coloss. 1. 24.

Denique perperam hinc colligunt hæretici, laicis mulieribus & indoctis licere disputare de fide: aliud enim est disputare, quod non nisi peritorum est & doctorum; aliud certare: certant enim etiam simplices & rudes, non disputando, sed constanter veritatem fidemque asserendo & tuendo. Unde hæreticus Beza τὸ ἐπαγωνίζεσθαι, id est *supercertare*, explicat per ὑπερμαχεῖν, id est *tueri defendere*.

SUBINTROIERUNT ENIM QUIDAM] Hoc est, furtim subierunt; Regia *subrepserunt*. nam τὸ *sub*, & Græcum παρὰ, significat eos clàm ex insidiis, furtim, dolosè, subreptitiè quasi vulpes introivisse, & se insinuasse fidelibus. Sic enim pseudoprophetæ & hæretici quasi veri prophetæ & doctores astutè novam, raram & eximiam scientiam & doctrinam prætexentes & jactitantes, se fidelibus insinuant. Vide dicta 2. Petri 2. 1. Dat hic causam, cur oporteat eos supercertare pro fide, quia vide-

A licet tam acriter & dolosè impugnant hæretici. Syrus vertit, *acquisierunt ingressum*, scilicet arte, astutia, fraude; Arabicus, *commixti sunt in nobis*.

QUI OLIM PRÆSCRIPTI SUNT IN HOC IUDICIUM] Syrus, *qui à principio pervenerunt ut scriberentur in condemnationem justam*; Arabicus, *qui scripti sunt in hoc ipsum judicium*.

Nota pronomen *hoc*. Significat enim hæreticorum judicium esse certum, notum & publicum: q. d. In hoc judicium de quo ago, & omnes orthodoxi mecum, eos hæresis condemnamus, ac gehennæ reos pronunciamus.

Jam *præscripti*, ait Beda & Clemens Alexand. id est, prævisi & prædestinati: quia enim à Deo ab æterno prævisi sunt fore impij, hinc ab eodem reprobati & prædestinati sunt ad judicium, ad condemnationem & gehennam. Secundò, Didymus *præscripti*, ait, id est, à semetipsis dijudicati, traditi sunt in reprobum sensum, scilicet ob sua demerita. Impiè ergo impius Beza censet eos traditos in reprobum sensum à Deo sine ordine ad demerita. *Nam Dei decreto*, inquit, *nil vel tempore vel ordine prius inveniri* B *posse dico: quin Deus divinitate spolietur*. An non Satanica hæc vox? quæ ex Deo facit Satanam putà ex auctore boni facit auctorem mali & reprobi sensus. Tertiò, Gagneius, *præscripti*, inquit, id est, præfigurati sunt in veteribus pseudoprophetis.

Quartò, & genuinè. Oecumen. Dionys. & alij, *præscripti*, græcè προγεγραμμένοι, id est, *antea scripti*, priùs descripti. q. d. De talibus, deque eorum impietate & judicio, id est, condemnatione ante me (Judam) scripsit Petrus & Paulus, imò Christus ipse eos depinxit, præmonuitque ut eos quasi lupos caveretis, Matth. 24. 24. 2. Tim. 3. 1. 2. Petr. 2. Quin & Prophetæ prisci ante Christum ad vivum in suis æmulis pseudoprophetis, mores & certamen hæreticorum cum orthodoxis depinxerunt, ut Jerem. Thren. 2. 14. *Prophetæ tui viderunt tibi falsa & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam, ut te ad pænitentiam provocarent*. Simile est Jerem. 14. 14. & Zachar. 13. 4. *Et erit: in die illa confundentur Prophetæ, unusquisque ex visione sua, cùm prophetaverit*, &c. Clarissimè verò Jeremias toto cap. 28. suum cum Hanania pseudopropheta certamen describit, tandemque ei Dei judicium & vin- C dictam intentans v. 15. *Audi*, ait, *Hanania: non misit te Dominus, & tu confidere fecisti populum istum in mendacio. Idcirco hæc dicit Dominus. Ecce ego mittam te à facie terræ: hoc anno morieris: adversum enim Dominum locutus es. Et mortuus est Hananias Propheta anno illo*. Simile fuit certamen Michææ cum Sedecia pseudopropheta regis Achab, simileque judicium, 3. Reg. 22. 24. & seq. Dicit hoc S. Judas propter τὸ *subintroierunt*, id est, furtim subierunt; ne enim fideles dicerent, Quomodò eos cognoscemus & cavebimus, si furtim & ex improviso nobis se insinuent? præoccupat S. Judas, dicitque hac de causa eos præmonitos jam esse de iis, eorumque artes & mores jam esse descriptos ab Apostolis & Prophetis, ut ex iis latentes lupos agnoscere & cavere debeant.

IMPII (pietas est cultus Dei: impij ergo sunt hæretici, qui Dei veram fidem, cultum, religionem abolere aut violare satagunt. Unde explicans, datque causam cur eos vocarit impios, subdit Judas, dicens) DEI NOSTRI GRATIAM (Serarius legit, *gloriam*) TRANSFERENTES IN LUXURIAM] Syrus, *pervertentes in immunditiam*; Arabicus, *avertentes*, vel *convertentes in impudicitiam*. D *Gratiam* vocat legem Evangelicam, sive christianismum: hic enim ingens est gratia, imò cumulus gratiarum. q. d. Christianismo abutuntur ad luxuriam, christianismum convertunt in priapismum, legem gratiæ, puritatis & virtutis vertunt in licentiam dedecorum, turpitudinum, omniumque scelerum: docentes christianismum esse legem libertatis, ac proinde Christianis licere liberè indulgere concupiscentiæ, gulæ & veneri. Hoc est quod ait S. Petrus epist. 2. c. 2. 19. *Libertatem illis promittentes, cùm ipsi sint servi corruptionis*. Addentes facilem in lege nova esse peccati expiationem, per baptismum, absolutionem, aliaque Sacramenta. Notat Nicolaitas, Simonianos, Gnosticos, qui cùm essent impurissimi, simulabant se puri Evangelij esse doctores, eoque prætextu mulierculas onustas peccatis, ut ait, abducebant, instituentes nocturna sacra, in quibus omnem

obscœ-

obscœnitatem promiscuè perpetrabant. ita Oecum. Adeò verò obscœni erant Gnostici, ut dicti sint Borboritæ, id est cœnosi, quia ipsas etiam sacras historias & Scripturas ad suas libidines explicando traducebant, uti fusè narrat Epiphan. hæresi 26. Iren. lib. 1. cap. 30. Clemens 7. Strom. Simili modo Lutherus, Calvinus, ceterique moderni hæretici, gratiam & decus christianismi transferunt in carnis licentiam & luxuriam. Quocirca S. Gregor. 16. Moral. 22. hæreticos comparat onagris, id est asinis feris & silvestribus, tum ob feritatem, tum ob libidinem (est enim onager salacissimus) tum quia omne jugum excutiunt. *Rectè*, inquit, *onagris comparantur hæretici, quia in suis voluptatibus dimissi sunt à vinculis simul fidei & rationis*: juxta id quod ait Job c. 24. 5. *Alij quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum, vigilantes ad prædam.* Sanè de Simone Mago primo hæresiarcha ita scribit Tertull. lib. de Anima c. 34. *Helenem quamdam Tyriam de loco libidinis publico eadem pecunia redemit* (qua scilicet volerat à S. Petro emere donum Spiritus sancti) *dignâ sibi mercedem pro Spiritu sancto.*

Secundò, aliqui per χάρις, id est *gratiam*, intelligunt Eucharistiam; hæc enim est gratiarum gratia. Unde à Cyrillo Hierosol. vocatur ἐπουράνιος χάρις, id est, *cœlestis gratia*: ab aliis θεία καὶ θεοποιὸς χάρις; id est, *divina & deifica gratia*: ab aliis passim μυστικὴ χάρις, id est, *mystica gratia*, sive arcanum gratiæ. Imò illud Pauli Hebr. 12. 28. *Habemus gratiam per quam serviamus, placentes Deo cum metu & reverentia*; S. Clemens lib. 2. Constit. 27. sic explicat: *Ut omnes*, inquit, *accedant ad mysticam sumendum cum metu & reverentia, tamquam ad regis corpus accedentes.* Hanc gratiam, puta Eucharistiam, hæretici convertebant in luxuriam. Tradit enim S. August. hæresi 46. Manichæos. *Eucharistiam conspersam cum semine humano sumere*; quod meritò ipse ait non esse sacramentum, sed execramentum. Idipsum turpiùs faciebant Gnostici, dicentes: *Hoc est corpus Christi, & hoc est pascha*, ait S. Epiphan. hæresi 26.

Et solum Dominatorem (Græca habent δεσπότην θεὸν, id est, *Dominum Deum*, vel herum Deum: δεσπότης enim vocatur herus, qui in servos habet jus herile. *Dominator* ergo est idem quod Dominus Deus, vel herus omnium Deus) Et Dominum nostrum Jesum Christum negantes] Simoniani enim negabant Christum esse Deum; negabant enim Deum esse natum, passum, suscitatum. Addit Oecumen. *Quo pacto* ait, *Christum non negant, qui impura & immunda vita, quasi clamosa præconio, totius temperantiæ magistrum abdicant & alienant? nulla siquidem tenebris cum luce societas est.* S. Petrus epist. 2. c. 2. 1. ait: *Et eum qui emit eos, Dominum negant.* Vide ibi dicta. Porrò cùm ait Christum esse *solum Dominatorem* & *Dominum*, non excludit Patrem & Spiritum sanctum, sed alium quemlibet qui sit alterius essentiæ. *Solum* ergo, scilicet cum Patre & Spiritu sancto, utpote quibus Christus est ὁμοούσιος & consubstantialis, ac proinde idem cum eis habet dominium & dominationem. Quocirca, ut rectè ait Beda; *Quamcumque in eadem sancta & individua Trinitate personam nominas, solus Deus est: & cùm totam simul Trinitatem nominas, solum unum Deum nominas.* Dictio ergo exclusiva addita uni personæ divinæ respectu prædicati essentialis, non excludit alias personas, ait Lyran. sed excludit eas in prædicatis notionalibus, ut si dicam: Solus Pater generat solus Filius generatur, solus Spiritus sanctus spiratur.

Porrò Oecum. τὸ *Dominatorem*, refert ad Patrem, τὸ *Dominum nostrum* ad Filium Jesum Christum: sed longè verius est utrumque ad Christum referri, uti refert Didymus, Beda, Lyran. Hugo, Dionysius, Gagneius, Salmeron, Serarius & alij passim. Idque probatur Primò, quia Græca utrumque uno articulo τὸν denotant & prænotant, licèt nonnulli codices Græci hunc articulum duplicent, sed ij pauci sunt & minoris notæ. Secundò, quia S. Judas idem dicit cum S. Petro, qui ait: *Et eum qui emit eos* (Christum) *Dominum negant.* Tertiò, quia Simoniani & Ebionitæ, contra quos hic scribit Judas, non negabant unum esse Dominatorem, hoc est, summum Dominum & Deum universi, sed negabant hunc esse Jesum Christum: Jesum enim dicebant purum esse hominem, non Deum. Genuinus ergo S. Judæ sensus & mens est, contra Simonianos, Ebionitas & Arrianos postea futuros, docere Jesum Christum esse verum Deum. Similiter Nicolaitæ, contra quos scribit S. Judas, negabant Christum esse Deum: ajebant enim Deum in Christo tantùm habitasse, uti refert S. Ignatius epist. 9. & Iren. l. 3. c. 11. Denique id ipsum innuit versio Arabica, quæ sic habet: *Et in eo qui est solus Dominus Deus Dominum nostrum Jesum Christum negantes.* Porrò Christus est noster *Dominator*, græcè δεσπότης θεός, id est, *Dominus & herus Deus*, quia nos è servitute diaboli suo sanguine redemit & emit. Unde idem est κύριος, id est, *Dominus* noster, uti titulo creationis, ita & redemptionis. Quocirca Augustus Cæsar *dominum se appellari passus non est, imò non ausus, quo tempore verus Dominus totius generis humani inter homines natus est*, ait Orosius l. 6. c. 22.

Quomodo Dominator & Dominus qui differant.

Quæres, quomodo differant *Dominator* & *Dominus*? Resp. Primò τὸ *Dominatorem* significare dominium in res omnes, τὸ verò *Dominum nostrum*, duntaxat in fideles & Christianos, qui eum ut Dominum agnoscunt & venerantur. Ita Glossa. Unde Syrus vertit, *in eo qui solus est Dominus Deus, Dominum nostrum Jesum Christum negantes*; & Arabicus, *abnegantes Regem unicum Dominum nostrum Jesum Christum.* Secundò Fevardentius ait Deum Patrem dici *Dominatorem* ratione creationis, Christum verò dici *Dominum nostrum* ratione redemptionis; qua nos quasi servos sibi coemit. Tertiò, Thomas Anglicus censet voce *Dominatoris* significari potestatem dominandi, vel dominationem naturalem: *Domini* verò, actum dominandi, vel dominium gratuitum. Prima responsio, cui cohæret secunda, videtur genuina: τὸ enim *Dominatorem* ponitur absolutè & indeterminatè ut omnia respiciat, τὸ verò *Dominum* determinatur per *nostrum*, scilicet fidelium & Christianorum. Adde, Deus vocatur *Dominator Dominus*, ad exaggerationem eius dominij. q. d. Amplissimè & plenissimè, ubique & per omnia dominans; sive, ut S. Paulus ait, *Rex regum, & Dominus dominantium*, 1. Timoth. 6. 15. Unde Ecclesia in introitu Missæ in festo Epiphan. ita orditur; *Ecce advenit Dominator Dominus, & regnum in manu eius, & potestas & imperium.* & in hymno Angelico; *Tu solus sanctus, tu solus Dominus, tu solus altissimus Iesu Christe cum sancto Spiritu in gloria Dei Patris.* Alludit ad Isaiæ c. 3. 1. & c. 10. 16 ubi Deus vocatur *Dominator Dominus*. Addit Adamus, Deum dici δεσπότην, id est *Dominatorem*, quasi δεσμεύοντα, id est *vincientem*, qui scilicet vincire & vincula nobis injicere possit quasi judex reis; κύριον verò, id est *Dominum*, à κυροῦν, id est *decernere*, quòd leges nobis ferat, iisque nos obliget. Verùm hæc allusivè dicuntur potiùs, quàm genuinè. Prior ergo ratio est genuina, idque liquet ex eo, quòd primitus hoc nomen *Dominator Dominus* sibi indiderit Deus, Exodi 34. v. 6. eoque se invocari jusserit à Mose, ubi in Hebræo est idem nomen repetitum, scilicet *Iehova Iehova*. & Isaiæ 10. 16. rursum vocatur *Dominator Dominus*, pro quo in Hebræo repetitur nomen *Adon Adonai*. Ibidem verò v. 33. & cap. 3. 1. vocatur *Haadon Iehova sabaoth*, pro quo Noster vertit, *Dominator Dominus*. Hinc Sapiens cap. 12. 18. *Tu autem*, ait, *dominator virtutis, cum tranquillitate judicas.* & Amos cap. 5. 16. *Hæc dicit Dominus Deus exercituum Dominator.* & Zachar. 4. 14. *Isti sunt duo filij olei, qui assistunt Dominatori universæ terræ.* Vera ergo ratio, veraque origo cur Deus vocetur *Dominator Dominus*, est, quòd crebrò in veteri Testamento Deo dentur duo nomina, vel idem geminatum ad repræsentandam eius majestatem & gloriam. Vocatur enim *Iehova Adonai*, quod Noster vertit, *Dominator Dominus*; atque eò alludit hic S. Judas. *Iehova* propriè significat ipsum esse Dei quà quà verum immensum & infinitum, puta pelagus essentiæ, à quo omne ens & esse sicut radius a sole procedit: *Adonai* significat Dominum, uti ostendi Exod. 6. 3.

Verùm, quia ipsum esse Dei, quod significat *Iehova*, uti est in se, homines concipere nequeunt, hinc Noster vertit, *Dominator*; nil enim divinitatem summamque Dei maiestatem nobis ita repræsentat, atque nomen *Dominator*, scilicet summus totius universi, quòd scilicet in omnes universi creaturas plenum habeat dominium, regnum & imperium, juxta illud Cicer. lib. 2. de Natura deorum: *Dominator rerum Deus.* Et: *Sit igitur hoc jam a principio persuasum civibus dominos esse omnium rerum ac moderatores deos.* & illud Senecæ Hippol. *Freti sanus dominator Neptunus.* & Virgil. 2. Æneid. Priamum vocat:

Tot

Tot quondam populis terrisq; superbum
Regnatorem Asiæ.

Sic Hebræi Deum vocant *Dominum Sabaoth*, id est exercituum, juxta illud: *Dominus exercituum nomen illi*, Jerem. 31. 35. *Deitas enim quia incomprehensibilis est, variè nuncupatur, scilicet sapientiæ gloria, deitatis gloria, aut summitas, aut dominatio, aut dignitas, aut charitas, aut maiestas, aut imperium, aut potestas, aut sempiternitas*, ait S. Athanas. l. 1. de Unitate S. Trinit.

Christus est Dominator etiam qua homo. Porro Christus est *Dominator Dominus*, tum qua Deus, tum qua homo: qua homo enim per unionem hypostaticam habet summum in res omnes creatas, etiam Angelos, Cherubinos & Seraphinos, jus & dominium, juxta illud Christi Matth. 28. 29. *Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra*, & Apocal. 19. 16. *Habet in vestimento & in femore suo scriptum: Rex regum, & Dominus dominantium.* & Hebr. 1. v. 2. *Quem constituit heredem universorum.* Quam ergo Christum hominem colere, revereri, eique omnibus viribus obsequi & seruire debemus, cui omnes angeli ad pedes ejus provoluti humillimè se substernunt, obsequuntur & seruiunt?

VERS. 5. COMMONERE AUTEM VOS VOLO] Græcè *ὑπομνῆσαι*, id est, in memoriam vobis reducere cupio; Arabicus, *diligo* (cupio) *ut revocem in memoriam vobis.* Hinc *ὑπομνήματα* vocantur memorialia.

SCIENTES SEMEL OMNIA] q. d. Non volo vos docere, quia jam illa didicistis & scitis, sed tantùm ea suggerere, & in memoriam quasi commonitor revocare. Dicit hoc modestiæ causa, ne videatur eos inscitiæ arguere, sed potiùs laudare à scientia. Sic S. Johannes ait ep. 1. cap. 2. 21. *Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam.* q. d. Persuadeo mihi vos hæc quæ scribo scire, unde ea non doceo, sed refrico & confirmo, ut quæ credere bene cœpistis, meliùs perseverando perficiatis. Esto enim nonnulli ea ignorarent multi tamen ea sciebant. Unde colligas, primos Christianos in fide valdè bene fuisse instructos & eruditos. Vigebat enim tunc Neophytorum catechesis, adeoque ipsi Apostoli erant perpetui catechistæ. Hos imitentur jam Pastores, quia magna inter fideles est ignorantia rerum fidei & salutis, multique ea de causa pereunt & damnantur, quorum animas à Pastoribus reposcet Deus.

Vox *semel*, vel refert primam eorum in fide & Scriptura instructionem. q. d. Jam pridem in prima vestra instructione & catechesi, simul & semel audistis & didicistis historiam Josue & Hebræorum. Verùm in prima catechesi traduntur articuli fidei, non autem historiæ S. Scripturæ, nisi dicas S. Judam loqui maximè Judæis ad Christum conuersis: hi enim in judaismo multa audierant de Mose & Josue. Secundò, magis congruè *τὸ semel*, per traiectionem Hebraicam referas ad *τὸ saluans*; opponitur enim *τῷ secundò* quod sequitur, ut sententia ita sit ordinanda: scientes quòd *Iesus semel populum de terra Aegypti saluans, secundò eos qui non crediderunt perdidit.* & ita legunt nonnulli codices Græci: tunc enim sensus planus est, connexus & neruosus. Accedit Syrus, qui vertit: *quòd Deus secundùm unum tempus populum ex Aegypto liberavit*; & Arabicus, *quòd Iesus in vice prima*, vel *primò populum*

Semel, id est, omnino. *suum ex Aegypto liberavit.* Tertiò & planissimè, scientes *semel*, id est, omnino & prorsus *omnia*, universim *omnia*, in totum *omnia*, simul *omnia* ita ut me iterum ea docere, & vos iterum ea audire & discere non sit necesse. Sic Cicero pro Deiotaro, *Cùm facilè*, ait, *exorari Cæsar, tum semel exorari soles.* *semel*, id est, omnino & prorsus, ut ampliùs te exorare non sit necesse. Rursum *semel*, id est, ad summam, vel in summa, q. d. *Scientes semel*, id est summatim, *omnia.* Sic Quintilian. libr. 11. cap. 1. *Et ut semel*, ait, *omnia complectar.* & lib. 10. cap. 3. *Denique ut semel quod est potentissimum dicam: secretum in dictando perit*, id est, ut in summa dicam. Huius phrasis ratio est ipsum illud *semel*, quod significat una vice pro omnibus, ita ut postea non oporteat quid addi. Denique *semel*, id

Semel, id est, irrevocabiliter. est, irrevocabiliter, q. d. *Scientes*, omnia *semel*, id est, plenè, firmiter & irrevocabiliter, ut eorum obliuisci non possitis. Sic Ovidius epist. 5. de virginitate ait:

— *Deperit illa semel*:

A id est, irrevocabiliter, quia semel amissa numquam recuperari potest. Et Lucanus lib. 9.

Dixitq; semel nascentibus author,
Quidquid scire licet.

Semel, inquit, ut nullum postea verbum addat. Plinius lib. 7. cap. 34. *Vir optimus*, ait, *semel à condito ævo judicatus est Scipio Nasica à jurato senatu*, & c. 35. *Pudicissima femina semel matronarum sententia judicata est Sulpitia.* Ubi *τὸ semel* affirmantis venustatem habet, ut quod verissimum esse asseverare volumus, id semel tantùm dixisse sufficiat. Quo sensu ait Job c. 33. 14. *Semel loquitur Deus, & secundò idipsum non repetit.* & Psaltes psal. 88. v. 36. *Semel juravi in sancto meo.* & psalm. 61. v. 12. *Semel locutus est Deus.* & Paulus Hebr. 9. v. 12. Christus *semel introivit in sancta.* & Judas hic vers. 3. *Semel traditæ sanctis fidei.* Similia sunt Exodi 33. 5. Nu. 30. 7. Levit. 27. 28. & 1. Reg. 26. 8. & alibi.

Porrò *τὸ omnia*, intellige commodè. Notat Oecum. S. Judam citare historiam veteris Testamenti, *tum ut declaret eumdem esse Deum & veteris & novi testamenti institutorem, & non, sicuti isti scelesti aiunt, alterum esse Deum veteris testamenti ultorem & crudelem, alterum novi mansue-*
B *tum & benignum asserentes: & simul ait, quod neque hi qui nunc peccant inulti permanere poterunt, sicut neque illi qui ex Aegypto educti fuerant.* Hoc ipsum indicat Didymus, qui hoc exemplo confirmari existimat quod modo dixerat Judas, Christum Deum ac Dominum esse rerum omnium creatarum. *Dictum namque est*, inquit, *ante hæc de eo quod sit verus Deus, iste solus Dominator & Dominus Iesus Christus qui eduxit populum ex Aegypto per Moysem: quibus ita dictis consequens est, ut non sit alter Deus Moysos: neque enim est alius præter Trinitatem.*

QUONIAM (quòd) JESUS] S. Hieronym. libr. 1. contra Jovin. accipit Josue: hic enim à Septuag. vocatur *Iesus*: Josue enim populum induxit in terram promissam. Verùm obstat quòd Josue non eduxerit populum ex Ægypto; nam id fecit Moses, cuius minister & successor fuit Josue. Rursum pro *Iesus* multi Græci codices habent *κύριος*, id est, *Dominus*, & nonnulli addunt *ὁ θεός*, id est, *Deus.* Unde Syrus & Clemens Alexandrinus legunt, *Dominus Deus*, quod Jesu Christo soli competit, non Josue. *Iesus* ergo non qua homo (utpote
C necdum natus in terra) sed qua Deus populum suum, puta Hebræos, ex Ægypto eiusque seruitute eduxit & liberavit. Nam, ut ait Paulus: *Iesus Christus heri & hodie, ipse & in sæcula*, Heb. 13. 8. Omnibus hisce ostendit S. Judas contra Simonem, Ebionem & Arrianos Christi divinitatem.

SALUANS] *σώσας*, id est, *cùm saluasset*.

SECUNDO EOS QUI NON CREDIDERUNT, Deo & Mosi promittenti, quòd eis traderet terram promissam, ideoque redire voluerunt in Ægyptum, PERDIDIT] Quomodo *secundò*? Primò, Beda & ex eo Glossa interlin. *Secundo*, inquit, id est, bis punivit & perdidit eos, scilicet primò in hac vita per mortem, secundò in altera per gehennam. *Quia solos*, inquit, *pœna à supplicio liberat, quos immutat: & quos præsentia mala non corrigunt, ad sequentia producunt.* Verùm alij passim *secundo*, exponunt *postea*, *deinceps*, uti legit Clemens Alexan. Unde Arabicus legit, *in vice secunda*.

Sensus ergo est, q. d. Deus semel saluavit populum, cùm eum se sequentem eduxit ex Ægypto: at *secundo*, id
D est, alia vice eum perdidit, cùm scilicet incredulus ab eo recessit & apostatavit, idque non semel, sed sæpius. Nam idololatrantes cum vitulo aureo, occidit in Sina, Exodi 32. 27. postea occidit murmurantes & carnes desiderantes in Sepulchris concupiscentiæ, Numer. 11. v. 33. Denique omnes præter Josue & Caleb damnavit morte in deserto, ob murmur exploratorum, Numer. 14. vers. 29.

Quare non est necesse cum nonnullis *τὸ secundo*, referri ad Hebræos respectu Ægyptiorum, qui primò perditi & mersi sunt in mari rubro. q. d. Deus primò perdidit Ægyptios in mari rubro, eò quòd insequerentur Hebræos populum Dei: at cùm Hebræi Deo obluctati, imitati sunt Ægyptios, imò in Ægyptum reverti voluerunt, Deus iram suam in eos reflexit, atque sicut primò perdiderat Ægyptios, sic secundò perdidit Hebræos; non, inquam, est necesse sic explicare, imò nec conuenit: quia nulla hic perditionis Ægyptio-

gyptiorum facta est mentio. Porrò S. Judas hoc exemplum fidelibus applicandum relinquit. q. d. Simili modo Deus fideles quos primò salvavit in baptismo, dum Christum secuti sunt, secundò perdet si à Christo apostatent & ad Simonem, Ebionem, aliosque Christi hostes declinent. *Quare melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum converti ab eo quod illis traditum est sancto mandato*, ait S. Petr. epist. 2. c. 2. v. 21. vide ibi dicta.

Vers. 6. ANGELOS VERO QUI NON SERVAVERUNT SUUM PRINCIPATUM, &c.] Arabicus sic vertit, *proiecit angelos qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum ordinem & officium, in tenebras extremas, alligatos in vinculis æternis, reservando, in eis ad hunc diem magnum, diem iudicii.* Est hoc secundum exemplum & argumentum, scilicet angelorum, sicut primum fuit Hebræorum, q. d. Si Deus angelos nobilissimos apostatantes sibique rebellantes è cælo deiecit, & in diem magni judicii damnandos reservavit: quantò magis puniet vos, ò fideles, ac in die judicii coram toto mundo condemnabit, si ab ejus fide apostatantes ad hæreticorum impietatem & perfidiam desciscatis? Eodem utitur S. Petrus epist. 2. c. 2. 4. dicens: *Si enim Deus angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos in iudicium reservari*, &c. vide ibi dicta. Hunc Luciferi & Angelorum horribilem casum graphicè depingit Isaias cap. 14. 12. & Ezech. 28. 12.

Pro *principatum* græcè est ἀρχὴν, quod tam originem & principium, quàm potestatem & principatum significat. Unde Cajetan. & Tigur. vertunt, *suam originem*; Gagueius, *suam dignitatem*; Adamus, *suum magistratum*, id est, *angelicæ dignitatis honorem & præeminentiam non retinuerunt*. q. d. Angeli non servaverunt suam originem, id est, originalem suam excellentiam, statum, gratiam, justitiam, præeminentiam & dominium in res omnes corporeas ut quasi principes dominarentur in cælo & in terra, in qua originaliter à Deo creati & conditi sunt. Hinc patet angelos omnes, etiam dæmones, primitus creatos esse in gratia. Ex originali enim gratia & justitia manabat originalis eorum excellentia, & dominium in res omnes.

Dæmones creati in gratia. Quare minùs probabiliter dæmones creatos esse in gratia negant Magister sentent. Henricus, Bonavent. Scotus, Alensis, & Hugo quos citat, & ex hoc loco aliisque confutat noster Vasquez 1. p. disp. 217. cap. 3. & 4. ubi ostendit per *principatum* maximè accipi gratiam sanctificantem: per hanc enim constituimur filii Dei, heredes & principes regni cœlestis, adeoque ipsi angeli per eam erant amici & familiares Dei, ac principes in domo Dei aulaque cœlesti. Multò magis hinc patet error hæreticorum dicentium, diabolum natura sua esse malum. Ita senserunt Priscillianistæ, quos condemnat Sanctus Leo epist. 97. cap. 6. & Concil. Lateran. c. *firmiter* de summa Trinit. & Epiphan. hæres. 45. confutat hæreticos, qui dicebant diabolum esse filium Sabaoth, id est, septimæ potestatis, quem Deum Iudæorum esse asserebant, suaque naturæ malum & Patri repugnantem, commixtum verò cum Eva ex ea genuisse Cainum & Abelum.

Tropol. Beda: Simili modo instar dæmonum, inquit, fideles superbientes, qui gratiam adoptionis filiorum Dei non servant, & derelinquunt domicilium suum, scilicet Ecclesiæ unitatem, in qua Deo renati sunt, vel certè sedes regni cœlestis quas accepturi erant, si fidem servarent, ante judicium graviter, & graviùs in judicio universali damnabuntur. Idem applices Clericis ab Ordine, Religiosis à suo statu apostatantibus. Utrique enim relinquunt suum principatum, & quasi è cælo in infernum corruunt, imò ultrò se præcipitant. Vide Hieron. Platum l. 3 de Bono status Religiosi c. ult. & penult.

Denique ex hoc aliisque Scripturæ locis, quibus dæmones vocantur ἀρχαὶ, id est, *principatus*, & potestates, solerter colligit Cassianus collat. 8. cap. 8. inter angelos qui ceciderunt, plerosque è summis eorum principibus extitisse. Hisce enim eò major superbiendi & ruendi fuit occasio, quò majoribus naturæ & gratiæ dotibus se ceteris antecellere cernebant. Hic verum est illud: *Feriuntque summos fulmina montes.* ita per superbiam ceciderunt summi in Ecclesia, ut Saul, Origenes, Tertullianus, &c.

A SED DERELIQUERUNT SUUM DOMICILIUM] ἴδιον οἰκητήριον, id est, *proprium habitationem*, scilicet cælestem, puta cælum empyreum, ait Lyran. *dereliquerunt* autem non directè & sponte, sed indirectè & coactè; quia enim sponte dereliquerunt cæleste vitæ institutum, quo Deo adhærebant & serviebant, hinc à Deo coacti sunt relinquere cælum, cùm ex eo præcipitati sunt. ita Oecumen. Unde Arabicus vertit, *dereliquerunt ordinem*, seu *constitutum officium suum*. Verè S. August. serm. 28. de verbis Domini secundùm Lucam: *Sanctificatum, ait, est cælum, deiectus est diabolus.* & paulò ante: *Cælum est, ubi culpa cessavit; cælum est, ubi flagitia non sunt: cælum est, ubi nullum mortis vulnus est.* Hinc liquet angelos creatos esse in cælo empyreo, licet id nonnulli negent.

Moral. disce, quàm omnis creatura, etiam angelica, sit instabilis, nisi à Deo confirmetur & stabiliatur. *Ecce qui serviunt ei non sunt stabiles, & in angelis suis reperit pravitatem*, ait Job c. 4. 18. & cap. 15. 15. *Ecce inter sanctos eius nemo immutabilis, & cæli non sunt mundi in conspectu eius.* Rursum hinc liquet angelos primitus non fuisse beatos, nec vidisse Deum; sic enim fuissent confirmati in gratia, nec potuissent cadere de cælo. Unde S. August. 11. de Genes. ad lit. c. 23. ait, *Dæmonem numquam gustasse dulcedinem beatæ vitæ, quam* (inquit) *non utique acceptam fastidiuit, sed nolendo accipere deseruit & amisit.*

B IN IUDICIUM (id est, in condemnationem, per metonymiam. Ita Oecum.) MAGNI DIEI] puta diei judicij: hinc enim erit dies magnus; quia magna in eo fient, scilicet judicium universale, consummatio mundi, descensus Christi gloriosus cum omnibus angelis & Sanctis, divisio bonorum à malis, glorificatio bonorum, & damnatio malorum in æternum. Hic ergo dies erit horizon temporis & æternitatis, disterminans in omne ævum angelos à dæmonibus, beatos à damnatis, paradisum à gehenna. Hinc patet dæmones comparituros in judicio universali, & à Christo judicandos, accepturosque æternæ damnationis sententiam, juxta illud 1. Corinth. 6. 3. *Nescitis quoniam angelos iudicabimus?* uti ibidem docent & explicant S. Chrysost. Theodor. Ambrosius, Anselm. & alij passim.

C VINCULIS ÆTERNIS] Græcè ἀϊδίοις, id est, *æternis*, vel *non propriis*, sed alienis & coactis, vel, ut Syrus, *incognitis*, invisibilibus, quæ scilicet videri nequeunt. Origen. homil. 9. in Matth. legit, *vinculis gravibus*; S. Petrus epist. 2. c. 2. 4. vocat σειραῖς ζόφου, id est, *rudentes* sive *catenas caliginis*. Unde addit Judas, *sub caligine. Vincula* hæc sunt spiritalia, putà vis divina eos detinens, atque obligatio & alligatio eorum per illam ad carcerem, gehennam & pœnam æternam. Hisce enim Deus eos ita alligavit & astrinxit, ut eam nusquam & numquam excutere vel evadere queant, ideoque vocantur æterna. quia licèt dæmones usque ad diem judicij permittantur in hoc aere versari & tentare homines, tamen ipsi quocumque vadant, hanc obligationem & alligationem, adeoque ipsam suam pœnam & incendium, tanquam mancipia catenam suam circumferunt. Sicut ergo homo, puta judex, corpora reorum, ita Deus spiritus & animas damnatorum alligat gehennæ & igni. Potest secundò, sic exponi, q. d. Deus dæmones sub caligine aeris huius reservavit vinculis æternis, id est, ad vincula æterna, quibus eos in die judicij coram toto mundo alligabit & compinget in

D gehenna, ut ex ea numquam ampliùs egredi possint, sed in eam quasi in ergastulum perenne retrudantur. Unde Cyrill. Alexan. Habacuc 3. num. 49. legit, *quibus caligo tenebrarum in omnia sæcula reservata est.* Utrumque verum: dæmones enim & vinculis æternis jam ligati sunt, & iterum iisdem ligandi in die judicij, ut jam dixi. De vinculis dæmonum, qualia ea sint, & quomodo iis ligentur, dicam Apoc. cap. 9. vers. 14.

Denique Clemens Alexandr. *vincula* dæmonum interpretatur amissionem honoris in quo constiterant, & cupiditatem infimarum rerum: cupiditate enim propria devinctos, converti nequaquam posse. Sed hæc symbolica & mystica sunt vincula, non litteralia.

SUB CALIGINE] tum aeris huius caliginosi tum potiùs inferni & tartari, ut ait S. Petrus epistol. 2. cap.

cap. 14 ζόφος enim, id est, *caligo*, nox, significat quoque infernum, quia in eo est densissima caligo, perpetua & æterna nox: aliqui enim dæmones versantur in inferno, alij in hoc aere, sed utrique suam catenam & pœnam circumferunt. Unde Patres docent, aerem hunc esse plenum dæmonibus. Ita S. August. 11. de Civitat. 33. S. Fulgent. lib. de Trinit. & alij passim. In vita S. Emmerammi lib. 2. narratur tantam esse dæmonum in aere multitudinem, ut cuidam viro sancto revelatum sit, eos, si haberent corpora nostris æqualia, splendorem solis mortalibus intercepturos.

Præpositio *sub* notat caliginem hanc esse loco, non superiori, sed inferiori & subdito, eamque esse instar carceris. Carcer enim solet esse in loco imo & subterraneo, in quo, & sub quo rei concluduntur, deprimuntur & arctantur. Unde S. August. de Natur. boni contra Manich. cap. 33. asserit quod dæmones *pœnaliter hunc infernum, hoc est, inferiorem caliginosum aerem tamquam carcerem acceperint.*

RESERVAVIT] *cruciandos*, ait S. Petrus. vide ibi dicta S. Judas potiùs *τὸ reservavit* refert ad *vinculis æternis*. q. d. Reservavit eos ad vincula æterna, quibus in die judicij eos vinciet, & compinget in carcerem & ignem æternum. Hinc moraliter Nota, quanta sit miseria & infirmitas dæmonum, quòd nimirum quasi rei catenati sint, ac proinde quasi canes ligati nos inuadere & mordere nequeant, nisi ultrò in eorum rictum & unguens nos iniciamus, uti docet S. Augustinus sermon. 197. de Tempor. & Tertull. de Habitu mulieb. cap. 2. *Hi sunt*, ait, *angeli, quos iudicaturi sumus. Hi sunt angeli, quibus in lavacro renunciamus. Hæc sunt utique, per quæ ab homine iudicari meruerunt. Quid ergo faucinnt apud iudices suos rei eorum? Quod est commercium damnaturis cum damnandis? Qua constantia tribunal ascendimus decreturi aduersus eos, quorum munera appetimus?*

SICUT SODOMA ET GOMORRHA] Est hoc tertium exemplum, quo Simonianorum & Gnosticorum infames libidines, quibus æternum ignem intentat perstringit; sicut primo exemplo Hebræorum rebellium perstrinxit eorumdem perfidiam & rebellionem: ac secundò exemplo dæmonum apostatantium, perstrinxit eorumdem superbiam & inuidiam. Quo tacitè notat eos instar Sodomitarum, præpostera & infanda libidine se contaminasse.

EXFORNICATÆ] id est, extremè fornicatæ, extremam & pessimam libidinem exercentes, ut omnem eius modum & mensuram excessisse, utque omnes corporis vires, omne semen, omnem sanguinis & vitæ succum in fornicando exhausisse videantur. Hoc est quod de Marci Gnostici amasiis scribit Iren. lib. 1. *Hæ*, inquit, *sæpe conversa ad Ecclesiam Dei confessa sunt, & secundum corpus exterminatas se ab eo velut cupidine, & inflammatas valdè se illum dilexisse.* Secundò, Thomas Anglicus, Hugo & Glossa: *exfornicatæ*, inquiunt, id est, extra debitum naturæ vas fornicatæ sunt, quia scilicet relicto naturali usu feminæ in mares exarserunt, Rom. 1. 27. Alij *exfornicatæ*, id est, extra fornices non cum meretricibus quæ in iis prostabant, sed cum pueris domi fornicatæ sunt. Verùm hoc subtilius est quàm solidius.

ABEUNTES POST CARNEM ALTERAM] Syrus, *ambularunt post carnes alias.* Mas enim & femina, in coniugio fiunt una caro ad generandam prolem, juxta illud Matth. 19. 5. *Erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro.* At mas & mas non possunt fieri una caro ad generandum, ergo sunt duo, & si misceantur, abeunt post carnem alteram. Igitur *caro altera*, vel, ut Pagninus vertit, *aliena*, est femina concubina & meretria: hæc enim altera est ab uxore legitima. Vel potiùs est masculus, huius enim caro & præpostera cum ea libido, est aliena ab instituto & usu naturæ; quia incongrua & inepta, imò aduersa generationi & procreationi liberorum. Ita Oecum. *Carnem*, inquit, *alteram vocat masculum sexum, quippe quæ diversa sit, & à coitu generationis aliena. Caro siquidem ad coitum accommodata feminæ caro est, iuxta id quod à progenitore nostro dictum est: Os ex ossibus meis, & caro ex carne mea. At marium caro altera est, id est, diversa à coitu.* Abeunt ergo post carnem alteram, cùm mares maribus, aut feminæ feminis, aut viri feminis extra naturale vas præposterè commiscentur; multò magis cum bestiæ, vel diabolo in corpore assumpto, sive incubo, sive succubo commiscentur. Simili phrasi ait Constans Imperat. *l. cùm vir.* Ad legem Juliam de adulterium *quòd in isto scelere sexus perdit locum, venus mutata est in alteram formam.* Et Sapiens cap. 14. 26. ait ex idolatria (æquè ac hæresi) ortam esse nativitatis immutationem, nuptiarum inconstantiam, inordinationem mœchiæ & impudicitiæ.

FACTÆ SUNT EXEMPLUM] Græcè πρόκεινται δεῖγμα, id est, *proiectæ sunt in exemplum*, propositæ in ostensionem. Hoc est quod S. Petrus Judæ succinens ait epist. 2. cap. 2. 6. *Exemplum eorum qui impiè acturi sunt ponens.* Unde Gellius libr. 6. cap. 14. inter tres causas ob quas publicè scelerati puniendi sunt hanc præcipuam assignat. *Tertia*, inquit, *ratio vindictæ est quæ paradigma à Græcis nuncupatur, cùm punitio propter exemplum est necessaria, ut ceteri à similibus peccatis metu cognita pœna deterreantur. Idcirco veteres quoque nostri exempla pro maximis gravissimisque pœnis dicebant.* Hinc Num. 5. 21. de adultera dicitur: *Det te Dominus in maledictionem, exemplumque cunctorum in populo suo.* & cap. 25. 4. *Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem.* Septuag. παραδειγμάτισον, id est, *statue in exemplum:*

IGNIS ÆTERNI POENAM SUSTINENTES] Primò, quia Sodoma & Pentapolis cælesti igne conflagravit, ita ut concremationis huius vestigia jugiter extent, & in perpetuum extitura sint, usque ad finem mundi, nimirum desolatio perpetua, ac mare mortuum, perpetim fumans & exhalans bitumen & sulphur, quo conflagravit, nec pisces, aut vivum ullum admittens, quin protinus eos enecet: poma & fructus non alios producens quàm vapidos & cinereos, adeò ut Sodoma præteriti incendij habeat specimen, & futuri in gehenna vivum sit exemplar. Ita Caietan. Citat enim Judas historiam incendij Sodomæ narratam à Mose Genes. 19. ubi temporale tantùm eius incendium, non æternum in gehenna, o narratur. Audi Strabonem libro 16. *Quòd illa regio ignita est, permulta signa afferunt: nam, & petras exustas ostendunt, & terram cinerulentam, & picis guttas ex petris distillantes, & flumina fœtida odore efferuentia.* Similia in Sodomitas etiam nostri ævi divinæ vindictæ exempla, quibus à Deo tonitruis & fulminibus siderati, & in cineres redacti sunt, videre est de Peruanis & Mexicanis apud Ferdinandum Cortesium in Themistitan civitate pag. 307. & Petrum Martyrem tomo 3. Navig. mundi novi, fol. 28. & 29. quin & Europæa funesta non desunt exempla. Celebris est illa S. Hieronymi in epistola sententia: *O ignis infernalis luxuria! cuius materia gula, cuius flamma superbia, cuius scintilla prava colloquia, cuius fumus infamia, cuius cinis immunditia, cuius finis gehenna.*

Igne æterno Sodoma duplex.

Secundò, *ignis æterni*, quia Sodomitæ omnes ab igne temporali transmissi videntur ad ignem æternum gehennæ. Unde Syrus vertit, *positæ sub igne æternitatis, vel iudicij*; & Arabicus, *cùm proiicerentur in ignem æternum per iudicium iustitiæ.* Ita Isidor. Pelus. lib. 3. epist. 203. vide dicta Genes. 19.

Cogitent ergo luxuriosi, cogitent hæretici, cogitent peccatores, dum eos libido aut concupiscentia quælibet ad peccatum sollicitat, ignem Sodomæ, imò ignem gehennæ, eiusque metu cupiditati resistant. Ignis enim modicæ concupiscentiæ luendus est igne perenni gehennæ. Audiant intonantem Isaiam c. 33. 14. *Quis poterit habitare de vobis cum igne devorante? quis habitabit ex vobis cum ardoribus sempiternis?* & S. Chrysost. homil. 44. in Matth. *In ignis*, inquit, *fluvium atque pelagus irruentem, & pelagus impertransibile atque magnitudine acerbissimum, in quo ignei fluctus montium instar eriguntur.* & homil. 13. in ep. ad Rom. *Expenditio vita alterius mala quæ sint futura, regni cælorum privationem, à gehenna iniustum dolorem, vincula perpetua, exteriores tenebras, vermem venenatum, dentium fremitum, pressuram loci angustam, igneos fluvios, fornaces numquam restinguendas.* & S. Greg. 14. Mor. 10. agens de Sodoma: *In ipsa*, ait, *qualitate ultionis notavit maculam criminis: sulphur quippe fœtorem habet, ignis ardorem, qui itaque ad perversa desideria ex carnis fœtore arserant, dignum fuit ut simul igne ac sulphure perirent.*

Porrò

Porrò certum est dæmones & damnatos in gehenna vero igne torqueri: ignem enim ubique nominat Script. ubi de eorum pœna agit. & ita docet S. Basil. in psalm. 28. S. August. 21. Civit. 9. S. Gregor. 4. Dialog. 29. Isidor. libr. 1. de Summo bono cap. 31. S. Chrysost. paulò antè citatus, S. Cyprian. de Laudib. martyrii. Nazianz. orat. in S. lavact. S. Justin Adhortat. ad Gentes, Clemens lib 5. Strom. Magister & Scholastici unanimi consensu in 4. dist cap. 44. Quod ergo Damascenus lib 4. de Fide cap. ultim. Nyssenus libr de Resurrect. & anima, S Hieron in cap. ult. Isaiæ, Ambros. lib. 7. in Lucam cap. 14. Chrysost. hom. 1. in epist. ad Hebr. S. August. 21. Civit. 10. S. Gregor. 15. Moral. 14. aliàs 17. insinuant dæmones & animas damnatorum torqueri igne non materiali & corporali, sed spirituali & mystico intellige non *corporali*, id est, non crasso, terrestri & obtuso, qualis est noster ignis: ignis enim gehennæ alterius rationis est à nostro, eoque longè acrior, ardentior & penetrantior, adeò ut etiam in animas & spiritus agat, easque comburat, quo respectu vocatur spiritalis, tum quia obiectum in quod agit est spiritale, tum quia modus agendi, æquè ac effectus est spiritalis, imò miraculosus, & divinus.

Ignis inferni spiritualis quo sensu

Vers. 8. SIMILITER ET HI CARNEM QUIDEM MACULANT, &c.] Græca addunt, ὅτοι ἐνυπνιαζόμενοι, id est, *hi somniantes* vel *somniis delusi*: quod suspicati quis posset à quodam explicationis causa adiectum in margine, deinde in textum irrepsisse, quia illud omittit Latinus. Verùm veteres, ut S Epiphan. hæresi 26. & ex eo Oecum ac Clemens libr. 3. Strom cap 1. idipsum legunt, sicque exponunt. q. d. Simon & Gnostici non docent veritatem, sed sua somnia & commenta de libidine, carnis licentia, contemptu superiorum, &c. populis obtrudunt: *Loquuntur*, ait Epiphan. *velut per somnia verba sua, & non per sobrietatem vigilantis rationis. Nam & doctoribus in Jerusalem dicit Isaias cap 56. 10. Omnes canes muti non potentes latrare, somniantes concubitum*, &c. *Et sane hic in Epistola Judæ ostendit, dicens, Somniantes concubitum, quæ non sermo dicentes: & ostendit quòd non de insomniis in somno dicit, sed de fabulosa ipsorum tragœdia ac nugacitate, quæ velut per somnium profertur, & non a sana mente.* Hic sensus huic loco valdè congruit: τὸ enim *somniantes* non solùm ad, *carnem maculant*, sed & ad sequentia, *dominationem spernunt, maiestatem blasphemant*, &c. refertur, ut patet ex Græco. Unde & Arabicus vertit, *assimilantur illis etiam hi qui vident somnia*. Et sic pseudoprophetæ sæpè à Prophetis vocantur somniantes eò quòd non Dei oracula, sed suæ phantasiæ figmenta & somnia prædicarent. ita vocat eos Moses Deuteron. 13. 3. Jeremias cap. 27 v. 9 Zacharias cap. 10. v. 2. Clarè verò Deus per Jeremiam cap. 23. 25. *Audivi*, ait, *quod dixerunt Prophetæ prophetantes in nomine meo mendacium, atque dicentes: Somniavi, somniavi. Usquequo est istud in corde Prophetarum vaticinantium mendacium, & prophetantium seductiones cordis sui? Qui volunt facere ut obliviscatur populus mei propter somnia sua*, &c. *Ecce ego ad Prophetas somniantes mendacium*, &c. *cùm ego non misissem eos*. Similia habet cap. 29 8. Hinc & Irenæus lib. 1. cap 20. Gnosticos vocat Oniropompos, eò quòd sua somnia quasi oracula Dei venditarent. Sed audi somnium Gnosticorum de Elia ex Epiphan. hæresi 26. *Philippi Apostoli confictum Evangelium proferebant, & ex eo mera somnia & deliramenta, ad sua impura dogmata stabilienda. Quin etiam de sancto Elia blasphemias dicere audent: quando assumptus est, inquiunt, rursus deiectus est in mundum. Venit enim, inquiunt, una ex dæmonibus, & tenuit, & dixit ipsi: Quò vadis? habeo enim liberos à te, & non poteris ascendere, & hic dimittere liberos tuos. Et dixit Elias: Unde habes liberos à me, cùm ego in castitate vixerim? Et dixit illa: Certè quando insomnia somnians, sæpè in defluxu corporum evacuatus es, ego eram quæ assumpsi a te semina, & genui tibi filios.*

Secundò, alii appositè τὸ *somniantes* sic exponunt. q. d. Adeo libidinibus sunt dediti, ut non nisi de iis cogitent, loquantur, imaginentur, imò somnient. ita Clemens Alexand. 3. Strom. cap. 1. unde Syrus vertit, *in somno pelliciuntur ad carnem à contaminatoribus*; S. Hieron. contra Iovin. *nihil aliud nisi de voluptatibus cogitantes*; Vatablus, & Pagnin. vertunt. *delusi insomniis*, id est, non solùm interdiu libidine se contaminant, sed etiam noctu per insomnia, ait Vatabl. putà per illusiones, imaginationes & pollutiones nocturnas; hæ enim causantur ex diurna obscænorum imaginatione. ita Gagneius, Salmeron, & alii. Hoc est quod ait Theodor. lib. 1 Hæretic. fabul. *Qui sectæ Simonis erant, se audacter omni libidini & intemperantiæ dedebant, & omni incantationum & præstigiarum* (quæ quasi somnia oculos perstringunt & fascinant) *genere utebantur, amatoria quadam pellicientia* (philtra) *machinantes.*

Quocirca sapienter de somno moderando ita scribit & præscribit S. Bernard. ad fratres de Monte Dei: *Cave serve Dei ne totus aliquando dormias, ne sit somnus tuus non requies lassi, sed sepultura corporis suffocati: non reparatio, sed extinctio spiritus tui. Suspecta res est somnus, & ex magna parte ebrietati similis. Exceptis enim vitiis quibus in dormiente, cùm corpore dormitante ratione non est qui contradicat, quantum ad debitum continui profectus, nihil temporis tam deperit de vita nostra, quam quod somno deputatur.* Unde dat salubre consilium: *Iturus ergo ad somnum semper aliquid defer tecum in memoria, vel cogitatione, in quo placide obdormias, quod nonnumquam etiam somniare iuvet, quod etiam evigilantem te excipiens in statum hesternæ intentionis restituat. Sic tibi nox sicut dies illuminabitur, & nox illuminatio tua erit in deliciis tuis. Placide obdormies, in pace quiesces, facile evigilabis, & surgens facilis & agilis eris ad redeundum in id, unde non totus discessisti. Sobrium enim cibum, sobriumque sensum sequitur sobrius somnus. Carnalis verò somnus & brutus, & sicut dicitur, lethens, abominandus est servo Dei.*

Mor. de somno moderando.

Tertiò, alii τὸ ἐνυπνιαζόμενοι vertunt *sopiti* quasi veterno. q.d. Hæresi & libidini ita immersi sunt, ut eius quasi veterno & stupore consopiti videantur, adeò ut obscœna quæ vigilantes agunt, eadem in somnio dormientes peragant, ex continuo & ardenti libidinum æstu & habitu. ita Serarius. Rursum turpibus suis insomniis experrecti delectantur, eaque vigilantes opere exequuntur & perpetrant. In somnis enim, utpote sopita ratione, tota se effundit phantasia, concupiscentia & libido Unde proverbium: *somniantium libido*, pro effusa & summa. Audi S. August. 10. Confess. 30. humiliter de se confitentem & gementem: *Adhuc vivunt, ait, in memoria mea talium rerum imagines, quas ibi consuetudo mea fixit: & occursant mihi vigilanti quidem carentes viribus, in somnis autem non solùm usque ad delectationem, sed etiam usque ad consensionem factumque simillimum. Et tantùm valet imaginis illusio in anima mea, & in carne mea, ut dormienti falsa visa persuadeant, quod vigilanti vera non possunt.* Vicissim libido ipsa tam ardens & bruta est, ut mentem & rationem sopiat instar somni. unde Erasm. hic: *Somniantes*, inquit, *quia omnis libido veluti per somnium peragitur sopita ratione.* Hinc Hippocrates libidinem dicebat esse brevem quamdam epilepsiam, teste Gellio lib. 19. cap. 2.

Moral. *somniantes*, quia libido omnisque voluptas transit instar somnii Unde sapienter & patheticè exclamat Petr. Chrysologus serm. 124. *Quid stupemus? quis est iste qui nos eludit somnus? Quæ est ista quæ nos tenet oblivio lethalis? Quare non cælo mutamus terram? Quare non caducis emimus æterna? Quare non perituris manentia comparamus?* Quin & Plato, & ex eo Philo libr. de Ioseph. censuit *omnes res & gaudia mortalium non esse aliud, quam somnia vigilantium.*

CARNEM QUIDEM MACULANT] per pollutiones & infandas libidines. Nam, ut ait Paulus 1. Corinth. 6. 18. *Omne peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat* ubi Ambrosiaster: *Cetera peccata, ait, etsi per corpus geruntur, non tamen animam ita carnali concupiscentiæ facinus obstrictam & obnoxiam, quemadmodum commissio facit unam cum ipso corpore usus libidinis agens in opere carnalis fornicationis: quia in tantum agglutinatur anima corpori, ut ipso momento nihil aliud cogitare hominis liceat aut intendere, quia ipsam mentem captivam facit ipsa submersio & absorbitio libidinis & concupiscentiæ carnalis.* Unde Alexander Magnus dicebat coitum esse speciem epilepsiæ, sive morbi comitialis, teste Plutarcho in eius vita.

Quare perperam Arias contra omnes interpretes sic exponit: *Carnem maculant*, id est, carnem maculatam esse prædicant, quasi S. Petrus taxet Encratitas, qui prohibebant nubere & abstinere à cibis, quos Deus creavit ad sumendum cum gratiarum actione, 1. Timoth 4. 3. Romæ,

ait Iren. lib. 1. c. 22 *& generare a Satana dicunt esse.* & Theodor. in Epitome divin. decret. *Bellum*, ait, *adversus Creatorem huius universitatis gerebant, ideo ne per matrimonium opificium eius augeretur formidabant.* Verùm Apostolus hic non Encratitas, sed eis contrarios incestos Gnosticos insectatur.

Dominatio multiplex. DOMINATIONEM AUTEM SPERNUNT] Syrus, *calumniantur*. Primò, Clemens Alexandr. hic de angelis hæc exponit. q. d. Hæretici spernunt angelos, præsertim ordinem eorum qui vocantur *Dominationes*. Secundò, Epiphan. hæresi 26. *Gnostici*, inquit, *spernunt dominationem*, id est, divinitatem, eiusque maiestatem, dominium & imperium, quod habet in omnia à se creata. Vnde Arabicus, *Provocant*, ait, *potentiam Dei*; & Oecumen. *Contra divinam*, ait, *naturam insuper insaniunt, dominationem eius & universi imperium abnegantes, cùm alios quosdam mundi architectos confingant*, putà angelos aut dæmones, quibus Valentiniani mundi prælationem & dominium consignabant, uti docet Tertull. libr. contra Valent. cap. 22. Tertiò, alii, q. d. *Dominationem*, id est, Dominatorem & Dominum nostrum Iesum negant, ut ait S. Petrus epist. 2. cap. 2. 1. ita Clemens Alexandr. Adamus, Caietan. & alii. B Accedit Oecumen. qui sic rursum explicat, q. d. *Dominationem*, id est, *Christi mysteriis ceremonias abrogare volunt, dum loco angelicorum mysteriorum sua flagitia perpetrant.* Quartò & genuinè, *dominationem*, id est, magistratum tum civilem, tum potiùs Ecclesiasticum spernunt, dicentes se per Christi legem factos esse liberos, ut nulli principi aut magistratui sint subiecti. ita Thomas Anglicus, Gagneius, Catharin. Salmeron, & Vatabl. qui pro *dominationem* vertit, *dominos*. vide dicta 2. Petr. 2. 10. Vnde Irenæus libr. 1. cap. 1. & 20. *Hi*, ait, *sunt qui exurgunt contra veritatem, & adversus Ecclesiam Dei.* & S. Cyprian. suprà citatus? *Non aliunde*, ait, *hæreses obortæ sunt, vel nata schismata, quàm inde quòd Sacerdoti Dei non obtemperatur.* Causam dat S. Petrus epist. 2. c. 10. *Quia*, inquit, *sunt audaces, sibi placentes.* vide ibi dicta. Ex Gnosticis derivata est calumnia Gentilium in Christianos, per Evangelium politias humanas everti, principum obedientiam prætextu libertatis contemni. quod proinde studiosè refutant Iustin. Tertull. & alii in Apol.

MAJESTATEM AUTEM BLASPHEMANT] Videtur C interpres legisse in Græco δόξαν; sic quoque legit Syrus. vertit enim, *maiestatem*, æquè ac Noster. Iam legunt δόξας, quod Primò, Oecum. vertit, glorias, dignitates, id est, in dignitate constitutos, maiestate illustres, putà principes, præsertim Ecclesiæ, putà Apostolos & Episcopos, blasphemant, id est, probris, conviciis & maledictis insectantur. ita Gagneius, Pagninus, Catharinus, Vatabl. Salmeron, Serarius & alii.

Secundò, Clemens Alexand. vertit & explicat, q. d. Angelos blasphemant. Accedit Estius qui hæc refert ad indigna figmenta, quæ Gnostici affingebant angelis, & Epiphan. hæres. 26. *Quicumque*, ait, *post numen illud adhibiti sunt ad regimen mundi, hoc est, angelos Dei ministros, & provinciarum rectores blasphemant.*

Tertiò, Adamus per *maiestatem* accipit Mosen & Prophetas, in quibus propriè resplendebat maiestas Dei, quos Simon & Gnostici mirè insectabantur. Favet quod subdit Iudas de Michaele altercante cum Satana de corpore Mosis. Vnde Thomas Anglicus per *maiestatem* accipit tum angelos, tum Sanctos, tum Deum.

Quartò, Oecumen. per δόξας, id est, *glorias*, accipit gloriosa mysteria conscripta in utroque Testamento, putà D novo & veteri, quod spernebant, vel violabant & perperam interpretabantur hæretici, teste Epiphan. hær. 26. Sic enim Paulus novum Testamentum vocat *gloriam*, 2. Cor. 3. 7. & 11.

Quintò, propriè Simon & Gnostici blasphemant majestatem Dei, dum ejus opera calumniabantur, mysteria in Script. latentia depravabant, potentiam enervabant, ita Beda & Hugon. ac præsertim gloriosam Dei sapientiam, bonitatem, justitiam, misericordiam, &c. exhibitam nobis per Christum blasphemabant, dum Christum verè natum, passum, mortuum negabant. ita Cajetan. & Arias per *maiestatem* accipiunt Christum, ciusque utramque naturam divinam & humanam, æquè ac miracula, doctrinam cælestem, resurrectionem, ascensionem, missionem Spiritus sancti, quæ negabant Simoniani;

A hæc enim erant δόξαι, id est, *gloriæ* Dei & Christi. Nam, ut ait Poeta, propriè *maiestas convenit ipsi Deo*. Maiestas enim absolutum dominium & nulli obnoxium (quale solus habet Deus) indeque summum decus, amplitudinem & dignitatem significat: Deus ergo est sacra maiestas. unde Ovid. 5. Fastor.

Hinc sata maiestas, quæ mundum temperat omnem. Et mox:

— . . . Consedit medio sublimis Olympo,
Aurea purpureo conspicienda sinu.

Hoc sensu rectè distinguimus *maiestatem* à *dominatione*, quæ præcessit, ut dominatio sit magistratus, maiestas sit Dei, cujus attributa & dotes gloriosas, augustas & divinas significat Græcum δόξας. Hæretici enim negabant & blasphemabant Dei providentiam, præscientiam, iustitiam, vindictam, &c. Has ergo vocat δόξας. Estque climax sive gradatio. Hæretici enim primò principum, deinde sensim magis insolescentes angelorum, ac tandem Dei iugum numenque excutiunt, iuxta illud psalm. 35. 1. *Dixit iniustus, ut delinquat in semetipso: non est timor Dei ante oculos eius.* & psalm. 13. 1. *Dixit insipiens in corde suo,* B *Non est Deus.* Porrò Gnosticos blasphemasse Deum disertè asserit Epiphan. hær. 26. Idipsum significat magis *τὸ blasphemant*. Blasphemia enim propriè est convicium in Deum. Vnde Syrus vertit, *à maiestate non moventur dum blasphemant.* q. d. Cogitatio maiestatis divinæ quam invadunt & violant, deberet eos absterrere à blasphemia; at non absterret, quia eam contemnunt. Denique nonnulli per δόξας accipiunt dogmata Apostolica: δόξαι enim inter alia significant dogmata certa, sententias illustres, axiomata. Porrò noster Interpres 2. Petri 2. 10. δόξας interpretatur sectas: ideo enim hæretici spernebant Apostolorum δόξας. id est, *sententias*, ut suas δόξας, & sectas inducerent. vide ibi dict.

CUM MICHAEL, &c.] Est argumentum ab exemplo. Vers. 9.
q. d. Ait Oecum. Michael contendens cum Satana non ausus est eum, licèt impudentem & merentem, blasphemare, id est, conviciari; quomodo ergo hæretici audent blasphemare majestatem, non tantùm angelorum & Sanctorum, sed & ipsiusmet Dei? Opponit ergo Michaelem modestum Gnosticis impudentibus & blasphemis, idque significat Græcum δὲ cùm ait, ὁ δὲ Μιχαὴλ, id est, at verò Mi- C chael. ita Pagnin. & Vatabl.

Nota. Michael Hebr. dicitur quasi *mi cael*, id est, *quis ut Deus*, hoc enim ipse humiliter respondit, & opposuit superbo Lucifero, dicenti: *In cælum conscendam, similis ero Altissimo*, Isaiæ 14. 13. Addit Isidor. 7. Etymol. cap. 5. nomine *Michael*, id est, *quis ut Deus*, significari quòd nemo propitiationem vel expiationem possit afferre, nisi Deus. Minùs rectè ergo Pantaleon Chartophylax Conensis, in Encomio S. Michaelis quod extat apud Surium 29. Septemb. nomen *Michael* interpretatur: *Dux exercitus Dei*; licèt enim id verum sit, tamen hoc non est genuinum Michaelis etymon.

A Michaele didicit Moses illud demerso Pharaone epinicion Exod. 15. v. 11. *Quis similis tui in fortibus Domine?* à quorum verborum initialibus in Hebræo literis, nonnulli censent Machabæos nomen suum accepisse, ut ibidem dixi.

ARCHANGELUS] Arabicus, *princeps angelorum*, est enim Michael omnium angelorum summus & princeps, ideoque tutor Ecclesiæ, uti olim fuit Synagogæ, uti ostendi Daniel. 12. 1. Est hic duplex in personis comparatio. Prima, D q. d. Si Michael Archangelus non est ausus, quis hominum jure audeat? Secunda, si ne diabolus quidem maledicendus est, quo jure magistratus ac principes male dicentur?

CUM DIABOLO] Diabolus græcè, idem est quod criminator: διαβάλλειν enim est *criminari*. Intelligit Luciferum; hic enim est princeps dæmonum, uti Michael angelorum, ideòque ejus antagonista. Hoc est quod Ecclesia canit in officio S. Michaelis: *Collaudamus venerantes omnes cæli milites: sed præcipue primatem cælestis exercitus Michaelem, in virtute conterentem zabulum.* *Zabulus* enim Æolicè idem est quod diabolus. Æoles enim pro δι dicunt ζ. *Zabulus, id est, diabolus.* Quare minùs genuinè S. Cyprian. Adhort. ad Martyr. nomen *Zabulus* deducit à *Belsebub*, id est, Dominus muscæ, putà Deus cohibens plagam moscarum, tolle enim nomen *Bel* manet *sebub*, unde *Zabulus*. nam sic dicendum fuisset *Zabubus*, non *Zabulus*. Minùs etiam aptum vide;

videtur quod S. Hieron censet, *Zabulus* esse nomen Hebræum, ac significare *deorsum fluentem*, ut ipse ait ad Titum 2. vel *fluctum noctis*, ut ipse ait de Nomin. Hebr. vel *habitaculum noctis*, ut ipse ait in Tradition. Hebr. in Genes. quasi sit idem vel ferè idem cum nomine *Zabulon*, id est, habitaculum, qui ita dictus est à matre Lia, eò quòd per ejus & fratrum generationem habitaturus esset secum deinceps maritus suus Jacob Patriarcha, Genes. 30. 20. Porrò diabolus Hebr. vocatur *Satan*, id est, adversarius; & *Belial*, id est, absque jugo, quia jugum Dei excutere voluit.

DISPVTANS ALTERCARETVR] Syrus, *litigaret*; alii, *contenderet iudicio*; Arabicus, *postquam increpavit Satanam & removit eum*. Hæc disputatio & altercatio Michaelis cum Satana de Mosi corpore, nusquam extat in Scriptura: Iudas ergo eam accepit vel traditione majorum, vel ex libro qui tum extabat, quem Origen. 3. Periarch. c. 2. citat, nomenque ei dat *Ascensio Mosis*. Eumdem citat Clemens Alexand. 6. Strom. ubi ex eo refert Mosen visum à Iosue & Caleb in gloria, cùm assumeretur inter angelos. *Meritò ergo*, inquit, *Mosen qui assumebatur, duplicem vidit Josue filius Nave, & unum quidem cum angelis, alterum autem super montes, qui dignus erat cui in convallibus iusta fierent*, vide Sixtum Senensem verbo *Mosis Ascensio*, ubi docet hunc librum à Gelasio Pontifice relatum inter apocryphos: in apocryphis tamen multa possunt esse vera. Sic Paulus citat versus Arati, Menandri, Callimachi, Gentilium Poetarum ad Titum 1. non quòd omnia eorum dicta probet sed illa dumtaxat quæ citat. Alii volunt Iudam hæc accepisse ex libro Henoch. ita S. Hieron. in epist. ad Titum, & Origen. 4. Periarchon. Ut ut est, ex Iuda certum est hanc historiam esse certam & canonicam. Sic S. Paulus ait nomina magorum qui restitere Mosi, fuisse Iannes & Mambres, 2. Tim. 3. 8. quæ tamen nusquam Moses expressit.

Altercatio Michaelis cum diabolo quæ. Respond. Primò. Secundò.

DE MOYSI CORPORE] Putat Oecum. altercationem hanc Michaelis cum Satana fuisse, eò quod Michael vellet Mosen pro meritis honorificè sepeliri, ut eo magis lex ab eo lata commendaretur; Satan nollet, obiiciens ei crimen homicidii, quòd scilicet Ægyptium interfecisset, Exodi 2. 12. Addit Glycas part. 2. Annal. & Pantaleon Chartophylax orat. de S. Michaele, diabolum voluisse sibi vendicare Mosen tamquam homicidam. Secundò, alii censent hanc altercationem fuisse de raptu corporis Mosis in paradisum, ut versetur cum Elia & Henoch, sive eò vivus sit translatus, ut videtur dicere Philo libro de vita Mosis in fine, & S. Hieron. in cap. 9. Amos, sive post mortem resuscitatus eò sit raptus, uti censet R. Samuel Maroch. de Adventu Messiæ cap. 13. Sed hic raptus Mosis in paradisum est fictitius; constat enim animam Mosis ivisse ad limbum Patrum, corpus in terra esse sepultum.

Tertiò.

Tertiò, alii passim veriùs censent voluisse Satanam Mosen sepeliri loco cognito & publico, ut Hebræi in idololatriam proni, eum quasi Deum & numen colerent; Michaelem verò ei obstitisse, & curasse ut secretò sepeliretur ita S. Chrysost. hom. 5. in Matth. & S. Ambros. 2. Offic. cap. 7. Thomas Anglicus, Hugo, Dionys. Cajetan. Gagneus, Arias, Salmeron, Adamus & alii. unde Deuter. 34. 6. dicitur, *Et non cognovit homo sepulchrum eius usque in præsentem diem*. vide dicta toto eo cap.

Hinc Epiphan. hæresi 9. & 64. testatur traditionem esse quòd Moses sepultus fuerit ab angelis, & Oecumen. hic asserit Michaelem præfuisse sepulturæ Mosis. Addit Philo libr. 3. de Vita Mosis, Mosis morientis vultum factum esse gloriosum, eumque præcessisse fulgura, lampades, & sagittas, mortemque eius luxisse angelos. Sed hæc poeticè ab eo dicta videntur vel per exaggerationem. Hæc est sententia communis omnium penè interpretum & Patrum, à qua proinde vix licet recedere. Accedit, quòd vix alia ratio fingi possit, cur jusserit Deus Mosen ab angelis secretò sepeliri, nisi, ne, si publicè sepeliretur, adoraretur à Iudæis. Quod enim aliqui dicunt honoris causa id factum, ut scilicet Hebræi Mosen quasi absconditum vel raptum magis revererentur, minùs aptum videtur. Nam longè major, imò continuus & perpetuus fuisset honor Mosis apud Hæbreos, si eius sepulchrum visere & colere potuissent, sicut sepulcrum S. Catharinæ sepultæ ab angelis in monte Sina, ab iisdem revelatum, magna fidelium è toto

A orbe adventantium peregrinatione & devotione colitur.

Dices Primò: Hebræi non coluerunt sepulcra Abrahæ, Isaac, Ioseph, ac præsertim Ioseph, cuius ossa secum deferebant per desertum; ergo nec coluissent sepulcrum Mosis, etiamsi illud cognovissent. Respondeo negando consequentiam. Ratio disparitatis est Prima, quòd tot sæculorum antiquitas quæ Abraham, Isaac, Iacob & Ioseph habuerat ut homines, non ut deos, abrogarat eis divinitatem, imò eius opinionem & umbram detriverat. Secunda, quòd pariter antiquata erant eorum in suos, eosque paucos beneficia. Tertia, quòd illi tot prodigiis, gestis, & gubernatione populi non fuerint illustres, uti fuit Moses. Quarta, quòd Hebræi ex Scriptura & Patribus suis illud Dei sibi altissimè impresserant: *Ego sum Deus Abraham, Isaac & Iacob*. Unde sciebant non Abraham, sed Deum Abraham esse adorandum. Mosis verò, utpote paulò antè defuncti, recens erat memoria, æque ac beneficiorum eius, portentorum, plagarum ac gubernationis, qua totam Hebræorum gentem numerosissimam per decem plagas toti Ægypto immissas gloriosè eduxerat per mare rubrum sicco pede mersis

B Ægyptiis, in desertum; ibique legem à Deo acceptam eis dederat, manna cælesti paverat per 38. annos, columnam ignis & nubis itineris ducem assignarat, &c. insuper audierant illud Dei ad Mosen: *Constitui te Deum Pharaonis, & Aaron frater tuus erit Propheta tuus*, Exodi 7. 1. Ad hæc peregrinantes per desertum, jamque transituri in terram promissam egebant duce Numine. Unde cùm Moses in Sina legem accepturus diutiùs moraretur, fecerunt sibi vitulum aureum, putà Apin quasi itineris ducem. Hoc est enim quod ipsi dixerunt Aaroni: *Surge, fac nobis deos qui nos præcedant; Mosi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Aegypti, ignoramus quid acciderit*. & facto vitulo ei acclamarunt: *Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Aegypti*, Exodi 32. v. 1. & 4. Mose ergo mortuo pronum fuisset eis, si corpus illius habuissent, eum ut itineris reliqui ducem colere & invocare. Fuerat enim ipse totius populi summus Legislator, Pontifex, Propheta, princeps & rex.

Dices Secundò: Hebræi non erant tam stolidi ut corpus mortuum Mosis adorarent: hoc enim mortalitatis spectaculum omnem divinitatis opinionem illis excussisset, eumque hominem fuisse demonstrasset. Resp. Idololatria om-

C nis est stolida: idololatras enim stolidè homines insignes vita functos, puta parentes, reges, benefactores eximios in deos retulisse, & divinis coluisse honoribus, docet non tantùm Plinius l. 2. cap. 7. Cicero de Natur. deor. Iustin. Tertull. Lactant. Arnobius & alii scribentes contra Gentes: sed & S. Scriptura hanc idololatriæ originem disertè assignat Sapiens. 14. 15. & constat apud omnes, Iovem, Mercurium, Æsculapium, Venerem, &c. fuisse homines, qui ob beneficia post mortem à Gentibus in deos sunt relati. Ita Cretenses colebant Iovem suum regem, ejus tamen sepulchrum & ossa in Creta apud se extare iactabant. Unde meritò eos irridens Lactant. lib. 1. divin. Instit. cap. 11. *Quomodo igitur*, inquit, *potest Deus alibi esse vivus, alibi mortuus? alibi habere templum, alibi sepulchrum?* Sic Imperatores Romani defuncti per apotheosim, qua publicè corpora eorum cum pompa comburebantur, aquilaque è rogo quasi animam Imperatoris deferens in cælum evolabat, dii habebantur; uti fusè narrat Herodianus initio libr. 4. quin & animas suorum, corpore combusto & incinerato, colebant nomine Manium. Unde illud

D tritum, quod etiamnum passim eorum sepulchris Romæ impressum legimus: *Diis Manibus*. Credebant enim animas defunctorum sepulchris & cineribus sui adesse, vel assidere.

Idem de Mose facere & credere potuissent Hebræi, uti fecerunt postea Asæ regi defuncto, 2. Paralip. 16. 14. Vis exemplum? In Ægypto, æquè ac in deserto, Hebræi coluerunt vitulum, puta Apin, vel Serapin, quem fuisse hieroglyphicum Ioseph, qui per vitulos sive boves macros & pingues prædixerat sterilitatem & fertilitatem Aegypti & totius orbis Genes. 41. vers. 1. & 29. censet Ruffin. libr. 11. Histor. cap. 29. Suidas verbo *Serapis*, Auctor de Mirabil. S. Scriptur. apud S. August. libr. 1. c. 15. & Auctor quæst. novi & vet. Testam. apud eumdem cap. 15. & alii, quos citavi Genes. 41. in fine capitis. Denique Hebræi coluerunt serpentem æneum, adeòque simulachra inanima, putà idola ænea & aurea Aegyptiorum, Chal-

dæorum, Assyriorum: quid mirum si Mosen post mortem, quasi redivivum & divinitate ob tot merita donatum coluissent? Sanè Epiphan. hæres. 55. narrat in Arabia Mosen ob prodigia reputatum esse Deum, adoratamque ejus imaginem. Ambrosiaster verò in cap. 3. ad Galat. ait contendisse diabolum, ut corpus Mosis revelaretur, aut suscitaretur à Magia, ut hac ratione Hebræos induceret ad eum adorandum: sed restitisse ei sanctum Michaelem.

Plures alias sententias de causa altercationis hujus recenset noster Serarius hìc, sed vel falsas, vel improbabiles, inter quas illustrior est illa Hugonis Etheriani de Regressu animarum c. 9. scilicet voluisse diabolum impedire ne anima Mosis pergeret ad locum quietis & beatitudinis; putà ad limbum, & consortium SS. Patrum, indeque per Christum eos liberantem in cælum. Idem sentiunt Cyrillus Alexand. & Martyrius in Syntag. de statu morientium, quem librum è Græco in Latinum convertit noster Raderus. Verùm hæc altercatio fuit de corpore Mosis, non de anima. Similis est illa expositio cujusdam auctoris in fide non sani, sed heterodoxi: altercationem hanc fuisse de corpore Mosis, id est, de Mosaicæ legis & judaismi restitutione. Nam hoc corpus mysticum est, non literale.

Probabilior est illa ipsius Serarii, contendisse scilicet diabolum ut corpus Mosis inferretur in terram promissionis, nec extra eam in Moab, utpote regione sibi in idolorum cultu addicta, sepeliretur, ne ab eo aliquod damnum acciperet, uti accepisse se à S. Babylæ sepulchro in Daphne questus est, sicut habet Vita S. Babylæ, & ex ea Baron. tom. 4. Qua de causa ipse ubique per hæreticos Sanctorum reliquias comburere, vel abolere satagit. Porrò perperam hæretici hanc absconsionem corporis Mosi torquent contra ostensionem & cultum sanctarum reliquiarum. Nec enim Christiani adorant cultu latriæ reliquias, uti Hebræi adorassent corpus Mosi, nec ex reliquiis idololatriæ apud Christianos est periculum, uti erat ex corpore Mosis apud Hebræos. Vide Bellarm. l. 2. de Reliquiis Sanct. c. 4. Imò verò cultus reliquiarum ex hoc loco evincitur. Si enim S. Michael tantam habuit curam corporis Mosi, ejusque sepulturæ, maiorem utique nos habere debemus.

Rorium hinc collige: si diabolus ita certat pro corpore Sanctorum in morte, quanto magis certat pro eorum anima? Et vicissim si Michael & angeli ita defendunt corpora Sanctorum morientium, multò magis defendent eorumdem animas. Sic certarunt dæmones pro anima Theodori & Chrysaorii clamantis, *Inducias usque mane*, ac monachi Iconiensis, uti narrat S. Gregor 4. Dialog. 38. Plura vide apud Raderum in Syntagm. jam citato. Hinc diabolus moltis in morte apparet, ut eos percellat & in desperationem, aliudve peccatum adigat. Unde S. Martinus moriens eo viso: *Quid hic*, ait, *astas cruenta bestia? nihil in me funestum invenies*, teste Sulpitio in eius Vita. Hinc rursum de Michaele canit Ecclesia: *Constitui te principem super omnes animas suscipiendas*. S Michael enim sive per se, sive per angelos sibi subordinatos in morte suscipit animas justorum, easque defert in cælum, vel immediatè si nil purgandum habeant, vel mediatè per Purgatorium, si quid eo expiandum habeant. Vide Serarium & Lorinum hic. Hinc illa Ecclesiæ pro mortuis precatio: *Occurrite angeli Domini suscipientes animam eius, & offerentes eam in conspectu Altissimi.* vide dicta Daniel. 12.

Symbolicè Beda: Mosi corpus politicum sive mysticum, inquit, est Synagoga sive populus Iudæorum, quem diabolus detinere volebat in captivitate Babylonica; sed obstitit ei Michael, id est, Jesua sacerdos, qui precibus suis apud Deum eius liberationem impetravit. Quod enim aliqui id literale esse volunt, quasi S. Judas citet visionem Zach. c. 3. ubi Satan contra Jesum filium Iosedec pontificem disceptat, parum est probabile: in multis enim illa visio dissentit à verbis S Iudæ, uti ibidem ostendi, & patet intuenti.

NON EST AUSUS JUDICIUM INFERRE BLASPHEMIÆ] *Iudicium blasphemiæ* vocat blasphemiam, id est, maledictum iustum & meritum, justoque iudicio irrogandum q.d. Michael non est ausus diabolum, licèt omnis malitiæ auctorem, sibique iniquissimè resistentem, judicare & blasphemare, id est, iustum & meritum ei convitium & maledictum ingerere, dicendo: Vade maledicte Satan. Abi ioiquissimè io maledictionem & gehennam. Unde Tigurt. vertit, *non est ausus illi notam impingere maledicti*, vel, ut Vatabl. *convitium illi facere*, Arabicus, *non est ausus ingredi in contradictionem ad eum blasphemiæ.* Aut *iudicium* vocat condemnationem & punitionem *blasphemiæ*, qua Satan blasphemabat Mosen, cùm Michael vellet eius corpus loco recondito sepelire. Denique nonnulli *iudicium blasphemiæ* censent esse illud, quod S Petrus epist. 2. c. 2. 11. vocat *execrabile* (græcè βλάσφημον) *iudicium*, de quo ibi plura. Prima expositio uti facillima, ita planissima est, eamque exigit sequens antithesis: *Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant.* Nota τὸ *non est ausus*; non quòd Michael timeret diabolum, sed quòd timeret proferre blasphemiam, id est, convitium & maledictum, uti rem se indecentem. *Merebatur diabolus maledictum, sed per Archangeli os blasphemia exire non debuit*, ait S. Hieron. ad Titum 3.

Respexit Michael, ait Didymus, ad bonam diaboli naturam, atque idcirco maledictis abstinuit, suoque exemplo docuit quid nos facere oporteat, qui sæpè odio vel ira inflammati non tam vitia, quàm homines ipsos insectamur & maledicimus. Hinc infert Hugo, exemplo S. Michaelis magistratui & iudici abstinendum esse ab injuriosis verbis, curandumque ne cum austeritate, vel imperiosè dominetur, sitque ut leo in domo evertens domesticos, & subditos, Eccles. 4. 35. sed eum mansuetudine eos regat & corripiat, ut vitam corrigant. Idem disertè docet S. Hier. l. 2. contra Ruffinum, servandum esse cuilibet Christiano certanti cum suis æmulis & obtrectatoribus, qualis S. Hieronymo erat Ruffinus. Imò Eccles. c. 21. 30. *Dum maledicit*, inquit, *impius diabolum, maledicit ipse animam suam*, quia hæc in impietate similis est diabolo: illius ergo impietatem condemnans, suam ipsius condemnat.

SED DIXIT, modestè & graviter: IMPERET TIBI DOMINUS,] græcè ἐπιτιμήσαι σοι κύριος. quòd Pagnin. vertit, *increpet te Dominus*, Sic & S. Hieron. in c. 3. ad Titum legit: *Increpet tibi Dominus*, secutus syntaxin Grecam ἐπιτιμήσαι σοι, q.d. Deus tuam insolentiam, malignitatem, nequitiam comprimat ò Satan, teque cogat ut permittas occultè sepeliri Mosen, ne, si publicè sepeliatur Hebræis detur occasio idololatriæ, ut velint eum adorare. Deus ergo increpando tibi imperet cum potestate & obiurgatione, id est, potenter & cum imperio reprimat & compescat te iniquè & indignè mihi resistentem.

Alludit ad illud Domini ad Satan: *Increpet Dominus in te Satan*, Zachar 3. 2. vide ibi dicta. Sic ἐπιτιμᾶν in Evangeliis nunc vertitur *increpare*, nunc *imperare*, quia increpando imperatur, ut quod Ioterpres vertit Matth. 8. 26. *Imperavit ventis*, apud Lucam c 8. 24. vertit, *increpavit*, apud Marcum c. 4. 39. *comminatus est.* Hebr. enim גער *gaar*, id est, *increpare*, per catachresin & metalepsin significat increpando imperare, comprimere, compescere, sedare ut patet Nahum 1. 4. psal. 9. 6. psal. 119. 21. psal. 106. 9. psal. 104. 7. Isaiæ 50. 2. & c. 30. 17.

Nota. Poterat S. Michael per se suaque vi compescere insolentiam diaboli, quia eo potentior est & superior, sed maluit ea modestia & reverentia hoc opus & hanc virtutem transferre in Deum, quem uti nomine præfert, Ita moltò magis corde & opere refert, ab eoque postulare ut diabolum comprimeret. Idem fecit S. Macharius Alexandrinus, ut habet eius vita. Porrò S. Ambros. in Lucæ cap. 8. censet idem fecisse Christum, cùm ventis in mari conflictantibus quietem imperavit, dicens: *Tace & obmutesce.* hoc enim dixisse diabolo, qui hos ventos & tempestatem in mari concitabat. Idem usurpat Ecclesia dum baptizandos vel energumenos exorcizat, de quo ritu vide nostrum Delrio in Magic l. 6. c. 2 sect. 3 q. 13 & Josephum Vicecomitem de Ritibus Baptismi l. 1. c. 29 & sequenti.

HI AUTEM QUÆCUNQUE QUIDEM IGNORANT BLASPHEMANT] Est apodosis, sive redditio & applicatio exempli. q d Michael cùm pro imperio justè posset Satanam, utpote sciens eius impietatem, qua indignissimè contra se de Mosis corpore contendebat, blasphemare, id est maledicere, convitio punire, probro castigare, Imò verberare & flagellare, præ modestia tamen noluit: Simoniani verò & Gnostici intoleranda audacia & impudentia blasphemant, & maledicunt ea quæ ignorant, quæque eorum, utpote carnalium, captum superant, scilicet Deum, Deique attributa, mysteria Christi, res cælestes, sublimes & divinas. Ita Epiphan. hæres. 26. *Blasphemant*, VERS. 10.

(Gno-

(Gnostici, ait. *non solùm Abraham, Mosen, Eliam & omnem Prophetarum chorum, sed etiam Deum qui ipsos elegit*; &c. Ita Arriani, Macedoniani, Sabelliani cùm non caperent mysterium S. Trinitatis, illud negarunt & blasphemarunt. Ita hodie Calviniani & Zoingliani, quia non capiunt Dei omnipotentiam in mysterio Eucharistiæ, illud negant & blasphemant. Hæreticis enim ratio credendi est sensus & ratio naturalis, non fides, non Dei verbum omnipotens. Quod vident & intelligunt, credunt: quod non intelligunt, credere nolunt. Quocirca Iren. lib. 1. c. 35. ait contra hæreticos victoriam esse sententiæ eorum manifestationem, & S. Hieron. ad Ctesiphontem: *Sententias*, inquit, *illorum prodidisse, superasse est*. Porrò ignorantiæ hæreticorum causæ sunt tres: Prima, est superbia; Secunda, levitas; Tertia, voluptas & concupiscentia. Nam, ut ait Architas: *Impedit consilium voluptas rationi inimica, ac mentis perstringit oculos, nec habet ullum cum virtute commercium.* Quocirca hisce tribus conflatur sphinx, quæ est ænigma ignorantiæ apud Mythologos. Sphingem enim pingebant quasi monstrum facie virginis, pennis avium, pedibus leoninis, quòd obscura ænigmata proponens ea solvere nescientem occidebat. Audi Alciatum emblem. 187.

Quod monstrum id? sphinx est. Cur candida virginis ora?
Et volucrum pennas crura leonis habet?
Hanc faciem assumpsit rerum ignorantia. tanti
Scilicet est triplex causa & origo mali.
Sunt quos ingenium leve, sunt quos blanda voluptas,
Sunt & quos faciunt corda superba rudes.

Remedium deinde assignat, scilicet: *Nosce teipsum*.

QUÆCUNQUE AUTEM NATURALITER TANQUAM MUTA (Græcè ἄλογα, id est, *irrationalia*, ideoque bruta & muta, id est, vocis articulatæ & humanæ expertia; sic Cicero non semel animalia bruta vocat muta) ANIMALIA NORUNT, putà ventrem & venerem, IN HIS CORRUMPUNTUR] vitiando & fœdando sua corpora & mentes turpi gula & obscœnis libidinibus, instar porcorum & canum, imò turpiùs quàm sues & canes, uti de Gnosticis ostendit Epiphan. hæresi 26. Unde Arabicus; *operantur*, ait, *naturalia sua* (putà carnalia) *sicut bruta*.

Porrò ea *norunt* per sensum, concupiscentiam, experientiam & consuetudinem, hoc est, ea sapiunt, tangunt, appetunt, concupiscunt, exercent: unde Gagneius pro ἐπίστανται, id est, *norunt*, suspicantur legendum ἐφίενται, id est, *appetunt*, sed obstat fides omnium codicum Græcorum & Latinorum. Meliùs τὸ *norunt*, includit τὸ *appetunt*, uti jam dixi. Clarè Oecum. *Quæcumque*, ait, *naturali impetu vel appetitione tanquam irrationabilia, vel muta seu bruta animalia norunt, hæc sectantur velut insanientes, feminarumque appetentes equi, vel porci*. ideòque corrumpunt corporis animique vires, rationem, sanitatem, integritatem, puritatem, castimoniam, denique vitam & naturam ipsam per crapulam & libidines contra naturam. Verè Seneca de Vita beata cap. 14. ait voluptates esse quasi feras, quæ heros suos laniant. Et Architas nullam pestem in mundo capitaliorem esse dicebat, quàm corporis voluptatem, teste Cicerone in Catone Majore. Socrates verò voluptates cavendas esse ajebat quasi sirenas, quæ hominem incantant, infatuant, enecant, teste Laertio lib. 2. Quocirca Aristoteles monebat intueri voluptates non à fronte, sed à tergo, id est, non venientes, sed abeuntes. Venientes enim fucata specie blandiuntur, abeuntes verò aculeum, id est, pœnitentiam & dolorem relinquunt, ita Laert. l. 5. c. 1.

VERS. 11. VÆ ILLIS QUI] Legit οἵ, id est, *qui*; jam legunt ὅτι, id est, *quia*. Exardescit Iudas in sua contra Gnosticos invectiva, acriter eos increpando, eosque comparando. Primò, Caino; Secundò, Balaamo; Tertiò, Core, quia scilicet imitantur invidiam & fratricidium Caini; avaritiam, magiam, impietatem & obscenitatem Balaami; seditionem, rebellionem, & schisma Core: ideoque instar illorum acriter puniuntur, non tantùm in futura, sed etiam in præsenti vita. *Via* enim in Script. significat vitæ institutum, modum vivendi, actus & mores æquè ac eventus & exitus. Via ergo Caini, est Dei contemptus, invidia, homicidium, imò parricidium, atheismus, vita vaga, desperatio. Nominat hos tres præ aliis, quia hi tres fuere Dei, fidei & sanctitatis hostes, ac fideles seducere & Ecclesiam perdere voluerunt; unde fuerunt Simonis, Gnosticorum & hæreticorum typi & prodromi. Cain enim Abelem primam fidei & Ecclesiæ propaginem occidit: Balaam voluit perdere populum Hebræorum, qui erat veri Dei cultor eiusque Ecclesia: Core ambiendo sacerdotium rebellavit Mosi, suoque schismate Synagogam secuit & perdidit.

Hæretici similes Caino. Primò. Itaque Primò, sicut Cain avarus viliores oves offerebat Deo, meliores sibi reservabat, eaque ratione se suaque commoda Deo præponebat; ita pariter Simoniani, Gnostici, ceterique hæretici se suaque lucra Deo anteponunt, imò Dei Ecclesias, calices & dona profanant & diripiunt. Huic avaritiæ apte respondet nomen Cain. *Cain* enim Hebr. idem est quod *acquisitio & possessio*. Eva enim primum filium suum vocavit Cain, dicens: *Possedi hominem per Deum*, Gen. 4. 1. קנה *kana* enim significat *possidere*: inde קין *Cain* est *possessio*. Porrò aptè S. August. libr. 4. de Baptismo contra Donatistas cap. 4. avaritiam, quæ à sancto Paulo vocatur idolorum servitus, comparat hæresi. Quare perperam Kyrstenus hæreticus hic in versione Arabica scribit, *Cain* significare vomitum & crapulam, à radice קאה *Kaa*, id est, *vomuit*.

Secundò. Secundò, sicut Cain invidit fratri suo Abeli quòd gratior esset Deo, utpote offerens Deo meliores oves, quodque Deus igne cælitus misso inflammando eius victimas, idipsum testaretur: sic Simoniani & hæretici invidebant & invident Orthodoxis, eosque calumniis, maledictis, iniuriis, rapinis insectantur. ita Beda: *Via Cain*, ait, *abeunt, qui propter invidiam meliorum, nomen sibi doctorum, quo honorificentur, assumunt*.

Tertiò. Tertiò, sicut Cain ex odio & invidia fratrem Abelem occidit; ita hæretici ex odio & invidia Orthodoxorum, fidelium animas ad hæresim suam pellicientes occidunt, non rarò etiam corpora sibi obsistentium mactant. Hæresis enim crudelis est, quia agitur à crudeli Satana. Ita crudeles fuere Arriani, ut patet ex scriptis S. Athanasii, Luciferi Calaritani, & S. Hilarii ad Constantium Imperat. & ex Victore Uticensi in Persec. VVandal. Unde S. Athanas. Apol. de fuga sua: *Quis*, inquit, *Arrianorum scelera non videt? ut sævitudini sunt, avidique sanguinis humani, versutiisque suis velut sagenis comprehendant quos neci destinent. Planè hoc ipsorum opera declarant, ostenduntque eorum animos feris efferatiores, & Babyloniis crudeliores esse*. De Donatistarum crudelitate vide S. Augustinum & Optatum Milevit. De Hussitarum in Bohemia sævitia vide Æneam Sylvium de Rebus Bohem.

Quam nostri Calvinistæ, ceterique huius ævi hæretici sævierint in Orthodoxorum templa, opes, urbes, corpora per Germaniam, Galliam, Hungariam, Angliam, Belgium, Daniam, Sveciam, Norvegiam, &c. omnes novimus, imò oculis spectavimus. vide Theatrum hæreticæ crudelitatis, & Stanislaum Reicium de Evangelicorũ Phalarismis. Didicerunt id à suo parente Luthero, qui in Præludio Captivitatis Babylonicæ anno Domini 1520. rusticos ad rebellandum principibus concitavit. Sed cùm seditio in caput rusticorum recidisset, occisis eorum centum millibus; Lutherus pallium vertit, & palinodiam cecinit, principum contra rusticos causam tuendo. Dixitque *Ego Martinus Lutherus in bello rusticano omnes rusticos occidi, iussi enim eos trucidari; omnis eorum sanguis in meis humeris est: verùm ego eum illud in Deum reiicio*, ita Aurifaber in Colloquio Lutheri titul. de Bello.

Quartò. Quartò, Cain, si credimus Chaldæo, fuit primus hæresiarcha, adeoque atheus, voluitque Abelem fratrem trahere ad hæresim & atheismum, ideoque eum, quòd fibere luctaretur, occidit. Asserit enim Targum Hierosolymitanum, qui est Chaldæus Paraphrastes, Genes. 4. Cain in agro cœpisse queri de Dei providentia & æquitate, disputasse contra iudicium extremum, contra mercedem bonorum, & vindictam malorum. *Cùm*, inquit, *egressi essent ambo in agrum, dixit Cain: Non est iudicium, non est iudex, nec merces bona pro iustis. nec pœna pro impiis; nec Dei misericordia creatus est mundus*. E contrario Abelem hæc asseruisse, Deum defendisse, fratrem reprehendisse, ideoque ab eo cæsum esse. Unde S. Cyprian. l. 4. ep. 6. Abelem vocat Martyrem. *Imitemur*, ait, *Abel iustum, qui initiavit martyria, dum propter iustitiam primus occiditur*. Hinc etiam Cain Deo roganti, ubi esset Abel? protervè, impudenter & mendaciter respondit: *Nescio, num custos fratris mei sum ego?* eoque satis significavit se putare suum scelus latere Deum. Non credidit ergo Deum

omnia scire, omnia videre; quia non credidit eum vidisse suum cum Abele jurgium, & parricidium. Ita hæretici tandem fiunt athei, & omnis hæresis est quasi regia via ad atheismum, ut dixi 2. Petri 2. Hac de causa S. Johannes Cain vocat filium diaboli, utique primum & primogenitum, epist. c. 3. v. 12. *Non sicut Cain qui ex maligno erat*, græcè *ἐκ τοῦ πονηροῦ*, id est, *ex illo malo*, qui scilicet antonomasticè est diciturque malus, putà diabolo. Quod ergo sanctus Polycarpus Marcioni hæresiarchæ roganti: *Agnoscis me?* respondit: *Agnosco primogenitum diaboli*; hoc verius respondisset Caino.

Quintò. Quintò, Cain increpitus à Deo non resipuit, sed obdoruit; unde notatus ab eo tremore corporis quasi stigmaticus, & probrum orbis, fugiens à facie Dei factus est vagus ac profugus, imò peior & impientior, si credimus Ioseph 1. Antiq. c. 3. ubi sic ait de Cain: *Tantùm abfuit ut hac castigatione vitam in melius mutaverit, ut pejor etiam sit factus, omnibus voluptatibus vel cum aliorum injuria indulgens: & facultates domesticas per vim & rapinas accumulans, acciris undecumque latrociniorum & nequitiæ sociis, magister illis ad facinorosam vitam est effectus. Ad hæc simplicem hactenus vivendi rationem excogitatis mensuris & ponderibus immutavit,* B *pristinamque sinceritatem & generositatem ignaram talium artium in versutiam depravavit.* Ita Simon Magus increpitus à S. Petro, factus est peior. Sic & hæretici convicti, imò mulctati à Deo fiunt peiores, ruuntque in omnes voluptates & scelera: hæresis enim est mater omnium criminum & scelerum. Hinc quasi errones & vagi provincias oberrant, ut fideles decipiant, depravent & perdant.

Sextò. Sextò, Cain desperavit de Dei misericordia, dicens: *Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear*, Genes. 4. v. 13. Sic hæretici ex conscientia tot tantorumque scelerum ruunt in barathrum desperationis.

ET ERRORE BALAAM MERCEDE EFFVSI SVNT] Hoc est, in errorem Balaam, qui fuit merces, sive cupido mercedis & lucri, effusi sunt, quasi dicat, Toti effusi sunt in opes & lucra. Aut q. d. Errore & deceptione mercedis, qua deceptus fuit Balaam, effundunt se in maledicta, impia consilia, aliaque scelera. Error enim Balaam fuit spes mercedis & cupido lucri, quòd scilicet spe mercedis oblatæ à Balac rege Moab voluerit maledicere, & perdere populum Dei, putà Hebræos, Numer. 22. & seq. Unde Syrus vertit, *post mercedem Balaam in mercede participes* C *facti sunt*, vel *exarserunt*; Pagnin. *deceptione mercedis, qua deceptus est Balaam, effusi sunt*; Vatablus, *effusi sunt deceptione mercedis Balaam, atque mercede dolosa qua deceptus est ille, à Dei præceptis egressi sunt, ac in omne scelus abducti.* Ubi Nota. Pro *mercede*, græcè est genitivus, *μισθοῦ*, quem Pagninus, Vatablus & alii referunt ad *πλάνῃ*, id est, *errore*, & deceptione, quasi dicat, Deceptione mercedis instar Balaam effusi sunt. Noster verò vertit in ablativo, *mercede*, vel quia pro *μισθοῦ* legit *μισθῷ*: vel quia subintellexit *ἕνεκα*, vel *χάριν*. q. d. *ἕνεκα μισθοῦ*, id est, *causa mercedis*, hoc est, mercede: vel potius quia præpositio *ἐξ*, quæ est in *ἐξεχύθησαν*, id est, *effusi sunt*, poscit genitivum. q. d. *ἐκ μισθοῦ ἐξεχύθησαν*, id est, ex mercede, per mercedem, mercede effusi sunt. Sed eodem redeunt omnia.

Rursum *τὸ effusi sunt*, significat magnam hæreticorum peccandi licentiam, ardorem & impetum, quo totos se effundunt in mercedes & opes, ac per eas, & propter eas in omnes cupiditates & omnia scelera. Arabicus vertit, *& in mercede ejus exaruerunt* quia post effusionem sequitur ariditas: unde effuso humore per sudorem vel sanguinem, D exarescimus, & sitimus. *τὸ exaruerunt*, notat mercedes & lucra per scelus parta non locupletare, sed exarescere & evanescere, juxta illud: *Male parta male dilabuntur. De male quæsitis non gaudet tertius hæres.*

Hæretici similes Balaamo. Primò. Porrò, hæretici imitantur Balaam: Primò, quia instar Balaam pro *amore terrestrium commodorum, veritatem quam ipsi norunt impugnant*, ait Beda & Oecumen. *Gnostici*, inquit, *lucri cupiditate omnia agunt.*

Secundò. Secundò, quia pro Spiritu sancto quem jactant, spiritu erroris & patre mendacii, putà diabolo, agitantur, ita Didymus.

Tertiò. Tertiò, quia hæresiarchæ crebrò sunt magi, vel familiarem habent dæmonem, uti habuit Balaam.

Quartò. Quartò, sicut Balaam voluit maledicere populo Dei & Synagogæ, sed Deus eius maledictionem vertit in benedictionem; ita hæretici sunt maledicentissimi, & convitiis A ac probris continuò non tantùm Orthodoxos, sed & se invicem impetunt & proscindunt. Sed Deus hæc eorum probra in ipsorum ignominiam, & Ecclesiæ gloriam convertit, ostendendo toti mundo eorum impatientiam, maledicentiam, calumnias.

Quintò, Balaam impium dedit consilium Balac regi, ut scilicet puellas speciosas submitteret in castra Hebræorum, quæ eos ad libidinem, indeque ad idolatriam pellicerent; ut sic deserente eos Deo, à Balac vinci & occidi possent, ut patet Numer. 31. 15. ibique docet Theodor. quæst. 45. & Ioseph. 4. Ant. 6. Ita hæretici impia dant consilia, suadentque Religiosis & Clericis apostasiam, violationem votorum, perfidiam, hæresim: laicis rebellionem, libidinem, gulam, omnemque carnis licentiam. ita Didymus. Imò Christus ad angelum, id est Episcopum, Pergami, Apocal. 2. v. 14. *Habeo*, ait, *adversus te pauca, quia habes illic tenentes doctrinam Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis Israel, edere & fornicari; ita habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum.* de quo ibidem plura. Unde Philast. libr. de Hæres. Balaamitas recenset inter hæreticos; hæresis enim eorum erat, licere fornicari, & vesci idolothytis. Quocirca Balaam appositum ad B rem, opus & facinus suum sortitus est nomen: *Balaam* enim hebr. idem est quod lingens vel vorans populos, aut absorbens populum. Balaam enim invitans Hebræos per puellas ad esum idolothytorum, voluit eos absorbere & perdere. *Quintò.*

Denique sicut Balaam in bello Madianitico ab Hebræis gladio cæsus est, ita hæretici gladiis principum perimuntur, quia impii sunt in Deum, & quia rempubl. turbant, concitando rebelliones, seditiones & schismata, uti Balaam per mulieres voluit, evertere castra Hebræorum. Nihil enim animos viriles & militares ita effeminat ac libido. Quocirca veteres Gentiles feminas, licèt uxores, castris arcebant, teste Tertulliano libro de Castitate cap. 12. Unde *castra* dicta sunt *quasi casta, quòd in iis castraretur libido*, ait Isidor. l. 9. Etymol c. 3. Hanc causam affert Tacitus lib. 3. Histor. *Inesse scilicet mulierum comitatui quæ pacem luxu, bellum formidine morentur.* Et Valer. Maxim. lib. 2. c. 7. *Exhausta, ait, erubescenda sentina scortorum è castris Scipionis Romanus exercitus, qui paulo ante metu mortis turpi se fœderis macula asperserat, erecta virtute acrem illam &* C *animosam Numantiam, incendiis exustam solo æquavit.* Vide Lipsium lib. 5. de Militia Rom. Dialog. 18. ubi narrat Germanos olim mulieres in castris deprehensas, naso truncasse & expolisse.

ET IN CONTRADICTIONE (græcè *τῇ ἀντιλογίᾳ*, id est, *contradictione*) CORE PERIERVNT] quia hæretici licèt nondum extarent tempore Core, tamen in eo & cum eo perierunt, typicè & figuratè: perditio enim Core, qua ipse vivus absorptus est à terra, descenditque in infernum, typus erat & figura quod simili modo perderentur hæretici ejus asseclæ, ac descenderent in tartara. Unde de Antichristo ejusque pseudopropheta dicitur Apocal. 19. 20. *Vivi missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis sulphure.* Simili phrasi ait Apostolus fideles baptizatos esse in Mose & mari, & eamdem escam cum eo manducasse, typicè scilicet, & figuratè, quia nimirum transitus Mosis per mare rubrum erat typus baptismi, & manna ejus typus erat nostræ Eucharistiæ, 1. Corinth. 10. 2. Et Rom. 6. v. 4. ait nos consepultos cum Christo per baptismum in mortem, quia scilicet baptismus typus est sepulturæ & mortis Christi, D eumque repræsentat: unde explicans subdit: *Ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus.*

Secundò, & planiùs, *in contradictione*, id est, *instar contradictionis*. q. d. *Instar* seditiosi Core, qui in sua contradictione & seditione periit, perierunt & pereunt hæretici. Sic sæpè Hebr. ב id est, *in* sumitur pro כ id est *sicut*, instar. ita Vatabl.

Tertiò, *perierunt* mysticè, quia suas suorumque quos seducunt animas, per hæresim perdunt & occidunt, ac reas gehennæ efficiunt.

Porrò, rectè S. Iudas comparat hæreticos cum Core. *Hæretici similes Core.* Primò, quia sicut Core superbiens rebellavit Mosi, prætexens calvas & futiles causas; unde & *Core* Hebr. significat calvum; sic ipsi rebellant Pontifici & Ecclesiæ. *Primò.*

Secundò, sicut Core ambivit sacerdotium; sic illi ambiunt episcopatus & opima beneficia. *Secundò.*

Tertiò,

Tertiò. Tertiò, ficut Core fecit schisma, fic & ipsi.

Quartò. Quartò, Core leviter correptus à Mose arroganter respondit, & monentem sprevit; ita & ipsi obstrepunt monitionibus Pastorum & Episcoporum.

Quintò. Quintò, ficut Core vivus ad inferna descendit, fic & ipsi. ita Beda, Oecum. & alii. vide dicta Numer. 16.

Sextò. Denique S. Judas hæreticos comparat eum Core & Cain, quia in spiritu prævidebat fore hæreticos Cajanos, qui utrumque defenderent & colerent. Audi S. August. hæresis 18. *Cajani,* inquit, *propterea sic appellati, quoniam Cain honorant, dicentes eum fortissimæ esse virtutis; simul & Judam traditorem divinum aliquid putant esse, & scelus ejus beneficium deputant; afferentes eum præscisse quantum generi esset humano Christi passio profutura, & occidendum propterea Judæis tradidisse. illos etiam qui schisma facientes in primo populo Dei, terra dehiscente perierunt, Core Dathan, & Abiron. Sodomitas colere perhibentur. Blasphemant legem, & Deum legis auctorem, carnisque resurrectionem negant.*

Moral. Nota hic, quàm severè puniat Deus murmur & rebellionem in superiores, Deique ministros: ob eam enim Core, Dathan & Abiron vivi absorpti sunt à terra & gehenna; &, ut ait S. Ambros. libr. 3. epist. 25. ad Eccles. Vercellens. *immugiens terra in medio plebis scinditur, aperitur in profundum sinus, abripiuntur noxii, & ita ab omnibus mundi hujus ableganiur elementis, ut nec aerem haustu, nec cælum visu, nec mare tactu, nec terram contaminarent sepulchro.* Sic Maria soror Mosis contra Mosen murmurans percussa est lepra, Numer. 12. Sic Magi Pharaonis Mosi resistentes ulceribus puniti sunt, Exodi 9. v. 9. Sic Absalon persequens Davidem regem, ex arbore pendulus inter cælum & terram, quasi alterutrum tangere indignus, tribus lanceis confossus est, 2. Reg. 18. 14. Sic Paulus Elymam sibi resistentem cæcitate mulctavit, Actor. 13. 11.

Symbolicè. Symbolicè Cain, Balaam & Core repræsentant triplicem concupiscentiam, a qua omne malum, scilicet Cain avarus concupiscentiam oculorum, Balaam gulosus & luxuriosus concupiscentiam carnis, Core ambitiosus superbiam vitæ: de quibus S. Johannes epist. 1. c. 2. v. 16. *Omne,* ait, *quod est in mundo, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ.*

Cain ergo repræsentat avaros, Balaam gulosos & luxuriosos, Core superbos. Hisce tribus S. Judas væ, id est æternam maledictionem & gehennam, intentat, æquè ac Amos c. 6. 1. *Væ,* inquit, *qui opulenti* (ecce avari) *estis in Sion,* &c. *ingredientes pompatice* (ecce superbi) *domum Israel,* &c. *Qui separati estis in diem malum, qui dormitis in lectis eburneis, & lascivitis in stratis vestris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti. Qui canitis ad vocem psalterii, bibentes vinum in phialis, & optimo unguento delibuti.* (ecce gulosi & luxuriosi.) *& nihil patiebantur super contritione Joseph.*

VERS. 12. HI SUNT IN EPULIS SUIS MACULAE] Græcè *ἐν ἀγάπαις,* id est, *in charitatibus, in dilectionibus vestris maculati,* uti legit S. Aug. de Fide & oper. c. 25. hoc est, in conviviis. Primitus enim Christiani in symbolum charitatis post Eucharistiam celebrabant convivia, communia tam pauperibus quam divitibus, sed frugalia & pia, ideoque ea vocabant Agapes, id est charitates, uti ostendi 1. Cor. 11. v. 20. Sic Gentiles sua habebant convivia, quæ vocabant *φιλίτια* & *φιλίτια,* quasi amoris & amicitiæ symbola. Jam sensus est quem dat Syrus: *Isti sunt qui in deliciis suis commaculant,* tum corpus crapula, tum mentem ebrietate, gula, libidine; tum convivas prava doctrina & hæresi, æquè ac detractione, maledicentia, atque impudicis verbis & aspectibus; habent enim *oculos plenos adulterii, & incessabilis delicti,* ut ait S. Petrus epist. 2. c. 2. 14. vide ibi dicta. Arabicus vertit, *isti sunt provocantes super vos reatus.* quia scilicet vos hæresi, gula & libidine commaculant, ideoque iræ & vindictæ divinæ reos & obnoxios faciunt. In hisce ergo verum est illud Tertull. de Jejun. contra Psychicos c. 17. *Apud te agape in cacabis fervet, fides in culinis calet, spes in ferculis jacet. Sed major his est agape, quia per hanc adolescentes tui cum sororibus dormiunt: appendices scilicet gulæ lascivia atque luxuria sunt.* Gnostici enim saturi uxores suas aliis concedendo, dicebant, *Surge, & fac agapen cum fratre,* ait Epiphanius hær. 26. Minùs rectè Cajetan. ita dispungit, trajicit & ex- A ponit: Hi convivantes in dilectionibus vestris, id est; in beneficiis à vobis susceptis, convivia agitantes sunt maculæ, quia maculati alios suis vitiis commaculant.

Pro *maculæ* græcè est *σπιλάδες,* quod Hesychius in Lexico, Plin. lib. 3. in Procemio Oecum. & alii vertunt, *scopuli,* sive *confragosa in mari saxa,* ad quæ allisæ naves dissiliunt & vectores mergunt. Similes scopuli sunt hæretici & impii convivæ qui alios secum epulantes in perniciem & ruinam trahunt. Aptius tamen Noster vertit, *maculæ;* hæ enim epulis congruunt magis quàm saxa, illasque significat Græcum *σπίλοι,* apud S. Petrum epist. 2. c. 2. v. 13. itaque hic pariter vertunt Tigurin. Clarius, Erasmus, Arias & Pagninus.

Eleganter Thomas Anglicus: Dicuntur, ait, *maculæ,* quoad impudicitiam; *convivantes,* quoad crapulam; *sine timore,* quoad ineptam lætitiam; *pascentes semetipsos* non pauperes, quoad mensam.

CONVIVANTES SINE TIMORE] quia sine Dei hominumque reverentia, intrepide & impudenter se carne infarciunt & vino ingurgitant, gestibus lasciviunt, ac B verbis virus pectoris sui evomunt: quare gurgites sunt, helluones, nati veneri & ventri. Notat Dionysius accumbentem mensæ præ ceteris opus habere timore Dei, eumque in se excitare debere, eò quòd in mensa multæ gulæ, detractionum, superbiæ, impudicitiæ, &c. ingerantur occasiones, quæ sine timore Dei superari nequeunt. Quare S. Ambrosius, Chrysostomus, Augustinus, aliique Sancti convivia, licèt invitati, adire noluerunt, domi verò suæ convivium & convivas sacra lectione condiebant. Qui ergo convivia adeunt, timore Dei se præmuniant, cogitentque illud Sapientis Prov. 23. 1. *Quando sederis ut comedas cum principe, diligenter attende quæ apposita sunt ante faciem tuam: & statue cultrum in gutture tuo, si tamen habes in potestate animam tuam: ne desideres de cibis ejus, in quo est panis mendacii,* vide S. Chrysost. homil. 32. in Matth. Clement. Alex. 2. Pædag. c. 1. & 2. S. Paulinum epist. 31. S. Ambros. apud S. August. 6. Confess. cap 2. S. Hieron. epist. 22. S. Gregor. lib. 1. epist. 71. qui omnes egregiè docent qualia & quàm sobria debeant esse Christianorum C convivia.

Unum Tertullian. præterire nequeo qui totum Christiani convivii ritum ita describit: *Cœna nostra de nomine rationem sui ostendit: vocatur enim agape, id quod dilectio penes Græcos est. Quantiscumque sumptibus constet lucrum est, pietatis nomine facere sumptum; siquidem inopes quoque refrigerio isto juvamus. Nihil vilitatis, nihil immodestiæ admittit: non prius discumbitur, quàm oratio ad Deum prægustetur: editur quantum esurientes capiunt: bibitur quantum pudicis est utile: ita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi esse, ita fabulantur, ut qui sciant Dominum audire: æquè oratio convivium dirimit.* Et paulò pòst: *Convivium etiam solemne majores instituerunt, idque Charistia appellaverunt, cui præter cognatos & affines nemo interponebatur: ut si qua inter necessarios querela esset orta, apud sacra mensæ, & inter hilaritatem animorum fautoribus concordia adhibitis tolleretur.*

Porrò *τὸ sine timore* nonnulli referunt ad id quod sequitur, *semetipsos pascentes.* Verùm Romana aptius referunt ad *τὸ convivantes,* quod præcessit: sed eodem res redit. Pro *convivantes* græcè est *συνευωχούμενοι,* quod aliqui ad libidi- D nem & turpem concubitum referunt, uti dixi 2. Petri 2. v. 13. Unde Arabicus vertit, *qui currunt per dolum & impudicitiam in desideriis suis.*

SEMETIPSOS PASCENTES] q. d. Pastoris est pascere oves, non seipsos. At hi pseudopastores pascunt se, non oves, imò oves deglubunt, ut iis, earumque bonis se pascant. Boni pastoris est pascere etiam corporaliter pauperes. At hi eleemosynas quas à fidelibus corrogant pro pauperibus, sibi arrogant. Alludit ad Ezech. 34. 2. vide ibi dicta.

Secundò, Oecumen. Græcum *ποιμαίνοντες,* id est *pascentes,* exponit regentes: olim enim reges vocabantur & erant pastores populorum. Unde Agamemnon, ab Homero vocatur *ποιμὴν λαῶν.* Qua enim diligentia, cura & humanitate pastor pascit regitque oves, eadem rex pascere & regere debet populum. Vnde Arabicus vertit, *gubernant seipsos sine virtute;* Pagninus & Vatablus, *suopte ductu arbitrioque viventes;* alii, *semetipsos creant pastores & Episcopos,* non vocati à Deo, nec electi ab Ecclesia.

Nu-

NUBES] Ita vocat hæreticos ob tumorem & faſtum, quòd inſtar nubium ſe extollant, ſuamque doctrinam è nubibus, & cælo venire jactitent. Hinc ex adverſo de Apoſtolis ait Iſajas cap. 60. 8. *Qui ſunt iſti qui ut nubes volant?*

Hæretici ſunt nubes ſine aqua: Primò. NUBES SINE AQUA] putà nubes ſteriles, infœcundæ quæ videntur aquam ad hominum refrigerium & terræ fœcunditatem promittere, ſed eam non præſtant. Ita Gnoſtici nomen inane ſcientiæ & doctrinæ præferebant, ſed eam non præſtabant, ait Didymus, juxta illud Prov. 25. 14. *Nubes & ventus, & pluvia non ſequentes, vir glorioſus & promiſſa non complens.* Hujus loco S. Petrus epiſt. 2. c. 2. 17. eos vocat fontes ſine aqua, & nebulas turbinibus exagitatas. Tropol. nubes ſine aqua ſunt concionatores pomposi & verboſi, qui aures ſcalpunt, ſed cor non feriunt.

Secundò. Secundò, Oecum. ſicut nubes, inquit, ſine aqua agitata ventis, ea loca quibus incumbit non refrigerat aqua, ſed caligine obducit & offuſcat: ita hæretici animas ſalutari ſermone non irrigant, recreant & fœcundant, ſed deteſtabilibus documentis obtenebrant.

Tertiò. Tertiò, Beda: ſicut nubes ſteriles, ait, à ventis circumferuntur, ita hæretici ventis, id eſt, flatibus & ſuggeſtionibus dæmonum in diverſos vitiorum raptantur errores. Rurſum ſicut nubes à vento inſtar fumi diſpellitur & evaneſcit, ita & hæretici ſuo vanitatis ſpiritu diſſipantur & evaneſcunt. Ita S. Athanaſius de Juliano Apoſtata jam regnante & in fideles graſſari incipiente: *Secedamus*, ait, *paululum ò amici; eſt enim nubecula quæ citò prætereit & evaneſcit*, teſte Socrate libr. 3. cap. 12. Verus fuit vates; ſequenti enim anno occiſus fuit Julianus. Verè Job cap. 7. v. 9. *Sicut*, ait, *conſumitur nubes & pertranſit, ſic qui deſcenderit ad inferos, non aſcendit.* Alludit ad Simonem Magum, qui inſtar nubis vento agitatæ volavit per aerem raptatus à dæmone, ſed precibus S. Petri proſtratus crura confregit.

Nota τὸ *circumferuntur*. hæretici enim ab una hæreſi in aliam & aliam dilabuntur, atque indies nova cudunt dogmata, juxta illud: *Impii ambulant in circuitu*, dogmatum & errorum. Unde S. Hilar. ad Conſtant. Imper. ait, Arrianos plurimas habere fides, ne ulla eſſet, imò annuas & menſtruas, adeoque tot habere fides, quot voluntates. Verè noſter Fruſius:

Cur nunc tot fidibus luditur una fides?

Protei ergo & chamæleontes ſunt hæretici, qui inſtar Euripi fluctuant ſemper, & nuſquam ſtabiles conſiſtunt. Vide Iren. lib. 1. cap. 5. Tertul. lib. de Præſcript. c. 42. & Vincentium Lirin. contra profanas hæreſum novitates.

& arbores autumni. Primò. ARBORES AUTUMNALES] δένδρα φθινοπωρινὰ. quod Primò, verti poteſt *arbores autumno marceſcentes*, ſcilicet perdentes fructus, ſeque in radicem & terram contrahentes. Simili enim modo hæretici ſunt homines marcidi, nullum doctrinæ veræ, operumque bonorum fructum ferentes; ſed terrenis affixi cæleſtia non capiunt, nec cupiunt, imò deſperant. ita Adamus, Vatablus & alii. Porrò Columella l. 3. c. 10. oſtendit analogicè rectè hominem comparari arbori & plantæ, ac utriuſque partes & membra inter ſe confert. Eſt enim homo quaſi arbor inverſa, habens radicem, putà caput, ſurſum: ramos, putà pedes, deorſum: cujus contrarium facit arbor.

Secundò. Secundò, δένδρα φθινοπωρινὰ verti poteſt, *arbores finientis ultimique autumni*, ac hiemali ſquallori proximæ; ita dictæ παρὰ τὸ φθίνεσθαι τὴν ὀπώραν, id eſt, à finiente autumno. Tunc enim arbores comam ſuam, putà omnia folia, deperdunt, areſcunt & caneſcunt. ita hæretici nulla veræ ſapientiæ vel eloquentiæ folia & ſpeciem præferunt, ſed uti fructu ſteriles, ſic foliis & ſpecie ſunt aridi & ſqualidi. ita Salmeron. & Gagnejus.

Tertiò. Tertiò, φθινοπωρινὰ vocantur arbores frugiperdæ, παρὰ τὸ φθίνειν τοὺς αὐτῶν ὀπώρας, id eſt, eò quòd ſuos fructus corrumpant, & nil niſi corruptum & marcidum producant. Unde Arabicus vertit, *arbores corruptorum fructuum*. Nonnullæ enim arbores, præſertim novellæ recenſque plantatæ, ſolent extremo autumno præter temporis rationem florere, idque agricolis indicant eas quaſi egeſto omni humore & vigore, mox per hiemem emorituras. Aliæ poma in autumno proferre incipiunt; verùm ob ſupervenientem hiemem ea ad maturitatem non perducunt, ſed acerba relinquunt. Tales ſunt hæretici, qui non tantùm ſunt mortui, ſed & mortiferi, quia non tantùm ſua, ſed & aliorum bona opera & pietatis fructus extirpant, imò peſtifero hæreſis veneno inficiunt & intoxicant. ita Beda, Salmeron, Catharinus & alii.

Tropolog. Tropol. Hugo: Arbores autumnales, ait, ſunt acedi & pigri; qui ſerò, tardè & pigrè Deo ſervire incipiunt, ideoque nil ad maturitatem perducunt, ſed ſuperveniente hieme, id eſt, tentatione & adverſitate, eorum ſtudium & opus emoritur. Ex adverſo juſtus fervens & ſtrenuus eſt *tamquam lignum plantatum ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo, & folium ejus non defluet, & omnia quæcumque faciet proſperabuntur*, pſalm. 1. 3. Rurſum: *Juſtus ſicut palma florebit, & ſicut cedrus Libani multiplicabitur* pſalm. 91. v. 13. &: *Ego ſicut oliva fructifera in domo Dei*, pſalm. 51. 10. vide Eccli. c. 24. 17. & ſeq. ubi ſapientia Dei & Sanctorum, practica ſcilicet, comparat ſe ſemper virenti cupreſſo, palmæ, olivæ, cinnamomo, balſamo, myrrhæ. ac denique v. 23. *Ego*, ait, *quaſi vitis fructificavi ſuavitatem odoris: & flores mei fructus honoris & honeſtatis.* Sic Joſeph vocatur filius accreſcens & frugifer, Gen. 49. 22.

INFRUCTUOSAE] quia fructum vel perdiderunt, vel perdunt, uti jam dixi. Aptè S. Epiphanius hæreſi 31. & Irenæus lib. 1. c. 33. Gnoſticos & hæreticos comparant fungis, qui ex arboribus prodeunt, quaſi eorum excrementa, unaque nocte oriuntur, & mox emoriuntur. Sic enim hæretici ex nobis prodierunt, repentè oriuntur, occiduntque citiſſimè, ait S. Auguſt. in pſalm. 57.

bis mortuæ. Primò. BIS MORTUAE] Primò, quia non tantùm fructus, ſed & folia amiſerunt, uti jam dixi. Simili enim modo hæretici non tantùm fructu & ſapore, ſed & ſpecie ac decore pietatis & bonorum operum deſtituuntur. ita Oecumen.

Secundò. Secundò, *bis*, id eſt, omnino & penitus, *mortuæ*. Sic dicimus *bis terque*, id eſt omnino, *beati*.

Sic Apoſtolus ait, presbyteros qui bene præſunt duplici, id eſt multiplici, honore eſſe dignos, 1. Timoth. 5. v. 17. ubi plura hujus phraſis exempla citavi.

Tertiò. Tertiò, nonnulli per *bis mortuas* accipiunt bis plantatas, & bis eradicatas, per eaſque ſignificari relapſos in hæreſim. Alii ajunt primò mortuos fuiſſe, cùm ante baptiſmum in gentiliſmo viverent; ſecundò verò mortuos, cùm poſt baptiſmum in hæreſin lapſi ſunt. Alii bis mortuos cenſent, quia tam corpore, quod omni libidine contaminant, quàm animo mortui ſunt. ita Oecumen.

Anagog. Primò moritur anima per peccatum, quo gratia quæ eſt vita animæ deperit; ſecundò moritur cùm truditur in gehennam, hæc enim eſt mors ſecunda, Apocal. 20. 14.

Quartò. Quartò & genuinè, arbores *bis mortuæ*, id eſt, eradicatæ, uti explicando ſubdit S. Judas, ſicut paulò antè autumnales explicuit per infructuoſas. Arbor enim primò in ſe moritur, dum areſcit, ſed vivit adhuc in radice, ex qua in vere rurſum pullulat & reviviſcit: ſecundò verò moritur in radice, dum illa eradicatur, & tunc plenè planeque moritur, ut nulla ei vitæ ſpes ſuperſit. ita Arias. Simili modo moritur anima hæretici, primò per peccatum mortale: per hoc enim amittit charitatem & gratiam, quæ eſt vita animæ. Deinde ſecundò moritur per hæreſin; per hanc enim amittit fidem quaſi radicem, quæ eſt initium vitæ ſpiritalis: hæreſis enim numquam eſt primum hominis peccatum, ſed ad eam præviis aliis peccatis quaſi gradibus ſenſim deſcenditur.

ERADICATAE] Oecum. & alii jam dicti cenſent plus hoc eſſe quàm τὸ *bis mortuæ*. mortuæ enim reviviſcere & repullulare poſſunt, ſi radix in terra ſana conſiſtat: at eradicatæ nullam vitæ ſpem habent, ſed verius eſt τὸ *eradicatæ*, explicare τὸ *bis mortuæ*. uti jam dixi. Porrò hæretici per ſchiſma & hæreſin eradicati ſunt à fide, Eccleſia, Deo & Chriſto, quaſi excommunicati. τὸ ergo *eradicatæ*, Gnoſticorum deſperatam ſalutem ſignificat. Nam, ut ait Oecumen. *à paradiſo, id eſt Domini Eccleſia, eradicantur, & foras projecti ad ignem æternum colliguntur. Qualem enim ſtatum habere aut radicem poteſt, qui ob voluptatis colluviem ab omnibus projicitur?*

FLUCTUS FERI MARIS] *Feri*, id eſt *feroces*, ut legit S. Martinus Papa I. epiſt. 1. Syrus, *fluctus vehementes maris*; Arabicus, *fluctus maris commoti*. Sic Ovidius vocat *truces fluctus*: & Virgil. 7. Æneid. vocat *latrantes undas*. VERS. 13.

das. quia sonant & fremunt instar canum latrantium: unde & pars maris Zelandici a tali latratu vocatur *Den hont*, id est *canis*. Physicè notat S. Chrysost. in Matt. 14. Deum creasse mare, non tranquillum, sed fluctuans & æstuans, ut in eo compescendo & moderando suam potentiam & providentiam ostenderet. Talis est & vita nostra, quam tentationibus & tribulationibus ita librat Deus, ut nec nimiis obruamur, nec iis omnino carentes torpescamus. Comparavit S. Judas Gnosticos Primò, nubibus sine aqua; Secundò, arboribus autumnalibus; Tertiò, hic fluctibus marinis feris & sævis. idque Primò, quia instar fluctuum inquieti, tenebrosi, amari & tumidi suot, ac per superbiam attolluntur, ut cœlum sua maledicentia & blasphemia attingant. ita Beda, juxta illud Isaiæ 57. v. 20. *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest*.

Fluctus feri maris. Primò.

Secundò. Secundò, quia, uti fluctus feri navim, ita ipsi turbulenti, seditiosi & tumultuosi Ecclesiam concutiunt & exagitant.

Tertiò. Tertiò, quia, sicut fluctus, licèt tumentes & altissimi, littus & saxa verberantes, ab iis repulsi dissiliunt, abeuntque in spumas & evanescuot; sic & impetus, fastus ac furores hæreticorum verberantes Ecclesiam, in seipsos dissiliunt & evanescunt. ita Beda, juxta illud: *Homo bulla*, quæ non est aliud quàm spuma inflata.

Quartò. Quartò, sicut fluctus in fluctum, ita hæresis una in aliam arietat, itaque sese inuicem conficiunt & iugulant.

DESPUMANTES] Alii legunt *dispumantes*: propriè enim despumare est spumam auferre, dispumare verò est spumam quasi fæcem eiicere & exspumare; sed sæpè despumantes sumitur pro dispumantes, uti apud Persium satyra 3.

Stertimus indomitum quod despumare falernum
Sufficiat, quinta dum linea tangitur hora.

Unde Martinus Papa I. legit *spumantes proprias confusiones*; Syrus, *qui in manu spumationis suæ indicant ignominiam suam*; Arabicus, *sicut fluctus feri maris commoti ebullient in confusionibus*, vel *delictis suis*. Jam per *confusiones*, sive, ut Varablus, *dedecora*, intellige Primò, verba pudenda, hæretica, blasphema, superba, cootumeliosa, impudica. Secundò, pudenda opera, putà sacrilegia, expilationes templorum, seditiones, bella, cædes, rapinas. Tertiò, & aptissimè, *τὰ confusiones*, notat pudendas Gnosticorum crapulas & libidines portentosas, adeò ut & suum semen Deo offerrent, & Eucharistiæ miscerent ac comederent, uti ait Epiphan. hæres. 26. hæ enim suot effectus & pœnæ superbiæ, Roman. 1. 24. q. d. Superbiunt & attolluntur instar fluctuom; sed hæc superbia detumescit, abitque in spumam pudendæ libidinis. ita Didymus & Thomas Anglicus. Venus enim a Græcis vocatur Ἀφροδίτη, à spuma, quòd è maris spuma orta credatur, ait Plato in Cratylo; vel, ut Aristot. 2. de Gener. anim. cap. 2. quòd seminis natura sit ἀφρώδης, id est *spumosa*; vel ut Euripides in Hecuba, quòd sit ἀφροσύνη θεά id est *stultitiæ dea*. Sic S. Hieron. ad Oceanum: *Venter*, ait, *mero æstuans citò despumat in libidines*.

Sidera errantia. Primò. SIDERA ERRANTIA] putà planetæ; sic enim habent Græca, ἀστέρες πλανῆται, id est, *stellæ erraticæ*. Planetæ enim, ut Mars, Venus, Luna, Mercurius in cælo cursu vario vagoque oberrant. Sic & hæretici à vera fide in errores alios & alios aberrant, aliosque in errorem ducunt. *τὸ* ergo *errantia*, notat eorum non tantùm errores, sed & errorum inconstantiam & mutabilitatem. ita Oecum. Beda & alii. Oberrant ergo sicut planetæ qui semper tramitem mutant, ut numquam eodem loco oriantur & occidant, sed alio semper & alio, atque nunc tardiùs, nunc celeriùs rotentur: modò enim ad infima zonæ brumalis descendunt, modò ad alta zonæ solstitialis ascendunt, modò mediam zonæ æquinoctialis lineam repetunt, ait Beda. Sed hoc discrimine, quòd planetæ in errore motuque suo sint regulares & constantes. unde Plin. lib. 2. c. 6. *Septem sidera*, ait, *ab incessu vocamus errantia, cùm errent nulla minùs illis*. At hæretici in errando sunt irregulares prorsus & vagi, oovos enim quotannis errores confingunt; quare in oovandi constantia sunt inconstantissimi.

Secundò. Secundò, *sidera errantia* Cajetan. non malè interpretatur, non planetas cælestes, (hi enim constantes habent motus) sed meteora & exhalationes igneas, quas Aristotel. 1. Meteorol vocat stellas discurrentes *in aere*. Græcum enim πλανῆται idem est quod πλάνης, id est *vagus*, errò, stella erratica sive in cælo, sive in aere. Unde Plato lib. 2. de Republ. mercatores vocat πλανήτας ἐπὶ τὰς πόλεις, id est, *planetas urbium*; quia urbes mercium causa pervagantur & oberrant. Et in militia hac illac temerè abeuntes milites, πλανῆται vocantur, quos Heraclius Imp. mulctabat pœna λιποταξίου, qua scilicet puniebantur ii qui locum in acie deseruissent. Denique hospites, quia multas regiones pererrant vocantur πλανῆται. Tales prorsus sunt hæretici. Vide Bellarm. in orat. tomo ultimo præfixa, ubi appositè Lutherum comparat stellæ cadenti è cælo in terram, imò in tartara, Apocal 8. v. 10. Lapsus est enim è statu Religioso, qui est imitatio & inchoatio vitæ cælestis, in terrestres cupiditates & sordes, ac infernales errores & blasphemias. Quocirca Syrus vertit; *stellæ seductrices*; Arabicus, *stellæ caliginosæ*, vel maleficæ, quales sunt exhalationes, quæ accensæ instar stellarum è cælo cadere videntur. Item ignes fatui vel errantes, qui viatores in avia flumina vel præcipitia deducunt. Simillimi sunt hæretici. Loogam de his errantibus stellis disputationem habet Isidorus Pelusiota libr. 4. epist. 58. Perstringit rursum S. Judas Simonem Magum, qui volando per aera quasi sidus errans in cælo oberravit.

Videtur quoque prævidisse pseudoprophetam qui paulò post sub Adriano Imper. Judæos seduxit, & ad rebellandum Romanis concitavit, ideoque se *Barchochebas*, id est, filium stellæ (כוכב *cocab* enim Hebr. est *stella*) nuncupavit, de quo Euseb. lib. 4. hist. cap. 6. *Erat*, ait, *tunc temporis Judæorum dux Barchochebas nomine, quod stellam significat, vir alias ad cædes & latrocinia paratus. Propter nominis autem significationem portentose mentiebatur, quòd Judæis tamquam servitute pressis velut e cælo lux quædam descendisset, & afflictis illuxisset*. Et cap. 7. ait Basilidem hæresiarcham Prophetas sibi finxisse Barcabum & Barcoph, ad stupefaciendum auditores. Rursum perstringit trigiota Æones, quos Valentinus confinxit, quasi triginta sidera in cælo oberrantia; unde eosdem per ternos cælos instar siderum distribuebat, uti videre est in eorum schemate, quod exhibet Pamelius in Tertullian. initio libri contra Valentio.

QUIBUS PROCELLA TENEBRARUM SERVATA EST IN AETERNUM] Pro *procella* græcè est ζόφος. quod Interpres 2. Petri 2. 17. vertit *caligo*, & ita legit Martious Papa I. epist. 1. & Arabicus vertit, *perfectio tenebrarum*; caligo enim appositè quasi pœna adaptatur stellis errantibus; rectè tamen quoque iis adaptatur procella; nubes enim quæ quasi caligo velant stellas, sunt procellosæ. jam in inferno propriè est caligo & procella tenebrarum. Significat ergo S. Judas utramque paratam esse hæreticis, idque congruè, ut per quæ peccaverunt, per ea puniantur, Sapient. 11. 17. scilicet per tenebras, quia tenebras errorum in Ecclesia induxerunt: per procellam, quia Ecclesiam schismate & seditione exagitaruot. *Rectè*, ait Beda, *in tenebras tormentorum mittentur æternas, qui in Ecclesia Dei sub nomine lucis tenebras inducebant errorum. Meritò procella percellentur suppliciorum, qui in similitudinem tempestatum marinarum pacem Ecclesiæ turbabant. Tenebræ* repræsentant pœnam damni, putà carentiam visionis Dei, *procella* pœnam sensus, *τὸ in æternum* pœnæ utriusque æternitatem.

Tropol. hæc omnia quæ S. Judas intorquet in hæreticos, intorqueas in quoslibet seditiosos, superbos, avaros, gulosos, luxuriosos, &c. tum quia tales revera erant, & etiamnum sunt hæretici, tum quia superbus, avarus, luxuriosus, &c. suam habet hæresim, id est, pravam electionem Deo repugnantem, ac practicè est hæreticus. Nam, v. g. luxuriosus practicè dicit: Bonum est mihi fornicari: mihi est fornicandum. Quòd si idipsum speculativè diceret, revera propriè haberet errorem in fide, essetque propriè hæreticus: hæreticus enim est, qui dicit fornicatiooem esse licitam, esse bonam & amplectendam. Superbus ergo, avarus, luxuriosus & quilibet peccator, Primò, est quasi nubes sine aqua, quia externam habet sapientiæ & honestatis speciem, quasi nubem, sed interiùs virtute vacuam, inanem & sterilem. *Tropol.*

Secundò, idem est arbor autumnalis, id est, in frugifera, mortua & mox eradicanda ac mittenda in gehennam, juxta illud Christi: *Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur*, Matth. 7. 19.

Tertiò, idem similis est fluctui maris, quia mille cupiditatum

dicatum æstibus agitatur, quibus in suas conlusiones & pudenda verba & scelera despumat, juxta illud Isajæ 57. 20. *Impii quasi mare fervens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus ejus in conculcationem & lutum.*

Quartò, idem est stella errana, quia à cælo, Deo, recto, virtute, felicitate aberrat, tenditque in tartara. Ex adverso de justo ait Sapiens Eccli. 27. 12. *Sanctus in sapientia sua manet sicut sol; nam stultus sicut luna mutatur.* Quocirca eidem procella tenebrarum servata est in æternum.

VERS. 14. PROPHETAVIT AUTEM ET DE HIS SEPTIMUS AB ADAM HENOCH] Probat quòd impiis hæreticis procella tenebrarum servata sit in æternum, ex testimonio Henoch, qui septimus fuit ab Adam. Adam enim genuit Seth, hic Enos, hic Cainan, hic Malaleel, hic Zared, hic Henoch. Prophetia hæc antiquissima est, utpote edita ante diluvium: Henoch enim fuit abavus Noe; genuit enim Mathusalem, hic Lamech, hic Noe, Genes. 5. vide ibi dicta.

Prophetia Henoch qualis. Porrò Henoch fuit Propheta, & ea quæ citat hic Judas prophetavit viva voce, quæ vel traditione majorum accepit Judas, vel ex libro sive ab Henoch, sive à Noe, sive aliquo alio qui prophetias Henoch collegit, conscripto. Unde Tertull. de Habitu mulier. c. 3. censet librum hunc à diluvio servatum in arca, aut à Noe afflatu Spiritus sancti memoriter redintegratum. Consentiunt S. Hieron. libr. de Script. Ecclef. in Henoch, Didymus, & Beda hic, S. Athanasius in Synopsi, & Clemens lib. 6. Stromat. Quare verisimile est librum hunc olim extitisse purum & sincerum, sed postea vel deperiisse, uti periit liber Addo Videntis, multique alii qui citantur in libris Regum; vel ab hæreticis esse corruptum & depravatum, uti & passim aliæ veterum prophetiæ. Nam liber Henoch qui citatur à Tertulliano, Irenæo & aliis jam citatis, scatet erroribus, ut quòd asserit filios Dei Gen. 6. fuisse angelos, qui ex filiabus hominum per calidas lacrymas ex oculis angelorum profluentes, gigantes genuerint, quam S. August. 18. Civit. 38. meritò fabulam appellat. Tale est & quod ex libro Henoch citat Tertullian. lib. de Cultu feminar. c. 10. scilicet damnatos esse angelos, qui docuerunt feminas se ornare & fucare, aureas & argenteas vestes texere, vellera tingere, &c. Idem cap. 4. de Idololatria, ait Henoch prædixisse, quòd dæmones omnia elementa, & cuncta quæ in terra marique sunt, in idololatriam converterent. Liber Henoch citatur crebrò in testamento duodecim Patriarcharum, quod citant & laudant Origen. & Procopius: citatur, inquam, in testamento Simeon, Levi, Issachar & Dan, ubi recensentur oracula Henoch, de his quæ eventura erant filiis & nepotibus duodecim Patriarcharum, de Hebræorum flagitiis & suppliciis, de mundi redemptore à Judæis occidendo, de Hebræorum clade, servitute & reprobatione perenni. Irenæus lib. 4. cap. 30. ait Henoch legatione Dei functum ad angelos, intellige ad filios Dei, quorum libidinem cum filiabus Cain castigavit, Genes. 6. uti rectè interpretatur Irenæum Fevardentius. Porrò S. Hieron. de Script. Eccles. in Juda, & S. August. loco jam citato, & lib. 15. Civit. 23. ajunt non habere certam fidem quæ in libro Henoch scribuntur, eò quòd nimia antiquitas illa suspecta fecerit, ne suppositititia vel depravata sint.

Utut est, certum est ea quæ hic citat Judas ab Henoch esse prædicta. Perperam ergo Cajetan. & alii suspectam habent hanc epistolam, eò quòd citet librum apocryphum Henoch: non enim citat librum, sed prophetiam Henoch, quæ potuit esse vocalis & verbalis, ac, si eadem scripta olim fuerit ab Henoch vel Noe, authenticè scripta fuit, esto posterioribus sæculis additis fabulis fuerit vitiata. Judas ergo si librum Henoch citat jam vitiatum, ideoque apocryphum, non idcirco omnia quæ eo continentur probat, sed tantùm illum citat probatque ea parte, qua is authenticus & germanus erat Henoch vel Noe, putà prophetiam Henoch de ultimo judicio. vide dicta in simili v. 9. Jam verò S. Judas citat ejus prophetiam, qua parte agit & intentat impiis Dei judicium, quia illud abgabant Gnostici impuri & impii. Illud enim maximum est frænum ad cohibendos homines à peccatis & libidinibus, quæ tempore Henoch abundabant. Unde mox propterea Deus orbi generale induxit diluvium. *Quis enim peccare poterit, si semper ante oculos suos Dei judicium ponat?* ait S. Petrus apud S. Clement. epist. 1. Hinc judicium Dei jugiter sibi aliisque ob oculos posuere Sancti, ut S. Hieron. S. Ephrem, S. Basilius, S. Augustinus, S. Chrysost. S. Gregorius uterque, & alii. Vide exempla & gnomas quas recitavi Deuter. 32. v. 29. Hinc & ipse Henoch cum Elia venturus est quasi præcursor judicis Christi, tum ut resistat Antichristo, tum ut instans judicium prædicet, adigatque homines ad pœnitentiam, ut ad illud se comparent de quo plura Apocal. 11. v. 3. Simili modo S. Athanas. lib. de Incarnatione Verbi: *Nolim*, ait, *te latere alterum ejus adventum illustrem & divinum, non humilitate contemptibilem, sed gloriæ magnificum in expectatione esse, atque imminere, cùm non ut patiatur rediturus sit, sed ut fructus suæ crucis omnibus tribuat immortalitatem videlicet, & resurrectionem & incorruptibilitatem, neque ut judicetur, sed ut judicet.*

DICENS: ECCE VENIT DOMINUS] Græcè ἦλθε id est, *venit* in præterito. Unde Arabicus vertit, *jam ecce Dominus jam venit.* *Venit*, id est, ita certò breviqoe veniet, ac si jam venisset. Prophetæ enim de futuris loquuntur quasi de præteritis, ob eorum certitudinem, & quia in Dei præscientia & prædestinatione sunt jam præterita. Deus enim ea præscivit & prædestinavit ab æterno, ut fierent tempore congruo à se decreto. Rursum æternitas Dei, qui hæc per Henoch prædixit, ambit, includit & transcendit omnia tempora, juxta illud quod dixit S. Petrus epist. 2. c. 2. 8. *Unus dies apud Dominum, sicut mille anni, & mille anni sicut dies unus. Non tardat Dominus promissionem suam.* Hunc secundum Christi adventum passim Prophetæ & Apostoli hominibus tubali voce intonant, ut ad eum se comparent. Ita Isajas cap. 3. 13. *Stat*, ait, *ad judicandum Dominus, & stat ad judicandos populos. Dominus ad judicium veniet cum senibus populi sui, & principibus ejus.* & cap. 66. *Ecce Dominus in igne veniet, & quasi turbo quadrigæ ejus reddere in indignatione furorem suum.* Joel cap. 2. vers. 1. *Venit dies Domini, quia prope est dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis*, &c. Apocal. 1. v. 7. *Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.*

IN (id est cum) SANCTIS MILLIBUS SUIS] stipatus scilicet innumeris legionibus angelorum & Sanctorum. Unde S. Cyprian. ad Novatianum legit: *Ecce venit cum multis millibus nunciorum suorum*; juxta illud Daniel. 7. 10. *Millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei.* Christum enim è cælo descendentem ad judicium honoris causa comitabuntur omnes omnino angeli, quasi ejus ministri ut tam solemnem & universalem Christi mundique actum condecorent, juxta illud Christi: *Cùm venerit filius hominis in majestate sua, & omnes angeli ejus cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ*, Matth. 25. v. 31. Ad Henoch alludit Moses moriens & benedicens populo Deuter. 33. v. 2. dicens: *Dominus de Sinai venit*, &c. *& cum eo sanctorum millia. In dextera ejus ignea lex Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt.* & Zachar. c. 14. 6. *Veniet Dominus Deus meus, omnesque sancti cum eo.* In judicio ergo *infinitæ angelorum legiones Christum regem undique circumstabunt*, ait Nyssenus in illud: *Quod uni ex minimis meis fecistis.* Item plurimæ legiones hominum sanctorum, qui cum Christo judicabunt impios. Quod expavescens S. August. in Meditat. cap. 4. *Tot*, ait, *judicibus inopinus stabo, quot me præcesserunt in opere bono; tot argumentibus confundar, quot mihi præbuerunt bene vivendi exempla; tot convincar testibus, quot me monuerunt proficuis sermonibus, seque imitandos dederunt justis actionibus.*

FACERE JUDICIUM CONTRA OMNES] S. Cyprianus ad Novat. legit, *facere judicium de omnibus*; Arabicus, *ut judicetur omnis caro.* Verè S. August. serm. 64. de verbis Domini: *Sedebit judex*, ait, *qui stetit sub judice: damnabit veros reos, qui factus est falsus reus.* Et S. Paulus 2. Corinth. 5. 10. *Omnes*, ait, *nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum, sive malum.* Tunc enim, ut idem ait cap. 4. 5. *Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* & S. Johannes Apocal. 20. v. 12. *Vidi*, ait, *mortuos magnos & pusillos stantes in conspectu throni, & libri aperti sunt*, &c. *& judicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris secundùm opera eorum.* VERS. 15.

ET ARGUERE OMNES IMPIOS] Græca addunt αὐτῶν, id est *eorum*. Unde Pagnin. *ut redarguat omnes*

ex

ex eis qui sunt impii. Explicat enim quod dixit, *facere judicium contra omnes*, per id quod subdit, *& arguere omnes impios ex eis*; Christus enim instituet judicium contra omnes homines, puta contra totum cœtum hominum (quia longe major ejus pars est impia) ut perdat ex eis quoscumque revera invenerit impios. S. Cyprian. ad Novat. legit, *& perdere omnes impios, & arguere omnem carnem de omnibus factis impiorum, quæ fecerunt impie*; Syrus, *ut redarguat cunctos illos impios, propter omnia opera illa quæ impii fecerunt*. Hinc patet omnes omnino impios, etiam infideles & hæreticos, esse judicandos in die judicii. Quod ergo S. August. serm. 38. negat eos fore judicandos, & Christus Johan. 3. ait, *Qui non credit, jam judicatus est*; intellige eos non fore judicandos judicio discussionis & inquisitionis, sed judicio sive sententia condemnationis. causa enim eorum cùm sit clara, discussione non eget, sed sententiæ pronunciatione, & pœnæ irrogatione.

ET DE OMNIBUS DURIS (S. Cyprian. loco citato legit *impiis*) QUÆ LOCUTI SUNT CONTRA DEUM PECCATORES IMPII] Arabicus, *& super sermonibus duris contradicentibus, quibus locuti sunt in eum impia peccata*, puta de omnibus blasphemiis, erroribus & murmuribus contra Deum jactatis; item de omnibus verbis maledicis, detractoriis, impudicis contra proximum dictis; hæc enim cùm sint contra Dei legem, sunt pariter contra Deum ipsum legislatorem, ideoque ab eo in die judicii judicanda, arguenda & vindicanda. Alludit S. Judas ad id quod dixit v. 8. *Majestatem blasphemant*. Sic Capharnaitæ audito Christi sermone de carne sua manducanda, dicebant: *Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?* Johan. 6. v. 61.

HI SUNT MURMURATORES QUERULOSI] Syrus, *hi sunt qui turbant & conqueruntur in omni re*; Arabicus, *hi sunt provocantes super vos reatum*. Nimirum murmurabant Gnostici de Evangelica lege, quòd nimis esset arcta & carni difficilis; quòd ob eam exponerentur fideles Gentilium odiis, rapinis & neci; quòd Episcopi novas leges & nova onera jejuniorum festorum, rituum observantiarum, &c. gravia & dura populo imponerent.

Pro *murmuratores* græcè est γογγυσταὶ, id est *susurrones*. Est autem susurro, ait Oecum. qui tacitè ac mussitando, non apertè, quod sibi displicet, reprehendit & carpit, ac præsertim qui discordias seminat inter fideles & amicos, turbatque unionem & pacem, uti turbant hæretici secretò detrahendo Episcopis & Pastoribus.

Pro *querulos* græcè est μεμψίμοιροι, id est, *queruli*; Oecumen. & alii vertunt, *reprehensores*, μεμψίμοιρος, ait Oecum. *est qui portionem & sortem aliorum reprehendit, quique omnia ac semper studet vituperare*.

SECUNDUM DESIDERIA (ἐπιθυμίας, id est, *concupiscentias*) SUA AMBULANTES] Arabicus, *currentes*, uti equi effrænes & œstro perciti.

ET OS EORUM LOQUITUR SUPERBA] ὑπέρογκα, id est, *tumida*, excelsa, fastuosa, omnem modum fidemque excedentia; Syrus, *stupenda*; Arabicus, *implicans in maximis ora sua*. Perstringit fastum Marci & Gnosticorum, de quibus Iren. lib. 1. c. 9. *Perfectos, ait, seipsos vocant, quasi nemo possit exæquari magnitudini agnitionis ipsorum, nec si Paulum aut Petrum dicas, vel alterum quemdam Apostolorum, sed plus omnibus se cognovisse, & magnitudinem agnitionis illius quæ est inenarrabilis virtutis, solos ebibisse: esse autem se in altitudine super omnem virtutem. Quapropter & libere omnia agere, nullum in ullo timorem habentes, propter enim redemptionem & incomprehensibiles & invisibiles fieri indici*. Subdit eos ipsum judicem ad summum Dei tribunal citare. *Omnes tument, omnes scientiam pollicentur*, ait Tertull. de Præscript. c. 41. Narrat S. Gregorius 18. Moral. c. 27. aliàs 38. hæreticum quemdam dixisse, se non invidere Christo Deo facto, quoniam, si vellet, & ipse posset fieri. Alii vocabant se Catharos, id est puros, alii Manichæos, quasi manna fundentes; alii Noetos, quasi intelligentes. De superbia Lutheri & Calvini dixi 2. Petri 2.

MIRANTES PERSONAS] Syrus, *laudant personas*, puta homines illustres, primarios, opulentos suspiciunt & prædicant. q. d. Adulantur potentibus & divitibus, eos mirificè laudant & extollunt, fingentes se admirari eorum excellentiam, ingenium, sapientiam, opes, virtutes. ita Oecum. Sic Simon adulatus Neroni, eumque quasi admirans, ejus gratiam sibi conciliavit. Sic Marcus hæreticus, ait Irenæus lib. 1. c. 9. purpuratas & ditissimas mulieres coluit, itaque earum opes emunxit. S. Hieron. in Amos cap. 7. testatur hæreticos aucupari & jactitare gratiam principum, quodque Imperatores eis communicarent: ac si quis eis adversaretur, ilicò criminari solitos: Ergo tu contra Imperatorem facis? Augusti mandata contemnis? Ita Ariani adulantes Constantino Magno, eum inimicum reddiderunt sancto Athanasio; ac assentantes Constantio ejus filio, eum Arrianum & aciem Orthodoxorum persecutorem effecerunt. Sic nostro ævo adulati sunt hæretici Elisabethæ reginæ Angliæ, ut caput Ecclesiæ Anglicanæ dici & haberi vellet, ac coli ut Papissa, utique vera, non fabulosa, ut illa Johanna pariter Anglica. Porrò id faciunt.

QUAESTUS CAUSA] Græcè, *utilitatis gratia*, Syrus, *propter lucra*; Arabicus, *inhiantes lucro*. Testatur S. Hieron. in c. 2. Isaiæ & Jeremiæ 6. Syros, quales sunt Judæi, natura cupidos & avaros esse. Primi autem hæresiarchæ & hæretici fuere Judæochristiani. Unde S. Ignatius epist. 3. eos vocat alienorum appetitores, pecuniarum rapaces & quasi vortices. Porrò phrasin hanc *mirantes personas*, sumpsit S. Judas ex Septuag. qui *mirari* sumunt pro suspicere, revereri, colere. Unde Genes. 19. 21. *Suscepi preces tuas*; Hebr. habent, *elevavi faciem tuam*, R. Mardochai, *reveritus sum faciem tuam*; Septuag. *admiratus sum faciem tuam*; quæ enim elevamus, quasi in altum sublata suspicimus, admiramur & reveremur. Hinc acceptionem, vel, ut Hebr. est, נשא *neso*, id est, elevationem personarum, Septuaginta vocant admirationem personarum, ut Deuter. 10. v. 17. *Qui personam non accipit*; Hebr. *non elevat*; Septuag. *non miratur*. Proverb. 18. 5. *Accipere*, Hebr. *elevare*, Septuag. *mirari, personam impii non est bonum*. Isaiæ 9. 15. *Qui beatificant populum seducentes*; Septuag. *qui facies admirantur*. Hinc Naaman Syrus vir magnus apud regem Syriæ 4. Regum 5. 1. à Septuag. vocatur τεθαυμασμένος προσώπῳ, id est, admirabilis facie, sive cujus personam omnes admirabantur. Id primus solerter advertit & annotavit hic noster August. de Quiros.

Mirari pro colere.

Simili phrasi Latina dicitur superbus mirari se, pro sibi placere & de se magnificè sentire ac loqui. & Virgil. 11. Æneid.

— *Fama ingens*, inquit, *ingentior armis*,
Vir Troiane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Justitiæ ne prius mirer, belline labores?

Rursum mirari per metalepsin est imitari. Sic Virg. 8. Æneid.

Mirari pro imitari.

— *Primis & te miretur ab annis.*

Miretur, id est, imitetur, ait Servius. Et Lucanus lib. 9.

— *miratorique Catonis.*

Optima enim ingenia necesse est ut ea quæ mirantur, imitentur. Sic Gnostici adulando mirabantur, id est, imitabantur mores & gestus potentum & divitum, ut eorum gratiam aucuparentur. Tales miratores videre est in aulis principum, qui id quod facit princeps ilicò imitantur, ut principem voce, gestu, habitu, incessu, planè referre videantur: atque hac arte ejus favorem venantur.

VOS AUTEM CHARISSIMI) Est conclusio, qua declaratis hæreticorum fraudibus & vitiis adhortatur fideles, ut Apostolorum doctrinæ & monitis constanter insistentes, eos velut pestes devitet. VERS. 17.

MEMORES ESTOTE VERBORUM QUAE PRAEDICTA (id est, priùs dicta, ante hæc dicta. ita Syrus, Arabicus, Pagnin. & alii) SUNT AB APOSTOLIS] ut à S. Petro epist. 2. c. 3. v. 2. à S. Paulo 1. Tim. 4. v. 1. & epist. 2. c. 3. 2. ubi præmonent fideles, ut caveant hæreticos mox nascituros, & ex parte jam natos. vide ibi dicta. VERS. 18.

ILLUSORES] Hebr. לצים *letsim*, id est *illusores, derisores*, vocantur homines pessimi, qui omnia divina & humana irrident, uti faciunt hæretici. Hugo, *qui fidelibus illudunt*, sicut illudebant Judæi Christo, ut jure Antichristi vocari possint; Dionys. *qui simplices decipiunt* per dulces sermones, per hypocrisin & simulationem pietatis. Maximè verò Gnostici illudebant Dei providentiam & judicium, ut sine ejus metu liberè suis indulgerent libidinibus. unde irridendo dicebant: Ubi est promissio aut adventus ejus? 2. Petri 3. 4.

SECUNDUM DESIDERIA SUA AMBULANTES IN IMPIETATIBUS) Græcè ἀσεβειῶν, id est, *impietatum*. q. d. Desideria eorum sunt desideria impietatum, id est, rerum impiarum & impiissima. Syrus, *qui secundum*

dum concupiscentias suas ambulantes post impietatem; Arabicus, *currunt in suis desideriis impudicitiæ*.

VERS. 19. HI SUNT QUI SEGREGANT SEMETIPSOS] ab Eccl-sia & cœtu fidelium, ac consequenter à Deo, Christo & cælo, faciendo schisma, Ecclesiam & sectā propriam. τὸ *semetipsos* deest in Græcis. Unde Occumen. Græcum ἀποδιορίζοντες, id est *distinguentes*, dividentes, discriminantes, segregantes, vertens, exterminantes, vel potiùs disterminantes, sic explicat: *Qui disterminant id est, qui extra Ecclesiæ terminos, hoc est, extra fidem & sacrum Ecclesiæ tabernaculum homines abducunt & separant. Cùm enim sua diversoria & collegia speluncas latronum fecerint, ab Ecclesia rapiunt, atque ad se adligant*. Apostoli ergo primitus, ad unitatem Ecclesiæ, & ad consocietatem fidelium, utque meliùs omnes cognoscere, curare & promovere possent, valdè urgebant Christianos ut Ecclesias & cœtus communes frequentarent. Hinc illud Actor. 2. 46. *Quotidie perdurantes unanimiter in templo*. & cap. 20. v. 7. *Cum convenissemus ad frangendum panem*. & 1. Corinth. 11. v. 20. *Convenientibus ergo vobis in unum*. ad Hebræos 10. 25. *Non deserentes collectionem nostram*. Clemens Roman. lib. 2 Constit. Apost. c. 59. *Convenite*, ait, *in Ecclesiam singulis diebus manè & vespere ad canendos psalmos*. S. Ignatius epist. 6. ad Magnes. *Omnes ad orandum in idem loci convenite, sit una communis precatio*. & epist. 11. ad Polycarpum: *Crebrius celebrentur conventus, Synodique: nominatim omnes inquire*. Porrò causam cur se segregent assignat, dum subdit:

ANIMALES] Non ab anima, sed ab animalitate, ait Hugo; sed hanc quoque significat anima, cùm ab animo id est parte superiore, distinguitur. Unde Accius in Epigon. citatus à Nonio, *Sapimus animo*, inquit, *fruimur anima, sine animo anima est debilis*. Hæretici ergo vocantur *animales* ab anima sensitiva & vegetativa, cui toti serviunt: quia scilicet ut animalia non rationem, sed sensum sequũtur, vivuntque in concupiscentiis carnis. *Spiritum non habentes*, Syrus & Arabicus, *quibus spiritus non inest*. q. d. Toti quanti quanti sunt, sunt mera animalia, mera caro: hinc nihil habent spiritus: nam *animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei* 1. Cor. 2. v. 14. Rursum, *omnis qui recedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet*, ait S. Johan. epist. 2. v. 9. Causa ergo cur se segregẽt ab Ecclesia est, quia sunt animales: Sicut enim animalia sequuntur suam phantasiam, ita ipsi sequuntur suum cerebrum & judicium, nolentes credere & subdere se judicio Ecclesiæ, ejusq; Rectorũ. Unde Arabicus vertit. *sibi viventes*. Secundò, quia instar animalium sequuntur suos appetitus, non rationis, & spiritus sed sensus, putà gulæ, avaritiæ, iræ, superbiæ, libidinis, &c. Unde Occumen. vertit, *juxta mundi constitutionem viventes*. Rursum *Spiritum*, inquit, *non habent, divinum scilicet in se loquentem, quia diabolica nituntur sapientia*. Audi S. Bernard. ad Fratres de Monte Dei: *Anima*, ait, *est res incorporea, rationis capax, vivificando corpori accommodata. Hæc animales constituit homines quæ carnis sunt sapientes, sensibus corporis inhærentes. Quæ ubi perfectæ rationis incipit esse non tantùm capax, sed & particeps, continuò abdicat à se nomen generis feminini, & efficitur animus particeps rationis, regendo corpori accommodatus, vel seipsum habens spiritus. Quamdiu enim anima est, citè in id quod carnale est effeminatur. Animus verò vel spiritus non nisi quod virile est spiritale meditatur*, &c. *Animus*, inquam, *inquantum bene animans, & perficiens animal suum supplemento liberæ rationis: bonus autem inquantum iam amans bonum suum, quo bonus fit, & sine quo nec bonus, nec animus esse potuit. Fit autem bonus animus & rationalis, diligens Dominum Deum suum in toto corde suo, Deum timens, & mandata ejus observans. Hoc est enim omnis homo*.

Nota. Potest quis esse schismaticus, & non hæreticus, si videlicet separet se ab Ecclesia, non ideo quòd credat eam non esse veram Ecclesiam, ac habere errores in fide, sed quia non vult ei obedire. Talis enim potest credere omnia fidei dogmata quæ credit Ecclesia & tamen quia non vult ei parere, ab ea facit schisma. Schisma enim directè non fidei, sed charitati & unioni adversatur. Verùm cõmuniter schisma desinit in hæresim. Ut enim schismatici ostendant se cum ratione fecisse schisma, ilicò negant illam Ecclesiam à qua fecerunt schisma, esse veram & orthodoxam, negant pariter auctoritatem Episcoporum & Summi Pontificis, scilicet ipsum esse caput totius Ecclesiæ, ac præsertim suæ schismaticæ: quæ duo, cùm sint articuli fidei, quisquis ea negat, hoc ipso fit hæreticus. Ita schisma Græcorum, Donatistarum &

A nuper Anglorum ilicò transiit in hæresim. Quocirca S. August. l. 2. contra Cresccn. cap. 7. sic schisma definit & ab hæresi secernit: *Schisma est recens congregationis ex aliqua sententiarum diversitate dissensio; hæresis autem schisma inveteratum*. S. Hieron. verò in cap. 3. epist. ad Titum: *Nullum schisma*, ait, *non sibi aliquam confingit hæresim, ut rectè ab Ecclesia recessisse videatur*.

Porrò schisma est grave & immane peccatum. Primò, quia iniurium est Deo: unam enim & unanimem ejus religionem & cultum abolet, sciinditque in duas. Quocirca Deus Core, Datan & Abiron, schismaticos morte horrenda mulctavit, ut dehiscente terra vivi descenderent in infernum, Num. 16. Maximè verò iniurium est Spiritui sancto, qui est amator & auctor pacis & concordiæ. Unde Beda Spiritum sanctum quo congregatur Ecclesia, vocat coagulum charitatis. *Schisma grave scelus. Primò.*

Secundò, quia iniurium est Christo: ejus enim inconsutilem tunicam, putà Ecclesiam, lacerat & scindit, quod facere non sunt ausi Judæi & Gentiles crucifigentes Christum. Qua de causa S. Cyprianus tractat. de Unitate Ecclesiæ, & S. Hieron. epist. ad Damasum, asserunt schismaticos esse pejores crucifixoribus Christi. Ita Christus S. Petro Episcopo Alexandr. & Martyri apparuit veste concisa, causamque rei sciscitanti dixit: *Arrius vestem meam quæ est Ecclesia dilaceravit*, simul præcipiens ne unquam Arrium in communionem reciperet, quem Deo mortuum esse sciret. ita habet vita S. Petri die 26. Novemb. Sic & S. August. epist. 171. Donatistas vocat divisores vestimentorum Domini. S. Irenæus li. 4. c. 62. *Suam*, ait, *utilitatem potius considerantes, quàm unitatem Ecclesiæ propter modicas & quaslibet causas magnum & gloriosum corpus Christi conscindunt & dividunt, & quantum in ipsis est interficiunt*. *Secundò.*

Tertiò, quia iniurium est Ecclesiæ: nam eam lacerant & discindunt schismatici; perinde ac gravem homini cujusque corpori faceret injuriam, qui illud mutilaret & dissecaret. Quocirca Irenæus lib. 4. c. 26. ait nullam posse esse tantam perniciem, quanta est schismatis. Præclarè Dionysius Alexandr. apud Eusebium libr. 6. hist. c. 45. ita scribit ad Novatum: *Si invitus impulsus es* (fieri Episcopus & facere schisma à vero Episcopo) *sicut dicis, declarabis hoc, si voluntarius redieris. Oportebat quidem nihil non ferre, ne Ecclesiam Dei scinderes. Nec est martyrium hoc Ecclesiæ non scindendæ gratia toleratum, minoris gloriæ, quam quod fertur propter idololatriæ recusationem. Imo meo judicio, majoris etiam gloriæ est: nam illic pro una quidem anima martyrium toleratur, hìc verò pro universa Ecclesia. Jam verò si persuaseris fratribus, vel coegeris etiam ut ad concordiam redeant, majus erit factum hoc tam egregiũ, quàm delictũ quod processit. Si verò immorigeris persuadere nequiveris, servando serva tuã ipsius animã*. *Tertiò.*

Quartò, iniurium est Prælatis Ecclesiæ, à quorum jurisdictione & obedientia debita se separat. Quocirca sapienter S. Hieron. epist. 57. ad Damasum, in schismate Vitalis, Meletii & Paulini: *Ego*, ait, *beatitudini tuæ, id est, Cathedræ Petri, communione consocior: super illam ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Siquis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio. Non novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quicumque tecum non colligit, spargit, id est, qui Christi non est, Antichristi est*. Nam, ut ait Optatus Mil. vit. lib. 1. contra Parmen. *Deserta matre Catholica impii filii dum foras excurrunt, & se separant; à radice matris Ecclesiæ invidiæ falcibus amputati, errando rebelles abscedunt*. *Quartò.*

D Quintò, est injurium ceteris fidelibus, à quorum societate concordia & charitate fraterna impiè se separat. Idem proportionaliter locum habet in schismate, quo quis non ab Ecclesia, sed à suo Ordine & congregatione se separat. Unde S. Bernard. serm. 1. de S. Michaele dicit, S. Angelis nihil ita placere ac concordiam, nihil ita displicere ac discordiam & schisma. *Sunt*, ait, *plurima quæ eis placent ut sobrietas, castitas, paupertas, creber in cælum gemitus; attamen super omnia hæc unitatem & pacem à nobis exigunt angeli pacis. Quidni maximè delectentur in his, quæ formam quandam suæ civitatis repræsentant in nobis, ut mirentur Jerusalem novam in terra? Dico autem ut quomodo civitatis illius participatio est in idipsum, sic & nos idipsum sentiamus, idipsum dicamus. E contra nihil æquè offendit & ad indignationem provocat eos, quomodo dissensiones & scandala, si fortè inveniantur in nobis*. Et mox citans verba S. Judæ: *Hi sunt*, ait, *qui separant seipsos, animales, spiritum non haben-* *Quintò.*

habentes. Videre est animam hominis, quemadmodum universa corporis membra vivificet cohærentia sibi. Separa ergo quidvis à junctura cæterorum, & vide an de cætero illud vivificet. Sic est omnis qui dicit anathema Jesu: quod nemo dicit loquens in spiritu Dei: quia anathema separatio est. Sic &, inquam, omnis qui ab unitate dividitur, ne dubites quia ab eo recesserit spiritus vitæ. Deinde subdit angelos dicere schismaticis: *Quid nobis & generationi huic spiritum non habenti? Nam si adesset spiritus, per eum utique charitas diffunderetur, & unitas non scinderetur. Non permaneamus in hominibus istis in æternum, quia caro sunt. Quæ enim conventio luci ad tenebras? Nos de regno unitatis & pacis sumus, & homines istos in eamdem unitatem & pacem sperabamus esse venturos: nunc autem qua ratione nobis cohæreant, qui dissident à seipsis?*

Sextò. Sextò, est injurium personæ cui inhæret; facit enim ut schismaticus sit separatus ab Ecclesia, à Christo, à Deo, incapax gratiæ & salutis, adeò ut qui in schismate pro fide Christi mortem oppetunt, non sint Martyres, nec in cælum, sed in infernum descendant, uti docet S. August. lib. de Patientia sub finem, imò Apostolus 1. Cor. 13. 3. Qui ergo se segregant, proprio judicio se condemnant, & quasi excommunicant.

Septimò. Denique injurium est suis asseclis, quos Ecclesiæ prædatur, & in suum schisma ac æternam perniciem abducit. Vide S. Cyprian. li. 1. epist. 6 ad Magnum, & epist. 8. ad plebem, ubi schismaticos vocat adulteros, impios, sacrilegos. & S. Chrysost. hom. 11. in epist. ad Ephes. *Ver santias* (S. Cyprian.) ait, *dixit peccatum istud ne martyrii quidem sanguine deleri. Dic enim quæso quamobcausam martyrium subis? An non propter Christi gloriam? Quo itaque pacto qui animam pro Christo exponis, Ecclesiam oppugnas, pro qua animam suam tradidit Christus?* S. Cyprian. l. de Unitate Ecclesiæ: *Avelle*, ait, *radium solis à corpore, divisionem lucis unitas non capit: ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit: à fonte præcide rivum, præcisus arescet.*

VERS. 20. & 21. VOS AUTEM CHARISSIMI SUPERÆDIFICANTES VOSMETIPSOS SANCTISSIMÆ VESTRÆ FIDEI, IN SPIRITU SANCTO ORANTES, VOSMETIPSOS IN DILECTIONE DEI SERVATE] τὸ *superædificantes* pendet è *servate*.

Nota. In Script. crebra est metaphora à fabricis, qua homines & filii vocantur *domus*, fideles verò & sancti vocantur *templum Dei*, cujus fundamentum est fides, innixa solidissimo lapidi angulari Christo Jesu, *in quo omnis constructa ædificatio crescit in templum sanctum in Domino*, Ephes. 2. 21. Itaque cùm seipsos superædificant S. fidei, augustum Deo habitaculum extruunt. Unde subdit ibidem S. Paulus: *In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei.* & S. Petrus epist. 1. c. 5 v. 1. *Ad quem accedentes lapidem vivum*, &c. *& ipsi tanquam lapides vivi superædificamini domus spiritualis.* Christus ergo & fideles Christo inhærentes, erigunt & efficiunt insigne Dei templum mysticum, putà Ecclesiam, cujus fundamentum est Christus, parietes sunt Ecclesiæ particulares & provinciales; lapides sunt singuli fideles, qui Christo fundamento per fidem & gratiam inædificantur & superædificantur. Imò quisque fidelis seipsum quasi particulare

Fidelis est templum Dei. templum, sive sacellum ædificat Deo, juxta illud. *Vos estis templum Dei vivi*, 1. Corinth. 6. v. 16. Hujus templi fundamentum est fides, parietes sunt spes aliæque virtutes, tectum est charitas. Unde S. August. serm. 22. de verbis Apostoli: *Domus Dei*, ait, *credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* & Origen. in c. 4. ad Rom. *Prima salutis initia & ipsa fundamenta fides est; profectus verò & augmenta ædificii spes est; perfectio verò & culmen totius operis charitas.*

Superædificatio sanctæ fidei. Primò. Quæres, qua ratione, sive per quid vult S. Judas fideles superædificare seipsos S. fidei? Resp. Primò, per augmentum & robur fidei. q. d. Fidei vestræ novum indies addite augmentum & robur; quotidie crescite, proficite & confirmate vos in fide, ut in ea contra omnes Gnosticorum, infidelium & diaboli tentationes constantes & firmi persistatis: sicut enim in fabrica corporali lapis lapidi, sic in mystica fides fidei superædificatur. Unde Syrus vertit, *in fide vestra ædificamini à principio*, id est rursus & quasi de novo. q. d. Innovate, recolite & instaurate fidei vestræ principia, primosque fervores, in iisque vos confirmate & crescite & Arabicus, *state*, vel *erigite vos*, aut, *consistite super fidem vestram sanctam.* Sic S. Paulus ait: *Spem habentes crescentis fidei vestræ*, 2. Cor. 10 v. 15. Hinc Oecum. sic legit, connectit & explicat: *Seipsos instaurantes sanctæ fidei in Spiritu sancto, id est, secundùm doctrinam Spiritus sancti*, suasque congregationes in orationibus (quod significatur per τὸ *orantes*) facientes. Unde nonnulli hunc dant sensum: superædificate, id est, magis magisque ædificate & confirmate invicem in fide, in qua primitus fundati estis, per mutuas exhortationes, orationes, exempla, &c.

Secundò & potiùs jubet fideles superædificare sanctæ fidei per opera virtutum; fides enim est fundamentum fabri spiritalis, cui spes, charitas, aliæque virtutes quasi parietes & tectum superædificantur, uti jam dixi. Sensus ergo est, q. d. Jecistis ò fideles in baptismo fabricæ mysticæ fundamentum, putà fidem, nunc reliquam substructionem erigite, sancta videlicet fidei & virtutum opera. *Nam fides sine operibus mortua est*, Jacobi 2. v. 26. Jubet ergo Primò fidei superædificari actus orationis, dum subdit: *In Spiritu sancto orantes.* Secundò, actus charitatis, ut illam illæsam servemus & adaugeamus. Unde subdit: *Vosmetipsos in dilectione Dei servate.* Tertiò, fiduciam misericordiæ Dei & spem vitæ æternæ. Unde concludit: *Exspectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam.* *Secundò.*

Opponit S. Judas τὸ *superædificantes*, illi quod dixit v. præced. *Hi sunt qui segregant semetipsos.* q. d. Gnostici per hæresin separant se uti à fide, ita à fabrica Christi: vos autem ò fideles, fidei jam receptæ constanter insistite, inhærete, & omnes simul vos superædificate, ut omnes simul unam Ecclesiam omnibus numeris absolutam constituatis.

Fidem vocat non sanctam, sed *sanctissimam*, ut miram & summam ejus sanctitatem significet: multis enim titulis, nominibus & causis est sanctissima, uti ostendi 2. Petri 2. v. 20. Opponit sanctissimam, id est purissimam, Christi fidem, impurissimæ & impurissimæ Gnosticorum sectæ & perfidiæ.

IN SPIRITU SANCTO, putà per Spiritum sanctum, VERS. 20.
ORANTES] Oecum. τὸ *in Spiritu sancto*, refert ad *superædificantes*, quod præcessit. Meliùs Romani codices & alii referunt ad *orantes*. *Ipse enim Spiritus postulat*, id est postulare nos facit, *gemitibus inenarrabilibus*, Rom. 8. v. 27. Arabicus vertit, *state super fidem vestram sanctam, quando oratis in Spiritu sancto.*

Orationem accipe tum privatam, tum potiùs publicam in cœtu & Ecclesia. ita Oecum. Notat enim Gnosticos animales, quorum cœtus & oratio erat impura, ideoque non fiebat in Spiritu sancto, sed venereo & diabolico; turpissimas enim libidines invicem exercebant. Notat quoque Simonis Magi asseclas, qui docebant se natura esse spirituales, ac proinde per se salvari posse, nec egere oratione & ope Spiritus sancti, teste Iren. l. 1. c. 1. 3 & 20

Tò ergo *in Spiritu sancto*, quatuor significat. Primò, orationem veram esse donum Spiritus sancti, & sine eo neminem posse orare sicut oportet ad obtinendam gratiam & salutem, uti definit Concil. Arausican. & Trident. sess. 6 canon. 3. imò Paulus Rom. 8. 26. Unde S. August. 9. Confess. 7 agens de suis orationibus: *Nos*, ait, *adhuc frigidi à calore Spiritus tui excitabamur.* *Oratio in Spiritu sancto notat quatuor. Primum.*

Secundò, in oratione postulanda esse ea quæ suggerit Spiritus sanctus, non caro, vel mundus, quæque Spiritui sancto grata sunt, non carni. *Secundum*

Tertiò, orationem efficere hominem spiritualem, non animalem: oratio enim est opus Spiritus sancti, quæ orantem illi similem facit, ideoque spiritualem. Unde sicut veteres nonnulli definiunt angelum, *Angelus est animal cæleste, immortale, hymnisonum, Dei laudes decantans.* Sic virum spiritualem definias: *Est orator & laudator Dei: est angelus in terra hymnisonus.* *Tertium.*

Quartò, Spiritum sanctum dirigere orationem nostram, ne noxia, sed salutaria petamus & impetremus. Ipse enim orandi inspirat affectum pariter & effectum, ut ait S. August. juxta illud Zachar. 12. 10. *Effundam super domum David, & super habitatores Jerusalem spiritum gratiæ & precum*, hebr. תחנונים *tachanunim*, id est, *miserationum*. quia oratio suggesta & directa à Spiritu sancto est ingens Dei misericordia, & divinæ miserationis fontes aperit, ex quibus non nisi bona & salutaria profluunt. Secus fecerunt Israelitæ, qui acti spiritu gulæ murmurantes *Quartum.*

contra manna perierunt à Deo carnes, quas & impetrarunt, sed ilicò plaga Dei in eos desævit, Numer. 11. v. 33. Verè S. Isidorus libr. 3. de Summo bono cap. 7. *Multos*, ait, *Deus non exaudit ad voluntatem, ut exaudiat ad salutem.* & S. Aug. tractat. 73 in Johan. *Malè*, ait, *usurus eo quod vult accipere, Deo potiùs miserante non accipit: proinde si hoc ab illo petitur unde homo læditur exauditus, magis metuendum est ne, quod posset non dare propitius, det iratus.*

Vers. 21. VOSMETIPSOS IN DILECTIONE DEI SERVATE] Syrus, *animam nostram verò in dilectione custodiamus.* Jungit dilectionem sive charitatem orationi, tum quia oratio per Spiritum sanctum impetrat charitatem, juxta illud: *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis*, Roman. 5. 5. tum quia ut Deus nos diligat & orantibus bona concedat, vicissim vult à nobis diligi; tum quia fabricæ virtutum, putà fidei, spei & orationis, finis, fructus, culmen & perfectio est charitas. juxta illud, *Plenitudo legis est dilectio*, Rom 13. vers. 10. &: *Finis præcepti est charitas de corde puro*, 1. Timoth. 1. vers. 5. est enim charitas regina, imò anima, virtutum omnium. Porrò dilectio hæc Dei includit dilectionem proximi. Propter Deum enim diligendus est proximus: sic enim jubet Deus, Deique charitas. Schismati enim Gnosticorum opponit charitatem fidelium, ut ea uniti in unam Ecclesiæ fabricam conspirent & coalescant, juxta illud S. Pauli, *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis*, Ephes. 4 3. Nam, ut ait S. August. tractat. 2. in Johan. *Livor separat, charitas jungit.* Idem epist. 50. ad Bonifacium: *Ecclesiam Catholica sola est corpus Christi; cujus ille caput est, salvator corporis sui. Extra hoc corpus neminem vivificat Spiritus sanctus, quia non est particeps divinæ charitatis, qui hostis est unitatis.* Eam ergo habeat, *ut coalescat aliori vita.*

EXSPECTANTES MISERICORDIAM DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI (quæ vos perducat) IN VITAM ÆTERNAM] vel, ut vitam æternam assequamini. Arabicus, *in vita æterna.* In ea enim senticmus immensam Dei misericordiam, eaque in Dei visione & possessione fruemur. Ex hortatur fideles ad constanter retinendam Christi fidem & charitatem, excitando eos ad spem vitæ æternæ, quam certò assecuturi sunt à misericordi Deo si in fide & charitate persistant. Hac ergo spe quasi clypeo omnes persecutiones, difficultates, tentationes sunt retundendæ & elidendæ. Unde Syrus vertit, *animam nostram in dilectione Dei custodiamus, dum speramus misericordiam Domini nostri Jesu Christi.* Spes enim magis nititur misericordia Dei, quàm propriis meritis; tum quia merita non nisi ex misericordia & gratia Dei habemus: tum quia meritis nostris Deus non debet gloriam ex justitia, sed gloriam eis promisit ex misericordia. ita S. August. epist. 105. Unde Paulus: *Gratia Dei*, inquit, *vita æterna.* Roman. 6. vers. 23. Deus ergo fidelibus tribulatis & afflictis, quasi fortissimum solatium & fulcrum dat spem (imò seipsum in spe) *quam sicut ancoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem usque ad interiora velaminis*, Hebr. 6. vers. 19. Hinc & Ovidius de spe cecinit lib. 1. de Ponto elegia 7.

Hæc dea cùm fugerent scelerata numina terras,
In dis invisa sola remansit humo.

Porrò vitam æternam graphicè depingit S. August. in suo de ea cum matre colloquio libr. 9. Confess. cap. 10. ubi inter alia ait: *Venimus in mentes nostras, & transcendimus eas ut attingeremus regionem ubertatis indeficientis, ubi pascis Israel in æternum veritatis pabulo, & ubi vita sapientia est, per quam fiunt omnia ista. & quæ fuerunt, & quæ futura sunt, & ipsa non fit, sed sic est ut fuit, & sic erit semper; quia potiùs fuisse & futurum esse non est in ea, sed esse solùm quoniam æterna est: nam fuisse & futurum esse non est æternum. Et dum loquimur & inhiamus illi, attigimus eam modicè toto ictu cordis, & suspiravimus, & reliquimus ibi religatas primitias spiritus.*

Vers. 22. ET HOS QUIDEM ARGUITE JUDICATOS] putà per se damnatos, re ipsa & facti evidentia, scilicet publica hæresi & schismate convictos, ac atrocitate criminis condemnatos, etsi nemo in illos sententiam damnationis pronunciet, juxta illud Pauli ad Titum 3. 10. de hæretico: *Subversus est cùm sit proprio judicio condemnatus.* Nonnulli codices Græci legunt: ϗ οὓς μὲν ἐλεᾶτε διακρινόμενοι. quod Pagnin. & Vatabl. vertunt, *& hos quidem commiseremini dum dijudicamini*, scilicet ab eis, vel *dum dijudicantes estis critici*, scilicet eos, quod Noster passivè, sed eodem sensu vertit, *judicatos*. διακρίνομαι enim est verbum medium, unde tam activè, quàm passivè verti potest. Rursum Oecumen. διακρινόμενοι vertit, *qui se separant & segregant*. Verùm meliùs alii codices, quos sequitur Arabicus. Oecumen. & Noster Interpres, legunt ἐλέγχετε διακρινομένους, id est, *arguite judicatos*. sic enim constat antithesis cum altero partitionis membro, quod subdit dicens: *Illos verò salvate.* Est partitio, pronomen enim *hos* refert hæreticos, *illos* verò, eorum discipulos, ab eisque seductos, de quibus egit toto capite, & paulò antè vers. 10. *Hi sunt*, inquit, *qui segregant semetipsos, animales, Spiritum non habentes.* Jam sensus est, q. d. Volo vos dilectionem conservare, & exercere non tantùm in fideles, sed etiam in infideles, apostatas & hæreticos, eorumque asseclas. *Hos* ergo, putà hæresiarchas, hæresisque doctores, disputando de hæresis ἐλέγχετε, id est *dijudicate*, redarguite, convincite (ut errore eorum patefacto ab omnibus vitentur & explodantur) *judicatos*, dum scilicet dijudicaveritis, verisque rationibus ostenderitis eorum errorem & schisma, ut jam si non sibi ipsis, certè aliis convicti, judicati & damnati videantur. *Judicatos* ergo intellige obstinatos in hæresi. *Illos verò*, putà discipulos hæreticorum, vel fideles qui eis incipiunt auscultare & nutare in fide, *salvate*, σώζετε, id est *servate*, ab imminenti ruina in Gnosticorum hæresim, libidines & perditionem, quasi celerrimè & violenter *de igne rapientes*: perinde ut pannus igne corruptus & ambustus, ilicò violenter & injecta manu ex eo abripitur. τὸ *de igne* notat Gnosticorum tum libidines, tum gehennæ meritum incendium. Unde Græca addunt ἐν φόβῳ, id est *in timore*, vel terrore. q. dicat Per minas & terrorem supplicii ac gehennæ salvate & eripite eos de igne inferni.

ALIIS AUTEM MISERAMINI] Hæc jam desunt in Græco, in quo proinde bimembris est sententia, cùm in Latino sit trimembris. Sensus ejus ergo est. q. d Ipsos hæresis doctores acriter arguite, quasi tam suo, quàm Dei & hominum judicio judicatos & condemnatos, ut ceteri timeant: eorum verò discipulos partim timore, partim miseratione, & clementia pro cujusque indole ad fidem reducite. Addit quædam Arabicus quæ nec sunt in Græco, nec in Latino, sic enim vertit, *quibusdam misericordiam facite, quando sunt in judicio vel contradictione, aut quando jure vel juridicè corripiuntur.* Vers. 23.

Secundò, alii trimembrem hanc sententiam ita explicant, q. d. Manifestos hæreticos palàm arguite: eos verò qui adhuc integri sunt & sani in fide, incolumes servate, & quasi ab incendio eripite: alios denique jam nutantes & in interitum propensos, non sine casto timore, commiseratione complectimini.

Tertiò, alii tres hic peccatorum gradus distinguunt: primum in hæresi, & peccato obstinatorum, hos acriter argui, dureque increpari jubet Judas, æquè ac Paulus ad Titum 2. v. 15. Secundum, qui decepti in hæresim & peccatum inciderunt ex ignorantia, vel infirmitate: hos jubet de igne rapi. Tertium, qui pœnitentes culpam agnoscunt, veniamque postulant: horum misereri, eosque misericorditer in gratiam & gremium Ecclesiæ recipi jubet. Omnia hæc probabilia sunt.

Moral. docet hic S. Judas, quàm animarum, etiam infidelium & hæreticorum, saluti incumbere debeamus, idque exemplo Christi & Apostolorum, qui se & omnia sua pro animabus salvandis impenderunt. *Empti estis pretio magno*, S. Paulus 1. Corinth. 6. v. 26. Vide & obstupesce quàm pretiosa sit anima quælibet; eam enim emit Christus pretio sanguinis sui. Pretium itaque animæ est sanguis Christi. ergo ipsa anima valet Christum, Christique sanguinem. *Magna res anima quæ Christi sanguine redempta est*, ait S. Bernard. epist. 53. & S. Chrysost. hom. 3. in epist. 1. ad Corinth. *Nihil est*, ait, *quod animæ possit æquiparari, ne universus quidem mundus. Itaque etsi immensas pecunias pauperibus eroges, plus tamen effeceris si converteris animam* Quocirca S. Dion Cæl. Hierar. c. 3. *Dei in omnium perfectione*, ait, *divinissima est perfectio, Dei cooperatorem esse*, nimirum *in reductione animarũ ad suum creatorem*,

rem; uti interpretatur ibidem Dionysius Carthus.

Secundò, docet S. Judas hunc animarum zelum debere esse celerem & efficacem, cùm ait, *de igne rapientes*. Sicut enim si quem puerum, vel amentem in ignem ruere videremus, ilicò omnibus viribus eum etiam nolentem & resistentem inde raperemus: ita pariter animas per peccatum sponte ruentes in ignem gehennæ, omni conatu & celeritate, etiam per vim inde rapere debemus, juxta illud Amos 4. 11. *Facti estis quasi torris raptus ab incendio*.

Libido est ignis. Primò. Porrò omne peccatum, omnis cupiditas est ignis, sed maximè libido: unde de ea à Gnosticis frequentata, ait S. Judas, *de igne rapientes*. Primò enim sicut ignis urit corpus, ita libido urit mentem, juxta illud Virg. de Didone;

Uritur infelix & cæco carpitur igne.

& Ovidius lib. 1. de Arte:

Venus in venis, ignis in igne calet.

Secundò. Quin & S. Paulus 1. Cor. 7. v. 9. *Melius est nubere quàm uri* Secundò, sicut ignis in domo serpit. eamque totam pervadit & comburit; ita & libido totam hominis mentem, phantasiam, sensus, membraque omnia pervadit & depascitur, juxta illud Job. 31. 12. *Ignis est usque ad perditionem devorans & omnia eradicans genimina*. *Tertiò.* Tertiò, sicut ignis à domo in domum proserpit, ab arbore in arborem, totamque plateam, urbem & silvam brevi tempore populantibus flammis occupat & inflammat: sic & libido unius vel paucorum in totam viciniam, urbem, & rempubl. proserpit, eamque instar Ætnæ vel Vesuvii inficit & incendit. Quare initiis occurrendum est, ignisque hic in suo somite & scintilla est suffocandus & extinguendus, juxta illud: *Beatus qui tenebit & allidet parvulos suos ad petram*, psalm. 136. 9. *Quartò.* Quartò, libido est ignis, quia igni gehennæ vicina: nil enim inter libidinosum & ignem gehennæ interiacet, nisi paries fragilis corporis, quo disfecto ilicò ultricibus gehennæ flammis corripitur. Hinc Sodoma ardens igne libidinis, igne cælesti, imò gehennali conflagravit. Unde Glossa interlinearis ait, jubere S. Judam, *ut quadam vi studeant alios liberare de igne vitiorum, & sic de igne tormentorum*.

Exempla. Quocirca ut hunc ignem libidinis ebullientem in se extingueret S. Franciscus, nives gelidas contrectavit. Alius sollicitatus à meretrice digitos in igne lucernæ cremavit, itaque igne ignem superavit, duosque rapuit de duplici igne: nam & se servavit, & meretricem compunxit ac convertit. ita Vitæ Pat. libr. 5. de Fornicat. numer. 37. Alius matrem vetulam per flumen translaturus, pallio manus involuit ne eam tangeret, rogatus à matre causam, dixit: *Quia corpus mulieris ignis est, & ex matre mihi idea aliarum suggeritur feminarum*. Ibidem libello 4. num. 68. Denique Ursinus presbyter moriens presbyteram suam manum ori admoventem repulit, dicens; *Recede à me mulier, adhuc igniculus vivit*, ait S. Gregor. 4. Dialogorum 11.

Tertiò, docet S. Judas hunc animarum zelum debere esse junctum cum visceribus misericordiæ, cùm ait, *Aliis autem miseremini*. Non enim peccatoribus indignari debet, qui eos salvare satagit, sed peccato; peccatorum verò misereri: sicut medicus phrenetico non indignatur, nec eum impugnat, sed ejus phrenesin. Unde S. August. serm. 53. de verbis Apostoli, *Si per charitatem* inquit, *imponitur disciplina, de corde lenitas non recedat. Quid enim tam pium, quàm medicus ferens ferramentum? Plorat secandus, & secatur: plorat urendus, & uritur. Non est ista crudelitas: sævit in vulnus, ut homo sanetur, quia si vulnus palpetur, homo perditur*. Et S. Chrysost. hom. in illud psalm. 9. *Patientia pauperum non peribit in finem, Charitas*, ait, *servatur, & protervus homo increpatur. lingua clamet, & cor amet: quia clamor iste etsi clamat, intus amat*. Et S. Basilius in Reg. brevior. inter. 296. indicium boni animarum curatoris assignat, *si adversus peccantes admirabilem illam, & horrore plenam sanctorum virorum misericordiam imitatus sit*. Hac misericordia excelluit S. Martinus, qui, ut narrat Sulpitius in ejus Vita cap. 24. diabolo dixit: *Si tu ipse ò miserabilis ab hominum infestatione desisteres, & te factorum tuorum vel hoc tempore, cùm dies judicii in proximo est, pœniteret, ego tibi verè confisus in Domino Christi misericordiam pollicerer*. Subdit Sulpitius: *O quàm sancta de Domini pietate præsumptio, in qua tibi auctoritatem præ-*

stare non potuit, ostendit affectum! Diabolus enim quia damnatus & in malo obstinatus, uti pœnitere nequit, ita misericordiæ & veniæ est incapax. Huc facit quod monet Philo lib. de Sacrificio Cain & Abel, conandum esse, ut etiam certò perdendos à suis vitiis quantum possumus; servemus, tum ut nostro officio perfungamur, tum ut minùs peccent minùsque damnentur: atque ita imitemur bonos medicos, qui etsi videant ægrum sanari non posse, omnem tamen ei curam adhibent, ne officio suo defuisse videantur. A medico enim & pastore requiritur cura, non curatio, utpote cùm morbus non rarò sit incurabilis.

MISEREMINI IN TIMORE] proponendo eis pœnas inferni, æquè ac temporales, quæ eis timorem incutiant ut se convertant; vel potiùs *in timore*. quasi dicat, Timendo ne, si immisericordes & duri sitis in prolapsos, aut imprudenter cum eis agatis, vos quoque in idem simileve peccatum deserente Deo prolabamini, itaque vicissim Deum immisericordem & durum in vos experiamini, juxta parabolam servi rigidè à conservo exigentis omne debitum, Matth. 18. 33. Hoc est quod monet Paulus Galat. 6. vers. 1. *Fratres etsi præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis; considerans teipsum ne & tu tenteris*. Ita S. Ambros. Dominicus, Eligius, audientes confessiones flebant ex compassione peccatorum: quia, ut ait S. August. in Soloq. cap. 15. *Nullum peccatum est quod umquam fecerit homo, quod non possit facere alter homo, si desit creator à quo factus est homo*. Rursum, *in timore*, id est, cum quadam velut reverentia, tum versus Deum, tum versus imaginem illius, quam frater peccato suo turpavit. ita noster Lorinus. Minùs rectè aliqui τὸ *in timore* referunt ad *odientes*, quod sequitur.

ODIENTES ET (&, id est etiam, vel *interim*) EAM QUÆ CARNALIS EST, MACULATAM (græcè ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον, id est, à carne maculatam) TUNICAM] Pendent hæc ex eo quod præcessit, *Aliis autem miseremini in timore*. q. d. Volo vos misereri seductorum à Gnosticis, sed cum timore & odio, non hæreticorum, sed hæresis. ne scilicet eorum familiaritate illecti ipsi suam scabiem vobis affricent, ac suam libidinem & hæresim anhelando afflent. Quare moneo ut animas eorum amando convertere satagatis, sed interim odiatis eorum maculatam vestem & tunicam. At quænam hæc?

Primò, aliqui accipiunt concupiscentiam, quam Paulus vocat veterem hominem, eumque exui jubet cum actibus suis. Coloss. 3. 9. *Maculata tunica, quæ. Primò.*

Secundò, alii per *tunicam* accipiunt carnem: hæc enim est quasi vestis animæ, hancque Gnostici maculabant suis libidinibus, juxta illud v. 8. *Et hi carnem quidem maculant*. *Secundò.*

Tertiò, alii accipiunt hypocrisin & speciem pietatis, quam exteriùs suis sordibus iidem prætendebant; erant enim interiùs spurci, omnique libidine polluti. *Tertiò.*

Quartò & optimè, per *maculatam tunicam* accipe turpes & carnales mores & affectus (hi enim sunt quasi vestis animæ, pulchra si pulchri, turpis si turpes) turpem vivendi modum, sordidatam libidinibus & vitiis conversationem, sordida enim opera sunt quasi sordida indumenta animi. ita Vatabl & Clemens Alexandr. *Maculata tunica*, inquit, *est, cùm spiritus concupiscentiis pollutus est carnalibus*. *Quartò.*

Alludit Primò, ad ritum legis veteris Levit. 15. quo vestes lepra, sanguine vel semine pollutorum, pollutæ censebantur, ita ut quicumque eas tangeret, legaliter pollueretur, & arceretur tam à templo, quàm à convictu hominum. Secundò, ad profusas crapulas & libidines Gnosticorum, quæ in vestes ipsas defluebant, easque inficiebant & maculabant, juxta illud vers. 12. *Hi sunt in epulis suis maculæ*. Tertiò, ad vestem candidam qua fideles induuntur in baptismo, ut moneantur candorem internum tueri & conservare, ideoque audiunt à sacerdote baptizante: *Accipe vestem candidam, sanctam & immaculatam, quam perferas sine macula ante tribunal Domini nostri Jesu Christi, ut habeas vitam æternam, & vivas in sæcula sæculorum, Amen*. Vide S. August. serm. 139. de Temp. & S. Ambros. libr. de Initiandis. Sensus ergo est, quasi dicat Videte ò fideles ne agendo cum Gno-

sticis vestem candidam innocentiæ, quam in baptismo accepistis, eorum impuritate & libidine contaminetis, sed illam planè odite & execramini. Ita de Valentiniano Imper. legimus apud Sozom. lib. 6. cap. 6. quòd cùm adhuc militaret sub Juliano Apostata, dum cum eo ingressus templum idolorum, sacerdos roscidis frondibus Julianum aspergeret, gutta una in vestem Valentiniani inciderit; quare ipse ilicò audiente Juliano pollutum se dicens, non expiatum, sacerdotem increpuit, pugnoque percussit, quin & vestis partem gutta aspersam præcidit & abiecit.

Moral. Docet hic Judas charitatem fidelium debere esse prudentem & circumspectam, ne dum alios volunt salvare, seipsos perdant. Quare qui conversantur cum peccatoribus, præsertim confessarii, qui fœdissima scelera audiunt, præmuniant se oratione, atque odio & execratione maculatæ tunicæ, putà omnis vitii & sordis. Thomas Cantiprat. refert se per S. Lutgardem impetrasse à Deo, ut in excipiendis confessionibus nulla turpi narratione commoveretur, cùm tamen aliàs frequenter & graviter turpibus phantasmatibus torqueretur. ita habet Vita S. Lutgardis libr. 2. apud Surium die 16. Junii. Priùs ergo se solident sacerdotes in castitate & virtute, ac deinde cum incestis & sceleratis agant, eosque convertant, ne, si in ea debiles sint & infirmi, à validiore obscœnitate & scelere vincantur; perinde ac debiles, qui manum natantibus jam submergendis porrigunt, ut eos extrahant, ab iis, utpote validioribus, in undas pertrahuntur & merguntur.

Vers. 24. Ei autem qui potens est vos conservare sine peccato) Syrus & Arabicus addunt, *& sine macula*, ut careatis maculata Gnosticorum tunica, de qua proximè sermo præcessit. Doxologia magnifica obsignat S. Judas epistolam, ait Oecumen. toto cordis affectu celebrando Dei attributa, & magnificentiam ostensam in Christo. Doxologia hæc tacitum continet votum & precem, ut scilicet Deus fideles sine peccato conservet, & immaculatos sistat Christo gloriosè advenienti ad judicium, ut ab eo gloria donati exultent, eumque laudent in omnia sæcula. Simili modo S. Paulus claudit epistolam ad Roman. cap. 16. vers. 25. *Et tamen qui potens est vos confirmare juxta Evangelium meum*, &c. *soli sapienti Deo per Jesum Christum, cui honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.* Sic & S. Petrus claudit primam epist. cap. 5. 11. *Ipsi gloria*, inquit, *& imperium in sæcula sæculorum. Amen.* Itidem secundam cap. 3. 18. *Ipsi gloria & nunc, & in diem æternitatis. Amen.*

Porrò doxologiam hanc opponit blasphemiis & hæresibus Simonis & Gnosticorum. Simon enim dicebat se esse Deum & redemptorem, non Christum: sua gratia, non Christi nos salvari. Gnostici negabant peccatorum turpitudinem, punitionem & judicium universale. Hæc ergo in doxologia hac profitetur S. Judas, Deumque celebrat ut solum salvatorem, solum glorificatorem, solum potentem, solum mirabilium patratorem, solum dominantem, solum magnificum, solum gloriosum, solum æternum.

Nota. *τὸ ei qui potens est*, non tantùm significat Deum posse, sed & velle nos conservare sine peccato, adeoque conservaturum nisi nos ei ejusque opi & gratiæ desimus. Simili phrasi ait Paulus 2. Corinth. 9. 8. *Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Potens est*, id est potest, scit, vult & facit abundare omnem gratiam in suis fidelibus.

Hinc discimus neminem sine Dei gratia posse vitare omnia peccata, & vivere sine peccato, etiam gravi & mortifero: per ejus autem opem ordinariam posse nos omnia mortalia vitare, non tamen omnia venialia ad longum tempus, nisi ex speciali ejus privilegio, quale concessum fuisse B. Virgini credit Ecclesia, ait Concil. Trident. sess. 6. can. 23. & cap. 1. *Justorum:* ait, *illa vox est & humilis & verax: Dimitte nobis debita nostra.* Unde S. August. de Natura & gratia c. 60. *Hoc*, inquit, *confiteatur, quod impietate sceleratissima negatur, sine gratia Dei hominem sine peccato esse non posse.* & S. Cyprianus de Oper. & eleemos. *Si*, inquit, *nemo esse sine peccato potest, quisquis se inculpatum dixerit, aut superbus, aut stultus est.* & S. Gregorius 21. Moral. cap. 9. *Multi*, ait, *in hac vita sine crimine, nullus verò esse sine peccatis valet.* Quocirca Arabicus vertit, *etenim salus nostra potens est ut custodiat vos sine peccato, & sine macula*, seu *vitio*. Per *salutem* intelligit Deum salvatorem, ejusque gratiam salutiferam per Christum datam. Deus enim solus per se & natura sua est impeccabilis: tum quia est ipsa per essentiam bonitas & sanctitas, tum quia ipsius ratio & voluntas sibi, & angelis ac hominibus est omnis recti bonique norma & regula, uti docet S. Thom. 1. part. qu. 63. a. 1. Creaturæ verò omnes per se peccabiles sunt, sed à Deo participant ut non peccent, & subinde ut peccare non possint, uti Beati. Quo ergo magis accedunt ad Deum, eò magis recedunt à peccato, fiuntque tandem quasi impeccabiles, uti docet S. August. 22 Civit. 30. unde S. Hieronym. libr. 2 contra Pelag. *Absque vitio*, ait, *quod dicitur κακία, id est malitia, hominem esse posse aio: ἀναμάρτητον, id est sine peccato, esse nego; id enim soli Deo competit, omnisque creatura peccato subjacet, & indiget misericordia Dei.* & Tertull. libr. de Præscript. hæret: *Soli Dei Filio*, ait, *servabatur, sine delictis permanere.*

Et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos) Græcè *ἀμώμους*, id est, *irreprehensibiles. Conspectum gloriæ* vocat Primò, præsentiam Dei gloriosi, in qua omnes in hac vita consistimus, juxta illud Eliæ: *Vivit Dominus exercituum ante cujus vultum sto*, 3. Reg. 18. v. 15. quasi dicat, Ut in oculis Dei sitis & ambuletis immaculati. ita Dionys. unde Clemens Alexand. exponit, *coram angelis*. q. d. Ut omnia faciatis quasi vidente Deo & SS. angelis. sic Paulus ait Ephes. 1. 4. *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus in charitate.* Et Zachar. *Serviamus illi in sanctitate & justitia coram ipso omnibus diebus nostris*; Lucæ 1. 74.

Secundò & planiùs, *conspectum gloriæ* vocat gloriam Dei, qua gloriosus apparet, conspicit & conspicitur à Beatis in visione beatifica: huic enim nemo sistetur nisi planè purus & immaculatus, Apocal. 21. 24. unde Syrus vertit, *sine nævo*: nullus enim vel minimus nævus admittitur ad istam gloriam. unde sequitur: *In adventu Domini.* ita Beda, Lyran. Thomas Anglicus & alii. Ad hanc ergo gloriam cælestem jugiter oculos cordis & corporis elevemus, juxta illud monitum Ecclesiæ: *Sursum corda.* Et S. August. in psal. 31. *Erige cor sursum ne putrescat in terra.*

Et exultatione) tum quia exultat sancta conscientia in hac vita, eò quòd nullius mali sibi sit conscia, juxta illud psalm. 31. 11. *Lætamini in Domino & exultate justi, & gloriamini omnes recti corde.* Nam *secura mens quasi juge convivium*, Prov 15. vers. 15. Tum potiùs quia exultant Beati in cælo, juxta illud; *Exultabunt sancti in gloria* psal. 149. 5. *Gaudium & exultationem obtinebunt*, Isaiæ 35. 10. Exultatio enim Beatorum de Deo viso & possesso, est ipsa Dei fruitio, ideoque vel est ipsa formalis beatitudo, ut vult Medina 1. 2. q. 3. a. 4. & alii; vel potiùs est beatitudinis in visione Dei consistentis fructus, flos & complementum, uti docent passim ceteri Theologi. Porrò exultatio est gaudii excessus cum quadam cordis corporisque subsultatione. Unde græcè *ἀγαλλιᾶσθαι*, id est *exultare*, dicitur quasi *ἄγαν ἅλλεσθαι*, id est, valdè saltare & exilire, quod Hebræi vocant רנן *ranan*, id est *iubilare*, & עלז *alats*, id est *exultare*; unde Græcum *ἀλαλάζειν*.

Præclarè S. August. in illud psal. 148. *Laudate Dominum de cælis. Etsi corpus nostrum*, ait, *adhuc in Babylonia tenetur, cor nostrum ad Jerusalem præmittatur. Laudet ergo tota creatura Dominum, quia hoc ibi facturi sumus, quod hic præmeditamur. Cælestia tranquilla sunt, ibi semper gaudium, nulla mors, nulla molestia, semper laudant Deum beati. Nos adhuc in imo sumus, sed cùm cogitamus, quomodo illic laudetur Deus, cor ibi habeamus, & non sine causa audiamus: Sursum corda. Levemus cor sursum, ne putrescat in terra; quoniam placet nobis quod ibi agunt angeli. Laudate ergo eum in excelsis.*

In adventu Domini nostri Jesu Christi) Desunt hæc nunc in Græco, Syro & Arabico, & in nonnullis Latinis antiquis. Adventum secundum Christi intelligit, putà gloriosum ad judicium, quo omnes Sanctos beabit & glorificabit, juxta illud 2. Thessal. 1. 10. *Cùm venerit glorificari in sanctis suis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt.* Hinc S. Franciscus in expli-

explicatione orationis Domioicæ, illud, *Adveniat regnum tuum*, sic explicat *Adveniat regnum tuum, ut regnes in nobis per gratiam tuam, & facias nos venire ad regnum tuum, ubi est tui visio manifesta, tui dilectio perfecta, tui societas beata, tui fruitio sempiterna.*

SOLI DEO SALVATORI NOSTRO] Salvatoris no-
Vers. 25. men ounc Jesu Christo; Jesus enim idem est quod Salvator: ounc Deo Patri, vel potiùs toti S. Trinitati tribuitur; hæc enim nos salvat per Christum. Ita hic Deus, put à tota S. Trioitas, vocatus Salvator noster, juxta illud psalm. 35. 8. *Homines & jumenta salvabis Domine, quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus.* Et 1. Timoth. 4. 10. *Speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maximè autem fidelium.* Græca addunt σοφῷ, id est *sapienti*: solus enim Deus per se & per essentiam est sapiens, bonus, potens: angeli enim, homines & creaturæ à Deo participant & emendicant particulam bonitatis, sapientiæ, potentiæ, &c. Porrò aptè τὸ *sapienti* jungitur *Salvatori*, quia scientia sanctorum est scientia salutis, Sapient. 10. v. 10. Lucæ 1. v. 77. S. Judæ concinit S. Paulus 1. Timoth. 1. v. 17. dicens: *Regi autem sæculorum immortali, invisibili, soli Deo honor & gloria in sæcula sæculorum. Amen.*

PER JESUM CHRISTUM] *A natura propria*, ait S. Bernard. serm. 2. de Circum. *habet noster Jesus ut sit Salvator: innatum est ei nomen hoc, non inditum ab humana vel angelica natura.* Per Christi enim nativitatem, prædicationem, miracula, passionem, mortem, resurrectionem, &c. innotuit, imò toto orbe celebrata est Dei gloria, magnificentia, imperium & potestas juxta illud Christi: *Pater clarifica nomen tuum.* & facta est vox de cælo: *Et clarificavi, & iterum clarificabo*, Johan. 12. 28. & cap. 17. v. 1. *Pater clarifica filium tuum, ut filius tuus clarificet te.* & vers. 6. *Manifestavi nomen tuum hominibus.*

GLORIA] *Gloria*, græcè δόξα, id est *claritas, est clara cum laude notitia*, inquit ex Aristotele & Cicerone S. August. libr. 83. quæst. qu. 31. vel, ut S. Basil. libr. de Spiritu sancto, cap. 23. Gloria est commemoratio mirabilium quæ alicui insunt, præsertim Deo. Vel, ut alii, *Gloria est notitia clarior alicujus excellentiæ.* vide S. Hieron. in ca. 5. ad Galat. & Dom. Soto in 4. dist. 49. q. 3. art. 4. Gloriam hanc sibi uni reservat Deus, Isajæ 42. 8. dicens, *Gloriam meam alteri non dabo*, quia gloria propria est, propriéque debita soli Deo ob infinitam ejus majestatem, certitudinem, magoitudinem, magnificentiam. ita angeli & Beati omnes accinunt Deo gloriam Apocal. 4. 11. cap. 5. 12. c. 19. 7. Idem imitantur Sancti in hac vita. Unde S. Ignatius fundator Societatis nostræ hoc habuit, nobisque impressit elogium: *Ad majorem Dei gloriam.* Optat ergo S. Judas Deo gloriam, ut scilicet omnes angeli, omnes homines, omnesque creaturæ eum ut summam majestatem celebrent, prædicent, laudent & glorificent.

ET MAGNIFICENTIA] Syrus, *potentia*; græcè μεγαλωσύνη, id est majestas, magnitudo, magnificentia; decus, amplitudo, dignitas. Magnificentia autem est magnorum operum patratio, item magnum personæ decus, splendor, ornatus, majestas: utroque modo Deus est magnificentissimus. Unde millia millium ministrant ei. Hinc dicta est magnificentia virtus, quam ita defioit Cicero libr. 2. de Invent. *Est rerum magnarum & excelsarum cum animi ampla quadam & splendida propositione agitatio atque administratio.*

ET IMPERIUM] Græcè κράτος, id est *robur*, ita Syrus & Arabicus. Deus enim io omnes & omnia plenissimum, robustissimum & efficacissimum habet jus & imperium, estque summus universi imperator & dominator. Jam S. Judas & Sancti ex summo Dei amore & reverentia optant Deo magnificentiam & imperium, quasi congratulando ei, gaudendo & desiderando, ut in eo semper illa perseverent: rursum ut ab angelis & hominibus illa agnoscantur, colantur & celebrentur. Vide dicta Habacuc 2. ad illud v. 20. *Dominus autem in templo sancto suo, sileat à facie ejus omnis terra.*

ET POTESTAS] ἐξουσία. Syrus, *Dominatio*; Arabicus, *potentia*, cui scilicet nemo resistere valet. Potestas est quasi executio imperii: exequitur enim efficaciter quidquid voluntas Dei imperat. Porrò Hugo considerat gloriam Dei in se, magnificentiam in operatione, imperium in regimine omnium, ut omnis voluntas ejus fiat; potestatem ut nihil ei resistat. Lyranus gloriam explicat, in quantum Deus apparet dignus omni laude: magnificentiam, de diffusione bonitatis ejus super omnia: imperium, de obedientia totius creaturæ ad ipsum: potestatem, de punitione malorum & præmiatione bonorum.

ANTE OMNE SÆCULUM] scilicet fuit & constitit: *& nunc* consistit; vel potiùs opto precorque ut consistat: Aut q. d. Quæ illi ante omnia sæcula debentur, eadem ei *& nunc*, putà in præsenti vita à fidelibus, *& in omnia sæcula* à Beatis in cælo reddaotur.

ET IN OMNIA SÆCULA SÆCULORUM] Græcè καὶ εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας, Syrus, *& in omnes ipsas æternitates.* licèt enim una sit Dei æternitas, tamen hæc infinitas ævorum angelicorum & temporum humanorum æteroitates, etiam quas mens effingere potest, ambit, complectitur & transcendit.

AMEN) id est fiat, fiat, ut vertunt Septuag. vide dicta 1. Corinth. 14. 16. & 2. Corinth. 1. 20 Justi enim *nunc*, id est in hac vita, glorificant Deum: Beati verò in cælo glorificabunt Deum per omnem æternitatem, juxta illud psal. 83. 5. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Ubi præclarè S. August. *Noli*, ait, *timere, ne non possis semper laudare, quem poteris semper amare: si cessabis à laude, cessabis ab amore: ab amore cessare non poteris!* Denique Boetius libr. 3. de Consol. metro 9. ita Deo, quasi principio & fini omoium, concinit & jubilat;

Tu requies tranquilla piis, te cernere finis.
Principium, vector, dux, semita, terminus idem.

Beati qui habitant in domo tua Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. O summa veritas, vera charitas, chara æternitas, Deus meus & omnia: fac nos te sapere, tibi vivere; tibi mori, te frui per æterna sæcula sæculorum. Amen.

Corrigente Francisco Raynerio Clario Pisano.

INDEX LOCORVM
SACRÆ SCRIPTVRÆ
QVÆ HISCE IN EPISTOLAS CANONICAS
COMMENTARIIS EXPLICANTUR

Prior numerus paginam, alter columnam, littera addita litteras intercolumnares denotant.

EX GENESI.



Vers.

nolo

EX I. AD CORINTHIOS.

EX II. AD CORINTHIOS.

EX EPISTOLA AD GALATAS

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

EX EPISTOLA AD PHILIPPENSES.

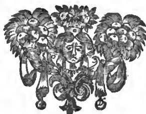
EX EPISTOLA AD COLOSSENSES.

EX PRIMA AD TIMOTHEUM.

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

EX EPISTOLA I. PETRI.

EX APOCALYPSI S. JOHANNIS.



INDEX
RERVM ET VERBORUM
MEMORABILIVM.
QVAE HOC COMMENTARIO CONTINENTVR;



Ami-

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Ar-

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Bilin.

Cha-

Culius

quibus

Inspi-

μάλλω

παρα-

Porcus

Sa-

IN-

I N D E X

MATERIARVM MORALIVM

QUAE HIS IN EPIST. CANONICAS COMMENTARIIS

C O N T I N E N T V R.

Verbis Evangeliorum Dominicarum, Festorum & Feriarum nonnullarum per annum, accommodatarum, in usum & gratiam concionantium.

DOMINICA PRIMA ADVENTUS.

DOMINICA II. ADVENTUS.

FERIA IV. QUATVOR TEMPORVM.

DOMINICA IV. ADVENTUS.

IN FESTO NATIVITATIS.

IN FESTO S. STEPHANI.

IN FESTO S. JOHANNIS.

DOMINICA INFRA OCT. EPIPHANIÆ.

IN OCTAVA EPIPHANIÆ.

DOMINICA II. POST EPIPHANIAM.

DOMINICA III. POST EPIPHANIAM.

DOMINICA IV. POST EPIPHANIAM.

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA.

FERIA QUARTA CINERUM.

FERIA V. POST CINERES.

FERIA VI. POST CINERES.

SABBATO POST CINERES.

DOMINICA I. IN QUADRAGESIMA.

FERIA II.

FERIA VI.

DOMINICA II. IN QUADRAGESIMA.

FERIA II.

FERIA III.

FERIA IV.

FERIA V.

FERIA VI.

SABBATO.

DOMINICA III. IN QUADRAGESIMA.

FERIA III.

FERIA IV.

SABBATO.

DOMINICA IV. IN QUADRAGESIMA.

FERIA VI.

SABBATO.

DOMINICA PASSIONIS.

FERIA IV. IN COENA DOMINI.

IN FESTO PASCHATIS.

FERIA II. PASCHATIS.

FERIA III. PASCHATIS.

DOMINICA IN ALBIS.

INDEX MATERIARVM MORALIVM.

INDEX MATERIARVM MORALIVM

DOMINICA VIII. POST PENTECOST.

DOMINICA IX. POST PENTECOST.

DOMINICA X. POST PENTECOST:

DOMINICA XI. POST PENTECOST.'

DOMINICA XII. POST PENTECOST.

DOMINICA XIII. POST PENTECOST.

DOMINICA XIV. POST PENTECOST.

DOMINICA XV. POST PENTECOST.

IN FESTO S. PETRI APOSTOLI.

IN FESTO S. MAR. MAGDALENÆ.

IN FESTO S. JACOBI MAJORIS.

IN FESTO ASSUMPTIONIS B. VIRGINIS.

IN FESTO S. MATTHÆI.

IN FESTO DEDIC. S. MICHAELIS.

IN FESTO S. SIMONIS ET JUDÆ.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

IN COMMEM. FIDELIUM ANIMARUM.

IN FESTO S. ANDREÆ APOSTOLI.

IN FESTO CONCEPTIONIS B. VIRGINIS.

IN COMMUNI APOSTOLORUM.

IN COMMUNI EVANGELISTARUM.

IN COMMUNI CONFESSORUM.

IN COMMUNI MARTYRUM.

IN COMMUNI ABBATIS.

IN COMMUNI VIRGINUM.



FINIS.